

*DICȚIONAR ENCICLOPEDIC
DE MEDIU*

Coordonare științifică și concepție: prof. dr. Constantin PÂRVU

Autori:

- Ec. **Mihai ANDREESCU** – economico-financiar, bănci și investiții asupra mediului, finanțe și credite bancare destinate protejării mediului [1]
- Dr. **Zoe APOSTOLACHE STOICESCU** – ecologie [2]
- Prof. univ. dr. **Lazăr AVRAM** – ecologie aplicată, ecologia extracției și prelucrării petrolului [3]
- Dr. ing. **Constantin BÂNDIU** – silvicultură [4]
- Ing. **Florin BERCEA** – exploatarea miniere și petroliere [5]
- Prof. gr. I **Eugen CĂPUZU** – informatică aplicată [6]
- Prof. univ. dr. **Ioan CĂRĂUȘ** – algologie [7]
- Prof. univ. dr. ing. **Marin CÂRCIUMARU**, membru al Academiei Agricole și Silvice „Gheorghe Ionescu-Șișești” – paleomediul și metode de cercetare [8]
- Prof. univ. dr. **Rodica CHIRILĂ** – biochimie, chimie organică [9]
- Biol. drd. **Mihaela COSTEA** – piscicultură [10]
- Drd. ing. **Dumitru D. CURELEA** – oameni de știință, silvicultură [11]
- Prof. gr. I **Anghel DAFINA** – astronomie [12]
- Conf. univ. dr. ing. **Ștefan DIMITRIU** – industrie [13]
- Pr. **Constantin DOGARU** – religie [14]
- Prof. univ. dr. ing. **Nicolae DONIȚĂ** – fitosociologie [15]
- Prof. dr. **Mihail DUMITRU** – pedagogie [16]
- Ec. **Simona FRONE** – ecoeconomie [17]
- Dr. **Bianca-Lorelai GAVRILĂ** – genetică și ecogenetică [18]
- Prof. univ. dr. **Lucian GAVRILĂ** – genetică și ecogenetică [19]
- Dr. **Valeria-Rozalinda GAVRILĂ** – genetică și ecogenetică [20]
- Asist. univ. dr. **Mihaela GHEORGHIU** – anatomia și fiziologia omului [21]
- Prof. univ. dr. **Cristina GLAVCE**, membru al Academiei de Medicină – antropologie [22]
- Prof. univ. dr. **Marioara GODEANU** – protecția mediului [23]
- Prof. univ. dr. **Stoica PREDA GODEANU** – ecologie, protecția mediului [24]
- Prof. univ. dr. **Florina GRECU** – geologie, vulcanologie, seismologie, glaciologie, fluviile și râurile Terrei [25]
- Elena GROZEA** – mamifere marine, ornitofauna ocrotită din România [26]
- Prof. dr. **Emilia IANCU** – antropologie [27]
- Prof. gr. I **Mihaela Magdalena IORDĂCHESCU** – psihologie [28]
- Prof. univ. dr. **Radu LĂCĂTUȘ**, membru al Academiei Agricole și Silvice „Gheorghe Ionescu-Șișești” – agrochimie, pedologie [29]
- Ing. **Liviu LUCA** – petrolier, exploatarea petroliere [30]
- Col. **Gabriel LUNCAȘU** – militar [31]
- Titiana LUNCAȘU** – psihologie preșcolară [32]
- Conf. univ. dr. **Anca LUNGU** – medicină veterinară [33]
- Conf. univ. dr. ing. **Sorin LUNGU** – zootehnie [34]
- Ec. **Stelian MANOLESCU** – economie industrială [35]
- Prof. gr. I **Emilia MEIROȘU** – chimie anorganică [36]

- Prof. univ. dr. **Lotus MEȘTER** – zoologie vertebrate [37]
- Prof. gr. I **Adrian MIHALCEA** – fizică, biofizică [38]
- Conf. univ. dr. ing. **Amelia MILIȚIU** – plante erbacee ornamentale [39]
- Prof. univ. dr. ing. **Ion Vasile MILIȚIU**, membru al Academiei Agricole și Silvice „Gheorghe Ionescu-Șișești” – culturi fructifere [40]
- Prof. univ. dr. **Petre NEACȘU** – ecotoxicologie, ecochimie, cecidiologie [41]
- Ing. **Valeriu NEAMȚU** – exploatarea forestieră, cinegetică [42]
- Dr. medic primar **Nicoleta NEGOIȚĂ** – medicină umană [43]
- Dr. cercet. princ. I **Ștefan NEGREA** – speologie, stigologie, ecologie subterană, carstologie [44]
- Prof. gr. I **Eugeniu OLTEANU** – lacurile Terrei [45]
- Drd. ing. **Augustin OPREA** – oameni de știință, petrolier [46]
- Conf. univ. dr. **Mihaela OPREA** – informatică [47]
- Prof. univ. dr. **Miron OPREA** – matematică, oameni de știință [48]
- Dr. ing. **Mihai PATIC** – viticultură [49]
- Prof. dr. **Constantin PÂRVU** – hidrologie, hidrobiologie, limnologie, oceanologie, morfologia și anatomia plantelor, fiziologia plantelor, sistematica plantelor, taxonomie, etologie vegetală și animală, fitotehnie, fitopatologie, arbori și arbuști ornamentali, plante și animale ocrotite din România, herpetologie, zoologie nevertebrate, oameni de știință, parcuri și rezervații naturale din România și de pe glob, lacurile glaciare din România [50]
- Dr. ing. cercet. I **Adina PERIANU** – buruieni-problemă din agricultură, erbicide [51]
- Prof. gr. I **Luminița Gabriela PÎRVU** – educație fizică, jocuri sportive, turism [52]
- Prof. gr. I **Marian Cătălin PÎRVU** – educație fizică, jocuri sportive, oameni de știință [53]
- Prof. univ. dr. **Mircea PODANI**, membru corespondent al Academiei Agricole și Silvice „Gheorghe Ionescu-Șișești” – climatologie, agrometeorologie [54]
- Ec. master **Cristian Gabriel PUȘCAȘU** – economie [55]
- Dr. **Irina RADU** – genetică, ecogenetică [56]
- Dr. **Marius Tudor RADU** – zoologie vertebrate [57]
- Ec. master **Constantin ROGOZEA** – economie [58]
- Drd. ing. **Constantin Adrian RUSU** – industrial-energetic [59]
- Col. dr. medic primar **Mihai SCARLAT** – medicină umană [60]
- Prof. univ. dr. **Valerian SEVERIN** – fitopatologie [61]
- Prof. univ. dr. **Marius SKOLKA** – entomologie [62]
- Pr. prof. **Vasile SORESCU** – religie [63]
- Jud. dr. **Octavia SPINEANU MATEI** – juridic [64]
- Pr. **Nicolae TĂNASE** – religie [65]
- Prof. univ. dr. ing. cercet. I **Georgeta TEODORESCU** – dăunătorii pomilor fructiferi [66]
- Prof. gr. I **Liana-Ioana TEODORU** – cultural-artistic [67]
- Jur. **Emilia TOMA** – jurisdicția mediului [68]
- Prof. univ. dr. **Nicolae TOMA** – biologie celulară, bacteriologie, lichenologie, micologie, imunologie [69]
- Conf. univ. dr. **Victoria ȚIGĂNUȘ** – anatomie comparată, biogeografie [70]
- Ing. **Harry Doru VASILESCU** – floricultură, bolile plantelor floricole, prevenirea și combaterea lor [71]
- Prof. univ. dr. ing. **Valentin VOICAN** – legumicultură [72]

Editor: Regia Autonomă MONITORUL OFICIAL
Director general: ing. Eugenia CIUBĂNCAN
Coordonare editorială și prezentare grafică: Dumitru IONCICĂ, director editură
Redactori versiune română: Ortansa STÂNGĂ, Valentina PUIU
Redactor versiune franceză: Valentina PUIU
Redactor versiune engleză: Claudia ACSINTE
Redactor versiune germană: Ștefan MACOVEI
Redactori revizie text: Rodica REVSCHI, Marina MOTROC
Procesare text: Angela BACALU, Mirela MIHAI,
Dumitra MIHĂILĂ, Eugenia STĂNCIULESCU

Culegere computerizată: Elena GROZEA (70%), Maria COJANU (20%),
Rareș Florian TRONARU (5%), Elena VOINESCU (5%)

Apărut: 2005
© Regia Autonomă MONITORUL OFICIAL
București, Strada Parcului nr. 65, sector 1
e-mail: marketing@ramo.ro, internet: www.monitoruloficial.ro

Vol. 1 conține 852 de pagini cu un Cuvânt-înainte și o Introducere • format: 1/8 54x84 • interior hârtie ofset 54x84/60 gm² • legătorie 1/1 • coperta în policromie celofanată

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Dicționar enciclopedic de mediu / coord.: Constantin

Pârvu. - București : Regia Autonomă "Monitorul
Oficial", 2005

2 vol.

ISBN 973-567-480-7

Vol. 1 : A - K. - ISBN 973-567-494-7

I. Pârvu, Constantin (coord.)

81'347.2:504=135.1

ISBN $\frac{973-567-480-7}{973-567-494-7}$

Editat cu sprijinul PETROM SERVICE prin Fundația Oamenilor de Știință Prahova

Prof. dr. Constantin PÂRVU
coordonator științific

DICTIONAR ENCICLOPEDIC DE MEDIU

VOL. 1
A – K

REGIA AUTONOMĂ
MONITORUL OFICIAL

BUCUREȘTI, 2005

SEMNE CONVENȚIONALE ȘI ABREVIERI

α	= alfa	f.c.	= formă comună
β	= beta	f.O	= fragmente Okazaki
γ	= gama	fam.	= familie
δ	= delta mic	fil.	= filum
Δ	= delta mare	g	= grame
μ	= micron	G	= gineceu
μg	= microgram	$G_{(2)}$	= gineceu format din două carpele unite, cu ovar semiinferior (cifra 2 indică numărul de carpele care intră în alcătuirea gineceului, iar paranteza indică unirea acestora)
μm	= milimicron	$G_{(2)}$	= gineceu format din două carpele unite, cu ovar superior
μm	= micronanometru	$G_{(2)}$	= gineceu format din două carpele unite, cu ovar inferior
· ·	= zigomorf	G.	= geofite
♂	= hermafrodit	GH	= grade germane
♀	= sex femel	h	= oră
♂	= sex mascul	IUA	= intervalul unității active
→	= vezi	înc.	= încrengătură
*	= actinomorf	K	= Kelvin
A	= androceu	K_5	= caliciu dialisepal (cu sepale libere) Cifra 5 indică numărul de sepale
A_5	= androceu format din 5 stamine	$K_{(5)}$	= caliciu gamosepal (cu sepale unite) Cifra 5 din paranteză indică numărul de sepale, iar paranteza, unirea acestora
A_{3+3}	= androceu format din 2 cicluri de stamine, fiecare ciclu având 3 stamine	krad	= kilorad
anh.	= anhidru	l	= litru
ant.	= antagonist	lb.	= limbă
as.	= asociație	M.a.	= milioane de ani
av.	= asociație vegetală	meq	= miliechivalent
bl	= baril	micromho/cm	= unitate de măsură pentru conductibilitatea electrică a unei soluții
c.c.a.	= cantitate consum apă	milimho/cm	= unitate de măsură pentru conductibilitatea electrică a unei soluții
C_5	= corolă dialipetală formată din 5 petale libere	mmb	= masa a o mie de boabe
$C_{(5)}$	= corolă gamopetală (cu petale unite) Cifra 5 indică numărul de petale, iar paranteza, unirea acestora	mpz	= milipoaz, submultiplul poazului (1/1000 din poaz)
car.	= caracteristic	mss	= mediul subteran superficial
cl.	= clasă	N	= numărul lui Avogadro
convar.	= convariantă	nm.	= nanometru
cpz	= centipoaz, submultiplul poazului (1/100 din poaz)	°C	= grade Celsius
d	= densitate		
d.f.	= dinamica fitocenozei		
dal.	= daltoni		
DI 50	= doză letală		
2n	= numărul de cromozomi din celulele somatice		
e. de v.	= etaj de vegetație		
expl.	= explicativ		
f.	= formă		

ord.	= ordin	sin.	= sinonim
P	= periant	sp.	= specie
p.f.	= punct de fierbere	s.p.	= substanță proaspătă
p.t.	= punct de topire	srg.	= subregn
ppb	= părți per bilion	ssp.	= subspecie
ppi	= aplicarea erbicidelor înainte de semănarea plantelor de cultură sau imediat după semănat (1–5 zile) și înainte de rășărirea buruienilor	s.u.	= substanță uscată
p.p.m.	= părți per milion, unitate de măsură utilizată în chimia analitică; corespunde la 1 mg/kg material analizat	subvar.	= subvarietate
pv	= pathovar	sv	= serie de vegetație
pz	= poaz, unitate de măsură a vâscozității lichidelor	T.A.	= tip areal
reg.	= regn	t.d.a.	= tablou de asociație
scl.	= subclasă	Ti	= timp de începere
sfam.	= subfamilie	Tl	= timp letal
		U.A.	= unități astronomice
		u.i.	= unități internaționale
		var.	= varietate
		x	= set de cromozomi
		Z	= număr atomic
		z	= zile

ABREVIERI PENTRU DOMENII

acv. – acvatic
agric. – agricultură
agrochim. – agrochimie
alg. – algologie
anat. – anatomie
antrop. – antropologie
apic. – apicultură
art. – artă
astr. – astronomie
av. – aviație
bacter. – bacteriologie
biocel. – biocelular
biogeogr. – biogeografie
biol. – biologie
biospeol. – biospeologie
bot. – botanică
carstol. – carstologie
cecid. – cecidiologie
cercet. – cercetare
chim. – chimie
cineget. – cinegetică
citol. – citologie
climat. – climatologie
com. – comunicații
constr. – construcții
cosm. – cosmic
cult. – cultură
demogr. – demografie
dendr. – dendrologie
did. – didactică
ec.-fin. – economico-financiar
ecol. – ecologie
embriol. – embriologie
etnogr. – etnografie
evol. – evoluționism
filogen. – filogenetică
fin. – financiar
fitogeogr. – fitogeografie
fitopat. – fitopatologie
fitosociol. – fitosociologie

fiz. – fizică
fiziol. – fiziologie
for. – forestier
genet. – genetică
geobot. – geobotanică
geodez. – geodezie
geofiz. – geofizică
geol. – geologie
geomorf. – geomorfologie
glac. – glaciologie
hidr. – hidrografie
hidrobiol. – hidrobiologie
hidrol. – hidrologie
hidrotehn. – hidrotehnică
hist. – histologie
ihtiol. – ihtiologie
ihtiopat. – ihtiopatologie
imunol. – imunologie
ind. – industrie
ind. energ. – industrie energetică
inform. – informatică
ing. genet. – inginerie genetică
jur. – juridic
lex. – lexicologie
limn. – limnologie
log. – logică
magnet. – magnetică
mam. – mamifere
mar. – marin
mat. – matematică
med. u. – medicină umană
med. vet. – medicină veterinară
met. – metalurgie
meteor. – meteorologie
micol. – micologie
microbiol. – microbiologie
milit. – militar
min. – minier
mineral. – mineralogie
nav. – naval

oceanol. – oceanologie
paleomorf. – paleomorfologie
paleont. – paleontologie
parazit. – parazitologie
patol. – patologie
ped. – pedagogie
pedol. – pedologie
pest. – pesticide
petr. – petrolier
petrogr. – petrografie
pisc. – piscicultură
pol. – poluare
prot. med. – protecția mediului
psih. – psihologie
psihan. – psihanaliză
rel. – religie
reprod. – reproducere
rur. – rural
seismol. – seismologie
seric. – sericultură
sex. – sexologie
silv. – silvicultură
soc. – social
sp. – sport
speol. – speologie
statist. – statistică
stomat. – stomatologie
șc. – școlar
șt. – știință
tect. – tectonică
teh. – tehnică
tel. – telefonie
telecom. – telecomunicații
ter. – teratologie
topogr. – topografie
toxicol. – toxicologie
transp. – transporturi
virusol. – virusologie
vulc. – vulcanologie
zool. – zoologie
zootehn. – zootehnie

CUVÂNT-ÎNAINTE

Lucrarea de față este cu totul inedită, atât pentru literatura științifică românească, cât și pentru cea universală. Prin sfera de cuprindere ea poate fi definită ca monumentală. Are la bază o concepție originală și poartă semnătura unor specialiști de marcă ai domeniului. În ciuda numărului mare de științe și de activități practice abordate, lucrarea are un caracter unitar, întrucât fiecare autor a avut în vedere realitățile naturii.

În gândirea noastră, natura înseamnă mediile de viață unde se află ființe și lucruri între care există legături strânse, exteriorizate prin procese, fenomene și proprietăți, ca manifestări ale conexiunii și ale devenirii universale. Aceste aspecte există la nivel local, la nivel regional și la nivel global, unde elementele de relief, structura geologică, resursele din subsol, apele și condițiile de climă, solul, vegetația și fauna formează atât cadrul natural, cât și pe cel antropoc, ultimul fiind locul unde se desfășoară activitățile sociale, spirituale, culturale și științifice. Mediile naturale cosmic, aerian, terestru, acvatic și subteran constituie suportul vieții. Activitățile umane, desfășurate pe fondul mediilor naturale, au diferențiat mediul social într-o componentă tehnologică, reprezentată de mediile minier, petrolier, industrial, agricol, și una interumană, reprezentată de mediile școlar, sanitar, juridic, economico-financiar, cultural-artistic, religios, sportiv, militar. În cadrul fiecăruia există activități specifice și foarte multe discipline de studiu ce conțin o explozie de materiale informaționale, rezultate din cercetare și din trebuințe practice. Fiecare din ele posedă o terminologie științifică specifică de uzanță comunicativă și de înțelegere, care nu sunt la îndemâna oricui.

Pentru a veni în sprijinul celor interesați de cunoaștere, un colectiv format din 72 de autori, provenind din opt centre universitare, plus Centrul metodic-științific Vălenii de Munte, au conceput și au realizat lucrarea „**Dicționar enciclopedic de mediu**“. El conține termeni prelevați din toate științele lumii, reprezentând toate mediile de viață naturale și antropice. Fondul științific al dicționarului este format din termeni de chimie anorganică și organică, biochimie, matematică, informatică, astronomie, fizică și biofizică, biologie celulară, botanică, zoologie, bacteriologie și virusologie, micologie, lichenologie, anatomie și antropologie, genetică și ecogenetică, ecotoxicologie și ecochimie, algologie, ecologie și protecția mediului, geobotanică, entomologie și cecidiologie, etologie vegetală și animală. S-a avut în vedere prezentarea succintă dar edificatoare a faunei piscicole, herpetologice, ornitologice și mamologice, mai ales a celei aflate pe teritoriul României.

Alte intrări în dicționar sunt termeni din geografie și biogeografie, climatologie și agrometeorologie, vulcanologie și seismologie, geologie și geomorfologie, paleontologie, paleomediu, speologie și biospeologie, stigologie, carstologie și stigobiologie, palinologie.

Hidrosfera, cel mai vast mediu de viață al Terrei, este reprezentată în dicționar prin termeni de hidrologie privind izvoarele, râurile, fluviile, lacurile, bălțile, mlaștinile, mările, oceanele și apele subterane, cu aspecte și de glaciologie. Prin termenii de specialitate sunt aduse în discuție ecosistemele hidrosferei, care în cursul existenței lor au acționat în diverse direcții, influențând toate elementele componente ale Pământului.

Științele agricole au o bogată reprezentare în dicționar. Din cadrul lor sunt prelevați termeni de pedologie și agrochimie, pomicultură, viticultură, legumicultură, floricultură, fitotehnie, zootehnie. Sunt

prezentate, de asemenea, activități practice de cultivare a plantelor și de creștere a animalelor, de recunoaștere a bolilor și a dăunătorilor, metode de combatere a acestora, de recunoaștere a buruienilor problemă pentru agricultură, erbicidele și modul lor de aplicare.

În dicționar există informații despre parcurile și rezervațiile naturale din România și de pe glob, despre rezervații ale biosferei, despre plantele și animalele ocrotite din România, plantele endemice din România, despre silvicultură și exploatarea forestieră, cinegetică și produse ale naturii.

În condiții sistematizate s-au abordat selectiv termeni din mediile minier, petrolier, industrial, agricol, școlar, sanitar, juridic, economico-financiar, cultural-artistic, religios, sportiv, militar. Sunt prezentate cultele din România, cu istoria și funcționalitatea lor. Mediul sanitar este prezent în dicționar prin termeni de medicină umană și veterinară, aducându-se în prim-plan principalele boli la om și la animale, precum și termeni din domeniul imunologiei.

Aspectele și problemele de ecologie sunt reprezentate prin termeni care au menirea de a lămuri organizarea naturii și influența omului asupra ei. Astfel, sunt prezentate structurile ecosistemelor din mediile terestru, acvatic și subteran unde acestea subzistă, scoțându-se în evidență păienjenșurile de relații trofice, de apărare, de reproducere, relațiile fabricice, relațiile forice, relațiile comensale și relațiile simbiotice din cadrul lor, iar din agroecosisteme, relațiile dintre dăunători și plantele de cultură, dintre buruieni și plantele de cultură, dintre ciupercile parazite și plante sau animale etc. S-a avut în vedere și prezentarea nivelurilor supraecosistemice, organizarea naturii, respectiv ecobiom și ecosferă cu părțile lor vii, biom și biosferă, ultimul fiind sistemul biologic global. Nu s-a neglijat nici nesăbuița omului în a-și intoxica mediile de viață cu anumite substanțe, ceea ce înseamnă poluare, atrăgându-se atenția asupra efectelor acestora asupra sănătății oamenilor, a plantelor și a animalelor.

Fiecare știință, tip de cultură și religie, precum și activitățile practice sau alte aspecte din mediile naturale de viață și din mediul antropic, ultimul subdivizat în alte medii unde acționează ființele umane, își motivează prin terminologie caracterul specific, constituind sursa de informare pentru cei interesați.

Informațiile selective rezultate din diversitatea abordărilor se adresează oricărui cititor, indiferent de nivelul său de pregătire și de preocupări.

În elaborarea lucrării, autorii au avut libertatea să-și aleagă termenii cei mai adecvați pentru a ilustra domeniul ce intră în componența acestei opere științifice. În urma unei riguroase selecții, numărul termenilor a ajuns la peste 23.000 și reflectă realitatea momentului. Ei au fost explicați cât se poate de corect pentru a fi bine înțeleși de către cei preocupați de documentarea în orice știință din cadrul unui mediu natural de viață sau antropic, din orice domeniu și privind orice aspect.

În cadrul fiecărei științe formulările sunt unitare din punct de vedere metodologic, teoretic și practic. Unii termeni științifici sunt însă într-un fel înțeleși de unii și cu totul altfel de alții. Un termen are un sens denotativ într-o știință și cu totul altul într-o alta sau într-un anumit domeniu de activitate. Există și aspectul unor conotații diferite pentru același termen. Pentru înlăturarea confuziilor s-a procedat la explicarea fiecărui termen științific din perspectiva specialității, aceasta oglindind cu exactitate modul de gândire în domeniu, semnaland cu precizie sensul înțelegerii. În cazul utilizării unor termeni cu sensuri diferite în mai multe științe sau domenii de activitate, aceștia apar în cadrul intrărilor în dicționar cu explicații diferențiate, specifice pentru o anumită știință sau domeniu de activitate, prin notarea la urmă a cuvântului cu cifre arabe, urmat de definiție sau de explicație. Modalitatea aleasă ajută la orientarea și la găsirea adevărului de care cititorul este interesat.

La majoritatea intrărilor în dicționar a fost trecut în paranteză, abreviat, mediul sau știința din care face parte termenul respectiv.

Concepția privind mediile de viață, sub forma prezentată, aparține coordonatorului științific, care își asumă responsabilitatea exactității ei. Această concepție s-a format pe parcursul a 60 de ani de trăire în mijlocul naturii, asupra căreia a făcut observații și cercetări riguroase și care constituie acum fundamentul

științific al lucrării de față. Autorii specializați într-un anumit domeniu au extras și prelucrat termenii științifici ținând cont de această concepție care, prin asimilare, a devenit și concepția lor. Dar fiecare autor își asumă responsabilitatea exactității termenilor științifici prelucrați.

Având în vedere cele menționate, ne exprimăm speranța că termenii aleși sunt în măsură să lămurească complexitatea de organizare a naturii, puritatea ei, dar și problemele legate de riscuri, prevederi, costuri, beneficii și de asumare a responsabilităților. Un termen științific neverificat și neexplicat rămâne fără posibilitatea înțelegerii, iar folosirea lui poate duce la erori și confuzii. Or, dicționarul de față, prin vastul său conținut, are puterea și menirea de a lămuri aspectele atât de diverse, ce scapă ochiului unui nespecialist, în ceea ce privește complexitatea de organizare a naturii, relațiile și interrelațiile dintre ființele vii, dintre ele și mediu. Păstrarea unității și purității naturii, căreia îi suntem parte integrantă, se realizează prin cunoașterea, înțelegerea și explicarea ei corectă.

Considerăm dicționarul de față o primă mare încercare de sinteză în acest domeniu și, ca orice demers de acest fel, vast și complex, el poate prezenta lacune sau chiar informații incomplete. De aceea, ne supunem judecății cititorilor, ale căror sugestii vor fi tratate cu toată seriozitatea și, eventual, incluse într-o viitoare ediție a lucrării.

Prof. dr. Constantin PÂRVU

INTRODUCERE

De patruzeci de ani, mediul a urcat pe scara conceptelor-cheie, ajungând să devină el însuși un concept dominant și o preocupare continuă a societății și a comunităților științifice. În toată perioada modernizării prin industrializare, cruțarea resurselor, combaterea risipei, salvagardarea patrimoniului biologic n-au figurat pe lista de priorități. Și, odată cu apariția unei noi faze a revoluției tehnice, orientată spre informație, spre comunicare și spre cunoaștere, s-a produs o spectaculoasă schimbare de accent de la „hard“ la „soft“, de la producție la servicii, de la interesul imediat pentru creșterea rapidă la moștenirea ce va fi lăsată generațiilor viitoare.

Ecologia, știința mediului, a devenit o disciplină esențială, de referință. În scurt timp, economia clasică a simțit nevoia de ajutoare și a creat un curent „ecoeconomic“. Tensiunea între formulele clasice de creștere și imperatiivele salvagardării mediului nu s-a liniștit decât prin anii '80 ai secolului trecut, când a apărut conceptul de compromis și de sinteză al „dezvoltării durabile“. El a fost pregătit prin intense dezbateri internaționale, inaugurate de Conferința Mondială de Mediu a Națiunilor Unite de la Stockholm (1972), și de contribuția sectorului nonguvernamental, ca în cazul Clubului de la Roma (1973), prin raportul intitulat „Limitele cunoașterii“. Alte conferințe globale de mari proporții au urmat după Stockholm: Rio de Janeiro (1992), Johannesburg (2002). Au fost înființate instituții internaționale noi și s-au elaborat programe la scară globală, ca programul de mediu al ONU – UNEP –, acceptate de guverne; în plan științific și neguvernamental alte instituții, ca World Watch Institute, publică rapoartele anuale asupra situației mediului. Tratatul de la Kyoto a inaugurat un program – acțiune comună dominată de reguli – de salvare a stratului de ozon, pas semnificativ prin care omenirea arată că nu cunoaște limite în găsirea de soluții pentru depășirea situațiilor critice.

Amploarea temelor, profunzimea lor și alianța care se impune între discipline creează obligații noi și prompte pentru educație. Prin faptul că sunt implicate cunoștințe din toate câmpurile de investigație, sarcina nu este ușoară. Interdisciplinaritatea nu și-a croit încă drum în școli. Iată de ce un dicționar de mediu, prin definiție enciclopedic, devine un instrument prețios în însușirea și în folosirea termenilor intrați în limbajul curent, în rezumarea și în clarificarea lor, pentru formarea de cunoștințe, ceea ce permite profesorilor și elevilor să înțeleagă mai bine lumea în care trăiesc și problemele care le stau în față.

Pentru o țară ca România, dăruită cu un mediu divers și bogat, prețios și stimulator, strâns legat de propria istorie, tema mediului este de o arzătoare actualitate. Cum va fi transmis el, cu potențialul nesecatuit, celor care vin? Și cum va rămâne acest mediu ferit de alterări, un cadou propice pentru susținerea unei vieți ce se vrea demnă și împlinită?

Această enciclopedie poate fi utilă pentru lămurirea conceptelor și pentru completarea informației de către cei chemați să elaboreze și să aplice politici și texte legislative referitoare la mediu, dar și pentru profesorii care trebuie să pregătească generații de elevi ca prieteni ai naturii.

Academician Mircea MALIȚA

AVANT-PROPOS

Cet ouvrage est tout à fait inédit, tant pour la littérature scientifique roumaine que pour celle universelle. Il peut être défini comme monumental grâce à son étendue et aux domaines abordés. Fondé sur une conception originale, le dictionnaire porte les signatures des spécialistes prestigieux. Malgré le grand nombre des sciences et des activités pratiques qui s'y retrouvent, l'ouvrage a un caractère unitaire car chaque auteur s'est occupé des réalités de la nature.

A notre avis, la nature signifie les milieux vivants où se trouvent les êtres et les choses attachés les uns aux autres par des liens étroits, manifestés à voie de processus, phénomènes et propriétés, expression de la connexion et du devenir universel. Ces aspects existent au niveau local, régional et au niveau global, là où les éléments du relief, la structure géologique, les ressources du sous-sol, les eaux et les conditions climatiques, le sol, la végétation et la faune forment aussi bien le cadre naturel que le cadre anthropique, ce dernier étant le lieu de déroulement des activités sociales, spirituelles, culturelles et scientifiques. Les milieux naturels cosmique, aérien, terrestre, aquatique et souterrain constituent le support de la vie. Les activités humaines, réalisées sur le fonds des milieux naturels, ont conduit à l'apparition d'une division du milieu social en deux composantes : la première, celle technologique, représentée par les milieux minier, pétrolier, industriel, agricole, et la seconde, interhumaine, représentée par les milieux scolaire, sanitaire, juridique, économique-financier, culturel-artistique, religieux, sportif, militaire. A l'intérieur de chacune, il y a des activités spécifiques et beaucoup de disciplines d'étude contenant une explosion de matériels informationnels, résultats de la recherche et des besoins pratiques. Une terminologie scientifique spécifique de communication et de compréhension caractérise chaque domaine, et elle n'est pas accessible à tout le monde.

Pour aider ceux qui sont intéressés à connaître, un groupe de soixante-douze auteurs provenant de huit centres universitaires et du Centre méthodique et scientifique de Vălenii de Munte ont conçu et réalisé le **Dictionnaire encyclopédique de l'environnement**. Il contient des termes qui relèvent de toutes les sciences du monde et représentent tous les milieux vivants naturels et anthropiques. Le fonds scientifique du dictionnaire est composé des termes de chimie anorganique et organique, biochimie, mathématiques, informatique, astronomie, physique et biophysique, biologie cellulaire, botanique, zoologie, bactériologie et virusologie, mycologie, lichénologie, anatomie et anthropologie, génétique et écogénétique, écotoxicologie et écochimie, algologie, écologie et protection de l'environnement, géobotanique, entomologie et cécidologie, éthologie végétale et animale. On a voulu présenter d'une manière concise mais édificatrice la faune piscicole, herpétologique, ornithologique et mammologique, mais surtout celle qui se trouve sur le territoire de la Roumanie.

Autres entrées du dictionnaire sont des termes de géographie et biogéographie, climatologie et agrométéorologie, volcanologie et séismologie, géologie et géomorphologie, paléontologie, paléomilieu, spéléologie et biospéléologie, stygologie, karstologie et stygobiologie, palynologie.

La hydrosphère, le plus vaste milieu vivant de la Terre, est représentée dans ce dictionnaire par les termes de hydrologie, à savoir les rivières, les fleuves, les lacs, les marais, les marécages, les mers, les océans et les eaux souterraines, et des aspects de glaciologie qui s'y ajoutent. Ces termes spécialisés

parlent des écosystèmes de la hydrosphère qui ont agi, au cours de leur existence, en diverses directions et ont ainsi influencé tous les éléments composant la Terre.

Les sciences agricoles ont une riche représentation dans cet ouvrage. Parmi ceux-ci, se trouvent les termes de pédologie et agrochimie, pomoculture, viticulture, culture maraîchère, floriculture, phytotechnie, zootechnie. Sont également présentées les activités pratiques de culture de plantes et d'élevage du bétail, d'identification des maladies et des agents nuisibles, les méthodes pour les combattre, les méthodes d'identification des mauvaises herbes pour l'agriculture, les herbicides et leur mode d'application.

Dans le dictionnaire il y a des informations sur les parcs et les réserves de la nature qui se trouvent en Roumanie et sur le globe, sur les réserves de la biosphère, sur les plantes et les animaux protégés en Roumanie, les plantes endémiques de Roumanie, sur la sylviculture et les exploitations forestières, la cynégétique et les produits de la nature.

En conditions systématiques, ont été abordés de manière sélective les termes des domaines minier, pétrolier, industriel, agricole, scolaire, sanitaire, juridique, économique-financier, culturel-artistique, religieux, sportif, militaire. Sont également présentés les cultes de Roumanie avec leur histoire et leur fonctionnalité. Le milieu sanitaire s'y trouve aussi par les termes de médecine humaine et vétérinaire, les principales maladies chez l'homme et les animaux sont apportées au premier plan, ainsi que les termes spécifiques de l'immunologie.

Les aspects et les problèmes d'écologie sont représentés à l'aide des termes destinés à donner une image claire sur l'organisation de la nature et l'influence exercée par l'homme sur cette nature. Sont ainsi présentées les structures des écosystèmes des milieux terrestre, aquatique et souterrain où ils existent, mettant en évidence les réseaux compliqués de relations trophiques, de défense, reproduction, celles des individus d'une espèce qui utilisent comme matériel de construction les individus ou résidus durs des individus d'une autre espèce, celles des individus ou spores répandus par les individus d'une autre espèce, les relations commensales et les relations symbiotiques dans leur sein ; pour ce qui est des agrosystèmes, les relations entre les insectes nuisibles et les plantes cultivées, entre les mauvaises herbes et les plantes cultivées, entre les champignons parasites et les plantes ou les animaux etc. On a également voulu présenter les niveaux supraécosystémiques, l'organisation de la nature, respectivement l'écobiome et l'écosphère avec leurs parties vivantes, le biome et la biosphère, dont le dernier est le système biologique global.

N'a été omise ni l'insouciance de l'homme qui a intoxiqué les milieux vivants de certaines substances, ce qui signifie pollution, en attirant l'attention sur les effets qui portent préjudice à la santé des gens, des plantes et des animaux.

Chaque science, type de culture et religion, ainsi que les activités pratiques ou d'autres aspects des milieux vivants et du milieu anthropique, le dernier subdivisé en milieux où agissent les êtres humains, marquent par la terminologie leur caractère particulier, étant une source d'information pour les lecteurs.

Les informations sélectives, résultées de la diversité des approches s'adressent à chaque lecteur, quelles que soient sa formation ou ses préoccupations.

Pour élaborer cet ouvrage, les auteurs ont pu choisir les termes les plus adéquats pour illustrer le domaine faisant partie de cette œuvre scientifique. A la suite d'une sélection rigoureuse, leur nombre dépasse 23.000 et reflète la réalité actuelle. Ces termes ont été expliqués le plus correctement possible afin qu'ils puissent être compris par les personnes préoccupées de se documenter en toute science d'un milieu naturel vivant ou anthropique, en tout domaine et sur tout aspect.

A l'intérieur de chaque science les définitions sont unitaires du point de vue méthodologique, théorique et pratique. Chacun comprend à sa manière certains termes scientifiques. Un terme peut avoir un sens dénotatif dans une science et un sens totalement différent dans une autre science ou dans un certain

domaine d'activité. Il y a aussi l'aspect des connotations différentes pour le même terme. Pour éliminer les confusions, on a expliqué chaque terme scientifique du point de vue de la spécialité, l'explication ayant la possibilité d'exprimer exactement la manière de penser dans le domaine et d'en signaler le sens avec précision. Quand on utilise des termes à sens différents en plusieurs sciences ou domaines d'activité, ils apparaissent dans les entrées de dictionnaire à explications différenciées (spécifiques pour une certaine science ou un certain domaine d'activité) au moyen de la notation en chiffres supérieurs arabes, suivie de la définition ou de l'explication. La méthode choisie aide le lecteur intéressé à s'orienter et à découvrir la vérité.

Pour la majorité des entrées de dictionnaire, on a inscrit entre parenthèses et en abrégé le milieu ou la science dont le terme en question fait partie.

La conception concernant les milieux vivants, sous la forme présentée, appartient au coordonnateur scientifique qui assume la responsabilité de son exactitude. Cette conception s'est formée au cours d'une soixantaine d'années vécues au milieu de la nature, par des observations et des recherches rigoureuses constituant à présent les fondements scientifiques de cet ouvrage. Les auteurs spécialisés dans un certain domaine ont extrait et traité les termes scientifiques tenant compte de cette conception qui, par assimilation, est devenue aussi la leur. Chaque auteur assume néanmoins la responsabilité de l'exactitude des termes scientifiques dont il s'est occupé.

Prenant en considération tout ce qui a été exprimé ci-dessus, nous espérons que les termes choisis sont capables d'expliquer la complexe organisation de la nature, sa pureté, mais aussi les problèmes liés aux risques, aux dispositions, aux coûts, aux bénéfices et aux responsabilités qui en sont assumées. Un terme scientifique non vérifié et non expliqué ne pourra être compris et son utilisation pourrait entraîner des erreurs et des confusions. Or, le présent dictionnaire, par son vaste contenu, peut et a vocation d'éclaircir les aspects tellement divers (peu visibles pour un non spécialiste) en ce qui concerne la complexité d'organisation de la nature, les relations et les interrelations entre les êtres vivants, entre ces derniers et le milieu. La conservation de l'unité et de la pureté de la nature, dont nous faisons partie intégrante, se réalise par sa connaissance, sa compréhension et son explication correcte.

Nous estimons que ce dictionnaire est une première grande tentative de synthèse dans ce domaine. Comme toute démarche pareille, vaste et complexe, il peut avoir des lacunes ou même des informations incomplètes. Voilà donc pourquoi nous sommes soumis au jugement des lecteurs dont les suggestions seront prises en considération très sérieusement et seront éventuellement incluses dans une future édition de l'ouvrage.

Prof. dr. Constantin PÂRVU

INTRODUCTION

Les derniers quarante ans, l'environnement a avancé sur l'échelle des concepts-clé, devenant un concept dominant et une préoccupation continue de la société et des communautés scientifiques. Durant toute la période de la modernisation par l'industrialisation, l'épargne des ressources, le combat contre la dissipation, la sauvegarde du patrimoine biologique n'ont jamais figuré sur la liste des priorités. Mais dès l'apparition d'une nouvelle étape de la révolution technique, orientée vers l'information, la communication et ensuite vers la connaissance, il s'est produit un changement spectaculaire, l'accent se déplaçant du « hard » vers le « soft », de la production vers les services, de l'intérêt immédiat pour la croissance rapide vers l'héritage à laisser aux générations futures.

L'écologie, la science de l'environnement, est devenue une discipline essentielle, de référence. Bientôt, l'économie classique a senti le besoin de s'y ajuster et a créé un courant « éco-économique ». La tension entre les formules classiques de la croissance et les impératifs de sauvegarde de l'environnement ne s'est apaisée qu'aux années '80 du siècle dernier, lorsque le concept de compromis et synthèse du « développement durable » est apparu. Celui-ci a été préparé par des débats internationaux intenses inaugurés lors de la Conférence mondiale des Nations Unies sur l'Environnement, tenue à Stockholm en 1972, ainsi que par la contribution du secteur non gouvernemental, tel le cas du rapport du Club de Rome (1973), intitulé « Les limites de la connaissance ». Après Stockholm il y a eu d'autres conférences globales de hautes proportions: Rio de Janeiro en 1992, Johannesburg en 2002. De nouvelles institutions internationales ont été créées et des programmes à l'échelle globale ont été élaborés, tel le Programme de l'ONU pour l'Environnement (UNEP), et ils ont été acceptés par les gouvernements ; sur les plans scientifique et non-gouvernemental, d'autres institutions, par exemple World Watch Institute, ont publié des rapports annuels sur la situation de l'environnement. Le Traité de Kyoto a inauguré un programme – une action commune dominée par des règles – de sauvegarde de la couche d'ozone, un pas significatif pour l'humanité qui démontre ainsi que rien ne l'empêche de découvrir les solutions nécessaires pour surmonter les situations critiques.

La richesse des thèmes, leur profondeur et l'alliance indispensable entre les disciplines créent des obligations nouvelles et promptes pour l'éducation. Du fait qu'ils impliquent des connaissances dans tous les domaines d'investigation, la tâche n'est pas du tout facile. L'interdisciplinarité n'a pas encore frayé son chemin dans les écoles. Voilà pourquoi un dictionnaire de l'environnement, une encyclopédie par définition, devient un instrument précieux pour bien connaître et utiliser les termes entrés dans le langage général, pour résumer et clarifier les domaines auxquels ces termes appartiennent, pour former un bagage de connaissances qui permette aux professeurs et aux élèves de mieux comprendre le monde dans lequel ils vivent et les problèmes auxquels ce monde doit faire face.

Pour un pays comme la Roumanie qui jouit d'un environnement divers et riche, précieux et stimulant, fortement lié à sa propre histoire, les thèmes de l'environnement sont d'une actualité brûlante. Comment saurait-il être transmis avec un potentiel intact à ceux qui viendront après nous? Et comment préserver cet environnement contre les altérations, comme un cadre propice à soutenir une vie qui se veut digne et accomplie?

Cette encyclopédie peut être utile pour clarifier les concepts et compléter l'information par ceux qui sont appelés à élaborer et appliquer des politiques et des textes de loi sur l'environnement, mais aussi pour les professeurs qui préparent les générations d'élèves comme des amis de la nature.

Académicien Mircea MALIȚA

FOREWORD

This dictionary is an innovative scientific work, both in Romania and abroad. Its wide scope recommends it as a monumental work. It is based on an original concept, and its authors are important specialists in the field. Although it tackles a large number of sciences and practical activities, its unity derives from the fact that each author approaches nature's achievements.

In our view, nature consists of those environments that include tightly bound beings and objects – the links between which reflect processes, phenomena, and properties that epitomise universal connections and development. This is true at the local, regional and global scale, where the relief elements, the geological structure, the underground resources, water and climate conditions, soil, vegetation and fauna shape both natural and anthropic frameworks, the latter being the *thopos* where social, spiritual, cultural and scientific activities are carried out. Cosmic, air, earth, aquatic and underground environments are the support for life. Carrying out their activities in the natural environment, men have differentiated the social medium into a technological environmental compound – consisting of the mining, oil, industrial, agricultural environments, as well as an inter-human compound, consisting of the academic, medical, judicial, economical, financial, cultural, artistic, religious, sportive, military environments. Within each of them, there are specific activities and a large number of study subjects containing a burst of information, the result of research and practical needs. Each of them used highly specific scientific terminology, not easily approachable, for communication and understanding purposes.

Therefore, in order to support those interested in knowledge, a team of 72 authors coming from 8 university centres, and the Methodical-Scientific Centre of Vălenii de Munte, has created this **Environmental Encyclopaedic Dictionary**. It contains terms from all the sciences of the world, and is representative of all the natural and anthropic life environments. The scientific foundation of this dictionary consists of terms from inorganic and organic chemistry, bio-chemistry, mathematics, informatics, astronomy, physics and biophysics, cellular biology, botany, zoology, bacteriology and virusology, mycology, lichenology, anatomy, anthropology, genetics and eco-genetics, eco-toxicology and eco-chemistry, algology, ecology and the protection of the environment, geo-botany, entomology and cecidiology, vegetal and animal ethology. A concise, but enlightening overview of the fauna, particularly the fauna on Romania's territory – fish, reptiles, birds and mammals – is made.

Other entries in the dictionary belong to fields such as geography and bio-geography, climatology and agro-meteorology, volcanology and seismology, geology, geomorphology, palaeontology, palaeo-environment, speology, bio-speology, stygology, karstology and stygobiology, palynology.

Hydrosphere, the vastest life medium on Earth, is represented in the dictionary by terms from the science of hydrology, related to springs, rivers, lakes, pools, swamps, seas and oceans, as well as underground waters, but also by terms of glaciology. The terms entered tackle the eco-systems of hydrosphere, which have, in time, acted in many ways to influence all the compounds of the Earth.

Terms from agricultural sciences abound in the dictionary – terms of pedology, agro-chemistry, fruit growing, wine growing, vegetable growing, flower growing, phyto-technology, zootechnology. Practical activities related to plant and animal growing are also approached, as well as activities concerning the

recognition of pathologies and pests, ways of controlling them, and recognition of the weeds harmful for agriculture, herbicides and their use.

The dictionary comprises information on the natural parks and reservations in Romania and around the Globe, on the biosphere reservations, on plants and animals protected in Romania, endemic plants in Romania, forestry and forest exploitations, cynegetics, and natural products.

A selection of terms from the media of mining, and oil industry, other industries, agriculture, as well as from the educational, medical, legal, economical, financial, cultural, artistic, religious, sportive, military media has been systematically approached. The religious cults practiced in Romania are approached, along with their history and practices. The medical environment is represented in the dictionary through terms from human and veterinary medicine, with a focus on the main human and animal diseases, as well as terms from immunology.

The terms regarding ecological issues aim at clearing up the organisation of nature and man's influence on it. Therefore, the structures of ecosystems in the ground, aquatic, and underground environments where they subsist is approached, along with the webs of trophic relationships, defence, reproduction, fabric, phoric and commensal relationships, and the symbiotic relationships within them. As for agro-ecosystems, the dictionary tackles the relationships between pests and weeds on the one hand and culture plants on the other, the relationships between parasite fungi and plants and animals, etc. Over-ecosystemic levels, nature's organisation, and, respectively, the ecobiom and ecosphere, together with their living components, biom and biosphere, were also considered, the last level being the global biological system. Man's illogical actions upon nature, aimed at poisoning it with polluting substances, were also approached. Attention was drawn on their effects on the health of people, animals and plants.

Each science, culture and religion, as well as practical activities or other aspects of the natural life environments, of the anthropic environment, the latter being divided into further environments upon which man's influence is exercised, has a specific terminology, which is a true pool of knowledge for those who are interested in the field.

The selection of information that results from the variety of approaches is intended for any reader, irrespective of his/her level of education or scope of preoccupations.

In elaborating this work, the authors were free to make their own selection of the most appropriate terms that should illustrate a particular field included in the dictionary. Following a thorough selection, the number of terms reached over 23,000 entries, illustrating the current reality. They were clearly explained, in order to be well understood by those who are interested in research in any science pertaining to a natural life environment or anthropic environment, in any field and on any aspect.

Within each science, and from any methodological, theoretical or practical viewpoint, phrasing is unitary. Certain scientific terms may have more than one meaning – a denotative meaning in one science and a connotative meaning in another, for instance. Furthermore, a single term may have more than one connotation. In order to avoid confusion, each scientific term has been explained in the context of the particular domain tackled, accurately reflecting the approach typical of that domain, and describing that particular meaning with high precision. If a term that has more than one meaning, depending of the science or activity field approached, has been used, the entry is accompanied by differentiated explanations, typical of each science or activity field, bearing a particular figure for each definition or explanation. This helps the reader to easily find the information he/she needs.

For most entries, the environment or science related to the term is mentioned between brackets, in an abridged form.

This view on the life environments belongs to the scientific coordinator, who assumes all responsibility for its exactness. He has built it in a 60-year lifetime that he spent surrounded by nature, observing it, rigorously researching it. His view, subsequently assimilated by all the authors, provides the

scientific foundation for this dictionary. It is based on it that each author has selected and processed the scientific terms in his/her particular domain. However, each author assumes responsibility for the exactness of the scientific terms he/she processed.

With this in mind, let us express our hope that the terms selected will highlight the organisational complexity of nature, its purity, but also issues pertaining to risks, anticipation, costs, benefits, and responsibility taking. A scientific term that has not been checked or explained cannot be understood, and its use will lead to errors and confusions. Due to its vastness, this dictionary has the purpose and the means of explaining the various aspects related to nature's complex organisation that a non-specialist might not see, along with all the relationships between living beings and between the living beings and the environment. It is by properly knowing, understanding and explaining nature, whose integral part we all are, that we may keep its unity and purity.

We see this dictionary as a first great attempt to make a synthesis in this field. Like any such enterprise, vast and complex, it may have gaps or incomplete information. Therefore, we submit it to the readers' judgement. We will treat their suggestions with great seriousness and may include them in a future edition of his work.

Professor Constantin PÂRVU, PhD

INTRODUCTION

Within the past forty years, environment has increasingly become a dominant key concept and a major concern for the scientific community. In the age of industrial modernization, such issues as sparing resources, fighting waste, safeguarding the biological patrimony were never priorities on the agenda. Yet, with the advent of a new stage of technical revolution, aligned with information, communication and knowledge, a spectacular change in emphasis occurred – from *hard* to *soft*, from goods to services, from immediate interest in rapid growth to the preoccupation for the heritage of future generations.

Ecology, the science of environment, became an essential, milestone science. Soon, as classic economy was in need for a supporting science, a new trend emerged – *eco-economy*.

Tensions between classic growth schemes and the musts of environmental preservation only appeared in the 80's of the 20th century, when the concept of *sustainable development* emerged, a synthetic concept of compromise. The way to it had been paved by the heated debates inaugurated on the UN World Conference on Environment, held in Stockholm in 1972, and by the contribution of the non-governmental sector, as was the case in 1973, with the Club of Rome Report, entitled *The Limits of Knowledge*. The Stockholm event was followed by large-scale, global conferences, held in Rio de Janeiro, in 1992, and Johannesburg, in 2002. New international institutions were established, and global programmes, endorsed by the Governments, were set up. One of them was the UNEP, the UN Environmental Programme. Other scientific and non-governmental bodies, such as the World Watch Institute, publish annual reports on the current environmental state of affairs. The Kyoto Treaty inaugurated a common action programme, dominated by rules of safeguarding the ozone layer. That was a significant step in the humankind's attempt to resolve its global problems by peaceful means. Environment is the typical example of issue that has neither boundaries, nor frontier-confined solutions.

The vastness and depth of the topics, as well as the alliance of disciplines they involve, call for new and prompt educational obligations. As information in all the fields of investigation is involved, the task is not an easy one. Cross-disciplinarity has not yet made its way into school. That is why an environmental dictionary, encyclopaedic by definition, shall be a valuable instrument for the knowledge and use of the terms that entered the general language, in summarizing and clearing them up, allowing teachers and students to better understand the world in which they live and the problems they are facing.

For a country such as Romania, with a diverse, rich, valuable, and stimulating environment, strongly bound to her own history, environmental issues are of topical actuality. How shall we pass environment on to our followers with its potential intact? How shall we preserve it from alterations, and keep it a propitious framework for a dignified, accomplished life? This encyclopaedia shall help to clarify concepts and to add information for the benefit of those who are called to elaborate and implement environmental policies and laws, as well as for the teachers who train new, nature-friendly youth generations.

Academician Mircea MALIȚA

VORWORT

Das vorliegende Wörterbuch ist völlig neu, sowohl für die rumänische wissenschaftliche Literatur, als auch für die Weltliteratur. Vom Umfang her kann es als monumental bezeichnet werden. Dem Werk steht eine originelle Fassung zu Grunde. Sie trägt die Unterschrift begabter Fachleute. Trotz der grossen Anzahl der miteinbegriffenen Wissenschaften und Bereichen, hat das Werk einen einheitlichen Charakter, da jeder Author die Natur, so wie sie in Wirklichkeit ist, in Betracht genommen hat.

Unserer Denkweise nach, bezeichnen wir als Natur die Lebensmedien, wo sich Lebewesen und Gegenstände befinden, die in enger Verbindung zueinander stehen und geäußert durch Vorgänge, Phenomenen und Eigenschaften als Ergebnisse der universellen Verbindungen und Verwirklichungen. Diese Aspekte gibt es auf lokaler, regionaler und globaler Ebene, wo das Relief, die geologische Struktur, die Bodenschätze, die Gewässer und die Klimabedingungen, der Boden, die Pflanzen- und Tierwelt sowohl den natürlichen als auch den antropischen Raum bilden, der letztere davon ist derjenige wo sich die sozialen, geistigen, kulturellen und wissenschaftlichen Aktivitäten abspielen. Die natürlichen Medien, wie der Weltraum, die Erde, die Gewässer und der unterirdische Teil bilden die Unterlagen für das Leben. Die menschlichen Tätigkeiten, die sich im Hintergrund der natürlichen Medien abspielen, haben den sozialen Raum zu einem technologischen Bestandteil verändert: Bergbau, Erdölgewinnung, Industrie, Landwirtschaft und zwischenmenschliche Beziehungen, vertreten von Schul-, Gesundheits-, Jurisprudenz-, Wirtschafts-, Finanz-, Kultur-, Kunst-, Religions-, Sport- und Militärmedien. Im Rahmen jedes Bereiches gibt es spezifische Tätigkeiten und sehr viele Unterrichtsrichtungen, die eine Unmenge an Informationen enthalten, als Folge der Forschung und der praktischen Notwendigkeiten. Jedes Bereich verfügt über eine wissenschaftliche Terminologie, über die nicht alle verfügen.

Um den Wissensbegeisterten entgegenzukommen haben 72 Autoren aus verschiedenen Universitätszentren, dazu auch noch der Vălenii de Munte wissenschaftliche Zentrum, beim Entwurf des „**Enzyklopädischen Umweltwörterbuches**“ zusammengearbeitet. Es beinhaltet Begriffe aus allen Wissenschaften der Welt, seien sie Natur- oder antropische Wissenschaften. Der Wörterbuchwortschatz besteht aus Begriffe aus der anorganischen und organischen Chemie, Biochemie, Mathematik, Informatik, Astronomie, Physik, Biophysik, Zellbiologie, Botanik, Zoologie, Bakteriologie, Virusologie, Mykologie, Lichenologie, Anatomie, Antropologie, Genetik, Ökogenetik, Ökotoxikologie, Ökochemie, Algologie, Ökologie, Umweltschutz, Geobotanik, Entomologie, Cecidologie, als auch pflanzliche und tierische Etologie. Dazu wurden noch kurz aber umfassend die Fischzucht, Herpetologie, Ornithologie, Mamologie und insbesondere die in Rumänien befindende Tierwelt erläutert.

Andere Einträge im Wörterbuch beziehen sich auf Geographie, Biogeographie, Klimatologie, Agrometrologie, Vulkanologie, Seismologie, Geologie, Geomorphologie, Paleontologie, Paleomedium, Speologie, Biospeologie, Stigologie, Carstologie, Stigobiologie und Palinologie.

Die Hydrosphäre, das umfang- und lebensreichste Medium auf der Erde wird durch Begriffe aus der Hydrologie (Flüsse, Teiche, Sümpfe, Meere, Ozeane und unterirdische Gewässer) aber auch eiszeitbezogen erläutert.

Durch diese Fachbegriffe werden die Ökosysteme der Hydrosphäre in Gespräch genommen. Diese Systeme haben im Laufe ihrer Existenz alle Bestandteile der Erde beeinflusst.

Die landwirtschaftlichen Wissenschaften sind oft im Wörterbuch anzutreffen. Darunter finden sie Begriffe aus der Pedologie, Agrochemie, Obstzucht, Weinbaukunde, Gemüsebau, Blumenbau, Fitotechnie und Zootechnie. Dazu kommen noch praktische Tätigkeiten für den Pflanzenbau und die Tierzucht, Krankheit- und Erregerermittlung, Bekämpfungsmethoden, Erkennung der schädlichen Unkräuter in der Landwirtschaft, Unkrautmittel und deren Anwendung.

Im Wörterbuch gibt es Informationen über die Naturschutzgebiete aus Rumänien und aus der ganzen Welt, über Schutzgebiete der Biosphäre, über beschützte Pflanzen und Tiere, endemische Pflanzen, Forstwirtschaft, Jagdlehre und Naturprodukte.

Begriffe aus den folgenden Bereichen wurden systematisch und selektiv behandelt: Bergbau, Erdölgewinnung, Industrie, Landwirtschaft, Unterricht, Gesundheit, Jurisprudenz, Wirtschaft, Finanzen, Kultur, Kunst, Religion, Sport und Militär. Die Kulturen aus Rumänien und deren Geschichte und Funktionalität werden auch dargestellt. Der Gesundheitsbereich ist miteingeschlossen durch Begriffe aus der Menschen- und Tierenheilkunde, mit Hervorhebung der wichtigsten Krankheiten beim Menschen und Tieren und Begriffe aus dem Immunologiebereich.

Die ökologischen Aspekte und Probleme werden durch Einträge erläutert, die die Organisation der Natur und den Einfluss des Menschen auf die Natur erläutern. Somit werden die Strukturen der Ökosystemen oberhalb und unterhalb der Erde, und unter dem Wasserspiegel, wo sie bestehen, dargelegt. Es wurde auf das Dickicht der trophischen Verteidigungs- und Vermehrungs-, fabrischen, forischen, kommensalischen und symbiotischen Beziehungen hingewiesen, bzw. bei den Agroökosystemen auf die Beziehungen zwischen den Schädlingen und den Kulturpflanzen, zwischen den Unkräutern und den Kulturpflanzen, zwischen den Schmarozerpilzen und den Pflanzen oder den Tieren usw. Die Unvernünftigkeit des Menschen bei der Selbstvergiftung der Umwelt mit gewissen Stoffen (d.h. Umweltverschmutzung) wurde nicht vernachlässigt. Auch wurde von den Folgen auf der Gesundheit der Pflanzen und Tiere gewarnt.

Jede Wissenschaft, Kultur oder Religion, als auch jede Tätigkeit oder jedes Aspekt aus den Lebewesenmedien in der Natur und aus den antropischen Medien (der letztere auf anderen Medien gegliedert, wo die Menschen tätig sind) ergründet durch Terminologie ihren spezifischen Charakter und ist die Informationsquelle für den Interessenten.

Die ausgewählten Informationen stellen eine Vielfalt von Bereichen zusammen und richten sich an alle Leser, ohne Rücksicht auf ihren Vorbereitungs niveau oder Beschäftigungen.

Bei der Herausgabe konnten sich die Autoren die treffendsten Begriffe auswählen um den Bereich bildhafter in diesem wissenschaftlichen Werk zu gestalten. Zuzufolge einer gründlichen Selektion, überschreitet die Zahl der Termini 23.000 und widerspiegelt die gegenwärtige Lage. Die Termini wurden so korrekt wie möglich erläutert, um möglichst einen guten Verständnis dem Interessenten bei der Dokumentation nach bestimmten Lebensmedien oder antropischen Medien, aus jedwelchen Bereich und mit Bezug auf jedwelches Aspekt zu verschaffen.

Im Rahmen jedwelcher Wissenschaft wurden die Formulierungen aus methodologischen, theoretischen und praktischen Standpunkt einheitlich gegliedert. Einige Fachwörter werden aber von einigen auf *einer* Art und Weise verstanden und ganz verschieden von anderen verstanden. Ein Terminus mag denotativ in einer Wissenschaft und ganz anders in einer anderen Wissenschaft oder Bereich sein. Es gibt auch die Möglichkeit verschiedener Konotationen für das selbe Fachwort. Um die Verwechslung zu vermeiden wurde jedes Fachwort aus dem Fachstandpunkt erläutert, um die Denkweise aus demjenigen Bereich genauer zu widerspiegeln. Im Falle der Fachwörter mit mehreren Bedeutungen in verschiedenen Wissenschaften oder Bereichen, werden diese abgesondert eingetragen, mit den verschiedenen Erläuterungen, spezifisch der Wissenschaft oder des Bereichs, durch die Kennzeichnung mit arabischen

Zahlen, gefolgt von der Definition oder der Erläuterung. Dieses Kennzeichen dient zur Orientierung und beim Herausfinden der Wahrheit, für die sich der Leser interessiert.

Die meisten Einträge beinhalten in Klammern die Abkürzung des Bereichs oder der Wissenschaft, dem der betreffende Fachbegriff angehört.

Die Auffassung bezüglich Lebensbereiche, so wie sie aufgestellt wurde, gehört dem wissenschaftlichen Berater, der sich die Verantwortung für die Genauigkeit nimmt. Diese Auffassung entstand nach 60 Jahren Leben mitten in der Natur, zufolge Anmerkungen und genauen Forschungen, die jetzt als wissenschaftliche Basis für dieses Werk dienen. Die Autoren, aufgrund ihrer Spezialisierungen haben, unter Berücksichtigung dieser Auffassung (die durch Assimilation angeeignet wurde), die Fachwörter übernommen und erforscht. Jeder Autor nimmt sich die Verantwortung für die Genauigkeit der überarbeiteten Fachwörter.

Unter Rücksicht der obenerwähnten Tatsache hoffen wir, dass die Auswahl der Fachwörter die vielfältige Organisierung und Reinheit der Natur aufklärz, aber auch die risiko-, vorschriften-, kosten- und verantwortungsgebundenen Probleme klarstellz. Ein nichtüberprüftes und nichterläutertes Fachwort bleibt ohne die Möglichkeit verstanden zu werden und seine Anwendung mag zu Irrtümer und Verwechslungen führen. Durch seinen Inhalt dient das vorliegende Wörterbuch zur Aufklärung verschiedener Anschauungen, die von dem Nichtfachmann übersehen werden können, hinsichtlich der Komplexität der Organisierung der Natur, der Beziehungen und Zwischenbeziehungen der Lebewesen und des Mediums. Die Erhaltung der Einheit und Reinheit der Natur, deren Bestandteil wir sind, erfolgt durch Wissen, Verstehen und korrekte Erläuterung.

Wir nehmen an, dass das vorliegende Wörterbuch ein erster Versuch für die Synthetisierung in diesem Bereich ist und, dass es, wie jedes solches vielseitiges und umfassendes Werk, Lücken oder sogar unvollständige Informationen aufweisen kann. Darum, untersetzen wir uns der Meinung unserer Leser, deren Vorschläge mit äusserster Ernsthaftigkeit behandelt und vielleicht in einer künftigen Ausgabe berücksichtigt werden.

Prof. Dr. Constantin PÂRVU

EINLEITUNG

Erst seit 40 Jahren wurde die Umwelt zum Hauptbegriff und kontinuierlicher Beschäftigung der Gesellschaft und der wissenschaftlichen Gemeinschaft. Während der Modernisierung durch Industrialisierung, wurden die Verschonung der Ressourcen, die Bekämpfung der Verschwendung, die Aufbewahrung des biologischen Naturerbgutes nicht als vorrangig betrachtet. Erst mit einer neuen informations-, kommunikations- und wissenschaftsgestützter Phase der technischen Revolution, findet eine spektakuläre Akzentänderung von „hard“ auf „soft“, von Dienstleistungsproduktion und sofortiges Interesse des schnellen Wachstums auf das Erbgut, das den kommenden Generationen hinterlassen wird, statt.

Die Ökologie, die Wissenschaft der Umwelt, wurde zu einer wichtigen und wesentlichen Lehre. Kurz danach, benötigte die klassische Wirtschaft Hilfsmittel und schuf eine „öko-wirtschaftliche“ Richtung. Die Spannung zwischen den klassischen Wachstumsformeln und den Notwendigkeiten der Auferhaltung der Umwelt nahm erst in den '80 des vergangenen Jahrhunderts ab, als der Begriff des Kompromisses und der Synthese der „dauerhaften Entwicklung“ erschien. Er kam als Ergebnis internationaler Debatten, die sich bei der globalen Umweltkonferenz der VN in Stockholm (1972) verwirklichten, aber auch infolge des Beitrags der nichtregierenden Organisationen, wie im Falle des Berichts des Clubs von Rom (1973), betitelt „Die Grenzen des Wissens“. Andere globale Debatten folgten denjenigen aus Stockholm: Rio de Janeiro (1992), Johannesburg (2002). Neue internationale Organisationen, wie das Umweltprogramm der OVN, UNEP, wurden gegründet. Diese Organisationen schufen anerkannte Programme, sowohl von den Regierungen, als auch auf wissenschaftlicher und nichtregierender Ebene, wie das World Watch Institute, das jährliche Berichte über die Lage der Umwelt veröffentlicht. Der Vertrag von Kyoto, eine gemeinsame Leistung, trug mit ein Programm für die Rettung der Ozonschicht bei, kennzeichnender Schritt durch den die Menschheit keine Grenzen mehr kennt und auch keine Lösungen mehr, die nicht über die einzelnen Grenzen wirken.

Das Ausmass der Themen, ihre Wichtigkeit und die Interdisziplinarität, die hiermit geschaffen wird, ergründet neue und prompte Verpflichtungen für den Unterricht. Weil Kenntnisse aus allen Bereichen erfordert werden, ist diese Leistung nicht einfach. Die Interdisziplinarität hat sich noch nicht einen Weg in den Schulen geschaffen. Aus diesem Grund dient ein Umweltwörterbuch, enzyklopädisch durch Definition, als wertvolles Instrument bei der Erlernung und beim allgemeinen Sprachgebrauch, bei der Umschreibung und Aufklärung, bei der Bildung eines Kenntnisschatzes, der den Lehrern und den Schülern ein besseres Verständnis der Welt und der vorstehenden Probleme schaffen soll.

Für ein Land wie Rumänien, mit einer mannigfaltigen, reichen, wertvollen und stimulierenden Umwelt, die in einer engen Beziehung zur eigenen Geschichte steht, sind die Probleme der Umwelt von unglaublicher Bedeutung und Gegenwärtigkeit. Wie sollte diese Umwelt den kommenden Generationen mit einem unerschöpften Potenzial hinterlassen werden? Und wie soll sie, als günstiges Geschenk für die Erhaltung eines würdevollen und erfüllten Lebens, vom Verderben geschützt werden. Diese Enzyklopädie nutzt bei der Aufklärung der Begriffe und der Vervollständigung der Information für diejenigen, die die umweltbezogene Politik oder politische Texte ausarbeiten und anwenden, aber auch für Lehrer, die die Schüler einer neuen Generation – Freunde der Natur, vorbereiten.

Akademiker Mircea MALIȚA

A

- A**, (pedol.) simbol utilizat în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului A al unui sol. [29]
- AA**, (pedol.) simbol utilizat în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea aluviunilor. [29]
- AB** sau **A/B**, (pedol.) simbol utilizat în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului de tranziție dintre orizonturile A și B. [29]
- ABAC**, (șc., milit.) **1.** Instrument de calcul, cu bile colorate, pentru școlari. **2.** Instrument de calcul rapid al unor mărimi în funcție de doi parametri variabili ce determină o a treia mărime necunoscută. Pentru armată există: **a.** pentru determinarea vitezei țintei aeriene și a înălțimii acesteia; **a.** de dozimetrie care stabilește nivelurile de radiații; **a.** de navigație pentru determinarea vitezei și duratei de zbor pentru avion sau de marș pentru nave, calculul rezervei de combustibil etc.; **a.** pentru calculul eficacității bruiajului radio. [31]
- ABACA**, (ecol.) ansamblu de curbe ce permite determinarea anumitor mărimi prin întretărirea unor traiectorii. [3]
- ABANDON** (**nevroză de ~**), (psih.) nevroză cu tulburări care au ca obiect mai ales relațiile afective precoce. Ea afectează subiecții deosebit de sensibili la orice situație care poate să provoace spectrul unei lipse de dragoste sau al unei amenințări afective (despărțire, frustrare). [28]
- ABANDON ȘCOLAR** (*drop out*), (psih.) părăsirea sistemului educativ, indiferent de nivelul la care s-a ajuns, înaintea unei calificări sau pregătiri profesionale complete. [28]
- ABAPICAL**, (bot.) sin. *subapical*, *subterminal*, prezent în imediata apropiere a vârfului plantei. [50]
- ABATAJ¹**, (min.) operație de extragere a unui minereu sau a unei roci dintr-un zăcămint. [13]
- ABATAJ²**, (ind. alim.) ansamblu de operații realizate în abator, de la introducerea animalelor în sala de tăiere până la tranșarea cărnii. [50]
- ABATAJ³**, (for.) operație de doborâre a arborilor pentru exploatarea lor. [42]
- ABATAJ FRONTAL**, (min.) extragerea de substanțe și minerale (cărbuni, sare, minereu de fier, minereu de mangan, de cupru etc.), efectuată pe o zonă întinsă. [30]
- ABATAJ HIDRAULIC**, (min.) procedeu aplicat în mină, de sfărâmare a rocilor și antrenare a lor printr-un jet de apă cu presiune de 30-300 kgf/cm². [5]
- ABATERE¹**, acțiunea de a (se) abate și rezultatul ei, îndepărtare. **1.** (soc.) Încălcare a unor dispoziții obligatorii cu caracter administrativ sau disciplinar. **2.** (milit.) Depărtarea dintre punctul de spargere al unui proiectil (rachetă, bombă de aviație) și obiectiv reprezentând centrul obiectivului sau punctul față de care se măsoară abaterea sau dintre punctul lovit și cel ochit, în tragerile cu armamentul de infanterie. Se măsoară în unități metrice sau unghiulare. [31]
- ABATERE²**, (agric.) mutație care este o schimbare bruscă și ereditară a genotipului sau plasmotipului, apărută în mod natural sau indusă. [40]
- ABATERE STANDARD**, (mat.) $\sqrt{D^2(X)}$ unde $D^2(X)$ este dispersia variabilei aleatoare X; abaterea standard reprezintă un indicator al împrăstierii valorilor unei variabile aleatoare. [48]
- ABATEREA SONDEI**, (petr.) distanța dintre centrul tălpii sondei și verticala care trece prin centrul masei rotative. (R. Țițeica și colab., 1972) [30]
- ABATIZĂ**, (milit.) obstacol realizat din copaci retezați incomplet și doborâți în cruciș, cu vârful coroanelor îndreptat spre inamic. Eventual, acesta se întărește cu sârmă ghimpată sau se minează, cu acțiune antitanc sau antiinfanterie. [31]
- ABATOR**, (ind. alim.) spațiu destinat sacrificării animalelor, special organizat sub aspect tehnic, logistic și sanitar-veterinar. [34]
- ABAXIAL**, (bot.) sin. *excentric*, aflat pe partea laterală externă și opusă axei, ex., fața inferioară a unei frunze, opusă axei pe care se inserează; o floare inserată pe partea laterală a axei. [50]
- ABCES**, (med. u.) colecție purulentă, bine delimitată de țesutul din jur prin membrana piogenă, formată în urma dezintegrării țesuturilor, de obicei sub acțiunea

unor agenți microbieni. **a. amigdalian**, colecție purulentă dezvoltată în criptele amigdaliene profunde; poate determina tulburări locale de intensitate variabilă sau poate întreține manifestări patologice la distanță, ca orice factor de infecție; **a. cazeos**, abces rece de etiologie tuberculoasă, plin cu substanță cazeoasă semilichidă; **a. dentar**, colecție purulentă cu punct de plecare dentar, dezvoltată în părțile moi perimaxilare, cu evoluție submucoasă sau cutanată; **a. parodontal**, colecție purulentă dezvoltată în spațiul parodontal, în parodontul marginal, cu punct de plecare din pungile gingivale, putând evolua spre abcedare la mucoasa din vecinătate; **a. pericoronar**, pericoronarită acută supurată, colecție purulentă dezvoltată în sacul folicular al dinților incluși sau incomplet erupți (semiincluși). Apare frecvent la molarul de minte inferior, ca accident de erupție. [43]

ABDOMEN¹, (anat.) a treia parte a corpului la insecte sau la alt artropod; format în mod primitiv din 11 segmente lipsite de apendice ambulatoare. Poate fi de mai multe tipuri: *sesil* – când se prinde larg de torace (situație întâlnită la marea majoritate a insectelor), *pedunculat* – când primele segmente abdominale sunt alungite și *pețiolat* – când primul segment este foarte îngust; ultimele două tipuri de abdomen se întâlnesc în special la himenoptere, care au abdomenul extrem de flexibil și de mobil. [62]

ABDOMEN², (anat.) acea parte a corpului unui vertebrat, situată între torace și centura pelviană. [28]

ABDUȚIE, (anat.) mișcare efectuată în jurul axei sagitale, în plan frontal, care depărtează membrele de acest plan. [21]

ABELIA, (agric.) gen de plante ce aparțin fam. *Caprifoliaceae* care cuprinde specii ornamentale originare din Asia Centrală (Himalaia, China, Japonia) sau America de N (Mexic). Talia plantelor este redusă, frunzele mici și lucioase, înflorirea abundentă de lungă durată (iunie-octombrie), florile grupate în cime axilare sau terminale au coloritul viu, ceea ce determină utilizarea lor atât în grădini cât și în spații acoperite. *A. grandiflora* cu flori roz mirositoare, campanulate, și *A. floribunda*, cu flori roșu-carmin, tubulare, lungi de 4-5 cm, sunt cele mai cultivate. *A. chinensis*, *A. uniflora*, *A. graebneriana* au flori alb-roz sau galbene. Pentru cultura în grădină, au nevoie de un climat moderat, cu ierni mai blânde și poziții protejate, însorite. În parcuri se plantează izolat sau în primul rând al masivelor de arbuști. În apartamente, holuri sau sere necesită multă lumină, iarna mulțumindu-se cu regim de seră rece și udări rare. Vara, scoase afară, trebuie udate abundant. Substraturile de cultură pot fi cele standard sau un amestec cu pământ de grădină, frunze și mranită.

Primăvara sunt necesare tăieri scurte. Înmulțirea se face vara, la temperaturi moderate, prin butași de tulpină. [39]

ABERANT, (biol.) despre plante, animale care se abat, se îndepărtează de la tipul normal. [50]

ABERAȚIE¹, (bot.) abatere importantă de la tipul normal, ex., organism vegetal ale cărui caractere nu intră în limita variabilității speciei, el prezentând unele caractere morfoanatomofiziologice sau ecologice noi care nu concordă cu ale tipului. [50]

ABERAȚIE², (genet.) sin. *anomalie*, modificarea numărului de cromozomi caracteristic speciei (numerică) sau a structurii unuia (sau unora) din cromozomii unei celule sau unui organism. [19]

ABERAȚIE MENTALĂ, (psih.) incoerență a gândirii, abatere de la normal sau denaturare cognitivă, exprimă anumite raționamente greșite, bazate pe iluzii, judecăți și interpretări greșite ale unor date și situații ce pot avea loc în limite normale. [28]

ABIENT, (bot.) care face tranziție spre, care trece în, ex., lamina frunzei trece într-un vârf ascuțit. [50]

ABIETIN, (bot.) asemănător cu bradul; care crește pe brad sau între brazi. [50]

ABILITATE, (soc., psih.) pricepere, dibăcie, îndemănare, evidențiind rapiditatea, ușurința, calitatea superioară și precizia cu care omul desfășoară anumite activități. Nu se confundă cu deprinderea. [28]

ABILITATE DE BAZĂ, (psih.) condiție, într-un curriculum, de trecere la achiziții ulterioare mai complexe, abilitățile de nivel superior fiind competențe foarte generale aplicabile, în principiu, unei mari diversități de probleme. [28]

ABILITATE MOTORIE, (soc., psih.) capacitate dobândită prin învățarea înfăptuirii unei sarcini complexe, executând mișcări care corespund unor exigențe de precizie, rapiditate, economicitate, eficiență și regularitate. [28]

ABIOSESTON, (ecol.) component abiotic al sestonului prezent în ecosistemele acvatice, format din particule organice și minerale aflate în suspensie. După proveniență, se diferențiază în **a. alohton**, rezultat din biocenoza ecosistemului local, și **a. alohton**, rezultat din biocenoze ce aparțin altor ecosisteme și adus de ape. [50]

ABIOTA, (ecol.) partea nevie a unui ecosistem. [24]
→BIOTOP

ABIOTIC¹, (ecol.) **1.** Califică un mediu lipsit de viață sau incompatibil cu viața. **2.** Definește un factor fizic sau chimic al mediului. [3]

ABIOTIC², (ecol.) factor de mediu de natură fizică (factor geografic, geologic, mecanic, climatic, pedologic, hidrologic ș.a.) sau chimică (compoziție chimică a aerului, apei, solului, concentrația în dioxid

- de carbon sau alt gaz, lichid sau solid, poluant etc.). [2]
- ABIOTROFIE**, (agric.) scăderea vitalității și vigorii viței de vie din cauza bolilor, dăunătorilor, carentei de substanțe trofice necesare nutriției, sau ca urmare a aplicării incorecte a lucrărilor culturale; poate exista și o cauză de mediu. [49]
- ABIOZĂ**, (ind. alim.) distrugerea microorganismelor dintr-un produs sau de pe acesta, în vederea conservării; metodele utilizate sunt: chimio-sterilizarea, ionizarea, iradierea, termosterilizarea sau ultrasunetele. [49]
- ABISAL¹**, (psih.) termen care desemnează dinamica straturilor inconștiente, instinctive, psiho-organice, de adâncime a psihicului, opuse fenomenelor psihice care apar la suprafață, fiind ușor accesibile conștiinței. [28]
- ABISAL²**, (acv.) zona afotică întinzându-se în oceane de la adâncimea de 2.500 m până la peste 8.000 m. [10]
- ABLASTIE**, (bot.) nedezvoltarea sau dispariția completă a unui organ. [50]
- ABLAȚIE**, (glac.) proces prin care masa unui ghețar sau a zăpezii se reduce prin topire, evaporare sau acțiuni mecanice. În sens larg, se mai utilizează și pentru acțiunea diferiților agenți (vânt, apă etc.) de îndepărtare a materialelor fine de pe suprafața solului sau a rocilor. *Zonă de a.*, parte a ghețarului situată în aval de linia de echilibru, în care cantitatea de gheață care iese din ghețar este mai mare decât cea care intră. Bilanțul glaciatic este negativ. În profil transversal, la ghețarii montani, are formă convexă. [25]
- ABLAȚIE CU LASER**, (ecol.) metodă de microeșantionare a unei probe solide prin vaporizare cu ajutorul laserului. [3]
- ABNORMALITATE**, (psih.) nu are obligatoriu un sens patologic. Constă într-o îndepărtare față de limitele normalului, reprezentând fie limita subnormalului, fie a supranormalului. [28]
- ABOCLUZIE**, (anat.) lipsă de contact între dinții arcadei inferioare și cei ai arcadei superioare. [43]
- ABORAL**, (stomat.) care este opus sau îndepărtat față de cavitatea orală. [43]
- ABORDAJ**, (milit.) **1.** Luare cu asalt, atacarea unei nave de către o altă navă. **2.** Ciocnire între două nave sau aeronave, ori între o navă sau aeronavă și un obstacol din cauza unei manevre greșite sau intenționate, sau a condițiilor hidrometeorologice nefavorabile, care se soldează, de regulă, cu avarierea sau naufragiul lor. [31]
- ABORDARE¹**, (psih.) orice comportament ce implică apropierea sau contactul cu stimulul atractiv și care permite actul consumatoriu. Deplasarea unui organism către un stimul, obiect care atestă în general valoarea atractivă, întăritoare a acestuia. [28]
- ABORDARE²**, (zootehn.) acțiunea de apropiere de un animal, fără să presupună și un contact fizic cu acesta. [34]
- ABORIGEN**, băștinaș, autohton, indigen, endemic, ex., o specie de plantă, o specie de animal, flora primitivă a unei regiuni, fauna unei regiuni. [50]
- ABORT**, (inform.) a termina o aplicație anormal, neașteptat, din cauza unei erori de program sau de citire a datelor. [6]
- ABORTIV**, (embriol.) despre avort. **1.** Despre substanță sau acțiune care provoacă avortul. **2.** Format înainte de vreme. **3.** Care nu a evoluat în întregime, oprit în dezvoltare. [50]
- ABRAHIE**, (med. vet.) monstruoșitate caracterizată prin lipsa membrilor anterioare. [33]
- ABRAMI (boala ~)**, (med. u.) formă de anemie hemolitică dobândită, autoimună. [60]
- ABRAMIS BALLERUS** → COSAC
- ABRAMIS BRAMA DANUBII** → PLĂȚICĂ
- ABRAMIS SAPA** → COSAC CU BOT TURIT
- ABRAZARE**, (ind.) prelucrare manuală sau mecanizată a unei piese cu abraziv, ex., polizarea, șlefuirea, rectificarea. [13]
- ABRAZIUNE¹**, (anat.) la diferite organe umane și animale, acțiune de roadere prin frecare, rezultând îndepărtarea de straturi celulare superficiale; **a. corneei**, raclarea epitelului cornean, metodă folosită frecvent în caz de alterări produse prin vezicule herpetice; **a. dentară**, fenomen fiziologic sau patologic de șlefuire (tocire) a suprafețelor și marginilor dinților antagoniști prin articularea interdentară și masticatie. [43]
- ABRAZIUNE²**, (ecol.) proces de eroziune și modelare a țărmurilor de către vânturi, valuri, curenți marini, ploi, înghețuri. Vânturile realizează, cu ajutorul materialelor de transport, coroziunea țărmului. Alături de valuri, vânturile contribuie la distrugerea țărmurilor înalte. În timpul furtunilor mari, aerul și apa pătrund cu presiune mare în crăpăturile stâncilor pe care le lărgesc și apoi le prăbușesc. [50]
- ABRAZIV**, (ind.) corp constituit din granule cu muchii ascuțite ce poate desprinde, prin frecare, particule dintr-un alt material, corp. [13]
- ABRAZIVITATEA NOROIULUI DE FORAJ**, (petr.) capacitatea noroiului de foraj, cu conținut de particule abrazive dure (cuarț etc.), de a uza elementele metalice ale sistemului prin care acestea circulă (pompe, garnitură de foraj, sapă etc.). [30]
- ABRAZIVITATEA ROCILOR**, (petr.) capacitatea rocilor din straturile scoarței terestre întâlnite în foraj de a uza instrumentul de foraj. [46]
- ABREACȚIE**, (psih.) eliberarea bruscă a unor tensiuni emoționale blocate în inconștient, ce duc la anumite

exteriorizări emoționale generate de reactualizarea unor amintiri neplăcute. [28]

ABRI, (speol.) excavație naturală, de mărime variabilă, în baza abrupturilor calcaroase. [44]

ABRUPT¹, (bot.) organ care se subțiază dintr-o dată, ex., frunze brusc îngustate într-un vârf ascuțit, ca la ienupărul pitic (*Juniperus sibirica*). [50]

ABRUPT², (geomorf.) suprafață terestră cu înclinare foarte mare până la verticală, ce apare în special în regiuni faliate, în zone de fărâ, în domeniul oceanic, în roci cu duritate diferită ca rezultat al eroziunii diferențiale sau tectonicii. Abruptul de desprindere este partea superioară abruptă a versantului sau versantul abrupt format prin desprinderea unor mase de roci ce se deplasează prin prăbușire sau alunecare. [25]

ABRUPT³, (geogr.) zonă ce aparține mărilor și oceanelor. Se caracterizează printr-o pantă puternic înclinată, ce pornește de la sfârșitul platoului continental (200 m adâncime) și se poate întinde până la adâncimi de 1.500–2.500 m. [10]

ABRUPTIZARE, (psih.) pierderea interesului față de valorile ce depășesc trebuințele materiale imediate, înscriindu-se în etic și estetic. Ca urmare a acestui proces, individul se manifestă în relațiile cu ceilalți oameni fără înțelegere și participare afectivă față de problemele lor sau rămâne insensibil față de evenimentele ce ies din orizontul comportamentelor legate de adaptarea imediată. [28]

ABRUZZO, parc național situat în Apeninii Abruzzi din Italia (1923). Suprafața, 40.000 ha. Altitudinea maximă 2.247 m. Cuprinde trei catene muntoase orientate NV–SE, străbătute de trei autoși ăzi la mari înălțimi. Valea înaltă a râului Sangro poartă mărturie ale glaciațiunii cuaternare și frecvent fenomene carstice. În peștera Achille s-au descoperit urme ale omului paleolitic. Flora are în structura sa specii rare de *Anemone*, *Aquilegia*, *Crocus*, *Daphne*, *Gentiana*, *Scilla*, *Soldanella*. De o importanță particulară este orhideea papucul doamnei (*Cypripedium calceolus*), care își are acolo limita sudică de răspândire, precum și alte specii cum sunt *Ribes multiflorum*, *Trifolium strictum*. Dintre mamifere, aici se găsesc subspecii proprii regiunii: *Ursus arctos marsicanus*, *Rupicapra rupicapra ornata*, *Canis lupus italicus*, *Felis silvestris molisana*, *Erinaceus europaeus meridionalis*, *Talpa romana major*, *Glis glis aprutii*. Se mai întâlnesc și subspecii locale de *Vipera aspis*, tritonul de Abruzzo (*Molge italica molisana*), păstrăvul de Sangro. Aici există o grădină zoologică și un muzeu de floră tipică. [50]

ABSCISĂ, (mat.) termen introdus de Leibniz. Pentru un punct de pe o axă, reprezintă numărul care indică lungimea segmentului cuprins între punct și originea axei. [48]

ABSENTEISM, (psih.) lipsa de stăruință într-o activitate care cere prezența într-un loc dat. Denotă repetarea absenței și se caracterizează prin frecvența absențelor și prin durata lor într-o perioadă de referință. [28]

ABSENȚĂ, (șc., psih.) faptul de a absenta. Lipsa cuiva de la școală, de la facultate, de la serviciu. Corespunde unei distrageri trecătoare. În sens restrâns, în psihiatrie, formă de manifestare clinică a micului acces epileptic, constând în pierderea paroxistică, de foarte scurtă durată, totală sau parțială, a conștiinței, conservându-se, de obicei, funcția statică. [28]

ABSINTINĂ, (ecol.) substanță specifică eliminată de frunzele de pelin (*Artemisia absinthinum*), care este antrenată de apa de ploaie în sol unde inhibă dezvoltarea a numeroase plante. **A.** face parte din categoria substanțelor ectocrine, cu funcție de reglare a relațiilor dintre specii. [41]

ABSINTISM, (med. u.) intoxicație acută cu absint, caracterizată prin tulburări motorii și tulburări psihice delirante. [60]

ABSORBANT¹, care absoarbe. **1.** (chim.) Substanță care absoarbe gaze, îndeosebi vapori sau lichide. **2.** (fiz.) Substanță care reține o parte din particule sau din energia unei radiații. **3.** (bot.) Organ sau structură biotică ce absoarbe o substanță lichidă, ex., părul absorbant de pe rădăcină care absoarbe din sol apa și sărurile minerale. [50]

ABSORBANT², (prot. med.) produs destinat absorbției hidrocarburilor răspândite pe suprafața unei ape, respectiv facilitării străngerii acestora. [3]

ABSORBȚIA APEI DE CĂTRE PLANTE, (bot.) proces fiziologic specific prin care plantele, indiferent de gradul lor de organizare morfoanatomică, se aprovizionează permanent cu apa necesară manifestării proceselor vitale. Plantele submerse absorb apa prin întreaga lor suprafață. La plantele acvatice natante, absorbția apei se face prin fața inferioară a frunzelor (care vine în contact cu apa) pe care există celule lipsite de cuticulă. La mușchii aerieni, apa este luată prin rizoizi, iar la cormofitele terestre prin rădăcini, organe specializate în acest sens. La rădăcină absorbția apei este maximă la nivelul zonei pilifere și neglijabilă în restul zonelor. Perii absorbantți au o forță de sucțiune de cca 0,7 atm, iar forța de reținere a soluției din sol este în medie de 0,1 atm, astfel că apa poate trece, din sol, în perişori. Absorbția apei din sol are loc, în mod activ, prin participarea metabolică a rădăcinii și, în mod pasiv, datorită transpirației, care provoacă un deficit hidric la nivelul aparatului foliar. Deficitul determină creșterea forței de sucțiune a frunzelor, care se transmite în lungul vaselor de lemn de la nervuri până la rădăcină, iar de aici până la nivelul perilor

absorbanti. Absorbția apei în mod activ are loc datorită presiunii pozitive ce se dezvoltă în rădăcină și reprezintă 5% din cantitatea de apă transpirată. Cea mai mare parte de apă este luată prin absorbția pasivă. În afară de absorbția apei prin rădăcină, aparatul foliar al plantei este capabil să absoarbă o parte din apa de ploaie și de condensare (rouă). Absorbția apei din sol de către plantă este influențată de umiditatea solului, presiunea osmotică a soluției din sol, temperatura, aerația solului și pH-ul soluției din sol. [50]

ABSORBȚIA SUBSTANȚELOR MINERALE DE CĂTRE PLANTE, (bot.) proces fiziologic specific prin care plantele, indiferent de gradul lor de organizare morfoanatomică, se nutresc din mediu cu substanțe minerale necesare manifestării proceselor vitale. Plantele superioare realizează absorbția prin sistemul radicular și, într-o oarecare măsură, prin frunze. Plantele superioare acvatiche submerse și talofitele acvatiche absorb substanțele minerale pe întreaga suprafață a corpului lor. Rădăcina are maximum de absorbție la nivelul zonei de creștere. La nivelul sistemului foliar, absorbția se face mai intens la frunzele tinere și mai scăzut la cele bătrâne. Ionii pătrund în frunze prin cuticula celulelor epidermice și, în măsură mai mică, prin ostiolele stomatelor. Pătrunderea are loc pe cale activă și prin schimb de ioni. Cationii K^+ , Ca^{++} și Mg^{++} sunt absorbiți mai ușor decât anionii PO_4^{---} și SO_4^{--} . Frunzele plantelor dicotiledonate absorb mai ușor decât cele ale monocotiledonatelor. Absorbția sărurilor minerale este influențată de factorii externi (starea și concentrația soluției solului, interacțiunea ionilor, influența reacției mediului (pH-ul), influența concentrației CO_2 și a ionilor dicarbonat, concentrația oxigenului, temperatura, lumina vizibilă) și de către factorii interni (relația suprafață-volum, creșterea concentrației sărurilor din celule, conținutul de glucide, creșterea celulelor etc.). [50]

ABSORBȚIE¹, (fiz.) fenomenul de diminuare a energiei diferitelor tipuri de unde sau radiații, în cursul propagării lor prin substanțe, ca urmare a transformării energiei acestora în energie internă a substanței, energia unor emisii secundare ș.a. **A. luminii** produce încălzirea substanței, ionizări, reacții fotochimice, fotoluminescență etc. **A. undelor acustice** se explică prin frecări interne și conductibilitate termică. [38]

ABSORBȚIE², (ec.-fin.) preluarea unei societăți financiare de către o altă societate comercială, întregul activ al primei societăți devenind contribuția sa la capitalul social al celei de a doua. În fapt, este o formă de concentrare a producției (a activităților) și a managementului. Procesul are loc pe baza unui acord sau contract de fuziune între societățile participante. [35]

ABSORBȚIE³, (bot.) proces fiziologic de pătrundere a apei, substanțelor minerale, organice sau a gazelor din sol în plantă. [29]

ABSORBȚIE ATMOSFERICĂ, (meteor.) transformarea energiei radiante în energie termică, mecanică, electrică etc., datorită absorbției radiației de către constituenții atmosferei. [54]

ABSORBȚIE ATOMICĂ SUB FLACĂRĂ, (chim.) metodă de analiză spectroscopică a unui eșantion prin punerea acestuia într-o soluție și vaporizarea într-o flacără aer-acetilenă (sau protoxid de azot-acetilenă), unde elementele sale componente sunt atomizate. [3]

ABSTIH, (min.) abaterea față de direcția fixată, prin fire cu plumb, a executării lucrării subterane. [5]

ABSTINENȚĂ¹, (psih.) evitare și reducere voluntară de la satisfacerea unor trebuințe corporale privind alimentarea excesivă, viața sexuală, consumul de băuturi alcoolice. Sindrom de abstenență – ansamblu de simptome de ordin fiziopatologic care apar atunci când se oprește sau se reduce consumul unui drog. [28]

ABSTINENȚĂ², (ec.-fin.) sacrificarea unor consumuri individuale curente și orientarea unei părți mai mari de venit spre sporirea capitalului în scopul de a lărgi producțiile de bunuri economice viitoare. [50]

ABSTINENȚĂ³, (soc.) abținerea de a consuma unele alimente (ex., carne, alcool) care să asigure înșănătoșirea organismului în cazul unor suferințe; abținerea de la actele sexuale, având ca scop determinant un motiv fiziologic de boală sau unul religios. [50]

ABSTRACTȚIE (*abstractizare*), (psih.) produs și operație sau subproces intelectual de „mișcare” ascendentă pe verticală a intelectului, constând din selecția pe baza discriminării însușirilor sau relațiilor, a unor note comune și generale și care sunt, prin generalizare, implicate în concepte. Procesele de abstractizare sunt întotdeauna bipolare în sensul că din elementele discriminate ceva se extrage și reține, iar restul se lasă într-un plan secundar și se respinge, se ignoră deliberat. În limbajul uzual există expresiile: „a abstractiza din...” pentru abstractizarea pozitivă și „a face abstracție de...” pentru abstractizarea negativă. [28]

ABSURD, (mat.) contrar logicii, rațiunii. O demonstrație sau un raționament prin absurd se poate realiza în două moduri: (a) se stabilește că o propoziție este adevărată arătând că, dacă nu este, se ajunge la o consecință falsă; (b) se stabilește că o propoziție este falsă, arătând că sunt false consecințele sale. [48]

ABULIE¹, (med. u.) boală psihică manifestată la om prin pierderea sau scăderea voinței. [60]

ABULIE², (psih.) slăbirea voinței omului sub limita adaptabilității; pierderea capacității de a desfășura o activitate direcționată, de a lua hotărâri și de a întreprinde acțiunile necesare pentru îndeplinirea lor. [32]

ABUNDENȚĂ¹, (bot.) indice de caracterizare cantitativă a rolului unei specii de plante în fitocenoză (sau biocenoză); se exprimă prin numărul de indivizi (efectivul) ce se găsește în fitocenoză sau prin *indici de abundență*, stabiliți potrivit unor scări convenționale (scara Dzruđe, scara Braun-Blanquet). [15]

ABUNDENȚĂ², (ecol.) procentul de indivizi din probele extrase dintr-o biocenoză, raportat la unitatea de suprafață sau volum. [24]

ABUNDENȚĂ-DOMINANȚĂ¹, (ecol.) indice care raportează densitatea indivizilor dintr-o specie la volumul pe care aceștia îl ocupă în ansamblul unei comunități vegetale date. [3]

ABUNDENȚĂ-DOMINANȚĂ², (bot.) indice de caracterizare cantitativă a rolului unei specii în fitocenoză (școala Zürich-Montpellier); se exprimă prin indici combinați de abundență-dominanță (scara Braun-Blanquet). [15]

ABUNDENȚĂ RELATIVĂ, (ecol.) indice care raportează densitatea indivizilor unei specii la numărul total al indivizilor tuturor speciilor prezente pe unitate de suprafață sau volum. [3]

ABUR, (fiz.) vapori de apă. [13]

ABURIRE, (zootehn.) tratament termic efectuat asupra nutrețurilor de origine vegetală destinate animalelor, în principal pentru a îmbunătăți calitățile organoleptice și a mări gradul de digestibilitate a acestora. [34]

ABUTILON, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Malvaceae*. Cuprinde cca 80 de specii și hibrizi arbustiferi, originari din zona tropicală a Americii de Sud (Chile). *A. megapotamicum* este decorativă prin frunze unicolore, uneori pătate de galben, și flori amintind de forma unor lampioane. *A. hybridum* are flori albe, galbene, portocalii, roșii sau violete în funcție de soi. Se cultivă în spații acoperite necesitând multă lumină. Iarna poate sta la 8-10° C, udându-se rar. Vara se scoate afară, cu ghiveciul îngropat în pământ, se udă des și se îngrășă de 2-3 ori pe lună. Se înmulțește prin semințe sau prin butași de cca 10 cm, recoltați primăvara cu ocazia tăierilor. [39]

AC¹, (geomorf.) formă de relief cu aspect de stâlp ascuțit, caracteristică regiunilor glaciare, vulcanice sau celor formate din loess. **A.** *glaciar* este format prin dezagregare și eroziune glaciară (ex., Acul Cleopatrei din Munții Făgăraș); **a.** *pelean* este un stâlp de lavă răcită în coșul unui vulcan pelean (de la Mont Pele-Martinica) împins afară prin presiunea

gazelor sau a magmei; **a.** de *loess* se formează prin detașarea din pereții de loess prin procese de subfuziune și spălare. [25]

AC², (fiz.) curent alternativ. [6]

AC³ sau **A/C**, (pedol.) simbol utilizat pentru notarea orizontului de tranziție dintre orizonturile A și C. [29]

AC DE AERISIRE, (ind. met.) ac metalic cu ajutorul căruia se găuresc formele de turnătorie în scopul eliminării aerului și gazelor produse în formă în timpul turnării. [5]

ACADEMIE, (cult.) instituție culturală de grad înalt, creată spre a sluji progresul științei, literaturii, artei și tehnicii. [32]

ACALAZIE, (med.) sindrom cardioesofagian caracterizat prin încetinirea accentuată a tranzitului esogastric. [60]

ACALCULIE, (psih.) incapacitate a unei persoane de a socoti sau de a rezolva operații aritmetice. Ea poate fi urmarea unei perturbări ce afectează identificarea, exprimarea și mânuirea cifrelor. **A.** poate să nu afecteze decât operațiile aritmetice simple, care se realizează mental. Este o anartrie care poate fi asociată cu agrafia, agnozia digitală, indistinție dreapta-stânga. [28]

ACALICAL, (bot.) **1.** lipsit de caliciu, ex., floarea de lealea (*Tulipa gesneriana*); **2.** neaderent la caliciu. [50]

ACALMIA NATURII, (meteor.) fenomen meteorologic ce constă în liniștirea mișcării maselor de aer; se resimte înainte de furtună sau după aceasta. [49]

ACALYPHA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Euphorbiaceae*. Cuprinde peste 200 de specii de plante originare din Indonezia, Insulele Fiji, Polinezia. În majoritate sunt arbuști ce impresionează atât prin frunzele lor păroase verzi sau roșcate cu pete albe, roz, roșii sau bronz, dar mai ales prin inflorescențele pendente, lungi, cilindrice ca niște amentii. Florile ce le alcătuiesc sunt mici, grupate foarte strâns. *Acalypha hispida* are florile roșii, mai rar albe, grupate în inflorescențe de 40-50 cm, iar talia plantei poate ajunge la 2 m. *A. godseffiana* hort. și *A. wilkesiana* au talie mai mică, flori mai puțin decorative, dar frunze frumos colorate, bordate de alb sau marmorate cu galben, alb sau roșu. Toate speciile sunt plante de interior, necesitând căldură, multă lumină și îmbăieri repetate. Se înmulțesc prin butași. [39]

ACANT, (bot.) spin, ghimpe, întâlnit la unele specii de plante și la unele specii de animale. [50]

ACANTHACEE (*Acanthaceae*), (bot.) familie care cuprinde 250 de genuri cu cca 2.500 de specii dicotiledonate erbacee, arbustive, rareori arborescente, răspândite în zona tropicală și subtropicală. Frunze tulpinale opuse și bazale, penat divizate, fără stipele. Flori hermafrodite, zigomorfe, grupate în spice cilindrice, cu caliciu și corolă unite, bilabiate; labiul

superior al corolei lipsește; androceu didinam; ovar superior, bilocular. Formula florală la specia din România: $\text{♂} \cdot | \cdot K_{(4)} C_{(4)} A_4 G_{(2)}$. Fruct capsulă loculicidă. În România vegetează o singură specie, *Acanthus balcanicus* (talpa ursului). Este întâlnită în județele Alba, Caraș-Severin, Mehedinți, Dolj, pe substrat pietros, tufărișuri, margini de păduri. [50]

ACANTHOCEPHALUS LUCII, (parazit.) clasa *Acanthocephala*. Vierme parazit în intestinul peștilor dulcicoli. Are corpul lung de 4-21 mm, cilindric, prevăzut cu o trompă evaginabilă, alungită, cilindrică, înzestrată cu 12-15 rânduri de câte 7-9 cârlige bine dezvoltate. [10]

ACANTHODE, (zool.) pești fosili, întâlniți din Silurian până în Permian, având înotătoarele (cu excepția codalei) reprezentate prin spini puternici. Întruneau caractere primitive și de specializare dintre care unele îi apropiau de *Chondrichthyes*, altele de *Osteichthyes*. [37]

ACANTHUS, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Acanthaceae*. Cuprinde specii de plante pentru decor. Își au originea în sudul Europei. Sunt plante erbacee, perene, cu frunze mari, compuse, adânc lobate, cu spini mucronați. *A. spinosus* înflorește în septembrie și impresionează prin tije florale de cca 1-1,2 m ce susțin spice cu flori albe-roz având un spin sub fiecare floare. *A. longifolius*, specie înaltă de 80 cm; înflorește în iulie-august, iar florile bilabiate sunt roșii purpurii sau albe. Ambele specii sunt rustice, preferă solurile fertile, permeabile și pozițiile însorite sau semiumbrite. Înmulțirea se face prin semințe, divizarea tufei și butași de rădăcină. Iarna, tulpinile plantelor tinere trebuie protejate prin mușuroire cu pământ, paie sau frunze. Se utilizează în grădini ca plante izolate sau în grup. Florile tăiate sunt decorative în buchete uscate sau în aranjamente cu împletituri de papură, răchită etc. [39]

ACANTOBDELIDE (*Acanthobdellida*), (zool.) ordin care cuprinde specii primitive de lipitori cu caractere parțiale de oligochete prezentând cheți pe primele 5 segmente, lipsa ventuzei bucale, prezența disepimentelor etc., ex., *Acanthobdella peledina* – parazită pe peștii salmonizi. [50]

ACANTOCEFALI (*Acanthocephala*), (zool.) clasă de viermi cilindrici pseudocelomați. Trăiesc ca paraziți în intestinul animalelor vertebrate marine, de apă dulce și terestre. Corpul este diferențiat în trompă, gât intern și trunchi. Trompa este retractilă și prevăzută cu mai multe rânduri de cârlige recurente. Ea este înfiptă adânc în mucoasa intestinului de la gazda pe care o parazitează. Cârligele împiedică detașarea ușoară. Nu posedă tub digestiv, respirator și circulator. Hrana din intestinul gazdei pătrunde în parazit prin peretele corpului. Sistemul nervos și organele de simț sunt reduse. S-au descris peste 500

de specii. Dimensiunile lor variază de la 1,5 mm, 10-20 mm până la 65 cm (*Macrocanthorhynchus hirudinaceus*). Majoritatea speciilor au lungimea de 1-2 cm. Masculul este mai mare decât femela. Femela este fecundată de mascul prin copulație. Speciile din ordinele *Eoacanthocephala* parazitează pești și, excepțional, broaște țestoase; *Palacoacanthocephala* – parazitează pești și amfibieni; *Archiacanthocephala* – parazitează păsări și mamifere. (M. Suci, 1983) [50]

ACANTOCEFALOZĂ, (med. u.) boală parazitară caracterizată prin inflamarea și perforarea intestinului, determinată de infestarea cu unele specii de *Acanthocephala*. [60]

ACANTOFOR, (bot.) organ purtător de spini, ghimpi, țepi sau acoperit cu formațiuni proeminente, țepoase, ex., tulpini cu spini (*spina caulina*) ca la glădiță (*Gleditschia triacanthos*), verigariu (*Rhamnus cathartica*); ramuri cu spini (*spina rameli*) ca la osul iepurelui (*Ononis spinosa*), păducel (*Crataegus monogyna*), porumbar (*Prunus spinosa*). [50]

ACANTOZA, (med. u.) dermatoză rară, caracterizată prin leziuni vegetante, papilomatoase și o colorație mai închisă a pielii, cu localizare de predilecție în axile, anogenital și cervical. Coexistă în majoritatea cazurilor cu un cancer abdominal. Există și o formă benignă, juvenilă, însoțită de tulburări endocrine. [60]

ACARDIE, (med. vet.) malformație congenitală incompatibilă cu viața extrauterină a individului, caracterizată prin lipsa cordului. [33]

ACARI, (zool.) ordin care cuprinde 10.000 de specii de arahnide având dimensiuni mici (0,2-2 mm), cu corpul definit conformat (oval, piriform, vermiform etc.), metamerizată la formele primitive, dar cu prosoma și opistosoma nesegmentate și fuzionate la cele evolute. La prosomă există o *gnatosomă* purtând chelicerele și pedipalpii și o *podosomă*, care poartă 4 perechi de picioare. La speciile sugătoare, coxalele palpilor se sudează formând hipostomul. Chelicerele se termină prin clești sau gheare sau iau formă de stileți în funcție de regimul alimentar. Picioarele au lungimi diferite, în raport cu mediul în care trăiesc. Acestea sunt mai scurte la speciile parazite și la cele din structurile mai profunde ale solului. Corpul este acoperit de scuturi dorsale și ventrale. Tegumentul este extensibil permițând o mărire exagerată a corpului după sugerea hranei. Excreția se face prin tuburi malpighii sau glande coxale. Speciile parazite sau cele care trăiesc în sol nu au ochi. Dezvoltarea se face prin metamorfoză. Trăiesc pe tot globul. Se întâlnesc în toate mediile de viață. Regimul lor alimentar este foarte variat (carnivor, fitofag, hematofag). Formele parazite sunt cunoscute sub numele de căpușe (*Ixodidele*), paraziți temporari pe vertebrate, sarcoptidele parazite la om și la animale, tarsonemidele, tetranichidele și eriofiidele, dăunătoare plantelor. (L. Solomon, 1983) [50]

ACARIAN, (zool.) dăunător al viței de vie și al altor plante de cultură, ce atacă frunzele tinere, prin înțepare și sugere; starea de boală se numește acarioză. [49]

ACARIANUL BRUN AL POMILOR (*Bryobia rubrioculus*, sin. *Bryobia redikerzevi*, *B. goriensis*, *B. arborea*, fam. *Bryobiidae*), (zool.) dăunător. Corp cu forma ovală, de culoare brună; măsoară cca 0,5 mm lungime. Iernează în stadiul de ou pe ramurile sau trunchiurile pomilor și dezvoltă 4-6 generații pe an. Este o specie polifagă; larvele și adulții colonizează frunzele și lăstarii pe care le înțepă și sug conținutul celular, formându-se pete mici de culoare albă-cenușie sau cenușie-roșiatică. Frunzele atacate se usucă și cad. Pentru combatere se recomandă aceleași măsuri ca și la acarianul roșu al pomilor. [66]

ACARIANUL CĂPȘUNULUI (*Tarsonemus fragariae*, sin. *Tarsonemus pallidus*, fam. *Tarsonematidae*), (zool.) dăunător. Corp mic (0,1-0,2 mm), de formă ovală și culoare variabilă de la galben-albicios la brun închis. Iernează ca femelă adultă în interiorul plantei și dezvoltă 5-8 generații pe an. Se dezvoltă numai în partea centrală a plantei, hrănindu-se cu frunzulițele tinere din mijlocul rozetei de frunze și inflorescențele nou-apărute. Pentru combatere se recomandă utilizarea produselor: Thiodan 35 EC (conc. 0,2%), Thionex 35 EC (conc. 0,2%), Alfix EC (conc. 0,15%), Demitan 200 SC (conc. 0,07%), Pennstyl 600 Fl (conc. 0,05%) etc., după schema **2+1**: 2 tratamente înainte de recoltare și un tratament după recoltare. [66]

ACARIANUL COACĂZULUI (*Eriophyes ribis*), (zool.) dăunător care atacă muguri producându-le uscarea. Se recomandă stropiri de iarnă cu Dibutox, zeamă sulfocalcică, stropiri de vară și primăvară (2-3 tratamente) cu Fosfatox R.35 în concentrație de 0,1%; Zolone 30.FC în concentrație de 0,2% etc. [50]

ACARIANUL FILOPTID AL MĂRULUI (*Aculus schlechtendali*, fam. *Eriophyidae*), (zool.) dăunător cu corp de formă alungită, culoare galben-brun și dimensiuni microscopice. Iernează ca femelă în grup, în locuri adăpostite și dezvoltă mai multe generații pe an. Se hrănește cu frunzele de măr, iar în locul înțepăturilor apar pete mici, de culoare galben-albicios. Frunzele puternic afectate devin argintii și ulterior se brunifică. Pentru combaterea acarianului se recomandă utilizarea acaricidelor: Kelthane 18,5 EC (conc. 0,2%), Mitigan 18,5 EC (conc. 0,2%), Torque 550 SC (conc. 0,04%), Omite 57 E (conc. 0,1%) și Omite 30 WP (conc. 0,2%). [66]

ACARIANUL FILOPTID AL PUIEȚILOR DE PRUN (*Aculus fockeui*, fam. *Eriophyidae*), (zool.) această specie se aseamănă mult morfologic și biologic cu acarianul filicoptid al mărului. Acarienii

atacă mugurii vegetativi și tinerele frunzulițe din vârful lăstarilor erbacei, cauzând îngroșarea și încrețirea frunzelor și scurtarea internodiilor la puietii de prun. Pentru combaterea dăunătorului se recomandă aceleași acaricide menționate la acarianul filicoptid al mărului. [66]

ACARIANUL FRIOFID AL MURULUI (*Acalitus essigi*, fam. *Eriophyidae*), (zool.) dăunător. Corp microscopic, de culoare albicioasă și de formă alungită. Iernează în solzii mugurilor și dezvoltă mai multe generații pe an. Atacă doar fructele, care se coc neuniform. Drupele atacate rămân roșii sau verzui-roșcat și tari. Pentru combatere se vor utiliza aceleași produse ca și la acarianul galișol al coacăzului. [66]

ACARIANUL GALBEN AL MĂRULUI (*Eotetranychus pomi*, sin. *Eotetranychus pruni*, *Tetranychus pruni*, *T. aceri*, fam. *Tetranychidae*), (zool.) dăunător cu forma corpului ovală, iar dimensiunea cuprinsă între 0,25 și 0,35 mm lungime și 0,15-0,2 mm lățime, de culoare galbenă. Iernează ca adult în locuri adăpostite și dezvoltă 3-4 generații anuale. Atacă mărul și prunul, „țesând“ pe partea inferioară a frunzelor o pânză fină și densă – păienjenis. Pentru combatere se aplică aceleași măsuri ca și la acarianul roșu al mărului. [66]

ACARIANUL GALICOL AL COACĂZULUI (*Cecidophyopsis ribis*, sin. *Cecidophyes ribis*, *Eriophyes ribis*, *Phytoptus ribis*, fam. *Eriophyidae*), (cecid.) dăunător. Corp de culoare albicioasă cu abdomenul complet curbat și dimensiuni microscopice. Dezvoltă o singură generație pe an. Iernează ca femelă în muguri. Mugurii atacați se deformează și iau aspectul unei gale. În vederea combaterii se recomandă tratamente fitosanitare executate la începutul înfloritului cu unul din produsele: Thiodan 35 EC (conc. 0,2%) sau Thionex 35 EC (conc. 0,2%). [66]

ACARIANUL GALICOL AL FRUNZELOR DE PĂR (*Eriophyes pyri*, sin. *Phytoptus pyri*, fam. *Eriophyidae*), (cecid.) dăunător cu corpul fusiform, de culoare galbenă și dimensiuni microscopice (0,2 mm lungime). Dezvoltă 3-4 generații pe an și iernează ca femelă în mugurii dorminzi. În urma atacului pe frunze apar bășici – pustule de culoare verde la început, apoi roșcată. Pentru combatere se recomandă tratamente fitosanitare în momentul migrării femelelor hibernante, cu unul din produsele indicate la acarianul filicoptid al mărului. [66]

ACARIANUL GALICOL AL PRUNULUI (*Acalitus phloeocoptes*, sin. *Eriophyes phloeocoptes*, *Phytoptus phloeocoptes*, fam. *Eriophyidae*), (cecid.) dăunător. Corp cu formă alungită, dimensiuni microscopice și culoare albicioasă. Iernează în galele formate la baza lăstarilor sau a mugurilor. Ca urmare a atacului,

florile avortează, iar fructele rămân mici. Pentru combaterea dăunătorului, tratamentele fitosanitare se vor face în momentul migrării femelelor din gale, folosind unul din produsele recomandate la acarianul filocoptid al mărlui. [66]

ACARIANUL ROȘU AL MĂRULUI (*Tetranychus viennensis*, sin. *Tetranychus crataegi*, *T. virginis*, fam. *Tetranychidae*), (zool.) dăunător. Corp de culoare roșu-aprins sau verde-deschis și cu dimensiuni mici (0,2-0,6 mm). Dăunătorul preferă mărlul și dezvoltă 4-5 generații pe an. Iernează în stadiul de femelă adultă în locuri adăpostite. Populează partea inferioară a frunzelor unde țese un păienjeniș, iar ca urmare a înțepăturilor, frunzele prezintă pete mici de culoare cenușie argintie și, cu timpul, se usucă și cad. Pentru combaterea femelelor hibernante, în primăvară, la stropit, se va utiliza unul din acaricidele adulticide: Kelthane 18,5% (conc. 0,2%), Mitigan 18,5 EC (conc. 0,2%), Peropal 25 WP (conc. 0,1%), iar în perioada de vegetație oricare din acaricidele menționate la acarianul roșu al pomilor. [66]

ACARIANUL ROȘU AL POMILOR (*Panonychus ulmi*, sin. *Metatetranychus ulmi*, *Tetranychus ulmi*, fam. *Tetranychidae*), (zool.) dăunător. Corp de formă ovală, de culoare variabilă roșu-vișiniu, galben-portocaliu, cu dimensiuni mici, fiind mai greu vizibil cu ochiul liber. Prezintă 3 perechi de picioare în stadiul de larvă și 4 în stadiul de adult (caracteristic pentru toți acarienii speciilor pomicole). Iernează în stadiul de ou în coroana pomilor și dezvoltă 5-6 generații pe an. Este o specie polifagă; atacă mărlul, părul, gutuiul, prunul, piersicul, caisul, nucul, coacăzul, agrișul, vița de vie etc. Frunzele atacate se depigmentează și cad prematur. Pentru distrugerea ouălor hibernante se execută un tratament fitosanitar la pomirea în vegetație, faza fenologică „urechiușe de șoarece”, folosind pentru stropit unul din produsele: US1 – 92% (conc. 1,5%), Apollo 50 SC (conc. 0,04%), Applaudus super (conc. 1,5%), Oleoekalux CE (conc. 1,5%), Oleodiazol 3 CE (conc. 1,5%), Oleocarbexol 12 CE (conc. 1,5%) etc. În perioada de vegetație, pentru stropit se va folosi unul din acaricidele: Pennstyl 600 Fl (conc. 0,05%), Torque 50 WP (conc. 0,05%), Bye Bye 20 EC (conc. 0,2%), Demitan 200 SC (conc. 0,07%), Ortus 5 SC (conc. 0,1%), Pyranica 20 WP (0,5- 0,7 kg/ha), Sanmite 20 WP (conc. 0,05- 0,075%), Neoron 500 SC (conc. 0,05%), Nissorun 5 EC (conc. 0,06%), Omite 57 E (conc. 0,1%), Mitac 20 EC (conc. 0,2%), Kelihane 18,5 EC (conc. 0,2%) etc. [62]

ACARIANUL ROȘU COMUN (*Tetranychus urticae*, sin. *Tetranychus telarius*, *T. althaeae*, fam. *Tetranychidae*), (zool.) la această specie se găsește o gamă foarte variată de colorit de la verde deschis, brun și galben până la carmin și roșu-cărămiziu, în

funcție de hrană, climă și stadiul biologic de dezvoltare. Dimensiunile corpului sunt asemănătoare cu ale acarianului roșu al mărlui. Acarianul iernează în stadiul de adult în locuri adăpostite și dezvoltă 5-7 generații pe an. Este o specie polifagă, formele mobile atacă tinerele frunzulițe, care se depigmentează și în final capătă o colorație arămie. Pentru combatere se aplică aceleași măsuri ca și la acarianul roșu al mărlui. [66]

ACARICID, (pest.) substanță chimică ce omorâă acarienii microscopici dăunători ai plantelor de cultură, ex., Dinobutanul, Tetradifonul etc. [41]

ACARIENI, (zool.) grup de chelicerate din clasa *Arachnida*, caracterizate prin talie mică și fuzionarea segmentelor corpului în cea mai mare măsură. Corpul este protejat la exterior de scuturi chitinizate care nu se suprapun pe fostele segmente și au valoare taxonomică. Zona cefalică, chelicerele și pedipalpii prezintă variate adaptări la diferite tipuri de hrănire, remarcându-se grupele la care aceste apendice sunt alungite formând o trompă cu care acarianul sugă fie sevă vegetală, fie hemolimfă sau sânge. [62]

ACARIENII SMOCHINULUI (*Aceria ficus*, *Eriophyes fici*, *Tetranychus urticae*), (zool.) dăunători. Aceștia produc apariția pe frunze a unor decolorații sub formă de pete mari, galbene, care apoi devin roșii sau brune. Intensitatea atacului este mai mare în timpul secetei. Combaterea se face cu stropiri cu Polictran 25 WP în concentrație de 0,05%. (M.-A. Droboță, 1986) [50]

ACARINOCECIDII, (cecid.) gale produse de acarieni (ord. *Acarina*), artropode, în general de talie mică (0,25 mm). Acarienii galicoli aparțin familiilor *Eriophyidae* (*Aceria*, *Epitrimerus*, *Eriophyes*, *Phitoptus*) și *Tarsonemidae* (*Tharsonemus*). Cele mai numeroase specii galigene aparțin familiei *Eriophyidae*. Ex., *Eriophyes salviae* se dezvoltă pe partea inferioară a frunzelor de salvie (*Salvia officinalis*), ce determină formarea unui strat de peri albicioși sau bruni, cărora le corespunde, pe fața superioară, o pilozitate anormală; *E. calycobius* atacă mugurii vegetativi de păducel (*Crataegus monogyna*, *C. oxyacanta*); *Aceria pseudoplatani* atacă frunzele de *Acer pseudoplatanus*. [41]

ACARIOTE → **PROCARIOTE**

ACARIOZĂ¹, (med. u. și vet.) dermatoză provocată la oameni și la animale de acarieni. [60]

ACARIOZĂ², (prot. med.) umflarea patologică a mugurilor cauzată de înțepăturile unor acarieni. [50]

ACAROCECIDIE, (cecid.) gale de pe frunzele diferitelor specii de stejar (*Quercus* sp.) sau de pe alte specii de plante cauzate de acarieni. [50]

ACARODOMACII, (bot.) smocuri de peri în axila nervurilor unor frunze populate de acarieni, aspect întâlnit la speciile de anin (*Alnus* sp.), tei (*Tilia* sp.) etc. [50]

- ACAROFAG**, (zool.) organism nevertebrat care se hrănește cu acarieni. [62]
- ACAROFIL**, (bot.) termen cu semnificația „care crește în simbioză cu acarienii“. [50]
- ACARP** (*Acarpicus*), (bot.) lipsit de fruct, plantă care nu fructifică. [50]
- ACARPOTROP**, (bot.) diseminarea semințelor la plante, fără mișcări tropistice. [50]
- ACATIST**, (rel.) literal: ascultând stând în picioare.
1. Imn de mulțumire adus lui Dumnezeu. **2.** Slujbă bisericească închinată cinstirii Mântuitorului, Maicii Domnului, sfinților. **3.** Listă de nume (vii, morți) adusă (dată) preotului la Sf. Altar; pomelnic. Expresia „a da acatist“ înseamnă a cere slujitorului bisericii să se roage pentru împlinirea unor dorințe. **4. Acatistier** înseamnă carte bisericească folosită în acest scop. Unul dintre cele mai cunoscute acatiste este cel închinat Maicii Domnului, atribuit patriarhului Serghie (sec. VII d.Hr.). Conținut dogmatic („Bucură-te, Mireasă, Pururi Fecioară“) și apologetic („Pentru biruință, îți mulțumim“). Este vorba de victoria bizantinilor asupra avarilor, dar și de iminenta invazie a musulmanilor. [14]
- ACAUL**, (bot.) **1.** plantă fără tulpină; **2.** plantă cu tulpină foarte scurtă sau neaparentă, întâlnită la unele specii; ex., cupe (*Gentiana acaulis*), iarba roșioară (*Silene acaulis*), turtă (*Carlina acaulis*). [50]
- ACAULESCENȚĂ**, (bot.) lipsa tulpinii la o plantă sau neaparența acesteia. [50]
- ACCELERAȚIE¹**, (antrop.) fenomenul biologic specific dezvoltării umane, conform căruia generația actuală, comparativ cu generațiile trecute, înregistrează un spor în înălțime și greutate. Drept cauză majoritatea autorilor admit pentru accelerație implicarea a trei factori: alimentația mai bogată în proteine, urbanizarea și factorii genetici. [22]
- ACCELERAȚIE²**, (fiz.) creșterea vitezei unui corp mobil în raport cu unitatea de timp. [13]
- ACCELERAȚIE³**, (fiz.) variația vitezei unei particule raportată la unitatea de timp. Matematic se exprimă ca derivată a vitezei în raport cu timpul. Unitatea de măsură în SI este m/s^2 . **A. centripetă** apare în mișcarea curbilinie și este orientată spre centrul de curbură. **A. gravitațională** este **a.** generată de atracția terestră; se notează cu g , valoarea ei depinzând slab de altitudine și latitudine; aceste variații nu depășesc 1% din valoarea aproximativă de $9,8m/s^2$. **A. Coriolis** apare în cazul corpurilor în mișcare în raport cu un reper aflat în rotație. [38]
- ACCELEROGRAF**, (ecol.) aparat de înregistrare a mișcărilor puternice ale unui sol sau captor al accelerației unei mișcări vibratoare. [3]
- ACCELEROMETRU**, (seismol.) aparat (seismograf) pentru măsurarea accelerațiilor terenului în funcție de timp. [25]
- ACCES DELIRANT**, (psih.) conceptul a fost introdus în psihologie și psihiatrie de J. Magnan cu denumirea de „acces delirant al degenerațiilor“. Denotă o dezorganizare a conștiinței fără o reală tulburare confuzională. Se caracterizează printr-o stare acută cu apariție bruscă, adesea fără o cauză clară care o declanșează. Când este de scurtă durată, accesul ajunge uneori la vindecare bruscă. În prezent este legat fie de psihoze schizofrenice, fie de tulburări ale stării de spirit. [28]
- ACCESIBIL**, (bot.) element chimic nutritiv apt de a fi absorbit de către plante. [29]
- ACCESORIU**, (bot.) anex, care constituie un element secundar. **1.** Zigotul accesoriu la plantele angiosperme, rezultat din fecundarea nucleului secundar al sacului embrionar de către o celulă spermatică. **2.** Obiect, piesă, dispozitiv secundar, anex, care nu face parte dintr-un ansamblu, dar servește acestuia. [50]
- ACCIDENT**, (ecol.) eveniment întâmplător, capabil să provoace pagube importante, imediate sau de durată. [3]
- ACCIDENT DE FORAJ**, (petr.) situația anormală, accidentală, în desfășurarea lucrărilor de forare a unor sonde, când se poate întâmpla ruperea garniturii de foraj, prinderea garniturii de foraj sau a coloanei de tubaj în sondă, ruperea sapei și rămânerea roletelor la tolbă etc. (R. Țițeica și colab., 1972) [30]
- ACCIDENT GENETIC ÎNGHEȚAT**, (genet.) fixare a unei mutații care conferă purtătorilor un avantaj selectiv. O dată ce o asemenea genă mutantă se fixează într-un lanț de gene care controlează un proces biochimic, ea nu mai poate fi eliminată, înlăturarea ei presupunând transformarea întregului proces metabolic. Evoluția poate fi considerată o succesiune de **a. g. î.**, ceea ce explică universalitatea codului genetic sau conservarea, ca atare, a cromozomului X la mamifere, de-a lungul ultimei sute de milioane de ani. [18]
- ACCIDENT NUCLEAR**, (pol.) apariția necontrolată în mediul înconjurător a unor radioelemente sau deșeuri radioactive cauzate de unele deficiențe apărute în instalațiile nucleare. Radioelementele eliberate în mediu sunt mai ales ^{137}Ce , ^{131}I , ^{239}Pu . Accidente nucleare cu consecințe grave au fost cele din: Windscale (1957), Three Mile Island (SUA – 1979), Cernobâl (Ucraina – 1986), Goiânia (Brazilia – 1987). [41]
- ACCIDENT TECTONIC**, (geol.) modificare produsă în scoarța terestră, provocată de formațiile tectonice sau de gravitație, rezultând falii, cutele, pânzele de șariaj. [5]

- ACCIDENT VASCULAR CEREBRAL**, (med. u.) suferință cerebrală acută sau subacută, de origine vasculară (hemoragie, embolie, tromboză), cu apariție de obicei brutală, neprevăzută. [60]
- ACCIPITRIDE** (*Accipitridae*), (zool.) familie de păsări răpitoare de zi, incluzând ulii, acvilele, vulturii Lumii Vechi și șorecarii. Ca și celelalte păsări de pradă, ele au ciocuri încovoiate și gheare ascuțite. Se hrănesc cu pradă vie și cu cadavre. [57]
- ACCIZĂ**, (ec.-fin.) taxă specială de consumație suportată de cetățeni, de instituții sau întreprinderi reprezentând impozitarea indirectă, care se include în prețul de vânzare al unor mărfuri. Ea se aplică produselor din țară și import. [1]
- ACEFAL**, fără cap. (bot.) Gineceul florii la care lipsește stigmatul; fără capitul floral; fără organ capituliform. [50]
- ACEFALE**, (zool.) larve ale insectelor oligoneoptere, caracterizate prin lipsa capsulei cefalice, ex., larvele dipterelor brahicerice. [62]
- ACELICĂ**, (anat.) vertebră cu cele 2 fețe paralele (la mamifere). [37]
- ACELULAR**, sin. *antecelular*, care nu are o organizare celulară, ex., virusurile. [69]
- ACENTRICĂ**, (zool.) vertebră lipsită de corp vertebral și redusă la arcuri. Se întâlnește la ciclostomi și la unii pești. [37]
- ACERACEE** (*Aceraceae*), (bot.) familie care include cca 200 de specii holarctice de arbori și arbuști făcând parte din două genuri *Acer* ($2n = 26$) și *Dipteronia*. Frunze simple, lobate, rareori compuse, fără stipele, dispuse opus. Flori actinomorfe, de regulă unisexuate, pe tipul 5; uneori se întâlnesc și plante poligame. Înveliș floral heterochlamideu, tetramer sau pentamer, uneori lipsește; androceu diplostemon, rareori haplostemon, cu sau fără disc nectarifer intrastaminal (în funcție de specie); gineceu bicarpelar, sincarp, superior sau semiinferior. Formula florală: $\sigma^*K_{5-4} C_{5-4} A_{5+5};_{4+4};_{5-4} G_{(2)}$ sau $G_{(2)}$. În România vegetează 5 specii spontane: *Acer tataricum* (Arțar tătaresc), *A. monospessulanum* (Jugastru de Banat), *A. campestre* (Jugastru), *A. plantanoides* (Arțar, Paltin de câmp), *A. pseudoplatanus* (Paltin, Paltin de munte). Acestea li se adaugă trei specii cultivate ca plante ornamentale: *A. negundo* (Arțar american), *A. saccharinum* (Paltin argintiu), *A. ginnala* (Arțar de Manciu). [50]
- ACEROLA** (*Malpigia punicefolia*, fam. *Malpighiaceae*), (bot.) arbustoid tropical de 2-5 m înălțime. Crește spontan în zona nordică a Americii de Sud, până în sudul Texasului. Introdus și în alte țări tropicale. Se mai numește: *cireașa de Barbados* sau *cireașa de Antile*. Are frunze de culoare verde închis, opuse, ovate sau eliptice cu lungimea între 2,5 și 7,5 cm și lățimea de 2 cm. Florile hermafrodite, grupate în cime axilare. Fructele, mai mari decât cireașele noastre (1-3 cm), sunt drupe succulente colorate în roșu strălucitor, scurt pedicelate, situate câte 1-3 la subsuoara frunzelor. Au cel mai bogat conținut în vitamina C, comparativ cu alte fructe, între 1.000 și 4.000 mg/100 g de substanță proaspătă consumabilă (aproximativ de 30 de ori mai mult decât lămâia). Sucul, dulce acrișor până la foarte acru al fructelor este utilizat pentru îmbogățirea cu vitamine a băuturilor și alimentelor, pentru prepararea marmeladei și a înghețatei. Înmulțirea prin butași și altoire. Distanțele de plantare uzuale sunt 3-3,5 m. Se utilizează și sub formă de garduri vii. [40]
- ACERVUL¹**, (bot.) glomerul de flori sau de fructe (ex., *Chenopodium*). [50]
- ACERVUL²**, (micol.) lagăr de conidiofori, conidii uneori și sete, în formă de farfurie sau pernuță, inițial subepidermal sau subcuticular, diferențiat într-un țesut stromatic, aspect caracteristic speciilor de ciuperci parazite din fam. *Melanconiaceae*. [61]
- ACETIL-COENZIMA A** (acetil-CoA; $CH_3-CO-SCoA$), (biochim.) compus cu rol esențial în procesele metabolice. Ea stabilește corelații între căile metabolice de degradare cu cele de biosinteză a multor compuși din diferite clase de biomolecule. Rezultă în procesele de degradare a principalelor clase de componente biochimice (glucide, acizi grași, aminoacizi), dar reprezintă și precursorul implicat în biosinteza acizilor grași, a sterolilor, a acizilor biliari, a acetilcolinei, a fitolului etc. Degradarea acetil-coenzimei A în cadrul respirației celulare (ciclul Krebs și lanțul respirator) are ca produși finali dioxidul de carbon și apa care sunt eliminați din organism, generând o cantitate importantă de energie chimică stocată sub formă de compuși macroergici ATP. [9]
- ACETIL-3 METOXI-6 BENZALDEHIDĂ**, (ecol.) substanță produsă de planta *Encelia farinosa* (din zona aridă a Americii de Nord) care, ajunsă în sol prin apa de ploaie, produce inhibarea creșterii altor specii de plante. [41]
- ACETILCOLINĂ**, (fiziol.) substanță cu rol de neuromediator în sistemul nervos central și în cel periferic. Este eliberată din butonii terminali ai fibrelor motorii somatice la nivelul joncțiunii neuro-musculare, din fibrele preganglionare simpatiche sau parasimpatiche și din fibrele postganglionare parasimpatiche; este hidrolizată sub acțiunea acetil-colinesterazei în colină și acid acetic la nivelul țesutului nervos, al sinapselor, al mușchiiului striat etc. [21]
- ACETILENĂ** (C_2H_2), (chim.) gaz incolor cu miros specific, obținut prin acțiunea apei asupra carburidului sau trecând metan printr-un arc electric. Se folosește ca materie primă în industria chimică și drept combustibil în suflătoarele oxiacetilenice. Acest gaz

este toxic pentru organismul omenesc dacă este inspirat în cantitate mare. [30]

ACETOROM RV (acetoclor 840 g/l + antidot 86 g/l), (pest.) erbicid ppi cu încorporare la 2-3 cm sau preemergent, combate buruieni monocotiledonate anuale (*Setaria*, *Echinochloa*, *Digitaria*) și unele dicotiledonate anuale (*Amaranthus*) din culturile de porumb. Doza: 1,75-2,5 l/ha. Produs de OLTCHIM S.A RM. VÂLCEA România + MONSANTO SUA. [51]

ACHENĂ, (bot.) fruct uscat, indehiscent, cu o singură sămânță. Pericarp sclerificat, dur, lemnos, membranos sau pergamentos, nelipit de sămânță decât printr-un singur punct (ex., la cânepă, stejar, alun, castan, floarea-soarelui, păpădie etc.). Speciile de *Lamiaceae/Labiatae* și *Boraginaceae* au a. grupate câte patru (tetrachenă), iar cele de *Apiaceae* câte două (diachenă); se desfac între ele numai la maturitate. [50]

ACHENODIU, (bot.) fruct compus din două sau mai multe achene (ex., la *Apiaceae/Umbelliferae*). [50]

ACHIESARE, (psih.) tendința de a răspunde „da“ la o întrebare indiferent de conținutul ei, care poate schimba rezultatele unui chestionar. S-a constatat că această tendință se află în legătură cu anxietatea. [28]

ACHIMENES, (agric.) gen de plante care aparțin fam. *Gesneriaceae*. Cuprinde specii ornamentale originare din Mexic, Brazilia, Guatemala. Plante perene, erbacee, cu tulpinile târtoare sau pendente lungi de 30-40 cm, cu frunze ovate păroase și dințate. Flori axilare, formate dintr-un tub lung și o corolă din cinci diviziuni larg deschise, amintind de forma trompetelor. Posedă o gamă largă de culori: alb, roz, roșii, albastre sau violet și înflorire bogată pe tot parcursul verii. Se cultivă mai multe specii: *A. grandiflora*, *A. pulchella*, *A. longiflora*, *A. mexicana* și mai ales numeroșii lor hibrizi, ceea ce explică varietatea de culori și talii. Pretenții ridicate față de căldură (16-27°C) și umiditate, precum și preferință pentru locurile bine luminate, dar ferite de razele solare directe. Vara pot orna balcoanele și terasele semiumbrite. Efecte decorative maxime se obțin în vase suspendate. Iarna, plantele rămân în repaus, supraviețuind prin rizomii mici (1-2 cm), subțiri, solzoși. Pentru o nouă generație se replantează în martie-aprilie câte 4-5 rizomi în ghivece de 12 cm, se udă moderat și se țin la cald (24° C). Îndepărtarea vârfurilor lăstarilor favorizează ramificarea, obținându-se tufe mai bogate. Înmulțirea prin separarea rizomilor, butași sau semințe. [39]

ACHINETOSPORANGE, (micol.) sporange cu zoospori ciliați, întâlnit la *Archimycetes*. [50]

ACHIZIȚIE, (ec.-fin.) procurare, cumpărare de obiecte (rare) și titluri de valoare, în condițiile convenite de părți. [1]

ACHLYA, (micol.) familia *Oomycota*. Ciupercă inferioară parazită ce afectează icrele sau produce la pești *dermatomicoza*. Prezintă un miceliu format din filamente nesegmentate, ramificate și prevăzute cu sporange. Sporii sunt grupați și biflagelați și se elimină pe la polul apical. [10]

ACHTERES PERCARUM, (parazit.) copepod parazit de 3-5 mm, întâlnit pe branhiile și în cavitatea bucală la șalău și biban. Are corpul oval, cu cefalotoracele mai lat și prevăzute dorsal cu un scut. Abdomenul este triunghiular și are un apendice mic. La cap, posedă fălci bine dezvoltate, alungite, care se unesc la vârf formând o ventuză. Sacii ovigeri sunt ovoizi. [10]

ACICLIC, (bot.) spiralat, fără ciclu. La plante, flori aciclice, unde elementele florale sunt dispuse după o spirală continuă pe axa florală, ex., florile plantelor din fam. *Calycanthaceae*, *Magnoleaceae*, *Ranunculaceae*. [50]

ACICUL, ac mic. **1.** (bot.) Spin mic și subțire, de obicei drept, produs al epidermei unor organe ale plantelor. **2.** (anat.) Fir de păr în formă de ghimpe pe parapodele viermilor policheți. [50]

ACICULAR, (bot.) sin. *aciculifor*, de forma unui ac. **1.** Organ al plantelor prevăzute cu prelungiri spiniforme sau ace. **2.** Frunze aciculare întâlnite la molid (*Picea abies*), pin silvestru (*Pinus sylvestris*). [50]

ACICULIFRUTICETA, (bot.) unitate cenotaxonomică în care sunt cuprinse fitocenozele de conifere arbustive. [50]

ACICULILIGNOSA, (bot.) unitate cenotaxonomică în care sunt cuprinse fitocenozele cu frunze aciculare sau solzoase. [50]

ACICULISILVE, (bot.) unitate cenotaxonomică în care sunt cuprinse pădurile de conifere. [50]

ACID¹, (chim.) atributul chimic al unui mediu, sol, soluții etc., de a avea o valoare a pH-ului mai mică decât 7. [3]

ACID², (chim.) substanță chimică a cărei moleculă eliberează în soluție un proton (H⁺) care poate fi fixat de molecula unei alte substanțe din soluție (numită bază). [29]

ACID ACETIC (CH₃-COOH), (biochim.) lichid incolor, cu miros înțepător, gust acru, greutatea moleculară 60,05. Se obține în procesul de fermentare acetică a alcoolului etilic sau chiar a glucozei, sub acțiunea bacteriilor acetice. În organismele vegetale se găsește mai ales sub formă de săruri, iar liber în unele fructe necoapte (mere, pere sălbatice). Sub formă de soluție diluată 3-9 %, se folosește ca oțet în

alimentație. Mai este folosit în industria chimică și chimia analitică. [9]

ACID α -CETOGLUTARIC, (biochim.) cetoacid dicarboxilic, cu rol esențial în procesele metabolice ale diferitelor clase de biocomponente. Se formează în ciclul Krebs, în procesul de degradare respiratorie a glucidelor, lipidelor, aminoacizilor. Este acceptor al moleculelor de amoniac, având astfel rol în fixarea și stocarea acestuia sub formă de acid glutamic. Participă în reacțiile de transaminare din cadrul metabolismului aminoacizilor. [9]

ACID ALGINIC, (biochim.) component important, de natură polizaharidică, a celulei algelor brune (*Phaeophyta*) care prezintă o puternică afinitate pentru apă; aceasta determină încetinirea semnificativă a uscării talurilor acestor alge, adaptare importantă pentru supraviețuirea feoficeelor în zonele litorale expuse acțiunii fluxului și refluxului. Acidul alginic (algina) se extrage îndeosebi din diferite specii de *Laminaria* sau din alga *Macrocystis pyrifera* și se prelucrează sub formă de algiinați. Sărurile acidului alginic au diferite utilizări industriale (de ex., în industria alimentară) datorită proprietăților lor gelificatoare, stabilizatoare și emulsificatoare. [7]

ACID ARISTOLOCHIC, (toxicol.) acid întâlnit la fluturile *Pachlioptera aristolochiae*. Toxicitatea lui își are originea în planta numită popular „pochivnic” (*Aristolochia europaeum*) cu care se hrănește larva. [41]

ACID ASCORBIC (*vitamina C*), (chim.) cea mai răspândită vitamină care se găsește în cantități importante în multe fructe (citrice, coarne, coacăze, ardei, mere, tomate, în receptaculul cărnos de măceșe), dar și în frunze (mărar, pătrunjel, leuștean etc.). Datorită structurii sale en-diolice participă în multe reacții de oxidoreducere. Forma activă în organism este cea redusă și are rol important în unele reacții enzimatice catalizate de dehidrogenaze, catalaze, peroxidaze, citocromoxidaze. Participă în biosinteza unor compuși importanți pentru organism. Carența vitaminei C produce în organismul uman boala numită scorbut. Prezintă și acțiune antitoxică, mărește rezistența organismului la infecții etc. [9]

ACID AZOTIC (HNO_3), (chim.) sin. *acid nitric*, lichid incolor, p.f. 84,1°C, p.t. -41,6°C, densitatea 1,52 g/cm³, greutatea moleculară 63,02. Este solubil în apă în orice proporție, formând un amestec azeotrop cu maxim 69,2% HNO_3 ; în concentrație de 96-98% (acid azotic fumans) fumează în aer și prezintă o culoare galbenă datorită hipoazotidei. Este un acid tare și un agent oxidant puternic. Atacă toate metalele cu excepția Pt și Au; oxidează substanțele organice. Sărurile sale se numesc azotați. Se utilizează ca oxidant la obținerea îngrășămintelor chimice, a substanțelor colorante și explozive. [36]

ACID AZOTOS (HNO_2), (chim.) sin. *acid nitros*, mai tare decât acidul acetic, stabil numai în soluții diluate sub 50°C, neputând fi izolat în stare pură. În soluție apoasă, poate reacționa atât ca agent reducător cât și ca agent oxidant slab. Acidul azotos reduce, de exemplu, permanganatul de potasiu în soluție acidă. Pe de altă parte, oxidează ionul iodură la iod elementar: $2\text{HNO}_2 + 2\text{I}^- + 2\text{H}^+ \rightarrow \text{I}_2 + 2\text{NO} + 2\text{H}_2\text{O}$, reacția fiind cantitativă. Sărurile sale se numesc azotiți. [36]

ACID BORIC (H_3BO_3), (chim.) substanță chimică folosită ca îngrășământ cu bor, conține 17,5% bor. Se prezintă sub formă de cristale albe, fără miros, având o solubilitate scăzută. [29]

ACID BROMHIDRIC (HBr), (chim.) gaz incolor, cu miros înțepător, care fumează în aer umed din cauza solubilității mari în apă; p.f. -66,8°C, p.t. -86,9°C. Molecula de HBr este polară: moment de dipol 0,79 D. În soluție apoasă se comportă ca un acid tare. Este întrebuințat la obținerea bromurilor și a unor compuși organici. [36]

ACID BROMIC (HBrO_3), (chim.) nu se poate obține în stare liberă, există doar în soluții apoase: $\text{Br}_2 + 5 \text{Cl}_2 + 6 \text{H}_2\text{O} \rightarrow 2\text{HBrO}_3 + 10 \text{HCl}$. Prezintă proprietăți oxidante. Sărurile sale, bromatii, sunt stabile. [36]

ACID BRÖNSTED, (chim.) specie chimică având proprietatea de a ceda protoni. Ex., HCl, H_2SO_4 , HSO_4^- , NH_4^+ , H_3O^+ etc. [36]

ACID CARBONIC (H_2CO_3), (chim.) acid slab, stabil numai în soluții apoase diluate, la temperatura camerei. Este un acid dibazic foarte slab. În soluție apoasă se află în echilibru atât cu anhidrida carbonică, cât și cu produșii de disociere electrolitică: $\text{CO}_2 + \text{H}_2\text{O} \rightleftharpoons \text{H}_2\text{CO}_3 \rightleftharpoons \text{H}^+ + \text{HCO}_3^- \rightleftharpoons 2 \text{H}^+ + \text{CO}_3^{2-}$. Sărurile sale neutre sunt carbonații, iar cele acide bicarbonații. [36]

ACID CIANHIDRIC (HCN), (chim.) substanță gazoasă foarte toxică, ce acționează asupra sistemului nervos, determinând moartea subită. [9]

ACID CITRIC, (chim.) acid tricarboxilic hidroxilat, substanță solidă, solubilă în apă. Este prezent în toate organismele vegetale și animale. Apare ca principalul component în procesul respirației celulare, în ciclul Krebs, numit și ciclul acidului citric, prin care are loc degradarea aerobă a glucidelor și lipidelor. [9]

ACID CLORHIDRIC (HCl), (chim.) gaz incolor, cu miros puternic, iritant, fumează în aer umed datorită mării solubilități în apă, p.f. -84,9°C, p.t. -114,8°C. În stare solidă se prezintă sub forma unei mase de culoare albă, cristalizată într-o rețea cubică moleculară, în care moleculele sunt unite prin legături de hidrogen. În stare de gaz și lichid, moleculele nu sunt asociate prin astfel de legături, în schimb prezintă caracter homeopolar. Se obține prin sinteză

directă din elemente sau din cloruri cu acizi tari. $\text{Cl}_2 + \text{H}_2 \rightarrow 2 \text{HCl}$; $\text{NaCl} + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{Na}_2\text{SO}_4 + 2 \text{HCl}$; HCl gazos are acțiune iritantă asupra căilor respiratorii, mai slabă decât clorul. HCl prezent în sucul gastric transformă pepsinogenul (formă inactivă) în pepsină (formă activă), enzimă care contribuie la digestie. Distruge bacteriile de putrefacție și cele patogene care pătrund în stomac. Este unul dintre cei mai utilizați acizi în laborator și în industrie la obținerea clorurilor, a coloranților, la purificarea negrului de fum, la extragerea fosfaților din oase, la saponificarea grăsimilor și uleiurilor, la tăbăcirea și vopsirea pieilor, în industria textilă, în procese metalurgice etc. [36] În soluție diluată și foarte diluată se folosește drept extractant al diferitelor elemente chimice din sol. [29] Poluant atmosferic provenind mai ales din arderea policlorvinilului (PVC), material plastic folosit pentru ambalaje alimentare (cutii și sticle de apă). [41]

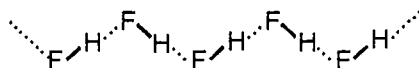
ACID CLORIC (HClO_3), (chim.) oxiacid al clorului pentavalent. În soluție apoasă diluată este relativ stabil și se comportă ca un acid tare. Soluția de acid cloric este un agent oxidant. La concentrații mari (peste 50%) se descompune cu explozie. [36]

ACID DEOXIRIBONUCLEIC (ADN), (biochim.) biocomponentă macromoleculară cu rol informațional, care se găsește în cromozomi, dar și în mitocondrii și cloroplaste, precum și la deoxiribovirusuri. În structura lor este înscris codul genetic. Unitățile lor structurale sunt deoxiribonucleotidele, care sunt legate între ele prin legături fosfodiesterice formate între hidroxilul din poziția 3' a carbonului deoxiribozei unui deoxiribonucleotid și hidroxilul din poziția 5' a carbonului deoxiribozei următorului deoxiribonucleotid. Rezultă, în felul acesta, un lanț polinucleotidic neramificat, în care deoxiribonucleotidele cu bazele azotate: adenină, guanină, timină și citozină sunt condensate prin legături N-glicozidice la fiecare rest de β-deoxiriboză. Macromoleculele de ADN sunt constituite din două lanțuri polinucleotidice care se înfășoară în jurul unui ax comun virtual formând o dublă spirală. În această structură bicatenară, cele două lanțuri polinucleotidice sunt menținute cuplate prin legăturile de hidrogen ce se stabilesc între bazele azotate complementare: adenină-timină și guanină-citozină. Această complementaritate între bazele azotate cuplate determină strict reciproc secvența nucleotidelor în cele două catene. Cele două catene sunt deci complementare și antiparalele, una fiind replica celeilalte. Această structură a macromoleculi ADN condiționează biosinteza replicativă semiconservativă a ADN, prin care se asigură transmiterea nealterată a tuturor caracterelor ereditare, din generație în generație. [8]

ACID ETILENDIAMINOTETRA-ACETIC ($\text{C}_{11}\text{H}_{18}\text{N}_2\text{O}_3$), (agrochim.) sin. *EDTA*, *Complexon II*, greutatea moleculară 292,26. Formează cu metalele chelați; se folosește ca reactiv în complexometrie. [29]

ACID FENILACETIC, (biochim.) acid secretat de glanda ventrală a micului rozător *Meriones unguiculatus*, din regiunile aride ale Asiei și Africii. [41]

ACID FLUORHIDRIC (HF), (chim.) gaz incolor, p.f. 19,5°C, p.t. -103°C. Se prepară prin tratarea fluorinei cu acid sulfuric concentrat: $\text{CaF}_2 + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{CaSO}_4 + 2 \text{HF}$. Întrucât atacă sticla, HF este manipulat în aparatură confecționată din cupru sau metal Monel, sau din materiale plastice (ex., teflonul). Punctul de fierbere anormal de înalt al HF, comparativ cu al celorlalți hidracizi indică asociație moleculară. Spre deosebire de apă care este asociată numai în stare solidă și lichidă, HF este asociat și în stare de vapori. Asociația moleculelor are loc prin legături de hidrogen, cu un aranjament în zig-zag:

Acidul fluorhidric este un acid slab. Se deosebește de ceilalți hidracizi în două privințe: energia de legătură HF este excepțional de mare; energia de solvatare a ionului F^- este, de asemenea, foarte mare. Prima defavorizează, cea de-a doua favorizează ionizarea. Se întrebuițează la gravarea pe sticlă (reacționează cu dioxidul de siliciu și cu silicații), la solubilizarea silicaților, la prepararea fluorurii de aluminiu sau criolitolului sintetic (necesar la fabricarea aluminiului), la prepararea fluorurii de zinc și de cupru – substanțe cu proprietăți antiseptice, la obținerea unor mase plastice, la prepararea freonilor necesari aparatelor frigorifice etc. [27] Atacă majoritatea metalelor, se folosește ca reactiv pentru dezagregarea probelor de sol. [29]

ACID FLUOROACETIC, (toxicol.) acid acumulat de diverse plante în cantități ce pot deveni toxice pentru animalele fitofage. Astfel, planta *Dichapetalem cymosus*, ce acumulează acest acid, este cauza intoxicării animalelor din Africa de Sud. [41]

ACID FORMIC (H-COOH), (chim.) lichid incolor, cu miros înțepător, caustic pentru piele. Are caracter reducător. Formează esteri frumos mirositori. Are acțiune antireumatică. Se găsește în unele plante (urzici, lobodă etc.) și animale (furnici, termite, albine). Este utilizat în tăbăcărie, în industria alimentară și farmaceutică etc. [9]

ACID FOSFORIC (H_3PO_4), (chim.) pur, formează cristale cu p.t. 42°C, solubile în orice proporție în apă. Industrial se prepară prin descompunerea hidroxilapatitei (fosforite sau oase calcinate) cu acid sulfuric: $\text{Ca}_5[(\text{PO}_4)_3 \text{OH}] + 5 \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow 5 \text{CaSO}_4 + 3 \text{H}_3\text{PO}_4 + \text{H}_2\text{O}$. [36]

ACID FULVIC, (pedol.) fracțiune de substanțe humice din sol, de culoare gălbuie, solubilă în soluții alcaline diluate, nu precipită la adăugarea de acizi minerali. Conține 43-52 % C, are aciditatea ridicată și grad de polimerizare moderat, greutatea moleculară variază de la 2000 la 9000. [29]

ACID FUSARIC, (biochim.) acid produs de ciuperci din genul *Fusarium*, responsabil de îngălbenirea frunzelor plantelor infectate. [41]

ACID FUSIDIC, (biochim.) acid izolat din specia *Fusidium coccideum*, care inhibă biosinteza proteinelor. [41]

ACID GLUTAMIC (acid α -aminoglutaric), (biochim.) aminoacid dicarboxilic cu caracter acid, solubil în apă, insolubil în alcool, eter. Este prezent în structura proteinelor animale și vegetale. Joacă un rol important în procesul de fixare a amoniacului, care este toxic pentru celulă. La plantele verzi este principalul component care stochează amoniacul absorbit din sol, în rădăcini, sub forma amidei sale, glutamina. În același timp este important în metabolismul aminoacizilor prin reacții de transaminare (biosintează, degradare), în metabolismul amoniacului (ciclul acidului glutamic), dar și în stabilirea interrelațiilor metabolice între glucide și protide. [9]

ACID HUMIC, (pedol.) complex de compuși macromoleculari, caracteristici humusului, aflați în stare de dispersie coloidală, complex rezultat prin policondensarea produselor intermediare de descompunere a resturilor organice din sol. În compoziția elementară a **a.h.** intră C,H,O,N. La baza edificiilor mai mult sau mai puțin complexe ale **a.h.** se găsesc unități structurale formate dintr-un nucleu aromatic (fenolic sau chinonic) și din lanțuri alifatică, periferice (de uronide, zaharide, aminoacizi). Principalii reprezentanți ai **a.h.** sunt acizii huminici și acizii fulvici. [29]

ACID IODHIDRIC (HI), (chim.) hidracid al iodului, gaz incolor cu miros înțepător și sufocant care fumegă în aer umed. Are p.t. -50,8°C, p.f. -35,36°C. În stare pură este format din molecule slab polare. Soluția apoasă are o reacție puternic acidă. Este un agent reducător din cauza ușurinței cu care cedează electroni: $I_2 \rightleftharpoons 2I^- + 2e^-$, $E_0 = +0,54$ V. Soluția concentrată de acid iodhidric este folosită la prepararea unor coloranți. [36]

ACID LACTIC (CH₃CH(OH)-COOH), (biochim.) acid α -hidroxi-propionic, este un lichid incolor, solubil în apă și în solvenți organici polari. Este produsul final în procesele de fermentație lactică, sub acțiunea unor microorganisme specifice (ex., bacteria *Lactobacillus lacticii* – care are drept rezultat coagularea caseinei,

acrirea și prinderea laptelui). Este prezent în toate produsele de fermentație lactică (iaurt, lapte bătut, varză și castraveți murați, borș, furaje însilozate). Fiind toxic pentru microorganismele de putrefacție, el are rolul de a conserva timp îndelungat toate aceste produse. [8] În celulele musculare se formează din acid piruvic, în condiții de activitate intensă și carență de oxigen; după atingerea unui anumit prag de concentrație, **a.l.** acumulat provoacă dureri în mușchii striai scheletici, asemănătoare crampelor musculare; el este transportat la ficat și convertit în glucoză. [69]

ACID LEWIS, (chim.) specie chimică cu proprietatea de a accepta o pereche de electroni neparticipanți. Trebuie să aibă cel puțin un orbital vacant. Ex.: Ag⁺, Cu²⁺, H⁺, molecule ca: BF₃, AlCl₃, SO₃ etc. [36]

ACID LICHENIC, (biochim.) oricare din metaboliții secundari specifici (peste 200), sintetizați de licheni. Sunt compuși organici heterogeni din punct de vedere chimic, sintetizați în diferite etape ale metabolismului glucidic. Turnesolul, utilizat ca indicator chimic al pH-ului, este un asemenea acid extras din lichenul *Rocella*. Unii **a.l.** sunt utilizați în industria farmaceutică, iar alții în industria drogheriei. **A.l.** extras din specia *Cladina alpestris* s-a dovedit a fi eficient în combaterea unor forme de cancer. [69]

ACID MORT, (petr.) acid rezultat din tratarea fracțiunilor de țiței cu acid sulfuric. El este un amestec lichid care mai conține 20-60% acid sulfuric, rămas după tratarea cu acid sulfuric a unor fracțiuni de țiței. (R. Țițeica și colab., 1972) [5]

ACID ORTOFOSFORIC (H₃PO₃), (chim.) greutatea moleculară 98,00; se întrebunțează la obținerea îngrășămintelor mixte, la sinteza glicofosfaților ș.a. [29]

ACID OXALIC [(COOH)₂·2H₂O], (chim.) greutatea moleculară 126,06, cristale incolor, monoclinice. În soluție diluată se folosește ca reactiv de extracție pentru formele mobile de elemente chimice din sol. [29]

ACID PANTOTENIC → VITAMINE HIDROSOLUBILE
ACID PERCLORIC (HClO₄), (chim.) greutatea moleculară 100,46; lichid incolor, fumegă la aer, solubil în apă, p.t. -112°C, explodează la încălzire. Este un puternic oxidant, folosit la mineralizarea probelor de sol în vederea determinării conținutului total de elemente chimice. [29]

ACID PIRUVIC, (chim.) acid organic, produs al glicolizei și convertit în acetil-coenzima A, utilizat în cadrul ciclului Krebs ca furnizor de grupare acetil. În condiții de carență de oxigen, este convertit în acid lactic. [69]

ACID SULFHIDRIC (H₂S), (chim.) sin. *hidrogen sulfurat*, gaz incolor cu miros neplăcut de ouă clocite, toxic, mai greu decât aerul, solubil în apă. Se obține prin acțiunea acidului clorhidric asupra sulfurii de fier

ACID SULFURIC

(într-un aparat Kipp): $\text{FeS} + 2 \text{HCl} \rightarrow \text{FeCl}_2 + \text{H}_2\text{S}$. În soluție apoasă se comportă ca un acid dibazic slab. Poate fi oxidat în soluție apoasă, fiind un agent reducător. [36]

ACID SULFURIC (H_2SO_4), (chim.) pur, este lichid incolor, fără miros, p.t. $10,36^\circ\text{C}$ (la concentrația de 100%, adică așa-numitul „monohidrat“). Se amestecă în orice proporție cu apa, degajându-se o cantitate mare de căldură. Marea sa afinitate pentru apă îl face un bun deshidratant, mai ales pentru gaze. Din cauza avidității pentru apă, în contact cu substanțele organice le distruge, carbonizându-le. De asemenea, produce arsuri pe piele. În stare pură, este un oxidant energetic. În soluții apoase se comportă ca un acid dibazic tare. **A. s. fumans** (oleum) se obține prin dizolvarea SO_3 în acid sulfuric concentrat. **A.s.** are multiple utilizări în industrie, în laborator, de ex., la obținerea îngrășămintelor chimice, la rafinarea petrolului, în industria anorganică la fabricarea unor acizi ca: HCl , HNO_3 , H_3PO_4 , în industria textilă și tăbăcărie, la decaparea metalelor, la umplerea acumuloarelor electrice etc. [36] Se mai folosește în amestec cu alți acizi minerali ca medii pentru mineralizarea probelor de sol în vederea determinării elementelor chimice. [29]

ACID SUPERFOSFORIC, (chim.) îngrășământ lichid concentrat cu fosfor, constituit din 18-20% acid ortofosforic (H_3PO_4), 43-45% acid pirofosforic ($\text{H}_4\text{P}_2\text{O}_7$) și din diferiți acizi polifosforici. Conținutul total de P_2O_5 oscilează între 75% și 79%. Se folosește ca îngrășământ pe soluri alcaline și ca materie primă la prepararea îngrășămintelor complexe. [29]

ACID TRISPORIC, (ecol.) acid ce controlează dezvoltarea sexuală la toate ciupercile heterotalice ale genului *Mucorales*. [41]

ACID URIC, (biochim.) compus care conține în structura sa nucleul purinic cu trei grupări hidroxil. Reprezintă una din formele de eliminare a azotului din organism. La reptile și păsări, el este principala formă de eliminare a azotului, fiind produsul final de degradare atât a proteinelor, cât și a acizilor nucleici, respectiv a bazelor azotate purinice. La om, acidul uric este produsul final de degradare a bazelor azotate purinice (adenina și guanina), respectiv a acizilor nucleici, și este eliminat prin urină. Sărurile sale, urații, sunt insolubile și se pot depune în articulații în cazul bolii numite gută. Majoritatea mamiferelor oxidează acidul uric la allantoină ca produs final de eliminare. La plante poate avea loc oxidarea până la acid alantoic, iar bacteriile îl pot scinda în acid glioxilic și uree. [9]

ACIDIFIANT, (ecol.) califică o substanță sau un preparat care posedă proprietatea de a acidifica un mediu. [3]

ACIDIFICARE, (petr.) procesul de injectare a unei soluții acide într-o sondă în vederea curățirii și creșterii permeabilității stratului productiv (acviferul, în cazul forajelor hidrogeologice). [3]

ACIDIFICARE ANTROPICA, (ecol.) modificarea de către om a echilibrului chimic natural al unui mediu prin mărirea concentrației acestuia în elemente acide. [3]

ACIDIFICARE ARTIFICIALĂ, (ecol.) modificare provocată artificial în echilibrul natural al unui mediu prin adăugarea unei substanțe cu incidență asupra pH-ului acestuia. [3]

ACIDIFICARE NATURALĂ, (ecol.) modificarea echilibrului chimic al unui mediu oarecare, provocată de creșterea concentrației acestuia în elemente acide de origine naturală și alogenă. [3]

ACIDIFITE, (bot.) specii de plante adaptate la aciditatea ridicată a solului. [15]

ACIDITATE, (chim.) mărime care arată conținutul în acid al unei soluții; se exprimă prin concentrația în ioni de hidrogen a acesteia. [29]

ACIDITATE ACTUALĂ, (pedol.) aciditate determinată de concentrația ionilor de hidrogen aflați în soluția solului; se exprimă prin unități de pH. [29]

ACIDITATE ATMOSFERICA, (pol.) caracterul acid al unei mase de aer, datorat unei acumulări de poluanți acizi în atmosferă. [3]

ACIDITATE DE SCHIMB, (agrochim.) aciditatea deplasată din sol cu soluții saline tamponate sau care hidrolizează alcalin, până la epuizare. [29]

ACIDITATE ECHIVALENTĂ, (agrochim.) număr de părți (în greutate) de CaCO_3 necesar pentru neutralizarea acidității dezvoltate în sol prin folosirea a 100 de părți (în greutate) de îngrășământ. [29]

ACIDITATE FIZIOLOGICĂ, (agrochim.) aciditate determinată de radicalii acizi care rămân în sol de la un îngrășământ fiziologic acid. [29]

ACIDITATE HIDROLITICĂ, (agrochim.) componentă a acidității potențiale a solului, apare la tratarea solului cu o soluție salină care hidrolizează alcalin (aceți ai metalelor alcaline și alcalino-pământoase); se exprimă în me/100g sol. Valorile acidității hidrolitice se folosesc la calcularea gradului de saturație în baze (V_{Ah}) și la stabilirea dozei de amendament calcic; doza asigură teoretic neutralizarea întregii cantități de aciditate hidrolitică, realizând, teoretic, o corectare a reacției solului până la un pH de 7,0. [29]

ACIDITATE POTENȚIALĂ, (agrochim.) aciditatea reprezentată de ioni schimbabili de hidrogen și aluminiu, reținuți adsorbativ de constituenții solului, reprezentând rezerva de ioni acizi care trec în soluția solului prin procese de schimb cationic. **A. p.** este constituită din aciditatea de schimb și aciditatea datorată sarcinii dependente de pH. [29]

ACIDITATEA SOLULUI, (agrochim.) însușire a solului de a ceda protoni. Se compune din *aciditatea actuală*, definită de ionii de hidrogen aflați în stare disociați în soluția solului și exprimată prin unități de pH, și *aciditatea potențială*, dată de ionii schimbabili de hidrogen și aluminiu. Suma lor reprezintă aciditatea totală, se exprimă în me la 100 g sol. [29]

ACIDIZAREA STRATURILOR, (petr.) pomparea unei soluții acide în stratul productiv pentru a mări sau a restabili debitul de petrol ori de gaze. Acidul pompat atacă și înlătură substanțele solide cristalizate pe pereții canalelor de circulație a petrolului și gazelor făcând cale liberă de extracție a acestora. (R. Țițeica și colab., 1972) [30]

ACIDOFIL¹, (ecol.) organism care trăiește preferențial în medii acide (la un pH mai mic de 7). [2]

ACIDOFIL², (bot.) oxifil. **1.** Care se colorează cu acizi, ex., celule, țesuturi. **2.** Plante care nu pot crește decât într-un mediu natural acid, ex., speciile mușchiului de turbă *Sphagnum* sp. [50]

ACIDOFOB, (ecol.) califică un organism care este incapabil să trăiască într-un mediu acid. [3]

ACIDOZĂ, (med. u.) perturbarea echilibrului acidobazic al organismului cu predominanța componentei acide, ca urmare fie a reducerii bazelor, fie a acumulării de metaboliți acizi. Acidoza poate fi compensată sau decompensată, după cum pH-ul rămâne în limite normale sau scade sub valoarea minimă fiziologică de 7,35; **a. bucală**, scăderea pH-ului salivar sub 7 în unele stări patologice (diabet); **a. metabolică**, stare de acidoză primară produsă prin mecanisme multiple: acumularea excesivă de anioni mecanici (acizi lactici, acizi cetonic), pierderi excesive de sodiu (diaree, fistula), reducerea capacității renale de a exclude ionii de hidrogen, administrarea excesivă de săruri de amoniu, ingerare de clorură de calciu, traumatisme tisulare; **a. uremică** apare în insuficiența renală. Este un tip de acidoză metabolică asociată nefropatiilor cu insuficiență renală, globală, în care, ca urmare a distrugerii parenchimului renal, se produce, pe de o parte, o reducere a filtratului glomerular cu reținerea de acizi (fosfați, sulfatați, acizi organici) și, pe de altă parte, o alterare a capacității tubulare de excreție a ionilor de hidrogen, cu reducere consecutivă a resorbției sodiului și biocarbonaților. [43]

ACIN, (anat.) diviziune saculară terminală a unei glande, posedând un lumen. [43]

ACINACIFORM, (bot.) termen cu semnificația „în formă de sabie, cu vârful ușor curbat”, ex., frunzele unor specii de plante. [50]

ACIPENSER GÜLDENSTAEDTI COLCHICUS → NISETRU

ACIPENSER NUDIVENTRIS → VIZĂ

ACIPENSER RUTHENUS → CEGĂ

ACIPENSER STELLATUS → PĂSTRUGĂ

ACIPENSER STURIO → ȘIP

ACIPENSERIDE (*Acipenseridae*) (sturioni), (zool.) pești osoși de talie mare, care locuiesc în ape dulci sau sărate ale emisferei nordice. Au o gură ventrală precedată de un rostru pe care se găsesc patru mustăți, solzi ganoizi și coadă heterocercă (asimetrică). Craniul este acoperit cu plăci osoase puternice. Aparatul branhial acoperit de opercule. Carnea este apreciată și icrele au o mare valoare (icre negre sau caviar). [37]

ACIPENSERIFORMES, (zool.) ordin care cuprinde condrostei (pești) cu scheletul regresat. Pe lobul codal superior sunt localizați solzi ganoizi. La baza înotătoarelor neperechi există solzi modificați sau fulcre. Operculele sunt alcătuite din trei piese. Vezica gazoasă păstrează legătura cu esofagul. Prezintă cecumuri pilorice. Intestinul anterior conservă valvula spirală. Gura are poziție ventrală și este precedată de un rostru. Inima este prevăzută cu un con arterial cu numeroase valvule. Cuprinde familia *Acipenseridae*. [50]

ACIZI, (biochim.) produși chimici care cedează ioni pozitivi de hidrogen. Prin fotosinteză, la vița de vie, au fost depistați acidul abscisic, acidul ascorbic, acidul citric, acidul malic, acidul oxalic, acidul tartric și alții. [49]

ACIZI BILIARI, (biochim.) componenți principali ai bilei, sintetizați din colesterol în organismul uman și animal. Cei mai importanți sunt acidul colic și chenodeoxicolic, precum și derivați ai acestora. Ei mai poartă numele de acizi colici și se găsesc în mare parte conjugați cu taurina și glicocolul, iar la pH-urile fiziologice ei apar sub formă de săruri de sodiu solubile în apă: glicocolați și taurocolați. Acești compuși sunt substanțe tensioactive cu proprietăți de emulsionare. De aceea, ei formează micelle mixte cu lecitinele, care la rândul lor au capacitatea de a solubiliza diferite tipuri de lipide (acizi grași, trigliceride, colesterol, steride), facilitând astfel absorbția acestora prin peretele intestinal. În același timp, ei sunt activatori ai lipazelor favorizând digestia lipidelor alimentare. [9]

ACIZI GRAȘI, (chim.) acizi monocarboxilici cu număr mare de atomi de carbon, cu catenă alifatică. Ei pot fi saturați, nesaturați și hidroxiilați și se găsesc sub formă condensată în structura lipidelor. Cei mai răspândiți acizi grași saturați sunt *acidul miristic* (C_{14}), *acidul palmitic* (C_{16}), *acidul stearic* (C_{18}), iar

dintre cei nesaturați *acidul oleic*, *acidul linoleic*, *acidul lenolenic*. Acizii grași saturați sunt solizi și se găsesc preponderent în grăsimile animale, iar cei nesaturați sunt lichizi și se găsesc mai ales în uleiurile vegetale. Sunt solubili în solvenți organici și foarte puțin solubili în apă, având proprietăți tensioactive. Sărurile lor poartă numele de săpunuri. [9]

ACIZI NUCLEICI, (genet.) grup de acizi existenți în materialul organic nuclear, alcătuiți din nucleotide rezultate dintr-o combinație a acidului fosforic cu o pentoză și o bază azotată, care sunt purtătorii informației ereditare (acidul deoxiribonucleic – ADN și acidul ribonucleic viral – ARN viral) și care joacă un rol esențial în sinteza proteinelor (acizi ribonucleici celulari). [19]

ACIZI RIBONUCLEICI (ARN), (biochim.) substanțe macromoleculare formate prin condensarea ribonucleotidelor. Bazele azotate constituente sunt *adenina*, *guanina*, *citozina* și *uracilul*. Lanțul polinucleotidic este format prin legături fosfodiesterice 3'-5' între moleculele de riboză ale nucleotidelor constituente. Succesiunea bazelor azotate, respectiv a nucleotidelor, este strict determinată de structura ADN care controlează biosinteza fiecărei molecule de ARN celular. În celulă sunt prezente trei tipuri de ARN; care au structuri și roluri diferite în procesul de biosinteză a proteinelor: ARNm, ARNr, ARNt. *ARN mesager (ARNm)*, tip de ARN cu rol în transcrierea mesajului genetic înscris în structura unui fragment de ADN – o genă –, pe care apoi îl aduce la ribozomi. Prin fixarea mai multor ribozomi pe aceeași moleculă de ARNm se formează polizomul. Ribozomul constituie sediul, iar ARNm, matricea pentru biosinteza proteinei. ARNm copiază de fapt succesiunea codonilor din genă și dictează apoi succesiunea aminoacizilor în proteina nou-sintetizată. Pentru fiecare proteină ce se sintetizează există un ARNm corespunzător, care se reînnoiește permanent. Reprezintă circa 2-3% din cantitatea totală de ARN celular. *ARN ribozomal (ARNr)*, tip de ARN ce intră în structura ribozomilor în proporție de 50-65 %, prin asociere cu proteine bazice. Are mase moleculare foarte mari și reprezintă 75-85% din cantitatea totală din celulă. *ARN de transfer (ARNt)*, tip de ARN ce are rolul de a recunoaște și lega aminoacizii din citoplasmă și de a-i transporta la ribozomi, locul de biosinteză a proteinelor. Macromoleculele de ARNt sunt formate din aproximativ 80 de ribonucleotide și au o structură secundară caracteristică, de forma frunzei de trifoi. Pentru fiecare aminoacid există una sau mai multe forme de ARNt specifice, caracterizate printr-un anticodon specific; acesta reprezintă o succesiune de 3 nucleotide capabile să recunoască codonul

complementar din structura ARNm și, deci, locul aceluia aminoacid în lanțul proteinic ce se sintetizează. [9]

ACIZI URONICI, (biochim.) derivați ai ozelor, produși de oxidare la gruparea alcool primar a acestora. Reprezintă unități structurale ale acizilor poliuronici (*poliglucuronic*, *poligalacturonic*) care intră în alcătuirea unor poliglucide de constituție, importante pentru plantele verzi (hemiceluloze, substanțe pectice). Ei au rol și în biosinteza unor pentoze și metilpentoze, prin reacții de decarboxilare. În organismul animal, acidul glucuronic are rol de detoxifiere, prin condensarea unor compuși hidroxilici toxici pentru organism. [9]

ACLADIOZĂ, (med. u.) micoză cutanată exotică produsă de ciuperca *Acladium castellani*, caracterizată inițial prin leziuni nodulare, urmate apoi de ulcerării evoluând cronic și fără tendință de vindecare. [60]

ACLADIU, (bot.) axa principală neramificată a plantelor, împreună cu antodiul (calatidiul) terminal, aspect întâlnit la speciile de *Hieracium*. [50]

ACLAMIDEU, (bot.) lipsită de periant sau înveliș floral, ex., florile de frasin (*Fraxinus excelsior*), salcie (*Salix alba*), salcie pletoasă (*Salix babylonica*), iovă (*Salix caprea*), răchită (*Salix fragilis*). [50]

ACLIMATARE, (ecol.) răspunsul unui animal, care-i permite să tolereze o schimbare a unui singur factor de mediu (ex., temperatura). Termenul se aplică de obicei la animalele folosite în laborator pentru experiențe. [37]

ACLIMATIZARE, (ecol.) adaptarea progresivă a unui organism sau a unei populații la schimbări ale mediului care se abat evident de la condițiile sale optime de viață [24], de ex., răspunsul adaptativ care îi permite animalului să tolereze o schimbare de mediu, implicând mai mulți factori (ex., temperatura și disponibilitatea hranei). Deși procesul este fiziologic, poate influența și comportamentul (căutarea materialului pentru cuib, a hranei etc.). [37] → ADAPTARE²

ACLITROFITE, (bot.) plante cu semințe lipsite de pericarp. [50]

ACME, (biol.) vârf, apogeu; cea mai evoluată fază de adaptare în filogenie și ontogenie. [50]

ACMESTEZIE, (fiziol.) percepție tactilă a unui vârf ascuțit care nu provoacă totuși o senzație dureroasă. [28]

ACNEE, (med. u.) leziune inflamatorie foliculară de origine seboreică, având de cele mai multe ori ca substrat un dezechilibru între androgeni și estrogeni. [60]

ACOMODARE¹, (ecol.) modificare morfologică, fiziologică sau funcțională a unui organism, neereditară și reversibilă, asociată unor modificări ale mediului ambiant. [3]

ACOMODARE², (zool.) schimbarea focarului ochiului, modificând curbura sau poziția cristalinului. [37]

ACOMODARE LA TOXICITĂȚI CRESCUTE, (toxicol.) administrarea repetată a unor doze crescânde de substanțe toxice unui organism ce ajunge să suporte cantități mari, dar care luate direct ar fi mortale. Ex., peștii din râul Sacramento (SUA) s-au obișnuit cu anumite concentrații de Cu, ce nu pot fi suportate de speciile neacomodate. [41]

ACONDIL, (bot.) nearticulat, fără noduri; tulpină floriferă, pronunțat fistuloasă, fără noduri, ex., ceapă (*Allium cepa*) sau tulpina comprimată, acută, subțire și fără noduri de la narcise (*Narcissus poënicus*). [50]

ACONDROPLAZIE¹, (med. u.) boală congenitală întâlnită la om, caracterizată prin oprirea creșterii oaselor membrilor inferioare în contrast cu restul corpului care se dezvoltă normal. [60]

ACONDROPLAZIE², (med. vet.) tip particular de condrosplazie ereditară, gravă, întâlnită la animalele domestice, manifestată prin nanism, frecvent însoțită de macrocefalie, cifoză și brahimelie. [33]

ACOPERIRE¹, acțiunea de a (se) acoperi și rezultatul ei. **1.** Acțiunea de așezare a unui obiect deasupra altuia cu scopul de a-l ascunde, a-l apăra. **2.** (milit.) Măsură specială de protecție care asigură acțiunii de concentrare sau de manevră ale trupelor militare. Există: **a.** de aviație a trupelor împotriva atacului din aer și a cercetării aeriene de către inamic; **a.** prin bruij de radiolocație a obiectivelor importante din teritoriu și din dispozitivul trupelor împotriva bombardamentului ochit cu ajutorul mijloacelor de radiolocație și radionavigație de la bordul avioanelor împotriva rachetelor dirijate de tipul „aer-sol“, precum și interzicerea cercetării prin radiolocație, folosindu-se bruijul activ de radiolocație și radionavigație; **a.** circulară prin bruij de radiolocație a obiectivului din toate direcțiile împotriva bombardamentului ochit și cercetării prin radiolocație; **a.** a flancurilor are drept scop interzicerea atacului prin surprindere a inamicului asupra flancurilor descoperite ale trupelor. Se realizează prin foc, baraje și prin acțiunile subunităților, unităților sau marilor unități tactice în funcție de eșalonul căruia i se asigură flancurile; **a.** navală, realizată de o grupare de luptă navală ce are rolul de a intercepta, pe căile de acces, forțele navale ale inamicului pentru a le împiedica să lovească obiectivele. [31]

ACOPERIRE², (bot.) indice de caracterizare cantitativă a rolului unei specii, ca și a tuturor speciilor de plante în fitocenoză (sau biocenoză). Se exprimă prin suprafața terenului umbră de părțile aeriene ale unei

specii sau a tuturor speciilor de plante din fitocenoză, redată în procente, zecimi sau indici convenționali (Braun-Blanquet, Hult-Sernander etc.); **a.** *bazală* → acoperire reală; **a.** *reală*, acoperirea realizată de baza tulpinilor plantelor (Alehin); **a.** *generală*, acoperire realizată de toate populațiile de plante din fitocenoză. [15]

ACOPERIRE³, (ec.-fin.) sumă de bani existentă în depozit la *tras*, în baza căruia se poate emite un cec sau o cambie; suma de bani reprezentând garanția depusă de cumpărător pentru efectuarea de operațiuni la bursă. (C. Dolta, 1999) [1]

ACOPERIRE⁴, (jur.) a fi la adăpost de o acuzare pentru o acțiune săvârșită în urma unor dispoziții sau alte cauze. [68]

ACOPERIRE⁵, (ind.) operațiune de realizare a unui strat superficial protector pe un obiect prin depunere electrochimică, placare, pulverizare, amalgamare, imersiune în baie de metal topit (aurirea, cromarea, nichelarea etc.). [13]

ACOPERIRE BANCARĂ, (ec.-fin.) modalitate de garantare parțială a bancnotelor de către banca de emisiune prin anumite valori, devize convertibile etc. [35]

ACOPERIRE MONETARĂ, (ec.-fin.) cantitatea de valori certe constând din aur, valute convertibile, alte active deținute de băncile de emisiune, exprimată printr-un procent din suma totală a emisiunii de bancnote, pentru menținerea stabilității monetare și evitarea inflației. [1]

ACOPERIȘ, **1.** (geol.) Totalitatea rocilor situate deasupra unui zăcământ. **2.** (constr.) Partea superioară a unei construcții pe care o protejează de intemperii. [50]

ACORD DE MEDIU, (jur.) act tehnico-juridic prin care sunt stabilite condițiile de realizare a unui proiect sau a unei activități din punct de vedere al impactului asupra mediului. [64]

ACORD ECONOMIC, (ec.-fin.) înțelegere consemnată într-un document între două sau mai multe persoane, fizice sau juridice, unde se prevăd drepturi și obligații reciproce, care pot fi transmise de la o persoană la alta. [35]

ACORDEON, (cult.-art.) instrument muzical portativ cu foale și cu unu sau mai multe rânduri de clape. [67]

ACOSTAMENT, fâșie laterală, în general nepavată, care încadrează și sprijină îmbrăcămintea unui drum modernizat. Ea îmbunătățește siguranța circulației și poate fi folosită pentru circulația pietonilor sau pentru staționarea mijloacelor de transport. [31]

ACOSTARE, **1.** (milit.) Manevră de apropiere și alăturare a unei nave de chei, de mal, de ponton, geamandură sau de o altă navă în vederea legării de ea cu ajutorul parâmelor. **2.** (soc.) A opri pe cineva din drum și a i se adresa în mod nepolitic. [31]

- ACOTILEDONAT**, (bot.) necotiledonat; embrionul unor specii de plante lipsit de cotiledoane, ex., *Cistanche* sp. [50]
- ACRANIE**, (anat.) absența craniului ca urmare a unor tulburări embriogenetice. [34]
- ACREDITIV**, (ec.-fin.) document emis de bancă la cererea unui client în care emitentul (banca) se angajează să efectueze plata contravalorii unor mărfuri în favoarea beneficiarului. Există a. *cu plata la vedere* – se face o dată cu prezentarea documentelor, sau a. *cu plata diferită* – la un termen de prezentare a documentelor către beneficiar. (C. Gogoneață, 1999) [1]
- ACRESCENT**, (bot.) organe ale unor plante care continuă să crească în lungime și după înflorire, ex., caliciul la păpălău (*Physalis alkenkengi*), stilul la curpen (*Clematis vitalba*), frunzele la ghiocel (*Galanthus nivalis*). [50]
- ACREȚIE**, (fiz.) fenomen fizic în urma căruia un corp cereș captează materie din spațiul cosmic; de exemplu, căderea meteoriților pe Terra. [50]
- ACRIC**, (pedol.) termen care definește un sol care are caractere de acrisol. [29]
- ACRIDIDE**, (zool.) insecte din ordinul *Orthoptera*, caracterizate prin antene scurte, lipsa ovopozitorului, cu valve la femele, organe timpanale toracice, organe stridulante la nivelul tegminelor și femururile picioarelor metatoracice, cu instinct gregar la unele specii. Popular sunt cunoscute sub denumirea de lăcuste. Forme mai răspândite: *Acrida hungarica*, *Calliptamus italicus*, *Dociostaurus maroccanus*, *Locusta (Pachytillus) migratoria*, *Oedipoda coeruleascens*, *Psophus scridulus*. [62]
- ACRIDINĂ** (C₁₂H₂N), (chim.) combinație organică heterociclică cristalină, incoloră, care este prezentă în gudroanele cărbunilor de pământ. Este folosită la prepararea unor coloranți și în industria farmaceutică. [50]
- ACRIVIE**, acribie, (rel.) 1. Aplicare strictă a canoanelor bisericesti. 2. Rigoare dogmatică. 3. „Acrivie“ și „iconomie“: termeni corelativi în tradiția creștină răsăriteană, în sensul că austeritatea dogmatică și canonică trebuie îmbinată cu „blândețea“, „pogorământul“ (îngăduința, toleranța). [14]
- ACROBIOLOGIE**, știința care studiază microorganismele vegetale sau animale în suspensie în aer, comportamentul lor și efectul asupra altor organisme. [54]
- ACROCARPIE**, (bot.) fructificare a plantelor la vârful ramurilor. [50]
- ACROCECIDIE**, (cecid.) gală localizată în partea terminală a plantei, unde se formează în fructe, inflorescență, floare, mugure terminal sau tulpină. Ex., galele de *Eriophyes tamaricis*, *Euribia cardui*, *Dasyneura veronicae* etc. [41]
- ACROCEFAL**, (anat.) deformare congenitală caracterizată prin modificarea de formă a craniului. [34]
- ACROCENTRIC**, (genet.) cromozom cu poziția terminală a centromerului. Denumirea a fost dată de White în 1945. [34]
- ACRODROM**, (bot.) convergent la vârf; nervațiune arcuită a frunzei, la care nervurile longitudinale simple sau apical ramificate converg spre vârful lamei, ex., pătlagină (*Plantago media*, *P. major*), steregoaie (*Veratrum album*); sin. *arcuată*. [50]
- ACROFIL**, (ecol.) organism care crește în regiunile înalte, ex., plante și animale care cresc în zonele înalte al munților. [50]
- ACROFITE**, (bot.) plante alpine care vegetează pe vârfurile celor mai înalți munți, la altitudinea de peste 2.100-2.200 m, ex., sălciile pitice (*Salix herbacea*, *S. reticulata*) și foarte bogata floră erbacee alpină formată din speciile: *Festuca supina*, *F. pumila*, *F. glacialis*, *Poa alpina*, *Phleum alpinum*, *Agrostis rupestris*, *Sesleria coerulans*, *Oreochloa disticha*, *Carex curvula*, *C. atrata*, *Elyna myosuroides*, *Juncus trifidus*, *Pulsatilla alba*, *Ranunculus glacialis*, *R. crenatus*, *R. alpestris*, *Dianthus gelidus*, *Minuartia sedoides*, *Silene acaulis*, *Polyschemone nivalis*, *Cerastium lanatum*, *Sedum alpinum*, *Saxifraga cernua*, *S. androsacea*, *S. moschata*, *S. aizoides*, *S. cymosa*, *S. retusa*, *S. bryoides*, *Draba haynaldi*, *D. kotschyi*, *Potentilla ternata*, *Geum montanum*, *Viola alpina*, *Ligusticum mutellinoides*, *L. mutellina*, *Polygonum viviparum*, *Pinguicula alpina*, *Campanula alpina*, *Phyteuma nana*, *Armeria alpina*, *Primula minima*, *Soldanella pusilla*, *Androsace villosa*, *Plantago gentianoides*, *Pedicularis verticillata*, *P. oederi*, *Veronica bellidioides*, *Eritrichium nanum*, *Bartsia alpina*, *Gentiana nivalis*, *G. kochiana*, *Artemisia petrosa*, *Aster alpinus*, *Anthemis carpatica*, *Erigeron alpinum*, *Senecio carpaticus*, *S. carniolicus*, *S. glaberrimus*, *Lloydia serotina* etc. Flora acrofită alpină își are originea în terțiar când, în timpul glaciațiunilor, speciile coborau mai jos împreună și cu unele specii nordice ce însoțeau ghețarii. Părțile mai joase ale munților au devenit refugii pentru aceste plante. În interglaciar speciile alpine și unele specii nordice s-au ridicat iarăși spre vârful munților unde se găsesc și în prezent. [50]
- ACROFIX**, (bot.) fixat la vârf; antera fixată la vârful filamentului staminal din floare. [50]
- ACROGAMIE**, (bot.) fecundația plantelor la care tubul polinic pătrunde în sacul embrionar prin vârful nucleei. [50]

- ACROGIN**, (bot.) plantă cu organele de reproducere femele situate la vârful axelor, aspect întâlnit la arhegoanele unor *Hepaticae*. [50]
- ACROMATOPSIE**, (med. u.) tulburare a vederii constând în incapacitatea de a percepe culorile. Poate fi totală (nu distinge nici o culoare) sau parțială (este afectată perceperea uneia sau a doua dintre culorile fundamentale). [28]
- ACROMEGALIE**, (med. u. și vet.) boală endocrină caracterizată prin creșterea exagerată a extremităților (membre sau formațiuni cefalice) în raport cu restul corpului la om și animale domestice (bovine, ovine, caprine, porcine) cauzată de o hipersecreție a hormonului hipofizar de creștere în perioada vârstei adulte. [34] Cauza acestor transformări este aproape întotdeauna existența unui adenom hipofizar. [33]
- ACROMICRIE**, (med. u.) boală endocrină care se manifestă prin oprirea dezvoltării capului și a membrilor, din cauza insuficienței secreției hormonului hipofizar de creștere. [60]
- ACRONUS**, (bot.) floare cu ovar fără disc bazal lărgit. [50]
- ACROPETAL**, (bot.) **1.** Despre frunze, flori sau rădăcini care se dezvoltă de la bază spre vârf sau se deplasează spre vârf; dezvoltarea progresivă a primelor frunze sau flori de la baza axei spre vârf, cele mai tinere fiind la nivelul vârfului, ex., diferențierea primordiului foliar mergând progresiv spre vârf, caracteristic formării frunzei de ferigă; dezvoltarea frunzelor compuse la bob (*Vicia faba*), măzăriche (*Vicia sp.*), cenușer (*Ailanthus altissima*), frasin (*Fraxinus excelsior*) și la speciile din familia *Apiaceae/Umbelliferae*; înflorirea la speciile de omag (*Aconitum sp.*) sau la cele din familia *Brassicaceae/Cruciferae*. **2.** Despre seva brută care circulă în plante ascendent prin vasele lemnoase (trahei și traheide) de la rădăcină spre frunze. [50]
- ACROPLASTIC**, (bot.) cu creștere de la bază spre vârf, ex., limbul frunzișoarelor de la speciile de brădișor, cornișor, pedicuță (*Lycopodium sp.*). [50]
- ACROPLEUROGEN**, (bot.) elemente morfo-anatomofiziologice ale plantelor care se dezvoltă la vârful și pe laturile organelor. [50]
- ACROSARC**, (bot.) baca sferică și cărnoasă, concrescută cu caliciul floral persistent, ex., agris (*Ribes grossularia*), coacăz (*Ribes rubrum*) etc. [50]
- ACROSINCARPIE**, (bot.) concrescerea fructelor sau a fructificațiilor prin vârfurile lor, ex., capsulele unor briofite (*Bryophyta*). [50]
- ACROSOM**, (anat.) formațiune corpusculară care acoperă jumătatea anterioară a capului spermatozoidului. În structura lui intră proteine conjugate cu polizaharide complexe și enzime care concură la asigurarea procesului fecundației. [34]
- ACROSPIRĂ**, spiralată. (bot.) Tulpiniță răsucită de la vârful seminței în germinare, caz întâlnit la orz (*Hordeum vulgare*), orzul șoarecilor (*Hordeum murinum*), orzoaică (*Hordeum distichon*). [50]
- ACROTIP**, (pedol.) tipul solului la plantele cultivate. [50]
- ACROTON**, vigoare. (bot.) Organ sau organe ale plantelor: **1.** cu porțiune terminală mai dezvoltată, ex., frunze compuse, cu foliola terminală mai dezvoltată; **2.** concrescut prin vârf, ex., concrescerea anterelor din floare cu rostelum la speciile de *Orchidaceae*. [50]
- ACT MOTRIC**, (fiziol.) mișcare realizată prin mușchii scheletici (de regulă, în mod voluntar), în vederea obținerii unui efect elementar de adaptare sau de constituire a unei acțiuni motrice. [53]
- ACT RATAT**, (psihan.) termen psihanalitic semnificând, după Laplanche și Pontalis (1967), „actul al cărui rezultat vizat explicit nu este atins, ajungând să fie înlocuit printr-un altul.“ Termenul nu se aplică oricărei confuzii întâmplătoare, ci doar simptomelor ce trădează un compromis între intenția conștientă și tendințele inconștiente, refulate. [28]
- ACTINARIA**, (zool.) ordin care cuprinde autozoare solitare, rar coloniale. Trăiesc în zona de reflux a mărilor până la adâncimea de 10.000 m. Fără schelet. Faringe cu două sifonoglife (dorsală și ventrală). Cavitatea gastrică cu multiplu de 6 septe. Unele specii se fixează cu discul pedios pe cochilii de melci marini în care trăiesc paguri (ex., *Adamsia palliata*, *Calliactis parasitica*). [50]
- ACTINAUXISM**, (bot.) efectul radiației solare asupra creșterii plantelor. [50]
- ACTINĂ**, (cit.) proteină contractilă prezentă în toate celulele vii, sub formă de molecule libere (a.g.) sau asociate în filamente (a.f.). Filamentele de a. interacționează cu cele de miozină și realizează contracția musculară. Ele sunt componente esențiale ale citoscheletului, structură cu rol important în inducerea și menținerea formei celulelor, și în mișcările intracelulare. [69]
- ACTINIU** (Ac), (chim.) element chimic radioactiv cu caracter metalic din grupa a III-a secundară, având Z 89 și structura învelișului de electroni [Rn] 6d¹7s². A fost separat de A. Debiere în 1899. Preparate pure de Ac au fost obținute în 1950. Este un produs de dezintegrare a uraniului. Se extrage din deșeurile mineralului de uraniu, peblenda. Poate fi preparat și pe cale artificială conform reacției nucleare:
- $${}_{88}^{226}\text{Ra} + {}_0^1\text{n} \rightarrow {}_{88}^{227}\text{Ra} \xrightarrow{\beta} {}_{89}^{227}\text{Ac}$$
- În comportarea chimică, se aseamănă mult cu lantanul. [36]
- ACTINOLOGIE**, știința care se ocupă cu studiul efectelor biologice ale radiațiilor asupra organismelor. [50]

ACTINODRO, (bot.) dispus în formă de raze sau de stea. La frunzele unor specii de plante, nervația laminei, penată sau palmată are aspect radiar sau de stea, ex., la nufărul alb (*Nymphaea alba*) nervurile secundare pornesc dintr-un punct comun, se anastomozează și formează o rețea din două-trei rânduri de ochiuri, după care devin libere în marginea frunzei; la castanul sălbatic (*Aesculus hippocastanum*) nervurile pornesc dintr-un punct și pătrund în cele 7 foliole ale frunzei conferindu-i aspectul de stea. [50]

ACTINOFAG, (virusol.) bacteriofagul celulelor de actinomicete. [61]

ACTINOMETRIE, disciplină științifică având ca obiect de studiu radiațiile electromagnetice din atmosferă, de origine solară, terestră, cosmică etc. [50]

ACTINOMETRU, (fiz.) instrument pentru măsurarea intensității căldurii razelor solare directe. [50]

ACTINOMICETE, (bacter.) grup mare de bacterii Gram-pozitive, tranzitoriu sau constant filamentoase și ramificate, caracterizate printr-o mare varietate de tipuri morfologice. Obișnuit, Gram-pozitive. Multe din ele formează o rețea ramificată de filamente numite miceliu. Sunt strict aerobe, dar prezintă și forme strict anaerobe și forme cu nutriție de tip chimioautotrof. Sunt sensibile la acțiunea unor fagi de tip bacterian și la acțiunea antibioticelor care inhibă bacteriile Gram-pozitive. Filamentele miceliului prezintă structura de tip procariot, corespunzând unor celule foarte lungi, multinucleate, fără pereți transversali, în cursul creșterii vegetative. Cele mai multe sunt saprofite de sol. Se dezvoltă și pe resturi vegetale, pe plante, bălegar, apele lacurilor și în nămol. Unele specii sunt parazite pe plante, animale, om. Mod de nutriție omnivor, dezvoltându-se pe substraturi organice foarte diferite. [50]

ACTINOMICOZĂ, (med. u.) sin. *boala Rivalta*, boală cu evoluție cronică, provocată de specii patogene de actinomicete, manifestată prin granuloame care abcedează prin una sau mai multe fistule, cu localizare cutanată sau viscerală. [60]

ACTINOMORF, în formă de raze; radial simetric. (bot.) Organe ale plantelor cu simetrie radiară prin care se pot duce cel puțin trei sau mai multe planuri de simetrie, rezultând tot atâtea părți aproximativ egale, ex., floarea la măr (*Malus domestica*), măceș (*Rosa canina*) etc. [50]

ACTINOPODE (*Actinopoda*), (zool.) subclasă a clasei *Sarcodina* care grupează protozoarele cu pseudopode dispuse radiar, filopode sau axopode. Forma corpului este sferică. Cuprinde două ordine: *heliozoare* și *radiolari*. [50]

ACTINOPTERYGI, (zool.) subclasă mare de vertebrate, cuprinzând peștii cei mai numeroși și mai

larg răspândiți, reprezentați de scrumbie, păstrăv, crap, biban, la care se adaugă sturionii și peștii caiman americani. Denumirea provine de la prezența radiilor ce susțin înotătoarele perechi, dispuse ca niște raze. Sunt adaptați la ape dulci salmastre și marine. Au respirație branhială. Apar în devonianul mijlociu. [37]

ACTINOSTEL, (bot.) zona axială a rădăcinii și tulpinii reprezentată de cilindrul central, unde țesutul lemnos are contur stelat, iar cel liberian este fragmentat în fascicule. Identificat la *Asteroxylon* și unele ferigi primitive. S-a păstrat în rădăcinile tuturor cormofitelor fosile și recente. [50]

ACTION PAINTING, (cult.-art.) pictură acțiune, pictură gestuală sau gestualism, prin care se definește în creație o direcție a expresionismului abstract unde are loc înregistrarea cu fidelitate a tensiunii spirituale și fizice a autorului în momentul pictării. (C. Prut, 1982) [67]

ACTIVATORI, (biochim.) substanțe care exercită o acțiune de mărire a vitezei unei reacții enzimatice, de mărire a activității enzimatice. Ei pot avea structuri foarte diferite (compuși organici sau ioni și săruri anorganice). [9]

ACTIVE, (ec.-fin.) valori de orice natură, aparținătoare unităților economice; formarea concretă a resurselor unităților economice. Există **a. fictive** – care nu au existență de sine stătătoare; **a. financiare** – constând din bani, depozite bancare, acțiunile, obligațiunile, titlurile de valoare care aduc un venit; **a. reale** – constând din resursele tangibile ale unităților economice (clădiri, pământ, materii prime, produse finite, semifabricate etc.). [1]

ACTIVITATE¹, (fiz.) **a. optică**: proprietatea unor substanțe de a roti planul de polarizare al unei unde luminoase polarizate care le traversează; **a. radioactivă**, numărul de dezintegrări nucleare dintr-un preparat petrecute într-o secundă. Poate fi calculată cu relația: $A=0,693 \cdot N/T$, unde N este numărul de nuclee din preparat și T timpul de înjumătățire. Unități de măsură folosite: rutherford (Rd) (1 milion dezintegrări pe secundă) și curie (Ci) (37 miliarde dez/s, ceea ce corespunde **a.** unui gram de radium). În SI se folosește unitatea numită becquerel (Bq – care corespunde la o dezintegrare pe secundă). Raportul dintre **a.** și masa preparatului se numește **a. specifică**. [38]

ACTIVITATE², (soc.) formă fundamentală și coechilibrare a omului cu lumea externă. Se desfășoară în baza unor succesiuni de operații și acte pentru satisfacerea unor trebuințe, idealuri, imperative. [32]

ACTIVITATE ENZIMATICĂ, (biochim.) acțiunea biocatalitică a enzimelor. Ea exprimă efectiv viteza de reacție pe care o determină o enzimă, respectiv cantitatea de substrat transformat în unitatea de timp

- (un minut sau o secundă) în anumite condiții date. Se exprimă în U.I. (unități internaționale) de activitate, care arată numărul de micromoli de substrat transformat în 1 minut, la 25°C, într-un volum de 1 litru. [9]
- ACTIVITATE MOTRICĂ**, (sp.) ansamblu de acțiuni motrice încadrate într-un sistem de idei, reguli și forme de organizare în vederea obținerii unui efect complex de adaptare a organismului și de perfecționare a dinamicii acestuia (activitate de educație fizică, antrenament, activitate competițională etc.). [52]
- ACTIVITATE OPTICĂ**, (chim.) proprietatea unor substanțe de a roti planul luminii polarizate cu un anumit unghi. Aceste substanțe, denumite optic active, prezintă elemente de asimetrie în structura moleculară și pot fi *dextrogire* (rotesc planul spre dreapta) și *levogire* (rotesc planul spre stânga). Fiecare substanță se caracterizează printr-un unghi specific $[\alpha]_D^{20}$. Substanțe optic active sunt toate glucidele, aminoacizii, proteinele, unii alcooli, acizi polifuncționali etc. [9]
- ACTIVITATE SOLARĂ**, (astr.) totalitatea fenomenelor variabile care agită atmosfera solară (dau pete solare, facule, protuberanțe, forma coroanei), care se reproduc cu o perioadă de 11 ani. [12]
- ACTIVITATEA BIOLOGICĂ A SOLULUI**, (pedol.) totalitatea activităților vitale ale organismelor care trăiesc în sol. [29]
- ACTIVITATEA ENZIMATICĂ A SOLULUI**, (pedol.) totalitatea activităților enzimelor existente în sol și a activității enzimatice a microorganismelor. [29]
- ACTIVIZARE**, (ecol.) intervenție de natură fizică, biologică, chimică sau socială în urma căreia un organism capătă aptitudinea de a reacționa ori de a grăbi desfășurarea unui proces, a unui fenomen etc. [3]
- ACTOMIOZINĂ**, (citol.) complex structural și funcțional rezultat prin interacțiunea unor microfilamente de actină cu cele de miozină; au rol în contracția musculară, activitățile motile ale celulei și cele motrice ale organismului. [69]
- ACTUALIZARE**¹, acțiunea de a face ca ceva să devină actual. (ec.-fin.) Raționament economic prin care se face evaluarea prezentă a unui venit. În raționament se ține seama de factorul timp și de condițiile modificate ale fiecărei perioade. [1]
- ACTUALIZARE**², (psih.) trecerea din stare latentă în stare activă; se referă în primul rând la faptele de memorie, precum și la trebuințe, motive, deprinderi, stări afective. Actualizarea de sine sau autoactualizarea deține – după C. Rogers – un rol important în șirul atitudinilor creative. [28]
- ACTUARIAT**, (ec.-fin.) totalitatea operațiunilor și normelor de bază la care, folosind teoria probabilităților și statistica matematică, se pot efectua calcule financiare (privitoare îndeosebi la asigurări). Fundamentează mărimea primelor de asigurare, determinând un echilibru între venituri și cheltuieli. [1]
- ACȚIONA** (a), (ind.) a realiza prin comenzi un anumit regim de funcționare a unui sistem tehnic. [13]
- ACȚIONAR**, (ec.-fin.) posesor de acțiuni. Persoană fizică sau juridică, proprietară a uneia sau mai multor acțiuni emise de o societate comercială anonimă sau în comandită. [1]
- ACȚIUNE**¹, (ecol.) influența factorilor biotici sau abiotici asupra biocenozelor, climei, structurilor geologice ș.a.m.d., ducând la modificări ale densității populațiilor, sau la modificări morfologice, fiziologice și ecologice ale indivizilor. [24]
- ACȚIUNE**², (soc.) faptul de a face ceva, desfășurarea unei activități pentru îndeplinirea unui scop; *de a.*, despre un om întreprinzător, energic, operativ. [31]
- ACȚIUNE**³, (ec.-fin.) titlu de valoare care dovedește partea pe care o deține posesorul său din capitalul unei societăți comerciale și care îi dă dreptul să primească dividend. [1]
- ACȚIUNE**⁴, (jur.) cerere prin care se solicită unui organ de jurisdicție rezolvarea unor pricini. [68]
- ACȚIUNE BACTERIOSTATICĂ**, (ecol.) inhibarea de către o substanță biologică sau un preparat chimic a dezvoltării bacteriilor. [24]
- ACȚIUNE BIOCHIMICĂ**, (biochim.) acțiune datorată în general microorganismelor care, prin intermediul unor transformări biochimice, implică modificări pentru alte organisme și/sau pentru mediul în care acestea trăiesc. [3]
- ACȚIUNE CAPILARĂ**, (pedol.) acțiune datorată capilarității solului. [3]
- ACȚIUNE CORECTIVĂ**, (ecol.) acțiunea de eliminare a cauzelor unor defecte sau vătămări legate de o poluare oarecare, în scopul împiedicării repetării acesteia. [3]
- ACȚIUNE MOTRICĂ**, (fiziol.) ansamblu de acte motrice care realizează un tot unitar în scopul rezolvării unor sarcini imediate. [52]
- ACȚIUNEA ANTIENTROPICĂ A BIOCENOZEI**, (ecol.) reducerea numărului de specii și indivizi, scăderea cantității de informație și a entropiei până la o valoare constantă. [2]
- ACȚIUNEA DEGRADANTĂ A CLIMEI**, (ecol.) acțiunea vântului, apei și cea a modificărilor de temperatură asupra litosferei. [23]
- ACȚIUNI DE GUERILĂ**, (milit.) sin. *acțiuni de partizani*, acțiuni de luptă organizate și duse în interiorul unei țări, pe teritoriu inamic sau ocupat de către acesta, folosind unități și subunități organizate special, inclusiv persoane recrutate din rândul populației locale. Se execută în scopul de a slăbi

- regimul existent sau autoritatea puterii de ocupație, a reduce sau anihila capacitatea de luptă și potențialul economic și politico-moral al adversarului. [31]
- ACȚIUNI UMANE**, (ecol.) activități care au impact direct sau indirect asupra ambianței. [23]
- ACUFENE**, (med. u.) senzații auditive anormale – cauzate de afecțiunile craniene și otice – întotdeauna penibile din cauza persistenței în timp. Pot fi: țiuitori, zgomote ritmice, fluierături înalte. [28]
- ACUITATE**, (fiziol.) capacitate a organelor de simț de a percepe excitațiile de slabă intensitate sau diferențele minime dintre stimuli (cu referire la pragurile diferențiale). [28]
- ACUL ALBINEI**, (zool.) organ de apărare situat la extremitatea posterioară a abdomenului albinei lucrătoare și al mătcii. [34]
- ACULEU**, (bot.) emergență epidemică rigidă, ascuțită și ușor detașabilă, cunoscută sub numele de ghimpe, spin, ex., la măceș (*Rosa canina*), zmeur (*Rubus idaeus*) etc. [50]
- ACULTURAȚIE**, (soc.) transfer de norme și de valori culturale de la o comunitate socială la alta, precum și efortul de asimilare a acestora. [28]
- ACUMBENT**, (bot.) termen științific având semnificația „situat de-a lungul sau alături de un alt organ”; așezat perpendicular pe planul de simetrie al cotiledoanelor, ex., tulpinița embrionului la micșunile (*Cheiranthus cheiri*). [50]
- ACUMINAT**, (bot.) despre frunze, petale, fructe etc. cu vârful lung, ascuțit și marginile concave; termenul indică caracterul morfologic, ex., frunze acuminate, la popul negru (*Populus nigra*), ienupăr (*Juniperus communis*), urzică (*Urtica dioica*); fructe acuminate, la fasole (*Phaseolus vulgaris*). [50]
- ACUMULARE**¹, acțiunea de a acumula și rezultatul ei. (ec.-fin.) Proces economic legitim, obiectiv, de creare a noi capitaluri fixe și circulante, de lărgire și modernizare a celor existente. Se diferențiază: **a. de capital** – creșterea capitalului unei unități economice sau țări; **a. de capital în societățile pe acțiuni** – unde acumularea de capital se realizează prin aport nou de capital, încorporarea rezervelor în capital, transformarea creanțelor în capital subscris. [1]
- ACUMULARE**², (ecol.) ansamblul de procese prin care anumite substanțe (endogene sau exogene), inițial pătrunse în cantitate mică într-un organ, organism viu, lanț trofic sau ecosistem, își măresc treptat concentrația în interiorul acestora. [3]
- ACUMULARE**³, (pedol.) proces de depunere a materialului transportat în soluție, suspensie sau prin redistribuire (argilă, substanțe organice ș.a.) în profilul de sol datorită procesului de pedogeneză. [29]
- ACUMULARE**⁴, (geomorf.) procesul de depunere a materialelor transportate de către diferiți agenți geomorfologici. În funcție de agentul geomorfologic și mediul de depunere, prin acumulare se creează forme de relief, iar materialul poartă denumirea de depozit. **A. antropică**, materiale transportate și depuse de om (variate forme antropice de acumulare); **a. eoliană**, materiale transportate și depuse de vânt (depozite eoliene, tipice sunt nisipurile depuse sub formă de dune); **a. fluvială**, materiale transportate și depuse de râuri (aluvioni); **a. fluvio-glaciară**, materiale depuse prin acțiunea combinată a apei rezultate din topirea ghețarului și ghețar (rezultă depozite fluvio-glaciare; de ex., cele din câmpiile de sandre); **a. fluvio-lacustră**, procesul de depunere a materialelor transportate de râuri în mediul lacustru la care se adaugă și cele rezultate prin abraziune lacustră (depozite fluvio-lacustre); **a. fluvio-maritimă**, procesul de depunere a materialelor transportate de râuri în mediul marin-oceanic, la care se adaugă și depozitele rezultate din acțiunea erozivă a apei marine (depozite fluvio-maritime); **a. glaciară**, procesul de depunere a materialelor rezultate prin eroziune, transport glaciar (depozite glaciare – morene de fund, tilluri); **a. gravitațională**, procesul de depunere a materialelor deplasate gravitațional (depozite coluviale); **a. lacustră**, procesul de depunere a materialelor minerale, organice și de precipitare chimică în bazine lacustre (depozite lacustre); **a. litorală**, procesul de depunere în zona litorală a materialului rezultat prin eroziunea și transportul apelor curgătoare, lacustre sau marine (cordoane, plaje sau câmpii); **a. marină** sau **sedimentarea marină**, procesul de depunere a particulelor minerale, organice sau de precipitare chimică pe fundul bazinelor marine și oceanice (bazine de sedimentare); **a. nivală**, procesul de depunere a materialelor rezultate prin acțiunea zăpezii (depozite nivale, morene nivale); **a. torențială** procesul de depunere a materialelor rezultate prin acțiunea torențiilor (depozite proluviale în conuri de dejecție); **a. vulcanică**, procesul de depunere a produselor vulcanice efuzive (piroclastice). [25]
- ACUMULARE**⁵ (**zonă de ~**), (glac.) partea superioară a ghețarului situată în amonte de linia de echilibru, care poate avea aspect de dom, de platou, de vale înaltă sau de cuvetă, în care cantitatea de material care alimentează ghețarul (zăpadă, gheață) este mai mare decât cea care iese din zonă. Se mai numește și **câmp de firn (névé)**. Bilanțul glaciar este pozitiv. În profil transversal are formă concavă. La ghețarii de calotă, zona de acumulare se află în partea centrală și are suprafețe mult mai extinse decât zona de ablație, datorită temperaturilor scăzute, deși cantitatea de zăpadă acumulată este mult diminuată. [25]

- ACUMULARE DE COLOIZI**, (pedol.) neoformațiune din sol, rezultată din acumularea de coloizi, de regulă sub formă de pelicule pe fețele elementelor structurale sau grăunți de schelet. [29]
- ACUMULARE DE HIDROCARBURI**, (petr.) cantitatea de hidrocarburi (petrol sau gaze naturale) acumulată în roca-rezervor a unui zăcământ oarecare, după migrarea acestora din roca-mamă. [3]
- ACUMULARE DE OXIZI**, (pedol.) neoformațiune rezultată din redistribuirea oxizilor de fier și mangan, sub formă de pete, concrețiuni ș.a., datorită procesului de pedogeneză. [29]
- ACUMULARE DE SĂRURI**, (pedol.) neoformațiune rezultată în urma depunerii sărurilor (carbonați, bicarbonați, sulfați, cloruri) în profilul solului. [29]
- ACUMULARE REZIDUALĂ**, (pedol.) neoformațiune rezultată prin concentrarea *in situ* a unor constituenți, în principal a celor mai rezistenți la alterare sau mai greu de translocat. [29]
- ACUMULATOR**, (ind.) dispozitiv care permite înmagazinarea, sub forme diverse, a energiei, pentru a face față unor cereri instantanee importante și pentru o scurtă durată. [3]
- ACUPLAT**, (milit.) termen utilizat la loviturile de artilerie pentru a arăta că tubul-cartuș cu încărcătura de pulbere și elementele sale componente formează un tot unitar cu proiectilul, aceste două părți principale fiind asamblate între ele prin operația de sertizare. [31]
- ACUPRIC**, (chim.) produs chimic ce nu conține cupru. Se utilizează în combaterea unor boli ale plantelor. [49]
- ACUPUNCTURĂ**, (med. u.) practică medicală care valorifică conexiunile fiziologice dintre învelișul cutanat și organele interne. Sistemul de tratament este codificat încă din Antichitate și este originar din Extremul-Orient (China, Coreea etc.). Aceste conexiuni sunt foarte fine, precise și se pot realiza prin cca 600 de „puncte” dispuse de-a lungul unor meridiane ale corpului. Tratamentul asigură echilibrul dintre două tendințe antagoniste, *yang* și *yin*; dezechilibrul lor produce cele mai variate boli. [26]
- ACUSTICA APEI**, (fiz.) propagarea sunetului în apă. Sunetul se propagă în apă mult mai repede decât în aer. Viteza lui de propagare este influențată de temperatură, salinitate și presiune. În ocean, la creșterea temperaturii apei cu un grad, viteza sunetului crește cu 2,3 m/s. La salinitatea de un gram la kilogram, viteza sunetului crește cu 1 m/s. La creșterea presiunii cu 10 atmosfere (cea ce corespunde la 100 m adâncime) viteza sunetului crește cu 1,5 m/s. La temperatura de 15°C și salinitate 34‰, viteza de propagare a sunetului este de 1.500 m/s. Ecologic, aceste însușiri ale apei influențate de temperatură, salinitate și presiune au mare importanță în mijloacele de comunicație între animale. [50]
- ACUT¹**, ascuțit. 1. (bot.) Organe ale plantelor care au vârful scurt și ascuțit, apropiat de 90°, cu marginile drepte sau slab convexe, ex., frunze cu vârful acut întâlnite la salcie căprească sau iovă (*Salix caprea*), linariță (*Linaria vulgaris*), ardei (*Capsicum annuum*), floarea-soarelui (*Helianthus annuus*), sălciară (*Elaeagnus angustifolia*); tulpină acută, ex., tulpină cu muchia ascuțită. 2. (med. u.) Care este intensă, violentă; despre o boală cu evoluție rapidă și puternică, exteriorizată prin criză. 3. (cult.-art.) Sunete muzicale cu accent înalt, ascuțit, subțire. [50]
- ACUT²**, (med. u.) boală cu evoluție scurtă și manifestări intense. [43]
- ACUT³**, (psih.) valoarea maximă a intensității stimulului care nu poate fi percepută de organele de simț și care, depășind pragurile maxime, se transformă în senzații dureroase. [28]
- ACUTANGUL**, (bot.) plante cu tulpina traversată în lung de muchii ascuțite. [50]
- ACUTISCUL**, (bot.) slab ascuțit, slab acut, ex., frunze slab acute. [50]
- ACUTISIM**, (bot.) despre plante la care anumite organe sunt prelung ascuțite, la un unghi mai mic de 30°, ex., frunze. [50]
- ACVACULTURĂ**, (ecol.) amenajarea și punerea în valoare a resurselor și a mediilor acvatice în vederea producerii comerciale a unor specii animale sau vegetale prin controlarea ciclurilor lor biologice. După grupele cultivate: algocultură pentru alge; conchilicultură pentru moluște, piscicultură pentru pești. [37]
- ACVARIST**, persoană care se ocupă cu creșterea peștilor ornamentali sau a altor viețuitoare crescute în acvarii. [10]
- ACVARISTICĂ**, preocupare a omului, utilă și interesantă, de creștere a peștilor în acvariu sau a altor organisme acvatice, în condiții apropiate de mediul lor natural de viață. [26]
- ACVARIU**, bazin de sticlă în care se țin peștii și plantele acvatice, în condiții asemănătoare cu cele din natură, unde se pot cunoaște pe viu legile echilibrului biologic în natură. El constituie o sursă de cercetare științifică a ihtiologilor, hidrobiologilor, geneticienilor, inclusiv pentru crearea de rase și varietăți noi, dar și pentru a stabili efectele poluării apelor asupra organismelor. Primul acvariu public din România a fost înființat la 1 mai 1958 și este integrat în complexul muzeal de științe ale naturii din Constanța. [26]
- ACVATIC**, (ecol.) despre un organism sau organisme care trăiesc în apă, ca urmare a unor adaptări

morfofuncționale caracteristice, apa fiindu-le mediul de viață, ex., plante acvatice (submerse, nutante, amfibice, emerse, fluitante), animale acvatice (permanente, temporar). [50]

ACVIFER¹, (bot.) plante cu țesuturi de depozitare care acumulează rezerve de apă. Se întâlnesc la toate plantele suculente, adaptate să trăiască în regiuni secetoase, ex., cactușii; unele plante de sărătură, ex., brânca (*Salicornia europaea*) sau plante de terenuri pietroase, ex., agave (*Agave americana*), iarbă de șoldină (*Sedum acre*), iarbă grasă (*Portulaca oleracea*) etc. [50]

ACVIFER², (geol.) formațiune geologică poroasă, permeabilă, cu o zonă saturată, conductor suficient de bun al apei subterane pentru a permite curgerea semnificativă a unei pânze și captarea unor cantități apreciabile de apă. [3]

ACVILA-DE-CÂMP (*Aquila heliaca*), (zool.) pasăre răpitoare relativ mare (79-84 cm), care cuibărește la noi și pleacă în sezonul rece. Deși a devenit mai rară, continuă să cuibărească în pădurile dintre Măcin, Tulcea și Babadag, ca și în copaci înalți, izolați, de pe Podișul Dobrogean. Lipsește în Carpați, fiind adaptată în ținuturile de joasă altitudine. În cuib depune, pentru înmulțire, până la 3 ouă. În timpul zborului are o siluetă întunecată, cu două pete mari albe pe „umeri”, și aripile late. Tinerii au un penaj mai gălbui, cu puțin alb (sau fără) la umeri. Se hrănește mai ales cu rozătoare și popândăi. Adesea este văzută cum îi pândește de pe stâlpii de telegraf. În lipsa hranei preferate, sunt atacate și păsările ce își duc viața la sol. Este folositoare agriculturii prin numărul enorm de victime pe care îl face în rândul rozătoarelor. În iernile blânde rămâne în țară, iar în cele geroase migrează spre Valea Nilului, sudul Peninsulei Arabia, sud-vestul Asiei și nordul Indiei. Este declarată monument al naturii. 26]

ACVILA MICĂ (*Hieraetus pennatus*), (zool.) pasăre de pradă. Dimensiunile corpului sunt mici (46-53 cm). Are coada subțire, alungită, tăiată drept, aripile fine, zborul rapid, agil. Unele exemplare sunt întunecate, cu coada de culoare deschisă, altele de culoare gălbuie dedesubt, cu vârful aripilor întunecate. Spinarea este brună. Uneori pe „umeri” prezintă câteva pene albe dispuse în forma literei V. Cuibărește în copaci. Pasăre de zbor rapid. În România vine la sfârșitul lunii martie și pleacă în octombrie, spre locurile de iernare din estul Africii și nordul Arabiei. Locul de cuibărit și-l alege în pădurile de șes, în Deltă. Își construiește cuib, dar de cele mai multe ori le folosește pe cele făcute de alte păsări. Hrana o formează cu predilecție păsările mici. Consumă și alte vertebrate. Este ocrotită prin lege. (M. Tâlpeanu, M. Paspaleva, 1975) [26]

ACVILA ȚIPĂTOARE MARE (*Aquila clanga*), (zool.) este o pasăre de pasaj. A fost observată în timpul migrației, mai ales în preajma apelor. Este puțin mai mică decât acvila-de-câmp (66-74 cm). Când planează vârful aripilor sunt ușor lăsate în jos și adesea se poate vedea o pată alburie deasupra rădăcinii cozii. Tinerii au pete deschise pe corp și aripi. Adulții au culoarea brun-închis. În țara noastră a fost semnalată în Lunca Dunării, a Prutului și în alte locuri. Cuibărește în copaci. Populează estul Europei și Asia ajungând până la Marea Japoniei. Este ocrotită de lege. [26]

ACVILA ȚIPĂTOARE MICĂ (*Aquila pomarina*), (zool.) cuibărește la noi și pleacă în sezonul rece. Se aseamănă cu acvila țipătoare mare, însă în zbor are coada proporțional mai lungă, iar pata albă de deasupra cozii lipsește. Tinerii au o pată gălbuie pe ceafă, pete mai deschise pe aripi. Talia formelor adulte este de 61-66 cm. Își desfășoară viața în regiunile de șes. Cuibărește în copaci aflați în pădurile din preajma apelor. Pentru înmulțire depune 2 ouă. Se hrănește cu broaște, șopârle, mamifere mici, foarte rar cu păsări. Toamna ne părăsește țara migrând în estul Africii unde iernează. Se reîntoarce în luna martie. În pasaj trece în grupuri mici. Este ocrotită prin lege. (M. Tâlpeanu, M. Paspaleva, 1975) [26]

ACVOZITATE, (bot.) conținut excesiv de apă, caracter întâlnit la unele fructe. [50]

AD, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului de tranziție între A și D. [29]

ADA, (inform.) limbaj procedural dezvoltat sub direcția Departamentului Apărării a SUA în 1970, pentru a fi limbajul principal de dezvoltare a softului din Departament. Este numit după Augusta Ada Byron, Contesă de Lovelace, care a fost pionieră în domeniul computerelor. Este derivat din Pascal, dar are extensii majore de semantică și sintaxă, incluzând execuția concurentă de sarcini, supraîncărcarea operatorilor și programarea modulară. [6]

ADAM, (rel.) considerat părintele neamului omenesc. El este primul om creat de Dumnezeu. A fost făcut din trup pământesc și din suflet, nemuritor (*Facerea 2,7*). Fiind creat în ziua a șasea, A. a fost pus în grădina Edenului, având ca menire să urce în asemănarea cu Dumnezeu și să spiritualizeze lumea văzută. [63]

ADAMANTINOM, (med. u.) tumoare provenită din resturile epiteliale Malassez sau din alte resturi embrionare ale perioadei de dezvoltare a smălțului și care prezintă o structură microscopică variabilă (lobuli sau cordoane celulare, uneori cu transformări chistice). Localizată de obicei în maxilare, poate crește, ectopic, în șaua turcească; în acest caz, se

numește craniofaringiom. Cazurile excepționale, cu evoluție malignă, prezintă insule carcinomatoase. [43]

ADAMSITA, (milit.) substanță toxică de luptă iritantă (strănutătoare). Se întrebuițează pe câmpul de luptă cu ajutorul proiectilelor de artilerie și bombelor de aviație exploziv-chimice sau a lumânărilor fumigene toxice care transformă această substanță într-un fum toxic iritant de culoare galbenă, infectând aerul, dar nu apa, terenul sau obiectele de pe el. Alimentele se contaminatează numai la suprafață. Ele pot fi consumate după îndepărtarea stratului infectat. Pătrunsă în organism prin căile respiratorii, prin contactul cu mucoasele ochilor sau prin aparatul digestiv produce, în concentrații mici (0,0001 mg/l), lăcrimare, strănut, tuse, salivație și scurgere nazală; în concentrații mari (1 mg/l) provoacă grețuri, dureri abdominale, vărsături și chiar moartea. Protecția împotriva aerosolilor de adamsită se asigură cu masca contra gazelor. Această substanță are acțiune negativă asupra plantelor și asupra animalelor provocând în mare parte moartea lor. Determină un dezechilibru structural și funcțional în cadrul ecosistemelor. [31]

ADAOS COMERCIAL, (ec.-fin.) venit al unităților economice din comerț, al comercianților. El reprezintă diferența de preț dintre prețul de vânzare al mărfii către alți agenți economici comerciali sau către consumatorul final. Rata **a. c.** se stabilește în mod liber (fără restricții) sau pe baza unor reglementări. [35]

ADAPTABILITATE, (ecol.) capacitatea unui organism viu ori a unui grup oarecare de indivizi de a se adapta modificărilor mediului în care aceștia trăiesc. [3]

ADAPTARE¹, acțiunea de a se adapta și rezultatul ei; modificare, ajustare, transformare a unui lucru. **1.** (biol.) Capacitate a organismelor vii de a dobândi o structură morfo-fiziologică în concordanță cu mediul înconjurător, asigurând reproducerea și supraviețuirea individului, speciei sau populației; se realizează prin acomodare, aclimatizare și naturalizare. **2.** (cult.-art.) Adaptarea poate fi scenică, radiofonică, cinematografică. Adaptarea scenică constă în transcrierea unei opere literare, care nu aparține genului dramatic, pentru a fi reprezentată într-un spectacol teatral. Adaptarea radiofonică constă în prezentarea la radio a unui text literar sau dramatic. Adaptarea cinematografică constă în transpunerea pe ecran a unei opere literare sau muzicale, care nu aparține genului cinematografic propriu-zis. **3.** (telecom.) Alegere a parametrilor elementelor componente ale unei instalații electrice sau de telecomunicații cu putere de transmitere maximă, evitându-se reflectarea undelor. [50]

ADAPTARE², (ecol.) capacitatea organismelor de a reuși să crească și să se dezvolte în condiții noi de existență, determinate de variațiile mediului înconjurător de-a lungul dezvoltării lor individuale. Unele specii au o plasticitate ecologică mare, putându-se adapta la condiții diferite de mediu, ocupând astfel areale geografice mari; altele sunt foarte sensibile la schimbarea acestora, fiind localizate pe spații mai reduse. Adaptarea organismelor, în concordanță cu variațiile condițiilor de mediu, este determinată genetic și fiziologic de potențialul lor biologic și se manifestă îndeosebi la soiuri (rase) și hibrizi. Ca proces complex, are următoarele laturi: *homeostazia*, capacitate a organismelor de a-și menține constant echilibrul intern fiziologic în condiții diferite de mediu; *acomodarea*, proces de menținere a integrității structurale și funcționale individuale, mai puțin reproducerea; *aclimatizarea*, asigurare concomitentă a creșterii și reproducerii organismelor; *naturalizarea*, expresia cea mai înaltă a adaptării, cu îndeplinirea tuturor funcțiilor fiziologice și de reproducție. [72]

ADAPTARE³, (psih.) proprietate fundamentală a unui organism uman tânăr, preșcolar, de a-și modifica comportamentul în raport cu schimbările calitative și cantitative ale mediului înconjurător; ansamblul de activități, procese ce fac trecerea de la un echilibru mai puțin stabil între organism și mediu la un echilibru mai stabil. [28]

ADAPTARE⁴, (ecol.) răspunsul adecvat, pasiv sau activ al indivizilor, populațiilor sau biocenozelor la acțiunea factorilor de mediu abiotici sau biotici noi sau modificați. [24]

ADAPTARE⁵, (stomat.) totalitatea modificărilor morfofuncționale ale cavității bucale determinate de cauze obiective. **A. coroanei dentare**, manoperă complexă de ajustare și potrivire a coroanei artificiale pe bontul dentar, pentru a fi corectă în raport cu parodontiul marginal, cu dinții vecini și cu cei antagoniști; **a. funcțională**, proces fiziologic complex prin care organismul realizează noi funcții, creând noi reflexe, la o morfologie schimbată prin accident, prin boală sau printr-o manevră terapeutică ortopedico-chirurgicală; **a. protezelor dentare mobile**, manopera de potrivire a lucrărilor protetice mobile la câmpul protetic pentru a le asigura stabilitatea, activitatea biologică, statică și funcțională și de a evita lezarea țesuturilor. [43]

ADAPTARE ECOLOGICĂ, (ecol.) comportamentul, fixat ereditar, al unei specii de plante față de un anumit factor ecologic (sau complex de factori). [15]

ADAPTARE FENOTIPICĂ, (ecol.) sin. *adaptarea ontogenetică*, modificarea fenotipică a organismelor realizată în limitele domeniului de reacție al

ADAPTARE FILOGENETICĂ

genotipului ca răspuns la acțiunea continuă a unor factori de mediu interni și externi. [34]

ADAPTARE FILOGENETICĂ, (ecol.) sin. *adaptarea genetică*, procesul de formare a unui nou domeniu de reacție a populației la un nou mediu. Procesul este direcțional și se realizează pe baza variabilității genetice, a gradului de adaptare la nișa ecologică a populației. [34]

ADAPTARE LA MEDIU, (ecol.) proces prin care un organism viu sau o populație oarecare își modifică patrimoniul genetic ca efect al acțiunii factorilor de mediu. [3]

ADAPTARE MENTALĂ, (psih.) după J. Piaget, „schimburi mediate între subiect și obiecte, efectuate la distanțe spațio-temporale tot mai mari și după traiectorii tot mai complexe...; punere în echilibru progresiv între un mecanism asimilator și o acomodare complementară...; adaptându-se la lucruri, gândirea însăși se organizează și organizându-se structurează lucrurile...; interdependența ireductibilă între experiență și rațiune“. [28]

ADAPTARE SENZORIALĂ, (fiziol.) lege a sensibilității, se referă la modificarea sensibilității analizatorilor sub acțiunea repetată a stimulilor. Sub acțiunea unui stimul slab adaptarea se realizează în sensul creșterii sensibilității, iar în cazul unui stimul puternic în sensul scăderii acesteia. [28]

ADAPTARE SOCIALĂ, (soc.) procesul prin care o persoană sau un grup social devine capabil să trăiască într-un mediu social nou; să existe un acord între conduita personală și modelele ambianței; echilibru între asimilare și acomodare socială. [28]

ADAPTAREA LA CONDIȚIILE DE MEDIU, (ecol.) proces de modificare fenotipică și genetică a viețuitoarelor la stimuli interni și externi agresivi. Această adaptare este exprimată de capacitatea relativă a purtătorului unui genotip de a transmite la fondul de gene al generației următoare. [34]

ADAPTOR, (petr.) piesă sau ansamblu de piese care facilitează folosirea unor scule de foraj la utilaje de dimensiuni diferite, ca de ex: adaptor de pene de foraj, adaptor de cârlig etc. [5]

ADAXIAL, spre, către axă. (bot.) **1.** Orientat spre axă, ex., fața superioară a unei frunze orientată spre axa pe care se află inserată. **2.** Aflat în partea internă a unui organ în raport cu axa (floare, frunză, mugur, tulpină), ex., tulpină unde xilemul din fasciculele colaterale se află spre centru, în apropierea axei longitudinale, adică *adaxială*, iar floemul este dispus spre exterior, adică are o poziție *abaxială*. [50]

ADAPĂTOARE, (zootehn.) instalație din lemn, ciment, metal, materiale plastice etc. folosită pentru adăpatul animalelor aflate în libertate sau în crescătorii. Pentru vânatul mare și mic se folosesc a. colective sub formă

de jgheab, amplasate lângă fântâni; pentru animalele crescute în captivitate se folosesc a. automate individuale. [42]

ADĂPOST, loc ferit. **1.** (constr.) Construcție pentru protecția oamenilor sau animalelor de vreme rea sau de primejdii. **2.** Orice loc unde se adăpostește cineva. **3.** (milit.) Lucrare genistică sau construcție specială de fortificație executată de trupe militare sau forma naturală de teren aptă să asigure protecția personalului, a tehnicii de luptă și de transport, a materialelor împotriva mijloacelor de observare și de distrugere a inamicului, precum și împotriva intemperiilor naturale. [31]

ADĂPOST AUTOPORTANT, (constr.) construcție ușoară pentru protejarea culturilor, care își menține forma fără a necesita schelet de susținere. El poate fi: din polietilenă dublă care, prin umflare, ia forma proiectată; din poliester armat cu fibre de sticlă; sau din polistiren. Sunt preferate cele din poliester, care sunt mai rigide și mai durabile. [72]

ADĂPOST DIN MASE PLASTICE, (constr.) construcție confecționată din folie transparentă de mase plastice, susținută de un schelet, destinată protejării unor culturi horticole (legume, flori, arbuști fructiferi ș.a.), îndeosebi în perioade de timp cu temperaturi mai coborâte. Efectul de protejare a plantelor, de stimulare a creșterii acestora, se datorează acumulării energiei calorice (din radiația solară) în cursul zilei, mai ales în sol, și menținerii, în bună măsură, a acesteia în cursul nopții. Ca urmare, temperatura în adăposturi este superioară, în timpul nopții, cu 4-8°C față de temperatura aerului din exterior și cu 10-15°C, sau chiar mai mult, atunci când este soare. Există mai multe tipuri de adăposturi din mase plastice, în funcție de durata de exploatare: *temporare*, *simple* sau *provizorii* (numite și *tunele*), care se folosesc obișnuit primăvara devreme, au dimensiuni reduse (70 până la 140 cm lățime; 50-100 cm înălțime; lungimea până la 100 m); folia este susținută pe arcuri din metal, mase plastice sau nuiele și se fixează prin îngroparea în pământ pe ambele părți ale adăpostului; *permanente*, care se folosesc începând din luna martie până în noiembrie, au dimensiuni diferite în funcție de tipul de construcție, permit efectuarea culturilor de plante cu talie înaltă, favorizează mecanizarea înființării culturilor; sunt numite frecvent solarii. [72]

ADĂPOST SUBTERAN, (min.) încăpere subterană, izolată, asigurată cu aer pentru respirație, în care se pot retrage minerii surprinși de o explozie a gazului metan, de erupții de gaze sau de praf de cărbune. [5]

ADĂPOSTIRE, acțiunea de a se adăposti. (milit.) Acțiune de protejare a personalului sau a tehnicii de luptă împotriva vederii și a unor mijloace de nimicire

- a inamicului, fie în mediul natural prin neregularitatea terenului, fie prin construcții sau lucrări speciale. [31]
- ADÂNC**, 1. (geogr.) Despre ape, cavitați al căror fund se găsește la depărtare de marginea de sus, de suprafață; profund. 2. Întins până departe în linie orizontală, vast. 3. (soc.) Despre saluturi, plecăciuni, cu înclinarea profundă a corpului (plecat) până la pământ. 4. (geogr.) Partea adâncă, abis, prăpastie. 5. Spațiul întins, nemărginit. [31]
- ADÂNCI (a)**, 1. A intra, a pătrunde mai adânc spre interior. 2. A pătrunde cu mintea, a analiza, a cerceta în mod profund, serios. 3. A se accentua, a se agrava. [31]
- ADÂNCIME**, 1. Înșușirea de a fi adânc. 2. Depărtare, profunzime, intensitate. 3. (milit.) Distanța dintre primul și ultimul rând de militari dintr-o unitate (subunitate) militară în formație (de adunare, de marș sau de luptă); **a. dispozitivului de luptă**, reprezentând distanța dintre subunitățile cele mai înaintate și cele de pe ultimul aliniament al dispozitivului de luptă al unității militare; **a. apărării**, distanța pe care se întinde dispozitivul de luptă al unității și subunității militare de apărare și formațiunile de serviciu; **a. formației de avioane**, reprezentând distanța în sensul de zbor între avionul din capul formației și cele care încheie formația; **a. formației de nave**, reprezentând distanța dintre nava sau eșalonul de nave din capul coloanei și cele care încheie formația; **a. misiunilor de luptă**, distanța măsurată în sensul direcției de ofensivă de la limita dinainte a apărării inamicului și până la aliniamentul ce trebuie cucerit de trupele proprii pentru îndeplinirea misiunii; **a. raionului, sectorului, zonei de pază**, distanța de la linia de frontieră spre interiorul țării, în limitele căreia trupele de grăniceri organizează și asigură paza frontierei. [31]
- ADÂNCIME DE COMPENSARE** (ecol.), adâncime la care plantele produc cantități minime de oxigen, nemaiputând fi considerate ca organisme producătoare. Aspectul este întâlnit la adâncimile cuprinse între 20 și 100 m. Această stare este determinată de intensitatea luminii solare și de cantitatea de suspensii din apă. [10]
- ADÂNCIME DE MOBILIZARE A SOLULUI**, (agric.) adâncimea măsurată în centimetri până la care pătrund organele active ale utilajelor de lucru. Arătura se execută la 18-20 cm, desfumatul la 60-80 cm. [49]
- ADÂNCIME MEDIE** (ecol.), raportul dintre volumul apei și suprafața unui bazin acvatic. [10]
- ADÂNCIMEA ACRITICĂ A APEI FREATICE**, (pedol.) adâncimea minimă de la care apa freatică nu influențează regimul hidric al solului. [29]
- ADÂNCIMEA CRITICĂ DE ÎNMLĂȘTINARE**, (pedol.) adâncimea maximă de la care apa freatică poate înmlăștini solul. [29]
- ADÂNCIMEA CRITICĂ DE SALINIZARE**, (pedol.) adâncimea maximă de la care apa freatică poate saliniza, în condiții naturale, solul. [29]
- ADÂNCIMEA MEDIE A RÂULUI**, exprimă raportul dintre suprafața secțiunii transversale și lățimea râului. Se aplică relația $h_{med} = \frac{\omega}{B}$; în care ω = suprafața secțiunii; B = lățimea râului. [50]
- ADÂNCIMEA SONDEI**, (petr.) distanța de la suprafața mesei rotative până la talpa sondei. Se disting: adâncimea curentă realizată în timpul forajului și adâncimea finală a sondei. În general, se ia ca adâncime lungimea sondei reprezentată de lungimea garniturii de foraj. (R. Țițeica și colab., 1972) [46]
- ADÂNCIMEA SUBCRITICĂ A APEI FREATICE**, (pedol.) adâncimea maximă de la care apa freatică influențează regimul hidric al solului. [29]
- ADÂNCIMEA VĂII**, (geogr.) diferența dintre fundul văii și cumpăna apelor. [50]
- ADÂNCIREA SONDEI**, (petr.) reluarea forării unei sonde sub adâncimea la care ea fusese terminată, în scopul explorării sau exploatării unor straturi noi aflate la o mai mare adâncime. (R. Țițeica și colab., 1972) [46]
- ADDO ELEPHANT**, parc național din Republica Africa de Sud. Suprafața, 6.852 ha (1931). Altitudine, 60-180 m. Ocrotește elefanți din subspecii ce nu se găsesc nicăieri în altă parte. [50]
- ADD-ON**, (inform.) dispozitiv ce se poate adăuga unui computer pentru îmbunătățirea performanțelor sale. [6]
- ADECVARE**, (ecol.) fenomen de adaptare realizat prin variații individuale succesive. [2]
- ADEFAGA (Adephaga)**, (zool.) grup de insecte coleoptere prădătoare. Larvele lor sunt campodeiforme, active. Adulții au aripile reduse, din care cauză nu zboară sau zboară slab. Specie: *Cicindella campestris*, *Calosoma inquisitor*, *Carabus cancellatus*, *Dytiscus marginalis*. [50]
- ADELFC**, (bot.) termen folosit în biologia vegetală, cu semnificația „reunit în fascicul“, caracter morfologic întâlnit la staminele din flori și la ramurile plantelor. [50]
- ADELFCIE**, (bot.) reunirea în mănunchiuri a staminelor prin filamentele lor, caracter morfologic întâlnit la androceul florilor de sunătoare sau pojarniță (*Hypericum perforatum*, *H. maculatum*) și la cel al florilor de tei (*Tilia* sp.). [50]
- ADELFCARPIE**, (bot.) formarea fructului în urma adelfogamiei. (C. Váczy, 1980) [50]
- ADELFOGAMIE**, (bot.) 1. Polenizarea încrucișată între indivizii aceleiași specii. 2. Fecundație (copulație) între o celulă mamă și o celulă fiică sau între două celule fiice, ex., drojdia de bere (*Saccharomyces cerevisiae*), drojdia vinului (*Saccharomyces ellipsoideus*). [50]

ADELFOPARAZITISM, (parazit.) parazitare pe plante gazde înrudite, ex., cuscuta sau torțelul (*Cuscuta campestris*) parazitează pe trifoi, lucernă, mazărice, linte, soia, pricinuind culturilor pagube considerabile. [50]

ADELOFAGIE, (ecol.) formă de canibalism în care larvele sau adulții folosesc drept hrană indivizii aceleiași specii, aflați în stadii mai tinere. Adelfagia contribuie la reglarea densității populațiilor, dar și la utilizarea mai judicioasă a resurselor de hrană. [24]

ADENINĂ (6-aminopurina), (genet.) bază purinică prezentă în acizii nucleici. [20]

ADENITĂ, (med. u.) inflamație acută sau cronică a unui ganglion limfatic sau a unei grupe ganglionare, cu etiologie în general microbiană. [60]

ADENOLEFARITĂ, (med. u.) inflamație acută sau cronică a glandelor marginii ciliare. [60]

ADENOCARCINOM, (med. u.) tumoare malignă cu structură glandulară atipică. Poate fi: **a. pseudoglandular**, cu aspect glandular, prin formarea unor pseudolumene datorită aranjamentului alveolar al celulelor neoplazice; **a. tubular**, formă în care proliferarea are aspectul de tubi glandulari. [43]

ADENOFOR, (bot.) suportul glandei nectarifere la plante. [50]

ADENOHIPOFIZĂ, (anat.) lobul anterior al hipofizei, din care se secretă cei 7 hormoni tropi (somatotrop – STH, adrenocorticotrop – ACTH, prolactina, melanotrop – MSH, tireotrop – TSH, hormonul foliculostimulant – FSH și hormonul luteinizant – LH), precum și o serie de peptide biologice active (lipotropina și endorfinele). Prin hormonii tropi, hipofiza anterioară controlează activitatea celorlalte glande endocrine. La rândul său, adenohipofiza este controlată de hipotalamus prin *releasing hormons*. [21]

ADENOIDITĂ, (med. u.) hipertrofiere inflamatorie a țesutului glandular din regiunea nazofaringiană, frecventă mai ales la copii. [60]

ADENOM, (med. u.) tumoare benignă a unei glande; **a. tiroidian** care, structural, amintește leziunile tiroidei din boala Basedow; **a. bazofil**, adenom hipofizar cu celule bazofile, de obicei de dimensiuni mici, secretant; **a. cromofob**, adenom hipofizar alcătuit din celule cromofobe sau din celule nediferențiate, de regulă nesecretant, producând sindroame de insuficiență hipofizară, prin compresiunea sau distrugerea glandei; **a. eozinofil**, adenom hipofizar cu celule eozinofile, secretant, substratul celular cel mai frecvent al acromegaliei și gigantismului; **a. salivar**, tumoare benignă dezvoltată din epiteliul acinilor sau tubilor glandulari, interesând mai ales glanda parotidă și mai rar submandibulară, sublinguală sau glandele salivare accesorii; **a. de prostată**, hipertrofie

adenomatoasă a glandelor periuretrale intrasfincteriene, situate în porțiunea prostatică a uretrei. [43]

ADENOMEGALIE, (med. u.) mărire de volum absolută sau relativă a unui grup de ganglioni limfatici. [43]

ADENOMIOM, (med. u.) tumoră benignă uterină constituită din țesut glandular și fibre musculare. [60]

ADENOMIOMETRITA, (med. u.) afecțiune uterină caracterizată prin hiperplazie musculară asociată cu hiperplazia glandelor. [60]

ADENOMIOSALPINGITA, (med. u.) proces inflamator al salpingelui, caracterizat printr-o proliferare fibromusculară și epitelioglandulară. [60]

ADENOPATIE, (med. u.) denumire generică pentru orice afecțiune a ganglionilor limfatici, caracterizată prin creșterea în volum a acestora. [60]

ADENOPETALIE, (bot.) transformarea nectarinelor din floare în petale neproducătoare de nectar. [50]

ADENOSARCOM, (med. u.) tumoră malignă mixtă, de origine embrionară, constituită în cea mai mare parte din celule fusiforme care realizează imagini sarcomatoase și din structuri abortive glandulare și tubuloglomerulare. [60]

ADENOVIROZE, (med. u.) grup de îmbolnăviri umane cu evoluție și prognostic benigne, provocate de adenovirusuri și îmbrăcând un spectru larg de tablouri clinice, în special boli respiratorii acute. [60]

ADENOZINDIFOSFAT (ADP) și ADENOZINTRIFOSFAT (ATP), (biochim.) compuși macroergici cu structură mononucleotidică, alcătuiți din adenzină (riboză condensată cu adenina) esterificată cu 2 și, respectiv, cu 3 radicali fosforici, legați între ei prin legături de tip anhidridă, foarte bogate în energie. Aceste legături sunt macroergice și le conferă capacitatea de a stoca sau de a genera energie chimică, conform schemei: $ADP + H_3PO_4 \rightarrow ATP(1)$; $\Delta G = + 29,3 \text{ kJ/mol}$ $ATP \rightarrow ADP + H_3PO_4(2)$; $\Delta G = - 29,3 \text{ kJ/mol}$. În reacția de fosforilare a ADP sub acțiunea fosfokinazelor (reacția 1) este înglobată și stocată energie chimică liberă rezultată din degradarea substanțelor de rezervă proprii sau provenite din hrană. La rândul său, ATP sub acțiunea ATP-azei (reacția 2) poate furniza energia chimică necesară fie proceselor de biosinteză, fie pentru a fi transformată în alte forme de energie: lucru mecanic, lucru osmotic. În felul acesta, raportul ADP/ATP reprezintă un sistem de reglare a proceselor metabolice de degradare și de biosinteză din organism, în funcție de necesitățile energetice ale acestuia. Pe de altă parte, ATP mai joacă și rolul de substanță donatoare de grupare fosfat, activând și mărind astfel nivelul energetic al unor molecule. [9]

ADERENT, care aderă, concrește, se unește, se sudează, se atașează de un corp, de un organ, de o

substanță etc. **1.** (bot.) La plante, pedunculul concreșcut pe pericladu ca la sparanghel (*Asparagus officinalis*); concreștere a filamentelor staminale, între ele rezultând un androceu gamostemon monodef, ca la răchita roșie (*Salix purpurea*), diadelf cu stamine unite în două mănunchiuri ca la mazăre (*Pisum sativum*) etc. **2.** (soc.) Persoană care aderă la o mișcare, la o asociație, la un partid etc. [50] **3.** (fitopat.) Fitopatogenii care se lipesc de suprafața diferitelor organe ale plantelor. **4.** (pest.) Fungicid care nu este spălat ușor de ploii și de apa de irigare de pe suprafața tratată. [61]

ADERENȚĂ¹, (med. u.) **1.** Etapă inițială a procesului infecțios care constă în atașarea strânsă a patogenului de celula gazdă, sensibilă. **A.** este mediată de recunoaștere și interacții moleculare, specifice, de tip receptor-ligand. În procesul de **a.** a celulelor bacteriene de suprafață epitelială se disting două faze: una inițială, *reversibilă*, mediată de interacțiunea forțelor intermoleculare necovalente (van der Waals, electrostatice), și alta *irreversibilă*, mediată de interacțiuni specifice între moleculele suprafeței bacteriene și receptorii celulei sensibile. **A.** asigură colonizarea anumitor locuri din organism cu microorganismul patogen, multiplicarea, sinteza și secreția de toxine, urmată de declanșarea reacției inflamatorii. [69] **2.** (anat.) Sudură a unor țesuturi, organe, care în stare normală sunt izolate structural. [69]

ADERENȚĂ², punct de sudură a unor țesuturi, organe. **1.** (bot.) La plante, concreștere intimă și secundară, necongenitală, a organelor similare învecinate, obișnuit separate. **2.** (med.) Țesut fibros care se dezvoltă mai ales în cavități căptușite cu seroasă în urma unei infecții sau a unei intervenții chirurgicale, unind între ele organe care în mod normal sunt separate. **3.** (transp.) Fenomen complex realizat la suprafața de contact dintre roata vehiculului aflată în mișcare și calea de rulare (stradă, șosea, șină, cablu). **4.** (constr.) Fenomen de legătură între beton și oțel. [50]

ADERENȚĂ³, (pedol.) proprietatea pe care o au componentele solului de a se uni mai mult sau mai puțin între ele și de a se lipi de obiecte străine, în stare umedă. [29]

ADEVĂR, (soc.) proprietate a unei reflectări de a fi conformă realității. Ea reprezintă valoarea fundamentală a științei. [32]

ADEZINE, (cit.) structuri anatomice și moleculare specializate ale suprafeței celulei bacteriene, prin intermediul cărora se atașează de celula gazdă. Ele interacționează, de regulă, specific și selectiv cu receptorii moleculari de pe suprafața celulelor sensibile, care au un rol hotărâtor asupra tropismelor

colonizării. La bacterii există două tipuri principale de **a.** de natură proteică (ex., fimbriile) și neproteice (ex., o serie de polizaharide). [69]

ADEZIUNE, 1. Alăturare, consimțire a aderenței la ceva.

2. (milit.) Mod de manifestare a forțelor de atracție moleculară prin care gazele, solidele și lichidele să adere unele de altele. Substanțe radioactive toxice de luptă și mijloacele bacteriene aderă la suprafața armamentului, mijloace tehnice de luptă și ale altor materiale, fiind greu de îndepărtat datorită acestor forțe. **A.** gazelor și vaporilor pe suprafețe solide dă naștere forțelor de adsorbție, având aplicație la măștile contra gazelor și la instalațiile de filtrare-ventilație pentru adăposturi. [31]

ADEZIV, (fitopat.) produs care se adaugă la prepararea zemurilor de stropit, folosite în combaterea bolilor și dăunătorilor, cu scopul de a le mări capacitatea de legare de suprafața organelor plantei. Ex., rășinile, caseină, melasă, detergenți ș.a. [61]

ADIABATIC, (ecol.) fenomen termo-dinamic în cursul căruia nu se produce schimbul de căldură cu mediul exterior. [3]

ADIANTHUM, (agric.) gen de plante care aparține fam.

Polyodiaceae. Cuprinde foarte multe specii și varietăți de ferigi, decorative prin frunze penate și spori, cultivate în majoritatea lor în sere și apartamente. *A. cuneatum*, ferigă originară din America tropicală, de 20-40 cm înălțime, cu aspect elegant datorită frunzelor multifidate susținute de petioli subțiri, arcuiți, lucioși, de culoare închisă, asemănători firelor de păr. Foliiolele frunzelor sunt mici, dentate, de un verde viu sau ușor albastrui. *A. capillus-veneris*, specie cu o largă răspândire din zonele tropicale înalte, până în cele temperate din emisfera nordică. Are o oarecare rezistență, sub protecție, în grădini. Posedă petioli scurți (10-15 cm), frunze dublu fidate, oval-lanceolate, de 20-40 cm, și foliole ușor păroase. *A. rubellum*, de numai 15 cm, acoperită de perișori roșii ș.a. Majoritatea speciilor necesită căldură, umiditate în sol și atmosferă, lumină difuză. Iarna se asigură o iluminare bună, mai puțină căldură, udări rare, dar pulverizări zilnice cu apă caldă. Substratul de cultură trebuie să fie ușor permeabil, bogat în materie organică (turbă, pământ de frunze sau de iarbă, nisip etc.) Înmulțirea prin divizarea tufelor, a rădăcinilor rizomatoase și prin spori. [39]

ADINAMANDRIE, (bot.) neputința părții sexuale bărbătești; neputința sau incapacitatea staminelor androceului din floare de a fi funcționale; nefertilitatea polenului pe stigmatul unei flori; alogamie neurmată de fecundare. [50]

- ADINAMOGINIE**, (bot.) în cadrul unei flori, incapacitatea funcțională a gineceului – care este organ sexual feminin. [50]
- ADIPOS**, cu grăsime; având aspectul caracteristic grăsimii; care conține grăsime. [34]
- ADIPOZITATE**, supraîncărcarea țesuturilor cu grăsime, în special a țesutului conjunctiv subcutanat. [34]
- ADIPSIE**, absența totală a senzației de sete generată de o stare patologică. [34]
- ADITIV ANTISPUMĂ**, (ecol.) substanță cu tensiune superficială redusă care distruge bulele unei spume sau împiedică formarea acestora. [3]
- ADITIVI CU PLUMB**, (ecol.) aditivi antidetonanți utilizați la motoarele care funcționează pe bază de benzină, considerați astăzi drept sursă de poluare atmosferică. [3]
- ADITIVI FURAJERI**, (zootehn.) diferite substanțe care, adăugate în cantități mici în rația animalelor, duc la completarea și echilibrarea nutritivă a acesteia. [34]
- ADITIVITATE**, (zootehn.) proprietatea genelor alelice și nealelice care alcătuiesc un nou genotip, de a realiza, în interacțiunea cu mediul un fenotip prin cumulara efectului fiecăruia. Aditivitatea stă la baza determinării valorii de ameliorare a indivizilor. [34]
- ADIȚIE**, (genet.) prezență suplimentară a unei perechi de cromozomi în garnitura cromozomală a unei specii. [19]
- ADIȚIONARE**, (petr.) deschidere ulterioară a unei porțiuni a stratului productiv sau a unui nou strat productiv, prin perforarea coloanelor de exploatare. (R. Țițeica și colab., 1972) [30]
- ADJUDECARE**, acțiunea de a adjuceca. **1.** (ec.-fin.) Modalitate de lansare a unui împrumut prin obligațiuni (titluri de valoare) acceptat de cel care dorește, privind propunerile de capital și/sau dobânzi pe care i le fac deținătorii de disponibilități bănești. [35] **2.** (jur.) Atribuirea prin hotărâre judecătorească a unui bun scos la licitație publică persoanei care oferă prețul cel mai mare. [54] **3.** (sp.) Cucerirea, obținerea victoriei în condițiile unei concurențe. [52]
- ADJUTANT**, (milit.) **1.** Subofițer care îndeplinește pe lângă un comandant sau șef militar atribuții corespunzătoare unei funcții de secretar. **2.** Plutonier-adjutant principal este cel mai mare grad la subofițeri. [31]
- ADJUVANT**, (ecol.) aditiv destinat ameliorării sau îmbunătățirii proprietăților unei substanțe ori facilitării fabricării acesteia. [3]
- ADMINICUL**, (bot.) **1.** Caracter secundar la taxonii intraspecifici, constând din talie, colorație etc. **2.** Susținătorul unei plante constând din arc, par, sârma unui spalier. [50]
- ADMINISTRATOR AL UNEI BAZE DE DATE**, (inform.) persoană sau grup de persoane care se ocupă cu coordonarea și controlul centralizat al tuturor acțiunilor referitoare la o bază de date. [47]
- ADMINISTRAȚIE SILVICĂ**, (silv.) activitate economico-socială de organizare, îndrumare și control a procesului de producție în sectorul forestier. (V. Iancu, 1982) [11]
- ADN** (acid deoxiribonucleic), (genet.) compus organic alcătuit din acid fosforic, un zahăr – deoxiriboza – și un grup de baze purinice – adenina (A) și guanina (G) – sau pirimidinice – timina (T) și citozina (C). [18]
- ADNAȚIE**, (bot.) la plante, concreșterea anormală a unui organ cu o altă parte a altui organ, ex., concreșterea tubului calicului cu ovarul. [50]
- ADOLESCENȚĂ**, (antrop.) durează de la sfârșitul pubertății propriu-zise și până la închiderea cartilajelor de creștere, ceea ce coincide de obicei cu erupția celui de-al treilea molar. În această etapă se desăvârșește maturația sexuală și se produce îndeosebi maturația neuropsihică. Ea se caracterizează în general prin adaptarea la viața adultă. [27]
- ADONIST**, (bot.) nume dat de Linné botaniștilor care întocmeau în grădinile botanice cataloagele plantelor cultivate. [50]
- ADOPTIE**, (soc.) filiație pur juridică, nu și biologică; primire a unui copil în familie, cu drepturi și obligații de copil propriu; înfiere. [32]
- ADORAȚIE**, (soc.) iubire sau dragoste fără margini față de o ființă, un obiect real sau imaginar, fiind mai puțin prezent spiritul critic. [28]
- ADOSAT**, (bot.) la plante, așezat sau dispus adaxial, orientat spre axă, în plan posterior, ex., la *Liliaceae*, profila (bracteola) dintre bracteea mamă și floare. [50]
- ADPRES**, (bot.) alipit, strâns alipit, culcat pe o suprafață. La plante, peri alipiți pe tulpină sau pe lamina frunzei, frunze alipite unele de altele etc. [50]
- ADRENALINĂ**, (biochim.) hormon medulosuprenal, derivat al aminoacidului *fenilalanină*. Manifestă o acțiune de contractare a vaselor sanguine periferice, care determină creșterea tensiunii arteriale și accelerarea ritmului cardiac. Are un rol însemnat în transmiterea fluxului nervos în sistemul nervos simpatic. Este denumită și hormonul apărării pasive, deoarece predomină în stările de teamă, spre deosebire de *noradrenalină*, hormonul apărării active, care predomină în stările de furie. [9]
- ADRESA**, (inform.) atribut al zonelor de memorie internă sau externă, pe baza căruia zonele pot fi localizate în mod direct, repetitiv sau univoc, în scopul prelucrării informației stocate. Exemple: adresa unei locații de memorie, adresa unui sector de disc. [47]

- ADSORBȚIE**¹, (fiz.) concentrarea moleculelor unei substanțe în stratul limită de la suprafața de separare a două faze (de exemplu, acumularea moleculelor unui gaz sau ale unui corp dizolvat pe suprafața unui corp solid sau lichid). Substanța adsorbită se numește *adsorbat*, iar corpul cu suprafață adsorbitoare se numește *adsorbant*. Procesul invers, constând în eliberarea moleculelor adsorbite se numește *desorbție*. Procesul de **a.** este influențat de natura adsorbatului și adsorbantului, de temperatură și presiune. După un timp se ajunge la echilibrul de **a.**, când **a.** și desorbția se compensează reciproc. [38]
- ADSORBȚIE**², (virusol.) atașarea ireversibilă a unui virus pe suprafața celulei; atașarea este specifică (un tip de virus – un tip de celulă) și determinată de un fenomen de recunoaștere moleculară. [69]
- ADSORBȚIE**³, (pedol.) atracție moleculară a unei pelicule de fluid de către un corp solid, fără reacție chimică. [44]
- ADSORBȚIE CATIONICĂ**, (pedol.) adsorbția unui cation de către sol, argilă sau alte materiale cu proprietăți adsorbitive datorită sarcinilor electrice negative pe care acestea le au. [29]
- ADSORBȚIE MOLECULARĂ**, (pedol.) reținerea unor molecule la suprafața adsorbantului prin intermediul forțelor Van der Waals. **A. m.** poate fi apolară și polară. Adsorbția polară joacă un rol important în procesele de alterare și pedogeneză. [29]
- ADSORBȚIE POZITIVĂ A ANIONILOR**, (pedol.) reținerea anionilor de complexul adsorbativ al solului prin atracție electrostatică de către pozițiile de pe particulele coloidale care manifestă sarcină electrică pozitivă sau prin adsorbție specifică (chemosorbție). [29]
- ADUALISM**, (soc.) concept introdus de A. L. Baldwin și consacrat de J. Piaget, definind stadiul inițial al ontogenezei, de nediferențiere psihică în trei forme fundamentale: intern și extern, subiectiv și obiectiv, material și spiritual. [28]
- ADUCȚIE**, (anat.) mișcare efectuată în jurul axei sagitale, în plan frontal, care apropie membrele de acest plan. [21]
- ADULT**, (antrop.) deplin dezvoltat, ajuns la maturitate. Perioadă din evoluția organismului animal și al omului în care procesul de creștere, de formare a sistemului glandular și a celui neuro-vegetativ s-a încheiat. La om, perioada adultă urmează adolescenței, după vârsta de 18 ani, și durează până când încep să apară procesele de degenerescență. Convențional, se admite ca sfârșit al perioadei adulte vârsta de 60 de ani. [50]
- ADUNARE**, (mat.) operație care constă în reunirea într-un singur număr (numit sumă) a două numere. Operația se definește analog și pentru alte entități matematice asemănătoare ca: polinoame, funcții, vectori etc. [48]
- ADUNATUL LEMNULUI**, (for.) operație de deplasare pe distanțe relativ scurte a lemnului fasonat de la locul doborârii până la tasoane, drumuri, funiculare etc., de unde urmează să fie apropiat cu mijloace mecanice, funiculare forestiere, tractoare. Adunatul se poate face cu țapina prin corhănire, prin târâre cu ajutorul vitelor de muncă sau cu mijloace mecanice prin cabluri. [42]
- ADUNCAT**, (bot.) încârligat, curbat spre interior, ex., pinten, spin. La măceș (*Rosa canina*), ramurile arcuite sunt prevăzute cu ghimpți puternici, recurbați. [50]
- ADVECȚIE**, (ecol.) fenomen de transport aerian sau acvatic care implică anumite schimburi orizontale între masele de aer sau de apă. [3]
- ADVENTICE**, (anat.) membrana externă a inimii la insecte. [62]
- ADVENTIV**, imigrant. (bot.) **1.** Țesuturi, organe care se diferențiază întâmplător și pe locuri neobișnuite, în alte poziții decât cele normale, ex., *muguri adventivi* care se dezvoltă pe rădăcini, frunze, tulpini rănite, din calus; *rădăcini adventive* care se dezvoltă pe alte organe decât pe rădăcini, respectiv pe frunze, tulpini. **2.** Element floristic originar din alte țări (continente) care s-a răspândit, fără a fi cultivat, din semințe, o dată cu introducerea unor plante de cultură sau prin circulația unor mărfuri de import. [50]
- AE**, (pedol.) simbol utilizat în sistemul român de clasificare a solurilor pentru orizontul de tranziție dintre orizonturile A și E. [29]
- AECHEMEA**, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Bromeliaceae*. Cuprinde peste 100 de specii originare în majoritate din America de Sud. Frecventă în cultură este *A. fasciata*, plantă robustă cu tulpini scurte pe care se inserează strâns frunze lineare cu spini fini pe margini, groase și arcuite, acoperite de un strat argintiu striat de benzi transversale verzi. Pedunculul plasat în mijlocul rozetei de frunze poartă flori mici albastre-violet de scurtă durată dar înconjurate de bractee roz, persistente, constituind partea decorativă. Înflorirea se produce la plante de 4 ani în mai-iunie. După înflorire, frunzele mor, dar locul primei plante este luat de alți lăstari, apariția lor fiind favorizată de o bună iluminare indirectă, de temperaturi de 15-20°C și o umiditate atmosferică ridicată, susținută de pulverizări zilnice. Este recomandabilă și acoperirea cu mușchi sau turbă a

mugurilor bazali. La plantele mature udările se fac prin turnarea apei de 3-4 ori pe săptămână în cilindrul format de rozeta de frunze. Iarna se evită stagnarea apei în cilindru, asigurându-se umiditatea prin pulverizări. Substratul de cultură, foarte afânat, poate fi alcătuit din frunze semidescompuse, asociate cu mușchi (sphagnum) tocat și bucăți de cărbune vegetal. [39]

AEDEAGUS, (zool.) organul de acuplare masculin (penis) la insecte. [62]

AER, (ecol.) factor de vegetație ale cărui componente – azot, oxigen; dioxid de carbon, vapori de apă și alte gaze – influențează direct creșterea și dezvoltarea vegetalelor. Toate plantele verzi și o parte din saprofite și parazite (ciuperci, bacterii) îl folosesc ca sursă de oxigen pentru respirație, iar pentru primele constituie și sursa principală de dioxid de carbon, necesar în asimilația clorofiliană. Oxigenul din aerul aflat în sol influențează intensitatea respirației în rădăcinile plantelor, desfășurarea absorbției apei și a elementelor minerale, gradul de permeabilitate a celulelor și țesuturilor pentru apă și elemente minerale, activitatea microorganismelor din sol, precum și desfășurarea proceselor chimice din soluția solului ș.a. Dioxidul de carbon din aer, în concentrație medie de 0,03 %, pe măsura consumării lui de către plante, se reface prin mai multe procese: arderea materiilor organice, respirația plantelor și animalelor, activitatea microorganismelor care descompun materia organică, emanațiile din straturile profunde ale scoarței terestre. Creșterea concentrației de dioxid de carbon în timpul zilei, la culturile din sere, contribuie la sporirea producției prin intensificarea fotosintezei, iar creșterea permanentă, la unele legume și fructe, în depozite, duce la mărirea duratei de păstrare prin inhibarea respirației ș.a. (→**FACTORI DE VEGETAȚIE**). Componentele nocive din aer (dioxidul de sulf, compușii toxici de clor sau fluor, vaporii de acizi, oxizii de metale grele, substanțele radioactive etc.), care provin în urma activității industriale, au efect nefavorabil asupra majorității plantelor cultivate și din flora spontană, fiind, în același timp, și factori poluanti. Regimul de aerisire din sol (ca grad de aerație și compoziție) se realizează în agricultură prin: menținerea suprafeței ariei structurii solului și afânarea lui corespunzător; irigație rațională; drenarea terenurilor băltașe ș.a.; cel din soluțiile minerale se dirijează prin: curățarea și aerisirea soluției în sistem deschis pentru aerisire; porozitatea aerului în substratul steril; înlocuirea continuă a soluției minerale ș.a. [72]

AER AMBIENTAL, (ecol.) aerul din afară. [23]

AER POLUAT, (ecol.) aerul care conține, în suspensie, poluanți precum particule de praf sau de fum,

microorganisme sau gaze, altele decât cele prezente în mod obișnuit în compoziția lui. [3]

AER PUR, (ecol.) aerul fără poluanți sau cu o cantitate foarte redusă de poluanți solizi, lichizi sau gazoși. [3]

AER SATURAT, (meteor.) aer cu umiditatea relativă de 100 %. [54]

AERAJ, (min.) primire și distribuire a aerului într-o mină sau într-o incintă. [13]

AERARE¹, (agric.) acțiune de răcire a produselor dintr-un depozit, fie prin introducerea de aer sub presiune (la legume, fructe, flori etc.), fie prin lăptăre (la semințe). [72] →**AERISIRE**

AERARE², (ecol.) acțiunea de introducere a aerului într-un mediu oarecare: sol, subsol, ape de suprafață, ape subterane etc. [3]

AERAREA APEI, (prot. med.) proces natural sau artificial de introducere a aerului sau oxigenului pur prin care se ameliorează calitatea apelor sau este permisă epurarea acestora pe cale biologică aerobă. [3]

AERATOR¹, (ecol.) aparat electric care servește la oxigenarea apei din acvarii sau bazine acvatiche. [10]

AERATOR², (prot. med.) dispozitiv pentru introducerea și amestecarea aerului într-un lichid, în scopul oxidării și reducerii substanțelor organice (folosit, de exemplu, în cazul tratării biologice a apelor reziduale). [34]

AERENCHIM, (bot.) țesut parenchimatic cu spații intercelulare aerifere mari, întâlnite la plantele acvatiche, cu rol de asigurare a respirației tisulare și de micșorare a greutății specifice, permițându-le plutirea sau menținerea în poziție verticală, ex., nufărul alb (*Nymphaea alba*) și nufărul galben (*Nuphar luteum*) care au aerenchim în petiolul frunzelor; brădișul sau penița (*Myriophyllum verticillatum*), cu aerenchim în tulpină etc. [50]

AERIFER, (bot.) care conține sau conduce aerul, ex., țesutul aerifer din petiolul frunzelor și tulpinile de nufăr. [50]

AERISIRE, (agric.) sin. *aerație*, îmborsărea aerului dintr-un spațiu oarecare. Ea poate fi: naturală, artificială, tehnologică etc. [72]

AERISIRE ARTIFICIALĂ, (agric.) operație mecanică folosită în agricultură, de înlocuire a aerului confinat din spații, cu ajutorul unor ventilatoare speciale acționate prin curent electric (ex., aerisirea depozitelor frigorifice pentru păstrarea fructelor și legumelor, a ciupercărilor ș.a.). [72]

AERISIRE NATURALĂ, (agric.) schimbare totală sau parțială a aerului dintr-un spațiu, pe baza diferenței dintre temperatura aerului din spațiul ce urmează să fie aerisit și temperatura aerului din exterior (ex., a. serelor, a. depozitelor clasice pentru păstrarea legumelor și fructelor etc.). [72]

- AERISIRE TEHNOLOGICĂ**, (agric.) totalitate a operațiilor și calculelor necesare pentru: înlocuirea (înnoirea) aerului din spațiile de păstrare, mișcarea aerului în circuit închis, timpul necesar pentru înlocuirea volumului total de aer de n ori/oră, cerut de tehnologia păstrării speciei și soiului de produs horticol sau agricol. [72]
- AERISIREA SEMINTELOR**, (agric.) asigurarea unor condiții optime pentru respirația germenului (aprovizionarea cu oxigen și eliminarea dioxidului de carbon), atât în timpul păstrării în depozite, cât și după însămânțarea în sol. [72]
- AERISIREA SOLULUI**, (agric.) pondere a aerului din valoarea porozității totale a solului; ea trebuie să fie de cel puțin 25-30 % și se asigură prin afânarea profundă și superficială a solului, evitarea irigațiilor cu norme de udare prea mari, aplicarea măsurilor de drenare a solului ș.a. Gradul de a. a solului condiționează atât activitatea sistemului radicular al plantelor, cât și activitatea microorganismelor. [72]
- AEROB**, (ecol.) sin. *oxibiont*, *aerobiont*, organism a cărui activitate vitală necesită prezența oxigenului liber molecular pe care îl ia din aer sau apă; pentru acest organism absența oxigenului din mediu reprezintă un factor limitant. [2] Plantele, cvasitotalitatea animalelor și majoritatea microorganismelor sunt aerobe. *A. obligat* – organism care nu poate trăi în absența oxigenului. *A. facultativ* – organisme care, de regulă, trăiesc în medii lipsite de oxigen (anaerob), dar pot supraviețui și în cele cu oxigen molecular, pe care-l pot folosi în respirație; ant. *anaerob*. [69]
- AEROBIONTE**, (biol.) oxibionte, organisme care nu trăiesc decât în prezența oxigenului liber din atmosferă, pe care îl folosesc în respirație. [50]
- AEROBIOZĂ**, (ecol.) mod de existență a organismului aerob care folosește oxigenul în respirația celulară. [69] → AEROB
- AEROCARPIE**, (bot.) maturizarea fructelor în aerul liber aflat deasupra solului. [50]
- AEROCIST**, (bot.) veziculă aeriană cu rol de flotor pe organe vegetale care asigură plutirea în apă a unor plante, ex., ramurile talului la alga brună *Fucus vesiculosus*. [50]
- AEROCONTAMINANT**, (ecol.) agent de contaminare difuzat prin mediul atmosferic. [3]
- AEROCOSMIC**, (av.) denumire complementară dată aparatelor de zbor care ajung în straturile superioare ale atmosferei sau în afara învelișului atmosferic al Pământului. Aparatele de zbor aerocosmice pot fi aerodinamice, dacă zboară în straturi atmosferice relativ dense până la înălțimi de 30-40 km, balistice sau orbitale, dacă zboară în afara învelișului gazos al planetei. [31]
- AERODROM**, (av.) teren amenajat pentru decolarea, aterizarea și staționarea aeronavelor, incluzând infrastructura și instalațiile care asigură activitatea de zbor a unității (subunității), precum și asistența tehnică a avioanelor; există aerodrom activ, aerodrom de bază, aerodrom de categoria I, de categoria II, de categoria III, aerodrom de escală, de manevră, de rezervă. [31]
- AEROFAGIE**, (med. u. și vet.) înghițirea de aer de către om și animale în timpul când se alimentează. [34]
- AEROFITE**, (bot.) specii de plante cu muguri de regenerare aeriene. [15]
- AEROFITOBIONTE**, (bot.) organisme vegetale care au viața condiționată de folosirea în respirație a oxigenului din aerul liber. [50]
- AEROHIGROFIL**, (ecol.) califică un organism vegetal care caută umiditatea, care se dezvoltă în condiții de mare umiditate ori își extrage apa din picăturile detașate de vânt de pe suprafețe întinse (lacuri, mări, oceane etc.). [3]
- AEROHIGROFOB**, (ecol.) califică un organism vegetal care evită mediile cu umiditate atmosferică ridicată. [3]
- AEROIONOTERAPIE**, (zootehn.) producerea în aerul adăposturilor la animale a ionilor negativi de oxigen, în scopul mării rezistenței organismului la îmbolnăviri și a obținerii unor producții mai ridicate. [34]
- AEROLOGIE**, (meteor.) studiul pe verticală al atmosferei. [54]
- AEROMODELISM**, (sp.) sport tehnico-aplicativ constând în construirea de aeromodele și lansarea lor în cadrul unor întreceri. Are rol important în perfecționarea cunoștințelor tehnice de construcții și pilotare a aparatelor, dezvoltarea imaginației și creativității. Majoritatea constructorilor și inventatorilor de aparate de zbor și-au creat prima dată modele la scară redusă și apoi au trecut la realizarea lor în mărime naturală. Așa au procedat Leonardo da Vinci, Lillienthal, Traian Vuia, Aurel Vlaicu etc. Acest sport ia o mare amploare în toată lumea, după cel de Al Doilea Război Mondial. Competițiile internaționale ale acestui sport sunt organizate de Federația Internațională de Aeromodelism – F.A.J. [53]
- AEROMONAS SALMONICIDA** (ssp. *Salmonicida*), (parazit.) fam. *Vibrionaceae*. Agentul etiologic al furunculozei salmonidelor. Bacterie Gram-negativă, de dimensiuni mici (0,8-1x1,7-2 μ), ovală, imobilă. Pe mediu de cultură cu triptoză produce colonii mici, albicioase, netede și cu pigment brun caracteristic. [10]
- AEROMORFOZĂ**, (bot.) acțiunea morfogenetică a aerului asupra dezvoltării organelor, ex., plantele amfibii. [50]

- AERONOMIE**, (meteor.) studiul atmosferei înalte privind compoziția sa, proprietățile, mișcarea și radiațiile pe care le primește din spațiul cosmic. [54]
- AEROOTITA**, (med. u.) inflamație a urechii medii întâlnită la aviatori și la cei care lucrează în chesoane cu aer comprimat, ca urmare a variațiilor bruște ale presiunii atmosferice și tulburărilor consecutive de ventilație la nivelul urechii medii. [60]
- AEROPLANCTOFITE**, (ecol.) plante microscopice vii care plutesc în aer, atmosferă. [50]
- AEROPLANCTON**, (ecol.) totalitatea viețuitoarelor mici ce trăiesc în atmosferă și plutesc liber: spori de bacterii și ciuperci, bacterii, alge și ciuperci microscopice, polen, mici nevertebrate (păianjeni mărunți, insecte mici, larve de insecte). [70] Acestea sunt ridicate în atmosferă de curenții de aer și duse la înălțimi mici, mari și foarte mari. [50]
- AEROPORT**, (constr.) ansamblu constituit din terenuri, aerogara, clădirile și amenajările necesare decolării, aterizării și întreținerii avioanelor. **A.** Otopeni-București construit în 1970, cel mai important din România, satisface un volum de trafic extern de aproape 2 milioane de călători pe an. [31]
- AEROPURTAT**, transportat prin aer. **1.** (av.) Care se transportă cu ajutorul aeronavelor. **2.** (milit.) Trupe sau mijloace de luptă care sunt transportate pe calea aerului cu avioane, elicoptere, planeoare sau cu alte mijloace de zbor. [31]
- AEROREACTOR**, (milit.) reactor la care carburantul necesar arderii este aerul atmosferic precomprimat. [31]
- AEROSOL**¹, (pol.) dispersarea unor particule cu dimensiuni cuprinse între 100 μm și 0,01 μm într-un gaz sau în aer. Dispersarea unor particule solide generează un fum, iar a celor lichide, o ceață. [34]
- AEROSOL**², (milit.) sistem de particule lichide sau solide, de dimensiuni foarte mici (10^{-3} - 10^{-7} cm), dispersate într-un gaz sau în aer, în care se prezintă ca un nor de fum (pulbere) sau ca o ceață. Se obține prin divizarea mecanică a substanțelor solide și lichide (sfărâmare, frecare, explozie, pulverizare). În domeniul militar, **a.** formați la explozia proiectilelor încărcate cu substanțe toxice de luptă sau la pulverizarea acestora din avion sau prin evaporare urmată de condensare, ex. formarea fumurilor toxice sau a fumurilor de mascare. Protecția se face cu ajutorul măștilor contra gazelor, cu mijloacele de protecție a pielii și adăposturilor. [31]
- AEROSOL MARIN**, (meteor.) particule solide sau lichide prezente în atmosferă, provenind de la suprafața mării, cum sunt cristalele de sare și picăturile de apă sărate (NaCl). [54]
- AEROSOLOTERAPIE**, (med. u.) mijloc terapeutic prin care medicamentele sunt introduse sub formă de aerosoli, pe căile respiratorii, cu ajutorul unor pulverizatoare speciale sau aerosoli cu gaze colectate din pământ în încăperi speciale. [32]
- AEROSTAT**, (av.) aeronavă mai ușoară decât volumul aerului dezlocuit. Primele **a.** au fost construite de Joseph și Etienne Montgolfier (1783) și de J.A. Charles (1783). [31]
- AEROSTATIC**, (fiz.) care aparține aerostaticii, referitor la aerostatică. [31]
- AEROSTATICĂ**, (fiz.) ramura mecanicii fluidelor care se ocupă cu studiul echilibrului aerului și, în general, al gazelor, precum și cu construirea și dirijarea aerostatelor; statica gazelor. [31]
- AEROTACTISM**, (bot.) mișcarea orientativă a plantei spre sursa convenabilă de oxigen, în cazul repartiției inegale a acestuia în mediul de viață. [50]
- AEROTROPISM**, (bot.) tropism al plantelor sau al unor organe ale lor, realizat sub influența concentrației de oxigen din aer, ex., la creșterea rădăcinii, a tubului polenic. [50] Creșterea rădăcinilor către suprafața solului mai bogate în oxigen, aspect întâlnit la vița de vie. [49]
- AERUL DIN SOL**, (pedol.) aerul aflat în interiorul solului, în porii neocupați de apă. Comparativ cu aerul atmosferic, aerul din sol este mai sărac în oxigen și mult mai bogat în dioxid de carbon. [29]
- AESCHYNANTHUS**, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Gesneriaceae*. Cuprinde specii erbacee de origine asiatică (India răsăriteană, China). Plantele au tulpini târâtoare sau pendente de 30-100 cm, garnisite cu frunze opuse cărnoase sau coriacee oval-ovoide, verzi, unicolore sau marmorate. Florile tubulare, ușor labiate, axilare, solitare sau grupate, la majoritatea speciilor, de un roșu viu, apar primavara și vara. Frecvent în cultura de apartament, îndeosebi ca plante suspendate sunt *A. radicans*, *A. lobbianum*, *A. speciosus*, *A. marmoratum* ș.a. Cultura este relativ ușoară, plantele necesitând vara 18-20°C, umiditate atmosferică ridicată, sol umed, fertilizări în perioada de creștere și o bună iluminare, evitând insolația directă. Iarna au nevoie de temperaturi de 12-15°C și udări rare. Sunt recomandate substraturile ușoare, permeabile, humoase, parțial pe baza de turbă. Înmulțirea se face prin butași de 10-15 cm. [39]
- AFACERE**, (ec.-fin.) activitate comercială, industrială sau financiară proprie sistemului de piață constând în încheierea și derularea de tranzacții cu scopul obținerii anumitor avantaje. [35]
- AFALON 50 SC** (linuron 450 g/l), (pest.) erbicid preemergent sau ppi, pelicular, nu se încorporează, combate buruieni dicotiledonate anuale din sămânță pentru culturile de cartof, porumb și floarea-soarelui. Doze: 2,5 l/ha orz, orzoaică, grâu. Produs de BAYER (AGREVO) – Germania. [51]

AFAZIE, (med. u.) imposibilitatea vorbirii, determinată, în primul rând, de leziuni ale emisferei stângi, dar și drepte. Poate fi motorie sau senzorială. *Afazia motorie* (de exprimare) apare prin lezarea ariei Broca, situată la baza circumvoluției frontale ascendente care se află în vecinătatea cortexului motor. Pacientul înțelege cuvintele auzite sau scrise, dar este incapabil să le pronunțe. *Afazia senzorială* apare prin lezarea ariei interpretative Wernicke, situată la nivelul zonei postero-superioare a lobului temporal. Bolnavul aude ce i se spune, dar nu înțelege sensul cuvintelor, prezentând surditate verbală. [21]

AFĂNARE, (pedol.) proces de micșorare a densității aparente, de mărire a macroporozității solului, ca urmare a lucrării lui cu diferite unelte și mașini agricole sau ca urmare a activității faunei solului. [29]

AFECT, (psih.) emoție afectivă primară caracterizată prin intensitate mare, de scurtă durată, cu apariție bruscă și bogată în modificări expresive, greu de controlat conștient (ex. furia, groaza, spaima etc.). [28]

AFFECTIVITATE, (psih.) ansamblul proceselor psihice prin care omul reflectă realitatea stărilor și relațiilor emoționale sau afective; proprietate a subiectului de a resimți emoții și sentimente. În contextul oricărui fenomen emoțional se disting: modificări organice și vegetative secundare, comportamente motorii afective, trăiri subiective. [28]

AFELIU, (astr.) punctul orbitei terestre cel mai depărtat de Soare. [12]

AFET, (milit.) suport al unei guri de foc (tun, obuzier, tun-obuzier, mitralieră, aruncător de grenade) care servește pentru fixarea și transportul țevii, asigurarea stabilității acestora pe timpul tragerii și ușurarea ochirii. Există a. elastic, fix, inferior, mobil, rigid, superior. [31]

AFIDE, (zool.) insecte fitofage din ordinul *Homoptera*, subordinul *Auchenorrhyncha*, caracterizate prin corp de talie mică, slab chitinizat, cu aparat bucal adaptat la înțepat și supt. Sunt păduchi mici de plante, cu forme aripate și nearipate. Cuprinde câteva sute de specii care se nutresc pe mai multe mii de specii de plante. Sunt foarte diverse. Pe ramurile de trandafir și pe sub frunzele lui trăiesc a. de culoare verzuie și cu corpul alungit; pe meri, peri, gutui se găsesc a. mici, ca niște mărgelușe de culoarea salatei; pe mesteacăn trăiesc a. de culoare cenușie-închisă și brună; pe arțar sunt prezente a. negre; pe conifere (brad, pin, molid) locuiesc a. groase și cu picioare lungi (*Lachnus*); pe mac, lobodă, sfeclă, bob etc. trăiesc alte specii de a. Toate se hrănesc cu seva din vasele conducătoare ale plantelor, pe care o iau cu ajutorul stiletelor înțepătoare ale trompei. A. secretă din când în când câte o mică picătură de substanță lichidă dulce, de

culoare deschisă, pe care o aruncă cât mai departe. Această substanță reprezintă excremente din restul de hrană neasimilată. La unele specii, greutatea excrementelor eliminate în 24 de ore depășește cu mult greutatea insectei însăși. De ex., a. care sugă seva teiului excretează în 24 de ore aproape 25 mg de picături, adică de câteva ori mai mult decât greutatea corpului său. Din aceste picături dulci și cleioase, se formează roua de miere de mană, care în unele cazuri inundă frunzișul unor arbori, subarboretul și iarba. [26]

AFIDELE ROȘII ALE PĂRULUI (*Yezabura piri*), (zool.) insecte dăunătoare care trăiesc pe fața inferioară a frunzei, mai ales pe cele terminale. Provoacă încovoierea limbului și pieirea mugurilor de creștere. Combaterea se face în perioada de repaus a pomilor cu unul din produsele: Dibutox 25 în concentrație de 1% și Paroil 2%. În cursul vegetației se folosesc insecticide sistemice: Detox 25 CE în concentrație de 0,5%, Metasistox 0,1%, Carbetox 37 în concentrație de 0,5%, Actellic 50 EC în concentrație de 0,1%. (N. Braniște, P. Parnia, 1996) [50]

AFIDELE SAU PĂDUCHII DE FRUNZE LA SMOCHIN (*Homotoma ficus*), (zool.) dăunătoare. Colonizează frunzele tinere și vârfurile lăstarilor, provocând stagnarea creșterilor, uscarea frunzelor, uscarea lăstarilor și chiar a plantelor tinere. Dăunătorul are mai multe generații pe an. Combaterea se face prin stropiri cu Fosfotox E în concentrație de 0,2% sau Carbetox 37 în concentrație 0,4-0,5%. (M.-A. Droboță, 1986) [50]

AFIDELE VERZI ALE PĂRULUI (*Aphis pomi*), (zool.) insecte cu numeroase generații pe an. Provoacă răsucirea frunzelor, căderea frunzelor, atrofierea ramurilor. Combaterea se face prin tratamente cu una din substanțele: Sinarotox 35, în concentrație de 0,1%; Decis 25 EC, în concentrație de 0,025%; Zolone 35 EC, în concentrație de 0,2%; Plictran 25 WP, în concentrație de 0,05%. (N. Braniște, P. Parnia, 1996) [50]

AFIDINEA (*Aphidinea*), (zool.) păduchi de plante cunoscuți sub numele de afide, cu forme aripate și nearipate, de talie mică (2-4 mm). Reproducerea este sexuată și partenogenetică, prin alternanță. Ciclul lor evolutiv se desfășoară într-un an. [50]

AFILĂ, (bot.) lipsa totală a frunzei. Plantă fără frunze sau formațiuni foliare, sau cu frunze drastic reduse încât este dificil de recunoscut. Alteori, frunzele se formează dar cad de timpuriu, ex., căderea frunzelor la speciile de *Cactaceae* și la unele *Euphorbiaceae*, ca adaptare la condițiile secetoase unde vegetează; lipsa frunzelor la speciile de *Cuscută* adaptate la viața parazitară, ele nerealizând asimilația clorofiliană. [50]

AFILIERE, (soc.) tendință spre contacte și asociere cu alții. [28]

AFIN GIGANT (*Vaccinium corimbosum*, fam. *Ericaceae*), (agric.) arbust cultivat. Talie mare (până la 4 m) și fructe mari (cât agrașele). Cultura este condiționată de aciditatea solului (pH 4,2-5,8), de umiditate (800-1.000 mm precipitații anuale), temperatură (medie anuală 7,8-9,9°C) și ierni în care gerul nu coboară sub minus 20-25°C. Sortimentul de soiuri provenit din America este: *Weymonth*, *Pemberton* (timpurii), *Blueray*, *Coville*, *Azur*, *Herma 1*, *Ivanhoe* (sezon mijlociu), *Safir* (târziu). Se înmulțește prin butași lignificați (primăvara) în câmp și butași verzi în răsadnițe și solarii (în amestec de turbă acidă 75% și perlit 25%) după care se fortifică în câmp 3 ani. Tăierile constau din înlăturarea tulpinilor în vârstă de 4-5 ani. Tufele trebuie să aibă între 10 și 15 tulpini. Producții de 2,5-3 kg/tufă, adică 6-8 t/ha. Fructele au numeroase utilizări alimentare: ca fructe proaspete, sucuri, jeleuri etc. și medicinale: afinată împotriva diareei, afecțiunilor gastrice, anemiei. [40]

AFINARE, (ind.) proces de îndepărtare a impurităților dintr-un metal sau aliaj. Perioadă din procesul de elaborare a oțelului, în care se produce oxidarea elementelor însoțitoare și se îndepărtează oxizii rezultați. [13]

AFINIȘ, (bot.) tufăriș scund de afin (*Vaccinium myrtillus*). [15]

AFINITATE¹, (biol.) înrudire, apropiere genetică, ex., afinitate sexuală. [50]

AFINITATE², (agric.) aptitudinea viței de vie și a pomilor fructiferi la sudura altoiului de portaltoi. A. este mai mare sau mai mică în funcție de diferențele anatomice, biochimice, fiziologice și histologice dintre altoi și portaltoi. [49]

AFINITATE³, (bot.) asemănare floristică a două fitocenoze, stabilită pe baza prezenței speciilor comune și exprimată în procente. [15]

AFINITATE⁴, (fitopat.) însușire specifică a fitopatogenilor ajunși pe plantă, de a penetra și a produce boală. Sporii unei ciuperci ajunși pe suprafața unor plante care nu-i sunt gazdă acesteia vor muri. Lipsa de afinitate nu constituie rezistența plantei. [61]

AFINITATE⁵, (psih.) potrivire între oameni sau între manifestările lor, datorită unor înclinații care îi apropie. **1.** (soc., jur.) Relație afectivă de simpatie, atracție, motivată prin similitudine sau apropiere spirituală; raport juridic între soț și rudele celuilalt soț, creat prin căsătorie. **2.** (chim.) Proprietate a două substanțe de a reacționa împreună ușor; tendința unui atom sau a unui radical de a primi electroni. [28]

AFINITATE⁶, (imunol.) forță de legare (înaltă sau scăzută) dintre un determinant antigenic și siturile

complementare de legare ale unui anticorp specific; ea furnizează date cu privire la natura fizico-chimică a reacțiilor antigen-anticorp. [69]

AFIȘARE, (inform.) prezentarea informației într-o formă lizibilă (direct interpretabilă) de către utilizator și modificabilă la acțiunea acestuia sau a sistemului de calcul. Afișarea se realizează pe un echipament de ieșire (de exemplu, ecran, imprimantă). [47]

AFITAL, (ecol.) zonă profundă lipsită de vegetație, aspect întâlnit în mări, oceane și lacuri foarte adânci. [10]

AFIX, (mat.) numărul complex $z = a + bi$ atașat punctului din planul complex (C) raportat la un reper ortonormat. [48]

AFLATOXINĂ, (biochim.) metabolit care face parte din grupa micotoxinelor hepatotoxice; el prezintă un pronunțat caracter cancerigen, fiind practic cel mai activ cancerigen natural. Este produsă de ciupercile *Aspergillus flavus* și *A. parasiticus*. [61] Toxină produsă de mucegaiul *Aspergillus flavus*; reprezintă unul dintre compușii carcinogeni cei mai potenți identificați până acum. În 1960, în Anglia au murit mai mult de 100.000 de pui de găină, un număr echivalent de boboci de rață și numeroși viței, după ce au consumat făină de alune, infestată cu acest mucegai. A. din alunele infestate cu mucegaiul *A. flavus* poate produce unele forme de cancer ale ficatului la om și animale. [69]

AFLEBIE, (bot.) la frunzele plantelor, pinule adventive anormale apărute la baza pinulelor de ordinul I, ex., unele *Filices* sau la plantele fosile. [50]

AFLORIMENT, (geol.) loc unde apar la suprafața pământului rocile sau mineralele, datorită eroziunii sau descoperirii lor artificiale făcute de om; deschidere geologică. [50]

AFLUIRE, (milit.) deplasarea pe direcții convergente sau paralele a trupelor către un punct sau aliniament, realizată cu scopul constituirii unei grupări de forțe, în vederea îndeplinirii misiunii. [31]

AFONIE, (med. u.) pierdere parțială a vocii ca urmare a lezării laringelui sau a nervilor acestuia. Poate proveni din inflamații, abcese, paralizie, strigăte sau existența unor polipi. [28]

AFORISMUL LUI HAASE, (ecol.) „organismul se hrănește și cu energie pozitivă”. [2]

AFORISMUL LUI SCHRÖDINGER, (ecol.) „organismele vii se hrănesc cu entropie negativă”. [24]

AFOTIC, (ecol.) mediu de viață lipsit de lumina solară și din care organismele fotosintetizante lipsesc. Aspect întâlnit în adâncurile mărilor și oceanelor. [2]

AFRAGMIU, (bot.) tip de zoosporange neseptat, caracteristic pseudofungurilor încadrați în ordinul *Peronosporales*. [69]

- AFRODIZIAC**, (sex.) substanță cu acțiune excitantă asupra aparatului genital. [34]
- AFTĂ**, (med. u.) ulceratie superficială dureroasă, cu margini regulate, cu suprafață acoperită de un depozit alb, gălbui sau, mai rar, hemoragic, înconjurată de o areolă inflamatorie și care apare la nivelul mucoaselor bucale, a tractusului digestiv sau genital. Etiologia poate fi infecțioasă (cel mai adesea virală), alergică, traumatică. [60]
- AFUMARE**, (ind. alim.) proces de conservare a produselor, în special de origine animală, cu ajutorul fumului. [34]
- AFUMĂTOARE**, (ind. alim.) instalație de tip gospodăresc destinat afumării produselor. [34]
- AFUMĂTOR**, (agric.) utilaj apicol, generator de fum. [34]
- AFUZ ALI**, (agric.) soi de strugure de masă originar din Asia Mică. A pătruns în Europa cu 300 de ani în urmă. La noi a fost introdus în timpul stăpânirii turcești. Perioada de vegetație se întinde pe 190-200 de zile, cu maturare în epoca a V-a. Rezistă la secetă, mai puțin la ger. Rezistă bine la păstrare, în depozite. Produce în mod curent 20 t/ha, în zonele de cultură favorabile. Supus selecției, s-au obținut clone care produc struguri foarte mari, cca 440 g. Sin. *Actoni maceron*, *Aleppo*, *Altân Taș*, *Bolgar*, *Dathier de Beyrouth*, *Regina de Puglia*, *Uva Regina*, *Rozaki*. [49]
- AG**, (pedol.) simbol utilizat în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului de tranziție dintre orizonturile A și G. [29]
- AGALAXIE**, (zootehn.) imposibilitatea acinilor glandulari de la nivelul glandei mamare de a secreta lapte. Cauza acestei tulburări poate fi genetică, alimentară, neurohormonală. [34]
- AGAMANDROECIE**, (bot.) flori mascule și sterile pe același individ. [50]
- AGAMA**, (cecid.) generație aparținând unei specii de cinipide galigenă formată din femele, existentă la speciile heterogonice. Ex., *Andricus aliensis*, *A. gemmea*. [41]
- AGAMEON**, (bot.) specie de plantă care cuprinde numai indivizi apomictici. [50]
- AGAMET**, (bot.) element de reproducere asexuat, ex., zoospor. [50]
- AGAMETANGIU**, (bot.) corp de fructificație în care se dezvoltă agameții. [50]
- AGAMIE**, (bot.) dezvoltarea organismelor fără fecundare (asexuată). [61]
- AGAMMAGLOBULINEMIE**, (med. u.) stare congenitală sau dobândită, caracterizată prin lipsa gamma-globulinelor din sânge, ceea ce are drept consecință o reducere importantă în apărarea antiinfecțioasă a organismului. [60]
- AGAMOGENEZĂ**, (bot.) reproducere fără proces sexual, aspect întâlnit la plante unde este prezentă apomixia, partenogeneza. [50]
- AGAMONOIC**, (bot.) specii cu flori hermafrodite și flori sterile pe același individ, ex., unele *Asteraceae*/*Compositae*. [50]
- AGAMOTROP**, (bot.) organe fără mișcări gamotropice; florile la multe specii rămân deschise ziua și noaptea până la veștejire, ex., speciile de *Pomoideae*, *Hipocastanaceae* etc. [50]
- AGAPANTUS**, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Liliaceae*. Pop. „crin albastru“. Specia caracteristică este *A. africanus*, originară din Africa Centrală și de Sud. Este o plantă erbacee, perenă, dispunând de o tulpină subterană rizomatoasă, scurtă, cu rădăcini cărnoase și frunze lineare, înguste, lungi (30-80 cm) și arcuite. Tijele florale, ridicându-se deasupra frunzelor poartă în vârf o impresionantă umbelă cu flori sub formă de pâlnie albastre sau, la unele soiuri, albe. În regiunile cu un climat mai cald, asemănător cu cel mediteranean ar putea fi cultivată și în grădină, mai ales dacă dispune de un loc adăpostit și însorit sau este protejată iarna cu diferite materiale (frunze, paie etc.) În general, însă, planta este sensibilă la rigorile iernii, rămânând totuși o plantă de apartament, terase și balcoane unde poate decora, în funcție de cum s-a condus repausul, din aprilie-mai sau iunie până în august-septembrie. Necesită substraturi permeabile, ușoare (pământ de frunze și compost), udări copioase în timpul înfloririi și o bună iluminare. Iarna se adăpostesc în încăperi reci și se păstrează pământul ușor umed. Florile trecute și frunzele îngălbenite se îndepărtează de îndată ce nu mai prezintă interes decorativ. Înmulțirea se face prin separarea tulpinilor subterane cu ocazia transplantării de primăvară la 2-3 ani o dată sau prin semințe, o cale de durată, înflorind după câțiva ani. [39]
- AGAR**, (alg.) component mucilaginos al peretelui celular la unele alge roșii, care poate fi ușor extras datorită solubilității sale în apa fierbinte. El este format din două polizaharide – agaroză și agarpectina; are utilizări importante în industria alimentară, în industria farmaceutică pentru confecționarea capsulelor. De asemenea, se folosește curent în microbiologie pentru producerea unor medii de cultură speciale, ca și în algologia experimentală, în laborator, pentru prepararea unor medii nutritive în scopul păstrării îndelungate a culturilor în colecții etc. [5] Folosit ca laxativ în constipații, în stomatologie ca material hidrocoloidal reversibil de amprente și pentru duplicare. Se prezintă sub formă de fibre uscate sau pulbere. Este solubil în apă la o temperatură de 80-85°C, iar sub 40°C trece în stare de gel. [50]

AGARICACEAE → CIUPERCI

AGASSIZ, Jean Louis Rodolphe (1807-1873), paleontolog și zoolog american de origine elvețiană. Cercetări paleontologice, geologice și zoologice (echinoderme, moluște, pești fosili). A elucidat originea glaciară a blocurilor eratice. [46]

AGAVACEE (*Agavaceae*), (bot.) familie creată pe caractere citologice și anatomice, mai puțin morfologice. Include cca 300 de specii de plante monocotiledonate lemnoase subarbustive răspândite în regiunile calde din America. Dimensiuni impunătoare. Rizom drajonat. Tulpină scap. Frunze liniare, fibroase, groase, cărnoase, succulente, rigide, pe margini spinos dințate, dispuse în rozete bazale. Inflorescența panicul. Flori hermafrodite, actinomorfe sau slab zigomorfe, tipul 3, cu perigon gamopetal sau dialipetal, infundibuliform; androceul, din stamine filiforme fixate de gâtul perigonului; gineceul, cu ovar superior sau inferior, tricarpelar și trilobular, stil filiform, stigmat capitat-trilobat ♂ * sau slab -|. [$P_{(3)}$; $3A_3$]G₍₂₎ sau ($\bar{3}$). Fruct, capsulă alungită loculicidă sau bacă. În România se cultivă 4 specii în scopuri ornamentale: *Agave americana*, care înfloreste o singură dată în viață, după 10-20 ani, uneori la 80-100 ani; *Polygonum tuberosa* (tuberoză), cu bulbotuber, flori ușor zigomorfe, grupate câte două, înflorire VII-VIII. Genetic $2n = 60$; *Sansevieria zeylanica*, perigon gamopetal, fruct bacă. Genetic, $2n = 40, 42$; *Yucca filamentosa*, scapul cu inflorescență, înflorire VII-VIII. Genetic, $2n = 60$. [50]

AGAVE, (bot.) gen de plante care aparține fam. *Amaryllidaceae*. Cuprinde specii de plante succulente, cu frunze dispuse în rozetă, arcuite, groase, cu spini pe margini și vârfuri foarte ascuțite. *A. americana*, specie comună în cultură, robustă, înălțime ajungând la 1,5 m, cu o colorație verde albăstrui. Unele varietăți prezintă dungi galbene pe marginea frunzelor sau pe centrul lor. Preferă soluri permeabile, udări constante și moderate, locuri adăpostite și însorite. Iarna se păstrează la temperatura de 10°C, iar udarea este redusă. [39]

AGAVE AMERICANE (*Agave americana*, fam. *Amaryllidaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă folosită la decorarea apartamentelor. Vara se cultivă și în aer liber în parcuri și grădini publice. Flori mici, numeroase, de obicei verzi gălbui, cu perigon mai mult sau mai puțin infundibuliform. Înflorire la vârsta de 40-50 de ani prin iunie-iulie, după care mor. Înmulțire prin semințe și despărțirea drajonilor. Semănatul are loc primăvara, în pământ ușor. [71]

AGĂȚĂTOR, (min.) dispozitiv care servește la suspendarea sau agățarea materialelor tubulare sau cilindrice. [30]

AGENEZIE, (med. vet.) anomalie organică caracterizată prin absența completă a structurii organului respectiv, precum și a formațiunilor vasculo-nervoase aferente. [33]

AGENT, (ecol.) factor activ care provoacă diferite fenomene fizice, chimice etc. (ex., agent termic). [13]

AGENT ATMOSFERIC, (ecol.) fenomen atmosferic constând din ploaie, vânt, îngheț, dezgheț etc., care contribuie la dezagregarea scoarței Pământului sau a unui corp oarecare. [50]

AGENT BIORAȚIONAL, (biochim.) termen propus de Dyrassi și col. (1974) pentru o substanță activă a cărei folosire este specifică. Ex., hormonii, feromonii, antihormonii. [41]

AGENT CALORIC, (ecol.) agent termic care produce sau transmite căldură către un mediu. [50]

AGENT CLIMATIC DE DEGRADARE, (prot. med.) forță fizică sau chimică din atmosferă care sparge rocile sau reduce substanțele minerale din ele. [23]

AGENT DE AGLOMERARE, (prot. med.) produs care, răspândit în vecinătatea unei pete de hidrocarburi, o împiedică să se întindă pe suprafața apei. [3]

AGENT DE AGREGARE, (pedol.) substanță care contribuie la reunirea particulelor elementare de sol în agregate structurale. Principalii agenți de agregare sunt: materia organică, carbonatul de calciu și hidroxizii de fier. [29]

AGENT DE COMPLEXARE, (agrochim.) compus organic care posedă grupe funcționale și electroni neparticipanți, formează cu ionii metalici combinații complexe, adesea de tip chelat; în sol, unele substanțe organice produse de microorganisme sau excretate de rădăcini și unele substanțe polimere complexe, cum ar fi acizii huminici și acizii fulvici, au rol de complexare. Aceste substanțe funcționează ca transportori ai microelementelor către rădăcinile plantelor sau în profunzimea solului; se mai utilizează ca extractanți ai formelor accesibile de microelemente din sol. [29]

AGENT DE SCHIMB, (ec.-fin.) persoană care execută operațiuni bursiere pe cont propriu, dar în numele clienților săi din partea cărora primește un comision. [1]

AGENT DEZEMULSIONANT, (ecol.) produs ce are proprietatea de rupere a emulsiei, utilizat în cazul în care se apelează la unele tipuri speciale de spume ce se stabilizează în cisternele de stocare în timpul pompării pe suprafața mării și nu mai pot fi evacuate. [3]

AGENT DISPERSANT¹, (petr.) produs tensioactiv care, răspândit pe suprafața unei pânze de hidrocarburi, provoacă formarea de picuri de diverse

- mărimi, astfel că o parte a hidrocarburilor este dispersată, iar cealaltă, emulsionată. [3]
- AGENT DISPERSANT²**, (pedol.) substanță care determină desfacerea agregatelor structurale și trecerea particulelor coloidale în stare de soluție coloidală stabilă. Astfel de substanțe sunt: hidroxidul de sodiu, hexamatafosfatul de sodiu ș.a. [29]
- AGENT ECONOMIC**, (ec.-fin.) persoană sau grup de persoane cu funcții bine determinate de viața economică. Există **a. e. elementari** – constând din entități primare autonome care acționează ca subiecți distincți, de sine stătători, ai vieții economice și **a. e. agregați** – ce grupează toți **a. e. elementari** care realizează aceeași funcție economică și au același rol în economia unei țări. [35]
- AGENT EMULSIFIANT**, (prot. med.) produs care permite sau favorizează formarea sau stabilizarea unei emulsii. [3]
- AGENT FLOCULANT**, (prot. med.) polimer de origine organică ce se adaugă unei suspensii pentru a provoca flocularea particulelor solide. [3]
- AGENT GEOGRAFIC**, (geogr.) element fizic sau biotic în acțiune ce induce modificări în geosistem. [25]
- AGENT GEOMORFOLOGIC**, (geomorf.) elemente tectonice, fizice, chimice, mecanice sau biotice în acțiune asupra scoarței terestre; creează forme noi de relief prin modificarea scoarței terestre; un rol important îl are gravitația. **A. endogen (intern)**, element activ de modelare a scoarței terestre, a cărui sursă de energie se află în interiorul Pământului. **A. exogen (extern)**, element activ de modelare a scoarței terestre a cărui sursă de energie se află în exteriorul Pământului (surse extraterestre). [25]
- AGENT INTELIGENT**, (inform.) o entitate care are capacități de percepție și de acțiune, și care va lua cea mai bună decizie într-o situație dată. Agenții inteligenți pot fi entități care au o prezență fizică sau virtuală. Exemple de agenți inteligenți: agent robot mobil de navigare (prezență fizică), agent software de căutare pe Internet a informațiilor dintr-un anumit domeniu (prezență virtuală). [47]
- AGENT MUTAGEN**, (genet.) orice substanță de natură fizică, chimică sau biologică, capabilă de a induce mutații. [20]
- AGENT NOCIV**, orice factor care, prin acțiunea lui directă sau indirectă, provoacă tulburări organice. [34]
- AGENT PATOGEN**, (fitopat.) fenomen, organism, substanță sau virus care provoacă o stare de boală sau un proces patologic. [49]
- AGENT TENSIOACTIV**, (prot. med.) compus chimic care reduce tensiunea superficială a unui lichid. [3]
- AGENȚI BIOLOGICI DE DETERIORARE**, organisme vii care modifică sau distrug diferite materiale folosite ca substrat de creștere (alge, ciuperci, licheni, mușchi; insecte, carii, termite ș.a.). [23]
- AGENȚI DE DETOXICARE**, (toxicol.) plante acvatice cu proprietăți de a acumula metale grele (Cu, Zn) din apă. Prin analiza cenușii lor se poate identifica și metalul impurificator. [41]
- AGENȚI POLUANȚI**, (pol.) paletă largă de poluanți atmosferici de natură chimică, având efecte degradante asupra vieții și a mediului. Așa sunt suspensiile din aer care cuprind poluanții cu agregare lichidă sau solidă, gazele și vaporii aflați în dispersie moleculară. [50]
- AGENȚI POLUANȚI IRTANȚI**, (pol.) poluanți reprezentați de gaze iritante (SO₂, NO₂, Cl₂, NH₃, substanțe oxidante etc.) și suspensii. Ei provin din procesele de combustie, circulația autovehiculelor, tehnologii industriale. [50]
- AGEOTROP**, (bot.) cu geotropism negativ, ex., tulpina plantelor se orientează și crește în sens contrar gravitației. [50]
- AGEUZIE**, (med. u. și vet.) pierdere sau perturbare a sensibilității gustative. [28]
- AGIL 100 EC** (propaquizofop 100 g/l), (pest.) erbicid selectiv sistemic postemergent, combate buruieni monocotiledonate anuale și perene din rizomi. Doze: 0,5 l/ha pentru: culturile de lucernă și trifoi (anul I); 0,8 l/ha pentru culturile de tomate transplantate; ardei, fasole, ceapă, soia, floarea soarelui; 1,0-1,5 l/ha pentru: in, lucernă, trifoi, tutun, soia, mazăre, cartof, viță-de-vie; 1,5-2,0 l/ha pentru pepiniere și culturi silvice; produs de SYNGENTA Elveția. [51]
- AGIRAT**, (bot.) necircular, aciclic, neașezat în cerc sau în verticil. La plante, frunze și flori neașezate în cerc sau în verticil. [50]
- AGITATOR DE NOROI**, (ecol.) dispozitiv mecanic de agitare a noroaielor de scurgere dintr-un bazin sau o habă pentru a evita sedimentarea acestora. [3]
- AGLOMERAT**, îngrămădit, înghesuit; spațiu sau loc suprapopulat, ticsit. **1.** (bot.) Flori, fructe îngrămădite, înghesuite. **2.** (petrogr.) Rocă formată prin acumulare de fragmente de materiale provenite din exploziile vulcanice. [50]
- AGLOMERARI COPROGENE**, (pedol.) granule de material din sol trecut prin aparatul digestiv al râmelor. [29]
- AGLOSIE**, (med. u.) anomalie nativă, foarte rară, constând din absența limbii ca organ fizic; în această situație pronunțarea cuvintelor se realizează cu ajutorul buzelor după foarte multe antrenamente. [28]

- AGLUTINANT**, (imunol.) anticorp care are proprietatea de a coagula bacteriile pătrunse în organismul unui animal. [69]
- AGLUTINARE**, (imunol.) fenomen prin care globulele roșii ale sângelui, celulele unor microorganisme (ex., drojdii, bacterii) vin în contact, se recunosc, se alipesc și formează grupe mari care precipită. Este o reacție antigen-anticorp, care are loc în urma acumulării în suspensie a aglutinogenului (antigen) care induce sinteza de aglutinine (anticorpi). Este o reacție de autoapărare a organismelor împotriva diversilor agenți patogeni. [69]
- AGLUTINAT**, (ind.) care se lipește, care se aglutinează. Substanță vâscoasă, preparată din amidon, dextrină, gumă și albumină, care se adaugă în pasta de imprimat pentru a păstra desenul pe țesătură. [50]
- AGLUTININA**, (imunol.) anticorp specific care interacționează cu aglutinogenele și determină aglutinarea hematiilor și celulelor diverselor specii de microorganisme (bacterii, ciuperci). [69]
- AGLUTINOGEN**, (imunol.) substanță de natură proteică, având efecte antigenice; induce sinteza de aglutinină; în membrana hematiilor au fost identificate peste 100 de a. diferite, pe baza cărora se identifică grupele de sânge. [69]
- AGNAT**, (anat.) monstru rezultat prin nedezvoltarea mugurelui mandibular; fără mandibulă. [34]
- AGNATHA**, (zool.) vertebrate acvatice inferioare asemănătoare peștilor, dar lipsite de fălci. Includ chișcarii, mixinele și ostracodermii fosili. [37]
- AGNOZIE**, (psih.) incapacitate de integrare senzorial-perceptivă, de recunoaștere a obiectelor sau a simbolurilor uzuale. [28]
- AGONIE** (*vita minima*), perioadă ce precedă moartea, etapă ireversibilă de trecere de la viață la moartea clinică, în care procesele biologice sunt treptat anihilate de cele tanatologice. [33]
- AGORAFOBIE**, (psih.) teamă, fobie de spațiile deschise și ample: străzi, piețe, câmp, generând tendința de a nu părăsi locuința, de a merge pe lângă ziduri, de a sta într-un colț al camerei etc.; proprietate a subiectului de a resimți emoții și sentimente. [28]
- AGRAFIE**, (psih.) incapacitatea de a comunica prin scris. Fenomen rar întâlnit. Uneori se asociază cu tulburări afazice, cazul apare ca o pierdere patologică a posibilității de a scrie. [32]
- AGRAMATISM**, (psih.) tulburare a limbajului caracterizată prin pierderea capacității de a vorbi corect din punct de vedere gramatical. [28]
- AGREGARE**¹, (ecol.) 1. Regruparea indivizilor unei specii pe un teritoriu determinat. 2. Procesul prin care diverse particule din sol aderă între ele, datorită acțiunii unor cimenturi coloidale. [3]
- AGREGARE**², (meteor.) proces în care particulele solide precipitante se combină în atmosferă și formează particule mai mari, cum este grindina. [54]
- AGREGARE**³, (pedol.) proces de formare a agregatelor structurale ale solului prin alipirea particulelor primare și a microagregatelor de sol. [29]
- AGREGARE**⁴, (ec.-fin.) operație economico-statistică de fundamentare a metodologiei de stabilire a relațiilor dintre diferite variabile individuale de efort (consumul de factori, investiții, economii ale menajelor) și de efecte (producția de bunuri și servicii) și cele corespunzătoare acestora la nivelul economiilor unei țări. (N. Dobrotă, 1999) [1]
- AGREGARE**⁵, (ecol.) gruparea indivizilor unei populații în familii, colonii, cârduri, turme, ciopoare, ciurde, haite, bancuri etc. Cauzele agregării indivizilor sunt variate. Pot folosi mai bine condițiile de mediu, se pot apăra mai bine de dușmanii lor naturali și favorizează reproducerea speciei. [50]
- AGREGARE DE PLANTE**, (bot.) pâlcuri monospecifice de plante formate după colonizarea unui teren liber. [15]
- AGREGAT**¹, reunit, adunat, asociat. Mai multe componente adunate, asociate la un loc. 1. (bot.) Foliiolele unei frunze compuse adunate pe un rahis; perii de pe frunze care le conferă aspectul aspru, puberul, velumen, pubescent, pilos, pilosiuscul, hirsut, barbat, hispid, vilos, tomentos etc. 2. (ind.) Grup format prin cuplarea unei mașini de forță cu una sau mai multe mașini de lucru sau cu un generator, ex., a. agricol, a. frigorific. 3. (constr.) Material inert granular constând din nisip, pietriș, așchii, utilizat la confecționarea, prin aglomerare cu liant, a betoanelor, a mortarelor, a amestecurilor astfaltice. 4. (geol.) Concreștere de minerale în diferite forme naturale, rezultând roci, minereuri, simple și compuse, ex., druze, concrețiuni etc. 5. (șc.) Profesor agregat, profesor universitar care după ce și-a câștigat titlul prin concurs, continuă să funcționeze pe lângă catedra condusă de un alt profesor. [50]
- AGREGAT**², (agric.) ansamblu de utilaje care cuprind, printre altele, și sursa de energie (de exemplu un agregat de măcinat și amestecat cereale, agregat de dezinfecție). [34]
- AGREGAT**³, (ecol.) ansamblul diverselor particule din sol (nisipuri, argile, materiale humice, hidroxizi de fier sau aluminiu etc.) care aderă între ele datorită cimenturilor coloidale. [3]
- AGREGAT DE CIMENTARE**, (petr.) instalație formată dintr-o pompă rotativă, o pompă cu pistoane și alte componente auxiliare montate pe un autocamion, care servește la amestecarea prafului de ciment cu apă și la pomparea acestui amestec în sondă

- pentru cimentarea spațiului inelar dintre gaură și coloana de tubare. (R. Țițeica și colab., 1972) [30]
- AGREGAT DE SOL**, (pedol.) element component al structurii solului, de mărime și formă diferită. [49]
- AGRESINE**, (patol.) substanțe biologice active, elaborate de unele microorganisme parazite, care favorizează colonizarea și inițierea procesului infecțios prin câteva mecanisme: facilitează difuzia microorganismului infecțios în țesuturile gazdei; inhibă (anulează sau diminuează) mecanismele de apărare ale gazdei; potențează infecțiozitatea agenților patogeni. [69]
- AGRESIUNE ARMATA**, (milit.) folosirea forțelor armate de către un stat împotriva suveranității, integrității teritoriale sau independenței politice a unui stat sau în orice mod incompatibil cu Carta Națiunilor Unite. Statul care a recurs primul la forța armată este calificat agresor. Cazurile tipice la **a. a.** sunt: invadarea sau atacarea teritoriului unui stat, bombardarea, blocarea porturilor sau coastelor sale de către forțele armate ale altui stat. Toate aceste acțiuni nu pot fi justificate prin nici un considerent de orice natură ar fi el, ele fiind calificate drept crimă împotriva păcii internaționale, comiterea lor atrăgând după sine răspunderea internațională. [31]
- AGRESIV¹**, care atacă fără provocare, care săvârșește o agresiune. (chim.) Substanțe, care atacă chimic corpurile cu care vin în contact. [69]
- AGRESIV² (factor ~)**, (zool.) sin. *stresor, advers*, stimuli anormali, ce se abat de la zone de confort al organismului, solicitând intrarea în funcție a mecanismelor de adaptare. [34]
- AGRESIVITATE¹**, însușirea de a fi agresiv, constituind uneori un simptom patologic. **1.** (patol.) Capacitatea unor microbi de a determina apariția unei boli la om sau animale. **2.** (fitopat.) Capacitatea unor agenți patogeni de a ataca mai multe plante. [50] Însușirea unui fitopatogen de a îmbolnăvi plante aparținând uneia sau mai multor specii. După aceste criterii patogenii sunt grupați în: *monofagi*, care atacă plante aparținând unei singure specii (ex., *Plasmopara viticola* care atacă numai vița de vie), *oligofagi* care atacă plante aparținând aceleiași familii (ex., *Claviceps purpurea* atacă numai plante aparținând familiei *Gramineae*) și *polifagi* care atacă plante din familii diferite (ex., *Sclerotinia sclerotiorum* atacă floarea-soarelui, umbelifere, solanacee ș.a.). [61]
- AGRESIVITATE²**, comportament antisocial destructiv și violent, orientat intenționat spre alte persoane, obiecte sau spre sine. [28]
- AGRESOLOGIE**, ramură a fiziopatologiei care studiază mecanismele agresiunilor patologice și reacțiile organismului în aceste cazuri. [50]
- AGRICULTURĂ**, ramură a producției materiale; cuprinde producția vegetală și producția animală. [34]
- AGRICULTURĂ BIOLOGICĂ**, (ecol.) tehnică de cultură agricolă care exclude utilizarea îngrășămintelor chimice și a pesticidelor de sinteză. [3]
- AGRICULTURĂ DURABILĂ**, agricultură cu potențial de producție pe o perioadă cât mai lungă. [51]
- AGRICULTURĂ REGENERATIVĂ**, stil de agricultură mai puțin intensivă, care folosește în cantitate mică sau deloc fertilizanți anorganici, pesticide, irigații, mașini și energie calorică fosilă; producțiile obținute pot fi mai scăzute, dar costurile și cheltuielile de materiale sunt mai mici. [24]
- AGRIOTIP**, (bot.) tipul ancestral la plante. [50]
- AGRIȘ** (*Ribes uva-crispa* var. *sativum*, fam. *Grossulariaceae*), (agric.) arbuști stufoși, foarte ramificați, înalți până la 1,50 m, spontani și cultivați. Au creștere rapidă și longevitatea de 20-30 ani. Răspândiți în Asia, Europa și America, în zone cu climat temperat. Rădăcină pivotantă la exemplarele obținute din sămânță și rădăcini adventive la cele formate pe butași. Tulpinile pornesc din zona coletului. Scoarța brună-cenușie se exfoliază în fâșii. Ramuri arcuite, cu ghimpi, fructe bace, cu perișori cărmoși. Frunze păroase, semicirculare, cu 3-5 lobi, dințate pe margine. Flori mici, hermafrodite, verzi sau roșiatice, solitare, câte 1-3 la baza frunzelor. Înflorire, IV-V. Fruct, bacă globuloasă sau ovoidă, mare, verzuie, gălbuie sau roșiatică, glandulos păroasă sau glabră, gust acrișor, comestibilă, cu maturizarea în iunie-iulie. Înmulțirea prin marcotaj și butași în verde. În primăvara următoare se plantează la 2m/1,20-1,50m în grădini familiale, în teren îngrășat cu gunoi descompus. Întrucât majoritatea fructelor se obțin pe tulpini de 1-2 ani, este necesară eliminarea anuală a tulpinilor mai bătrâne de 3-4 ani. Necesită tratamente împotriva fainării. Cultivare (soiuri): *Careless*, *White Smith*, *Houghton Seedling*, *Mauress Cernomor*, *Rezistent de Cluj*, *Someș*, *Zenit* și *Josta*; hibrid: între speciile *Ribes nigrum* x *Ribes divaricatum* (rezistent la fainare) x *Grossularia reclinata*. Fructele se consumă în stare proaspătă sau sunt folosite pentru prepararea de supe, sosuri, dulceață, gem, peltea, compot, must dulce, suc, vin etc. Pentru consum în stare proaspătă sunt preferate soiurile la care fructele sunt mari, glabre, cu pielea subțire, de culoare albă, galbenă sau verde, pulpa cu gust dulce, aromată și semințe mici. [40;50]
- AGRIUS**, (bot.) necultivat, spontan, care trăiește în stare sălbatică, ex., urzica (*Urtica dioica*), fagul (*Fagus sylvatica*). [50]

- AGROBIOCENOZĂ**, (ecol.) comunitate de viețuitoare – plante, microorganisme și animale – aflate într-un teren cultivat, unde în mod obișnuit producătorii primari sunt plantele de cultură. [24]
- AGROBIOLOGIE**, știință care se ocupă cu studiul legilor biologice ale agrotehniei. [50]
- AGROBOTANICĂ**, botanică agricolă. Știința care se ocupă cu studiul plantelor agricole din punct de vedere morfologic, anatomic, fiziologic și sistematic. [50]
- AGROCHIMICALE**, (agrochim.) fertilizatori, erbicide sau pesticide care se aplică în culturile de plante pentru creșterea producției sau pentru reducerea pagubelor determinate de dăunători. [23]
- AGROCHIMIE**, ramură a științei solului care se ocupă cu bazele teoretice și practice ale chimizării agriculturii. În acest scop studiază regimul substanțelor nutritive în mediul de creștere și dezvoltare a plantelor agricole, problemele nutriției plantelor în legătură cu aplicarea îngrășămintelor și amendamentelor, principiile de bază ale producerii și folosirii îngrășămintelor, amendamentelor și pesticidelor, precum și legile acțiunilor reciproce dintre sol, plante și tratamentele chimice aplicate. [29]
- AGROCINA**, (prot. med.) bacteriocina este produsă de unele tulpini de *Agrobacterium* sp. Servește la combaterea cancerului la pomi, inhibând sinteza ADN la tulpinile sensibile. Se pare că sensibilitatea la A. 84 se datorează prezenței uneia sau mai multor plasmide care codifică proteinele implicate în transportul a. [61]
- AGROCLIMATOLOGIE**, studiul efectelor caracteristicilor climei asupra agriculturii. [54]
- AGROECOLOGIE**, sin. *ecologie globală*, disciplină de sinteză în care ecologia este corelată cu științele agricole, având ca obiect de studiu influența factorilor de mediu (biotici și abiotici) asupra creșterii plantelor de cultură și a productivității acestora. [2]
- AGROECOTIP**, (ecol.) biotipuri adaptate la condiții ecologice de cultură, cu însușiri ereditare proprii. Este sinonim cu termenul „soi”. [49]
- AGROFITE**, (bot.) plante de cultură. Plante erbacee, arbuști și arbori care se cultivă pentru obținerea de rădăcini, frunze, semințe, fructe etc. folosite în alimentația oamenilor și animalelor. [50]
- AGROFITOCENOZĂ**, (bot.) fitocenoză formată în teren cultivat, cuprinzând plante de cultură și plantele sălbatice apărute spontan. [15]
- AGROFOND**, (agrochim.) nivel uniform de fertilizare minerală sau/și organică realizat într-un câmp experimental pe care se creează diferite variante cu agrotehnici diferențiate. [29]
- AGROFOND VITICOL**, (agric.) suma lucrărilor agrotehnice ce se aplică solului pe care este plantată vița de vie. [49]
- AGROLOGIE**, care se ocupă cu studiul factorilor de vegetație și a mijloacelor tehnice de ameliorare a plantelor agricole. [50]
- AGROMETEOROLOGIE** (meteorologie agricolă), studiază interacțiunea între factorii hidrometeorologici și agricultura în sens larg. [54]
- AGROMETEOROLOGIE VITICOLĂ**, studiază factorii climatici din podgorii. Pe baza acestor date se iau deciziile tehnice. [49]
- AGROSISTEM**, (ecol.) ecosistem agricol dominat de acțiunea permanentă a omului, cu precădere a agricultorilor. [3]
- AGROSTOGRAFIE**, (agric.) știința care se ocupă cu studiul și descrierea gramineelor. [50]
- AGROTEHNICĂ VITICOLĂ**, (agric.) disciplină ce se ocupă cu tehnicile de cultură și în funcție de condițiile ecologice, cu aplicarea tehnologiilor specifice direcției de producție. [49]
- AGROTERRASE**, (agric.) terase amenajate de om pentru pomicultură și viticultură. [50]
- AGROZOOCENOZĂ**, (ecol.) cenoză a faunei agricole prezentă în diferite culturi. [50]
- AGURIDĂ**, (agric.) fructul viței de vie înainte de coacere, cu gust acru. [50]
- AGUTI**, (zool.) sin. *Agouti*, specie de mamifer sălbatic, rozător din America de Sud; tip de iepure de blană, cu desenul și culoarea caracteristică cu cea a animalului Agouti. Se caracterizează prin existența unor inele de culori diferite pe lungimea firelor de păr. [34]
- AHALOBIONTE**, (ecol.) organisme care trăiesc exclusiv în apele dulci. [10]
- AHAL-TEKIN**, (zootehn.) rasă de cai în jurul Mării de Aral; talia în jur de 153 cm, culoare vânătaș și murgă; rezistent la drumuri lungi; a participat la formarea unor rase de călărie din Asia, la formarea rasei Pur sânge englez. [34]
- AI DE PADURE** (*Asphodeline lutea*), (bot.) plantă perenă cu tulpină ramificată, înaltă de 40-70 cm. În partea terminală tulpina poartă o inflorescență formată din numeroase flori galbene-verzui cu miros pătrunzător. Vegetează în Dobrogea pe coaste pietroase și aride, prin tufărișuri (Dealul Derven-Tepe, Lespezi, Vasile Alecsandri). Este monument al naturii și ocrotit prin lege. [50]
- AIFILOFITE**, (bot.) plante care formează păduri sempervirescente. [50]
- AIOFILUS**, (bot.) plante cu frunze persistente. [50]
- AISSBERG**, (glac.) bloc de gheață de dimensiuni mari (suprafață de zeci de kilometri și înălțime de sute de

- metri) desprins din ghețarii continentali (de vale sau de calotă), care plutesc pe suprafața oceanului datorită densității lor mai mici decât cea a apei de mare. Din volumul total, circa 5/6 se află sub nivelul apei și numai 1/6 deasupra. Este alcătuit din apă dulce, deci din gheață formată din zăpadă. **A.** din emisfera nordică au o formă foarte neregulată. **A.** din emisfera sudică au formă regulată, tabulară și provin în cea mai mare parte din ghețarii de șelf. [25]
- AISCHGRUND**, (pisc.) rasă de crapi, lipsită de solzi, sau cu puțini solzi, așezați mai mult în lungul spinării. [34]
- AJUSTAJ**, (ind.) relație între dimensiunile a două piese care se asamblează prin întrepătrundere. [13]
- AJUSTARE**¹, (psih.) mijloace psihice și comportamentale pe care un individ este capabil să le interpună între o agresiune și organismul său pentru a face față unei probleme ce se ivește și pentru a micșora importanța stresului suportat. [28]
- AJUSTARE**², (ecol.) particularitate a sistemelor individuale autoreglabile prin care răspunsul față de un stimul are valoare funcțională. Ajustarea este un factor integrator care asigură stabilitatea relațiilor individului cu alte sisteme vii sau nevie. [2]
- AJUTAJ**¹, (milit.) orificiu creat special la motoarele reactive pentru scurgerea, cu anumită viteză și presiune, a gazelor rezultate din arderea încărcăturii de propulsie a rachetelor. [31]
- AJUTAJ**², (ind.) tub scurt, executat astfel încât curgerea fluidelor să se producă în fiecare secțiune la presiunile sau la vitezele dorite; duză. [13]
- AKA-SASA**, (zootehn.) rasă de găini combatante din grupa japoneză. [34]
- AKEBIA**, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Lardizablaceae/Berberidaceae*. Specia caracteristică: *A. quinata*. Arbust originar din China, Japonia, cu ramuri lungi (5-6 m), cățărătoare, frunze ce persistă până toamna târziu. Florile mai puțin decorative, de culoare violet-brun, compuse din 5 foliole emarginate, susținute de petioli lungi, formate din trei petale foarte parfumate și grupate în ciorchini pendenți, apar în aprilie-mai. Valoroasă prin acoperirea rapidă a suprafețelor unde se cațără cu ajutorul ventuzelor. Se poate conduce pe orizontală sau verticală (pergole, scărițe, ziduri, piloni etc.). În primii 1-2 ani de viață necesită protejarea în timpul iernii și conducerea lăstarilor pe suporturi. Preferă solurile revene și fertile, vegetând bine și în pozițiile nordice. Se înmulțește prin butași de tulpină (marcotaj) și fracțiuni de rădăcină. [39]
- AKFADOU**, parc național situat în Algeria (villayatul Alger) (1925). Suprafața, 2.115 ha. Altitudinea 1.200-1.629 m. Se află în nordul Kabyliei. Teritoriul parcului cuprinde pădurea Akfadou formată din speciile de stejar Mirbeka (*Quercus mirbeckii*), precum și alte specii de stejar cum sunt: *Quercus faginea*, *Q. afares* și o pădure de castani (*Castanea sativa*) cu vârsta de peste 200 de ani, înălțimea de 25-30 m și diametrul de cca 2-3 m. Subarboretul este format din răchitiș, mur, lavandă (*Lavandula stoechas*), fistic (*Pistacia therebinthus*, *P. lentisous*), mirt (*Myrtus communis*) etc. Fauna este reprezentată de pantere pe cale de dispariție, vulpi, leopardzi-berberi, maimuțe, șacali, mistreți, pisici sălbatice, lincși, iepuri și o avifaună bogată. [50]
- AKINETOSPORANGE**, (micol.) sporange de formă sferică sau neregulată, cu perete gros constituit din trei straturi: *endosporul*, subțire (intern); *ectosporul* (mijlociu); *episorul* (extern), îngroșat, cu suprafața netedă sau ornamentală. Conține citoplasmă și un nucleu diploid (ex., *Synchytrium endobioticum*). [50]
- AKITA**, (zootehn.) sin. *Akita Inou*, rasă de câini din arhipelagul japonez, dresați pentru vânat de talie mare sau pentru pază, poliție. [34]
- AKOU**, (zootehn.) varietate de zebu Mboro, culoare cenușie, cu extremitățile, onglonele și mucoasele de culoare neagră, cu bune aptitudini pentru producția de carne. [34]
- AKSU-DJABAGLI**, rezervație naturală din Kazahstan (1927). Suprafața, 74.320 ha. Altitudine, 500-4.000 m. Vegetația din regiunea muntoasă, aflată în nord-vestul munților Tian-Shan, este etajată de la savane cu ierburi înalte și grupuri de arbuști până la pajiști alpine. Flora cuprinde 1.200 specii de arbori, arbuști și plante erbacee. Fauna include *Capra ibex sibirica*, ursul negru asiatic, lupul, vulpea, pisica sălbatică, jderul, leopardul zăpezii (*Panthera uncia*), căprioara, marmota, porcul spinos, mistrețul. Vârfurile culmii Ala-Tau sunt acoperite de zăpezi și ghețuri eterne, conferind peisajului măreție și spectaculozitate. [50]
- ALAC** (*Triticum monococcum*, fam. *Poaceae/Gramineae*), (agric.) plantă erbacee, anuală, terofită, cultivată sporadic în zona muntoasă, pe suprafețe mici din județele Maramureș, Bistrița-Năsăud, Mureș, Sălaj, Bihor, Cluj, Alba, Hunedoara, Sibiu. Este prima specie de grâu cultivată. Folosită în alimentație pentru pâine și alte produse de panificație. [50]
- ALAGOSTAMINAL**, (bot.) termen care indică la flori că staminele androceului alternează cu petalele corolei. [50]
- ALALIE**, (psih.) lipsa sau slaba dezvoltare a vorbirii la persoane ce dispun de auz normal și de posibilități de dezvoltare intelectuală comună și care, de regulă, nu sunt încadrate în clasa debilizilor mintali. [28]
- ALAMANDIN**, (mineral.) alumino-silicat de sodiu, de culoare roșie, roșie-brună sau neagră care face parte

- din grupa granaților. Varietatea opacă se folosește ca abraziv, iar varietatea limpede (translucidă), ca piatră semiprețioasă. [50]
- ALAMĂ**, (ind.) aliaj de cupru și zinc, galben-auriu, maleabil, ductil, ușor de prelucrat. [13]
- ALAME**, aliaje ale căror componente de bază sunt cuprul și zincul. Posedă caracteristici mecanice și tehnologice foarte bune și o mare stabilitate la coroziune. [36]
- ALANTOIDA**, (anat.) sac sau vezică, ce se dezvoltă din intestinul posterior la embrionii de reptile, păsări și mamifere. Pe măsură ce crește devine foarte vascularizată, extinzându-se în afara embrionului și este organul principal prin care este absorbit oxigenul și hrana dizolvată. La păsări și reptile înconjoară parțial sacul vitelin și extrage hrană din el, dar la mamifere fuzionează cu corionul formând o parte a placentei. [37]
- ALAR**, (zool.) aparținând aripii. [37]
- ALARI**, (zool.) mușchi situați la nivelul toracelui care mișcă aripile insectelor în timpul zborului. [62]
- ALARMĂ**, (milit.) 1. Sistem de înștiințare a trupelor și a populației prin semnal acustic, optic sau telecomunicații despre apropierea unui pericol iminent, care necesită luarea unor măsuri de protecție și de luptă. A. poate fi: de luptă, aeriană, chimică, navală, submarină, după natura pericolului față de care trebuie luate măsuri corespunzătoare. 2. Neliniște, teamă, spaimă; alertă. [31]
- ALASKA**, (zootehn.) 1. Rasă de iepuri din cadrul grupei mijlocii, cu o greutate standard de 3,5 kg. 2. Varietate sălbatică de nurec (*Mustela vison*). 3. Rasă de câini. [34]
- ALASOTONIC**, (bot.) mișcare la plante cauzată de schimbarea sau scăderea turgescenței. [50]
- ALASTRISM**, (med. u.) boală caracterizată ca formă clinică benignă a variolei, caracterizată printr-o erupție veziculoasă măruntă și superficială, mai abundentă decât cea din variolă, dar însoțită de fenomene infecțioase reduse; boala poate fi prevenită prin vaccinare antivariolică. [60]
- ALAT**, aripat. (bot.) Organe cu aripi la plante, provenite din expansiunile lor laterale. Așa sunt fructele aripate întâlnite la angelica sălbatică (*Angelica sylvestris*), mărunțul lupului (*Peucedanum austriacum*), punguliță (*Thlaspi arvense*); tulpină aripată prezentă la bobul de țarină (*Lathyrus sylvester*), buberic (*Scrophularia nodosa*) etc. [50]
- ALAUN DE POTASIU** [$KAl(SO_4)_2 \cdot 12H_2O$], (chim.) sin. *piatra acră*, sulfat dublu de aluminiu și potasiu, substanță cristalină, octaedri incolori cu luciu sticlos, solubili în apă, astringenți, p.t. 91°C, d=1,76. Prin fierbere, soluțiile apoase se separă în un precipitat alb de sulfat bazic. Se utilizează în industria hârtiei, ca mordant în vopsitorie etc. [36]
- ALAUTOGAMIE**, (bot.) polenizare la plante în două moduri diferite. [50]
- ALAZINE 33/14 SE** (*alaclor 336 g/l + atrazin 144 g/l*), (pest.) erbicid rezidual, preemergent. Se aplică în 1-5 zile de la semănarea porumbului, combate buruieni monocotiledonate anuale și parțial dicotiledonate anuale. Doze: 4,0-6,0 l/ha în funcție de humus. Produs de MAKHTESHIM AGAN Israel. [51]
- ALĂPTARE**, hrănirea nou-născuților, pe cale naturală sau artificială cu lapte. [34]
- ALB**, (zootehn.) sin. *bălan*, culoare simplă la animale, cel mai frecvent întâlnită la cabaline. Culoarea părului de acoperire și de protecție este albă (leucism); pielea și copitele sunt pigmentate. [34]
- ALB ADRIANOPOL**, (seric.) rasă de viermi de mătase din Asia Mică, cu gogoși de culoare albă. [34]
- ALB DE BANAT**, (zootehn.) populație de porci din zona de vest a țării (Banat), rezultată din încrucișări nesistematice dintre porcinele locale cu reproducători din rasele Berk, Alb Mijlociu, Edelschwein, plus infuzii cu Marele alb și Landrace. [34]
- ALB DE ZINC** (ZnO), (chim.) sin. *oxid de zinc*, pulbere amorfă albă sau cristalizată în sistemul hexagonal (tip würtzită), p.t. 1800°C, insolubil în apă rece, solubil în acizi minerali și hidroxizi alcalini (caracter amfoter). La iradierea cu raze ultraviolete, prezintă o luminiscentă puternică. Mărește viscozitatea vopselelor. Se întrebuințează în mari cantități în industria vopselelor, emailurilor, în industria cauciucului, a materialelor plastice, hârtiei și celulozei, la prepararea pigmentilor etc. [36]
- ALBASTRU DE METILEN**, (chim.) clorhidrat de tetrametilitionină. Folosit ca dezinfectant și pentru tratarea protozoozelor și monogenozelor în acvaristică. [10]
- ALBĂSTREALA LEMNULUI DE RĂȘINOASE**, (fitopat.) simptom al bolii produs de ciuperca *Ophiostoma piliferum*, frecvent la rășinoase, mai frecvent la molid și pin, cu importanță economică. Albăstreală începe în alburn la arborii în viață și progresează în durum la bușteni și piese debitate. Hifele brune ale ciupercii se dezvoltă în lemn care se pătează albastrui. Pe lemnele umede, ca și pe suprafețele date proaspăt la rindea, colorația este mai intensă. Greutatea lemnului scade cu 1-2 % iar rezistența acestuia cu 5-6 %. [47] Combaterea constă în tratarea lemnului cu fungicidele: Adiol, Boicid 925, Lubricerp etc. [50]
- ALBĂSTRITA** (*Centaurea cyanus*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (agric.) buruienă problemă de primăvară sau de toamnă prin grâu, seacă și alte

culturi, uneori pe marginea drumurilor din regiunea de câmpie și de dealuri; se mai numește *floarea grâului, vinețele*. Flori albastre, rar și de altă culoare, grupate în calatidii. Înflorire V (VII)-IX. Semintele au germinație eșalonată. Ele germinează bine la 1-2 cm adâncime și sunt viabile 5-10 ani. Sensibilă la majoritatea erbicidelor: acid 2,4 D, tribenuron, amidosulfuron, tiasulfuron, iodosulfuron + amidosulfuron, brom-oxinil, diflufenican, acid 2,4 D + metosulam; acid 2,4-D + dicamba; acid 2,4 D + MCPA + clopiralid. [51] Medicina populară folosește florile pentru tratarea bolilor de rinichi, de ficat, a bolilor diareice, a bolilor vezicii urinare. *Uz intern*: infuzie, dintr-o linguriță de flori uscate și mărunțite, peste care se toarnă o cană (200 ml) de apă clocotită. Se lasă 15 minute. Se strecoară și se bea în trei reprize înainte de masă. *Uz extern*: calmant în bolile de ochi – infuzie pregătită ca mai sus. Se pun comprese pe ochi. În cosmetică, pentru tonifierea tenului și prevenirea zbâncirii pleoapelor – se aplică tamponări locale sau comprese cu infuzie din flori. [50]

ALBEDO¹ (*Albedo terestru*), (fiz.) procentul de radiație solară luminoasă sau calorică (energetică) reflectat de o suprafață de radiație incidentă (Terra și atmosfera). [44] De ex., în perioada glaciară a crescut mult această capacitate a Pământului cu urmarea a extinderii suprafețelor acoperite cu gheață; fenomenul a accentuat răcirea climatei. [70]

ALBEDO², (astr.) raportul dintre fluxul luminos reflectat și fluxul luminos incident. Dintre planete, Venus are cel mai mare albedo: 0,76, iar Mercur cel mai mic: 0,07. [12]

ALBEDO³, (meteor.) raportul procentual dintre radiația (lumina) solară incidentă și cea reflectată de diferite suprafețe sau corpuri. După specie, structură și consistență, la pădurile închise în perioada de vegetație, acesta este cuprins între 10 și 25% (în medie 16%). Perioada de repaus vegetativ (foioase) aduce o reducere a acestui indice aproximativ cu 50-60%. [4]

ALBEDOMETRU, (meteor.) măsoară capacitatea de reflectare a unei suprafețe (iarbă, arătură, zăpadă, nori etc.) prin inversarea unui piranometru. [54]

ALBERT, lac de origine tectonică, localizat în grabenul african – ramura vestică, la altitudinea de 618 m. Are suprafața de 5.300 km², adâncimea maximă de 48 m, și o formă tipică lacurilor de graben (alungită). În partea nordică a lacului pătrund apele râului Victoria – Nil. Pe malul ugandez, înainte de a se vărsa Victoria – Nil în lac, se găsește vestita cascadă Murchinson. [45]

ALBIA RÂULUI, (geomorf.) formă de relief creată de apele curgătoare, desfășurată în lungul râului, ocupată permanent sau temporar de apă, în care aceasta, prin

procese de eroziune, de transport sau de acumulare, creează microrelieful. Partea albiei râului cu apă la niveluri medii și de etiaj se numește **a. minoră**. Ea prezintă un canal de etiaj (*talveg* sau firul apei) și *maluri*. Partea albiei râului cu altitudine relativă de câțiva metri, ocupată de ape temporar, la niveluri mari, este **a. majoră** sau *lunca râului*. [25]

ALBIAN, (geol.) termen ce desemnează o vârstă geologică; pe scara geocronologică este etiajul superior al Cretacului inferior. [25]

ALBIC, (pedol.) subdiviziuni de sol care au orizont Ea (albic). [29]

ALBIE, **1.** (geogr.) Porțiunea patului unei văi, acoperită permanent sau temporar cu apa râului. Ea se diferențiază în **a. minoră** (v. acest termen) (principală) și **a. majoră** (v. acest termen) (luncă). **2.** (rur.) Vas făcut din lemn cioplit (salcie sau plop) sau din doage în care se spală rufele în gospodăria țărănească. [50]

ALBIE MAJORA, (geogr.) sin. *luncă*, porțiunea unei văi, acoperită cu apă numai în timpul viiturilor. Ea poate lipsi parțial sau total la râurile de munte, la râurile care curg prin văi tăiate în relief tubular (văi în canion), ca și în chei. [50]

ALBIE MINORĂ, (geogr.) sin. *albie principală, matcă*, porțiunea patului unei văi acoperită permanent sau în cea mai mare parte a anului cu apă. Este săpată de obicei în aluviuni și rareori în roca parentală. Dimensiunile ei sunt variabile. La râurile mici adâncimea este de 0,5-2 m, iar în cele mari, de 4-5 m. La fluvii, adâncimea **a. m.** poate varia de la câțiva metri până la 90-100 m. [50]

ALBINA, (apic.) insectă care produce ceara și mierea. Ea aparține ordinului *Hymenoptera*, familia *Apidae*. [34]

ALBINISM, (genet.) anomalie congenitală, generată de o genă recesivă. Se caracterizează prin absența totală sau parțială (leucism) a pigmentației formațiunilor corpului ce sunt în mod obișnuit colorate, implicit prin culoarea albă a pielii și a părului și roșie a ochilor. [34]

ALBIT, (petrogr.) alumosilicat natural de sodiu din grupa feldspaților plagioclazi, alb, uneori slab colorat. Se întâlnește în rocile eruptive acide, în sisturi cristaline etc., și este folosit în industria ceramicii. [50]

ALBITURĂ¹, (zool.) denumire dată peștilor sălbatici cu valoare economică redusă. [10]

ALBITURĂ², (agric.) plantă legumicolă a cărei rădăcină, de culoare albă, este utilizată la prepararea supelor și ciorbelor (pătrunjel pentru rădăcină, păstârnac, țelină pentru rădăcină). [72]

ALBIZZIA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Fabaceae/Leguminosae*. Cuprinde cca 50 de specii de arbori și arbuști răspândite spontan în ținuturile tropicale și subtropicale ale lumii vechi. *A. julibrissin*, arbore de 6-8 (10) m adaptat climatului temperat. Are frunzele ușor atârânde, paripenat compuse, bipenate cu foliole mici, oblong ascuțite, de un verde viu. Florile, mici și albe, sunt reunite în panicule corimbiforme cu dispoziție terminală. Frumusețea lor este dată de numeroasele stamine albe cu vârful roz-roșu ce depășesc corola, conferind florilor o formă globuloasă. Înflorirea începe din iunie-iulie și poate ține în amplasamentele mai calde până spre toamnă. Se cultivă în locuri adăpostite, însorite, cu sol fără calcar și suficient de bogat. În primii ani de viață, în zonele temperate, se recomandă protejarea în timpul iernii. Decorează ca plante izolate. Se înmulțește prin semințe ce trebuie stratificate. [39]

ALBRIGHT (sindromul ~), (med. u.) 1. Sindrom caracterizat prin poliostoză fibroasă displazică, pigmentații în pete brune ale pielii și pubertate precoce la fete. 2. Sindrom care imită tabloul clinic și umoral al hipoparatiroidiei, atribuit lipsei de reactivitate la parathormon a sistemului tubular renal și caracterizat prin hipocalcemie, hiperfosfatemie, hipofosfaturie, absența azotemiei, manifestări tetaniforme și osteodistrofii. [60]

ALBRIGHT-BUTTLER (sindromul ~), (med. u.) constând din acidoză renală hipercloremică primitivă a adultului și a copilului mare. [60]

ALBUMEALA CRUCIFERELOR, (fitopat.) micoză produsă de *Albugo candida*. Ciuperca atacă frunzele, tulpinile, pedunculii florali, florile și tecile. Pe ele își fac prezența pustule albe, lucioase, cu aspect de smalt, de 1-5 mm diametru, înconjurate de o zonă de culoare verde deschis sau galbenă; mai târziu, pustulele devin pulverulente. Tulpina și axul inflorescenței atacate se îngroașă pe anumite porțiuni, se îndoiește și se răsucesc. Petalele plantelor atacate devin verzi. Boala se previne prin măsuri de igienă culturală și o agrotehnică corespunzătoare constând din arătura adâncă, semănatul timpuriu, respectarea rotației culturilor și distrugerea buruienilor crucifere din jurul culturilor. Pe cale chimică, boala se combate prin tratarea semințelor cu oxiclură de cupru 50 în concentrație de 0,5%, Zineb 75 în concentrație de 0,3% sau Mancazeb 80 în concentrație de 0,2%. (E. Păun, A. Mihalea, A. Dumitrescu, M. Verzea, O. Coșcariu, 1988) [50]

ALBUMEALA, (fitopat.) simptom al bolilor plantelor din genurile familiei *Brassicaceae/Cruciferae*,

Amaranthaceae și *Portulacaceae*, produs de ciuperci aparținând genului *Albugo* (sin. *Cystopus*); se manifestă prin pustule albe, lucioase, puțin proeminente, de diferite dimensiuni, prezente pe părțile aeriene ale plantelor. [61]

ALBUMEN, (bot.) țesut vegetal existent în semințele unor plante, în care se depozitează substanțe nutritive de rezervă ce sunt utilizate de embrion după germinație. [50]

ALBUMINĂ, (fiziol.) proteine plasmatică, secretate în majoritate de ficat, care reprezintă normal 55-65% din totalul proteinelor plasmatică (3,5-5,5 g%). Sunt răspunzătoare de minim 60% din presiunea coloid-osmotică a plasmei. [21]

ALBUMINE, (biochim.) proteine globulare prezente în toate tipurile de organisme. Au mase moleculare mici, sunt solubile în apă și în soluții diluate de electroliți, au caracter slab acid datorită conținutului lor în aminoacizi dicarboxilici. Se caracterizează printr-o valoare nutritivă ridicată determinată de aminoacizii esențiali conținuți. În organism îndeplinesc diferite funcții ca: reglarea presiunii osmotice a sângelui, tamponarea pH-ului sanguin, transportul unor substanțe (acizi grași, anioni, medicamente etc.), rezervă de proteine și de aminoacizi etc. [9] Răspândite în toate organele plantelor, dar în cantitate mai mare în semințe. Sunt denumite după originea lor: *legumelină*, extrasă din semințele de leguminoase (mazăre, linte, soia etc.); *leucozină*, extrasă din semințele de cereale (grâu, seacă, ovăz); *ricină*, extrasă din semințele de ricin; *falina*, extrasă din buretele-viperei (*Amanita phalloides*); *curcină*, extrasă din semințele de *Jatropha curcas* etc. Ricina, falina, curcina sunt toxice și se numesc *toxalbumine*. Au proprietatea de a aglutina globulele roșii din sânge. Se comportă ca pseudoanticorpi. [50]

ALBURN, (bot.) țesut lemnos format din inele anuale. Prezent în zona periferică a lemnului secundar al arborilor. Conduce apa și depozitează substanțe de rezervă în elementele vii ale parenchimului și rezervelor medulare. Se mai numește lemn moale din cauza consistenței pe care o are. Tulpina unor specii de plante este formată numai din lemn moale, ex., unele specii de arțar, plop, mesteacăn, salcie etc. La unele specii lemnoase, o dată cu îmbătrânirea se produce o diferențiere a țesutului lemnos, distingându-se două zone, una centrală de culoare mai închisă, numită duramen, și alta periferică mai deschisă, numită a. Speciile lemnoase numai cu a. au longevitate mică. De obicei, lemnul lor este atacat de ciuperci, iar în partea centrală se macină devenind

scorburos. Arborele trăiește numai prin inelele anuale tinere aflate în părțile periferice, ex., sălciile scorburoase. Unele specii de arbori care, în mod normal, nu formează duramen, pot forma în zona centrală un duramen patologic, așa-numitul duramen fals, cunoscut sub numele popular de inimă roșie. El apare în urma îmbolnăvirii. Este întâlnit la fag, molid. [50]

ALBURNUS ALBURNUS →OBLEȚ

ALBUȘ, parte componentă a oului care înconjoară gălbenușul și este compusă din patru straturi concentrice: un strat extern de albuș fluid (lichefiat), un strat extern de albuș dens, un strat intern de albuș fluid și un strat intern de albuș dens (șalazele și membrana șalaziferă). [34]

ALCALIN, (ecol.) califică un mediu, un sol, o soluție etc. a căror valoare a pH-ului este mai mare decât 7. [3]

ALCALINITATE, (chim.) mărime care arată conținutul de baze al unei soluții, exprimat prin concentrația ionilor de hidroxil a acesteia. [29]

ALCALINITATE ECHIVALENTĂ, (agrochim.) numărul de părți (în greutate) de carbonat de calciu care corespunde capacității a 100 de părți (în greutate) dintr-un îngrășământ de a neutraliza aciditatea solului. [29]

ALCALINITATE FIZIOLOGICĂ, (agrochim.) alcalinitate determinată de radicalii bazici care rămân în sol de la un îngrășământ fiziologic alcalin. [29]

ALCALINITATEA SOLULUI, (agrochim.) însușirea solului de a accepta protoni, care se corelează cu diminuarea concentrației de H^+ în soluția de sol și creșterea corespunzătoare a celei de OH^- . Alcalinitatea actuală se exprimă prin valori de pH mai mari decât 7. Alcalinitatea totală se determină prin neutralizare cu acid, se exprimă în me la 100 eg sol. [29]

ALCALINIZAREA SOLULUI, (agrochim.) creșterea valorii pH a solului datorită procesului de alcalinizare sau sodizare. [29]

ALCALINOFIL, (ecol.) caracteristică a unui organism ce trăiește într-un mediu alcalin. [3]

ALCALINOFILIE, (bot.) caracter propriu unor specii de plante de a crește pe soluri alcaline, $pH > 7,2$. [51]

ALCALINOFOB, (ecol.) caracteristică a unui organism incapabil să trăiască într-un mediu alcalin. [3]

ALCALIOTROPISM, (fiziol.) chemotropism întâlnit la plante și cauzat de substanțe bazice. [50]

ALCALOID¹, (ecol.) substanță alelopativă vegetală utilizată de plante ca mijloc de apărare împotriva animalelor fitofage. [24]

ALCALOID², (toxicol.) substanță organică, azotată, toxică, sintetizată de unele specii de plante și ciuperci; poate fi un factor limitant pentru unele microorganisme

patogene. Administrat în concentrație mică are acțiune farmacodinamică benefică, specifică; de ex., morfina, opiul, cocaina, canabina, atropina, stricnina, chinina, nicotina, cofeina, solanina etc. sunt a. utilizați în medicină. Tratamentele prelungite pot duce la dependența de drogul respectiv, boală cunoscută sub numele de toxicomanie (ex., morfinomani). [69]

ALCALOIZI, (biochim.) substanțe organice cu structură heterociclică cu azot, de origine vegetală. Au caracter bazic și nu sunt solubile în apă, formează însă săruri solubile. Sunt produși finali ai metabolismului compușilor azotați și sunt depozitați liberi sau ca săruri ale unor acizi în diferite țesuturi și organe ale plantelor: rădăcini, tulpini, ritidom, frunze, fructe, semințe, conținutul lor depinzând de specie, de faza de vegetație, de factorii pedoclimatici. În general, alcaloizii sunt toxici pentru animale și de aceea constituie substanțe de apărare ale plantelor împotriva acestora. Au diferite acțiuni fiziologice, în funcție de natura lor. În unele cazuri sunt utilizați în medicină datorită acțiunii lor asupra sistemului nervos sau asupra musculaturii netede. De asemenea, ei au rol în circuitul azotului în plante, contribuie la menținerea balanței ionice, iar unii îndeplinesc rolul de inhibitori de creștere, de germinare. [9]

ALCALOZĂ, (med. u.) perturbarea echilibrului acido-bazic în organism, cu predominanța componentei alcaline, caracterizată prin creșterea rezervei alcaline a sângelui sau a altor umori din organism. Poate fi: a. *compensată*, când creșterea rezervei alcaline nu este însoțită de creșterea pH-ului; a. *decompensată*, când alcaloza se însoțește și de creșterea pH-ului. [43] Creșterea pH-ului mediului intern peste 7,44 (normal 7,36-7,44) poate fi determinată de creșterea concentrației de bicarbonat (alcaloza metabolică), fie de scăderea acidului carbonic (alcaloza respiratorie), fie de ambele mecanisme (alcaloza mixtă). [21]

ALCĂTUIRE GRANULOMETRICĂ, (pedol.) conținutul procentual al fracțiunilor granulometrice care intră în componența unui sol. [29]

ALCĂTUIRE STRUCTURALĂ, (pedol.) conținutul procentual al diferitelor categorii de formă și mărime a agregatelor structurale. [29]

ALCHEMILLA, (agric.) pop. „crețioasă”. Gen de plante care aparține fam. *Rosaceae*. Cuprinde specii răspândite îndeosebi în zonele montane ca plante perene, erbacee sau mici arbuști. Au fost introduse în cultură mai ales pentru omarea grădinilor alpine, a grotelor sau cascadei. *A. vulgaris* are frunze rotund lobate, păroase și flori mici galben-verzui, dispuse în corimbe. *A. mollis*, cu tufe sferice și înălțime de 30 cm, și *A. alpina*, de 15 cm și cu frunze argintii,

ALCIFORMES

sunt și ele decorative prin flori. Majoritatea speciilor necesită locuri însorite sau ușor umbrite și se mulțumesc cu soluri mai puțin bogate, dar permeabile. Se înmulțesc prin despărțirea tufelor. [39]

ALCIFORMES, (zool.) ordin care grupează specii de păsări exclusiv marine ce zboară greu, înotă ușor și se scufundă cu abilitate. Au corpul masiv, picioarele palmate plasate spre partea posterioară. Pe uscat au poziția aproape verticală. Penajul este închis la culoare pe partea dorsală și deschis pe partea ventrală. Oul este intens pigmentat. Pentru reproducere depune un singur ou. Sunt păsări gregare formând colonii imense pe țărmurile nordice ale Oceanelor Atlantic și Pacific. Exemple de specii: alca mică (*Alca torda*), pinguinul imperial (*Alca imperialis*). (T. Ceuca și colab., 1983) [50]

ALCOOL ETILIC ($\text{CH}_3\text{-CH}_2\text{-OH}$), (chim.) alcool monohidroxilic saturat, care este un lichid incolor cu miros specific, solubil în apă. Este produsul final al fermentației alcoolice a glucidelor (glucoză, fructoză, zaharoză, amidon) sub acțiunea unor drojdii (*Saccharomyces cerevisiae*) sau a unor bacterii (*Pseudomonas*). Prezent în diferite concentrații în băuturile alcoolice, el se obține prin fermentarea și eventual distilarea produselor vegetale bogate în glucide: fructe (mai ales struguri și prune), semințe de cereale, tuberculi de cartof sau de topinambur etc. Poate fi folosit și drept combustibil la motoarele cu ardere internă. [9]

ALCOOL METILIC ($\text{CH}_3\text{-OH}$), (chim.) alcool monohidroxilic, incolor, foarte solubil în apă. Este foarte toxic pentru om, provocând orbirea și apoi moartea. [9]

ALCOOLI, (chim.) compuși hidroxilici cu structuri foarte diferite în funcție de natura radicalului *R*- care poate fi aciclic, ciclic sau heterociclic; ei pot conține una sau mai multe grupări hidroxil (di-, tri- și polialcooli), eventual o altă grupare funcțională (carboxil, amino etc.). Mulți alcooli intră în structura diferitelor lipide complexe, condensați cu diferiți acizi grași. [9]

ALCOOLISM, (med. u.) intoxicație acută sau cronică cu alcool etilic; stare temporară provocată de consumul unei cantități mari de alcool, caracterizată prin tulburări grave de comportament și de activitate mentală, ajungând până la comă; cronic, stare de intoxicație în urma consumului îndelungat de alcool în mod abuziv, având ca urmare leziuni ale organelor interne, tulburări nervoase și psihice, scăderea generală a capacităților. [60]

ALDABRA, rezervație naturală a atolului Aldabra, din insulele Seychelles (1977). Suprafața, 15.500 ha. Altitudine, 0-4 m. Se află situată la 400 km nord de

insula Madagascar. În rezervație s-a făcut cel mai mare studiu științific asupra atolilor Oceanului Indian. Aici se pot urmări problemele de colonizare și speciație în mediul insular. Climatul este musonic. Flora și fauna au pregnanțe afinități afro-malgașe. Flora este compusă din 180 de specii de plante, din care 10% sunt endemice. Elementele floristice reprezentative sunt: *Ficus nautarum*, *Mystroxydon aethiopicum*, *Pamphilus acidula*, mangrovele – *Rhizophora mucronata*, *Avicennia marina*, *Soneratia alba*. Elementul faunistic cel mai însemnat este broasca țestoasă de uscat (*Aldabrachelys gigantea*), cu o lungime de 0,70-1,2 m, urmată de cristeiul apter cu gâtul alb (*Dryolimnas cuvieri*), care trăiește numai aici, *Dicrurus aldabranus*, *Nessilas aldabranus*, *Corvus albus*, *Falco newtoni*, *Caprimulgus madagascarensis*, flamingul *Phoenicopterus ruber*. Dintre cele 360 de specii de insecte, 53% sunt endemice. Chiropterele sunt reprezentate de specia endemică *Pteropus aldabrensis*. Zona este puțin afectată de om. [50]

ALDEHIDE (în particular acroleina), (pol.) substanțe foarte toxice și iritante emise în aerul orașelor de instalațiile industriale care le sintetizează, precum și de toate arderile incomplete (incinerarea gunoaielor, rafinării, automobile). Fumătorii sunt primii care suferă efectele, acroleina fiind una din cele mai dăunătoare componente ale fumului de tutun. [41]→
TABAGISM

ALDOSTERONISM, (med. u.) boală constând în tulburări ale metabolismului electrolitic, provocat prin hipersecreția de aldosteron. [60]

ALDOSTERONOM, (med. u.) tumoră suprarenală care secretă aldosteron. [60]

ALDOZE, (chim.) oze (glucide simple) care conțin în structura lor gruparea aldehidă -CHO . Cele mai răspândite sunt triozele (C_3) (aldehida glicerică), pentozele (C_5) (riboza, deoxiriboza, arabinoza, xiloza), hexozele (C_6) (glucoza, galactoza, manoza). Ele sunt substanțe solide, foarte solubile în apă, au gust dulce. Sunt sintetizate de către plante în procesul fotosintezei și reprezintă unitățile structurale ale multor glucide complexe sau ale altor substanțe macromoleculare. [9]

ALDROVANDI, Ulysse (1522-1605), naturalist italian. Preocupat de studiul animalelor. Autor al unei enciclopedii zoologice formate din 11 volume unde abordează anatomia, fiziologia și taxonomia animalelor nevertebrate și vertebrate. Clasifică animalele în 10 mari grupe. [46]

ALEE DE FURAJARE, (zootehn.) culoar în cadrul adăpostului, destinat utilajului care distribuie hrana animalelor în jgheabul de furajare. [34]

- ALELĂ**, (genet.) fiecare din formele sub care poate exista o genă de pe un locus dat, apărută prin mutație și îndeplinind aceeași funcție. [20]
- ALELISM**, (genet.) fenomen genetic în virtutea căruia două sau mai multe gene, cu același efect sau cu efecte diferite, pot ocupa același locus pe cromozomii omologi. [34]
- ALELOPATIE**, (ecol.) efectul interacțiunilor biochimice dintre plante. Acestea sintetizează o serie de compuși chimici cu mase moleculare mici (terpenoide, substanțe fenolice etc.) care se găsesc sub formă inactivă și care au rol de apărare împotriva dăunătorilor. Transformarea lor în urma unor reacții de hidroliză, oxidoreducere, metilare etc. duce la obținerea substanțelor alelopatice, care sunt apoi eliberate și difuzate în mediul înconjurător. Proprietățile alelopatice ale acestora determină interacțiuni pozitive sau negative (toxice) între diferitele specii de plante din cadrul ecosistemului. [9] Ex., nucul sintetizează compusul chimic *juglona*, care, eliminat în aer, determină dispariția plantelor ierboase din jur. În cazul altor substanțe, acțiunea poate fi și inversă, de atracție și stimulare a creșterii unei plante în vecinătatea alteia. [41] Fenomenul este complex, de influențare biochimică reciprocă dintre 2-n organisme. Ea nu este identică cu competiția. A. contribuie la unificarea și stabilitatea biocenozelor. Termenul este restrâns uneori la interacțiile dintre plantele superioare. [2]
- ALELOTRIH**, (bot.) părș pe ambele fețe opuse, aspect întâlnit la frunzele unor plante sau la tulpina de cimbrisor dacic (*Thymus dacicus*). [50]
- ALELUIA**, (rel.) în ebraică „Lăudați-L pe Domnul“, constituie refrenul de laudă în cântecele bisericesti. Acest cuvânt de slăvire a lui Dumnezeu a trecut din Vechiul Testament în cântările bisericesti. În Vechiul Testament, acest cuvânt se întâlnește mai mult în psalmi. [65]
- ALERGENI**, substanțe care activează sistemul imunitar și determină un răspuns alergic; aceste substanțe nu sunt neapărat antigenice, dar determină alte substanțe să devină antigenice. [23]
- ALERGIE**, (med. u. și vet.) hipersensibilitate câștigată a organismului față de o substanță străină numită *alergen*. Aceasta poate fi fie o substanță care în mod normal este inofensivă pentru organism, fie un produs chimic (eventual medicamentos) sau unul bacterian. Alergia se manifestă printr-o reacție rapidă, de diferite tipuri: eczemă, urticarie, coriză, edem sau astm bronșic. [33]
- ALESĂTURĂ**, (rur.) tehnică de decorare a țesăturilor în războiul de țesut, prezentă în toate zonele etnografice ale țării. [67]
- ALETOFITE**, (bot.) plante ruderales mezofite ce cresc pe soluri revene până la reavăn-jilave. [50]
- ALEURONĂ**, (biochim.) substanță proteică de rezervă azotată grăunțoasă, aflată în celulele stratului aleuronic din semințele mature de cereale, leguminoase și oleaginoase. [50]
- ALEURONIC**, (hist.) strat de celule bogate în proteine, care se află sub învelișul bobului la cereale, leguminoase și semințele de oleaginoase. [50]
- ALEUROSPOR**, (micol.) spor asexuat cu peretele îngroșat, format lateral, terminal sau intercalar, prin umflarea conidioforului sau a unui filament micelian (hife), de care se separă prin 1-2 septuri. Nu se desprind de filamentul pe care se formează. Devin spori de rezistență cu rol în perpetuarea speciei (ex., *Microsporum*, *Spedonium*, *Chrysosporium*, *Aleurisma*, *Blastotrichum* etc.). [50]
- ALEUTINĂ**, (zootehn.) varietate de nură mutantă recesivă, caracterizată prin culoare albastru clar sau cu nuanță violetă. [34]
- ALEVIN**, (zool.) larve de pește la care sacul vitelin nu este complet resorbit. [10]
- ALEVRITE**, (petrogr.) roci sedimentare detritice, microfragmentale, de formațiune marină, lacustră, fluvială sau eoliană, ex., loessul, luturile loessoide și măturile marine. [50]
- ALEXIE**, (psih.) destructurare a capacității de a citi și înțelege limbajul scris, asociată de regulă cu agnozia sau afazia. Este o formă de agnozie vizuală și este sinonimă cu cecitatea verbală. [28]
- ALEXITIMIE**, (psih.) deficit de verbalizare a emoțiilor. [28]
- ALEZA (a)**, (ind.) 1. A prelucra interiorul unei piese cilindrice, dându-i diametrul cerut. 2. A calibra exact dimensiunile unui orificiu dintr-o piesă mecanică. [13]
- ALFABET¹**, (inform.) mulțime finită de simboluri cu ajutorul cărora se reprezintă propozițiile într-un limbaj. [47]
- ALFABET²**, (did.) totalitate a literelor – reprezentând sunetele de bază ale unei limbi – așezate într-o ordine convențională. Permite prezentarea scrisă a limbii. [32]
- ALFABETAR**, (did.) material didactic folosit în predarea cititului și scrisului la clasa I; cutie care conține literele alfabetului decupat și silabe care încep cu fiecare din literele alfabetului. Cu ajutorul acestora, elevii formează cuvinte și propoziții. [32]

ALFABETIZARE, (soc.) proces de însușire a cunoștințelor și deprinderilor de citire și scriere. [32]

ALGE, (alg.) grupare de diferite organisme inferioare (talofite), în general puțin înrudite între ele, care de regulă conțin clorofilă și pot realiza fotosinteza. Ele sunt răspândite în medii acvatice (ape marine și oceanice, râuri, lacuri, bălți, iazuri, eleștee etc.), dar se întâlnesc și în mediul subaerian (pe și în soluri, pe suprafața unor stânci, chiar pe pereții unor peșteri etc.). **A.** pot fi unicelulare, coloniale sau pluricelulare. **A.** sunt clasificate în filumuri diferite (*Bacillariophyta*, *Chlorophyta*, *Chrysophyta*, *Phaeophyta*, *Rhodophyta*), în funcție de criteriile morfologice și structurale constând din alcătuirea celulei, compoziția pereților celulari, natura substanțelor nutritive de rezervă, de pigmenți asimilatori prezenți alături de clorofilă etc. Prin prezența lor în straturile geologice timpurii, algele pot fi considerate ca cele mai vechi forme de viață vegetală de pe Terra. Actualmente, algele constituie unul dintre principalii producători primari din ecosistemele acvatice marine și continentale. În acest fel, algele reprezintă prima verigă în derularea fluxului de energie în ecosistemele acvatice prin captarea radiației solare și stocarea ei ca energie chimică în substanțele organice sintetizate. **A.** au un rol important în determinarea calității apei, pe de o parte prin capacitatea lor de a asimila din mediul înconjurător cantități importante de nutrienți și chiar noxe, pe care le pot acumula în biomasa proprie; pe de altă parte, în urma procesului de fotosinteză, ele degajă cantități mari de oxigen, element indispensabil pentru viața majorității hidrobionților. Din punctul de vedere al importanței lor economice, algele, prin poziția lor de primă verigă în majoritatea lanțurilor trofice asigură, direct sau indirect, necesarul de hrană pentru toți consumatorii din ecosistemele acvatice. În afară de aceasta, datorită proprietăților lor chimice, o serie de alge (îndeosebi marine) au fost deja introduse în hrana curentă a unor populații umane, cu deosebire în Extremul Orient. În ultimele decenii s-a trecut la cultivarea dirijată, în diferite sisteme tehnice, inclusiv la scară industrială. S-a obținut biomasă cu calități nutritive remarcabile, prin creșterea dirijată a unor alge din genurile *Chlorella*, *Scenedesmus*, *Coelastrum*, *Spirulina* etc. Problema rămasă încă nerezolvată o reprezintă prețul de cost, deocamdată ridicat, al produsului final. Din acest motiv, utilizarea principală a biomasei algale obținute prin creșterea controlată a algelor se limitează la introducerea acesteia în compoziția unor medicamente sau a unor produse cosmetice speciale. [7]

ALGE ALBASTRE →CYANOPHYTA

ALGE BRUNE →PHAEOPHYTA

ALGE EDAFICE, (ecol.) componente ale biocenozelor solului; unele populații de alge se pot instala și pe roci nude, contribuind în timp la procesul de formare a solului. Atât gradul de dezvoltare al comunităților de alge edafice cât și structura acestora depind de mai mulți factori, dintre care mai importanți sunt: regimul hidric, regimul termic, regimul de lumină, aerul și substanțele nutritive. Algele de pe suprafața solului și din primii câțiva centimetri din structura acestuia folosesc energia radiațiilor luminoase și resursele de nutrienți din sol, realizând fotosinteza; algele din regiunea afotică a solurilor folosesc ca sursă de energie exterioară radiațiile infraroșii (care pătrund până la adâncimi de cca 1 m), sau trec la tipul heterotrof de nutriție, atunci când dispun de substanțe organice ușor degradabile. La suprafața solului predomină algele verzi, mai jos diatomeele care pătrund până la cca 20 cm și, în fine, cianobacteriile (cianoficeele) care sunt cele mai adaptabile. În cele cca 2.000 de specii întâlnite până acum în solurile Terrei, predomină cianoficeele, urmate de algele verzi și diatomee. În România, cel mai bine studiate au fost comunitățile de alge edafice din munții Bucegi, masivul Retezat, dar și din alte zone (dunele de la Agigea, valea Troțușului etc.). [7]

ALGE FOTOFILE, (ecol.) alge care se dezvoltă în zona apelor cu luminozitate intensă. [10]

ALGE SCIAFILE, (ecol.) alge care se dezvoltă în zona apelor cu luminozitate scăzută. [10]

ALGE VERZI →CHLOROPHYTA

ALGEBRĂ BOOLEANĂ, (inform.) algebră propusă de matematicianul George Boole, care este utilizată pentru studiul și proiectarea calculatoarelor numerice. [47]

ALGENIE, (genet.) procesul de înlocuire a unei gene prin introducerea altei gene din afară. Termenul a fost formulat de către J. Lederberg (1966) și este sinonim cu „inginerie genetică” sau „chirurgie genetică”. [34]

ALGICID, (ecol.) substanță chimică cu proprietăți inhibitoare sau chiar toxice față de anumite tipuri de alge. Algicidele se folosesc în bazine acvatice mici sau mijlocii, pentru combaterea fenomenelor de „înflorire” a apei, fenomene care afectează calitatea apei, atât ca resursă de interes socio-economic, cât și ca mediu de trai pentru biocenozele acvatice. Unul dintre algicidele cele mai vechi, devenit clasic, este sulfatul de cupru; aplicat în concentrații care depind de tipul de alge vizat. Pentru cianoficee (*Anabaena*, *Aphanizomenon*, *Microcystis*) se folosesc cantități de 0,12-0,5 g CuSO₄/m³; pentru eliminarea populațiilor de diatomee (*Asterionella*, *Synedra*, *Tabellaria*) concentrațiile recomandate sunt aceleași; pentru unele crisoficee care, la densități mari, produc gust și miros

neplăcut în apa potabilă (*Synura, Uroglenopsis*) se utilizează concentrații de 0,05-0,25 g/m³; aceste cantități de algicid sunt considerate inofensive pentru populațiile de pești și chiar pentru zooplancton. Aplicarea corectă a algicidului determină pieirea populațiilor algale vizate, fără a prezenta un impact semnificativ asupra restului de componente ale ecosistemului. Se folosesc și alte algicide, precum sulfatul de amoniu, hipocloritul de calciu, derivații acidului 2,4-D etc. Un aspect foarte important este acela al aplicării tratamentului cu algicid la un moment potrivit din evoluția „înfloririi”; în multe situații, introducerea algicidului în apa bazinului la momentul de vârf al dezvoltării în masă a populației respective a avut efectul scontat – pieirea populației algale (cianobacteriale) respective, dar s-au produs și efecte secundare nedorite, precum pieirea masivă a populațiilor de pești. Ca atare, este recomandabil ca utilizarea algicidelor să se facă mai mult pentru prevenirea atingerii maximului „înfloririi”, tratamentul aplicându-se în fazele inițiale, imediat după semnalarea începerii creșterii densității populaționale a speciilor capabile de a dezvolta procesul. [7]

ALGID, (ecol.) fruguros, care crește sau trăiește în locuri reci, ex., plantele și animalele din zonele polare sau de pe vârful munților înalți. [50]

ALGOCENOZĂ, (alg.) asociație vegetală acvatică (întâlnită în lacuri, iazuri, fluvii, mări și oceane) în care predomină populații de alge. Structura calitativă și nivelul de dezvoltare cantitativă a algocenozelor depind de caracteristicile biotopului; aceste formațiuni se dezvoltă până la adâncimea la care pătrunde radiația luminoasă fotosintetic activă. Astfel, fitoplanctonul lacustru sau marin este o algocenoză prezentă în ecosistem în tot cursul anului, dar prezintă aspecte diferite de la un sezon la altul. Microfitobentosul din ecosisteme lotice (pâraie de munte, de ex.) este o algocenoză, în care dominante sunt diatomeele sesile; existența acestei algocenoze este afectată periodic de viiturile cauzate de topirea zăpezilor sau de ploi puternice, așa că microfitobentosul din aceste cursuri de apă se reface de câteva ori pe parcursul unui an. Algocenozele au, prin activitatea fotosintetică a populațiilor componente, un rol important în realizarea circuitului substanțelor și desfășurarea fluxului de energie în ecosistemele acvatice. [7]

ALGOCULTURĂ, ramură a acvaculturii, care are ca obiect creșterea dirijată la scară mare sau în sisteme intensive a micro- sau macroalgelor, în scopul producerii unor cantități de biomasă vegetală de interes economic. Impulsionată de necesitățile creșcânde ale omenirii în raport cu sursele de hrană,

de materii prime și de energie, algocultura s-a bazat pe cunoștințele acumulate în cadrul unor studii experimentale de laborator și pe evoluția generală a nivelului tehnologic al omenirii. În prezent, algocultura a devenit o preocupare de interes economic și comercial. Biomasă obținută prin cultivarea industrială a algelor se utilizează în hrana umană, ca supliment furajer în creșterea animalelor, în industria farmaceutică, în fabricarea unor cosmetice etc. Unul dintre avantajele cultivării dirijate a algelor constă în posibilitatea unei recoltări repetate, la fiecare 7-10 zile, a biomasei produse. Extinderea acestei activități depinde, pe de o parte, de introducerea unor realizări biotehnologice de vârf (inclusiv prin aplicarea ingineriei genetice) pentru sporirea productivității sistemelor de cultură, iar pe de altă parte, de posibilitățile reale de reducere a prețului de cost al biomasei algale oferite pieții. În lume, instalații mari de producere a biomasei algale funcționează în Mexic, Japonia, Thailanda, Uzbekistan, India etc. În România, algocultura la nivel industrial a vizat o singură specie: *Spirulina platensis*. [7]

ALGOLOGIE, ramură a biologiei vegetale care studiază algele. În evoluția sa, algologia a parcurs mai multe faze, începând cu inventarierea și clasificarea organismelor algale, stabilirea filogeniei grupului, investigarea algelor fosile; s-a continuat cu studiul răspândirii geografice a speciilor actuale de alge; o etapă distinctă a constituit-o investigarea caracteristicilor ecofiziologice ale algelor, ceea ce a necesitat dezvoltarea algologiei experimentale. Alte direcții de dezvoltare în algologie au vizat biochimia algelor, genetica acestora, tehnologiile de cultură, utilizarea algelor ca indicatori ai calității mediului etc. În România algologia s-a dezvoltat din a doua jumătate a secolului XIX. Amintim preocupările unor algologi ca J. Schaarschmidt care a studiat algele din Transilvania, Em. C. Teodorescu, care a efectuat cercetări avansate în domeniul fiziologiei algelor și a întocmit primul Conspect al algelor din România, Ioan Grintescu – promotor al cercetărilor de cultivare în laborator a algelor, Stefan Péterfi – care a dezvoltat studii privind algoflora din diferite tipuri de ecosisteme și a efectuat cercetări aprofundate privind fiziologia algelor; totodată, a dezvoltat cunoscuta școală algologică clujeană. Bazele algologiei marine de la noi au fost puse de Maria Celan care a cercetat algele de la litoralul românesc al Marii Negre. Primele cercetări de genetică la alge, în România, au fost realizate de Lucian Gavrilă care a scris monografia „Genetica algelor” (Ed. Academiei, 1978). [7]

ALGONKIAN, (paleomorf.) termen ce desemnează o vârstă geologică; pe scara geocronologică este a doua eră a Precambrianului din America de Nord, după Arhaic. Numele vine de la un trib de amerindieni din Canada – algonkini. Sunt caracteristice rocile magmatice, metamorfice, sedimentare detritice și organogene sau evaporitice. [25]

ALGORITM¹, (inform.) o mulțime finită de operații cunoscute care, executate într-o ordine bine stabilită, pornind de la o mulțime de valori de intrare, produc în timp finit o mulțime de valori de ieșire. Exemplu: algoritmul lui Euclid pentru aflarea celui mai mare divizor a două numere întregi (a, b). [47]

ALGORITM², (mat.) succesiune determinată de prescripții precise având ca obiectiv rezolvarea problemelor dintr-o anumită clasă, după un număr finit de pași. Ex., algoritmul lui Euclid pentru aflarea (a, b) = c.m.m.d.c. al numerelor a și b. [48]

ALGORITM³, (soc.) prescripție univocă a unui procedeu constând din succesiunea de operații, momente, pentru rezolvarea unui anumit tip de probleme, situații. [32]

ALGORITM GENETIC, (inform.) algoritm care este inspirat din evoluția naturală și care utilizează mecanisme simple de codificare și reproducere, generând comportamente complexe. Algoritmul lucrează cu populații de cromozomi artificiali asupra cărora aplică mecanisme de selecție, mutație și crossover, generând în mod iterativ populații de indivizi (cromozomi) care îndeplinesc un criteriu de optim. La fiecare iterație sunt păstrați acei indivizi care au reușit să se adapteze cel mai bine. John Holland este cel care a dezvoltat pentru prima oară algoritmi genetici, la începutul anilor 1970. [48]

ALGORITMIZARE, (ped.) metodă didactică de învățământ care angajează un lanț de exerciții dirijate, integrate la nivelul unei scheme de acțiune didactică standardizată, care urmărește îndeplinirea sarcinii de instruire în limitele demersului prescris de profesor în sens univoc. Prin intermediul algoritmilor (ansamblu de reguli) se eficientizează activitatea de învățare. Algoritmii didactici pot fi, după conținutul obiectivelor operaționale: a) de identificare și b) de rezolvare, cu următoarele tipuri de algoritmi didactici: de sistematizare a materiei; de rezolvare a problemelor; de consolidare a cunoștințelor dobândite; de optimizare a unor capacități; de creație; de programare a materiei. Valențele euristice sunt valorificate pe tot parcursul activității didactice, având ca efect formarea capacității elevului de a elabora treptat propriile sale scheme de instruire algoritimizată. [16]

ALIANȚĂ (fitosociologică), (bot.) unitate sintaxonomică folosită de școala Zürich-Montpellier (Braun-Blanquet),

cuprinzând una sau câteva asociații înrudite, în care sunt prezente specii caracteristice pentru alianța respectivă; numele științific al alianței se formează cu sufixul *-ion* (de ex., *Carpinion* etc.). [15]

ALICE DE FORAJ, (petr.) granule de fontă sau de oțel utilizate pentru dislocarea rocilor dure, prin presare și rostogolire pe talpa sondei, de către o freză. Granulele folosite au dimensiunile cuprinse între 1,25 și 5,50 mm. (R. Țițeica și colab., 1972) [46]

ALIENARE MINTALA, (med. u.) denumire generală dată tuturor bolilor mintale. [28]

ALIESTEZIE, (psih.) neologism care se referă la aspectele emoționale și afective ale senzațiilor, adică la plăcerea și neplăcerea care le însoțesc. [28]

ALIFER, (bot.) termen cu semnificația „aripat, purtător de aripi”, ex., fructul purtător de aripi de la angelica sălbatică (*Angelica sylvestris*), tulpina purtătoare de aripi la buberic (*Scrophularia nodosa*). [50]

ALIFORM, (bot.) termen cu semnificația „aripiform”, de forma unei aripi. [50]

ALIGATOR (*Alligator mississippiensis*), (zool.) reptilă de pradă din fam. *Alligatoridae*. Lungimea de cca 4,5 m. Are botul asemănător celui de știucă, turtit și lat. Pe uscat se mișcă greoi. În apă este foarte vioi și scoate câte un grohăit. Se hrănește cu moluște, crustacei, pești, dar și cu mamifere mai mari ce se află în apropierea lui, pe care le înecă și le devorează. Se înmulțește prin ouă, de unde puiul eclozează după 8-10 săptămâni. Trăiește în apele dulci (curgătoare, lacuri, mlaștini) ale Statelor Unite și în special în fluviul Mississippi. [50]

ALIGATORUL-CHINEZESC (*Alligator sinensis*), (zool.) reptilă de pradă din fam. *Alligatoridae*. Are lungimea de 2 m. Trăiește în China, având ca sălaș apele lang-tse-kiang. [50]

ALIMENTAREA RĂURILOR, (hidrol.) se face cu apa provenită din scurgerea superficială și din ape subterane ieșite la suprafață sub diferite forme. Apa din scurgerea superficială sau de suprafață provine din ploii, topirea zăpezilor și a ghețurilor. Alimentarea subterană se face din ape freatice propriu-zise și din ape de profunzime, care în bilanțul unui mare număr de râuri depășește 33% din valoarea scurgerii anuale. Cantitatea de apă care alimentează râurile reprezintă produsul climatului pe fondul general al landșaftului unde un rol important îl au starea geologică a bazinului, vegetația, relieful, coeficientul de înmlăștinire, gradul de răspândire a lacurilor, coeficientul de împădurire. În România, I. Ujvári (1959) și M. Papadopol (1978) menționează existența a patru tipuri de alimentare a râurilor: 1. *pluvio-nival*, cu alimentare subterană moderată, unde 40-50% din ape provin din topirea zăpezilor. De acest tip aparțin râurile ce curg prin regiuni colinare și montane situate

la altitudini variind între 400 și 1.600 m. Asemenea râuri se întâlnesc pe aproximativ 45% din suprafața țării; 2. *nivo-pluvial* și alimentare subterană moderată, cu alimentare mixtă, predominantă fiind cea din topirea zăpezilor (50-60%). Din această categorie fac parte râuri ce străbat regiuni cu relief variat, cum sunt de pildă Oltul și Mureșul; 3. *nivo-moderat*, cu alimentare subterană moderată, caracteristic râurilor din regiunile montane (Retezat, Făgăraș, Bucegi, Rodnei ș.a.), ale căror ape, în proporție de 60-80% provin din topirea zăpezilor; 4. *pluvial-moderat*, cu alimentare din zăpezi 30-40%, cum sunt râurile din Podișul Bârladului, Carpații Orientali (versații estici), zona premontană sudică și nordică a Carpaților Meridionali. Râurile din România, după regimul lor hidrologic, se încadrează în tipul temperat-continental, cu debite mari de primăvară și viituri de vară. [50]

ALIMENTAȚIE, (zootehn.) procesul de ingerare și transformare a alimentelor, în vederea nutriției. Știința care se ocupă cu studiul valorilor nutritive a furajelor, cu stabilirea cerințelor de hrană și cu folosirea lor rațională în hrana animalelor; sin. *alimentația animalelor domestice*. [34]

ALIMENTE, (zootehn.) substanțe comestibile cu rol nutritiv, absolut indispensabile pentru creșterea, dezvoltarea și menținerea funcțiilor vitale ale organismelor. [34]

ALINIAMENT, 1. (topogr.) Linie dreaptă, determinată pe un teren prin poziția mai multor puncte sau obiecte (mai multe repere). 2. Porțiune dreaptă din traseul unei căi de comunicații, cuprinsă între două curbe consecutive. 3. (milit.) Fâșie de teren care, datorită condițiilor naturale, prezintă o importanță tactică, operativă sau strategică pentru acțiunile de luptă și se desfășoară într-o zonă. **A.** poate fi: antitanc, de apărare, de atac, de baraje, de coordonare, pentru alarmă aeriană, pentru darea misiunilor de luptă, de desfășurare, pentru dispozitivul de luptă, fortificat, intermediar, de interceptare, de lansare a rachetelor, de rupere a luptei, de siguranță, de fumizare. [31]

ALINIERE, acțiunea de a (se) alinia și rezultatul ei. 1. (milit.) Disponerea pe același rând sau șir a militarilor unor subunități (unități) în cadrul formației adoptate de aceasta. **A.** *rândului* este bună când fiecare militar, întorcând capul spre partea în care s-a ordonat alinierea, vede cu ochiul drept (stând), pe militarul din dreapta (stânga) sa, iar cu celălalt ochi întreaga linie a formației; **a.** *șirului* (sau în adâncime) a subunităților (unităților) este bună când fiecare militar în cadrul unui șir vede numai pe militarul din fața lui. 2. **A.** *podului*, dispunerea pe aceeași linie a pontoanelor unui pod militar pe pontoane. [31] 3. (șc.) Așezarea în linie dreaptă a elevilor în cadrul orei de educație fizică. [52]

ALISMATACEE (*Alismataceae*), (bot.) familie care include 13 genuri, cu cca 90 de specii de plante monocotiledonate, perene, acvatică sau de mlaștini, răspândite în zona temperată și tropicală. Frunze bazale întregi, heteromorfe (lanceolate, sagitate, lineare). Flori hermafrodite sau unisexuate, mici trimere, diploclamide, actinomorfe, hemiciclice; cu înveliș dublu, tipul 3; androceu cu numeroase stamine; gineceu superior, apocarp, din numeroase carpel libere. Formula florală: $\zeta * K_3 C_3 A_{\alpha}; 6 G_{\alpha-6}$. Fruct multiplu, poliachenă. Flora României conține 6 specii ce aparțin la 3 genuri: *Alisma* (Limbariță), $x = 7, 13$; *Caldesia*, $x = 11$; *Sagittaria* (Săgeata apei), $x = 11$. [50]

ALITARE, (ind.) tratament termochimic pentru saturarea prin difuziune cu aluminiu a suprafeței oțelului sau a altor materiale, cu scopul creșterii rezistenței la oxidare și la coroziune. [13]

ALLAMANDA, (agric.) gen de plante ornamentale care aparține fam. *Apocynaceae*. Specia caracteristică: *A. cathartica*. Arbust cățărător originar din America Centrală și de Sud. Are lăstari lungi (5-6 m), îmbrăcați de frunze oval lanceolate, lucioase și dispuse în verticil. Flori apar toată vara, grupate în vârful lăstarilor, tubulare ca niște trompete, cu deschidere de 10 cm, galbene-aurii, strălucitoare. Se cultivă ca liană sau prin tăieri. I se poate da forma dorită, ca plantă de ghiveci. Este o plantă de încăperi calde, necesitând și iarna un minim de 13-15°C. Are nevoie de lumină multă, dar trebuie ferită de insolație directă. Vara poate fi scoasă în balcon sau pe terasă, în locuri umbrite, asigurându-i-se multă apă, mai ales prin pulverizări. Este recomandată așezarea ghivecelor pe farfurii cu pietricele în care se pune apă. Iarna se udă moderat. Anual este necesară transplantarea în substrat humos cu componente neutre sau slab acide (mraniță, pământ de frunze sau de grădină și nisip). Pentru obținerea formei de arbust, primăvara, se scurtează lăstarii deasupra a 2-3 muguri, operație ce poate fi repetată pe parcursul vegetației, de îndată ce lăstarii au cca 15-20 cm. Înmulțirea se face prin butași semilemnificați. Se recomandă stimulenți de înrădăcinare. [39]

ALLERÖD, (paleomorf.) oscilație climatică ce reprezintă ultima perioadă de încălzire a tardiglaciului, desfășurată între 9850 și 9050 î.Hr. În timpul său, la nivelul Olandei, temperatura medie anuală a fost mai mică cu 3°C față de cea din zilele noastre. În consecință, peisajul era dominat în proporție de 80% de pădurile de pin. Se mai întâlneau copaci precum *Salix*, *Betula* și izolat *Picea* și *Ulmus*. În partea centrală a Poloniei, foarte bine vegeta mesteacănul, fiind mai răspândit chiar decât pinul. În nord-vestul Greciei, pădurea bine încheată era dominată în proporție de 45% de stejar. În România,

această oscilație climatică are drept corespondent oscilația climatică Erbiceni B. [8]

ALLOFANE, (pedol.) geluri de aluminosalicilați hidratați amorfi. Se formează în sol prin alterarea rocilor vitroase sub influența materiei organice. [29]

ALLOPATRIC, termen folosit pentru a desemna populații sau specii înrudite, separate de bariere geografice și care evoluează independent din acest motiv; termen opus celui de *simpatric*. [62]

ALLOPLANCTON, (ecol.) plancton provenit din alte bazine acvatice. [10]

ALOANTIGENE, (imunol.) antigene de histocompatibilitate care includ molecule celulare. Acestea, după injectare, declanșează răspunsul imun la indivizi ai aceleiași specii, dar neidentici genetic cu organismul donor. [69]

ALOCARE A MEMORIEI, (inform.) repartizarea memoriei interne între diferite activități desfășurate în sistemul de calcul. O parte a memoriei interne este utilizată permanent pentru memorarea și/sau execuția componentelor sistemului de operare. Restul memoriei este utilizată, după caz, pentru celelalte activități de prelucrare efectuate de către sistemul de calcul. Activitatea de alocare a memoriei este realizată de sistemul de operare al sistemului de calcul. [47]

ALOCARE A RESURSELOR, (inform.) atribuirea resurselor unui sistem de calcul în scopul desfășurării anumitor activități. Această operație este realizată de sistemul de operare conform unui algoritm de planificare care urmărește optimizarea funcționării sistemului de calcul. [47]

ALOCASIA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Araceae*. Conține specii ornamentale originare din ținuturile tropicale ale Asiei și Americii. Unele au tulpini subterane rizomatoase, altele au tulpini aeriene, erbacee, groase, purtând frunze cordate sau sagitate, la unele specii ușor lobate, lung pețiolate și de dimensiuni mari (35-80 cm). Frumusețea acestor plante este dată de coloritul deosebit al frunzelor în tonuri de verde închis, oliv sau arămiu, cu reversul purpuriu-violet sau brun și nervurile groase și albe, verzi deschise sau argintii. *A. amazonica*, *A. metallica* sau *A. Sanderiana* sunt numai câteva specii care însă în culturile de apartament se întrețin destul de greu. Cer temperaturi ridicate de 25°C, vara în timpul creșterii, iar iarna în timpul repausului relativ, 18-22°C. Necesită udări moderate în sol, evitând excesul de apă, dar necesită umiditate atmosferică ridicată și locuri mai umbroase, ferite de soarele direct sau emanațiile calorice ale radiatoarelor. Se înmulțește prin detașarea lăstarilor apăruți în jurul plantelor mamă, prin butași de tulpină (vârfuri sau porțiuni din aceasta) și prin semințe. [39]

ALOCENTRISM, (psih.) atitudine de centrare a atenției sau a activităților asupra altuia mai degrabă decât asupra sa însuși; se opune egocentrismului. [28]

ALOCORIE, (bot.) răspândirea pasivă a semințelor sau fructelor unor plante, prin intermediul unor factori externi (vânt, apă, animale, om). [70] → ANEMOCORIE, HIDROCORIE, ANTROPOCORIE

ALOCRONIC, (bot.) nesimultan, care se petrece în timpuri diferite, ex., maturizarea anterelor la staminele florilor, care, la unele specii, are loc în timpuri diferite. [50]

ALOE¹, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Liliaceae*. Cuprinde peste 180 de specii ce își au originea în ținuturi calde din Africa de Sud, Arabia și mai rar în zone mediteraneene. Sunt plante suculente cu frunze, la cea mai mare parte dintre specii, spinoase, dispuse în rozete strânse sau inserate pe tulpini groase. Sucul frunzelor, obișnuit amar, este extras pentru diferite utilizări. *A. arborescens*, plantă cu tulpini înalte de 50-100 cm și frunze verzi-albăstrui, arcuite, spinoase pe margini, se cultivă pentru decorul dat de frunze și florile sale roșii-corai, dar și în scopuri terapeutice. De asemenea, *A. vera*, specie cu frunze spinoase, verticale, lungi și ascuțite, colorate în verde-gri cu pete și striuri argintii, se folosește în industria cosmetică și în scopuri terapeutice, iar în timpul verii decorează prin florile tubulare, galbene. În apartamente se mai cultivă *A. humilis*, *A. aristata*, *A. saponaria*, preferate pentru talia lor mică și rozetele strânse de frunze, cu colorații deosebite. Speciile de aloe sunt plante cu pretenții minime față de apă, modeste în ceea ce privește substratul, dar care trebuie să fie permeabil. Sunt exigente la lumină și suportă soarele direct. Iarna se țin la 10-12°C, iar vara pot fi scoase afară, în locuri ferite de ploi. Înmulțirea se face prin separarea noilor plante formate în jurul celei mature. [39]

ALOE² (*Aloë arborescens*, fam. *Liliaceae*), (agric.) plantă arbustivă, perenă, cultivată, ornamentală și medicinală. Folosită la decorarea interioarelor. În medicina umană este folosită în constipație, indigestii, lipsa poftei de mâncare, ulcer gastric și duodenal, angină, gripă, dureri de cap, dureri de dinți, scleroză, tromboze, astenie, reumatism, dermatite, plăgi, arsuri, ulceratii tegumentare etc. Cu această plantă se poate încerca tratarea cancerului (sarcom, carcinom). Flori roșii, cilindrice, drepte, lungi de 3-4 cm. Înflorște iarna. Se înmulțește primăvara prin însămânțare, despărțirea puilor de planta mamă și prin butași. Preferă un pământ ușor, bine drenat. Iarna se ține în încăperi cu temperatura de 10-12°C. [71]

ALOGAMIC, (bot.) cu polenizare încrucișată, aspect întâlnit la plante. [50]

- ALOGAMIE**¹, (agric.) fecundarea unui soi cu polen de la alt soi din cadrul aceleiași specii, ex., vița de vie. Polenul ajunge pe stigmat cu ajutorul insectelor, vântului etc. [49]
- ALOGAMIE**², (bot.) polenizare încrucișată cu polenul altei flori de pe aceeași plantă sau provenit de la o floare de pe altă plantă, din cadrul aceleiași specii. [50]
- ALOGENĂ**, (genet.) genă străină care, de regulă, se transmite recesiv. [18]
- ALOGENIC**, (ecol.) determinat de agenți din afară. Se referă de obicei la schimbări succesionale rezultate ca urmare a modificărilor mediului. [2]
- ALOHTON**, (ecol.) originar din alte regiuni.
1. Substanță organică sau minerală adusă de apă într-un biotop, dintr-un alt biotop al unui alt ecosistem. **2.** Masă de roci care, sub influența mișcărilor scoarței, a suferit deplasări față de locul inițial de formare, fiind, în general, mai veche decât straturile pe care le acoperă. [50] **3.** Organism care este originar din alt loc decât cel în care este găsit sau trăiește la un moment dat. Cf. *autohton*. [70]
- ALOHTONE**, (ecol.) substanțe organice ori minerale, organisme vii sau moarte care pătrund întâmplător într-un ecosistem; (ecol., biol.) organism care migrează dintr-o biocenoză în alta, diferită de cea în care trăiește de obicei și căreia nu îi este caracteristic. [24]
- ALIOGENEZĂ**, (bot.) la plante, alternare de generații între generația sexuată și cea partenogenetică. [50]
- ALOIOMETRON**, (bot.) schimbări cantitative și de intensitate în dezvoltarea speciei sau a soiului. (C. Váczy, 1980) [50]
- ALOMETRIE**, (pisc.) accelerarea sau încetinirea ritmului de dezvoltare a unor organe. Se constată la creșterea alevinilor și a puietului de pește. [10]
- ALOMONE**, (ecol.) substanțe care constituie semnale purtătoare de mesaje interspecifice. [2]
- ALOPARALECTOTIP**, (bot.) exemplar din colecția originală, dar de sex opus holotipului, ales și descris ulterior. [50]
- ALOPATIE**, (med. u.) direcție terapeutică care folosește remedii ce declanșează simptome opuse simptomelor bolii. [50]
- ALOPATRIC**, (biogeogr.) termen care se referă la populațiile unor specii sau subspecii răspândite în arii geografice suficient de îndepărtate sau despărțite de bariere biogeografice inaccesibile, astfel că indivizii lor nu se pot încrucișa. Cf. *simpatric*. [70] → SPECIAȚIE ALOPATRICĂ
- ALOPECIE**, (med. vet.) pierdere patologică temporară, parțială sau generalizată a părului de acoperire. [33]
- ALOPLASTIE**, (med. u.) intervenție chirurgicală prin care se reface un țesut sau o parte distrusă ori malformată a organismului cu ajutorul unor materiale străine. [43]
- ALOPOLIPLOIDIE**, (genet.) fenomen genetic care constă în existența în nucleu a unui număr mai mare de seturi de cromozomi, diferite între ele. Fenomenul este prezent în cazul unor hibridări între membrii unor grupări taxonomice diferite. În această situație, hibridii din prima generație sunt sterili, ca urmare a faptului că genomurile sunt atât de diferite încât fiecare cromozom nu are un omolog cu care să realizeze sinapsa în timpul meiozei. [34]
- ALOSA CASPIA NORDMANNI** → RIZEAFĂ
ALOSA MAEOTICA → SCRUMBIA DE MARE
ALOSA PONTICA → SCRUMBIA DE DUNĂRE
ALOSINDEZĂ, (citol.) împerecherea în meioza alodiploizilor a cromozomilor proveniți de la părinți diferiți. [69]
- ALOSOM**, (citol.) cromozom care are formă, dimensiune și comportare diferită de cea a cromozomilor obișnuiți (autozomi), ex., cromozomii sexului (heterozomii). [69]
- ALOSPERM**, (bot.) embrion al plantelor rezultat pe calea alogamiei, polenizării încrucișate. [50]
- ALOTRIOFAGIE**, (med. vet.) deviație de comportament cunoscută mai frecvent sub numele de *sindrom de pică* sau *picaj*, constând în tendința animalelor de a ingera materiale necomestibile. [33]
- ALOTROF**, (bot.) cu nutriție organică obținută din mediul exterior, fenomen întâlnit la plantele lipsite de clorofilă, ex., plantele parazite cum sunt cuscuta, lupoaia (*Orobanch* sp.) etc.; cu adaptare redusă pentru primirea insectelor vizitatoare, ex., florile unor specii de plante. [50]
- ALOTROPISM**, (med. u.) proprietatea unor substanțe de a se prezenta în mai multe forme, fără să-și modifice compoziția chimică. [43]
- ALPIN**¹, (geol.) **1.** *Ciclul geotectonic alpin* este cel mai recent ciclu geotectonic major din geneza și evoluția scoarței terestre, care a avut loc între Triasicul superior și actual și care s-a desfășurat în mai multe faze tectogenetice, în urma cărora Pământul a căpătat înfățișarea actuală, prin formarea continentelor și oceanelor actuale și edificarea marilor catene muntoase din Europa-Asia (alpino-carpato-himalayan) și coasta americană a Pacificului (cordiliero-andină). **2.** Termen ce desemnează totalitatea fenomenelor din etajul cel mai înalt al munților – *etajul alpin* (glaciar sau periglaciar). [25]
- ALPIN**², (ecol.) etaj bioclimatic din zona munților înalți „la altitudini de peste 2.200 de m, caracterizat prin condiții grele de vegetație, netolerate de speciile lemnoase cu talie mare (arborii în principal), dar care

permit constituirea unui înveliș vegetal rar, inconsistent, format din specii ierboase rezistente și subarbuști pitici. Dintre acestea menționăm: ciperacee (*Carex curvula*, *Juncus trifidus*), graminee microterme (*Festuca airoides*, *F. glacialis*), specii agregate în periniță (*Silene acaulis*, *Minuartia sedoides*), alte dicotiledonate în complex cu tufărișuri pitice din *Salix* sp., *Loiseluria* sp. În marea lor majoritate aceste specii provin din areale arctice, arctic-alpine și alpine, fiind bine adaptate la climatul rece: temperaturi cu media anuală sub 0°C, secetă fiziologică mare, radiație intensă în spectrul ultraviolet, evaporație ridicată, vânturi puternice și cvasipermanente, înmulțire predominant vegetativă, procese fiziologice adaptate la un sezon de vegetație scurt (până la trei luni). Din cauza hipotermismului și greutății în aprovizionarea cu apă (solul fiind prea rece), plantele din alpin prezintă modificări morfologice și auxologice speciale precum: parcurgerea tuturor stadiilor de dezvoltare într-o perioadă scurtă de timp (de la răsărire până la fructificare), talie mică lipită de sol, organe foliare ceroase, xeromorfe, cu cuticulă groasă. [4]

ALPINĂ, (bot.) despre specii sau populații care trăiesc în etajul alpin. Ex., jneapănul (*Pinus mughus*), smirdarul (*Rhododendron kotschy*), sălcii pitice (*Salix reticulata*, *S. herbacea*) etc. [70]

ALPINISM, (sp.) ramură sportivă în care, cu ajutorul unei tehnici speciale și al unui echipament adecvat, se fac ascensiuni în munți pe trasee cu un anumit grad de dificultate cum sunt piscuri, creste, pereți, hornuri. Rezultatele sunt considerate performanțe sportive. Prima ascensiune montană a fost realizată în anul 1786 de către Jacques Balmat și doctorul Paccard, care au atins piscul Mont Blanc al Munților Alpi, înalt de 4.807 m, de unde vine și numele de alpinism. Au urmat alte performanțe ale neozelandezului Edmund Hillary și șerpașului Tensing care în anul 1953 ating piscul Everest (Chomolungma) din masivul Himalaya, cel mai înalt de pe glob, 8.840 m. [53]

ALPORT (sindromul lui ~), (med. u.) nefrită ereditară, cu surditate de percepție și malformații oculare. [60]

ALTAR, (rel.) este partea cea mai sfântă a bisericii. El este despărțit de naos prin catapeteasmă sau tâmplă. În altar preotul săvârșește Dumnezeiasca Liturghie, adică actualizează prin lucrarea Duhului Sfânt jertfa de pe cruce a Mântuitorului Iisus Hristos, în chip tainic și nesângeros. În altar se află proscomidarul, pe care se pregătesc Darurile de pâine și vin, precum și Sf. Masă pe care se săvârșește această înfricoșată jertfă a Trupului și a Sângelui euharistic al Domnului. [63]

ALTERALOGIE, știință al cărei obiect de studiu îl reprezintă alterările de mediu. [3]

ALTERARE¹, (geol.) ansamblu al proceselor fizice, chimice și biologice care se petrec în roci, la suprafața scoarței terestre, sub acțiunea agenților atmosferici, a plantelor și microorganismelor. [29]

ALTERARE², (geomorf.) procesul chimic prin care asociațiile minerale ce constituie o rocă se transformă (parțial sau total), trecând în asociații minerale noi prin hidroliză și oxidare. Se mai numește și proces de eroziune chimică. A. are loc deasupra nivelului freatic. Împreună cu dezagregarea contribuie la formarea scoarței de alterare și a solului. [25]

ALTERARE³, (med. u.) ansamblul transformărilor fizico-chimice pe care le suferă o substanță sau material sub acțiunea atmosferei, hidrosferei, biosferei sau radiațiilor. A. *cadaverică*, descompunere postmortală a țesuturilor, ca urmare a proceselor fermentative și a acțiunii germeilor microbieni; timpul de producere depinde de mediul unde se găsește cadavrul (temperatură, umiditate) și de boala care a cauzat moartea. [43]

ALTERARE⁴, (ecol.) fenomen complex (fizic, chimic sau biologic) din mediul ambiant care contribuie la descompunerea unor materiale de natură organică. Prin alterare sunt redete circuitului materiei elementele chimice din structura acestora. [24]→DESCOMPUNERE

ALTERARE BIOLOGICĂ, (geol.) totalitatea proceselor induse de organisme vii asupra rocilor, mineralelor, prin intermediul acizilor minerali sau organici eliberați, a dioxidului de carbon sau prin acțiunea lor mecanică. [29]

ALTERARE CHIMICĂ, (geol.) totalitatea proceselor chimice de hidratare, hidroliză, carbonatare, oxidare și reducere asupra rocilor și mineralelor. Principalii agenți ai alterării sunt apa și aerul. [29]

ALTERARE FIZICĂ, (geol.) totalitatea proceselor care duc la fragmentarea și mărunțirea rocilor fără schimbarea compoziției chimice, prin intermediul oscilațiilor de temperatură, a înghețului și dezghețului, a organismelor, a apei, vântului etc. Fenomenul precedă procesul de pedogeneză pe roci consolidate. [29]

ALTERAREA EULUI, (psih.) o serie de limitări și atitudini fixate de eu în perioadele anterioare și care se răsrâng defavorabil asupra posibilităților actuale de adaptare. [28]

ALTERN, (bot.) așezat opus și la nivel diferit. Frunze sau flori așezate pe tulpină sau pe ramuri la niveluri diferite, de-a lungul unei spirale imaginare; frunze alterne, dispuse pe tulpină câte una la nod; la flori, petalele și staminele alternează unele cu altele; pe axa principală, ramuri dispuse în spirală câte una la nod etc. [50]

ALTERNANȚA MIȘCĂRII, dinamica periodică a elementelor structurale, temporale și spațiale ale actului motric în timpul desfășurării sale. [52]

ALTERNANȚA SPECIILOR DE PLANTE, (bot.) procesul de înlocuire alternativă a unei populații de plante prin alta într-o fitocenoză (de ex., alternanța brad – fag în pădurile formate din aceste două specii). [15]

ALTERNANȚĂ, (agric.) utilizare de tratamente succesive în cadrul programului de combatere a unor erbicide care fac parte din grupe chimice diferite și au mecanisme de acțiune complet diferite. [51]

ALTERNANȚĂ DE GENERAȚII, (bot.) ciclu de evoluție individuală a unei plante, împărțită în două faze – haploidă și diploidă, deosebite citologic și fiziologic. Faza haploidă este reprezentată de gametofit (generație sexuată), începe cu meioza și se încheie cu fecundația. Faza diploidă este reprezentată de sporofit (generația asexuată), începe cu fecundația și se termină cu meioza. Fecundația presupune dublarea numărului de cromozomi în zigoți. Meioza, prin reducerea cromatică, micșorează la jumătate numărul de cromozomi din gameți (celule sexuale). Sunt două procese opuse, complementare și constituie punctele de separație între faze. Se nasc una din alta și se succedă cu regularitate. În funcție de acest caracter există trei categorii de plante: haplobionte, diplobionte și haplodiplobionte. *Plantele haplobionte* au corpul vegetativ haploid. Gameții produși se unesc într-un zigot. Faza diploidă se reduce la zigot și reprezintă singura formațiune diploidă a plantei. Imediat, la germinare, zigotul se divide meiotic dând naștere patru plante haploide, din care vor lua naștere patru plante haploide. Întâlnită la ciuperci inferioare și unele alge (*Spirogya*, *Ulotrix*, *Vaucheria*). *Plantele diplobionte* au corpul vegetativ diploid. Faza haploidă se reduce la gameți. După formare se contopesc rezultând zigotul ($2n$), din care se dezvoltă o nouă plantă. Întâlnită la unele alge unicelulare (*Diatomee*) și pluricelulare (*Fucus*). *Plantele haplodiplobionte* au corpul vegetativ diploid. Ambele faze sunt pluricelulare. Faza haploidă debutează cu meioza și sfârșește cu fecundația. Reprezintă partea plantei ce conține celule haploide și sunt purtătoare de gameți. Faza diploidă începe cu fecundația și se termină cu meioza. Reprezintă partea plantei ce conține celule cu nucleu diploid. Aparatul vegetativ al plantei este reprezentat de gametofit, sporofit sau de ambele. Durata vieții celor două faze (generații) variază mult la diferite unități taxonomice. Întâlnită la unele talofite (alge), ex., *Cladophora* (algă verde), *Cutleria*, *Laminaria* (alge brune), briofite, pteridofite, spermatofite. La talofite se întâlnesc toate tipurile ciclurilor de

dezvoltare. Începând cu briofitele, ciclul de dezvoltare va fi întotdeauna haplodiplofazic. De aici și până la spermatofite, inclusiv, se constată o reducere progresivă a gametofitului și o creștere a sporofitului. La briofite, gametofitul reprezintă planta propriu-zisă. El poartă organele sexuale masculine, numite anteridii, și organele sexuale femele, numite arhegoane. Sporofitul, puțin dezvoltat, trăiește dependent de gametofit și este reprezentat de sporogon. La pteridofite și spermatofite sporofitul reprezintă planta propriu-zisă, iar gametofitul este redus. În cazul pteridofitelor, gametofitul este redus la o mică lamă verde numită protal, pe care se află organele sexuale, anteridii și arhegoane. La spermatofite, gametofitul mascul și cel femel se mențin distincte. Se află separat pe același sporofit. Reducerea lor este mult mai accentuată decât la pteridofite. [50]

ALTERNARIOZA AGRİȘULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Alternaria grossulariae*. Atacă fructele și frunzele. Simptome: pe fructele tinere apar pete maronii-negricioase. Fructele atacate cad. Pe frunze apar pete brune-cenușii, cu marginile colorate mai deschis. Tratament: stropiri cu zeamă bordelează, oxiclurură de cupru. Agrotehnică corectă. [50]

ALTERNARIOZA CARTOFILOR, (fitopat.) micoză produsă de *Alternaria porri*. Boala se manifestă prin pete de culoare brună pe frunze. Petele prezintă cercuri concentrice. Pe margine și la suprafață se formează un puf brun-închis, constituit din conidioforii și conidiile ciupercii. Aceleași pete apar și pe tuberculii bolnavi. Combaterea ambelor boli foliare și a altora se face în timpul vegetației, la avertizare, prin aplicarea a 3-8 tratamente cu una din substanțele Antracol 0,2% 2 kg/ha; Basfungin 0,2% 2 kg/ha; Brestan 0,1-0,2% 1,0-2,0 kg/ha; Captan 0,2% 2 kg/ha; Clortalonil 1,6 kg/ha; Cuprosan 311 Super D 0,3-0,4% 4,0 kg/ha; Dithane cupromix 0,5% 5,0 kg/ha; Mancozeb 1,6 kg/ha; Maneb 1,6 kg/ha; Mycodifol 0,2%; Zineb 2,5-3,5 kg/ha; Cupru + Maneb + Zineb 15% + 15% + 15% etc. [50]

ALTERNARIOZA CEPEI ȘI A PRAZULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Alternaria porri*. Atacă culturile de ceapă pentru consum și producerea de semințe. Sunt atacate frunzele, tijele florale, inflorescențele și bulbii. Pe frunze apar pete mici albicioase, care se alungesc și capătă în centrul lor o culoare brun roșcată. Atacul pe tijele florale și inflorescență depreciază semințele. Bulbii sunt atacați în partea superioară sau pe tunicile externe și progresează spre centru producând brunificarea și putrezirea acestora. Măsurile de prevenire și combatere a bolii constau din folosirea în cultură a soiurilor rezistente (Taliani red), tratamente chimice cu unul din produsele: Ronilan

ALTERNARIOZA CRUCIFERELOR

0,05%, Rovral 0,15%, Captadin 0,25%, Merpan 0,25%, Dithane M 45 în concentrație de 0,2%, Nemispor 0,2%, Polyram combi 0,2%, Mycodifol 0,2%, Difolatan 0,2%. În suspensiile pentru stropit se adaugă aracet 0,15%. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1986) [50]

ALTERNARIOZA CRUCIFERELOR (*Alternaria brassicae*), (fitopat.) micoză cunoscută și sub numele de pătearea neagră a frunzelor și silicvelor. La noi în țară a fost semnalată de T. Săvulescu și Sandu-Ville, în anul 1940. Atacă plantele crucifere (varză, conopidă, ridichi etc.) în toate fazele de dezvoltare. Pe hipocotil apar pete lineare necrotice, brun-negricioase. Pe frunze se evidențiază pete circulare sau elipsoidale de culoare brun-cenușie, cu timpul se îngălbenesc și se usucă. Pe nervurile frunzelor, pe pețiol și pe tulpini petele sunt alungite, dispuse longitudinal. Pe silicvele bolnave apar pete punctiforme sau lineare negricioase, ușor adâncite. Acestea nu se mai dezvoltă normal și pot crăpa înainte de maturitate. Măsurile de prevenire și combatere constau în igienă culturală, arătură adâncă de toamnă, dezinfecția seminței în apă caldă la 50°C timp de 30 minute sau tratarea lor chimică cu Rovral 10g/kg sau Tiuram 75 în cantitate de 4g/kg. La culturile semincere, se fac obligatoriu tratamente cu unul din fungicidele de contact: Ronilan 0,05-0,1%, Rovral 0,15-0,2%, Merpan 0,25%, Captadin 0,25%, Tiuram 0,3%, Dithane M 45 în concentrație de 0,2%. Primul tratament se face imediat după formarea silicvelor, iar următoarele 2-3 la intervale de 14-21 zile. La soluțiile de stropit se adaugă aracet în concentrație de 0,15%. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1986) [50]

ALTERNARIOZA CUCURBITACEELOR (*Alternaria cucumerina*), (fitopat.) micoză întâlnită frecvent în culturile de pepeni galbeni și pepeni verzi, castraveți, dovlecei și dovleci. Plantele pot fi defoliate cu rapiditate, iar producția este depreciată cantitativ și calitativ. Sunt atacate limbul frunzelor și pețiolul, petele florilor, tulpina și lăstarii pe care apar pete mici (1-2 mm în diametru), de culoare gălbuie, apoi se extind, devin brune-închis și sunt zonate concentric. Măsurile de prevenire și combatere constau din igienă culturală, arătura adâncă de toamnă pentru distrugerea buruienilor gazdă, irigarea pe rigole, dezinfecția seminței prin prăfuire cu Tiuram 4g/kg. La apariția atacului în culturi se fac tratamente cu fungicide cum sunt: Ronilan 0,05%, Rovral 0,15%, Captadin 0,25%, Merpan 0,25%, Dithane M 45 în concentrație de 0,2%, Mycodifol 0,2% sau Merpafol combi 0,2%. Tratamentul se repetă la intervale de 8-10 zile. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1986) [50]

ALTERNARIOZA MORCOVULUI (*Alternaria porri* f. sp. *dauci*), (fitopat.) micoză care atacă planta în toate stadiile de dezvoltare. Sunt atacate atât frunzele cât și rădăcinile. Plântuțele bolnave se ofilesc și mor în scurt timp. Leziunile care apar pe pețiolurile frunzelor bătrâne se extind pe cele tinere. Leziunile sunt de culoare brună spre negru, prevăzute cu o bordură galbenă. Petele cresc în dimensiune și ca număr provocând necroza în întregime a foliolelor și frunzelor, moment când survine și moartea lor. În locurile atacate, ciuperca formează conidiofori și conidii. Măsurile de prevenire și combatere constau din păstrarea unei stricte igiene culturale, arătura adâncă de toamnă, rotația culturilor pe 2-3 ani, folosirea de sămânță sănătoasă și selectarea butașilor înainte de plantare. În timpul perioadei de vegetație se fac tratamente cu unul din fungicidele Ronilan 0,05%, Rovral 0,15%, Dithane M 45 în concentrație de 0,25%, Dithane cupromix 0,3%, Nemispor 0,2%, Perozin 0,5%, Polyram combi 0,2%, Difolatan 0,2%, Diconil 0,2%, Antracol 0,2%. Stropirile se repetă la intervale de 7-10 zile. Butașii (morcovii), înainte de a fi introduși în silozuri pentru păstrare, se tratează prin prăfuirea cu Ronilan sau Rovral în doză de 1kg/t. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1986) [50]

ALTERNARIOZĂ, (fitopat.) boală a plantelor produsă de ciuperci din genul *Alternaria*. Se manifestă prin apariția pe frunze, sepale, tulpini ș.a. a unor pete circulare sau ovale, de 3-20 mm, de culoare cenușie sau brună. Unele alternarioze prezintă cercuri concentrice (ex., alternarioza cartofului, verzei, flori-soarelui). [61]

ALTERNATOR, (ind. energ.) generator electric care produce tensiuni și curenți alternativi. [13]

ALTERNIFOLIUS, (bot.) plante cu frunze alterne. [50]

ALTIELECTROGRAF, (meteor.) instrument pentru sondarea intensității câmpului electric al atmosferei înalte în furtunile active. [54]

ALTIMETRIE, știință care se ocupă cu stabilirea înălțimii. **1.** Ramură a topografiei care stabilește altitudinea punctelor caracteristice de pe suprafața terestră față de o suprafață de referință (nivelul mării), în vederea prezentării reliefului pe hartă, prin curba de nivel, prin tente sau hașuri. **2.** (milit.) În artileria antiaeriană, pentru determinarea înălțimii de zbor a țintelor aeriene și a distanței lineare până la acestea, în vederea rezolvării problemelor tragerii anti-aeriene. [31]

ALTIMETRU, (milit.) instrument pentru măsurarea altitudinii față de un nivel de referință. **A. barometric**, aparat de bord pentru controlul zborului și navigației care indică înălțimea de zbor a aeronavei. Funcționează pe principiul măsurării presiunii

- atmosferice, care variază invers proporțional cu altitudinea. **A. radio**, aparat care măsoară înălțimea prin folosirea emisiunii undelor electromagnetice și a unui post de recepție a undelor reflectate. [31]
- ALTITELMETRIE**, (milit.) specialitate de pregătire în artileria antiaeriană, pentru determinarea înălțimii de zbor a țintelor antiaeriene și a distanței liniare până la acestea în vederea rezolvării tragerilor antiaeriene. [31]
- ALTITELMETRU**, (milit.) aparat construit pe principiul stereoscopic destinat măsurării altitudinilor relative ale aeronavelor și a distanței până la acestea față de cota punctului de dispunere a altimetrului, pentru aprecierea abaterii în distanța exploziei a proiectilelor față de țintă și pentru măsurarea distanței până la obiectivele terestre. Înălțimea relativă a țintelor aeriene se determină de un sistem altimetric, în funcție de distanța liniară și unghiul de înălțime al țintelor, introduse prin ochirea pe țintă. [31]
- ALTITUDINE**, (geogr.) înălțimea unui punct de pe suprafața terestră, calculată față de nivelul mării (*a. absolută*) sau față de un alt punct de pe suprafața terestră (*a. relativă*). [31] (agric.) Înălțimea minimă și maximă față de nivelul mării la care se cultivă legumele, cerealele, pomii fructiferi, vița de vie etc. [49]
- ALTIȚĂ**, (rur.) partea superioară a mânecii la cămașa femeiască, croită separat, sau broderie aflată la partea superioară a mânecilor cămășilor femeiești, specifică satelor din Moldova, Muntenia, Oltenia și sudul Transilvaniei. [67]
- ALTIUSCUL**, destul de înalt. [50]
- ALTOCUMULUS (Ac)**, (meteor.) formație noroasă stratificată, de culoare albă sau cenușie, care formează umbre, compusă din lamele, forme rotunde sudate sau nu. [54] Nori aducători de ploaie, care plutesc la înălțimi de până la 6.000 m. [49]
- ALTOI** (ramuri altoi), (agric.) altoi-baghete, ramuri sau lăstari recoltați din plantațiile producătoare; altoi propriu-ziși, porțiuni de ramuri sau de lăstari sau muguri detașate, dimensionate și fasonate pentru a fi utilizate la diverse metode de altoiri. [40] **1.** În viticultură, porțiune de coardă de un an, cu lungimea de un ochi (mugure), la altoirea în uscat, sau fragment de lăstar la altoirea în verde. **2.** În pomicultură, ramură mică, detașată dintr-o plantă-mamă, cu 1-3 muguri în vegetație sau în stare de repaus, care, în urma altoirii, crește împreună cu portaltoiul. [40]
- ALTOI (a)**, (soc.) a lovi, a bate pe cineva, acțiune care intră sub incidența legii. [49]
- ALTOIRE**, (agric.) metodă de „chirurgie vegetală” care permite înmulțirea vegetativă prin concreșterea *altoiului* (epibiont) cu *portaltoiul* (hipobiont). Ca altoi se folosesc porțiuni din plante cu însușiri

superioare în privința calității și cantității producției. Ca portaltoi se folosesc plante rustice, bine adaptate la mediul local, ale căror fructe sunt necorespunzătoare. În anumite condiții biologice și tehnice se realizează concreșterea (prinderea la altoire) a celor doi parteneri: *sudarea* și apoi *vascularizarea*, obținându-se o entitate nouă (*dibioză*), capabilă de viață independentă și de formare a producției. Portaltoiul formează organele hipogee și uneori o porțiune de tulpină, prin intermediul cărora noul individ absoarbe apa și substanțele hrănitoare din sol. Altoiul formează partea supraterană (tulpina și coroana) care prin fotosinteză elaborează hrana necesară atât altoiului cât și portaltoiului (holodibioză). Sunt cazuri când alături de rădăcinile portaltoiului se formează și rădăcini din altoi sau când alături de hrana sintetizată de frunzele altoiului există și frunziș al portaltoiului; în această situație este vorba de *hemidibioză*. Înmulțirea prin holodibioză asigură transmiterea fidelă a particularităților și prin aceasta omogenitatea indivizilor nou-obținuți, intrarea mai rapidă pe rod (comparativ cu înmulțirea prin semințe), diversificarea tipurilor de culturi în funcție de portaltoiurile utilizate (clasice, intensive, superintensive), punerea în valoare a unor terenuri pietroase, sărace, calcaroase etc. Înmulțirea prin hemidibioză este utilizată în cercetările științifice. În practica altoirii se întâlnesc însă și alte situații. De exemplu, la altoirile prin „apropiere” ambii parteneri sunt înrădăcinați. Separarea altoiului de planta „mamă” se face numai după ce există certitudinea că „prinderea” s-a realizat. În toate altoirile, unirea epibiontului cu hipobiontul se bazează pe capacitatea de reparație pe care o au țesuturile rănite precum și pe proprietatea celulelor și țesuturilor nou-apărute în urma rănirii (calus) de a concrește, dacă sunt puse în contact strâns, chiar dacă provin de la indivizi diferiți. **Condiții biologice:** Reușita altoirii este condiționată de existența zonei generatoare libero-lemnoase (cambiu). La pomi zona generatoare este situată la limita dintre coaja și lemnul tulpinii. O dată cu desprinderea cojii de pe lemn, în perioada când există sevă în plante, zona generatoare se rupe, o pojghiță rămânând pe latura internă a cojii și alta pe lemn. În al doilea rând, reușita altoirii este condiționată de existența compatibilității între cei doi parteneri. Prin compatibilitate se înțelege modul de a reacționa la altoire și în conviețuirea consecutivă a acesteia. *Sudarea* și *vascularizarea* rapidă la locul de altoire, urmată de vegetația și fructificarea normală a noului individ, denotă existența compatibilității: cei doi parteneri „se potrivesc”, între ei există un fel de „acceptare reciprocă”. Între plantele care nu sunt compatibile, *sudura* și *vascularizarea* nu au loc și, ca urmare, nu se

realizează prinderea la altoire. Corpul străin – altoiul – este respins de portaltoi, care formează țesutul de rană (parenchimul) în cadrul căruia apar cambiul și felogenul. Acesta din urmă împiedică contactul celor doi printr-un strat de suber. Altfel spus, rana provocată de altoitor se vindecă, izolând și separând partenerii. Între aceste două situații extreme există și cazuri în care altoirea reușește, noul individ trăiește, dar manifestă un grad scăzut de compatibilitate prin diferite simptome. Există situații când altoiul crește mai gros decât portaltoiul: la altoirea soiurilor de păr pe gutui, a soiurilor de cireș pe mahaleb, la altoirea soiului de măr „Frumos de Boskoop“ pe oricare dintre portaltoiurile mărlui sau la altoirea soiului de măr „Renet portocaliu“ pe „Parmen auriu“ folosit ca intermediar. Cazuri inverse, când altoiul rămâne mai subțire decât portaltoiul, există de asemenea: vișinul altoit pe cireș și, în general, toate soiurile cu vigoare scăzută altoite pe portaltoiuri foarte viguroase. Aproape tot atât de frecventă este formarea unei hipertrofii a țesuturilor (o îngroșare) în locul de îmbinare a celor doi parteneri. Cel mai folosit exemplu este cazul soiului de măr „Delicios auriu“ altoit pe M.9. În livezile noastre numeroși pomi manifestă creșteri inegale sau formează hipertrofii la locul de altoire, dar trăiesc până la vârsta de 50-60 ani și rodesc abundent. Aceasta denotă că diferența de creștere între epi- și hipobiont, sau hipertrofia la locul lor de unire nu înseamnă o lipsă prea mare de compatibilitate. Simptome de lipsă mai accentuată de compatibilitate, grupate de Herrero (1962) sub denumirea de incompatibilitate localizată, sunt: procentul redus de prindere la altoire; slaba rezistență mecanică în punctul de sudură (dezbinare ușoară), cum este cazul la altoirea soiurilor de prun pe zarzăr sau la altoirea unor soiuri de cais pe corcoduș. Incompatibilitatea localizată este asociată cu discontinuitatea cambiului și a țesuturilor vasculare și prezența parenchimului în zona altoirii. De exemplu, în asociația „Delicios auriu“ altoit pe M-7, tuburile (vasele conducătoare) ciuruite au fost necrozate (Roy Simonds, 1987). Tot Herrero grupează, sub denumirea de incompatibilitate translocată, simptome mai ușoare sau mai grave care însă se manifestă după unul sau mai mulți ani de conviețuire: îngălbenirea sau înroșirea prematură a frunzelor toamna și căderea lor începând de la vârful lăstarilor, diferențierea prematură a mugurilor florali, urmată de înflorire toamna, sau pieirea pomilor în livadă după mulți ani de viață etc. Mai elocvent, în sensul că se manifestă după o foarte lungă perioadă de timp, este cazul altoirii soiurilor de nuc (*Juglans regia*) pe nuc negru (*Juglans nigra*), care dau prindere bună. După o conviețuire de 25-30 de ani, vârsta limită a culturilor

rentabile pentru această asociație (N. Mihăescu, 1977), se constată existența unei zone necrozate la locul de îmbinare între *J. regia* și *J. nigra* (E. Germain, 1975). Această incompatibilitate, care poate explica talia mai redusă, intrarea pe rod mai rapidă și durata de viață mai scurtă, nu este însă atât de mare încât să împiedice utilizarea acestui portaltoi în țări ca Franța, SUA și Turcia, cu tradiție în cultura nucului. (P. Parnia și colab., 1984) Un alt exemplu îl constituie asociația soiului de măr „Granny Smith“ cu portaltoiul M-26, care manifestă simptome de compatibilitate redusă; dar a durat 25 de ani și a dat producții foarte bune. (Roy Simonds, 1987) Din categoria incompatibilitate translocată accentuată se citează și altoirea mărlui pe păr, unde se produce concreșterea, însă după un an de conviețuire, în majoritatea cazurilor, altoiul moare. N. Constantinescu (1967) arată că în timpul iernii între altoiul măr și portaltoiul păr se produce un strat izolator de suber. În aceeași categorie intră frecvențele cazuri de dezbinare a unor soiuri de păr („Williams“, „Favorita lui Clapp“ și „Abatele Felte“) altoite pe gutui după ce, anterior, au crescut și au rodit satisfăcător (P. Parnia și col., 1984). Herrero mai citează și incompatibilitatea virotică, întâlnită la drupacee în special, dar și la nuc. Modul cum reacționează plantele la altoire și în conviețuirea ulterioară pare a fi dependent de foarte numeroși factori, și anume: *particularitățile morfologice* (dimensiunile vaselor conducătoare); *particularitățile fiziologice* (vigoarea) sau cele *fenologice* (ritmul diferit de parcurgere a fenofazelor); *gradul de înrudire și vârsta* celor doi parteneri etc. Unii autori (E. Matula, Richs și Hafekost, după M. Coutanceau) presupun că sudarea, vascularizarea și creșterea normală sunt favorizate de concordanța dintre dimensiunile vaselor conducătoare ale celor doi parteneri. În diferența dintre dimensiunile acestor țesuturi ar putea să rezide explicația apariției hipertrofiilor la punctul de altoire, precum și a unora dintre celelalte simptome de compatibilitate redusă. Vigoarea diferită (Weber, 1962) poate explica, de asemenea, diferențele de creștere ale celor doi parteneri. După același autor, pornirea în vegetație și intrarea în repaus la date diferite (ipoteza fenotipică) ar putea provoca apariția hipertrofiilor și căderea prematură a frunzelor. M. Coutanceau compară efectul acestor nepotriviri în ritmul de vegetație cu efectul unei incizii inelare, în urma căreia substanțele elaborate rămân la dispoziția altoiului care se îngroașă. Ipoteza fiziologică (Mose și Garner, 1954) explică unele simptome prin metabolismul de intensitate diferită a simbiionților, raportul necorespunzător între absorbția hipobiontului și

transpirația altoiului, presiunea osmotică diferită etc. Alți cercetători (Breviglieri, 1954; Scaramuzzi, 1954; Morettini, 1963) presupun că biochimismului plantelor altoite îi revine rolul preponderent. În acest sens, la unele asociații soi-portaltoi s-a constatat modificarea activității unor enzime, cum sunt catalaza sau peroxidaza, metabolismul hidraților de carbon și în special al amidonului. Acumularea acestuia din urmă în țesuturile situate deasupra punctului de altoire și absența lui dedesubt provoacă „înfometarea“ rădăcinilor, degenerarea floemului etc., ceea ce duce până la urmă la moartea individului. Gradul de înrudire al partenerilor altoiți influențează și el compatibilitatea. Se obțin rezultate bune destul de ușor, dacă soiurile se altoiesc pe specia sălbatică din care au provenit sau dacă se altoiesc două specii aparținând aceluiași gen. Rezultate bune se obțin și în cazul când altoiul și portaltoiul fac parte din genuri diferite (piersic pe corcoduș, cais pe prun, păr pe gutui). Cazuri de reușită a altoirii unor plante din familii diferite se cunosc abia câteva. Nu se cunosc deocamdată cazuri de altoire a plantelor monocotiledonate pe dicotiledonate. Toate acestea sugerează concluzia că plantele mai puțin înrudite dau rezultate mai slabe la altoire, sunt mai lipsite de compatibilitate și, dimpotrivă, cu cât sunt mai înrudite, ele au compatibilitate mai mare. De la această „regulă“ există însă și excepții. Așa este cazul altoirii mărlui pe păr, două specii foarte înrudite din aceeași familie (*Rosaceae*) și subfamilie (*Pomoideae*), care dau „prindere“ slabă la altoire și apoi mor după un an. La puținele plante obținute prin altoirea părului pe măr, care au trăit, s-au observat diferențe mari între grosimea tulpinii și a rădăcinii, adică au apărut simptome caracteristice de compatibilitate redusă. În sfârșit, compatibilitatea la altoire mai depinde foarte mult și de vârsta plantelor care se altoiesc. Plantele tinere au compatibilitate mai bună la altoire pe diferite portaltoiuri decât plantele mature și bătrâne. În practica îndelungată a altoirii se întâlnesc însă și cazuri care nu pot fi explicate prin nici una din ipotezele prezentate anterior. De exemplu, unele soiuri de păr („Curé“, „Beurré Hardy“) dovedesc compatibilitate pe gutui, iar alte numeroase soiuri de păr sunt lipsite de compatibilitate cu acest portaltoi. Altoirea cireșului pe mahaleb constituie o practică frecventă în pomicultură, ca și altoirea unor soiuri de păr pe gutui. Dacă în perechile respective se inversează rolurile (mahaleb pe cireș, gutui pe păr), succesul altoirii este nesigur (Ch. Baltet, 1907). Se mai cunosc și numeroase cazuri când lipsa de compatibilitate este înlăturată prin folosirea unui „intermediar“. Astfel, pentru a obține pomi de talie mică din soiurile de păr incompatibile

cu gutuiul, se altoiește pe acest portaltoi mai întâi un soi compatibil (ex., „Curé“) apoi pe lăstarul de Curé, care devine intermediar, se altoiește soiul de păr lipsit de compatibilitate cu gutuiul. În legătură cu compatibilitatea, în literatura de specialitate există și date privind unele încercări de apreciere a ei înainte de efectuarea altoirii: metoda conductibilității electrice prin punctul de altoire (Ewans, cit. de Parnia și col., 1984); testarea amidonului (Katzfuss, 1964); testarea enzimatică (Kaimakan, 1968) și testarea serologică (Minoiu, 1973). Până în prezent, nici una dintre aceste metode nu a reușit să fie utilizată curent în producție. Aceasta se datorește, pe de o parte, gradului insuficient de certitudine pe care îl oferă, precum și faptului că încercările respective sunt de dată recentă, astfel că nu a existat timpul necesar pentru valorificarea comportării simbioților „în conviețuire ulterioară“. Rezultă că problema compatibilității este încă insuficient cunoscută, dar că este absolut necesar să se țină seama de acest fenomen în practica altoirii. Prin experiența practică a „pepinieristilor“, s-a reușit să se stabilească portaltoiurile cele mai potrivite pentru toate plantele care se înmulțesc prin altoire. O a treia condiție biologică de care depinde reușita altoirii este starea fiziologică a partenerilor. În momentul executării altoirii, țesuturile celor doi parteneri trebuie să aibă o turgescență normală, adică să le fie asigurată umiditatea fiziologică necesară. Această condiție trebuie avută în vedere, în special, pentru porțiunile ce se detașează și care sunt expuse deshidratării datorită faptului că evaporarea continuă, pe când aprovizionarea cu apă este întreruptă. Portaltoiurile care rămân, de obicei, pe rădăcini proprii au asigurată, în mod natural, umiditatea fiziologică necesară. Pentru îndeplinirea acestei condiții biologice, în cazul că altoirea se face în timpul vegetației, este necesar: să se micșoreze suprafața de evaporare a apei din altoi imediat după detașare. Aceasta se realizează prin înlăturarea completă a tuturor frunzelor, inclusiv a porțiunii nelignificate a altoiului (pe unde, de asemenea, se evaporă multă apă); să se mențină altoiurile într-un mediu umed, pentru a se micșora evaporarea prin stomatele existente direct pe lăstar. Aceasta se realizează prin menținerea altoiurilor acoperite, ferite de arșița soarelui și de vânturi (curenți de aer) care usucă. De obicei, altoiurile se mențin și se transportă învelite în mușchi umed, cârpe umede și în timpul executării altoirii se mențin cu baza în apă (pe circa 1 cm) în vase acoperite; altoirea trebuie să se facă foarte repede, de preferat imediat după recoltarea altoiurilor, pentru ca umiditatea fiziologică naturală să se păstreze, până la prindere. În cazul în care altoirea se face în perioada de repaus

vegetativ al plantelor, din momentul recoltării altoiurilor (începutul iernii) trece mult timp până la executarea altoirii (primăvara). În acest caz, pentru păstrarea umidității fiziologice este necesar ca altoiurile să fie păstrate stratificate în nisip reavăn, pentru a nu se deshidrata. Foarte importantă este asigurarea umidității fiziologice a ambilor parteneri și după efectuarea altoirii. În acest scop altoirile în ochi dormind se mușuroiesc, iar cele care provoacă răni mari (ex., despicătura) se ung cu ceară de altoit. O altă condiție biologică importantă este vârsta altoiului. Acesta trebuie să fie tânăr, în primul an de vegetație, sau cel mult la începutul anului al doilea. Altoirea cu ramuri mai bătrâne dă rezultate slabe. Portaltoiul poate fi de vârstă mai înaintată, în unele cazuri chiar bătrân (40-50 ani), fără să aibă influență prea mare asupra prinderii la altoire. **Condiții climatice:** Temperatura joacă rolul primordial. Formarea calusului începe lent la temperaturi în jur de 5°C și se accelerează în paralel cu creșterea ei, atinge un maximum la o temperatură caracteristică fiecărei specii, iar la 32°C activitatea cambiului se reduce simțitor la toate speciile. În privința temperaturii la care se înregistrează activitatea maximă de formare a calusului, la altoirile în câmp s-a constatat că nucul, cireșul, caisul și piersicul solicită căldură mai multă (în limitele indicate mai înainte), iar mărul, prunul și vișinul se mulțumesc cu mai puțină. În practică, la aceste altoiri se obțin rezultate bune când temperatura este cuprinsă între 18 și 27°C (P. Parnia și col. 1984). În cazul altoirilor la masă, la o temperatură de forțare de 20°C, se formează lent un calus dens, foarte favorabil concreșterii; la 30°C se formează repede un calus afânat spongios care se detașează cu ușurință, iar la 15°C formarea calusului încetează. Umiditatea mediului înconjurător are și ea o influență directă asupra prinderii la altoire, mai ales în primele faze când celulele parenchimatice cu membrana lor subțire, pot fi ușor deshidratate în condiții de uscăciune. Excesul de umiditate este, de asemenea, dăunător, deoarece favorizează instalarea mucegaiurilor și a ciupercilor patogene, mai ales în cazul forțării altoirilor în masă. Aerul influențează procesul de concreștere prin conținutul său în oxigen. Diviziunea rapidă a celulelor și creșterea lor sunt însoțite de o respirație intensă, deci de mare consum de oxigen, în insuficiența căruia fenomenele se desfășoară anormal, lent sau chiar pot fi împiedicate. **Condiții fitosanitare:** Starea de sănătate perfectă a celor doi parteneri în momentul altoirii constituie o condiție obligatorie. În ultima vreme s-a constatat că infecțiile cu virusuri și micoplasme produc pagube în acest domeniu. **Condiții tehnice:** Prinderea la altoire mai depinde și de o serie întregă de alte condiții

legate de cunoștințele și îndemnarea altoitorului precum și de calitatea uneltelor cu care lucrează. Îmbinarea întâmplătoare a două plante, fără să se realizeze contactul într-un anumit fel, nu dă rezultate și de altfel nici nu poate fi numită altoire; este necesar ca: îmbinarea altoiului cu portaltoiul să se facă în așa fel încât zonele lor generatoare să vină în contact; realizarea contactului între cele două zone trebuie făcută pe o suprafață pe care *practica a stabilit-o pentru fiecare metodă de altoire – suprafețele optime de contact* între zonele generatoare. De exemplu, la altoirile în despicătură și triangulație contactul trebuie să se realizeze pe o lungime de 3-5 cm; *obținerea unor secțiuni netede și plane* atât pe portaltoi cât și pe altoi. Acest lucru se realizează prin folosirea unor unelte foarte bine ascuțite, care să permită realizarea secțiunilor (rănilor) cu mare repeziciune și dintr-o singură mișcare, altfel se obțin secțiuni cu suprafața neregulată, cu striții sau ondulații, între care rămân goluri care stânenesc sau chiar împiedică sudarea; altoirea trebuie executată în condiții de *perfectă curățenie*. Secțiunile altoiului și portaltoiului trebuie ferite de nisip, praf, negreală de pe lama briceagului, umezeală, transpirație de pe mâna altoitorului sau de orice fel de alte impurități care împiedică formarea țesutului de rană (a calusului) și prinderea la altoire; tot atât de însemnată pentru reușită este și *rapiditatea* cu care se execută altoirea. Dacă între operațiile succesive ale altoirii trece timp și conținutul celulelor secționate vine în contact cu aerul, se formează acel strat izolator care împiedică prinderea; o condiție importantă este și punerea celor doi parteneri în *contact strâns*. În acest scop, la majoritatea metodelor de altoire se face legarea celor doi parteneri fără a se strivi celulele. Materialul de legătură nu trebuie să fie influențat de umiditate (ploi) și să fie relativ elastic; pentru reușita altoirii are mare importanță, de asemenea, și *epoca în care se execută lucrarea*. Datorită existenței a peste 200 de metode de altoire, această lucrare poate fi executată aproape în tot timpul anului. Unele dintre altoiri se pot executa numai în timpul vegetației (sub coajă, în ochi), fiind condiționate de existența curentului de sevă. Pentru perioada de repaus există alte metode de altoire (în despicătură, în triangulație, în copulație). Există însă anumite epoci când altoirile dau randament maxim. Astfel, pentru altoirile care se fac în timpul vegetației, cele mai potrivite epoci sunt primăvara la începutul circulației sevei și aproape de începutul toamnei, când seva își încetinește circulația, iar plantele se pregătesc să intre în repaus. După altoirile de primăvară, lăstarii formați ajung să se matureze (să-și coacă lemnul) până toamna și rezistă la temperaturile scăzute din timpul iernii. În cazul altoirilor făcute la sfârșitul

verii, mugurii altoi nu pornesc în vegetație, ci rămân în stare de repaus până în primăvara următoare. Trebuie evitată altoirea în timpul verii, când seva este abundentă și există pericolul de „încercare a ochiului” sau de pornire în vegetație. În acest din urmă caz se formează lăstari care nu ajung la coacere până toamna, astfel că în timpul iernii degeră. Indiferent dacă altoirea se face la începutul vegetației sau aproape de încheierea ei, este bine ca lucrarea să fie efectuată în zilele cu atmosfera caldă și calmă. Trebuie evitate zilele cu arșiță care usucă, precum și cele cu ploii abundente și reci. Pentru altoirile ce se fac în perioada de repaus a plantelor, cea mai bună epocă este aceea de la sfârșitul iernii, când nu mai există pericol de revenire a gerurilor mari (sfârșitul lunii februarie și începutul lunii martie), în zilele calde și lipsite de ploii. [40] **Tipuri de altoire.** În practică, se cunosc peste 150 de tipuri de **a.** Sunt folosite acelea care se execută ușor și dau rezultate bune la prindere.

A. prin alipire: se utilizează la plantele înrădăcinate, crescute alături în câmp sau în ghivece. Părților destinate **a.** li se înlătură fâșii egale de scoarță, se alipesc apoi prin suprafețele secționare și se leagă strâns cu rafie, fără a se acoperi mugurii. Rămân în această stare o perioadă de vegetație pentru concreșterea țesuturilor celor doi parteneri. În anul următor, altoiul se secționează sub punctul de **a.**, iar portaltoiul deasupra punctului de altoire. **A. cu ramură detașată:** altoiul folosit este o ramură (butaș) de un an cu muguri vegetativi, lungă de 40-80 cm și groasă de 8-12 mm. Cele mai folosite variante sunt: **a. prin copulație**, practicată atunci când altoiul și portaltoiul au aceeași grosime. Capetele celor doi parteneri se secționează oblic sub același unghi, se alipesc prin suprafețele lor și se leagă strâns cu rafie, pentru a se realiza concreșterea. Secționarea portaltoiului se face lângă colet sau la 1 m înălțime. Se practică în câmpul II al pepinierii pentru realtoiri. **A. cu ramură în despicătură** se face când portaltoiul este mult mai gros decât altoiul. Portaltoiul se secționează transversal, apoi se despică 3-4 cm în lungime. În despicătură se introduc 1-2 altoi fasonați sub formă de pană. Se leagă cu rafie și apoi se unge cu mastic. Se practică în perioada martie-aprilie, pentru altoirile în coroană. **A. cu ramură detașată sub coajă:** se aplică atunci când portaltoiul este prea gros față de altoi, când se altoiește pentru completarea ramurilor din coroană, ori pentru înnobilarea altoiului. Portaltoiul se retează transversal. Scoarța se crestează longitudinal pe o lungime de 3-4 cm, se îndepărtează de o parte și de alta marginile ei și se introduce altoiul cu 3-4 muguri, fasonat ca o pană la partea bazală. Se apropie scoarța portaltoiului de altoi, se leagă cu rafie și se unge cu

mastic. **A. cu ramură detașată în triangulație:** se folosește când portaltoiul este mai gros decât altoiul. Portaltoiul se retează transversal, apoi se aplică în plan vertical două tăieturi convergente rezultând un jgheab. Altoiul, fasonat triunghiular la partea bazală, se introduce în jgheabul format. Se leagă cu rafie și se unge cu mastic. Se practică în lunile martie-aprilie, pentru realtoiri în pepiniere (câmpurile II și III) sau în coroană. **A. cu mugur detașat:** altoiul este un mugur vegetativ detașat cu o mică porțiune de lemn, în stare dormindă sau în curs de creștere. Spre baza portaltoiului se face o incizie în scoarță sub formă de „T”, apoi se îndepărtează marginile și se introduce altoiul. Se îmbracă cu scoarța portaltoiului și se leagă cu rafie fără a se acoperi mugurul. Portaltoiul se taie deasupra altoiului după ce din mugur a rezultat un lăstar. **A. în ochi dormind** se face de la sfârșitul lunii iulie până la începutul lunii septembrie. **A. în ochi crescând** se face în perioada aprilie-mai, uneori și în iunie, în realtoiri din câmpul II al pepinierii. Altoiurile se recoltează în ziua folosirii sau cu 2-3 zile înainte. **A. în fluier** se practică la nuc. Altoiurile se recoltează în momentul utilizării. Perioada de **a.** este aprilie-mai. Succesul în **a.** depinde de concreșterea cât mai reușită dintre portaltoi și altoi. [50]

ALTOITOR, (agric.) specialist în domeniul altoirii. [40]

ALTOSTRATUS (AS), (meteor.) strat de nori cenușii sau albaştrii cu aspect striat, fibros sau uniform, acoperind total sau parțial cerul, putându-se determina poziția soarelui. Nu prezintă fenomenul halo. [54] Nori care vestesc vreme bună; plutesc la altitudinea de până la 5.000 m. [49]

ALTRUISM, (soc.) comportamentul manifestat de o persoană ce nu are nici un profit în mod direct, acesta aducându-i neplăceri sau făcându-l să-și asume riscuri, în timp ce camarazii săi, membrii grupului, profită de pe urma lui. [28]

ALTUN, rezervație naturală din China. Suprafața, 4.500.000 ha. Altitudine maximă, 6.161 m. Situată în sud-estul provinciei Xinjiang. Întinderea pe care o ocupă este mai mare decât Elveția. Rezervația este cea mai mare din China. Pe teritoriul rezervației se găsesc izvoare carbogazoase la care temperatura este de cca 60°C. Peisajul frapează prin abundența ghețarilor, deșerturilor pietroase și a mlaștinilor de altitudine înaltă, populate de microorganisme. Solul este tipic stepelor și deșerturilor alpine. Vegetația include 300 de specii de plante. În cadrul faunei, de o protecție specială se bucură turmele de antilope tibetane, oile argal, iacul și asinul sălbatic, leopardul zăpezii, iar dintre păsări vulturul auriu, cocorul cu gât negru, gâsca cu cap cafeniu, rața sălbatică roșie. La altitudinile de 5.200 m, în pâraiele repezi, trăiește zvrârluga alpină. În straturile de roci paleozoice se

întâlnesc scoici și corali ce atestă prezența unor ape maritime în trecutul îndepărtat. [50]

ALULĂ¹, (zool.) la insecte, structură în formă de solz diferențiată în partea bazal posterioară a aripilor anterioare de la diptere, cu rol de a proteja balansierul alături de scvamă. [62]

ALULĂ², (bot.) la unele plante, aripioară pe tulpină, pe fruct, pe sămânță. [50]

ALUMINIU (Al), (chim.) element chimic cu caracter metalic din grupa a III-a principală, având Z 13 și structura învelișului electronic [Ne] 3s²3p¹. A fost obținut de F. Wöhler, în 1827, prin reducerea clorurii de aluminiu cu potasiu metalic. Interesul tehnic pe care-l prezintă Al metalic se datorește în primul rând greutateii sale specifice mici (d 2,70). Este un metal alb-argintiu cu p.t. 660°C, p.f. 2500°C, foarte maleabil și ductil, foarte bun conducător de căldură și de electricitate. În stare pură este stabil în aer, datorită formării unui strat protector de oxid la suprafața metalului. [36] Component aproape universal al silicaților, aflat atât în argile cât și în rocile granitice. Este elementul cel mai abundent din ecosferă. Sub formă de microcristale de aluminosilicați constituie praful mineral atmosferic pe care noi îl respirăm. În apele de suprafață este prezent sub formă de microparticule de argile insolubile în suspensie, care îi conferă acestora o anumită turbiditate. Poate pătrunde în organismul uman prin căile respiratorii și plămâni. Pe cale digestivă, în alimentația normală absorbită de un adult se găsesc în medie 10-100 mg Al, din care o parte este solubilă. Întoxicarea cu Al determină anemii, reducerea numărului de globule roșii, demență senilă și presenilă la unele persoane. [41] Conținutul din soluri, exprimat ca Al₂O₃, variază între 2 și 12%, în solurile foarte alterate, în laterite, poate ajunge până la 20-60%. În solurile acide Al devine cation schimbabil predominant, întâlnindu-se în cantități apreciable în soluția solului și având efect negativ asupra plantelor. [29] Constituenți primari: feldspați, feldspatoizi, mice, piroxeni, amfiboli. Se fixează în minerale argiloase și în hidroxizii de aluminiu din bauxită. Se obține pe cale electrolitică utilizând ca materie primă bauxita. [25] Intră în compoziția multor aliaje, folosite în construcția avioanelor, automobilelor, confecționarea de piese mecanice, aparate, cabluri electrice etc. [36]

ALUMINIU SCHIMBABIL, (pedol.) ion trivalent adsorbit în pozițiile de schimb ale mineralelor argiloase. [29]

ALUN (*Corylus*), (agric.) genul cuprinde 9 specii spontane de arbori și arbuști, fiecare cu numeroase soiuri. În România cresc spontan 3 specii: alunul comun, alunul turcesc și alunul roșu. [40]

ALUN COMUN (*Corylus avellana*, fam. *Betulaceae*), (agric.) se mai numește *alun european*; areal: Europa, cu excepția Peninsulelor Iberică și Scandinavă, Turcia, Liban, Siria, Iran. Este un arbustoid de vigoare mijlocie (3-5 m înălțime), rustic, merge bine în zona cu t^o medie anuală 10-16°C și fără brume târzii de primăvară, cu precipitații abundente (700-1.200 mm anual) pe soluri permeabile (textură mijlocie) cu pH 5,5-7,8 și calcar maximum 10-12%, are sistem radicular trasant, lăstari cenușiu-deschis cu peri glandulari. Frunzele sunt mari, cordiform rotunjite, cu lobi mici și pețiol scurt. Flori unisexuat monoice; florile femele înfloresc foarte timpuriu (februarie-martie), stigmatul rămânând receptiv 2-3 săptămâni până încep să se deschidă antenții (flori mascule) și se eliberează polenul. Apoi tuburile polinice se alungesc până la baza pistilului unde rămân 2-3 luni până ce se dezvoltă ovulul și are loc fecundarea (sfârșit mai-iunie) Antenții constituie sursă importantă de polen, hrană proteică pentru albine. Polenizarea este anemofilă. Caracteristic pentru alun este faptul că, la majoritatea covârșitoare a cultivarelor, maturitatea gameților masculi este asincronă cu a celor femeli (dichogamie). Din acest punct de vedere există cultivare *protandre* la care maturarea gameților masculi precedă pe cea a florilor femele și cultivare *protogine* la care maturitatea gameților femeli are loc înaintea celor masculi și numai în mod cu totul excepțional sunt cazuri de maturare concomitentă. Datorită acestui fenomen de dichogamie este necesară plantarea a 3-5 cultivare de alun în aceeași parcelă. Comportamentul soiurilor de alun în procesul de polenizare și fecundare precum și slaba polenizare (determinată de condițiile atmosferice și de lipsa polenizatorilor) explică faptul că în 3-4 ani din 10 recoltele sunt mici sau chiar total absente. O vreme caldă provoacă înflorirea timpurie și mărește pericolul de îngheț al florilor. Fructele stau grupate câte 2-3 și au involucrul de aceeași lungime sau mai scurt decât aluna care este sferică, mai rar alungită și de culoare cafenie-cenușie. Fructele ajung la maturitate în perioada august-octombrie. Alunul comun a participat la formarea principalelor cultivare existente în prezent. [40]

ALUN DE GUYANA (*Pachira aquatica*, fam. *Bombacaceae*), (agric.) pom originar din America tropicală, atingând până la 5-6 m înălțime, cu frunze compuse-palmate cu 5 lobi; trunchiul este adesea îngroșat la bază. Nu se teme de exces de umiditate, crește pe malul apelor cu toate că poate să crească și pe platouri cu bună capacitate de retenție a apei. Florile sunt galbene, cu numeroase stamine albe sau roze. Fructul seamănă cu o cabosă de cacao și este o capsulă lemnificată de 15-25 cm lungime și conține

numeroase semințe de 3-4 cm diametru. Acestea sunt comestibile crude, dar fierte sau prăjite amintesc de castanele din Europa. În România este folosit ca plantă ornamentală de apartament cultivată în ghivece mari. Înmulțirea se face prin semințe sau prin butași din porțiunea coaptă a lăstarilor. [40]

ALUN ROȘU (*Corylus maxima* var. *atropurpurea*, fam. *Betulaceae*), (agric.) se mai numește *funduc*. Se întâlnește și în țara noastră. Este răspândit în Peninsula Balcanică, Europa sud-estică și Asia Mică. A participat la formarea unor cultivare cu fructul mare și coaja subțire. Se aseamănă cu alunul comun dar este mai viguros (până la 10 m înălțime), formează amenți mai mari (până la 9 cm). Și fructele sunt mai mari decât ale alunului comun, sunt acoperite de involucru de două ori mai lung decât aluna și grupate câte 2-8. Specia este rezistentă la boli și dăunători și suportă până la 10-15% calcar în sol. **Cultivare:** Soiuri cunoscute – peste 150 de cultivare dintre care mai răspândite sunt: Uriaș de Halle, Lungi de Landsberg, Timpurii de Trapezunt, Lambert roșu, Merveille de Bolwiller, Cosford. În România au fost create o serie de cultivare: Cozia, Vâlcea 22, Romavel și se mai cultivă Uriașe de Halle, Furfulac, Tonda gentile, Tonda romana, Tonda delle Langhe, Fertil de Coutard, Daviana, Lambert. Mai sunt cunoscute speciile *Corylus pontica*, *Corylus americana* și *Corylus colurnoides* care însă nu cresc spontan în zona noastră. **Particularități culturale:** Cultura alunului este concentrată în Asia (70% din producția mondială) urmată de Europa (20%), iar principalele țări producătoare sunt: Turcia, Italia, Spania, Grecia. Alunul se înmulțește prin drajoni, marcotaj, butași sau altoire. Plantația de producție de tip clasic cuprinde 350 pomi/ha sau de tip intensiv (500-1.250 pomi/ha) ceea ce înseamnă distanțe de plantare 6 x 6 m în primul caz și 5/3-4 m în al doilea, având grijă să fie 3-5 soiuri în parcelă. Pomii se conduc sub formă de tufă, vas ameliorat sau palmetă evantai. Alunul poate fi folosit și ca perdea antierozională. Începutul rodirii are loc în anii 3-4 de la plantare, iar în perioada de rodire maximă se obțin cca 2t/ha adică 2-3 kg plantă. Recoltarea se face cu involucru sau la uscarea achenelor, în august (soiuri timpurii) și în septembrie (soiuri tardive) prin scuturare sau, mai recent, prin aspirare (pick up rotativ). O dată la 2-3 ani este necesară fertilizarea cu 100-150 kg N + 80-100 kg P₂O₅ și 100-120 kg KO₂/ha. Bolile care provoacă pagube sunt: Monilia Botritis, Xantomonas și Erwinia amilovora, iar dintre insecte gărgărița alunelor și viermele alunelor. În perioada secetoasă este necesară irigarea. Păstrarea și valorificarea fructelor se face în funcție de modul de recoltare. Alunele în involucru se pot păstra 2-3 săptămâni la 2°C și 80% umiditate

atmosferică. Cele fără involucru se usucă la aer cald (35-40°C) până ating 6% umiditate, după care se păstrează până la recolta următoare. Ținând seama că producția actuală nu satisface cererea, cultura poate fi extinsă, rentabilitatea și valorificarea producției fiind certe. Alunul cu frunze roșii este utilizat și în scopuri ornamentale. [40]

ALUN TURCESC (*Corylus colurna*, fam. *Betulaceae*), (agric.) crește ca arbore și ajunge la 20-28 m înălțime. Fructele sunt grupate câte 2-8, având involucrul mai lung decât aluna, laciniat, cleios. Miezul este mic, foarte bogat în ulei și are gust plăcut; nu umple complet golul din fruct. Coaja fructului este foarte tare, astfel că miezul se scoate foarte greu. *Alunul turcesc* crește încet și trăiește 200 de ani, intră pe rod mai târziu decât alunul comun și dă producții mai mici. Fructele se coc târziu (septembrie-octombrie). Pomul are rădăcini profunde. Se înmulțește prin semințe și transmite fidel caractere la urmași. Se utilizează ca portaltui pentru a obține plante cu trunchi. *Corylus colurna* este răspândit în Țările Baltice, Bielorusia, Caucaz, Turcia, Grecia, Italia, Franța, Spania. La noi în țară crește spontan în rezervația științifică Domogled (Băile Herculane și în localitățile Baia de Aramă, Călugăreni și Obârșia din Oltenia – pe coame de deal, pe pante calcaroase în amestec cu gorunul și fagul). [40]

ALUNECARE DE TEREN, (geomorf.) termen generic ce desemnează atât procesul de glisare (deplasare) a unei mase de roci pe o suprafață înclinată umețată și plastică, cât și forma de relief rezultată. Principalele elemente morfologice: abruptul (râpa) de desprindere, corpul alunecării, fruntea alunecării și patul (suprafața) de alunecare. În funcție de criteriul utilizat există mai multe tipuri de alunecări de teren. După criteriul morfologic se deosebesc: **a. curgătoare**, **a. lenticulară**, **a. monticulară (în movile)**, **a. în trepte**, **a. în valuri** etc. [25]

ALUNIȘ, (agric.) suprafață de teren pe care există un mare număr de indivizi din specia alun; o plantație (livață) de aluni. [40]

ALURĂ, 1. (zootehn.) Mod de deplasare a unui animal. Principalele **a.** ale calului sunt: pasul, trapul și galopul. **2.** (soc.) Felul de a se mișca; ținută, înfățișarea unei persoane. **3.** (sp.) Viteza de succesiune ciclică sau aciclică a unei acțiuni individuale sau colective în competițiile sportive. **4.** (nav.) Unghi format de planul median, longitudinal-vertical al unei nave cu direcția vântului. [31]

ALUVIAL, (pedol.) termen care, în sistemul român de clasificare a solurilor, indică, la nivelul de tip, solurile formate pe aluviuni; în profilul acestor soluri se mai observă stratificarea materialului parental. [29]

ALUVIU, (geol.) epocă geologică a Cuaternarului superior, începând de la retragerea ghețarilor și până în prezent. [50]

ALUVIUNE, (acv.) material sedimentar alcătuit din fragmente de rocă de diferite mărimi (de la pietriș și nisipul grosier până la particulele fine de argilă), dispus de regulă stratificat pe profil, provenit din viituri și revărsări de ape curgătoare, după liniștirea acestora. Depunerile se fac în depresiuni, pe maluri și în albia minoră a râurilor. Sub aspect ecologic aluviunile sunt biotopuri primare complet nede, deschise proceselor de colonizare cu vegetație și cu alte organisme (eceză). Faza următoare, de edificare a unor biocenoze stabile (singeneză) în lunci, se realizează mai rar, din cauza repetării cvasipermanente, an de an, a inundațiilor. De aceea, fitocenozele din luncile joase sunt tinere, simplu structurate și cuprind puține specii forestiere principale (salcie, plop, arin, frasin etc.). [4]

ALUVIUNI, (geomorf.) materiale detritice transportate în suspensie sau prin târâre de apele curgătoare și depuse în albie sau la gura de vărsare, creând diferite forme de relief alcătuite din depozite aluvionare. Granulometric, sunt formate din: mături fine (sub 0,01 mm), mături grosiere (0,01-0,1 mm), nisip (0,1-2 mm), pietriș (2-70 mm), bolovăniș (70-120 mm), bolovani (peste 120 mm). [25]

ALUVIUNI ÎN SUSPENSIE, (acv.) material detritic de mărime hidraulică redusă care este transportat în suspensie de apa râurilor. Ele constituie partea cea mai mare din debitul solid total al râurilor (90-98%), exceptând râurile torențiale de munte, unde aluviunile de fund au valoare mult mai însemnată decât cele în suspensie. [50]

ALUVIUNI TĂRÂTE, (acv.) material detritic mare (pietriș, bolovani) care se deplasează pe fundul râurilor prin rostogolire intermitentă sub acțiunea apei. În regiunile de munte, materialele transportate pot atinge diametrul de 0,5-0,7 m. O dată cu reducerea vitezei curentului, **a.t.** sunt depuse, dând naștere bancurilor de pietriș, bolovăniș, așezate oblic față de direcția de curgere a râului. Materialul nisipos se deplasează sub forma unor bancuri care au aspect asemănător cu dunele. La viteze mici ale curentului (sub 0,5 m/s) bancurile de nisip se deplasează pe fundul râului cu viteze de 400-500 ori mai mici decât viteza apei. [50]

ALVEOLAR, (biol.) de forma alveolei, privitor la alveole, care aparține alveolelor, cu alveole – structură ce aparține biologiei. [50]

ALVEOLAT, (bot.) organ prevăzut cu alveole, cu cavități mici, cu gropițe. La plante, receptacul floral alveolat, aspect întâlnit la splinută (*Solidago*

graminifolia); semințe alveolate, întâlnite la sparcetă (*Onobrychis* sp.); nectarină alveolată. [50]

ALVEOLĂ, gropiță, cavități mici pe suprafața unor organe, în interiorul unor organe sau pe suprafața terestră. **1.** (bot.) La plante, semințe cu alveole pe suprafața lor (semințe alveolare), nectarine cu alveole pe suprafața lor (nectarine alveolare). **2.** (zool.) La plămâinii mamiferelor, *alveolă pulmonară*, cavitate sferică de dimensiuni mici, situată la extremitatea unor bronhiole cu rol în schimbul de gaze O₂ și CO₂. **3.** (geol.) Despre suprafața terestră, mică excavație în rocile regiunilor deșertice, rezultată din acțiunea mecanică a vântului sau din eroziunea diferențială. [50]

ALVEOLE, (anat.) cavități în care se găsește aer, un organ sau un conținut organic; **a. dentales** reprezintă spațiul unde se află dispus un dinte, fixându-se prin ligamentul alveolar de pereții osoși. Se disting: **a. dentales maxillae** și **a. dentales mandibulae**; **a. pulmonis**, ramificațiile terminale ale conductului aerian bronhoalveolar la nivelul cărora are loc hematoza. [43]

ALVEOLECTOMIE, (med. u.) rezecție chirurgicală a unei părți din procesul alveolar (maxilar) pentru îndepărtarea diferitelor procese patologice sau extragerea resturilor radiculare. [43]

ALVEOLITĂ, (med. u.) **1.** Inflație septică a alveolei dentare, complicație întâlnită după o extracție dentară, provocată de infectarea și necrozarea pereților osoși alveolari și caracterizată prin dureri violente de tip nevralgic. Poate fi: **a. umedă**, **a. uscată**. **2.** Leziune elementară a diferitelor boli pulmonare, manifestată prin inflamație alveolară. Ea poate fi: **a. canceroasă**, invazie neoplazică intraalveolară pe cale limfatică, mai rar canaliculară; **a. catarală**, alveolită caracterizată prin trecerea în lumenul alveolei a unui exsudat sărac în proteine, conținând elemente celulare alterate și desprinse de pe pereții alveolari; **a. cu celule cu praf**, alveolită de tip cataral în care celulele alveolare au înglobat particule de praf pătrunse în alveolă pe cale aeriană; **a. fibroasă**, alveolită cu exsudat bogat în fibrină, care apare sub formă de rețea, umplând cavitățile alveolare în cadrul pneumoniei crupoase; prin organizarea exsudatului poate apărea procesul de fibrozare, complicație ireversibilă; **a. fibrohemoragică**, alveolită cu exsudat bogat în fibrină și eritrocite (formă întâlnită în prima fază a pneumoniei); **a. fibrinoleucocitară**, alveolită în care exsudatul este bogat în fibrină și granulocite (formă întâlnită în a doua fază a pneumoniei); **a. hemoragică**, cu exsudat bogat în eritrocite (formă întâlnită în infecții

hipertoxice); **a. fibrinoasă**, cu exsudat bogat în proteine și rare elemente celulare. [43]

ALVEOLIZA, (med. u.) topire progresivă a procesului alveolar osos, prin resorbția completă a elementelor țesutului osos. [43]

ALVEOLON, (stomat.) punctul craniometric de la care o linie dreaptă tangentă la suprafața posterioară a proceselor alveolare maxilare intersectează linia mediană a palatului dur sau sutura mediană palatină. [43]

ALVEOLOPLASTIE, (stomat.) intervenție chirurgicală de modelare în raporturi morfo-fiziologice a procesului alveolar în vederea restabilirii integrității arcadei prin tratament protetic. [43]

ALZHEIMER (boala ~, demența ~), (med. u.) formă de demență presenilă, întâlnită între 40 și 60 de ani, caracterizată prin crize de epilepsie, afazie, agnozie și apraxie. [60] Cea mai frecventă. Definiția ei se bazează pe criterii histopatologice: prezența plăcilor senile și a degenerescențelor neurofibrilare la nivelul cortexului cerebral. [28]

Am, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului Am. [29]

AMALGAM, aliaj sau sistem metalic în care unul din componenți este mercurul. Amalgamele se folosesc la extragerea unor metale (Au, Ag), în tehnica dentară pentru obturarea cariilor dentare etc. [36]

AMANETA (a), (ec.-fin.) a da un lucru în gaj și amanet. Operație prin care un debitor pune la dispoziția creditorului său un bun care garantează plata la scadență a unei obligații de plată. În cazul în care debitorul nu reușește să achite la scadență obligația asumată, atunci creditorul poate vinde bunul depus ca amanet. (N. Dobrotă, 1999) [1]

AMARA, lac de origine fluvială, localizat în România, cu suprafața de 156 ha și adâncime maximă de 3 m. Are apă amară datorită sulfatilor de natriu, magneziu și calciu, care predomină în compoziția lui chimică. Fiind un lac fără scurgere, în condițiile climatului arid, de stepă, s-a produs o concentrare de săruri având ca rezultat formarea nămolului cu calități terapeutice, fapt ce a atras și folosirea lui în balneoterapie. [45]

AMARANTACEE (Amarantaceae), (bot.) familie care cuprinde peste 800 de specii de plante dicotiledonate erbacee, răspândite pe tot Globul. Tulpini erecte sau repente. Frunze întregi, alterne sau spiralate, fără stipele. Inflorescențe spiciforme sau glomerulate. Flori hermafrodite sau unisexuate haploclamidee; perigon sepaloid cu 3-5 tepale libere; androceul din stamine în număr egal cu tepalele, gineceul

cu ovar unilocular, superior. Formulă florală: $\text{♂} * P_{5-3} A_{5-3} G_{(3-2)}$; $\text{♂} * P_{5-3} A_{5-3}$; $\text{♀} * P_{5-3} G_{(3-2)}$. Fruct uscat, pixidă sau indehiscent. Flora României conține 16 specii ce aparțin genurilor: *Celosia* și *Amaranthus*, $x = 8, 9, 17$. [50]

AMARICAULIS, (bot.) plantă cu tulpină amară. [50]

AMARILIDACEE (Amaryllidaceae), (bot.) familie care cuprinde peste 90 de genuri, cu cca 1.200 de specii de plante monocotiledonate erbacee, perene, răspândite în zonele temperate, subtropicale și tropicale din cele două emisfere ale globului. Subteran cu bulbi, rizomi, rădăcini îngroșate sau bulbotuberi. Frunze alterne pe 2-3 șiruri, dispuse bazal sau caulinar. Inflorescență unifloră sau multifloră: flori hermafrodite, bracteate cu hipsofile la bază; perigon actinomorf sau slab zigoform, cu tepale dispuse în 2 cicluri trimere; androceul din 6 stamine, rar 3 avortare sau transformare în staminodii, cu antere introrse; gineceul inferior sau semiinferior, în ovar cu placentă centrală și ovule anatrop. Formulă florală: $\text{♀} * \text{ sau ușor } \cdot | P_{3+3} A_{3+3} G_{(3)} \text{ sau } (3)$. Fruct capsulă, rar bacă. Seminte cu embrion drept, excentric, de jur împrejur cu endosperm. Importanță decorativă, ornamentală, unele folosite în alimentație. Flora României conține 16 specii din care 7 spontane aparținând genurilor: *Amaryllis*, $x = 11$; *Sternbergia*; *Leucorum*; *Galanthus*, $x = 12$; *Narcissus*, $x = 5, 7, 11$. [50]

AMATOFIL, (bot.) despre plante care cresc pe soluri nisipoase continentale sau maritime. Pe soluri nisipoase continentale deseori se întâlnesc speciile *Anthemis ruthenica*, *Arrenaria serpyllifolia*, *Cynodon dactylon*, *Hernaria glabra*, *Holoschoenus vulgaris*, *Plantago indica*, *Tribulus terrestris* etc., iar pe solurile nisipoase maritime *Antropogon ischaemum*, *Carex ligERICA*, *Chrysopogon gryllus*, *Eragrostis minor*, *Festuca pseudovina*, *Lithospermum arvense*, *Marrubium vulgare*, *Papaver dubium*, *Trapogon floccosus* etc. [50]

AMATOL, (milit.) exploziv de culoare alb-gălbuie, format din amestecul dintre azotatul de amoniu 50-80% și trinitrotoluen (exploziv brizant) 20-50%. Este întrebuințat în pulbere sau topit, ca exploziv de siguranță pentru mine și proiectile de artilerie. [31]

AMAZON, fluviu în America de Sud. Prin lungime (7.025 km), suprafața bazinului (7.180.000 km²) și debit de apă scurs este cel mai mare fluviu de pe Terra. În 1971, expediția condusă de Loren McIntyre stabilește izvoarele **A.** ca fiind râurile Ucayali și Apurimac (afluentul acestuia) cu izvoarele în lacul

- Intyre situat la 5.250 m altitudine în Anzii Peruvieni, Cordillera de Chila (masivul Nevada Mismi). Se varsă în Oceanul Atlantic printr-un estuar. Gura de vărsare a fost semnalată prima dată în anul 1500 de Vicente Yanez Pinzon care arată că apele dulci ale fluviului formează în Atlantic o adevărată Mar Dulce (Marea Dulce). [25]
- AMAZONIA**, parc național din Brazilia (statul Pará). Suprafața, 1.000.000 ha (1974). Ocrotește pădurea tropicală amazoniană cu peste 400 de specii de arbori uriași, fauna forestieră și piscicolă a fluviului Amazon, alcătuită, pe lângă cele 20.000 de specii de pești, și din 1.500 de specii de amfibieni, 6.000 de specii de reptile, 6.700 de specii de păsări și 450 de specii de mamifere, dintre care multe exemplare se află pe cale de dispariție: chinchilla (*Chinchilla laniger*), lutra ariranha (*Pteronura brasiliensis*), lutra (*Lutreola lutreola vison*, *Lutra pratensis*), nutria (*Myocastor coypus*), puma (*Felis concolor*), ocelotul (*Felis pardalis*), pisici sălbatice (*Felis geoffroy*, *F. tigrina*, *F. uredii*), vulpea roșie (*Vulpes fulva*), jaguarul (*Panthera onca*), lama (*Lama lama*, *L. pacos*), vicuna (*Vicuña vicuña*), maimuțele urlătoare (*Alouatta caraya*), maimuțele capucini (*Cebus apella cay*). O porțiune a parcului este străbătută de râul Tapajos, afluent al Amazonului (M. Ionescu, S. Condurățeanu-Fesci, 1985). [50]
- AMBALAJ**, material în care se împachetează produse, ex., în viticultură: struguri, vițe altoite, portaitoi; în pomicultură, fructe: mere, pere, gutui etc. [49]
- AMBARCADER**, (nav.) instalație care servește la îmbarcarea oamenilor și vehiculelor în vase, pe portițe (poduri umblătoare) și pe poduri plutitoare. [31]
- AMBARCARE**, (milit.) 1. Acțiunea de încărcare a navelor cu mijloace tehnice de luptă, materiale etc. și de luare la bord a oamenilor. 2. Timpul cât personalul unei nave face parte din echipajul acesteia. [31]
- AMBARDEE**, (nav.) în navigația maritimă și fluviatilă: 1. Abaterea bruscă de la drum a unei nave aflate în marș din cauza vântului și valurilor. A. este influențată de pescajul navei și de asieta ei. 2. Abatere executată de o navă aflată la ancoră (sau legată la geamandură), cauzată de efectul vântului și curentul apei. [31]
- AMBELOCARPIC**, (bot.) plante cu fructele avortate sau puține. [50]
- AMBER**, (genet.) mutație caracterizată printr-o terminare prematură a lanțului polipeptidic. Este rezultatul unei singure substituții de baze, care transformă un codon sens în codonul non-sens *UAG*. [20]
- AMBIANT**, (ecol.) ansamblul condițiilor locale de viață în care trăiește un organism. [2] → MEDIU ÎNCONJURĂTOR
- AMBIDEXTRIE**, capacitatea unei persoane de a se folosi cu aceeași îndemânare de ambele mâini. [28]
- AMBIGUU**, (lex.) exprimare care are sens echivoc, neclar, dubios, cu două sensuri; (biol.) cu origine sau poziție sistematică nesigură. [50]
- AMBISTOMIDE** (*Ambystomidae*), (zool.) familie care cuprinde urodele (amfibieni fără coadă). Unele din ele se reproduc de 2 ori pe an în stadiul larvar (de *Axolotl*), ex., *Ambystoma mexicanum* care trăiește în lacul Xochimilco. Altele se reproduc numai în stadiul de adult (*Ambystoma*) și au metamorfoză completă, ex., *Ambystoma tigrinum* care trăiește în lacul Texococo și Zunpajo din Mexic, precum și în alte lacuri din SUA. [50]
- AMBIVALENȚĂ**¹, (genet.) capacitate a unei gene de a avea un efect într-o anumită combinație genetică și alt efect în altă combinație genetică. [18]
- AMBIVALENȚĂ**², (psih.) dispoziție contradictorie sau bipolară a sistemului psihic, stare emoțional-volitivă caracterizată prin activarea concomitentă a două tendințe contrare față de unul și același obiect sau situație. [28]
- AMBLIPIGI** (*Amblypygi*), (zool.) ordin care cuprinde 60 de specii de arahnide. Au corpul deprimat, de 4-4,5 mm lungime, cu prosoma nesegmentată și opistosoma formată din 12 segmente. Legătura dintre prosomă și opistosomă se realizează printr-un peduncul. Chelicerele sunt biarticulate, la care articolul terminal are formă de gheară. Pedipalpii au tarsul ca o gheară recurbată, prehensilă. Prima pereche de picioare are rol tactil. Posedă 2 perechi de plămâni prin care respiră. Își caută hrana noaptea, hrană care constă din insecte. Ziuă stau ascunse, ex., *Charinus milloti*. [50]
- AMBOSARE**, (nav.) manevră prin care o navă ancorată se menține la o orientare convenabilă împotriva acțiunii vântului și curentului apei. În mediul militar, ea permite armamentului navei să acționeze cu eficacitate într-un anumit sector, să mențină nava într-o poziție care să ofere silueta minimă, să mențină nava într-o poziție favorabilă față de valuri sau hulă pentru a ușura manevra ambarcațiunilor în acțiuni de îmbarcare etc. [31]
- AMBOSELI**, parc național situat în Kenya. Suprafața, 326.000 ha (1947). Altitudine, 1.200 m. Se află la

20 km distanță sud de Nairobi, în regiunea Great Rift Valley (Marele graben african). Parcul se află cantonat în nordul Munților Kilimanjaro (5.895 m), denumiți „Frigiderul Ecuatorului“. Cantitatea medie de precipitații anuale este sub 400 mm. Reprezintă un ecosistem tipic de savană est-africană. Sursa permanentă de apă a regiunii este dată de izvoarele permanente din masivul Kilimanjaro. Vegetația este reprezentată de ierburi, tufărișuri spinoase, salcâmi în formă de umbrelă, acacii. Fauna extrem de abundentă cuprinde: elefanți, rinoceri, girafe, zebre, antilope, impala, gazele Thompson, hipopotami, păsări exotice viu colorate. În regiunile limitrofe se află o populație de 6.000 de locuitori din tribul Masai, 48.000 vite, 18.000 de oi și capre. În zonă, turismul s-a intensificat mult în ultimii 20 de ani. [50]

AMBRĂ, (biochim.) sin. *chihlimbar cenușiu*, substanță aromatică de culoare brună-cenușie, având consistența cerii. Ea provine din „cerneala“ secretată de moluștele cefalopode, care este consumată de cașalot și eliminată prin dejecțiile acestuia ce plutesc pe suprafața apei. Are miros de mosc. Este utilizată în parfumerie. [41]

AMBULACRU, loc de plimbare. **1.** (dendr.) Alee cu arbori. **2.** (zool.) La animale, organ de forma unui tub subțire, terminat de obicei cu o ventuză care servește la locomoție, respirație și pipăit, prezent la echinoderme. [50]

AMBULANȚĂ, vehicul destinat transportului la spital a celor accidentați sau grav bolnavi, iar în caz de război, instalații sanitare în spatele frontului. [50]

AMBUSCADĂ, (milit.) procedeu ce se organizează în toate formele și situațiile de luptă de către subunități de cercetare, infanterie, tancuri și de celelalte arme, de obicei cu efective mici și în timp scurt. Constă în dispunerea mascată a subunității pe direcția cea mai probabilă de deplasare a inamicului, cu scopul lovirii prin surprindere din mai multe direcții, pentru capturarea sau nimicirea lui, înainte de a riposta sau a primi ajutor. Procedeu a fost folosit cu iscusință de oștile române de-a lungul timpului, permițând obținerea unor succese importante cu forțe relativ puține. [31]

AMEIOZĂ, (genet.) înlocuire a meiozei printr-o diviziune care nu asigură reducerea numărului de cromozomi și, implicit, nici formarea gameților haploizi. [19]

AMELIORARE¹, acțiunea de a (se) ameliora. (agric.) Proces de creare a unor noi soiuri de plante de cultură și noi rase de animale, sau de îmbunătățire a soiurilor și raselor existente; proces de îmbunătățire a structurii și fertilității solului prin fixarea azotului atmosferic de

către bacteria *Rhizobium leguminosarum* aflată în nodozitățile plantelor *Fabaceae/Leguminosae*. [50]

AMELIORARE², (zootehn.) procesul modificării dirijate a genofondului populațiilor de animale domestice, în direcție utilă omului; proces analog celui de evoluție, de care diferă prin sens și mijloace (ameliorare = teorie evoluționistă aplicată). Unitatea de lucru a ameliorării este populația. [34]

AMELIORAREA SOLULUI, (prot. med.) ansamblu de măsuri care permit ameliorarea calității unui sol din punct de vedere al caracteristicilor lui fizice, mecanice, pedologice etc., în scopul mării fertilității și facilitării exploatării acestuia, respectiv al optimizării beneficiului. [3]

AMELIORAREA TERENURILOR DEGRADATE, (prot. med.) lucrări de consolidare și stăvilire a procesului de roadere și îndepărtare a stratului superficial de sol, provocat de apele de scurgere. În acest scop se realizează terase pe curbe de nivel cu platformă în contrapantă, împădurirea terenurilor afectate de eroziunea de suprafață etc. [50]

AMELIORATOR, (agric.) specialist ce aplică ameliorarea; soi cu însușiri superioare, utilizat pentru hibridare. [49]

AMENAJARE¹, sin. *amenajament*, sistem de măsuri privind organizarea unui spațiu oarecare prin modificarea ecosistemului la sfârșitul perioadei de exploatare sau prin crearea de noi habitate care să favorizeze reproducerea sau implantarea unor specii specifice. [3]

AMENAJARE², (zootehn.) modul de dispunere a diferitelor spații și dotări în interiorul adăpostului. [34]

AMENAJARE GENISTICĂ A TERENULUI, (milit.) activitate desfășurată de militari, constând în ansamblul de măsuri pentru protecția trupelor, armamentului și tehnicii de luptă împotriva acțiunilor inamicului și a efectelor armelor de nimicire în masă, prin executarea unui sistem de lucrări în teren, precum și pentru modificarea prin lucrări genistice a caracteristicilor terenului, în sensul de a favoriza acțiunile de luptă ale trupelor proprii și a îngreuna pe cele ale inamicului. Lucrările de **a.g.** constau din tranșee, șanțuri, adăposturi pentru oameni și tehnică, obstacole artificiale, lucrări de mascare, lucrări de comunicații. [31]

AMENAJARE HIDRAULICĂ, (hidr.) ansamblu de lucrări executate pentru a preveni stricăciunile provocate de ape sau pentru a folosi în diferite scopuri una sau mai multe surse de apă. [50]

AMENAJARE HIDROTEHNICĂ, (hidr.) ansamblul de lucrări realizate într-un bazin hidrografic, pentru a

folosi apele în diferite scopuri (apă potabilă, apă industrială etc.). [50]

AMENAJARE RURALĂ, (ecol.) planificarea și aplicarea unui ansamblu de măsuri, în vederea ameliorării structurilor unui spațiu rural și a protecției mediului natural aferent. [3]

AMENAJAREA PĂDURILOR, disciplină științifică și activitate practică de organizare în timp și spațiu a gospodăririi pădurilor, în conformitate cu condițiile ecologice și cu țelurile social-economice urmărite. Principiile de bază ale amenajării pădurilor sunt: 1. constanța și continuitatea producției de masă lemnoasă; 2. valorificarea integrală a produselor (lemn, fructe de pădure, ciuperci, vânat etc.); 3. menținerea și potențarea funcțiilor economice, ecologice și sociale ale pădurilor; 4. conservarea și protejarea valorilor floristice, faunistice, peisagistice și științifice ale pădurii; 5. promovarea în pădure a valorilor estetice și sanitar-recreative excepționale. Aceste principii, de multă vreme aplicate la păduri, sunt reluate în modernitate sub sintagma dezvoltare durabilă. Elaboratul tehnico-științific în care este redată toată organizarea teritorială a pădurilor potrivit principiilor enumerate poartă denumirea de „amenajament silvic“. El cuprinde hărți, tabele, descrieri și planuri de gospodărire și de recoltare a produselor pădurii eșalonate pe toată durata ciclului de producție, de regulă 100 de ani. Pentru a corecta eventualele schimbări în dezvoltarea normală a pădurii, din cauze naturale sau antropice, amenajamentele silvice se revizuiesc decenal. [4]

AMENAJAREA TERITORIULUI, (ecol.) sistem de măsuri privind organizarea unui spațiu oarecare în vederea ameliorării condițiilor de viață ale populației, dezvoltării activităților economice și punerii în valoare a resurselor naturale fără perturbarea ecosistemelor naturale. [3]

AMENAJAREA TORENȚILOR, ansamblu de lucrări și operațiuni de împiedicare a apelor torențiale de a produce eroziunea, transportul și depozitarea materialelor desprinse din scoarța terestră. [50]

AMENAJĂRI PISCICOLE, (pisc.) construcții și lucrări efectuate pe cursul apelor pentru a asigura adăpostul, oxigenul și hrana necesară creșterii și reproducerii peștilor. [10]

AMENAJĂRI VÂNĂTOREȘTI, (cineget.) construcții și dispozitive simple realizate în pădure pentru gospodărirea intensivă a efectivului de vânat: observatorul de vânatoare, hrănitorele pentru vânat, sărăriile etc. [42]

AMENAJĂRI VITICOLE, (agric.) reprezintă totalitatea măsurilor de combatere a eroziunii solului. [49]

AMENDAMENT, (agrochim.) substanță care se încorporează în sol pentru a corecta unele însușiri fizice și chimice nefavorabile ale acestuia. [29]

AMENDAMENT CALCIC, (agrochim.) amendament folosit pentru neutralizarea acidității solurilor și pentru îmbunătățirea stării fizice a acestora. Din punct de vedere chimic, amendamentul calcic poate fi un: carbonat, oxid, hidroxid sau silicat, precum: calcarul, dolomitul, tufurile calcaroase, piatra de var, varul ars, varul stins. Unele deșeuri industriale ca: spuma de defecație, carbonatul de calciu rezidual, zgura de furnal ș.a. sunt folosite drept amendament calcic. [29]

AMENDAMENT GIPSIC, (agrochim.) amendament folosit pentru neutralizarea alcalinității solurilor și pentru îmbunătățirea stării fizice a acestora. Se folosește gipsul ($\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$) sau deșeul (fosfogips) de la fabricarea îngrășămintelor chimice cu fosfor. [29]

AMENDARE, (agrochim.) operațiune de aplicare a unui amendament pe sol. [29]

AMENSAL, (ecol.) califică o specie inhibată în creșterea sa de către o altă specie. [3]

AMENSALISM, (ecol.) relație interspecifică ce se stabilește între două sau mai multe specii, animale sau vegetale, din cadrul aceluiași biotop, prin care dezvoltarea unei specii este inhibată de către o alta (în cazul speciilor vegetale, se manifestă printr-o modalitate specifică de secreții radiculare). [3]

AMENT, (bot.) mătășor, inflorescență racemoasă (spic) cu flori mici, unisexuate, sesile sau scurt pedicelate, fără periant (sau cu periant format din solzi), inserate în spirală pe o axă care atâră, de obicei cade, ex., mesteacăn (*Betula* sp.), salcie (*Salix* sp.), nuc (*Juglans regia*), alun (*Corylus avellana*), anin (*Alnus* sp.). [50]

AMENTACEE, (bot.) plante lemnoase cu inflorescență în formă de ament, ex., alunul, aninul, fagul, mesteacănul, nucul, salcia. Lemnul lor este folosit în industrie, dulgherie, meșteșuguri; scoarța unora (stejar, anin) este folosită în tăbăcărie; mugurii (anin negru) sunt folosiți în medicina umană și veterinară cultă și tradițională; fructele unora (alunele, nucile) sunt folosite în cofetărie etc. [50]

AMERICIU (Am), (chim.) element chimic radiocativ din grupa actinidelor, având Z 95 și stuctura învelișului de electroni $[\text{Rn}] 5f^7 7s^2$. A fost preparat pentru prima oară în 1944, prin iradierea plutoniului cu neutroni: ${}_{94}^{239}\text{Pu} (2n, \gamma) {}_{94}^{241}\text{Pu} \xrightarrow{\beta^-} {}_{95}^{241}\text{Am}^{13,2 \text{ ani}}$. Se dezintegrează prin emisie de particule α sau de electroni. [36]

AMERIZARE, (nav.) acțiunea de a ameriza, de a coborî. 1. Evoluția și manevra unui hidroavion sau a altui aparat de zbor special amenajat, prin care acesta

ia contact cu apa, se așază pe apă și alunecă pe suprafața ei până la oprire. **2.** Oprirea pe apă sau pe sol a unei nave cosmice. [31]

AMERSFOORT, (paleomorf.) interstadiu în paleomediul descris pentru prima dată în Olanda de W. H. Zagwijn și în Danemarca, sub numele de Rodenbaek, de S.T. Andersen. În Olanda, acest interstadiu se caracterizează prin dominația *Pinus-Betula* și prezența ștearsă a lui *Picea*, iar în Danemarca prin existența lui *Betula nana* și *Juniperus communis* într-un peisaj deschis. Interstadiul Amersfoort era marcat în sud-vestul Franței de un procent de împădurire destul de ridicat, datorită răspândirii alunului și pinului. Nu lipseau din pădure nici foioasele termofile, precum teiul, ulmul, stejarul, arțarul și frasinul. În jumătatea nordică a Greciei s-a relevat acum răspândirea stejarului (40%), alături de *Pinus nigra* și mai puțin *Tilia*, *Carpinus*, *Frasinus excelsior*, *Betula* etc. Interstadiul Amersfoort este cunoscut în Grecia sub numele de Doxaton, iar în România are drept corespondent oscilația climatică Nandru 1. O datare C14 stabilește pentru interstadiul Amersfoort vârsta de 61.550 î.Hr. [8]

AMFANTIU, (bot.) la plante, peduncul sau receptacul puternic dilatat, cuprinzând mai multe flori dispuse în inflorescențe cimoase, ex., smochin (*Ficus carica*). [50]

AMFIBIA (*Amphibia*), (zool.) clasă care cuprinde amfibienii (batracienii). Sunt animale tetrapode poichiloterme, cu tegumentul golaș, glandular și lipsit de formațiuni cornoase. Craniul este articulat la coloana vertebrală. Sternul lipsește. Posedă 10 nervi cranieni. Urechea este diferențiată în mijlocie și internă (labirint). Larvele speciilor actuale și adulții speciilor exclusiv acvatice au linie laterală. Larvele respiră prin branhiile (care uneori, la anumite specii, se mențin și la adult). Adulții au respirație pulmonară și cutanee (piele). Inima are 3 camere: 2 auricule și un ventricul. Circulația este dublă și incompletă. Aparatul excretor este un mezonefros. În timpul dezvoltării nu există amnios și alantoidă. Dezvoltarea postembrionară se face prin metamorfoză. Cuprinde 2 subclase: *Steocefalia* și *Lissamphibia*. [50]

AMFIBIONT, (zool.) organism cu viață terestră și acvatică, ex., amfibienii (broaștele). [50]

AMFIBIONTE, (hidrobiol.) organisme vegetale sau animale care pot trăi atât în apă, cât și pe uscat, ex. troscotul de apă, broasca, tritonul. [10]

AMFIBIOTIC, (zool.) **1.** pești care migrează din mediul marin în apa dulce sau invers; **2.** insectă, ale cărei larve acvatice posedă de obicei branhiile traheene; **3.** trăind în apă (forma larvară) și ulterior pe uscat (forma adultă). [57]

AMFIBIU, (hidrobiol.) cu viață terestră și acvatică, ex., plante de la marginea bazinelor acvatice care prezintă o parte a cormului în apă, iar altă parte în atmosferă; dintre animale, broaștele care își duc viața atât în apă cât și pe uscat, de unde și numele de amfibieni. [50]

AMFICARPIU, (bot.) arhegon persistent sub formă de înveliș și după fructificare. [50]

AMFICELIC, (zool.) biconcav, termen folosit pentru a descrie vertebrele la care corpul are o depresiune conică atât pe fața anterioară cât și pe cea posterioară. Acest tip de vertebră se întâlnește la majoritatea peștilor. [57]

AMFIDIPOID, (genet.) poliploid rezultat din dublarea numărului de cromozomi ai unui hibrid interspecific diploid. [56]

AMFIFITE, (bot.) plante ce se pot dezvolta în medii diferite (apă – uscat, apă – aer). [15]

AMFIFLOIC, (bot.) cilindrul central al plantelor, cu floem intern și extern de ambele părți ale xilemului. [50]

AMFIGEN, (bot.) **1.** Structura care se formează și este vizibilă pe ambele fețe ale frunzelor (ex., pete, picnidii ș.a.). **2.** Tub de germinație care ia naștere de la ambele capete ale conidiei (ex., la unele specii de *Drechslera*). [61]

AMFIMIXIE, (reprod.) proces în cadrul căruia are loc fuziunea a două celule reproducătoare haploide (gameți), cu potențialitate sexuală diferită (unul masculin și celălalt feminin); rezultatul fuziunii gametice (fecundație) este zigotul diploid; ant. *apomixie*; sin. *fecundație*. [69]

AMFIOXUS, (zool.) animal marin primitiv de talie mică (5 cm), ascuțit la ambele capete (subfilum *Cephalochordata*). Are unele trăsături comune cu vertebralele. [57]

AMFIPODA (*Amphipoda*), (zool.) ordin care cuprinde crustacei lungi de 1,5-150 mm. Corpul lor este comprimat, mai rar deprimat sau cilindric, lipsit de carapace. Au o pereche de maxilipede, restul peripodelor sunt 4 perechi îndreptate înainte, cu chelă, servind la mers și apucat, iar 3 perechi îndreptate înapoi, care servesc la târât. Pleopodele biramate sunt orientate diferit: primele 3 perechi îndreptate anterior sunt înotătoare și servesc la înot, ultimele 3 perechi îndreptate posterior servesc la sărit. Bronhiile și inima sunt toracice. Au glandă antenară. Trăiesc în mediul marin (*Gammarus*), dulcicol (*Rivulogammarus*), freatic și cavernicol (*Niphargus*). Au importanță în hrana peștilor și ca ecarisori ai apelor dulci. (L. Solomon, 1983) [50]

AMFISINCOTIL, (bot.) cu cotiledoanele concrescute, aspect întâlnit la unele semințe. [50]

AMFISINCOTILIE, (bot.) concreștere a cotiledoanelor la unele semințe. [50]

- AMFISTILIC**, (zool.) tip de articulare la pești, în care palato-patratul este suspendat la neurocraniu și prin hiomandibularul slab diferențiat (rechini fosili și Hexanchiformes dintre cei actuali). [37]
- AMFISTOMATIC**, (bot.) despre frunze, cu stomate pe ambele fețe superioară și inferioară. [50]
- AMFITECIUM**, (bot.) structură specifică la *Muscineae* și la *Lichenes*. 1. Țesut marginal, concentric și periferic, care înconjoară țesutul sporangial (endoteciu) al capsulei mușchilor. 2. Înveliș extern al apoteciei de la licheni, format din cortexul superior și stratul gonidial. [50]
- AMFITONIE**, (bot.) de aceeași vigoare de jur împrejur. La plante, tulpină principală armonios dezvoltată pe toată circumferința; tulpină plagiotropă cu fețele superioară și inferioară la fel de promovate; pe tulpină ramuri secundare, opuse, echivalente ca grosime, comparativ cu celelalte inegale, la niveluri diferite, toate dispuse pe aceeași axă principală, ex., brad (*Abies alba*), tisă (*Taxus baccata*). [50]
- AMFITROP**, (bot.) curbat în formă de potcoavă, ex., ovulul la unele specii de *Acanthaceae*, *Portulacaceae*, embrionul la *Scrophulariaceae*. [50]
- AMFITROPICAL**, (biogeogr.) mod de răspândire a unor taxoni care sunt prezenți în ariile subtropicale și temperate, pe părțile opuse ale tropicelor. [70]
- AMFIUMIDE** (*Amphiumidae*), (zool.) familie care cuprinde amfibieni cu coadă la care corpul este alungit, cilindric, cu branhiile interne. Cele două perechi de picioare sunt slab dezvoltate și nu servesc la mers. Trăiesc exclusiv în mediul acvatic. Se află răspândite numai în SUA. [50]
- AMFOLIȚI**, (chim.) substanțe cu caracter amfoter, capabile să se comporte ca acizi (prin disociere eliberând protoni) sau ca baze (prin disociere acceptând protoni sau eliberând ioni OH⁻) în funcție de mediul în care se găsesc (bazic sau acid). Amfoliți sunt aminoacizii, proteinele, precum și unii hidroxizi metalici (de aluminiu, zinc etc.). [9]
- AMFOTER**, (chim.) material (substanță) care are proprietatea de a se comporta ca un acid în prezența unei baze și ca o bază în prezența unui acid. [29]
- AMIBIAZĂ**, (med. u.) boală parazitara cu evoluție de obicei cronică, determinată de prezența în organismul uman a amibeii *Entamoeba histolytica*. [60]
- AMIBOCIT**, (cit., imunol.) celulă animală fără o formă și localizare precisă, care se poate deplasa prin țesuturile corpului. Denumirea derivă de la modul de deplasare a amibeii (*mișcare amiboidală*). Astfel de celule se hrănesc cu particule exogene, inclusiv cu bacterii care atacă organismul. Se întâlnesc, de ex., la spongieri și în sângele mamiferelor (unele leucocite). [69]
- AMIBOIDAL**, de forma și cu comportamentul unei amibe. [69]
- AMIDE**, (chim.) substanțe organice solide de origine vegetală, reprezentând derivați funcționali ai acizilor. Unele sunt considerate alcaloizi. Solubile în apă, la rece sau cu o ușoară încălzire. Multe din ele solubile în solvenți organici. Caracter slab acid sau bazic. Reacionează cu acizii tari în condiții anhidre, formând săruri. Reprezentanți: *capsaicina*, *subafilina*, *colchicina*, *colchiceina*, *maluflina* etc. [50]
- AMIDON** [(C₆H₁₀O₅)_n], (chim.) poliglucid de rezervă sintetizat de plante în procesul de fotosinteză și depozitat în organele de rezervă sub formă de grăunciori de amidon. Aceștia sunt alcătuiți de fapt din două componente: amiloză și amilopectină. Unitatea structurală este α-glucoza, care condensează prin legături α-1-4 glicozidice și α-1-6 glicozidice ca legături de ramificare. *Amiloza* are o structură macromoleculară lineară, foarte flexibilă și spiralată, formată prin legături α-1-4 glicozidice. *Amilopectina* este componenta cu structură ramificată, arborescentă, cu mase moleculare mult mai mari. Amidonul reprezintă forma sub care este stocată glucoza în plante. [9] Reprezintă principala substanță de rezervă a plantelor și algelor verzi. **A. de asimilație (primar)** – substanță prezentă în cloroplaste, rezultată prin condensarea glucozei, rezultată în urma fotosintezei. Noaptea este hidrolizat până la di- sau monozaharide și astfel este translocat în alte organe ale plantelor unde este consumat, iar cel în exces depozitat. **A. secundar (de rezervă)** – rezultă din cel primar și apare sub formă de granule depozitate în țesuturile parenchimatice ale endospermului seminal, în pericarpul unor fructe cămoase, în organe vegetative tuberizate (rizomi, tuberculi). [69] În semințele cerealelor se acumulează între 45 și 75%, în tuberculii de cartof 14-18%, rizomi etc. Are un rol important în hrana oamenilor și a animalelor prin aportul său energetic, deoarece degradarea sa totală până la dioxid de carbon și apă determină eliberarea unei cantități importante de energie chimică. [9]
- AMIGDALINĂ**, (chim.) substanță organică toxică formată din gentiobioză, aldehydă benzoică și acid cianhidric. Glicozid cianogen. Apără planta sau părți din corpul plantei împotriva insectelor și agenților patogeni. Identificată în frunze, flori, sămburi și scoarța de migdal, măr, piersic, sămburi de caise, prune și semințe de mere, pere. Gentiobioza, substanță netoxică, este separată de a. sub acțiunea enzimatică în tubul digestiv al melcului. [50]
- AMIGDALITĂ**, (med. u.) tonsilită, inflamație acută sau cronică a amigdalelor palatine. [60]
- AMILOGENEZĂ**, (bot.) proces de biosinteză a amidonului. În prezența unui acceptor (maltotrioza),

uridindifosfo-glucoză (UDPG) se comportă ca donor de glucozil. Radicalul glucozil este fixat pe capătul nereductor al lanțului în prezența enzimei UDP-amiloz-trans-glucozilaza: $UDPG + \text{acceptor} - (C_6H_{10}O_5)_n \rightarrow \text{acceptor} - (C_6H_{10}O_5)_n + UDP$. Din reacție rezultă un lanț neramificat, cu legături 1,4- α -glicozidice. A mai poate porni de la glucozo-1-fosfat și un acceptor compus din cel puțin trei molecule de glucoză, sub acțiunea enzimei amilofosforilază: glucozo-1-fosfat + acceptor α -1,4-glucozil-acceptor + H_3PO_4 . Legăturile 1,6- α -glicozidice se sintetizează sub acțiunea unei trans-glicozilaze, enzima Q, prin transformarea legăturii C_1-C_4 în C_1-C_6 . Biosinteza are loc în frunze. Printr-o prealabilă hidroliză, amidonul este translocat sub formă de glucoză și apoi resintetizat în fructe și alte organe ale plantei. [50]

AMILOID, (med. u. și vet.) substanță de origine proteică a cărei prezență este anormală în organism. Acumularea excesivă a acestui produs declanșează la animale și la oameni procesul distrofic numit *amiloidoză*. [33]

AMILOIDOZA, (med. u.) afecțiune metabolică, de obicei secundară unei supurații cronice prelungite sau unei boli de sistem, caracterizată prin prezența unei proteine anormale, reacționând cu iodul (amiloid), depusă în sistemul reticulohistiocitar, sub membranele bazale și în interstițiul splinei, ficatului, rinichilor, tractului digestiv, inimii; localizarea multiplă a leziunilor determină polimorfismul clinic și evoluția bolii. [60]

AMILOPLASTIDA, (bot.) plastidă incoloră (leucoplastidă), prezentă în celulele plantelor, cu rol în amilogeneză. [69]

AMIN, (rel.) în Vechiul Testament avea sensul de „adevărat“, „așa să fie“, iar în Noul Testament folosirea cuvântului „amin“ la sfârșitul rugăciunilor înseamnă afirmarea convingerii că Dumnezeu va împlini cele cerute în rugăciune. Prin cuvântul „amin“, Mântuitorul întărea și mai mult adevărul celor afirmate. [63]

AMINE, (chim.) clasă de substanțe organice, care pot fi considerate ca derivați ai amoniacului, în care unul sau mai mulți atomi de hidrogen sunt înlocuiți prin radicali organici alchilici sau arilici. Se folosesc în diverse sinteze chimice, au proprietăți bactericide, iar unele sunt bune insecticide. Majoritatea sunt toxice. [29]

AMINE BIOGENE, (biochim.) sunt amine primare formate în procesele de degradare a aminoacizilor prin reacții de decarboxilare, mai ales sub acțiunea bacteriilor intestinale și de putrefacție. Unele amine biogene sunt toxice (cadaverina, putresceina), dar altele au roluri importante pentru organismul uman și cel animal (histamina, tiramina, triptamina) sau

constituie precursori în biosinteza unor coenzime, hormoni, vitamine (cisteamina, β -alanina). [9]

AMINOACIZI, (biochim.) biomolecule organice care conțin o grupare amino $-NH_2$ și o grupare carboxil $-COOH$, de obicei legate la același atom de carbon, fiind astfel α -aminoacizi. Radicalul $-R$, prin care se diferențiază aminoacizii, poate fi aciclic (alanină, valină, leucină), aromatic (fenilalanină, tirozină) sau heterociclic cu azot (triptofan, histidină), poate conține o a doua grupare funcțională amino (lizină, arginină), carboxil (acid aspartic, acid glutamic), grupare hidroxil (serină, treonină) sau tiol $-SH$ (cisteină, metionină). Sunt 20-22 aminoacizi care constituie unitățile structurale ale tuturor proteinelor și de aceea sunt denumiți *aminoacizi proteinogeni*. Ei trebuie să fie prezenți în toate celulele organismelor pentru a participa la biosinteza proteinelor proprii. La plantele verzi se întâlnește un număr mare de aminoacizi denumiți *neproteinogeni*, ei putând constitui un criteriu de caracterizare și clasificare biochimică a diferitelor familii, genuri sau specii de plante. [9] În orizontul cu humus, 20-40% din azotul total este reprezentat de azotul din aminoacizii proveniți din hidroliza substanțelor proteice conținute în resturile organice care participă în procesul de sinteză a acizilor humici. [29]

AMINOACIZI ESENȚIALI, (biochim.) sunt aminoacizi sintetizați numai de către plantele verzi, dar indispensabili în hrana omului și a animalelor, care nu îi pot sintetiza. Ei au rol esențial în sinteza proteinelor și, deci, în creșterea și dezvoltarea organismului uman sau animal. Lipsa unuia sau a mai multora dintre ei din hrană produce perturbări metabolice și fiziologice majore. Aminoacizi esențiali sunt: valina, leucina, izoleucina, treonina, metionina, lizina, fenilalanina, histidina, triptofanul. Toți ceilalți aminoacizi sunt *neesențiali*, deoarece pot fi sintetizați și de organismul uman și animal. [9]

AMINOACIZI GLUCOFORMATORI, (biochim.) sunt acei aminoacizi care pot fi transformați în glucoză, prin procesul de gluconeogeneză. Ei sunt: glicocolul, alanina, serina, acidul aspartic, acidul glutamic, arginina. [9]

AMIOTROFIE, (med. vet.) reducerea în volum a musculaturii ca urmare a atrofiei sau dispariției parțiale a fibrelor musculare, pe fondul menținerii componentelor conjunctive structurale. [33]

AMITOZĂ, (citol.) diviziune celulară directă, caracterizată prin fragmentarea nucleului și apoi a citoplasmei în două sau mai multe părți. [56]

AMMOFOS, (agrochim.) denumire folosită pentru îngrășămintele minerale complexe cu azot și fosfor care se prepară pe cale industrială din acid fosforic sau acid sulfuric, amoniac, fosfați bruți și azotat de

amoniu, în diferite proporții. Conținutul de N este de 23%, iar cel de fosfor este de 23% P_2O_5 . Se prezintă sub formă granulară, având o solubilitate ridicată. [29]

AMMOFOSKA, (agrochim.) denumire utilizată pentru grupul de îngrășăminte minerale complexe, conținând azot, fosfor și potasiu, preparate prin amestecul sulfatului de potasiu cu sulfat de amoniu și fosfat monoamoniacal. Proporțiile de N:P:K sunt variabile. Se prezintă sub formă pulverulentă sau granulat, diferit colorat. [29]

AMNAR¹, (rur.) veche ustensilă de aprindere a focului, constând dintr-o bucată mică de oțel pe care se pune iască cu care se ciocnește cremenea ca să iasă scânteii. [67]

AMNAR², (petr.) unealtă folosită în unele operațiuni ajutoare în lucrările de foraj, prin care se fixează sapa în masa rotativă pentru a fi înșurubată și strânsă sau deșurubată, la prăjinile grele. (R. Țițeica și colab., 1972) [46]

AMNEZIE, (med. u.) fenomen patologic care constă în pierderea totală sau parțială a memoriei. Poate fi determinat de patologii psihice, boli ale sistemului nervos sau de traumatisme ale creierului. [28]

AMNICOL, califică organismele animale și vegetale care trăiesc în cursurile de apă. [3]

AMNIOS, (embriol.) membrană care delimitează cavitatea amniotică, în care se găsește lichidul amniotic, unde se dezvoltă embrionul amniotelor. Amniosul căptușește fața internă a placentei și a corionului. [57]

AMNIOTE, (zool.) reptile, păsări și mamifere vertebrate terestre, care se deosebesc de anamniote prin prezența membranelor extraembrionare, care apar în cursul dezvoltării. [37]

AMOCET, (zool.) larva unui ciclostom (chișcar) care prezintă multe trăsături primitive și mai ales metoda de hrănire prin filtrare, care amintește de amphioxus. [57]

AMOEBINA, (zool.) ordin din subclasa *Rhizopoda* care înglobează protozoarele cu corpul nud ce și-l schimbă în permanență prin formarea de pseudopode. Nu au schelet sau cochilie. Se înmulțesc prin diviziune simplă. Majoritatea speciilor sunt forme libere ducându-și viața pe fundul apelor dulcicole și marine, în mâl sau deasupra mълului, ori pe plante (mușchii din apele dulci); unele trăiesc pe sol sau în sol, iar altele sunt parazite (*Entamoeba coli*; *E. histolytica*). (Z. Matic, 1983) [50]

AMOFIL, (ecol.) desemnează speciile adaptate biotipurilor nisipoase. [3]

AMOFILIE, (ecol.) caracter propriu plantelor amofile. [3]

AMONIAC (NH_3), gaz incolor cu miros caracteristic, înecăcios, și gust arzător, p.f. $-33,35^\circ C$, p.t. $-77,7^\circ C$, ușor lichefiabil. În stare gazoasă, moleculele de amoniac sunt neasociate. Este foarte solubil în apă, soluția având proprietăți bazice, atribuite hidroxidului de amoniu care se comportă ca o bază slabă. Amoniacul este oxidat de agenți oxidanți tari. Se utilizează la fabricarea îngrășămintelor chimice, ca agent transportor de căldură în aparate frigorifice, la obținerea sărurilor de amoniu, în industria organică etc. [36]

AMONIAC ANHIDRU, (agrochim.) îngrășământ chimic cu azot amoniacal, conținând amoniacul în stare lichidă, sub mare presiune. Conținutul de azot este de 82%. Pentru păstrare, transport și administrare sunt necesare utilaje speciale. Are reacție bazică, se aplică, de regulă, pe solurile cu reacție acidă. Se poate administra și o dată cu apa de irigare. [29]

AMONIACAT, (agrochim.) denumire utilizată pentru grupul de îngrășăminte chimice lichide cu azot, cu tensiune de vapori mică, ce conține azotul în proporție de peste 50% sub formă de NH_3 . Produsul se obține prin dizolvarea în apă amoniacală sau în soluție de amoniac anhidru a îngrășămintelor solide cu azot [NH_4NO_3 , $(NH_4)_2SO_4$, $Ca(NO_3)_2$, $Ca(NO_2)_2$]. Amoniacatul se administrează direct în sol, în aceleași condiții ca și celelalte îngrășăminte lichide cu azot; se folosește și la fabricarea îngrășămintelor mixte. [29]

AMONIFIANT, (ecol.) califică microorganismele care sunt capabile să transforme materia organică a biomasei vegetale în compuși amoniacali. [3]

AMONIFICARE, (ecol.) transformarea, sub acțiunea microorganismelor, a materiei organice azotate provenite din îngrășăminte, biomasă vegetală etc., în compuși amoniacali. [3]

AMONIU (NH_4^+), ion pozitiv, asemănător unui metal monovalent, obținut prin formarea unei legături coordinative între un proton (H^+) și perechea de electroni neparticipanți ai moleculei de NH_3 . [29]

AMONTE, în susul apei. [10]

AMORALISM, (soc.) sistem de gândire care nu ține cont de valorile morale. [28]

AMORF, (fiz.) proprietate a unui corp care în stare condensată nu are o structură cristalină, dar care, spre deosebire de lichide, prezintă rezistență la forfecare. Starea a. este specifică mai ales compușilor macromoleculari, dar și unor substanțe ca sticla sau glicerina. [38]

AMORFOFILUS, (bot.) fără formă. Frunze diforme. [50]

AMORFOFITE, (bot.) plante cu flori neregulate. [50]

AMORSARE, (psih.) tehnică folosită în psihologia cognitivă experimentală, care cuprinde trei faze: prezentarea stimulului (amorsa), un interval de timp

- în cursul căruia sunt prezentați fie stimuli de umplutură, fie nimic și, în sfârșit, prezentarea unui al doilea stimul. Subiectul trebuie să denumească obiectivul sau să decidă dacă este vorba despre un cuvânt (decizie lexicală). [28]
- AMORSA**, (milit.) mijloc pregătit în vederea detonării (provocării exploziei) a unei încărcături de exploziv pe cale pirotehnică. Se compune dintr-o bucată de fitil ordinar pe care se sertizează o capsă pirotehnică. [31]
- AMORTIZA (a), 1.** (ind.) A împiedica propagarea unui zgomot, a unui șoc. **2.** (tehn.) A scădea progresiv, în timp, amplitudinea unei mărimi caracteristice pentru un fenomen de undulație. [13]
- AMORTIZARE**, acțiunea de a amortiza. **1.** (ec.-fin.) Reducerea și în final stagnarea unei datorii sau obligații prin plăți repetate într-o anumită perioadă (an, trimestru, lună). **2.** (tehn.) Scăderea progresivă, în timp, a amplitudinii unei mărimi caracteristice pentru un fenomen oscilatoriu. [1]
- AMORTIRE**, (ecol.) adaptarea animalelor poichiloterme la condiții nefavorabile ale mediului, pe de o parte a temperaturii scăzute, iar pe de altă parte a lipsei de hrană. Poichilotermele reprezentate de animalele nevertebrate și vertebrate inferioare (pești, amfibieni, reptile) au temperatura corpului variabilă în funcție de cea existentă în mediul de viață. Majoritatea acestor animale își petrec iarna într-o stare de amortire. Starea lor generală este dictată de acțiunea frigului care le reduce toate procesele metabolice din corp. În lipsa frigului amortirea poichilotermelor nu mai are loc. Amortirea reprezintă singura modalitate de supraviețuire. Când iarna trece și condițiile climatice se îmbunătățesc, ele își reiau activitatea normală în cadrul biocenozelor diverselor ecosisteme. [50]
- AMPELOGRAFIE**, ramură a științei viticole, care are ca obiect principal cunoașterea particularităților biologice și agroproductive ale soiurilor de viță roditoare și de portaltoi. [49]
- AMPHIBIA** → AMFIBIA
- AMPHILINA FOLIACEA**, (parazit.) clasa *Cestoda*. Vierme parazit în cavitatea generală a sturionilor. Corpul, de 1-2 cm lungime, este nesegmentat, oval-alungit și turtit dorso-ventral. La capătul anterior prezintă un mic rostru. [10]
- AMPLASAREA PROFILULUI**, (pedol.) alegerea locului pentru studierea profilului de sol. [29]
- AMPLASAREA SONDELOR**, (petr.) precizarea punctelor unde urmează să fie forate sondele de prospecțiune, explorare sau exploatare. [30]
- AMPLEX**, (zool.) îmbrățișare copulatorie, de ex., la o broască, la care masculul se cațără pe spatele femeii și o presează strâns cu pernutele nupțiale. [37]
- AMPLEXICAUL**, (bot.) plante la care bracteele, pețiolul frunzelor, frunzele înconjoară tulpina sau ramura cu baza lor dilatată. Frunze amplexicaule sunt întâlnite la urzica moartă (*Lamium amplexicaule*), mac (*Papaver somniferum*), oușor (*Streptopus amplexifolius*); bractee amplexicaule, spata la rodul pământului (*Arum maculatum*). [50]
- AMPLICON**, (genet.) orice secvență de nucleotide implicată în fenomenul de amplificare genică. Unitate funcțională și transcripțională a genelor eucariotelor, implicate în producerea ARN 18S și 28S. [56]
- AMPLIFICARE**, acțiunea de a amplifica și rezultatul ei, mărire, dezvoltare, lărgire. **1.** (biol.) Creștere substanțială a numărului de copii plasmidiale în raport cu situația obișnuită; este consecința unor tratamente chimice sau a manipulării genetice a celulelor bacteriene. [69] **2.** (tehn.) Operația de a dezvolta o anumită mărime fizică, realizată cu ajutorul unor aparate. [13]
- AMPLIFICARE BIOLOGICĂ**, (ecol.) capacitatea organismelor de a bioacumula progresiv anumite substanțe (pesticide, metale grele etc.) de-a lungul lanțurilor trofice, în cursul circulației substanței organice din natură. [24]
- AMPLIFICARE GENICĂ**, (genet.) mărire a numărului de copii ale unei gene, prin replicarea selectivă a acesteia, în anumite celule. [19]
- AMPLITUDINE**, (geogr.) mărime ce arată variația dintre doi termeni limită ai unui corp, proces, fenomen etc. (de ex., *amplitudine termică*, *amplitudinea mării*, *amplitudinea reliefului* sau *energia de relief*). [25]
- AMPLITUDINE ANUALĂ ABSOLUTĂ A TEMPERATURII**, (meteor.) diferența dintre temperatura cea mai înaltă și cea mai scăzută într-un anumit an. [54]
- AMPLITUDINE ECOLOGICĂ**, (ecol.) complexul de condiții aferente unui mediu (și parametrii de variație ai acestora) pe care le poate tolera un organism viu, o specie sau un grup de specii fără a-și pierde din vitalitate. [3]
- AMPLITUDINE FIZIOLOGICĂ**, (ecol.) termen generic ce caracterizează condițiile ecologice din intervalul situat între două valori limită (inferioară și superioară) ale unui factor fizic sau chimic, valori dincolo de care viața unui organism oarecare nu mai este posibilă. [3]
- AMPLITUDINEA MIȘCĂRII** (sp.), mărimea deplasării corpului sau a segmentelor sale între anumite repere, exprimată în grade și unități de măsură lineare. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]
- AMPLITUDINEA PASULUI**, (zootehn.) sin. *lungimea pasului*, spațiul acoperit de un pas al calului. Amplitudinea pasului este influențată de talie, lungimea corpului, a membrelor, corectitudinea

AMPLITUDINEA TEMPERATURII

aplomburilor, libertatea mișcărilor, dresaj și antrenament, natura terenului. [34]

AMPLITUDINEA TEMPERATURII (*termică*), (meteor.) diferența dintre temperatura maximă absolută și cea minimă absolută sau dintre media maximelor termice și a minimelor termice, pentru un anumit interval; această amplitudine caracterizează excesivitatea climatică a zonei studiate. [54]

AMPULĂ, (bot.) veziculă aeriană pe frunze sau pe tulpină plutitoare, ex., ostrățelul-de-apă (*Utricularia vulgaris*); (zool.) la mamifere, la urechea internă, dilatație la baza fiecărui canal semicircular membranos ce aparține analizatorului vestibular. [50]

AMPULELE LUI LORENZINI, (zool.) formațiuni tactile specializate, dispuse pe capul rechinilor. Sunt grupe de celule sensoriale, comunicând cu exteriorul printr-un canal, care se deschide printr-un por. Sunt receptori ai temperaturii, salinității, vibrațiilor și electromagnetici. [57]

AMPULIFORM, forma unor spori sau sterigme (fialide) asemănătoare unor butelii (ex., ciupercile din genul *Aspergillus*). [61]

AMU-DARIA, fluviu în Asia Centrală cu o lungime de 2.540 km (de la izvoarele afluentului Piandj-Vahjir) și o suprafață a bazinului de 327.000 km². Izvorăște de la 4.900 m altitudine, de lângă ghețarul Urevsk-Hindukush (Afghanistan). În bazinul superior circa 1000 km² sunt acoperiți cu ghețari, pentru ca în cel inferior să străbată o zonă aridă, unde „pierde“ din ape (de unde și denumirea *amu* = se pierde, în persană). Se varsă în Lacul Aral printr-o deltă foarte mare (10.000 km²). [25]

AMUR, fluviu în Asia de Nord-Est, format din confluența râurilor Kerulen-Argun și Silka, având în lungime 4.440 km (de la izvoarele râului Argun); după suprafața bazinului de recepție de 1.843.000 km² ocupă locul zece pe Terra. Se varsă printr-un estuar în strâmtoarea Tătară (dintre Marea Japoniei și Marea Ohotsk). Principali afluenți: Zeita și Bureia (pe stânga), Sungari și Ussuri (pe dreapta). [25]

AMUZIE, (med. u.) perturbare a capacităților muzicale ca urmare a unei leziuni cerebrale. În mod excepțional este asociată cu tulburările afazice. [28]

AN, (pedol.) simbol în sistemul român de clasificare a solului pentru notarea andosolului. [29]

AN BISECT, (astr.) anul calendaristic cu 366 zile; se repetă din patru în patru ani. [12]

AN CALENDARISTIC, sin. *an civil*, anul care are un număr întreg de zile (365 sau 366), astfel ca echinocțiile și solstițiile să cadă pe aceleași date ale anului. [12]

AN DE OUAT, (zotehn.) perioada de producție la păsările domestice, care durează fie de la instalarea

maturității sexuale și până la prima năpârlire, fie între două năpârliri consecutive. [34]

AN SIDERAL, (astr.) intervalul de timp în care Soarele descrie 360°, are 365z 06h 10m, cu 20min 23s mai mult decât anul tropic. [12]

AN TROPIC, (astr.) intervalul de timp dintre două treceri consecutive ale Soarelui la punctul vernal, are aproximativ 365,24 zile (mijlocii), adică 365z 05h 49min. În acest interval, Soarele descrie 360°-50", datorită fenomenului de precesie. [12]

ANABANTIDAE, (zool.) pești de talie mică, cu corpul alungit, comprimat ușor lateral, botul scurt, gura mică. Masculii construiesc cuiburi la suprafața apei din bule de aer cu „salivă“. Respiră aer atmosferic. Răspândiți în Asia, Africa, Arhipelagul Malaez. [10]

ANABASCINĂ, (toxicol.) substanță paralizantă acumulată în trompa viermelui anelid *Paranemertes peregrina*. [41]

ANABENA, algă albastră microscopică, ce formează colonii de celule rotunde dispuse în șir. [10]

ANABIOTIC, (bot., zool.) care pot reveni la viață activă după o stare de viață latentă. [50]

ANABIOZA, (ecol.) stare de viață latentă, de repaus complet al organismului, cauzată de factori de mediu (ex., uscăciune, temperaturi ridicate sau foarte scăzute), cu posibilitatea revenirii la viață activă în cazul schimbării favorabile a acestor condiții, ex., mușchiul de turbă (*Sphagnum* sp.), lichenii, semințele. [69]

ANABOLIS, (biol.) metabolism constructiv, constând din totalitatea proceselor biochimice și fiziologice care au loc în organismele vii ce duc la sinteza de noi substanțe organice specifice cu rol plastic și energetic. [50]

ANABOLISM, (biochim.) ansamblul proceselor de biosinteză a substanțelor organice specifice fiecărui organism. Aceste procese au loc prin reacții de reducere, cu consum de energie. Organismele autotrofe folosesc ca precursori primari substanțele anorganice, dioxid de carbon și apă, iar ca sursă de energie – lumina, în procesul de fotosinteză. Organismele heterotrofe folosesc ca precursori numai molecule organice mici, simple, iar ca sursă de energie numai energia chimică. [9] Prin **a.** are loc sinteza unei game largi de substanțe organice, plastice (proteine, lipide, glucide), catalizatori (enzime), molecule informaționale (acizi nucleici: ADN, ARN) etc. Biosinteză de biomolecule necesită energie, reacțiile anabolice sunt consumatoare de energie (endergonice). Ant. *catabolism*. [69]

ANACARDIACEE (*Anacardiaceae*), (bot.) familie care cuprinde 60 de genuri cu cca 600 de specii de plante dicotiledonate arborescente și arbustive, răspândite în regiunile tropicale și subtropicale,

puține în regiunile temperate. Posedă canale rezinifere intraliberiene cu suc rășinos sau lăptos. Bogate în tanin. Frunze alterne, rar opuse, simple sau compuse, nestipelate. Flori heterochlamidee, bisexuate (hermafrodite) sau unisexuate, actinomorfe, rar zigomorfe, verzui sau albicioase, tipul 5, grupate în inflorescență. Formula florală: $\sigma^* \text{ rar } \cdot | K_{5-2} C_{5-1} A_{10-5-1} G_{5-1}; \sigma^* K_{5-2} A_{10-5-1}; \varnothing K_{5-2} C_{5-1} G_{5-1}$. Fruct drupă. Semințe cu embrion cărnos și cotiledoane drepte, puțin curbate. Flora României posedă două specii ce aparțin la două genuri: *Cotinus*, *Rhus*. [50]

ANACARDO (*Anacardium occidentale*, fam. *Anacardiaceae*), (agric.) arbore originar din America tropicală (Mexic, Peru), răspândit la tropice mai ales în zonele de coastă și la altitudini sub 500 m. Are până la 12 m înălțime și rădăcini pivotante care suportă seceta dar și ploile abundente, 500-4.000 mm (în culturi fructifere minim 1.000), dacă este cultivat pe solurile pe care le preferă (nisipoase, bine drenate) dar crește și în soluri pietroase. Trăiește 20-30 ani, începe să înflorească la vârsta de 2-3 ani și intră în plină producție în jurul a 7 ani. Produce două feluri de fructe **nuca de caju** (fruct uscat) care se dezvoltă în primele 30-35 zile după fecundarea florilor, după care pedunculul fructului se îngroașă rapid, devine cărnos și formează un **fruct fals** asemănător perelor, dulce-acrișor. Miezul nucilor conține 20% proteine, 45% grăsimi, 20% hidrați de carbon, fibre și minerale și este foarte apreciat în cofetărie (ca și alunele și migdalele). Fructul fals conține până la 11,6% hidrați de carbon și multă vitamina C. Se consumă proaspăt, se prepară suc și alcool. Se înmulțește prin semănat în cuiburi, câte 2-3 nuci (cu densitate mai mare decât a apei), la distanțe care să asigure spațiul necesar la dezvoltarea deplină 8 x 8 – 10 x 10 m. [40]

ANACECIDIE, (cecid.) gală mixtă apărută în urma formării unei gale în gala altei specii și în care prima gală este profund modificată. Ex., gala produsă de homopterul *Byrsocrypta gallarum*, în gala altui homopter pe frunzele de ulm (*Ulmus* sp.). [41]

ANACLISIS, (psihan.) conform lui Freud, una din cele trei caracteristici ale sexualității infantile. Desemnează relația existentă între pulsuniile sexuale și pulsuniile de autoconservare. Primele se folosesc de funcțiile vitale care le furnizează o sursă organică, un obiect și o direcție, devenind apoi independente. [28]

ANACONDA (*Enectes murinus*), (zool.) șarpe din fam. *Boidae*. Localnicii îi spun sucuriju, kamuti, kamudi. Corpul are lungimea de 5-10 m și este de culoare cafenie-măslinie, cu pete negre. Își petrece majoritatea timpului în apă sau în apropierea ei, pe trunchiurile copacilor, pândind prada. Se hrănește cu

porci de apă, aguti, paka, păsări de apă, broaște și pești. La apropierea omului fuge. Există însă și unele relatări care menționează că acest șarpe a devenit periculos pentru om. Este răspândit în America Centrală și regiunea tropicală a Americii de Sud. [50]

ANACROGIN, (bot.) care nu se formează la vârful organelor, ex., arhegoanele unor *Hepaticae* (*Bryophyta*). [50]

ANACUZIE, (med. u.) sin. *surditate*, absență a sensibilității auditive. [32]

ANADROM¹, referitor la pești, descrie migrarea unor pești care își petrec cea mai mare parte a vieții în apa mării, iar pentru reproducere urcă în apele dulci. Ex., somonul (*Salmo salar*) din Marea Nordului și nordul Atlanticului, care migrează pe fluviile și râurile din NV Europei. În Marea Neagră, scrumbia de Dunăre (*Alosa pontica*), morunul (*Huso huso*), nisetru (*Acipenser gildenstaedti*), păstruga (*Acipenser stellatus*), pe Dunăre pentru reproducere. [70]

ANADROM², (bot.) orientat în sus, spre vârf, ex., ramificațiile nervurilor la frunzele de feriguță (*Asplenium* sp.) sunt orientate în sus, spre vârful laminei, ele fiind mai numeroase decât cele orientate spre bază. [50]

ANAERETIC, (bot.) cu dispoziția anormală, ex., la plante, frunzele așezate într-un singur verticil pe axă. [50]

ANAEROB, (fiziol.) 1. (micro-)organism care trăiește și se înmulțește într-un mediu în care lipsește oxigenul molecular; ex., bacteriile și ciupercile fermentative: *Bacillus lactici*, *Saccharomyces cerevisiae*; sin. *anaerobiont*. 2. Proces metabolic care se desfășoară în organisme în absența/fără intervenția oxigenului; ex., glicoliza și fermentațiile: lactică, butirică, alcoolică; sin. *anaerobiotic*. **A. facultativ** – organism aerob care în anumite condiții își poate modela metabolismul, în așa fel încât poate supraviețui și perpetua în condiții de anaerobioză. **A. obligat** – organism care nu poate trăi decât în condiții de anaerobioză; el nu numai că nu poate folosi oxigenul, dar prezența acestuia îi este nocivă. [69]

ANAEROBIONT, (ecol.) organism capabil să trăiască în absența oxigenului liber din aer, aspect întâlnit la numeroase microorganisme (bacterii și ciuperci). [50] → ANAEROB

ANAEROBIOZĂ, (ecol.) mod de viață al unor organisme în lipsa oxigenului liber din atmosferă, ex., bacteriile anaerobe *Streptococcus lactis*, *Lactobacillus bulgaricus* care determină fermentația lactică, rezultând laptele acru, iaurtul, chefirul; *Acetobacter pasteurianum* care realizează fermentația acetică transformând vinul în oțet; ciupercile drojdia-de-bere (*Saccharomyces cerevisiae*), drojdia-vinului

- (*S. ellipsoideus*) care realizează fermentația alcoolică prin transformarea glucozei în alcool etilic. [50]
- ANAEROFITĂ**, (bot.) plantă anaerobă. [50]
- ANAFAZĂ**, (genet.) fază în mitoză sau meioză după metafază și înaintea telofazei în care cromozomii-fii se separă și se deplasează pe firele fusului de diviziune spre poli. [56]
- ANAFILAXIE**, (imunol.) ripostă imunitară deosebit de violentă la apariția repetată a unei antigene; poate determina anomalii severe în funcțiile organismului și chiar moartea acestuia (șoc anafilactic). [69]
- ANAFORĂ**, (rel.) momentul central al Liturghiei ortodoxe care cuprinde epicleza, rostită în șoaptă de preot, când are loc săvârșirea Sfintei Jertfe, adică sfințirea Darurilor de pâine și vin și prefacerea lor în Sfântul Trup și Sânge al Mântuitorului Iisus Hristos, prin puterea și harul Sfântului Duh, în urma rugăciunii preotului. Partea din urmă din anaforă (Rugăciunea Sfintei Jertfe), numită și diptice, este rugăciunea de mijlocire generală pentru întreaga Biserică, adresată Mântuitorului. Prin sfințirea și prefacerea Darurilor în timpul Sfintei Liturghii, anamneza, adică pomenirea Mântuitorului, se transformă din simbol în realitate obiectivă și se realizează faptul istoric de pe Golgota, realizându-se prezența lui Iisus Hristos cel jertfit, în mijlocul Bisericii Sale. [63]
- ANAFORE**, (acv.) vârtejuri puternice și strânse de apă în locurile adânci de pe cursul râurilor mari sau al fluviilor. [10]
- ANAFOREZĂ**, (fiz.) migrația spre anod a particulelor dintr-o soluție coloidală sub acțiunea unui câmp electric. [50]
- ANAFOTOTROPISM**, (bot.) fototropism pozitiv, când planta se orientează către izvorul de lumină. [50]
- ANAFRODIZIAC**, substanță care diminuează sau inhibă dorința de împereunare. [34]
- ANAFRODIZIE**, lipsa apetitului sexual. Este un sindrom caracterizat prin absența căldurilor pe o perioadă mare de timp, cu toate că ovarele sunt aparent normale. Se întâlnește mai frecvent la bovine și porci. [34]
- ANAFURĂ**, (rel.) bucați mici de prescură sau de pâine care se binecuvântează de preot și se ating de Sf. Potir și Sf. Disc, în timpul Axionului. Apoi se împart credincioșilor, după terminarea slujbei și se iau pe nemâncate. [63]
- ANAGENEZA**, (antrop.) sin. *evoluția fletică*, evoluția treptată și într-un sens bine definit a unei ramificații rezultate dintr-o specie în urma modificărilor genetice la nivel molecular care duc la formarea unei noi specii. [22]
- ANAGEOTROPISM**, (bot.) geotropism negativ în timpul înfloririi și pozitiv în timpul fructificației, ex.,
- alunele-de-pământ (*Arachis hypogaea*). Florile au o direcție ascendentă contrar forțelor de gravitație (geotropism negativ). După fecundare, pedunculul floral se alungește mult, se curbează în jos și pătrunde în pământ până la adâncimea de 8-12 cm, unde formează fructul și ajunge la maturitate (geotropism pozitiv). [50]
- ANAGLACIAR**, (glac.) termenul desemnează intervalul de timp ce marchează trecerea de la un interglaciar la o fază glaciară; corespunde primei jumătăți de creștere a unei glaciațiuni. [25]
- ANAGLIFĂ**, (psih.) stereogramă constând din două desene sau fotografii suprapuse și ușor deplasate, ale uneia și aceleiași scene, dar realizate din două unghiuri diferite și în culori complementare. Dacă această stereogramă este privită prin filtre de aceeași culoare, unul pentru fiecare ochi, desenul va apărea în relief. [28]
- ANALEPTIC**, (med. u.) care reface, vindecă, ex., principiile active din unele plante care au acțiune stimulantă asupra centrilor nervoși respiratori și circulatori, asupra fiziologiei organelor în general, înviorând, întărind funcțiile etc. [50]
- ANALFABETISM**, (soc.) neștiință de carte la persoane care nu și-au însușit meșteșugul scrisului și cititului. [32]
- ANALIST DE SISTEM**, (inform.) specialist care este responsabil de analiză și proiectarea sistemelor informatice. [47]
- ANALITIC**, (mat.) care procedează prin calea de analiză ce consideră lucrurile prin elementele lor (o metodă analitică, un spirit analitic), în opoziție cu sintetic care consideră lucrurile în ansamblul lor. [48]
- ANALIZA APEI**, (prot. med.) operație care constă în determinarea caracteristicilor fizice, chimice, bacteriologice și biologice ale unei ape. [3]
- ANALIZA CICLULUI DE VIAȚĂ A UNUI PRODUS**, (ecol.) evaluarea impactului produsului asupra mediului în toate etapele vieții acestuia. [23]
- ANALIZA COST-BENEFICIU**, (ec.-fin.) metodă utilizată în procesul de decizie asupra implementării sau nu a unui proiect, bazată pe comparația dintre costurile economice relevante și potențialele beneficii ale proiectului, exprimate în aceeași unitate de măsură (de obicei în unități valorice monetare). Analiza cost-beneficiu este utilizată de către autoritățile publice pentru evaluarea tuturor costurilor și beneficiilor sociale ale proiectelor, ceea ce presupune identificarea și cunoașterea aspectelor legate de externalități, bunuri publice, consecințele macroeconomice etc. [17]
- ANALIZA COST-EFICIENȚĂ**, (ec.-fin.) proces de selecție a metodei cel mai puțin costisitoare de

- atingere a unei ținte (norme) date de calitate a mediului. [17]
- ANALIZA GLOBALĂ A SOLULUI**, (pedol.) determinarea compoziției elementare a părții minerale a solului. [29]
- ANALIZA GRANULOMETRICĂ**, (pedol.) ansamblu de operații efectuate în vederea stabilirii alcătuirii granulometrice a unei probe de sol. [29]
- ANALIZA ISTORICĂ DE MEDIU**, (ecol.) reconstituirea cronologiei, a naturii și a consecințelor unor activități asupra mediului unei zone oarecare, în cadrul unor limite date de timp și de spațiu. [3]
- ANALIZA SOLULUI**, (pedol.) ansamblu de metode fizice, chimice și biologice folosite pentru cunoașterea sub raport calitativ sau cantitativ a constituenților și proceselor din sol în vederea identificării tipului de sol și a proprietăților solului privit ca un corp natural sau ca mijloc de producție agricolă. [29]
- ANALIZĂ**, descompunerea unui tot în părțile lui componente pentru a-l studia, a-l cerceta. Printr-o riguroasă **a.** se poate examina un text, o situație, un eveniment, fenomen etc. dintr-un anumit mediu de viață. **1.** (ec.-fin.) **A.** este diversificată și constituie modalitatea de cunoaștere și evaluare a funcțiilor unui produs, a unui serviciu, a operațiilor economico-financiare, a oportunității îndeplinirii unui proiect, a cunoașterii activității economice etc. În acest sens se disting **a.** valorii, **a.** contabilă, **a.** cost-beneficiu, **a.** economică, **a.** factorială, **a.** financiară, **a.** fourier, **a.** input-output, **a.** marginală, **a.** statistică, **a.** structurală. [1] **2.** În cadrul ecosistemelor se realizează: **a.** *chimică* – procedeu de cercetare pentru stabilirea compoziției chimice, calitative și cantitative a apei, a soluțiilor etc.; **a.** *biochimică* – procedeu de cercetare prin care se pune în evidență o substanță chimică aflată într-un lichid organic, într-o celulă, într-un țesut sau într-un organ etc. [50] **3.** (soc.) **A.** *psihologică* – modalitate de investigare prin diferite procedee a conștiinței, a trăirilor sufletești, a raporturilor omului cu mediul; **a.** *ecologică* – stabilește care este structura, funcția și starea finală a unui ecosistem acvatic și terestru; **a.** *fizică* – determinare a gradului și a planului de polarizare a luminii cu importanță în desfășurarea diferitelor procese ale vieții. [50] **4.** (fiz.) a) **A.** spectrală, metodă de determinare a compoziției chimice a unei substanțe pe baza examinării spectrelor de emisie sau de absorbție a luminii (→ SPECTROSCOPIE); b) **A.** prin difracția razelor X, a fasciculelor de electroni sau de neutroni, metodă de studiu a structurii unei substanțe, bazată pe difracția razelor X, electronilor sau neutronilor. [38]
- ANALIZĂ AEROLOGICĂ**, (meteor.) studiul stării fizice a atmosferei bazat pe datele de sondaj vertical, raportate la diagonalele termodinamice. [54]
- ANALIZĂ AGROCHIMICĂ**, (agrochim.) denumire atribuită unui număr restrâns de analize chimice de sol (pH, conținut de humus, fosfor mobil, potasiu mobil, suma bazelor schimbabile, aciditate hidrolitică) ce se efectuează pe probe medii de sol, recoltate din stratul arat (0-20 cm, uneori și 20-40 cm). Rezultatele servesc la elaborarea cartogramelor agrochimice și a recomandărilor pentru amendare și aplicarea îngrășămintelor. [29]
- ANALIZĂ BACTERIOLOGICĂ**, (prot. med.) analiza unei ape sau a unui aliment în scopul detectării bacteriilor sau a virușilor patogeni. [3]
- ANALIZĂ CHIMICĂ DE SOL**, (agrochim.) analiza care se efectuează pentru determinarea compoziției și a însușirilor chimice ale solului sau ale constituenților săi. Ea comportă două etape: obținerea extractelor de sol și dozarea propriu-zisă. [29]
- ANALIZĂ DE GRADIENT**, (ecol.) metodă statistică prin care se pune în evidență un gradient fizic oarecare din cadrul mediului studiat. [3]
- ANALIZĂ DIDACTICĂ**, (psihan.) autoanaliza psihanalistului, condiție necesară pentru a-și domina contratransferul. [28]
- ANALIZĂ ECOLOGICĂ**, (ecol.) analiza efectelor pe care le are o activitate economică a unei companii sau a unei societăți asupra mediului. [24]
- ANALIZĂ ECOSISTEMICĂ**, (ecol.) analiză care permite măsurarea cantităților de energie transferate între diverse niveluri trofice ale unui ecosistem. [3]
- ANALIZĂ LAICĂ**, cură psihanalitică condusă de un psihanalist care nu este medic. [28]
- ANALIZĂ TRANZAȚIONALĂ**, (psih.) metodă de psihoterapie și de formare pentru a analiza tranzațiile dintre persoane, ce are în vedere cele trei niveluri care constituie o personalitate: Părinte, Copil, Adult. [28]
- ANALOGIE**, (anat., bot.) asemănare. **1.** Similitudine de formă sau de funcție a anumitor organe, observată la organisme neînrudite. **2.** Principiul analogiei (formulat de R. Owen) conform căruia se numesc analoage organele care au aceeași valoare fiziologică, chiar dacă originea lor embriologică, structura lor și raporturile lor cu părțile vecine sunt foarte diferite. De exemplu, diafragma ornitică și cea mamaliană: deși, în ambele cazuri delimitează cranial cavitatea abdominală, prezintă origine embriologică diferită. [70] La plante, organe de origine diferită care au aceeași formă și îndeplinesc aceeași funcție, ex., spinii de origine foliară de la salcâm (*Robinia pseudacacia*) și de la dracilă (*Berberis vulgaris*), cei de origine caulinară de la măceș (*Rosa canina*), porumbar (*Prunus spinosa*) sunt acutiți și au aceeași funcție pungentă; cărceii foliari de la mazăre (*Pisum sativum*) și cei de natură caulinară de la vița de vie (*Vitis vinifera*) au aceeași funcție de a se fixa de

suport pentru a avea o poziție corespunzătoare în vegetație. [50]

ANAMNEZA, (psih.) metodă de investigație care permite să se afle informații din trecutul pacientului, care îl ajută pe practician în stabilirea evoluției bolii. [28]

ANAMNIOTE, (embriol.) vertebrate ai căror embrioni nu au amnios și alantoidă; ex., agnatele, peștii și amfibiienii. [37]

ANAMORFA, (micol.) starea (stadiu) asexuată, mitotică, conidială din ciclul vital al unui fung pleiomorfic; este producătoare numai de mitospori (nu și meiospori), lipsindu-i o formă de reproducere sexuată, de unde și numele său de imperfectă, aspect întâlnit la *Penicillium*, *Aspergillus*. **A. orfană** – care are conexiuni evidente cu fungii sexuați cu stadii conidiale similare. [69] → STADIUL IMPERFECT

ANAMORFISM, (bot. și evol.) 1. metamorfoza unui organ sau a organismului determinată de condițiile schimbate de mediu; 2. evoluția morfologică progresivă la grupele de plante și de animale în concordanță cu condițiile de mediu manifestate de-a lungul erelor geologice. [50]

ANAMORFOZA, (evol.) evoluția morfologică și anatomică progresivă de la o specie la alta, întâlnite la grupele de plante din erele geologice. [50]

ANANAS (*Ananas comosus*, sin. *A. sativus*, fam. *Bromeliaceae*), (bot.) plantă perenă erbacee originară din America de Sud. În rădăcinare superficială și tulpină cu internoduri foarte scurte pe care sunt inserate frunze groase în formă de scoc, grupate în rozetă. Din mijlocul acesteia se formează o tijă care poartă în vârf o inflorescență cărmoasă denumită fruct. Aceasta este formată prin dezvoltarea partenocarpică a ovarului, a bracteelor și a sepalelor unui mare număr de flori, normal sterile, care sunt fixate pe axul inflorescenței (inima fructului). În partea superioară a fructului crește mugurele terminal și formează o rozetă de frunze mici care poartă numele de *coroană*. Înmulțirea ananasului se face vegetativ prin lăstari apăruiți la subsuoara frunzelor, pe tulpină, la baza fructului, în locul de prindere pe tulpină, precum și coroana de pe fruct. Cei mai valoroși sunt considerați cei de la baza tulpinii situați în apropierea solului sau chiar sub nivelul lui. *Căldura* este principalul factor care acționează asupra ananasului. Temperatura ideală medie este 25°C cu amplitudini zilnice medii de 12°C. Dacă temperatura este scăzută, dezvoltarea plantelor este slabă, iar pulpa se brunifică și capătă gust amar. Dacă temperatura este peste 30°C calitatea fructelor este scăzută (fructe galbene). Ananasul solicită 1.200-1.500 mm precipitații anuale. Lumina deplină are acțiune favorabilă asupra producției și a colorației fructelor. În preajma maturității fructelor însă lumina intensă poate provoca arsuri fructelor

dacă fructele nu sunt protejate de razele directe ale soarelui. Datorită exigențelor sale, cultura industrială a ananasului este localizată la altitudini scăzute unde se obțin fructe voluminoase, colorate și bogate în zaharuri. Ananasul cere soluri ușoare bine aerisite, permeabile, cu pH acid (5,6-6) pentru majoritatea soiurilor și răspunde bine la îngrășăminte cu N și K. Pentru a se obține maturarea grupată a fructelor, se plantează într-o parcelă lăstari cât mai omogeni în privința greutateii. În plus se face control la înfloriri prin aplicarea în centrul rozetei de frunze (sau pe întreaga tufă) 50-100 cm³ soluție de apă saturată cu acetilenă sau se presară în centrul rozetei puțină pudră de carbură de calciu (cât se poate lua cu 3 degete) îmbibată de motorină (pentru a încetini eliberarea acetilenei și a limita încălzirea). Se obțin recolte de 50 t/ha în 12-24 luni. Soiuri Cayennelisse, Queen, Red Spanish, Abacaxi, ultimele două fiind mai pretențioase față de pH-ul solului (sub 5,6). [40]

ANANDRIC, (bot.) fără stamine. [50]

ANANTE, (bot.) plante sterile, care nu formează flori. [50]

ANAPFIZE → PERIFIZE

ANAPLAZIE, (med. u. și vet.) transformare malignă a celulelor; celule diferențiate și specializate funcțional ale țesuturilor trec într-o stare nediferențiată, cu capacitate nelimitată de proliferare. [69]

ANAPSID, (anat.) tip de craniu la reptile, la care lipsesc fosele temporale. [57]

ANAPSIDA, (zool.) reptile la care craniul este complet acoperit cu oase dermice, fără fose temporale, deși pot exista fose posttemporale. Include grupul fosil *Cotylosauria* și grupul actual *Chelonia*. [57]

ANASON (*Pimpinella anisum*, fam. *Apiaceae/ Umbeliferae*), (agric.) plantă anuală, aromatică, ce nu se întâlnește în formă sălbatică; sin. *anis*, *aniset*. Rădăcina pivotantă pătrunde în sol până la 50-70 cm, tulpina dreaptă atinge înălțimea de circa 40-60 cm, florile albe sunt adunate în umbelae compuse. Fructul este diachenă de formă ovală sau de pară, de circa 3-4 mm lungime și 1,5-2,5 mm lățime, cu coaste ușor evidente, între care se află canalicule ce conțin ulei eteric. În timpul coacerii, fructele se scutură ușor și crapă. Perioada de vegetație este de 110-130 zile. Semințele germinează la o temperatură de 4-5°C, dar temperatura optimă este de 25°C. Răsărirea are loc la 17-25 zile după semănare și plantele rezistă la brumele târzii din primăvară. Până la înflorire, au cerințe mari față de umiditatea solului, după care planta cere un timp călduros și uscat. Fructele uscate conțin 2,3-3,2% uleiuri eterice și 18-20% substanțe grase. Se obțin producții mari de sămânță pe soluri bogate în elemente nutritive. Se seamănă primăvara devreme, în rânduri echidistante, la 40-50 cm, folosind 10-12 kg sămânță la ha. Adâncimea maximă

- de semănat este 3-4 cm. Lucrările de îngrijire constau în prașile și plivit pe rând. În timpul cultivării se administrează și îngrășăminte cu azot și fosfor. Recoltarea se face când semințele au culoarea verde-gri. Acestea se usucă apoi fie la soare, fie în uscătoare speciale, la o temperatură ce nu trebuie să depășească 40-50°C. Producția atinge 1.000-1.200 kg/ha. Semințele se sortează și se depozitează în momentul când conținutul procentual de apă nu depășește 10-11%. Fructele se folosesc ca adaosuri în industria alimentară, iar uleiul de anason are largi întrebuințări la prepararea și aromatizarea diferitelor medicamente, precum și la fabricarea băuturilor spirtoase, aromatice. [72]
- ANASPIDA**, (zool.) grup de agnate din perioadele Silurian și Devonian, având un corp fusiform comprimat lateral, o coadă heterocercă și solzi rectangulari aranjați pe corp în șiruri paralele. [37]
- ANASTATIC**, (ecol.) care revine la viața activă când condițiile mediului înconjurător devin favorabile, ex., lichenii, briofitele, cormofitele, unele organisme animale. [50]
- ANASTOMOZA**, joncțiune, împreunare; (bot.) la plante, reunire de fibre, nervuri; vase, organe; (anat.) la organismul animal și uman, reunirea fibrelor de elastină în rețele printre care se află substanța fundamentală și puține celule, rezultând țesutul elastic ce formează tunica medie a arterelor și venelor mari; la organismul uman, confluență naturală sau artificială (chirurgicală) între două vase sanguine, între două segmente ale tubului digestiv etc. [50]; (micol.) unirea a două hife scurte, transversale, care formează o punte prin care se face comunicarea între conținuturi formând o rețea. [61]
- ANASTRAL**, (citol.) fus de diviziune la care nu se evidențiază structurile astrale diferențiate de corpii polari. [69]
- ANASTROFĂ**, 1. Procedeu stilistic constând în răsturnarea ordinii obișnuite a cuvintelor. 2. În filogenie, perioadă cu modificări rapide în formarea organismului. [50]
- ANATEMĂ**, (rel.) în Vechiul Testament era jertfa adusă de evrei, asupra căreia se transmiteau toate relele oamenilor. Această jertfă ce se ardea pe altar avea ca scop să împlânzească mânia lui Dumnezeu. În Noul Testament anatema este un act foarte grav îndreptat de autoritatea bisericească împotriva celor ce adoptau învățături greșite. Ereticii care erau anatemizați se excludeau din Biserică, iar învățăturile susținute de ei erau condamnate. [63]
- ANATERAT**, (bot.) flori cu stamine lipsite de antere. [50]
- ANATIDE** (*Anatidae*), (zool.) lebede, găște și rațe: păsări acvatice, cu 3 degete incluse în palmatură, cu gât lung și cioc turtit prevăzut cu lamele comoase. [37]
- ANATOMIE**, știință care se ocupă cu studiul structurii organismului și a raporturilor dintre diversele organe, în strânsă legătură cu funcția lor, ex., anatomia plantelor, anatomia omului, anatomia animalelor. [50]
- ANATOMIE COMPARATĂ**, disciplină de sinteză care studiază, pe baza datelor de embriologie și paleontologie, fiecare organ sau sistem de organe, în scara metazoarelor, sau mai frecvent a vertebratelor. [70]
- ANATOMIE DESCRIPTIVĂ**, știința care se ocupă cu studiul descriptiv al structurii corpului, diferitelor organe și sisteme de organe. [70]
- ANATOMIE PATOLOGICĂ**, știința care studiază problemele de patologie ale structurii și morfologiei organismelor umane sau animale. [33]
- ANATONOZA**, (bot.) creșterea tensiunii osmotice din sucii celulari al plantelor. [50]
- ANATOXINĂ**, (toxicol.) toxină microbială care și-a pierdut proprietățile toxice, dar își păstrează proprietățile imunologice (produce anticorpi). Se utilizează în vaccinări (antitetanică, antivirotică etc.). [41] → VENIN
- ANATRAUMATOTROPISM**, (bot.) mișcări tropistice pozitive întâlnite la plante, cauzate de răniri, unde partea opusă regiunii vătămate ia o dezvoltare mai pronunțată. [50]
- ANATROP**, (bot.) răsturnat, întors. La gineceul plantelor, ovulul este întors cu 180°, așa încât micropilul se află lângă hil, iar chalaza la polul superior. [50]
- ANATROPIS**, (bot.) mișcări tropistice pozitive întâlnite la plante care își îndreaptă organele spre sursa factorilor de mediu mai favorabilă, ex., îndreptarea frunzelor spre lumină (fototropism), îndreptarea rădăcinilor spre zona din sol unde există mai multe substanțe chimice necesare nutriției lor minerale (chimotropism) etc. [50]
- ANAXAGORA** (500-428 î. Hr.), filosof, materialist grec. Exprimă ideea că lucrurile sunt alcătuite din particule foarte mici, cu însușiri invariabile, calitativ deosebite. Numește aceste particule „sămânța lucrurilor“. Consideră lumea în continuă mișcare. Formulează primele idei preformiste în embriologie. Emite ideea unității lumii vii susținând că plantele și animalele au funcții comune așa cum este respirația. Precizează că omul, datorită mâinii, are o poziție superioară între viețuitoare. Precursor al teoriei moderne a panspermiei. [46]
- ANAXIMANDRU** (610-546 î. Hr.), naturalist, filosof și astronom grec. Reprezentant al Școlii din Milet. Consideră că primele animale au apărut și au trăit în apă, iar apariția lor o explică prin acțiunea razelor solare asupra umezelii. Animalele terestre provin din

- animalele acvatice care (unele din ele) au ieșit din apă și s-au adaptat noilor condiții de viață. Schimbarea felului de viață a dus și la schimbarea înfățișării. Lansează ideea că omul a apărut din pești și că principiul lumii este materia nedeterminată și infinită („aperion“). A construit primele cadrane solare și a elaborat prima hartă geografică în Grecia Antică. [46]
- ANAZARCĂ**, (med. vet.) acumulare masivă de lichid transsudat în țesuturi și mai ales în structurile cutanate și subcutanate. Edem generalizat, capabil de a produce o tumefiere difuză a tuturor țesuturilor. [33]
- ANCESTRAL**, (filogen.) foarte vechi, strămoșesc, transmis prin ereditate, moștenit, provenit de la ascendenți mai îndepărtați. [69]
- ANCHETĂ**, (psih.) procedeu de cercetare care constă în culegerea de date verbale de la grupuri sau eșantioane de subiecți aleși în funcție de obiective precise, cu scopul descrierii și analizei unei situații deosebite. [28]
- ANCHILOSTOMIAZĂ**, (med. u.) boală parazitară provocată de infestarea cu viermi paraziți din genul *Ancylostoma*, caracterizată de obicei prin anemie progresivă, tulburări digestive și nervoase. [60]
- ANCHILOZĂ**, (med. vet. și u.) limitarea sau dispariția mobilității unei articulații de tip diarthrodial, instalată în urma unui traumatism sau a unui proces inflamator. [33]
- ANCORIFORM**, (bot.) organ de forma unei ancore întâlnit la plante. [50]
- ANCYLODISCOIDES**, (parazit.) clasa *Monogenoidea*. Viermi de aproximativ 1 mm lungime, paraziți pe branhiile peștilor din familia *Siluridae*. Prezintă 4 pete ocelare la capătul anterior și un disc adeziv la capătul posterior, prevăzut cu 14 cârlige simple marginale și cu două perechi neegale de cârlige mijlocii. [10]
- ANDALUZĂ**, (zootehn.) varietate sau rase de animale.
1. Varietate a rasei de taurine Brava, care descinde din *Bos primigenius*, originară din Spania. 2. Rasă de cai, de porci și de păsări din Spania. [34]
- ANDEZIT**, (geol.) rocă vulcanică afanitică de culoare cafenie-cenușie până la negru, formată în cea mai mare parte din feldspați plagioclazi și minerale femice (biotit, amfiboli, piroxeni), răspândită în provinciile vulcanice alcaline, asociate cu bazalturi, diorite și riolite. [25]
- ANDIVĂ** → CICOARE DE VARĂ
- ANDOSAMENT**, (ec.-fin.) operațiune prin care un titlu de credit circulă de la un beneficiar (andosant) la altul (andosator). [1]
- ANDOSOL**, (pedol.) tip de sol în cadrul sistemului român de clasificare a solului, format pe materiale vulcanice efuzive, caracterizat prin culoare închisă și predominarea materialului amorf (alofan). [29]
- ANDRAGOGIE**, (soc.) sin. *pedagogia adulților*, știința și practica educației adulților. [32]
- ANDREALES**, (bot.) ordin de briofite din cl. *Musci* care cuprinde mușchi mici ce trăiesc pe stânci, cu capsulă ovală susținută de un picior scurt și gros înfipt într-un pseudopodiu, iar deasupra cu o caliptră. Deschiderea capsulei se face prin despicarea longitudinală în patru valve care rămân prinse împreună la bază și la vârf. Ordinul cuprinde o singură familie: *Andreaeaceae* cu specia importantă *Andreaea petrophylla* care se întâlnește în regiunile montane pe pietre și stânci silicioase, are o culoare negricioasă ca și alte specii din acest grup. [50]
- ANDRICUS**, (cecid.) gen de cinipine galigene cunoscut în România prin 57 de specii, care formează gale pe diferite specii de stejar (*Quercus*). Ex., *Andricus adleri*, *A. aestivalis*, *A. albopunctatus*, *A. hungaricus* (gala este globuloasă, cu diametrul de 20-25 mm, lemnoasă); *A. kollari* (gala este aproape sferică, cu diametrul de 10-25 mm și se dezvoltă pe partea laterală a unui mugur). Răspândire geografică: Europa, America. [41]
- ANDROC**, (rur.), fustă lungă din stofă de lână, țesută în casă, purtată de femei, în special de cele în vârstă, în diferite zone din țară. În funcție de zonă se deosebește prin croială și ornamentație. [67]
- ANDROCAMENT**, (constr.) îngrămădire de bolovani sau de beton pentru a consolida baza unei lucrări hidrotehnice. [50]
- ANDROCEU**, (bot.) totalitatea staminelor (microsporofilelor) dintr-o floare, reprezentând organe masculine de reproducere. Staminele se inserează pe receptacul după o linie spirală, rezultând o dispoziție spiroclică, caz întâlnit la florile speciilor din familia *Magnoliaceae*, *Ranunculaceae*, sau sunt așezate verticilat, rezultând o dispoziție ciclică. În ultimul caz staminele pot fi dispuse pe un singur verticil, formând androceul *haplostemon*, pe două verticile formând androceul *diplostemon*, sau pe mai multe verticile, formând androceul *polistemon*. La unele specii de plante, mai ales la cele care au flori cu corola gamopetală, staminele concresec cu tubul corolei (ex., *Lamiaceae*, *Primulaceae*), iar la alte specii, concresec cu gineceul, fenomen cunoscut sub numele de *giandrie* (ex., *Aristolochia* sp., *Vanilla* sp.). Numărul staminelor este, în general, constant și caracteristic pentru fiecare floare a unei anumite specii. Există flori cu o singură stamină (ex., coadacalului – *Hippuris vulgaris*); cu două stamine (ex., liliac – *Syringa vulgaris*); cu trei stamine (ex., speciile din fam. *Poaceae*); cu patru, cinci, șase sau mai multe stamine, la majoritatea speciilor de angiosperme dicotiledonate. În funcție de numărul de stamine pe care îl are androceul, florile pot fi: monoandre,

diandre, triandre, tetraandre. Numărul staminelor se poate modifica prin reducerea lor, caz întâlnit la speciile de *Apiaceae* și majoritatea plantelor cu flori gamopetale, sau crește prin dedublarea lor, caz întâlnit la speciile de *Hypericaceae*, *Myrtaceae* etc. La unele specii, ca nalba (*Althaea* sp.), ricinul (*Ricinus communis*), numărul staminelor ajunge, prin dedublare, la câteva sute într-o floare. Fenomenul poartă numele de poliandrie secundară. Filamentele staminelor din cadrul unei flori pot avea aceeași lungime sau pot fi de lungimi diferite. În funcție de acest ultim caracter există flori cu androceu *didinam*, constituit din două stamine lungi și două scurte, caracter întâlnit la majoritatea speciilor din fam. *Lamiaceae*, *Scrophulariaceae* și flori cu androceu *tetradinam*, cu patru stamine lungi și două scurte, ex., speciile fam. *Brassicaceae*. După relația dintre stamine, există flori cu androceu *dialestemon*, la care staminele sunt libere, neconcescute între ele, ex., măceș (*Rosa canina*), măr (*Malus domestica*), salcie (*Salix alba*) etc. și flori cu androceu *gamostemon*, la care staminele sunt unite prin filamentele sau anterele lor. Androceul *gamostemon* rezultă prin concreșterea filamentelor staminelor poate fi: *monodelf*, când staminele formează un singur mănunchi, ex., răchita roșie (*Salix purpurea*); *diadelf*, cu staminele concreșcute în două mănunchiuri, ex., mazăre (*Pisum sativum*), salcâm (*Rubinia pseudacacia*); *triadelf*, cu staminele concreșcute în trei muchii, ex., sunătoare (*Hypericum perforatum*); *pentadelf*, cu staminele concreșcute în cinci mănunchiuri, ex., teiul argintiu (*Tilia tomentosa*); *poliadelf*, cu staminele concreșcute în mai multe mănunchiuri, ex., lămâi (*Citrus limon*). Când staminele concreșc numai prin anterele lor, formând un tub prin care trece stilul, androceul *gamostemon* se numește *sinanter* (ex., speciile din fam. *Asteraceae*). [50] → ANTERĂ, FLOARE, STAMINĂ

ANDROC(H)OR, (bot.) răspândit prin oameni, ex., plante răspândite prin oameni la nivel regional sau la nivelul globului. [50]

ANDROCIT, (bot.) spermatoцит, celulă vegetativă formată din androconidie, care dă naștere unui anterozoid. [50]

ANDROCONIDIE, (bot.) (micro-)conidie cu funcție de gamet masculin (spermatie). [69] → SPERMATIE

ANDROCONII, (zool.) zone de pe aripile unor specii de lepidoptere (fluturi), la nivelul cărora se găsesc solzi modificați care secretă hormoni cu rol sexual – solzi androconiali. [62]

ANDRODINAMIE, (bot.) flori hermafrodite unde androceul are stamine bine dezvoltate, dar stigmatul gineceului este redus. [50]

ANDRODIOECIE, (bot.) indivizii unor plante din cadrul aceleiași specii, unii având numai flori masculine, iar alții numai flori hermafrodite. [50]

ANDROECIE, (bot.) indivizi ai unor specii de plante care posedă numai flori masculine. [50]

ANDROFOR, (bot.) **1.** suport al staminelor; **2.** suport al anteridiei; **3.** porțiune alungită a axei florale dintre periant și stamine, la florile masculine (ex., *Passiflora*); **4.** tub format din filamentele staminale sudate, purtând anterele (ex., *Malvaceae*). [50]

ANDROGAMET, (reprod.) gamet masculin ce poartă diferite denumiri la variate grupe de organisme, ex., spermatozoid, anterozoid, spermatie, nucleu spermatic, microgamet etc. [69]

ANDROGAMETANGIU, (bot.) gametangiu cu celule sexuale masculine; organ reproducător masculin al plantelor criptogame. [50]

ANDROGAMETOFOR, (bot.) fitoindivizi care poartă organe de reproducere masculine, aspect întâlnit la coada calului (*Equisetum* sp.). [50]

ANDROGAMIE, (bot.) proces de fecundare al gametului masculin cu cel femel. [50]

ANDROGAMON, (bot.) substanță chimică din celula sexuală masculină a plantelor care stimulează vitalitatea și activitatea acesteia. [50]

ANDROGEN, care se referă la caracterele sexuale masculine, care provoacă în organism modificări cu caracter masculinizat, ex., hormoni; organ care produce celule sexuale masculine genotipice. [50] Structura cu caractere sexuale masculine. Care se dezvoltă exclusiv din gametul masculin și ca atare este haploid. [61]

ANDROGENEZĂ, (embriol.) partenogeneză masculină. Proces de dezvoltare a unui organism dintr-o celulă care posedă numai genomul patern, fenomen întâlnit la plante unde, după fecundarea gametului femel și eliminarea nucleului matern, rezultă un fitoindiviz haploid care posedă numai cromozomi paterni. [50]

ANDROGENEZĂ EXPERIMENTALĂ, (genet.) metodă de obținere a plantelor haploide prin cultura *in vitro* de antere, microspori sau granule de polen. Prin reprogramare genetică microsporul sau gametofitul masculin urmează o nouă cale de dezvoltare, generând în final plante haploide. Prin diploidizare artificială (tratament cu colchicină) se obțin linii dihaploide pure din punct de vedere genetic (linii izogene). **A. e. directă** – în care din microspori rezultă, prin diviziuni succesive, structuri asemănătoare embrionilor (numite embrioizi), iar din acestea, în condiții optime de cultură, plante haploide; sin. **a. prin embriogeneză**. **A. e. indirectă** – în care prin germinarea microsporilor rezultă într-o primă etapă un țesut nediferențiat (o masă omogenă

- de celule) numit calus, iar din acesta, în condiții speciale de subcultură, rezultă plante haploide. [69]
- ANDROGENI**, hormoni masculini, care determină apariția de caractere sexuale secundare. Principalii hormoni de acest tip la vertebrate sunt testosteronul și androsteronul. [57]
- ANDROGIN**, (sex.) care ține de ambele sexe. **1.** În mitologia greacă, ființă fabuloasă care este jumătate femeie, jumătate bărbat. **2.** În medicina umană, ființă de sex masculin care prezintă caractere sexuale secundare feminine. **3.** În botanică, plante cu flori având elemente masculine și femele dispuse separat, dar pe același peduncul sau în aceeași inflorescență, în cazul plantelor monoice; la ciuperci, cu anteridii și oogone pe aceeași hifă. [50]
- ANDROGINIE**, (bot.) bisexualitate la plante, constând în prezența atât a florilor masculine, cât și a celor femele pe același organism, dar separate între ele ca poziție. Porumbul (*Zea mays*) are florile masculine dispuse într-o inflorescență terminală (panicul), lungă de 15-40 cm, iar florile femele grupate mai jos, în spice cu rahisul îngroșat (știuleți), inserate la unul din nodurile tulpinii, sub teaca frunzei; la ciuperci, organe și anteridii pe aceeași hifă. [50]
- ANDROGINOFOR**, (bot.) la plante, suportul staminelor și al ovarului, ca prelungire a axei florale deasupra periantului (învelișului floral). [50]
- ANDROGONIU**, (bot.) stadiul inițial de formare a celulelor spermatice la plante. [50]
- ANDROMONOIC**, (bot.) plantă care posedă atât flori unisexuat masculine cât și flori hermafrodite pe același individ, ex., stergoaiă (*Veratrum alb.*). [50]
- ANDROMORFOZA**, (bot.) modificări morfologice la florile plantelor rezultate în urma excițiilor cauzate de tubul polinic în curs de dezvoltare. [50]
- ANDROPAUZĂ**, (antrop.) stare normală fiziologică de declin sexual întâlnită la bărbați (55-60 de ani). [27]
- ANDROPETALIE**, (bot.) transformarea staminelor în petale, caz întâlnit la *Rosa* sp.; stamine care prezintă filamente lățite, petaloide. [50]
- ANDROPLASMA**, (cit.) protoplasmă activă a gametului masculin. [69]
- ANDROPOCORIE**, (soc., fitopat.) răspândirea fitopatogenilor de către om. **A.** propriu-zisă, când corpul omenesc funcționează ca un vector (ex., transmiterea unor fitopatogeni în timpul lucrărilor în verde în sere). **A.** facilitată prin diferite mijloace (ex., deplasarea pământului, a gunoierului de grajd, a semințelor, a materialelor de înmulțire). [61]
- ANDROSPOR**, (reprod.) spor cu potențialitate masculină; prin germinare generează gametofitul/gametotalul, producător în exclusivitate de gameți masculini (ex., microsporii, granulele de polen). [69]
- ANDROSPORANGE**, (reprod.) sporange producător de androspori. [69]
- ANDROSTIL**, (bot.) organ columelar rezultat din reunirea staminelor și a stilului (ex., *Asclepiadaceae*, *Orchidaceae*). [50]
- ANDROTIP**, (bot.) exemplarul tipic masculin al speciei. [50]
- ANDROZIGOT**, (bot.) gamet masculin mobil la partenogeneză, aspect întâlnit la alga *Spirogyra pellucida*. [50]
- ANDROZOM**, (cit.) cromozom (heterozom) prezent numai în gameții masculini. [69]
- ANELIDE** (*Annelida*), (zool.) încrengătură care cuprinde viermi eucelomați cu corpul inelat, metamerizat, împărțit în segmente prin pereți numiți disepimente. Au sau nu apendice perechi (parapode). Corpul este alungit și format din *prostomiu* (lob cefalic) situat anterior, *pigidiu* – situat posterior, iar între ele se află soma metamerizată. Prostomiul și pigidium nu au celom. Celomul somei este împărțit în compartimente. Fiecare compartiment corespunde unui segment, ex., râmă. La hirudinee (lipitori), disepimentele dispar. Cuprinde clasele: *Polychaeta*, *Myzostomida*, *Oligochaeta* și *Hirudinea*. [50]
- ANEMIE**, (med. u.) scăderea numărului de eritrocite, a concentrației de hemoglobină și a hematocritului. Cauzele sunt foarte variate: scăderea producției medulare de eritrocite, hemoragii acute sau cronice, hemolize de diferite etiologii, alterări genetice sau dobândite ale structurii moleculei de hemoglobină etc. [21]
- ANEMIE EDELMANN**, (med. u.) sin. *anemie cronică infecțioasă*, anemie hipocromă produsă prin blocarea fierului în sistemul reticulohistiocitar. [60]
- ANEMOC(H)OR**, (bot.) răspândit prin vânt. Răspândirea prin vânt a semințelor unor specii de plante purtătoare de papus. [50]
- ANEMOCLINOMETRU**, (meteor.) instrument de măsură a înclinării vectorilor vitezei ai vântului față de planul orizontal. [54]
- ANEMOCORIE**, (bot.) răspândirea unor specii vegetale cu ajutorul vântului. Semințele și fructele acestor specii prezintă dispozitive speciale de plutire în aer putând fi astfel transportate de vânt, la mari distanțe. Ex., fructele de pădăie (*Taraxacum*), de carpen (*Carpinus betulus*), de arțar (*Acer*), de tei (*Tilia*) etc. [56] Răspândirea fitopatogenilor cu ajutorul curenților de aer. [61]
- ANEMOENTOMOFILIE**, (bot.) polenizarea florilor prin vânt și insecte. [50]
- ANEMOFILIE**, (bot.) sin. *anemogamie*, polenizare realizată cu ajutorul vântului. Întâlnită la aproximativ 21% din plantele cu flori. Procentul crește simțitor în ținuturile expuse vânturilor unde, în general, se

constată lipsa insectelor polenizatoare. Florile anemogame sunt mici, lipsite de înveliș floral atractiv, de obicei fără nectar și miros. Staminele, în cazul *poaceelor* (*gramineelor*), sau chiar inflorescențe întregi, în cazul unor plante lemnoase (alun, mesteacăn, anin, stejar, nuc etc.), devin pendule, oscilante. Cantitatea de polen produsă este mare. De exemplu, alunul produce cca 2,5 milioane grăunciori de polen pentru un ovul; mesteacănul are, pe o singură stamină, 10.000 și 5,4 milioane grăuncioare pe o inflorescență (ament); paltinul are peste 23.000 într-o floare și 25 milioane într-o inflorescență; măcrișul-caprei are până la 180.000 într-o floare și 393 milioane într-o inflorescență; porumbul produce, în medie, în inflorescență, 50 de milioane grăunciori de polen. Grăunciorii de polen sunt mărunți, uscați, ușori. La conifere (brad, molid, pin, zadă) sunt prevăzuți cu două balonașe aeriene ce le micșorează greutatea specifică și îi ajută să plutească în atmosferă. Stilele și stigmatul florilor feminine sunt mari, adesea acoperite cu papile pentru captarea polenului. [50]

ANEMOGRAF, (meteor.) anemometru înregistrator al vitezei vântului pe o anemogramă. [54]

ANEMOMETRIE, (meteor.) proceduri și aparaturi pentru măsurarea direcției și vitezei vântului, inclusiv a componentelor sale verticale. [54]

ANEMOMETRU, (meteor.) instrument pentru măsurarea vitezei și/sau a direcției vântului. [54]

ANEMOMETRU BIDIRECȚIONAL, (meteor.) aparat folosit în studiile de turbulență a atmosferei care măsoară simultan componenta orizontală și verticală a vântului. [54]

ANEMOMETRU GIRUETĂ, (meteor.) instrument pentru măsurarea vitezei vântului cu ajutorul unei moriști cu palete sau cupe a căror viteză este transmisă și transformată în viteza vântului. Pentru determinări agrometeorologice la nivelul plantelor girueta este manuală. [54]

ANEMOMETRU MORIȘCĂ (BYRAM), (meteor.) instrument pentru măsurarea vitezei vântului prin rotirea unor cupe montate în plan orizontal sau vertical. [54]

ANEMONE, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Ranunculaceae*. În cadrul lui majoritatea speciilor provin din regiunile montane ale emisferei nordice. Sunt plante erbacee, perene, cu tuberculi sau rizomi, frunze pețiolate, palmat sectate sau lobate. *Anemone blanda*, specie de talie mică (15 cm) cu frunze verzi-cenușii, flori stelate, strălucitoare, în culori variate alb, albastru, roz sau violet, ce apar în martie-aprilie, ornând terenurile înierbate de sub arbori. *A. nemorosa* de talie mică (15-25 cm) și cu înflorire timpurie; se mai numește *floarea Paștelui*. Toxică, cu flori albe.

A. japonica, specie de umbră, robustă, de talie mare (80-120 cm) cu florile roz și mari. Înfloreste vara. *A. coronaria*, una dintre cele mai frumoase și mai prețioase specii, cunoscută din vremuri îndepărtate. Pedunculii de cca 30 cm poartă sub floare un gulerăș de frunze verzi, sesile. Florile mari, simple, alcătuite din 6-8 diviziuni petaloide, cu o mare strălucire și bogăție de culori, unicolore sau striate, prezintă, central, numeroase stamine negre. Foarte apreciate sunt și soiurile cu flori involte (bătute). Anemonele înfloresc primăvara devreme dar, prin culturi succesive, se pot obține flori până târziu în vară sau chiar și iarna, dacă sunt cultivate în spații adăpostite, folosindu-se, în acest caz, ca flori tăiate. În grădini ornează în partere, ocupând locurile însorite sau semiumbrite, cu sol permeabil și bogat în humus. Se înmulțesc prin semințe, fiind recomandată însămânțarea la sfârșitul verii, sau prin separarea tuberculilor. [39]

ANEMORFIE, (bot.) conformația specială a plantelor pentru a se apăra de vânturi, caracter întâlnit la multe specii din etajul subalpin și alpin. [50]

ANEMOSPOR, (reprod.) spor împrăștiat (diseminat) prin vânt. [69]

ANEMOTAXIE, (bot.) mișcări de apărare ale organismelor împotriva curenților de aer. [50]

ANEMOTROPISM, (bot.) mișcări de curbare a plantelor ca răspuns la curenții de aer. [50]

ANEMOZOOCOR, (bot.) răspândit de vânt și animale; ex., răspândirea fructelor, semințelor, sporilor. [50]

ANENCEFALIE, (med. vet.) monstrozitate caracterizată prin lipsa encefalului. [33]

ANESTRU (anoestru), (zool.) perioadă de inactivitate dintre două cicluri de călduri. [34]

ANEUPLOID, (genet.) organism cu număr neregulat de cromozomi, având unul sau mai mulți cromozomi în plus sau în minus; rezultă dintr-o non-disjunctie meiotică sau mitotică. [56]

ANEUPLOIDIE, (genet.) fenomen genetic care constă în modificarea numărului normal de cromozomi din nucleul celulelor somatice, prin lipsa (hipoploidie) sau prezența în plus (hiperploidie) a unuia sau mai mulți cromozomi identici cu una sau mai multe perechi de omologi. [34]

ANEURINĂ → VITAMINE HIDROSOLUBILE

ANEVRISM, (med. u. și vet.) dilatație patologică, ireversibilă, la nivelul peretelui unei artere, apărută în locul de minimă rezistență a acestuia. Originea leziunii poate fi traumatică (eventual generată de presiunea crescută a sângelui), dar poate fi și congenitală. [33]

ANEXITĂ, (med. u. și vet.) inflamație a anexelor uterului (a trompelor și a ligamentelor corespunzătoare).

Termenul sinonim cel mai frecvent utilizat în medicina veterinară este cel de *salpingită*. [33]

ANGELICĂ (*Angelica archangelica*, fam. *Apiaceae/Umbelliferae*), (bot.) plantă erbacee, bienală sau perenă, medicinală și aromată, legumicolă, cu organele vegetative hibernante pe pământ sau în pământ la mică adâncime, întâlnită în lungul pâraielor, în turbării, în chei, la margini de păduri umede, în etajele montan și subalpin. Rizomul și rădăcinile au importanță terapeutică în medicina umană, medicina veterinară și cosmetică. Principiile active pe care le conține au rol stomahic, tonic-amar, eupeptic, sudorific, diuretic, antiистерic, antireumatic, antinevralgic. Ele stimulează secrețiile salivare, gastrice și intestinale și respectiv pofta de mâncare, măresc sudorația, măresc cantitatea de urină eliminată în timp, au acțiune calmantă asupra sistemului nervos, diminuează durerile reumatice și combat nevralgiile, previn formarea gazelor în stomac sau intestine și provoacă eliminarea celor existente, previn voma. **Medicină umană:** 1. pentru tratarea isteriei, nevralgiilor, reumatismului: **pulbere** de rădăcină sau tulpină; se ia câte un vârf de cuțit înainte de masă; 2. pentru combaterea asteniei, vomismentelor, nevralgiilor, colicelor gastrointestinale, erupțiilor tegumentare: **decoct** din 10g plantă la 500 ml apă. Se fierbe 10 minute, se strecoară. Se bea de 3 ori pe zi câte o ceașcă înainte de masă; 3. pentru stimularea poftelor de mâncare și a digestiei: macerat, din 50-70 g rizomi și rădăcini mărunțite la un litru de vin. Se lasă două săptămâni la temperatura camerei. Sticla se agită zilnic pentru uniformizarea concentrației. Se filtrează. Se beau două păhărele înainte de masă. **Medicina veterinară:** se folosește pentru tratarea următoarelor afecțiuni: stări febrile, boli renale, anorexie etc. În nordul și vestul Europei, tulpinile fragile se folosesc ca legumă și aromă. În Franța și Austria sunt folosite la ornarea torturilor și prepararea unor lichioruri. Laponii pregătesc o mâncare specifică din inflorescențele zdrobite și fierte în lapte. În România se folosește zonal pentru aromatizarea băuturilor alcoolice. Specie meliferă. Florile furnizează albinelor culesuri de polen și nectar. Producția de miere, 90-100 kg/ha. Pondere economico-apicolă mică. Decorativă pentru peisajele montane. Se poate cultiva prin parcurile și grădinile montane. Este declarată monument al naturii și ocrotită prin lege. [50]

ANGHILA (*Anguilla anguilla*, fam. *Anguillidae*), (zool.) pește marin bentonic, răpitor. Corpul este alungit, serpentiform, de 30-140 cm lungime (masculii adulți 30-51 cm, femelele adulte 42-140 cm),

acoperit de solzi mărunți. Se aseamăna cu un șarpe. Capul este conic și ușor turtit dorso-ventral, cu gură terminală prevăzută cu dinți fini. Înotătoarele dorsale și anale sunt alungite și se contopesc cu înotătoarea caudală. Trăiește în apele dulci de pe coastele Europei. Masculii ating maturitatea sexuală la 8-14 ani, iar femelele la 10-18 ani. Realizează două călătorii: călătoria de nuntă și călătoria vieții. Călătoria de nuntă o face din locurile unde și-a petrecut tinerețea către locurile de reproducere. Acest drum este fără întoarcere. Ajunse în zona centrală a Mării Sargaselelor, după depunerea icrelor pe pajiștile roșiatice de Sargasum și stropirea lor cu lapți, adulții mor. Reproducerea are loc la adâncimea de 400 m. Drumul măsoară aproape 8.000 km și-l străbat în 5-6 luni fără să se hrănească. Călătoria vieții o întreprind larvele de la locul unde au luat ființă către meleagurile de unde au plecat părinții lor. Călătoria durează cca 3 ani. Deconspirarea acestor călătorii a fost făcută de biologul danez Iohannes Schmidt. Peștele este deosebit de valoros. Face obiectul pescuitului mondial, pescuindu-se cantități între 50 și 100.000.000 kg. La noi, anghila a fost semnalată prima dată în anul 1888 în râurile Someș, Mureș, Olt. Este răspândită în bazinul hidrografic al Oceanului Atlantic, în Marea Baltică, Marea Mediterană, Marea Neagră. [10]

ANGHINARE (*Cynara scolymus*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (agric.) plantă legumicolă și medicinală, perenă, originară probabil din bazinul Mării Mediterane. Ca specie legumicolă este răspândită mai cu seamă în țările din sud-vestul Europei, în Italia fiind una dintre cele mai populare legume, iar în Franța se cultivă și consumă mult. În țara noastră este cultivată, cu precădere, ca plantă medicinală. În cultura legumicolă anghinarea este tratată ca bi- sau trienală. Relativ sensibilă la frig, cu pretenții moderate față de umiditate (în lipsa acesteia inflorescențele sunt mici), cere soluri adânci, cu reacție neutră, bogate în humus și substanțe nutritive. Se aplică fertilizarea cu 30-40 t/ha gunoi de grajd, 120 kg azot, 100 kg fosfor și 190 kg potasiu la ha. Cultura se înființează folosind semințe sau butași înrădăcinați, obținuți prin despărțirea tufelor. Plantarea (sau semănatul) se face la distanța de 1-1,5 m între rânduri și 0,8-0,9 m între plante pe rând. Lăstarii înrădăcinați se plantează la începutul lunii octombrie. Semănatul se face în cuiburi, cu câte trei semințe, în luna aprilie, folosind 4-5 kg sămânță/ha. Recoltarea calatidiilor se face în iunie-iulie, când acestea au mărimea normală speciei, solzii nu s-au depărtat și se taie cu circa 10 cm din tulpina florală.

Se obțin 80-100 mii bucăți la ha. Plantația este economică 3 ani. Sămânța se produce prin păstrarea celor mai mari calatidii, de la plantele tipice obținând 200-300 kg/ha. Se consumă receptaculul și bracteele calatidiului. Nervura frunzei se consumă mai puțin și numai după albire. Soiurile cultivate se grupează, după calatidii, în: cu spini, fără spini, răsfirate, nerăsfirate, verzi și violete. Pentru scopuri legumicole, în lista oficială este soiul *Breton*. În Italia se cultivă soiurile: primăvara, *Violetto di Toscana*, *Violetto di Castellamare*; pentru producție continuă, *Violetto di Provenza*; pentru toamnă *Spinoso di Liguria*. Dintre soiurile la care bracteele se termină cu spini, se cultivă: *Spinoso Violetto di Parma*, *Spinoso sardo* etc. În Franța se cultivă soiurile: *Violet hatif*, *Gros vert de Lyon* etc. Anghinarea, ca specie medicinală, interesează pentru extragerea din frunze a substanțelor folosite în tratamentul bolilor hepatobiliare. Frunzele pentru drog se recoltează din primul an. Vegetează foarte bine după plante prășitoare îngășate cu gunoi de grajd, pe soluri profunde, aprovizionate cu substanțe minerale, permeabile. La fertilizare se aplică 70-80 kg/ha azot, 60-70 kg/ha fosfor, 50-65 kg/ha potasiu și 20-30 t/ha gunoi de grajd. Cultura se înființează prin semănat, în perioada apr. (decada a III-a) - mai (decada I) folosind 4-5 kg sămânță la ha, la distanța de 70 cm între rânduri. Se aplică lucrările de îngrijire: prășit mecanic și manual, rărit. Se recoltează prin cosire, de 3-4 ori în timpul vegetației, atunci când frunzele sunt la maturitate tehnică, și se obțin 15-20 t frunze la ha, din care se prepară 2,5-3 t drog/ha. Pentru scopuri medicinale, se cultivă soiul: *De Fundulea*. [72] Fitoterapeutic, părțile aeriene ale plantei au importanță în medicina umană și veterinară. Principiile active din plantă au rol decongestiv renal, diuretic, coleretic, colagog, antimicrobian, hipocolesterolemiant, adjuvant în hipertensiunea arterială. Conținutul sângelui în colesterol scade ca urmare a metabolizării lui în ficat. Regenerează celulele hepatice; mărește pofta de mâncare, întărește funcția antitoxică a ficatului; crește debitul urinar fără a afecta compoziția chimică a urinei în cloruri, azot total și amoniac, cu creșterea concentrației acidului uric. Recomandată în hepatite cronice, ciroze, enterite, angină pectorală, ateroscleroză, hemoroizi, astenie, surmenaj, gută, reumatism, intoxicații. [50]

ANGINĂ, (med. u.) 1. Inflamație, de obicei acută, a inelului limfatic faringian și în special a amigdalelor palatine, provocată de agenți infecțioși variați (virusuri, bacterii, mai rar spirochete sau ciuperci),

manifestată clinic prin disfagie, modificări ale vocii, hipersalivație, semne de inflamație locală și semne generale de infecție. 2. Formă a insuficienței coronariene, în care durerea și senzația de sufocare sunt semnele principale. [60]

ANGIOCOLECISTITĂ, (med. u.) afecțiune caracterizată printr-un proces inflamator, cuprinzând vezicula biliară și căile biliare intra- și extrahepatice. [60]

ANGIOLITĂ, (med. u.) inflamația căilor biliare. [60]

ANGIOM, (med. u. și vet.) formațiune tumorală uneori congenitală, bine circumscriasă dar cu tendință accentuată de creștere expansivă, alcătuită dintr-o aglomerare de structuri vasculare sanguine (hemangiom) sau limfatice (limfangiom). Localizarea poate fi atât superficială (piele sau țesut subcutanat) cât și în parenchimul organelor bine vascularizate. [33]

ANGIOSPERMATOFITĂ, (bot.) încrângătură care cuprinde cormofite erbacee și lemnoase (arbori și arbuști) cu flori hermafrodite sau unisexuate, grupate în două clase: *Magnaliatae (Dicotyledonatae)* și *Liliatae (Monocotyledonatae)*. [50]

ANGIOSPERME, (bot.) plante cu semințele închise în fructe. [50]

ANGKOR, parc național din Kampuchia. Suprafața, 10.717 ha (1925). Altitudine, 150 m. Posedă o bogată pădure tropicală în mijlocul căreia se află minunate vestigii de artă khmeră, printre care și templul-munte Angkor-Wat (sec. XII d.Hr.). Templul este decorat cu bazoreliefuri reproducând subiecte din mitologia hindusă – Mahabhârata, Râmâyana (scene de luptă, dansuri religioase cu zeițe apsare). Fauna piscicolă are caracter endemic, dezvoltată în lacurile artificiale (baray), construite de khmeri în mijlocul junglei. Lacurile de vest și de est au dimensiuni foarte mari (8 km pe 2 km) cu peste 60.000.000 m³ apă. Ele au servit la irigații, alimentarea cu apă și transport. [50]

ANGLER, (zootehn.) rasă veche de taurine, de tip brahicer, formată în Germania. [34]

ANGLER-SATTELSCHWEIN, (zootehn.) rasă de porci obținută din ameliorarea porcului german de Angler. [34]

ANGLO-ARAB, (zootehn.) cal provenit din încrucișarea rasei Arabe cu rasa Pur sânge englez. [34]

ANGLO-DON, (zootehn.) sin. *Budionâi*, rasă de cai creată prin încrucișarea Calului de Don ameliorat cu rasa Pur sânge de galop. [34]

ANGLO-NORMAND, (zootehn.) sin. *trăpașul francez*, rasă de cai formată din ameliorarea populației de cabaline din Normandia; la formarea acesteia a participat și trăpașul american. [34]

- ANGLO-SAXONE**, (zootehn.) taurine rustice din zona de munte din Germania. [34]
- ANGOASĂ**, (psih.) stare de neliniște, de anxietate maximă, caracterizată printr-o așteptare înfricoșată față de o iminentă suferință sau nenorocire. [28]
- ANGONI ZEBU**, (zootehn.) mamifer originar din Rhodesia de Nord, foarte apropiat fenotipic de zebul cu coarne scurte din Africa Orientală. [34]
- ANGORA**, (zootehn.) denumire dată unor rase de capre, iepuri, pisici cu părul lung și mățos; lână prelucrată din părul acestor animale; veche denumire a orașului Ankara. [50]
- ANGRENAJ**, (ind.) sistem de roți dințate care se îmbină una în alta cu scopul de a transmite mișcarea de rotație. [13]
- ANGUICID**, (toxicol.) care ucide șerpii. [41]
- ANGUILIFORMES**, (zool.) pești osoși marini sau migratori, cu corp serpentiform, acoperit cu solzi mărunți sau cu tegumentul nud. Nu au înotătoare ventrale. Gura este prevăzută cu dinți iar operculele sunt mici. [10]
- ANGUILIDE** (*Anguillidae*), (zool.) pești serpentiformi de apă dulce, având o gură terminală cu dinți ascuțiți și solzi mici cicloizi incluși în piele. Anghila europeană (*Anguilla anguilla*) migrează pentru reproducere în Marea Sargasselor din Oceanul Atlantic (migrație catadromă). [37]
- ANGUILLA ANGUILLA** → ANGHILĂ
- ANGULAT**, (bot.) muchiat, colțuros. La plante, tulpină, petiol, fruct muchiate, colțuroase, ex., petiol agulat la frunzele de hamei (*Humulus lupulus*), soc (*Sambucus nigra*), sfeclă (*Beta vulgaris*). [50]
- ANGULOS**, (bot.) organ vegetal sau fruct cu numeroase colțuri, muchii sau unghiuri. [50]
- ANGUSTAT**, îngustat, subțiat. (bot.) Frunză îngustată la bază, ex., bănuți (*Bellis perenis*). [50]
- ANHEDONIE**, (psih.) pierdere a capacității de a resimți o plăcere. [28]
- ANHIDRIDĂ MOLIBDENICĂ** (MoO_3), (chim.) substanță chimică folosită ca îngrășământ cu molibden, conține 66% Mo. Este o sare incoloră, puțin solubilă, cu reacție fiziologică acidă; se aplică pe soluri cu reacție neutră, alcalină. [29]
- ANHIDRIDĂ SULFURICĂ**, (pol.) poluant atmosferic extrem de periculos ce ia naștere prin transformarea anhidridei sulfuroase, în anumite condiții de umiditate. În combinație cu vaporii de apă din atmosferă anhidrida sulfurică dă naștere acidului sulfuric, puternic corosiv atât pentru substanțele organice cât și pentru cele anorganice. [41]
- ANHIDRIDĂ SULFUROASĂ**, (pol.) compus al sulfului cu oxigenul, care ia naștere prin arderile incomplete, îndeosebi cele din industrie (siderurgie, rafinării de petrol), motoare cu combustie internă, precum și din arderile pentru încălzirea locuințelor. Anhidrida sulfuroasă este unul din poluanții curenți ai aerului orașelor. [41]
- ANHIDROBIOZĂ**, (ecol.) fenomen care caracterizează supraviețuirea unui organism în stare de deshidratare totală. [3]
- ANIHILARE**, (fiz.) proces prin care o particulă cu masă nenulă și antiparticula ei corespunzătoare se transformă în cuanta câmpului care corespunde tipului de interacțiune dintre ele. De exemplu, prin **a.** electron-pozitron apare un foton, iar prin **a.** nucleon-antinucleon apare un mezon π . [38]
- ANIMAL DOMESTIC**, animal ale cărui îngrijire, alimentație și reproducție sunt controlate de om, în scopul producerii unor bunuri și servicii, pentru agrement sau cercetare științifică; el evoluează implicit și sub influența selecției artificiale. [34]
- ANIMAL REFORMAT**, (zootehn.) animal scos din turma de bază, ca urmare a depășirii vârstei de exploatare, a scăderii capacității productive sau a unei stări de sănătate precară. [34]
- ANIMALIA**, regn animal care cuprinde toate animalele de pe Glob. Are două subregnuri: protozoare și metazoare. [26]
- ANIMISM**, concepție conform căreia toate obiectele, ființele și fenomenele naturii au un suflet. Psihologii îl observă în funcționarea inconștientului și în gândirea copiilor. [28]
- ANINIȘ** (*ariniș*), (bot.) formațiune vegetală specifică de luncă, având ca specie principală aninul alb (*Alnus incana*) la dealuri și munte și aninul negru (*A. glutinosa*) la câmpie și deal. În proporție redusă se mai pot adăuga, după zonă, molid, brad, fag, paltin (de munte și de câmpie), ulm, salcie, plop, frasin etc. Solul este de tip aluvial, bogat în umiditate (până la stagnare) cu gleizare, sau lăcoviștizare (la câmpie). Arboretele (mai ales cele de anin negru) se remarcă prin rectitudinea trunchiurilor, creștere mare în înălțime și productivitate. Fitocenologic aninișurile se încadrează în două asociații de bază: *Telekio-Alnetum incanae* Codlea 1990 și *Stellario nemori-Alnetum glutinosae* (Kastner 38) Lohm 57, iar silvotipologic în formația *Alneto* cu 10 tipuri de pădure pure și un tip de amestec anin alb-anin negru. [4]
- ANION**, (chim.) ion monoatomic (Cl^- , Br^- ș.a.) sau poliatomic (SO_4^{2-} , CO_3^{2-} , NO_3^- ș.a.) care poartă una sau mai multe sarcini negative. [29]
- ANION PRINCIPAL**, (ecol.) ion negativ dominant în cadrul echilibrului natural al unui mediu. [2]
- ANION SCHIMBABIL**, (pedol.) anion reținut în complexul adsorbiv al solului, capabil de a fi schimbat de un alt anion; de exemplu, SO_4^{2-} , H_2PO_4^- , NO_3^- ș.a. [29]
- ANISAKIDAE**, (zool.) clasa *Nematoda*. Viermi cilindrici, netezi ce parazitează peștii marini în tubul

- digestiv ca adulți și pe organele interne ca larve. La capătul anterior prezintă trei buze. La genul *Anisakis* esofagul și intestinul sunt separate printr-o piesă intermediară. Genul *Raphidascaris* prezintă excrescențe tubulare numai la esofag, genul *Porocaecum* numai la intestin, iar genul *Contraecum* prezintă excrescențe tubulare atât la esofag cât și la intestin. [10]
- ANISIAN**, (geol.) termen ce desemnează o vârstă geologică; pe scara geocronologică este un etaj al Triasicului mediu de tip alpin (facies marin). Denumirea vine de la râul Ens (*Anisus*) din Austria. [25]
- ANISOCERCĂ**, (zool.) heterocercă: având lobi înnotătoare codale inegali; ex., morunul, nisetrul, cega etc. [57]
- ANISOPTER**, (zool.) termen ce desemnează, în cadrul insectelor, odonatele superioare din subordnul *Anisoptera*, la care aripile anterioare diferă de cele posterioare ca formă, suprafață și nervațiune. [62]
- ANIZOCITOZĂ**, (med. vet.) inegalitate de talie a elementelor dintr-o populație celulară. Termenul este adesea folosit cu o referire directă asupra eritrocitelor dar și asupra celulelor tumorale. [33]
- ANIZOCOTILIE**, (bot.) despre semințele plantelor, dezvoltarea inegală și neuniformă a cotiledoanelor. [50]
- ANIZOFILIE**, (bot.) însușire pe care o au unele plante de a forma, la același nod, frunze de forme și mărimi diferite, pentru a evita suprapunerea lor și, respectiv, umbrirea. Ex., mătrăguna (*Atropa belladonna*) are la fiecare nod inserate două frunze, una mare, eliptică, și alta mică, ovată. Frunzele mari sunt orientate lateral, cele mici se află în partea centrală fără a se suprapune. Același sistem este întâlnit și la struțșor (*Selaginella helvetica*). Aceste modificări schimbă numărul ortostihurilor, divergența și modul de îngrămădire la noduri. [50]
- ANIZOGAMEȚI**, (reprod.) gameți diferiți atât din punct de vedere morfologic cât și fiziologic; ambii sunt flagelați și mobili în mediul acvatic; gametul feminin este întotdeauna mai mare și se numește *macrogamet*, iar cel masculin, mai mic, se numește *microgamet*. [69]
- ANIZOGAMIE**, (reprod.) reproducere sexuată la care participă doi anizogameți. Fuziunea gameților (fecundația) are loc în mediul acvatic. Este caracteristică unor grupe de alge verzi [ex., salata de mare (*Ulva lactuca*)] și brune (ex., *Laminaria*), ca și unor ciuperci (ex., *Allomyces*). Reprezintă un progres evolutiv față de izogamie. [69]
- ANIZOPIE**, (med. u.) termen mai puțin folosit care desemnează, în general, inegalitatea imaginilor percepute de cei doi ochi, oricare ar fi originea acestei inegalități. [28]
- ANIZOSTILIE**, (bot.) despre gineceul florilor, stile lungi și stile scurte la florile aceleiași specii, ex., ciuboșica cucului (*Primula officinalis*). [50]
- ANIZOTROPIE**, (fiz.) proprietatea unei substanțe de a avea anumite mărimi specifice dependente de direcția în care ele se măsoară. Un exemplu este **a. optică** (birefringenta), specifică monocristalelor (cu excepția celor din sistemul cubic), constând în variația indicelui de refracție după direcția de propagare a luminii prin cristal. [38]
- AN-LUMINĂ**, (astr.) distanța parcursă de lumină timp de un an are 63.300 unități astronomice (U.A.) sau 0,3 parseci. [12]
- ANMOOR**, (pedol.) tip de humus care se formează în condiții anaerobe datorită excesului de apă; se întâlnește în soluri gleice și lăcoviști. [29]
- ANOB**, (ecol.) zone naturale care beneficiază de un statut special de protecție în Marea Britanie și în alte țări anglo-saxone. [3]
- ANODONT**, fără dinți sau un individ la care dinții nu s-au dezvoltat din cauza unei tulburări în evoluția embrionară. [34]
- ANODONTA CYGNEA** → SCOICĂ DE LAC
- ANOESTRU**, perioadă de inactivitate sexuală în ciclul oestrian al unui mamifer, în timpul căreia este produs hormonul foliculo-stimulant (FSH) de către hipofiză. Acesta stimulează ovarul pentru a produce estrogeni și alți hormoni care declanșează ovulația. [57]
- ANOFTALMIE**, (biospeol.) în absența luminii, troglobiontele nu au ochi funcționali. Există specii *microftalme* (cu ochii mai mult sau mai puțin reduși) și *anoftalme* (complet lipsite de ochi), regresia afectând sau nu centrul nervoși optici. În schimb, speciile anoftalme au organe tactile hipertrofiate. [35] → OBSCURITATE
- ANOMALIE¹**, (genet.) deviație anormală cantitativă sau calitativă de la forma, structura sau funcția obișnuită. [56]
- ANOMALIE²**, (soc.) **1.** Termen folosit pentru caracterizarea a ceea ce este perceput ca manifestare aberantă, necontrolată a funcționării unui organism. Este o deficiență apropiată de infirmitate mai mult decât de o maladie. **2.** Abatere de la forma normală a unor trăsături anatomo-fiziologice sau psihice exteriorizate prin tulburări caracteristice (ex., **a.** senzoriale – orbi, surzi, ambliopi; **a.** în dezvoltarea creierului – oligofrenie; **a.** de limbaj; **a.** comportamentale). [28]
- ANOMALIE³**, (zootehn.) variație, deviație sau malformație congenitală care nu compromite imediat viața animalului și/sau nu modifică în mod considerabil structurile și aspectul organismului afectat. [33]
- ANOMALII MAGNETICE**, (fiz.) variații a elementelor magnetice față de regiunile înconjurătoare. Ele se

- datoresc prezenței în interiorul Pământului a unei mase mari de magnetită, deplasării unor compartimente din scoarța terestră (deranjamente tectonice) sau unor prăbușiri ce duc la întreruperea bruscă a unor pachete de straturi. [50]
- ANOMIE**, (psih.) dezordine, dezorganizare, absența normelor sociale care poate provoca reacții patologice sau sociopate. [28]
- ANOMURA**, (zool.) subordin care cuprinde pagurii, cu abdomen moale adăpostit în cochilii de gasteropode. Sunt forme marine. Unele specii trăiesc în simbioză cu spongierii și cnidarii, ex., *Eupagurus*, *Diogenes*. Specii terestre: *Birgus latro*. [50]
- ANONA**, (agric.) gen de plante din familia *Annonaceae* cu mai multe specii originare din America tropicală și în prezent răspândite în cele mai multe țări tropicale. Majoritatea sunt pomi până la 5-7 m înălțime, cu frunze alterne, simple, întregi; florile sunt gălbui, hermafrodite, cu 3 sepale, 3-6 petale, numeroase stamine și pistile uniovulate; fructul este un sincarp cărnos format prin concreșterea pistilelor cu receptaculul; semințele, tari, sunt îngropate în pulpa albicioasă a fructului. Se înmulțesc prin semințe și altoire pe portaltoi franc. Cresc bine pe o mare varietate de soluri dar nu suportă apa stagnantă. Intră pe rod la 3-5 ani. Florile sunt protogine, stigmatul pierzându-și receptivitatea înainte ca polenul să fie matur. Din această cauză leagă puține fructe. Necesită polenizare manuală care sporește recolta. Fructele coapte sunt moi, perisabile și fermentează rapid. Ca urmare sunt dificil de transportat și nu constituie obiect de comerț decât sub formă de nectar. Fructul este consumat proaspăt și adesea folosit la înghețată sau șerbet. Sunt cultivate următoarele specii: cherimoya, corosol, măr dulce și inimă de bou. [40]
- ANOPLURE**, (zool.) insecte denumite popular *păduchi*, caracterizate prin viață ectoparazită la vertebrate și regim de hrană preponderent hematofag. Aparatul bucal este adaptat la înțepat și supt, picioarele sunt prehensile iar aripile absente. Dezvoltarea lor se face fără metamorfoză. Pe glob există 15 genuri cu 65 de specii. [62]
- ANORECTITĂ**, (med. u.) inflamație a anusului și a rectului. [60]
- ANOREXIE**, (med. u.) pierderea sau reducerea poftei de mâncare. [34] Pentru înlăturarea acestei stări se folosesc plantele: afin, agriș, aloe, amăreală, anason, angelică, ardei iute, armurariu, brad, cervană, cimbrisor, cimbru, gulie, crețșoară, crușătea, dafin, dumbăț, fenicul, fumăriță, ghințură, hrean, iarbă mare, măcriș, măghiran, obligeană, osul iepurelui, păpădie, ridiche neagră și roșie, roiniță, sănișoară, săpunăriță, scaiul-dracului, smochin, țintaură, trifoi roșu, turiță mare, țelină, ventrlică, unguraș etc. [50]
- ANORGANIC**, care nu este de proveniență organică, vegetală sau animală. [50]
- ANOSMIE**, (med. u.) pierdere parțial selectivă sau totală a sensibilității olfactive. [28]
- ANOSOGNOZIE**, (psih.) necunoaștere de către pacient a unui deficit de origine neurologică, ce poate ajunge până la refuzul sau negarea acestui deficit. [28]
- ANOSTRACA**, (zool.) ordin de crustacei care nu au carapace. Corpul este alungit și format din cel puțin 20 segmente și 11-19 perechi de toracopode foliacee ce îi servesc la înot, respirație și filtrare. Au 2 ochi compuși și unul median. Masculul are două penisuri. Femela posedă un sac oviger. Genuri: *Branchipus*, *Streptocephalus* – în apele stătătoare dulcicole, *Artemia* – în lacurile cu apă salmastră. (L. Solomon, 1983) [50]
- ANOTIMP** (*primăvară, vară, toamnă, iarnă*), intervalul de timp în care Soarele descrie arcul dintre două puncte fundamentale consecutive ale eclipticii (echinocții și solstiții). [12]
- ANOTIN**, (bot.) din anul trecut, ex., la plante, ramuri din anul trecut. [50]
- ANOVULAȚIE**, absența ovulației sau eliminării ovulului din foliculul ovarian matur. [34]
- ANOXIBIOZĂ** → **ANAEROBIOZĂ**
- ANOXIC**, (ecol.) mediu în care, pentru desfășurarea activităților normale, viețuitoarele nu au nevoie de prezența oxigenului liber sau a celui dizolvat în apă. [2]
- ANOZODIAFORIE**, (psih.) stare psihică manifestată prin indiferență amuzată, uneori euforică a bolnavului față de propria-i tulburare. [28]
- ANSA LUI HENLE**, (anat.) segment al nefronului renal, situat între tubulii proximal și distal. [57]
- ANSER**, (zool.) termen taxonomic al genului ce cuprinde gâștele (ex., *Anser cinereus*). [34]
- ANSERANATINI**, (zool.) subfamilie de păsări acvatice din familia *Anatidae*, reprezentate printr-o singură specie, gâsca coțofană. [34]
- ANSERIDAE**, (zool.) termen care se folosește pentru desemnarea gâștelor. În realitate familia *Anatidae* cuprinde și ratele. [34]
- ANTAGONISM**, (ecol.) tip de relație competitivă între 2 sau mai mulți indivizi ai unor specii diferite și prin care dezvoltarea unuia restrânge sau inhibă pe celălalt. [2] **A.** între populațiile de bacterii sau ciuperci, bazat pe elaborarea de substanțe antibiotice sau competiție pentru substanțe trofice, ex., ciuperca *Trichoderma viride* sau bacteria *Bacillus subtilis* față de ciupercile din sol *Rhizoctonia*, *Pythium* ș.a. [61]
- ANTAGONISM INTERSPECIFIC** (*intrapopulațional*), (ecol.) tip de relație care se manifestă între două organisme care aparțin unor specii sau populații deosebite. [24]

- ANTAGONISM IONIC**, (agrochim.) fenomen de opoziție între doi ioni din soluția de sol sau din complexul adsorbiv, excesul unuia dintre ioni influențând în mod negativ absorbția de către plante a celuilalt ion, chiar dacă acesta se găsește în cantitate suficientă. Exemple de antagonism ionic: Na-Ca; Ca-Mg; Ca-K, Mg-K. [29]
- ANTAGONISM MICROBIAN**, (ecol.) tip de relație interspecifică care se manifestă între două sau mai multe specii de microorganisme, în care una dintre acestea împiedică dezvoltarea celeilalte. [24]
- ANTECLYPEUS**, (zool.) formațiune a capsulei cefalice la insecte, situată înaintea clipeusului. [62]
- ANTELĂ**, (bot.) tip de inflorescență monopodială compusă, la care axele florifere secundare externe sau inferioare depășesc pe cele principale, precum și axa inflorescenței, toate cu flori terminale, ex., anglică (*Filipendula vulgaris*), crețușcă (*F. ulmaria*) dintre *Rosaceae*; pipirig (*Scirpus sylvaticus*) dintre *Cyperaceae* etc. [50]
- ANTENE**, (zool.) prima pereche de apendici ai insectelor, formate din număr variabil de articole, cu rol de organe senzoriale, fiind posesoare de receptori tactili, gustativi, olfactivi, pentru temperatură și umiditate. Pot fi de mai multe feluri: setiforme (primitive), serate, pectinate (mono, di, tri, tetra pectinate), măciucate, plumoase, aristate etc. [62]
- ANTENULA**, (zool.) prima pereche de apendici de la crustacee (antena 1). [62]
- ANTEPARTUM**, ceea ce se produce înainte de naștere. Termen folosit în reproducția animalelor. [34]
- ANTERĂ**, (bot.) parte fertilă a staminei unei flori, posesoare a doi saci polinici (microsporangii), în care se formează grăuncioarele de polen (microspori). [50] →ANDROCEU, STAMINĂ
- ANTERIDIE**, (bot.) organ sexual (gametange) masculin în care sunt produși gameți masculini (microgameți sau anterozoizi). La alge și ciuperci este o celulă al cărei conținut se divide și formează mai mulți gameți masculini. La *Characeae*, mușchi (*Bryophyta*) și ferigi (*Pteridophyta*), a. are un perete pluricelular, care delimitează un spațiu (anteridial) în care se formează mai mulți anterozoizi. [69]
- ANTERIDIOFOR**, (bot.) suportul sub formă de pedicel care poartă anteridia. Întâlnit la briofite (*Bryophyta*). [50]
- ANTERIDIOL**, (ecol.) steroid cu activitate hormonală, secretat de gameții femeli ai algelor *Achlya bisexualis* și *A. ambisexualis* cu rol în stimularea formării anteridiilor masculine. Anteridiolul induce apoi gametul masculin pentru a secreta la rândul său un hormon care să accelereze formarea organelor sexuale femele. [41]
- ANTEROFILIE**, (bot.) transformarea teratologică a anterelor androceului în petale sau în alte elemente foliacee. [50]
- ANTEROFOR**, (bot.) axă purtătoare a anterelor androceului din floare, ex., *Ephedra* sp. [50]
- ANTEROIDEE**, (bot.) despre florile plantelor, transformarea teratologică a stigmatelor în antere. [50]
- ANTEROZOID**, (bot.) gamet masculin, mobil, ciliat (flagelat), care înoată activ până la arhegon pentru a fecunda gametul feminin, imobil, oosfera. Este întâlnit la unele alge verzi (ex., *Characeae*) și alge brune (ex., *Fucus*), la mușchi, ferigi și gimnospermele inferioare. [69]
- ANTESMOLIZA**, (bot.) continuarea creșterii apicale a axei inflorescenței după producerea florilor, rezultând flori noi. [50]
- ANTESMOTAXIE**, (bot.) mod de așezare, orânduire sau dispoziție a pieselor florale într-o floare. [50]
- ANTEZĂ**, (bot.) perioada de înflorire la plante, proces fiziologic de desfacere a mugurilor floralii și deschiderea învelișurilor florale. Desfacerea mugurilor floralii este determinată de mărirea în volum a pieselor florale (sepale, petale, stamine, gineceu) ca urmare a dezvoltării lor. Deschiderea învelișurilor florale (sepale, petale) permite evidențierea organelor de reproducere (stamine, gineceu) care, în majoritatea cazurilor, rămân neacoperite și servesc înmulțirii sexuate. Înflorirea este influențată de factorii de mediu (lumină, umiditate, substanțe nutritive) care, aflați la anumite valori și în concordanță, determină sinteza în frunză a hormonului de înflorire, cunoscut sub numele de florigen. Translocat în regiunea apicală, determină apariția primordiului floral și înflorirea. Plantele nictiperiodice (de zi scurtă) înfloresc și fructifică în condițiile zilei de 8-12 ore (soia, fasolea, tutunul, cânepa, orezul, porumbul, anghinarea, dalia, salvia). Sunt caracteristice regiunilor sudice. Plantele hemeroperiodice (de zi lungă) înfloresc și fructifică în condițiile zilei de 16-20 ore (grâul, orzul, secara, ovăzul, spanacul, ridichea, muștarul, cartoful, morcovul, sfecla de zahăr). Sunt caracteristice regiunilor nordice. Plantele nictiperiodice (sudice) cultivate în regiunile nordice înfloresc numai toamna, când durata fotoperiodică a zilei se scurtează. Plantele neutre sau indiferente la durata zilei nu manifestă cerințe fotoperiodice, ci cerințe fotosintetice de elaborare a substanțelor organice. Ele înfloresc și fructifică atât în condiții de zi lungă, cât și în condiții de zi scurtă (floarea-soarelui, roșiile, castravetele, bumbacul, pălămida, liliacul). Toți indivizii aceleiași specii înfloresc simultan pentru ca posibilitatea polenizării să fie maximă. În funcție de adaptările și

caracterele lor, unele plante înfloresc primăvara, majoritatea vara, iar altele toamna. În cadrul unui anotimp, perioada înfloririi unei specii depinde de condițiile ecologice regionale. Înflorirea are loc ziua sau noaptea. Majoritatea speciilor țin florile deschise ziua și noaptea, unele se deschid dimineața și se închid la amiază (zorelele), altele se deschid seara și se închid dimineața (săpunărița, regina-noptii, lichitoarea-păsărească). Multe specii de plante lemnoase cu polenizare anemofilă (prin vânt) înfloresc înainte de înfrunzire (salcie, corn, ulm, plop). Lipsa frunzelor le ușurează polenizarea. Înflorirea poate avea loc o dată cu înfrunzirea (fag, salcâm) sau după înfrunzire (măceșul, castanul, teiul, socul). În inflorescență florile se deschid gradat și nu simultan. În calatidiu (antodiu) deschiderea lor are loc de la exterior spre interior, iar într-un racem are loc de la bază spre vârf. [50]

ANTHOZOA, (zool.) clasă care conține metazoare cu forme exclusiv marine, de apă caldă, din regiunea tropicală. Sunt solitare sau coloniale, reprezentate prin *antopolip* sau *coralopolip*. Lipsește stadiul de meduză. Reproducerea este asexuată și sexuată. [50]

ANTHROPOIDEA, (zool.) subordin de primat care include maimuțele mari și omul. Se divide în două grupe principale: Platyrrhini sau maimuțele Lumii Noi, dintre care majoritatea au cozi prehensile, și Catarrhini sau maimuțele Lumii Vechi, care sunt fie lipsite de coadă sau au o coadă neprehensilă. [57]

ANTHURIUM, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Araceae*. Cuprinde 200 de specii originare din America tropicală. Se mai numește *f. rea flamingo*. Este plantă erbacee, decorativă pr frunze mari, frumos colorate, sau flori caracteristice prin alcătuirea lor dintr-o spată mai mult sau mai puțin dezvoltată și un spadice cilindric. *A. andreanum*, specie viguroasă cu frunze cordate, ascuțite, de un verde închis, are un spadice cilindric, drept, înconjurat de o spată mare lucioasă, colorată în nuanțe de alb, roz, corai sau roșu. *A. scherzerianum*, mai puțin viguroasă, are frunze lanceolate, scurt pețiolate, spată roșie și spadicele spiralat. *A. crystallinum*, specie decorativă prin frunze ovoid cordate, de culoare verde închis cu nervurile argintii. Tijele florale depășesc cu mult frunzele și poartă un spadice subțire, lung, însoțit de o spată redusă și fără efect decorativ deosebit. Anthurium se cultivă numai în spații închise, cu temperaturi ridicate de 18-20°C (nu mai puțin de 13°C), în atmosferă umedă și locuri semiumbrite. Se înmulțesc în general prin despărțirea tufelor, iar unele specii prin semințe. Florile tăiate sau plantele la ghivece dau efecte decorative deosebite și durează foarte mult. [39]

ANTIARIS TOXICARIA, (toxicol.) arbore ale cărui frunze secretă picături foarte fine din care se

realizează un aerosol toxic care conține glicoside și steroizi toxici. [41]

ANTIBIOTICE, substanțe naturale produse de unele organisme care distrug sau inhibă creșterea microorganismelor (bacterii, ciuperci, virusuri). Manifestă acțiune selectivă, bacteriostatică și bactericidă. Acțiunea bacteriostatică constă în oprirea creșterii și înmulțirii microorganismelor. Acțiunea bactericidă constă în distrugerea microorganismelor. Utilizate (unele) ca medicamente pentru vindecarea bolilor provocate de microorganismele patogene. Intervin asupra lor prin oprirea diviziunii celulare, dezechilibrarea proceselor de oxidoreducere, inhibarea biosintezei substanțelor proteice etc. Se obțin prin extragerea lor din mediile de culturi ale unor microorganisme. Se cunosc peste 1.000 de substanțe cu acțiune bactericidă sau bacteriostatică. Folosite ca medicamente în medicina umană, veterinară, protecția plantelor. Reprezentative sunt penicilina, streptomcina, cloromicetina, tetraciclina. [50]

ANTIBOTRITIC, (fitopat.) produs destinat combaterii mucegaiului (*Botrytis*) viței de vie. [49]

ANTICICLON, (meteor.) aer de mare presiune, ca rezultat al rotirii aerului în sensul ceasornicului. [54]

ANTICICLON ANTARCTIC, (meteor.) circulație anticiclonică medie anuală în Antarctica, în care fluxul net de intrare în troposfera înaltă și fluxul de ieșire aproape de suprafață sunt legate printr-o subsidență (sedimentare) pe continent. [54]

ANTICICLON CONTINENTAL, (meteor.) zonă de înaltă presiune atmosferică care se formează deasupra unui continent în sezonul rece. [54]

ANTICLINAL¹, (geol.) cută geologică cu zona axială ridicată în formă de boltă; rocile cele mai vechi sunt situate în interiorul curbei. [25]

ANTICLINAL², (bot.) termen folosit în studiul plantelor și având semnificația „așezat oblic sau perpendicular pe suprafața organului“, ex., pereții celulari. [50]

ANTICODON, (genet.) secvență de trei nucleotide din ARNt, complementare codonului. [19]

ANTICONCEPȚIONALE, (sex.) substanțe care împiedică fecundația. Sunt substanțe hormonale sintetice, estrogenice și gestogene, care împiedică ovulația (maturația ovulului în ovare); se administrează sub formă de tablete care se iau între zilele a 5-a și a 25-a de ciclu menstrual, zilnic o dată. Previna sarcina nedorită. Administrarea lor poate provoca diferite boli ale organelor genitale. [50]

ANTICORP, (imunol.) proteină macromoleculară, de natură gamoglobulinică, prezentă în sânge, limfă, în lichidele extravasculare (salivă, lapte, lacrimi) și ca molecule receptor pe suprafața limfocitelor β, produsă în urma unei stimulări de către o substanță

străină pătrunsă în organism (antigen) cu care interacționează în mod specific. **A.** se combină specific cu antigenele solubile și formează complexe care sunt ingerate și digerate de macrofage. De asemenea, fixează complementul pe suprafața unui antigen celular, ceea ce are ca rezultat liza acestuia (bacterioliză, citoliză). Prin toate acestea, **a.** are un rol deosebit în apărarea organismelor împotriva bacteriilor, ciupercilor și protozoarelor patogene, precum și a virusurilor. **A.** pot bloca, de asemenea, evoluția cancerului. Dintre proteinele plasmatică 20% sunt **a.** (imunoglobuline). Producerea de **a.** este parte componentă a răspunsului imun. **A. monoclonal** – recunoaște un singur tip de situs antigenic, un singur epitop (ex., un grup de 5-6 aminoacizi ai unui lanț polipeptidic, expuși pe suprafața proteinei). Sunt generați de un limfocit și plasmocitele rezultate prin diviziuni succesive. **A. naturali** – au specificitate față de antigene cunoscute dar s-au sintetizat în afara oricărui proces de imunizare. [69]

ANTICRIPTOGAMIC, (pest.) pesticid utilizat în combaterea bolilor criptogamice ale viței de vie. [49]

ANTIDEPRESOARE, (toxicol.) medicamente folosite în tratarea stărilor melancolice și apatice, ex., dibenzepinul, propizepinul, carbamazepinul etc. Dozele mari ale acestor medicamente antrenează o intoxicație care se poate manifesta prin comă puțin profundă asociată cu efecte neurovegetative [41]

ANTIDETONANT, (petr.) substanță chimică introdusă în carburanți pentru a le mări cifra octanică și a le scădea viteza de propagare a arderii în masa carburantului. În acest scop se folosesc tetraetilul de plumb, carbonilul de fier. [30]

ANTIDOT, (toxicol.) substanță care introdusă într-un organism îl apără de otrăvurile ingerate, anihilându-le acțiunea. **A.** acționează asupra substanțelor toxice fie prin precipitare (albumina precipită toxinele împiedicând absorbția intestinală), fie prin neutralizare (dimercapto-propanolul cu Hg, As, Pb). [41]

ANTIDROM, (bot.) termen folosit în studiul plantelor, cu semnificația „orientat în direcții opuse“, ex., nervație, ramificație, frunze la *Calla*. [50]

ANTIENTROPIE, (ecol.) proces caracteristic sistemelor deschise, determinând evoluția lor spre stări de ordine, diferențiere și organizare superioară. [32]

ANTIFEROMONI, (biochim.) substanțe chimice care au o structură chimică asemănătoare cu cea a feromonilor și care produc anihilarea completă sau parțială a acestora. [62]

ANTIFLOGISTIC, (med. u.) antiinflamator, substanță sau plante folosite pentru combaterea inflamațiilor. *Inflamații articulare:* drețe, turiță mare. *Inflamații bucale și gât:* dracilă, mur, nalbă de grădină, sănișoară, smochin, turiță mare. *Inflamații ale căilor*

digestive: iarbă grasă, smochin, varză. *Inflamațiile căilor urinare:* busuioc, călțunaș, coada calului, dentiță, măceș, măceș de munte, migdal, nalbă de cultură, nalbă mare, seară, smochin, zmeur. *Inflamații faringo-amigdalene:* fenicul, nalbă de grădină, păr, smochin. *Inflamații intestinale:* castravete, gălbenele, izmă bună, măr, seară, smochin, spânz. *Inflamațiile ochilor:* nalbă creată, năpraznic, părunjel, silur. *Inflamațiile pielii:* castravete, nalbă creată, năpraznic, varză. *Inflamațiile respiratorii:* iarbă grasă, nalbă de grădină, nalbă mică, smochin. *Inflamațiile sânelui:* părunjel, seară, trestie. *Inflamațiile urechii:* izmă bună. *Inflamațiile vezicale:* bob, busuioc, fereguță dulce, măceș, nalbă de cultură, seară, smochin. [50]

ANTIFRICȚIUNE, (ind.) aliaj cu coeficient de frecare mic, folosit la căptușeala cuzinetelor. [13]

ANTIFUNGIC, agent (fizic, chimic sau biologic) cu efect nociv (fungistatic sau fungicid) asupra unor specii de fungi, ex., prohibitivele. [69]

ANTIGEL, (ind.) soluție care coboară punctul de îngheț al apei de răcire din motoarele cu ardere internă. [13]

ANTIGEN, (imunol.) substanță exogenă sau endogenă (de regulă o proteină sau o polizaharidă) pe care organismul uman sau animal o percepe ca străină. Se declanșează răspunsul imun, materializat prin proliferarea celulelor limfoide și sinteza moleculelor de recunoaștere (anticorpi și receptori celulari) care se combină cu antigenul inductor. El are două proprietăți fundamentale: imunogenitatea (antigenitatea) și specificitatea. Un **a.** are mai mulți epitopi care stimulează mai multe clone limfocitare ce produc anticorpi cu specificități și afinități diferite. **A. alterate** – molecule ale suprafeței celulare, legate de membrană, care din diferite cauze își modifică structura chimică și devin non-self. **A. artificiale** sunt antigene modificate chimic, prin cuplarea uneia sau a mai multor molecule mici care le conferă o nouă individualitate antigenică și o nouă specificitate de combinare cu anticorpii, în raport cu molecula de origine. **A. corpusculare** – reprezentate de particule virale, celule. **A. de histocompatibilitate** – molecule de natură proteică, cu caracter strict individual, situate la suprafața tuturor celulelor, controlate de un grup de gene specifice. Conferă specificitate chimică fiecărui individ și sunt implicate în respingerea grefelor de țesuturi sau organe prin declanșarea răspunsului imun, fiind recunoscute ca non-self. **A. de transplantare** – antigene detectabile pe suprafața celulelor tumorilor induse de carcinogeni chimici. Sunt glicoproteine sintetizate în celulă și inserate în membrană; sunt individuale pentru fiecare tumoră. **A. endogene** – antigene cu origine în componentele celulare și tisulare proprii organismului. **Policlonal** –

ANTIGENI COMUNI

a. care recunoaște mai multe situsuri antigenice, mai mulți epitopi. **A. eritrocitare** – glicoproteine ale suprafeței eritrocitelor care conferă specificitate de grup sistemului ABO și condiționează regulile generale ale transfuziei de sânge. **A. heterofile** – substanțe înrudite chimic, dar neidentice, prezente la numeroase specii de plante și animale; dau reacții încrucișate. **A. moleculare** – sunt proteine, polizaharide, lipide, acizi organici solubili. **A. naturale** – reprezentate de macromolecule de origine naturală: virusuri, microorganisme, plante și animale. **A. oncofetale** – se găsesc pe suprafața celulelor tumorale, dar și a celulelor normale în timpul fazei de diferențiere embrionară, absente sau în cantități foarte mici pe suprafața celulelor organismului adult. **A. sechestrare** (măscate) – sunt substanțe cu localizare intracelulară și ca urmare inaccesibile sistemului imunitar pentru a fi recunoscute în cursul dezvoltării sale ontogenetice. **A. sintetice** – polipeptide cu secvența aminoacidică cunoscută, sintetizate in vitro. **A. timodependente** – care stimulează producerea de anticorpi printr-un mecanism de cooperare între limfocitele T și B. **A. timoindependente** – sunt molecule mari, neproteice, cu epitopi repetitivi ce declanșează răspunsul imun prin activarea directă a limfocitelor B, fără cooperarea limfocitelor T helper. Stimularea limfocitelor B pare a fi determinată de legarea multivalentă a acestor antigene de moleculele de imunoglobulină de pe suprafața unei celule B. **A. tumorale** – orice structură chimică nouă, caracteristică celulei maligne, absentă în/pe celulele normale (sănătoase) ale țesutului de origine a tumorii, susceptibilă de a induce o reacție imună. Se disting 4 clase de a. t., toate cu imunogenitate redusă: oncofetale, de transplantare a celulelor transformate cu virusuri oncogene ADN, asociate celulelor transformate cu virusuri oncogene ARN. [69]

ANTIGENI COMUNI, (fitopat.) sunt antigeni care se află atât la fitopatogeni, cât și la gazdile acestora. Prezența lor favorizează sensibilitatea plantelor respective (ex., ciuperca ce produce rușina inului). Lipsa acestor înrudiri serologice conferă o oarecare rezistență. Prezența a.c. a fost pusă în evidență în sistemele *Ustilago maydis* – porumb, *Fusarium* și *Verticillium* – bumbac; *Xanthomonas axonopodis* pv. *malvacearum* – bumbac. [61]

ANTILITIAZIC, (med. u.) substanță care previne și combate formarea calculilor (pietrelor) în interiorul unui organ sau în canalele excretoare ale acestuia. [50]

ANTILOCAPRIDAE, (zool.) familie de antilope pronghorn din America de Nord; grup de rumegătoare străns înrudit cu familia *Bovidae*. Coarnele sunt

prezente la ambele sexe, dar diferite de ale bovidelor, învelișul cornos fiind pierdut anual. [37]

ANTILOPA, (zool.) nume atribuit unui grup de animale rumegătoare paricopitate din familia *Bovideelor*. [34]

ANTIMIS, (rel.) acoperământ liturgic. Pânză de in, mătase, cu suprafața de 50-60 cm, pe care sunt prezentate iconografic punerea în Mormânt și Patimile Mântuitorului. A. conține în partea de sus, într-un „degetar“ (buzunărel), o părticică din moaștele unui sfânt. Ține loc de Sf. Masă în cazuri excepționale (război, persecuții, calamități) când Sf. Liturghie nu mai poate fi săvârșită în sfântul locaș. Se află pe Sf. Masă în Sf. Altar. [14]

ANTIMONIU (Sb), (chim.) sin. *stibiu*, element chimic cu caracter metalic din grupa a V-a principală, având Z 51 și structura învelișului de electroni [Kr] 4d¹⁰5s²5p³. Prezintă aspect și luciu metalic, culoare albă-argintie și structură cristalină hexagonală, izomorfă cu a arsenului (d 6,7). Este casant, conduce slab curentul electric. Are p.f. 1645°C și p.t. 630°C. Intră în compoziția unor aliaje speciale. [36]

ANTINOMIE, categorie ce exprimă contradicția între două concepte, teze care se exclud reciproc, ambele fiind egal demonstrabile logic. [28]

ANTIPA, **Grigore** (1867-1944), hidrolog, oceanolog, ihtiolog. Membru al Academiei Române (1910). Doctor honoris causa al Facultății Agronomice din Berlin, Consilier expert al Comisiei Internaționale Europene a Dunării, membru și vicepreședinte al Comisiei Internaționale pentru exploatarea științifică a Mării Mediterane, membru în comitetul de perfecționare al Institutului Oceanografic din Paris. Fondatorul Muzeului de Istorie Naturală din București. Înființează Institutul de Bioceanografie de la Constanța și Stațiunea de Hidrologie din Tulcea (1924). Realizează cercetări hidrobiologice, oceanologice, ihtiologice. Publică peste 80 de lucrări științifice în diverse reviste din țară și străinătate. Comemorat în cadrul UNESCO cu ocazia a 100 de ani de la naștere. A elucidat problemele productivității biologice a Dunării și a părții de N-V a Mării Negre; a pus bazele școlii românești de hidrobiologie, ihtiologie și oceanologie; autorul unei concepții moderne ecologice a biosociologiei și bioeconomiei biosferei. Inițiatorul dioramelor și unul dintre creatorii muzeologiei moderne. Membru al mai multor academii străine. [11]

ANTIPARTICULĂ, (fiz.) particulă elementară având aceeași masă ca și particula asociată, dar diferind prin semnul sarcinii electrice și prin alte proprietăți. A. electronului este *pozitronul*. În celelalte cazuri denumirea a. se formează folosind prefixul *anti-* (ex., *antineutron*, *antiproton*, *antineutrino*). [38] → ANIHILARE

- ANTIPODE**, (bot.) grup de trei celule situate la polul șalazal (inferior) al sacului embrionar din ovulul angiospermelor. Formează aparatul antipodial. Alcătuite dintr-o membrană celulozică subțire, citoplasmă și nucleu. Degenerează înainte sau în timpul fecundației. [50]
- ANTIPORT**, tip de transport activ, realizat de proteine membranare; încorporarea sau eliminarea unei substanțe în/din celulă este condiționată de transferul în sens contrar al altei substanțe. Un exemplu tipic este pompa de Na^+ și K^+ din membrana celulară; încorporarea K^+ este cuplată cu eliminarea în mediul extracelular al Na^+ . [50]
- ANTIRACHETĂ**, (milit.) rachetă destinată combaterii altei rachete. [31]
- ANTISATELIT**, (milit.) satelit destinat distrugerii unui alt satelit, fiind înzestrat cu mijloace de cercetare și nimicire. [31]
- ANTISEPSIE**, lipsa microorganismelor patogene sau saprofite dintr-un habitat, ceea ce protejează organismele de boli infecțioase și evită contaminarea culturilor de pe medii nutritive. [61]
- ANTISEPTIC**, (med. u. și vet.) substanță chimică capabilă să distrugă bacteriile din organism, din produsele vegetale și animale. [50]
- ANTISUDORIFIC**, (med. u. și vet.) medicament sau plante folosite pentru a diminua sudorația provocată de o stare patologică. Se pot folosi plantele: anin negru, iarbă roșie, pelin negru, stejar, talpa găștei etc. [50]
- ANTIVITAMINE**, (chim.) substanțe cu structuri chimice analoage vitaminelor; acționează ca antagoniști prin anihilarea totală sau parțială a acțiunii vitaminelor, producând simptome similare carenței vitaminice. Mecanismul general al antivitaminelor implică inhibiția competitivă, cu blocarea participării vitaminelor cu rol de coenzime în diferite reacții enzimatice, ceea ce determină evoluția anormală a proceselor biochimice respective. Ca antivitamine se comportă antibioticele, sulfonamidele, unele substanțe formate în alimente alterate și chiar unele enzime. [9]
- ANTIZGOMOT**, (ecol.) califică dispozitivele de protecție împotriva zgomotului (de exemplu, peretele antizgomot). [3]
- ANTOCARP**, (bot.) fruct înconjurat de caliciu acrescent, aspect întâlnit la păpălău (*Physalis alkekengi*). [50]
- ANTOCEROTALES**, (bot.) ordin de briofite din cl. *Hepaticae* care cuprinde mușchi cu talul mic, în formă de disc simplu globat, încrețit sau ramificat dihotomic. Celulele talului poartă cromatofori în formă de lamă cu câte un pirenoid. Organele sexuale sunt adâncite în tal, sub epidermă. În centrul capsulei se ridică, plecând de la bază, un țesut steril care formează columela, precum și elatere dispuse printre spori. Din cadrul acestui ordin face parte fam. *Anthocerotaceae* cu specia caracteristică *Anthoceros laevis*, care trăiește pe soluri umede și argiloase. [50]
- ANTOCIANI**, (biochim.) pigmenți cu caracter de indicator, foarte răspândiți în plantele superioare, care se colorează în roșu în mediu acid, în albastru în mediu alcalin și violet în mediu neutru. Îndeplinesc un rol ecologic în viața plantelor: atrag polenizatorii, asigură protecția împotriva luminii excesive și a temperaturii scăzute (de ex., frunzele de tomate colorate în roșu au rezistență la frig cu 1-3°C mai mare decât cele colorate în verde). Conținut ridicat în a. posedă sfecla de masă, varza roșie de căpățână ș.a. Uneori au utilizare de coloranți vegetali alimentari. [72] Cei mai importanți antociani sunt: cianidina, de culoare purpurie-vișinie, albastră, în florile de cicoare (*Cichorium inthibus*); delphinidina, de culoare mov-albastră, în florile de nemțșor (*Delphinium consolida*); pelargonidina, de culoare roz-roșie, roșu aprins, roșu-portocaliu, întâlnită în florile de mușcată (*Pelargonium zonale*). [50]
- ANTOCLINIUM**, (bot.) receptaculul comun al florilor, ex., capitulul la speciile de *Asteraceae/Compositae*, pe care se află dispuse numeroase flori sesile sau scurt pedicelate. [50]
- ANTOCLOR**, (bot.) pigment galben prezent în sucul celular din petalele unor flori, ex., ciuboțica cucului (*Primula veris*, *P. elatior*), griciorei (*Primula vulgaris*), degețel galben (*Digitalis grandiflora*). [50]
- ANTODIU**, (bot.) termen științific atribuit unor inflorescențe racemoase de forma unui disc care poartă pe fața superioară flori agregate sesile sau inflorescențe sesile îndesuite, iar bracteele formează un înveliș comun, ex., inflorescențele multor plante din fam. *Asteraceae/Compositae*. [50]
- ANTOFAG**, (zool.) care mănâncă florile, ex., insectă. [50]
- ANTOFIL**, (zool.) insecte de regulă nectarivore care vizitează florile plantelor superioare, realizând și polenizarea. [62]
- ANTOFITE**, (bot.) plante cu flori, ce aparțin încrângăturilor *Gymnospermatophyta* și *Angiospermatophyta*. [50]
- ANTOFITOZĂ**, (parazit.) boală a plantelor produsă de plante superioare cum sunt *Orobanche* (→ LUPOAIA sau VERIGEL), *Cuscuta* (→ TORȚEL) sau *Viscum* (→ VÂSC). [61]
- ANTOFOR**, (bot.) axă florală formată dintr-un internod scurt, distinct, existentă între caliciu și corolă, caz întâlnit la speciile genului *Silene* și la *Lychnis viscaria* (lipicioasă). [50]

ANTOGENEZĂ, (bot.) fenomen biologic de geneză a florii. Vârful vegetativ, sub influența hormonilor florali, suferă importante modificări morfologice, anatomice și fiziologice. Declanșează intrarea în activitate a genelor florale, posesoare ale informației genetice care determină transformarea primordiilor vegetative în sepale și petale – elemente componente ale învelișului floral, în stamine – organele reproducătoare bărbătești, în carpele – organele reproducătoare femeiești. Prin cercetare s-a stabilit că lumina slabă, lumina albastră, umiditatea atmosferică mare stimulează creșterea vegetativă a plantei și inhibă formarea florilor. Lumina intensă, lumina roșie, umiditatea atmosferică scăzută stimulează formarea florilor. Transformările vârfurilor vegetative în vârf reproducător sunt în general rapide. Axa floriferă se alungește și extremitatea se umflă, devenind receptacol. Primordiile mameloniforme la florile cu dispoziție ciclică, actinomorfe, se formează simultan, în ordine, pentru sepale, petale, stamine și carpele. De ex., la sparanghel (*Asparagus officinalis*), întâi se formează sepalele petaloide (3), apoi petalele (3). Staminele din primul verticil se formează după petale, în fața sepalelor petaloide (stamine episepale), urmate de al doilea verticil în fața petalelor (stamine epipetale). Carpelele apar ultimele. Primordiile lor se formează în fața staminelor, din verticilul intern. Primordiile elementelor la florile spirociclice (*Ranunculus* sp.) apar succesiv de-a lungul unei linii în spirală, în ordinea următoare: sepale, petale, stamine, carpele. În cazul învelișurilor florale, primordiile au la început forma de mamelon, iar mai târziu de urechiușă. Prin diferențiere vor rezulta sepale și petale. În cazul gineceului se diferențiază din carpele, la început, ovarul, apoi stilul și stigmatul. Florile zigomorfe posedă o dezvoltare inegală a elementelor structurale. Staminodiile din flori se dezvoltă mai târziu decât cele normale. (M. Andrei, 1978) [50]

ANTOSTROBIL, (bot.) tip primitiv de floare, asemănătoare unui con, prezentă la unele gimnosperme inferioare, ex., *Cycadales*. [50]

ANTOTAXIE, (bot.) mod de dispunere a florilor pe axa inflorescenței. [50]

ANTRACHINONĂ, dicetonă aromatică policiclică, care stă la baza unei clase importante de coloranți antrachinonici ce pot fi atât naturali, cât și de sinteză. [9]

ANTRACIT, (min.) cărbune fosil, humic, în stadii avansate de carbonificare, negru-verzui, cu reflexe metalice, lucios. Este cărbunele de cea mai bună calitate.

Electrozii pe bază de antracit au rezistență mecanică mare și reactivitate scăzută față de oxigen. [36]

ANTRACNOZA AGRİȘULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Pseudopeziza ribes*. Boala constă în desfrunzirea prematură a plantelor. Simptome: în luna mai apar pe frunze pete mici brun-roșiatice, care confluează și ocupă tot limbul. Frunzele atacate se necrozează și cad. Tratamente: se fac 4-6 stropiri fitosanitare cu unul din produsele Dithane M 45, în concentrație de 0,2%; Mangozeb 80, în concentrație de 0,2%; Captadin 50, în concentrație de 0,2%; Metoben 70, în concentrație de 0,07%; Topsin M 70, în concentrație de 0,07%. Primul tratament se face când 10-15% din mugurii florali sunt deschiși. Se continuă tratamentele până la creșterea noilor lăstari. Igiena culturală: strângerea și arderea frunzelor bolnave, arătura de toamnă pentru îngroparea în sol a frunzelor bolnave. [50]

ANTRACNOZA ALUNULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Sphaceloma coryli*. Apare sub formă de pete alungite, mici, brune sau roșcate, delimitate la margine în purpuriu sau brun. Atacă frunzele, florile, fructele. [50]

ANTRACNOZA CAISULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Gnomonia erythrostoma*. Apare pe frunzele de cais, cireși și vișin în anii cu precipitații abundente. Boala are răspândire mare la cais în județul Bihor. Pe frunze apar pete brune, difuze, apoi cenușii cu uscare relativ rapidă. Petele sunt mari și apar pe limbul frunzei de la vârf până la jumătate sau pe marginea laterală a frunzei. Pe frunză apare o bandă cu tentă violacee care separă partea bolnavă de cea sănătoasă. Pomii puternic atacați își pierd frunzele, rodirea este slabă, iar declinul precoce. Antracnoza caisului este produsă de ciuperca patogenă *Gnomonia erythrostoma* cu forma conidiană *Libertina stipata*. **Combatere:** Să se practice măsuri de igienă culturală. Tăierile să fie raționale, din care să rezulte coroane rarefiate. Tratamentele chimice să fie făcute cu fungicide sistemice eficiente (Benlate 50, Fundazol 50, Metoben 70, Topsin M 70, Derosal 50). În lipsa acestora se pot practica și fungicidele de contact: Captan, Policarbacin, Rovral 50, zeamă bordelează, Ziram. În general se fac 8 tratamente, combătând simultan și alți patogeni. (N. Minoiu, Gh. Lefter, 1987) [50]

ANTRACNOZA COACĂZULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Pseudopeziza ribes*, forma *Gloesporium ribes*. Se manifestă prin pete circulare sau neregulate, brun-roșiatice la început, apoi cenușii-albicioase ce apar pe ambele fețe ale frunzelor. Cu timpul petele confluează, devin brune și dispar prematur. Se tratează cu unul din produsele: Topsin M 70 în

concentrație 0,1%; Fundazol 50 UP în concentrație 0,1%; Captan 50 în concentrație de 0,25%; Melprex 0,1%; Maneb 0,3%; Euparen 0,1%; Dithom M 45 – 0,2%. Combaterea se face la avertizare prin 4-6 tratamente. Primul tratament se face până la umflarea mugurilor, iar al doilea tratament când apar primele pete pe frunze. Când sunt precipitații abundente, la 12-15 zile se aplică al treilea tratament. Dacă boala se menține, la 14 zile se face al patrulea tratament, iar ultimul înainte de recoltarea fructelor. [50]

ANTRACNOZA CUCURBITACEELOR, (fitopat.) micoză produsă de *Colletotrichum lagenarium*. Frecventă pe culturile de pepeni galbeni, pepeni verzi, castraveți și dovlecei de câmp. La noi a fost semnalată de Traian Săvulescu (1931). Provoacă pierderi de producție variind între 15 și 30%. Sunt atacate toate organele aeriene ale plantei. Pe frunze apar pete de culoare verzuie, apoi brun-roșcată sau brună, care confluează. Țesuturile afectate necrozează și se usucă. Pe fructe apar pete mari circulare, de 1-2 cm în diametru, la început gălbui, apoi brun roșiatic, adâncite. Țesuturile din dreptul petelor se înmoaie și putrezesc repede. *Măsurile de prevenire și combatere*: constau din strângerea și îndepărtarea resturilor vegetale infectate, rotația culturilor pe 3-4 ani, amplasarea culturilor pe terenuri drenate, irigarea pe rigole, folosirea de sămânță sănătoasă. Înainte de semănat să se facă dezinfectarea termică sau chimică a semințelor. Tratamentele chimice constau în alternarea fungicidelor sistemice cu fungicidele de contact; respectiv alternarea unuia din fungicidele sistemice Benlate, Benagro, Fundozol, Topsim-M, Metoben, cu unul din fungicidele de contact Dithane-M-45 în concentrație de 0,2%; Nemispor în concentrație de 0,2%, Merpan în concentrație de 0,25%, Captadin în concentrație de 0,25% sau Tiuram în concentrație de 0,3%. Rezultate bune se obțin prin amestecurile de fungicide sistemice și de contact. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1986) [50]

ANTRACNOZA DEGEȚELULUI LÂNOS, (fitopat.) micoză produsă de *Colletotrichum fuscum*. Se prezintă pe frunze sub formă de pete mici, circulare, de culoare brun deschis, cu marginile brune-roșiatică sau purpurii. Petele cuprind până la urmă întreaga frunză provocând uscarea ei. Atacul se produce la plantele din răsadnițe, în straturi sau în câmp. Combaterea se face prin dezinfectarea semințelor cu formalină 40% în concentrație de 0,25%, timp de 4 ore. Dacă totuși apare boala, la primele simptome plantele se stropesc cu zeamă bordelează 1% sau cu una din substanțele Fundazol în doze de 0,9-1,0 kg/ha, Cuprosan Super D în doze de 5-5,5 kg/ha. [50]

ANTRACNOZA FASOLEI, (fitopat.) micoză produsă de *Colletotrichum lindemuthianum*. S-a răspândit după anul 1884 în majoritatea țărilor în care se cultivă fasolea. Boala este foarte agresivă în anii cu precipitații abundente. Ea se manifestă în toate fazele de vegetație, fiind mai frecvent întâlnită pe cotiledoane, frunze, păstăi și tulpini. Plântuțele provenite din semințe infectate prezintă pe cotiledoane leziuni circulare sau alungite de culoare brun-negricioasă, adâncite în țesuturi care, în condiții favorabile, duc la pieirea acestora. De aici, infecția trece pe hipocotil, unde se manifestă prin apariția de pete mici, de culoare ruginie, care treptat se alungesc, se adâncesc și înconjoară tulpina. Boala atacă pețiolul și nervurile frunzelor. Dacă pețiolul este puternic infectat, frunzele atâră în lungul tulpinii. La suprafața acestor leziuni, sunt numeroși spori. Simptomele tipice apar pe păstăi, la suprafața cărora apar pete mici de culoare ruginie. Pe păstăile mature, leziunile sunt mărginite de un inel negricios, cu marginea castanie. Atacul apărut după formarea semințelor le infectează. La suprafața semințelor apar cancere gălbui-brune, adâncite. Transmiterea ciupericii se realizează prin semințe. Boala mai este răspândită de insecte și lucrători, în timpul întreținerii sau recoltării. *Măsurile de prevenire și combatere* au un rol hotărâtor în limitarea extinderii bolii. Se procedează la distrugerea resturilor vegetale prin ardere, arătura adâncă de toamnă, rotația culturilor pe cel puțin 3 ani, folosirea de sămânță sănătoasă. Cultivarea de soiuri rezistente la antracnoză: Burbank, Dubbele Witte Stringless, Groniger Weekchil, Ideal Market, Small White etc. Combaterea chimică se face cu unul din produsele sistemice: Bavistin, Benagro, Benlate, Dersal în concentrație de 0,1%, Fundozol sau într-o combinație dintre acestea în concentrație de 0,05% cu Captadin 50-0,25% sau Dithane M45 – 0,2%. Se pot utiliza și fungicidele de contact: Captadin 50-0,25%, Dithane cupromix 0,3%, Dithane M-45 – 0,2%, Turdacupral 0,5% sau Zineb 0,35%. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1986) [50]

ANTRACNOZA FRUNZELOR DE CIREȘ, (fitopat.) micoză produsă de *Coccomyces hiemalis*. Determină pagube mari în pepinieră soldate cu defolieri masive la puiți și pomi. În livezi pagubele sunt mai mici. Semnalată prima dată în 1955 la stațiunile Bistrița și Voinești. Ciuperca atacă frunzele, pedunculii, fructele și lăstarii. Pe fața superioară a frunzelor atacate apar pete purpurii-roșiatică (1-3 mm diametru), care cu timpul se unesc și cuprind zone mari, chiar întreaga frunză. Pe fața inferioară a frunzelor petele sunt roz-albicioase. Frunzele atacate se usucă și cad prematur.

ANTRACNOZA FRUNZELOR DE FAG

Puietii din pepinieră atacați pierd frunzele de timpuriu. Plantațiile de cireș pe rod atacate se defoliază precoce, mugurii de rod se diferențiază incomplet, înfloresc primăvara, dar leagă fructe foarte slab. Atacați an de an, intră de timpuriu în declin. Atacul pe ramuri și lăstari are loc la sfârșitul verii. Vârfurile lor se usucă primăvara următoare. Combaterea se face prin tratamente chimice, la avertizare, cu unul din fungicidele de mare eficacitate sistemică și de contact. Fungicidele sistemică: Benlate 50, Fundazol 50, Bavistin (mai ales în pepiniere), Metoben 70, Topsin M 70, Saprol, Sonax, Rubigam. Fungicide de contact: Captadin 50, Dithane M 45, Turdacupral 0,5%, Zoram 75, zeamă bordelează 0,5-0,75%. Numărul de tratamente în pepinieră este de 12-16; în plantațiile tinere 8-10, iar în cele de rod, 6. (N. Minoiu, Gh. Lefter, 1987) [50]

ANTRACNOZA FRUNZELOR DE FAG, (fitopat.) micoză produsă de *Gloesporium fagi*. Produce pe frunze pete mari, gălbui. Petele adeseori se prelungesc în lungul nervurilor. Frunzele atacate cad în timpul verii, producând debilitarea fagului. [50]

ANTRACNOZA INULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Colletotrichum lini*. Foarte răspândită în Anglia, Olanda, Germania, Italia, Ungaria, Rusia, Cehia, Polonia, Bulgaria, Turcia, Canada, China, Japonia, S.U.A. În România, a fost semnalată în toate zonele cultivatoare de in pentru sămânță și pentru fuior. Atacul a provocat pierderi de producție la inul de ulei și fuior, în special în județele din Moldova și Transilvania. Boala se manifestă pe plantele de in în toate fazele de dezvoltare, de la germinare până la completa lor maturitate. Pe toate organele apar pete mici, alungite sau circulare, bine delimitate, ușor cufundate, brune-cenușii sau roșii-portocalii, având împrejur o zonă îngustă mai închisă la culoare. Ciuperca se transmite de la un an la altul prin sol și prin semințe. Apariția și evoluția bolii sunt favorizate de umiditatea mare din sol (peste 80%) și de ploile abundente. Frecvența și intensitatea bolii mai sunt determinate de semănatul târziu, densitatea prea mare, fertilizarea în exces cu azot. Prevenirea și combaterea constau în amplasarea culturilor de in pe terenuri fără aciditate pronunțată și care să nu rețină apa. Să se respecte cu strictețe rotația culturilor. Inul nu poate reveni pe același teren decât după 6-7 ani. Măsurile de igienă culturală constau în strângerea și arderea resturilor de plante rămase în câmp după recoltare. Semănatul trebuie executat în epoca optimă. Culturile târzii, de obicei, sunt puternic atacate. Pentru prevenirea atacului, trebuie să se folosească sămânță perfect sănătoasă. Tratarea semințelor de in înainte de semănat se face cu unul

din produsele Criptodin, 200 g la 100 kg; Mancozeb 80, 200 g la 100 kg; Tiradin 75, 250 g/100 kg. Tratatamentul semințelor trebuie făcut cu cel mult 2-3 zile înainte de semănat. (L. Dumitraș, T. Șesan, 1988). [50]

ANTRACNOZA MAZĂRII, (fitopat.) micoză produsă de *Ascochyta pisi*. Boala se manifestă pe toate organele aeriene ale plantelor. Pe frunze apar pete circulare sau ovoidale, la început izolate și apoi confluențe. Petele au culoare brună deschis înconjurată de o zonă brun-roșiatică sau brun-închis. Pe păstăi petele au formă circulară sau eliptică, de culoare gălbuie-cenușie, înconjurată de o zonă brun-roșcată. Are un aspect depresional. De pe păstăi infecția poate trece pe semințe. Prevenirea și combaterea se face prin igienă culturală, arătura adâncă de toamnă, rotația culturilor la 4-5 ani și folosirea de sămânță sănătoasă. Înainte de însămânțare boabele de mază se tratează prin prăfuire cu Tiuram 75 în cantitate de 400 g/100 kg, Phentibiuram 300 g/100 kg sau Benlate 200 g/100 kg. În timpul perioadei de vegetație se aplică tratamente cu Dithane M 45 în concentrație de 0,2%, Captadin în concentrație de 0,25%, Merpan în concentrație de 0,25%, Benlate 0,1%, Benagro 0,1% sau Fundazol 0,1% cu adăugare de aracet 0,25% în suspensiile de stropit. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoienescu, 1986) [50]

ANTRACNOZA MENTEI, (fitopat.) micoză produsă de *Sphaceloma menthae*. Se manifestă prin apariția pe părțile inferioare ale tulpinei și pe stoloni a unor mici pete ovale, adâncite, de culoare brună și cu centrul colorat în cenușiu-pal. Pe frunze petele sunt ovale, colorate brun-închis pe margini și brun-deschis în mijloc. Plantele atacate sunt desfrunzite, reducând considerabil producția de ulei volatil. Ciuperca se dezvoltă în condiții de umiditate ridicată. Ea apare în lunile mai-iunie, când temperatura este în jur de 17-20°C. Prevenirea și combaterea constau în respectarea măsurilor de igienă culturală: cultivarea mentei un singur an pe același loc; revenirea mentei pe același loc după minimum 5 ani; plantarea din toamnă cu stoloni curățați de alte resturi ale plantei; evitarea cultivării mentei pe locuri joase, infestate cu specii de mentă sălbatică; plantațiile lăsate în anul al II-lea trebuie să fie arate obligatoriu; utilizarea la înființarea culturii de stoloni sănătoși sau de soiuri rezistente. (E. Păun, A. Mihalea, A. Dumitrescu, M. Verzea, O. Coșocariu, 1988) [50]

ANTRACNOZA RAMURILOR ȘI FRUCTELOR DE MĂR, (fitopat.) micoză produsă de *Pezizcula malicorticis*. Întâlnită în unele plantații de pomi și depozitele de păstrare a fructelor. La noi boala a fost

semnalată în 1982. Ea se manifestă pe ramuri (mai ales pe cele de 2-4 ani) sub forma unor plăgi canceroase de formă oval alungite. În depozite fructele de Jonathan și Starkrimson sunt atacate de ciupercă pe care se formează pete rotunjite, ușor adâncite în pulpă, cu un diametru de 0,5-4 mm. Culoarea petelor este albă-gălbuie, cu un contur cafeniu. Petele sunt răspândite neuniform. La fructele soiului Golden delicios petele se unesc și formează zone depresionare în pulpa fructului, adânci de 1-2 mm, lungi până la 2 cm. Combaterea se face cu Captan sau Ziram în concentrație de 0,3-0,4%. Primul tratament se face în decada a doua a lunii august, iar al doilea în prima decadă a lunii septembrie. (N. Minoiu, 1990) [50]

ANTRACNOZA REVENTULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Colletotrichum europeus*. Măsurile de prevenire și combatere constau în dezinfectarea semințelor cu produse organo-mercurice, stropiri cu zeamă bordeleză în concentrație de 0,75-1% sau cu zeamă sulfocalcică 2%. [50]

ANTRACNOZA SMOCHINULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Glomerella cingulata*, *G. fructigena*. Boala atacă frunzele tinere, ramurile și fructele. Pe frunze apar pete mari, neregulate, la început de culoare galbenă, apoi brună și mai târziu brun-negricioasă. Frunzele bolnave se veștejesc, apoi se usucă. Pe ramuri apar pete brune. Cu timpul lemnul se necrozează, iar scoarța se sfâșie. Fructele verzi atacate cad, iar cele ajunse la maturitate se deformează și putrezesc. Combaterea se face prin stropire cu zeamă bordeleză în concentrație de 0,5-1,0%. (M.-A. Drobotă, 1986) [50]

ANTRACNOZA SPANACULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Colletotrichum spinaciae*. Boala se manifestă frecvent pe lamina frunzelor, pețioluri, pe tulpini și semințe. Pe frunze apar pete mici, umede, de culoare măslinie care se extind și devin de culoare gălbuie. La un atac puternic frunzele se îngălbenesc și se usucă. Pe pețioluri și pe tulpini leziunile sunt de culoare cenușie și au forma alungită. Semințele atacate formează pete negricioase. Măsurile de prevenire și combatere constau în strângerea și distrugerea resturilor vegetale infectate, rotația culturilor pe 2-3 ani și folosirea de sămânță sănătoasă sau tratată. Sămânța se dezinfectează prin tratament termic umed, timp de 25 minute, la 50°C. În timpul perioadei de vegetație, în culturile semincere, se aplică stropiri cu una din substanțele: Dithane M45 în concentrație de 0,2%, Nemispor 0,2%, Captadin 0,25%, Merpan 0,25%, Maneb 0,3% sau Polyram M 0,2%. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1986) [50]

ANTRACNOZA TRANDAFIRULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Sphaceloma rosarum*. Boala se manifestă pe toate organele aeriene ale plantelor. Primele simptome apar pe frunze, sub forma unor pete foarte mici, de culoare verde pal. Cu timpul petele se măresc în diametru, devin circulare sau ușor alungite, cu o culoare cenușie în centru, iar la margine de culoare roșiatică sau purpurie. Țesuturile atacate se usucă și cad, iar frunzele devin ciuruite. Prevenirea și combaterea constau în strângerea și distrugerea prin ardere a lăstarilor bolnavi. În timpul perioadei de vegetație se fac tratamente cu Captadin 0,25%, Dithane M 45 în concentrație de 0,2%, Perozin 0,3% sau Benlate 0,1%. Tratamentele se fac la intervale de 6-7 zile cu fungicidele de contact sau la 10 zile cu fungicidele sistemice. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]

ANTRACNOZA VIȚEI DE VIE, (fitopat.) micoză produsă de *Gloesporium ampelophagum*. Boala atacă toate organele aeriene ale viței de vie, în special primăvara sau la începutul toamnei. Pe organul atacat, lăstar, apar pete mici de culoare brună, care cu timpul devin unghiulare și capătă o culoare roșcată cu o bordură mai închisă. Petele capătă un aspect ulceros. Pe frunze boala apare sub forma unor leziuni punctiforme ca și pe lăstar. Țesuturile din dreptul petelor se necrozează, se sfâșie. Pe boabe simptomele bolii devin vizibile înainte de intrarea în pârgă. Pe ele apar numeroase pete punctiforme care, pe măsură ce boala înaintează, cuprind zone mai mari decât pe suprafața bobului, se adâncesc, producând uscarea lui prematură. Măsurile de prevenire și combatere constau în aplicarea repausului, până la umflarea mugurului, stropiri cu zeamă bordeleză 3% sau Dibutox 1%. În timpul vegetației, după ce lăstarul a atins 5-10 cm lungime, se fac stropiri repetate de avertizare, folosind unul din produsele: Polyram combi în concentrație de 0,2%, Orthocid 50 în concentrație de 0,25% sau Orthophaltan în concentrație de 0,2%. Rezultate bune se obțin și prin folosirea de zeamă bordeleză în concentrație de 0,5-0,75%. [50]

ANTRACNOZĂ, (fitopat.) boală a plantelor, caracterizată prin formarea pe părțile aeriene a unor pete închise la culoare, bine delimitate, sau a unor leziuni adâncite ale căror margini sunt adesea de culoare ruginiu închis sau neagră. Pe tulpini, pețioluri, pedunculi, leziunile sunt alungite; ex., antracnoza fasolei, a cucurbitaceelor, cireșului. [61]

ANTRACOLOGIE, (paleomorf.) metodă de reconstituire a paleomediului, pe baza studiului cărbunilor de lemn ars sau a lemnului conservat în

condiții speciale. Determinarea genului sau speciei cărora le aparțin cărbunii se făcea, până nu demult, prin efectuarea unor lame subțiri pe trei planuri (transversal, longitudinal-transversal și longitudinal-radial) și observarea lor la microscopul cu transmisie. Prin introducerea microscopului optic cu reflexie, realizarea observațiilor pe aceste trei planuri se face simplu, prin fracturarea cărbunelui și amplasarea sa sub obiectivul microscopului pentru fiecare plan. Microscopul electronic cu baleiaj este mai puțin utilizat pentru astfel de cercetări, cu toate că, în anumite cazuri, aduce un plus de profunzime a imaginii și a unor detalii altfel invizibile. O problemă dificilă, în cazul interpretării rezultatelor, o reprezintă stabilirea numărului necesar de eșantioane de cărbune care trebuie să fie luate în studiu. Convențional, s-au stabilit, pentru ca rezultatele să fie corecte, circa 250 de fragmente cu o talie superioară la 5 mm dintr-un același strat. Pe baza determinării eșantioanelor respective, se trece la construirea diagramelor pe specii, în funcție de procentajele fiecărei specii. Problema care se ridică este în ce măsură fiecare procent al unei specii reprezintă într-adevăr un exemplar al speciei respective, sau mai multe procente provin dintr-un același exemplar de cărbune care s-a fragmentat anterior eșantionajului. Prin urmare, valoarea paleoecologică a diagramei antracologice devine discutabilă. O încercare de remediere a unui astfel de neajuns vizează studiul masei de cărbune din fiecare specie și nu numărul de eșantioane. Avantajele antracologiei față de metoda palinologică constau în faptul că elimină transportul pe verticală a eșantioanelor, determinarea facilă până la specie și chiar subspecie. În plus, interpretările etnologice sunt mai directe, în sensul că lemnul într-un strat arheologic, dintr-o anumită specie, implică o acțiune conștientă și chiar preferința omului pentru specia respectivă. Desigur că totuși prezența speciei respective rămâne și un indicator important al mediului etapei respective. [8]

ANTRACOSILICOZĂ, (med. u.) pneumoconioză profesională provocată de inhalarea pulberilor mixte conținând cărbune și dioxid de siliciu care, infiltrând plămânilor, determină apariția de leziuni fibronulare. [60]

ANTRACOZĂ, (med. u.) boală pulmonară profesională frecventă la mineri, contractată în urma inhalării prafului de cărbune și a infiltrării lui în plămâni. [60]

ANTRAX, (med. u. și vet.) boală infecțioasă comună animalelor și omului, care se manifestă prin abcese

pulmonare, gastro-intestinale și cutanate, cauzată de *Bacillus anthracis*. [60]

ANTRENAMENT, proces de pregătire metodică, gradată, sistematică, practică și teoretică, urmărind adaptarea fizică și psihică a unei persoane la solicitările unei anumite activități. Caracteristică mediului sportiv, mediului militar, mediului cosmic etc. [32]

ANTRENAMENT AEROB, (sp.) activitate desfășurată prin efortul de intensitate moderată sau mare care permite organismului sportivului să-și procure în timpul desfășurării lui oxigenul necesar metabolismului energetic. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]

ANTRENAMENT ANAEROB, (sp.) activitate care se realizează prin efortul de intensitate maximă sau submaximală și care creează organismului sportivului o datorie de oxigen pe care el nu o poate acoperi în timpul desfășurării antrenamentului. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]

ANTRENAMENT AUTOGEN, (sp.) antrenament care constă din relaxarea musculară și controlul unor funcții vegetative realizate prin intermediul anumitor formule autosugestive. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]

ANTRENAMENT COLECTIV, (sp.) antrenament în grup, unde sportivii folosesc aceleași mijloace și metode pentru obținerea unui rezultat comun. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]

ANTRENAMENT COMBINAT, (sp.) antrenament în care se valorifică concomitent mijloacele a doi sau mai mulți factori obiectivi ai antrenamentului în scopul obținerii unui efect complex. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]

ANTRENAMENT COMPLEMENTAR, (sp.), antrenament prin care se urmărește realizarea sarcinilor neîndeplinite prevăzute în planul de antrenament, privind calitățile fizice și procedeele tehnico-tactice. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]

ANTRENAMENT CU INTERVALE, (sp.), antrenament aplicat mai ales în sporturile ciclice, pentru dezvoltarea rezistenței și a vitezei, caracterizate prin fragmentarea efortului executat cu o intensitate prestabilită și întrerupt de repausuri insuficiente pentru acoperirea datoriei de oxigen a organismului. El implică parametrii de distanță, de durată, de intensitate, de repaus și de repetare a efortului. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]

ANTRENAMENT CU REPETĂRI, (sp.) activitate folosită în scopul dezvoltării rezistenței și perfecționării acțiunilor tehnico-tactice, caracterizată prin efectuarea acelorași exerciții invariabile ca

- volum și intensitate, intercalate cu pauze, permițând recuperarea integrală a datoriei de oxigen. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- ANTRENAMENT DE COMPENSAȚIE**, (sp.) sin. *a. compensator*, activitate prin care se urmărește înlăturarea efectelor generale de practicare unilaterală a unor exerciții de către sportiv, precum și înlăturarea stării de suprasolicitare activă a organismului în pregătire. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]
- ANTRENAMENT DE CONCURS**, (sp.), antrenament desfășurat în condiții asemănătoare concursului, în scopul acomodării sportivului la particularitățile acestuia. Această activitate creează condiții obiective și subiective specifice concursului. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]
- ANTRENAMENT DE CONDIȚIE**, (sp.) antrenament care are ca scop îmbunătățirea capacității motrice a sportivului pentru obținerea de rezultate înalte. Astfel, se folosesc mijloace proprii specifice fiecărei ramuri de sport, unde se abordează mărirea vitezei, forței și a rezistenței. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- ANTRENAMENT DE FORȚĂ**, (sp.) constă în pregătirea fizică în care se urmărește dezvoltarea cu preponderență a forței musculare și a variantelor acesteia (forța de zăvârlire, lansare, împingere). (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]
- ANTRENAMENT DE IARNĂ**, (sp.) antrenament cu caracter sezonier practicat de sportivi care nu au activitate competițională în acest anotimp. El asigură continuitatea pregătirii fizice a sportivilor, folosind mijloace de antrenament specifice sezonului. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]
- ANTRENAMENT DE OMOGENIZARE**, (sp.) antrenament care are ca scop armonizarea acțiunilor sportivilor în cadrul unei echipe. El se realizează atât pentru jocurile sportive, dar și în atletism (ștafete), bob, canotaj, gimnastică etc. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- ANTRENAMENT DE PREGĂTIRE FIZICĂ GENERALĂ**, (sp.) activitate care urmărește creșterea capacității funcționale a organismului și dezvoltarea calităților fizice (motrice) impuse de o anumită etapă și de nivelul de pregătire al sportivilor. Urmărește îmbogățirea fondului motric al sportivului. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- ANTRENAMENT DE REZISTENȚĂ**, (sp.) antrenament de pregătire fizică având ca scop dezvoltarea rezistenței prin creșterea capacității organismului de a executa eficient un efort prelungit. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]
- ANTRENAMENT DE VARĂ**, (sp.), antrenament cu caracter sezonier pentru asigurarea continuității pregătirii sportivilor care nu sunt specifice pe timpul verii. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- ANTRENAMENT DE VITEZĂ**, (sp.) activitate de pregătire fizică pentru dezvoltarea cu precădere a vitezei și a variantelor sale (viteza de deplasare, de execuție, de reacție). (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- ANTRENAMENT EXTENSIV**, (sp.) se aplică în perioada pregătitoare și constă într-un volum mare de lucru, timp prelungit și densitate relativ scăzută. El presupune un număr mare de repetări, uniformitate în solicitare la efort și pauze relativ prelungite. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]
- ANTRENAMENT FRAȚIONAT**, (sp.) sin. *a. fragmentat, pe părți sau divizat*, metodă în care exercițiile sunt împărțite în mai multe elemente în scopul îmbunătățirii execuției, a anumitor calități fizice și deprinderi motrice. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]
- ANTRENAMENT INDEPENDENT**, (sp.) antrenament realizat individual pe baza experienței și analizei personale critice. Este specific sportivilor cu înaltă clasificare și stadiu îndelungat de pregătire și concurs. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- ANTRENAMENT INDIVIDUALIZAT**, (sp.) activitate în cadrul antrenamentului, adaptată particularităților biologice și psihologice, nivelului și nevoilor de pregătire ale unui sportiv. Se realizează în cadrul lecțiilor de antrenament, la care ia parte întregul colectiv sau separat, cu sau fără supravegherea antrenorului. Se urmărește valorificarea optimă a unor calități fizice sau deprinderi specifice în condițiile concursului. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]
- ANTRENAMENT INTENSIV**, (sp.) se practică în perioada competițională și constă într-un efort mare, efectuat într-o unitate de timp relativ redusă. La a.i. intensitatea se obține prin mărirea încărcăturii, creșterea timpului și scurtarea pauzelor. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- ANTRENAMENT IZOMETRIC**, (sp.) se bazează pe contracții musculare tonice (statice). Urmărește creșterea forței musculare. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]
- ANTRENAMENT IZOTONIC**, (sp.) se bazează pe contracții musculare fizice. Urmărește dezvoltarea calităților motrice (viteza, forța, rezistența). (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- ANTRENAMENT ÎN CIRCUIT**, (sp.) constă în aplicarea unui complex sistematic și prestabilit de

- exerciții, pe care sportivul îl execută repetat, cu sau fără pauze, în succesiune și cu o anumită intensitate. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]
- ANTRENAMENT LA ALTITUDINE**, (sp.) se realizează de către sportivi în condiții de hipoxie și hipobarism cauzate de altitudinea înaltă, cu scopul creșterii randamentului organismului. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]
- ANTRENAMENT METABOLIC**, (sp.) se referă la procesele de sinteză și oxido-reducere ce se desfășoară la nivelul țesuturilor în timpul antrenamentului unui sportiv. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- ANTRENAMENT PRINCIPAL**, (sp.) antrenament în cadrul căruia intensitatea, volumul și solicitarea psihică sunt mai ridicate, față de cele aplicate, de obicei, într-o singură zi sau într-un ciclu săptămânal. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- ANTRENAMENT PSIHOLGIC**, (sp.), ansamblul unor influențe de ordin psihologic realizate în mod intenționat pe parcursul pregătirii sportivului. Influențele privesc calitățile intelectuale, afective și volitive, precum și capacitatea sportivului de a se autoregla și adapta la situații deosebite întâlnite în pregătire și concurs. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]
- ANTRENAMENT PSIHOMATIC**, (sp.), orientare a activității de pregătire bazată pe influența reciprocă a factorilor psihici și somatici, cu scopul măririi randamentului sportivului în pregătire și concurs. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]
- ANTRENAMENT PSIHOTONIC**, (sp.) ansamblu de procedee bazate pe principiul reglării conștiente a tonusului muscular în vederea optimizării stării psihice a sportivilor. Astfel, se folosesc: tehnica antrenamentului autogen, tehnica relaxării progresive, tehnica antrenamentului psihofiziologic, tehnica reglării active a tonusului. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- ANTRENAMENT SPORTIV**, activitate desfășurată sistematic și continuu gradat, de adaptare a organismului omensc la eforturile fizice și psihice intense pentru obținerea rezultatelor înalte într-una din formele de practicare competitivă a exercițiilor fizice. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- ANTRENAMENT TACTIC**, (sp.) constă în învățarea și aplicarea selectivă, de către sportivi sau echipă, a procedeele tehnice cele mai adecvate pentru rezolvarea anumitor sarcini parțiale sau finale ale concursului. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]
- ANTRENAMENT TEHNIC**, (sp.) constă în formarea și perfecționarea cunoștințelor, calităților și deprinderilor motrice specifice disciplinei sau probei în care se specializează sportivul. În această activitate sportivul dispune de un anumit număr de elemente și procedee tehnice, care constituie baza și caracteristica lor motrică. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- ANTRENOR**, (sp.) persoană calificată în conducerea pregătirii sportivilor. [53]
- ANTRICOT**, noțiune ce definește o porțiune din carcasa animalelor și anume masa musculară ce are ca bază osoasă 6 vertebre toracice (între poziția VI și XII) și treimea superioară a coastelor. [34]
- ANTRITĂ**, (med. u.) inflamația mucoasei și a pereților osoși ai antrului mastoidian. [60]
- ANTROPIC**, care este propriu omului și/sau acțiunilor acestuia; ceea ce rezultă din acțiunile omului asupra mediului. [3]
- ANTROPOCENOZĂ**, (ecol.) asociație de viețuitoare care conviețuiesc cu omul sau sunt favorizate de prezența ori activitatea acestuia. [2]
- ANTROPOCENTRISM**, curent filosofic ce consideră omul ca cel mai înalt produs al evoluției, în consecință ființa superioară de pe pământ, ale cărei interese trebuie să primeze față de toate celelalte specii. [27]
- ANTROPOCORIE**, (bot.) răspândirea plantelor spontane și cultivate de către om prin intermediul fructelor, semințelor, sporilor. [50]
- ANTROPOFIL**, (ecol.) califică animalele și plantele care, în contact cu omul sau în mediul acestuia, găsesc condiții favorabile dezvoltării lor. [3]
- ANTROPOFILA**, (despre specii) sin. *sinantropă*, care trăiește și se reproduce în apropierea omului (musca, țânțarul, șoarecii, șobolanii, vrăbiile etc.). [70]
- ANTROPOFILIE**, (ecol.) caracteristică a unui organism care găsește în preajma omului condițiile necesare existenței sale. [3]
- ANTROPOFITE**, (bot.) plante ce vegetează, obișnuit, pe lângă așezări omenești (plante cultivate și buruieni agricole). [15]
- ANTROPOGENEZĂ**, ansamblul de procese evolutive din cadrul familiei Hominidelor, de la formele cele mai simple până la omul actual. Această evoluție se realizează la două niveluri: microevolutive, în interiorul speciei, și macroevolutive ce duc la apariția de noi specii (speciația). Antropogeneza a fost abordată religios, filosofic și științific, actualmente dominând o orientare antropocentristă. Din punct de vedere științific principalele concepții privind antropogeneza sunt evoluționismul și creaționismul. [22]
- ANTROPOGEOGRAFIE**, ramură a biogeografiei care se ocupă cu cercetarea populațiilor umane și așezărilor omenești, răspândirea omului, aspecte geografice. [70]
- ANTROPOLOGIA APLICATĂ**, acest domeniu duce la o medicină preventivă și predictivă, bazată pe tipologiile terenului uman reprezentate prin tipuri

constituționale somatice. Tipurile constituționale somatice au particularități morfologice, funcționale și de reactivitate care le fac vulnerabile în mod diferențiat la maladii. Starea generală de sănătate și cea de sănătate nutrițională a unei populații se apreciază, de asemenea, prin studii antropometrice. Medicina stomatologică de corecție și reconstrucție cefalo-facială nu poate fi concepută în afara antropometriei. În *medicina legală antropometria* împreună cu *antroposcoopia* sunt piesele de bază pentru reconstituiri, expertize de paternitate și portrete robot. În medicina sportivă datele antropometrice sunt utilizate drept criterii de selecție în diversele activități sportive performante. Utilizarea *antropometriei* în *ergonomie* este mai mult decât evidentă. Ne mărginim să specificăm doar că în *ergonomie* se utilizează peste 200 de dimensiuni antropometrice față de seturile de 10-18 dimensiuni prelevate în mod curent în antropologia biologică. [22]

ANTROPOLOGIA AUXOLOGICĂ, știință care urmărește populațional creșterea și dezvoltarea indivizilor umani de la faza de nou-născut până la adult, scoțând în evidență ponderea și importanța factorilor genetici și mezologici în diferite etape ale ontogenezei. [27]

ANTROPOLOGIA BIOLOGICĂ, sin. *antropologie fizică*, studiază structurile antropologice ale populațiilor, tipologiile acestor structuri, modificările microevolutive în spațiu și timp, modalitățile de adaptare la schimbările mediului etc. Ea cuprinde: antropologia ecologică, etologică, fiziologică, genetică, demografică și cea auxologică (care studiază creșterea și dezvoltarea). [22]

ANTROPOLOGIA DEMOGRAFICĂ, studiază variațiile volumului unei populații provocate și provocatoare de principalele fenomene demografice: mobilitate geografică ce explică procesele de endogamie (căsătorie în cadrul grupului de apartenență) și exogamie (căsătorie în cadrul unor grupuri diferite), fecunditatea, natalitatea, nupțialitatea, mortalitatea, reproducerea populației, cât și a structurilor socio-economice specifice populației date. Analizele antropologice permit stabilirea interrelației dintre fenomenele demografice enunțate. [27]

ANTROPOLOGIA ECOLOGICĂ, studiază relațiile dinamice dintre ființele umane și factorii de mediu. [27]

ANTROPOLOGIA ETOLOGICĂ, studiază comportamentul uman prin prisma concepției lui Lorentz care situează cultura în prelungirea naturii, multe valori culturale având rădăcini biologice. [22]

ANTROPOLOGIA FIZIOLOGICĂ, studiază comparativ funcțiile fiziologice ale indivizilor din diferite populații ca expresie a adaptării acestora la condițiile de mediu în care trăiesc. Cuprinde și studiul caracterelor serologice și al constituenților chimici. [22]

ANTROPOLOGIA GENETICĂ, studiază cauzele și factorii care determină diversitatea genetică umană. [27]

ANTROPOLOGIA MEDICALĂ, este aplicată în mod obligatoriu în *medicină* și *ergonomie*. În *medicină* își găsesc utilitatea antropologia *medicală constituțională*, *fiziologică*, *stomatologică*, *de medicină legală* și cea *sportivă*. Medicina generală, cea socială și pediatria nu pot opera în lipsa unor standarde de „normalitate” stabilite prin studii statistice antropologice la nivel populațional internațional și național. Astfel, se poate stabili, de exemplu, diagnosticul de normalitate, retard sau accelerare în creșterea și dezvoltarea copiilor. [22]

ANTROPOLOGIA SOCIALĂ ȘI CULTURALĂ, știință care privește omul din unghiurile de vedere social, axiologic, lingvistic, psihologic, demografic, filosofic, religios și urbanistic. Ea are o seamă de conexiuni cu antropologia biologică. Un exemplu îl reprezintă cel al modelelor culturale care induc insuficiența ponderală la adolescenții și tinerii din zilele noastre. [22]

ANTROPOLOGIE, știința despre om. Este atât o ramură a științelor naturii cât și a științelor sociale, o știință de sinteză cu profund caracter integrativ. Principiile cercetării antropologice complexe sunt principii integrative, holistice: a) principiul ecologic, al unității dintre organism și condițiile sale de viață; b) unitatea dintre biologic și social; c) unitatea dintre prezentul și trecutul populațiilor; d) unitatea dintre normal și patologic. La acestea se adaugă principiul relativismului și cel al comparației. Antropologia atât biologică, cât și social-culturală studiază populația și – în contextul acesteia – individul. Principalele ramuri ale antropologiei sunt: antropologia istorică, antropologia biologică, antropologia socială sau culturală, antropologia aplicată. [27]

ANTROPOMETRIE, acea parte a biometriei ce se ocupă cu prelevarea, calculul statistic, interpretarea măsurătorilor efectuate pentru analiza constituției anatomice a corpului uman și a proprietăților sale. Particularitățile antropometrice ale individului sunt variabile în funcție de vârstă, sex, rasă. Ele contribuie la stabilirea și analiza tipologiei umane. Ea se realizează cu ajutorul reperelor osoase, puncte antropometrice, utilizând instrumente specifice de măsurare (trusa antropometrică). Pentru stabilirea raportului de mărime în care se află diversele părți, una față de alta, se aduc dimensiunile corporale la

aceeași scară folosindu-se indici corporali (raporturi între două dimensiuni). Atunci când antropometria se realizează la corpul uman se numește somatometrie, la cap craniometrie. [27]

ANTROPOMORFISM, tendința de a atribui animalelor sau altor ființe non-umane caracteristici ale naturii și comportamentului uman. [28]

ANTROPOSFERA, (ecol.) ansamblul factorilor biotici și abiotici la nivel planetar, determinați sau favorizați de prezența omului și a tuturor activităților sale. [23]

ANTROPOSPELEOLOGIE, (speol.) sinonim al termenului *antropospeologie* care este mai eufonic. [44]

ANTROPOSPEOLOGIE, (speol.) ramură a speologiei care studiază resturile fosile umane, resturile de cultură materială și descoperirile preistorice din peșteri, legendele despre peșteri etc. Termen propus de H. Trimmel (1953). [44]

ANTURAJ, (soc.) persoane, grup sau grupuri sociale restrânse, cu caracter privat, din jurul unui subiect (copil, adolescent, adult) cu care acesta se află în relații strânse (comunicare, colaborare, divertisment) și care, în ansamblu, constituie mediul său de viață obișnuit. Prin natura influențelor a. poate fi un factor pozitiv al activității educative în familie, școală, universitate, sau un factor negativ, perturbator, cu consecințe negative. [32]

ANTURUS, (bot.) inflorescență spiciformă sau paniculiformă, cu glomerule dese, pe peduncul, ex., știr (*Amaranthus* sp.). [50]

ANTWERP, (zootehn.) rasă pitică, decorativă, de găini. [34]

ANUAL, (ecol.) termen referitor la o specie vegetală al cărei ciclu de viață (germinație, dezvoltare, înflorire, producerea semințelor și moarte) se desfășoară în decursul unui an. [3]

ANUAR ASTRONOMIC, publicație anuală în care se dau diferite date astronomice. [12]

ANUCLEATĂ, celulă care nu posedă nucleu, ex., hematiile adulte de la mamifere. [69]

ANUCLEOBIONTA → PROCARIOTE

ANUITATE, (ec.-fin.) suma plătită anume către debitor pentru rambursarea unui împrumut, plus dobânda. [35]

ANULIFORM, (bot.) inelar, de forma unui inel; ex., rădăcina la stânjenel (*Iris germanica*) prevăzută cu o formație inelară. [50]

ANULUS, formație inelară în jurul unei deschideri. **1.** (micol.) Structură membranoasă, de formă inelară, prezentă pe pedunculul unor specii de ciuperci, ex., ciuperca de câmp (*Agaricus campestris*), la care inelul este mic, alb, moale, fragil, rășfrânt în jos; reprezintă un rest al velumului parțial. **2.** (citol.) Complex structural și funcțional, format din mai

multe componente proteice localizate în lumenul porilor învelișului nuclear. Reprezintă principalele situsuri de schimb material și energetic dintre carioplasmă și citoplasmă. [69]

ANURA (*Ecaudata*), (zool.) ordin de amfibieni incluzând broaștele. Sunt lipsite de coadă ca adulți, cu respirație pulmonară și cutanată. Larvele sau mormolocii au branhii externe la început și apoi interne. Membrele posterioare, mai lungi decât cele anterioare, sunt adaptate la sărit și au palmatură între degete (adaptare la înot). Se cunosc 1.500 de specii actuale răspândite pe toate continentele, preferând regiunile umede. Speciile care se întâlnesc pe teritoriul României aparțin familiilor *Discoglossidae*, *Bufo**nidae*, *Hylidae*, *Ranidae*. [37]

ANVERS, (zootehn.) **1.** Rasă pitică, decorativă de găini. **2.** Rasă de porumbei voiajori. [34]

ANXIETATE, (psih.) stare psihică reprezentată prin emoție generată de anticiparea unui pericol difuz, greu de prevăzut și controlat, caracterizată prin neliniște psihomotorie, teamă nedeslușită, fără obiect. În fața unui pericol bine identificat se transformă în frică. [28]

ANXIOPEN, (soc.) prezența a ceva, o situație, relație, care poate genera anxietate sau angoasă. [28]

AORACANT, (bot.) despre plante cu spini ensiformi. [50]

AORTA, (anat.) cel mai mare trunchi arterial din organism, cu origine în ventriculul stâng. Părăsește ventriculul stâng ca aortă ascendentă, prezintă apoi curbura (crosa) aortică, după care se orientează vertical, ca aortă descendentă, formă sub care păărăsește toracele, intrând în abdomen. Pe tot traiectul, aorta dă numeroase ramificații, de calibru variabil, care transportă sângele oxigenat în întregul organism. [21]

APA SOLULUI, (pedol.) apa conținută de sol, care ocupă porii sau o parte din porii solului, reținută cu o secțiune de până la 15 bari și care poate fi îndepărtată din sol prin uscare la temperatură de 105-110°C. [29]

APANDRIE (*Apandria*), (bot.) termen având semnificația „organe masculine ale plantelor lipsite de funcțiuni sexuale“. [50]

APANTISM, (bot.) absența florilor. [50]

APARADOS DA SERRA, parc național din Brazilia (statul Rio Grande do Sul). Suprafața, 10.500 ha (1959). Îi sunt caracteristice canioanele cu pereți verticali, ce se înalță până la 400 m. [50]

APARAT DEMOLL-STEINMANN, (pisc.) se folosește pentru numărarea icrelor embrionate la salmonide. Se compune dintr-un vas de sticlă prevăzut la gât cu un tub lateral, iar la gură cu o pâlnie. Se umple vasul cu apă până la marginea tubului lateral, iar la capătul tubului se pune un vas gradat. Prin pâlnie se introduc 1.000 de icre

embrionate și se înregistrează câtă apă s-a acumulat în vasul gradat. Cantitatea de apă servește apoi ca etalon în repetarea operației fără a se mai număra icrele. Numărul total de icre se calculează înmulțind numărul de operațiuni efectuate cu 1.000. [10]

APARAT DE MULS. (zootehn.) aparat destinat recoltării mecanice a laptelui de la vaci, oi, capre. [34]

APARAT DE OCHIRE, (milit.) ansamblu de piese care servește pentru îndreptarea armei de foc (pistol, mitralieră, pușcă mitralieră, tun, obuzier, aruncător) spre obiectiv; poate fi: mecanic (tel, cătare, înălțător, cadran), aplico-mecanic (înălțător optic, înălțător mecanic cu lunetă panoramică) și electric. [31]

APARAT FOLIAR, (bot.) totalitatea frunzelor de la o plantă. [50]

APARAT FOTOSINTETIC, (cit.) denumire dată tuturor structurilor celulare implicate în mod direct în procesul de fotosinteză, grație pigmentilor fotosintetizatori (clorofilieni și carotenoizi, iar uneori și ficobilinici) și ai transporturilor de electroni și protoni pe care-i conțin. La eubacterii, **a.f.** este reprezentat de diverticuli ai membranei plasmatică de formă tubulară, veziculară sau lamelară care, în general, păstrează legătura fizică cu membrana plasmatică. De aceea, membrana celulei eubacteriilor fotosintetizante este considerată sediul sinergonului fotosintetic. La cianobacterii, **a.f.** este constituit dintr-un sistem de cisterne aplatizate, structural independente de membrana plasmatică, denumite tilacoide. La eucariote (alge, plante) **a.f.** are o organizare superioară, fiind reprezentat de totalitatea cloroplastelor dintr-o celulă. [69]

APARAT GOLGI, (cit.) totalitatea corpurilor Golgi (dictiozomilor) dintr-o celulă (vegetală, fungică sau animală). Reprezintă o componentă majoră a sistemului endomembranic cu multiple roluri: de sinteză a polizaharidelor, acumularea și procesarea unor substanțe sintetizate în alte compartimente celulare (ex., proteine, lipide); sortarea substanțelor și distribuția (transportul) lor în celulă spre vacuolă, lizozomi sau în afara acesteia (exocitoza), în biogeneza lizozomilor și a peretelui celular (la plante și fungi), reciclarea membranelor ș.a. [69]

APARAT OPERCULAR, (anat.) grup de patru oase sau piese cartilagineose articulate, învelite de tegument, ce acoperă cavitatea branhială la pești. [10]

APARAT PARNAS-WAGNER, (chim.) aparat folosit pentru distilarea azotului, sub formă de amoniac, din dezagregate sau extracte de sol, din material vegetal și din îngrășăminte. [29]

APARAT RADICULAR, (bot.) ansamblul tuturor rădăcinilor la o plantă. [49]

APARAT STATOLITIC, (bot.) totalitatea structurilor histologice senzoriale care servesc unor organe ale

plantelor de a se orienta după forța de gravitație. Este alcătuit din celule numite statociste, care conțin grăuncioare de amidon mobile, numite statolite. Organul care le posedă se orientează în sensul forței de gravitație. Schimbându-i-se poziția, statocistele se deplasează în sensul forței de gravitație, excită stratul citoplasmatic al celulei și determină o orientare a organului. Redistribuirea completă a statolitelor durează 5-20 minute. Geosensibilitatea este caracteristică rădăcinilor și rizomilor din pământ. Rădăcinile aeriene ale orhideelor epifite nu conțin statolite și sunt ageotropice. Organele negativ geotropice ca tulpini, pedunculi ai inflorescențelor, pulvinulele unor pețioluri foliare, posedă statociste cu statolite datorită cărora ele răspund, prin reacția de curbură, la acțiunea forței de gravitație. Statolitele sunt conținute în celulele straturilor amilifere din partea cea mai internă a scoarței, numită endodermoid. Există o corespondență între prezența statocistelor și apariția georeacției la plante. [50]

APARAT STOMATIC, (bot.) ansamblul celulelor stomatice înconjurate de celulele anexe. Cele stomatice sunt întodeauna în număr de două. Cele anexe variază ca număr. După relația dintre celulele stomatice și celulele anexe s-au stabilit, la frunzele plantelor, mai multe tipuri de aparat stomatic. **La ferigi** au fost identificate cinci tipuri. *Tipul staurocitic.* Celulele stomatice sunt înconjurate de 4 celule anexe, care au pereții anticlinali comuni, orientați în formă de cruce, față de pereții externi ai celulelor stomatice. Descrie de Van Cotthem, 1968. *Tipul hipocitic.* Fiecare celulă stomatică este înconjurată de două celule anexe opuse. Celulele stomatice sunt așezate deasupra celulelor anexe, ele trecând peste nivelul epidermei. Descrie de Van Cotthem, 1968. *Tipul pericitic.* Celulele stomatice sunt înconjurate de o singură celulă anexă. Între celulele stomatice și celula anexă nu există un perete anticlinal de legătură. Descrie de Van Cotthem, 1968. *Tipul desmocitic.* Celulele stomatice sunt înconjurate de o singură celulă anexă. Între ele și celula anexă există un perete anticlinal de legătură. Descrie de Prantil, sub denumirea de „stomata suspensa“, în 1881. *Tipul polocitic.* Celulele stomatice sunt înconjurate de o singură celulă anexă în formă de potcoavă sau de forma literei „U“. Descrie prima dată de Prantil, sub denumirea de „stomata aplicata“, în 1881, și apoi de Van Cotthem, 1968. **La dicotiledonate,** cele mai răspândite tipuri de aparat stomatic sunt în număr de 6. *Tipul anomocitic (ranunculaceu).* Celulele stomatice sunt înconjurate de un număr limitat de celule care nu diferă ca mărime și formă de celelalte celule epidermice. Întâlnit la *Ranunculaceae, Poaceae, Cucurbitaceae, Malvaceae,*

Scrophulariaceae, Papaveraceae etc. Descriș de C. R. Metcalfe și L. Chalk, în 1950. *Tipul anizocitic (crucifer)*. Celulele stomatice sunt înconjurate de trei celule anexe inegale, din care una este mai mică decât celelalte două. Întâlnit la *Brassicaceae*, unele genuri de *Fabaceae, Solanaceae*. Descriș de C. R. Metcalfe și L. Chalk, în 1950. *Tipul diacitic (cariofilaceu)*. Fiecare stomată este înconjurată de două celule anexe al căror perete comun este perpendicular pe axa longitudinală a stomatei. Întâlnit la *Caryophyllaceae, Acanthaceae* etc. Descriș de C. R. Metcalfe și L. Chalk, în 1950. *Tipul paracitic (rubiaceu)*. Fiecare celulă stomatică este însoțită de una sau mai multe celule anexe care au axele longitudinale paralele cu cele ale celulelor stomatice și ale ostiolei. Întâlnit la *Rubiaceae, Magnoliaceae*, multe specii de *Convulvulaceae, Mimosaceae* și unele genuri din *Fabaceae (Arachis, Onosis, Phaseolus)*. Descriș de C. R. Metcalfe și L. Chalk, în 1950. *Tipul actinocitic*. Celulele stomatice sunt înconjurate de un număr mai mare de patru celule anexe, alungite în sens radial, dispuse în jurul celulelor stomatice. Descriș de C. R. Metcalfe și L. Chalk, în 1950. *Tipul ciclocitic*. Celulele stomatice sunt înconjurate de 4 celule anexe sau mai multe, alungite în sens tangențial. Dispusse în jurul celulelor stomatice ca un inel îngust. Descriș de Stace, în 1965. **La monocotiledonate** există următoarele 5 tipuri de aparat stomatic. *Tipul aperigen*. Celulele stomatice sunt lipsite de celulele anexe. Foarte răspândit printre monocotiledonate. Descriș de Paliwal, în 1969. *Tipul biperigen*. Celulele stomatice sunt însoțite de două celule anexe. Axele lor lungi sunt paralele cu axa lungă a ostiolei. Întâlnite la *Poaceae* și alte monocotiledonate. Descriș de Paliwal, în 1969. *Tipul tetraperigen*. Celulele stomatice sunt înconjurate de 4 celule anexe. Se deosebesc două subtipuri: celulele stomatice sunt înconjurate de două celule anexe laterale și două celule anexe polare; celulele stomatice sunt înconjurate de celule anexe laterale așezate două câte două. Descriș de C.R. Metcalfe, 1961, și Paliwal, în 1969. *Tipul hexaperigen*. Celulele stomatice sunt înconjurate de 6 celule anexe din care 4 sunt laterale și două polare. Descriș de Paliwal, în 1969. *Tipul multiperigen*. Celulele stomatice sunt înconjurate de un număr mai mare de 6 celule anexe. Celulele anexe sunt dispuse inelar în jurul celulelor stomatice fără o anumită ordine. Descriș de Paliwal, în 1969. De obicei, unul sau altul din tipurile de stomate este caracteristic pentru o anumită unitate taxonomică. Sunt întâlnite însă cazuri când, în cadrul aceleiași familii, gen sau specie, să existe diferite tipuri de aparat stomatic. De ex., la *Caryophyllaceae* pot exista stomate de tip diacitic și anomocitic; la unele specii

de *Fabaceae/Leguminosae* se întâlnesc, pe aceeași frunză, stomate de tip diferit. (Shah, Gopac, 1969) [50]

APARAT VULCANIC, (geomorf.) formă de relief situată în partea superioară, spre suprafața terestră, a unui sistem magmatic, rezultată din apariția la zi a magmei. [25]

APARATAJ DE COMUTAȚIE, (ind. energ.) totalitatea aparatelor de întrerupere și de comutație și a combinațiilor acestora cu aparate de comandă, de măsură, de protecție și de reglaj asociate. [59]

APARATE DE PROTECȚIE ÎMPOTRIVA SUPRATENSIUNILOR, (ind. energ.) dispozitive destinate să protejeze echipamentul contra solicitărilor provocate de supratensiunile care depășesc nivelul nominal de izolație al echipamentului. [59]

APARATUL G.S.A.-Z, (pisc.) servește la numărarea puietului de pește de dimensiuni mici. Este compus din doi cilindri de mărimi diferite, care comunică pe la fund între ei și care se umplu trei sferturi cu apă. Vasul cel mare este prevăzut la fund cu un robinet, iar al doilea are fixat pe o plută un mecanism care indică pe un cadran diferențele de nivel ale apei (se înregistrează cifra indicată). Un minciog metalic se încarcă cu un număr fix de puiți care se introduc apoi în vasul mare. Nivelul apei se schimbă pe cadran (este indicată altă cifră). Diferența între cele două cifre înregistrate va indica apa înlocuită de numărul peștilor. Această cifră rămâne etalon pentru întregul lot de puiți de aceeași mărime. Se repetă operațiunea până la epuizarea lotului și se va calcula numărul total al peștilor, multiplicând numărul repetărilor cu numărul etalon de pești. [10]

APARATUL LUI SCHILLINGER, (pisc.) se utilizează la numărarea icrelor embrionate de salmonide. Este compus dintr-un pahar Erlenmeyer cu capacitate de un litru, astupat cu un dop prin care trece un tub gradat prevăzut la capătul liber cu o pâlnie. Vasul se umple cu apă până la diviziunea zero de pe tub. Prin pâlnie se introduc atâtea icre până când nivelul apei din tub ajunge la diviziunea 100. Se repetă operația până la terminarea stocului fără a mai număra icrele. Numărul total reiese din multiplicarea numărului operațiilor efectuate, cu cifra care indică numărul de icre din prima operație, luată ca etalon. [10]

APARATUL LUI SOLOVIEV, (pisc.) servește pentru numărarea puietului de pește de 1-2 cm. Este alcătuit dintr-un flacon de sticlă de 5-6 l, cu gura largă, astupată cu un dop cu două orificii. Într-un orificiu se introduce o pâlnie cu gâtul larg, iar în al doilea un braț al unui tub trifurcat. Vasul se umple cu apă, iar la unul din brațele rămase libere ale tubului trifurcat se montează un furtun de cauciuc ce face legătura cu un

vas gradat. Prin pâlnie se introduc 100 de exemplare de puiet și se notează cantitatea de apă colectată în cilindrul gradat, care se ia ca etalon pentru puietul de aceeași mărime. Numărul total de puiet se calculează prin înmulțirea numărului de operațiuni efectuate cu 100. [10]

APARATUL NICOLAE GAVRILESCU, (pisc.) servește pentru recoltarea probelor de apă până la adâncimi de 5 m. Este format dintr-un flacon fixat cu gura în jos într-o ramă metalică de care se atașează un cablu, în așa fel încât la o smucitură a acestuia, flaconul să se întoarcă cu gura în sus. [10]

APARTENENȚĂ, (mat.) relație între un element a și mulțimea A din care face parte, ceea ce se scrie $a \in A$. Sensul de apartenență a fost introdus de Peano în 1897. [48]

APATIE¹, (soc.) 1. stare psihofiziologică malativă, care se exprimă prin diminuarea activismului intern al personalității și a interesului în raport cu ambianța; 2. trăsătură negativă de caracter, exteriorizată printr-o atitudine de indiferență față de problemele vieții și de lumea înconjurătoare. [32]

APATIE², (zootehn.) lipsa de reacție a organismului la excitațiile din mediul exterior. [34]

APATIT $[\text{Ca}_{10}(\text{PO}_4)_6(\text{OH}, \text{F}, \text{Cl})_2]$, (geol.) mineral constituit din fosfat natural de calciu, cristalizat hexagonal, incolor sau divers colorat. Se cunosc cinci varietăți: fluorapatit, clorapatit, hidroxilapatit, carbonat-apatit și francolit. Se folosește, ca materie primă, la fabricarea îngrășămintelor cu fosfor, în principal a superfosfatului. [29]

APATITA, (ecol.) fosfat de calciu cu rol important în ciclul biogeochimic al Ca și P. Lipsa acestei substanțe duce la diminuarea producției vegetale, ceea ce a determinat înlocuirea ei cu concentrate produse pe cale industrială (superfosfați). [41]

APĂ (H_2O), (chim.) lichid incolor, de culoare albastră-verzuie, în straturi groase, fără gust și miros, p.t 0°C și p.f. $+100^\circ\text{C}$. Hidrogenul și oxigenul având mai mulți izotopi, apa obișnuită conține în proporție mică și combinațiile reciproce ale acestora: H^{16}O ; H^{17}O ; H^{18}O ; HD^{16}O ; HD^{17}O ; HD^{18}O ; D_2^{16}O ; D_2^{17}O ; D_2^{18}O și T_2O . Prezintă un pronunțat moment electric de dipol (μ 1,84), fiind un bun solvent, capabil să funcționeze ca donor de electroni. Manifestă o serie de proprietăți anormale datorită asocierii moleculelor prin legături de hidrogen. A. este cel mai important dintre toți solvenții utilizați în tehnică sau din natură. De asemenea, ea dizolvă numeroase substanțe, atât anorganice cât și organice, care conțin atomi capabili de a forma legături de hidrogen cu moleculele apei. [36] Densitatea ei crește o dată cu temperatura până la 4°C , când este maximă, cu volum minim, și apoi coboară din nou. Prin solidificare își mărește volumul.

Această anomalie a ei are o deosebită importanță asupra climei Pământului și asupra vieții. (I. Pișota, I. Buta, 1975) Când a. din râuri, lacuri, bălți, mări, oceane, se răcește sub $+4^\circ\text{C}$, nu cade la fund, ci fiind mai ușoară, rămâne la suprafață și îngheață. La $+4^\circ\text{C}$, viața este posibilă. [50] Factor de vegetație cu rol multiplu în viața plantelor: este principalul constituent; mobilizează substanțele minerale din sol și le transportă în plantă; reprezintă mediul de dispersie a substanțelor care alcătuiesc corpul plantei; favorizează mobilitatea și transformarea substanțelor în cadrul diverselor procese fizico-chimice și fiziologice, în unele din ele intrând ca parte componentă (fotosinteză, transpirație etc.). Ca factor ecologic a. prezintă o distribuție foarte inegală, în timp și spațiu, ceea ce creează o diversitate mare de stațiuni de cultură (care influențează creșterea și dezvoltarea plantelor, condiționează repartiția lor geografică). Formele de a. în plante sunt: *liberă*, reținută cu forțe relativ mici, poate fi scoasă prin presare, îngheață la temperaturi între 0° și -10°C ; *legată*, reținută cu forțe mari, nu se poate ceda prin presare, nu participă la dizolvarea substanțelor solubile, îngheață la temperaturi sub -10°C . [72] → FACTORI DE VEGETAȚIE

APĂ ACIDOTROFĂ, (limn.) apă stătătoare distrofă la care pH-ul este mai mic de 5, invadată de o floră șilicofilă: *Carex*, *Equisetum*. [10]

APĂ ALBĂ, (pol.) apă reziduală provenită cu precădere de la fabricile de paste pentru hârtie. [3]

APĂ ALCALINOTROFĂ, (limn.) apă stătătoare distrofă cu conținut ridicat în calciu ce fixează puternic sărurile de fosfor și fier. Se găsește în regiunile calcaroase. [10]

APĂ ALFAMESOSAPROBĂ (simbol α), (prot. med.) apă de suprafață limnosaprobă la care numărul de germeni este $< 50.000/\text{ml}$, numărul de coliformi este $< 100.000/\text{l}$, cantitatea de O_2 dizolvat este $> 4 \text{ mg/l}$, H_2S este absent, iar încărcătura organică are valoare CBO_5 de 4(6) mg/l . [50]

APĂ AMONICALĂ, (agrochim.) îngrășământ chimic cu azot amoniacal, constituit dintr-o soluție apoasă de amoniac. Conține 20-28% NH_3 . Se pregătește în gospodărie sau pe cale industrială. Se aplică în sol la semănat sau fazial. [29]

APĂ ARGILOTROFĂ, (limn.) apă stătătoare distrofă cu cantitate mare de argilă în suspensie. [10]

APĂ BETAMESAPROBĂ (simbol β), (prot. med.) apă de suprafață limnosaprobă la care numărul de germeni este $< 250.000/\text{ml}$, numărul de coliformi este de $< 1.000.000/\text{l}$, cantitatea de O_2 dizolvat este $> 2 \text{ mg/l}$, H_2S este absent, iar încărcătura organică are valoare CBO_5 de 7(9) mg/l . [50]

APĂ BRUTĂ, (pol.) apă netratată care, pentru a fi folosită, trebuie epurată sau purificată. [3]

- APĂ CAPILARĂ**, (pedol.) apa care ocupă porii capilari ai rocilor. Datorită tensiunii superficiale, ea se poate ridica în terenuri prin capilaritate cu atât mai sus cu cât dimensiunile porilor sunt mai mici. Îngheață sub 0°C, transmite presiunea hidrostatică și este cedată ușor din roci, prin evaporare. [50]
- APĂ CONTINENTALĂ PISCICOLĂ**, (pisc.) apă piscicolă dulce sau salmastră de pe continent, ex. heleșteie, iazuri, bălți, lacuri, ape curgătoare, lacuri litorale. [10]
- APĂ CURGATOARE**, curs de apă superficial, permanent. [10]
- APĂ DE CONSTITUȚIE¹**, (pedol.) apă legată chimic în constituția solului, reținută prin legături ionice foarte puternice care nu se pot desface fără alterarea rețelei cristaline a particulelor solide ale solului. [29]
- APĂ DE CONSTITUȚIE²**, (biol., chim.) apă care intră în compoziția materiei vii și în compoziția mineralelor sub formă de ioni de H și OH. [50]
- APĂ DE CRISTALIZARE**, (mineral.) apa din interiorul rocilor cu particule slab legate chimic. Intră în compoziția cristalină a mineralelor. Prin încălzirea treptată a rocilor, ea poate fi pusă în libertate fără distrugerea structurii acestora. [50]
- APĂ DEGRADATĂ**, (pol.) apă naturală, curgătoare sau stătătoare, în care se varsă dejecțiuni sau ape uzate, industriale sau menajere. [50]
- APĂ DE HIDRATARE**, (pedol.) parte din apa legată chimic din sol, reținută prin forțe electrostatice în jurul ionilor schimbabili sau al fragmentelor de particule solide ale solului. [29]
- APĂ DE HIGROSCOPICITATE**, (pedol.) formă de apă a solului aflată sub influența directă a forțelor de sorbție care își au originea în particulele solide ale solului. Corespunde apei care poate fi adsorbită de partea solidă a solului din vaporii de apă conținuți în aerul solului. [29]
- APĂ DE IMBIBIȚIE**, (pedol.) parte a apei legată chimic, aflată în coloizii hidrofilii, gonflați, ai solului. [29]
- APĂ DE RETENȚIE**, (pedol.) procentul de apă reținută în interstițiile unui sol sau subsol ca urmare a unor legături fizice cu matricea solidă a acestora. [3]
- APĂ DE ZĂCĂMÂNT**, (petr., geol.) apă care saturează parțial rocile din zona gaziferă și petrolieră. Este singenică cu țiteiul și se mai numește *apă fosilă*, *apă vetrică*. [46]
- APĂ DULCE**, (limn.) apă cu o concentrație de săruri dizolvate mai mică de 0,5g/l. [56]
- APĂ DULCE HALINĂ**, (limn.) apă la care salinitatea ajunge până la 0,2‰. [10]
- APĂ DULCE OLIGOHALINĂ**, (limn.) apă cu salinitatea cuprinsă între 0,2 și 0,5‰. [10]
- APĂ DURĂ**, apă în care conținutul de calciu este de 180-250 mg‰. [10]
- APĂ EUSAPROBĂ** (simbol E), (prot. med.) apă cu un conținut foarte ridicat de substanțe organice fermentescibile, care se diferențiază în funcție de cantitatea acestora în: *isosaprobe*, *metasaprobe*, *hipersaprobe* și *ultrasaprobe*. [50]
- APĂ FOARTE DURĂ**, (geol.) apă în care conținutul de calciu este de peste 300 mg‰. [10]
- APĂ FREATICĂ**, (hidr.) apă subterană din cadrul unei pânze freatice. [3] → APELE FREATICE
- APĂ GRAVITAȚIONALĂ**, (hidr.) apă prezentă în porii și fisurile rocilor. Ea intră sub acțiunea forței gravitaționale. Îngheață la 0°C și are punctul de fierbere la +100°C, transmite presiunea hidrostatică și se deplasează în conformitate cu legile dinamicii lichidelor. Se poate prezenta în stare lichidă (apa capilară și apa propriu-zisă) și solidă (gheață). [50]
- APĂ GREĂ** (D₂O), (chim.) formată din deuteriu și oxigen (deuteriu este un izotop greu al hidrogenului). Proprietăți: densitatea la 4°C este 1,107 g/cm³; temperatura, la densitatea maximă, este de 11,6°C; punctul de topire, 3,82°; constanta dielectrică, 81,5; punctul de fierbere, 101,42°C și de solidificare – 3,3°C. Reacțiile chimice ale **a. g.** au loc cu o viteză mai mică decât la apa obișnuită. Ea se află în lichidele apoase ale țesuturilor vegetale și animale, în apa de cristalizare, în apa de topire a gheții, în apa de ploaie, de mare etc. Organismele vii se comportă diferit față de **a.g.** Semințele nu încolțesc în **a.g.**; șoarecii suportă în corpul lor până la 40% **a.g.**, iar peștii și alte animale acvatice până la 32%. Peste aceste procente animalele amintite mor. [50] În cantități mari se utilizează ca moderator în reactorii nucleari ai centralelor nucleare pentru producerea de energie electrică. [36]
- APĂ HIGROSCOPICĂ**, (pedol.) apă care înconjoară granulele rocilor sub forma unei pelicule și se menține la suprafață datorită acțiunii reciproce dintre forțele lor moleculare (ale apei și granulelor rocilor). **A.h.** nu transmite presiunea hidrostatică și nu respectă legile dinamicii lichidelor. Ea poate fi îndepărtată din porii rocilor numai sub formă de vapori, la temperaturi mai mari de +105°C; are punctul sub formă de îngheț la –78°C și de fierbere la +100°C. [50]
- APĂ HIPERHALINĂ**, (oceanol.) apă cu salinitatea cuprinsă între 40 și 300‰. [10]
- APĂ HIPERSAPROBĂ** (simbol u), (prot. med.) apă de suprafață eusaprobă la care numărul de germeni/ml este <50.000.000, numărul de coliformi/l este de <1·10⁶, oxigenul este absent, H₂S mg/l este <10, iar încărcătura organică are valoare CBO₅ de 500-1.500 (2.000) mg/l. [50]

APĂ IMPURIFICATĂ RADIOACTIVĂ, (pol.) apă ce conține 3,5 unități Mach ‰ de elemente radioactive. [10]

APĂ INDUSTRIALĂ, (prot. med.) apă pentru folosință industrială, care nu este proprie consumului uman. [3]

APĂ ISOSAPROBĂ (simbol *i*), (prot. med.) apă de suprafață eusaprobă la care numărul de germeni/ml este <10.000.000, numărul de coliformi/l este de <3·10⁹, cantitatea de O₂ mg/l este prezentă sub formă de urme, H₂S mg/l este <1, iar încărcătura organică are valoare CBO₅ de 40–400 (600) mg/l. [50]

APĂ ÎN SOL, (ecol.) apa aflată permanent sau temporar în interiorul solului în stare lichidă, gazoasă, mai rar solidă, provenind predominant din precipitații, dar și din alte surse (izvoare, râuri, pânză freatică etc.). Împreună cu substanțele solubile, aceasta alcătuiește soluția solului, principala sursă de nutriție minerală și organică a plantelor. După gradul de retenție de către faza solidă a solului, respectiv după gradul de accesibilitate pentru plante se deosebesc: a) apa legată chimic (de constituție și cristalizare); b) apa legată fizic prin forțe coloidale (van der Waals); c) apa de higroscopicitate; d) apa peliculară, legată prin forțe de menisc; e) apa gravitațională, care ocupă porii mari ai solului. Formele a), b) și c) sunt necedabile; forma d) este greu (parțial) cedabilă; forma e) este ușor cedabilă. În raport cu forța de retenție a apei în sol (pF) s-au stabilit următoarele constante hidrofizice: A. coeficientul de higroscopicitate (CH): apa legată cu peste 30 atm, total inaccesibilă plantelor; B. coeficientul de oficiere (CO): apa legată de particulele solului cu 4,2 atm, de la care începe ofilirea permanentă a plantelor, valoarea acestei constante depinde de textura solului, fiind egală cu 15-18% umiditate la solurile argiloase și cu 1-3% la cele nisipoase; C. capacitatea pentru apă în câmp (CC): conținutul de apă rămasă în sol după 24 de ore de la umezirea totală, corespunzătoare unei forțe de rotație (pF) de 0,33 atm. O altă clasificare este modul de circulație gravitațională. Se deosebesc următoarele regimuri pedohidrologice: 1. *nehidromorf* – *nepercolativ*: apa este slab sau deloc descendentă în sol, având chiar, în cazuri rare, tendința ascensională – regiuni de stepă și silvostepă; 2. *percolativ*: apa circulă descendent, străbătând periodic întregul profil al solului – zona forestieră; 3. *semihidromorf*: cu exces periodic de apă pe profil; 4. *hidromorf*, cu exces permanent. În ultimele două cazuri apare pseudogleizarea, gleizarea și înmlăștinirea. În tipologia stațională umiditatea solurilor se clasifică și după nivelul acesteia în perioada de primăvară sau vernală (Uv) și în perioada de vară sau estivală (Ue), folosindu-se 5 sau 10 trepte diferite de umiditate. Fitocenozele forestiere se caracterizează printr-un consum moderat sau mare de apă, contribuind la

drenarea unor soluri cu exces de umiditate, precum și la coborârea temporară a nivelului de apă freatică (vara) în zona rizosferei. Consumul depinde de specie, structura arboretului și condițiile staționare, fiind în general cuprins între 200 și 300 mm/an la pădurile din specii submezofile-termofile, 250-400 mm/an la pădurile din etajul nemoral și 350-480 mm/an la cele din etajul boreal. [4]

APĂ LEGATĂ, (pedol.) suma apei de higroscopicitate și a apei peliculare din sol. [29]

APĂ LEGATĂ CHIMIC, (pedol.) apa care intră în componența fazei solide a solului și nu participă la procesele fizice din sol, rămâne în sol și după uscarea acestuia la 105-110°C; în componența ei intră apa de constituție, apa de imbițiție și apa de hidratare. [29]

APĂ LIBERĂ, apa care umple spațiile, microporii, porii și fisurile rocilor. Posedă proprietățile generale ale lichidelor. Intră în circuitul apei în natură. [50]

APĂ LICHIDĂ, stare de agregare a apei ce ocupă 2/3 din suprafața Pământului, în oceane, mări, lacuri, bălți, izvoare, pâraie, râuri, fluvii, precipitații, dar și sub stare captivă în scoarța terestră. Are greutatea moleculară 18 și o mare putere de dizolvare. Proprietăți: densitatea, la 4°C, este 1; temperatura, la densitatea maximă, este de 4°C; punctul de topire este de 0°; constanța dielectrică, 80,75°C; punctul de fierbere 100°C și solidificare. [50]

APĂ MAGMATICĂ, (geol.) apa provenită din topitura magmatică. [25]

APĂ METASAPROBĂ (simbol *m*), (prot. med.) apă de suprafață eusaprobă la care numărul de germeni/ml este <20.000.000, numărul de coliformi/l este de <10·10⁹, cantitatea de O₂ mg/l este zero, H₂S mg/l este <100, iar încărcătura organică are valoare CBO₅ de 200-700 mg/l. [50]

APĂ MEZOTROFA, (prot. med.) apă cu un conținut intermediar de materii nutritive între starea oligotrofă și cea eutrofă (apare în mod natural sau ca urmare a unei îmbogățiri artificiale în nutrimente). [3]

APĂ MOARTA, (pedol.) acea parte din apa solului care nu poate fi utilizată de plante, fiind prea puternic reținută de sol. [29]

APĂ OLIGOSAPROBĂ (simbol *O*), (prot. med.) apă de suprafață limnosaprobă la care numărul de germeni este <10.000/ml, numărul de coliformi este <50.000/l, cantitatea de O₂ dizolvat este >6 ml/l, H₂S este absent, iar încărcătura organică are valoare CBO₅ de 2,5(4) mg/l. [50]

APĂ OLIGOTROFA, (prot. med.) masă de apă săracă în materii nutritive care conține numeroase specii de organisme acvatice, fiecare dintre ele fiind reprezentată de un număr relativ mic de exemplare. [3]

APĂ OXIGENATĂ (H₂O₂), (chim.) sin. *peroxid de hidrogen*, lichid incolor, slab albăstrui în strat gros, cu

APĂ PELICULARĂ

viscozitate mai mare decât a apei, miscibilă în orice proporție cu apa, având p.f. 152,1°C și p.t. -0,89°C. Fiind instabilă, se descompune spontan conform reacției: $H_2O_2 \rightarrow H_2O + \frac{1}{2}O_2$. În stare lichidă și solidă, moleculele sunt puternic asociate prin legături de hidrogen. Caracterul chimic este puternic oxidant sau slab reducător, atât în mediu acid cât și în mediu bazic. Se utilizează ca oxidant și decolorant al grăsimilor, uleiurilor, substanțelor textile, picturilor etc. Are aplicații ca antiseptic și dezinfectant în medicină etc. [36]

APĂ PELICULARĂ, apă care formează un înveliș foarte subțire, care poate acoperi granulele rocilor. Ea se menține la suprafața granulelor rocilor prin acțiunea forțelor de atracție moleculară reciprocă dintre particulele de rocă și moleculele de apă. Se poate deplasa de pe o granulă de rocă pe alta, poate circula în stare lichidă, fără a fi sub influența forței gravitaționale. Punctul de îngheț este sub -1°C și se transformă în vapori la 100°C. [50]

APĂ PISCICOLĂ POLUATĂ, (pisc.) apa ce conține soluții, suspensii sau emulsii ce influențează negativ, temporar sau permanent, dezvoltarea și reproducerea peștilor. [10]

APĂ POLISAPROBĂ (simbol p), (prot. med.) apă de suprafață limnosaprobă la care numărul de germeni/ml este < 2.000.000, numărul de coliformi/l este < 20.000.000, cantitatea de O_2 mg/l este > 0,5, H_2S se află sub formă de urme, iar încărcătura organică are valoarea CBO_5 de 40 (80) mg/l. [50]

APĂ POLUATĂ, (prot. med.) apa freatică, apa de izvoare, apa din lacuri, bălți, mlaștini, râuri, fluvii, din mări și oceane, improprie vieții. Ea poate conține insecticide, fungicide și erbicide extrem de toxice, îngrășăminte chimice, reziduuri de origine animală, reziduuri radioactive, suspensii de steril de la exploatarea miniere, din cariere, fibre de lemn, celuloză, rumeguș provenite din industria lemnului, substanțe chimice provenite din industrie, produse petroliere de la foraj – extracție, de la rafinării, uzine petrochimice, de la transporturi navale și auto etc. [50]

APĂ POTABILĂ, apă bună de băut. Ea trebuie să fie transparentă, incoloră, inodoră, insipidă, să nu conțină substanțe toxice și germeni patogeni. În raport cu numărul coloniilor de bacterii saprofite, care vor lua naștere dintr-un mililitru de apă dintr-o eșantion dată, aceasta poate fi încadrată într-una din următoarele categorii: între 0 și 10 colonii – ape foarte curate; între 10 și 1.000 colonii – ape destul de curate; între 1.000 și 10.000 colonii – ape mediocre; între 10 și 100 de mii colonii – ape murdare. [50]

APĂ RADIOSAPROBĂ (simbol r), (prot. med.) apă de suprafață transaprobă la care numărul de germeni/ml este <variabil, numărul de coliformi/l este <variabil,

cantitatea de O_2 mg/l este >variabilă, H_2S mg/l este <variabil, iar încărcătura organică are valoare CBO_5 variabilă. [50]

APĂ RECICLATĂ, (prot. med.) apă care se reintroduce în cadrul unui proces tehnologic după o eventuală tratare. [3]

APĂ REGALĂ, (ind.) amestec de trei părți acid clorhidric și o parte acid azotic, cu proprietatea de a dizolva orice metal. [50]

APĂ REZIDUALĂ, (pol.) apă evacuată din instalațiile industriale sau menajere, care eliminată în cantități mari în bazinele piscicole poate modifica proprietățile fizico-chimice ale apei receptoare, devenind improprie vieții peștilor. [10]

APĂ SALMASTRĂ, (oceanol.) apă cu salinitatea cuprinsă între 0,5 și 30‰ [10]

APĂ SALMASTRĂ MEZOHALINĂ, (oceanol.) apă cu salinitatea cuprinsă între 4 și 18‰. [10]

APĂ SALMASTRĂ OLIGOHALINĂ, (oceanol.) apă cu salinitatea cuprinsă între 0,5 și 4‰ [10]

APĂ SALMASTRĂ POLIHALINĂ, (oceanol.) apă cu salinitatea cuprinsă între 18 și 30‰. [10]

APĂ SĂRATĂ, (oceanol.) apă cu salinitatea cuprinsă între 30 și 40‰. [10]

APĂ SEMIDURĂ, (geol.) apă în care conținutul de calciu este de 80-120 mg‰ [10]

APĂ SIDEROTROFĂ, (limn.) apă stătătoare distrofă, cu cantități crescute de săruri de fier care se depun pe fundul apei. [10]

APĂ SOLIDĂ, stare de agregare a apei aflată sub formă de brumă, chicicură, zăpadă, gheață. Sub această stare ea ocupă o parte din suprafața Pământului, în regiunile polare și în regiunile muntoase înalte, pe mările polare și subpolare, unde se întâlnesc „munți” plutitori de gheață (aisberguri), pe lacuri, bălți, râuri, fluvii din regiunea temperată. [50]

APĂ STAGNANTĂ, (limn.) apă liberă acumulată temporar la suprafața solului sau în interiorul lui pe un orizont greu permeabil în perioadele cu precipitații abundente. [29]

APĂ STAGNANTĂ DISTROFĂ, (limn.) apă de culoare galben-cenușie, tulbure, cu pH acid, săracă în săruri nutritive, bogată în acizi humici, cu floră și faună redusă. Tendință de înmlăștinire. [10]

APĂ STAGNANTĂ EUTROFĂ, (limn.) apă de culoare verzuie, cu săruri nutritive și substanțe organice în cantitate mare, oxigen în cantitate variabilă. Prezintă faună și floră abundentă. [10]

APĂ STAGNANTĂ OLIGOTROFĂ, (limn.) apă de culoare albăstruie, adâncă, având transparentă mare. Substanțele nutritive în cantitate redusă, oxigenul solvit în cantitate mare. Faună și floră puțin dezvoltate. Ex., lacurile alpine. [10]

- APĂ SUSPENDATĂ**, (pedol.) apă în stare puțin mobilă, reținută prin forțe de sorbție și capilare după scurgerea apei gravitaționale, în partea superioară a profilului de sol, fără a fi în legătură cu apa freatică. [29]
- APĂ TRANSAPROBĂ** (simbol T), (pol.) apă de suprafață care a suferit o încărcătură cu substanțe toxice, radioactive sau acțiunea unui factor fizic, de pildă termic. După natura impurificării se împarte în ape antisaprobe, radiosaprobe și criptosaprobe. [50]
- APĂ ULTRASAPROBĂ**, (pol.) apă de suprafață eusaprobă la care numărul de germeni/ml este <10, coliformii lipsesc, oxigenul este absent, H₂S este absent, iar încărcătura organică are valoare CBO₅ de 1.000-60.000 mg/l. [50]
- APĂ UTILĂ**, (pedol.) partea din apa solului care poate fi folosită de către plante. [29]
- APĂ UZATĂ**, (pol.) apa care a fost folosită în unități industriale, în exploatații zootehnice sau în scopuri menajere, încărcată cu diferite impurități și conținând importante cantități de substanțe nutritive sub formă organică sau minerală. Apa uzată poate fi deversată pe sol pentru a fi epurată. Se poate folosi la irigarea terenurilor agricole, după purificare prealabilă în stații de epurare, după procedee mecanice, chimice și biologice. [29]
- APĂ XENOSAPROBĂ** (simbol X), (pol.) apă de suprafață limnosaprobă la care numărul de germeni este <1.000/ml, numărul de coliformi este <10.000/l, cantitatea de O₂ dizolvat este >8 mg/l, H₂S este absent, iar încărcătura organică are valoare CBO₅ de 1(2) mg/l. [50]
- APĂ ZEOLITICĂ**, (mineral.) apă prezentă în spațiile rețelei cristaline (apă interrețea), strâns legată de minerale. Ea nu se poate elimina decât la temperaturi mai mari de 100°C. [50]
- APĂRARE**, faptul de a (se) apăra. (milit.) Formă de luptă folosită atunci când nu este posibilă ofensiva și prin care se urmărește zădărnicierea ofensivei inamicului și distrugerea forței sale vii și a tehnicii de luptă. [31]
- APĂRARE CIVILĂ**, sistem de măsuri vizând protejarea populației civile în timp de război, acționarea imediată în cazul unor catastrofe naturale și prevenirea sau limitarea consecințelor unor situații excepționale pe timp de pace. [31]
- APĂSARE PE TALPĂ**, (petr.) sarcina axială pe care instrumentul de foraj constând din sapă sau freză o transmite rocii din talpa sondei. [5]
- APE ACRATOPEGE**, (acv.) ape minerale care au un conținut sub 1 g substanțe chimice în soluție sau sub 0,75 g CO₂ la litru și temperaturi sub 20°C. Unele dintre ele au proprietăți diuretice deosebite, ex., izvorul 24 de la Băile Olănești care este vestit din acest punct de vedere. [50]
- APE ACRATOTERME**, (ecol.) ape minerale termale simple, cu mai puțin de 1 g săruri la litru dar cu temperaturi de peste 20°C. [50]
- APE ARSENICALE**, (ecol.) ape minerale cu un conținut de arsen pe lângă alte substanțe chimice. [50]
- APE CARBOGAZOASE ALCALINE**, (ecol.) ape minerale cu un conținut de peste 1 g CO₂ liber și peste 1 g de bicarbonați de sodiu și potasiu. [50]
- APE CARBOGAZOASE SIMPLE**, (ecol.) ape minerale cu un conținut mai mare de 1 g CO₂ liber la litru, dar sărace în săruri (sub 1 g la litru de apă). Prezența lor se leagă, în general, de lanțurile vulcanice tinere. [50]
- APE CARBOGAZOASE TEROASE**, (ecol.) ape minerale cu un conținut mai mare de 1 g CO₂ liber și peste 1 g de bicarbonați de calciu și magneziu. Sunt izvoare alcalino-pământoase. [50]
- APE CATAROBIE** (simbol K), (ecol.) ape curate de izvor, care nu au suferit nici o modificare chimică. [50]
- APE CLORUROSODICE**, (ecol.) ape minerale sărate, muriatice, cu mai mult de 1 g/l de săruri, predominând ionii de clor și de sodiu. Acestea pot fi, la rândul lor, clorosodice slabe, sub 15 g NaCl la litru; clorosodice moderate, 15-150 g NaCl la litru; clorosodice concentrate, 150-300 g NaCl la litru. Mai pot fi: clorosodice simple, clorosodice iodurate, clorosodice bromate, clorosodice sulfuroase etc. [50]
- APE COSMICE**, ape care provin pe Terra din spațiile cosmice, prin intermediul meteoriților, reprezentând apa din moleculele mineralelor care formează masa meteoriților. Cantitatea lor este foarte redusă. [50]
- APE DE SUPRAFAȚĂ**, ansamblul apelor care curg sau stagnează pe suprafețele solurilor. [3]
- APE DE ȘIROIRE**, (geogr.) scurgerea apelor superficiale, sub forma unor șuvițe neregulate, care iau naștere în timpul ploilor pe suprafața înclinată a unui teren. Nu au un curs bine individualizat. După fiecare ploaie, apa își croiește un drum nou. Volumul lor depinde de cantitatea, durata și intensitatea precipitațiilor, de pantă, de permeabilitatea terenului și de gradul lui de acoperire cu vegetație. Au rol în procesele de spălare a terenurilor lipsite de vegetație, transportând materiale desprinse de pe versante și depunându-le pe suprafețe orizontale sau foarte slab înclinate. [50]
- APE DE ZĂCĂMÂNT**, (petr.) sin. *ape fosile*, ape legate de regiunile petrolifere. Se prezintă sub formă de straturi acvifere sub presiune. Ele participă la alcătuirea nămolurilor ca resturi ale unor animale, în vechile lagune sau bazine maritime, unde s-au format ulterior zăcămintele de petrol prin descompunerea substanțelor organice. [46]

APE FERUGINOASE, (hidr.) ape minerale cu un conținut mai mare de 10 mg fier la litru de apă (3-10 mg/l la izvoarele din țara noastră), întâlnite la Buziaș, Vatra Dornei, Dorna-Cândreni, Valea Vinului, Lipova etc. [50]

APE FOSILE → **APE DE ZĂCĂMÂNT**

APE INTERSTIȚIALE ALE SUBLITORALULUI MARIN, apele care îmbibă sublitoralul marin aflat permanent submers conțin și organisme care prezintă adaptări la acest mod de viață. [44]

APE INTERSTIȚIALE DIN FILTRELE ARTIFICIALE DIN NISIP ȘI PIETRIȘ, (acv.) fac parte din mediile acvatice permeabile „în mic“, grupa apelor interstițiale din sedimentele mobile. Prin trecerea apei prin aceste filtre se obține apa potabilă. [44]

APE INTERSTIȚIALE DIN SEDIMENTE MOBILE, (acv.) fac parte din mediile acvatice permeabile „în mic“. În această categorie intră toate tipurile de ape interstițiale: apele hiporeice; apele hiporeice din peșteri (*troglostigal*); apele interstițiale ale plajelor lacustre (*limnostigal*); apele interstițiale ale filtrelor artificiale; apele interstițiale ale plajelor marine (*talasopsamal*); apele interstițiale ale sublitoralului marin; apele interstițiale ale plajelor lacurilor salmastre și hipersaline. (V. toate aceste categorii de ape) [44]

APE INTERSTIȚIALE DIN SEDIMENTELE DE PE MALURILE LACURILOR SALMASTRE ȘI HIPERSALINE, (acv.) apele care îmbibă sedimentele de pe plajele lacurilor salmastre și suprasărate sunt puțin studiate. [44]

APE IODURATE, (acv.) ape minerale cu un conținut chimic de obicei foarte variat, dar cu iod în cantități apreciabile. [50]

APE JUVENILE, (geol.) ape care provin din rocile crustei sau din interiorul pământului prin condensarea subterană a vaporilor rezultați din degazeificarea magmelor. Se mai numesc ape magmatice. Ele au făcut parte din hidrosferă; cca 5% sunt de natură magmatică. Au temperaturi ridicate, conținut mare de săruri și gaze, iar când apar la suprafață sunt ape minerale. [50]

APE LIMNOSAPROBE (simbol L), (pol.) ape de suprafață care au suportat un anumit grad de impurificare cu substanțe organice biodegradabile, diferențiindu-se în funcție de acestea în: *xenosaprobe*, *oligosaprobe*, *betamezosaprobe*, *alfamezosaprobe*, *polisaprobe*. [50]

APE MENAJERE, (pol.) totalitatea apelor uzate de bucătărie, spălătorie etc. [3]

APE MINERALE, (geol.) sunt acelea care depășesc, în conținutul lor, cantitatea de 0,5 g săruri la litru. [50]

APE PLUVIALE UZATE, (prot. med.) ape care provin din colecta selectivă a precipitațiilor atmosferice (ploi, zăpezi etc.). [3]

APE RADIOACTIVE, (prot. med.) ape care au radioactivitate accentuată, indiferent de conținutul în săruri. [50]

APE REZIDUALE, (prot. med.) apele rezultate din activitățile menajere sau industriale, încărcate cu diferite substanțe, care sunt aduse pentru a fi epurate (purificate) în instalațiile de epurare sau sunt deversate neepurate în emisari. [23]

APE REZIDUALE INDUSTRIALE, (pol.) ape încărcate cu deșeuri și reziduuri care provin din diverse unități industriale. [3]

APE REZIDUALE PERICULOASE, (pol.) orice material deversat în mediu care conține substanțe toxice, mutagene, cancerigene sau teratogene pentru om sau orice alte forme de viață, substanțe inflamabile, corozive, explozive sau care au o mare capacitate de reacție cu alte substanțe. [23]

APE SPELEICE, (termen inedit creat de Șt. Negrea, de la *Spelaion*, pentru apele din peșteri) fac parte din Carstostigal. Se pot deosebi trei zone: 1. *zona de percolație sau vadoasă*, în care apa se acumulează în gururi, capete de stalagmite, lacuri de baraj stalagmitic etc.; 2. *zona de circulație sau epifreatică, amfibie*, care cuprinde cursuri de ape subterane sau temporare, apa remanentă în albiile secate temporar; 3. *zona înecată sau freatică, saturată*, care este accesibilă sau nu prin lacuri de sifon sau prin foraje; în unele cazuri apa poate fi termală (Peștera de la Movile: 21°C). [44]

APE SUBTERANE, ansamblul apelor care circulă sau stagnează în formațiunile geologice de sub suprafața solului. [3]

APE SUBTERANE DIN INSTALAȚII ANTROPICE, (acv.) fac parte din categoria mediilor acvatice permeabile „în mic“. Aici intră apa potabilă din conducte, având depuneri de sedimente, din cisterne și alte tipuri de rezervoare, provenite în principal din freatic. [44]

APE SUBTERANE IEȘITE LA ZI PRIN IZVOARE, (acv.) mediu acvatic permeabil „în mic“, care cuprinde toate tipurile de izvoare: limnocrene, reocrene și helocrene alimentate de pânzele freatice, izvoarele carstice, izvoarele termominerale etc. Fiind un mediu ecoton, izvoarele conțin un amestec de faună subterană și epigea. [44]

APE SUBTERANE ÎMBIBÂND ROCI POROASE, (acv.) apele care îmbibă roci poroase de la foarte mare adâncime fac parte din mediile hipogeice acvatice permeabile „în mic“. Ele pot fi arteziene sau nu. [44]

- APE SULFATATE**, (geol.) ape minerale cu cantități mari de sulfat de sodiu și magneziu, întâlnite la Băltătești, Băile Olănești, Cozla etc. [50]
- APE SULFUROASE**, (geol.) ape minerale cu un conținut de hidrogen sulfurat sau sulfat. [50]
- APE TERMALE**, (geol.) ape provenite din straturile adânci ale scoarței terestre, având temperaturi între 40°C și 80-90°C. Sunt utilizate ca sursă de căldură dar și la încălzirea spațiilor pentru cultivarea legumelor și florilor (sere acoperite cu sticlă, adăposturi/sere din mase plastice). [72]
- APE UZATE**, (pol.) ansamblul apelor rezultate în urma întrebuințării casnice sau industriale, respectiv al apelor de ploaie poluate dintr-o zonă locuită. [3] → APE REZIDUALE
- APE VĂDOASE**, (acv.) ape de infiltrație care provin din precipitațiile atmosferice (ploaie, zăpadă) și din condensarea vaporilor în partea superioară a litosferei. Acestea circulă prin porii și fisurile rocilor, contribuie în mare măsură la formarea rezervelor de apă subterană. Cele care străbat terenuri diferite suferă o serie de procese geochimice, mineralizându-se. [50]
- APEDUCTUL LUI SYLVIUS**, (anat.) canalul ce leagă ventriculele III și IV în creierul vertebratelor. [37]
- APELE FREATICE**, (acv.) sin. *eustigal*, fac parte din mediile hipogeice acvatice, permeabile „în mic”. Apa freatică îmbibă porii sedimentelor de deasupra stratului impermeabil, formând pânza freatică de la adâncime mică și medie, accesibilă prin puțuri (fântâni) sau foraje. Termen creat de Daubrée (1887). [44]
- APELE PÂNZELOR ELUVIALE ȘI COLUVIALE DE SCURGERE**, (acv.) sin. *pedostigal*, *hipotelminoreic*, fac parte din categoria mediilor acvatice permeabile „în mic”. În această categorie intră pânzele eluviale și coluviale de scurgere (deversare), inclusiv pânzele epicarstice. [44]
- APENDICE¹**, (anat.) expansiuni ale segmentelor corpului la insecte. Pot fi de mai multe tipuri: senzoriale (antene), ambulatoare (picioarele, aripile), abdominale (cercii, paracercii), masticatoare (appendicele din partea anterioară a corpului care se transformă în aparat bucal). [48]
- APENDICE²**, (micol.) la ciuperci, prelungire filamentoasă, continuă sau septată, incoloră sau colorată, simplă, ramificată sau răsucită la vârf, care se găsește la suprafața cleistoteciilor. [61] → FULCRE
- APENDICI PILORICI**, (anat.) evaginații digitiforme prezente la unele specii de pești la limita dintre stomac și intestin. [10]
- APENDICITĂ**, (med. u.) inflamație acută sau cronică a apendicelui, manifestată prin crize dureroase. [60]
- APENDICULARE** (*Appendicularia*), (zool.) grup de animale tunicate libere, înotătoare cu rang sistematic de clasă. Au corpul format din torace, abdomen și coadă în care se află și notocordul. Nu au cavități peribranchiale. Faringele comunică cu exteriorul prin două spiracule. Tunica este foarte dezvoltată și puțin aderentă. Sunt hermafrodite. Se reproduc sexual. Sunt răspândite în toate mările dar mai ales în cele calde, la adâncimi de până la 200 m, în mod excepțional până la 2.000 m. Acolo unde se înmulțesc foarte mult intră în componența planctonului. Servesc ca hrană balanelor. Specii mai cunoscute: *Appendicularia sicula*, *Fritillaria pellucida*, *Oikopleura dioica*. [50]
- APERCEPȚIE**, (psih.) aprehensiune de informații pe căi perceptivă; evocă o sesizare globală a stimulărilor percepute, chiar o sesizare conștientă. Conceptul a fost introdus în filosofie de Leibniz. El desemnează pătrunderea unei percepții în conștiința de sine. A fost extins în psihologie de J.F. Herbart, W. Wundt ș.a. [28]
- APERIANT**, (bot.) fără periant. Flori lipsite de periant, fără înveliș floral, fără caliciu și corolă. [50]
- APETAL**, (bot.) fără petale. Flori lipsite de petale, ex., floarea la curpen (*Clematis vitalba*) care nu are corolă, ci numai un caliciu petaloid; floarea la spânz (*Helleborus purpurascens*, *H. odoratus*) nu are corolă, aici toate petalele sunt transformate în cornete nectarifere; floarea la ulm (*Ulmii* sp.), lipsită de petale etc. [50]
- APETIT**, dorința de a mânca. [34]
- APEX¹**, (anat.) partea distală a aripii insectelor. [62]
- APEX²**, (biol.) vârf, extremitatea superioară sau inferioară a unui organ, ex., *apex* radical, vârful vegetativ meristematic al rădăcinii; *apex* tulpinal sau rameal, conul vegetativ al tulpinii sau ramurilor prin care cresc în lungime; *apex* foliar, vârful frunzei, care poate fi acuminat, acut, ciriform, emarginat, mucronat, obcordat, obtuz, rotund, spinos, trunchat; *apexul* cochiliei la scoici, de unde începe formarea ei și în jurul căruia se află o mulțime de linii de creștere paralele cu marginea liberă a valvei. [50]
- APEXITĂ**, (med. u.) sin. *apicită*. 1. Osteită a vârfului stâncii temporalului, de cele mai multe ori consecutivă unei supurații cronice auriculare. 2. Inflamația acută sau cronică a porțiunii apexiene a dintelui, interesând pulpa radiculară din canalul principal și canaliculele deltei apicale, precum și periodonțiul apical. [60]
- APHANOMYCES ASTACI**, (parazit.) fam. *Saprolegniaceae*. Ciupercă inferioară, parazită, ce produce pesta racilor, în special la specia *Astacus astacus*. Prezintă un miceliu ramificat, neseptat, cu hife tubuliforme, de 4-8 μ grosime. Sporangele este subțire și prezintă spori biflagelați, dispuși în șir. [10]
- APHELANDRA**, (agric.) fam. *Acanthaceae*. Cuprinde specii ornamentale originare din zonele tropicale ale

Americii de Sud și Africii. *A. squarrosa* este un subarbust utilizat în culturile de seră sau apartament ca plante tinere sau menținute prin tăieri succesive la talii mai mici. Decorează prin frunze verzi cu dimensiunile de 20-25/10-12 cm, lanceolate și opuse, brăzdate de-a lungul nervurilor de alb ivoryu. Florile galbene sunt înconjurate de bractee verzi, gălbui sau roșii în funcție de soi. Ele sunt grupate în inflorescențe piramidale cu patru muchii. Crește bine la 18-22°C, cu lumină multă, dar fără expunere directă la soare și în atmosferă umedă. Stropirile zilnice pe frunze și îngrășările săptămânale sunt bine venite. După înflorire se scurtează lăstarii, se udă mai puțin și se asigură iarna un repaus de 2-3 luni la 10-12°C. Se înmulțește prin butași de tulpină. [39]

APIACEE (*Apiaceae*), (bot.) sin. *Umbelifere* (*Umbelliferae*), familie mare, cu importanță științifică și practică. Cuprinde cca 3.000 de specii de plante dicotiledonate, majoritatea răspândite în regiunile temperate din emisfera nordică. Plante erbacee, rar arbustive sau liane. Rădăcini pivotante. Tulpini fistuloase, articulate, cu internodurile de regulă crestate longitudinal. Frunze alterne amplexicaule, cu lamina penat divizată sau palmat sectată, fără pețiol, cu teaca bine dezvoltată, umflată. Inflorescența, umbelă compusă cu involucriu și involuclul, mai rar umbelă simplă sau capitul. Flori mici, bisexuate (hermafrodite) actinomorfe, tipul 5, la periferia inflorescenței flori zigomorfe; caliciu din sepale mici, dentiforme, sau lipsește; corola din petale albe sau gălbui, uneori cu vârful reflex: androceul haplostemon, cu antere introrse; gineceul bicarpelar, cu ovar inferior, bilocular, continuat cu două stile care au la bază țesut nectarifer stilopodiu. Formula florală: $\zeta * \text{ sau } \cdot | \cdot K_5 C_5 A_5 G_{(2)}$; Polenizarea entomofilă. Fruct mericarpic-dicariopsă, cu 2 mericarpii prinse de o axă centrală numită carpofor, bifidată. Mericarpul posedă 5 coaste longitudinale (cu fascicule conducătoare), iar între ele valecule care conțin canale secretoare. Sămânță cu endosperm bogat în aleuronă și ulei. În România există circa 128 de specii spontane cuprinse în două subfamilii. Sfam. *Saniculoideae* cu specii aparținând genurilor *Sanicula*, x = 8, *Astantia*, x = 7; *Eryngium*, x = 7,8; *Apioideae* cu 123 de specii ce aparțin genurilor *Echinophora*; *Chaerephyllum*, x = 11; *Anthriscus*, x = 8, 9; *Sacandix*; *Caucalis*, x = 10, 11; *Turgenia*, x = 8; *Torilis*, x = 6, 8, 11; *Myrrhoides*, x = 11; *Daucus* x = 9; *Orlaya*, x = 8, 10; *Astrodaucus*; *Coriandrum*, x = 11; *Biofora*, x = 10, 11; *Smyrniium*, x = 11; *Conium*, x = 8, 11; *Pleurospermum*, x = 11; *Cachrys*; *Physospermum*; *Bupleurum*, x = 7, 8, 11; *Apium*, x = 11; *Petroselinum*, x = 11; *Cicuta* x = 11, *Trinia*, x =

9,10; *Falcaria* x = 11; *Carum*, x = 10, 11; *Aegopodium*, x = 11; *Pimpinella*, x = 9, 10; *Sium*, x = 5, 6, 10, 11; *Berula* x = 6, 9; *Athamanta*, x = 11; *Sison*; *Seseli*, x = 7, 8, 9, 10, 11; *Oenanthe*, x = 11; *Aethusa*, x = 10; *Foeniculum*, x = 11; *Anethum* x = 11; *Silaum*, x = 11; *Cnidium*, x = 11; *Meum*, x = 11; *Selinum*, x = 11; *Lingusticum*, x = 11; *Conioselinum*; *Levisticum*, x = 11; *Angelica*, x = 11; *Ferula*; *Ferulago*; *Peucedanum*, x = 11; *Opopanax*, x = 11; *Pastinaca*, x = 11; *Heracleum*, x = 11; *Tordylium*, x = 11; *Palimbia*; *Lasepitium*; *Laser*, x = 11. [50]

APICULTOR, sin. *stupar*, *prisăcar*, crescător de albine. [34]

APICULTURĂ, știința care se ocupă cu creșterea și exploatarea rațională a albinelor. Ramură a agriculturii care se ocupă cu creșterea, întreținerea, prelucrarea produselor apicole. [34]

APIOSOMA, (parazit.) protozoare ciliate parazite pe branhiile și pe suprafața corpului peștii dulcicoli. Celula este alungită, aproximativ cilindrică, mai mare la capătul anterior și prevăzută cu cili în jurul deschizăturii orale. Aproximativ la mijlocul corpului se găsește un inel cu cili scurți. Capătul posterior se termină printr-un mic disc adeziv și servește pentru fixarea pe gazdă. [10]

APIREN, (agric.) soi de viță de vie care produce struguri fără semințe: *Sultanina*, *Kiș-Miș*, *Perlette* etc. [49]

APIS MELLIFICA CARPATICA, (apic.) albină autohtonă, formată și adaptată perfect condițiilor de climă, floră din România. [34]

APLACENTARE, (zool.) mamifere primitive lipsite de placentă, cum sunt monotremele. [57]

APLACOFORE (*Aplacophora*, sin. *Solenogastrea*), (zool.) moluște primitive cu rang de clasă. Corp viermiform. Simetrie bilaterală. Cap redus, rareori diferențiat de corp printr-o ușoară gătitură transversală. Nu posedă cochilie. Multe specii au corpul acoperit pe partea dorsală cu papile tegumentare. Șanțul paleal este orientat longitudinal și se află pe partea mediană a corpului. Acesta se lărgeste în partea posterioară și formează un *colac branhiial* în care se găsesc: branhiile, orificiile excretoare și orificiul anal. Piciorul este foarte regresat. Sunt specii exclusiv marine, trăind la diferite adâncimi. Cele cu nutriție microfagă sapă galerii în mâl afundându-se în ele. Cele cu nutriție carnivora se suie pe coloniile de hidrari sau corali și se hrănesc cu polipi. Activitatea locomotorie este redusă. Specii: *Proneomenia sluiteri*, *Chaetoderma nitidulum*. (N. Tomescu, 1983) [50]

APLANETIC, (fiziol.) organisme unicelulare sau coloniale, celule germinale asexuate (spori) sau sexuate (gameți) care nu posedă organele locomotorii

- (cili, flageli, pseudopode) care să le permită deplasarea activă în apă; ex., alga verde unicelulară *Chlorella*, gameții masculini (spermatidele) de la algele roșii; ant. *planetic*. [69]
- APLANOSPOR**, (reprod.) spor imobil, răspândit, de regulă, prin vânt, mai rar prin apă sau prin intermediul unor grupe de animale. [69]
- APLANOSPORANGE**, (reprod.) sporange care formează aplanospori. [69]
- APLAZIE**, anomalie caracterizată prin dezvoltarea unui redus mugure embrionar al organului, posedând o vascularizație și inervație normală. [33]
- APLICAREA FOLIARĂ A ÎNGRĂȘĂMÂNTULUI**, (agrochim.) metodă de aplicare a îngrășămintelor lichide pe partea aeriană a plantelor de cultură, a viței de vie, a arborilor fructiferi și culturilor legumicole în câmp, sere sau solarii. Se administrează în timpul perioadei de vegetație. [29]
- APLICAREA FRACTIONATĂ A ÎNGRĂȘĂMÂNTULUI**, (agrochim.) metodă de aplicare a îngrășămintelor prin care doza este dată în mai multe reprize, mai întâi la îngrășarea de bază, apoi o dată sau de mai multe ori în timpul perioadei de vegetație. [29]
- APLICAREA ÎNGRĂȘĂMÂNTULUI PRIN INECȚIE ÎN SOL**, (agrochim.) metodă de aplicare a unor îngrășăminte lichide având presiune mare, cu ajutorul unor utilaje speciale. [29]
- APLICAREA ÎNGRĂȘĂMÂNTULUI PRIN ÎMPRĂȘTIERE**, (agrochim.) metodă de aplicare a îngrășămintelor la suprafața solului, în mod uniform pe tot terenul, după care îngrășământul este încorporat în sol prin diferite lucrări agrotehnice. [29]
- APLICAREA ÎNGRĂȘĂMÂNTULUI PRIN ÎNCORPORARE**, (agrochim.) metode de introducere direct în sol a îngrășămintelor fără a se lua în considerare poziția seminței sau a plantei. [29]
- APLICAREA ÎNGRĂȘĂMÂNTULUI PRIN ÎNCORPORARE PE FUNDUL BRAZDEI**, (agrochim.) metodă de încorporare a îngrășămintelor direct pe fundul brazdei, cu ajutorul unor dispozitive atașate la plug. [29]
- APLICAREA ÎNGRĂȘĂMINTELOR PRIN ÎNCORPORARE LOCALĂ**, (agrochim.) metodă prin care îngrășămintele se introduc direct în sol, în apropierea semințelor sau a plantelor, pe rânduri sau la cuib. [29]
- APLICAREA ÎNGRĂȘĂMINTELOR PRIN PRĂFUIRE**, (agrochim.) metodă de aplicare a îngrășămintelor pulverulente pe plante, cu ajutorul unor instalații speciale sau cu ajutorul aviației. [29]
- APLICAREA ÎNGRĂȘĂMINTELOR PRIN STROPIRE**, (agrochim.) metodă de aplicare a îngrășămintelor foliare sau a soluțiilor nutritive. [29]
- APLICAȚIE¹**, (mat.) funcție. [48]
- APLICAȚIE²**, (milit.) formă superioară de pregătire a comandamentelor și de instruire a trupelor care constă în rezolvarea practică a unor situații de luptă (operative) ipotetice, în condiții apropiate de realitatea câmpului de luptă. [31]
- APLISIATOXINĂ**, (toxicol.) toxină obținută dintr-o algă din familia *Laurentia*, având o structură care conține o dilactonă macrociclică legată de un fenol bromic. Introdusă în alimentația șoarecilor această substanță a provocat o hipersalivație, ataxie și moartea prin paralizie respiratorie. [41]
- APLISTEROL**, (biochim.) sterol izolat din spongierul *Aplysina (Verongia) aerophoba*. [41]
- APLOMB**, **1.** Poziția membrelor animalelor față de verticală, acestea fiind în sprijin egal pe toate picioarele. Aplombul este normal atunci când punctul de sprijin al unui membru se găsește pe aceeași verticală cu cel de suspensie. **2.** La păsări, dispoziția și direcția pe care o iau fluierile când pasărea stă în poziție normală, sprijinindu-se deopotrivă pe ambele picioare. [34]
- APLOUSOBRANCHIATA**, (zool.) ordin care grupează ascidii (animale nevertebrate) cu corpul divizat în două sau trei părți. Peretele faringian este lipsit de sinusuri și de cute. Specii: *Clavelina lepadioformis*, cu corpul format din torace și abdomen, răspândită mai cu seamă în mările Europei; *Polyclinum saturninum*, cu corpul divizat în torace, abdomen și postabdomen, care trăiește numai în Marea Roșie. [50]
- APNEE**, (fiziol.) proces reflex care constă în oprirea respirației, ca mijloc de apărare împotriva pătrunderii în plămân a diferitelor substanțe, gazoase, lichide sau solide. Există o apnee fiziologică, în timpul deglutiției, prin care se blochează pătrunderea alimentelor ingerate în timpul faringian al deglutiției. Există însă și o apnee reflexă, produsă de inhalarea unor substanțe iritante prin mucoasa traheo-bronșică. Această formă de apnee este însoțită de spasm glotic sau bronșic. [21]
- APCALIPSA**, (rel.) ultima carte a Noului Testament și deci a Sfintei Scripturi. Sf. Ioan Evanghelistul a scris-o în insula Patmos, prin anii 94-95 și are 22 de capitole. Ea cuprinde revelația făcută Sf. Ioan în legătură cu drumul Bisericii în istorie și lupta ei în lume cu puterile demonice dezlănțuite în cercurile vicioșilor și necredincioșilor. În cele din urmă, Biserica va birui, prin Iisus Hristos, Mielul înjunghiat. [63]

APOCATASTAZĂ, (rel.) erezie origenetică potrivit căreia la sfârșitul Timpului (al lumii, universului) lumea (Totul) va fi restabilă (reabilitată), readusă prin atotputernicia și omniștiința lui Dumnezeu la starea de la început, originară, astfel încât lucrurile își vor recăpăta puritatea lor de dinainte de „cădere”. Concepție de un optimism cosmic (universal) exagerat, conform căreia și iadul (diavolul) se va mântui. Termenul ca atare are vădite conotații precreștine (Parmenide, ideea de sferă), dar și nostalgiile moderne (G. Poulet – metamorfozele cercului). A fost condamnată la Sinodul ecumenic de la Court (553). În concluzie, **a.** este o speculație teologică ce prin rafinamentul ei a atras pe unii Sfinți Părinți (ex., Sf. Grigorie de la Nysa). [14]

APOCINACEE (*Apocynaceae*), (bot.) familie care cuprinde 300 de genuri, cu cca 13.000 de specii de plante dicotiledonate erbacee și liane, rar arbuști, arbori și suculente, răspândite în regiunile tropicale, subtropicale, mai puțin în cele temperate. Frunze simple, opuse, pieeloase, de obicei nestipelate. Flori bisexuate (hermafrodite), actinomorfe, tetrapentamere; caliciul gamosepal, adânc 5 (4) fidat; corola gamopetală, hipocrateriformă, campanulată sau infudibuliformă cu 5 (4) lacinii; androceul, cu stamine inserate aproape la mijlocul corolei, cu conectiv alungit deasupra anterelor și părșos; gineceul bicarpelar, cu ovar superior, la baza lui cu 2 nectarine dispuse opus. Formulă florală: $\sigma^* K_{(5-4)} [G_{(5-4)} A_{5-4}] G_{(2)}$ sau 2 . Fructe capsule, bace sau folicule. Genuri: *Apocynum* (conține glicozide cardiotonice), *Landolphia* (furnizează cauciuc), *Clitandra* (fibre textile), *Strophanthus* (alcaloizi antihelmintici) etc. Flora spontană a României conține 4 specii: *Nerium oleander*, $2n = 22$; *Vinca herbacea* $2n = 46$, *V. major*, $2n = 92$. [50]

APOCLOROZĂ, absența clorofilei din organele normale verzi ale plantelor. [69]

APODA (*Gymnophyona*), (zool.) ordin de amfibieni cu corpul serpentiform, lipsiți de membre, cu coadă scurtă sau absentă. Au solzi dermici în tegument și un stadiu larvar redus sau absent. Masculii au un organ de acuplare provenit din evaginarea peretelui cloacal. Trăiesc în regiunile calde ale Globului. Duc o viață endogee. [28]

APODE, (zool.) larve ale insectelor oligoneoptere la care picioarele articulate nu se dezvoltă; de exemplu, larvele unor coleoptere sau himenoptere. [48]

APODIDE (*Apodidae*), (zool.) familie care grupează păsări insectivore care vânează în zbor. Au ciocul ascuțit, gura largă, coadă lungă și despăcată, aripile foarte lungi. Sunt zburătoare excelente. Speciile genului *Collocalia* își construiesc cuibul din salivă, din care localnicii își fac supă. În România sunt

întâlnite speciile: drepenea neagră (*Apus apus*), drepenea mare (*Apus melba*). [50]

APODIFORMES, (zool.) ordin de păsări cu picioare scurte, aripi lungi și stern cu o carenă dezvoltată. Include lăstunii și păsările colibri. [37]

APOECOFITE, (bot.) specii de buruieni aduse din zone îndepărtate. [72]

APOFANTIC, care pune în lumină existența unui raport prin afirmarea sau negarea a ceva despre ceva. [50]

APOFATISM, (rel.) noțiune opusă celei de catafatism care înseamnă a afirma. Părintele Stăniloae: „... există o cunoaștere a lui Dumnezeu rațională sau *catafatică* și una *apofatică* sau negrăită. Prin nici una din ele nu se cunoaște Dumnezeu în ființa Lui. Se numește apofatică prezența tainică a lui Dumnezeu experiată dar care depășește puțința de definire prin cuvinte. Dar această cunoaștere este mai adecvată lui Dumnezeu decât cunoașterea catafatică.“ Chr. Yannaras (teolog și filosof grec contemporan): „Atitudinea apofatică nu se poate identifica cu teologia negațiilor“. Ion Bria (2002-2003): „**A.** preferă să afirme ce nu este Dumnezeu, mai degrabă *ce este*“. Exemplu: 1. Știu că Dumnezeu *este*: Iubire, Bine, Viață, Adevăr, Unic, Nemuritor etc. 2. *Nu* știu ce *este* Dumnezeu, în sens de depășire: e suprainbire, suprabun etc. 3. *Nu* știu nici ce este, nici ce nu este Dumnezeu ... (în lb. teol. apofatice). Așadar, *cunoașterea* apofatică a lui Dumnezeu în tradiția răsăriteană se convertește în experiență interioară; este un act mistic (o stare): extazul, iar punctul culminant al acestuia este tăcerea. L. Wittgenstein: „... desigur există inexprimabilul. Despre ce nu putem vorbi se cuvine să tăcem.“ (*Tractatus logico-philosophicus*). Răsăritul creștin accentuează dimensiunea, structura apofatică a existenței, lucrurilor, spre deosebire de tradiția creștină occidentală înclinată spre o cunoaștere pozitivă a acestora. [14]

APOFITE, (bot.) plante spontane caracteristice mai mult pentru stațiuni artificializate, mai ales prin descompunerea substanței organice. [72]

APOFIZĂ, (biol.) proeminență, umflătură. **1.** La plante, mică umflătură la baza capsulei unor mușchi (*Musci frondosi*); mică umflătură la vârful solzilor ovulari ai conului la pin (*Pinus* sp.). **2.** La animalele vertebrate, apofiza spinoasă și apofize transverse de la arcul vertebrelor cu rol funcțional bine determinat. [50]

APOFIZE UNCINEE, (zool.) procese osoase mici care se proiectează înapoi de la coastele păsărilor și ale unor reptile (tuatara, crocodili), fiecare suprapunându-se pe următoarea coastă, întărind astfel peretele cuștii toracice. [37]

APOGAMIE, fenomen biologic de dezvoltare a embrionului fără fecundație, nu din oosferă, ci din alte celule ale gametofitului feminin. **A. somatică** (diploidă) rezultă dintr-o celulă embriogenă cu

numărul de cromozomi neredus. Embrionii se pot forma din sinergide, caz întâlnit la unele specii de *Hieracium*, sau din antipode, caz descris la *Hieracium flagellare* și *Elatostema eusinuantum*. **A. generativă** (haploidă) rezultă dintr-o celulă embriogenă haploidă, unde numărul de cromozomi este redus la jumătate. În general, embrionii haploizi se formează din sinergide. Întâlnită la familiile *Orchidaceae* (*Orchis maculata*, *Listera ovata* ș.a.), *Liliaceae* (*Lilium martagon*, *L. regale*, *L. superbum* etc.), *Plantaginaceae* (*Plantago lanceolata*). Embrionii haploizi sunt mici și degenerază. Rar devin plante haploide. [50]

APOGENIE, (bot.) sterilitate la plante determinată de pierderea capacității funcționale a organelor sexuale. [50]

APOGEOTROPISM, (bot.) geotropism negativ, fenomen întâlnit la tulpina plantelor care crește în sens contrar forțelor de gravitație. [50]

APOGINIE, (reprod.) fenomen întâlnit la plantele fanerofite, în incapacitatea reproductivă a organului femel, sau la pteridofite unde pe protal nu se dezvoltă organele de reproducere femeiești reprezentate de arhegoane, ci numai anteridiile care sunt organe de reproducere bărbătești. [50]

APOLAR, lipsit de polaritate. [50]

APOLOGETIC, (soc.) mod de apărare sau justificare părtinitoare a unei idei, doctrine, orânduirii sociale etc. [54]

APOLOGETICĂ, ramură a teologiei care are ca scop apărarea religiei creștine, inițiată în secolele II-III d. Hr. de către Iustin, Tertulian, Origene ș.a. [68]

APOMEIOZĂ, (cit.) formare de spori (sporogeneză) fără diviziune reduțională. [69]

APOMIXIE¹, proces biologic de producere a embrionilor și a noi organisme fără a avea loc fecundația. Prima ei definiție a fost dată de Hans Winkler (1908, 1934) ca fiind „înlocuitorul reproducerii sexuate printr-un alt proces asexuat, nelegat de contopirea nucleului și a celulei”, iar a doua definiție, cu referință numai la angiosperme, a fost formulată de Darlington (1937), considerând-o „dezvoltarea asexuată a semințelor, nelegată de alimentația fazelor nucleare sau de contopirea nucleelor și celulelor, din care se dezvoltă un nou sporofit”. Prima definiție are dezavantajul că include în unele cazuri și înmulțirea vegetativă. **A.** este întâlnită la algele verzi, algele brune, algele roșii, la ciupercile din clasa *Basidiomycetes*, la ferigi și angiosperme. Nu se cunosc cazuri de **a.** la briofite și gimnosperme. **A.** poate fi *permanentă*, *ereditară* și *întâmplătoare*, *neereditară*. Poate fi *autonomă* și *indusă*, atunci când este legată de polenizare și de acțiunea tubului polinic; se cunosc cazuri de **a. totală**, când toți indivizii unei specii se înmulțesc în acest fel (ex., unele specii de păpădie) și **a. parțială** când, în cadrul aceleiași specii paralele, există o înmulțire prin

a. și una sexuată (ex., *Chondrilla*, *Erigeron*, *Hieracium*). La angiosperme reproducerea sexuată este un fenomen primar, inițial, iar **a.** un fenomen secundar care derivă din primul. Filogenetic reproducerea sexuată este un fenomen primitiv, iar **a.** un fenomen mai recent. În general, la formele apomictice lipsește procesul fecundației, iar meioza, de obicei, este înlocuită cu mitoză. Sunt cunoscute următoarele tipuri de **a.**: *aposporia*, *partenogeneza*, *apogamia*, *embrionia adventivă*, *poliembrionia* (v. descrierea lor). [50]

→ APOGAMIE

APOMIXIE², (micol.) reproducere la ciuperci în care nu are loc fuzionarea gameților masculi și femeli. Procesul mimează doar o reproducere sexuată. Câteodată elementul mascul este necesar doar pentru a declanșa procesul, de aceea este greu de deosebit **a.** de reproducerea sexuată normală (amphimixis). Oul fals (azigospor) poate proveni din regrouparea conținutului intern al unei celule sexuate. [61]

APONEVROZĂ, (anat.) teacă de țesut fibros, de ex., fascia care înconjoară un mușchi și-l unește la un tendon. [37]

APOPLASTIDIE, pierderea programată sau indusă de unii factori ambientali a plastidelor. Fenomenul este frecvent întâlnit la *Euglena*. [69]

APOPLEXIA BACTERIANĂ A CAISULUI, (fitopat.) bacterioză. Boala este produsă de *Pseudomonas syringae* pv. *syringae*. Bacteria pătrunde în corpul plantei prin rănilor produse în urma tăierilor și atacă floemul, țesuturile scoarței și cambiul. Ea provoacă ulcere pe trunchi, pe șarpante, urmate de apoplexia întregului pom. Consecințele sunt cele mai grave când infecția are loc de la căderea frunzelor și până la mijlocul iernii. Procentul de pomi cu apoplexie se mărește atunci când infecția bacteriană se asociază cu temperaturile scăzute. Bacteriile au proprietatea de a nuclea gheața. Trunchiul pomilor de zarză este cel mai sensibil la atacul acestei bacterii. O altă bacterie capabilă să producă apoplexia caisului este *Pseudomonas viridiflava*. (N. Minoiu, 1987) [50]

APOPLEXIA FUNGICĂ A CAISULUI, (fitopat.) micoză, boală produsă de mai multe specii de fungi: *Phytophthora cinnamoni*, *Ph. cactorum*, *Ph. cambivora*, *Ph. megasperma*, *Ph. syringe*, care atacă rădăcina și coletul. Pieirea prematură a caisului mai este cauzată de tehnologii eronate aplicate în cultură: pesticide, erbicide, îngrășăminte chimice, tăierile în uscat, lucrările solului, irigatul. Pesticidul Sinoratox 35 este toxic pentru multe soiuri. El produce ciuruirea frunzelor, îngălbenirea, predispunând pomii la declinul timpuriu. Insecticidele Carbetox 37, Dursban, Wofatox influențează negativ vegetația prin fitotoxicitate. Fungicidul Turdacupral 50, sulful pulbere, sulful muiabil, polisulfura de bariu produc,

APOPLEXIA MICOPLASMATICĂ A CAISULUI

după înflorit, fenomene fitotoxice. Erbicidele Nata, Pitezin 75, Sencor sunt fitotoxice producând clorozarea frunzișului, arsuri, perforări, cu perturbarea profundă a metabolismului pomilor. Uscarea pomilor începe chiar în primul an când se face erbicidarea, iar în anul următor, alți pomi. Îngrășămintele chimice aplicate necorespunzător provoacă pieirea caisului. De exemplu, sarea potasică se depozitează în coletul pomilor. Ea produce arsuri puternice în scoarță, arsuri ale frunzelor și clorozări. Tăierile în uscat, făcute toamna și în cursul iernii debilitază pomii. Procesul se accentuează la geruri excesive. Ploile căzute după efectuarea tăierilor favorizează infectarea rănilor cu fungi patogeni (*Valsa leucostoma*, *Eutypa armeniaca*) care provoacă declinul precoce al pomilor. Irigatul contribuie la diseminarea conidiilor ciupercii *Phytophthora* sp. care provoacă infecții asupra părților rănite de unelte sau viermii nematozi. **Combaterea.** Terenul destinat culturii de cais se dezinfectează cu Dazomet 600 kg/ha, pentru distrugerea nematozilor. Materialul săditor folosit să fie liber de patogeni (virusuri, micoplasmă, ricketii, bacterii, fungi). La plantare rădăcinile pomilor se vor mocirli cu un amestec în care se include și un fungicid de protecție (Captan sau Mancozeb, 1%). Plantațiile să se plaseze în zone cu climat blând, pe terenuri profunde, aerisite. Tratamentele de fitoprotecție preventivă se fac la avertizare, cu substanțe lipsite de fitotoxicitate. Tăierile în uscat se fac după tratamentul de fitoprotecție preventivă. Erbicidele folosite să fie lipsite de fitotoxicitate pentru cais. (N. Minoiu, Gh. Lefter, 1987) [50]

APOPLEXIA MICOPLASMATICĂ A CAISULUI, (fitopat.) boală produsă de micoplasma *Apricot chlorotic leaf roll*. Provoacă răsucirea clorotică a frunzelor, care determină pieirea prematură a caisului. Boala este transmisă în natură de o specie de cicade. (N. Minoiu, Gh. Lefter, 1987) [50]

APOPLEXIA VIROTICĂ A CAISULUI, (fitopat.) produsă de virusul *Apple chlorotic leaf spot* (CLS). Provoacă la 8-10 ani de la plantare o incompatibilitate întârziată între altoi și portaltoi, urmată de clorozarea totală a pomilor, scurgeri gomoase, plăgi, apariția de numeroși drajoni. După iernare pomii mor. Un alt virus *Plum pox*, care produce boala vărsatul prunului, trăiește latent pe corpul și în corpul caisului, producând o sensibilizare a lui la ger, urmată de plăgi pe trunchi cu scurgeri gomoase. Cu timpul, pomii afectați se uscă. (N. Minoiu, Gh. Lefter, 1987) [50]

APOPLEXIE¹, (fitopat.) fenomen complex, foarte frecvent întâlnit în plantațiile de cais și piersic în primii ani de rodire (5-12 ani de la plantare). Boala mai este cunoscută sub denumirea de declinul sau pieirea prematură a caisului, a piersicului. Este

întâlnită și la alte specii de sâmburoase, dar în măsură mai redusă. **Simptomele** constau în uscarea bruscă, în toiuul verii (VII-VIII), a pomilor. Declinul se manifestă cu 1-2 ani înainte. Pomii sunt slăbiți, frunzele sunt mai mici și clorotice, lăstarii au creșteri anemice, în scoarță apar brunificări la cambiu și țesuturi vasculare, uneori se uscă florile, fructele sunt mici, cu pulpa spongioasă, și se colorează mai devreme, fructele uscate rămân pe pom timp îndelungat. Pomii afectați drajonează puternic și suferă de ger în timpul iernii. **Etiologie.** Cauzele care provoacă pieirea prematură a caisului sunt: condițiile climatice nefavorabile, atacul unor dăunători, atacul unor patogeni (micoplasme, bacterii, virusuri, fungi). (N. Minoiu, Gh. Lefter, 1987) [50]

APOPLEXIE², (fiziol.) suprimarea subită a funcției unui organ. 1. Boală fiziologică a plantelor cauzată de călduri excesive care provoacă uscarea lor, ex., merii. 2. La oameni, pierderea bruscă a cunoștinței, a mișcărilor și a sensibilității, de obicei în urma unei hemoragii cerebrale (ictus apoplectic); revărsare bruscă de sânge într-un organ. [50]

APOPTOZA, (genet.) moartea celulară programată genetic; apare în etape bine definite ale ciclului de dezvoltare a unui organism și joacă un rol esențial în modelarea dimensiunii și formei țesuturilor, organelor și implicit ale organismului. Inhibiția a. poate constitui o cauză a apariției cancerului. A. poate fi și un răspuns al celulelor la infecția cu unele virusuri în cursul căreia se produce clivajul internucleozomal al cromatinei. [69]

APOROGAMIE, (bot.) fecundație întâlnită la plante unde tubul polinic nu pătrunde în sacul embrionar prin micropil. [50]

APORT, comanda către câinele de vânătoare dresat care trebuie să caute și să aducă în gură așezându-se în poziția „șezi” în fața vânătorului pentru a preda vânatul. Câinii de întrebuințare multiplă cum sunt braccia și scotocitorii fac acest lucru cu plăcere, dar pointerul și seterul numai de nevoie. [42]

APORT FREATIC, (pedol.) cantitatea de apă cu care stratul freatic alimentează solul prin capilaritate. [29]

APOSEMATIC, (fiziol.) având o colorație de avertizare sau un miros respingător (ca sconsul, de exemplu). [37]

APOSPORIE, (bot.) proces de diferențiere a sacului embrionar (gametofitul feminin) fără reducere cromatică. Oosfera formată este diploidă și diferențiază embrionul fără a fi fecundată. Există a. generativă și a. somatică. 1. **A. generativă.** Sacul embrionar se diferențiază din macrospori diploizi, rezultați din celulele arhesporale, la care nu a avut loc diviziunea reduțională. Se mai numește a. *gonială directă* sau *diplosporie*. Mecanismele dezvoltării

sacului embrionar la speciile apomictice diplospore sunt, în general, asemănătoare cu ale formelor sexuate. Modificările apar în prima etapă a diviziunii meiotice (heterotipică) unde are loc întreruperea reducerii numărului de cromozomi. 2. **A. somatică.** Sacul embrionar se diferențiază dintr-o celulă vegetativă (somatică) diploidă a nucleei ovulului, aflată în apropierea celulelor arhesporale sau a celei macrosporogene, dintr-o celulă somatică diploidă din regiunea șalazală sau din integumente. Celula, care devine un apospor, are inițial citoplasma vacuolizată, este mai închisă la culoare, iar nucleolul din nucleu este mare. Diviziunea nucleului este o mitoză normală. Sistemul de formare a sacului embrionar indică două tipuri, identificate la două genuri de plante. a) *Tipul Hieracium.* Sacul embrionar își are originea, de obicei, într-o celulă somatică din regiunea șalazei. Aceasta devine inițiala sacului embrionar, se mărește, presează și în cele din urmă distruge celula macrosporogenă. Sacul embrionar este la început binucleat. Prin două etape de diviziune mitotică a nucleelor se formează 8 nuclee, așezate câte 4 în două grupe. Toate nucleele sunt diploide. Trei nuclee din grupa superioară vor intra în structura aparatului oosferei (oosfera și două sinergide), iar trei nuclee din grupa inferioară vor constitui aparatul antipodial, format din trei antipode. Cele două nuclee rămase fuzionează și formează nucleul secundar al sacului embrionar. Acest caz de diferențiere este întâlnit la *Pilosella*, *Crepis*, unele specii de *Potentilla*, *Malus*, *Rubus*, *Sorbus*, *Poa* etc. b) *Tipul panicum.* Sacul embrionar este monopolar. Cele două nuclee diploide situate la polul micropilar rezultă din prima etapă de diviziune a gametogenezei. Ele se mai divid încă o dată mitotic și rezultă patru nuclee, din care se diferențiază aparatul oosferei (oosfera și două sinergide) și „celula centrală“, cu un singur nucleu polar. Sacul embrionar este lipsit de antipode. Cazul este prezent exclusiv la taxonii subfamiliei *Panicoidae*. La unele specii aposporice (*Coreopsis bicolor*), numărul sacilor embrionari din același ovul poate ajunge până la 18. [50]

APOSTAZIE, lepădarea de credință, răzvrătire împotriva divinității. [63]

APOSTOL, trimis, ambasador. (rel.) Cu acest nume sunt cunoscuți cei doisprezece ucenici ai Mântuitorului. Aceștia au primit de la Dumnezeu puterea de a vesti Evanghelia, de a săvârși Sf. Taine și de a conduce sufletele oamenilor la mântuire. [63]

APOSTROFIE, (citol.) ordonarea uniserială a cloroplastelor pe pereții laterali ai celulelor, în condiții de intensitate luminoasă puternică, paralel cu incidența razelor luminoase. [69]

APOTECIE, (micol.) fructificație (ascofruct) în formă de cupă sau disc, sesilă sau pendunculată, cu asce pe partea superioară în strat himenial, ex., la ciuperca *Sclerotinia sclerotiorum*. [61]

APOTECIU, (micol.) corp de fructificație al ciupercii lichenice, cuprinzând teciuul, parafizele, ascele și sporangii în care se formează ascosporii (spori). Provine dintr-un proces sexual. Organul sexual femel numit ascogon este fecundat de o spermatică (gamet masculin), rezultând zigotul (cenozigot). Prin germinare formează numeroase filamente ascogene dicariotice pluricelulare, ce vor da naștere la câte un sporangiu, în care se formează ascosporii. Morfologia a. variază de la specie la specie. Au forme de cupă, disc, unghie. Pot fi pedicelate, sesile sau adâncite în tal. Sunt sau nu limitate la exterior de o margine a talului, mai mult sau mai puțin proeminentă. Au discul plan, concav sau convex, neted sau șanțat, brumat sau nud, cu diverse nuanțe de culori. Anatomic, structura a. este reprezentată de un bord talin, numit excipul sau amfiteciu, ce proeminează în jurul ei. Privit de sus are aspectul unui cerc. Este format din stratul cortical superior și stratul gonidial al talului. Sub amfiteciu se află hipoteciu, parateciu și teciu. Hipoteciu și parateciu sunt constituite din hife medulare strâns împletite și sudate între ele, alcătuiind un plectenchim, cu rol de protecție bazală și laterală a teciuului. Teciuul reprezintă partea fertilă. Este format din hife fertile, numite asce, în care se formează ascosporii, și din hife sterile, numite parafize. În partea superioară, părțile terminale ale parafizelor se împletesc sau se umflă formând un strat de protecție a teciuului numit epiteciu. A. cu margine a talului se numește lecanorină, iar fără margine se numește lecideică. La maturitatea ascosporilor, epiteciu se rupă și ei sunt puși în libertate. Sunt împrăștiți în mediu de vânt sau apă, mai rar de insecte. Ajunși în condiții optime, germinează, formând un miceliu. Acesta, dacă întâlnește alga corespunzătoare, formează un nou lichen. În caz contrar moare. [50]

APOTROP, (bot.) orientat spre exterior și pendent. La gineceul plantelor, ovulul anatrop se află în ovar prins lateral pe peretele placentar și pendent. [50]

APOZIȚIE, (bot.) depunere de substanțe noi peste cele existente în structura peretelui de la celulele plantelor. A. este mai des centripetă (depunerea se fac pe partea internă a peretelui celular) și mai rar centrifugă (depunerea se fac pe fața externă). Rezultatul este creșterea în grosime a peretelui celular, care devine mai rezistent la acțiunea factorilor fizici și chimici, externi și interni. De regulă, debutul a. coincide cu încetarea creșterii în lungime a celulelor. Substanțele depozitate sunt, în parte, altele decât cele din structura peretelui celular primar și anume: lignine, taninuri,

suberine, ceruri, cutine, săruri minerale și organice etc. [69]

APRAGMATISM, (psih.) reducere a activității voluntare care nu poate fi explicată printr-o tulburare intelectuală sau printr-un deficit instrumental. Termenul este cel mai des folosit în definirea stării de inerție comportamentală observabilă la unii schizofrenici. [28]

APRAXIE, (psih.) tulburare la copil, adolescent, adult, care afectează realizarea comportamentelor motorii dobândite, fie gesturi de utilizare a obiectelor, fie gesturi simbolice. Exteriorizată prin dispariția capacității de executare corectă a unor acțiuni obișnuite (ex., îmbrăcarea). Are loc o pierdere a înțelegerii modului de folosire a obiectelor uzuale. Este cauzată de leziuni localizate în anumite zone ale scoarței cerebrale. Caracterizată prin imposibilitatea de a executa mișcări într-o succesiune corectă, îndreptate către un anumit scop. Nu este însoțită de pierderea funcțiilor senzoriale sau de paralizie. [28]

APRECIA (a), (soc.) a stima, a prețui calitățile cuiva sau a ceva; (ec.-fin.) a evalua, a calcula în bani valoarea unui obiect, a unei munci. [35]

APRECIERE, (soc.) act psihopedagogic de evaluare prin note, calificative, clasificări, puncte ș.a. a rezultatelor instructiv-educative obținute de un elev, a rezultatelor unui studiu realizat de un student la un anume obiect de învățământ, sau a unui adult instituționalizat prin care i se pun în valoare cunoștințele, deprinderile, capacitățile mintale. [32]

APRECIERE VALUTARA, (ec.-fin.) creștere a valorii monedei unei țări, exprimată în unitatea monetară a altei țări, ca rezultat al evoluției raportului dintre cererea și oferta pentru moneda dată. [1]

APRESOR, (bot.) organ de fixare a unor organisme în mediul lor de viață. **1.** Fixarea unor alge de substrat cu ajutorul rizoidului, ex., *Cystoseira*, *Laminaria*. **2.** Organul de fixare al miceliului unor ciuperci epifite sau epiparazite pe planta gazdă. **3.** Disc adeziv al haustoriilor unor plante parazite, ex., *Cuscuta* sp., sau discul adeziv al cârceilor la iederă (*Parthenocissus inserta*) sau la vița de Canada (*Parthenocissus quinquefolia*), la ciupercile *Erysiphaceae*, *Uredinale* ș.a. [50]

APROPIATUL LEMNULUI, (for.) operație de colectare a lemnului ce urmează adunatului, constând în deplasarea lemnului fasonat de la anumite locuri (tasoane, drum, obârșie) până la un drum auto sau drum forestier. [42]

APROPINCVAT, apropiat; (bot.) des așezate unele lângă altele, organe așezate unele lângă altele, ex., frunzele superioare apropiate de la prabioul sălbatic sau bucheta (*Geranium pusillum*). [50]

APROSEXIE, (psih.) pierdere sau deviere notabilă a capacității de atenție dirijată și reflexivă a copilului, adolescentului, adultului. [28]

APROVARE, (nav.) poziție de echilibru a navei, în care pescajul la provă este mai mare decât pescajul la pupă, situație care duce la o diminuare a ținutei navei la mare. Se manifestă ca urmare a îmbarcării apei (gaură de apă în provă), deplasării greutății, încărcării greșite, iar la submarine datorită manevrării cârmelor orizontale. [31]

APROXIMARE, (mat.) operație de determinare a unui element dintr-un spațiu metric, a cărui distanță față de un element dat să fie mai mică decât un număr pozitiv dat. [48]

APTER, (zool.) termen care desemnează insectele lipsite în mod secundar de aripi. [62]

APTERE, (zool.) în cazul insectelor cavernicole, aripile pot fi reduse până la pierderea capacității de zbor (forme *microptere*) sau complet reduse (forme *aptere*). [44]

APTERIE, (zool.) la păsări, zona unde pielea este nudă sau acoperită numai cu puf. [57]

APTERYGIDAE, (zool.) păsări kiwi: păsări primitive din Noua Zeelandă, având aripi foarte mici și nefuncționale, ochi lipsit de pieptene și 4 degete la membrul posterior. Au talia unei găini, sunt insectivore și nocturne și depun 1 sau 2 ouă mari (1/5 din greutatea corpului). Sunt înrudite cu struții. [57]

APTERYGIFORMES, (zool.) ordin care cuprinde trei specii de păsări kiwi (*Apteryx*). Au mărimea unor găini, ciocul lung, curbat și cu nările în vârful lui. Posedă aripi mici, ascunse în grosimea penajului nediferențiat. Picioarele se termină cu patru degete. Depun 3-4 ouă mari (unul are 450 g). Cloacul lor este asigurat de mascul și tot el are grijă de creșterea puilor. Se întâlnesc în Noua Zeelandă. [50]

APTERYGOTE, (zool.) insecte primitive care sunt lipsite de aripi în mod primar; din această categorie fac parte ordinele *Collembola*, *Protura*, *Diplura* și *Thysanura*. [62]

APTITUDINE, (psih.) sistem organic integrat al componentelor senzorio-motorii, cognitive, afectiv-motivaționale și voliționale, care asigură desfășurarea cu succes a unei activități. **A.** este un produs al dezvoltării individuale, rezultat din interacțiunea specifică a particularităților psiho-fizice personale cu factorii de mediu și procesul cunoașterii. Stă la baza dezvoltării unei capacități, exprimându-se în reușita în activitate. [28]

APTITUDINE MOTRICĂ, capacitatea pe care o are individul de a-și însuși și executa cu ușurință și eficiență actul motric. [52]

APTITUDINE PEDAGOGICĂ, ansamblu de calități psihosociale generale și specifice, necesare pentru proiectarea activităților care au ca finalitate formarea –

dezvoltarea permanentă a personalității umane, activități realizabile în diferite medii instituționale, în condiții relevante la nivel de produs și de proces. Se disting: a) funcția generală, care depășește sfera acțiunii didactice și b) funcția specifică a aptitudinii pedagogice, care asigură reușita activității didactice. Între aptitudinea pedagogică și competența profesorului există o continuitate. Prin capacitățile operaționale se asigură valorificarea structurii instrumentale a aptitudinii pedagogice. Evoluția aptitudinii pedagogice depinde de calitatea capacității de comunicare pedagogică a profesorului și de capacitatea de conduită empatică efectivă. Prin aptitudinea pedagogică se evidențiază tripla ipostază a profesorului: a) ipostaza de profesor de specialitate, care vizează un anumit tip de aptitudine didactică, b) ipostaza de profesor diriginte, care vizează un anumit tip de aptitudine educativă și c) ipostaza de profesor-consilier, profesor-metodist, profesor-director, profesor-inspector școlar, ce vizează un anumit tip de aptitudine pedagogică managerială. [16]

APŢIAN, (geol.) termen ce desemnează o vârstă geologică; pe scara geocronologică este etaj al Cretacicului inferior. Denumirea vine de la stratotipul din apropierea localității Apt, în sudul Franței. [25]

APUNTARE, (milit.) evoluția avioanelor și elicopterelor din momentul începerii redresării și până la oprirea acestora pe puntea unor nave portavion sau portelicopter. Oprirea din rula pe puntea unei nave a avioanelor imbarcate este asigurată de cabluri puternice (sandow-uri) ce sunt declanșate automat la unul din capetele portavionului, în momentul trecerii cu trenul de aterizare peste un anumit dispozitiv. [31]

APURARE, (milit.) poziția înclinată a navei în sens longitudinal, în care pescajul la pupă este mai mare decât pescajul la prova. [31]

APUSENI, Munții ~, parc național montan al României, județele Alba, Bihor, Cluj. Suprafața 7.578.400 ha. Altitudinea maximă 1848 m (Vf. Curcubăta). Numai trei masive (Bihor 1848 m), Vlădeasa (1836 m) și Muntele Mare (1825 m) au altitudini peste 1800 m. Restul masei muntoase dispune de o altitudine mijlocie (800-1000 m). Se caracterizează printr-un sistem de falii, prin existența unor puternice intruziuni magmatice și a unor mase vulcanice mai noi care străpung șisturile cristaline din masivele Muntele Mare și Vlădeasa. În general, M. A. se caracterizează prin marea dezvoltare pe care o are relieful carstic. Clima manifestă diferențe în funcție de poziția versanților. În versanții vestici și sudici se resimte puternic influența maselor de aer din vest, de precipitații de cca 1400 mm anual. Pe versanții estici există mase de aer föhnizate, mai puțin umede și ușor încălzite. Pe culmile munților temperatura medie anuală este de 2°C, iar la poalele lor este de cca 8°C

în nord și nord-est și de 9°C în vest, sud și sud-est. Munții reprezintă un adevărat castel de ape din care izvorăsc numeroși afluenți ai Crișurilor și, parțial, ai Someșului și Mureșului. Iarna se înregistrează viituri frecvente și o scurgere maximă primăvara (36-53 %), ca în vară să ajungă la 20 %, iar toamna să scadă mult. Vegetația este tipic montană, etajele de vegetație începând de la baza munților până în vârful lor: la bază se află păduri de gorun și stejar, urmează pădurile de fag, pădurile de conifere (mai ales molid) și mai sus, pe platourile Cărligatei, Vlădesei, Muntelui Mare, Bihariei, se află pajiștile alpine cu prezența pinului târător. Fauna este bogată și variată. Mamiferele de talie mare sunt reprezentate de ursul brun (*Ursus arctos*), lupul (*Canis lupus*), vulpea (*Vulpes vulpes*), căprioara (*Capreolus capreolus*), iepurele (*Lepus europaeus*). Păsările de interes vânătoresc sunt prezente prin cocoșul de munte (*Tetrao urogallus*), cocoșul de mesteacă (*Lyrurus tetrix*), ierunca (*Tetrastes bonasia*). Reptilele constau din specii de șopârle, șerpi, iar batracienii sunt reprezentați prin mai multe specii. Apele râurilor (Sada, Drăganu) sunt bogate în păstrăvi (*Salma trutta afario*) și lipan (*Thymallus thymallus*). Nevertebratele sunt foarte numeroase, mai ales prin speciile de insecte ortoptere (cosași, lăcuste, greieri), coleoptere, lepidoptere, himenoptere. [50]

AQUAPOLIS, parc național maritim situat în Japonia (nordul insulei Okinawa). Suprafața, 100 ha (1976). Parcul național a luat ființă pentru a ocroti mai ales leul de mare. Pe lângă acest parc, în Japonia se mai află încă 160 de parcuri naționale marine (1984). [50]

AQUIFOLIACEE (*Aquifoliaceae*), (bot.) familie care cuprinde 3 genuri, cu cca 300 de specii de plante dicotiledonate arborescente și arbustive. Frunze sempervirescente, pieltoase, spinos-dințate pe margine, cu stipele mici caduce. Flori axilare, bisexuate (hermafrodite) actinomorfe, solitare sau în inflorescență cimoasă; caliciu dialisepal; corolă dialipetală, cu petale mai mult sau mai puțin concrescute la bază, rar libere; androceul din stamine concrescute la bază cu gâtul corolei; gineceul cu ovar superior sincarp, în interior cu ovul apotrop, stigmat lobat și aproape sesil. Formula florală: $\phi^* K_{4-5} [C_{4-5} A_{4-5}] G_{(4)}$. Fructe bace roșii. Seminte cu endosperm bogat, embrion apical mic. Flora spontană a României conține o singură specie, *Ilex aquifolium* (laur), în rezervația de la Zâmbru-Arad. [50]

AQUIHERBOSA, (bot.) unitate cenotaxonomică cuprinzând plantele ce vegetează în apă sau locuri foarte umede. [50]

AQUILEGIA, (agric.) gen de plante ornamentale care aparține fam. *Ranunculaceae*. Pop. „căldărușă“. Specii: *Aquilegia vulgaris*, *A. coerulea*, *A. chrysantha*. Plante perene răspândite în Europa Centrală, America de Nord și Asia. Sunt caracteristice prin florile obișnuit

înclinate ale căror petale răsucite sub formă de cornet se termină cu câte un pinten. Coloritul acestora, foarte variat, alb, albastru, mov, galben, roz, este asemănător sau diferit de cel al caliciului peloid. Tulpinile erbacee apar primăvara de timpuriu, formând tufe bogate, decorative și ele prin nuanțele frunzelor, uneori cu tendințe spre cenușiu. Taliile (15-100 cm) diferitelor specii și soiuri permit utilizarea în grădini alpine, în partere, borduri sau grupuri, asigurând decorul de primăvară-vară. Se înmulțesc prin semințe și despărțirea tufelor. [39]

AQUITANIAN, (geol.) primul subetaj al miocenului. În țara noastră se prezintă sub forma unui facies lagunar cu zăcăminte de sare și de cărbuni. [50]

AR, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului de tranziție dintre orizonturile A și R. [9]

ARAB, (zootehn.) rasă veche de cai, care derivă din *Equus caballus aryanus*, originară din centrul Asiei. [34]

ARABANI, (biochim.) poliglucide macromoleculare formate prin condensarea arabinozei, o pentoză. Ei însoțesc substanțele pectice în fructe (măr, cireș, prun, gutui) sau intră în constituția hemicelulozelor și a gumelor vegetale. [10] Se pot izola, prin extracție cu alcool 70%, din pulpa unor fructe (mere, gutui, cireșe etc.). [50]

ARAC, (agric.) par lung și subțire, care servește ca mijloc de susținere a plantelor cu tulpină slab lignificată (de ex., la unele culturi de producție: tomate timpurii și de vară, castraveți, fasole ș.a. sau culturi semincere: seminceri de varză, de ceapă ș.a.), pentru a asigura menținerea verticală a acestora în caz de vânt puternic sau furtună, prevenindu-se deprecierea producției de fructe (tom) sau semințe (plante semincere); sin. *tutor*. La turile arăcite capacitatea de producție este mai m , iar calitatea producției este superioară. **A.** poa avea poziție verticală, susținând o singură plantă este înfipt în sol pe o lungime de 20-30 cm, șa poate avea o poziție oblică, obișnuit legându-se 3 a. la capătul superior, pentru a se realiza piramide '2]

ARACEE (*Araceae*), (bot.) familie ca. cuprinde cca 100 de genuri, cu peste 1.500 de specii de plante monocotiledonate erbacee, perene, cele din regiunile tropicale adesea lignificate. Rizom repent, cilindric sau tuberizat, cu cicatrici foliare. Frunze pețiolate, numai bazale, triunghiular hastate sau sagitate, uneori reniforme sau cordat ovate, cu nervațiune reticulată, uneori paralelă. Flori mici bisexuate (hermafrodite) sau unisexuate, monoice, grupate la niveluri diferite pe un spadice cărnos și acoperit de un spat cu formă și culoare variate; androceul din (2) 6 (8) stamine; gineceul superior, tricarpelar, cu ovar multiovulat. Formula florală: ♂P₃₊₃ A₆; ♀P₃₊₃ G₃ sau ♂P₃₊₃ A₈₋₆

G₍₃₎; ♀P₃₊₃ G₁ sau A₉₋₆ G₍₃₎. Fruct polibacă. Semințe albuminate. Flora spontană a României conține speciile *Acorus calamus* (obligenă), *Calla palustris* (coada-smeului), *Arum maculatum* (rodul-pământului), *Arum orientale*. Ca plantă de apartament, se cultivă cu scop decorativ liana tropicală *Monstera deliciosa* (filodendron). [50]

ARACET, (agric.) adeziv folosit în soluțiile de stropit, asigurându-le o aderență mai bună pe organele tratate. Este inert chimic. [49]

ARAHNID, (zool.) artropod caracterizat prin prezența a patru perechi de apendice ambulatoare, lipsa antenelor și a mandibulelor înlocuite de chelicere și pedipalpi. [62]

ARAHNIDE (*Arachnida*), (zool.) clasă care cuprinde peste 36.000 de specii de artropode libere și parazite. Au respirație pulmonară sau traheană. Au nutriție carnivora. Sunt foarte mobile și adaptate la biotopuri diferite. Corpul lor este format din prosomă și o opistosomă, uneori divizată în mezosomă și metasomă. Prosoma este de obicei nesegmentată. Opistosoma poate fi formată din 12 segmente libere și un telson (scorpioni), sau dintr-un număr mai mic de segmente. Excepție fac araneele și acarienii la care segmentația dispăre. Reproducerea este ovipară, rar ovovivipară sau vivipară. Sunt răspândite pe tot Globul. Sunt adaptate la condiții variate de mediu. Ordine: *Scorpiones*, *Pseudoscorpiones*, *Solpugidae*, *Palpigradi*, *Uropygi*, *Amblypygi*, *Araneae*, *Ricinulei*, *Opiliones*, *Acarina*. [50]

ARAHNOIDĂ, (zool.) membrană subțire, care înconjoară creierul vertebratelor, între membrana vasculară pia mater și membrana mai groasă dura mater. [37]

ARAHNOIDEU, (bot.) organ al plantelor acoperit cu peri lungi, foarte fini, înțrețuși, asemănători cu plasa păianjenului, ex., perii frunzelor de *Sempervivum arachnoideum*, involucrii de brusture (*Arctium tomentosum*). [50]

ARAL („marea insulelor“), lac asiatic de origine tectonică, cu suprafața de 66.458 km² și adâncime maximă de 68 m. Denumirea este pe deplin îndreptățită prin faptul că în perimetrul său se găsesc 328 de insule care însumează 2.345 km². Nu are scurgere. Se află într-o zonă deșertică, alimentat de râurile Amu-Daria și Sâr-Daria. Variațiile nivelului apei reflectă foarte bine tendințele climatului pe anumite perioade. Deși toate bazinele de apă (mări, lacuri mari și chiar râuri) au apele deviate spre dreapta în emisfera nordică (datorită mișcării de rotație a Pământului), în lacul **A.** situația se prezintă invers, apa se deplasează spre vest. Explicația este dată de configurația morfobatimetrică a fundului depresiunii lacustre, adâncimile crescând de la est spre vest, iar vântul dominant de nord, nord-est împinge apele în partea vestică. [45]

ARALIACEE (*Araliaceae*), (bot.) familie care cuprinde cca 800 de specii de plante dicotiledonate arborescente și arbustive, rar erbacee, răspândite în regiunile tropicale, subtropicale, puțin în regiunile temperate. Frunze alterne, simple, întregi sau adânc lobate, uneori compuse. Inflorescența umbelă. Flori mici, bisexuate (hermafrodite) sau poligame, actinomorfe, pentamere; caliciul dialisepal; corolă dialipetală; androceul din 5 stamine, purtând antere introrse, dispuse în alternanță cu petale; gineceul inferior sau semiinferior, în ovar cu ovule epitrope, pendule, stil cu disc nectarifer la bază, terminat apical cu 5 lobi stigmatiferi. Formula florală: $\sigma * K_5 C_{5-0} A_5 G_{(8-1)} \text{ sau } g_{-1}$. Fruct bacă. Semințe cu embrion drept, înconjurat de endosperm ruminat sau omogen. Flora spontană din România conține o singură specie, *Hedera helix* (iederă) $2n = 48$, întâlnită prin păduri umbroase, stânci și ziduri umede, prinzându-se bine de substrat prin rădăcini adventive. În sere și apartamente, se cultivă cu scop decorativ arbustul *Fatsia japonica*. [50]

ARAMĂ, metal de culoare roșiatică, extrem de maleabil, de ductil și foarte bun conductor electric; cupru. [13]

ARAN-DUCHENNE-AMIOTROFIA, (med. u.) sindrom clinic caracterizat prin atrofia mușchilor mici ai mâinilor în legătură cu alterări ale coamelor anterioare ale măduvei. [60]

ARANEE (*Araneae*), (zool.) ordin care cuprinde 20.000 de specii de păienjeni (artropode chelicerate), cu lungimea până la 9 cm. Corpul are prosoma și opistosoma nesegmentate și unite printr-un pețiol rezultat dintr-un segment al opistosomei. Chelicerele sunt biarticulate, la care articulul terminal are formă de gheară care se poate retracta într-un șanț anterior de pe articul. Glanda veninoasă se deschide printr-un orificiu aflat pe gheară. Organul copulator se află pe tars. Coxeele au lamă maxilară masticatoare și conțin o glandă salivară. Picioarele ambuloare sunt păroase și se termină cu 3 gheare, din care două pectinate ce servesc la țesutul pânzei. Opistosoma are în partea posterioară 1-4 filiere străbătute de tuburi fine numite microfususule. Deși nu aud, unele aranee au organe stridulante. Acestea sunt situate la baza cheliceleror și apendicelor. Sunt răspândite în toate zonele globului. Trăiesc în mediul terestru, puține în mediul acvatic, având adaptări speciale, ex., *Argyroneta aquatica*. Genuri: *Argyroneta*, *Aranea*, *Avicularia*, *Latrodectes*, *Tegenaria*, *Lycosa*, *Allohogna* etc. (L. Solomon, 1983). [50]

ARAUCANĂ, (zootehn.) rasă de găini, de decor, din Chile și Peru. [34]

ARĂTURA, (agric.) lucrare importantă ce se aplică solului pentru a realiza diferite culturi agricole. Constă în întoarcerea, mărunțirea și amestecarea unui strat mai gros sau mai subțire din partea superioară a profilului solului care provoacă îmbunătățirea stării

fizice și o intensificare a tuturor factorilor care mijlocesc transformarea substanțelor din sol în forme accesibile plantelor. Se fac a. normale până la 20 cm și a. adânci cuprinse între 30 și 70 cm. [50]

ARBITRAJ¹, (jur.) modalitate de soluționare a unui litigiu prin care părțile implicate încredințează, prin convenție, uneia sau mai multor persoane, numite arbitri, judecarea litigiului și pronunțarea unei hotărâri care este definitivă și obligatorie pentru ele; prin această modalitate, care constituie o excepție de la principiul conform căruia înfăptuirea justiției reprezintă monopol de stat, se pot soluționa doar litigii patrimoniale, în afară de cele care privesc drepturi asupra cărora legea nu permite a se face tranzacție. [64]

ARBITRAJ², (jur.) soluționarea unui litigiu de către un arbitru. **A. internațional**, judecarea neînțelegerilor dintre state de către o instanță internațională. **A. de stat**, organ juridic cu menirea de a soluționa litigiile patrimoniale dintre instituții sau organizații. [68]

ARBITRAJ³, (sp.) conducerea unei competiții de către un arbitru. [52]

ARBITRU¹, (jur.) persoană aleasă sau desemnată de părți pentru soluționarea unui litigiu. [68]

ARBITRU², (sp.) persoană calificată în conducerea competițiilor sportive. [53]

ARBORE¹, (ind.) organ de mașină care primește și transmite o mișcare de rotație în jurul axei sale. [13]

ARBORE², (for.) plantă lemnoasă perenă cu înmulțire sexuată sau vegetativă formată din rădăcină, tulpină (trunchi) și coroană, ramificată fie monopodial (la rășinoase), fie simpodial (la foioase). Înălțimea diferă cu specia, dar trebuie ca în condiții normale de vegetație să depășească 7 m. Tulpina trebuie să fie unică, bine individualizată la bază. Filogenetic, arborii fac parte din două încrângături grupate în diviziunea (filumul) *Spermatophyta*: a) *Angiospermatophyta* (angiosperme), la care floarea posedă un înveliș de protecție a organelor de reproducere, denumit, după caz, androceu sau gineceu, iar megasporofilul (ovarul cu ovulele) se transformă după fecundare în fruct și b) *Gymnospermatophyta* (gimnosperme), la care semintele nu sunt învelite într-un ovar adevărat, ci se dezvoltă protejate de o carpelă deschisă. Sporofitele sunt de regulă inserate în conuri, de unde și denumirea de conifere care se dă acestui grup. În sistematica botanică angiospermele sunt numite foioase, iar gimnospermele rășinoase. După spațiul de creștere disponibil se pot deosebi două forme specifice de arbori: a) arborele crescut izolat, în deplină libertate de dezvoltare; b) arborele crescut în pădure, în masiv închis, când este constrâns să se supună legilor conviețuirii în comun, achiziționând o altă formă decât cea liberă: trunchi mai înalt și drept, elegant (lipsit de crăci în jumătatea sa inferioară), cu

ARBORE DE LIZIERĂ

coeficient de formă mai mic și coroană îngustă, mai puțin voluminoasă, dar mai eficientă în captarea energiei solare. [4]

ARBORE DE LIZIERĂ, (ecol.) arbore supus unor condiții ecologice, diferite de cele specifice interiorului arboretului cărui îi aparține. [3]

ARBORE GENEALOGIC, sin. *arbore filogenetic*, mod de reprezentare a filogeniei viețuitoarelor sub forma unui arbore, luând în considerare legăturile de înrudire dintre ele. [34]

ARBOREAL (biogeogr.), organism care trăiește predominant sau permanent în păduri sau zone cu arbori. [70]

ARBORELE DE CACAO (*Theobroma cacao*, fam. *Sterculariaceae*), (agric.) specie tropicală, originară din pădurile umede din America Centrală unde este cultivată de peste 2000 de ani de indienii Maya care considerau acest arbore de origine divină. De aici denumirea dată de Linné, *Theo-broma* „hrana zeilor“. Mai este răspândit în cultură și în Africa. Indigenii din America preparau o băutură densă din boabe de cacao prăjite, măcinate, amestecate cu făină de porumb și cu ardei, foarte hrănitoare datorită conținutului bogat în grăsime al boabelor de cacao (până la 55% în miez uscat). Boabele au fost folosite și ca monedă pentru onorarea obligațiilor față de împărat dar și pentru cumpărarea sclavilor (100 de boabe prețul unui sclav). În afară de grăsime, semințele mai conțin și theobromină (0,9-1,36%), un alcaloid stimulent asemănător cofeinei, apoi amidon 7,4% și proteine 14,8% (tot în miez uscat). Păstrând din rețeta indigenă doar prăjirea, ocazie cu care boabele pierd apa și acidul acetic și în schimb dezvoltă aroma de ciocolată, spaniolii le-au amestecat cu zahăr, vanilie și scorțișoară făcându-le mult mai bune la gust și preparând prima ciocolată. În 1828 Van Houten, un olandez, a reușit să extragă din boabe untul de cacao. Un elvețian, M. D. Peter (1876), a descoperit prepararea ciocolatei cu lapte, rețetă aplicată în prezent pentru produsele cele mai fine pe bază de cacao, printre care și ciocolata românească „Poiana“. Untul de cacao este utilizat în alimentație, în farmaceutică și în cosmetică. Punctul lui de topire este puțin sub temperatura sângelui uman. Învelișul semințelor de cacao (testa) este folosit în hrana animalelor, ca îngrășământ în agricultură și ca sursă de theobromină, grăsime și vitamine D. Este o plantă lemnoasă, cu vegetație continuă. Tulpină înaltă de 5-7 m, cu creștere nedefinită dar discontinuă, în valuri, cu deplină dezvoltare la cca 10 ani. În plantații trăiește 25-30 ani. Către vârsta de 18 luni formează la vârf un verticil de 5 muguri laterali, iar mugurele terminal își încetează activitatea. În schimb, mugurii din verticil formează primul etaj cu ramuri aproape orizontale (plagiotope) care dau ramificații secundare cu poziție suborizontală. După un timp, un

mugur axilar, situat pe trunchi sub coroană, dă naștere unui nou ax vertical care repetă același comportament și formează etajul al 2-lea, al 3-lea și chiar al 4-lea. Dintre acestea numai cel superior rămâne în viață, celelalte se usucă împreună cu ramificațiile. Are frunze simple de dimensiuni mari (50 cm lungime), fiecare frunză trăiește aproximativ un an, dar planta are frunze în permanență, înlocuirea lor făcându-se eșalonat ca și apariția. Florile sunt hermafrodite, cu polenizare entomofilă și sunt amplasate pe trunchi și ramurile groase (cauliflorie), grupate pe mici „masive“ proeminente denumite „pernițe florifere“. Sunt extrem de numeroase, mai multe mii pe un pom pe care se formează doar câteva zeci de fructe (cabose). Acestea sunt bace de 0,200-1 kg și conțin între 30 și 40 semințe, înglobate într-o pulpă albă, cu gust dulce-acrișor. Semințele pot germina imediat ce fructul este recoltat sau chiar mai înainte, dar își pierd rapid facultatea germinativă. Pentru cultură arborele de cacao are nevoie de o temperatură medie anuală de 25°C, de 1.500 mm precipitații anuale și umiditate relativă 85%. În tinerețe planta are vigoare optimă dacă lumina reprezintă 25-50% din total. Pe măsură ce plantele avansează în vârstă umbrirea trebuie diminuată astfel ca plantele să primească 70% din lumină prin plantarea intercalată a unor arbori înalți din diverse specii forestiere. Randalamentul maxim pentru plantele adulte se obține însă numai în condiții de lumină totală. Solul ideal pentru această cultură trebuie să asigure suficientă apă și, pe de altă parte, să fie bine drenat și aerat, ușor acid și cu multă materie organică în stratul superior. Aceste condiții sunt întrunite la ecuator până la altitudinea de 1.400 m. Îndepărtarea de ecuator aduce scăderea rapidă a altitudinii astfel că în jur de 20-23° latitudine N și S constituie limitele culturii de cacao. În mod curent se seamănă în pepinieră (25 plante/m²) în ghivece sau coșulețe din diverse fibre vegetale, iar după câteva luni puietii se plantează la locul definitiv, la distanțe între 3 x 2,5m și 2,5 x 25m. În cadrul speciei *T. cacao*, singura cultivată, există 3 grupe: *criollo* care formează cabose verzi sau roșii înainte de maturitate, cu forme alungite și brazde adânci și cu miezul de culoare albă; *forastero* – cu miezul semințelor violet, provenită din Amazonia, care furnizează aproape totalitatea producției curente din Brazilia și din vestul Africii (acestea au fructele galbene la maturitate); și *trinitario*, hibridi între primele două grupe. [40]

ARBORELE DE CAFEĂ (*Coffea arabica* și *C. canephora* c.v. *robusta*, fam. *Rubiaceae*), (agric.) ambele specii sunt originare din Africa. *C. arabica*, cultivată în America Centrală și de Sud, furnizează 2/3 din producția mondială. *C. robusta* aparține speciei *C. canephora* și este cultivată în Africa și Indonezia și acoperă restul producției. Din semințele

lor, după prăjire, se prepară băutura arhicunoscută pe care Talleyrand o descria: „neagră ca diavolul, caldă ca infernul, pură ca un înger și dulce ca amorul“. Cafeaua exercită o acțiune stimulantă asupra memoriei și face senzațiile mai nete, mai perceptibile. Această stimulare a sistemului nervos se extinde și la aparatul circulator, digestiv și excretor (Debuigne). Datorită acestor particularități cafeaua este utilizată în tratarea unor boli: hipotensiune, stări de hipokalemie și anumite afecțiuni cardiace. În ansamblu, contraindicațiile cafelei sunt destul de puține: sindromul coronarian, insomnie rebelă, câteva incompatibilități hepatice și veziculare etc. Semintele mai sunt utilizate și în cofetărie și pentru prepararea de lichioruri. Pulpa fructului este utilizată pentru extragerea unor uleiuri esențiale necesare la prepararea unor parfumuri și lichioruri precum și în industria pieilor (tăbăcărie). După Debuigne cafeaua ar fi planta despre care Homer povestește că frumoasa Elena, soția lui Menelaus, i-ar fi oferit-o lui Telemah, amestecată cu vin. O legendă arabă (Yemen, Siria) povestește că păstorul Koldi care îngrijea turma de capre a unei mânăstiri a observat că, după ce acestea pășteau frunzele și fructele arbustului, nu-și mai găseau somnul până noaptea târziu. Muftiul a încercat el însuși efectul băuturii pe care a obținut-o prin infuzia câtorva fructe uscate, constatând că poate rămâne treaz până noaptea târziu. La scurtă vreme el a obligat călugării să bea infuzia respectivă pentru a-i împiedica să doarmă în timpul slujbelor de noapte. Și astfel cafeaua a intrat în viața oamenilor ca o măsură coercitivă. După Shehabeddin Ben, autorul unui manuscris arab din secolul al XV-lea (citat de De Candolle în *Originea plantelor cultivate*), cafeaua a fost folosită în Abisinia din timpuri imemorabile. Purseglove apreciază că inițial erau masticate fructele uscate sau se preparau mâncăruri din seminte prăjite, măcinate și amestecate cu grăsime. Se pare că primele culturi de cafea au fost făcute în Arabia (Yemen) către sfârșitul secolului al XV-lea, desigur tot cu *C. arabica*. Băutura stimulentă și întăritoare a fost utilizată inițial tot în Arabia aproximativ pe la mijlocul secolului al XV-lea, după care s-a răspândit în Orientul Apropiat, fiind menționată la Cairo (1510) și Constantinopol (1550) unde s-au deschis primele cafenele din Europa. Primul român (atestat documentar de Ion Neculce în *Letopisețul Țării Moldovei*) care a băut cafea la Istanbul este Logofătul Tăutu. Fiind trimis de Bogdan al III-lea „Cel Orb“, care s-a urcat pe tronul Moldovei imediat după moartea lui Ștefan cel Mare, a fost primit de vizir și tratat cu o „cahve“. Logofătul Tăutu „au început a închina să trăiască împăratul și vizirul, și au sorbit felegeanul ca altă băătură“ (așa cum se bea țuca în

Moldova; s.n.). Deducem că la începutul domniei lui Bogdan al III-lea (1504-1517) cafeaua încă nu era cunoscută în Moldova (cel puțin în anturajul Logofătului Tăutu). În Europa Occidentală ea a fost semnalată la Veneția (1616), în Anglia (1650) și apoi în Franța, la Marsilia, în 1660, iar Ludovic al XIV-lea a degustat o ceașcă de cafea în 1664, după care, în scurtă vreme, a devenit „la modă“ (Debuigne). Molière în „Burghezul gentilom“ (1670) demască acest snobism. Pentru marele public încep să apară cafenelele, prima fiind deschisă în 1669 de un armean – Pascal, la târgul din Saint-Germain și apoi la Paris, pe Quai de l’Ecole aproape de Pont-Neuf. După învingerea turcilor de către Sobieski la asediul Vienei, în 1683 a apărut „cafeaua vieneză“ de renume mondială. Se povestește că printre prăzile de război au existat și cinci sute de saci de cafea. Nefiind apreciată de superiori, cafeaua a fost oferită, ca recompensă, unui soldat polonez – Kolszinski – care s-a remarcat în luptă. Acesta a înființat la Viena prima cafenea unde servea cafeaua cu zahăr și cu frișcă (capucino). În Germania prima cafenea care mai funcționează și astăzi s-a deschis la Leipzig sub numele „La arborele de cafea“. În Olanda prima cafenea a fost deschisă la Haga de către scriitorul Van Effen. În 1702 sicilianul Procopio del Cuitelli a deschis la Paris, vizavi de Théâtre-Français, un mare și luxos „café“ care a atras pe marii scriitori și filosofi: Fontenelle (nepotul lui Corneille), Voltaire, Helvétius, Jaucourt și toți ceilalți enciclopediști ai secolului al XVIII-lea. Astfel, istoria cafelei se îmbină intim cu cea a activităților intelectuale, știință, artă și literatură de care va rămâne indisolubil legată. Acapararea de „terenuri noi“ în consumul de cafea a avut parte și de o serie de animatori printre care Bontekoe, medicul de casă al Marelui Elector din Germania, care prognoza că noua băătură împreună cu cacaua și ceaiul vor contribui la înlăturarea sau reducerea consumului de alcool. Cel mai mare aport în extinderea consumului de cafea l-au avut statele înseși, care au înțeles că „băutura de pedeapsă“ a călugărilor a devenit o plăcere a omului modern, care poate aduce mari venituri prin vamă și impozite pe venituri. Cu toată această extindere pe care a înregistrat-o utilizarea cafelei, aceasta devenind cea mai importantă băătură în Apus, ea nu era produsă decât în Arabia care a menținut monopolul până la sfârșitul secolului XVII, comerțul fiind centralizat în localitatea Moka. Extinderea ei în alte părți ale lumii tropicale se datorează olandezilor care au introdus-o în Java în 1690-1699, unde s-au făcut primele plantații cu *C. arabica*, în apropiere de Batavia. De aici, prin 1700, a fost expedit un exemplar de arbore de cafea la grădina botanică din Amsterdam. Butași

proveniți din acest exemplar au fost trimiși unul în Guiana iar al doilea lui Ludovic al XIV-lea care l-a trimis mai departe în Martinica și Guyana Franceză. Exemplarul plecat din Java, prin acești doi butași, stă la originea uriașei organizații economice a cafelei din America de Sud. *Origine.* Contrar denumirii, *C. arabica* este originară din Etiopia (Abisinia) unde există și în prezent ca plantă spontană pe platourile înalte, la 1.100-1.800 m altitudine și este cunoscută din timpuri imemorabile. *C. canephora (robusta)* a fost descoperită la sfârșitul secolului XIX în Africa și cultivată în Coasta de Fildeș, Congo, Camerun, Uganda, Angola, în Indonezia, India și Noua Caledonie. *Biologie.* Are frunziș persistent, este înalt de 8-12 m ca plantă spontană. Fructul, denumit cireașă, este o drupă, de 8-15 mm, subglobuloasă, la maturitate roșie, și conține 2 semințe de formă lenticulară alipite pe fața lor plană unde există un șanț longitudinal. În cazul că unul dintre ovule avortează sămânța rămasă ocupă tot spațiul, devine ovoidă și capătă numele de „caracoli“ (precum și cea improprie de „moka“). Comportarea celor 2 specii evidențiază o vigoare și productivitate mai mare la *C. canephora*, precum și o rezistență mai bună la boli și dăunători. Se subliniază de asemenea conținutul mai mare de cofeină (2,0-2,5 la *canephora* față de 1,2-1,6 la *arabica*) precum și bogăția mai mare în arome pentru *C. arabica*. În a doua jumătate a secolului trecut, în Coasta de Fildeș a fost obținut hibridul *arabusta (C. arabica x C. canephora)* care să asocieze calitățile gustative ale *C. arabica* cu însușirile și aptitudinile de a fi cultivate în zone forestiere și de joasă altitudine ale *C. canephora*. Ambele specii se pot înmulți prin semințe, butași, altoire și chiar marcotaj. Semințele mature pot germina imediat după recoltă (fără repaus), dacă sunt puse în condiții corespunzătoare de mediu: umiditate, temperatură (25-30°C) și aeratie. La vârsta de 3-4 ani când ating 1,50-1,75m înălțime, apar florile așezate în cime axilare care au 2-9 flori și se formează pe lemn tânăr. Timpul care trece de la înflorire până la maturarea fructelor este de 6-8 luni (*C. arabica*), până la 9-11 luni (*C. canephora*), după care se desprind și cad la *C. arabica* pe când la *C. canephora* rămân atașate de ramuri mai multe săptămâni. După 15-20 de ani : fructificare, plantația dă semne de oboseală. *Ecologie.* *C. arabica* necesită un climat cu un sezon uscat : 4-5 luni și un total de precipitații de 1.500-1.800 mm/ anual. Temperatura medie solicitată este : 20-25°C, cu extreme minime de 4-5°C și maxime 30-31°C, caracteristice unui climat tropical temperat prin altitudine. *C. canephora* găsește condiții optime în climatul ecuatorial tipic: temperatura medie 24-26°C, ploi abundente minimum 1.500 mm anual, repartizate

timp de 9-10 luni pe an, și umiditate relativă, vecină cu saturația. Temperaturile de la +8 la +10°C sunt considerate pragul inferior limită al culturii. Se acomodează bine și la ploi mai abundente, de 2.000 mm/an. Ca plante spontane ambele specii cresc în condiții semiumbrite sau umbrite. Aceasta a dus la părerea că sunt plante heliofobe, iar plantațiile au fost făcute cu asigurarea unei umbriri prin perdele de arbori înalți și plantarea exemplarelor de cafea la umbra acestora. Această practică mult timp controversată este în prezent aproape total abandonată pe măsura introducerii culturilor intensive. Pentru acestea s-a dovedit că este necesară lumina deplină în vederea obținerii unor producții mai mari. Reducerea luminii are acțiune moderatoare asupra inducției florale. Arborele de cafea crește pe o mare varietate de soluri. Cere ca acestea să fie adânci (1-2m) și bine drenate, mai ales pentru *C. arabica*. Reacția chimică trebuie să fie moderat acidă, dar poate fi cultivat între limitele pH 4,5-6,5. *Cultura.* Se înmulțește prin semințe sau prin butași. Din semințe, plantele bune pentru înființarea plantației se obțin în 12-15 luni pentru *C. arabica* și 6-8 luni pentru *C. canephora*. La înmulțirea prin butași se utilizează creșterile verticale. *C. canephora* dă înrădăcinare de 70-100%. În schimb *C. arabica* are nevoie de mai multă îngrijire. Pentru înrădăcinare sunt necesare 8-12 săptămâni la *canephora* și ceva mai mult pentru *arabica*. Formarea noilor indivizi necesită încă 8-9 luni (*C. canephora*) până când plantulele au 6-8 perechi de frunze și 1-2 perechi de ramificații. Plantarea se face în sol forestier la distanțe de 2 x 2 – 3 x 3 m (*arabica*) și 2,5 x 2,5 până la 2,5-4 m (*canephora*). Există tendința de sporire a numărului de plante la ha în culturile intensive. Întrre lucrările de întreținere, tăierilor le revine un rol deosebit datorită tendinței centrifuge pe care o are formarea florilor. *C. arabica* produce mult lemn secundar care rezistă mai mulți ani. Ca urmare, se conduce în formă de cilindru cu o singură tulpină (unicaulă) care se taie la 1,50-1,80 m, iar una sau două ramuri primare situate imediat sub această tăiere sunt suprimate. La *arabica* se utilizează rar și formarea coroanei cu mai multe tulpini (multicaule). *C. canephora* formează puține ramuri secundare, iar cele primare se alungesc și se degarnisesc rapid. Ca urmare, se utilizează formarea coroanei cu două, trei sau mai multe tulpini (multicaule) sub formă de liră, dublă liră sau arcuiri prin care se multiplică ramurile primare și secundare și se face posibilă receperea periodică (o dată la 4-5 ani). Îngrășarea cu gunoi de fermă sau cu deșeuri de la uzinașul cafelei, cu câte 20-30 l/ha o dată la 2-4 ani, este metoda frecvent folosită. Dintre îngrășămintele minerale sunt folosite bine de arborele de cafea cele cu N și K. În schimb,

exigențele pentru P sunt modeste. Recolta „cireșelor“ de cafea are loc la deplina coacere, se eșalonează pe mai multe săptămâni și se face manual. La *arabica* se obțin recolte de 5-6 t/ha (în Brazilia) și de 2-3 t/ha în Coasta de Fildeș la *canephora*. [40]

ARBORELE DE CUIȘOARE (*Eugenia caryophyllus*, fam. *Myrtaceae*), (agric.) originar din Insulele Moluce de la care se utilizează boboci florali nedeschiși uscați. Cu mai mult de 2000 ani în urmă erau folosiți în India și China pentru a parfuma răsufierea curtenilor când vorbeau cu împăratul. În Persia și China se consideră că aveau proprietăți afrodisiace. În prezent cuișoarele sunt utilizate pentru aromatizarea multor alimente și pentru prepararea țigaretelor; frunzele sunt folosite pentru extragerea eugenolului, iar fructele sunt utilizate în cofetărie. Tulpina are înălțimea de 12-15 m. Ecologic este specific climatului ecuatorial cu multe ploii (1.500-2.000 mm/an) și plină lumină. Crește la altitudini de până la 300 m. Se înmulțește prin semințe care trebuie semănate în pepinieră imediat după recoltă (pierd facultatea germinativă după 2 săptămâni). Plantația se face la 8 x 8 sau 10 x 10 m, după 1,5-2 ani de la semănat. Recoltele sunt neregulate, conținându-se o recoltă bună (900-2.000 kg/ha) o dată la 3-4 ani. [40]

ARBORELE DE PÂINE (*Artocarpus incisa*, fam. *Maraceae*), (agric.) originar din India și Polinesia. Are 2 varietăți: *non seminifera* (adevăratul arbore de pâine) și *v. seminifera*. Ambele ajung la 15-20 m înălțime și au frunze uriașe cu 5-7 lobi decupați adânc. La *non seminifera* fructul (sincarp, format din întreaga inflorescență) partenocarpic (total lipsit de semințe) ajunge la 5 kg, este bogat în hidrați de carbon, calciu și vitamine: A și B. Pulpa este fondantă și se consumă gătită (fiartă, coaptă, apoi măcinată și eventual pregătită ca supă sau combinată cu cremă de nucă de cocos). Se înmulțește prin butași de rădăcină. Varietatea *seminifera* este considerată fără valoare economică, are fructul de dimensiuni asemănătoare cu prima dar în pulpa lui există numeroase semințe care se consumă prăjite, așa cum se consumă castanele din climatul temperat. Această var. se înmulțește prin semințe. Ambele varietăți sunt specifice climatului ecuatorial și se cultivă mai ales ca arbore de aliniament, plantându-se la cca 10 m distanță. [40]

ARBORELE DE TOMATE (*Cyphomandra betacea*, fam. *Solanaceae*), (agric.) originar din Peru, cultivat extensiv în regiunea Anzilor, dar în prezent este răspândit și în alte regiuni tropicale unde dă cele mai bune rezultate la altitudini mari. Este un pom de 3-6 m înălțime. Intră pe rod din al II-lea an de viață și dă

fructe portocalii sau roșii, de mărimea unui ou de găină, dulce-acidulate care se consumă proaspete, sub formă de compot sau așa cum se pot folosi tomatele obișnuite. [40]

ARBORESCENT, (bot.) cu aspect de arbore. [50]

ARBORET, (for.) în accepțiune teoretică (biologică) este o populație sau un ansamblu de populații de arbori care participă la edificarea pădurii ca ecosistem, se influențează reciproc și conviețuiesc într-un spațiu ± omogen sub raportul factorilor ecologici. Se identifică sau este parte a fitocenozii (când nu cuprinde decât stratul arborilor). În accepțiune pragmatică este o porțiune de pădure omogenă în ce privește condițiile naturale și structura fitocenotică, suficient de mare pentru a forma obiect separat de gospodărire silvică (minimum 0,25 ha, după normele de amenajare a pădurilor). Arboretul reprezintă unitatea fundamentală biologică și de gospodărire a pădurii, care se caracterizează printr-o anumită compoziție, structură, mod de constituire (origine) și capacitatea de a îndeplini funcțiile ecoprotective, economice și sociale specifice. Arboretele se clasifică din mai multe puncte de vedere, printre care: *după compoziție*: arborete pure (formate dintr-o singură specie în proporție de cel puțin 90%) și amestecate; *după acoperire*: închise (consistență peste 0,8), luminate (cons. 0,6-0,8), rărite (cons. 0,4-0,6) și degradate (cons. sub 0,4); *după origine*: naturale (din sămânță sau lăstari) și artificiale (din plantații sau semănături directe); *după stadiul de dezvoltare*: nueliș, prăjiniș, codrișor, codru tânăr, codru bătrân; *după structură*: echiene, relativ echiene, relativ pluriene, pluriene (→ PĂDURE); *după productivitate*: superioară, mijlocie, inferioară (→ CLASE DE PRODUCȚIE); *alte criterii*: după vârstă, după categoriile funcționale în arboret (arboret principal, arboret secundar), după exploatabilitate (arboret preexploatabil, exploatabil, neexploatabil), după funcția primară (de producție, de protecție, rezervație științifică, rezervație de semințe, parc național etc.), după profilul coronamentului, după starea de vegetație (foarte activă, activă, laucedă) etc. [4]

ARBORICOL, (ecol.) desemnează o specie de organisme care trăiește pe arbori sau pe arbuști. [3]

ARBORICULTURĂ, știința care se ocupă cu cultura arborilor și arbuștilor pentru împădurire, a celor ornamentali și fructiferi, considerați individual. [50]

ARBUSCUL, (micol.) noțiune care desemnează ramuri hifale scurte rezultate prin ramificare dichotomică repetată, ordonată sub formă de „arbore“, produse în interiorul celulelor gazdă de fungii endomicorizali. Au o viață relativ scurtă; după 4-10 zile celula gazdă îi digeră (lizează). Celulele infectate cu **a.** au un

volum de până la 4-5 ori mai mare comparativ cu cel al celulelor normale. [69]

ARBUST, (bot.) plantă lemnoasă sexuată perenă, de mică înălțime (până la 7 m), cu ramificație de la bază, de la suprafața sau de sub suprafața solului. Prezintă de regulă mai multe tulpini, având formă caracteristică de tufă, deși pot exista și exemplare (specii) cu o tulpină unică. Formează în fitocenozele forestiere un strat distinct ocupând parterul, iar în condiții extreme de mediu dau naștere la formații (asociații) independente denumite tufărișuri. O specie în mod artificial calificată arbust este jneapănul (*Pinus mugo*). Acesta este de fapt arbore, fiindcă prezintă o tulpină de 12-15 m, care însă nu stă vertical, ci este culcată la sol, din cauza vântului prea puternic din zona montană înaltă unde vegetează (subalpin). [4] Înălțimea a. poate fi de la 0,50 m până la 4-6 (8) m. Unii arbuști sunt pitici (ex., afinul – *Vaccinium myrtillus*, merisorul – *Buxus sempervirens*, mesteacănul pitic – *Betula nana*, salcia pitică – *Salix reticulata*, smârdarul – *Rhododendron myrtifolium*), alții sunt mari, ex., păducelul (*Crataegus monogyna*), porumbarul (*Prunus spinosa*), liliacul (*Syringa vulgaris*), lemnul câinesc (*Lygustrum vulgare*), socul (*Sambucus nigra*) etc. Longevitate mică (ani, zeci de ani). [50]

ARC, (ind.) organ metalic, elastic, al unei mașini sau al unui mecanism care are proprietatea de a reveni la forma inițială după ce a fost supus unei solicitări. [13]

ARC NEURAL, (anat.) arc osos sau cartilaginios, ce pornește de pe corpul unei vertebre și formează un tunel prin care trece măduva spinării. [57]

ARCA LUI NOE, (rel.) corabia pe care a făcut-o Noe, după un plan descoperit lui de Dumnezeu. La această corabie, Noe a lucrat 120 de ani. În timpul potopului, doar oamenii și animalele din corabie au supraviețuit. [63]

ARCADA ZIGOMATICĂ, (anat.) arcul osos din craniul păsărilor și mamiferelor, situat sub orbită și unind regiunile facială și cranială. Constă dintr-un proces posterior al osului jugal unit cu un proces îndreptat înainte al osului scvamosal. [37]

ARCADE, părțile șei, sub formă de punți arcuite, confecționate din lemn sau metal. Leagă tălpicile șei la cele două capete și le mențin depărtate una de alta, creând un spațiu liber care protejează coloana vertebrală de a veni în contact cu șaua. [34]

ARCARE, devierea genunchiului înaintea verticalei corecte a membrului. [34]

ARCA, corabie. [63]

ARCHAEORNITHES, (paleont.) ordin de păsări fosile din Jurasicul superior, incluzând numai genul *Archaeopteryx*. [37]

ARCHIANELIDE (*Archiannelida*), (zool.) subclasă care cuprinde un grup heterogen ancestral de

polichete la care epiderma prezintă cili. Parapodele sunt reduse sau lipsesc. Larva este de tip trocoforă. Adulții sunt marini, de apă dulce sau terestri. Genuri: *Parergodrilus*, *Polygordius*, *Protodrilus*. (M. Suciuc, 1983) [50]

ARCHOSAURIA, archosaurieni, subclasă care cuprinde reptile cu craniu de tip diapsid, reprezentate prin mai multe ordine fosile și prin crocodilienii actuali. Au apărut în Triasic, fiind reprezentate prin tecodonte și includ dinozaurii (*Saurischia* și *Ornithischia*) și pterozaurii. Din *Saurischia* derivă păsările. [37]

ARCTIC, (biogeogr.) se referă la toate zonele fără vegetație arborescentă din emisfera nordică, aflate în general la nord de Cercul Polar de Nord. [70]

ARCTICĂ, (biogeogr.) subregiune biogeografică ce cuprinde atât țărmurile nordice ale Europei, Asiei și Americii de Nord, cât și insulele Oceanului Înghețat. Face parte din Regiunea biogeografică holarctică. [70]

ARCUALIA, (anat.) vertebre rudimentare constând din mici baghete cartilaginoase ridicându-se de la teaca notocordală, de fiecare latură a notocordului, la ciclostomi și la embrionii altor vertebrate. [37]

ARCUAT, sub formă de arc. (bot.) La frunzele plantelor, nervațiune arcuată, formată din mai multe nervuri primare și secundare care se curbează convergent în drumul lor spre vârful limbului, caracter morfologic întâlnit la mărgăritar (*Covallaria majalis*), pălăgină (*Plantago media*). [50]

ARCURI BRANHIALE, (anat.) grupe de 4-5 piese osoase articulate între ele, ce intră în componența craniului visceral al peștilor. Servesc pentru prinderea lamelor branhiale pe care se găsesc lamelele branhiale. [10]

ARCURI VISCERALE, (anat.) 1. Pereți sau septe dintre fantele branhiale adiacente ale unui pește. 2. Arcurile scheletice osoase sau cartilaginoase care stau în acești pereți. [57]

ARCY, (paleont.) interstadiu (oscilație climatică) identificat de A. Leroi-Gourhan în peștera Renului de la Arcy-sur-Cure (Yonne – Franța), în stratul de cultură aurignacian. Interstadiul a fost datat la 28.420 î.Hr. și a fost caracterizat climatic prin răspândirea unor foioase termofile (*Fraxinus*, *Quercus*) și afirmarea ferigilor. La Kesselt, în Belgia, B. Bastin a descris în interstadiul Arcy procente de polen de copaci de circa 70%, din care pinului îi aparțineau majoritatea și mult mai puțin mesteacănului. Două datări ¹⁴C, frecvent citate în literatura de specialitate, fixează pentru interstadiul Arcy-Stillfried B (așa cum îl întâlnim de cele mai multe ori în sistemele cronologice) o durată de circa 4.250 de ani: Dolni Vestonice 3 – 26.350 î.Hr. și Dobra – 30.600 î.Hr. [8]

ARDEI (*Capsicum annum*, fam. *Solanaceae*), (agric.) plantă legumicolă originară din America Centrală și America de Sud, cultivată mai întâi în Mexic, Guatemala, Peru, Brazilia ș.a. A fost menționată prima dată în 1494 de medicul Changa, însoțitorul lui Columb. În 1514 este adus în Spania, de unde s-a răspândit, ajungând, de exemplu, în 1585, în Ungaria. În țara noastră s-a cultivat prin secolul al XIX-lea, mai întâi în părțile sudice, apoi și în restul țării. Se folosește pentru consum în stare proaspătă, coaptă, la prepararea mâncărilor și conservelor, sub formă de pudră etc. Interesează pentru cultură ssp. *annuum* cu convar. *annuum* (*microcarpum*), **a. iute cu fruct mic**, globulos sau conic, tulpina ramificată puternic, înălțimea circa 20-30 cm, frunza lanceolată; convar. *longum*, **a. lung**, cu fruct conic, 15-20 cm lungime, tufa compactă, circa 60-90 cm înălțime, frunza oval-alungită; convar. *grossum* (*macrocarpum*), **a. gras** și **gogoșar**, cu fruct mare, de formă diferită (conic scurtă, trunchi de piramidă, prismatică, turtită), tufa mai răsfirată, circa 60-80 cm înălțime, frunza oval-rotunjită. În zona de origine este plantă biennială sau perenă, la noi este plantă erbacee, anuală, cu tendința de lignificare spre sfârșitul vegetației. Este pretențios față de căldură, lumină și umiditate. La temperaturi sub 15°C creșterea încetează și florile avortează. Fructifică numai dacă se asigură peste 6.000 lucși – și umiditatea din sol și aer –, în funcție de fenofază, are cerințe mari față de sol și gradul de aprovizionare a acestuia în materie organică și substanțe minerale. Se cultivă, prin mai multe metode, după tehnologii specifice de cultură: în câmp, adăposturi din mase plastice, răsadnițe și sere. *Cultura de a. în câmp*: începând din febr. se produc răsadurile; primăvara, răsadurile se plantează mai devreme în sudul țării (începând cu 20-25 apr.) și mai târziu în zonele mai nordice și reci, în rânduri, la 35 sau 70 cm interval, asigurând 90-110 mii plante la ha. Recoltarea începe mai devreme la **a. iute** și **gras** – maturitatea comercială – și mai târziu la **a. lung**, **gogoșar** și de **boia** – maturitatea fiziologică. *Cultura de a. în adăposturi din mase plastice*: toamna se fertilizează și afânează terenul; iarna, începând din ian. se produce răsadul; acoperirea adăposturilor înalte se face după 15 mart.; urmează pregătirea solului din adăposturi în vederea plantării răsadurilor, produse în ghivece, se plantează în jurul datei de 1 apr., în rânduri, la 70-80 cm distanță și 20-30 cm între plante, pe rând. *Cultura de a. în răsadnițe* se practică atât în cele special destinate, cât și în cele folosite în perioada ian.-apr. la producerea răsadurilor; se cultivă mai cu seamă **a. iute** și **gras**; cultura se înființează cu răsad repicat, ce se plantează la distanțe medii, de 30 x 30 cm la **a. iute** și 50 x 50 cm la **a. gras**, începând din ian., în

răsadnițele tehnice și cu biocombustibil pentru culturi forțate, și pe măsura eliberării, la cele folosite pentru producerea răsadurilor; lucrările de îngrijire: după plantare se udă mai puțin, iar de la înflorire mai abundent; dirijarea temperaturii; aerisirea cu atenție; plivitul buruienilor; fertilizarea fazială; recoltarea la maturitatea tehnologică. *Cultura de a. în sere*: se face mai cu seamă în ciclul I, cu plantarea în ian., dacă se poate asigura căldura necesară, sau mai târziu; pregătirea serei; dezinfectia chimică a solului și a interiorului serei; afânarea solului; fertilizarea de bază; răsadurile, obligatoriu repicate, se obțin în serele înmulțitor; plantarea se face la distanțe de 80-90 cm între rânduri și 40-50 cm între plante, pe rând. În seră plantele de **a.** au o creștere luxuriantă și consumă cantități de elemente minerale de 1-5 ori mai mari decât în câmp. Vârsta răsadurilor de **a.** este în funcție de modul de cultură: 45-55 zile pentru câmp; 50-65 zile pentru adăposturi din mase plastice; 60-70 zile pentru cultura în răsadnițe, și 60-80 zile pentru cultura în sere. Producția depinde de modul de cultură: 15-30 t/ha în câmp; 40-50 t/ha în adăposturi din mase plastice; 60-80 t/ha în sere. La **a. iute** și **a.** de boia producțiile sunt mai reduse. Catalogul oficial cuprinde soiurile: **ardei gras**: *Andra*, *Arlequin*, *Aroma*, *Atlas* (seră, solar), *Blondy*, *Ceres*, *Cristal*, *De Șiria*, *Delta*, *Denis*, *Dolmy*, *Export*, *Flamingo* (seră, solar), *Galben superior*, *Ișalnița 85 - V. Miniș 27*, *Opal*, *Simona*, *Sonar* (seră, solar), *Tarog*; **ardei gogoșar**: *Andreea*, *Auriu*, *Carmin*, *Cornel*, *Gambo*, *Globus*, *Granat*, *Mădălin*, *Meteorit*, *Neptun*, *Simultan*, *Titan*; **ardei lung**: *Albineț*, *Bogdan*, *Cosmin*, *Eugen*, *Kapia de Kurtovo*, *Lung de Ișalnița*, *Oranj*, *Siret*; **ardei lung pentru boia**: *Arad 5*, *Arad 6*, *Carmen*, *Silvia*; **ardei iute**: *Arădean*, *De Arad*, *Iute delicios*, *Picant*, *Portocaliu*. [72].

ARDENEZA, (zootehn.) 1. Varietatea ușoară a calului belgian greu. 2. Rasă de găini ușoare. [34]

ARDIPITHECUS RAMIDUS, (antrop.) hominid cu o vechime de cca 4,4 milioane de ani. Au fost descoperite resturi fosile în 1992 la Aramis, de către Tim White. Prezintă membre inferioare asemănătoare omului, stațiune bipedă, capul asemănător cu al maimuțelor antropoide. Trăia la limita dintre pădure și stepă. [22]

ĂRE ANNARJOKKA, parc național situat în Norvegia. Suprafața, 112.000 ha. Este locuit de laponi și mari turme de reni. Constituie domeniul pădurilor virgine, arbuștilor și mlaștinilor. [50]

AREAL¹, (bot.) teritoriu în care se întâlnesc indivizii unui taxon sau fitocenozele unui sintaxon. **A. continuu**, teritoriu unic, nedivizat, în care apare un taxon sau sintaxon. **A. disjunct**, areal constituit din două sau mai multe teritorii nealăturate, în care apare

AREAL

- un taxon sau sintaxon. **A. minim**, suprafața cea mai mică în care se poate identifica majoritatea speciilor care intră în compunerea unei fitocenoză; se determină cu ajutorul *curbei de areal minim*. **A. relictic**, suprafață redusă a unui areal, odinioară mai întins. [15]
- AREAL²**, (biogeogr.) zonă geografică pe care o ocupă un anumit taxon, de regulă o specie de animal sau plantă (termenul este adesea folosit incorect de nespecialiști pentru a desemna suprafețe de teren). [62]
- AREAL CIRCUMPOLAR BOREAL**, (biogeogr.) teritoriu de răspândire a unui taxon ce acoperă integral uscatul și mările din vecinătatea cercului polar arctic. [70]
- AREAL CIRCUMTEMPERAT**, (biogeogr.) teritoriu de răspândire a unor organisme ce cuprinde zona temperată din emisfera nordică. [70]
- AREAL CIRCUMTERESTRU**, (biogeogr.) arealul unor organisme răspândite în jurul Pământului, între anumite limite latitudinale. [70]
- AREAL CIRCUMTROPICAL** (*panropical*), (biogeogr.) teritoriu de răspândire a unor organisme ce acoperă regiunile tropicale ale globului. [70]
- AREAL CONTINUU** (biogeogr.), teritoriu neîntrerupt de răspândire a unui taxon, populație sau asociație de organisme. [70]
- AREAL DISJUNCT** (*discontinuu*), teritoriu de răspândire a unui taxon, populație sau asociație de organisme, reprezentat de două sau mai multe arii geografice aflate la mare distanță între ele. Ex., arealul tapirilor în sud-estul Asiei și America de Sud, al elefanților în Africa și sud-estul Asiei, arealul caprei negre în zonele foarte înalte ale Munților Carpați, Pirinei, Alpi, Apenini, Dinaric-Caucaz. [70]
- AREAL FLORISTIC**, (ecol.) aria de răspândire a unei specii, ca rezultat al legăturilor reciproce dintre acestea și condițiile mediului. El poate fi continuu sau întrerupt. [50]
- AREAL ZONAT**, (agric.) suprafața de teren pentru care s-au decis soiurile ce pot fi cultivate. [42]
- AREALE CIRCUMAUSTRALE**, (biogeogr.) teritorii de răspândire a organismelor la sud de ecuatorul tropical capricornului. [56]
- AREALOGRAFIE** → COROLOGIE
- AREALTIP** → GEOELEMENT
- ARECACEE** (*Arecaceae*), (bot.) sin. *Palme* (*Palmae*), familie care cuprinde arbori monocotiledonate cu tulpină (stip) lignificată, îngroșată și în tecile frunzelor căzute. Răspândiți în regiunile calde ale globului. Frunze mari, penat sau palmai divizate, lungi până la 12 m, dispuse în vârful tulpinii. Inflorescențe raceme sau panicule lungi, nutante. Flori mici, adesea unisexuate, dioice, trimere; perigonul redus; androceul din 6 stamine; gineceul tricarpelar, sincarp, uneori apocarp, cu ovar superior. Formulă florală: $\sigma P_{3+3}; (3+3) A_{3+3}; 3; \alpha. \text{ } \varphi P_{3+3}; (3+3); G_{(3)}$. Importanță alimentară, decorativă etc. Specii: *Phoenix dactylifera* (curmal), *Cocus nucifera* (cocotier), *Elaces guineensis* (palmier de ulei), *Chamaerops humilis* (palmier pitic). [50]
- AREIC**, (biogeogr.) despre un sol sau o regiune secetoasă lipsite de râuri. Ex., pustiul Sahara. [70]
- ARELON SUPER** (*isoproturon 60% + amidosulfuron 1,5%*), (pest.) erbicid postemergent care combate buruieni monocotiledonate anuale (*Aspera spica veuti*, *Avena fatua*) și parțial dicotiledonate anuale (*Galium aparine*, *Matricaria*, *Crucifere*) din culturile de orz, orzoaică, grâu. Doze: 1,75-2,0 l/ha. Produs de BAYER (AGREVO) Germania. [51]
- ARENDARE**, (jur.) încheiere de contract între proprietarul funciar care cedează pe o perioadă determinată dreptul de folosință a unei suprafețe de teren unei persoane numite arendaș în schimbul unei sume de bani numite arendă. [68]
- ARENDĂ**, (ec.-fin.) sumă de bani pe care arendașul o plătește proprietarului funciar pentru obținerea temporară a dreptului de a folosi pământul în agricultură, cedat de arendator. [1]
- ARENICOL**, (bot.) nisipos, care crește pe loc nisipos, ex., plantele: volbura de nisip (*Convolvulus persicus*), gușa porumbelului (*Silene thymifolia*). [50]
- AREOGRAFIE**, știința care se ocupă cu studiul și răspândirea plantelor în spațiu (terestru, acvatic). [50]
- AREOLĂ**, (biol.) suprafață mică. **1.** Referitor la plante, adâncitură mică, gropiță, alveolă, pată mică, de obicei circulară, multiunghiulară sau colțuroasă, întâlnită la semințe, fructe. **2.** La organismul uman, suprafața delimitată a pielii colorată diferit de restul tegumentului: pigmentată când înconjoară mamelonul glandei mamare, roșie când înconjoară un punct inflamator. [50]
- ARET**, (cineget.) sin. *pontat*, oprirea bruscă a câinelui de vânătoare în apropierea vânatului și rămânerea lui ca o statuie atunci când a simțit vânatul în apropiere. Prin această poziție caracteristică el semnalează prezența vânatului și dă posibilitatea vânătorului să se apropie și să tragă când vânatul va sări. **A.** se numește ferm când câinele stă timp îndelungat în această poziție. Prin dresaj se poate mări durata poziției de **a.** și se poate frâna tendința naturală a câinelui de a alerga după vânatul stârnit. [42]
- ARGALI**, (zootehn.) grupă de oi sălbatice, răspândite din regiunea munților Asiei Centrale până în peninsula Kamciatka. [34]
- ARGENTEA**, (zool.) strat de țesut argintiu între coroidă și sclerotică, în ochii peștilor și ai altor vertebrate. [37]

- ARGENTINO**, lac de origine glacială. Împreună cu celelalte lacuri argentine (Viedma, Buenos Aires, San Martin) formează o grupă subandină asemănătoare cu grupa lacurilor subalpine din nordul Italiei. Are suprafața de 1400 km², adâncimea maximă de 300 m. Apa dulce este propice dezvoltării ihtiofaunei. [45]
- ARGEȘ**, râu în România, lungimea de 344 km, suprafața bazinului hidrografic de 12.590 km². Izvorăște din Munții Făgăraș, prin doi afluenți de obârșie: Buda, la care apele provin din lacul glaciari Buda, situat sub vârful Arpașu Mic (2.460 m), și Capra care se formează din lacurile glaciare Capra și Căprița situate sub vârful Vânătoarea lui Buteanu (2.506 m). Se unesc în lacul Vidraru. În regiunea piemontană primește afluenții Vâlsan, Râul Doamnei împreună cu Râul Târgului. [50]
- ARGILACEU**, galben ca lutul. (bot.) Termen folosit în biologia vegetală pentru a defini culoarea bruniu galben deschis a unui anumit organ al plantelor. [50]
- ARGILĂ**, (geol.) 1. Frațiune granulometrică construită din particule cu diametrul mai mic de 0,002 mm. 2. Rocă compusă din minerale argiloase de tipul montmorilonitului, caolinitului, illitului, vermiculitului ș.a. [29]
- ARGILĂ FINA**, (geol.) fracțiune granulometrică, alcătuită din particule cu diametrul mai mic de 0,001 mm. [29]
- ARGILĂ FIZICĂ**, (pedol.) fracțiune granulometrică constituită din particule cu diametrul mai mic de 0,01 mm. [29]
- ARGILĂ ILUVIALĂ**, (pedol.) argilă care a migrat din orizonturile de la suprafață și s-a acumulat în cele subiacente, numite argiloiluviale. [29]
- ARGILIZARE**, (pedol.) proces pedogenetic caracterizat prin îmbogățirea în argilă rezultată din alterarea materialului *in situ*, de regulă în orizontul superior sau intermediar al solului. [29]
- ARGILOFIL**, (ecol.) desemnează o specie care se dezvoltă într-un mediu argilos sau noroios. [3]
- ARGILOFOB**, (ecol.) desemnează o specie care este incapabilă să trăiască într-un mediu argilos sau noroios. [3]
- ARGILOLUVIERE**, (pedol.) proces pedogenetic caracterizat prin translocarea mecanică a argilei dintr-un orizont superior într-un orizont inferior, rezultând astfel un orizont argiloiluvial, îmbogățit cu argilă pe seama orizontului de deasupra. [29]
- ARGILOS**, care este format din argilă sau care conține argilă. [3]
- ARGINT** (Ag), (chim.) element chimic cu caracter metalic din grupa I secundară, având Z 47 și structura învelișului de electroni [Kr] 4d¹⁰5s¹. Este cunoscut încă din antichitate, în Egipt (anul 3000 î.Hr.), Persia și China. După aur, este cel mai ductil dintre metale. Are p.t. 961°C, p.f. 2170°C. Este mai dur decât aurul. Dintre metale, are cea mai mare conductibilitate electrică și calorică. Cristalizează în rețea cubică, cu fețe centrate. Datorită rezistenței sale față de agenții chimici, argintul se utilizează la confecționarea de podoabe, obiecte uzuale, instrumente medicale și aparate chimice. În cantități mari se utilizează la fabricarea oglinzilor și în fotografie. [36] Se găsește în natură în stare nativă și sub formă de combinații (sulfură, clorură), în special în galenele argentifere. [25]
- ARGINTIU**, alb argintiu lucios. (bot.) Termen folosit în biologia vegetală pentru a defini culoarea unui organ sau a unor excrescențe ale celulelor epidermice de pe organele plantelor, ex., peri mătăsoși albi. [50]
- ARGON** (Ar), (chim.) element chimic din familia gazelor rare, având Z 18 și structura învelișului de electroni [Ne] 3s²3p⁶. A fost descoperit de Rayleigh și Ramsay în 1894. În atmosferă se află în cantitate de 9340 p.p.m. (0,93%). Se obține din aer lichid prin distilare la temperatură joasă. Are p.t. -189,4°C și p.f. -185, 8°C. Cel mai important consumator este industria metalurgică, care îl folosește la crearea unei atmosfere inerte, la topirea, turnarea și călirea unor oțeluri speciale. [36]
- ARGOTAXIE**, (bot.) orânduirea pasivă a cloroplastelor în celulele plantelor ca urmare a forței de gravitație. [50]
- ARGULUS FOLIACEUS**, (parazit.) crustaceu ectoparazit nespecific la peștii dulcicoli. Corpul este oval, turtit dorso-ventral, de 6-8,5 mm, incolor, format din cap cu două ventuze chitinoase, torace cu 4 perechi de picioare și abdomen scurt și bilobat, cu marginile rotunjite prevăzute cu spini mici. Dorsal este acoperit de un scut convex divizat în doi lobi. Hrănindu-se cu sânge, este considerat a fi implicat în transmiterea viremiei de primăvară a crapului. [10]
- ARGUMENT**, (mat.) variabila independentă a unei funcții sau pentru un număr complex $z = a + bi$, prin $\arg z = \arctg \frac{a}{b}$. [48]
- ARHAIC**, (geol.) termen ce desemnează o vârstă geologică; pe scara geocronologică este primul eon al timpului Precambrian (4.600–2.500 M.a.). Cele mai vechi roci cunoscute pe Pământ la circa 4.000 M.a. [25]
- ARHEANTROPI**, (antrop.) prima treaptă a evoluției umane, cunoscută datorită descoperirilor efectuate la sfârșitul secolului XIX, constând în fosile numite în mod diferit în funcție de locul unde au fost descoperite: Pitecantropi, Sinantropi, Homo habilis, Atlantropi. Au caracteristici asemănătoare: craniu cerebral mic, o frunte teșită cu torusuri supraorbitare foarte puternice. [27]
- ARHEBIOZĂ**, primele forme de viață de pe Terra și modul lor de existență. [69]

- ARHENCEFAL**, (anat.) creierul anterior, numit și proencefal. Diferă embriologic de restul creierului prin faptul că primește impulsuri de la nervii olfactivi, dar nu are nervi comparabili cu cei spinali. [37]
- ARHENOGENEZĂ**, (reprod.) producerea de urmași în majoritate masculi sau în exclusivitate masculi. [50]
- ARHENOTOCHIE**, (reprod.) partenogeneză unde din ovulele (ouăle) nefecundate rezultă indivizi masculi, iar din cele fecundate indivizi femeli, ex., la albine, din ovulele (ouăle) nefecundate se dezvoltă masculii cunoscuți sub numele de trântori, iar din cele fecundate ies femelele reprezentate de albinele lucrătoare și matcă. [50]
- ARHENTERON**, (anat.) cavitatea intestinală primitivă a embrionului în stadiul de gastrulă. Comunică cu exteriorul prin blastopor. [37]
- ARHEOFITE**, specii de plante pătrunse într-un teritoriu din timpuri preistorice. [15]
- ARHEOMAGNETISM**, metodă de datare care se bazează pe principiul paleomagnetismului sau magnetismului termoremanent al Pământului. Este deci un termen mai mult convențional decât de principiu, pentru că de fapt arheomagnetismul și paleomagnetismul se confundă. [8]
- ARHETIP¹**, tipul străvechi de organism din care au derivat alte forme (tipuri) de viață. [69]
- ARHETIP²**, (psih.) termen ce desemnează, în psihologia analitică a lui C.G. Jung, un număr limitat de imago-uri caracterizate de inconștientul colectiv, nu de cel personal. [28]
- ARHIBENTAL**, denumire dată zonei din mări și oceane, la adâncimi de 300-1.000 m. [10]
- ARHICARP**, (micol.) primordiul fructificației la ciupercile din clasa *Ascomycetes*, format din una sau mai multe celule, care după fecundare se diferențiază în asce cu ascospori. [61]
- ARHIEPISCOP**, (rel.) titlu onorific dat unui episcop care conduce o eparhie importantă. Dacă sub jurisdicția sa are mai multe eparhii se numește mitropolit. [65]
- ARHIEPISCOPIE**, (rel.) eparhie condusă de un arhiepiscop; arhidieceză. [65]
- ARHIEREU**, (rel.) mare preot. Este o persoană sfințită care, în virtutea harului arhieriei primit prin hirotonire, îndeplinește cele trei slujiri în Biserică: de a învăța cuvântul lui Dumnezeu, de a săvârși Sf. Taine și de a conduce pe credincioși la mântuire. A. deține plinătatea harului într-o eparhie. El primește energie necreată a harului prin hirotonire și la rândul lui hirotonește preoții, diaconi și episcopi. A. este urmașul sfinților apostoli prin succesiune. [63]
- ARHIERIE** (rel.), eparhie condusă de un arhieriu; rangul de arhieriu. [65]
- ARHIMEDE** (287?-212 î.Hr.), matematician și fizician grec, născut la Siracuza (în Sicilia) unde a desfășurat întreaga sa activitate științifică. Este socotit primul matematician universal și al treilea matematician al Greciei antice (ceilalți doi sunt Thales și Euclides) care a transformat matematica din meșteșug în știință. [48]
- ARHINEFROS**, (anat.) organ excretor constând dintr-o serie continuă de tubuli aranjați segmentar în toată lungimea corpului și conducând într-un duct longitudinal, ductul arhinefric, care trece posterior față de cloacă. Este de fapt un tip ancestral ipotetic, care a dat naștere la tipul mai specializat găsit la vertebratele actuale, la care tubulii se formează întâi la capătul cefalic (pronefros); ulterior în mijloc (mezonefros) și în cele din urmă în partea posterioară (metanefros). Dispoziția cea mai apropiată de arhinefros se întâlnește în prezent la *Bdellostoma* dintre agnate. [37]
- ARHIPALIUM**, (anat.) îngroșare dorsală a scoarței cerebrale, bine dezvoltată la reptile și legată primar de simțul olfactiv. [57]
- ARHIPTERIGIU**, (anat.) tip de înotoare de la pești, la care scheletul constă dintr-o axă centrală segmentată, pe fiecare segment articulându-se câte o pereche de radii interne, pe care se articulează radii externe. Se întâlnește la *Dipnoi* și *Crossopterigieni* fosili, la *Neoceratodus* dintre *Dipnoi* actuali. [37]
- ARHIVĂ**, încăperea în care se păstrează dosarele aflate în curs de soluționare pe rolul instanței, suspendate sau, după caz, soluționate, precum și registrele cuprinzând informații referitoare la activitatea instanței; totodată, este o încăpere destinată lucrului cu publicul, părțile din dosare sau alte persoane care justifică un interes putând studia dosarele sau obține informații în legătură cu acestea. [64]
- ARIANISM** (rel.), doctrină creștină care neagă identitatea de substanță dintre Hristos și Dumnezeu-Tatăl, întemeiată (secolul IV d.Hr.) de preotul Arie și declarată eretică de sinodul din Niceea. [65]
- ARICEALĂ¹**, (fitopat.) boală produsă la vița de vie, cauzată de *Agrobacterium vitis* sau la zmeur de *Agrobacterium rubi*. Se manifestă prin apariția pe coarde de tumori mici, aglomerate, cu suprafața neregulată, la început suculente, mai târziu tari, lemnoase. [61]
- ARICEALĂ²**, (med. vet.) sin. *dermatita chișiței*, dermatită umedă, scvamoasă și pustuloasă, cu localizare în regiunea chișiței la cabaline, evoluând cu forme verucoase și modificări ale țesutului subcutanat, până la forma de elefantiazis. Prin complicare cu germeni ai necrozei, leziunile pot îmbrăca aspect de gangrenă a chișiței. [33]

- ARICI** (*Erinaceus romanicus*), (zool.) mamifer insectivor plantigrad, cu corpul acoperit de peri groși și țepi. Duce o viață nocturnă. Se hrănește cu răme, insecte, șoareci și șerpi veninoși și neveninoși. Este imun la veninul șerpilor. Toamna târziu, când temperatura scade sub 15°, intră în hibernare căpătând o stare de toropeală profundă. În timpul hibernării respirația, circulația sângelui și temperatura centrală scad foarte mult. Primăvara, când se trezește, este foarte slăbit. [50]
- ARID**, (biogeogr.) definește un climat sau o regiune excesiv de uscate, cu cantități reduse de precipitații, insuficiente pentru menținerea vegetației. [70]
- ARIDITATE¹**, (ecol.) gradul de uscăciune a unui mediu de viață în funcție de temperatură. [24]
- ARIDITATE²**, (meteor.) caracteristica unui climat în care precipitațiile sunt insuficiente pentru menținerea vegetației. [54]
- ARIE¹**, (ecol.) suprafața de teren din arealul unei populații sau biocenoze. [2]
- ARIE²**, (cult.-art.) 1. Fragment dintr-o operă sau dintr-o altă lucrare vocală mare, cu caracter cantabil și bine încheiat ca structură, executat de un cântăreț cu acompaniament de orchestră. 2. Piesă de concert pentru un cântăreț solist având caracterul unei arii de operă. 3. Denumirea unei piese instrumentale cu caracter cantabil. [67]
- ARIE³**, (agric.) loc special amenajat unde se treieră cereale. [72]
- ARIE⁴**, (mat.) măsură a unei suprafețe exprimată în valori numerice. [12]
- ARIE CENTRALĂ**, (ecol.) porțiunea din aria originală în care se află locul de dormit sau adăpostul unui animal sau zona în care se reproduce. [2]
- ARIE DE DISTRIBUȚIE**, (ecol.) teritoriu bine delimitat din punct de vedere geografic în interiorul căruia există o unitate taxonomică dată. [3]
- ARIE DE DOMINANȚĂ**, (ecol.) o porțiune din arealul unei populații în care frecvența, numărul sau biomasa acestora sunt maxime. [24]
- ARIE MEDIE DE OCROTIRE**, (prot. med.) suprafața de teren de pe care sunt excluse în totalitate impacturile umane pentru ca o specie sau un ecosistem să-și poată continua nestânjenit viața. Ea este de obicei de circa 1000 de ori mai mare decât aria minimă de supraviețuire a unui individ și asigură speciilor multiple posibilități de recoltare a energiei, șansele de a avea un adăpost, de înmulțire, creștere a progenerurii și de manifestare deplină a comportamentului specific. [23]
- ARIE MINIMALĂ**, (ecol.) zona sau suprafața minimă necesară capabilă să susțină o populație viabilă în cadrul unei biocenoze. [2]
- ARIE MINIMĂ DE SUPRAVIEȚUIRE**, (ecol.) suprafața de teren de pe care un individ își procură cantitatea de energie strict necesară satisfacerii nevoilor sale biologice primare. Aria minimă de supraviețuire este intermediară între aria centrală și aria originală. [24]
- ARIE MINIMĂ VIABILĂ** → **ARIE MINIMALĂ**
- ARIE NATURALĂ**, (ecol.) arie de distribuție ce reprezintă habitatul natural al unui organism biologic, al unei populații de indivizi, al unei specii etc. [3]
- ARIE NATURALĂ PROTEJATĂ**, (prot. med.) zonă terestră, acvatică și/sau subterană, cu un perimetru legal stabilit și un regim special de ocrotire și conservare, în care există specii de plante și animale sălbatice, elemente și formațiuni biogeografice, peisagistice, geologice, paleontologice, speologice sau de altă natură, cu valoare ecologică, științifică sau culturală deosebită. [24]
- ARIE ORIGINALĂ**, (ecol.) suprafața de teren pe care un animal se hrănește, în care se retrage în caz de pericol și pe care și-o apără (dar pe care o poate împărți cu membrii grupului din care face parte). [2]
- ARIE PROTEJATĂ**, zonă delimitată geografic, cu elemente naturale rare sau în procent ridicat, desemnată sau reglementată și gospodărită în sensul atingerii unor obiective specifice de conservare; cuprinde parcuri naționale, rezervații naturale, rezervații ale biosferei, monumente ale naturii și altele. [64]
- ARIE SPECIALĂ DE CONSERVARE**, (prot. med.) arie protejată pentru conservarea habitatelor naturale de interes comunitar și/sau a populațiilor speciilor de interes comunitar, altele decât păsările sălbatice, în conformitate cu reglementările comunitare. [23]
- ARIE TOTALĂ**, (ecol.) întreaga suprafață controlată constant de un individ sau un grup de indivizi în tot timpul vieții. [2]
- ARIERATE**, (ec.-fin.) împrumuturi restante la care scadența nu a fost respectată. Ele apar pe seama nerespectării contractului între unitățile economice. Acumularea lor mare poate determina blocajul economico-financiar general. [35]
- ARII CONTINENTALE**, (geol.) regiuni din scoarța terestră cu mobilitate redusă ce alcătuiesc părțile de bază ale continentelor și, probabil, anumite părți din ocean. Ele cuprind scuturi (v. acest termen) și platforme (v. acest termen). (M. Pelin, 1974) [50]
- ARII (ZONE) PROTEJATE**, (prot. med.) teritorii cu suprafețe variabile care beneficiază de un statut special de conservare. [3]
- ARIL**, (bot.) anexă carnoasă a unor semințe. Se prezintă ca o cupă carnoasă care se dezvoltă din baza ovulului și înconjoară sămânța în regiunea hilului. Se formează înainte de fecundație și se dezvoltă puternic

după realizarea acestui proces. Se întâlnește la semințele de nufăr alb (*Nymphaea alba*), nufăr galben (*Nuphar lutea*), tisă (*Taxus baccata*). La tisă, arilul care învelește sămânța are culoare roșie și simulează un „fruct“ carnos numit galbulă. [50]

ARIPĂ¹, (anat.) formațiune chitinoasă cu ajutorul căreia insectele efectuează zborul. Considerate până nu demult ca expansiuni tegumentare, s-a dovedit recent, prin metode de analiză comparativă a materialului genetic, că aripile insectelor au aceeași origine cu anumite părți componente ale apendicelor de la crustaceele primitive. [62]

ARIPĂ², (anat.) membru scapular al păsărilor. [34]

ARIPĂ BASTARDĂ (*Alulă*), (anat.) grup de 3-4 pene pe primul deget al aripii de pasăre. [57]

ARISTAT, (bot.) prevăzut cu aristă, ex., spic de grâu aristat. [50]

ARISTĂ¹, (bot.) prelungirea filiformă mai mult sau mai puțin rigidă, cu care se continuă nervura mediană a unor frunze sau piese florale. Întâlnită la paleele inferioare ale unor plante din familia *Poaceae*/*Gramineae* și la foliolele involucale de la garoaifă (*Dianthus* sp.). [50]

ARISTĂ², (zool.) la insecte, formațiune cu aspect de păr situată pe cel de-al treilea articol antenar, foarte voluminos și purtând organe senzoriale de la dipterele brahicer. Antenele de acest tip poartă numele de antene aristate. [62]

ARISTICHTHYS NOBILIS → NOVAC

ARISTIFOLIUS, (bot.) cu frunze aristate. [50]

ARISTIFORM, (bot.) de forma aristei, organ caracteristic gramineelor. [50]

ARISTOLOCHIACEE (*Aristolochiaceae*), (bot.) familie care cuprinde 400 de specii de plante dicotiledonate erbacee, puține lemnoase, în bună parte volubile, răspândite pe tot globul. Rizom repent sau cu tuberculi. Tulpină erectă sau volubilă. Frunze întregi, limbul ovat-cordat sau reniform, nestipelate. Flori bisexuate (hermafrodite), ciclice, actinomorfe sau zigomorfe, epigene, pedunculate; periant mai mult sau mai puțin petaloid, cu elemente concrescute; androceul, din 6 stamine sau multiplu de 6, dispuse pe două cercuri concrescute cu gineceul (gimnostemiu), cu antere sesile și întotdeauna exorse; gineceul hexatetracarpelar, cu ovar inferior conținând numeroase ovule anatropo, stil și stigma disciform, radiat sau multilobat. Formulă florală: $\zeta * \text{ sau } \cdot P_{(3)}^{(3+3)} A_{6+6; 3+3+3} G_{6-4}$. Fruct bacă sau capsulă. Flora României conține 4 specii ce aparțin genurilor *Asarum*, $x = 13$; *Aristolochia*, $x = 7$. [50]

ARISTOTEL (385-322 î. Hr.), savant și filosof grec. Discipolul lui Platon, cu care lucrează 20 de ani. Fondator al unor discipline noi ca zoologia, logica, psihologia, etica, economia politică. Folosește în cercetare metoda observației și comparației cu

predilecție aplicate în anatomie, zoologie, embriologie. Pune bazele anatomiei comparate. Fiind preocupat de ecologia animală (obiceiuri, instincte, viața lor) descrie peste 500 de specii de animale și le clasifică după complexitatea de organizare morfo-anatomică schițând prima idee de evoluție. Sesizează unitatea lumii vii. Emite ideea că organele embrionului apar într-o anumită ordine, dintr-un material nediferențiat. Precizează că între organele organismului există o strânsă corelație. Este considerat „părintele biologiei“. A efectuat cercetări de meteorologie. Enunță sistemul geocentric, dezvoltat mai târziu de Ptolomeu. A scris lucrări în toate domeniile preocupărilor sale. [46]

ARISTULĂ, (bot.) aristă mică. [50]

ARITENOIDITA, (med. u.) inflamație acută sau cronică a cartilajului aritenoid al laringelui, consecutivă unei expuneri bruște la frig sau unei infecții reumatismale. [60]

ARITMETICĂ, știința numerelor. Obiect de învățământ în cadrul căruia se studiază numerele și operațiile care se pot efectua cu ele. [32]

ARITMIE, (med. u.) tulburare a ritmului cardiac. Poate avea origine în nodul sino-atrial (aritmii sinusale), în centrul ectopici atriali (aritmii atriale, din care cel mai frecvent întâlnită este fibrilația atrială), la nivelul nodului atrio-ventricular (aritmii nodale superioare, mijlocii sau inferioare) sau la nivel ventricular (extrasistole, fibrilație sau flutter ventricular). [21]

ARIZĂ, (bot.) fără rădăcină, ex., lintița lipsită de rădăcină (*Wolffia arrhiza*), cea mai mică plantă vasculară din Europa. [50]

ARKAR, (zootehn.) varietate de oaie sălbatică, care trăiește în stepa răsăriteană a Mării Caspice, în Tibet și Iran. [34]

ARMA (a), 1. A dota cu armătură o piesă sau un element de construcție din beton pentru a le mări rezistența. 2. A consolida o galerie de mină prin montarea unei armături. [13]

ARMAMENT, (milit.) totalitatea armelor albe și de foc, precum și a mijloacelor de nimicire în masă destinate ducerii acțiunilor de luptă de către forțele armate. [31]

ARMATĂ, (milit.) ansamblu de forțe armate ale unui stat a cărui compunere depinde de caracterul războiului, de procedeele de ducere a acestuia, de destinația lui operativă, de particularitățile teatrului de acțiuni militare și de alte condiții. [31]

ARMĂ, (milit.) mijloc de luptă pentru nimicirea inamicului prin acțiune fizică (lovire cu proiectile, schije, corpuri tăioase), chimică (substanțe toxice), fizico-chimică (flăcări, radiații) sau bacteriologică. Există armă albă, armă de foc, armă biologică, armă chimică, armă nucleară, armă radiologică, armă termoneucleară etc. [31]

ARMĂȘAR, (zootehn.) mascul din specia calului destinat reproducției (prăsilă). [34]

ARME DE VÂNĂTOARE, instrumente folosite la selecția și recoltarea vânatului cu păr și la combaterea răpitoarelor. Se grupează în arme albe și arme de foc. Puștile de vânătoare sunt arme de foc al căror proiectil metallic ucide sau rănește vânatul. După forajul țevii sunt arme cu țevi lise pentru alice și arme cu glonț cu țevi ghintuite. Armele de vânătoare au 1-4 țevi care pot fi basculate și fixe, calibrul este exprimat de diametrul interior al țevii. Armele albe utilizate la uciderea vânatului sunt săgeata și buzduganul, iar la jupuire și eviscerare se folosește cuțitul. [42]

ARMISTIȚIU, acord încheiat între părțile beligerante în scopul suspendării acțiunilor militare pe o durată determinată sau nedeterminată. [31]

ARMONIA MIȘCĂRII, (sp.) este condiționată de nivelul tehnicii și de însușirile particulare ale sportivului. [53]

ARMONICĂ, (cult.-art.) instrument muzical cu ancii metalice în care sunetul se produce prin vibrația unei coloane de aer. S-a răspândit într-o serie de țări începând cu deceniul al IV-lea al secolului XIX. [67]

ARMONIE, (cult.-art.) 1. combinarea simultană a mai multor sunete în conformitate cu anumite legi; 2. știința acordurilor, relațiilor și mersului lor, ceea ce duce la realizarea diferitelor construcții muzicale; 3. termen folosit pentru caracterizarea expresivității diferitelor acorduri sau combinații de sunete; 4. denumirea dată ciclului de acorduri sau de combinații expresive de sunete pe care le conține o compoziție sau care sunt caracteristice pentru muzica unui anumit compozitor. [67]

ARMONIZARE, (cult.-art.) adăugare de voci la o melodie dată în conformitate cu legile armoniei; metodă de creare a unei lucrări muzicale pe baza unei melodii împrumutate, de ex., a. unui cântec popular. [67]

ARMORICANĂ, (zootehn.) 1. Rasă de taurine formată în Franța prin încrucișarea vitelor locale bretone cu rasa Shorthorn. 2. Varietate de potârniche din Bretania și Normandia (*Perdix perdix*). [34]

ARMURIER, (milit.) persoană specializată în verificarea și repararea armamentului, de obicei maistru militar. [31]

ARN (acid ribonucleic), polinucleotid constituit dintr-o secvență de ribonucleotide. Un ribonucleotid este alcătuit dintr-o bază azotată, purinică (adenină sau guanină) sau pirimidinică (citozină sau uracil) – o D-riboză și un rest de acid fosforic. [19]

ARNO, fluviu în Italia cu 241 km lungime și 8.247 km² suprafața bazinului de recepție. Izvorăște din Apeninii Toscano-Emilieni (sub vârful Monte Falterona, 1.650 m altitudine), apoi se îndreaptă spre

vest, trece prin orașele Florența și Pisa și după zece kilometri se varsă în Marea Ligurică. Risc crescut la inundații, cu impact mare pentru orașele culturale de importanță mondială – Florența și Pisa. [25]

AROLIUM, (zool.) formațiune elastică în formă de ventuză întâlnită la insecte, situată pe ultimul articol tarsal, cu ajutorul căreia piciorul lor poate adera la substraturi lipsite de asperități. [62]

AROMAT, cu gust și miros plăcut, ex., fruct, preparat culinar. [50]

AROMĂ, emanație de substanțe plăcut mirositoare ce se află în boabele strugurilor sau în fructe (mere, pere, gutui, piersici etc.). [49]

AROMÂN, persoană care face parte dintr-o ramură a poporului român, vorbind dialectul aromân; arta populară a aromânilor se încadrează cu mici diferențe în arta populară românească. [67]

AROMORFOZĂ, (filogen.) morfoză în cursul evoluției filogenetice a unor grupe de organisme, care în lupta lor pentru existență dobândesc organe, funcțiuni și calități tot mai perfecționate, postându-le pe o treaptă filogenetică superioară. [50]

ARPAGIC, (agric.) bulbili de ceapă obținuți din sămânță, pentru replantarea în vederea continuării creșterii până la dimensiunea specifică (obișnuită) a bulbului. [72]

ARPEGIU, (cult.-art.) acorduri ale căror sunete nu se execută simultan, ci succesiv, de obicei de la cel de jos spre cel de sus. [67]

ARSEN (As), element chimic cu caracter semimetalic din grupa a V-a principală, având Z 33 și structura învelișului de electroni [Ar] 3d¹⁰4s²4p³. Este relativ puțin răspândit în natură, principalele minerale fiind: realgarul, As₄S₄, auripigmentul, As₂S₃, arsenopirita, FeAsS, nichelina, Ni₂As₂ etc. Se obține ușor prin reducerea trioxidului de arsen cu cărbune sau cu metale ușor oxidabile. As₄O₆ + 3C → 4 As + 3 CO₂; As₄O₆ + 6 Mg → 4 As + 6 MgO. În raport de monotropie, se disting două forme alotropice: As metalic, stabil în stare solidă la orice temperatură, și arsenul galben, instabil. As metalic este casant, sublimează la 633°C, vaporii fiind formați din molecule As₄. Prin încălzire, As arde cu flacără albastră, rezultând As₄O₆. Sub formă de pulbere, arde în clor, se combină cu sulful și cu multe metale. Unele combinații organice ale As se întrebuițesc în medicină. Intră în compoziția unor aliaje. [36] Deosebit de toxic, existent în cantități mici în atmosfera orașelor, constituind un factor poluant al acestora. În organism pătrunde prin procesul de respirație sau prin ingestia alimentelor poluate. Inhalat în cantități mari As este nociv, mai ales sub formă de compuși trivalenți ai tetraoxidului de arsenic (As₂O₃), cu efect toxic asupra protoplasmei, prin

inhibarea enzimelor ce conțin grupările SH. Contaminarea cu As se face, mai ales, din cauza poluării industriale, a aditivilor alimentari din hrana animalelor, a pesticidelor etc. [41]

ARSENAL, (milit.) întreprindere specializată în fabricarea sau repararea armamentului sau munițiilor, în cantități mari și de diverse tipuri. [31]

ARSENICISM, (med. u.) intoxicație cu arsenic. [60]

ARSURA AUREOLATĂ A FASOLEI, (fitopat.) bacterioză produsă de *Pseudomonas phaseolicola*. A fost semnalată pentru prima dată în anul 1926 de către W. H. Burkholder. Boala este răspândită în toate țările cultivate de fasole. La noi în țară, a fost semnalată, pentru prima dată, în anul 1962, de E. Rădulescu și colaboratorii. Plantele sunt atacate în toate fazele de dezvoltare. Pe cotiledoane, atacul se manifestă prin apariția de pete mici circulare sau de formă neregulată, brune-gălbui. Pe frunze, boala apare sub forma unor pete mici necrotice, unghiulare, hidrozante, ce nu depășesc 3 mm diametru și sunt înconjurate de o aureolă de culoare galben-verzuie. Aureola este provocată de toxina pe care bacteria o difuzează în țesuturi. Simptomele bolii sunt mai intense la temperaturi relativ scăzute de 17-21°C. Pe tulpini apar pete brun-roșcate, alungite și dispuse în lungul tulpinii. Pe păstăi, boala se manifestă prin pete brun-roșietice, cu aspect gras-uleios care determină contaminarea boabelor. Pe toate organele atacate ale plantei, în condiții de umiditate ridicată (peste 90%), apare exsudatul bacterian de culoare crem-argintiu, iar pe vreme secetoasă, în locul exsudatului, se semnalează existența unei pojghițe lucioase crem-argintie. *Măsurile de prevenire și combatere* constau în folosirea de soiuri rezistente la această boală, folosirea de semințe de fasole sănătoase, provenite din loturi semincere fără atac de bacterioză; tratamente la semințe pentru a diminua infecția primară cu streptomycină 0,2% pentru 2 ore. Un rol însemnat în combaterea bolii îl au măsurile fitosanitare, de agrotehnică și igienă culturală. Se recomandă ca fasolea seminceră să fie cultivată în culise de porumb, pe sole lungi, amplasate perpendicular pe direcția vântului dominant. Irigarea culturii semincere se efectuează prin rigole și nu prin aspersiune. Tratamente chimice foliare se fac cu zeamă bordeleză, oxiclurură de cupru, sulfat de cupru, oxid de cupru, sulfat de streptomycină și sulfat de dihidrostreptomycină. Se mai pot face în timpul vegetației două tratamente foliare înainte de înflorire și două tratamente după înflorire, cu Kocide 101 în concentrație de 0,2% sau Cuprox în concentrație de 0,3%. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoescu, 1986) [50]

ARSURA BACTERIANĂ A CRIZANTEMELOR, (fitopat.) boală produsă de *Erwinia carotovora* var. *chrysanthemi*. Determină pagube importante în

cultură. Plantele bolnave stagnează în creștere iar pe tulpini apar porțiuni hidrozate, de culoare cenușie. Măsurile de prevenire și combatere constau în: dezinfectia amestecului de pământ folosit la butășire; evitarea excesului de umiditate în sol; folosirea de butași sănătoși; evitarea fertilizării în exces cu îngrășăminte pe bază de azot; evitarea terenurilor depresionare și grele; respectarea unui asolament de 3-4 ani. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoescu, 1988) [71]

ARSURA BACTERIANĂ A FRUNZELOR DE CĂPȘUN, (fitopat.) bacterioză produsă de *Xanthomonas fragariae*. Pe frunze apar pete unghiulare neregulate de 1-4 mm, delimitate de nervurile secundare. Țesuturile atacate au un aspect umed, translucid și se brunifică. La umiditate ridicată pe fața inferioară a frunzei are loc o scurgere (exsudat bacterian). În dreptul leziunilor de pe partea superioară a frunzelor are loc o ușoară clorozare. În cele din urmă leziunile confluează. Agentul patogen se transmite de la un an la altul prin frunzele infectate căzute la sol și neîndepărtate la timp. Boala se combate prin folosirea, la plantare, de material sănătos. [50]

ARSURA BACTERIANĂ A FRUNZELOR DE GLADIOLE, (fitopat.) bacterioză produsă de *Xanthomonas gummisudans*. Boala se manifestă prin apariția de pete înguste, orizontale, hidrozante, de culoare verde închis, care mai târziu devin brune, în formă de pătrat sau dreptunghi. Petele se pot extinde pe întreaga frunză, în special la cele tinere. Cel mai adesea ocupă partea centrală a frunzei. Cu timpul petele devin translucide. Exsudatul este de culoare albă, foarte subțire sau de consistență vâscoasă. Măsurile de prevenire și combatere constau în strângerea și arderea frunzelor atacate; evitarea irigării prin aspersie; evitarea amplasării culturilor pe soluri slab drenate; rotația culturii. La apariția atacului se fac tratamente foliare cu unul din produsele: Dithane M 45 în concentrație de 0,2%, hidroxid de cupru (21-25% ș.a.) în concentrație de 0,3-0,4%. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoescu, 1988) [71]

ARSURA BACTERIANĂ A FRUNZELOR DE SFECLĂ, (fitopat.) bacterioză produsă de *Pseudomonas apiata*. Sunt atacate plântuțele imediat după răsărire, până în stadiul de 4-6 perechi de frunze, pe care apar pete de diferite mărimi și forme. Petele sunt brun-negrice, înconjurate de o zonă mai închisă la culoare. Pe nervuri și pețiol petele sunt alungite. De obicei petele apar la marginea frunzelor care se necrozează. Boala izbucnește brusc după perioada de ploii repezi și reci. Plantele atacate sunt întârziate în creștere cu cca 2-3 săptămâni. Combaterea se face prin măsuri de respectare a asolamentului și de igienă culturală; să se evite

efectuarea lucrărilor de întreținere în perioada când organele plantelor sunt ude (rouă, ploaie, irigare). Nu trebuie să se depășească doza de îngrășămintă, deoarece creează condiții optime pentru dezvoltarea bolii. Crearea și introducerea în cultură a unor soiuri rezistente. (V. Ciocchia, A. Codrescu, L. Dumitraș, 1980) [50]

ARSURA BACTERIANĂ A GERBEREI, (fitopat.) bacterioză produsă de *Pseudomonas cichorii*. Întâlnită mai ales în S.U.A. unde, din cauza pătării severe a frunzelor, a limitat producția de flori. Atacul se manifestă pe aparatul foliar, iar simptomele variază de la pete mici circulare la cele cu aspect neregulat. Culoarea lor este brună până la negru, cu sau fără formare de cercuri concentrice. La atac puternic brunificarea se extinde de la marginea frunzei către mijlocul nervurilor. Combaterea se face prin dezinfectia amestecului de pământ pe cale termică sau chimică; dezinfectia echipamentului de utilaje folosite la butășire; menținerea unei temperaturi corespunzătoare pentru culturile din sere; evitarea unei densități exagerate a culturii; evitarea fertilizărilor exagerate cu îngrășămintă pe bază de azot. Preventiv, în perioada de vegetație, se aplică tratamente foliare cu sulfat tribazic de cupru în concentrație de 0,4-0,5%, Dithane M-45 în concentrație de 0,2%, Agrimycin 100 în concentrație de 0,2-0,3%. Asolament de 3-4 ani. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]

ARSURA BACTERIANĂ A MAZARII, (fitopat.) bacterioză produsă de *Pseudomonas pisi*. Boala se manifestă pe frunze, tulpini, păstăi și boabe. Pe frunze apar pete mici, în diametru de 1-6 mm, colțuroase, hidrozante, la început galbene-cafenii, iar mai târziu brune. Pe tulpini apar pete alungite, cu aspect apos, de culoare verde-măslinie până la brună. Petele apar mai frecvent la locul de inserție a pețiolului cu frunza. Prevenirea și combaterea se fac printr-un asolament rațional și utilizarea de semințe sănătoase, tratarea termică a semințelor. Tratamentul se face cu unul din produsele Dithane M 45 în concentrație de 0,2%, Vandozeb 0,2%, Turdacupral 0,5%. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1986) [50]

ARSURA BACTERIANĂ A MICȘUNELELOR, (fitopat.) bacterioză produsă de *Xanthomonas incanae*. Atacă plantele în toate fazele de dezvoltare instalându-se în vasele conducătoare unde provoacă îngălbenirea și brunificarea lor. Plantele tinere se ofilesc, tulpina se îngălbenește și putrezește. Când atacul apare la plantele mature frunzele bazale se îngălbenesc și cad, iar pe tulpină și ramurile ei apar leziuni adânci de culoare brun-închis din care se scurge un exsudat bacterian de culoare galbenă. Măsurile de prevenire și combatere constau în tratarea semințelor cu apă caldă la 53-55°C, timp de 10

minute, urmată de trecerea lor în apă rece după care se așază la uscat. În cultura forțată se va face dezinfectia amestecului de pământ pe cale termică sau chimică. În timpul perioadei de vegetație se fac tratamente foliare cu Mancozeb 0,2%. Se aplică asolamentul de 3 ani. [50]

ARSURA BACTERIANĂ A PĂSTĂRNACULUI, (fitopat.) bacterioză produsă de *Pseudomonas marginalis*, *P. viridiflava*. Atacul se manifestă pe frunze și rădăcini. Pe frunze apar leziuni brune, circulare care se extind, cuprinzând întreaga frunză. În majoritatea cazurilor cele două bacterii produc putregaiul pețiolului. Rădăcina se brunifică numai sub acțiunea bacteriei *pseudomonas marginalis*. Prevenirea și combaterea constau în respectarea măsurilor de igienă culturală. Plantele bolnave pot fi îndepărtate din cultură. O atenție deosebită se acordă loturilor semincere. Se combat afidele care favorizează pătrunderea bacteriilor în plantă. Se recomandă aplicarea unui asolament de 3-4 ani. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1986) [50]

ARSURA BACTERIANĂ A RĂSADURILOR DE GURA LEULUI, (fitopat.) bacterioză produsă de *Pseudomonas antirrhini*. Atacul se manifestă prin apariția pe frunze a unor pete mici, de culoare brună, cu centrul alb-cenușiu și cu un halou verde. Mai târziu petele cresc în diametru, devin ușor adâncite, brune, înconjurate de o zonă brun-închis. Boala evoluează foarte rapid la temperatură și umiditate atmosferică ridicată. Măsurile de prevenire și combatere constau în folosirea numai de semințe libere de bacterioză; controlul periodic pentru a depista și îndepărta plantele bolnave din cultură. În perioada de vegetație se fac tratamente foliare cu sulfat de streptomicină la interval de 10 zile. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]

ARSURA BACTERIANĂ COMUNĂ A PĂRULUI, (fitopat.) bacterioză produsă de *Pseudomonas syringae*. Boala se manifestă la păr și măr. Frunzelor atacate li se înnegresc nervurile, iar între nervuri apar pete brune mari. Frunzele afectate se usucă și rămân pe pom. Florile infectate și mugurii infectați se brunifică. Pe fructe apar pete circulare, ușor scufundate, verde intens la început, apoi brun închis. Atacul se manifestă și în depozite. Lăstarii afectați prezintă striuri brune și se îndoie la vârf. Pe ramurile bătrâne și pe tulpini apar leziuni întinse, sclerozate, ușor cufundate. Combaterea constă în tăierea și arderea ramurilor atacate. În pepinieră se fac stropiri cu sulfat de cupru 1% la sfârșitul lunii octombrie – începutul lunii noiembrie. Livezile se tratează cu zeamă bordeleză 1% sau Turdacupral 1%. Tratamentul se face la începutul căderii frunzelor și primăvara la dezmgurit. (N. Minoiu, 1987) [50]

ARSURA COMUNĂ A FASOLEI, (fitopat.) bacterioză produsă de *Xanthomonas phaseoli*. Este una dintre cele mai răspândite boli. Această bacterie patogenă a fost descrisă pentru prima dată, în anul 1897, de Smith. Atacul produs de această bacterie poate fi deosebit de puternic, determinând scăderea substanțială a recoltei. Boala se manifestă pe toate organele aeriene. Primele simptome apar pe cotiledoane sub forma unor pete circulare sau neregulate, puțin adâncite și de culoare brună. Mai târziu, sunt atacate frunzele pe care apar pete mici translucide, hidrozante, verzui, cu exsudat pe vreme umedă. O dată cu extinderea petelor, țesuturile din dreptul lor se usucă, se brunifică și sunt delimitate de o margine galbenă cu lățimea de 2-5 mm. Pe păstăi, atacul se manifestă prin pete mici care se extind în forme neregulate, având culoare verde-închis și sunt hidrozante. Cu timpul, țesuturile din dreptul petelor se usucă, iar în jurul acestora se formează o margine roșie difuză. Petele pot fi izolate sau confluențe. Atacul acestei bacterii trece și la boabe, care pot fi infectate. Semințele din păstăile puternic atacate rămân mici, șiștave și de culoare galbenă. *Măsuri de prevenire și combatere*. Constau în folosirea de soiuri rezistente; loturile semincere să se amplaseze în culise de porumb, pe sole lungi, amplasate perpendicular pe direcția vântului dominant pentru a reduce răspândirea agentului patogen în cultură; irigarea culturii să se facă numai prin rigole, evitându-se aspersia. Tratamente chimice se pot face cu unul din următoarele produse: Copper Sandor în concentrație de 0,5%, Curzante plus T în concentrație de 0,25%, hidroxid de cupru (15%) în concentrație de 1-1,2%, I.A.M.N. - 4A în concentrație de 0,1% Kocide 101 în concentrație de 0,5%. Primul tratament se aplică la stadiul de 1-2 frunze adevărate, al doilea tratament se face înainte de înflorire, iar al treilea tratament după formarea păstăilor. Pentru loturile semincere, tratamentele foliare se aplică în continuare, la intervale de 8-10 zile. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoianescu, 1986) [50]

ARSURA COMUNĂ FUSCANS A FASOLEI, (fitopat.) bacterioză produsă de *Xanthomonas phaseoli* var. *fuscans*. A fost semnalată, pentru prima dată, în anul 1930 în Elveția, de către W. H. Burkholder. Această boală se întâlnește la noi în sudul țării, în centrul Moldovei și în centrul Transilvaniei (V. Severin, 1967). Atacul se manifestă pe toate organele aeriene ale plantei. Simptomele sunt asemănătoare cu cele de la arsura comună. *Măsurile de prevenire și combatere* sunt aceleași ca la arsura comună a fasolei. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoianescu, 1986) [50]

ARSURA INULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Olpidiaster radialis*. Determină pagube, mai ales în regiunile cu umiditate multă și pe soluri care favorizează menținerea umidității, pe o perioadă mai lungă. Boala se manifestă după 15-18 zile de la semănat. Apar vetre circulare în care plantele sunt îngălbenite, ofilite, având frunzele bazale și cotiledoanele îngălbenite și apoi brunificate. Tulpina rămâne scurtă; rădăcinile se veștejesc și pot putrezi. Plantele atacate se usucă, se înnegresc și au aspectul de ars. Prevenirea și combaterea se fac prin măsuri de igienă culturală. Plantele atacate se smulg, se îndepărtează din cultură și se distrug prin ardere. Această acțiune se aplică imediat ce au apărut primele semne de boală. Combaterea se face prin aplicarea amendamentelor cu calciu în cantitate de 2.500 kg/ha. (L. Dumitraș, T. Șesan, 1988) [50]

ARSURA MARGINALĂ A FRUNZELOR DE SALATĂ, (fitopat.) bacterioză produsă de *Pseudomonas marginalis*. Boala se manifestă prin apariția unor pete pe frunze, în diametru de 0,5-1,5 cm, galbene-roșiatice la început, iar mai târziu devin brune sau negre, producând în final arsura frunzelor. Măsurile de prevenire și combatere constau în măsuri de igienă culturală, irigarea prin brazdă și nu prin aspersiune, folosirea de soiuri rezistente la atacul produs de această bacterie. La culturile protejate se recomandă o bună ventilație, realizarea unui drenaj bun și rotația culturilor. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoianescu, 1986) [50]

ARSURA OREZULUI (*Piricularia oryzae*), (fitopat.) micoză. Este o boală gravă. Sunt atacate frunzele, tulpinile și inflorescența (paniculul). Pe frunze apar pete alungite în direcția nervurilor, de culoare cenușie, delimitată de o margine brună închisă. De obicei sunt mai numeroase către vârful limbului. Frunzele bolnave se usucă începând de la vârf. Pe tulpini, în dreptul nodurilor, apar necroze ale țesuturilor sub forma unor inele brune-negricioase, unde tulpina se sugrumă, se îndoaie și se rupe. Apariția bolii este stimulată de excesul de azot din sol și excesul de umiditate. Măsurile de prevenire și combatere constau din semănatul și repicatul mai devreme, pentru ca orezul să fructifice înainte de apariția bolii; evitarea îngrășării exagerate a solului cu azot; evitarea inundării pe o perioadă prea îndelungată; folosirea de soiuri rezistente; în cazul apariției bolii se retrage apa din parcela respectivă și se aplică îngrășăminte fosfatice (superfosfat). (O. Săvulescu, 1967) [50]

ARSURA RAMURILOR LA AFIN, (fitopat.) micoză produsă de ciuperca *Phomopsis* sp. și întâlnită frecvent pe tufe slăbite, existente în plantații prost întreținute și cu fertilizare excesivă sau fără

fertilizare, cu exces de apă sau lipsă de apă. Boala se manifestă prin pete roșiatice până la 1 cm diametru. Apar pe ramurile scurte, de unde se extind pe celelalte. Frunzișul ramurilor atacate se ofilește și devine brun. Rezistența la ger a tufelor este scăzută. Combaterea constă în excluderea factorilor care favorizează apariția bolii (excesul de apă, seceta, fertilizarea excesivă, lipsa de fertilizare), tăierea ramurilor infectate și arderea lor, stropiri cu zeamă sulfocalcică 10%. Stropirile se fac în perioada de repaus. [50]

ARSURA RĂSADULUI DE TUTUN (*Olpidiaster radialis*), (fitopat.) micoză întâlnită în răsadnițe. Atacă cotiledoanele plantelor abia răsărite care se zbârcesc și se colorează în cenușiu. Tulpinițele și rădăcinile se subțiază mult, devin cenușii și se descompun. Dacă boala apare mai târziu, când plantele au format primele frunze adevărate, acestea rezistă în vegetație, dar sunt ofilite și clorozate. Prevenirea și combaterea constau în dezinfectarea solului pe cale termică la 120° C timp de 30 minute, la presiunea de minimum o atmosferă. Aceasta se completează prin dezinfectia cu formalină în concentrație de 0,5%. Aerisirea răsadnițelor, pentru evitarea excesului de umiditate. Îndepărtarea și distrugerea prin ardere a plantelor bolnave și dezinfectarea suprafețelor rămase goale. (L. Dumitraș, T. Șesan, 1988) [50]

ARSURĂ¹, (med. u.) leziune alterativă a tegumentelor sau mucoaselor, provocată de agenți externi, fizici sau chimici, care produc coagularea proteinelor și pun în libertate proteaze cu acțiune litică asupra hematiilor, apărând ca urmare fenomene nervoase și stare de intoxicație. Leziunile sunt de patru grade: gradul I (a. superficială) – hiperemie; gradul al II-lea (a. intermediară) – flictene cu lichid transparent sau opalin; gradul al III-lea (a. profundă) – necroză și escară; gradul al IV-lea – carbonizare. [60]

ARSURĂ², (fitopat.) simptom al bolilor plantelor, caracterizat prin necrozarea țesuturilor organelor aeriene sub acțiunea unui patogen, a factorilor climatici sau poluanți. Popular, arsurii i se spune *mană*, ex., arsura fasolei, arsura pomilor fructiferi. [61]

ARTĂ, modalitate de reflectare a realității sub formă de imagini artistice care, de regulă, au sens etic, forță emoțională și funcție cultural-educativă. Formele de activitate artistică sunt: literatura, muzica, pictura, sculptura, artele grafice, arhitectura și artele interpretative (dans, teatru, cinematografie). [32]

ARTĂ POPULARĂ, una din componentele de bază ale artei românești, reprezentând o formă a conștiinței sociale. [67]

ARTEFACT, (psih.) aspect al datelor înregistrate în timpul unei experiențe sau observații obținute în urma

tratării lor, care decurge dintr-un factor necontrolat ce a scăpat atenției cercetătorului. [28]

ARTEMIA SALINA, (zool.) crustaceu inferior, care trăiește în apele hipersaline. Corpul este alungit, subțire, divizat în segmente, transparent, de 8-16 mm lungime. Are 11 perechi de picioare dispuse latero-ventral. Abdomenul este format din opt segmente. Coloritul corpului este gălbui, cu o nuanță roz. Produce ouă sferice care sunt conservate prin uscarea și se folosesc alături de nauplii ca hrană pentru puietul de pește sau pentru hrănirea peștilor de acvariu. [10]

ARTEMIZA, zeitate păgână, numită la romani Diana. În mitologia greacă era zeița vânătorii și sora zeului Apollo, fiind socotită simbolul fertilității. [63]

ARTERE, (anat.) vase sanguine care pleacă de la inimă și se împart, în funcție de mărimea lor și de predominanța țesutului elastic sau muscular în : artere de tip elastic (mari), artere de tip muscular (medii) și arteriole (mici). [21]

ARTERIOSCLEROZĂ, (med. u.) proces de îngroșare și pierdere a elasticității pereților vaselor arteriale, datorat unei fibrozări care interesează arteriolele și arterele mici sau mijlocii care înglobează în structura lor plăci ateromatoase. Ea poate fi: *medială* – boala Mönckeberg; *reumatismală* – formă de a. consecutivă proceselor inflamatorii și distrofice ale arterelor, din cursul bolii reumatismale; *senilă* – a. consecutivă tulburărilor metabolice ale vârstei înaintate. [60] Pentru prevenire se poate folosi: anason, anghinare, arnică, căpșun, ceapă, cireș, coacăze negre, coada calului, coriandru, crețioară, fasole, frag, fumăriță, grâu, hamei, lămâie, măceș, mărar, măr, mesteacăn, muștar, nuc (frunze), păducel, păpădie, pătlăgele roșii, praz, prune, rostopască, rozmarin, salvie, săpunăriță, secară, soia, soc, struguri, tei, troscot, usturoi, vâsc etc. [50]

ARTERITĂ, (med. u.) boală inflamatorie a peretelui arterial. Leziunile pot predomina pe intimă (endarterită), pe adventice (periarterită) sau pot interesa toate tunicile (panarterită). Există: a. acută, deformantă, diseminată, gomoasă, hiperplastică, sifilitică, temporală, tuberculoasă, verucoasă. [60] În acest scop se pot folosi: afine, cătină albă, coacăz negru, coada racului, ghimpe, grâu încolțit, pătrunjel, ridiche neagră și roșie, salvie, sulfină, varză, vâsc. [50]

ARTHUR'S PASS, parc național din Noua Zeelandă (Insula de Sud, districtele provinciale Westland și Canterbury). Suprafața, 98.371 ha (1929). Parcul reprezintă un sector al Alpilor Sudici, cărora le aparține și trecătoarea Arthur (925 m). Aici se întâlnesc ghetari, cascade mari și izvoarele râurilor Waimacariri și Otira. Vegetația este reprezentată de păduri de fag și păduri de amestec, de tip umed, având în componență specii subtropicale: *Dacrydium*,

Libocedrus, *Metrosideros*, *Podocarpus*, urmate altitudinal de flora tipică alpină. Dintre păsări se remarcă papagalul kea (*Nestor notabilis*) și pasărea kiwi (*Apterix haastii*). Aici au fost aclimatizați cerbul (*Cervus elaphus*) și cerbul axis (*Axis axis*). [50]

ARTICULATA, (zool.) grup sistematic cu rang de diviziune care cuprinde animale nevertebrate eucelomate (arhicelomate), cu metamerie variabilă (polimere și tritomere). Segmentarea externă corespunde celei interne. Fiecare metamer are o pereche de saci celomici, o pereche de nefridii, o pereche de ganglioni nervoși și o pereche de apendice. Cuprinde încrângăturile: *Annelida*, *Onychophora*, *Tardigrada*, *Linguatulida* și *Arthropoda*. [50]

ARTICULAȚIE¹, (ind.) legătură mecanică între două sau mai multe corpuri solide, care permite rotația lor relativă în jurul uneia sau a două axe sau în jurul unui punct. [13]

ARTICULAȚIE², (biol.) acțiunea de a se articula și rezultatul ei, prin încheietură, nod. **1.** La plante, tulpini cu noduri distanțate și internoduri lungi, ex., culmul, calamusul, scapul etc., sau locul de inserție a unui organ pe altul, ex., a frunzei pe tulpină. **2.** La animale, dintre nevertebrate, legătura mobilă a segmentelor la artropode, iar la vertebrate – legătura mobilă, semimobilă sau fixă dintre două sau mai multe oase. [50]

ARTIFICIER, (milit.) specialist în păstrarea, transportul, manipularea și întrebuințarea explozivilor și a mijloacelor pirotehnice necesare pentru amorsarea acestora (capse, fitiluri) sau în manipularea, echiparea completă, întreținerea, repararea, delaborarea și distrugerea muniției, precum și în fabricarea artițiilor. [31]

ARTIFICII, proiectile de formă specială, prevăzute cu o încărcătură pirotehnică producând, la spargere în aer, efecte variate de lumină și culori. [31]

ARTILERIE, (milit.) **1.** Armă din compunerea forțelor armate constituită din subunități, unități și mari unități de tunuri, obuziere, aruncătoare, autotunuri și rachete antitanc dirijate, având ca misiune generală nimicirea sau neutralizarea personalului, armamentului și mijloacelor tehnice de luptă ale inamicului, descoperite sau protejate prin lucrări genistice. **2.** Totalitatea pieselor (gurile de foc) și instalațiilor care servesc la aruncarea de proiectile (bombe) la diferite distanțe, inclusiv aparatura specializată, folosită în scopul executării tragerii și conducerii focului. [31]

ARTIODACTYLA, (zool.) mamifere unghulate la care axa membrilor trece printre degetele III și IV; porci, hipopotami, oi, vaci, cerbi etc. Au 2 sau 4 degete învelite în copite. Posedă corne caduce (cerbi) sau

necaduce (ovine, bovine). Incisivii superiori sunt reduși ca număr sau total absenți. Stomacul este simplu, unicameral (porcine) sau compartimentat (bovine, ovine). [37]

ARTIST, (cult.-art.) muzician interpret (instrumentist sau cântăreț) care reproduce muzică scrisă. [67]

ARTIST LIRIC, (cult.-art.) cântăreț; termen aplicat de obicei cântăreților instruiți care au urmat o școală specială de canto. [67]

ARTRITĂ, (med. u.) inflamație articulară cu etiologie complexă, uneori traumatică sau metabolică dar mai frecvent infecțioasă. Leziunea poate fi localizată doar la nivelul membranei sinoviale (sinovită), însă adesea afectează toate componentele anatomice ale articulației, inclusiv țesuturile periarticulare (periartrite). [33] Pentru combatere se pot folosi: anason, bătrâniș, brustur dulce, bujor, cartof, cimbrisor, cozi și fructe de cireș, ciuboțica cucului, dovlecel, fasole, frasin, măr, pătlăgele roșii, pătrunjel, porumb, praz, ridiche neagră și roșie, sparanghel, salată, săpunăriță, sfeclă roșie, șofran, țelină, untul-pământului, usturoi, urzică. [50]

ARTROPATIE, (med. vet.) termen general folosit pentru desemnarea oricărui tip de leziune articulară (distrofică, degenerativă, inflamatorie sau de natură circulatorie). [33]

ARTROPODE (*Arthropoda*), (zool.) încrângătură cu cel mai mare specii de animale nevertebrate: 1.500.000-2.000.000 prezente în mediile acvatic, terestru, aerian, endo și ectoparazite. Include insectele, crustaceele, miriapodele și cheliceratele. Caracteristica cea mai evidentă a grupului este exoscheletul chitinizat (de care se prinde musculatura) și apendicele ambuloare prevăzute cu articulații. Reprezintă un grup unitar. Au simetrie bilaterală. Corpul este metamerizat, acoperit cu o cuticulă chitinoasă și cu apendice articulate. Este diferențiat în cap, torace și abdomen și este caracteristic insectelor. La crustacei, capul și toracele se contopesc și formează cefalotoracele, iar la acarieni segmentația se șterge. Sunt răspândite pe tot Globul. Se clasifică în trei subîncrângături: *Trilobitomorpha*, *Chelicerata*, *Mandibulata*. (L. Solomon, 1983) [50]

ARTROSPOR, (micol.) spor format din septarea și apoi fragmentarea hifelor sporogene sau a conidioforilor, formând lanțuri simple sau ramificate, ex., ciupercile *Geotrichum candidum*, *Chalara elegans*. [61]

ARTROZĂ, (med. u.) afecțiune articulară cu evoluție cronică, intrând în cadrul reumatismului cronic degenerativ; se caracterizează prin deformarea extremităților osoase, neregularitatea conturilor articulare, îngustarea spațiului articular și formarea de osteofite. [60]

- ARTAR** (*Acer platanoides*), (bot.) arbore ornamental cu tulpină dreaptă, înaltă de 25 m, coroană deasă, ovoidală; frunze cu limbul palmat-lobat (5 lobi acumițați), verde lucios vara și galben toamna; fructe disamare cu aripioarele în unghi obtuz. Varietăți: *A. p. variegatum*, frunze pătate cu alb; *A. p. rubrum* la care frunzele se înroșesc toamna; *A. p. globosum*, care are coroană globuloasă. Rezistă la amplitudini mari de temperatură și la factorii nocivi din atmosferă. Vegetează bine la lumină și semiumbă, pe soluri fertile și revene. Se înmulțește prin semințe, însămânțarea făcându-se toamna sau primăvara. Varietățile horticoale se înmulțesc prin marcotaj și altoire. Se folosește ca arbore de aliniament, în masive, grupuri și solitar. [50]
- ARVICOL**, (zool.) califică un organism animal sau vegetal care trăiește în cadrul câmpurilor cultivate. [3]
- ASALT**, (milit.) 1. Atac de la mică distanță, impetuos, asupra unei localități sau poziții fortificate în scopul înfrângerii rezistenței inamicului și cuceririi obiectivului. 2. Atac direct care urmărește înfrângerea inamicului prin lupta corp la corp. [31]
- ASALTUL DE IDEI** (*Brainstorming*), (ped.) metodă didactică, proiectată ca variantă a dezbaterii, aplicabilă îndeosebi în învățământul superior, care urmărește realizarea unei dezbateri în cadrul unui grup de persoane, clase de elevi, pe baza unor întrebări-problemă emise de către cadrul didactic. Metoda presupune două etape: etapa lansării individuale a ideilor și etapa aprecierii finale a ideilor și valorifică procedeul didactic al „evaluării amânate”, cuprinzând secvențele: lansarea problemei pentru activarea tuturor membrilor grupului; stimularea participanților în vederea emiterii cât mai multor idei; sintetizarea și consemnarea tuturor ideilor emise de către participanți. Metoda presupune utilizarea unor mijloace didactice speciale (video, dischetă, casetofon, calculator) ș.a. [16]
- ASAMBLA** (a), a fixa, a reuni, a îmbina două sau mai multe piese, mecanisme ale unui sistem. [13]
- ASAMBLAJ**, (pedol.) 1. termen din micromorfologia solului reprezentând aranjamentul spațial al constituenților solului în funcție de mărimea, forma și gruparea grăunților simpli sau complecși și a golurilor de împachetare; 2. termen din geografia solurilor care se referă la aranjamentul spațial al constituenților învelișului de sol, exprimat prin configurație, complexitate, contrast și heterogenitatea învelișului de sol. [29]
- ASANARE**¹, (prot. med.) ansamblul măsurilor și tehnicilor de colectare, evacuare, stocare și tratare a deșeurilor solide și lichide în scopul prevenirii apariției maladiilor în cadrul unei comunități, respectiv al creării unor condiții de mediu favorabile sănătății. [3]
- ASANARE**², 1. (agric.) Înlăturarea surplusului de apă de pe un teritoriu prin lucrări hidrotehnice. 2. (ec.-fin.) Lichidarea unei stări negative a unui proces negativ sau a unui fenomen cu caracter negativ din economie. [1]
- ASANARE PISCICOLĂ**, (pisc.) amenajarea și inundarea unei văi neproductive, insalubre, cu apă favorabilă creșterii peștilor, urmată de popularea cu pești. [10]
- ASAPHALLEN**, Joel (1838-1921), ornitolog și sistematician american. Valoros cercetător, mai ales în domeniul regulilor de nomenclatură zoologică și ecologică a păsărilor. Arată rolul climei asupra ciocului și lungimii aripilor la păsări, stabilind așa-numita „regulă Allen”. [46]
- ASCARIDIOZĂ**, (med. u.) boală parazitară, mai frecventă la copii, determinată de infestarea cu ascarizi; se prezintă uneori asimptomatic, dar de cele mai multe ori se însoțește de tulburări digestive și nervoase. [60]
- ASCĂ**, (micol.) meiosporange caracteristic ascomicetelor. Este o celulă producătoare de spori interni, în care are loc fuziunea nucleilor haploizi masculin și feminin (cariogamie), diviziunea meiotică urmată (de regulă) de una mitotică și formarea a 8 celule germinative haploide numite ascospori (care sunt meiospori). [69]
- ASCENDENT**, urcător, care urcă sau care se dezvoltă progresiv. 1. (bot.) La plante, tulpină la bază orizontală, după care ia o poziție verticală, ca la saschiu (*Vinca minor*), șopârliță (*Veronica serpyllifolia*). 2. (genet.) În linie dreaptă dintr-o generație anterioară. [50]
- ASCENDENȚĂ**, (soc.) 1. Raport de rudenie între o persoană și ascendenții ei. 2. Caracterizează indivizii care caută, valorifică și ating puterea, prestigiul în viața socială și în interiorul grupurilor cărora le aparțin. Ei dau dovadă de inițiativă, siguranță și încredere în sine în aceleași situații. [28]
- ASCENSIUNE CAPILARA**, (ecol.) expresie valorică a ascensiunii unui lichid într-un tub capilar sau, în cazul unei coloane verticale de sol poros, valoarea care indică ascensiunea apei sub acțiunea capilarității deasupra pânzei freatice. [3]
- ASCENSIUNEA DREAPTĂ** (α), (astr.) unghiul format de planul cercului orar al punctului vernal și planul cercului orar al stelei. [12]
- ASCENSIUNEA PANAȘULUI**, (ecol.) diferența dintre nivelul punctului de emisie și nivelul la care se ridică poluanții sub acțiunea unui gradient termic sau sub acțiunea energiei lor cinetice. [3]

ASCIDIACEA, (zool.) ascidii, animale marine, fixate de substrat ca adulți. Pot fi solitare sau coloniale. Larva este liberă, cu aspect de mormoloc. Tot animalul este inclus într-o tunică, compusă dintr-un material asemănător celulozei. [57]

ASCII, (inform.) acronim pentru *American Standard Code for Information Interchange*. O schemă de codificare care atribuie valori numerice literelor, numerelor, semnelor de punctuație și altor caractere. Prin standardizarea valorilor numerice date acestor caractere, ASCII permite calculatoarelor și programelor să schimbe informații între ele. [6]

ASCITĂ, (med. u. și vet.) acumulare de lichid în cavitatea peritoneală, având drept cauză insuficiența renală, cardiacă sau ciroza hepatică. Termenul este sinonim cu cel de *hidroperitoneu*. [33]

ASCLEPIADACEE (*Asclepiadaceae*), (bot.) familie care cuprinde 200 de genuri cu cca 2.000 de specii de plante dicotiledonate erbacee, arbustive, liane suculente, rareori arborescente, răspândite în zonele calde ale globului, mai ales tropicale, puține în zonele temperate. Frunze întregi, opuse, fără stipele. Flori bisexuate (hermafrodite), pentamere, actinomorfe; caliciul dialisepal (sepale libere); corola gamopetală (petale unite); androceul din stamine sesile, libere sau apropiate de stigmat, formând un gimnostemiu, cu polen în tetrade sau în polinii; gineceul, cu ovar superior format din 2 carpele libere la bază, uniloculare și cu numeroase ovule. Formula florală: $\zeta * K_5 [C_{(5)} A_5] G_2$. Fructe folicule. Semințe păroase la vârf. Flora României conține 7 specii ce aparțin la 4 genuri grupate în 2 subfamilii: Sfam. *Periplocoideae*; *Periploca*; Sfam. *Asclepiadoideae*: *Asclepias*, $x = 11$; *Cynanchum*, $x = 9$; *Vincetoxicum*, $x = 11$. [50]

ASCOCARP, (micol.) sin. *ascofruct*, *ascoma*, corpuri de fructificație caracteristice ascomicetelor, producătoare de asce cu ascospori. Pot fi tari, cărbunoase sau cămoase, închise sau deschise. Pe baza caracterelor morfo-anatomice au fost descrise 4 tipuri de **a.**: *cleistotecii*, *peritecii*, *apotecii* și *ascostrome*. **A.** lipsește la ascomicetele inferioare (archiascomicete). [69]

ASCOCHITOZA BAMELOR, (fitopat.) micoză produsă de *Ascochyta abelmoschi*. Boală semnalată pentru prima dată în S.U.A. de către Harter în anul 1918, iar în România de către Târcomnicu în 1957. Atacul se manifestă pe fructe și mai rar pe tulpini. Pe fructele tinere apar pete de formă ovală, de culoare brună și înconjurate de o zonă brun închis. Din exteriorul fructului agentul patogen trece în interiorul fructului și ajunge în sămânță pe care o infectează. În condiții favorabile sunt atacate și tulpinile. În lungul lor apar pete oval alungite. Măsurile de prevenire și

combatere constau în strângerea și distrugerea resturilor vegetale după recoltare, arătura adâncă de toamnă, rotația culturilor pe 3-4 ani, folosirea de sămânță sănătoasă. În culturile semincere se aplică tratamente cu fungicide sistemice: Benlate, Benagro, Fundazol, Topsin-M, Metoben, Bavistin sau Derosal în concentrație de 0,1%. Fungicidele de contact care pot fi utilizate sunt: Mycodifol în concentrație de 0,2%, Difolatan în concentrație de 0,2%, Dithane M-45 în concentrație de 0,2% sau Nemispor în concentrație de 0,2%. Dau rezultate bune dacă tratamentele se efectuează preventiv. [50]

ASCOCHITOZĂ, (fitopat.) boală a plantelor produsă de ciupercile din genul *Ascochyta*, care se manifestă prin pete brune de diferite forme și mărimi pe frunze, tulpini, fructe și semințe. Ex., **a.** mazărei. [61]

ASCOFOR, (micol.) hifă generatoare și purtătoare de asce. [69]

ASCOGENĂ, (micol.) hifă, celulă dicariotică producătoare de asce cu ascospori, în urma proceselor de cariogamie și de meioză. [69]

ASCOGON, (micol.) organul reproducător (gametangele) feminin al ascomicetelor. El este format dintr-o celulă globuloasă care posedă (de regulă) mai mulți nuclei haploizi. De celula gametangială este atașată o celulă sub formă de cârlig numită trihogin, cu rol important în fecundație, realizând conexiunea între anteridie și ascogon. [69]

ASCOMA → **ASCOCARP**

ASCOMYCOTA, (micol.) reprezintă unul din filurile de ciuperci superioare în care sunt încadrate specii producătoare de asce cu ascospori, în urma unui proces de fecundație care este, de regulă, o gametangiogamie (fuziunea dintre gametangele feminin – ascogon cu gametangele masculin – anteridie). Uneori fecundația are loc între un ascogon și un spor cu funcție de gamet numit spermatie sau microconidie. La **a.** inferioare, aparatul vegetativ este unicelular (un dermatoplast) care se multiplică prin înmugurire (ex., drojdia de bere, *Saccharomyces cerevisiae*) sau prin fisiune binară (ex., *Schizosaccharomyces pombe*). La toate celelalte **a.**, aparatul vegetativ este un miceliu septat, format din celule uninucleate, haploide. La aceste **a.** miceliene (filamentoase) se diferențiază corpuri sporifere (ascocarp) producătoare de asce cu ascospori. Au fost descrise peste 30.000 de specii de **a.** saprofite sau simbiote (biotrofe – parazite sau mutualiste – trăind în intimă asociație cu algele verzi sau cianobacterii formând lichenii). Boli, precum bășicarea frunzelor, cornul secarei, putregaiul fructelor sunt determinate de **a.** parazite: *Taphrina*, *Claviceps*, respectiv *Monilia*. Tot în **a.** este încadrat și mucegaiul verde-albăstrui (*Penicillium notatum*), producător al

- antibioticului cunoscut sub numele de penicilină. Delicioasele ciuperci cunoscute sub numele de sbârciog (*Morchella esculenta*) și trufele (*Tuber aestivum*, *T. melanosporum*) sunt tot **a**. Majoritatea lichenilor au în structura talului lor o specie de **a**. [69]
- ASCOSPOR**, (micol.) meiospor care se diferențiază în asce în urma unui proces de diviziune reducțională. El poate fi incoloz sau colorat, uni- sau pluricelular. [61]
- ASCOSTROMĂ**, (micol.) aglomerare densă de miceliu cu loculi în care se formează ascele cu ascospori. Aspect întâlnit la ciupercile *Claviceps purpurea*, *Epichloe typhina*. [61]
- ASCUNZĂTOARE**, (ecol.) sin. *bârlog*, *vizuină*, adăpost permanent sau periodic (iarna) pentru animale sub formă de galerii subterane situate în locuri ascunse. **A**. este specifică fiecărei specii de vânat prin dimensiunea și numărul căilor de acces, ramificații, locuri de depozitare. În pădurile noastre au ascunzătoare vulpea, ursul, bizamul, pisica sălbatică, vidra, viezurele etc. [42]
- ASECARE**, (ecol.) evacuarea apei dintr-un mediu preponderent acvatic, urmată, în general, de modificări importante ale ecosistemelor prezente. [2]
- ASEDIU**, (milit.) procedeu de cucerire a localităților sau a pozițiilor fortificate ale inamicului prin încercuirea și atacarea lor sistematică. [31]
- ASEISMIC**, fără activitate seismică. [3]
- ASEPSIE**, (microbiol.) sin. *aseptic*, absența microorganismelor dintr-un mediu natural sau artificial. Această stare de **a**. se obține prin sterilizare. [69]
- ASEPTAT**, fără septe. (alg., micol.) Taluri algale (ex., la *Acetabularia*) sau hife miceliene (ex., la mucegaiurile alb și negru) fără pereți despărțitori, de regulă cu structură cenocitică. [69]
- ASEPTIC**, (med. u.) lipsit de microbi. [50]
- ASEXUAT**, (reprod.) **1**. Tip de reproducere care nu implică un proces de fecundație (de fuziune a două celule/organe sexuate); ex., reproducerea vegetativă (prin părți ale corpului) și sporală (prin spori). **2**. Celule germinative care nu participă la un proces de fecundație (ex., sporii). **3**. Organism care nu formează structuri/organe (gametociști, gametangi) reproducătoare sexuate. Se reproduc în exclusivitate vegetativ sau prin spori (ex., fungii imperfecti și unele angiosperme ornamentale). [69] La asemenea organisme, înmulțirea se face prin germeni asexuați constând din spori, bulbi, tuberculi, fragmente din organismul parental. [50]
- ASFIXIA CULTURILOR**, (agric.) îmburuienare puternică a culturilor, în prima fază de vegetație, când plantele sunt mici și nu mai au loc să se dezvolte normal din cauza concurenței buruienilor. Acest fenomen survine, uneori, la culturile neprășitoare, la semănături de plante (legume, flori), care se efectuează pe locuri foarte îmburuienate, la desprăvărări rapide, când nu se poate face la timp plivitul. Se manifestă în proporție mică datorită utilizării erbicidelor în câmp și sterilizării amestecurilor de pământuri pentru semănat, în cazul semănăturilor de răsaduri. Provoacă pagube mari prin etiolarea (v. acest termen) și flămânzirea tinerelor plante. Dacă plivirea se face prea târziu, intervine și deștrădăcinarea plantelor de cultură, o dată cu smulgerea buruienilor. Se recomandă evitarea cultivării cu legume neprășitoare a terenurilor cu rezervă mare de buruieni; sterilizarea amestecurilor de pământuri și combaterea mecanică sau chimică a buruienilor la timpul optim, când acestea sunt mici. [72]
- ASFIXIANȚI**, (prot. med.) substanțe care exclud oxigenul sau care interferă activ consumând oxigenul și afectează distribuția sa; în această categorie se includ și substanțele chimice inerte ca azotul, sau gazele inerte, care pot îndepărta oxigenul din spații închise. [23]
- ASFIXIE**, (med. u. și vet.) ansamblu de tulburări care duc la oprirea respirației în general și, în consecință, a oxigenării tisulare. [33]
- ASFIXIERE**, (fiziol.) proces fiziologic constând în atenuarea respirației, ca urmare a obstrucției căilor respiratorii sau a altor cauze. La plantele erbacee de cultură, la vița de vie și pomii fructiferi fenomenul se datorește dezvoltării rădăcinilor în zone ale solului cu umiditate în exces. [49]
- ASIGURARE**, (jur.) acțiunea de a (se) asigura. Instrument juridic care oferă unei persoane protecția împotriva riscului (incendiu, inundație, accident, moarte). Riscul asigurat se bazează pe plata unei sume de bani, conform contractului, de către cel care se asigură, urmând ca în cazul unei întâmplări, asiguratul să primească despăgubirile necesare din partea instituției asiguratoare. [68]
- ASIGURARE PENTRU POLUAREA ÎN MARE**, (ecol.) asigurare împotriva riscului poluării mării, realizată de către companiile petroliere și chiar de armatori înșiși, în cadrul unor structuri specifice. [3]
- ASIGURARE SOCIALĂ**, sistem de ocrotire acordată de stat sau de către anumite organizații, de ajutoare bănești, de înlocuire parțială a câștigurilor pierdute de către o persoană fizică (individ) în urma unei situații de risc economic și/sau social, prin acordarea unei sume de bani pe o perioadă determinată. [35]
- ASIGURAREA CALITĂȚII**, (ecol.) funcție bazată pe stabilirea unor protocoale de control al calității, respectiv pe evaluarea rezultatelor acestora. [3]
- ASIMBLASTIE**, (bot.) germinația semințelor aceleiași plante la timpuri diferite, deși se află în aceleași condiții de viață. [50]

ASIMBOLIE, (psih.) tulburare ce afectează exprimarea și comprehensiunea semnelor învățate, care au un sens. Constă în imposibilitatea de înțelegere a sunetelor convenționale grafice, gestuale, mimice ș.a. [28]

ASIMETRIC, lipsit de simetrie. (bot.) Organe ale plantelor care nu se pot divide în două părți enantiomorfe indiferent de planul de simetrie aplicat. Frunzele la velniș (*Ulmus laevis*), dud alb (*Morus alba*), dud negru (*Morus nigra*), florile la odolean (*Valeriana officinalis*) sunt asimetrice. [50]

ASIMILARE, (psih.) proces psihic care exprimă caracterul activ-transformator, constructiv, al structurilor operaționale, prin care un obiect sau o anumită situație se încadrează și ocupă un anumit loc într-o schemă mentală. [32]

ASIMILAȚIE¹, (fiziol.) absorbție și integrare a substanțelor nutritive într-un organism. 1. Metabolism constructiv. Fază a metabolismului în cursul căruia produșii de digestie la om și animale, și materiile anorganice absorbite de plante sunt transformate prin procese biochimice complexe în substanțe organice proprii încorporându-le în organismul lor. La plante asimilația se realizează prin fotosinteză și chimiosinteză. 2. (petrogr.) Interacțiunea unei magme cu rocile înconjurătoare, rezultând roci eruptive hibride. [50]

ASIMILAȚIE², (fiziol.) ansamblu de procese prin care organismele vii transformă substanțele nutritive încorporate din mediul ambiant în substanțe proprii (de regulă mai complexe) cu rol plastic și energetic, care vor susține perpetuarea, creșterea, dezvoltarea și reproducerea lor. [69] → FOTOSINTEZĂ

ASIMPTOTĂ, (mat.), dreaptă asociată unei curbe plane cu puncte la infinit, astfel încât atunci când un punct al curbei se deplasează spre infinit, distanța sa de la dreaptă tinde către zero. [48]

ASIN, (zool.) specie care aparține genului *Equus* (*Equus asinus*), măgar. [34]

ASINAPSA, (genet.) absență a împerecherii cromozomilor omologi, în meioză, în profază, care are drept rezultat apariția univalentilor. În lipsa sinapsei nu mai are loc recombinarea. A. constituie una dintre cauzele anomaliilor cromozomale numerice. [56]

ASINAPSIE, (cit.) sin. *asindeză*, anomalie meiotică condiționată genetic, definită de neîmperecherea sau împerecherea incompletă a cromozomilor omologi în profaza I (zigoten) meiotică. [69]

ASINCRON, (biol.) procese (fenomene) care se desfășoară în perioade, momente diferite. [69]

ASINDEZĂ → ASINAPSIE

ASKANIA NOVA, rezervație naturală din Ucraina. Suprafața, 10.500 ha (1921). Altitudine, 0-8 m. Se află situată în vecinătatea Mării de Azov. Ea este

administrată încă din 1874 de Academia de Științe Agricole a Ucrainei. În rezervație există un centru de studiere a introducerii și de înmulțire a animalelor sălbatice (calul Prjevalski, onagrul, renul, zebra, struțul, antilope africane și indiene – gnu, nilgau, canna, beisa, bizoni americani, zimbri). Vegetația este caracteristică stepei care include, în principal, speciile: *Festuca sulcata*, *Stipa capillata*, *S. lessingiana*, *S. ucranica* etc. [50]

ASOCIATIVITATE, (mat.) proprietate a unei operații binare o:MxM, de a satisface relația: $xo(yoz) = (xoy)oz$. [48]

ASOCIAȚIA ECUMENICĂ A BISERICILOR DIN ROMÂNIA – AIDRom, organizație ecumenică de cooperare între Bisericile din România, membre ale Consiliului Mondial al Bisericilor și Conferinței Bisericilor Europene. Temeliile acestei organizații s-au pus în februarie 1990. Are recunoaștere legală în statul român. AIDRom înseamnă Ajutor Interbisericesc Departamentul România. Și-a început activitatea în urma deciziei luate în 1990 de Masa Rotundă de la Cluj, unde conducătorii Bisericilor din România, reprezentanții agențiilor donatoare, reprezentanții Consiliului Mondial al Bisericilor (CMB) au pus bazele cooperării interbisericești în domeniile diaconiei și ecologiei. Fondatorii acestei organizații sunt Biserica Ortodoxă Română, Biserica Reformată din România și Biserica Luterană din România. Activitatea din cadrul organizației se desfășoară în baza a patru programe: 1. Programul de Educație pentru Reînnoire Spirituală; 2. Programul Social-Diaconal; 3. Programul Ecologic; 4. Programul Urgențe. [50]

ASOCIAȚIE¹, (soc.) fenomen psihic de punere în evidență a două sau mai multe imagini, idei sau stări afective. [32]

ASOCIAȚIE², (ecol.) o grupare a indivizilor unei specii sau a unor specii diferite, determinată de un complex bine precizat de factori abiotici și biotici (asociația poate fi temporară sau permanentă). Se disting asociații *temporare*, *permanente*, *competitive*, *dependente* etc. [24] → BIOCEENOZĂ

ASOCIAȚIE³, (ecol.) unitate ecologică în care două sau mai multe specii de plante sau de animale (sau plante și animale) conviețuiesc în mod permanent, au relații de interdependență ecologică (de hrană, reproducere, comportament etc.) și care le sunt specifice. [2] FITOCENOZĂ, ZOOCENOZĂ

ASOCIAȚIE DE SOLURI, (pedol.) prezența a două sau mai multe soluri (dominante sau accesorii) distribuite într-o configurație specifică într-un anumit teritoriu. [29]

ASOCIAȚIE SIMBIOTICĂ, (ecol.) proces de asociație biologică caracterizat prin furnizarea reciprocă de elemente necesare vieții între două organisme vii. [3]

ASOCIAȚIE ȘTIINȚIFICĂ, (soc.) uniune organizată pe baza prevederilor unui statut elaborat și acceptat de oamenii de știință, prin care se urmărește progresul științific în domeniul specialității lor. Se realizează legături continue și trainice între specialiștii domeniului; se facilitează informarea și documentarea științifică a acestora, schimbul de experiență ș.a. **A. ș.** sunt: societatea de biologie, societatea de ecologie, societatea de filologie, societatea de matematică etc. [32]

ASOCIAȚIE VEGETALĂ, (bot.) unitate de bază a învelișului vegetal în majoritatea clasificărilor fitocenologice, concepută în general ca *tip de fitocenoză*. Are accepțiuni și volum diferit, în raport cu criteriile de tipizare (*combinația specifică caracteristică*, cf. școlii fitosociologice Zürich-Montpellier, *speciile dominante*, cf. școlile rusă, suedeză etc.); **a.v. derivată**, **a.v.** cu compoziție modificată în raport cu *a.v. fundamentală*; **a.v. fundamentală**, **a. v.** cu compoziție și structură nemodificate de om; **a. v. înlocuitoare** → **a. v.** secundară; **a. v. de lizieră**, **a.v.** ce se dezvoltă pe lizierele trupurilor de pădure; **a. v. nodală** → **a.v.** fundamentală; **a. v. pionieră**, **a.v.** formată din specii rustice, care ocupă în prima fază terenurile libere; **a. v. primară** → **a.v.** fundamentală; **a. v. principală**, **a. v.** cu ponderea cea mai mare într-un teritoriu (Gradmann); **a. v. regională**, **a. v.** cu răspândire limitată la o regiune geografică; **a. v. secundară**, **a.v.** cu compoziție și structură complet modificate față de **a. v.** primară; **a. v. vicariantă**, **a. v.** compusă din plante de același tip morfoecologic care apar însă în regiuni diferite (se înlocuiesc reciproc în spațiul geografic). [15]

ASOCIAȚIONISM, (psih.) concepție psihologică conform căreia spiritul uman se dezvoltă de la o stare inițială (*tabula rasa*) doar cu ajutorul experienței, datorită procesului de asociație de idei dintre diverse stări și fenomene psihice elementare. Această concepție a fost răspândită mai ales în secolele XVIII-XIX. [28]

ASOCIERE, (genet.) prezență neîntâmplătoare, într-o populație, a două caractere, într-o frecvență mai mare decât cea așteptată teoretic, adică mai mare decât produsul frecvenței fiecăreia dintre ele. [18]

ASOLAMENT, (agric.) complex agrotehnic care constă în repartizarea rațională a diferitelor plante pe tarlale (sau sole) într-o succesiune potrivită cerințelor plantelor și sistemului de lucrare, îngrijire și îngrijire care se aplică la fiecare cultură; sin. *rotația culturilor*. **A.** urmărește crearea celor mai bune condiții de creștere și dezvoltare; obținerea de recolte mari și

constante; îmbunătățirea continuă a fertilității solului și apărarea lui de distrugere; folosirea rațională a terenurilor și a solurilor cu diferite fertilități, conferind plantelor o capacitate mai mare de luptă contra buruienilor, bolilor și dăunătorilor, secetei etc.; crearea condițiilor necesare folosirii raționale intensive a terenurilor. La stabilirea **a.** se au în vedere condițiile naturale, economice, organizatorice și particularitățile biologice ale plantelor cultivate. Condițiile economice și naturale: așezarea față de orașele mari, fabricile de conserve, zona naturală de cultură a plantelor horticole, specializarea bazinelor; caracteristicile climatice, microclimatice și cele agropedologice ale terenului; prezența surselor de apă pentru irigarea culturilor; rețeaua de drumuri de acces etc. Măsurile tehnico-economice: stabilirea planului și a sistemelor de cultură practicate; organizarea bazei materiale corespunzătoare volumului sarcinilor și structurii rotației: stabilirea sistemelor de lucrare și îngrijire a solului în funcție de tipul natural de sol și specificul plantelor cultivate; stabilirea complexului de măsuri pentru prevenirea și combaterea buruienilor, agenților patogeni și dăunătorilor plantelor legumicole; organizarea procesului de producție pentru o folosire cât mai completă a forței de muncă. Tipul de **a.** și structura culturilor sunt determinate de speciile care se cultivă, ponderea lor și scopul culturii. În legumicultură, atât distribuția cât și rotația culturilor trebuie să aibă în vedere și practicarea culturilor succesive și asociate ca mijloc de folosire intensivă a terenului și de eșalonare a producției de legume, în cursul anului. În cazul unităților legumicole specializate pe 1-2 culturi, rotația nu se mai face în cadrul **a.** legumicol al fermei, ci în cadrul teritoriului unității/asociației/exploatațiilor agricole. Se recomandă ca în cadrul fiecărei unități structura și rotația culturilor să se stabilească și în funcție de destinația producției (consum în stare proaspătă, industrie, export). În toate cazurile trebuie respectate principiile care stau la baza unei amplasări judicioase în spațiu și timp: după o cultură să urmeze alta cu pretenții diferite față de elementele nutritive din sol; succesiunea culturilor să contribuie la îmbunătățirea continuă a structurii și fertilității solului; evitarea cultivării, una după alta, a speciilor care aparțin aceleiași familii botanice, având boli și dăunători comuni; introducerea în cultură numai a speciilor și soiurilor cărora li se pot oferi condiții corespunzătoare unei creșteri și dezvoltări normale; stabilirea unei structuri care să asigure efectuarea eșalonată a lucrărilor prevăzute în tehnologii. Eșalonarea lucrărilor în timp permite efectuarea lucrărilor în epoca optimă printr-o utilizare mai bună a mașinilor și a forței de muncă. În funcție

de tipurile de forme și de sistemele de culturi practicate se pot adopta diferite scheme de a. și de culturi succesive. [72]

ASOLAMENT AGROPISCICOL, (pisc.) succesiunea creșterii peștilor cu culturile agricole, la interval de câțiva ani. Se practică pentru mărirea productivității și îmbunătățirea calității fundului. [10]

ASOMARE, metodă folosită în abator, care urmărește scoaterea din funcțiune a centrilor nervoși motori și senzitivi de la un animal în vederea imobilizării și insensibilizării acestuia pentru o emisiune sanguină cât mai bună și, respectiv, sacrificarea animalului. [34]

ASORTARE, (genet.) separare întâmplătoare sau, mai rar, neîntâmplătoare a cromozomilor neomologi în prima anafază meiotică sau a cromatidelor, în cea de-a doua anafază meiotică. Fiecare pereche de cromozomi omologi segregă independent de celelalte perechi și astfel fiecare gamet conține un singur cromozom parental, care poate fi patern sau matern. Asortarea este întâmplătoare, când distribuția cromozomilor nu este influențată de nici un factor aparent, și neîntâmplătoare, când are loc migrarea preferențială a unor cromozomi spre același pol al celulei, așa cum se întâmplă, uneori, în celulele autoploiploide sau în celule cu anomalii cromozomale structurale. [20]

ASPARAGUS¹, (agric.) fam. *Liliaceae*. Majoritatea speciilor au originea în zonele calde și temperate ale globului. Sunt plante erbacee sau subfrutescente, cu tulpini erecte sau pendule, purtătoare de formațiuni speciale aciculare, numite clatode, cu aspect de frunze și îndeplinind rolul acestora. Frunzele adevărate sunt reduce la solzi sau spini plasați strâns pe tulpini. Florile sunt mici și albe, fără importanță decorativă. Specii: *A. plumosus*, *A. densiflorus* var. *Sprengeri* (sin. *A. sprengeri*), *A. d. meyeri*, *A. falcatus*. Cerințele medii de temperatură sunt de 12-18°C, cu udări regulate, dar nu excesive mai ales iarna, lumină difuză sau directă de scurtă durată și substraturi ușoare bogate în materie organică. Se înmulțește prin semințe sau despărțire de tufe. Sunt utilizate ca plante de ghiveci sau ramuri tăiate în aranjamente florale. [39]

ASPARAGUS² (*Asparagus sprengeri*, fam. *Liliaceae*), (agric.) plantă erbacee, ornamentală, cu tulpini lungi de 8 cm, verticale sau curbate. Clatode de 2-3/1-2 mm. Folosită ca plantă de apartament, pentru balcoane în jardiniere, în arta buchetieră și ca plantă la sol. Flori albe sau roz, odorante, dispuse în raceme lungi de 1,5-7 cm. Înflorire, mai-august. Înmulțirea se face primăvara prin semințe, la ghivece, în pământ nisipohumos. [71]

ASPARAGUS³ (*Asparagus plumosus*, fam. *Liliaceae*), (agric.) plantă erbacee, ornamentală, cu tulpini

volubile lungi de 2-3 m. Clatode grupate câte 6-12. Flori albe. Se folosește la decorarea vaselor suspendate în apartamente, pe balcoane, pe terase și ca ramuri tăiate pentru aranjamente florale. [71]

ASPECT FENOLOGIC, (bot.) una din înfățișările sezonale ale fitocenozei. [15]

ASPERGILOZĂ, (med. u.) micoză provocată de diferite specii de *Aspergillus*, caracterizată prin leziuni granulomatoase localizate în piele, ureche, plămâni, sinusuri nazale. [60]

ASPERMIA TOMATELOR, (fitopat.) viroză produsă de *Tomato aspermy virus TAY*. Virusul aspermiei tomatelor provoacă stoparea aproape completă a creșterii tulpinei principale, ceea ce determină creșterea exagerată a lăstarilor laterali. Uneori pe frunze se evidențiază un mozaic slab sau pete clorotice de formă aproximativ circulară, care se necrozează. Plantele bolnave fructifică slab, fructele sunt mici, deformate și lipsite de semințe. Măsurile de prevenire și combatere constau în izolarea culturilor de tomate de culturile sensibile însămânțate de toamnă, așa cum este de exemplu spanacul, culturile de crizanteme și culturile semincere din familia *Apiaceae/Umbelliferae*. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenscu, 1986) [50]

ASPERMIE, (fitopat.) boală produsă de o bacterie de tip *Phytoplasma*, care se manifestă prin îngălbenirea frunzelor și tijelor florifere, creștere inhibată, iar inflorescența se reduce la un buchet de frunze căpătând un aspect de „cap mișos”. [61]

ASPHONDYLINI, (cecid.) trib de diptere (*Diptera* – *Cecidomyiidae*) prezent în România prin 25 de specii, aparținând genurilor: *Asphondylia*, *Gisonobasis*, *Kiefferia*, *Plachochela* și *Schizomyia*, care formează gale pe plante din familiile: *Caprifoliaceae*, *Chenopodiaceae*, *Lamiaceae/Labiatae*, *Fabaceae/Leguminosae*, *Rosaceae* și *Apiaceae/Umbelliferae*. Ex., *Asphondylia lupulinae* atacă lăstarii terminali de trifoi mărunț (*Medicago lupulina*), producând gale ovoide cu lungimea de 5 mm și lățimea de 4 mm; la *A. prunorum*, în stadiul adult, femela depune ponta în mugurii ramurilor de prun (*Prunus domestica*) sau de porumbar (*Prunus spinosa*) din care se va dezvolta în fiecare mugur atacat o larvă portocalie, cu spatula sternală mult lătită anterior și care va determina transformarea mugurelui într-o gală caracteristică; *Kiefferia pinpinellae* parazitează florile de pătrunjel de câmp (*Pinipinella saxifraga*), unde larva se dezvoltă în ovarul florii, care nu mai formează semințe, se mărește în volum și se transformă într-o gală mică, sferică. Răspândire geografică: Europa. [41]

ASPIDIACEE (*Aspidiaceae*), (bot.) familie care însumează cca 800 de specii de ferigi terestre, rareori

liane și epifite, cu frunze de obicei penate, răspândite pe tot Pământul. Sorii sunt distribuiți de-a lungul nervurilor sau acoperă întreaga suprafață foliară. Sunt hipofili, de obicei rotunzi, rareori marginali. Flora României cuprinde 12 specii ce aparțin la 3 genuri: *Polystichum*, x = 41; *Dryopteris*, x = 41; *Gymnocarpium*. [50]

ASPIDISTRA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Liliaceae*. Popular, *pana cocoșului*. Specia caracteristică: *A. elatior*. Plantă originară din Japonia, de apartament, perenă, de 40-65 cm înălțime, decorativă prin frunze lanceolate, verde închis, ale căror pețiole pomesc direct din tulpinile subterane, târâtoare. Curiozitatea plantei constă în florile brun-roșcate ce apar numai la nivelul pământului din vas și trec adesea neobservate. Există și varietăți cu frunze striate sau punctate de alb-gălbui. Este puțin pretențioasă. Crește bine atât la lumină cât și în locuri mai întunecate, suportând udatul mai rar și neavând cerințe deosebite față de temperatură. Se înmulțește prin despărțirea tufelor. [39]

ASPIDOCHIOTA, (zool.) ordin care cuprinde holoturi (castraveți de mare) la care gura se află mai mult sau mai puțin pe partea ventrală. Posedă tentacule foliacee. Specii: *Holothuria tubulosa*, *Stichopus regalis*. [26]

ASPIRAȚIE, (soc.) funcție proiectivă a conștiinței, constând în orientarea sau direcționarea persoanei spre un obiectiv sau stimul, care nu acționează în prezent, dar este anticipat în plan mintal, ca element al unei activități sau conduite viitoare. [32]

ASPIUS ASPIUS → AVAT

ASPLENIACEE (*Aspleniaceae*), (bot.) familie care însumează cca 10 genuri cu specii de ferigi erbacee terestre, uneori epifite. Răspândite pe tot globul. Au frunze sectate sau întregi, pe fața inferioară cu sori acoperiți de induzie sau nuzi. Flora României conține 12 specii ce aparțin genurilor: *Asplenium*, x = 36; *Ceterach*, x = 9 (36?); *Phyllitis*, x = 9 (36?). [50]

ASPLENIUM, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Polypodiaceae*. Cuprinde specii originare din zonele tropicale sau subtropicale (Asia, Australia, Africa răsăriteană) unde cresc ca plante epifite (pe arbori). Printre acestea *A. nidus* (Feriga cuib de pasăre), numită astfel datorită frunzelor sesile, reunite strâns la bază sub forma unui cuib. Impresionează prin frunzele mari (60-100 cm / 15-20 cm) lanceolate, ondulate pe margini, cu nervură mediană maro, contrastând plăcut cu verdele viu, lucios al limbului. *A. bulbiferum* și *A. viviparum* sunt două specii cu frunze sectate ce formează, prima bulbi, iar a doua noi plăntuțe de-a lungul nervurii mediane. *A. trichomanes* este bună pentru tratarea bolilor de splină, de unde și denumirea engleză de Maidenhair

spleenworth. Speciile de *Asplenium* iubesc umbra și spațiile fără curenți de aer, umede și calde. Necesită repetate udări pe frunze și substraturi afânate (turbă, sphagnum tocat sau frunze semidescompuse). Se înmulțesc prin despărțirea tufelor sau detașarea organelor vegetative (bulbi sau plante vii) când acestea ajung la maturitate. [39]

ASPOROGENE, (micro-)organisme care nu formează spori. Pentru bacterii reprezintă un criteriu de identificare. [69]

ASPRETE (*Romanichtys valsanicola*, fam. *Percidae*), (zool.) pește dulcicol ce trăiește în cursul de munte al râului Argeș și al afluenților săi, Vâlsan și Râul Doamnei. Gen și specie nouă, endemică apelor din România, necunoscută în Europa. Are corpul scurt, gros în partea superioară, comprimat lateral și nu depășește lungimea de 10-12 cm. Capul gros și relativ mare față de restul corpului, gura inferioară, semilunară, prevăzută cu dinți mărunți, dispuși în formă de perie. Are două înotătoare dorsale lungi, apropiate între ele, prima cu radii țepoase, iar a doua cu radii moi. Înotătoarea anală cu o bază scurtă. Corpul este acoperit cu solzi aspri și mărunți, este cenușiu-brun, cu benzi transversale mai întunecate pe spate și galben-albiciose pe burtă. Înotătoarele dorsale, pectorale și caudală sunt străbătute de câteva șiruri de pete întunecate. Trăiește pe lângă pietrele situate în văltoarea apelor. Se hrănește cu larve de insecte acvatice. [10]

ASTACICULTURĂ, ramură a acvaculturii care se ocupă cu creșterea, popularea bazinelor acvatice, capturarea și comercializarea racilor. [10]

ASTACUS ASTACUS → RAC DE RÂU

ASTACUS LEPTODACTYLUS → RAC DE BALTĂ

ASTATIC (*Astaticus*), (ecol.) indiferent față de reacția ionică (pH-ul) a solului, ex., agent patogen, o anumită specie de plantă. [50]

ASTATIN (At), (chim.) element chimic radioactiv, nemetal din grupa a VII-a principală, având Z 85 și structura învelișului de electroni $[Xe]4f^{14}5d^{10}6s^26p^5$. Din cauza izotopilor cu viață scurtă, i s-a dat numele de astatin de la cuvântul grecesc „*astatos* nestabil”. Pătruns în organism, se concentrează în glanda tiroidă, ca și iodul. Are importanță aproape exclusiv științifică. [36]

ASTECA, (ecol.) gen de furnici care conține în glandele anale o serie de substanțe cu rol defensiv și ca feromon de alarmă. [41]

ASTELIE (*Astelia*), (bot.) lipsa cilindrului central la unele plante, ex., tulpina la pipirig sau coada calului de apă (*Equisetum limosum*) care vegetează prin pajiști înmlăștinite, pe malul apelor. [50]

ASTENIE, stare de slăbiciune și de oboseală anormală, constând în incapacitatea de mobilizare a efortului fizic și intelectual, în inactivitate, în lipsa de dinamism și de inițiativă. Este incidentală în stări depresive și surmenaj. Poate avea preponderență fizică sau psihică. [32]

ASTENOSFERA, (geofiz.) partea superioară a mantalei terestre cu grosimi de 700-800 km (în medie 400 km). Materia care o alcătuiește se află sub formă de magmă topită, cu o temperatură de 1.200-1.400° C. În această masă lichidă se formează curenții de convecție care asigură circulația materiei și energiei, cu rol important în deplasarea plăcilor tectonice. Pe astenosferă se deplasează plăcile tectonice. [25]

ASTER, (cit.) sin. *astroferă*, aranjament de microtubuli scurți, solitari sau asociați, ordonați radial în jurul centriolilor fii, translocați la polii opuși ai unei celule angajate în diviziune, la începutul profazei. [69]

ASTERACEE (*Asteraceae*), (bot.) sin. *Compositae* (*Compositae*), familie care include aproximativ 1.000 de genuri cu cca 20.000 de specii de plante dicotiledonate erbacee, rar arbustive, arborescente sau liane răspândite pe tot globul. Anatomic posedă fascicule biclaterale, unele cu laticifere articulate conținând latex cu substanțe amare, rezine, cauciuc etc. Sistem radicular bine dezvoltat, uneori cu rădăcini tuberizate. Tulpini simple, uneori scapiforme sau ramificate. Frunze simple sau compuse, nestipelate, alterne, rar opuse, adesea dispuse în rozetă; cele simple au lamina întregă sau variat divizată. Inflorescența calatidiu protejat la exterior de involucru format din unu sau mai multe rânduri de bractei. Calatidiile pot fi solitare (*Helianthus*), sau grupate în inflorescențe compuse tip capitul (*Leontopodium*), corimb (*Achillea*), spic (*Cichorium*). Flori bisexuate (hermafrodite); prin avortare unele devin unisexuate sau sterile, actinomorfe, zigomorfe; caliciul, redus la peri sau țepi ce asigură diseminarea fructelor; corola, din 5 petale unite, tubuloasă, simpetală sau bilabiata, numărul de dinți crește indicând numărul petalelor ce s-au unit; androceul, din 5 stamine cu filamente libere și antere unite formând un tub în jurul stilului; gineceul inferior, bicarpelar, stil bifurcat în două stigmat. Formula florală: ♂* sau ♀K₍₅₎; 0[C₍₅₎, A₅] G₍₂₎. Polenizare entomofilă sau autogamă, rar anemofilă. Fruct achenă, cu sau fără papus. Semințe cu embrion drept, lipsite de endosperm, bogate în ulei și aleuronă. Cunoscut ca fosile din Terțiar. În flora României vegetează peste 440 de specii ce aparțin la 90 de genuri. Întâlnite prin păduri, pajiști, poieni, de la câmpie până la etajul montan. Din cadrul familiei sunt cultivate 48 de specii. Speciile sunt incluse în sfam. *Asteroideae* (*Tubuliflorae*) și *Cichorioideae*

(*Liguliflorae*). Genurile speciilor din sfam. **Asteroideae** (**Tubuliflorae**): *Aceratum*, x = 10; *Eupatorium*, x = 10; *Soligado*, x = 9; *Adenostyles*, x = 19; *Gerbera*; *Bellis*, x = 9; *Aster*, x = 5, 8, 9; *Brachyactis*; *Erigeron*, x = 9; *Callistephus*, x = 9; *Micropus*; *Filago*, x = 7; *Antennaria*, x = 7; *Leontopodium*, x = 13; *Ganaphalium*; *Helichrysum*, x = 7; *Inula*, x = 8, 9, 10; *Pulicaria*, x = 9, 10; *Carpesium*, x = 10; *Telekia*, x = 10; *Ambrosia*, x = 6; *Sigesbekia*; *Xanthium*, x = 9; *Zinnia*, x = 11, 12; *Helianthus*, x = 17; *Rudbeckia*, x = 19; *Dahlia*, x = 8; *Bidens*, x = 12; *Galisonga*, x = 8; *Gaillardia*; *Tagetes*, x = 12; *Coreopsis*, x = 6, 7, 13; *Cosmos*, x = 12; *Santolina*; *Anthemis*, x = 9; *Achillea*, x = 9; *Matricaria*, x = 9; *Chrysanthemum*, x = 9; *Leucanthemum*, x = 9; *Tanacetum*, x = 9; *Artemisia*, x = 8, 9; *Tussilago*, x = 10; *Petasites*, x = 10; *Homogyne*; *Erechtites*, x = 10; *Arnica*; *Doronicum*, x = 10; *Senecio*, x = 8, 10; *Ligularia*; *Calendula*; *Gazania*, x = 5; *Echinops*, x = 8; *Xeranthemum*; *Carlina*, x = 10; *Articum*, x = 9; *Carduus*, x = 8, 9, 11; *Cirsium*, x = 17; *Cynara*, x = 17; *Silybum*, x = 17; *Onopordum*, x = 17; *Saussurea*; *Jurinea*; *Serratula*; *Crupina*; *Chartolepis*; *Leuzea*; *Centaurea*, x = 8, 9, 10, 11, 12; *Cnicus*; *Carthamus*, x = 10, 11, 12; Genurile speciilor din sfam. **Cichorioideae** (**Linguliflorae**): *Scolymus*, x = 10; *Cichorium*, x = 9; *Lapsana*, x = 7; *Aposeris*, x = 8; *Arnoseria*, x = 9; *Hypochoeria*, x = 3, 4, 5, 6; *Leontodon*, x = 4, 6, 7; *Picris*, x = 5; *Tragopogon*, x = 6; *Scorzonera*, x = 7; *Chondrillas*, x = 5; *Taraxacum*, x = 8; *Cicerbita*, x = 8, 9; *Mycelis*; *Cephalorhynchus*; *Lactuca*, x = 9; *Sonchus*, x = 7, 8, 9; *Crepis*, x = 3, 4, 5, 6; *Prenanthes*, x = 9; *Ardayala*; *Hieracium*, x = 9. Importanță alimentară, industrială, medicinală, meliferă, decorativă. [50]

ASTEREALEĂ, (rur.) element arhitectonic constând din căptușeală de scânduri puse sub streășina caselor ca să acopere capetele căpriorilor. Se întâlnește mai ales în Muntenia și Moldova. [67]

ASTERISCUL, (zool.) unul din cei trei otoliți, care se găsesc în urechea internă a teleosteilor (pești osoși). Este situat în lagenă sau cohlea rudimentară, ceilalți doi aflându-se în sacul și respectiv utricul. [37]

ASTEROID, (astr.) planetă mică, astru ce gravitează în jurul Soarelui, între orbitele planetelor Marte și Jupiter. Numărul asteroizilor cu orbite cunoscute depășește 2850, orbitele individuale sunt diferite (unele întretaie orbitele planetelor), distanța lor mijlocie față de Soare este de 2,8 U.A. Cei mai mari asteroizi: Ceres (770 km diametru), Pallas (500 km diametru), Vesta (650 km diametru). Ceilalți au dimensiuni reduse (15-75 km diametru). Masa totală a planetelor mici este 1/3000 din masa Pământului. [12]

- ASTEROIDEA**, (zool.) clasă de echinoderme (animale nevertebrate) cu simetrie pentaradiară tipică. Trăiesc în mediul marin ca forme libere, benctonice. Se târăsc pe substrat cu ajutorul ambulacrelor. Cuprinde ordinele: *Cryptozonia* și *Phanerozonia*. [50]
- ASTEROSPONDILE**, (zool.) termen folosit pentru a descrie vertebrele anumitor rechini, la care centrul cartilagos conține un inel în formă de stea din material calcaros mai dur care-l întărește. [57]
- ASTIGMATISM**, (med. u.) defect al corneei sau al cristalinelui, care constă într-o abatere de la forma sferică, ele având razele de curbură diferite în două planuri perpendiculare, ceea ce duce la deformarea imaginilor. [60] Acest lucru produce diferite puncte focale pentru lumină în planuri diferite. [37]
- ASTM BRONȘIC**, (med. u.) astm provocat de un bronhospasm cu patogenie alergică, neurogenă, caracterizat prin dispnee expiratorie paroxistică (determinată de obstrucția bronșică prin edem, hipersecreție, spasm, dopuri de mucus), tuse cu expectorație perlată (conținând celule eozinofile, cristale Charcot-Leyden și spirale Curschmann), raluri bronșice, tulburări cardiocirculatorii. [60]
- ASTRAGALUS PECTINATUS**, (biochim.) plantă leguminoasă care crește pe soluri bogate în seleniu (2-4 ppm), pe care îl acumulează în cantități de până la 4.000 ppm. Principalul metabolit format este Se-methyl-selenocysteina. [41]
- ASTRAHAN¹**, (zootehn.) 1. Rasă de taurine provenită din vitele din stepele Asiei de Sud și de Est. 2. Pielică de miel, de rasă Karakul, cu firul de păr mățos și ondulat. [34]
- ASTRAHAN²**, rezervație naturală din Federația Rusă. Suprafața, 72.500 ha (1919). Altitudine, 0 m; delta fluviului Volga. Rezervația ocrotește ansamblul ecosistemelor deltaice unde se întâlnește o vegetație bogată printre care nuferi albi (*Nymphaea alba*) și roz (*Nelumbium capsicum*), crini albi, nuci de apă etc. Ornitofauna este reprezentată prin specii de egrete, stârci, cormorani, pelicani, flamingi, lebede, rațe, găște. Ihtiofauna are numeroase specii de pești printre care sturioni care au mare importanță economică. Pe grindurile sărate ale rezervației trăiesc antilopele saiga. Rezervația este un centru științific pentru studiul ornitofaunei. [50]
- ASTROBOTANICĂ**, termen propus de astronomul Tihov din Alma-Ata pentru studiul plantelor de pe alte corpuri astrale extraterestre. El apreciază că diferențele zonale de culori ale planetei Marte, precum și variațiile sezoniere ale culorii acesteia, sunt determinate de distribuția zonală a vegetației provocate de echipamentul de pigmenți din celulele plantelor. [50]
- ASTROCITOM**, (med. u.) tumoră glială sub formă de nodul, cu localizare în creier sau cerebel; are evoluție lentă și aspect histologic citoplasmatic sau fibrilar în funcție de predominanța celulelor sau fibrelor gliale. [60]
- ASTROCITOZĂ**, (med. u.) anomalie eritocitară dobândită, caracterizată prin prezența, în sângele periferic, a unui mare număr de hematii stelate. Intră în cadrul acantocitozei, fără să fie în legătură cu o tulburare a metabolismului lipidic. [60]
- ASTRONOMIE**, știința care studiază mișcările, structura și evoluția corpurilor cerești și a sistemelor formate de ele. Provine din cuvintele grecești: *astron* – astru și *nomos* – lege. [12]
- ASTROSCLEREIDE**, (bot.) celule sclerenchimatice pietroase în formă de stea, prezente în frunzele de măsline (*Olea europaea*). [50]
- ASTROSFERĂ** → ASTER
- ASTRUP-DENT (boala ~)**, (med. u.) afecțiune tubulorenală familială, caracterizată prin rahitism, hiperfosfaturie și hiperaminoacidurie, cauzată de o deficiență în reabsorbția tubulară a fosfaților și a aminoacizilor. [60]
- ASUETUDINE**, stare de dependență față de un drog ce duce la autoadministrarea lui repetată. [28]
- ASULCAT**, (bot.) nesulcat, nebrăzdat, fără șanțuri, ex., tulpină asulcată. [50]
- ASYMPHYLODORA**, (parazit.) clasa *Trematoda*. Viermi paraziți în tubul digestiv al ciprinidelor dulcicole. Corp de talie mică, oval, acoperit cu spini mici. Cirul este bine dezvoltat, prevăzut cu spini mici. Prezintă un singur testicul. Se cunosc speciile: *Asymphylogora imitans* care parazitează plătica, cosașul, morunașul și batca. *Asymphylogora tincae* parazitează în special linul. [10]
- AȘCHIERE**, (ind.) procedeu de prelucrare mecanică prin înlăturarea surplusului de material sub formă de așchii, utilizând șule cu tăiș. [13]
- AȘEZARE UMANĂ**, (ecol.) sistem ecologic artificial creat și controlat de om, cvasilipsit de producători primari, alcătuit aproape exclusiv din consumatori, cel mai important fiind omul. Ea este bazată în cea mai mare măsură pe consumul de energie fosilă (de obicei 1% energie acumulată în biomasă, 99% energia combustibililor fosili). [2]
- AȘTERNUT**, (zootehn.) strat de materiale de origine vegetală (paie, coji de semințe de floarea soarelui, rumeguș etc.) așezat pe suprafața paturilor sau a boxelor, pentru animale. [34]
- ATAC**, (milit.) moment hotărâtor al luptei care constă în înaintarea neîntreruptă a trupelor în ofensivă, sub sprijinul focului puternic al tuturor mijloacelor de

luptă. Atacul poate fi: aerian, bacteriologic, chimic, din contact nemijlocit cu inamicul, de flanc, frontal, din mișcare, naval, nuclear, preventiv, cu rachete, cu submarine. [31]

ATAVISM, (genet.) anomalie congenitală constând în reapariția la un descendent a unor caractere recesive pe care părinții imediați nu le posedau și care au rămas ascunse timp de una sau mai multe generații. [33]

ATAXIE, (med. u.) perturbare a activității motorii a membrilor ce duce la o neordonare a mișcărilor, în absența oricărei paralizii. [28]

ATAXIE EREDITARĂ, (med. u.) boală degenerativă a măduvei spinării, cu caracter familial, ce debutează în copilărie și adolescență, caracterizată prin ataxie de tip spinal, tulburări de sensibilitate profundă, abolirea reflexelor osteotendinoase, semne piramidale, tulburări trofice. [60]

ATEISM, (soc.) concepție filosofică ce neagă existența și rolul unei divinități în lume, susținând că existența este materială, necreată de nimeni și ea se conduce și se dezvoltă după legi naturale, proprii. [32]

ATELAJ, ansamblu format din unul sau mai multe animale de tracțiune împreună cu harnașamentul necesar și un vehicul (căruță, sanie, cotigă, tânjală etc.), fiind utilizat la colectarea lemnului în exploatarea forestieră. [42]

ATELĂ, (med. u.) mijloc ortopedic de imobilizare a unui segment din corp. A. pof. fi: flexibile sau rigide, confecționate din lemn, oțel, tablă de aluminiu sau zinc, feși sau tifon gipsat, celuloid, materii plastice etc. [60]

ATELECTAZIE, (med. vet.) colabare a alveolelor pulmonare prin golirea de aer și retractarea lor ca urmare a blocării căilor aerofore aferente sau a insuficienței substanțelor tensioactive¹ (surfactant) care să permită la nou-născuți îndepărtarea pereților alveolari la prima respirație. Se caracterizează printr-o retracție zonală a țesutului pulmonar, de culoare roșie și consistență crescută. [33]

ATENȚIE, fenomen psihic de activare selectivă, concentrare și orientare a energiei psihonervoase, în vederea desfășurării optime a activității de cunoaștere, mai ales prin procesele senzoriale și cognitive. [28]

ATENUARE, (genet.) modalitate de reglare a terminării transcripției, descoperită la bacterii. Nivelul moleculelor, încărcate sau neîncărcate de ARNt specific, condiționează oprirea transcripției atenuatorului sau permite continuarea transcripției genelor structurale. [19]

ATENUAT, (bot.) îngustare lentă spre bază sau spre vârf; îngustare lentă a lamei în pețiol, ca la dracilă (*Berberis vulgaris*), sau spre vârf, caz întâlnit la frunzele multor specii de plante. [50]

ATERINA MARE (*Atherina hepsetus*, fam. *Atherinidae*), (zool.) pești de cârd, marini sau salmastricoli. Corp alungit, zvelt, de 8-12 cm lungime, ușor comprimat lateral și cu solzi mari, colorat în cenușiu deschis, cu o bandă argintie în lungul corpului. Capul alungit, cu gura mare, oblică, prevăzută cu dinți mărunți. Pe partea dorsală prezintă două înotătoare scurte și îndepărtate una de alta. Nu au linie laterală. Nu se apropie de țăr. Trăiesc în largul mării. Depun icrele vara pe plante sau nisip. Răspândiți în Oceanul Atlantic, Marea Mediterană și Marea Neagră. [10]

ATERINĂ (*Atherina mochon pontica*, fam. *Atherinidae*), (zool.) pește pelagic ce reprezintă o specie locală a Mării Negre. Are lungimea de 9-10 cm, maximum 12,5 cm. Are o dungă argintată îngustă în lungul corpului. Migrează pe lângă țăr în cârduri mici, căutându-și hrana (zooplancton). Pătrunde și în lacurile litorale dulci sau sărate. Se reproduce în luna mai. Icrele depuse în apă cad la fundul bazinului unde se lipesc de pietre sau de algele marine. Carnea este gustoasă. Pescuitul se face la țăr cu taliene și năvoade. Anual se prind 100.000-370.000 kg. [10]

ATEROM, (med. u. și vet.) depozit lipidic de culoare gălbuie care se formează pe peretele intern al arterelor, modificând grosimea și elasticitatea acestuia. Placa ateromatoasă poate evolua în continuare prin calcificare sau ulcerare. [33]

ATEROMATOZA, (med. u. și vet.) generalizarea fenomenului de formare a plăcilor ateromatoase la nivelul marilor artere. [33]

ATEROSCLEROZĂ, (med. u. și vet.) proces patologic complex, caracterizat prin formare de aterom cu reacție scleroasă secundară, ulcerării și tromboze, putând duce la obstrucția vasului sau la rupturi vasculare (hemoragii). [60]

ATHABASKA¹, fluviu în America de Nord (statul Canada) ce face parte din sistemul hidrografic Athabasca-Peace-Mackenzie. Are 1.231 km lungime și 153.000 km² suprafața bazinului de recepție. Izvorăște din Munții Stâncoși (Parcul Național Jasper) și se varsă în lacul Athabaska (8.080 km²) în care se varsă și râul Peace. Legătura între lacurile Athabaska și Marele Lac al Sclavilor este realizată de Râul Sclavilor. Din Marele Lac al Sclavilor își are sursa fluviul Mackenzie, care se varsă în Marea Beaufort. [25]

ATHABASKA², lac canadian de origine glaciară, cu suprafața de 8.080 km² și adâncimea maximă de 60 m. Câmpurile aurifere din jurul lacului au constituit o puternică atracție, ceea ce a determinat apariția unor localități pe tărâmul nordic. Gama resurselor minerale s-a îmbogățit și prin petrolul descoperit în lungul râului Athabaska. Pe o lungime de 160 km, înainte ca fluviul să intre în lac, se găsesc depozite nisipoase îmbibate cu această resursă minerală. [45]

ATHERINA HEPSETUS → ATERINA MARE

ATHERINA MOCHON PONTICA → ATERINĂ

ATHERINIDAE, (zool.) aterine, pești mici marini, care trăiesc în bancuri în largul țărmurilor europene. Au o bandă argintie pe fiecare latură a corpului. [37]

ATHOS, Sfântul Munte se află în nord-estul Greciei. Aici au fost zidite în jur de 29 de mănăstiri, călugării fiind de diferite naționalități, mai ales greci. După o veche tradiție, însăși Maica Domnului, care este „Ocotitoarea Sfântului Munte“, a venit la muntele Athos, iar venirea ei aici a fost urmată de prăbușirea imensei statui a zeului Apollo ce se afla în vârful muntelui. Mănăstirile de la muntele Athos s-au construit începând din secolul al IX-lea și a fost un timp când aproape toate mănăstirile de aici au fost reparate sau au primit daruri și bani de la domnitorii munteni și moldoveni, încât se spune că românii au făcut atâta bine pentru Athos cât n-a făcut nici un alt popor. În mănăstirile din Athos sunt cele mai valoroase comori spirituale și lucrări de artă plastică, sculpturală și mozaicală din Biserica Ortodoxă. Prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu, icoane făcătoare de minuni, sfinte moaște și alte odoare sfinte, înainte de căderea Constantinopolului, sub turci (1453), au luat drumul Athosului, pentru a nu fi distruse de turci, păstrându-se până astăzi. Schitul românesc de la Sf. Munte se numește Prodromul, iar icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului, apărută prin minune la Iași în secolul al XIX-lea, se numește „Prodromița“. [63]

ATIRIACEE (*Athyriaceae*), (bot.) familie de pteridofite care include cca 600 de specii de ferigi erbacee, rar arborescente, cu frunze penate. Pe fața inferioară a frunzelor se află sori eliptici, drepți sau recurbați, acoperiți de induzie. Au aceeași formă ca și sorul pe care îl acoperă. Răspândite mai ales în pădurile zonelor temperate din Europa, Asia și America de Nord. Flora României conține 4 genuri: *Athyrium*, $x = 10$ (40?); *Cystopteris*, $x = 7$ (și 42?); *Woodsia*, $x = 39, 41$; *Matteucia*, $x = 10, 40?$. [50]

ATITLAN, lac de origine vulcanică localizat în Guatemala. Are suprafața de 135,9 km² și adâncimea maximă de 341 m. Este situat într-un climat subecuatorial cu precipitații bogate, apa din lac este dulce, iar vegetația luxuriantă. Temperatura apei este ridicată atât în sezonul umed cât și în cel uscat, atât la suprafață cât și la fund. Prin partea estică a lacului trece șoseaua interamericană, fapt ce a determinat dezvoltarea turismului, iar locuitorii din regiune să-și pună în valoare meșteșugurile tradiționale. [45]

ATITUDINE, modalitate relativ constantă de raportare a individului sau grupului la anumite laturi ale vieții sociale și la propria persoană. Este o însușire stabilă a personalității. [28]

ATIYAH, Michael (n. 1929), matematician englez, născut la Londra. Lucrările sale reprezintă elemente de reper în cercetarea matematică, fiind considerat figura dominantă a matematicii din a doua jumătate a secolului XX. Lucrarea sa „Introducere în Algebra comutativă“ a atras atenția întregii lumi matematice. [48]

ATLANTIC, (bot.) taxon sau sintaxon răspândit în Europa Vestică, acolo unde se resimte puternic influența Oceanului Atlantic. [15]

ATLANTICĂ, (zootehn.) rasă de oi din Maroc. [34]

ATLAS, (anat.) prima vertebră cervicală cu care se articulează craniul la toate vertebratele superioare. [37]

ATLETISM, (sp.) ramură sportivă alcătuită dintr-un sistem de exerciții realizat sub forma alergărilor, săriturilor și aruncărilor naturale și stilizate, în scopul dezvoltării specifice a calităților fizice și al obținerii unui rezultat superior în practicarea lor. Primele competiții sportive de atletism sunt cele organizate în Grecia antică (Jocurile Panatenaice) și vor culmina cu Jocurile Olimpice (organizate în Olimpia în anul 776 î.Hr.). [52]

ATLITÁN, parc național din Guatemala (departamentul Sololá) (1955). Altitudine, 1.558 m. Parcul se află într-o regiune montană cu vulcani activi și lacul Atitlán de o frumusețe remarcabilă. Pe pantele vulcanilor se află instalată o vegetație compusă din conifere, chiparoși, stejari, mușchi și licheni. Fauna cuprinde exemplare de cerbi de Virginia, iepuri americani (*Sylvilagus floridanus*), veverițe (*Sciurus deppei*) și cufundacul uriaș (*Podilymbus gigas*), specie endemică. Parcul național reprezintă atracție turistică prin folclorul și tradițiile legate de așezările de pe malul lacului. Guatemala mai are încă 11 parcuri naționale. [50]

ATMOSFERA MEDIE, zonă cuprinzând stratosfera și mezosfera, fiind situată aproximativ între 15 și 85 km altitudine. [54]

ATMOSFERĂ, (în sens larg) manta gazoasă însoțită de cantități reduse de particule lichide sau solide care se află în jurul unei planete; (în sens restrâns) strat al atmosferei aflat cel mai aproape de sol, în care se manifestă fenomenele meteorologice. [3]

ATMOSFERĂ CONTROLATĂ, (agric.) utilizată în camerele de forțare a vițelor altoite pentru calusare și emitere de rădăcini. [49]

ATMOSFERĂ POLUATĂ, (pol.) prezentă în zona industrială, ea fiind încărcată cu reziduuri, particule minerale și organice, gaze toxice etc. [49]

ATMOSFERĂ SOLARĂ, (astr.) materia solară de la care primim direct radiații, alcătuită din trei straturi: fotosferă, cromosferă, coroană solară. [12]

ATMOSFERĂ STELARĂ, (astr.) totalul materiei stelare de la care primim energie în mod direct. [12]

ATMOSFERĂ TERESTRĂ, (astr.) înveliș gazos care înconjoară Pământul. [12]

ATOLI, (zool., ecol.) recife de corali de formă circulară. Ei închid o lagună cu diametrul până la 50 km și cu adâncimea până la 30 m. Coroana atolului este întretăiată de mai multe deschideri prin care comunică cu marea. În Oceanul Pacific există peste 300 de atoli, în Oceanul Indian 68; în Marea Caraibilor, 26; în Oceanul Atlantic 1. [50]

ATOM, (fiz.) cea mai mică particulă a unui element chimic care mai păstrează proprietățile acestuia. Un **a.** este format dintr-un nucleu încărcat pozitiv creând un câmp electric coulombian în care se mișcă electroni. Sarcina electrică pozitivă a nucleului este egală în valoare absolută cu cea a tuturor electronilor. Numim *ion un a.* care a pierdut sau a câștigat electroni. [38]

ATOM MARCAT, (fiz.) izotop stabil sau radioactiv al unui atom care, introdus într-o proporție oarecare într-o combinație chimică sau într-un sistem chimic, fizic sau biologic, poate fi detectat. Atomii marcați se folosesc la cercetarea mișcării elementelor nutritive în sistemul sol-plantă. [29]

ATOMIZOR, (prot. med.) aparat purtat, prevăzut cu motor și cu pompă de mare presiune care realizează dispersia soluției de combatere a bolilor și dăunătorilor sub formă de ceață. [49]

ATONALITATE, (cult.-art.) lipsa unei tonalități, lipsa proprietăților modurilor de muzică. [67]

ATONIE, (biol.) stare de tensiune scăzută a țesuturilor la plante și la animale; reducerea capacității contractile a unui mușchi striat scheletic sau mușchi neted visceral (atonie uterină, atonie gastrică), lipsă de putere, de forță. [50]

ATP-aza $\text{Na}^+ \text{K}^+$, (biochim.) enzimă prezentă în membrana plasmatică a tuturor celulelor; acționează ca ATP-ază și ca pompă ionică, dar și ca ATP sintetază. În mod obișnuit hidrolizează ATP care îi induce modificări conformaționale permițându-i să pompeze 3Na^+ spre exteriorul celulei și 2K^+ în celulă în cadrul fiecărui ciclu. Consumă mai mult de 30% din energia totală utilizată de o celulă. Prin această activitate menține o concentrație mai mare a Na^+ la exterior și o concentrație de K^+ mai mare la interior, generând astfel două gradiente ionice prin membrana plasmatică. În condiții speciale (constând în carență de ATP), enzima acționează în sens invers, ca ATP-sintetază, folosind gradientul ionic pentru a sintetiza ATP. [69]

ATRACTANT, (ecol.) substanță produsă de un individ și care favorizează întâlnirea indivizilor de sex opus (deci au rol biologic). [2]

ATRAȚIE INTERPERSONALĂ, (soc.) orientare pozitivă asupra celuilalt, care condiționează raporturile dintre individ și mediul lui social. Orice

relație interpersonală se caracterizează prin natura și forța legăturii afective dintre cele două persoane, care se poate exprima fie prin prietenie și dragoste, fie prin admirație, respect, recunoștință. [28]

ATRIHA, (bacter.) bacterie fără cili. [61]

ATRIOPOR, (anat.) deschidere a cavității peribranhiale la exterior, ca la amfioxus. [37]

ATRIU (*atrium*), (anat.) **1.** Cameră a inimii. **2.** Cameră ce înconjoară faringele la tunicate și cefalocordate. Apa curge din faringe prin fantele branhiale în atriu și apoi la exterior prin atriopor. [28]

ATRIUM, (anat.) porțiunea care urmează imediat după stigma respiratorie a insectelor, la nivelul căreia există structuri specifice de filtrare a aerului; anterior se află sfinctere musculare care mențin stigma deschisă doar pe timpul cât se face schimbul de gaze, iar posterior, orificiul trunchiului trahean propriu-zis. [62]

ATROFIAT, (biol.) regresivitate morfologică și funcțională a unui țesut sau organ, degenerare, ca urmare a unei tulburări de nutriție locală. [50]

ATROFIE, reducerea dimensiunilor, greutateii și volumului unui țesut sau organ inițial dezvoltat la parametri normali. Atrofia poate fi fiziologică sau patologică. Pentru atrofia fiziologică termenul sinonim este cel de *involuție*. [33]

ATROP, (bot.) cu poziție dreaptă, nerăsucită; ex., la gineceul unor plante, ovulul este drept, cu micropilul aflat în partea opusă hilului, aspect întâlnit la *Polygonum* sp. [50]

ATROPINĂ ($\text{C}_{17}\text{H}_{23}\text{O}_3\text{N}$), (chim.) alcaloid cu ciclul tropanic. Ester al tropinei. Identificat în măselariță, mătrăgună etc. În moleculă, acidul tropic este optic activ, cu formă racemică. Substanță cristalină. În etanol sau cloroform cristalizează sub formă de prisme. Greu solubilă în apă. Punct de topire 115-116° C. La animale și om provoacă relaxarea mușchilor netezi, dilatarea pupilei și scăderea secrețiilor gastrice. [50]

AUBRAC, (zootehn.) rasă de taurine din Franța. Culoare galben uniform, mai închisă pe spate și crupă. [34]

AUBURN, (zootehn.) rasă de curci din California. Culoarea penajului este brună, cu pene tivite cu alb. [34]

AUCUBA, (agric.) gen care aparține fam. *Cornaceae*. Pop. „dafin pătat“. Speciile, originare din Asia (Japonia, Himalaia), sunt arbuști bogat ramificați având frunze persistente, groase (coriacee), lucioase și dintate. Sunt plante dioice, exemplarele femele producând fructe (bace) viu colorate. Florile nu au valoare decorativă. *A. japonica* este apreciată pentru frunzele mari (cca 20 cm lungime), oval lanceolate, cu vârfuri ascuțite și coloritul, la unele varietăți (*A. j. crotonifolia*, *A. j. variegata*, *A. j. maculata*), de un verde viu, având striuri sau pete galbene-aurii. Fructele, asemănătoare măceșelor, sunt roșii,

lucioase, se maturează toamna, dar apar rar în culturile de interior. Este o plantă rustică foarte adaptabilă la condițiile de mediu. Suportă umbra, dar crește bine și în plin soare, acesta intensificând coloritul pestriț al frunzelor. Nu este pretențioasă la temperatură, preferând încăperile mai răcoroase, iar iarna poate fi păstrată la 5-10° C și în locuri mai puțin luminoase. Cere mai multă apă vara, dar în rest pretențiile sunt moderate. Cultivată în aer liber are o oarecare rezistență la poluare și la solurile ușor calcaroase. Creșterea lentă și tăierile imprimă dimensiunile mai mici, permițând cultura în ghivece, jardiniere sau hârdaie și ornarea interioarelor, a balcoanelor sau teraselor. Într-un climat mai blând, poate decora grădinile sub formă de borduri, garduri vii, în masive sau ca plante izolate. Se înmulțește prin butași. [39]

AUDIBILITATE, proprietate a unei stimulări sonore care o face perceptibilă. [28]

AUDINT, (univ.) persoană care nu are calitatea de student, dar i s-a permis de către conducerea universității, facultății să audieze prelegeri și să asiste la formele de activitate ale studenților. [32]

AUDIOGIRALĂ, iluzie rezultată din devierea localizării unei surse sonore, sub influența unei accelerații sau decelerații orizontale. [28]

AUDIOGRAMĂ, transcripție grafică a testelor audiometrice. [28]

AUDIOMETRIE, ansamblu de metode de măsurare a auditei prin utilizarea unui audiometru. [28]

AUDIT DE MEDIU, evaluare independentă a stadiului curent de conformare a unei părți cu reglementările aplicabile de protecție a mediului sau/și evaluarea politicilor, practicilor și procedurilor de control ale părții pentru conformarea cu reglementările de protecție a mediului în vigoare aplicabile. [17]

AUDITOR, persoană abilitată de către prescriptorii din cadrul sau din afara unei întreprinderi să realizeze audituri. [3]

AUGSBURG, (zootehn.) rasă germană de găini, de culoare neagră. [34]

AULACIDEA, (cecid.) gen de cinipide (*Hymenoptera*, *Cynipidae*) prezent în România prin 5 specii, ce formează gale pe plante din familia *Asteraceae/Compositae*. Ex., *Aulacidea hieracii* se localizează, ca larvă, în tulpina de iarba vulturului (*Hieracium umbelatarum*) ce devine îngroșată; *A. macula* parazitează capitulele de lăptucă sau salată de iarnă (*Scorzonera* sp.); *A. pigeoti* formează gale pe rădăcinile de *Scorzonera humilis*. Răspândire geografică: Europa, America de Nord. [41]

AULA, sală de dimensiuni mari destinată tinerii de cursuri, conferințe, simpozioane, festivități. [32]

AUR (Au), (chim.) element chimic cu caracter metalic din grupa I secundară, având Z 79 și structura învelișului de electroni [Xe]4f¹⁴5d¹⁰6s¹. Aurul curat este un metal galben, strălucitor, p.t. 1063°C, p.f. 2600° C, foarte dens (19,3 g/cm³) și totodată cel mai ductil dintre toate metalele. Comportarea de metal nobil se datorește potențialului său de oxidare foarte scăzut. Este metalul cel mai prețuit pentru fabricarea de podoabe și în tehnica dentară. [36] Se găsește în natură în stare nativă și însoțește cuarțul, pirita, galena. [25]

AUREOMICINĂ, (med. u. și vet.) antibiotic obținut din ciuperca *Streptomyces aureofaciens*, cu un larg spectru de activitate asupra rickettsiilor și virusurilor. [41]

AURICULAT, (bot.) prevăzut cu urechiușe, cu auriculă; frunze cu baza auriculată la susai (*Sonchus oleraceus*), tutun (*Nicotiana tabacum*), grâu (*Triticum aestivum*); pețiol auriculat la napi (*Brassica napus*). [50]

AURICULĂ, urechiușă; (bot.) apendice scurt și rotunjit la baza laminei frunzei ca la susai (*Sonchus oleraceus*), tutun (*Nicotiana tabacum*), grâu (*Triticum aestivum*) sau a pețiolului ca la napi (*Brassica napus*). [50]

AURORA CREPUSCULARĂ, (astr.) colorarea în roz sau galben a culmilor montane, când soarele răsare sau asfințește în spatele lor. [12]

AURORE POLARE, (astr.) fenomene luminoase în atmosfera înaltă sub formă de arce, benzi, draperii care apar la latitudini ridicate (10-15°) în zona polară (aurore boreale în emisfera nordică), cauzate de particulele încărcate care provin din spațiul extraatmosferic. [12]

AUSTRAL, caracteristică a unui sistem, element, proces legat de situarea în emisfera sudică (emisfera australă). [70]

AUSTRALOPITECI, (antrop.) hominzi bipezi a căror vechime nu este încă stabilită cu exactitate, deoarece resturile fosile găsite sunt foarte fragmentate, astfel încât îngreunează atât clasificarea cât și datarea lor. După părerea mai multor cercetători ar fi trăit între cca 4,5 și 1,5 milioane de ani. A. descoperiți de Dart sunt primele Hominide cunoscute. Aspectele esențiale ale australopitecilor sunt verticalitatea coloanei vertebrale, reducerea dentiției anterioare și implicit a prognatismului. Prezentați dimorfism sexual, bărbații fiind mai înalți și mai grei decât femeile. Prezentați o anumită organizare socială, utilizau unelte aparținând culturii Oldoway. A. dispar de pe scena evoluției acum cca 1,5 milioane de ani, lăsând locul unor hominide mai evoluate. Cauzele dispariției nu se cunosc cu exactitate, se presupune că nu au rezistat condițiilor climatice. Australopitecii rămân simple încercări de umanizare. [27]

- AUSTRALOPITHECINAE**, (antrop.) familie de australopiteci – antropoide ale căror rămășițe fosile au fost găsite în Africa de Sud. Prin multe trăsături se asemănau cu omul actual, mai ales în forma dinților. Ei mergeau probabil vertical, după cum reiese din forma pelvisului. Creierul raportat la craniu era mai mare decât la cimpanzeu și gorilă. [22]
- AUSTRALOPITHECUS AETIOPICHUS**, (antrop.) hominid primitiv ale cărui fosile au fost descoperite în număr mare în zona de vest a lacului Turkana (Africa). Literatura menționează că ar fi fost foarte robust, iar mai târziu din el s-ar fi desprins *Australopithecus boisei*. [27]
- AUSTRALOPITHECUS AFARENSIS**, (antrop.) hominid biped. Au fost descoperite resturi fosile în Etiopia, Kenia, Tanzania, cu o vechime de cca 3-4 milioane de ani. Cercetările resturilor fosile menționează că *Australopithecus afarensis* avea o greutate de 25-50 kg. Capacitatea craniană de 400 cm³, care se apropie de volumul craniului cimpanzeului de astăzi. Date importante despre acest hominid provin de la scheletul cunoscut sub numele de „Lucy” (cu o vechime de 3,6 milioane de ani), descoperit de paleontologul Donald Johansen. „Lucy” era un hominid femeie care prezenta unele caracteristici umane (mers biped) dar și câteva caractere de maimuță (craniul și fragmentele dintelui). Studiile recente ale lui *Australopithecus afarensis* menționează că era un bun cățăraător (cercetarea omoplatului, brațelor, cutiei toracice, oaselor mâinii). El prezenta membre inferioare relativ scurte. [22]:
- AUSTRALOPITHECUS BOISEI**, (ar. op.) hominid timpuriu primitiv. Resturile fosile (craniu), cu o vechime de 1,75 milioane de ani, au fost descoperite pe plaja vestică a Lacului Turkana, Africa, în 1969 (Richard Leakey). Prezenta un dimorfism sexual accentuat. [22] → **AUSTRALOPITHECUS AETIOPICHUS**
- AUSTRALOPITHECUS ROBUSTUS**, (antrop.) hominid biped ale cărui resturi fosile au fost descoperite pentru prima dată în 1938 în Africa, cu o vechime de cca 1-2 milioane de ani. Prezintă măsele mari, incisivi mici, fața lată și țesită, calotă cu o creastă proeminentă osoasă ca la cimpanzeu și gorile. Analiza chimică a smalțului dentar (bine conservat) demonstrează că *Australopithecus robustus* era carnivor. [27]
- AUSTRALORP**, (zootehn.) rasă de găini formată în Australia, prin selecția rasei *Orpington negru*. [34]
- AUSTRICA (fază ~)**, (geol.) fază tectogenetică a ciclului geotectonic alpin care s-a desfășurat spre sfârșitul Eocretacicului, cu intensitate mare în aria alpină-carpatică. [25]
- AUTARHIE**, politică economică „de închidere” prin care un stat, pe baza resurselor de care dispune, nu dezvoltă relații economice cu alte state. Această măsură asigură evitarea dependenței economice, culturale și chiar politice de alte state. [1]
- AUTECOLOGIE**, ramură a ecologiei care se ocupă cu influența factorilor abiotici și a celor biotici interspecifici care acționează asupra unei specii. [24]
- AUTISM**, (psih.) termen ce descrie un mod de a fi în lumea schizofrenicilor și care comportă două aspecte: pierderea contactului cu realitatea și predominanța relativă sau absolută a vieții interioare, care explică faptul că lumea fantasmelor schizofrenicului devine cea a realității. [28]
- AUTOACLIMATIZARE**, (acv.) pătrunderea pe cale naturală a unor hidrobionți din bazinele unde viețuiau în altele în care nu au viețuit niciodată. [10]
- AUTOANALIZĂ**, (soc.) componentă esențială a activității de autocunoaștere. Prin autoobservare și raportare la alții se stabilește o imagine reală generală despre sine privind conduita și modul general de a fi. **A.** reprezintă o verigă indispensabilă a reglării raporturilor individului cu lumea și cu sine însuși. [32]
- AUTOANTIGEN**, (imunol.) antigene de histocompatibilitate ce includ antigenele proprii de histocompatibilitate care, în condiții normale, sunt tolerate de sistemul imunitar. Sub acțiunea unor factori fizici și chimici se modifică, devin antigene și generează maladii autoimune. [69]
- AUTOAPRECIERE**, (soc.) act psihopedagogic de autoevaluare privind pregătirea și conduita proprie. Se au în vedere principii sau norme social-morale, convingeri și sentimente proprii, prin raportarea la un altul care este luat drept model. [32]
- AUTOASAMBLARE**, (biochim.) asociere spontană, ordonată, spațio-temporară, într-o structură polimerică; ordinea este dictată de particularitățile morfostructurale și funcționale ale monomerilor. Morfogeneza virală se supune principiului fundamental al autoasamblării, capsomerele asociindu-se într-o modalitate unică determinată de forma lor. Uneori **a.** este facilitată de așa-numitele proteine „cofrag” (chaperone) care pot avea un dublu rol: mecanic și catalitic. [69]
- AUTOCIDIE**, metodă de combatere biologică a unor specii dăunătoare de insecte care se bazează pe eliberarea în mediu a unor masculi sterili înainte de apariția masculilor fertili din populația respectivă. [62]
- AUTOCONSUM**, (ec.-fin.) consumul de bunuri și servicii finale de către producătorul însuși. [1]
- AUTOCONTROL**, (soc.) control exercitat asupra propriei persoane. Se are în vedere controlul raționalului asupra afectivului; sau, în sens mai

- restrâns, controlul exercitat de al doilea sistem de semnalizare asupra activității senzoriomotorii. [28]
- AUTOC(H)OR**, (bot.) care se răspândește prin mijloace proprii. Plante autoc(h)ore: slăbănog (*Impatiens noli-tangere*) la care, pe timp de uscăciune, fructul, reprezentat de o capsulă carnoasă, se deschide brusc azvârlind semințele la 10-15 m depărtare de plantamamă; la plesnitoare (*Echallium elaterium*) fructul cărnos se desprinde de codița lui la cea mai ușoară atingere, împrôșcând semințele împreună cu un lichid lipicios la o distanță de câțiva metri; la *Hura crepitans*, euforbiacee tropicală, fructul se rupe cu zgomot în felii care sunt aruncate până la 25 m. [50]
- AUTOCRITICĂ**, (soc.) aptitudine a unui subiect de a-și evalua acțiunile și starea normală sau patologică; se face apel la filtrul subiectivității. [28]
- AUTOCUNOAȘTERE**, (soc.) cunoaștere de sine, activitate deliberată și sistematică de exploatare, verificare și evaluare a propriului eu, a propriilor aspirații, idealuri, capacități, acte, fapte. [32]
- AUTODEM**, (genet.) dem format din indivizi care se reproduc prin autofertilizare și care se caracterizează printr-un mare grad de homozigoție. [19]
- AUTODEPĂȘIRE**, (soc.) proces de progres personal, desfășurat pe baza unei preocupări susținute în direcția autoeducației și autoinstruirii, rezultând depășirea propriilor performanțe cu afirmarea personalității. [32]
- AUTODIDAXIE**, (soc.) autoinstruire, autoînvățare, autoeducație care contribuie la dezvoltarea personalității. [32]
- AUTODIFERENȚIERE**, (genet.) proces de morfogeneză, în cadrul căruia grupe de celule ale embrionului se diferențiază morfologic și funcțional diferit față de alte grupe de celule, potrivit unui anumit program genetic [69]
- AUTOECISM**, (ecol.) capacitatea unor (micro-) organisme parazite de a-și completa întreg ciclul vital pe o singură specie gazdă; termenul este utilizat în special pentru unii fungi paraziți. Ant. *heteroecism*. [69]
- AUTOECOLOGIE**, disciplină a ecologiei care se ocupă cu studiul relațiilor dintre un individ sau o specie și mediul acestora. [3]
- AUTOEDUCAȚIE**, (ped.) direcție de evoluție a activității de formare-dezvoltare a personalității umane, prin transformarea obiectului educației în subiect al educației, capabil de autoevaluare și de autoproiectare pedagogică. Are în același timp un caracter subiectiv, un caracter autoreglator, un caracter corelativ, un caracter procesual. Metode de cultivare a autoeducației: metode de autocontrol (autoobservația, autoanaliza, introspecția); metode de autostimulare (autocomanda, autoconvingerea, autocritica, autosugestia, autoexersarea, exemplul, jocul ș.a.); metode de autoconstrângere (autocunoașterea, autodezaprobarea, autorenuțarea, autorespingerea); metode de stimulare a creativității (strategii creative: asocierea de idei, planul rezumativ, autoaprobarea). [16]
- AUTOELIMINARE** → ELIMINARE NATURALĂ
- AUTOEPURARE**, (ecol.) sin. *epurare naturală*, proces biologic, chimic sau fizic care permite unui mediu poluat cu substanțe organice sau anorganice să își recapete puritatea inițială fără intervenții externe, respectiv antropice. Microorganismele joacă un rol important în acest proces (bacterii, ciuperci, protozoare), precum și animalele nevertebrate (gasteropode acvatic) și vertebrate. [41]
- AUTOEPURAREA APEI**, (prot. med.) totalitatea proceselor fizice, chimice și biologice ce participă la descompunerea materiei organice dintr-un bazin acvatic și consumarea produșilor rezultați de către plantele verzi. [10]
- AUTOEROTISM**, (sex.) satisfacție sexuală obținută de subiect cu corpul său propriu, fără nici un partener. [28]
- AUTOEXEC.BAT**, (inform.) un fișier special, care este executat automat de sistemul de operare MS-DOS ori de câte ori computerul este pornit. Acest fișier este creat de sistemul de operare la instalarea acestuia, dar poate fi creat sau modificat și de către utilizator. [6]
- AUTOFECUNDARE**, (bot.) fecundarea cu polen propriu (care provine de la aceeași floare). Ex., la vița de vie, soiurile: *Pinot gris*, *Grasă de Cotnari*, *Italia* etc. [49]
- AUTOFERTIL**, (reprod.) sin. *autogam*, individ biologic care formează atât organe (gametociști, gametangi) reproducătoare masculine cât și feminine, iar celulele reproducătoare (gameți) pe care le generează sunt capabile să fuzioneze, generând un zigot. Autofertilizarea tinde să creeze o populație omogenă cu o capacitate de adaptare progresiv diminuată. [69]
- AUTOFERTILITATE** → AUTOFECUNDARE
- AUTOFINANȚARE**, (ec.-fin.) realizarea unei finanțări interne. Folosirea de resurse financiare proprii pentru desfășurarea activității agenților economici, satisfacerea nevoilor curente de producție, de investiții și a altor necesități. [35]
- AUTOFORMARE**, (soc.) proces în cadrul căruia omul întreprinde acțiuni subordonate conștient dezvoltării sale intelectuale, morale, estetice, fizice. Procesul în sine este provocat de educație. [32]
- AUTOGAM**, (bot.) sin. *autofertil*, flori care se polenizează cu polen propriu. [50]
- AUTOGAMIE**, (bot.) polenizare directă sau autopolenizare realizată prin transportul polenului de pe anterele staminelor pe stigmatul aceleiași flori. Întâlnită la florile hermafrodite homogame, unde maturarea organelor sexuale masculine (stamine) și

feminine (gineceul) are loc în același timp. Este caracteristică unor specii de plante din familiile *Poaceae* (grâu, orz), *Solanaceae* (pătăgele roșii), *Fabaceae* (mazăre, fasole) etc. Mecanismele prin care se asigură polenizarea reprezintă o însușire particulară a speciei. Polenizarea la grâu, orz are loc înainte ca inflorescențele să iasă din teaca frunzei, iar la mazăre, fasole, bumbac înainte de a se deschide floarea. Unele plante, cum sunt măcrișul, alunele de pământ, speciile de *Viola* posedă flori cleistogame, care nu se deschid niciodată, nici chiar la maturitate. În toate cazurile prezentate polenizarea încrucișată este exclusă. În majoritatea cazurilor, anterele staminelor sunt așezate în jurul stigmatului. Prin deschiderea lor polenul vine în contact direct cu stigmatul. În structura florii unor specii de plante apar dispozitive care înlesnesc autogamia. La florile de arnică (*Arnica montana*), staminele au anterele unite alcătuind un tunel în jurul stilului. Ajunse la maturitate ele depun polen pe stil în zone unde îl înconjoară. Când stilul se dezvoltă, iese în afara tubului staminal. Zona prăfuită cu polen se află acum deasupra staminelor. Urmează procesul de polenizare. Lobii stigmatului se curbează progresiv până când ating cu partea papilooasă polenul pulverizat pe stil, de unde îl recepționează, asigurându-se polenizarea. La planta numită tilișcă (*Cercaea alpina*) există în floare numai două stamine. Polenizarea se realizează prin curbarea staminelor pe stigmat. Pe măsura maturizării polenului, filamentele staminale se curbează progresiv, până când anterele ajung în contact cu stigmatul. Anterele crapă și pun în libertate polenul pe care stigmatul imediat îl recepționează. Planta turița mare (*Agrimonia eupatoria*) posedă în floare 15-20 de stamine. Imediat ce anterele s-au maturizat, filamentul staminal se curbează unul după altul spre centrul florii. Anterele vin în atingere cu stigmatul, depunând pe el polenul. Există unele specii de plante care imediat după înflorire așteaptă o polenizare încrucișată. Dacă nu se realizează atunci, se autopolenizează. De ex., planta acul-doamnei (*Scandix pecten-veneris*) posedă flori hermafrodite și flori aparent hermafrodite. Florile hermafrodite au în floare ambele sexe și se deschid mult mai devreme decât cele aparent hermafrodite. Înflorirea constă în desfacerea mult a petalelor. Discul nectarifer fin granulat și gineceul maturizat cu două stiluri scurte devin evidente. Staminele nu sunt ajunse la maturitate. Acum este posibilă polenizarea încrucișată. Dacă ea nu are loc, urmează autopolenizarea. Staminele ajunse la maturitate se curbează succesiv spre stigmat în ordinea 1, 3, 5, 2, 4. Anterele ating stigmatul recepționând polen. Desfacerea florilor numai cu stamine are loc după ce florilor hermafrodite le-au căzut staminele și petalele.

Ele furnizează polen pentru o eventuală polenizare încrucișată a florilor hermafrodite care se află în prima treaptă de înflorire. Părăluța de munte (*Pirola uniflora*), dacă nu se polenizează încrucișat, se autopolenizează spre sfârșitul înfloritului, prin acțiunea comună a pedunculului floral și filamentelor staminale. La deschidere, florile tinere stau atârinate. Filamentele staminelor sunt curbate în „S”, orientând în sus orificiile anterelor de tip „solniță”. Acum este posibilă polenizarea încrucișată prin insecte care, prin mișcare în floare, răstoarnă pe corpul lor anterele. Acestea pot atinge cu corpul lor stigmatul aceleiași flori, rezultând o polenizare cu polen propriu, sau îl pot duce la altă floare de aceeași specie, realizând o polenizare încrucișată. Dacă prin acest mod ea nu a avut loc, urmează, spre sfârșitul înfloririi, o ridicare a pedunculului până când gineceul ia o poziție oblică, iar anterele sunt aduse cu orificiile în jos. Polenul cade pe stigmat asigurându-și polenizarea. Autopolenizarea este favorizată, la unele specii, de către petale. Acest sistem este întâlnit la gențiane (*Gentiana acaulis*, *G. clussi* ș.a.). La început florile sunt erecte sau oblice. Anterele staminelor înconjoară stilul cu un tub, dar se află sub stigmat. Polenul cade din antere și se adună în pâlnia corolei. Pe timp ploios sau în timpul nopții corola se închide. Pedunculii florali, scurți la începutul înfloririi, se alungesc mult. Concomitent are loc și o creștere a stilului. Pe timp de ploaie și în timpul nopții, pe lângă închiderea corolei, are loc o curbare în semicerc a pedunculului. Prin mișcarea corolei de către vânt sau de picăturile de ploaie polenul adunat la baza corolei curge prin jgheburile corolei spre stigmat, unde vine în contact cu lobii lui fimbriați, realizând polenizarea. [50]

AUTOGENEZĂ, (genet.) 1. În biologie, dezvoltare potrivit unui program genetic propriu, indiferent de condițiile mediului ambiant. 2. Generație spontană. [69]

AUTOHTONE, (ecol.) specii sau populații care trăiesc în același teritoriu în care au apărut, s-au dezvoltat și care sunt caracteristice unei anumite biocenoză. Sin. *indigene*; ant. *alohtone*. [24]

AUTOICA, (parazit.) specie parazită care își desăvârșește ciclul vital pe o singură plantă gazdă [ex., mana viței de vie (*Plasmopara viticola*), pe vița de vie; cornul secarei (*Claviceps purpurea*), pe secară]; ant. *heteroică*. [69]

AUTOINCOMPATIBILITATE, (reprod.) sin. *auto-sterilitate*, incapacitatea gameților (ovule și spermatozoizi) generați de același organism hermafrodit de a fuziona între ei în cadrul unui proces de (auto-)fecundație. Gameții pot însă fuziona cu cei produși de un alt individ al aceleiași specii. În acest fel a. promovează variabilitatea genetică și împiedică consangvinizarea. [69]

- AUTOLIMITARE**, (ecol.) sin. *autoreglare* (v. acest termen), fenomen de reducere a fecundității organismelor și a duratei lor de dezvoltare, atunci când populația a depășit pragul densității optime. [24]
- AUTOLIZĂ**, proces de autodistrugere a unui organ, a unui țesut, a unei celule sau a unor organite celulare, grație activării enzimelor lizozomale; ex., distrugerea cozii mormolocului în timpul metamorfozei sale în broască, lichefierea petalelor florilor de sărmuliță (*Tradescantia*) după polenizare, formarea unor pungi glandulare și a traheelor etc. [69]
- AUTOMAT**, (inform.) model matematic abstract, utilizat pentru studiul echipamentelor și proceselor de prelucrare a informației numerice. [47]
- AUTOMATIZARE**, proces prin care controlul unei mișcări necesită mai puțină atenție pe măsură ce subiectul devine mai îndemânat. [28]
- AUTOMIXIS**, (micol.) autofecundare, proces sexual la ciuperci, care constă în unirea elementelor sexuale aparținând aceluiași organism, frecvent alăturate. [61]
- AUTOMOBILISM**, (sp.) ramură sportivă tehnico-aplicativă, unde concurenții pilotează mașini de diferite tipuri pentru stabilirea de performanțe. [52]
- AUTOMODEL**, (sp.) autovehicul în miniatură, cu calități dinamice, având diferite sisteme de propulsie și comandă. [53]
- AUTOMODELISM**, (sp.) sport tehnico-aplicativ care constă în construirea de automodele și participarea cu ele la concursuri și competiții. [52]
- AUTOMUTILARE**, tulburare de comportament la om, manifestată prin mutilarea propriului organism. **A.** apare în melancolie, epilepsie, isterie, schizofrenie, parafrenie, demență. În timpul războiului unii oameni fricoși procedeau la această acțiune pentru a scăpa de linia de foc, de confruntarea cu inamicul. Fapta se pedepsește aspru de tribunalele militare. [32]
- AUTOOBSERVARE**, observare a propriilor acțiuni, manifestări comportamentale, idei, convingeri, trăiri afective, trăsături temperamentale, caracteriale, deci prin introspecție dar și prin extrospecție constând din observarea activității și manifestărilor exterioare. Este mijlocul de a se cunoaște pe sine, de a cunoaște experiența proprie, conduita și activitatea, însușirile fizice și psihice. [32]
- AUTOPEDEPSIRE**, (soc.) acțiunea unor indivizi de autoflagelare fizică (automutilare) sau psihică (autoacuzare), determinată de un comportament expiator, ca urmare a unor delictre reale sau imaginare. Culpabilitatea este prima fază a crizei oedipiene, urmată de autoflagelare. [32]
- AUTOPLANCTON**, (ecol.) plancton propriu unui bazin acvatic. [10]
- AUTOPOIEZĂ**, (ecol.) rezultatul capacității de autoorganizare a sistemelor ecologice prin producerea și reproducerea aceleiași rețele de structuri și procese care le-a generat. [2]
- AUTOPOLENIZARE**, (bot.) polenizare directă cu polen propriu. Se realizează prin transportul polenului de pe anterele staminelor pe stigmatul aceleiași flori (autogamie), sau de pe anterele staminelor unei flori pe stigmatul altei flori de pe aceeași plantă sau din cadrul aceleiași inflorescențe (geitogamie). Autogamia și geitogamia sunt întâlnite la florile homogame, unde maturitatea staminelor și gineceului au loc în același timp. [50]
- AUTOPOLIPOID**, (genet.) poliploid ai cărui cromozomi aparțin unei singure specii. Se formează prin dublarea numărului propriu de cromozomi, prin unirea a doi gameți diploizi sau prin fuziunea unui gamet neredus (diploid) cu unul haploid. [20]
- AUTOPSIE**, sin. *necropsie*, operație anatomo-patologică constând în deschiderea corpului unui cadavru, urmată de examinarea tuturor organelor și țesuturilor pentru a stabili cauza decesului. [50]
- AUTORADIOGRAFIE**, (med. u.) metodă de vizualizare a locului de încorporare și metabolizare a unei substanțe în cadrul spațiului celular. Se bazează pe utilizarea izotopilor radioactivi; radiațiile emise (β , α) pot impresiona un film sau o fotoemulsie, indicând astfel localizarea substanței marcate. [69]
- AUTOREALIZARE**, (soc.) proces educativ în direcția dezvoltării proprii personalități prin automobilizarea activă a capacităților individuale. [32]
- AUTOREGLARE**, (ecol.) capacitate a unui sistem cibernetic de a-și regla comportamentul pe baza conexiunii inverse. **A.** este specifică sistemului individual (organism), populațional, biocenozelor, ecosistemului, ecobiomului, biosferei, ecosferei. În pedagogie și psihologie, în **a.** informația inversă se procură pe calea autoobservării sau pe calea comunicării cu ceilalți semeni din cadrul activității. [32]
- AUTOREGLAREA BIOCENOZEI**, (ecol.) capacitatea biocenozelor de a rămâne stabilă pe baza propriilor mecanisme de feed-back externe (din mediu) care declanșează mecanisme automate de autoreglare internă. [24]
- AUTOREGLAREA INSTRUIRII**, (ped.) calitate fundamentală a procesului de învățământ, angajată strategic la nivelul oricărei activități didactice educative, proiectată în sens curricular (S. Cristea, 1998); principiu didactic care constă în perfecționarea continuă a învățământului, presupune operaționalizarea corelației dintre profesor și elev prin conexiune inversă externă realizată de profesor și prin conexiune inversă internă realizată de elev; se ajunge de la instruire la autoinstruire și de la educație la autoeducație. [16]
- AUTOREPLICARE**, (genet.) formare a unei copii din molecule preexistente. Molecula originară servește drept matriță pentru sinteza copieii. Singurele

- molecule biologice care se autoreplică sunt cele de acizi nucleici. [18]
- AUTORIZAȚIE DE MEDIU**, (jur.) act tehnico-juridic prin care sunt stabilite condițiile și parametrii de funcționare pentru activitățile existente și pentru cele noi, pe baza acordului de mediu. [68]
- AUTOSAVE**, (inform.) caracteristică a unui program care salvează în mod automat un fișier deschis, la anumite intervale de timp sau după un anumit număr de tastări. [6]
- AUTOSCOPIE**, (psih.) reprezentare exterioară a imaginii parțiale sau totale a propriei persoane; fenomen descris în unele stări isterice. [28]
- AUTOSEXARE**, (zootehn.) însușire a unor rase sau hibridi de păsări care permite recunoașterea sexului de la vârste timpurii, după caractere de exterior și îndeosebi după culoarea penajului. [34]
- AUTOSINDEZĂ**, (cit.) împerecherea cromozomilor cu aceeași origine parentală în meioza unui hibrid. [69]
- AUTOSOM** → **AUTOZOM**
- AUTOSTERIL**, (reprod.) individ biologic hermafrodit care, cu toate că formează ambele tipuri de gameți – masculini și feminini –, singur nu poate realiza un proces sexual (fecundație); este însă fertil în raport cu alți indivizi din aceeași populație sau din altă populație a aceleiași specii. În acest caz încrucișarea dintre doi indivizi devine obligatorie. [69]
- AUTOSTERILITATE**, (bot.) autopolenizare neurmată de fecundare. Germinarea polenului și creșterea tubului polenic sunt inhibitate de substanțe produse de stil. Fecundația este imposibilă. Întâlnită la un număr mare de specii (varză, cocsacâz, unele *Poaceae* etc.). [50] → **AUTOINCOMPATIBILITATE**
- AUTOSTILIC**, (anat.) tip de articulație întâlnit la unii pești (Holocephali, Dipnoi) și la vertebratele terestre, în care palato-patratul articulat sau sudat la neurocraniu prin două procese (anterior și posterior) rămâne complet independent de arcul hioidian. [37]
- AUTOSUGESTIE**, (psih.) proces psihofiziologic normal, inconștient sau la limita conștiinței, în care o idee, o reprezentare, o trebuință sau dorință influențează desfășurarea vieții psihice a unei persoane, manifestându-se în gândurile și atitudinile acesteia, în conduită, care pot deveni mai echilibrate, astenice, sau patologice cu manifestarea stărilor de frică, anxietate, obsesie. [32]
- AUTOTESTARE**, (ind. energ.) funcție de supraveghere automată care realizează o testare după scoaterea din funcțiune totală sau parțială a protecției, în mod uzual blocând declanșarea, ceea ce afectează funcția proprie a protecției. [59]
- AUTOTOMIE**, (zool.) desprinderea voluntară a unei părți a corpului când un animal este atacat, de ex., coada unei șopârle. [57]
- AUTOTROF**, (bot.) organism care își sintetizează toate substanțele organice de care are nevoie, pornind de la surse anorganice de carbon (ex., CO_2) și azot (ex., NH_4 , NO_3 , NO_2 și chiar N_2). Energia necesară reducerii CO_2 la compuși organici poate fi energia luminoasă (în fotolitotrofie) sau energia chimică eliberată prin oxidarea unor compuși anorganici (ex., CO , NH_3 , NO_2 , Fe^{2+} , H_2S , S^0 , S_2O_2 , H_2) în chimiolitotrofie. **A. facultativ** – organism autotrof, dar care poate utiliza alternativ o sursă organică de carbon, devenind heterotrof; sin. *mixotrof*. **A. obligat** – folosește ca unică sursă de carbon dioxidul de carbon (ex., plantele și algele). [69]
- AUTOTROFIE**, (alg.) mod de hrănire în care organismul își sintetizează hrana – substanțele organice – plecând de la substanțe anorganice și surse de energie exterioare. Acest tip de hrănire este caracteristic tuturor plantelor verzi, care își produc hrana prin fotosinteză, folosind substanțe anorganice (apă, dioxidul de carbon, elemente minerale) și energia radiațiilor luminoase ale soarelui. Autotrofia stă la baza producției biologice primare și condiționează practic existența tuturor consumatorilor, inclusiv a speciei umane. O altă cale prin care se realizează autotrofia este reprezentată de chemosinteză, înfăptuită de anumite grupe de bacterii (de ex., bacteriile sulfuroase – genul *Thiobacillus* etc.) care utilizează, drept sursă de energie, energia chimică provenită din oxidarea substanțelor minerale. Procesul de chemosinteză participă la circuitul materiei în ecosisteme. [7]
- AUTOZOM**, oricare din cromozomii unei celule în afara celor sexuali. În cazul omului, oricare din cromozomii celor 22 de perechi care poartă majoritatea informației genetice, dar nu au gene care determină sexul; acestea sunt plasate pe cromozomii sexuali XY. [69]
- AUTUMNAL**, de toamnă, tomatic. **1.** (bot.) Despre plante care înfloresc în septembrie-octombrie, iar frunzele și fructele se formează în primăvara următoare, ex., brândușa de toamnă (*Colchicum autumnale*). **2.** Punct de pe eliptică prin care trece Soarele la echinocliul de toamnă. [50]
- AUXINĂ**, (biochim.) hormon vegetal cu rol important în stimularea și reglarea procesului de creștere la plante; se mai numește *heteroauxină*, *acid 3-indolilacetic*, *AIA*. Izolată din cariopsele de porumb (F. Kögel, 1935). Are o largă răspândire. Evidențiată în bacterii, alge, ciuperci, mușchi, ferigi, gimnosperme, angiosperme. Cantitativ, variază în funcție de specie, organ, vârstă. Sintetizată în toate celulele vii, dar mai ales în endosperm, coleoptil,

frunze, regiunile meristemice din vârful tulpinilor, ramurilor, rădăcinilor. Vârful tulpinii produce de 100 de ori mai multă auxină decât cel al rădăcinii. Frunzele tinere sintetizează cantități mari, cele bătrâne cantități mici. Țesuturile parenchimatoase și meristemele laterale (cambiul, felogenul) produc cantități foarte mici de auxină. Își completează necesarul prin transportul ei din alte centre de sinteză. La plantă circulă într-o formă inactivă, labil legată de proteină. Ajunsă la meristeme, este activată prin decuplarea de proteină. În coleoptil, translocția auxinei se face de la vârful spre baza lui, cu viteză de 10-12 mm/h, iar în tulpină în ambele sensuri, dar predominant de la vârful spre bază cu o viteză de 5-10 mm/h. Auxina nu se acumulează în plante, ci este consumată prin oxidare în procesul de creștere. Fiziologic stimulează plasticitatea peretelui celular în cursul elongației, favorizând extensibilitatea lui, mărește permeabilitatea membranelor celulare pentru apă și reglează creșterea organelor la plantă, intensifică sinteza unor enzime necesare respirației (citratsintetaza, peroxidaza, invertaza, fosfataza), stimulează procesul de fotosinteză și translocarea glucidelor din frunze spre alte organe ale plantei, stimulează sinteza ARNm pe care se sintetizează proteinele necesare extensibilității peretelui celular. Stimulează procesul morfogenetic de apariție și creștere a rădăcinilor adventive. Fluxul de auxină de la mugurele apical are acțiune inhibitoare asupra creșterii mugurilor laterali. Înlăturarea mugurelui apical suprimă dominația apicală și fiecare mugur lateral crește formând câte o ramură. Auxina acționează în complex cu alți hormoni vegetali naturali de creștere (gibereline, citochinine etc.), între care trebuie să existe un anumit raport precis pentru realizarea actului fiziologic cerut. Experimental s-a demonstrat că în cultura de agar-agar, un calus de tutun nediferențiat poate rămâne în starea inițială sau să formeze rădăcini și lăstari în funcție de raportul auxină/citochinină. În prezent s-au descoperit multe substanțe de sinteză (auxine artificiale) cu acțiune asemănătoare auxinelor naturale. Așa sunt acizii b-indolilacetic, b-indolilbutiric, b-indolilpropionic, L-naftilacetic, L-naftilpropionic, a-naftilbutiric, b-naftoxiacetic, a-naftoxibutiric, fenoxiacetic, fenoxibutiric, naftilftalmic, metatolilftalmic etc. În anumite concentrații sunt folosiți în practica fitotehnică și horticolă pentru stimularea formării rădăcinilor la butași și marcotaj; oprirea carpelelor nefecundate de a cădea, inducând formarea de fructe partenocarpice (ex., tomate); prevenirea căderii fructelor în apropierea perioadei de maturitate (mărul, cu o lună înainte de recoltare, se stropește cu o soluție de acid a-naftilacetic); utilizarea lor ca erbicide selective pentru distrugerea buruienilor din culturi sau

în concentrație mare pentru curățirea terenului agricol de buruieni. [50]

AUXOAUTOTROF, (ecol.) califică un organism autotrof a cărui creștere necesită anumite elemente nutritive adiționale. [3]

AUXOAUTOTROFIE, (ecol.) mod de nutriție specific organismelor auxoautotrofe. [3]

AUXOHETEROTROF, (ecol.) califică un organism viu care este incapabil să-și sintetizeze toate substanțele organice esențiale creșterii sale. [3]

AUXOHETEROTROFIE, (ecol.) mod de nutriție specific organismelor auxoheterotrofe. [3]

AUXOLOGIE, (silv.) disciplină care se ocupă de procesul creșterii la arbori și în general la plantele cormofite. [4]

AUXOSPOR, (reprod.) nume impropriu dat zigotului de la diatomee, care după formare crește progresiv până la dimensiunea normală a unui individ matur. [69]

AUXOTROF, (biol.) organism (bacterie, ciupercă) care își asigură din mediul exterior factorii de creștere, care nu sunt necesari tipului sălbatic (ex., o vitamină). Bacteriile mutante cresc numai într-un mediu suplimentat cu factorii de creștere specifici. [61]

AVAL, (geogr.) în josul văii, al apei (față de un punct de referință). [70]

AVALANȘĂ, (glac.) masă de zăpadă sau gheață care alunecă sau se rostogolește la vale, pe versanți, mărindu-și pe parcurs volumul, greutatea și viteza. [25] Antrenează în deplasarea sa tot ce întâlnește în cale: trunchiuri de arbori, cioturi, rădăcini, stânci, bolovani, pietre, particule de sol erodat, construcții și așezări umane etc. [4] Denumirea vine de la *avalere* (fr.) care înseamnă a coborî. Există mai multe tipuri de avalanșe: **a. de zăpadă prăfoasă**, uscate, se produc în zăpada proaspătă; **a. de zăpadă umedă**, formate în zăpada îmbibată cu apă, zăpadă grea; **a. în plăci** se produc la câteva zile după căderea zăpezii, când aceasta formează o crustă; **a. de primăvară** se produc în zăpezi grele și vechi la primele temperaturi ridicate de primăvară. [25] Forța de izbire a avalanșelor este foarte mare și depinde de volumul și masa materialelor antrenate, precum și de lungimea culoarului care se formează. În Alpi, de exemplu, unde versanții expuși sunt foarte lungi, avalanșele sunt frecvente și cuprind în mod curent 100.000 m³ de zăpadă. La noi, acestea sunt mai rare și nu depășesc volumul de 5.000 m³. Apărarea împotriva avalanșelor constă în executarea de lucrări cu caracter tehnic (terase, banchete, ziduri de oprire, ziduri de deviere, garduri, paraavalanșe, greble, baraje-greblă) și lucrări cu caracter biologic (împădurirea culoarelor cu specii rezistente la zăpadă: arin verde, pin cembra, molid, scoruș, diverși arbuști etc.). Se recomandă ca plantațiile să aibă consistență redusă. [4]

AVANSARE PE SAPĂ, (petr.) lungime de gaură realizată cu o sapă în timpul forării unei sonde. (R. Țițeica și colab., 1972) [30]

AVANTAJUL HETEROZIGOTULUI, (genet.) proprietate conferită individului biologic de structura sa heterozigotă de a supraviețui într-un mediu în care indivizii homozigoți sunt dezavantajați selectiv. Caz tipic: anemia falciformă condiționată de gena deleterioasă *HbS*. Această genă are o frecvență neobișnuită în regiunile globului bătute de malarie. Indivizii umani cu structură genetică normală homozigotă *HbA₁HbA* suferă de malarie care, cel mai adesea, este letală. Persoanele care au structura genetică homozigotă *HbS₁HbS* fac anemie falciformă gravă, această condiție fiind de regulă letală, gena *HbS* în condiție homozigotă fiind incompatibilă cu viața. Persoanele cu structură genetică heterozigotă *HbA₁HbS* fac o formă ușoară de anemie (problemele grave apar în condiții de rarefiere a atmosferei, la înălțimi mari) dar sunt avantajate selectiv/adaptativ, deoarece în eritrocitele lor nu se poate dezvolta agentul malariei *Plasmodium falciparum*. Și astfel, prin acest avantaj selectiv adaptativ al heterozigoților, specia umană a reușit să supraviețuiască și în regiunile bătute de malarie, o genă deleterioasă (cu efect letal) în condiție homozigotă, conferind avantaj selectiv în condiție heterozigotă. [19]

AVARIE, (ind. energ.) stare rezultată în urma unui sau mai multor incidente care duc la înrăutățirea, sub un anumit nivel reglementat, a parametrilor și simului de funcționare al unei instalații electrice. [5]

AVAT (*Aspius aspius*, fam. *Cyprinidae*), (...). pește răpitor dulcicol cu corp alungit, de 30-50 cm lungime, greutate 1-2,5 kg, ușor comprimat lateral, cenușiu-măsliniu pe partea dorsală și alb-argintiu pe laturi și abdomen. Capul prevăzut cu gură terminală, ușor oblic. Se hrănește cu obleți și alte specii de pești (plătică, morunaș, babușcă, roșioară, caras, clean), mici crustacei, insecte și larve de insecte. Puii se hrănesc îndeosebi cu crustacee. Intră în bălți după scurgerea sloiurilor, iar la cea mai mică undă de scădere a apei se retrage în fluviu. Se înmulțește la vârsta de 3 ani. Își depune icrele în lunile martie-aprilie, pe fundurile acoperite cu nisip sau pietriș. Ponta cuprinde 80.000-100.000 icre. Se pescuiește cu undița, folosind ca momeală peștișori, râme, broaște etc. Răspândit în aproape toate apele din Europa Centrală și de Est. Lipsește din apele Angliei, Franței, Elveției, Danemarcei, Spaniei, Italiei, Greciei. [10]

AVEN, (speol.) peșteră verticală: puț natural înfundat la bază ori continuat de galerii în plan orizontal sau suborizontal. [44]

AVENACINĂ, (biochim.) glucozid fluorescent asociat cu rezistența ovăzului la atacul ciupercii *Gaeumannomyces graminis*. A. poate fi detoxificată de către avinacenaza, enzimă produsă de *G. graminis* var. *avenae*. [61]

AVERSIV, un stimul, un subiect sau situație care în cazul unui organism antrenează o poziție de retragere, de evitare, de fugă. [28]

AVERTISMENT, înștiințare. **1.** (soc.) Una din formele de dezaprobare a conduitei unei persoane care, în cazuri disciplinare mai grave, însoțește mustrea. **2.** (sp.) Sancțiunea prin care arbitrul atrage atenția unui sportiv că se abate de la prevederile regulamentare ale jocului și care prin repetare poate fi eliminat. **3.** (jur.) Demers prin care un stat atrage atenția altui stat asupra consecințelor defavorabile pentru relațiile internaționale pe care le pot avea încălcările de către acesta a normelor de drept internațional. [32]

AVERTIZARE, (prot. med.) anunțarea cultivatorilor prin diferite mijloace (presă, radio, televiziune, poștă ș.a.) a perioadei optime de aplicare a unui tratament cu scopul prevenirii sau combaterii unor boli sau dăunători. Totodată se anunță și tratamentul care trebuie aplicat și toate indicațiile necesare. Societatea Adcon-Telemetry realizează aparate și programe pentru avertizarea unor boli. În România funcționează o rețea de prognoză și avertizare a bolilor și dăunătorilor plantelor, cu stații în fiecare județ. [61]

AVERTIZOARE, (prot. med.) substanțe colorante, iritante, sufocante, lacrimogene care se adaugă în pesticide pentru a fi sesizată ușor prezența lor în vederea evitării intoxicațiilor. [50]

AVES (*păsări*), (zool.) vertebrate homeoterme, ovipare, bipede, care respiră prin plămâni și au corpul acoperit cu pene și capul terminat cu un cioc. Inima are 4 camere și persistă numai cârja aortică dreaptă. Aripa provine din transformarea membrului anterior, cu 3 degete. În anatomia generală se aseamănă cu reptilele, din care se consideră că au evoluat. [57]

AVIAȚIE, **1.** Zborul cu ajutorul avioanelor. **2.** Ramură a științei care se ocupă cu tehnica (zborului) vehiculelor aeriene mai grele decât aerul. **3.** Totalitatea aeronavelor de care dispune o țară. Există aviație: ambarcată, antisubmarină, de bombardament, de cercetare, de legătură, sanitară, torpiloare, de transport, de vânătoare etc. [31]

AVICID, (ecol.) substanță sau preparat destinate distrugerii păsărilor. [3]

AVICOL, (zootehn.) termen care desemnează caracteristici legate de organizarea producției păsărilor. [34]

AVICULTURĂ, (zootehn.) sin. *creșterea păsărilor*, știința care se ocupă cu elaborarea metodelor privind producerea, întreținerea, înmulțirea, ameliorarea,

- creșterea și exploatarea speciilor și raselor de păsări în scopuri economice. [34]
- AVIFAUNĂ**, (zool.) ansamblu de specii de păsări care trăiesc pe un anumit teritoriu. [37]
- AVIOTRATAMENTE**, (prot. med.) aplicarea de tratamente cu produse chimice pentru combaterea bolilor, dăunătorilor și buruienilor cu ajutorul avioanelor utilitare. [50]
- AVIRULENT**, (microbiol.) microorganism parazit care nu poate infecta o anumită plantă; germeni patogeni care și-au pierdut virulența în urma unor tratamente fizico-chimice. [50]
- AVIRULENȚĂ**, lipsit de virulență. (fitopat.) Unele tulpini de bacterii sau ciuperci nu sunt capabile să infecteze o plantă compatibilă sau o infectează foarte slab. O cultură de bacterii sau ciuperci supusă unor factori fizici, chimici sau biologici sau repicat prea des, devine avirulentă. [61]
- AVITAMINOZĂ**, (biochim.) lipsa totală a vitaminelor din alimente, care generează dereglări metabolice și fiziologice manifestate prin încetinirea sau oprirea creșterii organismelor tinere, stare de debilitate, receptivitate la infecții, leziuni specifice, infertilitate etc. Administrarea de vitamine înlătură manifestările specifice. [10] În general, aceste situații apar în urma carențelor alimentare, a tulburărilor de resorbție digestivă, a bolilor de metabolism sau a acțiunii substanțelor cu rol de antivitamine. Există următoarele tipuri de a.: avitaminoza B1 – sin. *beriberi*; avitaminoza C – sin. *scorbut*; avitaminoza D – sin. *rahitism*; avitaminoza PP – sin. *pelagra*. [33]
- AVITAMINOZE**, (med. u.) tulburări provocate de lipsa din hrană a unor cantități de vitamine necesare pentru acoperirea nevoilor organismului. Avitaminozele produc dezechilibre metabolice. [34]
- AVOCADO** (*Persea americana*, sin. *P. gratissima*, fam. *Lauraceae*), (agric.) importantă specie vegetală alimentară pentru populația din America Centrală și fruct de lux pentru celelalte regiuni. Este originară din Mexic și Peru. Arbore înalt până la 15-20 m, cu flori hermafrodite și cu dichogamie foarte pronunțată, astfel că necesită plantarea în aceeași parcelă a soiurilor protogine (grupa A) cu soiuri protandre (grupa B). Fructele lui (bace), utilizate în alimentația umană, au valoare nutritivă foarte mare datorită conținutului de grăsimi (până la 30%). La greutate egală depășește valoarea energetică a cărnii. Uleiul extras din pulpa fructului are utilizări în cosmetică și farmacie. Există trei rase diferite: de Mexic, de Guatemala și de Antile, fiecare cu numeroase soiuri precum și numeroși hibridi între acestea. Este o specie de zonă caldă, paralelele 36 N și S fiind limitele lui de cultură. Necesită minimum 1.200 mm ploi dar suportă și sezoane secetoase destul de accentuate, situație în care intervine defoliarea. Temperatura optimă este 25° C pentru lunile calde și 15° C pentru cele răcoroase. La limitele latitudinale se pune problema rezistenței la frig care variază: -6° C la soiurile provenite din rasa mexicană, -2° C pentru cele de Guatemala și 0° C pentru cele de Antile. Preferă solurile profunde (1m), nisipoase, bine drenate. Există numeroase soiuri: *R. mexicană*, Mexicola, Puebla, Jalna, Gottfried, Duke, Winslowson, de *Guatemala*: Taylor, Queen, Naban, Haas, Pollock, de *Antile*: Waldin, Simonds, Trapp. [40]
- AVORT**, întreruperea sarcinii, înaintea lunii a IV-a. Se poate produce spontan, ca urmare a unei boli a fătului sau a mamei sau a unor traumatisme suferite de mamă. A. provocat constă în întreruperea artificială a sarcinii înainte de luna a IV-a. [50]
- AVORTARE**, (bot.) involuție a organelor florale și sexuale ale plantelor, urmată de căderea florilor sau nelegarea fructelor. Din punct de vedere horticol, în noțiunea de a. sunt cuprinse și cazurile de dezvoltare defectuoasă a inflorescențelor și florilor când, din cauza condițiilor de mediu neprielnice, se formează boboci debili care, în cele din urmă, cad. Se manifestă mai ales la culturile de seră, în perioadele cu lumină și temperatură scăzute, dar apar și în câmp și în livezi, ca urmare a zilelor de arșiță sau a nopților reci de primăvară. Mai poate fi cauzată de unele greșeli de tehnologie ca: lipsa irigației, stropiri cu soluție prea concentrată de substanțe fitofarmaceutice etc. [72]
- AVRIG**, lac glaciatic situat în masivul Făgăraș (România), la altitudinea de 2.011 m. Are lungimea de 182 m, lățimea maximă de 101 m, suprafața de 14.770 m², adâncimea maximă 4,50 m, cea medie de 2,80 m, volumul de apă 41.410 m³. Alimentarea cu apă este săracă, formată din trei firișoare de apă ce se scurg de pe versanți. Evacuarea apei se face printr-un emisar cu debit foarte mic (5 l/min) în colțul sud-estic. A fost populat cu păstrăv fântânel. [50]
- AVUȚIE**, (ec.-fin.) totalitatea valorilor, bunurilor materiale și spirituale de care dispune un agent economic (gospodării, firme, administrații publice și private) la un moment dat. [1]
- AVUȚIE NAȚIONALĂ**, (ec.-fin.) totalitatea bunurilor materiale și spirituale de care dispune o țară la un moment dat indiferent de forma de proprietate. [1]
- AX**, (ind.) organ cilindric (din oțel) care susține elementele cu mișcare de rotație ale unei mașini; osie. [13]
- AXA LUMII/SFEREI CERESTI**, (astr.) dreapta ce trece prin centrele cercurilor paralele descrise de stele în mișcarea lor diurnă; este prelungirea axei de rotație a Pământului. [12]

AXĂ, (bot.) linia reală sau imaginară care trece prin centrul și de-a lungul unui organ sau complex de organe, delimitând părți simetrice, ex., la plante, prin tulpină, prin frunze, prin floare etc. [50]

AXĂ DE COORDONATE, (mat.) dreaptă orientată pe care se alege un punct fix (numit origine) și o unitate de măsură. [48]

AXELE CORPULUI, (antrop.) sunt linii imaginare ce exprimă direcția spațială a corpului uman (corp tridimensional) cu rol de precizare a locului (situsului) anatomic sau poziției organelor (părților componente). Cele trei axe principale sunt axul vertical sau longitudinal, axul sagital sau anteroposterior și axul transversal. Axele determină termeni de direcție superior, inferior, cranial, caudal, anterior (ventral), posterior (dorsal), sinister (stâng), dexter (drept). [22]

AXENIC, (microbiol.) culturi de microorganisme pe medii nutritive, necontaminate. Nepotrivirea plantei drept gazdă pentru un patogen. [61]

AXIAL, (bot.) situat pe axă, care aparține axei, în raport cu axa, ex., floare. [50]

AXIDROM, (bot.) despre frunzele plantelor, când nervura terțiară este paralelă cu cea secundară. [50]

AXILAR, (bot., anat.) care se referă la axilă, așezat pe axilă, rezultat din axilă. **1.** La plante: flori axilare, dispuse la subsuoara frunzelor și formate din muguri axilari, ca la tulchină (*Daphne mezereum*); primordii axilare care se formează la subsuoara frunzelor. **2.** În anatomie, nerv axilar. [50]

AXILĂ, (bot., anat.) subsuoară. **1.** La plante, reprezintă unghiul unde se împreună două organe, frunza cu ramura, ramura cu trunchiul, nervura principală cu cea secundară, rezultând numele generic de axila frunzei, axila ramurei, axila nervurii. **2.** La om, cavitate situată la rădăcina brațului, pe fața inferioară a articulației acestuia cu umărul. [50]

AXIOMA LUI ARHIMEDE, (mat.) oricare ar fi numerele reale $0 < x < y$, există totdeauna un număr natural n , așa încât $nx > y$. [48]

AXIOMĂ, (mat.) enunț primar dintr-un sistem axiomatic. [48]

AXIS, (zool.) a doua vertebră cervicală la amniote; are un proces odontoid care se proiectează anterior și care acționează ca un pivot pe care prima vertebră, atlasul se poate roti când se întoarce capul. [7]

AXON, prelungire unică a unei celule nervoase, care propagă potențialele de acțiune pornind de la corpul celular. Este delimitat de axolem (continuarea neurilemei de la corpul celular), axoplasmă (continuarea neuroplasmului din corpul celular), neurofibrile, mitocondrii și lizozomi. La partea terminală se ramifică. Ramificațiile poartă butoni terminali care conțin neurofibrile, numeroase

mitocondrii și vezicule în care se află stocat mediatorul chimic (acetilcolină sau noradrenalină).

A. este acoperit în general de tecile: Schwann, mielină și Henle. El conduce impulsul nervos centrifug (eferent). [21]

AXTE, rezervație naturală din Estonia. Suprafață, 130 ha (1980). Rezervația include 1.200 de mușuroaie de furnici. Cercetătorii mută furnicile în pădurile mai tinere, cu scopul de distrugere a insectelor dăunătoare. Coloniile de furnici distrug 1 kg de insecte dăunătoare pe zi. [50]

AXUL SAGITAL, (antrop.) acest ax (antero-posterior, ventro-dorsal, median) străbate corpul uman formând cu axul vertical pe care cade un unghi de 90°. El este perpendicular pe axul vertical dus prin ombilic. [22]

AXUL TRANSVERSAL, (antrop.) străbate corpul uman de la stânga la dreapta. Exprimă lățimea corpului. El este perpendicular pe axul sagital. [27]

AXUL VERTICAL, (antrop.) acest ax (longitudinal, cranio-caudal, vertical principal) străbate corpul uman, în poziție ortostatică, în lungimea sa, de la vertex (creștetul capului) și până în centrul poligonului de susținere reprezentat de suprafața plantară. [22]

AYERS ROCK ȘI MOUNT OLGA, parcuri naționale din Australia (Northern Territory). Suprafața, 126.230 ha (1957, 1976). Altitudine, 500-1.069 m. Se află plasat la marginea estică a deșertului Gipson, **Ayers Rock** (altitudine 867 m). Este un enorm horst, monolit, de granit, cu baza de 3,6 x 2,4 km, cu circumferința de 8 km. Este cea mai mare stâncă din lume. Veche de 230 milioane de ani, roca a fost afectată de eroziune și coroziiune, care au creat bazine pe culme și peșteri la bază. Stânca are pereții abrupti. Aceștia prezintă în lumina soarelui efecte optice speciale. Stânca apare albă dimineața, cărămizie la amiază și mov la apusul soarelui în contrast cu nisipurile roșii înconjurătoare. Numeroasele ei caverne, cu pereții pictați, atestă că aborigenii practicau odinioară sacrificii umane. **Mount Olga** (Katatjuta) se află la altitudinea de 1.069 m. Se găsește situat la 30 km spre vest. Include un număr mare de horsturi, monoliți cu aspectul unor spinări uriașe, despărțite de prăpăstii abrupte. Ocupă un areal de 7,2 x 4,8 km. Aici au fost descoperite picturi rupestre. Vegetația este compusă din specii de *Acacia*, eucalipti cunoscuți sub numele de stejarii deșertului, arborii de sânge, arborii de fier precum și gramineea endemică *Spinifex*. Această graminee constituie hrana vitelor și animalelor sălbatice erbivore, servește la acoperirea caselor, umplerea saltelelor etc. Fauna include: cangurul, câinele dingo, șobolanul de Malabar, pasărea emu sau struțul australian. [50]

AYLAX, (cecid.) gen de cinipide (*Hymenoptera* – *Cynipidae*) prezent în România prin 3 specii. Produce

- gale în fructele unor plante din familiile *Lamiaceae/Labiatae* și *Papaveraceae*. Ex., *Aylax kernerii* în fructe de cătușnică (*Nepeta cataria*), poala Sf. Mării (*Nepeta pannonica*), *A. salviae* în florile de salvie (*Salvia officinalis*) și alte specii înrudite. Răspândire geografică: Europa și America de Nord. [41]
- AYLESBURY**, (zootehn.) rasă de rațe din grupa raselor grele de carne. [34]
- AYSHIRE**, (zootehn.) rasă de taurine. [34]
- AZALEE** (*Rhododendron simsii*, fam. *Ericaceae*), (agric.) arbust înalt până la 3 m, cultivat în sere, la ghivece. Folosite în parcuri, grădini și pentru decorarea interioarelor. Sunt foarte atractive prin port, frunze și flori. Flori în formă de trompetă, cu diametrul de 4-5 cm, roz-roșii, roșii-lucioase sau roșii-întunecat, grupate câte 2-6 în buchete terminale. Înflorire, din decembrie până în martie în funcție de soi. Se cultivă în câmp și în seră prin sămânță, marcote, butași și altoi. Nu suportă solurile calcaroase. [71]
- AZALEE DE GRĂDINĂ**¹ (*Godetia amoena*; sin. *G. rubicunda*, fam. *Onagraceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă, folosită pentru decorarea interioarelor sau în jardiniere pentru terase, balcoane, precum și în parcuri și grădini, pentru borduri, rabate, grupuri izolate. Flori mari, pedunculate, zigomorfe, roz, purpuriu-pal, pătate spre baza petalelor cu roz-carmin, ce contrastează plăcut cu galbenul anterelor, dispuse în spice lungi de 12-15 cm. Înmulțire prin semințe afară, pe brazde sau în răsadnițe, primăvara devreme (martie-aprilie). Se plantează în soluri calcaroase, expuse la soare. [71]
- AZALEE DE GRĂDINĂ**² (*Godetia grandiflora*; sin. *G. whitneyi*, fam. *Onagraceae*), (agric.) plantă frutescentă, floricolă, anuală, erectă, cultivată în scopuri ornamentale. Folosită pentru decorarea interioarelor sau în jardiniere pentru terase, balcoane, precum și în parcuri și grădini, pentru borduri, rabate, grupuri izolate. Flori axilare, mari (cca 5 cm diametru), pedunculate, de culoare roz închis, oranj, lavand, albe, unicolore sau bicolore. Înflorire vara. Înmulțire prin semințe afară, pe brazde sau în răsadnițe, primăvara devreme (martie-aprilie). Se plantează în soluri calcaroase, expuse la soare. [71]
- AZBEST**, (chim.) silicat natural cu structură fibroasă. Azbestul obișnuit (azbest de crisotil sau serpentin fibros) este o varietate de crisotil, un silicat din aceeași grupă, dar mai bogat în Mg și anioni străini $\text{HO: Mg}_6[(\text{HO})_6(\text{Si}_4\text{O}_{11})] \cdot \text{H}_2\text{O}$. Azbestul servește la confecționarea țesăturilor pentru costume neinflamabile, a obiectelor refractare, benzi de frână auto, plăci și izolatori în termotehnică, diverse materiale electroizolante etc. [36]
- AZIGOSPOR**, sin. *azigot*, zigospor care se dezvoltă în absența unui proces de fecundație (partenogenetic), prin partenogeneză, dintr-un singur gametange. [69]
- AZIGOT** → AZIGOSPOR
- AZIMUT** (A), (astr.) unghiul format de meridianul locului (direcția sud, de la pol la zenit) cu verticalul stelei. Se măsoară în sens retrograd de la 0° la 360°. [12]
- AZIMUT ARTILERISTIC** (β), (milit.) unghiul format în planul orizontal între direcția origine (sud magnetic) și proiecția pe orizontală a unor direcții date, măsurat în sens invers mișcării acelor de ceasornic. [31]
- AZOIC**, (ecol.) lipsit de viață. **1.** Mediu lipsit de viață animală și vegetală, deoarece nu oferă condițiile necesare desfășurării vieții. Ex., craterele vulcanilor activi, apele suprasărate (Marea Moartă), interiorul rocilor eruptive etc. **2.** Denumire curentă a primei ere din trecutul geologic al Pământului, caracterizată prin absența viețuitoarelor. [70]
- AZONAL**, califică un fenomen care poate avea loc în orice parte a globului. [3]
- AZOT** (N) (*nitrogen*), (chim.) element chimic cu caracter nemetalic din grupa a V-a principală. Are Z 7 și structura învelișului de electroni $[\text{He}] 2s^2 2p^3$. În mediul ambient se prezintă în stare gazoasă, sub formă de molecule diatomice, N_2 . Azotul molecular este foarte puțin solubil în apă. Are p.t. -210°C și p.f. $-195,8^\circ\text{C}$. Din cauza inerției chimice a moleculei N_2 , reacțiile azotului molecular necesită o energie de activare mare. Din ființele vii s-au izolat numeroase combinații anorganice conținând azot: proteine, acizi nucleici, colorantul sângelui, clorofila, vitamine și hormoni, toate indispensabile vieții. [36] Element atmoofil (N), fiind cel mai răspândit gaz din atmosferă (78 %), cel mai abundent element la scară cosmică; este prezent și în sedimente, în mare parte sub formă de materie organică. [25] Conținutul de azot al solului variază între mai puțin de 0,02%, în orizonturile inferioare, până la 2,5% în turbe; obișnuit, în stratul arat al solurilor argiloase conținutul de azot oscilează între 0,06 și 0,50%. Se găsește, în principal, în compuși organici, fiind strâns legat de materia organică din sol. În plante se găsește sub formă de combinații organice și sub formă ionică: nitrați sau amoniu. [29] În apele ecosistemelor se găsește sub trei forme: săruri de amoniu, nitriți și nitrați. În apele dulci și marine predomină azoțiții, care în apele ecosistemelor interioare se exprimă, de obicei, prin zecimi de miligrame la litru. Producătorii (microfitele și macrofitele) pot utiliza azotul sub toate cele trei forme, asimilând însă mai ușor sărurile de amoniu. Unele cianoficee (*Nostoc*, *Anabaena*) au capacitatea de a asimila azotul molecular. [50]

AZOT ACCESIBIL, (agrochim.) formă a azotului din sol, ușor absorbită de rădăcinile plantelor. Este reprezentat de ionii de NO_3^- , NH_4^+ , și de compuși organici simpli, care au grupe amidice sau aminice libere (uree, aminoacizi). [29]

AZOT AMONICAL, (agrochim.) formă a azotului aparținând moleculei de NH_3 sau ionului NH_4^+ . În sol apare ca ion de NH_4^+ în soluția solului sau ca ion de NH_4^+ schimbabil în complexul adsorbtiv neschimabil (fixat în spațiul lamelar al mineralelor argiloase de tip 2:1). Azotul amoniacal din soluția solului și din forma schimbabilă reprezintă o sursă importantă de azot accesibil pentru plante. [29]

AZOT MINERAL, (agrochim.) azotul din sol aflat în cea mai mare parte sub formă de amoniu neschimabil și în cantități mici ca amoniu schimbabil și solubil, nitriți și nitrați. [29]

AZOT MINERALIZABIL, (agrochim.) cantitatea de azot mineral ($\text{N-NH}_4 + \text{N-NO}_3 + \text{N-NO}_2$), produsă în timpul incubării solului, timp de 2-3 săptămâni. Azotul mineralizabil reprezintă principalul indice biochimic de apreciere a azotului potențial accesibil din sol. [29]

AZOT NITRIC, (agrochim.) formă a azotului aparținând ionului NO_3^- . Se folosește simbolul N-NO_3^- . În sol este reprezentat prin azotul din nitrații solubili în soluția de sol. [29]

AZOT NITROS, (agrochim.) formă a azotului aparținând ionului NO_2^- . Se folosește simbolul N-NO_2^- . În sol este reprezentat prin azotul din nitriții din soluția de sol. [29]

AZOT ORGANIC, (agrochim.) formă predominantă de azot din sol (peste 90%). Compușii organici cu azot sunt reprezentați prin aminoacizi legați, aminozaharuri combinate, baze purinice și pirimidinice, prin cantități reduse de trimetilamină, etanolamină, histamină, cholină, creatinină, alantoină ș.a. O cantitate însemnată din azotul organic (cca 45%) se găsește în compuși a căror natură chimică nu a fost încă identificată. [29]

AZOT POTENȚIAL ACCESIBIL, (agrochim.) reprezintă azotul din sol, aflat în compuși organici, care poate fi trecut ușor în forme de azot accesibil prin procese de mineralizare biologică. [29]

AZOTAT DE AMONIU (NH_4NO_3), (agrochim.) îngrășământ chimic cu azot nitric și amoniacal, conține 32-34% N, din care 50% sub formă nitrică și 50% sub formă amoniacală. Este o sare de culoare albă, uneori gălbuie sau roșiatică, cristalină, foarte solubilă în apă și foarte higroscopică. Are acțiune acidifiantă, cu toate că din punct de vedere fiziologic se comportă, în general, ca o sare amfoteră. Poate fi

folosit pe toate tipurile de sol, cu mențiunea că pe solurile acide trebuie folosit pe un fond amendat. [29]

AZOTAT DE AMONIU LICHID, (agrochim.) îngrășământ chimic obținut prin neutralizarea acidului azotic cu amoniac și concentrarea soluției până la 60-83%. Conține 21-29% N și se utilizează în aceleași condiții ca și cel solid. [29]

AZOTAT DE CALCIU [$\text{Ca}(\text{NO}_3)_2$], (agrochim.) îngrășământ chimic cu azot nitric; conține cca 15% N și cca 28% CaO. Are culoare albă, este granulat, higroscopic și foarte solubil în apă. Reacția fiziologică alcalină îl impune drept îngrășământ cu azot pentru solurile acide. [29]

AZOTAT DE POTASIU (KNO_3), (agrochim.) îngrășământ chimic complex cu azot și potasiu, conține 13,8% N și 46,6% K_2O . Este o sare de culoare albă, cu cristale rombice, nehigroscopică, ușor solubilă în apă. Reacția fiziologică este neutră. Se aplică cu alte îngrășăminte cu azot. [29]

AZOTAT DE SODIU (NaNO_3), (agrochim.) îngrășământ chimic cu azot nitric conținând 15-16% N. Este cristalizat, de culoare albă și are o solubilitate ridicată. În stare impură sau în amestec este higroscopic. Are reacție fiziologică alcalină. Se aplică în zonele umede, unde sodiul este spălat din sol astfel încât să nu influențeze negativ starea structurală a solului. Este bine folosit de culturile de sfeclă, de cereale, de legume și alte plante. [29]

AZOTOBACTER, (microbiol.) bacterie aerobă care trăiește liberă în sol și este capabilă să fixeze azotul molecular atmosferic pe care-l folosește în sinteze microbiene, îmbogățind astfel solul în azot. [29]

AZOTOBACTERIN, (microbiol.) îngrășământ bacterian format din culturi de *Azotobacter chroococcum* pe agar-agar sau pe alt mediu de cultură. [29]

AZURIT [$2\text{CuCO}_3 \cdot \text{Cu}(\text{OH})_2$], (chim.) carbonat bazic de cupru natural sub formă de cristale monoclimice, aciculare scurte sau tubulare, de culoare albastru închis, luciu sticlos. Se utilizează ca minereu de cupru în metalurgie, pentru obținerea cuprului, la prepararea vopselelor albastre, ca piatră de ornament sau ca piatră semiprețioasă. [36]

AZYGIA LUCII, (parazit.) clasa *Trematoda*. Vierme dulcicol parazit în intestinul știucilor. Corpul alungit, aproximativ cilindric, cu două ventuze aproximativ egale ca dimensiune. Ventuza bucală este așezată subterminal. Ventuza ventrală este dispusă în porțiunea anterioară a corpului. Glandele genitale se găsesc grupate în porțiunea posterioară, iar glandele viteline se întind pe laturi, în porțiunea mijlocie a viermelui. [10]

B, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului B al unui sol. [29]

BAASTRUP, maladia ~, (med. u.) osteoartroză vertebrală interspinoasă, în special în segmentul lombar, caracterizată printr-o articulație anormală între două apofize spinoase suprapuse și o simptomatologie algică, accentuată de mișcări. [60]

BABEȘ, Victor (1854-1926), medic anatomopatolog și bacteriolog român. Eminent profesor de histopatologie la Facultatea de Medicină din Budapesta, la Facultatea de Medicină din București, catedra de patologie și bacteriologie. Membru al Academiei Române (1893), membru corespondent al Academiei de Medicină din Paris. Fondator al Institutului de Bacteriologie și Patologie din București (1887). Organizează Universitatea din Cluj. Domenii de cercetare: bacteriologie, anatomie patologică. Pune bazele științifice ale medicinei moderne. Promotor al concepției patomorfologiei procesului infecțios și precursor în domeniul seroterapiei. Descoperă peste 50 de germeni patogeni. Semnalează în citoplasma unor bacterii anumite formațiuni corpusculare importante în recunoașterea speciilor. Studiază morfologia și activitatea patologică a bacilului leprei, bacilului Koch, streptococului, a enterobacteriilor etc. Descoperă agentul etiologic al hemoglobinuriei bolilor (1888) și pe cel care provoacă cărceașul oilor (1892). A diagnosticat pentru prima dată la om cestodul *Diphylbotrium latum* și a lămurit starea de anemie pe care o provoacă. A perfecționat tehnica de tratament antirabic introdus de Pasteur. A fundamentat și dezvoltat concepția asupra asociațiilor microbiene, formulând unele legi de importanță fundamentală. A publicat peste 1.000 de lucrări, studii și note. [11]

BABOI, (zool.) denumire dată în general peștilor. [10]

BABORD, (milit.) partea din stânga a unei nave (privită de la pupă spre proră) sau marginea longitudinală din

stânga fuzelajului unui avion (privind spre partea de dinainte a avionului). [31]

BABUȘCĂ (*Rutilus rutilus carpathorossicus*, fam. *Cyprinidae*), (zool.) pește dulcicol sau salmastricol, cu corpul de 20-25 cm lungime, foarte rar 35 cm, iar greutate 80-200 g, respectiv 500 g, comprimat lateral, de culoare cenușiu-verzui pe partea dorsală și argintiu pe laturi și abdomen. Capul, prevăzut cu gură mică, dispusă terminal. Trăiește în bălți, iazuri, heleștee, cât și în partea inferioară a râurilor mari. Preferă fundurile mai nisipoase. Se hrănește cu alge, moluște, chironomide. Atinge maturitatea sexuală la vârsta de 2 ani. Reproducerea se desfășoară în aprilie și în prima jumătate a lunii mai la temperatura apei de 12-14°C. Femela, când are vârsta de 2 ani, depune 3.400-28.000 de icre, iar la vârsta de 5 ani 150.000 de icre. Iernează masată în cârduri în gropile mai adânci. Producția anuală este de cca 2.000.000 kg. Undițarii folosesc momeli, ca și pentru crape. Este răspândită în apele stătătoare sau lent curgătoare în bazinul hidrografic al Dunării. [10]

BABY-BEEF, (zootehn.) îngrășare timpurie și intensivă a tineretului taurin. [34]

BAC¹, (transp.) ambarcațiune nepropulsată, cu fundul plat, destinată transportului de mărfuri pe punte în limitele acvatoriului unui port. Pe fluviu sau pe un râu cu debit mare servește la transportul de persoane, animale și vehicule de la un mal la altul. [31]

BAC², (sp.) instalație fixă, cu anexe asemănătoare unei ambarcațiuni, amenajată în aer liber, pe apă sau într-o încăpere, folosită la inițierea și antrenarea caiaciștilor și canoaiștilor. [53]

BAC EVAPORIMETRIC, (meteor.) rezervor deschis, umplut cu apă, având dimensiuni standard, în care se măsoară cantitatea de apă evaporată într-un anumit interval de timp de pe sol sau de pe suprafața apei (plută evaporimetrică). [54]

BACACEU, (bot.) de forma sau mărimea bacei. [50]

- BACALAUREAT**, (șc.) examen de absolvire a liceului sau colegiului prin care se verifică nivelul de cultură și de maturitate intelectuală. [32]
- BACĂ**, (bot.) fruct cărnos, indehiscent, provenit dintr-un ovar monocarpelar sau pluricarpelar, sincarpic. Formată din *epicarp* (exocarp), membranos, *mezocarp* cărnos, de obicei succulent, *endocarp* membranos, cărnos sau absent. Strugurii posedă întregul pericarp (exo-, mezo-, endocarpul) cărnos. Închide în interior numeroase semințe, rareori una singură (ex. curmal). Baca monocarpelară este întâlnită la dracilă, curmal, iar cea pluricarpelară, la struguri, tomate, afine, merișoare etc. Deseori sunt colorate intens la maturitate. [50]
- BACIFER**, (bot.) despre plante care produc și poartă bace. [50]
- BACIL**, (bacter.) bacterie cu celula în formă de bastonaș (cârncior), a cărei lungime este de cel puțin 2-3 ori mai mare decât grosimea. În general, sunt bacterii gram-pozitive, de dimensiuni mari, formează spori și au tendința de a secreta capsule și de a se asocia formând colonii lineare. Unii **b.** posedă cili cu ajutorul cărora se deplasează în mediul lichid, ex., *Bacillus lactici* – care realizează fermentația laptelui, *Bacillus anthracis* – care provoacă antraxul etc. [69]
- BACILLARIOPHYTA** (*Diatomee*), (alg.) filum de alge din care fac parte diatomeele; cuprinde peste 8.000 de specii. Aceste organisme unicelulare, izolate sau coloniale, marine sau de apă dulce, au celula protejată de două valve silicioase, care se acoperă parțial una pe cealaltă. În funcție de structura celulei, diatomeele se împart în două clase: *Centricae* și *Pennatae*. Diatomeele sunt prezente în număr mare în plancton, dar și în alte formațiuni algale, precum perifitonul sau microfитobentosul. Populațiile de diatomee pot reprezenta, prin abundența lor cantitativă și prin calitățile lor nutritive, verigi importante în lanțurile trofice din ecosistemele acvatice, îndeosebi în cele marine și oceanice. Acumularea lor în mările din trecut geologic a dus la formarea depozitelor de diatomit („kieselgur“). În flora algologică a României, diatomeele ocupă locul al doilea (ca număr de specii – cca 1100 identificate până în prezent) după cloroficee. Fornele cele mai comune aparțin genurilor *Achnanthes*, *Asterionella*, *Cocconeis*, *Cyclotella*, *Cymbella*, *Diatoma*, *Epithemia*, *Eunotia*, *Fragilaria*, *Gomphonema*, *Melosira* (azi, în cea mai mare parte trecut la *Aulacoseira*), *Navicula*, *Nitzschia*, *Surirella* etc. [7]
- BACK-CROSS**¹, (zootehn.) 1. Împerecherea unui individ cu genotipul heterozigot (la unul sau mai mulți loci) cu partener homozigot pe una din genele alelice de la locusul (locii) respectiv. 2. Împerecherea unui descendent heterozigot cu unul dintre părinții săi. [34]
- BACK-CROSS**², (genet.) încrucișarea unui hibrid cu unul dintre părinți (ex., $Aa \times AA$ sau $Aa \times aa$), care se aplică în vederea transferului unei gene sau a câtorva gene de la un genitor în ansamblul de gene al celuilalt genitor. [19]
- BACKGROUND**, (inform.) la un proces sau o anumită sarcină, căreia i s-a atribuit o prioritate mai redusă decât cea a programului executat în planul principal. [6]
- BACK-MUTAȚIE**, (genet.) inversia sau reversia (prin mutație) a unei gene mutante în forma sa originală (tipul sălbatic; ex., mutația alelei a în a^+); schimbare ereditară într-o genă mutantă care restaurează secvența originală a nucleotidelor. [20]
- BACK PANEL**, (inform.) panoul din spatele calculatorului, pe unde se fac legăturile la sursa de alimentare și pe unde se conectează echipamentele periferice. [8]
- BACKUP**, (inform.) copie a unui fișier, a unui disk, făcută fie pentru arhivare, fie pentru prevenirea pierderii prin ștergere accidentală sau corupere. [6]
- BACTERIA SULFULUI**, (bacter.) bacterie capabilă să oxideze sulfura de hidrogen în sulf, apoi să oxideze sulful care a fost temporar stocat în celulă, sub formă de sulfați. [3]
- BACTERIAN**, (ecol.) privitor la bacterii, produs de bacterii. [3]
- BACTERICID**, (bacter.) produs chimic sau factor fizic care omoară bacteriile (ex., alcoolul etilic, hipoclorit de sodiu, sublimat corosiv, formol, antibiotice, radiații). [61]
- BACTERICITE**, (bacter.) celule gigantice, cu grad înalt de poliploidie, care găzduiesc bacterii cu statut de endosimbiont. Sunt prezente la unele insecte hematofage cu metamorfoza incompletă (ex., căpușe, acarieni). [69]
- BACTERIE**¹, (bacter.) microorganism unicelular, sporogen sau nu, cu o structură foarte simplă. Bacteriile se împart în funcție de tipul de nutriție: autotrofe și heterotrofe; în funcție de respirație: aerobe și anaerobe; în funcție de rezistență la temperatură: psihrofile, mezofile și termofile; în funcție de gradul de patogenitate pentru om și animale: patogene și nepatogene. Dintre toate microorganismele solului, bacteriile sunt cele mai numeroase. Ele participă la majoritatea proceselor biologice de descompunere și de sinteză determinând evoluția, însușirile și mai ales fertilitatea solului. [29]
- BACTERIE**², (inform.) program care consumă resursele sistemului prin replicarea sa. [47]

- BACTERIE AEROBĂ**, (bacter.) bacterie care se dezvoltă în prezența oxigenului, determinând mineralizarea substanțelor organice. Astfel, bacteriile nitrificatoare transformă azotul din proteine în nitrați, azotul organic din sol în nitrați. [29]
- BACTERIE ANAEROBĂ**, (bacter.) bacterie care se dezvoltă în absența O₂ pe care și-l procură din descompunerea substanțelor organice. De exemplu, bacteriile de putrefacție, bacteriile lactice, bacteriile butirice. [29]
- BACTERIE BUTIRICĂ**, (microbiol.) microorganism care transformă, în anumite condiții, unele zaharuri în acid butiric. De exemplu, *Granulobacter saccharambutyrum*, *Granulobacter lactobutricum* ș.a. [29]
- BACTERIE DENITRIFICATOARE**, (microbiol.) bacterie care reduce nitrații din sol sau din apă până la N₂. De ex., *Bacterium denitrificans*, *B. pyocyanus*, *B. coli*. Procesul poartă numele de denitrificare. [29]
- BACTERIE FASTIDIOASĂ**, (bacter.) bacterie fitopatogenă care înainte făcea parte din grupa richteii. Are forma de bastonaș, peretele celular crenelat, atrihe, gram-negativă. Ea produce boli la plante (ex., *boala lui Pierce* la vița de vie; *phony peach* la piersic, curbarea frunzelor de trifoi *clover club leaf*). [61]
- BACTERIE FOTOTROFĂ**, (microbiol.) bacterie autotrofă care utilizează energia luminoasă pentru creștere și pentru reacții biosintetice. Capacitatea de fotosinteză se datorează prezenței pigmentilor asimilatori, anume ai clorofilei, asociați, uneori, cu pigmenți carotinoizi. O parte a sulfobacteriilor aparțin acestui grup. [29]
- BACTERIE NITRIFICATOARE**, (microbiol.) bacterie chemoautotrofă din sol care utilizează în procesele vitale energia degajată prin oxidarea amoniacului (nitritbacteri) și a nitraților (nitratbacteri). [29]
- BACTERIE NITROASĂ**, (ecol.) bacterie aerobă și autotrofă care oxidează amoniacul în nitriți. [3]
- BACTERIE OLIGONITROFILĂ**, (microbiol.) bacterie liberă fixatoare de azot a cărei dezvoltare este condiționată de prezența în mediu a unor cantități foarte mici de azot combinat. Una dintre aceste bacterii este *Pseudomonas*. [29]
- BACTERIE SULF-REDUCĂTOARE**, (microbiol.) bacterie anaerobă care folosește în procesul de respirație oxigenul rezultat din reducerea compușilor anorganici cu sulf. Reprezentanta tipică este *Desulfovibrio desulfuricans*. [29]
- BACTERIEMIE**, (med. u.) stare patologică determinată de prezența și multiplicarea bacteriilor în sânge. [33]
- BACTERII COLIFORME**, (microbiol.) tip de bacterii care trăiesc în mod obișnuit în intestinul omului sau al altor mamifere și care, odată ajunse în organism prin apa infestată, pot genera boli infecțioase. [24]
- BACTERII REVITALIZANTE**, (ecol.) bacterii capabile de metabolism sau/și înmulțire. [3]
- BACTERIOBENTOS**, (ecol.) asociație de microorganismele formată dintr-un număr mare de bacterii din diverse grupe cu rol în descompunerea organismelor moarte de pe fundul bazinului lacustru, bazinului fluviatil și marin. Deosebit de abundent la suprafața de contact dintre apă și sedimentele măloase unde are loc acumularea substanțelor organice. [50]
- BACTERIOCECIDIE**, (cecid.) gală produsă de bacterii rezultată prin multiplicarea excesivă a celulelor unui țesut. Ex., *Bacterium beticola* atacă sfecla (*Beta vulgaris*); *B. radicolica* produce nodozități pe rădăcinile de leguminoase. [41]
- BACTERIOCENOZĂ**, (ecol.) biocenoză incompletă, constituită din puține componente, îndeosebi bacterii, și care trăiește în condiții extreme de existență (de ex. biocenozele din profundul Mării Negre, în vulcanii norioși, în izvoarele termale, în zăcămintele de petrol). [2]
- BACTERIOCINĂ**, (microbiol.) metabolit bacterian produs de unele tulpini, activ față de alte tulpini ale aceleiași specii sau ale unei specii strâns înrudite. Așa sunt: *agrocina* produsă de bacteria *Agrobacterium tumefaciens*, tulpina 84; este folosită în prevenirea cancerului la unii pomi și arbuști fructiferi și plante decorative; *siringocina*, produsă de *Pseudomonas syringae* pv. *syringae*; *faseolicina* produsă de *Xanthomonas axonopodis* pv. *phaseoli*; *carotovoricina* produsă de *Erwinia carotovora* pv. *carotovora* ș.a. [61]
- BACTERIOCLOROFILĂ**, (biochim.) pigment clorofilian caracteristic bacteriilor fotosintetizante cu o structură parțial diferită de cea de la eucariote (alge și plante). Există două **B.**, **a** și **b**, localizate în structuri denumite impropriu cromatofori, atașați membranei celulare. [69]
- BACTERIOFAG**, (microbiol.) despre un virus care parazitează celule bacteriene (eubacteriene), lezându-le. **B.** poate fi virulent sau litic, care duce la dezintegrarea celulei bacteriene cu eliberarea a numeroși **b.**, și temperat sau simbiotic care, introdus în celula bacteriană, se atașează genomului bacterian transmitându-se în multe generații. Bacteria purtătoare a **b.** temperat (profag) se numește *lizogenă*, deoarece în anumite condiții eliberează **b.** [61] Există o strictă specificitate de gazdă; un **b.** poate parazita numai o anumită specie bacteriană. **B.** sunt foarte răspândiți în natură; datorită efectului lor litic, ei pot regla densitatea populațiilor bacteriene în mediile naturale. Ei sunt utilizați în terapeutică pentru tratamentul unor infecții bacteriene rezistente la antibiotice și ca agenți chimioterapeutici. [69] În sol bacteriofagul are rol negativ dacă

BACTERIOFAG TEMPERAT

parazitează și distruge bacteriile importante pentru fertilitatea solului. [29]

BACTERIOFAG TEMPERAT, (microbiol.) **b.** care, după infecție, rămâne într-o stare latentă; își integrează genomul în cel al gazdei, devenind profag. Genomul viral va fi replicat o dată cu replicarea cromozomului, așa încât toate celulele fiice rezultate în urma diviziunii sunt purtătoare de profagi (ciclul lizogen). După mai multe cicluri de replicare, genomul viral se detașează de cel al gazdei, se replică rapid și declanșează un ciclu litic, celula gazdă fiind rapid distrusă. **B. transpozanți** – **b.** care infectează celulele de *Escherichia coli* și realizează fenomenul de transpoziție. Reprezintă instrumente prețioase folosite de ingineria genetică precum vectori de clonare. **B. virulent** – **b.** care, după penetrarea în celula bacteriană, se multiplică rapid și determină liza (distrugerea) celulei gazdă. [69]

BACTERIOFAGIE, (ecol.) combaterea biologică a bolilor și dăunătorilor utilizând principiul litic de natură virotică numit bacteriofag. [49]

BACTERIOFEOFITINA, (bacter.) bacterioclorofilă a căreia îi lipsește magneziul, un intermediar reducător puternic (cu potențial redox negativ), care transferă electronii de la bacterioclorofila **a**, excitată de o cantitate de lumină, la quinonă sau citocrom, cu eliberare de energie. [69]

BACTERIOLIZA, (med. vet.) lizarea bacteriilor, fie în mod spontan, în urma morții acestora, fie datorită anticorpilor specifici (bacteriolizinelor) sau a virusurilor bacteriofage. [33]

BACTERIOLOGIC, (bacter.) care se referă la bacteriologie. [3]

BACTERIOLOGIE, ramură a microbiologiei care se ocupă cu studiul bacteriilor. [3]

BACTERIOPLANCTON, (ecol.) componentă vie a mediului acvatic (lacuri, bălți, mări, oceane etc.), constând în microorganisme, îndeosebi bacterii, cu rolul de a descompune organismele moarte sau părți de organe provenite de la plante și animale aflate în masa apei. Efectivele lor sunt de ordinul sutelor de mii până la câteva milioane la 1 mm³ de apă. Totalitatea lor formează reducătorii sau descompunătorii. [50]

BACTERIOPOTAMOPLANCTON, (ecol.) bacterio-plancton de râu format din microorganisme, îndeosebi bacterii cu rol în descompunerea organismelor moarte din masa apei. [50]

BACTERIORIZA, (ecol.) simbioză între rădăcinile unor plante și bacteriile fixatoare de azot (*Rhizobium leguminosarum*). Pe rădăcină, la locul simbiozei se formează nodozități, caz întâlnit la plantele din familia *Fabaceae/Leguminosae*. [50]

BACTERIOSTAT, (ecol.) factor fizic, chimic sau biologic care oprește înmulțirea bacteriilor fără a le

omorî, ex., unele radiații, antibiotice ș.a. În unele cazuri diferența dintre bactericid și bacteriostat constă în concentrația folosită sau în timpul de expunere. [61]

BACTERIOSTATIC, (ecol.) califică un produs care inhibă creșterea și înmulțirea bacteriilor, fără însă a le omorî. [3]

BACTERIOSTAZĂ, (ecol.) stare a unei populații bacteriene a cărei înmulțire este temporar stagnată. [3]

BACTERIOZA ALUNULUI, (fitopat.) boală produsă de *Xanthomonas corylina*. Bacteria atacă mugurii, lăstarii, frunzele, ramurile de schelet și chiar trunchiul. Mugurii se usucă. Lăstarii se ofilesc și pier. Ramurile anuale formează la bază umflături ale scoarței, care în cele din urmă crapă. Pe frunzele și involucrele fructelor apar pete brune. [50]

BACTERIOZA DUDULUI, (fitopat.) boală produsă de *Pseudomonas mori*. Observată și descrisă prima dată în Italia. Se află răspândită în toate regiunile de pe glob unde se cultivă dudul. În România, a fost semnalată pentru prima dată în 1929. Pe frunze apar pete decolorate, colțuroase, care se măresc și se brunifică, rămânând înconjurată la periferie de o zonă de culoare galbenă. Frunzele tinere atacate se răsucesc și se deformează. Pe lăstari apar striuri longitudinale, în dreptul cărora țesuturile se adâncesc și se brunifică. Mugurii și frunzele de pe duzii atacați se ofilesc și cad. Combaterea se face prin tăierea și arderea ramurilor bolnave; tăierile de producție trebuie să se realizeze în timpul optim, evitându-se rănirea pomilor și folosirea excesivă de îngrășăminte azotoase. Se fac 3-4 stropiri cu soluție de streptomycină în concentrație de 0,01-0,1%. Stropirile nu se fac în zilele ploioase sau cu vânt puternic. Pe tulpinile atacate și pe sol, în jurul duzilor, se fac stropiri cu zeamă bordelează. [50]

BACTERIOZA FREZIEI, (fitopat.) boală produsă de *Pseudomonas marginata*. Semnalată în SUA, Canada și în multe țări din Europa. În România, încă nu a fost semnalată. Boala produsă de această bacterie se manifestă la început prin apariția unor pete mici de culoare galben-brună care, cu timpul, pot să conflueze, formând zone mari, necrotice, alungite în direcția nervurilor. Zona afectată este mai adâncită. Cu timpul, aceste pete devin cenușii, cu o margine brun-roșiatică. La umiditate ridicată, atacul cuprinde în totalitate limbul frunzelor. Măsurile de prevenire și combatere constau în dezinfectia termică sau chimică cu produse fumigante a solului în sere; folosirea, la înmulțire, numai de bulbi sănătoși; tratarea preventivă a bulbilor prin imersie în soluție de Dithane M 45 0,25% sau Mancozeb RSR 0,25% timp de 30 minute, tratamentul aplicându-se cu 1-2 zile înainte de plantare; depistarea în timpul perioadei de vegetație a plantelor bolnave și înlăturarea lor. [71]

- BACTERIOZA GALICOLĂ A CRINULUI**, (cecid.) boală produsă de *Corynebacterium fascians*. Se manifestă prin apariția de gale pe frunzele de la baza tulpinii, la nivelul solului. Galele sunt reprezentate de lăstari cărnoși cu internodii scurte, frunze deformate, atrofiate și îngroșate. Bulbii atacați de această bacterie au un colorit alb ce contrastează cu bulbii sănătoși. Prin lunile iulie-august plantele bolnave se recunosc în cultură după o culoare albicioasă caracteristică. Măsurile de prevenire și combatere constau în folosirea de soiuri și hibrizi rezistenți. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]
- BACTERIOZA GALICOLĂ LA BEGONIE**, (cecid.) boală produsă de *Corynebacterium fascians*. Atacul bacteriei se manifestă prin apariția de gale pe frunzele de la nivelul solului. Prevenirea și combaterea constau în dezinfectia amestecului de pământ pe cale termică sau folosindu-se fungicide; folosirea la plantare numai a plantelor sănătoase; dezinfectia uneltelor cu care se lucrează; eliminarea și arderea plantelor bolnave; evitarea factorilor favorizanți (umiditatea ridicată în sol și atmosferă și un pH ușor alcalin). (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]
- BACTERIOZA GALICOLĂ LA CRĂIȚE**, (cecid.) boală produsă de *Corynebacterium fascians*. Atacă și alte specii de flori. Produce gale foliale și fasciții. Galele apar la nivelul solului și constau din mulți lăstari îngroșați care poartă frunze deformate, cărnoase, atrofiate. Fascițiile sunt ramuri aplatizate care poartă la rândul lor alte ramuri de același tip. Mai apar uneori noduli de mărimea unei alune. Măsurile de prevenire și combatere constau în dezinfectia uneltelor folosite în înmulțirea și întreținerea culturii, eliminarea și distrugerea plantelor bolnave, evitarea excesului de umiditate și de azot, rotația culturii. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]
- BACTERIOZA NUCULUI**, (fitopat.) boală produsă de *Xanthomonas juglandis*. Atacă lăstarii, frunzele, florile și fructele. Este cea mai păgubitoare. Ea atacă florile femeiești și fructele. În primăverile reci și umede pot fi atacate peste 80% din fructe. Combaterea se face cu zeamă bordeleză 0,5-1,0% și Dithane M 45 în concentrație de 0,2%. Stropirile se fac înainte și la începutul dezmuguritului. În primăverile ploioase stropirea se repetă după 7-10 zile. După înflorit, tratamentele se repetă de 3-4 ori la intervale de 10-12 zile folosindu-se aceleași substanțe plus Captan 50 în concentrație de 0,25%, sau una din substanțele Topsin NT 40 în concentrație de 0,06%, Zineb 0,4% sau Benlate 0,05%. [50]
- BACTERIOZĂ**, (fitopat.) boală infecțioasă a plantelor produsă de bacterii. Se manifestă prin putreziri, ulcere, pătări, arsuri, vestejiri, proliferări ș.a. [61]
- BACTERIVOR**, (ecol.) consumator care utilizează ca hrană bacterii. [24]
- BACTEROID**, (bacter.) formă endosimbiotică, fixatoare de azot, a celulelor de *Rhizobium*, prezente în citoplasma celulelor hipertrofiate și poliploide ale nodozităților de pe rădăcinile plantelor leguminoase. Celula bacteroidului este specializată funcțional și caracterizată de un perete subțire și flexibil, metamorfoză care facilitează trecerea nutrienților din citosolul vegetal în bacteroid și a NH_4 în sens invers; procesul este dependent de prezența complexului enzimatic al nitrogenazei, al leghemoglobinei, a unei rezerve mari de poli- β -hidroxibutirat și glicogen. După eliberarea din nodozitățile senescente în sol, b. revine la forma bacilară și își poate relua multiplicarea. [69]
- BACULUM**, (anat.) nume alternativ pentru osul penian, os format în septul fibros dintre cei 2 corpi cavernoși ai penisului. Este prezent la carnivore, pinipede, lilieci, insectivore etc. [37]
- BADENIAN**, (geol.) termen ce desemnează o vârstă geologică; denumirea vine de la localitatea Baden (Austria); pe scara geocronologică este un etaj al miocenului. [25]
- BADLAND**, parc național aflat în SUA (statul Dakota de Sud). Suprafața, 87.600 ha (1978), cu înălțimile cele mai mari Pinnacles (992 m) și Big Foot Pass (823 m). Protejează monumente ale eroziunii, sculptate de ape și vânt în sedimente fosile vechi de 38 de milioane de ani. Este o regiune de o frumusețe sălbatică, rigidă și unică. În urmă cu zeci de milioane de ani, râurile, venind dinspre Black Hills, au cărat și împrăștiat pe câmpuri imense conuri de dejecție constituite din mari cantități de nisipuri, pietrișuri, mълuri. Sedimentele erodate sub formă de pietre, creste, spirale se întind pe o zonă de cca 160 km lungime și 80 km lățime. În sediment s-au găsit fosile uriașe de mamifere oligogene (cai, tapiri, cămile, căprioare, rinoceri, broaște țestoase). Zona este vizitată de numeroși paleontologi și colecționari de fosile. Vegetația actuală este alcătuită din păduri formate din arbori de bumbac alternând cu pajiști. Fauna este reprezentată de antilope cu coarne, cerbi, elani, urși negri și grizzly, coioți, bighorni, 350 de bizoni și vulturi. Parcul prezintă un mare interes turistic. Zilnic este vizitat de cca 20.000 de oameni. [50]
- BADLANDS**, (geomorf.) terenuri friabile, argiloase, fără vegetație, afectate de numeroase ravene și ogașe (alăturate), în care interfluviile sunt creste de intersecție; ravenele sunt extrem de ramificate și au adâncimi de la câțiva decimetri la câteva zeci de

metri. Sunt cunoscute și sub denumirea de *pământuri rele*. [25]

BADMINTON, (sp.) joc sportiv între doi sau patru parteneri care constă în lovirea unei mingi de construcție specială cu o rachetă (asemănătoare cu cea de tenis, dar deosebindu-se prin dimensiuni și greutate). Originea jocului se pierde în negura timpului, documentele atestând existența lui cu 2000 de ani în urmă în China, unde purta denumirea de Di-Dsien Dsi. [53]

BAER, Karl Ernst von (1792-1877), medic și naturalist de origine germană. Unul din fondatorii embriologiei. Descoperă ovulul la mamifere și coada dorsală la embrionii animalelor vertebrate. Formulează legile dezvoltărilor embrionare. Are și preocupări de ihtiologie. [46]

BAGADETTA PERSANĂ, (zootehn.) rasă de porumbei care a stat la baza actualilor porumbei voiajori; sin. *Bagdela persană*. [26]

BAGDADI, (zootehn.) linie de cai arabi. [34]

BAGEA, (rur.) deschidere făcută în învelitoarea acoperișului casei pentru a lăsa să iasă fumul și să pătrundă lumină în pod. [67]

BAGHETĂ, (cult.-art.) bețișor de lemn subțiat la vârf care servește dirijorilor să bată măsura și să conducă orchestra. [67]

BAGHETĂ MAGICĂ, (acv.) vârguță despicată, utilizată de solomonari pentru depistarea unor eventuale resurse de ape subterane. [3]

BAHNĂ → MLAȘTINĂ EUTROFĂ

BAIE DE PARAFINARE, (agric.) recipient utilizat pentru parafinarea butașilor altoiți. [49]

BAIKAL, lac de origine tectonică, localizat în partea nordică a Siberiei de Est. Adâncimea maximă, 1.620 m. Bazinul hidrografic al lacului este de 557.000 km², aproape cât suprafața Franței. Volumul de apă al lacului este imens. Aflat într-o regiune cu un climat temperat continental, unde sunt frecvent temperaturi de -25°C și -30°C în timpul iernii și numai +18°C vara, produce atenuări ale climatului pe o rază destul de importantă și chiar în regimul hidric. Fauna este reprezentată de peste 200 de specii amfipode (gamaride), aproape toate endemice, bureți dendritici endemici (*Lubomirski baikalensis*), numeroase specii de viermi (*Turbellariata*, *Trematodes*, *Nematodes*, *Oligochaeta* etc.), 85 de specii de moluște, 50 de specii de pești aparținând la 7 familii, păsări; mamiferele sunt reprezentate prin specia *Phoca sibirica*. Prin particularitățile sale geografice și biologice, lacul **B.** constituie un caz unic pe glob, dar în același timp și o imensă resursă de apă dulce. Peisajul lacustru și cel al taigalei siberiene conferă regiunii un potențial turistic cu mari perspective. [45]

BAIONETĂ, (milit.) armă albă de împungere constituită dintr-o lamă de oțel ascuțită la vârf, care se poate fixa la gura țevii puștii (carabinei sau pistolului-mitralieră) pentru a putea fi folosită în lupta corp la corp. Numele vine de la orașul francez Bayonne (cca 1640), unde locuitorii, în lipsă de muniții, și-au fixat pumnalele la țevile muschetelor. Unele **b.** sunt detașabile de la armă, iar altele sunt fixate permanent, prin intermediul unei articulații care permite așezarea lor în două poziții: pentru marș sau pentru luptă. Cele detașabile servesc ca pumnal și sunt prevăzute cu mâner și gardă pentru mână. [31]

BAIONETA DE EXTRACȚIE, (petr.) dispozitiv pentru agățarea și desprinderea garniturii prăjiniilor de foraj la o anumită adâncime. Acest sistem asigură manevrarea întregii garnituri de prăjini sau numai a părții de deasupra sa. [30]

BAISHUIJIANG, rezervație naturală situată în China (provincia Gansu). Suprafața, 95.000 ha. Se află amplasată la extremitatea sud-estică a provinciei Gansu, pe versantul nordic al Munților Minshan. Climatul este temperat. Vegetația constă în păduri formate din specii de molizi, brazi, bambuși săgeată. Fauna este interesantă prin abundența urșilor panda (*Ailuropoda melanoleuca*), maimuțelor aurii, moscului, fazanului urecheat (*Crossoptilon auritum*). Urșii, vara și toamna, trăiesc la altitudinea de 3.000 m, iar iarna și primăvara coboară sub altitudinea de 2.600 m. Ziua se odihnesc, iar dimineața și seara sunt activi. Hrana lor preferată este bambusul săgeată. Un urs panda adult consumă până la 20 kg/zi din această plantă. [50]

BAL DE PĂMÂNT, (agric.) masa de rădăcini amestecată cu pământ, care se formează prin creșterea plantelor în ghivece, containere etc., sau cu care se scoate un arbore sau un arbust din pământ, pentru a se deranja cât mai puțin sistemul radicular. El permite prinderea rapidă a plantelor la transplantare. Pentru arbori, **b.d.p.** se realizează prin săparea pământului de jur-împrejurul rădăcinilor, la circa 1 m de tulpină, pe o adâncime de 0,8-1 m și prinderea acestui volum în plasă de sârmă, astfel ca să nu se destrame la transport. Producerea răsadurilor la plantele legumicole și dendro-floricole se poate face în ghivece fără rezistența mecanică mare a pereților, cum sunt cele de hârtie (paper-pots), din turbă (Jiffy-pots), polietilenă etc. Plantarea fără **b.d.p.** întârzie mult pornirea în creștere, iar dacă plantele sunt într-o fază înaintată sau se plantează în condiții de apă puțină, există riscul pierii lor. [72]

BALAENIDAE, (zool.) balene lipsite de dinți (*Mysticeti*), cu cap mare, fanoane lungi și înguste și fără brazde longitudinale pe gât (*balena de Groenlanda*, *balena neagră*). [57]

- BALAELOPTERIDAE**, (zool.) balene Mysticeti cu fanoane scurte și masive. Au înotătoare dorsală și brazde longitudinale pe gât și pe piept. Balena albastră este cel mai mare mamifer actual (30 m și 130 t). [37]
- BALANCĂ**, (for.) piesă din lemn rotund de 3 până la 5 m lungime tăiată pieziș la un capăt, iar la capătul opus are o gheară metalică. Se folosește la realizarea unui plan înclinat de 25-45° în vederea încărcării sau descărcării manuale a lemnului din mijloacele de transport. [42]
- BALANITĂ**, (med. u.) inflamație primitivă sau secundară a mucoasei glandului, prin procese traumatiche, microbiene sau parazitare, asociată de obicei cu inflamația mucoasei prepuțiale și purtând în acest caz denumirea de balanopostită. [60]
- BALANOPOSTITĂ**, (med. vet.) inflamație a organului copulator mascul, răsfrântă și asupra mucoasei glandului și a prepuțului. [33]
- BALANS 1.** (fiz.) Mișcare oscilatorie, de pendulare; legănare, balansare. **2.** (acv.) Mișcare oscilatorie pe care o execută nava sub efectul valurilor, în sens longitudinal (tangaj) sau transversal (rului) sau sub efectul combinat al celor două. **3.** (milit.) **B.** influențează utilizarea armamentului instalat pe nave. Instalațiile de trageră centralizată dispun de dispozitive giroscopice care asigură darea focului când platforma pe care se află instalate este în poziție orizontală; la navele fără dispozitiv giroscopic, ochitorul dă ordin de foc „la rului în sus” când nava revine din balans, se ridică pe val și are un moment de echilibru în poziție orizontală. [31]
- BALANSIER**, (anat.) cea de-a doua pereche de aripi de la diptere (perechea metatoracică), transformată în organe senzoriale care servesc la echilibrarea zborului și la reglarea tonusului musculaturii apendicelor, ex., muscă (*Musca domestica*). [62]
- BALANSIER POMPAJ DE ADÂNCIME**, (petr.) element metalic oscilant al unității de pompare, care, împreună cu sistemul de bielă-manivelă, transformă mișcarea de rotație a motorului într-o mișcare de ridicare a prăjinilor de pompare. (R. Țițeica și colab., 1972) [30]
- BALANTIDIOZĂ**, (med. u.) parazitoză provocată de infestarea organismului cu *Balantidium coli*, provocând dizenteria balantidiană cu ulceratii necrotice pe mucoasa intestinului gros. [60]
- BALANTIDIUM**, (parazit.) ciliați paraziți în tubul digestiv la pești și broaște. Sunt ovali și prevăzuți cu cili dispuși în șiruri longitudinale ușor curbate spre capătul posterior. Pe partea ventrală, în apropierea capătului anterior, se află citostomul alungit, prevăzut pe margine cu un număr variabil de cili. În citoplasmă se află un nucleu mare oval. [10]
- BALANȚĂ ANALITICĂ**, (chim.) balanță cu ajutorul căreia se pot face cântăriri până la 1/10 mg. Este utilizată în mod curent în laboratoarele de analiză. [29]
- BALANȚĂ COMERCIALĂ**, (ec.-fin.) raportul dintre valoarea importului și cea a exportului de mărfuri ale unei țări pe o perioadă de timp determinată, de regulă, un an. Privind sfera de cuprindere, ea poate fi: *generală* sau *parțială*. După rezultatul relațiilor comerciale externe, ea poate fi: *activă* (excedentară), *pasivă* (deficitară) și *echilibrată* (soldată). [1]
- BALANȚĂ COMERCIALĂ ACTIVĂ**, (ec.-fin.) când, în cadrul relațiilor comerciale externe ale unei țări, exportul de mărfuri depășește importul. [1]
- BALANȚĂ COMERCIALĂ ECHILIBRATĂ**, (ec.-fin.) când, în cadrul relațiilor comerciale ale unei țări, exportul și importul de mărfuri sunt egale. [1]
- BALANȚĂ COMERCIALĂ GENERALĂ**, (ec.-fin.) când ea cuprinde ansamblul relațiilor comerciale externe ale unei țări. [1]
- BALANȚĂ COMERCIALĂ PARȚIALĂ**, (ec.-fin.) când se referă la relațiile de import cu o altă țară sau cu un grup de țări. [1]
- BALANȚĂ COMERCIALĂ PASIVĂ**, (ec.-fin.) când, în cadrul relațiilor comerciale externe ale unei țări, importul de mărfuri depășește exportul; se numește și deficitară. Aceasta este un indiciu al unei evoluții economice nefavorabile. [1]
- BALANȚĂ DE PLĂȚI**, (ec.-fin.) cuprinde încasările și plățile realizate de o țară într-o perioadă determinată, de obicei un an. Încasările reprezintă creanțele exigibile, iar plățile, datoriile exigibile. Acest instrument economico-statistic fundamentat pe principiul contabilității în partidă dublă constituie balanța de plăți externe. [1]
- BALANȚĂ DE PLĂȚI EXTERNE**, (ec.-fin.) raportul dintre sumele încasate din străinătate de către o țară și cele pe care le plătește altor state într-o anumită perioadă de timp, de obicei un an. Este un instrument economico-statistic în care se include și se compară încasările și plățile realizate de o țară, în cadrul relațiilor sale economice, financiare și monetare cu alte țări. [1]
- BALANȚĂ DE SUBSTANȚĂ**, (ecol.) cantitatea de atomi asimilați și cea de atomi pierduți dintr-un sistem ecologic. [2]
- BALANȚĂ ENERGETICĂ**, (ecol.) raportul dintre energia primită și cea cedată de un ecosistem. [24]
- BALANȚĂ FINANCIARĂ**, (ec.-fin.) instrument care servește la dimensionarea resurselor financiare, la precizarea destinației acestora, la fundamentarea echilibrului, la stabilirea și precizarea modalității de

BALANȚĂ FINANCIARĂ DEZECHILIBRATĂ

acoperire a deficitului sau de valorificare a excedentului de resurse. Ea poate fi echilibrată, supraechilibrată, dezechilibrată. (D. Ciucur, 1999) [1]

BALANȚĂ FINANCIARĂ DEZECHILIBRATĂ, (ec.-fin.) când resursele financiare nu acoperă integral necesitățile de resurse. Ea reprezintă o situație normală. [1]

BALANȚĂ FINANCIARĂ ECHILIBRATĂ, (ec.-fin.) când resursele financiare sunt egale cu necesitățile de resurse. Ea reprezintă o situație normală. [1]

BALANȚĂ FINANCIARĂ SUPRAECHILIBRATĂ, (ec.-fin.) când resursele financiare depășesc necesitățile. Sold excedent. [1]

BALANȚĂ IONICĂ, (chim.) suma algebrică a sarcinilor de anioni și cationi prezenți într-un mediu lichid (această sumă trebuie să fie egală cu zero). [3]

BALANȚĂ MATERIALĂ, (ec.-fin.) tablou statistic-economic reprezentând instrumentul metodologic de planificare cu ajutorul căruia se compară resursele necesare producerii de bunuri, cu destinațiile lor, în scopul asigurării echilibrului fizic al producției. Resursele constau în: stocurile existente la începutul anului; provizioanele privind producția, provizioanele privind importul ș.a. Destinațiile constau în: consumul intern defalcat pe ramuri, pe zone teritoriale; cantitatea destinată pentru export; stocul la finele anului ș.a. [1]

BALANȚĂ PATRIMONIALĂ, (ec.-fin.) situația financiară a unei firme la un moment dat, de regulă la sfârșitul unui an fiscal. Ea cuprinde elementele: *activul*, care include stocul de capital circulant, stocul de capital fix și numerarul firmei la elaborarea balanței; *pasivul*, care constă în creanțele asupra firmei; *activul net*, care reflectă drepturile de proprietate asupra activelor. [1]

BALANȚĂ TEHNICĂ, (chim.) balanță cu ajutorul căreia se fac cântăririle a căror exactitate este de numai 0,01g. [29]

BALAST, (zootehn.) cantitatea de nutrețuri fibroase sau grosiere necesare bunei funcționări a prestomacelor la rumegătoare. [34]

BALATON, lac de origine tectonică, localizat în Ungaria la 100 km de Budapesta. Este cel mai mare lac din Europa Centrală, Vestică și Meridională. Are suprafața de 600 km², adâncimea maximă de 11 m, lungimea de cca 70 km și lățimea maximă de 10 km. Bazinul hidrografic posedă suprafața de cca 5.200 km². Schimbul de ape între bazinul hidrografic în Dunăre a făcut ca lacul să rămână în permanență dulce, bogat în pește, iar pescuitul să constituie o veche îndeletnicire a locuitorilor din jurul lui, încă de

pe timpul romanilor. Numeroase căsuțe de odihnă, stațiunile balneoclimaterice, dezvoltate îndeosebi în partea de nord-est, au făcut din lacul **B.** un cunoscut loc de odihnă folosit de turiști. [45]

BALAU (*Elaphe quatuorlineata sauromates*, fam. *Columbridae*), (zool.) reptilă din ordinul *Serpentes*, întâlnită la vest de Galați și în Dobrogea. Lungimea corpului ajunge până la 2,60 m (exemplar capturat de Dombrovosky, în 1901 la Cernavodă). Pe spate are solzi ușor carenați, dispuși în 25 de șiruri longitudinale, rar 23 sau 27. Pe partea ventrală are 195-238 de scuturi și 56-90 de subcaudale. Fiecare solz are o pată cafenie-închisă pe un fond alb-gălbui sau roz-alb. Culoarea de fond a spatelui este alb-gălbuie, cu pete mari, cafeniu-închis sau brun-roșcat, dispuse în patru șiruri longitudinale. Abdomenul este galben uniform sau pătat cu brun. Capul este închis și are o dungă brună-închisă de la ochi la colțurile gurii. Exemplarele tinere sunt cenușii sau brun-gălbui, pe spate cu pete negre-brune dispuse în 4-5 șiruri. Pe cap există o pată brună-închisă. Trăiește în stepă, în apropierea locuințelor omenești, chiar în podurile caselor unde vânează porumbei. Evită soarele puternic. Se cațără bine în arbori. Când este capturat mușcă. Se hrănește cu mamifere rozătoare, păsări, inclusiv ouă. Prada este mai întâi sugrumată și apoi înghițită. Masculii adulți sunt mai mari decât femelele. Pentru reproducere, împerecherea are loc în lunile iunie-iulie. După acuplare, femela depune în iulie 6-16 ouă. Puii eclozează în septembrie și au cca 15 cm. Răspândit în Italia, Peninsula Balcanică, Caucaz, în jurul Mării Caspice, în Asia Mică, în insulele din Marea Egee. (I.E. Fuhn, 1969) [50]

BALAUȘTĂ, (bot.) fruct pomaceu indehiscent și multisperm, întâlnit la unele plante, ex., rodie (*Punica granatum*). [50]

BALBAS, (zootehn.) rasă de oi de carne, lână și lapte, din Caucaz. [34]

BALBISĂ (*Stachys palustris*, fam. *Lamiaceae/Labiatae*), (bot.) buruiiană întâlnită în locuri umede, pârloage, comună prin miriști, livezi. Înflorește în lunile iulie-august. Sensibilă la erbicide: MCPB-Na, oxifluorfen, clopiralid, metosulam, clorsulfuron, fluroxipir, tiasulfuron+di-camba, acid 2,4+di-camba; fluroxipir+acid 2,4-D, MCPA+diclorprop-P; acid 2,4-D+meto-sulam, tribenuron metil+tifen-sulfuron metil; glifosat; glufosinat de amoniu etc. [51]

BALENĂ-ALBASTRĂ (*Balaenoptera musculus*, fam. *Balaenopteridae*), (zool.) cea mai mare dintre mamiferele acvatice actuale. Trăiește în apele arctice și antarctice. Are lungimea de 20-30 m și greutatea de cca 130 de tone, deci aproximativ cât 1.500 de oameni sau 30 de elefanți mari. În medie, greutatea

balenei se distribuie pe organe astfel: inima, 600 kg; plămâni, 1.000 kg; sângele, 8.000 kg; mușchii, 50.000 kg; scheletul și visceralele, pielea, 60.000 kg. La o balenă-albastră de 122.000 kg, care a fost vânată, organelor le-a revenit următoarea distribuție în greutate: carnea, 56.444 kg; grăsimea, 25.650 kg; oasele, 22.280 kg; coloana vertebrală, 10.230 kg; sângele, cca 8.000 kg; limba, 3.150 kg; stomacul și intestinalele 2.016 kg; plămânii, 1.226 kg; inima, 630 kg; rinichii, 546 kg etc. Părțile care nu se folosesc sunt: stomacul, intestinalele, fanoanele și înotătoarea caudală. În timpul verii trăiește în mările antarctice, iar în timpul iernii călătorește spre ecuator, în Oceanul Atlantic și Oceanul Pacific. Iarna se vânează în Oceanul Atlantic pe țărmurile africane, până în dreptul Congoului și al Madagascarului, iar în Pacific până în nord-vestul Australiei și până în dreptul Peruului. Se hrănește cu vietăți mici, îndeosebi cu crevete pelagice și pești mărunți. Gestația durează un an și jumătate. Nașterea are loc în apă și se desfășoară foarte rapid. Femela se răsuțește și rupe cordonul ombilical. Puiul, care apare de îndată la suprafață, începe să sugă. Cele două mamele au câte un mușchi compresor care, contractându-se, provoacă eliminarea laptelui sub formă de jet puternic, pe care puiul îl prinde în gură. Puiul se naște cu coada înainte, măsoară 6-7 m și cântărește cca 2.000 kg. După 6 luni de alăptare, atinge lungimea de 16 m. La vârsta de 2 ani, când începe maturarea sexuală, are lungimea de 23-24 m. (C.S. Antonescu, 1965) [26]

BALENĂ-BOREALĂ (*Balaenoptera borealis*, fam. *Balaenopteridae*), (zool.) are corpul albastru-negru, ventral mai deschis, lung de 9-13 m, excepțional 15-18 m. Falca inferioară o depășește pe cea superioară. Posedă 60-100 de șanțuri gulare; cele laterale sunt mai scurte. Fanoanele sunt scurte, negre, cu franjuri fine, lănoase, de culoare deschisă sau chiar albe. Puțin răspândită în Antarctica, cu excepția Georgiei de Sud, unde apele sunt mai calde. Se întâlnește în emisfera nordică, între Norvegia și Spania, iar spre vest până la țărmul Statelor Unite. În Oceanul Pacific este semnalată între Alaska, Japonia și Mexic. În nord-vestul Europei se întâlnește în apele purtate de Gulf-tream, unde se hrănește cu crustaceele mărunte. La țărmul Norvegiei apare în cete de până la 50 de exemplare. Înnoată mult în apele bogate în hrană, cu gura și o parte din spinare ieșite afară din apă. Fuge îndată ce vede un vas. Migrează regulat între Arctica și Antarctica. Vânatul ei se face curent în apele calde și temperate din dreptul Africii, Americii de Sud, Australiei. [26]

BALENĂ-CENUȘIE (*Eschrichtius gibbosus* sin. *E. glaucus*, fam. *Eschrichtiidae*), (zool.) se mai numește *balenă-de-California*. Are corpul lung până la 15 m,

cu 2-4 șanțuri gulare. Nu are înotătoare dorsală. În cavitatea bucală posedă 300-350 de fanoane scurte (40 cm). Vara stă în Oceanul Arctic, mările Bering, Ohotsk, intrând până în zonele cele mai reci. Toamna migrează spre sud, ajungând pe țărmurile Oregonului și ale Californiei. În Pacificul apusean, migrează în noiembrie, găsindu-se în dreptul Coreei. Această specie a fost aproape exterminată datorită vânatului făcut de eschimoșii din Alaska, de către indieni (piei roșii) de-a lungul coastei de nord-vest a Americii și de către balenierii de pe țărmul Pacificului. Este protejată prin convenție internațională începând din anul 1937. Ca urmare a acestei măsuri și-a refăcut treptat efectivul. În iarna anilor 1956-1957 de-a lungul țărmului vestic al Statelor Unite au fost numărate cca 5.000 de exemplare. [26]

BALENĂ-COMUNĂ (*Balaenoptera physalus*, fam. *Balaenopteridae*), (zool.) i se mai spune *balena nordică*, *balenă-brăzdată-comună*. Are corpul svelt, lung până la 28 m și cântărește 70 de tone. Are înotătoarea dorsală înălțată, ascuțită și concavă pe partea ei posterioară. Pectoralele sunt scurte, iar coada puțin franjurată. Capul este turtit de sus în jos. Falca inferioară este mai puternică și mai lungă. În gură are cca 750 de fanoane. Este un animal iute și ager, motiv pentru care este poreclită „ogarul oceanului”. Semnalată în toate oceanele, dar cel mai frecvent este întâlnită în nordul Oceanului Atlantic și în Oceanul Arctic. Arealul preferat îl reprezintă apele din preajma Insulelor Urșilor, insulelor Novaia Zemlea și Spitzbergen. În dreptul țărmului norvegian, până la Capul Nord, apare în toate anotimpurile, în cârduri mari, de 200-300 de indivizi, unde sunt vânat. Toamna migrează în apele mai sudice, fiind prezente în mările temperate și calde; uneori apare și în apele sudice, periantarctice. Prezența lor depinde probabil de temperatura apei, de curenții marini și de condițiile de hrană. Puii se nasc în regiunile nordice. Femela naște la fiecare doi ani un pui lung de 6,5 m. După 7 luni de alăptare ajunge la 12 m lungime, iar la 2 ani la 20 m lungime și este aproape de maturitatea sexuală. Se hrănește cu organisme planctonice mărunte, mai ales cu crevete din genul *Euphausia*, și cu pești mici. [26]

BALENĂ-CU-BOTUL-ASCUȚIT (*Balaenoptera acutorostrata*, fam. *Balaenopteridae*), (zool.) cea mai mică specie de balenopteride. Are lungimea de 8-10 m și greutatea de 10 tone. Corpul este foarte ascuțit spre bot. Posedă 50-60 de șanțuri gulare. În cavitatea bucală, fanoanele sunt scurte, de 20-25 cm. Corpul este cenușiu-albăstrui pe spate, aproape negru și alb curat pe abdomen. Se întâlnește frecvent în dreptul Norvegiei, între insulele Spitzbergen și sudul Spaniei. În vestul Oceanului Atlantic, înaintează

până la latitudinea New Yorkului. În Oceanul Pacific coboară până la 40° latitudine nordică. În Antarctica este comună la sud de paralela 65°. Nu are rezerve mari de grăsime, motiv pentru care nu este prea vânată. [26]

BALENĂ CU COCOAȘĂ (*Megaptera novae-angliae* sin. *M. nodosa*, fam. *Balaenopteridae*), (zool.) mamifer căruia i se mai spune *jubarta*, *balena-cugheb*. Este cea mai urâtă dintre balene. Are paletele înotoătoare lungi de 3-5 m, iar caudala 4-5 m. Pe cap și pe falca inferioară are niște nodozități numite gheburi dispuse în serie. Măsoară până la 16 m lungime și cântărește 20-45 de tone. Pe abdomen are 20 de șanțuri gulare, largi, care se întind până la ombilic. În cavitatea bucală are până la 800 de fanoane negricioase sau negre-cenușii, lungi de 65-70 cm. Se hrănesc îndeosebi cu eufausiacee, dar și cu pești mici și mijlocii. Femela naște la fiecare doi ani câte un pui lung de 4-5 m. Sunt relativ ușor vânată sezonier, în diverse regiuni oceanice. (C.S. Antonescu, 1965) [26]

BALENĂ-DE-GROENLANDA (*Balaena mysticetus*, fam. *Balaenidae*), (zool.) mamifer care se mai numește *balena arctică*. Lungimea corpului este de 18-20 m, excepțional 25 m. Are capul disproportionat de mare, aproape cât o treime din lungimea corpului. Cântărește cca 150 de tone. În gura sa larg deschisă poate încăpea o barcă lungă de 5-6 m cu tot echipajul ei, în schimb faringele și esofagul sunt strâmte, cel mult de lărgimea unui burlan de sobă. Sub piele se află o pătură de grăsime groasă până la 45 cm. Fanoanele din gură, negre, elastice, atârnă în cavitatea bucală câte 300-400 de fiecare parte a ei. Au aspectul unor lame de coasă, lungi de 3-4 m. Înotoătoarele pectorale sunt mari și late. Caudala are lungimea de 1,5-1,8 m, iar lățimea este de 5-7,9 m. Trăiește în părțile nordice ale Oceanului Atlantic și ale Oceanului Pacific, respectiv în regiunile arctice circumpolare, între 55° și 78° latitudine boreală. Este greoaie și lentă în mișcări. Hrana ei constă mai ales din crevete și moluște pteropode. Fiind mult vânată a devenit foarte rară. [26]

BALENĂ EDENI (*Balaenoptera edeni* sin. *B. brydei*, fam. *Balaenopteridae*), (zool.) mamifer cu corpul foarte alungit, de 13-15 m. Șanțurile gulare de pe abdomen ajung până la ombilic. Fanoanele din gură au lungimea de maximum 50 cm, sunt late, albe sau cenușii. Dorsal, corpul este negru-albăstrui, iar ventral, alb-gălbui. Trăiește în apele tropicale și subtropicale. Prezentă pe țărmurile apusene ale Africii (Angola, Natal). Semnalată în Antile. (C.S. Antonescu, 1965) [26]

BALENĂ-NEAGRĂ (*Balaena glacialis* sin. *Eubalaena glacialis*, fam. *Balaenidae*), (zool.) mamifer care se mai

numește „balenă-de-Biscaya, balena-de-Capul Nord“. Corpul are lungimea de cca 18 m și circumferința imediat după înotoătoarele pectorale este de peste 15 m. Pe vârful botului are o protuberanță mare și lată numită bonetă. Preferă mările temperate sau ceva mai reci. Această specie a fost vânată încă din secolul al XII-lea de către basci, cei mai vechi vânători de balene. Au vânat-o mai întâi în apele lor din golful Biscaya, iar apoi au urmărit-o până spre Capul Nord. Untura se topea pe uscat și se folosea la iluminat și ars. [26]

BALENĂ-PIGMEE (*Caperea marginata* sin. *Neobalaena marginata*), (zool.) mamifer la care lungimea în stare adultă este de 6 m. Este de culoare închisă sau chiar neagră, cu o dungă mai deschisă pe partea ventrală. Se întâlnește numai în oceanele și mările sudice, care scaldă țărmurile Australiei, Noua Zeelandă, Africa Australă și America de Sud. (C.S. Antonescu, 1965) [59]

BALENĂ-UCIGAȘĂ (*Orcinus orca*, fam. *Delphinidae*), (zool.) mamifer odontaceu carnivor marin. Se mai numește „delfinul-cu-spadă“. Înotoătoarea dorsală este înaltă și are aspect de spadă. Corpul cu lungimea de cca 10 m este pătat cu alb și maron. Este un carnivor feroce al mărilor. Se hrănește cu foci, delfini, păsări acvatice. Grupate, nu ezită să atace chiar și balenele. Puțin vânată de om, din cauza mișcărilor sale bruște, neprevăzute. [26]

BALENIDE (*Balaenidae*), (zool.) familie care cuprinde balene ce, în general, nu au înotoătoarea dorsală și nici brazde ventrale longitudinale. Înotoătoarele pectorale sunt scurte și late. Falca superioară este puternic arcuită și îndepărtată de falca inferioară. Fanoanele sunt lungi și înguste, prinse de cerul gurii. Falca inferioară are aspectul unei linguri enorme. Atunci când gura este deschisă, aceasta soarbe apa, care apoi curge pe laturile ei printre fanoane. Animalele mici încurcate printre filamentele fanoanelor sunt împinse cu limba spre faringe. Familia cuprinde dintre specii balena-de-Groenlanda (*Balaena mysticetus*), balena-neagră (*Balaena glacialis* sin. *Eubalaena glacialis*). (V. Pop, 1962) [26]

BALENOPTERIDE (*Balaenopteridae*), (zool.) familie care cuprinde mamifere cetacee (balene) a căror lungime variază între 9 și 33 m, iar greutatea între 10 tone și 130 de tone. Au înotoătoarea dorsală mică, iar înotoătoarele pectorale înguste și ascuțite. Pe piept și pe o parte din pânțele, pielea formează numeroase brazde longitudinale. Când își deschide gura, mușchii ventrali se relaxează și brazdele se nivelează. Acest mecanism permite deschiderea foarte mult a cavității bucale și apa pătrunde în ea. Apoi își închide gura și își contractă mușchii ventrali. Pielea se brăzdează din nou. Prin micșorarea cavității bucale, apa este presată și iese afară printre fanoane. Filamentele fanoanelor

- opresc animalele mărunte în cavitatea bucală, care sunt înghițite. Balenele fac în apele oceanelor călătorii regulate și lungi. Această familie cuprinde: balena-albastră (*Balaenoptera musculus*), balena-comună (*Balaenoptera physalus*), balena-cu-cocoașă (*Megaptera novae-angliae*), balena pitică (*Balaenoptera edeni*) etc. (V. Pop, 1962) [26]
- BALERCA**, (rur.) butoiaș din doage cu cercuri de lemn, sculptat sau pirogravat, folosit pentru țuică. [67]
- BALET**, (cult.-art.) reprezentație teatrală al cărei conținut se întrușchipează în dansuri și mișcări plastice însoțite de muzică orchestrală. [67]
- BALHAȘ**, lac de origine tectonică, localizat în Asia Centrală. Are suprafața între 17.000 și 19.000 km² (în funcție de climat). Datorită climatului semideșertic și deșertic care caracterizează regiunea, acest lac nu prezintă adâncimi mari. În totalitatea lui lacul și bazinul hidrografic de 520.000 km² formează o regiune endoreică. El prezintă o particularitate mai puțin întâlnită la alte lacuri – jumătatea vestică are apă dulce (aportul râului İli), iar cea estică, salmastră (mineralizarea diferită), de culoare verde-turcoaz. Pescuitul în vest și extragerea sării în est constituie valorificările principale ale lacului. [45]
- BALI BARAT**, parc național din Indonezia (Insula Bali). Suprafața, 20.000 ha (1941). Vegetația este de origine indo-malaieziană cu elemente din flora australiană. Fauna este reprezentată în principal de tigri balinezi (*Panthera tigris balica*), bivoli, cerbi, pasărea *Leucopsar rotschildi*. [50]
- BALISTIC**, (bot.) mod de diseminare a plantelor prin aruncare, aspect întâlnit la călțunaș (*Trapaeolum majus*), slăbănog (*Impatiens nolitangere*); prin catapultare, la busuioc de baltă (*Scutellaria hastifolia*); prin expulzare, la plesnitoare (*Ecballium elaterium*). [50]
- BALISTICĂ**, (milit., fiz.) ramură a fizicii aplicate, care se ocupă cu studiul mișcării libere a corpurilor grele aruncate în spațiu (proiectile, rachete). Se are în vedere mișcarea determinată de impulsul primit inițial, de forța de reacție, de forța de atracție a pământului și de rezistența opusă de mediul în care are loc mișcarea. Studiază în special mișcarea proiectilelor (gloanțelor) și rachetelor. Cuprinde două ramuri: *interioară*, care studiază fenomenele ce se petrec în interiorul guri de foc; *exterioară*, care studiază mișcarea proiectilelor pe timpul traiectoriei după părăsirea guri de foc. [31]
- BALISTIDAE**, (zool.) pești tropicali de recife coraliere, având solzi mici și aspri sau scuturi mobile, dinți ca niște incisivi și spini ascuțiți în înotătoare. Mulți au carne toxică. [37]
- BALISTITĂ**, (milit.) pulbere de azvârlire fără fum (coloidală), preparată din piroxilină solubilă (nitroceluloză jos nitrată) și nitroglicerină. [31]
- BALISTOSPOR**, (bot.) spor descărcat forțat și aruncat la o anumită distanță de structura/organul producător; sin. *balospor*. [69]
- BALIZAJ¹**, (av., mar.) semnalizare prin balize. **1.** În aviație, totalitatea semnalelor optice, acustice sau de radio prin care se indică, în mod permanent, limitele unui aerodrom, locul de aterizare, punctele unde trebuie executate anumite manevre, obstacole și locurile periculoase. **2.** În marină, ansamblul semnelor și mijloacelor pentru asigurarea navigației instalate în apropierea coastei, la gura fluviilor sau pe fluvii, pentru a marca pericolele izolate de navigație, limitele apelor navigabile și pasele de navigație. [31]
- BALIZAJ²**, (sp.) marcarea pe apă a culoarelor și a distanței de parcurs la antrenamente sau competiții în sporturile nautice. [52]
- BALIZĂ**, **1.** (geodez.) Reper servind la indicarea poziției unui punct geodezic și folosit la ridicările geodezice și topografice. **2.** (acv.) Semnal fix, de diferite forme și culori, luminat sau neluminat, instalat pe apă (**b.** marină) sau pe uscat pentru a marca zone navigabile, locuri de aterizare, piste de concurs etc. (ex. prezența unui obstacol, intersecția căii ferate cu o șosea sau cu un drum de același nivel, zonele periculoase pentru navigație sau treceri ș.a.). [31]
- BALON**, (av.) aeronavă nepilotată, mai ușoară decât aerul, fără propulsie proprie, folosită în trecut pentru navigație aeriană, iar în prezent, în scopuri științifice pentru explorarea atmosferei, ridicarea instrumentelor de observare meteorologică și astronomică, observarea astrelor de la înălțime mare, iar în scopuri militare, pentru cercetarea și corectarea tragerilor de artilerie, fotografierea teritoriului inamic, sau ca mijloc pasiv în apărarea antiaeriană. Are înveliș impermeabil umplut cu gaz (heliu, hidrogen) mai ușor decât aerul, o nacelă pentru observator, aparate de bord fotografice. [31]
- BALON COTAT**, ~ **de sticlă**, (chim.) cu gâtul lung, cu fundul plat, cu dop de sticlă și cu o marcă ce indică precis volumul lichidului din interior la o temperatură dată (de obicei 20°C); capacitatea baloanelor cotate este variabilă, de la 10 la 2.000 ml. [29]
- BALON DE STICLĂ**, (chim.) vas din sticlă, bombat, cu gâtul lung sau scurt, cu fundul plat sau rotund; se folosește la diferite operațiuni din laborator (dizolvare, extracție, fierbere etc.). [29]
- BALON KJELDAHL**, (chim.) vas de sticlă în formă de pară, cu fundul rotund și gâtul lung, care servește la dezagregarea materialelor care conțin azot. [29]

BALOTADĂ, (zootehn.) mișcare, prin care calul execută o săritură în sus și înainte, însoțită de o extensie a membrilor posterioare. [34]

BALSAM, (biochim.) excreție vegetală cu miros specific, reprezentat de rășini lichide sau semisolide, care conțin un procent mare de uleiuri eterice (peste 40%). În contact cu aerul pierd, prin volatilizare, o parte din uleiurile eterice și se solidifică. Unii componenți care intră în structura lor suferă transformări de oxidare și polimerizare. [50]

BALSAMIFE, (bot.) plante care secretă balsamuri, așa cum sunt speciile de *Coniferae* și *Myrtaceae*. [50]

BALSAMINACEE (*Balsaminaceae*), (bot.) familie care include specii de plante dicotiledonate anuale, erbacee, adesea suculente și cu nodurile umflate. Frunzele simple, nestipelate, alterne, opuse sau verticilate. Flori hermafrodite, zigomorfe, tipul 5, solitare sau grupate în raceme; caliciul dialisepal, cu sepala posterioară mai mare, petaloidă și pintenată (din totalul de 5 sepale rămân 3 prin avortarea celor 2 anterioare); corolă dialipetală; androceu din 5 stamine, alterne cu petalele, filamentele scurte și anterele concrescute acoperind pistilul ca o căciulă; gineceu cu ovar superior, 5-locular, cu numeroase ovule apotrope, placentatie axilară, stigmat sesil cu 5 lobi. Formula florală: $\sigma \cdot | K_{5-3} C_5 A_5 G_{(5)}$. Fruct capsulă suculentă, cu deschidere bruscă prin crăpături în 5 valve care se răsucesc în interior. Flora României conține 4 specii, una spontană și 3 cultivate, aparținând genului *Impatiens*, $x = 7, 8, 9, 10, 13$. [50]

BALTA, (ecol.) ecosistem acvatic constând într-o întindere de apă stătătoare, permanentă, din lunca inundabilă a unui râu sau fluviu, cu apă puțin adâncă, cu o bogată vegetație și o faună variată. Este, în general, lipsită de etajul profundal. Zona pelagică (masa apei) este de obicei străbătută de radiația solară, reprezentând o zonă trofogenă, iar cea trofilitică este redusă la substratul bentonic. [50]

BALTĂ EUTROFĂ, (ecol.) ecosistem acvatic bogat în substanțe biogene, cu o termie ridicată, cu dezvoltarea unui plancton și bentos bogat în specii. În raport cu gradul de saturație a apelor de suprafață în oxigen solvit în cursul zilei și de subsaturație al celor din profunzime, acest tip de bălți se diferențiază în: slab eutrofe, eutrofe mijlocii și puternic eutrofe. Celor slab eutrofe le sunt caracteristice o bună dezvoltare a macroflorei dure de fanerogame, care prin părțile lor submerse poate fi un perifiton (biodermă) în care abundă *Diatomeele*. În zona pelagică se află predominant *Peridinee* și *Diatomee* în defavoarea altor grupe de alge. Cele eutrofe mijlocii se caracterizează prin dominanța în fitoplancton a algelor din grupele *Chlorococcale*, *Diatomee*, *Peridinee* și *Chrysophyceae*. Toamna are loc înflorirea

apei pe seama *Cyanoficeelor* (*Oscillatoria* sau *Microcystis*). În bentos prosperă macrofitele submerse cu țesuturi moi (*Myriophyllum*, *Ranunculus*). În cele puternic eutrofe, dominante în fitoplancton, sunt algele *Chlorococcale* și *Cyanophyceae*, care determină înflorirea apei. Alături de ele se întâlnesc: *Diatomee*, *Volvocale* și *Euglenoide*, însă cu o biomasă redusă. [50]

BALTĂ MARE, (ecol.) ecosistem acvatic cu adâncime ce poate atinge 2-3 m, deși are o suprafață relativ întinsă. Prezintă receptivitate față de factorii externi, care este foarte asemănătoare cu a bălților de dimensiuni mici. [50]

BALTĂ MEZOTROFĂ, (ecol.) ecosistem acvatic în care se formează cantități mici de mîl, iar în planctonul lui domină dintre alge *Chrysophyceae* sau în amestec cu *Diatomeele* și *Peridineele*. [50]

BALTĂ MICĂ, (ecol.) ecosistem acvatic cu adâncime de 60-80 cm, nu depășește 1 m. Prezintă, de regulă, o microstratificație termică diurnă, ce alternează cu o stare de homotermie nocturnă, datorită circulației întregii mase de apă al cărei volum este relativ redus. După regimul termic este un ecosistem acvatic polimictic. [50]

BALTĂ OLIGOTROFĂ, (ecol.) ecosistem acvatic sărac în biomasă. În raport cu originea oligotrofiei și cu natura substratului, pot fi: *oligotrofe propriu-zise*, cu substratul bentonic nisipos sau pietros, un regim de oxigen variabil atât în spațiu cât și în timp, iar flora algală nu manifestă variații în timp; *oligotrofe acide*, localizate de regulă pe soluri nisipoase sau argiloase, sunt lipsite de mîluri și sunt caracteristice zonelor forestiere. Zona pelagică a lor este populată de algele *Desmidiacee*, *Chlorococcale*, *Chrysophyceae* și *Peridinee*, fără dominanța uneia dintre grupe; *oligotrofe acide cu turbă*, în care dintre alge dominante net sunt *Desmidiaceele* și *Diatomeele-Pennate*. Mineralizarea substanțelor organice la nivelul substratului are loc lent și incomplet. [50]

BALTĂ POLITROFĂ, (ecol.) ecosistem acvatic care se remarcă prin predominanța în masa apei (zona pelagică) a speciilor de *Volvocale*, *Chlorococcale* și *Cyanophyceae* sau a celor de *Euglenoide* și *Volvocale*. Înflorirea apei este produsă de algele *Chrysophyceae*, *Aphanizomenon flos aque*. Productivitatea lor este redusă și provoacă colmatarea în urma acumulării unor cantități mari de mîl organic. Aceasta se soldează cu stări deficitare de oxigen în orizonturile mai adânci ale apei unde se înregistrează fenomene de mortalitate a animalelor. (M. Papadopol, 1978) [50]

BAMA (*Hibiscus esculentus*, fam. *Malvaceae*), (agric.) specie legumicolă, anuală, erbacee, originară din sudul Asiei (India, Birmania, Vietnam) și Asia Mică, cultivată de către egipteni și chinezi cu 2000 de ani

înaintea erei noastre. În prezent se cultivă mai mult în sudul Asiei, Asia Mică, sud-estul Europei (Grecia, Turcia), dar foarte puțin în Europa Centrală și de Nord. La noi se cultivă în zonele sudice, în jurul orașelor mari și fabricilor de conserve. Foarte pretențioasă la căldură, temperatura optimă pentru creștere și fructificare fiind de 28-35°C; solicită teren adăpostit, reavăn, sol mijlociu, bine aprovizionat în elemente minerale. Cultura se înființează prin semănat, în teren bine pregătit și fertilizat, din decada a II-a a lunii mai, în rânduri la 70 cm, 3-4 cm adâncime, folosind 50-60 kg sămânță/ha. Recoltarea capsulelor se face atunci când sunt tinere, fără tendința de lignificare, în mod eșalonat, pe măsura formării lor. Fructele tinere se deosebesc de bobocii florali, având deja muchii destul de evidente. Producția poate ajunge la 5-10 t/ha. Se cultivă soiurile: Acme, Beatrice, Bella, Ela, Fără țepi. [72]

BAMINGUI-BANGORAN, parc național situat în Republica Centrafricană. Suprafața, 1.000 ha (1936). Ocrotește ținutul de savană de tip Guineea sudaneză, cu ierburi înalte și arbori scunzi, dintre râurile Bamingui și Bangoran. Fauna este constituită din elefanți, rinoceri negri, girafe, bivoli, antilope, hipopotami, lei și păuni africani (*Afropavo congensis*). [50]

BANALIZARE, (ecol.) proces regresiv într-un ecosistem, manifestat printr-o scădere a diversității specifice a acestuia. [3]

BANANIER [*Musa acuminata* (genom A) și *M. balbisiana* (genom B), fam. *Musaceae*], (agric.) specia fructiferă cea mai importantă de la tropice. Este originar din Guineea (Africa), dar speciile comestibile provin din Arhipelagul Malaiezian și din Filipine. Se cultivă între 30° lat. N și 30° lat. S unde există media anuală de temperatură în jur de 25-30°C și precipitații în jur de 1000 mm. Bananierul este dornic de lumină deplină. Diminuarea acesteia prelungește ciclul vegetativ. Solul trebuie să fie foarte bogat în substanțe organice și minerale, în special N și K, cu pH între 6 și 7,5. El poate suporta chiar o oarecare salinitate (până la 300 mg/l). Bananierul este o plantă ierboasă (uriașă, 4-8 m) ce formează un trunchi fals prin suprapunerea tecilor, frunzelor (asemănător cu ceapa). Acestea apar eșalonat, câte una la 7-10 zile, și formează o rozetă din centrul căreia apare inflorescența (spicul, format la 7-9 luni de la plantare). Fructele sunt bace partenocarpice, (numai în mod excepțional formează semințe – Abeele) bogate în hidrați de carbon (27,2%) și vitaminele A, B, C. Se recoltează verzi și se transportă în spații închise și la temperatura de 12°C, iar pentru maturare se țin timp de 1-2 zile la 21°C și 90-95% u.r. apoi 4-6 zile la 18°C. Se înmulțesc prin

lăstari formați în mod natural pe rizomul subteran. Există numeroase cultivaruri (soiuri), dintre care unele pentru consum în stare proaspătă (fructe dulci), care fac obiectul comerțului internațional, iar altele făinoase (plantain), ale căror fructe se consumă coapte, prăjite în ulei sau fierte, constituind aliment de bază pentru localnici. Din prima categorie amintim: Gros Michel, Locatan, Poyo, Grande naine, Naine. [40]

BANC¹, (ecol.) formă de relief formată pe fundul mărilor și apelor curgătoare, reprezentând ridicături de nisip, pietriș și mâl, ajungând uneori până la suprafața apei, periclitând navigația. La fluviu se formează ca urmare a depunerilor aluvionare în locurile unde scade viteza curentului. [50]

BANC², (zool.) grup de pești, de obicei de aceeași specie, vârstă și mărime, care se asociază în timpul migrațiilor de reproducere, hrănire, iernare, apărare ș.a. [50]

BANC³, (ind.) masă sau platformă pe care pot fi montate dispozitive, utilaje, instalații folosite pentru efectuarea unor operații (ex. b. de lucru, b. de probă, b. de rodaj). [31]

BANC⁴, (sp.) suport pe care stă persoana care trage la rame într-o ambarcațiune. [52]

BANC⁵, (soc.) glumă, anecdotă. [67]

BANC D'ARGUIN, parc național din Mauritania. Suprafața, 750.000 ha (1970). Parcul protejează unul din cele mai mari aglomerări de păsări marine, incluzând în teritoriul său și secțiunea marină înființată pentru ocrotirea fociei monah (*Monachus monachus*). În acest parc iernează pe țărmul atlantic un milion de păsări. Se întâlnesc specii de origine paleartică, tropicală și multiregională, printre care se numără: lopătarul (*Platalea leucorodia*), pescarul-maritim-zburător (*Gelochelidro nilotica*), cormoranul african (*Phalacrocorax* sp.), chirghițe (*Sterna maxima*, *S. caspica*), stârcul cenușiu (*Ardea cinerea*), flamingo roz, martinul roz (*Larus genei*). [52]

BANC DE MINE, (milit.) format dintr-un număr redus de mine marine de același tip, lansate neuniform într-o zonă maritimă, cu scopul de a îngreuna trecerea liberă a navelor de suprafață sau a submarinelor inamice. Plantarea lor se face cu ajutorul aviației, submarinelor sau navelor de suprafață, pe căile navigabile ale inamicului. [31]

BANC DE NISIP, (ecol.) depunere a aluviunilor în albia apei curgătoare atunci când curentul are o viteză redusă și întâlnește în cale un obstacol. Cu timpul acesta se dezvoltă atât de mult, încât iese la suprafața apei dând naștere la grinduri și ostroave. [50]

BANC DE NOROAIE, (ecol.) acumulare de noroaie prin sedimentarea deversărilor casnice sau industriale pe fundul cursurilor de apă, iazurilor sau lacurilor. [3]

BANCA EUROPEANĂ DE INVESTIȚII, instituție financiară internațională cu rolul de a finanța proiecte de dezvoltare ale Uniunii Europene. A fost înființată în anul 1958. Capitalul băncii provine din subscripția țărilor membre, din fonduri obținute de pe piața financiară și din surse speciale. [1]

BANCA EUROPEANĂ PENTRU RECONSTRUCȚIE ȘI DEZVOLTARE (B.E.R.D.), instituție financiară internațională care acordă împrumuturi, asistență pentru privatizări, fuzionări, achiziții și crearea de societăți mixte. A fost înființată în anul 1991, în cadrul Consiliului European de la Strasbourg și are ca membri fondatori 40 de țări, printre care și România. [1]

BANCA INTERNAȚIONALĂ PENTRU RECONSTRUCȚIE ȘI DEZVOLTARE (B.I.R.D.), organizație financiară internațională înființată în luna iulie 1944. Și-a început activitatea în iunie 1946. Are sediul în Washington. Are 178 de membri, printre care și România. Resursele financiare provin din subscrieri ale țărilor membre, venituri nete din operațiuni bancare, fonduri rezultate din vânzarea de obligațiuni pe piețele financiare internaționale ș.a. Resursele sunt destinate promovării dezvoltării țărilor membre. [1]

BANCA MONDIALĂ, sistem bancar mondial format din Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (B.I.R.D.), Corporația Financiară Internațională (I.F.C.), Asociația pentru Dezvoltarea Internațională (I.D.A.), Asociația de Garantare Multilaterală a Investițiilor (M.I.G.A.). Sprijină țările în curs de dezvoltare pentru creșterea standardului lor de viață și ușurarea poverii datoriei externe. [1]

BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNII I (B.N.R.), banca centrală a statului român, care stabilește și conduce politica monetară și de credit a țării cu scopul de a menține stabilitatea leului. A fost înființată în anul 1880, prin Decret Domnesc, ca Bancă cu capital privat autohton și cu participarea statului. Este organ al statului și are personalitate juridică. [1]

BANCA REGLEMENTELOR INTERNAȚIONALE (B.R.I.), instituție financiară internațională care are ca scop reglementarea activității băncilor centrale ale țărilor membre. A fost înființată în anul 1930, la Basel (Elveția) de către Belgia, Marea Britanie, Elveția, Franța, Germania și Italia. România a scris la înființare 20 de milioane de franci elvețieni. [1]

BANCA¹, (ec.-fin.) instituție financiară care execută colectarea, transferarea și repartizarea disponibilităților financiare. Pune în legătură, pe baze comerciale, unitățile economice care se află în căutare de fonduri cu cei care caută plasamente. Acordă împrumuturi solicitanților care întrunesc condițiile de bonitate financiară. Gestionează conturile deponenților,

efectuează operațiuni cu titluri de valoare, creează instrumente (active) financiare proprii. Primește spre păstrare economiile populației și ale unităților economice nonbancare. Execută plăți pe baza ordinelor clienților, banii provenind din depozitele constituite; conduce operațiunile de casă ale întreprinderilor și instituțiilor. La nivel macroeconomic coordonează plățile și încasările ce se efectuează în economie. Gestionează moneda națională și supraveghează relațiile ei cu celelalte monede. [1]

BANCA², (soc.) scaun lung, cu sau fără rezemătoare, pe care pot sta deodată mai multe persoane. [50]

BANCA³, (șc.) scaun cu pupitru pe care stau elevii în clasă. [50]

BANCA⁴, (soc.) la jocul de cărți, banii puși în joc de cel ce ține jocul. [50]

BANCA DE AFACERI, (ec.-fin.) întreprindere lucrativă specializată care oferă bani (capital) celorlalte unități economice – persoane fizice și juridice. Susține proiectele de investiții ale întreprinzătorilor, acordă credite pe termen lung. [50]

BANCA DE CLEARING, (ec.-fin.) instituție financiară specializată în operațiuni de clearing, constând din decontarea reciprocă a cecurilor între bănci. Sistemul este caracteristic Marii Britanii. [1]

BANCA DE DATE, (inform.) structură formată dintr-o bază de date, un SGBD și un set de proceduri manuale și automate specifice domeniului pentru care se organizează ~. [47]

BANCA DE DEPOZIT, (ec.-fin.) bancă comercială care își procură resursele financiare de pe piața monetară prin depunerile clienților, depuneri la vedere și pe termene scurte. Ea oferă credite pe termen scurt solicitanților care îndeplinesc condițiile de bonitate financiară. [1]

BANCA DE EMISIUNE, (ec.-fin) bancă centrală de prim rang considerată „bancă a băncilor“ cu funcția de a asigura și regla cantitatea de bani în circulație, de a regla rata dobânzii în economie, de a preveni falimentele bancare, de a autoriza și supraveghea executarea funcției de operator bancar (Dan Nițescu, 1999). [1]

BANCHIZA¹, (glac.) suprafață din gheață formată din apa marină, deci sărată. Este caracteristică Polului Nord, oceanic, dar există și în Antarctica. Suprafața banchizei este accidentată fie datorită modului de formare, din unirea sloiurilor, fie presiunilor laterale exercitate de curenți. Grosimea variază de la câțiva metri până la 200-1.000 m. Se folosește adesea termenul *pack*. [25]

BANCHIZA², (min.) picior de susținere construit la baza unui puț de mină în curs de săpare pentru a susține zidăria de deasupra până face priză. [5]

BANCNOTĂ, (ec.-fin.) bilet de bancă pus în circulație care exprimă angajamentul băncii emitente de a plăti purtătorului, la cerere, suma de bani menționată pe el. Ea a apărut în secolul al XVII-lea. [1]

BANCRUTĂ, (jur.) infracțiune economică rezultată din incorecta gestionare de către agentul economic a patrimoniului său, ajungând să nu-și mai poată onora plățile scadente față de partenerii săi de afaceri și să fie declarat în stare de faliment. **B.** poate fi simplă sau frauduloasă. [68]

BANCRUTĂ FRAUDULOASĂ, (jur.) infracțiune economică complexă, constând în acte și fapte voite pentru a aduce prejudicii partenerului/parteneriei de afaceri, creditorilor. Reprezintă o metodă clasică de înșelătorie și păgubire a creditorilor prin falsificarea, sustragerea sau distrugerea evidențelor societății comerciale, ascunderea unei părți din activul acestora, înfățișarea de datorii neexistente în registrele societății, în alt act ori bilanț, a unor sume nedatorate ș.a. Această infracțiune se pedepsește de lege cu privarea de libertate. [68]

BANDA X, (meteor.) bandă de frecvență radar (radiolocator) cu o lungime de undă cuprinsă între 5,77 și 2,75 cm utilizată pentru măsurătorile de precipitații având la acestea o atenuare puternică, vizibilă pe ecranele radar meteo. [54]

BANDAI ASAHI, parc național situat în Japonia (insula Honshu). Suprafața, 189.691 ha (1950). Altitudine, 100-2.128 m. Parcul se află situat în partea centrală nordică a insulei Honshu. Este ocrotit lanțul muntos Asahi, vulcanii Bandai-San, Azuma-San (2.024 m), Adatara-San, lacurile și pădurile de foioase și conifere, ce acoperă versanții munților. În etajul subalpin se găsește tufărișuri de *Rhododendron fauriae*. Fauna este bogată și include: macacul japonez, urșii negri etc. [50]

BANDĂ CROMOZOMALĂ, (genet.) acea parte a cromozomului, clar diferențiată de segmentele adiacente, având culoarea mai închisă sau mai deschisă, în funcție de structura și conformația locală a cromatinei și de metodele de colorare folosite. [19]

BANDĂ OLEOFILĂ, (pol.) bandă cu derulare continuă, capabilă să fixeze și să extragă hidrocarburile care plutesc la suprafața apei. [3]

BANDY, (sp.) joc sportiv între două echipe (a câte 11 jucători) care se desfășoară pe gheață, foarte asemănător hocheiului (*bandy* însemnând a transmite mingea unul altuia, dar și crosă de hochei, în engleză). Acest joc are o vechime aproximativ egală cu cea a hocheiului pe gheață și este practicat în Țările Scandinave, Anglia, Olanda și fosta U.R.S.S. [53]

BANFF, parc național situat în Canada (provincia Alberta). Suprafața, 664.076 ha (1885). Altitudine, 1.383-3.628 m. Acest parc, cel mai vechi din Canada,

a fost inclus pe lista obiectivelor patrimoniului mondial din anul 1982. Se află amplasat la 112 km vest de orașul Calgary, pe pantele estice cu altitudini de până la 3.500 m ale Munților Stâncoși Canadieni. El conservă peisaje geologice unice: pereți stâncoși verticali, anticlinale comprimate, limite de falii etc. În zona râului Red Deer au fost găsite, în depozitele geologice vechi de aproape 100 de milioane de ani, fosile ale erei mezozoice. În depozitele fosilifere s-au identificat 60 de specii de animale, dintre care 300 de schelete de dinozauri. Peisajul montan este reprezentat de zăpezi eterne, ghețari și lacuri glaciare, tundre alpine, păduri de conifere și văi împădurite. În zonă se întâlnesc multe lacuri și izvoare minerale termale. Pantele Muntelui Forbes (3.628 m) sunt acoperite de păduri de pin (*Pinus banksiana*), brazi (*Abies balsamea*), molizi (*Picea nigra*) în amestec cu diferite specii de foioase cum sunt: mestecenii (*Betula papyrifera*), plopii (*Populus termuloides*) etc. Fauna este reprezentată de numeroase specii de mamifere, de păsări și numeroase animale nevertebrate. Dintre acestea reprezentative sunt: caprele montane, cerbii wapiti (*Cervus canadensis*), cerbii de Virginia, cerbiu-catâr, elanii americani, urșii grizzly, urșii negri, jderii, râșii, 185 de specii de păsări, cele mai rare fiind acvilele (*Aquila chrysaetos*), fluierarii (*Anthus sp.*), cintezoii roz (*Fringilla coelebos*). Aici există un muzeu al parcului și stațiuni de odihnă (Banff, Lake Louise), reputeate pentru practicarea sporturilor de iarnă. [50]

BANI, (ec.-fin.) denumire generică pentru toate tipurile de monedă și semne ale valorii. Reprezintă un activ special folosit ca mijloc de intermediere a schimbului și de măsură a activității economice. [1]

BANI DE AUR, (ec.-fin.) piese de aur utilizate în procesul schimbului de mărfuri. Ei au semne specifice, o anumită mărime, puritate, formă și greutate care le conferă valoarea. [1]

BANI DE CREDIT, (ec.-fin.) semne ale valorii, bani de hârtie, bilete de bancă sau bancnote, la început convertibile în aur și apoi neconvertibile în aur. (P.T. Ghiță, 1999) [1]

BANI DE HÂRTIE, (ec.-fin.) semne ale valorii confecționate din hârtie care asigură desfășurarea normală a activității economice. [1]

BANI METALICI, (ec.-fin.) piese confecționate din metal sau aliaje de metal care au rol de bani, utilizați în activitățile economice. [1]

BANI NUMERAR, (ec.-fin.) semne ale valorii existente prin bani de hârtie sau bancnote și bani metalici sau monede. Constituie o componentă fundamentală a masei monetare a țării. Reprezintă cea mai înaltă formă de lichiditate. [1]

- BAR¹**, (genet.) mutație legată de sex la *Drosophila melanogaster* (duplicație în tandem a segmentului 16 A al cromozomului X, în starea de politenie). [20]
- BAR²**, (fiz.) unitate de presiune atmosferică egală cu 105 Pașcali. [54]
- BARACĂ**, (for.) construcție provizorie sau semipermanentă din lemn, piatră, cărămidă sau materiale combinate, ce servește ca adăpost temporar pentru muncitorii forestieri, locuință, servicii administrative. Poate fi demontată dacă este executată din panouri prefabricate. [42]
- BARAJ¹**, (constr.) construcție hidrotehnică, așezată transversal în albia unui curs de apă pentru crearea în amonte a unui lac de acumulare. Cele mai înalte sunt: Rogun (Rusia, 325 m), Grande Dixence (Elveția, 285 m), Vaiont (Italia, 262 m), Oroville (SUA, 235 m); în România: Bicaz (127 m), Vidraru (167 m), Porțile de Fier. [50]
- BARAJ²**, (milit.) lucrare genistică constituind un obstacol în înaintarea inamicului, pentru a favoriza nimicirea cu foc a acestuia și executarea contraatacurilor. **B.** genistice cuprind câmpuri de mine antitanc și antiinfanterie, distrugerile, fugasele, minele cu acțiune întârziată și surpriză, **b.** neexplozive antitanc și antiinfanterie (șanțuri antitanc, escarpe, colți antitanc, abatize, rețele de sârmă ghimpată), **b.** de apă, **b.** nuclear, realizat prin fugase (mine) nucleare, **b.** chimice (substanțe toxice de luptă) ș.a. [31]
- BARAJ³**, (sp.) întrecere între doi sau mai mulți sportivi sau între două sau mai multe echip, aflate la egalitate, pentru a se putea deparaja într-un clasament oficial. [53]
- BARAJ FILTRANT**, (constr.) baraj amenajat pe pâraiele de munte la locurile de reproducere, colmatate, pentru a înlesni depunerea naturală a icrelor de păstrăv. Este construit din trunchiuri de copaci fixați prin pari transversali pe cursul apei. Lângă trunchiuri se așază pietre de 2-12 cm mărime într-un strat de 30 cm grosime în care peștii depun icrele. [10]
- BARAJ FLOTANT**, (pol.) baraj realizat cel mai adesea dintr-o fâșie suplă din plastic și dintr-un sistem de flotoare, destinat să împiedice întinderea pânzei de hidrocarburi pe suprafața unei ape. [3]
- BARAJ PSIHIC**, (psih.) oprire bruscă, fără motiv, a unui act. Simptomul se observă mai ales la schizofrenici, dar apare și la subiecții normali în condiții de stres sau oboseală. [28]
- BARAT**, (zool.) desen al penelor la păsări rezultat din alternarea dungilor transversale de culoare negru-închis cu dungii de culoare gri sau albe; culoarea penajului format din pene cu desen barat. [34]
- BARĂ¹**, (ecol.) prag subacvatic de nisip sau de mâl, situat la gura unui fluviu de vărsare în mare, rezultat din depunerea materialului solid transportat de apa fluviului sau adus de valuri ori de curenții marini. [50]
- BARĂ²**, (ind.) element rigid al unui sistem tehnic sau semifabricat cu lungime mare în raport cu lățimea și grosimea. [31]
- BARĂ³**, (sp.) fiecare dintre cele trei bârne din care este construită poarta la anumite jocuri sportive (fotbal, rugbi, handbal etc.). [52]
- BARĂ⁴**, (sp.) aparat de gimnastică constând dintr-o **b.** metalică rotundă instalată la o anumită înălțime între doi stâlpi și pe care se execută diferite exerciții de gimnastică. [52]
- BARĂ⁵**, (jur.) loc pe care îl ocupă avocații într-o sală de judecată în timpul pledoariei. [64]
- BARĂ⁶**, (ortogr.) semn grafic de forma unei linii verticale, folosit pentru separarea unor sunete. [50]
- BARB**, (zootehn.) rasă de cai numită „africana cu fruntea bombată”, originară din Asia Centrală. [34]
- BARBA CAPREI** (*Tragopogon porrifolius*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (agric.) specie legumicolă, erbacee, biennială, originară din sudul Europei unde crește spontan prin fânețe, coline aride, pe terenuri bogate în calcar. Se mai numește *salsifi*, *scorțoneră albă*, *rădăcină albă*. Se cultivă pentru rădăcina sa pivotantă, cărnoasă, conică, de circa 15-30 cm lungime și de 2-3,5 cm diametru, alb-galbenă, suprafața netedă, în secțiune albă. Se cultivă prin semănat în terenuri profunde, fertilizate primăvara foarte devreme până la jumătatea lunii mai, în rânduri la 25-30 cm folosind 20-25 kg sămânță/ha. Recoltarea eșalonată, începând din octombrie; producția 20-25 t/ha. Se cultivă soiul *Mammouth*, cu rădăcina de circa 15-20 cm lungime și 2 cm diametru. [72]
- BARBADINA** (*Passiflora quadrangularis*, fam. *Passifloraceae*), (agric.) liană originară din America de Sud, care crește bine în climat cald și umed, ecuatorial, la altitudine joasă. Are tulpini cu 4 muchii care, în afară de frunze și organe florale, formează cârcei cu care planta se prinde de suport. Florile sunt mari, specifice și prezintă protandrie. Pentru recolte bune necesită polenizare artificială. Fructele, până la 2 kg, cu aspect de pepene alungit, sunt cămoase, pulpa albicioasă, suculentă cu gust ușor acidulat. Se consumă proaspete sau compot. Se înmulțește prin semințe sau butași. [40]
- BARBARIE**, (zool.) termen din limba franceză, adoptat în diverse țări pentru a denumi rața leșească. [34]
- BARBAT**, (bot.) organ al plantelor prevăzut cu smoc de peri lungi, aspect întâlnit la tubul corolei de ciormioag (*Melampyrum barbatum*) sau la tepalele externe de la cașiță (*Iris germanica*), smocuri de peri la subsuoara nervurilor de tei (*Tilia* sp.). [50]

BARBE, (anat.) lame cornoase laterale, care formează stindardul penei. [37]

BARBELAT, (bot.) organ sau parte din organ al plantelor, prevăzut cu smoc mic de peri, smoc de peri scurți. [50]

BARBICELE, (anat.) mici procese ca niște cârlige prin care se ancorează barbulele unei pene. [37]

BARBILIAN, Dan (1895-1961), matematician și poet de geniu. Prin cursurile sale de la Universitatea București și prin opera sa poetică a făcut să pătrundă în știința și arta românească spiritul *Programului de la Erlangen al lui Felix Klein*. După Barbilian, **matematica** este arta de a gândi prin teoreme, iar **axiomatica** este arta de a gândi prin doctrine. [48]

BARBITURISM, (psih.) stare psihică specifică toxicomanilor, unor nevrotici și epilepticilor ce se manifestă prin apatii, limită intelectuală, lipsă de inițiativă, tulburări comportamentale ce pot fi însoțite și de tulburări somatice. [28]

BARBOTAJ, (zootehn.) amestec de apă și tărâțe care se administrează în rația scroafelor, vacilor, iepelor, în primele zile după ce au fătat. [34]

BARBOTARE, (prot. med.) procedeu de decontaminare constând în dispersarea într-un mediu lichid a unui debit important de aer sau de alt gaz cu ajutorul unui sistem de duze plasate de-a lungul sau la extremitatea unei conducte. [3]

BARBULE, (anat.) sin. *radii*, părți componente ale penei, reprezentate prin ramuri secundare, paralele, scurte și fine, dispuse pe latura superioară și inferioară a barbelor; se ancorează prin intermediul unor cârlige, cunoscute ca barbicele. [57]

BARBUS BARBUS → MREANĂ

BARBUS MERIDIONALIS PETENYI → MREANĂ VÂNĂTĂ

BARCANĂ, (geomorf.) dună de nisip în formă de semilună, cu profil transversal asimetric: versantul prelung, convex, este dipus în direcția vântului, iar versantul abrupt, concav, în direcție opusă vântului dominant. [25]

BARDAWIL, rezervație naturală situată în Egipt (regiunea Sinai). A fost înființată în anul 1980. Protejează o zonă umedă (lagună marină), importantă pentru cuibăritul, hibernarea și popasul păsărilor în migrația lor din Europa Centrală spre Africa ecuatorială și tropicală. [50]

BARDOU, (zootehn.) hibrid obținut prin împerecherea armăsarului cu măgărița. [34]

BARESTEZIE, (fiz.) sensibilitate pentru presiune și greutate. [28]

BARGUZIN – LACUL BAIKAL, parc național aflat pe teritoriul Federației Ruse – Regiunea Buriată. Suprafața, 263.200 ha (1916). Altitudine, 400-4.000 m.

Este cel mai vechi din Rusia. Se întinde pe 60 km de-a lungul malului nord-estic al lacului Baikal și pe pantele vestice ale Munților Barguzin, cu altitudinea de 3.914 m. Versanții joși ai munților sunt acoperiți de taiga cu larice (*Larix dahurica*, *L. sibirica*), cedrul siberian, pinul, molidul (*Picea obovata*) care mai lasă locul jnepenilor, smirdalului (*Rhododendron dahuricum*) și pajiștilor alpine. Fauna este compusă din 40 de specii de mamifere, 200 de specii de păsări, 4 specii de reptile, 2 specii de amfibieni. Un interes deosebit îl prezintă mamiferele: zibelița sau hermelina (*Mustela erminea*), nurca siberiană, ursul brun, lupul, cerbul, elanul, renul, moscul (*Moschus moschiferus*), veverițele (*Tamias silvica*, *Pteromys volans*), marmota (*Ochotona hyperbarex*). Ornitofauna este reprezentată de: cocoșul de munte, cocoșul de mesteacăn, gănușa de alun și alunarul, forfecuța, ciocănitoarea, pițigoiul (*Parus montana*), țicleanul (*Sitta europaea*). Pe malul lacului Baikal trăiește foca nerpa (*Pusa sibirica*). În apele lacului Baikal (adânc de 1.620 m) trăiesc 1.800 de specii de pești (nisetrul, somonul, omulul, o specie de somn etc.), dintre care 1.083 de specii sunt endemice. [50]

BARICADĂ, baraj. **1.** (milit.) Aglomerare improvizată de diverse materiale pentru întreruperea comunicației pe o stradă sau pentru a servi ca întăritură pe timpul luptelor de stradă. **2.** (milit.) Baraj antitanc neexploziv, constând din construcții rezistente, de cărămidă, piatră, saci cu pământ și alte materiale. Căile de acces spre **b.** se acoperă cu focul armamentului din dotare. [31]

BARICENTRU, (mat.) centrul de greutate al unei figuri, al unei suprafețe, al unui corp cu masa distribuită uniform. [48]

BARIERĂ¹, (biogeogr.) obstacol geografic, fizico-chimic sau biologic în migrația sau extinderea arealului unei specii. Ex., munții pentru speciile de câmpie, oceanele și mările pentru speciile continentale, deșerturile pentru organisme iubitoare de umezeală (bariere geografice), temperaturile scăzute pentru speciile termofile și temperaturile crescute pentru speciile criofile, apele dulci pentru organisme marine și apele marine pentru speciile dulcicole (bariere fizico-chimice), lipsa polenizatorilor specifici pentru unele plante, a gazdei pentru unii paraziți (bariere biologice) etc. [70]

BARIERĂ², (psihan.) termen folosit în psihanaliză desemnând un mecanism de apărare ce intervine din cauza unei motivații negative și care duce la refuz, ignorare, abandon. [28]

BARIERĂ ACTIVĂ, (prot. med.) sistem performant de drenare, dotat la partea sa inferioară cu o geomembrană de etanșare, care permite depoluarea unei pânze acvifere. [3]

- BARIERĂ BIOLOGICĂ**, (biogeogr.) obstacol în calea răspândirii organismelor reprezentat de factori biologici. Ex., lipsa unui polenizator specific pentru unele plante, lipsa gazdei pentru un parazit, pădurile pentru plantele de stepă etc. [70]
- BARIERĂ DE GHEAȚĂ**, (glac.) abruptul unei mase de gheață orientat spre marea liberă, cu înălțimi de peste 200-1000 m, din care se desprind bucăți de gheață ce pot forma aisberguri. (Ex., Marea barieră de gheață din Marea Ross) [25]
- BARIERĂ ECOLOGICĂ**, (ecol.) orice obstacol sau factor de natură ecologică ce limitează sau interzice accesul unei specii sau al unui sistem la un mediu oarecare. [3] Este reprezentată de un ecosistem natural care împiedică răspândirea viețuitoarelor din ecosistemele învecinate. [24]
- BARIERĂ GEOGRAFICĂ**, (geogr.) obstacol natural de natură geografică (mări, oceane, munți) care împiedică răspândirea speciilor, limitând arealul acestora. [70]
- BARIERĂ HEMATOENCEFALICĂ**, (med. u. și vet.) separă sângele de țesutul nervos. Este formată din microstructuri care împiedică anumite substanțe sanguine să ajungă la neuroni. Există și zone cerebrale lipsite de barieră hemato-encefalică : aria postremă, eminența mediană, organul subfornical sau organul vascular al laminei terminale. În aceste zone pot să pătrundă astfel hormoni peptidici. [21]
- BARIERĂ NATURALĂ SAU ARTIFICIALĂ**, (prot. med.) orice obstacol care frânează sau împiedică migrarea unor compuși exteriori către deșeuri sau a unor compuși ai deșeurilor către exterior. [3]
- BARIERĂ PASIVĂ**, (prot. med.) barieră realizată de formațiunea geologică a locului de stocare care nu trebuie supusă unor solicitări directe. [3]
- BARIERĂ REACTIVĂ**, (prot. med.) barieră constituită dintr-un catalizator care permite eliminarea poluanților dintr-un acvifer pe baza unor reacții chimice sau biochimice. [3]
- BARIL**, (petr.) unitate de măsură a capacității pentru petrol și produse petroliere, utilizată în SUA și Anglia. Un baril american este egal cu 42 de galoane americane, respectiv cu 158,9 litri, un baril englez este egal cu 36 de galoane engleze respectiv 163,5 l. Se notează Bbl. [30]
- BARIMETRIE**, (zootehn.) estimarea greutateii în viu a animalelor cu ajutorul măsurătorilor corporale. [34]
- BARISFERĂ**, (geol.) sâmburele globului pământesc, cu raza de cca 3.500 km, în care s-au concentrat elementele chimice cu greutatea specifică cea mai mare constând din fier, nichel, cobalt etc., conferindu-i densitatea de 9,4-17,2 g/cm³. Se mai numește centrosferă, nucleul pământului. [50]
- BARITĂ**, (petr.) mineral destul de răspândit care coexistă cu minereurile de plumb și care, încorporat în fluidul de foraj, îi mărește acestuia densitatea. [3]
- BARIU** (Ba), (chim.) element chimic cu caracter metalic, din grupa a II-a principală, având Z 56 și structura învelișului de electroni [Xe] 6s². Denumirea provine de la cuvântul grecesc, „baros” – greu (datorită densității mari a compușilor săi). Scoarța terestră conține 5x10⁻²% Ba, exclusiv sub formă de combinații. Este un metal alb-argintiu, cu rețea cristalină cubică centrată, p.f. 710°C și p.t. 1.696°C. Se păstrează sub petrol pentru a-l proteja de contactul cu aerul. Se întrebuintează ca adaos la aliajul de plumb pentru lagăre, în pirotehnie etc. [36]
- BARLEY-BEEF**, (zootehn.) tip de îngrășare, ce diferă de baby-beef, în special prin furajul de bază folosit: orzul (barley); sin. *metoda Preston*. [34]
- BAROC(H)ORIE**, (bot.) răspândirea fructelor și a semințelor pe arealul propriu, unde arborile există în vegetație, ex., gorunul, gârnița, stejarul (*Quercus* sp.). [50]
- BAROCLINITATE**, (meteor.) starea atmosferei în care suprafețele de presiune constantă le intersectează pe cele de densitate constantă. [54]
- BAROFIL**, (ecol.) califică speciile marine care trăiesc la mari adâncimi, deci în medii cu presiuni hidrostatice ridicate. [3]
- BAROGRAF**, (meteor.) barometru înregistrator. [54]
- BAROMETRU**, (meteor.) dispozitiv de măsurare a presiunii atmosferice. [3]
- BAROMETRU ANEROID**, (meteor.) barometru având ca senzor de presiune o capsulă denumită aneroidă, al cărei volum variază în funcție de presiune și acționează un sistem de pârghii indicatoare de presiune, după etalonare. [54]
- BAROMETRU ETALON**, (meteor.) care permite măsurarea presiunii absolute fără a necesita calibrare (barometru cu mercur). [54]
- BAROMETRU NORMAL**, (meteor.) b. cu mercur, folosit pentru etalonarea altor tipuri de barometre. [54]
- BARORECEPTORI**, (med. u. și vet.) receptori localizați în pereții arteriali care măsoară permanent presiunea sanguină arterială. Exemple: baroreceptorii din sinusul carotidian și crosa aortei. [21]
- BAROTROPIE**, (meteor.) starea atmosferei în care suprafețele de presiune constantă sunt paralele cu cele de densitate constantă. [54]
- BAROTROPISM**, (bot.) mișcări de curbare la plante, cauzate de forța gravitației. [50]
- BAROU**, (jur.) formă de organizare a avocaților; în România, un barou este constituit din toți avocații dintr-un județ sau din municipiul București; are personalitate juridică, iar sediul se află în orașul de reședință al județului și, respectiv, în municipiul București. [64]

BARRANCO, (geomorf.) vale adâncită pe flancurile conului vulcanic cu traseu rectilin, dispusă radiar. Se formează ca urmare a scurgerii mai rapide a lavei și a adâncirii ulterioare prin eroziune torențială. [25]

BARRE-LIEOU, sindrom ~, (med. u.) constând într-un complex de simptome cuprinzând cefalee occipitală cu crize paroxistice, dureri cervicale sau faciale, amețeli și ușor nistagmus, văjâituri în urechi, dureri oculare profunde, pierderea momentană a vederii, fosfene, fotofobie și lăcrimare; este datorat lezării prin afecțiuni de vecinătate (spondiloza cervicală) a plexului simpatic cervical profund sau a fibrelor vegetative care înconjoară artera vertebrală. [60]

BARREMIAN, (geol.) termen ce desemnează vârsta geologică; pe scara geocronologică este un etaj al cretacului inferior. [25]

BARSA-KELMES, rezervație naturală situată în Cazahstan-Lacul Aral. Suprafața, 18.300 ha (1939). Altitudine, în jur de 0 m. Pe litoralul insulei există dune și lacuri sărate. Vara, când dispare și ultima picătură de apă dulce, animalele beau apa mării sau a lacurilor. În rezervație domină o vegetație arbustivă reprezentată de saxaulul alb și negru, cătina (*Tamarix* sp.), precum și plantele erbacee de sărătură. Fauna este reprezentată mai ales de mamifere și păsări. Dintre mamifere cele mai importante sunt: antilopa saiga și hemionul (*Equus hemionus onager*), gazela djeiran (*Gazella subgutturasa*), vulpea corsac (*Vulpes corsac*), rozătorul suslik; ornitofauna este formată din 200 de specii de păsări care cuibăresc în rezervație sau se opresc în migrațiune. Sunt reprezentativi vulturii de stepă, becațele, pelicanii, ciocârlile etc. [50]

BARTER, (ec.-fin.) schimb direct de bunuri, fără mijlocirea banilor. Are extensie specială în comerțul internațional contemporan. Este cea mai veche formă de comerț. [1]

BARTOLINITĂ, (med. u.) inflamație acută sau cronică a glandelor Bartholin, cel mai adesea de natură gonococică. [60]

BARZA NEAGRĂ (*Ciconia nigra*), (zool.) pasăre cu corpul mare (cca 96 cm). Penajul este negru cu reflexe verzui, exceptând partea abdominală, care este albă. Ciocul și picioarele sunt lungi. Pentru România este mai mult o specie de trecere. Cuibărește rar la noi în pădurile de foioase din Babadag, aflate în apropierea Deltei (M. Tâlpeanu, 1973) și în pădurile de amestec din ținuturile carpatice (D. Radu, 1977). Este mai sfioasă decât barza albă și trăiește retrasă. În perioada împerecherii berzele (masculul și femela) pășesc mult una în jurul celeilalte (Brehm, 1964). Cu o vrednicie de admirat, cei doi parteneri își construiesc apoi cuibul pe copaci înalți. Între soți

există „un profund respect“, pe care și-l manifestă, de fiecare dată, la întâlnirea pe cuib, printr-un salut ceremonios, însoțit de șuierături specifice. Clocesc 3-5 ouă. Se hrănesc, ca și barza albă, cu broaște, șerpi, șopârle, gândaci. Migrează în Africa. Este declarată monument al naturii și ocrotită prin lege. [26]

BAS, (cult.-art.) 1. Voce bărbătească gravă. 2. Instrument de suflat din alamă, în si bemol sau în mi bemol, al cărui registru corespunde aproximativ cu acela al tobei. Este folosit în fanfare. 3. Sunetul cel mai grav al unui acord. 4. Vocea cea mai gravă în lucrările muzicale corale. 5. Instrument al cărui registru corespunde aproximativ cu acela al vocii de bas. [67]

BASAGRAN FORTE, (pest.) (bentazon 480 g/l + adjuvant încorporat), erbicid postemergent pentru soia, fasole, in, lucernă, inclusiv lucernă, anul I. Combate buruieni dicotiledonate anuale (buruieni cu frunza lată) în faza de 2-3 frunze. Doze: 2,0-2,5 kg/ha. Produs de BASF Germania. [51]

BASANISTES HUCHONIS, (parazit.) copepod parazit aflat pe partea internă a operculelor loștrițelor. Corpul saciform, de 3,8-4,9 mm lungime. La cap, fâlcile alungite se unesc la vârf, la punctul de unire existând un apendice în formă de măciucă. Sacii ovigeri sunt ovali și mai lungi decât corpul. [10]

BASCHET, (sp.) joc sportiv între două echipe de câte 5 jucători care au ca scop introducerea mingii în coș. Este de origine americană și a fost introdus pentru prima dată în orașul Springfield (SUA) în anul 1891 de către doctorul Naismith. [53]

BASE-ALL, (sp.) joc sportiv care se desfășoară între două echipe a câte 9 jucători, asemănător oinei și criкетului. Deși este de origine britanică, americanii îi fac un nou regulament și îl consideră jocul lor național. [52]

BASEDOW, (med. u.) gușă exoftalmică, formă clinică de hipertiroidism, caracterizată prin exoftalmie, gușă, tahicardie și slăbire accentuată; este considerată ca un hipertiroidism de origine diencefalohipofizară, cu o hipersecreție puternică de hormon tireotrop. [60]

BASET, (zootehn.) 1. Rasă de găini din categoria raselor ușoare. 2. Denumire dată unor rase de câini de vânătoare, caracterizate prin aptitudini pentru urmărirea și hărțuirea vânatului la suprafață sau în vizuină. [34]

BASIC, (inform.) acronim pentru *Beginner's All-purpose Symbolic Instruction Code*. Limbaj de programare de nivel înalt, dezvoltat de John Kemeny și Thomas Kurtz la Universitatea Darmouth în anii '60. Acest limbaj este ușor de folosit și de înțeles și prezintă aceleași concepte majore ca Pascal și C. [6]

BASIDIOMYCOTA, (micol.) filum de ciuperci superioare definite de formarea unui tip particular de meiospori, numiți bazidiospori, formați pe sporangi specifici numiți bazidie. Aparatul vegetativ este un miceliu format din hife septate, cu celule binucleate. Lipsesc organele reproducătoare sexuate, nu însă și procesul sexual care are loc între două celule haploide ale miceliului primar, proces numit somatogamie. La majoritatea **b.** miceliul secundar diferențiază structuri sporifere, numite bazidiocarpi, sub formă de umbrelețe (format din picior și pălărie), consolă sau sferice, pe care se formează bazidii cu bazidiospori; unii sunt comestibili (ex., ciuperca de bălegar, păstrăvii), în timp ce alții sunt otrăvitori. **B.** care formează bazidiocarpi sunt în cvasitotalitatea lor saprotrofe. Unele **b.** sunt parazite pe plantele de cultură (cereale), producând boli cunoscute sub numele de rugini, mălure și tăciuni; acestea nu formează bazidiocarpi. [69]

BASIGAMIE, (bot.) la care tubul polinic pătrunde în sacul embrionar al gineceului prin regiunea șalazei, caz întâlnit la crețșoară (*Alchemilla vulgaris*). [50]

BASIS (rimsulfuron 50% + tifensulfuron metil 25%), (pest.) erbicid postemergent după răsărirea culturii porumbului pentru combaterea buruienilor dicotiledonate și unele monocotiledonate anuale (coada vulpii, odos, meișor, iarbă bărboasă, raigras, mohor). Doze: 20 g/ha + 200 ml/ha Trend. Produs de DU PONT de Nemours, SUA (AECTRA, România). [51]

BASTA 14 SL (glufosinat de amoniu 150 g/l), (pest.) erbicid postemergent total de contact și/sau desicant. Combate buruieni monocotiledonate și dicotiledonate anuale și perene. Doze: 4,0 l/ha la viță de vie; 5,0-6,0 l/ha livezi; 2,0 l/ha (desicant) la orez. Produs de BAYER (AGREVO) Germania. [41]

BATAL, (zootehn.) tineret mascul, cren, castrat în scopul îmbunătățirii cantitative și calitative a producției de carne. [34]

BATAL DE NOROI, (petr.) cavitate de forma unui trunchi de piramidă săpată în teren, cu volumul până la 50-1.000 m³, destinată depozitării țigăii, apei sau fluidului de foraj. [30]

BATAT (*Ipomea batatas*, fam. *Convolvulaceae*), (agric.) specie legumicolă, erbacee, anuală, originară din America Centrală. În prezent ocupă suprafețe întinse în SUA, China, India, Japonia, sudul Rusiei, Franța, Algeria, Peru ș. a. La noi în țară a fost introdus în mai multe rânduri, însă abia după experimentările începute în 1954 s-a putut menține și răspândi. Una din rădăcinile inițiale se îngroașă din loc în loc,

devenind rădăcini tuberizate. **B.** este pretențios la căldură, rădăcinile cresc bine când în iulie-august sunt circa 32°C, iar nopțile nu sunt răcoroase, cere soluri ușoare, irigare susținută, o bună fertilizare. Se cultivă prin butași înrădăcinați, ce se obțin în răsadnițe, inițial din rădăcinile tuberizate, ulterior, prin recoltări de butași din primele plante înrădăcinate, repetat, la 5-7 zile interval. Terenul se pregătește prin fertilizare cu gunoi de grajd 20-30 t/ha, afânare profundă de toamnă, afânarea și distrugerea buruienilor, mecanic și prin erbicizare, primăvara, modelarea terenului în biloane la 60-90 cm. În condițiile din țara noastră se plantează în perioada 20 mai-10 iunie, la distanță de 40-60 cm de bilon. Recoltarea se face toamna, după dislocarea mecanică, înaintea primului îngheț, se zvântă, se tratează termic (5-6 zile la 32°C și 90 % umiditate relativă) și se trec în păstrare în condiții speciale (10-13°C și 85 % umiditate relativă). Producția de rădăcini, 15-40 până la 90 t/ha, și de vrejuri furajere, 25 t/ha. La noi se cultivă soiurile: Crux, Victoria IANB, iar în alte țări soiurile mai cultivate sunt: *Coastal Sweet*, *Georgia Red*, *Nancy Gold*, *Nancy Hall*, *Porto Rico*, *Victoria 100* ș. a. [72]

BATERIE, (zootehn.) grup de cuști metalice, așezate pe unul sau pe mai multe niveluri, destinate întreținerii păsărilor, iepurilor, tineretului porcilor. [34]

BATERIE DE ARTILERIE, (milit.) subunitate de artilerie compusă dintr-un număr variabil de plutoane (piese) de artilerie (tunuri, tunuri-obuziere, aruncătoare de proiectile reactive) din aparatura necesară pentru pregătirea tragerii, observarea și conducerea focului și din personalul necesar funcționării bateriei. [31]

BATERIE DE GENE, (genet.) unitate de reglare genetică constituită dintr-un grup de gene controlate, ipotetic, de o familie de secvențe repetitive. [19]

BATES, Henry Walter (1825-1892), naturalist englez. Cercetează (împreună cu A. R. Wallace în 1848) regiunea tropicală a Amazonului, de unde colecționează peste 14.000 de specii de plante și 8.000 de specii de insecte. Lansează în știință conceptul de mimetism protector. [46]

BATHONIAN, (geol.) termen ce desemnează vârsta geologică; pe scara geocronologică este un etaj al jurasicului mediu (Dogger). [25]

BATIALĂ, zona ~, (acv.) termen ce desemnează unitatea marină sau oceanică corespunzătoare taluzului sau povârșului continental (al suprafeței topografice), cu adâncimi cuprinse între circa 200 și 2.000 m. [25]

- BATIBENTONICI**, (pisc.) despre pești marini care viețuiesc pe fundul apei la adâncimi sub 200 m. [10]
- BATIMETRIE**, (acv.) adâncimea și configurația fundului unui bazin acvatic. [70]
- BATIPELAGIAL**, (acv.) zonă acvatică care se întinde sub 200 m adâncime. [10]
- BATISCAF**, aparat echipat special, utilizat pentru cercetări în ape, la adâncimi mari. [10]
- BATOIDEI**, (zool.) vulpi de mare, nume alternativ pentru *Hypotremata*, care include rechini cu corp turtit dorso-ventral, cu înotătoare pectorale mult lățite și fante branhiiale dispuse ventral (vulpi de mare, pisici de mare, acvile de mare). [37]
- BATOLIT**, (geol.) corp magmatic intrusiv, cu dimensiuni de circa 150-1600 km, situat la adâncimi de peste 30-40 km, înrădăcinate în crustă, fără a i se cunoaște culcușul. Prezintă o boltă neregulată din care se desprind protuberanțe ce alimentează corpurile magmatice situate la nivelurile superioare. **B.** este rezultatul intruziunilor de magme granitice, granodioritice, dioritice, gabbroice. Prin eroziune, **b.** poate fi scos la zi, total sau parțial. [25]
- BATRACHIA** (*batracieni*), (zool.) nume alternativ pentru *Anura* sau amfibienii fără coadă. [57]
- BATRACHOTOXINĂ**, (toxicol.) alcaloid steroidic izolat din broasca *Phyllobates aurotaenia*, folosit de indienii americani pentru otrăvirea săgeților. Are acțiune paralizantă asupra sistemului nervos. DL 50 a acestei toxine în cazul șoarecilor este 2g/kg. [41]
- BAUHIN**, **Gaspard** (1560-1624), medic și botanist elvețian. Face cercetări de botanică descriind cu precizie 6.000 de specii de plante, stabilind sinonimiile lor. El pune o oarecare ordine în nomenclatură și sistematică. Unul dintre primii care folosește denumirea binară fără a o generaliza. Face începutul diferențierii noțiunilor de gen și specie. [46]
- BAUMGARTEN**, **Johann Christian Gottlob** (1765-1843), medic și botanist german stabilit la Sighișoara. Cercetează flora din jurul Agnitei și Rupea, din împrejurimile Sighișoarei și din zona Harghitei, a Munților Burghiului, zona Miercurea-Ciuc, Sfântu Gheorghe, Câmpia Transilvaniei etc. Întocmește un ierbar format din 2 secțiuni: ierbarul cu plante transilvănene numit „*Herbarium patrium*“, format din 2.000 de specii în 5.422 de coli, și ierbarul cu plante din străinătate, numit „*Herbarium universale*“, format din 16.484 de specii în 30.849 de coli, aflat azi în posesia Grădinii Botanice din Cluj-Napoca. Descoperă și descrie noi specii pentru flora României. A elaborat și publicat primul conspect al florei din Transilvania. Publică în 1816 în trei volume observațiile sale asupra florei din Transilvania. [46]
- BAUXITĂ**, (geol.) rocă sedimentară, cu o compoziție mineralogică complexă, cuprinzând aproape 100 de minerale din grupa hidroxizilor de aluminiu și fier în amestec cu mici cantități de siliciu, titan și alte câteva elemente, precum și aluminosilicați hidratați. Apare în mase compacte sau pământoase de culoare roșie-brună, brună-gălbuie sau cenușie. Reprezintă materia primă pentru obținerea aluminiului. [36] Se formează în climat tropical și subtropical prin descompunerea unor roci primare sau ca produs rezidual din dizolvarea calcarului aluminos; reprezintă materia primă pentru extracția aluminiului. [20]
- BAZA CRANIULUI**, (anat.) placa bazală embrionară a condrocraului, formată prin fuziunea trabeculelor și a paracordalelor. La vertebrele superioare, baza cartilagineasă este ulterior înlocuită de oasele bazioccipital, bazisfenoid și presfenoid. [57]
- BAZA DIDACTICO-MATERIALĂ A ÎNVĂȚĂ-MÂNTULUI**, (ped.) categorie de resurse pedagogice specifice determinate la nivel de sistem care include: mijloacele de învățământ, spațiul școlar și arhitectura școlară. *Mijloacele de învățământ*, ansamblu de instrumente materiale produse, adaptate și selecționate pentru a servi nevoilor organizării și desfășurării procesului de învățământ: obiecte și fenomene din realitate, colecții de plante, de substanțe chimice, de instrumente și aparate, de cărți etc.; grafice, imagini, simboluri, modele figurative, hărți, scheme, diagrame, tabele sinoptice, fotografii, planșe etc.; metode substanțiale, funcționale și acționale, machete, mulaje, scheme cibernetice etc.; tehnici audio, vizuale și audiovizuale moderne, radio, casetofon, retroproiector, film, video, televizor; tehnologiile informatizate: calculatorul. *Spațiul școlar*, mediul care valorifică resursele pedagogice existente: clase școlare, cabinete școlare, laboratoare școlare, ateliere, loturi școlare, sală de sport și bazin de sport, locuri de recreere, cabinete metodice pentru profesori, bibliotecă, mediatecă, spații școlare speciale. *Arhitectura școlară*, obiectivarea integrală a modelului de proiectare pedagogică a spațiului școlar, evidențiind raporturile dintre mijloacele de învățământ existente și spațiul școlar prin adaptabilitate, flexibilitate, comunitate. [16]
- BAZA MELIFERĂ**, (zootehn.) totalitatea plantelor melifere din raza economică de zbor a albinelor (3 km). [34]
- BAZA SCHIMBABILĂ**, (pedol.) oricare dintre cationii schimbabili cu caracter bazic, având importanță în definirea stării de saturație în baze a solului (Ca^{2+} , Mg^{2+} , K^+ , Na^+). [29]

- BAZA TOPOGRAFICĂ**, (pedol.) hartă utilizată în lucrările de cartare pedologică pentru transpunerea datelor pedologice și/sau întocmirea hărților corelative interpretative. [29]
- BAZALT**, (geol.) rocă vulcanică bazică efusivă, alcătuită în special din minerale femice, de culoare închisă (cenușiu-negru); se desface în coloane prismatice, dând pereți verticali, caracteristici regiunilor bazaltice. [25]
- BAZĂ¹**, (mat.) una din laturile unui triunghi sau a unui paralelogram cu ajutorul căreia se calculează aria. Într-un spațiu vectorial, prin bază se înțelege o familie minimală de vectori liniar independenți care generează întreg spațiul vectorial. Ex: $\vec{i}, \vec{j}, \vec{k}$ formează o bază pentru R^3 . [48]
- BAZĂ²**, (chim.) substanță chimică capabilă să elibereze ioni de OH- într-o soluție apoasă sau o substanță care formează cu apa compuși ce pun în libertate ioni de OH-. Se împart în baze tari, total dissociabile în soluție: KOH, NaOH, Ca(OH)₂ etc. și baze slabe, parțial dissociabile în soluție: NH₄OH, Fe(OH)₃ etc. [29]
- BAZĂ ANORGANICĂ**, (chim.) hidroxid metalic care în soluție apoasă eliberează ioni OH-. De exemplu, NaOH, Ca(OH)₂, Fe(OH)₃ etc. [36]
- BAZĂ CONJUGATĂ**, (milit.) ansamblu format din două puncte de observare dispuse în teren, potrivit unor anumite reguli, cu vizibilitate asupra raioanelor ocupate de inamic, care servește la determinarea obiectivelor inamicului în teren, prin coordonate rectangulare sau polare. [31]
- BAZĂ DE DATE**, (inform.) mulțime centralizată de date, organizată în scopul optimizării prelucrării acestora, în contextul unor aplicații date. De exemplu, dezvoltarea unui sistem de monitorizare a gradului de poluare a aerului implică memorarea măsurătorilor concentrațiilor diversilor poluanți atmosferici, în baze de date. Măsurătorile vor fi mai apoi comparate cu limitele maxime admisibile specifice poluanților respectivi. [47]
- BAZĂ EREDITARĂ**, (genet.) totalitatea factorilor ereditari ai unei populații de animale sau ai unui animal. [34]
- BAZĂ ORGANICĂ**, (chim.) substanță organică capabilă să fixeze un proton sau să pună în comun cu altă moleculă sau cu alt ion o pereche de electroni neparticipanți. De exemplu, aminele, bazele cuaternare de amoniu, bazele de sulfoniu, bazele carbinolice etc. [29]
- BAZĂ TUBULARĂ**, (petr.) întreprindere de foraj bine organizată, care controlează periodic și repară prăjini de foraj, prăjini grele, reducții etc. [30]
- BAZE AZOTATE**, (genet.) componente esențiale ale acizilor nucleici, compuși heterociclici cu azot: pirimidine (C₄H₄N₂) și purine (C₅H₄N₄). Dintre bazele azotate, trei derivați ai pirimidinei: citozina-C (2-oxi-6-aminopirimidina), timina-T (2,6-dioxi-5-metilpirimidina) și uracilul-U (2,6-dioxipirimidina) și doi derivați ai purinei: adenina-A (6-aminopurina) și guanina-G (2-amino-6-oxipurina) sunt constituenți normali ai acizilor nucleici. [56]
- BAZIBRANHIAL**, (anat.) despre un cartilaj median ventral sau os, ce face legătura între arcuri branhiale perechi. [37]
- BAZIC**, (pedol.) sol al cărui pH este mai mare de 7,3. [29]
- BAZIDIE**, (micol.) structură sporiferă (sporange) care poartă pe ea, de regulă, 4 bazidiospori; este caracteristică pentru *Basidiomycota*. În **b.** tânără are loc cariogamia urmată de o diviziune meiotică ce se finalizează cu formarea a 4 nuclei haploizi. Prin înmugurirea celulei bazidiale se formează 4 bazidiospori. Există două tipuri fundamentale de bazidii: holobazidie și fragmobazidie. **Holobasidia** – **b.** simplă, unicelulară (necompartimentată), de regulă claviformă sau cilindrică, ce poartă apical 4 bazidiospori [ex., la ciuperca de câmp (*Agaricus campestris*), la păstrăvi (*Pleurotus ostreatus*), bășica porcului (*Calvatia* sp.) etc.]. **Fragmobasidia** (heterobazidie) – **b.** divizată în 4 celule prin pereți (septe) transversali (la bazidiomicetele parazite care produc boli cunoscute sub numele de rugini, tăciuni, mălure) sau longitudinali (la bazidiomicetele cu bazidiome gelatinoase (ex., urechiușa = *Auricularia*) și care produc rugini, mălure, tăciuni). [69]
- BAZIDIOCARP**, (micol.) corp de fructificație (sporifer) caracteristic bazidiomicetelor (fil. *Basidiomycota*), producător de bazidii și bazidiospori. **B.** poate fi cărnos, lemnos, scortos, crustos, membranos sau gelatinos. La bazidiomicetele încadrate în ord. *Agaricales* (ex., ciuperca de bălegar, ghebe, bureți, pălăria șarpelui) **b.** este format din picior (stip) și pălărie (pileus); la cele din ord. *Aphillophorales* (ex., iasca bradului, iasca de cioată, buretele casei) au formă de consolă, iar la bășica porcului și steaua pământului, formă sferică. Unii **b.** sunt comestibili, delicioși (păstrăvul, ciuperca de câmp) în timp ce alții sunt otrăvitori (pălăria șarpelui); **b.** multor ciuperci au valoare terapeutică excepțională, fiind utilizați în combaterea diferitelor boli, inclusiv a cancerului (ex., lingurița zânei). Ciupercile sunt frecvente în pădurile umede deoarece marea lor majoritate formează micorize. **B.** lipsesc la ciupercile parazite care provoacă boli cunoscute sub denumirile populare de rugini, tăciuni și mălure. Unele dintre ciuperci (ex.,

- Agaricus brunescens*, *Polypones ostreatus*) sunt cultivate în sistem industrial ; **b. dimitic** – format din două tipuri de hife: generative și scheletale; **b. epigeic** – care se dezvoltă pe suprafața solului (suprateran); **b. hipogeic** – care se dezvoltă în totalitate sau parțial sub suprafața solului (subteran) (ex. steaua pământului); **b. monomitic** – **b.** format numai dintr-un singur tip de hife (hife generative). [69]
- BAZIDIOCARP TRIMITIC**, (micol.) **b.** format din 3 tipuri de hife: generative, scheletale și de legatură. [69]
- BAZIDIOLE**, (micol.) celule sterile, asemănătoare bazidiilor imature, intercalate printre acestea în cadrul stratului himenial, având rol de susținere. [69]
- BAZIDIOLICHEN**, (bot.) lichen în care partenerul fungal (micobiontul) este o bazidiomicetă. [69]
- BAZIDIOMA** → **BAZIDIOCARP**
- BAZIDIOMICETĂ**, (micol.) filum *Basidiomycota* sunt cele mai evaluate ciuperci; organul caracteristic este bazidia. Cuprinde peste 20.000 de specii, majoritatea saprofite. Speciile patogene la plante fac parte din ordinele *Ustilaginales* (tăciunii), *Tilletiales* (măluri), *Uredinales* (rugini), *Aphylliphorales* (iasce), *Agaricales*. [61]
- BAZIDIOSPOR**, (micol.) spor sexuat format la vârful unor sterigme mici, conice, la exteriorul bazidiei, de regulă în număr de patru pe o bazidie. **B.** unicelular și uninucleat dă prin germinare un miceliu vegetativ primar (haploid). **B.** sunt diferențiați din punct de vedere sexual. [61]
- BAZIFIL**, (biol.) din punct de vedere chimic se referă la baze. **1.** Plantă care preferă solurile bazice. **2.** În histologie, țesut cu afinitate pentru coloranții bazici. [50]
- BAZIFITE**, (bot.) specii de plante adaptate la soluri cu reacție bazică (peste 7,2 pH). [15]
- BAZIFUGAL**, (bot.) organe care se dezvoltă de la bază spre vârf, ex., ramuri, frunze, flori. [41]
- BAZIGINIU**, (bot.) suportul pistilului aflat deasupra nivelului de inserție a unor verticile florale, caz întâlnit la floarea cucului (*Lychnis flos cuculi*). [41]
- BAZIHIAL**, (anat.) os sau cartilaj formând partea mediană a arcului hiodian la un pește, amfibian etc., stând între cele 2 ramuri ale mandibulei în planșeul gurii. [57]
- BAZIN AMORTIZOR**, (constr.) bazin situat la evacuarea apei din heleșteul piscicol, construit în vederea protejării contra eroziunii terenului din apropierea fundației construcțiilor piscicole. Are fundul din piatră sau beton, lățime de 3-4 m și adâncime de peste 1 m. [10]
- BAZIN ARTEZIAN**, (hidr.) bazin sedimentar, înzestrat cu straturi etanșe, favorabile nașterii unor pânze freatice profunde. [3]
- BAZIN DE CARANTINĂ**, (pisc.) bazin dispus izolat, în aval de crescătoria piscicolă, în care peștii sunt ținuți un timp limitat, pentru controlul sanitar. [10]
- BAZIN DE DECANTARE**, (prot. med.) bazin care permite tratarea diversilor efluenți prin simpla decantare a materialelor aflate în suspensie (separarea fazei solide în suspensie și a celei plutitoare se face gravitațional). [3]
- BAZIN DE DIGESTIE**, (ecol.) rezervor care permite descompunerea materiilor solide sau a noroaielor din apele de scurgere ori din stațiile de epurare pe cale aerobă sau anaerobă. [3]
- BAZIN DE ÎNCĂLZIRE**, (pisc.) bazin în care se adună apa din canalele de alimentare și din care trece în heleșteiele de creștere a puietului. Au rol în menținerea unei temperaturi constante în heleșteiele pentru puiet. [10]
- BAZIN DE RECEPȚIE**, (hidr.) regiunea superioară a unui torent constând din suprafața de teren pe care apele gravitează spre canalul de curgere. Regiunea este dispusă radial și este străbătută de numeroase viroage sau șiroaie care converg spre zona centrală. [50]
- BAZIN DE REGULARIZARE**, (ecol.) bazin destinat egalizării regimului de curgere a unui curent de apă către o instalație de tratare, o uzină etc. [3]
- BAZIN DE REȚINERE**, (ecol.) lucrare specială care permite reținerea produșilor poluanți în cazul defectării unui rezervor de stocare. [3]
- BAZIN HIDROGRAFIC**, (hidr.) suprafața de teren de pe cuprinsul căreia se alimentează un râu sau un sistem hidrografic. El este delimitat printr-o linie de separație numită „cumpăna apelor“. Caracteristicile fizico-geografice ale lui sunt date de poziția geografică, condițiile climatice, structura geologică, învelișul vegetal, relieful, care au o mare influență asupra proceselor scurgerii. [50]
- BAZIN PENTRU NOROAIE**, (ecol.) bazin destinat acumulării noroaielor de scurgeri în vederea tratării lor ulterioare. [3]
- BAZIN PISCICOL**, (pisc.) suprafață de teren acoperită de apă și delimitată de maluri naturale sau artificiale unde peștii pot să crească și să se reproducă. [10]
- BAZIN TIP DERJAVIN**, (pisc.) folosit pentru maturarea gonadelor sturionilor. Are formă ovală, cu dimensiuni de 2,5 x 1 m, cu pereții din beton sclivisit și prevăzut pe axa longitudinală cu un perete incomplet de 1,8 m. [10]
- BAZIN VERSANT**, (hidr.) suprafața de pe care se colectează apele unui curs de apă. Există bazine

versante topografice delimitate de cumpăna apelor și bazine versante hidrogeologice în zonele cu fenomene de carst. [50]

BAZIN VITICOL, centru viticol format din una sau mai multe podgorii, specializate într-un produs ce se livrează pieței. [49]

BAZINE CIRCULARE TIP V.N.I.R.O., (pisc.) bazine duble din beton, care se folosesc în sturionicultură pentru parcare a alevinilor și hrănirea puietului. Bazinul exterior are diametrul de 3 m, iar cel interior 2,5 m, fundul în pantă lină, cu înclinarea către mijloc, unde adâncimea este de 30 cm și se află și canalul de scurgere. Pereții bazinului sunt prevăzuți cu ferestre acoperite cu site metalice cu ochiuri mici. Alimentarea se realizează pe deasupra bazinului printr-o conductă perforată. Densitatea de populare este de 27 de alevini la un litru de apă. [10]

BAZINE DE PREMATURARE PENTRU CTENOPHARYNGODON, (pisc.) heleșteie de 1.000-2.000 m² cu adâncimi de 2 m. Debit de 3-5 l/secundă/ha. Se folosesc la parcare a reproducătorilor de același sex, destinați reproducerii artificiale. [10]

BAZINE PENTRU IERNAT, (pisc.) bazine piscicole în care se parchează, din toamnă până în primăvară, peștii destinați repopulărilor. Sunt executate în săpătură și au o suprafață de 1.000-1.500 m² și adâncime de 2 m. [10]

BAZINE PENTRU INCUBAREA ICRELOR DE SOMN, (pisc.) bazine dreptunghiulare din pământ de 3 x 3 x 0,5 m, alimentate cu apă curentă cu temperatură de 18-19°C, în care sunt depuse fragmente de cuiburi de mustăți de salcie cu icre embrionate fixate pe ele. Alevinii eclozați sunt ținuți în aceste bazine 3-4 zile. [10]

BAZINE PENTRU MATURARE LA CTENOPHARYNGODON, (pisc.) heleșteie de 20-30 m² și adâncime de 1 m. Gura de alimentare este prelungită printr-un tub lung de 1,2-1,5 m în interiorul heleșteului. Vidarea se efectuează în aproximativ 30 de minute. Densitatea de populare este de 4-5 reproducători de același sex pe bazin. Este folosit la menținerea peștilor după injectarea cu suspensie de hipofiză. [10]

BAZINE PENTRU REPRODUCĂTORI DE SALMONIDE, (pisc.) bazine din beton sau pământ, cu raportul între laturi de 10:2, suprafața de 100-200 m² și adâncimea de 1-2 m. [10]

BAZINE PENTRU REPRODUCEREA SOMNULUI, (pisc.) bazine de pământ dreptunghiulare, cu suprafața de 100-200 m² și adâncime de 1-2 m, în care se instalează stelaje în formă de scară ce servesc la fixarea cuiburilor din mustăți de salcie. Stelajele cu dimensiuni

de 1,2 x 1,2 m se așază la distanța de 5 m unul de altul. Într-un asemenea bazin sunt aduse un mascul și o femelă de somn. [10]

BAZINE SALMONICOLE CIRCULARE, (pisc.) bazine rotunde din beton, cu curent de apă circular, cu diametrul de 5 m și adâncimea de 0,35 m la margine și 0,45 m în centru, folosite pentru creșterea puietului de la 10-12 cm lungime. Apa pătrunde lateral și este eliminată prin sifonare printr-o conductă așezată la mijloc. Pentru parcare și creșterea reproducătorilor de lostrită și a reproducătorilor de păstrăv bazinele au diametrul de 8-18 m și adâncimea de 0,75-1 m. [10]

BAZINE SALMONICOLE PENTRU PUIET, (pisc.) bazine alungite din beton, cu raportul între laturi de 10:1, suprafață de 20-60 m² și adâncime de 0,3-0,5 m la admisie și 0,75-1 m la evacuare. [10]

BAZINE SISTEM CALIFORNIAN, (pisc.) bazine salmonicole dreptunghiulare cu raportul dintre laturi de 10:1, dispuse în lanț în lungul unui canal. Apa circulă succesiv din unul în altul. [10]

BAZINE TIP DANEZ, (pisc.) bazine salmonicole, dreptunghiulare, cu raportul dintre laturi de 30:12, dispuse paralel, cu alimentarea și evacuarea apei separat. Alimentarea se face printr-un canal, iar evacuarea se face la capătul opus în alt canal. [10]

BAZINER VAT, (bot.) cu nervuri divergente de la bază. [50]

BAZINET, (anat.) dilatație în formă de pâlnie a părții superioare a ureterelor. Se formează prin unirea calicelor renale. [21]

BAZIOCCIPITAL, (anat.) os formând baza părții posterioare a craniului de vertebrate. [37]

BAZIOST, (anat.) baza osoasă sau cartilagineasă de care sunt atașate radiile scheletice care susțin înotătoarea unui pește. [37]

BAZIPETAL, (bot.) dezvoltarea la plante a primordiilor rameale, foliare, florale începând de la vârful axei acestora spre bază, unde se păstrează o zonă meristematică intercalară. Primordiile cele mai tinere vor fi cele de la baza axelor. Acest tip de diferențiere este întâlnit la speciile de *Caryophyllaceae*, *Iridaceae*, *Linaceae*, *Plantaginaceae*, *Poaceae*. [50]

BAZITARS, (anat.) primul articol tarsal al insectelor, care este de dimensiuni mai mari, comparativ cu celelalte articole tarsale (metatars). [62]

BAZIVENTRALE, (anat.) despre o pereche de elemente cartilagineose sau osoase dând naștere la partea ventrală a corpului vertebral al unei vertebre și uneori formând un arc hemal în regiunea cozii. [57]

BAZNA, (zootehn.) rasă indigenă de porci, cu însușiri mixte de producție. [34]

BAZOFIL, (ecol.) despre o specie care trăiește în medii alcaline, la un pH mai mare de 7,5. [24]

BĂLTIRE, (geogr.) fenomen de stagnare a apei la suprafața solului, de regulă într-o formă de relief depresionară. [29]

BĂLTOACĂ, (ecol.) ecosistem acvatic, de obicei temporar sau periodic, unde acumulările de apă au o adâncime de câțiva zeci de centimetri, se încălzesc ușor în timpul verii până la fund, la o temperatură de 25°C. Poate pierde toată apa în cursul unui anotimp prin evaporare și infiltrare. [50]

BĂLȚATA, (zootehn.) culoare compusă, formată din zone colorate (fire de păr roșii, galbene sau negre), pe un fond (câmp) alb (fire de păr albe), ori invers, caracteristică bovinelor. [34]

BĂNUȚI (*Bellis perennis*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă, cultivată ca plantă decorativă de platbandă prin parcuri, grădini, spații verzi, la formarea de ronduri, borduri, în combinație cu alte specii. Efect decorativ deosebit, primăvara de timpuriu și până toamna târziu. Flori albe, la vârf, adesea roșii până la roșu-purpuriu; cele din partea centrală a discului tubuloase, hermafrodite, galbene. Înflorește tot timpul anului atâta timp cât temperatura nu scade sub 0°C. Înmulțire prin semințe (la cutii sau răsadniță rece) sau prin divizare. Se folosește un pământ nisipo-humos în cazul înmulțirii prin semințe sau un pământ bun de grădină, expus la soare în cazul divizării. [71]

BĂȘICAREA FRUNZELOR DE PIERSIC, (fitopat.) micoză produsă de *Taphrina deformans*. Atacă frunzele și în măsură redusă lăstarii, florile și fructele. Pe frunze apar hipertrofi caracteristice. La început apar umflături sau bășicări de diferite dimensiuni și forme pe partea superioară a frunzelor. Părțile deformate la început sunt moi, decolorate, mai târziu devin puternic îngroșate, de culoare verde-gălbui, apoi roșie-violacee. Frunzele atacate cad masiv de pe pom. Lăstarii atacați au creștere redusă, sunt deformați și îngroșați. Combaterea constă în folosirea de soiuri rezistente și aplicarea de tratamente cu polisulfură de bariu în concentrație de 6% în timpul repausului vegetativ. La umflarea mugurilor floralii se aplică un tratament cu Turdacupral 50 în concentrație de 0,5% sau zeamă bordeleză 1%. Se mai fac tratamente în fazele de buton roz, la scuturarea petalelor, și încă 2-3 tratamente pe vegetație cu Captadin 50 în concentrație de 0,25% și Metoben 70 în concentrație de 0,1%. (N. Minoiu, Gh. Lefter, 1987) [50]

BĂTAIE, (pisc.) denumire populară dată reproducerii naturale a peștilor. [10]

BĂTALIE, (milit.) ansamblul luptelor desfășurate de trupele unei mari unități operative împotriva unei alte mari unități inamice pe uscat (**b.** terestră), în atmosferă (**b.** aeriană), pe apă (**b.** navală). Luptele

desfășurate afectează considerabil viața plantelor și animalelor terestre și acvatice, impurifică atmosfera, solul și apa cu substanțe toxice. [31]

BĂTĂTURĂ, (rur.) spațiu din fața casei și a porții, lipsit de iarbă, bătătorit de trecerea vitelor. [67]

BĂTRÂNEȚE → **SENESCENȚĂ**

BĂTRÂNIȘ (*Conyza canadensis*, sin. *Erigeron canadensis*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (agric.) buruiană problemă de primăvară sau de toamnă. Se întâlnește în locuri cultivate și necultivate, livezi, pârloage, pe lângă locuințe, drumuri. Se mai numește binghișor. Înflorește în lunile iulie-august; face flori albe. Sensibilă la aceleași erbicide menționate la albăstriță. [51]

BĂLBĂIALĂ, (psih.) tulburări spastice ale ritmului și fluentei vorbirii. Apare în mod obișnuit în perioada de dezvoltare a vorbirii sub acțiunea unor factori stresanți (șocuri nervoase, traume psihice) sau după unele boli. Se accentuează în perioada adolescenței, complicându-se cu o logofobie gravă (logonevroză). Are repercusiuni asupra formării personalității. [32]

BĂLEA, lac glaciatic din România, cel mai mare din masivul Făgăraș, situat în căldarea de la obârșia pârlului cu același nume, la adăpostul unui prag glaciatic. Se află la altitudinea de 2.034 m. Lungimea lui este de 353 m, lățimea maximă de 217 m, perimetrul de 1.367 m, volumul de apă de 240.737 m³, suprafața de 4,65 ha și adâncimea maximă de 11 m. Alimentarea cu apă i-o asigură două izvoare ce intră în cele două colțuri din sud și din nord-vest. Podul de gheață poate ajunge până la 100-120 cm grosime și persistă aici 180-200 zile/an. Temperatura apei este foarte scăzută. În lunile de vară ea se menține la 3-5°C, rar urcă la 10°C. Conținutul în oxigen dizolvat este destul de ridicat (10 mg/l la temperatura de 4,5°C). Lacul este populat natural cu păstrăv indigen (*Salmo trutta fario*) și repopulat din iulie 1974 cu 200 de puiți de aceeași specie. Lacul Bălea și dotările turistice realizate reprezintă un fapt important în dezvoltarea turismului montan în Munții Făgăraș. [45]

BĂRNA, (rur.) sin. *grindă*, piesă din lemn cu una sau mai multe fețe plane obținută prin cioplirea unui lemn rotund. Lungimea de la 2 la 6 m, în secțiune 10/30 cm; se utilizează în construcții de lemn, la pereți masivi, poduri, planșee, schele. [42]

BĂTĂ, (rur.) baston din lemn de corn, paltin, fag, terminat cu o măciucă folosită de ciobani ca unealtă de mână oille și armă. [67]

BC, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului de tranziție dintre orizonturile B și C. [29]

B-CROMOZOMI

B-CROMOZOMI, (genet.) corpusculi heterocromatici aflați în unele cariotipuri în plus față de numărul normal de cromozomi. Se mai numesc și cromozomi supranumerari și accesorii sau extracromozomi. Ei diferă de cei normali sau de A-cromozomi prin morfologie (obișnuit sunt mai mici și heterocromatici), prin variația numerică de la o celulă sau țesut la altul, ca și de la un individ la altul, și prin lipsa de omologie între ei. În meioză nu conjugă cu A-cromozomi, iar în mitoză (ca și în meioză) se distribuie întâmplător, putând fi eliminați. [56]

BD, (pedol.) 1. Simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului **BD**.

2. Simbol folosit pentru notarea solului brun argiloluvial. [29]

BE, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului **BE**. [29]

BEAGLE, (zool.) sin. *Beagle francez*, rasă de câini de vânătoare, din grupa câinilor gonitori, talie mică. [34]

BEATĂ, (rur.) bucată de pânză lată de 3-4 cm, înfrumusețată prin cusături decorative mărunte, care formează gulerul la cămășile femeiești de la sate. [67]

BEATITUDINE, (psih.) stare de satisfacție totală, „un sentiment de bucurie complet însoțit de uitarea realității“ (după J. Piaget). Sens apropiat de al fericirii, dar nu se confundă cu aceasta. [28]

BEC, (chim.) arzător special de laborator, pentru combustia gazelor. Se folosește în lucrări de încălzire, incinerare ș.a. [29]

BECAȚINA (*Gallinago* sp.), (zool.) pasăre de pasaj care de regulă nu cuibărește în România. În timpul migrației, prin țara noastră trec trei specii de becaține. Becățina mare sau dublă (*Gallinago media*), becațina comună (*Gallinago gallinago*), becațina mică sau surdă (*Gallinago lynocryptes minimus*). Au cioc lung, drept și subțire. Lungimea variază după specie de la 21 la 31 cm. Hrana o scot din pământ cu ciocul și constă în râme, larve etc. Se opresc în terenuri umede, smârcuri, nu se văd pe țărmul mării. Se recunosc după dunga neagră ce începe de lângă cioc și care trece peste ochi. Culoarea generală: spatele brun-negricios, iar abdomenul alb cu dungi transversale sau longitudinale. Nu sunt păsări sociabile, doar becațina comună poate fi văzută în grupuri de 10-20 indivizi. Cuibăresc în jumătatea de nord a Europei și iernează în zona Mării Mediterane. Se vânează în special primăvara cu alice de 1,5-2 mm și se aporțează de obicei cu cânele prepelicar. [42]

BECIUL SONDEI, (petr.) construcție paralelipipedică situată la gura sondei sub nivelul solului. Dimensiunile sunt de 1,9 x 3,0 m și adâncimea de 0,4-1,5 m cu pereții din beton. În această încăpere se

adăpostesc flanșele care etanșează coloanele de tubaj. (R. Țițeica și colab., 1972) [30]

BECOTOMIE, (zool.) operațiune care constă în îndepărtarea vârfului ciocului. [34]

BEGONIA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Begoniaceae*. Cuprinde sute de specii originare din ținuturile tropicale și subtropicale din Africa, America și Asia. Sunt plante perene, erbacee sau arbustifere, unisexuate, decorative prin port, frunze sau flori. Se disting trei grupe mari: *begonii arbustifere*, erbacee lemnoase sau semilemnoase și cu rădăcini fibroase, *begonii erbacee* cu tulpini rizomatoase, târătoare și *begoniile cu tuberculi* (*B. coccinea*, *B. corallina*, *B. fuchsoides*, *B. metallica*, toate cu creștere erectă), *B. foliosa* și *B. glaucophylla*, cu tulpini pendule. Din prima categorie, unele se remarcă prin frunze roșiaticice sau verzi, maculate cu alb-argintiu și prin florile roșii, roz sau albe. Aceștia li se adaugă ghețșoara (*B. semperflorens*), acea plantă mică (15-25 cm) cu tulpini cărnoase și frunze lucioase, verzi sau roșiaticice, ce decorează din plin parcurile în timpul verii, mai ales prin florile albe, roz sau roșii. **B.** din grupa amintită vegetează aproape continuu, cu un scurt repaus relativ în timpul iernii, fără a-și pierde însă frunzele, în această perioadă având cerințe mai restrânse față de apă și temperatură. **B.** cu tulpini rizomatoase au frunze mari, prinse pe tulpini târătoare prin pețiole cărnoși, de obicei păroși. Din această grupă fac parte *B. masoniana* sin. *B. iron cross*, *B. boweri*, *B. ricinifolia* ș.a., cea mai reprezentativă fiind însă *B. rex*. **B.** cu tuberculi, reprezentate prin foarte mulți hibridi cuprinși sub denumirea de *B. tuberhybrida* (sin. *B. tuberosa*), sunt plante erbacee, cu tulpini cărnoase ramificate, cu creștere erectă sau pendulă. Au frunze mari, lucioase și flori simple sau involte, uneori cu marginile petalelor franjurate, uni sau bicolore, în toate tonurile de roșu, roz, galben, portocaliu sau alb. Impresionează mai ales florile masculine, la unele soiuri de 6-10 cm în diametru, de obicei involte, pe când cele femele sunt simple, mici și mai puțin decorative. Tuberculii, ca parte subterană, pot constitui și organe de înmulțire. Sunt excelente plante pentru decorul interioarelor, al ferestrelor și al balcoanelor, cultivate în ghivece sau jardiniere, dar pot orna și grădinile sub formă de mari pete de culoare. Cresc bine mai ales în climatul răcoros de deal și de munte, înflorind bogat de la sfârșitul primăverii și până toamna târziu. La venirea brumelor, se scot din sol și se păstrează la 5-10°C, stratificate în nisip sau în pământ uscat. Primăvara, în februarie-martie, se replantează în lădițe sau ghivece și se reia vegetația prin asigurarea unei temperaturi de 15-18°C și udări moderate. Temperaturile medii

agreate de begonii se ridică la valori de 18-20°C, cu o diferență de 2-3°C în minus pentru begoniile cu tuberculi, respectiv același ecart, dar în plus pentru cele cu tulpini rizomatoase. Cer multă lumină, dar indirectă. Sunt sensibile la curenți de aer și la soluri prea umede sau prea uscate. Vara, cer udări regulate și pulverizări repetate dar trebuie evitată stagnarea apei pe frunze mai ales pentru cele păroase. Substraturile ușoare, permeabile, constituite preponderent din turbă acidă, precum și 2-3 îngrășări pe lună, contribuie la obținerea unei înfloriri bogate, cu maximum de frumusețe. Înmulțirea se poate realiza prin semințe, prin butași de tulpină sau butași de frunză (la *B. rex* și alte specii din aceeași grupă), iar la o serie de begonii cu tuberculi (*B. socotrana*, *B. boliviensis* și hibridii acestora *B. bertinii*, *B. gloire de Lorraine*, *B. elatior*), prin separarea acestor formațiuni subterane. [39]

BEGONIACEE (*Begoniaceae*), (agric.) familie care include peste 400 de specii de plante dicotiledonate erbacee, perene, subfrutescente sau frutescente, suculente, rareori sarmentoase. Frunze întregi, uneori palmat lobate sau palmat fidate, alterne, distice, adeseori asimetrice, stipelate. Flori unisexuat monoice; perigon petaloid, cu tepale inegale; androceu din numeroase stamine; gineceu tricapelar, cu ovar inferior, triocular și triaripat (conținând numeroase ovule, placentatie axilară), trei stile mai mult sau mai puțin concrescute, terminate cu stigamate răsucite. Formula florală: $\sigma K_2 C_{6-2}$ sau $4A_{\alpha-4}$; $K_{5-2} C_{5-2} G_3$ sau $5\bar{4}$; σP_{6-2} sau $4A_{\alpha-4}$; $\bar{\sigma} P_{5-2} G_{(3)}$ sau $5\bar{4}$. Fruct capsulă. Semințe mici, fără endosperm. Răspândite în regiunile tropicale și subtropicale. În România vegetează 4 specii cultivate în apartamente și sere. Apartin genului *Begonia*. [50]

BEGONIE (*Begonia rex*, fam. *Begoniaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă folosită în ghivece pentru decorarea prin frunze, în apartamente, la școală în sălile de clasă pentru conferirea unui aspect cât mai plăcut interioarelor. Frunze mari, ovoide ascuțite, dințate și grupate cu 2-3 culori, verde, argintiu sau roșcat, dispuse în cercuri concentrice. Flori mici, roz-palid. Se înmulțește prin butași de tulpină și de frunze. [71]

BEGONIE DE TUBERCUL (*Begonia x tuberhybrida*, fam. *Begoniaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă, ornamentală, cultivată în grădinile publice și în parcuri, în locuri umbrite, la marginea masivelor, sub arbori cu coroana mai rară, pe lângă ziduri sau pergole. Adeseori este plantată în ronduri și rabate unde poate forma borduri sau covoare compacte. Pe peluzele de iarbă poate alcătui pete de culoare cu un efect decorativ deosebit. Flori cu o variată gamă de culori: alb, roz, roșu-purpuriu spre brun, galben-portocaliu etc.

Înflorire, august-septembrie. Se înmulțesc prin semințe, butași din lăstari terminali, butași de frunze mature și divizarea tuberculilor. Tuberculii secționați nu se plantează imediat, ci după ce secțiunea se usucă. Întreținerea → BEGONIE. [71]

BEGONIE PESTRIȚĂ (*Begonia maculata*, fam. *Begoniaceae*), (agric.) plantă perenă semiarbustivă, ornamentală. Se cultivă în parcuri și grădini publice, la amenajarea rabatelor cu flori, la decorarea interioarelor sau balcoanelor și în alte scopuri ornamentale. Decorativă prin frunze. Flori roșiatice grupate într-o paniculă laxă. Are numeroase varietăți deosebite prin dimensiunile petalelor și după coloritul lor. Se înmulțește prin semințe și butași de tulpină. [71]

BEHAVIORISM, (psih.) curent în psihologie, american, inițiat de J.B. Watson, apărut ca reacție la introspecționism, care își propune să cerceteze numai datele obiective de comportament, fenomenele subiective fiind considerate ficțiuni, imposibil de analizat științific. [28]

BEHCET, (med. u.) boală reprezentată de afecțiunea mucoaselor, caracterizată prin ulceratii de tip aftos, însoțite de simptome generale, erupții eritematoase cutanate, manifestări oculare și, uneori, simptome nervoase. [60]

BELIGERANT, (milit.) denumire atribuită unui stat aflat în stare de război cu alt stat sau cu alte state. Sunt **b.** în primul rând statele care, în baza normelor dreptului internațional umanitar, pot recurge la folosirea forțelor armate pentru a se apăra, individual sau colectiv, în cazul în care devin victime ale unor agresiuni armate, sau pentru a se elibera de o dominație străină impusă. [31]

BELLA VISTA, parc național situat în Bolivia. Suprafața, 1.000.000 ha (1964). Este protejată vegetația subtropicală, cu multe specii de arbori și plante ierboase. Fauna protejată este reprezentată de mamiferele: lama, alpaca, cerbul de mlaștină, tapirul, pisica sălbatică, maimuța etc. [50]

BELLENDEN-KER, parc național situat în Australia (statul Queensland). Suprafața, 32.457 ha (1921). Altitudine, 30-1.608 m. Pe teritoriul parcului se află Muntele Bartl-Frir (1.611 m), care are versanții acoperiți de pădurea tropicală tipică, în care se remarcă ferigile și orhideele. Fauna este reprezentată prin multe specii de mamifere marsupiale, printre care cangurul arboreal (*Dendrolagus* sp.), aproape 200 de specii de păsări, printre care pasărea liră, curca de tufiș, *Prionodura newtoniana*, *Ninox lurida*, *Orthonyx spaldingi*, casuarul, păsări de apă etc. În râuri trăiesc peștii dipnoi (*Neoceratodus forsteri*), ce respiră prin branhiile și plămâni. [50]

- BELLINI, ducturile lui ~**, (anat.) tuburi care se deschid la apexul papilei renale formate prin unirea unor tubuli colectori mai mici. [57]
- BELLIS**, (bot.) gen de plante care aparține fam. *Asteraceae/Compositae*. Cuprinde o largă răspândire pe aproape tot globul. Crește și în pajiștile montane din țara noastră și este cunoscută sub numele de bănuți. Specie erbacee de 15-20 cm, perenă, cultivată ca bienală, formează rozete bogate de frunze și inflorescențe alcătuite din flori centrale, tubulare, galbene și flori marginale ligulate, albe, roz sau roșii. Există soiuri cu inflorescențe mari, globuloase, formate numai din flori ligulate. Plante cu înflorire timpurie de primăvară, bănuții decorează parcurile și grădinile în borduri sau sub formă de pete, în rabate, de obicei în combinație cu alte plante de sezon (pansele, specii bulboase ș.a.). Se utilizează și în jardiniere pe terase și balcoane sau mai rar în mici buchete. Se înmulțește ușor prin semințe, însămânțând vara și repicând răsăturile, pe brazde în câmp, la începutul toamnei. Este posibilă și înmulțirea prin divizarea tufei după trecerea florilor. Iernează afară, fiind rezistentă la frig și se plantează în locul definitiv primăvara devreme. Crește bine în soluri fertile, permeabile, la soare, dar tolerează și umbra. [39]
- BELON, Pierre** (1517-1564), medic și naturalist francez. A făcut cercetări de ihtiologie, ornitologie și mamifere acvatice (delfini), geologie, botanică. Promotor al anatomiei comparate, a disecat aproximativ 200 de specii de păsări. Publică primul tratat de ornitologie din lume (1555) intitulat „L'histoire de la nature des oiseaux” și în 1551 un tratat de ihtiologie „Histoire naturelle des poissons” unde sunt cuprinse și cetaceele. Îl preocupă etnografia și arheologia. [46]
- BELONIFORMES**, (zool.) zărgani, pești zburători; ordin de pești osoși marini cu fălcile alungite, formând un cioc îngust cu dinți mici și numeroși. [28]
- BELTON**, (zool.) factor genetic care determină petele caracteristice numite mușcături albastre sau portocalii la câinii Setter englez. [34]
- BELUGA** (*Delphinapterus leucas*, fam. *Delphinapteridae*), (zool.) mamifer marin odontaceu, lung de cca 4-6 m. Nu prezintă înotătoare dorsală. Are culoarea albă și fruntea bombată. Trăiește în cârduri, în mările din jurul Polului Nord, în Oceanul Înghețat de Nord și în nordul Oceanului Atlantic. Se hrănește cu cefalopode, pești și echinoderme. Se mai numește delfinul alb. [26]
- BEM (BIROUL EUROPEAN AL MEDIULUI)**, organizație neguvernamentală, cu sediul la Bruxelles, care grupează majoritatea societăților de protecție a mediului din diverse țări europene. [3]
- BEMAX**, (pisc.) preparat artificial ce conține făină de grâu încolțit. Utilizat pentru hrănirea peștilor de acvariu. [10]
- BENCHMARK**, (inform.) un tip de test folosit pentru a măsura performanțele hardware și software. Testul pentru hardware determină viteza cu care calculatorul poate prelucra date sau poate executa anumite sarcini. Testul software determină eficiența, precizia și viteza unui anumit program în executarea anumitor sarcini. Același set de date este folosit pentru mai multe sisteme hard, respectiv programe, astfel că rezultatele pot fi apoi comparate pentru a determina obiectiv care sistem sau ce software este mai performant și în ce condiții. [6]
- BENEFICII EXTERNE**, (jur.) beneficiile cu caracter de externalitate ale tuturor formelor de impact pozitiv asupra mediului și persoanelor fizice și juridice terțe, pe care le creează desfășurarea activității unui individ sau unei firme. Ex., împădurirea unor versanți. [17]
- BENEFICII PRIVATE**, (ec.-fin.) beneficiile obținute din realizarea unei activități de către agentul economic ce desfășoară efectiv acea activitate. [17]
- BENEFICII SOCIALE**, (ec.-fin.) beneficiile totale pe care le înregistrează societatea pe baza unei activități economico-sociale, respectiv beneficiile obținute de către agentul economic ce desfășoară acea activitate (beneficii private) plus beneficiile obținute astfel de toți ceilalți agenți economici (beneficii externe). Deci, beneficii sociale = beneficii private + beneficii externe. [17]
- BENEFICIU**, (ec.-fin.) rezultat financiar pozitiv, câștând din venitul net al unei activități lucrative, a cărei mărime o constituie diferența dintre veniturile încasate și cheltuielile făcute de firmă. [1]
- BENIGN**, (med. u.) despre boli, cu evoluție favorabilă, fără gravitate, care se vindecă (ex., boală infecțioasă **b.**, tumoră **b.**). [43]
- BÉNOUÉ**, parc național situat în Camerun. Suprafața, 180.000 ha (1964). Se află amplasat pe teritoriul fostei rezervații omonime (1932). El cuprinde bazinul cursului superior al râului Bénoué, acoperit cu savană și păduri galerii de-a lungul râurilor. Din faună sunt protejate: rinocerul negru, girafele, bivoli, crocodilii etc. [50]
- BENTAL**, (ecol.) denumire dată zonei din mări situată la adâncimi de 1.000-2.600 m. [10]
- BENTIC**, (ecol.) care se referă la condițiile sau organismele din bentos. [70] → **BENTOS**
- BENTOFAGE**, (ecol.) organisme acvatice care se hrănesc cu viețuitoare bentonice. [10]
- BENTOFIL**, (ecol.) despre pești, care depun icrele pe un substrat vegetal, pietros sau nisipos. [10]
- BENTONIT**, (chim.) silicat de aluminiu hidratat, coloidal, cu conținut variabil de oxizi de magneziu, de

fier etc. din grupa porfinelor, roci friabile, higroscopice. Având plasticitatea mare, se utilizează îndeosebi ca plastifianți ai maselor ceramice, ca liant, la obținerea coloizilor, a maselor de umplură, ca stabilizatori pentru vopsele etc. [36]

BENTONITA, (chim.) argilă cu o mare putere absorbantă, având o gamă largă de aplicații industriale, care presupune, în special, o mare capacitate de umflare și o bună impermeabilitate a materialelor. [3]

BENTOPELAGIC, (ecol.) despre organisme de animale care își desfășoară viața în bental, intrând în structura biocenozei bentonice, dar în anumite perioade ale ciclului vital vin în masa apei pentru reproducere sau nutriție și devin părți componente temporare ale biocenozelor planctonice sau neustonice. [50]

BENTOS, (ecol.) ansamblu de populații și biocenoze acvatice a căror existență este dependentă într-un grad mai mult sau mai puțin însemnat de substrat sau bental, fixate în substrat, pe substrat sau care efectuează deplasări în imediata apropiere a fundului. Un număr însemnat de specii care populează substratul sau bentalul pot să se ridice în masa apei într-o perioadă sau alta a ciclului lor vital, în vederea reproducerii sau nutriției, fiind cunoscute sub numele de forme bentopelagice. [50]

BENZINĂ, (petr.) lichid alcătuit dintr-un amestec de hidrocarburi lichide cu mase molare mici, în principal C_6 , C_7 , C_8 , C_9 și C_{10} . [2] Se obține prin distilarea țițeiului, fie prin cracarea unor fracțiuni petroliere cu temperaturi de fierbere mai înalte când se obține benzina de cracare, fie prin sinteză numită benzină de sinteză. Benzina ușoară se obține prin distilare la temperaturi joase, de 35-160°C. Benzina grea se obține prin distilare la temperaturi înalte, de 120-205°C. [5]

BENZINĂ SINTETICĂ, (petr.) amestec de hidrocarburi lichide cu compoziție și proprietăți asemănătoare celor ale benzinei obișnuite. Se obține prin hidrogenarea cărbunilor sau prin sinteză din oxid de carbon și hidrogen. Se folosește drept combustibil pentru motoare. [5]

BENZOPIREN, (pol.) substanță chimică extrasă din gudronul de huilă dar care rezultă și din scrumul de țigară, din gazele de eșapament etc. Animalele microfage din zona litorală (ascidii, polichete, moluște bivalve) concentrează în corpul lor benzopiren între 23-40 mg/kg. [41]

BERBERIDACEE (*Berberidaceae*), (bot.) familie care cuprinde specii de plante dicotiledonate lemnoase arbustive, rar erbacee. Răspândite mai ales în regiuni temperate din emisfera nordică. Frunze alterne, simple sau compuse. Flori solitare sau în fascicule, cime, raceme sau panicule; bisexuate (hermafrodite),

actinomorfe, ciclice, cu elemente ale învelișului floral imbricate; caliciul dialisepal; corolă dialipetală, la bază adesea cu nectarii; androceul, din stamine cu filamente libere, opuse petalelor, cu antere ce se deschid prin clape (câpăcele); gineceul monocarpelar, cu ovar superior, stil scurt sau absent, stigmat mare, discoidal. Formulă florală: $\text{♂} * K_{3+3} C_{3+3} A_{3+3} G_1$. Flora spontană a României conține 5 specii aparținând genurilor: *Gymnospermium*; *Berberis*, $x = 7$; *Mahonia*. Specia *gymnospermium altaicum* a fost căutată de V. Ciocârlan (1976), în Dobrogea de Nord și nu a fost găsită. [50]

BERBERIS, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Berberidaceae*. Popular, dracila. Cuprinde peste 100 de specii cu răspândire spontană în America de Nord, Asia și Europa. Majoritatea sunt arbuști sau subarbuști rustici, cu creștere erectă sau etalată, cu ramuri spinoase și frunze mici, caduce sau persiste. Florile, în ciorchini fasciculați, axilari, cu culori în nuanțe de galben sau portocaliu, sunt urmate de fructe bace roșii sau albastrii, ce durează pe ramuri un timp mai îndelungat. Printre speciile cu frunze persistente, pot fi citate *B. buxifolia* și mai ales varietatea acesteia *B.b. nana*, cu talia de 30-50 cm și frunze verzi, prețioasă pentru acoperirea solului; *B. darwinii* Hook., cu înălțimea de 1-1,5 m, este foarte frumoasă prin forma tufei și abundența de flori galbene-portocalii, în inflorescențe pendente, ce apar în aprilie-mai. Toamna, fructele negre-albastrii dau și ele efecte decorative deosebite. *B. gagnepainii* și *B. stenophilla* sunt două specii de 1,5-2 m, cu tufe compacte alcătuite din ramuri arcuite și flori galbene ce înfloresc timpuriu în aprilie-mai. Dintre speciile cu frunze caduce, de un efect decorativ deosebit merită a fi menționate *B. thumbergi*, cu tufe de 50-80 cm, cu ramuri etalate și frunze ce capătă toamna tonuri de roz-roșu și *B. wilsonii*, un arbust pitic, foarte stufoș, cu numeroși spini, cu frunze glauce, flori galbene și fructe roșu-carmin, care toamna acoperă în întregime planta. Dracila este o plantă puțin pretențioasă crescând aproape în orice tip de sol, chiar și în cele calcaroase și mai uscate. Pozițiile însorite intensifică nuanțele frunzelor colorate în roșu sau pe cele panașate. Locurile semiumbrite sunt suportate de speciile cu frunze persistente. Pentru corectarea creșterii și dirijarea formei, se pot aplica tăieri primăvara. Înmulțirea este posibilă prin toate metodele: semințe, butășire folosind lăstari semilemnificați puși în răsadnițe reci în luna august, marcotaj, altoire sau despărțire de drajoni. Speciile de dracilă se folosesc în grădini ca plante izolate sau în grup, în boschete sau în borduri. *B. vulgaris* var. *macrocarpa* este cultivată pentru fructele mari, roșii, utilizate la prepararea dulceței, oțetului etc. [39]

B.E.R.D. → BANCA EUROPEANĂ PENTRU RECONSTRUCȚIE ȘI DEZVOLTARE

BEREZINA, rezervație naturală situată în Belarus. Suprafața, 76.200 ha (1925). Altitudine, 300 m. Se află așezată în câmpia netedă din regiunea Dvinei de Vest și a râului Berezina. Rezervația este formată din lacuri, mlaștini și turbării specifice zonelor joase, păduri de pini, brazi, mesteceni, stejari de piatră (*Quercus coccifera*), frasin, anin negru ș.a. Flora este reprezentată prin 750 de specii de plante. Fauna este alcătuită din multe specii de animale nevertebrate și vertebrate, în cadrul ei păstrându-se peste 250 de specii rare de păsări și 47 de specii de mamifere. Acestea sunt înscrise în Cartea Roșie națională și internațională și cuprind: cocoșul de munte, vulturul pescar, vulturul european, acvila regală, șoimul comun, stârcul alb, barza neagră, sarsa, zimbrul, mistrețul, lupul, ursul, cerbul, căprioara, elanul, lutra și peste 170 de colonii de castori. Lacurile și râurile sunt bogate în pești. Zona a fost declarată rezervație a biosferei. [50]

BERGENIA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Saxifragaceae*. Popular *crăciuniță*. Speciile caracteristice sunt: *B. cordifolia*, *B. crassifolia* și *B. lineata*. Originare din zonele reci ale globului, Siberia, Himalaia etc. Specii puțin distincte la prima vedere. Toate au frunze persistente, groase, mari de cca 20 cm în diametru, rotunjite, cu nervuri mai proeminente și colorate în verde închis sau roșcat. Ele sunt susținute de pețiole groși, cărnoși ce apar din tulpini rizomatoase, târătoare la nivelul solului. Florile cu petale rotunjite, roz-roșii, apar de timpuriu, uneori din iarnă sau primăvara devreme, în martie-aprilie. Puțin pretențioase, se acomodează în solurile obișnuite de grădină, reavene, în pozițiile înșorite, deși preferă locurile mai umbrite. Se pot planta sub arboretele mai luminoase, pe lângă ziduri sau surse de apă, în grupuri sau borduri, în stâncării, având o bună capacitate de fixare a pământului sau pot fi cultivate și în ghivece. Se înmulțesc primăvara sau toamna, prin divizarea tufelor. [39]

BERI-BERI, (med. u.) boală carențială cauzată de lipsa vitaminei B₁ din alimentație, manifestată prin tulburări motorii și senzitive de tip polinevritic, asociate cu tulburări cardiovasculare și respiratorii. [60]

BERILIOZĂ, (med. u.) granulomatoză pulmonară, viscerală și dermică, provocată de inhalarea pulberilor de compuși insolubili ai beriliului. [60]

BERILIU (Be), (chim.) element chimic cu caracter metalic din grupa a II-a principală. Are Z 4 și structura învelișului de electroni [He] 2s². Este un element rar, aflându-se în scoarța pământului sub formă de beril, un silicat de beriliu și aluminiu,

Be₃Al₂[Si₆O₁₈], care apare cristalizat în prisme hexagonale. **Be** este un metal cenușiu-argintiu, dur, casant, p.t. 128,5°C și p.f. 2970°C. Importantă este elasticitatea și rezistența pe care o conferă aliajelor sale. Se mai folosește pentru construcția aparatelor cu raze X, pe care le absoarbe foarte puțin în comparație cu aluminiul. De asemenea, se folosește ca reflector de neutroni în reactoarele nucleare. **Be** metalic sub formă de pulbere și combinațiile sale volatile sunt toxice. Forma cronică a bolii pe care o provoacă poartă denumirea de berilioză. [36]

BERINGIA, (biogeogr.) arie geografică aflată la vest de Alaska, Insulele Aleutine și estul Siberiei care au fost unite în Cenozoic printr-o punte continentală când Marea Bering și apele adiacente de mică adâncime s-au retras. [70]

BERKELIU (Bk), (chim.) element chimic radioactiv din grupa actinidelor. Are Z 97 și structura învelișului de electroni [Rn]5f⁸6d¹7s². A fost sintetizat pe cale artificială de Seaborg, Thomson și Ghiorso, conform reacției: $^{241}_{95}\text{Am} + ^4_2\text{He} \rightarrow \text{Bk} + 2^1_0\text{n}$. Până în prezent se cunosc cinci izotopi de berkeliu, cel mai stabil fiind ^{247}Bk . Se dezintegrează prin emisie de particule și electroni. [36]

BERMĂ, (geogr.) treaptă orizontală sau cvasiorizontală formată pe plajă prin acțiunea primordiale a valurilor; modelarea ulterioară este realizată de vânt, deci în mediu subaerian. [25]

BERNARD, Claude (1813-1878), medic, fiziolog și filozof francez. Contribuții importante la dezvoltarea fiziologiei animale. Unul din fondatorii fiziologiei moderne și ai embriologiei. Cercetează rolul pancreasului în digestia grăsimilor, rolul ficatului în metabolizarea și depozitarea zaharurilor sub formă de glicogen. Descoperă centrii nervoși din encefal ce reglează metabolismul glucidelor, precum și rolul sistemului nervos vegetativ în vasoconstricție și vasodilatație. A introdus în știință noțiunea de mediu intern și secreție internă. [46]

BERNARD-HORNER, (med. u.) sindrom ocular caracterizat prin mioză, enoftalmie și îngustarea fantei palpabile, ca urmare a lezării centrilor și căilor vegetative simpatice, care asigură reflexul iridodilatator. [60]

BERNOULLI, familie de opt matematicieni elvețieni din trei generații (secolele XVII și XVIII) cu realizări în *Calcul diferențial și integral*, *Calculul probabilităților și Hidrodinamică*. [48]

BETA SPLENDES, (zool.) pește din fam. *Anabantidae*. Corp de 6 cm lungime, cu luciu metalic roșu, albastru, verzui sau alb. Răspândit în ape calde, cu temperaturi de 28-30°C, din Tailanda, sudul Chinei și Arhipelagul Malaez. Este folosit ca pește de acvariu. [10]

BETANAL PROGRESS (etofumesat 60 g/l + fenmedifam 60 g/l + desmedifam 60 g/l), (pest.) erbicid postemergent; combate buruieni monocotiledonate anuale și dicotiledonate anuale. Doze: 1,5-2,0 l/ha sfeclă, 2-3 tratamente secvențiale și 4 l/ha pentru un singur tratament. Produs de BAYER (AGREVO) Germania. [51]

BETANAL TANDEM (fenmedifam 97 g/l + etofumesat 94 g/l), (pest.) erbicid postemergent; combate buruieni monocotiledonate și dicotiledonate anuale. Doze: 8,0 l/ha sfeclă de zahăr (4+4). Produs de BAYER (AGREVO) Germania. [51]

BETEALĂ, (rur.) fir de argint sau de aur folosit la sate pentru decorarea cămășilor, catrințelor, fotelor, vâlnicelor care sunt purtate la sărbătoarele. [67]

BETLEEM, oraș situat la 7 km sud de Ierusalim și considerat „cetatea lui David“, în trecut purtând și numele de Efrata. Aici s-a născut Mântuitorul Iisus Hristos, într-o peșteră în care pe vremuri închidea oile strămoșul său David. Deasupra Betleemului s-a oprit steaua la nașterea Domnului. Cu gândul de a omorî pe pruncul Iisus, despre a cărui naștere aflase de la magi, Irod cel Mare a ucis 14.000 de prunci. [63]

BETULACEE (*Betulaceae*), (bot.) familie care include plante dicotiledonate lemnoase arborescente și arbustive. Rădăcini cu micorize sau în simbioză cu bacterii. Frunze simple, alterne, cu stipele caduce. Flori unisexuat-monoice (dispuse pe aceeași plantă). Flori masculine cu perigon sepaloid format din 4 lacinii, puțin concreșcute la bază, ce se reduc până la dispariție; androceul dintr-o stamină în fața fiecărei lacinii. Aceste flori se grupează câte 2-3 în dichasii, iar acestea se reunesc în amenți penduli. Flori femele, cu sau fără perigon, gineceul dicarpelar, cu ovar inferior (ovulele anatropice au un singur tegument), stile libere filiforme. Formula florală: $\sigma P_{2+2}; \sigma A_{2+2}; 4;$ și $\varphi P_{2+2}; \sigma G_{\overline{2}}$. Fructe achene sau achene aripate, protejate la *Betula* și *Alnus* de solzi 3-5 lobați, proveniți din concreșterea bracteelor cu bracteolele; la *Corylus* achena este însoțită de involucre rezultat din dezvoltarea bracteei și bracteolelor. Flora României conține 11 specii spontane și una cultivată. Ele aparțin genurilor: *Betula*, $x = 7$; *Alnus*, $x = 7$; *Corylus*, $x = 11$ și *Carpinus*, $x = 8$. [50]

BEZOAR, (med. vet.) tip particular de concrement, format în tubul digestiv al animalelor, în special în cel al rumegătoarelor, pe seama aglomerărilor de păr (*trichobezoare*), lână (*lanobezoare*) sau resturi vegetale (*fitobezoare*). Ele au aspect păslos, formă sferică sau ovoidă, dimensiuni variind între 3-4 cm și 10-15 cm și prezintă mineralizare superficială, cu aspect neted, lucios sau poros. Se cunosc de asemenea, *plumbezoare* (formate pe seama aglomerărilor de

pene) sau *lactobezoare* (conglomerate de lapte praf nedigerat, mineralizate superficial). [33]

BF2, (anat.) linie celulară permanentă, de tip fibroblastic, obținută de la puiet de „bluegill“. [10]

BHOPAL, oraș din India unde la 2 decembrie 1984 la o uzină chimică, în localul de depozitare al substanței metil-izo-cianat, a avut loc o slăbire a sistemului de răcire provocând intrarea apei într-un rezervor. Reacția produsă a fost la originea unei explozii puternice și la apariția unui nor toxic care s-a răspândit pe o suprafață de 40 km². Au murit 5.100 de persoane (2.600 de morți din cauza expunerii directe la poluant și 2.500 de morți din cauza efectelor secundare) și au fost 10.000 de răniți. [41]

Bhs, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului B spodic cu acumulare de humus și sescvioxizi. [29]

BIACUMINAT, (bot.) despre frunze, fructe etc., terminate cu două vârfuri prelung ascuțite. [50]

BIAPICULAT, (bot.) organ al plantelor prevăzut cu două vârfuri despicate apical, ex., peri. [50]

BIAS, (psih.) termen american introdus în psihologia socială, prin care se desemnează orice deformare a anchetelor care, în final, poate să anuleze valoarea rezultatelor. [28]

BIATOWIEZA-BELOVEJSKAIA PUSCIA, parc național bilateral situat pe teritoriul Poloniei și Republicii Belarus. Suprafața, 90.070 ha din care 5.070 ha (1921) în Polonia și 85.000 ha (1939) în Belarus. Altitudine, 150-170 m. Parcul include partea centrală a pădurii Białowieza, vestigiu al imenșilor codri seculari din câmpiile Europei Centrale reprezentați de brazi, pini, stejari, fagi, carpeni, mesteceni, tei, anini ș.a. Flora erbacee este formată din numeroase specii, din care reținem stânjenele (*Iris sibirica*), papucul doamnei (*Cypripedium calceolus*), stupinița (*Platanthera bifolia*). În sectorul polonez, 4.747 ha sunt destinate unei rezervații constând dintr-un ecosistem virgin timp de secole, care a fost destinat vânătorii regale. În prezent acesta este cel mai mare centru din lume de creștere a zimbrilor, care trăiesc în libertate sau în rezervație închisă. Se mai întâlnesc caii tarpani (*Equus przewalski*) înalți de cca 130 cm, elani, cerbi, căprioare, mistreți, lupi, râși, jderi, hermine, lutrii, vulturi, bufnițe, cocori. Parcul din partea poloneză dispune de un muzeu care are o bogată colecție de floră și faună, precum și exponate ale vechilor apicultori. În sectorul Belarus vegetația lemnoasă este formată în principal din 21 de specii de arbori, iar în cadrul faunei, printre animalele ocrotite se află zimbrii, cerbi, elani, mistreți, râși, lupi, urși, bursuci, cocoși de mesteacăn etc. Pe teritoriul parcului se găsește un

centru de cercetare științifică, un muzeu și o crescătorie de animale. [50]

BIBAN (*Perca fluviatilis*, fam. *Percidae*), (zool.) pește răpitor, dulcicol, corp oval, ușor comprimat lateral, de 20-35 cm lungime, greutatea de 200-500 g, foarte rar 50-60 cm lungime și greutatea de 2-5 kg. Solzii sunt zimțați pe margine, de culoare cenușiu-verzui, cu dungi negre pe partea dorsală și galben-verzui pe părțile laterale și abdomen. Pe spate prezintă două înotoătoare dorsale, prima cu radii osoase. În stadiul juvenil, până la vârsta de 2 ani, se hrănește cu plancton, cu viermi și crustacei, rar cu câte un peștișor. La această vârstă, trăiește în cârduri. După vârsta de 2 ani devine răpitor, consumând puii altor specii de pești, moluște, icre. Se reproduce la vârsta de 3 ani. Icrele sunt depuse în vegetație, sub formă de panglici lungi de 1-2 m și late de 2-3 cm. Pentru depunerea icrelor, femela se freacă cu burta de pietre sau pe fundul tare al bazinului acvatic. Se pescuiește cu tot felul de momeli naturale și artificiale sub formă de năluci. În apele României se pescuiesc anual 500.000-830.000 kg. Răspândit în apele stătătoare sau lin curgătoare din Europa și Asia. [10]

BIBER, (paleomorf.) perioadă glaciară din Cuaternar, denumită de I. Schaeffer în 1950. După unii autori, în anumite terase au fost recunoscute trei sau chiar patru niveluri de formațiuni fluvio-glaciare care relevă existența unei perioade mai vechi decât Donau, denumită Biber. În Italia, perioada glaciară Biber nu este exclus să fie similară perioadei Arquatiano. [8]

BIBERET, (zootehn.) blăniță de miel, obținută în urma sacrificării mieilor Carnabat la vârsta de 3-4 luni și tunderea la înălțimea de 1,5 cm. [34]

BIBILICĂ, (zool.) specie de pasăre domestică din fam. *fasianidelor*, originară din Africa occidentală și cunoscută sub denumirea de găină de țineea. [26]

BIBLIE, (rel.) Cartea Sfântă scrisă sub inspirația Duhului Sfânt, între anii 1230 î. Hr. și 36 d. Hr. Ea este alcătuită din cărțile Vechiului Testament și din cărțile Noului Testament. După textul ebraic, cărțile Vechiului Testament sunt în număr de 39, iar după Septuaginta, deci după textul grecesc, de lângă cele 39 de cărți canonice, Vechiul Testament cuprindea încă 10 cărți deuterocanonice și 4 cărți necanonice. Noul Testament este alcătuit din 27 de cărți canonice, cu un conținut istoric, didactic și profetic. [63]

BIBLIOFILIE, (soc.) pasiunea de a studia și/sau colecționa carte valoroasă, frumoasă și rară, după criteriile estetice, literare, de istorie a științei, a culturii și tiparului. Justifică o atitudine pozitivă față de cultura națională și universală. [32]

BIBLIOTERAPIE, (psih.) metodă folosită în devierile de personalitate, precum și la cei normali, în timpul formării și conturării personalității, constând în

recomandarea unor lecturi selectate în funcție de problemele subiectului, obsesiile și frustrațiile sale. [28]

BICAPITAT, (bot.) despre un organ al plantelor prevăzut cu două capete, ex., stigmatul gineceului la miruță sau limba bouului (*Anchusa italica*). [50]

BICAPSULAR, (bot.) fruct cu două capsule. [50]

BICARBONAT (HCO_3), (chim.) sare acidă a acidului carbonic, ce conține ionul HCO_3 . În soluția de sol toți bicarbonații sunt solubili, fiind reprezentați, în principal, prin combinații cu metale alcaline. [29]

BICARBONAT DE AMONIU (NH_4HCO_3), (agrochim.) îngrășământ chimic, ce conține cca 18% N. Se obține din $(\text{NH}_4)_2\text{CO}_3$ solid prin eliminarea unei molecule de NH_3 . Greutatea moleculară este 79,06. Se prezintă sub formă de cristale rombice incolore, slab solubile în apă rece, insolubile în alcool. Se folosește pe soluri acide în stare solidă sau în soluție apoasă. [29]

BICARBONAȚI, (biochim.) componente ale sistemelor tampon sanguine și celulare. Principalul sistem tampon sanguin este sistemul bicarbonat de sodiu/acid carbonic. Bicarbonatul de sodiu neutralizează acizii tari organici sau anorganici, rezultați din metabolism, transformându-i în săruri neutre și acid carbonic (slab). Sărurile neutre se elimină renal, iar acidul carbonic se elimină respirator, sub formă de CO_2 . [21]

BICARPELAR, (bot.) gineceul sau fructul plantelor, alcătuit sau rezultat din două carpele, ex., gineceul la *Apiaceae/Umbelliferae*, *Asteraceae/Compositae*; fructele, cum sunt baca la *Solanaceae*, silicula/silicva, la *Brassicaceae/Cruciferae*. [50]

BICHAT, Marie François Xavier (1771-1802), medic, anatomist și fiziolog francez. Face cercetări asupra țesuturilor de animale și ale omului. Pune bazele anatomiei microscopice și histologiei ca știință. Descrie 21 de tipuri de țesuturi și face o clasificare a lor. Realizează cercetări fiziologice asupra vieții și morții. [46]

BICICLIC, (bot.) dispus în două verticile sau cercuri concentrice, aspect întâlnit la floarea de cânepă (*Cannabis sativa*), unde elementele florale se află pe axă dispuse în două cicluri. [50]

BICOLATERAL, (bot.) dispus pe ambele laturi, ex., floemul dispus pe ambele laturi, de o parte și de alta a xilemului, caz întâlnit la tulpina de bostan, dovleac (*Cucurbita pepo*), clopoței (*Campanula* sp.). [50]

BICRENAT, (bot.) dublu crenat. Frunze cu marginea dublu crenată, ex., silnic (*Glechoma hederacea*). [50]

BICROMAT DE POTASIU ($\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$), (chim.) cristale triclinice, mari, portocalii, greutatea moleculară: 294,21; insolubil în apă, alcool, solubil în H_2SO_4 . Se folosește ca agent oxidant în chimie. [29]

- BICROMATOMETRIE**, (chim.) parte a analizei volumetrică în care se folosește ca reactiv oxidant o soluție titrată de $K_2Cr_2O_7$. Sfârșitul titrării în bicromatometrie se observă cu ajutorul diferiților indicatori redox (difenil amină, difenilbenzidină, p-nitrofenilamină ș.a.). Metoda se folosește la determinarea humusului din sol. [29]
- BICUSPIDAT**, (bot.) cu două vârfuri, despicat la vârf. [50]
- BIDDER**, organul lui ~, (anat.) un ovar vestigial, conținând uneori o masă de ovocite imature înaintea testiculului sau ovarului la unele broaște râioase de ambele sexe. [37]
- BIDON DE MULS**, parte componentă a aparatelor de muls, în care se colectează laptele, având capacitatea de 16-20 l. [34]
- BIFACTORIAL**, (psih.) ceea ce depinde de 2 factori. Astfel este intitulată teoria lui Thompson asupra aptitudinilor, teorie inițiată de Spearman care susținea că în definirea inteligenței intervin factorul general (G) și factorii speciali (S). [28]
- BIFENILE POLICLORATE (BPC)**, (ind.) produși de sinteză organoclorati, utilizați cu precădere la fabricarea transformatorilor și a condensatorilor electrici. [3]
- BIFLAGELAT**, (bot.) care posedă doi flageli egali (izoconți) sau inegali (heteroconți). [69]
- BIFLOR**, (bot.) prevăzut cu două flori. Plante cu tulpină bifloră, ex., la studeniță (*Arenaria biflora*); spiculețe biflore, ca la mărgică (*Melica nutans*). [50]
- BIFOLIAT**, (bot.) cu două frunze, aspect întâlnit la vioarele (*Scilla bifolia*). [50]
- BIFOLICULĂ**, (bot.) fruct uscat, format din două folicule, cu dehiscență longitudinală ventrală, aspect întâlnit la ceară (*Asclepias syriaca*), iarba fiarelor (*Cynanchum vincetoxicum*). [50]
- BIFURCAT**, (bot.) organ al plantelor de două ori furcatramificat, dublu furcat ramificat, ex., păr. [50]
- BIFURCAȚIE**, (bot.) dihromie, constând din divizarea organului axial al plantei în două ramuri. [50]
- BIG BEND**, parc național situat în SUA (statul Texas). Suprafața, 283.288 ha (1944). El ocrotește un peisaj montan în contrast cu deșertul mării meandre a fluviului Rio Grande și patru canioane de o extremă sălbăticie. Cea mai mare altitudine este dată de Munții Chisos (2.389 m). Cele mai interesante și spectaculoase canioane sunt: Boquillas, Santa Elena, Mariscal, situate pe râurile cu același nume, și Reagen pe fluviul Rio Grande. Temperatura variază zilnic în jur de 50°C. Fauna este alcătuită din: căprioara cu coada albă, cerbul-catăr, coiotul, bursucul, sconsul, porcul sălbatic, șopârle și șerpi. Parcul este un paradis pentru păsări, fiind un loc de interferență al avifaunei dintre SUA și Mexic. [50]
- BIG CYPRESS**, rezervație naturală situată în SUA (statul Florida). Suprafața, 228.000 ha (1974). Climatul este subtropical și permite o dezvoltare abundentă de viață vegetală și animală. Rezervația Chiparoșilor Mari se învecinează cu regiunea nord-vestică a parcului național Everglades. [50]
- BIG THICKET**, rezervație naturală situată în SUA (statul Texas). Suprafața, 33.820 ha (1974). Constă în rezervația Marilor Crânguri, ecosistem unic, care conține o bogată faună compusă din: aligatori, vulpi roșii de Texas, urși negri, oceloți (*Felis pardalis*) și 300 de specii de păsări, printre care se află și ciocănitoarea cu cioc-de-fildeș. În rezervație se pot face numeroase studii ecologice. [50]
- BIGNONIACEE (Bignoniaceae)**, (bot.) familie care cuprinde aproximativ 100 de genuri, cu cca 750 de specii de plante arborescente sau arbutive, rareori erbacee, răspândite în regiunile calde ale globului. În România se cultivă trei specii în scop ornamental pentru alei, străzi, parcuri, gări. Tulpini erecte sau cățărătoare. Frunze opuse fără stipele. Flori bisexuate (hermafrodite), zigomorfe, pe tipul 5; caliciul gamosepal; corolă gamopetală, campanulată sau infundibuliformă; androceu didinam sau cu 5 stamine dintre care 2 fertile și 3 sterile (cele superioare); gineceu cu ovar superior, bilocular, placentatie parietală. Numeroase ovule, stil simplu. Formula florală: $\text{♂} \cdot | \cdot K_{(5)} C_{(5)} A_{5-3} G_{(2)}$. Fruct capsulă alungită, cu semințe aripate. Speciile din România: *Catalpa bignonioides*, subarbust ornamental; *Catalpa speciosa*, arbore ornamental și forestier; *Campsis radicans* (Trompetă, Trâmbiță), liană, epifită. [50]
- BIJECTIVA**, (mat.) o funcție (aplicație) injectivă și surjectivă. O astfel de funcție se mai numește și bijecție. [48]
- BILABIAT**, (bot.) despre corola sau caliciul unei flori, cu două labii sau buze, ex., corola gamopetală la urzica moartă (*Lamium album*), silur (*Euphrasia rostkoviana*). [50]
- BILANȚ DE MEDIU**, (jur.) procedura de a obține informații asupra cauzelor și consecințelor efectelor negative cumulate, anterioare și anticipate, care face parte din acțiunea de evaluare a impactului asupra mediului. [64]
- BILANȚ ENERGETIC¹**, (ecol.) balanța dintre aportul și consumul de energie (primară și secundară) în interiorul unui ecosistem. [3]
- BILANȚ ENERGETIC²**, (ecol.) diferența dintre suma ieșirilor și suma intrărilor energetice dintr-un sistem ecologic. [24]
- BILANȚ HIDRIC**, (ecol.) contabilizare, pe baza unor date de intrare și ieșire, a diferenței dintre cantitatea totală de apă extrasă dintr-un sol sau subsol, într-o

perioadă dată de timp, și rezerva de apă aferentă solului sau subsolului respectiv. [3]

BILANȚ HIDROLOGIC, (ecol.) raportul dintre apa primită prin precipitații, izvoare etc. și cea pierdută prin evaporare și infiltrație dintr-un bazin acvatic. [10]

BILANȚ HIDROLOGIC AL RÂURILOR, (ecol.) egalitatea dintre totalitatea precipitațiilor căzute într-o perioadă de timp și suma echivalentă a scurgerii, infiltrării și evaporării apei acestora, sau relația cantitativă dintre elementele intrate și ieșite ale umidității pe o suprafață oarecare într-o unitate de timp. [50]

BILANȚ MATERIAL, (ecol.) contabilizare, pe baza unor date de intrare și ieșire, a cantităților de materii prime și secundare, produse finite și semifinite, efluenți și deșeuri – utilizate în cadrul unui procedeu oarecare. [3]

BILANȚ TERMIC, (zootehn.) raportul dintre cantitatea de căldură liberă existentă în încăpere (adăpost) și pierderile de căldură prin elementele de construcție și prin încălzirea aerului pentru ventilație. [34]

BILANȚUL RADIAȚIEI TERRA-ATMOSFERĂ, (meteor.) studiul componentelor radiației solare și terestre, care sunt absorbite, reflectate, transmise sau emise de Terra și atmosfera sa. [54]

BILATERAL¹, (bot.) care are două părți sau două laturi opuse, simetrice, unde se pot duce numai două planuri de simetrie perpendiculare unul pe altul, rezultând o parte anterioară și o alta posterioară, o parte în dreapta și alta în stânga, întotdeauna egale, ex., cladodiile de la limba-soacrei (*Opuntia ficus-indica*, *O. vulgaris*). [50]

BILATERAL², (zool.) care se referă la cele două laturi ale corpului: 1. tip de simetrie care dă o imagine în oglindă; 2. organism ce poate fi divizat după un plan sagital în două părți, dreaptă și stângă. [57]

BILA, (med. u.) produs alcalin de secreție și excreție hepatică. În afara perioadelor de digestie, se acumulează în vezicula biliară, unde se concentrează și apoi se elimină prin canalul coledoc în duoden. La om, bila se secretă permanent, în cantitate de 700-1200 ml/24 ore, în funcție de natura alimentelor. Componenta bilei : săruri biliare, pigmenți biliari (biliverdina și bilirubina), colesterol, lecitină, acizi grași, mucină și substanțe anorganice : cloruri de Na, K, Ca, bicarbonați și fosfați, enzime. Prin sărurile biliare, contribuie la emulsionarea lipidelor alimentare și, astfel, la absorbția lor. De asemenea, bila activează lipazele pancreatice, stimulează absorbția vitaminelor liposolubile A, D, E, K, a colesterolului și a fierului. Are acțiune bactericidă asupra florei colonice, fluidifică mucusul intestinal, contribuie la neutralizarea pH-ului acid al secreției

gastrice. [21] Prin tubajul duodenal se obțin trei fracțiuni: bila A sau bila coledociană, bila B sau bila veziculară și bila C sau bila hepatică. [43]

BILIARD, (sp.) joc sportiv care constă în lovirea unor bile cu vârful unui baston numit „tac“ (*bille* = bilă în franceză, *yard* = băț în engleză). Existența biliardului este consemnată încă din sec. al XIV-lea, dar originea sa nu este cunoscută. Scopul jocului este de a face ca bilele să se ciocnească între ele („carambolul“). Alte variante de joc sunt: cu popice, care sunt așezate la mijlocul mesei și trebuie să fie ocolite de către bile; cu niște orificii (în colțurile mesei pe unde intră bilele lovite); cu triunghiuri (desenate pe masă) în interiorul cărora nu se pot efectua decât două caramboluri. [52]

BILIOLIZĂ, (fiziol.) liză bacteriană în prezența bilei sau a sărurilor biliare, care acționează ca indicatori ai procesului de autoliză. Este întâlnită la pneumococi. **B.** reprezintă un test de diferențiere a pneumococilor față de streptococii viridans. [50]

BILIRUBINA, (biochim.) produs de metabolism al hemului apărut prin hemoliza fiziologică a eritrocitelor în sistemul reticulo-endotelial. Inițial, este bilirubină indirectă, insolubilă. Ea este transportată prin sânge prin legare pe albumină și ajunge la ficat. Hepatocitele o captează prin mecanism receptorial, apoi este introdusă în reacțiile de conjugare cu acidul glucuronic, în prezența glucuronil-transferazei. Se formează bilirubină directă, conjugată sau solubilă. Ea este eliberată în intestin, împreună cu secreția biliară. În intestin, este atacată de enzimele reducătoare ale bacteriilor saprofite, fiind transformată, în final, în urobilinogen. Cea mai mare parte a urobilinogenului este absorbită sanguin și se elimină renal. O mică parte este transformată în stercobilinogen, stercobilină și se elimină prin materiile fecale. [21] **B.** crește apreciabil în cursul unor afecțiuni hepatice și sanguine, determinând apariția icterului. [43]

BILIRUBINIE, (med. u. și vet.) prezența bilirubinei în sânge; în condiții fiziologice normale nu depășește concentrația de 0,6 mg%. În bolile hepatobiliare sau în alte afecțiuni are loc diminuarea secreției sau excreției normale a acesteia. [50]

BILIRUBINURIE, (med. u. și vet.) prezența în urină a bilirubinei, caz întâlnit în unele condiții patologice (icter mecanic și hepatocelular). [50]

BILIURIE, (med. u. și vet.) prezența de pigmenți biliari sau săruri biliare în urină. [50]

BILLBERGIA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Bromeliaceae*. Cuprinde specii originare din America tropicală. *B. nutans* (Brazilia) este o plantă perenă cu capacitate mare de lăstărire, formând tufe bogate. Frunzele, de cca 30 cm lungime, sunt plasate aproape de nivelul pământului, pe tulpini foarte scurte și sunt

- tari, înguste, lineare și arcuite. Au culoarea verde-măsliniu și marginile dințate. Florile tubulare, verzi, cu vârful albastru, cu stamine proeminente, sunt înconjurate de bractee roz și purtate de pediculi lungi, pendenți. Ele apar iarna și durează mult. Hibridul *B. x windii* are frunze mai scurte, dar mai late, bractee mai mari și mai intens colorate. *Bilbergia* înflorește mai bogat la lumină indirectă, dar suportă și semiumbra sau chiar umbra. Necesită temperaturi moderate (18°C ziua și 13-16°C noaptea) și pentru scurt timp poate tolera 5-6°C. Udatul nu prea abundent se repetă după o ușoară uscare a pământului. Substratul de cultură, alcătuit în principal din turbă, se completează cu componente bogate în humus (compost de frunze, mranită ș.a.). Este recomandată aplicarea soluțiilor nutritive la interval de 1-2 luni. Înmulțirea prin divizarea tufelor se face după trecerea florilor. [39]
- BILOCULAR**, (bot.) bicompartimentat, cu două cavități sau loji, ex., antera la menta de apă (*Mentha aquatica*), alcătuită dintr-o pereche de saci polinici sau o lojă și ovarul la gineceul florilor de *Brassicaceae/Cruciferae*. [50]
- BILOMENT**, (bot.) fruct uscat format din două carpele concrescute care la maturitate se dezarticulează și diseminează în două articule uniseminate, ex., silicva strangulată între semințe la ridichea sălbatică (*Raphanus raphanistrum*), ciurlan alb (*Rapistrum perene*). [50]
- BILON**¹, (agric.) val de pământ amenajat pentru protecția rândurilor de plante în sezonul rece sau pentru înălbirea tulpinilor la unele specii legumicole (sparanghel, țelini de pețiol etc.). [72]
- BILON**², (agric.) val de pământ cu înălțimea de 40 cm, în care se plantează vițele altoite sau butașii pentru înrădăcinare. [49]
- BIMETRU**, (stomat.) aparat pentru măsurarea forței de presiune a mandibulei asupra maxilarului, la diferite distanțe ale mandibulei de maxilar, într-un raport cât mai apropiat de ocluzia centrată, folosit pentru stabilirea dimensiunii verticale. [43]
- BIMLER**, (stomat.) aparat ortodontic mobil, bimaxilar, compus din două pelote palatinale din acrilat, unite printr-un arc Coffin, un arc vestibular fixat în părțile anterioare ale palotelor cu bucle mari de activare situate în vestibul la nivelul dinților laterali și o gutieră frontală inferioară în care sunt fixate celelalte capete ale arcului vestibular. [43]
- BIMSTEIN**, (stomat.) pulbere de piatră ponce, folosită în stomatologie la lustruirea lucrărilor protetice dentare și la periajul dinților după detartraj. [43]
- BINAURAL**, (fiziol.) recepția cu ambele urechi, ceea ce duce la o acuitate mai fină și la localizarea în spațiu a sursei de emisie. [28]
- BINOCULAR**, (fiziol.) vederea cu ambii ochi ceea ce presupune antrenarea activității corelative a proiecțiilor optice din cele două emisfere cerebrale. [28]
- BINOM**, (mat.) o expresie algebrică în care figurează doar doi termeni sub formă de sumă sau diferență. Ex: $3a^2 - 2b$. [48]
- BINOMUL LUI NEWTON**, (mat.) formula care dă dezvoltarea puterii de ordinul n unui binom: $(a + b)^n = a^n + C_n^1 a^{n-1} b + C_n^2 a^{n-2} b^2 + \dots + C_n^n b^n$. [48]
- BINORMALĂ**, (mat.) normala la o curbă în spațiu într-un punct dat al curbei, perpendiculară pe planul oscilator al curbei în acel punct. [48]
- BIOACUMULARE**¹, (pol.) proces de creștere a concentrației unor substanțe chimice (pesticide, metale grele, izotopi radioactivi etc.) în organismele care trăiesc în medii poluate; acești produși nu sunt în general descompuși (nu sunt biodegradabili) și nici nu sunt metabolizați de către organisme, așa că rata cu care sunt absorbiți și stocați e superioară celei cu care sunt eliminați. În ecosistemele acvatice, algele – ca verigă de bază a lanțului trofic – asimilează din mediu și acumulează cantități extrem de mari de substanțe, inclusiv toxice, care, în cadrul relațiilor trofice specifice, trec la nivelul consumatorilor primari, secundari etc. De exemplu, moluștele filtratoare (*Anodonta*, *Dreissena*) din apele continentale sau *Mytilus* din apele marine, în a căror hrană fitoplanctonul are o pondere însemnată, pot reține și acumula, la rândul lor, cantități foarte mari din substanțele stocate în biomasa algală. [7]
- BIOACUMULARE**², (pedol.) proces pedogenetic constând din acumularea elementelor biogene în orizontul de suprafață al solului sub influența plantelor și microorganismelor. Elementele biogene intră în alcătuirea humusului. [29]
- BIOAERARE**¹ (*bioventing*), (ecol.) procedeu de decontaminare pe cale biologică și care utilizează aspirația cu ajutorul vidului în vederea evacuării produselor volatile și a favorizării degradării aerobe a poluanților. [3]
- BIOAERARE**², (ecol.) metodă de epurare a apelor reziduale cu ajutorul noroaielor activate, în cadrul căreia oxigenarea apelor se realizează prin agitare mecanică și/sau difuzie de aer sau oxigen pur. [3]
- BIOAMPLIFICARE**, (ecol.) creșterea concentrației unor substanțe chimice stabile în organisme aflate pe niveluri trofice superioare sau de-a lungul lanțurilor trofice (de ex., metale grele, pesticide solubile în grăsimi). [29]
- BIOCARBURANȚI**, (ecol.) carburanți obținuți din produse vegetale. Ex., etanolul, obținut de brazilieni din trestie de zahăr; diesterul, obținut de australieni din rapiță și floarea soarelui. Acești biocarburați pot

cu timpul să înlocuiască petrolul în transporturi. În 1994 a avut loc în Franța primul forum european asupra biocarburanților. [41]

BIOCATALIZATORI, (biochim.) componenți și produși importanți ai celulelor vii care intervin în reglarea proceselor metabolice, măbind sau încetinind viteza de producere a reacțiilor chimice din corpul viețuitoarelor. Se găsesc în cantități foarte mici, dar manifestă activități extrem de intense, ex., enzimele, vitaminele, hormonii. [50]

BIOCENOLOGIE, (ecol.) capitol al ecologiei care studiază compoziția floristică și faunistică, structura, dinamica și distribuția geografică a biocenozelor. [2]

BIOCENOTICĂ, (ecol.) ramură a ecologiei, al cărei obiect de studiu îl constituie biencozele. [3]

BIOCENOZA SOLULUI, (ecol.) totalitate a populațiilor care privesc microorganismele animale și cele vegetale, fauna și flora al căror mediu de viață este solul și care exercită o anumită influență asupra lui jucând un rol important în procesul de pedogeneză. Intensitatea activității microorganismelor se află sub incidența a numeroși factori modifikatori. Ex., solurile viticole intens argiloase exercită o acțiune inhibitoare, datorită capacității mari de reținere la suprafața particulelor a diferitelor microorganisme, alături de ioni minerali, molecule organice etc. Prin măsuri agrotehnice inadecvate, omul zdruncină activitatea biocenotică din solul viticol. [49]

BIOCENOZĂ, (ecol.) sistem biologic supraindividual format dintr-o comunitate unitară și complexă de populații cu funcții ecologice complementare interconexe ce conviețuiesc organizat într-un spațiu specific al Terrei. Ea constituie un nivel de organizare al materiei vii. Este alcătuită din populații de plante, fungi, animale, bacterii și virusuri. Funcțional sunt interdependente. Au evoluat în comun și au adaptări reciproce. Din activitatea lor rezultă însușirile biocenozei care nu se reduc la suma însușirilor populațiilor. În cadrul biocenozei se realizează acumularea, transformarea și transferul de materie, energie și informație, nominalizând productivitatea biologică precum însușirea ei esențială. În ierarhia sistemică, biocenoza reprezintă primul nivel la care apare însușirea productivității biologice. Ea se realizează prin activitatea corelată și interdependentă a populațiilor ce o formează. În aceste condiții, biocenoza devine o unitate structurală și funcțională complexă. Biocenoza este însă indisolubil legată de biotopul ei, ca urmare, structura și funcțiile ei sunt integrate în structura și funcțiile ecosistemului ca întreg. [41] În funcție de ecosistemul din care face parte, se disting: **b. acvatice**, **b. terestre**, **b. tidale** (care trăiesc între limitele extreme ale oscilațiilor

mareice). După numărul speciilor componente, **b.** poate fi *saturată* (cu un număr mare de specii) sau *nesaturată* (având un număr redus de specii). După modul în care a luat naștere biocenoza, ea poate fi *antropogenă* (realizată în totalitate de om, ex., un acvariu, o navă cosmică) sau *semiartificială* (biocenoză în care omul a intervenit semnificativ (ex., culturile agricole). [24] →COMUNITATE

BIOCENOZĂ ACVATICĂ DIN ZONA AMFIBIE, (ecol.) la nivelul peșterilor această biocenoză corespunde galeriilor subfosile și active parcurse de cursuri temporare sau permanente, inclusiv acumulările de apă felurite ce le însoțesc și apa ce le îmbibă aluviunile. Fauna este adesea bogată, compusă dintr-un amestec de forme subterane (stigobionte și stigofile) și epigee. [44]

BIOCENOZĂ ACVATICĂ DIN ZONA CARSTULUI ÎNECAT, (ecol.) biocenoză inaccesibilă studiului direct; ea poate fi studiată numai prin metoda filtrării apelor emențelor carstice. Astfel, s-a pus în evidență existența unor populații diversificate cu o densitate mare de indivizi în carstul tropical, iar în cel din regiunea temperată (la Baget în Pirinei), o populație de harpacticide de o mare stabilitate calitativă și cantitativă. [44]

BIOCENOZĂ ACVATICĂ DIN ZONA DE PERCOLAȚIE TEMPORARĂ, (ecol.) biocenoză care, la nivelul peșterilor, corespunde galeriilor și sălilor fosile, aflate în diferite stadii de colmatare cu concrețiuni, argilă și guano, în care apa de percolație se adună în escavații felurite ca natură și formă. În structura biocenozei intră protozoare, planarii, copepode, amfipode și, mai rar, izopode și batinelacee. [44]

BIOCENOZĂ A DEPOZITELOR DE UMLUTURĂ DIN MEDIUL SPELEIC, (ecol.) umplutura din zona vestibulară a peșterilor orizontale și din baza avenelor este formată din sol, resturi vegetale și animale aduse de ape și vânturi. Ea este mai groasă în peșterile umede protejate de păduri. Aici umplutura conține o biocenoză diversificată alcătuită dintr-un amestec de elemente troglifile și troglonexene, cuprinzând specii care, la exterior, trăiesc în sol, humus, mușchi sau litieră, iar în interior în zona profundă. În peșterile mai uscate din zone neîmpădurite, fauna din umplutura zonei vestibulare este cu mult mai săracă. În depozitele mari din baza avenelor adânci sau în legătură cu galerii orizontale și fisuri, biocenoza poate conține și specii troglobionte. [44]

BIOCENOZĂ A GUANOULUI DIN MEDIUL SPELEIC, (ecol.) depozitele de guano de liliac constituie un biotop foarte specializat, bine delimitat în spațiul speleic, oferind condiții de viață cu totul particulare biocenozei care îl ocupă. Această

biocenoză este de fapt o *sinuzie*, adică o cenoză simplă, săracă în specii, dar foarte bogată în indivizi. Biocenoza guanoului are la bază specii guanofage, cele mai multe derivate din specii coprofage, care frecventează microcavernele. Ele nu caută mediul speleic, ci hrana la care sunt specializate. În structura biocenozei de guano intră în primul rând acarienii, urmați de colebole și diptere. Lor li se adaugă speciile de coleoptere saprofage, microlepidoptere, oligochete, izopode, diplopede și unele specii cavernicole de araneide, chilopode și coleoptere. [44]

BIOCENOZĂ A PLANȘEELEOR DIN ZONA PROFUNDĂ A MEDIULUI SPELEIC, (ecol.) în condițiile climei temperate această biocenoză ocupă planșeele stalagmitate, argiloase, nisipoase sau nude umede, având resturi organice distribuite neuniform, inclusiv nișele și fisurile din pereții zonei de profunzime a peșterilor orizontale în care domnește un meroclimat de stabilitate. Este biotopul caracteristic al faunei troglobionte. Ca frecvență, pe primul loc se situează speciile de coleoptere, urmate de diplopede, araneide, izopode, chilopode, pseudoscorpioni, colebole și alte grupe. Lor li se adaugă numeroase specii troglofile, unele endemice. [44]

BIOCENOZĂ PARIETALĂ A MEDIULUI SPELEIC, (ecol.) numită de R. Jeannel (1926) „asociație parietală“, este una dintre cele mai bogate și variate cenoze cavernicole. Ea ocupă zonele vestibulară și intermediară, caracterizate printr-un meroclimat de tranziție între domeniile epigeic și hipogeic. Caracteristice pentru biocenoza pereților și tavanelor din peșterile orizontale sunt speciile subtroglofile prezente în peșteri pe durata diapauzei estivale sau hibernale. Ca frecvență, pe primul loc se situează speciile de diptere, urmate de lepidoptere și trichoptere. [44]

BIOCENOZĂ VITICOLĂ, (ecol.) reprezintă toate organismele vii (cu interrelațiile complexe dintre ele) aferente suprafeței de cultură a viței de vie. În comparație cu biocenozele naturale, **b.v.** este relativ mai simplă, deoarece cuprinde un singur producător autotrof – vița de vie – în contextul în care consumatorii de ordinul II sunt slab reprezentați. De aceea este vulnerabilă la adversități climatice sau la cele generate de către consumatorii de ordinul I (boli, insecte etc.). [49]

BIOCENTRISM¹, (biol.) credința că toate creaturile au drepturi și valori; această concepție este orientată mai mult asupra naturii și nu asupra oamenilor. [23]

BIOCENTRISM², (psih.) tendința de a pune accentul pe latura biologică din care izvorăște comportamentul, ignorând factorii culturali. [28]

BIOCHIMIE, știința al cărei obiect de studiu îl reprezintă structura chimică a ființelor vii și reacțiile chimice aferente. [3]

BIOCIBERNETICĂ, capitol al ciberneticii care se ocupă cu studiul proceselor de comandă și control, de autoreglare, de automatismul strict al vitezelor concordante și interdependente ale diferitelor procese în organismele vii. Prin procesele de informare, comunicare, comandă, se asigură autoreglarea, stabilizarea, automenținerea și autorestabilirea „automată“ a sistemului viu. [50]

BIOCICLU, (biochim.) transformările ciclice complexe ale unor elemente chimice din natură la care participă și organismele vii, ex., ciclul carbonului, ciclul azotului etc. [50]

BIOCID, (toxicol.) substanță otrăvitoare care are capacitatea de a ucide un organism. Ex., pesticidele (acaricide, insecticide, erbicide). Substanțele biocide sunt folosite în combaterea dăunătorilor animalii și paraziților vegetali. În acțiunile de combatere trebuie respectate regulamentele de folosire, întrucât odată cu dăunătorii pot fi distruse și unele organisme utile. [41]

BIOCLIMAGRAMĂ, (ecol.) grafic rezultat din suprapunerea cerințelor termohidrice ale unei specii, exprimate cifric, peste diagrama climatului unei localități date. [70]

BIOCLIMAT, ansamblul condițiilor climatice care influențează comportamentul organismelor vii. [3]

BIOCLIMATOLOGIE, ramură a biologiei care studiază influența climatului asupra organismelor vii. [3]

BIOCLIMATOLOGIE UMANĂ, partea de bioclimatologie aferentă ființelor umane, studiind efectul climei asupra unor maladii de sorginte climatică (astm, boli reumatismale, cardiopatii etc.). [54]

BIOCOLOID, (chim.) substanță sub formă coloidală, prezentă în celulele sau țesuturile organismelor. [50]

BIOCOLOIZI, (biochim.) agregate complexe de natură proteică, ribonucleică, proteolipidică, proteoglicidică etc. prezente în celulele și țesuturile organismelor. [50]

BIOCOMBUSTIBIL, (agric.) material organic folosit ca sursă de căldură, rezultată în urma proceselor de descompunere ce au loc în el. Gunoii de grajd (rezultat de la cabaline, taurine, păsări ș.a.) și paie de cereale se folosesc la încălzirea răsadnițelor pentru producerea răsadurilor sau la cultivarea plantelor legumicole. Cea mai ridicată capacitate calorică o are gunoiul de cabaline. [72]

BIOCONCENTRAȚIE, (ecol.) fenomen prin care ființele vii absorb diverse substanțe sau poluanți, prezente în mod curent în biotopul lor, acestea

acumulându-se în organismul lor în concentrații superioare celor întâlnite în mediul natural. [3]

BIOCONȘTIINȚĂ, (psih.) formă generică de conștiință atribuită și animalelor, mai ales celor superioare. În sens restrâns, zooconștiință este un fenomen ce este contestat. [28]

BIOCONVERSIE, (ecol.) transformarea prin procese biologice a unor substanțe organice sau anorganice în altele, proprii organismului care a realizat acest proces (de ex., conversia materiilor vegetale de către consumatori în substanțe organice proprii acestora, conversia furajelor în carnea animalelor). [2]

BIOCORIE → **CONȘTIINȚĂ**

BIOCREȘTERE, (agric.) intensificarea procesului de bioremediere prin adăugarea unor microorganisme naturale sau ca urmare a unor modificări genetice. [3]

BIOCULTURĂ, (agric.) sin. *cultură organică* cultură a plantelor fără a utiliza produse chimice de tipul îngrășămintelor minerale, erbicide, pesticide, bazată pe folosirea exclusivă a îngrășămintelor organice, vegetale și animale, amestecurilor de pământuri, îmbogățirea solului în bacterii descompunătoare, soiuri rezistente la boli și dăunători, metode fizice și biologice de combatere, plante-capcană etc. Produsele obținute sunt pure biochimic, nepoluate, aproape „dietetice”. Recoltele realizate sunt mai mici decât în sistemele celelalte de cultură, produsele nu ating un nivel comercial standard, dar pot fi utilizate fără nici un risc în alimentația copiilor de la 0-15 ani, a bolnavilor, a bătrânilor și reprezintă alimente naturale, libere de orice germen, cu o compoziție echilibrată biochimic. [72]

BIODEBIT, (hidr.) cantitatea (în g) de substanță organică scursă într-un punct pe un curs de apă, timp de o secundă. [10]

BIODECONTAMINARE, (prot. med.) procedeu de depoluare a apelor, solurilor sau subsolurilor care se bazează în principal pe capacitatea de epurare a unor organisme vii, precum bacteriile și ciupercile. [3]

BIODEGRADABIL, (ecol.) substanță chimică care poate fi scindată, desfăcută în substanțe mai simple prin mijloace naturale de către organismele vii din mediu. [23]

BIODEGRADABILITATE, (ecol.) caracteristică a unei substanțe ce se poate descompune sub acțiunea microorganismelor. [3]

BIODEGRADARE, (prot. med.) degradarea substanțelor organice și minerale sub acțiunea microorganismelor, proces cu efecte benefice atât în natură cât și în economia societății umane. Microorganismele, prin acțiunea lor de **b.**, contribuie la circulația elementelor biologice în natură și împiedică acumularea materialelor reziduale, contaminante ale mediului. [69]

BIODEGRADARE TOTALĂ, (ecol.) degradare care duce la mineralizarea totală a materiei organice. [3]

BIODERIVAȚI, (biochim.) produși de bioconversie, de importanță industrială, furnizați de microorganisme (ex., acid acetic, hormoni corticoizi, vitamina C). [69]

BIODERMĂ, (bot.) înveliș subțire, catifelat, ce acoperă unele organe ale plantelor submerse; este formată în majoritate din alge, dar unde se găsesc și rotifere, infuzori coloniali. Au maxima dezvoltare la adâncimile de 10-40 cm. [50]

BIODETERIORARE, (ecol.) transformarea unui material valoros (o pictură, o țesătură) într-unul rezidual, sub acțiunea microorganismelor (bacterii, fungi) saprotrofe. [69]

BIODINAMICĂ, ramură a biologiei care studiază interacțiunile dintre organismele vii, natura și determinanții fenomenelor biologice la nivelul tuturor organismelor, inclusiv omul. [50]

BIODIVERSITATE, varietatea de specii sau a altor taxoni care trăiesc într-un anumit habitat și a căror menținere este deosebit de importantă pentru stabilitatea ecosistemelor. **B.** se manifestă la toate nivelurile de organizare și integrare a sistemelor vii, de la macromoleculele biofore până la biosferă. [24]

BIODIVERSITATE ECOLOGICĂ, diversitatea biocenozelor dintr-un ecosistem complex, sau grupări de ecosisteme (landșaft, ecobiom, ecosferă). Biodiversitatea habitatelor naturale reprezintă o rezervă de specii și material genetic cu utilizări potențiale pentru omenire. [24]

BIOECONOMIC, (soc.) rezultatul aplicării sociobiologiei în domeniul științei economice. [50]

BIOECONOMIE¹, (ecol.) domeniul investigării izomorfismelor dintre ecosferă și societatea umană. [23]

BIOECONOMIE², știința de graniță dintre biologie și economie care urmărește cunoașterea și armonizarea raporturilor dintre om și ambianța sa naturală. [2]

BIOELECTROGENEZA, (med. u.) mecanismul de producere a electricității în celulele și țesuturile organismelor vii atât în stare de repaus, cât și în activitate; energia electrică apare ca o diferență de potențial între două puncte ale unei celule, țesut sau organ, determinând apariția unui biocurent; înregistrarea biocurenților este folosită în practica medicală pentru studiul stării funcționale a unui organ. (Tr. Baran, 1969) [50]

BIOELEMENT, (biochim.) element chimic care ia parte la structura și metabolismul ființelor vii. [50]

BIOELEMENTE PLASTICE, (biochim.) elemente chimice (C, H, O, N, S, P, Ca, Mg, Cl, K, Na, Fe) care intră în structura materiei vii. [50]

- BIOENERGETICĂ¹**, disciplină care se ocupă cu studiul schimburilor și transformărilor de energie din cadrul organismelor vii. Constă din absorbția, stabilizarea, transferul sau utilizarea energiei la nivelul structurilor celulare sau moleculare. [50]
- BIOENERGETICĂ²**, capitolul ecologiei care se ocupă cu studiul cantității de energie stocată în plante și animale, precum și a circulației acesteia în ecosistem; ea evidențiază eficiența energetică a unor procese fiziologice din sistemele vii și modul de utilizare a ei de către organisme. [24]
- BIOENERGIE**, (biol.) energie înmagazinată sau degajată de organismele vii. Înmagazinarea energiei se realizează prin procesele de nutriție: autotrofă (fotosinteză și chimiosinteză) și heterotrofă (saprotrofă, carnivoră, omnivoră, parazită). Degajarea energiei are loc prin glicoliză, fermentație și respirație; ea este utilizată în desfășurarea tuturor proceselor vitale, inclusiv a celor legate de eforturile organismelor de adaptare la noile condiții, permanent schimbătoare, ale mediului ambiant. [55] Printre oameni există persoane posesoare de bioenergie, care pot trata și vindeca anumite boli. [50]
- BIOEXTRACȚIE**, (min.) extracția metalelor din minereuri cu ajutorul microorganismelor. [3]
- BIOFAG**, (ecol.) consumator de hrană vie; **b.** este un parazit biotrof sau un animal prădător. [69]
- BIOFIL**, (biol.) care se dezvoltă pe organisme vii. [50]
- BIOFILTRARE**, (ecol.) procedeu de biodegradare a materiei organice conținute într-un mediu lichid, cu ajutorul unui filtru natural sau artificial reprezentat de un pat bacterian. [3]
- BIOFIZICĂ**, studiul interdisciplinar al fenomenelor și aspectelor generale ale biologiei, din perspectiva legilor fizice; cercetează fenomenele biologice prin metode fizice. [3]
- BIOFORMĂ**, (bot.) constituie termenul generic pentru orice sistem viu de nivel individual. De ex. o categorie de plante care au organele hibernante și mugurii de regenerare situați la același nivel față de sol; principalele bioforme sunt: *fanerofite, chamefite, hemicriptofite, criptofite, terofite*. [15]
- BIOGAZ**, (biochim.) termen folosit pentru un amestec de gaze constând din 60% metan, 40% dioxid de carbon, urme de hidrogen sulfurat, rezultat în urma fermentației, proces în care intervin succesiv mai multe categorii de microorganisme, responsabile de pregătirea condițiilor și elementelor necesare biosintezei metanului de către bacteriile metanogene. Producerea pe cale microbiologică a metanului furnizează un biocombustibil eficient, realizând în același timp, în funcție de natura substratului supus conversiei, depoluarea mediului și producerea de îngrășământ sau aditivi de furajare importanți. [36]
- BIOGEN**, (biochim.) care este produs de ființele vii, care este necesar vieții. [3]
- BIOGENOSFERĂ**, (ecol.) învelișul superficial al Pământului în care există condiții fizico-chimice favorabile apariției și existenței vieții. [70]
- BIOGEOCENOZĂ**, (ecol.) complex natural format din *biocenoză* și *biotop*, porțiuni din suprafața pământului în care, pe o anumită întindere, biocenoza (fitocenoza, zoocenoza, microbiocenoza) și părțile corespunzătoare de atmosferă, litosferă, hidrosferă și pedosferă rămân omogene, strâns legate prin raporturi de asemenea omogene și de aceea alcătuind un ansamblu complex unitar, interconționat intern (Sukacev). [15] →ECOSISTEM
- BIOGEOCHIMIE**, ramură a geochimiei care studiază relațiile dintre elementele chimice din litosferă, pedosferă și biosferă. [41]
- BIOGEOGRAFIE**, ramură a biologiei care studiază distribuția organismelor în funcție de factorii geografici, atât în prezent cât și în trecut, precum și legile care guvernează această distribuție. Se bazează pe cunoștințe de taxonomie, fiziologie, genetică, ecologie, geografie, paleontologie, climatologie etc. Include și studiul variațiilor biologice caracteristice (ex., talia organismelor, diversitatea) la scară geografică. [70]
- BIOGEOGRAFIE CENOTICĂ**, ramură a biogeografiei care se ocupă cu studiul răspândirii speciilor în biocenozele locale și al cauzelor care o determină: cauze actuale (de ordin climatic, ecologic etc.), și cauze ancestrale (de ordin paleogeografic). [70]
- BIOGEOGRAFIE ECOLOGICĂ**, studiul factorilor ecologici care influențează răspândirea organismelor. [70]
- BIOGEOGRAFIE ISTORICĂ**, studiul relațiilor dintre răspândirea actuală și trecută a organismelor în funcție de istoria fizică a pământului. [70]
- BIOGEOGRAFIE REGIONALĂ**, ramură a biogeografiei care, pe baza studiilor comparative floristice și faunistice din diverse teritorii, delimitează regiuni și provincii biogeografice. [70] →REGIUNE BIOGEOGRAFICĂ
- BIOGEOSFERĂ**, (ecol.) zonă superficială a planetei în care trăiesc toate ființele vii. [3] →BIOSFERĂ
- BIOINDICATORI**, (ecol.) specii vegetale terestre (licheni) sau acvatice (alge), precum și specii animale terestre (râme) sau acvatice (moluște), care au capacitatea de bioconcentrare a substanțelor toxice prezente în mediul unde ele trăiesc. Analiza acestor organisme permite detectarea poluanților celor mai slabi prezenți în mediu, care ar fi greu de pus în evidență prin analiza directă a solului, aerului sau apei. [41]

BIOINDICATORI AI CALITĂȚII AERULUI,

(ecol.) organisme din mediul terestru – aerian care prin prezența sau absența lor indică o anumită stare de salubritate a aerului (licheni). S-a remarcat că abundența lichenilor scade în apropierea orașelor și în interiorul marilor orașe aceștia chiar dispar. Lichenii sunt foarte sensibili la poluarea atmosferei cu dioxid de sulf. Poluanții acționează asupra lichenilor în următoarele situații: 1 – poluantul se poate acumula în organism în cazul metalelor grele; 2 – poluantul determină moartea lichenului, în particular la poluarea cu dioxid de sulf. [41]

BIOINDICATORI AI CALITĂȚII APEI DE

MARE, (ecol.) organisme din mediul marin capabile să acumuleze o mare cantitate de substanțe toxice în biomasa lor. Cei mai eficienți bioindicatori marini sunt moluștele Lamellibranchiata (scoici), care sunt folosite în cadrul programului de supraveghere a apelor litorale numit „Supravegherea scoicii (Mussel Watch)”. Au fost alese moluștele pentru a se identifica zonele geografice contaminate din următoarele considerente: sunt animale sedentare care pot indica starea de poluare a unui loc dat; filtrează o mare cantitate de apă, captând elementele toxice din mediu și apoi acumulându-le în diferite organe (glande digestive, bronhii etc.); prezintă un factor de concentrare ridicat în comparație cu mediul marin ce poate ajunge la 10^2 - 10^5 , în funcție de substanța acumulată; poate supraviețui în condiții de poluare mare, când alte organisme ar fi eliminate; sunt ubicviste, ce pot permite o comparare a poluării în diverse regiuni ale unei țări, între diferite țări și chiar între diferite continente; sunt consumate ca „fructe de mare”, practic la scară mondială, și evaluarea contaminării interesează domeniul sănătății publice. [41]

BIOLIXIVIAȚIE, (min.) procedeu de spălare a unui mediu, asociat cu acțiunea microorganismelor, în vederea recuperării uneia sau mai multor substanțe utile. [3]

BIOLOGIA PRODUCTIVITĂȚII, (ecol.) domeniul ecologiei care se ocupă de modalitățile de formare a substanței organice în biocenoză. [2]

BIOLOGIA SOLULUI, ramură a științei solului care se ocupă de toate organismele care trăiesc în sol (microorganisme, organisme vegetale și animale), inclusiv de implicațiile acestora asupra fertilității și evoluției solului. [29]

BIOLOGIE, știința care se ocupă cu studiul complex morfoanatomic, fiziologic, genetic, ecologic, cronologic, taxonomic și filogenetic al tuturor sistemelor vii. **B.** s-a dezvoltat și s-a diversificat continuu, din trunchiul său viguros desprinzându-se succesiv tot mai multe ramuri: **b. celulară** – studiază organizarea arhitecturală a celulei și procesele

biologice care se desfășoară în diversele sale compartimente; **b. moleculară** – cercetează rolul structural și funcțional al moleculelor din constituția celulelor; explică însușirile și activitățile organismelor pe baze moleculare, aplicând sistemelor biologice legi care guvernează sistemele mai simple (fizice, chimice). [69]

BIOLOGIE CONSERVAȚIONISTĂ, ramură a biologiei populațiilor și a demoecologiei care se ocupă de aspectele teoretice și practice ale păstrării speciilor și a populațiilor lor în ecosistemele naturale. [24]

BIOLOGIE SUBTERANĂ, ramură a biologiei care are ca obiect studiul complex al ecosistemelor hipogeice profunde și superficiale. Ea include *biospeologia (stricto sensu)* și este sinonimă cu *biospeologia (lato sensu)*. [44]

BIOLOGISM, (psih.) tendință de a reduce fenomenele psihice complexe, precum și conștiința la explicații biologice fără să se ia în considerare influențele culturale și specificul subiectiv. [28]

BIOLUMINESCENȚA, (biochim.) fenomen de producere a luminii de către unele organisme, printr-o serie de reacții chimice interne. Enzima luciferaza, acționează asupra luciferinei din organism, folosind ca sursă de energie o moleculă de ATP. Atomul de luciferină suferă un schimb de electroni de pe un nivel pe altul, rezultând energia radiantă sub formă de lumină cu lungimea de undă de 4.600-6.400 Å. Intensitatea radiațiilor bioluminescente au valori de 1-4 W/cm², la distanța de 1 cm. Acest aspect este întâlnit la unele bacterii, ciuperci, protozoare, viermi, moluște, crustacee, insecte, pești. [24]

BIOM, (ecol.) complexul de biocenoză care interacționează în cadrul unor sisteme ecologice complexe, interdependente, și care manifestă același tip de interacțiune cu climatul și substratul regional. În literatură este folosit adesea greșit acest termen, în loc de ecobiom sau macroecosistem. [2] → **ECOBIOM**

BIOMASĂ, (ecol.) o cantitate de materie vie măsurabilă în greutate umedă, uscată, biovolum, conținut în carbon și azot ori conținut în ATP, ADP, AMP. Cantitățile determinate se raportează la o specie, la o populație a unei specii sau la o biocenoză aflată într-un volum determinat din biotop. [2]

BIOMASĂ AUXILIARĂ, (ecol.) partea de mediu structurată de o activitate biologică ce nu face parte din organisme (de ex., humusul, structurile realizate în scoarța terestră sau pe sol ca urmare a unor comportamente animale, constând din adăposturi săpate sau construite, cuiburi, dar și produse ale industriei umane). [24]

BIOMASĂ MĂSURABILĂ, (ecol.) fracțiunea biomasei care poate fi măsurată. [3]

BIOMASĂ PLANCTONICĂ, (ecol.) cantitatea totală de organisme planctonice dintr-un bazin acvatic, exprimată în g/m³. [10]

BIOMASĂ VEGETALĂ, (ecol.) materia organică conținută în plantele vii. [15]

BIOMEMBRANĂ, (cit.) membrană biologică existentă la suprafața protoplastului (*exomembrană*) sau înglobată în citosol (*endomembrană*). Are o organizare moleculară și un potențial funcțional relativ unitar, fiind un mozaic lipido-proteic. Lipidele polare (fosfoaminolipide și steroli) se asociază prin cozile hidrocarbonate ale acizilor grași și formează un bistrat lipidic. În filmul lipidic sunt înglobate (intrinseci) sau de filmul lipidic sunt atașate (extrinseci) proteine globulare. Componenta lipidică are un rol preponderent structural, în timp ce proteinele reprezintă componenta funcțională, conferind specificitate fiecărei b. [69]

BIOMETEOROLOGIE, ramură a meteorologiei care studiază relațiile directe și indirecte dintre mediul geografic și geochimic al atmosferei și organismele vii. [70]

BIOMETRIE, (antrop.) domeniu interdisciplinar care studiază cu ajutorul matematicii (statistici, probabilități) variațiile biologice în interiorul unui grup sau populații bine determinate; în cadrul organismelor animale urmărește măsurarea lor în vederea cercetării lor morfologice, ecologice sau ecofiziologice, iar în cadrul speciei umane identificarea unei persoane pe baza caracteristicilor antropometrice, fiziologice, psihologice sau a trăsăturilor comportamentale recunoscute și verificabile. [22]

BIOMOLECULE, (cit.) substanțe organice specifice organismului viu. În funcție de natura lor, ele sunt reprezentate de următoarele clase: glucide, lipide, protide, acizi nucleici, enzime, compuși macroergici, vitamine, hormoni, produși finali de metabolism. [8]

BIOMORFISM, (psih.) particularitățile psihice sunt interpretate ca fiind determinate de particularități morfologice constituționale. [28]

BIOMORFOZA, (biol.) acțiunea morfogenetică a organismelor asupra altor organisme. [50]

BIONICĂ, știință biologică „de graniță” relativ nouă, care studiază procesele biologice și structura organismelor vii, pentru a putea rezolva unele probleme tehnice prin crearea unor modele funcționale, utile omului, cu caracteristici asemănătoare funcțiilor organismelor vii; ex., structurile de rezistență din construcții au ca surse de inspirație structura fagurilor de miere și alcătuirea oaselor la vertebrate, forma ambarcațiunilor, corespondentul în forma corpului la pești; mișcarea datorată reacției, întâlnită la cefalopode (caracatiță, sepie) și meduze, a fost preluată de om și

folosită la avioanele cu reacție; peștele-torpilă produce electricitate etc. [50]

BIONT, (agric.) purtător de viață format dintr-un fragment de coardă viabilă care prin altoire și calusare dă naștere unui biont monolit de sine stătător. Altoiul și portaltoiul sunt bionți ai pomilor fructiferi, arbuștilor fructiferi și ai viței de vie. [49]

BIOPESTICIDE, (pest.) pesticide obținute din produse vegetale sau animale. Ex., piretrul obținut din flori de *Chrysanthemum* sp.; hormonii naturali sau de sinteză folosiți pentru oprirea creșterii și reproducerii unor dăunători etc. [41]

BIOPRODUCTIVITATE, (ecol.) intensitatea procesului de producere a substanței organice la nivelul unui individ, populație sau biocenoză într-un interval dat de timp. [24]

BIOPSIE, (med. u. și vet.) prelevarea și examinarea la microscop a unei porțiuni mici dintr-un țesut sau organ, în scop de diagnostic histopatologic. Se poate face prin aspirație; se face puncționarea cu un ac gros și aspirarea materialului necesar. Poate fi biopsie extemporanee când se practică în timpul intervenției chirurgicale, spre a se cunoaște natura malignă sau benignă a unei tumori în vederea aplicării operației potrivite în continuare. [43]

BIOREACTOR, (ecol.) incintă specială care permite utilizarea unor microorganisme, pe cale aerobă sau anaerobă, în scopul studierii acțiunii lor asupra diferitelor substraturi. [3]

BIOREDUCTOR, (ecol.) microorganism care asigură mineralizarea materiei organice moarte din ecosistemele terestre și acvatice. [3]

BIOREGIONALISM, (ecol.) organizarea activităților umane în funcție de asocierile și vecinătățile naturale geografice și ecologice; filozofia aceasta are în vedere locul și sensul resurselor din cadrul unui ecosistem local. [23]

BIOREMEDIERE, (prot. med.) utilizarea organismelor vii pentru curățirea mediului de substanțe toxice sau otrăvitoare. [23]

BIORESTAURARE, (prot. med.) procedeu de depoluare a unor medii naturale sau industriale care constă în adăugarea unor substanțe (nitrați, fosfați, apă oxigenată etc.) menite a accelera cinetica proceselor aerobe sau anaerobe de biodegradare sau biolixiviație, în zonele contaminate cu produși organici sau substanțe minerale. [3]

BIORHIZA PALIDA, (cecid.) specie de ciniptide (*Hymenoptera – Cynipidae*) producătoare de gale pe rădăcinile de stejar (generația agamă). O gală are forma mai mult sau mai puțin sferică, de mărimea unui bob de mazăre și mai rar până la mărimea unei cireșe. Generația sexuată formează gale mai ales în vârful ramurilor arbuștilor sau a arborilor tineri și mai

rar în mugurii laterali. Acestea sunt sferice, cu diametrul cuprins între 2-4 cm. [41]

BIORITM, (ecol.) activitate fiziologică și comportamentală desfășurată la nivelul viului (celulă, țesut, organ, organism, inclusiv la nivel de populație, biocenoză sau ecosistem, care este generată de un „ceas biologic“ și are un caracter periodic (poate fi circadian, sezonier, anual sau multianual). [24] → CEAS BIOLOGIC

BIORITMOLOGIE, ramura biologiei care se ocupă cu studiul bioritmurilor, inclusiv cu aplicațiile practice ale acestora. [2]

BIOS, (inform.) acronim pentru *Basic Input / Output System*, un set de rutine care lucrează îndeaproape cu partea hardware pentru a asigura transferul de informație între elementele sistemului. Deși critic pentru funcționarea calculatorului, BIOS-ul este invizibil pentru cel ce utilizează calculatorul însă este accesibil pentru programator, care poate optimiza cu ajutorul lui funcționarea calculatorului. [6]

BIOSENZOR, (ecol.) dispozitiv de măsură care are încorporate în el organisme întregi, organe, celule sau enzime. La acțiunea unui agent din mediu acestea reacționează, efectul putând fi măsurat direct sau sub forma unui semnal electric. Biosenzorii sunt utilizați în teste de diagnosticare sau în evaluarea unor parametri ai mediului (presiune atmosferică, umiditatea aerului, temperatură, prezența unui poluant etc.). [24]

BIOSESTON, (ecol.) componentele viei care constituie planctonul. [50]

BIOSFERĂ, (ecol.) totalitatea viețuitoarelor din geosferele ce conțin viață (litosfera, atmosfera, hidrosfera) și ariile în care acestea trăiesc. Litosfera este populată mai ales în pătura superioară, câțiva metri, uneori câteva zeci de metri profunzime și în mod excepțional s-a găsit viață sub formă de bacterii în zăcămintele de petrol de la 2.500-3.000 m adâncime. Atmosfera este populată mai ales în părțile inferioare, până la câteva sute de metri; la înălțimi de 5.000-6.000 m ajung doar unele mici organisme (spori de ciuperci, bacterii, mici insecte, mici păianjeni etc.) purtate de curenții de aer – aeroplancton. Hidrosfera este populată în toată masa ei până la adâncimile maxime de peste 10.000 m. [56] Masa biosferei este apreciată la $80 \times 10^9 \pm 140$ t. [2]

BIOSFERĂ PRIMITIVĂ, (ecol.) faza de tranziție de la protobiosferă la biosfera actuală stabilă, echilibrată. [24]

BIOSINTEZA, (biochim.) procesul biochimic prin care celula își sintetizează substanțele proprii, specifice, plastice, energetice, reglatoare. Participă molecule mici, simple, care sunt transformate în molecule mai

mari, mai complexe, chiar în macromolecule, acestea asigurând desfășurarea proceselor vitale. [9]

BIOSINTEZĂ MUTAȚIONALĂ, (biochim.) b. strict orientată spre sinteza unui produs (ex., antibiotice), prin utilizarea unor microorganisme mutante. [69]

BIOSISTEM, (ecol.) sistem biologic format de 2-n specii aflate în interacțiune funcțională, ex., parazit-gazdă, pradă-predator. [2]

BIOSKENĂ, (ecol.) fragmentul minim de biotop care oferă condiții de existență relativ omogene pentru un organism sau un grup de organisme. În concepția structurală a viului, bioskena reprezintă cea mai mică subdiviziune spațială a ecosistemului. Termenul a fost elaborat de A. Popovici-Bâznoșanu (1936). [23] →MERCENOZĂ

BIOSOCIAL, (psih.) mod de abordare a psihicului uman care încearcă să echilibreze factorii biologici și sociali. [28]

BIOSPELEOLOGIE, sin. *biospeologie*, propus de A. Viré (1904), pentru știința care se ocupă cu ființele ce populează mediile subterane; este folosit cu precădere de biospeologii de limbă engleză. Biospeologii români, urmându-l pe E. Racoviță, folosesc exclusiv termenul *biospeologie*, ca fiind mai eufonic (argumentul lui E. Racoviță) și mai corespunzător cu conținutul actual al noțiunii (domeniul subteran cuprinde deopotrivă cavități naturale și artificiale, deci *speos* = mormânt, cavernă și nu *spelaiion* = peșteră). [44]

BIOSPEOLOGIE, 1. Știința care se ocupă cu studiul complex al organismelor care populează peșterile (*sensu stricto*). 2. Știința care se ocupă cu studiul complex al organismelor ce populează toate mediile subterane terestre și acvatice (*sensu lato*). Termen propus de E. Racoviță (1907), folosit cu precădere de biospeologii francezi și români. [44] →BIOSPELEOLOGIE, SPEOLOGIE, HIPOGEU

BIOSTATISTICĂ, domeniu interdisciplinar, care apelează la metodele statistice în studiile de biologie. [18]

BIOSTAZIE, (ecol.) stare durabilă de echilibru general într-unul sau mai multe ecosisteme. [3]

BIOSTIMULARE, (ecol.) biodegradare accelerată printr-un aport de oxidanți adaptați naturii chimice a poluanților ce urmează a fi neutralizați și de nutrimente necesare organismelor ce contribuie la realizarea procesului, acesta din urmă putând avea loc în aer liber sau într-un mediu închis. [3]

BIOSTRATIGRAFIE, (paleomorf.) metodă de datare și reconstituire a mediului ce utilizează fenomenul ireversibil din evoluția biologică. Principiul metodei, în faza sa inițială, se bazează pe analiza asociațiilor de faune succesive, mai exact apariția și dispariția acestora în anumite etaje. Atunci când se cunosc

suficient de bine fenomenele evolutive se obține o bună rezoluție biostratigrafică. Nu se iau în calcul decât acele specii care sunt semnificative, în sensul că li se cunoaște momentul apariției și cel al dispariției lor, iar aceste fenomene au putere de generalizare pentru o regiune și ea bine stabilită ca areal. Metoda aceasta poate adesea suplini sau cel puțin completa metodele fizice, uneori dificil de aplicat. Cel mai bine se aplică pentru Pliocenul superior și Pleistocenul inferior și mediu, în timp ce pentru Pleistocenul superior este mai dificil de aplicat din cauză că evoluția biologică este deja mai puțin marcantă pentru mamifere pentru a servi la cronometrie. [8] Ramură a paleontologiei care studiază succesiunea organismelor fosile în timp geologic. [70]

BIOTAXONOMIE, sin. *biosistematică*, știința clasificării plantelor și animalelor. [50]

BIOTĂ¹, (ecol.) ansamblul organismelor care alcătuiesc o biocenoză. Ea cuprinde toate plantele, animalele și microorganismele din biocenoză. [24]

BIOTĂ², (ecol.) totalitatea microorganismelor (bacterii, protiste, fungi) și macroorganismelor (macromicete, plante, animale) dintr-o anumită regiune. Componenta vegetală a **b.** este denumită floră, cea animală, faună, iar cea fungică, microbiotă. [69]

BIOTECTION → **PERIFITON**

BIOTEHNICĂ, (prot. med.) ansamblul tehnicilor care urmăresc protecția, înmulțirea și ameliorarea, în condiții naturale, a speciilor animale și vegetale utile. [3]

BIOTEHNOLOGIE, ansamblul metodelor și al tehnicilor ingineriei utilizate asupra organismelor vii și a enzimelor în vederea efectuării unor transformări biochimice utile farmacologiei sau domeniului agroalimentar. [3]

BIOTERAPIE, (med. u.) utilizarea terapeutică a unor produse provenite de la ființe vii. [50]

BIOTERMOGENEZĂ, (biochim.) proces de transformare a energiei chimice în energie termică, ce are loc la nivel celular, în toate organismele vii. Prin **b.** organismele își reglează în anumite limite temperatura corpului. [69]

BIOTEST, (toxicol.) măsurători efectuate *in situ* în scopul aprecierii toxicității unui mediu printr-un indicator de tipul „totul sau nimic”. [3]

BIOTIC, (ecol.) factor de mediu determinat de acțiunea unor organisme vii. [2]

BIOTIP¹, (zool.) grup de indivizi identici genetic și morfologic, deosebit însă din punct de vedere fiziologic; una dintre cele mai mici unități taxonomice. [61]

BIOTIP², (antrop.) cuprinde întreaga ființă umană, cu toate aspectele ei, somatice și psihice; **b.** a fost

reprezentat sugestiv de *Pende* ca o piramidă patrulateră susținută de o bază genetică. Fiecare dintre cele patru fețe ale piramidei reprezintă unul din aspectele fundamentale ale individualității morfologice. [27]

BIOTIPOLOGIE, (antrop.) clasificare tipologică ce face legătura dintre constituția corporală și anumite structuri caracteriale (ex. Sigaud). [28]

BIOTIPUL BREVILIN ASTENIC, (antrop.) individ uman hipohipofizar, hipotiroidian, hiposuprarenalian, talie mică, supraponderal și cu tendință spre obezitate, sedentar, calm și apatic. [22]

BIOTIPUL BREVILIN STENIC, (antrop.) individ uman hiperhipofizar, hipotiroidian, hipergonadal, hipersuprarenalian, talie medie, cu membre inferioare scurte și trunchiul mai lung, amfotonic, cu dominanță parasimpatică și organe bine dezvoltate. [27]

BIOTIPUL LONGILIN ASTENIC, (antrop.) hipertiroidian, hiposuprarenalian, hipogenital, subponderal, de talie înaltă, cu scheletul și mușchii slab dezvoltați, cu membre inferioare lungi în raport cu trunchiul; capul este mare, individul este hipervagoton, hipersecretor și hiperkinetic. [22]

BIOTIPUL LONGILIN STENIC, (antrop.) individ armonios dezvoltat și puternic, hiperhipofizar, hipertiroidian, cu bună activitate asupra renalelor și gonadelor, cu trunchiul scurt și membre inferioare lungi; este simpaticoton și cu metabolism ridicat. [22]

BIOTIPUL MEZOLIN, (antrop.) individ ce prezintă dezvoltarea armonioasă a întregului corp, capul este înalt, fața ovală alungită, cu relief bine conturat. [27]

BIOTOP, (ecol.) sistem abiotic sau abiogen format dintr-un complex de factori ecologici prezenți într-o anumită porțiune a suprafeței Pământului sau a părții lui subterane care asigură mijloacele materiale necesare biocenozei. El constituie o unitate cu cel mai divers conținut. Diversitatea și variabilitatea componentelor îi conferă specificitatea. Faptic, condiționează compoziția biocenozei și are rol de unificare, integrare. Elementele componente ale biotopului provin și aparțin litosferei, hidrosferei, atmosferei și cosmosului. La formarea lui participă solul și substratul geologic alcătuit din roci cu anumite însușiri fizice și chimice, apa și atmosfera cu însușiri fizice și chimice proprii, energia radiantă generată de Soare, gravitația și magnetismul Terrei. Între elementele biotopului și biocenozei există o întrepătrundere totală. Natura lor fizică și compoziția chimică le permite să realizeze forme de îmbinare foarte variate, formând un complex ecologic deosebit de sudat de care depinde existența vieții. [50] Biotopul condiționează constituirea unei biocenoze și se transformă / modifică sub acțiunea acesteia. [24]

BIOTOP HIPOREIC, (ecol.) apa care umple spațiile din materialul aluvionar depus în preajma unui râu sau fluviu. Acesta este în schimb chimic și biologic permanent cu apa curgătoare adiacentă. [10]

BIOTOP LENITIC, (ecol.) apă curgătoare cu viteză mică de curgere. [10]

BIOTOP LOTIC, (ecol.) apă curgătoare cu viteză mare de curgere. [10]

BIOTOXINĂ, (toxicol.) substanță specifică secretată de un organism viu, ce exercită o acțiune toxică, adesea nefastă, asupra altui organism. [3]

BIOTOXINE MARINE, (toxicol.) substanțe nocive eliminate în mediu de către unele organisme din mări și oceane. Ex., *saxitoxina*, eliminată de unele dinoflagelate; *tetraodontoxina*, produsă de peștii *Tetraodon*și. Pentru asigurarea hranei viitoare a populației umane în permanentă creștere, trebuie cunoscute speciile toxice și riscul lor pentru om. [41]

BIOTROF, (ecol.) organism parazit care se nutrește cu substanțe pe care le ia direct din celulele vii ale gazdei sau din mediile interne ale acestora. Între parazit și gazda sa există o permanentă luptă de supraviețuire; rezultatul în timp al acestor interacțiuni antagonice a fost procesul de coevoluție. De regulă, acest *patosistem* se află într-un relativ echilibru. [69]

BIOTURBAȚIE, (ecol.) proces care antrenează transformarea sau degradarea structurii unui sediment sub acțiunea organismelor vii care se deplasează în interiorul acestuia. [3]

BIPOLAR, (biogeogr.) organism cu răspândire în zonele ambilor poli ai Pământului în zonele reci și subtemperate. [70]

B.I.R.D. → BANCA INTERNAȚIONALĂ PENTRU RECONSTRUCȚIE ȘI DEZVOLTARE

BIREFRINGENȚĂ, (fiz.) fenomen optic constând în dedublarea razelor luminoase la intrarea într-un cristal anizotrop (anizotropie optică), ca urmare a refracției pe suprafața acestuia. Una dintre razele apărute respectă legile optice geometrice și se numește rază ordinară, cealaltă nu le respectă și se numește rază extraordinară. Cele două raze sunt total polarizate în planuri diferite. [38]

BIRUETĂ, (chim.) instrument folosit în analiza cantitativă pentru măsurarea volumelor de soluții sau gaze. Sunt tuburi de sticlă, gradată în milimetri și subdiviziuni, prevăzute cu robinete sau tuburi din cauciuc și cleme, au capacități diferite, de la 1-10 ml (microbiruete) până la 50 ml. [29]

BISANUAL, (bot.) de doi ani, care are o durată de viață de doi ani. Plantă cu o perioadă de vegetație de doi ani: în primul an germinează primăvara, vegetează în cursul anului și fructifică în anul următor, ex., morcovul (*Daucus carota* ssp. *carota*), țelina (*Apium graveolens*), sfecla (*Beta vulgaris*). [50]

BISCAYNE, parc național marin situat în SUA (statul Florida). Suprafața, 238.000 ha (1970). Parcul conține în cea mai mare parte recifi, al căror număr se apropie de 25 de insule coraligene, înălțate de la nord către sud, având golful Biscayne la vest și Oceanul Atlantic la est. În anul 1935 a fost înființat primul parc marin din lume pentru protecția ecosistemelor marine în Golful Mexic la Dry Tortugas. [50]

BISCUIT, (stomat.) denumire dată unei faze în arderea porțelanului la temperatura de 870°C, înainte de nitrificarea sa completă; materialul este încă poros, mat și cu o duritate scăzută. Este folosit drept control la fabricarea dinților de porțelan. [43]

BISERIAT, (micol.) dispus în două șiruri (registre). Ex., sterigmele unei specii de *Aspergillus* sau ascosporii în unele asce. [61]

BISERICĂ, (rel.) casa lui Dumnezeu. Este locașul de cult, sfințit printr-o slujbă specială numită și „tâmosire“, în care se săvârșesc cele 7 Sfinte Taine, cele 7 laude bisericești, diferite liturghii și rugăciuni. Ca locaș de cult, ea are trei părți: sfântul altar, naosul și pronaosul. Sfântul altar este despărțit de naos prin catapeteasmă sau tâmplă. Ea a fost preînchipuită de cortul sfânt făcut de Moise și de templul lui Solomon, preînchipuind la rândul ei templul din cer. În **b.** se săvârșește mântuirea oamenilor. [63]

BISEXUAL, (sex.) cu sexualitate dublă. **1.** Organism care prezintă organe sexuale atât masculine cât și femele, producând și gameteii specifici celor două sexe. **2.** Populații alcătuite din indivizi masculi și femeli. [34]

BISEXUAT, (bot.) plante ce au organe de reproducere masculine și feminine în aceeași floare. Acest aspect este întâlnit la majoritatea plantelor, iar de la vița de vie, la soiurile: *Riesling italian*, *Fetească regală*, *Fetească albă* etc. [49]

BISMUT (Bi), (chim.) element chimic cu caracter metalic din grupa a V-a principală. Are Z 83 și structura învelișului de electroni [Xe] 4f¹⁴5d¹⁰6s²6p³. Scoarța terestră conține 2·10⁻⁵% în greutate. Principalul mineral este sulfura, bismutina Bi₂S₃. Este un metal alb, lucios, cu nuanțe arămii, p.t. 271°C, p.f. 156°C, casant (putând fi ușor pulverizat). Cristalizează în rețea romboedrică. Conductibilitatea electrică este cea mai scăzută dintre toate metalele (cu excepția mercurului). **Bi** se utilizează în tehnica nucleară ca purtător de căldură, în confecționarea unor aparate electronice și în obținerea unor aliaje ușor fuzibile, având numeroase aplicații, mai ales în automatizări. [36]

BISOCIAȚIE, (psih.) principiu operațional al creativității ce constă în asociații între termeni foarte îndepărtați ca sens ce aparțin unor domenii eterogene. [28]

- BISTORT**, (bot.) răsucit de două ori, ex., rizomul în formă de „s” de la planta cunoscută sub numele popular răculeț (*Polygonum bistorta*). [50]
- BISTURIU**, instrument metalic tăios, format dintr-o lamă ascuțită pe o parte, care prelungește un mâner metalic și care este folosit pentru incizia sau secționarea țesuturilor. Poate fi: **b. electric**, necesar pentru tăierea și coagularea concomitentă a țesuturilor, folosind în acest scop un curent de înaltă frecvență; **b. de gingie**, cu lamă scurtă și subțire cu diferite înclinații față de mâner, pentru a permite incizarea gingiei atât vestibular, cât și oral, la maxilar și mandibulă. [43]
- BISULCAT**, (bot.) cu două brazde longitudinale, aspect întâlnit la semințele de ventricică (*Veronica officinalis*) și la alte plante. [50]
- BIT**, (inform.) cifră binară care poate avea valoarea 0 sau 1. [47]
- BITEGAGE**, (stomat.) aparat pentru controlul ocluziei dentare corecte. [43]
- BITELOCK**, (stomat.) dispozitiv de fixare a valurilor de ocluzie dentară, pentru a le menține și afară din gură în același raport între ele ca în cavitatea orală. [43]
- BITEPLATE**, (stomat.) aparat ortodontic care, aplicat într-un sistem de fixare pe arcada superioară, realizează un contact prematur cu incisivii mandibulari, creând astfel condiții de redresare a unor dinți anormal poziționați. [43]
- BITUM**, (petrochim.) produs rezultat din distilarea hidrocarburilor (amestec complex de elemente minerale și organice). [3] Servește ca izolant hidrofug și la prepararea asfaltului pentru acoperirea șoselelor, străzilor, trotuarelor, aleilor etc. [5]
- BITUMINOZĂ**, (med. u.) pneumoconioză provocată de praful de bitumen. [60]
- BITUNICAT**, (micol.) care este format din două foițe, învelișuri sau straturi (ex., asca de la loculoascomicete are peretele format din două straturi distincte și separabile). [69]
- BIURET** ($\text{NH}_2\text{-CO-NH-CO-NH}_2$), (agrochim.) amida acidului alofanic, greutate moleculară 103,08. Se prepară prin încălzirea ureei la 160°C. Îngrășământul „uree” nu trebuie să conțină mai mult de 1,5% biuret, acesta fiind un compus toxic pentru plante. În prezența CuSO_4 , biuretul dă o colorație violetă. [29]
- BIVALENT**, (genet.) structură formată din conjugarea a doi cromozomi omologi, în profaza primei diviziuni meiotice. Cum fiecare bivalent este constituit din patru cromatide, fiecare omolog are două cromatide, formație care se numește tetradă cromatidială. [19]
- BIVOL**, (zootehn.) rumegător, din familia *Bovine*, prezent în principal în Asia. [34]
- BIVUAC**, (milit.) porțiune de teren pe care staționează temporar trupele și tehnica din dotare, adăpostirea personalului făcându-se în corturi, dispuse, de regulă, în păduri sau în zone acoperite de vegetație, care asigură mascarea acestora. De regulă, activitatea militară desfășurată influențează negativ starea ecosistemelor naturale. [31]
- BIWA**, lac de origine tectonică, cel mai mare din Japonia, situat în insula Houshu. Are suprafața de 716 km², adâncimea maximă de 96 m. În apele lacului se dezvoltă o faună piscicolă bogată. Nu departe de malul lacului se găsește Kyoto, care a fost capitala Japoniei între 794-1868. [45]
- BIZAM** (*Ondrata zibethica*), (zool.) mamifer mic de baltă (cca 30 cm), originar din America de Nord, răspândit în toată țara, dar mai frecvent în Lunca și Delta Dunării. Mamifer rozător, cu blana deasă brun-roșcată foarte apreciată pentru confecții. Este foarte prolific și este considerat dăunător din cauza galeriilor pe care le sapă în diguri; este combătut cu arma la pândă și capcane cu pedală. [42]
- BIZON**, (zool.) sin. *zimbru*, subgen al bovinelor, cu proveniență comună cu a bivolului, prezent în Europa, Asia, America. [34]
- BIZOTARE**, (stomat.) tăiere în formă de unghi a marginii unei cavități dentare, a unui inel sau a unei coroane proteice metalice, realizată prin șlefuire sau cu instrumente speciale. [43]
- BIZOTATOR**, (stomat.) instrument dentar care se folosește pentru bizotarea smalțului în cadrul pregătirii cavităților în vederea opturațiilor. Acesta poate fi: **b. de prag gingival**, instrument stomatologic folosit la bizotarea pragului gingival în cariile dentare de gradul al II-lea; **b. de smalț**, instrument stomatologic în formă de daltă sau toporișcă, folosit pentru bizotarea marginilor cavităților prin prăbușirea prismelor de smalț nesuținute. [43]
- BLANȘARE**, (agric.) sin. *albire*, tratare termică cu apă fierbinte sau vapori de apă, la presiune normală (sau mai mare), a fructelor și legumelor pentru micșorarea numărului de spori de microorganisme existente pe epiderma materiei prime; îndepărtarea aerului și a altor gaze din meaturile intercelulare; plasmolizarea conținutului celular; îndepărtarea sau evitarea formării ulterioare de mirosuri, gusturi și arome neplăcute; inactivarea, cel puțin parțial, a sistemelor enzimatică (oxidazelor în special); fixarea sau evitarea deteriorării culorii naturale, atât în timpul deshidratării, cât și a păstrării produselor finite; asigurarea frăgezimii necesare; reținerea carotenului și chiar și a acidului ascorbic; micșorarea duratei deshidratării, volumul materiei prime etc. [72]
- BLASTEM**, (anat.) masă de celule nediferențiate care se dezvoltă la capătul unui membru amputat al unor

amfibieni, reptile, și din care este regenerat membrul. [37]

BLASTEMĂ, (bot.) 1 – primordiul unui organ; 2 – țesut embrionar; 3 – ramură tânără; 4 – talul lichenilor. [50]

BLASTIC, (genet.) despre modalitatea de formare de noi celule vegetative (ex., drojdia de bere) sau reproducătoare (ex., spori la mucegaiul verde – *Penicillium* sp., și verde-albăstrui – *Aspergillus* sp.) care constă în formarea unei protuberanțe (mugure) pe celula mamă în care migrează o parte din citoplasmă și unul din nucleii fii rezultați în urma unei diviziuni mitotice sau meiotice. [69]

BLASTOCARPIC, (bot.) cu fruct germinat în interiorul pericarpului. [50]

BLASTOCIST, (embriol.) blastulă sau formațiune sferică, precum o minge goală la interior, formată prin segmentarea repetată a oului fecundat de mamifer. Diferă de blastula unui vertebrat inferior prin aceea că are o masă celulară internă inclusă în sfera goală pe dinăuntru. Sfera externă este trofoblastul, prin care embrionul se implantează în uterul matern. Masa celulară internă devine curând un buton embrionar, din care se dezvoltă embrionul. [57]

BLASTODERM (*blastodisc*), (embriol.) un strat superficial de celule format prin segmentarea parțială a unui ou mare, ca cel de pasăre. Prezența unei mari cantități de vitelus împiedică segmentarea completă și discul este produs prin diviziunea rapidă și repetată a celulelor de pe latura fără vitelus. [37]

BLASTOFILA, (bot.) rudimentul cotiledonului de la semințele plantelor. [50]

BLASTOGENEZĂ, (bot.) reproducere pe cale asexuată, vegetativă. [69]

BLASTOM, (med. u. și vet.) tumoră malignă ce se dezvoltă pornind de la un tip celular embrionar. În mod curent, termenul este folosit ca un sinonim pentru *tumoră*. [33]

BLASTOMANIE, (bot.) înmulțirea excesivă a numărului lăstarilor la pomi, sub acțiunea unor fitopatogeni (virusuri, bacterii, ciuperci) care determină apariția măturilor de vrăjitoare sau a rădăcinilor multifiroase la vița de vie sau la sfecla de zahăr și la unii pomi fructiferi. [61]

BLASTOMERE, (embriol.) celulele unei blastule. [37]

BLASTOMICOZĂ, (med. u. și vet.) boală a pielii (dermatomicoză) la om, produsă de ascomiceta *Ajellomyces dermatidis*; uneori fungul se dezvoltă în plămân și provoacă o boală ale cărei simptome seamănă cu cele ale tuberculozei. Se poate disemina în tot corpul și devine letală. [69] Micoză cauzată de ciuperci din genul *Blastomyces*, caracterizată în general prin leziuni cutanate de tip granulomatos și ulcerativ. În cazuri severe, boala poate îmbrăca forma unei micoze viscerale severe. [33] Ciupercile fiind

foarte rezistente, în general, la dezinfectantele obișnuite, se tratează cu ioduri de potasiu sau uleiuri iodate, sulfat de cupru, iar dacă sunt exterioare, se pot opera chirurgical. Sunt grave la sugari și copii, unde sunt cauzate de insuficiența curățire a biberoanelor, a vaselor și în general a nerespectării igienei. [43]

BLASTOPOR, (anat.) o deschidere prin care cavitatea unei gastrule (arhenteron sau intestin primitiv) comunică cu exteriorul. Poate deveni anus, dar mai adesea devine acoperit de cutele neurale și formează canalul neurenteric. [37]

BLASTOSPOR, (micol.) spor asexuat format prin înmugurire (talospori), ex., bazidiosporii secundari și terțiari de *Ustilago* sau *Tilletia*; la unele drojdii. [61] Ex., spori de la mucegaiul verde (*Penicillium* sp.) și mucegaiul verde-albăstrui (*Aspergillus* sp.), ca și spori sexuali (meiosporii, basidiosporii) de la *Basidiomycota*. [69]

BLASTOZOIZI, (zool.) indivizi care apar prin înmugurire de la oozoid, ca la celenterate, tunicate etc. [57]

BLASTULĂ, (embriol.) al doilea stadiu embrionar, care rezultă din segmentarea oului și marchează sfârșitul său și care este caracterizat prin formarea unei cavități centrale, blastocel sau cavitate de segmentare, mărginit de o pătură de blastomere. [37]

BLATIDE, (zool.) ordin de insecte primitive înrudite cu mantidele și ortopterele, din care fac parte gândacii de bucătărie. Corpul lor este relativ slab chitinizat, aripile anterioare fiind transformate în tegmine. Sunt insecte nocturne, lucifuge, agile, detritivore sau xilofage. Unele dintre aceste specii sunt antropofile – *Blatta orientalis* – gândac negru de bucătărie, *Blatella germanica* – gândac roșu de bucătărie, carcalac, *Periplaneta americana*. [62]

BLAZARE, (psih.) proces de slăbire a simțurilor ce se manifestă prin indiferență, oboseală, dezgust. [28]

BLEFARITĂ, (med. u.) inflamația marginii libere a pleoapelor, care poate interesa pielea, foliculii piloși ai genelor sau ai glandelor sudoripare. [60]

BLEFAROCONJUNCTIVITĂ, (med. u.) inflamația conjunctivei și a pleoapei. [60]

BLEFAROPLAST → KINETOZOM

BLENNIIDAE, (zool.) cocoșei de mare: pești litorali găsiți în cele mai multe părți ale lumii; se caracterizează prin înotătoarele ventrale în poziție jugulară și o înotătoare dorsală formată numai din spini. [57]

BLÉNORAGIE, (med. u.) sin. *gonoree*, infecție gonococică transmisă pe cale sexuală. Agentul etiologic este gonococul, un diplococ gram-negativ dispus sub forma a două boabe de cafea care se privesc cu partea concavă. Infecția debutează la

nivelul epiteliului uretral, al ductelor glandelor periuretrale, al colului uterin și mai rar la nivelul conjunctivei sau al mucoasei anale. Aspectul clinic al manifestărilor genito-urinare ale infecției este specific fiecărui sex. [60]

BLESTEM, (rel.) profeție de rău, o hotărâre de la Dumnezeu pentru osânda făpturilor raționale vinovate. Omul blestemat este lăsat în osânda diavolului. Conducerea bisericească poate pedepsi cu blestem numai pe aceia pe care Dumnezeu Însuși îi blesteamă. În virtutea dreptății arătate de legea Domnului, El îl poate blestema pe om. Destinul părinților este greu și se întinde asupra fiilor și chiar al nepoților numai când aceștia se fac vinovați și continuă faptele rele ale părinților. [69]

BLOC, (med. u.) **1.** Obstruarea unei căi vasculare sau întreruperea circulației printr-un vas. **2.** Întreruperea unei conductibilități neuromusculare, de la un neuron la altul sau de la terminația nervoasă la organul efector. [60]

BLOC DE ROCĂ, (geol.) fragment de rocă de dimensiuni variabile, de obicei mari și foarte mari, nerulate. *Bloc erratic*, bloc de rocă dură, transportat de ghețari la distanțe foarte mari, în general în regiuni cu constituție petrografică diferită de cea a blocului depus. *Bloc glissant*, bloc de rocă ce se deplasează lent și intermitent pe versanții montani, datorită proceselor periglaciare de îngheț-dezgeț și supraumectare a solului. [25]

BLOC VULCANIC, (geol.) bloc de rocă cu greutate de zeci de tone ce se formează prin contracția și plesnirea lavelor consolidate sau din exploziile ce afectează domurile. [25]

BLOCAJ ECONOMICO-FINANCIAR, (ec.-fin.) stare a unei economii naționale care are un volum ridicat al creanțelor neachitate de către unitățile economice. Întreprinderile au datorii mari către furnizori și în același timp au importante creanțe asupra clienților lor. Fluxurile bănești dintre unitățile economice sunt blocate cu repercusiuni de blocare și asupra fluxurilor de mărfuri. [1]

BLOCARE, (agrochim.) acțiune prin care se reduce asimilarea de către plante a unui element de nutriție, din cauza unor proprietăți nefavorabile ale solului sau a altor elemente chimice de nutriție, care reduc mobilitatea lui în sol. În condiții de reacție alcalină se produce o reducere a mobilității cationilor, ionul Ca are o acțiune blocantă asupra unor cationi metalici (Mn, Cu, Zn). [29]

BLOCAREA STRATULUI PRODUCTIV, (petr.) micșorarea uneori până la zero a permeabilității electivă a rocii colectoare față de țiței, datorită acțiunii fluidului de foraj sau de reparație. Porii rocii

sunt blocați de particule solide și de apa din fluid care pătrund în ei. [30]

BM, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea solului brun eu-mezo bazic. [29]

Bna, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului B natic. [29]

BO, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea solului brun acid. [29]

BOALA ADDISON, (med. u.) afecțiune gravă, caracterizată prin: tegumente hiperpigmentate, astenie, hipotensiune, diaree, tulburări importante ale echilibrului electrolitic; este provocată de insuficiența corticalei suprarenalelor, prin leziuni importante ale acestor glande. [60]

BOALA „AUGUSTA“ A LALELELOR, (fitopat.) viroză produsă de *Tobacco necrosis virus in tulip*. Apare pe frunze, rareori pe tulpini și flori, sub formă de pete mici, necrotice, de formă ovală sau alungită, dispuse izolat sau confluențe. Petele sunt adâncite în țesut și au marginea de culoare deschisă. Boala produce moartea plantelor. Pe bulbii nou-formați apar pete mici de culoare brună. Măsurile de prevenire și combatere constau în: distrugerea plantelor infectate, imediat după apariția simptomelor; evitarea cultivării lalelelor pe solul infectat; cultivarea de soiuri rezistente la acest virus (*Diplomate*, *Ibis* și *Murillo*). (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]

BOALA BACTERIANĂ A RINICHIULUI, (ihtopat.) boală infecțioasă a salmonidelor, produsă de bacteria *Renibacterium salmoninarum*. Peștii bolnavi prezintă exoftalmie, mici vezicule hemoragice pe părțile laterale ale corpului, aripioarele pectorale hemoragice, pot apărea abcese. Intern se observă ascită, ușoară mărire a rinichilor și prezența pe aceștia de noduli albi-cenușii, cu un conținut fluid, albicios. [10]

BOALA BULELOR DE GAZ, (ihtopat.) produsă de suprasaturarea cu gaze a apei. Se manifestă la pești prin lipsa apetitului și a vioiciunii, apariția de bule mici de gaz pe arcurile branhiale și în zona cefalică. [10]

BOALA COLUMNARIS, (ihtopat.) boală bacteriană a salmonidelor; mai sensibil se constată a fi puietul din crescătoriile sistematice. Agentul patogen este *Flexibacter columnaris*. Boala se manifestă prin apariția de ulcerării tegumentare, de zone necrotice epidermice în dreptul înțotoarei dorsale și necroză branhială. [10]

BOALA CONURILOR DE RĂȘINOASE, (fitopat.) micoză produsă de *Pucciniastrum areolatum*. Se caracterizează prin deformarea și răsucirea solzilor conurilor. Are loc reducerea semnificativă a recoltei

de semințe. Conurile bolnave sunt de regulă sterile și cad pe sol cu mult înainte de maturare. Prevenirea și combaterea se face prin tratamente cu substanțe de contact: Captan, Dithane, Rovral etc. [50]

BOALA EBSTEIN, (med. u.) cardiopatie congenitală caracterizată printr-o inserție joasă, anormală, a valvelor septală și posterioară ale tricuspidei pe peretele ventricular, constituind o membrană care separă ventriculul în două camere; uneori se asociază un defect septal atrial. [60]

BOALA EGTVED →SEPTICEMIE HEMORAGICĂ VIRALĂ

BOALA KORSKOV, (med. u.) psihoză alcoolică caracterizată prin sindrom amnezic însoțit de polinevrită, confabulații și false recunoașteri; întâlnit și în demență senilă de tip presbiofrenic, demență aterosclerotică, traumatisme craniocerebrale, diferite intoxicații. [60]

BOALA LĂSTARILOR DE MUR, (fitopat.) micoză produsă de *Rhabdospora ramealis*. Apare vara pe lăstari sub formă de pete roșiatice, apoi brune, de până la 2 cm diametru, din care cauză lăstarul se închircește sau se usucă. Tratamentele nu dau rezultate sigure. Se va folosi material sănătos. (M. Botez, Gh. Bădescu, A. Botar, 1984) [50]

BOALA LEYDEN, (med. u.) nevraxită primitivă cu atingerea predilectă a cerebelului și cu extindere spre măduvă, caracterizată printr-o ataxie acută de tip cerebelos, însoțită frecvent de semne piramidale. [60]

BOALA PETELOR CENUȘII ȘI PERFORAREA FRUNZELOR DE SOIA, (fitopat.) micoză produsă de *Ascochyta sojaecola*. Cunoscută și sub numele de *Ascochitoza soiei*. La noi a fost semnalată în anul 1975 în județul Timiș. Boala atacă frunzele, păstăile și tulpinile. Pe frunze apar pete neregulate sau circulare, de 5-10 mm în diametru, de culoare albă-cenușie, înconjurată de o margine cenușie-brună. Cu timpul, țesutul atacat se usucă, se rupe și cade, frunza luând un aspect perforat. Pe tulpină apar pete brun-negriceoză, alungite, iar pe păstăi, prin leziuni cu țesut putrezit și crăpat. Semințele infectate putrezesc. Prevenirea și combaterea constau în igienă culturală prin adunarea și distrugerea resturilor vegetale de la recoltare; arătura adâncă de toamnă; folosirea seminței sănătoase; asigurarea asolamentului corespunzător; cultivarea soiurilor rezistente. (L. Dumitraș, T. Șesan, 1988) [50]

BOALA PLUMBULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Stereum purpureum*. Boala a fost semnalată în culturile de piersic, cais, migdal, prun, mirobolan, vișin, cireș etc. Dintre toate, piersicul este cel mai puternic afectat. Ciuperca determină o colorație argintie a frunzelor, uscarea ramurilor, coacerea întârziată a fructelor și vegetația slabă a pomilor.

Frunzele afectate prezintă anomalii cromatice și structurale ireversibile. Acestea iau colorația metalică, plumburie, se deformează și uneori devin bășicate și cu marginile roșiatice. La început boala apare numai pe frunzele anumitor ramuri. Frunzele infectate sunt mai mici și dispuse în rozete. Aceste simptome ale bolii precedă uscarea pomului. Măsurile de prevenire și combatere constau în pulverizarea rănilor efectuate cu ocazia tăierilor cu o suspensie abundentă de *Trichoderma viridae* (combatere biologică). În lipsa acestui antagonist rănilor se pensulează în ziua când sunt făcute cu vopsea în ulei, la care s-a adăugat Captan 50 în concentrație de 3%. Captafol în concentrație de 3% sau Tiuram 75 în concentrație de 3%. (N. Minoiu, Gh. Lefter, 1987) [50]

BOALA PUSTULELOR ROȘII DE PE RAMURI, (fitopat.) micoză produsă pomilor fructiferi de *Nectaria cinnabaria*. Atacă ramurile debilitate de ger, provocând uscarea lor. Ciuperca pătrunde până la lemn, pe care îl consumă. Combaterea se face prin îndepărtarea ramurilor bolnave și ungerea suprafețelor de tăiere cu mastic sau cu vopsea de ulei. [50]

BOALA „RATTLE“ A LALELELOR, (fitopat.) viroză produsă de *Tobacco rattle virus in tulip*. Apare pe frunze sub formă de pete clorotice de-a lungul nervurilor. Florile de culoare roșie sau roz prezintă pe petale striuri necrotice paralele, iar marginea petalelor este de culoare mai închisă. La soiurile cu flori albe sau galbene, pe petale, apar striuri cu aspect sticlos. Măsurile de prevenire și combatere constau în necultivarea de lalele pe soluri infestate cu nematozi. Este necesară combaterea nematozilor prin tratarea solului cu produse nematocide, precum și prin efectuarea de arături adânci. Plantele infectate se scot din cultură în timpul vegetației și se distrug prin ardere. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoescu, 1988) [71]

BOALA RĂDĂCINILOR DE RĂȘINOASE, (fitopat.) micoză produsă de *Armillaria ostoyae*. Apare frecvent pe cioate și rădăcini, dar și pe arborii vii. Putregaiul se observă atât în album cât și în duramen, ciuperca distrugând atât lignina cât și celuloza. Combaterea se face prin fumigarea solului cu bromură de metil, cloropicrin, sulfură de carbon. [50]

BOALA¹, (fitopat.) alterarea funcțiilor peste limitele sale normale de toleranță și care de cele mai multe ori duce la modificări structurale. Din punctul de vedere al practicii agricole, **b.** este orice tulburare fiziologică sau modificare structurală, dăunătoare creșterii sau dezvoltării normale a plantei, care duce la diminuarea cantitativă sau deprecierea calitativă a producției. Ea poate fi produsă de patogeni sau de acțiuni nefavorabile abiotice. [61]

BOALĂ², (med. u. și vet.) perturbare semnificativă în desfășurarea unor funcții ale celulelor, ale țesuturilor, ale organelor și, implicit, ale organismului. Poate fi indusă de carența sau de caracterul excesiv al unor factori abiotici ai mediului ambiant sau de fenomenul de parazitism. Fiecare **b.** se definește prin factorul inductor și prin manifestările morfo-funcționale (simptome). **B. ereditară** – care se transmite cu excitate de la o generație la alta, fiind determinată de mutații (genice, cromozomiale și genomice) în structura și, implicit, în funcționarea materialului genetic (ex., hemofilia, daltonismul și sindactilia la om, sterilitatea masculină la plante etc.). **B. endemică** – prezentă permanent într-un anumit teritoriu (de ex., malaria care este caracteristică zonelor calde și umede din Africa). [69]

BOALĂ DE CARANTINĂ, (fitopat.) denumirea unor boli care determină măsuri speciale pentru preîntâmpinarea lor pe anumite zone sau eradicarea unor focare. [49]

BOB¹ (*Vicia faba*, fam. *Fabaceae/Leguminosae*), (agric.) specie legumicolă, erbacee, anuală, originară (probabil) din Asia (forme cu bobul mic) sau Africa și zona Mării Mediterane (formele ca bobul mare, plat). Este una dintre cele mai vechi plante de cultură, cunoscută în zona Mării Mediterane încă din epoca de piatră și care a constituit principalul produs alimentar până la aducerea cartofului din America. Se cultivă în numeroase țări (circa 5 mil. ha pe glob), îndeosebi din Asia (India, China, Japonia ș.a.), Asia Mică, Europa (Italia, Spania, Franța ș.a.) pentru boabele sale care se consumă direct, în stare crudă sau preparate (crude și uscate), având o valoare nutritivă ridicată; este și plantă furajeră. În țara noastră se cultivă pe suprafețe restrânse, mai mult în Moldova și Transilvania. Perioada de vegetație, 100-150 zile. După mărimea semințelor se disting trei varietăți: *Vicia faba* var. *minor*, bobușor, boabe cafenii, cilindrice, 1.000 semințe - sub 600 g; *Vicia faba* var. *equina*, bobul cailor, boabe mijlocii, 1.000 semințe între 600-1.200 g; *Vicia faba* var. *major* (sin. var. *megalosperma*), **b.** mare, sămânță plată, cafenie, foarte mare, 1.000 semințe peste 1.200 g. Au cerințe moderate față de căldură, suportând ușor temperaturi până la minus 4°C. Semințele încep germinarea la 3-4°C, răsăr în 17 zile când în sol sunt 8°C și în 7 zile când sunt 20°C. Temperatura optimă pentru fructificare este între 15-20°C și maximă 30°C; ca urmare, se cultivă până la 60-63° latitudine nordică și până la 2.000 m altitudine. Au cerințe mari față de umiditate, fiind puțin rezistente la secetă; căldura și seceta limitează mult legarea florilor. Cer soluri argilo-calcaroase, cu capacitate mare de reținere a apei, reacție neutră-ușor acidă, bogate în elemente minerale și organice. Cultura se poate înființa după orice plantă legumicolă, cu excepția leguminoaselor. Se seamănă

atunci când în sol se realizează 4°C, respectiv între 15 martie-15 aprilie. Distanța dintre rânduri, 60 cm și între plante, 5-8 cm (peste 200 mii p1./ha). Se recoltează în funcție de utilizare. Atunci când se valorifică sub formă de boabe crude, recoltarea se face eșalonat, pe măsura atingerii maturității tehnologice, la interval de 3-4 zile. În acest caz consumul trebuie să aibă loc la scurt timp după recoltare. Se pot obține circa 30 t boabe la ha. Când interesează consumul boabelor uscate, recoltarea are loc atunci când păștile au devenit maronii-negre, în două faze: tăierea plantelor și batozarea, când umiditatea scade sub 16%. Se cultivă soiurile: var. *major*: Costin, Productiv 31, var. *minor*: Fin de Vidra. [72]

BOB², (sp.) sport de iarnă care constă în coborârea unei pante special amenajate, pe niște sănii metalice de construcție aparte, pilotate prin intermediul unui volan sau al unor „fise“ (Bobsleigh „to bob“ = a pendula, sledge = sanie engl.). [52]

BOB CROCANȚ, (agric.) proprietate a unor boabe de struguri de la unele soiuri de a trosni la spargerea între dinți, ex., soiurile de masă. [49]

BOB SEMICROCANȚ, (agric.) proprietate a unor boabe de struguri de la unele soiuri de a trosni ușor la spargerea între dinți, caracter întâlnit la soiurile: *Cinsaut*, *Greaca*, *Chasselas de Băneasa* etc. [49]

BOBINĂ, (ind. energ.) ansamblu de spire format prin înfășurarea în serie a unuia sau a mai multor conductoare electrice. [59]

BOCCIA, (sp.) joc sportiv în care participanții, așezați la echidistanță față de ținta aflată la mijlocul terenului, încearcă să o lovească cu niște mingi (bile) sau să obțină, prin aruncări, poziții prin care mingiile adversarilor să fie împiedicate de a atinge ținta. Jocul se desfășoară pe un teren plan (8/3 m), fiecare din jucători având 4 bile pe care le aruncă pe rând. Ținta (pallina) este o minge mică din lemn sau material plastic (ø 4 cm). **B.** este un joc foarte vechi, unele surse atestând că inventatorul său ar fi fost spartanul Timokrates (anul 500 î. Hr.). În țara noastră jocul de **b.** nu este prea cunoscut, el este totuși practicat ca agrement pe plajele mării. [53]

BOCȘĂ, (for.) instalație rudimentară pentru obținerea cărbunelui de lemn (mangal). Lemnul se clădește sub formă paraboloidală cu baza circulară sau dreptunghiulară cu un volum cuprins între 10-400 m³. În bocșă, lemnele se pot așeza vertical sau orizontal, are un coș de aprindere și ventilație și canal de aprindere, instalația fiind învelită cu un strat de mușchi, frunze, cetină, gros de 6/12 cm și altul de pământ amestecat cu praf de cărbune de 5/10 cm. Bocșa se aprinde prin canalul de aprindere care se închide după una-două zile. Procesul de carbonizare durează de la o săptămână la șase săptămâni, iar răcirea se face la una-două zile. [42]

BODEN, lac glaciari, al doilea ca importanță din Europa Centrală, asemănându-se în multe privințe cu lacul Léman (adâncime, suprafață și geneză). Cea mai frapantă trăsătură comună este însă aceea că atât prin Boden cât și prin Léman sunt vehiculate apele a două mari fluvii din Europa vestică – Ron și Rin. Cunoscut din timpul romanilor sub numele de *Lacus Brigantinus*. Pe țărmurile lacului au fost descoperite urme arheologice datând din 2700 î.Hr. Lacul este folosit la transport, piscicultură și turism. [45]

BODINE, (stomat.) instrument dentar folosit pentru măsurarea dimensiunii verticale; este format dintr-o lamă gradată îndoită în unghi la un capăt, pe care culisează o glisieră inelară prevăzută pe o față cu un șurub de fixare, iar pe fața opusă cu o prelungire în formă de lamă scurtă perpendiculară pe glisieră. Lama scurtă se fixează sub bărbie, pe linia mediană a feței, iar terminația capătului îndoit sub nazionul bolnavului. [43]

BODRUM, rezervație marină situată în Turcia. Ocupă Peninsula Bodrum din Marea Mediterană. Ea a fost creată pentru protecția focii monah (*Monachus monachus*). [50]

BOGDO-ULA, rezervație naturală situată în Mongolia. Suprafața, 125.000 ha (1953). Altitudine maximă, 2.257 m. Rezervației i se mai spune Muntele Sfânt. Se află situată pe Muntele Cioibalsan din apropierea capitalei. Din suprafața rezervației, 24.000 ha de povârnișuri muntoase sunt acoperite de pădurea ce reprezintă avanpostul taigalei sudice în Mongolia. Speciile caracteristice climatului continental excesiv sunt laricele, cedrul siberian, pinul silvestru, molidul, mesteacănul, plopul etc. Fauna de vertebrate constă în principal din urși, lupi, zibeline, râși, elani și numeroase specii de păsări. [50]

BOGHITA (*Rorippa sylvestris*, fam. *Brassicaceae/Cruciferae*), (bot.) plantă perenă cu drajoni, considerată buruiiană problemă pentru culturile agricole. Tulpină plină, solidă, mai subțire. Frunze inferioare sectate până la bază. Se întâlnește în locuri umede, șanțuri, gropi, livezi bătrâne. Înflorește în lunile mai-august. Sensibilă la ace ași erbicide menționate la balbișă. [51]

BOIA, (agric.) ardei roșu (la maturitate fi. logică) uscat și măcinat (sau pisat) mărunț, ce se trebuințează drept condiment sau pentru colorarea nor produse alimentare (când nu are gust picant). [1]

BOICOT, (ec.-fin.) sancțiune economică impusă unilateral de anumite țări sau agenți economici, constând într-un refuz organizat total sau parțial de participare a unor țări sau agenți economici la tranzacțiile bilaterale de piață. Se au în vedere anumite scopuri economice, uneori și politice. [1]

BOIDAE, (zool.) șerpi de talie mare din pădurile tropicale, care omoară prada prin constricție. Au vestigii de centuri pelviene și de membre posterioare (ca niște piteni). Familia include genul *Boa*, *Pithon*, *Eunectes*. [37]

BOIȘTEN (*Phoxinus phoxinus*, fam. *Cyprinidae*), (zool.) pește dulciol, de cârd. Corpul este cilindric, de 9-14 cm lungime, greutate 10-14 g, colorat în cenușiu-închis pe partea dorsală, pe laturi prezintă un luciu auriu cu pete negre, iar abdomenul este gălbui. Capul este gros cu ochii mici, botul scurt cu gură mică, dispusă subterminal. Înotătoarea dorsală este așezată în urma înotătoarelor ventrale și înaintea analei. Trăiește în cârd mai tot timpul. Se află într-o continuă vânatoare după lătăuși, viermișori. Hrana principală o formează plantele verzi și cele putrezite, insectele căzute în apă, larvele și pupele de insecte. Se reproduce prin aprilie-mai, alteori și în iunie. Femela depune 1.000 de icre mici. Răspândit în apele curgătoare reci, cu fund pietros și nisipos din Europa, Siberia și bazinul hidrografic al Amurului. Este folosit în laboratoarele de toxicologie ca material pentru experiențe. [10]

BOLEOAUTOCORIE, (bot.) autodiseminare a plantelor prin mecanisme proprii. [50]

BOLERO 40 SL (*imazamox 40 g/l*), (pest.) erbicid postemergent timpuriu; combate buruieni anuale dicotiledonate și unele monocotiledonate la cultura de soia. Doza: 0,75-1,0 l/ha. Produs de BASF Germania. [51]

BÖLLING, (paleomorf.) oscilație climatică ce face parte din Tardiglaciari și care s-a derulat între 10.450 și 10.050 î. Hr. Reconstituirea peisajului vegetal din timpul său a fost făcută în urma studiilor palinologice din mlaștini. Astfel, dintr-un strat magdalenian din peștera Adaouste s-a recuperat polen de *Tilia*, *Plantanus*, *Corylus*, *Alnus*, iar pe marginea lacului Garda din Italia, pinul era cel mai răspândit copac, ajungând ca polenul său să întruiească 80%, dar nu lipsea nici mesteacănul (15%). Corespondentul acestei oscilații climatice la nivelul României este oscilația climatică Erbiceni A. [8]

BOLOMETRU, (astr.) instrument în care rezistența electrică a unei plăcuțe de platină crește proporțional cu iluminarea produsă de radiația incidentă. Se folosește pentru determinarea temperaturii astrilor, prin așezarea balometrului în focalul obiectivului unui telescop. [12]

BOLOTOV, Andrei Timofeevici (1738-1833), naturalist, agronom și pomolog rus. Fondator al științei agronomice în Rusia. Face cercetări de agrotehnică, pomicultură și fiziologia plantelor, evidențiind rolul hibridării în ameliorarea plantelor. A studiat dichogamia la floarea de măr și a demonstrat că reprezintă una din adaptările plantelor pentru a realiza polenizarea încrucișată și a evita autopolenizarea. [46]

BOLSENA, lac de origine vulcanică din Italia. Are suprafața de 114,5 km² și adâncimea maximă de 146 m. Ocupă o depresiune de tip calderă cu pereții de 300 m față de nivelul lacului. Este drenat de râul Marta. Are apă dulce. Țărâmul nordic este bogat în vestigii arheologice și istorice. Aici s-a descoperit o necropolă villanoviană datând din secolul al VII-lea î. Hr. [45]

BOLTA CEREASCĂ, (astr.) porțiunea din cerul înstelat situată deasupra orizontului. Aparent aștrii se află la aceeași distanță de observator, stelele nu-și schimbă pozițiile reciproce, iar planetele se deplasează printre stele. [12]

BOMBARDAMENT, (milit.) lovire masivă a unui obiectiv terestru sau maritim cu bombe de aviație, cu proiectile de artilerie sau cu rachete cu încărcătură obișnuită sau nucleară. Consecințele asupra naturii sunt împrevizibil de păgubitoare. [31]

BOMBĂ ATOMICĂ (nucleară), (milit.) bombă care folosește reacția nucleară în lanț de fisiune necontrolată a nucleelor grele. Pentru a se obține caracterul exploziv trebuie să se depășească o anumită masă critică a materialului fisionabil, ceea ce se obține prin asocierea rapidă a mai multor părți ale bombei. [38]

BOMBĂ VULCANICĂ, (geol.) bolovan fusiform alcătuit din lavă consolidată în atmosferă în timpul exploziilor vulcanice. Are dimensiuni de la câțiva centimetri la mai mulți metri cubi și formă variată în funcție de vâscozitatea lavei: lăvele fluide dau bombe sferice sau fusiforme cu extremități răscucite (*bombă cu coadă*); lăvele vâscoase dau bombe cu o crustă groasă cu plesnituri (*bombă în coajă de pâine*) sau cu o crustă groasă, plesnită, din care lipsesc bucăți, și un sâmbure cu crăpături poligonale (*bombă de explozie*); bombele mici se formează din topituri foarte fluide (*lacrimi de lavă*). [25]

BONCĂNIT, (zool.) sin. *boncăluit*, mugetul cerbului în perioada de împerechere. Glasul în perioada de rut este una din plăcerile vânătorii de cerb și constituie un mijloc de a localiza vânatul. [42]

BONITARE, (pedol.) apreciere generală a stării momentane a solului, plantei, părților de plante, gradului de dezvoltare a plantelor, calității semințelor și plantelor în procesul de selecție. [29]

BONITAREA DEZVOLTĂRII PLANTELOR, (agric.) apreciere a gradului de evoluție a tuturor organelor de fructificare prin intermediul notelor-indici. La tomate, notele de la 1 la 10 indică zece fenofaze ale florilor până la fecundare, iar notele 11-20 indică zece fenofaze de evoluție a fructelor, până la maturitate fiziologică. [72]

BONITAREA ECOLOGICO-TEHNICO-SOCIALĂ, (ecol.) sistem de apreciere a tuturor factorilor ecologici, tehnologici și sociali, care impun zonarea

unei specii sau a mai multor specii de plante agricole pe teritoriul țării, deci în raport cu sistemul de organizare și valorificare a producției. [72]

BONITAREA SOLULUI, (agric.) operație complexă de cercetare, determinare și apreciere a calității tehnice și a capacității de producție a solurilor sau terenurilor agricole, în scopul folosirii lor raționale. Ținând seama de complexul de factori edafici, climatici, hidrologici și de relief, de cerințele plantelor de cultură față de factorii de mediu, precum și față de categoriile de folosință, se acordă factorilor note-indici: pentru sol, 0 ... 50; pentru climă, - 20...+20; pentru relief, - 15...+15; pentru condiții hidrografice, - 5...+15. Suma notelor la variantele testate arată diferențele dintre ele. [72]

BONITATE (la arboret) → **PRODUCTIVITATE**

BONITATE ACVATICĂ, (ecol.) determinarea valorii economice a unui eleșteu, a unui curs de apă etc. [42]

BONITATE FINANCIARĂ, (ec.-fin.) apreciere dată unui agent economic care solicită un credit de la bancă. Aprecierea se bazează pe capacitatea de rambursare a creditului de către client pe baza planului de afaceri sau pe baza studiului de fezabilitate al proiectului, în care precizează modul de cheltuire a banilor ce urmează a fi împrumutați. [1]

BONITATE SILVICĂ, (for.) calitatea unei stațiuni silvice sau a unei zone forestiere de a produce arboreturi mai bune sau mai rele din punctul de vedere al producției la hectar în material lemnos. [42]

BONITATE STAȚIONALĂ¹, (ecol.) capacitatea stațiunii de a asigura energia, apa și elementele chimice necesare fitocenozelor și care determină productivitatea lor. [15]

BONITATE STAȚIONALĂ², (for.) sistem de caracterizare silvoprodusivă a arboretelor, după creșterea medie maximă a producției totale de masă lemnoasă. El duce la o eșantionare a speciilor în cadrul claselor de producție, după capacitatea lor productivă, stabilindu-se serii sau grupe de bonitate stațională. Acestea sunt considerate a avea valoare absolută, spre deosebire de clasele de producție obișnuite (normale) care sunt relative. Așa, de exemplu, în cadrul clasei I de producție (bonitate superioară, cu 17-19 m³/an.ha) există seria descrescândă: molid (specia cea mai productivă) apoi larice, brad, pin, silvestru, salcâm, stejar pedunculat, fag, gorun, carpen, mesteacăn ș.a.; în cadrul clasei V de producție (bonitate inferioară, cu 3-6 m³/an.ha) ordinea se schimbă astfel: molid, pin negru, carpen, stejar pedunculat, fag, cer etc. Cu ajutorul claselor de producție absolute (de bonitate) se pot evalua mai precis performanțele productive ale speciilor

forestiere și stabili, pe această cale, prioritățile de ameliorare a unor arborete slab productive. [4]

BONITATEA FONDURILOR DE VÂNAT, capacitatea unui teren de a produce vânat mai mult sau mai puțin. Se exprimă prin densitate. În țara noastră a fost stabilită densitatea economică la speciile de vânat principale în toate fondurile de vânătoare. [42]

BONITATEA SOLULUI, (pedol.) metodă pentru evaluarea potențialului de fertilitate a unui sol pentru o anumită folosință sau cultură, acordându-se note, pe baza cărora se stabilesc clasele de calitate sau de fertilitate a solului. [29]

BONNET, Charles (1720-1793), naturalist și filosof elvețian. Are preocupări de entomologie, fiziologie experimentală, vegetală și biologie generală, descoperă partenogeneza la insecte. Formulează descendența speciilor, termen cu înțelesul actual. [11]

BONNIER, Gaston (1853-1922), botanist francez. Cercetează nectariile și schimbările gazoase la plante, influența condițiilor de mediu asupra anatomiei și portului plantelor. Precizează că există un raport între formă, structură și funcție. [11]

BONTEBOK, parc național din Republica Africa de Sud (provincial Cape). Suprafața, 2.786 ha (1959). Asigură refugiul ultimelor exemplare de antilope din specia botebok (*Damaliscus pygargus*). [50]

BOOM ECONOMIC, (ec.-fin.) creștere explozivă a volumului tranzacțiilor, adeseori efemeră, provocată de intensificarea bruscă și neașteptată a cererii. (I. Gavrilă, 1999) [1]

BOOT, (inform.) procesul prin care se pornește un calculator. El poate fi „rece“ când calculatorul este pornit prima dată sau „cald“ când se execută un Restart. [6]

BOOTSTRAP LOADER, (inform.) un program special ce este executat automat atunci când calculatorul este pornit sau boot-at. După executarea unor teste de bază de hardware acest program se lansează în execuție și determină încărcarea sistemului de operare. [6]

BOR (B), (chim.) element chimic din grupa a III-a principală. Are Z 5 și structura învelișului de electroni [He] 2s²2p¹. Caracter semimetalic. Nu se găsește liber în natură, ci numai sub formă de combinații cu oxigenul, în care funcționează în stare de valență trei. Scoarța terestră conține 3·10⁻⁴ în greutate. Principalul mineral de bor este Kernitul, Na₂B₄O₇ · 4H₂O. **B** formează cristale cenușii, opace, cu aspect și luciu metalic, densitatea 2,33 g/cm³, p.t. 2200±100, iar duritatea 9,3 (comparabilă cu a diamantului). Conductibilitatea electrică foarte mică crește la încălzire (conductibilitate de semiconductor). **B** elementar este relativ inert, asemănându-se cu siliciul. Cu oxigenul din aer se combină la 700°C. Acidul azotic concentrat și apa regală oxidează borul la acid boric. Cu metalele, **B** formează numeroase boruri.

Prin topirea oxidului de bor cu cărbune în cuptorul electric, se obține carbura de bor, B₄C, având p.t. 2350°C și fiind foarte dură (zgârie diamantul). [36] În sol se găsește în cantități care oscilează între 2 și mai mult de 100 ppm, frecvent domeniul de conținut este cuprins între 7 și 80 ppm. Cele mai ridicate cantități de bor se găsesc în solurile saline. **B** din sol se găsește sub formă de combinații organice adsorbit de hidroxizii de fier și aluminiu și de aluminosilicați interstratificați. **B** poate substitui izomorf siliciul tetraedric sau aluminiul octaedric din structura cristalină a mineralelelor argiloase. În soluția solului, **B** se găsește ca H₃BO₃ nedisociat sau ca borati solubili. În plantă, borul participă la procesele de oxidoreducere, în metabolismul calciului și al glucidelor, în formarea metabolismelor celulare și în absorbția apei. Atât carența cât și excesul provoacă efecte dăunătoare plantelor. [49]

BORA, (climat.) vânt neconstant, rece, care bate dinspre nord și nord-est, de pe Podișul Karst. Este simțit în Peninsula Istria și în Dalmația, între Triest și Ragusa. Vântul este foarte violent, dar pasurile și văile principale cu forma lor șerpuită, canalizând masele descendente de aer rece, reduc forța lui. Cu toate acestea, uneori vântul este atât de puternic încât rostogolește pietre, descoperă casele, iar pe mare produce valuri mari. Determină condiții de ploaie. [50]

BORAGINACEE (*Boraginaceae*), (bot.) familie care cuprinde 100 de genuri cu peste 2.000 de specii dicotiledonate erbacee sau semilemnoase. Răspândite pe tot globul, exceptând Antarctica, cu două centre de maximă densitate: regiunea mediteraneană și sud-estul Americii de Nord. Corp acoperit cu peri aspri, îndeosebi tulpina și frunzele. Frunze simple, întregi, alterne, nestipelate. Inflorescența, cimă unipară (scorpidă). Flori bisexuate (hermafrodite), actinomorfe, rareori zigomorfe, pentamere; caliciul gamosepal, campanulat, persistent; corolă gamopetală, tubuloasă, infundibuliformă sau hipocrateriformă, petale în interior cu câte un fornice pârșos sau papilos boltit, care uneori închide accesul în tubul corolei; androceul din 5 stamine episepale, fixate în gâtul corolei pe linia dintre lobi; gineceul bicarpelar, cu ovar superior, 2-4 locular, stil lung, stigmat bilobat. Formula florală: ♂* rareori ∙ | K₍₅₎ [C₍₅₎A₅] G₍₂₎. Polenizare entomofilă. Fruct mericarpic alcătuit din 2 sau 4 achene (nucule). Embriogenetic și morfostructural indică rudenia cu solanaceele. În România se întâlnesc 21 de genuri cu 66 de specii spontane. Genuri: *Argusia*; *Heliotropium*, x = 8, 9, 11; *Cerinth*, x = 8, 9; *Lithospermum*, x = 7, 8; *Onosma*, x = 6, 7; *Alkanna*; *Echium*, x = 8; *Myosotis*, x = 6, 7, 8, 9, 11; *Pulmonaria*, x = 7; *Nonea*; *Symphytum*, x = 9, 10; *Borago*, x = 8; *Anchusa*, x = 8, 9; *Lycopsis*; *Rochelia*; *Eritrichium*; *Lappula*; *Asperugo*, x = 6; *Cynoglossum*, x = 6; *Rindera*;

Omphalodes. Multe specii sunt folosite în medicină ca cicatrizante, hemostatice, expectorante, antimitotice, anticanceroase. [50]

BORAX ($\text{Na}_2\text{B}_4\text{O}_7 \cdot 10\text{H}_2\text{O}$), (chim.) sare de sodiu a acidului boric. Se prezintă sub formă de cristale mari, incolore, transparente, monoclinice, efluorescente la aer. **B.** topit dizolvă oxizi metalici, dând sticle colorate caracteristic pentru fiecare metal. **B.** se utilizează ca decapant la sudura metalelor și la obținerea de sticle speciale de laborator și de emailuri. În medicină este folosit ca antiseptic. [36] În agricultură se folosește ca îngrășământ chimic, conținând 11,3% **B.** Are reacție fiziologică alcalină. [29]

BORCEAG¹ (*Vicia pannonica*, fam. *Fabaceae/Leguminosae*), (bot.) plantă erbacee, anuală, terofită, buruiană vegetală și ruderală întâlnită prin păduri, tufișuri, fânețe, pe lângă drumuri, în fânețe, comună în semănături de cereale, pârlouge. Cultivată singură sau în combinație cu secară, orz sau ovăz constituie un fân foarte bun pentru animalele erbivore. Culturile de lângă Moscova au dat o însemnată cantitate de furaj verde. Cultura acestei plante în scopuri furajere s-a extins în Franța, Germania și Rusia. Florile oferă albinelor culesuri de nectar și polen. Cantitatea de nectar oscilează între 0,2 și 1,5 mg/floare, iar producția de miere este între 30 și 50 kg/ha, uneori chiar 100 kg/ha. Planta asigură în anii favorabili nu numai culesuri de întreținere și de dezvoltare a familiilor de albine, ci și culesuri de producție. Recolta de miere este de 6-8 kg/familie de albine. Pondere economico-apicolă mijlocie. (I.V. Cârnu, 1980) [50]

BORCEAG², (agric.) denumire dată unui amestec din două plante: o cereală păioasă (orz, ovăz, grâu, secară) și o leguminoasă anuală (mazăre, mazărice). După epoca de semănat poate fi **b.** de primăvară sau **b.** de toamnă. [34]

BORDURĂ ÎN PERIE, (citol.) structură specializată a polului apical al celulelor absorbante, care comportă numeroase microvilozități paralele ce-i dau un aspect de perie (celulele intestinale și ale epiteliului renal). [37]

BOREAL, (biogeogr.) se referă la organisme și binomuri răspândite în emisfera nordică, până în zona tropicală. [70]

BÖRGEFJELL, parc național situat în Norvegia. Suprafață, 109.500 ha (1963). Altitudine, 450-1.700 m. Nu posedă drumuri de acces sau poteci. Munții abrupti cu înălțimi de până la 1.700 m sunt acoperiți de ghetari. Pe culmi vegetează mesteceni (*Betula pubescens odorata*, *B. nana*), salcia pitică ierboasă (*Salix herbacea*). Pantele mai joase ale muntelui sunt acoperite cu păduri de molid și pin. Tot aici se găsesc râuri și lacuri. Mamiferele ocrotite sunt: elanul, jderul, glutonul sau mîncăciosul (*Gulo gulo*), râsul, vulpea arctică, iepurii, lemingii. Dintre păsări

prezintă interes speciile de rațe și găște sălbatice, găinușa de stîncă și cea de salcie, bufnițele de zăpadă, presura de zăpadă, fluierarul etc. În apele râurilor și lacurilor se află diferite specii de pești. Vastele întinderi ale rezervației sunt străbătute de câteva turme de reni. [50]

BORNA, **1.** (geodez.) Stâlp scund din lemn, piatră ori beton armat, care fixează și marchează puncte geodezice ori topografice pe teren. Indică distanțele față de origine ale punctelor din lungul unei căi de comunicații terestre sau care se plantează pe ambele margini ale unui drum pentru a delimita calea. **2.** (ind.) Piesă metalică a unui aparat, a unei instalații sau a unei mașini electrice prin care se poate realiza legătura unor circuite electrice cu un conductor exterior. **3.** (milit.) Stâlp de piatră sau beton armat așezat succesiv pe teritoriul propriu și limitrof, servind pentru marcarea liniei de frontieră. [31]

BOR-NITROFOSKA, (agrochim.) îngrășământ complex obținut prin introducerea de bor în procesul tehnologic al obținerii Nitrofoska. [29]

BOROȘTENI, (paleomorf.) complex de încălzire, constând dintr-o perioadă majoră de ameliorare a climei, echivalentă probabil cu ultimul interglaciar al pleistocenului superior, cunoscut în Munții Alpi sub numele de Riss-Würm, în Europa de Nord sub denumirea de interglaciarul Eem, în Câmpia Rusă – Mikulino, în Marea Britanie – Ipswich și în America de Nord – Sangamon. În stațiunea eponimă, „peștera Cioarei” de la Boroșteni (com. Peștișani, jud. Gorj), complexul de încălzire Boroșteni se caracterizează prin derularea următoarelor faze de vegetație: fază de pădure cu molid-pin; fază de pădure cu molid-brad-alun; fază cu peisaj deschis cu petice rare de pădure formate din tei și alun în regiunile joase și brad și molid în etajele superioare; fază de pădure, mai cu seamă în a doua parte, formată în primul rând din carpen, alături de alun-stejăriș amestecat-pin; fază de pădure, cu molid-brad; fază de pin (în timpul acestei ultime faze polenul de pin însuma în jur de 50% la altitudini de circa 300 m, demonstrând că pe crestele Carpaților Meridionali zăpezile deveniseră probabil persistente de la un an la altul). Se poate estima că temperatura în interglaciarul Boroșteni a fost ceva mai ridicată decât în zilele noastre. Interglaciarului Boroșteni îi este contemporană cultura musteriană. Datările ¹⁴C obținute în depozitul peșterii Cioarei, contemporan complexului de încălzire Boroșteni, din cauza limitelor de datare ale acestei metode, depășesc doar foarte rar vârsta de 50.000 de ani, ceea ce este în contradicție cu vârsta reală a acestei perioade, de peste 80.000 de ani. [8]

BOSANES → HILEA, SELVĂ

BOSCHPLAAT, rezervație naturală situată în Olanda. Suprafața, 4.400 ha (1970); insula Terschelling (provincia Friesland). Rezervația reprezintă un peisaj

litoral cu o mare varietate de ecosisteme. Insula are 4.300 de locuitori. Pe insulă se găsește o stațiune biologică de cercetări. Bogăția covorului vegetal variază cu topografia, tipul solului și influența mării. Pe terenurile regulat submerse, în lagună, există o vegetație halofilă reprezentată prin speciile: brânca (*Salicornia* sp.), bălănică (*Puccinella maritima*), *Spartina* etc. Pe terenurile mai înălțate vegetează rugina (*Juncus* sp.), rogozul (*Carex* sp.), iar pe nivelurile și mai ridicate vegetează *Festuca rubra*, *Armeria maritima* etc. Vegetația xerofilă este întâlnită pe dunele uscate și constă din: pir (*Agropyron* sp.), perișorul de nisip (*Elymus* sp.), scai (*Eryngium* sp.), tufărișuri de salcie târătoare (*Salix repens*), câtină albă (*Hippophae rhamnoides*), scai (*Cirsium vulgare*). În văile dintre dune cresc orhidee, cupe (*Gentiana* sp.), *Vaccinium macrocarpus*, iarba neagră (*Calluna vulgaris*), specii de *Erica*. Pe văi vegetează mesteacănul alb, plopul tremurător, zălogul, socul, călinul etc. Mamiferele sunt reprezentate de arici, cârțițe, nevăstuică și dihor. Foarte reprezentative sunt păsările prin cele 1.900 de specii, din care mai mult de 270 de specii migrează. Dintre păsări, în rezervație se întâlnesc ciocântorsul (*Recurvirostra avosetta*), nagățul (*Vanellus vanellus*), lopătarul, specii de rațe și găște sălbatice, prundărașul (*Chardarius* sp.), porumbelul, cucul, corbul, sturzul, vulturul codalb (*Haliaeetus halibicilla*), vulturul pescar (*Pandion haliaetus*), șoimul călător (*Falco peregrinus*). [50]

BOSONI, (fiz.) particule elementare cu spin întreg, pentru care nu se impune nici o restricție cu privire la numărul de particule existente. Cel mai cunoscut b. este fotonul. [38]

BOSTAN, (agric.) denumire generică folosită pentru dovleac, dovlecel și pepene verde. ['2]

BOSTAN DE COPT, (agric.) denumire folosită pentru dovleacul de copt. [72]

BOSTĂNĂRIE, loc de cultură a pepenilor. [72]

BOSTANOASE, (agric.) specii legumicole de la care se consumă fructul, cunoscut și sub numele de bostan (v. acest termen). [72]

BOSTRIX, (bot.) inflorescență cimoasă, la care axele florifere secundare se succedă în aceeași direcție, fie spre dreapta fie spre stânga. Axele laterale sunt așezate transversal față de axa mamei care le-a produs. Punctele de inserție ale bracteelor se succedă de-a lungul unei linii helicoidale, aspect întâlnit la sunătoare sau pojarniță (*Hypericum maculatum*, *H. perforatum*), gladiolă (*Glandiolus* ...). [50]

BOȘTINA, (agric.) amestec rezultat în urma vinificării strugurilor, format din pielețe, miez, semințe, must și, câteodată, ciorchini. [49]

BOTANICA, știința care se ocupă cu studiul plantelor. Cercetează morfologia, structura, activitatea vitală și dezvoltarea lor, relațiile lor cu mediul, repartizarea lor

în spațiu și timp, clasificarea, originea și evoluția lor. Primele consemnări cunoscute despre plante datează din timpul lui Teofrast (372-287 î. Hr.). [50]

BOTANIST, specialist în botanică, în studiul plantelor. [50]

BOTANOGRAFIE, botanică descriptivă. [50]

BOTCA, (apic.) celulă clădită de albine pentru creșterea mătcilor. [34]

BOTEZ, (rel.) prima dintre cele șapte Sfinte Taine ale Bisericii care se săvârșește prin întreta scufundare a celui ce se botează în apă, în numele Sfintei Treimi. Cel ce se botează se renaște „din apă și din Duh“ la viața cea adevărată în Hristos și devine membru al Bisericii. Taina Botezului a fost instituită de Mântuitorul. [63]

BOTEZUL LACRIMILOR, (rel.) este plânsul pentru păcatul săvârșit, în Taina Pocăinței sau a Mărturisirii. [63]

BOTEZUL LUI IISUS HRISTOS, (rel.) eveniment istoric ce a marcat începutul activității pământești a Mântuitorului. A avut loc în anul 30 și a fost săvârșit de Sf. Ioan Botezătorul în apa Iordanului, în părțile Betabarei. În timpul botezului, Sf. Ioan a văzut „cerurile deschise și Duhul lui Dumnezeu pogorându-se ca un porumbel peste El“ și a auzit glas din cer zicându-i: „Acesta este Fiul Meu cel iubit întru care am binevoit“. [63]

BOTEZUL LUI IOAN, (rel.) botezul săvârșit de Sfântul Ioan Botezătorul în apa Iordanului, cu puțin timp înainte de începutul propovăduirii Mântuitorului. El s-a făcut numai cu „apă“ și nu mijlocea harul Duhului Sfânt. El îi pregătea de fapt pe oameni pentru botezul „cu Duhul Sfânt și foc“. [63]

BOTRICĂ, (bot.) inflorescență racemoasă formată dintr-o axă principală de pe care pornesc pediceli florali, fiecare de la subsuoara unei bractee, ex., agriș (*Ribes grossularia*), coacăz (*Ribes rubrum*, *R. nigrum*). [50]

BOTRIOCEFALOZĂ, (med. vet.) zoonoză parazitară produsă de prezența în intestin a botriocefalului (*Diphyllobotrium latum* sau *Botriocephalus latus*). Se manifestă prin tulburări digestive sau nervoase și uneori printr-o anemie destul de importantă (anemie botriocefalică). [33]

BOTRIOCEPHALUS GOWKONGENSIS, (parazit.) clasa *Cestoda*. Vierme parazit nespecific în porțiunea anterioară a intestinului la peștii dulcicoli. Are corpul în formă de pamblică, de 10-30x0,5-1,2 mm, divizat în proglote. Scolexul conic, cu două fante (bothridii) ovale, adânci. Ovarul are forma literei V. [10]

BOTRIOCEPHALUS SCORPII, (parazit.) clasa *Cestoda*. Vierme parazit în tubul digestiv la calcan. Are corpul lat, divizat în proglote, scolexul dreptunghiular, prevăzut cu două fante înguste. Orificiul genital situat pe partea ventrală, la mijlocul proglotei. [10]

BOTRIOCIMĂ, (bot.) inflorescență compusă heterotactică cu ramificațiile principale cimoase, iar cele secundare racemoase. Ea poate fi: cincin combinat cu umbelă, la rostospască (*Chelidonium majus*); bostrix combinat cu umbelă, la asmațuchi de câmp (*Torilis arvensis*); ripidiu combinat cu capitul, la trifoi (*Trifolium* sp.); cincin combinat cu racem, la cârmâz (*Phytolacca americana*); bostrix combinat cu calatidiu, la cicoare (*Cichorium intybus*); glomerula (cimă cu axe foarte scurte) combinată cu spiculețe, la golomăț (*Dactylis glomerata*). [50]

BOTRIOMICOZA, (parazit.) infecție streptococică a bontului cordonului testicular caracterizată prin tumefiere. Termenul sinonim este cel de *ciupercă de castrație*. [33]

BOTRITIZARE, (agric.) infecție cu sporii ciupercii *Botryotinia fuckeliana*. Efectul este favorabil asupra calității strugurilor, de aici denumirea de „putregai nobil”. [49]

BOTRYOCOCCUS BRAUNII, (alg.) alga colonială din grupul cloroficeelor, frecvent întâlnită în diferite tipuri de bazine acvatice (bălți, lacuri, mlaștini cu *Sphagnum* etc.). Are proprietatea importantă de a produce și de a acumula în celule hidrocarburi de tipul celor care intră în componența petrolului; cercetări efectuate, inclusiv la noi în țară, au arătat posibilitatea cultivării dirijate a unor linii genetice ale acestei alge, cu conținut mai ridicat de hidrocarburi. Specia a fost întâlnită în mai multe ecosisteme acvatice din țara noastră și mai multe linii genetice se păstrează în Colecția de culturi de alge a Universității „Babeș-Bolyai” de la Cluj-Napoca. [7]

BOTULISM, (toxicol.) intoxicație provocată la om și la animale prin ingestia alimentelor sau furajelor care conțin toxina botulinică produsă de bacilul botulinic *Clostridium botulinum*, cu evoluție destul de gravă, și caracterizată prin importante manifestări neuroparalitice mezencefalice, paralizii ale mușchilor laringieni și faringieni, disfuncții vegetative. La animalele domestice intoxicația se produce mai frecvent la cele hrănite cu silozuri în care în mod accidental au fost surprinse și amestecate cu părțile verzi din plante o serie de cadavre de animale mici, care s-au descompus, favorizând dezvoltarea de toxine deosebit de puternice. [33]

BOUBANDJIDAH, parc național situat în Camerun. Suprafața, 220.000 ha (1964). În ecosistemele parcului din cadrul faunei caracteristic este rinocerul negru. [50]

BOUCLE DE LA PENDJARI, parc național situat în Benin. Suprafața, 275.000 ha (1961). Altitudine, 175 m. Parcul se întinde pe valea râului Pendjari într-un peisaj de savană cu ierburi și tufărișuri, păduri-galerii și bălți. Fauna ocrotită este bogată în elefanți, hipopotami, lei, pantere, antilope,

maimuțe-pavian. Păsările sunt reprezentate de cocori încoronați, berze marabu, stârci. [50]

BOUGAINVILLEA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Nyctaginaceae*. Cuprinde specii spontane din America tropicală și subtropicală. Sunt arbuști viguroși de talie mare cu lăstari relativ subțiri, urcători sau pendenți, purtători de spini. Florile mici tubulare alb-gălbui sau verzui, de obicei grupate câte trei și fără valoare ornamentală, sunt înconjurată de tot atâtea bractee mari, pergamentoase și viu colorate. *B. glabra*, originară din Brazilia, cu lăstari lungi de 5-6 m, are frunze persistente sau semipersistente, ovoid-cordate, glabre, flori galbene și bractee roz-roșii. O varietate a acestei specii, *B.g. var. sanderiana* mult mai floriferă, cu bractee mai mari, violacee, se pretează mai bine la cultura în ghivece, datorită creșterii mai slabe. *B. spectabilis*, mult mai viguroasă (6-8 m), cu frunze persistente, ușor păroase, are bractee roșii purpurii. *B.x buttiana* are flori albe-crem și bractee variat colorate. Numeroasele soiuri obținute, cu inflorescențele albe, roșii, carmin, roz, galben, portocaliu sau tonuri de violet impresionează uneori prin frunzele panașate sau numărul dublu, adesea multiplu de bractee. **B.** nu suportă rigorile iernii, deci în condițiile climatice de la noi poate fi cultivată afară numai vara. Înfloreste bogat când dispune de multă lumină, suportând insolația directă cu condiția udării mai abundente. La venirea toamnei se introduce în spații luminoase, iar iarna se udă mai rar și se păstrează la cca 10°C. Substratul de cultură poate fi alcătuit din pământ de grădină, mranită și turbă, suportând însă și substraturile mai calcaroase. În martie, se recomandă scurtarea lăstarilor, operație care poate fi repetată pentru obținerea plantelor bogat ramificate. Se înmulțește primăvara prin butași semilemnificați de tulpină. [39]

BOU-HEDMA, parc național situat în Tunisia. Suprafață, 11.625 ha (1936). Altitudine, 90-821 m. Ocrotește pădurea veche de arbori de gumă (*Acacia raddiana*), care se află pe pantele și platoul muntelui Djebel Bou-Hedma. Flora este bogată în specii relictice printre care se remarcă *Acacia turtilis*. Fauna specifică constă în gazele, mufloni, dropii, coțofene etc. [50]

BOUILLARD, (med. u.) boală constând în reumatism poliarticular acut. Afecțiune cu evoluție cronică și puseuri acute, caracterizată printr-o reacție de tip alergic la streptococul hemolitic, cu atingere difuză a țesutului conjunctiv, tenace la inimă și rezolutivă la articulații și la alte organe. [60]

BOUNA, rezervație naturală situată pe Coasta de Fildes. Suprafața, 1.140.000 ha (1953). Se află amplasată în bazinul râului Comoé. Include ecosisteme de pădure, savană împădurită și ierboasă, ocrotind o bogată faună specifică. [50]

BOUR, (zool.) sin. *Ur, Thur, Taurus, Bos urus*, strămoș sălbatic al multor rase de taurine de șes din Europa. [26]

BOURBAKI, Nicolas, pseudonim sub care se ascundeau tinerii celebri matematicieni francezi (H. Carton, Cl. Chevalley, I. Delsarte, I. Dieudonné, A. Weil, S. Mandelbrot, R. Pospel, J. Coulomb, Ch. Ehresmann) în deceniul al IV-lea al secolului XX. Sub acest nume au apărut începând din 1939 peste 30 de fascicule din celebrul tratat intitulat „*Éléments de mathématiques*”. [48]

BOURN VINCENT MEMORIAL, parc național situat în Irlanda. Suprafața, 4.250 ha (1932). Altitudinea maximă, 750 m. În sud-vestul insulei peisajul parcului este alcătuit din lacuri înconjurate de păduri, dominate la est și vest de dealurile Mangerton (500-750 m). Pădurea este formată din elemente mediteraneano-lusitanice. Reprezentanți sunt *Arbutus unedo*, *Quercus petraea*, tise, ferigi, briofite. În faună se disting cerbul (*Cervus elaphus scoticus*) și cerbul nipon (*Cervus nippon*), introdus în anul 1844. [50]

BOVARISM, (psih.) idealizare de sine, refuz al unei existențe comune în condițiile imaginării unui destin excepțional nejustificat însă prin calitățile individului. Atitudine de apreciere a propriei persoane. [28]

BOVIDAE, (zool.) familie de mamifere rumegătoare din ordinul *Artiodactyla*. Au un stomac complex din 4 camere și carne mixte, în general permanente. Cuprinde vacile, oile, caprele, bizonii etc. [57]

BOWEN, diskeratoză ~, (med. u.) dermatoză precanceroasă cutanată sau mucoasă, sub formă de placarde ușor proeminente, roz-cenușii, cu scuame sau cruste gălbui, iar în cazuri mai avansate cu formațiuni hiperkeratozice veruciforme. [60]

BOWLING, (sp.) ramură sportivă ce constă în lansarea unor bile de-a lungul unei piste, cu scopul de a doborî 10 popice aranjate într-un anumit fel, aflate la capătul pistei. La originea jocului de **b.** este jocul de popice, cu care se aseamănă foarte mult, diferă doar dispunerea popicelor și formatul bilelor. Practicat la început pe continentul american, astăzi el îi pasionează pe amatorii din întreaga lume, inclusiv pe cei din țara noastră. [52]

BOWMAN (capsula lui ~), (anat.) capsule mici în formă de cupă în rinichii vertebratelor. Fiecare capsulă înconjoară un vas de sânge încolăcit sau glomerul, formând împreună corpusculul Malpighi. [57]

BOX, (sp.) ramură sportivă în care doi adversari luptă între ei cu pumnii acoperiți de mănuși speciale, iar capul este protejat de o cască, după anumite reguli impuse. În boxul profesionist cască lipsește. Acest fel de luptă este cunoscut cu peste 5000 de ani în urmă, fapt dovedit de inscripțiile de pe un monument funerar. În Grecia antică se practica un sport numit „pugilat” ce se aseamănă cu **b.** de astăzi; el se practica cu pumnii goi sau înfășurați în curele numite „ceste”.

Pugilatul este introdus în programul Jocurilor Olimpice la a XXIII-a Olimpiadă (668 î.e.n.), iar cel dintâi învingător olimpic a fost Onomaste din Smirna. Părintele **b.** modern este un barcagiu englez J. Brovghton care în 1742 înființează prima „Academie de box”, iar în anul 1743 stabilește regulile care aveau să stea la baza regulamentului de **b.** modern, precum și mănușile de **b.** (inspirate din cestele antice). Marchizul Queensbery introduce în regulament desfășurarea luptei în reprize de 3 minute cu pauză de 1 minut. [53]

BOXĂ, (jur.) spațiu delimitat în sala de ședință în care stau, pe parcursul dezbaterilor, persoanele judecate în stare de arest. [64]

BOZ (*Sambucus ebulus*, fam. *Caprifoliaceae*), (bot.) plantă erbacee, perenă, cu miros neplăcut, hemicriptofită, medicinală, tinctorială, întâlnită frecvent la câmpie și deal, mai rar în zona montană, pe locuri unde se depozitează gunoaietele, pe lângă stâne, la marginea drumurilor, a căilor ferate, pe lângă garduri, în locuri necultivate, formând grupuri compacte. Se apreciază că bozul face parte din grupa plantelor cianogenice. V. Zănoschi, Eg. Turenschi și M. Toma (1981) afirmă că planta, inclusiv fructele conțin substanțe otrăvitoare. La animalele rumegătoare (bovine, ovine) consumul plantei provoacă intoxicații soldate în final cu moartea lor. Rădăcinile, frunzele, florile și fructele au importanță în medicina umană, mai puțin în medicina veterinară etnoiatrică. Planta este folosită de medicina umană cultă în tratamentul homeopatic al unor boli; are largă răspândire în tratamentul tradițional etnoiatric. Toate părțile plantei posedă principii active cu proprietăți diuretice, laxative și purgative, sudorifice, depurative. Provoacă creșterea secreției și excreției de urină, o purgație ușoară fără a irita mucoasa intestinală, stimulează transpirația, contribuie la expulzarea din organism a toxinelor și a produșilor rezultați din dezasațimilație. Frunzelor li se mai adaugă însușiri vomitive și catarice. În unele regiuni planta mai este folosită ca analgezic în durerile de dinți, antispastic, antialergic față de înțepăturile insectelor și antiinflamator. Folosit în tratarea afecțiunilor renale, ascitei, tusei, constipației, în dureri de dinți, reumatism, răni, umflături. Frunzele sunt folosite ca insectifug. Deși literatura de specialitate menționează că fructele sunt otrăvitoare, unii locuitori din sudul Transilvaniei și din zona Subcarpaților de Curbură le folosesc la prepararea de vin, rachiu și magiun. Fructele se culeg în august-septembrie, când ajung la completa maturitate fiziologică. Fructele bine coapte posedă proprietăți tinctoriale. Se folosesc proaspete pentru vopsitul fibrelor naturale în violet și negru. Florile furnizează albinelor culesuri de nectar și polen. Producția de miere, 30-40 kg/ha. Pondere economico-apicolă mică. Buruiană problemă pentru culturile de

- cereale, prășitoare, lucerniere, pășuni. Se dezvoltă bine pe soluri fertile, revene. Rară sau lipsește pe podzoluri. Combatere, prin asolament, arătura adâncă de toamnă, prașile repetate, cositul vetrelor înainte de fructificare, erbicidare. (Gh. Anghel, C. Chirilă, V. Ciocârlan, A. Ulinici, 1972) [50]
- BP**, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea tipului de sol brun luvic. [29]
- BPS**, (inform.) abreviere pentru *Biți Pe Secundă*, măsură a vitezei cu care un dispozitiv poate transfera date. [7]
- BR**, (pedol.) simbol utilizat în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea solului brun roșcat și a orizontului BR. [29]
- BRAC¹**, (agric.) struguri cazuți la operațiunea de sortare; în unele zone viticole se mai numește *furda*. [49]
- BRAC²**, **1**. (zool.) Căinii de aret (pontatori) continentali cu utilizare universală. **2**. Rest sau bucată, de slabă calitate, de blană sau lână. [34]
- BRACCIANO**, lac de origine vulcanică, situat în Italia. Ocupă o depresiune de tip calderă, la cca 25 km nord de Roma. Suprafața este de 57,5 km² și adâncimea maximă de 160 m. Nivelul apei se află cu 164 m deasupra celui marin. Înălțimile pereților calderii nu se ridică cu mai mult de 150-200 m. Apele lacului sunt drenate de râul Arrone. [45]
- BRACHTER**, (zool.) termen științific folosit în legătură cu anumite morfe de insecte la care aripile se reduc comparativ cu tipul nominal sau primitiv. [62]
- BRACHISCLEREIDE**, (bot.) sclereide izodiametrice (celule pietroase) prezente în endocarplul nucilor și în pulpa perelor. [69]
- BRACHIURA**, (zool.) subordn care cuprinde crabii cu abdomenul redus și îndoit ventral pe cefalotoracele foarte dezvoltat. Pleopodele sunt reduse la 1-4 perechi, fără înotătoare codală. Își desfășoară viața în mediul marin. Ex., *Carcinus*, *Portunus*, *Pachygrapsus*, *Xantho*. [50]
- BRACHYDANIO RERIO**, (zool.) fam. *Ciprinidae*. Corpul de 5-6 cm lungime, zvelt, ușor comprimat lateral, brăzdat de dungi portocalii-aurii sau albastre în lungul corpului. Capul de culoare albastră. Răspândit în apele stătătoare sau lent curgătoare din India, cu temperaturi de 18-21°C. Crescut ca pește de acvariu unde se cunoaște sub numele de „zebra“ sau „rerio“. [10]
- BRACONAJ**, (jur.) infracțiune ce constă în practicarea ilegală a vânătorii și pescuitului. În afara armelor pentru vânat cunoscute și autorizate se folosesc dispozitive și metode interzise de lege cum sunt: lațul, curse și capcane, practicate la animale cu blană prețioasă, otrava tot pentru vânatul răpitor, lumina artificială a farurilor sau lanterne pentru prinderea fazanilor, iepurilor, plasa pentru stolurile de potârnichi și veverițe. Tot **b**. constituie prinderea de
- pui, culegerea de ouă, distrugerea sau degradarea instalațiilor vânătoarești, practicarea vânătorii fără autorizație valabilă sau în perioade de prohibiție. [42]
- BRACONIER**, (jur.) persoană care pescuiește în locuri și în sezoane interzise, folosește instrumente sau mijloace de pescuit nepermise, prinde pești sub măsura legală sau pescuiește clandestin, fără permis. [10]
- BRACEAT**, (bot.) prevăzut cu bractee, ex., flori bracteate. [50]
- BRACTEE**, (bot.) frunză modificată, numită hipsofilă, la subțioara căreia se formează o floare, o inflorescență sau un mugur rameal din care rezultă o ramură. [50]
- BRACTEOLA**, (bot.) bractee mică aflată la baza pedicelilor florilor, între bractee și floare. [50]
- BRAD** (*Abies alba*, fam. *Pinaceae*), (for.) arbore conifer, spontan și cultivat, rustic, alogam, montan (colinar) întâlnit spontan în tot lungul Carpaților și în Munții Apuseni unde formează, de obicei, arboreturi în amestec cu fagul și molidul, uneori păduri sau arboreturi pure, frecvent în parcuri și în culturi forestiere. Ramurile tinere, mugurii, frunzele și rășina au importanță în medicina umană și veterinară. Principiile active au rol eupeptic, diuretic, astringent, antidiareic, antireumatic, antinevrotic, vitaminizant. Ajută la stabilirea unei digestii normale, provoacă creșterea secreției și excreției de urină, produce o strângere a țesuturilor cu acțiune hemostatică locală, înlătură starea nevrotică, precipită proteinele din conținutul intestinal și diminuează sau înlătură diareea, diminuează sau înlătură durerile reumatice etc. Recomandate în tratarea afecțiunilor pulmonare, faringo-amigdalitei, laringitei acute și cronice, bolilor nervoase, nefritei, reumatismului, rănilor, debilitate. Lemnul este folosit la construcții, văsărit (ciubere, donițe etc.), șindrilit, tâmplărit. Pentru asemenea preocupări, bătrânii taie brazii în luna ianuarie, februarie când e gerul mai mare. Copacii tăiați își degajă vasele de sevă; aceștia se curăță de scoarță și de ramuri până la vârf unde se mai lasă un smoc de ramuri cu frunze. Procedându-se astfel lemnul este mai trainic, putrezește mai greu și nu-l rod cariile. Scoarța bogată în tanin este folosită de cojocari la tăbăcitură a pieilor. În multe zone montane, localnicii recoltează rășina și o folosesc la lipitul vaselor de lemn care curg, la confecționarea bidinelelor și periilor, la unsul aței de cânepă cu care se leagă dinții spatelor pentru războaiele de țesut țărănești. Pentru obținerea rășinii, localnicii spintecă pe timp de iarnă scoarța arborilor cu scoabe. Primăvara când are loc pornirea în vegetație, scoarța lezată secretă rășină. Aceasta este recoltată primăvara și vara, se fierbe în vase mari de lut și se pune în teocuri de scoarță. La nevoie este folosită la prepararea săpunului, firnisului, terebentinei etc. Asigură un „control“

eficient al infiltrării apei în sol și al scurgerilor de pe versanți. Purifică aerul atmosferic. Consolidează la vânt arboreturile de molid și fag. Ameliorează solul prin litiera sa afânată, bogată în elemente minerale. Manifestă capacitate apreciabilă de modificare a fitoclimatului intern, care este umbros, răcoros, cu variații termice mult diminuate, ferit de curenți de aer puternici. Ameliorează solul, structurându-l ca humus de tip mull prin sistemul radicular de penetrare la mari adâncimi, de unde vehiculează cantități apreciabile de elemente minerale și apă, la care se adaugă litiera bogată, afânată, ușor alterabilă. Furnizează albinelor culesuri de polen, mană și propolis. Culesul de mană se face din iunie până în septembrie. Producție miere-mană, 40 kg/ha. Pondere economico-apicolă mare. Indicat pentru parcuri și grădini publice din zonele montane și deluroase. Se plantează izolat, în grupuri și masive întinse. Decorativ prin coronament, frunze, conuri. Înmulțire prin semințe, butași, altoire. [50]

BRADICARDIE, (med. u.) scăderea frecvenței cardiace sub 60 bătăi/minut (normal 60-90/minut). [21]

BRADIPNEE, (med. u.) scăderea frecvenței mișcărilor respiratorii sub 14 respirații/minut (normal 14-18 respirații/minut). [21]

BRADIPSIHISM, (psih.) simptom de desfășurare extrem de lentă a proceselor psihice și acțiunilor motorii. Bradialia este vorbirea anormal de lentă. [28]

BRADISPORIE, (bot.) diseminarea semințelor într-o perioadă lungă de timp, până toamna târziu. [50]

BRADT, (ind.) semifabricat obținut prin tocarea fină a cărnii proaspete de vită, folosit la fabricarea salamurilor. [34]

BRADYPODIDAE, (zool.) leneși: mamifere primitive din America Centrală și de Sud aparținând ordinului Edentata (Xenarthra). Au dinți slab dezvoltati, fără smalț și păr aspru. Ghearele sunt lungi și ascuțite (2 sau 3) și cu ajutorul lor se deplasează lent pe ramurile copacilor, cu spatele în jos. Pe sol se deplasează cu mare greutate. [37]

BRAHIAL, (anat.) aparținând brațului; ca un braț; de lungimea unui braț (cca 70 cm). [37]

BRAHIANCLINAL, (geol.) anticlinal al elipsoidal scurt (raportul lungime-lățime varia între 2:1 și 5:1). [25]

BRAHIAT, (bot.) ramificat, rămuros. [5]

BRAHIAȚIE, (fiziol.) deplasare și balansarea brațelor unul după altul, ca la multe primare arboricole. [57]

BRAHIBLAST, (bot.) ramură (lujer) a plantei cu internoduri foarte scurte, cu creșteri extrem de reduse care nu se mai ramifică și care are o viață scurtă. Prezintă numeroase cicatrice ce sunt urmele frunzelor ce au alcătuit mugurele terminal. Se întâlnesc la majoritatea pomilor fructiferi (măr, păr, prun, cireș etc.) și la arborii pădurilor (fag, mesteacăn și larice). [50]

ritatea pomilor fructiferi (măr, păr, prun, cireș etc.) și la arborii pădurilor (fag, mesteacăn și larice). [50]

BRAHICAUL, (bot.) tulpină scurtă, ex., plantă. [50]

BRAHICERE, (zool.) subordin de diptere caracterizat prin antene scurte, de tip aristat; popular – muște. [62]

BRAHIDACTILIE, (genet.) scurtimea degetelor; o trăsătură găsită uneori la om și la alte animale, moștenită ca o dominantă mendeliană. [37]

BRAHIDODROM, (bot.) îndreptat spre marginea organului, apoi curbat și reticulat împletit. La frunzele unor plante există nervațiune penată sau palmată la care nervurile secundare se îndreaptă spre marginile limbului (laminei), se subțiază, se curbează și se anastomozează în rețea, caz întâlnit la cimbrisorul alpin (*Thymus alpestris*), măcrișul calului (*Rumex obtusifolius*), vișin (*Cerasus vulgaris*) etc. [50]

BRAHIDONT, (zool.) se referă la dinții molari cu coroane joase, care încetează să crească când sunt complet formați. [57]

BRAHIGNAȚIE, (med. u. și vet.) anomalie congenitală caracterizată prin existența unuia sau ambelor maxilare mai scurte decât normal. Termenul este sinonim cu cel de *micrognatie*. În cazul animalelor, această particularitate poate constitui un caracter de rasă. [33]

BRAHIOCEFALIC, (anat.) care corespunde brațului și capului (arteră, venă etc.). [57]

BRAHISCLEREIDE, (bot.) sclereide (celule pietroase) izodiametrice sau aproape izodiametrice prezente în ritidomul scoarței la unele plante, ex., nuc (*Juglans regia*), sau în pulpa (mezocarpu) unor fructe, ex., păr (*Pyrus communis*). [50]

BRAHISTIL, (bot.) referitor la flori, stilul gineceului mai scurt decât verticilul de stamine al androceului, caz întâlnit la ciuboșica cucului (*Primula veris*, *P. elatior*), griceorei (*Primula vulgaris*), lăcrămioare, mărgăritare (*Convallaria majalis*). [50]

BRAHMAPUTRA, fluviu în Asia, pe teritoriul statelor China, India, Bangladesh cu o lungime de 2.900 km și suprafața bazinului de recepție de 935.000 km². Se formează din unirea râurilor (ce constituie izvoarele fluviului) *Dibang* și *Luhit* ce izvorăsc din Munții Kailas din nordul Himalayei. Inițial, pe circa 1.000 km fluviul curge paralel cu Himalaya, cu direcție vest-est, pe un graben tectonic, apoi își schimbă direcția spre sud, traversând Himalaya, unde formează un defileu, apoi o depresiune-golf, unde are o vale largă. Pe teritoriul statului Bangladesh se desface în două brațe paralele (*Jamura* și *Brahmaputra*). *Brahmaputra*-braț primește ca afluent pe *Meghira*, iar cu acest nume fluviul Brahmaputra se varsă cu Gangele în Golful Bengal printr-o deltă de circa 100.000 km². [25]

BRAILLE, (șc.) alfabet pentru nevăzători alcătuit prin combinarea de puncte de la 1 la 6 dispuse într-un pătrat ce poate fi perceput tactil. [28]

BRAINSTORMING, (psih.) „furtună în creier“, reprezintă un asalt de idei – o tehnică de creativitate colectivă răspândită, inițiator fiind psihologul Osborn. Ideea de bază este că cea mai bună soluție se obține prin căutarea unui număr cât mai mare de soluții și nu prin eliminări succesive. [28]

BRANCHIOBELLA, (parazit.) viermi inelați, paraziți pe branhiile racilor. Corpul cilindric, lipsit de cheți, de 5-12 mm lungime. Prezintă 2 maxile cu marginea dințată, ex., *Brachiobdella parasita*, *B. astaci*, *B. pentodonta*, *B. hexodonta*. [10]

BRANCHIOMYCES DEMIGRANS, (parazit.) ciupercă inferioară, cu hife nesegmentate, de 13-14 μ grosime și spori sferici de 12-17 μ . Parazitează în vasele sangvine din lamelele branhiiale la știucă și lin, producând branchiomicoza. Hifele rup peretele vasului sangvin. [10]

BRANCHIOMYCES SANGUINIS, (parazit.) ciupercă inferioară, cu hife nesegmentate, de 8-30 μ grosime și spori sferici de 5-9 μ , ce parazitează în vasele sangvine din lamelele branhiiale la speciile de ciprinide, producând branchimicoza. [10]

BRANCHIOMYCOSIS, (parazit.) micoză nespecifică, frecventă în crescătoriile de crap sau în bazinele acvatice dens populate și cu o calitate a apei nesatisfăcătoare. Peștii afectați sunt adinamici, prezintă lamelele branhiiale inflamate, sângerânde și cu necroze. [10]

BRANHII¹, (anat.) expansiuni tegumentare la artropode în care pătrund ramificații ale sistemului trahean. Există **b.** traheene, rectale, spiraculare. **B. traheene** servesc la schimbul de gaze dintre organism și mediu. Sunt întâlnite la larvele unor insecte acvatice. **B. rectale** se formează la nivelul rectului. Ele servesc la respirație și ca recipient cu aer, aspect întâlnit la larvele odonatelor anisoptere. **B. spiraculare** sunt tuburi traheene care se continuă în afara corpului, au aspectul unor panașe, servesc la schimbul de gaze (respirație) și sunt întâlnite la pubele simulidelor. [62]

BRANHII², (anat.) organe respiratorii autentice ale animalelor vertebrate acvatice, ex., pești. Vertebratele inferioare (ciclostomi, pești) au **b. interne** de origine endoblastică adăpostite în pungi branhiiale și **b. externe** de origine endoblastică, care sunt prelungiri externe ale **b. interne**, sau pot fi de origine ectoblastică. [57]

BRANHII LARVARE, (anat.) filamente ramificate sau nu, cu care sunt prevăzuți unii alevini care viețuiesc în ape cu cantități reduse de oxigen. Se resorb în cursul dezvoltării ulterioare. [10]

BRANHIPODE (*Branchiopoda*), (zool.) subclasă care cuprinde crustacee la care corpul are un număr variabil de segmente terminat prin furcă. Perciopodele sunt foliacee. Nu posedă pleopode. Majoritatea trăiesc în apă dulce. Cuprind ordinele: *Anostraca*, *Notostraca*, *Diplostraca*. [50]

BRANIȘTE, (ecol.) teritoriu ocrotit, interzis anumitor activități. [15]

BRANȘAMENT TERMIC, (ind. energ.) legătura dintre o rețea de distribuție din circuitul secundar și un consumator de energie termică. [59]

BRASICACEE (*Brassicaceae*), (bot.) sin. *crucifere* (*Cruciferae*), familie care cuprinde cca 4.000 de specii de plante dicotiledonate erbacee, mai rar subfrutescente sau lemnoase. Majoritatea sunt răspândite în regiunea temperată din emisfera nordică. Multe specii sunt anuale, altele biennale sau perene. Rădăcină pivotantă. Tulpină simplă sau ramificată. Frunze alterne, simple, de diferite forme, palmat sau penat compuse nestipelate. Inflorescențe racemoase simple, sau compuse. Flori bisexuate (hermafrodite), tetramere, actinomorfe, rar zigomorfe; caliciul din 4 sepale libere, dispuse în 2 cicluri; corolă dialipetală, într-un singur ciclu; androceul din 6 stamine, 2 externe mai scurte și 4 interne mai lungi, cu glande nectarifere la bază; gineceu bicarpelar, cu ovar superior bilocular datorită unui perete fals (*reperum*). Formula florală: $\phi * \text{rar} \cdot | \cdot K_{2+2} C_4 A_{2+4} G_{(2)}$. Polenizare entomofilă. Fruct silicvă sau silicula. Sămânță aproape lipsită de endosperm, cu testa adesea mucilaginoasă. Conțin uleiuri eterice, glicozizi. Specii cultivate cu valoare alimentară, medicinală, meliferă, ornamentală, furajeră. Flora spontană și cultivată a României conține 190 de specii aparținând la 59 de genuri: *Sisymbrium*, x = 7; *Descurainia*, x = 7; *Alliaria*, x = 7; *Arabidopsis*, x = 5; *Myagrurn*, x = 7; *Isatis*, x = 7; *Bunias*, x = 7; *Erysimum*, x = 7, 8; *Syrenia*; *Hesperis*, x = 6, 7, 12, 13; *Cheiranthus*, x = 7; *Matthiola*, x = 6, 7; *Chorispora*; *Euclidium*, x = 7; *Barbarea*, x = 8; *Rorippa*, x = 8; *Armoracia*, x = 8; *Nasturtium*, x = 8; *Cardamine*, x = 7, 8, 10; *Cardaminopsis*, x = 8; *Turritis*, x = 6, 8; *Arabis*, x = 4, 7, 8; *Aubrieta*; *Lunaria*; *Peltaria*, x = 7; *Alyssoides*; *Alyssum*, x = 8; *Lobularia*; *Berteroa*, x = 8; *Clypeola*; *Schivereckia*; *Draba*, x = 8; *Petrocallis*, x = 7; *Cochleria*, x = 6, 7; *Kerneria*, x = 8; *Camelina*, x = 6, 10; *Neslia*, x = 7; *Capsela*, x = 8; *Hutchinsia*, x = 6; *Hymenolobus*, x = 6; *Hornungia*, x = 6; *Teesdalia*, x = 6; *Thlaspi*, x = 7; *Aethionema*, x = 8; *Iberis*, x = 7, 8, 9, 11; *Biscutella*, x = 9; *Cardaria*, x = 8; *Lepidium*, x = 8; *Conropus*, x = 8; *Conringia*, x = 7; *Diploaxis*, x = 7, 11; *Brassica*, x = 8, 9, 10, 11, 19; *Sinapis*, x = 9, 12; *Eruca*, x = 11; *Erucastrum*, x = 8, 15; *Cakile*, x = 9; *Rapistrum*, x = 8; *Crambe*, x = 15; *Calepina*, x = 7; *Raphanus*, x = 9. [50]

BRASILIA, parc național situat în Brazilia (Distrito Federal). Suprafața, 28.000 ha (1961). Altitudine, 1.200 m. Se află amplasat lângă capitală, pe un platou înalt acoperit de păduri și savană „cerrado“, tipice marelui platou central brazilian. Din faună sunt ocrotite multe specii pe cale de dispariție: iepurele

(*Sylvilagus brasiliensis*), maimuța urlătoare (*Alouatta caraya*), tatuul cu 6 brăie (*Euphractus sexcinctus*), tatuul uriaș (*Periodontes giganteum*), vulpea (*Dusicyon vetulus*). Păsările sunt reprezentate mai ales de vulturul pleșuv galben (*Cathartes urubutinga*), potârnichea (*Nothura maculosa*), tucanul uriaș (*Ramphastos toco*). Reptilele ocrotite sunt: vipera (*Bothrops jararaca*) și șarpele (*Pseudoboa cloelia*). [50]

BRĂȚE, (agric.) ramuri de schelet ce au ramificații numai la vârf. [49]

BRAVADA, (psih.) manifestări realizate în scopul impresionării celor din jur. Este frecventă la adolescenți. După această vârstă reprezintă un semn al imaturității. [28]

BRAZDĂ, (agric.) fâșie de sol tăiată de plug la lucrarea de arat. Denumirea se mai folosește și în irigații, definind o rigolă sau un șanț prin care apa de udare este distribuită plantelor. [49]

BRADET, (for.) pădure din zona montană mijlocie în care specia lemnoasă dominantă și majoritară este bradul. Se suprapune total cu arealul fagului, în care brădetele sunt incluse fitocenologic, deși prezintă unele particularități ecologice: climat ceva mai rece și mai constant, soluri cu plus de umiditate, suportând și pseudogleizarea, umiditatea atmosferică mai ridicată. Altitudinal, brădetele se întâlnesc în intervalul altitudinal (600) 800-1.200 m, pe soluri din clasa cambică (brune eu- și mezobazice brune acide) și mai rar mollică (rendzinice) de pe substraturi bogate în baze de schimb. Tipologia forestieră deosebește următoarele tipuri de brădet (as. *Abietum dacicum* Beldie 67): cu *Asperula-Oxalis*, cu *Oxalis-Pleurozium*, cu *Festuca drymeia*, cu *Calamagrostis-Luzula*, cu *Epipactis-Cephalanthera*. [4]

BRĂDIȘ (*Myriophyllum* sp., fam. *Haloragidaceae*), (bot.) plante acvatice submerse din apele stătătoare sau lin curgătoare cu fund nisipos. Formează pajiști până la adâncimi de 2 m. Au tulpina moale, simplă sau ramificată, frunze în formă de pană, dispuse 4-5 în verticil. [10]

BRĂDIȘOR (*Huperzia selago* sin. *Lycopodium selago*, fam. *Lycopodiaceae*), (bot.) plantă erbacee, perenă, criptogamică, camefită, cosmopolită, întâlnită în lanțul carpatic prin pădurile umbroase puțin umede, prin turbăriile submontane și montane, în jnepenișuri și locuri ținerate din regiunea sub alpină. Consumată în stare verde de către animale, planta este toxică. Toxicitatea este dată de alcaloizii din compoziție. Simptomele intoxicației constau în tulburări gastrointestinale și nefrită. Prognostic favorabil. Tratament simptomatic. Erigeron, în mediul sătesc, plantei i se atribuie propriu-zis efecte diuretice, dezinfectante, purgative. Se apreciază că stimulează cantitatea de urină eliminată în timp, omoară bacteriile și alte microorganisme patogene de pe piele și de pe anumite mucoase pe care le sterilizează,

determină evacuarea conținutului intestinal. Sporii au proprietăți protectoare absorbante și sicative. [50]

BRAZDAR, (agric.) fier lat utilizat ca piesă activă a plugului, care taie brazda. [49]

BRAZDAREA TULPINII MĂRULUI, (parazit.) viroză produsă de *Apple stem grooving*. Pusă în evidență pentru prima dată în Anglia, în anul 1965. În România a fost identificată în anul 1970 de N. Minoiu. Boala produce incompatibilitate între altoi și portaltoi. La punctul de altoire se formează linii necrotice între simbioți și gălme. Deasupra punctului de altoire altoiul formează o îndoitură (cârlig) cu portaltoiul. Pomii se rup ușor de la punctul de altoire. Combaterea se face prin producerea materialului săditor pomicol liber de virus (VBL) prin selecție negativă. Plantațiile mame, producătoare de ramuri altoi, marcote și semințe, să fie libere de VBL. Soiurile și clonele total infectate pot fi eliberate de VBL prin termochimioterapie (38-46°C) și prin culturi de meristeme. (N. Minoiu, 1990) [41]

BRÂNDZĂ, Dimitrie (Demetrius) (1846-1895), medic și naturalist român. Acad. (1879), prof. univ. la Iași și București. Întemeietorul Institutului Botanic și al Grădinii Botanice din București. Autorul primei lucrări de botanică românească („Prodromul florei române“ 1879-1883): studii de botanică, zoologie, parazitologie, anatomie. Contribuții la crearea terminologiei botanice românești. [10]

BRÂNZA, produs lactat obținut din coagularea laptelui cu ajutorul cheagului sau al altor substanțe coagulante. [26]

BRÂNZA DE BURDUF, brânză sărată, fermentată, obținută din coagularea laptelui de oaie și păstrată în burdufuri confecționate din piei de oaie sau coajă de brad. Una din cele mai vechi forme de prelucrare a laptelui de oaie, specifică țării noastre și pe alocuri în zonele muntoase din Balcani. [26]

BREAK DOWN, (psih.) depresie nervoasă, o ruptură a sistemului nervos, o scădere a capacității nervoase a subiectului. [21]

BREASLĂ, (ecol.) grup de specii animale învecinate din punct de vedere ecologic, care ocupă același habitat și exploatează în comun resursele disponibile. [2]

BREC, (transp.) trăsură ușoară cu 4 roți, de obicei neacoperită sau parțial acoperită. În față are o banchetă iar în spatele acesteia, pe toată lungimea vehiculului, mai are două bănci, așezate față în față. [26]

BRECIE, (geol.) depozit consolidat format prin cimentarea unor fragmente nerulate, angulare, de origine epiclastică, piroclastică sau cataclastică; **b. sedimentară** provine din cimentarea unor grohotișuri; **b. vulcanică** provine din cimentarea unor blocuri rezultate prin explozie sau erupție vulcanică. [20]

BREVET DE INVENȚIE, (jur.) document cu putere de act juridic eliberat de o autoritate guvernamentală prin care se confirmă inventatorului originalitatea, noutatea și prioritatea invenției. [54]

BREVIACUAT, (zool.) cu o coadă scurtă. [28]

BREVIDIURN, (bot.) de zile scurte. Plante care pentru dezvoltare și înflorire normală au nevoie de zile cu lumină de scurtă durată și nopțile mai lungi. [41]

BREVLINGUAL, (anat.) cu o limbă scurtă. [28]

BREZĂTURĂ, (zootehn.) particularitate de culoare, prezentă la animalele domestice, întâlnită în zona capului, și care constă în pete de culoare albă, de diferite forme și dimensiuni. [26]

BRIALES (*Bryalis*), (bot.) ordin din cadrul cl. *Musci* care cuprinde numeroase familii de briofite: *Polytrichaceae*, *Bryaceae*, *Mniaceae*, *Brachytheciaceae*, *Amblystegiaceae*, *Grimmiaceae*, *Pottiaceae* etc. În care sunt grupate cele mai răspândite briofite însumând aproape 12 mii de specii repartizate în 85 de familii. Acești mușchi sunt cei mai evoluți. Ei se caracterizează prin prezența unui sporogon lung pedicelat. Urna este închisă de un opercul, iar la deschidere apare peristomul bine diferențiat, format dintr-unul sau două șiruri de dinți (simplu sau dublu). Deasupra operculului se află caliptra. Columela este bine dezvoltată și ajunge până lângă opercul și este înconjurată de arhespor. Se înmulțesc pe cale vegetativă prin propagule. Unii dintre ei formează sporogonul terminal, în vârful tulpinii (acrocarp): *Polytrichum*, *Bryum*, *Mnium*, *Funaria*, iar alții îl au dispus lateral (pleurocarpi): *Hypnum*, *Fontinalis* etc. [41]

BRIOFIL, (bot.) care trăiește între mușchi sau pe mușchi, specific pentru briofite, alge și animale nevertebrate. [50]

BRIOFITE, (bot.) sin. *musci*, *muscinee*, *mușchi*, plante autotrofe avasculare, cu gametangi și sporangi, întâlnite în locuri umede, secundar acvatic, la latitudini și altitudini diferite, în toate regiunile geografice ale Terrei. Mărimea variază între 1-50 cm. Corpul vegetativ poate fi eutal (*gametofit talos*) sau tal cormoid (*gametofit cormoid*). La formele primitive, eutalul este lipsit de frunzișoare (*Marchantiales*), iar la cele evolute, frunzișoarele sunt diferențiate (unele *Jungermanniales*). Talul cormoid are o tulpiniță acoperită cu frunzișoare (*Hepaticae*, *mușchi frunziși*). Ramificația este dichotomică, monopodială, rar simpodială. Creșterea se face prin celule inițiale bi-și trivalente. Anatomic talul posedă o epidermă puțin diferențiată, fără stomate, excepție *Marchantia*, cu celule slab cutinizate, un parenchim asimilator, uneori puternic diferențial, în celulele cărui se află cloroplaste cu clorofilă b și amidon intraplastidial; țesuturile mai profunde au rol de înmagazinare. Formele evolute au celule cu rol de susținere, iar la unele specii există, axial, un fascicul de elemente conducătoare, constând

dintr-un parenchim conducător. Frunzișoarele sunt simple, sesile, excepțional cu teacă (*Polytrichum*) cu sau fără nervură, diferite ca formă, cu creștere determinată, dispuse în ortostihuri sau serii elicoidale. Aparatul vegetativ și protonema se fixează de substrat prin rizoizi de origine epidermală. La speciile cu elemente conducătoare, pe lângă funcția de fixare îndeplinesc și funcția de absorbție a apei cu substanțe minerale. Înmulțire vegetativă, prin fragmente de tal și protonemă, prin ramuri – în urma morții părții bazale a talului – și propagule unicelulare sau pluricelulare. Reproducerea este sexuată prin formarea de organe sexuale numite gametangi, reprezentate de anteridie (mascul) și arhegon (femel). Anteridia este de formă sferică sau eliptică, scurt pedicelată. Peretele este alcătuit dintr-un singur strat de celule. În interior se află celule; din fiecare rezultă câte doi anterozoizi, de forma unor spirale, cu doi flageli inserați subapical. Reprezintă elementele sexuale masculine. Arhegonul are de obicei forma unei butelii cu gâtul de diferite lungimi. Se formează dintr-o celulă epidermică, rar cu origine endogenă. Conține o singură oosferă deasupra căreia se află celula ventrală a canalului. Gâtul arhegonului este plin cu celule. La maturitate, pereții despărțitori dintre celulele canalului și celula ventrală se gelifică. Celulele devin o masă gelatinoasă, permițând pătrunderea anterozoizilor în oosferă. Fecundația este favorizată de apa de ploaie sau rouă, care antrenează anterozoizii de la locul de formare la arhegon. Drumul către arhegon este indicat chimiotactic prin secreția de către acesta a anumitor substanțe organice (albuminoide la *Hepaticae*, glucide la *mușchii frunziși*). Ambii gameți sunt haploizi. Din unirea lor rezultă un zigot diploid. Zigotul se divide mitotic. Se formează un masiv de celule în interiorul arhegonului care diferențiază: *sporogonul*, constituit din picior incolor ce pătrunde în gametofit și absoarbe substanțe nutritive; *seta* (uneori lipsește), care conduce substanțele nutritive de la picior la capsulă; *capsula*, cu morfologie diferită, din care se formează sporii haploizi. Seta contribuie la dispersarea sporilor la distanțe mai mari. Dispersarea sporilor variază în funcție de specie. Prin germinare, sporii dau naștere la protonemă care este parte componentă a gametofitului. Pe protonemă se diferențiază rizoizi de fixare (pe partea inferioară) și muguri (pe partea superioară), care diferențiază corpul vegetativ propriu-zis. Ciclul evolutiv se caracterizează printr-o alternanță de generații tipică, cu predominarea gametofitului asupra sporofitului. Fitogenetic, indicatori biochimici și citologici dezvăluie afinități genetice cu cloroficeele. Probabil își au originea într-un grup de alge verzi străvechi, necunoscut, la care predomină generația gametofitică (L. Lungu, 1983). La formele actuale există mai multe trunchiuri filetice cu rang de clase: *Anthocerotatae*,

Hepaticatae, Bryatae. Ca vechime, din devonian au fost identificate fosile izolate din mezozoic și terțiar. **Importantă.** Briofitele au rol ecologic important în diferite asociații și formațiuni vegetale. Le mențin echilibrul biologic în natură. Sporesc pătura de humus pe stânci, produsă mai întâi de licheni, pregătind instalarea plantelor cormofite. Turba produsă de *Sphagnum*, în asociație cu alți mușchi și specii de cormofite constituie materia primă pentru obținerea de gudroane, fenoli, prepararea nămolului terapeutic sau utilizat în agricultură ca îngrășământ organic. Turba conservă bine polenul fosil, după care se poate reconstitui vegetația din anumite perioade istorice. [50]

BRIOLOGIE, ramură a botanicii care se ocupă cu studiul taxonomic, ecologic, fitogeografic și fitocenologic al briofitelor. [50]

BRIZA DE MUNTE ȘI DE VALE, (meteor.) vânturi diurne care bat pe axa unei văi (depresiuni), ziua urcând pe versanți și văi, noaptea coborând de-a lungul pantelor și văilor. Ele produc un timp calm și limpede. [54]

BRIZA MARINĂ, (meteor.) vânt în zona costieră, care bate ziua spre uscat, ca urmare a încălzirii diurne a solului. [54]

BRIZA MODERATĂ, (meteor.) vânt de forță 4 pe scara Beaufort, având viteze cuprinse între 20 și 28 km/h. [3]

BRIZA TERESTRĂ, (meteor.) vânt în zona costieră care bate noaptea de la uscat spre mare (ocean), ca urmare a răcirii nocturne a solului. [54]

BROADSTRIKE (flumetsulam 80%), (pest.) erbicid preemergent, combate buruieni dicotiledonate anuale. Doze: 50-75 g/ha (singur) porumb și soia (p.p.i) 50 g/ha (asociat) porumb și soia. Produs de DOW AGROSCIENCES SUA. [51]

BROASCĂ DE MLAȘTINĂ¹ (*Rana arvalis arvalis*, fam. *Ranidae*), (zool.) broască fără coadă politipică, întâlnită în regiunile de șes, în câmpii sau terase mlăștinoase, mlaștini cu *Sphagnum* cunoscute sub numele de turbării, în pășuni umede, de obicei pe marginea apei și nu în apă, în estul Transilvaniei (între Sfântul Gheorghe și Brețcu), în preajma Dorohoiului. În restul Transilvaniei, Ungaria, Austria, Iugoslavia, trăiește rasa wolterstorffii. Se mai numește broasca de baltă. Corp lung de 6 cm, cu botul ascuțit și cu membrele posterioare lungi. Pupila ochilor este orizontală. Timpanul vizibil. Pielea netedă, fără sinuoziități. Dorso-lombar, tiviturile glandulare sunt foarte aparente. Spatele este brun, cu sau fără pete brune sau negre. Abdomenul este alb, nepătat. Gușa are pete închise. În regiunea timpanului se află o pată brună-închisă. Masculul are doi saci vocali interni. Față de femelă, masculul are antebrațul mai gros, iar pe degetul intern de la picioarele anterioare posedă calozități nupțiale negre. Ambele

sexe emit sunetele : ueg-ueg-ueg, repetate la intervale scurte. Ziua stă în găuri pe care nu le părăsește decât seara sau după ploaie. Se hrănește cu viermi, artropode. Reproducerea are loc în apă, prin lunile martie-aprilie. Amplexul este axilar. Grămezile de ouă plutesc pe suprafața apei. Sunt depuse zeci de ponte în același loc. Transformarea larvelor în adulți are loc după 2-3 luni. Răspândită din nord-estul Franței până în Angora ajungând până la cercul polar. Lipsește în zonele mediteraneene unde limita o formează Carpații Meridionali. În timpul reproducerii masculul are culoarea albastră-deschis, datorită limfei de sub tegument. (J.E. Fuhn, 1969) [50]

BROASCĂ DE MLAȘTINĂ² (*Rana arvalis wolterstorffii*, fam. *Ranidae*), (zool.) broască fără coadă, întâlnită în bazinele Mureșului, Someșului și Crișului. Corpul depășește lungimea de 6 cm și este zvelt. Coloritul este la fel ca la broasca de mlaștină rasa arvalis. Dublul lungimii tibiei este mai mare decât lungimea corpului. În perioada terestră, animalele adulte stau pe marginea bălții, ascunse la baza tufelor de rugină (*Juncus effusus*). Se hrănește cu viermi, artropode. Reproducerea are loc în apă ca și la rasa precedentă, arvalis. Răspândită în Ungaria, Transilvania, nordul Iugoslaviei, sudul Poloniei, estul Austriei. [50]

BROASCĂ DE PĂMÂNT (*Pelobatus fuscus*, fam. *Pelobatidae*), (zool.) broască fără coadă, întâlnită pe uscat, de la litoralul Mării Negre până la altitudinea de 600 m, în regiuni cu pământ nisipos, argilos, loess sau sol arabil; numai în perioada de reproducere devine acvatică. Evită solurile pietroase, dealurile și munții. Se mai numește broască burduhănoasă brună. Corp lung de 5-8 cm, de obicei umflat în părți, capul convex, pupila ochiului verticală, timpanul invizibil. Spatele brun-deschis la mascul și cenușiu deschis la femelă, cu pete mari, măslinii sau brun-închis, printre care se află pete mici roșii, cărămizii sau sângerii. Abdomenul alb-cenușiu, uneori pătat cu brun-cenușiu. Fiecare membru posterior are câte un puternic tubercul cornos. Posedă membrane interdigitale la membrele posterioare. Masculul nu are saci vocali interni. El posedă pe partea externă a antebrațului o glandă humerală mare, ovală, care lipsește la femelă. Are fototactism negativ, ziua se îngroapă în pământ, cu ajutorul lopeților de la picioarele posterioare, la adâncimea de 50-100 cm. Groapa este săpată cu mare rapiditate și dispăre numai în câteva minute. Se hrănește în timpul nopții (după orele 20-21), cu răme, melci și artropode. Distruge un mare număr de coropișnițe. La rândul ei este vânată de bufnițe și cucuvele. În perioada de reproducere este vânată de păsările de baltă. În caz de pericol ia o atitudine de apărare caracteristică: se ridică în vârful picioarelor și își umflă capul. Uneori se repede la dușman și emite un sunet puternic, ca un

mieunat de pisică. Reproducerea începe în aprilie când ambele sexe emit sunete distincte: co-co-co sau cat-cat-cat, asemănătoare cu chemarea unei cloști. Sunetul este repetat de trei ori, urmează o pauză, după care reîncepe. Ieșe din găurile unde a stat în amortire pe perioada de iarnă și intră în apă (numai pentru câteva zile), până la depunerea pontei. Împerecherea se face prin amplex lombar. Ponta depusă are aspectul unor cordoane groase și scurte, pe care o înfășoară în jurul plantelor acvatice. Larvele se transformă în adulți în august-septembrie. Are două rase geografice. Răspândită în centrul și sud-estul Europei. În est ajunge prin stepele Kirghize până la Marea Aral și Munții Urali. În vest ajunge până la nord-vestul Belgiei, Franței, Olandei. (J.E. Fuhn, 1969) [50]

BROASCĂ MARE DE LAC (*Rana ridibunda*, fam. *Ranidae*), (zool.) broască fără coadă, politipică, întâlnită în mediul acvatic: bălți, lacuri, în apele curgătoare, de care se depărtează puțin, unde stă la soare pe mal sau pe plante plutitoare; se mai numește broscoi. Corpul are lungimea până la 17 cm, îndesat. Capul relativ ascuțit. Pupila ochiului orizontală. Timpanul vizibil. Pielea puțin verucoasă. La membrele posterioare are membrane interdigitale bine dezvoltate. Coloritul este verde-măsliniu, măsliniu-închis, brun cu o dungă vertebrală deschisă. Abdomenul alb-murdar, adesea cu pete negre. Masculul are doi saci vocali care proeminează, de culoare cenușiu-închis. În perioada de reproducere, apare o perniță cenușie la baza degetului intern de la membrele anterioare. Modul de viață este diurn. Se hrănește cu insecte, puiet de pește și ocazional cu broaște mici, rozătoare mici, păsărele. Pentru iarnă, se îngroapă în mărul apei, unde intră în amortire. Exemplarele tinere intră în amortire pe uscat, în găuri. În perioada de reproducere, scoate sunete de multe ori asurzitoare: ourr.... ourr... ourr... ourrrr. Reproducerea începe la sfârșitul lunii aprilie și se termină în luna mai. Acuplarea este axilară. Ouăle sunt depuse în grămezi, care cad la fundul apei. Metamorfoza durează 3-4 luni. Unele larve iermează fără a se transforma în adulți. Răspândită în Peninsula Iberică, nordul Africii, Asia Mică, Federația Rusă (până în lacul Balhaș), Europa Centrală și Peninsula Balcanică. [50]

BROASCĂ MICĂ DE LAC (*Rana esculenta*, fam. *Ranidae*), (zool.) broască fără coadă, întâlnită pretutindeni în lacuri, bălți, din regiunea dealurilor și din Transilvania unde predomină; în vestul teritoriului este mai rară. Corp lung de 7,5-9 cm, asemănătoare cu broasca mare de lac. Pe spate este de culoare verde intens, brun-deschis sau verde, verde cu brun, cu sau fără bandă vertebrală. Flancurile sunt pătate cu negru. Regiunea lombară și partea internă a coapselor sunt marmorate cu negru și galben. Picioarele anterioare sunt îndoite în unghi drept. Sacii

vocali ai masculului sunt albi sau cenușiu-deschis. Ei scot sunete puternice: bre-ke-ke-ke și croax-croax. Se hrănește cu insecte, mai ales cu cele zburătoare, cu puiet de pește, broaște mici. Pe timp de iarnă intră în amortire în apă. Reproducerea are loc în lunile mai-iunie. Acuplarea este axilară. Ouăle sunt depuse în grămezi, la fundul apei. Metamorfoza durează 3-4 luni. Răspândită în vestul și centrul Europei. Este prezentă în Anglia, Franța, Italia, România, sudul Suediei, în est până aproape de cursul inferior al fluviului Volga. [50]

BROASCĂ RĂIOASĂ BRUNĂ (*Bufo bufo*, fam. *Bufo*), (zool.) broască fără coadă întâlnită în livezi, păduri, culturi, în crăpăturile zidurilor și în pivnițe, începând din regiunea dealurilor până la granița pădurilor de munte, ca și în Podișul Transilvaniei, fără a depăși altitudinea de 1.800 m, preferând regiunile umede. Corpul voluminos, umflat, la mascul lung până la 8 cm, la femelă până la 13 cm. Capul lat. Botul rotund. Pupila orizontală. Timpanul mic și neaparent. Glandele parotide mari, în formă de semilună. Pe tot corpul posedă negi mari. Spatele este brun-roșcat până la negru-brun, galben-brun, cenușiu, cu sau fără pete. Abdomenul mai deschis la culoare. Membrane interdigitale reduce. Tuberculi subarticulari dispuși în pereche pe partea internă a degetelor. În perioada de reproducere, masculul are calozități nuptiale negre pe partea internă a primelor trei degete de la membranele anterioare și emite în apă sunetele: öök-öök-öök, repetate la intervale mari, ca un lătrat. Trăiește în mediul terestru, numai când se reproduce intră în apă. Ziua stă ascunsă. Activează crepuscular și nocturn când își caută hrana constând din râme, melci, diverse artropode. Este folositoare. Ea distruge multe coleoptere și coropișnițe. Hibernează pe uscat. Reproducerea are loc în martie-aprilie. Masculii intră primii în apă, apoi femelele. Amplexul este axilar. Uneori câte 4-5 masculi îmbrățișează o singură femelă. Ponta constă în șiraguri de mărele lungi de 3-5 metri, răsucite pe plantele acvatice. În cadrul șiragurilor, ouăle sunt mici, negre, dispuse în 2-4 rânduri. Larvele se metamorfozează în iulie-august. Răspândită în Europa și Asia temperată. [50]

BROASCĂ RĂIOASĂ VERDE (*Bufo viridis*, fam. *Bufo*), (zool.) broască fără coadă, care se adaptează tuturor condițiilor de climă și altitudine, găsindu-se prin nisipul dunelor marine, în stepă, prin păduri, în munți, pe lângă locuința omului; se mai numește broască răioasă de piatră. Corpul este lung până la 11 cm. Masculul este mai mic. Capul puțin lat. Ochii cu pupila orizontală. Timpanul mare și vizibil. Irisul verzui stropit cu negru. Pe spate are pete verzi sau măslinii pe un fond alburiu. Abdomenul prevăzut cu pete închise pe un fond deschis, alb-murdar. Tegumentul are negi aparenti de culoare roșie.

Membranele interdigitale de la membrele posterioare ajung până la jumătatea celui mai lung deget. Pe degete tuberculii sunt dispuși câte unul subarticular. În perioada reproducerii masculul are pe degetele 1-3 ale membrilor anterioare calozități nupțiale negre. Masculul are un sac vocal mare care, când se umflă, depășește capul ca volum. În apă el emite un tril neîntrerupt, clar constând din: urred-urred-urred. Se hrănește cu râme, melci, artropode. Distruge multe coleoptere dăunătoare și coropișnițe dăunătoare agriculturii. În perioada rece a anului intră în amorțire pe uscat, în galerii pe care le sapă în pământ. Reproducerea începe din luna aprilie, când intră în apă, chiar și în lacurile cu o salinitate destul de ridicată. Amplexul și ponta sunt asemănătoare, ca la broasca râioasă brună. Larvele se transformă în adulți în iunie-iulie. Răspândită în Europa Centrală și de Sud. Lipsește din insulele britanice, cea mai mare parte a Franței, Peninsula Iberică, Asia de Vest și Centrală. [50]

BROASCĂ ROȘIE DE MUNTE (*Rana temporaria temporaria*, fam. *Ranidae*), (zool.) broască fără coadă, politipică, întâlnită în regiunea montană, de la 600 la 2.200 m altitudine. Prezența ei este legată de o anumită umiditate. Primăvara, toamna și iarna (în amorțire) trăiește în apă, iar vara în iarbă sau pe frunzarul pădurilor. Este nocturnă, iar tinerii diurni. Ziua stă ascunsă pe sub butuci sau sub pietre. Uneori și adulții apar în primele ore ale după-amiezii. Se hrănește cu viermi, moluște, artropode. Are ca dușmani șarpele și păsările răpitoare. Capul este rotunjit. Pupila transversală. Timpanul foarte aparent. Tiviturile glandulare dorso-lombare aparente. Membrele posterioare sunt relativ lungi, cu membrane interdigitale nu prea dezvoltate. Spatele este brun-gălbui deschis, brun-roșu, până la cafeniu închis, presărat cu pete negre. Flancurile sunt pătate în negru. Abdomenul alb-gălbui. În regiunea temporală are o pată cafenie. Masculul are doi saci vocali interni laterali și pe degetul intern de la membrele anterioare calozități nupțiale cafeniu-închis. În timpul reproducerii emite un fel de mârâit slab. Pe timpul iernii intră în amorțire pe fundul apei. Reproducerea are loc în bălți foarte timpurii, uneori din februarie și până în aprilie, la altitudini mai mari până în iulie. Acuplarea este axilară. Ponta este depusă în grămezi mari în apă, care se ridică repede la suprafața apei. Larvele se metamorfozează după 2-3 luni. (I.E. Fuhn, 1969) [50]

BROASCĂ ROȘIE DE PADURE (*Rana dalmatina*, fam. *Ranidae*), (zool.) broască fără coadă, întâlnită în luminișurile și pe lizierele pădurilor din câmpie, dealuri, Podișul Transilvaniei, în Dobrogea (pădurea Babadag), urcând până la 900 m altitudine. Duce o

viață terestră și numai în perioada reproducerii devine acvatică. Corp zvelt, elegant, lung de 5-6 cm. Pupila ochiului este transversală. Timpanul vizibil. Tegumentul neted. Dorsal, tegumentul este brun, brun-gălbui, brun-roșcat, brun-cafeniu, cu pete rare închise. Botul ascuțit. Flancurile nu au pete negre confluențe. La baza capului există o pată închisă în formă de V, iar în regiunea temporală o pată mare, cafenie. Abdomenul este alb sau alb-gălbui, nepătat. Gușa este marmorată închis. Membrele posterioare sunt foarte lungi; cele anterioare au calozități nupțiale pe degetul intern. Masculul nu are saci vocali. Ambele sexe emit sunetele : ko-ko-ko sau go-go-go într-o succesiune foarte rapidă. Stă ascunsă. Iese din ascunzișuri după-amiaza și dimineața pe timp umed. Se hrănește cu artropode. Pentru iarnă se ascunde pe uscat, în găuri, unde intră în amorțire. Dușmanii direcți sunt șerpicii și păsările. Reproducerea are loc prin martie-aprilie, adesea când apa mai este încă înghețată. Acuplarea are loc noaptea, prin amplex axilar. Ponta este depusă în grămezi, fixată de vegetație, iar mai târziu se ridică la suprafață. Transformarea larvelor în adult durează 2-3 luni. Răspândită în Franța, Italia, Europa Centrală, Peninsula Balcanică, malul estic al Mării Marmara. [50]

BROASCĂ ȚESTOASĂ DE APĂ (*Emys arbicularis*, fam. *Emydidae*), (zool.) reptilă din ordinul Testunides, întâlnită în toate lacurile, bălțile, mlaștinile sau brațele împotmolite ale apelor curgătoare. Carapacea este lungă de 26-36 cm, turtită, nu prea înaltă, neagră, cafeniu-verzuie, cu puncte sau liniuțe galbene. Plastronul este galben. Capul și picioarele se pot retrage total în carapace. Degetele au gheare și sunt prevăzute cu membrană interdigitală. Coadă lungă și ascuțită. Ziua stă pe malul apei la soare sau pe trunchiuri de copaci căzute în apă. Noaptea își caută hrana în apă care constă în pești, râme, insecte acvatice. În sezonul rece intră în amorțire pe fundul apei, îngropată în mâl. Împerecherea are loc în aprilie, iar ponta este depusă în luna mai. Femela face 3-16 ouă pe care le depune pe uscat, în gropi pe care și le sapă singură. După ce le acoperă, bate pământul cu plastronul. Puii eclozează toamna sau în primăvară. Longevitate, 120 de ani. (I.E. Fuhn, 1969) [50]

BROASCĂ ȚESTOASĂ DE USCAT¹ (*Testudo graeca iberica*, fam. *Testudinidae*), (zool.) reptilă din ordinul Testunides, întâlnită în locuri uscate și însorite, pe dealuri cu vegetație ierboasă din Dobrogea, uneori și în pădurile dobrogene; se mai numește broasca cu capac. Carapacea de 20-22 cm, maximum 30 cm, galbenă sau galben-verzuie, cu marginile brun-închis. Capul și picioarele pot fi retrase în carapace. Coadă este scurtă, fără vârf cornos, dar cu câte un tubercul pe

părțile laterale ale ei. Membrile au formă de coloane, cu degetele concrescute și gheare libere, puternice. Masculul are plastronul concav și cloaca anală proeminentă. Ziua își caută hrana. Noaptea și în timpul arșiței se adăpostește în tufe, între pietre sau în mici spații din stâncile calcaroase. Hrana este vegetală. Ocazional consumă râme, melci, uneori coprofagă. Reproducerea are loc în luna mai. Masculii își caută femelele. Jocul nupțial constă în mușcarea femelei de membrele posterioare, le ciocnește de repetate ori cu carapacea, emite un scâncet. În cele din urmă masculul se urcă pe partea posterioară a carapacei femelei și are loc acuplarea. În luna iunie, femela își depune ponta. Ea își sapă o groapă cu labele membrelor posterioare și depune 2-5 ouă cu coaja tare. Eclozarea are loc în luna august sau în septembrie. Adesea puii intră direct în stadiul de amortire. Când vremea se răcește, adulții dar și puii se îngroapă în pământ la 30-40 cm adâncime unde intră în amortire. Longevitate peste 100 de ani. Răspândită în Peninsula Balcanică, Asia Mică, Siria, Iran, Irak. (I.E. Fuhn, 1969) Pe teritoriul României este ocrotită prin lege. [50]

BROASCĂ ȚESTOASĂ DE USCAT² (*Testudo hermanni hermanni*, fam. *Testudinidae*), (zool.) reptilă din ordinul Testunides, întâlnită în Banat și vestul Olteniei, mai ales în preajma Cazanelor, pe văile afluenților Dunării și Cernei, pe liziere de păduri și în rariști, în locuri deschise și înierbate și urcă până la 700 m altitudine. Corpul are același colorit și dimensiuni ca specia precedentă. Carapacea este mai ovală, coada lungă, cu o unghie tare, cornoasă. Nu are tuberculi cornoși lângă coadă. Placa anală a carapacei este divizată median. Din octombrie până la sfârșitul lunii aprilie se îngroapă în pământ sau în peșteri mici unde intră în amortire. Împerecherea pentru reproducere are loc la sfârșitul primăverii. Femela depune la începutul verii 11-12 ouă, pe care le îngroapă în pământ afânat. Puii eclozează după 3-4 luni. Pe teritoriul României este ocrotită prin lege. [50]

BROASCĂ ȚESTOASĂ MARE (*Caretta caretta*, fam. *Cheloniidae*), (zool.) reptilă exclusiv marină, întâlnită destul de rar în Marea Neagră. Carapacea are peste 1 m lungime, este brună sau brun-roșcată. Plastronul este galben. Capul foarte mare, cu maxilarele curbate în formă de cioc. Are 5 perechi de plăci costale. Membrile anterioare au forma de palete ce îi servesc la înot. Capul și membrele nu se retrag complet sub carapace. Se hrănește cu pești și alte animale marine, uneori și cu alge. Reproducerea are loc primăvara. Ponta constă în 120-150 de ouă. Le depune pe plajă în zona tropicală și subtropicală unde le îngroapă în nisip, la cel mult 50 m depărtare de apă. Incubația durează circa 5 luni. Răspândită în Oceanul Atlantic, Marea Mediterană și sporadic în Marea Neagră. În Marea Neagră au fost puse în evidență

două exemplare: unul aruncat de valuri pe uscat în dreptul Capului Caliacra, la 29 martie 1937 (se află la Muzeul de Istorie Naturală „Grigore Antipa”), iar al doilea (o femelă) a fost prinsă la carmace în dreptul localității Sf. Gheorghe, județul Tulcea, în aprilie 1968 (se află în colecția Muzeului Deltei din Tulcea). (I.E. Fuhn, 1969) [50]

BROASCĂ VERDE DE PĂMÂNT (*Pelobates syriacus balcanicus*, fam. *Pelobatidae*), (zool.) broască fără coadă, întâlnită pe litoralul Mării Negre și pe ambele maluri ale Dunării de la Giurgiu până la Oltina, în pădurea Hagieni, la marginea lacului Mangalia și la Ciupercenii noi; se mai numește broască burduhănoasă verde. Corpul lung până la 9 cm, greutate 85 g. Fruntea teșită. Lopata săpătoare este mare. Pe spate are pete mari, verzi-măslinii, în formă de insule, pe un fond alb-cenușiu deschis. Abdomenul este alb-murdar, cu mici granulații închise. Pielea netedă, cu verucozități pigmentate în roșu-sângeriu. Glanda himenală a masculului uneori este pigmentată în roșu. Nu are saci vocali. Trăiește în zone cu soluri ușoare, nisipoase unde se poate îngropa. Preferă regiunile cu bălți, unde se poate reproduce, înconjurate de soluri cultivate, aluvionare și nisipoase. Ziua stă îngropată în pământ, iar noaptea iese și își caută hrana care este formată din râme, melci, artropode nocturne. Cade pradă cucuvelelor și bufnițelor. Primăvara intră în apă pentru reproducere. Acuplarea și ponta se desfășoară la fel ca la broasca de pământ. În luna mai părăsește bazinul acvatic. Iarna hibernează în pământ. Rasa nominată este răspândită în Israel, Siria și Turcia; rasa boettgeri este întâlnită în Transcaucazia, iar rasa balcanicus în România, Iugoslavia, Bulgaria. [50]

BROCCOLI (*Brassica oleracea* var. *botrytis* subvar. *cymosa*, fam. *Brassicaceae/Cruciferae*), (agric.) specie legumicolă, erbacee, bienală, originară din zona cuprinsă între estul, centrul Asiei și est-vestul Europei. În țară, deși e cunoscută încă puțin, poate fi cultivată pretutindeni. Se aseamănă foarte mult cu conopida; deosebiri morfologice se referă mai ales la inflorescență, care este mult mai laxă, cu pedicele florale mult mai puțin adunate. Primordiile florale sunt colorate în verde, violet, alb sau galben (interesează numai soiurile verzi și violete). În momentul recoltării, inflorescența este foarte fragilă, având rezistență redusă la transport și păstrare. Are cerințe mai mari de substanțe minerale față de conopidă, răspunzând bine la îngrășarea fazială; sensibilitatea la căldură este redusă, reușind să aibă producții bune și primăvara mai târziu. Cultura se înființează prin răsăd repicat, pentru producerea căruia se seamănă, între 15-20 martie, circa 0,3 kg

sămânță la ha. Plantarea în câmp, între 25 aprilie și 5 mai, la 70 cm între rânduri și 30 cm între plante pe rând, pe teren modelat, în straturi de 94 cm lățime. Recoltarea se face când inflorescența este încă strânsă, obișnuit eşalonat, de 3-4 ori. Ramificațiile se recoltează de la bază, eventual împreună cu ultimele frunze acoperitoare. Producția se ridică la circa 20 t/ha. La noi, se cultivă soiul: *Flash*, iar în alte țări se cultivă soiuri italiene: *Di Albano*, *Di Albenga*, *Di Verona*, *Gigante di Como*, americane: *Atlante*, *Early De Cicco*; japoneze: *F₁No.5*, *Harvester* (cu plantare la 30 x 5 cm, circa 500 mii pl/ha, cu recoltare mecanizată. [72]

BROILER, (zootehn.) tineret, pasăre sau iepure, crescut intensiv pentru producția de carne. [34]

BROKER¹, (ec.-fin.) agent de bursă care lucrează ca angajat al unei firme de brokeraj sau ca independent, pentru executarea ordinelor clienților privind operațiuni bursiere, asumându-și și modul de intermediere în tranzacțiile cu titluri financiare. (N. Moroianu, 1999) [68]

BROKER², (ec.-fin.) societate de valori mobiliare care execută ordinele clienților de vânzare-cumpărare a titlurilor financiare. (N. Moroianu, 1999) [1]

BROM (Br), (chim.) element chimic cu caracter nemetalic, din grupa a VII-a principală. Are Z 35 și structura învelișului de electroni [Ar] 3d¹⁰4s²4p⁵. Se găsește în concentrație mică sub formă de ioni Br, în apa de mare, din care se extrage. De asemenea, se găsește sub formă de bromuri cristalizate. **Br** molecular este, la temperatura și presiunea ambientă, un lichid brun-roșcat, formând ușori vapori cu miros înțepător, toxici. Are p.t. -7,3°C și p.f. 58,8°C. Solubilitatea în apă este 3,5% la 25°C. Soluția în apă, numită apă de brom, are acțiune decolorantă. Cantități mari de brom servesc, sub formă de bromură de argint, AgBr, la obținerea filmelor și hârtiilor fotografice. Se mai utilizează la prepararea unor medicamente și a unor coloranți organici. Fiind oxidant, are întrebuințări ca antiseptic și dezinfectant. [36]

BRONHIE, (anat.) tub care merge de la trahee la plămân la vertebrele superioare. [37]

BRONHIOLĂ, (anat.) ramură mică respiratorie ramificându-se de pe bronhie la vertebrele superioare. [37]

BRONHIOLITĂ, (med. u.) inflamație a structurilor bronhiolare (a ramificațiilor terminale ale bronhiei în teritoriul lobilor pulmonari). Ea poate fi produsă de viroze cu evoluție acută sau poate apărea ca o consecință a unor pneumonii grave, cu evoluție cronică. [33]

BRONHOCONSTRICTIE, (med. u.) scăderea diametrului lumenului bronșic prin stimularea fibrelor parasimpatice și descărcarea de acetilcolină. De asemenea, iritația căilor respiratorii provocată de

diverse toxice sau poluanți determină reflexul de tuse și bronhoconstricție, tot prin mecanism vagal. [21]

BRONHODILATAȚIE, (med. u.) creșterea diametrului lumenului bronșic prin stimularea fibrelor simpatice și purinergice. Mediatorii implicați sunt noradrenalina și ATP. Alterarea acestui mecanism pare a determina creșterea reactivității bronșice la astmatici. [21]

BRONHOMICOZĂ, (med. u.) inflamație bronșică provocată de ciuperci patogene. [60]

BRONHOPNEUMONIE, (med. u.) inflamație concomitentă a țesutului pulmonar propriu-zis și a căilor aere intrapulmonare. La animalele domestice, **b.** este cea mai frecventă formă de manifestare a pneumopatiilor, etiologia acestora fiind diversă. Ea se manifestă clinic prin tuse cu expectorație și, uneori, febră. [33]

BRONȘIECTAZIE, (med. u.) afecțiune bronhopulmonară cronică, datorată măririi calibrului și deformării uneia sau mai multor bronhii, infectării lor cronice cu supurație bronșică și scleroză parenchimatooasă peribronșică. [60]

BRONȘIOLITĂ, (med. u.) inflamație a bronhiilor mici. Ea poate fi: *acută* – de origine infecțioasă sau alergică, întâlnită mai frecvent la copii sub vârsta de 2 ani; *acută obliterantă* – proces inflamator extins, care cuprinde bronhiiolele, adesea și insule alveolare, provocând grave tulburări respiratorii cu sindrom toxiinfecțios sever; *exsudativă* – caracterizată prin spută consistentă, cenușie; *fibroasă obliterantă* – inflamație cronică a unor bronhii mici, ducând la fibroză și obstrucție bronhiolară, emfizem, atelectazie, carnificare în insule, insuficiență respiratorie gravă; *obliterantă* – sindrom iritativ pulmonar, pseudoinfecțios, care survine după expunerea la concentrații de substanțe sufocante, în general mai mici decât cele care provoacă apariția unui edem pulmonar. [60]

BRONȘITĂ, (med. u.) inflamație a bronhiilor. Ea poate fi: *acută* – microbiană sau virotică, caracterizată prin stare febrilă, dureri retrosternale, tuse cu expectorație mucopurulentă; *alergică*, declanșată de un alergen, având un caracter spastic, *cronică* etc. [60]

BRÖRUP, (geobot.) interstadiu foarte bine cunoscut și cu cele mai largi posibilități de generalizare pe continentul european. A fost definit de S. T. Andersen cu ocazia cercetărilor de la Brörup, din jumătatea sudică a Danemarcei. În timpul său evoluția vegetației a fost relativ asemănătoare în Danemarca, Olanda și nordul Germaniei. În prima sa parte sunt frecvente grupările de *Betula pubescens*, care vor fi înlocuite treptat cu *Pinus silvestris*, apoi, din ce în ce mai mult cu *Corylus*, *Fraxinus*, *Quercus*, *Ulmus* etc., semn al optimului climatic interstadial. Într-un profil din vestul Carpaților polonezi, la 490 m altitudine, s-a remarcat, în timpul interstadiului Brörup, extinderea

genurilor *Picea* (70%) și *Alnus*, dar nu lipseau nici *Abies*, elementele stejărișului amestecat, mesteacănul și carpenul. În Grecia, polenul de arbori însuma 80%, iar interstadiul este cunoscut sub numele de Drama. Două datări ¹⁴C, executate pe material din zăcământul de la Brörup Hotel Bog și de la Chelford, au stabilit următoarele limite pentru acest interstadiu: 57.150 și 58.850 î. Hr. Interstadiul Brörup, prin caracteristicile sale privind compoziția și amploarea răspândirii vegetației, reprezintă perioada de timp în care s-a înregistrat o încălzire majoră a climatului würmian. În România este contemporan cu faza de vegetație Nandru 2. [8]

BROTACEL (*Hyla arborea*, fam. *Hylidae*), (zool.) broască fără coadă întâlnită pretutindeni unde există apă și vegetație arborescentă sau stuf; se mai numește brotac, răcănel. Este singura broască arborecolă din Europa. Trăiește acolo unde găsește apă, arbori, tufărișuri sau stuf, de la șes până la altitudine de 1.000 m în munți. Este acvatic numai în perioada de reproducere. În restul timpului trăiește pe arbori, tufișuri sau stuf. Corpul are lungimea de 5 cm, oval. Masculul are aceeași mărime ca femela. Capul scurt, rotunjit. Pupila ochiului orizontală. Timpanul vizibil. Tegumentul este neted pe spate și grăunțos pe abdomen. Pe partea dorsală coloritul este verde, uneori galben-deschis, negricios sau pătat cu negru pe un fond bej. Îi este caracteristică o dungă neagră, mărginită deasupra cu alb, care se întinde de la nări, trece prin dreptul ochilor, timpan și ajunge de-a lungul flancurilor, până la baza membrilor posterioare. Abdomenul este alb. Toate degetele posedă discuri adezive care secretă un lichid lipicios ce îi permite o bună aderență pe suprafețele pe care se deplasează. Membrile posterioare au membrane interdigitale reduce. Diferența între mascul și femelă se poate face după gușă. La mascul pielea gușii este închisă la culoare și încrețită, iar la femelă este netedă și albă. Sacul vocal de la mascul, când se umflă, depășește capul. Are o voce puternică ce se aude tot timpul anului. În perioada de reproducere scoate sunete asurzitoare după ce asfințește soarele: ghek, ghek, ghek, sau ep, ep, ep sau crac, crac, crac. Este un animal diurn. Își caută ziua hrana care constă în insecte zburătoare, pe care le prinde printr-un salt, cu ajutorul limbii sale lipicioase. Are ca dușmani păsările răpitoare și șerpii. Este protejat de coloritul său verde, asemănător frunzelor. Începe să se reproducă pe uscat. Reproducerea are loc în apă, unde este un foarte bun înotător. În luna aprilie masculii intră în apă; femelele vin mai târziu și pentru o perioadă scurtă, când are loc fecundarea și depunerea pontei. Amplexul este axilar. Ponta depusă constă în grămezi mici de ouă. Larvele se metamorfozează în iulie-august. Specia are multe rase geografice. Răspândită în Europa. Spre est

ajunge până în Urali, Caucaz, Asia Mică. Mai este întâlnită în nord-vestul Africii. [50]

BROTICOL, (ecol.) speciile antropofile care trăiesc în proximitatea sau în interiorul locuințelor. [3]

BROWALLIA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Solanaceae*. Cuprinde mai multe specii anuale sau perene, spontane, în ținuturi tropicale. *B. speciosa*, originară din regiunile muntoase ale Indiei, este un mic subarbust peren de 30-50 cm, cu tulpini ramificate și tufe laxe. Frunzele lanceolate și ușor ondulate au culoarea verde închis. Florile mari, cu cinci diviziuni rotunjite și reunite la bază într-un tub lung, au formă de stea și culoarea albastră cu mijlocul alb. Înflorește aproape tot anul, cu un maxim în lunile de vară și cu condiția eliminării permanente a florilor trecute. Se mai cultivă *B. grandiflora*, *B. viscosa*, *B. elata* și *B. demissa* provenite din America de Sud. **B.** crește bine în substraturi semiușoare și permeabile, în locuri însorite și cu temperaturi moderate de 12-15°C care sunt suficiente pentru o bună înflorire. Se înmulțește prin semințe, primăvara devreme, în spații calde. Răsadul se trece în ghivece sau, în climat mai blând, se plantează în grădină, la distanță de 20-25 cm, în borduri sau platbande. Înmulțirea prin butași este de asemenea posibilă primăvara sau toamna, în acest din urmă caz, plantele înflorind de timpuriu, în anul următor. [39]

BROWN, Robert (1773-1858), medic și botanist scoțian. A explorat flora Australiei. Realizează studii privind morfologia florilor la gimnosperme (1831). A descoperit nucleul celulei vegetale și, în 1828, mișcarea browniană. [11]

BROWSER, (inform.) o importantă piesă de software care permite navigarea pe Internet și care reprezintă o interfață grafică între utilizator și Internet. Cele mai populare browser-e sunt: Microsoft Internet Explorer și Netscape Communicator. [47]

BRUMA, (meteor.) cristale de gheață formate din vaporii de apă din aer și sol în contact cu corpuri mai reci. Fenomenul apare toamna și primăvara. Produce pagube în agricultură, mai ales, când se manifestă primăvara târziu. [49]

BRUMĂRIU LETAL, (zootehn.) stare anormală întâlnită la ovinele de culoare brumărie, ce se manifestă prin moartea indivizilor cu genotipul homozigot pentru genele culorii brumării. [34]

BRUNA DE MARAMUREȘ, (zootehn.) sin. *brună*, rasă de taurine formată din încrucișarea de tip de absorbție a raselor autohtone cu rase din tulpina Schwyz. [34]

BRUNFELSIA, (agric.) specie din fam. *Solanaceae*. Cuprinde mai multe specii originare din America tropicală. *B. calycina* (sin. *Franciscea pauciflora*) este originară din Brazilia. Este un arbust mult ramificat, cu frunze glabre, eliptice, cu flori scurt pedunculate de cca 5 cm în diametru și de culoare albastru-violet cu un punct alb în centru, grupate de

obicei în umbele false. Înfloresc vara și sunt parfumate. Există mai multe varietăți cu talie, aspect al frunzelor și colorit al florilor variat. Pot fi cultivate ușor în apartamente calde, ferindu-le în orele de insolație puternică de soarele direct și stropindu-le mai des pe frunze. După înflorire au nevoie de un repaus de câteva săptămâni când se țin la răcoare și se udă mai rar. Pentru reluarea vegetației se trec din nou la cald, lăstarii apăruiți se scurtează și, la nevoie, se face o schimbare a ghivecelor, asigurând un substrat de turbă îngrășată în amestec cu pământ lutos sau rezultat din descompunerea brazdelor de iarbă. Se înmulțește prin butași semilemnificați, care după înrădăcinare se păstrează în spații aerisite, dar ușor umbrite. Semănatul în ianuarie poate asigura plante pentru înflorirea de iarnă. [39]

BRUNIFICARE, (agric.) proces complex, parțial de natură enzimatică (fenofaze, peroxidaze etc.), care duce la pierderea culorii normale și specifice la fructele și legumele tăiate și expuse acțiunii aerului. **B. epidermei**, dezechilibru fiziologic manifestat în timpul păstrării fructelor și legumelor din cauza recoltării prea devreme (mere, pere) etc. **B. internă**, mortificare și brunificare a țesuturilor pulpei fructelor. **B. inimii**, dezechilibru fiziologic, care are loc în zona carpelară, în special la semințoase, ale căror țesuturi se mortifică și se brunifică, dar și la unele legume (țelina pentru rădăcină). [72]

BRUNIFICAREA AMENȚILOR DE ALUN, (fitopat.) micoză produsă de *Gleosporium coryli*. Debutază pe amănți, în luna decembrie aceștia luând parțial sau total o culoare brună. Ei nu se mai alungesc și nu înfloresc. Mai poate ataca mugurii micști, mugurii vegetativi și chiar ramurile care se usucă. [50]

BRUNIFICAREA INFLORESCENȚELOR ȘI ÎNNEGRIREA SEMINȚELOR DE CORIANDRU, (fitopat.) bacterioză produsă de *Xanthomonas translucens*, *Pseudomonas syringae*, *Erwinia carotovora*. Pe fructele imature, spre vârful lor, boala apare sub formă de pete uleioase, brun-închis. Țesutul din dreptul petelor se adâncește, se înnegrește și se usucă. Atacate mai târziu, fructele își reduc greutatea până la 78%, iar conținutul în ulei volatil și ulei gras se micșorează. Boala poate apărea și pe frunze, ca pete brun-închis, înconjurate de o margine de culoare deschisă. Bacterioza este răspândită prin vânt, semințe bolnave și insecte (*Lygus rugulipennis*). Prevenirea bolii se face prin arătură, folosind plugul cu antetrupiță, distrugerea prin ardere a resturilor rezultate de la treieratul și condiționatul recoltei, folosirea pentru semințe a tratamentului termic la 52°C timp de 10-15 minute, tratarea chimică a semințelor cu Tiradin 75 în doză de 4 kg/t de sămânță. [50]

BRÜNNER, glandele lui ~, (anat.) glande de la baza vilozităților din intestinul subțire al unui vertebrat. Secretă enzime digestive și se deschid în criptele lui Lieberkühn. [57]

BRUSĂ, (biogeogr.) formațiune vegetală lemnoasă sclerofilă din Africa. În **B.** în stratul arborilor înalți de 3-5 m se remarcă euforbiaceele candelabru (*Euphorbia resinifera*, *Balanites*); dintre arbuștii țepoși – *Ziziphus spina-cristi*, *Burkea africana*, iar în stratul ierbos cresc numeroase plante suculente. În anotimpul secetos pădurile sunt mohorâte, lipsite de frunze, iar în anotimpul ploios ele înverzesc, înfloresc și fructifică. [70]

BRUSTUR (*Arctium lappa*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (bot., med. u.) plantă erbacee, bianuală, hemiterofită, întâlnită pe terenuri necultivate, pe marginea drumurilor, căilor ferate, pe lângă garduri, zăvoaie inundabile, comună în întreaga țară, de la câmpie până în zona montană. Rădăcinile prezintă importanță terapeutică pentru medicina umană și veterinară. Principiile active la om au acțiune diuretică, sudorifică, depurativă, coleretică, hipoglicemiantă, antitumorală. (G.A. Dombardi, 1966) Activează secreția și excreția de urină, stimulează secreția glandelor sudoripare favorizând eliminarea toxinelor prin sudorație, mărește cantitatea de urină eliminată în timp, contribuie la expulzarea din organism pe cale renală a toxinelor și a produșilor rezultați din dezasimilație, acționează asupra ficatului măbind secrețiile biliare, scade concentrația de glucoză din sânge, previne formarea cancerului, inhibă dezvoltarea tumorilor. La animale acționează laxativ, diuretic, sudorific, depurativ, hemostatic, ușor carminativ, antiinflamator, antifurunculos, coleretic și ușor ruminator. (E. Neagu, C. Stătescu, 1985) Provoacă o purgație ușoară, fără a irita mucoasa intestinală, mărește cantitatea de urină eliminată în timp, contribuie la eliminarea pe cale renală a toxinelor, stimulează sudorația și eliminarea prin transpirație a toxinelor din corp, oprește hemoragia de intensitate mică, liniștește durerile abdominale și expulzează gazele din intestin, înlătură inflamația necrozată de natură stafilococică ce generează furunculul, combate în general inflamația, acționează asupra celulelor hepatice măbind secreția biliară, stimulează digestia. La om este utilizată pentru tratarea de răceală, gripă, afecțiuni renale, litiază biliară, eliminarea toxinelor din organism, hipertensiune, cancer, diabet zaharat, disfuncția glandelor sudoripare (hiperfuncție, hipofuncție), furuncule, afecțiuni bucale, herpes, dermatite, eczeme, răni, răni cu ulceratii, acnee, căderea părului, mătreață. La animale planta este folosită pentru tratarea stărilor toxice, stării afrigore, furunculoză

mamară, atonie ruminală, dermatite, eczeme, furunculoză, plăgi, plăgi cu larve. Este utilizată în tratamentul maladiilor renale și cutanate. Maladiile cutanate pot fi eczeme cu descumare, seboree a feței, exantem hepatic cu ulceratii, seboree uscată a pielii capului; mai este folosită în tratamentul alopeciei (cheliei), afecțiunilor hepatobiliare și creșterea părului. Acționează eficient în tratarea furunculozei. Extractul din rădăcini posedă acțiune antitumorală. Frunzele proaspăt culese au proprietăți tinctoriale. Utilizate pentru vopsit în negru. Specie meliferă. Florile furnizează albinelor nectar și polen. Producție miere, 300-350 kg/ha. Pondere economico-apicolă mică. [50]

BRUSTUR DULCE (*Petasites hybridus*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (bot., med. u. și vet.) plantă erbacee, perenă, hemicriptofită, întâlnită frecvent pe malul pâraielor, în viroage umbroase, umede, în jurul izvoarelor, în toate zonele de deal și munte, uneori și în regiunea de câmpie. Rizomul și rădăcinile plantei au importanță terapeutică în medicina umană și veterinară. În fitoterapia umană, principiile active au acțiune antispastică la nivelul musculaturii bronșice, acțiune spasmolitică și neurosedativă asupra musculaturii netede, acțiune reglatoare asupra tensiunii arteriale (scade tensiunea la hipertensivi și o ridică la valori normale la hipotensivi). În pediatrie s-au obținut rezultate bune în tratarea copiilor hiperexcitabili, hiperemotivi, impulsivi, suferinzi de insomnie, de diverse fobii, de pavor nocturnus. Normalizează activitatea tiroidiană în Basedow și în hipertiroidism. A dat rezultate bune în terapia maladiilor din sfera emotivă și a disfuncțiilor vegetative pure sau asociate (stări febrile neurovegetative, nevroze vegetative Maranon-Greene, hipertensiune arterială, sindrom neurodistic la tuberculoși, ataxie vasomotorie Solis-Cohen, nevroze cardiovasculare, angor coronarian, astm, ulcer gastrointestinal). Folosit în medicina tradițională umană ca aperitiv, sudorific, behic, expectorant, antiseptic, antiinflamator etc. În medicina veterinară servește ca sudorific, diuretic, depurativ, emenagog, vasodilatator, musculotrop, spasmolitic, antiseptic, iar extern ca antiparazitar. Poate fi cultivat în lungul apelor curgătoare, în parcuri și grădini publice, în zona montană. Decorativ prin port și inflorescență. Înmulțirea, prin desfacerea tufelor. [50]

BRUTALISM, nume dat arhitecturii moderne la începutul anilor '50, ce-și propunea să exploateze, fără intervenții deformatoare, calitățile fizice ale materialelor și structurilor folosite în construcții, fără excese ornamentale. [67]

BRYCE CANYON, parc național situat în SUA (statul Utah). Suprafața, 14.405 ha (1924). Culmile sunt

sculptate în forme de domuri, pereți, spirale, turnuri și temple, fiind cele mai frumoase din lume. Acestea se află în 14 mari amfiteatre, în formă de potcoavă, la marginea Platoului Paunsaugunt, pe o lungime de 36 km. Paleta cromatică aflată aici corespunde culorilor roșu, roz, stacojiu, galben și violet care dau un aspect deosebit de frumos sculpturilor erozionale în calcare și gresie. Turnurile rotunde sau ascuțite seamănă cu figuri umane sau obiecte cărora li s-au atribuit nume obișnuite ori mitologice. Viața vegetală și animală variază în funcție de altitudine. În văi se întâlnește o abundență de flori viu colorate. La altitudini mai mari pantele sunt acoperite de jnepeni, ienuperi și pini Piñon, iar mai sus cresc pinul Douglas, pinul Ponderosa, pinul cu conuri țepoase, ienupărul specific Munților Stâncoși etc. Fauna este reprezentată prin 30 de mamifere, incluzând sconșii, vulpi cenușii, râși, marmote galbene etc. Păsările sunt reprezentate prin multe specii cântătoare, iar altele răpitoare (șoimi, bufnițe). [50]

Bs, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului B spodic cu acumulare de sescvioxizi. [29]

Bt, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului B argiloiluvional. [29]

BTEX, (ecol.) abreviere pentru un grup de patru compuși aromatici monociclici (benzen, toluen, etilbenzen și xilen) care, fiind cei mai solubili, constituie indicatori de bază ai unei poluări cu hidrocarburi aromatice. [3]

BUBALINAE, (zool.) antilope mari africane cu coarne la ambele sexe. [34]

BUBURUZA LUCERNEI (*Subcoccinella 24 - punctata*), (zool.) dăunător. Adultul are lungimea de 3-5 mm, cu corpul bombat dorsal, de culoare roșie, pe elite cu 24 de pete negre. Larva are 5-6 mm lungime și este alb-gălbuie. Aceasta prezintă dorsal șiruri transversale de spini ramificați. Are două generații anuale. Ponta se depune pe fața inferioară a foliolelor frunzelor. Incubația durează 5-9 zile. La sfârșitul lunii mai apar primele larve. Dezvoltarea larvară durează 15-30 de zile. Stadiul de pupă este de 5-7 zile și se petrece pe frunzele plantei. La sfârșitul lunii iunie apare noua generație de adulți. Cea de-a doua generație se dezvoltă în cursul lunilor iulie-septembrie. Locurile atacate de insectă sunt prevăzute cu porțiuni albicioase, acestea alternând cu porțiunile sănătoase. (I. Moga, M. Schitea, M. Mateiaș, 1996) [50]

BUCCULA, (anat.) placa chitinoasă din jurul orificiului bucal la insecte. [62]

BUCEGI, munții ~, parc național montan în România, pe teritoriul județelor Argeș, Brașov, Dâmbovița, Prahova. Suprafața 3.266.300 ha. Altitudinea

maximă, 2.940 m (Coștila). Munții Bucegi constituie un masiv rigid și semeț, o adevărată „cetate de piatră” care îmbină armonios cele mai variate aspecte carpatice. Caracteristice sunt pădurile înalte etajate la diferite altitudini, văile adânci-cheile, văile largi care înscriu în tiparele lor forma literei „U”, ciupercile de piatră prezente pe suprafețele înalte, brăurile care tivesc abrupturile, vârfurile de munți care mai de care mai semețe: Omul 2.507 m, Coștila 2.940 m, Caraiman 2.384 m, Jepii Mici 2.143 m, Vârful cu Dor 2.030 m, Vânturișul 1.851 m, Doamnele 2.401 m, Bătrâna 2.180 m, Tătarul 1.998 m, Lucăcilă 1.895 m, Colții Zănoagei 1.703 m. Circurile și văile glaciare au o desfășurare aproape radiaș în jurul vârfului Omu. Datorită calcarelor sunt prezente fenomenele carstice cu lapiezuri, doline, chei și peșteri (Ialomița, Pustnicul, Tătarului, Răteului etc.). Distribuția teritorială a valorii medii anuale a temperaturii prezintă diferențe mari: 6°C pe Valea Prahovei și a Ialomiței și -3°C în zona cea mai înaltă. Cea mai mare cantitate de precipitații cade sub formă de zăpadă și anume 20 % la baza masivului și peste 70 % în zonele înalte. Pe vârfurile înalte zăpada persistă 200-260 de zile pe an. Vânturile sunt puternice. Vegetația dispusă în etape este reprezentată de 1.185 de specii de plante vasculare. Plantele endemice reprezintă 65 % din totalul lor, cunoscute în țară. În etajul montan inferior se află păduri de fag și carpen ; în etajul montan mijlociu, păduri de amestec cu fag, brad și molid, care urcă până la altitudinea de 1.500 m; în etajul montan superior, păduri pure de molid care urcă pe pantele abrupte până la 1.750 m; în etajul subalpin există rariști de limită cu molid, asociate cu tufărișuri, ajungând ca în etajul alpin superior să existe o vegetație de tundră alpină cu plante pitice. Grohotișurile au o floră foarte variată în funcție de dimensiunile materialelor constituente și de expoziție. Fauna este bogată și reprezentată de mamifere: lupi, urși, vulpi, capre negre; de păsări: cocoșul de munte, vulturul pleșuv, acvile, corbul etc. (Gh. Mohan, 1993) [50]

BUCEROTIDAE, (zool.) păsări rinocer, păsări de talie mare din Africa și Asia de S-E cu ciocuri voluminoase, ce au protuberanță la bază. [37]

BUCHETARE, (agric.) rărire a plantelor, efectuată cu mijloace mecanice, obișnuit perpendicular pe direcția rândurilor. După asigurarea grupurilor de plante (buchete) se continuă lucrarea manual, menținându-se cele mai viguroase (de ex., la morcov, sfecla de masă ș.a.). [72]

BUCIUM, (cult.-art.) instrument popular de suflat. Constă într-o trâmbiță imensă, făcută din coajă de copac. Este răspândită în mediul sătesc montan. [67]

BUCLAJ, (zootehn.) caracteristică a pielicelelor mieilor de rasă Karakul sau Țurcană la care fibrele de lână se

dispun în bucle de diferite forme: tub, bob, creastă. [34]

BUCTRIL RV - 84 (bromoxinil 200 g/l + MCPA 200 g/l), (pest.) erbicid postemergent, combate buruieni dicotiledonate. Doze: 1,0 l/ha la in de fibră și de ulei. Produs de OLTCHIM SA Rm. Vâlcea – România. [51]

BUCURA, lac de origine glaciară din România. Situat în masivul Retezat în căldarea care-i poartă numele, sub vârful Peleaga și Șaua Bucurei, orientat în direcția N-S, la altitudinea de 2.040 m. Suprafața este de 10,5 ha și adâncimea maximă de 17,1 m. Este alimentat cu cinci izvoare principale. Din lac apa deversează printr-un singur emisar ce curge spre lacul Lia, cu un debit de cca 250 l/s. Împreună cu alte 6 lacuri mai importante (Lia, Ana, Florica, Viorica, Tăul Porții și Tăul Agățat) formează cel mai mare și cel mai tipic complex lacustru glaciara din România. Datorită altitudinii ridicate la care se găsește, regimul termic și de îngheț al lacului este caracteristic zonei alpine. Podul de gheață format în timpul iernii persistă uneori 200 de zile/an, iar grosimea lui este de aproape 1 m. Populația piscicolă este autohtonă, reprezentată în special prin păstrăv indigen (*Salmo trutta fario*). [45]

BUDD-CHIARI, sindromul ~, (med. u. și vet.) constând în tromboza venelor suprahepatice din cauza unor procese inflamatorii vecine sau a unor infecții generale, producând simptome de hipertensiune portală cu evoluție acută sau cronică. [60]

BUENOS AIRES, lac de origine glaciară, cel mai mare din suita lacurilor subandine de pe versantul estic al Anzilor Chileni. O mare parte din lac se găsește pe teritoriul chilian (Argentina). Suprafața este de 2.400 km². Altitudinea absolută a nivelului lacului este de 215 m. Reprezintă un important bazin în piscicultură. [45]

BUFFER, (inform.) un depozit intermediar de date, tampon, porțiune rezervată de memorie în care datele sunt stocate temporar până când are loc transferul lor complet la sau de la dispozitivul de stocare sau altă locație de memorie. [6]

BUFNIȚĂ (*Bubo bubo*), (zool.) sin. *buba mare*, cea mai mare bufniță din România și din întreaga Europă (circa 70 cm). Se recunoaște cu ușurință după cele două smocuri de pene aflate deasupra ochilor. Fiind o pasăre răpitoare de noapte și simțurile sunt adaptate și perfecționate în acest sens. Ochii sunt mari, negri, cu pupila rotundă și așezați în față, văzul ager. Penele fine din jurul lor sunt așezate radiaș și dau feței o expresie deosebită. Vederea pe timp de noapte este bună. Auzul este foarte fin. Ciocul este puternic, scurt, mult curbat și ascuns în mare parte între pene. Aripile sunt lungi, coada scurtă. Penele ce îmbracă corpul sunt mătăsoase, fine și permit un zbor lin, fără zgomot. Culoarea penajului este cafenie cu pete

maronii închise. Adaptările la viața nocturnă îi permit apropierea fără nici o dificultate de pradă. Aceasta este prinsă cu multă siguranță cu ghearele sale lungi, ascuțite, puternic încovoiate, așezate pe niște degete scurte. Degetul extern poate fi îndreptat și înapoi. Picioarele sunt acoperite cu pene până la gheare. Este întălnită atât la șes cât și în zona carpatică. Cuibărește în găuri din stânci, în scorburile copacilor, în malul argilos înalt al Dunării etc. După împerechere cei doi parteneri trăiesc toată viața împreună. În cuib depun, de obicei, trei ouă, care sunt clocite numai de femelă. Masculul are grijă în acest timp ca să-și hrănească femela. Hrana lor este formată numai din animale vii. Vânează, dintre rozătoare, șoareci, popândăi, de multe ori iepuri, iar dintre păsări potârnichi, ciori, rațe și alte aripate mici și mijlocii, pe care le descoperă în amurg sau în timpul nopții. Este o pasăre sedentară, folositoare și rară. Este declarată monument al naturii și ocrotită prin lege. [26]

BUFONIDAE, (zool.) broaște râioase: amfibieni anure fără dinți, cu o piele mai uscată ca la alte broaște, dar cu numeroase veruci și glande parotoide la partea posterioară a capului. Tegumentul secretă bufonină, substanță cu acțiune iritantă și somniferă. Masculul este mai mic decât femela. Amplexul este axilar. În România trăiesc broasca râioasă (*Bufo bufo*), broasca râioasă verde (*Bufo viridis*). [37]

BUFONINĂ, (biochim.) substanță chimică secretată de glandele tegumentare ale broaștelor râioase (*Bufo bufo*, *Bufo viridis*), cu acțiune somniferă și iritantă și de apărare împotriva dușmanilor. [41]

BUFOTALINĂ, (toxicol.) alcaloid toxic secretat de glandele parotoide ale broaștelor râioase. Are o acțiune similară cu a digitalinei și poate produce paralizie, respirație îngreunată, vomă, convulsii și în final va determina oprirea inimii. Poate fi absorbită prin tractul digestiv al oricărui animal destul de imprudent să consume o broască râioasă. Mulți șerpi însă sunt imuni la acest venin. [37]

BUG, (inform.) eroare de software sau hardware. În software, un bug este o eroare în codificare sau o eroare logică, ce provoacă funcționarea necorespunzătoare a unui program sau produce rezultate eronate. Bug-urile minore pot fi incomode dar nu provoacă coruperea datelor. Bug-urile mai grave pot determina ca un program să nu mai răspundă la comenzi, operatorul nemaiaivând altă soluție decât să repornească calculatorul, cu riscul pierderii rezultatelor activității în lucru, dacă acestea nu au fost salvate. Termenul *Bug* își are originea în fazele de început ale calculatoarelor, când la Universitatea Harvard, o defecțiune a fost rezolvată o dată cu găsirea unui gândac între contactele unui releu. [6]

BUGET, (ec.-fin.) plan în care se prevăd veniturile și cheltuielile probabile ale unui stat, ale unei întreprinderi, instituții, familii, persoane. [1]

BUGET DE FAMILIE, (ec.-fin.) evidența sistematică și cronologică a veniturilor și cheltuielilor acesteia pe o anumită perioadă, de obicei un an. [1]

BUGET DE STAT, (ec.-fin.) instrument financiar principal care cuprinde veniturile mobilizate la dispoziția statului și repartizarea acestora pe categorii de cheltuieli. Veniturile provin din încasările de impozite directe, impozite indirecte și din resurse nefiscale. Cheltuielile se fac pentru: educație, cultură, știință, sănătate, protecție socială, ordine publică, apărare națională, înfăptuirea justiției, susținerea autorității publice, protecția mediului natural etc. [1]

BUGET LOCAL, (ec.-fin.) buget al unităților administrativ-teritoriale care au personalitate juridică: comune, orașe, municipii, sectoarele municipiului București. Cuprind veniturile rezultate din impozite, taxe etc. și cheltuielile în funcție de nevoile lor proprii corelate cu resursele care pot fi mobilizate. După execuția bugetară, excedentele rămân la dispoziția unităților administrativ-teritoriale. [1]

BUGET PUBLIC, (ec.-fin.) document program anual, elaborat de stat, care reflectă toate veniturile și cheltuielile publice ale țării. Are în structura sa bugetul de stat, bugetele locale, bugetul asigurărilor sociale de stat. [1]

BUGLOVIAN, (geol.) termen ce desemnează vârsta geologică, pentru intervalul dintre depunerile cu faună marină (miocen mediu-tortonian) și depunerile cu faună salmastră (sarmațian); deci poate fi separat fie ca etaj, fie ca subetaj (al sarmațianului inf., anterior volhinianului). [25]

BUHA CAFENIE A LUCERNEI (*Mamestra suasa*), (zool.) dăunător. Adultul este de culoare galben-oliv sau verde-oliv. Larva își schimbă culoarea în funcție de vârstă, de la cenușiu și verde la galben și roșu. Aceasta, la maturitate, are lungimea de 35-38 mm. Adulții apar în masă în lunile mai-iunie. Ouăle sunt depuse grupat pe limbul foliolelor. Incubația lor durează 4-5 zile. Larvele, până la maturitate, trec prin 6 vârste și se împușcă în sol. Ele rod lăstarii și păștile plantelor în culturile semincere din coasa a doua. (I. Moga, M. Schitea, M. Mateiaș, 1996) [50]

BUHA LUCERNEI (*Heliothis maritima*), (zool.) dăunător. Larva este de culoare verde-cenușiu, cu dungi longitudinale deschise la culoare; linia dorsală este de culoare închisă, iar cele subdorsale albe; stigmele sunt verzi sau gălbui. Dăunătorul are două generații anuale. Adulții apar în a doua decadă a lunii mai și în luna iunie. Ponta este depusă pe fața inferioară a foliolelor de lucernă. Dăunătorul este polifag preferând lucerna. Larvele cojesc lăstarii, apoi

rod bobocii și florile. În perioada fructificării, cultura poate fi calamitată în câteva zile. (I. Moga, M. Schitea, M. Mateiaș, 1996) [50]

BUHA NEAGRĂ (*Euxoa nigricans*), (zool.) dăunător al sfeclei. Larvele mature în cursul lunii mai retează plăntuțele la câțiva milimetri în sol. Retează de asemenea cotiledoanele la câțiva milimetri deasupra seminței. *Combaterea* se face prin administrarea de insecticide granulate o dată cu semănatul, pe rând. Este util insecticidul Temik 10 G în doză de 10 kg/ha, Furadan 5 g și Miral 5 g în doză de 20 kg/ha. (V. Ciocchia, A. Codrescu, L. Dumitraș, 1980) [50]

BUHA SEMĂNĂTURILOR (*Agrotis segetum*), (zool.) dăunător polifag. Fluturile are aripile posterioare albe-sidefii, iar cele anterioare brune-pământii, cu solzi mici negri. Omidă are o culoare cenușie. Ea atacă frunzele în perioada mai-iunie (generația I) și în august-septembrie (generația a II-a). Se combate prin lucrări agrotehnice, momeli otrăvite, în special plante trifoliene cu clorură de sodiu 2,5%, prăfuiți cu Pinetox 10 în cantitate de 20 kg/ha. (Fl. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, 1976) [50]

BUHA YPSILON (*Agrotis ypsilon*), (zool.) dăunător al lavandei. Fluturile are culoarea gri, uneori galben-gri până la negru-cafeniu. Aripile din față au partea inferioară albicioasă, cu o pată reniformă și lângă ea o altă pată gălbuie, de formă triunghiulară. Aripile posterioare sunt gri-deschis, cu marginile mai închise. Are trei generații pe an. Iermează sub formă de larvă adultă sau de pupă, la adâncimea de 10-15 cm în sol. Femela depune până la 2.500 de ouă. *Combaterea* se face prin distrugerea stadiilor hibernante, combaterea buruienilor din culturi, tratarea solurilor înainte de plantat cu Lindatox 3 PP 60 kg/ha sau tratarea culturilor la semnalarea atacului cu Nuvacron 40 CE în concentrație de 0,2% sau cu Lindatox 20 CE în concentrație de 0,7%, Lindatox 3 PP 30 kg/ha. (E. Păun, A. Mihalea, A. Dumitrescu, M. Verzea, O. Coșocariu, 1988) [50]

BUHAI DE BALTĂ CU BURTA GALEBENĂ (*Bombina variegata*, fam. *Discoglossidae*), (zool.) broască fără coadă (Ordinul Anura), întâlnită pe văile dealurilor și pe văile înalte ale munților între altitudinile 400-1.500, probabil și mai sus pe ambele versante ale Carpaților, precum și în regiunile deluroase din Podișul Transilvaniei. Lipsește în Dobrogea. Se mai numește izvoarăș cu burtă galbenă. Corpul are lungimea de 5 cm. Tegumentul de pe spate este cenușiu-măsliniu sau cenușiu-brun și bogat în glande cu venin și negi cu un puternic spin cornos, înconjurat de numeroși spinșori (observația se face cu lupa). Abdomenul este negru sau cenușiu-albăstrui, cu pete galbene mari, fără puncte albe. Masculul nu are saci vocali. Vârful degetelor galbene.

În timpul reproducerii apar calozități negre pe partea internă a antebrăului, a degetelor 1, 2 și 3 de la picioarele anterioare și pe degetele 3, 2 sau 3, sau 2, 3 și 4 de la picioarele posterioare. Vocea este slabă și comunică prin sunete unk, unk... sau uu, uu...! Puțin pretențioasă la starea de turbiditate și de poluare a apei. Își desfășoară viața mai mult pe uscat. Hrana, obiceiurile și reproducerea sunt asemănătoare cu cele ale Buhaiului de baltă cu burtă roșie. Are 4 rase geografice. Răspândită în apusul Europei (fără Anglia și Peninsula Iberică) cu granița răsăriteană în lanțul carpatic. (I.E. Fuhn, 1969) [50]

BUHAI DE BALTĂ CU BURTA ROȘIE (*Bombina bombina*, fam. *Discoglossidae*), (zool.) broască fără coadă, care, exceptând perioada de iarnă, este întâlnită tot timpul în mediul acvatic, în bălțile și lacurile de câmpie și insular în regiunile de șes ale podișului Transilvania; se mai numește izvoarăș cu burtă roșie. Corpul are lungimea de 5 cm. Timpanul este vizibil. Pupila rotundă sau în formă de inimă. Limba discoidală, concrescută cu planșeul bucal. Spatele are numeroși negi prevăzuți cu un spin cornos. Picioarele posterioare sunt prevăzute cu membrane interdigitale. Spatele este cenușiu, negru-cenușiu sau brun-cenușiu. Abdomenul negru-albăstrui, cu pete mari portocalii sau roșii cu puncte albe. Masculii au câte doi saci vocali interni, care se văd în perioada de reproducere. Vocea de comunicare este: unk, unk ... sau uu, uu...! Sunetele sunt emise în tot timpul verii. Se hrănește cu animale mici acvatice, dar și cu tot felul de insecte de uscat. Este un animal diurn și crepuscular. Are puțini dușmani, din cauza glandelor veninoase din piele. Șerpii de apă o mănâncă. În caz de pericol se apără prin ascunderea în mâl. Dacă pericolul le surprinde pe uscat, se întoarce cu abdomenul colorat în sus și simulează moartea luând o poziție rigidă. Iermează pe uscat, în găuri. Revine în apă primăvara, chiar în martie. Reproducerea are loc în luna mai. Împerecherea se face prin amplex lombar, masculul îmbrățișând femela în regiunea „soldurilor“. Fecundația este externă. Ouăle sunt depuse pe fundul apei în grămezi mici sau lipite de plante. Larvele se metamorfozează prin luna septembrie. Răspândită din sud-estul Europei până spre Munții Urali și în vestul Asiei Mici. În vest trăiește până în Germania, iar în nord până în sudul Suediei. (I.E. Fuhn, 1969) [50]

BUIAC, (agric.) la vița de vie, dezvoltare puternică a lăstarilor, reliefată prin îngroșarea anormală a acestora; de regulă nu produc struguri. [49]

BUIESTRU, (zootehn.) mers natural pentru anumite rase de cai (ex., Trăpaș american) sau dobândit la o vârstă tânără. [34]

BUJOR (*Paeonia officinalis*, fam. *Ranunculaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă. Se cultivă prin parcuri, grădini publice, cimitire, în grupuri, pe peluze,

ca borduri în jurul arbuștilor și pe platbande. Cultivată mult și prin grădinile sătenilor. Florile sunt mari, roșii. Înflorire, mai-iunie. Se înmulțește vegetativ prin despărțirea tufei. Petalele florilor sunt utilizate în tratarea de gută, artrită, dureri de piept, reumatism, cistită hemoragică. [71]

BUJOR ALB (*Paeonia lactiflora*, fam. *Paeoniaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă. Se folosește prin parcuri și grădini publice la amenajarea platbandelor și ca plante de borduri. Ca flori tăiate, conferă un miros plăcut și aspect ornamental deosebit în apartamente. Flori albe sau variat colorate în funcție de soi, simple sau bătute, parfumate. Înflorire, mai-iunie. Înmulțirea în octombrie-noiembrie prin divizare, cu condiția ca fiecare fragment să aibă măcar un mugur. [71]

BUJOR DE MUNTE (*Paeonia daurica*), (bot.) plantă perenă cu floarea de culoare purpuriu-închis. Înfloarește în mai-iunie. Vegetează în regiunea montană, pe coaste stâncoase deschise sau acoperite cu pădure din partea de vest a țării (Munții Ciocanu) și sud-est (Plaiul „Sărății“ din satul Salcia județul Prahova; dealul „Poiana Rotundă“ din apropierea Mănăstirii Ciolanul, județul Buzău). Este monument al naturii și ocrotit prin lege. [50]

BUJOR DE STEPĂ (*Paeonia tenuifolia*), (bot.) plantă perenă cu tuberculi radiculari alungiți în pământ. Tulpina este dreaptă înaltă până la 50 cm. Floare de culoare purpurie-întunecată. Vegetează sporadic pe coline ierboase, însoțite din zona de stepă. Este întâlnită la Murfatlar, Turnu Severin, Transilvania, la Zăul de Câmpie. Este monument al naturii și ocrotit prin lege. [50]

BUJOR ROMÂNESC (*Paeonia peregrina*), (bot.) plantă perenă, endemică, cu tulpină dreaptă, înaltă de circa 50-80 cm, care poartă terminal o singură floare mare, de culoarea sângelui. Înfloarește în lunile mai-iunie. Vegetează în regiunile sudice, extracarpătice ale României. Poate fi întâlnită prin poienile și marginile pădurilor din sudul Capitalei, la Murfatlar, între Tuzla și Mangalia, Babadag, Baia, Niculițel, între Agighiol și Mihail Kogălniceanu. Este monument al naturii și ocrotit prin lege. [50]

BULAMAC, (rur.) stâlp de lemn rotund sau cioplit, îngropat parțial în pământ, partea superioară având rol de susținere a unor construcții ușoare (schele, la împrejmuiri, araci, tutori). [42] → BULUMAC

BULB, (bot.) tulpină subterană formată din internoduri foarte scurte (microblast), adesea cu aspect de disc, purtând pe partea inferioară rădăcini adventive fasciculate (fibroase), iar lateral și pe partea superioară frunze dese, cărnoase, în care se depozitează substanțe de rezervă. Frunzele se acoperă complet unele pe altele, ca la ceapă (*Allium cepa*) sau se acoperă numai parțial, ca la crin (*Lilium candidum*), crinul de pădure (*Lilium martagon*).

Frunzele externe la multe specii (ceapă, zambile, viorele) sunt membranoase, pergamentoase, uscate, de culoare brună, cu rol protector, numite catafile. În funcție de sistemul de acoperire al frunzelor între ele se întâlnesc bulbi tunicați ca la ceapă (*Allium cepa*), zambilă (*Hyacinthus orientalis*), viorele (*Scilla bifolia*), sau bulbi scvamoși sau solzoși, ca la speciile de crin. Tulpina cu aspect de axă scurtă, disciformă, numită și inima bulbului, are în vârf un mugur din care se dezvoltă lăstarul aerian florifer. La subsuoara frunzelor pot exista muguri axilari din care vor lua naștere alți bulbi. Acest caracter este întâlnit la viorea, lalea (*Tulipa gesneriana*) etc. Creșterea unui astfel de bulb este simpodială. Există și cazuri inverse, unde tulpina floriferă se dezvoltă dintr-un mugur axial, iar din mugurele terminal se formează bulbul de înlocuire, aspect întâlnit la ghiocel (*Galanthus nivalis*), narcise sau coprine (*Narcissus poeticus*, *N. stellaris*) etc. La usturoi (*Allium sativum*) mugurii axilari se tuberizează formând bulbili cunoscuți popular sub numele de „căței“. Reuniți la un loc pe tulpina desciformă formează „căpățâna“. În acest caz, bulbilii devin organe de depozitare, înlocuind frunzele cărnoase. [50]

BULBIL, (bot.) organ de înmulțire vegetativă, provenit din metamorfozarea prin tuberizare a primordiilor foliare ale mugurilor vegetativi axilari sau mugurilor florali, în care se depozitează substanțe nutritive de rezervă. Planta erbacee numită colțisor (*Cardamine bulbifera*) are la subsuoara frunzelor câte un bulbil negru-violaceu, provenit prin tuberizarea primordiilor foliare ale mugurelui vegetativ; aiul-șarpelui (*Allium scorodoprasum*) posedă în inflorescență numeroși bulbili negri-purpurii sau violaceu-închis proveniți din tuberizarea primordiilor foliare ale mugurilor florali ș.a. Ajunși la complota dezvoltare se desprind de pe planta-mamă, cad pe sol, germinează și dau naștere unor noi plante. [50]

BULBOANĂ, (acv.) adâncitură formată de vârtejuri de apă. [10]

BULBOASE, (bot.) specii legumicole și floricole ce formează bulb și prezintă o tehnologie de cultivare asemănătoare (de ex., ceapa, prazul, laleaua, brândușa, crinii etc.). [72]

BULBOTUBER, (bot.) tulpină subterană metamorfozată, reprezentând o formă de trecere între bulb și tubercul. Posedă o porțiune tuberizată asemănătoare tuberculului, acoperită la exterior cu catafile, reprezentând frunze membranoase, uscate, brune, cu rol protector, caracteristice bulbilor tunicați. Conține înmagazinate substanțe nutritive de rezervă. De pe partea interioară se desprind rădăcini fasciculate (firoase). Întâlnit la brândușă, șofran, gladiole. [50]

BULBO-URETRALE, (anat.) două glande ramificate, care se deschid în bulbul uretrei de la mascul. Se mai numesc și glande Cowper. [37]

BULBUCI DE MUNTE (*Trollius europaeus*, fam. *Ranunculaceae*), (bot.) plantă perenă ierboasă ce înfrumusețează prin prezența ei poienile din etajul montan și subalpin. Tulpina este înaltă de 30 cm. Ea poartă frunze palmat-sectate, de culoare verde închis. Florile sunt de culoare galbenă. Întâlnită în aproape toate regiunile montane subalpine din țara noastră. Este monument al naturii și ocrotită prin lege. [50]

BULBUL ARTERIAL, (anat.) dilatare a aortei ventrale la unele vertebrate, în punctul în care părăsește inima. Peretele său se compune din mușchi neted și nu prezintă valvule. Se întâlnește la peștii osoși teleostei. [37]

BULETIN METEO-MEDIU, (meteor.) valori ale direcției și vitezei vântului, ale temperaturii și presiunii aerului la altitudini diferite, rezultate din măsurători și calcule și aranjate după un cod convențional pentru ușurarea transmiterii, necesare executării tragerilor. [31]

BULFEIE, (rur.) piese componente ale jugului bovinelor, care leagă cefarul de policioară. [34]

BULIMIE, (med. u.) simptom de foame continuă și excesivă, mult peste necesitățile organice. Se întâlnește în stările nevrotice. [28]

BULION, aliment obținut fie din suc concentrat de tomate și ardei, de la care s-au îndepărtat piețele, semințele, caliciul etc., fie din pulpă de tomate, strecurată și concentrată. Se poate prezenta ca **b. pireu** (8-12% substanță uscată) și **b. pastă** (12-20% substanță uscată). [72]

BULMENBACH, Johan Friedrich (1750-1840), medic și naturalist german. Aduce contribuții la dezvoltarea zoologiei și antropologiei științifice. Demonstrează unitatea de origine a speciei umane. Clasifică rasele umane după culoarea și forma capului devenind unul dintre creatorii antropologiei fizice. A publicat unul dintre cele mai bune manuale de istorie naturală ale sfârșitului secolului al XVIII-lea, astăzi criticabil. [46]

BULUMAC, (agric.) stâlp utilizat în mijloacele de susținere la vița de vie și pomii fructiferi. El poate fi din beton armat sau lemn. [49]

BUMBAC (*Gossypium hirsutum*, fam. *Malvaceae*), (agric.) plantă anuală, terofită, cultivată în exclusivitate în climatul temperat, textilă, alogamă, originară din Mexic, unde crește ca arbust. Scoarța rădăcinii prezintă importanță pentru medicina umană. Principiile active sunt reprezentate de rezine, betaină, vitamina E, un principiu vasoconstrictor și ocitocic, gosipioli; manifestă acțiune emenagogă și ocitocică. În SUA sunt folosite ca succedaneu al cornului de seară, dar cu o mai mică intensitate a activității farmacodinamice. Preparatele din scoarța rădăcinilor se folosesc în tratamentul metroragiilor, menoragiilor sau

hemoragiilor determinate de inflamarea organelor pelviene. Pentru tratamentul dismenoreei se asociază cu Hydrasitis, iar ca ocitocic, cu preparate din con de seară. (Em. Grigorescu, I. Ciulei, U. Stănescu, 1986) După îndepărtarea substanțelor toxice, semințele erau folosite sub formă de pulbere de către femei, pentru mărirea secreției glandelor mamare (efect galactogog). Gosipioliul, prezent în scoarța rădăcinilor și în uleiul gros din semințe, constituie un anticoncepțional masculin. Diminuează vitalitatea spermatozoizilor, inhibând la nivelul lor biosinteza lactatdehidrogenazei. După întreruperea tratamentului, la o scurtă perioadă se revine la normal. Uleiul rafinat obținut din semințe este comestibil. Turtele, după îndepărtarea produșilor toxici, sunt folosite la fabricarea pâinii, prăjiturilor, crochetelor. Firele de bumbac, procurate din comerț, au avut o largă întrebuințare și încă o mai au în producția textilă casnică. Din ele s-au țesut și încă se mai țes pânzeturile fine, pentru costumele sărbătorești. Din fibre se fabrică numeroase produse textile (singure sau în amestec cu fibrele de in, lână), ață, țesături impregnate cu cauciuc, filtre, diverse produse pentru avioane și automobile. Puful (linters) se întrebuințează la prepararea de colodium, fabricarea peliculelor cinematografice și fotografice, fetruului, covoarelor, materialelor izolante. Mai este folosit la fabricarea linoleumului și substanțelor explozive, vatei etc. Din semințe se extrage un ulei semisicativ care, rafinat, devine comestibil: poate fi folosit în alimentație sau la fabricarea margarinei, săpunurilor, vopselelor etc. Turtele rezultate după separarea uleiului constituie un furaj concentrat valoros. Conțin proteine (23-25%), substanțe extractive neazotate (30-33%), grăsimi (5-6%), celuloză (22%). Se folosesc în cantități moderate după ce sunt înlăturați produșii toxici pe care îi conține (gossypol, substanță cu o pronunțată acțiune toxică). Cojile (tegumentele seminale) servesc ca nutreț pentru hrana animalelor. Conțin celuloză (35-40%), substanțe extractive neazotate (33-38%), săruri minerale. Florile și nervura mediană a frunzelor sunt vizitate de albine pentru culegerea de nectar și polen. Nectarul este produs de glande nectarifere aflate la baza separelor. Producția de miere, 30-50 kg/ha. Pondere economico-apicolă mică. [50]

BUN AL PATRIMONIULUI NATURAL, componentă a patrimoniului natural care necesită un regim special de ocrotire, conservare și utilizare durabilă în beneficiul generațiilor prezente și viitoare. [24]

BUN PRIVAT, (ec.-fin.) bun sau serviciu care atunci când este utilizat sau consumat de către un individ nu mai este disponibil pentru consumul de către alții. Bunurile private sunt comercializate pe piață și sunt exclusive, consumatorul fiind tarifat sau taxat pentru utilizarea sau consumul acestor bunuri. [17]

BUN PUBLIC, (ec.-fin.) bunul sau serviciul care, odată ce devine disponibil pentru consum de către o persoană,

- automat va fi disponibil pentru toți ceilalți consumatori, în aceeași cantitate. Astfel, oferta **b.p.**, adresată către orice individ, nu antrenează costuri suplimentare. Ex. de bunuri publice: apărarea națională, protecția mediului ambiant, iluminatul public. [17]
- BUNA-VESTIRE**, (rel.) eveniment dumnezeiesc legat de vestea adusă în Nazaret de arhanghelul Gavriil Sfintei Fecioare Maria, la zămisirea Mântuitorului Iisus Hristos. Înainte de a-i vesti minunea, el o salută astfel: „*Bucură-te cea care ești plină de har, Domnul este cu tine! Binecuvântată ești tu între femei*” (Luca, 1,29). Apoi îi spune: „*Și iată vei lua în pântece și vei naște fiu și vei chema numele lui Iisus*” (1,31). „*Duhul Sfânt se va pogori peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri; pentru aceea și sfântul care se va naște din tine Fiul lui Dumnezeu se va chema*”. **B.V.** este praznicul împărătesc închinat Maicii Domnului și se sărbătorește la 25 martie. [63]
- BUNĂSTARE COLECTIVĂ**, (ec.-fin.) semnifică faptul că toți membrii colectivității trebuie să dispună de un stoc minim de bunuri economice considerat a fi decent. [1]
- BUNĂSTARE ECONOMICĂ**, (ec.-fin.) stare a condițiilor naturale, de capital și de cultură, care asigură integritatea vieții biologice, satisfacerea nevoilor de ordin material, social și spiritual. (M. Iovițu, 1999) [1]
- BUNDIȚĂ**, (rur.) cojoc fără mâneci ornamentat pe margini cu broderii și blană de miel, purtat în mediul sătesc. [67]
- BUNGAROTOXINĂ**, (toxicol.) toxină proteică din veninul șerpilor din genul *Bungarus*, care se leagă specific de receptorii pentru acetilcolină de tip nicotinic. [37]
- BUNODONT**, (anat.) dinți molari și premolari cu coroane joase și tuberculi rotunjiți pe suprafața lor. Se întâlnesc la porci, maimuțe și oameni. [37]
- BUNURI COLECTIVE**, (soc.) bunuri care pot fi folosite de un număr foarte mare de oameni fără ca vreunul dintre ei să încalce drepturile cuiva, de exemplu o stradă, un parc, emisiunile de radio și televiziune etc. [68]
- BUNURI DE CONSUM**, (jur.) bunuri ce contribuie în mod direct la satisfacerea trebuințelor individuale, de grup, colective, unde sunt de *unică folosință*, ex. alimentele; de *folosință curentă* ex., lenjerie, încălțăminte, îmbrăcăminte, articole de toaletă etc.; sau de *folosință îndelungată*, ex., locuința, mobila, aparatura electronică etc. [68]
- BUNURI DE PRODUCȚIE**, (ec.-fin.) bunuri care participă la producerea altor bunuri economice, ex. zahărul folosit pentru fabricarea gemurilor, dulcețurilor etc. [1]
- BUNURI DURABILE**, (ec.-fin.) bunuri de consum de folosință îndelungată, ex. locuința, mobila, frigiderul, congelatorul, televizorul, mașina de spalat, autoturismul etc. [68]
- BUNURI PRIVATE**, (ec.-fin.) bunuri economice utilizate exclusiv numai de persoana (agentul economic) care îl posedă. [68]
- BUNURI PUBLICE**, (ec.-fin.) bunuri economice care pot fi utilizate (consumate) simultan de mai multe persoane (nonexclusivitate) și fără rivalitate (nonrivalitate) deoarece pentru orice consumator adițional costul marginal este egal cu zero. [1]
- BUNURI/SERVICII ANTIPOLUANTE**, (jur.) bunurile sau serviciile ecologice care intervin în contracararea și reducerea emisiilor poluante, a deșeurilor, a particulelor în suspensie, a degradării apelor, solului, pădurilor, a conținutului toxic al produselor etc., și care se materializează în echipamente și tehnologii de supraveghere și control a poluării, de tip „end-of-pipe”. [17]
- BUNURI/SERVICII DE PROTECȚIE A MEDIULUI**, (jur.) bunurile sau serviciile ecologice care acționează asupra sursei de poluare, pe întreg ciclul de producție sau pe întreg ciclul de viață al produsului, începând cu materiile prime și până la depozitarea și eliminarea totală a reziduurilor toxice. [17]
- BUNURI/SERVICII ECOLOGICE**, (jur.) ansamblul echipamentelor, tehnicilor, tehnologiilor și serviciilor care permit protecția mediului, direcționată spre patru domenii: protecția apei; gestiunea deșeurilor; controlul calității aerului; diverse alte aspecte, cum ar fi îmbunătățiri funciare, eliminarea zgomotelor, unele categorii de servicii de protecție a mediului. [17]
- BUNYA MOUNTAINS**, parc național situat în Australia (statul Queensland). Suprafața, 12.092 ha (1908). Altitudine, 630-1.135 m. Lanțul muntos Bunya conservă splendida pădure de „bunya” formată din araucarii (*Araucaria bidwillii*), o pădure de foioase cu arborele roșu de gumă, pădurea tropical umedă de conifere, pădurea tropicală mai uscată, savana cu arborele butelie (*Stercularia* sp.) și chiparoși pe Munții Kangaroo. [50]
- BURDIGALIAN**, (geol.) termen ce desemnează vârstă geologică, pentru depuneri în facies marin; derivă de la *Burdigala*, denumirea în latină a orașului Bordeaux; pe scara geocronologică este un etaj al Miocenului inferior. [25]
- BURETE CU PERUCA** (*Coprinus comatus*, fam. *Coprinaceae*), (micol.) ciupercă cu viață scurtă, comestibilă, întâlnită în perioada aprilie-noiembrie, pe sol, prin grădini, parcuri, locuri cultivate, poieni. Carneea este fragedă, albă, apoi roz, cu miros și gust plăcut. Are valoare alimentară mare. După recoltare trebuie imediat gătită pentru că se înmoaie. Folosită la supe, tocană. Nu se conservă. [50]
- BURETE DE CASĂ** (*Serpula lacrymans*, fam. *Meruliaceae*), (micol.) ciupercă epixilofită, întâlnită

tot timpul anului (ianuarie-decembrie) pe lemnul de construcții (căpriori, grinzi, dușumele, parchete). Este dăunătoare. Produce putrezirea roșie a lemnului care se crapă paralel și perpendicular cu fibrele, desfăcându-se în cuburi sau prisme. Provoacă prăbușirea caselor din lemn. [50]

BURETE DE MAI (*Calocybe gambosa*, fam. *Tricholomataceae*), (micol.) ciupercă saprofită, comestibilă, cu foarte mare valoare alimentară, întâlnită pe sol, în grupuri sub formă de cercuri, rar izolate, de la sfârșitul lunii aprilie până în iunie în locuri înierbate din grădini, pajiști, luminișuri, marginea pădurilor, culturi de prun, tufărișuri, mai ales în regiunea dealurilor. Are foarte bune calități gastronomice, fiind utilizat pentru diferite preparate culinare (aluat de clătite, musaca, sos cu ciuperci, supă etc.). De asemenea trebuie menționat pentru efectul lui antibiotic, în special asupra stafilococilor care provoacă inflamații purulente. Se recomandă în meniurile dietetice ale diabeticilor. [50]

BURETE DE ROUĂ (*Coprinus micaceus*, fam. *Coprinaceae*), (micol.) ciupercă terofită, întâlnită în numeroase grupuri pe sol, lemn în putrefacție și la baza trunchiurilor de copaci, din primăvară până toamna târziu (mai-noiembrie) frecventă în lunile iunie și septembrie. Este comestibilă, fiind consumată în unele zone din țară sub formă de supă, papricaș sau pregătită cu ouă. Se evită băuturile alcoolice înainte de masă, în timpul mesei sau după masă cel puțin 24 de ore, pentru că substanțele active ce le conține ciuperca, în combinație cu alcoolul, provoacă intoxicații. De la culegere nu rezistă decât câteva ore. [50]

BURETE DE SCORBURĂ (*Volvariella bombycina*, fam. *Amanitaceae*), (micol.) ciupercă endoxilofită și epixilofită, comestibilă, întâlnită vara și toamna (iunie-octombrie) în interiorul scorbiilor arborilor bătrâni și pe trunchiuri putrede de tui, castan, fag, ulm. Are valoare alimentară foarte mare, gustoasă în diferite preparate culinare. [50]

BURETE DE SOC (*Auricularia auricul. - judae*, fam. *Auriculariaceae*), (micol.) ciupercă endoxilofită, comestibilă, întâlnită în tot timpul anului (ianuarie-decembrie) pe trunchiuri sau ramuri de soc, salcie, stejar, salcâm, nuc, plop, ulm, dud, cu creștere în „buchete“. Are valoare alimentară mică. Se pot consuma cruzi, cu salată, sau pregătiți sub formă de mâncare. [50]

BURETE DULCE (*Lactarius volemus*, fam. *Russulaceae*), (micol.) ciupercă micorizantă, comestibilă, întâlnită vara și toamna (august-noiembrie) pe sol, prin păduri, îndeosebi sub mesteceni. Are valoare alimentară mică. Este foarte gustoasă. Se consumă crudă, ca salată sau alte tipuri de preparate culinare. Se conservă pentru iarnă prin uscare, în oțet sau se murează. Salata preparată din

ciupercile uscate este foarte gustoasă. 23 de felii de ciupercă uscate adăugate la supă de carne, gulaș, legume, tocăniță de vită, le conferă gust și miros plăcute. [50]

BURETE GALBEN (*Clitocybe geotropa*, fam. *Tricholomataceae*), (micol.) ciupercă saprofită tericulă, comestibilă, întâlnită vara și toamna (august-noiembrie) prin păduri, poienițe, liziera pădurii și tufărișuri, vegetând în grupuri, sub formă de cercuri. Are mare valoare alimentară, fiind utilizată în diferite preparate culinare. [50]

BURETE LĂPTOS (*Lactarius piperatus*, fam. *Russulaceae*), (micol.) ciupercă micorizantă, comestibilă, întâlnită vara și toamna (iulie-noiembrie) prin păduri de foioase și de amestec, îndeosebi prin stejărete-gorunete. Are valoare alimentară mică, putând fi consumați fripiți pe jar sau fierți. După fierbere se conservă în oțet pentru iarnă. În unele zone conservarea pentru iarnă se face în puțină, în care se pune sare și se murează. [50]

BURETE PESTRIȚ (*Amanita pantherina*, fam. *Amanitaceae*), (micol.) ciupercă micorizantă toxică, întâlnită vara și toamna (iulie-octombrie) pe sol prin păduri de foioase. Conține aceleași principii toxice ca pălăria-șarpelui. Toxicitatea provoacă sindromul panterian. Se declanșează la 1-4 ore prin tulburări digestive (grețuri, vome, dureri abdominale), urmate de tulburări psihomotorii (delirări, halucinații, agitație), se trece de la o veselie extraordinară la o stare de nebunie furioasă, confuzie mintală. Starea durează câteva ore, apoi se instalează o comă (3-8 ore) la capătul căreia se trezește spontan, acuzând amețeli și ușoare halucinații. Vindecarea apare la 24 ore. Uneori poate pricinui moartea. [50]

BURETE PUTUROS (*Phallus impudicus*, fam. *Phalaceae*), (micol.) ciupercă saprofită, endoxilofită, comestibilă, întâlnită din primăvară până toamna (mai-noiembrie), pe sol umed și umbrat, în păduri de foioase și conifere, pajiști, grădini, parcuri, în culturile cu viță de vie. Prin hive subterane parazitează rădăcinile viței de vie sau ale altor plante lemnoase de pădure. Are valoare alimentară, fiind utilizată în consum numai în stadiul foarte tânăr. În unele regiuni, copiii îi aruncă pălăria urât mirositoare consumând piciorul în stare crudă. Piciorul și „ouăle“ se pot mura pentru iarnă, se pot folosi la condimentarea salatei de boeuf, a altor preparate culinare. Este întrebuițat, de asemenea, în medicină. În Antichitate a fost considerat drept un foarte bun afrodisiac. În Germania până în secolul trecut praful acestor ciuperci (obținut prin uscare și pisare) se adăuga în hrana animalelor, pentru a le stimula înmulțirea. [50]

BURETE ȘERPESC (*Macrolepiota procera*, fam. *Agaricaceae*), (micol.) ciupercă saprofită, comestibilă, întâlnită vara și toamna (iulie-octombrie)

pe sol, cu indivizi izolați sau în grupuri, prin păduri. Are foarte mare valoare alimentară, fiind utilizată în tot felul de preparate culinare. Pentru iarnă se conservă în sare. [50]

BURETE ȚEPOS (*Hydnum repandum*, fam. *Hydnaceae*), (micol.) ciupercă micorizantă, comestibilă, întâlnită pe sol în perioada iulie-octombrie, prin pădurile de foioase și rășinoase. Are valoare alimentară mică. Este utilizat în diferite rețete culinare (sos tartar, sos Remoulade, pireu, preparați ca murături pentru iarnă). Deoarece, la început, apa în care se fierb are gust puțin amar, se aruncă; se toarnă peste ei altă apă clocotită și se fierb în continuare. Se conservă în oțet. [50]

BURETELE-CERBILOR (*Scleroderma aurantium*, fam. *Sclerodermataceae*), (micol.) ciupercă micorizantă, necomestibilă, toxică, întâlnită vara și toamna (iulie-septembrie) pe soluri argiloase aflate în pantă, înșorite, din etajul montan. Are mare toxicitate, putând provoca tulburări gastrointestinale și nervoase, dar trecătoare. Intoxicația se manifestă mai ales prin stare de rău, grețuri, vomă, frisoane, diaree, colici stomacale violente. [50]

BURETELE-OILOR (*Scutiger ovinus*, fam. *Scutigeraceae*), (micol.) ciupercă saprofită, comestibilă, întâlnită toamna (august-octombrie), pe sol, prin pădurile de conifere din regiunea montană. Are valoare alimentară mică, fiind consumată în stadiul tânăr la diferite preparate culinare. [50]

BURETELE-VACII (*Lactarius subdulcis*, fam. *Russulaceae*), (micol.) ciupercă micorizantă, comestibilă, întâlnită vara și toamna (iulie-noienbrie) prin pădurile de foioase, pe soluri argiloase. Are valoare alimentară mică, fiind întrebuințată regional în arta culinară. [50]

BURETELE-VIPEREI (*Amanita phalloides*, fam. *Amanitaceae*), (micol.) ciupercă foarte otrăvitoare, micorizantă, întâlnită vara și toamna (iulie-octombrie) pe sol umed și umbros în pădurile de conifere și foioase îndeosebi sub stejari. Consumarea provoacă moartea prin sindromul faloidian cu debut tardiv. Semnele otrăvirii apar după 6-48 de ore, constând din tulburări digestive manifestate prin vomă, dureri epigastrice, diaree abundentă, uneori sangvinolentă, flancată de deshidratarea organismului, însoțită de o sete pronunțată; se produce o hepatită citolitică cu perturbarea funcțiilor ficatului; afectează sistemul nervos și se manifestă prin delirări, calm, agitație, euforii pronunțate, dispar reflexele tendoanelor, se răcesc extremitățile, se instalează paralizia oculară. Moartea survine după 24 ore până la 5-6 zile. Un singur exemplar conține suficientă otrăvă pentru a ucide o familie. Medicina nu are antidot pentru neutralizarea toxinelor. [50]

BUREȚEI DE PRUN (*Rhodophyllus saundersii*, fam. *Rhodophyllaceae*), (micol.) ciupercă saprofită,

comestibilă, întâlnită primăvara (martie-mai), în grupuri, așezate în cercuri sub specii de prun. Are valoare alimentară mare, fiind întrebuințată în diferite preparate culinare. [50]

BUREȚI DE PRUN (*Rhodophyllus clypeatus*, fam. *Rhodophyllaceae*), (micol.) ciupercă saprofită întâlnită în perioada mai-iunie, prin păduri, livezi, tufărișuri, sub pomi și arbuști fructiferi. Are valoare alimentară mare, fiind foarte gustoși în diferite preparate culinare. [50]

BUREȚI DE ROUA (*Marasmius oreades*, fam. *Tricholomataceae*), (micol.) ciupercă geofită, parazită, comestibilă, întâlnită vara și toamna (mai-noiembrie), prin pășuni, fânețe, poieni și margini de pădure. Are valoare alimentară foarte mare, fiind excelentă pentru supe și orice fel de mâncare (papricaș, ciuperci cu ouă, ciuperci cu orez, garnitură etc.). Pentru iarnă se usucă păstrându-și perfect calitățile. [50]

BUREȚI FLOCOȘI (*Lactarius torminosus*, fam. *Russulaceae*), (micol.) ciupercă micorizantă, comestibilă, întâlnită vara și toamna (iulie-octombrie), pe sol, izolată sau în grupuri, mai ales sub mesteceni, cu dezvoltarea în masă în lunile septembrie-octombrie. Are valoare alimentară. Regional, se folosesc în consum. Se țin 6-8 ore în apă; se scurg, se opăresc, apoi se gătesc. Pentru iarnă se fierb și se conservă în oțet. Consumați cruzi sunt puternic laxativi, pricinuind tulburări gastrointestinale. [50]

BUREȚI GALBIORI (*Lactarius mitissimus*, fam. *Russulaceae*), (micol.) ciupercă micorizantă, întâlnită în lunile septembrie-octombrie, pe soluri acide, printre pernițele de mușchi, din pădurile de rășinoase. [50]

BUREȚI IEPUREȘTI (*Polypilus umbellatus*, fam. *Scutigeraceae*), (micol.) ciupercă saprofită, comestibilă, întâlnită vara (august-octombrie), pe cioate și la baza trunchiurilor de stejar și carpen, unde formează tufe de cca 50 cm diametru. Are valoare alimentară mică, fiind folosită în stadiul tânăr pentru diferite preparate culinare. [50]

BURGER, (med. u.) boală constând în trombangeită obliterantă – afecțiune a bărbaților tineri, atingând în special arterele și venele extremităților și ducând, prin inflamația proliferativă segmentară a tuturor straturilor vasului, la obstrucție și apoi la leziuni trofice. [60]

BURLAN DE REFUGIU, (petr.) burlan lung de cca 12 m, montat deasupra capului de erupție al sondei, echipat la partea superioară cu un sistem de etanșare pe cablul de pistonare sau sârma de deparafinare. Servește la introducerea în sondă și la retragerea pistonului, a aparatelor de deparafinare sau a aparatelor de măsurat, fără a interveni și modifica activitatea sondei aflată în producție. (R. Țițeica și colab., 1972) [30]

BURSA COPULATOARE, (anat.) formațiune specifică aparatului genital femel la lepidoptere, în care se acumulează produsele seminale provenite de la mascul și unde are loc fecundarea. [62]

BURSA DE VALORI BUCUREȘTI, (ec.-fin.) instituție publică investită cu personalitate juridică ce își desfășoară activitatea pe principiul autofinanțării. A fost înființată la 21 aprilie 1995 și inaugurată oficial la 23 iunie 1995, prima ședință de tranzacționare a avut loc la 20 noiembrie 1995. [1]

BURSA LUI FABRICIUS, (anat.) organ în formă de sac, ce se deschide în cloacă la păsări. Este loc al maturării limfocitelor B, comparabil cu timusul de la mamifere. [37]

BURSA OMENTUM, (anat.) sac format de cutele marelui omentum în regiunea stomacului și care comunică cu cavitatea peritoneului prin foramenul lui Winslow. [37]

BURSA¹, (ec.-fin.) piață publică organizată și specializată unde se efectuează operații de cumpărare și vânzare de bunuri în cantități relativ mari. A apărut în secolul al XV-lea în orașele comerciale din vestul Europei (Franța, Germania, Flandra, Italia). [1]

BURSA², (jur.) ajutor bănesc acordat de stat, de o instituție, de o persoană etc. unui elev sau unui student pentru a se întreține în timpul studiilor. [68]

BURSA³, (anat.) formațiune anatomică în formă de sac plină cu un lichid vâscos. [50]

BURSA DE MARFURI, (ec.-fin.) bursa unde au loc operațiuni comerciale. Acestea se desfășoară în condiții concurențiale atât la vedere cât și la termen. Totul se desfășoară pe baza unor acorduri de executare care prevăd vânzarea și cumpărarea unei cantități de marfă la o dată convenită și la un preț fixat la momentul încheierii acordului. [1]

BURSA DE VALORI, (ec.-fin.) bursă care asigură întâlnirea dintre cei care au posibilitatea de a finanța sau au disponibilități bănești. Cererea și oferta se fac în exclusivitate de către intermediari, agenți de bursă sau societăți bursiere. [1]

BURSA VALUTARA, (ec.-fin.) piață specifică unde se tranzacționează devize sau valute. [1]

BURSE INTERNAȚIONALE, (ec.-fin.) burse generale, burse de valori și burse pentru operațiuni ajutoare comerțului internațional care realizează operațiuni de negociere privind o gamă largă de mărfuri, tranzacții de hârtii de valoare, valute etc. (Gh. Apostol, 1999) [1]

BURSICULĂ, (bot.) la plante, gropiță, mică escavație, aflată pe stigmatul gineceului conținând retinaculul unei polinii, aspect întâlnit la speciile de *Orchidaceae*. [50]

BURSITA, (med. vet.) inflamația burselor seroase.
1. Inflamație cu etiologie adesea virală, parazitară sau traumatică a bursei Fabricius, caracteristică păsărilor.
2. Prin prescurtarea nerecomandabilă a termenului de sero-bursită termenul desemnează, de asemenea,

inflamația acută sau cronică a unei burse musculare seroase. În acest ultim caz, termenul sinonim este cel de *higromă*. [33]

BURUIANĂ, (ecol.) denumire dată în general vegetației submerse dintr-un bazin acvatic. [10]

BURUIENI, (ecol.) specii de plante sălbatice care vegetează în culturile agricole și forestiere. [15]

BURUIENIȘ (ecol.) de vale subalpină, comunitate de plante ierboase de talie înaltă, formată pe văile din munții înalți (etajul subalpin). [15]

BUSOLĂ, (geol.) instrument construit pe baza acului magnetic care se orientează pe direcția nord-sud, folosit pentru orientarea în teren sau pentru măsurători în cabinet. [25]

BUSUIOACĂ DE BOHOTIN, (agric.) sin. *Muscat noir*, *Muscat violet de Madeira*, *Tămâioasă de Bohotin*. Soi pentru vinuri aromate care face parte din același sortogrup cu Tămâioasa românească. Se cultivă pe suprafețe restrânse la Huși și Pietroasa. Calitățile biologice de rezistență la secetă, ger, agenți fitopatogeni este mai mică decât la Tămâioasa românească. Este agreat pentru vinul sec, adesea demisec și dulce ce se obține, care este de culoare roz și cu aromă fină de trandafiri. Ionel Teodoreanu spunea că „te smerește când îl pui pe limbă! Parcă ar intra aici, acum, Eminescu. Toată lumea ar surâde, dar cu deosebită admirație“. [49]

BUSUIOC (*Ocimum basilicum*, fam. *Lamiaceae/Labiatae*), (bot.) plantă anuală, legumicolă și decorativă, originară din zona mediteraneană. Crește bine pe soluri luto-nisipoase, bine drenate și bine îngrășate, expuse la soare. Este o plantă termofilă. Se înmulțește prin semințe. Necesită cultură prin răsad produs în sere, pentru a se dezvolta bine și a înflori. Se poate cultiva și prin semănare directă, dar se obțin plante mai slab dezvoltate. Preferă udări regulate, cu cantități moderate de apă. În grădinile particulare se cultivă obișnuit, ca tip local. Plantele uscate, în special inflorescența lor, păstrează timp îndelungat parfumul caracteristic și se pot întrebuița în gospodărie pentru parfumarea încăperilor. Producția de sămânță este de circa 1000 kg/ha. În prezent sunt răspândite în cultură două soiuri: *Italian*, cu frunză verde-deschis mare, gofrată puternic, foarte parfumată, și tufa compactă, de circa 30-40 cm înălțime, utilizat ca plantă condimentară pentru salate și alte mâncăruri, precum și ca plantă floricolă de bordură; *Opal*, cu frunza mare, mai puțin gofrată, colorată în violet-pământiu, care este utilizat ca plantă decorativă, de bordură sau platbandă. [72] Părțile aeriene ale plantei prezintă importanță în medicina umană și veterinară. Principiile active acționează ca antiseptic intestinal, pulmonar și renal, antiinflamator intestinal și renal, antifungic, febrifug, carminativ, antiemetic, diuretic, galactogog, stimulează digestia. Distrug bacteriile din organism, cu predilecție din

intestine, din plămâni și arborele bronșic, din rinichi și căile de conducere a urinei, înlătură inflamațiile intestinale și renale, combat ciupercile și levurile ce parazitează organismul, scad febra, liniștesc durerile abdominale și expulzează gazele din intestin, înlătură senzațiile de vomă, determină creșterea secreției și excreției de urină, stimulează secreția laptelui la femei în perioada de alăptare a copilului, stimulează digestia gastrică și intestinală. Planta este indicată a fi folosită în balonări intestinale, colici intestinale, vomă, gripă, bronșită acută și cronică, răceală, cefalee (dureri de cap), ulcer gastric, infecții urinare, anorexie (lipsa poștei de mâncare), diaree, colită de fermentație. La animale este folosit în tratarea afecțiunilor renale, cistitelor, cistitelor hemoragice, în stări afrigore și în tulburări gastrointestinale. Apa în care se înmoaie busuiocul capătă proprietăți speciale. Fitoncidele și uleiul volatil dizolvat în apă îi conferă acesteia proprietăți dezinfectante, igienice, reconfortante. Specie meliferă. Florile furnizează albinelor nectar și polen. Producția de miere, 100-120 kg/ha, cu aromă specifică. Pondere economico-apicolă mijlocie. Cultivat prin parcuri și grădini. Cultivat și în grădinile țărănești ca plantă decorativă, de bordură sau platbandă. [50]

BUSUIOC DE CÂMP (*Galinsoga ciliata*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (bot.) plantă erbacee anuală de primăvară târzie-vară, considerată buruiiană problemă pentru culturile agricole. Frunze opuse, ovale, capitule mici. Se întâlnește în vii și livezi, pe lângă garduri, locuri ruderaie. Flori radiale, albe; înflorește în iunie-septembrie. Pentru combatere este sensibilă la: rimsulfuron-metil, amido-sulfuron, iodosulfuron + amidosulfuron, bromoxinil, linuron, acid 2,4-D + dicamba, isoxaflutol, fluroxipir, fluroxipir + acid 2,4 D, florasulam + acid 2,4 D ca ester 2 etil hexilic (EHE); metosulam + acid 2,4 D; bromoxinil + acid 2,4 D; S-metolaclor. [51]

BUSUIOC SĂLBATIC¹ (*Galinsoga parviflora*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (bot.) plantă anuală de primăvară târzie-vară, considerată buruiiană problemă pentru culturile agricole. Frunze opuse ovate (calatidii). Se întâlnește în culturi prășitoare în zona colinară a țării. Se mai numește busuiocă, miera porcului. Înflorește în iunie-octombrie. Produce 5-10.000 de achene („semințe”) ce pot germina imediat după formarea lor, iar în anul următor, de primăvara până toamna, viabilitatea în sol este de peste 10 ani. Segmente de plantă rezultate la prășit pot înrădăcina. Pentru combatere, sensibilă la: rimsulfuron-metil, amidosulfuron, iodosulfuron-amidosulfuron, isoxaflutol, linuron, acid 2,4 D+ dicamba, MCPA-Na, metosulam + acid 2,4 D; fluroxipir, S-metolaclor, florasulam + acid 2,4 D. [51]

BUSUIOC SĂLBATIC² (*Prunella vulgaris*, fam. *Lamiaceae/Labiatae*), (bot.) plantă erbacee, perenă, rar

anuală sau bienală, hemicriptofită, circumpolară (boreală), comună prin fânețe, pășuni, poieni, tufărișuri, păduri, livezi, pe malul apelor, de la câmpie până în regiunea subalpină. Părțile aeriene ale plantei au proprietăți anti-diareice, antiinflamatorii, antitusive, antimigene. În mediul sătesc i se atribuie și proprietăți afrodisiace și antigonoreice. Suprimă diareea și vindecă inflamațiile intestinale, combate inflamațiile cavității bucale și laringelui, tusea, răgușeala, astmul, gingivita, migrenele, stimulează funcția sexuală. În Austria, frunzele tinere se folosesc ca salată și ca ingredient la supele de verdețuri și alte preparate culinare. O salată asortată se obține din 40 g frunze tinere de busuioc de câmp spălate, amestecate cu o marinată preparată din 40 g frunze de pădărie, 40 g frunze bănuței, ulei, suc de lămâie, apă, sare, piper și roiniță. (C. Drăgulescu, 1992) Specie meliferă. Florile furnizează albinelor culesuri de nectar și polen. Cantitatea de nectar, 0,38-0,86 mg/floare. Producția de miere, 90-200 kg/ha. Pondere economico-apicolă mijlocie. Planta se poate cultiva prin parcurile și grădinile publice. Se pretează pentru stâncării, borduri, alpinării. Înmulțire prin semințe și despărțirea tufelor. [50]

BUȘTEAN, (for.) piesă din lemn brut rotund de rășinoase sau foioase, obținut prin secționarea arborilor și curățirea lor de crăci (uneori și de coajă). Are diametrul la capătul subțire de 14 cm la rășinoase și 18 cm la foioase. [42]

BUȘUMARE, (zootehn.), masaj al corpului animalului, efectuat cu ajutorul unui șomoioag de paie. [34]

BUTAȘ¹, (bot.) fragment al unui organ vegetativ detașat de planta-mamă, care, pus în condiții favorabile de mediu, este capabil de a reface un nou individ. Prezintă polarizare morfofiziologică. Polul apical (*caulogen*) va da naștere tulpinei, iar polul bazal (*rizogen*) va da naștere rădăcinilor adventive. După proveniență, butașii pot fi *tulpinali* (o ramură tânără, lăstar, un mugur, un fragment de tulpină subterană), *radiculari* (fragmente de rădăcină) și *foliari*, constând dintr-o frunză și fragmente de frunze. **Butașii tulpinali** sunt recoltați din ramurile de 1-2 ani, toamna, după căderea frunzelor sau la sfârșitul iernii (*butași de iarnă*) sau în perioada de vegetație (*butași de vară*). Butașii de iarnă sunt folosiți pentru înmulțirea vegetativă a pomilor fructiferi. Butașii de vară sunt utilizați pentru înmulțirea speciilor ornamentale și legumicole. **Butașii radiculari** se recoltează de la plante care formează pe rădăcini muguri adventivi capabili de a forma lăstari aeri, ex. cireșul (*Cerasius avium*), prunul (*Prunus domestica*), zmeurul (*Rubus idaeus*), alunul (*Corylus avellana*) etc. **Butașii foliari** se recoltează de la speciile care au însușirea de a forma rădăcini și muguri adventivi ce vor da naștere la lăstari, ex. begonia (*Begonia rex*), *B. semperflores*), urzicuța (*Coleus blumei*) etc. În

practică, pentru stimularea formării rădăcinilor, butașii se tratează înainte de sădire, cu substanțe din grupa heteroauxinelor. [50]

BUTAȘ², (agric.) segment de lăstar sau coardă care, pus în condiții prielnice, poate reproduce planta-mamă. Lungimea lor poate fi de unul sau mai mulți ochi. [49]

BUTAȘIRE¹, (agric.) înmulțirea pe cale vegetativă a viței de vie și a altor plante horticoale prin utilizarea butașilor. [49]

BUTAȘIRE², (agric.) procedeu de înmulțire vegetativă a arborilor fructiferi și ornamentali, a viței de vie și a florilor. Cuprinde întreaga activitate de la recoltarea butașilor și până la obținerea înrădăcinării lor, când pot fi trecuți în cultură. Plantele horticoale erbacee, legumicole și floricole înrădăcinează mai ușor, dar la cele dendrologice, pomi și arbori ornamentali înrădăcinarea este mai dificilă. [50]

BUTOMACEE (*Butomaceae*), (bot.) familie care cuprinde 6 genuri, cca 9 specii de plante monocotiledonate erbacee, acvatice sau palustre, perene, glabre. Răspândite în Europa, regiunile tropicale și Australia. Tulpină scapiformă. Frunze bazale. Inflorescență umbeliformă. Flori bisexuate (hermafrodite), actinomorfe; caliciul din 3 petale colorate, caduce; androceul, din 9 stamine sau mai multe, cu antere introrse; gineceul superior, cu ovare uniloculare, polisperme, cu stile libere, persistente. Formula florală: $\sigma^* K_3 C_3 A_{9-6} G_6$. Fruct compus din 6 folicule. Seminte cu embrionul drept (*Butomus*) rareori curbat, exalbuminate. Flora spontană a României conține o singură specie. *Butomus umbellatus* (roșătea, crin de baltă), comună prin ape stagnante, lin curgătoare, stuărișuri. Genetic, $2n = 26, 39$. [50]

BUTONIERA, (geogr.) depresiune rezultată prin eroziune diferențială în axul unui anticlinal, brahianticlinal sau dom. [25]

BUTUC¹, (for.) piesă din lemn rotund lungă până la 1 m și diametrul peste 20 cm. Se folosește în construcții, ca masă suport în diferite domenii (măcelărie). [42]

BUTUC², (agric.) referitor la vița de vie, partea subterană și cea aeriană din care pornesc brațele; segment din trunchiul arborilor. [49]

BUXACEE (*Buxaceae*), (bot.) familie care cuprinde 6 genuri, cu cca 30 de specii de plante dicotiledonate sempervirescente lemnoase, arbustive și arborescente. Răspândite în Europa, Africa de Nord (Algeria), Asia Mică. Genetic, $2n = 28$. Frunze simple, alterne, subopuse până la opuse, nestipelate. Flori unisexuate, actinomorfe, dispuse în spice sau în glomerule. Formula florală: $\sigma^* K_4 C_0 A_4; \text{ } \varphi^* K_6 C_0 G_{(3)}$. Fructul capsulă sau drupă.

Flora României conține 2 specii: *Pachysandra terminalis*, cultivat pe stâncării semiumbroase în Grădina Botanică din Cluj și în parcul din Simeria; *Buxus sempervirens* (Cimișir, Merișor), cultivat prin parcuri, grădini, alei, cu scop ornamental. [50]

BUXUS, (bot.) gen de plante care aparține fam. *Buxaceae*. Popular cimișir. Spontan în sudul Europei, Africa de Nord, Orient, China. Specia caracteristică: *B. sempervirens*. Este unul dintre cei mai valoroși arbuști, veșnic verde, longeviv, rezistând la frig și prosperând în locuri unde alte specii nu pot vegeta. În cultură este cunoscut ca arbust datorită creșterii lente și a posibilității ca, prin tăieri, să se mențină la o anumită înălțime și să i se dea diferite forme zoomorfe sau geometrice. Frunzele sale, mici, pielose și lucioase, prezintă, în funcție de varietate, o diversitate de forme (oval alungite, rotunjite, lanceolate sau chiar îngust eliptice) și culori de la verde închis sau verde albastrui, unicolore, la verde bordisat sau pătat de galben sau alb-argintiu. *B. s. suffruticosa* este o varietate pitică cu frunze mici, ovale, preferată odinioară în alcătuirea bordurilor din grădinile clasice franceze. Puțin pretențios la natura terenului, uneori crescând în soluri necultivabile sau în fisurile stâncilor, preferându-le chiar pe cele calcaroase; crește la soare sau semiumbră și suportă seceta. Udările periodice și pulverizările cu apă sunt necesare pentru păstrarea aspectului curat și lucios al frunzelor. Înmulțirea se poate face primăvara sau în august, prin butași semilemnificați, în răsadnițe reci sau prin seminte, care au fost stratificate de toamna și puse în pământ ușor umbrat și afănat. La înmulțirea prin marcotaj, plantele obținute sunt folosibile în anul următor. Despărțirea tufelor este de asemenea posibilă. [39]

BUZĂ DE IEPURE, (med. u.) denumire populară dată malformației congenitale a regiunii feței la nivelul căreia se înregistrează o fantă (scizură) a buzei superioare, adesea asociată cu fisura congenitală a maxilarului superior și/sau a bolții palatine. Termenul medical sinonim este *cheiloschisis*. [33]

BUZDUGAN (*Sparaganium erectum*, fam. *Sparaganiaceae*), (bot.) plantă acvatică, emersă, ce crește pe lângă malurile apelor nămolose, stagnante sau lin curgătoare. Are un rizom gros, lung de 1-5 m, tulpină simplă sau ramificată, dreaptă sau care plutește, cu frunze liniare dispuse pe două rânduri. În vârful tulpinii, florile sunt dispuse sub formă de globuri. [10]

Bv, (pedol.) simbol folosit pentru notarea orizontului B cambic. [29]

- C**, (inform.) un limbaj de programare dezvoltat de Dennis Ritchie la Bell Laboratories în 1972. Acest limbaj este mai mult un limbaj de asamblare, însă atât asocierea strânsă cu sistemul *UNIX*, popularitatea sa enormă cât și standardizarea sa de către ANSI (*American National Standards Institute*) au făcut ca acesta să fie un limbaj de programare standard. Limbajul **C** este un limbaj compilat ce conține un mic set de funcții ce depind de calculator, restul funcțiilor sunt independente și sunt conținute în niște fișiere numite *Library* care pot fi accesate din programul **C**. Programele **C** sunt compuse din una sau mai multe funcții definite de programator, astfel că **C** este un limbaj structurat. [6]
- C**, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului **C**. [29]
- C-MEIOZĂ**, (citol.) formă modificată de meioză care apare după acțiunea colchicinei și a altor substanțe care blochează formarea fusului de diviziune sau dezorganizarea acestuia. Este astfel afectată distribuția polară a cromozomilor; se formează așa-numiții nucleu de restituție, iar produșii meiotici conțin mai mult decât un set de cromozomi. [69]
- C-MITOZĂ**, (citol.) formă modificată de mitoză cauzată de inactivarea parțială sau totală a formării și funcționării fusului de diviziune; este afectată astfel segregarea și distribuția polară a cromatidelor surori. Inactivarea totală a fusului duce la formarea nucleilor de restituție cu un număr dublu de cromozomi. Alterația este provocată de colchicină și de alți agenți chimici și fizici (ex., temperaturile scăzute). Acțiunea unora din acești agenți a dus la apariția spontană a speciilor poliploide, cu o frecvență foarte mare în flora actuală a Terrei. [69]
- C/N**, (pedol.) simbolul raportului carbon/azot din materia organică a solului. [29]
- C++**, (inform.) o versiune orientată spre obiect a limbajului **C**, dezvoltată de Bjarne Stroustrup la începutul anilor '80 la Bell Laboratories. [6]
- CAATINGA**, (biogeogr.) ansamblu complex de formațiuni vegetale xerofile, ocupând suprafețe apreciabile în Venezuela și NE podișului Braziliei. **C**. este reprezentată de păduri scunde, savane cu arbuști, tufărișuri și pajiști cu măcăciunișuri. Arborii din **c.** sunt scunzi sau de mărime mijlocie, au creștere înceată, frunze caduce; arbuștii în tufe spinoase, frunze mici. Toate plantele lemnoase au rădăcini adânci care ajung la rezerva de apă; arborii și arbuștii înfrunzesc și înfloresc repede, începând cu ploile din octombrie. Specii caracteristice: arborii butoi (*Chorisia, Cavanillesia*), leguminoase arboricole (*Mimosa, Acacia*), palmieri (*Cocos coronata*), arbuștii spinoși (*Euphorbia phosphorea*), cactuși (*Cereus, Opuntia*). Fauna din **c.** se aseamănă cu cea a savanelor. [70]
- CABANĂ FORESTIERĂ**, (for.) construcție din lemn, piatră, cărămidă sau materiale combinate, destinată adăpostirii muncitorilor forestieri. Capacitate de cazare, 10-55 de oameni. Se amplasează în centrul activității de exploatare. [42]
- CABERNET SAUVIGNON**, (agric.) sin. *Bordeaux, Petit Vidure*. Unul dintre cele mai valoroase soiuri pentru vinuri roșii. Are vigoare mijlocie spre mare, cu o perioadă de vegetație de 180-190 de zile, cu o bună rezistență la ger, secetă și boli. Prezintă o mare plasticitate ecologică, astfel încât se cultivă în toate țările cu viticultură avansată. În România, strugurii ajung la maturitate în luna septembrie. Conținutul în zahăr, la recoltare, depășește 200 g/l. Din strugurii acestui soi se obțin vinuri de excepțională calitate; la Bordeaux strugurii acestui soi stau la baza celui mai bun vin ce se obține în zonă. În România este socotit „regele“ vinurilor roșii. În aroma sa elegantă și impunătoare, se sesizează un miros fin de vanilie, mai ales după învechire în butoaie (baricuri), mai apoi degajă un parfum de toporași și fructe de pădure. [49]
- CABLU, 1.** Funie groasă obținută prin răscucirea unor grupuri de fire vegetale sau metalice, folosită la utilajul de transport sau de ridicat. **2.** Conductă

electrică formată din mai multe fire izolate (acoperite cu un înveliș vegetal sau metalic). [13]

CABO ORANGE, parc național din Brazilia. Suprafața, 620.000 ha (1980). Este primul parc național brazilian care ocrotește o zonă marină. El se întinde de-a lungul a 200 km de coastă, ajungând până la 10 km în largul mării. Parcul include o diversitate de ecosisteme pornind de la păduri tropicale umede, savane „cerrado”, pajști, mlaștini cu mangrove, plaje și zona marină. Teritoriul adăpostește o mare varietate de formațiuni vegetale amazoniene. Fauna este foarte diversificată. În această zonă există un habitat pentru două specii de păsări amenințate cu dispariția: flamingo (*Phoenicopterus ruber*) și ibisul roșu (*Eudocimus ruber*). Printre speciile rare menționăm: broaștele țestoase verzi și pielooase (*Chelonia mydas* și *Dermochelys coriacea*), lamantinul oceanic (*Trichechus manatus*), lamantinul amazonian (*T. inunguis*), jaguarul (*Panthera onca*), vidra uriașă braziliană (*Pteronura brasiliensis*) care atinge 2 m. [50]

CÁBO POLONIO, parc național situat în Uruguay. Suprafața, 14.250 ha (1966). Din cele 10 parcuri naționale din Uruguay acesta este cel mai mare. În cuprinsul lui sunt incluse o regiune de dune, o fostă rezervație forestieră și fostul parc Aquas Dulces. [50]

CABO-DE-HORNOS (*Capul Horn*), parc național din Chile (provincia Magallanes). Suprafața, 63.093 ha (1945). Altitudine, 0-50 m. Amplasat pe insula cea mai sudică a Arhipelagului Tierra del Fuego (Țara de Foc). Parcul protejează flora și fauna caracteristice acestei regiuni. În compoziția florei se află specii de fag austral (*Nothofagus dombeyi*, *N. betuloides*, *N. pumilo*, *N. antarctica*). Fauna este săracă. Caracteristice sunt speciile de guanaco (*Lama huanachus*), cerbi huem (*Hippocamelus bisculus*), vulpi albastre, foci și un număr redus de mamifere rozătoare, păsări. Tradiția ocrotirii naturii în această zonă a globului este păstrată de la incași. Ei practicau culturi în terase spre a nu se degrada terenurile agricole, protejau păsările pentru producția de guano și reglementaseră vânătoarea animalelor sălbatice. Astăzi în Chile sunt 50 de parcuri naționale, dintre care 30 se află pe Lista Națiunilor Unite. [50]

CABRARE, mișcare efectuată în special de cai, care constă în obținerea unei poziții bipede, aproape de verticală, prin ridicarea membrilor anterioare. [34]

CACATUINAE, (zool.) cacadu, papagali din Australia și Filipine, cu o creastă mobilă pe cap. [37]

CACIUR, (zootehn.) miel care la naștere are culoarea neagră pe corp și brumărie pe extremități, combinație de culori rezultată din încrucișarea rasei Karakul brumăriu sau negru cu Țurcană. [34]

CACTACEE (*Cactaceae*), (bot.) familie de plante succulente, răspândite în regiunile calde și uscate din America Centrală și Mexic. Se cunosc cca 2.000 de specii. Ajung până la 25 m înălțime. Adaptate la xerofitism. Extrēm de rezistente la uscăciune. Înfațișare cu totul aparte. Arbuști spinoși, fără frunze, sau arbori, specii cu rădăcini, alte c. trăiesc epifite pe arbori sau au rădăcini agățătoare (scadente). Tulpini columnare, cilindrice, cu muchii alternând cu șanțuri longitudinale, globuloase sau ovoide, turtite, în formă de frunze, adesea din părți articulate. Frunze reduse, rudimentare, în formă de scvame subulate, vizibile numai la tulpinile tinere. Tulpinile și ramurile sunt adesea acoperite cu peri deși sau spini. Flori mari colorate, izolate, mai rar grupate, bisexuate (hermafrodite), actinomorfe sau zigomorfe. Formula florală: $\varnothing * \text{ sau } \cdot P_{\alpha} A_{\alpha} G_{(\alpha-4)}$. Fruct baciform, cărnos. În România se cultivă, în spații adăpostite, sere și apartamente, specii din genurile *Opuntia* (limba-soacrei), *Epiphyllum*, *Phyllocactus*, *Cereus*, *Zyocactus*. Au importanță medicinală, alimentară, industrială și ornamentală. [50]

CAD, (inform.) acronim pentru *Computer Aided Design*, termen aplicat programelor folosite în proiectare, inginerie, arhitectură și modele științifice – de la scule simple la clădiri, avioane, circuite integrate și molecule. Diverse aplicații CAD creează modele în două sau trei dimensiuni, modele care pot fi rotite, redimensionate, secționare ca și vizualizate din interior. Aceste programe se bazează solid pe matematică și au nevoie, pentru a putea fi executate în condiții optime, de sisteme foarte rapide, de mare performanță. [6]

CAD/CAM, (inform.) acronim pentru *Computer Aided Design/Computer Aided Manufacturing*, termen ce descrie utilizarea calculatoarelor în design și în procesul de fabricație a produselor diverse. Cu CAD/CAM un produs este proiectat cu un program CAD și apoi proiectul este tradus într-un set de instrucțiuni ce pot fi transmise la o mașină-unealtă care le execută în procesul de fabricare, asamblare și în procesul de control. [6]

CADASTRU, (geodez.) document public cuprinzând diviziunea terenurilor, lista parcelelor și a proprietarilor; totalitatea lucrărilor specifice de măsurători și calcule pentru stabilirea precisă a suprafețelor funciare; document privind fondul funciar și reprezentarea lui pe planuri cadastrale. [25]

CADASTRU VITICOL, (agric.) act prin care se ține evidența mișcării suprafețelor ocupate cu plantații viticole. Se mai numește registrul cadastrului viticol. [48]

- CADENAT**, (med. u.) dispozitiv de imobilizare a fracturilor mandibulare, confecționat din cârlige metalice legate cu sârmă de dinți. [43]
- CADMIA** (a), a acoperi suprafața unui obiect metalic cu un strat subțire de cadmiu în scopul protejării ei contra eroziunii. [13]
- CADMIU** (Cd), (chim.) element chimic cu caracter metalic, din grupa a II-a secundară. Are Z 48 și structura învelișului de electroni [Kr] 4d¹⁰5s². Este mai puțin răspândit în natură decât zincul pe care-l însoțește aproape permanent în minereuri. A fost identificat și în meteoriți. Cd este un metal alb-albăstrui, strălucitor, care în prezența aerului se acoperă cu un strat de oxid. Este maleabil, ductil, mai puțin dur decât zincul, are p.t. 321°C și p.f. 765°C. Cristalizează într-o rețea tetragonală. Cd se folosește la protejarea anticorozivă a fierului și a oțelului, în electrotehnică, la fabricarea acumulatorilor electrice, la obținerea aliajelor cu puncte de topire scăzute: aliaje de lipit, aliaje de lagăre, aliaje pentru tipografie. Amalgamul de cadmiu se folosește în tehnica dentară și drept catod în elementul Weston. [36] Mai este folosit în electronică și industria materialelor plastice ca stabilizator. Produsele de Cd devenite deșeuri formează o sursă de poluare pentru aer, apă și sol. Îngrășămintele „superfosfatice“ conțin o doză importantă de Cd care se acumulează în sol. Prin mecanisme de concentrare de-a lungul lanțurilor trofice, Cd trece din aer (sau sol) în plante, apoi în corpul animalelor și în fine în corpul uman. Cd este un puternic mutagen. Tubul digestiv, ficatul, rinichii, inima, plămâni, oasele sunt afectate în mod diferit. În apele poluate industrial cu Cd, unele nevertebrate acvatice concentrează mari cantități de Cd: 9 p.p.m. la stridie, 1.500 p.p.m. la scoica Sf. Iacob (*Pecten jacobaeus*). [41] O sursă importantă de poluare a solului sunt îngrășămintele chimice cu fosfor. Cd participă la compoziția acestora ca urmare a prezenței sale în rocile fosfatice, materia primă pentru fabricarea îngrășămintelor cu fosfor. [29]
- CADRIL**, (cult.-art.) dans la care iau parte unul sau mai multe grupuri de câte două perechi de dansatori. [67]
- CADUC**¹, (zool.) care cade la sfârșitul perioadei de creștere sau la maturitate (dinți, placentă, coarne, pene etc.). [37]
- CADUC**², (bot.) căzător, lipsit de trăinicie. Organ vegetativ sau reproducător al plantelor care se detașează într-un anumit stadiu al dezvoltării organismului înainte de încheierea perioadei de vegetație, aspect întâlnit la caliciul florilor de mac (*Papaver rhoeas*, *P. somniferum* etc.), nigelariță sau rostopască (*Chelidonium majus*); stipelele la tei (*Tilia* sp.), măr (*Malus* sp.), mușcată (*Pelargonium* sp.); scvamele mugurale, la salcie (*Salix* sp.). [50]
- CADUC**³, (micol.) structură care se desprinde ușor de pe suport și cade. Ex., conidiile ciupercilor din ordinul *Moniliales*. [61]
- CADUC**⁴, (jur.) act juridic care devine ineficace prin survenirea unui eveniment ulterior încheierii documentului. [68]
- CAECILIIDAE**, (zool.) scormonitori, familie de amfibieni apozi (*Gymnophiona*) din America de Sud. [37]
- CAFEA CU LAPTE**, (fitopat.) bacterioză produsă de *Pseudomonas fluorescens*. Semnalată recent în culturile de usturoi din Franța. Boala determină îngălbenirea frunzelor, luând o colorație gălbuie-maronie specifică. Bacteria se transmite prin sol. Are un areal restrâns deocamdată. Se cunosc puține date privitoare la biologia și combaterea acestei boli. Măsurile de prevenire și combatere constau în evitarea terenurilor depresionare la amplasarea culturii, măsuri de igienă culturală și un asolament de 3-4 ani. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoescu, 1986) [50]
- CAHEXIE** (*caşexie*), (med. vet.) stare patologică a organismului care se prezintă printr-o slăbire extremă și o afectare gravă a stării generale. Aceasta poate fi de origine nutrițională sau poate surveni în boli grave, epuizante. [33]
- CAIAC-CANOE**, (sp.) ramuri ale sporturilor nautice care se practică pe lacuri, râuri, fluvii și ape repezi de munte (slalom nautic), cu ambarcațiuni ușoare de construcție specială. Deși ambarcațiunile existau din vechime, sportul este de dată mai recentă. În programul Jocurilor Olimpice el a fost admis la congresul din anul 1934. Caiacul este o ambarcațiune (de origine eschimosă) ascuțită la ambele capete, de lungime și greutate diferite (în funcție de numărul persoanelor care îl ocupă). Vâslirea se face cu ajutorul unei vâsle numită „pagaie“, prin introducerea ei în apă, alternativ, de o parte și de alta a caiacului. În ambarcațiune sportivii stau pe niște scăunele fixate. Canoea este o ambarcațiune (de origine canadiană) ascuțită la ambele capete, cu lungime și greutate diferite. La canoe vâslirea se face cu „padela“ (vâslă cu o singură pală) pe o singură parte a ambarcațiunii, construită astfel încât să-și păstreze direcția. [52]
- CAIRNGORMS**, rezervație naturală națională din Marea Britanie (Scoția – comitatul Inverness). Suprafață, 25.949 ha (1954). Se află în Munții Cairngorm, ramură a Grampienilor. Flora ocrotită este reprezentată de 200 de specii de plante cu flori, din care 75 de specii sunt britano-arcto-alpine. Din elementele floristice lemnoase menționăm: pinul scoțian, ienupărul, mestecănul. Fauna este diversă. Printre cele

mai importante specii ea include cerbul, căprioara, iepurele alb, pisica sălbatică, potârnicea albă (*Lagopus mutus*), cocoșul de munte, cocoșul de mesteacăn, forfecuța galbenă, prundărașul de munte. [50]

CAIS (*Armeniaca vulgaris*, fam. *Rosaceae*), (agric.) originar din zona muntoasă a Chinei, a ajuns în Grecia în timpul lui Alexandru Macedon de unde s-a răspândit în Europa. Are rădăcină de culoare roșcată. Formează ramuri lungi, coroană rară, fiindu-i adecvată forma de vas. Înfloreste timpuriu, iar florile și fructele sunt frecvent „arse“ de brumele și înghețurile târzii care constituie factor limitativ pentru țara noastră. Iarna mugurii suportă -20°C până la -24°C dar gerurile de revenire (după repausul profund) provoacă pagube chiar și la $-16 \dots 18^{\circ}\text{C}$. Este puțin pretențios față de apă, poate fi cultivat la 450-500 mm precipitații, dar este foarte „recunoscător“ pentru irigații, dând recolte mari și de calitate. Este foarte exigent față de lumină. Are nevoie de soluri adânci, mijlocii sau ușoare, cu reacție neutră sau ușor alcalină. Soiurile existente se înmulțesc prin altoire pe zarzăr (*zerda lu* din persană), pe mirobolan, pe prun (Buburuz, Otesani 8) Mariana G.F- 8-1, Brompton, Saint Julien A, piersic G.F. 305 și Nemaguard, precum și pe migdal. Sortimentul de soiuri este foarte bogat, coacerea fructelor acoperind o perioadă lungă, de la 20-25 iunie până la jumătatea lui august. Dintre acestea enumerăm, aproximativ în ordinea coacerii în țara noastră: timpurii – NJA 42, NJA 19, Traian, Narcot, Tudor; mijlocii: Dana, Dacia, Neptun, Goldrich, Saturn, de Ungaria (cea mai bună), Venus Callatus, Sulina, Ma'naia; târzii: Umberto, Favorit, Selena, Silvana, Sirena, Sulmona, Olimp, Comandor, Litoral. [40]

CAIS JAPONEZ (*Diospiros kaki*, fam. *Ebenaceae* sin. *D. chinensis*), (agric.) se mai numește *hurma*, *kaki*. Pom înrudit cu abanosul. Este mult cultivat în Orient unde fructul este consumat proaspăt sau uscat și constituie o importantă resursă alimentară ce conține până la 20% hidrați de carbon și vitamina C în cantități comparabile cu citricele. Se cultivă în zona măslinului și a smochinului pe orice sol, cu condiția de a fi permeabil. Este o specie cu frunze căzătoare, în general dioică, dar unele soiuri formează flori masculine în tinerețe, apoi, mai târziu, femele. O varietate care într-o regiune este masculă dă flori femele în altă regiune. Unele soiuri au nevoie de polenizare, altele nu. Fructele sunt bace mari care persistă în pom mult după căderea frunzelor. La recoltă fructele sunt extrem de astringente și neconsumabile. Ele trebuie păstrate până la supracoacere când se înmoaie și devin foarte dulci. Soiurile se altoiesc pe portul de Virginia

(*Diospiros virginiana*) sau de Caucaz (*D. lotus*), care se obțin din semințe. [40]

CAISUL DE SAINT DOMINGUE (*Mamea americana*, fam. *Guttiferae*), (agric.) specie de pom cu frunze persistente, originară din America tropicală. Are fructe ovoide de 10-15 cm Ø, cu pielea groasă, brună. Pulpa de culoare portocalie se consumă coaptă și conservată. [40]

CALABRIAN, (geol.) termen ce desemnează o vârstă geologică; pe scara cronostratigrafică reprezintă primul etaj al cuaternarului în facies marin mediteranean; denumirea vine de la *Calabria* (Italia). [25]

CALADIUM, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Araceae*. Cuprinde plante ornamentale originare din zonele tropicale ale Americii de Sud. Sunt plante erbacee cu lăstărire bogată, părțile aeriene pomind dintr-un tubercul ce asigură perenitatea plantelor. Frunzele ovoid-sagitate sau cordate sunt deosebit de decorative prin diversitatea și dispoziția culorilor. Florile, dispuse într-un spadice, nu au valoare ornamentală. *C. bicolor*, numită și aripa îngerului, oferă cele mai frumoase exemplare cu frunze mari sagitate și peltate, puțin ondulate, susținute de pețiole lungi, ușor înclinați la vârf. Culoarea acestora, în funcție de soiuri, poate fi roșie cu marginile limbului verzi, alb-gălbui cu pete roz și verzi, zone de roșu, verde și galben cu dispoziție de la nervura mediană către margini sau dând impresia unei rețele de verde pe fondul alb-gălbui. Pe cât de frumoasă, pe atât de greu de păstrat în apartamente, cerând temperaturi constante și ridicate ($22-25^{\circ}\text{C}$), multă umiditate atmosferică, inclusiv pulverizări pe frunze și lumină suficientă dar nu directă. Necesită un substrat de cultură ușor, alcătuit din pământ de frunze sau turbă, pământ de grădină, nisip mai grosier bine spălat și cărbune vegetal sfărâmat. Spre toamnă, udatul se face mai rar pentru a favoriza trecerea plantelor în repaus. După uscarea frunzelor se udă foarte rar numai atât cât să nu se usuce tuberculul și se asigură o temperatură de $10-12^{\circ}\text{C}$. Repausul trebuie să dureze minimum două luni după care, în februarie-martie, se reia vegetația prin replantarea în ghivece și asigurarea condițiilor de mediu necesare creșterii. Se poate înmulți prin separarea sau chiar divizarea tuberculilor. Se utilizează ca plante de ghiveci în apartamente, sau vara, afară pe terase și balcoane, respectând cerințele plantelor. [39]

CALAMINĂ, (ind.) reziduu de cărbune provenit din arderea combustibilului în motoarele cu ardere internă, care se depune pe pereți, pe bujii etc. provocând perturbații în funcționarea motorului. [13]

CALAMITATE NATURALĂ, (agric.) distrugere a culturilor din cauza unor factori independenți de voința omului, în general meteorologici sau ca urmare

a consecințelor acestora: brume, înghețuri timpurii și târzii, grindine, ploi torențiale, furtuni, inundații, secetă. Ea poate fi *totală*, când distrugerea culturilor trece de 65% și *parțială*, când numărul de plante distruse este sub 50% față de total. Atestarea acestui fenomen se face în termen de 24 ore, de către comisii speciale de specialiști și experți din partea băncii finanțatoare și a unității în cauză, întocmindu-se acte de calamitate. [72]

CALAMUS¹, (anat.) parte din axul unei pene, care se înfige în piele. [57]

CALAMUS², (bot.) tip de tulpină neramificată, fără noduri, plină, spongioasă sau fistuloasă, cu frunze dispuse în partea bazală, ex., pipirig (*Juncus conglomeratus*, *J. effusus*, *J. inflexus*, *Scirpus lacustris* etc.), țipirig (*Scirpus tabernaemontani*), căprișor (*Cyperus flavescens*, *C. fuscus*). [50]

CALANDRA (a), a trece un material printr-un calandru în vederea subțierii, aplatizării, netezirii acestuia; a presa cu calandrul. [13]

CALATIDIOFOR, (bot.) pedunculul calatidiului de la plante, ex., *Asteraceae/Compositae*. [50]

CALATIDIU, (bot.) inflorescență racemoasă de forma unui disc, taler, înconjurată de involuclu, ex., floarea soarelui (*Helianthus annuus*), turtă (*Carlina acaulis*), brustan (*Telekia speciosa*), toate din fam. *Asteraceae/Compositae*. [50]

CALĂ¹ (*Zantedeschia* sp., fam. *Araceae*, sin. *Richardia* sp.), (agric.) speciile de *Zantedeschia* sunt în majoritate originare din ținuturile mlăștinoase ale Africii de Sud. Ele sunt plante erbacee, perene, având subteran rizomo-tuberculi. Sunt decorative prin frunze, dar mai ales prin florile alcătuite dintr-un spadice cilindric și o spată mare ce îl înconjoară ca un cornet. *Z. aethiopica* (sin. *Calla aethiopica* sau *Richardia africana*) cu frunze sagitate, lung pețiolate, formează după 3-4 ani de cultură tufe bogate de 50-100 cm în diametru. Florile albe, susținute de pedunculi lungi de 40-80 cm, sunt folosite mai ales în buchetele pentru mirese. *C. albimaculata*, preferată pentru culturile la ghivece, mai puțin viguroasă, are frunze ornamentate cu mici pete albe și flori albe-crem cu baza verde. *C. elliottiana* este o specie robustă cu frunze oval-cordate, de un verde deschis pătat de alb; se distinge prin florile galbene, iar *C. rehmannii*, cu tufe de 30-40 cm înălțime, formate de frunze lanceolate cu pete mici alb-argintii, este deosebită prin spată florilor roz, roșie-liliachie. Speciile de cală pot decora ca plante de ghiveci sau ca flori tăiate. În timpul verii pot orna și grădinile, ocupând de preferință locurile ușor umbrite și umede de lângă sursele de apă (bazine, lacuri). Toamna, plantele se introduc în spații adăpostite, nesuportând rigorile iernii. Ele pot

continua vegetația, în recipiente cu pământ preponderent lutos și reacție acidă, păstrând părțile verzi, sau se depozitează numai părțile subterane ale plantelor, după uscarea și îndepărtarea frunzelor. Cerințele speciilor față de temperatură sunt diferite. *Z. aethiopica* necesită încăperi răcoroase (10-15°C) și bine aerisite, pe când celelalte specii au nevoie de 20-22°C și umiditate atmosferică ridicată. Deși pot vegeta continuu mai mulți ani, timp în care își măresc volumul tufelor, este bine ca anual sau la 2 ani să aibă un repaus provocat prin reducerea treptată a udărilor. Repausul poate dura 6-8 săptămâni. Plantele cultivate în ghivece se transplantează la interval de 2 ani, la sfârșitul perioadei de repaus, în pământ de grădină, mranită și nisip. Cu această ocazie se poate face și înmulțirea prin separarea rizomilor, alegând pentru înflorire pe cei mai mari. Este posibilă și înmulțirea prin semințe, dar înflorirea se produce după 2-3 ani. [39]

CALĂ², 1. Piesă prismatică din lemn sau din metal care se așază în fața roții unui vehicul spre a-l imobiliza. **2.** Piesă în formă de prismă, de cilindru sau paralelipipedică, având o dimensiune foarte precisă, cu care se controlează dimensiunile pieselor în construcția de mașini. [13]

CALC (hârtie de ~), hârtie translucidă obținută prin măcinarea fină a pastei de hârtie, folosită la executarea desenelor în tuș, pentru a fi apoi copiate pe hârtie heliografică. [13]

CALCAN (*Scophthalmus maoticus*, fam. *Pleuronectidae*), (zool.) pește răpitor marin, bentonic. Corpul asimetric, plat, culcat pe partea dreaptă, cu contur oval, acoperit de butoni osoși prevăzuți cu spini, colorat brun-cenușiu cu pete albe și negre pe fața stângă și alb pe fața dreaptă. Obișnuit, ajunge la 0,60-0,80 m lungime și greutate 3-4 kg, uneori atinge 1 m lungime și greutate 8-10 kg. Gura este terminală, înzestrată cu dinți mărunți. Ochiul drept este așezat pe partea stângă, alături de ochiul stâng. Înotătoarele anală și dorsală sunt alungite și ating caudala. Se hrănește cu pești bentonici și pești care cârduiesc în vecinătatea fundului, în general cu hamsii, aternină, guvizi, barbuni și bacaliari. Reproducerea are loc în aprilie-mai. Femelele și masculii părăsesc adâncimile mării (80-100 m) și migrează către mal unde depun 8.000.000-10.000.000 icre mici. Din fiecare ou eclozează un peștișor cu simetrie bilaterală, care își desfășoară viața pelagic. După 2 luni apare fenomenul de asimetrie, când se culcă pe dreapta și devine bentonic. De-a lungul litoralului românesc se pescuiesc 500.000-700.000 kg. Carnea gustoasă, albă, dulce se consumă proaspătă. Icrele se pot conserva. Trăiește pe fundurile nisipoase în Marea Neagră și Marea de Azov. [10]

- CALCAN MIC** (*Scophthalmus rhombus*, fam. *Pleuronectidae*), (zool.) pește răpitor marin, bentonic. Corpul asimetric, plat, culcat pe partea dreaptă, cu contur oval alungit, ajunge la 60 cm lungime și greutate 2-3 kg, colorat în brun-cenușiu cu pete brun-roșcate pe fața stângă și alb pe partea dreaptă. Nu prezintă butoni osoși pe suprafața corpului. Are aceeași biologie ca și calcanul. [10]
- CALCANEU**, (anat.) călcâiul sau osul călcâiului la multe vertebrate tetrapode. [37]
- CALCAR**, (geol.) rocă sedimentară sau metamorfică alcătuită din carbonat de calciu. În funcție de natura impurităților, varietățile de calcar pot fi: dolomitice, silicoase, argiloase, glauconitice, bituminoase, de culoare albă, cenușie, gălbuie sau neagră. Prezintă luciu sticlos, degajă violent CO_2 sub acțiunea acizilor minerali. Calcarul sedimentar se întrebuințează în cantități mari pentru obținerea varului, ca fondant în industria metalurgică, ca materie primă în industria cimentului, ca material de construcție, ca materie primă pentru obținerea azotatului de calciu, a cianamidei de calciu, a nitrocalcarului, produse utilizate ca îngrășăminte chimice și amendamente. Este una dintre rocile cele mai răspândite în scoarța terestră, în formațiuni sedimentare de la cele mai vechi la cele mai noi (Precambrian-Cuaternar). [25; 29; 36]
- CALCAR ACTIV**, (agrochim.) parte din carbonatul de calciu (sau de magneziu) ușor solubilizată de apa încărcată cu CO_2 , netolerată de plantele calcifuge, cărora le provoacă fenomenul de cloroză. [29]
- CALCAREA**, (zool.) clasă care cuprinde spongieri cu spiculi calcaroși izolați în structura corpului lor. Sunt forme mici, marine, fixate de substrat. Ordine: *Homocoela*, *Heterocoela*. [50]
- CALCAROS**, (biol.) organism vegetal sau animal care trăiește pe soluri calcaroase. [50]
- CALCEMIE**, (med. u.) concentrația sanguină a calciului, care variază la individul normal în funcție de vârstă – copil 2-12 luni: 8,4-10,8 mg%, 1-4 ani: 8,4-10,4 mg%, 5-20 ani: 9,2-11 mg%, adult: 8,6-10,2 mg%. Rolul fiziologic este asigurat de calciul ionic, cu concentrații normale – adult: 3,8-4,8 mg%, copil: 4,2-5,2 mg%. [21]
- CALCI**, carbonat de calciu cristalizat mai mult sau mai puțin transparent, incolor sau divers colorat, frecvent în peșterile săpate în calcare. [44]
- CALCICOLE**, organisme (plante, fungi) care cresc pe soluri sau roci calcaroase (ex., floarea de colț, vița de vie). [69]
- CALCICOZĂ**, (med. u.) boală pulmonară (pneumoconioză) cauzată de inhalarea prelungită a prafului de calcar. Denumită și ftizia tăietorilor de piatră. [60]
- CALCIFEROL**, (biochim.) substanță din grupul steroizilor, strâns înrudită cu vitamina D, care se găsește în uleiul de ficat de pește și în grăsimile și laptele animalelor. Poate fi produsă prin iradierea ergosterolului cu lumină ultravioletă. Ergosterolul se găsește la multe animale și plante. Substanțe de această natură sunt implicate în reglarea absorbției calciului și fosfatului și în calcifierea oaselor. Lipsa vitaminei D produce rahitism. [57]
- CALCIFEROLI** → VITAMINE LIPOSOLUBILE
- CALCIFICARE**, (med. vet.) proces de mineralizare patologică a teritoriilor necrozate din țesuturi și organe, prin impregnarea lor cu săruri de calciu. Aceste zone prezintă ulterior calcificării o consistență și un aspect macroscopic asemănător mortarului sau pot împrumuta aspect analog osului (osificare). [33]
- CALCIFIL**, (bot.) despre plante care cresc și preferă soluri bogate în carbonat de calciu. Ex., susaiul (*Sonchus*), bumbacul (*Gossypium hirsutum*), vița de vie (*Vitis vinifera*), măslinul (*Olea europaea*), floarea reginei, floare de colți (*Leontopodium alpinum*), steliță vânăată (*Aster amelleus*). [70]
- CALCIFITE**, (bot.) specii de plante ce se dezvoltă pe soluri sau roci calcaroase. [15]
- CALCIFUG**, (bot.) plantă care manifestă intoleranță față de substratul calcaros, care evită solurile calcaroase, ex., afin (*Vaccinium myrtillus*, *V. uliginosum* etc.), lupin (*Lupinus* sp.), măcriș (*Rumex acetosella*), mușchiul de turbă (*Sphagnum*). [50]
- CALCIMETRU SCHEIBLER**, (pedol.) aparat utilizat la determinarea conținutului de carbonați alcalino-pământoși din sol, aflați în cantități mai mari de 1%. [29]
- CALCINARE**, (chim.) încălzire la temperaturi înalte a unei substanțe cu scopul de a oxida și de a îndepărta componenții volatili. [29]
- CALCINOZĂ**, (med. u. și vet.) boală caracterizată prin depunerea sărurilor de calciu în piele și uneori în tendoane și mușchi. *C. cutis*, depozite de calciu la nivelul pielii, apărând de obicei secundar unei erupții tegumentare preexistente. *C. universalis*, calcinoză ce afectează diverse arii ale întregului organism ca rezultat al precipitării calciului în diferite țesuturi și organe. [60] Termenul se utilizează mai frecvent în legătură cu leziunile de acest tip înregistrate la nivelul structurilor renale. [33]
- CALCIT**, 1. (geol.) Mineral constituit din carbonat de calciu (CaCO_3), component principal al calcarelor; este prezent în numeroase soluri, moștenit din roca parentală

sau ca produs secundar. [29] **2.** (speol.) Sub formă cristalizată este frecvent în peșterile săpate în calcare, fiind transparent, incolor sau divers colorat. [44]

CALCITONINĂ, (fiziol.) hormon peptidic, secretat de celulele parafoliculare ale tiroidei, care scade nivelul calciului în sânge prin reducerea eliberării de calciu din os, opus activității hormonului paratiroid. [37]

CALCIU (Ca), (chim., agrochim.) element chimic cu caracter metalic din grupa a II-a principală. Are Z 20 și structura învelișului de electroni [Ar] 4s². Este răspândit în natură sub formă de compuși reprezentând 7,5% din masa Pământului, cum sunt: calcar, CaCO₃; gips, CaSO₄·2H₂O; apatita, Ca₅[(PO₄)₃ X] unde X: F, Cl; fluorina, CaF₂ și numeroși silicați. **Ca** este un metal alb-argintiu, strălucitor, moale ca și metalele alcaline, cristalizând în rețele cubice cu fețe centrate. Are p.t. 845°C, p.f. 1439°C. Se folosește ca reducător pentru obținerea unor metale (Cr, Ti, Zr, Th etc.), ca desulfurant al unor produse petroliere, ca deshidratant al unor solvenți organici, la prepararea unor aliaje etc. [36] În sol, conținutul de **Ca**, exprimat sub formă de CaO, este de aproximativ 1%, cu excepția solurilor calcaroase sau a celor care conțin gips. Calciul influențează pozitiv însușirile de bază ale solurilor precum: gradul de saturație în baze, stabilitatea structurii, formarea unui humus de bună calitate, activitatea microorganismelor. Calciul ajută la formarea sistemului radicular și la o nutriție normală a plantelor. În plante mai îndeplinește următoarele funcțiuni: favorizează circulația hidraților de carbon, menține plasma celulară în stare activă, tamponează acțiunea toxică a altor cationi ș.a. Insuficiența **Ca** din mediul de creștere al plantelor duce la fenomene de piticire și anomalii în dezvoltarea unor organe. [29] Excesul de calcar limitează activitatea viței de vie, până la blocarea nutriției. [49]

CALCIURIE, (med. u.) eliminări urinare de calciu. Sunt controlate de parathormon, hormonul paratiroidelor, care determină resorbția calciului din urină și creșterea eliminărilor urinare de fosfați. [21]

CALCOPIRITĂ (CuFeS₂), (chim.) sin. *pirită cuprifera*, sulfură de cupru și fier naturală. Cristalizează în sistemul tetragonal, clasa tetragonal-scalenoedrică, are culoare gălbuie, opacă, luciu metalic, duritate 3-4, casantă. Conține 34,75% Cu, 30,54% Fe și 34,9% S, uneori și mici cantități de argint, aur etc. Se întrebuițează la obținerea cuprului. [36]

CALCUL¹, (med. u. și vet.) concrețiune solidă constituită prin acumularea sărurilor minerale sau prin formarea unui nucleu de substanță organică

mineralizat ulterior, generat în lumenul unui organ cavitatar, al unui canal excretor sau în structura unei glande. [33]

CALCUL², (bot.) la plante, țesut format din celule sclerenchimatice dure, cu aspect pietros, întâlnit la pere. [50]

CALCUL ECONOMIC RAȚIONAL, (ec.-fin.) metodă specială de analiză normativă prin care se fundamentează proiectele. [1]

CALCULATOR, (inform.) sistem fizic care prelucrează datele introduse într-o anumită formă, prestabilită, și care furnizează rezultatele într-o formă accesibilă utilizatorului sau ca semnale destinate acționării unor echipamente. [47]

CALDERĂ, (geomorf.) crater (depresiune) vulcanic cu dimensiuni foarte mari și pereți abrupti, format pe un aparat vulcanic central prin explozie vulcanică (*c. de explozie*), prin prăbușirea părții superioare a conului vulcanic (*c. de prăbușire*) sau prin eroziunea părții centrale a aparatului vulcanic (*c. de eroziune*); denumirea științifică derivă de la morfografia de „căldare”. [25]

CALE DE EXPUNERE, (prot. med.) calea prin care poluanții ajung de la surse prin sol, aer, apă sau hrană la om și la alte specii sau așezări. [17]

CALE FERATĂ FORESTIERĂ, (for.) mijloc de transport terestru cu ecartament 500, 600, 750, 760 și 1.000 mm. Tracțiunea se realizează cu mijloace acționate cu aburi sau Diesel, iar pentru cantități ne semnificative tracțiunea se face cu animale. **C. f. f.** se compune din terasamente, lucrări de artă (cleionaje, căsoaie, pinteni, baraje, podețe etc.), material de cale (șine, traverse, piatră spartă, balast), material mărunț (buloane, crampoane) și locomotivă automotoare, drezine, vagoane etc. A apărut în 1900 în munții Banatului. În 1948 rețeaua **c. f. f.** ajunsese la lungimea de 5.000 km. După 1955 a fost înlocuită cu drumuri forestiere. [42]

CALEA LACTEE, (astr.) fâșie aburie compusă dintr-un număr imens de stele care înconjoară ca un brâu cerul după un cerc mare, care formează un unghi de 62° cu ecuatorul ceresc; planul său median se numește ecuator galactic și se intersectează cu axa de rotație în centrul galactic. Este o galaxie de forma unui disc foarte turtit, cu diametrul de cca 100.000 ani-lumină și grosimea maximă de 16.000 ani-lumină. [12]

CALEDONIAN, (geol.) termen ce desemnează ciclul geotectonic care a avut loc între cambrianul superior și silurianul superior în urma căruia s-au format catenele din nordul Europei, prelungite cu cele din estul Groenlandei până în Apalași. [25]

CALENDAR APICOL, (zootehn.) calendar special cuprinzând principalele lucrări ce se execută în fiecare lună, în cursul anului. [34]

CALENDAR FLORAL, (bot.) gruparea plantelor după perioada de înflorire. [50]

CALENDULA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Asteraceae*. Pop. „filimică“, „gălbenele“. Originară din sudul Europei, *Calendula officinalis* este o specie erbacee, anuală, frecvent întâlnită în grădini. Are tulpini ramificate de 30-35 cm înălțime și frunze lineare, lanceolate, înguste spre vârf, emanând un miros particular, slab. Florile, în calatidii cu ligule galbene sau portocalii, dispuse pe 1-2 rânduri marginale în jurul florilor centrale brune, sau ocupând întreaga inflorescență, în cazul soiurilor involte, apar din luna mai și se succedă până la îngheț. Sunt folosite ca flori tăiate sau în grădini, în grupuri, covoare, borduri etc. Plantele au întrebuințări medicinale și industriale, servind la prepararea unguentelor și ceaiurilor, precum și la extragerea unor coloranți alimentari necesari în industria brânzeturilor și a untului. Filimica este o plantă rustică ce preferă climatul mai răcoros și solurile neutre sau slab alcaline, argiloase și bogate în humus. Se înmulțește ușor prin semințe, uneori se autoînsămânțează, primăvara devreme în răsadnițe sau în aprilie-mai direct în grădină. În regiunile cu ierni blânde, pot fi însămânțate în septembrie-octombrie, răsadul rămânând afară, cu o ușoară protecție, înflorind primăvara de timpuriu. [39]

CALIBRA (a), a prelucra mecanic o piesă, un semifabricat, spre a obține forma și dimensiunile prescrise. [13]

CALIBRARE, (agric.) grupare a diverselor produse horticole pe categorii (sau clase), în funcție de unele însușiri ale acestora: dimensiune, formă, culoare, greutate, grosime (diametru), lungime ș.a. Ea se face mecanic sau manual, utilizând unele dispozitive create în acest scop: la tomate se face mecanic după dimensiuni; la castraveții de seră se face mecanic după greutate; la puietii de pomi se face după grosime; la conifere se face după înălțime ș.a. [72]

CALIBRU, (ind.) instrument de precizie cu care se verifică dimensiunile pieselor fabricate. [13]

CALICIU, (bot.) totalitatea separelor unei flori, reprezentând ciclul extern al periantului, de obicei verde. Provine din frunzișoare modificate. Simbolul de formulă: K. Are rol de apărare a celorlalte piese florale contra agenților externi. Unele specii (frag, nalbă) au două cicluri de separe. Primul verticil este format din separe mai mici și poartă numele de calicul. Ele provin din stipelele bracteelor sau din

hipsofile. C. multor specii de *Asteraceae* (pădădie, susai, pălămidă) este foarte redus la început, după fecundație însă se dezvoltă într-un smoc de peri numit papus ce servește la răspândirea fructelor. După configurația generală există c. *dialisepal*, format din separe libere, întâlnit la specii de *Ranunculaceae*, *Rosaceae*, *Brassicaceae*, *Apiaceae* etc., și c. *gamosepal*, format din separe concrescute prin marginile lor pe diferite lungimi, întâlnit la speciile de *Primulaceae*, *Lamiaceae*, *Asteraceae*, *Solanaceae* etc. După poziția separelor față de receptacul și așezarea lor în raport cu petalele, c. *dialisepal* poate fi *erect*, la care separele sunt drepte, orientate în sus și aplicate peste petale (ex., *Brassicaceae*); *patent*, la care separele sunt inserate perpendicular pe receptacul și îndepărtate de petale (ex., *Pyrola media*, *P. rotundifolia*, *P. secunda*, *P. uniflora* (perisor)); *răsfânt*, la care carpelele sunt îndreptate în jos (ex., specii de *Ranunculus*). C. *gamosepal*, după formă, poate fi: *tubulos*, întâlnit la garoafe (*Dianthus* sp.); *infundibuliform*, asemănător unui butoiăș, întâlnit la ciuboșica cucului (*Primula elatior*); *campanulat*, asemănător unui clopot, întâlnit la speciile de *Gentiana*; *urceolat*, asemănat unui urcior, întâlnit la măselariță (*Hyoscyamus niger*); *globulos*, întâlnit la gușa-porumbelului (*Silene vulgaris*). După durata în timp există: c. *caduc*, separele cad în timpul înfloririi, ex., mac de câmp (*Papaver rhoeas*), sau cad după fecundație, caz aproape general întâlnit la foarte multe specii de plante; c. *persistent*, separele însoțesc fructul până la maturitatea lui (ex., speciile din familiile *Solanaceae*, *Boraginaceae*, *Lamiaceae*, *Maloideae*). La unele plante c. *persistent* se dezvoltă mult, învelește fructul și se numește c. *acrescent*, ex., păpăluș de pădure (*Physalis alkekengi*). La unele specii de plante lipsește complet. După simetrie există c. *actinormorf* (radiar simetric), unde două sau mai multe planuri de simetrie, duse prin el, îl împart în tot atâtea părți aproximativ egale, ex., speciile din fam. *Primulaceae*, *Boraginaceae*, *Rosaceae*, și c. *zigormorf* (monosimetric) la care se poate duce un singur plan de simetrie ce îl împarte în două părți aproximativ egale, ex., *Fabaceae*, *Lamiaceae*. [50] → FLOARE, SEPALE, TEPALE, PERIANT, PERIGON

CALICLONĂ, (biocel.) clonă celulară provenită dintr-o singură celulă prelevată dintr-o cultură în suspensie și replicată pe un mediu semilichid. [69]

CALICUL, (bot.) caliciu extern, suplimentar, rezultat din concreșterea la bază a stipelelor separelor, aspect întâlnit la frag (*Fragaria vesca*), sau din concreșterea hipsofililor de la baza separelor, ca la nalbă (*Malva pusila*, *M. sylvestris*). [50]

- CALIFOMIE**, (bot.) concreșterea anormală a sepalor cu partea exterioară petalelor de la florile plantelor. [50]
- CALIFORNIU** (Cf), (chim.) element chimic radioactiv artificial, metal din grupa actinoidelor. Are $Z = 98$ și structura învelișului de electroni $[Rn] 5f^{10}7s^2$. A fost obținut de S. Thomson, A. Ghiorso și G. Seaborg, conform reacției: $^{242}_{96}\text{Cm} + ^4_2\text{He} \rightarrow ^{245}_{98}\text{Cf} + ^1_0\text{n}$. Se cunosc 16 izomeri de Cf, cel mai stabil fiind ^{251}Cf . Ei se dezintegrează prin emisii de particule și electroni. [36]
- CALIPTRĂ**, (bot.) 1. Țesut de protecție al vârfului rădăcinii. Are forma de degetar. Este pluristratificat, mai gros în dreptul vârfului și mai subțire pe laturi, sin. *piloriză*, *scufie*. 2. Partea superioară a arhegonului, cu forma unui coif, prezentă pe capsulele tinere la mușchii frunzoși. [50]
- CALIPROGEN**, (bot.) țesut meristematic de la vârful rădăcinii plantelor, care dă naștere caliptrei. [50]
- CALITATE**¹, caracteristicile unui produs sau serviciu care satisface anumite cerințe. [1]
- CALITATE**², (agric.) totalitate a însușirilor esențiale care delimitează gradul și valoarea de folosință a unui produs horticol. [72]
- CALITATE**³, noțiune economică complexă și dinamică al cărei conținut exprimă însușirile procesului de producție; în viticultură, termenul exprimă însușirile favorabile pe care le poate avea materialul săditor, strugurii de masă și pentru vin; în pomicultură, însușirile favorabile ale puietilor pentru plantat și fructele obținute la pomii pe rod (mere, pere, gutui, piersici, caiși etc.); în legumicultură, însușirile bune ale răsadului de plantat și ale producției de legume etc. [49]
- CALITATEA MEDIULUI FORESTIER**, (ecol.) capacitatea unui teritoriu de a susține păduri valoroase sub raport economic, ecologic, funcțional și social, care să corespundă într-o măsură cât mai mare cerințelor societății umane într-un moment istoric dat. Bunurile și serviciile pe care pădurile le oferă societății sunt variate și de cele mai multe ori de neîmlocuit: lemn de diferite dimensiuni și calități, produse nelemnoase (fructe de pădure, ciuperci, vânat etc.), protecție împotriva unor factori destabilizatori (erodarea solurilor, dereglarea regimului apelor, excesele climatice, poluare etc.), spațiu de deconectare și destindere psihică (turism, recreere, cură de aer purificat și îmbogățit în ioni negativi etc.), efecte peisajist-estetice, rezervă de genofond și ecofond valoros și, în general, siguranță ecologică pe plan național. Pentru a menține nealterat acest mare potențial funcțional este necesară o bună gospodărire a pădurilor, pe baze ecologice, precum și asigurarea unui anumit procent de împădurire a întregii țări (diferențiat pe zone și etaje de vegetație). Se apreciază că procentul mediu de împădurire pentru zona temperată, cu un relief echilibrat distribuit pe zone (munte, deal, câmpie) cum este țara noastră, este de 30-35%. [4]
- CALITATEA MIȘCĂRII**, (sp.) sistem unitar al actului motric care exprimă esența acestuia. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- CALITATEA MOTRICĂ**, (sp.) aptitudine a individului de a executa mișcări exprimate în indici de viteză, de forță, de rezistență, de îndemânare, de mobilitate, toate reprezentând o caracteristică dobândită și perfectibilă. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- CALITATEA VIEȚII**, totalitatea condițiilor economice, sociale, ecologice, spirituale care asigură integritatea și echilibrul vieții biologice cu incidență asupra dezvoltării continue și durabile a personalității umane. Include nivelul de trai, calitatea mediului natural, a mediului de viață (familie, colectivitate, societate), a mediului de muncă, a mediului social și a celui politic. [68]
- CALITRICACEE** (*Callitrichaceae*), (bot.) familie de plante acvatică, submere, amfibii sau terestre. Frunze axilare, unisexuate, plante monoice. Periant lipsă. Floarea masculă este alcătuită dintr-o singură stamină. Floarea femelă este alcătuită dintr-un ovar bilocular ce devine tetralocular, cu 2 stile filiforme. Formulă florală: $\sigma A_1; \text{ } \varphi G_1$. Fruct mericarpic, tetrachene. Conține un singur gen: *Callitriche*, $x = 3, 4, 5, 7, 19$. În România genul are 2 specii: *C. palustris*, $2n = 20$, *C. cophocarpa* (*C. polymorpha*), $2n = 10$. [50]
- CALLICHTHYDAE**, (zool.) pești osoși, dulcicoli, bentonici, cu corpul acoperit de plăci, botul cu patru mustăți, înotătoarea adiposă prevăzută cu un spin. Răspândiți în Africa de Sud. Folosiți ca pești de acvariu. [10]
- CALLITHRICIDAE**, (zool.) marmoseți: maimuțe din America Centrală și de Sud, de talia unor veverițe. Trăiesc spre vârful copacilor, dar nu au cozi prehensile. Degetele de la picioare poartă gheare în loc de unghii. Mulți au tufe de peri pe laturile capului. [37]
- CALLOVIAN**, (geol.) termen ce desemnează o vârstă geologică; pe scara geocronologică este un etaj, ultimul din jurasicul mediu. [25]
- CALM**, stare psihică de echilibru bazată pe autocontrol, prin evitarea enervării, panicii și deznădejzii. [28]
- CALM ATMOSFERIC**, (meteor.) atmosferă liniștită, fără curenți de aer sesizabili organoleptic (zero pe scara Beaufort). [54]

CALOGENEZĂ, (agric.) proces interorganic, rezultat în urma diviziunii și creșterii celulelor, generat de către excitanții de rănire: altoire, răniri, tăieri de rodire etc. [49]

CALORIE, (fiz.) unitate de măsură tolerată (nu face parte din Sistemul Internațional) reprezentând căldura necesară ridicării temperaturii unui gram de apă de la 14,5°C la 15,5°C. Pentru transformarea în joule (J) se folosește relația: 1cal = 4,1855J. Unitate de măsură care indică valoarea energetică a unui aliment. [38]

CALORIFER, care transportă căldura. Instalație de încălzire producătoare de căldură (cu aburi, apă caldă sau aer). Radiator al unei astfel de instalații. [13]

CALORIFIC, care produce căldură; putere calorifică, cantitate de căldură dezvoltată de un kilogram de combustibil când arde complet. [13]

CALORIFUG, (despre materiale) rău conducător de căldură, termoizolant. [13]

CALOTĂ, (bot.) la plantele angiosperme, țesut aflat între sacul embrionar și micropilul ovulelor unor specii de angiosperme. Se formează prin diviziunea periclinală și anticlinală a celulei *inițială calotei*. Țesutul format împinge adânc în nucelă celula *inițială a sacului embrionar*. Inițiala calotei și inițiala sacului embrionar sunt celule surori, rezultate din diviziunea periclinală a celulei mame a sacului embrionar. [50] → OVUL, ONTOGENIE, MACROSPOROGENEZĂ

CALOTĂ GLACIARĂ, (glac.) tip de ghețar caracterizat prin suprafață și grosime foarte mari (1.000-4.000 m), cu aspect de platoșă ce acoperă relieful în întregime. Este denumită și gheață de interior sau *inlandsis*. După poziție și dimensiuni se deosebesc: **c. de munte** sau ghețar de tip norvegian, alcătuit dintr-o parte centrală (*icefield*) formată pe platforma înaltă a munților vechi din Norvegia, din care se desprind limbi glaciare (*icestrom*) scurte și foarte rezezi; **c. glaciară polară** cu suprafețe foarte mari, dinamică redusă, în climat rece polar; **c. glaciară antarctică** de 13.900.000 km²; **c. glaciară groenlandeză** cu suprafață de 1.800.000 km². [25]

CALOTĂ POLARĂ, (geogr.) calotă ferică delimitată de unul din cercurile polare și c) polul terestru corespunzător. [12]

CALOZĂ, (bot.) substanță organică de natură glucidică, ce acoperă, pe timp de iarnă, pe eții despărțitori ciuruiți din vasele liberiene, o rind circulația substanțelor. La unele plante (vița de vie), primăvara se dizolvă, se resoarbe, reluându-se circulația. La unele specii, **c. rămâne definitivă** și vasele mor. În locul lor apar altele mai tinere. Se pune în evidență prin tratare cu diferite substanțe chimice, evidențiind

culori caracteristice: roșu-brun cu clorură de zinc iodată, roșu cu coralină, albastru cu albastru de rezocină. Solubilă în hidrat de potasiu la rece (concentrație 1%) și în glicerină, la 300°C. Insolubilă în amoniac cu oxid de cupru. [50]

CALOZITATE, (zootehn.) sin. *bătătură*, tip de hipercheratoză localizată, apărută în zonele cutanate, caracterizată prin îngroșarea și întărirea locală a epidermului, ca urmare a frecării, a presiunilor repetate, exercitate de jug, harnașamente neajustate, a înghenunchierii animalelor pe soluri sau pardosele cu substraturi rugoase și dure sau a altor factori mecanici care acționează timp îndelungat asupra pielii. [33]

CALUS¹, calozitate, îngroșare. **1.** Masă de celule relativ omogene și nediferențiate rezultate prin proliferarea nedefinită într-o manieră dezorganizată a celulelor țesutului vegetal cultivat pe un mediu adecvat, steril. Dacă nutrienții și regulatorii de creștere (fitohormonii) sunt corect manipulați, se poate induce formarea unui lăstar și apoi rădăcini, iar în final a unei noi plante identice cu cea din care s-a obținut explantul. [69] **2.** Țesut parenchimatic omogen format la locul de rănire mecanică a unui organ vegetal. Are rol de protecție și de refacere a țesuturilor distruse. [69]

CALUS², țesut de neoformație, apărut în procesul de regenerare (reparare) a osului fracturat, menit să consolideze fragmentele rezultate. [33]

CALVINISM, (rel.) biserica reformată. Întemeietorul lui a fost Jean Calvin (1509-1564). Acesta a susținut învățăturile sale protestante mai întâi în Franța, iar din anul 1541 în Elveția. Doctrina calvină respinge Sf. Tradiție, Sf. Taine, acceptând numai botezul și euharistia pe care le-a redus la simple simboluri. Susține apoi predestinația absolută. În Transilvania, calvinismul a intrat în secolul al XVI-lea, fiind susținut de unguri. Cu timpul, din reformați s-au desprins mai multe secte neoprotestante. [63]

CALVIȚIE, (fiziol.) pierderea pilozității capilare la bărbați (alopecie de tip masculin). [21]

CALYPTOBLASTEA, (zool.) ordin de hidrozoare, la care polipii sunt înveliți într-o teacă (hidrotecă), iar meduzele au gonadele în canalele radiare. Prezintă statociști. Sunt animale marine. [50]

CAMALLANUS, (parazit.) clasa *Nematoda*. Viermi paraziți în tubul digestiv al peștilor dulcicoli sau marini. Prezintă capsulă bucală formată din două valve chitinoase. La muchiile valvelor prezintă câte un trident chitinos. [10]

CAMARGUE, parc natural regional din Franța (regiunea Provence – Coasta de Azur). Suprafața, 85.000 ha (1928). Parcul cuprinde o insulă și zona

înconjurătoare din sudul Deltei Rhonului. Din anul 1974 este considerată rezervație a biosferei. În Franța acest peisaj este unic. El constă dintr-un teren acoperit de dune, solonețuri și solonceacuri, lacuri, iazuri, mlaștini și lagune. În cadrul florei crește în număr mare specia rară de ienupăr (*Juniperus phoenicea*), arbustul *Citrus albidus*, asociația vegetală mediteraneană de gariga. Având condiții bune de viață, ienupărul atinge înălțimea de 6-7 m și un diametru de 50 cm. Zona ocrotită prezintă o importanță deosebită internațională atât ca etapă în rețeaua europeană a migrației păsărilor, cât și ca o rezervație pilot pentru studiul ecosistemelor deltaice. Iazul Vaccarès (7.000 ha) este o rezervație de egrete, bătlani, piciorongi, ciocînțorși, flamingi (*Phoenicopterus ruber roseus*), găște, rațe, pescăruși argintii, culici. Multe din aceste păsări iermează sau folosesc teritoriul acestui parc pentru a-și desfășura viața în timpul verii. În cadrul faunei sunt de asemenea ocrotite hergheliile de cai semisălbatici, care au înălțimea de 1,30-1,40 m și viețuiesc în grupe de câte 40-50 de indivizi. În arealele cu sărături trăiesc liberi tauri negri, folosiți la luptele cu tauri din Provence. [50]

CAMA, (ind.) proeminență sau șanț pe suprafața unui disc sau a unui cilindru, care asigură deplasarea periodică a unei tije sprijinite pe ea. [13]

CAMBIAL, (bot.) care aparține sau derivă din cambiu – zonă generatoare libero-lemnoasă a plantelor vasculare. [50]

CAMBIC, (pedol.) termen care, în sistemul român de clasificare a solurilor, indică, la nivel de subtip, soluri în al căror profil este prezent un orizont B cambic. [29]

CAMBIE, (ec.-fin.) titlu de credit folosit ca instrument de plată pe termen scurt, prin care o persoană (numită trăgător) emite o dispoziție altei persoane (numită tras), să plătească necondiționat o sumă, la scadență, unei a treia persoane numite beneficiar. [1]

CAMBISOL, (pedol.) clasă de soluri care cuprinde solurile care prezintă un orizont B cambic, cu excepția celor care îndeplinesc condiția de a fi molisol, umbrisol, sol hidromorf umbrisol sau halomorf. Se cuprind solurile brune, eumezobazice, solurile roșii (terra rossa) și solurile brune acide. [29]

CAMBIU, (bot.) țesut secundar al plantelor format din celule meristemice, reprezentând zona generatoare libero-lemnoasă din rădăcină și tulpină. Prin activitatea sa formează liber secundar spre exterior și lemn secundar spre interior. [50]

CAMBRIAN, (geol.) termen ce desemnează o vârstă geologică; pe scara geocronologică este o perioadă geologică, cuprinsă între 570 și 505 M.a., respectiv

prima perioadă a paleozoicului inferior. În cambrian, a avut loc ciclul geotectonic baikalian (pe arii retrânse). [25]

CAMBULĂ (*Pleuronectes flesus luscus*, fam. *Pleuronectidae*), (zool.) pește marin și salmastricol, bentonic. Corpul asimetric, plat, culcat pe partea stângă, cu contur romboidal-oval, ajunge la 35 cm lungime, greutatea 100-300 g. Prevăzut în partea anterioară, inclusiv pe cap și de-a lungul liniei laterale, cu scuturi spinoase. Culoarea corpului este cenușie-măslinie pe partea dreaptă și albă pe partea stângă. Trăiește pe fundurile nisipoase. Se hrănește cu pești, viermi, moluște, crustacee. Este pește de origine nordică. Puii și exemplarele tinere până la maturitatea sexuală își duc viața în apele dulci și salmastre. Pentru reproducere migrează în mare. Depunerea icrelor are loc în ianuarie–martie când temperatura apei depășește 2-3°C. Femela depune 400.000-2.000.000 icre mici. La noi se pescuiește în lacul Razelm în cantități de cca 100.000-200.000 kg. Obișnuit, se pescuiesc 12.000-56.000 kg. Trăiește pe fundurile nisipoase din Marea Neagră, lacurile Razelm, Sinoie și Marea de Azov. [10]

CAMCAUĂ, strat gros de material vegetal în descompunere, depus de Dunăre la gurile Deltei, format din fărâmițarea insulelor de plaur. [10]

CAMEFITE, (bot.) plante perene ale căror organe hibernante, cu muguri de regenerare, se află în apropierea suprafeței solului (la 25-35 cm); *formă de viață* notată cu Ch. [13] Din această categorie fac parte: 1. Pernițe de mușchi (*Bryochamaephyta reptantia*): *Hypnum*, *Hylocomium*, *Leucodon*; 2. licheni fructiculoși (*Chamaephyta lichenosa*): *Centraria islandica*, *Cladonia rangiferina*; 3. plante sublemnoase târătoare (*Chamaephyta reptantia*): *Veronica officinalis*, *Linnaea borealis*; 4. Plante suculente (*Chamaephyta succulentia*): *Sedum*, *Sempervivum*; 5. Plante care alcătuiesc pernițe (*Chamaephyta pulvinata*): *Silene acaulis*, *Minuartia sedoides*; 6. Plante agățătoare cu tulpina persistentă (*Chamaephyta scadentia*): *Brachypodium ramosum*; 7. Mușchi de turbării (*Chamaephyta sphagnoidea*): *Spagnum*; 8. Ierburi persistente (*Chamaephyta graminoida*): *Stipa*; 9. Arbuști târători (*Chamaephyta velantia*): *Dryas*, *Loiseleuria*, *Salix reticulata*, *Helianthemum nummularium*. [50]

CAMELIDAE, (zool.) cămile, dromaderi și lame: rumegătoare unghulate, ale căror membre au în general câte 2 degete. Stomacul are 3 camere, dintre care prima (burduful) are un număr de diverticule sau pungi cu deschideri înguste și sfinctere, putând fi înmagazinată o mare cantitate de apă. [57]

CAMELLIA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Theaceae*. Cuprinde specii ce provin din partea răsăriteană a Asiei (Japonia, China, Coreea). Ele sunt plante lemnoase, cu o bună ramificare, apreciate îndeosebi pentru frumusețea florilor asemănătoare celor de trandafir. *C. japonica*, arbust cu aspect robust și creștere piramidală, în ținutul de origine ajunge la 4-5 m înălțime. Frunzele persistente, ovoid alungite sunt lucioase, coriacee și de un verde intens. Florile simple sau involte, albe, roz, roșii, uneori striate sau tivite cu una din culorile amintite, apar în timpul iernii sau primăvara. *C. reticulata*, cu flori mari roz-roșii și *C. sasanqua*, cu flori mai mici alb-roz și înflorire timpurie, sunt specii mai puțin viguroase. Cameliile sunt plante de interior, putând fi scoase afară pe terase, balcoane sau în grădină numai de primăvara până toamna. În locuri cu ierni mai puțin aspre, se poate încerca cultura cameliilor afară, plantându-le lângă un zid cu expoziție nordică, pentru ca dezghețul să fie mai lent în cazul în care a survenit, acoperind rădăcinile cu frunze, mușuroind baza plantelor sau protejându-le total și îndepărtând zăpada de pe frunze, curând după căderea ei. În perioada de formare a bobocilor de la sfârșitul verii și începutul toamnei, camelia trebuie păstrată la rece (10-12°C), la multă lumină, dar ferită de insolajia directă. Udarea moderată trebuie aplicată regulat și completată cu pulverizări pe frunze. Mare atenție trebuie dată, după apariția bobocilor care pot cădea dacă plantele nu sunt udate la timp, dacă se schimbă poziția față de sursa de lumină mutându-le de la un loc la altul, dacă atmosfera este prea uscată și temperatura prea ridicată. Oricum nu se vor așeza lîgă sursele de căldură. După înflorire, plantele se n nțin în repaus timp de 6-8 săptămâni, perioad marcată de temperaturi mai joase (7-12°C) și ud moderate. Se cultivă în substraturi ce nu conțin cal , alcătuite din turbă acidă sau pământ de frunze se idescompuse, pământ de grădină, mranită și nisip. Și poate înmulți, primăvara, prin semințe recoltate în a il anterior sau prin butași semilemnificați recoltați, în august-septembrie, cu 2-3 frunze și plantați în substrat cald (20-22°C) cu atmosferă umedă. [39]

CAMERA INTERNAȚIONALĂ DE COMERȚ, (ec.-fin.) instituție care are ca scop încurajarea comerțului, a investițiilor și economiei pe piața liberă. A fost fondată în 1920, cu sediul la Paris. [1]

CAMERARIUS, Rudolf Jakob (1665-1721), botanist și medic german. A studiat și a demonstrat pe cale experimentală existența sexelor și a înmulțirii sexuate a plantelor superioare. El consideră staminele organe de înmulțire bărbătești, iar pistilul organ de înmulțire

femeiesc. Explică procesul polenizării, dar nu reușește să clarifice cum are loc fecundația. [11]

CAMERĂ DE ACLIMATIZARE, (agric.) încăpere în care sunt ținute vițele după altoire, în condiții asemănătoare cu cele din câmp, referitor la parametrii de temperatură, umiditate și lumină. [49]

CAMERĂ DE COMERȚ ȘI INDUSTRIE, (ec.-fin.) asociație a comercianților și industriașilor care le apără interesele și promovează acte de comerț pe plan local și național. [1]

CAMERĂ DE CONSILIU, încăperea în care se soluționează anumite cereri sau procese prevăzute prin lege, care, fără a avea un caracter secret, nu presupun dezbateri în ședință publică. [64]

CAMERĂ DE FORȚARE, (agric.) spațiul în care sunt ținute în condiții speciale de temperatură, umiditate și lumină, butașii altoiți în scopul forțării acestora. [49]

CAMERĂ DE VEGETAȚIE, (agric.) instalație complexă, folosită pentru cercetări de mare precizie, privind creșterea și dezvoltarea plantelor, în care se pot asigura și menține, prin programare, anumite condiții de mediu: lumina (intensitate, durată, calitate); căldura (temperatura pentru perioada de zi și de noapte); umiditate (relativă a aerului, a substratului de cultură); compoziția aerului (conținutul în CO₂, în O). Ea a căpătat o utilizare tot mai largă în cercetările cu caracter fundamental aplicativ, deoarece oferă posibilitatea de stabilire foarte exactă a reacției plantelor la modificarea unui factor al mediului, atunci când ceilalți sunt menținuți la nivel constant. Există mai multe tipuri de **c. de v.** realizate în raport cu utilizarea lor (de ex., volumul mediului controlat poate să se încadreze între circa 0,15 m³ și circa 12 m³, instalația de lumină fiind prezentă numai la experiențele în care interesează procesul de fotosinteză). Adesea **c. de v.** este însoțită de calculatoare electronice, care realizează fie modelarea condițiilor de mediu, fie înregistrarea modificărilor ce se produc prin activitatea plantelor sau reacția plantelor la condițiile de mediu asigurate. Astfel de date sunt utile la stabilirea modelului-program pentru culturile horticole, în special la cele din spații protejate, ce se efectuează în anotimpul deficitar în lumină. [72]

→ **CASĂ DE VEGETAȚIE, FITOTRON**

CAMERĂ IZOTERMĂ, (pisc.) clădire din zidărie, amenajată pentru depozitarea și păstrarea peștilor proaspeți. [10]

CAMERĂ SUBSTOMATICĂ, (bot.) spații intercelulare libere în țesutul lacunos, sub celulele reniforme ale stomatelor din frunză. [49]

CAMPANULA LUI HALLER, (zool.) cupă musculară care se întinde de la procesul falciform la cristalin și-l trage înapoi. Se găsește în ochii unor pești osoși. [37]

CAMPANULACEE (*Campanulaceae*), (bot.) familie de plante erbacee anuale, bianuale sau perene, rareori arbuști sau liane. Cuprinde 50 de genuri cu cca 1.000 de specii. Au vase laticifere, cu suc lăptos. Frunze simple, de obicei alterne, fără stipele. Flori bisexuate (hermafrodite), actinomorfe, pe tipul 5; caliciul gamosepal, din 5 sepale, persistent, concrescut cu ovarul; corola gamopetală, tubuloasă, infundibuliformă, campanulată, din 5 petale de obicei albastre; androceul, din 5 stamine sau în număr egal și alterne cu lobii corolei, inserate pe un disc la baza petalelor, cu antere libere lungi, uneori unite între ele într-un tub prin care trece stilul gineceului; gineceu sincarp, cu ovar tricarpelar, inferior, stil de obicei lung și subțire, trilobat, mai rar 2-multilobat și foarte rar globulos, ovule anatropo cu placentatie axilară, rareori parientală. Formulă florală: $\zeta * K_{(5)} C_{(5)} A_5 G_{(5-3)}$. Fruct capsulă dehiscentă. Semințe numeroase, foarte mărunte, cu embrion drept, cu albumen cărnos. Speciile din România sunt grupate în sfam. *Campanuloideae* și *Lobelioideae*. Sfam.

Campanuloideae cuprinde genurile: *Campanula*, $x = 7$, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 17, cu 25 de specii; *Platycodon* (*P. grandiflorum*, $2n = 18, 28$); *Adenophora*, $x = 7$ (*A. liliifolia*, $2n = 34$); *Symphyandra* (*S. wanneri*); *Phyteuma*, cu 5 specii; *Asyneum*, cu 2 specii; *Legousia*, cu 2 specii; *Edraianthus* (*E. graminifolius*, $2n = 32$); *Jasione*, $x = 6$, cu 3 specii. Sfam. **Lobelioideae**: *Lobelia*, $x = 7$ (*L. ernuslobelie*, $2n = 28, 42$). [50]

CAMPANULAT, (bot.) caliciu gamosepal sau corolă gamopetală în formă de clopoțel, de unde numele acestor organe de caliciu gamosepal campanulat întâlnit la ghințură (*Gentiana* sp.), corolă gamopetală campanulată la clopoței (*Campanula* sp.). [50]

CAMPAT, aplomb defectuos (sau o poziție forțată) la patrupede, caracterizat prin sprijinirea membrilor anterioare înaintea liniei de aplomb (campat dinainte) sau a membrilor posterioare înapoia liniei de aplomb (campat dinapoi). [34]

CAMPESTRU, (ecol.) care trăiește pe câmp, în zona de câmpie, ex., arțar sau paltin de câmp (*Acer campestris*), șopârliță (*Veronica arvensis*). [50]

CAMPILODROM, (bot.) frunze sau foliole cu nervațiune penată sau arcuată, la care nervurile secundare simple sau o singură dată ramificate pornesc aproape perpendicular de pe nervura principală și se unesc sub marginea laminei. La nervația arcuată, nervurile longitudinale se curbează

la bază pentru a se uni la vârful laminei; nervurile secundare simple sau o singură dată ramificate la vârf, aproape perpendiculare pe nervura mediană, ajung la marginea laminei fără să se anastomozeze la vârf, caz întâlnit la limbariță (*Alisma plantago-aquatica*). [50]

CAMPILOTROP, (bot.) curbat. În flori, ovulul gineceului este curbat în unghi drept, cu o poziție perpendiculară față de funicul și paralelă în raport cu placenta, caz întâlnit la unele specii de *Brassicaceae/Cruciferae* și *Fabaceae/Leguminosae*. [50]

CAMPODEIFORMĂ, (zool.) tip de larvă la coleopterele răpitoare, caracterizată prin regim de hrană camivor, agilitate și aspect general asemănător cu insectele apterigote din Ordinul *Diplura*, familia *Campodeidae*. Larvele, de regulă, sunt lucifuge, nocturne, comune în frunzarul de pădure, pe sub pietre sau sub scoarța copacilor. [62]

CAMPOS, (biogeogr.) savană în America de Sud dominată de ierburi printre care apar și arbuști izolați, rareori arbori; c. ocupă suprafețe întinse pe platoul Braziliei. Ierburile sunt dominate de graminee (30-50 cm înălțime) – *Paspalum*, *Panicum*, *Andropogon*, *Aristida* etc. – la care se adaugă agave și cactuși pitici. Arborii și arbuștii aparțin familiilor *Fabaceae/Leguminosae*, *Mirtaceae*, *Bombacaceae*, *Apocinaceae*. [70]

CAMPSIS, (agric.) gen de plante aparținând fam. *Bignoniaceae*. Pop. „trâmbiță“. Numele este dat unor arbuști cățărători cu lăstari lungi ce poartă în lunile de vară buchete de flori roșii, roz sau portocalii asemănătoare trompetelor. *C. radicans* (sin. *Tecoma radicans*, *Bignonia radicans*), originară din America de Nord, este o specie cu lăstari lungi de 8-10 m, ce își asigură susținerea pe suporturi cu ajutorul unor rădăcini adventive, scurte, prevăzute cu ventuze. Frunzele imparipenate, compuse din foliole lanceolate, foarte ascuțite și dințate, au culoare verde intens. Ele contrastează plăcut cu florile de un roșu viu, corai sau portocaliu. *C. grandiflora*, originară din China și Japonia, este un arbust de 4-5 m mai puțin agățător, având lăstari pletoși care trebuie palisați. Înflorște în iulie-septembrie, formând buchete terminale de flori mari pendente, roșii-portocalii. Soiul *Madame Gallen* este un hibrid între cele două specii, remarcabil prin bogăția de flori roșii. Reușesc bine în toate solurile bune de grădină, chiar și calcaroase, preferându-le însă pe cele nisipoase, adânc lucrate. Solurile argiloase și prea umede trebuie amendate. Climatul mai blând și pozițiile însorite sunt cele mai potrivite, deși suportă și semiumbra. Prin tăierea, în martie, la trei muguri, a ramurilor din anul precedent, se pot conduce mai ușor plantele pe ziduri,

arbori sau piloni. Formate ca arbori și susținute de turoi, trâmbețele pot orna ca exemplare izolate pe peluzele de iarbă. Înmulțirea se poate realiza prin butași de lăstari de 30-40 cm, plantați orizontal, sau butași de rădăcină. De asemenea, se poate practica marcotajul sau altoirea între cele două specii. [39]

CAMPULA, (parazit.) viermi paraziți în canalele biliare din ficatul delfinilor. Au corpul alungit, comprimat dorso-ventral, prevăzut cu spini. [10]

CANA (*Canna indica*, fam. *Cannaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă. Se plantează în parcuri și grădini publice, izolate într-o peluză sau în amestec cu alte plante, în diferite compoziții floristice. Flori galbene-verzui, roz închis, galben portocaliu, corai, roșii în formă de pâlnie. Înflorire, iulie-august (septembrie). Se înmulțește prin semințe și divizarea rizomilor. [71]

CANABACEE (*Cannabaceae*), (bot.) familie care cuprinde plante erbacee cu glande secretoare puternic mirositoare. Tulpină erectă (*Cannabis*) sau volubilă (*Humulus*). Frunze stipelate, alterne simple sau compuse. Flori unisexuate, dioice, în inflorescențe cimoase, pe plante diferite; periantul florilor masculine cu 5 diviziuni sepaloide, androceul din 5 stamine; periantul florilor feminine este rudimentar, din 5 diviziuni sepaloide, gineceul, cu ovar unilocular și uniovulat. Formula florală: $\sigma^* P_5 A_5; \varphi^* P_5 G_{(2)}$. Fruct achenă. Flora României are 2 genuri: *Humulus* (Hamei), $x = 8, 9, 10$; *Cannabis* (Cânepă), $x = 10$. [50]

CANACEE (*Cannaceae*), (bot.) familie care cuprinde plante erbacee, cu rizom repent. Tulpină erectă, cilindrică, verde, înaltă până la 100 (180) cm. Frunze alterne, cu limbul întreg și baza teciformă. Flori bisexuate (hermafrodite), asimetrice, grupate terminal, tipul 3; caliciul dialisepal, din 3 sepale libere, persistente; corola dialipetală, din 3 petale lanceolate, galbene-verzui sau roz-verzui, unite la bază și în același timp unite cu staminodiile într-un tub; androceul, din 5 stamine, transformate în staminodii mari, viu colorate, din care 3 externe erecte, a 4-a recurbată numită label, iar a 5-a parțial fertilă, liniară, recurbată; gineceul, cu ovar inferior, 3-locular, purtând stil petaloid. Formula florală: $\sigma^* \cdot | \cdot K_3 C_3 A_{5-1} G_{(3)}$. Fruct capsulă verucoasă. Familia cuprinde un singur gen: *Canna*, $x = 9$, cu 50 de specii răspândite în regiunile tropicale și subtropicale din America. În România sunt cultivate în scop ornamental speciile: *Canna indica*, *C. generalis*, $2n = 18, 27$. [50]

CANAIMA, parc național situat în Venezuela. Suprafața, 1.000.000 ha (1962). Este cel mai mare parc național din continentul sud-american. Include masivul Auyan Tepui și bazinul râului Caroni cu afluentul său, Carrao. Pe teritoriul parcului, râul

Caroni formează cascada Angel, cea mai mare din lume, cu o cădere a apelor de la înălțimea de 978 m. În cadrul vegetației se află o pădure tropicală umedă, sempervirescentă de tip selvă, și savană. Fauna este bogată și variată. Ea cuprinde numeroase reptile și păsări, iar dintre mamifere, jaguari, tapiri, paca, pecari. [50]

CANAL¹, por format de o moleculă proteică în membrana celulară prin care difuzează o serie de substanțe, fie dinspre mediul extracelular spre interiorul celulei, fie în sens invers. Aceste substanțe sunt reprezentate în general de ioni sau molecule insolubile în lipide. [69]

CANAL², (geogr.) albie artificială sau amenajată a unui curs de apă, destinată unui scop anume. [50]

CANAL ACCESOR SANTORINI, (anat.) formațiune anatomică tubulară secundară care drenează în mod obișnuit secreția în canalul Wirsung, dar uneori poate să-și păstreze vechiul loc de vărsare în duoden, la nivelul papilei mici. [50]

CANAL AERIFER, (bot.) formațiune tubulară rezultată din suprapunerea unor spații intercelulare din parenchimul plantelor care vegetează în mediul acvatic. [50]

CANAL BARTHOLIN, (anat.) canal principal al glandei salivare sublinguale. Se deschide în cavitatea bucală pe caruncula sublinguală de la baza frâului limbii. [50]

CANAL CISTIC, (anat.) se află în continuarea colului vezicii biliare care se unește cu canalul hepatic și formează canalul coledoc. Prin el bila secretată de ficat ajunge în vezică între perioadele de neconsum alimentar, iar la consumul de alimente, bila face drumul invers pentru a ajunge în duoden. [50]

CANAL COLEDOC, (anat.) rezultă din unirea canalului cistic cu canalul hepatic. El se deschide prin orificiul Oddi în duoden. Conduce bila în duoden. [50]

CANAL DE CURGERE, (geogr.) regiunea de mijloc a unui torent cu aspectul unei văi adânci, cu pereții puțin înclinați, în care eroziunea se produce pe verticală. Lărgirea orizontală, dacă apare, este determinată de prăbușirile malurilor subminate de materialul rostogolit pe fundul canalului, în urma averselor torențiale. [50]

CANAL DE INTRARE/IEȘIRE, (inform.) unitate a sistemului de calcul care permite transferul datelor între echipamentele periferice și memoria principală, fără intervenția unității centrale de prelucrare. [47]

CANAL DE IRIGAȚII, (agric.) albie artificială cu apă provenită din râu sau fluviu, destinată irigării culturilor agricole. [50]

CANAL DE NAVIGAȚIE, albie artificială a unui râu sau fluviu, destinată navigației, ex., Canalul Dunăre – Marea Neagră. [50]

CANAL DEFERENT, (anat.) conduct cilindric cu excepția părții sale terminale, lung de cca 60 cm și diametrul de 3-4 mm. Începe la coada epididimului de pe testicul și se termină la punctul de unire a veziculelor seminale și al canalului ejaculator prin care se scurg produsele seminale masculine din testicule până în canalul ejaculator. [50]

CANAL EJACULATOR, (anat.) se formează deasupra bazei prostatei, prin unirea canalului deferent cu ductul excretor al vezicii seminale, apoi pătrunde în parenchimul prostatic și se deschide în uretra prostatică, printr-un orificiu situat pe coliculul seminal. Este îngust și permite expulzarea spermei cu putere și viteză crescută, în uretră. [50]

CANAL GALACTOFOR, (anat.) canal specific glandei mamare, rezultând din unirea canalelor interlobulare mamare. Se deschide la suprafața mamelonului prin porii galactofori. [50]

CANAL HEPATIC COMUN, (anat.) care rezultă din unirea canalului hepatic drept și stâng care vin de la cei doi lobi ai ficatului. [50]

CANAL INGHINAL, (anat.) canal fără pereți proprii, situat în regiunea inghinală, prin care trec vase, nervi, iar la bărbat și cordonul spermatic. [50]

CANAL MARIN, albie artificială între două mări sau oceane. [50]

CANAL NEURENTERIC, (embriol.) în embriologia vertebratelor: un canal ce leagă intestinul primitiv sau arhenteronul cu cavitatea tubului neural. Este format când blastoporul se află acoperit de cutele neurale. [57]

CANAL SECRETOR, (bot.) formațiune tubulară din organele unor plante, căptușită cu celule secretoare vii, în care se adună produsele de secreție constând din rășini, uleiuri eterice. [50]

CANAL STENON, (anat.) canal al glandei salivare parotide. Are lungimea de 5-6 cm. Se deschide în cavitatea bucală în dreptul celui de-al doilea molar superior. [50]

CANAL WHARTON, (anat.) canal al glandei salivare submandibulare. Are lungimea de 4-5 cm și se deschide în cavitatea bucală la nivelul carunculei sublinguale. [50]

CANAL WIRSUNG, (anat.) formațiune anatomică tubulară principală a pancreasului care se deschide în duoden împreună cu canalul coledoc. Se întinde în tot lungul pancreasului și conduce în duoden suc pancreatic. [50]

CANALE GLANDULARE, (bot.) structuri histologice interne reprezentate prin țesuturi glandulare prezente

în majoritatea sau în toate organele plantei. Provin din diviziunea unui șir de celule inițiale suprapuse, care se îndepărtează și lasă între ele un spațiu cu aspect de canal (pungi schizogene alungite), unde se acumulează substanțe de secreție. Cavitatea este limitată de două rânduri de celule. Cele interne sunt tipice, epiteliale, cele externe sunt mecanice. Cele epiteliale produc și secretă diferite substanțe în funcție de specie: rășini la *Coniferales*; uleiuri eterice la *Apiaceae*; gume și mucilagii la *Cycadales*, *Sterculiaceae*; latex la *Cactaceae*; rășini, uleiuri și rășini sau latex la *Anacardiaceae*. [50]

CANALE PISCICOLE, (pisc.) canale efectuate în amenajările piscicole prin care apa curge gravitațional. Pot fi deschise sau închise. [10]

CANALE RIVINUS, (anat.) canale salivare accesorii care drenează produsul de secreție al glandelor salivare sublinguale. Se deschid în cavitatea bucală prin orificii dispuse linear de-a lungul plucei sublinguale. [50]

CANALE SEMICIRCULARE (osoase și membranoase), (anat.) aflate în urechea internă. Conțin receptorii senzoriali care dau sensul poziției corpului și sunt legate de funcția de echilibru. [50]

CANALICULAT, (bot.) scobit longitudinal în formă de canal sau jgheab, caz întâlnit la petiolul frunzelor de podbal (*Tusilago farfara*), stilul gineceului la spânz (*Helleborus purpurascens*). [50]

CANALUL LUI MÜLLER, (embriol.) ductul pronefrosului, primul organ excretor care se dezvoltă la un embrion de vertebrat. În dezvoltarea ulterioară acest rinichi degenerază și este înlocuit de un mezonefros (rinichi mijlociu) sau de un metanefros (rinichi posterior). La femelele adulte ductul lui Müller se lărgeste devenind oviduct, iar la masculi dispare. [37]

CANALUL LUI WOLFF, (anat.) ureterul primar este ductul mezonefrosului. La pești și amfibieni este canal urinar la femelă și canal urogenital la mascul. La reptile, păsări și mamifere canalul lui Wolff devine canal deferent la mascul, dar degenerază la femele. La aceste animale rinichiul funcțional este metanefrosul, drenat de un ureter secundar. [57]

CANALUL RAHIDIAN, (anat.) cavitate delimitată de arcurile neurale succesive ale vertebrelor, care adăpostește măduva spinării. [37]

CANCELARIE, birou al unei instituții, destinat lucrărilor administrative, ex., cancelaria profesorilor dintr-o școală. [68]

CANCER¹, (med. u.) paletă largă de maladii care au o cauză comună: perturbarea dezvoltării normale a celulelor. Celulele canceroase scapă de sub controlul

nervos și hormonal, nu mai manifestă inhibiția de contact, proliferază necontrolat, se dezvoltă cu o viteză impresionantă, își pierd propria entitate funcțională și posedă capacitatea de a invada alte țesuturi și organe (metastaze), migrând pe cale sanguină sau limfatică. Funcțiile organului invadat sunt diminuate progresiv, iar în final acesta este distrus. Maladie gravă indusă de numeroși factori oncogeni fizici (ex., radiațiile ionizante și neionizante), substanțe chimice (ex., fumul de țigară, alcoolul, azbestul) și unele virusuri oncogene; poate fi și o predispoziție ereditară. Există numeroase forme de cancer. [69]

CANCER², (fitopat.) boală a plantelor caracterizată prin tumori cu o proliferare continuă și autonomie de creștere, transplantabile pe plante sănătoase și cultivabile pe medii sintetice. Ex., cancerul pomilor, al viței de vie, al zmeurului produs de bacteriile *Agrobacterium*. Prin traducerea greșită a cuvântului englezesc „canker“ care înseamnă „șancru, ulceratie“ și care este deosebit de cuvântul englezesc „cancer“, numeroase boli au fost denumite greșit cancer. Ex., cancerul deschis produs de *Nectria galligena*. [61]

CANCERIGEN, despre o substanță care poate produce cancer. [23]

CANCERUL BACTERIAN AL BEGONIEI, (cecid.) bacterioză produsă de *Agrobacterium tumefaciens*. Bacteria *Agrobacterium* este un agent de rană. Pătrunsă în plantă provoacă transformarea unei celule normale în celulă tumorală. Procesul se desfășoară în 2-3 zile. Celula tumorală se divide anarhic și determină apariția unei tumori. Tumorile pot apărea pe colet sau pe părțile aeriene, acolo unde se produce rănirea plantei. Prevenirea și combaterea se fac prin dezinfectia amestecului de pământ pe cale termică sau chimică; dezinfectia uneltelor de lucru; eliminarea și distrugerea plantelor atacate. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]

CANCERUL BACTERIAN AL CRIZANTEMELOR, (cecid.) boală produsă de *Agrobacterium tumefaciens*. Boala se manifestă prin apariția de tumori la nivelul coletului mai mult sau mai puțin voluminoase. Măsurile de prevenire și de combatere constau în dezinfectia uneltelor de lucru; evitarea rănirii plantelor; eliminarea din cultură a plantelor bolnave și distrugerea lor; evitarea excesului de umiditate și a excesului de azot; rotația culturii. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]

CANCERUL BACTERIAN AL LALELELOR, (fitopat.) bacterioză produsă de *Corynebacterium oortii*. Pusă în evidență prima dată în anul 1969. La noi în țară, a fost semnalat în anul 1983, în zona Vidra

din Sectorul Agricol Ilfov, de către Gh. Marinescu. Boala se manifestă pe toate organele plantei. Pe bulbi, atacul constă în apariția de pete galbene pe tunici. Simptomul este precedat de numeroase pete albicioase. Țesuturile din zona atacată se dezorganizează, crapă, formându-se răni deschise. Bulbii atacați dau naștere la plante slab dezvoltate care nu ajung la înflorire. Această bacterioză se manifestă și pe organele aeriene ale plantei. Frunzele atacate au suprafața rugoasă, cu numeroase pete albicioase, rotunde sau neregulate. Petele pot să conflueze și să dea naștere la striuri argintii, ce ocupă uneori întreaga suprafață a frunzei. Epiderma superioară și inferioară a frunzei crapă, formând ulceratii tipice, cu deschiderea în lungimea frunzei și înconjurată de un țesut tuberizat. Sunt atacate și tijele florale, butonii florali pe care apar pete albicioase ce se pot mări. Butonul floral atacat, în condiții de umiditate atmosferică, poate să se necrozeze. Măsurile de prevenire și combatere constau în cultivarea de soiuri rezistente față de bacteria producătoare a bolii; tratarea bulbilor înainte de plantare pe cale chimică prin vaccum-infiltrație sau imersionare în soluție de pesticid. Bulbii mai pot fi tratați cu Novobiocin în concentrație de 200 ppm care are o foarte bună eficacitate. Să se acorde o atenție deosebită măsurilor de igienă culturală și respectării unui asolament de 3-4 ani. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]

CANCERUL BACTERIAN AL POMILOR FRUCTIFERI, (fitopat.) bacterioză produsă de *Agrobacterium tumefaciens*. Boala se întâlnește pe rădăcini și colet. Pe rădăcini se dezvoltă tumori mari care produc perturbarea metabolismului. Pe colet apar tumori de forme și mărimi diferite. Atât pe rădăcini cât și pe tulpini se formează metastaze (tumori secundare), de regulă deasupra tumorii principale. Cancerul poate provoca și epinastia frunzelor, în inhibarea mugurilor laterali, a rădăcinilor adventive. Tumorile sunt alcătuite din cele hipertrofiate. Combaterea se realizează prin măsuri de igienă fitosanitară, controlul și distrugerea pomilor infectați, combaterea insectelor din sol înainte de plantarea materialului săditor și a pomilor. Fertilizarea se realizează cu doze echilibrate de NPK. Cancerul poate fi prevenit prin tratarea puietilor, marcotelor, butașilor și a rădăcinii pomilor cu unele substanțe: Captadin 50 în concentrație de 1%, Merpan 50 în concentrație de 0,1%, Sonax în concentrație de 0,5-1%, Pirrolidin 0,2%, Topas 0,5%. Combaterea biologică se realizează cu tulpina K-84. (N. Minoiu, 1990) [50]

CANCERUL BACTERIAN AL TRANDAFIRULUI, (cecid.) bacterioză produsă de *Agrobacterium tumefaciens*. Boala se manifestă pe rădăcini, colet și tulpini, prin apariția unor excrescențe sau tumori cu suprafața neregulată. Măsurile de prevenire constau în dezinfectia uneltelor folosite în timpul lucrărilor de întreținere și la înmulțirea materialului, în soluții de sulfat de streptomycină. Plantele atacate vor fi eliminate și distruse. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]

CANCERUL BACTERIAN LA AFIN, (fitopat.) bacterioză produsă de *Pseudomonas syringae*. Atacă plantele tinere și tulpinile bătrâne. Boala apare în lunile de iarnă, sub forma unor leziuni apoase. Devin repede roșiatice-maronii până la negre. Combaterea se face cu fungicide cuprice. [50]

CANCERUL BACTERIAN LA MUȘCATĂ, (cecid.) boală produsă de *Agrobacterium tumefaciens*. Pătrunse în plantă, bacteriile provoacă transformarea unei celule normale în celulă tumorală care, prin multiplicare, va da naștere la tumori. Măsurile de prevenire și combatere constau în dezinfectia amestecului de pământ pe cale termică sau chimică; dezinfectia uneltelor. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]

CANCERUL BACTERIAN LA VIȚA DE VIE, (cecid.) bacterioză produsă de *Agrobacterium tumefaciens*. Bacteria care produce boala trăiește în sol și pătrunde în țesuturi, prin răni. Se manifestă pe elementele lemnoase ale butucului (coarde, cordoane, tulpini etc.). Pe suprafața lor apar tumori de dimensiuni variabile, acoperite cu un țesut buretos, specific. În general, tumorile se formează la punctul de altoire, în zonele în care coardele au fost rănite prin răsucire, grindină, rupere etc. Atacuri intense sunt întâlnite pe terenurile grele, compacte, umede, reci, cu aciditate ridicată, fertilizate unilateral, în exces cu azot și afectate de înghețuri puternice în timpul iernii. Măsurile de prevenire și combatere constau în evitarea amplasării plantațiilor pe terenuri grele, reci, cu exces de umiditate. La fertilizare cu îngrășăminte minerale, dozele de potasiu trebuie să fie superioare celor de azot. Folosirea de viță sănătoasă la plantare. În timpul perioadei de repaus se fac tratamente cu Dibutox în concentrație de 1% sau Formol în concentrație de 2%. [50]

CANCERUL BRADULUI, (cecid.) produs de ciuperca *Aecidium elatinum*. El se manifestă prin tumori circulare care dublează diametrul tulpinei sau al ramurilor pe o lungime de 0,50-1 m. Lemnul din zona bolnavă este moale, spongios și cu fibra răsucită. Scoarța din zona bolnavă este groasă, cu crăpături

adânci și lasă descoperit lemnul în unele părți, de unde se scurge un lichid negricios sau se scurge sevă. Boala se găsește pe exemplarele de toate vârstele. Bradul este parazitat de vâsc care depreciază lemnul. [50]

CANCERUL CITOSPORIAN AL MĂRULUI, (cecid.) micoză produsă de *Cytospora* sp. Întâlnit în livezile de măr în mai multe zone din țară. Boala provoacă uscarea ramurilor și pomilor în urma infecțiilor prin răni cauzate de procesul tehnologic, de grindină și ger. Locul afectat se brunifică și se usucă acoperindu-se cu numeroase pernuțe cenușiu închis până la negru, înconjurate de o aureolă albicioasă. Scoarța se usucă și se extinde de la rană în jos, depășind locul de inserție cu alte ramuri. Combaterea constă în efectuarea tăierilor cât mai târziu în primăvară pentru evitarea infecțiilor. Rănilor mari se tratează cu diverse produse care determină vindecarea lor și previn infecțiile, cele mai folosite fiind Relaco, Santar, Cellcid, Pancil T. și Valsa Wax. În lipsa acestor substanțe, rănilor se dezinfectează cu soluție de sulfat de cupru 1%, după care se badijonează cu vopsea în ulei. Rezultate și mai bune se obțin dacă în vopsea se introduce unul din fungicidele: Benlate 50 în concentrație de 1%, Captadin 50 în concentrație de 1%, Tiuram 75 în concentrație de 2%. Toamna, după recoltarea fructelor se recomandă stropiri cu un amestec de Polisulfură de Ba 1% + sulfat de cupru 0,1% + US-92 în concentrație de 0,2%; se mai pot folosi zeamă bordeleză 1%, Turdacupral 50 în concentrație de 0,5-1%, apoi în februarie – martie o stropire cu Polisulfură de Ba 6%. În primăvară, imediat după tăieri și înainte de ploaie, se poate face o stropire cu Phygon XL. Ramurile atacate vor fi tăiate și arse. (N. Minoiu, 1990) [50]

CANCERUL FAGULUI, (cecid.) produs de *Nectaria galligena*, *Nectaria ditissima*. Cancerele apar pe tulpinile tinere sau pe ramurile de fag. Boala este produsă de ciuperca specifică arborilor forestieri. Se prezintă ca niște umflături închise, dar și deschise, de mărimea unui ou. Mai frecvente sunt cancerele deschise. În locul unde apar, scoarța se adâncește și se usucă. De regulă, atacul acestei ciuperci producătoare de cancer urmează după atacul păduchilor *Lachnus exiccator* și *Chermes fagi*. Aceste insecte propagă spori și înlesnesc infecția prin rănirea lujerilor. Prevenirea cancerului se face prin amendarea solului cu calcar (dacă acesta este sărac în calciu); drenarea terenului dacă este prea umed; protejarea semănăturilor împotriva înghețurilor târzii, în prima tinerețe, prin lăsarea în parchete a unui număr corespunzător de arbori. Ramurile atacate se taie, iar

locul se unge cu carbolineum. Ramurile rezultate din tăiere se ard. [50]

CANCERUL FUSICOCCUM LA AFIN, (fitopat.) micoză produsă de *Fusicoccum putrefaciens*. Atacă tulpinile. Se manifestă prin pete mici roșiatice, cu o cicatrice în centru. Rezistă peste iarnă sub formă de micelium. Se răspândește prin picnosporii eliberați din picnidii. Răspândirea are loc din martie până în iulie. Combaterea se face prin tăierea și arderea părților infectate. [50]

CANCERUL ÎN PLĂCI NECROTICE AL POMILOR, (fitopat.) micoză produsă de *Phacidiella discolor*. Atacă mărul, părul și gutuiul. A fost pusă în evidență în județele Bistrița-Năsăud, Maramureș, Mureș, la soiurile de măr Golden delicios și Jonathan. Boala se manifestă pe tulpini și ramuri. Prin uscarea scoarței, sub formă de plăci sau benzi late, cufundate, de culoare cenușie închis sau maronie, cu marginile brune. Scoarța în locul bolnav crapă de-a lungul plăgii. Combaterea constă în răzuirea scoarței uscate bolnave, tăierea și arderea ramurilor atacate. Rănile, după curățire, se ung cu Santar, Cellcid, Relaco. Preventiv, se pot face tratamente cu produse cuprice în cursul primăverii și toamna. Stropirile pe vegetații împotriva rapănului au efecte și împotriva acestei boli. (N. Minoiu, 1990) [50]

CANCERUL LARICELUI, (cecid.) micoză produsă de *Dasyscypha wiikommii*. Foarte periculoasă. Boala se manifestă mai ales în afara ariei de răspândire naturală. În stațiunile înalte, ciuperca nu prezintă pericol, ea trăind ca saprofit pe ramurile uscate. Cancerul apare pe exemplarele care vegetează pe solul uscat și sărac. Prevenirea bolii constă în înlăturarea ramurilor laterale uscate, prin elagaj artificial. (I. Tudor, 1968) [50]

CANCERUL LĂSTARILOR DE MUR, (cecid.) produs de *Pseudomonas tumefaciens*. Cauzează excrescențe vizibile în partea de jos a acestora. Lăstarii infestați se taie și se ard. Nu se va folosi la înmulțire material luat din plantațiile infestate. (M. Botez, Gh. Bădescu, A. Botar, 1974) [50]

CANCERUL NECTARIAN AL MĂRULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Nectria galligena*. Întâlnită frecvent în țările cultivate de măr din Europa. Se manifestă mai ales în plantațiile care au suferit de pe urma înghețurilor de iarnă. Atacul se manifestă pe tulpini, ramuri și mai rar pe fructe. Pe ramuri, la locul unde s-a produs infecția, la început pe scoarță, apare o pată mică, roșiatică, ce cu timpul se extinde și ia aspect de zbârcire și înnegrire urmată de numeroase crăpături. În cele din urmă scoarța atacată se exfoliază până la lemn care devine brun-negricios.

Rana poate să ajungă până la măduva lemnului. În fiecare primăvară, pe marginea plăgii se formează un calus, care tinde să acopere rana. Dacă nu a reușit să acopere plaga, calusul se transformă în „cancer deschis“. În cazul când cancerul cuprinde ramura de jur-împrejur, aceasta se usucă. Combaterea se face preventiv prin amplasarea livezilor de măr pe terenuri fără exces de umezeală, evitându-se văile cu curenți reci; cultivarea de soiuri rezistente la cancerul nectarian; aplicarea de măsuri de igienă culturală, cu tăierea ramurilor atacate și extirparea cancerelor până la țesutul sănătos, urmat de pensularea rănilor cu Santar sau Relaco. Tratamentul împotriva rapănului și fâinării cu fungicide sistemice reduce atacul de cancer nectarian. La căderea frunzelor și la dez mugurit, să se aplice un tratament cu un produs cupric; în acest scop se poate folosi și zeama bordelează în concentrație de 2-4%. (N. Minoiu, 1990) [50]

CANCERUL NEGRU AL MĂRULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Physalospora cydoniae*. Întâlnită în zone unde există variații bruște de temperatură. Boala apare pe frunze, flori, fructe, ramuri și tulpini. Pe frunze, atacul se manifestă sub formă de pete circulare, cu diametrul de 2-10 mm. Petele au marginea roșie-violacee, iar centrul brun-roșiatic deschis, prevăzute uneori cu zone negricioase. Frunzele atacate cad de timpuriu. Florile atacate se ofilesc, petalele corolei devin brune și se încrețesc, iar staminele și pistilul se înnegresc. Fructele atacate prezintă pete brune care se extind rapid și se închid la culoare. Cel mai grav atac este întâlnit pe trunchi și ramuri de schelet sub formă de cancere caracteristice. Plăgile canceroase sunt oval-alungite sau circulare, prezintă crăpături dispuse sub forma unor cercuri concentrice. În cele din urmă, scoarța cade, rezultând răni deschise, cu lemnul înnegrit. Combaterea se realizează prin amplasarea livezilor de măr pe terenuri fără exces de umiditate și lipsite de curenți reci; cultivarea de soiuri rezistente; răzuirea scoarței și văruiul tulpinilor cu lapte de var (5-8%) la care se adaugă 1% sulfat de cupru, în livezile îmbătrânite; în urma tăierilor, rănile se badijonează cu Santar, Cellcid sau Relaco. Toamna și primăvara sunt necesare tratamente cu produse pe bază de cupru în concentrații mai ridicate, iar în timpul repausului vegetativ trunchiul și ramurile pomilor se pensulează cu polisulfură de Ba 6%; prevenirea atacului de dăunători. (N. Minoiu, 1990) [50]

CANCERUL PUSTULOS AL PARULUI, (fitopat.) viroză produsă de *Pear blister canker*. Pe scoarța ramurilor de I și II ani, primăvara, apar pustule mici care mai târziu plesnesc formând cancere (crăpături).

Uneori, pomii tineri se usucă. La pomii bătrâni se usucă ramurile scurte. Combaterea se face prin folosirea la înmulțire a materialului sănătos. (N. Minoiu, 1987 [50])

CANCERUL RĂDĂCINII ȘI AL COLETULUI DE SFECLĂ, (cecid.) bacterioză produsă de *Agrobacterium tumefaciens*. Semnalată la noi încă din anul 1931. Boala se manifestă prin tumori compacte care apar pe colet, pe rădăcini și uneori chiar pe pețiolul frunzelor. Tumori au diferite forme și mărimi. Abia formate, tumorile sunt de culoare deschisă, cărnoase, netede, apoi devin brune și rugoase la suprafață. Mai târziu țesuturile tumorale se descompun. Combaterea se realizează prin necultivarea sfeclei pe același loc după 4 ani. Să se planteze butași de sfeclă care sunt sănătoși și să se evite rănirea acestora în timpul plantării. (V. Ciochia, A. Codrescu, L. Dumitraș, 1980) [50]

CANCERUL RUGOS AL POMILOR DE MĂR, (fitopat.) micoză produsă de *Diaporthe perniciosă*. Răspândită în plantațiile intensive de măr, mai ales la soiul Starkrimson. Boala se manifestă pe tulpini și ramuri sub formă de cancere rugoase, uscate, ale scoarței. După scoarță este atacat lemnul, determinând uscarea ramurilor de schelet, rezultând declinul rapid al pomilor. Sunt atacați pomii de toate vârstele. Pe fructe, boala se manifestă sub forma unui putregai moale, brun. Combaterea se face prin măsuri de igienă fitosanitară, amplasarea livezilor de măr pe microzone corespunzătoare, cultivarea de soiuri rezistente. Toamna și primăvara se fac tratamente cu produse cuprice (zeamă bordeleză, Turdacupral), Polisulfură de Ba, precum și cu un amestec format din sulfat de cupru 0,2% sau Turdacupral 0,5% + Polisulfură de Ba 1% + US-92 în concentrație de 0,2%. Amestecul are remanență foarte mare, rezistând până la spălare. Toamna, imediat după recoltarea fructelor (luna octombrie) și după căderea frunzelor, se aplică un stropit cu Polisulfură de bariu 6%. Împotriva cancerului rugos sunt utile și tratamentele pe vegetație cu fungicide sistemice de tipul Benomil. (N. Minoiu, 1990) [50]

CANCERUL SMOCHINULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Phomopsis cinerascens*. Boala afectează ramurile și trunchiul, pe care apar cancere. În locul afectat scoarța se usucă, se brunifică și apoi crapă. Lemnul moare și seva nu mai poate circula, determinând uscarea ramurii. Combaterea se face prin inactivarea bolii, tratându-se butașii cu Zineb în concentrație de 0,5% sau Topsin 0,1%, înainte de plantare. Uneltele cu care se lucrează, mai ales cele de

tăiat, se dezinfectează înainte și după tăierea fiecărui pom. (M.-A. Drobotă, 1986) [50]

CANCERUL TULPINII LA AFIN, (fitopat.) micoză produsă de ciuperca *Botryosphaeria corticis*. Atacă tulpinile. Se manifestă sub forma unor ridicături roșiaticice, conice. Vara sau toamna târziu dau naștere la infecțiile primare. În anul al doilea umflăturile devin gri, se măresc și crapă. Răspândirea se face prin picnosporii eliberați din picnidii. Mijlocul de transmitere îl reprezintă apa de ploaie și vântul. Combaterea se face prin defrișarea și arderea plantelor bolnave. [50]

CANDELABRIFORM, (bot.) de forma unui candelabru, ex., inflorescența la *Agave americana*. [50]

CANDI, (apic.) hrană pentru albine, de consistență tare, formată dintr-un amestec de zahăr și miere. [34]

CANDIDOZĂ, (med. u.) infecție cutanată, mucoasă, viscerală sau generalizată, cauzată de ciupercile levuriforme din genul *Candida*. [60]

CANELURĂ, șanț îngust care brăzdează vertical sau elicoidal corpul unei coloane; șanț pe suprafața pieselor unor mașini, servind la îmbucarea altor piese. [13]

CANESCENT, (bot.) de culoare alb-cenușiu, ex., perii frunzelor de la *Potentilla inclinată*. [50]

CANGE, (pisc.) prăjină prevăzută la un capăt cu un cârlig de fier. Servește la agățat peștii prinși în cârlige, la manevrarea peștilor de talie mare în cherhana etc. [10]

CANIBALISM, tip particular de alotrofagie în care se remarcă preferința consumului de carne crudă, adesea în urma atacului congenerilor, rănirii acestora, urmată de eviscerarea și devorarea victimei. [33] Aberație comportamentală observată la unele specii de animale domestice, determinată de cauze nutriționale, întreținere necorespunzătoare. [34]

CANICULĂ, (meteor.) arșiță ce are loc în verile foarte călduroase, temperaturile de peste 35°C devenind dăunătoare fiziologiei viței de vie, pomilor fructiferi și altor plante agricole. [49]

CANIDAE, (zool.) familie de carnivore terestre, ce include câinii, vulpile și lupii. Au apărut în eocen și în prezent sunt răspândite pe întreg Globul pământesc cu excepția Noii Zeelande, Noii Guinee, Insulei Celebes, Insulelor Filipine, arhipelagurilor din Oceanul Pacific și Insulelor Madagascar. Unele sunt nocturne, altele crepusculare și altele diurne. Unele specii trăiesc singurate, altele în haite. Își prind prada după ce au fugărit-o un timp îndelungat. Au mirosul bine dezvoltat, inteligență remarcabilă. Specii reprezentative: lupul (*Canis lupus*), șacalul (*Canis aureus*), coiotul (*Canis latrans*), câinele-dingo (*Canis*

dingo), câinele (*Canis familiaris*), vulpea (*Vulpes vulpes*), vulpea roșie americană (*Vulpes fulva*), vulpea albă (*Alopex lagopus*) etc. [37]

CANIN ECTOPIC, (anat.) canin situat în altă parte decât în locul său normal de pe arcadă, fie endoosos, fie erupt vestibular sau palatinal. [43]

CANINI, (anat.) dinți lungi, de obicei ascuțiți, dispuși între incisivi și premolari, la mamifere. Sunt proeminenți mai ales la carnivore. [57]

CANION, (geomorf.) vale adâncă având lățimi reduse și versanți puternic înclinați, frecvent verticali sau/și în trepte. Se formează în structuri tabulare (orizontale), alcătuite din roci dure, în climat cald; alternanțele de roci mai puțin dure dau, prin eroziune diferențială, versanții în trepte. Pot apărea și în loessuri și în depozite loessoide cu grosimi mari, însă cu o persistență mai puțin îndelungată. [25]

CANNA, (agric.) gen de plante aparținând fam. *Cannaceae*. Cuprinde specii originare din zonele calde ale Americii, Asiei sau Africii. Unele specii au atras atenția mai întâi pentru proprietățile culinare (ex., de la *C. edulis* se consumau rădăcinile rizomatoase, sub formă de făină). Printre primele specii cultivate cu scop decorativ se pot menționa *C. indica* având flori roșii, spontană în America Centrală și de Sud (Mexic, Brazilia) și în vestul Indiei, *C. glauca*, *C. iridiflora* ș.a., din care ulterior s-au obținut hibridi (*C. hybrida*, *C. x generalis*). Acestea sunt plante perene, erbacee cu rizomi subterani și tulpini pitice sau înalte (0,6-1,5 m) viguroase, groase. Frunzele sesile, ovoid-alungite, sunt de 50/20 cm, verzi, roșcate sau pestrițe. Florile mari, solitare sau grupate câte două în inflorescențe lungi, sunt unicolore sau pătate, în tonuri de roz, roșu, galben sau portocaliu și înfloresc din iulie până toamna. Pentru o înflorire mai timpurie, rizomii se plantează din februarie-martie în spații calde (18-20°C), în ghivece sau lădițe, într-un substrat afânat, menținut umed. După trecerea brumelor, păstrând cât mai mult pământ pe rădăcină, se plantează în grădină la 50-70 cm distanță între plante, în locuri însorite, calde, cu sol umed și bine îngrășat. Udatul, regulat și abundent, este una din condițiile pentru o înflorire bună. Înainte de primul îngheț, rizomii se scot din pământ și, detașați de partea aeriană, se păstrează, pe timpul iernii, stratificați în încăperi reci la 5-10°C. Înmulțirea se poate realiza primăvara, prin divizarea rizomilor. Înmulțirea prin semințe este mai grea și de durată, deoarece, având învelișul tare, necesită intervenții speciale pentru ușurarea germinăției. Numărul mare de soiuri, pitice sau înalte, permite alegerea lor pentru cultura în ghivece și jardiniere sau pentru cea din

grădină, unde se asociază în mari pete de culoare reliefate de vegetația din jur. [39]

CANON¹, (anat.) os format prin unirea a două metacarpiene sau metatarsiene la multe mamifere, în special la *Artiodactyla*. [37]

CANON², (rel.) măsură, regulă, îndreptar, tipic. *Canonul Sf. Scripturi*, lista cărților biblice pe care Biserica le acceptă ca fiind autentice, inspirate de la Duhul Sfânt. Caracter revelațional. Sunt 39 de cărți (Vechiul Testament) plus 27 de cărți (Noul Testament) admise ca fiind canonice; *canoane bisericești* – „pedeapsă“ dată de Biserică, prin slujitorii ei, unor mireni; (fig.) chin, suferință – „a se canoni“. *Canonizare* înseamnă a trece o persoană decedată în rândul sfinților; *canonic* înseamnă admis, consacrat de Biserică într-o funcție ecleziastică. *Canoneală* înseamnă trudă, caznă. *Canonicitate* înseamnă atribut dogmatic al Bisericii ca expresie suverană în exclusivitate a Bisericii, de a valida sau invalida un adevăr sau altul, un principiu sau altul din punct de vedere religios. [14]

CANONISIRE, (rel.) totalitatea mijloacelor folosite de duhovnic pentru a-l îndepărta pe cel păcătos de păcat, în conformitate cu legea Domnului. Îndepărtarea, el o dovedește prin fapte sufletești și trupești, care aduc vindecarea și împăcarea cu Dumnezeu. Duhovnicul are puterea de a lega și a dezlega numai în conformitate cu legea Domnului. Prin c. omul se vindecă de păcate; prin dezlegarea pentru împărtașanie, omul se vindecă de păcate; prin dezlegarea pentru împărtașare, omul se desăvârșește întru mântuire. [69]

CANOTAJ, (sp.) ramură a sporturilor nautice care constă în parcurgerea unei distanțe vâslind, în întrecere cu alte ambarcațiuni (schiful). Poziția sportivului la probele de c. este cu spatele spre direcția de înaintare, iar sportivul „trage“ la o vâslă, cu excepția probei de schif de o persoană, când sportivul „trage“ la două vâsle. La probele cu cârmaci, acesta se află cu fața spre direcția de înaintare, manevrează cârma și susține ritmul de vâslire. În celelalte probe „strocul“ (ritmul) este imprimat de „șeful de ramă“. [52]

CANTACUZINO, Ion (1863-1934), doctor în medicină (1894), prof. univ. de morfologie animală la Iași și București. Membru al Academiei de Medicină din Paris și Bruxelles (1921), membru al Academiei Române (1925). Fondatorul Școlii Românești de Imunologie și al Institutului de Seruri și Vaccinuri care astăzi îi poartă numele. Prepară vaccinul contra febrei paratifoide A și B, prepară serurile antidifteric, antimeningococic, antigangrenos, antistreptococic. A inițiat organizarea serviciului sanitar din România și a elaborat o lege sanitară (1910) cu măsuri aplicabile ce țin de medicina

- preventivă. Domenii de cercetare: imunologie, patologie experimentală. [11]
- CANTALUP**, (agric.) denumire folosită pentru unele soiuri de pepene galben, la care coaja este dungată pe intervalul dintre punctul stilar și peduncul. [72]
→ PEPENE GALBEN
- CANTARIDE**, (zool.) familie care grupează coleoptere diurne, destul de slab chitinizate datorită prezenței unor substanțe toxice care le fac necomestibile. Posedă culori de avertizare și sunt adesea prădătoare, hrănindu-se cu insecte floricole, ex., *Cantharis fusca*; alte insecte înrudite sunt fitofage. [62]
- CANTARIDINĂ**, (biochim.) alcaloid toxic conținut în hemolimfa coleopterului *Lytta vesicatoria* din familia *Meloidae*, cu acțiune congestionantă. [48] În anumite concentrații această substanță a fost folosită în diverse boli încă din epoca romană. [41]
- CANTATĂ**, (cult.-art.) orice compoziție vocală cu acompaniament instrumental; compoziție pentru cântăreți soliști, orchestră și cor, compusă dintr-o serie de numere constituind fiecare un singur tot și destinată a fi executată în cadrul unui concert. [67]
- CANTITATE DE PRECIPITAȚII**, (meteor.) este stratul de apă format pe o suprafață plană datorată uneia sau mai multor ploii, fără pierderi prin evaporare, infiltrație și scurgere. Se măsoară în mm sau în echivalentul acestora în l/m². [54]
- CANTITATE PESCUIBILĂ**, (pisc.) cantitatea de pește care se poate pescui anual dintr-un bazin acvatic, astfel ca numărul de pești rămași să poată asigura producția în anii viitori. [10]
- CANTON SILVIC**, (silv.) gospodărirea unei suprafețe de fond forestier cu întindere variabilă, în funcție de altitudine, dispersarea trupurilor de pădure, volumul și complexitatea lucrărilor care pot fi: la câmpie de minimum de 250 ha, la dealuri de 550 ha și la munte, 1.000 ha. C. s. este subordonat brigăzii silvice (districtului) și poate fi constituit și pe suprafețe mai mici, cuprinzând însă și alte activități ca: fonduri de vânătoare, fonduri de pescuit, pepiniere, păstrăvării etc. [11]
- CANȚONETĂ**, (cult.-art.) titlu ce se dă uneori unor piese instrumentale cu caracter cantabil, de proporții relativ mici. [67]
- CAOLIN**, (ecol.) rocă din categoria argilelor, alcătuită în cea mai mare parte din caolinit, rezultată din alterarea rocilor bogate în feldspați și feldspatoizi, cum sunt cele magmatice și metamorfice; este un pământ fin, de culoare albă cu nuanțe gălbui, verzui sau roz pe care o dau impuritățile. [25] Utilizat mai ales la fabricarea porțelanului și a ceramicii, ca încărcătură la vopsele și hârtie, drept catalizator etc. [3]
- CAOLINIC**, (ecol.) califică o rocă bogată în caolin. [3]
- CAOLINIT**, (geol.) mineral argilos din grupa filosilicaților, SiAl₂O₅(OH)₄. Capacitatea de schimb cationică este mică, de până la 20 me/100 g sol; este predominant în solurile cu alterare intensă din climate tropicale și subtropicale, dar este prezent în cantitate mică (cca 5%) și în solurile din zonele temperate. [29]
- CAOLINIZARE**, (ecol.) proces geochimic de transformare a feldspaților rocilor cristaline în caolin. [3]
- CAP**, (bot.) parte terminală umflată sau sferoidală a unui organ al plantelor, ex., capitulul la *Serratula bulgarica*. [50]
- CAP ÎNĂLȚAT**, (agric.) sistem de tăiere, căruia i se mai spune „Guyot“, pe tulpină, și care constă în formarea butucului la înălțimea dorită și rezervarea pe acesta a unor coarde de rod și cepi de înlocuire. [49]
- CAPACITATE**, (psih.) aptitudine psiho-individuală împlinită, demonstrată prin rezultatele activității. Este un sistem de înșușiri funcționale și operaționale ce se află în uniune cu deprinderile, cunoștințele și experiența necesară care duc la acțiuni eficiente, de performanță. [28]
- CAPACITATE BIOGENĂ**, (ecol.) posibilitatea factorilor abiotici și a celor biotici dintr-un ecosistem de a asigura viața biocenozelor. Aprecierea capacității biogene se stabilește prin analiza conținutului numeric al speciilor constitutive. [24]
- CAPACITATE BIOGENICĂ**, (ecol.) măsură calitativă și cantitativă a bogăției în elemente nutritive a unui curs de apă și, în consecință, a capacității acestuia de a întreține o ihtiofaună viabilă (pe o scară cantitativă variază între 1 – foarte săracă și 10 – foarte bogată). [3]
- CAPACITATE BIOTICĂ**, (ecol.) dispoziția naturală a biosferei sau a unei părți a acesteia de a sintetiza anumite biomase. [3]
- CAPACITATE CALORICĂ**, (fiz.) c.c. a unui corp este raportul dintre cantitatea elementară de căldură δQ comunicată corpului în cursul unui proces oarecare și variația corespunzătoare δT a temperaturii sale. [38]
- CAPACITATE DE AUTOEPURARE**, (prot. med.) capacitate a unui curs de apă, tributară posibilităților sale de oxigenare și reoxigenare, de a asimila sau de a degrada poluanții deversați în acesta. [3]
- CAPACITATE DE CÂMP**, (agric.) cantitatea de apă reținută de sol după scurgerea gravitațională a apei. [54]
- CAPACITATE DE ÎNCĂRCARE**, (ecol.) numărul total al speciilor sau al populațiilor de animale care pot habita într-un mediu oarecare fără a-l deteriora. [3]
- CAPACITATE DE PĂSTRARE**, (agric.) proprietate a fructelor și legumelor de a-și menține activitatea vitală în condițiile date de un mediu de păstrare. Depinde de specie, soi, starea sanitară, grad de

- maturare, precum și de grija avută în timpul manipulării. [72]
- CAPACITATE DE PRINDERE**, (pisc.) cantitatea posibilă de pește care poate fi capturată cu o unealtă de pescuit, la o singură aruncare. [10]
- CAPACITATE DE SCHIMB CATIONIC (CSC)**, (ecol.) capacitatea unui sol de a absorbi un număr maximal de cationi schimbabili; exprimată în miliechivalenți pe 100 g de sol, această noțiune permite, între altele, să se evalueze rezistența unui sol la o acidificare antropică. [3]
- CAPACITATE DE SUPT (K)**, (ecol.) cantitatea de resurse, a volumului de spațiu și a numărului de dușmani ai unei specii existent într-un ecosistem care poate susține un timp îndelungat numai un anumit efectiv al unei populații. [2]
- CAPACITATE DE TOLERANȚĂ** (sau *de acceptare*), (pol.) cantitatea maximă de poluant care poate fi suportată de un organism sau de un ecosistem fără a fi afectate. [41]
- CAPACITATE DE TRANSPORT**, (ecol.) numărul maxim de indivizi ai unei specii care poate trăi fără a deteriora mediul în care trăiește. [24]
- CAPACITATE DE VALORIFICARE A HRANEI**, (zootehn.) gradul în care organismul animal reușește să valorifice hrana primită. Rezultă din raportul: total hrană consumată și producția rezultată, pe o anumită perioadă de timp. [34]
- CAPACITATE ECOLOGICĂ A PLANETEI**, (ecol.) găsierea unui raport echilibrat între necesitățile omenirii și capacitatea ecologică pe care o are planeta de a le satisface. [2]
- CAPACITATE ELECTRICĂ → CONDENSATOR**
- CAPACITATE LIMITĂ A MEDIULUI**, (ecol.) numărul maxim de indivizi ai unei populații pe care mediul este apt să-l întrețină la un moment dat. [24]
- CAPACITATE MOTRICĂ**, (sp.) totalitatea posibilităților motrice naturale și dobândite prin care se pot realiza eforturi variate ca structuri și dozare. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- CAPACITATE NOMINALĂ A UNUI CIRCUIT**, (ind. energ.) putere aparentă ce poate fi vehiculată printr-un circuit pe durată nelimitată, în condiții nominale de funcționare. [59]
- CAPACITATE PENTRU APĂ A SOLULUI**, (pedol.) cantitatea de apă reținută de către sol, în raport cu însușirile sale fizice; cunoașterea exactă a acestei stări este de mare importanță practică la stabilirea normelor de udare. [72]
- CAPACITATE TOTALĂ PENTRU APĂ**, (pedol.) reprezintă cantitatea de apă pe care o conține solul când toți porii sunt ocupați de apă. [29]
- CAPACITATEA DE APĂ UTILĂ**, (pedol.) indice hidrofizic reprezentând cantitatea de apă accesibilă plantelor pe care o poate reține solul. [29]
- CAPACITATEA DE CEDARE A APEI**, (pedol.) indice hidrofizic reprezentând cantitatea de apă pe care o pierde solul în urma coborârii nivelului apei freactice. [29]
- CAPACITATEA DE INFILTRAȚIE**, (pedol.) cantitatea maximă de apă care poate pătrunde în sol pe la suprafața acestuia, într-un timp dat, în condițiile în care aportul de apă este nelimitat. [29]
- CAPACITATEA DE SCHIMB ANIONIC**, (pedol.) suma totală a anionilor pe care îi poate adsorbi un sol sau un alt material adsorbitor. Se exprimă în me/100g material. [29]
- CAPACITATEA DE SCHIMB CATIONIC**, (pedol.) suma cationilor ce pot fi adsorbiți sau desorbiți de un material de sol sau de argilă, după ce a fost saturat cu amoniu. [29]
- CAPACITATEA DE TAMPONARE A SOLULUI**, (pedol.) însușire pe care o are solul de a se expune modificării reacției. Proprietatea este datorată sistemelor tampon: complexul argilo-humic, sistemul $\text{CaCO}_3\text{-Ca}(\text{HCO}_3)_2\text{-H}_2\text{CO}_3$; sistemul fosfați-acid fosforic ș.a. [29]
- CAPACITATEA PENTRU APĂ CAPILARĂ**, (pedol.) indice hidrofizic reprezentând cantitatea de apă pe care o poate reține solul sub formă de apă sprijinită în prezența umezirii freactice, după ce solul a fost umezit în exces și după ce scurgerea gravitațională a excesului a încetat. [29]
- CAPACITATEA RÂULUI**, (acv.) cantitatea totală de material (aluviuni) ce poate fi transportată de un râu pe unitatea de timp, exprimată prin greutate. [25]
- CAPACITATEA TOTALĂ PENTRU APĂ A SOLULUI**, (pedol.) sin. *capacitate maximă, posibilă, completă*, cantitatea de apă din sol în situația când toate spațiile din interiorul său sunt umplute cu apă; se raportează la sol uscat. [72]
- CAPACITATEA VÂNTULUI**, (climat.) greutatea particulelor solide care pot fi spulberate de unitatea de volum a aerului la un vânt de viteză dată. Această greutate variază exponențial la puterea șase cu viteza vântului. [54]
- CAPARAÓ**, parc național situat în Brazilia, statele Espirito, Santo și Minas Gerais. Suprafața, 16.194 ha (1961). Include în teritoriul său Muntele Pico da Bandeira, de 2.890 m, cel mai înalt vârf muntos din Brazilia. Pe versanții lui se găsesc păduri dese, ce oferă adăpost la numeroase păsări, maimuțe, tatu și pisici-tigru (*Felis wiedi*). [50]
- CAPCANĂ**, (cineget.) dispozitiv pentru prinderea unor animale, care are ca scop principal capturarea vânatului viu, fără să-i cauzeze vreo vătămare. Forma constructivă a unei capcane diferă în funcție de specia

- vânatului. Pentru dăunătorii vânatului se folosesc și capcane care omoară sau rănesc așa cum este capcana de fier cu pedală și capcana din lemn rotund. [42]
- CAPDEPONT**, (stomat.) distrofie dentară de obicei familială, caracterizată prin uzura substanțelor dure ale dintelui, ce poate duce până la distrucția completă a coroanei dentare. [43]
- CAPILARE**, (anat.) vasele sanguine cu cel mai mic calibru. Sunt de două tipuri : adevărate și arterio-venoase. Capilarele adevărate sunt lipsite de elemente musculare și inervație proprie. După aspect, pot fi continue sau fenestrate (prezintă din loc în loc discontinuități). Au circulație pasivă. Capilarele arterio-venoase au musculatură netedă și inervație vegetativă. Sunt prezente în palme, degete, lobul urechii. Au circulație de tip activ. [21]
- CAPILARITATE**, (fiz.) ansamblul fenomenelor fizice care se produc la introducerea în lichide a unor tuburi cu diametrul mic. Lichidele care udă vasul urcă în capilar peste nivelul indicat de legea vaselor comunicante, iar cele care nu udă coboară sub acest nivel. Astfel de fenomene se pot produce și între doi pereți foarte apropiați unul de altul. [38]
- CAPITAL¹**, (ec.-fin.) stoc de valori (bani) sau active (acțiuni, obligațiuni etc.) care, intrate în circuitul economic, pot aduce venituri aceluia care îl dețin. [65]
- CAPITAL²**, a. noțiune filosofică cu semnificația „foarte importantă, fundamentală, esențială”; b. de moarte, care privește viața sau moartea. [68]
- CAPITAL BĂNESC**, (ec.-fin.) parte a capitalului și funcțiune a unei firme, care se folosește la cumpărarea sau la achiziționarea de către agentul producător a serviciilor și a factorilor de producție, necesari activității economice desfășurate. În cadrul mediului economic de piață are un circuit specific. [1]
- CAPITAL CIRCULANT**, (ec.-fin.) parte a capitalului real constând din bunuri care participă la un singur ciclu de producție. Acesta constă din materii prime, materiale de bază și auxiliare, energie, combustibili, semifabricate, producție neterminată, furaje, semințe etc. destinate și pregătite să fie consumate într-un ciclu de producție. Cu fiecare nou ciclu de producție bunurile de producție trebuie reconstituite. [35]
- CAPITAL DE RISC**, (ec.-fin.) capital investit în activități cu grad ridicat de risc, care poate fi pierdut când previziunile minime nu se realizează. Riscul este legat de evoluția ratei dobânzii, a cursului de schimb, de schimbările ce pot interveni în condițiile producției sau ale cererii, de ex., capitalul investit într-o nouă activitate sau afacere, prin finanțarea unor tehnologii sau produse noi, pătrunderea pe noi piețe prin investiții directe sau de portofoliu etc. Finanțarea lor, de regulă, o fac băncile, societățile de asigurare. (Gh. Manea, 1999) [55]
- CAPITAL ECOLOGIC** → CAPITAL NATURAL
- CAPITAL FICTIV**, (ec.-fin.) capital sub formă de acțiuni, obligațiuni și alte active financiare care constituie un titlu asupra unui venit și are o valoare de piață. Deținătorii au posibilitatea de a-și însuși un venit sub formă de dividend sau dobândă. [58]
- CAPITAL FIX**, (ec.-fin.) parte a capitalului real constând din bunuri durabile care participă la mai multe cicluri de producție, se consumă treptat și se înlocuiesc după mai mulți ani de folosire, ex., clădiri, construcții speciale, agregate și utilaje energetice, utilaje și instalații de lucru, mașini-unelte, calculatoare, software, roboți industriali, aparate și dispozitive de măsurare, control și reglare, mijloace de transport cu animale de tracțiune etc. [35]
- CAPITAL NATURAL**, (ecol.) stocul total de resurse naturale și active de mediu ale unei țări sau ale unei regiuni. Include resursele de apă, sol, floră, faună, minerale și alte resurse naturale. [17]
- CAPITAL NOMINAL**, (ec.-fin.) valoarea nominală a titlurilor de proprietate emise. [58]
- CAPITAL REAL**, (ec.-fin.) capital existent în economia reală, constând din capital tehnic, bunuri-capital, mijloace de producție care rezultă dintr-un proces de producție anterior, servind la producerea altor bunuri economice destinate vânzării. (Gh. Manea, 1999) [35]
- CAPITAL SOCIAL**, (ec.-fin.) volumul total de capital emis de o societate comercială sub formă de acțiuni sau de părți sociale. [55]
- CAPITAL SUBSCRIS**, (ec.-fin.) contribuția în bani și în natură pe care asociații sau acționarii, în calitate de proprietari, o pun la dispoziția societății comerciale. [58]
- CAPITAL TEHNIC**, (ec.-fin.) bunurile rezultate din producție care sunt folosite pentru producerea altor bunuri economice. [35]
- CAPITALISM**, formă de organizare și funcționare a societății în anumite condiții istorice, sistem social economic și politico-ideologic, unde este o întrepătrundere specifică între economia capitalistă, individualism și liberalism – cu recunoașterea drepturilor fundamentale indivizilor, democrație – ca formă de conducere a societății și de manifestare a puterii publice. (D. Nițescu, 1999) [68]
- CAPITALIZARE**, (ec.-fin.) transformarea în capital de valoare. Transformarea profiturilor acumulate și a rezervelor în capital emis. [68]
- CAPITAT**, (bot.) prevăzut cu o parte terminală globuloasă sau cu flori adunate în capitul, ex., peri capitați la mușcată (*Pelargonium zonale*), stigmat capitat (globoid) la ciuboțica cucului (*Primula officinalis*); inflorescență capitată la trifoi (*Trifolium* sp.). [50]

CAPITUL, (bot.) inflorescență monopodială racemoasă, globuloasă, alcătuită din numeroase flori scurt pedicelate sau sesile dispuse pe o axă globuloasă sau ușor dilatată (receptacul), plină sau goală la interior, ex., mușețel (*Matricaria recutita*) cu receptacul gol; romaniță nemirositoare (*Matricaria perforata*), cu receptacul semiglobulos compact. [50]

CAPITULUM, (anat.) unul din cele două procese prin care coasta unui mamifer sau pasăre se articulează cu vertebrele toracice. [37]

CAPRA, lac glaciar situat în masivul Făgăraș (din România), altitudinea de 2.230 m. Are lungimea maximă de 200 m și lățimea maximă de 100 m, suprafața de 18.340 m², adâncimea maximă de 8 m, cea medie de 4 m și volumul de apă de 73.600 m³. Este alimentat de un pârâiș ce vine dinspre Șaua Caprei. Temperatura apei este scăzută (+3°C în luna iunie). Conținutul în oxigen este de 11 mg/l. Lacul este populat cu păstrăvi. Malurile sunt înierbate, cu excepția celui din est care este acoperit de grohotiș. Apa din lac se scurge printr-un emisar în Lacul Căprița. [50]

CAPRA DE STÂNCĂ (*Capra hircus ibex*), (zool.) capră sălbatică introdusă experimental în fauna țării noastre, fiind adusă din Elveția și Italia. Greutatea corpului la țap este de 75-120 kg. Coarnele au lungimea până la 1 m la mascul, iar la femelă 25 cm. În Italia populează o zonă superioară celei a caprei negre. Nu s-a adaptat condițiilor din Munții Carpați. [42]

CAPRA NEGRĂ (*Rupicapra rupicapra carpathica*), (zool.) vânat mare răspândit în golurile alpine din Carpații Meridionali și mai puțin prin repopulare în Carpații Orientali. Are blana brun-negricioasă iarna, roșcată vara și o greutate medie de cca 50 kg. Dezvoltarea maximă este atinsă la 10-12 ani, longevitatea depășește 20 de ani. Femelele trăiesc în cîrduri de 25-35 de exemplare, iar masculii sunt solitari. Împerecherea (alergatul) are loc în octombrie-noiembrie, gestația durează 24-26 de săptămâni; femela naște 1-2 pui cu blana cenușiu-negricioasă, capabili să-și urmeze mama la câteva ore după naștere. Coarnele, prezente atât la masculi cât și la femele, au creștere continuă și constituie trofeul. Copita are proeminente periferice ce o ajută la cățărutul pe stânci. [42] Aceste animale simt cu o exactitate uimitoare modificarea condițiilor climatice. Pot fi considerate adevărate barometre vii ale înălțimilor. Comportarea caprelor negre legată de modificarea vremii a contrazis și contrazice de multe ori buletinul meteorologic. Deși este vreme frumoasă, coborârea de pe țancuri a caprelor negre și apropierea lor de marginea pădurii vestesc schimbarea vremii în rău. Invers, dacă timpul este urât și caprele pornesc de la poalele pădurii înspre golul alpin, aceasta înseamnă

cu siguranță schimbarea în bine a vremii. Este declarată monument al naturii și ocrotită prin lege. Se vânează cu aprobare specială. (C. Pârveu, 1983) [26]

CAPRA¹, amenajare interioară a cuptorului de ars vase de pământ. [67]

CAPRA², (zotehn.) rumegător, paricopitat din familia cavicornelor. [34]

CAPRICIU, (cult.-art.) piesă de obicei cu caracter bizar, capricios, de virtuositate, de construcție literară. Adesea, compozitorii compun asemenea piese având la bază melodia populară. [67]

CAPRIFICAȚIE, (bot.) metodă de polenizare și de întârziere a maturății fructelor de smochin (*Ficus carica*). [50]

CAPRIFOLIACEE (*Caprifoliaceae*), (bot.) familie care cuprinde arbuști sau liane, mai rar arbori sau plante erbacee. Frunze opuse, simple sectate sau penat compuse. Flori bisexuate (hermafrodite) actinomorfe sau zigomorfe, de obicei pentamere; caliciul gamosepal, aderent ovarului, cu tub scurt, de obicei din 5 dinți mici; coroană gamopetală, rotată, infundibuliformă, campanulată sau bilabiată, cu 5 diviziuni; androceul, din 5 stamine inserate la baza tubului corolei, cu antere ovoidale, biloculare; gineceul, cu ovar inferior din 2-5 carpele, 2-5 locular, cu 1 sau numeroase ovule în fiecare lojă, 1-5 stile. Formula florală: ♂* sau ⋅K₍₅₎ C₍₅₎ A₅ G₍₅₋₂₎. Fruct variat constând din drupă, bacă, achenă sau capsulă. Conțin alcaloizi netoxici, glicozide cianogenice (sambunigrină, siringosidă) și substanțe rășinoase. În România există 17 specii ce aparțin genurilor: *Sambucus*, x = 9; *Viburnum*, x = 9; *Linnaea*; *Lonicera*, x = 9; *Symphoricarpos*, x = 9; *Weigela*, x = 9. [50]

CAPRIMULGIFORMES, (zool.) lipitori sau caprimulgi, păsări mici nocturne, de zone împădurite, având un cioc cu o deschidere largă și cu vibrise la comisuri. Penajul este pestriț și cu culori diferite; picioarele sunt scurte și slabe. Se hrănesc mai ales cu insecte, pe care le capturează din zbor. Depun ponta pe sol. [37]

CAPSIDA, (virusol.) înveliș proteic al genomului viral care îi conferă proprietăți imunologice. Este formată din numeroase subunități proteice, denumite capsomere, care ca număr, dimensiuni și formă, diferă de la virus la virus. [61]

CAPSIDIOL, (fitopat.) fitoalexină produsă de ardei. [61]

CAPSIMERĂ, (bot.) fructuleț monosperm, component al unui fruct multiplu. Provine dintr-o carpelă liberă a gineceului apocarp sau dintr-o carpelă a unui gineceu sincarp. La maturitate se desface în atâtea fructulețe câte carpele a avut gineceul sau într-un număr dublu. [50]

- CAPSOMERĂ**, (virusol.) unitate proteică cu moleculă mică, reprezentând unitatea structurală și chimică a capsidului. [61]
- CAPSULĂ**¹, (bot.) fruct întâlnit la unele spermatofite și briofite. **1.** La plantele spermatofite, tip de fruct uscat, dehiscent, rezultat dintr-un gineceu monocarpelar sau multicarpelar, cu una sau mai multe loji conținând numeroase semințe, ex., specii ale genului *Campanula*, *Hyoscyamus*. **2.** Urna sporiferă la briofite (*Bryophyta*). După felul deschiderii și punerea în libertate a semințelor sau a sporilor, capsula poate fi: *loculicidă*, la care ruperea se face pe linia mediană a carpelei în dreptul nervurii mediane; *poricidă*, se deschide printr-un căpăcel; *septicidă*, deschiderea se face pe linia mediană de sudură a carpelelor; *valvicidă*, se deschide prin valve. [50]
- CAPSULĂ**², (bacteriol.) structură accesorie externă a unor celule bacteriene, componentă a glicocalixului, cu o consistență gelatinoasă, vâscoasă, de grosime variabilă, de natură polizaharidică (homo- sau heteropolizaharidică) care o acoperă, o protejează și o potențează. Bacteriile capsulate sunt patogene. Variația antigenică a polizaharidului capsular imprimă specificitate anticorpilor în reacția de apărare față de bacteriile patogene. Dextranul capsular, fiind solubil în apă, este extras și folosit în practica transfuziilor ca înlocuitor al plasmiei. [69]
- CAPSULĂ GLISSON**, (anat.) înveliș de țesut conjunctiv fibros care acoperă lobulii ficatului vertebratelor. [57]
- CAPSULĂ OPTICĂ**, (anat.) de obicei fibroasă, uneori cartilajinoasă și ocazional, ca la unele reptile, conținând un inel osos. [37]
- CAPSULĂ SINOVIALĂ**, (anat.) capsulă de țesut fibros, umplută cu fluid, acționând ca o pernuță între suprafețele articulare a două oase. [57]
- CAPSULIFER**, (bot.) prevăzut cu capsulă sau închis în capsulă. [50]
- CAPSULITĂ**, (med. u.) inflamația capsulei unui organ sau segment. [60]
- CAPTA** (**a**), a aduna, a colecta lichide sau gaze într-un tub, într-un rezervor, într-un bazin. [13]
- CAPTARE FLUVIALĂ**, (geomorf.) acțiunea prin care un râu „captează“, deturneză apele unui râu vecin situat de obicei în amonte; râul care execută acțiunea naturală se numește râu captator, iar cel care pierde din cursul său inițial se numește râu captat. După modul și locul acțiunii se deosebesc mai multe tipuri de captare: *laterală*, *frontală*, *prin deversare*, *subterană*. [25]
- CAPTARE FOVEALĂ**, (fiziol.) momentul activității vizuale care constă în a aduce în centrul câmpului vizual un obiect care apare la periferia lui, pentru a-l reține. [28]
- CAPTATOR DE UMIDITATE CU ALUMINĂ**, (climat.) este un aparat capacitiv dotat cu un dielectric din alumină poroasă, a cărei impedanță descrește atunci când crește concentrația de vapori de apă în atmosferă. [54]
- CAPTOR**, (prot. med.) dispozitiv care permite prelevarea unui eșantion (material sau de energie) în vederea efectuării unor măsurători pentru anumiți parametri ai mediului. [3]
- CAPUL COMETEI**, (astr.) nucleul (partea solidă) și coama (pulbere) care difuzează lumina solară. [12]
- CAPUL KALIAKRA**, rezervație marină situată în Bulgaria. Suprafața, 53 ha (1890, 1941). Altitudine, 0-30 m. Promontoriul stâncos al Capului Kaliakra este un punct de atracție ca peisaj și este important din punct de vedere biologic. Stânca este acoperită cu vegetație calcifilă rară. La baza falezei există câteva caverne săpate de apele Mării Negre, unde se adăpostește o colonie mică de foci monah (*Monachus monachus*). Se pare că acestea provin din Marea Mediterană. În cadrul faunei mai sunt ocrotite următoarele specii: molusca zebrina (*Zebrina varnensis*), șarpele de apă (*Natrix tessellata*), cormoranul mare (*Phalacrocorax carbo*), pescărușul (*Larus ridibundus*) și delfinul (*Delphinus delphis*). [50]
- CARABIDE**, (zool.) familie care grupează coleoptere, de regulă carnivore și nocturne, cu aripile posterioare reduse dar foarte bune alergătoare. Unele specii din acest grup au importanță în combaterea integrată a unor dăunători, ex., genul *Carabus* (*C. grigas*, *C. coriaceus*, *C. violaceus*, *C. auronipens*, ssp. *eschery*, *C. cancellatus*, *C. ullrichi*, *C. glabratus*). Sunt insecte folositoare, ele distrugând un număr mare de dăunători. Se întâlnesc în zona de stepă, dealuri și la munte, prin păduri, parcuri, grădini, terenuri cultivate; preferă locuri umbrite. Existând însă și specii fitofage, dăunătoare atât ca larvă cât și ca adult, ex., gândacul ghebos (*Zabrus tenebrioides*), dăunător la cereale. [62]
- CARABINA**, **1.** Cârlig închis prin intermediul unui arc, care se fixează la extremitatea unui lanț sau a unei curele pentru a prinde de ea diferite obiecte. **2.** Cârlig pentru cablu fixat cu un dispozitiv care permite rotirea ușoară a cablului. [13]
- CARACIȚĂ** (*Octopus vulgaris*), (zool.) moluscă răpitoare carnivoră fără cochilie, care posedă 8 tentacule egale ca mărime de cca 3m și unite la bază printr-o membrană numită palmură. Tentaculele sunt musculoase și poartă pe fața ventrală ventuze dispuse pe două șiruri care îi servesc la fixarea lor pe substrat sau pe corpul prăzii atunci când este prinsă. Este comestibilă. Se apreciază că are carnea afrodisiacă. Se înmulțește o singură dată. Cele două sexe se întâlnesc și își împletesc brațele într-un fel de dans

nuptial, în care timp culoarea lor se schimbă mereu, cu multe nuanțe de roșu, care este semnul unei puternice excitații. (E. Pora, 1978) În acest timp brațul heterocotil al masculului este introdus în punga branhială a femelei, în care depune pe rând mai mulți spermatofori care conțin spermatozoizi. După consumarea actului de copulație, femela caută un loc ascuns și ferit, depune chiorchini multipli de ouă sub formă de cordoane (peste 50). Fiecare cordon poate conține peste 100 de ouă. Femela rămâne să le păzească, timp în care ea nu se mai hrănește. Atunci când încep să eclozeze puii din ou, ea moare de inaniție. [50]

CARACTER¹, (psih.) ansamblu unitar de însușiri psihice, esențiale și stabile ale personalității, ce sunt apreciate pozitiv sau negativ din punct de vedere moral. Felul obișnuit al unei persoane de a reacționa. [21]

CARACTER², (genet.) expresia fenotipică a acțiunii uneia sau mai multor perechi de gene alelice. Realizarea unui caracter depinde de interacțiunea dintre genotip și condițiile de mediu în care genotipul dat evoluează. Caracterele pot fi autosomale, atunci când genele care alcătuiesc genotipul intră în structura cromozomilor autosomali, sau pot fi legate de sex, atunci când genele care le determină intră în structura heterosomilor. [34]

CARACTER AMFIPATIC, proprietatea unor substanțe de a conține în structura lor o componentă hidrofilă solubilă în apă și o componentă hidrofobă, solubilă în solvenți organici. Acest tip de substanțe conțin în structura lor un radical organic cu număr mare de atomi de carbon (hidrofob), pe care este substituită o grupare funcțională puternic polară sau ionizată (hidroxil, carboxil, fosfat, amino etc.) hidrofilă. Datorită acestei structuri, ele sunt substanțe tensioactive, ce micșorează tensiunea superficială și au capacitatea de a emulsiona grăsimile prin formarea micelilor de asociație. Exemple: acizii și alcoolii superiori, săpunurile (sărurile acizilor grași), detergenții, fosfolipidele (lecitine, cefaline). [9]

CARACTER AMFOTER, (chim.) proprietate caracteristică unor substanțe de a se comporta fie ca acizi, fie ca baze. În mediu bazic ele disociază ca un acid, prin eliberarea de ioni H^+ , iar în mediu acid disociază ca baze, prin acceptare de ioni H^+ sau prin eliberarea de ioni OH^2 . Aceste substanțe poartă numele de *amfoliți*. Exemple: aminoacizi, proteine, ioni de Al^{3+} , Fe^{3+} , Cr^{3+} , Zn^{2+} . [9]

CARACTER INFORMATIV, (ecol.) ansamblul de informații preluate din mediul ambiant pe care un sistem biologic supraindividual sau unul ecologic poate să le prelucreze, anuleze sau transfere altor sisteme. [24]

CARACTER ISTORIC, (ecol.) orice sistem ecologic este rezultatul unei evoluții îndelungate; el s-a format și perfecționat de-a lungul unor perioade de timp, iar procesul continuă. [24]

CARACTERE CALITATIVE, (genet.) caractere a căror apariție este coordonată de existența unui genotip alcătuit dintr-o singură pereche de gene alelice. [34]

CARACTERE CANTITATIVE, (genet.) caractere a căror apariție este coordonată de existența unui genotip alcătuit dintr-un număr mare de perechi de gene alelice. [34]

CARACTERE DOBÂNDITE, (genet.) apariția sau schimbarea unei însușiri sub influența condițiilor de mediu. [34]

CARACTERE SEXUALE SECUNDARE, (genet.) caractere prezentate de un individ mascul sau femel ca rezultat al efectului hormonilor secretați de celule speciale din gonade, ex., coarnele cerbilor tineri; părul de pe față și vocea profundă la bărbați; diferențele de culoare, formă și talie la cele 2 sexe de la multe vertebrate: pești, păsări, mamifere. [37]

CARACTERIAL, ceva care ține nemijlocit de caracter și reprezintă o manifestare a acestuia. [28]

CARACTERISTICA DE ACȚIONARE, (ind. energ.) funcția care stabilește relația între mărimea (mărimile) de intrare și mărimea de ieșire (valoarea de acționare) și poate fi o constantă sau o curbă oarecare (cerc, sinusoidă etc.). [59]

CARACTERISTICA UNUI CORP K, (mat.) numărul $p \in N$ minim astfel încât $p_1 = 0$, unde 1 este elementul neutru din K în raport cu înmulțirea, iar 0 este elementul neutru al lui K în raport cu adunarea. Dacă $QC \subset K$ atunci $p = 0$, iar în caz contrar $p =$ număr prim. [48]

CARACTERISTICĂ, (mat.) partea întregă a logaritmului. [48]

CARACTERISTICI ECOLOGICE, totalitatea caracterelor morfologice sau fiziologice ale unui organism, populație sau biocenoză corelate cu factorii de mediu în care ele se dezvoltă. [2]

CARACTERIZARE, (ecol.) analiza și definirea compoziției fizice, chimice și mineralogice a unei materii prime, a unui deșeu sau a unui efluent. [3]

CARACTEROLOGIE, disciplină care se ocupă cu studiul caracterelor și mai ales de clasificarea lor. [28]

CARACTEROPATIE, (psih.) trăsătură sau complex de trăsături caracteriale anormale prezentate la un subiect normal mintal și care influențează negativ comportarea socială. [28]

CARACTERUL AUTOPOIETIC AL SISTEMELOR ECOLOGICE, (ecol.) capacitatea acestora de a se autoreface prin autoorganizare și ocuparea nișelor ecologice devenite libere (de ex., refacerea structurii ecosistemelor deteriorate, refacerea populațiilor

afectate de prădători sau de unii factori ambientali nefavorabili). [24]

CARACUL, (zootehn.) sin. *Karakul*, rasă de oi specializată în producția de pielicele (denumită și *astrahan, persan* sau *de buhara*). [34]

CARAFĂ TIP MAC DONALD, (pisc.) aparat pentru incubarea icrelor fecundate descleiate. Format dintr-un cilindru de sticlă, închis la capătul posterior, cu dimensiunea de 40x50x15-20 cm. La conducta de apă care este așezată deasupra aparatului se atașează o țevă, prevăzută la capăt cu o duză, care se introduce până la fund în aparat. Circulația apei se face de jos în sus. Icrele fecundate se introduc în aparat, iar debitul apei se reglează la 3 l/minut. Apa se elimină pe la marginea de sus a aparatului. [10]

CARAFĂ ZUG-WEISS, (pisc.) aparat de incubare a icrelor fecundate descleiate. Format dintr-un vas de sticlă ce se îngustează la partea de fund, căpătând forma unei sticle largi așezată cu gâtul în jos. Dimensiunile vasului sunt de 60-70x16-20 cm. Alimentarea cu apă se efectuează de jos în sus, printr-un tub fixat la gâtul vasului, sub o rondelă de sită metalică sau de material plastic. Icrele sunt așezate în vas și se reglează debitul de apă la 3 l/minut, astfel încât acestea să nu fie eliminate. Apa se drenează pe la partea superioară a vasului. [10]

CARAGANA (*Caragana arborescens*, fam. *Fabaceae*), (agric.) arbust ornamental înalt de 5-6 m. Frunze paripenat-compuse, cu foliole mici, eliptice. Flori galbene-aurii. Fruct, păstaia cu lungimea de 5-6 cm. Varietatea *pendula* are ramurile pletoase. Înflorște în luna mai. Rezistă foarte bine la ger și uscăciune. Se dezvoltă bine pe orice tip de sol. Se înmulțește prin semințe, butași și altoire. Decorează prin port, frunze și flori. Se folosește în parcuri, în grupuri sau solitar; se mai folosește la mascarea vecinătăților inestetice. [50]

CARAGENINĂ, (biochim.) polizaharidă (galactan) sintetizată și depozitată în peretele celular de unele alge roșii (ex., *Chondrus crispus*). Utilizată ca aditiv într-o varietate de produse alimentare, ca antiinflamator și în tratamentul ulcerului. Poate substitui agarul în laboratoarele de microbiologie. [69]

CARAMBOLA (*Averrhoa carambola*, fam. *Oxalidaceae*), (agric.) specie originară din India și Indonezia. Este un pom de 5-12 m, sempervirescent, mult răspândit la tropice, cu flori de culoare roz, fructe bace cărnoase ovoide (8-12/3-6 cm) cu 5 coaste proeminente (secțiunea transversală în formă de stea), la coacere galben-verzui, suculente și cu gust acrișor. Se consumă proaspete dar sunt foarte apreciate în salată de fructe, compoturi și băuturi. Se înmulțește prin semințe sau vegetativ. [40]

CARANTINĂ¹, (fitopat.) izolarea plantelor bolnave sau suspecte pentru preîntâmpinarea răspândirii

patogenului. Patogenii carantinați care nu se găsesc pe teritoriul unei țări sunt obiectul c. fitosanitare externe, ex., *Pseudomonas solanacearum*; patogenii care populează o zonă restrânsă din țară constituie obiectul c. fitosanitare interne, ex., *Synchytrium endobioticum*. Monitorizarea patogenilor de carantină este efectuată de Laboratorul Central de Carantină Fitosanitară, iar listele patogenilor de carantină sunt armonizate cu prevederile internaționale. [61]

CARANTINĂ², (med. u. și vet.) măsuri luate pentru izolarea animalelor (sau a oamenilor) în scopul prevenirii introducerii unor boli transmisibile, într-o zonă. [34]

CARAS (*Carassius carassius*, fam. *Cyprinidae*), (zool.) pește osos, dulcicol. Are corpul lung de 10-15 cm, comprimat lateral, spinarea înaltă, colorat în cenușiu pe spate și auriu pe laturi și abdomen. Capul scurt, gura terminală. Puii se hrănesc cu plancton, în special crustacee inferioare, iar adulții consumă faună de fund formată din larve de chironomide, de culicide și mult detritus cu ostracode, diatomee etc. La noi, formează obiectul pescuitului industrial, obținându-se în anumiți ani până la 500.000 kg. Răspândit în apele stătătoare cu multă vegetație din Europa și Siberia. [10]

CARAS ARGINTIU (*Carassius auratus gibelio*, fam. *Cyprinidae*), (zool.) pește dulcicol cu corpul lung de 38-40 cm și greutatea de 1-3 kg. Exemplele obișnuite au lungimea de 15-25 cm și greutatea de 100-200 g. Culoarea este argintie. Capul prezintă gură terminală cu buze subțiri, fără mustăți. Peritoneul este de culoare neagră. Înotătoarea dorsală este lungă, puțin scobită, iar cea caudală mai scobită. Se hrănește cu plancton. În proporție mai redusă consumă larve de culicide, detritus, crustacee și uneori icrele caracudei. Ajunge la maturitatea sexuală la vârsta de 2 ani. Femelele, prolifiche, depun 2-3 serii de icre, ce sunt fecundate incomplet (ginogeneză) de spermatozoizii altor specii de ciprinide, întrucât numărul masculilor de caras este foarte redus. Foarte rezistent la boli. Se pescuiesc anual 600 kg cu năvoadele, vârșele și cotețele. Este răspândit în Europa Centrală și Sud-Estică. [10]

CARAS AURIU (*Carassius auratus auratus*), (zool.) varietate de caras creată în Japonia. Corpul colorat în roșu cărămiziu, cu o nuanță aurie. [10]

CARASSIUS AURATUS AURATUS → **CARAS AURIU**

CARASSIUS AURATUS GIBELIO → **CARAS ARGINTIU**

CARASSIUS CARASSIUS → **CARAS**

CARBAZOL, (chim.) derivat al pirolului, extras din gudroanele cărbunilor de pământ, întrebuițat la sinteza unor coloranți. [50]

- CARBHEMOGLOBINĂ**, (biochim.) forma sub care hemoglobina din sânge leagă labil dioxidul de carbon rezultat în celule, în urma procesului de oxidare respiratorie, și pe care îl transportă la plămâni, de unde este eliminat. [9]
- CARBID**, substanță solidă, formată din calciu și carbon, întrebuintată mai ales la fabricarea acetilenei; carbură de calciu. [13]
- CARBOMETRU**, (min.) aparat care funcționează cu ajutorul unei soluții de var stins pentru detectarea prezenței și a proporției de CO_2 în galeriile de mină. [5]
- CARBON (C)**, (chim.) element chimic cu caracter nemetalic din grupa a IV-a principală. Are Z 6 și structura învelișului de electroni $[\text{He}] 2s^2 2p^2$. Se găsește în natură în stare elementară, sub formă de grafit, diamant și fulerene. În stare combinată, carbonul reprezintă cca 0,1% din scoarța terestră și apare mai ales sub formă de carbonați și în minerale mixte, silicato-carbonați și sulfato-carbonați. Cantități însemnate de C se găsesc în scoarța terestră în diverse varietăți de cărbuni și petrol, ca și în gazele naturale, constând în principal din metan. În atmosferă, apare sub formă de CO_2 (0,03% în vol.). C joacă un rol deosebit de important în compoziția biosferei. Circuitul său în natură este legat de procesul de fotosinteză. C participă la procesele termonucleare (ciclul carbon-azot) care generează energia stelelor. [36]
- CARBON ORGANIC**, (pedol.) carbonul din materia organică a solului, cuprins în humus, provenit din resturile de plante și animale în diferite grade de transformare, uneori, în forme inerte, apare drept carbon aproape elementar. [29]
- CARBON ORGANIC DIZOLVAT**, (ecol.) procent al carbonului organic din apă care nu poate fi eliminat printr-un procedeu de filtrare specific. [3]
- CARBON ORGANIC TOTAL**, (ecol.) cantitatea de carbon prezent într-un eșantion, reprezentând fracțiunea de compuși organici. [3]
- CARBONAT**, (pedol.) sare a acidului carbonic; se poate întâlni în sol sub formă de CaCO_3 (calcit sau izomerul său, aragonitul), dolomitul ($\text{CaCO}_3 \cdot \text{MgCO}_3$), carbonatul de sodiu (soda, Na_2CO_3), uneori sideritul (FeCO_3). Soda este prezentă în solurile saline și alcaline. În sol carbonații pot fi spălați din orizonturile superioare și acumulați în orizonturile inferioare. [29]
- CARBONAT PRIMAR**, (pedol.) carbonatul prezent în sol, sub forma în care se găsește în materialul parental. [29]
- CARBONAT REZIDUAL**, (pedol.) carbonat rămas în sol din materialul parental, după ce o parte a acestuia a fost spălat în procesul de pedogeneză. [29]
- CARBONAT SECUNDAR**, (pedol.) carbonat format în sol prin precipitare din soluția de sol sau din apa freatică. [29]
- CARBONATARE**, (pedol.) proces de îmbogățire a unui sol sau a unui orizont de sol cu carbonați secundari. [29]
- CARBONAȚI**, (pedol.) săruri ale acidului carbonic; componenți ai rocilor sedimentare și ai orizonturilor calcice din soluri. [29]
- CARBONIFER**, (geol.) termen ce desemnează o vârstă geologică; pe scara geocronologică este o perioadă a erei paleozoice, cuprinsă între 360 și 286 M.a. În timpul carboniferului a avut loc tectogeneza hercinică, manifestată în ariile labile de pe marginile continentelor Laurasia și Gondwana. [25]
- CARBONIZA (a)**, a se descompune termic în lipsa oxigenului din aer sau în prezența unei cantități insuficiente de oxigen. [13]
- CARBOXIHEMOGLOBINĂ**, (fiziol.) combinație stabilă a hemoglobinei cu oxidul de carbon după reacția $\text{CO} + \text{Fe}^{++}$ din hem. Ea se formează atunci când în aerul respirator se găsește oxid de carbon, chiar în concentrații foarte mici. Fixarea hemoglobinei sub formă de c. împiedică formarea oxihemoglobinei și, ca urmare, aprovizionarea organismului cu oxigen. Monoxidul de carbon are un efect toxic asupra sistemului nervos. [69]
- CARBOXIZOM**, (cit. bacteriol.) structură veziculară în care este depozitată enzima ribulozo-1,5 difosfat carboxilaza, esențială în fixarea fotosintetică a dioxidului de carbon; este prezentă în celulele bacteriilor fotoautotrofe. [69]
- CARBUNCUL**, (med. u.) infecție dureroasă a tegumentului și țesuturilor subcutanate cu producere și eliminare de puroi și țesuturi distruse, similar unui furuncul, dar cu evoluție mult mai severă și cu multiple formațiuni sinusoidale; determinat în general de *Staphylococcus aureus*. [60]
- CARBURANT**, combustibil lichid folosit la motoarele cu explozie. [13]
- CARBURATOR**, (ind.) aparat al unui motor cu ardere internă cu aprindere electrică, în care se formează amestecul carburant, în proporția dorită, prin difuzarea combustibilului într-un curent de aer. [13]
- CARCASĂ¹**, corpul animalului sacrificat, după ce a fost supus unor prelucrări de genul: jupuire, eviscerare, fasonare. [34]
- CARCASĂ²**, (ind.) îmbrăcăminte metalică exterioară a unui sistem tehnic, care susține anumite elemente ale acestuia și îl protejează împotriva acțiunilor exterioare. [13]
- CARCERULA**, (bot.) fruct schizocarpic care la maturitate se desface în mericarpii, ex., *Boraginaceae*, *Lamiaceae/Labiatae*. [50]

- CARCHARINIDAE**, (zool.) familie de rechini cu corp hidrodinamic, gura cu dinți ascuțiți, membrană nictitantă la ochi. Au creiere bine dezvoltate, se hrănesc cu prăzi diverse, unele specii pot ataca omul. Gestație lungă, pot fi și vivipari cu placentă. Pătrund și în ape dulci. [37]
- CARCINOGEN**, (med. u. și vet.) sin. *cancerigen*, *cancerogen*, termen utilizat cu referire la orice factor susceptibil a provoca dezvoltarea unui cancer sau a unei leziuni precanceroase. [3]
- CARCINOID**, (med. u. și vet.) tumoră mică, de culoare galbenă, care apare la nivelul tractului intestinal, în special la nivelul apendicelui, și în plămâni; denumit și *argentafinom*. [60]
- CARCINOM**¹, cancerul arborilor reprezentat prin tumori pe anumite organe, iar în cazul animalelor sau la om tumoare malignă (cancer) formată din celule epiteliale, ex., epiteliom, cancer mamar. [50]
- CARCINOM**², (med. u.) tumoră celulară malignă care tinde să invadeze țesuturile înconjurătoare și/sau să se răspândească și în alte zone ale organismului prin metastaze, putând cauza moartea. [60]
- CARCINOMATOZĂ**, (med. u.) stare rezultată în urma răspândirii unui carcinom în diferite regiuni ale organismului. [60]
- CARDAN**, (ind.) sistem de suspensie sau de articulație, care permite mișcarea în toate sensurile. [13]
- CARDIA**, (anat.) deschiderea dintre esofag și stomac. [57]
- CARDINAL**, (psih.) Allport considera că între trăsăturile de personalitate ale individului nu există decât una sau două cardinale, ele fiind cele care le domină pe celelalte, controlându-le și integrându-le. [28]
- CARDINALUL UNEI MULȚIMI**, (mat.) număr atașat unei mulțimi și clasei mulțimilor echivalente cu mulțimea dată. În cazul unei mulțimi cu un număr finit de elemente, cardinalul său reprezintă numărul elementelor sale, iar în cazul mulțimilor infinite este un număr transfinit. Ex: card $N = \aleph_0$ (alef zero); card $R = \aleph_1$ astfel că $\aleph_0 < \aleph_1$. Noțiunea a fost introdusă în 1879 de G. Cantor. Cardinalul unei mulțimi se mai numește și *puterea acelei mulțimi*. [48]
- CARDIOMIOLIPOZĂ**, (med. u.) degenerescență grasă a mușchiului cardiac. [60]
- CARDIOMIOPATIE**, (med. u. și vet.) termen general utilizat pentru desemnarea oricărui tip de afecțiune cardiacă. [33]
- CARDIONEvroză**, (med. u.) nevroză cardiacă manifestată prin jenă precordială, palpitații, senzații de sufocare, frică de moarte, transpirații, eritem sau paloare. [34]
- CARDIOPATIE**, (med. u.) termen generic pentru bolile de inimă. [34]
- CARDIOTOXINE**, (toxicol.) toxine cu efect limitat. Ele acționează numai asupra cordului (inimii). [69]
- CARDON** (*Cynara cardunculus*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (bot.) specie legumicolă, ierboasă, perenă, originară din zona Mării Mediterane, răspândită mai mult în țările din sudul Europei și din nordul Africii, unde se cultivă din vremuri îndepărtate. La noi în țară se cunoaște puțin, mai ales ca specie legumicolă. Are nevoie de un sol bine aprovizionat în elemente minerale, afânat, reavăn. Cerințele față de lumină și căldură sunt medii. Lipsa umidității din sol și încălzirea excesivă afectează calitatea pețiolurilor, acestea fiind mici, subțiri, fără suculență. Deși plantă perenă, în legumicultură se cultivă pentru pețioluri ca plantă anuală, pentru semințe, ca plantă bienală, iar în floricultură, pentru flori tăiate, ca plantă perenă. Se înmulțește prin semințe care se pot semăna direct în câmp, în aprilie-mai, sau se obțin răsaduri prin semănat mai devreme, începând din februarie, în răsadnițe. În acest ultim caz se seamănă în rânduri, la 25 cm distanță între rânduri și 8-10 cm pe rând sau în ghivece. Plantatul răsadului sau semănatul la loc definitiv se fac la distanțe de circa 1 m, atât între plante, cât și între rânduri. La semănatul direct se distribuie câte 3-4 semințe în fiecare cuib, utilizând 1,2-1,6 kg/ha. În unele cazuri semănatul sau plantatul rásadurilor se face în șanțuri de circa 30-40 cm adâncime, pentru ca pământul excavat să fie utilizat ulterior la mușuroirea plantelor. În primele fenofaze plantele cresc încet, de aceea terenul dintre plante poate fi cultivat cu alte specii legumicole asociate, cu perioade de vegetație scurte (salată, ridichioare, varză timpurie etc.). Cea mai importantă lucrare este albirea (înălbirea) pețiolurilor, care se aplică pe la jumătatea lunii septembrie. Se folosesc mai multe metode: legarea rozetei și înfășurarea acesteia cu materiale opace (paie, tulpini vegetale, carton ș.a.); legarea rozetei și mușuroirea plantelor cu pământul deplasat de pe intervalul dintre plante; acoperirea integrală a plantelor cu tuneluri din folie de mase plastice de culoare neagră. Înălbirea durează circa 3-4 săptămâni. Recoltarea se face prin tăierea rozetei de la bază, cu o porțiune din colet. Se cizelează, prin îndepărtarea frunzelor exterioare și a părții superioare a limbului, păstrând nervura etiolată a frunzei. Producția ajunge la 20-30 t/ha. Plantele smulse din sol cu rădăcină pot fi stratificate în beciuri, pentru consumul eșalonat în cursul iernii. Soiurile cultivate cel mai mult sunt: *Cardo bianco avorio*, *Cardo di Bologna*, *Cardo di Chieri*, *Cardo pleno inerme*, *Cardo spinoso di Tour* ș.a. [72]
- CARENĂ**, creastă sau proeminență pe un organ.
- 1.** (bot.) Creastă sau muchie longitudinală sau transversală pe un organ (frunză, pețiol, tulpină); loc

de concreștere a marginilor celor două petale inferioare de la florile speciilor de *Fabaceae/Leguminosae*, care iau aspectul carenei unei luntre. **2.** (zool.) La păsări, proeminentă în formă de creastă, de-a lungul osului stern. **3.** (nav.) Partea exterioară a corpului unei nave situată sub linia de plutire. [50]

CARENAT, (bot.) frunze, flori, fructe, semințe prevăzute cu o proeminentă, ex., frunzele de la rogoz (*Carex* sp.), florile de la speciile de *Fabaceae/Leguminosae*, paleile la unele specii de *Poaceae/Gramineae*. [50]

CARENȚA NUTRITIVĂ LA VIȚA DE VIE, (agric.) insuficiența sau lipsa unui element ce asigură desfășurarea normală a proceselor bio-fiziologice. [49]

CARENȚĂ¹, (ecol.) absența din mediu a unei substanțe sau a unui element esențial pentru dezvoltarea normală a unei specii sau a unei biocenoze. [2]

CARENȚĂ², (med. u. și vet.) afecțiune determinată de insuficiența sau absența în organism a unor elemente indispensabile metabolismului. Poate fi consecința unui aport insuficient (carență alimentară) sau a unei deficiențe de absorbție sau utilizare (carență digestivă sau metabolică). [33]

CARENȚĂ AFECTIVĂ (AVITAMINOZĂ AFECTIVĂ), (psih.) stare rezultată din insatisfacerea nevoii de asistență afectivă, mai ales la vârsta copilăriei; prezența fizică a părinților este asigurată, dar fără ca ei să ofere dragostea de care copilul are nevoie. [28]

CARENȚE VITAMINICE, (med. u. și vet.) tulburări biochimice și fiziologice determinate de insuficiența uneia sau a mai multor vitamine în organismul uman sau animal, care pot provoca dezechilibre în buna desfășurare a proceselor vitale: încetinirea creșterii, stare de debilitate, receptivitate la infecții, leziuni specifice la nivelul diferitelor țesuturi, infertilitate etc. Factorii care generează aceste stări pot fi de natură alimentară (hrană deficitară în vitamine și provitamine) sau pot fi cauzati de stări fiziologice sau patologice deosebite: defecte de asimilație sau de transformare a provitaminelor în vitamine; necesități crescute de vitamine în stări de lactație etc.; distrugerea florei bacteriene intestinale din cauza utilizării excesive de antibiotice, sulfonamide; efectul antivitaminelor. Administrarea masivă, sub control, a vitaminelor deficitare înlătură simptomele apărute în starea de carență. [9]

CARFOLOGIC, (psih.) calificarea simptomului constând în agitare permanentă a degetelor simulând diverse gesturi adresate unor obiecte imaginare. [28]

CARIA (*Carya illinoensis*, fam. *Juglandaceae* sin. *Hicoria pecan*), (agric.) arbore de 15-20 m înălțime,

cu frunze caduce. Originar din America, aclimatizat la noi (Baziaș, Simeria, Snagov). Suportă climatul subtropical mai bine decât nucul. Produce fructe cu coaja subțire, asemănătoare nucilor. Preferă solurile profunde, fertile și revene din vecinătatea mlaștinilor cu condiția de a nu fi sărăturate. Nu se teme de înghețuri. Miezul nu se râncezește atât de repede ca al nucilor noastre. [40]

CARICOGRAFIE, (bot.) studiul și descrierea speciilor de *Carex*. [50]

CARIE DENTARĂ, (med. u. și vet.) distrugere localizată și progresivă a dintelui, afectând mai întâi smalțul, apoi dentina și în final pulpa, determinând necroza acesteia. [33]

CARIERĂ, (geomorf.) formă de relief antropic, rezultată din acțiunea de excavare realizată de om, pentru exploatarea la zi a unor resurse naturale (minerale, roci, depozite etc.); are morfografie variată, în funcție de tipul și duritatea materialului excavat. [25]

CARII SCOARȚEI (Cariul mare al scoarței – *Scolytus mali*, sin. *S. pruni*, și cariul mic al scoarței – *Ruguloscolytus rugulosus*, sin. *Scolytus rugulosus*, fam. *Scolytidae*), (zool.) specii care atacă mărul și prunul, mai puțin părul și cireșul, iar dintre arborii forestieri preferă foioasele. Iernează în stadiul de larvă în galeriile roase sub scoarța ramurilor și dezvoltă două generații pe an. Adulții și larvele rod galerii caracteristice în scoarța și lemnul tulpinilor sau ramurilor mai groase, care cu timpul se usucă. Pentru combatere se recomandă aceleași măsuri ca și la cariul lemnului. [52]

CARIOCHINEZĂ, (citol.) tip evoluat de diviziune celulară caracterizat în principal de condensarea cromozomilor și diferențierea unui fus de diviziune care asigură distribuția echilibrată a informației genetice în celulele fiice. [69]

CARIOFILACEE (*Caryophyllaceae*), (bot.) familie care cuprinde plante erbacee anuale, bianuale sau perene, rareori subfrutescente. Tulpini articulate, îngroșate la noduri. Frunze opuse, simple, întregi fără stipele. Inflorescențe cimoase, de regulă cime dicaziale, bogate în flori. Flori bisexuate (hermafrodite), uneori, prin avortare, unisexuate, actinomorfe, pentamere, rareori unisexuate și tetramere; caliciu dialisepal; corolă dialipetală, cu 5, 4 sau 10 petale; androceul, din 5 sau 10 stamine; gineceul, cu ovar superior unilocular, deseori așezat pe o prelungire a axei numită ginofor, la maturitate devenind carpofor, ovule numeroase, dispuse pe o coloană centrală, stile libere. Formulă florală: $\text{♂} * K_{5-4} (5-4) C_{5-4} 10; 0; A_{5+5} 5-2 G_{(5-2)}$. Fruct capsulă denticulată, rareori bacă sau achenă. Se cunosc cca 200 de specii grupate în 2 subfamilii:

- Caryophylloideae* și *Paronychioideae*. În România există 168 de specii ce aparțin la 25 de genuri. Sfam. CARYOPHYLLOIDAE: *Scleranthus*, x = 11; *Minuartia*, x = 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 23; *Bufania*; *Sagina*, x = 9, 10, 11; *Arenaria*, x = 10, 11; *Moeharingia*, x = 12; *Holosteum*, x = 10; *Moenchia*, x = 9; *Myosoton*, x = 7; *Stellarra*, x = 10, 11, 12, 13; *Cerastrium*, x = 9 (17, 19); *Gypsophila*, x = 17; *Saponaria*, x = 7; *Vaccaria*, x = 15; *Tunica*, x = 15; *Kohlrauschia*, x = 15; *Dianthus*, x = 15; *Cucubalus*, x = 12; *Silene*, x = 12; *Lychnis*, x = 12; *Agrostema*, x = 12. Sfam. PARONYCHIOIDAE: *Paronychia*, x = 9; *Herniaria*, x = 9; *Spergula*, x = 9; *Spergularia*, x = 9; *Polycarpon*, x = 9. [50]
- CARIOGAMIE**, (genet.) fuziune a doi nuclei compatibili, de regulă haploizi, prezenți în aceeași celulă în urma unui proces de fecundație (în general) sau parasexualitate (la fungi). Are ca rezultat formarea unui nucleu unic, diploid (zigotic) care însumează zestrea genetică a celor doi nuclei intermixați. Este totdeauna precedată de fuziunea citoplasmelor (plasmogamie) și este succedată (imediat sau mai târziu) sau nu de o diviziune meiotică (reducțională). [69]
- CARIOGRAMĂ**, (genet.) sin. *idiogramă*, reprezentarea schematică a cromozomilor unei celule (a cariotipului) care are la bază o amplă analiză a caracterelor lor numerice, morfologice, genetice. [69]
- CARIOKINEZĂ**, (citol.) diviziune a nucleului celular în timpul unei mitoze tipice sau atipice (patologice). [33]
- CARIOLIMFĂ** → **CARIOPLASMĂ**
- CARIOLIZĂ**, (citol.) degradare/degenerare parțială sau totală a nucleului. [69]
- CARIOLOGIE**, ramură a biologiei celulare care are ca obiect studiul complex morfo-anatomic, biochimic, fiziologic și genetic al nucleului în ansamblul său și al fiecăreia din componentele sale. [69]
- CARION** → **NUCLEU**
- CARIOPLASMĂ**, (citol.) sin. *cariolimfă*, substanța fundamentală a nucleului interfazic, care umple spațiul nuclear și în care sunt înglobați cromozomii (cromonemata) și nucleolii. Are o consistență fluidă; este cromofobă sau numai ușor cromofilă, fiind formată dintr-un amestec de soluții moleculare și coloidale, organice și minerale. Reprezintă mediul propice de existență și exprimare (replicare și transcriere) a informației genetice. [69]
- CARIOPSĂ**, (bot.) fruct uscat, indehiscent, cu o singură sămânță, caracteristic unor specii de *Poaceae*/*Gramineae* (grâu, porumb, secară). Pericarpul care reprezintă fructul este concrescut cu sămânța. [50]
- CARIOREXIE**, (citol.) formă de degenerare nucleară (carioliza) care constă în fragmentarea nucleului. [69]
- CARIOTECĂ** → **ÎNVELIȘ NUCLEAR, NUCLEU**
- CARIOTIP**, (genet.) ordonarea în perechi a cromozomilor nucleului unei singure celule după formă, mărime și orice alte caracteristici ale speciei analizate. [19]
- CARIUL LEMNULUI** (*Anisandrus dispar*, fam. *Scolytidae* sin. *Xyleborus dispar*), (zool.) dăunător care atacă caisul, mărul, piersicul, prunul, cireșul; dezvoltă o singură generație pe an și ierneză ca adult în galeriile pe care le formează în lemn. Adulții rod galerii în lemn din care cauză circulația sevei este întreruptă, iar ramurile se usucă. Galerile de pornire apar pe direcția inelelor de lemn – galerii circulare, iar de la acestea pornesc alte galerii longitudinale pe direcția fibrelor lemnoase. În livezile bătrâne se recomandă tăierea și arderea ramurilor infestate sau a pomilor puternic infestați pentru limitarea atacului. Pentru combaterea dăunătorului se execută 1-2 tratamente în primăvară (aprilie-mai), când insectele ies din galerii pentru împerechere, cu unul din insecticidele: Carbetox 50 CE (3 l/ha), Diazol 60 EC (conc. 0,15%), Dursban 480 EC (conc. 0,2%), Murfotox 68 EC (conc. 0,1%). [66]
- CARIUL LEMNULUI DE RAȘINOASE** (*Anobium pertinax*), (zool.) dăunător. Adultul are lungimea de 4,5-5 mm. Este de culoare brun-închis sau negricioasă. Corpul este cilindric, chitinizat cu anterele filiforme și picioarele scurte. Zborul adultului are loc ziua, în luna mai. Larvele rod galerii în lemn pe care le astupă cu rumeguș îndesat. Prevenirea și combaterea se fac prin scoaterea din pădure a materialului, aflat pe cale de uscare. (I. Tudor, 1968) [50]
- CARLSBAD CAVERNS**, parc național situat în SUA, statul New Mexico. Suprafața, 18.921 ha (1930). Încă din anul 1923 peșterile Carlsbad au fost declarate monument național. Sunt adevărate edificii monumentale implantate în stâncă. Ele reliefează adevărate exponate ale arhitecturii gotice, fiind complet diferite de peisajul tern al deșertului Chihuahua din jur. Se află la piciorul flancului estic al Munților Guadalupe, reprezentând un recif fosil, submers timp de 250 de milioane de ani. Prin secarea mării, reciful a fost îngropat sub o pătură de sedimente de mii de metri grosime. Cu 20 de milioane de ani în urmă, în timpul unei perioade active de orogeneză, mișcările tectonice puternice au provocat o ridicare în bloc, care a prins la mijloc și reciful, dând naștere Munților Guadalupe. Masa de calcar a fost erodată ulterior de apa provenită din ploii și zăpezi. Blocuri masive au început să se prăbușească măbind dimensiunile cavităților. Pereții stâncoși din cadrul acestor cavități s-au umplut ulterior cu

de concreștere a marginilor celor două petale inferioare de la florile speciilor de *Fabaceae/Leguminosae*, care iau aspectul carenei unei luntre.

2. (zool.) La păsări, proeminentă în formă de creastă, de-a lungul osului stern. **3.** (nav.) Partea exterioară a corpului unei nave situată sub linia de plutire. [50]

CARENAT, (bot.) frunze, flori, fructe, semințe prevăzute cu o proeminentă, ex., frunzele de la rogoz (*Carex* sp.), florile de la speciile de *Fabaceae/Leguminosae*, paleile la unele specii de *Poaceae/Gramineae*. [50]

CARENȚA NUTRITIVĂ LA VIȚA DE VIE, (agric.) insuficiența sau lipsa unui element ce asigură desfășurarea normală a proceselor bio-fiziologice. [49]

CARENȚĂ¹, (ecol.) absența din mediu a unei substanțe sau a unui element esențial pentru dezvoltarea normală a unei specii sau a unei biocenoză. [2]

CARENȚĂ², (med. u. și vet.) afecțiune determinată de insuficiența sau absența în organism a unor elemente indispensabile metabolismului. Poate fi consecința unui aport insuficient (carență alimentară) sau a unei deficiențe de absorbție sau utilizare (carență digestivă sau metabolică). [33]

CARENȚĂ AFECTIVĂ (AVITAMINOZĂ AFECTIVĂ), (psih.) stare rezultată din insatisfacerea nevoii de asistență afectivă, mai ales la vârsta copilăriei; prezența fizică a părinților este asigurată, dar fără ca ei să ofere dragostea de care copilul are nevoie. [28]

CARENȚE VITAMINICE, (med. u. și vet.) tulburări biochimice și fiziologice determinate de insuficiența uneia sau a mai multor vitamine în organismul uman sau animal, care pot provoca dezechilibre în buna desfășurare a proceselor vitale: încetinirea creșterii, stare de debilitate, receptivitate la infecții, leziuni specifice la nivelul diferitelor țesuturi, infertilitate etc. Factorii care generează aceste stări pot fi de natură alimentară (hrană deficitară în vitamine și provitamine) sau pot fi cauzati de stări fiziologice sau patologice deosebite: defecte de asimilație sau de transformare a provitaminelor în vitamine; necesități crescute de vitamine în stări de lactație etc.; distrugerea florei bacteriene intestinale din cauza utilizării excesive de antibiotice, sulfonamide; efectul antivitaminelor. Administrarea masivă, sub control, a vitaminelor deficitare înlătură simptomele apărute în starea de carență. [9]

CARFOLOGIC, (psih.) calificarea simptomului constând în agitatea permanentă a degetelor simulând diverse gesturi adresate unor obiecte imaginare. [28]

CARIA (*Carya illinoensis*, fam. *Juglandaceae* sin. *Hicoria pecan*), (agric.) arbore de 15-20 m înălțime,

cu frunze caduce. Originar din America, aclimatizat la noi (Baziaș, Simeria, Snagov). Suportă climatul subtropical mai bine decât nucul. Produce fructe cu coaja subțire, asemănătoare nucilor. Preferă solurile profunde, fertile și revene din vecinătatea mlaștinilor cu condiția de a nu fi sărăturate. Nu se teme de înghețuri. Miezul nu se râncezește atât de repede ca al nucilor noastre. [40]

CARICOGRAFIE, (bot.) studiul și descrierea speciilor de *Carex*. [50]

CARIE DENTARĂ, (med. u. și vet.) distrugere localizată și progresivă a dintelui, afectând mai întâi smalțul, apoi dentina și în final pulpa, determinând necroza acesteia. [33]

CARIERĂ, (geomorf.) formă de relief antropoc, rezultată din acțiunea de excavare realizată de om, pentru exploatarea la zi a unor resurse naturale (minerale, roci, depozite etc.); are morfografie variată, în funcție de tipul și duritatea materialului excavat. [25]

CARII SCOARȚEI (Cariul mare al scoarței – *Scolytus mali*, sin. *S. pruni*, și cariul mic al scoarței – *Ruguloscolytus rugulosus*, sin. *Scolytus rugulosus*, fam. *Scolytidae*), (zool.) specii care atacă mărul și prunul, mai puțin părul și cireșul, iar dintre arborii forestieri preferă foioasele. Iernează în stadiul de larvă în galeriile roase sub scoarța ramurilor și dezvoltă două generații pe an. Adulții și larvele rod galerii caracteristice în scoarța și lemnul tulpinilor sau ramurilor mai groase, care cu timpul se usucă. Pentru combatere se recomandă aceleași măsuri ca și la cariul lemnului. [52]

CARIOCHINEZĂ, (citol.) tip evoluat de diviziune celulară caracterizat în principal de condensarea cromozomilor și diferențierea unui fus de diviziune care asigură distribuția echilibrată a informației genetice în celulele fiice. [69]

CARIOFILACEE (*Caryophyllaceae*), (bot.) familie care cuprinde plante erbacee anuale, bianuale sau perene, rareori subfrutescente. Tulpini articulate, îngroșate la noduri. Frunze opuse, simple, întregi fără stipele. Inflorescențe cimoase, de regulă cime dicaziale, bogate în flori. Flori bisexuate (hermafrodite), uneori, prin avortare, unisexuate, actinomorfe, pentamere, rareori unisexuate și tetramere; caliciu dialisepal; corolă dialipetală, cu 5, 4 sau 10 petale; androceul, din 5 sau 10 stamine; gineceul, cu ovar superior unilocular, deseori așezat pe o prelungire a axei numită ginofor, la maturitate devenind carpofor, ovule numeroase, dispuse pe o cloană centrală, stile libere. Formulă florală: ♂* $K_{5-4}; (5-4) C_{5-4}; 10; 0; A_{5+5}; 5-2 G_{(5-2)}$. Fruct capsulă denticulată, rareori bacă sau achenă. Se cunosc cca 200 de specii grupate în 2 subfamilii:

- Caryophylloideae* și *Paronychioideae*. În România există 168 de specii ce aparțin la 25 de genuri. Sfam. CARYOPHYLLOIDAE: *Scleranthus*, x = 11; *Minuartia*, x = 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 23; *Bufania*; *Sagina*, x = 9, 10, 11; *Arenaria*, x = 10, 11; *Moeharingia*, x = 12; *Holosteum*, x = 10; *Moenchia*, x = 9; *Myosoton*, x = 7; *Stellarra*, x = 10, 11, 12, 13; *Cerastrium*, x = 9 (17, 19); *Gypsophila*, x = 17; *Saponaria*, x = 7; *Vaccaria*, x = 15; *Tunica*, x = 15; *Kohlrauschia*, x = 15; *Dianthus*, x = 15; *Cucubalus*, x = 12; *Silene*, x = 12; *Lychnis*, x = 12; *Agrostema*, x = 12. Sfam. PARONYCHIOIDAE: *Paronychia*, x = 9; *Herniaria*, x = 9; *Spergula*, x = 9; *Spergularia*, x = 9; *Polycarpon*, x = 9. [50]
- CARIOGAMIE**, (genet.) fuziune a doi nuclei compatibili, de regulă haploizi, prezenți în aceeași celulă în urma unui proces de fecundație (în general) sau parasexualitate (la fungi). Are ca rezultat formarea unui nucleu unic, diploid (zigotic) care însumează zestrea genetică a celor doi nuclei intermixați. Este totdeauna precedată de fuziunea citoplasmelor (plasmogamie) și este succedată (imediat sau mai târziu) sau nu de o diviziune meiotică (reducțională). [69]
- CARIOGRAMĂ**, (genet.) sin. *idiogramă*, reprezentarea schematică a cromozomilor unei celule (a cariotipului) care are la bază o amplă analiză a caracterelor lor numerice, morfologice, genetice. [69]
- CARIOKINEZĂ**, (cit.) diviziune a nucleului celular în timpul unei mitoze tipice sau atipice (patologice). [33]
- CARIOLIMFĂ** → **CARIOPLASMĂ**
- CARIOLIZĂ**, (cit.) degradare/degenerare parțială sau totală a nucleului. [69]
- CARIOLOGIE**, ramură a biologiei celulare care are ca obiect studiul complex morfo-anatomic, biochimic, fiziologic și genetic al nucleului în ansamblul său și al fiecăreia din componentele sale. [69]
- CARION** → **NUCLEU**
- CARIOPLASMĂ**, (cit.) sin. *cariolimfă*, substanța fundamentală a nucleului interfazic, care umple spațiul nuclear și în care sunt înglobați cromozomii (cromonemata) și nucleolii. Are o consistență fluidă; este cromofobă sau numai ușor cromofilă, fiind formată dintr-un amestec de soluții moleculare și coloidale, organice și minerale. Reprezintă mediul propice de existență și exprimare (replicare și transcriere) a informației genetice. [69]
- CARIOPSĂ**, (bot.) fruct uscat, indehiscent, cu o singură sămânță, caracteristic unor specii de *Poaceae*/*Gramineae* (grâu, porumb, secară). Pericarpu care reprezintă fructul este concreșcut cu sămânța. [50]
- CARIOREXIE**, (cit.) formă de degenerare nucleară (carioliza) care constă în fragmentarea nucleului. [69]
- CARIOTECĂ** → **ÎNVELIȘ NUCLEAR, NUCLEU**
- CARIOTIP**, (genet.) ordonarea în perechi a cromozomilor nucleului unei singure celule după formă, mărime și orice alte caracteristici ale speciei analizate. [19]
- CARIUL LEMNULUI** (*Anisandrus dispar*, fam. *Scolytidae* sin. *Xyleborus dispar*), (zool.) dăunător care atacă caisul, mărul, piersicul, prunul, cireșul; dezvoltă o singură generație pe an și ierneză ca adult în galeriile pe care le formează în lemn. Adulții rod galerii în lemn din care cauză circulația sevei este întreruptă, iar ramurile se usucă. Galerile de pornire apar pe direcția inelelor de lemn – galerii circulare, iar de la acestea pornesc alte galerii longitudinale pe direcția fibrelor lemnoase. În livezile bătrâne se recomandă tăierea și arderea ramurilor infestate sau a pomilor puternic infestați pentru limitarea atacului. Pentru combaterea dăunătorului se execută 1-2 tratamente în primăvară (aprilie-mai), când insectele ies din galerii pentru împerechere, cu unul din insecticidele: Carbetox 50 CE (3 l/ha), Diazol 60 EC (conc. 0,15%), Dursban 480 EC (conc. 0,2%), Murfotox 68 EC (conc. 0,1%). [66]
- CARIUL LEMNULUI DE RAȘINOASE** (*Anobium pertinax*), (zool.) dăunător. Adultul are lungimea de 4,5-5 mm. Este de culoare brun-închis sau negricioasă. Corpul este cilindric, chitinizat cu anterele filiforme și picioarele scurte. Zborul adultului are loc ziua, în luna mai. Larvele rod galerii în lemn pe care le astupă cu rumeguș îndesat. Prevenirea și combaterea se fac prin scoaterea din pădure a materialului, aflat pe cale de uscare. (I. Tudor, 1968) [50]
- CARLSBAD CAVERNS**, parc național situat în SUA, statul New Mexico. Suprafața, 18.921 ha (1930). Încă din anul 1923 peșterile Carlsbad au fost declarate monument național. Sunt adevărate edificii monumentale implantate în stâncă. Ele reliefează adevărate exponate ale arhitecturii gotice, fiind complet diferite de peisajul tern al deșertului Chihuahua din jur. Se află la piciorul flancului estic al Munților Guadalupe, reprezentând un recif fosil, submers timp de 250 de milioane de ani. Prin secarea mării, reciful a fost îngropat sub o pătură de sedimente de mii de metri grosime. Cu 20 de milioane de ani în urmă, în timpul unei perioade active de orogeneză, mișcările tectonice puternice au provocat o ridicare în bloc, care a prins la mijloc și reciful, dând naștere Munților Guadalupe. Masa de calcar a fost erodată ulterior de apa provenită din ploii și zăpezi. Blocuri masive au început să se prăbușească măbind dimensiunile cavităților. Pereții stâncoși din cadrul acestor cavități s-au umplut ulterior cu

stalactite și stalagmite. Cea mai înaltă stalagmită are 12 m. Aici trăiesc milioane de lilieci, fără coadă, cei mai mulți de origine mexicană, ce stau aici vara, generație după generație, de cel puțin 1.700 de ani. Exodul de noapte, într-un ritm de peste 1 milion de lilieci pe oră este unic, spectaculos și fascinant. Acești lilieci, în fiecare noapte, din aprilie până în octombrie pornesc spre văile râurilor Black și Pecos la vânatoarea insectelor. Din cele 14 specii de lilieci aflate aici, cele mai multe migrează iarna spre locuri mai calde. Peste 9 milioane de lilieci atâră în „Peștera Liliacului“ care, în decurs de secole, a format un strat foarte gros de „guano“, reprezentând excrementele lor bogate în nitrogen. [50]

CARMACE, instrumente de pescuit pasiv pentru sturioni. [10]

CARNALIT ($KCl \cdot MgCl_2 \cdot 6H_2O$), (geol.) mineral constituit din clorură hidratată de magneziu și potasiu. Cristalizează în sistemul rombic, are culori diferite, de la alb-lăptos la galben până la roșu intens, în funcție de natura impurităților. Este higroscopic și solubil în apă; se folosește la prepararea KCl și a îngrășămintelor potasice; ca îngrășământ, conține 8-17% K_2O . [29]

CARNASIÈRE, (zool.) dinți tăietori ai mamiferelor carnivore: ultimul premolar de pe maxilarul superior și primul molar de pe mandibulă. Au cuspidate turtite cu muchii tăioase. [37]

CARNAVAL, (soc.) formă complexă de activitate cultural-educativă de masă unde elementul dominant este dansul pe parcursul căruia sunt intercalate diverse forme de manifestare artistică (dramatizări, monologuri, scenete) și distractiv-recreative (momente și jocuri distractive), parada costumelor etc. Se desfășoară într-o atmosferă feerică. [32]

CARNE, masa musculară, comestibilă, rezultată în urmă tranșării, dezosării și degresării carcaselor. În cadrul fiecărei specii și categorii de greutate vie, în urma prelucrărilor anterior enumerate, se poate obține carne slabă, grasă, macră. [34]

CARNE DE VAR, (ind.) deșeuri rezultate din descărnarea pieilor cenușărite, întrebuintate la fabricarea gelatinei și cleiului pentru tâmplărie. [13]

CARNEU, (bot.) asemănător sau de culoarea roșie a cărnii. [50]

CARNIVOR, 1. (zool.) Despre animalele ce se hrănesc numai sau în cea mai mare parte cu animalele vii. Ex., lupul, pantera, leul, râsul, majoritatea rechinilor, știuca, șalăul etc. **2.** (bot.) Despre unele plante care, în afara asimilației clorofilene, utilizează și nutriția carnivoră (*Drosera*, *Nepenthes*, *Dionaea* etc.). [70]

CARNIVOR PRIMAR → **CONSUMATOR PRIMAR**
CARNIVOR SECUNDAR → **CONSUMATOR SECUNDAR**

CARNIVOR TERȚIAR → **CONSUMATOR TERȚIAR**

CARNIVORA, (zool.) ordin mare de mamifere care, în majoritate, are regim alimentar carnivor și dentiție de tip secodont. Sunt două grupe distincte, privite de unii autori ca ordine separate: *Carnivora*, ce include numai speciile terestre, și *Pinnipedia*, care include speciile acvatice. Primul grup cuprinde urșii, câinii, pisicile, în timp ce cel de-al doilea include focile, leii de mare și morsele. [57]

CARNIVOROFAGIE, (zool.) comportament trofic carnivor întâlnit la multe specii de animale nevertebrate și vertebrate din ecosistemele acvatice și terestre. În concordanță cu comportamentul de nutriție carnivor s-au dezvoltat organe cu ajutorul cărora își găsesc, urmăresc și capturează prada. Acest aspect este întâlnit la unele specii de celenterate, echinoderme, pești răpitori, amfibieni, reptile, unele specii de păsări și unele specii de mamifere (ex., pisica sălbatică, lupul, jderul, dihorul, pantera, puma, leul, râsul etc.). [50]

CAROTAJ GEOFIZIC, (petr.) carotaj care, cu ajutorul unor dispozitive coborâte în sondă, realizează înregistrarea proprietăților caracteristice ale rocilor întâlnite în foraj; există următoarele tipuri de carotaje: electric, termic, seismic, magnetic, radioactiv. [46]

CAROTAJ MECANIC, (petr.) carotaj constând din recoltarea unei probe de rocă întâlnită în talpa sondei, cu ajutorul carotierei, sau din peretele sondei, cu ajutorul ciupitorului. [30]

CAROTAJ RADIOACTIV, (petr.) carotaj care constă în măsurarea radioactivității naturale sau provocate, existentă sau creată în găurile de sondă. Această metodă permite obținerea de informații asupra naturii și conținutului formațiunilor geologice. [30]

CAROTAJ SEISMIC, (geofiz., petr.) carotaj care permite cunoașterea reliefului și stratigrafiei de adâncime. Metoda se bazează pe determinarea vitezelor medii de propagare a undelor seismice în stratele geologice. [30]

CAROTAJ TERMIC, (geofiz., petr.) carotaj constând din măsurarea și înregistrarea temperaturii de-a lungul adâncimii sondei. Metoda permite detectarea zonelor cu aflus de apă sau gaze din stratul de sondă, identificarea stratelor de gaze etc. [46]

CAROTĂ, (ind.) probă cilindrică de material luată din betonul de fundație al unei șosele, în vederea determinării proprietăților fizice și mecanice ale acestuia în laborator. [13]

CAROTĂ MECANICĂ, (petr.) probă de rocă luată din talpa sondei cu ajutorul carotierei, sau probă de rocă luată din peretele sondei cu ajutorul ciupitorului. [46]

CAROTENI, (biochim.) hidrocarburi carotenoidice constituite din opt unități izoprenice, multe formând la capete cicluri ionice. Cei mai importanți sunt

α -, β - și γ -carotenii, de culoare roșie, portocalie, prezenți în multe plante (morcov, ardei, lucernă, spanac, urzici, porumb). Sunt substanțe cu rol de provitamină A, cu rol esențial în procesul vederii. Prezenți în țesuturile verzi, alături de clorofilă, ei au rol în fotosinteză, datorită capacității lor de a absorbi energia luminoasă. [9]

CAROTENOIDE, (biochim.) pigmenți vegetali care însoțesc clorofila în toate țesuturile verzi. Sunt substanțe cu structură poliizoprenică și pot fi împărțite în hidrocarburi carotenoidice și carotenoide cu oxigen; acestea din urmă pot conține grupări hidroxilice (xantofile), carbonilice, carboxilice și oxidice. Numărul mare de duble legături conjugate determină culori ce pot varia de la galben la portocaliu și roșu. Se găsesc și în flori, fructe, semințe și chiar în rădăcini. [9]

CAROTIERA, (petr.) sculă de foraj care servește la recoltarea probelor de rocă din talpa sondei. [5]

CARPELA, (bot.) monosporofilă care intră în alcătuirea gineceului dintr-o floare. Ontogenetic, sunt frunze diferențiate, fertile, provenite din verticilul floral intern purtând ovulele. [50] → FLOARE, GINECEU, OVAR, OVUL

CARPEN (*Carpinus betulus*, fam. *Betulaceae*), (bot.) arbore foios, megafanerofit, rar microfanerofit, întâlnit frecvent în pădurile de șleau, alături de gorun, stejar, ulm de câmp și alte foioase, în regiunea de câmpie și de deal, între cca 100 și 500 m; uneori pătrunde și în făgete, în amestecuri de fag cu rășinoase, brădet, până la 1.000 m altitudine (Banat, nordul Moldovei). Arborele are mare însemnătate forestieră. Formează masive pure sau de amestec. În șleauri reprezintă o specie prețioasă de împingere. Stimulează creșterea și etajul stejarilor. Protejează și ameliorează solul, îl structurează, îl afânează, îl îmbogățește în elemente minerale și substanțe organice. Frunzișul des dă o litieră bogată, ușor alterabilă. Cultivat în parcuri și grădini publice, spații verzi industriale ca specie de subetaj din masive arborescente, ca arbore individual și garduri vii. Decorativ prin coronament larg, des, scoarța albicioasă, frunze, fructe. Înmulțirea prin semințe. [50]

CARPIENE, (anat.) oasele încheieturii mâinii la tetrapode. [37]

CARPOFOR¹, (micol.) la ciuperci, corp de fructificație, moale-cărnos, tare-scorțos sau lemnos, de formă (umbrelă, consolă, crustă, vezicular etc.) și de dimensiuni (de la 2-3 cm la peste 1 m) foarte diferite, producător și purtător de spori (ascospori la *Ascomycota* și bazidiospori la *Basidiomycota*). Ciupercile comestibile cum sunt hribii, trufele, ciuperca de câmp, păstrăvii, bureții, ghebele, ca și cele otrăvitoare, ex., pălăria șarpelui, sau cele

lignificate, ex., iasca, lingura vrăjitoarei sunt de fapt c. [69]

CARPOFOR², (bot.) la plante, axă sau axe de origine carpelară la care sunt atașate semifructe sau mericarpi. El poate fi suport bifidat al mericarpilor, ex., *Apiaceae/Umbelliferae*, sau o bază lărgită a gineceului, ex., *Nelumbo*. [50]

CARPOGENEZA, (bot.) după fecundare, procesul de formare a fructului. [50]

CARPOLOGIE, știință care se ocupă cu studiul resturilor fosile de semințe și fructe în stratele arheologice. Prin studiul semințelor și fructelor sunt posibile considerații importante asupra mediului dintr-o anumită perioadă, în ceea ce privește economia, prin reconstituirea cătorva trăsături fundamentale ale vieții societăților umane primitive și din evul mediu, cum ar fi unele componente din alimentația lor, ca și anumite particularități asupra practicilor agricole. Primele preocupări în domeniul carpologiei au cuprins studiul semințelor uscate descoperite în mormintele din Egiptul faraonic, publicate de C. Kunth încă din 1826. Ele au fost de fapt cercetate de O. Heer, care avea să se ocupe și să publice în 1866 cercetările sale asupra semințelor din palafitele elvețiene, care vor sta în continuare la originea dezvoltării preocupărilor de carpologie. Semințele se conservă în stratele arheologice în mai multe feluri: 1. Carbonizate, cel mai adesea. Carbonizarea intervine accidental, printr-un incendiu sau prin prăjirea lor o dată cu utilizarea unor plante sub formă de combustibil. 2. Îmbibate cu apă într-un mediu anaerob, în permanență umed. Este cazul palafitelor, al epavelor cu cereale și al altor specii etc. Avantajul situațiilor de acest fel este excepționala conservare a semințelor și în general a resturilor organice. 3. Mineralizate, se găsesc mai ales atunci când în cadrul sedimentului sau stratului respectiv a existat o circulație mai mult sau mai puțin regulată de apă încărcată cu săruri minerale. 4. Amprente de semințe sau chiar spice întregi, cu toate că ele sunt accidentale. Ele se întâlnesc în pasta ceramicii, în chirpicii locuințelor și chiar în figurinele antropomorfe și zoomorfe. Prin arderea pasteii, semințele sunt distruse și rămâne doar negativul formei sale, după care, cu plastilină sau cu alte substanțe se obțin formele pozitive ale acestora. În același timp, o serie de factori climatici influențează conservarea semințelor și a fructelor: a. Superariditatea, care se manifestă în unele zone climatice aride, precum Egiptul, sub formă caldă, și Groenlanda, sub formă rece, datorită aerului foarte uscat, conservă vestigiile vegetale; b. Înghețul, cum ar fi în Siberia, poate, de asemenea, să conserve semințele în bune condiții. În afară de contextele menționate, semințele

- mai pot fi recuperate dintr-o serie de situații: a. Cadavre, cum s-a întâmplat în Europa de Nord, la Tollund și Grauballe, și mumiile din Egipt sau America (populațiile precolumbiene), care conțin adesea resturi vegetale și în special semințe și fructe; b. Coprolitele nu sunt, uneori, lipsite de semințe. [8]
- CARPOPODIU**, (bot.) pedicelul care susține fructul. [50]
- CARPOSFERĂ**, (bot.) oosfera gineceului la plante, înainte de fecundare. [50]
- CARST**, formă de relief rezultată în urma eroziunii și dizolvării unor roci solubile (calcar, ghips, sare), proces provocat de apele de suprafață sau subterane și urmat de crearea unor forme caracteristice de suprafață (*exocarst*) cum sunt lapiezurile, dolinele, mogotele, poliile, cheile etc. și forme subterane (*endocarst*) cum sunt peșterile și avenele. [44] Denumirea de carst vine de la Podișul Karst, unde asemenea forme și procese sunt deosebit de frecvente. [25]
- CARSTIFICARE**, (carstol.) proces din care rezultă formele (fenomenele) carstice. [44] → **CARST**
- CARSTOSTIGAL**, (acv.) totalitatea mediilor hipogeice acvatice permeabile în mare. [44] → **STIGAL**
- CARTARE AGROCHIMICĂ**, (agrochim.) ansamblu de operațiuni care cuprind: delimitarea unor parcele omogene, în raport cu tipul de sol, cultura, tratamentele ș.a., având suprafețe diferite, de la 0,25 la 5 ha, recoltarea probelor de sol, efectuarea analizelor chimice, elaborarea cartogramelor cu diferite caracteristici chimice ale solului (pH, conținut de humus, fosfor mobil, potasiu mobil, suma bazelor schimbabile, aciditatea hidrolitică), stabilirea necesarului de îngrășăminte și amendamentele. [29]
- CARTARE PEDOLOGICĂ**, (pedol.) ansamblu de operațiuni care au drept obiectiv obținerea unităților cartografice de sol într-un anumit teritoriu, la diferite scări și la diferite grade de complexare. [29]
- CARTAREA BURUIENILOR**, (agric.) transpunere pe hărți a buruienilor din diferite regiuni, culturi, unități etc. Se efectuează după metodica generală folosită la cartarea vegetației (v. acest termen). Lucrarea are valoare economică, întrucât stabilirea măsurilor de combatere a buruienilor, și în mod deosebit a substanțelor erbicide utilizate, trebuie să se facă numai pe baza cunoașterii buruienilor cu cea mai largă răspândire. [72]
- CARTAREA SOLURILOR**, (agric.) identificarea pe teren și transpunerea pe hartă a tipurilor de sol. [49]
- CARTAREA VEGETAȚIEI**, (bot.) acțiunea de identificare și reprezentare pe o hartă a suprafețelor ocupate de diferite fitocenoze (asociații). [15]
- CARTEL**, (ec.-fin.) asociație de firme (companii) independente care urmăresc maximizarea profitului

- prin restrângerea concurenței. Activitatea și-o desfășoară pe baza unor înțelegeri publice sau secrete. Clauzele din cadrul contractului de asociere sunt: nivelul prețului de comercializare, cotele de producție, divizarea pieții, loialitatea. [35]
- CARTILAGINOS**, ca un zgârci, constând din cartilaj. [57]
- CARTILAJ**, (anat.) țesut scheletic compact și elastic, format din condrocite (celule) incluse într-o matrice de condrină și fibre de colagen sau elastice. La peștii cartilaginoși și la majoritatea cordatelor inferioare întregul schelet se compune din cartilaj, dar la vertebratele superioare scheletul cartilagos embrionar va fi înlocuit în mare parte de os la adult. [37]
- CARTILAJE LABIALE**, (anat.) elemente scheletice mici, cartilaginoase, la colțurile gurii unor pești. [57]
- CARTOF** (*Solanum tuberosum*, fam. *Solanaceae*), (agric.) specie legumicolă și de cultură mare, ierboasă, anuală, originară din America (regiunile înalte și umede din Columbia, Peru, Ecuador), introdusă în Europa după descoperirea Americii de către Columb, mai întâi în Spania și Anglia. Aria de răspândire este mare, cultivându-se în lume circa 21 milioane hectare, care asigură o producție mondială de circa 293 milioane tone. În țara noastră c. a fost introdus la începutul secolului XIX. Până în 1990 se cultivau circa 321 mii ha, din care 270 mii ha cartofi de toamnă, dar în anul 2.000 s-au cultivat numai 278 mii ha, din care 230 mii ha cartofi de toamnă, producția medie fiind de numai 12-14 t/ha. Se folosește în alimentație, ca furaj și în industrie. Tuberculii conțin substanțe extractive neazotate (15-30%), proteine brute (2-5%), grăsimi (0,1-0,2%), vitamine A, B₁, B₂, C (15-100 mg la 100 g substanță uscată), D, PP și săruri minerale. Tuberculii maturi nu pornesc în creștere după recoltare, deoarece intră în repaus pentru cel puțin 3-5 luni. Cere un climat răcoros și umed, încolțind la 4-5°C. Temperaturile sub -1, -2°C produc vătămări atât tuberculilor, cât și tulpinilor supraterrane; între 17 și 18°C creșterea este optimă, dar la 29°C aceasta încetează, tuberculii degenerază și devin inutilizabili pentru înmulțire. Ca urmare a cerințelor sale, el găsește condiții bune în zonele mai nordice și mai înalte, de o parte și alta a inelului carpatin, în mod deosebit în Transilvania și Moldova. O dată cu trecerea la generalizarea irigației în legumicultură, cultura a fost deplasată până în zonele cele mai sudice ale țării, unde se obțin producții mult mai timpurii. Umiditatea din sol influențează creșterea plantelor și formarea tuberculilor. Are nevoie de soluri afânate, cu textură ușoară sau mijlocie și ușor acide (pH între 5 și 5,5). (Deși solurile nisipoase sunt excesiv de permeabile,

în sudul Olteniei, pe solurile nisipoase de la Dăbuleni, s-au obținut rezultate remarcabile.) Reacționează favorabil la aplicarea îngrășămintelor organice (20-40 t/ha) și chimice, deoarece are o capacitate mare de prelevare a substanțelor minerale din sol (circa 5 kg azot; 1,5 kg fosfor; 7 kg potasiu la tona de recoltă); când terenurile sunt prea acide se aplică amendamente calcaroase. Cultura c. în legumicultură cere măsuri speciale în pregătirea materialului pentru plantat. La mărirea optimă de 120-240 g, se întrerupe repausul prin supunerea la temperaturi alterne, unde electromagnetice, tratarea cu unele substanțe chimice (perhidrol, thiouree etc.); se dezinfectează; se așază în lădițe pe unul sau două straturi; lădițele se instalează suprapuse în camere luminoase unde se asigură o temperatură cuprinsă între 12 și 15°C; în aceste condiții se realizează vernalizarea (v. acest termen), iarovizarea tuberculilor (declanșarea creșterii vegetative a mugurilor). Ea începe cu circa 40-50 zile înainte de data estimată pentru plantare, iar pe parcursul acesteia se urmărește menținerea riguroasă a temperaturii și expunerea, pe cât posibil echivalentă, a tuberculilor la lumină. Utilizarea tratamentelor de vernalizare duce la obținerea unui spor de producție de cel puțin 70% față de cartofii nevernalizați și a unei timpurietăți considerabile a producției. Plantatul se face mecanic, în rânduri, la interval de 70 cm, asigurând o desime de 60-70 mii cuiburi la ha. Perioada de plantare este de circa 10 zile de la desprimăvărare (între 25 februarie și 25 martie, în zona de câmpie din sud și vest sau între 10 și 30 martie în restul zonelor de cultură). Recoltarea începe în 15-25 mai, la cultura protejată și după 1 iunie, la cultura neprotejată; când se utilizează tuberculi preîncolțiți, poate începe tot în decada a doua a lunii mai; în toate cazurile tuberculii trebuie să atingă greutatea medie de cel puțin 35-40 g. Producția este mult influențată de momentul recoltării: circa 10 t/ha în cultura protejată, cu recoltarea după 20-25 mai; circa 12 t/ha în cultura neprotejată, cu recoltarea de la 15 iunie; circa 20 t/ha, în cultura de vară, cu recoltarea în august. La cultura de c. pentru consumul de toamnă-iarnă, producția medie se ridică la 25-35 t/ha. Pe lângă acest mod de cultură mai pot fi practicate, în horticultură, și alte metode: *cultura cartofului prin lăstari neînrădăcinați*, care se obțin din tuberculii preîncolțiți, atunci când materialul de înmulțire este insuficient; *cultura cartofului prin lăstari înrădăcinați*, asemănătoare cu prima, dar lăstarii vor fi înrădăcinați înaintea plantării; *cultura cartofului prin lăstari cu porțiuni de tuberculi*, în care lăstarii, de 6-8 cm, se detașează cu circa 1-2 g din tubercul; *cultura cartofului prin lăstari* obținuți în urma înmulțirii succesive, în întuneric și în lumină,

când se folosesc lăstari înrădăcinați obținuți atât din mugurii principali, cât și din cei secundari; *cultura cartofului prin desfacerea vrejului*, constând din rărirea tufelor până la 2-3 lăstari, cei detașați, cu o parte din rădăcini, plantându-se pe alte suprafețe; *cultura cartofului prin tuberculi secționati*, de preferință longitudinal, o data sau de două ori. Tipurile de cartofi: *de masă* (pentru consum), soiuri bogate în amidon, proteină și vitamine, lipsite de solanină, cu însușiri de prelucrare superioară și specifice în raport cu destinația în alimentație; *de industrializare*, soiuri cu producții mai bogate în amidon și folosite în industrie pentru obținerea alcoolului, amidonului, fulgilor de c.; *furajeri*, soiuri cu producții mari, bogate în proteine și substanță uscată, folosite în furajarea animalelor. Dintre soiurile timpurii sunt cuprinse în lista oficială: *Agata, Catellyna, Fresco, Latona, Mariana, Minerva, Nikita, Ostara, Roclas, Rubinia, Runica, Superior Newlwaf*. [72]

CARTOGRAFIA SOLURILOR, (pedol.) ramură a științei solului care se ocupă cu studiul metodelor și tehnicilor de realizare a hărților pedologice. [29]

CARTOGRAFIA VEGETAȚIEI, (ecol.) metodologie care furnizează bazele raționale ale managementului mediului și ale amenajării teritoriului. [3]

CARTOGRAFIE GEBOTANICĂ → **CARTAREA VEGETAȚIEI**

CARTOGRAMĂ¹, (agrochim.) reprezentare pe o hartă, prin hașuri, tente de culoare, a unor mărimi indicând răspândirea și intensitatea unor fenomene; în studiul solului se realizează cartograme cu starea de aprovizionare cu azot, fosfor, potasiu, microelemente, cu pH-ul, cu valorile capacității de câmp ș.a. [29]

CARTOGRAMĂ², reprezentare grafică pe o hartă a unor mărimi referitoare la răspândirea, la gradul de intensitate etc., ale unor fenomene statistice, prin hașuri, culori, simboluri. [13]

CARTOGRAMĂ AGROCHIMICĂ, (agrochim.) reprezentare pe hartă, prin culori, a rezultatelor cartării agrochimice. Culoarea roșie reprezintă reacția acidă și un nivel scăzut de aprovizionare cu elemente nutritive a solurilor; culoarea galbenă reprezintă o reacție slab acid-neutră și o aprovizionare moderată cu elemente nutritive, iar culoarea albastră reprezintă o reacție alcalină și o aprovizionare bună cu elemente nutritive. [29]

CARTUȘ FILTRANT, (ind.) tub prevăzut cu un material ce reține pulberile din aer și gazele periculoase pentru respirație; se montează la o mască de gaze. [13]

CARUNCULĂ¹, (anat.) excrescență cărnoasă de la baza ciocului sau gâtului unor păsări (curcan, condor regal, casuar). [37]

- CARUNCULĂ**², (bot.) excrescență carnoasă pe tegumentul seminței protejând micropilul, bogat în materii oleaginoase, care înlesnește răspândirea semințelor prin insecte, ex., brebenel (*Corydalis* sp.). [50]
- CARUSEL**, (zootehn.) platformă circulară, compartimentată în 16-32 standuri de mulș. Viteza de rotire se reglează în așa fel încât, în timpul unei rotații complete, să aibă loc mulgerea tuturor vacilor din grupă. [34]
- CARVONĂ**, substanță elaborată de umbelifere, cu efect în atragerea larvelor de *Papilio ajax* (ord. *Lepidoptera*). [41]
- CARYOPHYLLAEIDES FENICA**, (parazit.) clasa *Cestoda*. Vierme parazit în intestinul ciprinidelor dulcicole. Are corpul de 45x3-4 mm, asemănător ca formă cu cel de *Caryophyllaeus*, de care se deosebește prin marginea dreaptă a capătului anterior; ovarul de forma literei V este așezat în porțiunea posterioară. Glandele viteline și testiculele se găesc în lungul corpului, începând imediat dinapoia capului. [10]
- CARYOPHYLLAEUS**, (parazit.) clasa *Cestoda*. Viermi paraziți în porțiunea posterioară a tubului digestiv la peștii din familia *Cyprinide*. Corpul este alungit, ușor turtit dorso-ventral, cu capătul anterior mai lat, ex., *Caryophyllaeus fimbriceps* și *Caryophyllaeus laticeps*. [10]
- CASA DE ECONOMII ȘI CONSEMNAȚIUNI** (CEC), (ec.-fin.) după anul 1990, sistem bancar financiar specific economiei de piață. Din anul 1996, prin Legea nr. 66, a devenit societate bancară pe acțiuni. Înființată în anul 1864, sub denumirea de Casă de Depuneri și Consemnațiuni. Ea a evoluat și s-a dezvoltat permanent în funcție de mersul general al economiei românești. [58]
- CASANT**, care se sparge sau se sfărâmă ușor; fragil. [13]
- CASĂ DE INCUBAȚIE**, (pisc.) construcție dotată cu aparatură și instrumentar pentru efectuarea operațiilor necesare reproducerii artificiale a peștilor în unitățile piscicole. [10]
- CASĂ DE SCHIMB**, (ec.-fin.) unitate economică specializată în vânzarea-cumpărarea de valută. Ea funcționează de sine stătător, în cadrul băncilor, al altor instituții financiare sau al firmelor. [35]
- CASĂ DE VEGETAȚIE**, (agric.) sin. *fitotron*, seră destinată efectuării experimentelor de precizie. Este prevăzută cu două compartimente: primul, acoperit cu sticlă, are instalații de încălzire în care se pot efectua experimente și pe timpul iernii; al doilea, acoperit cu plasă de sârmă, fără sticlă, în care se realizează condițiile de climă naturală. Pentru experimente se utilizează vase speciale tip Mitscherlich, așezate pe cărucioare sau vagonete, ceea ce oferă posibilitatea deplasării plantelor în cele două compartimente ale serei. În unele cazuri, în c. de v. se află benzi rulante, care poartă și deplasează vasele de vegetație, pentru ca acestea să ajungă succesiv la cântarul automat prevăzut cu instalații pentru administrarea apei, în raport cu consumul realizat de plante; pot fi prevăzute cu acoperiș mobil pentru asigurarea condițiilor naturale, dar și pentru evitarea accidentelor provocate de climă. [72]
- CASÂNCĂ**, (rur.) basma mare din cașmir, cu flori policrome și ciucuri de mătase pe margine, purtată de fetele satelor din județele Bacău, Neamț, Suceava, în timpul sărbătorilor. [67]
- CASCADĂ**, cădere naturală de apă pe cursul unui râu, provocată de o ruptură de pantă în profilul longitudinal al văii cu denivelări în talveg. Se formează, de obicei, în regiunile faliatice sau cu structură geologică diferită. În România c. sunt mai frecvente în regiunile alpine legate de relieful glaciatic (ex., cascada Bâlea) sau de relieful structural (ex., cascada Vânturișul din Bucegi). Cele mai mari c. sunt: Niagara, din America de Nord; Victoria, de pe fluviul Zambezi din Africa. Cea mai înaltă c. de pe glob (978 m) este Angel, situată pe râul Caroni din Venezuela. [50]
- CASCADĂ DE GHEAȚĂ**, (glac.) cădere de gheață fie dintr-un ghețar suspendat, fie în lungul unui ghețar, când gheața se scurge peste mari rupturi de pantă ale substratului geologic. [25]
- CASCĂ**, (anat.) structură în formă de coif la animale, ca excrescența cornoasă a ciocului de calaos (*Bucerotidae*). [37]
- CASH** → BANI NUMERAR
- CASPICĂ** (Marea Caspică), lac de origine tectonică, extins pe o suprafață de 371.000 km² și cu o adâncime maximă de 980 m. Dacă prin întindere poate fi numită „mare”, în schimb, C. nu îndeplinește condițiile principale cerute de un bazin acvatic ca să fie inclus în categoria mărilor ca atare. Marea Caspică are nivelul la 28 m sub cel marin. Este cel mai întins lac de pe glob, dar nu și cel mai adânc. Biohidrocenozele și fauna piscicolă se dezvoltă diferențiat de la nord la sud și de la vest la est în funcție de condițiile ecologice. Pe verticală, sub 500 m nu se mai întâlnește nici o vietate, din cauza hidrogenului sulfurat. Dintre pești, sturionii au mare importanță economică. (P. Gâștescu 1979) [45]
- CASTAN** (*Castanea sativa*, fam. *Fagaceae*), (agric.) arbore de până la 30 m înălțime, utilizat în scopuri silvice, ornamentale, dar și ca plantă fructiferă. Este originar din regiunea mediteraneană. La noi crește în masive și pâlcuri în Oltenia (Gureni, Polovraci, Hobița, Horezu, Tismana), în Maramureș (Baia Mare, Baia Sprie, Șomcuta, Tăuți) și în Satu Mare. Ca plantă

izolată crește și în alte localități cu climă dulce, temperatură medie anuală peste 0°C, cu ierni blânde (îngheață la -24°C) și fără brume de primăvară, cu precipitații peste 1.000 mm și soluri profunde, cu pH 5,5-6,5 (este calcifug). Fructele sunt bogate în glucide (40%) și mai conțin proteine (4%) și glucide (2%) precum și multe substanțe minerale. Se consumă: coapte, fierte (piureuri), confiate, în ciocolată, înghețată și torturi. Din făină se prepară: polenta (în Corsica), pâine, lipii, sosuri etc. Înmulțirea se face prin semințe sau prin butășire. Soiuri românești: Tismana, Polovragi, Iza, Mara, Prigoria, Gureni, Hobita. [40]

CASTAN SĂLBATIC (*Aesculus hippocastanum*, fam. *Hippocastanaceae*), (bot.) arbore exotic, comun în cultură, în grădini, parcuri, străzi. Originar din munții Peninsulei Balcanice. Scoața și semințele prezintă importanță pentru medicina umană și veterinară. Acționează ca tonic, antiinflamator, decongestiv, astringent, febrifug, hemostatic. Esculozida manifestă proprietăți capilar-protectoare. Scoața este folosită în tratarea hemoroizilor, varicelor, hipertrofiei de prostată. În medicina veterinară, se folosește făina de castane obținută din miezul semințelor și scoața de pe ramuri sub formă de decoct 10-20%. Semințele (castanele) sunt folosite la fabricarea săpunului tehnic, uleiului tehnic, cleiului, medicamentelor. Amidonul extras din castane este întrebuințat la prepararea pastelor de culori și la imprimarea țesăturilor. Saponina extrasă din castane se utilizează în industria chimică la curățarea stofelor. Scoața, frunzele, florile și semințele sunt utilizate la prepararea medicamentelor necesare pentru tratamentul varicelor, flebitei, hemoroizilor. Scoața este utilizată la tăbăcitul pieilor, extragerea taninului, acizilor galici pentru industria coloranților (brun, negru, galben). Lemn moale, ușor, puțin rezistent. Se impregnează bine, se prelucrează bine la mașină. Se băițuiește și se lustruiește bine. Utilizat ca furnir de bază pentru panel, mese de bucătărie, articole ortopedice, cutii de țigarete. Specie meliferă. Florile sunt intens vizitate de albine pentru culegerea de nectar și polen. Producție de miere, 50-100 kg/ha. Pondere economico-apicolă mijlocie. Cultivat ca arbore decorativ în parcuri, grădini publice, pe străzi, bulevarde. Prețios prin simetria portului, înflorirea timpurie, frumusețea florilor și a frunzișului. Suportă bine tunderea. [50]

CASTĂ, (zool.) categorie componentă a coloniei de isoptere sau himenoptere sociale, cu un anumit rol în colonie și adesea cu o înfățișare caracteristică. De exemplu, la isoptere (termite), castele sunt reprezentate de larvele indifferente, lucrătoare, soldați,

nimfe și reproducători; la himenopterele sociale, castele sunt reprezentate doar de lucrătoare (femele sterile) și de reproducători reprezentați de trântori (masculi) și matcă (femela). [62]

CASTORIDAE, (zool.) castori: rozătoare semiacvatice, de talie mare, care sapă în malurile râurilor și construiesc diguri sau baraje. Au regim alimentar vegetarian. [37]

CASTRARE, (zootehn.) termen general cvasiștiințific, prin care se definește ablația organelor genitale esențiale (testicul, ovar) sau suprimarea funcționalității lor pe diferite căi. Termeni corecți: **ovariectomie** la femele și **orhiectomie** la masculi. [34]

CASTRAREA FLORILOR VIȚEI DE VIE, (agric.) operație utilizată la hibridarea sexuată, ce constă în înlăturarea staminelor florilor, pentru evitarea autopolenizării și autofecundării. [49]

CASTRAVETE (*Cucumis sativus*, fam. *Cucurbitaceae*), (agric.) specie legumicolă, erbacee, anuală, pentru cultura în câmp, adăposturi și sere, provenită din *Cucumis hardwickii*, originară din India orientală. După De Candolle, această legumă se cultivă în India de cel puțin 3.000 de ani. Atestarea istorică vine din Egipt. Descoperirile arheologice au evidențiat pe frescele din temple, cultivarea c. în timpul celei de a XII-a Dinastii (între 2.000 și 1.788 î.Hr.), sub numele de *schupi*. Cu 600 ani î.e.n. a ajuns în Grecia, unde s-a răspândit repede. Romanii au preluat c. de la coloniștii italo-greci din sud. Varro menționează deja, în anul 36 î.e.n., denumirea de *cucumis*. Columella (anul 60 e.n.), Martial (40-104 d.Hr.) și Plinius (anul 80 d.Hr.) au lăsat descrierea deplină a plantei. Treptat s-a extins spre nordul Europei. Pentru prima dată este menționat în sec. VIII pe teritoriul actual al Franței, iar în Anglia a fost extins ca plantă legumicolă în sec. XIV. La noi în țară a fost adus atât de greci, cât și de romani. În lume se cultivă peste 525 mii ha, suprafețele cele mai mari fiind în China, SUA și Polonia. În țara noastră se cultivă pe circa 20 mii ha. Este o plantă foarte pretențioasă la căldură. Germinația semințelor începe la 10-12°C, are loc optim la 30°C, iar temperatura maximă poate ajunge la 40°C. Ca urmare, semințul în câmp poate începe numai după ce în sol temperatura depășește 12-18°C. Temperatura optimă în fenofaza cotiledonală este de 18-20°C, în perioada plantării răsadurilor de 32°C, în fenofazele creșterii vegetative, 25-28°C pe timp însorit, dar numai de 20°C pe timp noros, iar în fenofazele fructificării, de 25-28°C. Preferă temperatura în sol mai ridicată cu 2-3°C decât cea din aer. Oscilațiile bruște ale temperaturii, ca și curenții reci de aer (vânturi), sunt deosebit de nefavorabile creșterii lor. Ca urmare, la cultura în câmp, înființarea

perdelor împotriva vânturilor influențează pozitiv creșterea și fructificarea plantelor. Are pretenții ridicate față de lumină, cere umiditate ridicată în sol, de 65-80% din capacitatea de câmp, și în aer, de 80-90%. Cere soluri nisipo-lutoase cu humus mult, potrivit de bogate în substanțe nutritive, afânate, cu reacție neutră (pH 6,5-7). Se cultivă în câmp, adăposturi din mase plastice și în sere. *Cultura timpurie în câmp* se înființează cu răsaduri. La începutul lunii martie se seamănă în ghivece nutritive cu latura de 10-12 cm. Plantarea are loc, după trecerea pericolului brumelor târzii de primăvară, la distanțe dependente de soi (70-94 cm, la soiurile de vigoare mică, 140 cm, la cele cu vigoare mai mare, între rânduri, și 30-50 cm între plante, pe rând). *Cultura de vară* (obișnuită) în câmp se realizează prin semănat, 4 kg/ha sămânță, în perioada 25 aprilie-5 mai, la distanța de 70 cm între rânduri, asigurând ulterior 15 cm între plante pe rând. La soiurile mai viguroase se măresc distanțele între rânduri și pe rând. *Cultura de toamnă în câmp* se înființează prin semănat, ca și cea de vară, în perioada 1-15 iunie, fiind o cultură succesivă, folosind 4 kg/ha sămânță. *Cultura de castraveți pe spalier în câmp* s-a extins mult în ultimii ani. Se seamănă între 25 aprilie și 5 mai, rândurile fiind orientate la 30 cm de o parte și alta a stâlpilor spalierului (de 120 cm înălțime, prevăzut cu orizontală în „T” de 60 cm lungime), asigurând ulterior 10 cm între plante pe rând. Distanța dintre rândurile de spalieri va fi de 180 cm, asigurând accesul mijloacelor mecanice. În acest caz se poate renunța la ciupitul plantelor, dar se vor aplica tratamente cu Ethrel. Producția este în funcție de soi și mod de cultură: 8-10 t/ha la cultura de toamnă, 15-18 t/ha la cultura pe sol, 25-30 t/ha la cultura pe spalier. Cultura în adăposturi din mase plastice se înființează prin răsad obținut în sere înmulțitor, semănând în perioada 8-10 martie, sau în sere din plastic, semănând între 1 și 5 martie. Plantarea are loc atunci când temperatura în sol depășește 12-14°C, obișnuit între 15 și 20 aprilie. În adăposturile tip bloc, pe traveea de 300 cm se plantează 4 rânduri (35-70-70-35 cm) ca și la adăposturile de tip tunel, cu lățimea de 540 cm (60-140-140-60 cm) și la 35-40 cm între plante, asigurând circa 20 mii plante/ha. Recoltarea la soiurile de tip cornișon începe după 35-38 zile de la data plantării (decada a 3-a a lunii mai). Se realizează 40-50 t/ha producție timpurie (până la 30 iunie) și 80-110 t/ha dependent de soiuri sau hibridi. Cultura în seră se practică preponderent în ciclul din iarnă până în vară și uneori în cel din vară până în iarnă. Producerea răsadurilor se realizează în sere specializate, ținând cont că răsadul trebuie să aibă o vârstă de 30-35 zile la plantările din decembrie și

35-40 zile în cele din ianuarie. Se seamănă frecvent direct în ghivece de 0,8-1 litru capacitate, una sau două semințe, manual, la 2-3 cm profunzime. La o temperatură de 28-30°C plantele răsar după 36-48 ore, după care, pentru următoarele 5-6 zile, temperatura se reduce la 22-24°C. Pentru un ha sunt necesare circa 700 g semințe. Recoltarea fructelor se face prin tăierea codiței, când au dimensiunea comercială tipică, manevrându-se cu mare grijă spre a evita vătămarea mecanică. Spre a se mări durata de păstrare în stare proaspătă se recurge la învelirea cu peliculă de masă plastică contractibilă. Producția la cultura în seră ajunge până la 230-330 t/ha. În vederea sporirii rezistenței la boli a plantelor de castraveți și a creșterii capacității sistemului radicular, se apelează la altoirea castraveților pe *Cucurbita ficifolia* sau chiar pe dovlecel. Cultura în răsadnițe se înființează obișnuit după eliberarea acestora de răsaduri. Se asigură 2,7 plante/m², folosindu-se soiuri specializate. Se obțin în general 8-14 kg fructe/m². Se cultivă predominant hibridi F₁: cu fruct semilung, pentru câmp și solar: *Astrea, Corvin, Magic, Select, Topaz*; cu fruct mic (cornișon) pentru câmp și solar: *Adonis, Asterix, Cornișa, Cornișon, Cornibac, Cornirom, Cornisem, Levina, Maestro, Milenium* ș.a., cu fruct lung, pentru seră: *Akito, Beluga, Famosa, Kamaron, Mustang, Nevada, Sombrero, Tyria* ș.a.; cu fruct mic (cornișon) pentru seră: *Ophix, Pasadena, Pasamone*. [72]

CASUARIIFORMES, (zool.) emu și casuarul: păsări nezburătoare din Australia, găsite ca fosile începând din Pleistocen. Aripile sunt vestigiale, au 3 degete la membrul posterior. Se hrănesc cu vegetale și insecte. Masculii incubează pona. [57]

CASAȘOT (*Physeter macrocephalus*), (zool.) mamifer odontaceu enorm din fam. *Physeteridae*. Masculul are o lungime de 18-25 m, din care o treime reprezintă capul. Circumferința corpului este de 9-12 m. Lățimea cozii este de cca 5 m. Greutatea poate fi mai mare de 100 tone. Pe cap poartă o cocoasă enormă, care în partea anterioară are aspectul unui buștean retezat și cuprinde 550-6.000 kg de spermanțetă. Gura se află situată subterminal ventral. Pe falca superioară dinții nu sparg gingia. Pe falca inferioară se găsesc 40-54 dinți conici. Trăiește în cete formate din 20-100 femele și tineri conduse de un mascul bătrân. Se întâlnește în toate mările, dar în număr mai mare în cele tropicale și subtropicale. Este agresiv. Se scufundă la adâncimi mari. Se hrănește mai ales cu cefalopode. Se vânează pentru grăsime, spermanțetă și concrețiunile intestinale din care se extrage *ambra*, folosită pentru obținerea de parfumuri. [26]

CASAȘECTIZARE, (med. u.) mobilizare excesivă a țesutului adipos, cu scădere marcată a greutateii corporale. [21]

- CATABLAST**, (bot.) tulpină subterană modificată, servind la înmulțirea și răspândirea plantei, ex., bulb, rizom. [50]
- CATABOLISM**, (fiziol.) ansamblul proceselor prin care substanțele organice de rezervă sau cele provenite din hrana omului sau animalului sunt degradate și transformate în substanțe organice simple sau chiar în substanțe anorganice: dioxid de carbon și apă. Aceste procese de degradare au loc prin reacții de oxidare, care duc la scindarea moleculelor și la eliberarea de energie chimică. În principal, procesele de degradare, mai ales cele respiratorii, au ca scop furnizarea energiei chimice necesare țesuturilor, fie pentru biosinteza altor substanțe, fie pentru a o transforma în alte forme de energie necesară: lucru mecanic, lucru osmotic etc. [9] **C.** este latura antagonică (complementară) a anabolismului, ambele constituind procesul de metabolism. [69]
- CATACLAZĂ**, (geol.) proces de zdrobire și deformare a mineralelor din structura rocilor, provocat de acțiunea presiunilor și a deplasărilor făcute de ele. [25]
- CATACOROLĂ**, (bot.) corolă secundară externă, întâlnită la florile de *Azalea* sp., *Gloxinia* sp. [50]
- CATADROM**¹, (ihtiol.) migrarea unor pești care își petrec cea mai mare parte din ciclul vieții în apele dulci, iar pentru reproducere se deplasează în mare. Ex., anghila (*Anguilla anguilla*) care trăiește până la maturitate în râurile și fluviile europene, iar pentru reproducere migrează în vestul Oceanului Atlantic, în Marea Sargaselor. [70]
- CATADROM**², (bot.) nervațiunea frunzei, unde ramificațiile nervurilor terțiare sunt orientate numeros spre baza laminei și spre exterior, mai puțin orientate spre vârf. [50]
- CATADROMI**, (ihtiol.) pești care migrează din fluvii în mare. [10]
- CATAFATIC**, (rel.) cunoașterea pozitivă, obiectivă a lumii, a lucrurilor, a omului, a lui Dumnezeu. Așa-numita „plus-cunoaștere“ (L. Blaga). Chr. Yannaras: „Catafaza înseamnă a spune ce există în ceva, de pildă că acel ceva este frumos“. [14] → APOFATIC
- CATAFILE**, (bot.) frunze incomplet dezvoltate, cu aspect de solzi (sau scuame), în general de culoare brună, prezente pe tulpini subterane, ca rizomi, bulbi, bulbi solzoși, tuberculi, stoloni sau la mugurii tulpinilor aeriene pe care îi acoperă (ex., frunzele membranoase care acoperă bulbul de ceapă). Se formează din segmentul inferior al primordiilor foliare. Îndeplinesc funcția de apărare. Au în structura lor țesut mecanic și suber. **C.** mugurilor au țesutul mecanic mai bine dezvoltat, sunt acoperite cu peri scurți și posedă secreții de substanțe cleioase. **C.** sunt caduce (cad) la muguri și persistente la tulpinile subterane. [50] → FRUNZA
- CATAGENEZĂ**, (bot.) evoluție regresivă prin simplificare sau dispariția unor organe sau funcțiuni. [50]
- CATALEPSIE**¹, (med. vet.) conservare pentru un timp nedefinit a unor atitudini impuse pasiv animalului în suferință, prin pierderea capacității de contracție voluntară a musculaturii. Se observă în cazul unora dintre afecțiunile sistemului nervos central (ex. sindromul încrucișării membrelor la cal). [33]
- CATALEPSIE**², (psih.) stare anormală constatată în somnul hipnotic și în cazul unor maladii psihice sau somatice care constă în lentoarea, inerția și lipsa de independență a activității psihice și musculare. [28]
- CATALIZATOR**, (biochim.) substanță care, prezentă în mediul de reacție, determină creșterea vitezei de reacție, ca urmare a acțiunii acestuia de a micșora semnificativ energia de activare. Catalizatorii acționează în cantități foarte mici, ei putând determina transformarea unor cantități mari de reactanți, iar la sfârșit se regăsesc nemodificați. Ei pot cataliza numai reacțiile termodinamic posibile, iar în cele reversibile măresc viteza de stabilire a echilibrului chimic. [9]
- CATALIZĂ**, (biochim.) procesul de mărire a vitezei unei reacții în prezența unui catalizator. [9]
- CATALOPSIDA**, (biochim.) substanță elaborată de planta *Ceratonia catalpae* cu efect în atragerea larvelor fluturilor din genul *Sphinx*. [41]
- CATALPĂ** (*Catalpa bignonioides*, fam. *Bignoniaceae*), (agric.) arbore exotic de talie mică (10-15 m), cu tulpină strâmbă și coroană largă aproape sferică. Frunzele sunt foarte mari (20 cm), cu formă ovală, vârful acuminat și marginea ușor ondulată. Flori mari albe cu două dungi galbene și pete purpurii pe partea internă, grupate în panicule terminale. Înfloreste vara. Fructele sunt capsule lungi care asigură decorul în sezonul de iarnă. Este rezistentă la praf și fum. Se dezvoltă frumos în zonele călduroase și umede. Se înmulțește prin semințe și butași de rădăcină. Semințele răsar greu. Semănatul se face în răsadnițe sau sere. Butașii se plantează toamna direct în pepinieră. Arborele este folosit pentru înfrumusețarea peluzelor, a marginilor mașivelor, străzilor și aleelor. [50]
- CATAMNEZĂ**, (psih.) documentarea asupra vieții unui subiect sau pacient atunci când se urmărește aprecierea dezvoltării sale pornind de la un anumit moment sau ca urmare a unei intervenții motivate de o consultație. [28]
- CATAPETEASMA**, perdea. (rel.) **1.** Draperie brodată care separa Sfânta (naosul) de Sfânta Sfintelor (sanctuar). Aceasta s-a despicat în două la răstignirea Domnului. **2.** În biserica ortodoxă, c. desparte Sf. Altar

de naos și are mai multe icoane, ușile împărătești și cele două uși diaconești. 3. Trupul Mântuitorului este numit și catapeteasmă. [63]

CATAPLEXIE, (psih.) disoluție brutală a tonusului muscular cu inhibarea completă a motilității voluntare, responsabilă de căderile fără tulburare de conștiință. [28]

CATAR, (med. vet.) termen desuet care desemnează orice tip de inflamație acută sau cronică a mucoaselor pe suprafața cărora leziunile congestive coexistă cu secreția abundentă de mucus. În prezent termenul este folosit restrictiv, în legătură cu inflamațiile mucoaselor respiratorii. [33]

CATARACTĂ, (med. u.) pierderea transparenței cristalinului ocular și/sau a capsulei sale, rezultând pierderea totală sau parțială a vederii. [60]

CATARACTĂ VERMINOASA, (parazit.) parazitoză nespecifică produsă de stadiul larvar, de metacercar, al trematodului *Diplostomum spathaceum*. [10]

CATARG, (for.) lemn rotund de rășinoase (mai rar de foioase), provenit din fusul arborelui cu lungimea de 8-12 m. Sortarea se poate face în parchet sau în platforma primară de exploatare. Transportul catargelor necesită mijloace, căi corespunzătoare și spații complementare pentru depozitare. [42]

CATARINE, (antrop.) maimuțe cu septul nazal îngust, nările apropiate și îndreptate în jos, degetele au unghii. Molarii au 4-5 tuberculi. Trăiesc în Africa de Sud-Est, sunt în general arboricole, cu posibilități de adaptare la viața terestră. Locomoția este atât cvadripedă cât și bipedă. Prezintă dimensiuni corporale ce depășesc 1 m. Coadă este redusă sau absentă, părul este fin și rar. Craniul este voluminos, creierul prezintă circumvoluțiuni marcate și un cortex bogat în arii de asociație. Cea mai importantă în secția Catarine este suprafamilia *Antropomorpha* în care domină tendința de reducere a fălcilor, de depășire a craniului tip câine și atingerea unui craniu de tip uman (în unghi facial drept). Această suprafamilie cuprinde două familii: *Antropomorphidae* și *Homidae*. Pentru antropogeneză este importantă familia Hominidae în care antropologii includ genul Homo cu speciile fosile. [27]

CATAROBI, (acv.) organisme care trăiesc în ape curate, nepoluate. [10]

CATARRHINI, (zool.) grup de primat cuprinzând maimuțele Lumii Vechi, antropoidele și omul. Au sept internazal îngust și coadă neprehensilă sau absentă. [37]

CATASTROFĂ ECOLOGICĂ, (ecol.) eveniment dezastruos, cu consecințe însemnate asupra structurii și funcționării ecosistemelor afectate, care provoacă o degradare adesea ireversibilă a resurselor naturale biologice. [3]

CATATIMIE, (psih.) modificare subită a stărilor afective către una din extreme: fie depresione, fie euforie. [28]

CATATONIE¹, (psih.) sindrom psihomotor care atinge în principal activitatea motorie voluntară. Se manifestă printr-o atitudine încrămențită și inflexibilă, însoțită de un refuz activ de mobilizare voluntară sau indusă prin investigație. [28]

CATATONIE², (med. u.) tip de schizofrenie caracterizat prin inhibiție generalizată, mutism, stupoare, negativism sau flexibilitate exagerată (de tip reactiv) sau ocazional, printr-o activitate motorie excesivă sau chiar violență și excitație (de tip excitant). [60]

CATAZOZA, (geol.) zona cea mai adâncă de transformare metamorfică a Pământului, caracterizată prin temperatură foarte înaltă și presiune litostatică foarte mare. (R. Țițeica și colab., 1972) [50]

CATĂR, (zool.) hibrid obținut prin împerecherea măgarului cu iapa, la care masculii sunt sterili și femelele uneori pot fi fecunde. [34]

CATCH, (sp.) este o variantă a luptelor libere, practică numai de profesioniști, care se desfășoară între doi adversari cu scopul de a se scoate reciproc din luptă prin orice mijloace (loviri, împingeri, apucări, strangulări în corzile ringului, lovirea cu picioarele etc.). Dacă se ține seama că aceste lupte sunt „regizate“, duritatea scade în mod simțitor. De aceea, c. este mai mult un „spectacol“ decât un sport. Victoria se obține numai prin scoaterea din luptă a adversarului, nu există victorie la puncte. [53]

CATECOLAMINE, (fiziol.) clasă de amine biogene, înrudite ca structură (prezența inelului catecol caracteristic), sinteză, repartiție și efecte. Reprezentate de: adrenalina, noradrenalina și dopamina. Adrenalina este hormonul medulosuprarenalei, dar și neuromediator în fibrele simpatice periferice și în anumite zone din SNC (sistemul nervos central). Noradrenalina este neuromediatorul principal din fibrele postganglionare simpatice și din anumite căi din SNC. Dopamina este neuromediator atât în SNC, cât și în cel periferic. [21]

CATEGORIE BIOLOGICĂ, (agric.) încadrarea materialului săditor în clase valorice. Legea viei și vinului nr. 67/1997, completată cu Hotărârea de Guvern nr. 1369/2000, definește următoarele categorii biologice: *materialul amelioratorului*, materialul săditor viticol care a fost produs de ameliorator sau sub directă sa responsabilitate, este atestat ca liber de principalele boli virotice prin testare individuală și este destinat producerii de material săditor viticol din categoria biologică *prebază*; *materialul prebază (superelită)*, materialul săditor viticol care a fost produs de menținători, este

- constituit din clone libere de principalele boli virotice, provine din plantații de preînmulțire și este destinat producerii de material săditor din categoria biologică *bază*; **materialul bază (elită)**, materialul săditor viticol care: a fost produs de menținător sau sub directă sa responsabilitate, provine din plantații de înmulțire înființate cu material săditor viticol din categoria biologică *prebază* pe soluri pentru care există o garanție maximală că sunt libere de organisme dăunătoare sau de vectorii acestora; este liber de viroze și este destinat producerii de material săditor viticol din categoria biologică *certificat*; **materialul certificat (înmulțirea I)**, materialul săditor viticol care: a fost produs de agenți economici autorizați, provine din plantații-mamă furnizoare de coarde și de butași liberi de principalele boli virotice, înființate cu material săditor viticol din categoria biologică *bază*, și este destinat înființării de plantații de producție sau de material de înmulțire; **materialul standard (selecționat)**, materialul săditor care: a fost produs de agenți economici autorizați, provine din plantații de producție recunoscute, în care s-au aplicat lucrări de selecție în masă, și este destinat înființării de plantații de producție de struguri. Pentru vițele altoite categoria biologică se stabilește în funcție de cea a materialului de înmulțire folosit la altoire după cum urmează: 1 – vițele altoite din categoria biologică *prebază* pot fi obținute prin folosirea de altoi din categoria *prebază* și portaltoi din categoriile *prebază* și *bază*; 2 – vițele altoite din categoria *bază* pot fi obținute prin folosirea de altoi din categoria *bază* și port-altoi din categoriile *bază* și *certificat*; 3 – vițele altoite din categoria *certificat* pot fi obținute prin folosirea de altoi din categoria *certificat* și port-altoi din categoria *bază* sau *certificat*; 4 – în toate combinațiile de altoire, în care unul dintre parteneri, altoi sau portaltoi, este din categoria biologică *standard* vor rezulta vițe din această categorie. [49]
- CATEHETIC**, mod de instruire caracterizat printr-o succesiune rigidă de întrebări și răspunsuri fixe legate de subiect. Folosit cu precădere de învățământul teologic medieval. [32]
- CATENANE**, (genet.) inele de ADN înlănțuite. [20]
- CATENAR**, (psih.) în formă de lanț, reflex sau activitate psihică la care sunt verigi interconectate. Activitatea neuropsihică la om este aproape întotdeauna catenară și organizată sistemic. [28]
- CATENĂ**, (bot.) individ de geosigmatocit, cuprinzând toate fitocenozele (asociațiile) dintr-un teritoriu geomorfologic omogen (geosistem, peisaj sau lanșaft). [15]
- CATENĂ (LANȚ) TRANSPORTATOARE DE ELECTRONI**, (biochim.) serie de citocromi și alte molecule cu potențial redox diferit, ordonate spațial, care realizează transferul vectorial de electroni. [69]
- CATENULAT**, (micol.) dezvoltarea în lanț de lungime diferită a conidiilor la unele ciuperci din familia *Erysiphaceae* sau din genurile *Alternaria* etc. [61]
- CATETER**, (med. u.) tub de cauciuc de material sintetic, de sticlă sau de metal, având diferite diametre și lungimi, utilizat frecvent în evacuarea conținutului vezicii urinare. [43]
- CATGUT**, (med. u.) fir de material resorbabil steril, format din țesutul conjunctiv al intestinului (de oaie, în special), care după tratament alcătuiește o substanță organică rezistentă cu care se suturează plăgile sau se fac mai ales cusăturile organelor interne (intestin, artere, vene) și care după cca o săptămână se resorb complet, timp în care s-a făcut sutura părților sectionate prin operații. [43]
- CATHARSIS**, (psih.) operație de descărcare și de eliberare de complexe psihice, de o trăire refuțată, de un conflict nerezolvat; metodă folosită mai ales în psihiatrie pentru a înlătura tensiunile psihice ce se pot acumula sub influența unor elemente coercitive. [28]
- CATHARTIDAE**, (zool.) vulturii Lumii Noi: păsări de talie mare, cu ciocuri și gheare mai slabe decât la *Accipitridae*. Femelele sunt în general mai mari decât masculii. Se hrănesc mai ales cu cadavre. [37]
- CATION**, (chim.) ion mono- sau poliatomic, care poartă una sau mai multe sarcini pozitive (Na^+ , K^+ , Ca^{2+} , Mg^{2+} , Al^{3+}). La trecerea curentului electric prin soluția unei sări, cationii sunt orientați spre catod (de unde și numele). [29]
- CATION PRINCIPAL**, (ecol.) cation preponderent în cadrul unui ecosistem. [3]
- CATION SCHIMBABIL**, (agrochim.) cation reținut în complexul adsorbiv al solului, capabil de a fi schimbat cu alt cation la tratarea solului cu o soluție salină a acestui cation. Cei mai frecvenți sunt cationii bazici (Ca^{2+} , Mg^{2+} , K^+ , Na^+), în solurile acide apar H^+ și Al^{3+} . [29]
- CATOD**, **1.** Electrode prin care iese curentul electric continuu de conducție dintr-o baie de electroliză, la polul negativ al sursei. **2.** Electrode al unui tub electronic care emite electroni. [13]
- CATRAN**, lichid vâscos de culoare închisă, obținut prin distilarea petrolului, cărbunelui sau a lemnului; gudron. [13]
- CATRINȚA**, (etnogr.) piesă de port la femei pusă peste poale, în față și în spate. Se poartă în multe sate din Muntenia, Oltenia, Bucovina, sud-estul Moldovei și o parte a Transilvaniei. [67]
- CAUCAZ**, rezervație naturală situată în Federația Rusă, regiunea Krasnodar. Suprafața, 262.500 ha (1924). Altitudine, 1.200-3.300 m. Se află situată în nord-vestul Munților Caucaz, între râurile Maloi, Labe și

- Belaia. În prezent a fost declarată rezervația biosferei. Rezervația posedă majoritatea etajelor bioclimatice muntoase, unde sunt întâlnite păduri de foioase (stejar, fag, carpen), păduri de amestec, păduri de zonă alpină cu smirdar caucazian și pontic, cărora li se alătură pajiștile alpine și etajul nival. Dintre mamifere sunt protejate: capra neagră (*Rupicapra rupicapra*), capra caucaziană (*Capra severzovi*), argalul, cerbul, zimbrul, leopardul, ursul brun, jderul, porcul spinos (*Hystris leucora*), mișunelul (*Mesocricetus* sp.), iar dintre păsări, cocoșul de pădure caucazian, vulturul pleșuv etc. [50]
- CAUCIUC¹**, (chim.) produs natural macromolecular cu structură lineară, format prin polimerizarea izoprenului. Izomerul *cis* prezintă o mare elasticitate și rezistență mecanică și se găsește în latexul unor plante. [9]
- CAUCIUC²**, (ind.) 1. Produs industrial, elastic și rezistent, fabricat din latexul unor arbori tropicali sau obținut pe cale sintetică, utilizat în confecționarea anvelopelor, a benzilor elastice, a tuburilor etc. 2. Anvelopă pneumatică ce îmbracă roțile automobilelor, bicicletelor etc. [13]
- CAUDA**, (anat.) coadă sau apendice ca o coadă. [57]
- CAUDA EQUINA**, (anat.) coada de cal, nervii spinali terminali de la un mamifer care formează un mănunchi împreună cu filum terminale. Se aseamănă cu o coadă de cal. [57]
- CAUDAL**, (anat.) aparține cozii; spre capătul posterior al corpului. [37]
- CAUDAT**, (bot.) organ al plantelor prevăzut cu o prelungire în formă de coadă; ex., la iarba mare (*Inula helenium*) și la alte specii înrudite; anterele au apendici filiformi la bază, la curcen (*Clematis vitalba*) florile sunt prevăzute cu câte o prelungire păroasă, provenită din stil. [50]
- CAUDATA**, (zool.) nume alternativ pentru *Urodela* sau amfibieni care păstrează coada ca adulți (tritoni și salamandre). [57]
- CAUDEX**, (bot.) 1. Tulpină nearticulată, scurtă, cărnoasă, neramificată, terminată printr-o axă floriferă articulată, ex., *Agave* sp., *Sempervivum* sp.; 2. Tulpina plantelor lemnoase, cu trunchiul drept, neramificat și cu o coroană bogată de frunze la vârf, ex., palmier, ferigi arborescente; 3. Axa principală a *Antofitelor*. [50]
- CAUDICOLA**, (bot.) suportul poliniei, ex., pedicelul poliniei la *Orchidaceae*. [50]
- CAULICUL**, (bot.) tulpinița embrionului pe care sunt prinse cotiledoanele. [50]
- CAULIFLORIE**, (bot.) apariția anormală a florilor și a fructelor pe tulpina sau ramurile plantelor lemnoase. Ele apar înaintea înfrunzirii și se formează din mugurii axilari principali ca la tulchină (*Daphne mezereum*), din muguri axilari principali și din cei suplimentari sau accesorii ca la glădiță (*Gleditchia triacanthos*), din mugurii dorminzi sau din mugurii axilari și cei suplimentari (accesorii) de pe tulpinile bătrâne ca la fag (*Fagus sylvatica*), stejar (*Quercus robur*), arborele de cacao (*Theobroma cacao*), arborele lui Iuda (*Cercis siliquastrum*). [50]
- CAULINAR**, (bot.) care aparține tulpinii sau crește pe tulpină, ex., fascicule libero-lemnoase, frunzele, cârceii la vița de vie (*Vitis vinifera*). [50]
- CAULIS**, (bot.) tulpina plantelor erbacee puțin sclerificată, articulată, fistuloasă sau plină. [50]
- CAULOCALICIU**, (bot.) la plante, învelișul protector al sporogonului care are aspectul unui periant, caracteristic speciilor *Jungermanniaceae*. [50]
- CAULOCOLEZIE**, (bot.) concreștere anormală a tulpinii de la două specii de plante deosebite între ele. [50]
- CAULOGENEZĂ**, (bot.) procesul de diferențiere și formare a tulpinii. [50]
- CAULOM**, (bot.) termen general folosit pentru a defini totalitatea axelor de origine tulpinală ce aparțin unei plante sau a defini totalitatea caulozilor – formațiuni analoage tulpinii de la unele talofite. [50]
- CAULORIZA**, (bot.) organ subteran în formă de rădăcină tuberizată, rezultat din combinația rădăcinii și tulpinii (hipocotil și epicotil), cu predominarea tulpinii, aspect întâlnit la sfeclă (*Beta vulgaris*), unde la formarea acestui organ participă predominant hipocotilul și o mică parte din rădăcina principală, iar la țelină (*Apium graveolens* var. *rapaceum*) se tuberizează rădăcina primară cât și o mare parte din hipocotil și epicotil. [50]
- CAUTER**, (med. u.) instrument chirurgical, având ca parte principală un fir metalic incandescent (pe cale electrică) cu care se pot îndepărta prin ardere diferite malformații existente de pe suprafața pielii sau din interiorul corpului. [43]
- CAUZALGIE**, (med. u.) durere usturătoare cauzată de trauma nervilor periferici conținând fibre simpatice. [28]
- CAVATINA**, (cult.-art.) denumirea uneia din speciile ariei de operă; de obicei cu caracter liric, cantabil și de construcție liberă; titlu ce se dă uneori pieselor instrumentale cu caracter cantabil. [67]
- CAVERNĂ**, (med. u. și vet.) leziune cavitară apărută în structurile tisulare prin golirea maselor necrotice (cazeoase sau lichefiate) la exterior, prin intermediul canalelor naturale reprezentate de bronhii, tub digestiv, uter etc., sau prin alte tipuri de distrugeri și eliminări de țesut. În tuberculoza de organ sediul cel mai frecvent al cavernelor este pulmonul. [33]
- CAVERNICOLĂ**, (biospeol.) sin. *speleicolă*. 1. Specie sau populație care trăiește în peșteri. 2. Animal sau

- plantă mai mult sau mai puțin adaptate la viața cavernicolă. [44] → TROGLOBIONT, TROGLOFIL, TROGLOXEN
- CAVERNOMETRIE**, (petr.) operație de înregistrare a variației diametrului unei sonde în funcție de adâncime cu ajutorul cavernometrului. [5]
- CAVIAR** → ICRE
- CAVICORNE**, (zool.) cu coarne goale pe dinăuntru, ca anumite rumegetoare. [37]
- CAVIIDAE**, (zool.) rozătoare terestre sau acvatice cu incisivi scurți, coada scurtă sau absentă, 3 degete la membrul posterior și 4 degete la membrul anterior. Grupul include cobaii și *Capybara*, cel mai mare rozător. [37]
- CAVITATE¹**, (med. u. și vet.) leziune caracterizată prin existența unei excavații în structura unui organ, cauzată de un proces patologic. [33]
- CAVITATE²**, (anat.) spațiu virtual în interiorul organismului sau al unui organ, ex., c. abdominală, c. craniană, c. toracică, c. mastoidiană, c. peribranchială, c. pericardială etc. [57]
- CAVITATE BUCALĂ**, (anat.) poartă de intrare în tubul digestiv, prin care pătrund alimente în organism. Ea este închisă spre exterior de buze și este alcătuită dintr-o cavitate delimitată de oase palatinale în sus, de limbă în jos, de arcadele dentare în lateral, iar posterior se continuă cu faringele. În această cavitate alimentele sunt parțial sfărâmate cu ajutorul dinților, amestecate cu salivă cu ajutorul limbii pentru înmuiere, gustate și apoi înghițite; au loc o serie de excitații (mecanice, gustative) care stau la baza reflexelor de secreții digestive. Din cauza contactului prim cu alimentele, cavitatea bucală poate fi sediul unor fenomene bacteriene, pe care numai saliva le neutralizează prin proprietățile ei bactericide. Această acțiune trebuie ajutată prin spălarea dinților, folosirea unor dezinfectante bucale (ape de gură), tratarea cariilor, evitarea respirației pe cale orală. Afecțiunile cavității bucale sunt variate. Printre anomaliile congenitale, amintim buza de iepure (cheiloschisis), gura de lup (cheilognatopalatoschisis) și diferite alte fisuri bucale; microstomia (buzele prea mici) microchelia, achelie (buzele lipsă). Inflamația se numește stomatită sau, dacă numai o parte din ea suferă, atunci se va denumi cheilită (inflamația buzelor), gingivită (mucoasă inflamată) sau glosită (inflamația limbii). Inflamațiile cavității bucale au denumirea de stomatită acută catarală, purulentă, pseudomembranoasă, flegmonoasă, ulcerasă. Formele stomatitei cronice specifice sunt: tuberculoasă, sifilitică. Tumorile benigne ale cavității sunt fibroame, lipoame, angioame, iar cele maligne sunt carcinomul (al limbii, al buzelor, al planșeului), mai rar sarcomul gingival, lingual; o formă deosebită de tumoră gingivală este epulisul care poate fi benign sau malign (degenerat sarcomatos). [43]
- CAVITATE GLENOIDĂ**, (anat.) scobitură ca o cupă în centura scapulară, în care se potrivește capul humerusului. [37]
- CAVITATE PERIBRANHIALĂ**, (anat.) cavitate care înconjoară branhiile, ex., cavitatea atrială de la amfioxus și de la tunicate. [57]
- CAVITATE PERICARDIALĂ**, (anat.) 1. Parte a celomului ce înconjoară inima unui vertebrat și este inclusă de membrana pericardială. 2. Parte a hemocelului care înconjoară inima artropodelor și a moluștelor. Sângele curge din această cavitate direct în inimă pe calea unui număr de ostii sau deschideri valvulare în peretele inimii. [37]
- CAVITATE PERICARDICĂ**, (anat.) cavitate mică, situată între pericardul visceral și pericardul parietal. [57]
- CAVITATE PLEURALĂ**, (anat.) cavitate situată între foițele viscerală și parietală ale pleurei. [57]
- CAVITATEA ARTICULARĂ**, (anat.) spațiu situat între suprafețele osoase ale unei diartroze și care este umplut de lichid sinovial. [37]
- CAVITATEA CORPULUI**, (anat.) cavitate internă la animale, în care sunt suspendate diferite organe și care este mărginită de peretele corpului; sin. *celom*. [37]
- CAYAPAS**, rezervație naturală situată în Ecuador (provinciile Esmeraldas și Imbabura). Suprafața, 50.000 ha (1968). Altitudine, 40-5.000 m. Este una din cele mai importante rezervații din America de Sud. Este amplasată pe versanții occidentali ai Cordillerei Oriental. Include un grup de ecosisteme unice, aflate în condiții fizico-geografice deosebite altitudinal, pe o distanță ce nu depășește 50 km. Climele sunt variate, de la cele umede, tropicale, la zăpezile veșnice. [50]
- CAZAN**, 1. Vas mare de metal, de formă cilindrică sau tronconică, deschis, care servește la încălzit sau la fiert. 2. Rezervor metalic în care se poate introduce apa pentru a fi încălzită sau transformată în aburi. 3. Instalație folosită pentru vaporizarea sub presiune a lichidelor în vederea întrebuințării vaporilor ca forță motrice, la încălzirea caloriferelor etc. [13]
- CAZANELE DUNĂRII**, rezervație complexă, situată în România (județul Mehedinți). Suprafața, 150 ha. Cuprinde stâncăriile calcaroase ale Munților Ciucarul Mic și Ciucarul Mare. Flora și vegetația au un pronunțat caracter submediteranean, adăpostind numeroase endemisme și plante rare. Pe grohotișuri vegetează fagul (*Fagus sylvatica*, *F. taurica*, *F. orientalis*), arțarul de Banat (*Acer manspessulanum*), jugastrul (*Acer campestre*), frasinul (*Fraxinus ornus*), alunul turcesc (*Corlylus colurna*), cărpinița (*Carpinus*

orientalis) ș.a. Pe stâncăriile însoțite se află cerul (*Quercus ceriis*), stejarul pufos (*Q. pubescens*), gorunul (*Q. dalechampii*) și alte specii (*Q. virgiliana*, *Q. polycarpa*), liliacul (*Syringa vulgaris*), scorușul (*Sorbus cretica*), tisa (*Taxus baccata*). Dintre plantele erbacee cresc în zonă: stânjelul balcanic (*Iris reichenbachii*), dedițelul bănațean (*Pulsatilla montana* ssp. *australis*), stupitul cucului grecesc (*Cardamine graeca*), lalelele Cazanelor (*Tulipa hungarica*), ciuboțica cucului bănațean (*Primula auricula* ssp. *serratifolia*), garofițele bănațene (*Dianthus banaticus*), garofițele balcanice (*D. pinifolius*), garofițe bogate (*Tunica illyrica* ssp. *haynaldiana*), clopoței balcanici (*Campanula crassipes*), specii de bărbușoară banatică (*Erysimum banaticum*), brândușă (*Crocus moesiacus*, *C. variegatus*), *Ferula heuffelii*, *Saponaria glutinosa* etc. Prin tufișurile coastelor vegetează specii rare cum sunt: mazărea sălbatică (*Pisum elatius*), vanilia târâtoare (*Heliotropium supinum*), șopârlița cu frunze groase (*Veronica crassifolia*), sparceta albă (*Onobrychis alba*), cimbrul balcanic (*Staureja kitaibelii*), cuișoarele balcanice (*Alyssum pichelri* f. *stellatum*), poroinic cu flori galbene (*Orchis pallens*), poroinic cu flori purpurii (*Orchis papillonacea*) etc. [50]

CAZEINĂ, (biochim.) principala proteină din lapte; este o fosfoproteină ce se găsește sub formă de sare de calciu, solubilă și termostabilă. Are un conținut mare în toți aminoacizii esențiali și, în consecință, o valoare nutritivă foarte ridicată. Acidularea laptelui la pH sub 5 determină eliberarea cazeinei din cazeinatul de calciu, care rămâne sub formă acidă, devine insolubilă și precipită. [9]

CAZEMATA, (milit.) lucrare de fortificație permanentă, semipermanentă sau de campanie, semiîngropată, construită din lemn și pământ sau din beton armat, cupolă blindată, prevăzută cu ambrazuri, în care sunt instalate diferite mijloace de luptă (tunuri, mitralieră etc.) și servind drept amplasament de tragere. Se amplasează, de regulă, în cadrul aliniamentelor fortificate, cu scopul asigurării unei protecții sporite a armamentului, a aparatului și a personalului împotriva mijloacelor de luptă ale inamicului. Ecologic, c. este un microecosistem artificial. [31]

CAZUISTICĂ, sistem de investigații, analize și practici centrate pe cazuri particulare, individuale. [28]

CĂDEREA FLORIILOR, (bot.) fenomen ce poate fi normal, dar și din anumite cauze: fiziologice, meteorologice, organice (provocate de constituția defectuoasă a organului floral), patologice. [49]

CĂDEREA FRUCTELOR, (agric.) se diferențiază: cădere fiziologică și cădere prematură. *Căderea fiziologică* este un fenomen care, la speciile fructifere

din climatul nostru, apare după legare (fecundare) și se accentuează pe măsura creșterii, ajungând la o cădere în masă la începutul lunii iunie. Se desprind și cad în primul rând fructele rezultate din flori întârziate, rămase în urmă ca dezvoltare, cu puține seminte. Fenomenul reprezintă o autoreglare a încărcăturii în funcție de condițiile de nutriție ale anului și nu constituie o pierdere economică sau biologică. *Căderea prematură* se manifestă începând din iulie-august (după cea fiziologică) și se accentuează pe măsura apropierei de maturitate, astfel că reprezintă pierderi de substanțe depozitate în fructe, inclusiv de recoltă. Se manifestă la măr, păr, prun, cais, la celelalte lipsește. [40]

CĂDEREA FRUNZELOR, (bot.) fenofază ce face trecerea de la perioada de vegetație la cea de repaus. Poate fi și o cădere determinată de unele condiții neprielnice (meteorologice, ecologice, patologice etc.). [49]

CĂDEREA ÎN PĂCAT, (rel.) se referă la păcatul original, săvârșit de Adam și de Eva în Rai. După ce au fost creați de Dumnezeu, primii oameni au primit poruncă să nu mănânce din pomul „cunoștinței binelui și răului“. Ei, ca și îngerii, aveau libertate morală, căci puteau să asculte de legea lui Dumnezeu și să trăiască, sau să nu asculte și să moară. În lucrarea de ispitire, Satana s-a folosit de șarpe. El a inspirat mai întâi primilor oameni îndoiala, apoi curiozitatea și în cele din urmă mândria. Așa lucrează Satana și astăzi. Îndeamnă pe oameni să pună la îndoială înțelepciunea lui Dumnezeu, apoi atâta curiozitatea pentru lucruri nedescoperite de Dumnezeu, făcându-i să uite și să nu ia în seamă atâtea adevăruri descoperite, de maximă importanță pentru mântuire. După aceea, aruncă pe om în egoism și în slava deșartă. Eva a fost prima care a mâncat din mărul oferit de șarpe. După aceea, a mâncat și Adam, căci Eva deja devenise unealta lui Satan, fără să-și dea seama. Simțind grozăvia păcatului neascultării și goliciunea lui chinuitoare, în loc să se căiască, Adam dă vina pe Eva, Eva pe șarpe și amândoi pe Creator, care a făcut șarpele. [63]

CĂDEREA MUGURILOR DE PĂR, (fitopat.) viroză produsă de *Pear bud drop*. Mugurii atacați cad la începutul iernii. În locul lor se dezvoltă mugurii stipelari. La pomii infectați s-a mai constatat epinastia frunzelor, uscarea lor peste vară. Pentru combatere se folosește la înmulțire material sănătos. (N. Minoiu, 1987) [50]

CĂDEREA PLANTELOR DE LUCERNĂ, (fitopat.) micoză produsă de *Pythium de baryanum*. Se manifestă în perioada de răsărire, factorul favorizant fiind umiditatea ridicată din sol și temperaturile atmosferice moderate. Putrezirea țesuturilor face ca

plantulele atacate să cadă în câteva zile, apărând vetre cu plante lipsă. Ciuperca iernează în pământ sub formă de zoospori foarte rezistenți la temperaturi scăzute, care primăvara germinează. Infecția se produce prin miceliu sau zoospori. (I. Moga, M. Schitea, M. Mateiaș, 1996) [50]

CĂDEREA PLĂNȚUȚELOR, (fitopat.) boală produsă de ciuperci aparținând genurilor *Phythium*, *Fusarium*, *Aphenomyces*, *Rhizoctonia*, caracterizată prin putrezirea coletului plăntuțelor și, ca urmare, frângerea și culcarea lor, înainte de a se veșteji; este favorizată de umiditate. [61]

CĂDEREA PLĂNȚUȚELOR DE LEGUME ȘI FLORI, (fitopat.) boală a răsadurilor, care se manifestă prin germinare înceată și cădere a plăntuțelor în vetre, cauzată de pătarea, subțierea și putrezirea tulpinilor imediat deasupra nivelului substratului; survine în faza de germinare sau imediat după ea. Este provocată de diferite ciuperci prezente în substrat sau pe semințe și este foarte păgubitoare în condiții de substrat acid, udare cu apă rece, prea multă umezeală. Cei mai frecvenți agenți care produc acest fenomen sunt: *Pythium de barryanum* (în special la tomate, vinete, ardei, fasole, petunia, gura leului), *Colletotrichum lindemuthianum* (în special pe fasole), *Ascochyta pinodella*, *A. pisi*, *Micospherella pinodes* (pe mazăre, panselle etc.). Se poate preveni prin semănare mai rară, aerisire, udare moderată și asigurarea temperaturii minime, utilizarea de substraturi sterile sau tratarea cu soluții de Cerosan 0,1%, 8-10 l/m², 3 săptămâni înainte de semănat, Cryptonol, Ridomil, Mycodifol, a substratului sau solului. **C. p.** este deosebit de periculoasă la complexe de seră, deoarece poate produce pagube de 80% din semănături, dacă nu este combătută. [72]

CĂDEREA RĂSADULUI DE TUTUN SAU RIZOCTONIOZA (*Rhizoctonia solani*), (fitopat.) micoză. Atacul se manifestă pe frunze care se îngălbenesc și se ofilesc, coletul se înmoaie, plantele cad și putrezesc. În câmp atacul este mai limitat și primele simptome apar când plantele au 4-6 frunze adevărate. Prevenirea și combaterea constau din folosirea de sămânță sănătoasă și tratată chimic, dezinfectarea solului pe cale termică la 120°C, timp de 30 minute, urmată de dezinfecția cu formalină în concentrație de 0,5%, adunarea și distrugerea prin ardere a plantelor bolnave. (L. Dumitraș, T. Șesan, 1988) [50]

CĂDERI RADIOACTIVE, (ecol.) deșeuri și resturi contaminate cu substanțe radioactive provenite din experimente atomice și care sunt împrăștiate în mediu de vânturi și ploii. [23]

CĂI AMFIBOLICE, (fiziol.) sub această denumire sunt reunite căile centrale ale metabolismului care au

un dublu rol: de a elibera energie și de a produce molecule precursorare pentru diferite biosinteze. Caracterul amfibolic este definit de faptul că energia și anumiți intermediari ai căilor metabolice sunt utilizați în alte reacții metabolice. [69]

CĂI ANABOLICE, (fiziol.) căi în care se sintetizează anumite substanțe și care sunt consumatoare de energie. [69]

CĂI ANAPLEUROTICE, (bacter.) categorie specială de c. metabolice, auxiliare, specifice bacteriilor, prin care calea metabolică principală este reaprovizionată cu diverși compuși; în acest fel se asigură funcționarea îndelungată și la o rată optimală a căii metabolice principale. Ele sunt consecința ratei foarte înalte a metabolismului bacterian. [69]

CĂI BILIARE, (anat.) sistem de canale prin care bila ajunge în duoden, participând la digestie. [50]

CĂI CATABOLICE, (fiziol.) căi de producere a energiei. Reprezintă ansamblul proceselor biochimice prin care are loc degradarea nutrienților preluați din mediu și eliberarea energiei. Reacțiile catabolice degradative ale unei macromolecule se desfășoară în trei etape succesive: 1. de scindare în subunitățile lor constitutive (ex., proteinele în aminoacizi, polizaharidele în di- și mono-zaharide, lipidele în glicerol și acizi grași) cu eliberarea a 1% din energie; 2. degradarea intermediarilor metabolici în condiții de anaerobioză până la piruvat; 3. degradarea piruvatului în condiții de aerobioză până la CO₂ și H₂O cu eliberarea întregii cantități de energie pe care o încorporează. [69]

CĂLARAȘ, (agric.) cordiță amplasată pe aceeași ramură de schelet, la distanța de 30-35 cm de ramura de rod. Are rolul de a completa încărcătura de ochi pe butuc. [49]

CĂLĂRIE, (sp.) sin. *hipism*, sport care se face călare sau cu care trase de cai. Hipismul poate fi considerat unul din cele mai vechi sporturi. Concursurile hipice cuprind mai multe discipline: concursuri de sărituri, de dresaj, concurs complet de călărie, de atelaje. [52]

CĂLAUZA, **1.** Persoană care însoțește pe cineva în scopul de a-i arăta drumul și de a-i da anumite explicații sau indicații. **2.** Persoană care, în domeniul militar, însoțește subunitățile, unitățile sau marile unități, arătându-le drumul de parcurs prin locuri necunoscute. **3.** Persoană care conduce pe infractorii de frontieră prin anumite locuri, evitând paza. [31]

CĂLDĂRUȘANI, liman fluviatil din România, situat în zona periurbană, la cca 30 km de București. Are suprafața de 224 ha și adâncimea maximă de 5 m. Este un lac tipic de vale, cu o lungime de 6 km și lățime de 100-200 m. El a constituit un obiectiv important în cercetarea științifică și a fost rezervat în exclusivitate pescuitului sportiv. [45]

CĂLDURĂ¹, (fiz.) mărime caracteristică unui proces termodinamic, egală cu variația energiei interne a unui corp izolat mecanic (care nu face schimb de lucru mecanic cu mediul). *C. latentă* a unei substanțe, relativă la o schimbare de fază (poate fi c. latentă de topire, de vaporizare, de sublimare) este c. necesară unei unități de masă din acea substanță de a trece dintr-o fază în alta la temperatură și presiune constantă. *C. specifică masică* a unei substanțe este c. necesară unității de masă pentru a-și ridica temperatura cu un grad. Este o mărime care depinde de tipul procesului (izobar, izocor). *C. specifică molară* este c. necesară unui mol dintr-o substanță de a-și ridica temperatura cu un grad. Se poate calcula multiplicând c. specifică masică cu masa molară a substanței respective. [38]

CĂLDURĂ², (agric., ecol.) factor de vegetație ce intervine în procesul de creștere a plantelor, dependent de: coordonatele stațiunii de cultură (latitudine, longitudine și altitudine), prezența apelor (cursuri, suprafețe), gradul de înclinare a suprafeței terenului, expoziția, intensitatea și frecvența mișcărilor aerului, particularitățile fizice ale solului, vegetația. Pentru creșterea și dezvoltarea plantelor interesează: căldura *aerului* și a *solului*. Aerul se încălzește, în cursul zilei, pe seama radiației solare reflectate de suprafața solului, iar în cursul nopții preluând radiația calorică (în special radiațiile infraroșii) emisă de pământ după încălzirea din timpul zilei. Interpunerea unui strat cu anumite însușiri de transparență (nori, folie de mase plastice, sticlă) între sursa de energie (soarele) și suprafața de preluare (solul) exercită un efect de diminuare a radiației, mai mult sau mai puțin, în raport cu gradul de transparență și eliberarea radiației calorice pe timpul nopții, când stratul este mai aproape de sol. Prin această particularitate se explică „efectul de seră” înregistrat la culturile sub sticlă, dar mai ales la cele sub folie de mase plastice, care nu mai dispun de altă sursă de căldură. Solul se încălzește dependent de însușirile sale fizice și de gradul de hidratare: structura solului, cantitatea de materie organică, activitatea microorganismelor, nivelul apei freactice, cantitatea de apă din sol, capacitatea de reținere a apei, agrotehnica aplicată ș.a. Schimbarea regimului termic al solului este influențată de: afânarea solului, care permite aerarea și încălzirea sa; schimbarea regimului termic în raport cu: gradul de transparență, de absorbție și de reflecție a radiației calorice de către sticlă sau folia din mase plastice; aplicarea irigației, care duce la răcirea solului; asigurarea unor desimi mari și cultivarea speciilor cu aparat foliar bogat reduc posibilitatea de încălzire a solului ș.a. În raport cu cerințele plantelor față de căldură, De Candolle le

grupează în: *megaterme*, plante adaptate să trăiască în condiții de temperatură ridicată tot timpul anului (peste +20°C) (de ex., palmierii); *mezoterme*, plante adaptate la temperaturi mijlocii, cuprinse între ±15°C și +20°C (de ex., măslinul); *microterme*, plante adaptate la temperaturi mici, între 0°C și ±15°C (de ex., coniferele); *hekistoterme*, plante adaptate la temperaturi foarte scăzute, sub 0°C (de ex., specii polare sau alpine). *C.* influențează ritmul desfășurării proceselor biochimice din plantă. La c. mare se intensifică respirația și transpirația plantelor, procedeu util în etapa de maturizare a semințelor, sau pentru grăbirea coacerii. La c. redusă, respirația este încetinită, procedeu fiind folosit în păstrarea calității produselor horticole în depozitele frigorifice. Plantele sunt sensibile la temperaturi ridicate. În general, la peste 50°C sunt dezechilibrate procesele fiziologice și plantele sunt expuse dispariției. Temperatura letală minimă ca și temperatura optimă de creștere și dezvoltare sunt în funcție de proveniența speciilor. [72] → FACTORI DE VEGETAȚIE

CĂLDURĂ LATENTĂ, (meteor.) cantitatea de energie eliberată sau absorbită de un corp (substanță) care își schimbă starea. În meteorologie, schimbări importante ale stării apei, care furnizează energie (căldură) aerului înconjurător la transformarea vaporilor în lichid, apoi în corp solid, și preluarea de la aer în cazul transformării inverse. [54]

CĂLDURĂ PIERDUTĂ, (ecol.) energie termică neutilizată în cursul unui proces industrial, disipată sub formă de căldură în mediul ambiant și care poate da naștere unei poluări termice. [3]

CĂLDURĂ SPECIFICĂ, (agric.) cantitatea de căldură necesară să ridice, la presiune constantă, temperatura unei unități de masă dintr-o substanță sau produs oarecare, cu un grad Celsius. Se exprimă în kcal/kg/°C și variază între 0,682 și 0,950 pentru fructe și între 0,806 și 0,978 pentru legume. Fructele și legumele au o foarte mică conductibilitate pentru căldură, se încălzesc greu și, o dată încălzite, se răcesc foarte încet. Cunoașterea mărimei c. s. a fructelor și legumelor servește manipulării și păstrării lor în stare proaspătă, precum și la calcularea energiei termice și a timpului necesar pentru îndepărtarea excesului de apă. [72]

CĂLI (a), a mări durtatea și rezistența unui metal sau a unui aliaj prin răcire dirijată după o încălzire la temperatură înaltă. [13]

CĂLIFARUL ALB (*Tadorna tadorna*), (zool.) una din speciile de rațe sălbatice care găsesc pe teritoriul României condiții prielnice de hrană și reproducere. Primăvara sosesc numeroase specii, iar toamna pornesc spre locuri de iernare. Dintre toate speciile de rațe, care vin în România, călifarul alb este cea mai frumoasă. Dimensiunile corpului ajung la 61-65 cm. Penajul

este foarte frumos ornamentat. Pe fondul alb al corpului, capul și oglinzile aripilor sunt verzui cu atractive reflexe metalice. În jurul pieptului și pe umeri se află o bandă roșie-cărmizie, pe spate două dungii negre, o dungă întunecată de-a lungul abdomenului, coada și vârful aripilor sunt negre, ciocul și picioarele roșii etc. Este specia cu îmbrăcămintea cea mai elegantă. Populează lacurile dobrogene și pe cele din sud-estul Deltei Dunării. Frecvent este întâlnită pe lacurile Razelm și Sinoe. Cuibărește în găuri de pământ sau în vizuinile părăsite de pe malul lacurilor, alteori și la distanțe mai mari, în găuri săpate în dune de nisip. Uneori cuibăresc în vizuinile de vulpi. Se apreciază că vulpea o tolerează în gazdă fiindcă percepe mai ușor primejdia și o semnaleză la timp, pentru a se ascunde. Ponta constă din 8-12 ouă de culoare galben-verzuie. Incubația este făcută de femelă și durează aproximativ 28 de zile. Bobocii sunt nidifugi (au corpul acoperit cu puf) și părăsesc imediat cuibul, urmându-și mama în apă, unde înoată cu ușurință, procurându-și singuri hrana. Zboară după 50-60 de zile, deci către mijlocul verii. Rațele se hrănesc cu plante și diferite animale mici (larve de insecte, mormoloci, moluște, crustacee etc.). Marginea ciocului este prevăzută cu numeroși zimți comoși. Aceștia permit reținerea hranei și eliminarea apei din gură înainte de a o înghiți. Călifarul alb ne părăsește țara toamna târziu, îndreptându-se spre vestul Europei, în jurul Mării Mediterane, spre sud-estul Asiei și Delta Nilului unde ierneză. S-a constatat că, în iernile blânde, multe exemplare rămân la noi. Ele pot fi observate în preajma lacurilor sau pe lacurile neînghețate, mai cu seamă pe lacul Techirghiol. Este monument al naturii și este ocrotit prin lege. (C. Pârveu, 1983) [26]

CALIFARUL ROȘU (*Tadorna ferruginea*), (zool.) pasăre la care dimensiunea corpului atinge 63-65 cm. Este o specie mai rară pe teritoriul României. Penajul ce îmbracă corpul este de culoare cărmizie, capul galben, aripile albe cu vârful negru. Masculul are penajul mai aprins la culoare și un inel negru în jurul gâtului. Își are patria de origine în stepele Asiei Centrale. Sosește în România primăvara și pleacă toamna spre locurile de iernat din nord-vestul Africii și Delta Nilului. Cuibărește în regiunea lacurilor litorale. S-au observat exemplare ale acestei specii pe insula Popina din Lacul Razelm. Trăiesc în perechi. Își fac cuiburile în diverse vizuini săpate în pământ și părăsite, în scorburi etc. Puii sunt nidifugi. Imediat după ieșirea din ou sunt conduși de ambii părinți la apă. Aici își petrec întreaga tinerețe, hrănindu-se și zburând în înot pe undele de apă. Zborul pentru căutare de hrană dintr-un loc în altul și pentru migrație îl face în călduri. Este o pasăre rară,

declarată monument al naturii și ocrotită prin lege. (C. Pârveu, 1983) [26]

CĂLIMAN, munții ~, parc național al României, județele Bistrița-Năsăud, Suceava, Mureș. Suprafață, 2.404.100 ha. Altitudinea de 2.100 m. Sunt cei mai tineri munți din țara noastră, formați acum cca 55 milioane de ani. În paleogen, întreaga regiune corespundea golfului marin al Bârgăului, legat de cel al Maramureșului. În neogen, au avut loc câteva erupții puternice, separate între ele prin perioade de liniște care au dus la apariția Munților Căliman. (Gh. Mohan, 1993) Munții Căliman au ramificații spre nord până la cea mai mare altitudine din Vârful Pietrosul (2100 m). La limita bazinului Dornelor, ei se continuă printr-un abrupt, coborând pe pante mai mari prin numeroase obcine ce închid între ele bazine hidrografice aproape paralele, cu ape ce curg spre nord, în Bistrița. (Gh. Mohan, 1993) În partea de nord, există câldări glaciare, urmare a glaciațiunii cuaternare. Vegetația este tipică pădurilor montane de conifere pure, de conifere în amestec cu fagul și în proporție mai mică prin prezența în cadrul lor a altor arbori și arbuști. Aici vegetează specii rare, monumente ale naturii ca: zâmburul (*Pinus cembra*), tisa (*Taxus baccata*), smirdarul (*Rhododendron kotschyi*), floarea de colț (*Leontopodium alpinum*), sângele voinicului (*Nigritella nigra*, *N. rubra*). Fauna este prezentă prin numeroase specii de nevertebrate și vertebrate. Păsările sunt reprezentate de cinteza alpină (*Montifrigilla nivalis*), cocoșul de mesteacăn (*Lyrurus tetrax*), iar în pădurile de rășinoase se întâlnește cocoșul de munte (*Tetrao urogallus*), ierunca (*Tetrastes bonasia*), cojoaica (*Certhia familiaris*) etc. Dintre mamifere în zonă se întâlnesc ursul brun (*Ursus arctos*), râsul (*Lynx lynx*), lupul (*Canis lupus*), jderul (*Martes martes*), vulpea (*Canis vulpes*), mistrețul (*Sus scrofa*), cerbul carpatin (*Cervus elaphus*) etc. (Gh. Mohan 1993) [50]

CĂLIN (*Viburnum opulus*, fam. *Caprifoliaceae*), (agric.) arbust indigen, microfanerofit, întâlnit frecvent în toate regiunile țării, în păduri și tufărișuri, păduri de luncă, terenuri aluvionare, inundabile, tufărișul de pe malul râurilor, anișuri din câmpie până în părțile inferioare ale munților, în făgete, amestecuri de fag cu rășinoase etc. Fructele au acțiune vezicantă asupra mucoaselor și a pielii. Consumate pot provoca gastroenterite. Toxicitatea nu este foarte mare, dar riscurile consumării lor sunt indiscutabile; ingerate în cantitate mare de către copii le provoacă moartea. Se intervine cu vomitive. Scoarța plantei este folosită în medicina umană și veterinară. Acțiune farmacologică: astringentă, sedativă și antidismenoreică. Folosită în dismenoree, iminență

de avort. Are acțiune tonică asupra sistemului nervos, fiind totodată sedativ uterin și cardi tonic. Utilizată în tratamentul dismenoreelor, afecțiunilor uterine, al hemoragiilor climacterice și ca tonic cardiac. Fructele bine coapte, proaspete, manifestă proprietăți tinctoriale. Frecvent cultivat în parcuri, grădini, spații verzi, ca arbust în cadrul grupurilor, aliniamentelor, izolat. Primăvara are o bogată înflorire cu inflorescențe albe, iar toamna frunzele și fructele se colorează în roșu. Este antipoluant, rezistent la fum, praf și gaze. Suportă bine umbra și tunderea. Înmulțire prin semințe, marcotaj, butășire, altoire. Specie meliferă. Florile furnizează albinelor culesuri de nectar și polen. Producția de miere, 25-40 kg/ha. Pondere economico-apicolă mică. [50] *V. o. sterilis* se remarcă prin inflorescențe mari, globulare, formate numai din flori sterile, la început albe-verzui, apoi, pe măsura maturării, de un alb pur, ceea ce a atras denumirea plantei de „bulgăre de zăpadă”. *V. o. variegata* este de talie mică și are frunze panașate. *V. davidii*, cu frunze persistente și fructe albastre, talie mică (60 cm), este rezistentă la solurile calcaroase, poate orna și grădinile alpine, fiind posibilă și cultura forțată. *V. rhytidophillum* Hemsl. este o plantă robustă ce ajunge la 3-4 m înălțime. Frunzele persistente și iarna sunt întregi, alungite, ridate, verde închis, cu reversul ușor păros. Decorează prin fructele la început roșii, portocalii, apoi negre. Speciile de *viburnum* se acomodează în orice teren reavăn și suficient luminat. [39]

CĂLIRE, (ind.) tratament termic al oțelului care constă în încălzirea piesei la o temperatură superioară punctului de transformare, urmată de răcirea ei controlată într-un mediu gazos, lichid sau granular, în vederea obținerii unor constituenți metalografici care conferă proprietăți de rezistență superioare. [13]

CĂLUGĂR, **1.** (rel) Bărbat care face parte dintr-o comunitate mănăstirească; monah. **2.** (hidrotehn.) Instalație utilizată pentru reglarea nivelului apei în heleșteie, lacuri, bazine, constituită din sită (grătar) pentru reținerea frunzelor, tub de evacuare și vanete prin a căror ridicare sau coborâre se reglează cantitatea de apă sau evacuarea ei. [11]

CĂLUGĂR DE FUND, (constr.) construcție din beton care se efectuează la bălți când fundul este la un nivel mai mic decât nivelul de alimentare cu apă, pentru a permite evacuarea apelor. [10]

CALUGĂR DEVERSOR, (constr.) construcție efectuată în crescătoriile semisistematice atât pentru menținerea unui nivel constant al apei, cât și pentru evacuarea apei în exces în timpul viiturilor. [10]

CĂLUȘ, (ind.) utilaj de foraj, pentru rotirea prăjinilor, folosit în forajul prin percucie sau în cel manual. [13]

CĂLUȚ DE MARE (*Hippocampus guttulatus microstephanus*, ord. *Sygnathiformes*), (zool.) pește marin cu corpul turtit lateral, de 10-12 cm lungime, acoperit cu plăci osoase, de culoare roșu-negricios, coada îngustă și prehensilă. Capul prevăzut cu tubercule, bot tubular și o creastă dispusă dorsal. Posedă însușirea de a-și schimba culoarea pielii și de a-și mișca ochii independent unul de altul. Se reproduce în lunile mai-iulie. Femela își leapădă icrele în punga masculului. O dată fecundate, după câteva zile din ele eclozează puii. Masculii îi protejează 2-3 săptămâni în punga de sub abdomen, apoi îi lasă să-și vadă singuri de rostul vieții. Răspândit în zonele cu vegetație acvatică abundentă din Marea Negară. [10]

CĂPASTRU, (zootehn.) harnașament de contenție și conducere confecționat din piele, împletitură din cânepă sau alt material ușor și durabil, aplicat pe capul animalului. [34]

CĂPAȚĂNA, (agric.) nume dat mugurelui terminal uriaș (cu creștere monstroasă) la unele specii din grupa verzei (varza albă de c., varza roșie de c.). În unele regiuni denumirea de c. se atribuie și la alte plante legumicole (c. de usturoi, Oltenia). [72]

CĂPRIOR (*Capreolus capreolus*), (zool.) animal rumegător sălbatic mai mic decât cerbul, cu picioare subțiri și agile, cu coame mici. Vânat mare, foarte răspândit în pădurile de câmpie și de deal. Are talie înaltă, blana roșcată vara și sur-gălbuie iarna și o greutate medie de 25-30 kg, longevitatea este 10-12 ani, cu dezvoltare maximă în 5-7 ani. Trăiește în grupuri de 2-4 exemplare sau solitar. Împerecheatul (alergatul) are loc în iulie-august, femela naște 2 iezi cu blana maroniu-roșcată cu pete albe. Coarnele ce constituie trofeul la mascul se dezvoltă până la 4-5 ani și trec prin stadiile de sulțar, furcar, căprior de șase. Vânătoarea se practică la dibuit și până în perioada iunie-octombrie cu autorizație specială. [42]

CĂPRIȚĂ (*Atriplex tatarica*, fam. *Chenopodiaceae*), (agric.) plantă erbacee bianuală, cu frunze pețiolate, adânc sinuat dințate, considerată buruiană problemă pentru culturile agricole. Se întâlnește pretutindeni pe terenuri cultivate și necultivate, umede, pe lângă drumuri, pe pășuni, izlazuri, uneori și pe terenuri sărăturate. Înfloreste în iulie-august, se mai numește *lobodă sălbatică*. Sensibilă la majoritatea erbicidelor, aceleași ca la lobodă. [51]

CĂPSUN (*Fragaria grandiflora*, fam. *Rosaceae*), (agric.) specie de climat temperat care oferă primele fructe proaspete în luna mai, alături de cireșe. Tulpina

foarte scurtă pe care sunt inserate frunzele, inflorescențele și stolonii. Formează tufe de 20-30 cm înălțime. Are rădăcini superficiale. Necesită zone răcoroase, cu ierni bogate în zăpadă. În lipsa acesteia, degeră la temperaturi între -15 și -18°C. Se dezvoltă bine în zonele cu 600-900 mm precipitații anuale. Preferă terenuri ușoare, drenate, fertile, slab acide (pH 5,5-7) și cu apa freatică la cca 1 m adâncime. Lumina favorizează obținerea fructelor de calitate, dar planta poate crește și la semiumbră. Se înmulțește prin stoloni și se cultivă în câmp (liber sau protejat) în cultură multianuală (clasică), în cultură anuală, precum și în cultură forțată, în seră. Se consumă receptaculul îngroșat, fructele propriu-zise fiind achenele prinse pe suprafața receptaculului (denumite impropriu semințe). Soiuri: Premial, Coral, Sengasengana, Red Gauntlet, Gorella, Aico, Elsanta, Sunrise precum și 4 soiuri românești: Real, Magic, Răzvan și Sătmărean. Se consumă în stare proaspătă și prelucrate. [40]

CĂPUȘĂ¹, (agric.) denumire regională a mugurelui în faza de înmugurire la vița de vie. [49]

CĂPUȘĂ², (zool.) gen de acarieni paraziți (*Ixodes*), cu lungimi de 4-10 mm, care se înfig în pielea animalelor și a omului hrănindu-se cu sânge. Transmite unele boli, ca piroplasmoza vitelor cornute, encefalita etc. [50]

CĂRARE DE VÂNĂTOARE, (cineget.) cale de comunicație din pământ bătătorit, de lățimi variabile în funcție de scopurile pentru care este creată. **C. de v.** este amenajată cu scopul de a ușura apropierea vânătorului de animalele pe care vrea să le vâneze sau observe, traseul trecând prin locurile unde se găsește vânatul. [42]

CĂRĂBUȘUL DE MAI (*Melolontha melolontha*, fam. Scarabeidae, sin. *Melolontha vulgaris*), (zool.) specie cu o generație la 3 ani, iermează ca larvă și adult în sol. Adulții atacă frunzele pomilor, iar larvele rădăcinile plantelor ierboase sau lemnoase. Frunzele sunt roase prin scheletuire, rămânând doar nervurile principale sau vârfurile. Rădăcinile subțiri sunt mâncate complet, iar la cele mai bătrâne este roasă scoarța în formă de spirală până la lemn. Pentru combaterea dăunătorului, înainte de plantare se vor face tratamente la sol împotriva larvelor cu unul din produsele: Mocap 10 G (40-60 kg/ha), Vydate 10 G (30-50 kg/ha), Sintogril 5 G (30-50 kg/ha). [66]

CĂRĂBUȘUL DE STEPĂ AL GRĂULUI (*Anoxia villosa*), (zool.) dăunător răspândit numai în Dobrogea și în estul Bărăganului. Corpul are lungimea de 23-29 mm, este de culoare castanie, ușor păros. Adulții ies din sol în ultima decadă a lunii iunie și zboară timp de 20-30 zile și atacă boabele. Zborul

îl realizează numai seara, în jurul orei 20. În timpul zilei, stau ascunși sub bolovani sau la baza plantelor. Combaterea se face cu Aldrin 20 în cantitate de 40 kg/ha sau Duplítóx 3+5 în cantitate de 70 kg/ha aplicate înainte de semănat. (I. Boieru, N. Eustațiu, 1973) [50]

CĂRĂBUȘUL GRĂULUI (*Anisoplia* sp.), (zool.) dăunător reprezentat prin mai multe specii cu aspect și biologii asemănătoare. Aceștia se întâlnesc în toate zonele cultivatoare de grâu. Adulții au 8-16 mm lungime, partea anterioară de culoare neagră cu reflexe metalice-verzui, elitrele castanii, castanii-roșcate sau negre. Unele specii au corpul păros. Larvele sunt lungi de 23-35 mm, culoarea albă, cu excepția capului care este galben-brun. Insectele adulte atacă grâul în timpul formării boabelor. Ele sunt foarte vorace, consumă aproape 10 g boabe. Combaterea se face prin rotația culturilor, prin arături adânci, prin cultivarea de soiuri timpurii și tratamente chimice (Dipterex 1 kg preparat la hectar sau cu Wofatox 2,5% în cantitate de 30-40 kg/ha). (I. Boieru, N. Eustațiu, 1973) [50]

CĂRBUNE, (min.) **1.** Rocă combustibilă amorfă, de culoare gălbuie, brună până la neagră, friabilă, formată prin îmbogățirea în carbon în absența oxigenului din aer, a resturilor unor plante din epocile geologice și folosită drept combustibil și ca materie primă în industria chimică și în metalurgie. **2.** Material combustibil de culoare neagră, ușor și sfărâmișos, rezultat din arderea incompletă a lemnului sau ca produs secundar la distilarea uscată a lemnului, folosit în siderurgie, drept combustibil etc. [46]

CĂRBUNE ACTIV, (ecol.) cărbune vegetal tratat special în vederea îmbunătățirii proprietăților sale adsorbante prin creșterea suprafeței specifice, utilizat, spre exemplu, pentru reținerea unor materiale indesezirabile în timpul tratării efluenților. [3]

CĂRNOS, (bot.) organ al plantelor format din țesuturi cămoase și suculente, ex., rădăcini, tulpini, frunze, fructe. [50]

CĂRPINET, (bot.) pădure edificată de carpen (*Carpinus betulus*). [15]

CĂRPINIȘ → CĂRPINET

CĂRUCIÖR, vehicul de dimensiuni reduse, cu roți de rulare, care se poate deplasa pe linii ferate, pe cabluri sau pe drumuri obișnuite și care este folosit la transportul de sarcini. Subansamblu al unei mașin-unelte, al unei mașini de lucru sau al unui utilaj, folosit pentru deplasarea uneltei sau a obiectului de prelucrat. [13]

CĂTINA ALBĂ (*Hippophae rhamnoides*, fam. Elaeagnaceae), (agric.) arbust tufos, foarte rustic, microfanerofit, întâlnit în pâlcuri sau tufărișuri

întinse, pe nisipuri și pietrișuri, pe prundișurile din lungul râurilor, izlazuri, coaste pietroase, rupturi, stânci, îndeosebi pe formațiuni geologice salinifere, din regiunea litorală până în etajul montan, pe mari suprafețe în Subcarpații Munteniei și Moldovei, apare izolat în valea râurilor Olt, Argeș, Târgului etc. Din Valea Dâmboviței spre est ocupă suprafețe întinse, aproape continuu, înconjoară cotul Carpaților și ajunge până în Valea Bistriței și Valea Siretului; insular apare în Delta Dunării, la Letea, Cardon și pe malul mării la Sfântul Gheorghe. În ultimele decenii a fost luată în cultură, înființându-se plantații în județele: Iași, Bacău, Tulcea, Argeș, Vrancea, Buzău. Mai este răspândită în Ucraina, Kazahstan, Georgia, Azerbaidjan. Specia este apreciată pentru valoarea terapeutică a fructelor (*bace false*) galbene-portocalii și de dimensiuni reduse (0,26-0,50 g). Sunt bogate în vitamina C (210 mg%), provitamina A (67%), vitamina A (10 mg%) vitamina F (8 mg%), inozitol (67 mg%), acizi și săruri minerale (Ca, K, P, Mg, Fe), zaharuri (5,5%), proteine (1,4%) și ulei. Mari cantități de vitamina C se găsesc și în frunze. Cătina este specie unisexuat dioică și are cerințe reduse față de factorii climatici. Suportă geruri de -35°C, precum și arșițe de +45°C, crește pe orice tip de sol (nisipuri, terenuri degradate, halde miinere, sărături) datorită capacității de fixare a azotului atmosferic (formează nodozități simbiotice *actinomices eleagni*). Suportă seceta precum și excesul de apă. În schimb este dornică de multă lumină. Se înmulțește prin drajoni, butași și semințe. În acest ultim caz puietii se mențin în pepinieră 2-3 ani până când se pot distinge plantele femele după fructele pe care le formează. În noile plantații raportul între sexe trebuie să fie de 5-7 plante femele la 1-2 masculi. Distanța de plantare, 4/2 m. Soiuri: Moldova, Delta 1 și 3, Mărăcineni 1 și selecțiile Adamachi 7 și 8. Fructele sunt folosite în medicina umană pentru tratarea hepatitei epidemice, hepatitei cronice, urticariei, nevrozelor, alcoolismului, gutei, reumatismului, iar în medicina veterinară pentru tratarea tulburărilor de nutriție și de metabolism. În industrie, fructele singure sau în amestec sunt întrebuințate pentru obținerea de produse ca: suc, sirop, nectar, gem, jeleu, marmeladă, peltea, dulceață, gelatină, umplutură pentru bomboane, lichioruri, băuturi alcoolice; foarte apreciate, au valoare alimentară mare. [40]

CĂTINIȘ DE CĂTINĂ ALBĂ, (bot.) tufăriș edificat de cătină albă (*Hippophaë rhamnoides*). [15]

CĂTINIȘ DE CĂTINĂ ROȘIE, (bot.) tufăriș edificat de cătină roșie (*Tamarix* sp.). [15]

CĂȚĂRARE, acțiunea de a se sui, agățându-se, pe ceva înalt, pe un copac. **1.** Despre plante, a se prinde, a se

fixa de ziduri, de ramuri, ex., iedera. **2.** Despre animalele din mediul acvatic, formă de mers caracteristică unor specii de decapode (*Birgus latro*), pești (*Periophthalmus*), insecte ale căror apendice și înotătoare sunt adaptate la deplasare pe suprafața largă de aderență la substrat. [50]

CĂUTARE, (inform.) proces de izolare a unei anumite informații pe baza unor condiții sau proprietăți date, în contextul unei organizări cunoscute a informațiilor. Exemplu: căutarea unei anumite înregistrări într-o bază de date. [47]

CĂZĂNIRE, (for.) metodă de doborâre a arborilor prin tăierea rădăcinilor principale la 20-30 cm sub nivelul solului. Căzănirea se aplică în exploatarea de salcâm din terenuri nisipoase, ale celor de tei pentru a stimula extragerea arborilor cu lemn valoros în cioată (paltin, nuc, frasin etc.). [42]

CĂINE DE VÂNĂTOARE (*Canis familiaris*, fam. *Canidae*), (cineget.) un foarte vechi ajutor al omului la vânătoare, folosirea lui sporește frumusețea și comoditatea vânătorii. Calificarea câinilor de vânătoare: **prepelicari** – **prepelicari pontatori**: *insulari* (pointerul, seterul alb englezesc, seterul roșu irlandez, gordon scoțian); *continentali* (bracul german cu păr scurt, bracul german cu păr sărmos, bracul german cu păr lung, vijla maghiară, grifonul, pudel-pointerul); **prepelicari scotociori** (spaniel spigherul, spaniel cocher, scotocitorul german – Wachtelhund); **câini gonitori și de hărțuială** – copoiul, basetocopoiul, basetul, foxterierul, jagdterierul, aierdale terierul; **câini pentru urmărirea vânatului mare rănit** – limierul hanoverean, limierul bavarez. Câinii de vânătoare se aleg după serviciile ce le fac și mai puțin după aspectul exterior. Aretul sau pontatul înseamnă oprirea bruscă a câinelui și răsucirea lui pe loc atunci când datorită mirosului fin a simțit vânatul în apropiere. Dresajul câinelui în teren se face la vârsta de 1-2 ani, cu scopul de a-l pregăti pentru a deveni imediat util cu ocazia practicării vânătorii. [42]

CĂINE ENOT (*Nyctereutes procynoides*, fam. *Canidae*), (cineget.) mamifer de talie mijlocie, venit din Siberia după 1950, s-a aclimatizat și răspândit mult în Lunca și Delta Dunării. Este numit *bursuc* *cu barbă*. Este de mărimea unui câine mijlociu, cu o greutate de 3,5-8 kg. Are blana brun-cenușie, spatele și picioarele negre și favoriți lungi. Se hrănește cu broaște, șopârle, răpitoare, păsări mici, ouă, dar și cu semințe și fructe, fiind omnivor și dăunător. Blana lui nefiind de calitate deosebită, este permisă vânătoarea în tot timpul anului. [42]

CÂMP¹, (fiz.) regiune din spațiu caracterizată în fiecare punct de o valoare numerică (scalară) (**c. scalar**) sau vectorială (**c. vectorial**). De exemplu, indicarea

valorilor presiunii în diferite puncte formează un c. scalar al presiunilor (c. baric). Valorile vectoriale ale intensității câmpului electric asociate punctelor din spațiu formează c. *electric*. În mod asemănător, c. *magnetic* este dat de ansamblul valorilor inducției magnetice asociate punctelor din spațiu. C. electric și cel magnetic sunt componentele c. *electromagnetic*. Ca urmare a existenței unei viteze maxime finite de propagare a interacțiunilor, postulată în teoria relativității, anumitor câmpuri li se admite o existență fizică (nefiind numai un mijloc matematic de descriere) prin intermediul căreia se transmit interacțiunile. Prin intermediul c. *electromagnetic* se realizează interacțiunea dintre particulele încărcate electric. Atracția mutuală a corpurilor este realizată prin intermediul c. *gravitațional*. C. *gravitațional* creat de Pământ este numit c. *gravitațional terestru*. [38]

CÂMP², (inform.) componentă adresabilă a unei structuri de date. [47]

CÂMP³, (mat.) corp comutativ. [48]

CÂMP⁴, în psihologia percepției, unghiul sub care este reflectat un obiect, spațiul explorat de organele de simț în mod simultan și dintr-o anumită poziție. Există câmp fizic și câmp psihic, acesta putând fi senzorial și mintal. [28]

CÂMP CROMOZOMAL, (citol.) termen care exprimă o formă de organizare a cromozomului eucariot, stabilită în cursul evoluției; este rezultatul interrelațiilor dintre regiunile specializate majore ale cromozomului și anume: centromere, telomere și diferite secvențe genice. C. c. a determinat ca fiecare genă să ocupe un teritoriu specific de-a lungul cromozomului, loc care a rămas același în cursul evoluției de milioane de ani. În funcție de poziția lor în cromozom, genele se clasifică în: *centroni* (lângă centromer), *medoni* (în regiunea mediană a brațelor) și *teloni* (lângă telomer). [69]

CÂMP DE AMELIORARE, (agric.) teren reprezentativ pedoclimatic într-o regiune viticolă, pentru care se creează soiuri sau se produc semințe și material biologic cu valoare biologică ridicată. [49]

CÂMP DE EVENIMENTE, (mat.) cuplul (E, K) unde K este o mulțime de părți a lui E închisă în raport cu intersecția și complementara. [48]

CÂMP DE PROBABILITATE, (mat.) tripletul (E, K, P) unde $P : K \rightarrow R$ cu proprietățile $P(A) \geq 0$; $P(A \cup B) = P(A) + P(B)$ cu $A \cap B = \Phi$ și $P(\Phi) = 0$. [48]

CÂMP MARIN, formă de relief realizată în perioadele de avansare a țărmlui prin juxtapunerea grindurilor, foste cordoane litorale devenite relict. [25]

CÂMPIE ABISALĂ, (oceanol.) zona de fund oceanic de la adâncimi de cca 4.000-6.000 m, cu un relief mai mult sau mai puțin plat. [70]

CÂMPIE FLUVIO-GLACIARĂ, (glac.) câmpie de acumulare complexă, realizată din depunerea materialelor transportate de apa rezultată din topirea ghețarilor, a materialului remaniat din morene și a celui rezultat din eroziune fluvială. [25]

CÂMPIE GLACIARĂ, (glac.) câmpie formată din depunerea materialelor rezultate din eroziunea și transportul glaci. [25]

CÂMPIE LITORALĂ, (geomorf.) câmpie holocenă formată prin colmatarea fostelor golfuri. [25]

CÂNEPĂ (*Cannabis sativa*, fam. *Cannabaceae*), (agric.) plantă erbacee, anuală, cultivată, adeseori subspontană, originară din Asia Centrală. Fuiorul obținut de la ea este folosit la fabricarea diferitelor produse ca: țesături pentru saci, saltele, prelate, cuverturi, fețe de masă, șervețele, pânze de corăbii, năvoade, sfori, frânghii, otgoane, curele de transmisie, furtunuri de incendii, fitile pentru explozie, centuri de salvare, ranițe, poșete etc. Cenușa rezultată din arderea puzderiilor reprezintă un valoros îngrășământ. [50]

CÂRCEL, (bot.) organ de agățare al unor plante, provenit din transformarea frunzelor, ramurilor sau rădăcinilor adventive. Originea lor este foliară (frunză), caulinară (tulpină), radiculară (rădăcină). Sunt caracteristice plantelor târătoare, lemnoase și ierboase, cu tulpină lungă și săracă în elemente de susținere. La mazăre (*Pisum sativum*), mazărice (*Vicia sepium*, *V. cracca* etc.), bostan (*Cucurbita pepo*), mutătoare (*Bryonia alba*) c. provin din nervura principală a frunzelor; la curpen (*Clematis vitalba*), provin din peșiolul frunzelor, iar la *Smilax aspera*, din stipelele frunzelor. La vița de vie (*Vitis vinifera*), c. provin din transformarea ramurilor tulpinei. După atingerea suportului, îl înconjoară destul de repede, trag după ei tulpina foliară, apoi se sclerifică și se lignifică căpătând o mare rezistență. La vița de Canada (*Parthenocissus quinquefolia*), c. posedă 5-10 ramificații verzi-roșiatice cu vârfuli transformate în ventuze sau discuri adezive, care servesc la fixarea de suport. La iederă (*Hedera helix*), rădăcinile adventive aeriene, scurte și cilindrice, au extremitatea dilatată, cu aspectul unei ventuze, pentru a fixa planta de suport. [50]

CÂRCIUMĂRESE (*Zillinia*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (agric.) gen de plante ornamentale originar din Texas, Mexic și Arizona. Se înmulțesc prin semințe, în pământ adăpostit și expus la soare. Se cultivă în parcuri și grădini. Se mai folosesc și ca flori tăiate. Specii: *Zinnia angustifolia* înflorește vara-toamna. Florile sunt galbene, cele ale discului maronii, mai pot fi portocalii, dispuse în capitule terminale. Tulpină înaltă până la 45 cm, ramificată. *Z. elegans* înflorește vara-toamna. Florile radiale violet-

purpurii, iar cele ale discului galbene, dispuse în capitule până la 14 cm în diametru. Frunze opuse, amplexicaule. Plantă anuală, cu tulpini înalte până la 1 m. *Z. linearis* înflorește vara-toamna. Flori aurii dispuse în capitule cu diametru până la 5 cm. Plantă anuală, ramificată, stufoasă, înaltă până la 35 cm. [71]

CÂRD, (zool.) grupare de organisme din aceeași specie, de vârste diferite, dintr-o anumită regiune. Au anumite caractere morfologice care le deosebesc de peștii din alte cârduri dar din aceeași specie. [10]

CÂRJANCA, (zool.) plăcică sub 25 cm lungime. [10]

CÂRNIRE, (agric.) îndepărtare a vârfurilor de creștere a tulpinii principale și a ramificațiilor acesteia, pentru a întrerupe creșterea în lungime și a determina orientarea substanțelor asimilate către punctele de fructificare sau alte organe de depozitare a substanțelor de rezervă. Se aplică în apropierea încheierii vegetației și permite grăbirea recoltării și reducerea duratei de recoltare. Se efectuează la organe încă tinere pentru a evita pierderi însemnate de substanțe plastice deja acumulate. Este utilizată la culturile legumicole din sere, adăposturi din mase plastice și câmp, precum și la unele culturi semincere. La tomate această lucrare se face în raport cu modul de cultură; în câmp, timpuriu, după formarea de 3-4 inflorescențe, în adăposturile de mase plastice, după formarea a 6-8 inflorescențe, în sere după 8-12 inflorescențe (perioada ianuarie–iunie) și după 7-9 inflorescențe (ciclu august-decembrie). La vinetele cultivate în seră, cu circa 20-30 zile înainte de desființarea culturii, la varza de Bruxelles (v. acest termen) pe la jumătatea lunii septembrie, la culturile semincere de crucifere, cu eșalonare largă a înfloririi și maturării semințelor ș.a. [72]

CÂRNIT, (agric.) scurtarea lăstarilor cu 5-7 frunze, fertili sau fără rod, în momentul intrării strugurilor în pârgă. Operațiunea are efecte benefice asupra calității producției. [49]

CBO5, (prot. med.) test standard pentru măsurarea cantității de oxigen utilizat de microorganismele acvatice pentru degradarea biologică a substanțelor organice din apă după o perioadă de 5 zile. [24]

CC, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea cernoziomului cambic. [29]

Cca, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului de acumulare a carbonaților. [29]

CCO, (prot. med.) test standard pentru măsurarea cantității totale de substanțe organice existente într-o apă. [24]

CD-ROM, (inform.) acronim pentru *Compact disc read-only memory*. Formă de stocare pe un compact disc, caracterizată de o mare capacitate și folosită cu mijloace laser-optice în loc de citire magnetică. [10]

CD-ROM DRIVE, (inform.) dispozitiv de stocare cu disc care folosește tehnologia compact disc-ului. [10]

CEA MAI BUNĂ TEHNICA DE CONTROL, (prot. med.) cea mai bună tehnologie destinată controlului menținerii poluării la costuri rezonabile și operabilă în condiții normale. [23]

CEAHLĂU, munții ~, parc național montan, aflat în România, județul Neamț. Suprafața 839.600 ha. Nivelul altitudinal general – 1.800 m – este dominat de câteva înălțimi, care se înșiră de la nord la sud astfel: Panaghia, Vârful Toaca (1.900 m), Vârful Lespezi (1.801 m), Bâta lui Ghedeon (1.844 m) și Ocolașu Mare (1.907 m). Marginile platoului superior se termină brusc printr-o centură de abrupturi puternice, uniforme, de forma unor polițe care, uneori, ating 400–500 m diferență de nivel. În marginile abrupte ale platoului au fost detașate prin sculptare forme bizare ca Turnul lui Budu, Turnurile Ocolașului Mare, Clăia lui Miron, Căciula Dorobanțului, Detunata etc. Apele pluviale, organizate în torenți vijelioși, au săpat în pereții de stâncă „gheaburi” adânci. În calcar se disting resturi de corali și scoici care trădează originea lor recifală. Culmile periferice au forme rotunjite, simetrice, cu profil domol, ușor ondulat, dominate din loc în loc, de vârfuri (bâți), care nu depășesc 1.200-1.300 m altitudine. Aici principalele culmi sunt Obcina Lacurilor, Obcina Târșoarei, Obcina Boiștei care, împreună, formează cel mai lung interfluviu între văile Bistricioara și Schit. Climatul este relativ aspru, elemente acestuia fiind distribuite în etaje altitudinale. Frecvența precipitațiilor depășește 200 de zile pe an, din care peste 5% sunt ninsori. Vântul are o frecvență anuală, pe vârful Toaca, de 97%. Iarna el atinge viteza de 40 m/s. La altitudini mai mici, toți indicii dinamici se diminuează până la 3 m/s. Rețeaua hidrografică ce drenează Masivul C. aparține râului Bistrița. Scurgerea apei pâraielor se face în cascade. Vegetația trădează cele mai diverse origini: euroasiatice, central-europene, alpine, circumpolare etc. și este reprezentată de cca 1.111 specii, ceea ce reprezintă 33,27% din flora României. Covorul vegetal este răspândit în etaje altitudinale. Etajul inferior de la poalele muntelui este format din păduri de foioase (fag, carpen) care urcă până la altitudinea de 650-700 m. Urmează etajul pădurii de amestec (fag și conifere) care, la 1.200-1.300 m, cedează locul pădurii de molid. În cadrul acestui etaj, pe versanții

estici, cu durată de însoțire mai mare, crește zada (*Larix decidua*) formând în unele locuri asociații pure. Dintre erbacee, demne de reținut sunt: limba cucului (*Botrychium lunaria*), papucul doamnei (*Cypripedium calceolus*), stupinița (*Platanthera bifolia*), căldărușa (*Aquilegia vulgaris*), margareta (*Chrysanthemum rotundifolium*), sângele voinicului (*Nigritella nigra*, *N. rubra*). La altitudinea de 1750-1800 m se întâlnesc plante pitice, rezistente la asprimea climei așa cum sunt: jneapănul (*Pinus montana*), ienupărul (*Juniperus nana*), afinul (*Vaccinium myrtillus*), merișorul (*Vaccinium vitis-idaea*). Decorul alpin este completat de diferite specii de plante erbacee, printre care: gențienele (*Gentiana verna*, *G. nivalis*), floarea de colț (*Leontopodium alpinum*), clopoței (*Campanula alpina*). Vegetația din lungul principalelor văi este reprezentată de sălcii (*Salix alba*), anin (*Alnus veridis*), piciorul cocoșului (*Ranunculus acris*) etc. Pe stâncării se găsesc mușchi, licheni. Pe platoul superior se află un strat de turbă subțire de 30-40 cm sub formă de pernițe semisferice. Codrii adăpostesc numeroase specii de animale vertebrate cum sunt mamiferele: cerbul (*Cervus elaphus*), ursul (*Ursus arctos*), mistrețul (*Sus scrofa*), vulpea (*Vulpes vulpes*), lupul (*Canis lupus*), veverița (*Sciurus vulgaris*), râsul (*Lynx lynx*). Dintre păsări, cocoșul de munte (*Tetrao urogallus*) și alte specii comune. În apele acestui munte trăiesc speciile de pești: păstrăvul (*Salmo trutta fario*), cleanul (*Leuciscus aqualius*), oblețul (*Alburnus lucidus*). (I. Stănescu, 1976) [50]

CEAPĂ (*Allium cepa*, fam *Liliaceae*), (agric.) specie legumicolă, ierboasă, bienală, provenită din formele sălbatiche răspândite în vestul Asiei (Afghanistan, Turkestan ș.a.), utilizată din vremuri foarte îndepărtate, fiind evidențiată adesea pe vechile morminte egiptene. A fost amintită de către Homer și Herodot. Denumirea de „ceapă“ a fost dată de Plinius. Cultura de c. a fost extinsă mult în Egipt, Cipru, Creta etc., preluată și răspândită apoi în întregul Imperiu Roman; s-a răspândit ulterior în țările din Europa, unde se presupune că se foloseau totuși din vremuri îndepărtate și diferite forme sălbatiche de c. În prezent este cultivată pe suprafețe întinse, care reprezintă peste 1.500 mii ha în lume, țările mari cultivatoare fiind India, China, Rusia, Indonezia, Turcia, SUA, Spania, Japonia, Egipt, Italia ș.a. În România se cultivă anual circa 38 mii ha (cu o producție medie de 7,9 t/ha). Vechimea în cultură și răspândirea actuală atestă atât marea valoare alimentară pe care o are această plantă cât și modul foarte variat de consum (proaspătă, în diferite faze ale creșterii, deshidratată, în majoritatea preparatelor culinare). Conține (la

100 g substanță uscată în aer) 1,1-1,8% albumină; 0,1% grăsimi, 6,5-8% zahăr total (din care majoritatea sunt monozaharide), 0,5-0,9% celuloză și 0,5-0,9% cenușă. În condițiile de mediu din țara noastră ea se comportă ca o plantă bienală; în primul an se formează bulbul, iar în al doilea an se obțin semințele. Rădăcina, care se formează în cursul germinației, nu are caracter permanent, locul său este luat de rădăcinile adventive, când bulbul este parțial format, și care cresc, în general, superficial, până la 60 cm și numai excepțional până la 100 cm adâncime. Bulbul, mai mult sau mai puțin sferic, acoperit la exterior de 3-4 frunze pergamentoase, uscate, transparente și colorate de la alb la violet (tunici). În interior sunt 3-6 frunze modificate, cărnoase, în care sunt depozitate substanțele de rezervă; ele protejează 1-3 muguri, care pot genera tulpini florale, în cazul în care există suficiente rezerve de hidrați de carbon în bulb și anumite condiții de căldură. Frunzele propriuzise (normale) sunt alungite, tubulare, cu vârful mai mult sau mai puțin ascuțit, acoperite cu un strat de ceară. Tulpina florală ajunge la circa 100 cm înălțime, este fusiformă și tubuloasă. Florile sunt albe sau alb-verzui, înfloresc în circa 3 zile, dar eșalonat în inflorescență, timp de 10-25 zile. Tulpinile florale din mugurii secundari înfloresc mai târziu decât cea din mugurele principal. Florile au protandrie evidentă, anterele maturizându-se mai devreme cu 2-3 zile decât pistilul. Polenizarea este alogamă, asigurată prioritar de insecte. Formele androsterile se folosesc la obținerea semințelor hibride. În condiții nefavorabile de mediu, în timpul înfloririi sau al păstrării bulbilor pot apărea în inflorescență bulbili. Înainte de momentul înfloririi, inflorescența este protejată de o bractee pergamentoasă. Sămânța este de culoare neagră, cu tegument tare, formă aproximativ triedrică. Germinează în câmp în 4-5 săptămâni. Capacitatea germinativă se menține 2-3 ani. De la semănat până la maturitatea bulbilor are nevoie de 130-170 zile, de la plantarea bulbilor până la recoltarea semințelor 150-200 zile, iar în total, între semănat și maturitatea semințelor trebuie să treacă 510-530 zile. C. este specie legumicolă rezistentă la frig, răsădurile rezistând la temperaturi de minus 3 până la minus 7°C. Formarea bulbilor este mai intensă însă la temperaturi de 20-30°C. Semințele germinează optim la 19°C, dar încep la 3-4°C. Datorită sistemului său radicular superficial, are cerințe ridicate față de aprovizionarea solului cu apă, în mod deosebit până la formarea deplină a bulbilor, când se impune chiar reducerea cantității de apă din sol. Când se cultivă pentru frunze însă (c. verde) solul trebuie să conțină până la 90% din CCA. Este o specie foarte sensibilă la factorul lumină, atât în ceea ce privește durata, cât

și intensitatea acesteia; la intensitate luminoasă și durată reduse nu formează bulbi și tulpini florale, frunzele cresc foarte mult, sporește numărul acestora. Datorită sistemului radicular foarte superficial trebuie cultivată în soluri bogate, cu structură bună, cât mai curate de buruieni, cu reacție neutră sau ușor alcalină. Cu toate că cere soluri foarte bine aprovizionate, este sensibilă la excesul de îngrășămintă, în primul rând la cel de azot. C. se cultivă în câmp prin mai multe metode: *cultura prin semănat* (ceaclama); *cultura prin răsad* (de apă, caba); *cultura prin arpagic* și *forțată*, în sere, adăposturi, răsadnițe, când se apelează fie la arpagic mare (peste STAS), fie la bulbii de consum mărunți (sub STAS). *Cultura c. prin semănat* necesită o foarte bună alegere a terenului: cât mai plan și nivelat, bine aprovizionat în substanțe minerale, lipsit de buruieni, după culturi bune premergătoare (cartofi, ardei, vinete, fasole, mazăre, castraveți ș.a.) și o cât mai bună pregătire a acestuia. Semănatul se poate efectua toamna, în preajma iernii, folosind 8-10 kg sămânță la ha, sau primăvara devreme, când norma se reduce la 6-8 kg/ha. La semănarea din toamnă se recomandă reducerea umidității semințelor la 10-11% (prin uscarea la 40-45°C timp de circa 20 de ore) pentru a întârzia germinarea. Adâncimea de semănat este de 2-3 cm. La semănatul în primăvară se amestecă în prealabil semințele în soluție de sare potasică 1-2% plus borax 0,05%, timp de 10-12 ore, la 20-25°C, apoi 10-12 zile la 0-1°C. Se seamănă pe teren modelat, câte 3-4 rânduri pe stratul de 94 sau 104 cm (la 35 sau 28 cm între rânduri) sau 2 rânduri pe stratul de 50 cm (la 30-35 cm între rânduri), asigurând circa 5-7 cm între plante pe rând (fie prin semănatul de precizie, fie prin răritul ulterior). În cazul obținerii c. pentru industrializare (ca bulbi întregi în conserve speciale sau combinate) se sporește norma de sămânță la 90 kg/ha, reducând la circa jumătate și distanțele dintre rânduri sau dintre plante. Se recoltează în septembrie prin dislocare, zvântare 3-4 zile, adunat (mecanic sau manual). Se obțin 8-15 t/ha. *Cultura c. prin răsad* permite, ca și la cultura prin semănat, obținerea bulbilor pentru consum într-un singur an. Producerea răsadurilor se asigură obișnuit în câmp, uneori și în răsadnițe nefcälzite. Se pregătesc straturi de 1-1,4 m lățime, bine mărunțite, pe care se seamănă în luna martie sau început de aprilie, în rânduri la circa 4-5 cm și 0,5 cm profunzime; se acoperă cu un strat de mranită (cernută) de 2-3 cm grosime. Pentru răsadul necesar la 1 ha cultură se seamănă 3-5 kg sămânță pe circa 200 m² straturi. Vârsta optimă pentru plantarea în câmp este de 15-20 zile, când răsadurile au 3-4 frunze, 15-16 cm înălțime, 2-3 mm la colet. Înainte de plantare se fasonează scurtând

rădăcinile la 5-6 mm și frunzele la 1/3 din lungimea lor, apoi se mocirlesc (v. acest termen). Perioada optimă de plantare este între 10 și 30 mai. Se recoltează în perioada 29 august-15 septembrie, prin dislocare mecanică și zvântare. Se obțin 20-25 t/ha. *Cultura c. prin arpagic* durează circa 2 ani de la semănat până la obținerea bulbilor pentru consum, apărând în primul an arpagicul. Producerea arpagicului se realizează în terenuri cu textură ușoară, cu fertilitate mijlocie, umiditate moderată, lipsite de buruieni. Semănatul se efectuează primăvara foarte devreme (în mart.) pe teren modelat, în rânduri la 8-15 cm distanță sau pe teren nemodelat, în benzi de 8-10 rânduri (la 30-40 cm între benzi), folosind 80-120 kg/ha, în funcție de zonă și calitatea semințelor. Se recoltează în august, lăsând bulbii 1-2 zile la soare, înainte de trecerea la sortare și păstrare. Producția este de 5-6 t/ha, sau se poate dubla atunci când se fac semănături în bandă lată, de 3-5 cm. Bulbii de calitate I au diametrul între 7 și 11 mm. Păstrarea optimă are loc fie la temperatura de 0-2°C, fie peste 16-18°C. *Cultura de producție*. Se înființează în luna aprilie, în funcție de temperatură. Bulbii se tratează cu Germisan (30-50 g la 1 kg bulbili) și se plantează mecanic sau manual, aplicând aceleași scheme ca la semănat, la 3-4 cm adâncime, pe cât posibil în poziție normală (verticală), folosind 400-600 kg arpagic la un ha. Recoltarea se face tot în mai multe faze, realizându-se între 10 și 20 t/ha. Bulbii pentru consum se păstrează la temperaturi cuprinse între plus 2°C și minus 2°C. Cei destinați pentru obținerea seminței se păstrează la temperaturi între 3 și 10°C. *Cultura c. pentru stufat (c. verde)* necesită alegerea terenurilor cu încălzire foarte timpurie, ea fiind o cultură premergătoare, înființată primăvara cât mai devreme, sau toamna după 15 septembrie, până la 30 octombrie (pentru o cât mai bună înrădăcinare). Ca material de plantare se folosesc arpagicul mare (peste 20-25 mm diametru) sau bulbii mici (20-30 g). Distanțele sunt circa 10-20 cm între rânduri și 5-6 cm între plante pe rând. La plantarea în benzi: 10-15 cm între rânduri și 5-6 cm între plante pe rând (40-50 cm între benzi). Adâncimea de plantare, 5-7 cm toamna și 4-5 cm primăvara, cu ajutorul mașinilor speciale. Cantitatea de material depinde de mărimea bulbilor (800-1.000 kg/ha bulbi mici până la 2.000-6.000 kg/ha, la bulbii mijlocii și mari). Producția ajunge la 15-20 t/ha. În multe țări c. verde se obține însă din sămânță. *Cultura c. în sere, adăposturi și răsadnițe*. Se face numai pentru stufat, aceasta având caracter de cultură secundară sau asociată. Ca material de plantare se folosește arpagicul sau bulbii mărunți. Distanțele sunt în funcție de caracterul culturii. Producția poate fi eșalonată din octombrie până în

martie-aprilie. *Cultura c. de sămânță*. Se înființează cu bulbi de consum de mărime medie (70-120 g). Pregătirea terenului este asemănătoare culturii pentru bulbi. Plantarea se face fie toamna (octombrie-începutul lui noiembrie), cu 25-30 zile înainte de îngheț, sau primăvara cât mai devreme (până la 10-15 aprilie), în șanțulețe de 8-10 cm adâncime, la 70-96 cm între rânduri și 25-30 cm între plante pe rând, folosind de la 3.500 kg până la 9.000 kg bulbi la ha, în funcție de mărimea bulbilor. Recoltarea are loc atunci când 10-20% din capsule crapă și semințele sunt negre. Se obțin 400-700 kg/ha. Soiurile cultivate sunt, în general, specifice pentru metodele de cultură: de apă: *Aurie de Buzău*; de arpagic: *Androna, De Stuttgart*; ceaclama: *Ana, Ariana, Armstrong, Banko, Copra, Daitona, Diamant, Django, Gloria, Luciana, Milena, Pacific, Roșie de Arad, Roșie de Arieș, Roșie de Făgăraș, Romișo, Spirit, Wolska*. [72]

CEARĂ¹, (bot.) secreție celulară depusă pe tulpină, frunze, fructe, semințe, cu rol de a le proteja. Ea este formată din ceride, hidrocarburi, alcoolii și acizi superiori liberi. În cantitate mică mai conține gliceride, steride, rășini și alte substanțe. Depunerea se face sub forma unui strat continuu de grosimi diferite sau sub formă de grămăjoare. Larg răspândită în regnul vegetal. De pe unele specii de plante ceara se recoltează și este folosită în scopuri casnice sau industriale. **1. C. de Carnauba** se obține de pe frunzele speciei *Corypha cerifera* din America de Sud. Conține ceride și alcoolii superiori. **2. C. de Uricuri** se obține de pe frunzele de *Attelea excelsa* sau *Cocos coronata*. Conține ceride, parafine, acizi liberi, rășini saponificabile, substanțe minerale. **3. C. de Ceroxylon** se obține de pe trunchiul palmierului *Ceroxylon andicolum* din India și America de Sud. Seamănă ca aspect și proprietăți cu ceara de Carnauba, dar conține mari cantități de rășini. **4. C. de Klopstockia** se obține de pe trunchiul palmierului *Klopstockia cerifera* din Columbia. Conține ceride, alcoolii superiori și rășini. **5. C. de Candelilla** se obține de pe frunzele și ramurile de *Euphorbia antisiphilitica*. Conține multă parafină și cantități mai scăzute de acid miristic, alcoolii superiori. Bogate în parafine sunt și cerurile de pe frunzele late ale arborilor. **6. C. trestiei de zahăr** apare sub formă de bastonașe pe tulpinile trestiei de zahăr. Conține puțină parafină. **7. C. de bumbac** se află încrustată în firele de bumbac. Este formată din esteri ai unor alcoolii superiori, cantități mici de parafină și acizi liberi. **8. C. ierburilor** (*Dactylis glomerata, Lolium perene, Medicago sativa*) este lipsită de parafină. Are conținut ridicat de alcoolii superiori și scăzut de acizi. **9. C. de pisang** se obține de pe frunzele diferitelor

specii de *Musa*. Bogată în alcoolii. Se comercializează. [50]

CEARĂ² (*Asclepias syriaca*, fam. *Asclepiadaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă, cultivată în scopuri ornamentale prin grădini particulare, parcuri și grădini publice. Adeseori este utilizată pentru borduri, chenare. Decorativă prin port și flori. Flori roșii, mari, plăcut mirositoare. Înflorire, iulie-august. Se înmulțește prin însămânțare, divizarea tufelor și butași pe orice tip de sol. [71]

CEARĂ³ (*Asclepias incarnata*, fam. *Asclepiadaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă, cultivată în scopuri ornamentale prin grădini particulare, parcuri și grădini publice. Decorativă prin port și flori. Flori roz sau roșii, rar albe, dispuse în umbelile compuse. Înflorire, vara. Se înmulțește prin însămânțare, divizarea tufelor și butași pe orice tip de sol. [71]

CEARĂ DE ALBINE, (apic.) secreție a glandelor celifere ale albinei, luând forma unor solzișori de ceară la partea ventrală a abdomenului, desprinși de albine cu ajutorul piciorușelor, duși în cavitatea bucală unde sunt sfărâmați, apoi folosiți în construcția fagurilor. [34]

CEARDAȘ, (cult.-art.) dans popular maghiar compus din două părți: o introducere rară, melancolică, însoțind un număr solo executat de un bărbat și dansul de bază, cu o mișcare vijelioasă, cu un ritm clar care însoțește dansul de perechi. [67]

CEAS BIOLOGIC, (biol.) mecanism existent la unele animale și plante datorită căruia se produc modificări periodice în comportamentul sau fiziologia lor, care continuă să funcționeze și atunci când condițiile de mediu sunt schimbate. Ceasul biologic stă la baza diferitelor tipuri de ritmuri (circadiene, sezoniere, anuale). [24] → BIORITM

CEAȚĂ, (meteor.) prezența particulelor foarte fine, microscopice, de apă menținute în suspensie datorită agitației moleculare a aerului, care reduc vizibilitatea la nivelul solului sub 1 km. [44] Influența ei asupra viței de vie poate fi dăunătoare prin aceea că frânează desfășurarea unor fenofaze sau contribuie la apariția unor boli, cum ar fi mană, putregaiul cenușiu etc. [49]

CEAȚĂ ARTIFICIALĂ, (agric.) picături foarte fine de apă produse cu ajutorul unor instalații speciale, necesare la înmulțirea prin butași. Poate fi obținută cu ajutorul unor instalații complexe fie în interiorul înmulțitoarelor, fie în aer liber, în funcție de locul unde este necesară. Este aplicată continuu sau intermitent. Pentru înmulțire comercială se recomandă **c. a. intermitentă**, cu intervale specifice, care reduce spălarea îngrășămintelor, previne umezeala excesivă, lipsa de oxigen și răcirea stratului de înrădăcinare; sistemul poate fi *aerian* sau *îngropat*, de preferat primul, fiind mai simplu de instalat și de verificat. Are următoarele părți componente

principale: sursa de apă, filtrul, pompa, conductele, duzele și echipamentul de programare și control, care poate consta din: vane electrice cu solenoid, ceas programator, termostat, hidrostata sau „frunză artificială“. Cel mai important element este duza, în corelație cu presiunea necesară pentru producerea de particule fine de ceață, care să se răspândească împrejurul butașilor, umezind ambele fețe ale frunzelor; să realizeze umiditate relativă 100% și un film continuu de apă pe frunze. Cele mai potrivite duze sunt cele cu deflector din material plastic pentru că pot lucra cu presiune mai mică. În instalarea sistemului de **c. a.** trebuie respectate câteva reguli: orizontalitatea conductelor, care asigură pomirea tuturor duzelor deodată, o ușoară pantă fiind necesară pentru drenare; între vană (vana cu solenoid) și conducta cu duze trebuie să fie o porțiune de conductă (care urcă în formă de cot), pentru a nu se forma goluri de aer și „lovituri de berbec“, când se pornește automat sistemul; duzele trebuie să fie în poziție perpendiculară pe conductă; înălțimea lor, circa 30-50 cm deasupra parapetului; dacă parapetul este mai larg de 120 cm sunt necesare două conducte cu duze, pentru că ceața fină nu se răspândește pe o distanță mai mare. **C. a.** se utilizează pentru butășiri, în special la speciile care înrădăcinează greu (floricole, pomicoale), dar și atunci când se urmărește scurtarea perioadei de înrădăcinare a butașilor. Când se instalează afară, trebuie să fie luate măsuri de protejare împotriva vântului (creând perdele impenetrabile), care pot să împingă **c. a.** într-o anumită direcție și butășii să rămână neumidificați. [72]

CEAȚĂ DE ADVECȚIE, (climat.) ceața formată la partea inferioară a unei mase de aer umed care se deplasează deasupra unei suprafețe de sol sau de apă mai rece. [50]

CEAȚĂ GIVRANTĂ (*givrăj*), (climat.) ceața formată din picături de apă suprarăcite care îngheață în contact cu obiectele, acoperindu-le cu un strat compact de gheață. [54]

CEAȚĂ OCEANICĂ, (hidr.) fenomen determinat de curenții reci și calzi care apar la suprafața oceanelor. Curenții reci favorizează formarea ei pe regiuni întinse de coastă. Ridicarea apei reci dinspre fund spre suprafață provoacă, adesea, formarea de ceață, aspect întâlnit spre coastele vestice ale continentelor, unde există vânturile alizee. În lungul oceanelor se află ceață de aer cald. Aceasta se formează când masa subtropicală de aer cald se scurge spre poli. Se manifestă vara în partea sudică și nordică a Oceanului Atlantic precum și în partea de nord a Oceanului Pacific. Aceste locuri sunt afectate de ceață în timpul verii, cca 174 de zile. [50]

CEBIDAE, (zool.) maimuțe americane care trăiesc în păduri tropicale și subtropicale. Sunt nocturne, au sept internazal lat și cozi prehensile. Hrana lor este variată (frunze, insecte, mamifere mici). Ex., maimuța capucin, maimuța veveriță, maimuța păianjen etc. [37]

CEC¹, (anat.) prima porțiune a intestinului gros la mamifere, cu aspect de sac, prezentând o comunicare ileo-cecală (de comunicare cu ileonul) și o deschidere ceco-colică (de comunicare cu colonul). [34]

CEC², (ec.-fin.) ordin de plată emis de posesorul unui cont curent către o bancă pentru a plăti prezentatorului suma înscrisă în el. [35]

CECIDIE, (cecid.) sin. *gală*, excrescență caracteristică țesutului unei plante, apărută ca reacție la prezența unui organism parazit intern (bacterie, ciupercă, acarian, insectă etc.). Această excrescență, numită și gală, se caracterizează prin formă, colorit, consistență și localizare diferite. Există gale sau cecidii pe rădăcini, tulpini, ramuri, frunze, muguri, flori, fructe, semințe. **C.** este specifică atât pentru planta care o poartă, cât și pentru cecidozoarul care a provocat-o. Două specii de insecte înrudite sistematic pot determina pe aceeași plantă **c.** foarte diferite; invers, aceeași insectă poate produce **c.** diferite pe două plante aparținând la două specii înrudite. Cele mai multe specii galicene se întâlnesc printre artropode (acarieni și insecte). [41] → GALĂ

CECIDIOLOGIE, parte a biologiei care se ocupă cu studiul organismelor galigene și ale galelor pe care le produc, privind apariția, structura, diversitatea, biologia și ecologia lor. [41]

CECIDOFAGI, (cecid.) despre specii de animale nevertebrate, care se hrănesc cu gale. Ex.: numeroase microlepidoptere ce se hrănesc cu gale de afide și de acarieni. [41]

CECIDOFITE → FITOCECIDII

CECIDOGENEZĂ, (cecid.) proces de apariție și formare a galelor ce cuprinde etapele: inhibiția dezvoltării normale a organului atacat; rediferențierea sau metaplazia, cu acumulări anormale de amidon și proteine; hipertrofia celulară, ce constă în mărirea acestora fără diviziune. [41]

CECIDOLOGICA INDICA, revistă de cecidologie ce apare în India din 1966. [41]

CECIDOMYIIDAE, (zool.) familie de diptere (*Diptera-Cecidomyiidae*) de mărimi milimetrice (1-6 mm) și cu aspect de țânțari, ce prezintă larve apode și acefale, care se dezvoltă în lemn putred, în scoarța arborilor sau ca fitofage, producătoare de gale pe diverse plante (mai ales pe angiosperme). Un număr redus de specii sunt prădătoare, hrănindu-se cu acarieni și pucii de plante. [41]

- CECIDOMYIINI**, (cecid.) trib de diptere cecidomiide, producătoare de gale pe diverse plante ierboase și lemnoase, prezent în România printr-un număr de 8 specii aparținând genurilor: *Acodiplosis*, *Amaurosiphon*, *Dyodiplosis*, *Galanudiplosis*, *Monarthropalpus*, *Plemiella*, *Putoniella*. Ex., *Acodiplosis inuluae* se dezvoltă în stadiu larvar în gale sferice cu diametrul de 5-7 mm, la baza tulpinii de solovârvariță (*Inula britanica*); *Putoniella marsupialis* formează gale pe frunzele de prun (*Prunus domestica*), porumbar (*Prunus spinosa*) și zarzăr (*Prunus cerasifera*) ce apar în lungul nervurii principale sau a celor secundare, care se îngroașă foarte mult și iau forma unui buzunar în care se află mai multe larve portocalii; *Monarthropalpus buxi*, femela depune ponta în frunzele de cimișir (*Buxus sempervirens*), care se vor decolora și îngroșa în zona dezvoltării larvelor. Răspândire geografică: Europa, America de Nord. [41]
- CECIDOZOAR**, (cecid.) animal producător de gale. [41]
- CECILIDE** (*Ceciliidae*), (zool.) familie care înglobează cca 50 de specii de amfibieni răspândite în America de Sud și India. Corpul lor este serpentiform, de lungime mijlocie și mică, ex., *Siphonops annulatus*, din America de Sud, cu corpul inelat superficial; *Ichthyophis glutinosus*, din India și Indonezia, cu adulți tereștri endogeni, iar larvele acvaticice, cu branhiile externe foarte dezvoltate. [50]
- CECITATE**, (med. u. și vet.) deficiență senzorială caracterizată prin lipsa văzului. Termenul sinonim din vocabularul curent este cel de *orbire*. [33]
- CECUM**, (anat.) un diverticul terminat în fund de sac (unic sau o pereche) în legătură cu tubul digestiv. [37]
- CEDAREA APEI**, (pedol.) fenomen de pierdere a apei din sol ca urmare a coborârii nivelului apei freatice. [29]
- CÈDRES DE TENIET-EL-HAAD**, parc național situat în Algeria (villayatul El-Asnam). Suprafața, 1.500 ha (1923). Altitudine, 1.787 m. Se află amplasat într-o regiune muntoasă din Atlasul Tellian, cuprinzând pantele împădurite ale acestuia. Până la altitudinea de 800-1.220 m, vegetația caracteristică este reprezentată de păduri subtropicale de stejari de plută (*Quercus suber*) și stejari de stâncă (*Quercus ilex*). De la 1.220 m la 1.460 m altitudine se întind cedrii de Atlas (*Cedrus libanotica* ssp. *atlantica*), ce au vârsta de peste 1000 de ani. În fauna de pădure predomină mamiferele. Ea include: mistreți, urși, râși, porci spinoși, hiene, manguste, cerbi (*Cervus elaphus barbarus*), leopardzi, maimuțe berberiene (*Innus ecaudatus*). Păsările sunt reprezentate de numeroase specii printre care vulturul negru, cocoșul de munte. [50]
- CEDRII** (*les Cèdres*), rezervație naturală situată în Liban. Altitudine, 1.900 m. Ocrotește 400 de specii de cedri, unii vechi de peste 1000 de ani. [50]
- CEFALEE**, (med. u.) durere acută de cap provocată de surmenaj, intoxicații și diverse maladii care afectează nervii cranieni. [28]
- CEFALIC**, (anat.) care aparține capului. [37]
- CEFALINE** (fosfatidil-etanolamine), (biochim.) lipide complexe din categoria glicerofosfolipidelor, constituite din glicerol esterificat cu doi acizi grași, precum și cu acid fosforic, care la rândul său este condensat cu etanolamina. Au o structură amfionică și amfipatică datorită căreia au proprietăți tensioactive. De aceea, ele au un rol deosebit în reglarea permeabilității membranelor celulare și în transportul substanțelor liposolubile. Sunt prezente în toate țesuturile vii, dar în cantități mai mari se întâlnesc în creier, inimă, ficat, precum și în semințele plantelor oleifere, în germeii unor specii. [9]
- CEFALIZARE**, (anat.) care aparține capului, care se referă la cap. **1.** Tendință manifestată în lumea animală ca orificiul bucal, organele de simț, ganglionii cerebroizi (creierul) să se grupeze în regiunea anterioară a corpului. Se conturează astfel capul – o regiune aparte a corpului. **2.** Tendință a primelor vertebre din regiunea cervicală de a se alipi la neurocraniu, fenomen ce antrenează și înglobarea segmentelor aferente ale măduvei spinării la mielencefal. [70]
- CEFALOCARDIA** (*Cephalocardia*), (zool.) subclasă care cuprinde crustacee inferioare, cu corpul format din 9 segmente toracice și abdominale, terminat cu o furcă codală. Sunt hermafrodite. În dezvoltare trec prin stadiul de metanauplius. [50]
- CEFALODIU**, (bot.) formațiune structurală anormală sub formă de excrescență sferică, existentă pe sau în talul lichenilor, ca urmare a instalării pe sau în corpul lor a unei alge străine decât cea specifică plantei. În general, c. este dat de o algă albastră, mai adesea *Nostoc*, care creează în organism o parasimbioză sau o trisimbioză. Acest aspect este considerat de unii cercetători parazitism lichenic. Sunt întâlnite c. *ectotrofe*, proeminente și vizibile la exterior pe fața superioară sau inferioară a lichenului, și c. *endotrofe*, dezvoltate în interiorul talului, ce pot fi văzute numai în secțiune. Caracteristice pentru genul *Stereocaulon*. Prezente și la unele specii ale genurilor *Peltigera* și *Stricta*. [50]
- CEFALOMETRIE**, (antrop.) antropometria segmentului cefalic. [22]
- CEFALOPODE** (*Cephalopoda*), (zool.) clasă care cuprinde sepia și caracatițe cu corpul diferențiat în cap și trunchi. În jurul capului posedă brațe sau tentacule provenite din modificarea piciorului. Numărul lor

este de 8, 10 sau mai multe (70-80). La speciile cu 10 tentacule, două sunt mai lungi și se numesc tentacule prehensile. Tentaculele sunt musculoase și au pe fața internă numeroase ventuze pedunculate sau nepedunculate. Ele servesc la fixarea tentaculelor pe corpul prăzii sau pe substrat. Nautiloidele nu au tentacule. La unele specii pe tentacule se găsesc organe lipicioase, veninoase sau luminoase. Tot la cap se află orificiul bucal, în centrul dispoziției tentaculelor, iar pe părțile laterale se află ochii bine dezvoltati. Trunchiul, numit și sac visceral, are forma ovală, turtit dorso-ventral. Pe partea dorsală mantaua este lipită de corp, iar pe cea ventrală este sudată numai în partea inferioară și pe părțile laterale, delimitând cavitatea paleală. Aceasta are formă de buzunar deschis în partea superioară. La deschiderea cavității bucale se găsește sifonul (pâlnie, infundibul), orientat cu capătul mai larg înspre cavitatea paleală. Pe peretele extern al sifonului se găsesc 2 butoni, iar pe manta, corespunzându-le acestora, se află două butoniere. Butonii și butonierele constituie un sistem de închidere a cavității paleale care îi servește în special la locomoție rapidă când vrea să fugă de dușmani. Când sistemul este închis, apa este evacuată din cavitatea paleală prin sifon, creând o forță de recul care împinge corpul animalului în direcție opusă. În cavitatea paleală există două sau patru branhii bipectinate, orificiul anal, orificiul genital și două orificii excretore. Cochilia este dezvoltată numai la speciile inferioare (*Nautilus*). La speciile evoluate este foarte redusă (sepion – os spongios) sau este absentă. În tegument se găsesc cromatofori prin care își modifică culoarea corpului ce trebuie să fie asemănătoare cu cea a substratului (fenomen de homocromie schimbătoare). Musculatura este foarte dezvoltată. Sistemul nervos este bine dezvoltat și constă dintr-o singură masă nervoasă situată în capsula cefalică, rezultată din contopirea ganglionilor cerebroizi, pedioși și viscerali. Datorită configurației spațiale a nervilor, li se mai spune ganglioni (tentaculari, bucali, optici, gastrici, branhiali etc.). Organele de simț sunt bine dezvoltate (ochi, statociști; organe olfactive, organe gustative, tactile). Sistemul digestiv este format din orificiul bucal (cu o buză circulară externă și internă), faringe, stomac, intestin scurt care în partea inițială are un cecum sau un sac piloric unde hepatopancreasul își varsă secreția. Intestinul se deschide în cavitatea paleală. În faringe există două fălci cornoase, puternice, cu ajutorul cărora sfâșie prada, radula și orificiile de deschidere a două perechi de glande salivare. Saliva provenită de la glandele salivare posterioare conține toxine care servesc la omorârea prăzii. Glanda cu cerneală își varsă conținutul în porțiunea terminală a

intestinului, care eliminată în apă maschează animalul față de dușman. Sistemul respirator este format din 4 sau 2 ctenidii (branhii) cu structură complexă. Sistemul circulator este format din inimă, vase de sânge (artere, vene, lacune). Inima este înconjurată de pericard și situată posterior (dorsal). Este formată dintr-un ventricul și 4 sau 2 auricule. Sistemul excretor este format din 4 sau 2 nefridii în formă de saci renali, care comunică cu pericardul prin orificiile pericardice. Sexele sunt separate. Uneori, la unele specii există dimorfism sexual, masculii având un braț mai lung numit hectocotil care are rol de împerechere. Fecundația este externă și are loc în cavitatea paleală. Ouăle sunt telocite. Dezvoltarea se face fără stadii intermediare. Sunt animale cu răspândire exclusiv marină. Se cunosc cca 500 de specii. Se deplasează activ în căutarea hranei. Consumă specii de moluște, crustacee etc. Unele specii sunt pelagice, altele bentonice – care au organe luminoase. (N. Tomescu, 1983) [50]

CEFEIDĂ, (astr.) stea pulsantă foarte luminoasă, a cărei strălucire variază periodic, cu perioada mai mică de 90 zile. [12]

CEGĂ (*Acipenser ruthenus*, fam. *Acipenseridae*), (zool.) pește dulcicol, bentonic. Are corpul de 60-70 cm lungime, capul concav, botul alungit, triunghiular, cu vârful ascuțit. Ventral, botul este prevăzut cu patru mustăți franjurate. Gura este inferioară cu buza de jos întreruptă la mijloc. Pe corp are 12-17 scuturi dorsale, 58-70 laterale și 12-18 abdominale. Coloritul corpului este brun cenușiu pe spate și alb gălbui pe abdomen. Ajunge până la 2 m lungime și 80 kg greutate. Exemplarele din Dunăre cântăresc 8-10 kg, iar lungimea lor este de 80-100 cm. Masculii ajung la maturitatea sexuală când au vârsta de 7-9 ani, iar femela la 9-12 ani. Depune icrele în aprilie-mai la adâncimi de 6-8 m. O femelă de 1 kg depune până la 10.000 de icre mici, de culoare cenușiu-deschis. Icrele de cegă nu sunt prea gustoase. Răspândită în apele curgătoare adânci cu fund pietros, nisipos sau argilos, din bazinul hidrografic al Mării Negre și Mării Caspice. [10]

CEILOMETRU, (meteor.) măsoară înălțimea norilor, inclusiv pe aeroporturi. [54]

CELASTRACEE (*Celastraceae*), (bot.) familie de plante lemnoase, repente, erecte sau urcătoare. Cuprinde 500 de specii; în România vegetează 6 specii. Frunze simple, alterne, opuse sau verticale, cu stipele mici, caduce. Flori în dihazii axilare, actinomorfe, bisexuate (hermafrodite), pe tipul 4-5; caliciul dialisepal; corola dialipetală; androceul din 4-5 stamine; gineceul cu ovar superior. Formula florală: $\phi^* K_4 C_4 A_4 G_{(4)}$ sau $\phi^* K_5 C_5 A_5 G_{(5)}$. Fructul capsulă, cu 4-5 loje, de regulă lobată, uneori aripată.

Semințe acoperite cu aril cărnos, de obicei portocaliu. În România există un singur gen, *Euonymus*, $x = 8$, cu speciile *E. nana* (Veniceriu pitic), *E. verrucosa* (Salbă râioasă), *E. radicans* (Salbă târătoare) $2n = 32$, *E. europaea* (Salbă moale) $2n = 64$, *E. latifolia*. [50]

CELOBLAST, (bot.) tip aparte de celulă eucariotă în care există mai multe nuclee. Se apreciază a fi un organism intermediar între unicelulare și pluricelulare. Specifică unor alge și ciuperci. Se formează prin diviziunea repetată a nucleelor, fără a se forma pereți separatori. Plasmotomia lipsește. Rezultă o singură celulă uriașă, cu părți morfologice specializate fiziologic: la alge există rizoizi, zone similare cu cloroplaste și „muguri“. Fiecare nucleu influențează genetic și metabolic o zonă bine conturată din protoplasmă numită energidă. **C.** în aceste condițiuni este o polienergidă. Întâlnită la corpul vegetativ al mixomicetelor (plasmodiu): *Fuligo varians* și *Aethalium spicatum*, corpul mucegaiului alb (*Mucor mucedo*), corpul algelor *Botrydium granulatum*, *Caulerpa* sp. Dimensiuni de ordinul milimetrilor (2 mm *Botrydium* sp.) și centimetrilor (30 cm *Fuligo* sp.; 100 cm *Caulerpa* sp.). [50]

CELOM, (anat.) cavitatea corpului la animale cu simetrie bilaterală, care adăpostește gonade și organe de excreție și se deschide la exterior. Animalele care posedă celom se cunosc sub denumirea de celomate. [57]

CELULAZĂ, (biochim.) enzimă care degradează celuloza până la celobioză (dizaharidă) și glucoză (monozaharidă) prin ruperea legăturilor β -1-4 glucozidice dintre reziduurile de gluco-piranoză. [69]

CELULĂ¹, (zool.) porțiune a aripii insectelor încadrată între nervuri. [62]

CELULĂ², (citol.) unitatea structural funcțională elementară a tuturor organismelor vii; reprezintă cadrul minimal de organizare la nivelul căruia se manifestă fenomenele vieții; viața în afara organizării celulare nu există. **C.** pot fi solitare (ex., la procariote și unele protiste: protozoare, alge) și în acest caz reprezintă un sistem deschis, sau pot fi integrate în edificii tisulare, organice și organisme, situație în care ele devin un subsistem, parte integrantă a structurii pe care o edifică. În evoluția lumii vii s-a realizat trecerea de la starea unicelulară la cea pluricelulară. Există două tipuri fundamentale de organizare celulară: *procariotă* (caracteristică bacteriilor) și *eucariotă* (comună tuturor celorlalte tipuri de organisme vii: protiste, fungi, plante și animale). Forma și dimensiunile celulelor eucariote sunt diferite, dar toate au un plan unitar de organizare, fiind formate din 3 componente fundamentale: membrană, citoplasmă și nucleu. La majoritatea algelor, ciupercilor și la toate plantele (nu și la

protozoare și animale) celula este protejată de un înveliș rigid, numit perete celular. Celulele nu se formează niciodată „de novo“; ele se perpetuează și se înmulțesc prin diviziune („omnis cellula e cellula“ – fiecare celulă se naște dintr-o altă celulă). **C. accesorie** – **c.** cu rol esențial în desfășurarea răspunsului imun datorită capacității lor de a îngloba substanțe străine, de a le prelucra și de a le prezenta limfocitelor, de a fagocita celule opsonizate și de a sintetiza substanțe imunomodulatoare. **C. anexă** – 1. **C.** asociată vaselor floemate care țin în stare de activitate celulele articulelor circuite anucleate și participă la transportul activ al sevei elaborate în plantă. 2. Oricare din **c.** asociate cu cele stomatice împreună cu care formează aparatul stomatic, implicat în schimburile de gaze și de vapori de apă dintre plantă și mediul ambiant. **C. antipodiale** – grup de trei celule haploide situate în sacul embrionar matur al plantelor cu flori, la polul opus micropilului. **C. bastonaș** – **c.** sensibilă la lumină, prezentă în retina vertebratelor. Regiunea fotosensibilă conține multe discuri membranoase în care este înglobată rodopsina (pigment foto-sensibil). Permite vederea în alb și negru chiar la o intensitate luminoasă slabă. **C. caliciformă** – **c.** care secretă mucus; este prezentă în epiteliul sistemului digestiv și al celui respirator, ca și în epiderma peștilor. Au formă de cupă, sunt lățite în partea superioară și înguste la bază. În interior conțin vezicule și glicoproteine. **C. eucariota** – definită în principal de prezența unui nucleu autentic, cu o organizare tipică, delimitat de citoplasmă printr-un înveliș dublu membranar prevăzut cu pori. Un alt caracter discriminator îl reprezintă ampla compartimentare a celulei de un sistem extensiv de citomembrane; fiecare compartiment reprezintă un organit în care se desfășoară în mod exclusiv sau preponderent anumite lanțuri metabolice, organitele fiind diferențiate biochimic și specializate funcțional. Principalele organite pe care le conține sunt: mitocondriile, reticulul endoplasmic, corpii golgi, lizozomii, vacuolele, peroxizomii și ribozomii. Pe lângă aceste organite celulare, algele și plantele conțin plastide. **C.F**⁻ – **c.** bacteriană lipsită de plasmida de sex/factor de fertilitate; sunt echivalente cu celulele femele care se comportă ca receptoare de material genetic. **C. F**⁺ – **c.** bacteriană care poartă factorul de fertilitate F autonom; sunt fiziologic echivalente cu unele celule „masculine“ sau donoare de material genetic, fiind capabile să transfere o copie a plasmidei F în timpul conjugării. **C.F**['] – **c.** bacteriană purtătoare a unei plasmide F recombinat, care a încorporat în structura sa gene ale cromozomului bacterian în care a fost inițial integrată și din care a trecut în stare autonomă, printr-un proces de excizie

eronată. În procesul de conjugare se comportă ca **C. F⁺**, fiind donoare de material genetic (transferă factorul F⁺). C.F⁺ are caracteristici comune nu numai cu C. F⁺ ci și cu cele Hfr, de unde și numele lor de „masculi” intermediari. **C. germinale** – denumire sub care mai sunt cunoscute celulele reproducătoare asexuate (spori) și sexuate (gameți) ca și produsul fecundației (zigotul). **C. Hfr** – c. bacteriană care posedă plasmida F integrată în cromozom. Fiziologic sunt considerate ca având caracter de „supermascul” deoarece se comportă ca donoare de material genetic, realizând procese de conjugare și recombinare cu o frecvență mare. **C. hibridă** – c. rezultată prin fuziunea a două celule cu structură genetică diferită. **C. inițială** – c. individuală (la plantele inferioare) sau făcând parte dintr-un grup de celule, care se divide, producând celule care alcătuiesc țesuturile sau organele plantelor (ex., celulele meristemului apical, cambiului și felogenului). **C. interstițială** – c. care face parte din țesutul conjunctiv (interstițial) situat între alte țesuturi și structuri; termenul este utilizat îndeosebi pentru celulele testiculare situate între tubii seminiferi, care secretă androgeni când sunt stimulate de hormonul luteinizant. **C. killer** – limfocită granulară, mare, care exprimă net receptorul pentru Fc. Acțiunea ei principală este citotoxică, mediată de anticorpi bastona față de celule modificate antigenic. **C. NK** – reprezintă o subpopulație de celule limfoide, neaderente *in vitro* și nefagocitare. Nu au receptori de antigen caracteristici limfocitelor T și B. Au pe suprafața lor unii markeri caracteristici limfocitelor și produc IL-2 și receptori ai seriei mieloide. Sunt active în respingerea grefelor și a celulelor modificate sub raport antigenic. Acțiunea lor definitorie este citotoxicitatea pentru un spectru larg de celule țintă, mai ales maligne, infectate cu virus. **C. piramidală** – tip de neuron prezent în scoarța cerebrală; corpul celular al acestor neuroni este de formă piramidală, iar dendritele pornesc din colțurile sale, axonul din zona centrală a bazei. **C. plasmatică** – oricare din celulele sau părțile celulare suspendate în plasmă, incluzând eritrocite, leucocite, plachete. **C. Schwan** - c. specializată care învelește axonul neuronului spre a forma o teacă membranoasă multistratificată. **C. senzorială** – c. înalt specializată din corpul animalelor; ea detectează stimulii externi și interni. **C. somatică** – oricare din celulele corpului, cu excepția celor reproducătoare. **C. stem** – c. pluripotentă, cu capacitate înaltă de diviziune și diferențiere multiplă, mergând până la totipotență. Dintr-o astfel de celulă se diferențiază limfocite T și B ca și toate categoriile de celule sanguine: eritrocite, granulocite, monocite, limfocite, mastocite și megacariocite. **C. T-toxică** – c. care separă celulele infectate de virusuri și celule

străine; în aceste condiții transplanturile de organe devin incompatibile. **C. T-helper** – formă de limfocită T care inițiază răspunsul imun prin identificarea invadatorilor străini și stimularea producerii de celule pentru a combate o infecție. [69]

CELULĂ KOLKVITZ, (ecol.) placă pătrată de sticlă, pe care este gravată o rețea de pătrate de 1 mm², pe care este lipită o ramă de sticlă ce delimitează un volum de 1-2 cm³. Folosită pentru numărarea organismelor zooplanctonice. [10]

CELULĂ SEDWICH-RAFTER, (ecol.) instrument pentru numărarea organismelor planctonice dintr-un volum de 1 ml. Format dintr-un cadru sudat pe o placă dreptunghiulară. Dimensiunile cadrului sunt de 50x20 mm. [10]

CELELE KUPFFER, (anat.) celule stelate fagocitare din sinusurile ficatului. Formează o parte a sistemului reticulo-endotelial și aparent au ca funcție principală ingestia hematiilor moarte. [37]

CELELE LANGERHANS, (anat.) celule dendritice imature găsite în piele și în părți ale tractului gastro-intestinal, implicate în prezentarea antigenului pentru a iniția un răspuns imun. [57]

CELELE PERICARDIALE, (zool.) nefrocite situate în sinusul pericardic al insectelor și care au rolul de a acumula produși de catabolism. [62]

CELULITĂ, (med. u.) inflamația țesutului celular subcutanat sau din jurul altor organe, apărută ca o afecțiune independentă sau o complicație a altor boli (boli infecțioase, septicemii). Cele mai frecvente localizări sunt orbitare, perimaxilare, perifarangiene, pelviene, perivezicale. Necesită tratament cu antibiotice sau chirurgical. [43]

CELULOID, materie solidă, incoloră, uneori transparentă, lucioasă, flexibilă și plastică, ușor inflamabilă, obținută din nitroceluloză și camfor, folosită la fabricarea filmelor fotografice, a lacurilor și a unor obiecte uzuale. [13]

CELULOLITIC, (microbiol.) microorganism capabil să distrugă (hidrolizeze) celuloza. Există peste 200 de specii de bacterii, actinomicete, fungi, protozoare și unele insecte care sunt c. [69]

CELULOLIZA, (microbiol.) proces de descompunere a celulozei sub acțiunea microorganismelor celulolitice, realizat prin intermediul enzimelor extracelulare (celuloza și celobioza), care hidrolizează celuloza în celobioză și glucoză. Celuloliza reprezintă cel mai important proces din circuitul carbonului. [29]

CELULOZA, (biochim.) poliglucid de origine vegetală, macromoleculele sale având o structură lineară constituită prin condensarea β-glucozei prin legături 1-4 β-glicozidice. Aceste lanțuri lineare au aspect filiform, sunt rigide și se asociază între ele prin

- legături de hidrogen formând microfibrile, fibrile și fibre de celuloză. Celuloza este componentul principal care intră în structura pereților celulari ai plantelor, fiind astfel cel mai răspândit poliglucid din regnul vegetal. Împreună cu unii compuși de impregnare conferă rezistență fizică și rigiditate tuturor organelor plantelor. Ea formează în exclusivitate structura fibrelor de pe semințele de bumbac și reprezintă componentul principal al celor din tulpinile de in și cânepă. [9]
- CEMENT DENTAR**, (stomat.) material folosit la obturația provizorie a cavitațiilor de carie și la fixarea protezelor conjuncte. Constă dintr-o pulbere pe bază de oxid de zinc și alți oxizi metalici, și un lichid, pe bază de acid fosforic, care se amestecă extemporaneu, formând o pastă ce se întărește repede. [43]
- CEMENT RADICULAR**, (stomat.) țesut de tip osos, care face parte din parodonțiu, situat de-a lungul rădăcinilor dentare, în jurul dintelui. Conține 45% substanțe anorganice și 50-55% substanțe organice și apă. Are o structură adecvată funcției sale principale de fixare a dintelui în alveolă. [43]
- CEMENTA (a)**, (ind.) a trata termochimic oțelurile moi sau aliate, introducând carbon sau alte elemente chimice în stratul lor superficial, pentru a obține un strat cu proprietăți mecanice superioare. [13]
- CEMENTARE**, (stomat.) operația de fixare cu cement a protezelor conjuncte de dinți-stâlpi. [43]
- CEMENTITĂ¹**, (ind.) carbură de fier dură; constituent metalografic prezent în oțeluri și fonte. [13]
- CEMENTITĂ²**, (stomat.) inflamație cronică a cementului dentar, de tip resorbtiv sau hipertrofic, în cadrul parodontitei apicale cronice; reprezintă o complicație a gangrenei pulpare. [43]
- CEMENTOBLAST**, (stomat.) celulă care participă la formarea cementului dentar, în procesul mineralizării acestuia. [43]
- CEMENTOBLASTOM**, (stomat.) tumoare formată prin proliferarea celulelor cementoblastice ale parodonțiului din regiunea rădăcinii dinților, deformând apexurile dentare; formațiunea poate rămâne mică, intraosoasă, sau poate crește deformând maxilarul. [43]
- CEMENTOCIT**, (stomat.) celulă care face parte din structura cementului dentar; prezintă prelungiri care se anastomozează între ele, formând un adevărat sincițiu. [43]
- CEMENTOCLAZIE**, (stomat.) acțiunea de distrugere a cementului dentar, realizată de celule cementoclastice. [43]
- CEMENTOLIZĂ**, (stomat.) resorbția cementului dentar radicular, de cauză infecțioasă sau mecanică. [43]
- CEMENTOM**, (stomat.) denumire dată unei hiperplazii a cementului dentar, având drept consecință deformații și îngroșări ale rădăcinii. [43]
- CENATIU**, (bot.) inflorescență cimoasă alcătuită din flori cu pedicelul scurt și concreșcut cu receptaculul cărnos. Poate fi în formă de disc, la *Dorstenia* sp.; în formă de urnă, la *Ficus carica* (smochin). [50]
- CENESTEZIE**, (psih.) ansamblul sensibilității viscerale ce duce la o imagine a mediului intern și se exprimă întotdeauna printr-o stare organică (plăcută sau neplăcută). [28]
- CENESTOPATIE**, (psih.) tulburare a cenesteziei. [28]
- CENOBIU**, (alg.) asociere de organisme unicelulare care alcătuiesc o colonie; uneori, ele pot fi înconjurate de o masă gelatinoasă sau de o membrană comună. De exemplu, alga verde *Volvox* formează o sferă goală, cuprinzând până la 20 000 de celule, dispuse la suprafața acesteia; dintre acestea, majoritatea celulelor sunt fotosintetizatoare, iar unele au funcție reproductivă. [7]
- CENOCARP**, (bot.) fruct compus provenit din toate florile singurate ale unei inflorescențe, ex., dud (*Morus* sp.), porumb (*Zea mays*). [50]
- CENOCARPIC**, (bot.) 1. Concreștere a carpelelor gineceului pe margini și pe o parte din suprafața lor; 2. Fructe compuse rezultate din inflorescențe: siconă, soroza, știulete. [50]
- CENOCITIC**, (bot.) structură formată dintr-o masă plasmatică delimitată de un perete celular în care sunt înglobați mai mulți nuclei, aspect întâlnit la miceliile neseptate ale unor ciuperci (fil. *Zygomycota*) și talurile neseptate ale unor alge (ex., *Acetabularia*, *Caulerpa*). [69]
- CENOFIL**, (bot.) plante cu preferință pentru un oarecare biotop sau cu fidelitate într-o anumită asociație. [50]
- CENOGENEZA**, (bot.) obținerea unor caractere recente în urma schimbării dirijate sau nedirijate a condițiilor de mediu. [50]
- CENOMANIAN**, (paleomorf.) etajul mediu al cretacului mijlociu. [50]
- CENOTIP**, (bot.) categorie de plante având un anumit rol în cenoză (de ex., plante edificatoare, plante caracteristice, plante însoțitoare etc.). [15]
- CENOZĂ**, (bot.) termen generic care desemnează o grupare de organisme mai mult sau mai puțin stabilă, formată într-un anumit *biotop*; în principal, este vorba de *biocenoză* dar se vorbește și de *fitocenoză*, *zoocenoză*, *microbocenoză* (Sukacev) deși acestea nu sunt cenoză de sine stătătoare ci sunt înglobate în *biocenoză*. [15]
- CENTRALĂ**, 1. Instalație sau ansamblu de instalații tehnice în care se produce centralizat energie, se efectuează o anumită operație tehnologică centralizat

- etc. 2. Stație unde se efectuează punerea în legătură a posturilor unei rețele de electrocomunicații. [13]
- CENTRALĂ ELECTRICĂ**, (ind. energ.) ansamblu de instalații, construcții și echipamente necesare pentru conversia unei forme de energie în energie electrică. [59]
- CENTRARCHIDAE**, (zool.) pești dulcicoli din America de Nord, larg răspândiți în Europa, cu înțotoare țepoase și capabili să construiască cuiburi (bibani soare). [37]
- CENTRARE**, (psih.) orientare exclusivă a activității cognitive asupra unei porțiuni limitate a realității ce constituie obiectul cunoașterii pe moment. [28]
- CENTRE GENETICE**, (agric.) areale în care, sub acțiunea selectivă a mediului, au luat naștere o mulțime de forme pentru cultura viței de vie. [49]
- CENTRE METEOROLOGICE MONDIALE** (CMM), stabilite de OMM la Melbourne, Moscova și Washington, cu rolul de a culege date meteo de la centrele regionale și de a furniza analize și previziuni meteorologice la nivel de glob. [54]
- CENTRI DE VAPORIZARE**, (fiz.) fire de praf sau bule de gaz dizolvate în lichid sau de vapori ai aceluși lichid, în jurul cărora începe procesul de vaporizare a lichidului. [38]
- CENTRIFUGAL**, (bot.) care se dezvoltă de la centru spre exterior, ex., inflorescența cimoasă. [50]
- CENTRIFUGARE**, separarea parțială a diferiților compuși ai unei soluții pe baza forței centrifuge. [3]
- CENTRIFUGĂ**, aparat pentru separarea componentelor cu densități diferite dintr-un amestec lichid eterogen cu ajutorul forței centrifuge. [13]
- CENTRIOL**, (cit.) organit caracteristic celulelor animale și protozoarelor; apare și la unele flagelate și la fungii încadrați în filumurile Chytridiomycota și Oomycota; lipsește la fungii superiori și la plantele spermatofite. Are forma unui mic cilindru cu pereții formați din 9 triplete microtubulare solidarizate prin proteine fibrilare. Există întotdeauna sub formă de pereche (diplozom), orientați perpendicular unul în raport cu celălalt. Se automultiplică (replică) la sfârșitul perioadei G_1 a interfazei, în celule angajate în diviziune, formându-se astfel doi diplozomi. În profază diplozomii migrează la polii opuși ai celulei. Din acest moment, diplozomii devin așa-numiții corpi polari ai fusului de diviziune, cu rol esențial în organizarea și funcționarea acestuia. [69] → **CENTROZOM**
- CENTRIPETAL**, (bot.) care se dezvoltă de la exterior spre centru sau de la bază spre vârf, ex., inflorescența racemoasă. [50]
- CENTROID**, (psih.) calificare a procedurilor de analiză factorială efectuate prin „rotire” completă în vederea delimitării valorilor centrale. [28]
- CENTROMER**, (cit.) regiune cu organizare și funcționare particulară a cromozomului eucariot; este evidentă în morfologia externă sub forma unei strangulații de unde și numele de constricție primară. **C.** este acea parte a cromozomului unde cromatidele surori ale unui cromozom replicat sunt ținute împreună până la sfârșitul metafazei; **c.** este așadar, o punte de legătură între cromatidele aceluiași cromozom, formată dintr-o secvență nucleotidică specifică. **C.** reprezintă porțiunea prin care cromozomul se atașează (în prometafază) la firele contractile ale fusului de diviziune. Similar telomerelor și organizatorilor nucleolari, **c.** manifestă continuitate (apare din structura preexistentă), contribuind la constanța organizării cromozomului eucariot. După separare (la începutul anafazei) fiecare cromatidă soră (cromozom monocromatidic) va avea propriul **c.** Un cromozom are de regulă un singur **c.** (*monocentric*), mai rar doi (*dicentric*) sau mai mulți (*poli-centric*). Există și cromozomi care nu au un **c.** bine individualizat (*acentrici*) sau cu **c.** difuz. [69]
- CENTROSFERĂ** → **CENTROZOM**
- CENTROZOM**, (cit.) structură caracteristică celulei animale cu funcție de centru organizator al microtubulilor. În celule interfazice el este format din doi *centrioli* (un *diplozom*) și o masă plasmatică din jurul acestora, cu o structură specială, numită *centrosferă*. În timpul profazei structura **c.** se amplifică prin apariția de structuri microtubulare care radiază din centrosferă; ansamblul acestor microtubuli formează *astrosfera*, cunoscută sub numele de *aster*. **C.** se perpetuează prin automultiplicare și joacă un rol esențial în organizarea și funcționarea citoscheletului și a fusului de diviziune. [69] → **CENTRIOL**
- CENTRU¹**, (fiz.) **c. de greutate**, punctul de aplicație al rezultantei greutateilor părților unui sistem; **c. de inerție**, punctul de aplicație al rezultantei forțelor de inerție care acționează asupra părților unui sistem; **c. de masă**, sinonim cu **c. de inerție**. Pentru un sistem aflat într-un câmp gravitațional uniform, **c. de masă** și **c. de greutate** coincid. Câmpul gravitațional terestru poate fi considerat uniform la suprafața Pământului pe distanțe mici, în comparație cu raza acestuia. Practic dimensiunile tuturor corpurilor terestre sunt mici în raport cu raza Pământului și atunci **c. de masă** coincide cu **c. de greutate**. [38]
- CENTRU²**, (mat.) punctul în raport cu care o figură geometrică rămâne neschimbată printr-o simetrie față de el. [48]
- CENTRU BIOGENETIC**, (biogeogr.) centru de apariție a unui taxon, de unde populația sa a început să se răspândească, după posibilități, în toate direcțiile. [70]

- CENTRU DE ACȚIUNE**, (meteor.) depresiune sau anticlon cu extindere mare și cvasistaționară care determină situația meteorologică pe o zonă extinsă. [54]
- CENTRU DE DIVERSITATE**, (ecol.) un landsaft caracterizat printr-o mare diversitate biologică și care a fost în trecut un loc de domesticire a plantelor sau animalelor. [2]
- CENTRU DE ÎNGROPARE TEHNICĂ**, (ecol.) descărcare controlată prin care deșeurile menajere sau industriale sunt depozitate între straturi succesive de pământ vegetal. [3]
- CENTRU DE ORIGINE**, (bot.) teritoriu în care s-a format inițial o anumită *unitate taxonomică* sau *sintaxonomică*. [15]
- CENTRU DE RĂSPÂNDIRE**, (bot.) teritoriu din care s-a produs sau se produce răspândirea unui taxon sau sintaxon. [15]
- CENTRU DE TRANSFER**, (ecol.) stabiliment special amenajat unde sunt regrupate și pretriate deșeurile, înaintea repartizării lor către centrele de tratament ori de stocare. [3]
- CENTRU EUROPEAN DE PREVIZIUNI PE TERMEN MEDIU**, (meteor.) situat în Anglia la Reading, fiind creat de țările europene pentru cercetări în vederea ameliorării prognozelor meteo pentru 10 zile în avans și emiterea de emisiuni în mod operațional. [54]
- CENTRU VITICOL**, (agric.) teritoriul în jurul unei localități, caracterizat prin condiții ecologice, soiuri, măsuri agro-fitotehnice, care determină obținerea unor produse cu însușiri calitative distincte. Subdiviziunile sunt plaiuri, expoziții, fațete, platouri etc. [49]
- CENTRUIRE**, (ind.) operație de prelucrare a găurilor de centrare la o piesă, în vederea prelucrării ei ulterioare la o mașină-unealtă. [13]
- CENTRUM**, (micol.) totalitatea structurilor (asce, parafize, perifize) din interiorul unui ascocarp, închise și protejate de peretele acestuia. [69]
- CENTURA FOAMEI**, (ecol.) regiune a lumii care cuprinde ansamblul zonelor intertropicale și o parte din suprafața celor mai înalte altitudini, care înglobează ansamblul țărilor unde populațiile sunt supuse temporar sau permanent unor carențe alimentare. [3]
- CENTURĂ VERDE**, (ecol.) ansamblul spațiilor verzi amenajate sau conservate împrejurul unor aglomerări rurale sau urbane. [3]
- CENTURILE DE RADIAȚII (Van Allen)**, (cosm.) două regiuni înconjurând Pământul și în care intensitatea radiației cosmice este mare în comparație cu cea observată la altitudini relativ joase. Aceste zone se datorează captării particulelor încărcate de către câmpul magnetic terestru. C. interioară este cam la 600-6.000 km de Terra, iar în unele locuri cu anomalii magnetice coboară până la 300 km. C. exterioară este la 20.000-60.000 km, dar în unele locuri ajunge la 300-1.500 km. C. exterioară este formată din electroni proveniți din Soare. [38]
- CENUȘĂ**, (chim.) reziduu solid constituit din substanțe minerale sub formă de pulbere, care rămâne în urma arderii complete a unui material solid sau lichid. Cenușa rezultată din arderea diferitelor substanțe vegetale reprezintă un bun îngrășământ pentru sol. În medie, cenușa conține 60% CaCO₃, 30% K₂CO₃ și 10% Ca(PO₄)₂, precum și Mg și microelemente. Compoziția variază în funcție de natura materialului ars. Datorită capacității de tamponare a reacției și a conținutului în potasiu, cenușa se folosește pe soluri acide cu textură grosieră, la plante care nu suportă clorul. Eficacitatea cenușii se mărește dacă se administrează împreună cu îngrășăminte fosfatice și îngrășăminte organice. [29]
- CENUȘĂ PIRITICĂ ȘI CALCOPIRITICĂ**, (chim.) deșeu de la prăjirea sulfurilor complexe de Fe și Cu. Când conținutul de Cu este mai mare de 0,3% se utilizează și ca îngrășământ. [29]
- CENUȘĂ VOLANTĂ**, (pol.) materii solide conținute în gaze, în fum sau în vaporii eliminați în cadrul diverselor procedee industriale. [3]
- CENUȘĂ VULCANICĂ**, (vulc.) material piroclastic fin, cu diametrul particulelor sub 4 mm, pulverizat în timpul exploziilor vulcanice. Depusă pe suprafața Terrei cenușa vulcanică formează inițial un depozit neconsolidat care, prin cimentare, dă tuful vulcanic sau un cînerit. [25]
- CENZURĂ**, (psih.) funcție a intelectului și conștiinței morale constând din aprecierea critică a tendințelor, ideilor și actelor comportamentale. [28]
- CEOMĂ**, (micol.) despre ciuperci parazite, ecidie fără peridii, cu spori dispuși în lanț, ex., *Uredinales*. [50]
- CEP**, (agric.) coardă de 1-3 ochi, în vârstă de un an, cu rol de a asigura lemnul de rod pentru anul următor, de înlocuire a unei ramuri de schelet, de siguranță, de rezervă, de rod și de coborâre a trunchiului. [49]
- CEPHALOCHORDATA**, (zool.) un subfilum de cordate, care-l include pe *Branchistoma lanceolatum (amfioxus)* și alte forme înrudite, toate marine. Cu excepția unor caractere de specializare, se consideră a fi apropiat aproximativ de strămoșul ipotetic al vertebratelor. Nu au un cap diferențiat, nici un creier adevărat, iar inima lipsește. Prezența notocordului, a respirației faringiene și topografia organelor îl apropie de vertebrate. [37]
- CEPHALOSPORIDIUM LEPTODACTYLIS**, (micol., parazit.) ciupercă inferioară parazită, cu miceliu format din filamente ramificate, de 3-4 μ

grosime, cu conidii de 3-5 x 9-13 μ , ce produce la racul de baltă boala *Micosis astacorum*. [10]

CER (*Quercus cerris*, fam. *Fagaceae*), (bot.) arbore foios megafanerofit până la microfanerofit, care formează păduri pure numite cerete, păduri de amestec cu gărnața sau cu alte foioase în regiunea de câmpie și coline, în Transilvania, Banat, Oltenia, Muntenia, Dobrogea de Sud, rar în Dobrogea de Nord; lipsește în Moldova; sporadic cultivat prin parcuri, în colecții și în culturi forestiere. Scoarța are importanță terapeutică în medicina umană. Utilizată ca astringent, hemostatic și antidiareic. Până nu demult era folosită pentru pudrarea plăgilor, mai ales în arsuri. Sub formă de decoct, se administrează în gargarisme, ca loțiuni hemostatice, în tratamentul stomatitelor, sub formă de instilații în leucoree, metrite, sub formă de clisme în tratarea hemoroizilor, în tratarea diareei. Scoarța de cer intră în compoziția ceaiului antidiareic (PLAFAR). Mult folosită în medicina empirică. Specie meliferă. Furnizează albinelor culesuri de polen și mană. Producția de miere de mană, 20 kg/ha. Pondere economico-apicolă mijlocie. Cultivat ca arbore ornamental individual sau în mici grupuri, prin parcuri și grădini publice. Atractiv prin coroana mare, lat-piramidală și frunzișul verde-închis, lucitor. Înmulțire prin semințe. [50]

CERANOMETRU, (climat.) contor de fulgere și descărcări electrice în atmosferă. [54]

CERAT, (bot.) organ al plantei acoperit cu un strat de ceară vegetală, ex., frunzele la varză (*Brassica oleracea* var. *capitata*), fructele la prun (*Prunus domestica*). [50]

CERATIU, (bot.) fruct capsulă silicviformă, alungită, bivalvă, lipsită de replum. Provine dintr-un gineceu bicarpelar. Capsula poate fi articulată cu ambele capete îngustate ca la *Hypecom ponticum* sau poate fi oblongă uniloculară și multispermă ca la brebenei (*Corydalis cava*, *C. solida* etc.). [50]

CERATOBRAHIALE, (zool.) baghete cartilagineose (osificate la teleostei), care formează părțile laterale ale arcurilor brahiale ale peștilor. [37]

CERATODIFORMES, (zool.) ordin de pești dipnoi devonieni, care include numai reprezentantul australian *Neoceratodus*. [57]

CERATODUS (*Neoceratodus* sau *Epiceratodus*), (zool.) baramunda un reprezentant australian al dipnoilor: un pește mare cu trăsături primitive și multe caractere împărțite cu amfibienii. Corpul este acoperit cu solzi cicloizi mari, coada este dificercă, înălțările perechi sunt lățite și acoperite de solzi. Are 4 perechi de brahii și un plămân. Se hrănește cu plante acvatice și cu nevertebrate. [57]

CERATOFILACEE (*Ceratophyllaceae*), (bot.) familie de plante ierboase, perene, acvatice, submerse, cu tulpini rigide, ramificate, articulate, lungi și subțiri, la bază cu rădăcini fine. Scoarța cu canale aerifere, de origine schizogenă. Frunze verticilate, sesile, divizate dichotomic. Flori unisexuate, monoice, solitare, sesile, cu periant simplu, actinomorfe. Flori masculine cu periant din 12 foliole concrescute puțin la bază; androceul, din (6) 10-20 stamine, cu antere foarte lungi aproape sesile. Flori femele cu periantul din 8-12 foliole; gineceul, cu ovar superior, unilocular și unilocular, ovul ortotrop, stil lung și subulat. Formula florală: $\sigma^*P_{12} A_{10-20}; \varphi^*P_{(8-12)} G_1$. Înflorirea și polenizarea se fac sub apă. Fruct achenă. Seminte brun-negriceoză. Embrion cu 2 cotiledoane mari. Conține un singur gen: *Ceratophyllum*, $x = 12$, cu specii aproape cosmopolite. În România (prin apele stagnante, bălți, lacuri) vegetează 2 specii: *C. demersum*, $2n = 24$; *C. submersum*, $2n = 24, 40$ și cca 72. Cunoscute sub numele populare de *Cosor*. [50]

CERATOHIAL, (anat.) piesă osoasă sau cartilagineasă formând partea latero-ventrală a arcului hioid din scheletul unui pește. [37]

CERATOMORPHA, (zool.) tapiri și rinoceri: membri ai ordinului *Perissodactyla*, ungulate cu stomac simplu, având o piele îngroșată, dentiție redusă, degete niciodată mai puțin de trei, dar cel mijlociu este totdeauna cel mai mare. [37]

CERBUL CARPATIN (*Cervus elaphus montanus*, fam. *Cervidae*), (cineget.) vânat de talie mare răspândit în pădurile montane (în special amestecuri de fag cu rășinoase). Copitat erbivor. Are corpul acoperit cu păr scurt cenușiu-roșcat; masculul (taurul) atinge până la 250 kg, iar femela (ciuta) 150 kg. În țara noastră trăiește subspecia de cerb carpatin *Cervus elaphus montanus*. Trofeul îl constituie craniul și carnea (prăjinile purtate de mascul). Carnea sunt anual caduce, au ramificații cu denumiri specifice (raza ochiului, raza de ghețuri, raza mijlocie, coroană); forma coroanei este variabilă (dublă, lopată, cupă, mână, pâlnie, furcă și neregulată). Dezvoltarea maximă a trofeului se realizează la 12-14 ani. Longevitatea medie este de 18-20 ani. Împerecherea are loc în septembrie– octombrie și se caracterizează prin lupte între masculi și muget (boncânit). Gestația este de 34 de săptămâni, femela naște un vițel ce devine adult la doi ani. Vânătoarea se practică între 1 septembrie și 30 noiembrie cu autorizație specială, cu arma cu gloanță, la pândă și dibuit. [42]

CERBUL LOPĂTAR (*Dama dama*, fam. *Cervidae*), (cineget.) vânat de talie mare, originar din Asia Mică, adus de legiunile romane în regiunea mediteraneană, aclimatizat în țara noastră și răspândit în pădurile din

câmpie, coline și parcurile de vânătoare. Are talia înaltă, taurul depășind 100 kg, iar ciuta 60 kg, blana brun-roșcată, cupele albe vara și brun-cenușii, cu șoldurile negre, iarna. Împerecherea are loc în octombrie–noiembrie fără luptă între masculi; gestația durează 33 de săptămâni; femela naște un vițel ce devine adult la 2 ani. Trofeul este constituit din coarne (prăjini) care cad anual și au forma unor lopeți a căror lățime crește cu vârsta. În multe terenuri efectivul optim a fost depășit. Vânătoarea se practică între 1 septembrie și 30 noiembrie cu autorizație specială, cu arma cu glonț, la pândă sau dibuit. [42]

CERC DE PIETRE, (glac.) acumulări de pietre colțuroase dispuse în formă de cerc, rezultate prin sortare din materialul fin, datorită înghețului repetat din zonele preglaciare cu pergelisol. [25]

CERC MARE AL UNEI SFERE, (mat.) cercul obținut prin intersecția unei sfere cu un plan care trece prin centrul sferei. [48]

CERC ORAR, (astr.) cercul obținut prin intersecția sferei cerești cu planul orar al astrului (plan determinat de axa lunii și astru). [12]

CERC POLAR, (geogr.) cerc terestru paralel, la 66 grade și 33 minute latitudine nordică (cerc polar de nord) și latitudine sudică (cerc polar de sud), stabilit pe baza poziției tangente a razelor solare cu suprafața terestră la solstițiul de iarnă. [25]

CERC RAUNKIAER, (bot.) cerc cu suprafața de 0,1 m², folosit pentru stabilirea frecvenței unei specii în fitocenoză. [15]

CERC TRIGONOMETRIC, (mat.) cercul cu raza egală cu unitatea, pe care s-a stabilit o origine A (de la care se face măsurarea arcelor) și un sens (de obicei antiorar). [48]

CERC TROPICAL, (geogr.) cerc terestru paralel, situat la 23 grade 30 minute latitudine nordică (*Tropicul Racului*) și 23 grade 30 minute latitudine sudică (*Tropicul Capricornului*). [25]

CERCEII DOAMNEI (*Dicentra spectabilis*, fam. *Papaveraceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă. Se folosește în parcuri și grădini publice pentru decorarea rondurilor, platbandelor, precum și ca flori tăiate. Flori roz, destul de mari. Înflorire, mai–iulie. Se înmulțește prin diviziunea tufei primăvara sau toamna, prin butași de rădăcină sau butași de tulpină și prin semințe. Semințele germinează după un an. Însămânțarea se face primăvara, în cutii, într-un pământ nisipos. Ierneză în răsadnițe reci, iar primăvara se repică pe brazdă, afară, de unde în anul următor se plantează la loc definitiv, într-un loc semiumbrat. [71]

CERCETARE, acțiunea de a (se) cerceta și rezultatul ei. **1.** (șt.) Investigație, studiu în vederea descoperirii

și punerii în evidență a noi cunoștințe (legi, fenomene, procese) și verificarea acestora. **2.** (milit.) Acțiune de culegere și de studiere a datelor despre inamic, teren, populație, surse de aprovizionare, condiții atmosferice, drumuri etc. Se execută prin luptă, incursiuni, ambuscade, luare de prizonieri, observare etc. Cercetarea poate fi terestră, aeriană, de navigație; mai poate fi de artilerie, de geniu, de radioelectronică, de radiolocație, de transmisiuni etc. **3.** (jur.) Activitate desfășurată de organele de urmărire penală pentru strângerea și verificarea probelor cu privire la săvârșirea unor infracțiuni și pentru descoperirea și prinderea infractorului. [31]

CERCETARE OPERAȚIONALĂ, (inform.) activitate de analiză, modelare, evaluare a proceselor cu caracter repetitiv și rezultat măsurabil, numite operații. De exemplu, studiul difuziei poluanților chimici industriali în atmosfera unui oraș, planificarea producției unei întreprinderi reprezintă operații care pot fi observate, măsurate și modelate matematic în scopul obținerii unor rezultate pe baza cărora se poate estima comportarea operațiilor respective în prezența unor perturbații. [47]

CERCI, (anat.) pereche de apendici articulați, lungi sau chitinizați, situați pe ultimul articol al abdomenului la o serie de ordine de insecte primitive, întâlniți la *apterigote*, *efemeroptere*, *odonate*, *blatide*, *mantide*, *isoptere*, *orthoptere*, *dermaptere* și la unele grupe de insecte fosile, rolul lor fiind preponderent senzorial sau servind la apărare, ex., la dermaptere. [62]

CERCOPITHECIDAE, (zool.) maimuțe africane și asiatică, babuini, mandrili și macaci, având de obicei o coadă neprehensilă și 4 membre aproape egale; degetele mari sunt opozabile și prezintă unghii. Se hrănesc ce vegetale, nevertebrate și vertebrate. [37]

CERCOSPORIOZA ANASONULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Cercospora malkoffi*. Se manifestă sub formă de pete brune pe frunze. Ele au aspect neregulat, ocupă numai vârful sau toată suprafața frunzei. Pe ambele părți ale frunzei, în dreptul petelor, se observă o pulbere cenușie, fină, formată din conidioforii și conidiile ciupercii. Se combate prin stropiri cu zeamă bordelează 1%. [50]

CERCOSPORIOZA BUSUIOCULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Cercospora ocimicola*. Foarte frecventă. Ea apare în stadii timpurii de creștere. Se manifestă prin pete galbene care se necrozează și se brunifică. Se combate prin stropiri cu fungicidul Dithane M-45, în concentrație de 0,3%. [50]

CERCOSPORIOZA CORIANDRULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Cercospora coriandri*. Apare pe frunze sub formă de pete neregulate, la început de

CERCOSPORIOZA FENICULULUI

culoare verde pal, apoi brune. Se tratează cu zeamă bordelează 1%. [50]

CERCOSPORIOZA FENICULULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Cercospora depressa*. Atacă frunzele, tulpinile și fructele. Boala reduce producția până la 50%. Boala debutează prin lunile iunie-iulie, sub formă de membrane false, de culoare gri-albicioasă. Boala evoluează numai în prezența picăturilor de apă sau rouă. Toamna, pe porțiunile atacate apar mici umflături, de culoare neagră, în care se dezvoltă picnidiile cu picnospori. Boala se transmite prin sămânța infectată, sau în culturile deja existente prin resturi de plante. Combaterea se face prin măsuri profilactice constând din arderea resturilor vegetale și izolarea culturilor semincere la distanța de 10-12 km. [50]

CERCOSPORIOZA GRĂULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Cercospora herpotrichoides*. Atacă în primăverile foarte ploioase. Boala se manifestă la baza tulpinii, cu o pată eliptică de culoare galben-deschis, cu margini de culoare brun-oliv. Din cauza atacului, paiul se frânge, porțiuni întinse de lan căzând. Boabele se șiștăvesc și producția scade. Prevenirea și combaterea se fac prin: utilizare de soiuri rezistente; prin îngrășarea echilibrată; rotația rațională; semănatul mai devreme; realizarea de lanuri cu densitate normală; arderea miriștilor pe terenurile infectate. (I. Boieru, N. Eustațiu, 1973) [50]

CERCOSPORIOZA MORCOVULUI (*Cercospora carotae*), (fitopat.) micoză frecvent întâlnită în culturile de morcov. Atacul se manifestă pe frunze, tulpini și inflorescențe. Pe frunzele tinere apar leziuni mici (1-3 mm), de culoare cafenie, delimitate de o zonă subțire de culoare brună. Pe prăjiurile frunzelor și pe tulpini apar pete de formă elipică sau neregulat-alungită de culoare brună-cenușie sau brună-negricioasă, prevăzute cu o bordură galbenă. Petele, prin extindere, pot cuprinde întreaga frunză, când aceasta se necrozează și se usucă. Atacul, apărut de timpuriu pe inflorescențe, provoacă uscarea lor înainte de a forma semințe. Măsurile de prevenire și combatere constau din strângerea și distrugerea prin ardere a resturilor vegetale infectate arătura adâncă de toamnă, rotația culturilor pe trei ani, folosirea de sămânță sănătoasă sau tratată. Dezinfectarea seminței se face pe cale termică cu apă caldă la 50°C, timp de 25 de minute, sau dezinfectarea pe cale chimică prin prăfuire cu Tiuram 75, în doză de 4 g/kg. În timpul vegetației, la semnalarea atacurilor se fac tratamente foliare cu una din substanțele: Dithane M45 în doză de 0,2%, Nemispor 0,2%, Dithane-cupromix 0,3%, Maneb 0,3%, Polyram 0,2%, Perozin 0,5%. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1986) [50]

CERCOSPORIOZA SFECLEI, (fitopat.) micoză produsă de *Cercospora beticola*. Considerată ca cea mai răspândită boală a sfeclei. Este întâlnită în toate zonele de cultură de pe glob. Își găsește condiții favorabile în anii cu veri ploioase și calde și mai ales în culturile irigate. La noi este răspândită în sudul și vestul țării. Boala apare mai întâi sub forma unor pete punctiforme. Apar pete circulare, de 2-3 mm în diametru, vizibile pe ambele fețe ale frunzei. Petele sunt de culoare cenușie deschisă, înconjurată de o margine mai închisă brună-roșiatică. Boala se manifestă și pe cotiledoane. De obicei boala apare la sfârșitul lunii iunie sau începutul lunii iulie, sub formă de pete izolate pe frunzele mature. În urma ploilor și a irigației prin aspersiune numărul petelor crește considerabil. La culturile care suferă de această boală intervalul dintre rânduri este acoperit cu frunze uscate căzute pe sol. Are influență negativă asupra producției. Combaterea se face cu fungicidele sistemice: Derosal, Topsin, Benlate. Se realizează 2-3 tratamente în culturile irigate și 1-2 în culturile neirigate. Primul tratament se aplică după 4-5 zile din momentul avertizării. Se folosește 300 g substanță la hectar într-un tratament și o cantitate de 40-200 l de apă/ha. (V. Ciochia, A. Codrescu, L. Dumitraș, 1980) [50]

CERCOSPORIOZA TUTUNULUI (*Cercospora nicotinae*), (fitopat.) micoză. Boala este întâlnită în răsadnițe, în câmp și în depozitul de uscare și fermentare. Se manifestă prin pete circulare, albicioase, înconjurată de o margine brun-închis. Pe plantele din câmp boala apare pe frunzele de la bază și constă din pete circulare care au în centru o zonă cenușie-albicioasă, prăfoasă (conidii și conidiofori). În condiții favorabile pentru ciupercă, aceasta se extinde și pe frunzele superioare. Prevenirea și combaterea constau din rotația culturilor pe minimum 3 ani, păstrarea unei bune igiene culturale atât în răsadnițe cât și în câmp, transplantarea în câmp numai a răsadului sănătos și viguros, realizarea lucrărilor de întreținere la timp. (L. Dumitraș, T. Șesan, 1988) [50]

CERCOSPORIOZA, (fitopat.) boală produsă de ciupercile din genul *Cercospora*, caracterizată prin dezvoltarea pe organele afectate a unor pete mai mult sau mai puțin circulare sau alungite, de dimensiuni diferite, mărginite de o dungă brună sau roșcată. În dreptul petelor, mai ales pe vreme umedă, apare o pulbere fină, de culoare cenușie, care sunt conidiile ciupercii. Exemplu: pătarea roșie a frunzelor de sfeclă (*Cercospora beticola*), c. cartofului (*Cercospora concors*), c. sămburoaselor (*Cercospora cerasella*). [61]

- CERCUL POLAR NORD** (*arctic*), (geogr.) paralelul terestru de latitudine $90^\circ - \varepsilon$, unde $\varepsilon = 23^\circ 27'$; delimitează calota polară nordică. [12]
- CERCUL POLAR SUD** (*antarctic*), (geogr.) paralelul terestru de latitudine $-90^\circ + \varepsilon$; delimitează calota polară sudică. [12]
- CEREBEL**, (anat.) parte a creierului posterior la vertebrate. Este implicat în reglarea tonusului muscular și a posturii, în coordonarea mișcării în raport cu semnalele senzoriale primite în alte părți ale creierului. Este lobat și cutat la păsări și mamifere, dar numai cu aspect de lamă transversală la unele vertebrate inferioare. [37]
- CEREBRAL**, referitor la creier. [57]
- CEREBRITĂ**, (med. u.) inflamația difuză a creierului, fără supurație. [60]
- CEREBROPSIHOZĂ**, (med. u.) afecțiune mentală cauzată de/asociată cu o leziune a creierului. [60]
- CEREBROSCLEROZĂ**, (med. u.) scleroza substanței cerebrale; encefaloscleroză. [60]
- CEREBROZIDE**, (biochim.) lipide complexe din categoria sfingolipidelor, constituite din sfingozină condensată amidic cu un acid gras și glicozidic cu o oză (β -glucoză sau β -galactoză). În funcție de natura acidului gras ele pot fi: nervone, oxinervone, cerazine și cerebrone. Ele sunt prezente în structura țesutului nervos și mai ales în creier. [9]
- CERERE AGREGATĂ**, (ec.-fin.) totalitatea cheltuielilor planificate pentru o anumită perioadă, de regulă un an, necesare achiziționării de bunuri, produse în cadrul economiei naționale. [35]
- CERERE BIOCHIMICĂ DE OXIGEN (CBO)**, (ecol.) cantitatea de oxigen dizolvat, necesară organismelor pentru a descompune, în aerobioză, substanțele organice conținute într-o apă (se exprimă în $\text{mg O}_2/\text{l}$). [2] Determinarea CBO își are utilitatea în cercetările de hidrobiologie generală și de ecologie a apelor (în studierea gradului de impurificare a apei). CBO se estimează în laborator prin măsurarea diferenței dintre cantitatea de oxigen existentă într-un litru de apă înainte și după o perioadă de observație (în general de cinci zile). Temperatura apei de analizat pe parcursul a 5 zile trebuie să fie de 20°C . [41]
- CERERE CHIMICĂ DE OXIGEN (CCO)**, (ecol.) cantitatea de oxigen consumată pentru oxidarea chimică a materiilor organice și a celor anorganice prezente într-o apă (se exprimă în $\text{mg O}_2/\text{l}$). [3]
- CERERE DE CHEMARE ÎN JUDECATA**, (jur.) actul de procedură prin care o persoană sesizează instanța de judecată în vederea soluționării unui litigiu. [64]
- CERERE DE VALUTĂ**, (ec.-fin.) solicitarea de valută de către agenții economici în funcție de cursul de schimb existent. [55]
- CERERE RECONVENȚIONALĂ**, (jur.) actul de procedură prin care pârâtul sesizează, la rândul său, instanța de judecată pentru soluționarea pretențiilor pe care le are în legătură cu cererea sau mijloacele de apărare ale reclamantului. [64]
- CERET**, (bot.) pădure edificată de cer (*Quercus cerris*). [15]
- CEREZINA**, (petr.) produs solid obținut prin rafinarea ozocheritei cu acid sulfuric și cu pământuri active, sau prin rafinarea cerurilor de petrol rezultate din prelucrarea țițeiurilor parafinoase. [46]
- CERIDE**, (chim.) esteri ai acizilor grași superiori, saturați, cu monoalcooli superiori. Sunt substanțe solide, puțin unsuroase, insolubile în apă, rezistente la acțiunea agenților fizici și chimici. Sunt secretate de diferite organe ale plantelor sau de unele glande ale animalelor și reprezintă componenta principală a cerurilor. [9]
- CERINȚA DE APĂ**, (pisc.) cantitatea de apă care trebuie preluată dintr-un emisar pentru a acoperi necesarul de apă dintr-o unitate piscicolă. [10]
- CERIU (Ce)**, (chim.) element chimic cu caracter metalic din grupa lantanidelor. Are Z 58 și structura învelișului de electroni $[\text{Xe}] 4f^2 6s^2$. Este un metal alb-argintiu care în aer se acoperă cu un strat de oxid, devenind cenușiu. Are o duritate comparabilă cu a plumbului. Aliajele Ce cu cobalt sau cele cu fier și cu plumb se utilizează la confecționarea magneților permanenți. Sulfatul c. trivalent este un bun catalizator. Cantități mari dintr-un aliaj care conține Ce, La și Fe se folosesc pentru fabricarea pietrelor de brichete. [36]
- CERNOMORSKII**, rezervație naturală situată în Ucraina (regiunea Kerson). Suprafața, 64.000 ha (1927). Cuprinde un sector din lagunele Dunării și din regiunea Niprului, precum și o parte din stepele riverane de la Kerson și Nikolaev. În rezervație este inclusă și o zonă marină litorală, insule, o porțiune de stepă și silvostepă, unde crește vița de vie sălbatică. În zonă, terenurile sunt deosebit de aride. Ele sunt băntuite de vânturile de stepă și brizele marine. În rezervație ierneză și cuibăresc peste 300 de specii de păsări migratoare și sedentare. Printre aceste specii se întâlnesc: culici, lebede, rațe, pelicani, pescăruși, printre care și pescărușul cu cap negru (*Larus melanocephalus*) de proveniență mediteraneană. Silvostepa este populată de căprioare, mistreți, lupi, vulpi, bursuci, vipere. [50]
- CERNOZIOM**, (pedol.) tip de sol din clasa molisoluri, caracterizat de o succesiune tipică de orizonturi. Am-AC-C sau Cca, simbol CZ, subtipuri: tipic, vermic, vertic, litic, gleizat, pseudorendzinc,

rendzinc, salinizat, solonetizat. Cernoziomurile tipice sunt predominant lutoase, bogate în humus, reacție neutră slab alcalină, slab levigate, aprovizionare bună cu elemente nutritive, structură grăunțoasă stabilă, permeabilitate mijlocie pentru apă și aer, capacitate mijlocie-mare pentru apă, potențial natural de fertilitate ridicat. [29]

CERTHIIDE (*Certhiidae*), (zool.) cojoaica, familie de păsări mici cățărătoare, cu cioc subțire, arcuit, și gheare recurbate. Se cațără pe scoarța arborilor. Insectivore. [37]

CERTIFICAT DE DEPOZIT, (ec.-fin.) instrument financiar care certifică primirea unui depozit la termen, ce urmează să fie rambursat de către emitent și care poartă o dobândă. [35]

CERTIFICAT DE TREZORERIE, (ec.-fin.) titlu de stat cu valori nominale, emis de Ministerul Finanțelor, destinat acoperirii deficitului bugetului de stat. [58]

CERULEU, (bot.) albastru, de culoare albastră, albastră-azurie, ca albastrul cerului, ex., corola florilor de miruță (*Anchusa azurea*), limba bouului (*Anchusa officinalis*). [50]

CERULOPLASMINĂ, (fiziol.) proteină plasmatică din categoria globulinelor, implicată în transportul cuprului și cu puternic rol antioxidant, limitând cantitatea de specii reactive de oxigen. [21]

CERURI, (biochim.) amestec al ceridelor cu diferiți alți compuși secundari (alcani, alcoolii și acizi superiori liberi, rășini etc.). Majoritatea sunt de origine vegetală, fiind secretate de fructe, frunze, flori, tulpini și acoperind suprafața acestora. Ele reprezintă un strat protector împotriva pierderilor excesive de apă prin transpirație, precum și împotriva unor agenți externi dăunători. La animale se întâlnesc astfel de secreții ale glandelor sebacee la mamifer, ale glandelor cerifere la păsări. Cele mai cunoscute ceruri de origine animală sunt ceara de albine și lanolina de pe lâna oilor. Ele au o largă utilizare în industria farmaceutică, în cosmetică, precum și pentru obținerea unor alifii, unguente și creme de lustruit. [9]

CERVICAL, aparținând gâtului. [37]

CERVICITA, (med. u.) inflamație a colului uterin. Ea poate fi acută (specifică, nespecifică) și cronică (specifică – dată de trichomonas, micoze și nespecifică – cauzată de agenți saprofiti ai vaginului, de igiena defectuoasă). [50]

CERVIDE (*Cervidae*), (zool.) cerbii: rumegătoare la care masculii poartă coarne osoase, pe care le pierd după sezonul de reproducere, crescând rapid în anul următor. Coarnele cresc de pe oasele frontale și sunt acoperite cu o piele moale și catifelată. În fiecare sezon devin mai ramificate și complicate până la atingerea completei maturități. [57]

CERVOTOCINĂ, (pedol.) canal făcut în sol de răme sau alte animale mici, umplut ulterior cu material de sol. [29]

CESALPINACEE (*Caesalpinaceae*), (bot.) familie care cuprinde plante lemnoase, tropicale și subtropicale, câteva cultivate și în România ca specii ornamentale. Are peste 100 de genuri cu peste 1.200 de specii. Frunze penat compuse, rar simple, nestipelate. Flori zigomorfe, cu estivație imbricat ascendentă, tipul 5, cu caliciu dialisepal și corola dialipetală; androceul din 10 stamine, mai rar 5-10, gineceul cu ovar superior, unilocular și unilocular, ovule anatropo. Formula florală: $\zeta \cdot | \cdot K_{5-4} C_{5-4}; oA_{5-4}; 10-2 G_1$. Fruct păstaie. În România sunt cultivate speciile: *Cercis siliquastrum* (Arborele lui Iuda) $2n = 14$; *Gleditsia triacanthos* (Glădiță), $2n = 48$; *Cymnocladus dioica*, $2n = 28$. [50]

CESALPINO, **Andrea** (1519-1603), medic, anatomist, botanist, filosof italian. Descrie peste 1.500 de specii de plante. Elaborează o clasificare nouă a regnului vegetal după criteriul structurii frunzelor, semințelor și a fructelor. Are preocupări în domeniul fiziologiei vegetale și mineralogiei. Este considerat unul dintre fondatorii botanicii și precursor al marelui botanist C. Linné. [46]

CESIU (Cs), (chim.) element chimic cu caracter metalic din grupa I principală. Are Z 55 și structura învelișului de electroni $[Xe] 6s^1$. Este un metal alb auriu, moale, p.t. 28,5°C și p.f. 708°C. Pe suprafața pământului se găsește cca un atom de Cs la 13.000 atomi de sodiu. Prețul relativ ridicat, raritatea combinațiilor Cs și puternica reactivitate față de aerul atmosferic a acestuia au limitat mult întrebuințarea elementului. [36]

CESIUS, (bot.) albastru-cenușiu, albastru-verzui, aspect întâlnit la unele organe ale plantelor: petale, frunze, fructe. [50]

CESPITOS, (bot.) despre plante cu tulpinile strânse unele lângă altele, formând o tufă, ca la păiuș (*Festuca altissima*), țapoșică (*Nardus stricta*). [50]

CESTODARIA, (zool.) clasă de viermi platelminți mici sau de mărime mijlocie (3-38 cm). Au corpul sub formă de frunză sau uneori alungit ca o panglică, fără a fi împărțit în proglote. Nu posedă scolex sau este slab reprezentat. Din ou iese o larvă licoforă prevăzută cu 10 cârlige. În corp ea are o masă de celule glanduloase, a căror secreție dizolvă țesuturile diferitelor organe ale gazdei în care larva pătrunde (V. Gh. Radu, V.V. Radu, 1972). Parazitează intestinul sau cavitatea corpului peștilor, unorii și la chelonieni (broaște țestoase). (M. Năstăsescu, 1983) [50]

CESTODAZE, (parazit.) boli parazitare determinate de helminți ce aparțin cl. *Cestoda*. [10]

CESTODE (*Cestoda*), (zool.) clasă care cuprinde viermi lați, adaptați perfect la viața endoparazită. Nu au organe de simț. Ca o adaptare la viața parazită, intestinul a regresat până la dispariție. Corpul are aspect de panglică, cu dimensiuni, în funcție de specie, între 1 mm și 15 m lungime. Este format din 3 regiuni: *scolex*, cu organe de fixare; *gât* care reprezintă zona generatoare de proglote; *strobil* reprezentat de lanțul de proglote (3 până la 5.000). Tegumentul este acoperit cu cuticulă. În scolex se află două mase ganglionare (uneori sudate) unite prin două comisuri. Aparatul excretor este de tip protonefridian, cu celule terminale cu flamură vibratilă, răspândite în parenchim. Sunt animale hermafrodite, numai genul *Dioecocestus* are sexe separate și un dimorfism sexual accentuat. Nutriția se face prin osmoză cu substanțe digerate în intestinul gazdei. Cuticula care acoperă corpul este impermeabilă pentru sucurile digestive ale gazdei, dar permeabilă la substanțe nutritive care pătrund în parazit din intestin. Respirația este anaerobă. Nu are aparat circulator. Reproducerea se face prin ouă fecundate care rămân în proglote, se detașează în intestin și sunt eliminate cu fecalele. Fiecare ou conține un embrion hexacant. Speciile de tenie parazitează multe specii de animale acvatice și terestre. (M. Năstăsescu, 1983) [50]

CETACEA, (zool.) ordin de mamifere placentare mari, uriașe, permanent acvatice, adaptate la viața în mări, ex., delfinii, cașalotul, balenele. Au corpul fusiform, terminat cu o înotătoare codală orizontală. Capul este unit cu trunchiul (nu are gât diferențiat). Membrele anterioare sunt transformate în paletă înotătoare. Membrele posterioare au dispărut. Tegumentul este nud. Sub tegument au un strat gros de grăsime. Oasele au structură spongioasă și sunt impregnate cu grăsime. Fălțile sunt alungite, dentarul nu are ramura ascendentă. Cutia craniană este globuloasă. Coloana vertebrală este foarte elastică. La unele specii, vertebrele cervicale sunt sudate între ele, ex., delfinul. Coastele sunt foarte curbate. Creierul este voluminos, sferic și prevăzut cu circumvoluții numeroase și complicate. Nasul servește numai la respirație. Mirosul este slab. Ochii sunt foarte mici în comparație cu corpul. Pavilionul urechii lipsește. Urechea internă este bine dezvoltată și nu este inclusă în peretele cutiei craniene, ci numai atașată acesteia. Se orientează în mediul lor de viață după vibrațiile transmise în apă. Gura este mare, mai ales la balene. Dinți nu au decât delfinii și cașalotul, motiv pentru care se numesc odontocete. Balenele sunt lipsite complet de dinți. Ele au în gură fanoane (formațiuni cornoase), lungi și dese care cresc pe cerul gurii și constituie un dispozitiv de filtrare. Limba este

enormă. Faringele și esofagul lor este îngust. Stomacul este împărțit în 3-14 compartimente, cele mai multe din ele cu pereții glandulari. Intestinul este de 5-16 ori mai lung decât corpul. Căile respiratorii încep cu nările care sunt plasate spre creștetul capului, între ochi. Plămâni au o structură particulară. Expirația și inspirația se fac la suprafața apei. Posedă uter bicorn și placentă difuză. Nasc câte un singur pui, foarte bine dezvoltat. Este alăptat din două mamele care împrășcă laptele cu mare putere în gura puului. Fiecare mamelon este închis într-o pungă cu deschidere longitudinală. Sunt animale sociale, care trăiesc și vânează în cete mai mari sau mai mici. La unele specii (*Delphinapterus*, *Megaptera*) masculii emit, în perioada reproducerii, sunete muzicale, adevărate cântece. (V. Pop, 1962) Își desfășoară viața în apele marine, unele specii și în apele dulci. Ordinul are două subordine *Odontoceti*, cu familiile *Platanistidae*, *Delphinidae*, *Delphinapteridae*, *Physeteridae*, și *Mysticeti*, cu familiile *Balaenopteridae*, *Balaenidae*. [26]

CETĂȚILE PONORULUI ȘI VALEA GALBENII, rezervație complexă (geologică, peisagistică, carstică) din România, județul Bihor. Suprafața, 93,30 ha. Este situată în Munții Bihorului, în zona de origine a Văii Crișului Pietros, Someșului Cald și Arieșului. Cetățile Ponorului constau din trei circuri calcaroase existente într-o mare depresiune împădurită, adâncă de 300 m. Primul circ calcaros constă în partea terminală a văii care se înfundă. Peretele său lateral este străpuns de un portal care are mai mult de 70 m înălțime, permițând accesul în cercul al doilea care este un avent circular înalt de circa 200 m. Al treilea circ este separat de primul printr-un prag redus. Are formă triunghiulară. În peretele său vestic, înalt de 200 m, se deschide spre Căput prin care iese un râu subteran a cărui apă se prăbușește în altă gură de peșteră, străbătând un tunel lung de 2 km și unde există numeroase cascade, vârfuri și lacuri adânci. Râul apare definitiv la suprafață în Izbuclul Galbenei care drenează aproape în întregime bazinul închis Padiș-Cetățile Ponorului. La cumpăna dintre Valea Galbenei și Bazinul Padiș-Cetățile Ponorului există două avene. Prima se află situată deasupra celui de-al doilea circ al Cetăților, cu o adâncime de 40 m, iar al doilea este situat pe creasta despărțitoare și adăpostește Ghețarul natural de la Bortig, al treilea ca mărime din România. Vegetația rezervației are numeroase elemente floristice nordice și alpine. Întreaga zonă este declarată monument al naturii. [50]

CETOACIDOZĂ, (med. u.) acidoză (diabetică) produsă de prezența în organism a unei cantități excesive de cetoacizi. [60]

CETONURIE, (biochim.) eliminarea corpurilor cetonice prin urină, ca urmare a creșterii concentrației acestora în organism. [9]

CETOZE, (biochim.) glucide simple sau oze în structura cărora apare gruparea cetonă, ele fiind deci polihidrosetone. Cele mai răspândite sunt cele cu 3-6 atomi de carbon: dihidroxiacetona (C_3), ribuloza (C_5) și fructoza (C_6). Ele au roluri esențiale în principalele procese metabolice: fotosinteza, glicoliza, ciclul pentozofosfaților etc. [9]

CEVIANĂ, (mat.) după numele lui Ceva. Dreapta care unește un vârf al unui triunghi cu un punct al laturii opuse. [48]

CG, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului C care prezintă și caractere de orizont G. [29]

CHAENOMELES, (agric.) sin. *Cydonia*, gen de plante din fam. *Rosaceae*. Pop. „gutui japonez”. *Chaenomeles japonica* este unul dintre cei mai frumoși arbuști cu înflorire timpurie de primăvară (aprilie). Variază ca înălțime între 1 și 3 m, are o creștere erectă sau etalată, iar lăstarii, formând tufe compacte, poartă numeroși ghimpi și frunze lucioase, de un verde intens. Florile, ce apar de obicei înaintea frunzelor, au formă de cupă, sunt scurt pedunculată și așezate solitar sau grupate câte 5-6 în lungul lăstarilor. S-au obținut foarte multe varietăți cu talii diferite și colorit variat al florilor. Majoritatea au flori roșii, în diferite tonuri, dar și albe, portocalii sau roz. Spre toamnă, arbustul decorează prin fructele galbene. *C. chinensis*, arbust de 3-4 m, cu creștere erectă, are frunze ce se colorează toamna în roșu. Florile se deschid în mai, au miros de violete, sunt roz închis, fiind urmate de fructe mari verzui. *C. maulei*, arbust de talie mică (1 m), înflorește în aprilie, are varietăți cu flori larg deschise, roz, roșu arămiu sau roșu viu și fructe galbene sau portocalii. Speciile cresc bine în solurile mai nisipoase, alcaline, revene și suficient de bogate. Înflorește la soare, dar suportă și semiumbra. Se pretează la constituirea gardurilor vii, dar mai ales la plantarea solitară sau în grup, pe peluze. De asemenea, varietățile cu creștere mai laxă pot îmbrăca zidurile. Înmulțirea este posibilă prin semințe, care se stratifică după recoltare și se seamănă primăvara, prin separarea drajonilor, marcotaj sau altoire. [39]

CHAETONOIDEA, (zool.) gastrotrichi (viermi cilindrici) care în marea lor majoritate trăiesc în apă dulce. [50]

CHALAZION, (med. u.) chist al glandei meibomiene care apare ca o excrescență la nivelul unei pleoape, fără a fi însoțit de nici o altă modificare locală; denumit și *chist meibomian*. [60]

CHAMAELEONTIDAE, (zool.) cameleonii: familie de șopârle cu corp comprimat lateral, ochi ce pot fi mișcați independent și o limbă lungă. Își pot schimba ușor culoarea corpului, în acord cu cea a mediului ambiant. Degetele sunt grupate ca o pensă, coada este prehensilă. [57]

CHANGBAI SHAN, rezervație naturală situată în China (provincia Jilin). Suprafața, 200.000 ha (1960). Rezervația se află amplasată în nord-estul Chinei, în inima pădurilor primitive din sud-estul provinciei Jilin. În cadrul peisajului se află și un vulcan stins, în craterul căruia s-a format Lacul Cerului, cu un diametru de cca 4 km. Lacul este mărginit de 16 culmi muntoase care se reflectă în apele sale de culoarea jadului. Pe latura nordică există o cascadă de 68 m înălțime. În vecinătate sunt zeci de ape termale cu o temperatură de cca 80°C. Pantele munților posedă o etajare bioclimatică pornind de la pădurile mixte până la pajiștile alpine. Flora cuprinde peste 1.500 de specii dintre care menționăm: ginsengul, pinul corean, nucul manciurian etc. Fauna este reprezentată prin 300 de specii dintre care foarte multe sunt valoroase: cerbul pătat sika, cerbul comun, tigrlul siberian, leopardul, zibelina, râsul, lutra, dropia, fazanii, cucii uriași. [50]

CHAPALA, lac de origine tectonică. Este cel mai mare lac din Mexic. Se află situat la numai 50 km sud de orașul Guadalajara. Suprafața este de 1.070 km², și adâncimea maximă de 33 m. Numele de C. vine de la onomatopeea aztecă „*chapotal*”, însemnând *izbirea talazurilor* (valurilor) de malul lacului. [45]

CHAPARRAL, (bot.) asociație vegetală formată din tufișuri xerofile spinoase răspândite în sud-vestul Americii de Nord (Texas, California), în zonele cu climat de tip mediteranean. Speciile dominante sunt stejarii pufoși sempervirescenți (*Quercus agrifolia*, *Q. dumosa*), pasania (*Pasania densiflora*), adenostoma (*Adenostoma fasciculatus*). [70] → TUFĂRIȘURI MEDITERANEENE BOREALE

CHARACIDAE, (zool.) familie de pești osoși cu corpul mai mult sau mai puțin alungit, cu abdomenul prevăzut cu o carenă. Prezintă pe corp solzi cicloizi sau ctenoizi, gura prevăzută cu fălci scurte. Înotătoarele anală și dorsală sunt mari. Înotătoarea adipoasă și linia laterală sunt prezente în funcție de specie. Răspândiți în Africa tropicală și America de Sud și Centrală. [10]

CHARACOIDEI, (zool.) grup de pești găsiți în ape dulci, în părțile calde ale Americii și Africii. Mulți au culori strălucitoare, sunt carnivori și uneori feroce. Au dentiție heterodontă. [37]

CHARADRIIFORMES, (zool.) păsări terestre, care trăiesc în general la marginea apelor dulci sau marine. Cioc variat ca formă, aripi lungi și ascuțite. Penaj în general asemănător la cele 2 sexe. Hrana constă din

- nevertebrate sau vertebrate mici. Prundărași, sitari, becaține, pescăruși. [37]
- CHART**, (inform.) un grafic sau diagramă ce reprezintă date sau relația dintre seturi de date într-o formă pictorială spre deosebire de forma numerică. [8]
- CHEFAL AURIU** (*Mugil auratus*, fam. *Mugilidae*), (zool.) pește marin, cu lungime, de regulă, de 20-30 cm, maximă de 50 cm și greutate de 80-400 g, respectiv 800 g. Pe fiecare opercul are o pată aurie. Pleoapele adipoase lipsesc. Ajunge la maturitatea sexuală la vârsta de 3-4 ani. Se reproduce în mare. Atât puii cât și adulții migrează de-a lungul litoralului pentru căutarea hranei. Primăvara, pătrunde în lacurile litorale Mangalia, Tatlagiac, Siutghiol și Razelm. Răspândit în Marea Mediterană și Marea Neagră. [10]
- CHEFAL CU COADA LATĂ** (*Mugil ramada*, fam. *Mugilidae*), (zool.) pește marin de 25-30 cm lungime, maximum 40 cm. Capul mai lătit, dar mai mic decât la chefalul mare. Buzele subțiri, iar nările îndepărtate de marginea anterioară a ochiului. Coloritul este verde-brun pe spate, cenușiu pe lături, iar pe abdomen argintiu. Se întâlnește în special în Oceanul Atlantic și în Marea Mediterană, rar în Marea Neagră. [10]
- CHEFAL MARE** (*Mugil cephalus*, fam. *Mugilidae*), (zool.) pește marin ce pătrunde primăvara în lacurile litorale Mangalia, Tatlagiac, Siutghiol și Razelm. Poate ajunge la 63 cm lungime și greutatea de 3,3 kg. Se cunosc exemplare de 75 cm lungime și greutate de 8 kg, chiar 12 kg. Are carnea gustoasă, lipsită de oase mărunte și icrele bogate în iod. Cap mare și turtit dorso-ventral. Ochiul acoperit de o pleoapă adipoasă dezvoltată. Se reproduce la vârsta de 5-6 ani. Depune în largul mării 3-8 milioane de icre (foarte mici) în intervalul august-septembrie. Iernatul îl face la adâncimea de 80 cm. Începând din luna mai puii și adulții migrează spre coastă, pătrund în lacurile litorale și chiar în gurile fluviilor, unde caută apa bine încălzită și fundul bogat în detritus, pe care-l consumă împreună cu viermii și larvele de insecte care se găsesc în el. (Th. Bujniță, I. Alexandrescu, 1971). La primele semne de răcire a vremii migrează în mare. Trăiește în mările și oceanele din regiunea tropicală și subtropicală. Se găsește și în Marea Neagră. [10]
- CHEFAL MIC** (*Mugil saliens*, fam. *Mugilidae*), (zool.) pește marin, de 30-50 cm lungime, greutate 30-500 g. Botul ascuțit, pleoapa adipoasă puțin dezvoltată. Trăiește în cârduri, deplasându-se foarte rapid. Reproducerea are loc în intervalul iulie-septembrie. Atât puii cât și adulții pătrund în lacurile litorale în căutarea hranei și a apelor calde. Preferă apele sărate. De-a lungul litoralului românesc se pescuiesc între 200.000 și 300.000 kg. Se găsește în Marea Neagră. [10]
- CHEFIR**, (zootehn.) produs lactat acid, rezultat din fermentarea lactică și alcoolică a lactozei sub acțiunea drojdiei *Torula chefiri*. [34]
- CHEIA DE ALTO**, (cult.-art.) una din cheile sistemului *do*; arată că nota *do* din octava I se află pe linia a III-a a portativului. [67]
- CHEIA DE TENOR**, (cult.-art.) una din cheile sistemului *do*. Ea arată că nota *do* din octava I se află pe linia a IV-a a portativului. [67]
- CHEIA DE VIOLINĂ**, (cult.-art.) una din cheile sistemului *sol*. Ea arată că nota *sol* din octava I se află pe linia a II-a a portativului. [67]
- CHEIE**, (inform.) valoare asociată unui câmp sau unei combinații de câmpuri, cu o structură determinată, în funcție de care sunt tratate sau ordonate informațiile dintr-o înregistrare. [47]
- CHEILE BICAZULUI-HĂȘMAȘ**, parc natural montan al României, aflat pe teritoriile județelor Neamț și Harghita. Suprafața, 657.500 ha. Altitudinea maximă se găsește în Hăghimașul Mare (1792 m). Prezintă importanță geologică, floristică și faunistică. Cheile Bicazului stabilesc legătura între Moldova și Transilvania. Ele s-au format prin acțiunea de eroziune a râului Bicaz. Masivul Hășmaș este constituit, în principal, din Culmea Curmătura și Culmea Tulgheș-Valea Rece, aceasta din urmă fiind întreruptă în zona sa centrală de defileul adânc al râului Bicaz. În zonă se găsesc sculpturi rezultate din eroziune, de o deosebită frumusețe. Culmea Curmătura formează ramura vestică a masivului. Versantul vestic coboară către firele de obârșie ale văilor Petra și Belchia, spre est lasă o serie de ramificații care alcătuiesc partea nordică a cununii de munți din jurul stațiunii Lacul Roșu, iar spre sud, între valea de obârșie a Oltului și pâraul Bicăzel se înalță a doua porțiune a Culmii Curmătura. Culmea Tulgheș-Valea Rece este fragmentată adânc în zona centrală de defileul Cheile Bicazului. Versanții culmii, în general dezvoltați sau presărați cu rariști sunt folosiți pentru păstorit. Geologic, fundamentul masivului este constituit din roci cristaline (vechi roci eruptive și roci sedimentare), mai mult sau mai puțin metamorfozate prin temperaturi și presiune. (Em. Cristea, 1978) Rețeaua hidrografică este reprezentată de râurile Bicaz și Bicăzel cu afluenții lor. Clima este temperat-boreală, de natură montană carpatică, cu caracteristici determinate de altitudine și expoziția versanților. Temperatura medie anuală variază între 8 și 9,5°C, climatul fiind caracterizat prin ierni aspre și răcoroase. Temperatura cea mai scăzută este de -28°C. Inversuniile pe versantul vestic în zilele de iarnă pot atinge -35°C. Vegetația este variată și etajată pe verticala versanților, în funcție de condițiile impuse de climă, relief, soluri. Se disting

clar etajul pădurilor și etajul pășunilor. Limita superioară a pădurii ajunge în Hășmaș până la 1.600 m altitudine. Zona împădurită este dominată de molid (*Picea excelsa*), mai rar fag (*Fagus sylvatica*), tei (*Tilia cordata*), brad alb (*Abies alba*), lariță (*Larix decidua*), pin (*Pinus silvestris*). Pe alocuri există specii de tisă (*Taxus baccata*), scorușul de munte (*Sorbus aucuparia*), jneapăn (*Pinus montana*), ienupăr (*Juniperus communis*, *J. sibirica*), mesteacănul pitic (*Betula nana*, *B. humilis*) etc. Arbuștii sunt reprezentați de zmeur (*Rubus idaeus*), mur (*Rubus hirtus*), afin (*Vaccinium myrtillus*), merișor (*Vaccinium vitis-idaea*) etc. În vegetația ierboasă din pășuni și fânețe montane, predomină păiușul (*Festuca nebrua* var. *fallax*), țapoșica (*Nordus stricta*) etc. Alte plante ierboase prezente în floră sunt: spânzul (*Helleborus purpurascens*), mierea ursului (*Pulmonaria officinalis*), crinul de pădure (*Lillium martagon*), vioreaua (*Scilla bifolia*), gălbinele de munte (*Ranunculus carpathicus*), horști (*Luzula pilosa*), caprifoiul (*Lonicera xylosteum*), măcrișul iepurelui (*Oxalis acetosella*), busuiocul sălbatic (*Prunella vulgaris*), nu-mă-uita (*Myozotis palustris*). Plantele endemice care populează văile abrupte sunt: omagul (*Aconitum tauricum*), barba ungurului (*Dianthus spiculifolius*), cosacii lui Romer (*Astragalus romeri*), vulturica din Pojorâta (*Hieratium pojorâtense*), opaița lui Zawadzky (*Melandrium Zawadzkyi*), firuța endemică (*Poa rehmanni*), ovăsciorul carpatic (*Avenastrum decorum*), cosașii bicăzeni (*Astragalus pseudopurpureus*). (Gh. Mohan, 1993) Fauna este caracterizată de către următoarele specii: ursul brun (*Ursus arctos*), cerbul carpatin (*Cervus elaphus carpathicus*), căprioara (*Capreolus capreolus*), lupul (*Canis lupus*), vulpea (*Canis vulpes*), pisica sălbatică (*Felis silvestris*), veverița (*Sciurus vulgaris*), mistrețul (*Sus scrofa*). Păsări: cocoșul de munte (*Tetrao urogallus*), cocoșul de mesteacăn (*Lirurus tetrix*), alunarul (*Nucifraga carvocatates*), uliul păsărilor (*Accipiter nisus*), mierla (*Turdus merula*). În apa râurilor de munte se întâlnește păstrăvul (*Salmo trutta falio*). (E. Cristea, 1978) [50]

CHEILE DE LA CETĂȚENI, rezervație complexă din România, județul Argeș. Altitudinea, 600-1100 m. Culmile munților sunt alcătuite din formațiuni de vârstă cretacică și paleogenă unde există alternanțe de gresii, marnă, argile, șisturi argiloase, conglomerate. Importante sunt cheile Dâmboviței care constituie o poartă naturală spre Stoenești. Cea mai frumoasă porțiune se află între Colții Doamnei și Valea Chiliilor. Versanții sunt abrupti, straturile de conglomerate sunt aproape verticale. Aici eroziunea a dat un microrelief de vârfuri ascuțite, calcaroase,

babe, cu o poală de grohotișuri la baza lor. La mijlocul crestei Chiliilor se află minele unei cetăți dacice (secolul II-I î. Hr.) și ale uneia din perioada medievală. Flora este prezentă prin 530 de specii, în care se află o serie de endemisme carpatice cum sunt: omagul (*Aconitum moldavicum*, *A. toxicum*), breabăn (*Cardamine glandurigeră*), crucea voinicului (*Hepatica transsilvanica*), barba ungurului (*Dianthus kitaibelii* ssp. *spiculifolius*), brusturul negru (*Symphytum cordatum*), cimbrisor (*Thymus comosus*) etc. Fauna este reprezentată de viperă (*Vipera berus*), fluturașul de stâncă (*Trichdroma muraria*), acvila de stâncă (*Aquila chrysaetus*), corbul (*Corvus corax*), cocoșul de munte (*Tetrao urogallus*), ursul (*Ursus arctos*), râsul (*Lynx lynx*) etc. (Gh. Mohan, 1993) [50]

CHEILE NEREI-BEUȘNIȚA, parc național montan al României, județul Caraș-Severin. Suprafața 3.710.000 ha. Altitudinea maximă se află în sălbaticul platou din vârful Pleșiva (1.144 m). Se află în centrul zonei de calcare jurasice și cretacee din nordul Banatului, unde se găsesc minunatele chei ale Nerei și ale afluenților săi. Sunt de menționat și unele enclave, din care se distinge cea a Beușniței, situată pe un platou calcaros deosebit de sălbatic. Pe lângă Cheile Nerei cu calități peisagistice deosebite, mai sunt Cheile Minișului cu izbulc Bigăr, Cheile Șusarei, Valea Beușniței, Valea Calâmbului etc. Vegetația este bogată și variată în specii. Se remarcă vegetația reprezentată prin pădurile de fag cu alun turcesc (*Corylus colurna*), liliac (*Syringa vulgaris*), mojdrean (*Fratinus ornus*) și cărpinița (*Carpinus orientalis*). În zonă există numeroase specii endemice pentru flora României ca: *Athamanta turbit hungarica*, *Rubus banaticus*, *Dianthus giganteus banaticus*, *Sorbus borbasii*, *Linum uninerve*, *Thymus dacicus*, *Ranunculus flabellifolius*, *Cardamine glanduligera*. (Gh. Mohan, 1993) În ansamblu, flora prezentă în regiune reprezintă o împletire de elemente fitogeografice prin specii mediteraneene, pontice, ponto-balcanice, ponto-panonice etc. Fauna este bogată și include elemente sudice-mediteraneene, balcanice sau caucaziene de gasteropode (melci), alte specii de nevertebrate printre care scorpionul (*Euscorpius carpathicus*), specii de ortoptere, aranee megalomorfe cu afinități tropicale. Reptilele sunt prezente prin vipera cu corn (*Vipera ammodytes*), șarpele de casă și de apă, gușteri (*Lacerta viridis*). În bazinul inferior al Nerei se mai întâlnesc șopârla de iarbă (*Lacerta taurica*), șopârla de pădure (*Lacerta praticola*), șarpele rău (*Coluber jugularis caspius*). Păsările sunt reprezentate prin specii semnalate, iar altele nesemnalate în zonă, aflate în curs de expansiune (*Alectorius graeca*, *Apus melba*, *Ptyonoprogne*

- rupestris*, *Hirudo daurica*, *Emberiza cia* etc.). În apele Nerei și ale principalilor săi afluenți, pe lângă alte specii de pești obișnuiți, trăiește fâța (*Cobitis elongata*), relict preglaciar în fauna Europei. [50]
- CHEILITA**, (med. u.) inflamația buzei, cu etiologie foarte variată: microbiană (streptococică), agenți chimici, paste de dinți, farduri, tutun, agenți fizici (lumină, soare), agenți toxici alimentari. Se caracterizează prin roșeață, edem, fisuri, descumări, cruste, dureri. [60]
- CHEILOGNATOURANOSCHIZIS**, (med. u.) malformație congenitală constând într-o despicătură care se întinde de la palat, prin gingie, la buza superioară. [60]
- CHEILOR DAR-EL-OUED**, parc național situat în Algeria. Suprafață, 230 ha (1923). Se află amplasat pe valea râului Taza. El conservă peisaje naturale variate, deosebit de pitorești și captivante: abrupturi, chei, peșteri cu stalactite și stalagmite. Flora și fauna sunt bogate în specii rare. [50]
- CHEILOSCHIZIS**, (med. u.) despicătură mai mult sau mai puțin adâncă a buzei superioare ca urmare a unui viciu congenital (buză de iepure). [60]
- CHEILOZA**, (med. u.) afecțiune neinflamatorie a buzei, caracterizată prin fisurarea epiteliului acesteia; caracteristică deficitului de riboflavină. [60]
- CHELAT**, (chim., agrochim.) compus chimic solubil rezultat în urma reacției dintr-un metal și o substanță organică prin intermediul a două legături covalente; este predominant în solurile acide. [29]
- CHELAT DE FIER**, (chim., agrochim.) complex organo-mineral care conține Fe în proporție de 8-12%. Chelatul cu Fe al acidului etilendiami-notetraacetic (EDTA) și cel al acidului dietilentriaminopentaacetic (DTPA) sunt folosiți pentru combaterea clorozei ferice. Se administrează sub formă pulverulentă direct în sol sau în soluție, prin pulverizarea părților aeriene. [29]
- CHELATIE**, (ecol.) agregare în lanț de molecule scurte care antrenează formarea de floccuri. [3]
- CHELICERATE** (*Chelicerata* sin. *Arachnomorpha*), (zool.) subîncrângătură care cuprinde artropode acvatice și terestre. Au dimensiuni între 0,2 mm și 65 cm. Corpul este format din cefalotorace (prostoma) și abdomen (opistosoma), diferențiat la cele primitive într-un preabdomen (mezosoma) și un postabdomen (metasoma). Prima pereche de apendice numite chelicere sunt preorale și, de obicei, se termină printr-un clește numit chelă. Perechea a doua de apendice, numite pedipalpi, se află așezată postoral. Apendicele sunt simple sau terminate cu clești. Nu posedă antene și mandibule. Orificiul genital se află pe segmentul opt. Cuprinde trei clase: *Merostomata* – în mediul marin; *Arachnida* – în mediul terestru; *Pantopoda* – în mediul aerian. (L. Solomon, 1983) [50]
- CHELIDE** (*Chelidae*), (zool.) țestoase cu gât de șarpe din America de Sud și Australia. Gâtul lor este lung și nu este complet ascuns când este retras și se îndoaie lateral, ca la toate pleurodirele. [37]
- CHELOID**, (med. u.) formațiune nodulară liberă, extrem de fibroasă, care apare pe locul unei cicatrice. [60]
- CHELONIA** (*Testudines*), (zool.) țestoase cu craniu de tip anapsid, cu corpul turtit și acoperit cu o carapace, formată din plăci osoase acoperite de plăci cornoase. Centurile se află în interiorul carapacei. Dinții lipsesc. [57]
- CHELTUIELI PUBLICE**, (ec.-fin.) totalitatea cheltuielilor anuale de natură publică ale țării ce se finanțează din resursele bugetului public. Sunt prevăzute în bugetul de stat, bugetele locale și bugetul asigurărilor sociale de stat. [58]
- CHELUVIERE**, (pedol.) eluvierea (îndepărtarea) unor elemente chimice, în principal Fe și Al, dintr-un orizont al solului, în urma complexării lor de către moleculele organice. Reprezintă principalul proces implicat în podzolirea solului. [29]
- CHEMILUMINISCENȚĂ → LUMINISCENȚĂ**
- CHEMIOTAXIE**, (microbiol.) deplasarea microorganismelor (bacterii, ciuperci) spre substanțe chimice de care sunt mai mult sau mai puțin atrase, în funcție de concentrații. [61]
- CHEMIOTROPISM**, (microbiol.) atragerea microorganismelor de către unele substanțe chimice de care se apropie prin creștere, fără să se deplaseze. Ex., filamentele germinative ale sporilor care cresc spre stomatele plantelor în vederea pătrunderii. [61]
- CHEMOAUTOTROF**, (microbiol.) microorganism care obține energia necesară proceselor vitale prin oxidarea unor substanțe chimice anorganice. [29]
- CHEMOAUTOTROFIE**, (microbiol.) mod de hrănire a microorganismelor chemoautotrofe (bacterii nitrificatoare, sulfobacterii nepigmentate, ferobacterii). [29]
- CHEMODECTOM**, (med. u.) tumoră a sistemului chemoreceptor. [60]
- CHEMODECTOMATOZĂ**, (med. u.) apariția la nivel pulmonar a multiple tumori mici de tip chemoreceptor. [60]
- CHEMODENITRIFICARE**, (microbiol.) proces de descompunere chimică a nitraților, formați prin oxidarea biologică a amoniului, în azot gazos (N_2 molecular și oxizi de azot). [29]
- CHEMOLITOAUTOTROF**, (microbiol.) microorganism care obține carbonul și energia din variate combinații minerale; el ocupă nișe speciale în procesele de transformare a materiei și energiei. [69]

CHEMOLITOTROFIE → **CHEMOSINTEZĂ**

CHEMORECEPTOR, (biochim.) proteină din structura membranelor celulare sau din spațiul periplasmatic capabilă să lege specific o anumită substanță (ligand) și să informeze celula de prezența atrăctantului sau repelentului în mediul extracelular. Astfel este modulată direcția de deplasare a unei celule libere mobile ca răspuns la schimbările concentrației unui component al mediului. Acesta este mecanismul molecular care orientează și deplasarea gametului masculin spre cel feminin în vederea fuziunii lor în cadrul procesului de fecundație. Stimulul chimic este în acest caz reprezentat de substanțele (hormonii sexuali) eliberate de gametul sau gametangele feminin. [69]

CHEMORECEPTORI, (anat.) organe de simț sau celule senzoriale care sunt stimulate prin acțiunea chimică a unor substanțe, ca mugurii gustativi sau celulele senzoriale olfactive. [57]

CHEMORECEPTIE, (anat.) modalitate senzorială prezentă la om și animale prin care se semnalizează modificările chimice din mediul extern sau intern. [28]

CHEMOSENZOR, (biochim.) structură moleculară specializată în recepționarea unor stimuli chimici, localizați la nivelul membranei plasmatică; la bacterii sunt alcătuiți din chemoreceptor și proteine de chimiotaxie care au capacitatea de a se metila. Activitatea sa are la bază interacția stereospecifică cu ligandul. [69]

CHEMOSINTEZĂ, (bacteriol.) tip de nutriție autotrofă care constă într-un ansamblu de procese ce duc la formarea de substanțe organice, pornind de la substanțe anorganice, folosind energia chimică eliberată prin oxidarea unor substanțe anorganice. Ea este specifică unor bacterii (ex., *Nitrosomonas*, care obține energia prin oxidarea amoniacului la nitrați; *Thiobacillus*, care obține energia prin oxidarea sulfului la sulfați). [69]

CHEMOSORBȚIE, (pedol.) tip de adsorbție specifică în care se stabilesc legături chimice între adsorbant și adsorbit. Reprezintă unul din procesele chimice implicate în fixarea fosforului în sol. [29]

CHEMOTAXIE, (citol.) reacția celulelor mobile (ca gameții) sau a microorganismelor la stimuli chimici, constând în deplasări spre acei stimuli. [57]

CHEMOTROF, (microbiol.) organism care folosește pentru procesele vitale energia rezultată din oxidarea unor substanțe chimice (chemoautotrof) sau organice (heterotrof). [29]

CHEMOTROFIE, (microbiol.) mod de hrănire a microorganismelor chemotrofe. [29]

CHEMOTROPISM, (ecol.) sin. *chimiotropism*, modificarea poziției unor viețuitoare fixate de substrat, ca reacție la acțiunea unui agent chimic. [24]

CHENAF (*Hibiscus cannabinus*, fam. *Malvaceae*), (agric.) plantă erbacee, anuală, cultivată, originară din sudul Africii, unde vegetează în flora spontană. Din tulpină se obține un fuior fin, de culoare albă cu reflexe galbene-cenușii. Fibrele, apropiate prin însușirile lor de fibrele de in, sunt neumectabile. Se folosesc la țeserea unei pânze durabile, din care se confecționează saci pentru ambalat zahăr, mălai, ciment, și a stofei pentru mobilă, la împletirea de sfori, frânghii etc. Din semințe se extrage ulei folosit în industria săpunului. Turtele pot fi folosite ca îngrășământ organic pentru ridicarea fertilității solurilor sau servesc ca nutreț concentrat pentru animale. [50]

CHENOCOLORANTIE, (bot.) aspect teratologic care constă în apariția frunzelor verzi printre elementele florii, în verticilele acesteia. [50]

CHENOPODIACEE (*Chenopodiaceae*), (bot.) familie de plante erbacee, rareori subarbuști, adesea suculente, halofile sau ruderales, cuprinzând cca 1.500 de specii. Frunze alterne sau opuse, fără stipele. Flori bisexuate (hermafrodite) sau unisexuate, grupate în cime dese. Perigon sepaloid format din 1-5 tepale, mai mult sau mai puțin unite la bază, sau lipsește; androceul, din stamine în număr egal cu tepalele perigonului, uneori mai puține, așezate în fața lor; gineceul, cu ovar superior, rar semiinferior, unilocular, cu un singur ovul campilotrop, placentă bazală, 1-4 stigmat. Formulă florală: $\text{♂} * P_{(5-1)} A_{5-1} G_{(5-2)}$; $\text{♂} * P_{5-1}$; $\text{♂} A_{5-1}$; $\text{♀} * P_{5-1}$; $\text{♀} O G_{(5-2)}$. Fruct achenă, mai rar fructe compuse. Semințe lenticulare sau reniforme. În flora României vegetează 57 de specii aparținând la 17 genuri grupate în 2 subfamilii. Sfam.

Chenopodioideae (*Cyclolobeae*): *Polycnemum*; *Beta*, x = 9; *Chenopodium*, x = 8, 9; *Atriplex*, x = 9; *Spinacia*, x = 6; *Halimione*, x = 9; *Ceratoides*, x = 9; *Ceratocarpus*; *Camphorosma*, x = 6; *Bassia*, x = 9; *Kochia*, x = 9; *Corispermum*, x = 9; *Halocnemum*; *Salicornia*, x = 9; *Petrosimonia*. Sfam. **Salseloideae**: *Suaeda*, x = 9; *Salsola*, x = 9. [50]

CHERATINOFILE, (microbiol.) microorganisme (bacterii, fungi) care preferă și se dezvoltă optimal pe substraturi bogate în cheratină (ex., pe unghii, păr, copite, coarne, piele). [69]

CHERATITĂ, (med. u.) inflamație a corneei. [60]

CHERATOACANTOM, (med. u.) nodul al pielii, benign, cu evoluție rapidă, asemănător din punct de vedere histologic carcinomului celular scuamos; apare în special pe față. [60]

CHERATOCEL, (med. u.) hernie a membranei posterioare a corneei (membrana Descemet). [60]

- CHERATOCONJUNCTIVITĂ**, (med. u.) inflamație a corneei și conjunctivei. [60]
- CHERATODERMIE**, (med. u.) îngroșarea stratului cornos al pielii. [60]
- CHERATOMALACIE**, (med. u.) uscarea, înmuierea și dizolvarea corneei din cauza unei carențe acute de vitamina A. [60]
- CHERATOMICOZĂ**, (med. u.) infecție cu fungi a corneei. [60]
- CHERATOPATIE**, (med. u.) boală a corneei, diferită de cheratită prin absența inflamației. [60]
- CHERATOSCLEROTITĂ**, (med. u.) inflamație a corneei și scleroticii. [60]
- CHERATOZĂ**, (med. u.) dezvoltare exagerată circumscrisă a stratului cornos al epidermei. [60]
- CHERESTEA**, (ind.) semifabricat lemnos obținut prin tăierea longitudinală a buștenilor în fețe plane și paralele cu anumite forme, dimensiuni și calități. **C.** se obține prin debitarea buștenilor, prin așchiere cu mașini-unelte (gater, ferăstraie circulare, ferăstraie panglică). Elementele geometrice ale unei piese de cherestea sunt: lungime, lățime, grosime, fețe (exterior, interior), canturi, capete, muchii liniare. După modul de debitare și grad de prelucrare poate fi: radială, tangențială, cu inimă, tivită, semitivită, netivită, aburită, neaburită, lungă, scurtă, subscurtă, bulzi etc. Ca sortimente de **c.** sunt: scânduri cu grosimea 12/36 mm, dulapi 38/90 mm, grinzi peste 100 mm, iar după lățime: șipci și scânduri. Cu destinație specială, **c.** este *de rezonanță, de aviație, de claviatură*. [42]
- CHERHANA**, (pisc.) clădire răcoroasă, aerisită și pardosită, amenajată pentru colectarea, înregistrarea, conservarea și prepararea animalelor acvatice cu valoare economică, precum și a produselor acestora. [10]
- CHERIMOYA** (*Annona cherimolia*, fam. *Annonaceae*), (agric.) pom ce crește spontan în văile Munților Anzi din Ecuador și Peru, la altitudini mai mari de 900 m, unde sunt temperaturi de 21-27°C. Se cultivă în livezi comerciale dar adesea și în grădini, lângă case. Are perișori de culoare brună pe dosul frunzelor. Fructele sunt apreciate ca fiind cele mai gustoase. Ele sunt sferice sau cordate, de culoare verde și de 8-15 cm diametru și bogate în zaharuri, în jur de 18%. În California se obțin fructe de 0,4-0,9 kg. [40]
- CHETOTAXIE**, (zool.) distribuția perilor pe suprafața segmentelor la insecte; la unele grupe această dispunere este luată în considerație din punct de vedere taxonomic, ex., la larvele lepidopterelor. [62]
- CHIASMĂ**¹, (genet.) punte de legătură (conjugare) între cromozomii omologi asociați (sinapsați) sub formă de bivalenți în profaza I meiotică; la acest nivel are loc schimbul reciproc de material genetic (fragmente cromozomale omologe) între două din cele 4 cromatide ale cromozomilor omologi. La microscopul fonic ea apare sub forma literei X. În cadrul unui bivalent pot apărea una, două sau mai multe **c.**; numărul acestora este în funcție de lungimea cromozomilor. [69]
- CHIASMĂ**², (genet.) efectul citologic direct al *crossing over*-ului. [19]
- CHIASMĂ OPTICĂ**, (anat.) structură în formă de X sub creierul unui vertebrat, unde unele sau toate fibrele nervului optic drept traversează spre latura stângă a creierului și invers. [37]
- CHIATOBASIDIE** → STICHOBAZIDIE
- CHIBLĂ**, (ind.) vas de oțel asemănător cu o găleată, cu care se ridică la suprafață materialul excavat dintr-un puț de mină. Cutie de fontă în care se transportă zgura sau alte deșeuri într-o întreprindere siderurgică. [13]
- CHICIURĂ**, (climat.) picături de apă cu aspect acicular formate în momentul când temperatura scade sub zero grade și care se depun pe coarde, pe ramurile pomilor fructiferi, pe ramurile copacilor și pe alte corpuri din natură. Fenomenul poate fi dăunător dacă duce la înghețarea mugurilor, la ruperea cordelor sau a ramurilor. Se mai numește *promoroacă*. [49]
- CHIHILIMBAR**, (paleont.) rășină organică fosilă de diferite culori (galbenă, brună, roșcată, verzuie), conținând incluziuni fosile de plante și animale. [41]
- CHIHILIMBAR CENUȘIU** → AMBRĂ
- CHIL**, (fiziol.) emulsia lăptoasă din substanțe grase, enzime și apă absorbită în lacteale sau în cavitățile limfatice din vilozitățile intestinului subțire. [37]
- CHILODONELLA CYPRINI**, (parazit.) ciliat parazit pe branhiile sau pe tegumentul peștilor dulcicoli. Periculos în special pentru puietul peștilor. Cordiform, de 33-70x21-40 μ, plat pe fața ventrală și ușor bombat pe fața dorsală. [10]
- CHILOMICRONI**, (fiziol.) lipoproteine sangvine care conțin, în principal, trigliceride (lipide) de origine alimentară, pe lângă cantități foarte mici de colesterol, fosfolipide, acizi grași și proteine. Se formează la nivelul celulelor intestinului subțire, după absorbția lipidelor alimentare. Trec apoi în limfă și, de aici, în sânge, ajungând în țesuturi, unde sunt extrase pentru necesitățile energetice. După extracția trigliceridelor, chilomicronii reziduali ajung la ficat, unde sunt reutilizați. [21]
- CHILOPODA**, (zool.) subclasă care cuprinde miriapode carnivore, cu orificiul genital deschis la extremitatea posterioară a corpului. Dimensiunile speciilor, 2,5-20 cm. Depun ouăle pe sol, iar dezvoltarea este anamorfică. La scolopendre ouăle sunt clocite și îngrijite de mamă, cu dezvoltare epimorfă. Sunt nocturne, lucifuge. Trăiesc sub pietre, frunzar sau sol. [50]

CHIM, (fiziol.) conținut gastric semifluid, mai mult sau mai puțin omogen, rezultat din digestia gastrică. [34]

CHIMAERIDE (*Chimaeridae*), (zool.) pești cartilaginoși având un opercul tegumentar care acoperă branhiile. Dinții sunt permanenți, articulația autostilică. Marini, ovipari. [57]

CHIMEN (*Carrum carvi*, fam. *Apiaceae/Umbeliferae*), (agric.) plantă erbacee, bienală sau perenă, spontană prin fânețe și livezi. Are tulpina erectă, înaltă de circa 60-80 cm, cu mici șanțulețe longitudinale. Frunzele sunt alungite, cele inferioare pețiolate, cele superioare sesile. Florile sunt mici, albe sau ușor roșii, grupate în umbelile compuse. Înfloresc în anul al doilea după semănat, în iulie-august, maximul înfloririi fiind la sfârșitul lui iunie-începutul lui iulie. Fructele sunt diachene, alungit-eliptice, lungi de circa 4-5 mm, costate și foarte aromate; conțin 3-8% uleiuri eterice, 18-20% uleiuri grase, substanțe albuminoide și tanante etc. Conținutul principal al uleiurilor eterice îl formează carvonul, 50-60%, apoi limonenul, 20-30%, linalol etc. Cel mai mult ulei eteric se obține când recoltarea c. se face la începutul brunificării fructelor din umbelile centrale. C. crește spontan prin fânețe și livezi (este plantă meliferă). În regiunile din nord și est ale țării se cultivă în zonele cu umiditate suficientă; are cerințe reduse pentru căldură; semințele germinează la 7-8°C. Semănătura răsărită este rezistentă la brume, plantele ierneză bine. De pe soarele însorite se obțin producții ridicate de semințe, cu conținut crescut în uleiuri eterice, puternic influențate de fertilizarea cu îngrășăminte minerale și organice. Ca plante premergătoare sunt recomandate cerealele, ierburile perene și prășitoarele. Înființarea culturilor se poate face fie primăvara, fie toamna. Se seamănă în rânduri la distanțe de 45 cm, folosind 10-12 kg sămânță la hectar, pentru a asigura 1,5-1,8 mil. semințe/ha. Adâncimea de semănat este de 2,0-2,5 cm. Răsărirea are loc după 7-10 zile. Recoltatul începe când semințele se brunifică 70-80%. Întârzierea la recoltare duce la pierderi mari, prin scuturare. Producția este de 1.200-1.500 kg/ha. Se cultivă pentru semințele cu care se aromatizează mâncărurile, rachiurile, brânzeturile, pâinea sau se întrebuițează la fabricarea săpunurilor și în parfumerie. Datorită uleiului eteric, *carvon*, semințele se întrebuițează și în industria farmaceutică. [72]

CHIMIA ATMOSFEREI, (chim.) studiul compoziției chimice a atmosferei și a proceselor chimice și fotochimice care au loc. [54]

CHIMIA SOLULUI, (pedol.) ramură a științei solului care se ocupă de constituția solului, de proprietățile

lor chimice și de reacțiile chimice care au loc în sol. [29]

CHIMICALE PERICULOASE, (ecol.) substanțe chimice inflamabile, explozive, iritante, acide, caustice sau otrăvitoare aflate chiar la diferite diluții. [24]

CHIMIOTACTIC ACTIVĂ, (biochim.) substanță prezentă în mediu care are efect de atracție, determinând deplasarea celulelor libere-mobile (inclusiv a celor sporale, gametice și zigotice) spre zonele de maximă concentrație a acesteia. [69]

CHIMIOTERME, (zool.) grup ecologic de insecte care își pot modifica temperatura corpului prin activitatea muscularii; ex., fluturii din familia *Sphingidae*, înainte de a zbura, își contractă puternic musculatura toracică, mișcându-și aripile stând pe loc. [62]

CHIMIOZOOFILĂ, (ecol.) despre unele specii vegetale care elaborează substanțe chimice cu rol de atragere a animalelor. Ex., plantele cu flori atrag insectele polenizatoare prin nectarul lor; coniferele, prin elaborarea unor rășini, atrag furnicile. Sunt exemple de relații între organisme cu rol ecologic important atât în viața plantelor chimiozoofile, cât și a animalelor atrase de substanțele chimice elaborate de acestea. [41]

CHIMIOZOOFOBĂ, (ecol.) despre unele specii vegetale care se apără de acțiunea distructivă a animalelor elaborând anumite substanțe chimice. Ex., unele ciuperci (*Amanita phalloides*, *A. muscaria*), euforbiacee (*Euphorbia cyparissias*). [41]

CHIMISMUL APELOR CARSTICE, (carstol.) foarte important din punct de vedere hidrologic și mineralogic. El este responsabil de săparea cavitațiilor subterane (prin coroziune) și de colmatare a lor (prin concreționare). Apele din masivele calcaroase conțin mult calciu și de aceea sunt încrustante. Cantitatea de săruri dizolvate variază în raport cu pH-ul apei, care este, în general, neutru sau slab alcalin. Între conținutul de calciu, alcalinitate și pH există relații strânse. Este posibil să fie o legătură între variațiile sezoniere ale acestor factorii și dinamica faunei acvatice subterane. Conținutul în oxigen are valori comparabile cu cel din apele epigeice. Există și ape cu conținut mai mare (în torențele subterane) sau mai mic, populate totuși de specii stigobionte adaptate la hipoxie. Materiile organice dizolvate în apă există în cantitate mică; ele provin mai ales din dejecții și descompunerea animalelor moarte. [44]

CHIMIZAREA AGRICULTURII, (agrochim.) ansamblu de măsuri pentru sporirea fertilității solurilor, protecția plantelor și sporirea recoltelor prin folosirea unor produse ale industriei chimice precum îngrășămintele minerale, pesticidele, biostimulatorii. [29]

- CHIMIZAREA VITICULTURII**, (agric.) folosirea produselor chimice în vederea creșterii producției și apărarea de boli și dăunători a viței de vie. Produsele utilizate fac parte din grupul amendamentelor, fungicidelor, îngrășămintelor chimice, insecticidelor, stimulatorilor de creștere etc. [49]
- CHIMONOFIL**, (ecol.) specie care se dezvoltă în timpul sezonului hibernal. [3]
- CHINCHILIA**, (zool.) sin. *Cincila*, animal de blană, originar din America de Sud, rozător din familia *Lagostomidae*. [34]
- CHINETOCHOR**, (genet.) structură localizată la nivelul constricției primare, de care se fixează microtubulii fusului celular. [56]
- CHINO-JAPONEZĂ**, (geogr.) diviziune a regiunii biogeografice holarctice ce cuprinde sud-estul Chinei, sudul Extrem-Orientului din limitele Rusiei, partea orientală a Munților Himalaia, peninsula Coreea și Japonia. [70]
- CHINONE**, (biochim.) compuși dicetonici cu structură aromatică, în poziția *orto* sau *para*. Nucleele chinonice de bază sunt: benzochinona, naftochinona, antrachinona, fenantrenchinona, tetracenchinona. Pot avea substituite o serie de alte catene laterale, precum și grupări funcționale. Structura chinonică este puternic cromatoforă și de aceea compușii chinonici naturali sau de sinteză reprezintă o clasă de coloranți foarte larg utilizată. Pigmenții vegetali cu structură chinonică, majoritatea în *para*, sunt colorați în galben, portocaliu, roșu și au foarte bune calități tinctoriale. Antrachinonele formează grupa de pigmenți cu cel mai mare număr de reprezentanți atât sintetici, cât și naturali. Dintre cei vegetali, cei mai răspândiți sunt alizarina, purpurina, purpuroxantina, rubiadina, mujistina. Marea lor majoritate reprezintă derivați cu grupări hidroxilice și metoxilice, uneori cu o catenă alchilică în diferite trepte de oxidare. [8]
- CHIONOFITE**, (bot.) specii de plante ce se dezvoltă în habitate cu înveliș de zăpadă persistent în timpul iernii. [13]
- CHIP**, (rel.) icoană, imagine. Concept teologic-creștin fundamental a cărui complexitate autosemantică este evidentă; „față“, „figură“, „expresie a feței“ (înfățișare), „aspect“. Se referă la ființa umană, singura făcută „după chipul și asemănarea“ lui Dumnezeu (*Fac. I, 26*). C. este structura ontologică a umanului, datul, temelul oricărei antropologii și fenomenologii religioase. Termen corelativ: *asemănarea*, care indică orientarea dinamică a chipului, precum și originea divină a omului. În concepția Părinților răsăriteni, C. după cădere nu s-a pierdut, ci doar a slăbit, ontologic vorbind. A încerca să definești C. în esența Lui este tot atât de greu ca și cum ai încerca să definești pe Dumnezeu. [14]
- CHIROMANȚIE**, disciplină care se ocupă de ghicirea caracterului și destinului unei persoane după configurația mâinii. [28]
- CHIROPTERA**, (zool.) ordin de mamifere placentare cuprinzând liliecii (*Microchiroptera*) și vulpile zburătoare (*Megachiroptera*). Au membrele anterioare adaptate la zbor, cu o membrană alară (patagium) întinsă între membrul anterior și posterior, cuprinzând uneori și coada. Majoritatea sunt insectivore, dar unele sunt frugivore și puține sunt hematofage. Se orientează prin emisie de ultrasunete (ecolocație). [37]
- CHIRRIPO**, parc național situat în Venezuela (1970). El cuprinde în teritoriul său pădurile tropicale din partea de vest a țării. Acestea sunt situate în zona montană de înaltă altitudine, ca și vârful Chirripo Grande, înalt de 3.820 m. Fauna de interes este reprezentată de căprioare, tapiri, porci spinoși. [50]
- CHIST**, (med. u.) cavitate anormală apărută în organism ca urmare a dilatării unui focar preexistent, a resorbției unui exsudat de țesuturi necrozate sau din cauza prezenței unor paraziți. Are un perete solid și un conținut lichidian, mai rar aerian. În prima categorie intră cele apărute într-o glandă: *glandulare* (pancreatice, salivare, foliculare, ale ovarului, renale) sau în urma unor malformații (branhiale, epidermoide sau dermoide); *hematice*, prin resorbția unei hemoragii; *cerebrale* sau *osoase* apărute din resorbția unor necroze sau abcese din aceste organe. Chistul hidatic poate apărea în orice organ dar în special în ficat și plămân, în urma infectării cu parazitul *Taenia echinococcus*. La unii bolnavi, organe întregi se pot transforma în boala chistică a ficatului, a plămânului sau interesează întregul sistem osos (osteită fibrochistică generalizată). Chisturile ovariene pot fi funcționale și dispar o dată cu ciclurile sau pot fi cronice vegetante, când pot evolua către cancer. În majoritate se tratează chirurgical. [43]
- CHISTADENOCARCINOM**, (med. u.) tumoră malignă a epitelului glandular, cel mai frecvent apărând ca o masă parțial solidă asemănătoare unui chist. [60]
- CHISTADENOM**, (med. u.) neoplasm chistic delimitat de celulele epiteliale, umplut cu secreții reținute. [60]
- CHIST HIDATIC**, (med. u.) formațiune tumorală formată în ficat sau în plămâni. Este provocată de *Echinococcus granulosus*, o tenie foarte mică (4-6 mm lungime) care trăiește în intestin la câine, lup, șacal. Ouăle ieșite din proglote părăsesc intestinul prin mișcări proprii și pot ajunge pe păr, pe bot, pe limbă. Omul, venind în atingere cu câinele, poate ingera unul sau mai multe ouă. Ajunse în intestin, din ouă ies oncosferele, străbat tubul digestiv al gazdei și trec în sânge. Cu sângele ajung în ficat, plămâni sau în alte organe. Larva hexacantă se transformă într-o veziculă care poate ajunge până la mărimea unui cap de copil. În interiorul ei se formează mii și chiar

milioane de scolexuri. Neoperată la timp, provoacă moartea. [50]

CHIȘCAR (*Eudontomyzon danfordi*), (zool.) clasa *Ciclostomi*. „Pește“ primitiv dulcicol care filogenetic stă la baza cl. *Pești*. Corp de 20 cm lungime, cu două înotoătoare dorsale membranoase și una caudală. Gura rotundă prevăzută cu formațiuni odontoide tari, cornoase. Prezintă șase perechi de orificii branhiale și o singură nară. Trăiește în râuri de deal și de munte: Criș, Mureș, Someș, Vișeu. [10]

CHIT, pastă formată dintr-un praf mineral și un lichid vâscos (ulei de in, glicerină etc.) care se întărește în contact cu aerul și este folosită la fixarea geamurilor în cercevele, la astuparea găurilor în lemn sau în zid. [13]

CHITARA, (cult.-art.) instrument cu coarde ciupite, mai ales de acompaniament, dar și de ansamblu sau solistic. [67]

CHITAWAN, parc național situat în Nepal. Suprafața, 80.000 ha (1959). Altitudine, 350 m. Se află amplasat la granița cu India. Cuprinde o parte din dealurile Siwalik de la poalele Himalayei, văile râurilor Rapti, Rue și Naryani, ca și mlaștinile ce formează habitatul rinocerilor, principalul obiectiv ocrotit. Climatul este subtropical musonic, cu precipitații de 250 mm anual. Flora este reprezentată de pădurile de pe malul râurilor care ocupă 7% din suprafața parcului, plantele erbacee ocupă 20%. În cadrul florei plantele ocrotite sunt: trestia de zahăr (*Saccharum spontaneum*), arborii *Acacia catechu*, *Bauhinia* sp., *Bombax malabaricum*, *Dalbergia sisso*, *D. latifolia*, *Shorea robusta*, *Terminalia bellirica*, erbaceea *Themeda caudata*, care abundă. Fauna de interes este reprezentată de: marii rinoceri indieni cu un corn (*Rhinoceros unicornis*), elefantul indian (*Elephas maximus*), tigru (*Panthera tigris*), leopardul, ursul tibetan (*Selenarctos thibetanus*), cerbii sambar, axis și muntjac, gaurul, ghitalul, mistrețul, porcul spinos, maimuța toncotel, crocodilul de mlaștină (*Crocodilus palustris*) și gavalul (*Gavialis gangeticus*), delfinul de Gange. Păsările sunt reprezentate de 350 de specii, iar peștii de 60 de specii. Parcul a fost propus ca rezervă a biosferei. [50]

CHITINA ($C_{60}H_{100}N_8 + n H_2O$), (biochim.) poliglucid cu rol de protecție și susținere, constituit din molecule de β -glucozamină-N-acetilată condensate prin legături 1,4- β -glicozidice. Este rezistentă la acțiunea factorilor fizici și chimici. Se găsește preponderent în regnul animal, în carapacea crustaceelor, în tegumentul dur al insectelor, în moluște, viermi etc. Este prezentă în ciuperci și chiar în unele plante verzi. [9]

CHITINOLITICE, (microbiol.) microorganisme care sintetizează și secretă chitinaze care hidrolizează

chitina (chitinoliză) rezultând diacetilchitobioză. Chitinoliza are o amploare deosebită în mediul marin și oceanic și este un proces semnificativ pentru ciclul biogeochimic. [69]

CHITTAGONG HILL TRACTS, parc național situat în Bangladesh. Suprafața, 25.900 ha (1961). Altitudine, 360 m. Parcul se află amplasat într-o zonă deluroasă din sud-estul țării. Culmile paralele sunt orientate pe axa nord-sud. Ele sunt despărțite de văile largi ale unor râuri. Râul Karnafuli, ce curge pe direcția vest-est, a săpat văi adânci în terenul larg undulat. Vegetația este reprezentată de tufărișuri dese, junglă și păduri dominate de teck (*Tectona grandis*). Fauna include tigri bengalezi, leopardzi și variate specii de cerbi (muntjac, chital). [50]

CHLORELLA, (alg.) gen de alge verzi care cuprinde peste 20 de specii. Organism unicelular sferoidal, de mici dimensiuni (diametrul celulelor fiind de obicei sub 10 microni). Datorită atât compoziției chimice convenabile a biomasei (până la 45-50 % proteină în substanța uscată), cât și vitezei mari de înmulțire, algele din acest gen (cu deosebire *Chlorella vulgaris*) au făcut obiectul unor studii ecofiziologice și biotehnologice foarte aprofundate. În anumite țări (Statele Unite ale Americii, Japonia, India, Germania, Uzbekistan, Israel) s-a trecut la cultura în masă a c. Principalele domenii de utilizare a biomasei obținute sunt industria farmaceutică și zootehnia, unde se folosește ca supliment furajer. [7]

CHLOROPHYTA, (alg.) alge verzi, unicelulare sau pluricelulare, filamentoase, ramificate sau nu, cu cromatofori ce conțin clorofilă nemascată de alți pigmenti. Se găsesc în ape dulci sau marine. [10]

CHOBE, parc național situat în Botswana. Suprafața, 1.166.400 ha (1961). Se află amplasat în regiunea râului Linyanti, afluent pe dreapta al fluviului Zambezi. Teritoriul este bogat în specii vegetale și faunistice. [50]

CHONDRICHTHYES, (zool.) pești cartilaginoși, cunoscuți din devonian până în prezent. Au schelet cartilagos, branhiile de tip tabular, valvulă spirală în intestin. Solzii sunt placoizi și codala heterocercă. [37]

CHONDROSTEI, (zool.) grup de pești osoși actinoptergieni primitivi, incluzând bichirii de Nil care au plămâni, sturionii și peștii spatulă. Scheletul este în mare parte cartilagos. Au solzii ganoizi, spiracule reduse, valvulă spirală în intestin și codală heterocercă. [57]

CHONDROSTOMA NASUS → SCOBAR

CHONOLITE, (geol.) corpuri magmatice abisale care străpung și stururile cristaline, au formă de limbă și se află în lungul unor fracturi înclinate ale scoarței

terestre. Sunt prezente mai ales în masivele granitice din Boemia Centrală. [50]

CHORDATA, (zool.) filum de animale celomate, cu notocord, faringe perforat de fante branhiale (cel puțin într-un stadiu al vieții lor) și tub nervos dorsal față de notocord. Acest filum include subfilurile *Urochordata* (stropitori de mare), *Cephalochordata* (amfioxus) și *Vertebrata*. [37]

CHOREE, (psih.) maladie nervoasă, întâlnită mai ales la copii, manifestată prin mișcări anormale, dezordonate, neritmice, prin agitație globală, haotică, neîncetată. [28]

CHORIOADENOMA DESTRUENS, (med. u.) tumoră celulară local invazivă, afectând de cele mai multe ori membranele fetale externe (corionul); penetrează și uneori perforază peretele uterului, extinzându-se în țesuturile adiacente. [60]

CHRÉA, parc național situat în Algeria. Suprafața, 1.351 ha (1927). Altitudine, 1.200-1.629 m, din Atlasul Tellian. Ocrotește mamiferele: cerbul berber, muflonul (*Ammotragus lervia*), gazelele (*Oryx algazell*, *Gazella dama mohr*), antilopele mendens (*Addax nasomaculatus*), iar dintre păsări dropia arabă (*Chlamydotis undulata*). [50]

CHREIOLOGIE, știință care se ocupă cu studiul trebuințelor, aspirațiilor, motivației, tendințelor și atitudinilor. [28]

CHRYSOPHYTA, (alg.) filum ce cuprinde numeroase tipuri de alge (peste 1.200 de specii), majoritatea de apă dulce; pe lângă clorofilă, acestea conțin și pigmenți carotenoizi, care le conferă culoarea specifică brun-aurie. Principalii lor produși de sinteză sunt uleiurile și un polizaharid numit crisolaminarină. Majoritatea sunt alge unicelulare, dispunând de doi flageli inegali; frecvent, celulele sunt înconjurate de o „căsuță” specială, numită lorică, de obicei foarte fină și transparentă. Unele specii formează colonii sau sunt filamentoase. Dintre crisoficeele care trăiesc în apele dulci, mai frecvente în algoflora României sunt: *Mallomonas*, *Chromulina*, *Synura uvella*, *Dinobryon sociale*, *Hydrurus vaucherii*. Unele specii care trăiesc în mediul marin (silicoflagelate) posedă un înveliș silicios. [7]

CHSE, (cit.) linie celulară permanentă de natură fibroblastică, obținută de la embrioni de somon chinook. [10]

CHURCHILL, râu în Canada (Peninsula Labrador), cu o lungime de 334 km și o suprafață a bazinului de 79.800 km². Izvorăște din Lacul Ashuanipi și se varsă în Golful Hamilton (Oceanul Atlantic). Râul străbate o serie de lacuri glaciare. [25]

CIAD, lac de origine tectonică, cu suprafață variabilă de 12.000-26.000 km². Reprezintă un rest dintr-un lac

mult mai întins care a existat cu 8.000-10.000 de ani în urmă în zona Ciad-Niger-Nigeria-Camerun (Africa). Ceea ce surprinde este faptul că deși lacul nu are scurgere, este un bazin endoreic într-un proces evident de restrângere, iar pierderea apei se face numai prin evaporație; totuși, apa este ușor salmastră spre dulce în comparație cu alte lacuri din marginea nordică a Saharei – șoturile – care sunt adevărate mine de sare la suprafață. Apele lacului sunt bogate în pește, crocodili și în hipopotami. [45]

CIANAMIDĂ DE CALCIU (CaCN₂), (agric.) îngrășământ chimic cu azot, de culoare neagră-cenușie, higroscopică, conține 18-23% N. Are reacție fiziologică alcalină. Datorită unor produși intermediari de reacție, care se formează la contactul ei cu apa din sol, cianamida este toxică pentru plante, pentru o perioadă scurtă de timp. Din acest motiv, se aplică în sol cu cel puțin 10-14 zile înainte de însămânțat. Se folosește pe solurile acide. Se utilizează la prepararea îngrășămintelor mixte și complexe, la sterilizarea parțială a solului, ca erbicid și defoliant. [29]

CIANCOBALAMINĂ → VITAMINE HIDROSOLUBLE

CIANELE, (ecol.) organisme simbiotice-mutualiste formate din protozoare de apă dulce și cianobacterii. [69]

CIANEU, (bot.) albastru închis, de culoarea florilor de albăstrele (*Centaurea cyanus*). [50]

CIANOGENEZĂ, (toxicol.) proprietatea unor plante de a produce și elibera în mediu acid cianhidric. Ex., rădăcinile de piersic; făina de manioc conține până la 35 mg acid cianhidric. Această cantitate este ingerată zilnic, o dată cu hrana, de unele populații din Nigeria, echivalând cu jumătate din doza mortală dată de acidul cianhidric. Până în prezent se cunosc 800 de specii vegetale ce produc acid cianhidric. [41]

CIANOZĂ, (med. u.) colorație albăstruie a pielii sau mucoaselor, cauzată de o oxigenare insuficientă sau de stagnarea sângelui la acel nivel. Se întâlnește în special la bolnavii de inimă (insuficiență cardiorespiratorie), boli pulmonare (pneumonii, tuberculoză, scleroze pulmonare) sau în boli vasculare (arterite, flebite, varice). Interesează de obicei porțiunile inferioare ale corpului și extremitățile (degete, buze, nas, pomeți). Cianoza este foarte exprimată în unele boli congenitale ale inimii în care sângele venos se amestecă cu cel arterial datorită unei comunicații între atriul sau arterele aortă și pulmonară. [43]

CIANURI, (pol.) substanțe ce provin din industria de tratare a metalelor și care devin toxice la doza de 1 mg/kg în cazul organismului receptor. Astfel, într-un râu, 1 mg/l de apă are efect toxic asupra

peștilor. Toxicitatea crește o dată cu ridicarea temperaturii apei și dacă există și alte substanțe toxice care se adaugă efectelor cianurilor. [41]

CIAȚIU, (bot.) inflorescență cimoasă alcătuită dintr-un involuclu campanulat cu formă de cupă, rezultat din concreșterea a 5 (8) bractei care alternează cu patru glande nectarifere cărnoase semilunare. În cupă se află staminele și gineceul, lăsând impresia unei flori hermafrodite. La baza bracteelor se dezvoltă cinci cime unipare scorpioide (monocazii), fiecare alcătuită din cinci stamine dispuse în cincin. Fiecare stamină este considerată o floare masculină. În centrul cupei se găsește o floare feminină constituită dintr-un gineceu tricarpelar fixat pe un pedicel (carpor) care se ridică din cupă. Inflorescența este caracteristică speciilor *Euphorbiaceae*. [50]

CIBERNETICĂ, disciplină ce studiază legăturile comenzilor și controlul în sistemele tehnice și economice, în cadrul ecosistemelor, biosistemelor și altele, din punct de vedere al analogiilor formale. Din punct de vedere cibernetic, vița de vie nu este un sistem închis, ci unul deschis, în strânsă interdependență cu condițiile de mediu. [49]

CICADA GHEBOASĂ A POMILOR (*Ceresa bubalus*, fam. *Mambracidae*), (zool.) dăunătorul are o singură generație pe an și iermează în stadiul de ou în inciziile făcute de femele cu ovipozitorul sub scoarța tânără, de-a lungul ramurii (peste 5 ouă în incizie așezate regulat). Femelele produc daune însemnate mai ales în pepiniere și în plantațiile tinere, atunci când depun ouăle în ramurile sau tulpinile acestora. Ca urmare a inciziilor făcute, circulația sevei se întrerupe, ramurile stagnează în creștere și în cele din urmă se usucă. Pomii atacați se debilitază și sunt invadați de insecte xylofage (carii de scoarță și de lemn). Larvele părăsesc de regulă pomii și se hrănesc cu frunzele diferitelor plante ierboase. În anii cu invazii mari, la apariția larvelor se execută tratamente cu produse organofosforice: Carbetox 37 CE (conc. 0,4%), Sinoratox 35 CE (conc. 0,1), Diazol 60 EC (conc. 0,15%), Pynex 48 EC (conc. 0,2%), Ultracid 20 EC (conc. 0,2%), Zolone 35 EC (conc. 0,2%) etc. [66]

CICADACEE (*Cycadaceae*), (bot.) familie de plante asemănătoare la port cu palmierii. Trunchi scurt, terminat cu un smoc de frunze foarte mari, de cca 1 m lungime, penat-sectate. Flori dioice. Flora României conține 2 specii cultivate ca plante ornamentale: *Cycas revoluta*, *C. circinalis*. [50]

CICADE, (zool.) grup de insecte homoptere din subordnul *Auchenorrhyncha*, caracterizate prin aparat bucal adaptat la înțepat și supt, aripi membranoase cu nervuri puține și organe stridulante

situate la nivelul abdomenului și acoperite cu un opercul protector. [62]

CICATRICE¹, (med. u. și vet.) țesut nou care acoperă o leziune de formă diferită, provenită prin traume mecanice, chimice, arsuri. Dacă plaga care a provocat-o este tratată medical, cicatricea poate fi chiar neobservată. Dacă însă tratamentul a fost neadecvat, atunci are formă urâtă, disgrațioasă. În acest caz se poate apela la chirurgia estetică, care poate repara defectul. [43]

CICATRICE², (bot.) urme lăsate pe ramuri de către pețiol prin desprinderea frunzelor (cicatrice foliară), urme lăsate pe organele de reproducere ale florii prin desprinderea carpelelor (cicatrice carpelară) sau a stilului (cicatrice stilară). [50]

CICATRICE DE INCENDIU, (ecol.) urmele lăsate de un incendiu în cadrul unui peisaj. [50]

CICATRIZARE, (med. u.) proces de vindecare a unei plagi prin formare de țesut conjunctiv care înlocuiește țesuturile distruse. Se face *per primam intentionem* (în plăgi chirurgicale sau neinfectate) când cicatricea are o extensiune minimă sau *per secundam intentionem*, când complicațiile infecțioase ale plăgii duc la apariția unor cicatrice mari, uneori vicioase. Cicatricele apărute după arsuri sau radiații au o anumită tendință de cancerizare. [43]

CICHLIDAE, (zool.) familie de pești osoși ce aparțin subordinului *Percoidea*. Corpul relativ turtit lateral, de 4-8 cm lungime. Capul mare prezintă o singură pereche de nări, gura prevăzută cu dinți numai pe fălci. Linia laterală incompletă. Coloritul corpului, viu. Trăiesc în regiunile tropicale. [10]

CICLAMEN (*Cyclamen persicum*, fam. *Primulaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă. Se cultivă pentru decorarea apartamentelor, ca plantă de ghiveci, a grădinilor și ca flori tăiate în florărie pentru confecționarea buchetelor mici sau a coșulețelor. Florile au colorit variat în tonuri de roz, roșu, violet și alb. Înflorire, octombrie-martie. Înmulțirea se face prin semințe. Se poate înmulți și pe cale vegetativă prin divizarea tuberculului. [71]

CICLIC, (bot., chim.) care se desfășoară în cicluri sau aparține unui ciclu. **1.** La plante, dispunerea în cerc sau în verticile concentrice, ex., dispunerea elementelor florale pe verticile (caliciu, corolă, androceu, gineceu) sau pe cercuri concentrice. **2.** Compus chimic cu catenele închise în ciclu. [50]

CICLINĂ, (biochim.) proteină care reglează ciclul celular; cantitatea sa variază pe măsură ce ciclul celular progresează. Ea se combină cu kinaza pe care o activează care, la rândul ei, promovează desfășurarea ciclului celular. [69]

CICLISM, (sp.) ramură sportivă practică cu bicicleta pe șosele sau pe piste (velodromuri). [52]

- CICLOBAL**, (sp.) joc sportiv disputat între două echipe formate din câte doi jucători pe biciclete, care caută să introducă mingea în poarta adversă. **C.** este practicat într-un număr restrâns de țări. La noi în țară **c.** nu este prea cunoscut. [53]
- CICLOCHERATITA**, (med. u.) inflamația corpului ciliar și a corneei. [60]
- CICLOCORIZA** (*Cyclochorisis*), (bot.) la plante, divizarea organului axial într-un mănunchi de axe secundare, aspect întâlnit în teratologia ramurilor. [50]
- CICLOCOROIDITĂ**, (med. u.) inflamația corpului ciliar și a coroidelor oculare. [60]
- CICLOFILIDE** (*Cyclophyllidea*), (zool.) ordin care cuprinde cestode (viermi lați) la care scolexul are 4 ventuze (acetabule), uneori înarmate cu cârlige și un rostru înarmat cu cârlige. Corpul (strobilul), turtit dorso-ventral, este format din proglote în număr de 3-1.200. Deschiderile genitale se găsesc de regulă pe marginea proglotelor. Are o singură gazdă intermediară. De ex., *Taenia solium* are gazdă intermediară porcul, iar gazda definitivă este omul; *Taenia saginata* are gazdă intermediară bovinele, iar gazda definitivă este omul; *Taenia cerebralis*, gazda intermediară este la oi ca larvă monochistică și policefală sau cenur, iar gazda definitivă este câinele, parazitându-i intestinele; *Taenia echinococcus* (*Echinococcus granulosus*), cu solex și numai 3 proglote, are gazdă intermediară ca larvă polichistică și policefală la om, bou sau porc unde produce un chist hidatic de mărimea unui cap de copil, în general pe ficat, iar gazdele definitive sunt câinele, pisica, carnivorele sălbatice; *Taenia pisiformis* are gazdă intermediară iepurele, iar cele definitive sunt mamiferele carnivore. (M. Năstăsescu, 1983) [50]
- CICLOMORFOZĂ**, (acv.) variația morfologică sezonieră a organismelor din bazinele acvatice, determinată în special de temperatură. [10]
- CICLON**, (climat.) câmp de presiune atmosferică, de formă negativă (depresiune), valorile scăzute ale presiunii găsindu-se în centrul câmpului baric, iar cele ridicate spre margini. Circulația aerului în ciclon pe verticală este ascendentă, iar pe orizontală, convergentă. [25]
- CICLONASTIE**, (bot.) capacitatea plantelor scandente de a se cățara prin mișcări de răsucire în jurul suportului, aspect întâlnit la fasole (*Phaseolus vulgaris*) etc. [50]
- CICLOPIE**, (med. vet.) malformație congenitală din grupa monstruozițiilor, caracterizată prin prezența unui singur ochi, plasat atipic. [33]
- CICLOTERME**, (zool.) grup ecologic de insecte la care temperatura corpului este foarte apropiată de cea a mediului, iar reglarea temperaturii lor se face fie prin fenomene fizice (evaporare – la temperaturi înalte), fie prin fenomene chimice (intensificarea metabolismului – la temperaturi joase). [62]
- CICLOTIMIE**, (psih.) dispoziție constituțională spre o evoluție tonico-afectivă ciclică, sinusoidală, cu alternanțe între stări active, euforice și depresie, atonie (Krestchmer). [28]
- CICLOZA**, (fiziol.) proces fiziologic de mișcare a citoplasmei în interiorul spațiului celular. Există o mișcare de rotație și una de circulație. Mișcarea de rotație constă în circulația citoplasmei în același sens. Mișcarea de circulație se face în sensuri diferite printre spațiile vacuolare. **C.** este influențată de starea fiziologică a celulei. Viteza de mișcare scade o dată cu creșterea vâscozității citoplasmei. Acest aspect este observat mai ales cu înaintarea în vârstă a celulelor. **C.** este influențată de diferiți factori abiotici ca lumină, temperatură, concentrație de oxigen, diferite substanțe chimice, care pot accelera sau încetini mișcarea citoplasmei. [50]
- CICLU**, succesiune de fenomene, stări etc. care se realizează în evoluția unui proces repetabil. **1.** În biologie, ciclul de dezvoltare care constă în existența unui ansamblu de fenomene în decursul cărora se realizează dezvoltarea unui organism, începând cu prima diviziune a oului, continuând cu maturizarea, reproducerea și terminând cu moartea. **2.** La plante, verticilul de elemente, mai mult de două inserate la același nivel, ex., ciclul de sepale, petale etc. [50]
- CICLU BIOGEOCHIMIC**, (ecol.) mod de circulație și recirculație a unui element prin crearea de diferiți compuși din natură și care depinde în mare măsură de componența vie a mediului. [2]
- CICLU BIOLOGIC**, succesiune de procese biologice în cadrul unei celule, a unui organism sau a unei populații. [3] De exemplu, succesiunea tuturor stadiilor de dezvoltare ale insectelor, de la stadiul de ou până la depunerea viitoarei ponte de către adult. Pentru insectele cu mai multe generații anuale, termenul de ciclu biologic include și succesiunea generațiilor. [62]
- CICLU CALVIN-BENSON**, (biochim.) serie de reacții ciclice independente de lumină, prin care CO₂ este redus și încorporat în substanțe organice prin utilizarea ATP și a potențialului reducător al NADPH, substanțe sintetizate în reacțiile dependente de lumină ale fotosintezei. Enzima cheie a acestui ciclu este ribulozo 1,5 difosfat carboxilaza care catalizează reacția dintre CO₂ și ribulozo-difosfat. cunoscută și sub denumirea de ciclul reducător al pentozelor. Denumirea vine de la celebrii cercetători Calvin și Benson care au descris pentru prima dată aceste reacții, în urma unor cercetări ingenioase realizate pe unele alge verzi, unicelulare. [69]

CICLU CELULAR, (citol.) ciclu de viață al unei celule; reprezintă ansamblul de procese și evenimente cu derulare ciclică, strict ordonate și reglate, care induc și realizează diviziunea unei celule (mamă) în două/patru celule (fiice). Există două tipuri fundamentale de c.c., mitotic și meiotic; primul este specific celulelor somatice, iar cel secund celulelor reproducătoare. În ambele cazuri c.c. debutează cu o etapă de pregătire a diviziunii, în care au loc intense procese de sinteză, implicit replicarea materialului genetic. Este etapa *interfazică* (metabolică, replicativă) în care, practic, toate componentele structural-biochimice și funcționale sunt duplicate; celula își dublează volumul. Interfața se extinde pe mai mult de 90% din durata c.c. și este subdivizată în 3 perioade: G_1 , S și G_2 . În *perioada G_1 (presintetică)* au loc procese care pregătesc replicarea materialului genetic: cromozomii monocromatidici realizează o decondensare maximă, se sintetizează toate enzimele și factorii implicați în replicarea ADN, se replică centriolii/plăcile centriolare (acolo unde există) și se sintetizează un factor proteic care decide intrarea sau nu a celulei în perioada S; apare primul punct de control (restricție). *Perioada S (sintetică)* – debutul său este marcat de începutul sintezei ADN, iar sfârșitul, de încetarea sintezei ADN. Paralel cu replicarea ADN are loc și sinteza de histone; aceste două componente se combină și formează cromatide (cromozomi) noi cu organizare nucleozomală. Cromozomii devin bicromatidici, iar cantitatea de ADN se dublează, devine 4C. În *perioada G_2 (postsintetică)* au loc sinteze de proteine cu caracter contractil (actine, miozine, tubuline) care vor intra în constituția aparatului mitotic. La sfârșitul perioadei G_2 apare un al doilea punct de restricție. Urmează cea de a IV-a perioadă, *M (mitotică)*, în care au loc fenomenele distributive; toate componentele celulare, inclusiv informația genetică (cromozomi), sunt împărțite în mod egal în cele două celule care rezultă. Evenimentele care concură la realizarea distribuției echilibrate a componentelor celulei mame au fost împărțite în 6 faze: *profază, prometafază, metafază, anafază, telofază și citochineză*. În cadrul c.c. mitotic, interfaza este urmată de o singură diviziune, celulele fiice având același număr de cromozomi (2n) și aceeași informație genetică cu celula mamă. [69]

CICLU CULTURAL, (cult.) serie de producții literare, de opere științifice etc. cu temă comună. [67]

CICLU DE ANTRENAMENT, (sp.) grupare periodică în unități de timp (săptămână, an etc.) a mijloacelor și metodelor prin care se realizează programul de pregătire al sportivilor. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]

CICLU DE CULTURĂ, (agric.) succesiune a fazelor și fenomenelor pe durata cultivării unei plante (în câmp, sere, adăposturi din mase plastice, pepiniere, plantație etc.), față de care se raportează adesea măsurile tehnologice. [72]

CICLU DE EXPLOATARE, (pisc.) timpul necesar creșterii peștilor, începând cu stadiul de icră embrionată sau puiet, până la obținerea exemplarelor cu mărime minimă acceptată pentru comercializare. [10]

CICLU DE VIAȚĂ, (biol.) perioadă determinată, în decursul căreia se succedă anumite fenomene din existența unui bun, obiect, proces industrial, mediu etc., într-o ordine bine definită. [3]

CICLU ECOLOGIC, (ecol.) repetarea cu regularitate a unor fenomene și procese din natură în aceeași ordine (atât în mediul abiotic, cât și în cel biotic). [24]

CICLU FIZIC, totalitatea stărilor succesive prin care trece un sistem fizic într-o transformare ciclică. Unitate de măsură pentru frecvență (la vibrații) reprezentând frecvența unei vibrații cu perioada de o secundă. [38]

CICLU FORESTIER, (silv.) în amenajament silvic, număr de ani stabilit ca bază de calcul pentru determinarea structurii și mărimii fondului de producție într-o unitate de gospodărire, de codru regulat și grădinarit în raport cu destinația acestuia. [11]

CICLU GEOMORFOLOGIC, (geomorf.) succesiunea de faze prin care trece un relief oarecare, supus unui lung și neîntrerupt proces de evoluție; sin. *ciclu de eroziune*. De ex., c.g. al unei regiuni umede în evoluția ei prezintă trei stadii: *de tinerețe*, unde formele de relief au un oarecare caracter de uniformitate, cu urme de eroziuni incipiente, slab scoase în evidență; *de maturitate*, unde eroziunea fluvială creează un labirint de văi, foarte diferite ca formă și mărime, transformând regiunea într-un complex de creste și văi; *de bătrânețe*, unde formele devin din ce în ce mai domoale, din formele proeminente rămânând niște resturi foarte rotunjite (martori ai eroziunii), iar întreaga regiune ia un aspect de câmpie numită peneplenă. [50]

CICLU HIDROLOGIC, (hidr.) fazele prin care trece apa din natură, începând cu evaporația de pe mări și oceane, de pe sol și de pe plante, precipitarea apei din norii astfel formați și crearea scurgerii superficiale (cursuri de apă) și subterane și apoi reevaporarea. [54]

CICLU METEOROLOGIC, (meteor.) serie, număr de luni, de ani etc., după care în natură se reproduc constant anumite fenomene în aceeași ordine. [49]

CICLU OVARIAN, (fiziol.) variații periodice ale activității secretorii ovariene, sub acțiunea gonadotrofinelor hipofizare (FSH, LH), cu durată medie de 28 de zile. [21]

- CICLU PARASEXUAL**, (fiziol.) tip particular de reproducere, prezent la unele mixomicete (ex. *Dictyosteliomycota*) și la unii fungi, în cadrul căruia două celule somatice diferențiate genetic fuzionează; rezultă într-o primă etapă o celulă binucleată (heterocariotică). Cei doi nuclei fuzionează și celula devine diploidă. Nucleul diploid se divide repetat, mitotic. În cadrul fiecărui ciclu mitotic au loc fenomene de *crossing-over* și pierderi de cromozomi. În final, sporii produși într-un asemenea ciclu vor fi haploizi și recombiati din punct de vedere genetic. **C.p.** reprezintă o alternativă de reproducere sexuală a fungilor la care nu se diferențiază organe și celule sexuale. [69]
- CICLU SOLAR**, (cosm.) variația cvasiperiodică a numărului de pete solare și a altor fenomene solare, având o periodicitate medie de 11 ani. [54]
- CICLUL APEI ÎN SOL**, (pedol.) totalitatea proceselor de pătrundere și de consum sau de pierdere a apei din sol. [29]
- CICLUL AZOTULUI**, fixarea, amonificarea, nitrificarea și denitrificarea azotului. [3]
- CICLUL BIOLOGIC**, reprezentând schimbările morfologice și biologice cu caracter periodic prin care trec vița de vie și alte plante de cultură, precum și cele spontane într-un an. [49]
- CICLUL CARBONULUI**, (ecol.) transformarea succesivă a carbonului în biosferă prin conversia dioxidului de carbon în biomasă și returnarea lui sub formă gazoasă în procesul de respirație și de descompunere. [54]
- CICLUL CROMOZOMAL**, (genet.) ansamblul metamorfozelor pe care cromozomul le realizează în cursul ciclului celular și care au drept scop replicarea corectă și distribuția echilibrată a materialului genetic în celulele fiice. [69]
- CICLUL DE PRODUCȚIE**, perioada de timp necesară desfășurării proceselor de muncă și a celor biologice pentru transformarea obiectelor muncii în procese finite. [34]
- CICLUL ENDOMETRIAL**, (fiziol.) variații fiziologice ale activității celulelor endometrului uterin sub acțiunea hormonilor ovarieni. Are trei faze: foliculară, ovulatorie și luteală. Faza foliculară (proliferativă) are, în medie, 14 zile, în care mucoasa uterină proliferază sub acțiunea estrogenilor. Acum se reface endometrul descumă și eliminat prin fluxul menstrual. Faza ovulatorie durează 1-2 zile, timp în care foliculul de Graaf maturat se sparge și elimină ovulul. Se realizează sub influența hormonilor hipofizari (LH-hormonul luteinizant). Faza luteală durează 13-14 zile și se termină prin eliminarea ovulului împreună cu mucoasa uterină descumă datorită lipsei hormonilor ovarieni. [21]
- CICLUL FOSFORULUI**, (ecol.) ansamblu de transformări biogeochimice și de combinații în care fosforul este angajat la nivelul globului. [3]
- CICLUL KREBS**, (biochim.) procesul biochimic enzimatic din cadrul respirației celulare, prin care are loc degradarea oxidativă a acetil-coenzimei A până la dioxid de carbon. În acest proces se formează și coenzime reduse NADH și FADH₂ care sunt preluate apoi de lanțul respirator cuplat cu fosforilarea oxidativă, prin care celula își procură necesarul de energie. $\text{CH}_3\text{CO} + \text{SCoA} \rightarrow 2\text{CO}_2 + 3\text{NADH} + \text{FADH}_2 + \text{ATP}$. El constituie calea comună de degradare aerobă a glucidelor, a acizilor grași și a multor aminoacizi. El reprezintă o cale amfibolică (anabolică și catabolică) a principalelor clase de biomolecule: glucide, lipide, proteine. În același timp, el furnizează o serie de precursori și de coenzime reduse, implicate în diferite căi metabolice de biosinteză a aminoacizilor, a bazelor azotate purinice și pirimidinice, a nucleului porfirinic constituant al clorofilei și hemului. [9]
- CICLUL ONTOGENETIC**, (biol.) reprezintă totalitatea schimbărilor morfologice și fiziologice prin care trece vița de vie, arbuștii fructiferi și pomii fructiferi proveniți din sămânță, în timpul vieții acestora (de la formarea zigotului și până la moartea plantei). [49]
- CICLUL SULFULUI**, (ecol.) ciclu biogeochimic care corespunde ansamblului de transformări și de combinații în care este angajat sulful în drumul său prin hidrosferă, biosferă și litosferă. [3]
- CICLURI ECONOMICE**, (ec.-fin.) alternața fazelor de expansiune și a celor de contracție ale activităților economice de ansamblu din diferite domenii. [35]
- CICLURI TROFICE DIN MEDIILE ACVATICE SUBTERANE**, (acv.) resursele trofice sunt foarte diversificate, fiind esențial sau exclusiv alohtone. Apele de percolație și cele curgătoare introduc felurite materii organice de natură vegetală sau animală, inclusiv nevertebrate epigeicole (larve de insecte, crustacee, gasteropode etc.). O parte din guano-ul chiropterelor se depune, de asemenea, pe fundul apelor stagnante sau curgătoare din peșteri, iar mâlul (limonul) din ele este consumat de diferiți bionți subterani, fiind foarte hrănitor. El conține materii organice variate, bacterii, ciuperci microscopice, protozoare, oligochete, nematode, aminoacizi și chiar vitamine din grupa B. Mâlul argilos este consumat și de amfipode, izopode și copepode. Ciclurile trofice din mediile acvatice cuprind organisme limivore și detritivore care consumă microfloră; la rândul lor acestea sunt consumate de carnivore. [44]

CICLURI TROFICE DIN MEDIUL SPELEIC,

(ecol.) resursele alimentare sunt responsabile în mare măsură de repartiția și abundența faunei cavernicole. În absența plantelor fotosintetizante (producători primari), materia organică de la baza ciclurilor trofice din peșteri este de origine alohtonă. Bacteriile autohtone care se dezvoltă în principal în argilele de decalcifiere generează prin chemosinteză doar unii aminoacizi și vitamine necesare creșterii și dezvoltării animalelor troglobionte. Excepție face Peștera de la Movile (Mangalia) în care tiobacteriile (sulfobacteriile) stau la baza unor producții chemosintetice autohtone, pornind de la hidrogenul sulfurat din apa mezotermală care alimentează peștera. Materia alohtonă ajunge în peșteri prin mai multe căi: *prin percolație* (apele meteorice, trecând prin frunzar, humus și sol se încarcă cu materie organică dizolvată sau în suspensie, apoi se infiltrează în rețeaua de fisuri); *prin cursurile de apă epigeică* (care pătrund prin ponoare încărcate la viituri cu nămol și resturi organice); *prin curenții de aer* (care introduc polen, sporuri de ciuperci și tot felul de microorganisme); *prin gravitație* (resturi vegetale și animale căzute de pe pante și acumulate la intrarea în peșteri sau pe fundul avenelor); *prin pătrundere activă* (nevertebrate epigeice care intră accidental și mor în interior; mamifere ce-și fac vizuini în peșteri, lilieci care se alimentează la exterior și lasă excrementele în interiorul peșterilor formând movile de guano pline cu microorganisme ca bacteriile, actinomicetele, ciupercile etc.); *prin vizitatori* (care aruncă felurite resturi alimentare). Materia autohtonă, mult mai puțină decât cea alohtonă, provine din descompunerea animalelor cavernicole moarte în zonele din peșteră unde există reducători. Ciclurile trofice din peșteri sunt simplificate (scurte), formate din consumatori primari (detritivori sau saprofagi) și consumatori secundari (carnivori de nivelul I și II). [44]

CICOAREA DE GRĂDINĂ (*Cichorium endivia*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (agric.) specie legumicolă, erbacee, anuală, ce provine din *Cichorium divariegatam*, care crește spontan ca plantă bienală în regiunea Mării Mediterane, în Turcia, Caucaz ș.a. Se întâlnește în cultură două varietăți: *C.e. var. latifolia*, c. *scarolă*, *C.e. var. crispum*. **c. creață**. Era o specie cunoscută încă de greci și de romani, fiind menționată în mod deosebit în sud-est și sud-vestul Europei. În țara noastră se cultivă până în prezent puțin. Conține: 1,35-2,18% albumină, 0,13% grăsimi, 0,69-0,83% zahăr, 1,10-2,45% extractive neazotate, 0,61-0,63% celuloză, 0,74-0,82% cenușă în 100 g substanță uscată în aer, vitamine și microelemente. Rădăcina pivotantă, până la 130-160 cm adâncime;

frunza poate avea formă și culoare în funcție de soi: la *scarolă* are marginea întregă, groasă, ondulată, colorată de la galben-auriu până la verde-închis; la **c. creață** este foarte adânc dințată, planta având aspect creț, de culoare verde în nuanțe diferite. Tulpina florală ajunge la 50-100 cm înălțime, puternic ramificată, cu frunze sesile. Florile sunt de culoare albastră, în capitule; se formează achene de 2-3 mm lungime, cu timpul de germinare 6-10 zile. **C. de g.** este o specie legumicolă destul de rezistentă la frig, mai cu seamă *scarola*, dar nu rezistă peste iarnă în câmp, crescând bine la 10-15°C; temperatura de vernalizare este ridicată, iar la înființarea culturilor, primăvara prea devreme, numeroase plante vor emite tulpini florale, de aceea se recomandă ca în timpul semănăturii și în primele faze ale creșterii să se asigure o temperatură de 25-28°C. Preferă terenurile adăpostite și însorite, soluri bogate, afânate, îngrășate cu gunoi în anul precedent, bine aprovizionate cu apă, până la 80% din CCA și pH 6,5-7,8. Este o plantă tipică de zi lungă. Dacă se seamănă vara devreme nu formează rozetă de frunze, ci emite direct tulpină florală. Se cultivă în câmp, prin semănat direct și prin răsad. *Cultura prin semănat* se înființează în perioada 20 aprilie-15 mai, semănând în rânduri la distanțe de 35-40 cm, adâncime de 1,5-2 cm, folosind 2-3 kg/ha. După răsărire se răresc plantele la 25-40 cm. *Cultura prin răsad*. Răsadurile se obțin în răsadnițe calde, semănând între 1 și 15 martie, eventual prevăzând repicatul plantelor. Plantatul în câmp se face după circa 30 de zile, la aceleași distanțe, fără a îngropa răsadul mai adânc. Pentru producția de toamnă se seamănă în august și se plantează în septembrie. Pe lângă lucrările generale se aplică uneori măsuri de „înălbire“, cu 10-20 zile înainte de recoltare, prin legarea rozetei sau acoperirea cu materiale opace a plantei în întregime. Pentru eșalonarea consumului se pot transplanta plante în beciuri, răsadnițe etc. Producția se ridică la 15-20 t/ha, la recoltare plantele fiind condiționate ca la salată. Semințele se obțin din culturi înființate primăvara mai târziu, asigurând distanțe ceva mai mari între plante. După recoltare și uscarea, tulpinile florale se treieră, obținându-se 400-600 kg/ha semințe. La noi se cultivă soiurile: *Camelia* (scarolă), *Angela* (c. creață). În alte țări se mai cultivă soiurile: de **scarolă**: *Bubikopf*, *De Anjou*, *De Bordeaux*, *Galbenă*, *Verde-rotundă* ș.a.; de **c. creață**: *Creață de Anjou*, *De Bordeaux*, *De Italia*, *De Tours*, *Pancaliere*, *Ruflec*, *Uriașă*. [72]

CICOAREA DE VARĂ (DE BRUXELLES) (*Cichorium intybus*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (agric.) specie legumicolă, erbacee, bienală, care provine din *Cichorium intybus* var. *silvestre*, plantă perenă, cu rădăcină subțire,

răspândită pe o zonă largă din vestul Europei, Maroc, Algeria până în zona temperată a Asiei, dintre Afghanistan și lacul Baical, în Siberia. S-a naturalizat și în America de N. În cultură se întâlnesc două varietăți: *c. de rădăcină* [*C.i. ssp. sativum var. sativum* (*var. radicosum*)]; *c. de salată, de andive* (*andive*) (*C.i. var. foliosum*). Este o plantă foarte veche în cultură, forma sălbatică și cea cultivată fiind cunoscute romanilor și grecilor, despre aceasta scriindu-se în „Capitulare“ sub numele de „Intubae“. S-a folosit mai întâi pentru fabricarea surogatului de cafea. Se pare că belgienilor le revine meritul de a fi descoperit posibilitatea de întrebuințare culinară, după ce Bresier, în 1850, a descoperit întâmplător, în localurile pentru obținerea ciupercilor, forțarea rădăcinilor pentru obținerea andivelor. Din anul 1873 cultura și forțarea *c.* au fost introduse în Franța. În prezent este răspândită în cele mai multe regiuni de pe glob, însă suprafețe mai mari se cultivă în vestul Europei. În Franța se produc anual circa 80.000 t și se consumă 100.000 t (se tinde la un consum de circa 2,5 kg/locuitor/an). Prima fabrică pentru obținerea surogatului din rădăcini de *c. de v.* a fost construită în 1763, iar în Franța s-a introdus surogatul după 1809. În țara noastră cultura pentru rădăcini este răspândită mai cu seamă în jurul orașului Brașov, unde se prelucra și surogatul de cafea, iar cultura de rădăcini pentru forțare în vederea obținerii andivelor este răspândită în jurul orașelor Brașov, București, Bacău. Andivele obținute prin forțare au valoare alimentară ridicată, conținutul a 100 g parte comestibilă fiind reprezentat prin: 93% apă, 0,83% cenușă, 0,14% lipide, 1,5% proteine, 4% glucide, 0,8% celuloză, elemente minerale. În primul an de vegetație formează o rădăcină pivotantă, asemănătoare ca dimensiune cu cea a morcovului, având o culoare brună la exterior și albă în interior. Frunzele sunt lanceolate, alungite, dințate rar pe margine, rozeta ajungând până la 40 cm diametru și 30-35cm înălțime. Tulpina florală crește în anul al doilea până la circa 100 cm înălțime, puternic ramificată spre jumătatea superioară și poartă capitule cu flori colorate în albastru. Fructul este o achenă mică, folosită ca material semincer, cu 3-5 muchii longitudinale, și cu papus. Se pot deosebi de semințele de andive numai prin culoarea ceva mai brună; germinează după 8-10 zile. Toate organele plantei conțin un latex alb bogat în *inulină* și *intibină*. Este o plantă suficient de rezistentă la frig, temperatura de germinație minimă fiind de 5°C, iar cea optimă, 15-20°C; de la germinare până la înrădăcinare este însă sensibilă la frig. Creșterea plantelor în primele faze la temperaturi relativ coborâte duce la vernalizarea plantelor și, ca urmare, emiterea tulpinilor florale din primul an. Are cerințe foarte mari față de umiditatea solului, chiar de la suprafața acestuia, în primele 3-4 săptămâni, pentru germinarea și răsărirea simultană. După ce rădăcina a

pătruns în profunzime nu mai manifestă sensibilitatea mare la gradul aprovizionării solului cu apă. Față de lumină nu are pretenții mari, dar cultivarea în condiții bune de lumină permite obținerea rădăcinilor cu un conținut chimic mai ridicat, deci cu valoare superioară pentru forțare. Solul potrivit pentru cultură este cel cu textură mijlocie, profund, cu fertilitate medie. Cultura cuprinde două etape: obținerea rădăcinilor și forțarea rădăcinilor. *Cultura pentru obținerea rădăcinilor se realizează în câmp, prin semănat direct, folosind 2-3 kg sămânță la ha. La semănatul de precizie sau la folosirea seminței drajate, se reduce considerabil numărul de semințe, nemaifiind necesară rărirea plantelor. Perioada optimă de însămânțare se alege în funcție de intervalul de timp când trebuie recoltate rădăcinile, acestea fiind, de exemplu, pentru condițiile Bucureștiului, între 25 aprilie și 15 mai, după ce temperatura în sol depășește 10-12°C, pentru prevenirea vernalizării plantelor. Desimea optimă a plantelor este de 200.000-250.000 plante la ha, și se realizează semănând în rânduri, la 28-40 cm între rânduri și rîrind la circa 8-12 cm, asigurând astfel 8-10 plante la m. Profunzimea însămânțării poate fi de 0,3-0,4 cm, când solul este umed și până la 1-2 cm, când solul nu are umiditate suficientă. Pregătirea plantelor pentru recoltarea rădăcinilor: sistarea irigării pentru încheierea vegetației, îndepărtarea parțială a rozetei la circa 4-5 cm deasupra mugurelui vegetativ, dislocarea rădăcinilor, expunerea rădăcinilor la soare, sortarea rădăcinilor pe categorii de mărime (după diametrul maxim), trecerea rădăcinilor în depozitele de păstrare (silozuri, șanțuri) la 5-8°C. Crearea condițiilor de transferare a substanțelor plastice din frunzele rozetei către rădăcini are un efect favorabil, atât asupra calității andivelor, cât și asupra cantității de andive obținute la tona de rădăcini forțate. *Forțarea rădăcinilor la c.* Se face cu scopul de a obține frunze etiolate prin activarea mugurelui vegetativ principal, aflat pe capul rădăcinii. În anumite condiții tehnice și de mediu se obține un mugure etiolat, de 3-6 cm diametru și 10-25 cm lungime. Creșterea mugurelui etiolat are loc pe seama substanțelor de rezervă acumulate în rădăcină, existând între acestea o strictă relație de dependență. Pentru mobilizarea substanțelor de rezervă din rădăcină este util tratamentul acestora cu frig – temperaturi între +3°C și +1°C – timp de 5-6 săptămâni, înainte de trecerea la forțare. Forțarea rădăcinilor se poate face în localuri speciale, răsadnițe, sere, instalații cu termoreglare automată, deasupra șanțurilor cu biocombustibil ș.a. În mod obișnuit rădăcinile se înfig într-un strat de cultură afănat (40% mranită, 40 % pământ de grădină, 20 % nisip ș.a.), cu o grosime de 18-20 cm, care se așterne peste o platformă de gunoi de grajd în fermentație, cu o grosime de 40-50 cm, confecționată curent în șanțuri cu o lățime de 100 cm. Peste rădăcini se așază tot substrat de cultură afănat, format prioritar din*

mranită sau turbă (de circa 20 cm grosime). Peste acest strat se poate așterne din nou gunoi de grajd în fermentație, sau dacă forțarea are loc într-o perioadă mai caldă, se întinde o folie din plastic. Se va avea în vedere ca temperatura la nivelul rădăcinilor să fie mai mare cu 2-4 grade decât aceea de la nivelul mugurelui etiolat. În aceste condiții mugurele crește strâns. În instalațiile mai complexe dirijarea temperaturii se face astfel: primele zile 12°C, apoi 15-20 zile cu 18°C. Forțarea durează 3-4 săptămâni. Din rădăcinile de pe 1 ha (cca 20 t) se obțin, prin forțare, circa 4-6 t muguri etiolați (andive). *Producerea semințelor* se realizează în anul al doilea de cultură. Rădăcinile recoltate în toamna primului an se păstrează peste iarnă, se replantează în primăvara anului al doilea, devreme, la distanță de 70 sau 96 cm între rânduri și 30-40 cm pe rând. După recoltarea tulpinilor florale și uscarea acestora, se treieră, obținându-se 150-400 kg/ha. Soiuri: cel mai răspândit este *Witlof*, pentru toate tipurile de culturi; *Frühe Mechelner*, o selecție din *Witlof* pentru forțare târzie; *Merlof*, foarte târziu, pentru forțarea în răsadnițe; *Race hative (Campenhout) a chicon court obtus*; *Race Vilmorin 5 chicon court obtus (Type belge normal)*, *Race tardive*. La noi a fost creat soiul: *Bacău 3*. [72]

CICONIIFORMES, (zool.) păsări acvatice cu picioare lungi, gât lung și cioc conic. Se hrănesc cu nevertebrate și vertebrate mici. Au pui nidicoli. Includ stârci, berze, țigănuși. [37]

CIÉNEGA DE ZAPATA, parc național situat în Cuba (provinciile Matanzas și Cienfuegos). Suprafața, 50.000 ha (1959). Cuprinde terenuri joase, mlăștinoase și o bogată faună marină, păsări și reptile. Dintre reptile aici trăiește o specie endemică de crocodili (*Crocodylus rhombifer*), iar dintre păsări tipică este presura (*Torreornix inexpectata*). [50]

CIFOSCOLIOZĂ, (med. u.) încovoiere înapoi și lateral a coloanei vertebrale. [60]

CIFOZĂ, (med. u.) deformare a coloanei vertebrale cu proeminență dorsală. Cauza este reprezentată de afecțiuni vertebrale și de poziții vicioase. [32]

CIFRA DE AFACERI, (ec.-fin.) indicator care, la nivel microeconomic, precizează volumul tuturor încasărilor din activitatea proprie într-o perioadă de timp privind vânzări de bunuri materiale, prestări de servicii, depuneri la bănci și instituții financiare, acordarea de credite, operațiuni bursiere. [35]

CIFRĂ OCTANICĂ, cifră care indică rezistența la explozie a unui combustibil lichid folosit în unele motoare cu ardere internă. [13]

CIFRU DE COD, (meteor.) cifre într-un mesaj meteorologic codificat. [54]

CIGĂ, scripete fix. [13]

CIL, (biol.) organit locomotor caracteristic celulelor libere mobile ale flagelatelor, ciliatelor, zoosporilor și

zoogameților, celulelor unor epiteli (ex., traheal, al trompelor uterine), precum și celulelor senzoriale auditive din organul Corti al urechii interne. Apar ca prelungiri piliforme pe suprafața celulelor, de regulă în număr mare. Au o structură unitară; la exterior prezintă o membrană, continuare a plasmalemei celulare, în interior se află teaca, continuare a citosolului și o structură mecano-contractilă numită axonemă. Axonema este formată din 9 fibrile periferice, fiecare formată din două subunități microtubulare și două fibrile centrale, toate solidarizate între ele printr-o rețea de structuri proteice. [69]

CILIAT, (bot.) despre plante cu peri sau cu sete paralele echidistante pe marginea organelor, ex., frunza la fag (*Fagus sylvatica*); samara, fruct al ulmului (*Ulmus loevis*). [50]

CILIATA, (zool.) subclasă care cuprinde infuzori cu cili permanenți ce permit deplasarea și antrenarea particulelor alimentare către deschiderea bucală numită citostom. Majoritatea sunt specii libere, altele coloniale, iar unele fixate de suport. Dispoziția cililor este foarte variată, iar mișcarea lor este coordonată de neurofane și de rețeaua argentofilă. Pe corp posedă o adâncitură laterală asemănătoare unei pâlnii, numită *peristom* la baza căruia se găsește *citostomul* care se continuă cu citofaringele. Digestia este vacuolară. Resturile nedigerate sunt eliminate prin citoproct. Trăiesc în mediul acvatic. Reproducerea este asexuată și sexuată. Sexuat, se reproduc prin conjugare. Subclasa cuprinde ordinele *holotrichi*, *spirotrichi* și *peritrichi*. (Z. Matic, 1983) [50]

CILINDRA (a), a nivela și a îndesa un strat rutier cu ajutorul unui compresor. [13]

CILINDREE, (ind.) 1. Volumul cilindrului unei mașini de forță cu piston, cuprins între cele două poziții opuse ale pistonului. 2. Cantitate de gaze introdusă în cilindrul unui motor cu ardere internă în timpul cursei de admisie. [13]

CILINDRU, (ind.) piesă cilindrică, componentă a unor mașini, care se poate roti în jurul propriei sale axe; organ de mașină tubular în interiorul căruia se deplasează un piston (la motoarele cu ardere internă, la mașina cu abur, la compresoare etc.). [13]

CILINDRU CENTRAL, (bot.) sin. *stel*, țesut central lemnos al rădăcinii și tulpinii plantelor vasculare, înconjurat de periciclu. [50]

CILIOFORA (*Ciliophora*), (zool.) clasă care cuprinde protozoare superioare. Sunt prevăzute cu micronucleu și macronucleu. Se deplasează în mediu cu ajutorul cililor. [50]

CIMĂ, (bot.) tip de inflorescență simpodială cu axa principală terminată cu o floare, urmată de o succesiune de axe secundare, mai dezvoltate decât

cea principală, de ordine și vârste diferite, cu creștere definită, fiecare terminată cu câte o floare și care se dezvoltă centrifug. Florile cele mai tinere sunt situate către periferie. Se deosebesc trei tipuri: monohaziu, dihaziu, pleiohaziu. [50]

CIMBRIȘOR (*Thymus serpyllum*, fam. *Lamiaceae/Labiatae*), (bot.) subarbust cu ramuri culcate la pământ, care fac rădăcini și din care cresc numeroase tulpini, camefit, întâlnit pe soluri aride, pietroase, nisipoase, cu expoziție sudică, fără apă stagnantă, în fânețe, din zona de deal și de munte. Partea aeriană a plantei prezintă importanță fitoterapeutică în medicina umană și veterinară. Proprietăți: colagoge, stomahice, coleretice, antihelmintice și antiseptice, cicatrizante, antiidiareice, diaforetice, diuretice și antivirale. Principiile active stimulează secrețiile celulei hepatice și prin aceasta volumul de bilă (fiere); favorizează eliminarea bilei prin activarea contracțiilor vezicii biliare; favorizează digestia prin stimularea secreției glandelor gastrice, intestinale și a pancreasului; stimulează funcțiile splinei; provoacă eliminarea viermilor intestinali; provoacă moartea microorganismelor și împiedică înmulțirea lor; stimulează cicatrizarea rănilor prin grăbirea proceselor de epitelizare; înlătură afecțiunile inflamatorii acute ale intestinului și stopează stările diareice; provoacă sudorația; acționează asupra epiteliului renal măbind excreția și secreția de urină; slăbește sau înlătură acțiunea virusurilor asupra organismului, care produc diverse boli. Planta este folosită în tratamentul tusei convulsive, spastice și asmatică, anorexiei anemicilor, dipepsiilor, gripei, rinitelor cronice, enterocolitelor, la combaterea viermilor intestinali, disfuncțiilor hepatice, tratarea rănilor și ulceratiilor tegumentare. Pentru îngrijirea tenurilor grase, seboreice: *infuzie*, din 1 lingură pulbere plantă peste care se toarnă 100 ml apă clocotită. Se lasă acoperită 15-20 minute. Se strecoară. Se aplică comprese pe față. Folosit în zona montană și deluroasă de către ciobani și localnici, la aromatizarea mâncărilor. Utilizat ca plantă condimentară la industrializarea cărnii și legumelor și aromatizarea unor lichioruri. Se recoltează în timpul înfloritului. Specie meliferă. Florile furnizează albinelor culesuri de nectar și polen. Cantitatea de nectar 0,03 mg/floare într-o zi. Producția de miere, 150-220 kg/ha. Pondere economico-apicolă mijlocie. [50]

CIMBRU (*Satureja hortensis*, fam. *Lamiaceae/Labiatae*), (agric.) specie legumicolă și condimentară, erbacee, anuală, originară din sudul Europei, cunoscută de multă vreme în cultură, în special în grădinile mănăstirești. Tulpina este de circa 20-25 cm înălțime, erbacee, ramificată, poartă frunze linear-lanceolate,

subțiri, și flori mici de culoare liliachie sau aproape albe, dispuse câte 2-5 la un loc. Fructele (nucule) sunt foarte mici, ovoide, maron-verzui cu puncte negre, apoi negre-marونی. Folosite ca semințe, germinează în circa 21 zile la 20°C. Atât semințele cât și celelalte organe ale plantei au aromă specifică, puternică. Înfloresțe din iulie până în octombrie, maturarea semințelor are loc în septembrie. Este o plantă puțin pretențioasă la sol, dar răspunde bine la cultivarea pe terenuri fertile, cere însă terenuri foarte bine însoțite. Se cultivă prin semănat direct în câmp, în perioada 15 aprilie-15 mai, în rânduri la circa 20 cm interval, superficial, 3-5 kg semințe la ha. Recoltarea are loc începând din luna iunie, cel mai bun moment fiind atunci când începe înflorirea. Pentru folosirea în timpul iernii, se taie plante în acest stadiu și se usucă la umbră. La plantele sau frunzele uscate nu se diminuează calitatea condimentară. Producția de plante verzi ajunge la 30 t/ha, care prin uscare însemnă 2,0-3,3 t/ha. Pentru obținerea semințelor, se recoltează plantele în septembrie, se usucă și se treieră. Se cultivă populația locală: *De Moldova*. [72]

CIMBRU DE CÂMP (*Thymus serpyllum*, fam. *Lamiaceae/Labiatae*), (agric.) specie legumicolă, condimentară și medicinală, perenă, originară din partea sudică a Europei. Tufa de circa 30 cm înălțime, cu tulpina târătoare sau dreaptă, înrădăcinare la adâncime mare, frunze lineare sau rotund-eliptice, drepte sau ușor curbate, cu glande punctiforme. Florile roșii-purpurii, foarte rar albe. Crește și spontan, în fânețe uscate și însoțite, liziere și luminișuri de pădure. Semințele, mici, germinează după 20-28 zile la 30°C și cer lumină la germinare. Se folosește în perioada înfloririi (care are loc în intervalul iulie-august), ca plantă condimentară în diferite preparate culinare, în industrializarea cărnii și legumelor ș.a., dar are și valoare medicinală. [72]

CIMBRU DE GRĂDINĂ (*Thymus vulgaris*, fam. *Lamiaceae/Labiatae*), (agric.) specie legumicolă, condimentară și medicinală, perenă, originară din sudul Europei. Are tulpina parțial lignificată, înaltă de circa 20 cm, muchiată, foarte ramificată, și frunze liniare sau eliptic-lanceolate. Florile sunt de culoare roșiatică sau albicioasă, iar planta înfloresțe în perioada mai-iunie. Achenele folosite, în înmulțire sunt mici și germinează în 12-15 zile la 15-18°C. Planta și semințele au aromă și gust specifice, puternice. Nu este o specie pretențioasă la condițiile de mediu. În cultură sunt două forme: *de vară* (sau *franțuzesc*), mai sensibil la frig și *de iarnă* (sau *nemțesc*), mai rezistent la frig. Aroma este mai puternică la cultivarea în plin soare. Cultura se înființează prin semănat în câmp, din luna aprilie, pe

cât posibil în locuri însorite. Când se produc răsaduri, 5-10 g sămânță asigură obținerea plantelor pentru 100 m²; la însămânțarea directă în luna mai se folosesc 10 kg/ha; trebuie să se semene rar și să se mențină umiditatea după semănat. Plantarea răsadurilor în câmp are loc în mai-iunie, la 30 cm între rânduri. Răspunde bine la aplicarea îngrășămintelor (20-30 t gunoi la ha și norme mijlocii la N, P și K). Primăvara și după fiecare cosire se aplică îngrășămintele cu azot pentru intensificarea creșterii vegetative. Se recoltează ramificațiile tulpinii prin cosire, puțin înainte de înflorire și se usucă la umbră. O cultură de doi ani se poate cosi în mai, recolta ajungând la 2-2,5 t/ha, care prin uscarea dau 0,5 t/ha. La cea de-a doua coasă (iulie-august) se realizează 8-9 t/ha masă verde, respectiv 2-2,5 t/ha plante uscate. În condiții bune recolta proaspătă ajunge la 15 t/ha. [72]

CIMIȘIR (*Buxus sempervirens*, fam. *Buxaceae*), (agric.) arbust exotic, rustic, înalt până la 4(6) m, fanerofit, cultivat ca plantă ornamentală prin parcuri, grădini publice, cimitire. Principiile active din frunze și rădăcini au acțiune benefică pentru sănătatea omului. Unii dintre alcaloizi au proprietăți cardiotropice. Alcaloidul buxena G₂ pe care îl conține manifestă o puternică acțiune inhibitoare asupra celulelor canceroase. Frunzele și rădăcinile sunt folosite ca sudorific, laxativ, colagog. Principiile active ajunse în corpul uman măresc sudorația, determină o purgație ușoară, stimulează secreția glandelor mamare. Părțile din plantă sau extractive din plantă intră în compoziția unor preparate farmaceutice. Empiric, frunzele, crenguțele și uneori rădăcinile plantei sunt folosite pe alocuri pentru tratarea de cancer și prezbiție. Florile oferă albinelor culesuri de nectar și polen. Producție de miere, 20 kg/ha. Pondere economică-apicolă, mică. Frecvent cultivat prin parcuri și grădini publice, pe alei, ca plantă ornamentală, sub formă de exemplare izolate, boschete și mai ales garduri vii. Suportă foarte bine tunderea și i se pot da forme diferite. [50]

CIMIȘIR PITIC (*Buxus suffruticosa*), (agric.) varietate pitică de arbust având frunze mici, ovale, preferată odinioară în alcătuirea bordurilor din grădinile clasice franceze. Puțin pretențios la natura terenului, uneori crescând în soluri necultivabile sau în fisurile stâncilor, preferându-le chiar pe cele calcaroase, crește la soare sau semiumbra și suportă seceta. Udările periodice și pulverizările cu apă sunt necesare pentru păstrarea aspectului curat și lucios al frunzelor. Înmulțirea se poate face, primăvara sau în august, prin butași semilemnificați, în răsadnițe reci, sau prin semințe, care au fost stratificate de toamna și puse în pământ ușor umbrat și afânat. La înmulțirea prin

marcotaj, plantele obținute sunt folosibile în anul următor. Despărțirea tufelor este, de asemenea, posibilă. [39]

CIMITIR GEOLOGIC, (prot. med.) depozit situat în profunzimile subsolului, într-o formațiune geologică stabilă, de genul celor granitice sau salifere. [3]

CIMBOTRIS, (bot.) inflorescența compusă heterotactică, având ramificația principală racemoasă, iar cele secundare cimoase. Ea poate fi: racem combinat cu cincin, la castanul sălbatic (*Aesculus hippocastanum*); racem combinat cu pleiohaziu, la unele specii de *Lamiaceae/Labiatae*; umbelă combinată cu bostrix, la *Haemanthus*; capitul combinat cu cincin, la *Armeria* sp.; capitul combinat cu bostrix, la ceapă (*Allium cepa*); spicul combinat cu dihaziul, la floarea feminină de carpen (*Carpinus betulus*); spicul combinat cu ripidiul, la sică (*Limonium* sp.); spicul combinat cu pleiohaziu sau dihaziul, la inflorescențele speciilor de *Lamiaceae/Labiatae*; amentul cu dihazii, la mesteacăn (*Betula* sp.). [50]

CIMPOI, (cult.-art.) instrument popular de suflat, de origine străveche. Este alcătuit din câteva tuburi numite suflători și care sunt prevăzute cu ancii. Tuburile sunt prinse de un burduf în care muzicantul introduce aer; când se apasă pe burduf aerul iese din el și face tuburile să sune; la unul din ele se poate cânta melodia; celelalte tuburi scot fiecare un sunet fix, de obicei tonica și dominantă, față de sunetul inferior al primului tub. [67]

CINA CEA DE TAINĂ, (rel.) care a avut loc joi seara, deci cu o zi înainte de răstignirea Mântuitorului, în foisorul din Ierusalim. După o veche tradiție, foisorul cinei era în casa Sfintei Maria, mama lui Ioan-Marcu. La Cina cea de Taină, Mântuitorul a instituit Taina Sfintei Euharistii sau a Sfintei Împărțășanii. [63]

CINCHONISM, (med. u.) stare toxică rezultată în urma administrării unei supradoze de cinchonă sau alcaloizi ai săi. [60]

CINCIN, (bot.) inflorescență cimoasă, la care axa principală se termină cu o floare, iar axele florifere secundare se dezvoltă în planuri diferite și numai în același sens, la dreapta și la stânga, alternativ, și transversal față de meridianele bracteelor axelor mamă, aspect întâlnit la tătăneasă (*Symphytum officinale*). [50]

CINCLIDE (*Cinclidae*), (zool.) familie de mierle de apă: păsări mici, care trăiesc în apropierea pâraielor de munte. Se hrănesc cu insecte acvatice, pot merge în și sub apă, pot înota și se pot scufunda. [37]

CINEMATICA, ramură a mecanicii care se ocupă cu studiul mișcării corpurilor, independent de masele lor și de cauzele care produc mișcarea. [13]

CINEREU, (bot.) de culoare sură, gri, cenușiu curat, ex., lujerii anuali care sunt fin-cenușiu-păroși și

- frunzele pe dos, cenușiu-pubescente, la zălog (*Salix cinerea*). [50]
- CINETICA DEPOLUĂRII**, viteza de eliminare sau de distrugere a unui poluant (se exprimă în unități de masă sau de greutate pe unitatea de timp). [3]
- CINETICĂ**, ramură a mecanicii care studiază legile fenomenelor fizice bazate pe mișcarea materiei. Energie cinetică, energie dezvoltată de un corp în mișcare, egală cu jumătatea produsului dintre masa corpului și pătratul vitezei lui. [13]
- CINETISM**, (art.) tendințe, curente și grupări preocupate în arta modernă de reprezentarea mișcării în artele vizuale. [67]
- CINETOCOR** → KINETOCOR
- CINGULUM**, (biol.) 1. Orice structură în formă de centură; 2. Creastă din jurul bazei coroanei unui dinte de mamifer (molar sau premolar); 3. Tract de fibre ce unesc circumvoluțiile calosală și hipocampală ale creierului; 4. Inelul extern dintre cele 2 inele ciliate care înconjoară gura la multe rotifere. [37]
- CINISM**, atitudine de sfidare a normelor și a idealurilor morale, de desconsiderare a valorilor de orice fel. [28]
- CIOACLĂ**, (for.) vehicul cu tălpi de lemn de dimensiuni mici, cca 3 m lungime și 0,3 m lățime, tractat de animale sau om, folosit la scosul lemnului despicat de la cioată până la un mijloc apropiat lemnului (canal, jilip, funicular, tractor); pe terenurile cu pantă până la 80% încărcătura este de 1/2 steri, legată cu lanț, iar deplasarea se face pe drum natural sau amenajat. [42]
- CIOARA DE SEMĂNĂTURĂ** (*Corvus frugilegus frugilegus*, fam. *Corvidae*), (zool.) specie foarte bogată în indivizi. Are penajul negru cu intense reflexe violacee și, ca semn de recunoaștere, pată deschisă aproape albă între rădăcina ciocului și gușă. Cuiburile le instalează în arbori, adesea mai multe pe același copac. Distruge insectele dăunătoare culturilor, dar produce și pagube semănăturilor și recoltelor, mănâncă ouă și pui de păsărele. Când se înmulțește necontrolat trebuie combătută. [42]
- CIOARA GRIVĂ** (*Corvus corone cornix*, fam. *Corvidae*), (zool.) pasăre cu corpul de culoare cenușie pe spate și abdomen, iar capul, aripile și coada negre. Sedentară. Foarte stricătoare prin pagubele pe care le face vânătorului și în gospodăria. În afară de insecte, șoareci, melci, mănâncă cereale și semințe agricole; în perioada cuibăritului distruge cuiburile păsărilor, ucide puii, prinde puii de fazan, prepelițe, potârnică, chiar pui de iepure. Pentru pagubele aduse este combătută intens. [42]
- CIOARECI**, (rur.) pantaloni confecționați din dimie albă, purtați de către bărbați în majoritatea zonelor etnografice din România. [67]
- CIOATĂ**, (for.) partea din tulpina arborelui care rămâne la suprafața pământului după doborâre (se exceptează căzânierea). În cazul crângurilor, ea trebuie să fie cât mai joasă, iar tăierea netedă și înclinată, pentru a favoriza scurgerea apei. În locurile cu apă stagnantă și în cerete, cioata este mai înaltă pentru a favoriza lăstărirea. [42]
- CIOC**, (anat.) 1. Fălciile prelungite ale unei păsări, cu învelișurile lor cornoase, de forme variate și adaptate pentru diferite moduri de hrănire. Învelișul superior este cunoscut și ca *rhinotheca*, iar cel inferior ca *gnathotheca*; 2. Orice structură similară găsită la alte animale (ex., delfin). [57]
- CIOCĂNELE**, (rur.) cusătură de forma unei benzi executate cu negru pe măneca și pieptul cămășilor femeiești din sudul Transilvaniei. (G. Stoica, 1997) [67]
- CIOCÎNTORS** (*Recurvirostra avosetta*), (zool.) pasăre cu corpul relativ mare (42-48 cm), cu ciocul lung și vârful curbat în sus. Picioarele sunt înalte, de culoare cenușie-albăstrui și sunt prevăzute cu o membrană interdigitală. Penajul este alb, ornamentat cu dungi negre pe spinare, cu câte o dungă în latul fiecărei aripi, cu penaj negru încadrat în cel alb de pe ceafă, creștet și vârful aripioarelor. În zbor pasărea, văzută ventral, este albă cu negru la vârful aripilor. Sosește la noi primăvara (mijlocul lunii aprilie) și pleacă toamna (septembrie-octombrie), în vestul Europei, sudul Mării Negre, nord-vestul Africii, Delta Nilului etc., unde iernează. În iernile blânde unele exemplare nu migrează. Oaspete de vară pe litoral și în lagune, cuibărește pe solul nisipos din apropierea lacurilor dobrogene (lagune) și pe grindurile din estul Deltei Dunării. Înainte de a-și face cuibul, indivizi perechi și neperechi se strâng într-un cerc și execută un joc extrem de curios. Își apleacă gâtul unul în fața altuia până ce ciocurile ajung aproape de pământ, apoi trag gâtul înapoi și fug unul după celălalt până ce primul se supune, luând o poziție de somn. În cuib depune 3-4 ouă. Clocitul este făcut de ambele sexe și durează 23 de zile. La ecloziune puiul are ciocul drept. Cuibul și ouăle sunt apărate cu agresivitate împotriva dușmanilor. Se hrănește cu larve de insecte și crustacee pe care le caută și le scoate din nămol cu ciocul. Își caută hrana executând un mers săltat prin apa puțin adâncă. În alte situații înoată. Este monument al naturii și este ocrotit prin lege. (C. Pârnu, 1983) [26]
- CIORCHINE**, (agric.) inflorescența la vița de vie ce reprezintă un racem compus. Axul central se dezvoltă și din acesta pornesc ramificații de ordinul 1-4. Din flori, după fecundare, se dezvoltă boabele (bace). [49]
- CIORPAC LIMNOLOGIC**, (limn.) instrument folosit la recoltarea organismelor acvatice mărunte. Format

dintr-o ramă metalică, în formă de semicerc închis de o latură dreaptă, cu muchie ascuțită, de care se prinde o pânză cu ochiurile de 1 mm și un mâner de lemn de 1-1,2 m. [10]

CIORTAN, (pisc.) denumirea crapului cu greutatea cuprinsă între 0,250 și 2 kg. [10]

CIORTANICĂ, (pisc.) denumirea puietului de crap în greutate de până la 0,250 kg. [10]

CIORTOCRAP, (pisc.) denumirea crapului cu greutatea cuprinsă între 2 și 4 kg. [10]

CIOVRÂNTIE, (acv.) vârtejuri domoale de apă, cu rază mare de acțiune de pe cursul apelor curgătoare mari. [10]

CIPERACEE (*Cyperaceae*), (bot.) familie de plante erbacee, hidrofite, perene, adesea heliofite, cu tulpină trunchiată plină cu măduvă. Frunze alterne, cu limbul linear, nervură paralelă, teacă vaginată (închisă), uneori prezintă ligulă, sau limbul lipsește. Flori bisexuate (hermafrodite) sau unisexuate, adesea nude și bracteate, grupate în spiculețe, iar spiculețele în inflorescențe compuse; perigon lipsă sau redus la niște sete (peri) perigoniale; androceul, din 1-3 stamine; gineceul, din ovar superior, tricapelar, unilocular și uniovulat, ovul anatrop. Formula florală la speciile din sfam. *Caricoideae*: $\sigma P_0 A_{3-1}$; $\varphi P_0 G_{2-2}$. Formula florală la speciile din sfam. *Scirpoideae*: $\sigma P_{3+3} A_3 G_2$. Fruct achenă. Familia cuprinde 75 de genuri, cu aproximativ 4.000 de specii, răspândite pe tot globul. În România vegetează cca 131 de specii ce aparțin la 14 genuri. Sfam. *Scirpoideae*: *Scirpus*; *Bolboschoenus*; *Holoschoenus*; *Isolepis*, $x = 7$; *Eriophorum*, $x = 29$; *Ellocharis*, $x = 5, 8$; *Cyperus*, $x = 9$; *Blysmus*; *Fimbristylis*; *Rhynchospora*; *Claudium*; *Schoenus*. Sfam. *Caricoideae*; *Kobresia*; *Carex* (cu 89 specii). [50]

CIPRINICULTURĂ, ramură a pisciculturii care se ocupă cu creșterea peștilor ce aparțin familiei *Cyprinidae*. [10]

CIPRINIDE (*Cyprinidae*), (zool.) familie de pești dulcicoli teleostei răspândiți în Europa, Asia, Africa și America de Nord. Sunt fizostomi, au solzi cicloizi și aparat Weber. Nu prezintă dinți pe fălci. Regimul lor alimentar este omnivor. Familia include crapi, carași, plătici și alte specii de interes economic. [37]

CIPRINODONTIDE (*Cyprinodontidae*), (zool.) pești osoși dulcicoli sau salmasticoli, de dimensiuni mici, cu corpul acoperit cu solzi cicloizi. Posedă o singură înotătoare dorsală. Sunt ovipari sau vivipari. Multe specii sunt folosite în acvaristică datorită coloritului viu. [10]

CIR, (micol.) aglomerare de picnoșori într-o masă mucilaginoasă care ies din picnidie în forma unui cordon drept sau mai adesea răsucit ca un cârcel. Ex., speciile genului *Phomopsis*. Cirii au culori diferite

(gălbui, portocalii, roz ș.a.), iar în contact cu aerul pot căpăta nuanțe mai intense. [61]

CIRCADIAN, (ecol.) în timpul a 24 de ore; având loc la intervale de 24 de ore. [57]

CIRCANUAL, (ecol.) ritm sau ciclu comportamental care se desfășoară aproximativ într-un an. [57]

CIRCEO, parc național situat în Italia. Suprafața, 7.445 ha (1934). Altitudine maximă, 541 m. Se află amplasat în câmpia litorală a Mării Tirenene, la sud de Roma, aproape de orașelul Sabaudia. În teritoriul său include dune litorale, turbării, vegetație mediteraneană de maquis și de pădure. Elementele caracteristice din floră sunt: *Quercus ilex*, *Q. suber* (stejarul de plută), frasinul, *Juniperus phoenicea*, *Arbutus unedo*, *Pistacia terebintus*, *P. lentiscus* (fisticul), mirtul, *Olea oleaster*, *Erica arborea*, rozmarinul. Pe stânci vegetează specii de *Narcissus*, *Dianthus*, *Allium*, *Sedum*, *Euphorbia dendroides* și planta endemică *Centaurea circae*. Palmierul pitic (*Chamerops humilis*) vegetează pe coasta de sud-vest. Fauna este reprezentată, printre alte specii, și de elemente ocrotite: mistreții, vulpile, jderii și nevăstuicile. Pe muntele Circeo (541 m) există 30 de peșteri ce adăpostesc urme ale omului paleolitic. În grota Guattaria s-a descoperit în anul 1939 un craniu al omului de Neanderthal. În parc se află trei zone de folosință: 1 – conservare totală; 2 – utilizare dirijată a resurselor agro-silvice; 3 – amenajări turistice și sportive. [50]

CIRC GLACIAR, (geomorf.) formă negativă de relief, cu aspect de depresiune cvasicirculară, formată preponderent prin eroziunea de subsăpare a ghețarului, situată în partea superioară a văilor glaciare sau a unui complex glaciare, în amonte de limita zăpezilor persistente; corespunde zonei de acumulare glaciară. Prezintă un fund relativ plat și este delimitat de pereți abrupti, iar spre aval, trecerea spre valea glaciară se face de obicei prin *pragul glaciare*; în prezent poate fi sau nu ocupat de gheață. În 1823 sunt observate de Charpentier, iar în 1837 sunt atribuite eroziunii glaciare de către Gastaldi. [25]

CIRCINAT, (bot.) răsucit în spirală, răsucit în formă de cârje, aspect întâlnit la frunzele de ferigă (*Dryopteris filix-mas*), la roua cerului (*Drosera* sp.). [50]

CIRCUIT¹, (ind. energ.) ansamblu de fire și dispozitive bune conducătoare de electricitate care, împreună cu sursa curentului, formează un traseu închis pentru trecerea unui curent. Sistem de conducte sau de medii prin care pot circula particule materiale. [59]

CIRCUIT², (biol.) în sistemul nervos, un grup de neuroni interconectați, care realizează o funcție particulară limitată. [37]

CIRCUIT BIOLOGIC, (ecol.) drumul parcurs în biosferă de diferite elemente preluate din mediul

abiotic și folosite ca sursă de energie de către organisme, plante sau animale, potrivit lanțurilor trofice. Existența la un capăt a producătorilor primari și la celălalt capăt a descompunătorilor face posibilă circulația în cerc a elementelor chimice din natură, cu redarea acestora mediului din care provin, după ce pe parcurs au intrat în diferite combinații cu materia vie, pe care au servit-o. Returnarea prin intermediul literei este foarte mare la păduri (90-95%), iar acumularea (blocarea în organe și țesuturi) relativ mică în raport cu durata mare a vieții acestora; pe de altă parte, datorită sistemului de înrădăcinare profund, arborii pun în circulație cantități enorme de substanțe anorganice, pe care le aduc în legătură cu viul și cu sursele de energie cosmică. De mare amploare și cu importanță vitală sunt circuitele: O, C, H₂O, N, P, K, Ca, Hg, S, Fe, apoi microelemente și diverse substanțe (compuși) care intră în compoziția materiei vii. [4]

CIRCUIT ECONOMIC, (ec.-fin.) ansamblu integrat al fluxurilor reale și monetare care asigură dezvoltarea neîntreruptă și articulată a activităților din economie. Caracterizează interacțiunile de natură tranzacțională dintre agenții economici componenți ai economiei naționale. [55]

CIRCUITUL AZOTULUI, (agrochim.) proces de circulație a azotului în natură. Implică succesiunea de transformări biochimice prin care azotul din materia organică moartă este mineralizat în compuși amoniacali care, la rândul lor, sunt transformați în nitrați. O parte din nitrați este redusă la azot gazos de către bacteriile denitrificatoare. Pierderea de azot gazos este contrabalansată de fixarea azotului molecular atmosferic de către microorganismele simbiotice și libere din sol. [29]

CIRCUITUL BIOLOGIC AL ELEMENTELOR NUTRITIVE, (agrochim.) transformare ciclică a elementelor biogene care trec continuu din forme anorganice în forme organice și invers, din forme organice în forme anorganice, datorită activității organismelor din sol și mai ales a microorganismelor. Circuitul biologic sustrage material din marele circuit geologic al substanțelor, concentrându-le în sol ca elemente nutritive necesare plantelor. [29]

CIRCUITUL CARBONULUI, (agrochim.) succesiune de transformări prin care dioxidul de carbon este fixat de către organismele vii prin procese de fotosinteză sau chemosinteză, eliberat prin respirație sau prin moartea și descompunerea organismelor fixatoare și reîntors în final la starea sa originală pentru a fi utilizat de către organisme într-un nou ciclu. [29]

CIRCUITUL FOSFORULUI, (agrochim.) succesiune de transformări fizico-chimice pe care le suferă fosforul din sol, în raport cu originea sa. Fosforul

mineral este parțial solubilizat în ioni fosforici care rămân în soluția de sol, sunt adsorbiți de complexul organo-mineral sau sunt imobilizați prin cuprinderea lor în diferiți compuși insolubili. Fosforul organic este mineralizat biologic cu formare de ioni accesibili plantelor. Fosforul adsorbit de către plante este imobilizat în substanțele lor protoplasmatiche. [29]

CIRCUITUL GEOLOGIC AL SUBSTANȚELOR, (geol.) circulație a substanțelor în natură, declanșată de procesele de alterare și dezagregare a rocilor și mineralelor, continuată de transportul produselor alterării de către ape până la bazinele marine, unde se formează roci sedimentare sau, în alte condiții de temperatură și presiune, se formează roci metamorfice. După epoci geologice, rocile sunt aduse la suprafață prin intermediul proceselor tectonice și circuitul se reia. [29]

CIRCUITUL SULFULUI, (agrochim.) succesiune de procese biochimice prin care sulful din materia organică moartă este mineralizat în compuși anorganici simpli, imobilizat prin asimilarea acestor compuși de către microorganismele și plante, oxidat din forme reduse până la sulfați sau redus prin conversia sulfaților sau a altor forme oxidate cu sulf în hidrogen sulfurat. [29]

CIRCULAR, ferăstrău circular, ferăstrău mecanic cu pânza în formă de disc dințat, care taie învârtindu-se în jurul propriului ax. [13]

CIRCULATOR, sistem ~, (biol.) 1. La vertebrate, inima, vasele de sânge și sângele; 2. Orice sistem cu o funcție similară în alte organisme. [37]

CIRCULAȚIA ATMOSFERICĂ, (meteor.) mișcarea maselor de aer pe suprafața Terrei. [54]

CIRCULAȚIA FLUIDULUI DE FORAJ, (petr.) mișcare a fluidului de foraj în sondă, provocată cu ajutorul pompelor de foraj. Există circulație directă, când fluidul este pompat prin garniturile de foraj și se ridică în spațiul inelar, și circulație inversă, când fluidul pompat în spațiul inelar se ridică la suprafață prin garnitura de coloană. [30]

CIRCULAȚIA HOLOMICTICĂ, (acv.) caracteristică ecosistemelor lacustre. Apa lacurilor suferă un proces de amestecare și uniformizare pe verticală a temperaturii, determinată de temperatura atmosferică din timpul toamnei și primăverii care îi strică stratificația estivală și hibernală pe care a avut-o în aceste anotimpuri. Apa dulce are greutatea și densitatea cea mai mare la 4°C. Temperaturile mai scăzute sau mai mari de 4°C sunt mai ușoare. [50]

CIRCULAȚIA HOLOMICTICĂ DE PRIMĂVARĂ, (acv.) caracteristică ecosistemelor lacustre. Iarna, apa lacului posedă o stratificație termică indirectă (stratificație hibernală), când temperatura ei crește din ce în ce mai mult, de la suprafață, unde este de 0°C,

CIRCULAȚIA HOLOMICTICĂ DE TOAMNĂ

spre fund, unde se menține la 4°C. Stratificația hivernală durează până în primăvară, la topirea gheții, când apa, încălzindu-se, devine mai grea decât cea de sub ea și cade spre fund până unde găsește o temperatură egală. Această mișcare termică a apei pe verticală o uniformizează, în final ea va avea pe întreaga grosime temperatura de 4°C. După care, se instalează stagnația estivală a apei (v. acest termen). [50]

CIRCULAȚIA HOLOMICTICĂ DE TOAMNĂ,

(acv.) caracteristică ecosistemelor lacustre. Vara, apa lacului posedă o stratificație termică directă (stratificația estivală) când temperatura ei scade din ce în ce mai mult, de la suprafață către fund, unde se menține la 4°C. La suprafață apa poate avea cca 20°C și ea scade treptat către fund. Toamna, răcirea vremii determină răcirea apei de la suprafață care devine mai grea și cade spre fund până unde găsește aceeași temperatură. Procesul se repetă până când întreaga apă din lac se uniformizează termic, la 4°C. Circulațiile holomictice au mare importanță biologică. Ele asigură uniformizarea substanțelor și elementelor chimice biogene, precum și a oxigenului în întreaga masă a apei. [50]

CIRCULAȚIA SUBSTANȚELOR, (ecol.) succesiunea proceselor prin care componentele materiale trec prin diferitele componente nevii și de-a lungul lanțurilor trofice. [24] → CICLU BIOGEOCHIMIC

CIRCULAȚIE ANTICICLONICĂ (rotație anticiclonică), (meteor.) circulația atmosferică specifică anticiclونilor care se face în sensul acelor ceasornicului în emisfera nordică și invers în cea sudică. [54]

CIRCULAȚIE ATMOSFERICĂ, (meteor.) fenomen care caracterizează schimburile de mase de aer între diversele altitudini și latitudini, în funcție de care evoluează meteorologia și climatul de ansamblu al globului terestru. [3]

CIRCULAȚIE CICLONICĂ, (meteor.) este mișcarea aerului asociată cu o depresiune prin rotație în sens contrar acelor de ceasornic în emisfera nordică și invers în cea sudică. [54]

CIRCULAȚIE CITOPLASMATICĂ, mișcarea direcționată a citoplasmei care face posibilă deplasarea substanțelor în interiorul celulei; este mai evidentă la celulele de mari dimensiuni și este condiționată de starea fiziologică a celulei, vîscozitatea citoplasmei, factori abiotici. [69] De ex., în celulele algei verzi *Chara*, curenții citoplasmatici urmează trasee helicoidale de-a lungul pereților lungi ai celulei și orientări transversale la capete. [7]

CIRCULAȚIE DE MĂRFURI, (ec.-fin.) schimb de mărfuri, mijlocit de bani, prin care se face trecerea bunurilor economice de la producător la consumator.

Are loc trecerea din forma de marfă în forma de bani (vînzarea) și din forma de bani în forma de marfă (cumpărarea). În cadrul economiei, procedeul asigură desfășurarea consecutivă a fluxurilor reale de bunuri economice și a fluxurilor monetare. [58]

CIRCUMBOREAL, (bot.) taxon sau sintaxon răspândit în întreaga zonă boreală. [15]

CIRCUMCIS, (bot.) dehiscentă circulară, despîcat circular, deschidere circulară la fructele unor plante pentru punerea în libertate a semințelor, ex., capsula măselariței (*Hyoscyamus niger*) are dehiscentă transversal-circulară. [50]

CIRCUMDAT, înconjurat. (bot.) Fructul înconjurat de involuclu la alun (*Corylus avellana*), sau fructul înconjurat de caliciu la mătrăgună (*Atropa belladonna*). [50]

CIRCUMNEX, (bot.) congrescut împrejur. Frunze cu baza atașată în jurul tulpinii, aspect întălnit la iarba de șoldină (*Sedum acre*). [50]

CIRCUMPOLAR, (bot.) taxon sau sintaxon răspândit în jurul zonei de ghețuri polare. [15]

CIRCUMVALAT, (biol.) 1. Înconjurat de un perete, ca de țesut; 2. Se referă la papile, un tip de proiecții mici pe limba mamiferelor, care conțin muguri gustativi. [37]

CIREȘ (*Cerasus avium*, fam. *Rosaceae*), (agric.) originar din zona cuprinsă între Marea Caspică și Marea Neagră. Formează pomi de 10-15 m înălțime și coroane rare, bine luminate, cu ramurile grupate în etaje naturale. Soiurile existente aparțin la 3 varietăți: *V. silvestris* cu fructe mici, negre și amare, din care provin majoritatea soiurilor timpurii, *V. juliana* cu fructe mari semipietroase și *V. duracina* cu fructe pietroase. Toate formează rădăcini puternice și solicită soluri ușoare nisipo-lutoase sau nisipo-argiloase, cu pH 5,5-7,5, permeabile pentru apă și aer. Solicită multă lumină și temperatura medie anuală de 9-11,5°C. În unii ani mugurii și florile degeră din cauza brumelor și înghețurilor târzii de primăvară. Iarna suportă bine gerurile normale de la noi. Are cerințe moderate față de apă (600-650 mm anual), dar nu suportă apa stagnantă din ploii sau inundații și nici seceta prelungită. Se înmulțește prin altoire, în principal pe portaltoi generativ: cireș sălbatec, cireș franc (Pietroase negre, P. Dönissen, Cristimar), vișin turcesc (mahaleb) pentru terenuri uscate și calcaroase. Dintre portaltoiurile vegetative se utilizează F12/1, IPC1, VV1 și Colt. Se evită plantarea cireșului după cireș din cauza *oboselii solului* care se manifestă puternic. Se folosesc densități de 250-280 pomi la ha în livezile clasice, 300-500 la semiintensive și 600-1.000 la intensive. Se recomandă plantarea a 3-4 soiuri într-o parcelă deoarece majoritatea sunt autosterile. Sortimentul de soiuri este foarte bogat și

acoperă coacerea în intervalul 10 mai – 15-20 iulie. Früheste der Mark, Bigareau Moreau, Burlat, Timpurii de Bistrița, Roșii de Bistrița, Cerna, Colina, Ponoare, Van, Bing, Sam, Stella (autofertil), Ulster, Boambe de Cotnari, Germersdorf, Hedelfinger, Pietroase Dönissen, precum și soiurile amare pentru industrializare: Silva, Amara, Roz de Mărculești. [40] Fructele sunt recomandate în tratamentul afecțiunilor căilor urinare, afecțiunilor renale, afecțiunilor cardiace, anemiei, artrismului, aterosclerozei, celulei, colicilor renale, colitei de putrefacție, constipației, cuperozei, demineralizărilor, durerilor gastrice, febrei, gripei, gutei, hepatitei cronice, hidropiziei, hipertensiunii arteriale, litiazei biliare și renale, nefritei, obezității, pletorei, uretritei. Lemn greu, dur, puțin durabil, se usucă și se prelucrează ușor. Se șlefuește și se lustruiește bine. Folosit în industria mobilei (furnire foarte frumoase) și a strungăriei. În trecut era utilizat la confecționarea buciurilor și tunurilor. Fructele sunt utilizate în industria alimentară pentru prepararea de compoturi, dulcețuri, gemuri, sucuri etc. Semințele sunt folosite în industria chimică. [50]

CIREȘ PITANGA (*Eugenia uniflora*, fam. *Mirtaceae*), (agric.) specie subtropicală originară din Brazilia, cultivată pentru fructele sale care se consumă proaspete sau sunt utilizate în cofetărie și compoturi. Pomul ajunge la 7 m înălțime și produce fructe cu diametrul de 2-4 cm, adânc costate (cu 8 coaste), colorate în roșu, cu pulpa succulentă și aromată. [40]

CIRIPEDE (*Ciripedia*), (zool.) subclasă care cuprinde specii marine de crustacee fixate și specii endoparazite. Toate speciile au adaptări corespunzătoare în raport cu modul lor de viață. Speciile fixate au carapacea formată din mai multe plăci. Antenulele sunt transformate în peduncul la genul *Lepas* sau în disc la *Balanus*, servindu-le la fixare. Toracopodele sunt transformate în cili pentru hrănirea microfagă. Abdomenul este transformat în furcă. Speciile endoparazite la crabi și tunicieri au corpul redus la un sac prevăzut cu un peduncul ramificat în tot corpul gazdei. Ciclul lor de dezvoltare este complex. (L. Solomon, 1983) [50]

CIROCUMULUS (Cc), (meteor.) nori sub formă de aglomerări sau strate subțiri albe, fără umbre, compuși din granule mici, fulgi etc., libere sau sudate. [54]

CIROSTRATUS (Cs), (meteor.) voal de nori albicioși, transparenti, buclăți sau netezi, care dau de regulă fenomenul de halo. [54]

CIROZĂ, (med. u. și vet.) formă terminală a unei inflamații cronice, caracterizată prin înlocuirea țesutului funcțional al unui organ cu țesut fibros, nefuncțional. Termenul este aplicat cel mai frecvent

pentru desemnarea leziunilor ireversibile ale ficatului. [33]

CIRRUS, (meteor.) tip de nor din familia norilor înalți (la peste 8-9 km), sub formă de lamele sau fibre subțiri și înguste, cu aspect mătăsoș; sunt numiți și nori de gheață. [25]

CISTACEE (*Cistaceae*), (bot.) familie de plante care cuprinde arbuști pitici, rareori plante erbacee, cu tulpini mai mult sau mai puțin erecte sau procumbente. Frunze întregi, simple, opuse, mai rar alterne, cu sau fără stipele. Inflorescențe, raceme simple terminale, cime simple sau panicule. Flori bisexuate (hermafrodite), actinomorfe, pe tipul 5, periant dublu; caliciul dialisepal, persistent, din 5 sepale, din care 2 externe mai mici, sau lipsesc; corolă dialipetală, din 5 petale galbene sau roz; androceul, din numeroase stamine, cu filamente libere, de obicei toate fertile; gineceu, cu ovar superior, unilocular incomplet 3-10-locular, posesor a trei placentae parietale, ovule numeroase și un singur stigmat format din 3 carpele. Formula florală: $\text{♂}^*K_{5-3}, C_{5-3}, \text{o}A_{\alpha} G_{(10-3)}$. Fructul, capsulă loculicidă. Semințe subrotunde sau poliedrice, cu endosperm făinos. Embriion curbat sau răsucit în formă de spirală. Flora României posedă 2 genuri: *Helianthemum*, $x = 10, 11$; *Flumana*, $x = 8$; specii în număr de 7. [50]

CISTATIONINURIE, (med. u.) afecțiune ereditară rară a metabolismului aminoacizilor, cu producerea unei secreții excesive de cistationină în urină; asociată cu retard mintal. [60]

CISTERNĂ¹, (transp.) rezervor (cilindric, de metal) pus pe cadrul cu roți al unui vehicul și servind la transportarea unor lichide. Rezervor (cilindric) în care sunt depozitate lichide, în scopul utilizării lor ulterioare. [13]

CISTERNĂ², veziculă delimitată de o citomembrană, componentă a reticulului endoplasmatic și a aparatului Golgi. Cisternele reticulului endoplasmatic (RE) sunt interconectate unele cu altele și cu membrana externă a învelișului nuclear; în cazul reticulului endoplasmatic rugos (REG), membranele cisternale sunt tapisate pe fața citosolică cu ribozomi, sediul sintezei proteinelor de export. Membranele cisternelor golgiene sunt netede (lipsite de ribozomi). [69]

CISTICERCOZĂ, (med. vet.) parazitoză produsă de cisticerci (larve ale cestodelor din genul *Taenia*). [33]

CISTIDE, (micol.) filamente sterile care se găsesc în stratul himenial al ciupercilor *Basidiomycota*; au o culoare deschisă și sunt conice, cilindrice, puțin măciucate, prismatice sau de formă neregulată; în majoritatea cazurilor au pereți îngroșați și de dimensiuni mari, ceea ce le deosebește de parafize.

- Unele c. au un rol excretor, prezentând exsudat rășinos sau cu cristale de oxalat de calciu. [61]
- CISTINOZĂ**, (med. u.) afecțiune ereditară a metabolismului cistinei ca urmare a unui deficit enzimatic determinat genetic. [60]
- CISTINURIE**, (med. u.) defect ereditar de reabsorbție tubulară a aminoacizilor, ducând la formarea de calculi renali. [60]
- CISTITĂ**, (med. u.) inflamația vezicii urinare, determinată de un obstacol în eliminarea urinei sau de propagarea unui proces infecțios de la uretră ori de la rinichi. Se manifestă prin poliurie, polakiurie, piurie și dureri. [60]
- CISTOCARP**, (bot.) filamente sterile dispuse în jurul carponului fecundat, aspect întâlnit la algele roșii (*Rhodophyceae*). [50]
- CISTOCEL**, (med. u.) vezicocel; hernie rezultată prin deplasarea postero-inferioară a vezicii urinare către orificiul vaginal, determinată, cel mai frecvent, de slăbirea musculaturii în timpul nașterii. [60]
- CISTOLIT**, (bot.) incluziune ergastică de carbonat de calciu, cu aspect de ciorchine, întâlnită în unele celule vegetale epidermice și subepidermice. Se formează prin creșterea locală, centripetală, a peretelui celulozic, rezultând o formațiune pe care se depune carbonat de calciu, sau carbonat de calciu și dioxid de siliciu. Rămâne fixat de peretele celular printr-un pedicel. Întâlnit la frunzele mai multor specii de plante: dud alb (*Morus alba*) și dud negru (*Morus nigra*), hamei (*Humulus lupulus*), cânepă (*Cannabis sativa*) ș.a. [50]
- CISTOLITIAZĂ**, (med. u.) calculoză a vezicii urinare. [60]
- CISTOPIELITĂ**, (med. u.) inflamația vezicii urinare și a pelvisului renal. [60]
- CISTOURETERITA**, (med. u.) inflamația vezicii urinare, a ambelor uretere și a uretrei. [60]
- CISTOURETROCEL**, (med. u.) prolapsul uretrei feminine și a colului vezicii urinare. [60]
- CISTRON**, (genet.) unitatea funcțională a genei. [19]
- CITAȚIE**, (jur.) act de procedură prin care o persoană, care este parte într-un proces, este înștiințată despre data și locul înfățișării, calitatea în care este citată, obiectul procesului, numărul dosarului, numele și domiciliul părții potrivnice; aceste mențiuni sunt tipărite pe acea parte a formularului citației care se comunică celui citat; o a doua parte a formularului cuprinde procesul-verbal întocmit de agentul procedural și reprezintă dovada de comunicare a citației, care se restituie instanței emitente. [64]
- CITOCALASINE**, (toxicol.) substanțe toxice izolate din ciupercile aparținând genului *Phoma*. Ex., citochalasină B sau phomina. Legătura dintre activitatea fitotoxică a citochalasinii B și patogenitatea a trei sușe de *Phoma exigua* a fost realizată în 1972 (Bosquet și Barbier). Genul *Phoma* sintetizează de asemenea numeroși metaboliți, în special phomenona ce inhibă germinarea semințelor. [41]
- CITOCINEZA**, (citol.) sin. *plasmodieneză*, *citodieneză*, etapa finală a oricărui ciclu celular, mitotic sau meiotic; urmează cariochinezei. În cadrul ei are loc diviziunea citoplasmei celulei parentale în două părți (egale sau inegale), fie prin constricție mediană a celulei mamă (la animale) fie prin diferențierea unui perete celular cu dezvoltare centripetală (la bacterii, ciuperci și majoritatea algelor) sau centrifugală (la plante). Noul perete se numește sept de diviziune la bacterii și ciuperci. [69]
- CITOCININE**, (biochim.) grup de substanțe hormonale care stimulează diviziunea celulară în prezența auxinei; întârzie senescența (ex., căderea frunzelor) și anulează dominanța apicală. Sunt sintetizate în principal de plante dar și de alte grupe de organisme (ex., bacterii, drojdii). Zeatina este o c. [69]
- CITOCID**, (citol.) agent fizic, chimic sau biologic cu efect letal asupra unei celule. [69]
- CITOCROM**, (biochim.) proteină cu structură chimică asemănătoare hemoglobinei. Conține un grup prostetic format din protoporfirină în centrul căreia se află un atom de Fe. Gruparea prostetică se numește „hem“ dacă Fe este în stare redusă (Fe^{2+}) sau „hemină“ dacă Fe este oxidat. Există mai multe tipuri de citocromi (a, b, c, f) cu structură chimică și potențiale redox diferite. C. sunt componente ale lanțurilor respiratorii din mitocondrii și ale celor fotosintetice din membranele tilacoidale ale cloroplastelor. Realizează transferul vectorial de electroni: în mitocondrie de la NADH și $FADH_2$ la O_2 , iar în cloroplaste de la apă la $NADP^+$. [69]
- CITOCROMI**, (biochim.) enzime din clasa oxidoreductazelor, ce intervin în transportul electronilor, constituind astfel subclasa electronazelor. Au în structura lor nucleul protoporfirinic ce conține ionul de fier; acesta constituie un sistem redox Fe^{2+}/Fe^{3+} implicat în transferul electronilor. Se disting mai mulți citocromi a,b,c diferențiați prin natura proteinei specifice, precum și prin valoarea potențialului de oxidoreducere. Sunt prezenți în mitocondriile tuturor celulelor aerobe, având rolul de a transfera electronii eliberați de pe coenzimele reduse prin lanțul respirator până la molecula de oxigen, cu formarea de apă. De asemenea, sunt prezenți în cloroplaste, având rol important în fotosinteză, respectiv în transportul fotoelectronilor expulzați de clorofilă, până la acceptorii finali. [9]

CITOCROMOXIDAZĂ, (biochim.) complex enzimatic care constituie componenta terminală (IV) a lanțului respirator mitocondrial. Este format din 7 lanțuri polipeptidice diferite și doi citocromi: a și a₃. Oxidează citocromul c (acceptă doi electroni) și reduce oxigenul, rezultând apa metabolică. [69]

CITODIEREZĂ → **CITOCINEZĂ**

CITODIFERENȚIERE, (citol.) sin. *citomorfoză*, serie de transformări morfologice, biochimice și implicit funcționale pe care le suferă o celulă embrionară în cursul ontogenezei sale. În final celula dobândește o structură stabilă și devine specializată funcțional. Determinarea unei celule embrionare diferențiată într-un tip adult specializat morfo-funcțional implică activitatea mai multor gene (genele diferențierii). C. este o parte integrală a dezvoltării. În stadiile timpurii zigotul suferă diviziuni mitotice repetate, devenind multicelular (dezvoltare embrionară) și potențial toate celulele rezultate vor obține un echipament genetic echivalent. Totuși, diferite părți ale embrionului multicelular produc diferite tipuri celulare care sunt caracterizate de proteine diferite demonstrabile. O prerecuzită pentru o citodiferențiere ordonată este un program reglator general care asigură ca alterările dezvoltamentale să apară într-o ordine cronologică definită; să fie restrânse spațial la unele celule ale ansamblului multicelular și să fie la extindere definită. Procesul este, așadar, programat genetic dar poate fi influențat de factorii mediului ambiant. [69]

CITOENDOSIMBIOZĂ → **CITOSIMBIOZĂ**

CITOGENETICĂ, ramură a geneticii care studiază structura și comportamentul cromozomilor în mitoză și meioză, precum și consecințele medicale și evolutive ale anomaliilor cromozomiale. [18]

CITOGEOGRAFIE, (biogeogr.) studiul legăturilor dintre constituția cromozomială a organismelor și răspândirea lor geografică. [50]

CITOKINE, (biochim.) sin. *interleukine*, *limfokine*, grup heterogen de molecule proteice a căror activitate se manifestă *in vivo* și *in vitro*. Fiind foarte active la concentrații foarte mici, au fost denumite și imunohormoni; mecanismul lor de acțiune asupra celulelor țintă este similar cu cel al hormonilor peptidici. Sunt produse în primul rând de limfocite și au rol esențial de a media cooperarea celulelor sistemului imunitar. [69]

CITOKINETINE, (biochim.) fitohormoni care stimulează creșterea plantelor prin intensificarea diviziunii celulare. Conțin în structura lor derivați ai adeninei și au acțiune stimulatorie asupra biosintezei acizilor nucleici și a proteinelor, asupra germinării semințelor, a pornirii în vegetație a mugurilor; măresc rezistența plantelor la frig, reduc efectul toxic al unor virusuri. [9]

CITOLIZĂ, (citol.) distrugerea structurilor celulare sub acțiunea unor enzime sau toxine injectate de paraziți, a unor paraziți sau a citolizozomilor. [69]

CITOLIZINE, (toxicol.) toxine care acționează asupra membranei celulare, determinând deteriorarea acesteia. [69]

CITOLIZOZOM, (citol.) lizozom voluminos care înglobează și digeră componente ale celulei; are rol în autofagie, iar prin aceasta în reciclarea substanțelor din organitele senescente sau deteriorate și în citodiferențiere. [69]

CITOLOGIE, ramură a biologiei care se ocupă cu studiul complex morfologic, anatomic, biochimic și fiziologic al celulelor, precum și cu descifrarea fenomenului complex al genezei, evoluției și ontogenezei lor. [69]

CITOMEMBRANĂ → **BIOMEMBRANĂ**

CITOMIXIE, (citol.) fenomen de extruzie sau trecerea cromatinei de la o celulă în citoplasma celulei învecinate (ca în celulele mamă ale polenului, în celulele nucleare, meristematice, tapetale etc). [69]

CITOMORFOZĂ → **CITODIFERENȚIERE**

CITOPLASMĂ, (citol.) componenta esențială a oricărei celule vii, cuprinsă între plasmalemă și învelișul nuclear; poate fi subdivizată în citosol (matrix celular) și organite celulare (mitocondrii, reticul endoplasmatic, corpi Golgi, lizozomi, vacuole, ribozomi, iar la plante și alge, plastide) care sunt intim integrate fizic și funcțional. [69]

CITOPLASMON, (citol.) ansamblul determinanților genetici existenți în citosol (plasmide, plasmogene); nu fac parte din c. determinanții genetici plastidiali (plastom, plasmon) și mitocondrii (condriom). [69]

CITORIBOZOMI, (citol.) ribozomi prezenți în citoplasma celulei eucariote, liberi în citosol (*c. liberi*) sau atașați de fața citosolică a membranei reticulului endoplasmatic rugos și a membranei externe a învelișului nuclear (*c. fixați*). C. liberi sintetizează proteine care intră în constituția diferitelor componente celulare, iar cei fixați sintetizează proteine ce vor fi exportate în afara protoplastului (exocitate). [69]

CITOSCHELET, (citol.) rețea tridimensională de filamente proteinice înglobată în citosol; este formată din microfilamente (de actină, miozină și intermediare) și microtubuli. Este o structură extrem de dinamică, remaniindu-se permanent cu o viteză foarte mare. Are o contribuție decisivă în morfogeneza celulelor, determină forma acestora și constituie fundamentul majorității mișcărilor intracelulare și chiar ale celulei prin formarea de pseudopode. El ancorează, interconexează și asigură o distribuție spațială ordonată a organitelor în matrixul plasmatic. [69]

- CITOSIMBIOZĂ**, (ecol.) sin. *citoendosimbioză*, forma cea mai evoluată și rafinată de simbioză mutualistă în care un macrosimbiont găzduiește în citoplasma celulelor sale un microsimbiont. Coevoluția a dus la un înalt grad de integralitate materializat prin dependența totală a celor doi parteneri, așa încât nici unul nu poate supraviețui în absența celuilalt. Plastidele și mitocondriile sunt considerate citosimbionți, rezultați din celule bacteriene sau eucariote în urma unui fenomen de c. [69]
- CITOSOL**, (cit.) componentă a citoplasmei reprezentată de masa plasmatică a celulei cuprinsă între plasmalemă, învelișul nuclear și sistemul de citomembrane ce delimitează diverse organite celulare. Constituie un sistem polifazic de soluții perfecte (moleculare) și coloidale de substanțe minerale și organice, în care solventul este apa, care reprezintă cca 85-95% din greutatea proaspătă. Se prezintă sub două stări – de sol și gel, perfect reversibile. Trecerea dintr-o stare în alta poartă numele de *tixotropie*. Starea de sol este caracteristică celulelor fiziologic-actieve, iar cea de gel celulelor cu viață latentă (ex., celulele endospermului seminal). În compoziția chimică a c. intră o gamă largă de substanțe organice plastice, energetice și catalitice; cele mai importante sunt enzimele care catalizează numeroase lanțuri metabolice ce se desfășoară la acest nivel. În c. sunt înglobate toate organitele celulare. Din componentele chimice ale c. se diferențiază citoscheletul și fusul de diviziune. [69]
- CITOSPORIOZA SAU USCAREA RAMURILOR DE PIERSIC**, (fitopat.) micoză produsă de *Leucostoma cincta*. Este generalizată în plantațiile de piersic. Se instalează acolo unde există răni pe scoarța lăstarilor, apărute în urma atacurilor produse de alți patogeni, insecte sau grindină. În urma atacului, scoarța și lemnul se usucă, iar în unele cazuri apar și ulceratii. Combaterea constă în tăierea și distrugerea ramurilor atacate. La avertizare se fac tratamente de fitoprotecție cu fungicide pe bază de cupru, Captan, Mancozeb. Rănilor rezultate în urma tăierilor vor fi dezinfectate și unse cu vopsea de ulei în care s-a adăugat Captadin 1% sau sulfat de cupru 1%. Se combat patogenii și insectele care provoacă răni la lăstari și ramuri. (N. Minoiu, Gh. Lefter, 1987) [50]
- CITOSTATIC**, orice agent fizic sau chimic capabil de a inhiba creșterea și multiplicarea celulelor. Este utilizat în combaterea unor forme de cancer. [69]
- CITOSTATICE**, (biochim.) substanțe naturale sau de sinteză cu efecte antineoplazice. Ele pot acționa ca antimetaboliți, ca enzime proteolitice sau ca inhibitori hormonal specifici etc. [9]
- CITOTAXONOMIE**, studiul relațiilor naturale (filogenetice) dintre organisme, folosind criteriile furnizate de cercetările citologice. [69]
- CITOTROPISM**, (virusol.) proprietate a unui virus de a infecta un anumit tip de celulă. [69]
- CITOZĂ**, (cit.) termen general pentru procesele de ingestie celulară (endocitoza: fagocitoza și pinocitoza) sau de eliminare din celulă (exocitoză) a unor substanțe. [69]
- CITOZINĂ** (2-oxi-6-aminopirimidina), (genet.) bază pirimidinică prezentă în acizii nucleici. [56]
- CITRICE**, (agric.) nume comun dat fructelor subtropicale și mediteraneene (portocal, lămâi, mandarin, greșfrut) aparținând genului *Citrus* din fam. *Rutaceae*. Fructele acestora sunt bace mari (*hesperide*) cu pericarpul îngroșat, bogat în uleiuri eterice, iar endocarcul (miezul) cuprinde sucul bogat în zaharuri și vitamine (prezentarea de amănunt la fiecare specie). [40]
- CIUBOȚICA-CUCULUI** (*Primula veris*, fam. *Primulaceae*), (bot.) plantă erbacee, perenă, hemicriptofită, microtermofilă, mezofită, neutrobazofilă, heliofilă, medicinală, comună prin pajiști, fânețe, pășuni însorite, poieni, luminișuri de pădure, margini de pădure, livezi, lunci, din regiunea dealurilor până la etajul alpin. Planta are importanță terapeutică în medicina umană și veterinară. Folosită în Rusia ca vitaminizant. În medicina empirică din România florile s-au folosit și se folosesc pentru tratarea mai multor afecțiuni, fără a avea o justificare științifică. Rizomii și rădăcinile uscate au miros aromat, de anason; în stare proaspătă sunt inodore. Gustul este iritant. Proprietăți farmacodinamice: fluidifiant al secrețiilor bronșice, emolient, expectorant, antiseptic, sedativ, sudorific, calmant, cicatrizant, hemostatic. Cultivată prin parcuri și grădini publice. Recomandată pentru marginea masivelor arboricole, grupuri, în apartamente și balcoane. Înmulțire prin desfacerea tufelor, semințe, rizom. [50]
- CIUCI**, (pisc.) nume oltenesc pentru puietul de crap. [10]
- CIULINI**, (bot.) ierburi de stepă cu tufă rotundă, rostogolite de vânt după uscare (specii din genurile *Salsola*, *Eryngium*, *Centaurea*). [15]
- CIUMA APEI** (*Eloдея canadensis*, fam. *Hydrocharitaceae*), (bot.) plantă acvatică submersă, răspândită în apele stătătoare și lin curgătoare. Tulpină lungă, subțire și ramificată. Frunzele sunt ovale și dispuse câte trei în verticil. Pe teritoriul României se găsesc doar exemplare cu flori albe (flori de sex femejesc). [10]
- CIUMĂFAIE** (*Datura stramonium*, fam. *Solanaceae*), (bot.) plantă erbacee anuală de primăvară târzie sau de vară, cu frunze pețiolate, ovale, sinuate și inegal dințate, considerată buruiiană problemă pentru

culturile agricole. Se întâlnește în locuri ruderales, foarte comune. Se mai numește *laur porcesc*. Înfloarește VII-VIII. Flori albe, mari. Sensibilă la erbicide: rimsulfuron-metil, metribuzin, oxasulfuron, acid 2,4D + dicamba, fomesafen, glifosat, glufosinat de amoniu. [51] Toate părțile plantei sunt toxice. Otrăvirile la om se manifestă prin halucinații, vomă, tulburarea vederii, accelerarea pulsului, accelerarea respirației, febră mare, paralizia și moartea. La cai se observă dilatarea maximă a pupilei și micșorarea irisului, uscarea mucoasei bucale, senzație de sete mare, refuzul hranei, balonarea stomacului, stare de neliniște, pulsul accelerat și slab, respirație grea, constipație, paralizia centrului respirator bulbar, asfixia și moartea. În doze bine precizate frunzele și semințele plantei prezintă importanță terapeutică în medicina umană și veterinară. În medicina umană tradițională semințele sunt utilizate ca antiasmatic, antimalaric, antiinflamator, anti-diareic, antispastic în afecțiuni gastrointestinale. Frunzele sunt folosite ca antispastic, antiasmatic și antiparkinsonian. Sunt utilizate mai ales în tratamentul bolilor căilor respiratorii sub formă de pulbere sau țigări antiasmatic. Acțiunea farmacodinamică se datorește în special alcaloidului hiosciamina, care se absoarbe ușor prin piele și mucoase. Prin arderea produsului, hiosciamina trece în fum condiționând intervenția farmacodinamică asupra căilor respiratorii, prin inhalarea lui. Țigările antiasmatic acționează eficient în momentele de criză asmatică. [50]

CIUPERCA ALBĂ DE CULTURĂ (*Psalliota hortensis*, fam. *Agaricaceae*), (agric.) ciupercă având nutriție saprofită pe baza substraturilor bogate în substanțe organice, încadrată alături de speciile legumicole, ca urmare a tehnologiei de cultură și a utilizării sale. Cunoscută și consumată din cele mai vechi timpuri. Theophrast (sec. III î.Hr.) și Dioscoride (sec. I î.Hr.) au dat primele amănunte privind folosirea ciupercilor la serbările primăverii. Printre primii cultivatori se enumeră Seres (1600), grădinarul palatului Versailles, iar Mardhaut (1678) prezenta la Academia de Științe din Franța o comunicare privind cultura c. pe bălegar mucegăit. Mai târziu (1808) francezii au trecut la cultura în subteranele din Paris și Bordeaux. Descoperirea însămănțării sporilor pe substrat nutritiv aparține lui Brefeld, iar producerea miceliului în condiții sterile a fost pusă la punct de Matruchot (1894) și Constantin (1900). În prezent cultura este răspândită în întreaga lume. În țara noastră, primele suprafețe (6.000 m²) s-au organizat în anul 1958, iar primele culturi intensive s-au realizat între anii 1967 și 1972. Ca urmare, producția a ajuns în 1971 la peste 2000 t. Extinderea culturilor în toate țările se explică prin valoarea alimentară deosebită a

ciupercilor, asemănătoare cu a cărnii: 4,9 g albumină, 3,9 g hidrați de carbon, 0,8 g celuloză, 0,8 mg acid ascorbic, 1,12 mg vitamina B₁, 5-52 mg vitamina B₂ la 100 g produs proaspăt, valoarea energetică ajungând la 37 kcal/100 g substanță proaspătă. Dintre sărurile minerale se evidențiază fosforul, potasiul și siliciul. Corpul plantei este format din două părți: una subterană – miceliul, alcătuit din hife miceliene – și alta supraterană – carpofoorul, alcătuit din pălărie (pileus) și picior (stipes). În timpul creșterii se deosebesc 9 fenofaze: apariția primordiilor de fructificare în stratul de acoperire; formarea butonilor de fructificare la suprafața substratului (până la 10-15 mm diametru); individualizarea ciupercii; apariția velumului (maturitate comercială); ruperea velumului (valorificare numai la calitatea I); pălărie jumătate desfăcută; pălărie trei sferturi desfăcută (valorificare încă la calitatea a II-a); pălărie total desfăcută (pierderea calității comerciale); pălărie recurbată (maturitate fiziologică, diseminarea sporilor). *Cerințele specifice față de mediu:* căldura constituie un factor determinant. Temperatura optimă în perioada de împănțire a miceliului în substrat (15-20 zile) trebuie să fie de 18-22°C, în timpul formării primordiilor de fructificare (15-21 zile), 16-18°C, iar în timpul recoltării (60-70 zile), de 14-16°C; temperatura nocivă este cuprinsă între 24 și 32°C, mai ridicată în prima fază și mai coborâtă (26°C) în perioada de recoltare. Umiditatea substratului trebuie să fie până la 70% (62-67%); umiditatea relativă a aerului între 80 și 90%, conținutul aerului în CO₂ să nu depășească 0,03%; lumina nu este necesară; substratul de cultură bogat în hidrați de carbon, substanțe azotate și elemente minerale, iar pH de 7-7,5. Tehnologia culturii are următoarele etape: producerea miceliului; pregătirea localurilor; pregătirea compostului, efectuarea culturii. *Producerea miceliului* se asigură de laboratoare speciale. *Pregătirea localurilor de cultură* se face în funcție de tipul acestora: pentru sistemul clasic (pivnițe, forturi, galerii subterane, grajduri etc.); pentru sistemele semiintensiv și intensiv (construcții și amenajări speciale). *Pregătirea composturilor:* se utilizează gunoi de grajd de la cabaline (paie 75% și dejecții 25%), iar în lipsa lui, cel de la taurine cu adaus suplimentar de paie sau alte materiale organice (gunoi de păsări, făină de oase, făină și șroturi de soia, țărâțe de grâu etc.), obținând astfel compostul așa-zis sintetic. *Așezarea compostului în local* se efectuează în: biloane (30 cm înălțime, 45 cm la bază și 20 cm lățime în partea superioară); straturi pe stelaje (1,4-1,6 m în lățime, 20-25 cm grosime, 50-60 cm distanța între cele 4-6 niveluri); saci din plastic (20-25 cm grosime, 40-50 kg); lăzi (2x1x0,12-0,20 m picioare

CIUPERCA DE RANĂ A RĂȘINOASELOR

de 5-8 cm) etc. Norma de miceliu pentru distribuirea la suprafață (500 g la m²). Recoltarea nu se face prin smulgere, ci prin presare și răsucire, simultan. Se valorifică imediat. În camere frigorifice, la 2-4°C, nu se păstrează mai mult de 24-48 ore. Producția este în funcție de sistem: la 1 m²/ciclu se pot obține: 5-7 kg la cultura clasică (1-2 cicluri); 7-9 kg la cultura semiintensivă (3 cicluri); 10-15 kg cultura intensivă (3,5-4 cicluri). Tipurile de ciuperci folosite în țara noastră: *Bulgăre de zăpadă* (precoce, 12-15 kg /m² cultură intensivă); *Bulgare de zăpadă I* (tardiv, 10-11 kg/m² cultură intensivă); *Crem de Băneasa* (11-12 kg/m², cultură intensivă). [72]

CIUPERCA DE RANĂ A RĂȘINOASELOR, (fitopat.) micoză produsă de *Stereum sanguinolentum*. Produce putrezirea lemnului și uscarea scoarței în zona de acțiune. Provoacă putreziri importante, infecțiile înaintând până la 5 m înălțime. Combaterea se face prin tratarea biologică a arborilor, pe timp calduros (peste 10-15°C), prin pensularea rănilor cu Trichosemin în concentrație de 1%, Trichodex în concentrație de 1%. [50]

CIUPERCĂ, (micol.) plantă uni- sau multiceulară, lipsită de clorofilă (*heterotrof*), care trăiește și se hrănește pe substraturi vii (*parazite*) sau nevii (*saprofite*). **C.** inferioare au corpul lipsit de membrană; majoritatea **c.** au corpul (talul) reprezentat prin miceliu, format din filamente (*hife*). Se înmulțește prin spori (sexuat sau asexuat) și vegetativ. **C.** microscopice alcătuiesc grupul micromicetelor, iar cele mari, al macromicetelor. Se cunosc cca 100.000 de specii. [61]

CIUPERCĂ DE BĂLEGAR (*Agaricus campestris*, fam. *Agaricaceae*), (micol.) ciupercă saprofită, comestibilă, întâlnită de primăvara până toamna (mai-octombrie), pe bălegar și în locuri bine îngrășate cu gunoi, prin pajiști, pășuni, grădini, mai ales unde staționează oile. Are valoare alimentară foarte mare, fiind des folosită în preparatele culinare. Friptă este foarte gustoasă. Pentru iarnă se usucă greu și își pierde în mare parte calitățile (gust și miros). [50]

CIUPERCĂ DE CÂMP (*Agaricus arvensis*, fam. *Agaricaceae*), (micol.) ciupercă saprofită, întâlnită de primăvara până toamna (mai-octombrie), pe sol, în pajiști, tufărișuri, poieni, fânețe, marginea pădurilor, lăstărișuri, grădini. Are valoare alimentară foarte mare. [50]

CIUPERCI, (micol.) sin. *fungi*, grup mare (>120.000 de specii) și heterogen de organisme exclusiv heterotrofe (saprotofe, simbiotrofe: parazite sau mutualiste realizând asociații cu rădăcinile arborilor → MICORIZĂ sau cu algele → LICHEN). Prezente preponderent pe soluri umede, bogate în substanțe

organice, puține sunt acvaticice, iar ca germeni (spori) se află și în aer. Cele parazite produc boli grave (micoze) plantelor, animalelor (inclusiv omului) și chiar altor ciuperci. La puține, aparatul vegetativ este unicelular (ex., drojdii) sau plasmodial; la majoritatea, aparatul vegetativ este un *miceliu* format din hife neseptate (cenocitice) sau septate, cu celule uni- sau binucleate (dicariotice). Peretele celular conține chitină cu structură microfibrilară și rol scheletic, iar substanța de rezervă este glicogenul. Se înmulțesc și se propagă, în principal, prin formarea unei palete diversificate de spori. Reproducerea sexuată poate fi: o gametogamie, o hemigametangiogamie, gametangiogamie, o spermatizare sau o somatogamie. La cele mai evoluate ascomicete și bazidiomicete saprotrofe, miceliile formează structuri masive, cărnoase sau tari (lemnoase), producătoare de spori, numite corpuri de fructificație: ascocarpi, respectiv bazidiocarpi. **C.** saprofite joacă un important rol în circuitul materiei în natură îndeplinind funcția de descompunătoare. Unele (ciuperca de câmp, hribii, ghebele, păstrăvii) sunt comestibile, mult apreciate de consumatori; altele (ex., *Penicillium*, *Claviceps*) sunt cultivate în sistem industrial pentru obținerea de antibiotice și alcaloizi utilizabili în tratamentul unor maladii. Drojdiile fermentative sunt utilizate în panificație și în industria băuturilor alcoolice. **C.** parazite produc pagube imense în agricultură și boli grave la animale și la om. **C.** sunt încadrate în regnul Fungi, subdivizat în 4 filumuri (încrângături): *Chytridiomycota*, *Zygomycota*, *Ascomycota* și *Basidiomycota*. **C. autoice** – **c.** parazite, care-și desfășoară întreg ciclul vital pe o singură plantă gazdă. **C. heteroice** – **c.** parazite care-și desfășoară ciclul vital pe două plante gazde (ex., rugina grâului). [69]

CIUPERCI TELURICE, (micol.) ciuperci din sol, unele fiind fitopatogene ca *Pythium*, *Rhizoctonia*, *Fusarium*, *Sclerotinia*. [61]

CIUPERCI TOXICE, (toxicol.) specii veninoase de fungi (încreg. *Mycophyta*). Ex., buretele viperei (*Amanita phalloides*) – foarte otrăvitor, pălăria șarpelui (*A. muscaria*) – otrăvitoare, sbârciogii (*Gyromitra esculenta*) – suspectă de otrăvire, *Clitocybe dealbata*, *C. rivulosa*, hrib țigănesc sau buretele dracului (*Boletus satanas*), burete de drum (*Inocybe fastigiata*) – foarte otrăvitor etc. [41]

CIUPIRE, (agric.) lucrare manuală (cu unghia, briceagul, foarfecă) de îndepărtare a vârfului de creștere, aplicată unor părți de plantă în stare erbacee. În legumicultură se aplică la răsadurile de tomate, castravete etc., atunci când au un anumit număr de frunze, pentru a opri creșterea terminală a tulpinii principale sau a ramificațiilor secundare și pentru a stimula apariția de noi ramificații. La soiurile de

castravete, pepene galben ș.a., prin c. repetată se formează ramificații de ordin superior, pe care apar mai multe flori femeiești, comparativ cu tulpina principală, sporind în acest fel precocitatea și producția efectivă (primul ciupit la tulpina principală se face după 3-4 frunze; al II-lea, la ramificațiile de ordinul I, după 6-8 frunze; al III-lea, la ramificațiile de ordinul III, după 6-8 frunze etc.). La tomate c. se aplică la unele soiuri netipice pentru recoltarea mecanizată, în vederea formării unui număr de 4-12 ramificații, care vor înflori simultan și pe care se vor matura fructele simultan (se îndepărtează vârful tulpinii la răsaduri după 2-10 frunze). În acest mod se poate asigura coacerea sincronizată a fructelor și se creează condiții pentru recoltarea mecanizată, cu combina. În pomicultură, se aplică în primul rând în pepinieră, câmpul III, la lăstarii ce se formează pe trunchiul puieților, cu scopul ca aceștia să contribuie, prin frunzele lăsate, la îngroșarea trunchiului. Se mai poate aplica la unii lăstari, în conducerea dirijată, pentru formarea de noi ramificații, în vederea completării spațiilor rămase libere. La semănătoase se ciupesc lăstarii: când au 7-8 frunze, lăstarii anticipați de la baza tulpinii; la 4-5 frunze, cei din treimea mijlocie; la 2-3 frunze, cei dinspre vârful altoiului. La sâmburoase, la o frunză mai puțin. Dacă pe lăstarii ciupiți cresc alții, lucrarea se repetă, scurtând noile creșteri la 2-3 frunze. Metoda creșterii pomilor altoiți fără lăstari de îngroșare s-a extins în producție și în acest caz nu mai este nevoie de c., eliminându-se simultan și scosul la inel a lăstarilor ciupiți de pe tulpină. Îndepărtarea lăstarilor în cazul metodei de creștere a pomilor fără lăstari de îngroșare se face chimic, prin stropirea lor cu DNOC (dinitrocresol), 40%, în concentrație de 0,75%, când aceștia au 10-12 cm lungime. După 8-10 zile de la tratament, lăstarii se usucă și cad lăsând tulpina netedă și sănătoasă. La plantele floricole (garioafe, tufănele, crizanteme, hortensii, salvia, impatiens, petunia, ageratum, celosia, cleome, iederă, scindapsus etc.) c. se poate face și înainte de transplantare. Este indicat ca lucrarea să se execute fie cu 2-3 săptămâni înainte de plantare, fie cu 2-3 săptămâni după aceasta, pentru ca ele să se poată reface în bune condițiuni. Punctul de c. să fie cât mai apropiat de etajul de frunze care-i precedă pentru a nu se forma ciot. [72]

CIUPITUL LĂSTARILOR, (agric.) lucrare menită a întrerupe creșterea lăstarilor în perioada înfloritului viței de vie și redistribuirea asimilatelor în favoarea procesului de fecundare. Constă în ruperea vârfului de creștere a lăstarilor fertili. [49]

CIUR, unealtă de cernut (pentru sortare pe dimensiuni) materiale pulverulente sau granulare, făcută dintr-o

rețea deasă de sârmă sau dintr-o bucată de tablă sau de piele perforată, fixată pe o ramă. [13]

CIURLAN (*Salsola Kali* ssp. *rutheniaca*, fam. *Chenopodiaceae*), (bot.) plantă erbacee anuală de primăvară-vară, cu peri scurți, setacei, foarte ramificată, alcătuiind adesea tufe globuloase, considerată buruiană problemă pentru culturile agricole. Frunze subțiri la vârf, spinoase, întinse. Specie xerofilă-xeromezofilă, heliofilă, neutrofilă-bazofilă, mai mult sau mai puțin psamofilă, halofită facultativ. Comună la șes, prin locuri nisipoase și terenuri cultivate. Se mai numește *târtani*, *săricică*. Înfloreste VII-VIII; toamna este purtată de vânturi. Sensibilă la acid 2,4 D din sare de dimetilamină, acid fluorfen de Na, acid 2,4 D din esterul 2 etil hexilic, bromoxinil, oxifluorfen, bifenox, bentazon, imazapir, clopiralid, clorsulfuron, oxasulfuron, tiasulfuron 2,4 D + metosulan, fenmedifan + desmedifam, fluroxipiur + acid 2,4 D, acid 2,4 D + dicamba etc. [51]

CIURUIREA BACTERIANOĂ A FRUNZELOR DE PRUN, (fitopat.) bacterioză produsă de *Pseudomonas campestris* pv. *pruni*. Atacul se manifestă pe toate organele aeriene ale pomului (frunze, fructe, lăstari tineri, ramuri și tulpină). Pe lângă prun atacă cireșul, vișinul, caisul, corcodușul și migdalul. Pe frunze apar pete verzi gălbui la început, apoi brun roșiatic, rotunde, înconjurată de o aureolă îngustă și acoperite de un exsudat abundent, gălbui. Țesuturile necrozate cu timpul cad, iar frunzele devin ciuruite. Când boala se instalează pe petiolul frunzelor, acestea cad. Pe lăstari apar leziuni alungite, care conțin scurgeri cleioase. Pe ramuri și tulpină apar ulceratii deschise, lungi de 5-25 cm și late de 1,5 cm, adânci de 0,5 cm. Combaterea se realizează prin măsuri de igienă fitosanitară, formarea de coroane rarefiate care să permită zvântarea rapidă a frunzelor după ploaie și rouă. Tratamentele chimice se fac la dez mugurire, la scuturarea petalelor, apoi la intervale de 10-12 zile încă două tratamente cu Captadin 50 în concentrație de 0,25%. Se mai pot face tratamente și prin stropiri cu sulfat de zinc în concentrație de 1,5%. Aceste tratamente se fac după căderea frunzelor și se repetă de câteva ori, apoi se mai face încă un tratament cu zeamă bordeleză 1% la dez mugurit și scuturarea petalelor. (N. Minoiu, 1987) [50]

CIURUIREA FRUNZELOR, (fitopat.) boală a plantelor produsă de ciuperci (ex., *Stigmia carpophila*) sau de bacterii (ex., *Xanthomonas arboricola* pv. *pruni*) care determină separarea (abscizia) țesuturilor infectate și desprinderea lor, frunza rămânând ciuruită. [61]

CIURUIREA FRUNZELOR DE CIREȘ, (fitopat.) micoză produsă de *Stigmia carpophila*. Determină mari pagube. Semnalată în anul 1933 de T. Săvulescu.

CIURUIREA FRUNZELOR ȘI PĂTAREA FRUCTELOR DE CAIS

Atacul se manifestă pe frunze, fructe și ramuri. Pe frunze apar pete rotunde (diametrul 3-5 mm), regulate, brune, cu marginea violacee sau roșie. Țesutul atacat al frunzei se usucă, se desprinde și pe limb apar perforații. Frunzele cad de timpuriu, iar pomii slăbesc. Pe fructe apar pete conturate cu roșu viu sau purpuriu. Pe ramuri apar pete ceroase purpurii, ușor adâncite, care provoacă veștejirea vârfurilor la lăstari. La atac puternic are loc uscarea buchetelor florale și căderea timpurie a fructelor. Prevenirea și combaterea constau din cultivarea de soiuri rezistente la această ciupercă. În perioada de vegetație se fac 8-10 tratamente chimice cu fungicide: zeamă bordeleză 0,75-1% și Turdacupral 0,5% până în faza de buton alb, apoi în septembrie și octombrie. Pe vegetație se folosesc fungicide acuprice de mare eficacitate: Captan 50, Dithane M 45, Fundazol 50 etc. (N. Minoiu, Gh. Lefter, 1987) [50]

CIURUIREA FRUNZELOR ȘI PĂTAREA FRUCTELOR DE CAIS, (fitopat.) micoză produsă de *Stigmia carpophylla*. Atacul are loc mai ales în anii ploioși și reci. Pe frunze apar pete relativ rotunde, cu halou maroniu. Petele se desprind și cad, iar frunza rămâne ciuruită. Fructele sunt atacate când au mărimea unei alune. Suprafața lor prezintă pete mici sub formă de puncte roșiatică sau brun-roșcate, după care se măresc la 1-2 mm în diametru. Fructele atacate se deformează, pielea devine rugoasă, cantitatea de zahăr din pulpă este mică și cad înainte de maturare. Ramurile atacate au ulcerații, cu scurgeri de gome. *Combatere*. Se recomandă 11 tratamente. Până la înflorit se fac 2 tratamente cu zeamă bordeleză 1% și 0,5%. Pe vegetație se fac 8 tratamente cu Metoben 70, Fundazol 50 cu Rivral în concentrație de 0,2%, apoi Ziram 0,4%. Se mai pot folosi fungicidele Captadin 50, Dithane M 45 în concentrație de 0,2%, Folpet, Peroxin 75 în concentrație de 0,5%, Sclerosan 50, Tiuram 75 în concentrație de 0,3-0,4%. Toamna, în octombrie, se face un tratament cu zeamă bordeleză. (N. Minoiu, Gh. Lefter, 1987) [50]

CIURUIREA MICOTICĂ A FRUNZELOR DE SÂMBUROASE, (fitopat.) micoză produsă de *Stigmia carpophylla*. Boala determină ciuruirea frunzelor, reducând mult suprafața de asimilație, fapt ce determină recolte de slabă calitate. Pagubele cele mai însemnate se produc în anii ploioși. Atacul se manifestă pe frunze și în măsură mai redusă pe lăstarii tineri și pe fructe ale prunului, piersicului, caisului, zarzărului, migdalului, cireșului, vișinului și pe mahaleb. Pe frunze apar pete circulare, de 1-4 mm diametru, brune, cu marginile de culoare roșiatică. Țesutul brunificat din centrul petei se desprinde și frunza rămâne ciuruită. Pe lăstari atacul apare sub

forma unor pete brune-cenușii, loc unde scoarța se necrozează, rezultând ulcerații și scurgeri de gome. *Combaterea*: se evită cultivarea soiurilor atacate. Aplicare de tratamente toamna și primăvara cu produse pe bază de cupru (zeamă bordeleză 1%, Turdacupral 0,5-1%). În timpul iernii se fac tratamente cu Dibutox 25 în concentrație de 1%. Pe vegetație se fac tratamente cu Dithane M-45 în concentrație de 0,2%, Captadin 50 în concentrație de 0,25%, Ziram 65 în concentrație de 0,4%. Pe întregul an sunt necesare 8-10 tratamente. (N. Minoiu, 1987) [50]

CIUTURA, (rur.) 1. Găleată făcută din doage, folosită la scos apă din fântânile cu cumpănă și la cele cu roată. 2. Roată de moară dispusă orizontal și întâlnită în mediul sătesc din Caraș-Severin, Gorj, Mehedinți. [67]

CIVETONA, (biochim.) substanță odorantă produsă de glandele anale ale speciei carnivore *Viverra zibetha* (fam. *Viverridae*). [41]

CIZELAREA MIȘCĂRII, (sp.) acțiunea de continuă îmbunătățire a detaliilor execuției mișcării din punct de vedere tehnic și estetic. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]

CIZELAREA STRUGURILOR, (agric.) acțiune ce constă în înlăturarea boabelor necorespunzătoare din ciorchine cu ajutorul „forfecuței de cizelat”. [49]

CLAD, în cladistică, ramură a unui arbore filogenetic conținând toate organismele descendente dintr-un strămoș comun, care nu este strămoșul altor membri ai grupului. [37]

CLADISTICA (*cladism, sistematică filogenetică*), (biol.) sistem de clasificare fondat în 1966 de W. Hennig, aplicat în studiul înrudirilor evolutive. El propune ideea că originea comună poate fi demonstrată prin posesia împărtășită a caracterelor derivate. Caracterele în fiecare grup pot fi sau primitive (plesiomorfe), sau derivate (apomorfe). Metodele cladistice permit numai taxoni, la care toți membrii împart un strămoș comun, care este și membru al taxonului și care include toți descendenții acelui strămoș comun. [37]

CLADOCERA, (zool.) crustacee inferioare, planctonice, dulcicole, salmastricole sau marine. Corpul este acoperit dorsal și lateral de o carapace transparentă, iar pe partea ventrală posedă 4-6 perechi de picioare articulate. Capul, neacoperit de carapace, prezintă două antene ramificate. La capătul posterior, abdomenul are un spin. [10]

CLADODISTROFIE, (bot.) dezvoltarea inegală a ramurilor la plante sau căderea lor. [50]

CLADODIU, (bot.) tulpină sau ramuri metamorfozate, mult comprimate, cu internodii, aspect de frunză și creștere nedeterminată, cu parenchim clorofilian

- puternic dezvoltat și cu rol în fotosinteză, ex., grozămă (*Genista sagittalis*), limba soacrei (*Opuntia* sp.). [50]
- CLADODONT**, (zool.) tip de dinte cu o cuspidă centrală proeminentă și cu cuspidă mici laterale. [37]
- CLADOFOR**, (bot.) parte a tulpinii care poartă în vârf ramurile inflorescenței, ex., vulturică (*Hieracium pilosella*). [50]
- CLADOGEN**, (bot.) născut pe ramură. [50]
- CLADOGENEZĂ**, (antrop.) separarea liniilor evolutive divergente dintr-un trunchi comun. [22]
- CLADOGRAMĂ**, diagramă cu aspect de arbore, care indică descendența evolutivă a oricărui grup de organisme. [57]
- CLADOMANIE**, (bot.) mănunchiuri de rămurile, determinate de înțepăturile unor insecte sau de atacul unor ciuperci parazite la unele plante lemnoase. Acești agenți biologici provoacă dezvoltarea anticipată a mugurilor laterali (dorminzi) și generează ramuri dense cu aspect de măhuri, ex., la brad (*Abies alba*), determinate de ciuperca *Melanosporella* sp., la mesteacăn (*Betula pendula*), cauzate de ciuperca *Taphrina* sp., la cireș (*Cerasus avium*), determinate de ciuperca *Exoascus cerasi* etc. [50]
- CLADOPHORA**, (bot.) gen de alge verzi care se prezintă sub forma unor filamente ramificate, care trăiesc de obicei fixate de substrat, populând zonele litorale ale unor lacuri și bălți, pereții unor canale cu apă permanentă; unele specii trăiesc în mediu marin sau chiar în ape suprasărate. Prin dezvoltarea lor masivă pot produce atât unele dezechilibre biologice, cât și inconveniente tehnice majore, de exemplu prin obturarea unor grătare de protecție la construcții hidrotehnice. În algoflora României sunt identificate câteva specii, între care o frecvență ridicată prezintă *Cladophora glomerata* și *Cladophora fracta*. [7]
- CLADOPTOZA**, (bot.) căderea anormală a ramurilor la plante. [50]
- CLADOSPORIOZA CUCURBITACEELOR** (*Cladosporium cucumerinum*), (fitopat.) micoză care produce pagube în culturile de castraveți, pepeni galbeni, pepeni verzi, dovleci și dovlecei. Boala se manifestă pe frunze, tulpini și fructe. Pe cotiledoanele plântuțelor și pe hipocotil apar pete mici, sticloase, care se necrozează și provoacă moartea plântuțelor. Pe frunze atacul se evidențiază prin pete colțuroase, bine conturate, umede, colorate verzui, apoi cenușii-albicioase. În dreptul petelor, nervurile secundare au culoarea brun-roșcată. Cu timpul țesuturile atacate se necrozează, se usucă, se desprind și cad, iar frunzele devin perforate. Pe fructe, atacul se manifestă prin pete mici, ușor adâncite, de culoare cenușie. Acestea cresc în diametru și progresează în adâncime, putând ajunge la semințe. Fructele putrezesc. Măsurile de prevenire și combatere constau în strângerea, îndepărtarea și distrugerea prin ardere a resturilor vegetale infectate, rotația culturilor la 3-4 ani, folosirea terenurilor cu un drenaj bun, irigarea pe rigole, folosirea în cultură de hibridi rezistenți. În timpul perioadei de vegetație se aplică tratamente chimice cu unul din fungicidele sistemice: Benlate, Benagro, Fundazol, Topdim M, Metoben, Bavistin, Derosal 0,05-0,1% sau cu una din substanțele de contact: Dithane M 45 în concentrație de 0,2%, Diconil 0,2% sau Bravo 500 în concentrație de 0,4%. Tratamentele sistemice se repetă la 10-14 zile, iar cele cu produse de contact la 6-8 zile. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1986) [50]
- CLAMIDOBACTERII**, (bacteriol.) bacterii filamentoase feruginoase sau sulfuroase, simple sau fals ramificate, fixate sau care se dezvoltă în colonii, în apele puternic poluate. [10]
- CLAMIDOSPOR**, (micol.) **1.** Celulă hifală în care se acumulează substanțe de rezervă, al cărei perete se îngroașă evident și care eventual se desprinde de hifa parentală. Devine astfel o structură de rezistență și propagare, o formă prin care ciuperca traversează perioadele nefavorabile. În condiții optimale germinează și generează un nou miceliu. **2.** Spor dicariotic format pe miceliul secundar al bazidiomicetelor producătoare de tăciuni, ex., tăciunele porumbului (*Ustilago maydis*). [69]
- CLAPON**, (zootehn.) cocoș castrat în scopul măririi greutatei corporale și îmbunătățirii calității cărnii. [34]
- CLARINET**, (cult.-art.) instrument de suflat, reprezentând un tub cilindric cu ancie simplă și un sistem de clape. [67]
- CLARVIZIUNE**, (psih.) caracterizarea capacității de a înțelege și prevedea clar și relevant evenimentele în baza unei gândiri realiste și perspicace. [28]
- CLASA DE SOLURI**, (pedol.) **1.** Cea mai înaltă categorie sistematică din sistemul român de clasificare a solurilor în care solurile sunt grupate în funcție de procesul genetic caracteristic, reflectat de orizontul principal de diagnoză. În clasificarea din anul 1980 sunt definite 10 clase de soluri: molisoluri, argiluvisoluri, cambisoluri, spodosoluri, umbrisoluri, soluri hidromorfe, soluri halomorfe, vertisoluri, soluri neevoluate, trunchiate sau desfundale și soluri organice. **2.** Grup de soluri având o variație a unei proprietăți (aciditate, textură, structură, pantă ș.a.) cuprinse între limite definite. [29]
- CLASĂ¹**, (inform.) o descriere abstractă a datelor și comportamentului unei colecții de obiecte similare. Reprezentantii colecției sunt numiți instanțe ale clasei. [47]

CLASĂ², (bot.) unitate (de obicei superioară) de *clasificare* sau *ordonare* a obiectelor sau fenomenelor asemănătoare din anumite puncte de vedere; categorie frecvent utilizată în toate științele naturii; **c. de acoperire**, unitate de *ordonare* a acoperirii, realizată de populații vegetale sau de fitocenoze, exprimată printr-un interval de procente sau zecimi ale suprafeței de teren acoperite de părțile aeriene ale populațiilor de plante sau de întreaga fitocenoză (de ex., 1-10%, 11-20% etc. sau 0,1, 0,2, 0,3 etc.); **c. de bonitate**, de a da o anumită producție prin exploatare; **c. de constanță**, unitate de *ordonare* a constanței speciilor dintr-o asociație; obișnuit, se folosește o scară de constanță cu 5 sau 10 clase, cu intervale de constanță de 20 sau respectiv 10% (de ex., clasa I cuprinde specii care apar în 1-20% sau 1-10%) din numărul releveurilor analizate, clasa V – specii care apar în 81-100% (sau respectiv 40-50%) din numărul releveurilor analizate etc.; **c. de formații**, unitate sintaxonomică superioară de *clasificare* a școlii geobotanice ruse cuprinzând mai multe grupe de formații ale căror dominante se încadrează în același tip morfo-ecologic de plante; **c. de frecvență**, unitate de *ordonare* a populațiilor unei fitocenoze după frecvența apariției lor pe suprafața ocupată de fitocenoză; obișnuit se folosește o scară de frecvență cu 5 clase (clasa I – frecvență 1-20%; clasa II – frecvență 21-40% etc.); **c. de înălțimi**, unitate de *ordonare* a arborilor după înălțime (din m în m, din 2 m în 2 m etc.); **c. de vârstă**, unitate de *ordonare* a arborilor (dar și a altor plante perene) după vârstă (la arbori, de ex., se utilizează clase cu interval de 20 de ani); **c. fitosociologică**, unitate sintaxonomică superioară în clasificarea școlii Zürich-Montpellier (Braun-Blanquet) cuprinzând mai multe ordine, înrudite floristic (care au aceleași specii caracteristice de clasă); denumirea clasei se formează cu sufixul *-etea* (de ex., *Salicornietea*). [15]

CLASĂ³, (bot.) unitate taxonomică superioară ordinului și inferioară încrângăturii. Înglobează mai multe ordine înrudite, cu terminația *-phyceae*, *-mycetes*, *lichenes*, *-atae*, ex., *Chlorophyceae* *Ascomycetes*, *Ascolichenes*, *Briatae*. [50]

CLASĂ DE ECHIVALENȚĂ, (r. t.) mulțimea $C_a = \{x \mid x \sim a, x \in M\}$ unde \sim e: o relație de echivalență definită pe mulțimea M . [8]

CLASĂ DE EROZIUNE, (pedol.) categorie convențională de apreciere a eroziunii solului, în care se au în vedere forma de eroziune, gradul de eroziune și suprafața de teren afectată. [29]

CLASĂ DE FERTILITATE A SOLULUI, (pedol.) categorie convențională care grupează soluri cu aceeași fertilitate. [29]

CLASĂ DE PRETABILITATE, (pedol.) categorie convențională de grupare a terenurilor în funcție de măsura în care sunt apte pentru o anumită folosință agricolă. [29]

CLASĂ DE TEXTURĂ, (pedol.) categorie care grupează soluri sau materiale parentale cu aceeași sau aproape aceeași compoziție granulometrică (argilă, praf, nisip), cuprinsă între limite bine definite. [29]

CLASE DE PRODUCȚIE, (for.) clasificare a arboretelor după capacitatea de a produce biomasă lemnoasă. Principial, o clasă de producție include toate arboretele din țară care, dispunând de condiții de vegetație apropiate sau ecologic echivalente (climă, sol), prezintă o înălțime medie cuprinsă în funcție de vârstă între anumite limite, strict determinate. Fiecare clasă este egală ca interval de amplitudine cu celelalte clase și semnificativ diferită de acestea, ca nivel. Încadrarea în clase în mod obișnuit se face după înălțimea medie a arboretului, pe baza unui grafic în care sunt reprezentate pe clase de producție curbele dezvoltării în înălțime, având pe ordonată înălțimile în m (mai precis intervalele de înălțime) și pe abscisă vârsta în ani. Curbele au formă parabolică, ușor sigmoidală în tinerețe. Se mai pot folosi curbe care au pe ordonată suprafața de bază a arboretului la ha. Sistemul românesc de clasificare prezintă 5 clase de producție, notate de la I la V. Arboretele din clasele I și II sunt considerate în practică de productivitate superioară, cele din clasa III, de productivitate mijlocie, iar cele din clasele IV și V de productivitate inferioară. [4]

CLASIFICARE, operațiune de grupare a unei mulțimi de fenomene, calitativ distincte și bine conturate, în *tipuri* sau unități ierarhic superioare, pe baza asemănării lor calitative (în cazul vegetației, metodă folosită de școlile geobotanice europene). [15]

CLASIFICAREA CLIMATULUI DUPĂ ALISON, (meteor.) schemă de clasificare genetică bazată pe cauzele fizice ale climei. [54]

CLASIFICAREA ECOSISTEMELOR, (ecol.) *ordonarea ierarhică a ecosistemelor în grupe în funcție de natura mediului (acvatic, terestru, subteran), intensitatea proceselor antropice (natural, seminatural, artificial) sau pe baza unor anumite particularități ale criteriilor principale.* [2]

CLASIFICAREA MASELOR DE AER, (meteor.) care se face după origine (tropicale, polare arctice sau antarctice), după natura suprafeței subiacente (continental sau montan), după stabilitatea hidrostatică și după diferența între temperatura masei de aer studiat și a masei de aer învecinate, inclusiv față de temperatura solului. [54]

CLASIFICAREA PAGUBELOR, (prot. med.) evaluarea și împărțirea pagubelor provocate unor

- instalații, structuri sau obiecte în trei categorii (sau mai multe): severe, moderate, ușoare etc. [3]
- CLASIFICAREA SOLURILOR**, (pedol.) gruparea sistematică a solurilor în categorii taxonomice de diverse niveluri pe baza anumitor criterii și parametri. [29]
- CLASIFICAREA VIȚEI DE VIE CULTIVATE**, (agric.) ordonarea după anumite reguli a soiurilor de viță de vie în anumite grupe. Numărul soiurilor existente se ridică la cifre diferite, în funcție de autori. Unii avansează numărul de 8.000, alții de 11.000 de soiuri. [49]
- CLASIFICAȚIE**, (bot.) sistem de încadrare a unei mulțimi de fenomene în *unități tipologice* calitativ deosebite (tipuri și unități tipologice ierarhic superioare). **C. corologică a speciilor**, clasificare a speciilor pe baza asemănării de poziție a arealelor lor, în spațiul geografic (de ex., specii arcto-alpine, specii europene, specii euroasiatice etc.); unitățile de clasificare sunt geoelementele (tipuri de areal, arealtipurile); **c. corologică a vegetației**, clasificare a vegetației după arealele speciilor asociate (Meusel); **c. dinamic-genetică a vegetației**, clasificare bazată pe dezvoltarea în timp și înrudirea unităților de vegetație (Clements, Aichinger); **c. ecologic-floristică a vegetației**, clasificare bazată pe compoziția floristică a comunităților vegetale, punându-se accent, în diferențierea unităților sintaxonomice, pe *speciile caracteristice* (școala fitosociologică Zürich-Montpellier: Braun-Blanquet); **c. fizionomic-ecologică a vegetației**, clasificare bazată pe marile *tipuri morfo-ecologice de plante* (Brockmann-Jerosch și Rübél); **c. topologică a vegetației**, clasificare bazată pe complexe teritoriale formate dintr-un mozaic determinat de comunități vegetale; **c. tipologică a vegetației**, clasificarea comunităților vegetale în tipuri și unități tipologice superioare pe baza anumitor criterii calitative. [15]
- CLASPERE**, (anat.) organe de copulație la masculii de rechini, constând dintr-o pereche de proiecții, ca niște bastonașe îngroșate, dispuse între înotătoarele ventrale, de fiecare parte a cloacei. [37]
- CLASTOGEN**, (genet.) care induce rupturi cromozomale. [18]
- CLASTOMANIE**, (psih.) înclinație patologică spre distrugerea sistematică a tuturor obiectelor întâlnite. Simptom al psihozei maniaco-depresive sau al idioției. [28]
- CLAUSTRAȚIE**, (zootehn.) mod de întreținere a animalelor cu limitarea spațiului, caracteristică a unei exploatați intensiv-industriale. [34]
- CLAUSTROFOBIE**, (psih.) formă de nevroză care se caracterizează prin frică morbidă de locurile închise. Bolnavul ajuns într-un spațiu închis (cameră, sală de spectacole etc.) manifestă neliniște și are impresia că se sufocă. [32]
- CLAUZĂ**, (jur.) dispoziție, articol special al unei convenții, al unui contract care are drept consecință obligații speciale pentru o parte sau părțile menționate. [68]
- CLAVAT**¹, (micol.) spor în formă de măciucă, având un capăt mai umflat, ex., conidiile de *Alternaria*. [61]
- CLAVAT**², (bot.) la plante, organ care, în dezvoltarea sa, se îngroașă treptat spre vârf, extremitatea devenind rotunjită, asemănător cu o măciucă (claviform), aspect întâlnit la perii unor plante, stamine, polinie claviformă, caliciu claviform. La barba-caprei (*Trapogon dubius*) pedunculul este lung și fistulos, îngroșat ca o măciucă (claviform); la speciile de *Orchidaceae* poliniile sunt îngroșate terminal reunind într-o masă cleioasă (viscină) grăunții de polen etc. [50]
- CLAVELINIDE** (*Clavelinidae*), (zool.) ascidii coloniale, răspândite în zona litorală a mărilor. [37]
- CLAVICULE**, (anat.) pereche de oase de membrană dispuse pe latura ventrală a centurii scapulare la unele vertebrate. La unele mamifere ele sunt reduse sau absente (ungulate, edentate). [37]
- CLĂTITE (CRÊPES) MARINE**, (glac.) discuri circulare de gheață cu diametru de la 0,3 la 3 m, rezultate din rotunjirea fragmentelor ce apar prin spargerea crustei de gheață. [25]
- CLEAN** (*Leuciscus cephalus*, fam. *Cyprinidae*), (zool.) pește dulcicol cu corpul alungit, ușor comprimat lateral, de 30 cm, foarte rar 50-75 cm, greutate 200 g, excepțional 3-4 kg. Are culoarea cenușiu-verzuie pe spate și alb-argintiu pe abdomen. Capul este prevăzut cu o gură cu buze subțiri, dispusă terminal. Reproducerea se face din martie până în august. Icrele sunt lipicioase. Ele sunt depuse de femelă (maximum 100.000) pe fundul pietros sau pe vegetație. Se hrănește cu larve de insecte, resturi vegetale, viermi, icre și pui de pește. Se pescuiește cu undița în regiunea colinară și în râurile de șes. Pește mult căutat de undițari. Răspândit în apele din regiunile colinare și de șes din Europa Centrală. [10]
- CLEAN MIC** (*Leuciscus leuciscus*, fam. *Cyprinidae*), (zool.) pește dulcicol cu corpul comprimat lateral, de 15-16 cm lungime, greutate 200-400 g. Este colorat în măsliniu, cu reflexe albastre pe partea dorsală și argintiu pe părțile laterale. Capul este alungit, gura mică având buze subțiri, este dispusă subterminal. Când este tânăr, umblă în cârduri, preferând locurile cu fund tare, pietros sau argilo-nisipos. La vârsta de 3-4 ani devine matur din punct de vedere sexual. În acest moment își schimbă obiceiul. El se retrage de unul singur pe funduri măloase. Hrana lui este

- alcătuită din animale acvatice și mai puțin din vegetale. Consumă muște și țânțari, în apă se hrănește cu icrele diferitelor specii de pești. Se înmulțește în luna martie, după ce știuca a terminat bătaia. Răspândit în apele regiunilor colinare și în fluviile din Europa nordică și centrală, inclusiv în bazinul dunărean. [10]
- CLEANER** (cihalofop-butil 200 g/l), (pest.) erbicid postemergent, combate *Echinochloa* spp. din orezării. Doze: 1,0-1,25 l/ha + 0,2 l/ha poliglicol. Produs de DOW AGRO SCIENCES SUA. [51]
- CLEARANCE**, (fiziol.) capacitatea unui organ de a depura plasma de diverse componente care ajung la nivelul lui. Sunt bine studiate și fundamentate teoretic clearance-ul renal și hepatic. [21]
- CLEARING**, (ec.-fin.) sistem de deconturi fără numerar, care constă în compensarea obligațiilor reciproce între doi parteneri prin compararea creanțelor cu obligațiile dintre ei, pe baza unor reglementări prealabile. Se folosește în comerțul internațional dintre state, agenți economici sau în cadrul sistemului bancar pentru compensarea cecurilor, cambiilor, polițelor, ordinelor de plată. [35]
- CLEIONAJ**, (hidrotehn.) lucrare cu poziție transversală de pari și împletituri de nuiele, executată pe albia ogașelor și ravenelor, cu rol de stăvilire a eroziunii fundului și stabilizare a malurilor. [11]
- CLEISTOCARP**, (bot.) fruct sau organ de fructificație închis, ex., drupă sau ghindă al căror pericarp se deschide numai la germinare; la *Musci*, capsula neoperculată care se deschide numai prin rupere, ascocarp închis, întâlnit la ciupercile ascomicete (*Ascomycetes*). [50]
- CLEISTOGAM**, (bot.) fecundat prin autopolenizare. Este caracteristic florilor care nu se deschid, ex., alunele de pământ (*Arachis hypogaea*), toporaș (*Viola odorata*). [50]
- CLEISTOGAMIE**, (bot.) autogamie realizată în floarea rămasă închisă, ex., toporași (*Viola odorata*). [50]
- CLEISTOPETALIE**, (bot.) înveliș floral permanent închis, asigurând autogamia. [50]
- CLEISTOTECIE**, (micol.) corp fructifer, produs sexuat, complet închis, fără osteol, sporii eliberându-se după putrezirea acestora sau prin ruperea membranei. [61]
- CLEISTOTECIU** → ASCOCARP
- CLEITRIC**, (ter.) mediu subteran terestru format din rețeaua de fante (fisuri) din masivele de calcar, inclusiv din cele necalcaroase. Acest mediu este populat de un *cleitron*, alcătuit din organisme *cleitricole*. [44]
- CLEITRUM**, (anat.) os dermic situat de fiecare parte a centurii scapulare la mulți pești și la unii amfibieni. [57]
- CLEMENTS, Frederic Edward** (1847-1945), ecolog și fitocenolog american. Întemeietorul școlii anglo-americane de fitocenologie. Cercetări fitocenologice, de ecologia plantelor și ecologie generală. Introduce în ecologie metoda fitometrică de cercetare. [11]
- CLEPTOMANIE**, (psih.) tendința de a fura diverse obiecte, ca urmare a unui impuls patologic, a unei dorințe obsedante de a sustrage orice fel de obiecte, căreia subiectul nu i se poate opune. [28]
- CLEPTOPARAZIT**, (ecol.) organism parazit care se hrănește din proviziile acumulate de gazdele sale. [3]
- CLEPTOPARAZITISM**, (ecol.) formă de comensalism proprie anumitor grupuri de specii animale, în care o specie fură hrana alteia pentru a-și hrăni propria progenitură. [3]
- CLERODENDRON**, (agric.) gen de plante din fam. *Verbenaceae*. Cuprinde specii originare din zonele tropicale ale Asiei și Africii. Sunt arbuști de 3-4 m cu tendințe volubile, urcătoare sau crescând sub formă de tufe. Deși sunt aproape 100 de specii spontane, puține au fost luate în cultură. *C. thomsoniae* este plantă de apartament cu lăstari lungi, subțiri, ce pot ajunge la 3-4 m, frunze mari, aspre, oval-cordate, cu vârf ascuțit și nervuri proeminente, de culoare verde închis. Florile dispuse câte 8-10, în ciorchini axilari sau terminali, sunt alcătuite dintr-un caliciu campanulat, alb, și o corolă stelată, roșie, din mijlocul căreia apar staminele lungi și ușor curbate. Foarte asemănătoare este *C. splendens*, cu flori roșii, dar la care caliciul este violaceu. *C. ugandense* este o altă specie arbustiformă cu o mulțime de flori albastru-violacee. Pentru grădini, mai accesibil este *C. trichotomum*, arbust de 5-6 m care înflorește în septembrie, dând flori grupate în cime axilare sau terminale, caliciul fiind roșu și corolă albă. Pentru a înflori în timpul verii, speciile de apartament au nevoie iarna de un repaus, păstrându-se la 10-12°C cu udări rare, perioadă în care își pierd frunzele. În februarie-martie se taie lăstarii la 2-3 muguri, operație ce se poate repeta pe parcursul creșterii, se asigură o temperatură de 20-25°C, cu udări regulate și pulverizări pe frunze și se expun la lumină, dar fără insolație directă. Substratul de pământ agreat este format din turbă ușor acidă, pământ de frunze, mraniță și pământ de țelină. Transplantările pot fi făcute mai rar, dar primăvara se recomandă înlocuirea stratului de la suprafață cu un nou amestec. Înmulțirea se face, în principal, prin butași cu 2-3 muguri, prin marcotaj, despărțire de drajoni sau, mai rar, prin semințe. [39]
- CLEȘTE**, unealtă de fier sau de alt metal, alcătuită din două brațe încrucișate și articulate între ele, care servește la apucarea, întoarcerea, tragerea unei piese. [13]

CLICHET, organ de mașină în formă de bară scurtă articulată la un capăt, iar cu celălalt capăt astfel profilat încât să împiedice rotirea într-un anumit sens a unei roți dințate. [13]

CLICK, (inform.) a apăsa și apoi a da drumul unui buton de pe mouse o dată. Acest *clicking* este folosit la selectarea sau deselexarea cu ajutorul mouse-ului. [8]

CLIMA SOLULUI, (pedol.) suma fenomenelor și proceselor fizice, chimice și biologice ce au loc în aerul din sol. [49]

CLIMACTERIUM, (antrop.) ultima etapă a procesului de diferențiere sexuală, marcată de profunde modificări psihologice și somatice. Începe ca și pubertatea la vârste diferite, mai devreme la femei (40-45 de ani – menopauza) și mai târziu la bărbați (50-60 de ani – andropauza). La femei climacteriumul este dominat de încetarea activității ovariene. Clinic predomină tulburările neuro-psihice. Organele genitale externe se hipotrofiază. Diferențierea sexuală secundară începe să se steargă din cauza lipsei de hormoni gonadali. Are loc o ușoară virilizare manifestată printr-o slabă accentuare a pilozității faciale, schimbarea repartiției adipozității, atrofia sânilor, reducerea pilozității pubiene și axilare. La bărbați modificările somatice sunt mai puțin importante și tulburările neuropsihice mai reduse. [22]

CLIMAT, sin. *climă*, factor ecologic, abiotic, cu influență covârșitoare asupra dezvoltării viețuitoarelor. El reprezintă însumarea și succesiunea factorilor meteorologici pe o perioadă îndelungată (multianuală) ce caracterizează o anumită zonă de pe suprafața Pământului. Caracteristicile climatice (temperatură, precipitații, nebulozitate, curenți de aer) sunt influențate de repartiția apei și a uscatului, de relief, repartiția radiației solare, deplasarea maselor de aer. [70]

CLIMAT CONDIȚIONAT, (climat.) climat artificial obținut într-un anumit spațiu prin ventilație, refrigerare, umidificare, filtrare etc. [54]

CLIMAT (CLIMĂ) CONTINENTAL, (climat.) tip climatic caracteristic interiorului marilor continente, ale cărui elemente distinctive sunt marea amplitudine anuală și diurnă a temperaturii aerului. Aceste caracteristici sunt o consecință a faptului că uscatul se încălzește și se răcește mai repede și mai intens decât bazinele acvatice. [70]

CLIMAT (CLIMĂ) ECUATORIAL, (climat.) se desfășoară pe continente, în medie până la 5° latitudine în fiecare emisferă, dar regional se extinde până la 10° latitudine (în bazinele fluviilor Amazon și Congo, Indonezia, Filipine, Malaiezia); se caracterizează prin temperaturi medii lunare de 25-28°C, cu amplitudini termice mici, umezeală ridicată, precipitații bogate (în

jur de 2.000 mm/an), care se produc zilnic: calme ecuatoriale; c.e. este relativ omogen pe uscat și apă; diferențierile care apar sunt impuse de relieful muntos și curenții oceanici. [70]

CLIMAT (CLIMĂ) GLACIAR, (climat.) specific marilor întinderi din regiunile polare sau de pe crestele alpine, deasupra limitei zăpezilor veșnice; paleoclimat specific în unele faze din pleistocen. [70]

CLIMAT INTERIOR, condițiile de temperatură, umiditate și viteza de deplasare a aerului din interiorul locuințelor, atelierelor și al altor clădiri (sere). [54]

CLIMAT (CLIMĂ) MEDITERANEAN, (climat.) se află în jurul Mării Mediterane, în California, Africa de Sud etc. Este caracterizat prin ierni blânde, cu temperaturi medii de 10-12°C; prin precipitații bogate, cu valorile medii anuale de 600-1.000 mm; veri calde cu temperaturi medii de 25-27°C, precipitații puține, timp senin și secetos; contrastele termice cresc spre interiorul continentelor. [70]

CLIMAT (CLIMĂ) MONTAN, (climat.) tip de climat determinat de factorul altitudine, diferit de climatul regiunilor joase și caracterizat prin presiune și temperatură scăzută, cu precipitații abundente, mai mult sub formă de ninsoare, printr-o insolație intensă și bogată în radiații ultraviolete. De la anumite limite precipitațiile scad pe măsură ce altitudinea crește. Ele cad numai sub formă solidă și, datorită temperaturii foarte scăzute, nu se mai tolesc în cursul anului. O altă caracteristică o constituie amplitudinile termice diurne mici, la fel ca în atmosfera liberă. [70]

CLIMAT MUSONIC, (climat.) climat propriu regiunilor expuse la vântul musonic, caracterizat de ierni uscate și veri ploioase (India și Asia de SE). [54]

CLIMAT (CLIMĂ) POLAR, (climat.) se află la latitudini mai mari de 66°, incluzând marginile continentelor nordice, arhipelagurile polare, Antarctica etc.; în acest climat zăpada și gheața sunt permanente; temperaturile medii negative coboară iarna până la -30°, -40°C; precipitațiile sunt de cca 100 mm/an sub formă de zăpadă. Subtipuri: **c.p. moderat** (la periferie), cu temperaturi mai ridicate vara, precipitații până la 200 mm/an; **c.p. excesiv** (Antarctica, Groenlanda) cu temperaturi foarte scăzute, minima -89,2°C la stația Vostok (Antarctica) și cca 50 mm/an precipitații. [70]

CLIMAT (CLIMĂ) SUBECUATORIAL, (climat.) apare în două zone desfășurate în medie la latitudinile de 5-12° lat. (Podișul Guyanelor, Venezuela, Podișul Braziliei); există în două fâșii late în Africa, India, Indonezia etc.; are două sezoane: cald și uscat; cald și umed, cu nebulozitate ridicată, impusă de prezența alizeelor iarna și a calmelor ecuatoriale vara; temperaturi medii în lunile de vară, de peste 25°C, și

CLIMAT (CLIMĂ) SUBPOLAR

în cele de iarnă 20-25°C; precipitațiile anuale de 1.000-1.500 m, frecvente în sezonul cald și umed. Are două subtipuri: *c.s. musonic* – veri foarte umede și ierni uscate; *c.s. de tranziție* – până la 20° lat. spre cel tropical uscat și spre cel ecuatorial de la 5–8° lat. [70]

CLIMAT (CLIMĂ) SUBPOLAR, (climat.) de-o parte și alta a cercurilor polare; constă din 6-7 luni cu temperaturi medii lunare sub 0°C, amplitudini termice anuale mari, precipitații sub 500 mm. Subtipuri: *c.s. oceanic*, în apropierea fărmlui oceanic unde masele de aer facilitează un regim termic moderat cu veri de 8-10°C și ierni de -5°C; precipitații de cca 500 mm/an, ce dau un strat gros de zăpadă; *c.s. continental* – cu ierni lungi, reci, temperaturi medii de -20, -45°C, minime absolute de -70°C, veri răcoroase în care maxima absolută depășește rar 25°C, precipitații sub 300 mm, nebulozitate mică, ger puternic ce favorizează permafrostul. [70]

CLIMAT (CLIMĂ) SUBTROPICAL, (climat.) la latitudini de 30-40°, în sudul SUA, nord-estul Mexicului, în jurul Mării Mediterane, în China de Sud și Sud-Est, în sudul Coreei, sudul Japoniei etc.; constă din două sezoane impuse de circulația alizeelor (vara) și a vânturilor de vest (iarna). [70]

CLIMAT (CLIMĂ) SUBTROPICAL CONTINENTAL, (climat.) existent la latitudini de 30-40°, în interiorul continentelor (Marele Bazin, Podișul Preeriilor, pampasul argentinian, Anatolia etc.); se caracterizează prin ierni reci, uscate și veri foarte calde cu amplitudini termice diurne ridicate, cca 500 mm/an precipitații, frecvente iarna; ariditatea crește în depresiunile bine închise și în spatele lanțurilor de munți. [70]

CLIMAT (CLIMĂ) TEMPERAT, (climat.) specific latitudinilor de 40-60°, cuprinzând întinse suprafețe de uscat în emisfera nordică. Radiația globală scade spre latitudinile mari de la 120 la 60 kcal/cm²/an; bilanț radiativ scăzut (20-40 kcal/cm²/an), cu circulația dominant vestică; evoluția vremii este dependentă de activitatea ciclonală foarte activă. *C.t.* are 4 anotimpuri (primăvara, vara, toamna, iarna). Subtipuri: *c.t. oceanic*, cu veri răcoroase (10-18°C), precipitații bogate (peste 600 mm/an), nebulozitate ridicată, ierni blânde; *c.t. continental de tranziție* – unde se mai simte influența maselor oceanice: veri calde (20-28°C), ploi sub formă de aversă; ierni reci (medii lunare 0-15°C), zăpezi, geruri; *c.t. propriu-zis* – pe cea mai mare parte din suprafața continentală: ierni reci cu strat permanent de zăpadă, vara cu temperaturi medii lunare de 13-22°C, dar foarte variabile, ca și precipitațiile; *c.t. continental excesiv* – în Asia Centrală și în podișurile dintre lanțurile Cordilierilor, unde depărtarea de ocean înlătură influențele oceanice, iernile cu temperaturi medii -5, -15°C, iar

verile 20-25°C, extremele termice pot fi de +45°C și -40°C, precipitații sub 200 mm/an distribuite neuniform. În mare parte sunt regiuni de deșert; *c.t. continental al munților înalți*, unde valorile de temperatură scad și precipitațiile cresc cu altitudinea; limita zăpezilor veșnice la 2.500-3.000 m; apar diferențe între regiunile expuse și cele adăpostite, în funcție de direcția maselor de aer. [70]

CLIMAT (CLIMĂ) TROPICAL USCAT, (climat.) aflat în spațiul de acțiune permanentă a alizeelor. El corespunde deșerturilor Sahara, Kalahari, din Arabia, Iran, Pakistan, India, Australia, Mexic etc. Caracterizat prin temperaturi medii lunare de 10-15°C (iarna) și 30-35°C (vara), amplitudinile diurne termice sunt mari (60-70°C pe nisip); precipitații sub 200 mm (local sub 100 mm) care cad în regim torențial, la intervale neregulate; umiditatea relativă a aerului foarte redusă (20-50%), secete lungi și nebulozitate foarte mică. [70]

CLIMAT URBAN, (climat.) referitor la clima orașelor care diferă de cea din zonele învecinate din cauza influenței construcțiilor și a activităților umane din aceste aglomerații. [54]

CLIMATIZARE, obținerea principalilor factori ecoclimatici care concură la creșterea randamentelor. Acestea sunt temperatura, umiditatea din sol, higroscopicitatea aerului și se asigură în sere, solarii sau camere de forțare a butașilor. [49]

CLIMATOGRAFIE, disciplină a climatologiei care se ocupă cu studiul repartiției climatelor pe globul pământesc. [70]

CLIMATOLOGIE, disciplină care studiază starea fizică a atmosferei și variațiile statistice în timp și spațiu, pe baza datelor meteorologice culese pe perioade lungi de timp. [54]

CLIMATOLOGIE APLICATĂ, disciplină care folosește datele asupra climei în interesul activității umane, ca de exemplu agroclimatologia, climatologia aeronautică, bioclimatologia, climatologia urbană etc. [54]

CLIMATOLOGIE (METEOROLOGIE) DINAMICĂ, disciplină care efectuează studii statistice asupra atmosferei din punct de vedere dinamic, cu fluctuațiile pe termen scurt și tendințele pe termen lung. [54]

CLIMATUL ÎN MEDIUL SPELEIC, (climat.) care constă din două niveluri climatologice de rang inferior: meroclimatul și microclimatul. Meroclimatul cuprinde fenomene caracteristice pentru un anume sector al peșterii. Astfel, există *meroclimat de perturbație* în zona vestibulară, supusă influenței factorilor meteorologici de la exterior, și un *microclimat de stabilitate* în zona profundă. Microclimatul include schimbările de masă și de energie localizate la nivelul „păturii de contact“, adică în acel strat de aer de cel mult 5 mm grosime care este în contact direct cu substratul

(rocă, concrețiuni, depozite de umplutură) și care constituie adevăratul mediu de viață al animalelor cavemicole terestre. [44] → VENTILAȚIE ÎN MEDIUL SPELEIC

CLIMAX¹, (ecol.) comunitate ecologică relativ stabilă și în echilibru la momentul respectiv cu condițiile climatice locale, la care se ajunge în urma procesului de succesiune ecologică. În cursul succesiunii ecologice, un ecosistem poate trece printr-o suită de ecoclimaxuri. [24] → ECHILIBRU ECOLOGIC

CLIMAX², (pedol.) stadiul de evoluție al unui sol în care acesta se găsește în echilibru dinamic cu condițiile de mediu. [29]

CLIMAX³, (bot.) stadiul final al unei succesiuni în care comunitatea de plante ajunge în echilibru dinamic cu mediul abiotic; **c. climatic**, climax determinat de climatul zonal (Clements); **c. complex**, ansamblu de serii ce evoluează spre același climax; **c. derivat** → *paraclimax*, *disclimax*; **c. edafic**, climax determinat de condițiile edafice; **c. inițial** → *climax virgin*; **c. pirogen**, climax determinat de incendii periodice; **c. primar** → *climax virgin*; **c. virgin**, climax neinfluențat de om. [15]

CLIMAX BIOTIC, (ecol.) stare de climax a unei comunități vegetale, dependentă de factorii biotici ai mediului. [3]

CLIMAX CLIMATERIC, (ecol.) stare a unei fitocenoză în echilibru stabil cu factorii climaterici ai mediului. [3]

CLIMAX CLIMATIC, (ecol.) armonizarea comunității vegetale cu macroclima. [24]

CLIMAX ECOLOGIC, (ecol.) ansamblul forțelor stabilizatoare ale unui ecosistem; starea de echilibru cenotic și ecologic între două succesiuni mai evidente ale unui ecosistem, care fluctuează puțin în jurul unor valori medii prin amplificarea proceselor de homeostazie. [2]

CLIMAX EDAFIC, (ecol.) stare a unei comunități vegetale climaterice în echilibru stabil cu factorii edafici ai mediului. [3]

CLIMAX FIZIOGRAFIC, (ecol.) stare a unei fitocenoză în echilibru stabil cu factorii topografici și edafici ai mediului. [3]

CLIMĂ, ansamblul calităților atmosferei dintr-un anumit spațiu, dat pe o perioadă îndelungată de regimul multianual al vremii. Reprezintă una dintre componentele mediului geografic. [25] → CLIMAT

CLIMEX → MENOPAUZĂ

CLIMOGRAMĂ, (climat.) sin. *climatogramă*, reprezentare grafică a particularităților climatice ale unui anumit loc (raportare la o stație meteorologică). C. sunt de diferite tipuri și se raportează la principalele elemente climatice (temperatură și

umiditate) și la variația valorilor mediate ale acestora în cursul unui an (12 luni). [70]

CLIMONANIE, (psih.) regresie patologică spre vârsta infantilă în sensul preferinței obsesive pentru poziția culcată, pentru legănat și căutarea sânelui matern. [28]

CLINĂ, (biol.) termen introdus de J. Huxley pentru a indica o schimbare gradată a caracterului unei specii, pe măsură ce se trece de la un capăt al unei regiuni geografice spre altul. Schimbarea poate fi atât de treptată încât fiecare comunitate de animale sau plante diferă puțin de vecinii imediați, putându-se încrucișa cu ei. La cele două extreme totuși diferențele caracterelor sunt destul de mari pentru a deveni semnificative, iar un animal de la un capăt al liniei nu se mai poate încrucișa cu unul de la capătul opus. [57]

CLINOCEFALIE, (med. u.) malformație congenitală caracterizată prin aplatizarea sau înfundarea porțiunii superioare a craniului; cap în șa. [60]

CLINOCINEZĂ, (zool.) model de reacție locomotorie elementară destinat să explice concentrarea anumitor animale primitive în zonele care le sunt cele mai favorabile. [28]

CLINODIPOSINI, (cecid.) trib de cecidomiide (*Diptera – Cecidomyiide*) reprezentat în România prin 16 specii aparținând genurilor: *Ametrodiplosis*, *Atricosema*, *Clinodiplosis*, *Harmandia*, *Hadrobremia*, *Hygrodiplosis*, ce produce gale pe plante din familiile: *Aceraceae*, *Balsaminaceae*, *Asteraceae/Compositae*, *Ericaceae*, *Fagaceae*, *Fabaceae/Leguminosae*, *Papaveraceae*, *Ranunculaceae*, *Rubiaceae*, *Salicaceae*. Răspândire geografică: Europa și Asia Mică. Ex., *Ametrodiplosis auripes* produce gale sferice cu diametrul de 3-4 mm pe partea subterană a lăstarilor de sânziene (*Galium mollugo*), lipicioasă (*Galium aparine*) și alte specii înrudite; *Harmandia cavernosa* se dezvoltă în stadiu larvar pe plop (*Populus tremula*), unde produce gale sferice cu diametrul de 2,5 mm, localizate pe partea superioară a limbului. În fiecare gală se află o singură larvă roșie-portocalie. [41]

CLINOSTOMUM COMPLANATUM, (parazit.) clasa *Trematoda*. Vierme care parazitează ca adult în cavitatea bucală la stârci, iar ca larvă (metacercar) formează chiști de formă ovală în musculatura striată sau sub tegument. Metacercarul este oval, alungit, turtit dorso-ventral, cu partea anterioară puțin mai îngustă și prevăzută cu o mică strangulare circulară, dispusă sub ventuza bucală cu poziție subterminală. Ventuza ventrală se găsește în partea anterioară a corpului. Ansele intestinale prezintă ramificații scurte. [10]

CLINOTAXIE, (psih.) orientare fondată pe compararea stimulărilor succesive primite de un receptor unic în cursul unei deplasări sinuoase. [28]

CLINUS, (anat.) organ de acuplare în formă de tub, format din prelungirea papilei genitale la unii pești osoși vivipari. [10]

CLIP ART, (inform.) o colecție de fotografii, diagrame, hărți, desene sau alte simboluri grafice care pot fi copiate și apoi folosite în diferite documente. [6]

CLIPBOARD, (inform.) o resursă specială de memorie ce permite transferul de informație de la un program la altul, ușor și repede, cu condiția ca cel de-al doilea program să poată interpreta datele generate de primul. Operații cum ar fi COPY sau CUT introduc informația în *clipboard* iar operația PASTE extrage informația din *clipboard* și o transferă în programul curent. [6]

CLIPEUS, (anat.) structură chitinoasă la insecte, articulată mobil de capsula cefalică, pe care se articulează labrumul – buza superioară. [62]

CLIVAJ¹, (min.) 1. Proprietate a unor minerale sau roci de a se desface în plăci sau lame după fețe plan paralele.

2. Mod de rupere a materialelor (la nivel microstructural), caracterizat prin separarea directă la limita unui plan cristalografic al celei elementare. [46]

CLIVAJ², (cit.) diviziune celulară fără mărirea masei de citoplasmă. O astfel de diviziune o suferă zigotul animal, transformându-se într-o masă de celule (morula) al căror volum total este cel al oului din care au provenit prin c. [69]

CLIVAJ³, (psih.) proces prin care o structură își pierde unitatea și este înlocuită prin două structuri parțiale sau mai multe; în psihologie este sinonim cu disocierea, dedublarea personalității. [28]

CLIVIA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Amaryllidaceae*. Pop. „crin de iarnă“. Provine din sudul Africii. *C. nobilis* și *C. miniata* sunt obișnuite în culturile de apartament. Plante perene, erbacee, cu o rădăcină groasă, cărnoasă, și o tulpină scurtă pe care se inserează strâns și suprapus în același plan, de o parte și de alta a tulpinii, frunzele lungi, lineare, lucioase. Florile în formă de cupă, cu petale reunite la bază într-un tub scurt, sunt grupate câte 10-12 și chiar 20 într-o umbelă susținută de o tijă cărnoasă, puțin aplatizată, de 40-60 cm înălțime. Culoarea florilor variază de la portocaliu cu galben la baza petalelor, la galben sau roșu portocaliu, în funcție de soi. Înflorirea se produce la sfârșitul iernii sau în martie-aprilie, calitatea florilor fiind în funcție de modul de întreținere și de conducere a perioadei de repaus. Aceasta din urmă se pregătește prin reducerea treptată a udărilor, începând din august, timp de 4-6 săptămâni. Toamna se introduce în încăperi ferite de

ger, unde se păstrează cu pământul din vas mai mult uscat. Pentru a vegeta din nou, are nevoie de temperaturi moderate, lumină suficientă, fără a fi pretențioasă în acest sens, și de mult aer. Udările se reiau moderat la început și, pe măsura dezvoltării părților aeriene, se crește și cantitatea de apă, evitând însă excesul. Se cultivă în pământ mai greu (țelină sau pământ humos de grădină, mranită și nisip). Nu se folosesc ghivece prea mari, iar transplantările se fac la 2-3 ani, numai la nevoie, după înflorire, dacă rădăcinile nu mai au loc sau au apărut prea mulți lăstari. Eventual se poate înlocui anual un strat de 3-4 cm de la suprafața pământului. Din primăvară până în luna august se recomandă 2-3 îngrășări pe lună. Înmulțirea se poate realiza prin semințe sau prin despărțirea plantelor, atunci când cele tinere au o rădăcină bine formată și un număr suficient de frunze. Pentru germinare este necesară o temperatură de 20-22°C. Plantele obținute se repică în lădițe, plantarea definitivă în ghivece făcându-se atunci când au 4-6 frunze. Înfloresc după 3-5 ani de la înmulțire. [39]

CLOACA, (anat.) cavitate în regiunea pelviană, în care se deschid rectumul și ducturile genitale și urinare. Cloaca este prezentă la mulți pești, amfibieni, reptile, păsări și la cele mai primitive mamifere, dar nu la placentare. [37]

CLOCIREA MUGURILOR, (agric.) fenomen de degradare a mugurilor de pe coarde. Cauza este temperatura ridicată, umiditatea excesivă și lipsa aerului, mai ales la vițele ce se protejează iarna, prin îngropare. [49]

CLON¹, (biol.) descendent omogen biologic, obținut dintr-un singur individ, având caracteristicile urmărite prin selecție. [49]

CLON², (genet.) populație de dimensiuni variabile, derivată dintr-un singur organism (la bacterii) sau dintr-o singură celulă, prin diferite procese asexuate. Toate celulele sau organismele astfel formate sunt identice genetic. [19]

CLONARE, (cit.) producere de copii identice ale unui individ biologic (plantă, animal, om). *C. celulară* – operație prin care este izolată o singură celulă și este cultivată în condiții optime care să-i permită proliferarea, rezultând astfel o colonie de celule identice genetic și fenotipic. [69]

CLONARE ADN, (genet.) multiplicarea unor secvențe ADN (gene, operoni) sau ADN complementar prin tehnici de inginerie genetică. Secvența ADN care conține o genă de mare interes, excizată cu ajutorul enzimelor de restricție, se inserează într-un element genetic autoreplicativ (vector de clonare – ex., virus sau plasmidă) și se transferă în celule bacteriene (ex., *Escherichia coli*). ADN transferat va fi integrat în

cromozomul gazdei și va fi replicat o dată cu replicarea acestuia. Toate celulele rezultate vor fi purtătoare ale acestui segment (clonă) ADN. Se obțin astfel numeroase copii (clone) ale secvenței clonate. Dacă secvența conține o genă de interes, ea va fi expresată și pot fi obținute unele proteine (ex., interferon) în cantități foarte mari. C. fragmentelor de ADN purtătoare de informație genetică a adus contribuții la cunoașterea organizării și funcționării atât a genomului procariot cât și a celui eucariot și a permis producerea de substanțe de mare valoare biologică. [69]

CLONA, (biol.) 1. Linie pură rezultată pe calea înmulțirii vegetative a unui individ biologic (plantă, animal, om). 2. Grup (populație) de celule genetic și fenotipic identice rezultate, prin diviziuni mitotice repetate dintr-o singură celulă inițială. Toate celulele clonei au aceeași specificitate pentru antigen. 3. Grup de organisme vegetale sau fungice care rezultă dintr-un singur individ prin înmulțire asexuată (sporală sau vegetativă); sunt identice din punct de vedere genetic. C. *cADN* – c. obținută cu ADN complementar a cărui secvență este în întregime codificatoare, deoarece conține numai exonii unei gene mozaicate; C.cADN este, așadar, o secvență continuă de ADN. C. *limfocitică* – populație de limfocite care sunt descendente ale unei singure celule-mamă și care poartă pe suprafața lor molecule identice de imunoglobulină ce funcționează ca receptori specifici de antigeni și recunoaște un singur epitop sau câțiva înrudiți. [69]

CLONIC, (fiziol.) forma discontinuă a contracțiilor musculare, opusă celor tonice, și care intervine ca un simptom al crizelor comițiale. [28]

CLONORCHIOZĂ, (med. u.) boală cauzată de invazia ductelor biliare de către *Clonorchis sinensis*. [60]

CLONOTIP, (bot.) la plante, individ rezultat din tipul original pe calea înmulțirii asexuate. [50]

CLOPOȚEI DE GRĂDINĂ (*Campanula medium*, fam. *Campanulaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă, folosită în parcuri și grădini publice pentru decorarea rondurilor, rabatelor, în grupuri pe peluze cu iarbă și în buchete ca floare tăiată. Flori de culoare ceruleu violacee, albastră, albă sau roză. Înflorire, iunie-august. Se înmulțește prin semințe. [71]

CLOR (Cl), (chim.) element chimic cu caracter nemetalic, din grupa a VII-a principală (grupa halogenilor). Are Z 17 și structura învelișului de electroni [Ne] 3s²3p⁵. Se găsește în apa de mare sub formă de ioni, Cl⁻, și în zăcămintele imense de clorură de sodiu, în scoarța Pământului. Se obține prin electroliza NaCl sau prin oxidarea HCl cu diferite substanțe oxidante: KClO₃, MnO₂, K₂Cr₂O₇, KMnO₄.

Exemplu: MnO₂ + 4HCl → MnCl₂ + Cl₂ + 2H₂O; KClO₃ + 6HCl → KCl + 3Cl₂ + 3H₂O. Cl este un gaz galben-verzui (*hloros* – verde), cu miros înțepător și sufocant. Este de 2,45 ori mai greu decât aerul. Are p.t. -102,4°C și p.f. -34°C. În soluția de Cl în apă, numită apă de Cl, se stabilește un echilibru, mult deplasat spre stânga: Cl₂ + H₂O ⇌ HCl + HOCl. Acidul hipocloros din soluție se descompune încet: 2HOCl → 2HCl + O₂. Reacția este accelerată de lumină. Din cauza formării acidului hipocloros, care este un oxidant puternic, clorul este în prezența apei un agent decolorant și sterilizant. După fluor, clorul este cel mai reactiv dintre metale. Se combină direct cu toate elementele, exceptând oxigenul, azotul, carbonul și iridiul. Combinațiile cu Cl ale acestor elemente se obțin însă pe cale indirectă. Cl reacționează, de asemenea, cu cele mai variate combinații chimice. Inspirat împreună cu aer, Cl are un efect iritant asupra aparatului respirator, în special asupra membranei plămânului. Sfera de utilizare a Cl este vastă. Constituie o importantă materie primă în industrie la obținerea de compuși (acid clorhidric, cloruri, clorați, cloroform, tetraclorură de carbon, policlorură de vinil etc). În industria celulozei și hârtiei și în industria textilă, Cl este folosit pentru înălbire. [36]

CLOR REZIDUAL TOTAL, (ecol.) cantitatea totală de clor care rămâne într-o soluție după o operație de clorare. [3]

CLORACNEE, (med. u.) erupție tegumentară, asemănătoare acneei, cauzată de contactul constant cu anumiți compuși clorinați. [60]

CLORCIAN, (milit.) substanță toxică de luptă, constând din lichid incolor cu miros înțepător și acțiune puternic iritantă. Se dizolvă relativ ușor în apă și foarte ușor în solvenți organici. Vaporii emanați în atmosferă acționează asupra oamenilor și asupra tuturor organismelor vii cu aceeași putere ca și acidul cianhidric. Omul se poate proteja contra gazelor cu masca. [31]

CLORINITATE (Cl‰), (chim.) cantitatea totală de halogeni (Cl, Br, I) dintr-un kg de apă marină în grame, în care bromul și iodul sunt substituiți printr-o greutate echivalentă lor. [50]

CLOROFILĂ, (biochim., fiziol.) pigment verde, capabil de a absorbi energia luminoasă și prin aceasta de a susține reacțiile fazei dependente de lumină ale fotosintezei (fotoliza apei, reducerea NADP⁺ → NADPH, fosforilarea ADP cu sinteza de ATP). Este o porfirină care are în centrul său un atom de magneziu, înrudită cu citocromii și hemoglobina. C. se găsește în toate organismele fotosintetizatoare (bacterii, alge, plante). Există mai multe tipuri de pigmenți clorofilieni, simbolizați cu *a*, *b*, *c*, *c*₁; cel

CLOROFILE

mai important este clorofila *a*, deoarece numai molecula acestui pigment poate realiza conversia energiei luminoase în energie chimică utilizabilă în procesul de fotosinteză. Ceilalți pigmenți clorofilieni absorb energia luminoasă și o transmit moleculelor de clorofilă din centrele de reacție ale fotosistemelor I (P700) și II (P680). Alături de clorofila *a* coexistă clorofila *b* la algele verzi și plante, clorofila *c* la diatomee și alge brune. Algele roșii posedă numai clorofila *a*, iar la bacterii există o clorofilă specială numită bacterioclorofilă. La eubacterii clorofila este localizată în structuri veziculare numite impropriu cromatofori, la cianobacterii în membranele lamelilor fotosintetizatoare, iar la alge și plante, în membranele tilacooidale ale cloroplastelor. [69]

CLOROFILE, (biochim.) pigmenții verzi din plante cu rol esențial în fotosinteză. În structura lor intră un nucleu porfirinic cu ion de magneziu, iar radicalul propionic substituit este esterificat cu fitol. În plantele verzi sunt prezente două forme de clorofile, care se diferențiază prin radicalul metil, caracteristic clorofilei *a* și prin gruparea aldehidă, ce caracterizează clorofila *b*. În algele și bacteriile fotosintetizante sunt prezente și alte forme de clorofile: *c* și *d*, care se diferențiază prin unii radicali substituiți. În procesul de fotosinteză clorofilele sunt principalii pigmenți din cloroplaste ce au rolul de a capta energia luminoasă. Clorofila *a* are și capacitatea de a prelua energia absorbită atât de clorofila *b*, cât și de ceilalți pigmenți fotosintetizanți (carotenoide, ficobiline). Ajunsă în stare excitată, clorofila *a* expulzează fotoelectroni bogăți în energie care ulterior va fi transformată în energie chimică, înglobată în molecule macroergice de ATP. [9]

CLOROFILIDE, (biochim.) derivați ai clorofilei, rezultați sub acțiunea enzimei clorofilază, prin eliminarea radicalului fitol și înlocuirea sa cu metil sau etil. [8]

CLOROFLUOROCARBON – CFC (*freon*), (chim.) compus sintetic folosit ca refrigerent. Are diverse variante. Toate au ca efect diminuarea stratului protector de ozon din atmosferă. [5]

CLOROGLOBINE (*cloroplastin*), (biochim.) heteroproteide ale căror grupări prostetice sunt moleculele de clorofilă *a* sau *b*. Ele sunt prezente în cloroplaste, în tilacoidele granei urile, împreună cu molecule libere de clorofilă *a* și clorofilă *b*, cu carotenoide și ficobiline, au rolul de a absorbi lumina, care este apoi transformată în energie chimică. [9]

CLOROMYXIUM, (parazit.) sporozoare parazite în vezica biliară și în căile urinare la pești. Sporii sunt sferoidali și acoperiți cu două valve, cu suprafața

netedă sau hașurată. În citoplasmă sunt patru capsule polare grupate la un loc. Produce hipertrofia și hiperemia organului parazitat. [10]

CLOROPHYTA (*alge verzi*), (alg.) grup foarte cuprinzător și destul de divers de alge; numai în apele dulci s-au înregistrat peste 8.000 de specii. Alcătuirea talului acestor alge este foarte diversă. Cloroficeele se prezintă ca organisme unicelulare, solitare (având uneori posibilitatea de a se deplasa cu ajutorul flagelilor – *Carteria*, *Chlamydomonas*), ca niște colonii (*Volvox*) sau ca organisme pluricelulare. Formele pluricelulare pot fi filamentoase simple (*Spirogyra*, *Mougeotia*), filamentoase ramificate (*Cladophora*), sau lamelare (*Ulva*); unele prezintă o structură diferențiată (*Chara*) etc. Celulele cloroficeelor conțin clorofila *a* și clorofila *b*, iar ca substanță de rezervă acumulează în principal amidon; pereții celulari sunt celulozici. În general, prin compoziția lor biochimică, ca și prin abundența lor în ecosistemele acvatice, algele verzi reprezintă un component important al structurii trofice a biocenozelor. În algoflora României algele verzi reprezintă grupul cel mai important ca număr de specii. Dintre formele cele mai comune amintim numeroasele specii ale genului *Scenedesmus*, speciile de *Ankistrodesmus*, *Chara*, *Chlamydomonas*, *Chlorella*, *Cladophora*, *Closterium*, *Coelastrum*, *Cosmarium*, *Dictyosphaerium*, *Pediastrum*, *Spirogyra*, *Staurastrum* etc. În apele litorale ale Marii Negre se semnalează populații importante cantitativ de *Enteromorpha linza*, *Enteromorpha intestinalis*, *Ulva lactuca* etc. În unele ape suprasărate – lacul Tekirghiol – biomasa realizată de *Cladophora vagabunda* contribuie în mod semnificativ la formarea nămolului terapeutic. [7]

CLOROPLAST, (citol.) tipul cel mai răspândit și mai important de plastide; reprezintă sediul fotosintezei, potențial conferit de prezența pigmenților clorofilieni. Are formă, dimensiune și culoare ce variază considerabil de la un taxon la altul. Forma lui poate fi de cupă, panglică, placă, stelată, lenticulară etc.; dimensiunile variază de la zeci de μm la sute și chiar mii de μm; culoarea este verde la algele verzi și la plante, brună la diatomee și algele brune (*feoplast*), roșie la algele roșii (*rodoplast*), aurie la flagelatele aurii etc., culoarea fiind dată de pigmentul dominant. Cloroplastele au însă un plan unitar de organizare ultrastructurală: la exterior prezintă un înveliș dublu membranar numit *peristromiu*, care delimitează un spațiu intern ocupat de substanța fundamentală numită *stromă*. În stromă se află toate enzimele necesare desfășurării reacțiilor independente de lumină ale fotosintezei (ciclul Calvin-Benson) și cele

- ale replicării, transcrierii și traducerii informației genetice proprii. În stromă sunt înglobate una sau mai multe molecule de ADN localizate în regiuni speciale numite *zone genofori* sau *nucleoizi*. Stroma cuprinde, de asemenea, numeroși ribozomi (*plastoribozomi*), *incluziuni amilifere* și *plastoglobuli*. Tot în stromă este înglobată și cea de a treia componentă – *sistemul tilacoidal*, constituit din saculi aplatizați în membranele cărora sunt localizați pigmenți asimilatori, clorofilieni și carotenoizi/ficobilinici. La plante sistemul tilacoidal este diferențiat în *grane* (pachete de saculi stivuiți – tilacoide granale) și *intergrane* (rețea de canalicule care realizează legătura între grane și între tilacoidele granale ale aceluiași granum). La nivelul sistemului tilacoidal au loc reacțiile dependente de lumină (fotoliza apei, reducerea NADP, sinteza de ATP). [69]
- CLOROPLASTINE** → **CLOROGLOBINE**
- CLOROSITATE**, redă clorinitatea apei în grame la un volum de un litru, la temperatura de 20°C. Această noțiune a fost introdusă în știință în anul 1939. (M. Papadopol, 1978) [50]
- CLOROTIC**, (bot.) de culoare gălbui-verde, ex., frunze. [50]
- CLOROVAPORIZAȚIE**, (bot.) transpirația plantelor cu clorofilă sub influența luminii și a căldurii. [50]
- CLOROZĂ**, (agrochim.) perturbare în dezvoltarea plantelor, constând din îngălbenirea anormală a frunzelor din cauza reducerii conținutului de clorofilă sub limitele normale. Poate fi provocată de deficiența sau excesul anumitor elemente chimice nutritive din sol, de proprietățile fizice și chimice nefavorabile, de lipsa luminii, de atacurile unor boli și dăunători, de secetă, de aplicarea defectuoasă a unor tehnologii ș.a. [29]
- CLOROZĂ FERICĂ**, (agrochim.) cloroza apărută la plantele crescute pe soluri carbonatice, determinată de deficiența în fier. Reducerea accesibilității fierului este determinată de ionii de HCO_3^- , CO_3^{2-} și Fe^{2+} , care duc la formarea de sescviOXizi insolubili. Frunzele clorotice au conținut scăzut de fier. [29]
- CLORURĂ**, (pedol.) combinație a clorului cu cationi mono- sau divalenti. Se întâlnește în soluția solului în cantități mici, cu excepția solurilor salinizate, unde pot apărea și eflorescențe. [29]
- CLORURĂ DE AMONIU** (NH_4Cl), (agrochim.) îngrășământ chimic care conține 24-25% N. Se prezintă sub formă de cristale albe, cubice. Este puțin higroscopică, cu reacție fiziologică acidă. Se folosește pe soluri cu reacție neutră și alcalină, nu se utilizează la plantele sensibile la clor. [29]
- CLORURĂ DE POTASIU**, (agrochim.) îngrășământ potasic care conține 60-63% K_2O ; apare sub formă de cristale albe, cubice. Este higroscopică și are reacție fiziologică acidă. Se evită aplicarea la plantele sensibile la clor. [29]
- CLORURĂ DE VAR**, (pisc.) hipoclorit de calciu (CaOCl_2) – pulbere albă, utilizată în piscicultură pentru dezinfectia fundului bazinelor piscicole, după scurgerea apei, în proporție de 400-500 kg/ha, sau a echipamentului piscicol, în proporție de 3 g/l. [10]
- CLOSTRUM**, (for.) celule fusiforme din xilem (lemn). [50]
- CLUPĂ**, (for.) sin. *compas forestier*, instrument folosit la măsurarea diametrelor arborilor sau buștenilor. Este alcătuit dintr-o riglă gradată cu brațe perpendiculare pe aceasta, unul fix iar celălalt culisant. [42]
- CLUPEA HARENGUS** → **HERING**
- CLUPEIDE** (*Clupeidae*), (zool.) scrumbii de Dunăre și heringi; pești osoși cu radii moi în înotătoare și solzi cicloizi. Sunt foarte prolifici și se găsesc în ape marine și dulci, pe cea mai mare parte a globului. [37] Înotătoarea caudală este homocercă, iar cea dorsală dispusă la mijlocul spatelui. Linia laterală lipsește, ex., *Clupea harengus harengus*, *C. harengus membras*, *C. harengus pallasii*. [10]
- CLUPEONELLA CULTIVENTRIS** → **GINGIRICĂ**
- CLUSTER**, (inform.) se referă la un disc și este o unitate de stocare a datelor pe disc ce constă dintr-un număr fix de sectoare, pe care sistemul de operare le folosește la scrierea sau citirea informațiilor. [6]
- CLUTAJ** (*balastaj*), (ecol.) procedeu de introducere, prin baterie sau prin forare într-un sol sau subsol, a unor structuri liniare verticale (cazul coloanelor, spre exemplu) în vederea îmbunătățirii caracteristicilor geomecanice ale solului sau subsolului respectiv. [3]
- CLUZIU**, formație de plante aflată pe terenuri supuse inundării și inundate. [15]
- CNEFOPLANCTON**, (ecol.) planctonul din zona obscură a mărilor și oceanelor. [50]
- CNIDARIA**, (zool.) încrengătură care cuprinde metazoare primitive. Majoritatea lor sunt marine, puține de apă dulce. Au simetrie radiară. Prezintă două forme fundamentale: *polip* asexuat și solitar; *meduza* sexuată și liberă. Cuprinde 3 clase: *Hydrozoa*, *Scyphozoa*, *Anthozoa*. [50]
- COABITARE**, (ecol.) popularea aceluiași habitat de către două sau mai multe specii. [2]
- COACĂZ** (*Ribes nigrum*, *Ribes rubrum*, fam. *Grossulariaceae*), (agric.) originari din Europa și Asia. Arbuști ce cresc sub formă de tufe. Se cultivă în zone colinare și premontane (350-1.000 m altitudine) în climat răcoros (media anuală 8-8,5°C) și precipitații 700-900 mm anual și este sensibil la secetă. Crește și rodește bine în soluri cu pH 5,5-6,5 și textură luto-argiloasă. Suportă iarna temperaturi de -25... -32°C, iar florile rezistă până la -5°C. Sunt apreciate datorită

calității fructelor, mai ales coacăzul negru, fructe care conțin 200-250 mg% acid ascorbic și sunt solicitate la export. Sortimentul de soiuri: a) **coacăz negru**: Negre mari, Record, Joseni 17, Tsema, Blackdown, Tenah, Cotswold Cross, Bogatâr, Tinker; b) **coacăz roșu**: Red Lake, Roșu timpuriu, Jonkheer van Tets, Abundent, Houghton-Castle, precum și soiul alb Mărgăritar. Toate se înmulțesc vegetativ prin butași, marcote, altoire, culturi *in vitro*. Distanțele de plantare, 0,8-1,2 m pe rând și 2,5-3 m între ronduri cu 2-3 soiuri în parcelă. Se conduc de obicei în formă de tufă. Se obțin recolte de 5-8 t/ha la coacăzul negru și aproape duble la coacăzul roșu. Principiile active din frunze au acțiune diuretică. Cele din fructe au efect tonic general; depurativ în reumatism cronic degenerativ și gută; antisclerogen; crește acuitatea vizuală; diuretic, cu eliminarea acidului uric; sudorific în afecțiuni febrile; pectoral în tuse, angine, laringite. Au acțiune favorabilă în maladiile gastrointestinale ca: ulcer duodenal, gastroduodenite, gastrite, colite, afecțiuni hepatobiliare, nefrite și pielonefrite, insuficiență cardiacă, insuficiență respiratorie, ateroscleroză, scorbut, oboseală generală, surmenaj, angină. Racș și colab. au preparat din fructe medicamentul RUBIFER, recomandat în toate cazurile de deficit în fier. Extractul de fructe este indicat ca antihipertensiv și în insuficiențe circulatorii, previne puseurile hipertensive. Fructele se consumă în stare proaspătă, se congelează și se folosesc la nevoie în anotimpul rece, sau prelucrate sub formă de suc, compot, marmeladă, gem, jeleu, lichior, vin. Se utilizează la aromatizarea produselor lactate, pregătirea supelor, salatelor de fructe etc. În industria alimentară se prepară din fructe suc, compot, marmeladă, dulceturi, gem, jeleu, lichior, vin, oțet, concentrat de aromă. [40,50]

COACERVAT, (citol.) agregat relativ stabil, format din molecule proteice, de acizi nucleici și de lipide, de regulă înconjurate de un strat lipidic; posedă unele activități enzimatică. Se consideră că ele au apărut în mod spontan în oceanul primitiv, constituind o nouă treaptă de organizare a materiei, premergătoare apariției primului sistem biologic. [69]

COACȚIUNE, (ecol.) acțiune reciprocă a organismelor vii. [3]

COADA APEI, partea din amonte a unei ape curgătoare. [10]

COADA CALULUI (*Equisetum arvense*, fam. *Equisetaceae*), (bot.) plantă perenă cu rizomi, face parte din ferigi. Este considerată buruienă problemă pentru culturile agricole. Se înmulțește prin spori și rizomi. Rizomii se află la 25-35 cm adâncime în sol, dar pot atinge 1 m. Dintr-un fragment de rizom de 10 cm se formează, în cursul perioadei de vegetație, până la 100 m de noi rizomi cu ramificațiile lor.

Distrugerea buruienii prin epuizare – prin distrugerea continuă a tulpinilor aeriene, în primele 2 săptămâni de la formare. Rizomii și tuberculii nu rezistă la o secetă de 2-3 săptămâni într-o arătură de vară, dar suportă o inundare de 5-6 săptămâni. Se întâlnește în toate zonele țării, pe toate tipurile de sol, în culturi de plante anuale și perene, vii, livezi ca și în locuri ruderaale. Sensibilă la erbicidele: MCPB-Na, oxifluorfen, clopiralid, clorsulfuron, tribenuron metil, tifensulfuron metil, metosulam, clorsulfuron+acid 2,4D, dicamba+acid 2,4D, glifosat, glifosinat de amoniu, fluroxipir+acid 2,4D. [42] Planta prezintă importanță terapeutică pentru medicina umană și veterinară. Principiile active manifestă proprietăți antimicrobiene, antiseptice, dezinfectante urinare, hipoacidifiante (scade aciditatea gastrică), remineralizante, expectorante, bronhodilatatoare. Planta este folosită în anemia secundară posthemoragică, în tuberculoza pulmonară, în tratarea de hemoroizi, metroragii, epistaxis, gută, reumatism, boli de rinichi și vezică, boli de ficat, inimă, piele și ca hemostatic în ulcer gastric etc. [50]

COADA COMETEI, (astr.) trenă luminoasă ce reprezintă o prelungire a coamei, formată din gaze rarefiate, cu atât mai lungă cu cât cometa este mai aproape de Soare, dirijată în sens opus acestuia (datorită radiațiilor solare și fenomenelor electrice). Coada poate fi dreaptă sau curbă, unică sau multiplă, și poate ajunge până la 2 UA. [12]

COADA RACULUI (*Potentilla anserina*, fam. *Rosaceae*), (bot.) plantă erbacee, perenă, hemicriptofită, întâlnită în locuri nisipoase și pietroase din lungul râurilor, marginea lacurilor, fânețe umede, șanțuri, pe lângă garduri, de la câmpie până în zona montană la altitudinea de 1.300-1.500 m, ce corespunde cu limita de vegetație forestieră. Planta are importanță terapeutică pentru medicina umană și veterinară. Posedă proprietăți astringente, antidiareice, antiseptice, hemostatice, antispastice, mai ales pentru tratamentul colicilor intestinale, fiind indicată și în afecțiuni genitale, în contractii dureroase preciclice. Este folosită intern în tratarea hipermenoreei, dismenoreei, colicilor gastrice, enterocolitelor, diareei, calculozei renale, iar extern în spălături locale în leucoree, ulceratii ale pielii și inflamații ale gingiilor. Posedând proprietăți astringente și antidiareice, intră în compoziția ceaiului antidiareic. [50]

COADA-ȘORICELULUI (*Achillea millefolium*; *A. collina*; *A. pannonica*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (bot.) sub acest nume popular, planta este reprezentată de cele trei specii menționate, diferențiate între ele morfologic, cariologic și ecologic. Ele sunt adeseori recoltate din flora spontană împreună, fără ca un nespecialist să le poată deosebi. Aceste specii conțin cea mai mare cantitate de

azulene, în comparație cu speciile *Achillea asplenifolia*, *A. chritmifolia* și *A. stricta* care conțin cantități mai mici. Planta are importanță terapeutică în medicina umană și veterinară. Cunoscută de mult în medicina empirică. În farmacopei figurează monografia utilizării întregii plante. Uleiul volatil și proazulenele îi conferă proprietăți stomahice, astringente, antiinflamatoare, calmante, ușor antiseptice și tonic-amare. Intern, acționează ca bronhodilatator, expectorant, antiseptic bronșic, dezinfectant și calmant în inflamațiile gastrointestinale, carminativ – cu liniștirea durerilor abdominale și expulzarea gazelor din intestin, diminuează secrețiile gastrice, topic – modificând local reacția pielii sau a mucoaselor, astringent, antispasmodic al căilor biliare, analgetic (suprimă durerea), hemostatic, decongestiv antihemoroidal, antiseptic și calmant al mucoasei ano-rectale. *Extern*: calmant, antiinflamator și dezinfectant (băi sau comprese), regenerează țesuturile. Florile plantelor intră în compoziția ceaiurilor PLAFAR, utilizate pentru tratarea afecțiunilor cardiace și a unor boli ca: ateroscleroză, hipertensiune, constipație, diaree, vomă, metroragii, tulburări de menopauză, astm bronșic, precum și pentru întreținerea igienei oculare etc. [50]

COADAPTARE, (genet.) adaptare, mai mult sau mai puțin simultană, a două caractere funcțional dependente. Acumulare, prin selecție naturală, în rezervorul genetic al populației, a genelor care favorizează adaptarea. Recombinarea poate destrăma coadaptarea și, consecutiv, poate diminua viabilitatea. [18]

COAGULARE¹, (ecol.) operație care constă în cristalizarea într-o masă solidă a particulelor coloidale aflate în suspensie într-un mediu lichid. [3]

COAGULARE², (fiziol.) succesiune de procese catalizate enzimatic prin care fibrinogenul solubil din plasmă se transformă într-o rețea de fibrină, în ochiurile căreia se vor fixa elementele figurate din sânge. Se mai numește hemostază secundară sau timp plasmatic al hemostazei și durează 3-5 minute după apariția unei leziuni într-un vas sanguin de calibrul mic sau mijlociu. Se produce și după scoaterea sângelui din organism, la contactul cu suprafețe rugoase. [21]

COAGULARE³, (meteor.) unirea picăturilor fine (coloidale) din nori în particule mai mari care cad sub formă de precipitații. [54]

COAGULARE CHIMICĂ, (ecol.) procedeu de adăugare a unui produs chimic (coagulantul) într-o soluție, în vederea destabilizării materialelor coloidale dispersate, respectiv a agregării acestora sub forma unor floccuri. [3]

COAGULAREA PROTEINELOR, (biochim.) procesul de denaturare termică a proteinelor, în urma căruia acestea devin insolubile. [9]

COAGULAREA SÂNGELUI, (biochim.) proces biochimic complex de apărare a organismului împotriva hemoragiilor. În contact direct cu aerul,

sângele se separă într-o fază lichidă numită *ser* și una solidă numită *tromb* sau *cheag*, care obturează vasul sanguin și împiedică hemoragia. Procesul este inițiat prin activarea enzimei trombochinază, care determină transformarea fibrinogenului, o proteină solubilă, în fibrină insolubilă, iar aceasta include în masa sa toate elementele figurate (eritrocite, leucocite, trombocite) sub formă de cheag. [9]

COAGULOPATIE, (med. u.) boală care afectează procesul coagulării sângelui. [60]

COALESCENT, (bot.) concreșcut, unit prin concreștere, ex., elemente ale florii concreșcute, frunze concreșcute. [50]

COALESCENȚĂ, contopirea granulelor lichide dintr-o suspensie în particule mai mari. [3]

COAMA COMETEI, (astr.) nebulozitate compusă din gaze și praf, care pot ajunge la incandescență, excitate de radiația solară ultravioletă. [12]

COAMĂ, părul lung și aspru care crește pe marginea superioară a gâtului animalelor. [34]

COAPSA, (anat.) partea superioară a membrelor posterioare, având ca bază anatomică osul femur și mușchii din această regiune. [34]

COARCTAT, (bot.) comprimat, turtit, contractat, scurtat; referitor la inflorescențe, corimb puternic contractat, indesuit, întâlnit la coada șoricelului (*Achillea coarctata*) care vegetează în pajiștile aride, stâncoase. [50]

COARDĂ, (agric.) ramură de 1-2 ani la vița de vie. [49]

COARDE VOCALE, (anat.) pereche de membrane din laringele unui mamifer care se întind între cartilajul tiroid și cartilajele aritenoide. Vibrațiile acestor membrane produc sunete vocale, care pot fi variate prin modificarea tensiunii și a poziției lor. [37]

COARNE OSOASE, (anat.) excrescențe osoase prechi, proiecții de la oasele frontale pe capul cerbilor, adesea ramificate, care sunt pierdute anual. [37]

COASĂ UNIVERSALĂ ROSSING, unealtă folosită pentru tăierea vegetației dure din ape. Formată din 50 de lame de oțel de 50-80 cm lungime, articulate între ele, în formă de lanț. [10]

COASTĂ, (geogr.) suprafață terestră de ordinul zecilor și sutelor de kilometri lățime, de la contactul domeniilor continental și oceanic, modelată de agenții marini în ultimele 5 milioane de ani. Ca subunități cuprinde câmpia litorală, țărmul și șelful continental. [25]

COB, (zootehn.) cal de jumătate sânge din Anglia, caracterizat prin profiluri breviforme și rotunjite. [34]

COBALT (Co), (chim.) element chimic cu caracter metalic din grupa a IX-a secundară. Are Z 27 și structura învelișului de electroni [Ar] 3d⁷4s². Este puțin răspândit în natură (4·10⁻³% din litosferă), mai mult sub formă de arsenuri: smaltina, CoAs₂ și cobaltina,

- CoAsS. Sursele cele mai importante pentru obținere sunt reziduurile obținute la topirea minereurilor arsenifere de nichel, cupru și plumb. Se efectuează însă și obținerea Co metalic, prin reducerea cu hidrogen sau cărbune a oxidului de cobalt, sau prin electroliza unei soluții apoase de $\text{CoSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$. Este un metal cenușiu, ușor albăstrui, lucios, ductil, maleabil, având p.t. 1.495°C și p.f. 3.185°C . Se cunosc două modifiții cristaline ale Co, forma α , hexagonală, stabilă până la 420°C , și forma β , cubică cu fețe centrate, peste această temperatură. La temperatura obișnuită, Co este stabil, rezistent față de apă și oxigen. La cald, se combină direct cu oxigenul, sulfurul și arsenul. Oțelurile aliate cu Co, Cr, W, Mo și V (până la 20% Co) sunt foarte dure și de aceea se utilizează la confecționarea sculelor pentru prelucrarea metalelor. Din oțeluri care conțin cobalt, se toarnă magneți permanenți. Co intră în compoziția unor catalizatori pentru hidrogenarea și desulfurarea uleiurilor. Oxizii Co sunt folosiți pentru colorarea sticlelor, emailurilor și materialelor ceramice. Întrucât are o radiație pătrunzătoare și viață radioactivă lungă, izotopul ^{60}Co este utilizat ca sursă de radiații, de ex. în medicină pentru tratamentul cancerului etc. [36] Sărurile de Co^{2+} cristalizate sunt roșii, iar cele anhidre sunt albastre. Conținutul de Co din sol oscilează între 0,8 și 30 ppm. Este un microelement indispensabil microorganismelor care fixează azotul atmosferic. Plantele nu sunt sensibile la cantitățile reduse de Co din sol, în schimb animalele nutrite cu plante deficitare în acest microelement se îmbolnăvesc (acobaltoză). [29]
- COBĂLCESCU, Grigore** (1831-1892), geolog și paleontolog român. Acad. (1886), primul prof. univ. de geologie, mineralogie și paleontologie la Universitatea din Iași. Cercetări stratigrafice, petrografice și paleontologice, în special asupra Carpaților Orientali. Autorul primei lucrări românești cu subiect din geologia României („Calcarul de la Răpidea“) și al primei monografii paleontologice românești (1883). [11]
- COBĂLCA**, aparat pentru tăierea și adunarea stufului. [10]
- COBITIDE** (*Cobitidae*), (zool.) familie de pești de apă dulce (zvârlugi și țipari), cu gura mărginită de mustați. Corpul este acoperit cu solzi cicloizi, vezica gazoasă este inclusă într-o capsulă osoasă. Au și respirație intestinală. [37]
- COBOL**, (inform.) acronim pentru *Common Business-Oriented Language*. Un limbaj de programare dezvoltat între anii 1959 și 1961, axat pe probleme economice. [6]
- COBORĂREA PÂNZEI FREATICE**, (ecol.) coborârea suprafeței libere a unei pânze freatice. [3]
- COBZAR**, (cult.-art.) cântăreț popular, interpret de cântece cu acompaniament de bandură. [67]
- COBZĂ**, (cult.-art.) vechi instrument popular la care se ciupec coardele. Era deosebit de răspândit în secolele XVI și XVII. [67]
- COCCIDE**, (zool.) grup taxonomic de homoptere din subordnul *Sternorrhyncha* la care femelele sunt sedentare, fixate prin aparatul bucal de plante și au corpul protejat de scuturi rezultate prin sudarea exuviilor larvare succesive; popular sunt denumiți *păduchi țestoși*. [62]
- COCCIDIAZA**, (parazit.) parazitoză la peștii dulcicoli, marini sau salmastricoli, produsă de diferite specii de coccidii (*Eimeria*). Sunt infestate epiteliul tubului digestiv, gonadele, ficatul și rinichiul. [10]
- COCCIDIOMICOZĂ**, (med. u.) infecție cu *Coccidia*, la om autolimitată și însoțită de greață și diaree. [60]
- COCCIDIOMORPHA**, (zool.) ordin al subclasei *Teleosporida* care cuprinde animale sporozoaare unicelulare parazite intracelular. Dintre ele coccidiile, plasmodiile și babezidele produc boli grave la om și animale. Ciclul lor de dezvoltare este foarte complicat, cel mai adesea cu gazdă intermediară. [50]
- COCCINELIDAE**, (zool.) familie de coleoptere de talie mică, cu corp emisferic, cu elitrele colorate de regulă în roșu sau galben, cu puncte negre dispuse simetric. Sunt forme prădătoare, care se hrănesc în special cu afide. Popular sunt cunoscute sub numele de *buburuze*. [62]
- COCCIS**, (anat.) os mic format (în cazul omului) din 4 vertebre caudale vestigiale fuzionate. [37]
- COCCONEMA SULCI**, (parazit.) sporozoar ce produce cocconemiaza la cegă. Parazitează în icre. Sporii sunt sferici, de $2,5 \mu$, cu un filament lung de 183μ . [10]
- COCCONEMIAZA CEGILOR**, (parazit.) parazitoză a reproducătorilor de cegă, determinată de infestarea cu sporozoarul *Cocconema sulci*, ce se fixează în interiorul icrelor. Icrele afectate se hipertrofiază și devin de culoare albă. [10]
- COCHILISUL STRUGURILOR** (*Clysia ambiguella*), (zool.) dăunător. Este un lepidopter (fluturaș mic), de culoare cenușiu-murdar, întâlnit în special în zona de silvostepă a stejarului și a fagului. Are două generații pe an. Prima generație atacă bobocii florali, iar a doua boabele verzi. Combaterea în cazul plantațiilor puternic infestate se realizează cu două tratamente, la generația de primăvară și de vară. Se fac stropiri cu unul din insecticidele: Decis 2,5 EC în concentrație de 0,3%, Carbetox în concentrație de 0,3%, Parathio în concentrație de 0,06%, Wofatox-50 în concentrație de 0,1%, cu respectarea strictă a timpului de pauză de la stropit până la recoltat. [50]

COCIOC, baltă izolată, cu suprafață mică. [10]

COCKER, câine de vânătoare, puternic, agil. [34]

COCON, (zool.) structură de protecție a pantei, larvelor sau nimfelor la unele specii de insecte; de regulă, coconul este rezultatul acțiunii glandelor sericigene, care secretă fire de mătase; ex., la lepidoptere (fluturi), unele neuroptere etc. [62]

COCORUL MARE (*Grus grus*), (zool.) pasăre mare (cca 114 cm). În timpul pasajului, zboară în formație, descriind în văzduh forma literei V sau o linie oblică. Penajul este cenușiu. Gâtul este alb pe lături și negru în față. Pe creștet are o pată roșie. Penele sunt înfioate pe spinare. Coada este mai întunecată la culoare. În zbor ține gâtul și picioarele întinse. Este o pasăre foarte sperioasă și extrem de prudentă. În timpul împerecherii execută dansuri nuptiale de o frumusețe rară. Cuibul și-l face pe sol între cele mai sihastru stufărișuri, inaccesibile, unde nu există inundații. În cuib sunt depuse 2 ouă cafeniu-închis. Clocitul îl face femela. Din când în când este înlocuită pentru puțin timp de mascul. După ecloziune puii își urmează părinții în căutarea hranei. În România au fost identificate mai multe exemplare cuibărind în sud-estul Deltei Dunării. Iernează în sudul Europei, sud-estul Asiei și nordul Africii. Este declarat monument al naturii și ocrotit prin lege. Perioada de vânătoare este lungă. Pe câmp se folosește apropierea cu căruța sau la pândă pe timp noros. (C. Pârnu, 1983) [26]

COCORUL MIC (*Anthropoides virgo*), (zool.) pasăre mai mică cu cca 18 cm decât cocorul mare. Dimensiunea corpului atinge cca 96 cm. Penajul este în întregime cenușiu. Pe acest fond de culoare generală există un smoc de pene albe la urechi și pene negre pe partea ventrală a gâtului și partea din față a pieptului. Silueta de zbor este asemănătoare cu a cocorului mare. Este o pasăre de pasaj, apărând destul de rar în lagunele Dobrogei. Recent, pe timp de vară, a fost observat un exemplar la lagune. Iernează în sudul Asiei. Este declarat monument al naturii și ocrotit prin lege. (C. Pârnu, 1983) [26]

COCOȘUL DE MESTEACAN (*Lyrurus tetrax*), (zool.) pasăre întâlnită în nordul Carpaților Răsăriteni, în câteva stațiuni din Munții Rodnei și în împrejurimile localității Cărlibaba. Efectivul este mic, dar staționar. Până nu demult populația întregul lanț carpatin. Bătrânii din Dorna Căndrenilor și Poiana Stampei povestesc cum cocoșii de mesteacăn se băteau până și pe gardurile din sat. Schimbările climatice, din ultimii 150 de ani, au împușinat foarte mult numeric această specie. Dimensiunile (41-53 cm) sunt mai mici decât la cocoșul de munte. Femela are penajul cafeniu roșcat și este mai mică decât masculul. Penajul cocoșului este mai plăcut la culoare decât al femelei. Gâtul, spatele și pieptul sunt negre-albăstrui, lucioase. Pe aripi se găsesc niște pene

albe, iar coada este în formă de liră, care îi dă o notă de frumusețe și deosebită eleganță. Se hrănește cu mugurii coniferelor, cu mugurii mesteacănului, cu semințe, fructe de pădure, insecte etc. Pasăre poligamă. Primăvara este anotimpul potrivit pentru reproducere. Dis-de-diminează, când zorile se aștern pe culmile înalte ale munților, începe parada nuptială. Ea are loc pe sol, în locuri potrivite din golful alpin, unde mai mulți masculi încep „procesionile corale“. Cântecul masculilor, reprezentate de o gamă diferită de sunete, sunt însoțite de variate manifestări. Țin coada în evantai, gâtul și capul întins în sus, aripile sunt îndepărtate de corp și lăsate în jos, în jurul fiecăruia adunându-se cârd de găini. Femela face cuibul pe sol, în locuri unde vegetația o poate proteja. În cuibul bine ascuns depune 6-10 ouă, de culoare galben-ocru-roșie, până la cafeniu-neagră cu pete mici, pe care le clocește 27 zile. Puii pleacă după mamă imediat după ecloziune. Sunt îngrijiți și apărați de mama lor. Puful ce le îmbracă corpul are o culoare asemănătoare mediului de viață. Este o pasăre fricoasă și extrem de rară în zilele noastre. Este monument al naturii și integral ocrotită prin lege. Răspândită în pădurile din Europa, Asia Centrală și Nordică. (C. Pârnu, 1983) [26]

COCOȘUL DE MUNTE (*Tetrao urogallus*), (zool.) pasăre răspândită până nu demult în toate pădurile Europei și Asiei. Astăzi specia s-a împușinat mult, numărul de exemplare existente fiind retras în pădurile montane. Pe teritoriul României este întâlnită ca pasăre sedentară, poligamă, în pădurile de conifere din zonele înalte ale Carpaților. Corpul este destul de mare (60-70 cm). Penajul este întunecat-negricios, cu un verde-albastru pe piept. Deasupra ochilor are o pată golașă roșie. Femela este mult mai mică. Penajul cafeniu este ornamentat cu pete mai întunecate. Se hrănește cu semințe, fructe de pădure, insecte, larve de insecte, cu muguri de brad, molid, cu cetină. Foarte interesantă este comportarea masculului în perioada de dragoste. Primăvara, prin lunile aprilie-mai, începe rotitul. Suit pe vârful unui molid sau al unui brad sau pe ramuri mai joase ale acestora, lansează chemări sub formă de triluri ritmice. Spre sfârșitul rutului execută aceste cântece și pe sol. De regulă, femela face cuibul pe sol, lângă trunchiul unui arbore. În el depune 6-10 ouă pe care le clocește. Puii sunt îngrijiți numai de femelă, care este ocrotită de lege; masculul se vânează. Vânătoarea se face cu autorizație specială în perioada 1 aprilie – 15 mai, cu armă cu glonț când au loc bățile cocoșilor. Răspândit în nordul Angliei, Europa centrală și nordică, Asia temperată (până la Sahalin). (C. Pârnu, 1983) [26]

COCS, compus solid obținut din cărbunele de pământ, din reziduurile de petrol sau din gudroane prin încălzire la temperaturi înalte și întrebunțat ca materie primă sau combustibil în metalurgie, în industria chimică sau în gospodărie. [13]

COCS DE GUDRON, (ind. chim., petr.) reziduu obținut prin arderea gudroanelor, din rafinarea cu acid sulfuric a produselor petroliere. (R. Țițeica și colab., 1972) [60]

COD (*Gadus morrhua*, fam. *Gadidae*), (zool.) pește marin cu corp alungit, de 50-100 cm, ușor comprimat lateral. Gura dispusă inferior, prevăzută cu o pereche de mustați. Depune icre planctonice. Răspândit în Oceanul Atlantic și Pacific, Marea Nordului și Marea Barents. [10]

COD GENETIC, (genet.) triplete de baze din ADN și ARN, care poartă informația genetică, necesară sintezei proteinelor. [16] El reprezintă modalitatea de înscriere a informației genetice în ADN și de transferare a acesteia prin intermediul ARN până la proteine. Succesiunea strictă a aminoacizilor în structura unei proteine este indicată de cea a codonilor, respectiv a bazelor azotate de pe o catenă a ADN cromozomial, această succesiune reprezentând „codul genetic”. Descifrarea acestuia se face prin transcripție și translație, în procesul de biosinteză a proteinelor. [9]

CODALB (*Haliaeetus albicilla*), (zool.) specie de pasăre sedentară. Este una dintre cele mai mari păsări răpitoare (80-100 cm) din România. Aripile sunt foarte late, răsfirate la vârf și cu anvergură de cca 250 cm. Coadă este scurtă și sub formă de clin. Picioarele sunt neacoperite cu pene. Penajul adulților este cafeniu pe corp și alb la coadă. Tineretul are întregul penaj cafeniu, ușor pătat pe partea ventrală. Cuibărește în arborii înalți din vecinătatea apelor aflate în lungul Dunării sau Delta Dunării. Se citează (M. Tâlpeanu, 1973) un singur exemplar ce a cuibărit pe sol în stuful Deltei Dunării. Cuibul este mare, spațios. În el depune 2-4 ouă. Clocitul este de obicei efectuat de femelă. Zboară în rasul stufului. Se hrănește cu pești, cu păsări inapte de zbor (rațe, lișițe etc.); atacă și mamiferele mici sau mijlocii. La nevoie consumă și hoituri. Se constată că în timpul iernii ne vizitează țara și unele exemplare nordice. I se mai spune *vulturul coadă albă*. Este declarată monument al naturii și ocrotită prin lege. [26]

CODIOFIL, (bot.) lânos păros; frunze lunginos păroase, ramuri langinos pubescente, ex., ramurile patule de brustur (*Arctium tomentosum*). [50]

CODOMINANT, (bot.) cu două sau mai multe specii dominante în asociația vegetală. [50]

CODOMINANȚĂ, (genet.) manifestare fenotipică a celor două alele situate în loci omologi. [20]

CODON¹, (genet.) o succesiune de trei nucleotide, capabilă să codifice un anumit aminoacid. Secvența codonilor în segmentul de ADN cromozomial, numit *genă*, dictează, prin intermediul succesiunii codonilor din ARNm, pe cea a aminoacizilor din lanțul polipeptidic al proteinei a cărei sinteză este controlată de gena respectivă. Există, teoretic, 64 de codoni (4 baze azotate luate câte 3 = 4³). Pentru fiecare aminoacid corespund mai mulți codoni, numiți *sinonimi*, iar unii nu codifică nici un aminoacid, ci

indică întreruperea mesajului, respectiv a biosintezei lanțului proteic și se numesc *codoni non-sens*. [9]

CODON², (genet.) secvență a trei nucleotide din ARNm, care codifică pentru un aminoacid specific. [18]

CODREANU, Radu (1904–1987), biolog, profesor universitar emerit, membru titular al Academiei Române. A funcționat ca asistent la catedra de morfologie animală și zoologie din București (1926–1930) sub conducerea lui D. Voinov, apoi la Institutul de Speologie și la catedra de biologie generală a Universității din Cluj (1930–1945) sub conducerea lui Emil Racoviță. A început activitatea științifică cu cercetări de protistologie sub îndrumarea lui D. Voinov și a continuat cu studierea faunei de nevertebrate acvatice subterane (în special triclade și crustacee). A publicat peste 250 de lucrări valoroase care i-au adus faima peste hotare, dintre care trebuie amintite cele de zoologia nevertebratelor, parazitologie comparată, patologia insectelor, filogenie și evoluție. A colaborat la redactarea primului volum introductiv din „Fauna României” (1950). Meritele sale științifice au fost recunoscute prin alegerea ca membru în diferite societăți internaționale de specialitate. [11]

CODRU, (silv.) pădure provenită din sămânță destinată să fie condusă până când se poate regenera pe cale naturală prin sămânță proprie. Stadiile de dezvoltare sunt: codrișor, *c. mijlociu* și *c. bătrân*. După tipul de structură se deosebesc: *c. regulat*, *c. grădinărit*, *c. cvasigrădinărit*, *c. bietajat*. După specia lemnoasă poate fi: *c. de molid*, *c. de brad*, *c. de fag* etc. [11]

COEDUCAȚIE, (șc.) educație identică a băieților și fetelor, făcută în comun în aceeași școală și clasă. [32]

COEFICIENT DE ABSORBȚIE, (fiz.) măsura cantității de energie radiantă incidentă, absorbită de unitatea de lungime sau de masă a mediului respectiv (atmosfera). [54]

COEFICIENT DE AFINITATE, v. **INDICE DE AFINITATE**; (bot.) *c. de asemănare*, sin. *indice de asemănare*; *c. de frecvență*, sin. *indice de frecvență*; *c. de similaritate*, sin. *indice de similaritate*; *c. de similitudine*. [15] → **INDICE DE SIMILITUDINE**

COEFICIENT DE ATENUARE, (ecol.) coeficient de absorbție a fluxului luminos prin atmosfera poluată. [54]

COEFICIENT DE COMUNITATE, (ecol.) indicele lui Jacquard modificat de Ellenberg pentru stabilirea valorii sinecologice a unei biocenoze. [24]

COEFICIENT DE CONSANGVINIZARE (F), (zootehn.) posibilitatea ca la un individ obținut prin împerecheri consagvine, două gene dintr-un locus să fie identice prin origine. În acest caz, coeficientul exprimă gradul de scădere a heterozigoției, implicit de creștere a homozigoției. [34]

COEFICIENT DE CORELAȚIE, (mat.) numărul dat de expresia

$$\sum_{i=1}^n \left(x_i - \bar{x} \right) \frac{(y_i - \bar{y})}{n} \quad \text{unde}$$

$$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n} \quad \text{și} \quad \bar{y} = \frac{\sum_{i=1}^n y_i}{n} \quad \text{și}$$

$$x = \begin{pmatrix} x_1 & x_2 & \dots & x_n \\ \frac{1}{n} & \frac{1}{n} & \dots & \frac{1}{n} \end{pmatrix};$$

$$y = \begin{pmatrix} y_1 & y_2 & \dots & y_n \\ \frac{1}{n} & \frac{1}{n} & \dots & \frac{1}{n} \end{pmatrix}$$

două selecții de același volum extrase din două populații diferite. [48]

COEFICIENT DE CREȘTERE NUMERICĂ, (ecol.) diferența dintre valoarea natalității (n) și a mortalității (m) înregistrate într-o populație pe unitatea de timp. [2]

COEFICIENT DE DEPRESIUNE, (ecol.) coeficient de stabilire a gradului de reducere a creșterii numerice a unei populații. [24]

COEFICIENT DE DIGESTIBILITATE, (ecol.) măsura prin care se exprimă cantitatea de substanțe nutritive digerate de către un animal, din cantitatea totală ingerată. [34]

COEFICIENT DE DISTRIBUȚIE, (ecol.) repartiția unui element sau a unei substanțe chimice între două faze distincte. [3]

COEFICIENT DE EFICACITATE A ÎNGRĂȘĂMÂNTULUI, (agric.) indice de apreciere a rentabilității unui îngrășământ pe baza sporului de produs recoltat, raportat la unitatea de îngrășământ aplicat. [29]

COEFICIENT DE EXTINCȚIE¹, (ecol.) coeficient de reducere a luminii în sânul unei fitocenoză pentru un indice foliar de suprafață dat. [3]

COEFICIENT DE EXTINCȚIE², (ecol.) scăderea intensității luminoase în bazinele acvatice în funcție de adâncime, transparentă și compoziția biocenoză planctonice. [2]

COEFICIENT DE HIGROSCOPICITATE, (pedol.) indice hidrofizic reprezentând umiditatea solului aflat în echilibru cu atmosfera și având o umiditate relativă convențională, realizată cu ajutorul unei soluții higroscopice de compoziție și concentrație date. [29]

COEFICIENT DE IMIGRARE, (ecol.) raportul numeric dintre indivizii unei populații dintr-un anumit habitat și cei veniți din habitatele vecine. [24]

COEFICIENT DE ÎNCREDERE (*confianță*), (meteor.) probabilitatea, exprimată procentual, ca un anumit fenomen meteorologic prognozat să se realizeze, cum ar fi căderea unei averse într-o zonă dată. [54]

COEFICIENT DE ÎNRUDIRE, (genet.) 1. Coeficient ce măsoară gradul de asemănare genetică între indivizi. 2. Probabilitatea ca două rude să poseze la același locus gene identice prin origine. [34]

COEFICIENT DE ÎNTOVARĂȘIRE, (ecol.) gradul în care o specie întovărășește o altă specie într-un eșantion dat. [2]

COEFICIENT DE MATURITATE, (zool.) greutatea gonadelor, exprimată în procente față de greutatea peștelui eviscerat. [10]

COEFICIENT DE OFILIRE, (pedol.) indice hidrofizic, notat cu CO, reprezentând umiditatea sub care plantele se ofilesc permanent. [29]

COEFICIENT DE SATURAȚIE, (petr.) raportul dintre volumul ocupat de faza fluidă constând din apă, țiței, gaze și volumul porilor rocii colectoare. (R. Țițeica și colab., 1972) [30]

COEFICIENT DE SCURGERE, (pedol.) raportul între cantitatea de apă care se scurge la suprafața solului și cantitatea de precipitații căzute. [29]

COEFICIENT DE SELECȚIE, (ecol.) viteza modificării unui fenotip în cadrul unei populații. Acest coeficient indică gradul de „educare“ a genotipurilor la acțiunea specifică a factorilor de mediu. [24]

COEFICIENT DE SINUOZITATE, (hidr.) raportul dintre lungimea reală a râului, măsurată după sinuozitățile lui, și lungimea drepte ce unește extremitățile luate în considerare: $K_s = \frac{L}{BA} > 1$, unde K_s = coeficient de sinuozitate, L = lungimea râului măsurată pe sinuozități; AB = lungimea segmentului ce unește cele două extremități ale sectorului. [50]

COEFICIENT DE SUPRAVIEȚUIRE, (ecol.) proporția indivizilor ajunși la faza de reproducere din totalul celor existenți dintr-o populație. [24]

COEFICIENT DE TRANSPIRAȚIE, (ecol.) cantitatea de apă care trece prin plantă pentru a realiza sinteza unei cantități date de biomasă vie. [2]

COEFICIENT DE TROFICITATE, (ecol.) raportul dintre biomasa organismelor consumatorilor și biomasa componentilor nutritivi. La pești este de 3-4. [10]

COEFICIENT DE UTILIZARE A ÎNGRĂȘĂMÂNTULUI, (agrochim.) indice de apreciere a gradului de valorificare a elementelor nutritive aplicate prin îngrășăminte de către plante, pe baza cantității de elemente nutritive recuperate prin sporul de recoltă. În cazul aplicării unui îngrășământ cu azot, coeficientul de utilizare a îngrășământului este dat de raportul: N din sporul de recoltă x 100/N aplicat. [29]

- COEFICIENT DE VARIABILITATE**, (genet.) măsura prin care se exprimă gradul de variabilitate. [34]
- COEFICIENT DE VOLUM**, (petr.) raportul dintre volumul de țiței și volumul de gaze în zăcământ, și volumul aceleiași cantități de țiței sau de gaze, în condiții de presiune și temperatură normale. (R. Țițeica și colab., 1972) [30]
- COEFICIENTUL DE MINERALIZARE K₂**, (pedol.) coeficient care exprimă cantitatea de humus ce se mineralizează în fiecare an. [3]
- COEFICIENTUL DE PARTIȚIE OCTANOL-APĂ**, (ecol.) raportul dintre solubilitatea unui compus într-o substanță nepolară (octanol) și solubilitatea sa în apă. [3]
- COEFICIENTUL IZOHUMIC K₁**, (ecol.) coeficient care exprimă cantitatea de humus formată într-un sol ca urmare a unui aport de materie organică. [3]
- COEFICIENTUL MALULUI**, (pisc.) raportul dintre lungimea malului și suprafața bazinului acvatic piscicol. Se ia în evidență la stabilirea productivității apelor piscicole. [10]
- COELACANTHIDE** (*Coelacanthidae*), (zool.) pești primitivi aparținând grupului *Crossopterygii*, care au înotătoarele perechi, ca niște lobi cărnoși acoperiți cu solzi și cu radii așezate ca firele unei pensule. Codala este dificercă, solzii cosmoizi. Notocordul este persistent, plămânul redus la un organ adipos, inima cu caractere primitive. Aceste caractere sunt întâlnite la două specii actuale de *Latimeria*, găsite în Oceanul Indian și Pacific. [57]
- COENZIMA A** (CoA-SH), (biochim.) coenzima aciltransferazelor, care participă direct în transferul radicalilor acil R-CO-. Ea conține în structura sa acidul pantotenic, o vitamină din complexul B, precum și tioetanolamină, a cărei grupare -SH reprezintă gruparea activă la care se leagă radicalul acil, formând acil-coenzima A: R-CO-SCoA. [9]
- COENZIMĂ**, (biochim.) moleculă organică ce participă direct în mecanismul unei reacții enzimatice, ca un al doilea substrat față de enzimă. Coenzimele au, în general, structură dinucleotidică și conțin câte o vitamină, care reprezintă componenta activă în mecanismul de reacție. [9]
- COEVOLUȚIE**, (biogeogr.) evoluția simultană și interdependentă a două specii neînrudite care au interacțiuni ecologice puternice, așa cum există, de ex., între o plantă și polenizator sau între pradă și prădător. [70]
- COEXISTENȚA**, (ecol.) desemnează faptul că două populații din două specii diferite ale unor nișe ecologice foarte apropiate pot trăi în același habitat. [3]
- COFACTORI ENZIMATICI**, (ecol.) componente neproteice care însoțesc proteina enzimatică, formând un complex catalitic activ numit *holoenzimă*. Ei sunt indispensabili activității catalitice și determină specificitatea de reacție a enzimei. Pot avea structuri diferite: coenzime, grupări prostetice legate stabil de proteina enzimă, ioni metalici (metalenzime). [9]
- COFĂ**, (rur.) vas lucrat din doage și cercuri de lemn, cu toartă și capac, folosit pentru apă în satele montane. [67]
- COFORMĂ**, (bot.) categorie de specii de plante cu aceleași adaptări față de factorii ecologici. [15]
- COFOZA**, (med. vet.) anacuzie, surditate totală. [33]
- COFRE DE PEROTE**, parc național situat în Mexic. Suprafața, 11.700 ha (1937). În apropierea acestui parc se află alte două parcuri *Pico de Orizaba* și *Malinche*, cu suprafața de 41.711 ha (1938). Cele trei parcuri includ vulcanii cu înălțimea de peste 4.000 m. Versanții vulcanilor sunt acoperiți cu frumoase păduri tropicale, cu palmieri și acacii până la altitudinea de 700 m, după care urmează pădurea veșnic verde compusă din mesteceni și apoi pădurea de conifere. Începând cu altitudinea de 3.900 m se instalează tufărișurile pitice. [50]
- COGENERARE**, (ind. energ.) producere combinată și simultană de energie electrică și termică în instalații special realizate pentru aceasta. [59]
- COGNIȚIE**, (psih.) ansamblul actelor psihice pur cognitive, independent de motivație, tensiuni, intenție, voință. [28]
- COHLEA**, (anat.) parte a urechii interne implicată în auz. Este o structură cavitată, încolăcită în spirală ca o cochilie de melc și conținând celule senzoriale, care răspund la vibrațiile fluidului din interior (perilimfă, endolimfă), produse de transmiterea sunetului de la urechea externă. [37]
- COHLEITĂ**, (med. u.) inflamația cohleei (ureche internă). [60]
- COHORTA**, (ecol.) ansamblul indivizilor născuți în același timp (sau într-o perioadă scurtă de timp) pe un același teritoriu și la care este posibil să urmărești natalitatea globală, precum și creșterea și îmbătrânirea supraviețuitorilor. Indivizii unei cohorte parcurg împreună clasele de vârstă succesive. Noțiunea de cohortă se încrucișează, dar nu se suprapune cu cea de generație, căci mai multe generații (mamă, fiică, nepot) se pot reproduce concomitent și pot alcătui o cohortă; pe de altă parte, o aceeași generație poate da naștere la mai multe cohorte. [24]
- COINCIDENȚĂ SPAȚIALĂ**, (ecol.) apariția concomitentă, în același loc, a unei plante sau animal și a consumatorilor lor. Ex., apariția albinelor într-o cultură de floarea soarelui. [41]
- COINCIDENȚĂ TEMPORALĂ**, (ecol.) apariția în același tip a unui organism și a consumatorului sau a parazitului său. Ex., apariția viespei *Trichogramma evanescens* în timpul depunerii ponte de către ploșnița *Eurigaster maura*, careia îi parazitează ouăle. [41]
- COJIREA ARBORELUI**, (for.) operație de desprindere a scoarței de pe trunchiul și ramurile arborilor doborâți. Prin cojire se realizează reducerea

- atacurilor de insecte sau ciuperci, uscarea mai rapidă, alunecarea mai ușoară la corhănire, valorificarea scoarței, eliminarea impurităților (pământ, piatră, nisip) care uzează pânzele tăietoare de la utilajele de debitare și prelucrare a lemnului. [42]
- COJOC**, haină lucrată din blană de miel prezentă în portul popular din toate zonele etnografice ale României. [67]
- COJOCĂRIT**, meșteșug practicat încă din timpul dacilor și menținut până astăzi în mediul sătesc din toată țara. [67]
- COLABORARE**, participarea mai multor indivizi aparținând aceleiași populații la realizarea unei activități comune. [24]
- COLAGEN**, (biochim.) tip de proteină fibrilară constituită din trei catene polipeptidice spiralate, ca un triplu-helix. Reprezintă componenta proteică principală din oase, din țesutul conjunctiv, ligamente, tendoane, cartilajii, piele. Este insolubil în apă rece și rezistent la acțiunea enzimelor proteolitice. Prin fierbere cu apa se transformă în gelatine solubile și hidrolizabile, care la rece trec în stare de gel. [9]
- COLAGOG**, care favorizează evacuarea veziculei biliare prin contractia colecistului și relaxarea sfincterului Oddi. [21]
- COLANGIOCARCINOM**, (med. u.) tumoră malignă hepatică a cărei origine se află în epiteliul ductelor biliare intrahepatice. [60]
- COLANGITĂ**, (med. u.) inflamație a căilor biliare. Termen sinonim cu cel de *angiocolită*. [33]
- COLATERAL**, (bot.) situat alături, pe aceeași latură, de unde și numele organului sau structurii, ex., muguri colaterali, țesut libero-lemnos colateral. [50]
- COLCHICUM**, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Liliaceae*. Popular, *brândușă de toamnă*. Unele specii se pare că au fost cunoscute de pe vremea lui Dioscoride și denumite Colchicon, după ținutul Colchis (Colchida) din apropierea Mării Negre. Din vremuri străvechi, în Asia Mică se preparau otrăvuri, avându-se în vedere proprietățile toxice ale acestor plante. În zilele noastre, colchicina conținută în frunze și semințe se folosește în tratarea gutei și a reumatismului precum și pentru producerea poliploidiei și a mutațiilor la plante. Speciile de *Colchicum* sunt plante perene erbacee de talie mică, având un tubercul subteran. *C. autumnale* este întâlnit în locurile mai răcoroase din Europa centrală și de est (inclusiv la noi) și uneori în nordul Africii. Tuberculul ovoid, de 3-4 cm, este învelit în câteva tunici brune ce se prelungesc pe baza părții aeriene a plantei, care se ridică la cca 15 cm. Florile apar în septembrie-octombrie dar nu sunt însoțite de frunze; acestea, vegetând în primăvara următoare și până în vară, se usucă, planta intrând în repaus. *C. a. var.* *vernum* înflorește primăvara. Alte specii: *C. bysantinum* și *C. speciosum* sunt mai viguroase (20-25 cm) cu flori mov deschis și, respectiv, roz purpurii și pot emite din același bulb 4-10 flori. Brândușele de toamnă se pot cultiva în ghivece sau jardiniere, dar în mod obișnuit se cultivă în grădini, într-un teren mai greu permeabil, bogat în humus, plasat la semiumbră sau la soare. Se plantează la sfârșitul verii, la adâncimi și distanțe de 10-15 cm. Ormează stâncăriile, în borduri sau în grupuri, fiind cu atât mai frumoase cu cât se lasă mai mulți ani pe același teren. Se înmulțește prin separarea tuberobulbilor, după uscarea frunzelor. [39]
- COLD TEST**, (fitopat.) metodă de testare a rezistenței porumbului față de ciupercile care produc putrezirea semințelor și plantulelor. Se folosește și pentru testarea eficacității fungicidelor în combaterea ciupercilor telurice. [61]
- COLECISTITĂ**, (med. u.) inflamația colecistului. Procesul inflamator poate fi acut, subacut sau cronic. [60]
- COLECISTOLITIAZĂ**, (med. u.) prezența unuia sau a mai multor calculi în colecist. [60]
- COLECTARE GLOBALĂ**, (prot. med.) totalitatea operațiilor de ridicare a deșeurilor de la producători sau de la punctele de colectare. [3]
- COLECTARE SELECTIVĂ**, (prot. med.) operația de colectare a deșeurilor monomateriale în containere special amenajate. [3]
- COLECTARE SEPARATĂ**, (prot. med.) colectarea aparte a anumitor fracțiuni din ordurile separate în prealabil de producători, pentru valorificarea lor optimală sau pentru un tratament specific. [3]
- COLECTAREA LEMNULUI**, (for.) adunarea la un loc a lemnului din exploatarea forestieră, prin mișcarea acestuia de la locul doborârii la drumul auto de acces al autovehiculelor, în vederea transportului tehnologic. [42]
- COLECTAREA POLENULUI**, (agric.) metodă folosită în hibridarea sexuată a viței de vie. După colectare se păstrează în condiții adecvate, utilizându-se la polenizare. [49]
- COLECTOR**, (ind.) **1.** Încăpere, recipient sau conductă pentru adunarea și conducerea lichidelor sau a gazelor în diferite sisteme tehnice. **2.** Organ al rotorului unor mașini electrice, care schimbă legăturile dintre înfășurarea rotorului și circuitul electric exterior. [13]
- COLECTOR NET**, (prot. med.) regiune în care se depune o cantitate de poluanți atmosferici superioară celei emise de aceasta, în decursul unei perioade date. [3]
- COLECȚIE AMPELOGRAFICĂ**, (agric.) specii și soiuri de viță de vie existente într-o plantație, înființată cu scopul de a cunoaște caracteristicile acestora. [49]

COLECȚII DE CULTURI DE ALGE, (alg.) reprezintă ansamblul de culturi unialgale de laborator, cu caracter permanent, destinate cercetării științifice, necesităților de natură biotehnică (ca surse de material biologic de calitate pentru culturi intensive), unor utilități didactice etc. Colecțiile de culturi de alge pot reprezenta și o cale modernă de conservare *in vitro* a unei părți a genofondului natural, a biodiversității. În țările cu tradiție în cercetarea algologică aplicativă au fost înființate colecții de culturi care au ajuns să cuprindă mii de specii/linii de alge. Dintre aceste colecții, exemplificăm Colecția de culturi de alge și hepaticee a Academiei de Științe din Republica Cehă, de la Praga, Colecția de culturi de alge (și protozoare) a Universității Cambridge (Anglia), Colecția de culturi de alge a Universității Bloomington (Indiana, SUA), cea a Universității din Göttingen (Germania) etc. Importanța și actualitatea colecțiilor de culturi sunt atestate și de înființarea organismului profesional *World Federation of Culture Collections*. În România, preocupările pentru realizarea unor astfel de colecții au fost materializate la Cluj-Napoca unde, pe lângă Universitatea „Babeș-Bolyai”, funcționează o Colecție de Culturi de Alge, care cuprinde peste 600 de specii/linii de alge. [7]

COLEDOCITĂ, (med. u.) inflamația ductului biliar comun. [60]

COLEDOCOLITIAZĂ, (med. u.) prezența calculilor în coledoc. [60]

COLEGIUL DE ANTRENORI, (sp.) organ tehnic care orientează, coordonează și controlează activitatea antrenorilor unei ramuri sportive. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]

COLELITIAZĂ, (med. u.) calculoză biliară. [60]

COLEMBOLA, (zool.) ordin care cuprinde insecte apterigote de talie mică, detritivore, comune în frunzarul de pădure, caracterizate prin prezența pe abdomen a unui aparat de sărit unic la insecte, format prin modificarea unor foste apendice ambulatoare. Acest aparat de sărit este reprezentat de un colofor și furcă. Coloforul este o formațiune cilindrică situată pe primul segment abdominal și posedă glande ce secretă o substanță lipicioasă numită retinaculum. Furca se prinde de cel de-al patrulea segment abdominal și în repaus este menținută sub abdomen de retinaculum. [62]

COLENCHEM, (bot.) țesut mecanic întâlnit la plante, adaptat pentru funcția de susținere a organelor în creștere. Format din celule vii, mai mult sau mai puțin prozenchimatice, cu pereții pectocelulozici, bogați în apă, îngroșați neuniform și centripet, de regulă fără spații intercelulare, cu citoplasmă și nucleu, uneori cu cloroplaste și grăunciori de amidon. Celulele pot acumula taninuri, alcaloizi, mucilagii. Aproape

întodeauna de origine primară. Provine din diferențierea țesutului meristematic primar (procambiu) și din felogen (mai rar). Se formează în tulpină, frunze și unele piese florale. Rar întâlnit la rădăcini, și numai la cele expuse luminii. Conferă plantei rezistență la rupere, elasticitate și flexibilitate. Nu împiedică alungirea organelor plantei. După modul de îngroșare a pereților celulari, există: – **c. angular** (unghiular) format prin depunerile de celuloză la colțurile celulelor; întâlnit în tulpina multor specii de *Apiaceae*, *Cucurbitaceae*, *Lamiaceae*, *Solanaceae*, în pețiolul frunzelor de *Salvia*, *Vitis*, *Lamium*, *Cucurbita*, în pedunculul florilor de la *Dhalia*; – **c. tabular** (în plăci) format prin depunerile de celuloză pe pereții laterali (tangențiali); aceștia se îngroașă, iar pereții radiali rămân subțiri; între celule rămân meaturi (spații) mici; întâlnit în tulpina de curpen, cartof, soc, tei și în pețiolul frunzelor de prun, pătlagină etc.; – **c. lacunar** (rotunjit sau inelar), format din celule între care rămân unele spații; pereții celulelor din jurul spațiilor se îngroașă producând umplerea lor progresivă; provine dintr-un meristem cu meaturi (spații); întâlnit în tulpină și pețiol la tutun, spânz, magnolie etc. [50]

COLEOPTERE, (zool.) ordin care cuprinde peste 400.000 de specii de insecte (numărul de specii estimate este mult mai mare, depășind 1 milion); sunt specii cu ecologie variată, caracterizate prin puternica chitinizare a exoscheletului și a aripilor anterioare care se transformă în elitre. Regimul lor de viață este carnivor, vegetarian, omnivor. Trăiesc în mediile: terestru, subteran, acvatic. [62]

COLEOPTIL, (bot.) frunză cu aspect de teacă ce acoperă vârful lăstarului la *Gramineae* în timpul germinăției. În primele stadii, **c.** crește proporțional cu mugurașul (gemula). Mai târziu creșterea ei încetează. În aceste condiții, gemula în creștere și următoarele nemofile (frunze normale) o străbat prin capătul său și ies afară. [50]

COLEPERITONITĂ, (med. u.) inflamație determinată de prezența bilei în cavitatea peritoneală. [60]

COLERETIC, (med. u.) care favorizează creșterea fluxului biliar. [21]

COLERIC, (psih.) comportament uman corespunzător tipului puternic-neecheilibrat-excitabil. [32]

COLESTEATOM, (med. u.) denumire eronată indicând o formațiune chistică a urechii medii, alcătuită dintr-un înveliș de epiteliu scuamos stratificat, plin cu un material ce conține sânge și colesterol; asociat infecției cronice a urechii medii. [60]

COLESTEROL, (biochim.) principalul sterol de origine animală, care este un alcool policiclic, derivat al *colestanului* (C₂₇) cu o dublă legătură în poziția 5-6. În organismul animalelor superioare îndeplinește roluri diverse: în emulsionarea lipidelor la nivelul intestinului, în procesele de imunizare prin absorbția

unor toxine pe particulele coloidale formate cu apa, în reglarea permeabilității celulare. Are rol antihemolitic. Este precursorul altor steroli, al hormonilor steroizi, al acizilor biliari, precum și, indirect, al vitaminelor D. Biosinteza sa pornește de la acetil-coenzima A. Creșterea concentrației sale în sânge și țesuturi peste limitele normale poate determina aterogeneza și apariția aterosclerozei, xantomatozei. [9]

COLESTEROL VEGETAL, (biochim.) colesterol produs de anumite protiste (alge roșii) și de majoritatea lumii vegetale (se află mai ales în polenul compozeelor și al salicaceelor). În afară de participarea sa (alături de alți steroli) la constituirea membranei celulare, c. v. reprezintă placa turnantă a metabolismului care duce la apariția unui mare număr de hormoni steroidici, progesteronă aestroneă etc. [41]

COLESTEROLOZA, (med. u.) depozite tisulare locale de colesterol, localizate cu predilecție în mucoasa veziculei biliare. [60]

COLET, gât, prelungirea unui organ în formă de gât. (bot.) Zonă de trecere între rădăcină și tulpină, cu structură particulară și lungime variabilă în funcție de specie. La acest nivel are loc trecerea de la poziția alternă a vaselor lemnoase liberiene din rădăcină, la cea suprapusă, caracteristică tulpinii. Pentru explicarea acestei treceri s-au emis trei teorii. 1. **Teoria racordului**, emisă de Naegeli (1858) și susținută de Bertram, Dangeard, Vuillemin, Lignier, Gravis, Bugnon ș.a., apreciază că există două aparate conducătoare diferite: unul al rădăcinii, observat și în hipocotil, altul al tulpinii, observat în cotiledoane și frunze. Acestea vin în contact și se racordează la un nivel variabil, după specie. Fasciculul libero-lemnos cotiledonar care descinde în axa hipocotilă se bifurcă și cuprinde un fascicul de lemn centripet al rădăcinii. Teoria are azi doar valoare istorică. 2. **Teoria rotației sau torsiunii fasciculelor**, emisă de Van Tieghen (1891) și susținută de Gérard, Bonnier ș.a., apreciază că există o continuitate între cilindrul central al rădăcinii și cel al tulpinii, o identitate între fasciculele centripete și cele centrifuge. Prin rotație sau prin torsiune același fascicul de lemn al rădăcinii își schimbă poziția și devine fascicul al tulpinii. Sistemele conducătoare sunt în continuitate prin dedublare și rotație la 180°, lemnul centripet din rădăcină devine lemn centrifug în tulpină. Se disting trei cazuri mai des întâlnite: I. **Fasciculele liberiene** din rădăcină își continuă neschimbate mersul prin c. în tulpină. Fasciculele lemnoase dedublează. Cele două jumătăți se răsucesc la 180° și se așază în faza fasciculelor de liber. Formează împreună câte un fascicul libero-lemnos. Numărul fasciculelor libero-lemnoase din tulpină va fi egal cu numărul fasciculelor de lemn sau de liber din rădăcină (ex., *Dipsacus*, *Fumaria*, *Mirabilis*). II. **Fasciculele de lemn și cele de**

liber se dedublează, fac o torsiune de 180° și fiecare jumătate de fascicul lemnos se așază în fața unei jumătăți de fascicul liberian. Numărul fasciculelor libero-lemnoase din tulpină va fi de două ori mai mare decât numărul fasciculelor liberiene sau lemnoase din rădăcină (ex., *Acer*, *Cucurbita*, *Phaseolus*, *Tropaeolum*). III. **Fasciculele lemnoase** nu se divid, suferă o rotație de 180° și își continuă mersul în tulpină. Fasciculele liberiene se divid. Cele două jumătăți se depărtează lateral până la locul fasciculelor lemnoase, unde la exteriorul lor fuzionează cu jumătatea de fascicul liberian vecin. Numărul fasciculelor libero-lemnoase din tulpină este egal cu cel al fasciculelor de liber din rădăcină (ex., *Lathyrus*, *Medicago*, *Phoenix*). 3. **Teoria dezmozenei**, emisă de G. Chauveaud, susține că nu se produce nici o dedublare și nici o torsiune a unor fascicule definitive. Trecerea de la structura rădăcinii la cea a tulpinii se realizează prin apariția succesivă a xilemului intermediar și se suprapune de o parte și de alta a celui altern. Acesta, între timp, se dezorganizează. Ea infirmă vechea teorie a torsiunii. [50]

COLETERE, (bot.) peri glanduloși de pe plante care secretă o substanță cleioasă ce acoperă și protejează mugurii, ex., castan sălbatic (*Aesculus hippocastanum*). [50]

COLIIFORMES, (zool.) păsări șoareci: păsări mici, colorate ca niște șoareci, cu obiceiuri cățăroare, care locuiesc în păduri din Africa și se hrănesc cu fructe. [37]

COLIMBETINĂ, (biochim.) alcaloid izolat de la insecta *Colymbetes fuscus* (ord. *Coleoptera*), cu acțiune hipotensivă asupra mamiferelor. [41]

COLINĂ, (geogr.) formă de relief, mai mică decât dealul, creând condiții propice culturii viței de vie. [49]

COLIND, (rur.) cântece de origine străveche care se practică în timpul sărbătorilor de iarnă, premergătoare Anului Nou. [67]

COLINE, (bot.) excreții ale plantelor superioare (exsudate în sol, prin rădăcini, compuși volatili eliminați prin frunze etc.) care inhibă sau cel puțin întârzie dezvoltarea altor plante superioare. [24]

COLINEARITATE, (genet.) relație dintre succesiunea nucleotidelor unei gene specifice și succesiunea aminoacizilor produsului polipeptidic (secvența nucleotidelor unei gene determină ordinea aminoacizilor din proteina sintetizată). [19]

COLINGLICEROFOSFOLIPIDE → LECITINE

COLISA (*Colisa lalia*, fam. *Anabantidae*), (zool.) pește dulcicol, de 5-6 cm lungime, corp ușor comprimat lateral, de culoare argintie-albăstruie, brăzdat de dungi transversale roșii. Botul ascuțit, înotătoarea dorsală și anală de aceeași mărime. Înotătoarele ventrale sunt transformate în două filamente lungi. Răspândit în apele cu temperaturi de 24-32°C din India, Bengal și Assan. Folosit ca pește de acvariu. [10]

- COLITĂ**, (med. u.) inflamația colonului. Ea poate fi: acută, cronică, dezinterică, de fermentație, granulomatoasă, mucomembranoasă, polipoasă, de putrefacție, spastică, ulcerohemoragică. [60]
- COLMATARE**¹, obturarea răurilor sau a lacurilor prin materialele aduse de ape ca urmare a eroziunii terenurilor sau, în cazul lacurilor, a depunerii pe fundul lor a resturilor organice ale macrofitelor emerse și submerse care cu timpul îl pot transforma într-o mlaștină și apoi în uscat. [24]
- COLMATARE**², (ecol.) obturarea unui mediu poros sau fisurat. [3]
- COLMATARE CU AER**, (ecol.) obturare cu ajutorul aerului a fisurilor sau a porilor unui material, a unei roci etc. [3]
- COLMATINĂ**, (petr.) zgură de Firiza, măcinată fin și folosită pentru îngreunarea noroaielor de foraj. **C.** are greutatea specifică de 3,6-3,7 kg/dm³. Adăugată noroaielor, greutatea lor specifică ajunge până la 1,45 kg/dm³. [30]
- COLOANĂ DE EXPLOATARE**, (petr.) burlane introduse în sondă sub formă de coloană după traversarea stratului productiv. Coloana se cimentează pe toată lungimea sau numai în zona acestui strat, destinată consolidării și izolării straturilor, dar în primul rând exploatării fluidelor din zăcământ prin perforări și prin țevile de extracție montate în interiorul ei. [46]
- COLOANĂ DE EXTRACȚIE**, (petr.) coloană de țevi de extracție (tubing) introdusă în coloana de exploatare, reprezentând calea de ridicare a fluidelor în sondă, de la perforatură la suprafață. [46]
- COLOANĂ PERFORATĂ**, (petr.) porțiune a coloanei de exploatare prevăzută cu deschideri (perforări) în dreptul stratului din care urmează să se extragă țitei sau gaze, ori în care urmează să se injecteze apă, gaze sau aer. (R. Țiteica și colab., 1972) [46]
- COLOBOM**, (med. u.) orice defect în care o porțiune a unei structuri, în special a ochiului, este absentă; poate fi congenital, patologic sau artificial. [60]
- COLOCASIE** (*Colocasia esculenta*, fam. *Araceae*), (agric.) plantă perenă, folosită la decorarea apartamentelor spațioase, holurilor și scăriilor care au încălzire centrală. Se așază în locurile cele mai luminoase. Este decorativă prin frunze și port. Se înmulțește prin butași de tulpină, prin mici rizomi detașați și prin semințe. Se cultivă la ghivece și hârdaie în încăperi calde. Vara se scot afară și se țin în locuri ferite de razele directe ale soarelui. [71]
- COLOCVIU**, convorbire, discuție. **1.** Formă de examinare orală și de apreciere a pregătirii teoretice și practice a elevilor, studenților, cadrelor didactice, inginerilor, economiștilor etc. **2.** Discuție științifică realizată între specialiști. [32]
- COLOFOR**, (zool.) formațiune de formă tubulară situată pe primul segment abdominal al colembolilor, parte a aparatului de sărit de la acest grup de insecte. [62]
- COLOID**, (ecol.) sol sau soluție în care particulele componente au dimensiuni foarte mici (cuprinse între 1/10 μ și 1/1000 μ) și rămân în suspensie în apă. [3]
- COLOIZI**, (pedol.) sisteme disperse, a căror fază dispersă are particule cu dimensiuni între 10⁻⁶ și 10⁻³ mm. În sol colozii de dispersie sunt reprezentați de minerale argiloase, colozii macromoleculari de substanțele humice, colozii micelari de hidroxizi de fier și aluminiu. [29]
- COLON** (*intestinul gros*), (anat.) segment al tubului digestiv cuprins între cec și anus, cu următoarele porțiuni: cec, colon ascendent, colon descendent, colon sigmoid, rect și canal anal (lungime totală 1,4-1,8m). Funcțional, cecul, colonul ascendent și hemicolonul transvers drept formează colonul proximal, cu funcție de absorbție. Restul colonului, până la anus, formează colonul distal. Are funcție de depozitare și de evacuare a materiilor fecale. [21]
- COLONIE**, (ecol.) populație de organisme care trăiesc împreună pe o suprafață dată. [3]
- COLONIZARE**, (ecol.) ocuparea temporară sau definitivă a unui areal de către indivizii unei populații. [2]
- COLOPROCTITĂ**, (med. u.) inflamația colonului și a rectului. [60]
- COLORADO**, fluviu în SUA și Mexic cu o lungime de 2.740 km și suprafața bazinului de 635.000 km². Izvorăște din Munții Medicine Bow, în perimetrul Rocky Mountain National Park. Cel mai mare afluent este Green River. În bazinul acestui fluviu se află Petrified Forest National Park și formează cel mai mare canion din lume (Grand Canyon). Sectorul cel mai spectaculos din acest canion este protejat și declarat parc național. Se varsă în Golful California, pe teritoriul Mexicului. [25]
- COLORANT**, (biochim.) substanță naturală sau de sinteză, folosită ca aditiv alimentar pentru ameliorarea aspectului unor produse. Anumiți coloranți alimentari sunt toxici sau cancerigeni. [41]
- COLORATURĂ**, (cult.-art.) vibrațiuni introduse într-o melodie cântată de o voce, prin pasaje de virtuozitate alcătuite dintr-un mare număr de sunete de valori mici. **C.** a luat naștere în opera italiană în secolul XVIII și în prima jumătate a secolului XIX. [67]
- COLORAȚIE CRIPTICĂ** → **COLORAȚIE HOMOCROMA**
- COLORAȚIE DE AVERTIZARE**, (ecol.) sin. *colorație vexilară*, colorit viu, vizibil de la distanță, întâlnit la unele animale care posedă sau nu mijloace de apărare și care se aseamănă cu specii ce prezintă

diverse mijloace de atac. Pigmenții folosiți de animale aparțin melaninelor, pterinelor, carotenoizilor, flavonelor, pigmentilor biliari. Colorația de avertizare poate fi aposematică și alosematică. **Colorația aposematică** constă în faptul că un animal viu colorat, care prezintă mijloace de apărare, se aseamănă la colorit cu altul dintr-o specie diferită care, de asemenea, are mijloace de apărare. Ex., viespile (*Vespa* sp.), albinele (*Apis mellifera*), bondarii (*Bombus* sp., *Agrobombus* sp.), buburuzele (*Coccinella* 2,7,14 – *punctata*), salamandrele (*Salamandra salamandra*) etc. **Colorația alosematică** se întâlnește la animalele lipsite de mijloace de apărare, dar care se aseamănă cu unele animale care prezintă astfel de mijloace. Ex., muștele din familia *Syrphidae* prezintă colorație asemănătoare cu a bondarilor, viespile sau albinelor. La păsări se consideră colorație alosematică asemănarea dintre cuc (*Cuculus canorus*) și șoim (*Accipiter nisus*). Colorațiile de avertizare permit mai ales animalelor lipsite de apărare să scape neobservate de dușmani, însă această adaptare are un caracter relativ și nu absolut. [41]

COLORAȚIE DE DEZAGREGARE, (ecol.) (despre corpuri) acțiunea a (se) desface, a-și pierde sau a face să-și piardă unitatea, coeziunea. Pe corpul animalului apar pete contrastante și intens colorate care fac să se piardă forma animalului. [24]

COLORAȚIE HOMOCROMĂ, (ecol.) formă de colorație protectoare prin care unele animale se confundă cu fondul mediului în care trăiesc. [2]

COLORAȚIE VITALĂ, (chim.) colorație diferențiată a componentilor unui țesut viu sau ai unei celule vii cu ajutorul unor coloranți care nu alterează în nici un fel structura și funcțiile normale ale acestora. Are un caracter netoxic și reversibil. Permite evidențierea și cuantificarea unor procese fiziologice. Ex., verdele de Janus permite punerea în evidență a mitocondriilor și a proceselor oxido-reducătoare care au loc în acest organit. [69]

COLORIMETRIE, (fiz.) capitol al opticii care evaluează fluxul luminos radiant din punctul de vedere al percepției culorilor de către ochiul uman. În c. se folosesc trei funcții ponderate: *nuanța*, legată de culoarea observată; *saturația*, care descrie pe măsură ce culoarea se apropie de cenușiu; *strălucirea* este atributul senzației vizuale potrivit căruia suprafața corpului luminos pare că emite mai multă sau mai puțină lumină. [38]

COLORIT BENTONIC, (zool.) coloritul specific al peștilor care trăiesc la fundul bazinelor acvatice. Se caracterizează printr-o nuanță întunecată a spatelui, pe laturi cu pete mai închise, iar pe abdomen mai deschise. [10]

COLORIT DE AVERTIZARE, (ecol.) colorit întâlnit la insectele prevăzute cu arme de apărare sau la cele toxice; de regulă, coloritul de avertizare este o combinație de negru cu roșu, galben cu roșu, alb cu negru, dar și culori metalizate; aspect întâlnit la multe specii de heteroptere (ploșnițe) terestre, himenopterele vespoidee, unele lepidoptere etc. [62]

COLORIT DE DEZAGREGARE, (ecol.) colorit întâlnit la unele specii de insecte lipsite de arme de apărare chimice; el constă într-un sistem de dungi sau pete de culori închise care alternează cu pete sau culori deschise. Ansamblul desenului „rupe” conturul corpului, făcând insecta practic invizibilă în condiții de imobilitate; ex., dungile negre pe fond galben de la fluturii coadă de rândunică din genul *Iphiclides*. [62]

COLORIT NUȚIAL, (ecol.) colorit viu pe care îl iau peștii în perioada de reproducere. [10]

COLORIT PELAGIC, (ecol.) coloritul specific al peștilor care trăiesc în masa apei. Se caracterizează printr-o nuanță verzuie sau albăstruie a spatelui și argintie pe laturi și abdomen. [10]

COLOSTRU, (zotehn.) secreție groasă și lăptoasă din glandele mamare, formată înainte de secretarea laptelui adevărat. Conține o proporție ridicată de proteine, vitamine și posibil anticorpi. [37]

COLPITA, (med. u.) vaginită. [60]

COLPOCEL, (med. u.) herniere în vagin; colpopoză. [60]

COLPOCISTOCEL, (med. u.) prolaps al vezicii urinare în vagin. [60]

COLȚAN, (silv.) produs patologic de culoare galben-brun al ghindei tinere de stejar, ca rezultat al înțepării insectei *Cynips quercus calicis*. Ghinda crește colțuroasă datorită acumulării de tanin la baza ei, în locul unde insecta depune ouăle. Pentru valorificarea taninului, c. se recoltează în septembrie-octombrie și se usucă la soare și vânt. Se folosește în industria tăbăcăriei. [11]

COLUBRIDE (*Colubridae*), (zool.) familie de șerpi cu foarte mulți reprezentanți, răspândiți pe tot globul. Au corpul acoperit cu solzi imbricați și dinți pe întreaga lungime a maxilarelor. Se hrănesc cu vertebrate mici și insecte. Majoritatea speciilor sunt neveninoase. [57]

COLUMBIA, fluviu în America de Nord (Canada și SUA); are o lungime de 1.956 km, iar suprafața bazinului atinge 670.000 km². Izvorăște din Munții Stâncoși și se varsă în estuar în Oceanul Pacific. Cursul său prezintă schimbări de direcție – inițial are direcția sud-nord, axat pe o dislocație tectonică, iar după confluența cu râul Canoe își îndreaptă cursul spre sud, urmând un aliniament tectonic. După confluența cu Snake își schimbă din nou direcția spre vest îndreptându-se către Oceanul Pacific. [25]

COLUMBIFORMES, (zool.) turturele, porumbei: un ordin de păsări arboricole agățătoare, granivore, cu penaj bogat și aripi late și ascuțite. Ciocul are baza moale, acoperită de ceromă, în care se deschid nările. Fac cuiburi rudimentare. Pui nidicoli. [57]

COLUMELĂ¹, (anat.) osicul auditiv unind membrana timpanică și urechea internă la amfibieni, păsări și unele reptile. Este omoloagă cu hiomandibularul de la pești și cu stapesul (scărița) urechii de la mamifere. [37]

COLUMELĂ², (bot.) referitor la plantele cormofite, axă florală întâlnită la ardei (*Capsicum annuum*). La briofite, țesut columnar steril al sporogonului, întâlnit la speciile de *Hepaticae*. La gastropode (melci), axa cochiliei. [50]

COLUVIC, (ter.) sinonim al termenului *mediul subteran superficial*; a fost propus de V. Decu și G. Racoviță (1983). Termeni derivați: *coluvion*, pentru totalitatea organismelor care îl populează, și *coluvicol* pentru fiecare locuitor al acestui mediu. [44]

COLUVISOL, (pedol.) tip de sol neevoluat, alcătuit din material coluvial nehumifer, acumulat la baza versantului sau pe versant, într-un strat de cel puțin 50 cm grosime, cu sau fără orizont A; prezintă subtipurile: tipic, molic, gleizat, pseudogleizat, salinizat. Simbol CO. [29]

COLUVIU, (geomorf.) depozite situate la baza versantului, provenite de pe versant prin procese în principal gravitaționale. Ca formă de relief creează *glacisul coluvial*. [25]

COLYMBIFORMES (*Gaviiformes*), (zool.) cufundari: păsări acvatice cu degete palmate, metatars turtit și rectrice scurte. Corpul are poziție verticală și picioarele se inserează posterior. Se hrănesc cu pești și alte animale acvatice. Au pui nidifugi. [37]

COM, (inform.) extensie rezervată de sistemul de operare MS-DOS pentru un tip de fișier executabil limitat la un singur segment de 64-kilobyte. [6]

COM1, COM2, COM3, COM4, (inform.) nume de dispozitiv logic de comunicație rezervat de sistemul de operare MS-DOS pentru porturi seriale. [6]

COMĂ, (med. u. și vet.) stare patologică vizând pierderea cunoștinței și lipsa de reacție față de stimulii externi, dar cu conservarea funcției respiratorii și circulatorii care pot însă să apară modificate. [33]

COMBATERE, (agric.) acțiunea de a combate; luptă. Ansamblul măsurilor care se iau și a tehnicilor practicate care au drept scop prevenirea infestării culturilor agricole sau distrugerea patogenilor (virusuri, bacterii, ciuperci) și a dăunătorilor invadatori (insecte, arahnide, rozătoare). **C. biologică** – distrugerea dăunătorilor culturilor agricole, a paraziților animalelor domestice și a vectorilor acestora cu ajutorul prădătorilor și a paraziților lor naturali sau

a unor produse de natură biologică (ex., folosirea buburuzelor pentru combaterea păduchilor de plante). Tot **c. b.** este considerată crearea și cultivarea unor soiuri rezistente la diferiți dăunători/paraziți, precum și sterilizarea masculilor unor populații de insecte dăunătoare, care în timp duce la declinul speciei. **C. chimică** – distrugerea dăunătorilor cu ajutorul unor substanțe chimice numite global pesticide, subdivizate după efectul lor în: insecticide, raticide, fungicide, bactericide, erbicide etc. **C. integrată** – integrează **c. biologică** și **c. chimică** la care se adaugă unele măsuri agrotehnice [69]

COMBATEREA BIOLOGICĂ, (fitopat.) metodă de combatere a dăunătorilor prin folosirea faunei utile, a unor dușmani naturali ai dăunătorilor, a masculilor sterilizați artificial sau a unor soiuri de plante rezistente. Cel mai comun exemplu în acest sens este folosirea himenopterelor din genul *Trichogramma* pentru combaterea unui mare număr de specii de lepidoptere dăunătoare. Acest tip de control al populațiilor de dăunători este mult mai eficient din punct de vedere ecologic comparativ decât combaterea chimică ce afectează întreaga faună și floră în mod direct sau indirect. [62]

COMBATEREA BURUIENILOR, (agric.) utilizarea metodelor de prevenire și curative destinate menținerii curate a terenului cultivat cu vița de vie și a oricăror culturi agricole. [49]

COMBATEREA EROZIUNII SOLULUI, (pedol.) ansamblul lucrărilor de îmbunătățiri funciare și măsurile argo-silvotehnice care se folosesc pentru a preveni sau reduce efectele negative ale procesului de eroziune a solului. [29]

COMBATEREA INTEGRATĂ, (agric.) îmbinarea armonioasă a metodelor agrototehnice, fizico-mecanice, chimice și biologice în lupta cu organismele dăunătoare. Ea are ca scop obținerea de recolte mari și stabile, asigurarea calității superioare a recoltelor, prevenirea poluării produselor și a mediului ambiant, rentabilitatea culturilor, consum redus de carburanți și energie. [61]

COMBATEREA INTEGRATĂ A BOLILOR ȘI A DĂUNĂTORILOR, (agric.) concept de utilizare a metodelor biologice, chimice, fizice și a factorilor naturali, care să reducă populațiile dăunătoare sub pragul de dăunare. [49]

COMBATEREA INTEGRATĂ A DĂUNĂTORILOR, (agric.) folosirea combinată a unor metode biologice și chimice pentru controlul insectelor dăunătoare. [23]

COMBATEREA INTEGRATĂ A REZIDUURILOR SOLIDE, (prot. med.) folosirea combinată a diferitelor metode de evacuare a reziduurilor, inclusiv reciclarea, compostarea, incinerarea, pentru reducerea impactului negativ al reziduurilor asupra mediului. [24]

COMBINAȚIE CARACTERISTICĂ, (bot.) grup de specii caracteristice și constante (din clasele IV și V de constanță) al unei asociații vegetale (școala Zürich-Montpellier). [15]

COMBINAȚIE LINIARĂ, (mat.)
$$\sum_{i=1}^n a_i x_i,$$

unde x_i aparține unui spațiu vectorial E , iar a_i sunt scalari din corpul numerelor reale. [48]

COMBINAȚII ORGANOMETALICE, (chim.) combinații organice care conțin un atom al unui metal legat direct de un atom de carbon (nu se consideră combinații organometalice combinațiile care conțin metalul legat de oxigen, de azot sau de alte elemente chimice). Sunt cunoscute 27 de elemente chimice care formează astfel de combinații. Dintre acestea, cele mai frecvente în mediul înconjurător le dau metalele alcaline, Mg, Cu, Hg, P. [29]

COMBUSTIBIL CURAT, (prot. med.) combustibil sau carburanți care generează prin ardere o cantitate mai redusă de emisii poluante decât benzina sau motorina convenționale. Combustibilul curat face referire la combustibili neconvenționali sau la anumite formule de benzină și motorină, îmbunătățite pentru reducerea poluării și protecția mediului. [17]

COMBUSTIBIL FOSIL, (petr., min.) substanță naturală carbonată obținută din degradarea materiei organice izolată în stratele profunde ale scoarței terestre. [46]

COMBUSTIE IN SITU, (petr.) procedeu de extracție terțiară a petrolului vâcos situat la adâncimi mici sau medii. [3]

COMEDOCARCINOM, (med. u.) carcinom mamar care umple ductele galactofore cu un material necrotic care poate fi expulzat la presiune ușoară. [60]

COMEDON, (med. u.) dop de material sebaceu uscat reținut în orificiul unui folicul pilos; punct negru. [60]

COMELINACEE (*Commelinaceae*), (bot.) familie de plante care cuprinde specii erbacee, anuale sau perene. Tulpini cu noduri evidente. Frunze alterne, cu limbul întreg și bază teciformă. Flori bisexuate (hermafrodite), actinomorfe, rar zigomorfe, trimere, grupate în cime terminale sau axilare; caliciul dialisepal, din 3 sepal; corola dialipetală din 3 petale, de regulă albastre, violete sau albe; androceul, din 6 stamine, uneori 3 din ele sunt reduse la staminodii; gineceul, din ovar superior, tricarpelar și trilocular, cu 1 stil. Formula florală: $\varnothing * \text{rar } \cdot | \cdot K_3 C_3 A_{3+3} G_{(3)}$. Fruct capsulă. Embriion alipit de albumen situat în vârful seminței. Specii răspândite mai ales în regiunea tropicală. În flora României există 5 specii, toate cultivate: *Commelina communis*, $2n = 90$; *Zebrina*

pendula, $2n = 24, 48$; *Tradescantia virginiana*, $2n = 24$; *T. fluminensis* (Telegraf), $2n = 60$; *T. albiflora* (Obrăznicuță), $2n = 72$. [50]

COMENSAL, (ecol.) organism care se dezvoltă în gale dar nu are proprietatea de a produce gale proprii. Ex., cinipidul *Ceroptres arator* trăiește în gale aparținând genurilor *Andricus*, *Cynips* etc. [41]

COMENSALISM, (ecol.) interacțiune între două specii care trăiesc în mod obișnuit împreună; una dintre specii (comensalul) beneficiază de pe urma acestei asocieri, în timp ce cealaltă specie nu este afectată în mod sensibil. Ex., unele păsări ca ciocârlia (*Alauda arvensis*), potârnichea (*Perdix perdix*), găinușa polară (*Lagopus lagopus*) se hrănesc iarna în locurile de pășunare ale copitelor domestice și sălbatice, trăind împreună cu turmele lor; gândacul (*Potosia cuprea*) se hrănește în stadiul larvar cu resturile alimentare din cuiburile de furnici (*Formica rufa*); plantele epifite (iedera, lichenii, lianele) se dezvoltă pe arbori. [70]

COMENSAȚIE, (biol.) 1. Mecanism biologic de menținere și redresare a funcțiilor vitale ale organismului în cazul lezării sau îndepărtării unor organe sau părți anatomice. 2. (Lege a dezvoltării personalității). Dezvoltare mai accentuată a unor funcții biologice, psihologice, social-educative în locul unei insuficiente dezvoltări a altora. [32]

COMERCIALIZAREA SEXULUI, (sex.) industrie și servicii, comerțul cu carne vie, cu toate ingredientele, reprezintă una din activitățile de bază ale crimei organizate internațional. Ca reacție adversă de intoleranță și de luptă împotriva liberalizării necontrolate a sexualității cu formele ei grave (violență, pornografie, prostituție) participă biserica, școala, cu formele ei specifice de educație, și societatea civilă prin organizațiile feministe. C. s. este considerată infracțiune și este condamnată prin lege. (Al. Codescu, 2000) [50]

COMERȚ, schimb de produse prin vânzare și cumpărare. [35]

COMERȚ EXTERIOR, ansamblul exporturilor și importurilor de bunuri economice ale unei țări. Reprezintă unul din factorii determinanți ai creșterii economice. [35]

COMERȚ INTERIOR, comerțul realizat între unitățile economice dintr-o țară prin sistemul vânzare-cumpărare. [58]

COMERȚ INTERNAȚIONAL, totalitatea tranzacțiilor de bunuri economice între țările lumii. Aproximativ trei sferturi din valoarea exporturilor mondiale se realizează de către Uniunea Europeană împreună cu SUA și Japonia. [35]

COMETABOLISM, procedeu în cadrul căruia microorganismele urmează două căi diferite pentru

degradarea unor substraturi (de exemplu, biodegradarea aerobă și cea anaerobă). [3]

COMETĂ, (astr.) corp din sistemul solar, puțin strălucitor; este alcătuită din nucleu (partea densă), înconjurat de coama (nebulozitate) ce se prelungește cu o coadă (în apropierea Soarelui). Dimensiunile cometelor sunt enorme (50.000-200.000 km diametru), materia cometary extrem de rarefiată, cu densitatea medie egală cu a 9.000-a parte din cea a atmosferei terestre. [12]

COMETĂ HIPERBOLICĂ, (astr.) cometă neperiodică având orbita hiperbolă. [12]

COMETĂ PARABOLICĂ, (astr.) cometă neperiodică având orbita parabolă. [12]

COMETĂ PERIODICĂ, (astr.) cometă cu orbita elipsă, Soarele aflându-se într-unul din focare. După fiecare trecere la periheliu, cometa pierde din gazele și elementele ușor volatile, devenind după sute de treceri cometă bătrână. Exemplu de cometă periodică: cometa Halley cu perioada de 76 de ani, prin coada căreia a trecut Pământul în 1910, fără efecte perturbatoare. [12]

COMISIA PENTRU OCROTIREA MONUMENTELOR NATURII, instituție înființată în anul 1930, sub denumirea de „Comisia Monumentelor Naturii”; este afiliată Academiei Române (din 1950); are sarcina de a inventaria monumentele naturii și de a adopta măsuri pentru ocrotirea lor. Până în prezent a delimitat cca 400 de rezervații naturale (ex. Parcul Național Retezat, Polița cu Crini din Ceahlău, Valea Fagilor din N. M-șilor Măcin, Pădurea Letea, lacul și pârâul Peța etc.) și a declarat monumente ale naturii o serie de elemente floristice (ex., lăleaua Cazanelor, floarea de colț) și faunistice (ex., râsul, nagâțul, ciocintorsul). C. a propus, pe baza unor studii fundamentate, constituirea a încă 11 parcuri naționale (Rodna, Călimani, Ceahlău, Piatra Craiului, Delta Dunării ș.a.) și reglementarea prin lege a protecției mediului înconjurător. [11]

COMISION, (ec.-fin.) suma plătită unei persoane fizice sau juridice pentru intermedierea unei activități comerciale, bancare, bursiere, reprezentând un anumit procent din valoarea totală a tranzacției efectuate. [58]

COMISURA HABENULARĂ, (anat.) tract nervos transversal, mergând peste plafonul ventriculului III al creierului de vertebrate, chiar sub organul pineal. [37]

COMMAND.COM, (inform.) interpretul de comandă pentru MS-DOS, un program parte a sistemului de operare care acceptă comenzi de la tastatură și execută sarcinile ce i se solicită, fiind totodată răspunzător atât de încărcarea aplicațiilor cât și de schimbul de informații între aplicații. [8]

COMO, lac de origine glaciară din Italia. Este al treilea ca mărime și primul în ceea ce privește adâncimea din această țară. Are suprafața de 145,9 km² și adâncimea maximă de 410 m. Configurația lui este mai aparte față de celelalte lacuri nord-italiene, fiind sub forma lui „Y” răsturnat. Este drenat de râul Adda, afluent principal al fluviului Po. Se află străjuit pe ambele părți de culmi muntoase care ajung până la altitudinea de 2.610 m (vf. Legnone). Țărmlul de vest este propice turismului. Pe malul vestic al lacului, în localitatea Giulino di Messeggra, a fost capturat de partizani (28 aprilie 1945) dictatorul fascist italian Benito Mussolini (1883-1945) care a fost judecat și executat. [45]

COMOÉ, parc național situat în Coasta de Fildes. Suprafața, 1.150.000 ha (1963). Peisajul parcului este dominat de savane de tip sudanez, cu graminee, printre care apar arbori scunzi. Fauna este formată din elefanți, lei, pantere, antilope-vaci (bubal), antilope-cal, antilope moțate (*Cephalopus maxwelli*), cobul Buffon, bivoli, maimuțe paviani și hipopotami în fluviul Comoé. [50]

COMPACT DISK, (inform.) abreviat *CD*, se numește și *disc optic*. Este un disc nemagnetic din metal șlefuit sau un disc cu peliculă metalică, folosit pentru stocarea informațiilor digitale. Discul este citit de un mecanism de scanare optică care folosește o sursă de lumină ca un laser. [8]

COMPACTARE, (pedol.) proces de mărire accentuată a densității aparente și de micșorare a macroporozității unui sol, de regulă, sub influență antropică. [29]

COMPACTITATEA SOLULUI, (pedol.) gradul de tasare a solului în plantațiile viticole. [49]

COMPACTITATEA STRUGURILOR, (agric.) reprezintă gradul de îndeșire a boabelor pe ciorchine. [49]

COMPARTIMENT, 1. Parte a unui spațiu delimitat de rest prin pereți despărțitori. 2. (citol.) Sector al spațiului celular delimitat de o citomembrană unde se desfășoară în mod exclusiv sau preponderent anumite procese metabolice celulare; organitele celulare de tipul mitocondriilor, plastidelor, reticulului endoplasmatic, corpilor Golgi, lizozomilor, sunt considerate c. celulare. [69]

COMPATIBILITATE, faptul de a fi compatibil. 1. Calitatea unor substanțe de uz fitosanitar de a se putea aplica în amestec, fără a-și pierde eficacitatea și fără a produce fenomene negative plantelor tratate (fitotoxicitate). Se iau în considerare trei feluri de compatibilități: c. *biologică*, când eficacitatea lor în combaterea bolilor plantelor se menține aceeași sau sporește (sinergism); c. *fizică*, când starea lor fizică (suspensibilitate, emulgare ș.a.) rămâne nealterată; c. *chimică*, când nu se obțin produse chimice care să scadă calitatea lor. 2. În cazul miceliilor autosterile,

- înmulțirea sexuată are loc numai dacă între miceliile de sens contrar există *c.*, *ex.*, la *Basidiomycota*. 3. *C.* între planta gazdă și patogen favorizează boala (sisteme compatibile și incompatibile). [61]
- COMPATIBILITATE CU MEDIUL**, (ecol.) indicarea gradului de impact asupra mediului a unei măsuri programate sau deja aplicate. [3]
- COMPATIBILITATE ELECTROMAGNETICĂ**, (ind.energ.) aptitudinea unui echipament sau a unui sistem de a funcționa satisfăcător în mediul său electromagnetic, fără să producă el însuși perturbații electromagnetice intolerabile asupra nici unui element din acest mediu. [59]
- COMPATIBILITATEA PESTICIDELOR**, (fitopat.) însușirea a două sau a mai multor produse de combatere de a se amesteca, fără ca substanța rezultată să-și piardă însușirile individuale. [49]
- COMPETENȚĂ**, (geomorf.) proprietatea unui agent morfogenetic (apa din râuri, ghețar, vânt) exprimată prin greutatea maximă a unui fragment de rocă pe care îl poate transporta. [25]
- COMPETENȚE**, (șc.) ansambluri structurale și deprinderi dobândite prin învățare, care permit identificarea și rezolvarea unor probleme specifice în contexte diverse. Programele școlare includ competențe generale, competențe specifice și competențe derivate. Competențele generale au un grad ridicat de generalitate și complexitate. Ele se definesc pe obiect de studiu și se formează pe durata unui ciclu. Competențele specifice se definesc pe obiect de studiu și se formează pe durata unui an școlar, fiind deduse din competențele generale. Competențele derivate se formează din cele specifice, pentru teme. Stabilirea competențelor vizează intersecția dintre ariile curriculare, pregătirea pentru piața muncii și obiectul de studiu. [16]
- COMPETIȚIA ÎNTRE CLASE DE VÂRSTĂ**, (ecol.) competiția pentru spațiu, hrană sau alte resurse între indivizii aceleiași specii, în care caz adulții tind să elimine tineretul. [2] → **COMPETIȚIE INTRASPECIFICĂ**
- COMPETIȚIA ÎNTRE PARAZIȚI**, (ecol.) proces care apare pe măsură ce crește numărul paraziților și care determină o scădere a numărului gazdelor potențiale ce scapă de infecție. [2]
- COMPETIȚIA PENTRU NIȘA ECOLOGICĂ**, (ecol.) ocuparea unei nișe ecologice libere sau eliberate de către o altă specie autohtonă sau alohtonă. [24] → **IMIGRARE**
- COMPETIȚIA PENTRU SPAȚIU DINTRE GENERAȚII** → **COMPETIȚIE INTRASPECIFICĂ**
- COMPETIȚIE**¹ (*concurrentă*), (ecol.) interacție negativă între două sau mai multe tipuri de organisme, populații, specii care folosesc aceeași resursă din mediu, disponibilă în cantități limitate (ex., hrană, spațiu, lumină etc.). *C.* poate fi *intraspecifică* atunci când apare între indivizii aceleiași specii (când pe lângă *c.* pentru resurse apare și *c.* pentru reproducere). Ea favorizează supraviețuirea celor mai viguroși indivizi ai populației speciei respective. *C. interspecifică* are loc între indivizi aparținând unor specii diferite (pentru hrană, apă, spațiu, iar la plante se adaugă lumina și alți factori). [70]
- COMPETIȚIE**², (microbiol.) lupta între două microorganisme pentru același factor de mediu insuficient pentru a satisface nevoile celor două microorganisme. Ex., folosirea acelorași elemente trofice. [61]
- COMPETIȚIE INTERSPECIFICĂ**, (ecol.) formă a luptei dintre specii diferite pentru existență, datorită interferenței nișelor fundamentale care o generează. [24]
- COMPETIȚIE INTRASPECIFICĂ**, (ecol.) competiție între membrii aceleiași specii pentru anumite resurse care sunt limitate (apă, hrană, spațiu etc.). [2]
- COMPETIȚIE PENTRU LUMINA**, (ecol.) concurența dintre diferite specii de plante pentru a avea acces la radiația fotosintetic activă. [24]
- COMPILARE**, (inform.) activitatea de traducere a unui program numit și program sursă, scris într-un limbaj de programare de nivel înalt, într-un program obiect scris într-un alt limbaj de programare, executabil pe un sistem de calcul. Programul sursă este mai întâi analizat, apoi transformat într-o reprezentare structurală a lui și din această reprezentare este sintetizat programul obiect. [47]
- COMPILATOR**, (inform.) procesor specializat pentru efectuarea de compilări ale programelor sursă ale unui limbaj de programare de nivel înalt în programe obiect echivalente. În prezent, marea majoritate a compilatoarelor sunt de fapt produse program de mari dimensiuni care necesită un efort mare de programare. [47]
- COMPLEMENT CROMOZOMAL**, (genet.) număr normal de cromozomi, prezent în celulele somatice ale unui organism. Număr de cromozomi ai unui gamet. [56]
- COMPLEMENTARĂ**, (mat.) unei mulțimi $A \subset T$, mulțimea elementelor $x \in T$ și $x \notin A$. Complementara se notează \bar{A} sau $C.A$. [48]
- COMPLEMENTARITATEA BAZELOR**, (genet.) împerecherea complementară specifică a bazelor azotate în macromolecula bicatenară de ADN. Fenomenul este condiționat de faptul că între cele două catene există legături de hidrogen, care se pot realiza numai între poziția amino a adeninei-A (bază purinică) și poziția ceto a timinei-T (bază pirimidinică), între care sunt două legături, sau între

- poziția ceto a guaninei-G (purinică) și poziția amino a citozinei-C (pirimidinică) între care sunt trei legături. Rezultă că de ordinea în care se succedă bazele azotate într-o catenă depinde ordinea bazelor în cealaltă catenă și anume $A = T$ sau $T = A$ și $G \equiv C$ sau $C \equiv G$ (în segmentele bicatenare de ARN uracilul se împerechează cu adenina, $U = A$). [19]
- COMPLEMENTAȚIE**, (genet.) restabilire a fenotipului sălbatic, consecutivă unei noi mutații apărute într-o genă diferită (c. interloci) sau, mult mai rar, în aceeași genă (c. interalelică sau intragenică). [18]
- COMPLETARE FORESTIERĂ**, (silv.) plantarea unor puieți noi în locul celor dispăruți pentru a asigura desimea optimă a pădurii în formare. Plantarea se face în al doilea an după instalarea culturii, folosindu-se puieți viguroși. [11]
- COMPLEX**, (psih.) termen introdus în psihologie de C.G. Jung și care desemnează „o totalitate de trăiri și trăsături personale cu un fond afectiv foarte intens, declanșate de evenimente, situații, relații umane etc., mai mult sau mai puțin generale, care au un caracter frustrant”. [28]
- COMPLEX ADSORBTIV**, (pedol.) ansamblu de compuși minerali și organici din sol, capabili de a manifesta procese de adsorbție-desorbție. Este alcătuit în cea mai mare parte din complexul coloidal argilo-humic; compușii necoloidalii (praful, nisipul) au o capacitate redusă de adsorbție. [29]
- COMPLEX AGRO-FITOTEHNIC**, (agric.) suma lucrărilor cunoscute și aplicate în viticultura, menite a crea condiții favorabile creșterii și fructificării viței de vie. [49]
- COMPLEX ARGILO-HUMIC**, (pedol.) complex coloidal organo-mineral, rezultat prin amestecarea intimă a argilei și humusului; cele două componente nu pot fi separate mecanic și foarte greu pe cale chimică. [29]
- COMPLEX B DE VITAMINE**, (biochim.) ansamblul de vitamine hidrosolubile alcătuit din tiamină (B_1), acid lipoic, riboflavină (B_2), acid pantotenic (B_3), nicotinamidă (PP), piridoxină (B_6), biotină, acizi pteroilglutamici, ciancobalamină (B_{12}), acid panganic (B_{15}), mezoinozitol, acid p-aminobenzoic (PABA), colină. Multe dintre ele intră în structura unor coenzime, participând direct în mecanismul reacțiilor enzimatice; ele acționează ca activatori în diverse procese metabolice și intervin în reglarea lor; constituie factori de creștere pentru microorganisme. [9]
- COMPLEX CHELATIC**, (chim.) compus în care un metal este legat într-un chelat în așa fel încât în soluție rămâne în stare neionizată și nu reacționează cu reactivii săi obișnuiți. [29]
- COMPLEX DE INFERIORITATE**, (psih.) sentiment de neîncredere în forțele proprii care se formează în copilărie, uneori în legătură cu o deficiență fizică sau psihică și care trezește tendința de compensare. [28]
- COMPLEX DE SOLURI**, (pedol.) grupare de soluri în care membrii nu pot fi separați ca areale individuale și nici într-o cartare detaliată. [29]
- COMPLEX DE VEGETAȚIE** → FITOCENOCOMPLEX
- COMPLEX GOLGI** → APARAT GOLGI
- COMPLEX SINAPTONEMAL**, (genet.) structură observată în zigoten și pahiten, formată dintr-un element central și câte un element lateral, și care unește doi cromozomi omologi pe toată întinderea lor. [56] În imaginile electronomicroscopice apare ca o structură pentapartită formată din două elemente laterale strâns asociate cromozomilor și un element axial, electron-dens, separat de două zone electron-transparente. Este format în principal din proteine care asigură împerecherea corectă a regiunilor omoloage a cromozomilor omologi, iar prin aceasta face posibil schimbul reciproc, egal sau inegal de material genetic (recombinarea genetică intracromozomială = crossing-overul). [69]
- COMPLEXARE**, (chim.) trecerea unui cation sub formă de ion complex, cu ajutorul unui complexant. [29]
- COMPLEXAȚIE**, (ecol.) fenomen prin care anumite săruri minerale ale unor metale toxice pot fi asociate unor derivate organice, ceea ce le poate atenua nocivitatea. [3]
- COMPLEXOMETRIE**, (chim.) parte a analizei volumetrică care folosește reacții de formare în trepte a complecșilor. [29]
- COMPLEXONI**, (chim.) compuși de natură organică ce au proprietatea de a forma cu cationii metalici combinații complexe interne cu cicluri stabile, ei având rolul de liganzi (adenzi). [29]
- COMPLEXONOMETRIE**, (chim.) parte a chimiei analitice cantitative în care se folosesc ca reactivi complexonii. [29]
- COMPLEXUL LUI OEDIP**, (psih.) atașament al copilului față de părintele de sex opus. În forma pozitivă sau directă se prezintă ca dorințe incestuoase pentru mamă, sentimente ambivalente cu privire la tată care este, în același timp, un rival și un obiect de dragoste și de identificare. Această formă alternează cu cea negativă: dorințe homosexuale pasive pentru tată, sentimente ambivalente cu privire la mamă. [28]
- COMPORTAMENT**, acțiunea (răspunsul) învățată sau înnăscută a animalului la un anumit eveniment (stimul) care are loc în imediata sa vecinătate, în corpul sau în „mintea” sa. [34]
- COMPORTAMENT ANEMOFIL**, (bot.) întâlnit la plantele care se polenizează prin vânt. Curenții de

aer îndeplinesc, pentru multe plante cu flori, rolul de căraș al polenului sau declanșează mișcarea anterelor și căderea polenului de pe stamine pe stigmat. În ecosistemele expuse curenților de aer, unde vânturile sunt dese și puternice, plantele anemofile domină procentual în detrimentul celor cu polenizare făcută de insecte. Florile adaptate la acest tip de polenizare sunt lipsite de nectar. Stigmatele sunt mari, numeroase, pufoase sau filiforme. Forma și plasarea lor în floare au rolul de a face posibilă captarea grăuncioarelor de polen aduse de vânt. Anterele florilor anemofile sunt, în general, purtate de filamente lungi, oscilante, caracter întâlnit la speciile de graminee. Mai mult decât atât, la mesteacăn, nuc, alun etc. întreaga inflorescență pendulează, favorizând scuturarea polenului la cea mai mică adiere de vânt. O altă caracteristică a florilor anemofile constă în producerea unei mari cantități de polen. [50]

COMPORTAMENT ASEXUAT LA ANIMALE, (zool.) comportament ce asigură înmulțirea asexuată, care reprezintă o caracteristică generală la protozoare, în vreme ce la metazoare este un fenomen secundar. Se realizează prin diviziunea unei celule în două sau în mai multe celule la protozoare, sau prin desprinderea din organisme parentale a unor părți din care se constituie noi indivizi. [50]

COMPORTAMENT AUTOGAM, (bot.) întâlnit la plantele care se polenizează și se fecundază cu polen propriu, ex., mazărea (*Pisum sativum*). [50]

COMPORTAMENT AUTOTROF, (bot.) întâlnit la plantele autotrofe. Ele dispun de capacitatea de a sintetiza substanțe organice proprii folosind în exclusivitate ca materii prime substanțe anorganice constând din săruri minerale, apă și CO₂. Nutriția lor minerală constă în procurarea din mediul de viață a elementelor chimice de care au nevoie. Unele din ele sunt integrate în substanțe care au rol plastic, intrând în alcătuirea materiei vii, altele intră în alcătuirea unor substanțe cu rol deosebit în metabolism, iar altele în alcătuirea unor enzime. Substanțele organice sunt sintetizate în plantele verzi, în prezența luminii din apa cu săruri minerale și CO₂ sau ioni de bicarbonat. Lumina reprezintă sursa de energie, iar plantele sunt fotoautotrofe. În natură există însă și bacterii chemosintetizante, lipsite de pigmenți asimilatori, dar care sunt capabile să se hrănească autotrof. Ele utilizează pentru sinteză substanțe organice, surse anorganice de carbon (CO₂), iar energia o obțin din oxidarea unor substanțe chimice anorganice din mediu. Dintre chemosintetizante fac parte bacteriile sulfuroase, nitrificante și feruginoase. [50]

COMPORTAMENT DE ALARMĂ, (ecol.) tip de comportament prezentat de animalele deranjate, care

urmăresc să abată atenția prădătorilor sau să se ascundă de ei. [57]

COMPORTAMENT DE APĂRARE LA ANIMALE, (zool.) o formă de luptă cu scopul păstrării integrității corporale, populaționale sau teritoriale în cadrul biocenozei dintr-un ecosistem. Prin această acțiune se zădărnicește ofensiva unuia sau mai multor animale agresive, precum și evitarea sau contracararea unor factori ecologici abiotici existenți în biotop care tind să deregleze sau să pună în pericol activitatea în ansamblul ei și în cele din urmă viața. Comportamentul de apărare se bazează pe dezvoltarea unor simțuri pentru înlăturarea pericolului, alegerea ca mijloc de apărare fuga sau confruntarea directă. [50]

COMPORTAMENT DE APĂRARE LA PLANTE, (bot.) în cadrul ecosistemelor, plantele se apără împotriva factorilor abiotici și a celor biotici care tind să destabilizeze funcțiile sau integritatea. Modalitățile de apărare sunt diversificate și corespund cerințelor speciei de a se menține în ecosistem. În acest scop plantele au diferențiat țesutul de apărare, acestuia asociindu-i-se de multe ori și țesuturi secretoare. Țesuturile de apărare sunt primare și secundare. Țesuturile primare sunt epiderma, rizoderma, exoderma și endoderma, iar cele secundare sunt suberul și ritidomul. [50]

COMPORTAMENT DE ÎNMULȚIRE LA PLANTE, (bot.) pentru a-și asigura continuitatea existenței, plantele se înmulțesc. Această manifestare comportamental-fiziologică a organismelor vegetale constă în însușirea lor de a da naștere la urmași asemănători cu genitorii lor. Dintr-un individ sau dint-o pereche de indivizi se formează descendenți, care urmează același ciclu de viață ca și părinții lor. Modalitățile de înmulțire diferă de la specie la specie. Pe baza trăsăturilor generale se disting trei mari categorii: înmulțirea vegetativă, înmulțirea asexuată și reproducerea sexuată. Aceste înmulțiri sunt stări comportamentale ale plantelor puse în slujba supraviețuirii urmașilor. [50]

COMPORTAMENT DOBÂNDIT, (zool.) comportament indus de condiționare sau învățare. [57]

COMPORTAMENT ENTOMOFIL, (bot.) întâlnit la plantele cu flori unde polenizarea este efectuată de insecte (albine, bondari, fluturi și alte insecte). Acestea, căutând în floare nectar și polen sau numai nectar pentru hrana lor, realizează polenizarea. Florile s-au adaptat la acest tip de polenizare, iar comportamentul lor destinat înmulțirii sexuate este unul mai interesant decât altul: au petalele frumos colorate, emană substanțe mirositoare, secretă nectar – substanță dulce care constituie hrana multor insecte. Culoarea florilor și substanțele mirositoare emantate în mediu servesc drept semnale de atragere a

COMPORTAMENT FOTIC

insectelor spre sursele de nectar și polen. Or, din punct de vedere ecologic, acestea sunt laturi ale comportamentului plantelor pus în slujba înmulțirii sexuate. [50]

COMPORTAMENT FOTIC, (ecol., silv.) exigențele unei plante (arbore) față de factorul lumină (fotic). [4]

COMPORTAMENT HETEROTROF, (bot.) caracteristic plantelor heterotrofe, lipsite complet de pigmenți clorofilieni. În cadrul biocenozelor ele sunt incapabile să asimileze CO_2 pe cale fotosintetică sau chimiosintetică. Din această categorie fac parte plantele saprofite sau parazite. [50]

COMPORTAMENT HETEROTROF PARAZITIC, (bot.) caracteristic plantelor parazite. Ele utilizează în nutriția lor substanțe organice pe care le procură din organismele vii. Printr-un astfel de comportament trofic le produc acestora îmbolnăvirea și uneori chiar moartea. Parazitismul este practicat de multe ciuperci și de unele plante superioare (torțelul, lupoaia, muma-pădurii). [50]

COMPORTAMENT HETEROTROF SAPROFITIC, (bot.) caracteristic multor specii de bacterii, ciuperci inferioare și marea majoritate a ciupercilor superioare. Ele absorb diferite substanțe organice dizolvate în apă. Substanțele organice cu moleculă mare, cum sunt polizaharidele (amidonul, celuloza) și proteinele, sunt mai întâi transformate în zaharuri simple și, respectiv, în aminoacizi și apoi absorbite. Prin modul lor de nutriție exercită asupra substanțelor organice din sol o funcție de mineralizare. Prin această acțiune resturile de plante, plantele moarte și animalele moarte sunt aduse într-o formă minerală utilizabilă de către plantele superioare autotrofe. Unele saprofite sunt omnivore. Ele iau carbonul din substanțe organice. Un astfel de comportament trofic îl are mușegaiul verde comun (*Penicillium glaucum*). În cadrul unor ecosisteme terestre, mai ales în pădure, există numeroase ciuperci cu pălărie (macromicete) cu nutriție saprofită, ex., ghebele (*Armillariella mellea*) buretele de mai (*Calocybe gambosa*) etc. Pe lângă acestea există și saprofite specializate, care folosesc ca sursă de carbon o singură substanță organică. Așa este ciuperca *Mycoderma aceti* care utilizează ca sursă de carbon alcoolul etilic, pe care îl transformă în acid acetic. [50]

COMPORTAMENT HOLOFITIC ȘI OSMOTROF, (zool.) capacitate dublă de nutriție: autotrofă și osmotrofă, determinată de condițiile de mediu. Din marea diversitate a speciilor de animale care populează ecosistemele acvatice, euglenele (*Euglena viridis*) sunt singurele care practică o astfel de nutriție. Prin mișcări autonome caută să găsească cea mai bună poziție de receptare a luminii necesare procesului de fotosinteză. Cu ajutorul cromatoforilor asimilează CO_2 , formând hidrații de carbon și, mai

departe, albuminoidele. Când lipsește lumina nutriția este înlocuită cu cea heterotrofă. Cele două modalități de hrănire le asigură supraviețuirea și integrarea în ecosistem. [50]

COMPORTAMENT MIXOTROF, (bot.) caracteristic unor plante care au nutriție mixtă, autotrofă și heterotrofă. Ele își procură carbonul necesar pentru sinteza substanțelor organice proprii, atât pe cale autotrofă, prin fotosinteză, cât și pe cale heterotrofă, recurgând la diferite substanțe organice și anorganice pe care le iau de la alte organisme. Un asemenea comportament trofic este întâlnit la plantele semiparazite și la plantele carnivore. Plantele semiparazite posedă frunze mari, capabile de fotosinteză. Ele își procură apa și sărurile minerale prin intermediul haustoriilor din corpul altor plante vii. Așa sunt *Loranthus*, *Melampyrus*, *Pedicularis*, *Rhinanthus*, *Viscum* etc. Plantele carnivore își sintetizează singure substanțele organice prin fotosinteză, dar datorită cantității extrem de reduse de substanțe minerale, și în special azotoase, s-au adaptat pentru reținerea sau prinderea de animale foarte mici (insecte, crustacei, larve de pești), din corpul cărora, prin digerare, își procură substanțe necesare dezvoltării lor normale. Ele au anumite conformații și structuri adecvate, limitate exclusiv la frunze, constând din capcane pentru prins, reținut și digerat prada; urne, valve sau peri glandulari lipicioși. La noi în țară trăiesc mai multe specii de plante carnivore: roua cerului (*Drosera* sp.), foaie groasă (*Pinguicula vulgaris*), otrătelul de baltă (*Aldrovanda vesiculosa*), otrătelul de apă (*Utricularia vulgaris*). Animalele capturate sunt digerate cu ajutorul enzimelor (proteaze, esteraze și fosfatază acidă). Substanțele rezultate din digestie sunt absorbite în corpul plantei. [50]

COMPORTAMENT MOTRIC ACTIV LA PLANTELE FIXATE, (bot.) plantele fixate de substrat își exteriorizează comportamentul motric activ prin mișcări autonome numite *nutații* (efemere și periodice), prin mișcări induse numite *tropisme* (fototropism, geotropism, tigmotropism, termotropism) și *nastii* (fotonastii, termonastii, chemonastii, seismonastii). [50]

COMPORTAMENT MOTRIC ACTIV LA PLANTELE LIBERE, (bot.) caracteristic speciilor de alge monocelulare și celor coloniale, ex., *Volvox*. Ele realizează mișcări autonome sau induse și se găsesc atât în structura biocenozelor acvatice cât și în cele terestre. Comportamentul lor motric activ de orientare prin mișcări autonome este întâlnit frecvent în ecosistemele acvatice (lacuri, bălți, mlaștini, ape curgătoare, mări) dar și în cele terestre. În ecosistemele acvatice mișcările lor se realizează cu

ajutorul cililor sau flagelilor, iar la altele, cum sunt diatomeele, prin târâre, cu ajutorul unor cordoane de citoplasmă, sau prin alunecare în baza secrețiilor unor substanțe mucilaginoase. În ecosistemele terestre, mixomicetele se deplasează prin mișcări amiboidale realizate de pseudopode. Comportamentul motric activ al plantelor libere realizat prin mișcări induse este cunoscut sub numele de tactisme (fototactismul, termotactismul, chimiotactismul, hidrotactismul). [50]

COMPORTAMENT MOTRIC DIGITIGRAD, (zool.) întâlnit la feline (pisică, râs, vulpe, șacal etc.) care calcă pe vârful degetelor. Unele din ele sunt mamifere digitigrade cu gheare retractile, ascuțite, ascunse în teci (felinele), iar altele sunt mamifere digitigrade cu gheare neretractile și tocite (canidele). [50]

COMPORTAMENT MOTRIC LA ANIMALE, (zool.) variat și corespunzător anumitor preocupări pe care le au. Locomoția organismelor animale în mediul lor de viață sau mișcarea diferitelor părți ale acestora, ca și adaptarea diferitelor poziții în spațiu, corespund realizării unor activități de bază pe care le au în cadrul biocenozelor. Cu ajutorul mișcărilor, mai simple sau mai complexe ale unor organe, se exprimă multitudinea de comportamente locomotorii legate de troficitate – fără de care existența lor nu ar fi posibilă –, de apărarea de dușmani și de condițiile necorespunzătoare ale mediului înconjurător, de sexualitate – fără de care menținerea și perpetuarea speciilor ca întreg în cadrul biocenozelor nu ar fi posibile. În funcție de mediul de viață și de gradul de evoluție, animalele folosesc mijloace de locomoție foarte variate care le asigură un comportament motric specific, adecvat și util speciei. [50]

COMPORTAMENT MOTRIC LA PLANTE, (bot.) motricitatea înseamnă mișcare și, alături de sensibilitate, constituie caracteristicile principale ale vieții. Foarte multe specii de plante sunt fixate de substrat, altele sunt libere. Din ultima categorie face parte imensa diversitate a algelor ce formează fitoplanctonul ecosistemelor acvatice, dar și existența liberă a unor plante superioare acvatice care plutesc la suprafața apei (*Lemna*, *Salvinia*). La plante, în funcție de specie și mediul de viață, există două tipuri de comportamente motrice: pasiv și activ. Ele reprezintă modalitatea de a se integra și de a se menține în complexul funcțional al biocenozelor din ecosisteme. [50]

COMPORTAMENT MOTRIC PASIV AL PLANTELOR, (bot.) constând din mișcări pasive reprezentând adaptări comportamentale ale plantelor întregi sau ale unei părți din organele lor care se deplasează dintr-un loc în altul în ecosistem și chiar în

alte ecosisteme, cu ajutorul agenților fizici sau biologici. Ele sunt favorizate de prezența adaptărilor morfo-fiziologice în concordanță cu mediul înconjurător, asigurând echilibru și supraviețuirea prin nutriție și perpetuare a speciilor în cadrul biocenozei din ecosistem. De exemplu, speciile de alge din fitoplancton, în baza unor adaptări specifice, plutesc pasiv în masa apei. Pasivitatea reprezintă comportamentul acestor plante. Ele însă nu rămân pe loc ci sunt antrenate și deplasate pe orizontală și verticală de curenții de apă sau de valuri în lacuri, bălți, mări, oceane sau se deplasează o dată cu apa în râuri și fluviu. În aceeași situație se află și plantele superioare lipsite de sistem radicular, nefixate de substrat, așa cum sunt speciile de lînțiță (*Lemna* sp.), peștișoară (*Salvinia natans*), otrățelul de apă (*Utricularia vulgaris*) etc. care sunt de obicei prezente în bălți, lacuri și mlaștini. Factorul ecologic determinant al mișcării plantelor îl constituie apa care este și mediul lor de viață. Tot în categoria mișcărilor pasive se încadrează și modalitățile comportamentale ale plantelor fixate de substrat pentru autoîmprăștierea semințelor sau adaptări ale fructelor sau semințelor unui mare număr de specii de a fi diseminate în același ecosistem sau în alte ecosisteme cu ajutorul vântului, al apei sau cu ajutorul animalelor. Rolul acestui comportament motric pasiv al indivizilor biologici organizați în populații este subordonat funcției fiecărei specii de a-și asigura perpetuarea și implicit menținerea în biocenoză, precum și ocuparea de noi nișe spațiale. În cadrul ecosistemelor unele plante răspândesc semințele prin mijloace proprii (plante autochore), altele răspândesc fructele și semințele cu ajutorul unor agenți abiotici cum sunt vântul, apa, sau prin agenți biologici reprezentați de animale (plante alochore). [50]

COMPORTAMENT MOTRIC PLANTIGRAD, (zool.) întâlnit la mamiferele care calcă pe sol cu întreaga suprafață a piciorului sau, cum spun vânătorii, cu întreaga suprafață a labei. Așa fac ariciul, ursul, jderul, dihorul, hermelina, vidra, viezurele, maimuța și omul. Mersul lor este lent. [50]

COMPORTAMENT MOTRIC UNGULIGRAD, (zool.) caracteristic unor specii de mamifere și care se desfășoară pe baza unor adaptări speciale care constau în reducerea accentuată a părții de sprijin pe sol. Aceste animale se sprijină de substrat numai în vârful degetelor care sunt învelite în copite. Numărul de degete funcționale s-a redus la 1 în cazul cabalinelor și la 2 în cazul bovinelor, ovinelor, caprinelor și porcinelor. Restul degetelor sunt atrofiate. [50]

COMPORTAMENT OSMOTROF, (zool.) întâlnit la protozoarele din ecosistemele acvatice. Pe cale

COMPORTAMENT PARENTAL

osmotică ele iau din mediul de viață substanțe organice care le asigură supraviețuirea și integrarea în ecosistem. [50]

COMPORTAMENT PARENTAL, (soc.) sintagmă ce definește toate conduitele prin care părinții se ocupă de protecția, locuința, încălzirea, condițiile de igienă, de alimentație, de transport și de educație pentru copiii lor. [28]

COMPORTAMENT SEXUAT LA ANIMALE, (zool.) care asigură înmulțirea sexuată și este întotdeauna rezultatul fecundării. El reprezintă un fenomen biologic fundamental care declanșează dezvoltarea individuală în timpul succesiunii ritmice a generațiilor și al cărui rezultat este nașterea, dintr-un organ specializat al părintelui, a unui urmaș asemănător cu acesta. După caracterele sexuale ale organismelor adulte, în biocenoze sunt prezente animale gonocorice, care au sexele separate pe indivizi distincți, și animalele hermafrodite, care au ambele sexe pe același individ. Animalele gonocorice sunt dominante în orice biocenoză. La acestea apar deosebiri între indivizii de sex opus privind caracterele sexuale, cromatina sexuală și cromozomii sexuali. Animalele hermafrodite sunt mai puțin frecvente. Ele se caracterizează prin hermafroditism cu autofecundare (unii spongieri și unele cestode); hermafroditism cu încrucișare și fecundare reciprocă, la care gameții au maturizare sincronă (planarii, unii amfibieni) unde indivizii care se încrucișează au simultan rolul de mascul și de femelă; hermafroditism cu încrucișare și fecundare reciprocă, dar cu maturarea nesincronă a gameților (spongieri, celenterate, turberaliatate, unele cestode, oligochete, unele gasteropode și urocordate); hermafroditism cu intersexualitate naturală, ca de ex., unele specii de pești și unii amfibieni. [50]

COMPORTAMENT TROFIC IERBIVOR → FITOFAGIE

COMPORTAMENT TROFIC LA ANIMALE, (zool.) pentru a-și procura hrana, animalele dispun de un anumit comportament. El este cu atât mai specializat cu cât se află pe o treaptă mai înaltă de evoluție. Felul cum animalele își procură hrana și cum se hrănesc constituie un semnal informațional transmis de ecosistem. Semnalul indică felul de hrănire al animalelor din cadrul unei specii. În verigile lanțurilor trofice din ecosistem se succedă o multitudine de comportamente privind modul de capturare a victimelor și felul cum le consumă, dar și comportamente specifice destinate nutriției parazitice. În cadrul biocenozelor din ecosisteme se delimitează comportamentele trofice: holofitic și osmotrof, microfag, micofag, fitofag, nectarofag și polenofag,

carnivorofag, insectivorofag, omnivorofag, necrofag, coprofag etc. [50]

COMPORTAMENT TROFIC MICOVOR → MICOFAGIE

COMPORTAMENT TROFIC MICROVOR → MICROFAGIE

COMPORTAMENT TROFIC PARAZITAR, (zool.) caracteristic unor animale care trăiesc ca paraziți pe/în alte animale din cadrul biocenozelor acvatice și terestre. Paraziții se diferențiază în endoparaziți care trăiesc în corpul animalelor (protozoare, viermi) și ectoparaziți care trăiesc pe corpul animalelor așa cum sunt lipitorile, *Piscicola*, *Pontobedella*, lilioci (vampirul-mare) și alte specii. [50]

COMPORTAMENT TROFIC SIMBIOTIC, (bot.) în biocenozele ecosistemelor terestre există asociații trofice între diferite organisme vegetale, dintre care unul este în mod obligatoriu autotrof iar celălalt heterotrof. Asocierile dintre cele două specii sunt mai mult sau mai puțin intime, dar durabile. Asocierea se numește simbioză, iar indivizii asociați se numesc simbioți. Acest tip de comportament trofic este întâlnit la asocierea între rădăcinile plantelor și unele specii de ciuperci din sol, formând micorizele; asocierea dintre rădăcinile plantelor leguminoase și alte specii de plante cu unele bacterii fixatoare de azot, formând nodozități; asocierea unor specii de alge și ciuperci formând lichenii. [50]

COMPORTAMENTUL ANIMALELOR, (zool.) sistem de manifestare în mediul de viață. În cadrul biocenozelor din ecosistemele terestre și acvatice, epigeice și hipogee, populațiile de animale au comportamente multiple și diferite. Ansamblul reacțiilor complexe ale comportamentelor constituie o întreprindere a reacțiilor înnăscute și a celor dobândite în timpul vieții. Comportamentul indivizilor din fiecare populație este subsumat intereselor speciei. El are întotdeauna efect adaptativ și util acesteia. Sub aspect ecologic joacă rol important în menținerea echilibrului între specie și mediul său de viață, abiotic și biotic. Prin comportament se reglează permanent și constant structura dinamică a populațiilor din biocenoză. Toate activitățile animalelor în cadrul ecosistemelor se bazează pe motricitate, care asigură definirea și exteriorizarea diferitelor tipuri de comportamente. [50]

COMPOST, (agric.) substrat de cultură și îngrășământ organic obținut prin descompunerea avansată a diverselor resturi menajere gospodărești. C. este utilizat adesea la prepararea substratului de cultură pentru plantele legumicole și floricole, valoarea sa fiind dependentă de compoziția chimică (în funcție de calitatea materialelor menajere inițiale). Este important ca în c. să nu se afle substanțe nocive,

- deșuri necompostabile și, în mod deosebit, metale grele, substanțe chimice de fitoprotecție ș.a. [72] → **COMPOSTARE**
- COMPOSTAJ**, (ecol.) acțiunea de realizare industrială a unor îngrășăminte fără elemente poluante, în condițiile fermentării aerobe a unui amestec de resturi organice, noroaie, pământ, deșuri vegetale etc., proces însoțit adesea și de o creștere temporară a temperaturii. [3]
- COMPOSTARE**, (agric.) prelucrare a reziduurilor solide biodegradabile constând în amestecarea diferitelor resturi menajere, de gospodărie sau rezultate în urma curățeniei localităților, obișnuit de origine vegetală (frunze de arbori, resturi de la sortarea și curățirea legumelor și fructelor, gunoaie menajere ș.a.), în locuri special amenajate, cu scopul de a le asigura condiții pentru fermentație și transformare într-un produs bun spre a fi administrat ca îngrășământ organic. Uneori, prin c. se înțelege și amestecarea paielor de cereale sau a turbei etc. cu îngrășămintele minerale, acestea fiind supuse apoi fermentației pentru obținerea substratului folosit la producerea răsadurilor de legume și flori. [72] → **COMPOST**
- COMPOZIT**, materiale care reunesc într-un singur produs unele elemente care, de obicei, nu se asociază în mod natural. [13]
- COMPOZITOR**, (cult.-art.) autorul unei lucrări muzicale. În creația populară, c. și executantul se contopesc de obicei într-o singură persoană. În muzica cultă, acest lucru este posibil, dar nu este obligatoriu. [67]
- COMPOZIȚIA AERULUI ÎN MEDIUL SPELEIC**, (climat.) diferit de la o peșteră la alta. Există peșteri cu atmosferă săracă în oxigen în care pot trăi numai puține specii, toate troglobionte, capabile să-și adapteze metabolismul la condiții de hipoxie. Există și alte peșteri în care conținutul de dioxid de carbon este egal sau mai mare decât la exterior; cu toate acestea ele conțin o faună troglobiontă bogată. Lângă Mangalia există o peșteră, unicat mondial, Peștera de la Movile, cu atmosferă și apă bogată în hidrogen sulfurat și săracă în oxigen. În aceste condiții extreme trăiesc totuși zeci de specii subterane terestre și acvatice, multe dintre ele cu populații permanente. [44]
- COMPOZIȚIA CHIMICĂ A PRECIPITAȚIILOR**, (chim.) natura și cantitatea de impurități în soluție sau în suspensie, inclusiv pH-ul ploii. [54]
- COMPOZIȚIE**, (cult.-art.) procesul de compunere a unei lucrări muzicale; orice lucrare muzicală bine definită; structura unei lucrări muzicale, ordinea de plasare a secțiunilor ei componente și raportul dintre aceste secțiuni, adică forma muzicală. [67]
- COMPOZIȚIE FLORISTICĂ**, (bot.) inventarul de specii de plante și proporția lor într-o fitocenoză, asociație sau în alte unități sintaxonomice superioare. [15]
- COMPREHENSIVITATE**, (soc.) capacitate de înțelegere. [28]
- COMPRESIUNE**, 1. Micșorare a volumului unui corp, comprimare. 2. Fază de funcționare a unei mașini în timpul căreia fluidul din cilindru unui motor este comprimat prin deplasarea unui piston în cilindru. Stare de solicitare a unei piese sub acțiunea a două forțe egale și de sens contrar. [13]
- COMPRESOR**, (ind.) 1. Mașină cu piston și rotor, întrebuințată pentru ridicarea presiunii unui gaz. 2. Cilindru metalic masiv, cu tracțiune animală sau mecanică, servind la îndesarea terasamentelor, nivelarea șoselelor etc. [13]
- COMPULSIUNE**, (psih.) constrângere internă și tendință de tip obsesional spre desfășurarea unei conduite repetitive, cu semnificație patologică, care, dacă nu este exercitată, duce la o creștere a angoasei. Are un caracter neintenționat, involuntar, conduita determinată în acest mod neavând utilitate pentru subiect. [28]
- COMPUS**, (ecol.) corp pur ce poate fi descompus prin analiză elementară în noi corpuri pure. [3]
- COMPUS CHIMIC**, (chim.) substanță pură, omogenă, constituită din mai multe elemente chimice, prezente în proporții diferite. [29]
- COMPUS COMPLEX**, (chim.) compus rezultat din unirea a doi sau mai mulți compuși simpli sau ioni, care poate exista atât în soluție cât și în stare cristalină. [29]
- COMPUS ORGANIC**, (chim.) compus chimic care conține în moleculă atomi de carbon legați în catene sau în alte inele (cicluri) alături de atomi ai altor elemente ca: H, N, O, S, Cl ș.a. În general, legătura atomilor este covalentă. [29]
- COMPUȘI CLOROFLUOROCARONAȚI**, (ecol.) grup de compuși chimici utilizați ca fază suport gazoasă și neutră, atât în industrie cât și în aplicațiile casnice (propulsor de aerosoli), a căror folosire excesivă este, se pare, una dintre cauzele subțierii stratului de ozon, respectiv ale deteriorării mediului înconjurător. [3]
- COMPUȘI CRIOPROTECTORI**, (zool.) glicoproteine identificate în sângele unor pești polari, care scad punctul de îngheț al sângelui prin învelirea cristalelor mici de gheață, care ar putea produce nuclei de gheață și ar determina înghețarea sângelui. [37]
- COMPUȘI MACROERGICI**, (chim.) molecule specializate în stocarea și eliberarea energiei chimice, având în structură cel puțin o legătură macroergică

- (de tip anhidridă) a cărei energie liberă de hidroliză este mai mare de $-29,3\text{kJ/mol}$. Acest rol îl îndeplinesc toate nucleotidele di- și trifosforilate, dar mai ales ATP și ADP, precum și 1.3- difosfogliceratul, 2-fosfoenolpiruvatul, acil-CoA, creatin-fosfatul etc. [9]
- COMPUȘI ORGANICI VOLATILI**, (ecol.) substanțe organice care se evaporă ușor și se află în aer sub formă de gaze. [23]
- COMPUȘI UREO-FORMALDEHIDICI**, (agrochim.) grup de îngrășăminte cu azot greu solubil, având un conținut de 28-39% N. Se obțin din condensarea ureei cu aldehida formică în mediu acid. [29]
- COMUNITATE**¹, (ecol.) asociație de populații din specii diferite definite de diversitatea populațiilor existente, de maturitatea acestora etc. [3]
- COMUNITATE**², (ecol.) faptul de a fi comun mai multor lucruri sau ființe. 1. Termen utilizat în literatura anglo-saxonă pentru biocenoză. 2. În geobotanică, totalitatea organismelor vegetale care ocupă o zonă geografică oarecare, având relații reciproce. 3. Totalitatea oamenilor care trăiesc în același loc și au aceleași obiceiuri. [49] → **BIOCENOZĂ**
- COMUNITATE NATURALĂ**, (ecol.) biocenoză care n-a fost perturbată de vreo activitate umană. [3]
- COMUNITATE VEGETALĂ** → **FITOCENOZĂ**
- COMUTATIVITATE**, (mat.) proprietate a unei operații binare $o : M \times M \rightarrow M$ de a satisface relația $xoy = yox$. [48]
- CON**¹, (mat.) suprafață generată de o dreaptă care se deplasează spijinindu-se pe o curbă închisă imobilă și pe un punct fix exterior curbei. [48]
- CON**², (anat.) celulă senzorială din retină, cu aspect de con, care percepe culoarea în ochiul vertebratelor și permite vederea în lumină puternică. [37]
- CON**³, (inform.) nume rezervat de sistemul de operare MS-DOS pentru tastatură și monitor. Tastatura numai INPUT și monitorul numai OUTPUT formează împreună consola, sursa primară de input și output în sistemul MS-DOS. [6]
- CON DE APĂ**, (petr.) strat de apă în formă de con care se ridică în timpul exploatării unui strat de țitei. Stratul de apă se află sub stratul de țitei. [30]
- CON DE DEJEȚIE**, (geogr.) microrelief situat în partea inferioară, terminală, a unui organism torențial cu aspect de con, alcătuită din depunerea materialului aluvionar transportat de apă. Materialul grosier este depus în vârful conului, iar cel fin, în fruntea acestuia. [20] Peste el, de fiecare dată, apa revărsată își croiește un nou drum, cel mai vechi fiind acoperit de materialele transportate de fiecare viitură. [50]
- CON DE GHEAȚĂ**, (glac.) formă din gheață situată pe limba unui ghețar, în locurile protejate de materiale morenice. [25]
- CON DE GROHOTIȘ**, (geomorf.) formă de relief realizată din depozitul acumulat la baza versantului, în partea terminală a unor jgheaburi. Fragmentele grosiere sunt dispuse mai departe decât cele fine, datorită gravitației. [25]
- CON DE REVER**, (geomorf.) formă de acumulare de pe țarm, asemănătoare conurilor de dejecție aplatizate, cu pantă lină spre uscat. Este creat de valuri în timpul furtunilor care străpung țarmul și depun în spatele plajei și cordonului de nisip materialele erodate și transportate. Morfografia poate fi și în evantai sau în franjuri. [25]
- CON VULCANIC**, (geomorf.) formă de relief de acumulare (sub formă de con) situată în partea exterioară a aparatului vulcanic, constituită din lave, cenușe și materiale preluate din coșul vulcanic în timpul exploziei. [25]
- CONATIV**, (psih.) latura pulsională de tendințe, efort și întreținere energetică a acțiunii, reunind afectivul cu voliționalul. Este un termen opus cognitivului și este puțin utilizat în psihologia modernă. Termen introdus de Spinoza. [28]
- CONCASOR**, (ind.) mașină de sfărâmat materiale dure, folosită în industriile extractive sau de prelucrare. [13]
- CONCĂ**, (anat.) cavitatea urechii externe, care se deschide în meatul auditiv extern. [57]
- CONCENTO**, (cult.-art.) armonie, înțelegere, acord. [67]
- CONCENTRA** (a), a mări conținutul procentual al unui component într-o soluție sau într-un amestec. A separa dintr-un minereu brut părțile bogate în minereuri utile de părțile sterile. [13]
- CONCENTRARE**¹, (psih.) funcție a atenției prin care un obiect este fixat, subiectul sustrăgându-se de la celelalte activități. [28]
- CONCENTRARE**², (ecol.) proces de mărire a concentrației unor substanțe endogene sau exogene într-un organ, organism viu, lanț alimentar, ecosistem etc. [3]
- CONCENTRAREA LEGUMICULTURII**, (agric.) comasare a suprafețelor cultivate cu plante legumicole în trupuri mari (100-2.000 ha), compacte, indiferent de forma de proprietate, amplasate în cadrul zonelor naturale favorabile, care să permită generalizarea tehnologiilor moderne de obținere a unor producții superioare cantitativ și calitativ. Prin această măsură se realizează: amplasarea legumiculturii în zonele naturale cele mai favorabile; asigurarea condițiilor pentru organizarea rațională a teritoriului în scopul amenajării pentru irigat, mecanizare etc.; prevenirea folosirii neraționale a suprafețelor; organizarea de unități mari de producție, profilate și specializate în cultura legumelor; concentrarea mijloacelor financiare

în scopul dotării corespunzătoare și realizării unor obiective specializate într-o anumită producție marfă; dezvoltarea industriei prelucrătoare a produselor legumicole; reducerea cheltuielilor de producție prin folosirea mașinilor de mare productivitate, capabile să efectueze simultan mai multe lucrări, inclusiv combinele de recoltat legume și aviația în tratamentele fitosanitare; crearea de condiții favorabile integrării activității de producție cu cea de valorificare; asigurarea unui câmp larg pentru aplicarea noilor cuceriri ale științei și tehnicii; crearea condițiilor pentru valorificarea superioară a potențialului cadrelor de specialiști etc. [72]

CONCENTRAT EMULSIONABIL (CE sau EC), (agric.) erbicid dizolvat în ulei care, prin amestec cu apa, formează o emulsie, nu este solubil în apă, ex., Treflan, Dual, Fusilade. [51]

CONCENTRAT SUSPENSIE (CS), (agric.) erbicid solid sau lichid vâscos, diluat de regulă în apă; înainte de folosire este necesară o agitare energetică. [51]

CONCENTRATOR, (ind. energ.) echipament ce asigură integrarea și/sau funcții de prelucrare primară și memorare a datelor de la mai multe grupuri de măsurare a energiei electrice și transmiterea automată a acestora la un punct central. [59]

CONCENTRAȚIA ECOLOGICĂ ESTIMATĂ, (prot. med.) concentrația estimată de substanțe nocive (pesticide) dintr-un ecosistem. [17]

CONCENTRAȚIA EXPUNERII, (prot. med.) concentrația de substanță chimică nocivă sau de altfel de poluant ce prezintă amenințare pentru sănătate, într-un mediu dat. [17]

CONCENTRAȚIE¹, (chim.) cantitatea dintr-un component conținută într-o anumită cantitate de dizolvant sau de soluție. [29]

CONCENTRAȚIE², (fiz.) mărime ce caracterizează soluțiile (sau amestecurile), egală cu raportul dintre cantitatea (masa, volumul, numărul de molecule etc.) de component și cea totală a soluției (amestecului). De obicei este exprimată procentual. [38]

CONCENTRAȚIE ATMOSFERICĂ, (pol.) concentrația unui poluant aflat în suspensie în atmosferă. [3]

CONCENTRAȚIE CRITICĂ, (biochim.) concentrație de oxigen la care activitatea unui organism (ex., un pește) începe să fie diminuată. Ex., pentru carasul auriu concentrația critică este de 0,5 mg O₂/l apă, pentru bibani de 7 mg O₂/l apă. [41]

CONCENTRAȚIE DE FOND, (pol.) rata minimă observabilă a unui poluant în natură. Ea corespunde la o concentrație dată de fenomenele naturale (radioactivitate, vulcanism). [41]

CONCENTRAȚIE DE VÂRF, (ecol.) valoarea maximală a concentrației unui poluant într-o zonă

determinată, măsurată de-a lungul unei perioade date. [3]

CONCENTRAȚIE IONICĂ, (chim.) numărul de ioni gram dintr-un anumit ion conținut în unitatea de volum. [29]

CONCENTRAȚIE ÎN GREUTATE, (chim.) numărul de grame de substanță dizolvată în 100 g soluție. [29]

CONCENTRAȚIE ÎN VOLUME, (chim.) numărul de ml de substanță dizolvată (lichid) în 100 ml soluție. [29]

CONCENTRAȚIE LETALĂ 0, (toxicol.) cea mai mică valoare a concentrației letale a unei substanțe cunoscute pe plan mondial. [3]

CONCENTRAȚIE LETALĂ 50 (CL 50), (toxicol.) concentrație mortală pentru 50 % dintre animalele supuse unui test de toxicitate. [3]

CONCENTRAȚIE MAXIMA ADMISIBILĂ (CMA), (ecol.) prag de valori limită ale concentrației diverselor elemente, în anumite condiții date. [3]

CONCENTRAȚIE MOLARĂ, (chim.) numărul de moli de substanță conținuți în 1.000 ml soluție. [29]

CONCENTRAȚIE NORMALĂ, (chim.) numărul de echivalenți-gram de substanță conținută în 1.000 ml soluție. [29]

CONCEPT, noțiune, forma cea mai elementară a gândirii, deosebită de formele mai elaborate, cum este judecata. Se elaborează prin analiză și sinteză, abstractizare și generalizare, cu referință la realități, fenomene, idei, procese esențiale în edificarea științei. [28]

CONCEPTUALĂ, (cult.-art.) manifestări și lucrări artistice apărute la sfârșitul anilor '60, în care pe primul plan se situează ideea, concepția, procesul operei considerate mai semnificativă, forma concretă, ultimă, a unei creații. [67]

CONCEPTUL DE EDUCAȚIE FIZICĂ, (sp.) exprimă caracteristicile esențiale ale acestei activități. Constituie o abstractizare și o generalizare a experiențelor acumulate în timp în acest domeniu. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]

CONCEPTUL MITSCHERLICH-BAULE, (agrochim.) concept elaborat de B. Baule, pe baza legii lui E. A. Mitscherlich, conform căruia o anumită cantitate de substanță nutritivă din sol sau din îngrășământ este suficientă pentru a produce un anumit procent din recolta maximă, întotdeauna același la aceeași plantă, indiferent de cantitatea absolută a recoltei. [29]

CONCEPTUL MOBILITĂȚII IONILOR NUTRITIVI, (agrochim.) concept dezvoltat de R. H. Bray, în completarea legii acțiunii factorilor de vegetație. Dacă ionii nutritivi prezintă o mobilitate slabă în sol, deplasându-se prin difuzie sau o dată cu fluxul de apă numai pe distanțe foarte mici, atunci cantitatea lor în sol, necesară pentru a produce recolta maximă, crește de la o

CONCEȚIA ANTROPOLOGICĂ EMBRIOLOGICĂ

valoare variabilă, care depinde de masa plantelor și de compoziția lor chimică optimă, până la o valoare care tinde să rămână neschimbată. La aceeași plantă și în condiții comparabile de cultură, cantitatea de substanță nutritivă care asigură obținerea recoltei maxime nu se schimbă o dată cu nivelul absolut al recoltei maxime. În conformitate cu acest concept, numai elementele chimice cu slabă mobilitate în sol (P, K, Ca, Mg ș.a.) se supun conceptului Mitscherlich-Baule, elementele cu mobilitate ridicată, cum ar fi $N-NO_3$, tind să se supună legii minimului formulată de Liebig. [29]

CONCEȚIA ANTROPOLOGICĂ EMBRIOLOGICĂ, (antrop.) introdusă de către Sheldon, a constituit o altă etapă în biotipologie. Tipurile fundamentale rămân aceleași, schimbându-se doar denumirea lor: „**Componenta endomorfică**“ cuprinde indivizi scunzi, cu rotunjimile corpului evidente, dominați de activitatea viscerelor ce influențează personalitatea. Acest somatotip denumit endoblastic se caracterizează prin sociabilitate, tendința la confort și tandrețe; „**Componenta mezomorfică**“ cuprinde indivizi cu sistem muscular puternic și cu sistemul osos robust; „**Componenta ectomorfică**“ cuprinde indivizi înalți și slabi cu sistem nervos bine dezvoltat, caracterizat printr-o predominanță a funcțiilor cerebrale. El preferă cinstea și izolarea. [27]

CONCEȚIA ANTROPOLOGICĂ FIZIOGNOMICĂ, (antrop.) a fost legată inițial de astrologie și chiromanție (Aristotel), ca apoi să fie dezvoltată de Lavater și preluată în concepție modernă de alți cercetători (Verdun, Barbara, Eremian) care, în studiile lor, fac legătura între mimică și biometrie. Această ipoteză reduce întreaga complexitate umană la observarea feței. [22]

CONCEȚIA ANTROPOLOGICĂ MORFOLOGICĂ, (antrop.) conform acestei concepții aparținând școlii franceze, organismul uman este un ansamblu de 5 aparate principale, al cărui ax central este aparatul cardio-renal în jurul căruia se dispun celelalte: aparatul digestiv, respirator, muscular și cerebral. Fiecare aparat este în legătură cu mediul exterior (atmosferic, alimentar, fizic și social). Se disting următoarele tipuri: **tipul muscular** – este caracterizat de dezvoltarea musculaturii și a membrilor, trunchiul fiind rectangular, modelul corpului este robust, cu talia marcată, toracele și abdomenul fiind bine dezvoltate, membrele sunt relativ lungi în raport cu trunchiul, încheietura mâinilor cu brațul ajunge la un nivel inferior pubisului. Sistemul pilos este bine dezvoltat, iar fața are un caracter rectangular și prezintă trei etaje: *etajul frontal (cerebral)*, *etajul nazal (respirator)* și *maxilar (digestiv)* armonios dezvoltate; **tipul respirator** – prezintă trunchi trapezoidal, cu baza mare așezată superior. Unghiul

xifoidian este aproape ascuțit, talia este ușor marcată, rebordul coboară apoi spre creasta iliacă. Umerii sunt largi, dar mai puțin orizontali. Încheieturile membrilor se confundă cu trunchiul. Membrele sunt relativ scurte. Musculatura este puțin marcată. Fața este romboidală, cu predominarea *etajului mijlociu (respirator)* prin excelență. Pomeții și arcadele sprâncenelor sunt proeminente, nasul proeminent, lung sau lat; **tipul digestiv** – trunchiul predomină asupra membrilor, abdomenul asupra toracelui. Talia este bine marcată. Umerii sunt înguști și căzuți. Gâtul este scurt și gros. Membrele sunt scurte. Fața este triunghiulară, cu baza inferior așezată, cu fruntea îngustă, mandibula lată (largă), dantura solidă; **tipul cerebral** – este un tip liniar, dezvoltarea frunții și a capului este considerabilă, trunchiul este rectangular și alungit, în timp ce umerii și bazinul sunt înguste. Abdomenul și toracele sunt proporționale. Talia este ușor marcată. Membrele sunt relativ lungi. Fața tinde să se înscrie într-un triunghi, cu vârful în jos. Etajul superior al feței este caracterizat printr-o frunte largă și bombată. [22]

CONCEȚIA ANTROPOLOGICĂ UMORALISTĂ, (antrop.) inițiată de Hipocrate, susține că organismul uman este constituit din 4 umori: sângele, bila galbenă cu sediul în ficat, bila neagră cu sediul în splină și flegma (mucus) sau pituita cu sediul în creier. În funcție de dominanta umorală, indivizii se grupează în 4 tipuri: **tipul sangvin** – indivizi bine nutriți, energici și întreprinzători (dominant sângele); **tipul coleric** – indivizi musculoși, impulsivi și iuți la mânie (dominantă bila galbenă); **tipul melancolic** – indivizi retrași, inactivi (dominantă bila neagră); **tipul flegmatic** – indivizi liniștiți, lenți și serioși (dominant „mucusul“). [27]

CONCEȚIA BIOCHIMICĂ, (antrop.) din punct de vedere biochimic, literatura de specialitate, ținând cont de tipologia homeopatică, descrie trei tipuri constituționale principale: **carbocalcic**, **fosfocalcic** și **fluorocalcic**. [22]

CONCEȚIA BIOELECTRICĂ, (antrop.) o tipologie constituțională umană de perspectivă, începută de Lichtenberg (1877), continuată în secolul XIX de cercetătorii Markiewici (1939) și Kirlian, continuată la noi în țară de medicul român Dumitrescu (1975) care pune la punct o nouă metodă electronografică. Aceasta constă în obținerea unei imagini de electroluminiscență într-un impuls unic cuantificabil și în conversia electrono-optică, de-a lungul unei pături convertitoare plasate în interiorul dielectricului. [27]

CONCEȚIA BIOTIPOLOGICĂ, (antrop.) în secolul XX se pun bazele sistemelor de clasificare a variabilității umane prin dezvoltarea endocrinologiei și geneticii, contribuind la dezvoltarea antropologiei

constituționale, din această perspectivă. Astfel, ia naștere o știință nouă – *biotipologia* – definită de endocrinologul italian Pende (1955), ca fiind „o știință de sinteză a omului individual”. [22]

CONCEPȚIE¹, ansamblul de idei sau sistemul de idei cu privire la problemele filosofice, științifice, tehnice, literare etc.; felul de a înțelege și de a interpreta fenomenele pe baza unui sistem de idei. [35]

CONCEPȚIE², (reprod.) fecundarea ovulului de la mamifere de către un spermatozoid; are loc în trompele uterine. Este urmată de nidație (fixarea ovulului fecundat în peretele uterului, unde se va desfășura dezvoltarea sa ulterioară). [69]

CONCEPȚII ANTROPOLOGICE COSMOGONICE, (antrop.) primele concepții constituționaliste care s-au făcut sub influența ideilor promovate de filosofii hinduși și greci care afirmau că Universul se compune din trei elemente (aer, apă și foc) din care este alcătuit și organismul uman. Ulterior, celor trei elemente li s-a adăugat și pământul. În funcție de modul lor de combinare rezultă sănătatea, boala, dar mai ales individualitatea umană. [22]

CONCERT, (cult.-art.) executare de lucrări muzicale în public. [67]

CONCERTINO, (cult.-art.) concert de proporții reduse, alcătuit mai adesea dintr-o singură parte. [67]

CONCESIUNE, (jur.) contract (act juridic) prin care o persoană fizică sau juridică acordă drepturi și puteri unui terț privind închirierea unor terenuri, construirea pe terenuri ale domeniului public, exploatarea solului sau subsolului unor terenuri etc., în condiții de timp și condiții economice bine precizate. [68]

CONCRET, ceea ce reprezintă o realitate palpabilă, nemijlocită; se raportează la obiecte sau fenomene reale. [28]

CONCRETIZARE, operație a gândirii logice opusă abstractizării, orientare a gândirii de la general la particular, asociere la general a unor determinări și însușiri fizice constatate prin simțuri. [32]

CONCREȚIUNE, (geol.) neoformație sub formă de grăunți sau noduli de mărime, formă și culoare variabilă, cimentată ireversibil prin precipitația unor compuși chimici (gips, carbonat, oxizi de Fe, Mn). [29]

CONCURENȚĂ, (ec.-fin.) rivalitate, întrecere, luptă pentru întâietate între industriași și comercianți care acționează pe aceeași piață pentru realizarea propriilor interese în condiții de libertate economică. [55] → **COMPETIȚIE**

CONCURENȚĂ LOIALĂ, (ec.-fin.) concurență desfășurată în condițiile respectării de către agenții economici a normelor și mijloacelor corecte recunoscute în reglementările legale din țară. [58]

CONCURENȚĂ NELOIALĂ, (ec.-fin.) concurența care are loc cu mijloace și acțiuni contrare uzanțelor comerciale legale. [55]

CONCURENȚĂ PERFECTĂ, (ec.-fin.) formă specială de organizare a economiei, cu reguli precise și stricte de instaurare a unei egalități a condițiilor concurențiale pentru toți agenții economici. Acest lucru presupune producători și consumatori, egali în ceea ce privește forța și puterea economică; transparența perfectă; omogenitatea produsului (bunuri identice, de aceeași calitate); libertatea de a acționa pe piață; fluiditatea cererii și ofertei; mobilitatea perfectă a factorilor de producție etc. În realitate este inexistentă. [58]

CONDENS, (agric.) apă rezultată prin lichefierea vaporilor de apă din aer pe diverse suprafețe (fructe, legume, depozite, folie etc.) cu temperaturi mai scăzute decât a aerului cu care vin în contact. Fenomenul se constată la fructele și legumele scoase din depozite frigorifice, la recoltarea dimineața foarte devreme etc. Creșterea umidității pe suprafața fructelor și a legumelor creează condiții favorabile pentru evoluția unor boli păgubitoare. Acest fenomen este frecvent la culturile efectuate în solarii și tuneluri acoperite cu folie din mase plastice, mai cu seamă primăvara, după nopți reci, contribuind la creșterea exagerată a umidității relative din spațiile protejate. [72]

CONDENSARE¹, (psihan.) proces prin care „într-un singur comportament, gest sau imagine sunt acumulate și simbolizate o multitudine de sensuri, tendințe inconștiente și trebuințe”. [28]

CONDENSARE², (fiz.) trecerea unei substanțe din stare gazoasă în stare lichidă. Pentru vapori puri, care nu sunt în contact nici cu faza lichidă, nici cu corpuri active care să realizeze adsorbția, condiția necesară condensării este prezența centrilor de condensare (ioni gazoși, particule de praf etc.). [38]

CONDENSATOR¹, (fiz.) sistem de doi conductori (*armături*) separați printr-un material izolator (*dielectric*). Pe armături se acumulează sarcini electrice egale în valoare absolută, dar de semne contrare. Capacitatea c. este: $C=Q/U$, unde Q este valoarea absolută a sarcinii de pe o armătură și U tensiunea electrică aplicată sistemului. [38]

CONDENSATOR², (ind.) 1. Aparat care servește la lichefierea unei mase de vapori în vederea recuperării lichidului din care au provenit sau a eliminării unor componente volatili. 2. Sistem de conductoare separate printr-un mediu izolant sau vid, destinat acumulării de electricitate statică. [13]

CONDENSAȚIE (*condensare*), (meteor., fiz.) trecerea fluidelor, inclusiv a vaporilor de apă din atmosferă,

CONDESCENDENȚĂ

din faza gazoasă în cea lichidă, de regulă ca urmare a răcirii aerului sub punctul de rouă, favorizând apariția ceții, norilor și depunerile de rouă. [54]

CONDESCENDENȚĂ, (soc.) atitudine de bunăvoință față de o persoană inferioară din punct de vedere material, social, intelectual. [28]

CONDIL¹, (zool.) îngroșare tegumentară circulară în jurul fosetei antenare la insecte. [62]

CONDIL², (zool.) proeminență osoasă, care se potrivește într-o cavitate articulară a altui os, permițând mișcarea în anumite direcții, de ex., condilii occipitali ai craniului, care se potrivesc în cavitățile vertebrei atlas. [37]

CONDILOM, (med. u.) excrescență veneriană asemănătoare unui neg, situată la nivelul joncțiunii tegumentului cu mucoasa anusului, a vulvei sau a glandului penian. [60]

CONDIMENTE, (ind. alim.) substanțe chimice admise de legislație (acizi, baze, săruri), plante sau părți de plante fin măcinate, folosite în scopul îmbunătățirii aromei, gustului și mirosului unor produse, consumate proaspete sau după prelucrare. [72]

CONDIȚIE FIZICĂ, (sp.) nivel superior al pregătirii fizice necesare valorificării optime a indicilor tehnici și tactici ai sportivului în concurs. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]

CONDIȚIE ÎNȚĂLĂ, (ecol.) complexul de factori de mediu, biotici și abiotici în interacție, care determină traiectoria pe care o va urma în timp un sistem ecologic supraindividual. [24]

CONDIȚII ECOLOGICE, (ecol.) sin. *condiții de mediu, condiții de viață, condiții de existență*, ansamblul factorilor abiotici și biotici, din cadrul și din afara unui sistem ecologic complex care determină dezvoltarea unui individ, a unei populații, respectiv a unei biocenoze. [2]

CONDIȚII ECOLOGICE POMOVITICOLE, (agric.) factori biotici și abiotici luați în ansamblu, ce asigură succesul culturii viței de vie sau al pomilor într-un areal dat. [49]

CONDIȚII ÎNȚIALE, (mat.) condiții impuse soluției unei ecuații diferențiale sau cu derivate parțiale. [39]

CONDIȚII LA LIMITĂ, (mat.) condițiile impuse soluției unei ecuații diferențiale sau cu derivate parțiale, să le satisfacă pe frontiera domeniului pe care este definită. [48]

CONDIȚII PEDOCCLIMATICE, (agric.) cadru creat de factorii climatici (lumină, căldură, precipitații, aerul și mișcările sale) și edafici (textura solului, structura solului, chimismul și troficitatea sa, apa freatică etc.), pentru creșterea și dezvoltarea plantelor horticole. [72] → FACTORI ECOLOGICI

CONDIȚIONAREA ONCOGENICĂ, (bot.) prima fază din perioada de transformare tumorală, a patogenezei cancerului la plante. Ea corespunde unei

stări fiziologice particulare a celulelor vegetale, exprimată prin suprimarea inhibiției de creștere, temporară în cazul cicatrizării normale și permanentă în cazul infectării răni cu bacteria *Agrobacterium*. La sfârșitul acestei faze, planta devine sensibilă față de activitatea bacteriei. C.o. este independentă de bacterie. Sucul de rană are un rol important în acest proces. [61]

CONDIȚIONAREA PESTICIDELOR, (pest.) operația prin care se amestecă substanța activă cu un suport inert (talc, caolin, ulei mineral ș.a.) pentru asigurarea unei dispersări mai bune și mai uniforme a acesteia. Se folosesc diferiți adjuvanți ca muianți, emulgatori, stabilizatori ș.a., cu scopul de a mări adezivitatea, etalarea lichidelor pe suprafața tratată, suspensibilitatea zemurilor ș.a. C. p. realizează pulbere de prăfuit, pulbere muiabilă, concentrat emulsionabil, pastă ș.a. [61]

CONDIȚIONAREA SEMINȚELOR, (agric.) ansamblu al lucrărilor prin care, la semințele recoltate de la diferite specii horticole, se realizează nivelul indicilor de calitate fizică și biologică prevăzută, în mod diferențiat, în STAS-uri (standarde de stat), dintre care principali sunt: puritatea, facultatea germinativă, energia germinativă, valoarea culturală, umiditatea ș.a. Lucrările de condiționare sunt: triorare, selectare, uscare, controlul de laborator, dezinfectare, însăcuire sau împungire ș.a. [72]

CONDIȚIONAREA ȘI TRATAREA DEȘEURILOR, (prot. med.) succesiune de operații prin care deșeurile sunt aduse într-o formă accesibilă transportului și/sau stocării, respectiv depozitării definitive a acestora (se include aici și posibilitatea reciclării acestora). [3]

CONDIȚIONAT PATOGEN, (microbiol.) microorganism care determină apariția unui proces infecțios numai dacă este inoculat în doză foarte mare sau dacă gazda are o rezistență generală diminuată. [69]

CONDRIȚĂ, (med. u.) inflamația cartilajului. [60]

CONDROBLASTOM, (med. u.) tumoră benignă a oaselor lungi ce apare la copii și tineri sub vârsta de 20 de ani, alcătuită din țesut asemănător cartilajului fetal. [60]

CONDROCRANIU, (anat.) craniul când are o structură cartilaginoasă, fie temporară ca la embrion, fie permanentă ca la unii pești. [37]

CONDROSARCOM, (med. u.) tumoră osoasă malignă derivată din celule cartilaginoase care erodează osul și invadează țesuturile moi adiacente. [60]

CONDUCEREA ARBORETURILOR, (silv.) totalitatea intervențiilor silvo-culturale destinate să dirijeze structura, creșterea și dezvoltarea arboreturilor. Intervențiile constau în modificarea compoziției și constituției arboreturilor, efectuarea elagajului artificial, prelucrarea și ameliorarea solului, combaterea dăunătorilor etc. (N. Pătrășcioiu, 1982) [11]

CONDUCEREA COARDELOR, (agric.) la vița de vie, după tăierea de rodire, coardele reclamă conducerea și fixarea de mijlocul de susținere. Se deosebesc mai multe variante de conducere: *conducere înaltă* – vița de vie este condusă pe tulpini înalte, în care caz nu se mai protejează prin îngropare; *conducere joasă* – vița se taie aproape de pământ, fără tulpină, cu scaun pe care se lasă coardele de rod și cepii de rezervă și se îngroapă peste iarnă; *conducere în evantai* – se dă butucului forma de palmetă, cu coardele răsfirate ca un evantai; *conducere în cerc ardelenesc* – legarea se face de araci în cerc simplu când pe butuc rămâne o coardă, în cerc dublu, când sunt două corzi; *conducere în cordoane târâtoare* – se lasă pe butuc mai multe brațe, culcate pe sol; *conducere liberă* – vița se lasă pe tulpini de 1-1,5 m iar lăstarii atârnă liberi; *conducere în sistem liber etajat* – butucii sunt conduși alternând, unul cu forma joasă, altul pe tulpina înaltă; *conducere pe spalier monoplan* – vița se conduce pe 3-4 sârme supraetajate, coardele ceruindu-se pe prima sârmă, uneori și pe a doua, iar lăstarii pe restul. [49]

CONDUCEREA PLANTELOR, (agric.) lucrarea de dirijare și susținere în spațiu a plantelor horticole. Conducerea tomatelor, ardeilor, castraveților în cultura în sere se face cu ajutorul sforilor, legate la capătul superior de spalier, iar cu cel inferior la baza plantei, tulpinile fiind susținute de sfori prin înfășurare longitudinală. **C. p.** de tomate, a unor plante semincere, în câmp ș.a. se poate asigura cu tutori individuali sau cu spalieri, cu una sau mai multe sârme etc. În aceste cazuri ea are rolul de a asigura condiții optime pentru creștere, fructificare, calitatea producției, mecanizare ș.a. La specii lemnoase asigură un echilibru optim între ramificații, o bună aerisire a coroanei, determină dinamica specifică a sevei elaborate în scopul reglării creșterii și fructificării, realizează forme estetice deosebite ș.a. În acest sens se recurge la arcuirea, curbarea, ancorarea ș.a. a ramificațiilor într-o anumită etapă a creșterii acestora. [72] → PALISARE, TUTORARE

CONDUCTA, țevă, ansamblu de țevi din metal, beton, lemn etc. sau instalație destinată transportului fluidelor sau materialelor pulverulente, pe un anumit traseu. [13]

CONDUCTIBILITATE, (fiz.) proprietatea unor corpuri de a mijloci transportul de sarcină electrică sau de căldură. *Coeficientul de C. termică* este numeric egal cu cantitatea de căldură transportată prin unitatea de suprafață în unitatea de timp pentru un gradient de temperatură egal cu unitatea. *Conductivitatea electrică* este raportul dintre densitatea de curent electric și intensitatea câmpului electric. În cazul metalelor raportul dintre coeficientul de C. termică și conductivitatea

electrică este egal cu factor direct proporțional cu temperatura absolută (*legea Wiedemann-Franz*). [38]

CONDUCTIBILITATE HIDRAULICĂ, (pedol.) mărime ce caracterizează însușirea unui sol sau a oricărui material poros de a fi străbătut de apă sub acțiunea unei diferențe de potențial a apei. [29]

CONDUCTIVITATE ATMOSFERICĂ, (fiz.) proprietatea atmosferei de a conduce curentul electric, exprimată prin intensitatea curentului pe unitate de gradient de potențial electric, în direcția fluxului. [54]

CONDUCTOMETRIE, (chim.) metodă de analiză bazată pe măsurarea conductivității electrice a unei soluții. Se folosește ca metodă indirectă la determinarea conținutului total de săruri din ape, extracte apoase de sol, paste de sol. [29]

CONDUCTOMETRU, (chim.) aparat folosit pentru determinarea conductivității electrice (CE) a soluțiilor sau extractelor de sol, prin măsurarea rezistenței electrice dintre doi electrozi paraleli introduși în soluție sau în extract. Conductivitatea electrică se exprimă în mho/cm, la temperatura de 25°C sau în subunitățile acestuia: milimho/cm sau micromho/cm. [29]

CONDUCTOR, corp sau material care prezintă conductibilitate electrică sau conductibilitate termică. [13]

CONDURAȘI (*Tropaeolum majus*, fam. *Tropaeolaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă. Soiurile pitice sunt folosite pentru borduri, ronduri, covoare și plante la ghiveci. Soiurile cu port înalt, volubile sau agățătoare, se folosesc pentru decorarea pereților, teraselor, balcoanelor, pergolelor, chioșcurilor, ferestrelor etc. Se mai folosesc și ca flori tăiate. Flori portocalii (5-6 cm diametru), lung-pedunculate. Înflorire, iunie-septembrie. Se înmulțește prin semințe. [71]

CONDYLARTHRA, (zool.) mamifere plantigrade extinse ale perioadei Eocene, având membre pentadactile fără copite; aveau un craniu alungit, un creier foarte mic și 4 tipuri de dinți mamalieni. [37]

CONEA, Ion (1902-1974), geograf român, prof. univ. la București. Considerat întemeietorul geografiei istorice și toponimiei geografice românești („Țara Loviștei. Studiu de geografie istorică“, „Geografie și istorie românească“, „Interpretări geografice în istoria poporului român“). [11]

CONNECTARE, operație de montaj prin care o mașină, un aparat sau un dispozitiv electric este legat într-un circuit sau o rețea electrică. [13]

CONNECTIV, (bot.) la flori, partea terminală a filamentului staminal care unește cele două loje ale anterei. [50]

CONEXIUNE, legătură prin conducte sau organe de mașină între două mașini, aparate, mecanisme. [13]

- CONFABULAȚIE**, (psih.) construcție și asocieri fanteziste și absurde, în contextul unei relatări, în vederea acoperirii lacunelor de memorie sau datorate unor tulburări mintale. [28]
- CONFERINȚĂ**, (soc.), formă de activitate cultural-educativă prin intermediul căreia se transmit cunoștințe în masa largă a auditoriului, pe teme științifice, istorice, politice, economice, tehnice, agricole, pedagogice etc. [32]
- CONFIG.SYS**, (inform.) un fișier text care controlează anumite aspecte ale comportării sistemului de operare. Comenzile din CONFIG.SYS prepară anumite caracteristici ale sistemului, de ex. numărul maxim de fișiere deschise la un moment dat, încărcarea la pornire a unor driveri specifici sistemului respectiv. [6]
- CONFIGURAȚIE CIS-TRANS**, (genet.) posibilitatea ca două mutații să fie situate fie în același cromozom omolog (poziția *cis*) și alelele lor pe celălalt cromozom omolog, fie ca o mutație și o alelă să fie situate pe unul dintre cromozomii omologi, iar cealaltă mutație și alelă normală, pe celălalt cromozom (poziția *trans*). [19]
- CONFINAMENT**, (ecol.) proces fizic sau chimic ce urmărește limitarea schimburilor dintre un individ, sistem, spațiu geografic etc. și mediul aferent (de exemplu, cazul confinamentului hidraulic prin pereți etanși). [3]
- CONFINAMENTUL DEȘEURILOR**, (ecol.) reținerea materialelor primejdioase în vederea limitării sau împiedicării dispersării lor în mediul ambiant. [3]
- CONFLICT INTERN**, (soc.) lupta între motive, tendințe, interese, atitudini opuse și de forțe relativ egale. [28]
- CONFLUENT**, care se unește. **1.** (hydr.) curs de apă care se unește cu un alt curs de apă, formând un râu mai mare. **2.** (bot.) La plante, organe identice care se împreună într-unul singur, ex., nervuri. [50]
- CONFLUENȚĂ**, (hydr.) locul de unire a unui râu cu un altul; când un râu se varsă în altul. Râul care se varsă se numește *afluent*, iar cel care îl primește se cheamă *colector*, *recipient* sau *curs principal*. [50]
- CONFORM**, de aceeași formă, uniform, egal, identic. (bot.) Frunze egal de mari, spinos dințate, întâlnite la struțșori (*Selaginella selaginoides*), ace rigide, drepte, înțepătoare, egal de mari, prezente la ienupăr (*Juniperus communis*), de unde și numele acestor organe de frunze conforme, ace conforme. [50]
- CONFUZIE MENTALĂ**, (psih.) stare patologică trecătoare caracterizată prin dezorganizarea activităților mentale, prin tulburări ale lucidității și clarității conștiinței. [28]
- CONGELAREA SOLULUI**, (ecol.) răcirea solului cu trecere de la fracția lichidă la starea solidă, pentru a accede într-un mediu oarecare în vederea executării unor lucrări speciale (de exemplu, cazul exploatarei unor zăcăminte situate sub pânze freatice puternice). [3]
- CONGENITAL**, (psih.) calificare a însușirilor, maladiilor, dispozițiilor de origine ereditară. [28]
- CONGEST**, (bot.) termen cu semnificația „adunat strâns, îngrămădit“, ex., ramuri, flori, glomerule, coroană deasă. [50]
- CONGLOMERAT**, strâns adunat în ghem, adunătură, îngrămădire, amestec. **1.** (bot.) La plante, florile strâns adunate în inflorescență (capitul). **2.** (geol.) Rocă sedimentară detritică consolidată, formată prin cimentare cu calcar, silice etc. a fragmentelor rotunjite de material mineral, cu dimensiuni peste 2 mm. [50] **3.** (ec.-fin.) Sursă de centralizare a capitalului. [35]
- CONGREGAȚIE**, (bot.) ansamblu de formații vegetale ale căror specii dominante se încadrează în același tip ecologic de plante deși aparțin unor unități taxonomice diferite. [15]
- CONGRUENȚĂ**, (ecol.) egalitatea unor figuri geometrice: două figuri congruente sunt superpozabile. Congruență genomică: similitudinea constituției și a numărului de cromozomi în cadrul speciilor înrudite. [3]
- CONIDANGIU**, (micol.) celulă-mamă conidiogenă din care rezultă conidii. [69]
- CONIDE** (*Conidae*), (zool.) familie de moluște conținând aproximativ 400 de specii, dintre care unele sunt veninoase, dispunând de un sistem perfecționat de inoculare a veninului, provocând înțepături dureroase și uneori mortale. Căutarea frumoaselor cochilii ale acestor moluște reprezintă cauza frecventelor accidente întâlnite în regiunea indo-malaieziană unde acestea trăiesc. [41]
- CONIDIE**, (micol.) sin. *conidiospor*, spor asexuat, de regulă uninucleat, haploid, caracteristic ciupercilor superioare (ascomicete și bazidiomicete). *C. blastică* – care se formează prin înmugurirea unei celule speciale numite conidiogenă. *C. talică* – provine dintr-o celulă normală a unei hife care, de regulă, își mărește volumul și se detașează. [69]
- CONIDIOFOR**, (micol.) ramificația mai mult sau mai puțin diferențiată a unei hife. *C.* este simplu sau ramificat, cu sau fără fialide, caracteristic genului, specializat pentru producere de conidii. Culoarea, forma și aspectul permit identificarea ciupercii. [61]
- CONIDIOGENĂ**, (micol.) celulă producătoare de conidii; la unele specii de ciuperci (ex., *Penicillium*) se numesc metule. [69]
- CONIDIOMĂ**, (micol.) structură specializată pe/in care se formează conidiofori cu conidii. Principalele tipuri

de c. sunt: *acervulul*, *picnidia*, *sinnemata* și *sporodochia*. [69]

CONIDIOSPOR → CONIDIE

CONIFER, (bot.) purtător de conuri. Plante lemnoase cu canale secretoare de rășină, frunze aciculare sau solzoase, în general persistente, flori unisexuate dispuse în conuri și semințe aripate. Importanță în industria lemnului. Formează etajul superior al pădurilor din munții României. [50]

CONIFERE, (bot.) specii de arbori și arbuști din ordinul *Pinales*. [15]

CONIFORM, (bot.) conic, conoidal, lent subțiat de la bază spre vârf, rezultând forma unui con, ex., rădăcina la morcov (*Daucus carota* ssp. *sativus*). [50]

CONIMETRU (*coniscop*), (prot. med.) instrument pentru măsurarea aproximativă a cantității de pulbere în suspensie în atmosferă. [54]

CONIVENT, (bot.) la plante, organe apropiate la bază, nesudate, care se îndepărtează curbat, pentru a se apropia din nou prin vârfuri, ex., frunze, nervuri, petale ale florilor, antere ale androceului din floare. [50]

CONJUGARE, (biol.) 1. Tip de fecundație caracteristic algelor verzi, încadrate în clasa *Conjugatae* (ex., mătasea broaștei *Spirogyra*), în cadrul căruia conținutul unei celule (donor), considerată cu posibilitate masculină, este transferat în altă celulă (receptor), considerată feminină. După fuziunea citoplasmelor (plasmogamie) și a nucleilor (cariogamie), rezultă un zigot tipic diploid. 2. Tip particular de fecundație întâlnit la protozoare (ex., *Paramecium*), în cadrul căruia 2 indivizi se asociază, formează o punte citoplasmatică prin intermediul căreia realizează un schimb reciproc de micronuclei haploizi. Micronucleul propriu fuzionează cu cel transferat de la partenerul conjugant (donor) și formează un nucleu zigotic, diploid. 3. Metodă de recombinare genetică la bacterii care constă în cuplarea prin intermediul unui pil de conjugare, între o bacterie masculină (F⁺) sau (Hfr) cu una feminină (F⁻) și transferul unidirecțional de material genetic. Acest proces este considerat un fenomen de parasexualitate. Celula feminină (F⁻) primește o copie a factorului de fertilitate de la cele mascule (F⁺) și devine și ea masculă (F⁺). În cazul conjugării între bacteriile (Hfr) cu (F⁻), are loc transferul parțial sau total al unei copii a cromozomului bacteriei masculine în cea feminină. 4. Asocierea cromozomilor materni și paterni omologi în profaza I (zigoten) a ciclului meiotic. [69]

CONJUNCTIVĂ, (anat.) membrana subțire și transparentă care acoperă cornea ochiului unui vertebrat: o continuare a epidermei pleoapelor. [37]

CONJUNCTIVITĂ, (med. u.) inflamație a conjunctivei, determinată de agenți bacterieni, virali sau alergici. [60]

CONJUNCȚIE, (astr.) poziția aparentă a Planetei față de Soare, când diferența longitudinilor lor cerești este zero. [12]

CONOCARP, (bot.) fructe, agregate pe receptacul comun, ex., frag (*Fragaria vesca*). [50]

CONOFOROFITE, (bot.) plante din pădurile de conifere. [50]

CONOPIDA (*Brassica oleracea* var. *botrytis*, fam. *Brassicaceae/Cruciferae*), (agric.) specie legumicolă, erbacee, bienală sau anuală în unele tehnologii, ce provine din varza sălbatică, cunoscută abia din sec. XV-XVI în Creta, de unde s-a răspândit mai întâi în Orient, apoi în vestul Europei (Anglia, Belgia, Franța, Germania, Italia, Olanda, Spania etc.). În prezent este cunoscută și cultivată în lume pe o suprafață de peste 320 mii ha, iar producția medie mondială este de circa 13 t/ha. Cele mai importante suprafețe se află în Asia, în principal în India, China ș.a. și Europa, în țările mari cultivatoare: Franța, Italia, Anglia, Polonia, Spania ș.a. La noi în țară se cultivă în jurul marilor orașe (București, Arad, Timișoara, Oradea, Cluj-Napoca, Sibiu ș.a.), dar este încă puțin cunoscută și consumată la sate. Conține 1,8% proteine, 0,15% grăsimi, 2,6% zaharuri în 100 g produs consumabil, minerale și vitamine (A, B, C, P, K). Rădăcina este adânc înfiptă în pământ, tulpina are circa 5-15 cm lungime, iar frunzele dispuse în rozetă sunt prinse des pe tulpină. Au formă ovală, mai mult sau mai puțin alungită, cu nervura principală puternic îngroșată; când sunt mai mici și scurte nu reușesc să acopere bine inflorescența, aceasta fiind depreciată calitativ în urma colorării prin expunere directă la razele solare. După ce plantele parcurg o anumită perioadă de vegetație, în care creșterea este orientată spre formarea de noi frunze în rozete (până în 5-12), mugurele vegetativ devine florifer. Ia naștere acum o inflorescență modificată, cu ramificații foarte scurte, puternic îngroșate (care constituie obiectul culturii și consumului), denumită și „căpățână falsă“. Răsărirea are loc după 3-6 zile; atingerea dimensiunilor optime pentru comercializarea căpățânilor: după 80-100 zile de la răsărire; menținerea inflorescenței în parametrii calitativi pentru comercializare, timp de 10-21 de zile; răsărirea inflorescenței, creșterea ramificațiilor acesteia, 15-25 de zile; înflorirea, 20-25 de zile; maturizarea fructelor și semințelor, 30-40 de zile. Semințele sunt mici. Este o specie destul de pretențioasă la factorii de mediu. Preferă regiunile potrivit de călduroase, cu suficientă apă în sol și atmosferă. În primele faze de creștere este pretențioasă la lumină, inflorescența nu trebuie să fie expusă la lumina directă în timpul creșterii și nici după recoltare. Lipsa umidității din sol și aer face ca inflorescențele să fie mici, lipsite de frăgezime.

Temperatura ridicată în perioada formării acesteia determină reducerea intervalului în care inflorescența este optimă pentru consum și grăbește trecerea la faza de înflorire. Din cauza temperaturii ridicate și a umidității atmosferice mai reduse în timpul formării inflorescențelor, reușesc mai puțin bine culturile înființate primăvara, comparativ cu cele pentru toamnă. Temperatura optimă pentru germinare este de 18°C, pentru creșterea răsadurilor între 12 și 20°C, mai redusă în primăverile reci și mai ridicată în cele calde; temperatura de vernalizare, 12-16°C; temperatura optimă pentru formarea căpățânilor este de 14-16°C; florile se formează și fecundează mai bine la 18-20°C. Este foarte pretențioasă la îngrășăminte, la o producție de 20 t/ha prelevând din sol 200 kg azot, 80 kg fosfor, 250 kg potasiu, 215 kg calciu și 24 kg magneziu. Raportul optim N:P:K este de 1,9:1:1,7. Borul și magneziul au rol mare în asigurarea calității inflorescențelor. Preferă soluri mijlocii, bogate în humus, cu pH 6-6,5, aprovizionate în apă la nivelul de 80% din c.c.a. La noi în țară c. se cultivă în câmp, în adăposturi din mase plastice, în răsadnițe și în sere. Cultura *timpurie* se înființează prin răsad (v. și REPICAT), obținut din semănăturile efectuate în prima decadă a lunii febr., ce se plantează în perioadele 15 martie–10 aprilie (la vârsta de 40-50 de zile), după zona ecologică, în rânduri la 70 cm și 25-30 cm între plante pe rând. La cultura de *vară* răsadul se produce pe straturi, în câmp liber, fără repicare și se plantează (după ce are vârsta de 35-40 de zile) până cel mai târziu în a doua decadă a lunii iulie, în rânduri, la distanța de 70 cm și la 30-35 cm între plante, pe rând. Recoltarea la cultura *timpurie* se efectuează în perioada mai–iunie, iar a c. de toamnă, înainte primelor înghețuri, care pot afecta calitatea inflorescențelor (sub minus 5°C). În jurul inflorescenței se vor păstra ultimele frunze care le învelesc și le protejează în timpul lucrărilor de sortare, ambalare, transport. Recoltarea se poate efectua manual, prin mai multe treceri și semimecanizat, prin una sau două treceri. În ultimul caz aprecierea momentului de recoltare pentru fiecare plantă se face de către oameni, operațiile ulterioare de curățire, deplasare la masa de sortare fiind realizate de mașină. Inflorescențele sunt destul de sensibile la condițiile de păstrare, de aceea recoltatul se sincronizează obligatoriu cu valorificarea. Producția la cultura *timpurie* este de 10-15 t/ha, iar cele de toamnă de 15-20 t/ha, dar la aplicarea unor tehnologii avansate producția poate ajunge la 50-60 t/ha. În cazul culturilor întârziate se poate aplica scoaterea plantelor cu rădăcină și transplantarea lor în beciuri, răsadnițe, adăposturi din mase plastice pentru valorificarea eșalonată. Cultura în adăposturi din

mase plastice se poate efectua primăvara, prin plantarea răsadurilor repicate, cu vârsta de 40-45 de zile, încă de la sfârșitul lunii febr., la distanțe mai reduse ca la cultura de câmp, sau se produce răsadul în câmp, în lunile iul.-aug. și se plantează apoi în adăposturi. În primul caz, recoltarea are loc înaintea culturilor timpurii în câmp, în perioada apr.-mai, iar în al doilea caz ea se realizează în intervalul nov.-dec. Producția obișnuită este de 30-40 t/ha. Cultura în răsadnițe se practică fie în răsadnițe speciale pentru culturile forțate, fie în răsadnițele utilizate în perioada ian.-apr. la obținerea răsadurilor. În primul caz, plantarea răsadului repicat, de 35-45 zile, se efectuează în perioada ian.-febr. Substratul trebuie să fie de 20-25 cm grosime, cu textură ușoară, bogat; distanțele de plantare sunt și mai reduse (circa 30-40 cm în ambele sensuri). Se obține o producție de 4-5 kg/m². Atunci când cultura urmează după răsaduri, la înființare se folosesc tot răsaduri repicate, plantate însă în distanțe ceva mai mari, deoarece plantele vor realiza o creștere superioară. Cultura în sere se practică prin plantări eșalonate, începând cu luna septembrie și încheind cu februarie, folosind răsad repicat, de 40-45 de zile. Distanțele de plantare sunt de 30-40 cm pe rând și între rânduri. Temperatura se va menține ziua, între 14 și 20°C și noaptea, între 12 și 14°C. Lucrările de îngrijire: dirijarea fertilizării, a umidității în sol și aer în relație directă cu radiația luminoasă și temperatura. Recoltarea poate începe din decembrie și se poate eșalona până în aprilie–mai. Producția se ridică la 40-60 t/ha. C. este una din speciile legumicole care va câștiga ca însemnătate în cadrul sortimentului de seră, ca urmare a consumurilor energetice mai reduse în perioada rece a anului. Soiurile înscrise în lista oficială: *Alto, Balsam, Cabrera, Dumbrava, Fastman, Fortados, Fremont, Laterman, Serrano, Suprimax, Timpurie de Bacău, Veralto, White Ball*. [72]

CONOPODIU, (bot.) receptacul floral de formă conică. [50]

CONSANGVIN, înrudit îndeaproape, care se află într-un raport de consangvinitate cu o altă persoană. [50]

CONSANGVINITATE, (genet.) relație genetică ce există între indivizii ce provin dintr-un strămoș comun. [18]

CONSANGVINIZARE¹, (zootehn.) sin. *endogamie*, împerecherea de animale mai apropiat înrudite decât media înrudirii din populație. [34]

CONSANGVINIZARE², (bot.) polenizarea cu polen propriu, ex., vița de vie. [49]

CONSECVENȚĂ, (psih.) trăsătură pozitivă de caracter existentă în fidelitatea unei persoane față de propriile principii și convingeri, evidențiindu-se coerența internă în șirul acțiunilor și ideilor sale. [32]

- CONSERVANT**, (ind.) substanță antiseptică admisă de legea sanitară pentru conservarea produselor alimentare. [72]
- CONSERVARE**¹, acțiunea de a conserva. **1.** Instinct de apărare la om și animale care are ca scop menținerea ființei proprii. La plante, măsură de contracarare a diferitelor tendințe biotice și abiotice de a le periclita viața sau integralitatea, ex., prezența în corpul lor a unor substanțe de sinteză care au acțiune respingătoare pentru fitofagi; prezența pe corpul lor a perilor urticanți sau a emergențelor ascuțite împotriva animalelor; modificări morfologice ale unor organe cu rol de apărare împotriva secetei, constând în reducerea sau dispariția frunzei; preluarea funcției fotosintetizatoare de către tulpină, acumularea apei în tulpină etc. [50] **2.** (prot. med.) Procesul de menținere a condițiilor existente într-o zonă deosebită din punct de vedere istoric, cultural sau natural; formă strictă de păstrare, în care folosirea unei resurse sau zone este limitată la activități neconsumatoare. [23]
- CONSERVARE**², (ind.) **1.** Ansamblu de măsuri menite să mențină un produs alimentar în stare nealterată la tratarea cu diferiți conservanți; sterilizarea la temperaturi ridicate; congelarea; păstrarea la temperaturi de congelare; uscarea, răcirea; afumarea etc. **2.** Proces în virtutea căruia din materia primă ușor perisabilă se obțin produse finite cu valoare alimentară mare sau acțiunea de menținere a valorii comercial-alimentare a conservelor. [72]
- CONSERVARE**³, (ind.) tratament la care sunt supuse unele sisteme, mașini, dispozitive în scopul de a le feri de deteriorare. [13]
- CONSERVARE IN SITU**, (prot. med.) ocrotirea și conservarea bunurilor patrimoniului natural în mediul lor natural de geneză, existență și evoluție. [24]
- CONSERVAREA APELOR**, (prot. med.) ansamblul măsurilor de economisire a apei, respectiv de protecție a acesteia împotriva poluanților. [3]
- CONSERVAREA MEDIULUI**, ansamblul măsurilor ce vizează exploatarea rațională, menținerea și restaurarea resurselor naturale, precum și protejarea mediilor naturale împotriva efectelor nefaste ale unor activități umane. [3]
- CONSERVAREA SOLULUI**, (pedol.) **1.** Ansamblu de măsuri tehnice, culturale și de altă natură utilizate pentru prevenirea degradării stării de fertilitate a solului prin eroziune sau prin alte procese. **2.** Ramură a științei solului care studiază aceste măsuri. [29]
- CONSERVĂ**, (ind.) produs finit obținut prin prelucrarea fructelor și legumelor, singure sau în amestec, cu adaos de sare, zahăr, acizi, apă, ulei etc., închis ermetic în cutii de tablă sau borcane de sticlă și sterilizate, pentru a preveni alterarea lor de către eventualele microorganisme prezente pe materia primă. [72]
- CONSILIER ȘCOLAR**, (ped.) profesor cu specialitatea pedagogie, psihologie, sociologie care își desfășoară activitatea în cadrul centrelor și a cabinetelor de asistență psihopedagogică (conf. Legii nr. 84/1995) prin: informare de specialitate, consultare de specialitate, examinare de specialitate, orientare școlară, profesională și socială, perfecționare, cercetare pedagogică, care stimulează procesul de adaptare optimă a elevului și perfecționarea capacității profesorilor de proiectare pedagogică optimă, ce se realizează prin colaborarea tuturor factorilor implicați în procesul de învățământ. [16]
- CONSISTENȚĂ**¹, (for.) noțiune semnificând gradul de închidere a coroanelor unui arboret; se exprimă prin procente sau zecimi ale suprafeței cerești acoperite de coroanele arborilor; noțiune echivalentă cu acoperirea. [15]
- CONSISTENȚĂ**², **1.** Stare fizică (→VÂSCOZITATE, FLUIDITATE etc.) a unui produs alimentar. **2.** Fermitate a stării naturale sau prelucrate la fructe, legume proaspete, deshidratate, lactofermentate, percepute prin senzație tactilă. **3.** Ansamblul senzațiilor rezultate din stimularea receptorilor mecanici, în special a celor din cavitatea bucală, care variază cu structotextura produsului considerat. **C.** se determină cu „consistometre“ sau „penetrometre“. În unele cazuri gradul de **c.** este un criteriu de calitate și pentru recoltare (de ex., la mazărea de grădină, boabele cu **c.** mai redusă sunt de calitate superioară și invers). [72]
- CONSISTENȚĂ**³, grad de densitate, de tărie, de soliditate a unui corp, a unei materii etc. Rezistența opusă de un corp sau de un material la deformare sau la sfărâmare. [13]
- CONSISTENȚĂ**⁴, (pedol.) însușire complexă a materialului de sol care reflectă manifestarea forțelor de coeziune și adeziune la diferite umidități: consistența poate fi: afânată, dură, fermă, friabilă, lipicioasă, plastică, unsuroasă. [29]
- CONSOCIAȚIE**, (bot.) parte din asociație, caracterizată prin dominanța unei singure specii. [15] → FACIES
- CONSOLĂ**, element de construcție care iese cu unul din capete în afara punctului de reazem, cu rolul de a suporta o sarcină pe latura orizontală superioară. [13]
- CONSOLIDA (a)**, a mări (prin diferite operații, lucrări etc.) capacitatea de rezistență a unui sistem tehnic. [13]
- CONSOLIDARE**, proces care permite ameliorarea performanțelor geotehnice ale unui mediu sau ale unui sistem, pe baza unor procedee statice sau dinamice (consolidarea unui sol, de exemplu). [3]

CONSOLIDAREA TALUZURILOR, sporirea capacității de rezistență a teraselor prin înierbare sau ziduri de sprijin. [48]

CONSORȚIU¹, (ecol.) grup de bacterii asociate unui proces de biodegradare a unor poluanți dispași. [3]

CONSORȚIU², (ecol.) un centru efemer de acțiune dintr-un ecosistem constituit dintr-o grupare de organisme din specii diferite, dependente din punct de vedere topografic și trof fiziologic de un organism central indispensabil, care se influențează reciproc, nu pot exista independente unele de altele, și care are un caracter efemer (de ex., o ciupercă cu pălărie, un ciot de lemn, cadavrul unui animal, excrementele unui animal). Un c. s-a format prin coevoluția diferitor viețuitoare care tind spre realizarea unei homeostazii proprii. [24]

CONSTANT, (ecol.) califică o specie prezentă într-o proporție mai mare de 50 % într-un tablou statistic. [3]

CONSTANTAN, (ind.) aliaj de cupru și nichel cu coeficient de dilatare mic și rezistență specifică mare, întrebuințat la confecționarea rezistențelor electrice, a termostatelor, a termoelementelor etc. [13]

CONSTANȚĂ, (mat.) o mărime a cărei valoare rămâne aceeași. [48]

CONSTANȚĂ DE DEZOXIGENARE, (ecol.) termen generic pentru rata de oxidare biochimică a materiei organice într-un mediu aerob. [3]

CONSTANȚĂ SOLARĂ, (astr.) cantitatea de energie primită de la Soare timp de 1 minut, pe o suprafață de 1 cm², așezată perpendicular pe raza de lumină și aflată la limita superioară a atmosferei terestre. [12]

CONSTANȚĂ¹, (bot.) indice de caracterizare a rolului unei specii în asociație; se exprimă prin raportul procentual între numărul de relevări în care se întâlnește specia și numărul total de relevări din tabelul asociației; se folosește curent gruparea speciilor în cinci clase de constanță. [15]

CONSTANȚĂ², (ecol.) specii care sunt prezente permanent într-o biocenoză. Ele pot fi *euconstante* (cu o frecvență de 75+100%), *constante* (la frecvențe de 50-75%), *accesorii* (cu frecvențe de 25-50%) și *accidentale* (cu frecvențe de 1+25%). [2]

CONSTATAREA POLUĂRII, (ecol.) descrierea calitativă și cantitativă a unei poluări, ținându-se seama de criteriile de apreciere cele mai rapide și mai ușor de aplicat. [3]

CONSTELAȚIE, (astr.) grupare de stele pe sfera cerească, de exemplu: Ursa Mare, Leul, Hercule. [12]

CONSTITUȚIE, ansamblul de aspecte morfologice, structura fizică generală a corpului, care caracterizează un individ. [34]

CONSTITUȚIE SOMATOPSIHICĂ, înzestrarea individului, atât ereditară cât și dobândită, exprimată

prin înfățișare, reactivitate, temperament, aptitudini etc. [28]

CONSTRICȚIE, (genet.) regiune cromozomală caracterizată printr-o relativă despiralizare a cromatinei, vizibilă în metafază. [19]

CONSTRICȚIE SECUNDARĂ, (genet.) regiune specializată a cromozomului la nivelul căreia sunt localizate 3 din cele 4 tipuri de gene care codifică sinteza ARN-ului ribozomal (ARNr 18S, 5,8S și 28S). Cele 3 gene sunt cotranscrise (formează o unitate de transcriere). Se evidențiază în morfologia externă a cromozomului ca o regiune mai îngustată (ca o strangulație) situată în apropierea unui capăt al cromozomului, comparabilă cu cea a constricției primare (centromer). [69]

CONSTRUCT, (soc., psih.) termen utilizat de Kelly în cadrul teoriei constructelor personale. Se definește ca „un discriminant creat de o persoană pentru a discerne între asemănările și deosebirile din cadrul evenimentelor cu care se confruntă și, în același timp, o bază pentru a exclude acele elemente irelevante pentru distincția care se operează”. [28]

CONSTRUCTIVISM, (soc., psih.) atitudinea favorabilă construcției materiale și spirituale, tendința spre realizare cu accent pe obiectivare, susținere a tot ceea ce reprezintă o contribuție pozitivă. [28]

CONSTRUCȚIE ECOLOGICĂ, (ecol.) procesul de creare artificială a unor ecosisteme în cadrul habitatului uman în scopuri recreative, estetice, pentru producția de alimente sau pentru asigurarea siguranței sale biologice. [23]

CONSTRUIREA MIȘCĂRII, (sp.) elaborarea actului motric cu scop bine determinat. Se au în vedere posibilitățile motrice ale individului sau colectivului cu care se lucrează. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]

CONSULTANȚĂ, (ec.-fin.) asistență managerială calificată, acordată de preferință la cererea organizațiilor, firmelor care se confruntă cu diverse probleme. [35]

CONSUM, (ec.-fin.) act social privind folosirea de bunuri, de produse pentru satisfacerea diferitelor necesități. [35]

CONSUM BIOCHIMIC DE OXIGEN (C.B.O.), (ecol.) cantitatea de oxigen consumată într-o anumită perioadă de timp de către microorganismele existente în apă, pentru oxidarea substanțelor putrescibile. **C. b. o.** este determinat prin diferența dintre cantitatea de oxigen dozată în momentul recoltării probei și cantitatea de oxigen dozată după 5 zile, timp în care proba a fost ținută la temperatura camerei, la întuneric. Indică gradul de poluare al apelor cu substanțe organice. [10]

CONSUM DE APĂ, (agric.) cantitatea de apă extrasă din sol de o cultură în cursul unei perioade date,

- incluzând apa efectiv consumată de plante (transpirația) și apa evaporată de la suprafața solului (evaporația). [29]
- CONSUM FINAL**, (ec.-fin.) folosirea unui bun care nu participă la crearea altor bunuri, ex., a mânca o pâine, un corn, un măr, a folosi un congelator, un televizor, a asculta un concert etc. [55]
- CONSUM INTERMEDIAR**, (ec.-fin.) consum de bunuri economice, cu excepția capitalului fix, pentru a produce alte bunuri. (C. Popescu, 1999) [58]
- CONSUM MEDIU SPECIFIC AL HRANEI**, (pisc.) raportul dintre cantitatea de hrană consumată de pește și creșterea lui în greutate. [10]
- CONSUM SPECIFIC DE ELEMENTE NUTRITIVE**, (agrochim.) cantitate de elemente nutritive, exprimată în kg, conținută în 100 kg de produs agricol principal și secundar. [29]
- CONSUMATOR**, (ecol.) organism care nu își poate produce hrana singur și trebuie să și-o ia prin consumarea sau prin descompunerea altor organisme; el este deci un organism care se hrănește cu alte organisme situate sub nivelul pe care îl ocupă în cadrul unui lanț trofic. [24]
- CONSUMATOR CAPTIV DE ENERGIE ELECTRICĂ**, (ind. energ.) consumatorul de energie electrică obligat să contracteze furnizarea energiei cu un furnizor, din motive de configurație a rețelei. [59]
- CONSUMATOR FINAL**, (ecol.) consumatorul aflat la capătul final al unui lanț trofic. [2]
- CONSUMATOR PRIMAR**, (ecol.) organism animal care se hrănește numai cu plante (de ex., erbivore, algivore, fitofage etc.). [3]
- CONSUMATOR SECUNDAR**, (ecol.) organism care se hrănește cu consumatori primari (de ex., carnivorele, entomofagele). [24]
- CONSUMATOR TERȚIAR**, (ecol.) carnivore care se hrănesc cu alte carnivore sau care sunt paraziți ai consumatorilor primari etc. [2]; organism heterotrof care se hrănește cu consumatori secundari. [3]
- CONSUMUL CHIMIC DE OXIGEN (C.C.O.)**, (ecol.) cantitatea de oxigen exprimată în mg/l, necesară pentru oxidarea totală a substanțelor organice dintr-un bazin acvatic, pentru a fi descompuse. Se folosește pentru determinarea gradului de poluare al bazinelor piscicole cu substanțe organice. [10]
- CONȘTIINȚĂ**, structură complexă de organizare dinamică a vieții psihice, manifestată în relațiile omului cu sine, cu alții și cu lumea din jurul său. Are o triplă semnificație: morală, metafizică și psihologică. „Modalitate procesuală superioară a sistemului psihic uman, elaborată prin activitate socială și enculturație, mijlocită prin limbă, bazată pe un model comunicational intern și intern-extern, constând din reflectare decodificată prin cunoștințe, autoorganizare cu efecte emergente și autoreglaj la nivelul coordonării necesităților subiective cu necesitatea obiectivă, esențială“. (P. Popescu Neveanu) [28]
- CONTABILITATE**, (ec.-fin.) totalitatea operațiunilor de înregistrare a mișcării fondurilor și materialelor unei instituții sau întreprinderi. Asigură cunoașterea realității economice. [35]
- CONTAINER**, (agric.) ambalaj pentru transportul mărfurilor și produselor horticoale. Are caracter permanent și rezistență suficientă pentru a asigura o folosire repetată; este construit special pentru a fi deplasat cu unul sau mai multe mijloace de transport, fără să se modifice încărcătura; este prevăzut cu dispozitive speciale pentru o manevrare ușoară (încărcare, descărcare, transport intermediar, umplere și golire rapidă); are un volum interior de minimum 1 m³ pentru valorificarea maximă a volumului mijloacelor de transport și a depozitelor; asigură securitatea deplină a produselor și mărfurilor; permite mecanizarea lucrărilor de umplere, încărcare, descărcare, golire ș.a. [72]
- CONTAMINA (a)**, 1. A transmite o boală molipsitoare; a infecta. 2. A transmite substanțe, unde sau radiații cu efect nociv într-un anumit mediu. [13]
- CONTAMINARE**¹, (fitopat.) aderarea patogenului de suprafața unei plante. Este prima etapă a patogenezii. Suprafețele plantelor, atât cele aeriene cât și cele subterane, sunt populate de diferite microorganisme, unele fiind fitopatogene. Acești patogeni nu vor produce boala decât atunci când condițiile climatice sunt favorabile bolii și reușesc să penetreze în țesuturile plantei. [61]
- CONTAMINARE**², (ecol.) emisia sau propagarea unui poluant oarecare și/sau rezultatul acțiunii sale (în sens larg); penetrarea unor substanțe poluante sau a unor microorganisme în corpul unei ființe vii, cu repercusiuni similare asupra anturajului acestuia (în sens restrâns). [3]
- CONTAMINARE**³, (pol.) transmiterea și difuzarea unui poluant fizic, chimic sau biologic în aer, apă, sol sau organism, adesea prin intermediul unui lanț alimentar. [41]
- CONTARININI**, (cecid.) trib de diptere galicole (*Diptera-Cecidomyiidae*) prezent în România printr-un număr de 45 de specii aparținând genurilor: *Anisostephus*, *Atylodiplosis*, *Diodaulus*, *Contarinia*, *Thecodiplosis*, care se dezvoltă în stadiu larvar pe plante din genurile: *Acer*, *Betula*, *Campanula*, *Corylus*, *Cotinus*, *Crataegus*, *Echium*, *Genista*, *Heracleum*, *Hypericum*, *Hieracium*, *Lathyrus*, *Linaria*, *Lonicera*, *Lotus*, *Medicago*, *Melandryum*, *Onobrychus*, *Pastinaca*, *Picris*, *Populus*, *Quercus*, *Rorippa*, *Rubus*, *Rumex*, *Scrophularia*, *Senecio*, *Sisymbrium*, *Solanum*, *Sonchus*, *Tilia*, *Triticum*,

- Verbascum, Viburnum*. Ex., *Contarinia solani* se dezvoltă în bobocii florali de lăsnicior (*Solanum dulcamara*) care devin dubli în volum față de cei normali și nu se mai deschid; *Syndiplosis petioli* se localizează ca larvă în pețiolul frunzelor de plop (*Populus tremula*), în care se formează o gală relativ rotundă cu diametrul de 4-5 mm; *Zeuxidyplosis giardi* prezintă gale care apar prin modificarea ultimelor două frunze ale lăstarilor terminali de sunătoare (*Hypericum perforatum*) care se măresc în volum, devin rotunde și se alipesc, formând o mică sferă cu diametrul de 4-5 mm. Răspândire geografică: Europa și America de Nord. [41]
- CONTEXT, 1.** (ecol.) Ansamblu de împrejurări care însoțesc un eveniment; conjunctură, situație specifică, stare de lucruri într-un anumit moment, aspecte întâlnite în cadrul ecosistemelor. [2] **2.** (micol.) Ansamblul structurilor hifale din care este format pileusul unui bazidiocarp, cuprinse între suprafața acestuia și stratul himenial. [69]
- CONTIGUITATE**, (psih.) asociere, în memoria omului, a obiectelor și fenomenelor percepute. [32]
- CONTINENTAL**, (ecol.) califică speciile care trăiesc în medii cu climat continental. [3]
- CONTINGENȚĂ**, (ecol.) gradul de dependență sau de independență între anumite variabile sau anumiți parametri de natură abiotică sau biotică. [3]
- CONTINGENȚĂ SIMPLĂ**, (ind. energ.) ieșirea din funcțiune, ca urmare a unei perturbații, a unui singur element din SEN, care poate fi un circuit de linie, o unitate de transformare dintr-o stație electrică, un grup generator sau un consum concentrat, în condițiile funcționării corecte a protecțiilor și automatizărilor din SEN. [59]
- CONTINUITATE**, (mat.) proprietatea unei funcții de a fi continuă (graficul ei nu are întreruperi). [48]
- CONTINUU BIOCHIMIC**, (ecol.) ansamblul alcătuit de organisme și anumite elemente chimice rezultate din metabolismul lor. Ex., oxigenul atmosferic provenit din fotosinteză; moleculele de substanțe organice din jurul granulelor de nisip sau ale particulelor de măr din apă. **C. b.** îmbracă în întregime biosfera. Elementele sale intră în interacțiune cu componentele mediului înconjurător. Astfel, dezvoltarea normală a fitoplanctonului marin este posibilă numai în prezența moleculelor organice rezultate din metabolismul organismelor din mediul respectiv. [41]
- CONTINUUM**, (bot.) **1.** Înveliș vegetal nediferențiat în fitocenoze distincte calitativ și delimitabile. **2.** Concepție care susține caracterul continuu al învelișului vegetal, adică inexistența de comunități distincte calitativ, delimitabile și care, în consecință, nu admite posibilitatea de *clasificare*, ci preconizează *ordonarea* învelișului vegetal, după gradientii factorilor de mediu. (Gleason și școlile americane). [15]
- CONTOR**, aparat de măsurat cantitatea consumului de apă, de energie electrică, de gaze etc. într-un anumit timp; ceas. [13]
- CONTOR CU FUNCȚII SUPLIMENTARE**, (ind. energ.) contor de energie electrică care poate măsura și alte mărimi sau care poate asigura utilizatorilor servicii suplimentare. [59]
- CONTOR DE ENERGIE ELECTRICĂ**, (ind. energ.) aparat electric destinat măsurării cantității de energie electrică ce parcurge un circuit. [59]
- CONTRABAS**, (cult.-art.) cel mai mare instrument muzical cu coarde și arcuș, asemănător cu vioara, având registrul cel mai grav, folosit la cântat în orchestră. [67]
- CONTRABORD, 1.** (nav.) Formă de manevră reciprocă a două nave sau grupuri de nave, în cadrul căreia acestea trec una pe lângă alta pe drumuri aproximativ paralele și în același sens, arătându-și bordurile de nume contrar (manevra prin contrabord). **2.** (milit.) O manevră tipică de depășire care, în cadrul luptei navale, oferă condiții pentru angajamente de artilerie cu caracter decisiv. Pe timpul manevrei, viteza relativă, viteza unghiulară și variația distanței sunt foarte mici. Locul desfășurării acțiunii de luptă acționează negativ asupra ecosistemului acvatic cu tot complexul său de organizare. [31]
- CONTRACARA (a)**, a se opune voinței sau acțiunii cuiva. **1.** (soc.) A zădărnici, a împiedica acțiunile, planurile, intențiile cuiva; a neutraliza. **2.** (milit.) În armată, totalitatea măsurilor și acțiunilor întreprinse de către comandanți, state-majore și trupe în scopul descoperirii și zădărnicitării acțiunilor inamicului. [31]
- CONTRACTIL**, (bot.) care se contractă, capabil de a se contracta, care se strânge, ex., rădăcinile la pecetea lui Solomon (*Polygonatum latifolium, P. multiflorum*). [50]
- CONTRACTILITATE**, (fiziol.) proprietatea mușchiului de a dezvolta la extremități o tensiune mecanică, însoțită de scurtarea mușchiului. În paralel, se dezvoltă fenomene electrice, acustice, biochimice și termice. [21]
- CONTRACȚIE**, micșorare a volumului unui corp în urma unui proces fizic sau tehnologic (uscarea, răcire, ardere, solidificare etc.). [13]
- CONTRAESCARPĂ**, (milit.) excavare executată pe coasta unui teren în contrapantă, cu o înclinare de 15-45°, pentru a mări gradul de înclinare a terenului și a determina răsturnarea mijloacelor blindate inamice, constituind un baraj antitanc. Excavarea apare ca o rană vie în cadrul ecosistemului unde se realizează lucrarea. [31]
- CONTRAFAGOT**, (cult.-art.) specie de fagot, instrument de același tip și de aceeași factură cu fagotul, dar care conține o coloană de aer de două ori

mai mare, din care cauză sună cu o octavă mai jos decât acesta. [67]

CONTRAFOBIC, (psih.) caracterizează un obiect, o prezență sau o acțiune care permit evitarea apariției unei angoase suscitată de o fobie. [28]

CONTRAFORȚĂ, bulumac de lungimea mijlocașilor, fixat în poziție oblică la capătul fiecărui rând, cu baza în sol, la jumătatea distanței dintre ultimii doi butuci și cu vârful sprijinit și fixat de bulumacul frunțaș, care este vertical; se mai numește *ancoră interioară*. [49]

CONTRAION, (chim.) ion compensator de sarcină pentru o particulă coloidală, reținut la suprafața acestuia prin forțe electrice coulombiene. [29]

CONTRAPANTĂ, 1. (geomorf.) Pantă opusă unei alte pante. 2. Pantă la o cale ferată sau la o șosea. 3. Porțiune de teren reprezentând panta unei rampe sau panta coborâtoare care urmează unei pante urcătoare. 4. În accepțiunea militară, ea reprezintă un teren în spatele unei creste, protejat de vederea dinspre inamic, utilizată pentru concentrarea și dispunerea trupelor, amplasarea poziției artileriei și aruncătoarelor, a punctelor de comandă cu observare la creastă și a adăposturilor. Desfășurarea acțiunii de luptă are consecințe negative asupra omului și naturii înconjurătoare unde există un echilibru ecologic. [31]

CONTRARADIAȚIE, (fiz.) radiația de la atmosferă spre sol. [54]

CONTRAST SENZORIAL, (fiziol.) exprimă creșterea sensibilității ca urmare a interacțiunii stimulilor net diferiți, chiar opuși, care acționează succesiv sau simultan asupra aceluiași analizator. [28]

CONTRATRANSFER, toate reacțiile inconștiente ale analistului, în fața persoanei celui analizat, adică transferul realizat de la terapeut la pacient. [28]

CONTROL¹, (ecol.) verificare, analiză permanentă sau periodică, supravegherea unor activități sau fenomene. În ecologie, acțiune prin care se determină anumite stadii ale dezvoltării unor populații; efectele acțiunii unor factori de mediu asupra sistemelor vii. *Controlul fenologic* determină starea vegetației la un moment dat. *Controlul fitosanitar* al culturilor constată starea de sănătate a acestora. [24]

CONTROL², (prot. med.) verificarea nivelului de performanță al unui individ, sistem, întreprindere etc., pe baza procedurilor normate. [3]

CONTROL ANTIPARAZITAR, (prot. med.) ansamblul mijloacelor naturale sau artificiale utilizate pentru eliminarea populațiilor sau a speciilor, animale sau vegetale, dăunătoare. [3]

CONTROL BIOLOGIC, (prot. med.) 1. Folosirea în mod selectiv a unor organisme în vederea eliminării prădătorilor și paraziților ce atacă speciile de importanță economică. Ex., creșterea controlată a braconidului *Opius concolor* a dus la combaterea

eficientă a muștei măslinului (*Dacus oleae*) [41];

2. Ansamblul metodelor de reducere sau de exterminare a unor populații sau a unor specii (animale sau vegetale) dăunătoare, prin utilizarea unor dușmani naturali ai acestora (virusi, animale, plante etc.). [3]

CONTROL CHIMIC, (prot. med.) ansamblul metodelor de reducere sau de exterminare a unor populații sau a unor specii (animale sau vegetale) dăunătoare, cu ajutorul unor substanțe chimice, naturale sau de sinteză. [3]

CONTROL ECOLOGIC, (prot. med.) ansamblul metodelor de reducere sau de exterminare a unor populații sau a unor specii (animale sau vegetale) dăunătoare, prin modificarea unuia sau a mai multor factori de mediu. [3]

CONTROL FIZIC, (prot. med.) ansamblul metodelor de reducere sau de exterminare a unor populații sau a unor specii (animale sau vegetale) dăunătoare, cu ajutorul unor agenți fizici (temperatură, umiditate, curent electric, raze etc.). [3]

CONTROL FIZIOLOGIC, (prot. med.) metodă de reducere sau de exterminare a unor populații de organisme dăunătoare, bazată pe utilizarea unor substanțe, naturale sau de sinteză, care acționează asupra fiziologiei organismelor respective. [3]

CONTROL GENETIC, (prot. med.) metodă care constă în alterarea patrimoniului genetic al unui număr important de indivizi dintr-o populație sau specie dăunătoare. [3]

CONTROL INTEGRAT, (prot. med.) sistem care utilizează toate tehnicile convenabile și compatibile între ele, pentru eliminarea populațiilor de organisme dăunătoare. [3]

CONTROL MECANIC, metodă de reducere și de suprimare a unor populații de organisme dăunătoare, bazată pe utilizarea capcanelor, materialelor lipicioase etc. [3]

CONTROLUL ALGELOR, (prot. med.) prevenirea sau suprimarea proliferării algelor în bazine, cursuri de apă, lacuri etc. [3]

CONTROLUL AUTODISTRUGERII, (prot. med.) ansamblul metodelor de exterminare a unei specii prin utilizarea speciei respective ca instrument al propriei distrugerii (sterilizarea masculilor, de exemplu). [3]

CONTROLUL CALITĂȚII, (prot. med.) ansamblu de reguli și proceduri tehnice și operaționale, care confirmă conduita corectă a activităților și garantează exactitatea, precizia datelor și conformitatea acțiunilor necesare satisfacerii unor necesități. [3]

CONTROLUL NAȘTERILOR, (prot. med.) orice metodă folosită pentru a înlătura reducerea nașterilor, inclusiv celibatul, căsătoria târzie, contraceptivele,

metodele de prevenire a implantării de zigoti fertilizați. [24]

CONTROLUL POLUĂRII, (prot. med.) ansamblul metodelor de prevenire, reducere și eliminare a poluării, naturale sau antropice, a unui mediu. [3]

CONTUR DE ALIMENTARE, (petr.) limită geometrică exterioară de la care are loc curgerea fluidelor spre sondă prin mediul poros. (R. Țițeica și colab., 1972) [5]

CONTURI DE MEDIU, (ec.-fin.) conturi satelit care sunt uneori anexate Sistemului Conturilor Naționale, pentru a oferi date actualizate periodic (prin contabilitatea de mediu), asupra anumitor resurse naturale și de mediu ale unei țări. Conturile de mediu sunt exprimate în general în unități fizice (uneori și monetare), măsurând stocurile și fluxurile de resurse naturale (exploatare/extracție și descoperiri), emisiile poluante și cheltuielile pentru protecția mediului, dezagregate pe ramuri și sectoare ale economiei naționale. [17]

CONTURNARE INVERSĂ, (ind. energ.) fenomenul de producere a unei descărcări între stâlp sau elementele de legare la pământ a paratrăsnetelor și unul sau mai multe elemente sub tensiune ale instalațiilor electrice învecinate, datorat creșterii potențialului elementelor legate la pământ, ca urmare a scurgerii curentului de trăsnet prin priza de pământ a acestora. [59]

CONȚINUT DE CARBONAT DE SODIU REZIDUAL, (pedol.) diferența dintre suma anionilor CO_3^{2-} și HCO_3^- și suma cationilor Ca^{2+} și Mg^{2+} (exprimate în me), reprezentând cantitatea de sodă (Na_2CO_3) care poate exista în sol. [29]

CONȚINUT MANIFEST, (psihol.) concept introdus de Freud pentru a desemna povestirea visului așa cum este ea prezentată de cel ce visează. [28]

CONȚINUT TOTAL DE SĂRURI SOLUBILE, (pedol.) cantitatea totală a sărurilor solubile care trec în soluția solului se exprimă în % sau în mg/100g sol. [29]

CONȚINUTUL MIȘCĂRII, (sp.) totalitatea componentelor și efectelor actului motric. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]

CONȚINUTUL PROCESULUI DE ÎNVĂȚĂMÂNT, (ped.) ansamblul resurselor pedagogice informaționale, stabilite conform finalităților, care determină criteriile de elaborare a planului de învățământ, a programelor (pre)școlare, universitare, a manualelor școlare/ universitare etc. În sens larg, este specific didacticii tradiționale și moderne, care include ansamblul „cunoștințelor, priceperilor și deprinderilor“, precum și al strategiilor și atitudinilor cognitive proiectate la nivelul unor documente oficiale (plan de învățământ, programe, manuale

școlare etc.). În sens restrâns, este propriu teoriei curriculum-ului didacticii postmoderne. Conținutul instruirii include un „curriculum comun“ („trunchi comun de cultură generală“) care asigură baza formării-dezvoltării personalității pe toată perioada școlarității și un „curriculum diferențiat“ (CDS = „curriculum la dispoziția școlii“), care oferă posibilitatea realizării unui conținut individualizat, profilat, specializat, prin studii opționale. [16]

CONVARIETATE, (bot.) grup de varietăți cultivate. [50]

CONVECTOR (de climatizare), aparat folosit pentru condiționarea aerului în cameră prin circulație forțată, compus dintr-o baterie de încălzire, una de răcire, un filtru de aer și un ventilator. [13]

CONVECȚIE¹, (fiz.) 1. Mișcare ascendentă a aerului, de natură termică sau dinamică. 2. Mișcare de ansamblu a particulelor unui fluid. *Convecția căldurii*, transmiterea căldurii cu ajutorul curenților de fluid naturali sau artificiali. [13]

CONVECȚIE², (ecol.) mișcarea unui fluid într-un mediu permeabil, asimilabil, în condiții ideale, unui mediu continuu în care câmpul vitezelor reale ale particulelor aparținând unui volum elementar al mediului respectiv ar fi uniform. [3]

CONVECȚIE³, (meteor.) mișcarea unui strat de aer, care antrenează un transfer vertical de căldură, de cantitate de mișcare etc., favorizând apariția precipitațiilor prin răcire la altitudine mare; prin atingerea nivelului de condensare. [54]

CONVEIER, (ind.) transportor cu mișcare continuă, format din elemente flexibile de tracțiune (benzi, cabluri, lanțuri), folosit la deplasarea obiectelor în timpul prelucrării lor. [13]

CONVEIER ECOLOGICO-GEOGRAFIC, (agric.) sortimentul soiurilor din cultivarul unei țări, repartizat teritorial în funcție de ecosisteme, în scopul asigurării coacerii eșalonate, spre a se putea prelungi perioada de consum. [49]

CONVEIER VITICOL, (agric.) producerea strugurilor de masă, care să asigure consumul în stare proaspătă pe o perioadă cât mai lungă. În funcție de podgorie, conveierul varietal este alcătuit din soiuri de masă care să acopere o perioadă cât mai lungă din cele șapte epoci de maturare. Iată un exemplu: în Podgoria Dealu Mare primul soi ce ajunge la maturitate este Perla de Csaba (sfârșitul lunii iulie), iar ultimul este Afuz-Ali (început de octombrie). [49]

CONVERGENT, curbat, orientat spre același punct. 1. (bot.) La frunzele unor plante, nervurile secundare din cele două jumătăți ale lamei se curbează (converg) și se orientează spre nervura mediană pentru a se racorda la aceasta, aparent în același punct, ex., corn (*Cornus mas*). 2. (fiz.) Lentilă care adună într-un focar razele ce o străbat. [50]

- CONVERGENȚĂ**¹, (mat.) proprietatea de a se apropia; ex., șir convergent, serie convergentă. [48]
- CONVERGENȚĂ**², asemănare. **1.** (bot.) Organe ale unor specii de plante din familii diferite, adaptate la aceleași condiții de mediu, prin anumite trăsături morfologice și fiziologice, ex., tulpinile suculente ale speciilor *Opuhtia* sp., *Euphorbia* sp., poliniile la florile plantelor din familiile *Asclepiadaceae* și *Orchidaceae*. **2.** (zool.) Asemănări structurale și funcționale la organisme animale îndepărtate filogenetic, ca rezultat al adaptării lor la condiții de mediu relativ identice, ex., convergența între delfini, rechini și ihtiozaur. [50]
- CONVERGENȚĂ BIOCHIMICĂ**, prezența unei anumite substanțe chimice la specii din familii și genuri îndepărtate sistematic. Fenomenul se explică prin asemănarea unora dintre condițiile ecologice în care trăiesc speciile respective, în condiții similare fiind favorizate evoluții similare ale unor caractere biochimice, morfologice, fiziologice sau etologice. Ex., planta *Hevea brasiliensis* (fam. *Euphorbiaceae*), originară din Brazilia, și planta *Ficus elastica* (fam. *Moraceae*), din sudul Indiei, secretă latex din care se extrage cauciucul. Condițiile pedoclimatice asemănătoare în care trăiesc aceste specii au determinat apariția convergenței biochimice. [41]
- CONVERGENȚĂ ECOLOGICĂ**, organisme care trăiesc în condiții de viață asemănătoare prezintă modificări morfologice similare (de ex., plantele de pustiu din fam. *Çactaceae*, *Euphorbiaceae*). [2]
- CONVERGENȚĂ ETOLOGICĂ**, existența unui comportament similar la animale din grupe sistematice diferite (de ex. capcane asemănătoare pentru capturarea prăzii). [24]
- CONVERSAȚIE EURISTICĂ**, (ped.) activitate didactică în care predomină acțiunea de comunicare orală, inițiată de profesor, orientată special pentru activarea operațiilor logice ale gândirii elevului, care sugerează dialogul proiectat de cadrul didactic printr-o suită de întrebări. [16]
- CONVERSIE BIOCHIMICĂ**, (ecol.) proces de conversie a biomasei prin fermentare sau digestie pentru a produce energie sub formă de biogaz sau alcool. [23]
- CONVERSIE CHIMICĂ**, (ecol.) transformarea poluanților primari în poluanți secundari, la nivelul straturilor atmosferice, pe baza unor fenomene chimice. [3]
- CONVERSIE GENICĂ**, (genet.) înlocuire a materialului genetic, de pe un sit particular al unei cromatide, de către materialul genetic situat pe un punct exact corespunzător, de pe o cromatidă ne-soră. [56]
- CONVERSIUNE**, (for.) proces complex și îndelungat de trecere a unei păduri de la forma specifică unui regim de regenerare la forma altui regim. În practică se aplică numai trecerea de la regimul crâng la regimul codru. Trecerea se realizează prin metodele: a) suspendarea tăierilor în crâng (impropriu denumită „prin îmbătrânire“); b) refacere (se exploatează cu precădere populațiile de arbori care nu pot fi conduse până la îmbătrânire); c) mixtă (când trecerea se face în etape, cu subunități de producție în crâng și subunități de producție în codru). În majoritatea cazurilor, pentru regenerare se apelează la metode artificiale. [4]
- CONVERTIZARE**, (met.) proces metalurgic care constă în înlăturarea unor impurități din masa metalică de fontă, de plumb, de cupru etc. aflată în stare de fuziune în convertizor, pe baza unor reacții de oxidare, cu ajutorul unui curent de aer, de oxigen etc. [13]
- CONVERTIZOR**, (ind.) **1.** Dispozitiv mecanic de transformare a mișcării sau a forțelor. **2.** Cuptor în care se realizează operația de convertizare. Mașină sau grup de mașini electrice care transformă un gen de curent în altul. [13]
- CONVERTOR DIGITAL-ANALOG**, (inform.) dispozitiv care transformă datele digitale în date sau semnale analogice. Un semnal analog constă într-o tensiune sau curent care variază continuu într-un anumit interval, în timp ce semnalul care reprezintă informația digitală constă în valori numerice discrete, în forme de 1 sau 0. Un player de CD folosește un asemenea convertor la schimbarea datelor digitale citite de pe disc în semnal analog, care este auzit apoi ca muzică. [6]
- CONVOI**, (milit.) grup de nave, vehicule care transportă materiale, trupe protejate de nave militare împotriva atacurilor inamice. Există *c. costier*, care se deplasează pe drumuri de coastă; *c. fluvial*, care se deplasează pe căi fluviale și poate fi constituit din șleperi remorcate sau nave cu propulsie proprie; *c. maritim*, care se deplasează pe căi maritime; *c. de navigație*, format din dane care se deplasează pe cursul de apă, fiind împins sau remorcat de șalupe sau remorchere. [31]
- CONVOLUT**, (bot.) cu marginile răsucite longitudinal în formă de cornet, aspect întâlnit la frunze și petale din mugur, cotiledoanele la micșunele (*Cheiranthus cheriri*). [50]
- CONVOLVULACEE** (*Convolvulaceae*), (bot.) familie de plante erbacee și arbustive, volubile sau târătoare, care cuprinde 50 de genuri cu aproximativ 1.000 de specii răspândite pe toată suprafața globului. Frunze alterne, simple sau lobate, nestipelate. Flori bisexuate (hermafrodite), actinomorfe, pentamere, rareori tetramere, formând cime la subsuoara frunzelor;

caliciul, dialisepal, exceptând cuscuta unde este gamosepal, din 5 sepal; corola, gamopetală campanulat-infundibuliformă, din 5 petale; androceul, din 5 stamine concrescute la baza corolei; gineceul, cu ovar superior, 2-4 locular, cu 1-2 ovule erecte, apotrope în fiecare lojă, stil de obicei lung, uneori scurt sau lipsă, stigmat bi- sau trifidat, la baza ovarului există un disc nectarifer format prin unirea a 5 glande nectarifere. Formula florală: $\zeta * K_5$ sau $K_{(5)} [C_{(5)} A_5] G_{(5-2)}$. Fruct capsulă. Semințe cu endosperm cărnos, puțin dezvoltat. Flora României cuprinde 4 genuri cu 21 de specii grupate în 2 subfamii: sfam. *Cuscutoideae*: *Cuscuta* $2n = 6, 7, 8$; sfam. *Convolvulaceae*: *Calystegia*, $x = 11, 12$; *Convolvulus* $x = 5$; *Ipomoea*, $x = 5$. [50]

COOPERARE, (ecol.) interacția dintre membrii aceleiași specii sau a 2 specii diferite care se ajută pentru a supraviețui și care au beneficii mutuale considerabile. [24]

COOPERARE INTERSPECIFICĂ, (ecol.) cooperarea dintre membrii unor specii diferite. [24]

COOPERARE INTRASPECIFICĂ, (ecol.) cooperarea dintre membrii aceleiași specii. [2]

COORDONAREA IZOLAȚIEI, (ind. energ.) care constă în alegerea rigidității dielectrice a echipamentelor, în funcție de tensiunile care pot apărea în rețeaua căreia aceste echipamente îi sunt destinate, luând în considerare condițiile de mediu în care funcționează, precum și caracteristicile dispozitivelor de protecție disponibile. [59]

COORDONAREA MIȘCĂRII, (sp.) integrarea și intercondiționarea eficientă a componentelor actului motric care se realizează în timpul învățării și perfecționării acesteia pe baza unor relații neuromusculare, endocrine, metabolice, psihologice și biomecanice. Ea presupune maximum de eficiență și minimum de cheltuială energetică, având la bază caracteristicile de timp, spațiu și forță, viteză, intensitate, direcție și formă. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]

COORDONATE, (mat.) numere care fixează poziția unui punct pe o dreaptă, în plan sau în spațiu, în raport cu un sistem de referință. [48]

COORDONATE CARTEZIENE, (mat.) coordonate raportate la un reper format din două drepte (în plan) sau de trei drepte (în spațiu) numite axe de coordonate. [48]

COORDONATE ECLIPTICE, (astr.) coordonate cerești având ca sistem de referință planul ecliptic (plan fundamental) și cercul de latitudine al stelei (determinat de polii ecliptici și stea). Acestea sunt **longitudinea și latitudinea cerească**. [3]

COORDONATE ECOLOGICE, (ecol.) câmpul de variație al valorilor (parametrilor) de încadrare a unui organism într-un sistem de coordonate, cu două sau mai multe axe, având de regulă pe abscisă mărimea factorului ecologic (temperatură, umiditate) și pe ordonată, frecvența, numărul, intensitatea etc. [4]

COORDONATE ORARE, (astr.) coordonate cerești având ca sistem de referință planul ecuatorului (plan fundamental) și planul orar al stelei (determinat de axa polilor și de stea). Acestea sunt definite ca unghi orar și declinație. [12]

COORDONATE ORIZONTALE, (astr.) coordonate cerești având ca sistem de referință planul orizontului (plan fundamental) și planul vertical al stelei (determinat de verticala locului și de stea). Acestea sunt azimutul și înălțimea deasupra orizontului. [12]

COPAC, (for.) denumire populară pentru *arbore*, dar sinonimia nu este decât parțială. Poporul face distincție între pom, o specie lemnoasă horticolă de mărime în general mijlocie care produce poame, deci fructe comestibile, și copac, care crește în pădure și ale cărui fructe nu sunt comestibile, cu unele excepții. Dintre excepții face parte o serie de specii cu dublă valență cenotică (silvică și de livadă) precum: cireșul, mărul, părul, nucul comun, mălinul, vișinul turcesc etc. Copac (sau *copaciu*) este un cuvânt străvechi și provine din fondul lexical străvechi al limbii. (I. Rusu, 1985) [4]

COPAIE, sin. *covată, postavă, troc*, vas cioplit dintr-o singură bucată de lemn de plop, cu două prelungiri la capete frumos profilate și decorate cu mici creștături, folosită la frământat pâinea, păstrat făina, spălat rufe etc. [67]

COPALI, (bot.) rășini actuale sau fosile depozitate în sol, provenite din diverse plante tropicale actuale sau din plante dispărute. [50]

COPCĂ¹, (agric.) groapă executată în jurul butucului de viță de vie până sub punctul de altoire, pentru executarea copcitului. [49]

COPCĂ², (rur.) spărtură făcută în gheața unui râu, a unui lac sau a unei bălți pentru a pescui, pentru a permite aerisirea apei sau pentru a scoate apă. [10]

COPCĂ³, (rur.) gaură făcută într-o șiră de paie în care se ține pleava. [67]

COPCIRE, (agric.) lucrare specială aplicată la unele plante horticole, care constă în: deschiderea unei excavații de jur împrejurul rădăcinii, tăierea rădăcinilor adventive formate, reșezarea solului excavat. Lucrarea se aplică în special plantelor altoite, în care punctul de altoire se află sub nivelul solului, deoarece în acest caz pornesc ușor rădăcini din altoi, deasupra punctului de altoire, și lăstari din portaltoi,

sub punctul de altoire. Formarea rădăcinilor la altoi și a lăstarilor la portaltoi duce la desprinderea partenerilor. Se practică la trandafiri, țelină, vița de vie ș.a. În ultimul caz c. are scopul de a stimula creșterea rădăcinilor principale în profunzime, iar a rădăcinii tuberizate cât mai uniform. [72]

COPCITOARE, (agric.) sculă metalică utilizată la lucrarea de copcit. [49]

COPEPODE (*Copepoda*), (zool.) subclasă care cuprinde crustacee cu cefalotoracele din 1-2 segmente toracice sudate la cap, restul de 3-5 fiind libere. Abdomenul nu are apendice, dar are furcă. Antenele sunt biramate. Sunt folosite la înot, iar toracopodele la vâslit. Au un ochi median. Femela are 1-2 saci ovigeri. Larvă copepodită. Trăiesc în mediul acvatic, în mușchi, peșteri. Unele specii sunt parazite la nevertebrate și pești. Sunt adevărați ecarisori ai apelor dulci. Prezintă importanță în nutriția peștilor. (L. Solomon, 1983) [50]

COPEPODIT, (zool.) stadiu larvar de copepod, după stadiul de nauplius. Corpul, divizat în 5 segmente, prezintă 3 perechi de picioare. [10]

COPERNIC, Nicolaus (1473-1543), astronom, matematician și medic polonez, fondator al astronomiei moderne. A pus bazele sistemului heliocentric, prin care demonstrează că planetele și Pământul se învârtesc în jurul axelor proprii și, în același timp, în jurul Soarelui. Răstoarnă teoria geocentrică emisă de Ptolomeu. Cercetările sale astronomice au constituit o adevărată revoluție în gândirea oamenilor timpului. [11]

COPII LUP, sau „sălbatici“, copiii abandonți sau pierduți în natură de la vârste foarte fragede și care sunt crescuți de animale. Aceste cazuri relevă pregnant rolul decisiv al socializării în dezvoltarea individului ca personalitate. [28]

COPIL¹, (soc.) băiat sau fată în primii ani ai vieții, până la adolescență. [32]

COPIL², (agric.) nume dat, la unele specii în legumicultură și floricultură, pentru lăstarii laterali ai tulpinii (de ex., tomate, crizanteme etc.). [72]

COPIL³, (agric.) 1. La vița de vie, lăstar provenit din mugure de vară. 2. La graminee, lăstar secundar crescut de la baza tulpinii din primul nod, ex. la porumb (*Zea mays*). [49]

COPILĂRIE, perioadă a vieții, de la naștere până la adolescență, timp în care se asigură procesul de „umanizare“ a individului, de asimilare a naturii umane, fără de care nu poate deveni adult. Există: c. *antepreșcolară*, de la 0 la 3 ani; c. *preșcolară*, de la 3 la 7 ani; c. *școlară mică*, de la 7 la 11 ani; c. *școlară mijlocie*, de la 11 la 15 ani. [32]

COPILIRE, (agric.) tăiere parțială sau totală a copililor pentru a dirija creșterea și fructificarea plantelor. Se aplică la numeroase plante legumicole, floricole,

pomicole și la vița de vie. La tomatele cultivate în seră sau timpuriu în câmp, favorizează sporirea cantității și calității producției timpurii. Înlăturarea lăstarilor floriferi axilari la garoafe și crizanteme permite obținerea unor flori cu dimensiune și tijă florală superioare. C. lăstarilor nefertili la vița de vie influențează pozitiv fructificarea plantelor. Copilii (lăstarii) trebuie îndepărtați cât mai curând după formarea lor deoarece, prin consumul de substanțe plastice, determină întârzierea creșterii și maturizării organelor de fructificare. Unelte de tăiat folosite în efectuarea lucrării trebuie dezinfectate în soluții chimice sau lapte pentru a preveni răspândirea bolilor, mai ales a virozelor. [72]

COPILIT, (agric.) suprimarea totală sau parțială a copilului (lăstar lateral al tulpinii). [49]

COPITĂ, (anat.) porțiunea acropodioapexială a membrilor, având ca bază anatomică falanga a III-a și jumătatea distală a falangei a II-a. [34]

COPOI, (zool.) sin. *ogar*, *levrier*, câine de vânătoare (gonitor) cu un simț al mirosului deosebit de fin, cu o viteză și rezistență de deplasare foarte mare, capabil să urmărească vânatul un timp îndelungat. [34]

COPROCESOR, (inform.) este un procesor care execută funcții adiționale sau asistă procesorul sistemului, cu scopul de a executa mai repede și mai bine calculele și operațiile. [6]

COPROCULTURĂ, (med. u.) cultivarea agentului patogen al unei boli infectocontagioase, de obicei digestivă, prin însămânțare pe medii adecvate a materialelor fecale prelevate cât mai curat și cât mai recent, fie din scaunul emis spontan, fie direct din colonul rectosigmoidian. În baza acestor analize se poate pune diagnosticul unor infecții intestinale, ca dizenteria, salmoneloză etc., precum și pentru controlul stării de purtător al acestor boli. [50]

COPRODEUM, (anat.) acea parte a cloacei unei păsări în care se deschide rectumul. [57]

COPROFAG, (zool.) termen care desemnează un organism care se hrănește cu materiile fecale ale altor specii; ex., gândacii de bălegar din genurile *Scarabeus*, *Geotrupes*, *Sisyphus*. [62]

COPROFAGIE, (zool.) comportament trofic coprovor constând din nutriția unor animale nevertebrate cu excremente. Acest tip de comportament este întâlnit la furnicile care practică sclavajul și la gândacii coprofagi din fam. *Scarabaeidae* (*Scarabaeus affinis*, *Sisyphus schaefferi* etc.). În primul caz comportamentul trofic în astfel de colectivități are o semnificație ecologică deosebită în cadrul relațiilor dintre furnicile lucrătoare (sclave) și furnicile gazde. Sclavele îngrijesc afidele (purici de plantă) cu care furnicile trăiesc în simbioză. Secrețiile fecale pe care le elimină afidele conțin multe

zaharuri. Acestea constituie hrana furnicilor. Gândacii coprofagi se hrănesc cu balebă. [50]

COPROFILE, (zool.) organisme care trăiesc pe excrementele animalelor. [69]

COPROFILIE, (sex.) perversiune sexuală care constă în obținerea satisfacției prin defecare pe partenerul sexual. (Al. Codescu, 2000) [50]

COPROFITE, (bot.) plante saprofite care trăiesc pe excremente. [50]

COPROGEN, (biochim.) factor existent în excrementele animalelor, necesar pentru creșterea unor ciuperci coprofile. [69]

COPROLALIE, (soc.) tendința irezistibilă de exprimare a unor cuvinte sau fraze cu conținut obscen. [28]

COPROLIT, excrement al animalelor din sol. [29]

COPROLOGIE, studiul materiilor fecale în scopul examinării digestiei și al determinării componentilor chimici și bacterieni. [69]

COPULAȚIE, (sex.) unire sexuală între două animale (împerechere). [57]

COR, (cult.-art.) ansamblu numeros de cântăreți, compus din mai multe grupuri, fiecare dintre ele executând o partidă specială. **C.** constituie un element important al operei, oratoriului și cantatei; prezintă o mare însemnătate ca ansamblu de sine-stătător, cu sau fără acompaniament instrumental. [67]

CORACIFORMES, (zool.) ordin de păsări arboricole, cu picioare scurte. Au culori vii, aripi lungi și cioc curbat. Cuibăresc adesea în scorburi sau în galerii săpate de ele, puii sunt nidicoli. Se hrănesc cu insecte și cu vertebrate mici. Cuprind păsări ca: pescărușul albastru, dumbrăveanca, prigoria, pupăza. [37]

CORACOIDE, (anat.) pereche de oase de cartilaj, ce formează partea ventrală a centurii scapulare și unesc scapulele cu sternul la multe vertebrate. [37]

CORAL, (cult.-art.) cântare proprie comunităților bisericesti. [67]

CORALIFORM, (bot.) de forma coralului. La plante, rizomul ramificat de la buzișor (*Corallorrhiza trifida*). [50]

CORAZIUNE, (geomorf.) acțiune mecanică de roadere, de șlefuire a rocilor de către particule de roci dure antrenate în mișcare de vânt (eroziune eoliană), apă și gheață. [25]

CORB (*Corvus corax*), (zool.) pasăre cu trăsăturile cele mai delicate, cea mai mare (cca 65 cm) și cea mai puternică dintre corvide. Nici o specie din această familie nu o întrece în agilitate. Zborul rapid și măiestria plutirii în înaltul cerului le întrec pe ale vulturilor, iar viteza de zbor și elasticitatea mișcărilor le depășesc pe ale șoimilor. Pe sol are un stil aparte de mers, dând din cap la fiecare pas. Este sperioasă, dar și ușor de îmblânzit. Reține glasul unor animale și îl

imită. Sunt reținute multe cazuri de imitare exactă, sau aproape exactă, a glasului unor păsări și chiar a lătratul de câine. Penajul este sobru. Culoarea neagră, cu reflexe metalice violacee, îmbracă uniform întregul corp. Aceeași culoare o are și ciocul. El este puțin încovoiat, cu peri rigizi la bază și dințat la vârf. Este o pasăre sedentară. Se hrănește cu diferite semințe, mamifere mici, păsări, insecte, larve de insecte, hoituri. Atacă de multe ori iepuri și păsări mari, cum este cocoșul de munte. Mănâncă puii din cuibul păsărilor lipsite de apărare sau de posibilitatea de a se apăra. Violează cuibul chiar și al păsărilor mai puternice. Cuibărește în pădurile din Carpați și în păduri mai joase. Cuibul și-l așază pe arbori înalți. Îl construiește din crăci, pe care le acoperă cu nămol, apoi cu păr, lână. De admirat sunt zborurile de nuntă. Sunt descrise cercuri largi, alternând cu zboruri în picaj. În perioada de împerechere, masculul emite un croncănit asemănător întrucâtva cu al ciorilor, care îi sunt rude apropiate. În cuib, femela depune, prin ianuarie-februarie, 3-6 ouă verzui și cu pete cafenii. Sunt clocite de femelă timp de trei săptămâni. Puii ieșiți sunt foarte mândacioși. Prin lunile mai-iulie devin adulți. Nu părăsesc părinții, continuă să trăiască împreună până toamna. Răspândit în nordul și centrul Europei, Africa de Nord și Asia. Este declarat monument al naturii și ocrotit prin lege. (C. Pârvu, 1983) [26]

CORBETT, parc național situat în India (statul Uttar Pradesh). Suprafața, 52.547 ha (1935). Altitudine, 459-914 m. Până în 1957 parcul a fost cunoscut sub numele de Hailey. El se află așezat pe pantele inferioare ale Himalayei, acoperite de păduri, precum și pe valea râului Ramganga, care formează chei abrupte. În văile largi și pe coline se întind plantele ierboase. Elementele floristice caracteristice sunt: *Dalbergia sisso*, *Butea monosperma*, *Shorea robusta*, *Salmalia malabarica*. În văi apar desișuri de ferigi, liane și orhidee. Fauna este bogată. Ea este compusă din tigri, leopardzi, ursul buzat (*Ursus labiatus*), elefantul indian, cerbi (axis, muntjac și sambar), goralul, mistrețul, hiena vărgată, șacalul, porcul spinos, veverița zburătoare. Dintre reptile aici se întâlnesc: crocodilul (*Crocodylus palustris*), gaviatul (*Ghavialus gangeticus*), pitonul. Păsările sunt reprezentate prin păun, găina Bankivă, pasărea rinocer (*Buceros rhinoceros*). [50]

CORCANI, (agric.) la vița de vie, elemente de butuc, numite și brațe; lungi de până la un metru, cu vârsta minimă de 3 ani. [49]

CORCODUȘ (*Prunus cerasifera*, fam. *Rosaceae*), (agric.) se mai numește *mirobolan*. Răspândit ca plantă spontană în Transcaucazia, Iran, Turcia și introdus în Peninsula Balcanică și de aici în toată

Europa. Este un pom de vigoare mijlocie (5-6 m înălțime), cu coroană echilibrată, piramidală sau globuloasă deasă și o mare suprafață de fotosinteză a frunzișului, cheazășie a unor mari recolte. Fructele sunt drupe foarte variate ca dimensiuni și culori. Înflorire abundentă și cu o bună rezistență la brumele și înghețurile târzii de primăvară, deși corcodușul înflorește foarte timpuriu. Crește bine și rodește abundent și regulat din zona de câmpie până la 800-900 m altitudine. Fructele sunt comestibile la maturitate și sunt utilizate pentru preparare de marmeladă și țuică. Se înmulțește prin semințe, ceea ce explică marea variabilitate. Este utilizat ca portaltoi pentru soiurile de prun, cais și piersic, deși manifestă insuficientă compatibilitate la altoire cu o serie de soiuri. [40]

CORCOVADO, parc național situat în Costa Rica. Suprafața, 35.000 ha (1978). Posedă 13 ecosisteme de mare interes științific. Printre ele, cel mai vast este pădurea tropicală umedă din America Centrală. Teritoriul adăpostește o serie de specii rare pe cale de dispariție: furnicarul gigantic (*Cyclopes didactylus*), jaguarul, lamantinul (*Trichechus manatus*), maimuța uistiti (*Hapale jacchus*), pasărea quetzal (*Pharomachrus mocinno*), tapirul lui Baird (*Tapirus Bairdii*). [50]

CORDAL, (zool.) corespunde notocordului. [37]

CORDAT, de forma inimii. (bot.) La plante, limb foliar cordat, de formă ovată, cu doi lobi rotunjiți la bază și cu o adâncitură între ei, în care este atașat pețiolul, ex., tei pucios (*Tilia cordata*), floarea soarelui (*Helianthus annuus*), toporaș (*Viola odorata*). [50]

CORDIȚĂ, (agric.) lăstar maturat la vițele tinere sau coarda de rod de 6-7 ochi. [49]

CORDOBLASTICUL (muscular sau longilin stenic), (antrop.) individ uman care are dezvoltare armonioasă, talie înaltă și suplă, mâini lungi, musculoase, cu degete subțiri și fine. Craniul este puternic, fruntea dreaptă, fața rectangulară, nasul proeminent, cu vârful rotund. Endocrin este echilibrat, cu metabolism puternic și echilibrat din punct de vedere psihic. [22]

CORDON, (agric.) ramura de schelet la butucul de viță, cu ramificații pe toată lungimea. Poate fi: *c. unilateral* – când este orientat într-un singur sens al rândului; *c. bilateral* – format și orientat în ambele sensuri ale rândului. [49]

CORDON LITORAL, (geomorf.) formă de relief de acumulare marină, cu aspect alungit, formată din depunerea materialelor de către curenții marini din apropierea țărmului, în ape puțin adânci și fără mare. După morfografie și relația cu țărmul, se deosebesc: *c. l. liber* (nu este legat de țărm), *c. l. sprijinit* (legat de țărm), *lido* (foarte alungit și legat de țărm în mai

multe locuri), *săgeată* (alungit, subțire și ascuțit), *tombolo* (leagă țărmul de o insulă). [25]

CORDYLINE, (agric.) pop. *crin australian*. Gen de plante din fam. *Liliaceae*. Cuprinde specii originare din zonele calde din Africa, Asia, Australia, Brazilia. Sunt arbori, arbuști sau semiarbuști cu rădăcini albe, îngroșate, tuberoase. *C. terminalis* este un semiarbust cu tulpini subțiri, simple sau puțin ramificate, cu frunze lanceolate, de 30-50 cm/7-10 cm, lung pețiolate, cu aspect ușor pielos, verzi sau divers pătate, dungate sau striate de alte culori, roșu-arămiu, roz, alb-gălbui. *C. australis*, în stare naturală, poate fi un arbore de 10 m, însă în apartamente, cultivat în recipiente unde crește mai greu, se comportă ca un arbust de până la 2 m înălțime. Tulpina este subțire, rareori ramificată, purtând în vârf o rozetă de frunze linear-ensiforme, lungi și arcuite, colorate în mod obișnuit în verde viu, existând însă multe varietăți ale căror frunze au nervura mediană, marginile sau baza limbului colorate în alb-galben sau roz-arămiu. Speciile de *C.* au cerințe variate față de mediu. *C. australis* este o plantă mai robustă, rezistând la temperaturi mai coborâte, chiar și la înghețuri ușoare. Iarna se ține în încăperi reci la 10-12°C și cu udări rare, pe când *C. terminalis*, provenind din Asia tropicală, necesită un minimum de 14-15°C în această perioadă și atmosferă mai umedă. Vara, pentru ambele specii, sunt benefice pulverizările pe frunze și expunerea la multă lumină, evitând insolația directă și arșița. Primăvara timpuriu, se înmulțesc prin butași obișnuiți, fracționarea tulpinilor sau prin desprinderea lăstarilor bazali. [39]

CORECTAREA TORENȚILOR, (silv.) construcții hidrotehnice longitudinale amplasate pe văi, în scopul de a stăvili eroziunea fundului albiei, de stabilizare a malurilor și de protejare a lucrărilor biologice efectuate în cuprinsul zonei. Sunt amplasate pe torent, în lungul canalului de scurgere și a canalului de dejecție, paralel și înclinat față de axa văii. [11]

CORECȚII DE CAPILARITATE, (meteor.) corecția la citirea unui instrument care funcționează cu tuburi cu efect capilar, cum sunt barometrele cu menisc convex. [54]

COREE, (med. u.) grup de afecțiuni caracterizate prin mișcări involuntare, scurte, rapide, ale membrilor, feței, trunchiului, capului. [60]

COREGON (*Coregonus lavaretus maraenoides*, fam. *Salmonidae*), (zool.) pește dulcicol. Corp comprimat lateral, de aproximativ 50 cm lungime, colorat în argintiu. Bot prevăzut cu gură mică, dispusă subterminal, lipsită de dinți. Prezintă înotoare adipoasă. Se hrănește cu zooplancton și cu chironomide. Depune icrele pe pietre în octombrie-noiembrie. Răspândit în apele stătătoare reci, fiind

COREGONUS LAVARETUS MARAENOIDES

originar din lacul Peipus, aclimatizat și la noi în țară în Lacul Roșu, lacul de baraj de la Bicaz și în unele iazuri din Moldova de Nord. [10]

COREGONUS LAVARETUS MARAENOIDES → COREGON

CORELAȚIE¹, relația cu caracter statistico-matematic care se stabilește între două variabile atunci când o schimbare înregistrată de una dintre variabile se asociază în mod consecvent cu modificarea celeilalte variabile. [17]

CORELAȚIE², (genet.) relație, legătură reciprocă între două sau mai multe lucruri sau fenomene. Fenomen genetic conform căruia un caracter poate să influențeze variația altui caracter, datorită fenomenului de pleiotropism și celui de înlănțuire (linkage). [34]

CORELAȚIE³, relație, legătură reciprocă între două sau mai multe lucruri sau fenomene. În anatomia comparată: **1.** Similaritate a unor relații, interdependență a funcțiilor ori a unor organe. **2.** Principiul corelației (formulat de Cuvier): diferitele părți ale organismului sunt astfel legate între ele încât nu pot varia decât simultan. Astfel, dentiția se modifică în raport cu regimul alimentar și, ca urmare, se modifică articulația temporomandibulară, dar concomitent se produc schimbări ale gradului de dezvoltare a musculaturii cefalice și implicit a morfologiei neurocraniului (apare o creastă sagitală sau intraparietală). [70]

COREMIE, (micol.) grup de hife erecte, cu rol de conidiofori, unite la bază și libere în partea superioară unde se formează conidii, ex., ciupercile din genul *Graphium*. [61]

COREPRESOR, (genet.) orice metabolit, produs final al unui lanț metabolic care, combinat cu o substanță proteică specifică, represor, inhibă sinteza unei enzime sau a enzimelor implicate în propria lor sinteză. [19]

CORESPONDENȚĂ, (mat.) relația dintre două mulțimi A și B, conform căreia fiecare element al mulțimii A este pus în legătură cu unul sau mai multe elemente din mulțimea B. [48]

CORHĂNIT, (for.) mișcarea buștenilor sau lemnului de steri de la locul unde au fost fasonați până la o cale de colectare cu atelaje sau mijloace mecanice. Rostogolirea și alunecarea lemnului se poate face numai pe terenuri puternic înclinate, greu accesibile. [42]

CORIACEU, pielos, de consistența pielii. (bot.) La plante, organele coriacee sunt frunzele la iederă (*Hedera helix*), merișor (*Vaccinium vitis-idaea*), vâsc (*Viscum album*). [50]

CORIDOR, (biogeogr.) cale de răspândire a organismelor, care permite diseminarea directă a

celor mai mulți taxoni dintr-o regiune în alta. Ex., existența în trecut a unei punți de uscat între Siberia și America de Nord (→ BERINGIA) a permis răspândirea multor taxoni terestri dintr-un continent în altul, actuala punte de uscat (America Centrală) între America de Nord și America de Sud, Strâmtoarea Gibraltar care face legătura între Marea Mediterană și Oceanul Atlantic etc. [70]

CORIDOR ECOLOGIC, (ecol.) zonă naturală sau amenajată care asigură cerințele de deplasare, reproducere și de refugiu pentru speciile sălbatice (terestre sau acvatice), care astfel se pot deplasa dintr-o arie protejată în alta. [23]

CORIFILIE, (bot.) apariția anormală la vârful axei a unei frunze adesea colorate. [50]

CORIFOFITE, (bot.) plante alpine reprezentate de specii erbacee și arbuști, adaptate să trăiască la temperaturi scăzute, ex., merișorul de munte (*Vaccinium vitis-idaea*), argințica (*Dryas octopetala*), clopoței (*Campanula alpina*) etc. [50]

CORIMB, (bot.) inflorescență racemoasă plană sau convexă, cu axă principală de pe care se desprind spiralat, de la niveluri diferite, axe secundare care poartă flori centripete ce ajung aproximativ la același nivel. Florile cele mai tinere se află în centrul inflorescenței. Corimbul poate fi simplu, ca la mărul sălbatic (*Malus sylvestris*), sau compus, ca la păducel (*Crataegus mongyna*). [50]

CORIMBOS, (bot.) dispus în corimb, prevăzut cu corimb, ex., inflorescență. [50]

CORIOCENOZA, (ecol.) asociație de specii determinată de prezența temporară a unui adăpost (de ex. o scorbură, un buștean putred) sau a unei surse de hrană (de ex. o dejeție). [24] → CONSORTIU, BIOCORIE, MICROBIOCENOZA

CORIOEPITELIOM, (med. u.) tumoră malignă dezvoltată la nivelul porțiunii fetale a placentei, bogată în elemente sincitiale și atipii celulare, cu evoluție gravă și generalizare rapidă. [60]

CORIOLIS, (fiz., biogeogr.) forță, efect, forța fizică rezultată în urma mișcării de rotație a Pământului; prezintă importanță în deplasarea maselor de aer, de apă, care sunt deviate spre dreapta în emisfera nordică și spre stânga în emisfera sudică, influențând astfel climatul global și răspândirea organismelor. [70]

CORIOMENINGITA, (med. u.) inflamația meningelui și a plexurilor coroide. C. limfocitară benignă; sin. *boala Armstrong*, *meningită limfocitară benignă*, meningită seroasă acută cu evoluție benignă, produsă de virusul Armstrong, caracterizată prin sindrom meningeal și semne generale de tip gripal. Virusul este transmis la om de către șoareci. [60]

CORION, (embriol.) membrană embrionară externă la vertebrate, care acoperă amniosul și sacul vitelin. [37]

CORIORETINITĂ, (med. u.) inflamația coroidelor și retinei. [60]

CORIOVITELINĂ, (zool.) tip de placenta la mamiferele marsupiale, la care o parte a corionului este căptușită cu peretele sacului vitelin, vasele sanguine viteline fiind unite cu peretele uterin. [57]

CORIZĂ, (med. u.) catar acut sezonier; guturai; inflamație acută catarală a mucoasei nazale, favorizată de frig și umezeală; este produsă în special de rinovirusuri; se manifestă clinic prin rinoree inițial seroasă, apoi seromucoasă și mucopurulentă, strănut, subfebrilitate, cefalee moderată, ușoară alterare a stării generale. [60]

CORM, (bot.) corp vegetativ diferențiat în rădăcină, tulpină, frunze, cu o structură morfo-anatomică caracteristică de țesuturi conducătoare liberiene și lemnoase, grupate într-un cilindru central numit stel. Filogenetic, s-a desprins din talul algelor. În dezvoltarea și evoluția lui din talul generației sporofitice al algelor străvechi, a parcurs fazele: – *etapa talului algal primitiv*, format din celule liber alungite; mai târziu aceste celule se grupează în pseudoțesuturi (țesuturi false); – *etapa talului algal evoluat*, pseudoțesuturile evoluează în țesuturi veritabile. Prin trecerea de la mediul de viață acvatic la cel terestru, talul se diversifică morfo-structural, apare polaritatea în care corpul vegetativ se orientează în două direcții, un pol ca organ de fixare și absorbție (rădăcină), opus lui, organele asimilatoare (frunzele) și de înmulțire (sporangele). [50]

CORMAUTCORE, (bot.) plante care se răspândesc pe cale vegetativă prin turioni, hibernacule, bulbili, rizomi, tuberculi, bulbi, bulbo-tuberi, stoloni. [50]

CORMOFITE, (bot.) plante cu corpul diferențiat în rădăcină, tulpină și frunze, ex., ferigile (*Pteridophyta*) și plantele cu flori *Spermatophyta* (*Pinophyta*, *Magnoliophyta*). [50]

CORN¹ (*Cornus mas*, fam. *Cornaceae*), (agric.) specie de talie mică, originară din Europa, care crește spontan în zona dealurilor și în câmpie, pe soluri ușoare, în locuri luminate dar și la semiumbra, în zona cu medie anuală a temperaturii de 8-8,5°C. Fitocenologic, încadrat în asociația vegetală *Quercetea pubescenti-petraeae*. În cultură formează arbustoiși sau pomi de 3-4 m, iar în natură, de 6-8 m, cu coroană rară. Intră pe rod târziu (5-7 ani), formează flori galbene care apar înaintea înfrunzirii și fructe drupe elipsoidale galbene sau roșii, cu gust dulce-acrișor astringent, bogate în zahăr total 10%, vitamina C (peste 100 mg%), substanțe minerale (P, Ca, Mg) și pectice (0,70%). Fructele sunt consumate proaspete și utilizate în industria alimentară și farmaceutică (compoturi, dulceturi, lichioruri,

peltele). Se cultivă selecțiile ICPP: Mh8, Mh9, Tg. Jiu 1 care se înmulțesc prin altoire pe puiți de corn comun. [40]

CORN², (cult.-art.) instrument de suflat de alamă, fără ventile, capabil să producă un mic număr de sunete din seria sunetelor naturale. [67]

CORN³, (anat.) producție epidermică sub forma unui organ dur și ascuțit, întâlnit la mamiferele din ordinul unguatelor. [34]

CORNACEE (*Cornaceae*), (bot.) familie de plante lemnoase care cuprinde cca 120 de specii holartice, arbuști sau arbori. Frunze opuse, simple, întregi, fără stipele. Flori bisexuate (hermafrodite), actinomorfe, pe tipul 4; caliciul dialisepal, aderent, din 4 sepale mici; corola dipetală, din 4 petale ovate; androceu, din 4 stamine; gineceu, cu ovar inferior, bicarpelar, în fiecare lojă cu câte un ovul anatrop, posesor al unui singur integument, 2 stile concreșcute, înconjurate la bază de un disc nectarifer, stigmat capitat, trunchiat sau bilobat. Formula florală: $\bar{\sigma} * K_4 C_4 A_4 G_{(2)}$. Fruct drupă, cu endocarp cărnos, cotiledoane late. Flora României cuprinde un singur gen, *Cornus*, x = 9, 11, din care fac parte 4 specii: *C. mas* (Corn), 2n = 18, 27; *C. sanguinea* (Sânger), 2n = 22; *C. sericea* (Sânger american), 2n = 22; *C. alba* (Sânger tătarăsc), 2n = 22. Ultimele 2 specii sunt cultivate ca plante ornamentale prin parcuri și grădini. [50]

CORNACI¹ (*Trapa natans*, fam. *Trapaceae*), (bot.) plantă acvatică răspândită în apele stătătoare nămolose, sărace în calciu. Tulpina este lungă, cilindrică, cu numeroase rădăcini adventive. Frunzele submerse sunt liniare, iar cele plutitoare, dispuse în rozetă, sunt rombice, pieltoase, dințate pe marginea anterioară, cu un pețiol cu o umflătură la mijloc. Fructul este de culoare brună și este prevăzut cu 2-4 coarne. Nedorită în bazinele piscicole prin faptul că umbrește suprafața apei și împiedică dizolvarea oxigenului în apă. [10]

CORNACI² (*Xanthium italicum*, fam. *Asteraceae* / *Compositae*), (agric.) plantă erbacee anuală de primăvară târzie-vară, considerată buruiană problemă pentru culturile agricole. Crește pe toate tipurile de sol dar mai ales pe cele ușoare, cu aport freatic sau irigare în culturile de prășitoare. Înfloreste VII-VIII. Semințele se găsesc în achene grupate câte două; spinoase; sunt purtate de apă sau se agață de blana animalelor. Se găsește pe terenuri cultivate și necultivate, drumuri, șanțuri. Sensibilă la: acid 2,4D din sare de dimetilamină, acifluorfen de Na, acid 2,4D din esterul 2 etil hexilic, bromixinil, oxifluorfen, linuron, bifenox, bentazon, metamitron, cloridazon, imazamox, imazetapir, fomesafen, clopiralid, clorsulfuron, oxasulfuron, tribenuron metil, triasulfuron, acid 2,4 D +

CORNEE

metosulam, fenmedifam+desmedifam, fluroxipir + acid 2,4 D, acid 2,4 D + dicamba. [51]

CORNEE, (anat.) strat transparent care acoperă partea anterioară a ochiului și funcționează ca lentilă convergentă, transparentă pentru tot spectrul vizibil (lungimi de undă între 300 nm-ultraviolet și 2500 nm-infraroșu). Fața anterioară are 47 dioptrii, iar fața posterioară -5 dioptrii, deci refracția corneeană este de 42 dioptrii. [21]

CORNEULA, (zool.) stratul cuticular transparent, situat deasupra cristalinului la omatidiile insectelor; face parte din sistemul dioptric. [62]

CORNICULI, (zool.) formațiuni tegumentare perechi aflate pe partea dorsal-posterioară a abdomenului la afide (pe cel de-al șaselea segment); terminal, c. prezintă orificii pe unde sunt eliminați feromoni cu rol de avertizare și o substanță iritantă care paralizează acțiunea aparatului bucal al prădătorului. [62]

CORNIERĂ, (ind.) bară laminată din oțel, având profilul secțiunii transversale în forma literei L, I, T sau Z. [13]

CORNIFICARE, (anat.) sin. *cheratinizare*, formarea unui strat cornos extern al epidermei. [37]

CORNIL (sindromul ~), (med. u.) complicație abdominală precoce, cu simptomatologie de abdomen acut, a fracturilor de coloană. [60]

CORNUL SECAREI, (fitopat.) sin. *pintenul secarei*, boală produsă de ciuperca *Claviceps purpurea* care parazitează diferite graminee. În spic, în locul boabelor se dezvoltă corpuri de culoare închisă (scleroți), lungi, ușor curbate, în interior albe. Sclerotul conține subcutant, substanțe toxice ca ergotina, acid sphacelic sau cornutina, folosite în industria farmaceutică. [61]

CORNUS, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Cornaceae*. Cuprinde specii de mici arbori sau arbuști de 1,5-3 m, remarcabili pentru coloritul ramurilor, al frunzelor sau fructelor. La noi, este binecunoscut *C. mas*, arbore indigen în Europa, aflat printre primii vestitori ai primăverii. Ramurile sale se împodobesc cu mici buchete de flori galbene încă din februarie-martie, iar toamna se încarcă de fructe roșii, comestibile. În culturile ornamentale sunt folosite mai multe specii ale căror ramuri iarna, dezgolite de frunze, își etalează culoarea roșie sau galbenă a scoarței, iar vara frunzele uneori multicolore. Astfel, *C. sanguinea* are ramuri roșii, iar la unele varietăți, frunze panașate. *C. alba* are ramuri colorate în roșu viu sau roșu corai, iar varietatea *C. a. siberica* produce flori și fructe albe ca perlele. *C. a. elegantissima* și *C. a. spaethii* decorează prin frunze panașate cu alb sau galben. De la aceeași specie s-a obținut și un arbust mic, de 1-1,5 m, *C. a. var. flaviramea*, cu scoarța ramurilor galbenă. *C. florida*, specie interesantă

pentru frunzele care, toamna, capătă tonalități de roșu, iar în mai apar florile înconjurate de 4 bractee mari de 10 cm, albe sau roz. *C.* este o plantă bine adaptată climatului din țara noastră, unele specii crescând pe terenuri mai puțin fertile și calcaroase, pe sub arborete. Pentru efecte decorative maxime, se recomandă însă solurile fertile care rețin apa. Varietățile cu frunze multicolore cer poziții însorite, iar *C. florida* crește mai bine în soluri silicioase și ușor acide. Nu au nevoie de multe lucrări de îngrijire, totuși o scurtare anuală a ramurilor este recomandabilă pentru stimularea obținerii unor tufe mai bogate. *C.* se înmulțește prin toate metodele cunoscute, semănare, butășire, marcotaj și altoire. În parcuri și grădini poate orna ca plantă izolată sau în grupuri, integrate sau nu în plantațiile altor specii, dar preferabil plasate pe un fundal unicolor verde (de conifere sau alte plante cu frunze persistente) pentru a scoate în evidență coloritul frunzelor și lăstarilor. [39]

CORNUȚI (*Xanthium strumarium*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (agric.) plantă anuală de primăvară târzie-vară, considerată buruiană problemă pentru culturile agricole. Se întâlnește în terenuri cultivate și necultivate. Se mai numește *scaietele popii*. Are tulpinile și frunzele nermate; frunzele nu sunt tomentoase pe partea inferioară. Fructe ovate cu rostii drepți, între spini acoperite cu peri moi. Înfloreste VII-X. Sensibilă la aceleași erbicide ca și cornacii. [51]

COROANA POMILOR, susținută de trunchi, cuprinde toate celelalte organe supraterane: axul pomului, ramuri de schelet, ramuri de semishelet și de rod. Există foarte numeroase forme de coroană care diferă în funcție de: volum, conturul proiectat pe sol și prezența sau absența axului. **Coroanele cu volum mare** cuprind: a) *coroane globuloase cu ax* (piramida etajată rărită modificată; piramida neetajată modificată; piramida mixtă întreruptă și tufa); b) *coroane globuloase fără ax* (vasul ameliorat; vasul întârziat și vasul californian) și c) *coroane aplatisate cu ax* (palmeta anticipată; palmeta liberă). **Coroanele cu volum mic** cuprind: a) *coroane globuloase, cilindrice și conice cu ax* (piramida joasă; Pillar; fusul subțire; axul vertical; fusul nord-olandez; fusul tufă ameliorat); b) *coroane aplatisate cu ax* (palmetă simplă; drapel Marchand, sistemul Hagg) și d) *coroane aplatisate fără ax* (Ypsilon transversal; evantai; triplă încrucișare Delbard; gard fructifer cu schelet arcuit și cordonul tufă). **Coroanele artistice** cuprind: a) *palisate cu ax* (cordonul vertical; cordonul oblic, piramida aripată); b) *palisate fără ax* (gardul belgian; „V” simplu; „V” dublu; palmeta Verrier; cordonul orizontal simplu, dublu și etajat; vasul

candelabru și palmeta candelabru). La coroanele globuloase proiecția pe sol este un cerc, iar la cele aplatisate, o elipsă cu diametrul mare pe direcția rândului. Coroanele globuloase cu volum mare și ax se întâlnesc în vechile plantații clasice de măr, păr și cireș, iar cele fără ax, și în livezile mai tinere de cais, piersic și prun. Acestea au inconvenientul că păstrează în structura lor mult lemn neproductiv și dau un randament scăzut în fotosinteză. Drept urmare, recoltele sunt mai mici și de calitate mai slabă. Coroanele aplatisate sunt mai aerisite și mai bine luminate decât coroanele globuloase cu volum mare. Pomii aplatisați realizează rânduri compacte, despărțite prin „culoare tehnologice“ care facilitează deplasarea agregatelor. Coroanele artistice-palisate se obțin prin dirijarea brațelor și axului pomilor pe spalier și prin tăieri severe în uscat și în verde. [40]

COROANĂ¹, 1. (bot.) Organ vegetativ al plantelor de aceeași origine dar cu funcții diferite: la arbori, totalitatea ramurilor de ordine diferite care se desprind din trunchi, iar la arbuști, totalitatea ramurilor de ordine diferite care se ramifică de la bază fără a se deosebi un trunchi unitar; la florile narciselor (*Narcissus* sp.) în gâtul corolei, coroană cu apendici petaloizi dispuși în cerc; la unele plante, coroană din bractei etc. 2. (șc., soc.) Podoabă pentru capul oamenilor, în formă de cerc, făcută din flori, frunze etc., oferită la romani comandanților învingători, iar astăzi oferită elevilor pentru merite deosebite la învățătură și morților atunci când sunt conduși pe ultimul drum, sau când este depusă la monument ca semn de omagiere și respect. [50]

COROANĂ², (agric.) suma ramificațiilor ce pornesc din tulpina viței de vie sau unele din altele. [49]

COROANĂ DENTARĂ, (stomat.) 1. Porțiunea dintelui natural acoperit cu smalț (*Corona dentis*). 2. Construcție artificială de înveliș sau de substituție a coroanei naturale a unui dinte. [43]

COROANĂ SOLARĂ, (astr.) strat ce se întinde în jurul atmosferei, cu o grosime de sute de km și temperatura de un milion de grade. Coroana este mai bogată și uniform răspândită în jurul discului solar, în timpul maximului de pete solare, și se reduce la alungiri în regiunea Ecuatorului, în timpul minimului de pete. [12]

COROIDITĂ, (med. u.) inflamație a coroidiei. [60]

COROLĂ, (bot.) înveliș intern al periantului floral, format din frunze modificate, numite petale. Simbolul de formulă: C. Culoarea și numărul lor sunt variate și reprezintă de regulă un caracter constant de specie. La florile „bătute“ sau involte, numărul mare de petale provine din transformarea staminelor, rar din carpele. În lumea plantelor există c. *dialipetală* – formată din petale libere, neconcescute între ele (ex., *Apiaceae*, *Brassicaceae*, *Caryophyllaceae*, *Ranunculaceae*,

Rosaceae etc.) și c. *gamopetală* – formată din petale concescute total sau parțial prin marginile lor (ex., *Asteraceae*, *Boraginaceae*, *Convolvulaceae*, *Cucurbitaceae*, *Lamiaceae*, *Primulaceae*, *Solanaceae*). După tipul de simetrie există c. *actinomorfă* (radiar simetrică), cu toate petalele egale între ele, la care două sau mai multe planuri de simetrie o împart în tot atâtea părți egale (ex., *Brassicaceae*, *Linaceae*, *Rosaceae*, *Solanaceae* etc.); C. *zigomorfă* (monosimetrică) cu petale inegale între ele, la care se poate duce un singur plan de simetrie ce o împarte în două părți egale (ex., *Fabaceae*, *Lamiaceae* etc.) și c. *asimetrică*, la care orice plan de simetrie nu o poate împărți în două jumătăți egale, ex., belșița (*Canna indica*), odoleanul (*Valeriana officinalis*). După formă, c. *actinomorfă gamopetală* poate fi: *tubuloasă*, la florile interioare ale calatidiului de floarea-soarelui (*Helianthus annuus*); *campanulată*, la speciile de clopoței (*Campanula* sp.); *infundibuliformă*, la volbură (*Convolvulus arvensis*); *urceolată*, la afin (*Vaccinium myrtillus*); *rotată*, la cartof (*Solanum tuberosum*); *hipocrateriformă*, la liliac (*Syringa vulgaris*). C. *zigomorfă gamopetală*, poate fi după formă: *bilabiată*, cu aspect de tub care la partea superioară se desface în două labii (buzi), luând înfățișarea unei guri de animal deschise, întâlnită la speciile de urzică moartă (*Lamium album*, *L. amplexicaule*, *L. maculatum*, *L. purpureum*); *personată*, asemănătoare cu precedentă, dar la care buzele sunt apropiate între ele, ex., gura-leului (*Antirrhinum majus*); *ligulată*, la care tubul se desface la partea superioară într-o ligulă, ex., păpădie (*Taraxacum officinale*). C. are rolul de a proteja organele de reproducere (sporofilele) ale florii și de a atrage insectele, prin culoare, miros și nectar, pentru polenizare. [50]

COROLOGIA COMUNITĂȚILOR VEGETALE → SINCOROLOGIE

COROLOGIE¹, sin. *arealografie*, ramură a biogeografiei care se ocupă cu descrierea arealelor speciilor. [70]

COROLOGIE², știința răspândirii speciilor, inclusiv a speciilor de plante. [15]

COROLULĂ, (bot.) corolă mică antodială, întâlnită la inflorescența plantelor *Asteraceae/Compositae*. [50]

CORONAMENT, (silv.) suma coroanelor tuturor arborilor dintr-un arboret, formând un plafon unitar mai mult sau mai puțin omogen deasupra solului, pe care-l acoperă în proporții diferite, după specie, vârstă, condiții de vegetație, desime. Distanța dintre suprafața celor mai înalte vârfuri și baza coroanelor arborilor celor mai mici reprezintă adâncimea sau înălțimea coronamentului. Această dimensiune este mai mare la speciile de umbră decât la cele de lumină și, de asemenea, crește o dată cu vârsta, pe măsură ce arboreturile se răresc. După profilul vertical se

deosebesc arboreturi cu coronament continuu (neîntrerupt), când masivul este închis iar acoperirea tinde către un maximum, și arboreturi cu coronament discontinuu (întrerupt), când în planul general al coroanelor există goluri mai mari sau mai mici, din cauze naturale (doborâturi de vânt, uscări, căderea unor arbori prea bătrâni etc.) sau antropice. În aceste cazuri, acoperirea este subunitară. După formă, se mai pot deosebi arboreturi cu coronament simplu, mai mult sau mai puțin drept (la structurile echiene), și arboreturi cu coronament sinuos (la structurile pluriene). [4]

CORONARITĂ, (med. u.) inflamația luectică, reumatică a arterelor coronare, producând stenoza acestor vase și declanșând crize de angină pectorală. [60]

COROPIȘNIȚĂ (*Gryllotalpa gryllotalpa*), (zool.) dăunător polifag. Atacă varza, conopida, ardeiul, vinetele, tomatele, porumbul, grâul, orzul, floarea-soarelui, sfecla, tutunul etc. Își duce viața numai în pământ unde sapă numeroase galerii. Adulții părăsesc galeriile numai în perioada împerecherii și depunerii pontei. Zborul are loc numai în nopțile senine, la sfârșitul lunii mai sau în iunie. După copulație, femela sapă un cuib în pământ, la 10-15 cm adâncime, prevăzut cu mai multe ieșiri. În cuib depune în decurs de 3-4 zile cca 400-600 de ouă. Incubația durează 15-20 de zile. Larvele eclozate rămân în cuib sub îngrijirea mamei, iar după prima năpârlire își sapă galerii și se răspândesc în sol. Până în iarnă năpârlesc de două ori. Pe timp de iarnă coboară în sol până la adâncimea de 30-40 cm sau se retrag în locul de depozitare a gunoiului de grajd. Primăvara se ridică către suprafață. Se hrănesc cu părțile subterane ale plantelor. În cel de al doilea an, după ce au năpârlit de trei ori, larvele se transformă în adulți. Prevenirea și combaterea constau în arături adânci de toamnă, aplicarea de prașile repetate pentru a le distruge cuibul, folosirea gropilor sau șanțurilor capcane umplute cu gunoi de grajd (de cabaline) unde ele se retrag pentru iernare. În timpul iernii acestea se desfac și se expun frigului ceea ce le provoacă moartea. Pentru combatere se mai folosesc momeli toxice din boabe de grâu, orz, mei, porumb, orez, la care se adaugă o substanță toxică (arsenit de sodiu sau de calciu, Aldrin). Momelile cele mai eficiente sunt Aldrin 20 sau Duplitox 3+5, în doze de 5-6% în amestec cu boabe fierte și puțin ulei. Acestea se încorporează la mică adâncime în sol sau la suprafața solului. O altă modalitate constă în prăfuirea solului cu pulberi de Lindatox 3 în cantitate de 70kg/ha sau Duplitox 3+5 în cantitate de 60kg/ha. În răsadnițe sau sere se recomandă gazarea solului cu sulfură de carbon, după care se aerează. Operațiunea se execută înainte de însămânțare. (C. Manolache, Gh. Boguleanu, 1967) [50]

COROSOL (*A. muricata*, fam. *Anonaceae*), (agric.) arbore de 5-6 m înălțime, mult cultivat în America Centrală, pe văile de coastă din Peru, răspândit în prezent la altitudini joase în toate zonele tropicale. Are fructe colorate verde închis, acoperite cu spini cărnoși recurbați, ovoide, de 15-25 cm lungime, ce pot ajunge la 2,5 kg. Pulpa albă, adesea acidă și aromată, conține multe semințe negre. Fructul este utilizat pentru băuturi răcoritoare și înghețată. [40]

COROZIUNE, distrugerea progresivă a unui material ca urmare a acțiunii independente sau combinate a unor factori chimici, electrochimici, bacterieni, mecanici etc. [3]

CORP ADIPOS, (zool.) totalitatea rezervelor de substanțe adipoase ale insectelor, situate mai ales în abdomen, acesta fiind mai voluminos la larve, în comparație cu adulții. [62]

CORP BAZAL → KINETOZOM

CORP DE FRUCTIFICAȚIE, (bot.) structură care produce spori, iar uneori contribuie și la diseminarea acestora; este caracteristic ciupercilor ascomicete (denumiți ascocarpi) și bazidiomicete (denumiți bazidiocarpi). [69]

CORP DE INCLUZIUNE, (virusol.) structură celulară neformată sub influența infecției virale, în masa căreia se acumulează componente virale. Topografia lor (citoplasmă, nucleu sau ambele) indică locul de replicare a virusului (ex., corpii Babeș-Negri – virusul rabic, corpii Guarnieri – virusul vaccinal). El reprezintă adevărate „fabrici de virus” în care sunt sintetizate componentele virale (acizi nucleici, proteine) și are loc morfogeneza virionilor. Constituie un important criteriu de diagnostic în unele viroze. [69]

CORP FRUCTIFER, (micol.) structura ciupercilor în care se dezvoltă organele sporifere (uredo- și teliospori, ecidiospori, ascele, conidioforii cu conidiile, mai rar sporangii și sporii de rezistență). C. f. are diferite denumiri: picnidii, cleistotecii, peritecii, apotecii, iasce. [61]

CORP LEMNOS, (bot.) partea lemnoasă a tulpinii, rădăcinii și ramificațiile lor aflate sub scoarță sau dincolo de scoarță. [49]

CORP NEGRU, (fiz.) corp ideal ce absoarbe complet radiația electromagnetică incidentă. O cavitate cu pereți netransparenți în care este practicat un mic orificiu se apropie de un corp negru ideal, ceea ce a permis stabilirea legilor fizice specifice corpului negru. *Puterea absorbantă* a unui corp indică fracțiunea din energia radiației electromagnetice incidente pe care o absoarbe corpul. Pentru un **c. n.** are valoarea 1. Dacă puterea absorbantă a unui corp nu depinde de frecvența luminii incidente, este numit *corp cenușiu*. În 1965 a fost descoperită *radiația*

- cosmică de fond* situată în domeniul microundelor, care respectă perfect legile c. n. și pare a confirma teoria exploziei inițiale (*Big Bang*), fiind o radiație remanentă. [38]
- CORP POLAR AL FUSULUI**, (citol.) structură/organelă, cu rol în organizarea și funcționarea fusului de diviziune; are o formă și structură variată, în funcție de care a primit diverse denumiri: centrozom (la animale), plăci centriolare (la fungi), inele polare (la algele roșii), calote polare (la plante). Sunt structuri permanente; în interfață sunt prezente în apropierea nucleului (centrozom, inele polare) sau sunt încastate în învelișul nuclear (plăcile centriolare). Se replică la sfârșitul perioadei G_1 a interfazei; produșii replicării migrează în profază la polii opuși ai celulei (centrozomul, inelele polare) sau la polii nucleului (plăcile centriolare), poziție din care induc formarea fusului de diviziune extra- sau intranuclear. Au rol de centri organizatori ai microtubulilor. [69]
- CORP SOLID**, (fiz.) corp caracterizat prin menținerea formei și volumului. C. pot fi *cristaline* sau *amorfe*. [38]
- CORP VEGETATIV**, (bot.) parte a plantei care servește la dezvoltarea și susținerea ei. [49]
- CORP WORONINIC**, (citol., micol.) corp proteic, electronodens, provenit prin metamorfozarea unui peroxizom. Este prezent la ciuperci, în celulele hifelor de la ascomicete și astupă (cepuiește) intermitent porul septal. [69]
- CORPI ADIPOȘI**, (zool.) corpi galbeni lobați, atașați la partea anterioară a fiecărei gonade la amfibieni. Servesc ca rezervă trofică. [37]
- CORPI CETONICI**, (biochim.) ansamblul produșilor rezultați prin cetogeneză și reprezentați de acetilacetat, β -hidroxibutirat și acetonă. Ei se formează mai ales în ficat, prin oxidarea acizilor grași, și reprezintă o formă de stocare a energiei în acest organ. În cazul unei deficiențe glucidice în organism sau a diabetului, cetogeneza devine patologică și determină starea de cetoză, caracterizată prin creșterea concentrației corpiilor cetonici în sânge și eventuala lor eliminare prin urină (cetonurie). [9]
- CORPORA ALLATA**, (zool.) glande endocrine aflate de regulă la nivelul capului larvelor de insecte, care secretă hormonul juvenil. [62]
- CORPORA CARDIACA**, (zool.) structură neuro-endocrină complexă la insecte, situată posterior față de cerebrun; este formată dintr-o componentă endocrină, o parte ce conține terminațiile nervilor paracardiaci care transportă hormonii cerebrali și o parte nervoasă. [62]
- CORPUL ALB**, (anat.) masă de țesut fibros în ovarul mamiferelor, formată după dezintegrarea corpului galben. [37]
- CORPUL CALOS**, (anat.) bandă transversală de țesut nervos, ce unește emisferile cerebrale în creierul unui mamifer. [57]
- CORPUL GALBEN** (*Corpus Luteum*), (anat.) organ endocrin format prin lărgirea foliculului De Graaf după eliberarea ovulului. În mod normal acești corpi se dezvoltă în ovarul mamiferelor pentru scurt timp și apoi dispar. Dacă are loc o sarcină, ei continuă să crească și secretă progesteron. [57]
- CORPUL „OVAL“**, (anat.) porțiunea din vezica înotătoare, la peștii fizocliști, puternic vascularizată și prevăzută cu musculatură circulară și radiatoră bine dezvoltată. Prin această porțiune gazele din vezică sunt eliminate (aer cu mult azot). [10]
- CORPUL „ROȘU“**, (anat.) porțiunea din peretele vezicii înotătoare, la peștii fizocliști, prevăzută cu capilare sanguine și unele celule glandulare, prin care se realizează introducerea de gaze în vezica înotătoare din capilarele sanguine. [10]
- CORPUSCUL BARR**, (genet.) cromatină de sex X. [18]
- CORPUSCULI KRAUSE**, (zool.) organe de simț tactile în pielea mamiferelor. [57]
- CORRIGAN**, (med. u.) boală constând în insuficiență aortică de origine endocarditică. [60]
- CORRUPTION**, (inform.) proces în care datele din memorie sau disc sunt schimbate, alterate sau șterse. [6]
- CORSICA**, parc natural regional situat în Franța (C. fiind o insulă la Marea Mediterană). Suprafața, 150.000 ha (1972). Parcul cuprinde o parte marină și una terestră. Partea terestră include cele mai mari masive muntoase din insulă constând din: Monte Cinto, Renoso, Rotondo, acoperite de pădurile Ospedale, Valdo Niello, traversate de torenți și chei sălbatice (Restonica, defileul Inzecca). Partea maritimă se întinde pe coasta vestică, între golfulurile Porto și Galeria. Vegetația este bine reprezentată prin plante lemnoase și ierboase. În floră sunt de interes laricea (zada), stejarul de plută, pinul parasol (*Pinus pinea*), castanul, arbustul *Citissus*, arbatus, mirtul, rozmarinul etc. În cadrul faunei sunt protejate următoarele animale: muflonul, broasca țestoasă Hermann, vulturul pescar și foca monah. [50]
- CORTEX**, (bot.) scoarța plantelor, reprezentând zona anatomică a rădăcinii și tulpinii cuprinsă între epidermă și cilindrul central. Are rol de protecție. [50]
- CORTICOL**, (bot.) care crește pe sau în scoarță. Organisme vegetale care trăiesc ca epifite sau parazite pe scoarța arborilor și arbuștilor; larve de insecte sau insecte adulte care trăiesc pe scoarța sau în scoarța arborilor și arbuștilor. [50]
- CORTICOSUPRARENALA**, (anat.) componentă externă a glandei suprarenale, care secretă hormoni steroizi. Formată din trei zone : glomerulară-externă (secretă mineralocorticoizi – aldosteron), fasciculată – medie (secretă glucocorticoizi – cortizol) și reticulată –

internă (secretă hormoni androgeni). Este indispensabilă pentru supraviețuire. [21]

CORTINĂ¹, (micol.) formațiune membranoasă sau danteliformă care atâră ca o cortină (perdea) de pe marginea pălăriei (pileusului) bazidiocarpiilor de la unele specii de ciuperci (ex., *Cortinarius aeruginosa*); reprezintă velumul parțial, desprins de picior (stip). [69]

CORTINĂ², (cult.-art.) perdea de stofă, de catifea, care desparte sala de spectacol de scenă și care, prin ridicare sau prin lăsare sau tragere în părți, marchează începutul unui spectacol sau încheierea unui spectacol, a unui fragment de spectacol. [67]

CORTONOMIE, (bot.) procedeu de preparare, de conservare a plantelor colectate din teren și de întocmire a herbarelor. [50]

CORUGATIV, (bot.) morfologia temporară a unor organe ale plantelor. C. poate fi pliat neregulat, mototolit, șifonat, ex., preflorația la mac (*Papaver* sp.). [50]

CORUPȚIE SEXUALĂ, (sex.) stare de abatere de la moralitate, desfrânare, întâlnită în mediul social. Această faptă este infracțiune și este săvârșită de un adult asupra unui minor/minoră. Instinctul sexual provocat înainte de vreme poate fi ușor pervertit, iar conduita minorului/minorei și adulței sau adultului de mai târziu poate deveni periculoasă pentru societate. „Actele cu caracter obscen săvârșite asupra unui minor sau în prezența unui minor se pedepsesc cu închisoare strictă de la un an la 5 ani“ (art. 221 Cod penal). (Al. Codescu, 2000) [50]

CORVIDE (*Corvidae*), (zool.) familie de paseriforme de talie mare, cu cioc gros și slab curbat și gheare puternice. Omnivore, unele aduc pagube agriculturii. Include corbii, ciorile, coțofenele, gaițele. [57]

COSAC (*Abramis ballerus*, fam. *Cyprinidae*), (zool.) pește dulcicol. Corp comprimat lateral, de 16-30 cm lungime, acoperit de solzi mici caduci, colorat albastrui pe partea dorsală, argintiu pe laturi și alb pe abdomen. Capul este mic, botul ascuțit, gura terminală. Înotoătoarea anală este alungită, iar cea caudală bifurcată. Depune icrele pe vegetație în lunile martie-aprilie când apa atinge temperaturi de 14-16°C. Își duce viața în stufăriș, pe funduri cu mult nămol. Se hrănește cu crustacee, larve de insecte, viermi, resturi vegetale. Răspândită în bazinul hidrografic al Mării Nordului, Mării Baltice, Mării Negre și Mării Caspice. [10]

COSAC CU BOT TURIT (*Abramis sapa*, fam. *Cyprinidae*), (zool.) pește dulcicol. Are corp înalt, comprimat lateral, de 20-25 cm lungime, colorat în cenușiu-albastrui pe partea dorsală și argintiu pe laturi, acoperit de solzi mici caduci. Capul mic, botul ușor bombat și rotunjit la vârf, gura dispusă subterminal. Înotoătoarea dorsală are marginea

dreaptă, cea anală este alungită, iar cea caudală este bifurcată. În timpul reproducerii, masculii poartă butoni albi pe cap. Greutatea, 80-100 g. Nu prezintă valoare economică. Femela depune icrele pe plante în lunile aprilie-mai. Răspândit în apele lin curgătoare din cursul inferior al râurilor și fluviilor din bazinul hidrografic al Mării Negre și Mării Caspice. [10]

COSAȘ (*Ctenopharingodon idella*, fam. *Cyprinidae*), (zool.) pește fitofag, dulcicol. Corp de peste 1 m lungime, acoperit de solzi mari. Greutate de 30-32 kg. Capul mare este prevăzut cu o gură terminală. Coloritul este cenușiu închis pe partea dorsală și galben murdar pe abdomen. Se hrănește cu plante acvatică, cu ierburi cosite și aruncate în apă; mai consumă larve de insecte, răme, insecte și chiar pești. Puii se hrănesc la început cu plancton. Când ajung la lungimea de 25 cm trec la consumul de vegetație. Valorifică foarte bine vegetația acvatică. Se reproduc în râuri supuse marilor inundații. Trăiește în fluviile mari din Extremul Orient. Acclimatizat și în România în iazuri, heleșteie și lacuri. [10]

COSIT, 1. Activitate a omului de a cosi iarba necesară hrănirii animalelor erbivore din gospodăria sa. 2. Mers defectuos al calului; în timpul deplasării se lovește în regiunea coroanei, fluierului membrului aflat în sprijin, cu copita (potcoava) membrului aflat în suspensie. [34]

COSIȚĂ (*Vicia hirsuta*, fam. *Fabaceae/ Leguminosae*), (agric.) plantă erbacee anuală de vară sau de toamnă, considerată buruiană problemă pentru culturile agricole. Se întâlnește pe câmpuri, porumbiști, drumuri, comune. Se mai numește *măzărice sălbatică*. Înflorește VI-VII. Racemul compus din 1-2 flori. Sensibilă la: acid 2,4D ca ester 2 etil hexilic, acid 2,4D din sare de dimetilamină, bromoxinil, oxifluorfen, imazamox, linuron, metolacolor, atrazin, clortoluron, imazetapir, formesafen, oxasulfuron, amidosulfuron, clorsulfuron, tifensulfuron metil, cloridazon, triasulfuron, bromoxinil + MCPA, dicamba+acid 2,4D. [51]

COSMIDĂ, (genet.) plasmidă bacteriană hibridă constituită dintr-o plasmidă obișnuită căreia i s-a adăugat câteva nucleotide virale. [19]

COSMINĂ, (zool.) tip de dentină cu canale fine ramificate, găsită în solzii unor pești. [37]

COSMO, Italo (1905-1980), autor italian a peste 550 de lucrări științifice. A fost absolvent al Universității din Bologna. A fost directorul Institutului de Viticultură din Conegliano și al „Revistei de Viticultură și Oenologie“. Principalele lucrări științifice se referă la agrotehnica viticolă, ampelografie, ecologie, selecția și biologia viței de vie. [49]

- COSMOBIOLOGIE**, studiul condițiilor de viață din afara globului pământesc. [50]
- COSMODROM**, bază tehnică modernă cu rampe de lansare și instalații complexe de alimentare cu combustibil, de radiolocație, destinată lansării rachetelor purtătoare de obiecte cosmice sau a rachetelor balistice cu destinație militară. [31]
- COSMONAUT**, persoană cu o pregătire deosebită, provenită, de regulă, din aviație, antrenată în condiții speciale, pentru a putea face față unor misiuni științifice sau militare în spațiul cosmic. [31]
- COSMOPOLIT**, (biogeogr.) sin. *ubicvist*, răspândit pretutindeni, cu o distribuție geografică universală, care trăiește în orice parte de pe glob, ex., anumite specii de plante și animale. [50]
- COSMOPOLITE**, (biogeogr.) organisme răspândite pe tot globul. Specii de plante cu o largă răspândire geografică, în mai multe zone climatice și biogeografice, ex., broscarița (*Potamogeton pectinatus*). Termenul se prescurtează cu *Cosm*. [50]
- COSMOS**, spațiu îndepărtat de Pământ, unde nu mai există aer atmosferic și deci nu mai este posibil zborul aerodinamic, deplasarea făcându-se numai balistic sau inercial, iar forțele de propulsie fiind obținute cu motoare de rachetă. Spațiul c. are o importanță strategică deosebită, în el putând acționa mijloace de luptă reprezentate de rachete balistice orbitale, sateliți, nave cosmice și stații orbitale cu destinație militară. [31]
- COST DE CONFORMARE**, (ec.-fin.) costurile totale pe care trebuie să le plătească o societate comercială pentru a se conforma reglementărilor de protecție a mediului în vigoare. [17]
- COST DE OPORTUNITATE**, (ec.-fin.) concept economic care este utilizat pentru deciziile de alocare eficientă a resurselor. Costul de oportunitate reprezintă de fapt beneficiile ce se pierd dacă o resursă economică nu este utilizată pentru cea mai rentabilă activitate. În cadrul analizei cost-beneficiu, în situația când mai multe proiecte de investiții concurează pentru un nivel limitat al resurselor, costul de oportunitate al selecției unui proiect este dat de venitul ce s-ar obține din următorul cel mai bun proiect alternativ. [17]
- COST-EFICIENȚĂ**, (ec.-fin.) caracteristică de eficiență a politicilor de protecție a mediului. O politică este cost-eficientă dacă realizează cu costuri minime un obiectiv dat de calitate a mediului. În mod echivalent, o politică cost-eficientă va permite, pentru un cost dat, realizarea unei maxime reduceri a poluării sau îmbunătățiri ale calității mediului. [17]
- COST ENERGETIC**, (ecol.) cantitatea de energie pe care o specie trebuie să o acorde fiecăreia dintre activitățile sale ecofiziologice fundamentale în vederea menținerii populațiilor care o compun la nivelul de densitate supravegheat în cadrul unui ecosistem dat. [3]
- COSTAT**, (bot.) prevăzut cu coaste longitudinale: tulpina, la pipirig (*Juncus effusus*); fructul, la *Apiaceae/Umbelliferae*; caliciul, frunzele, pețiolul etc. la anumite specii de plante. [50]
- COSTĂ**, (zool.) nervura costală; prima nervură a aripii insectelor, bine chitinizată în comparație cu celelalte, constituind bordul cu care aripa taie aerul. [62]
- COSTELAȚIE ZODIACALĂ**, (astr.) constelație din jurul eclipticii. [12]
- COSTIA NECATRIX**, (parazit.) protozoar flagelat parazit pe branhiile și tegumentul la peștii dulcicoli, producând costiaza. Parazitul are formă ovală, 2,5-10 μ, este turtit lateral și prevăzut cu două perechi de flageli neegali dispuși pe partea ventrală. [10]
- COSTIAZĂ**, (parazit.) parazitoză nespecifică produsă de flagelatul *Costia necatrix*. Peștii afectați prezintă pe piele un strat subțire, alb-albăstrui, fumuriu, iar branhiile sunt pline de mucus. [10]
- COSTREI** (*Sorghum halepense*, fam. *Poaceae/Gramineae*), (agric.) plantă perenă, cu rizomi foarte rapace în culturile de soia, fasole, porumb, dar și în vii și livezi, locuri aride și cultivate, terenuri irigate sau cu aport freatic, soluri ușoare aluviale, terenuri desecate din sudul țării, considerată buruiiană problemă pentru culturile agricole. Se mai numește *balur* (sudul Olteniei), *vulpoaică* (Bărăgan). Frunze late de 1-2 cm. Înflorește VII-X. Se înmulțește prin rizomi, rădăcini adventive și semințe. După răsărirea plantulelor din semințe, o dată cu a 2-a frunză apar primele rădăcini adventive, iar la apariția celei de-a 4-a frunze apar primii rizomi. La începutul înfloririi se formează rizomii de iernare (20-25 cm adâncime). La 1 m² se găsesc: rizomi 4-6 m lungime totală, 1-2 kg greutate și 1.500-2.000 de muguri. O plantă: 2.000-6.000 de semințe. Sensibilă la erbicidele: imazetapir, setoxidim, cletodim, metolaclo + atrazin, acetoclor, nicosulfuron, primsulfuron-metil, rimsulfuron-metil, propaquizafop, fenoxaprop-etil, fluazifop - P - butil, haloxifop-etoxietil, quizalofop-P-tefuril, glifosat, dimetenamid + butilat, alaclor + atrazin. [51]
- COSTUL DEPOLUĂRII**, (ec.-fin.) ansamblul costurilor financiare ale studiilor preliminare, imobilizării resurselor, furnizării de energie etc., necesare atingerii unui nivel dat de depoluare. [3]
- COSTURI EXTERNE**, (ec.-fin.) costurile cu caracter de externalitate (v. acest termen) ale tuturor formelor de impact negativ asupra mediului și persoanelor fizice sau juridice terțe, pe care le creează

desfășurarea activității unui individ sau a unei firme. Ex., poluarea industrială, despădurirea unor versanți. [17]

COSTURI PRIVATE, (ec.-fin.) costurile ce se suportă pentru realizarea unei activități de către agentul economic ce desfășoară efectiv acea activitate. [17]

COSTURI SOCIALE, (ec.-fin.) costurile totale pe care le înregistrează societatea pentru realizarea unei activități economico-sociale, respectiv costurile suportate de către agentul economic ce desfășoară acea activitate (costurile private) plus costurile impuse astfel tuturor celorlalți agenți economici (costurile externe). Deci, costuri sociale = costuri private + costuri externe. [17]

COȘ, conductă verticală folosită la evacuarea gazelor de ardere dintr-o instalație de încălzire cu focar. [13]

COȘ VULCANIC, (vulc.) parte componentă a vulcanului, sub formă de canal care face legătura cu subvulcanul, prin care iese lava din vatra magmatică. [25]

COȘMAR, vis agitat și chinuitor, prelungit cu stări anxioase și depresive după trezire. [28]

COȘOAVĂ, (ecol.) mълul provenit din descompunerea incompletă a papurii sau stufului. [10]

COTAR, (zool.) larvă a lepidopterelor din familia *Geometridae*, care din cauza lipsei primelor patru perechi de picioare abdominale false, se deplasează caracteristic, curbându-și corpul vertical. [62]

COTARD (sindromul lui ~), (med. u.) sindrom caracterizat printr-un delir sistematizat de negare. [28]

COTARII POMILOR [(Cotarul brun – *Erannis defoliaria*, sin. *Hibernia defoliaria*), Cotarul verde – (*Operophtera brumata*, sin. *Cheimatobia brumata*, fam. *Geometridae*)], (zool., parazit.) au o singură generație pe an și iernează sub formă de ou pe ramuri și șarpante. Primăvara omizile se hrănesc cu frunzele pomilor fructiferi, iar la invazii mari produc defolierea acestora. Pentru combaterea omizilor se recomandă în special utilizarea produselor biologice: Silposan CA2 (2 kg/ha), Dipel ES (conc. 0,1%), Dipel 2XWP (0,75 l/ha), Foray-Biobit XL (conc. 0,1%) etc. Sunt recomandate și produse din alte grupe chimice: Carbetox 50 CE (conc. 0,175%), Carbetox 37 CE (conc. 0,4%), Diazol 60 EC (conc. 0,15%), Sumithion 50 CE (conc. 0,1-0,2%), Decis 2,5 EC (conc. 0,03%), Fastac 10 EC (conc. 0,015%), Karate 2,5 EC (conc. 0,02%), Polytrin 200 EC (conc. 0,02%), Supersect 10 EC (conc. 0,02%). [66]

COTĂ¹, (geodez.) 1. Fiecare dintre valorile numerice ale dimensiunilor unui obiect reprezentat prin desen. 2. Loc pe un teren, corespunzător unei altitudini marcate pe o hartă; nivelul la care se află un loc, o construcție etc. *Cota apelor*, nivelul unei ape curgătoare într-un sistem de proiecție geodezic. [13]

COTĂ², termen cu utilizare în economie, matematică, topometrie etc. 1. Parte care îi revine cuiva, în repartizarea unei sume de primit sau de dat. 2. Parte dintr-un tot căreia i se dă o anumită destinație sau i se aplică un anumit regim. 3. Valoarea numerică a altitudinii unui punct, măsurată pe verticala locului față de suprafața de referință, care poate fi o suprafață oarecare (cotă relativă) sau, cazul cel mai frecvent, nivelul mijlociu al mării (cotă absolută). 4. În matematică, a treia coordonată carteziană. Ansamblul de semne în simboluri, cifre, litere care arată locul unor obiecte, lucruri, informații în cadrul unui aranjament, al unei ordini. [31]

COTĂ DE ALERTĂ, (ecol.) nivel al apei considerat periculos (în momentul atingerii lui se dă semnalul de alarmă). [3]

COTE CARACTERISTICE DE INUNDARE, (ecol.) nivelul apei în creștere care atinge mai întâi o cotă de atenție, apoi o cotă de inundare propriu-zisă și în final o cotă de pericol sau de evacuare a populației. Pentru fiecare din aceste cote sunt stabilite *a priori* măsurile de alarmare și cele operative de salvare a oamenilor și bunurilor periclitate. [54]

COTILEDON, (bot.) prima sau primele frunzulițe ale plantei ce se dezvoltă după germinarea seminței. Numărul cotiledoanelor pentru unele specii este mare și variabil, pentru altele este mic și constant. Gimnospermele au între 2 și 15 cotiledoane. Angiospermele au unul sau două cotiledoane. Plantele cu un singur cotiledon se numesc monocotiledonate (*Poaceae*, *Cyperaceae*, *Liliaceae*), iar cele cu două cotiledoane se numesc dicotiledonate, reprezentând marea majoritate a familiilor de plante lemnoase și erbacee din natură. La orhidee, la plantele semiparazite (vâsc) și la cele parazite (cuscuta, orobanche), cotiledoanele lipsesc, iar embrionul este foarte rudimentar. [50]

COTILOSAURIENI (*Cotylosauria*), (zool.) cele mai primitive reptile, apărute în carbonifer, având craniu de tip anapsid. [37]

COTNARI, (agric.) podgorie foarte cunoscută, situată în județul Iași. Este atestată documentar din timpul domniei lui Alexandru cel Bun (1400-1432) și apreciată mult de Dimitrie Cantemir în lucrarea sa „Descriptio Moldaviae”. Include centrele viticole Cotnari (altitudine 206 m), Hârlău (237 m), Cucuteni (169 m). Ecoclimatul podgoriei este mai favorabil viței de vie decât podgoria Iași. Solul și expoziția indică o favorabilitate ridicată. Este podgoria care și-a păstrat sortimentul tradițional: Grasă, Fetească albă, Frâncușă, Tămâioasă românească. Vinurile obținute sunt de calitate superioară, de cele mai multe ori licoroase, bucurându-se de o mare apreciere în țară, dar și internațională. [49]

COTO DOÑAN, parc național situat în Spania (regiunea Andaluzia). Suprafața, 75.000 ha (1968). Parcul este amplasat în delta fluviului Guadalquivir. Rezervația are o fâșie de dune, bălți, canale laterale. Vegetația este reprezentată de plante lemnoase (arbori și arbuști) și plante erbacee. Pădurea este formată din pini, stejari, stejari de plută și un covor erbaceu bogat cărui i se adaugă un maquis dens de măcăciuni, ienuperi, iarbă neagră, lauri, măslin sălbatic, mirt, palmier pitic. Fauna este reprezentată în principal de păsări și mamifere. Aici se întâlnesc vulturul hoitar spaniol, vulturul imperial (*Aquila heliaca adalberti*), păsări de apă reprezentate de gâște, rațe, lopătari, flamingi (*Phoenicopterus ruber antiquorum*), egrete, gaia, găinușa alergătoare. Acest loc reprezintă un refugiu pentru păsările europene rare. Mamiferele des întâlnite sunt: cerbi și prădătorii constând mai ales din geneta, mangusta (*Herpes ichneumon*), râsul (*Lynx pardalis*). În parc sunt îmbinate flora și fauna europeană cu cea nord-africană. [50]

COȚOFANĂ (*Pica pica*, fam. *Corvidae*), (zool.) pasăre răpitoare foarte frecventă în toate pădurile și pe tot cuprinsul țării. Are capul relativ mic, robust, picioare scurte cu degete și gheare puternice; penajul pe spate, piept și umerii aripilor este alb, în rest negru cu luciu metalic; ochii, ciocul și ghearele sunt negre; coada este foarte lungă. **C.** se hrănește cu ouă, pui, semințe, insecte, șoareci etc. **C.** este stricătoare prin pagubele produse păsărilor folositoare și semănăturilor; formează obiect de combatere pe tot parcursul anului. [42]

COV (*compuși organici volatili*), (ecol.) produși organici cu punct scăzut de ebulliție (fierbere). [3]

COVARIANȚĂ¹, (mat.) măsurarea variabilității concomitente a două variabile în jurul mediilor lor. [28]

COVARIANȚĂ², (genet.) statisticul sau parametrul care indică gradul de variabilitate a două caractere (variabile) în cadrul unei probe sau a unei populații. [34]

COVOR VEGETAL → ÎNVELIȘ VEGETAL

COWPERITĂ, (med. u.) infecție, de obicei gonococică, a glandei Cowper, determinând o tumefacție perineală juxtamediană (de obicei stângă), percepută prin tact rectal combinat cu palparea perineului. [60]

COXARTROZĂ, (med. u.) artroză coxofemurală survenind mai ales la vârste înaintate și caracterizată prin dureri și impotență funcțională, fără anchiloză. [60]

COXĂ, (anat.) primul articol al apendicelor la artropode, prin care se articulează mobil de corp. [62]

COXITĂ, (med. u.) infecție a osului coxal; c. tuberculoasă, care constă în osteoartrită tuberculoasă a șoldului. [60]

COZIA, munții ~, parc național montan al României, județul Vâlcea. Suprafața 1.710.000 ha. Altitudinea maximă se află în Vârful Cozia (1668 m). Se află în grupa estică a Carpaților Meridionali. Baza rocilor o formează gresiile și șisturile cristaline care au suferit un proces larg de modelare, rezultând spectaculoase abrupturi precum și forme dintre cele mai bizare cu aspect de turnuri, creste, porți, figuri comparabile cu diferite vietăți sau forme antropomorfe cum sunt: „Sfinxul Coziei“, „Ciobănașul“, „Baba Coziei“, „Haiducul“, „Dochia fără cojoace“, „Ursul“, „Capul între brazi“, „Tătarul“, „Omul cu glugă“, „Dacul“, „Bufnița cu pui“, „Vidra“, „Faraonul“, „Animale preistorice“, „Înțelepții“. Formelor antropomorfe li se adaugă „Poarta omului“, „Poarta mioarelor“, „Poarta Stănișoarei“, „Poarta vulturilor“, „Turnul lui Tepeș“, „Acul Pustnicului din Sălbaticul“, „Cornul și piramida lui Bulzul“ reprezentând portaluri de piatră ori coloane create prin dizolvarea rocii. (Gh. Mohan, 1993) Condițiile climatice diferă după felul de expunere a versanților. În general, temperaturile medii anuale sunt de 5-6°C, iar în luna cea mai caldă, 14°C. Vegetația este reprezentată prin pădurea de gorun (*Quercus petraea*) care are pe versanții sudici până la 1.300 m altitudine, cea mai înaltă limită a cervicineelor din țară. Într-o pădure de fag și molid se intercalează o fâșie de mesteceni (*Betula pendula* f. *coziae*). În covorul vegetal se concentrează o diversitate de specii central-europene (86 %), specii endemice, termofile, subalpine, alpine, caucaziene. Multe dintre specii sunt endemice Coziei (5,8 %). Plantele alpine de importanță științifică sunt: carbunele de munte (*Phyteuma nanum*), clopoțeii de stâncă (*Campanula alpina*), unghia ciutei (*Primula minima*), creasta cocoșului (*Cerastium lanatum*). Dintre plantele termofile se întâlnesc mixandrele (*Erysimum saxosum*), scumpia (*Cotinus coggygria*), mojdreanul (*Fraxinus ornus*), coada șoricelului (*Achillea crithmifolia*) etc. Dintre plantele rare pentru flora României există garofița albă (*Dianthus kitaibelii* ssp. *Spiculifolius*), sânzâienele (*Galium kitaibelianum*). Ca elemente endemice întâlnim albina (*Ophrys fusca*), cornușul (*Cerastium banaticum*), scorușul (*Sorbus umbellata* ssp. *Banatica*), spumărița (*Dentaria glandulosa*), garofițele (*Dianthus henteri*, *D. giganteus*), drobița (*Genista tinctoria* ssp. *oligosperma*), omagul (*Aconitum tauricum* ssp. *hunyardense*), stânjenelul de stâncă (*Iris dacica*), bărbușoara (*Erysimum*

comatum), gușa porumbelului (*Silene dubia*, *S. dinarica*), pizma (*Centurea degeniana*, *C. hagynaldiformis*). Fauna este variată. Nevertebratele sunt prezente prin numeroase specii din care menționăm lăcusta italiană (*Calliptamus italicus*), scorpionul carpatic (*Euscorpium carpathicus*); ortopterele endemice *Isophia braenipennis*, *Poecilimon affinis*, *Mezotettix transsylvanicus* etc. Vertebratele sunt reprezentate de către mamifere: jderul de copac (*Martes martes*), pisica sălbatică (*Felix silvestris*), lupul (*Canis lupus*), cerbul (*Cervus elaphus carpathicus*), căprioara (*Capreolus capreolus*), capra neagră (*Rupicapra rupicapra*), râsul (*Lynx lynx*), mistrețul (*Sus scrofa*); păsările frecvent întâlnite sunt alunarul (*Nucifraga caryocatactes*), gaița (*Gurrulus glanarius*), bufnița mare (*Asio otis*). Reptila mai des întâlnită este vipera cu corn (*Vipera ammodytes*). (Gh. Mohan, 1993) [50]

CP/M, (inform.) acronim pentru *Control Program for Microcomputers*. Este un sistem de operare dezvoltat de Digital Research Inc., pentru microcomputerele bazate pe microprocesoarele *Intel*. Primul sistem CP/M-80 a fost cel mai popular sistem de operare pentru microcalculatoarele bazate pe microprocesoarele 8080 și Z80. [6]

CPU, (inform.) abreviere de la *Central Processing Unit*. Este unitatea de calcul și control a calculatorului, interpretând și executând instrucțiunile. Prin definiție CPU este „creierul” calculatorului. [6]

CRACARE ACIDĂ, (prot. med.) tratament acid al apelor uzate în vederea străngerii sau eliminării unsoarelor (grăsimilor). [3]

CRADLE MOUNT-LAKE ST. CLAIRE, parc național situat în Australia (insula Tasmania). Suprafața, 126.062 ha (1922). Altitudine, 600-1.600 m. Partea muntoasă din nord-vestul insulei este reprezentată de un horst pe care se află presărate pășiți alpine. Parcul dispune de cascade, râuri înspumate și multe lacuri dintre care St. Claire este deosebit de pitoresc. Vegetația subtropicală luxuriantă este formată din păduri de pini, fagi (*Nothofagus gunii*, *N. antarctica*) și eucalipti (*Eucalyptus coccifera*). Savane ocupă etajele bioclimatice inferioare. Peisajul lacial este tipic împrejurimilor lui Mount Crad. Fauna unică cuprinde crevete de apă dulce (*Anaxides tasmaniae*), ornitorincul, echidna, 4 specii de oișum, wombatul, wallaby, furnicarul, pisica sălbatică, pisica tigru, cangurul, diavolul marsupial și upul marsupial. Dintre păsări este de reținut lebădă neagră (*Cygnus atratus*). [50]

CRAMĂ, construcție în care are loc vinificația primară a strugurilor și se depozitează uneltele de lucru. [40]

CRANIATĂ, toate cordatele având un cap definit (toate vertebratele). [37]

CRANIOMETRIE, antropometria segmentului osos cranian. [22]

CRANIOTABES, (med. u.) leziune distrofică a craniului, cu subțiere din loc în loc a osului; pe imaginea radiologică apare un aspect pătat, mai ales în regiunea occipitală; este întâlnită în rahitism, sifilisul congenital. [60]

CRANIU TROPIBAZIC, (anat.) tip de craniu la care trabeculele sunt apropiate una de alta și fuzionează pe linie mediană; septul interorbital este bine dezvoltat. [28]

CRAP (*Cyprinus carpio*, fam. *Cyprinidae*), (zool.) pește dulcicol cu corpul până la 1 m lungime, greutatea 30-50 kg. Este acoperit de solzi mari, este îndesat și muscular, pe partea dorsală este negricios cu reflexe verzui, părțile laterale sunt aurii, iar abdomenul albicios. Înotătoarea caudală și anală pot fi roșcate sau portocalii. Capul este mare, prevăzut cu o gură terminală, cu buze groase; prezintă mustăți. Se hrănește cu larve de insecte, scoici mici, icre de broaște, melcișori și plante mărunte. Maturitatea sexuală la mascul apare la vârsta de 2-3 ani, iar la femelă la 3-4 ani. Icrele sunt depuse din aprilie până în septembrie pe covorul de iarbă din apă, la mică adâncime. O femelă în greutate de 1 kg depune 100.000-150.000 icre. Acestea eclozează în 3-5 zile. Undițarii folosesc ca momeală râma roșie, râma șerpească, cocoloși de mămăligă, râmă albă, viermuși, cartof fiert, boabe de porumb etc. Este răspândit în toată Europa Vestică, în bazinul Mării Aral și al Mării Negre, Asia estică și în râurile din bazinul Oceanului Pacific. [10]

CRAP AISCHGRUND, (zool.) rasă de crap originară din Bavaria de sud, cu spinarea gheboasă, lipsit de solzi. [10]

CRAP DE BOHEMIA, (zool.) rasă de crap cu spinarea dreaptă, lipsit de solzi sau cu solzi puțini, dispersați în diferite regiuni ale corpului. [10]

CRAP DE FRANCONIA, (zool.) rasă de crap lipsită de solzi, cu spinarea dreaptă, capul mic. [10]

CRAP DE GALIȚIA, (zool.) rasă de crap cu spinarea dreaptă, la care solzii sunt dispuși pe trei rânduri de fiecare parte (dorsal, lateral și ventral). Înălțimea maximă este cuprinsă de 2,2-2,7 ori în lungimea corpului. [10]

CRAP GOLĂȘ (*Cyprinus carpio* var. *nudus*), (zool.) rasă de crap lipsită complet de solzi, cu spinarea înaltă, capul mic. [10]

CRAP LAUSITZ, (zool.) rasă de crap de origine germană, cu spinarea dreaptă, corpul acoperit în întregime de solzi, capul mic și înotătoarele scurte.

Înălțimea maximă se cuprinde de 2,5-2,7 ori din lungimea corpului. [10]

CRAP LUZT, (zool.) varietate de crap cu solzi și spinarea arcuită, lată. Înălțimea maximă se cuprinde de 2,8 ori în lungimea corpului. [10]

CRAP OGLINDĂ (*Cyprinus carpio* var. *specularis*), (zool.) varietate de crap cu solzii mari, ovali, diseminați neregulat pe corp. [10]

CRAPICULTURA, (pisc.) ramură a cipuriculturii care se ocupă cu creșterea, reproducerea și selecția raselor și a varietăților de crap, precum și cu repopularea apelor piscicole. [10]

CRASPEDODROM, (bot.) la frunze, nervație penată sau palmată la care nervurile secundare înaintează până la marginea limbului foliar fără a se mai ramifica sau anastomoza, aspect întâlnit la fag (*Fagus sylvatica*), paltinul de câmp (*Acer platanoides*), piciorul cocoșului (*Ranunculus acris*), vița de vie (*Vitis vinifera*). [50]

CRASULACEE (*Crassulaceae*), (bot.) familie de plante erbacee, suculente, cu peste 1.000 de specii, adaptate la xerofitism, majoritatea vegetând pe stâncării și terenuri aride, răspândite mai ales în regiunile calde. Țesuturile lor înmagazinează apa. Frunze simple, cămoase, mai mult sau mai puțin cilindrice, nedivizate, alterne, rar opuse sau verticale, fără stipele. Flori bisexuate (hermafrodite), actinomorfe, grupate în inflorescențe cimoase, tipul 5; caliciul cu sepale libere, mai rar concrescute la bază; corola, din petale libere sau ușor concrescute la bază; androceu, din 5 stamine concrescute la bază cu petale, sau în număr dublu, filamentele staminale poartă antere introrse, ce se deschid prin crăpături longitudinale; gineceul, din ovare în același număr cu petalele, libere sau puțin unite la bază, poziție superioară, ovule anatropo, stile evidente. Formula florală: $\sigma^* K_5 C_5 A_5;_{5+5}; G_5$. Fruct polifoliculă. Seminte fără endosperm sau endosperm foarte redus. Flora României conține 33 de specii ce aparțin la 4 genuri: *Sempervivum*, $x = 6, 7, 8, 9, 17$; *Jovibarba* $x = 19$; *Rhodiola* $x = 1$; *Sedum*, $x = 6, 7, 8, 10, 11, 17$. [50]

CRATER, lac de origine vulcanică, localizat în SUA. Are suprafața de 55 km² și adâncimea maximă de 608 m. Se află situat în marea depresiune intramontană – podișul Marelui Bazin, la limita vestică, sub poalele munților Cascade, la 2.000 m altitudine, unde există un climat mai umed. Depresiunea vulcanică are adâncime foarte mare, peste 1.000 m inclusiv adâncimea lacului. Este al doilea lac din acest punct de vedere din America de Nord, după Lacul Sclavilor. S-a format cu cca 7000 de ani în urmă, după ultima fază glaciară pleistocenă. El a fost cunoscut din timpuri îndepărtate de către amerindienii Klamath și

descoperit pentru lumea modernă în anul 1853 de către John Hillman care i-a atribuit numele de Deep Blue Lake (Lacul adânc albastru). [45]

CRATER LAKE, parc național situat în SUA (statul Oregon). Suprafața, 64.116 ha (1902). Altitudine, 2.000 m. Parcul se află în Munții Cascadelor, din sud-vestul statului Oregon. El conservă Lacul Crater, cu o adâncime de 608 m. Acest lac este cel mai adânc din SUA și al doilea ca adâncime din America de Nord, după Lacul Sclavilor. Lacul s-a format într-o depresiune rezultată din prăbușirea vârfului vulcanului preistoric Mazama înalt de 3.657 m. Caldeira vulcanului era de 8 km diametru, cu adâncime de 1.249 m. Ea s-a umplut cu apă din precipitații și topirea zăpezilor. Ulterior, erupțiile vulcanice au înconjurat lacul cu pereți de lavă multicoloră, a căror înălțime este de 165-660 m, contribuind și la apariția insulelor Wizard și Phantom Ship (Vasul Fantomă). Există o relație directă între culoarea apelor lacului și adâncimea sa. În zilele însorite culorile roșu, portocaliu, galben și verde de undă lungă sunt absorbite, în timp ce albastrul este reflectat în atmosferă. Pantele vulcanului sunt acoperite de copaci de aproape 900 de ani vechime, formând păduri. Fauna este abundentă în specii de pădure, prerie, semidesert și deșert, întâlnindu-se 800 de specii de mamifere, 150 de specii de păsări, 44 de specii de reptile, 10 specii de amfibieni, 30 de specii de pești. Dintre toate se remarcă neverițele cu mantie aurie, vulturii, șoimii, corbii, căprioarele, urșii, vulpile roșii, coioții, râșii, jderii etc. [50]

CRATER LUNAR, (astr.) crăpătură îngustă și adâncă pe suprafața Lunii. [12]

CRATER VULCANIC, (geomorf.) parte componentă a vulcanului, situată la suprafață, de forma unei pâlnii, și care constituie de fapt „gura de vărsare“ a vulcanului. La vulcanii activi, în crater poate staționa lavă, la vulcanii stinși în crater se pot forma lacuri vulcanice. [25]

CRATERIFORM, (bot.) de forma unei cupe, cu tubul scurt, ex., discul stigmatifer la nufărul galben (*Nuphar luteum*). [50]

CRATERIZARE, (stomat.) manevră chirurgicală prin care o cavitate dentară este deschisă la suprafața cu ajutorul frezei. [43]

CRĂCAN, 1. (bot.) Ramură de copac bifurcată la capăt; lemn sau alt obiect desfăcut la un capăt în două sau mai multe ramificații. 2. (agric.) Prăjină bifurcată la un capăt, cu care se sprijină crengile prea încărcate cu fructe; furca pe care se sprijină cumpăna fântânii. 3. (rur.) Construcție realizată din trei prăjini legate împreună la capătul de sus și așezate în piramidă, de care se atârnă căldarea deasupra focului. 4. (milit.) Subansamblu

al puștii-mitralieră și al unor mitraliere având două picioare pliabile (uneori telescopice), care servește pentru sprijinirea părții anterioare a armei în timpul tragerii și care nu se separă de pușcă. [31]

CRĂCIUNIȚĂ (*Bergenia*, fam. *Saxifragaceae*, sin. *Saxifraga*), plantă originară din zonele reci ale globului, Siberia, Himalaia etc. Dintre numeroasele specii ale genului, *B. cordifolia* A. Br., *B. crassifolia* și *B. lineata* Wall constituie trei specii puțin distincte la prima vedere. Toate au frunze persistente, groase, mari de cca 20 cm în diametru, rotunjite, cu nervuri mai proeminente și colorate în verde închis sau roșcat. Ele sunt susținute de pețiole groși, cărnoși, ce apar din tulpini rizomatoase, târătoare la nivelul solului. Florile cu petale rotunjite, roz-roșii, apar de timpuriu, uneori din iarnă sau primăvara devreme (martie-aprilie). Puțin pretențioase, se acomodează în solurile obișnuite de grădini, revene, în pozițiile înșorite, deși preferă locurile mai umbrite. Se pot planta sub arboreturile mai luminoase, pe lângă ziduri sau surse de apă, în grupuri sau borduri, pe stâncării, având o bună capacitate de fixare a pământului, sau pot fi cultivate și ca plante de ghiveci. Se înmulțesc primăvara sau toamna, prin divizarea tufelor. [39]

CRAIȚE¹ (*Tagetes erecta*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă. Frecvent cultivată ca plantă ornamentală în parcuri, grădini publice și grădini particulare, atât cu calatidii simple, cât și involute. Sunt foarte apreciate ca flori tăiate. Flori marginale radiare, fertile, galbene. Florile discului, tubuloase, hermafrodite, galbene sau galben-portocalii. Înflorire, iulie-octombrie. Înmulțire prin semințe. [71]

CRAIȚE² (*Tagetes patula*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă. Plantă cultivată prin parcuri, grădini publice și grădini țărănești. Soiurile cu port mijlociu și mic sunt folosite pentru ronduri, rabate, grupuri, borduri. Cele cu port mai înalt pot fi folosite și ca flori tăiate. Flori galben-aurii, cu nuanțe brun-roșiatică. Înflorire, iulie-septembrie. Înmulțire prin semințe. [71]

CRAIȚE³ (*Tagetes tenuifolia*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă. Planta se cultivă prin parcuri, grădini publice și grădinile țărănești. Este folosită la borduri cărora le conferă un aspect decorativ deosebit prin calatidiile sale mici, numeroase, foarte frumoase. Flori numeroase galbene sau portocalii dispuse în capitule mici, cele marginale ligulate, galbene-șofran sau galbene-portocalii, la bază cu o maculă purpurii-mar-roșiatică; cele tubuloase, galbene. Înflorire, iulie-septembrie. Înmulțire prin semințe. [71]

CRĂPAREA SCOARȚEI PARULUI, (fitopat.) viroză produsă de *Pear bark split*. Perioada de incubare

durează 2 ani. Răspândirea virusului se face prin altoire și înmulțirea soiurilor infectate. (N. Minoiu, 1987) [50]

CRĂPAREA SCOARȚEI PRUNULUI, (fitopat.) viroză produsă de *Plum bark split*. Apare pe scoarța pomilor în pepinieră, producându-le o crăpare și exfoliere fină, generalizată. Cu timpul crăpăturile se adâncesc, țesuturile se usucă, iar necroza ajunge până la cambiu. În plantații, la soiurile sensibile, apar crăpături adânci, generalizate pe tulpină și pe ramuri, uneori pe frunze. La pomii bolnavi fructele se dezvoltă slab și cad de timpuriu. Pomii intră de timpuriu în declin. Boala se transmite ușor prin altoire și înmulțirea vegetativă a pomilor infectați, prin butași și marcote. (N. Minoiu, 1987) [50]

CRC, (inform.) abreviere pentru *Cyclical Redundancy Check*, o procedură folosită la verificarea erorilor în transmisia de date. Această metodă de verificare folosește un calcul complex pentru generarea unui număr bazat pe datele transmise. Dispozitivul expeditor execută calculele înainte de transmisie și trimite rezultatul împreună cu datele dispozitivului receptor. Dispozitivul receptor repetă aceleași calcule după recepționarea datelor transmise. Dacă ambele dispozitive obțin același rezultat se poate presupune că transmisia s-a făcut fără erori. [6]

CREANȚĂ, (ec.-fin.) drept patrimonial pe care îl are creditorul asupra unei sume de bani ce i se datorează de către debitor. C. este urmărită pe baza unei clauze prevăzute în contract. [58]

CREASTA COCOȘULUI (*Celosia argentea* var. *cristata*, fam. *Amaranthaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă. Se cultivă prin parcurile, grădinile publice și grădinile țărănești. Se folosește la decorarea rondurilor, rabatelor și ca flori tăiate pentru buchetele de vară, cât și pentru cele uscate de iarnă. Soiurile pitice pot fi cultivate în ghivece pentru decorarea interioarelor. Flori purpurii licioase, roz, galbene sau albe, grupate într-o inflorescență spiciformă. Înflorire, iulie-septembrie. Se înmulțește prin semințe. [71]

CREASTĂ, (bot.) la plante, apendice cărnos în formă de creastă de la vârful unui organ, care poate fi fruct, sămânță, floare. [50]

CREATINĂ (*acid metilguanidin acetic*), (chim.) compus sintetizat pe seama amoniacului rezultat în reacțiile de dezaminare a aminoacizilor, în degradarea acestora și, respectiv, a proteinelor. Este importantă în metabolismul energetic deoarece poate fi fosforilată la creatinfosfat, un compus macroergic cu rol în contracția musculară. [9]

CREATINFOSFAT, (biochim.) compus macroergic rezultat prin fosforilarea enzimatică a creatinei. Hidroliza sa este însoțită de eliberarea unei cantități

- importante de energie ($\Delta G = -10,3$ kcal/mol). Este prezent în toate tipurile de mușchi și are rolul de a stoca grupări fosfat macroergice prin care asigură menținerea concentrației de ATP, ca sursă directă de ATP în contracția musculară: creatinfosfat + ADP → creatină + ATP; $ATP \rightarrow ADP + H_2PO_4^- + \text{energie}$. Refosforilarea ADP are loc pe seama creatinfosfatului, care nu se poate scinda înaintea ATP, acesta fiind furnizorul de ADP, realizându-se astfel un proces ciclic. [9]
- CREATININĂ**, (fiziol.) produs de catabolism muscular azotat neproteic, eliminat prin urină. Bun indicator al funcției renale, crescând în sânge în condiții de insuficiență renală acută sau cronică. Concentrația sanguină este de 0,5-1,2 mg %, iar concentrația urinară de 1-2 g/24 ore. [21]
- CREATIVITATE**, (psih.) termen introdus în psihologie de Allport, prin care se înțelege aptitudinea complexă, diferită de inteligență, ce există în funcție de fluiditatea ideilor, de raționamentul inductiv, de anumite calități perceptivă și de personalitate, ca și în funcție de inteligența divergentă, în măsura în care ea favorizează diversitatea soluțiilor și rezultatelor. [28]
- CREDIT**, (ec.-fin.) sistem financiar prin care o persoană fizică sau juridică (numită debitor) obține fonduri sau bunuri purtătoare de dobândă de la altă persoană fizică sau juridică (numită creditor), cu obligația să le restituie sau să le plătească la termen/scadență. [55]
- CREDIT BANCAR**, (ec.-fin.) credit acordat de bănci persoanelor fizice sau juridice în diferite scopuri realizabile. [58]
- CREDIT COMERCIAL**, (ec.-fin.) credit acordat de societățile comerciale nefinanciare persoanelor fizice pentru a-și cumpăra cu plata în rate bunuri de folosință îndelungată. [55]
- CREDIT INTERNAȚIONAL**, (ec.-fin.) credit prin care o persoană fizică sau juridică (numită creditor) pune la dispoziția altei persoane fizice sau juridice (numită debitor) o sumă de bani sau un bun apreciat în expresie monetară, într-o monedă convertibilă, pe care debitorul se obligă să îl restituie cu dobândă la scadență. [58]
- CREDITOR**, (ec.-fin.) persoană fizică sau juridică, care acordă bani cu împrumut pretinzând debitorului garantarea printr-un drept real de gaj privind patrimoniul său imobiliar și restituirea sumei plus dobânda la o dată convenită; în caz contrar, declanșează procedura executării silite pentru recuperarea creanței sale. [55]
- CREEP**, (geol., geomorf.) 1. Deplasarea imperceptibilă, mai mult sau mai puțin continuă de-a lungul unei falii, fără a se produce cutremure. 2. Proces de versant de deplasare lentă a particulelor către partea inferioară a versantului, prin mișcări aproape imperceptibile, direct, determinat de schimbarea volumului prin modificarea conținutului în apă sau ca urmare a înghețului și a dezghețului. [25]
- CREMNOFITE**, (bot.) vegetația stâncăriilor abrupte cu solul sărac în humus. [50]
- CREMOCARP**, (bot.) fruct uscat indehiscent, rezultat dintr-un gineceu bicarpelar inferior, care la maturitate se desface în două achene (mericarpii) monosperme. Întâlnit la țelină (*Apium graveolens*), fenicul sau molură (*Foeniculum vulgare*). [50]
- CRENAL**, termen pentru mediul ecotonic dintre apele hipogeice și epigeice, format din izvoare și pâraieșe de izvor. [44]
- CRENAT**, (bot.) despre frunză, cu marginea laminei prevăzută cu incizii mici, rotunjite la vârf, și cu poziție perpendiculară, aspect întâlnit la mușcată (*Pelargonium zonale*) și la frunzele altor specii. [50]
- CRENGUȚA VERDE**, (cineget.) obicei al vânătorilor din Europa Centrală și de Vest care constă în predarea crenguței verzi vânătorului care a doborât vânat cu copite sau cocoși de munte. Însoțitorul vânătorului rupe o crenguță de 10-15 cm dintr-un molid, brad, stejar, o atinge ușor cu fața frunzelor de rana din corpul vânatului doborât și o oferă vânătorului care a doborât pasărea sau animalul. [42]
- CRENOBIOLOGIE**, știință care se ocupă cu studiul complex al organismelor ce populează izvoarele. [44]
- CRENOBIONT**, organism (specie) care trăiește și se reproduce exclusiv în izvoare sau pâraieșe de izvor. [44]
- CRENOFIL**, organism (specie) care trăiește și se reproduce în izvoare dar și în alte medii acvatice. [44]
- CRENOFITE**, (bot.) vegetația din apele izvoarelor. [50]
- CRENOPLANCTON**, (ecol.) planctonul apelor de izvoare. [50]
- CRENOXEN**, (acv.) organism (specie) care se întâlnește ocazional sau accidental în izvoare. [44]
- CRENULAT**, (bot.) fin crenat; marginea frunzei fin crenată, ex. la șopârliță (*Veronica crassifolia*). [50]
- CREPITACUL**, (bot.) fruct care se deschide cu elasticitate și producere de zgomot. [50]
- CREPITANT**, (bot.) pocnitor, pâraitor, trosnitor, zgomotos. Fruct care se deschide la maturitate cu o pocnitură, caracteristic plantei *Hura crepitans*. [50]
- CREPUSCULAR**, (ecol.) termen științific folosit pentru desemnarea organismelor active în amurg, ex., fluturii din familia *Sphingidae*. [62]
- CRESCĂTORIE PISCICOLĂ COMPLETĂ**, (pisc.) fermă piscicolă unde se realizează reproducerea, creșterea pe vârste și pe categorii de producție, precum și iernarea peștilor. [10]

CRESCĂTORIE PISCICOLĂ INCOMPLETĂ,

(pisc.) fermă piscicolă axată numai pe creșterea peștilor pentru producție. Se efectuează repopulări cu material piscicol din alte crescătorii. [10]

CRESCENT, care este în creștere. (bot.) Frunze penatsectate cu lobi ce se măresc treptat spre vârf sau sunt tot mai mari spre vârf, aspect întâlnit la planta coada racului (*Potentilla anserina*). [50]

CRESTAREA FRUNZELOR DE GLADIOLE,

(fitopat.) viroză produsă de *Tobacco rattle virus in gladiolus*. Pe marginea frunzelor apar pete galbene sau brune, dispuse de-a lungul nervurilor. Mai târziu, aceste pete de necrozează. Frunzele bolnave prezintă pe margine crestături caracteristice. Măsurile de prevenire și combatere constau în evitarea plantării gladiolelor în terenuri infestate cu nematozi, combaterea chimică a nematozilor de sol și îndepărtarea plantelor infectate din cultură. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]

CREȘĂ, (soc.) instituție destinată antepreșcolarilor, de la vârsta de 1 an până la vârsta de 3 ani. Personalul din c. se îngrijește de dezvoltarea biologică și psihologică a copiilor, de formarea unor deprinderi. [32]

CREȘTERE, (biol.) despre oameni, animale și plante sau despre părți ale lor. **1.** A se mări treptat, ca rezultat al procesului vieții. Procesul de creștere este cel de al treilea proces major (alături de replicarea genetică și diferențierea celulară) care definește complicat proces al dezvoltării. În vorbirea curentă, termenul de „creștere” este folosit pentru orice sporire dimensională a unei formațiuni oarecare (celulă, organ, organism); sin. *proces de creștere*. **2.** (acv.) Ape care își măresc volumul, se umflă. [34]

CREȘTERE DEMOGRAFICĂ, creșterea efectivelor unei populații în funcție de timp. [3]

CREȘTERE ECONOMICĂ, evoluție globală ascendentă a unor mărimi economice agregate, într-un anumit timp, la nivel național sau internațional, cu efecte pozitive în viața economică și socială. [58]

CREȘTERE EXPONENȚIALĂ, (ecol.) o rată geometrică de creștere, în care fiecare creștere diferă de precedenta printr-o rată constantă de tip J. [24]

CREȘTERE FIZICĂ, (sp.) cunoașterea indicilor somatici ai individului, determinați de factori ereditari și de mediu. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]

CREȘTEREA POPULAȚIEI, (demogr.) sporirea numărului de indivizi atunci când rata natalității depășește rata mortalității, când imigrația depășește emigrația. [2]

CRETACIC, (geol.) termen ce desemnează o vârstă geologică; pe scara geocronologică este ultima perioadă a erei mezozoice, desfășurată între 135 și 65 M.a. Ciclul geotectonic alpin s-a manifestat prin

fazele austriacă, subhercinică, laramică, care au creat primele structuri ale ariei orogenice. Magmatismul extrusiv cu intensitate mare a dus la punerea în loc a lavelor din estul Asiei și vestul Americii. Denumirea vine de la formațiunile cu cretă cu largă răspândire, fiind introdusă în 1822 de Omalius d'Halloy. [25]

CRETINISM, (med. u.) formă gravă a distrofiei endemice tireopate, incluzând idiotie, tulburări de creștere, tulburări trofice. [60]

CREȚIȘOARĂ (*Alchemilla*, fam. *Rosaceae*), (agric.) răspândite îndeosebi în zonele montane ca plante perene, erbacee sau mici arbuști, speciile acestui gen au fost introduse în cultură mai ales la ornarea grădinilor alpine, a grotelor sau cascadelelor. *A. vulgaris* are frunze rotund lobate, păroase și flori mici galben-verzui, dispuse în corimbe. *A. mollis*, cu tufe sferice și înălțime de 30 cm, și *A. alpina*, de 15 cm și cu frunze argintii, sunt și ele decorative prin flori. Majoritatea speciilor necesită locuri însorite sau ușor umbrite și se mulțumesc cu soluri mai puțin bogate, dar permeabile. Se înmulțesc prin despărțirea tufelor. [39]

CREVASĂ, (glac.) crăpătură de suprafață, de diferite dimensiuni, în masa ghețarului. Crevasese apar în momentul dezechilibrării ghețarului și tendinței de a se restabili în profilul său longitudinal, adică atunci când presiunile asupra ghețarului sunt mai mari decât limita plasticității gheții, a solidității sale la rupere. Crăpăturile sunt datorate mișcării diferențiate în masă pe parcursul deplasării generale, în special în regiunile de limbă și pe marginile ghețarului, la o denivelare puternică a suprafeței topografice. După poziția față de direcția de mișcare a ghețarului și formă, se identifică: *c. transversale*, *c. longitudinale*, *c. marginale*, *c. în arc de cerc*, *c. în trepte*, *c. în rețea*. [25]

CRIBLARE, (ecol.) sin. *sitare*, operație de separare a diferitelor tranșe granulometrice aferente unui material, deșeu etc. cu ajutorul unor site prevăzute cu o împletitură adecvată. [3]

CRIC, aparat portativ, acționat manual, folosit pentru ridicarea unor greutăți mari la mică înălțime, prin împingere de jos în sus. [13]

CRICHET, (sp.) joc sportiv care se aseamănă bine cu jocul de oină și base-ball-ul american. Este răspândit mai ales în Marea Britanie, Franța și SUA. Deși primul joc de c. a avut loc în 1478 în Franța, englezii îl consideră sportul lor național. Din Anglia jocul se răspândește în toate țările anglo-saxone și în fostele colonii britanice (Australia, Africa de Sud, India), țări unde există o bogată activitate competițională. La noi

- în țară jocul de c. nu este prea cunoscut și nu este practicat. [52]
- CRIESTEZIE**, (med. u.) senzație cutanată de rece în lipsa unui stimul corespunzător. Este generată de tulburări nevrotice, arteriosclerotice. [28]
- CRIGLER-NAJJAR**, (med. u.) boală, icter nehemolitic congenital, familial, asociat cu icter nuclear, produs prin defect congenital în conjugarea bilirubinei, ca urmare a insuficienței glucuronil-transferazei hepatice. [60]
- CRIHIN** (*Prunus insititia*, fam. *Rosaceae*), (agric.) numit și *goldan*, *scolduș*. Pom cu tulpină înaltă de 3-5 m. Formează coroană deasă. Fructe variabile ca mărime, formă și culoare, care sunt dulci-astringente la maturitate. A contribuit la formarea soiurilor rencloș (var. *italica*) și a mirabelelor (var. *siriaca*); a mai fost utilizat ca portaltoi pentru prun, cais și piersic. [40]
- CRIN ALB** (*Lilium candidum*, fam. *Liliaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă, cultivată ca plantă decorativă pentru împodobirea parcurilor, grădinilor publice, grădinilor țărănești și pentru flori tăiate din cultură liberă sau forțată. Flori albe, imaculate, mari, lung pedicelate, puternic și frumos mirositoare, grupate în racem terminal. Înflorire, mai-iunie. Înmulțire prin bulbi, într-un sol bine drenat. La ghiveci se folosește pământ de turbă și nisip. [71]
- CRIN DE TOAMNĂ** (*Hosta plantaginea*, fam. *Liliaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă. Se poate cultiva în hârdaie, servind pentru decorarea holurilor, teraselor, curților etc.; se mai folosește pentru amenajarea grupurilor mari sau mici cu expoziție semiumbră sau umbră, asigurând efecte decorative deosebit de plăcute. Florile tăiate sunt folosite în legătorie. Flori albe, mari, campanulate, frumos mirositoare. Înflorire, iulie-septembrie. Se înmulțește prin divizarea tufelor. [71]
- CRIN DE VARĂ** (*Hosta caerulea*, fam. *Liliaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă, cultivată prin parcuri și grădini publice, servind la amenajarea grupelor mari sau mici, pe locuri cu expoziție semiumbră. Asigură efecte decorative deosebit de plăcute, mai ales când se află în vecinătatea altor specii de plante floricole perene. Flori unilaterale, albastre-violacee, câte 10-15 dispuse în ciorchine în vârful tulpinii. Înflorire, iunie-august. Se înmulțește prin divizarea tufelor, o dată la 3-4 ani, de obicei prin octombrie-noiembrie. Înmulțirea prin semințe se face imediat după maturarea lor. Semănatul se face în lădițe în sere. [71]
- CRIN GALBEN DE MUNTE** (*Lilium corniolicum* ssp. *janke*, fam. *Liliaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă. Se cultivă în parcurile și grădinile montane ca plantă ornamentală. Decorativă prin port și flori. Flori galbene, dispuse câte 2-4 într-o inflorescență terminală. Înflorire, iunie-iulie. Înmulțire prin bulbi, solzi și semințe. [71]
- CRIN PORTOCALIU** (*Lilium bulbiferum* ssp. *croceum*, fam. *Liliaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă, cultivată în parcuri, grădini publice, grădini particulare, în grupuri izolate sau în amestecuri cu alte specii. Decorativă prin port, frunze și mai ales prin flori. Se folosește și ca flori tăiate pentru ornamentarea interioarelor. Flori de culoare galben-oranj până la roșu punctat cu carmin, orientate în sus, câte 3-8 dispuse într-o umbelă, pe un peduncul. Înflorire, vara, luna iunie. Înmulțirea prin divizarea bulbilor, butași de frunze, semințe. [71]
- CRIN REGAL** (*Lilium regale*, fam. *Liliaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă, cultivată prin parcuri, grădini publice, grădini particulare, în grupuri izolate sau în amestec cu alte specii floricole de aceeași talie. Folosite și ca flori tăiate. Decorative prin port, frunze și flori. Flori pedunculat, mirositoare, îndreptate orizontal, albe, la exterior roze, sau violet nuanțate, în partea interioară, la gât, galbene, dispuse câte 3-5 în umbelă sau racem umbeliform. Înflorire, iulie-august. Înmulțire prin bulbi, solzi, butași de frunze și semințe. [71]
- CRIN ROȘU** (*Lilium bulbiferum* ssp. *bulbiferum*, fam. *Liliaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă. Poate fi cultivată în regiunea de dealuri și montană prin parcuri și grădini publice, grădini țărănești, în grupuri, prin locurile cu semi-umbră. Efect decorativ deosebit prin port și flori. Flori mari, în formă de pâlnie, lungi de 40-70 mm, la exterior de culoare portocalie sau roșiatică, în interior galbene, cu puncte lineare brune roșiatică. Înflorire, iunie-iulie. Se înmulțește prin bulbi, solzi de bulbi, bulbili, semințe. [71]
- CRINIT**, (bot.) comat-păros, rigid, țeapăn, aspru. Organe ale plantelor prevăzute cu peri lungi și rigizi, mai mult sau mai puțin egali, ex., la vulturica palidă (*Hieracium pallidum*) frunzele spre margine, rareori și pe toată suprafața, sunt lung setiforme, păroase, pe dos moderat păroase. [50]
- CRINTĂ**, (nur.) vas masiv cioplit din lemn de paltin sau ulm, folosit de păstori pentru prepararea cașcavalului. [67]
- CRIOBIOCENOZĂ**, (ecol.) comunități de alge, bacterii și ciuperci (eventual și unele animale, spre ex., colebole) care se constituie în biocenoze ce populează diverse criobiotope. [24]
- CRIOBIOLOGIE**, ramură a biologiei care studiază influența temperaturilor scăzute asupra creșterii, dezvoltării și repartiției organismelor. [24]
- CRIBIOTOP**, (ecol.) câmp de zăpadă, ghețari. [2]

CRIOFIT, (ecol.) organism care poate trăi în gheață sau pe zăpadă, îndeosebi în zonele alpine, unde înghețul durează o mare parte a anului. Majoritatea criofitelor aparțin algelor verzi, diatomeelor și dinoflagelatelor; în această categorie mai intră bacterii, ciuperci și mușchi. Prezența în masă a unor alge pe zăpadă poate determina apariția unor colorații nete, specifice („zăpadă verde“, „zăpadă roșie“ sau „zăpadă galbenă“ etc.). Dintre alge, menționăm speciile *Chlamydomonas nivalis*, *Chlamydomonas bolyaiana*, *Scotiella nivalis*, *Carteria transsylvanica*, *Carteria nivale* (majoritatea fiind semnalate și în România). [7]

CRIOFITE, (ecol.) plante de habitate reci. [15]

CRIOLOGIE, denumire veche a glaciologiei utilizată până la Anul Geofizic Internațional (1957-1958); știința care studiază totalitatea proceselor și fenomenelor datorate gheții și a posibilităților de formare a acesteia. [25]

CRIONIVAL, (geomorf.) proces datorat acțiunii înghețului și a zăpezii. Zona crionivală este zona climatică ce corespunde înghețului permanent. [25]

CRIOPLANCTOFITE, (ecol.) plancton vegetal al ghețarilor și al zăpezilor perene de pe munți, reprezentat de alge adaptate să trăiască la temperaturi scăzute cu variații mici, mare umiditate a substratului și a aerului din imediata apropiere, insolamție puternică, relativ puține săruri minerale și medii apos cu presiune osmotică mică. Au însușirea de a colora zăpada în diferite nuanțe de bleu, verde, galben-verzui, roșu, mai rar negru. Culoarea albăstrui este dată de *Dactylococcopsis hungarica*, *Gloeothece transsylvanica*, culoarea roșie de *Chlamydomonas bolyaiana*, *Glenodonium pascheri*, *Chroococcus rufescens*, *Chr. scheffelianus*, *Gleocapsa sanguinea*, *Petalonema densum*, *Scotiella nivalis*, culoarea galbenă-verzuie de *Chlamydomonas floro-virens*, culoarea verde de mai multe specii de alge, ca *Raphidonema viridii*, *R. chodatii*, *R. tatrae*, *Carteria györfyi*, *C. transsylvanica*, *C. nivale* etc. Culoarea neagră este rezultatul asocierii algelor *Aphanocapsa nivale*, *Gleocapsa alpina*, *Gl. kützingiana*, *Raphidonema tatrae* etc. [50]

CRIOSFERĂ, (geogr.) învelișul Pământului, situat deasupra limitei zăpezilor persistente, cu condiții de formare a gheții. [25]

CRIPCEA, (pisc.) denumirea unui năvod de dimensiuni mici. [10]

CRIPTE, (zool.) adâncituri la nivelul epiteliului intestinal al insectelor la nivelul cărora se găsesc zone de regenerare a celulelor epiteliale. [62]

CRIPTESTEZIE, (psih.) percepție extrasenzorială. Sensibilitate ascunsă prin care se produc relațiile metapsihice de genul telepatiei. [28]

CRIPTOBIA, (parazit.) protozoar flagelat, parazit în sângele peștilor dulcicoli și marini. Corp oval,

alungit, prevăzut cu doi flageli, din care unul este liber și îndreptat înainte, iar al doilea este dispus de-a lungul corpului și numai vârful este liber. Se înmulțește prin diviziune longitudinală a corpului. [10]

CRIPTOFITE, (bot.) plante perene care își pierd anual partea aeriană și au organe hibernante și muguri de regenerare sub suprafața solului (geofite) sau a apei (helofite, hidrocriptofite); formă de viață notată prescurtat cu K. [15]

CRIPTOGAME, (bot.) 1. Plante inferioare, avasculare, lipsite de flori. Înmulțirea lor se face prin spori (asexuat) și sexuat ex., *Thallophyta*. 2. Plante fără flori, vasculare, care se înmulțesc prin spori (asexuat) și sexuat, ex., ferigile (*Pteridophyta*). [50]

CRIPTONERVAT, (bot.) organele plantelor cu nervuri neaparente sau ascunse, ex., frunzele la conifere. [50]

CRIPTORHIDIE, (anat.) anomalie congenitală caracterizată prin lipsa de migrație sau migrația incompletă a testiculului din cavitatea abdominală în bursa testiculară homolaterală. Ea poate fi unilaterală sau bilaterală. [33] Linné a observat marea frecvență a acestui fenomen printre boșmani și îi numește rasa monoorhitică. Alte cercetări au arătat că ectopia testiculară este frecventă și printre populațiile bantu. Fenomenul este considerat un caracter genetic determinat de două mutații independente: una dominantă, iar alta recesivă. [50]

CRIPTOSPODIC, (pedol.) termen care în sistemul român de clasificare arată, la nivelul de subtip, soluri în al căror profil este prezent un orizont B cambic cu acumulare de oxizi de Fe și Al; se aplică la solurile brune acide și solurile humico-silicatică. [29]

CRIPTOSTOMATE, (bot.) la plante, stomate neaparente, nevizibile, ascunse în invaginațiunea epidermică, caracter întâlnit la leandru (*Nerium oleander*). [50]

CRIPTOZOIC, (biol.) care trăiește în locuri întunecoase. Ex., animalele din peșteri, din abisul mărilor și oceanelor, din interiorul solului și unele animale supraterane: liliacul, bufnița. Dintre plante, specii de ferigi, de mușchi etc. [70]

CRISALIDĂ, (zool.) nimfa/pupa lepidopterelor la care apendicele și aripile sunt lipite de corp, fără a putea fi mișcate; denumirea vine de la faptul că o serie de lepidoptere diurne au pupele frumos colorate, cu pete aurii. [62]

CRISPAT, (bot.) încrețit, zbârcit. Organ al plantei încrețit, zbârcit, ondulat, caracter morfologic întâlnit la frunzele de dragavei (*Rumex crispus*), de varză (*Brassica oleracea* var. *sabauda*), palea inferioară de la mohorul roșcat (*Setaria pumila*). [50]

CRISTAL (*Contract Regarding an Interim Supplement to Tanker Liability for Oil Pollution*), (ecol.) fond mutual de despăgubire destinat unei finanțări complementare (în afara despăgubirilor propriu-zise

pe care le va plăti armatorul) a victimelor unei poluări marine. [3]

CRISTAL, (fiz.) construcție fizico-chimică, în stare solidă, omogenă și anizotropă, caracterizată printr-o formă geometrică externă și printr-o structură lenticulară internă; este un poliedru limitat de fețe plane (fețele cristalului), muchii (limite drepte la întretărirea fețelor) și colțuri (unghiuri rezultate din intersecția a cel puțin trei fețe). [20] *Monocristalele* au forma unor poliedre regulate, forma acestora depinzând de compoziția chimică a cristalului. Majoritatea **c.** au structură cristalină fină, adică se compun dintr-un mare număr de monocristale microscopice sudate între ele în mod haotic (*policristale*). După caracterul interacțiunii particulelor componente, există **c. metalice**, **c. ionice** (ca NaCl), **c. atomice** (cu legătură chimică covalentă: diamantul, germaniul), **c. moleculare** (cu legături slabe de tip Van der Waals; se întâlnește la gazele nobile care formează cristale la temperaturi apropiate de zero absolut și la mulți compuși organici solizi), **c. cu legături de hidrogen** (gheață). [38]

CRISTAL DE GHEAȚĂ, (glac.) cristal format din apă (H₂O) în stare solidă; sistemul de cristalizare este hexagonal, clasa dihexagonalpiramidală, cu forme variate: plăci hexagonale, cristale tubulare, figuri cu șase raze, dendrite etc. Dispunerea atomilor de oxigen corespunde grupei de simetrie D_{6h}⁴. Fiecare atom de oxigen este înconjurat de 4 oxigeni vecini, depărtați la 2,76 Å (1Å = 10⁻¹⁰ m). Nucleele atomilor de hidrogen se găsesc pe segmente de dreaptă care unesc oxigenii vecini la 0,96 Å. [25]

CRISTALIN¹, (anat.) la vertebrate, lentilă biconvexă, transparentă, învelită într-o capsulă, numită cristaloidă. Format din fibre și dintr-o substanță amorfă interfibrilară, toate transparente. Nu are vase sanguine și limfatice. Se hrănește prin imbibitiie din umoarea apoasă și din corpul vitros. Crește toată viața, celulele mai vechi formând un nucleu dens și dur în centru. [21]

CRISTALIN², (zool.) parte componentă a sistemului dioptric la omatidiile insectelor, produs de celulele cristaliniene; are de regulă formă conică și poate fi de mai multe tipuri: lichid, semilichid, gelatinos, solid. [62]

CRISTALIT, (cit.) porțiunea centrală (mie) cristaloidă a microfibrilelor (de celuloză, glucan, chitină, xilan etc.) din structura pereților celulari ai plantelor și fungilor. Caracterul cristaloid este rezultatul unei stricte ordonări și intime asocieri a moleculelor constitutive. [69]

CRISTALIZARE, (chim.) trecere a unei substanțe lichide, dizolvate sau amorfe, în stare cristalină.

Cristalizarea începe în diferite puncte ale lichidului, numite germeni de cristalizare. [29]

CRISTALOIZI, (citol.) incluziuni proteice cu aspect de cristale, întâlnite în celulele unor semințe, ex., ricin (*Ricinus communis*). [50]

CRISTE, (citol.) pliuri ale membranei interne a învelișului mitocondrial, care proemină în matrix (condrioplasma); la nivelul lor sunt localizate cele 4 complexe ce intră în constituția lanțurilor respiratorii și cel al fosforilării (ATP-sintetaza). [69] → LANȚ RESPIRATOR

CRISTEI DE BALTĂ (*Rallus aquaticus aquaticus*, fam. *Rallidae*), (zool.) pasăre călătoare acvatică care duce o viață ascunsă și mai mult nocturnă. Penajul este brun-măsliniu, cu aripi scurte, ciocul lung și ascuțit de culoare roșie. Primăvara sosește în țara noastră în martie-aprilie și pleacă în octombrie-noiembrie. Își face cuibul în vegetația deasă din apropierea apelor. Femela depune 7-12 ouă. Ierneză în vestul Europei și în jurul Mediteranei, în sudul și estul Asiei. Se vânează la întâlniri întâmplătoare, rareori putând fi văzută. [42]

CRISTEI DE CÂMP (*Crex crex*, fam. *Rallidae*), (zool.) pasăre călătoare larg răspândită în țară, prin fânețe naturale înalte umede, la nevoie și în culturile furajere. Sosește primăvara în luna aprilie și pleacă în septembrie. Culoarea generală este brună cu pete închise și aripile roșcate. Își face cuibul pe sol, ascuns în vegetație. Femela depune 6-14 ouă, perioada de incubație fiind de 14-21 de zile. Glas caracteristic scârțâitor („crex crex“). Hrana constă în semințe de ierburi, lăcuste, furnici etc. Toamna pleacă spre ținuturile Africii de Nord-Est ori la sud de Sahara. Are importanță vânătorească mică. [42]

CRIȘ, afluent al Tisei cu 193 km lungime și cu 25.537 km² suprafața bazinului. Principalele sale izvoare sunt în Munții Apuseni, pe teritoriul României. Acestea sunt: Crișul Alb, Crișul Negru, Crișul Repede și Barcăul. *Crișul Alb* izvorăște din Munții Bihor de sub vârful Certeze (1.184 m); are o lungime de 235 km și o suprafața de 4.300 km²; în Ungaria, în apropiere de localitatea Gyula, se unește cu Crișul Negru, formând râul Crișul Dublu. *Crișul Negru* izvorăște din Munții Bihor de sub vârful Curcubăta Mare; are o lungime de 167 km și o suprafață de 4.000 km²; în munte traversează o zonă calcaroasă la Vașcău (cu izbuluc de la Călugări), iar în câmpie meandreează. *Crișul Repede* izvorăște din regiunea depresionară a Huedinului, în nordul Munților Apuseni; are 209 km lungime și 2.425 km² suprafața bazinului; formează un defileu epigenetic între localitățile Șuncuiș și Vadul Crișului, tăiat în calcare; în arealul localității Szegalom se unește cu Barcăul. *Barcăul* izvorăște din Munții Plopiș. În

CRITERII DE IMPLANTARE

arealul localității Gyoma, Crișul Repede se unește cu Crișul Dublu și alcătuiesc râul Criș care debușează în Tisa în dreptul localității Csongrad. [25]

CRITERII DE IMPLANTARE, (ecol.) ansamblul factorilor de care se ține seama la implantarea unei instalații sau a unui dispozitiv oarecare pentru a stabili nivelul poluării, densitatea unei populații, topografia, geologia, amenajarea teritoriului, direcția vântului, riscurile seismice etc. [3]

CRITERIU, principiu de referință care permite să se comande, să se aprecieze și să se acționeze. [3]

CRIVĂȚ, (climat.) vânt neconstant, rece, care bate dinspre nord-est înspre țara noastră. Este mai intens iarna, când aduce aerul rece al anticlonului siberian, coborând temperatura sub minus 30°C. Produce viscoliri și înzăpeziri. În România, acest vânt a avut violență mare în iarna anului 1954. [50]

CRIZĂ ECONOMICĂ, (ec.-fin.) încetinirea, stagnarea sau scăderea activităților economice. [55]

CRIZĂ FINANCIARĂ, (ec.-fin.) dereglare gravă a sistemului financiar al unei țări prin deficite de proporții ale bugetului de stat. [58]

CROCHET, (sp.) joc sportiv de origine anglo-saxonă practicat între două echipe, cu niște bile ce sunt lovite cu un ciocan de lemn, scopul fiind de a introduce bilele în poartă. În țara noastră acest sport nu este cunoscut. [52]

CROCHIU, (art.) schiță care indică în câteva linii trăsăturile principale ale unei figuri, ale unui desen. 1. Desen rapid executat de obicei după natură, prin care se surprind trăsăturile esențiale ale figurilor, obiectelor sau direcțiile unei compoziții. 2. (milit.) Schiță sau desen sumar în creion, executat cu mâna, reprezentând configurația unui teren, uneori și cu elemente ale situației tactice, din câmpul de vizibilitate al observatorului. [31]

CROCODILIA, (zool.) reptile de talie mare diapside, cu fălci puternice, patrat imobil, boltă palatină secundară completă și dinți tecodonti. Narinele sunt dispuse la capătul botului lung și pot fi închise. Corpul este acoperit cu solzi comoși, dublați de plăci osoase dermice. Inima are 4 camere. Ovipari. Reprezentați prin gaviali, caimani, aligatori și crocodili. [37]

CROCODILUL-DE-MLAȘTINĂ (*Crocodylus palustris*, fam. *Crocodylidae*), (zool.) reptilă de pradă, Are o lungime de 3-5 m. Botul îl are scurt, turtit și fără creste. Este denumit de localnici și măgar. Trăiește în Indiile anterioare împreună cu gavalul. În insulele Borneo și Sumatra este cea mai temută fiară. [50]

CROCODILUL-DE-NIL (*Crocodylus niloticus*), (zool.) reptilă de pradă cu lungimea de 6 m. Aparține fam. *Crocodylidae*. Când se afundă în apă, nările și urechile sale se închid. Înoată și se scufundă bine.

Uneori iese pe mal și stă ore întregi nemișcat, încălzindu-se la soare. Pe sol se mișcă greoi. În apă înoată bine, ajutându-se de coada sa puternică și de picioarele posterioare, prevăzute cu degete unite cu membrane interdigitale. Pornește la vânătoare o dată cu amurgul și continuă până în primele ore ale dimineții. Se hrănește cu mamifere mari și mici care vin la adăpat, dar și cu păsări. Atacă și omul, pe care îl trage în apă. Doboară animalele mari printr-o lovitură dată cu coada, după care le trage în apă și le rupe în bucăți. Păsările și alte animale mici sunt înghițite întregi. Mănâncă mult. Poate răbda de foame luni de zile. Se înmulțește prin ouă care au mărimea celor de gâscă. Acestea, în număr de 20-100, sunt depuse într-o groapă făcută în bancurile de nisip. Din ouă ies puii care au lungimea de 20-25 cm. Trăiește între 200 și 300 de ani. În Egipt, pe cursul inferior al Nilului, el este aproape exterminat. Se mai găsește pe cursul superior și în regiunile marilor lacuri. [50]

CROCUS, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Iridaceae*. Pop. *brândușă de primăvară*, *șofran*. Provine din emisfera nordică, cu răspândire predominantă în ținuturile mediteraneene. Sunt plante erbacee, perene, cu tulpini subterane sub formă de tuberobulb. *Crocus vernus* crește spontan și în țara noastră. Are doar 10-15 cm înălțime, tulpina fiind formată de frunzele înguste și subțiri ce se învelesc una peste alta. Florile au periantul format din 6 diviziuni, caliciul fiind tubular petaloid, galben ca și corola. Înflorește în martie-aprilie. Există mai multe soiuri cu flori albe, albastre, galbene, roz și violet, în mai multe tonuri, unicolore sau cu interiorul pătat de alb sau galben. Alte specii înrudite: *C. kotschyanus*, *C. speciosus*, cu flori purpurii, și *C. laevigatus*, cu flori roz, înfloresc toamna. Brândușele sunt, în principal, plante de grădină, ornând sub formă de pete de culoare, sau răspândite în peluzele de iarbă, suprafețele ușor umbrite sau plasate la soare. Necesită terenuri permeabile, nu prea grele și nu suportă umiditatea stagnantă în timpul verii. Se înmulțesc prin separarea tuberobulbilor, după intrarea plantelor în repaus, marcată de uscarea frunzelor. Se plantează toamna la distanțe mici, de 8-10 cm. Deși rezistente la ger, se recomandă, mai ales în primul an de la plantare, acoperirea cu frunze. Pentru a obține flori și în timpul iernii, se poate practica o cultură forțată în ghivece sau jardiniere, plantându-se eșalonat în spații acoperite. [39]

CROHN, (med. u.) sin. *enterită regională*, *ileită terminală*. Boală, proces inflamator cronic intestinal delimitat, evoluând în puseuri caracterizate prin dureri abdominale, scaune diareice, febră, accelerarea V.S.H.; ajunge uneori la cicatrice scleroase ocluzive și fistule. [60]

CROITORUL MENTEI (*Phytoecia virgula*), (agric., pest.) dăunător agricol. Adultul are corpul alungit, lung de cca 8 mm, colorat în negru și acoperit cu perișori scurți. Larva este lipsită de picioare și are capul maron-închis. Formează o singură generație pe an. Iernează sub formă de pupă pe rădăcinile plantei. Provoacă pagube care ajung la 30%. Pagubele sunt produse atât de adulți, cât și de larvele ce rod muchiile tulpinilor și nervurile frunzelor, provocând uscarea lor. Pagubele cele mai mari le provoacă femela care, înainte de depunerea ouălor, roade tulpina în spirală, provocând uscarea plantelor. Combaterea se face cu Lindatox 3 PP, 30 kg/ha. Aplicarea tratamentului se face după 10 mai, în momentul apariției adultului. Culturile tratate chimic nu se vor folosi decât pentru obținerea uleiului volatil. Măsurile de igienă culturală constau în folosirea de stoloni din plantații neatacate, curățirea acestora de orice alte resturi înainte de plantare, distrugerea speciilor de mentă sălbatică, respectarea asolamentului. (E. Păun, A. Mihalea, A. Dumitrescu, M. Verzea, O. Coșocariu, 1988) [50]

CROM (Cr), (chim.) element chimic cu caracter metalic din grupa a VI-a secundară. Are Z 24 și structura învelișului de electroni [Ar] 3d⁵4s¹. Se găsește în natură (0,02% din litosferă) sub formă de cromit, FeCr₂O₄ și crocoit, PbCrO₄. De asemenea, însoțește aluminiul în mineralele acestuia, înlocuindu-l izomorf, ca de exemplu în spineli. Cr poate fi obținut din oxizi, prin reducere cu aluminiu, siliciu sau calciu, sau din săruri, pe cale electrolitică. Cr metalic se obține industrial numai din Cr₂O₃, pe cale aluminotermică: Cr₂O₃ + 2Al → Al₂O₃ + 2Cr. Cr este un metal alb-argintiu, maleabil, ductil, p.t. 1.900°C și p.f. 2.480°C. Este rezistent față de agenții chimici. Cr intră în compoziția multor oțeluri speciale, cărora le conferă calități mecanice bune și rezistență ridicată la coroziune. Alunul de Cr și dicromatii servesc în tăbăcărie și vopsitorie ca mordanți. [36] Conținutul mediu de Cr din sol este de 30 ppm, iar din plantă este de 1 ppm. [29] Cr este considerat extrem de toxic: normele de potabilitate a apei impun o limitare a Cr la 0,05 mg/l. Planctonul este sensibil la doze de 0,05 mg/l, iar pentru pești doza suportată este de un miligram Cr/l de apă. [41]

CROMATIDĂ, (genet.) una din cele două subunități structurale longitudinale ale unui cromozom. [20] Ea devine vizibilă în timpul diviziunii celulare, din profaza timpurie până în telofaza târzie, datorită condensării (prin spiralizare și pliere) și îngroșării. Este formată dintr-o moleculă de ADN dublu catenară, helicală, lineară, complexată cu proteine histonice, nonhistonice, ARN, ioni minerali. **C. surori** – cele două cromatide identice ale unui cromozom replicat; una este copia fidelă a celeilalte, deoarece

rezultă prin replicare, după modelul semiconservativ; molecula de ADN dublu catenară – helicală a unei cromatide este identică celei din cromatida soră, repetiția fiind o formă simplă de perpetuare a unicității; ele poartă informație genetică identică (grupe de linkaj identice). Ele rămân asociate până la sfârșitul metafazei mitotice și metafazei II meiotice prin intermediul centromerului. La începutul anafazei mitotice și anafazei II meiotice are loc clivarea centromerului și o dată cu acesta separarea cromatidelor surori care devin cromozomi independenți și migrează la polii opuși ai fusului de diviziune. Din anafază până la debutul perioadei de sinteză a interfazei, fiecare cromatidă reprezintă un cromozom de sine stătător. **C. nesurori** – c. corespondente din cei doi cromozomi omologi. Normal, ele poartă aceeași informație genetică, dar pot apărea unele diferențe alelice. [69]

CROMATINĂ, (genet.) substanța din care sunt alcătuiți cromozomii. [19] Are aspect fibrilar și proprietăți de colorare caracteristice, distribuită în nucleul interfazic, din care sunt constituiți cromozomii. Ea conține cea mai mare parte a informației celulare. Este alcătuită din ADN, ARN, proteine histonice și ne-histonice, ARN, ioni de Ca²⁺ și Mg²⁺ ș.a. Prin combinarea strict ordonată a moleculei de ADN cu proteinele histonice rezultă fibra elementară de c. formată din unități repetitive de formă cilindrică, cu diametrul de circa 11 nm, numite nucleosomi. Aspectul general al fibrei elementare de cromatină este cel al unui șirag de mărgele. Prin asociere cu celelalte tipuri de molecule (în special proteine nehistonice) fibra elementară de cromatină se împachetează (prin spiralizare și pliere) și devine vizibilă sub forma unor structuri cromatice strict individualizate numite cromozomi. **C. activă** – stare specială, extinsă (relaxată) a c., care este activă transcripțional și accesibilă la digestie cu DN-aza I. Histona H₁ pare a fi mai lax legată, iar celelalte proteine histonice (H₂A, H₂B, H₃ și H₄) par a fi neobișnuit de înalt acetilate; în plus histona H₂B este mai puțin fosforilată. **C. activă** leagă două proteine cromozomale mici, strâns înrudite, simbolizate HMG14 și HMG17. Toate aceste modificări au ca rezultat extinderea cromatinei din constituția genelor active, făcând posibilă astfel utilizarea moleculelor de ADN ca matrită pentru sinteza de ARN (→ EUCROMATINA). **C. inactivă** – cromatină care rămâne condensată și, ca urmare, genele pe care le include nu pot fi transcrise (→ HETERO-CROMATINA). **C. sexuală** – masă cromatică condensată (heterocromatică) numită și corpusculul Barr, intens colorabilă, de formă triunghiulară sau plan convexă, dispusă excentric, în contact intim cu învelișul nuclear; este vizibilă, în mod normal, numai în nucleii interfazici ai celulelor

femelelor de la mamifere. Rezultă prin condensarea (heterocromatinizarea) unuia din cei doi cromozomi X. Prin aceasta are loc inactivarea genelor plasate pe cromozomul respectiv și echilibrarea genetică relativă a sexelor (atât la femelă cât și la mascul este activ numai un cromozom X). Testul c.s. este utilizat pentru determinarea sexului fătului și a unor eventuale anomalii care pot apărea în structura heterozomală a indivizilor. Prezența la femele a mai mult de un corpuscul Barr denotă că femela suferă de aneuploidie (tri-, tetra-somie) heterozomală (XXX) (sindrom superfemelă), iar absența acestuia denotă că femela este afectată de monosomie heterozomală (XO) (sindrom Down). Prezența la mascul a unuia sau a mai multor corpusculi Barr denotă că masculul este afectat de aneuploidie (trisomie = XXY) heterozomală, cauza sindromului Klinefelter. [69]

CROMATOFOR, (bot.) 1. Denumire dată cloroplastelor de la alge. Au forme, dimensiuni și culori diferite, ceea ce permite utilizarea lor ca un criteriu taxonomic. Există c. bruni, roșii și verzi. 2. Substructură a celulelor bacteriilor fotosintetizatoare, de formă veziculară, cu un diametru de circa 150 Å, înconjurată de o membrană simplă, care conține bacterioclorofila a. 3. Celulă a tegumentului unor vertebrate (ex., cameleon) și din integumentul crustaceelor, care conține pigmenți. Granulele de pigment pot fi dispersate sau concentrate în mod diferit în citoplasma celulei, iar prin aceasta culoarea animalului se asortează cu cea a substratului pe care se află la un anumit moment. *C. bruni* – c. caracteristici algelor brune (fil. *Phaeophyta*) și diatomeelor (fil. *Bacillariophyta*); culoarea se datorează dominanței pigmentilor bruni (fucoxantina, respectiv diatomoxantina) care maschează pigmenții clorofilieni (clorofilele a și c); sin. *feoplaști*. *C. roșii* – c. caracteristici algelor roșii (fil. *Rhodophyta*); culoarea este indusă de pigmenții ficobilinici (ficoeritrina = roșu și ficocianina = albastru) care maschează pigmentul clorofilian a; sin. *rodoplaști*. *C. verzi* – sunt caracteristici algelor verzi (fil. *Chlorophyta*), dominanți fiind pigmenții clorofilieni (clorofilele a și b). [69]

CROMATOGRAFIE, (chim.) metodă de analiză calitativă și cantitativă a substanțelor și elementelor chimice din amestecuri lichide sau gazoase. Se utilizează la determinarea diferiților compuși din materia organică a solului din plante, la determinarea reziduurilor de pesticide și de alte substanțe organice din sol, apă, plantă, animal etc. [29]

CROMATOGRAFIE ÎN FAZĂ GAZOASĂ, (ecol.) metodă de analiză și separare prin adsorbție diferențială, cu ajutorul a două faze (o fază mobilă

gazoasă și o fază fixă lichidă aflată pe un solid divizat). [3]

CROMATOGRAFIE LICHIDĂ DE ÎNALTĂ PERFORMANȚĂ, metodă de analiză și adsorbție diferențială între două faze lichide, una mobilă și alta fixă. [3]

CROMATOLOGIE, studiul materiilor colorate de origine vegetală și aplicarea lor în industrie. [50]

CROMATOPLASMA, (citol.) sin. *cromoplasma*, regiune externă a citoplasmei cianobacteriilor, care apare colorată datorită prezenței tilacoidelor, la nivelul cărora sunt localizați pigmenții clorofilieni (clorofila a) și ficobilinici (ficocianina, aloficocianina și ficoeritrina). [69]

CROMĂ, (fiz.) una din cele trei variabile ale sistemului de culori Munsell, care indică puritatea relativă, intensitatea sau saturația culorii; se notează cu cifre de la 1 la 10 la numitorul unei fracții la al cărei numărător este înscrisă valoarea culorii. [29]

CROMERIAN, (geol.) termen ce desemnează o vârstă geologică; pe scara geocronologică este un etaj continental al Pleistocenului din nordul și vestul Europei, ce corespunde interglaciarului alpin Günz-Mindel. [25]

CROMISM, (bot.) colorație excesivă a unor organe ale plantelor: flori, frunze, fructe, semințe. [50]

CROMIZARE, (ind.) tratament termochimic de îmbogățire cu crom, prin difuzie, a stratului superficial al unei piese de oțel sau de fontă, în vederea măririi rezistenței la coroziune și la uzură a acesteia. [13]

CROMOBLASTOMICOZĂ, (med. u.) tip de infecție fungică (micoză) la om, cauzată de așa-numitele drojdii negre. [69]

CROMOCENTRU¹, (citol.) masă heterocromatică evidențiable în nucleii interfazici; reprezintă un cromozom sau un segment cromozomal puternic condensat (heterocromatinizat). Numărul cromocentrilor per nucleu poate varia deoarece heterocromatina are tendința de a fuziona. [69]

CROMOCENTRU², (genet.) punct în care se unesc brațele cromozomilor glandelor salivare ale dipterelelor. [18]

CROMOMERA, (citol., genet.) oricare din structurile granulare ale cromatinei, puternic cromofile, ordonate linear de-a lungul cromozomilor, rezultate prin superspiralizarea locală a acesteia. Fiecare cromozom are un model („pattern”) specific cromomeral. Există un gradient dimensional al cromomerelor în sensul că diametrul lor scade progresiv de la centromer spre ambele capete ale cromozomului. C. sunt observate ca serii cromozom specifice, ce constituie „patternul” cromozomal al cromozomilor profazici mitotici și meiotici și formează benzile în cromozomii giganți,

- politeni ai dipterelor; *C. centromerică* – c. localizată în cadrul regiunii centromerice. Sin. *kinetomere*. [69]
- CROMOMERE**, (genet.) granule mai intens sau mai puțin colorate, dispuse succesiv de-a lungul cromozomilor și caracteristice ca număr și formă fiecărei specii. [56]
- CROMOMICOZĂ**, (med. u.) dermatomicoză, caracterizată prin prezența de noduli verucoși, cu tendință de ulcerare. [60]
- CROMONEMĂ**, (citol.) denumire dată cromozomului interfazic, monocromatidic, puternic despiralizat, având aspectul unui filament extrem de subțire, vizibil, de regulă, numai la microscopul electronic. [69]
- CROMOPLASMĂ** → **CROMATOPLASMĂ**
- CROMOPLAST**, (citol.) plastidă colorată de la galben la oranj intens, care conține pigmenți carotenoizi: carotine (α și β caroten, licopen), xantofile (violaxantina, taraxacoxantina, zeaxantina etc.). Au o formă globulară, lenticulară sau cristalină. Sunt prezente în unele organe vegetative (ex., rădăcina de morcov), pericarpul unor fructe (ex., tomate, gogoșar) sau în petalele florilor (ex., călțunaș) cărora le conferă o anumită culoare, în funcție de pigmentul dominant sau exclusiv. [69]
- CROMOPROTEIDE**, (biochim.) heteroproteide constituite dintr-o componentă proteică legată de un pigment care conferă culoare întregii molecule. În funcție de structura pigmentului, ele pot fi porfirinice și neporfirinice. Cele porfirinice conțin un nucleu protoporfirinic cu un ion metalic (fier, magneziu) la care este legată covalent-coordinativ proteina; cele mai importante sunt cloroglobinele, citocromii, enzimele heminice, hemoglobina, leg-hemoglobina, mioglobina, ficoeritrina, catalazele etc. Cromoproteidele neporfirinice pot avea structură flavinică sau carotenoidică și au rol în procesele de oxidoreducere, respectiv în fotosinteză, în captarea energiei luminoase. [9]
- CROMOSFERĂ SOLARĂ**, (astr.) stratul care înconjoară fotosfera, cu o grosime de câteva mii de kilometri și temperatura de la 4.000° K la 20.000° K, care crește spre exterior. În ea evoluează erupțiile cromosferice, floculii și protuberanțele cu o periodicitate de 11 ani. [12]
- CROMOZOM**, (genet.) corpuscul nucleoproteic, purtător al informației genetice, care se colorează intens cu coloranți bazici și care este observabil cu ajutorul microscopului în timpul diviziunii celulare. [56]
- CROMOZOM ARTIFICIAL**, (inform.) șir de cifre binare – 1 și 0 – care este utilizat drept codificare a unui individ dintr-o populație, asupra căruia se aplică un algoritm genetic. Exemplu: 0111010001. [47]
- CROMOZOM BALBIANI**, (genet.) cromozom politen descris de Balbiani în larva de *Chironomus*. [18]
- CROMOZOM PERIE-DE-LAMPĂ**, (genet.) tip special de cromozom prezent în nucleii ovocitelor primare ale amfibienilor, peștilor, reptilelor și păsărilor, determinat de prelungirea stadiului de diploten din profaza I a meiozei. Are o axă principală, reprezentând cromozomii bivalenți și buclele laterale perechi, sugerând numele de perie de lampă. Ei au dimensiuni mari, putând depăși uneori lungimea de 1 mm; reprezintă o stare specifică și reversibilă. [18]
- CROMOZOM URIAȘ**, (genet.) tip special de cromozom caracteristic nucleilor din glandele salivare ale larvelor de diptere, celulelor epiteliale ale intestinului etc. Acești cromozomi sunt de peste 200 de ori mai mari decât cei obișnuiți și rezultă prin clivarea repetată a celor două cromatide inițiale, fără separarea acestora. Acest fenomen de *endoreduplicare* a cromozomilor se numește *politenie*. [19]
- CROMOZOMI MINUSCULI**, (genet.) fragmente acentrice care rezultă, cel mai adesea, în urma procesului de rupere a cromozomilor. [20]
- CRONOGENETICĂ**, (genet.) știință care studiază ereditatea timpului biologic, în sensul că multe caractere normale și patologice apar în momente bine definite ale istoriei individuale și implică un coeficient genetic. [20]
- CROS, 1.** (sp.) Probă sportivă de alergare în care participanții trebuie să parcurgă o distanță pe un traseu dinainte stabilit, pe un teren variat și cu obstacole naturale sau artificiale. [51] **2.** (milit.) Element central al centrului de transmisiuni care asigură conectarea, comutarea, măsurarea și protecția circuitelor și canalelor obținute prin mijloace de transmisiuni. [31]
- CROSSING-OVER SAU CROSSING-OVER INEGAL**, (genet.) schimb de segmente cromozomale inegale, între aceleași brațe ale celor doi cromozomi omologi. În urma schimbului, unul dintre cromozomi prezintă o duplicație a unui număr de gene, iar celălalt o deficiență a aceluiași gene. [20]
- CROSSOPTERYGII**, (zool.) grup de pești osoși reprezentați mai ales prin forme fosile, dar incluzând și celacantii actuali (*Latimeria*). Corpul este acoperit cu solzi cosmoizi. Încadrați de unii autori ca ordin al subclasei *Sarcopterygii*. [37]
- CROSSOVER**, (inform.) operator specific algoritmilor genetici, care are rolul de a combina doi cromozomi artificiali, numiți părinți, și de a genera alți doi cromozomi, numiți copii. Exemplu: părinte 1: 101 | 101; părinte 2: 001 | 100; copil 1: 101100; copil 2: 001101. În acest exemplu s-a aplicat operatorul de tip un punct de încrucișare (*one point crossover*). [47]
- CROSS-OVER**, (genet.) procentul în care se realizează crossing-overul. [19]

CROȘET DENTAR, (stomat.) element care realizează legătura labilă și elastică dintre o proteză mobilă și dinții rămași pe arcadă sau procesul alveolar. Este alcătuit din corpul, umărul, brațul și coada croșetului. Are rolul de a realiza un sprijin parodontal (rol de susținere) sau de a fixa proteza (rol de menținere) și de a permite transmiterea cât mai fiziologică a forțelor orizontale (conexiunea elastică). Croșetele pot fi: metalice (plane, turnate sau din sârmă), nemetalice (acrilat) și mixte. [43]

CROTALIDE (*Crotalidae*), (zool.) șerpii cu clopoței: un grup larg distribuit de șerpi veninoși, având colți erectili pereche în partea anterioară a fălcii superioare și având la capătul cozii o serie de inele cornoase formate din piele năpărlită. Acestea formează clopoțeii, care anunță apropierea șarpelui. [37]

CROTOVINĂ, veche galerie de animale dintr-un orizont de sol, umplută cu material din același sau, de regulă, din alt orizont al solului. [29]

CRUCE, (rel.) o descoperire a lui Dumnezeu și un semn văzut, absolut trebuitor lucrării lui Dumnezeu și mântuirii noastre. În Noul Testament, cuvântul „cruce” are două înțelesuri: un înțeles material, care se referă la semnul Sfintei Cruci, și un înțeles spiritual, adică suferința pentru Dumnezeu. Pentru creștini crucea este nu numai semnul suferinței, ci și al mântuirii. [63]

CRUCIAT, încrucișat, decusat, dispus în formă de cruce. Termenul este folosit în botanică pentru definirea dispunerii unor organe: frunze, flori, ramuri. La gălbinele (*Lysimachia vulgaris*), frunzele, câte trei într-un verticil, sunt dispuse cruciș față de frunzele nodului superior sau inferior. La florile speciilor de *Brassicaceae/Cruciferae*, petalele corolei sunt dispuse în cruce. [50]

CRUCIERĂ, (milit.) acțiune de luptă dusă sistematic și timp îndelungat la mari depărtări de bazele proprii, de către nave de suprafață și submarine, având ca scop dezorganizarea sistemului de transporturi ale inamicului. [31]

CRUCIȘĂTOR, (milit.) navă militară rapidă de tonaj mijlociu, dotată cu tunuri de calibrul mediu, capabilă să execute misiuni complexe de cercetare, luptă, escortă și blocadă. Există c. *cuirasate mari*, de escadră sau de linie, cu blindaje ușoare și tunuri de 75-150 mm care asigură cercetarea și siguranța flotei de luptă; c. *ușoare*, rapide, neprotejate, cu tonaj de 3.500-5.700 t și 8-10 tunuri de calibrul până la 152 mm care asigură cercetarea și siguranța escadrilelor de luptă și sprijinul atacurilor torpiloarelor; c. *grele*, tonaj obișnuit de 10.000 t, tunuri de 155-205 mm care acționează atât în escadre de luptă independentă cât și în cooperare cu navele mari (cuirasate, portavioane); c. *antiaeriene*, dotate cu tunuri pentru tragere antiaeriană și navală,

care asigură escorta convoaielor; c. *de bătlie*, nave rapide de luptă, cuirasate reunite în grupuri sau în escadre. [31]

CRUP, (med. vet.) false membrane fibrinoase având relativă aderență la substrat. [33]

CRURAL, (anat.) diverse formațiuni ale membrului pelvin (arcada crurală, aponevroza crurală, fascie crurală). [34]

CRUSTACEE (*Crustacea*, sin. *Branchiata*, *Diantenata*), (zool.) clasă care cuprinde peste 35.000 de specii acvatice (marine, salmastre, dulcicole), terestre și parazite. Dimensiunile lor variază în funcție de specie, de la câțiva mm la câțiva zeci de cm. Au corpul învelit în crustă, de unde și numele *Crustacea*, și este segmentat. Numărul segmentelor variază de la 10-50 la crustaceii inferiori (*Entomostracei*) sau cu un număr fix de 19 segmente la crustaceii superiori (*Malacostracei*). Posedă 2 perechi de antene (*Diantenata*). Respirația este branhială (*Branchiata*). Capul format din acron poartă 5 perechi de apendice: antenulele, antenele, mandibulele și două perechi de maxile. O prelungire anterioară formează rostrul imobil sau mobil. După acron, urmează toracele (*pereiionul*) format din 8 segmente și abdomenul (*pleonul*), din 6 segmente, excepție făcând leptostraceii care au 7 segmente. La mai multe specii de crustacei, unul sau mai multe segmente toracice fuzionează cu capul rezultând cefalotoracele, iar primele lor 1-5 perechi de apendice formează armătura bucală, ex., maxilipede. Partea terminală a corpului poartă telsonul pe care se deschide anusul. La crustaceii inferiori telsonul poartă o furcă codală. La unele grupe de crustacei (concostracei, ostracode), corpul este acoperit în întregime de carapace, reprezentând expansiunile tegumentare ale marginii posterioare a capului. La cladocere, notostracei, corpul este acoperit numai parțial de carapace. Pe cap se articulează apendicele: antenule, antere, mandibule uniramate, maxilele, pereipodele (foliacee la entomostracei); pleopodele-biramate servesc malacostraceilor la înot, la respirație, în cazul izopodelor, sau la menținerea punții. Apendicele pierdute se regenerează în timpul năpărlirii (autotomie). Există dimorfism sexual: masculul este mai mic decât femela. La unele forme parazite masculul trăiește atașat de corpul femelei. Fecundația are loc prin depunerea spermatozoidelor pe corpul femelei sau în receptaculele seminale. La unele brachiopode și ostracode se întâlnește partenogeneza care alternează cu înmulțirea sexuală. Dezvoltarea în majoritate se face cu metamorfoză, rar direct. Majoritatea speciilor trăiesc în mediul marin ca forme bentonice, pelagice și planctonice. În mediul dulcicol

- (lacuri, bălți, mlaștini etc.) trăiesc unele ostracode și decapode. Unele specii sunt simbioante cu actiniile. Puține sunt parazite. (L. Solomon, 1983) [50]
- CRUSTĂ**, (pedol.) 1. Strat de sol îndesat, dur sau casant de 1-2 cm grosime, care se formează la suprafața solului ca urmare a acțiunii de distrugere a structurii, exercitată de apa de ploaie sau irigație, după uscarea solului, la suprafața acestuia. 2. Strat de soluri sau oxizi compact, afânat, format prin precipitare, de regulă, la suprafața solului. [29]
- CRUSTĂ CONTINENTALĂ**, (geofiz.) înveliș al Pământului care formează blocurile continentale, alcătuit din: pătura sedimentară cu grosime mai mare sub catenele montane, pătura granitică (în grosime de 16-17 km), pătura bazaltică, poziție inferioară și o grosime de 19-23 km. Între ultimele două pături se află dișcontinuitatea Conrad. [25]
- CRUSTĂ DE GHEAȚĂ**, (glac.) pojghiță de gheață, formată prin cimentarea cristalelor de gheață (*sludge*) într-o mare liniștită; hula marină sparge crusta de gheață subțire. [25]
- CRUSTĂ OCEANICĂ**, (geofiz.) crusta terestră ce formează fundurile oceanice cu o grosime de 5-8 km, alcătuită din trei straturi: stratul 1, de circa 500 m, include sedimentele de pe fundurile oceanului; stratul 2, de 1,75 km grosime, constituit din bazalte; stratul 3, de 4 km grosime. [25]
- CRUSTĂ TERESTRĂ**, (geofiz.) porțiunea externă a Pământului, având aproximativ 33 km grosime pentru ariile continentale; sub vechile scuturi poate atinge 80 km grosime, situată deasupra discontinuității Mohorovičić (Moho), care o separă de manta. Se mai numește și scoarța terestră. [25]
- CRYPTOBRANCHIDE** (*Cryptobranchidae*), (zool.) familie de salamandre acvatice, cu corp aplatizat, piele cutată pe flancuri și ochi mici, fără pleoape. Deși pierd branhiile, adulții rămân acvatice. Răspândite în America de Nord, China și Japonia. Din această familie face parte cel mai mare amfibian urodel actual – *Megalobatrachus* (*Andrias japonicus*). [37]
- CRYPTODIRA**, (zool.) țestoase capabile să-și retragă capul sub carapace prin îndoirea gâtului în plan vertical. Grupul include majoritatea formelor terestre și acvatice. [37]
- CRYPTOGAMIE**, ramură a botanicii care se ocupă de studiul plantelor inferioare (alge, ciuperci, licheni, mușchi, ferigi). [61]
- CRYPTOPHYTA**, (alg.) filum de alge relativ redus ca număr de specii, care cuprinde organisme unicelulare de formă în general ovoidală, cu doi flageli inegali pornind dintr-o adâncitură („criptă“) dispusă oblic la unul din capetele celulei. Criptofitele, numite anterior și criptomonade, cuprind forme dulcicole și forme marine, care conțin clorofilă și pigmenți fotosintetizatori ficobiliproteici. În general, algele criptoficee sunt organisme care trăiesc libere în masa apei, intrând în alcătuirea fitoplanctonului. În algoflora României sunt semnalate frecvent speciile: *Cryptomonas ovata*, *Cryptomonas erosa*, *Chroomonas caudata* etc. [6]
- CTENIDIE**, (zool.) branhie tegumentară cu aspect de pieptene la insecte. [62]
- CTENOID**, (zool.) tip de solz la peștii osoși teleostei, cu marginea posterioară având prelungiri ca un pieptene. Se întâlnește la șalău, biban etc. [57]
- CTENOPHARYNGODON IDELLA** → COSAȘ
- CTONOFITE**, (bot.) plante de uscat (plante terestre). [15]
- CTRL-ALT-DEL**, (inform.) combinație de taste care, apăsată simultan, provoacă repornirea calculatorului. S-a ales această combinație deoarece respectivele taste se află la o distanță destul de mare pentru a fi atinse simultan din greșeală. [6]
- CUACERVAT**, acumulat, îngrămădit, îndesuit, ex., asocierea substanțelor organice complexe din apele oceanului primitiv. [50]
- CUARȚ**, (geol.) rocă silicioasă, compactă. Constituit din granule de cuarț cimentate prin cuarț de neoformație; apare în toate asociațiile de roci metamorfice. [25]
- CUATERNAR**, (geol.) ultima perioadă a erei neozoice care continuă și astăzi. A fost denumită astfel în 1929 de geologul J. Desnoyers. Cel mai important eveniment care definește Cuaternarul este prezența omului, de aceea s-au propus și alte denumiri care să înlocuiască acest termen ca: perioadă antropogenă, perioadă homozoică, terenul uman, timpurile antropice primitive, psychozoic, antropozoic sau antropogen, diluvium (pentru cuaternarul vechi) și aluvium (pentru cuaternarul nou). Din punct de vedere climatic, cuaternarul se caracterizează prin răcirea treptată a climei care a determinat instalarea unei puternice glaciațiuni pe toate continentele. Unii geologi îi dau valoare de eră. Cuaternarul cuprinde două perioade – pleistocenul și holocenul. Asupra vârstei cuaternarului s-au emis păreri deosebite, variind în ultima vreme între 1,8 și 5 milioane de ani. Cele mai caracteristice formațiuni cuaternare din România sunt depozitele de loess, morenele, depozitele piemontane, de terasă etc. [8] C. se divide în: *paleolitic*, *mezolitic*, *neolitic*. [25]
- CUBISM**, (cult.-art.) mișcare artistică ce se dezvoltă în spiritul cultului pentru formă, pentru vigoarea carteziană a reprezentării realului. [67]
- CUBITALĂ**, (zool.) una din nervurile principale ale aripii insectelor. Ea este ramificată și străbate zona cubitală a aripii. [62]
- CUBITUS**, (anat.) sin. *ulna*, os al antebrațului de la membrele anterioare ale animalelor tetrapode. [57]

CUC (*Cuculus canorus*, fam. *Cuculidae*), (zool.) pasăre frecventă pe tot cuprinsul țării. Masculul are penajul cenușiu, cu pieptul albicios, striat transversal. Femela este ruginie, cu striuri întunecate. În România stă numai în sezonul cald. Sosește în luna aprilie și pleacă în luna octombrie spre locurile de iernat din Africa tropicală. Masculii sosesc înaintea femelelor. Sunetele lor „cucu, cucu, cucu“ sunt auzite răsunând în pădurile de curând înverzite. Atât masculii cât și femelele își delimitează după sosire un teritoriu care este apărat împotriva altora. Teritoriile masculilor sunt mai mari și nu coincid cu cele ale femelelor. Se hrănesc cu insecte, larve de insecte, mai ales cu omizi păroase. Masculul se împerechează cu mai multe femele; dar există și relații inverse. Femela nu clocește și nici nu îngrijește puii. Ea depune cca 18 ouă. Face un ou la 2 zile. Depune câte un ou în cuiburile unor specii mici de păsări (cuiburi-gazdă). Depunerea oului o face după-amiază, când la cuib nu este adevăratul proprietar. Cloceirea oului o realizează pasărea gazdă. Ea durează ceva mai mult de 12 zile și este mai scurtă decât la majoritatea păsărilor-gazdă. Puiul de cuc, eclozat mai devreme, se dezvoltă mai repede decât „frații săi vitregi“. După ecloziune, din instinct, puiul de cuc începe să arunce din cuib tot ce vine în atingere cu el. El intră sub ouă sau sub puii eclozați de la pasărea care este proprietara cuibului, acestea ajung pe spinarea sa, sunt ținute cu aripile și împinse peste marginea cuibului de unde cad în gol, ajung pe sol și pier. Astfel, puiul de cuc rămâne singur, înlăturând concurența pentru hrană. Părinții adoptivi îl vor hrăni din belșug, el necunoscându-și niciodată adevărații părinți. [50]

CUCULAT, (bot.) glugulat, de forma unui capișon sau cornet, aspect morfologic înălțnit la vârful frunzelor de viorea (*Scilla bifolia*), corola florilor la vimanț (*Ruta graveolens*), căldărușă (*Aquilegia vulgaris*); specii de briofite; lobii talini ai unor licheni cu aspect de glugă. [50]

CUCULIFORMES, (zool.) cucii: păsări de talie mijlocie, cu un cioc curbat, aripile lungi ascuțite și o coadă rotunjită. Degete zigodactile. Unele specii depun ouăle în cuibul altor păsări. [57]

CUCURBITACEE (*Cucurbitaceae*), (bot.) familie de plante erbacee, anuale, rar perene, cuprinzând aproximativ 1.000 de specii, în majoritate tropicale. Tulpină repentă (târătoare) sau urcătoare, agățându-se prin cârcei de suport. Frunze alterne, simple, palmat sau aripat divizat lobate, fără stipele. Flori actinomorfe, monoice sau dioice, pe tipul 5 (excepție specia *Echinocystis*, pe tipul 6); caliciu gamosepal cu 5 diviziuni profunde, de obicei galbenă, uneori albă sau alb-gălbuie, campanulată, infundibuliformă sau rotată; androceu triadelf, din 5 stamine; de obicei cu

anterele reunite câte 2 și una singură; gineceul, cu ovar inferior, tricarpelar, continuat cu 1 stil și 3 stigmatate. Formula florală: ♂*K₍₅₎ C₍₅₎ A₅; ♀*K₍₅₎ C₍₅₎ C₍₃₋₅₎. Fruct cărnos, baciform, numit peponidă (melonidă), foarte rar bacă (*Bryonia*). Seminte comprimate, lipsite de albumen. Cotiledoane bogate în materii uleioase. Flora României conține 15 specii; majoritatea cultivate, ce aparțin la 8 genuri: *Thladiantha*, x = 9; *Ecballium*, x = 12; *Bryonia*, x = 10; *Citrullus*, x = 11; *Cucumis*, x = 7, 12; *Lagenaria*, x = 11; *Cucurbita*, x = 10; *Echinocystis*, x = 12. [50]

CUCURBITACINĂ, (biochim.) substanță amară și toxică extrasă din specii de *Cucurbitaceae* (dovlecel, dovleac etc.). [41]

CUCUTĂ (*Conium maculatum*), (bot.) plantă veninoasă din fam. *Apiaceae/Umbelliferae* ce conține un alcaloid foarte toxic (conicina). [41]

CUESTA, (geomorf.) formă de relief structural, asimetrică, creată în structuri monoclinale și alcătuită dintr-un versant abrupt (*fruntea sau frontul cuestei*) ce rețea stratele în cap și unul prelung (*suprafața structurală sau spinarea*) conform cu înclinarea stratelor. [25]

CUIRASAT, (milit.) navă principală de luptă protejată de blindaje groase de oțel și tunuri de calibru mare, dispuse în turele blindate axiale și laterale. [31]

CULAJUL PÂNZELOR, (prot. med.) absorbția hidrocarburilor răspândite pe suprafața mării, cu ajutorul unor substanțe solide precum piatra de calcar, creta, nisipul, cenușa, cimentul etc., în vederea îngreunării și precipitării lor pe fundul mării. [3]

CULARIDE, (zool.) scrumbii albastre de talie mică. [10]

CULCAREA PLANTELOR DE RĂȘINOASE, (fitopat.) micoză produsă de *Pythium* sp., *Fusarium* sp. În câteva zile duce la pierderi însemnate de puieți, determinând compromiterea totală a culturilor. Cu precădere se manifestă în solarii, pepiniere, regenerări naturale. Ciupercile au sensibilitate diferită față de grupele de fungicide. În cursul sezonului de vegetație se recomandă tratarea cu Metoben în concentrație de 0,05-0,1%, Topsin în concentrație de 0,02-0,10%, Previcur N, Ridomil în concentrație de 0,25%. [50]

CULCUȘ, strat din baza unei formațiuni geologice, care poate conține cărbune sau minereuri. [13]

CULEE, (ind.) 1. Canal prin care curge metalul de turnat din pâlnia de turnare în cavitatea formei. 2. Materialul solidificat în piciorul și pâlnia de turnare. Infrastructura care se execută la capătul unui pod pentru a prelua sarcinile transmise de suprastructura acestuia și a susține calea de acces pe pod. [13]

CULM, pai. (bot.) Tulpină simplă, fistuloasă sau plină, prevăzută cu noduri și internodii, caracteristică speciilor de *Poaceae/Gramineae*. Tulpină fistuloasă

neramificată, cu noduri și 5-6 internodii lacunoase, întâlnită la grâu (*Triticum aestivum*); tulpină cu internodii pline cu măduvă, ex., porumb (*Zea mays*). [50]

CULMEN, (zool.) creastă mediană longitudinală pe partea superioară a ciocului unei păsări. [37]

CULMINAȚIE, stadiu din ciclul vital al membrilor încadrați în filumul *Dictyosteliomycata* (ex., *Dictyostelium*) al cărui debut este marcat de comigrarea și agregarea celulelor vegetative și care se finalizează cu formarea de corpuri sporifere, numite sporocarpi. [69]

CULOARE, (pedol.) pentru soluri, caracter morfologic important, care se apreciază la materialul în stare umedă sau uscată, folosind sistemul și planșele etalon de culori Munsell. [29]

CULOARE CRIPTICĂ, (zool.) orice colorație ce ajută la ascunderea și astfel la protecția animalului. În unele cazuri culorile fac animalul să se confunde cu mediul; în altele, conturul animalului este întrerupt de zone de culoare contrastantă. [37]

CULOAREA MĂRILOR, (acv.) schimbătoare, fiind influențată de condițiile mediului extern și ale celui acvatic (culoarea cerului, înălțimea soarelui deasupra orizontului, substanțele aflate în suspensie, natura fundului etc.). Culoarea albastră sau albastră-verzuie este întâlnită în mările cu o cantitate mică de materiale în suspensie și cu un fitoplancton și zooplancton redus, ex., Oceanul Atlantic, Oceanul Indian din zona tropicală, Marea Mediterană, Marea Neagră. Culoarea verzuie este întâlnită în mările situate la mari latitudini, spre regiunile polare și este determinată de abundența diatomeelor. Culoarea roșiatică este conferită de microorganismele fosforescente, ex., Marea Roșie etc. [50]

CULT, (rel.) 1. Omagiu care se aduce divinității prin acte religioase; manifestare a sentimentului religios prin rugăciuni și acte rituale; totalitatea ritualurilor unei religii. 2. Religie, confesiune. Cultele din România sunt: **BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ**. Creștinismul a pătruns în spațiul carpato-danubiano-pontic în perioada apostolică; în Dobrogea a predicat, după unii istorici ecleziastici, sf. apostol Andrei. Marele număr al martirilor daco-romani de la Dunărea de Jos, din timpurile persecuțiilor, și prezența unor episcopi, din această zonă, la sinoadele ecumenice probează răspândirea creștinismului prin aceste părți și existența unor structuri de organizare bisericească. După formarea statelor feudale românești de la sud și est de Carpați, ca o probă a deplinei independențe politice, a apărut o mitropolie în 1359 la Curtea de Argeș, iar mitropolia de la Suceava a fost recunoscută de Patriarhia de la Constantinopol în 1401. Ulterior au apărut și alte

scaune episcopale la Severin, Râmnicu Vâlcea, Buzău, Roman, Rădăuți, Huși etc. Și în Transilvania au existat centre episcopale ortodoxe la: Dăbâca, Vad, Feleac, Alba Iulia, Sibiu. În 1885, Patriarhia ecumenică a recunoscut autocefalia Bisericii Ortodoxe Române, iar în 1925 Biserica Ortodoxă a fost ridicată la rangul de Patriarhie, ca o ilustrare a rolului jucat de Biserică în istoria poporului român, ca păstrătoare a identității naționale și pentru contribuția avută la constituirea culturii române. Recensământul din 2002 a evidențiat existența a circa 18,9 milioane de credincioși ortodocși. **BOR** își desfășoară activitatea pe baza statutului de organizare și funcționare aprobat de Sfântul Sinod în 1948 și recunoscut de stat prin Decretul nr. 233/1949. Statutul de organizare și funcționare și cele 12 regulamente de aplicare au suferit, de-a lungul vremii, importante modificări și adăugiri. **BOR** este organizată ca Patriarhie, cu titulatura de Patriarhia Română. Cea mai înaltă autoritate a **BOR** pentru toate problemele dogmatice și canonice, precum și pentru cele bisericești de orice natură date în competența sa, este *Sfântul Sinod*. Acesta se compune din patriarh și toți mitropoliții, arhiepiscopii, episcopii, episcopii vicari și arhieriei vicari în funcțiune. Președintele Sfântului Sinod este patriarhul. Între sesiunile Sfântului Sinod, problemele ivite sunt soluționate de Sinodul Permanent, alcătuit din patriarh și mitropoliții în funcțiune. *Adunarea Națională Bisericească* este organul deliberativ central al **BOR** pentru problemele economice și administrative, precum și pentru cele care nu intră în competența Sfântului Sinod, președintele Adunării Naționale Bisericești este patriarhul. Organul suprem administrativ, atât al Sfântului Sinod, cât și al Adunării Naționale Bisericești este Consiliul Național Bisericesc. Din punct de vedere local, **BOR** este organizată în parohii, protopopiate, mănăstiri, eparhii (episcopii și arhiepiscopii) și mitropolii. **BOR** avea în componență în anul 2004, sub raportul orânduirii canonice și administrative, în interiorul țării, 5 mitropolii, 10 arhiepiscopii, 15 episcopii, 158 de protopopiate, 10.987 de parohii, 2.059 de filii, 578 de așezăminte monahale și 14.185 de lăcașuri de cult. Pentru românii din afara granițelor există 3 mitropolii, o arhiepiscopie și 2 episcopii aflate în subordinea canonică și administrativă a **BOR**. **VICARIATUL ORTODOX UCRAINEAN**. Până în 1948 ucrainenii din România erau în majoritate greco-catolici; după interzicerea acestei biserici, ei au revenit la ortodoxie, organizându-se într-un vicariat, cu sediul la Sighetul Marmăției, grupând parohii din Maramureș, Banat și Bihor. Canonic, vicariatul se află sub jurisdicția Patriarhiei Române, dar este autonom din punct de

vedere administrativ. Numărul credincioșilor este apreciat la 42.000 și au menținut calendarul iulian.

VICARIATUL ORTODOX SÂRB. Pentru cei aproximativ 26.000 de credincioși sârbi din Banatul românesc funcționează Vicariatul Ortodox Sârb cu sediul în Timișoara. Credincioșii sârbi au menținut calendarul iulian, vicariatul se află sub autoritatea Patriarhiei Sârbe.

BISERICA ROMANO-CATOLICĂ. Primele dovezi ale prezenței pe teritoriul țării noastre ale catolicismului provin din secolul al XI-lea și se datorează unor misionari (călugări dominicani și benedictini) angajați în răspândirea creștinismului roman. În sec. XI-XII au luat ființă primele episcopii catolice la Cenad, Oradea, Alba Iulia. În Moldova, călugării catolici veniți din Polonia și Transilvania înființează episcopiile la Siret, Milcov și Baia. După Unirea din 1859 și cucerirea independenței de stat, în România s-au ridicat la rang de arhiepiscopie, respectiv episcopie, vicariatele apostolice de la București (1883) și Iași (1884). După 1990, Biserica și-a reorganizat episcopiile și celelalte instituții desființate în perioada comunistă, fiind relansate activitățile monahale ale ordinelor și congregațiilor tradiționale. La recensământul din 2002 s-au declarat romano-catolici 1.026.429 de credincioși. Organizatoric, BRC din țara noastră cuprinde șase dieceze: București, Alba Iulia, Iași, Timișoara, Oradea, Satu Mare.

BISERICA REFORMATĂ (CALVINĂ). Reforma calvină a fost receptată pe teritoriul românesc la începutul sec. XVI, principalii aderenți fiind foști credincioși maghiari din Transilvania, atrași la noua credință de posibilitatea predicării Evangheliei în limba maternă, de simplificările aduse ceremonialului divin, de desființarea postului, monahismului și celibatului preoților. Noua confesiune a fost recunoscută în 1564, iar în anul următor a luat ființă Episcopia reformată de la Cluj, și organizată de principii calvini ai Transilvaniei. După Unirea din 1918 a luat ființă la Oradea Episcopia Reformată de pe lângă Piatra Craiului. Organizare administrativă: Eparhia Reformată din Ardeal (județele din Transilvania), Eparhia Reformată de pe lângă Piatra Craiului (județele Banat, Crișana, Maramureș).

BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ CU ROMA (GRECO-CATOLICĂ). A luat ființă în Transilvania, în baza hotărârii adoptate în 1698 de 38 de protopopi ortodocși, în frunte cu mitropolitul Atanasie Anghel, ca o parte a românilor ortodocși să se unească religios cu Biserica Romei. Prima Episcopie greco-catolică a funcționat la Alba Iulia până în 1721, când s-a mutat la Făgăraș, iar ulterior (1737) scaunul episcopal a fost stabilit la Blaj, fiind ridicat în 1853 la rang de mitropolie și arhiepiscopie. Ca urmare a unirii,

numeroși tineri greco-catolici au avut posibilitatea să studieze la Roma și la alte universități catolice occidentale. Întorși acasă, aceștia au avut o contribuție importantă la dezvoltarea culturii române. După instaurarea dictaturii comuniste, în anul 1948 Biserica Română Unită cu Roma a fost scoasă în afara legii și toate proprietățile i-au fost confiscate, iar episcopii și o parte a preoților au fost închiși, mulți dintre ei murind în închisoare. Prin Decretul-lege nr. 9/1989 se abroga Decretul nr. 358/1948 și se recunoștea Biserica Greco-Catolică. În vederea reglementării fostului patrimoniu al Bisericii Române Unite cu Roma s-a adoptat Decretul-lege nr. 126/1990. Pentru rezolvarea problemelor patrimoniale între Biserica Română Unită cu Roma și Biserica Ortodoxă Română a fost creată o Comisie mixtă formată din ierarhi ai celor două biserici. La recensământul din 2002 au fost înregistrați 191.556 de credincioși.

Organizare administrativă: Arhiepiscopia greco-catolică Alba Iulia și Făgăraș-Blaj, Episcopia greco-catolică Cluj-Gherla, Episcopia greco-catolică Lugoj, Episcopia greco-catolică Oradea, Episcopia greco-catolică Maramureș.

CULTUL PENTICOSTAL – BISERICA LUI DUMNEZEU APOSTOLICĂ. Primele comunități penticostale din România – având la bază ideea convertirii personale urmată de botez – au apărut în 1922 în Transilvania, apoi în Bucovina. Asociația credincioșilor penticostali s-a constituit în 1924. Au fost recunoscuți drept cult în 1950 prin Decretul nr. 1203. În 2002 erau înregistrați legal 324.462 de penticostali. Cultul este organizat pe principiul autonomiei bisericilor locale reunite în 5 filiale regionale și are o conducere colectivă centrală, reprezentată de Consiliul bisericesc format din 21 de membri și de Comitetul executiv format din 7 membri, în frunte cu un președinte.

BISERICA CREȘTINĂ BAPTISTĂ. Mișcarea baptistă modernă, împărtășind concepția botezului la majorat, datează în România din 1856. Primele comunități baptiste s-au constituit în Bihor, Arad, Podișul Someșan, zone ce cunosc și astăzi principalele concentrări baptiste. Au fost recunoscuți drept cult în 1950 prin Decretul nr. 1203. Biserica este organizată în uniune, comunități regionale (12) și biserici locale. La recensământ au fost înregistrați 126.639 credincioși baptiști.

BISERICA CREȘTINĂ ADVENTISTA DE ZIUA A ȘAPTEA. Ideile creștinilor adventiști, care respectă „sabatul zilei a șaptea”, au fost răspândite în provinciile românești din a doua jumătate a sec. XIX. În perioada interbelică s-a creat organizația centrală sub denumirea de Uniunea de Conferințe a Bisericii Adventiste (1921), având statutul de asociație. Biserica Adventistă este recunoscută drept cult în

1950, prin Decretul nr. 1203. Organul central de conducere al bisericii este Uniunea de Conferințe, care are în subordine 6 conferințe regionale și biserici locale. La recensământul din 2002 au fost înregistrați 97.041 de credincioși. **BISERICA UNITARIANĂ.** Confesiunea unitariană contestă dogma Sfintei Treimi, propovăduind credința într-un singur Dumnezeu. Unitarianismul își are începuturile în Transilvania, la mijlocul sec. XVI, întemeietorul fiind David Ferenc. Noul cult a fost recunoscut prin edictul Dietei de la Turda (1568). Cultul cu centrul episcopal la Cluj-Napoca are 5 protopopiate, 123 de parohii și 39 de filii și 66.944 de credincioși. **CULTUL MUSULMAN.** Musulmanii din România sunt de etnie turcă, tătară și albaneză, ei aparțin ramurii sunite a Islamului. Primele lor prezențe pe meleaguri românești sunt legate de năvălirile tătarăști (1241), iar după 1262, de apariția unor grupuri de turci selgiucizi. Despre comunități stabile musulmane în Dobrogea se poate vorbi din sec. XV. În 2002 au fost înregistrați 67.257 de musulmani. Activitatea lor religioasă este condusă de un muftiu cu reședința la Constanța. **CULTUL CREȘTIN DUPĂ EVANGHELIE.** Primul grup de „creștini liberi“ de pe teritoriul românesc a luat ființă în Transilvania în 1899. În anul 1939, creștinii după Evanghelie, recunoscuți de stat în 1933 ca asociație religioasă, au fuzionat cu creștinii după Scriptură (care practică botezul la naștere). Prin Decretul nr. 1203/1950 este recunoscut Cultul Creștin după Evanghelie cu cele două ramuri. După 1990, cele două ramuri ale cultului s-au despărțit, fiecare ramură alegându-și organe de conducere proprii și desfășurându-și activitatea în mod independent. Ramura a doua s-a intitulat Biserica Evanghelică Română. La recensământ au fost înregistrați 46.029 de credincioși. Cultul este reprezentat la nivel central de Sfatul de frați pe țară, condus de un președinte, iar la nivel local se constituie comunitatea din minimum 20 de credincioși și 13 structuri de conducere zonale (sfat de frați zonal). **BISERICA EVANGHELICĂ ROMÂNĂ.** Mișcare creștină autohtonă, născută de Dumnezeu pe pământul României între anii 1920 și 1924, prin tinerii teologi ortodocși Dumitru Comilescu (traducătorul Bibliei folosite de cultele neoprotestante) și Teodor Popescu (fost preot ortodox), care slujeau în Biserica „Sf. Ștefan“ din București. Inițial, mișcarea a fost cunoscută sub numele de „Creștini după Scriptură“, până în anul 1939, când a fost silită să fuzioneze cu mișcarea „Creștini după Evanghelie“, alcătuind împreună „Cultul Creștin după Evanghelie“. Sub această denumire a funcționat până în 1990. De la această dată s-a reconstituit ca mișcare creștină și cult independent. Creștinii acestui cult recunosc pe

Dumnezeu ca Tată, recunosc un singur Domn și Mântuitor, pe Domnul Isus Hristos, Fiul lui Dumnezeu; se supun Cuvântului lui Dumnezeu, recunoscându-l ca autoritate supremă, și prezenței lăuntrice a Duhului Sfânt, ca singura putere și călăuzire; au ca scop trăirea unei vieți curate din punct de vedere spiritual, moral și fizic înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor. La recensământul din 2002 s-au declarat 18.758 de credincioși ca aparținând acestui cult. **BISERICA EVANGHELICĂ C.A. (Confesiune Augustană).** Face parte din familia bisericilor lutherane și s-a constituit în Transilvania la mijlocul sec. XVI, ca urmare a răspândirii în rândurile populației săsești a reformei religioase inițiate de Martin Luther. Adeziunea la lutheranism a sașilor a fost favorizată de schimbările determinate în zonă de dispariția la mijlocul sec. XVI a statului ungar și de emanciparea Transilvaniei ca principat autonom. Primul scaun episcopal a fost stabilit la Biertan-Mediaș. Sediul actual al episcopiei se află la Sibiu. **BISERICA EVANGHELICĂ LUTERANĂ SINODO-PRESBITERIALĂ.** Biserică având aceeași doctrină ca și cea de Confesiune Augustană. Se deosebește de prima doar prin etnia și limba maternă a enoriașilor, maghiari și slovaci. Biserica este organizată ca episcopie și are în componență 2 protopopiate, 38 de parohii și 6 filii și 27.112 de credincioși. Sediul se află la Cluj-Napoca. **CULTUL CREȘTIN DE RIT VECHI.** Supranumit „Biserica Lipovenească“, acest cult cuprinde urmași ai credincioșilor ortodocși ruși emigrați în sec. XVIII din cauza persecuțiilor religioase din timpul reformelor patriarhului Nikon. Credincioșii creștini de rit vechi se consideră păstrătorii „adevăratei credințe ortodoxe“ și a vechilor rânduieli tradiționale ale Bisericii Ortodoxe Ruse, păstrează calendarul pe stil vechi, iar serviciile religioase sunt oficiate în limba slavonă. Lipovenii au comunități religioase în principal în Dobrogea, dar și în jud. Brăila, Suceava, Botoșani, Iași, Galați etc. La recensământul din 2002 au fost înregistrați 38.147 de credincioși de rit vechi. Sediul mitropoliei se află la Brăila. **CULTUL MOZAIIC.** Mărturie despre organizarea de comunități evreiești în Țările Române sunt din sec. XVI-XVII, când, în urma persecuțiilor din țările vecine, au emigrat și s-au stabilit în târguri și sate românești. În 1719 a fost recunoscută în Moldova funcția de rabin șef, iar în 1730 s-a aprobat constituirea comunității israelite din București; în Transilvania, cultul mozaic a fost recunoscut în 1894. Comunitățile mozaice din toate riturile s-au unit în 1928 în „Federația Uniunilor Comunităților Evreiești din România“. Constituția din 1923 acorda drepturi cetățenești și politice evreilor, însă treptat aceste drepturi se restrâng până

la confiscarea proprietăților și deportarea unora dintre ei în perioada războiului. Credincioșii cultului mozaic, circa 6.057, sunt organizați în 78 de comunități și obști, răspândite în București și în 30 de județe. **BISERICA ARMEANĂ.** Așezați mai întâi în Moldova, începând din sec. XII, apoi în Transilvania și Muntenia, armenii au întemeiat prima episcopie la Suceava în 1401. Eparhia armeană, care și-a mutat sediul la București, se află sub autoritatea dogmatică și canonică a Catolicosului armean de la Ecmiadzin, Armenia, dar își conduce și administrează, în mod autonom, toate treburile religioase, culturale, fundamentale și epitropești în conformitate cu statutul cultului și cu legislația României. În 2002 acest cult număra 775 de credincioși, concentrați în 10 parohii (cele mai mari comunități sunt în București și Constanța). Limba de cult este limba armeană veche. Armenii care s-au stabilit în Transilvania s-au unit religios cu Biserica Catolică, constituindu-se un Ordinariat armeano-catolic; cele 4 parohii care mai există astăzi, cu centrul la Gherla, se află sub jurisdicția Arhiepiscopiei romano-catolice de la Alba Iulia. **ORGANIZAȚIA RELIGIOASĂ „MARTORII LUI IEHOVA“.** Aparține confesiunii religioase mondiale a Martorilor lui Iehova și își desfășoară activitatea în țara noastră din 1911. Organizația a fost înregistrată ca asociație religioasă din 1990, iar prin Ordinul MCC nr. 2657/2003 s-a pus în aplicare Decizia civilă a Curții Supreme de Justiție care îi recunoaște drept cult religios. Credincioșii sunt organizați în congregații. Sediul organizației se află în București. [65]

CULTIFORMĂ, (bot.) formă de cultură a unei plante (specie sau varietăți). [50]

CULTIGEN, (bot.) specie de plantă obținută de om și aflată numai în cultură. [50]

CULTIVAR, (bot.) plantă cultivată (soi, varietate) cu caractere distincte, clare, care se mențin și pe cale de reproducere sexuată sau asexuată, ex., soiurile viței de vie: *Tămâioasă românească*, *Grasă de Cotnari*, sau soiul de măr *Frumosul de Voinești*; se prescurtează cv. [50]

CULTURA AXENICĂ DE ALGE, (alg.) reprezentată de populația unei singure specii crescute, în mod controlat, pe un anumit mediu nutritiv. Astfel de culturi sunt utilizate în laborator, fie pentru a se stabili cerințele elementare pentru dezvoltarea optimă a unei specii, fie pentru a se determina influența unor substanțe inhibitoare sau stimulatoare de creștere etc. [7]

CULTURA BRUTĂ DE ALGE, (alg.) materialul algal colectat din natură (proba originală) menținut în laborator în stare vie, cu sau fără adăugare de nutrienți. Acest tip de culturi este folosit frecvent, fie în vederea izolării unor specii din comunitatea inițială, fie în

scopul unor cercetări taxonomice, știut fiind că în aceste condiții, algele își păstrează mai bine caracterele taxonomice, iar adesea pot apărea și se pot înmulți în cultură și populații care, având inițial o densitate numerică foarte redusă, nu au putut fi observate în proba inițială. În mod obișnuit, din aceeași probă se pot realiza mai multe culturi brute, „paralele“, expuse în diferite condiții de lumină, temperatură etc. [7]

CULTURA CONTINUĂ DE ALGE, (alg.) tehnică de creștere a microalgelor în care celulele sunt menținute continuu într-o anumită fază de creștere. De exemplu, dacă se urmărește obținerea de celule noi, este recomandată menținerea culturii în faza de creștere logaritmică; aceasta implică monitorizarea neîntreruptă a condițiilor din mediul de creștere, ca și a evoluției culturii însăși, și reglarea (controlul) acestora, astfel încât celulele să nu treacă în faza staționară. [7]

CULTURA DE MERISTEME, (agric.) metodă pentru obținerea de plante cu valoare biologică ridicată, libere de virusuri. [49]

CULTURA INTENSIVĂ A ALGELOR, (alg.) creșterea algelor – în laborator sau la scară pilot – în instalații sau aparate care mențin constant o serie de parametri importanți ai mediului de creștere, în condițiile agitării permanente a culturii. Controlul (reglarea) automat al factorilor de mediu se referă în special la temperatura mediului de creștere, intensitatea luminii, regimul de luminare (raportul dintre perioada de lumină și cea de întuneric pe parcursul unui ciclu diurn), regimul de agitare, regimul de aerare, îmbogățirea mediului prin aport de dioxid de carbon, situația pH-ului, concentrația nutrienților de bază, densitatea suspensiei algale, recoltările periodice de biomasă etc. Folosirea unor astfel de instalații, uneori prevăzute cu senzori multipli și cu sisteme sofisticate (computerizate) de programare a autocontrolului, adaptate cerințelor specifice unei alge sau alteia, asigură o productivitate optimă a culturii. [7]

CULTURA ÎN MASĂ A ALGELOR, (alg.) culturi ce se dezvoltă în instalații speciale, de mari proporții, uneori construite sub cerul liber sau în cadrul unor instalații de tip seră sau solar, având ca destinație principală producerea în mari cantități a biomasei algale. Bazinele utilizate în cadrul acestor instalații pot fi circulare, dreptunghiulare sau de altă formă; o largă răspândire au bazinele dreptunghiulare prevăzute cu un perete longitudinal incomplet, în lungul căruia se realizează un circuit continuu al mediului nutritiv conținând suspensia algală. Antrenarea mediului se face fie printr-un sistem de zbatari acționate de un motor electric, fie prin tehnica

„air-lift“, bulele de aer injectate antrenând continuu masa lichidă. Prin această antrenare se realizează omogenizarea suspensiei algale, ceea ce facilitează accesul la sursele de nutrienți din mediu și, totodată, se asigură o bună fotosinteză în cadrul culturii. O instalație originală de cultivare în masă a algelor a fost realizată și funcționează în prezent la Institutul de Ecologie Aplicată din București, producând cantități mari de biomasă de *Spirulina platensis*. O problemă importantă referitoare la obținerea de biomasă algală prin culturi în masă o reprezintă aceea a prețului de cost al produsului finit; pentru reducerea acestuia s-a încercat – în unele cazuri cu rezultate bune – scăderea costurilor mediilor nutritive, prin înlocuirea unor reactivi puri, scumpi, cu substanțe de uz tehnic sau agricol, prin utilizarea unor ape minerale etc. [7]

CULTURA ÎN SERĂ (*cultura forțată*), (agric.) mod de cultivare a speciilor horticole în construcții speciale ce permit dirijarea complexă a factorilor de mediu, corespunzător în cel mai înalt grad cerințelor ecologice ale speciilor cultivate. În acest scop serele sunt dotate cu instalații specifice pentru încălzire, aerisire, irigare, fertilizare, iluminare, umbrire ș.a. Pe baza acestor condiții, la plantele horticole, îndeosebi la numeroase plante legumicole și floricole, se poate efectua această lucrare în tot cursul anului, deci și iarna, când nu este posibilă cultura lor în câmp. Totodată se realizează **c. în s.** la unele plante exotice. [72] → **SERĂ**

CULTURA ÎN SPAȚII PROTEJATE CU MASE PLASTICE, (agric.) mod de cultivare a speciilor horticole în adăposturile confecționate din folii transparente de mase plastice. În adăposturi (solarii), pe baza radiației solare, se realizează o creștere a temperaturii, care va permite înființarea culturilor mai devreme decât în câmp cu circa 15-30 zile, primăvara, sau menținerea culturilor până toamna târziu. Căldura acumulată ziua, prin încălzirea solului, nu se pierde total noaptea, deoarece folia din mase plastice împiedică această pierdere. În practică se folosesc adăposturi joase, cu caracter temporar, mai ales pentru speciile cu port foarte redus (salată, ridichi de lună, căpșuni ș.a.), sau adăposturi înalte (solarii), de tip bloc sau tip tunel, unde se cultivă specii cu port mai înalt și în care lucrările de pregătire a solului se efectuează mecanizat. În ultima vreme se extinde protejarea cu folie perforată, întinsă peste plante, fără susținere (la salată, spanac, ridichi, gulie ș.a.). [72] → **ADĂPOST DIN MASE PLASTICE**

CULTURA VIȚEI DE VIE, (agric.) măsuri agrofitehnice menite a asigura condiții pedoclimatice și fiziologice pentru a produce struguri. [49]

CULTURĂ, totalitate a valorilor materiale și spirituale create de oameni în procesul practicii social-istorice. [32]

CULTURA FIZICĂ, domeniu al culturii universale care sintetizează categoriile, legitățile, instituțiile și bunurile materiale create pentru valorificarea exercițiului fizic în scopul perfecționării potențialului biologic și spiritual al omului. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]

CULTURĂ FORESTIERĂ, (silv.) asociație de plante lemnoase instalată prin semănături directe sau plantații în condiții de sol cu fertilitate artificială ridicată. **C. f.** poate fi: **de producție**, care asigură producția de lemn pentru economie; **de protecție**, care asigură protejarea și ameliorarea terenurilor degradate, perdele de protecție cu rol social determinat etc. [11]

CULTURĂ FORȚATĂ → **CULTURĂ ÎN SERĂ**

CULTURĂ IN VITRO, (agric.) creșterea în laborator pe un mediu adecvat, în condiții optimale de pH, aerare (oxigenare), presiune osmotică, temperatură și iluminare, a microorganismelor (bacterii, alge, ciuperci) sau a celulelor și țesuturilor vegetale și animale. Dacă inoculul este o celulă vegetativă sau reproducătoare, se obțin clone de mare utilitate în cercetări științifice care vizează aspecte diverse. **C. i. v.** a contribuit în mare măsură la descifrarea unor fenomene biologice fundamentale și la obținerea unor procese industriale de mare utilitate pentru bunăstarea și sănătatea oamenilor. În evoluția unei culturi microbiene se disting, în funcție de rata de creștere și multiplicare, 6 faze: de latență, de inițiere a creșterii, de creștere, staționară și de declin. **C. (i.v.) axenică** – cultură sterilă a unui singur microorganism. **C. (i.v.) continuă** – cultură perpetuată o perioadă lungă de timp, prin stimularea creșterii celulelor și evitarea intrării în faza staționară. Se realizează prin ajustarea permanentă a mediului de cultură și controlul riguros al condițiilor de cultură. **C. (i.v.) în monostrat** – cultură pe un mediu solid al celulelor animale. Celulele rezultate prin diviziuni se ordonează pe orizontală (nu se suprapun). **C. (i.v.) primară** – cultură în care inoculul este un explant din țesuturile unui organism viu. **C. (i.v.) secundară** – cultură obținută prin utilizarea ca inocul a celulelor din culturile primare. Prin astfel de subculturi repetate unele celule pot fi menținute practic o perioadă nelimitată în culturi. Celulele animale după un număr de diviziuni (50-100) mor. **C. (i.v.) în suspensie** – cultura în medii lichide agitate în care celulele rămân izolate, suspendate și relativ uniform distribuite în masa acestora. [55] Metodă tehnică de practică horticola care constă în creșterea în condiții de aseptie a protoplaștilor, celulelor, țesuturilor,

organelor, embrionilor, semințelor sau plantelor, pe mediu nutritiv artificial. Valoarea sa depinde de direcția de utilizare și de posibilitățile de lucru existente. Metoda este utilizată în cercetarea teoretică și aplicativă și a început să fie aplicată pe scară largă la producerea plantelor libere de viroze și alte boli (garioafe, căpșuni, frezia, crizanteme), pentru înmulțirea rapidă a unor specii care au un coeficient de înmulțire mai mic sau chiar în ameliorare, când se dorește fie înmulțirea rapidă a unui nou genotip valoros, fie producerea de haploizi. Înmulțirea plantelor erbacee prin această metodă este relativ ușoară, în schimb înmulțirea arborilor și arbuștilor (angiosperme și gimnosperme) este dificilă. [72]

CULTURĂ ÎN CÂMP, (agric.) mod de cultivare în câmp liber, în câmp deschis, în câmp neprotejat a plantelor horticole în condițiile ecologice normale ale zonei de cultură, fără a interveni esențial în schimbarea condițiilor climatice. Cu toate că, prin administrarea îngrășămintelor, în special prin irigare și efectuarea propriu-zisă a culturii, se aduc mici modificări climatei, acestea nu sunt în măsură să modifice climatul general. La efectuarea acestei culturi se va ține seama în primul rând de dinamica temperaturii în cursul întregului an, precum și de cerințele specifice ale plantelor horticole față de căldură. [72]

CULTURĂ MOTRICE, (sp.) ansamblul deprinderilor, priceperilor și cunoștințelor individului privitoare la mișcare și capacitatea valorificării lor în forme complexe și variate, ca rezultat al influenței educației. Sportivul are posibilitatea găsirii soluțiilor adecvate în cadrul unor activități specifice ale unui joc. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]

CULTURĂ SPORTIVĂ, domeniu al culturii universale care sintetizează categoriile, legitățile, instituțiile și bunurile materiale create pentru valorificarea intensivă a exercițiului fizic. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]

CULTURI MULTIENALE, (agric.) mod de cultivare a speciilor de plante horticole (pomi fructiferi, plante legumicole, plante floricole, plante dendrologice), prin care se asigură condiții pentru creșterea și dezvoltarea într-o durată de timp mai mare de un an calendaristic. În această categorie sunt incluse atât plantele bienale, cât și cele perene sau multienale: pomii fructiferi sunt plante lemnoase multienale; la fel speciile dendrologice lemnoase; o serie de specii legumicole, bienale, cultivate pentru obținerea semințelor (varza de căpățână, ridichea de iarnă, morcovul ș.a.) sau perene (anghinarea, sparanghelul, reventul ș.a.), speciile de plante floricole perene (ierboase) etc. [72]

CULTURI SINCRONIZATE DE ALGE, (alg.) culturi obținute în laborator, pe cale experimentală. Ele se caracterizează prin coordonarea indusă a ciclului de viață al celulelor algale dintr-o populație inițial heterogenă, astfel ca marea majoritate (cvasi-integralitatea) celulelor să fie simultan în aceeași fază de dezvoltare. Primele culturi sincronizate (de *Chlorella pyrenoidosa*) au fost realizate de Aach (1952). Pentru sincronizarea culturilor de alge se utilizează mai multe metode, care cuprind fie proceduri fiziologice, fie proceduri mecanice. În multe cazuri, procedeele fiziologice, bazate pe alternarea repetată a perioadelor de lumină și de întuneric au dat rezultate foarte bune. [7]

CULTURI SUCCESIVE, (agric.) mod de efectuare a două sau mai multe culturi de plante, pe aceeași suprafață, în decursul unui an calendaristic. Pentru c.s. se face apel la culturile anuale, cu perioade diferite de timp, la care se folosește aceeași suprafață de cultură, dintre care deosebim o cultură de bază, cu valoarea economică cea mai mare, și una sau mai multe culturi secundare (anterioare sau premergătoare și următoare). Folosirea c.s., în mod deosebit în legumicultură și floricultură, are mare însemnătate economică deoarece asigură: folosirea intensivă a terenului, utilizarea rațională a forței de muncă, a mijloacelor tehnice, a bazei materiale și, prin aceasta, economisirea resurselor energetice; contribuie la eșalonarea și la diversificarea producției legumicole în ansamblu; contribuie la creșterea veniturilor și la reducerea perioadei de amortizare a investițiilor ș.a. La stabilirea acestor tipuri de culturi se ține cont de cerințele speciilor față de factorii mediului, dar și de condiția de a nu avea boli sau dăunători comuni. [72] →ASOLAMENT

CULTURISM, (sp.) ramură a educației fizice care constă în dezvoltarea anumitor grupe musculare cu ajutorul greutăților cu care sportivul lucrează după metoda repetărilor, conform unui program dinainte stabilit. Inițiatorul c. modern este considerat englezul Eugen Sandow (1867-1925). [52]

CUMACEE (*Cumacea*), (zool.) ordin care cuprinde malacostracei cu corpul de câțiva mm, rar 3,5 cm. Carapacea acoperă numai primele 3-4 toracomere. Abdomenul este îngust, cu 2-5 pleopode la mascul sau lipsind la femelă. Urapode filiforme. Posedă 3 perechi de maxilipode. Majoritatea sunt specii marine. Trăiesc îngropate în nisip sau în tuburi mucoase, ex., *Diastylis*. (L. Solomon, 1983) [53]

CUMPANA APELOR, (hidr.) linie de separație a bazinului hidrografic. Există două cumpene de apă: una de suprafață sau superficială care delimitează bazinul hidrografic de suprafață, și alta subterană,

- care corespunde bazinului hidrografic subteran. Acestea nu se suprapun decât foarte rar. (I. Pișota, I. Buța, 1975) [50]
- CUMPĂNA SUBTERANĂ A APELOR**, (hidr.) linie care delimitează bazinul hidrografic subteran. Acesta este greu de stabilit și nu se suprapune decât foarte rar cu cumpăna apelor de suprafață. Din cauza greutatea de determinare, în calculele hidrologice se ia în considerație de obicei bazinul de recepție superficial. [50]
- CUMULIC**, (pedol.) termen care indică soluri cu orizonturi A de peste 75 cm grosime, rezultate din acumularea de material provenit din orizonturile superioare ale solurilor și transportate gravitațional pe versant sau la baza acestuia, caracter diagnostic de nivel inferior. [29]
- CUMULONIMBUS** (Cb), (meteor.) nori denși de furtună, cu înălțime mare, sub formă de munți și turnuri, favorizând precipitații locale. [54]
- CUMULUS**, (meteor.) gen de nori cu contur clar, dezvoltăți pe verticală, sub formă de cupole sau turnuri, cu părțile superioare cu aspect de conopidă. [25]
- CUNEAT**, (bot.) organ în formă de ic sau pană largă la vârf și îngustată spre bază, ex., frunzele de bănuți (*Bellis perennis*), petalele florilor de saschiu (*Vinca herbacea*). [50]
- CUNOAȘTERE**, proces care-l pune pe subiect în relație cu lumea și rezultatul punerii sale în acțiune. [28]
- CUNOȘTINȚĂ**, (soc., psih.) reflectare a realității în conștiință, acțiunea de a cunoaște ceva sau pe cineva, de a simți, de a primi impresii, noțiuni, idei, informații despre un anumit lucru. [32]
- CUPA VACII** (*Calystegia sepium*, fam. *Convolvulaceae*), (agric.) plantă erbacee perenă vivace cu rizomi, considerată buruiană problemă pentru culturile agricole. Flori mari, albe, de 4-5 cm Ø. Frunzele la bază cordat-auriculate, oblic trunchiate. Înfloreste VII-IX. Volubilă prin tufişuri umede. Se întâlnește în terenuri necultivate, buruiană comună. Sensibilă la erbicide: MCPB-Na, oxifluorfen, clopiralid, clorsulfuron, fluroxipir, triasulfuron+dicamba, acid 2,4D + triasulfuron, acid 2,4D + dicamba, fluoxipir + acid 2,4D, MCPA + diclor-prop-p, acid 2,4D+metosulam, glifosat, glufosinat de amoniu. [51]
- CUPĂ OPTICĂ**, (anat.) cupă pedunculată, bistratificată, formată prin invaginarea veziculei optice, care este o excrescență a creierului anterior la un embrion de vertebrat. Pe măsură ce ochiul se dezvoltă, stratul intern al cupei formează retina, din care nervul optic crește înapoi, de-a lungul pedunculului, spre creier. Cristalinul este format separat în ectodermul adiacent cupei. [37]
- CUPEYAL**, rezervație naturală situată în Cuba (provincia Oriente). Suprafața, 10.260 ha (1963). Conservă munții Toar. Versanții munților sunt acoperiți de păduri veșnic verzi, moderat umede și o faună bogată. În cadrul faunei, caracteristici sunt vulturii cubanezi (*Accipiter gundlachi*, *A. fringilloides*), ciocănitorea cubaneză (*Campephibius principalis solitudinis*), bufnița (*Buteo jamaicensis solitudinis*), papagalul de Amazon cu capul alb (*Amazona leucophala*), șobolanul de copac hutia (*Capromys pilorides*). [50]
- CUPLAJ**, (ind.) organ de mașină care face legătura între doi arbori coaxiali pentru a transmite rotația și puterea de la arborele conducător la arborele condus. [13]
- CUPLARE**, (genet.) situația în care doi loci ai unui dublu-heterozigot sunt situați pe același cromozom. Genele situate pe cei doi loci tind să se transmită împreună dacă nu survine fenomenul de crossing-over; se opune fenomenului de repulsie. [19]
- CUPLĂ**, (ind.) 1. Dispozitiv demontabil de legare a două elemente ale unui sistem tehnic sau a două vehicule. 2. Piesă de legare între două vehicule de cale ferată. [13]
- CUPLĂTOR**, (ind.) lucrător minier însărcinat cu cuplarea vagonetelor. [13]
- CUPLU**, sistem compus din două forțe antiparalele. [13]
- CUPRESACEE** (*Cupressaceae*), (bot.) familie de plante care cuprinde arbori sau arbuști rășinoși, cu frunze solzoase, dispuse opus, cu excepția genului *Juniperus* care este dioic. Florile masculine, din stamine cu filamente scurte și antene cu câte 3-5 saci polinici. Florile femele, de forma unor muguri, din carpele care poartă la bază 2-20 ovule, erecte. Prin dezvoltarea florii ia naștere un strobil (con) femel înconjurat de solzi pieloiși, lemnoși sau cămoși, imbricați sau valvați, liberi sau contopiți. Flora României conține 13 specii ce aparțin la 4 genuri grupate în 3 subfamilii. Sfam. *Cupressoideae*: *Cupressus* (Chiparos); *Chamaecyparis*. Sfam. *Thujoideae*: *Thuja* (Tuia, Arborele vietii); Sfam. *Juniperoideae*: *Juniperus*, x = 11. Majoritatea speciilor sunt cultivate ca plante ornamentale prin parcuri, grădini publice și particulare, cimitire. [50]
- CUPRU** (Cu), (chim.) sin. *aramă*, element chimic cu caracter metalic din grupa I secundară. Are Z 29 și structura învelișului de electroni [Ar] 3d¹⁰4s¹. Se găsește sub formă de combinații: calcozina, Cu₂S, calcopirita, CuFeS₂, malachitul, CuCO₃Cu(OH)₂, cupritul, Cu₂O. Se obține prin prelucrarea minereurilor sulfuroase sau a oxidului natural. Este un metal de culoare roșie caracteristică (arămiu), cristalizând în rețea cubică, p.t. 10.833°C și p.f. 2.310°C. Este bun conducător de căldură și electricitate. Prezintă reactivitate chimică redusă. La temperatura obișnuită, Cu nu este atacat de aerul

uscate și lipsite de dioxid de carbon. În atmosferă umedă și în prezența CO_2 , **Cu** se acoperă cu un strat de carbonat bazic. Reacționează cu acizii oxidanți, concentrați (HNO_3 , H_2SO_4). În cantități mari, **Cu** este folosit la confecționarea conductorilor, a cablurilor electrice, a aparatelor pentru cercetări științifice, a recipientelor industriale etc. Formează un număr mare de aliaje: alame, bronzuri, constantanul, nichelina, argentanul etc. [36] **Cu** intră în compoziția zemei bordeleze cu care se stropesc viile pentru a evita mănarea lor. Solurile vechilor terenuri viticole devin suprasaturate cu săruri de **Cu** solubile, intoxicând rădăcinile plantelor. În apele calcaroase, **Cu** este mai puțin toxic (el formează un precipitat insolubil); în apele puțin calcaroase unde concentrațiile lui ating 0,1 mg/l, acestea devin toxice pentru păstrăvi, iar în cele cu concentrații de 0,4 mg/l sunt dăunătoare crapului. Efluenții industriali conținând **Cu** nu trebuie deversați în conductele de ape uzate, unde devin toxici pentru microorganisme, blocând epurarea biologică a apei. [41] Conținutul mediu din sol este de 20 ppm, iar din plantă este 10 ppm. Atât conținutul deficitar cât și cel excesiv din sol provoacă perturbări în dezvoltarea plantelor. [29]

CUPULĂ¹, (bot.) cupa care învelește fructul parțial (alun, stejar) sau total (castan comestibil, fag). Ea se formează din concreșterea și lignificarea a numeroase bractee (hipsofile). [50]

CUPULĂ², (zool.) masă gelatinoasă conținând o grupare de celule senzoriale cu peri, de ex., în ampulele urechii la vertebrate; în organele liniei laterale la pești. [37]

CUPULIFORM, de forma cupei, sau referitor la cupă. (bot.) Receptacul cupuliform (în formă de cupă), la măceș (*Rosa canina*); involucru cupuliform, la alun (*Corylus avellana*). [50]

CURARA, alcaloid extras din diverse plante, care blochează temporar placa neuromusculară, antrenând o paralizie generalizată. Folosită în trecut ca otrăvă, în prezent curara este indicată în astenie. [41]

CURATIV, tratament care se finalizează prin vindecarea organismelor bolnave. Acțiune curativă, proprietatea unor metode de a vindeca un organism bolnav, oprind evoluția bolii. [61]

CURĂ DE MUST, consum metodic de must limpede obținut din struguri, având aport alimentar în organism, dată fiind compoziția complexă a acestuia. [49]

CURĂ DE STRUGURI, consumul metodic de struguri pentru masă, în vederea utilizării de către organism a compoziției biochimice a acestora. [49]

CURĂȚIRE, (silv.) operație de îngrijire efectuată în arboreturi aflate în stadiile de dezvoltare nuieluș-prăjiniș, având ca scop grăbirea și dirijarea procesului

de eliminare naturală a exemplarelor slab dezvoltate. Această metodă asigură o selecție în masă cu caracter pozitiv, reținând exemplarele de calitate și eliminând prin tăiere pe cele slab dezvoltate și cu defecte de creștere. [11]

CURBA ÎNALȚIME – DURATĂ – FRECVENȚĂ A PRECIPITAȚIILOR, (hidr.) nomograme care fac legătura între cantitatea de precipitații, durata lor și frecvența de apariție. Servesc la calculul canalizărilor și a sistemelor de desecare. [54]

CURBA LUI GAUSS, (ecol.) reprezentarea grafică a densității de probabilitate a unui parametru aleatoriu. [3]

CURBAT, îndoit în arc. (bot.) Frunzele bulbului curbate, ex., ceapă (*Allium cepa*). [50]

CURBĂ, (mat.) curbă plană = $\{(x, y) \mid x = x(t), y = y(t), t \in T \subseteq R\}$. În ipoteza că există și a treia coordonată $z = z(t)$ atunci este vorba de o curbă strămbă (în spațiu). [48]

CURBĂ AREAL-SPECIE → **CURBĂ DE AREAL MINIM**

CURBĂ DE AREAL MINIM, (bot.) curbă stabilită pe baza înregistrării numărului de specii în suprafețe din ce în ce mai mari din cadrul fitocenozei; arealul minim corespunde cu suprafața dincolo de care curba se aplatizează, ceea ce înseamnă că în suprafețe mai mari numărul de specii înregistrat nu mai crește. [15]

CURBĂ DE DECLIN, (petr.) curbă care indică grafic relația dintre debitul de extracție al unei sonde și timpul în care s-a făcut extracția. Există declin zilnic, lunar, anual. [35]

CURBA DE PRODUCȚIE, (agric.) curbă de regresie care exprimă variația producțiilor agricole în funcție de graduările unui tratament aplicat. [29]

CURBĂ DE SARCINĂ, (ind. energ.) evoluția sarcinii în funcție de timp. [59]

CURBĂ GRANULOMETRICĂ, (pedol.) reprezentarea grafică a alcătuirii granulometrice a solului. [29]

CURBĂ IZOGONĂ, (ecol.) curbă care unește punctele de egală viteză a vântului, în cadrul unei diagrame. [3]

CURBĂ IZOSEISMICĂ, (ecol.) curbă care unește, pe o hartă, punctele de pe suprafața Pământului unde efectele unui seism sunt identice. [3]

CURBE DE VOLUM, (acv.) variația volumului de apă în funcție de nivelul și relieful terenului. [10]

CURBE HISOGRAFICE, (acv.) variația suprafeței inundate în funcție de nivelul apei. [10]

CURCULIONIDE, (zool.) familie de coleoptere caracterizate prin prezența unui rostru de dimensiuni variabile care prelungește anterior capul, purtând piesele aparatului bucal. Au regim fitofag, multe fiind dăunătoare; popular sunt denumite *gărgărițe*. [62]

CURENT AER-PĂMÂNT, (fiz.) transferul sarcinii electrice a atmosferei încărcate pozitiv spre pământ, încărcat negativ. [54]

CURENT DE DEFECT EXTERIOR, (ind. energ.) curent determinat de un defect în sistemul electric, exterior secțiunii (zonei) protejate de protecția considerată, și care circulă prin această secțiune protejată. [59]

CURENT DE PROTECȚIE AL UNEI LINII, (ind. energ.) valoarea minimă a amplitudinii curentului de trăsnet, capabil să producă pe linia electrică aeriană respectivă o supratensiune ce determină conturnarea izolației. [59]

CURENT ELECTRIC, (fiz.) deplasarea sarcinilor electrice într-o anumită direcție, sub acțiunea unui câmp electric. [38]

CURENT-JET (*jet-stream*), (climat.) vânt foarte intens (viteza medie de 500 m/h) care suflă întotdeauna în emisfera nordică de la vest spre est, în stratele de la limita superioară a troposferei (la o altitudine cuprinsă între 10.000 și 15.000 m). [3]

CURENT MARIN, OCEANIC, deplasarea unor mase de apă în ocean sau mare sub impulsul vântului, mareelor sau gravitației, datorită diferențelor de nivel, salinitate etc. Se clasifică după temperatură (*calzi sau reci*), după geneză și poziție (*c. litorali*, *c. de descărcare*, *c. de vânt*, *c. de compensație*, *c. de derivă*, *c. de densitate*, *c. de adâncime*, *c. de turbiditate*, *c. de hulă*). [25]

CURENȚI ANTICICLONALI LACUȘTRI, (acv.) formați în regiuni cu presiune atmosferică ridicată. Acționează orizontal. Ei condiționează la suprafața apei circuite de sens contrar, levogire. În centrul curenților anticlinali, are loc coborârea apelor superficiale. [50]

CURENȚI CICLONALI LACUȘTRI, (acv.) formați la suprafața lacurilor în zone cu presiune atmosferică scăzută. Acționează orizontal. În zona nordică a globului mișcarea apelor superficiale se face în sensul acelor de ceasornic, iar în emisfera sudică în sens contrar. În centrul acestor curenți are loc ascensiunea apelor profunde. [50]

CURENȚI DE CONVECȚIE¹, ridicarea sau coborârea curenților de aer care agită atmosfera și transportă căldura de la un teritoriu la altul; pot exista curenți de convecție și în ape. [24]

CURENȚI DE CONVECȚIE², (geol.) curenți sublitosferici ce antrenează în mișcarea lor materia subcrustală. Alcătuiesc celulele de convecție; ramura ascendentă alimentează dorsalele medio-oceanice (zone de rift), iar ramura descendentă, paralelă cu planul Benioff, se află în dreptul zonelor de abducție. [25]

CURENȚI DE CONVECȚIE³, (hidrol.) curenți zilnici de apă pe verticală, prezenți în lacuri, mări, oceane, determinați de diferența de temperatură a apelor de la suprafață și a celor din adânc. Apa din timpul zilei care se încălzește până la o anumită adâncime, noaptea se răcește la suprafață, devine mai grea și cade spre fund. Procesul se repetă. În oceane, în apropierea țărului, acești curenți ajung până la 220 m adâncime, iar în larg până la 150 m. Ei contribuie la amestecarea apelor cu intensități diferite. Răscolesc zonele adânci și aduc la suprafață elementele nutritive de importanță vitală pentru dezvoltarea planctonului. [50]

CURENȚI LACUȘTRI EOLIENI, (meteor.) vânturi care, prin frecarea aerului pe oglinda apei, produc valuri și curenți de suprafață. Ei pun în mișcare masa de apă pe o grosime mai mare sau mai mică în funcție de intensitatea și durata lor. În lacuri cu adâncime nu prea mare, vântul poate pune în mișcare apa până la fund. Valorile produse de aerul în mișcare pot fi de mărimi variabile. În lacul Baikal au fost înregistrate valuri de aproximativ 6 m. În lacurile de pe litoralul românesc al Mării Negre valurile ating maxima de 1 m, iar în cele glaciare de 0,5 m. În adâncime, valurile se propagă până la câțiva metri. Ele produc tulburarea și amestecarea masei de apă din cuveta lacurilor, antrenând particule minerale și organice de pe fund. Răscolirea apei determină o uniformizare a substanțelor minerale, a temperaturii și a oxigenului. [50]

CURENȚI OCEANICI, (oceanol.) mișcarea apelor oceanice cauzată de vânturile regulate sau periodice și de gradientul gravitațional. Curenții sunt calzi sau reci. Există o concordanță între direcțiile mișcărilor atmosferice și mișcărilor oceanice. Vântul pune în mișcare straturile superioare ale apelor, iar acestea pe cele de sub ele. Curenții succesivi provoacă în adâncime își schimbă mereu direcția ca urmare a rotației Pământului. Mișcarea lor are loc spre dreapta în emisfera nordică și spre stânga în emisfera sudică. Vânturile alizee împing apele oceanice de la est spre vest. [50]

CURENȚI OCEANICI CALZI, (oceanol.) aflați de o parte și de alta a Ecuatorului și direcționați de la est la vest. Între ei se găsesc curenți de direcție contrară, de la vest la est. Regiunea ecuatorială este locul unei duble circulații, paralelă cu Ecuatorul. [50]

CURENȚI OCEANICI RECI, (oceanol.) curenți de adâncime care circulă pe lângă coastele occidentale ale continentelor. Cei prezenți lângă coasta Perului, Guineei, Saharei provin din apele adânci ale oceanului ca urmare a unei circulații verticale a apei. [50]

CURENȚII MĂRII NEGRE, (acv.) curenți orizontali și verticali. Cei orizontali există în exterior, unul

CURENȚII ORIZONTALI DIN LACURI

circular paralel cu țărnul, având sensul invers mișcării acelor de ceasornic, și unul în interior care constă din doi curenți ciclonali. Pe verticală există curenți de mică amplitudine (curenți de convecție) care apar la finele iernii și agită apa pe grosime de 180-200 m. [50]

CURENȚII ORIZONTALI DIN LACURI, (acv.)

curenți de origine ciclonală, anticiclonală și eoliană. [50]

CURGERE, (hidr.) deplasarea apei de la izvor spre locul de vărsare. Apa pâraielor, râurilor și fluviilor se află într-o permanentă mișcare, determinată de forța gravitațională. Acest factor ecologic acționează numai în condițiile unui teren înclinat, cu pante. [50]

CURGERE LAMINARĂ, (hidr.) mișcare liniară pe traseu paralel a particulelor de lichid în interiorul unui curent cu viteză foarte mică sau mică. Se întâlnește la unele râuri și ape subterane. [25]

CURGERE PE SCOARȚĂ, (ecol.) parte a precipitațiilor atmosferice interceptate de către organele foliare ale arborilor, care se scurg de-a lungul ramurilor și trunchiurilor acestora. [3]

CURGERE TURBULENTĂ, (hidr.) mișcare haotică a particulelor de lichid în interiorul unui curent ce se deplasează cu viteză mai mare de 1 cm/s, peste un substrat neregulat. [25]

CURGEREA GENELOR, (genet.) încrucișare între indivizi din populații distincte, dacă cele două populații vin în contact. [19]

CURIOZITATE, (soc.) trăsătură a personalității care se manifestă printr-o atitudine activă față de obiectele și fenomenele realității, cu tendința și dorința de a le cunoaște. Se manifestă de la o vârstă fragedă, evoluând de la forma perceptivă (pentru obiecte) până la cea epistemică (pentru idei). [32]

CURIU (Cm), (chim.) element chimic radioactiv cu caracter metalic din grupa actinidelor. Are Z 96 și structura învelișului de electroni [Rn] 5f⁷6d¹7s². A fost preparat prin bombardarea plutoniului: ²³⁹Pu (α,n) ²⁴²Cm. Se cunosc 13 izotopi de Cm, cel mai stabil fiind ²⁴⁷Cm. Se dezintegrează prin emisie de particule α sau de electroni. [36]

CURLING, (sp.) joc sportiv practicat pe gheață și care constă în lansarea unor obiecte (*cible*) spre o țintă cu scopul de a o doborî. Jocul este originar din Scoția unde se juca încă de prin anul 1550. [53]

CURMAL (*Phoenix dactylifera*, fam. *Palmae*), (agric.) originar din Orientul Apropiat și cultivat în Mesopotamia de peste 5000 de ani. Cultura lui este diseminată în principal în locurile cu apă, chiar sărată, din oazele existente în zonele deșertice din Orientul Apropiat și nordul Africii, dar mai există culturi și în Insulele Canare, unele din Pacific și în California.

Cele mai fine curmale se obțin în Algeria, Tunisia și SUA, în rest se produc curmale comune. Curmalul este o specie monocotiledonată cu trunchi neramificat, acoperit de tecile uscate ale vechilor frunze, care ajunge la 25-30 m înălțime. În porțiunea terminală, pe trunchi există o rozetă de frunze mari imparipenat compuse (4-7 m). Anual se formează 8-10 frunze noi și, într-un număr egal, cele bătrâne se usucă. Florile sunt unisexuat dioice și constituie inflorescențe axilare; cele masculine au 100-150 de ramificații, cele femele doar 10-30 de ramificații. Polenizarea se practică din februarie până în aprilie prin introducerea unor ramuri din inflorescențele masculine între ramificațiile inflorescențelor femele, pe măsura apariției acestora. Curmalul este una dintre speciile cele mai exigente sub raportul climatului, ceea ce explică arealul său relativ redus. El cere două condiții destul de rar întâlnite: „capul în foc și picioarele în apă“. Este planta specifică zonelor toride care dispun de apă. El nu produce fructe consumabile în regiunile situate sub izoterma de 18-20°C. În privința solului se mulțumește cu soiuri mijlocii, permeabile chiar dacă sunt sărăturate (suportă 15 g cloruri la litru de soluție a solului). Trebuie reținut că solurile oazelor sunt bogate în sulfat de calciu, antidot al clorurilor. Pentru cultura curmalului sunt necesare mari cantități de apă nu pentru plantă propriu-zis ci pentru a împiedica acumularea în sol a sărurilor nocive, adică irigații îi revine rolul de a spăla aceste soluri. Curmalul se înmulțește prin drajoni detașați de planta-mamă. În plantații se utilizează densitatea de 100-125 plante/ha. [40]

CURPEN DE GRĂDINA (*Clematis x jackmannii*, fam. *Ranunculaceae*), (agric.) plantă lemnoasă, volubilă, frecvent cultivată în toată țara, din regiunea de munte până pe litoral. Se utilizează mai ales pentru decorarea zidurilor și chioșcurilor. Flori solitare, lung-pedunculate, albe, roz, mov, albastre, violacee, purpurii, solitare sau câte cca 5 pe ramuri scurte. Înflorire, iunie-octombrie. Înmulțire prin semințe, diviziune, butași și altoire. [71]

CURRICULUM, (ped.) programul activității educaționale în integralitatea și în funcționalitatea sa, ce se concretizează într-un plan de învățământ, programe școlare, manuale școlare, ghiduri metodice, instrumente de evaluare pentru realizarea obiectivelor pedagogice. [16]

CURS INFERIOR AL RÂULUI, (hidr.) caracterizat printr-o pantă foarte domoală și viteză de curgere a apei foarte redusă. Eroziunea pe verticală este aproape inexistentă, iar cea pe orizontală este puțin evidentă. În acest sector sedimentarea aluviunilor este

accentuată. **C.i.r.** se află în zona dealurilor joase sau de câmpie. (I. Pișota, I. Buta, 1975) [50]

CURS MIJLOCIU AL RÂULUI, (hidr.) aflat după cursul superior al râului. Se caracterizează prin pante din ce în ce mai domoale, fapt ce duce la scăderea treptată a vitezei apei. Eroziunea pe verticală se diminuează, dar se accentuează pe orizontală. În acest sector valea are un profil transversal de forma literei „V” mai deschisă. Albia se lărgeste progresiv spre aval, iar malurile sunt, în același sens, mai puțin abrupte. Reducerea pantei contribuie la diminuarea eroziunii și a transportului, favorizând creșterea treptată a sedimentării. Materialul transportat este rostogolit, rulat și sfărâmat, pe măsură ce râul se apropie de limita inferioară a cursului său mijlociu. (I. Pișota, I. Buta, 1975) [50]

CURS SUPERIOR AL RÂULUI, (hidr.) care începe în regiunea de izvoare situate în zone muntoase sau deluroase și are caracter de torențialitate. Datorită pantei mari (30m/km), viteza de curgere este ridicată (5m/s), iar debitul crește treptat, dinspre amonte sau spre aval, în funcție de contribuția afluenților și a apelor subterane. Acțiunea de eroziune este foarte evidentă și se manifestă puternic pe verticală. Materialele erodate din albie precum și cele provenite din dărâmarea malurilor sunt transportate de ape în aval. Profilul longitudinal al râului este foarte variat, prezentând pe parcurs repezișuri, praguri, marmite, cascade. În profil transversal, forma văii are aspectul unui „V” închis. [50]

CURS VALUTAR, (ec.-fin.) prețul unei monede exprimat într-o altă monedă. El se formează în funcție de raportul cerere și ofertă pe piața valutară. [55]

CURS VALUTAR DE PIAȚĂ, (ec.-fin.) curs valutar zilnic. [58]

CURSIVITATEA MIȘCĂRII, act motrice constând în continuitatea succesiunii fazelor care îl compun. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]

CURSOR, (inform.) un indicator special, cum ar fi o linie sau un dreptunghi clipitor care indică locul unde ar apărea caracterele tipărite de la tastatură. În sistemul WINDOWS cursorul este o mică bară verticală clipitoare, numită și punct de inserție, și indică locul unde textul sau imaginea grafică urmează a fi inserată. În aplicațiile ce folosesc un *mouse*, săgeata care indică poziția acestuia se numește și cursor. [6]

CURSORIAL, (zool.) despre păsări, având membre adaptate pentru alergat. [37]

CURTE DE APEL, (jur.) instanță judecătorească având competența de a soluționa în prima instanță anumite procese și cereri stabilite prin lege, iar ca instanță de control judiciar, apelurile sau, după caz, recursurile declarate împotriva hotărârilor pronunțate de

tribunale în prima instanță sau în apel; în prezent, în România funcționează 15 curți de apel; termenul mai este utilizat pentru a desemna localul în care se află sediul instanței sau completul care soluționează cauzele aflate pe rolul acesteia. [64]

CURTEA DE CONTURI, organism suprem de control financiar și de jurisdicție în domeniul financiar.

Funcționează pe lângă parlamentul țării. [55]

CURTEA SUPREMĂ DE JUSTIȚIE, (jur.) instanță judecătorească având competența de a soluționa recursurile declarate împotriva hotărârilor pronunțate de curțile de apel și a altor hotărâri, în cazurile prevăzute de lege, recursurile în interesul legii, recursurile în anulare, precum și în orice alte materii date prin lege în competența sa; este unică la nivelul țării. [64]

CURVISERIAT, (bot.) dispus în serie spiralată sau oblică, aspect întâlnit la celulele plantelor, filotaxie. [50]

CUSCUTĂ (*Cuscuta europaea*, *C. epilinum*, *C. campestris*), (bot.) plantă parazită care face pagube prin diminuarea producției de fibre și semințe, atât cantitativ, cât și calitativ. Combaterea se face prin arderea imediată a locurilor infestate, folosirea de sămânță sănătoasă, arătură adâncă, rotația culturii astfel încât pe același loc cânepa să fie cultivată după 7-8 ani, recoltarea în verde a cânepii atacate. [50] → TORȚEL

CUSHING, (med. u.) boală, afecțiune endocrină cauzată de o hipersecție de glucocorticoizi și caracterizată prin obezitate tronculară, hipertensiune, poliglobulie, hiperglicemie, vergeturi roșii, osteoporoză (sindrom suprarenometabolic); poate fi cauzată de leziunile hipotalamice sau de hiperplazia difuză sau tumorală a suprarenalelor. [60]

CUSPIDAT, (bot.) terminat cu vârf rigid, fin și lung ascuțit, aspect morfologic întâlnit la frunzele de lumânărică (*Verbasum phlomoides*), lobii frunzei la platan (*Acer platanoides*). [50] Forma unei pălării (pileus) sau cistide de *Basidiomycota*; conidiile unor specii de ciuperci. [61]

CUSPIDĂ¹, (anat.) proeminență sau un vârf ascuțit pe coroana unui dinte. [37]

CUSPIDĂ², (bot.) vârf fin și lung ascuțit al unui organ al plantelor, ex., frunza. [50]

CUSTURA MARE, lac glaciar în masivul Retezat din Carpații Meridionali (România), situat la altitudinea de 2.226 m, cu suprafața de 27.800 m², adâncimea maximă de 9 m, lățimea medie 3,92 m, lungimea de cca 348 m, lățimea maximă de 128 m, volumul de apă 109.170 m³. Alimentarea se face prin izvoare de adâncime ce au un debit destul de redus. Îngheață din noiembrie până vara târziu. Temperatura apei în

timpul verii este de cca 8°C. Este populat cu păstrăv indigen. [50]

CUSTURA MICĂ, lac glaciari în masivul Retezat din Carpații Meridionali (România), situat la altitudinea de 2.219 m, are suprafața de 7.750 m², adâncimea maximă de 7,30 m, adâncimea medie 2,66 m, volumul de apă 20.545 m³. Temperatura apei în timpul verii este în jur de 8°C. Este populat cu păstrăv. [50]

CUȘCAIE, (for.) instalație simplă în formă de jgheab din lemn pentru colectarea lemnului de steri în zona de munte. Pentru micșorarea coeficientului de frecare a lemnului, aceasta se parafinează. [42]

CUT, (inform.) îndepărtarea unei părți dintr-un document, prin trimiterea lui temporară în memorie astfel ca, dacă este nevoie, să poată fi inserată (*paste*) în altă parte. [6]

CUT and PASTE, (inform.) o procedură în care calculatorul se comportă ca un fel de combinație de foarfece și lipici pentru reorganizarea unui document sau crearea unuia din mai multe surse. O porțiune dintr-un document este selectată, scoasă și trimisă la păstrare în memorie și mai târziu reinsertată în același document sau în altul. Acest procedeu permite programelor compatibile să folosească între ele texte și grafică. [6]

CUTIA LUI HOGNESS, (genet.) parte a promotorului genelor Eucariotelor, constituită din 6-7 nucleotide: 5'-TATAAA (T)-3'. Este situată în poziția în care, la Procariote, se găsește situl de recunoaștere al promotorului. [18]

CUTIA LUI PRIBNOW, (genet.) heptamer având următoarea structură: 5' T-A-T-Pu-A-T-G 3'; 3' A-T-A-Py-T-A-C 5'. Constituie un punct critic în formarea complexului stabil promotor-ARN-polimerază. [18]

CUTIBIRENI, parc național situat în Peru (departamentul Junín). Suprafața, 259.500 ha. Altitudine, 338-3.660 m. Parcul se află axat pe râul cu același nume, care îl traversează. El se extinde în zona Cordillerei Vilcabamba din Munții Anzi. Este unul din cele mai frumoase și interesante parcuri din continentul sud-american. Râul Cutibireni formează un canion enorm, pe traseul căruia a sculptat un pod natural gigant, înalt de aproape 90 m, lat de 270 m, precum și 24 cascade, unele având înălțime de peste 300 m. Vegetația este foarte variată și bogată. Ea se etajează începând cu pădurea tropical umedă până în zona pajștilor alpine. Fauna cuprinde: tapirul, jaguarul, aguti (*Dasyprocta* sp.), paca (*Cuniculus* sp.), ursul cu nas (*Nasua nasua*), pecari (*Tayassu pecari*), maimuța urlătoare (*Alouatta seniculus*), nutria (*Lutra incarum*). Pe coasta Pacificului, Peru a înființat o serie de rezervații pentru protejerea atât a ihtiofaunei foarte bogate cât și a abundenței de păsări

marine, dintre care un interes deosebit se acordă speciei *Phalacrocorax bougainvillei*, producătoare de guano, cunoscut încă de pe vremea incașilor. [50]

CUTICULARIZARE, (bot.) depunerea unui strat de cutină pe suprafața peretelui extern al celulelor epidermale ale plantelor, care contribuie la formarea cuticulei. [69]

CUTICULĂ, 1. (bot.) Strat protector format din cutină și ceară, impermeabil, care acoperă epiderma plantelor terestre, pereții celulelor stomatice ce mărginesc orificiul ostiolic și pereții celulelor ce delimitează camera substomatică sau spațiile intercelulare. Cutina impregnează parțial peretele celular, se depune pe suprafața lui externă și a formațiunilor sale sub formă de pături continue, ex., frunze, tulpini etc. [50] Are rolul de a diminua pierderea apei de către organele aeriene și de a bloca infecția cu anumite microorganisme fitopatogene. 2. (zool.) Strat de material cornos (de natură proteică sau chitinică), acelular, care acoperă epiderma de la unele nevertebrate. La artropode c. este foarte groasă și foarte dură, astfel încât formează un adevărat exoschelet. Pentru a permite creșterea, insectele trebuie să năpârlească în anumite etape ontogenetice. 3. (anat.) Strat subțire și rezistent care acoperă și protejează smalțul dinților. [69]

CUTIE NEAGRĂ, metodă de bază a ciberneticii, fundamentată teoretic de Ashby. Presupune „cercetarea comportamentului unui sistem complex sau hipercomplex pe baza corelării mărimilor de intrare și a celor de ieșire, făcându-se abstracție de transformările care se petrec în interior, de caracteristicile elementelor componente“. [28]

CUTINĂ, (biochim.) complex de substanțe lipidice care impregnează pereții celulari ai plantelor sau formează un strat distinct pe suprafața pereților externi epidermali. [69]

CUTINIZARE, (bot.) proces fiziologic de impregnare a celulelor epidermice de la plante cu un strat protector de cutină. În unele cazuri, c. se extinde asupra pereților radiali (laterali) și tangențiali interni. În afara celulelor epidermice, c. mai poate afecta stratul celular extern (exina) al grăunciorilor de polen, peretele extern al celulelor din integumentul ovulului gimnospermelor sau al integumentelor ovulului la angiosperme, pereții celulelor ce formează endoderma de tip primar, peretele extern al celulelor ce formează lumenul canalelor aerifere. Pereții cutinizați au o permeabilitate scăzută față de apă și gaze. [50]

CUTREMURE DE PĂMÂNT → SEISM

CUTREMURE SUBMARINE, (geol.) cu epicentrele pe fundurile marine. Sunt numeroase și au efecte mai dezastruoase când se produc mai ales în regiunile

litorale, în lungul faliilor marginale. Cea mai băntuită regiune o constituie Arhipelagul Japonez, cu valuri marine ce ajung până la 40 m înălțime și o viteză de 20-100m/s. Acestea nu lipsesc în insulele Hawaii, Aleutine, Peninsula Kamaceatka, Noua Zeelandă, țărmul Chile etc. [50]

CUTREMURE TECTONICE, (geol.) cutremure provocate de deplasarea bruscă a unor comportamente ale scoarței terestre, în lungul unor fracturi profunde. Ele au intensitate mare și se resimt pe toată suprafața globului, fiind legate mai ales de zonele mobile ale scoarței terestre. [50]

CUTREMURE VULCANICE, (vulc.) care se produc în regiunile vulcanice, înainte de erupție sau în timpul erupției. Ele se datoresc unor explozii puternice din coșul vulcanic, dând naștere la zguduirii ale scoarței terestre ce se resimt până la cca 50 km de la epicentru. (M. Pelin, 1974) [50]

CUȚIT, parte metalică tăioasă, la diverse mașini sau unește. [13]

CUVĂ, (ind.) vas special din metal, lemn, beton, material plastic, sticlă etc., de diferite forme și mărimi, folosit în operații tehnice. [13]

CUVELAJ, (ind.) tip de susținere sau de căptușire etanșă a puțurilor de mină cu secțiune circulară care străbat roci acvifere sau cu debite mari de apă. [13]

CUVERTURĂ, (prot. med.) sistem multistrat care asigură izolarea unui centru de depozitare a deșeurilor și reintegrarea peisagistică a acestuia. [3]

CUVIER, Georges (1769-1832), zoolog și paleontolog francez. A efectuat cercetări fundamentale în anatomia comparată și paleontologie. Este întemeietorul paleontologiei vertebratelor. A enunțat „teoria catastrofelor“ conform căreia cataclisme puternice duc la dispariția de pe pământ a unor grupuri de plante și animale și la apariția altora. Adept al concepției fixiste în biologie. [11]

CUZINET, 1. (ind.) Piesă inelară sau din două bucăți semiinelare din metal moale, care îmbracă interior lagărul și vine în contact direct cu fusul sau cu axul unei mașini. **2.** (constr.) Element de construcție confecționat din beton armat, piatră dură etc. așezat între un bloc de fundație și un stâlp și având ca scop transmiterea greutateii la blocul de fundație respectiv. [13]

CVADRATURĂ, (mat.) calculul unei integrale definite, necesar uneori pentru aflarea ariei unui domeniu plan mărginit de o curbă. [48]

CVARTET, (cult.-art.) ansamblu de 4 interpreți; compoziție pentru 4 interpreți, cu partidă specială pentru fiecare din ei. [67]

CVARTET CU PIAN, (cult.-art.) ansamblu de cameră relativ rar, compus din pian, violină, violă și violoncel; compoziție de forma ciclului de sonată pentru 4 interpreți, la instrumentele menționate. [67]

CVARTET DE COARDE, (cult.-art.) ansamblu de cameră alcătuit din 4 instrumente cu coarde: violine I și II, violă și violoncel. Dispune de bogate posibilități privitoare la expresia muzicală; compoziție în forma ciclului de sonată pentru cele 4 instrumente cu coarde menționate; denumirea întregului corp al instrumentelor cu coarde din orchestra simfonică, atunci când violoncelele și contrabasurile execută o partidă cu același desen muzical. [67]

CVARTET VOCAL, (cult.-art.) ansamblu de 4 cântăreți. Cele mai răspândite sunt: **c.v.** bărbătesc compus din doi tenori, baritoni și bas și **c.v.** feminin format din două soprane, mezzo-soprane și contralto; lucrare pentru un ansamblu compus din 4 cântăreți. [67]

CVASICLIMAX, (bot.) stadiu stabil de evoluție a vegetației, structural apropiat de climax, dar care nu corespunde pe deplin climatului. [15]

CVINTET, (cult.-art.) ansamblu compus din 5 interpreți; compoziție pentru 5 interpreți, susținând fiecare o linie muzicală separată. [67]

CYANOBACTERIA (*cianofite, alge albastre*), (alg.) filum ce cuprinde organisme procariote fotosintetizante care mult timp au fost considerate ca aparținând algelor („cyanophyta“, cianoficee). Culoarea lor, care a și dat numele grupului, este în general albastră-verde, datorită prezenței în celule a unui pigment fotosintetizator – *ficocianina*; uneori, acestuia i se asociază și un pigment roșu – *ficoeritrina*. În cazul unor specii (*Oscillatoria rubescens*), acesta din urmă conferă algei o colorație specifică, roșiatică. Cianobacteriile sunt alge unicelulare, dar uneori sunt reunite în colonii rotunde-ovoidale, de formă neregulată sau alcătuiesc filamente; acestea sunt uneori incluse într-o masă mucilaginoasă. Cianobacteriile se întâlnesc atât în toate habitatele acvatice cât și în habitate edafice; unele specii trăiesc fixate pe suprafața stâncilor, în mediu subaerian. Un număr relativ mic de specii au proprietatea de a fixa azotul molecular, atmosferic, contribuind la ridicarea fertilității solului, respectiv a troficității mediului acvatic. Altele trăiesc în simbioză, intrând în componența unor licheni. În ecosistemele acvatice continentale, unele cianobacterii pot determina producerea unor „înfloriri“ de mare amploare; dintre acestea, menționăm speciile *Anabaena flos-aquae*, *Aphanizomenon flos-aquae*, *Microcystis aeruginosa*, frecvente și în algoflora României. Unul dintre genurile de cianobacterii – *Spirulina* – a intrat în ultimele decenii în atenția biotehnologilor, datorită compoziției chimice speciale (cantitatea de proteine depășește 60 % din masa uscată) și proprietăților nutritive și terapeutice extrem de favorabile. [7]

CYANOPHYTA → CYANOBACTERIA

CYCLOPS, (zool.) copepode răspândite în apele dulcicole stătătoare sau lin curgătoare. Segmentele părții anterioare ale corpului au colțurile posterioare proeminente. Ramurile furcale ale abdomenului prezintă peri pe marginea posterioară și o cută longitudinală pe fața dorsală. Perechea a cincea de picioare este formată din două segmente, cu un spin dispus la jumătatea marginii interne a ultimului segment. [10]

CYCLOSTOMATA, (zool.) agnate de tipul chișcarilor, lipsite de fălci, dar cu o gură ca o ventuză prevăzută cu dinți cornoși. [57]

CYCLOSTOMI, (zool.) organisme dulcicole, salmastricole sau marine, cu corpul alungit, lipsit de solzi, prevăzut cu două înotătoare dorsale membranoase și una caudală. Schelet cartilaginous. Prezintă șapte perechi de saci branhiali. [10]

CYNIPIDAE, (zool.) familie de himenoptere (*Hymenoptera – Clistrogastre*) ce prezintă insecte cu corpul mic, având antenele din 12-14 articole, rareori 17-18. În Europa sunt reprezentate prin 7 subfamilii dintre care numai subfamilia *Cynipinae* produce gale în marea lor majoritate pe diverse specii de stejar (*Quercus*). [41]

CYNIPS, (cecid.) gen de cinipide galicole generator de gale pe frunze și muguri de stejari. În România se cunosc 7 specii. Ex., *Cynips agama* produce gale pe partea inferioară a frunzelor de stejar (pe nervurile secundare); *C. cornifex* se caracterizează prin gale în formă de corn, de aproximativ 10 mm lungime, aflate pe partea inferioară a frunzei de stejar; *C. longiventris* (generație agamă) formează gale sferice cu diametrul de 8-10 mm, care se prind de nervura principală a părții inferioare a frunzei de stejar într-un singur punct; *C. quercusfolii* prezintă pe frunzele de gorun (*Quercus petraea*), frunze de cer (*Q. cerris*), frunze de stejar (*Q. robur*) gale sferice cu diametrul de 1-2 cm, dar unele pot atinge 3 cm. Răspândire: Europa. [41]

CYPRINIDA HELGENDORFI, (zool.) crustaceu ce trăiește în marea Japoniei și care emite pentru

apărarea sa o secreție sub forma unui nor luminos, înșelând prin acest mijloc atenția dușmanilor săi. Declanșarea secreției provine din două glande, una conținând luciferină și alta enzima luciferază. Mecanismul global al reacției este următorul: luciferină + luciferază + O₂ (intermediar în stare de excitație) intermediar + lumină. [41]

CYPRINIFORMES, (zool.) ordin mare de pești osoși teleostei, cu corpul acoperit de solzi cicloizi. Gura este lipsită de dinți, dar au dinți faringieni. Mustățile sunt adesea prezente. Vezica gazoasă este mare și este unită cu urechea prin aparatul lui Weber. Trăiesc în ape dulci, din aproape toate continentele. [57]

CYPRINUS CARPIO → CRAP

CYSTIDICOLA FARIONIS, (zool.) clasa *Nematoda*. Vierme cilindric, nedivizat, parazit în vezica înotătoare la salmonide. Corp alungit, la mascul partea terminală este răsucită ca un tirbușon și prevăzută cu doi spiculi egali. În jurul orificiului bucal sunt două buze mici, iar esofagul este cilindric și scurt. [10]

CYSTIPHORINI, (cecid.) trib de diptere cecidomiide (*Diptera – Cecidomyiidae*) prezent în România prin 4 specii aparținând genului *Cystiphora*, care se dezvoltă în stadiul larvar pe plante din familia *Asteraceae/Compositae*. Răspândire geografică: Europa. Ex., *Cystiphora sonchi* se dezvoltă pe frunze de susai (*Soncus oleraceus*), în gale sub formă de mici proeminente vizibile pe ambele fețe ale limbului, care pe fața superioară sunt la început verzi, apoi devin roșii-vișinii. [41]

CYSTOBRANCHUS, (zool.) lipitori dulcicole din apele curgătoare din zona muntoasă și colinară, parazite la pești. Corpul alungit, gros, mai subțire la capătul anterior și prevăzut pe laturi cu 11 vezicule mici. Ventuza posterioară este mare și prezintă la unele specii un număr de puncte negre pe partea dorsală. Anterior, pe partea dorsală, prezintă două perechi de pete ocelare negre. [10]

D

- D**, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizonturilor desfundate. [29]
- 2,4-D SARE DIMETILAMINA tip 600** (50% acid 2,4 D), (pest.) erbicid postemergent, combate buruieni dicotiledonate anuale și unele perene în culturile de porumb și cereale păioase. Doza: 1,0 l/ha. Produs de CHIMCOMPLEX BORZEȘTI S.A. România. [51]
- 2,4-D SARE DMA 600** (acid 2,4 D din sare de dimetilamină 600 g/l), (pest.) erbicid postemergent, combate buruieni dicotiledonate anuale și perene din culturile de grâu, porumb. Doză: 1,0 l/ha. Produs de OLTCHIM S.A. RM. VÂLCEA, România. [51]
- DA**, (pedol.) simbol al densității aparente. [29]
- DACGLISAT 50 WSG** (50% *glyphosat*), (pest.) erbicid postemergent total sistemic pentru combaterea buruienilor monocotiledonate și dicotiledonate anuale și perene în livezi și viță de vie. Doze: 2,5-3,0 kg/ha. Produs de STRABD GRUP HOLDINGS Ltd. AFRICA DE SUD + DACROM PRIMEX SRL România. [51]
- DACIAN**, (geol.) termen ce desemnează vârsta geologică; pe scara geocronologică este un etaj al Pliocenului din Bazinul Dacic, echivalent al Kimmerianului din Bazinul Ponto-Caspic. Dacianul cuprinde subetajele Gețian inferior și Parscovian superior. În avanfosa pericarpatică în depozite daciene sunt incluse importante zăcăminte de lignit, precum și acumulări de petrol și gaze. Denumirea vine de la *Dacia*, termenul fiind introdus de Teisseyre în 1907. Depozite corespunzătoare Dacianului au fost descrise de Cobălcescu în 1883. [25]
- DACIT**, (geol.) rocă vulcanică suprasaturată și acidă, corespondentul de suprafață al granodioritului. Este format din fenocristale de plagioclaz și cuarț la care se adaugă unul sau mai multe minerale femice (biotot, hornblendă, piroxen). Se întâlnește asociat cu riolite și andezite. [25]
- DACRIOADENITĂ**, (med. u.) inflamația glandei lacrimale. [60]
- DACRIOCISTITĂ**, (med. u.) inflamație a sacului lacrimal, adesea de natură purulentă și evoluând în paralel cu sinuzita (*dacriosinuzită*). [33]
- DACRIOCISTOCEL**, (med. u.) ectazia chistică a sacului lacrimal. [60]
- DACSULFURON 750 WP** (*clorsulfuron 75%*), (pest.) erbicid postemergent sistemic, combate buruieni cu frunză lată (dicotiledonate anuale și perene) din grâu. Doze: 0,015-0,020 kg/ha. Produs de STRABD GRUP HOLDINGS Ltd. AFRICA DE SUD + DACROM PRIMEX SRL România. [51]
- DACTILORIZA**, (bot.) rădăcină în formă de deget (digitiformă), întâlnită la stupiniță (*Platanthera bifolia*), care vegetează la margini de păduri. [50]
- DACTYLOGYRUS** (clasa *Monogenoidea*), (parazit.) viermi din grupa monogene, paraziți nespecifici pe branhiile peștilor. Capătul anterior este prevăzut cu 4 lobi și 4 pete ocelare, iar capătul posterior, transformat în disc adeziv care are în centru 2 cârlige mari în formă de seceră, unite între ele printr-o bară de legătură și flancate marginal de 14 cârlige simple. Speciile *D. vastator* și *D. extensus* sunt periculoase pentru puietul de crap, crapul de la un an în sus și pentru puietul de caras. [10]
- DADA**, (cult.-art.) mișcare apărută în istoria artei și culturii, prin susținerea unui program (1916-1923) de negare absolută a tuturor valorilor creației, inclusiv a celor venite din interiorul acestei orientări. [67]
- DAFENG DING**, rezervație naturală din sud-vestul Chinei (provincia Siciuan). Ea ocrotește 26 de specii de păsări și animale rare cum sunt: urșii panda mici, urșii panda mari, maimuțe rhinopitece, râși, pisici aurii, leopardzi de zăpadă, antilope addax, fazani argintii, cocori cu gâtul negru, pasărea soarelui. [50]
- DAFIN** (*Laurus*, fam. *Lauraceae*), (agric.) originar din Orientul Apropiat și localizat în țările mediteraneene, dafinul se prezintă ca o plantă arborescentă de 10-12 m înălțime. În condiții de apartament, unde creșterea este mai lentă, ajunge la 1,5-2 m sau este condus, prin tăieri, valorificându-se ca plantă decorativă după 2-3 ani de cultură. *L. nobilis* are frunze groase,

pieiloase, alungit lanceolate, cu marginile ușor ondulate, scurt pețiolate și dispuse des. Ele au mirosul caracteristic binecunoscut. Florile, cu mică importanță decorativă, au culoarea galbenă și dau fructe albastre cu tentă verde negricioasă. Puțin pretențios la lumină, dafinul se comportă la fel de bine la soare, ca și la umbră, cu condiția asigurării, vara, unei umidități permanente, corespunzătoare, atât în sol, cât și în atmosferă. Vara poate sta afară, iar iarna, în încăperi reci la 4-8°C. Nu are pretenții deosebite față de substratul de cultură. Anual se înlocuiește o parte a pământului din vas, iar transplantarea în recipiente mai mari se face la 3-4 ani. Se înmulțește, în timpul toamnei, prin butași de tulpină recoltați din vârful lăstarilor sau porțiuni ușor lemnificate, care se înrădăcinează la cald, în atmosfera umedă. Ca plantă de apartament, pentru formarea coroanei se aplică tăieri anuale, executate în august-septembrie, dirijându-i creșterea sub diverse forme geometrice. În locuri cu climat blând în timpul iernii, se poate planta în grădină sub formă de garduri vii, borduri sau ca plante tunse, izolate. [39]

DAFIN PĂTAT (*Aucuba*, fam. *Cornaceae*), (agric.) speciile originare din Asia (Japonia, Himalaia), sunt arbuști bogat ramificați, având frunze persistente, groase (coriacee), lucioase și dințate. Sunt plante dioice, exemplarele femele producând fructe (bace) viu colorate. Fructele, asemănătoare măceșelor, sunt roșii lucioase, se maturează toamna, dar apar rar în culturile de interior. *A. japonica* este apreciată pentru frunzele mari (cca 20 cm lungime) oval lanceolate, cu vârfuri ascuțite și coloritul, la unele varietăți (*A.j. crotonifolia*, *A.j. variegata*, *A.j. maculata*) de un verde viu, având striuri sau pete galben-aurii. Este o plantă rustică, cu mare adaptabilitate la condițiile de mediu. Suportă umbra, dar crește bine și în plin soare, acesta intensificând coloritul pestriț al frunzelor. Nu este pretențioasă la temperatură, preferând încăperile mai răcoase, iar iarna poate fi păstrată la 5-10°C și în locuri mai puțin luminoase. Cere multă apă vara, dar în rest pretențiile sunt moderate. Cultivată în aer liber, are o oarecare rezistență la poluare și la solurile ușor calcaroase. Creșterea lentă și tăierile imprimă dimensiunile mai mici, permițând cultura în ghivece, jardiniere sau hârdaie și ornarea interioarelor, a balcoanelor sau teraselor. Într-un climat mai blând poate decora grădinile sub formă de borduri, garduri vii, în masive sau plante izolate. Se înmulțește prin butași. [39]

DAHLIA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Asteraceae*. Originară din America centrală (Mexic), este o plantă rustică, potrivită pentru cultura în grădină. Plantă perenă datorită părților subterane reprezentate de rădăcinile tuberizate, dezvoltă tulpini fistuloase, groase și ramificate, ale căror înălțimi

variază în funcție de soi și varietate, de la 0,20 la 2 m. Inflorescențele capitule, axilare sau terminale, lung pedunculat, sunt formate din flori tubulare centrale și flori ligulate cu plasament marginal sau ocupând parțial sau integral inflorescența, de unde și soiurile cu flori simple, semiinvolte sau involte. Forma ligulelor, rotunjite, puțin recurbate spre exterior, subțiri și răsucite sau ușor strânse, cu tendințe de formare a unor tuburi și așezare imbricată, a determinat clasarea soiurilor în: dalii decorative, dalii cu flori de cactus, dalii pompon sau alte denumiri în funcție de asemănarea cu alte flori (anemone, orhidee, camelii, bujori ș.a.). Toți acești hibrizi sunt reușiți sub denumirea de *D. cultorum*, sau *D. variabilis*. Înflorirea daliilor are loc de la începutul verii până la căderea brumelor. În esență, cultura lor este ușoară, rezumându-se la asigurarea unei bune iluminări, plantându-le în plin soare, pe soluri ușoare, profunde și reavene, cât mai bogate în potasiu, îngrășările cu acest element fiind benefice și în timpul vegetației. Daliile se pot înmulți prin semințe, procedură des întâlnită pentru soiurile cu flori simple și talie mică, sau prin rădăcinile tuberizate, pentru soiurile la care aceste formațiuni sunt mai dezvoltate și pot fi separate în mai multe porțiuni, păstrând pe fiecare câteva rădăcini atașate de o tulpină din anul anterior, scurtată încă din toamnă. În grădină, daliile se plantează numai după trecerea înghețurilor. Toamna, după căderea brumelor, părțile subterane se scot și se păstrează, stratificate în nisip sau pământ, în locuri reci dar ferite de îngheț. În parcuri se plantează în grupuri sau în cazul celor pitice, în borduri și pete mari de culoare. Se pot face și culturi speciale pentru flori tăiate, valorificate în buchete. [39]

DAISETSUZAN, parc național situat în Japonia (Insula Hokkaido). Suprafața, 231.929 ha (1934). Altitudine, 400-2.290 m. Parcul cuprinde un grup de trei vulcani, lanțul Munților Ishikari și o zonă deluroasă. Cele mai înalte vârfuri sunt Daisetsu și Asahi (2.290 m). Peisajul este reprezentat de stânci abrupte, defilee (Sounkyo în lungime de 20 km), flancate de pereți bazaltici cu înălțimea de 150 m, lacuri vulcanice (Toya, Shikaribetsu, Shikotsu, Masyu), cascade (Sounkyo, Hagaromo înaltă de 250 m), izvoare termale etc. Versanții muntelui sunt acoperiți cu păduri de arțar, mesteacăn, bambus, molid, larice (*Larix letolepsis*), pin (*Pinus jesonensis*). Altitudinal pădurile sunt urmate de o bogată floră alpină din care nu lipsește smirdarul. Fauna este bogată. În cadrul ei animalele de interes sunt: ursul negru japonez (*Seleniarctos thibetanus japonicus*), ursul brun și subspecia locală de iepure șuierător (*Ochotoma hyperborea yesoensis*), mistrețul, vulpea roșcată, capra neagră, macacul japonez, buruduncul (*Tamias*

- sibiricus lineatus*). Dintre păsări aici trăiește bufnița albă, cocorii albi (*Grus japonensis*). [50]
- DAJTI**, parc național situat în Albania. Suprafața, 3.000 ha (1956). Altitudine, 400–1.611 m. Parcul cuprinde un lanț muntos cu vârful Dajti înalt de 1.611 m. Versanții stâncoși sunt parțial împăduriți cu fag (*Fagus sylvatica*) și pin (*Pinus leucodermis*). Tot aici se mai întâlnesc parțial tufărișuri mediteraneene formate din specii de *Abrutus*, *Erica*, *Quercus ilex* etc. [50]
- DALIE**¹ (*Dahlia coccinea*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă, folosită în parcuri și grădini, în grupuri sau izolate, pe rabate, peluze sau ronduri. Florile servesc și ca flori tăiate, în vase sau în arta buchetieră. Flori, de obicei, de un roșu stacojiu, galbene sau portocalii, foarte rar alte culori, grupate în calatidii, la început nutante, apoi erecte. Înflorire, iulie-septembrie. Înmulțire prin semințe și prin butași. [71]
- DALIE**² (*Dahlia pinnata*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă, folosită în parcuri și grădini, în grupuri sau izolate, pe rabate, peluze sau ronduri. Florile de dalie servesc și ca flori tăiate, în vase sau în arta buchetieră. Flori ligulate dispuse în calatidii, având toate culorile, afară de albastru. Înflorire, iulie-septembrie. Înmulțire prin butași. [71]
- DALTONISM**, (med. u.) defect al vederii cromatice sau cecitate cromatică parțială constând în incapacitatea individului de a diferenția culorile roșu și verde, acestea fiind confundate între ele. [28]
- DANĂ** (nav.) **1.** Porțiune a unui port, situată de-a lungul unui cheu sau mal împreună cu suprafața de apă amenajată pentru acostarea navelor. **2.** Grup de două sau mai multe nave acostate și legate la bord. **3.** Ansamblu din 2-6 șleपुरi, legate la ureche (bord lângă bord), trase sau împinse de un singur remorcher. [31]
- DANGA**, (zootehn.) însemn specific rasei (litere, cifre, semne convenționale) care indică originea și apartenența animalului. [34]
- DANTURĂ**, (stomat.) denumire sub care se înțelege aranjamentul dinților naturali sau artificiali. [43]
- DARAC**, (rur.) unealtă în formă de pieptăn cu dinți de metal fixați pe un suport de lemn, folosită în mediul sătesc pentru pieptănat lâna, cânepa și inul. [67]
- DAREA FOCULUI**, (min.) aprinderea încărcăturii de exploziv dintr-o gaură de mină; operație de aprindere a unei încărcături de substanțe dintr-o gaură de mină burată pentru provocarea unei explozii. [5]
- DARIEN**, parc național situat în Panamá (1974). Ocrotește una din cele mai mari păduri tropicale umede din America Centrală. Ea este o continuare a „chaco“-ului columbian. Începând din anul 1981 parcul a fost introdus pe lista patrimoniului mondial. [50]
- DARIER**, (med. u.) sin. *diskeratoză foliculară*, boală. Dermatoză caracterizată clinic prin papulocruste, cel mai frecvent foliculare, dispuse pe teritorii determinate, uneori putând conflua și având o evoluție indefinită. [60]
- DARLING**, afluent al fluviului Murray în Australia. Prin lungimea sa de 2.740 km și prin suprafața bazinului hidrografic de 710.000 km², acesta este mai mare decât colectorul său. Este un râu cu debit capricios și prezintă o serie de lacuri de acumulare. [25]
- DARLINGTON**, **Arnold** (1912–1986), biolog englez, autorul atlasului color Plant Gall (1968) în care prezintă imagini color a 300 de specii galicole. [41]
- DARWIN**, **Charles Robert** (1809–1882), naturalist și explorator englez. Participă la expediția în jurul pământului cu vasul militar „Beagle“ (1831–1836). Colecționează un vast material geologic, paleontologic, zoologic, botanic, etnografic. Fondator al evoluționismului științific. A demonstrat originea speciilor și variabilitatea organismelor în cadrul speciilor, selecția naturală și artificială, originea animală a omului etc., elaborând procesul lumii vii. [46]
- DASYATIDE** (*Dasyatidae*), (zool.) pisici de mare: pești cartilagineși cu corpul turtit dorso-ventral și cu înotătoare pectorale foarte largi, extinzându-se de-a lungul celei mai mari părți a corpului. Sunt periculoase și pot înțepa cu ajutorul spinilor caudali, care sunt în legătură cu glande veninoase. [37]
- DASYATIS PASTINACA** → PISICA DE MARE
- DASYNEURINI**, (cecid.) trib cu cele mai numeroase specii de cecidomiide (*Diptera Cecidomyiidae*). În România se găsesc 116 specii aparținând genurilor: *Dasyneura*, *Dryomia*, *Hartigiola*, *Helicomylia*, *Jaapiella*, *Janetia*, *Latyromyza*, *Macrolabis*. Larvele produc gale pe plante din familiile: *Aceraceae*, *Apocynaceae*, *Benulaceae*, *Boraginaceae*, *Asteraceae/Compositae*, *Brassicaceae/Cruciferae*, *Cucurbitaceae*, *Dipsacaceae*, *Ericaceae*, *Euphorbiaceae*, *Fagaceae*, *Gentianaceae*, *Hypericaceae*, *Lamiaceae/Labiatae*, *Fabaceae/Leguminosae*, *Lythraceae*, *Oleaceae*, *Onagraceae*, *Plantaginaceae*, *Polygonaceae*, *Polypodiaceae*, *Ranunculaceae*, *Rosaceae*, *Rubiaceae*, *Salicaceae*, *Saxifragaceae*, *Scrophulariaceae*, *Thymelaceae*, *Tiliaceae*, *Apiaceae/Umbelliferae*, *Urticaceae*, *Violaceae*. Ex., *Dasyneura asperule* prezintă gală de formă ovală, situată în lăstarul terminal de vinariță (*Asperula odorata*) și alte specii înrudite; *D. traili* se instalează ca larvă în bobocii florali de *Ranunculus acris*, care nu se mai deschid, transformându-se într-o gală ovală de consistență laxă; *D. tympani* atacă frunzele de jugastru (*Acer campestre*), producând mici proeminențe circulare cu diametrul de 5-6 mm;

Helicomylia saliciperda se dezvoltă ca larvă în ramurile și tulpinile de salcie (*Salix alba*) în vârstă de 2-4 ani. Ramurile atacate se îngroașă pe distanță de 5-10 cm. În fiecare îngroșare se dezvoltă mai multe larve, izolate una de alta prin septe groase de 4-5 mm. Răspândire geografică: Europa, Transcaucazia, Asia Mică, Africa de Nord. [41]

DASYPODIDE (*Dasypodidae*), (zool.) familie de mamifere primitive din America de Sud, aparținând ordinului *Edentata* (*Xenarthra*) și cunoscute sub numele tatui. Corpul lor este acoperit cu o armură de plăci osoase, peste care se află solzi cornoși. [37]

DATARE CU RADIOCARBON, (ecol.) determinarea vârstei unui eșantion de origine animală, vegetală sau minerală, prin măsurarea conținutului acestuia în radiocarbon. [3]

DATE, (inform.) reprezentări ale informației, specifice sistemului de calcul. Datele au asociat un anumit tip de date. [47]

DATE ALE DESTINULUI ECOLOGIC, date ce caracterizează destinul ecologic al unui poluant în ecosistem, luând în considerare factorii (lumina, apa, microorganisme etc.) care sporesc degradarea sa, reacțiile posibile, precum și produsele care rezultă. [17]

DATE LOCALIZATE, (ecol.) date de referință prin coordonatele lor în spațiu și/sau timp, care permit o tratare grafică și/sau cartografică a unor informații, în două sau trei dimensiuni. [3]

DATURA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Solanaceae*. Cele câteva specii originare din America Centrală și de Sud sunt plante arborescente sau arbuști cu creștere viguroasă, frunziș bogat și de dimensiuni mari. Florile solitare, lungi de 25-30 cm, asemănătoare unor trompete, au tubul lung, sunt pendente, cu marginile corolei colțurate și ondulate. *D. arborea* se remarcă prin frunze ovoid-lanceolate, ușor pufoase și flori albe foarte mirositoare. *D. suaveolens* este un arbust cu creștere viguroasă, ce poate atinge 3 m înălțime, cu frunze și flori foarte mari de culoare albă, puternic parfumate. *D. sanguinea* are flori de până la 20 cm lungime, fără miros, galbene în jumătatea dinspre caliciu, trecând în portocaliu, roșu-cinabru spre marginea corolei. Tot cu nuanțe de galben-portocaliu este și *D. aurea*. **D.** pot fi cultivate atât în apartamente, folosindu-se recipiente de dimensiuni mari, cât și în grădină unde pot sta de la sfârșitul primăverii până toamna. Afară, preferă locurile însorite și bine adăpostite cu soluri fertile, permeabile și suficient de umede. Toamna, când temperatura scade sub + 7°C, se trec în adăposturi, păstrându-se în timpul iernii la 10-12°C. Primăvara, este necesară scurtarea ramurilor. Se înmulțește prin butași semilemnificați. [39]

DAUCIFORM, (bot.) rădăcină subțiată lent de la bază spre vârf, luând forma conică, ex. morcov (*Daucus carota*). [50]

DAVILA, Carol (1832-1884), medic, farmacist și organizator român de origine franceză. Fondator al Societății medicale științifice din București (1857). Creatorul serviciului sanitar modern, civil și militar al României. [46]

DAWSON (boala ~), (med. u.) sin. *encefalită subacută cu incluziuni*. Encefalită sporadică de origine nedeterminată (probabil virală), apărută aproape exclusiv la copii, caracterizată clinic prin fenomene extra-piramidale de tip diskinetice hipertonic, alterări ale stării de conștiență, tulburări de vorbire, tulburări de deglutiție, în final demență progresivă și sindrom de rigiditate decerebrată. [60]

DAUNATOR, (biol.) denumire dată agenților care atacă și distrug plantele legumicole, pomii fructiferi și vița de vie: acarieni, ciuperci, insecte, nematozi, păsări, rozătoare, precum și accidentele climatice: brume, înghețuri, grindină etc. [49]

DAUNATORII BIOLOGICI AI PĂDURII (*combatere*), (zool.) grup numeros și foarte heterogen de microorganisme, insecte, plante inferioare și chiar animale care folosesc arborii ca adăpost sau ca spații de locuit (bioskenă), consumând organe sau țesuturi de ale acestora și astfel aducându-le mari prejudicii, până la a le pune viața în primejdie. Dintre acestea menționăm: cerbul (produce răni pe tulpini), ursul (produce exfolieri, pentru a se hrăni cu sevă) pârșul (roade vârful la arbori), șoarecii de pădure, insectele fitofage, insectele xilofage, vâscul, purecii de plante, ciupercile de scoarță, ciupercile de rădăcină, microorganismele producătoare de mucilagii care obturează vasele liberiene etc. Unele dintre acestea sunt parazite obligatorii, altele parazite facultative, cele mai multe însă având ciclul de viață strict legat de prezența arborelui, pe care-l folosesc ca hrană și habitat. Cel mai important grup, care aduce pădurii pagube imense, ca urmare a faptului că provoacă defolieri pe mari suprafețe este cel al insectelor fitofage (specii din genurile *Lymantria*, *Tortrix*, *Cnethocampa*). Foarte păgubitoare sunt și atacurile în masă din partea insectelor de scoarță (genurile *Ips*, *Polygraphus*, *Hylastes*). Combaterea acestor atacuri se face folosind patru categorii de metode: mecanice (culegerea omizilor, distrugerea cuiburilor de ouă, arbori cursă, capcane etc.), chimică (stropiri, prăfuiri, gazări), biologică (stimularea înmulțirii organismelor antagonice, nedăunătoare) și integrală (când se combină două sau trei metode: chimică, biologică, mecanică). [4]

DĂMBOVIȚA, afluent al Argeșului, lungimea este de 237 km și suprafața bazinului hidrografic este de

2.837 km². Izvorăște din Munții Făgărașului și Leaota (Valea Vladului și Boarcașu). Traversază orașul București. [25]

DDT (*diclorodifenyltrichlorethan*), (pol.) pesticid organoclorurat preparat din clorurarea hidrocarburilor aromatice sau heterociclice, conform formulei chimice: și utilizat în combaterea chimică a unor paraziți și dăunători la plante, animale și om. Folosirea DDT-ului a avut drept urmare distrugerea a numeroși dăunători redutabili ai agriculturii (lăcuste, ploșnițe, gândaci etc.) sau diminuarea numărului de vectori ai unor boli la om (țânțari, muște, păduchi, rozătoare etc). Aplicarea abuzivă a DDT-ului a avut un revers negativ. Acest pesticid este neselectiv, el omoară atât fauna dăunătoare cât și pe cea utilă (polenizatori, entomofagi, zoofagi etc.). DDT-ul este foarte toxic pentru vertebratele poikiloterme și mai puțin pentru cele homeoterme. Peștii care vin în contact cu DDT-ul mor imediat prin lezarea sistemului nervos (central și periferic), a aparatului respirator etc. Absorbția DDT-ului în organismul păsărilor răpitoare determină perturbarea metabolismului calciului ducând la subțierea cojii ouălor. Utilizarea frecventă a DDT-ului a dus la fenomenul de rezistență a dăunătorilor. Un alt inconvenient al utilizării DDT-ului constă în faptul că prezintă o mare remanentă, fiind greu biodegradabil. Ex., după 14 ani de la tratarea culturilor mai exista în sol o cantitate de 39% din acest produs. Un pericol al folosirii intensive se manifestă prin acumularea lui de-a lungul verigilor lanțurilor trofice cu posibilități de infestare a animalelor domestice și a omului cu acest produs care, după cum s-a constatat, are și o acțiune cancerigenă. În multe țări, printre care și în România, folosirea DDT-ului este interzisă fiind înlocuit cu alte produse cu calități selective față de anumite specii și care sunt mai ușor biodegradabile. [41]

DEAL, formă de relief favorabilă culturii viței de vie. [49]

DEALU MARE, podgorie ce se încadrează în zona dealurilor Subcarpaților Meridionali, cuprinzând colinele și depresiunile situate între râul Teleajen, la vest și râul Buzău, la est. Podgoria este delimitată la nord de zona dealurilor înalte și a pădurilor, iar la sud, printr-o limită care corespunde cu șoseaua Ploiești – Mizil – Buzău, retrăgându-se spre piciorul pantei, la o distanță de 1-4 km de șosea. Masivul viticol se întinde pe o lungime de cca 65 km și are o lățime care variază între 3 și 12 km; suprafața plantată depășește 20.000 de hectare, fiind considerată cea mai compactă podgorie a țării. Cultura viței de vie are rădăcini adânci în zonă. Se pare că soiul Gordin își are originea aici, trăgându-și numele de la Gordinus, comandant al unei legiuni romane ce a staționat în zonă, în secolul al II-lea. Regele vizigot Atanaric, în

secolul IV, a ascuns pe aceste meleaguri comoara, cunoscută sub numele de „Cloșca cu puii de aur“ sau „Tezaurul de la Pietroasa“. Condițiile pedoclimatice sunt deosebit de favorabile culturii viței de vie. Temperatura medie este de 10°C, suma gradelor temperaturilor depășind 4.000, iar cele active fiind de peste 3.850; precipitațiile, în jur de 600 mm, nu sunt uniform repartizate pe faze fenologice. Alitudinea unde sunt plantate viile este de 80-450 m. Podgoria este poziționată geografic pe paralela de 45°, între meridianele de 26°-26°45' longitudine estică. Se pare că fiind într-o zonă seismică, podgoria Dealu Mare ar avea un ascendent față de Bordeaux, potențialul calitativ al vinurilor fiind mai mare în această zonă, decât în cunoscuta regiune viticolă franceză. Solurile și climatul temperat continental oferă posibilități calitative de excepție. Dovada o reprezintă sutele de medalii de aur obținute la concursurile internaționale și mondiale de vinuri. Zona este recunoscută mai ales pentru soiurile roșii: Cabernet Sauvignon, care este cel mai reprezentativ vin roșu, poate fi comparat, calitativ, cu același soi de la Bordeaux; Pinot Noir poate sta alături de vinul similar din Bourgogne. Vinul de Fetească neagră produs în Dealu Mare este socotit cel mai reușit din țară. La cote înalte se prezintă și celelalte vinuri roșii din soiul *Merlot*, *Burgund mare*, *Busuiocă de Bohotin*, dar și vinurile albe din soiurile: *Fetească albă*, *Fetească regală*, *Riesling italian*, *Sauvignon*, *Muscat Otonel*, *Tămâioasă românească*, *Grasă de Pietroasa*. Centrele viticole în podgoria Dealu Mare sunt: Boldești-Scăieni, Valea Călugărească, Urlați-Ceptura, Tohani, Pietroasa, Merei și Zorești. [49]

DEASAG, (rur.) traistă cu două părți care se poartă pe umăr, cal sau măgar pentru transportul diferitelor obiecte. [67]

DEATH VALLEY (*Valea Morții*), monument național situat în SUA (statele California și Nevada). Suprafața, 836.836 ha (1933). Se află la est de Munții Sierra Nevada, în California, la granița de sud-vest a Nevadei. Valea Morții este închisă la est și vest de munți înalți. Înspre Nevada prin Muntele Amargosa și înspre California prin Muntele Panamints. Cel mai înalt vârf este Telescope de 3.740 m. Podeaua văii coboară la 86 m sub nivelul mării, lângă Badwater. El reprezintă cel mai jos punct altitudinal de pe uscat (1.295 km²) și cel mai secetos punct din emisfera vestică. În interiorul văii există destule contraste de temperatură. În timpul verii temperatura solului poate atinge valori de până la 93°C. Tot în timpul verii, timp de 2 săptămâni consecutiv, temperatura zilnică din atmosferă nu coboară sub 48,8°C. În ansamblul ei, Valea Morții este pronunțat secetoasă. Este unul din cele mai aride locuri din SUA. Deși condițiile de viață sunt foarte grele totuși aici există plante și

animale. Au fost identificate 600 de specii de plante, arealul fiecăruia fiind restrâns la zona proprie de climat și sol. Sunt întâlnite specii de plante care nu trăiesc în nici o altă parte pe glob. Vegetația de deșert apare pe aluviuni, în văile seci și canioane. Înflorirea lor se produce la 5-10 ani. Pe malurile râului Amargosa cresc plop pitici și sălcii galbene. Pe colinele și dunele de nisip vegetează specii de pelin, cactuși în formă de pară (mesquite), yucca, lupinul sălbatic. Fauna este formată din capre de deșert, asini, vulpi, coioți, porci spinoși, veverițe, șoareci, șobolani marsupiali, câteva specii de șopârle (chickwalla, gecko), șerpi și crotali (șerpi cu clopoței). Fauna acvatică este adaptată la apele suprasărate (creveți, melci). [50]

DEBALASTAJ, (prot. med.) golirea apelor de spălare din cisternele aflate pe navele petroliere; operația se efectuează în port (este strict interzisă golirea în largul mării), în condițiile respectării anumitor reglementări pentru a se evita orice fel de poluare. [3]

DEBARCADER, (nav.) loc pe malul unei ape sau pe o porțiune de chei dintr-un port, amenajat special și prevăzut cu utilaj special pentru îmbarcare și debarcare. [31]

DEBARCARE, acțiunea de a debarca. **1.** În domeniul militar, moment din acțiunea de desantare, cuprinzând atingerea litoralului de către desantul maritim. **2.** Acțiunea de descărcare a navelor și de scoatere a oamenilor și a echipajului de la bordul unei nave. [31]

DEBARIOMICIZĂ, (med. u.) micoză provocată de un *Debaryomyces*. [60]

DEBAZIFICARE, (pedol.) proces de îndepărtare a bazelor din complexul adsorbiv al solului și de înlocuire a lor cu ioni de H^+ și Al^{3+} . [29]

DEBECAJ, (zootehn.) operație de scurtare a vârfului ciocului la unele specii de păsări de fermă (găini, curci) cu scopul micșorării risipei de nutrețuri combinate, de combatere a canibalismului. [34]

DEBILITATE MENTALĂ, (șc., soc., psih.) forma cea mai ușoară de înapoiere sau deficiență mentală. Se caracterizează prin „gândire insuficient dezvoltată, ce se manifestă prin înțelegere greoaie, limitată la aspectele concrete ale fenomenelor și situațiilor de viață, dar și prin primitivism emoțional și slabiciune de voință.” (P. Popescu-Neveanu). [28]

DEBIT¹, (geogr.) cantitatea de material lichid (**d.** lichid) sau solid (**d.** solid) transportat de un curs de apă în unitatea de timp. Transportul poate fi în suspensie, prin târâre pe fundul albiei sau prin salturi. [25]

DEBIT², (ecol.) volumul de apă, gaze etc. care curge sau se scurge printr-un sistem oarecare (conducte, sol, subsol etc.) în unitatea de timp. [3]

DEBIT AL MINEI (min.), cantitate de substanță minerală utilă extrasă din mină în unitatea de timp constând din tone/oră, tone/pe schimb sau pe zi. [5]

DEBIT CARDIAC, (fiziol.) în fiziologia animală și a omului, cantitatea de sânge expulzată de ventriculul stâng în aortă la fiecare contracție a inimii sau în cursul unui minut. [21]

DEBIT DE FOC, (milit.) numărul de lovituri care poate fi tras de o gură de foc în unitatea de timp (minut, ore etc.); regim de foc. [31]

DEBIT DE INFORMAȚIE, (telecom.) mărime ce caracterizează sursa sau emițătorul dintr-un sistem de comunicație, exprimată prin cantitatea de informație. [31]

DEBIT GRAVIMETRIC, (hidr.) greutatea debitului fluid sau de material granular fin care trece în unitatea de timp printr-o secțiune a unui râu, canal sau conductă. [50]

DEBIT LICHID, (hidr.) cantitatea totală de apă pe care o transportă ecosistemele curgătoare de toate categoriile (pârâie, râuri, fluvii) în cursul unui an. El este estimat între 37 și 41.500 km³ de apă. Din valoarea debitului global anual al râurilor cca 56% revin pantei Atlantico-Arctice, 44% celei Pacifico-Indiene și doar 2,4% sunt reținute de regiunile lipsite de scurgere ale suprafeței terestre. În fiecare secundă ecosistemele curgătoare poartă în Oceanul Planetar un milion de metri cubi de apă, din care aproximativ o zecime revin Amazonului, fluviul cu cel mai mare debit din lume. Rezervele de apă ale tuturor râurilor de pe glob la un moment dat se estimează doar la 1.200 km³, ceea ce reprezintă aproximativ de trei ori mai puțin decât debitul anual al Amazonului (I. Papadopol, 1978). [50]

DEBIT SOLID, (hidr.) cantitatea totală de substanțe transportate de ecosistemele acvatice curgătoare ale planetei noastre pe parcursul unui an. El a fost estimat la 0,13·10⁸ t/an, cel ionic la 23·10⁸ t/an, al microelementelor la 0,36·10⁸ t/an, al substanțelor organice la 7,2·10⁸ t/an, iar cel al coloizilor minerali de Si, Fe, Al la 1,75·10⁸ t/an. (O.A. Alekin, 1966) În aceste limite are loc amestecul apelor ecosistemelor curgătoare cu cele ale Oceanului Planetar. [50]

DEBITARE LA LEMN, (for.) operație de prelucrare a lemnului prin așchiere sau despicare cu ajutorul ferăstrirelor în forme și dimensiuni stabilite prin standarde în vederea obținerii de semifabricate. [42]

DEBITOR, (ec.-fin.) persoană fizică sau juridică care primește de la o altă persoană bunuri economice sau sume de bani pe care este obligată să le restituie, plus dobânda la data convenită (scadență). [58]

DEBITUL RÂULUI, (hidr.) cantitatea de apă ce curge într-o unitate de timp prin secțiunea activă a râului. El se exprimă în m³/s sau l/s. Acesta diferă la scară planetară și regională. **D.** unei ape curgătoare nu este același pe toată lungimea. Crește de la izvor spre gura de vărsare. În zona montană volumul de apă este mic în pârâu și mai mare în râu. În regiunea dealurilor, d.

- este mai mare decât în regiunea montană. La șes debitul este mare. În acea secțiune debitul variază în timp, în funcție de cantitatea de apă provenită din sursele de alimentare. Variațiile **D.** în timp constituie o caracteristică ecologică de bază a unei ape curgătoare mai ales la un râu sau fluviu. [50]
- DEBLEU RAMBLEU**, (agric.) lucrare de îmbunătățiri funciare ce constă în amenajarea teraselor prin metoda săpătură-umplutură. [49]
- DEBRE-FIBIGER**, (med. u.) sindrom congenital de insuficiență adrenogenitală, însoțit de pierdere de electroliți. [60]
- DEBUG**, (inform.) referitor la software, înseamnă a localiza, a detecta și corecta o eroare logică sau de sintaxă într-un program. Privitor la hardware, a detecta, localiza și corecta o funcționare defectuoasă a sistemului. [6]
- DEBURAJ**, (zootehn.) fază de pregătire a cailor tineri (remonți) pentru perioada de dresaj. [34]
- DEBURBAJ**, (min.) spălare a minereului. [13]
- DEBUȘEU**, (hidr.) amenajare hidroameliorativă proiectată în scopul colectării apelor în surplus. Lucrarea se execută pe terenurile în pantă destinate plantațiilor viticole. [49]
- DECAGINIE**, (bot.) grupă de plante cu gineceul format din zece pistile. [50]
- DECALOGUL** (sau „Cele zece porunci dumnezeiești“), (rel.) 1. Eu sunt Domnul Dumnezeuul tău. Să nu ai alți dumnezei afară de Mine. 2. Să nu-ți faci chip cioplit și nici o asemănare a câte sunt în cer sus, și a câte sunt pe pământ jos, și a câte sunt în apă și sub pământ; să nu te închini, nici să slujești lor. 3. Să nu iei numele Domnului Dumnezeuului Tău în deșert. 4. Adu-ți aminte de ziua odihnei, ca să o sfințești. Șase zile lucrează și fă-ți treburile tale, iar ziua a șaptea este odihna Domnului Dumnezeuului Tău. Să nu faci într-însa nici o treabă, nici tu, nici fiii tăi, nici sluga ta, nici boul tău. 5. Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie bine și să trăiești mult pe pământ. 6. Să nu ucizi. 7. Să nu faci desfrânare. 8. Să nu furi. 9. Să nu mărturisești strâmb asupra aproapelui tău. 10. Să nu poftesti femeia aproapelui tău, nici casa lui, nici ogorul lui, nici sluga lui, nici boul lui, nici asinul lui, nici nimic din câte sunt ale lui. [63]
- DECANDRI**, (bot.) grupă de plante cu androceul format din zece stamine libere, aspect întâlnit la steluță (*Stellaria nemorum*), măcrișul-iepurelui (*Oxalis acetosella*). [50]
- DECANTA (a)**, a limpezi un lichid tulbure, în care se află particule solide în suspensie, scurgând lichidul limpezit după sedimentarea particulelor. [13]
- DECANTARE**, separarea gravitațională a unor materii solide sau lichide aflate în suspensie într-un fluid sau într-un efluent. [3]
- DECANTAREA ȚIȚEIULUI**, (petr.) proces de separare sub influența gravitației, a amestecului de țiței, apă și particule solide, pe baza diferenței de greutate specifică. [30]
- DECAPA (a)**, a curăța de acizi sau de grăsime o suprafață metalică în vederea operațiilor ulterioare. [13]
- DECARBONARE**, (ecol.) precipitarea carbonaților de calciu și de magneziu conținuți într-o apă prin adăugare de piatră de var. [3]
- DECARBONATARE**, (pedol.) proces de spălare parțială sau totală a carbonaților dintr-un orizont de sol sau dintr-un sol. [29]
- DECENTRARE**, (psih.) conduită de reglare unde subiectul care percepe sau cunoaște caută să compenseze lacunele inițiale ale acțiunilor, percepțiilor sau concepțiilor sale. [28]
- DECES**, (fiziol.) încetarea definitivă a tuturor funcțiilor vitale ale organismului care constau din oprirea activității cardiace, oprirea respirației, oprirea activității creierului etc. Constatarea decesului o face medicul, care eliberează un certificat ce facilitează înmormântarea. [50]
- DECIBEL**, unitate de măsură a intensității sonore, egală cu o zecime dintr-un bel. [13]
- DECIDIU**, (bot.) caduc, căzător, nepersistent. Referitor la plante, care se detașează de pe un organ la închiderea perioadei de vegetație, exemplu frunzele laricelui (*Larix decidua*), frunzele arborilor și arbuștilor cu frunza lată din zona temperată, scvamele mugurale protectoare la fag (*Fagus sylvatica*) și la castanul sălbatic (*Aesculus hippocastanum*), caliciul la piciorul cocoșului (*Ranunculus* sp.). [50]
- DECIDUOM**, (med. u.) tumoră malignă care se dezvoltă din epiteliul corionului placentar. [60]
- DECIDUOS** (bot.), plantele care își pierd frunzele la sfârșitul perioadei de vegetație [70] → FRUNZE DECIDUALE
- DECIDUU**, (bot.) fanerofit cu frunză căzătoare în anotimpuri nefavorabile din punct de vedere climatic (prea uscate sau prea reci). [15]
- DECIZIE**, (inform.) acțiune de determinare a modalității de continuare a rezolvării unei probleme cu calculatorul din mai multe alternative posibile în funcție de satisfacerea unei condiții. [47]
- DECLARAREA STĂRII DE CATASTROFĂ**, proclamarea oficială imediată a stării de urgență după o catastrofă de mari proporții, în vederea aplicării unor măsuri urgente care să reducă din impactul sinistrului. [3]
- DECLARAȚIE DE MEDIU**, declarație oficială vizând protecția, restaurarea și/sau salvarea mediului ambiant. [3]
- DECLIN**, (petr.) epuizarea progresivă a rezervelor unui zăcământ ca urmare a exploatării acestuia. [3]

DECLIN FIZIOLOGIC AL PĂDURII, (ecol., silv.) uscarea prematură a arborilor, izolat, în grupe, sau pe suprafețe mari (în masă) dintr-un complex de cauze externe, care acționează individual sau sinergic, producând dereglări fiziologice majore, de natură să provoace pădurea o criză existențială, uneori fără ieșire. Procesul se prezintă ca o devitalizare progresivă a indivizilor, la început insidioasă, greu observabilă, mai târziu cu semne evidente de degradare morfologică și de dereglare fiziologică și funcțională, mergând până la moartea acestora. Uscarea se produce în etape aproximativ în ordinea: a) decolorarea frunzelor (din verde în galben → portocaliu → ruginiu); b) rărirea progresivă a frunzișului, ca urmare a căderii frunzelor (la rășinoase, o parte din frunze cad încă înainte de înroșire, dar acestea au culoarea ușor alterată – verde deschis); c) uscarea ramurilor (crăcilor) la început a celor mici, apoi a celor mari, începând de jos la unele specii, începând de sus sau simultan, în întreaga coroană la altele; d) apariția de formații foliale noi în coroană, uneori și pe tulpină („lujeri de compensație”); e) modificarea formei frunzelor (din coroană) și de pe trunchi, care devin tot mai mici, mai groase și mai rugoase; f) degradarea structurală a scoarței: crăpare, exfoliere, acoperire cu găuri făcute de insecte, sau cu broboane (picături) de rășină; 9) la brad, din cauza încetării creșterii în înălțime se formează „cuibul de barză” ; h) invazia masivă a dăunătorilor fitofagi (de coroană) și lignifagi (de tulpină); i) uscarea arborelui, la început a vârfului, apoi în întregime. Există și o serie de alte simptome, de natură internă, pe care nu le redăm aici. Pe de altă parte, trebuie precizat că unele faze se suprapun sau se amestecă, de aceea succesiunea prezentată de noi are valoare relativă. În instalarea progresivă a uscării recunoaștem reacția organismelor la stres, care se face în trei etape principale (H. Selye, 1946): a) faza inițială, de șoc: procesele fiziologice se intensifică la maximum; b) faza de acomodare: procesele fiziologice decurg mai mult sau mai puțin echilibrat, dar la o intensitate mai mare decât cea normală; c) faza de epuizare: din cauza funcționării îndelungate la parametri supradimensionați, organismul se epuizează și moare. (De ex. fotosinteza aparentă devine zero sau chiar negativă). Asupra cauzelor uscării (declinului) s-au emis mai multe ipoteze, nici una din ele neputând însă explica fenomenul în întregime. Ele se pot grupa în două categorii: unifactoriale (când acționează un singur factor agravant) și multifactoriale. Observațiile arată că a doua categorie este mai realistă, întrucât în majoritatea cazurilor acționează sinergic cel puțin doi factori stresanți, din care unul are contribuția

principală. Dintre aceștia menționăm: poluarea, seceta îndelungată, insolația puternică, ultravioletele, ploile acide, aciditatea crescută a solului, ionii bivalenți toxici din sol (în principal Mn), ionii trivalenți liberi (Al, Fe), destructurarea solului (eroziune, înmlăștinare etc.), defolieri de insecte, agenți patogeni obturatori ai vaselor liberiene (microorganisme), o silvicultură necorespunzătoare (antiecologică) etc. Acțiunea conjugată a unor asemenea factori se intensifică pe măsură ce planta slăbește fiziologic, etapele succedându-se în cercuri concentrice care sugerează spirala colapsului biologic Manion. După modul de desfășurare în timp se deosebesc: a) uscarea rapidă, care se produce în numai 2-3 luni, dar este efectul unui stres îndelungat ascuns; b) uscarea lentă, care poate să dureze și 20 de ani. Pe plan internațional, inclusiv în țara noastră, declinul fiziologic al pădurilor este monitorizat. [4]

DECLINAT, (bot.) îndepărtare, înclinare. Referitor la plante, cu direcție oblică, curbate într-o parte și apoi îndreptată în jos față de axă, ex. tulpina la unghia păsării (*Viola declinata*); staminele androceului din florile castanului sălbatic (*Aesculus hippocastanum*). [50]

DECLINATOR, aparat care servește la determinarea declinației magnetice. [31]

DECLINATOR MAGNETIC, (min.) instrument folosit în măsurătorile topografice miniere pentru determinarea variației declinației diurne în scopul de a corecta orientările magnetice luate cu busola topografică și de a le transforma în azimute adevărate. (R. Țițeica și colab., 1972) [5]

DECLINAȚIE (δ), (astr.) unghiul dintre raza vizuală observator - stea cu planul ecuatorului. Se măsoară de la 0° la 90° , având semnul plus în emisfera nordică și semnul minus în emisfera sudică a sferei cerești. [12]

DECLINAȚIE MAGNETICĂ, unghiul format de planul medianului magnetic cu planul medianului geografic. Valoarea **d.m.** variază spre vest și spre est față de meridianul geografic. Liniile care unesc punctele de egală **d.m.** se numesc izogone. [50]

DECLINUL PARULUI, (fitopat.) micoplasmă produsă de *Pear decline*. Determină declinul lent și declinul rapid al părului. Simptomele de boală apar primăvara sau în cursul verii. Frunzele atacate sunt mici, de culoare verde deschis și ușor răscucite. Lăstarii anuali sunt foarte scurți. Mugurii de rod se brunifică și se usucă. În vară frunzele se ofilesc și se usucă. În general pomii atacați primăvara se usucă în timpul verii. În timpul iernii micoplasma din coroană este distrusă, ea menținându-se numai pe rădăcini. (N. Minoiu, 1987) [50]

DECLIVITATE, (topogr.) mărimea care exprimă înclinarea suprafeței topografice, exprimată în grade sau în procente; sin. cu *panta* (unui versant, unei alpii). [25]

- DECOCT**, soluție extractivă conținând principii active obținută prin fierberea în apă a plantelor. [50]
- DECOLARE**, desprinderea de pe pământ sau de pe suprafața unei ape și plecarea în zbor a unui avion sau elicopter. [31]
- DECOLORAREA NERVURILOR DE AGRIS**, (fitopat.) viroză produsă de virusul *Veinbandig*. Simptome: pe frunze, de-a lungul nervurilor apar dungii galben-pal. La unele soiuri frunzele rămân mici și lăstarii nu cresc. Transmiterea bolii se face prin altoire, butășire, marcotaj și mai ales prin **păduchele agrișului** (*Aphys grossulariae*). Tratatament: combaterea dăunătorului, folosirea de material sănătos pentru înmulțire. [50]
- DECOMPENSARE**, (psih., soc.) proces opus compensării, costând în cedarea stării de echilibru în urma unui deficit sau privațiuni. [28]
- DECONTAMINABIL**, (prot. med.) califică o substanță sau un mediu din care este posibil să se elimine factorii de contaminare. [3]
- DECONTAMINARE¹**, (prot. med.) eliminarea sau atenuarea efectelor unei poluări, infecții sau epidemii cu ajutorul unor mijloace specifice mediului sau organismului în cauză. [3]
- DECONTAMINARE²**, (pol.) proces de îndepărtare a materialelor radioactive și a efectelor nocive ale radioactivității dintr-un ecosistem în scopul protejării organismelor vii și a diferiților factori abiotici. [41]
- DECOPERTA (a)**, (min.) a dezveli un zăcământ care se exploatează la suprafață. [13]
- DECOPERTARE**, (agric.) operațiune de îndepărtare a părții superioare a solului efectuată pentru realizarea unor lucrări de nivelare sau pentru exploatarea solului. [29]
- DECORNARE**, (zootehn.) sin. *ecornare*, operație de îndepărtare a coarnelor, aplicată în special la bovine. [34]
- DECORTICAT**, (bot.) decojit, lipsit de coajă, ex., cariopsele cerealelor decorticate, lipsite de coajă, tulpina plantelor lemnoase decojită. [50]
- DECOVIL**, (for.) cale ferată îngustă, provizorie, alcătuită din panouri de șine care se așază direct pe teren și care pot fi ușor remontate, folosită pentru exploatarea forestiere locale și temporare. [42]
- DECRESCENT**, (bot.) care se micșorează de la bază spre vârf (frunze, lobi, ramuri), ex. frunzele compuse la borceag (*Vicia pannonica*). [50]
- DECUBIT**, (fiziol.) poziție a corpului adoptată în momentul așezării acestuia în repaus, pe un plan relativ orizontal. În funcție de zona cu care corpul vine în contact cu substratul, decubitul poate fi dorsal, ventral, lateral stâng sau lateral drept. [33]
- DECUMBENT**, (bot.) tulpină la început ascendentă, apoi culcată pe pământ și cu vârful ridicat, prevăzută cu rădăcini adventive la nivelul nodurilor, ex., cimbrisor (*Thymus serpyllum*). [50]
- DECURENT**, (bot.) cu baza prelungită pe organul pe care este inserat. Lamina frunzei prelungită și concrecută cu pețiolul, care la rândul lui este prelungit și concrecut pe tulpină, caz întâlnit la zărnă (*Solanum nigrum*) și la alte specii. [50]
- DECUSAT**, (bot.) în cruce; două frunze opuse de la un nod sunt dispuse cruciș față de frunzele nodului inferior și superior, ex. bălbișă (*Stachys palustre*), clocoței (*Clematis integrifolia*). [50]
- DECUSAȚIE**, (anat.) încrucișarea nervilor (de la fiecare latură a corpului) cu interschimb de fibre, ca în tractul optic și piramidal. [57]
- DEDIFERENȚIERE**, (citol.) pierderea totală sau parțială de către o celulă sau un țesut a trăsăturilor caracteristice. Proces prin care celulele mature, diferențiate se juvenilizează și încep să se dividă (să prolifereze). În unele cazuri celulele dediferențiate pot forma un „meristem apical“ care poate genera o nouă plantă cu toate organele vegetative și reproducătoare normal dezvoltate. Această plasticitate remarcabilă a celulelor plantelor poate fi exploatată pentru multiplicarea vegetativă (clonare) și pentru a genera plante transgenice. [69]
- DEDIȚEI GALBENI, BULBUCI** (*Adonis*, fam. *Ranunculaceae*), (agric.) plantă originară din Siberia. Speciile perene sau anuale acoperă decorul din primăvară până în toamnă. *A. amurensis* decorează prin frunzele multifidate și prin florile galbene ce apar de timpuriu (februarie-martie) înaintea frunzelor. *A. vernalis*, plantă perenă ce înflorește în martie-aprilie, are flori de 5-6 cm cu 10-12 petale galbene care se deschid complet în orele bine însorite. *A. estivalis* și *A. autumnalis*, specii anuale, înfloresc, prima, în mai-iunie, iar a doua din iunie până în septembrie și au flori roșii cu o pată neagră la vârful, respectiv baza petalelor. Toate speciile pot fi înmulțite prin semințe sau prin divizarea tufelor. Sunt utilizate în borduri, platbande sau stâncării, în locuri însorite sau șemiumbrite. [39]
- DEDUBLAREA PERSONALITĂȚII**, (psih., șc.) fenomen psihopatologic rar în forma sa completă, de disociere a unității personalității prin apariția alături de personalitatea normală a subiectului a unor stări secundare ce evoluează succesiv sau simultan, determinând două tipuri de comportament. [28]
- DEDUCȚIE**, (psih., șc.) operație a gândirii logice și de raționament care permite stabilirea unei concluzii pornind de la general la particular. [32]
- DEFAULT**, (inform.) alegerea pe care o face un program atunci când operatorul nu specifică o altă alternativă. **D.** apare în program dacă o valoare sau o

- opțiune trebuie să fie asumată pentru funcționarea programului, **d.** reprezentând opțiunea pe care în mod implicit o propune programul. [6]
- DEFAULT DRIVE**, (inform.) disc drive-ul pe care un program îl folosește să scrie/citească, dacă nu se specifică altul în mod explicit. [6]
- DEFAUNAT**, (ecol.) califică un teritoriu sau o regiune lipsite total de faună. [3]
- DEFAUNIZARE**, (ecol.) distrugerea faunei dintr-o regiune ca urmare a unor catastrofe naturale (uragane, erupții vulcanice, cutremure, epidemii) sau provocate de om (poluare, războaie, vânătoare sau pescuit intensiv etc.). Ea produce grave dezechilibre ecologice cu implicații grave asupra ecosistemelor. [70]
- DEFECAȚIE**, (fiziol.) act reflex motor la nivelul regiunii sigmoido-rectale care are ca rezultat eliminarea materiilor fecale. [21]
- DEFECT DE ECRAN**, (ind. energ.) o breșă în sistemul de protecție, asigurat de conductoarele de protecție sau de paratrăsnete, care se produce atunci când trăsnete cu amplitudini superioare curentului de protecție pot lovi direct conductoarele de fază și să producă pe linia electrică aeriană respectivă o supratensiune ce determină conturnarea izolației. [59]
- DEFECT LA LEMN**, (for.) anomalie de structură, formă și vătămare cauzată de factori accidentali (mecanici, chimici, organici, fiziologici) cu influență negativă asupra utilizării lemnului brut. Poate fi **d. de formă**: curbura, conicitatea, lăbărțarea, ovalitatea, înfucirea, canelura, scobitura trunchiului; **d. de structură**: excentricitate, excrescență, fibra răsucită, fibra înclinată, fibra creață, fibra încălțită, neregularitatea inelelor anuale, lemnul de compresiune, inimi concrescute, noduri, crăpături, cadranura, crăpătură inelară, gelivura, găuri și galerii de insecte. Colorații și alterații, modificări ale compoziției fizice sau chimice cauzate de ciuperci, bacterii sau agenți fizici cu consecințe negative asupra structurii și rezistenței lemnului: albăstreala, colorații de mucegai, colorație de plutire, roșeața, încinderea, răscoacerea, duramen fals (la fag denumită inimă roșie); **d. de rănire**: cicatricea, lemnul pârlit, incluziunile de corpuri străine; **d.** determinate de alte cauze: lemn mort, coajă înfundată, galerii și găuri cauzate de vâsc, scorbură. Limita de la care defectele se socotesc anormale se stabilesc prin standardele și normele interne ale sortimentelor de lemn respective. [42]
- DEFECTOLOGIE**, știință complexă din sistemul științelor pedagogice, care studiază comportamentul copiilor cu defecte fizice și psihice, problemele instruirii, educării și integrării lor sociale. [32]
- DEFECTOSCOP**, (milit.) aparat folosit la detectarea defectelor de material (variația structurii, fisuri) în piesele de oțel, prin variația proprietăților magnetice. [31]
- DEFECTOSCOPIE**, (ind.) ansamblu de procedee folosite pentru examinarea materialelor și a pieselor în vederea descoperirii defectelor acesteia. [13]
- DEFERENTITĂ**, (med. u.) proces inflamator localizat la nivelul canalului deferent, însoțind de obicei o veziculită. Se manifestă la distanță prin simptome de reacție peritoneală (sughit, vărsătură, tahicardie), iar local printr-o îngroșare a canalului. [60]
- DEFERIZARE**, (ecol.) eliminarea sărurilor de fier dizolvate în apă printr-o operație de aerare, urmată de o operație de filtrare. [3]
- DEFICIENȚĂ**, (agrochim.) sin. *carență*, perturbare în starea de nutriție și dezvoltare a plantelor determinată de o insuficiență în apă, în aer sau într-unul sau în mai multe elemente nutritive, care se găsesc sau au fost absorbite în cantități insuficiente din mediul de cultură. [29]
- DEFICIENȚĂ DE AZOT**, (agrochim.) deficiența determinată de conținuturi scăzute de azot total sau de azot accesibil din sol. Se poate manifesta pe întreaga perioadă de vegetație, dar în special primăvara devreme, când rezervele de azot nitric sunt scăzute. Fenomenul se manifestă prin clorozarea frunzelor mai bătrâne (culoare verde-deschis), iar pe măsura înaintării în vegetație frunzele se îngălbenesc. Se produce o maturare precoce a plantei. [29]
- DEFICIENȚĂ DE BOR**, (agrochim.) fenomen determinat de insuficiența primară sau secundară a B. Conținuturi reduse de B se întâlnesc în soluri aluvionale, nisipoase, organice, pe soluri acide calcarizate excesiv. Timpul uscat și luminozitatea intensă favorizează fenomenul. Frecvent apare la sfecla de zahăr, fiind cunoscută drept boala inimii sfeclei de zahăr, iar la măr se manifestă prin deformarea fructelor, crăparea și suberificarea țesuturilor. [29]
- DEFICIENȚĂ DE CUPRU**, (agrochim.) fenomen manifestat prin creșterea slabă sau chiar oprirea din creștere a plantelor, ofilirea acestora, apariția clorozei, albirea vârfului frunzelor și slaba formare a semințelor. Simptomele se observă, de regulă, pe organele tinere ale plantei. Deficiența de Cu poate fi de origine primară sau indusă. Factorii favorizanți sunt: conținutul scăzut în sol a Cu (< 6 ppm în solurile minerale și < 30 ppm în solurile organice), prezența unor conținuturi ridicate de fosfor, azot sau zinc în sol și amendarea calcică excesivă a solurilor acide. Fenomenul poate apărea pe soluri turboase, carbonatice, în special cu textura nisipoasă și pe soluri acide puternic debazificate. [29]
- DEFICIENȚĂ DE FIER**, (agrochim.) lipsa fierului are, de regulă, o origine indusă. Se manifestă printr-o cloroză tipică a frunzelor, care capătă culoarea verde-deschis până la galben, numai nervurile rămânând

verzi; simptomele apar la organele tinere. Factorii favorizanți sunt: conținutul scăzut de fier din sol, prezența carbonatului de calciu liber, conținut ridicat de bicarbonați, umiditatea excesivă, prezența unor cantități mari de metale grele și de fosfor în sol, aerația scăzută, temperaturi extreme, conținut scăzut de materie organică în solurile acide, aciditate excesivă a solului, gunoarea intensă a solurilor acide, deteriorarea sistemului radicular și sensibilitatea diferitelor soiuri de plante la acest fenomen. [29]

DEFICIENȚA DE FOSFOR, (agrochim.) fenomen de origine primară datorat, în principal, lipsei fosforului din sol. Se manifestă prin culoarea albastruie verde-închis a frunzelor sau a tulpinilor la plantele tinere, apariția, în unele cazuri, a unor nuanțe roșu-purpuriu până la violet. Simptomele apar pe frunzele bătrâne. Deficiența apare de regulă pe soluri cu textură fină. Este intensificată de reacția acidă a solului, de prezența hidroxizilor de fier și aluminiu, de formele mobile de mangan, de nivelurile reduse ale umidității din sol și de temperaturile scăzute. [29]

DEFICIENȚA DE MAGNEZIU, (agrochim.) fenomen de natură primară sau indusă. Se manifestă prin clorozarea marginală a limbului frunzelor, care se poate întinde pe toată suprafața limbului. Petele clorotice se dispun sub forma unor mărege pe linii paralele cu nervura principală. Inițial apare la frunzele bătrâne, după care se extinde și la cele mai tinere. Apare de regulă pe solurile acide, debazificate, pe solurile cu textură grosieră, în condiții de aplicare a îngrășămintelor amoniacale sau cu potasiu. Vremea ploioasă și irigarea cu norme exagerate pot favoriza carența de magneziu. [29]

DEFICIENȚA DE MANGAN, (agrochim.) fenomen datorat conținutului scăzut de Mn din sol (deficiență primară) sau unui conținut ridicat de Fe, Cu sau Zn, secetei, luminozității scăzute, amendării excesive (deficiență indusă). Se manifestă prin clorozarea spațiilor dintre nervurile frunzelor sau prin pătarea frunzelor, care pot lua un aspect pestriț. Solurile cu reacție slab acid-neutră, alcalină sau solurile cu textură grosieră favorizează apariția fenomenului. [29]

DEFICIENȚA DE MOLIBDEN, (agrochim.) deficiența provocată de insuficiența Mo din sol (origine primară) sau de excesul de nitrați din sol și plantă (deficiență indusă). Se manifestă prin îngălbenirea frunzelor și apariția arsurilor pe marginile lor. [29]

DEFICIENȚA DE POTASIU, (agrochim.) fenomen, de regulă, de origine primară. Se evidențiază prin lipsa de vigoare și de rezistență a țesuturilor la cădere, la atacul dăunătorilor și în final prin diminuarea calității recoltelor. Morfologic, se manifestă prin colorația albastrui-verde închis a frunzelor, uscarea

pe margini a frunzelor și îngălbenirea, îmbrunirea și necrozarea țesutului dintre nervuri. Simptomele apar mai ales pe frunzele mai bătrâne. Deficiența de potasiu duce la acumularea azotului amoniacal, având o acțiune toxică în celule. Fertilizarea excesivă cu azot și fosfor poate duce la deficiență de potasiu. [29]

DEFICIENȚA DE ZINC, (agrochim.) deficiență cauzată de insuficiența zincului, care poate fi de origine primară sau indusă. Se manifestă prin clorozarea frunzelor, care cuprinde uneori și nervurile. La porumb, plantele tinere au o colorație pală, galben-deschis până la alb; pe frunzele mai bătrâne apar dungi clorotice, paralele cu nervura principală. La pomi apare fenomenul de dispunere în rozetă a frunzelor. Pe lângă conținutul redus de Zn din sol, prezența carbonaților, conținutul scăzut de materie organică, conținutul ridicat de fosfor mobil din sol, înrădăcinarea limită ș.a. favorizează apariția carenței de zinc. [29]

DEFICIENȚA INDUSĂ, (agrochim.) deficiența cauzată de o absorbție redusă a unui element nutritiv ca urmare a blocării lui în forme insolubile, în anumite condiții de pH, sau a unui antagonism ionic și nu de prezența lui în sol în cantități reduse. Un exemplu poate fi deficiența de zinc indusă de nivelul ridicat al fosforului mobil din sol sau deficiența de molibden indusă de excesul de azot nitric. Deficiența indusă se corectează în principal prin fertilizare foliară. [29]

DEFICIENȚA PRIMARĂ, (agrochim.) deficiență determinată de conținutul insuficient al unui element chimic nutritiv în mediul de cultură și pe care planta nu-l poate extrage în condițiile necesare pentru o desfășurare normală a creșterii. Se corectează prin aplicarea elementului deficitar în sol sau extraradicular, prin stropiri foliare. [29]

DEFICIT, (ec.-fin.) lipsă; lipsă într-un cont, unde soldul arată insuficiența resurselor față de cheltuieli. [35]

DEFICIT DE SATURAȚIE ÎN BAZE, (agrochim.) diferența dintre capacitatea totală de schimb cationic (T) și suma bazelor schimbabile; reprezintă, de fapt, acea parte din capacitatea totală de schimb cationic ocupată de ionii schimbabili de hidrogen și aluminiu. Se mai exprimă și sub alte forme ca: hidrogenul schimbabil, aciditate titrimetrică totală, aciditate de schimb și aciditate totală. [29]

DEFICIT DE UMIDITATE ÎN SOL, (pedol.) diferența între capacitatea de reținere a apei în sol și umiditatea reală. [54]

DEFILEU, sector de vale adâncă și îngustă, format de un râu care traversează un munte, un deal sau un podiș alcătuite din roci dure. Se deosebește de chei prin dimensiuni și prin alteranța sectoarelor înguste cu cele largi. [25]

- DEFILEUL CRIȘUL REPEDE**, rezervație naturală complexă (geologică, floristică, forestieră) din România, județul Bihor. Suprafața 220,70 ha. Posedă un relief variat ce formează un defileu calcaros lung de 2,5 km cuprins între izvoarele Crișului Repede până la localitatea Bucea. Pereteii calcaroși sunt aproape verticali. Rezervația dispune de 11 peșteri. Dintre acestea, cea mai mare este Peștera de la Vadu Crișului, străbătută de un pârâu subteran. În peștera Deventului s-au descoperit o bogată faună pleistocenă și urme neolitice din perioada bronzului. Pe versantul drept al Crișului există 6 peșteri cu numeroase resturi faunistice pleistocene și holocene. Flora este reprezentată de 1523 de specii din care unele sunt rarități și relice glaciare. (Gh. Mohan, 1993) [50]
- DEFLAȚIE**, (pedol.) operațiune de îndepărtare și de transport al particulelor de sol sub acțiunea vântului. [29]
- DEFLECT**, (bot.) reclinat, abrupt, curbat în afară sau în jos, aspect întâlnit la sepelele caliciului de piciorul-cocoșului (*Ranunculus bulbosus*), petalele corolei la lăsnicior (*Solanum dulcamara*), ramură. [50]
- DEFLORARE**, (sex.) ruptura himenului la fete în urma raportului sexual, având ca rezultat o ușoară hemoragie. După cca 7 zile ruptura se cicatrizează. Resturile membranei himeniale mai persistă până la prima naștere, când dispar complet. **D.** făcută fără consimțământul fetei constituie viol. [50]
- DEFLOTAT**, (bot.) cu perioadă de înflorire terminată; cu polenul deja împrăștiat; cu florile căzute. [50]
- DEFOLIAT**, (bot.) desfrunzit, cu frunze căzute, despuiat de frunze din cauza unor factori biologici sau mecanici. [50]
- DEFOLIATOR**, **1.** (zool.) Insecte care se hrănesc cu frunze și care pot produce distrugerea aparatului foliar al plantelor ierboase și lemnoase. **2.** (pest.) Substanțe chimice folosite pentru a produce căderea frunzelor arborilor (ex., agentul Orange, folosit în războiul din Vietnam). [62]
- DEFOLIERE**, (ecol.) tratament chimic aplicat unor plante pentru îndepărtarea aparatului foliar (frunzelor). [3]
- DEFORMARE**, (med. vet.) leziune dobândită, constând în apariția unei deviații de la conturul, volumul sau forma normală a unui organ sau a unei părți a corpului. [33]
- DEFRIȘARE**, (for.) sin. *despădurire*, înlăturare completă a pădurilor pe o anumită suprafață (tăiere, ardere) pentru folosirea terenului în alte scopuri (agricultură, pășunat, construcții). [70]
- DEFULARE**, (psih.) proces invers refulării ce implică activarea funcțiilor catharsice și eliberarea de tensiune. [28]
- DEGARNISIREA COARDELOR**, (agric.) dispariția lăstarilor sau a formațiunilor de rod, datorită legii polarității. [49]
- DEGAZARE**, (ecol.) extracția pe cale mecanică sau pe cale chimică a gazelor dizolvate într-un efluent lichid. [3]
- DEGAZAREA PETROLULUI BRUT**, (petr.) eliminarea gazelor dizolvate în petrolul brut la ieșirea acestuia din sondă. [3]
- DEGAZEIFICA (a)**, (ind.) **1.** A îndepărta substanțele volatile din cărbuni prin distilare, la temperaturi înalte, în afara contactului cu aerul. **2.** A îndepărta gazele dintr-un lichid prin agitare, împrosăcare etc. [13]
- DEGAZIFICAREA NOROIULUI DE FORAJ**, (petr.) eliberarea în atmosferă a gazelor înglobate în noroiul de foraj, la trecerea sa în contact cu straturile de gaze traversate de sondă. (R. Țițeica și colab., 1972) [30]
- DEGAZOLINARE**, (petr.) extracția condensatului sau a gazolinei dintr-un gaz natural sau dintr-un gaz asociat la ieșirea acestuia din sondă. [3]
- DEGENERAREA LIPOIDĂ A FICATULUI**, (pisc.) boală nutrițională, mai frecventă la păstrăvi, apărută ca urmare a unei corelări defectuoase a cantității de hrană administrată cu temperatura apei. Peștii afectați au branții palide, viscerale înconjurate de grăsime, iar ficatul este de culoare galbenă. [10]
- DEGENERAREA SOIURILOR**, (agric.) regresia sau dispariția unor proprietăți valoroase economice și apariția unor biotipuri cu însușiri negative, ca urmare a selecției prost conduse și a tehnicilor de cultură inadecvate. [49]
- DEGENERESCENTĂ**, (med. u.) acumulare anormală de diferite substanțe în celulele unor organe sau țesuturi, ducând la alterarea lor funcțională și la simptome mai mult sau mai puțin grave. Se produce în timpul intoxicațiilor sau infecțiilor și interesează în mod deosebit ficatul, rinichiul, inima, mușchii, vasele. După natura substanțelor acumulate există **d.**: proteică, grasă, glucidică, minerală. Cele mai obișnuite forme sunt *degenerescenta proteică granulară* (intumescența tulbure), apărută în cursul bolilor febrile, sau *degenerescenta vacuolară* (intumescența clară), apărută în cursul unor intoxicații ușoare care trec o dată cu boala. *Degenerescenta hialină* interesează pereții vaselor în cursul arteriosclerozei; *degenerescenta amiloidă* apare la bolnavii cu supurații cronice prelungite (gangrene, infecții, osteomielite). *Degenerescenta grasă* (adipoasă) interesează în special ficatul sau

inima în cadrul unor intoxicații sau boli infecțioase când poate produce moartea prin insuficiența acestor organe. În arterioscleroză, în peretele arterelor mari se depune colesterol (substanță grasă) formând ateroame. Bolile în care predomină se numesc degenerative (arterioscleroză, boli ale sistemului nervos). [43]

DEGERATURĂ, (med. u. și vet.) leziune localizată mai ales la nivelul extremităților, produsă în urma ischemiei cauzate de expunerea prelungită la frig, afectând în grade diferite țesuturile. [31]

DEGET, (petr.) bară fixă la podul turlei care servește ca rezem pentru capetele superioare ale prăjinilor de foraj sau ale țevelor de extracție, când acestea sunt scoase din sondă, în pași. (R. Țițeica și colab., 1972) [5]

DEGETELE VRAJITOAREI (*Mesembrianthemum* sin. *Dorotheanthus*, *Lampranthus*, fam. *Aizoaceae*), (bot.) sunt cunoscute peste 500 de specii cu răspândire spontană în țărilor mediteraneene, Africa tropicală și de sud, Chile, Canada, Australia. Sunt, în majoritate, plante anuale sau bienale, cu tulpini scurte, ramificate de la bază, formând rozete de frunze cărnoase. Florile solitare, în culori variate și strălucitoare, se deschid numai în orele însorite ale zilei. *Mesembrianthemum criniflorum* Hoott, cu frunze subțiri, cilindrice, ascuțite și ușor curbate, cu flori mari, dialipetale, înflorind toată vara, colorate în roz pal, roșu, alb sau galben este una dintre cele mai răspândite specii. Iarna se udă rar, pentru a nu putrezi, și se păstrează la 8-10°C. Vara necesită mai multă apă. Se mulțumește cu soluri mai puțin fertile, nisipoase și permeabile, și se cultivă în ghivece sau direct în grădină. Înmulțirea se face prin semințe sau prin butași de tulpină, înrădăcinați la cald, în apă sau în pământ. [39]

DEGLUTIȚIE, (fiziol.) fenomen mecanic realizat în trei timpi: bucal, faringian și esofagian, care are ca rezultat deplasarea alimentelor din gură în stomac. [21]

DEGRADARE¹, (prot. med.) proces complex fizico-chimic de schimbare a calității unor componente ale mediului cu urmări negative (degradarea mediului), de distrugere parțială a solului prin îndepărtarea stratului superior al acestuia în urma eroziunii, prin sărăturare, acidifiere, compactare, poluare chimică, înmlăștinire ș.a. (degradarea terenurilor). Procesul de formare a mineralelor argiloase prin alterarea unor minerale silicatică. [25]

DEGRADARE², (prot. med.) proces de alterare a uneia sau a mai multor caracteristici esențiale ale calității mediului. [3]

DEGRADARE/DETERIORARE ESTETICĂ, (prot. med.) schimbări nedorite ale caracteristicilor fizice sau chimice ale mediului ambiant, cum sunt mirosul,

gustul, culoarea și care, fără a fi nocive, reduc calitatea vieții. [23]

DEGRADARE PRIMARĂ, (prot. med.) degradarea structurii moleculare a unei substanțe într-un stadiu suficient de avansat pentru a-i elimina una dintre proprietățile sale caracteristice. [3]

DEGRADAREA BIOLOGICĂ A HEMICELULOZELOR, (pedol.) proces de degradare a hemicelulozelor în sol sub acțiunea unor specii variate de microorganisme, cu eliberare de zaharuri simple și acizi uronici, care sunt metabolizați activ de microflora solului. [29]

DEGRADAREA MEDIULUI, (prot. med.) schimbare în sistemele de suport ale vieții care interferează cu capacitatea planetei de a menține limitele maxime de toleranță a vieții. [24]

DEGRADAREA SOLULUI, (prot. med.) deteriorarea accentuată a solului prin diferite procedee la o intensitate mai mare decât cea la care acesta s-a format. [24]

DEGRADAREA TERENURILOR, (ecol.) deteriorarea progresivă a calității solurilor sau peisajelor ca urmare a unor acțiuni naturale sau antropice. [3]

DEGRADAREA ZĂCAMĂNTULUI, (petr.) transformare intervenită în echilibrul fizico-chimic al unui zăcămint de hidrocarburi (țiței și gaze) unde exploatarea lui nu se mai poate face în condiții optime. [30]

DEGRADATORI, (ecol.) în natură, organisme care se hrănesc cu produse reziduale sau cu părți ale altor organisme moarte. [23]

DEGRESARE, (prot. med.) eliminarea uleiurilor, grăsimilor sau hidrocarburilor din cadrul unui mediu oarecare. [3]

DEHIDROGENAZE, (biochim.) enzime care catalizează reacții de oxidoreducere cu transfer de atomi de hidrogen. Ele funcționează cu participarea unor coenzime care au rolul de acceptori sau donori de atomi de hidrogen. Aceste coenzime au structură dinucleotidică, unul fiind adenozinmonofosfatul, iar al doilea conținând o vitamină din complexul B: nicotinamida și, respectiv, riboflavina; ele sunt: nicotinamid-adenin-dinucleotidul (NAD⁺/NADH), nicotinamid-adenin-dinucleotid-fosfatul (NADP⁺ / NADPH), flavin-adenin-dinucleotidul (FAD/FADH₂). [9]

DEHISCENT, (bot.) care se deschide spontan, în mod natural. La plante, deschiderea sporogonului de *Briofite* pentru eliberarea sporilor, deschiderea anterei din floare pentru eliberarea polenului necesar polenizării, deschiderea spontană a fructelor pentru eliberarea semințelor, ex. folicula de spânz

(*Helleborus purpurascens*), păstaia la speciile de *Fabaceae*, silicva și silicula la speciile de *Brassicaceae/Cruciferae* etc. [50]

DEHISCENȚĂ, (bot.) modul de deschidere la maturitatea fiziologică a anterelor, fructelor și a sporangilor pentru eliberarea polenului, semințelor și sporilor. Anterele se deschid prin resorbția țesutului despărțitor dintre sacii polenici, iar procesul constă într-o crăpătură longitudinală, la *Malvaceae*; două crăpături longitudinale la țintaură sau fierea pământului (*Centaureum erythraea*); printr-o crăpătură transversală, la trepădătoare (*Mercurialis annua*); prin pori formați la vârful anterelor, la cartof (*Solanum tuberosum*), afin (*Vaccinium myrtillus*) etc.; prin valvule sau căpăcele, la foaie groasă (*Pinguicula alpina* și *P. vulgaris*) la toate speciile de *Berberidaceae* și *Lauraceae*. Fructele se deschid prin căpăcele ca la pixida de scânteiuță (*Anagallis arvensis*); prin pori preformați, ca la gura leului (*Antirrhium majus*), la clopoței (*Campanula* sp.); prin crăpături de forma dinților – capsulă denticidă la toate speciile de ciuboțica cucului (*Primula veris*, *P. vulgaris*, *P. elatior*) și la alte specii din acest gen; prin desfacerea fructului în valve și care poate fi: *septicidă* – prin dedublarea pereților de separație, la brândușa de toamnă (*Calchicum autumnale*); *loculicidă* – prin crăpături de-a lungul nervurilor mediene, la lălea (*Tulipa gesneriana*); *septifragă* – prin crăpături în afara nervurii mediane. [50]

DEINOTHERIIDAE, (paleont.) mamifere asemănătoare unor elefanți din perioadele miocen și pliocen, neavând colți pe falca superioară, ci având o pereche de colți inferiori, care cresc în jos și napoi. [37]

DEJA-VU (*pseudomnezie*), (psih.) iluzie constând în falsă recunoaștere, în sentimentul că situația prezentă a mai fost trăită, fiind reproducă exact și complet acea experiență trecută. Iluzia de apartenență la propria experiență a unor persoane pe care în mod real le întâlnește pentru prima dată. [28]

DEJECTIE, (pol.) apă murdară provenită din fabrici sau gospodării, care degradează apele naturale în care se scurge. [34]

DEJECTII, fecale și urină eliminate din organismul animalelor. [34]

DEJERINE, (med. u.) sindrom interolivar; sindrom bulbar altern motor, cauzat de leziunile care interesează porțiunea anterioară a bulbului rahidian. Se manifestă prin hemiparalizie și hemiatrofia limbii de partea leziunii și prin paralizia membrelor de partea opusă leziunii. [60]

DEJERINE-ROUSSY, (med. u.) sindrom talamic, determinat de leziuni ale talamusului, caracterizat prin hipoestezie superficială tranzitorie, anestezie

profundă persistentă, dureri cu caracter hiperpatric, mișcări coreoatetozice, semne cerebeloase, hemianopsie; tulburările apar pe hemicorpul de partea opusă leziunii. [60]

DELETE, (inform.) a elimina un text, un fișier sau parte dintr-un document, cu intenția de a-l îndepărta sau șterge definitiv. [6]

DELEȚIE, (genet.) anomalie cromozomală care constă în pierderea unui fragment cromozomal. [19]

DELFIN (*Delphinus delphis*, fam. *Delphinidae*), (zool.) mamifer odontaceu carnivor marin. Are o lungime de 1,50-2,50 m. Trăiește în cete și este întâlnit și în Marea Neagră. Este răspândit în toate mările din emisfera nordică. Este foarte jucăuș, capricios și sociabil. Înotă cu viteză mare. S-a specializat în vânarea peștilor cu care se hrănește, dar și cu cefalopode, moluște, crustacee și echinoderme. După o gestație de cca 10 luni femela naște unul sau doi pui, pe care îi alăptează timp îndelungat. [26]

DELFINAPTERIDE (*Delphinapteridae*), (zool.) familie care cuprinde mamifere odontocete marine, cu vertebrele cervicale libere. Nu posedă înotătoare dorsală. Trăiesc în regiunile arctice și se hrănesc cu cefalopode, pești, echinoderme, ex. beluga, navalul. [26]

DELFINIDE (*Delphinidae*), (zool.) familie care cuprinde delfinii, odontocete ihtiofage, numeroase și gregare. Are 2-4 vertebre cervicale sudate. Simfiza mandibulară este scurtă, ex. delfinul, balena ucigașă. [26]

DELFINUL-DE-FLUVIU (*Platanista gangetica*, fam. *Platanistidae*), (zool.) numit și delfinul-de-Gange. Are lungimea de 3 m și trăiește în apele mari ale Indiei. Are culoarea cenușiu-închis. Botul este lung și turtit. Are 28-32 de dinți pe maxilarul superior și 30-33 pe maxilarul inferior. Femela naște unul până la doi pui. Se găsește în toată regiunea Gangelui, pătrunzând până departe în interior pe continent. [26]

DELFINUL INIA (*Inia geoffroyensis*, fam. *Platanistidae*), (zool.) mamifer odontaceu carnivor acvatic. Trăiește în regiunea Amazonului. Botul este rotunjit și cu peri țepoși. Pe fiecare maxilar are 66 sau 68 de dinți ascuțiți, cu coroanele curbate. [26]

DELICVESCENT, (micol.) care se lichefiază. Lichefierea pârlărilor la ciupercile: burete cu perucă (*Coprinus comatus*), burete de rouă (*Coprinus micaceus*), popenchi (*Coprinus atramentarius*) și alte specii de *Coprinaceae*. [50]

DELIR, (soc., psih.) tulburare a activității psihice, cu precădere a gândirii, constând în apariția, pe un fond patologic, a unor idei false, raționamente greșite sau concluzii aberante, deformate. [28]

DELIRIUM TREMENS, (soc., psih.) complicație acută a alcoolismului cronic, fiind o urgență medicală și psihiatrică. [28]

DELTA DUNĂRII, rezervație naturală a biosferei din România (județul Tulcea). Suprafața, 220.000 ha. Altitudine, 0-15 m. În cadrul ei se disting trei mari rezervații, cărora li se adaugă altele mai mici. Marile rezervații sunt: rezervația naturală Letea-Matița-Roșca; rezervația naturală Perișor-Zătoare-Sacalin; rezervația Periteasca-Leahova-Gura Portița. Vegetația este reprezentată de numeroase specii de plante acvatice, natante și submerse și numeroase specii caracteristice terenurilor mlăștinoase. În Delta sunt întâlnite: nufărul alb, nufărul galben, plutica, cornacii, broscarița, foarfeca bălții, cosorul, lintița, iarba broaștei, pipirigul, papura, trestia, coada calului, buzduganul, săgeata apei, feriga de apă, rogozul, roșătea, stânjelul de baltă, trestia mirositoare, coada-zmeului. Pe lunci se găsește cătină roșie, cătină albă care alternează cu grindurile pleșuve. Caracteristic este plaurul, formațiune vegetală plutitoare, formată din rizomi de stuf uscat și humus. Pe plaur cresc mai multe specii de plante printre care stuful (*Phragmites australis*), feriga, izma etc. Fauna este bogată și răspândită pe uscat, pe plantele acvatice, în apă și pe plaur. Insectele, scoicile, melcii, rării sunt prezente prin specii variate. Ornitofauna este formată din multe specii de păsări: pelicanul comun, pelicanul creț, călifarul alb, egreta mare, egreta mică, lopătarul, lebăda cucuiată, lebăda de iarnă, lișița, sitarul de pădure, gărlița mare, gărlița mică, rața sunătoare, rața mică, rața fluierătoare, rața de ghețari, rața lingurar, rața moțată, rața cârătoare, rața mare, rața cu ciuf, rața roșie, stârcul cenușiu, stârcul galben, stârcul roșu, stârcul de noapte, buhaiul de baltă, cufundacul polar, corcodelul mare, corcodelul gât-roșu, corcodelul gât-negru, nagățul, țigănușul, fluierarul picior-roșu, ciovlica ruginie, culicul mare etc. Dintre păsările răpitoare sunt prezenți: vulturii albi, hereții de stuf, codalbul, uligani-pescari. Mamiferele constau în: lupi, vulpi, pisici sălbatice, hermine, nevăstuici, dihorul de baltă, vidra, câinele enot, bizamul. Pe grinduri, dintre reptile se întâlnesc: șarpele de nisip și vipera mică de stepă. În apele canalelor și bălților trăiește o bogată ichtiofaună (morun, nisetru, păstrugă, somn, biban, știucă, caras etc.). După anul 1989 a fost declarată rezervație a biosferei. [50]

DELTAPLANISM, (sp.) sport aeronautic care constă în menținerea sportivului în aer cu deltaplanul, cât mai mult timp posibil. Întemeietorul **d.** este americanul

F. Ragalo. Deltaplanul se aseamănă cu un „zmeu“ care are forma literei grecești „delta“ (Δ). [52]

DELTA, câmpie formată din aluviunile unui râu sau fluviu depuse la gura de vărsare în mare (ocean) sau lac, acolo unde aluviunile nu sunt preluate de dinamica marină (maree, curenți oceanici, valuri); forma variată a deltei și prelungirea în mare atestă un relief recent, în formare; se compune din grinduri (fluviale și marine), brațele fluviului, canale, lacuri, brațe părăsite. [25]

DELTOI, (bot.) deltoidal, triunghiular. Organ al plantelor de forma literei grecești delta, baza fiind mult lățită, ex., frunza la plopul negru (*Populus nigra*) și la garofiță (*Dianthus deltoides*). [50]

DELUVIU, (geomorf.) depozit rezultat în urma proceselor de alterare, dezagregare și alunecare din partea superioară (sau medie) a versantului, coborât gravitațional și depus în general în partea medie spre inferioară a versantului. [25]

DEM¹, (ecol.) grup sau populație de indivizi strâns înrudiți taxonomic, cu caracteristici genetice și citologice comune, capabili să se interfecundeze (reprezintă o unitate panmictică). [18]

DEM², (ecol.) segment dintr-o populație locală format din mai multe grupuri de organisme cu probabilități mai mari de împerechere în interiorul unui grup decât în afara lui. O demă este o subunitate genetica-ecologică variabilă de la o specie la alta în cadrul căreia se produce panmixia; ea are o durată de existență relativ redusă și permite microevoluția. [24]

DEMATIACEAE, (micol.) familie de ciuperci cu conidiofori liberi. Hifele sau spori sunt de culoare închisă, ex., *Fusicladium*, *Fulvia*, *Alternaria*. [61]

DEMECOLOGIE, ramură a ecologiei generale care se ocupă de interacțiunile populațiilor unei specii cu mediul înconjurător. [2]

DEMENTĂ, (med. u.) sindrom psihic grav, caracterizat prin pierderea progresivă a capacităților cognitive, provocat de un complex de factori între care cei mai frecvenți sunt intoxicațiile, infecțiile și traumatismele cranio-cerebrale. Persoana nu-și mai poate folosi gândirea și apar în comportament acțiuni absurde, afinități puerile etc. [50]

DEMER, scufundat în apă. Despre plante submerse, ex. foarfeca bălților (*Stratoides aloides*), peniță (*Myriophyllum verticillatum*, *M. spicatum*). [50]

DEMILITARIZARE, (milit.) acțiunea de înlăturare a tuturor instalațiilor militare și a fortificațiilor de pe un anumit teritoriu, distrugerea sau îndepărtarea armamentelor și desființarea sau îndepărtarea forțelor armate. [31]

DEMOCRIT (460-370 î. Hr.), filozof grec. A efectuat numeroase călătorii prin țările antice unde a intrat în contact cu numeroși filozofi și sisteme filozofice. Cunoștințele sale de matematică, fizică, astronomie, medicină, biologie, muzică îl ridică la rangul de filozof cu vastă cultură. El și Leucip devin întemeietorii concepției atomiste. Exprimă convingerea că toate corpurile din natură, cu și fără viață, sunt formate din atomi, particule invariabile, invizibile și în continuă mișcare. Are preocupări uimitoare în domeniul biologiei. El consideră că originea vieții pe pământ aparține unor timpuri de mult trecute și a fost dirijată de factori naturali. Elaborează prima clasificare în domeniul zoologiei: în animale fără sânge (nevertebratele actuale) și în animalele cu sânge (vertebratele actuale); clasificarea a rămas valabilă mai multe secole. Este primul cercetător care abordează problema înmulțirii, dezvoltării și eredității animalelor. El emite ideea potrivit căreia omul se îmbolnăvește din cauza pătrunderii în organismul său a unor organisme foarte mici, invizibile (microorganismele de azi). [11]

DEMOGRAFIE, disciplină socială care studiază fenomene și procese privitoare la dinamica populației constând din natalitate, mortalitate, spor natural; structura populației pe vârstă, sex, profesie, grad de instrucție, situație matrimonială; distribuția teritorială (urban, rural), migrația etc. [68]

DEMONS-MEIGS, (med. u.) sindrom caracterizat prin triada: tumoră solidă a ovarului, ascită și hidrotorax. [60]

DEMONSTRAȚIE¹, (ped.) metodă didactică de învățământ bazată prioritar pe acțiunea de cercetare indirectă a realității, care valorifică resursele raționamentului de tip deductiv prin mijloace de învățământ adecvate. La nivel curricular se proiectează în variante didactice, organizate ca: demonstrație vie (observațională); demonstrație experimentală; demonstrație grafică; demonstrație documentară; demonstrație analogică; demonstrație programată. [16]

DEMONSTRAȚIE², (mat.) procedeu logic pentru stabilirea deductivă a adevărului unei propoziții. Tales (sec. VI î. Hr.) a fost primul matematician care a enunțat o teoremă însoțită de demonstrație. [48]

DEMOSPONGIA, (zool.) clasă care-i cuprinde pe cei mai evoluți spongieri. Au structura cea mai complexă. Spiculii sunt monaxoni, tetraxoni, poliaxoni. Prezintă tendința de regresivitate a spiculilor silicioși, până la dispariție, scheletul rămânând din spongină. Fac parte din tipul leucon. [50]

DEMUTIZARE, (soc., psih.) proces psihopedagogic complex, care urmărește integrarea în mediul social și

care are ca rezultat înlăturarea stării de mutitate prin formarea limbajului oral. [32]

DENATURARE¹, (genet.) pierderea configurației native și implicit a activității biologice de către o macromoleculă, ca urmare a unor cauze, cum sunt: tratamentul cu temperaturi excesive sau diferite substanțe chimice, schimbări de pH etc. [20]

DENATURARE², (genet.) modificarea structurii unor molecule, indusă de acțiunea unor factori fizici și chimici; ca urmare, sunt alterate proprietățile native fizico-chimice și funcționale. **D.** poate afecta toate tipurile de molecule dar în biologie se referă în special la proteine și acizi nucleici. Prin acest proces se realizează trecerea proteinelor de la structură de ordin superior (secundară, terțiară, cuaternară), la una de ordin inferior (ex., primară). [55]; **D. ADN** - înseamnă transformarea moleculei de ADN bicatenară în două molecule monocatenare, prin ruperea punților de hidrogen dintre cele două catene prin încălzire la o anumită temperatură (temperatură de topire). ADN denaturat este util în tentativele de secvențiere, de obținere a hibridilor moleculari (ADN X ADN → în vederea stabilirii gradului de rudenie al donatorilor și ADN X ARN → cu scop de cartare a genelor). [69]

DENATURAREA PROTEINELOR, (biochim.) procesul de dezorganizare a structurii tridimensionale caracteristice macromoleculilor de proteine native. Denaturarea este consecința ruperii legăturilor necovalente, adică a celor ionice, polare, de hidrogen, care sunt implicate în menținerea structurii secundare și terțiare. Nu sunt afectate legăturile covalente, respectiv nu sunt rupte legăturile peptidice și nici cele disulfidice, astfel încât, prin denaturare, rezultă un lanț polipeptidic depliat, dezorganizat. Denaturarea poate fi produsă de o serie de agenți fizici (căldură, radiații x, γ sau ultraviolete, ultrasunete) și chimici (acizi concentrați, ioni ai metalelor grele, solvenți organici, detergenți); ea poate fi parțială sau totală, în mare parte ireversibilă. Proteinele denaturate devin insolubile în apă, mai ușor hidrolizabile enzimatic, își pierd activitatea biologică sau biochimică caracteristică, devenind astfel inactive. [9]

DENDRIT, (bot.) grafic dichotomic, care arată gradul de similitudine a unor releveuri stabilit pe baza numărului de specii comune (eventual luând în considerare și abundența sau acoperirea lor). [15]

DENDRITE¹, (anat.) prelungiri neuronale care duc influxul nervos spre corpul celular. Sunt mai scurte decât axonii. Conțin mitocondrii, reticul endoplasmic, neurotubuli și granulații Nissl. [21]

DENDRITE², (geol.) depozite de minerale cu ramificare asemănătoare unui arbore. [50]

- DENDROBATIDE** (*Dendrobatidae*), (zool.) familie de broaște mici, viu colorate din America tropicală și Madagascar, cu secreții cutanate foarte toxice. [37]
- DENDROBIONT**, (bot.) organism care trăiește pe trunchiul său în trunchiul arborilor. [50]
- DENDROCERATIDA**, (zool.) ordin care cuprinde spongieri cu scheletul format numai din fibre de spongină. Sunt puține specii și toate marine. Trăiesc în mările antarctice (*Dendrilla lendenfeldi* – specie arborescentă) și în Marea Mediteraneană (*Aplysina aë rophoba* – colonială cu indivizi cilindrici). [50]
- DENDROCLIMATOLOGIE**, (meteor.) studiul variațiilor climei după grosimea inelelor de creștere anuală a arborilor. [54]
- DENDROCRONOLOGIE**, știință modernă multidisciplinară care are ca scop reconstituirea climatului dintr-un trecut mai mult sau mai puțin îndepărtat, pe baza creșterii în grosime a arborilor seculari, care este reflectată în lățimea și structura inelelor anuale (lemn de primăvară, lemn de toamnă). Factorii a căror dinamică multianuală poate fi pusă în evidență pe această cale sunt temperatura și precipitațiile, precum și alternanța în timp a perioadelor umede și uscate (de secetă). Sistemul are aplicabilitate locală, de nivel regional și poate „privi înapoi“ un număr de ani egal cu vârsta arborelui analizat, adică până la maximum 5.000 de ani (la sequoia) sau, în mod obișnuit, în condițiile de la noi până la 300-400 de ani (la stejar, gorun, fag, brad, tisă, alte specii). [4]
- DENDROFIL**, califică o specie care trăiește în arbori. [3]
- DENDROGRAMĂ**, (zool., genet.) diagramă ramificată, care indică gradele asemănării genetice între organisme (fenogramă) sau legăturile lor filogenetice (cladogramă). [57]
- DENDROGRAMĂ DE SIMILITUDINE** → DENDRIT
- DENDROID**, (bot.) de forma unui arbore în miniatură. Termen folosit cu această semnificație la unele specii de briofite (*Climacium dendroides*), la perii pluricelulari ramificați și etajați care acoperă întreaga plantă la unele antofite, ex. lumânărică (*Verbascum thapsiforme*); la sistemul radicular de la unele antofite, ex., specii ale genului *Scorzonera*. [50]
- DENDROLASINĂ**, (biochim.) substanță cu proprietăți insecticide secretată de glandele mandibulare ale furnicii *Dendrolasius fuliginosus*. [41]
- DENDROLOGIE**, (bot.) disciplină de învățământ care prezintă complex speciile de plante lemnoase. [15]
- DENDROMETRIE**, (for.) disciplină forestieră care studiază metodele de măsurare, estimare și prognoză, care permit cunoașterea dinamicii de creștere și dezvoltare a arborilor și arboretelor. Stabilește metodele utilizate în măsurarea arborilor de picior, arborilor doborâți, sortarea masei lemnoase pe picior, inventarierea masei lemnoase pe picior, servește amenajamentului silvic și exploatării pădurilor. [42]
- DENEKAMP**, (paleomorf.) interstadiu ce a primit numele unei localități situate de-a lungul văii Dinkel din Olanda. S-a desfășurat între 30.000 și 27.000 î.Hr. Paleofitogeografic, se caracterizează printr-o răspândire importantă a mesteacănului (20%), iar dintre ierburi, a familiei *Cyperaceae*. A fost paralelizat cu Stillfried B din Austria, iar apoi a fost pus în paralel cu interstadiul Arcy din Franța. [7]
- DENITRIFICANT**, (ecol.) care produce denitrificare, ex. bacteriile genurilor *Pseudomonas* și *Alcaligenes*. [50]
- DENITRIFICARE**, (ecol.) transformarea de către microorganismele anaerobe dintr-un sol sau dintr-o apă a nitraților în nitriți, apoi în compuși amoniacali cu eliberare de azot în stare gazoasă (în cazul unui sol, acest proces duce la scăderea fertilității acestuia). [3]
- DENITRIFICATOR**, (ecol.) califică bacteriile care intervin în procesele biologice ale denitrificării, una din ele și cea mai importantă fiind *Pseudomonas denitrificans*. [3]
- DENIVELARE**, (petr.) coborâre voită sau accidentală a nivelului lichidului într-o sondă. [30]
- DENSITATE¹**, (bot.) indice de caracterizare cantitativă a speciilor dintr-o comunitate vegetală; se exprimă prin numărul de exemplare al unei specii sau al tuturor speciilor la unitatea de suprafață. [15]
- DENSITATE²**, (geogr.) mărime ce desemnează un raport între valori numerice și suprafețe; **d. populației**: raportul dintre numărul de locuitori pe km² (loc./km²); **d. rețelei hidrografice**: raportul dintre lungimea totală a rețelei hidrografice pe km² (km/km²) etc. [25]
- DENSITATE³**, (ecol.) numărul de indivizi dintr-un anumit volum sau de pe un anumit spațiu. Densitatea este un parametru important pentru cercetarea ecologică a populațiilor, rolul unei populații într-un anumit ecosistem depinzând în mare parte de aceasta. Se distinge o *densitate brută* – care se raportează la teritoriul cercetat, o *densitate ecologică* – care reprezintă densitatea brută raportată la habitatul său și o *densitate optimă* – care este numărul de indivizi dintr-o unitate teritorială care asigură cea mai mare eficiență a populației în folosirea resurselor mediului. [2]
- DENSITATE⁴**, (agric.) raportul dintre masa (m) și volumul (v) unui corp; se notează cu ρ sau D și se exprimă în g/cm³. Majoritatea solurilor au valoarea ρ cuprinsă între 2,65 și 2,70 g/cm³. [29]
- DENSITATE APARENTĂ**, (pedol.) raportul dintre masa unui corp poros, măsurată după uscarea lui, și volumul total, inclusiv porii. Valoarea densității aparente a solurilor minerale oscilează între 1,00 și 1,60 g/cm³. [29]

DENSITATE DE VÂNAT, numărul de indivizi dintr-o specie la 100 ha teren de vânătoare la sfârșitul lunii martie, când se încheie anul vânătoresc. Se deosebesc: densitate suportabilă economic și densitate suportabilă biotic. Din punct de vedere economic densitatea este suportabilă atunci când pagubele pe care le-ar cauza vânatul culturilor agricole sau forestiere ar putea fi prevenite prin mijloace obișnuite, fără a construi împrejmuiri. Densitatea suportabilă din punct de vedere biotic este aceea care, dacă ar fi depășită, vânatul ar avea de suferit atât din cauza insuficienței hranei cât și a parazitozelor, a căror dezvoltare este favorizată de densitatea excesivă. [42]

DENSITATE REALA A SOLULUI, (pedol.) masa uscată a unității de volum a probei de sol, după eliminarea aerului (reducerea porozității prin presare). [54]

DENSITATEA ANIMALELOR, (zootehn.) încărcătura cu animale la 100 ha teren agricol. Raportul dintre numărul de animale și suprafața agricolă dintr-o fermă. [34]

DENSITATEA ANTRENAMENTULUI, (sp.) folosirea judicioasă a timpului de antrenament cu referire la volum și intensitate pe întreaga durată a acestuia (L. Teodorescu și colab., 1973). [53]

DENSITATEA APEI, (acv.) strâns legată de regimul de temperatură și salinitate. Apa dulce are densitatea maximă la temperatura de 4°C, iar apa de mare, cu salinitatea 35‰, are densitatea cea mai mare la temperatura de 3,5°C. De ex., la apa oceanică cu salinitatea 35‰, la adâncimea de 100 m, presiune de 9,95 atmosfere și presiunea de 10,28 kg/cm², densitatea este de 1,02856, iar la 10.000 m adâncime, presiune 1.019,25 atmosfere și presiune 1.053,20 kg/cm², densitatea este de 1,07758. Repartiția densității în larg, la suprafața oceanelor, variază între limitele 1,02 și 1,03. Regiunile polare și vecinătatea lor au cele mai mari densități. În oceane și mări, de la un punct la altul, densitatea poate fi diferită, ea influențând circulația apei în adâncime. Diferența de densitate determină schimbarea nivelului oceanelor și formarea curenților marini cu efect ecologic important asupra hidrobionților ce structurează biocenozele. [50]

DENSITATEA CULTURII → **DESIMEA CULTURII**
DENSITATEA POPULAȚIEI, (ecol.) parametrul ecologic important care precizează numărul de indivizi pe unitatea de suprafață (m², ar, ha, km²) sau volum (cm³, m³). Este un indiciu de cunoaștere a stării populației privind numărul de indivizi raportați la posibilitățile de suportare a spațiului. Densitatea se calculează după relația: $D = N/S$ sau $D = N/V$, în care: D este densitatea; N – numărul de indivizi găsiți pe

suprafața dată sau la un volum dat de apă; S – mărimea suprafeței; V – mărimea volumului. În cazul capturării și recapturării se folosește relația: $a/N = c/b$, în care: $N = ab/c$; a este numărul de indivizi marcați; b numărul de indivizi recaptați; c numărul de indivizi recaptați marcați anterior; N – populația investigată. [50]

DENSITATEA POPULAȚIEI DE PEȘTI, (pisc.) numărul exemplarelor de pește dintr-un bazin piscicol raportat la unitatea de suprafață sau la un volum de apă. [10]

DENSITATEA REȚELEI HIDROGRAFICE, (hidr.) exprimă raportul dintre lungimea rețelei de râuri, canale și suprafața bazinului lor. Ea este o caracteristică ce oglindește gradul de fragmentare a reliefului și constituie un valoros indicator al condițiilor de formare a scurgerilor. Rețeaua hidrografică are în general o serie de ramificații condiționate de relief, soluri, învelișul vegetal, precipitații, evaporație, permeabilitate, altitudine etc. Neumann (1900) a aplicat pentru calcularea densității rețelei hidrografice următoarea formulă:

$$D = \frac{L}{F} \text{ km/km}^2$$

unde: D = densitatea rețelei hidrografice, în km/km²; L = lungimea rețelei de râuri de pe suprafața considerată, în km; F = suprafața considerată, în km². [50]

DENSITATEA ZĂPEZII, (hidr.) raportul dintre volumul de apă topită și volumul probei de zăpadă, adică densitatea relativă; servește pentru determinarea echivalentului în apă al stratului de zăpadă. [54]

DENTARE, (anat.) despre o pereche de oase de membrană, care poartă dinți și formează partea anterioară a fălcii inferioare la multe vertebrate. La mamifere, dentarele constituie întreaga falcă inferioară. [37]

DENTICID, (bot.) care se deschide prin dinți. Plante la care capsulele se deschid prin dinți, caz întâlnit la speciile de ciuboțica cucului (*Primula* sp.), struna cocoșului sau cornuț (*Cerastium* sp.) etc. [50]

DENTICUL¹, (constr.) element decorativ în relief, de formă prismatică, folosit la ornamentarea cornișelor. [67]

DENTICUL², (biol.) dinte mic și fin existent pe marginea unui organ al plantelor; denticulii solzilor placoizi de la rechin. [50]

DENTICUL³, (micol.) proeminență mică în forma unui con sau dinte care se dezvoltă direct pe o hifă fertilă, pe care se formează spori asexuați, ex., bazidiosporii de *Tilletia*. [61]

DENTICULAT, (bot.) fin dințat. Prevăzut pe margini cu dințișori, cu incizii mici, triunghiulare, aspect întâlnit la foliolele de trifoi (*Trifolium* sp.), capsula la speciile de struna cocoșului sau cornuț (*Cerastium* sp.). [50]

DENTINĂ, (anat.) substanță tare, de consistența osului, formând partea internă a dinților la vertebrate. Se mai numește și ivoriu. [57]

DENTINOBLASTOM, (med. u.) dentinom; tumoră odontogenă compusă din țesut conjunctiv și din substanță dentinoidă, formând mase neregulate în cavitatea pulpară a dintelui. [60]

DENTIȚĂ (*Bidens tripartită*, fam. *Compositae*), (agric.) plantă erbacee anuală de vară, cu calatidii discoide egale în lățime și lungime, considerată buruiană problemă pentru culturile agricole. Se întâlnește în locuri umede, pe malul lacurilor, canalelor de irigație, buruiană comună. Înfloarește în iulie-octombrie. Sensibilă la erbicidele: clorsulfuron, tribenuron, amidosulfuron, triasulfuron, imazeta-pir, bromoxinil, bromoxinil+MCPA, bro-moxinil+acid 2,4D, atrazin, metosulam +acid 2,4D, clorpiralid +MCPA. [51]

DENTIȚIE, (stomat.) 1. Procesul de apariție a dinților constând din erupția lor prin creasta alveolară, precum și dezvoltarea lor. 2. Caracterul și aranjarea dinților la un individ sau o specie. Ea poate fi: **d. accesională**, erupția acelor dinți care nu sunt precedați de dentiția deciduală (la om, molarii permanenți); **d. de lapte**, dentiție temporară, a cărei erupție începe de la 6-8 luni de la naștere și se completează în aproximativ 30 de luni; **d. permanentă**, dentiția care o înlocuiește pe cea de lapte și erupe între 6 și 18 ani de la naștere. [43]

DENTOM, (stomat.) formațiune de aspect tumoral, constituită din țesuturi dentare adulte: smalț, cement, dentină. Se găsește fie izolat de dinți în grosimea maxilarelor, fie legat de dinți (odontom satelit extra sau intradentar). Este considerat ca o disorganoplazie rezultată prin tulburări în dezvoltarea mugurului dentar. [43]

DENUȚĂȚIE, (ecol.) eliminarea vegetației și îndepărtarea humusului unui sol sub acțiunea unor agenți naturali sau artificiali. [3]

DEPARAFINAREA CONDUCTELOR DE ȚIȚEI, (petr.) curățirea parafinei depuse pe pereții interiori ai conductelor prin care se transportă țițeiul sau amestecul de țiței și gaze. Curățitorul se deplasează sub acțiunea de curgere a lichidului. (R. Țițeica și colab., 1972) [46]

DEPARAFINAREA SONDELOR, (petr.) îndepărtarea parafinei cristalizabile din uleiurile minerale, pentru a le coborî punctul de congelare. [46]

DEPARTĂTOR DE MAXILARE, (stomat.) instrument care se interpune între arcadele dentare, pentru a menține deschisă cavitatea bucală în timpul intervențiilor chirurgicale. [43]

DEPERSONALIZARE, (psih.) tulburare subiectivă a conștiinței de sine, stare de destructurare a organizării

psihice a persoanei ce se observă prin impresia subiectivă de schimbare. Bolnavul are impresia că nu mai este el ca persoană și încearcă să se regăsească. [28]

DEPIGMENTARE, (biol.) dispariția pigmentilor dintr-un organ. 1. La plante, distrugerea pigmentilor sau latența pigmentilor, fenomen exteriorizat prin decolorarea celulelor, țesuturilor sau organelor (frunze, flori etc.). 2. Despre piele sau păr, la om și animale, decolorarea lor din cauza scăderii sau dispariției pigmentului melanic. [50] Pigmenții melanici din tegumentul unor organisme cavernicole pot lipsi parțial sau total, din care cauză corpul ne apare albicios sau chiar translucid. [44] → **OBSCURITATE ÎN MEDIUL SPELEIC**

DEPISTARE, acțiunea de a depista și rezultatul ei, descoperire. 1. (zootehn.) Acțiune de identificare a femelelor în călduri. 2. Acțiune de descoperire a focarului unei boli, a surselor sau transmitătorilor de boală. [34]

DEPLASAMENT, (nav.) greutatea volumului de apă dislocat de carena unei nave care plutește. Exprimă valoarea forței de împingere hidrostatică, care variază în raport cu situația navei (goală, încărcată), iar pentru submarine, cu poziția la suprafață sau în imersiune. Se măsoară în tone metrice (1.000 kg) sau în tone engleze (1.016,047 kg). [31]

DEPLASAREA ELEMENTELOR NUTRITIVE, (agrochim.) mișcarea prin sol, până la rădăcinile plantelor, a elementelor nutritive dizolvate în soluția solului. Fenomenul poate avea loc prin curgere în masă sau prin difuzie. În ultimul caz deplasarea are loc sub influența gradientului de concentrație și apare în condițiile în care deplasarea prin curgere în masă nu poate asigura rădăcinii necesarul de elemente nutritive corespunzător ritmului de absorbție al acestora de către plante. Deplasarea prin difuzie este specifică ionilor mai puțin mobili, cum sunt cei de fosfor și potasiu. [29]

DEPLASMOLIZĂ, (citol.) revenirea la starea normală de hidratare și turgescență a celulei, fapt materializat și prin reasocierea protoplastului prin membrana plasmatică de peretele celular, prin toată suprafața sa. [69]

DEPLETARE ECONOMICĂ, (ec.) starea unei exploatare subterane (cazul unei sonde de petrol, de exemplu) atunci când costurile de exploatare depășesc veniturile producției. [3]

DEPLUMARE, (zool.) operațiunea de smulgere a penelor și fulgilor, în procesul de prelucrare în abator. [34]

DEPOLARIZARE, (citol.) inversare a potențialului electric al unei celule receptor sau a celui existent între cele două fețe ale membranei plasmactice; fenomenul are loc în timpul propagării unui potențial de acțiune în lungul axonului. [21]

- DEPOLUANT**, (ecol.) califică un produs, o substanță sau un procedeu capabile să suprimă o poluare. [3]
- DEPOLUARE**, (ecol.) acțiunea de reducere sau suprimare a unei poluări a mediului natural (sol, ape subterane sau superficiale, atmosferă) și rezultatul acestei acțiuni. [3]
- DEPOZIT**, termen general utilizat pentru materialele transportate de diferiți agenți geomorfologici și depuse atunci când competența agentului se reduce. [25]
- DEPOZIT BANCAR**, (ec.-fin.) fonduri plasate într-o instituție financiară (bancă, casă de economii, cooperative de credit), care pot fi eliberate la vedere sau la termen, însoțite de dobândă. [58]
- DEPOZIT DETRITIC**, (geomorf.) sedimente prezente sub formă de depozit provenite din eroziunea litosferei sub acțiunea agenților modificali externi. [50]
- DEPOZIT FORESTIER**, (for.) suprafața de teren destinată stocării temporare a lemnului rezultat în urma recoltării din parchete. Poate fi **d.f. primar**, amplasat în parchet sau la marginea acestuia; **d.f. intermediar**, situat la o cale de transport cu caracter permanent, unde se pot executa operațiuni de prelucrare în sortimente definitive ale lemnului; **d.f. final** (depozit de materie primă), amplasat în incinta unei întreprinderi de prelucrare a lemnului. [42]
- DEPOZITARE PERMANENTĂ NERECUPERABILĂ**, (prot. med.) stocarea pe termen lung a unor materiale supertoxice în clădiri protejate, mine de sare, caverne etc., unde pot fi controlate. [24]
- DEPOZITE GLACIARO-MARINE**, (glac.) sedimente din mediul batial care provin din topirea aisbergurilor desprinse de pe continentele Arctic și Antarctic; au culoarea cenușiu-verzuie; în sedimentele acestor depozite predomină mălurile fine; sunt frecvente în emisfera australă la adâncimea de 315-3.670 m. [50]
- DEPRĂFUITOR MECANIC**, (prot. med.) dispozitiv care face apel la mecanismele gravitației, inerției și forței centrifuge în vederea separării particulelor de praf. [3]
- DEPRES**, (bot.) turtit, comprimat de sus, aspect întâlnit la celule, tulpini și ramuri. [50]
- DEPRESA** (a), (geol.) a modifica proprietățile superficiale ale minereurilor. [13]
- DEPRESAJ**, (for.) reducerea numărului de exemplare arboricole în pădure, prin tăierea indivizilor mai puțin valoroși, pentru a asigura dezvoltarea simetrică și echilibrată a coroanelor arborilor de valoare. Rezultă slăbirea concurenței, în desigurile accentuate provenite din regenerări naturale sau din semănături directe în arboreturi pure și echiene. Acțiunea se desfășoară de timpuriu, moderat și progresiv, pentru a permite refacerea echilibrului biocenotic. [50]
- DEPRESANT**, (min.) substanță prin care se împiedică flotația unui minereu. [13]
- DEPRESIE**, (psih.) stare psihică morbidă, ce se caracterizează printr-o scădere a tonusului de activitate psihică și motorie, însoțită de o dispoziție sufletească astenică, tristețe exagerată, deprimare, anxietate. Una din patologiile cele mai vechi și mai frecvente. [28]
- DEPRESIUNE**, formă de relief negativă, cu altitudini mai mici decât cele ale regiunii înconjurătoare. Prin analogie cu forma de relief, ciclonului i se atribuie și denumirea de depresiune barică. [25]
- DEPRESIUNE ATMOSFERICĂ**, (meteor.) zonă de joasă presiune denumită ciclon și care se notează pe hărțile sinoptice cu „D“. [52]
- DEPRESIUNE PRIN CONSANGVINITATE**, (genet.) diminuare a potențialului adaptativ al unei populații, consecutivă creșterii frecvenței consangvinizării (aceasta mărește homozigoția și diminuează heterozigoția). [19]
- DEPRINDERE**, (psih.) componentă automatizată a activității ce se realizează fără un control conștient permanent, fiind spontană și facilă. [28]
- DEPRINDERE MOTRICE**, (fiziol.) lanțuri de reflexe condiționate complexe care se bazează pe legături multiple între zonele corticale de stimulare vestibulară a vorbirii, a vederii și a celorlalți analizatori, pe de o parte, și centrii motori interesați în coordonarea acestei activități, pe de alta; sunt sisteme de legături temporale (stereotipuri dinamice motorii), elaborate și consolidate prin exerciții. [52]
- DEPUNERE**, (ecol.) fenomenul de depozitare, prin sedimentare, a unor materiale cu caractere și origini diferite (materii prime, produse finite, produse intermediare, deșeuri etc.). [3]
- DEPUNERE ACIDĂ**, (ecol.) depunere, pe cale uscată sau umedă, a unor poluanți atmosferici acizi. [3]
- DEPUNERE ACIDĂ UMEDĂ**, (ecol.) depunere, pe cale umedă, a unor poluanți atmosferici acizi. [3]
- DEPUNERE ACIDĂ USCATĂ**, (ecol.) depunere, pe cale uscată, a unor poluanți atmosferici acizi. [3]
- DEPUNERE ATMOSFERICĂ**, (ecol.) depunere, pe cale uscată sau umedă, a unor poluanți atmosferici. [3]
- DERANJAMENT**, (ind. energ.) eveniment accidental care duce la întreruperea consumatorilor alimentați din rețeaua de joasă tensiune (sub 1 kV). [59]
- DERAZIUNE**, (geomorf.) acțiunea de eroziune mecanică efectuată de o masă de rocă necimentată în mișcare pe versant asupra rocilor de dedesubt, pe care le șlefuieste sau le îndoaie capetele spre aval; se formează *văiuși de deraziune*. [25]

DERIVA CONTINENTELOR, teorie referitoare la deplasarea laterală a continentelor pe substrat vâscos, fondată de Wegener (în 1912) pe baza formei continentelor, respectiv pe reconstrucția prin îmbinare a blocului continental unic *Pangaea*. Astfel, continentele actuale sunt bucăți dure de Sial ce plutesc pe Sima vâscoasă. Infirmată un timp, teoria a căpătat noi fundamentări prin teoria tectonicii globale. [25]

DERIVATĂ, (mat.) = $\lim_{x \rightarrow x_0} \frac{f(x) - f(x_0)}{x - x_0}$ dacă există și

este finită, unde $f: I \rightarrow \mathbb{R}$, $I \subseteq \mathbb{R}$ și $x_0 \in I$. A fost introdusă în 1665 de Newton (în legătură cu definirea vitezei la un moment dat a unui mobil ce se mișcă neuniform și neregular) și de Leibniz în 1673 (în legătură cu problema determinării tangentei la o curbă în punctul x_0). [48]

DERIVA¹, (ecol.) deplasare necontrolată a unui corp plutitor sau a unor particule în suspensie, asociată acțiunii vântului și a curenților. [3]

DERIVA², care rezultă, provine din ceva. (milit.)
1. Unghiul format între planul de ochire și prelungirea înapoi a planului de tragere, măsurat de la planul de ochire în sensul mersului acelor de ceasornic;
2. Abatere unghiulară, exprimată în grade sau miimi, a unui proiectil, a unei rachete, a unei aeronave, a unei nave, a unei torpile față de traiectul de zbor sau deplasare, planul de tragere sau lansare, datorită influenței condițiilor hidrometeorologice (vânt, temperatură, presiune atmosferică, umiditatea aerului). [31]

DERIVA GENETICĂ, (genet.) efectele cumulative ale tuturor proceselor genetice întâmplătoare care afectează frecvența genelor; promovarea în genofondul populațional a unor gene cu efect neutral (nu conferă nici avantaje, dar nici dezavantaje adaptative) nu prin acțiunea selecției naturale, ci prin jocul randomic (hazard) al participării gameților cu anumite structuri genetice la fecundație; două exemplare de vulpe polară cu blana albăstruie supraviețuiesc în timpul iernii pe o insulă și întâmplător este o pereche (mascul și femelă), nu pentru că este avantajată de selecția naturală (variantea „blană albăstruie” nu conferă nici avantaj, nici dezavantaj), ci pur și simplu datorită faptului că s-a întâmplat ca pe acea insulă să fie în iarna cu ger cumplit și o populație de rozătoare care le-a servit drept hrană celor două exemplare de vulpe (care s-a întâmplat să aparțină variantei „blană albastră” și nu variantei „blană albă”). [19]

DERM, (anat.) stratul conjunctiv al pielii, aflat între epiderm și hipoderm. Conține celule, fibre, substanță fundamentală, vase, nervi, mușchi, glande. [21]

DERMAPTER, (zool.) mic ordin de insecte lucifuge, omnivore, primitive, caracterizate prin aripi anterioare reduse, solziforme, pietoase sau total absente; abdomenul prezintă o pereche de cerci lungi, chitinizați puternic, ce formează un forceps cu rol defensiv; ex., urechelnița comună (*Forficula auricularia*). [62]

DERMATITA ATOPICĂ, (med. vet.) proces patologic manifestat la nivel cutanat, în a cărui etiologie este inclusă și predispoziția ereditară, determinat în primul rând de reacțiile de hipersensibilizare la antigenele exogene cum sunt: aeroalergenii de natură diversă, alergeni de natură alimentară, alergeni artropodali (saliva de purici, țânțari sau alte insecte înțepătoare etc. [33]

DERMATITA CHIȘIȚEI → ARICEALĂ

DERMATITĂ, (med. u.) inflamația pielii, cu evoluție acută sau subacută, produsă de factori diferiți, de ex.:
A. fizici: **1. d. solară**, produsă de expunerea prelungită la razele solare. **2. d. actinică** (radiodermita) produsă de razele roentgen; **B.** chimici; **C.** toxici streptococi, stafilococi. Când se produce din cauza sensibilizării deosebite a organismului față de o anumită substanță se denumește **d. alergică** sau de **contact**, care se produce datorită contactului cu o anumită substanță. Intensitatea leziunilor poate fi de la o simplă roșeață până la apariția de vezicule, pustule. Supurațiile se tratează cu antibiotice, iar formele alergice cu substanțe antialergice. [43]

DERMATOCHONDRITIS, (med. u.) condrodermatită nodulară cronică a urechii. [60]

DERMATOFITE, (micol.) fungi care cauzează boli ale pielii. [69]

DERMATOMICOZĂ, (parazit.) micoză produsă de ciuperci din genurile *Saprolegnia* și *Achlya* ce infestază peștii răniți sau slăbiți și icrele moarte sau nefecundate. Se prezintă sub forma unor grămăjoare cu aspect de vată, ce reprezintă aglomerări de hife. [10]

DERMATOMIOZITĂ, (med. u.) boală din grupul miozitelor primitive, caracterizată prin erupții cutanate cu caracter polimorf, asociate cu un edem, dur și dureros la presiune, al mușchilor subiacenți și al țesutului celular subcutanat. [60]

DERMATOPLAST, (cit.) celulă imobilă, liberă sau integrată într-o structură pluricelulară protejată de un înveliș rigid, rezistent la acțiunea factorilor fizici, chimici și biologici; ex., celulă cu perete celular, așa cum sunt cele ale algelor, ciupercilor, plantelor și majorității bacteriilor. [69]

DERMATOZĂ, (med. u. și vet.) termen generic, desemnând orice afecțiune a pielii. Termenul este sinonim cu cel de *dermatopatie*. [33]

- DERMATOZOONOZĂ**, (med. u.) denumire generică pentru bolile de piele provocate de paraziți animali. [60]
- DERMĂ**, (anat.) țesut conjunctiv care susține și hrănește epiderma, aspect întâlnit la vertebrate. [37]
- DERMOCHELIIDE** (*Dermochelyidae*), (zool.) cele mai mari țestoase marine actuale. Au carapacea și plastronul reduse, înlocuite cu 12 șiruri de plăci dermice incluse în tegument. Se hrănesc cu meduze. [57]
- DERMOCISTIDIUM**, (parazit.) sporozoaie parazite în branhiile, lapți sau piele la peștii dulcicoli. Sporii sunt sferoidali sau oviformi, lipsiți de valve și filamente, dar cu o vacuolă dispusă excentric. Sporii sunt dispuși în chiști ovali, localizați în țesuturi. [10]
- DERMOLEXIE**, (șc., psih.) identificare a simbolurilor grafice trasate pe piele, capacitatea de a citi tactil graficele trasate pe propria piele fără a le vizualiza. [28]
- DERMOPTERA**, (zool.) colugos: grup de mamifere, care locuiesc în pădurile din sud-estul Asiei. Au o membrană (patagium) întinsă între membre, dar este mult mai groasă și mai păroasă decât la lilieci. Vegetarieni. [37]
- DESALINIZA** (a), a desăra; a face mai puțin sărat. [13]
- DESALINIZARE**¹, (prot. med.) procedeu de obținere a apei dulci, pentru consumul uman, din apa sărată a mării. [3]
- DESALINIZARE**², (petr.) îndepărtarea sărurilor rămase în țiței după separarea apei sărate. Operația constă în adăugarea de 10-20% apă nesărată, emulsionare și descompunere a acestei emulsii prin procedee chimice și electrice. (R. Țițeica și colab., 1972) [46]
- DESALINIZARE A SOLURILOR**, (pedol.) procesul de îndepărtare a sărurilor solubile din sol ca urmare a spălării lor naturale sau a spălării aplicate în cadrul lucrărilor de ameliorare a solului. [29]
- DESANT**, (milit.) trupe special pregătite, destinate a fi debarcate sau parașutate pe teritoriul ocupat de inamic. **D. aerian**, trupe transportate pe calea aerului și parașutate sau debarcate în adâncimea dispozitivului inamic; **d. maritim**, trupe transportate pe mare și debarcate prin luptă pe un litoral apărat de inamic; **d. pe tanc**, trupe transportate pe tancuri, cu scopul deplasării rapide, surprinderii și cuceririi unor aliniamente sau obiective în adâncimea apărării inamicului. [31]
- DESCARTES**, René (1596-1650), matematician, filozof și fizician francez – creatorul geometriei analitice. [48]
- DESCĂRCARE**, (șc., psih.) faza de eliberare în actul sau în explozia emoțională, punând capăt unei faze de tensiune psihologică. [28]
- DESCĂRCARE ATMOSFERICĂ**, (meteor.) fulgerele produse între un nor și o zonă liberă din atmosferă, fără a atinge solul. [54]
- DESCĂRCARE CONTROLATĂ**, (ecol.) depozit de deșeuri care corespunde unor criterii geologice, hidrogeologice și de mediu, dotat cu straturi etanșe de protecție și cu un sistem special de colectare a efluenților. [3]
- DESCĂRCĂTOR AL COLOANEI DE EXTRAȚIE**, (petr.) dispozitiv folosit pentru golirea de țiței a coloanei de extracție după ce s-a scos pistonul, pentru a se reduce greutatea de manevră. Acțiunea dispozitivului de realizează prin lansarea unei greutăți în coloană. [30]
- DESCĂRCĂTOR CU REZISTENȚĂ VARIABILĂ**, (ind. energ.) aparatul constituit din unul sau mai multe eclatoare și unul sau mai multe rezistoare cu rezistență variabilă (nelineară) sau numai din rezistoare cu rezistență variabilă (nelineară); funcția de protecție se realizează prin reducerea nivelului supratensiunilor și stingerea arcului curentului de însoțire (pentru descărcătoarele prevăzute cu eclatoare). [59]
- DESCENDENT**, (bot.) care coboară. **1.** Transportul sevei elaborate de la frunze către rădăcină prin vase liberiene. **2.** Ramuri ale tulpinii care coboară până la nivelul solului. **3.** Rădăcini adventive formate pe tulpină sau ramuri care coboară pentru a se fixa în sol, ex., porumb (*Zea mays*), ficus bengalez (*Ficus bengalensis*). [50]
- DESCENDENȚĂ**, (biol.) filiație, coborâre prin generații succesive dintr-un strămoș comun. [50]
- DESCHIDERE DE ZĂCĂMÂNT**, (petr.) punerea în producție a unui zăcământ de țiței și gaze prin forare, tubare, cimentare și perforarea coloanei. [46]
- DESCHIDEREA SEREI**, (agric.) distanța dintre stâlpii sau pereții de susținere ai acoperișului serei. La cele individuale **d.s.** este egală cu lățimea acestora, iar la serele de tip bloc, cu o lățime (3,20 m), două (6,40 m) sau trei lățimi de travee standard (3,20 m). [72]
- DESCHIS**, (for., ecol.) califică o formațiune vegetală, pădure sau arboret, în care vegetația nu acoperă complet terenul aferent. [3]
- DESCLEIEREA ICRELOR**, (pisc.) tratarea icrelor fecundate cu diferite substanțe, în vederea îndepărtării aderențelor de pe suprafața acestora și trecerea icrelor în incubatoare. [10]
- DESCOMPUNĂTOR**, (ecol.) sin. *microconsumatori*, *bioreducători*, organisme (în majoritate bacterii și ciuperci) care își obțin energia necesară prin consumarea materiei organice moarte. Descompunătorii joacă un rol

- esențial în ecosisteme, deoarece prin acțiunea lor restituie mediului constituenții anorganici stocați în materia organică, încheind faza biologică a circuitelor biogeochimice. Aceste organisme remineralizează substanțele organice, regenerând resursele substanțiale necesare vieții producătorilor primari. Sunt o verigă importantă a circuitelor biogeochimice. [24]
- DESCOMPUNERE**, (ecol.) proces de degradare și de mineralizare a materiilor organice din ecosistemele terestre și acvatice. [3]
- DESCOPERIRE**, (petr.) detectarea de hidrocarburi cu ajutorul unui foraj de explorare (aceasta nu atestă însă, de o manieră definitivă, un zăcământ a cărui exploatare este justificabilă). [3]
- DESCOPERTA** (a), (min.) acțiunea de îndepărtare a rocilor sterile din acoperișul unui zăcământ de substanțe minerale utile cu scopul deschiderii unei exploatare la zi. [5]
- DESCRIERE**, (biol.) circumscrierea detaliată a unui organ sau a unui taxon. [50]
- DESCRIERE DE VEGETAȚIE** → RELEVU FITOCENOLOGIC
- DESCRIEREA PROFILULUI**, (pedol.) redarea caracterelor morfologice ale unui profil de sol de la suprafață până la materialul sau roca parentală. Se prezintă natura și succesiunea orizonturilor, culoarea, textura, structura, consistența, porozitatea, neoformațiile ș.a. [29]
- DESCRIPTIV**, care descrie. **1.** (bot.) Care conține o descriere despre o specie, taxon. **2.** (mat.) Ramură care se ocupă cu reprezentarea figurilor spațiale prin desene executate în plan. [50]
- DESECARE**, (pedol.) ansamblul lucrărilor de îmbunătățiri funciare care are drept obiectiv eliminarea excesului de apă din sol. [29]
- DESEN**, (șc., soc.) domeniu al artelor plastice, în care mijloacele specifice de exprimare sunt linia, punctul, pata. [32]
- DESEFRUNZIRE**, (bot.) căderea frunzelor. [50]
- DESEFRUNZITUL PARȚIAL**, (agric.) constă în îndepărtarea a 3-4 frunze de pe lăstarul viței de vie din zona strugurilor, pentru a primi mai multă lumină și aer. Lucrarea se execută la pârghă, cu efecte benefice asupra calității strugurilor. [49]
- DEFUNDAREA TERENULUI**, (agric.) lucrare ce se aplică în vederea înființării noilor plantații și constă în inversarea straturilor de sol pe orizontul 0-60 cm și chiar până la 80 cm. [49]
- DESHIDRATARE**¹, (pedol.) procedeu de reducere, prin mijloace fizice, a conținutului în apă al unui mediu oarecare. [3]
- DESHIDRATARE**², (pedol.) proces de eliminare a anumitor categorii de apă dintr-un material. În cazul solului, apa legată chimic se îndepărtează la 105°C, prin uscare la etuvă. [29]
- DESHIDRATARE**³, (fiziol.) stare de dezechilibru hidric caracterizată prin bilanț hidric negativ (pierderi mai mari decât aportul). După compartimentul în care se produc, pot fi: extracelulare, celulare și globale. [21]
- DESHIDRATAREA NOROAIELOR**, (ecol.) operație care constă în extragerea apei din noroaie cu ajutorul unor tehnici diverse, precum evaporarea, centrifugarea etc. [3]
- DESHIDRATAREA ȚIȚEIULUI**, (ecol.) acțiunea de rupere a unei emulsii apă-țitei și de separare a apei sărate și a substanțelor în suspensie prin încălzire și sedimentare în timp limitat, prin centrifugare, filtrare sau prin procedee chimice sau electrice. (R. Țițeica și colab., 1972) [30]
- DESHUMIFICARE**, (ecol.) fenomenul prin care este distrus humusul unui sol. [3]
- DESIME** → DENSITATE
- DESIMEA CULTURII**, (agric.) sin. *densitatea culturii*; numărul de plante rezultate la unitatea de suprafață, ca urmare a însămânțării sau plantării la anumite distanțe între rândurile de plante și între plante pe rând. Când se calculează pentru un hectar, se folosește relația: $d.c. = 10.000 : (D \times d)$, în care 10.000 m² este suprafața unui hectar, „D” (m), distanța între rânduri și „d” (m) distanța între plante pe rând. Pentru alte suprafețe se va trece în locul cifrei de 10.000 suprafața luată în studiu, în m². [72]
- DESINAPSIE**, (genet.) separarea prematură, în diploten, a cromozomilor omologi care se împerechează în mod normal în zigoten. Ea poate fi controlată genetic, fiind implicată una sau câteva gene desinaptice, recesive. [69]
- DESINENȚĂ**, (bot.), terminație sau sufix adăugat la rădăcina unui nume de taxon, indicând genul gramatical al acestuia: *Fagus sylvatic-a*, sau gradul categoriei sistematice *Betulaceae*, *Ranales*. [50]
- DESIȘ**, comunitate de arbori și/sau arbuști cu densitate foarte mare. [15]
- DESKTOP**, (inform.) spațiu de lucru pe monitor, spațiu care folosește simboluri grafice (*icoane*) pentru a simula suprafața de lucru a biroului. [6]
- DESMOCHORE**, (bot.) plante zoochore care se răspândesc cu ajutorul semințelor spinoase sau cu ajutorul apendicilor ascuțiți cu care se prind de corpul animalelor. [50]
- DESMODONTIDE** (*Desmodontidae*), (zool.) liliicii vampiri din America de Sud tropicală. Au talie mică, bot aplatizat și dinți incisivi foarte ascuțiți. Ei îi introduc în animale adormite și folosesc limba pentru a linge sângele. [37]
- DESMOGNAT**, (anat.) termen folosit pentru a descrie fălcile unor păsări ca rațele, lebedele, papagalii și

DESORBȚIE

multe păsări de pradă, la care oasele maxilo-palatine sunt mari și spongioase, unindu-se de obicei pe linia mediană, ventral față de vomer. [57]

DESORBȚIE¹, (ecol.) eliberarea gazelor sau a vaporilor adsorbiți pe suprafața unui corp condensat (adsorbant). [3]

DESORBȚIE², (bot.) sin. *exsorbtie*; fenomen fiziologic de eliminare a sărurilor minerale din diferite organe ale plantelor prin procese pasive și active. Fenomenul în sine îmbracă trei forme greu de distins – poate exista o difuziune a ionilor din rădăcină spre mediul extern, care este mai diluat (proces fiziologic pasiv); – poate avea un schimb de ioni între ionii adsorbiți pe suprafața rădăcinii sau un schimb de ioni între zone interioare ale rădăcinii și ionii din mediu (proces fiziologic pasiv); – poate exista o excreție de ioni minerali prin frunze sau prin organe specializate, aspect întâlnit la glandele salive de la albastrele (*Centaurea cyanus*), sică (*Limonium gmelinii*), elimină o parte din NaCl absorbită în exces, care poate ajunge la 1 ml soluție/h (proces fiziologic activ). [50]

DESORBȚIE LA CALD, (ecol.) tehnică de injecție a vaporilor, apei calde sau a altor solvenți (etanol, de exemplu) în vederea ridicării tensiunii de vapori a poluanților semivolatili și eliminării lor prin ventilație. [3]

DESPĂDURIRE → DEFRIȘARE

DESPĂGUBIRE DE MEDIU CONSIMITĂ, suma minimă de bani pe care un individ consimte să o primească ca despăgubire pentru lipsirea de un bun de mediu sau pentru reducerea calității mediului ambiant în care trăiește. [17]

DESPĂRȚITOR DE STRATURI, (petr.) dispozitiv de separare a două sau mai multe straturi petroliere productive. Acest lucru face posibilă exploatarea simultană a lor prin spații diferite create în aceeași sondă. Cu ajutorul despărțitorului de straturi se poate face și injectarea simultană a unui fluid separat, apă sau gaze, în fiecare strat, prin aceeași sondă. (R. Țițeica și colab., 1972) [5]

DESPICAREA LEMNULUI, (for.) operație de tăiere a lemnului brut rotund după un plan longitudinal în două sau mai multe părți (lobde) cu ajutorul unor utilaje adecvate (despicătoare) sau manual. Operația se execută pe direcție radială, mai rar pe cea tangențială. Despicarea manuală se face cu toporul, pana și maiul. [42]

DESTIN ECOLOGIC, (prot. med.) destinul unui poluant chimic sau biologic după ce a fost eliberat sau deversat în mediu. [17]

DESTINDERE ELASTICĂ A ZĂCĂMÂNTULUI, (petr.) creștere a volumului rocii-magazin și a fluidelor conținute în acestea, prin acțiunea de

reducere a presiunii fluidelor din zăcământ având ca rezultat intensificarea antrenării țițeiului din strat spre sondă. Un rol foarte important în acest sens îl are destinderea gazelor, destinderea apei marginale sau de talpă, destinderea țițeiului însuși și, mai puțin, destinderea rocii-magazin. (R. Țițeica și colab., 1972) [46]

DESULFURAREA GAZELOR, (prot. med.) procedeu de eliminare a oxizilor de sulf proveniți din arderea combustibililor sulfuroși, înainte ca ei să fie eliberați în atmosferă. [3]

DESULFURIZARE, (prot. med.) extracția sulfului conținut într-un petrol brut, într-un gaz natural sau într-un produs oarecare. [3]

DEȘERT (biogeogr.), sin. *pustiie*, biom terestru major, caracterizat printr-un aport foarte scăzut de apă din precipitații, în general sub 100-200 mm. Vegetația are caracter dispersat. Plantele care trăiesc în deșerturi au diferite adaptări la lipsa de apă. Pentru a rezista condițiilor de mediu își fac rezerve de apă, aspect întâlnit la plantele suculente (ex., crasulaceele, eufobiaceele, cactușii). Ele au rădăcini foarte profunde (*Calligonum*), frunzele sunt reduse ori transformate în țepi (*Ephedra*, *Zilla*) sau acoperite cu ceară. Plantele anuale sunt efemere, desfășurându-și ciclul vital în scurtele intervale cu ploaie. Animalele de deșert sunt active mai ales noaptea, în zori sau amurg, evitând temperaturile ridicate din timpul zilei. Există d. calde în zona tropicelor (ex., în Arabia, Sahara, Kalahari, Arizona, Australia) și d. reci, cu temperaturi scăzute și vânturi constante, la altitudini ridicate (ex., d. Gobi, Tibet). [70]

DEȘERTIFICARE, (biogeogr., ecol.), transformarea treptată a unor terenuri cu soluri fertile în deșerturi; procesul are loc cel mai intens ca rezultat al activităților antropice; el parcurge următoarele etape: reducerea, apoi pierderea orizontului superior al solului, după care urmează erodarea orizonturilor inferioare și pierderea cvasitotală a substanțelor organice moarte, astfel încât tot terenul este ulterior constituit numai din particule minerale. Deșertificarea se declanșează în mod obișnuit ca urmare a unui proces de exploatare excesivă, necorespunzătoare a terenurilor, de cultivare excesivă, de suprapășunat și despăduriri masive. [24] Pe glob are loc extinderea deșerturilor. Studiile F.A.O. estimează că nisipurile Saharei înaintează spre sud cu 1,5-10 km/an. [70]

DEȘEURI, (prot. med.) totalitatea substanțelor eliminate în mod obiectiv, în urma prelucrării și utilizării în scop economico-social a resurselor naturale. Conform legii conservării materiei, aceste substanțe reziduale se vor descărca, în mod mai mult sau mai puțin direct, în mediul natural înconjurător, astfel încât toți factorii de mediu și ecosistemele

receptoare vor servi ca depozit temporar sau fundamental. [17]

DEȘEURI DIN AGRICULTURĂ, (agric., ecol.) deșeuri care provin din exploatarea agricole și din industriile agro-alimentare. [3]

DEȘEURI INDUSTRIALE BANALE, (ecol.) deșeuri mai mult sau mai puțin toxice, asimilabile celor menajere și valorificabile într-o bună măsură. [3]

DEȘEURI INERTE, (ecol.) deșeuri care cuprind anumite reziduuri minerale aferente industriei extractive și industriei construcțiilor industriale. [3]

DEȘEURI MENAJERE, (ecol.) deșeuri provenite din meniul gospodăriilor particulare, colectivităților etc. [3]

DEȘEURI PERICULOASE, (ecol.) deșeuri care, din cauza naturii lor nocive, toxice, infecțioase, radioactive sau inflamabile, constituie un pericol pentru sănătatea umană sau pentru organismele vii în general. [3]

DEȘEURI RADIOACTIVE, (ecol.) toate materiile contaminate cu nucleide a căror concentrație este superioară așa-numitelor „cantități exceptate” stabilite de către organele competente. [3]

DEȘEURI SPECIALE, (ecol.) deșeuri specifice proceselor care le generează, care conțin produse nocive în cantități variabile și care implică măsuri speciale de eliminare. [3]

DEȘEURI STÂNJENITOARE, (ecol.) deșeuri care, datorită volumelor sau greutateilor mari, nu sunt colectate o dată cu gunoaiile menajere (frigidere vechi, somiere, resturi de biciclete sau mașini, ambalaje grosiere etc.). [3]

DEȘEURI ULTIME, (ecol.) deșeurile rezultate în urma tratamentelor aplicate altor deșeuri, care nu mai sunt susceptibile de a fi tratate în condițiile tehnice sau economice ale momentului. [3]

DEȘEURI VERZI, (ecol.) deșeuri rezultate din spațiile verzi, publice sau private. [3]

DE TONI-DEBRÉ-FANCONI, (med. u.) sin. *diabet glucozofosfoaminoaciduric*, tubulopatie prin insuficiența tubului proximal și caracterizată prin rahitism hipofosfatic vitaminorezistent și nanism, însoțite de acidoză hipocloremică, hiperaminoacidurie, glicozurie renală, cistinoză. [60]

DETECTA (a), a identifica, a descoperi, a determina existența unui element care este ascuns (vederii). [13]

DETENSIUNĂ (a), (ind.) a elimina sau a reduce tensiunea. [13]

DETERGENT, (pol.) substanță chimică organică utilizată în spălarea diferitelor materiale. Datorită puterii de descompunere a impurităților de origine organică, detergenții se folosesc pe scară largă în industrie și în activitățile menajere. Detergenții

reprezintă unul dintre factorii poluanți ai apelor, unde produc spume ce se acumulează la suprafața lor, limitând schimbul de gaze dintre apă și atmosferă, contribuind la distrugerea bacteriilor aerobe cu rol în descompunerea deșeurilor organice. Cercetările au arătat că o concentrație de 100 ppm de detergenți în apa de mare împiedică larvele tinere de viermi anelizi din genul *Sabellaria* să-și construiască tuburile protectoare. Moluștele, crustaceele libere sau sedentare (crabi, creveți, balani), peștii litorali dispar în totalitate din zonele neritice tratate cu detergenți. Fauna bentică suferă de asemenea de pe urma detergenților. După proprietatea pe care o prezintă de a fi sau nu degradați de microorganisme, detergenții sunt biodegradabili și nebiodegradabili. Dintre aceștia detergenții nebiodegradabili sunt mai periculoși, deoarece se acumulează în ape mărind astfel toxicitatea lor pentru organisme. [41] → POLUARE, BIODEGRADARE

DETERGENT DUR, (prot. med.) detergent sintetic, rezistent la biodegradare. [3]

DETERIORARE ACUTĂ, (prot. med.) deteriorare rapidă a unui sistem natural ca rezultat direct al unei activități umane specifice. [23]

DETERIORAREA MEDIULUI, (ecol.) alterarea caracteristicilor fizico-chimice și structurale ale componentelor naturale ale mediului, reducerea diversității și a productivității biologice a ecosistemelor naturale și antropizate, afectarea echilibrului ecologic și a calității vieții, cauzate, în principal, de poluarea apei, a atmosferei și a solului, supraexploatarea resurselor, gospodărirea și valorificarea lor deficitară, ca și amenajarea necorespunzătoare a teritoriului. [64]

DETERMINANT, (mat.) numărul care se obține însumând cele $n!$ produse formate cu elementele a_{ij} ale matricei pătrate $A=(a_{ij})$ cu $i, j = 1, 2, \dots, n$ și $a_{ij} \in \mathbb{R}$, atunci

$$\det. A = \sum_{v \in S_n} (-1)^{invv} a_{(j_1)} a_{(2j_2)} \dots a_{(nj_n)}$$

$$\text{unde } v := \begin{pmatrix} 1 & 2 & \dots & n \\ i_1 & i_2 & \dots & i_n \end{pmatrix} \in S_n \text{ este}$$

mulțimea permutărilor de ordinul n , iar $invv$ este numărul inversiunilor permutării v . Denumirea de determinant se datorează lui A. Cauchy. [48]

DETERMINANT GENETIC, (genet.) orice structură genetică definită, cromozomală sau extra-cromozomală, care condiționează, singură sau în cooperare cu alți determinanți, apariția unui caracter. [19]

DETERMINANȚI ECOLOGICI

DETERMINANȚI ECOLOGICI, (ecol.) elementele mediului care condiționează repartizarea și mărimea factorilor ecologici direcți (de ex., latitudinea, expoziția, tipul de rocă etc.) [24]

DETERMINARE¹, (bot.) identificare științifică a plantelor după caractere morfologice proprii, pentru a fi clasate în sistem. [50]

DETERMINARE², (genet.) manifestare fenotipică a unei singure alele la organismele diploide și care presupune activarea unor gene specifice. [19]

DETERMINISM, (ecol.) principiu conform căruia orice acțiune are o cauză, iar în condiții identice, aceleași cauze provoacă aceleași efecte (în acest context, fenomenele naturale sunt cauzate de antecedentele lor și guvernate de legile naturii). [3]

DETERMINISM GENETIC, (genet.) 1. Cuantumul din valoarea fenotipică a unui caracter care se datorește efectului genelor ce alcătuiesc genotipul respectiv. 2. Raportul dintre varianța genotipică și varianța fenotipică totală. [34]

DETERMINISMUL MEDIULUI, (ec.-fin.) ipoteză a teoriei dezvoltării economice, conform căreia mediul natural reprezintă un element determinant al nivelului de dezvoltare al unei țări. Potrivit acestei idei, țările subdezvoltate pe plan global se situează preponderent fie în zonele tropicale, fie în cele cu climă foarte rece. Totuși diferențele în ritmurile și nivelurile de dezvoltare dintre aceste țări arată că, deși importante, condițiile de mediu nu sunt singura cauză a subdezvoltării economice. [17]

DETONA (a), a declanșa o explozie. [13]

DETONAȚIE, (milit.) explozie soldată cu un zgomot, care se deplasează în mediul inițial sub forma unei unde de șoc. [31]

DETOXIFICARE, (ecol.) eliminarea substanțelor toxice susceptibile de a împiedica funcționarea normală a unui sistem sau a unui mediu natural și care pot contamina organismele care trăiesc în imediata lor vecinătate. [3]

DETRITIVOR, (ecol.) despre organisme, care se hrănesc cu detritus vegetal sau animal. [70] → DETRITOFAG

DETRITOFAG, (ecol.) organism care se hrănește cu o substanță organică în descompunere. [62]

DETRITUS, (ecol.) materie organică formată din resturi de origine vegetală sau animală aflate în diferite etape de descompunere. Principalele surse de detritus sunt litiera pădurilor, plantele și animalele moarte din mediul acvatic. Detritusul este prezent în toate ecosistemele din biosferă și constituie sursa de hrană a organismelor detritivore. [2]

DETUBARE, (petr.) operațiune efectuată la o sondă pentru extragerea și recuperarea parțială sau totală a

coloanelor de burlane folosite anterior în procesul de forare. [46]

DEUTERIU (D), (chim.) izotop greu al hidrogenului. A fost descoperit de H.C. Urey în 1932. D există în hidrogenul natural în proporție de 0,016% (sau 1 atom la cca 5.500 atomi). Se poate obține din oxidul de deuteriu, prin descompunere cu un metal, sau prin electroliză. Proprietățile deuteriului sunt asemănătoare cu cele ale hidrogenului; constantele fizice sunt însă diferite, ca, de exemplu, punctul de fierbere (H_2 -252,7°C; D_2 - 249,5°C), punctul de topire (H_2 - 259,2°C; D_2 - 254,5°C). Descoperirea D a deschis un capitol important în chimie, și anume pe acela al substituției izotopice. De aceea, D este frecvent utilizat în studiul mecanismelor de reacție. Nucleul D, deuterionul, are întrebunțări ca particulă de dezintegrare în reacții nucleare. [36]

DEUTEROGAMIE, (bot.) fuziune nucleară specială, posterioară actului sexual, la *Cryptogame*. [50]

DEUTEROMICETE, (micol.) sin. *fungi imperfecti*, grup de ciuperci în care sunt încadrate speciile de ascomicete și bazidiomicete la care nu se cunoaște reproducerea sexuată; se consideră că ele se înmulțesc numai asexuat, prin mitospori; ex., *Candida*, *Penicillium*, *Aspergillus*. [69]

DEUTEROSTOMIENI, (zool.) animale cu simetrie bilaterală, incluzând echinodermele și cordatele, la care blastoporul devine anus, gura se formează secundar, iar mezodermul se dezvoltă prin enterocelie. [37]

DEUTOCERGRON, (anat.) cea de-a doua parte componentă a creierului insectelor unde se găsesc centrii nervoși ce coordonează activitatea antenelor. [62]

DEUTZIA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Saxifragaceae*. Cuprinde arbuști cu tufe stufoase, originari din zone cu climat temperat (China, Japonia, Himalaia, America de Nord). Frunzele sunt caduce, pubescente sau glabre, aspre. Florile numeroase ce se deschid în mai-iunie sau iulie, grupate în corimbe axilare sau terminale, albe, roz, simple sau involte, dau plantelor un aspect deosebit. Clasificate după înălțime, se disting specii de talie mică sau mijlocie de până la 1 m ca: *D. gracilis*, de 50-70 cm, cu flori albe și *D.g. var. carminea*, cu flori roz, *D. discolor* și *D. sieboldiana*. Ele au constituit genitorii unor hibrizi folosiți în culturile forțate. Aceste specii sunt utilizate ca borduri sau garduri vii florifere cu creștere liberă. Cele de talie mare, 2-2,5 m înălțime, ca: *D. crenata* și *D.c. var. scabra*, pot completa masivele de arbuști sau pot constitui garduri vii înalte. Toate sunt frumoase și ca plante izolate. Sunt ușor de cultivat, necesitând numai câteva tăieri pentru îndepărtarea ramurilor bătrâne, fiind și puțin pretențioase la condițiile de

- mediu. Preferă solurile permeabile, reavene, expuse soarelui. *D. gracilis* și hibridii acesteia, mai sensibili la ger, au nevoie de oarecare protecție în timpul iernii, mai ales în perioada ianuarie-martie când, după zile însorite, intervin nopți foarte geroase. Se înmulțesc prin semințe, marcotaj sau butași semilemnificați puși la înrădăcinat, vara, în răsadnițe reci și la semiumbră. [39]
- DEVERSARE DE HIDROCARBURI**, (prot. med.) scăpare accidentală de petrol sau de produse petroliere dintr-un rezervor, conductă, navă, sondă de petrol etc. [3]
- DEVERSOR**, (constr.) construcție hidrotehnică care se efectuează la iazurile la care barajele sunt calculate pentru reținerea unui anumit nivel de apă și eliminarea pe la suprafață a apelor de viitură. Este alcătuit dintr-o gură de captare și un canal mare, deschis, dispus în formă de șa, cu cădere în pantă mare. [10]
- DEVIANT**, (soc.) individ sau comportament care manifestă o devianță, adică o abateră de la normele acceptate în interiorul unui grup sau societăți și care poate duce la conflicte între individul deviant și ceilalți membri ai grupului. [28]
- DEVIATȚIE STANDARD**, (zool.) sin. *abatere standard*; statistic, indicator al împrăștierii valorilor variabilei aleatoare într-o probă. Se notează cu S și se determină prin extragerea rădăcinii pătrate din varianță ($S = \sqrt{S^2}$). [34]
- DEVIC**, (med. u.) sin. *neuromielită optică, oftalmo-neuromielită*; boală din grupul leuconevraxitelor, caracterizată printr-o mielită acută necrotică, asociată cu o nevrită optică bilaterală. [60]
- DEVIERE DATORATĂ MEDIULUI**, (ecol.) deviere atribuită influenței biotopului asupra genotipului unui individ. [3]
- DEVIROZARE**, (agric.) obținerea materialului liber de viroze prin metode diferite: termoterapie, cultura de meristeme apicale, selecție etc. [49]
- DEVIZ DE EXPLOATARE**, (for.) sin. *plan de exploatare a parchetului*, document tehnic și estimativ care cuprinde totalitatea lucrărilor pe obiecte și categorii de cheltuieli de efectuat la exploatarea unui parchet. Cheltuielile de producție și planul prețului de cost cuprind repartizarea acestuia pe unitate m^3 și pe total; **d.e.** se întocmește după stabilirea procesului tehnologic ce va fi aprobat de organul silvic teritorial. [42]
- DEVONIAN**, (geol.) termen ce desemnează vârsta geologică; pe scara geocronologică este a patra perioadă a erei paleozoice corespunzătoare intervalului dintre sfârșitul ciclului caledonian și începutul ciclului hercinic desfășurată între 400 și 360 M. a. Numele este dat după districtul Devon din sud-vestul Angliei. [25]
- DEXIOSTIL**, (bot.), despre androceul florilor, cu stile curbate spre dreapta. [50]
- DEXTERITATE**, (șc., psih.) abilitate motorie superioară ce condiționează mișcări precise, rapide, ingenioase. [28]
- DEXTRINE**, (chim.) compuși poliglucidici cu mase moleculare diferite, formați în etapele intermediare ale hidrolizei enzimatică a amidonului; ele sunt deci fracțiuni ale macromoleculilor de amidon, structura și masa lor variind în funcție de modul cum are loc hidroliza. Sunt mai ușor solubile în apă decât amidonul, dau reacții caracteristice cu iodul, de la violet până la galben și chiar incolor. [9]
- DEXTROGIR**, (bot.) curbat sau răsucit de la stânga spre dreapta. La plante tulpina sau cărcelul se curbează de la stânga la dreapta și se răsucesc în jurul unui suport prin mișcările de circumnutație determinate de creșterea inegală pe laturi a acestor organe, ex., tulpina la hamei (*Humulus lupulus*). [50]
- DEZACTIVARE**, (milit.) îndepărtarea substanțelor radioactive de pe teren, alimente, apă, echipament și tehnică de luptă. [31]
- DEZAGREGARE**, (chim., pedol., geomorf.) 1. Trecere în soluție a unei substanțe insolubile în dizolvanți prin încălzire, până la topirea ei, în creuzete de Pt, Ag sau Ni, cu carbonați alcalini, borax, azotat de sodiu ș.a., cu obținerea de produși ușor solubili în apă sau acizi, permițând astfel efectuarea analizei. 2. Ansamblul proceselor fizice de distrugere a rocilor prin fragmentare în particule de diverse dimensiuni, fără schimbarea compoziției chimice, sub acțiunea variațiilor mari de temperatură, a vântului, a apei, a organismelor etc. [29]
- DEZAMINARE**, (biochim.) eliminarea grupării $-NH_2$ din molecula aminoacizilor. Poate avea loc prin oxidare: \rightarrow aminoacid \rightarrow cetoacid; prin hidroliză: α aminoacid α hidroxiacid; prin reducere: \rightarrow aminoacid \rightarrow acid gras; prin dezaminare intramoleculară: α aminoacid α acid gras nesaturat + NH_3 . [29]
- DEZANINAREA ARBORILOR**, (for.) operație în cadrul procesului tehnologic forestier de recoltare a lemnului care se aplică arborilor aninați, crăcilor rupte și agățate. Pentru dezaminare se folosește dispozitivul cu cablu Tirfor și planul format din cablu și scripeți compuși care asigură raportul de forțe 1/6 sau 1/12. [42]
- DEZAPROBARE**, (șc., ped.) metodă de educație prin care se exprimă aprecierea nefavorabilă, contrară disciplinei școlare sau normelor sociale, a unei intenții, manifestări, acțiuni, comportări, cu scopul de a preveni și combate deficiențele de conduită. [32]
- DEZARMARE**, (milit.) reducerea armamentelor și a forțelor armate la un nivel mai mic, adoptată unilateral sau în baza unui acord internațional. [31]

DEZASIMILAȚIE, (fiziol.) ant. *asimilație*, latură a metabolismului în cadrul căreia are loc degradarea unei părți din moleculele sintetizate. [69]

DEZASTRU NATURAL, eveniment extraordinar al naturii, cu durată limitată în timp (de ex.: inundația, cutremurul de pământ, uraganul etc.), care produce perturbații semnificative societății și economiei, determinând modificarea priorităților și a programelor guvernamentale. [17]

DEZAVUARE, (șc., psih.) atitudine și sancțiune morală exprimată inclusiv prin condamnarea celor care încalcă anumite norme. [28]

DEZBATERE, (ped.) metodă didactică de învățământ în care predomină acțiunea de comunicare orală interogativă, care urmărește realizarea unei forme avansate de învățare socială. Poate fi: frontală (de ce?), directă (care sunt motivele pentru care susțineți ideea x ?), inversată (ce se întâmplă dacă... ?), de revenire (cum credeți că... ?), imperativă (analizați următoarea situație...), de releu (completați răspunsul anterior), de controversă (există sau nu există situația x ?). [16]

DEZECHILIBRU NUTRITIV, (agrochim.) dezechilibru apărut în starea nutrițională a plantelor ca urmare a unor rapoarte necorespunzătoare între elementele nutritive din mediul de cultură al plantelor, ca urmare a unui exces sau a unei insuficiențe într-un element nutritiv. Fenomenul apare pe cale naturală sau ca urmare a unei fertilizări defectuoase. [29]

DEZECHILIBRU PSIHIC, (psih.) disarmonie a vieții psihice, a personalității; efectul prezenței unei trăsături psihopatologice exagerate sau a unei configurații de astfel de trăsături. [28]

DEZGHET, (glac.) procesul de topire a zăpezii și gheții datorită creșterii temperaturii aerului și solului la 0° C și la peste 0° C. [25]

DEZGHETUL MARIN, (glac.) topirea gheții de mare o dată cu creșterea temperaturilor din atmosferă și a intensității radiațiilor solare. Apa încălzită acționează destul de puternic asupra procesului de topire, la care mai participă valurile, curenții de apă caldă și râurile care se varsă în mare. [50]

DEZGHETUL RĂURILOR, (ecol.) proces ce are loc la sfârșitul iernii. La dezghețarea lor contribuie factorii termici (căldura solară, ploile calde, vânturile) și factorii mecanici ai presiunii apei prin mărirea debitului ca urmare a topirii zăpezii de pe sol. Pe măsura creșterii temperaturii aerului are loc schimbarea structurii gheții și a zăpezii de pe gheață. Apa provenită din topirea zăpezii de pe sol mărește debitul râului. Acesta presează de jos în sus asupra podului de gheață, îl crapă și îl transformă în sloiuri care sunt deplasate în aval prin curgerea râului, rezultând cel mai adesea zăpoare. [50]

DEZGROPATUL VIȚEI-DE-VIE, (agric.) lucrarea de scoatere din biloane a corzilor și nivelarea terenului, fie manual, fie mecanic. [49]

DEZINCRUSTA (a), (ind.) a curăța de depunerile de piatră o căldare de aburi, o instalație termică etc. [13]

DEZINFECTANT, (fitopat.) substanță chimică sau factor fizic (căldură, iradiere) care posedă însușirea de a distruge microorganismele patogene și saprofite de pe sau din interiorul plantelor sau de pe obiecte din încăperi. [61]

DEZINFECTARE, operație prin care sunt distruse microorganismele patogene sau saprofite cu ajutorul unor dezinfectanți din încăperi, din sol, de pe instrumente, de pe materiale de înmulțire. [61]

DEZINFESTANT, (pest.) substanță chimică sintetică sau naturală care distruge larve, insecte, viermi etc. [29]

DEZINHIBIȚIE, (psih.) încetare a inhibiției prin interferența unui stimul neașteptat. [28]

DEZINSECȚIA SOLULUI, (agric.) administrarea și încorporarea în sol a unor insecticide, cu scopul de a distruge larve, insecte și nematozi în terenurile destinate culturii viței de vie și a altor culturi. [49]

DEZINTEGRARE, (fiz.) transformare spontană a unor nuclee atomice, în urma căreia din interiorul acestuia sunt expulzate diferite particule nucleare. Cele mai cunoscute forme de **d.** sunt: **d. alfa** (expulzarea unor nuclee de heliu, fenomenul este specific nucleelor grele ca uraniu sau thoriu); **d. beta** (β^- expulzarea unui electron determinată de transformarea în interiorul nucleului a unui neutron într-un proton; β^+ expulzarea unui pozitron generată de transformarea unui proton în neutron); **d. gamma** (expulzarea unui foton de mare energie, situat în domeniul radiație γ , ca urmare a unei tranziții nucleare de la o stare energetică la alta). [38]

DEZINTEGRARE RADIOACTIVĂ, (fiz.) proces în care atomii emit radiații diferite, rezultând atomii unui element nou, care este diferit din punct de vedere fizic și chimic de elementul inițial. Atomii formați în urma dezintegrării radioactive pot fi și ei radioactivi. Concomitent cu emisia de radiații caracteristice se formează atomi radioactivi, din ce în ce mai mici, până când rezultă, ca produs final, un atom stabil. Astfel, prin dezintegrarea radiului rezultă, în final, plumbul, care este stabil. [36]

DEZINTOXICARE, (toxicol.) acțiunea de a (se) dezintoxica. **1.** Scoaterea unui organism de sub influența unei toxine pătrunse în corp, reducând astfel efectul intoxicării. **2.** Procedeu de tratare a toxicomanilor, prin suprimarea bruscă sau progresivă a ingerării substanțelor toxice, acțiune care în general necesită supraveghere medicală. [41]

DEZLIPIRE DE RETINĂ, (med. u.) separarea intraretiniană în condiții patologice a stratului de

conuri și bastonașe al retinei de epiteliul pigmentar care rămâne aderent la coroidă; poate fi idiopatică, manifestată clinic ca un accident primitiv, sau simptomatică, produsă de o leziune inflamatorie sau tumorală a coroidei. [60]

DEZLOCUIREA ȚIȚEIULUI, (petr.) scoaterea țiteiului din locul pe care îl ocupă în zăcământ și înlocuirea lui cu apă sau gaze care au rolul de a-l împinge în altă zonă a zăcământului sau către sondele de exploatare. (R. Țițeica și colab., 1972) [30]

DEZMIRIȘTIRE, (agric.) lucrare superficială de 8-10 cm adâncime făcută cu discuitorul asupra solului după recoltarea culturilor timpurii, când arătura nu se poate executa într-un timp scurt. [50]

DEZMUGURIT, (biol.) fenofaza care face trecerea mugurilor de la creșterea intramugurală la cea extramugurală; nivelul termic la care începe este zero biologic (10°C). [49]

DEZMUȘUROIT, (agric.) împrăștierea mușuroiului făcut din toamnă pentru protejarea vițelor împotriva înghețului. [49]

DEZODORIZARE, (prot. med.) tratament ce are drept scop suprimarea sau reducerea mirosurilor unei ape sau ale unor deșeuri pe cale mecanică (aerarea) sau chimică (clorarea). [3]

DEZRĂDĂCINAREA PLANTELOR, (agric.) fenomen care se produce în iernile geroase, fără strat de zăpadă, când, prin îngheț, solul își mărește volumul, ceea ce duce la ridicarea plantelor din locul lor, în special la culturile de toamnă. [54]

DEZVELIREA VIȚELOR, (agric.) îndepărtarea pământului până sub punctul de altoire la vițele din biloane. Lucrarea se mai numește *descălțarea vițelor*. [49]

DEZVOLTARE¹, (soc., psih.) serie de etape, ipostaze, prin care trece un fenomen sau o ființă sub influența factorilor de mediu exogeni și endogeni. [32]

DEZVOLTARE², (genet.) proces de creștere și de diferențiere strict reglat de interacțiunea genomului cu citoplasma, de mediul celular intern și de mediul extern. **D.** este o secvență programată de schimbări fenotipice sub control temporal, spațial și cantitativ, care este ireversibilă. Suma totală a acestor modificări constituie ciclul de viață al unui organism. **D.** este consecința interacțiunii a 4 procese: 1) replicarea genetică, proces prin care seturile de gene din cromozomi sunt duplicate; 2) creșterea masei organismului care este intim asociată cu activitatea metabolică celulară; 3) diferențierea celulară, proces prin care celulele cu origine comună și, ca urmare, genetic identice diverg în structură și/sau funcție și dau naștere unor linii celulare distincte morfologic și fiziologic; 4) histo- și organo-geneză, proces prin care celulele diferențiate se asociază spre a forma țesuturi

cu funcție unitară, iar acestea la rândul lor se asociază spre a forma organe. [69]

DEZVOLTARE DURABILĂ, (ecol.) acțiunea de a (se) dezvolta pe o perioadă lungă de timp și rezultatul ei. **1.** Utilizarea armonioasă a resurselor regenerabile în sisteme ecologice capabile să producă o gamă largă de produse și să suporte standarde optime de viață. **2.** Activitate economică în armonie cu sistemele naturale și acționând pentru menținerea sănătății și integrității mediului ambiant. **3.** Management economic și regenerarea resurselor pentru bunul comun al întregii comunități și al mediului. [24]

DEZVOLTARE FIZICĂ, (sp.) rezultatul, precum și acțiunea îndreptată spre influențarea creșterii corecte și armonioase a organismului uman, concretizată în indici morfologici (somatici) și funcționali calitativ și proporțional, cât mai apropiați de valorile atribuite în acest sens organismului sănătos la diferite vârste. [53]

DEZVOLTARE ÎN SERIE, (mat.) determinarea unei serii de funcții uniform convergente, a căror sumă trebuie să fie egală cu funcția dată. [48]

DEZVOLTAREA PLANTELOR, (bot.) fenomen calitativ de evoluție individuală (ontogenetică) a plantelor, constând din modificări morfologice, anatomice, biochimice și fiziologice, care au drept rezultat apariția de organe noi. **D. p.** ca proces calitativ este indisolubil legată de creșterea plantelor, constituind un proces cantitativ. Ciclul de dezvoltare al unei plante superioare începe de la sămânță și se termină cu formarea seminței. În ciclul de dezvoltare a unei plante cu flori există următoarele patru etape ontogenetice: prima etapă începe cu celula ou sau zigotul. A doua etapă este reprezentată de embrion (plantă în miniatură), rezultată din diviziunea succesivă a zigotului. A treia etapă o reprezintă plantula (formată din rădăcină, tulpină, frunze), diferențiată din embrion în urma proceselor de organogeneză. A patra etapă este reprezentată de planta matură capabilă să formeze flori din care prin polenizare și fecundare rezultă fructe ce conțin semințe. La bacterii, durata ciclului de dezvoltare variază, în general, de la câteva minute până la 30 de minute sau chiar mai mult. La talofitele inferioare poate dura de la câteva ore până la câteva săptămâni. La plantele superioare durata ciclului de dezvoltare variază în limite foarte largi. Se pot realiza într-un an, la plantele anuale (ex., fasole, mazăre, porumb); în doi ani, la plantele bienale sau bisanuale (ex., ceapă, sfecla de zahăr); în mai mulți ani, la plantele perene (ex., arbori, arbuști, unele plante ierboase). [50]

DI GUGLIELMO, (med. u.) sin. *mieloză eritremică acută*, boală acută, cu evoluție de scurtă durată, caracterizată prin proliferarea tumorală a seriei

- eritropoietice medulare cu prezența eritroblaștilor imaturi și atipici (paraeritroblaști). [60]
- DIABAZ**, (geol.) rocă eruptivă bazică fin cristalizată, cu structură ofitică. [25]
- DIABET**, (med. u.) afecțiune caracterizată în primul rând prin poliurie, fie ca unic simptom (**d.** insipid), fie împreună cu glicozurie (**d.** zaharat). [60]
- DIABET PANCREATIC**, (med. u.) diabet zaharat cauzat de unele leziuni pancreatice. [60]
- DIABET RENAL GLICOZURIC**, (med. u.) afecțiune tubulorenală aparent primitivă, de natură displazică sau enzimopatică transmisă ereditar, cauzată de scăderea congenitală a capacității tubulare maxime de reabsorbție a glucozei și a pragului de apariție a glucozei în urină. [60]
- DIACHENĂ**, (bot.) fruct uscat indehiscent compus din două achene (mericarpe), provenit dintr-un gineceu bicarpelar inferior. Ajuns la maturitatea fiziologică, cele două achene (mericarpe) se separă de-a lungul zonei de concreștere a celor două carpele ale fostului gineceu, ex., fructele speciilor de *Apiaceae/Umbelliferae*. [50]
- DIACHINEZA**, (genet.) ultima etapă a profazei I a meiozei I, în care cromozomii bicromatidici capătă formă de inel sau de cruce. [19]
- DIACLAZĂ**, (geol.) crăpătură (fisură) în roci având deschidere mică sau foarte mică. Apare atât izolat cât și în sisteme de diaclaze și sunt transversale sau oblice față de structura de ansamblu a rocii. [25]
- DIACON**, (rel.) persoană hirotonită a căreia i se dă harul diaconiei. Diaconii formează prima treaptă a ierarhiei bisericesti. [65]
- DIADĂ**, (genet.) produs al disjuncției tetradelor primei diviziuni meiotice. Cele două celule rezultate din prima diviziune meiotică. [18]
- DIADELF**, (bot.) reunit în două fascicule. La flori, androceu alcătuit din stamine grupate în două mănunchiuri. La mazăre (*Pisum sativum*), din cele zece stamine, nouă se unesc într-un fascicul prin concreșterea filamentelor, iar una rămâne liberă. La androceul florilor de amăreală (*Polygala* sp.) cele opt stamine sunt grupate în două mănunchiuri de câte patru. La sunătoare (*Hypericum* sp.) numeroasele stamine sunt unite în trei sau cinci fascicule. [50]
- DIADOCOKINEZIE**, (șc., psih.) după Pieron, capacitate de a executa mișcări alternative în succesiune rapidă și prin sincronizări bilaterale, cum ar fi învârtirea pumnilor. [28]
- DIADROM**¹ → AMFIBIONT
- DIADROM**², (ecol.) califică peștii care migrează între mare și apele dulci. [3]
- DIADROM**³, (bot.) în formă de evantai. Nervațiunea dihotomică a frunzei de la *Ginkgo biloba*. [50]
- DIAFERIE**, (bot.) la plante, concreșterea totală a două organe obișnuit separate (ex., calicii). [50]
- DIAFIZA**, (anat.) axul osului membrului, care se formează separat de epifizele sau capetele osului și fuzionează cu ele pe măsură ce osul devine complet calcifiat. [37]
- DIAFRAGM**, (anat.) mușchi care separă cavitatea toracică de cea abdominală. Este principalul mușchi inspirator care asigură pătrunderea a 60% din aerul ventilat într-o respirație profundă. Are o zonă centrală, tendinoasă, înconjurată de țesut muscular. Are o porțiune costo-sternală și una lombară. Într-o respirație normală, nivelul diafragmului variază cu 1,2-1,5 cm, iar într-o respirație amplă cu aproximativ 10 cm. [21]
- DIAFRAGMA**¹, (zool.) structură care compartimentează hemocelul insectelor. Există două diafragme, una dorsală, ce delimitează superior sinusul pericardic (cavitatea pericardică) și una ventrală, care delimitează inferior sinusul nervos ce învește lanțul ganglionar ventral; între cele două diafragme se găsește sinusul perivisceral. [62]
- DIAFRAGMĂ**², perete transversal cu structură celulară sau acelulară care separă o cavitate în două părți. 1. (bot.) În botanică, nodurile de la tulpina speciilor de *Poaceae/Gramineae*, *Equisetaceae*; țesutul din canalele aerifere ale unor plante acvatice cum sunt nufărul alb (*Nymphaea alba*), nufărul galben (*Nuphar luteum*); membrana semitransparentă din silicve și silicule – fructe ale unor specii de plante etc. 2. (anat.) Organ musculo-tendinos care desparte cavitatea toracică de cea abdominală și care ia parte activă la respirație. 3. (teh.) Placă de grosime mică așezată între două piese și folosită ca element separator sau de rigidizare. 4. (hidr.) Dispozitiv format dintr-o membrană cu un orificiu, introdus într-o conductă pentru a măsura debitul și viteza fluidului. 5. (tel.) Membrană elastică, subțire, care produce sunete prin vibrație în casca telefonică. [50]
- DIAGENEZĂ**, (geol., ecol.) ansamblul proceselor fizico-chimice prin care un depozit sedimentar se transformă, progresiv, într-o rocă coerentă. [3]
- DIAGNOSTICUL GESTAȚIEI**, (med. vet.) precizarea stării și a stadiului de gestație prin metode clinice și de laborator. [34]
- DIAGNOZA SOLULUI**, (pedol.) operațiune de identificare a unității de clasificare în care se încadrează un profil de sol, prin studiul caracterelor morfologice și fizico-dinamice. [29]
- DIAGNOZĂ**¹, (fitopat.) acțiunea prin care se stabilește cauza bolii. La plante **d.** se face în unele situații după simptomele pe care le prezintă planta sau în special în cazul virozelor și a bacteriozelor prin analize de laborator; caractere microscopice, fiziologice,

- serologice, biochimice, tipizare fagică, inoculari. Prin **d.** se stabilește poziția taxonomică a micro-organismului fitopatogen. [61]
- DIAGNOZĂ²**, (bot.) descrierea științifică concisă și exactă a principalelor caractere morfologice, anatomice, ecologice și biologice ale taxonului. Folosită în cheile de determinare a taxonilor. [50]
- DIAGNOZĂ FOLIARĂ**, (agrochim.) apreciere a condițiilor de nutriție minerală a plantelor pe baza examinării culorii, a dezvoltării lor și a analizării chimice a frunzelor. [29]
- DIAGONAL, 1.** (bot.) Plan de simetrie care se duce printr-o floare actinomorfă, trecând oblic prin axa ei. **2.** (milit.) Curea purtată de-a curmezișul pieptului la uniforma militară. **3.** (transp.) Linia de cale ferată care intersectează oblic două sau mai multe linii paralele, asigurând trecerea materialului rulant de pe o linie pe alta. **4.** (mat.) Segment de dreaptă care unește două vârfuri neconsecutive ale unui poligon sau două vârfuri ale unui poliedru aflate pe fețe diferite. [50]
- DIAGRAMA ARIE-NUMĂR DE SPECII**, (ecol.) reprezentarea grafică a relației dintre numărul speciilor și suprafața eșantionată. [3]
- DIAGRAMA DE CONFORT**, (meteor.) diagrama temperatură-umiditate utilizată în studiul climatului condiționat, pe care se pot stabili zonele de confort pentru om. [54]
- DIAGRAMĂ FLORALĂ**, (bot.) reprezentarea schematică în proiecție orizontală a tuturor pieselor florale redată prin semne convenționale, indicând numărul, locul pe care îl ocupă și raporturile dintre ele. Semnele convenționale pentru sepale sunt arcuri cu carenă; pentru petale, arcuri fără carenă; pentru stamine, figuri ce simbolizează o secțiune prin anteră; pentru staminodii, prin hașuri în cercul androceului; pentru gineceu, figură ce simbolizează secțiunea prin ovar, indicând numărul carpelilor, al lojilor și tipul de placentăție. Concreșterea pieselor florale se indică prin arcuri de legătură. Dispoziția ciclică a pieselor florale se figurează prin cercuri concentrice, iar pentru cea spirociclică pe o linie spirală. Pentru floarea neterminală se figurează deasupra diagramei un punct sub formă de cerc indicând secțiunea prin ax, iar sub diagramă se figurează un arc ce indică bracteea la subsuoara căreia se formează floarea. [50]
- DIAGRAMĂ POLINICĂ**, (paleomorf.) reprezentarea grafică a variației cantitative în timp a polenului fosil al diferitelor specii sau grupe de specii, conservat în depozite de turbă; permite reconstituirea evoluției vegetației în perioadele geologice. [15]
- DIAGRAMĂ TERMOPLUVIOMETRICĂ**, (ecol.) sin. *termohigrogramă*, reprezentare grafică a valorilor termohidrice ce caracterizează aria de distribuție a unui organism. [70]
- DIABELIOTROPISM**, (bot.) răsucirea în curmeziș față de soare. La plante, tendința unor organe de a lua poziția de unghi drept față de razele de lumină. [50]
- DIAKINEZĂ**, (citol.) stadiu final al profazei I a ciclului meiotic, marcat de separarea parțială a cromozomilor omologi împerecheați, proces materializat prin ruperea unor chiasme, fenomen denumit *terminalizare*. Forma bivalenților variază (cerc simplu, 2 sau mai multe cercuri catenate) în funcție de numărul chiasmelor persistente. [69]
- DIALIDESMIE**, (bot.) separarea stelului în fascicule independente, ex., în tulpina unor *Monocotyledonatae* (porumb). [50]
- DIALIPETAL**, (bot.) corola florilor alcătuită din petale libere, neconcescute prin marginile lor, ex., *Apiaceae/Umbelliferae*, *Brassicaceae/Cruciferae*, *Ranunculaceae*, *Rosaceae* etc. [50]
- DIALISEPAL**, (bot.) la flori, caliciu alcătuit din sepale libere, neconcescute între ele, ex., *Brassicaceae/Cruciferae*, *Ranunculaceae*, *Rosaceae*, *Liliaceae* etc. [50]
- DIALIZĂ¹**, (ecol.) procedeu prin care moleculele mici sau ionii difuzează printr-o membrană, provocând astfel separarea moleculelor mai mari în soluție și a materiilor în suspensie. [3]
- DIALIZĂ²**, desfacere, separare. **1.** (bot.) Separarea organelor normal concescute. **2.** (med. u.) Procedeu fizic prin care sângele unui bolnav cu insuficiență renală este purificat de substanțele toxice. [50]
- DIALIZĂ³**, (chim.) trecerea unei substanțe din soluție printr-o membrană care separă soluția de dizolvantul pur. Este o metodă de separare a sistemelor coloidale de substanțele cristaloidale aflate în soluție. [29]
- DIAMAGNETISM** → **MAGNETISM**
- DIAMANT**, (geol.) formă alotropică a carbonului, cristalizată în sistemul cubic, cu duritate 10, maximă, în scara Mohs. Are densitatea 3,51g/cm³. Indicele de refracție neobișnuit de mare (n 2,407 pentru lumina roșie și 2,465 pentru cea violetă) determină jocul de lumină specific acestei pietre prețioase. Diamantul este rău conducător de căldură și electricitate, fiind totodată unul dintre cele mai dure substanțe cunoscute și din această cauză de neînlocuit pentru confecționarea de scule destinate a tăia, găuri sau lustrui materiale foarte dure. Începând din anul 1955, se fabrică industrial diamante sintetice, prin încălzirea grafitului la cca 3.000°C și 125.000 atm. [36] Piatră prețioasă care, datorită proprietăților ei, se poate șlefui artificial și monta în bijuterii. [25]
- DIAMETRU**, (mat.) **d.** unei mulțimi A inclusă într-un spațiu metric X este marginea superioară a distanțelor d(x, y) pentru toate perechile de puncte ale mulțimii A. [48]

DIAMINOACIZI, (chim.) acizi organici cu două grupări aminice. Diaminoacizii naturali sunt produșii de hidroliză ai proteinelor. De exemplu, acidul α,δ -diaminovalerianic (ornitină) și acidul α,ϵ -diaminocapronic (lisină) etc. [29]

DIANDRIE, (bot.) cu două stamine. Floare cu androceul format din două stamine. [50]

DIANTHUS, (agric.) gen de plante din fam. *Caryophyllaceae*; popular garoafă. Sunt cunoscute peste 200 de specii spontane în Europa Centrală și de Sud, în nordul Africii și în Asia. Ele au aspecte diferite, de la cele arbustoides până la cele erbacee, de talie mică, cu ciclul de viață anual, bienal sau peren. *Dianthus caryophyllus*, originară din sudul Europei, este specia cu cea mai largă răspândire în cultură. Ea se caracterizează prin tulpini noduroase și ramificate, erbacee, cu o ușoară tendință de lemnificare la bază și frunze sesile, înguste, lineare, mai lungi și mai numeroase în partea de jos a tufei. Culoarea lor, ca de altfel și a tulpinilor, este verde-albăstruie. Florile, simple sau involte, cu petale fin dințate, apar eșalonat la vârful ramificațiilor impresionând prin diversitatea coloritului și mirosul plăcut. Varietatea *D. c. semperflorens* se remarcă prin înflorirea de lungă durată. În cadrul speciei se disting două grupe de garoafe. Prima, cea a garoafelor de seră, merit al selecționarilor americani și europeni, care au creat foarte multe soiuri cu tulpini viguroase de 70-100 cm înălțime și flori mari, în mod obișnuit de 8-10 cm în diametru, specializate pentru flori tăiate. Cultura acestor garoafe se practică în spații protejate, materialul săditor se obține prin înmulțire vegetativă, respectiv prin butași, ciclul de via este mai lung (1-3 ani), iar perioada de înflor este dirijată eșalonat pe aproape întreg parcursul anului. Tehnologia de cultură este mai complicată și depinde de competența specialiștilor. A doua grupă o constituie garoafele de grădină cu înflorire de vară, cunoscute sub denumirea de *D. c. s. „Chabaud“*. Acestea sunt mai puțin viguroase, talia lor variază între 20-30 până la 60 cm înălțime. Diametrul florilor este de 6-7 cm și înfloresc după 5-6 luni de la însămânțare, respectiv de la începutul verii până la îngheț. Deși specia din care fac parte este perenă, garoafele din această grupă se cultivă ca anuale, urmând tehnologia acestei categorii de plante cu însămânțări în ianuarie-februarie în sere sau răsadnițe încălzite, repicat și plantat afară la locul definitiv, în aprilie, la distanțe de 20-30 cm în funcție de vigoarea lor. Soiurile înalte se utilizează ca flori tăiate, iar cele pitice la ornarea grădinilor în borduri, covoare sau grupuri, precum și în ghivece și jardiniere. Tot ca plantă de grădină, cu întrebuințări similare speciei precedente, se cultivă *D. chinensis*, originară din

China, plantă mai puțin robustă, cu tulpini ramificate de la bază, de 15-50 cm înălțime, cu frunze mai late, linear lanceolate, de un verde deschis. Florile fără miros, simple, mai rar involte, solitare sau grupate, au petalele dințate sau franjurate, colorate în 2-3 culori (alb, roz, roșu, violet), cu dipozitie concentrică și aspect catifelat. Bienală sau perenă în climat mai blând, la noi se cultivă ca anuală, însămânțând la început de martie în spații calde, repicând sau răind răsadul și plantându-l la loc definitiv în aprilie-mai. Înfloresțe vara până la căderea brumelor. *D. barbatus*, provine tot din Europa (Bulgaria). Tulpinile, groase, rigide, cu noduri proeminente, variind ca înălțime în funcție de soi între 15-50 cm, poartă frunze oval lanceolate, scurt pețiolate la bază, sesile spre vârf și se termină cu buchete de flori mici, de cca 1 cm diametru, grupate în corimbe compacte. Culoarea predominantă este roșie în diferite tonuri, dar poate fi și albă, roz sau violet, cu dispoziție concentrică, cu striuri sau pete. Înfloresțe în iunie-august. Se însămânțează în aprilie-iunie în pepinieră și, după o rărire sau repicare în teren, se plantează în grădină, toamna sau în primăvara următoare, la 30 cm distanță între plante. Soiurile mai înalte se folosesc ca flori tăiate, iar cele mai mici, în ghivece sau jardiniere, în borduri sau grupuri. Ca plante perene se cultivă *D. alpinus*, *D. plumarius* și *D. deltoides*, specii de talie mică (10-30 cm) cu creștere gazonantă, formând tufe bine ramificate, cu numeroase flori simple, mai rar involte, albe, roz sau roșii, ce apar din iunie-iulie și durează, la unele specii, până la sfârșitul verii. Se înmulțesc prin semințe, butași (cele cu flori involte) sau prin despărțirea tufelor. Sunt folosite îndeosebi în grădinile alpine printre pietre sau în jardiniere și ghivece. Florile tăiate de la *D. plumarius* pot decora și în buchete. Toate speciile de garoafe pretind locuri bine luminate, cele de grădină preferând pozițiile însorite. Cresc bine în soluri permeabile, ușor calcaroase, reavene, speciile alpine fiind puțin pretențioase la umiditate. [39]

DIAPAUZĂ, (zool.) termen folosit de entomologie pentru a marca acele momente din dezvoltarea insectelor în care procesele metabolice sunt încetinite la maximum pentru a permite parcurgerea unor perioade în care condițiile de mediu sunt nefavorabile; ea poate fi estivală (estivație), dacă intervine în cursul sezonului uscat, de vară, sau hivernală, dacă intervine în cursul sezonului rece. [62]

DIAPAZON, (cult.-art.) mic instrument portabil care produce precis și clar un sunet de o anumită înălțime, cu sunete armonice slabe. Se întrebuințează pentru acordarea instrumentelor muzicale. [67]

- DIAPEDEZĂ**, (fiziol.) migrarea celulelor (mai ales leucocite) din vasele sanguine în țesuturi, prin traversarea peretelui (endoteliu) vascular. [21]
- DIAPIR**, *cută* ~ , (geol.) cută anticlinală care are un sâmbure de roci plastice (sare, gips etc.) ce străpunge rocile acoperitoare, mai moi, când acționează o presiune litostatică mare. Termen introdus de Ludovic Mrazec (1915). [25]
- DIAPSIDĂ**, (anat.) vertebrate care au craniul prevăzut cu 2 perechi de fose temporale. Aceste fose sunt una deasupra alteia și sunt situate înapoia orbitei. Include scvamatele, crocodilii și păsările. [57]
- DIAREE**, (med. u.) golire anormală a intestinului, caracterizată prin scaune frecvente, mai mult sau mai puțin moi. [60]
- DIARH**, (bot.) organ prevăzut cu două fascicule de xilem și două de floem. La rădăcina unor specii de *Brassicaceae/Cruciferae* cilindrul central posedă două fascicule lemnoase (xilem) și două fascicule liberiene (floem), izolate și alterne. [50]
- DIASPOR¹**, (chim.) modifiție cristalină a oxihidroxidului de aluminiu $AlO(OH)$; cristalizează în sistemul rhombic și se găsește în natură ca mineral, dar a fost obținut și sintetic. La $420^{\circ}C$, diasporul trece în $-Al_2O_3$ (corindon). [36]
- DIASPOR²**, (micol.) orice unitate dispersabilă care dă naștere unui tal sau unei colonii. [69]
- DIASPOR³**, (bot.), termen folosit în biologia vegetală cu semnificația „răspândirea sau propagarea plantelor prin spori, semințe, bulbi, tuberculi, rizomi, butași“. [50]
- DIASTAZIS**, (fiziol.) influx foarte lent al sângelui în atri și ventriculi, astfel încât presiunea și volumul din cavități rămân constante. [21]
- DIASTEMĂ**, (zool.) spațiu între dinți, ex., spațiul dintre incisivi și premolari la iepure. [57]
- DIASTER**, (cit.) stadiu târziu al anafazei în care cele două seturi omoloage de cromozomi sunt translocate aproape de poli având cromozomii ordonați radial, în formă de stea. [69]
- DIASTOLĂ**, (fiziol.) relaxare ritmică a inimii. [37]
- DIASTROPHUS**, (cecid.) gen de cinișide galicole care se dezvoltă pe plante din familia *Rosaceae*. În România se cunosc 2 specii. Ex., *Diastrophus mayri* (gala apare pe tulpina de *Potentilla*, mai ales în regiunea superioară, și se prezintă ca o umflătură alungită de 10-30 mm și groasă de 7-15 mm); *D. rubi* (gala este fusiformă, lungă de 1,5-8 cm, cu diametrul de 0,5-1 cm, ce se dezvoltă pe tulpina și pețiolul frunzei de zmeur (*Rubus idaeus*), mur (*Rubus caesius*) și alte specii înrudite. Răspândire geografică: Europa și America de Nord. [41]
- DIATERMIE**, (med. u.) procedeu terapeutic de încălzire a corpului prin intermediul unor curenți electrici de înaltă frecvență ce se dezvoltă între doi electrozi aplicați pe piele. [28]
- DIATOMEE**, (bot.) alge microscopice silicioase. [50]
- DIATOMIT**, (geol.) rocă sedimentară organogenă, silicioasă; este ușoară, friabilă și foarte poroasă; culoare albă, alb-gălbuie, frecvent stratificată și asociată cu argile sau tufuri miocene. [25]
- DIAVOL**, (rel.) înger căzut din har, vrăjmaș al omului și dușman al lui Dumnezeu. [65]
- DIBIOZĂ**, (bot.) conviețuirea epibiontului și hipobiontului cu formarea unei unități morfologice, anatomice și funcționale, reprezentând un corp, ex., conviețuirea altoiului cu portaltoiul la pomii fructiferi. [50]
- DIBOTRIS**, (bot.) ciorchine. Inflorescență botritică compusă, cu axele laterale din nou ramificate botritic, ex., spicul compus întâlnit la speciile de *Poaceae/Gramineae*, racemul compus (strugurele) la vița de vie (*Vitis vinifera*), corimbul compus al speciilor de *Rosaceae, Brassicaceae/Cruciferae*, umbela compusă de la *Apiaceae/Umbelliferae*, capitolul compus de la floarea de colț (*Leontopodium alpinum*). [50]
- DIBRANCHIA**, (zool.) subclasa care cuprinde cefalopode mai evoluate la care cochilia s-a redus foarte mult și este acoperită cu manta, iar la unele specii a dispărut complet. Ochii sunt foarte dezvoltăți, asemănători cu ai vertebratelor, la unele specii având diametrul de 40 cm. Posedă două branhii. Inima are două auricule. Sistemul excretor este format din două nefridii. Grupează 2 ordine: *Decabranhiata* și *Octobranhiata*. Primul ordin cuprinde cefalopode cu 10 tentacule din care 8 tentacule egale prevăzute cu ventuze pedunculate pe toată suprafața internă și două tentacule prehensile, lungi, care au ventuze numai pe extremitatea lătită. Au două înotătoare laterale, ex., *Sepia officinalis*. Al doilea ordin cuprinde cefalopode cu 8 tentacule egale ca mărime, unite la bază printr-o membrană numită palmură. De obicei ventuzele sunt nepedunculate, înotătoarele laterale lipsesc, ex., caracțița (*Octopus vulgaris*). (N. Tomescu, 1983) [50]
- DICARIOFAZĂ**, (micol.) fază a ciclului vital de la basidiomicete reprezentat de miceliul secundar (și terțiar acolo unde există) format din hife cu celule dicariotice. Începe cu realizarea procesului sexual (care este de regulă o somatogamie și numai foarte rar o spermatizare) și se încheie cu cariogamia, proces ce are loc în basidiile tinere, materializat prin apariția stării diploide, care reprezintă diplofaza. [69]
- DICARION**, (micol.) pereche de doi nuclei, compatibili sexual, prezenți în celulele hifelor ascogene de la ascomicete și cele ale miceliului (dicariotic) al basidiomicetelor. Nucleii pot fi identici (homocarioni)

sau diferiți (heterocarioni) din punct de vedere genetic; ei sunt aduși împreună în aceeași celulă, fie în urma fuziunii a două celule haploide, fie prin diviziune sincronă a dicarionului dintr-o celulă preexistentă. [69]

DICARIOTIC, (micol.) miceliu secundar al bazidiomicetelor format din hife cu celule binucleate; rezultă în urma unui proces de somatogemie sau spermatizare. Reprezintă dicariofaza din cadrul ciclului vital de la aceste ciuperci. [69]

DICARIOTIZARE, (micol.) proces de multiplicare a nucleului spermatic și de migrare a produșilor de diviziune în celulele miceliului primar haploid al ascomicetelor și basidiomicetelor, ce are drept rezultat formarea de celule dicariotice (dicarioni), heterocarionice. **D.** are loc în cadrul procesului de parasexualitate și a celui de spermatizare. În acest ultim caz cei doi nuclei din celula rezultată în urma fenomenului de spermatizare se divid repetat, sincron și vor migra în micelii primare de sex opus. În final toate celulele miceliilor primare masculine și feminine vor fi dicariotizate. [69]

DICARIOZĂ, (citol.) forma cea mai obișnuită de heterocarioză. [55] → DICARION

DICENTRA, (agric.) popular, cerceii doamnei. Gen de plante care aparține fam. *Papaveraceae*. Cuprinde specii cultivate perene, erbacee, cu înflorire de primăvară (mai-iunie). Ele se remarcă prin frunze numeroase, neregulat divizate și prinse pe lăstari fistuloși. Florile scurt pedunculate, în formă de inimă, din mijlocul cărora apar apendice ce depășesc corola, atârnă de axul frumos arcuit al inflorescenței, dând impresia unor cercei. *Dicentra spectabilis*, originară din China, formează tufe de 60-100 cm înălțime, are frunze dublu sau multidințate, verzi cenușii și flori roz, roșii sau albe, terminate cu doi pinteni laterali. *D. eximia* și *D. formosa*, originare din America de Nord, sunt de talie mai mică (20-30 cm și, respectiv, 12-30 cm) prima cu frunze cenușii și flori roșii și a doua cu frunze de un verde-viu și flori mai mici roz-roșii. Plante puțin pretențioase, ele se mulțumesc cu soluri humoase, obișnuite, de grădină și ușor umede. Înmulțirea se face primăvara sau toamna prin divizarea tufelor, prin butași de rădăcină sau de tulpină, precum și prin semințe, dar deoarece acestea germinează numai după un an, metoda se practică mai puțin. Se plantează în grădină în locuri însorite sau semiombrite și adăpostite, solitar sau în asociație cu alte perene. Pot decora ca plante de ghiveci (mai ales cele din culturile forțate, cu înflorire de toamnă-iană) sau ca flori tăiate. [39]

DICENTRIC, (genet.) cromozom cu doi centromeri. Uneori, inclusiv la om, unul din centromeri este

inactivat așa încât cromozomul **d.** se comportă ca unul monocentric. [69]

DICHELESTHIUM OBLONGUM, (parazit.) copepod parazit în cavitatea branhială a sturionilor din Marea Neagră. Corp de 13-27 mm lungime, aproximativ cilindric, divizat în segmente grupate în majoritate la cefalotorace, iar abdomenul cu un singur segment. Antena a doua se ramifică cu o gheară în formă de foarfecă. Posedă trei perechi de picioare. [10]

DICICLIC, (bot.) 1. elemente florale dispuse în două verticile sau cicluri, ex., la *Betulaceae* ♂P₄A₄; ♀P₄₋₀G₍₂₎; *Fagaceae* ♂P₄₋₆A₆₋₁₂; ♀P₃₋₆G₍₃₎; *Junglandaceae* ♂P₄₋₂A₄₀₋₆; ♀P₄G₍₂₎; 2. bisanual, plantă bisanuală, care își formează masa vegetativă în primul an și înflorește și fructifică în cel de al doilea an. [50]

DICIMĂ, (bot.) cimă compusă. Inflorescență compusă, homeotactică, alcătuită din inflorescențe cimoase, la care axele laterale de ordinul I sunt din nou cimos ramificate, ex., cima compusă, la boz (*Sambucus ebulus*), soc (*Sambucus nigra*); dihaziul compus, la rocovină (*Stellaria media*) și alte specii înrudite; cincinul compus, la vanilie sălbatică (*Heliotropium europaeum*) și la alte specii înrudite. [50]

DICLAMIDEU, (bot.) floare formată din două învelișuri florale, caliciu și corolă, care împreună formează periantul. [50]

DICLINIC, (bot.) unisexuat. Referitor la plante, floare femeiască și floare bărbătească dispuse pe același individ, de unde numele unisexuat-monoică, ex., porumb (*Zea mays*), alun (*Coryllus avellana*); floare femeiască și floare bărbătească dispuse pe indivizi separați, de unde numele unisexuat-dioic, ex., cânepă (*Canabis sativa*), salcie (*Salix* sp.). [50]

DICLYBOTHRIUM ARMATUM, (parazit.) clasa *Trematoda*. Vierme parazit pe branhiile sturionilor. Corp alungit, turtit dorso-ventral, de 4,5-20 x 1-1,2 mm. La partea posterioară are un dispozitiv de fixare format din două perechi de cârlige mari, două cârlige mici și șase ventuze, prevăzute la mijloc cu câte un cârlig. Capătul anterior prezintă patru pete oclare. [10]

DICOPODIU, (bot.) sistem de ramificație dihatomică a axei inflorescenței în câte două părți. [50]

DICOTILEDONAT, (bot.) embrion prevăzut cu două cotiledoane, caracteristic clasei *Magnoliatael Dicotyledonatae*. [50]

DICOTIPIE, (bot.) apariția unor organe omoloage de tip diferit pe același corp, pe același organism, de exemplu hibridi cu flori deosebite. [50]

DICOTOMIC, (micol.) ramificare adesea succesivă, în două brațe mai mari, puțin egale, ex., conidioforii ciupercilor *Peronospora*; fulcrele cleistotecilor ciupercilor *Podosphaera* sau *Microsphaera*. [61]

- DICTIODROM**, (bot.) care se întinde în formă de rețea, ex., nervațiunea frunzelor la *Salix reticulata*. [50]
- DICTIOKINEZĂ**, (cit.) clivarea transversală a dictiozomilor și/sau distribuția lor în celulele fiice în timpul diviziunii celulare. [69]
- DICTIOPTERE**, (zool.) grup taxonomic, actualmente desființat, ce cuprindea ordinele *Blattodea* și *Mantodea*, caracterizat prin nervațiune în rețea. [62]
- DICTIOSPOR**, (micol.) spor pluricelular, muriform septat transversal și longitudinal. [69]
- DICTIOSPORANGE**, (micol.) tip de sporocist caracterizat de faptul că spori se închistează în interiorul său, iar după o perioadă de repaos cistosporii germinează, din fiecare rezultând un zoospor heterocont care traversează peretele sporocistului prin orificii independente. În sporocist rămân pereții cistosporilor care dau acestuia un aspect de rețea, de unde și numele de **d**. [69]
- DICTIOZOM**, (cit.) sin. *corp Golgi*, unitate structural-funcțională a aparatului Golgi; este format, de regulă, dintr-un pachet de 5-7 cisterne, strâns solidarizate, înconjurată de un „roi“ de vezicule, împreună înglobate într-un matrix special. El are o structură polarizată: prezintă un pol formator, numit fața *cis*, și un pol secretor sau fața *trans*. Cisternele de pe fața *cis* primesc, prin intermediul veziculelor tranzitorii, substanțe sintetizate în reticulul endoplasmatic. Substanțele sunt transferate de la o cisternă golgiană la alta prin intermediul veziculelor formate prin înmugurirea acestora. Substanțele acumulate sau sintetizate de organit sunt transferate la alte organite ale celulei (ex., vacuole, lizozomi) sau sunt exportate (exocitozate) prin intermediul veziculelor secretorii rezultate, în principal, prin înmugurirea cisternelor de pe fața *trans*. **D**. are rol în acumularea și procesarea substanțelor sintetizate în reticulul endoplasmatic și citosol, în sinteza polizaharidelor, în sortarea substanțelor și distribuția acestora la alte compartimente celulare, în biogeneza lizozomilor, vacuolelor, membranei plasmatice și a peretelui celular. [69]
- DICȚIUNE**, (soc.) arta pronunțării clare, expresive, adecvate și pregnante; felul de a pronunța și intona sunetele, silabele, cuvintele și frazele. [32]
- DIDACTICĂ**, știință pedagogică care studiază principiile și metodele de învățământ. Didactica aplicată urmărește valorificarea fundamentelor procesului de învățământ la nivelul teoriei instruirii (didacticii generale). Didactica generală definește și analizează conceptele de bază la nivelul unei teorii a instruirii: obiective pedagogice, conținutul învățământului, metodele didactice, evaluarea didactică, proiectarea pedagogică. [16]
- DIDELPHIDE** (*Didelphidae*), (zool.) oposumi: familie de marsupiale arboricole din America de Nord și de Sud, cu cozi lungi și prehensile. Unele specii sunt carnivore, altele insectivore, puține sunt acvatice. [57]
- DIDEMNIDE** (*Didemnidae*), (zool.) ascidii coloniale plate, încrustante, cu o singură gonadă. Din multe specii s-au extras produși activi, folosiți în industria farmaceutică. [57]
- DIDIM**, (bot.) îngemănat. Organe reunite câte două sau divizate în două părți, ex., flori, antere, fructe. [50]
- DIDIMANȚIE**, (bot.) apariția a două flori separate pe un singur peduncul. [50]
- DIDIMOCARPIC**, (bot.) cu fructe duble, sudate între ele, ex., sânziene galbene (*Galium verum*). [50]
- DIDINAM**, (bot.) bivalent. La florile plantelor, androceu alcătuit din stamine cu filamente inegale, din cele patru stamine, două sunt cu filamente mai lungi și două cu filamente mai scurte, ex., androceul florilor de la speciile familiilor *Lamiaceae/Labiatae* și *Scrophulariaceae*. [50]
- DIDINAMIE**, (bot.) 1. heterostilie, constând din două stamine cu filamentele mai lungi și două cu filamentele mai scurte, ex., staminele florilor de la *Lamiaceae/Labiatae*; 2. clasă în sistemul lui Linné. [50]
- DIELECTRIC**, (fiz.) despre o substanță care nu conduce curentul electric. În câmp electric se polarizează temporar. Există și **d**. polarizați permanent (numiți *electreți*; se realizează din amestecuri de rășini și ceruri topite și plasate într-un câmp electric puternic; după solidificare se păstrează starea de polarizare indusă de câmp). [38]
- DIENTOMOFILIE**, (bot.) termen folosit pentru precizarea însușirii unor plante la care unele flori sunt polenizate prin anumite insecte, iar altele prin alte insecte, ex., stânjenel galben (*Iris pseudacorus*). [50]
- DIETRICH**, (med. u.) boală caracterizată prin necroză aseptică a falangelor mâinii și metacarpianelor. [60]
- DIFERENȚA A DOUĂ MULȚIMI (A-B)**, (mat.) mulțimea elementelor lui A care nu aparțin lui B, adică $A-B = \{x | x \in A \text{ și } x \notin B\}$. [48]
- DIFERENȚIAL**¹, care face să se deosebească, care diferențiază. **1.** (biol.) Termenul servește pentru separarea unităților taxonomice, după anumite caractere morfologice, anatomice, genetice, ecologice etc. **2.** (fitosociol.) Specii de plante care se întâlnesc numai în anumite asociații fără să le fie caracteristice. **3.** (mat.) Care operează cu cantități infinitezimale; capitol al analizei matematice care se ocupă cu studiul derivatelor și al diferențialelor; funcție lineară, atașată unei funcții date și unui punct în care aceasta este definită, construită cu ajutorul derivatelor funcției date. [50]

DIFERENȚIAL², (ind.) complex de roți dințate care, angrenându-se, permit ca două roți care au o axă comună și care nu sunt solidarizate să se învârtască cu viteze diferite. [13]

DIFERENȚIALĂ, (mat.) $df = f'(x)dx$, unde $f'(x)$ este derivata funcției $f(x)$, iar dx este diferențiala argumentului x . [48]

DIFERENȚIERE, (biol.), acțiunea de a (se) diferenția, succesiune de transformări prin care se trece de la forme simple la forme din ce în ce mai complexe, în urma cărora țesuturile și organele în curs de dezvoltare ajung să fie specializate pentru o anumită funcție. Diferențierea are loc în cursul dezvoltării embrionare și a regenerării. [70]

DIFERENȚIERE SEXUALĂ, (antrop.) procesul de orientare al unui individ către un sex sau altul. Diferențierea sexului începe o dată cu fecundarea. Fiecare gamet aduce în fecundare elementele necesare dezvoltării caracterelor fundamentale ale fiecărui sex. [27]

DIFERENȚIEREA MUGURILOR, (biol.) procesul modificărilor structurale și funcționale ale celulelor din mugure și formarea organelor de fructificare. [49]

DIFFENBACHIA, (agric.) gen de plante din fam. *Araceae*. Cuprinde plante de apartament, decorative prin frunze, originare din America Centrală și Africa de Sud. Se caracterizează prin tulpini groase, lucioase, cărnoase, ce pot ajunge la 2-3 m înălțime, având culoare verde și fiind marcate transversal de linii ce reprezintă cicatricele frunzelor căzute. *D. amoena* și *D. bausii*, cu frunze mari de 40-60 cm, ovale, ovoid ascuțite sau lanceolate, diferă între ele prin distribuția culorilor suplinentare, alb-crem, galben-pal, pe fondul verde închis al limbului. La prima specie, acestea sunt disjuncte în lungul nervurii principale, pe când la a doua, pe întreg limbul cu repartizare inegală. La *D. bowmannii*, pe același fond verde închis, petele verzi deschise sunt dispuse în lungul nervurilor secundare. *D. picta* are frunze mai mici și deschise la culoare datorită petelor ivorii, care ocupă aproape întreaga suprafață a limbului. Speciile acestui gen necesită un mediu de cultură umed, realizat prin pulverizări repetate cu apă, temperaturi de 20-22°C, cu un minim de 13-15°C și cu multă lumină, fără a fi expuse la radiații solare directe. Cresc bine în substraturi ușoare, fibroase, bogate în humus, compuse din mranită, turbă și pământ de frunze. Se înmulțesc prin fragmente de tulpină ce conțin 2-3 muguri, care se îngroapă total în pământ. Seva plantei este otrăvitoare și irită mucoasele, cauzând inflamarea țesuturilor, de aceea copiii și animalele de casă se vor ține departe de aceasta. [39]

DIFICERCĂ, (zool.) tip de codală simetrică și ascuțită, ca la mulți pești fosili și la puțini actuali. [37]

DIFILIDE (*Diphyllidea*), (zool.) ordin care cuprinde cestode (viermi lați) la care scolexul are 4 pseudobotridii pedunculate însoțite de spini (țepi lungi), iar rostrul este prevăzut cu cârlige. Corpul (strobilul) are un număr mic de proglote. Parazitează intestinul peștelui selacian vulpea de mare (*Raja clavata*). Gazdele intermediare ale paraziților sunt crustaceele și moluștele marine. (C. Piscică, 1983) [50]

DIFIODONT, (zool.) cu două seturi de dinți: condiție caracteristică mamiferelor. Vertebratele inferioare sunt adesea polifiodonte, cu o succesiune continuă a dinților. [37]

DIFRAȚIE¹, (fiz.) fenomen caracteristic propagării undelor într-un mediu cu eterogenitate foarte accentuată (de pildă la traversarea unui orificiu mic sau la frontiera unui corp netransparent în raport cu undele respective). O manifestare tipică a **d.** este ocolirea obstacolelor cu dimensiuni comparabile cu lungimea de undă. **D.** este o abatere de la optica geometrică (respectiv acustica geometrică, în cazul sunetelor) și indică limitele de aplicabilitate ale acestei științe. În cazul microparticulelor există **d.** undelor asociate (conform dualismului undă-corpusul). [38]

DIFRAȚIE², (psih.) inversul condensării, cu referire la vis: un gând al conținutului latent este disimulat fiind disociat în mai multe elemente vizuale în aparență diferite în conținutul manifest al visului. [28]

DIFTERIE, (med. u.) boală infecțioasă și transmisibilă, endemoepidemică, determinată de bacilul difteric și localizată cel mai frecvent la nivelul azofaringelui; se caracterizează prin simptome locale (producere de false membrane la poarta de intrare și adenopatii regionale) și prin simptome generale toxice (febră, paloare, astenie, tahicardie, hipotensiune și asurzirea zgomotelor cardiace). [60]

DIFTEROID SCARLATINOS, (med. u.) formă severă de scarlatină septică, cu angină necrotică extensivă pe întreaga regiune faringiană, care apare acoperită de un exudat galben-cenușiu-murdar, cu aspect meliceric-purulent. [60]

DIFTERORUJEOLA, (med. u.) asociere morbidă a difteriei cu rujeola, cu localizare predominantă a difteriei la nivelul laringelui; crupul difteric este întotdeauna agravat de rujeolă și invers. [60]

DIFUZ, împrăștiat, risipit, neregulat etalat în toate direcțiile. În biologia vegetală, tulpini și ramuri, dispuse în unghiuri de 60-90° față de o axă verticală sau de o suprafață. [50]

DIFUZIA ȘI DISPERSIA POLUANȚILOR, (ecol.) mecanism care provoacă diluția substanțelor poluante în mediul înconjurător, diminuând în mod progresiv concentrația acestora. [3]

DIFUZIE¹, (fiz.) 1. fenomen de pătrundere a particulelor unei substanțe printre particulele altei substanțe cu care se află în contact. Este determinată de diferențele de concentrație și temperatură; **d.** poate genera transport de masă sau de sarcină electrică; 2. **d. undelor**; împrăștierea undelor la propagarea lor în substanță; în cazul luminii apare schimbarea direcției de propagare și generarea unei luminiscente impropriei a substanței (datorată oscilațiilor forțate ale electronilor atomilor substanței, produse sub influența luminii incidente). **D.** luminii se produce la propagarea acesteia printr-un mediu optic eterogen. [38]

DIFUZIE², (citol.) proces fizic prin care moleculele gazoase, lichide, precum și cele solvite se mișcă spontan și randomizat în spațiu și care are ca rezultat final distribuția echilibrată a acestora. Reprezintă un fenomen grație căruia două soluții de concentrații diferite separate de o membrană tind să se echilibreze. **D. facilitată** - **d.** în care intervin molecule proteice din structura citomembranelor care ușurează și accelerează trecerea moleculelor care „curg”; proteinele au rolul unor canale hidrofile prin care moleculele hidrofile trec cu mai mare ușurință; ca urmare, viteza de transfer este semnificativ mai mare comparativ cu difuzia simplă; **d. simplă** - **d.** liberă a substanțelor printr-o citomembrană, forța motrice fiind în exclusivitate gradientul de concentrație. **D. s.** este o „curgere la vale” care se realizează fără consum de energie; transferul unisens durează până când moleculele substanței care difuzează ajung la aceeași concentrație pe ambele fețe ale citomembranei. Ea este un proces lent și nespecific, realizându-se individual pentru fiecare tip de moleculă în parte până la echilibrul osmotic al fiecărei categorii de substanțe. Prin **d.s.** trec moleculele mici (ex., oxigen, dioxid de carbon) ca și moleculele liposolubile. [69]

DIFUZIE CAPILARĂ, (ecol.) migrarea apei într-un mediu poros sub efectul unui potențial capilar sau de tensiune. [3]

DIFUZIUNE¹, (biogeogr.), formă de extindere lentă a arealului unei specii realizată de-a lungul a mai multor generații de către indivizi care se răspândesc în afara arealului inițial al speciei. [70]

DIFUZIUNE², (fiz.) 1. Împrăștierea în toate direcțiile a unei unde, care trece printr-un mediu translucid sau care se reflectă când întâlnește o suprafață cu asperități. 2. Pătrunderea moleculelor unui corp în masa altui corp cu care vin în contact. [13]

DIFUZIUNE³, (meteor.) propagarea într-un fluid a unei substanțe datorită agitației moleculare (difuzie moleculară) sau datorită mișcării turbulente a fluidului (difuzie turbulentă) specifică atmosferei. [54]

DIFUZOR 1. Dispozitiv translucid din sticlă, porțelan etc. care împrășteie uniform lumina unei lămpi.

2. Aparat întrebunțat la extragerea prin difuziune.

3. Piesa carburatorului unui motor care pulverizează combustibilul printr-un curent de aer. [13]

DIG, construcție hidrotehnică de piatră, de pământ sau de beton, executată în lungul malului unui curs de apă, al unui lac sau al unei mări ori îndreptată spre larg și care servește la dirijarea cursului de apă sau la apărarea malurilor ori a porturilor de acțiunea apei sau a curenilor. În crescătoriile piscicole se efectuează pentru compartimentarea și delimitarea acestora. **D.** de centură se construiesc la periferia unei amenajări piscicole. **D.** interioare, când sunt construite în interiorul crescătoriei pentru compartimentarea bazinelor. [10]

DIGENETIC, (bot.) ciclul de viață în care alternează două generații morfologice, un sporofit diploid cu un gametofit haploid, respectiv o diplofază cu o haplofază. [50]

DIGESTIE¹, (fiziol.) procesul de desfacere a substanțelor alimentare complexe prin acțiunea enzimelor din tubul digestiv, pentru a forma substanțe simple, solubile, care pot fi absorbite. La majoritatea animalelor acest proces are loc în intestin. Poate fi intracelular la organisme mai simple. [37]

DIGESTIE², (ecol.) stabilizarea materiei organice dintr-un noroi, prin eliminarea apei cu ajutorul unui procedeu biologic. [3]

DIGESTIE³, (fiziol.) totalitatea fenomenelor mecanice și biochimice prin care se realizează ingerarea, prelucrarea și divizarea alimentelor în principii alimentare, absorbite în sânge și utilizate apoi la nivel de țesuturi și organe. [21]

DIGESTIE AEROBA, (ecol.) descompunerea materiilor organice într-un mediu aerat prin oxidare cu ajutorul microorganismelor. [3]

DIGESTIE ANAEROBA, (ecol.) descompunerea materiilor organice, cu ajutorul microorganismelor, într-un mediu lipsit de oxigen liber. [3]

DIGESTIE MEZOFILĂ, (ecol.) digestie anaerobă a materiilor organice, la temperaturi cuprinse între 20 și 40°C, care favorizează înmulțirea optimă a microorganismelor mezofile. [3]

DIGESTIE TERMOFILĂ, (ecol.) digestie anaerobă a materiilor organice, la temperaturi cuprinse între 45 și 60°C, care favorizează înmulțirea optimă a microorganismelor termofile. [3]

DIGIN, (bot.) floare cu două ginecee libere. [50]

DIGITAL RECORD, (inform.) înregistrare digitală, stocarea informației codificate în cod binar. Acest lucru presupune conversia informației – text, grafică, sunet, imagine – într-un șir de 1 și 0 care poate fi memorat fizic pe un mediu de stocare. [8]

DIGITALIS, (agric.) popular degețel sau degetariță; gen care aparține fam. *Scrophulariaceae*. *D. purpurea*, specie originară din Europa, plantă biennială, erbacee, cu tulpini înalte de 1,2-2 m, cu frunzele de la bază în rozetă, mari, ovale, ce își schimbă forma de-a lungul tulpinii ajungând în vârf, înguste și sesile. Întreaga plantă este cenușiu tomentoasă. Florile campanulate, de 4-5 cm, cu corola tubulară, ușor bilabiate, sunt dispuse în raceme lungi și dense și au culori ce variază în nuanțe de roșu, roz pal sau alb, cu macule punctiforme în interior. Este o plantă de grădină ce preferă locurile însorite, dar le suportă și pe cele ușor umbrite. Crește bine în soluri fertile, afânate, permeabile, nu prea umede și bogate în calciu. Se folosește pentru decorarea grădinilor, plantată în grupuri. Are și întrebuințări terapeutice. Înmulțirea se face prin însămânțare în mai-iunie, apoi răsadul se repică pe brazde afară, iar toamna sau în primăvara următoare se plantează la locul definitiv. [39]

DIGITAT, (bot.) diviziunile unui organ sau ale mai multor organe omoloage dispuse în evantai, care pornesc din același punct și stau răsfirate ca degetele unei mâini deschise, ex., foliolele unor frunze, spicele unor ierburi. Frunzele sunt numite după poziția și felul lobilor: *frunze digitat lobate sau palmat lobate*, când inciziile sunt puțin profunde, ca la iederă (*Hedera helix*); *frunze digitifidate sau palmatifidate*, când inciziile nu depășesc mijlocul laminei, ca la ricin (*Ricinus communis*); *frunze digitatipartite sau palmatipartite*, când inciziile depășesc mijlocul laminei dar nu ajung la baza acesteia, ca la piciorul cocoșului (*Ranunculius acris*); *frunze digitatisectate sau palmatsectate* când inciziile ajung la baza laminei, ca la cânepă (*Cannabis sativa*), spânz (*Helleborus purpurascens*). [50]

DIGITATINERVAT, (bot.) frunze cu nervuri divergente care pornesc aproximativ din același punct de la o oarecare distanță de baza laminei (limbului) ca la sorb (*Sorbus torminalis*) sau chiar de la baza acestuia ca la jugastru (*Acer campestre*). Frunzele pot fi digitat-nervate cu nervurile arcuite, la care nervurile secundare merg până la vârful frunzei, ca la salce (*Smilax* sp.), sau cu nervurile drepte ca la jugastru (*Acer campestre*). [50]

DIGITIGRAD, (zool.) mamifer care calcă pe degete, cu restul piciorului ridicat de la sol. Se întâlnește la câini, pisici și la majoritatea animalelor care aleargă repede. [37]

DIHAZIU, (bot.) cimă dicazială, cimă bipară. Inflorescența cimoasă cu dihotomie falsă la care axa principală se termină cu o floare și de sub care, de la nodul subfloral, pornesc două ramuri secundare egale și opuse, care la rândul lor se ramifică din nou în

același mod, aspect întâlnit frecvent la speciile de *Caryophyllaceae*, *Gentianaceae*, *Betulaceae*. [50]

DIHOGAMIE, (bot.) proces de maturare neegală în timp a organelor de reproducere masculine (stamine) și feminine (gineceul) din cadrul unei flori bisexuate. Scopul constă în asigurarea polenizării încrucișate. Există flori la care staminele ajung la maturitate înaintea gineceului. Acestea sunt cele mai numeroase și se numesc flori dihogame protandre. Polenul lor este folosit pentru polenizarea unei flori mai bătrâne, unde stigmatul a ajuns la maturitate. Întâlnite la speciile din familiile *Apiaceae*, *Asteraceae*, *Campanulaceae*, *Fabaceae*, *Lamiaceae*, *Liliaceae* ș.a. De exemplu, dintre speciile genului *Geranium* prezintă: ciocul-berzei (*Geranium pratense*) și priboiul (*Geranium silvaticum*), la care staminele și anterele cad în momentul când stigmatul gineceului devine receptiv. Un alt caz mai puțin frecvent și mai puțin răspândit este maturarea gineceului înaintea staminelor. Polenizarea lui se face cu polen de la o floare de aceeași specie, unde anterele staminelor sunt maturizate. Când anterele proprii se deschid și pun în libertate polenul, stigmatul și stilul gineceului sunt deja veștede. Ele se numesc flori protogine. Întâlnite la specii din familiile *Brassicaceae*, *Rosaceae*, *Solanaceae*, multe *Plantaginaceae*, *Poaceae* etc. [50]

DIHORUL COMUN (*Mustela putorius*, fam. *Mustelidae*), (zool.) animal de pradă, cu largă răspândire de la șes la munte, iarna și în gospodăriile țărănești. Culoare generală brun-închis, doar pe flancuri și pe obraji mai deschise, vârful urechilor alb. Greutatea 0,5 până la 1,2 kg. Perioada de împerechere este în lunile martie-iunie. După 40-43 de zile femela naște 4-8 pui care devin independenți după 3 luni. Se hrănește cu șoareci, șobolani, dar și cu specii de vânat mic ce cuibăresc pe sol, păsări de curte. Animal de amurg și noapte. Cu zgomote metalice poate fi scos din ascunzătoare. Se vânează prin împușcare, dar și cu capcane. În țara noastră mai sunt două specii de dihor: dihorul pătat (*Vermela peregusna*), răspândit în Dobrogea, cu blană cafenie și pete mici brune; se hrănește cu rozătoare mici, este ocrotit; dihorul de stepă (*Mustela eversmani*), răspândit în zona de stepă și silvo-stepă, are blana cenușiu-gălbuie, se hrănește cu rozătoare mici, este ocrotit. [42]

DIHOTOMIE, (bot.) mod de ramificare a unui organ axial (rădăcină, tulpină) din vârful vegetativ în două ramuri egale sau inegale de ordinul I, care la rândul lor se ramifică în același fel în alte două ramuri de ordinul II egale sau inegale, proces care poate continua. Când ramurile succesive (axele) rezultate din ramificare sunt egale fenomenul se numește eudichotomie sau dichotomie isotomă, caz întâlnit la șerpuşor (*Lycopodium complanatum*), iar când sunt

inegale se numește dichotomie simpodială sau anisotomă, caz întâlnit la struțșori (*Selaginella helvetica*, *S. selaginoides*). Mai este întâlnită dichotomia falsă, întâlnită la inflorescența cimoasă, repetat bifurcată, formată dintr-o axă principală care se termină cu trei muguri din care unul mijlociu (terminal) și doi laterali (axiali). Mugurele terminal dă naștere unei flori sau dispare, iar cei doi muguri laterali dau naștere la două axe secundare florifere opuse celor de ordinul I. Fiecare din aceste axe, la rândul ei, se termină cu câte trei muguri care vor urma aceeași cale ca în primul caz. Se întâlnește la liliac (*Syringa vulgaris*), castan (*Aesculus hippocastanum*), steluță (*Stellaria nemorum*) etc. [50]

DILACERAT, (bot.) rupt în bucăți neregulate, ex., *Ohree*. [50]

DILATARE, (fiz.) creșterea volumului corpurilor datorită creșterii temperaturii. [38]

DILATAȚIE¹, (fiz.) creștere a dimensiunilor unui corp sub acțiunea căldurii. [13]

DILATAȚIE², (geol.) creșterea în volum a unei roci datorită modificărilor elastice și neelastice. [25]

DILIJAN, rezervație naturală situată în Armenia. Suprafața, 23.070 ha (1958). Se află în nord-estul țării, la 100 km de Erevan. Ocupă bazinul superior al râului Aghstev, de pe versanții munților Halap, Hiapor și Areguni. Rezervația ocrotește flora și fauna locală. Pădurile de primă categorie sunt însemnate pentru îmbunătățirile funciare, hidrologice, economice și științifice. Pădurile sunt formate din specii de stejar, fag, carpen, frasin, arțar, pin, ienupăr, ulm și sâmbovina. Parcelele de tisă sunt de vârstă terțială. Suprafața cea mai mare (25 ha) o are cea de la Aghnabatın. În cadrul faunei, o protecție specială se acordă următoarelor specii: urs, capră neagră, viezure, jder, vulpe, cocoș de munte caucazian, potârnichea sură, becața, mierla, sturzul. Aici s-au aclimatizat cerbul de Ussuri, cerbul, mistrețul. Ca suprafețe acvatice, în rezervație se găsesc lacurile Parz și Tzrcat. [50]

DILUARE, operație fizică de scădere a concentrației unei soluții prin adăugarea de dizolvant. [29]

DIMEGALIE, (bot.) divizarea fiziologică sau patologică a gameților masculi și femeli în două categorii de mărimi. [50]

DIMENSIUNE, (mat.) spațiu liniar (vectorial), cu un număr maxim de vectori liniari independenți din spațiul liniar respectiv. [48]

DIMER, (bot.) divizat în două părți; la plante fascicul, floare, ovar, verticil fiecare divizat în două, ex., flori alcătuite din cicluri sau verticile de către două elemente fiecare, ca la *Papaveraceae*: $K_2 C_{2+2} A_{\alpha-4} G_{\alpha-2}$; gineceu alcătuit din două carpele prezent la

florile plantelor din fam. *Apiaceae/Umbelliferae*, *Asteraceae/Compositae*, *Solanaceae*. [50]

DIMIDIAT, (bot.) înjumătățit, împărțit în două părți; la plante, organ împărțit în două părți, caz întâlnit la stamină, frunză etc. [50]

DIMINUAREA OZONULUI STRATOSFERIC, (pol.) creștere a radiațiilor ultraviolete ce pătrund în atmosferă. O scădere a O_3 cu 1% antrenează o creștere de 30% a cancerului de piele. Apar afecțiuni ale organului ocular, o creștere a cazurilor de orbire și o scădere a sistemului imunitar. Un număr de aproximativ 20.000 de decese anual sunt direct legate de reducerea stratului de O_3 . [41]

DIMITIC, (micol.) bazidiocarp format din două tipuri de hife: generative și vegetative, ultimile putând fi sau hife scheletale, sau hife de legătură. [69] → MONOMITIC

DIMIXIE, (ecol.) existența într-o populație a două tipuri sexuale de indivizi (conjuganți, A/a; +/-), condiție generată de un control genetic bialelic. [69]

DIMONOECIE, (bot.) prezența florilor pe aceeași tulpină: masculine, femele, hermafrodite sau sterile în diferite combinații. [50]

DIMORF, (bot.) cu două înfățișări deosebite, ex., organe ale plantelor. [50]

DIMORFISM, două forme specifice distincte la una și aceeași specie. **1.** (bot.) Însușirea unor specii de a avea forme diferite de organe constând în flori, frunze, fructe, sexualitate etc. La speciile de *Asteraceae/Compositae* se evidențiază un dimorfism sexual, unde florile periferice (marginale) din capitul sunt mai mari decât cele care se află în centrul lui, aspectul în sine atrăgând și o diferențiere sexuală. La unele plante se evidențiază dimorfismul foliar, ex., la piciorul cocoșului de apă (*Ranunculus aquatilis*), frunzele care se dezvoltă la suprafața apei sunt palmatilobate, iar cele submerse sunt puternic divizate, repetat trifidate, foarte fin capilar sectate și moi; la săgeata apei (*Sagittaria sagittifolia*), frunzele submerse sunt sesile, lineare, lanceolate sau spatulate, iar cele aeriene lung pețiolate, cu limbul sagitat. **2.** (bot.) Prezența la aceeași specie a două forme deosebite, evidențiate printr-un ansamblu de caractere morfologice evidente, constând în dimensiuni, penaj, culoare etc. care sunt permanente sau temporare, de sezon, ex., dimorfismul sexual la păsări, mamifere etc. **3.** (mineral.) Proprietatea unei substanțe de a cristaliza în două forme diferite. [50]

DIMORFISM SEXUAL, (antrop.) diferența dintre sexe. Sexele reprezintă o serie de variații de la un pol extrem feminin la alt pol extrem masculin, fiecare individ fiind apropiat mai mult sau mai puțin de unul din acești poli. Caracteristicile de diferențiere ale sexelor prezintă pentru fiecare dintre ele o variabilă în

ceea ce privește valoarea medie și frecvența. Femeia se deosebește de bărbat printr-o serie de particularități imprimare de caractere corporale, cefalice, organe sexuale. [22]

DIMORPHOTECA, (agric.) sin. *Osteospermum*, gen care aparține fam. *Asteraceae*. Specii de plante decorative de grădină, provenind din Africa de Sud. Erbacee sau sufrutescente, cu tufa deasă și ramificată, de cca 30 cm înălțime, cu frunze eliptice, înguste și dințate; decorează vara, prin flori, care prezintă particularitatea că se deschid în jurul orei 7 a.m. și se închid pe la orele 4-5 p.m. sau pe parcursul zilelor ploioase. Inflorescențele, capitule, cu florile centrale, tubulare, galbene, portocalii sau roșu spre brun, au florile marginale (ligulele) în culorile amintite sau albe. Se cultivă îndeosebi *D. aurantiaca* și *D. pluvialis* (sin. *D. annua*). Cresc bine în locuri adăpostite și în soluri permeabile, chiar și mai uscate, plasate în plin soare. În luna aprilie se seamănă pe locul definitiv, rădind ulterior răsădul. Decorează în rabate sau în borduri. [39]

DINAM, (ind.) mașină electrică rotativă generatoare de curent continuu. [13]

DINAMICA APELOR, (hidr.) mișcarea permanentă sau periodică a apei ecosistemelor acvatice (pârâie, râuri, fluvii, lacuri, mări, oceane). [50]

DINAMICA BIOCENOZEI, (ecol.) modificarea în funcție de factorul timp a numărului de indivizi, a biomasei și a componenței specifice a unei biocenoze. [2]

DINAMICA FITOCENOZEI, modificarea în timp a fitocenozei; **d.f. ciclică**, care nu duce la schimbarea fitocenozei; **d.f. succesională**, care duce la schimbarea fitocenozei; **d. vegetației**, schimbarea complexului de fitocenoze (asociații) dintr-un teritoriu. [15]

DINAMICA MIȘCĂRII, (sp.) exprimă concret caracteristici ale mișcării (tempo, ritm, amplitudine, putere) particularități complexe ale actului motric, unde interacțiunea forțelor interne și externe determină desfășurarea lui. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]

DINAMICA POPULAȚIEI, (demogr.) fluctuațiile suferite de parametri calitativi și cantitativi ai unei populații, îndeosebi numărul și biomasa acestora. Rolul acestor fluctuații este stabilizator, de reglare, de optimizare a modului de utilizare a resurselor biotopului. Dinamica populației reprezintă variația în timp a mărimii unei populații exprimată prin rata medie (Rm) și rata specifică de creștere (Rs). [24]

DINAMICA RĂURILOR, (hidr.) proces de dezvoltare a unor fenomene (variații de viteze ale apei, curenți, variații de niveluri, debite etc.) a căror instabilitate este legată de elementele climatice ale regiunii, elementele morfologice ale albiei și regimul râurilor. [50]

DINAMICA TEMPORALĂ, (ecol.) variația dinamicii populației în funcție de timp; ea poate fi *circadiană*, *sezonieră*, *anuală* sau *multianuală*. [24]

DINAMICA ȚĂRMURILOR, (ecol.) modificarea continuă a țărmurilor oceanelor și mărilor determinată de abraziune, de mișcările oscilatorii ale scoarței terestre, vulcanism, de cutremurele de pământ, de acțiunea organismelor și activitatea omului. [50]

DINAMICĂ, procesul de dezvoltare a unor fenomene sub acțiunea anumitor factori. **1.** (ecol.) Variația în timp a numărului de indivizi dintr-un sistem biologic supraindividual. [24] **2.** (geol.) Totalitatea proceselor care au loc în scoarța terestră sau la suprafața ei sub acțiunea unor factori externi sau interni. [50] **3.** (fiz.) Ramură a mecanicii care studiază legile mișcării corpurilor și forțele care acționează asupra lor. [38] **4.** (cult.-art.) Ansamblul nuanțelor utilizate în muzică, tot ce se referă la intensitatea (forța) emiterii sunetelor (ex., *forte și piano, crescendo și decrescendo*). [67]

DINAMITA, (chim.) exploziv obținut prin îmbibarea nitrului de glicerină în dioxid de siliciu poros (Kieselgur). În prezent se folosesc și alte materiale pentru îmbibare, de ex. nitrat de amoniu, nitrotoluen, nitrat de celuloză etc. [36]

DINAMOC(H)ORIE, (bot.), termen folosit în biologia vegetală cu semnificația „răspândire a semințelor sau a sporilor prin mecanismul propriu al plantei”. [50]

DINAMOGEN, (șc., soc., psih.) proprietate a stimulilor externi și interni, a trebuințelor și motivelor, a reactivității emoționale de a dinamiza organismul, de a crește tensiunea psihică. [28]

DINAMOMETRU, aparat folosit la determinarea vitezelor apelor curgătoare prin măsurarea acțiunilor dinamice. [50]

DINEINĂ, (biochim.) proteină cu caracter contractil și activitate ATP-azică. Intră în constituția brațelor fibrilelor periferice ale axonemei flagelilor și a fusului de diviziune. Joacă un rol important în activitatea axonemei, implicit a flagelului și în dinamica fusului de mitotic și meiotic. [69]

DINEZĂ, (bot.) declanșarea curentului de rotație în citoplasmă. [50]

DINGO, (zool.) rasă naturală de câini, rustică, cu temperament energic, cu forme armonioase. Singurul animal de talie mare fără marsupiu din Australia. [34]

DINOFLAGELATE, (alg.) alge microscopice, cu celula acoperită de un înveliș subțire sau de plăci celulozice (lorica) brăzdată de două șanțuri, unul la mijlocul corpului (anelul) și altul transversal pe primul (sulcul), din fiecare ieșind câte un flagel. Unele specii sunt parazite, ex., *Oodinium ocellatum*, *O. limneticum*, *O. pillularis*. [10] Unele specii au hrănire heterotrofă, ex., *Noctiluca miliaris*, care este

comună în Marea Neagră și, fiind fosforescentă, este denumită „lumânarea de mare” . [50]

DINOPHYTA (*Peridinee*), (alg.) filum care cuprinde îndeosebi organisme unicelulare. Dinoflagelatele sunt prezente, uneori în număr mare, în planctonul mărilor, oceanelor și al unor bazine continentale. Majoritatea lor sunt fotoautotrofe. Celulele dinoflagelatelor pot fi nude sau prevăzute cu o teacă (armate). Trăsătura caracteristică a dinoflagelatelor este prezența a 2 flageli inegali, cu ajutorul cărora se deplasează; flagelul mai lung este dispus în depresiunea „ecuatorială” (numită *cingulum*), iar cel scurt, poziționat longitudinal – în depresiunea perpendiculară, numită *sulcus*. În anumite condiții de mediu unele populații, îndeosebi marine/oceanice, pot realiza dezvoltări masive, producând „înfloriri” algale de mari proporții, cunoscute sub numele de „red tide” (mareea roșie), care produc frecvent mortalități importante la nivelul populațiilor de pești. Dintre formele dulcicole menționăm specia *Ceratium hiorundinella*, întâlnită în planctonul unor lacuri; dintre speciile marine, prezente și în fitoplanctonul litoralului românesc al Mării Negre, menționăm speciile: *Prorocentrum cordatum*, *Gonyaulax polygramma* și *Heterocapsa triquetra*. [7]

DINORNITIDE (*Dinornithidae*), (zool.) moa: păsări mari nezburătoare extinse, din Noua Zeelandă. Se crede că au fost vâdate de omul primitiv. Atingeau 3 m înălțime și aveau aripi reduse. [37]

DINOZAURI, (paleont.) reptile terestre sau amfibii, adesea de talie mare, din perioadele Triasic și Cretacic. Reprezentați prin 2 ordine: *Saurischia*, cu bazin reptilian, și *Ornithischia*, cu bazin avian. Carnivore bipede sau ierbivore patrupede. [37]

DINTE, 1. (bot.) Inciziuni triunghiulare mici pe marginea unor organe, cum sunt frunzele, caliciul, corola. 2. (anat.) Organ osos special, prezent la majoritatea animalelor vertebrate și la om, situat în cavitatea bucală. 3. (geogr.) Înălțime stâncoasă, izolată, cu pereții abrupti. [50]

DINȚAT, (bot.) dentat. Frunzele plantelor cu marginea limbului prevăzută cu incizii mici, triunghiulare, cu vârful ascuțit perpendicular pe nervura mediană sau cu incizii triunghiulare ascuțite ca dinții unui joagăr, perpendiculare pe marginea limbului foliar, ex., dracilă (*Berberis vulgaris*), potbal (*Tussilago farfara*), urzică mică (*Urtica urens*). [50]

DINȚATURA FRUNZEI, (bot.) creștături pe marginea frunzei. Este o caracteristică ce ajută la identificarea soiurilor. [49]

DINȚI FARINGIENI, (anat.) dinți care se găsesc pe perechea posterioară a arcurilor branhiale la unele specii de pești din familia *Cyprinidae*. [10]

DIODONTIDE (*Diodontidae*), (zool.) pești arici: pești tropicali, cu corpuri ce pot fi umflate și prevăzute cu țepi mari erectili. Dinții fuzionați în plăci formează un cioc. [57]

DIIOC, (bot.) sin. *dioecic*, plante care au flori unisexuate, când indivizii aceleiași specii au numai flori masculine sau numai flori femele, caz întâlnit la cânepă (*Cannabis sativa*), urzică (*Urtica dioica*), iederă (*Hedera helix*), salcie (*Salix* sp.). [50]

DIOMEDEIDE (*Diomedidae*), (zool.) albatroși: păsări cu narinele în tuburi, aripi lungi, ce pot fi întâlnite de obicei în emisfera sudică. Uneori traversează ecuatorul. Sunt printre cele mai bune zburătoare, iar aripile lor au o anvergură de peste 3 m. [57]

DIOPTRU, (fiz.) suprafață care separă două medii optice diferite. Un **d.** este caracterizat de puterea optică, mărimea fizică având ca unitate de măsură *dioptria*. [38]

DIORAMA, (biol.) sin. *bioramă*, mod de expunere muzeologică pe principii ecologice (inițiat de Grigore Antipa). Dioramele sunt utilizate în muzeele de științele naturii, fiind vitrine de diferite dimensiuni în care se readuc cu ajutorul picturii, al mulajelor și al animalelor împăiate, fragmente de ecosisteme (de lac, baltă, pădure etc.). Ele au calitatea de a permite înțelegerea mai corectă a alcătuirii naturii și a interacțiunilor din lumea vie. [2]

DIORIT, (geol.) rocă magmatică intrusivă, alcătuită din feldspat plagioclaz sau oligoclaz, la care se adaugă unul sau mai multe minerale femice (hornblendă, subordonat biotit, piroxeni). Corespondentul de suprafață este andezitul. [25]

DIOSCOREACEE (*Dioscoreaceae*), (bot.) familie de plante erbacee, perene, care cuprinde 8 genuri cu 200 de specii, majoritatea răspândite mai ales în regiunile tropicale și subtropicale. De obicei târătoare sau volubile, adesea cu rădăcini tuberiform îngroșate. Frunze alterne, pețiolate, sagitate sau adânc cordate. Inflorescența racem. Flori unisexuate, dioice, rar hermafrodite, mici, actinomorfe; perigon mic, cu tubul scurt; androceul, din 6 stamine, cele 3 interne adesea reduse la staminodii; gineceul, cu ovar inferior, trilocular, cu placentă centrală sau unilocular, cu placentă marginală, 2 ovule anatropo, 3 stigmate. Formula florală: ♀*P₃₊₃ A₃₊₃; ♂*P₃₊₃ G₍₃₎ rar ♂*P₃₊₃ A₃₊₃ G₍₃₎. Fruct, capsulă sau bacă. Flora României are o singură specie *Tamus communis* (untul-pământului), 2n = 48. [50]

DIOSCORIDE, *Pedanius Anazarbeus* (cca 70 d. Hr.), medic și botanist grec. Călătorește mult, iar printre teritoriile vizitate se numără și țara noastră. Studiază cca 600 de specii de plante pe care le-a descris în cartea „Despre medicamente”, cel mai mare tratat de farmacologie și toxicologie al Antichității. Sunt

descrise și plante cu nume dacice. Clasifică plantele după unitatea lor practică: alimentare, aromate, medicinale și veninoase. [46]

DIOXID DE CARBON (CO₂), (chim., pol.) gaz rezultat din oxidările metabolice ale plantelor și animalelor, din descompunerile oxidative ale C și ale carbonaților de pe suprafața uscatului și din ape, din emanațiile vulcanice etc. Este un component relativ constant al atmosferei terestre (0,03%). În ultimele decenii are tendință de creștere datorită dezvoltării consumului de combustibili fosili (cărbune, petrol etc.) utilizați în industrie, transporturi, locuințe etc., devenind un important factor poluant. Este responsabil, alături de metan și clorofluorcarbon (CFC), de „efectul de seră”. [41]

DIOXID DE SULF (SO₂), (chim., pol.) sin. *anhidridă sulfuroasă*, poluant foarte răspândit în aglomerațiile industriale. El provine mai ales din combustia cărbunelui și a petrolului. Prin arderea lor se eliberează sulf care cu oxigenul din aer formează SO₂. [41]

DIOXINA, (toxicol., pol.) compus organoclorurat toxic în concentrații foarte slabe (de ordinul ppm), ce se formează de fiecare dată când se ard deșeuri pe bază de clor, în procesele de albire a hârtiei, în fabricarea anumitor ierbicide și materiale plastice (ex., policlorvinilul). O dată emisă în mediu, **d.** se fixează în sol unde persistă foarte mult, de unde pătrunde apoi în verigile lanțurilor trofice. La om, locul de acumulare al acestei substanțe este țesutul gras. Studiile epidemiologice au arătat că acest toxic poate produce diferite tipuri de cancer. Prezența **d.** este una din cauzele grave ale poluării mediului. În ecosistemele acvatice, peștii și, în cele terestre, animalele domestice acumulează în corpul lor mari cantități de **d.** În 10 iunie 1976, în micul oraș italian Seveso, a explodat un reactor dintr-o uzină chimică care fabrica triclorfenol, eliberând în atmosferă clor, sodă și **d.** Solul a fost contaminat pe mai multe mii de hectare până la o adâncime de 20 cm. Ca urmare a acestui accident Comunitatea Europeană a stabilit „Directiva de la Seveso”; directiva recomandă recensământul principalelor instalații industriale cu risc de catastrofă din diverse zone comunitare. Se menționează și măsurile ce trebuie luate pentru asigurarea protecției populației din vecinătatea unor potențiale catastrofe. Diminuarea cantității de **d.** eliminată în mediu se poate realiza prin: eliminarea progresivă a folosirii clorului în industrie; interzicerea utilizării clorului pentru albirea pastei de hârtie, folosind în schimb oxigen; interzicerea arderii produselor chimice pe bază de clor. [41]

DIP SWITCH, (inform.) unul sau mai multe micro-întrerupătoare închise într-o carcasă de plastic sau ceramică de tip DIP. [6]

DIPHYLLOBOTHRIUM STEMMACEPHALUM, (parazit.) clasa *Cestoda*. Vierme parazit în intestinul delfinilor din Marea Neagră. Corp de 1-2 m x 12-13 mm, divizat în segmente (proglote), cu scolex globulos și prevăzut cu două fante (bothridii) bine delimitate. Proglotele sexuale au porii genitali dispuși la mijlocul feței ventrale. [10]

DIPILIDIAZĂ, (med.u.) boală parazitară rară determinată de prezența în intestinul omului a cestodului *Dipylidium caninum*. [60]

DIPLADENIA, (agric.), gen de plante care aparține fam. *Apocynaceae*. Cuprinde specii originare din zonele tropicale ale Americii. Sunt arbuști cu tulpini lemnoase, lăstari lungi, volubili și frunze de 4-20 cm, lucioase, coriacee sau rugoase, caduce sau persistente. Florile albe, roz, roz-intens spre roșu, cu baza petalelor galbenă sau portocalie, au formă de trompetă, cu cele cinci diviziuni ale corolei rotunjite, și sunt grupate câte 6-12 în ciorchini sau raceme. Înfloresc de primăvara până toamna. Se cultivă ca plante de ghiveci, în sere sau apartamente, speciile: *D. splendens*, *D. amabilis*, *D. boliviensis*, *D. sanderi*. Au nevoie de multă căldură și umiditate atmosferică, în special la apariția bobocilor și a florilor. Cer de asemenea multă lumină, putând sta la soare, dar nu în orele de arșiță când trebuie ușor umbrite. Substratul de cultură acid (pH 4,5-5), bogat în humus, trebuie să fie permeabil, fără exces de umiditate. Pe timpul iernii, se păstrează tot la cald și se udă rar. Anual se schimbă ghivecele cu altele mai mari, (spațiul restrâns al rădăcinilor duce la reducerea înfloririi). Se scurtează lăstarii și se conduc cei noi pe scărițe sau cercuri de sârmă. Înmulțirea se face prin butași, ajutați la înrădăcinare de substanțe rizogene și substrat cald (22-24°C). [39]

DIPLANETIC, (micol.) celule germinative (zoospori) sau organisme libere mobile care posedă două perioade de înotare; ex., spori de la oomicetele acvatice; din sporange se eliberează zoospori piriformi care înoată o perioadă, după care se închistează; prin germinare, din cistospori se eliberează zoospori reniformi, care la rândul lor înoată o perioadă, după care se închistează pe substrat și germinează. [69]

DIPLEGIE, (med. u.) paralizie bilaterală a unor segmente ale corpului. **D. recurențială**, paralizie completă sau incompletă a ambilor nervi recurenți, consecutivă unui traumatism operatoriu, unei afecțiuni bulbare, mecanice sau toxice; **d.** vălului palatin, paralizie bilaterală a vălului palatin, de cele mai multe ori postdifterică. [60]

DIPLOBIONT, (bot.) **1.** Organism vegetal care este reprezentat numai de faza diploidă a ciclului evolutiv,

- cea haploidă fiind redusă numai la gameți. 2. Plantă care înflorește și fructifică de două ori pe an. [50]
- DIPLOCAULA**, (bot.) tulpină care dă naștere numai la două ramuri, iar acestea se termină cu o floare, ex., dalac (*Paris quadrifolia*), traista ciobanului (*Capsella bursa pastoris*). [50]
- DIPLOCROMOZOM**, (genet.) formațiune constituită din doi cromozomi identici, apărută după o endoreduplicare spontană sau indusă frecvent prin colchicinizare. [20]
- DIPLOFAZĂ**¹, (micol.) fază din ciclul evolutiv al ciupercilor, în care celulele au un nucleu diploid; **d.** începe cu cariogamie (fuzionarea nucleelor) și se încheie cu reducerea cromatică (diviziunea redukțională), când nucleele revin la faza cu *n* cromozomi. La ciupercile inferioare (*Myxomycota*, *Chytriomycota*), **d.** este cuprinsă între două haplofaze, iar la cele superioare (*Ascomycota* și *Basidiomycota*), **d.** este precedată de dicariofaza (cu două nuclee haploide în celulă). [61]
- DIPLOFAZĂ**², (genet.) perioadă din ciclul evolutiv cuprinsă între formarea zigotului și meioză. [56]
- DIPLOFILUM**, (bot.) frunză cu țesut palisadic pe ambele fețe, caz întâlnit la garofiță (*Dianthus carthusianorum*) și la alte specii. [50]
- DIPLOID**, (genet.) celulă sau organism cu două seturi de cromozomi (*2n*). [19]
- DIPLOIDIZAREA POLIPLOIZILOR**, (genet.) formare de bivalenți și disjuncția regulată a cromozomilor omologi în meioza autoploizilor și amfiploizilor. [18]
- DIPLOLEPIS**, (cecid.) gen de cînipide (*Hymenoptera – Cynipidae*), cunoscut și sub numele de *Rhodites*, ce produce gale pe diverse specii de *Rosa*. În România sunt cunoscute șase specii. Ex., *Diplolepis centifolia* produce gale de formă sferică, de mărimea unui bob de mazăre; *D. eglanteriae* are gala fixată pe frunză într-un singur punct, cel mai des pe partea inferioară, mai rar pe cea superioară, este netedă, sferică, cu diametrul de 8 mm; *D. rosae* produce gale filamentoase ce se dezvoltă mai ales pe ramuri în locul unui mugur. Răspândire geografică: regiunile paleartică și neartică. [41]
- DIPLOMEM** → **DIPLOTEN**
- DIPLOPERISTOMATIC**, (bot.) cu peristomul înconjurat de două serii de dințișori, ex., capsula unor *Bryophyte*. [50]
- DIPLOPODA**, (zool.) subclasă care cuprinde miriapode la care corpul este format din segmente duble (diplosomite), cu excepția primelor segmente. Fiecare segment poartă câte 2 perechi de apendice. Ouăle sunt depuse în sol sau în cuiburi. Din ele rezultă o larvă hexapodă cu 7 segmente, din care prin năpârliri va rezulta adultul. Se întâlnesc în locuri umede, sub pietre, lemne, în frunzar. Își caută hrana în timpul nopții. Sunt fitofage și saprofage, ex., *Glomeris pustulatus* (se strânge în ghem), *Julus carpathicus* (endemică în Carpați), *Blanjulus guttulatus* atacă culturile de fragi, căpșuni. (L. Solomon, 1983) [50]
- DIPLOSPONDILIE**, (zool.) cu două vertebre în fiecare segment al corpului, ca de ex., în cozile multor pești. [37]
- DIPLOSPORANGE**, (bot.) sporange format din generația cu *2n* cromozomi. [50]
- DIPLOSTEMON**, (bot.) 1. Floare pentaciclică la care staminele androceului sunt biverticilate, cu ciclul extern *episepal*, cu staminele plasate în dreptul sepalilor, iar ciclul intern *epipetal*, cu staminele dispuse în dreptul petalelor; carpelele gineceului sunt dispuse în fața sepalilor. 2. Floare cu stamine în număr dublu față de numărul petalelor. [50]
- DIPLOSTIH**, (bot.) frunzele unui verticil alternează cu frunzele verticilului inferior sau superior, aspect întâlnit la vinariță (*Asperula odorata*). [50]
- DIPLOSTOMUM SPATHACEUM**, (parazit.) clasa Trematoda. Vierme ce parazitează sub formă de metacercar pe cristalinul peștilor. Corpul metacercarului este oval, turtit dorso-ventral, de 0,4-0,5 mm mărime. [10]
- DIPLOSTRACA**, (zool.) ordin care cuprinde crustacee la care capul este acoperit de o carapace bivalvă. Antenele au rol de înotătoare. Trăiesc în apele stătătoare. Sunt importante în nutriția peștilor, ex., *Cladocere*. [50]
- DIPLOTEN**, (cit.) etapă a profazei I din meioza I, în care cromatidele fiecărui cromozom se îndepărtează, la fel și cromozomii de la nivelul bivalentului, formându-se niște bucle. [19] În oocitele de broască au loc intense procese de transcriere, iar cromozomii buclați au aspectul unei perii de curățat sticlele. [69]
- DIPLOZOOM PARADOXUM**, (parazit.) clasa *Monogenoidea*. Viermi paraziți pe branhiile peștilor dulcicoli. Corpul are forma literei „X”, fiind două exemplare unite. Are dimensiuni de 3,9-6,7 x 0,7-1,7 mm. Indivizii alăturați sunt identici și prezintă la capătul anterior două ventuze, iar la cel posterior patru perechi de ventuze pe laturile discului de fixare și o pereche de cârlige dispuse la capăt. [10]
- DIPLURE**, (zool.) ordin care include insecte apterigote, caracterizate prin abdomenul terminat cu doi cerci codali lungi și articulați sau scurți, sclerificați, formând un forceps; cele mai cunoscute genuri din acest grup taxonomic sunt *Campodea*, cu cerci multiarticulați, și *Japyx*, cu cercii transformați în forceps. [62]
- DIPNOI**, (zool.) dipneuști, grup de pești osoși, numiți pești pulmonați, cunoscuți din Devonian. Au 1-2 plămâni, dinți fuzionați în plăci dentare și codală

dificercă. Există 3 genuri actuale (*Protopterus*, *Lepidosiren*, *Epiceratodus*), răspândite în Australia, Africa și America de Sud, adaptate la apele dulci. Păstrează aproape aceleași caractere întâlnite la formele devoniene. [37]

DIPOL, (chim.) ansamblu a două sarcini (electrice sau de altă natură) punctiforme, egale și de semne contrare aflate la o distanță foarte mică una de alta. Caracterul de dipol electric al moleculelor de apă, datorat așezării nesimetrice a ionilor componenți, este cauza a numeroase fenomene din sol, cum ar fi de exemplu adsorbția apei sau hidratarea cationilor schimbabili. [29]

DIPSACACEE (*Dipsacaceae*), (bot.) familie de plante erbacee și subfrutescente care cuprinde 11 genuri cu 200 de specii, majoritatea răspândite în ținuturile mediteraneene. Frunze simple sau sectate, opuse fără stipele. Inflorescențe capitule, înconjurată la bază cu hipsofile involucre. Flori bractee sub formă de scvame sau fără bractee, bisexuate (hermafrodite), zigomorfe, cu caliciul (extern) aderent de fruct; caliciul gamosepal, persistent, nediferențiat, care la maturitate dă naștere la un fel de papus; corolă gamopetală, cu 4-5 lobi, subbilabiata, tubuloasă; androceul, din 4 stamine, inserate pe tubul corolei, cu antere introrse, biloculare; gineceul, cu ovar inferior, unilocular și uniovulat. Formula florală: $\text{♀} \cdot \text{K}_{(5,0)} \text{C}_{(5-4)} \text{A}_4 \text{G}_{(\overline{2})}$. Fruct achenă. Flora României conține 22 de specii ce aparțin la 6 genuri: *Dipsacus*, x = 8, 9; *Cephalaria*, x = 9; *Succisa*, x = 10; *Succisella*, x = 10; *Knautia*, x = 10; *Scabiosa*, x = 8, 9. [50]

DIPSIC, (soc., psih.) nevoie hiperdimensionată patologic, irezistibilă și impulsivă de a consuma lichide în cantități exagerate. [28]

DIPSOMANIE, (soc.) formă paroxistică de alcoolism ce debutează brutal. [28]

DIPTERE, (zool.) ordin de insecte care include muștele și țânțarii; caracteristica grupului este transformarea celei de-a doua perechi de aripi în balansiere. [62]

DIPTEROCECIDII, (cecid.) gale produse de diptere aparținând familiilor: *Agromyzidae*, *Cecidomyiidae*, *Trypetidae*. Cele mai numeroase specii galicole aparțin familiei *Cecidomyiidae*. [41]

DIRECTIVA SEVESO, directiva din 24/06/1982 care obligă statele membre ale Comunității Economice Europene (CEE) să ia în considerare un minimum de risc tehnologic. [3]

DIRECȚIE, (mat.) clasă de echivalență determinată, în mulțimea dreptelor din plan sau spațiu. de relația de paralelism. [48]

DIRECȚIONARE MEIOTICĂ, (genet.) alterare a meiozei heterozigoților, care are drept rezultat

formarea a două tipuri de gameți: un tip cu una dintre alele este mai frecvent decât celălalt tip, cu cealaltă alelă. În acest fel se modifică frecvența genelor generației următoare. [19]

DIRIJOR, (cult.-art.) cel care conduce studiul și execuția muzicală a unui ansamblu (orchestră, cor, operă etc.), căreia îi aparține interpretarea artistică a unei lucrări muzicale, interpretare ce se realizează sub conducerea sa de către toți interpreții dintr-un ansamblu. [67]

DISAMARĂ, (bot.) fruct uscat indehiscent, biaripat, rezultat dintr-un gineceu bicarpelar eusincarp și format din două samare reunite (nucușoare) fiecare cu câte o aripioară laterală, membranoasă de natură pericarpică care îi servește la diseminarea prin vânt. Întâlnită la arțar (*Acer negundo*, *A. plantanoides*), jugastru (*Acer campestre*), paltin (*Acer pseudoplatanus*) etc. [50]

DISC, placă rotundă cu diferite semnificații în științe.

1. (bot.) Formațiune structurală de origine diferită cu aspect de disc, exemplu *discul de la bulbul de ceapă*, care reprezintă o tulpină puternic metamorfozată cu internodii foarte scurte și noduri foarte apropiate la care sunt inserate frunzele cărnoase, iar în centrul lui se află mugurele terminal; *discul nectarifer* de la unele flori care are rolul de a secreta nectar, el ocupând la unele plante toată partea internă a receptaculului, ca la verigariu (*Rhamnus catharticus*, *R. saxatilis*) sau înglobează baza staminelor ca la jugastru (*Acer campestre*). 2. (embr.) *Discul embrionar* reprezintă o formațiune a embrionului în stadiul de blastulă la rechini, pești osoși, reptile și păsări. 3. (anat.) *Disc intervertebral fibroelastic* interpus între corpurile a două vertebre alăturate și contribuind la solidarizarea lor. 4. (sp.) Placă circulară de lemn sau alt material, de forma unei lentile biconvexe cu care se efectuează aruncări la distanță; are 2 kg pentru bărbați și 1 kg pentru femei. Folosit la atletism pentru aruncare. 5. (tel.) Placă circulară de material plastic care servește la formarea numărului pentru un abonat asigurând comunicarea verbală între două persoane. [50]

DISC IMAGINAL, (genet.) mozaic de celule care generează o regiune definită a unui viitor organ. [56]

DISC PROLIGER, (zool.) inel de celule ce căpтуșesc cavitatea unui folicul De Graaf în ovarul mamalian. [37]

DISCALCULIE, (șc., psih.) tulburare dobândită a operațiilor de calcul, acalculie. [28]

DISCARTROZĂ, (med. u.) proces degenerativ artrozic al discului articular, în special al discului intervertebral, care poate fi constatat radiologic prin

- pensarea spațiilor respective și prin prezența osteofitozei. [60]
- DISCHINEZIE, 1.** (șc., soc.) Mișcări anormale, calificate, sau, mai rar, mișcări involuntare. [28]
- 2.** (med. u.) Proces patologic caracterizat prin alterarea mecanismelor de reglare a activității motorii a organelor contractile. [60]
- DISCHINEZIE BILIARĂ,** (med. u.) alterare funcțională a mecanismului de eliminare a bilei, care se manifestă prin dureri în hipocondrul drept, grețuri și vărsături. [60]
- DISCHINEZIE UTERINĂ,** (med. u.) tulburare a dinamicii uterine în cursul travaliului, interesând ritmul, intensitatea, durata și sediul contracției uterine, care au un caracter inegal și neprogresiv. [60]
- DISCIFORM,** (bot.) discoidal, rotat, în formă de disc. La plante, organ în formă de disc, rotund la margini și plan între margini, ex., tulpina în formă de disc de la bulbul de capă (*Allium cepa*), corola de la florile de lumânărică (*Verbascum* sp.). [50]
- DISCIPLINĂ,** (soc.) acceptare și supunere la totalitatea regulilor de conviețuire socială; (șc.) formarea elevilor în vederea respectării cu strictețe a cerințelor învățământului și a regulilor de conduită în școală și în afara școlii. [32]
- DISCIPLINĂ SPORTIVĂ,** ansamblul ramurilor și probelor sportive ale căror structură, gen de efort, condiții, mod de reglementare și de evaluare se aseamănă (atletism, gimnastică, jocuri sportive etc.). (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]
- DISCLIMAX,** (ecol.) stadiu de climă perturbat prin acțiuni antropozogene, unele specii fiind înlocuite cu alte specii, ex., în fitosociologie. [50] → PARACLIMAX
- DISCOGLOSSIDE** (*Discoglossidae*), (zool.) familie de broaște cu limba rotunjită în formă de disc. Au dinți pe falca superioară și coaste scurte pe vertebrele anterioare. Masculii nu prezintă saci vocali. Se numesc și buhai de baltă. [57]
- DISCOLICHENI** (*Discolichenis*), (bot.) licheni în care partenerul fungal este o discomicetă; ex., lichenul galben (*Xantoria parietina*), lichenul de Islanda (*Cetraria islandica*), lichenul renilor (*Cladonia rangiferina*). [69]
- DISCOLOR,** (bot.) deosebit colorat sau de mai multe culori. La plante, frunze diferite colorate pe cele două fețe, ex., frunzele la mur (*Rubus discolor*) care sunt verzi pe fața superioară și alburii pe cea inferioară. [50]
- DISCOMYCETES,** (micol.) clasă a filumului *Ascomycota*, în care sunt încadrate speciile care formează corpuri de fructificație (ascocarpi) numite apotecii; ex., urechiușa (*Peziza badis*), zbârciogul (*Morchella esculenta*), trufele (*Tuber melanosporum*). [69]
- DISCONTINUITATE ADN,** (genet.) regiune monocatenară ADN, existentă de mai multe ori de-a lungul dublului filament de ADN al Eucariotelor. Unele sunt expresia replicării; altele nu sunt asociate cu replicarea și nu sunt distribuite întâmplător. Sunt bogate în histone, având un rol important în recombinația dintre secvențele omoloage. [20]
- DISCREPANȚA ECONOMIȘTI – ECOLOGIȘTI,** diferență de gândire și activitate între economiști și ecologiști apărută la începutul secolului XXI. Economiiștii văd un viitor promițător prin creșterea fără precedent a economiei globale, a comerțului și investițiilor internaționale. Ei observă că economia globală s-a mărit de 7 ori din 1950, venitul global crescând de la 6 miliarde de dolari în bunuri și servicii la 43 de miliarde de dolari în anul 2000, ridicând standardele de viață la niveluri nevisate. Ecologiștii avertizează că economia globală a crescut pe bază de ardere a unor cantități enorme de combustibil fosil ieftin, artificial, proces care destabilizează clima. Ei privesc în viitor și prevăd valuri de căldură mai intense, furtuni mai puternice, calote de gheață care se topesc și creșterea tot mai accentuată a nivelului mării, care determină restrângerea suprafeței uscatului, chiar în contextul în care populația planetei continuă să crească. Economiiștii văd indicatorii economici explozivi, iar ecologiștii văd o economie care deteriorează clima cu consecințe imprevizibile. Economia trebuie integrată în ecologie. [50]
- DISCRIMINANT,** (mat.) care separă. Ex: pentru ecuația de gradul 2: $ax^2 + bx + c = 0$, expresia $\Delta = b^2 - 4ac$ reprezintă discriminantul ecuației, deoarece „deosebește“ natura rădăcinilor sale. [48]
- DISCROMATISM,** (fiziol.) anomalie a percepției culorilor ce corespunde absenței funcționării la nivelul ochiului a uneia din cele trei radiații fundamentale (roșu, verde, albastru). [28]
- DISCUIȚ,** (agric.) lucrare agrotehnică ce afânează, mărunțește, nivelează și distruge buruienile. [49]
- DISCUL LUI SECCHI,** instrument folosit la măsurarea transparenței apei dintr-un bazin acvatic. Format dintr-un disc alb de 20-25 cm diametru, suspendat de o sfoară gradată. [10]
- DISECT,** tăiat, despicat, incizat. (bot.) La plante, organ despicat, incizat; frunze adânc palmat sectate, iar segmentele încă o dată penat fidate sau sectate, ex., ciocul-berzei (*Geranium dissectum*) are frunze palmat 5-7 sectate, segmentele sunt adânc sectate, cu lacinii mai mult sau mai puțin lineare. [50]
- DISECȚIE,** (med. u.) operație de secționare și disociere a unui organ sau a unei părți cu ajutorul foarfecelor, penselor, bisturiilor pentru a-l putea evidenția mai

bine. Se poate face și în timpul intervențiilor chirurgicale, cât și pe cadavre. [43]

DISEMINARE, răspândire, împrăștiere; răspândirea descendenților la plante și animale. **1.** (bot.) Răspândirea sau împrăștierea naturală a semințelor, fructelor, polenului și sporilor după maturizarea lor; se face prin deschiderea fructelor de la sine sau cu ajutorul vântului, al apei și al animalelor; *prin vânt* se răspândesc semințele de mestecăn (*Betula* sp.), pin (*Pinus* sp.), molid (*Picea abies*), brad (*Abies alba*), poroinic (*Orchis* sp.), perișor (*Pyrola* sp.), de unde și numele plantelor de anemohore; *prin animale* se răspândesc semințele de cărligioare, dentiță (*Bidens* sp.), lipicioasă (*Galium aparine*), de unde și numele plantelor de zoochore; *prin apă* se răspândesc semințele de stânjenel galben (*Iris pseudacorus*), limbariță (*Alisma plantago-aquatica*), rogoz (*Carex* sp.), de unde și numele plantelor de hidrochore; *prin căderea lor pe sol*, stejar (*Quercus* sp.), alun (*Corylus* sp.) etc. ele fiind plante autochore. **2.** La animale și om, răspândirea în organism a agenților unor boli: ai celulelor canceroase, bacteriilor patogene care produc tuberculoza, sifilisul, blenoragia etc. [50]

DISEPIMENT, (bot.) perete despărțitor dintre lojile ovarului, care poate fi transversal, la ridichea sălbatică (*Raphanus raphanistrum*) sau longitudinal ca la găscariță (*Arabis* sp.). [50]

DISFAZIE, (psih.) tulburare de limbaj ce are la bază întotdeauna o tulburare organică, neuronală, de origine centrală, fiind vorba în general de leziuni ale centrului vorbirii, de natură vasculară, tumorală sau traumatică. [28]

DISFONIE, (psih.) tulburare a vocii. [28]

DISFORIE, (psih.) dispoziție afectivă astenică exprimată prin insatisfacție, impresii penibile, depresiune. [28]

DISFOTIC, (ecol.) cu luminozitate redusă, fenomen existent în ecosistemele acvatice, în zonele apelor mai adânci. [50]

DISFUNCȚIONARE, (ecol.) funcționare incorectă a unui material sau a unui sistem. [3]

DISGNOZIE, (șc., psih.) deficiență ce se exprimă într-o recepție difuză și incorectă sau chiar din absența percepției vizuale a formelor și conturilor. [28]

DISGRAFIE, (șc., psih.) perturbare a învățării scrisului, exprimată în substituirii, omisiuni, inversări de litere, silabe. [28]

DISGRAVIDIE, (med. u.) stare patologică specifică, determinată de sarcină, întâlnită uneori în cursul gravidității, travaliului sau chiar în lăuzia imediată, caracterizată în special prin vărsături în primele 3 luni de sarcină și edeme, albuminurie și hipertensiune arterială în ultimele 3 luni; în cazuri grave poate duce la eclampsie și apoplexie uteroplacentară. [60]

DISILENT, (bot.) despre un organ care se deschide cu elasticitate; fructul de la slăbănog (*Impatiens noli-tangere*), care este o capsulă cornoasă cilindrică, la maturitate se deschide brusc prin cinci crăpături în cinci valve ce se răsucesc în spirală interioară împrăștiind semințele. [50]

DISINAPSIE, (genet.), anomalie meiotică determinată genetic, caracterizată de separarea prematură (în diploten sau diakineză) a cromozomilor omologi; fenomenul a fost observat la numeroase specii de plante și animale, inclusiv la om, și determină o segregare neechilibrată a informației genetice în produșii meiozei. [69]

DISIPATOR, corp, sistem tehnic sau instalație care împrășteie energie sau căldură. [13]

DISJUNCTOR¹, (micol.) structură mică, lipsită de conținut, care separă conidiile înlănțuite între ele, ex., ciupercile de *Albugo* sau *Monilia*. [61]

DISJUNCTOR², (ind.) întrerupător acționat automat sau prin comandă voită, care servește la protejarea circuitului de variațiile anormale ale intensității sau tensiunii electrice. [13]

DISJUNȚIE¹, (mat.) **d.** a două propoziții p și q este propoziția $p \vee q = p$ sau q (este adevărată când cel puțin una din propoziții este adevărată). [48]

DISJUNȚIE², (genet.) separare a cromozomilor omologi (bivalenți) în cursul primei meioze sau a cromatidelor fie în meioza a doua, fie în mitoză. [19]

DISJUNȚIE ARCTO-ALPINĂ, (biogeogr.) prezența unor specii în nordul Europei și pe înălțimile munților din Europa, lipsind în centrul Europei. [70]

DISKERATOZĂ, (med. u. și vet.) tulburare calitativă de keratinizare; **d.** congenitală cu pigmentări, afecțiune congenitală caracterizată prin distrofii, atrofii, pigmentări, leucokeratoză a cavității bucale; **d.** foliculară. [60] → **DARIER**

DISLALIE, (psih.) tulburare a vorbirii, caracterizată prin deficiențe în pronunțarea unor sunete sau grupe de sunete, în ansamblul ei vorbirea fiind normală. [28]

DISLEXIE, (psih.) dificultate specifică achiziției lecturii, manifestată prin frecvența și persistența ezitărilor, inversiuni de silabe, confuzii de litere, în ciuda unui nivel intelectual normal. [28]

DISLOCARE A ROCILOR DE FORAJ, (petr.) proces realizat sub acțiunea sabelor și a frezelor de foraj care au rolul de desprindere și separare treptată a unor particule de rocă (detritus) din roca masivă care constituie talpa sondeji. [5]

DISLOCARE DENTARĂ, (stomat.) deplasarea traumatică sau patologică a unui dinte în sens mezo-distal sau vestibulo-oral. [43]

DISLOCAȚII PLICATIVE, (geol.) efectul mișcărilor de compresiune laterală. Sunt caracterizate prin slabe

îndoiri ale straturilor, fără întreruperea continuității lor, rezultând cutele. (M. Pelin, 1974) [50]

DISLOGIE, (psih.) tulburare caracterizată printr-o insuficiență dezvoltare a funcțiilor limbajului, provenind dintr-o dereglare a sistemului nervos central. [32]

DISOCIERE¹, (fiz., chim.) descompunerea unei molecule în ioni (sau în grupuri de atomi). **D.** moleculelor dintr-o soluție în ioni pozitivi și negativi, ca urmare a interacțiunii cu solventul este numită **d. electrolitică**. [38]

DISOCIERE², (genet.) tip special de translocare între un metacentric mare și unul mic, din care rezultă doi cromozomi submetacentrici. [18]

DISOSTOZĂ, (med. u.) osificare defectuoasă a cartilajelor fetale. [60]

DISPARIȚIA SPECIILOR, (paleomorf.) moartea unor specii provocată de unele fenomene naturale sau de către om. Cercetările arheologice au stabilit existența a cinci mari extincții ale speciilor de la apariția vieții pe Pământ, fiecare reprezentând un pas înapoi în evoluție, o pauperizare nediscriminatorie a vieții pe planetă. Ultima dintre extincții a avut loc cu cca 65 de milioane de ani, ca urmare a ciocnirii Pământului cu un asteroid, care a provocat ridicarea în atmosferă a unei cantități imense de praf și spărturi de rocă. Norul de praf a determinat răcirea bruscă a temperaturii, care a nimicit dinozaurii și cel puțin o cincime din celelalte forme de viață existente. Astăzi ne aflăm în pragul celei de-a șasea mari extincții care este de origine umană, prin puternica industrializare, reducerea suprafețelor de pădure, folosirea produselor chimice, apariția efectului de seră, apariția secetei, producerea de inundații, având ca rezultat dispariția treptată a diferitelor forme de viață și alterarea ecosistemelor la nivel planetar. Alterarea habitatelor a pus în pericol numeroase forme de viață, ele devenind vulnerabile sau în pericol iminent de extincție. În această situație sunt 12 % din cele aproape 10.000 de specii de păsări, 24 % din cele 4.763 de specii de mamifere ale planetei și circa 30 % din cele 25.000 de specii de pești. [50]

DISPECER, (ind.) tehnician sau sistem automat care urmărește, coordonează și reglementează operativ desfășurarea operațiilor într-un anumit sector de activitate. [13]

DISPECERIZARE SEN, (ind. energ.) aplicarea în condiții operative (în timp real) a programării, cu asigurarea condițiilor tehnice de securitate și de calitate a funcționării SEN. [59]

DISPERMIE, (bot.) sin. *diandrie*, proces de fecundație a oosferei de către doi gameți masculini ajunși în același timp la maturitate și provenind de la două tuburi polinice ajunse simultan la ovul. Planta ce se

formează este triploidă. Descrisă prima dată de Strasburger (1884) la *Oenothera*, iar mai târziu de Nemeș (1912) la specia *Gagea lutea*, Gherasimova (1933) la specia *Crepis capillaris* și Gherasimova Nawaschina (1952) la specia *Taraxacum kok-saghyz*. Dintre plantele de cultură a fost observată la floarea-soarelui (*Helianthus annuus*). [50]

DISPERS, (bot.) împrăștiat, răsfirat. La unele specii de plante, frunze dispers păroase, ex., sorb (*Sorbus torminales*) frunzele în tinerețe pe față sunt dispers păroase, iar la cununiță (*Spirea ulmifolia*) acest aspect este întâlnit în lungul nervurilor de pe dosul frunzelor. [50]

DISPERSIA UNEI SPECII, (ecol.) extinderea ariei ocupate de o specie ca urmare a unor schimbări accidentale, de origine naturală sau antropică. [3]

DISPERSIE¹, (fiz.) fenomen de descompunere spațială a unei radiații în componentele monocromatice elementare, datorată dependenței de frecvență a vitezei de fază. În cazul **d.** luminii această dependență se manifestă prin faptul că indicele de refracție al mediului străbătut este în funcție de frecvență. Manifestarea fizică cea mai cunoscută a **d.** este descompunerea luminii albe în culorile curcubeului. [38]

DISPERSIE², (mat.) a unei variabile aleatoare X , este momentul centrat de ordinul doi al său

$$D(X) = M[X - M(X)]^2 = \sum_{i=1}^n (x_i - M(x))^2 f(x_i)$$

unde $f(x_i)$ este probabilitatea cu care variabila $X=x_i$, în cazul când X este v.a. continuă, atunci

$$D(X) = \int_{-\infty}^{\infty} f(x)(x - M(x))^2 dx. [48]$$

DISPERSIE³, (ecol.) diseminarea activă sau pasivă a descendenților la plante sau animale sedentare. Dispersia mărește șansele de supraviețuire ale organismelor imobile, reducând competiția dintre descendenți și părinți. Dispersia oferă posibilitatea de colonizare a unor noi habitate, de aceea ea este un factor de extindere a arealului speciilor. Numeroase specii dispun de structuri specializate care favorizează dispersia. Există: *dispersie uniformă* – care reprezintă rezultatul unei concurențe intense între indivizi sau al unui antagonism interindividual, *dispersie întâmplătoare* – când nici unul dintre numeroșii factori care acționează asupra populației nu devine factor limitant și *dispersie grupată* – când organismele formează aglomerări. [2]

DISPERSIE⁴, (ecol.) procesul de etalare a poluanților în jurul direcției lor de transfer ca urmare a difuziei moleculare și a unor fenomene mecanice. [3]

DISPLAY, (inform.) dispozitivul de output vizual al calculatorului, care este de obicei unul cu tub catodic. La calculatoarele portabile este de obicei un display cu LCD sau plasmă. [6]

DISPONIBILITATE, (ind. energ.) probabilitatea ca la un anumit moment un dispozitiv să se găsească în stare de funcționare. [59]

DISPONIBILITATE ORARĂ, (ind. energ.) puterea maximă oferită pe durata unei ore de un producător, pentru o unitate dispecerizabilă de producere a energiei electrice. [59]

DISPOZITIV, ansamblu de piese legate între ele într-un anumit fel, care îndeplinește o funcție bine determinată într-un sistem tehnic. [13]

DISPOZITIV AUTOMAT DE DESCĂRCARE A SARCINII, (ind. energ.) dispozitiv automat destinat să reducă încărcarea unei rețele în cazul unor situații anormale, ca de exemplu o scădere de frecvență. [59]

DISPOZITIV CORONARADICULAR, (stomat.) construcție de restaurare protetică pentru înlocuirea părții coronare care lipsește dintr-un dinte. [43]

DISPOZITIV DE REANCLANȘARE AUTOMATĂ, (ind. energ.) dispozitiv automat destinat să comande reanclanșarea unui sau a mai multor întreprințuri, după funcționarea protecției circuitului asociat. [59]

DISPOZITIV RADICULAR, (stomat.) construcție de restaurare protetică ce se agregă la rădăcina unui dinte, tratat anterior. Este alcătuită dintr-un pivot radicular și capă. [43]

DISPOZIȚIE, așezare într-un anumit fel, prevedere.

1. (bot.) Orânduirea pe o axă a frunzelor, fructelor etc.

2. (soc.) Prevedere obligatorie prevăzută într-un act normativ; măsură luată de un organ ierarhic inferior căruia îi este comunicată. [50]

DISPROSIU (Dy), (chim.) element chimic din grupa lantanidelor. Are Z 66 și structura învelișului de electroni $[Xe] 4f^{10}6s^2$. A fost descoperit de Lecoq de Boisbaudran în 1886. [36]

DISTAL, (zool.) corespunde capătului unei structuri, la cea mai mare distanță de punctul de atașare. [37]

DISTANT, distanțat, îndepărtat. 1. (bot.) Organe distanțate între ele; la specia *Carex distans*, spiculețele masculine se află terminale și sub ele se găsesc 2-3 spiculețe femele mult distanțate, iar la cele cu spiculețe bisexuate florile masculine sunt așezate la vârful spiculețului, iar cele femele la bază. 2. Despre oameni și atitudinea lor, necomun, rezervat; care manifestă un aer de superioritate. [50]

DISTANȚĂ, (mat.) pe o mulțime A , o aplicație $d: A \times A \rightarrow [0, \infty)$ care îndeplinește condițiile: (1) $d(x, y) = 0 \Leftrightarrow x = y$; (2) $d(x, y) = d(y, x)$; (3) $d(x, z) \leq d(x, y) + d(y, z)$. Distanța euclidiană (în R^n) este $d(x, y) = [\sum (x_i - y_i)^2]^{1/2}$ unde $x = (x_1, x_2, \dots, x_n)$; $y = (y_1, y_2, \dots, y_n)$. [48]

DISTANȚĂ CENTROMERICĂ, (genet.) distanță între un locus dat și centromer. [20]

DISTANȚĂ DE IZOLARE, (ecol.) distanța din jurul unei instalații clasate care permite stabilirea unui perimetru în care anumite activități sunt interzise sau strict reglementate. [3]

DISTANȚĂ DIFERENȚIALĂ (D), (genet.) distanță între un punct de inițiere al împerecherii în zigoten și apariția primei chiasme. [19]

DISTANȚĂ EVOLUTIVĂ, (genet.) număr minim de substituții și de deleții, necesar pentru a face secvențe ADN inegale. Determină omologia, deci și originea a două secvențe de nucleotide. [19]

DISTANȚĂ GENETICĂ, (genet.) diferență genetică între două specii (populații), exprimată ca o funcție a frecvenței genelor. [56]

DISTANȚĂ GENOTIPICĂ, (genet.) probabilitate ca genotipul unui individ oarecare să nu fie identic cu al altui individ. [19]

DISTANȚĂ INTERFERENȚIALĂ, (genet.) distanță între două chiasme consecutive. Ea rămâne relativ constantă pentru un cromozom dat. [19]

DISTANȚĂ UNGHIULARĂ, (astr.) unghiul format de direcțiile de la observator spre doi aștri. [12]

DISTIHI, (bot.) biseriat, dispus în două rânduri. La plante, organe alterne dispuse pe două rânduri sau serii opuse, de o parte și de alta a unui ax, față în față la fiecare nod. [50]

DISTIL, (bot.) prevăzut cu două stile. Gineceu cu două stile libere, întâlnit la florile speciilor de *Saxifraga*, care la început sunt convivente, iar mai târziu patente sau reflecte, persistente. [50]

DISTILARE¹, (ecol.) separarea, prin vaporizare, urmată de condensare, a doi compuși lichizi cu tensiuni de vapori diferite. [3]

DISTILARE², (fiz.) trecerea unui lichid în stare de vapori, urmată de condensarea vaporilor obținuți. Servește ca metodă de separare a unor amestecuri de lichide. [29]

DISTIMIE, (șc., psih.) tulburare a stării de spirit, de evoluție cronică, marcată de modificări patologice ale dispozițiilor afective: anxietate depresivă, indiferență afectivă, apatie, angoasă. [28]

DISTOMATOZĂ, (med. u.) boală determinată de infestarea omului cu diferite specii de *Distoma*. [60]

DISTRIBUITOR DE FURAJE, (pisc.) aparat care împărțește automat furajele în apă. Format dintr-un vas cilindric sau prismatic, în care se introduc furajele, și un tub rigid alungit pe unde se evacuează. [10]

DISTRIBUȚIE¹, distribuire, care distribuie. 1. (ecol.) Modul în care o populație care trăiește pe un anumit teritoriu îl ocupă, exploatează și transformă. [24] 2. (ind.) Totalitatea organelor de mașini care comandă automat diferite faze de funcționare ale acesteia. [13]

3. (ind. energ.) Transmiterea energiei electrice sau termice în scopul vânzării ei la consumatori. [59]
4. (cult.-art. și lingv.) Felul cum sunt repartizate rolurile unei piese, ale unui film etc. și, respectiv, ansamblul pozițiilor pe care un element (sunet, morfem) îl poate ocupa într-un cuvânt sau într-o frază. [67]
- DISTRIBUȚIE²**, (bot.) modul de așezare a exemplarelor unei specii de plante în fitocenoză. Există: **d. aleatoare**; **d. grupată**; **d. întâmplătoare**; **d. uniformă**. [15]
- DISTRIBUȚIE DE ENERGIE ELECTRICĂ**, (ind. energ.) activitate organizată pentru transmiterea energiei electrice prin rețelele cu tensiunea de cel mult 110 kV de la transportator sau producători până la instalațiile consumatorilor finali de energie electrică. [59]
- DISTRIBUȚIE DE VÂRSTĂ**, (demogr.) în care indivizii de vârste diferite se află într-o populație. [2]
- DISTRIBUȚIE GAUSSIANĂ**, (genet.) distribuție a valorilor asemănătoare, dacă este reprezentată grafic, cu un clopot. Este specifică caracterelor normale cantitative (înălțime, greutate, crește palmare). [18]
- DISTRIBUȚIE SPAȚIALĂ**, (demogr.) proiecția în spațiu a configurației funcționale a populației. Această distribuție poate fi *uniformă* – când indivizii populației ocupă teritoriul relativ uniform, *întâmplătoare* – când ocuparea teritoriului se face fără o ordine anume, deci în funcție de modul de exploatare a acestuia, sau *grupată* – în care, pe un teritoriu dat, indivizii formează grupe mai mult sau mai puțin mari, dispuse neregulat, aspect întâlnit la speciile sociale. [24]
- DISTRICT** → **SECTOR**
- DISTROFIC**, alterare a structurii determinată de anumite cauze. **1.** (ter.) Organe omoloage inegal dezvoltate. **2.** (acv.) Sărac în materii nutritive dar bogat în substanțe humice, fenomen existent în unele ecosisteme lacustre (lacuri). [50]
- DISTROFIE**, (med. u. și vet.) tulburare a metabolismului celular sau tisular caracterizată fie prin lipsa anumitor substanțe normale, fie prin acumulări excesive de substanțe tipice sau atipice organismului, ducând la alterări funcționale ale structurilor afectate. [33]
- DISTROFIZARE**, (prot. med.) tulburare a echilibrului natural al unui mediu lacustru printr-o îmbogățire excesivă în elemente minerale datorate unor efluenți urbani, agricoli și industriali. [3]
- DISTRUGEREA TULPINILOR ȘI A PĂSTĂILOR DE SOIA**, (fitopat.) micoză produsă de *Phomopsis sojae*. Observată pentru prima dată în anul 1972 în culturile de soia din județul Călărași. Atacul se manifestă pe tulpini, pețioluri, păstăi, semințe și mai puțin frecvent pe frunze. La început boala apare pe pețiolurile frunzelor bazale și pe ramurile inferioare, mai ales în perioadele călduroase și ploioase. Plantele infectate rămân mici. La locul de inserție a ramurilor și pețiolurilor, apar zone brunificate, cu contur nedefinit, care pot cuprinde tulpina de jur-împrejur. Pe păstăi apar pete mici. Semințele afectate nu mai germinează. Prevenirea și combaterea constau în folosirea seminței sănătoase, libere de patogen; aplicarea îngrășămintelor cu potasiu, care reduc putrezirea semințelor, asigurarea rotației culturilor; eliberarea terenurilor de resturile vegetale rămase de la recoltare; cultivarea soiurilor rezistente. (L. Dumitraș, T. Șesan, 1988) [50]
- DISURIE**, (med. u.) micțiuni dureroase. [21]
- DITOC**, (zool.) care produce două ouă sau doi pui la o naștere. [37]
- DITREMAT**, (zool.) cu deschideri: genitală și anală separate. [37]
- DIUREZĂ**, (fiziol.) volumul urinar eliminat în 24 de ore (normal 1100-1800ml/24 ore). Volumul obligatoriu de urină care trebuie eliminat în 24 de ore este de 500 ml. Acesta este volumul minim prin care se elimină toți cataboliții. Eliminarea unui volum urinar mai mic de 500 ml presupune reținerea unei părți din cataboliți în sânge și se numește oligurie (caracterizează insuficiențele renale). [21]
- DIURN**, de zi, din timpul zilei, care se petrece în timpul zilei. **1.** Plante și animale care sunt active numai ziua. [24] **2.** (astr.) Mișcare aparentă a astrilor pe sfera cerească, de la est la vest, care are loc în 24 de ore. [49]
- DIVAGARE**, (geomorf.) deplasarea laterală a albiei minore a unui râu din cauza aluvionărilor puternice. Divagarea poate avea loc în cadrul propriei lunci sau părăsind complet albia minoră și majoră și crearea altor alpii (în special în zonele subsidente). [25]
- DIVARICAT**, (bot.) față de o suprafață sau o axă verticală, organ dispus la un unghi de 90-145°, caracter întâlnit la ramuri, frunze, spini, nervuri etc.; ramurile dezvoltate din tulpină la știrul alb (*Amaranthus albus*) au un unghi la inserție de 90-145°. Acest aspect este întâlnit și la staminele androceului de la florile de iarba șarpelui (*Echium vulgare*), la aristele spicului de obsigă (*Bromus squarrosus*). [50]
- DIVERGENT**, (bot.) plecat dintr-un punct comun, se îndepărtează în direcții diferite (ex., linii geometrice, raze luminoase, organe). La plante, două elemente sau două organe se desprind dintr-un punct comun și se îndepărtează, aspect întâlnit la ramuri, nervuri, flori, cotiledoane, fructe. Omagul (*Aconitum napellus*) posedă fructe divergente. [50]

DIVERGENȚĂ, deosebire de păreri, de concepții, de atitudini, de poziții. **1.** (bot.) Există unghiuri de divergență la inserția frunzelor. Trasarea a câte unui plan de simetrie prin punctele de inserție a două frunze vecine de pe spirala generatoare face ca cele două planuri să se întretaie în centrul tulpinii formând un unghi diedru numit *unghi de divergență*, care are valoare constantă la aceeași specie. Valoarea numerică a unghiului de divergență se exprimă prin fracții ordinare numite divergențe: $1/2$; $1/3$; $2/5$; $3/8$; $5/13$; $8/21$ etc. Numărătorul indică numărul spirelor unui ciclu, iar numitorul, numărul total al frunzelor situate pe acest ciclu, precum și numărul ortostihurilor. În **d.** $1/2$, ciclul are o singură spirală, pe ax se prind două frunze, iar unghiul de divergență este de 180° , rezultând două ortostihuri; în **d.** $1/3$ ciclul este format dintr-o singură spirală în jurul tulpinii pe care se află trei frunze situate pe 3 ortostihuri. Frunza care se suprapune peste cea de la care s-a pornit este cea de-a patra. Unghiul de divergență este de 120° etc. După numărul ortostihurilor dispoziția frunzelor pe tulpină poate fi distihă, tristihă, tetrastihă, pentastihă, hexastihă etc. (M. Andrei). **2.** (soc.) Deosebire de păreri, de concepții. **3.** (mat.) Mărime scalară care caracterizează câmpurile de vectori, egală cu suma derivatelor parțiale ale componentelor vectorului în raport cu variabila corespunzătoare componentei, într-un punct dat. [50]

DIVERSE IERBURI, (bot.) toate plantele ierboase în afară de graminee, ciperacee și leguminoase. [15]

DIVERSITATE, (ecol.) caracteristica unei populații dependente de numărul speciilor prezente, respectiv de abundența acestora. [3] → BIODIVERSITATE

DIVERSITATE ALFA (*intrabiotopă*), (ecol.) varietate de specii în sânul unui biotop particular. [3]

DIVERSITATE BIOLOGICĂ, (ecol.), varietatea speciilor găsite într-o anumită biocenoză și variabilitatea genetică a acestora. [2]

DIVERSITATE ECOLOGICĂ¹, (ecol.), termen generic care desemnează numărul unităților sistematice prezente într-un ecosistem dat și modul în care se repartizează indivizii diverselor specii. [3]

DIVERSITATE ECOLOGICĂ², (ecol.), relația cantitativă dintre mulțimea de indivizi și mulțimea de specii. Aceste relații au fost generalizate de Thienemann în „principiile biocenotice fundamentale“. [24] → PRINCIPIILE BIOECENOTICE FUNDAMENTALE

DIVERSITATE GAMMA (*sectorială*), (ecol.) varietate de specii care trăiesc în sânul unor biotopi reuniți. [3]

DIVERTICUL, (med. vet.) leziune caracterizată prin neoformația anatomică a unui spațiu cavitătar de tipul

unui buzunar sau fund de sac, alcătuit din mai multe straturi tisulare, având corespondent direct cu un organ cavitătar (diverticul intestinal, cistic etc.). [33]

DIVERTICULITĂ, (med. u.) afecțiune caracterizată prin inflamarea mucoasei diverticuliilor tubului digestiv, în urma exacerbarii florei microbiene stagnante; se produce mai ales la nivelul colonului și rar pe intestinul subțire, stomac sau esofag. [60]

DIVERTICULOZĂ, (med. u.) prezență de diverticuli gastrointestinali multipli, fără exteriorizare clinică. [60]

DIVIDEND, (ec.-fin.) profit net ce revine pentru o acțiune emisă de o societate de capitaluri. (I. Gavrila, 1999) [55]

DIVIZIBILITATE, (mat.) relație între două numere întregi (sau polinoame) a și b , atunci când există un întreg (polinom) c , astfel încât $a = bc$. [48]

DIVIZIE 1. (milit.) Mare unitate tactică formată din brigăzi (regimente), unități de divizie (batalioane, companii independente) și servicii. [31] **2.** (sp.) Categorie de calificare a echipelor sportive (fotbal, handbal, volei etc.). [53]

DIVIZION, (milit.) subunitate de tragere și tactică de bază, compusă dintr-un număr variabil de baterii, subunități de conducere, de asigurare de luptă și tehnică, precum și subunități de logistică. [31]

DIVIZIUNE CELULARĂ¹, (genet.) diviziune a unei celule în două celule fiice, ale căror componente provin direct sau indirect din celula mamă. [19]

DIVIZIUNE CELULARĂ², (citol.) proces biologic complex, programat și controlat genetic, care determină „fragmentarea“ unei celule („mamă“) în două (în mitoză) sau patru (în meioză) celule fiice, cu o informație genetică similară cu cea a celulei din care au rezultat. Prin **d.c.** se realizează înmulțirea celulelor, înlocuirea celor care mor și dezvoltarea organismelor, repararea țesuturilor și organelor deteriorate, formarea celulelor reproducătoare etc. Prin diviziune se realizează replicarea și transmiterea informației genetice nealterate la generațiile succesive de celule și organisme. **D.c.** cuprinde diviziunea nucleului (cariochineză) și diviziunea citoplasmei (citochineză). **D.c.** propriu-zisă este precedată de o etapă de pregătire în care are loc replicarea materialului genetic și a tuturor componentelor celulare, denumită interfază. [69]; **D.c. asimetrică** – diviziune din care rezultă două celule inegale; cea mică se numește minicelulă; apare în mod frecvent la liniile mutante de *Escherichia coli* și *Bacillus subtilis*, precum și la drojdiile care se înmulțesc prin înmugurire; ex., drojdia de bere (*Saccharomyces cerevisiae*). [55]; **D.c. directă** – diviziune în cadrul căreia nu sunt evidente metamorfozări la nivelul nucleului; cromozomii nu se

- condensează și nu se diferențiază un fus de diviziune tipic. [55]; *D.c. ecvășională* → mitoză. *D.c. indirectă* – diviziune în cadrul căreia are loc structurarea cromozomilor și diferențierea unui aparat mitotic complex ce asigură distribuția echilibrată a materialului genetic în celulele fiice. Dacă numărul cromozomilor este conservat, ea se numește mitoză, iar dacă este înjumătățit, se numește meioză. [55]; *D.c. izomorfă* – diviziune care dă naștere la două celule de dimensiuni egale; *D.c. reduțională* → meioza. [69]
- DIVIZIUNE HETEROTIPICĂ** (*reduțională*), (citol.) prima diviziune meiotică. [56]
- DIVIZIUNI DE MATURAȚIE**, (genet.) serie de diviziuni celulare în cursul cărora are loc reducerea numărului de cromozomi (formarea celulelor cu număr haploid de cromozomi). [18]
- DIVIZORI AI LUI ZERO**, (mat.) elementele $a \neq 0$ și $b \neq 0$ din inelul A , astfel încât $ab = 0$ sau $ba = 0$. [48]
- DIZARTRIE**, (med. u., șc., psih.) tulburări complexe de vorbire, determinate de defecțiunile căilor centrale și ale centrilor nervoși implicați în procesul de articulație. Vorbirea este neclară, confuză, disritmică, disfonică, cu rezonanță nazală, monotonă. [32]
- DIZENTERIE**, (med. u.) boală intestinală. **1.** Tulburare de tranzit intestinal, manifestată prin modificări patologice la nivelul intestinului gros, de etiopatogenie variabilă. **2.** Tulburare acută intestinală, caracterizată prin scaune mucosanguinolente, cauzată în marea majoritate a cazurilor de germeni din grupul *Shigella* și mai rar de *Entamoeba disenteriae*. [60]
- DIZOLVARE**, (geomorf.) proces fizico-chimic prin care moleculele unui mineral se dispersează în apă sub formă de soluție. [25]
- DIZYGOTHECA**, (agric.) gen de plante din fam. *Araliaceae*. Cea mai întâlnită specie, ca plantă de apartament, este *D. elegantissima* sin. *Aralia*, originară din Noua Caledonie. Este un arbust sau mic arbore cu tulpina simplă și frunze fidate, cu 5-9 diviziuni dispuse în evantai, înguste, adânc zimțate, ușor purpurii când sunt tinere și verde-bronz mai târziu. Crește bine în încăperi calde și cu umiditate atmosferică ridicată, cu temperatură constantă (iarna minim 15-16°C). Substratul, alcătuit din turbă și pământ de frunze, bine drenat, nu trebuie să rețină prea multă apă. Se poate înmulți, primăvara, prin fragmente de tulpină și lăstari laterali, butașii înrădăcinându-se la cald. [39]
- DJOUJ**, parc național situat în Senegal. Suprafața, 12.000 ha (1971). El a intrat în patrimoniul mondial natural în anul 1981. A fost înființat pentru protecția avifaunei și lamantinilor din Delta Senegalului. [50]
- DL₅₀**, (genet.) doză letală care reprezintă cantitatea de radiații sau factori chimici capabili să omoare 50% din indivizii expuși iradierii sau efectului acestor factori. [19]
- DMA**, (inform.) abreviere de la *Direct Memory Acces*. Reprezintă accesul memoriei care nu implică microprocesorul; acces folosit des pentru transferul de date direct între memorie și un dispozitiv periferic. [6]
- DMA 6** (*acid 2,4-D din sare de dimetilamină 660 g/l*), (pest.) erbicid postemergent, combate buruieni dicotiledonate anuale și perene (cele sensibile la 2,4-D) din culturile de porumb și grâu. Doza: 1,0 l/ha porumb 0,8 l/ha grâu. Produs de DOW AGROSCIENCES, SUA. [51]
- DO MAJOR**, (cult.-art.) tonalitate majoră cu tonica *do*. Nu are semne de alterație. Când figurează în titlul unei piese, înseamnă că tonalitatea de bază a acestuia este gama lui *do major* și că piesa se încheie, de regulă, cu tonica ei (*do*). [67]
- DO MINOR**, (cult.-art.) tonalitate minoră cu tonica *do*. Are 3 bemoli ca armură (*si bemol, mi bemol, la bemol*). Când figurează în titlul unei piese înseamnă că tonalitatea de bază a acestuia este gama lui *do minor* și că piesa, de regulă, se încheie cu tonica ei (*do*). [67]
- DOAGA**, (rur.) piesă din lemn plată sau curbată obținută prin cioplire sau ferestruire din care prin asamblare rezultă recipiente deschise sau închise (butoaie, baricuri, buti, căzi, hârdaie, vedre, zăcători, donițe, tocitori). Doaga se confecționează din sortimente de lemn rotund sau despicat de fag și stejar și mai rar dud, salcâm, cireș, molid, brad etc. [42]
- DOBÂNDĂ**, (ec.-fin.) venitul sau renumerarea unui capital înșușit de proprietar. [58]
- DOBÂNDIT**, opus ereditarului, califică toate funcțiunile, structurile, procesele și toate cunoștințele formate și înșușite după naștere prin adaptare, integrare în mediu, enculturație, învățare și educație. [28]
- DOBORÂTURĂ DE VÂNT**, (for.) deștrădăcinarea sau ruperea arborilor de forța irezistibilă a unui vânt de o intensitate extremă, născut în condițiile unei depresiuni atmosferice puternice, de tip tornadă, cu mare gradient orizontal. Viteza vântului poate depăși 25 m/s (90 km/oră), iar presiunea exercitată de acesta poate atinge sau depăși 60 kg/m². Cele mai periclitate zone sunt versanții aflați „sub vânt” în treimea lui superioară, precum și văile care canalizează curenții de aer. Există și o serie de factori agravanți, printre care: turbulența mare a vântului distrugător (coeficient >1), umiditatea mare a solului, conținutul ridicat de argilă plasticizată (umectată) din sol, încărcarea coroanelor cu zăpadă etc. Când solul este înghețat, deștrădăcinarea nu se produce decât

accidental, arborii fiind ruși de la o oarecare înălțime. O importanță esențială privind rezistența la vânt o prezintă sistemul de înrădăcinare al speciilor (deci factorul biologic). Molidul, specia cu cea mai superficială înrădăcinare, este și cel mai expus la vânt, de aceea doborâturile în molidișuri sunt foarte frecvente și au loc pe suprafețe întinse. La vânturile extrem de puternice însă pot fi doborâți (izolat sau în masă) și fagul, bradul, gorunul și chiar stejarul, specii care, după cum se știe, prezintă rădăcini mai puternice. Acolo unde se produc, doborâturile de vânt reprezintă o mare calamitate ecologică și silvică, deoarece întrerup circuitul normal al substanței și energiei în ecosisteme și deranjează procesul de producție. Combaterea fenomenului este posibilă dacă: a) se creează amestecuri adecvate de specii rezistente și nerezistente la vânt și b) se realizează o succesiune de arborete de vârste și înălțimi diferite, dispuse în trepte crescătoare pe direcția vântului dominant. [4]

DOCODONTA, (zool.) mamifere primitive din perioada jurasică, cu dinți mult tuberculați. Se cunosc numai după câteva fosile fragmentare și se consideră a fi strămoșii monotremelor. [37]

DODECAGINIE, (bot.) grup de plante cu douăsprezece pistile, în clasificarea lui Linné. [50]

DOGGER, (geol.) vârstă geologică; pe scara cronostratigrafică este epoca (seria) mijlocie a perioadei (sistemului) Jurasic și include etajele: Aalenian, Bajocian, Bathonian, Callovian. [25]

DOGMA CENTRALĂ, (genet.) teorie conform căreia AND-ul este singurul depozitar al informației genetice; el constituie o matriță pentru sinteza ARNm, iar acesta constituie o matriță pentru sinteza unui lanț polipeptidic specific. Descoperirea virusurilor ARN și a transcriptazei inverse a demonstrat că și ARN-ul reprezintă o matriță pentru sinteza ADN-ului, care, la rândul lui, asigură sinteza ARN-ului. [20]

DOINĂ, (cult.-art.) gen foarte răspândit de cântec popular original din mediul păstoresc. De obicei, se compune din două părți: partea I, lentă și tristă, care conține tânguirea ciobanului, și partea a II-a, care exprimă bucuria redată prin dans a ciobanului la regăsirea turmei. [67]

DOLICOBLAST, (bot.) lăstar, sin. *macroblast*. La arbori, ramuri (lujeri) laterale cu creștere nedeterminată, cu internoduri lungi. Participă la mărirea sistemului de ramificație. [50]

DOLICOCEFAL, (zool.) cu un cap lung, cu un indice cefalic sub 75. [37]

DOLICOCOLON, (med. u.) malformație congenitală sau câștigată constând din alungirea anormală totală sau segmentară a colonului. [60]

DOLICOMORF, (zool.) format corporal alungit. [34]

DOLICOSIGMOID, (med. u.) malformație congenitală sau dobândită caracterizată prin lungimea excesivă a segmentului sigmoid al colonului. [60]

DOLICOSTIL, (bot.) gineceu cu stilul lung și cu stigmatul scurt; gineceu cu stilul mai lung decât verticilul de stamine al androceului, ex., ciuboțica cucului (*Primula veris*), griciorei (*Primula vulgaris*), ochiul broaștei (*Primula farinosa*) și alte specii înrudite. [50]

DOLIE¹, (rur.) spațiu adăpostit sub prelungirea acoperișului, cu plasament în spatele casei sau în părțile laterale, care folosește drept cămară, bucătărie, magazie pentru unelte sau grajd. [67]

DOLIE², locuri adânci și liniștite, dispuse în lungul albiei apelor curgătoare. [10]

DOLINĂ, (carstol.) formă de relief carstic negativă, cu aspect de pâlnie, produsă prin dizolvarea rocilor (în special a calcarelor) de la suprafață. Prin unire, dolinele formează *uvale*, iar prin adâncirea fisurii din fundul lor dau naștere la *avene*. [44]

DOLIOLIDEA, (zool.) tunicate pelagice, cu aspect de butoiuș. Se reproduc sexuat și asexuat, cele 2 tipuri de reproducere alternând regulat. Trăiesc mai ales în mări calde. [57]

DOLOMIT [$\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$], (geol., agrochim.) mineral constituit din carbonat dublu de calciu și magneziu cristalizat trigonal, incolor, alb sau cenușiu; rocă sedimentară alcătuită din carbonat dublu de calciu și magneziu, alături de care se mai află cantități mici de carbonați de fier, mangan, argilă etc. Conține 26-30% CaO și 12-21% MgO. Măcinat fin se folosește ca amendament calco-magnezian pe soluri acide, deficitare în Mg, și la culturile care nu suportă exces de Ca (cartof, in, țelină). [29]

DOM, (geol.) cupolă de strate sedimentare formată printr-o boltire ușoară; flancurile sunt ușor înclinate și au cădere centrifugă; raportul lungime/lățime este 1/1 sau 1/2. În Depresiunea Transilvaniei domurile sunt gazeifere. [25]

DOM DE POLUARE, (pol.) cupolă emisferică alcătuită din masele de aer poluat de deasupra unui oraș sau a unei regiuni oarecare, pe o vreme liniștită și caldă. [3]

DOMENIU, (ecol.) spațiu geografic în interiorul căruia evoluează un individ dintr-o specie animală; contrar teritoriilor, domeniile nu sunt păzite. [3]

DOMENIU DE INTEGRITATE, (mat.) un inel comutativ unitar, fără divizori ai lui zero. [48]

DOMENIU DE VIRARE, (chim.) intervalul de pH de la care se observă o schimbare a culorii unui indicator și până când ochiul nu mai percepe schimbarea culorii. [29]

DOMESTICIREA ANIMALELOR, (zootehn.) proces îndelungat de adaptare, desfășurat sub controlul și

prin munca omului, a animalelor sălbatice până la transformarea caracteristicilor lor biologice corespunzătoare intereselor economice ale oamenilor. [34]

DOMINANT, 1. (fitosociol.) Specie care predomină prin abundență într-o asociație vegetală. **2.** (bot.) La hibridi, preponderent prin unul din caracterele parentale. [50]

DOMINANȚĂ¹, preponderență. **1.** (fitosociol.) Funcția de participare a unei specii la edificarea unei asociații prin biomasă, număr de indivizi, acoperire proiectivă. **2.** (bot.) În cadrul unei asociații vegetale, gradul de acoperire realizat. [50]

DOMINANȚĂ², (genet.) capacitatea unei gene de a se manifesta fenotipic în stare heterozigotă. [19]

DOMINANȚĂ³, (bot.) specia cea mai abundentă, caracteristică sau cea care coordonează fluxurile de substanță și energie din biocenoză. În mod obișnuit nu este o singură specie dominantă, ci sunt cel puțin două sau un grup restrâns de specii. După numărul de specii dominante se disting biocenoze dominate de o specie (*monocenoză*), sau de 2 ori 3 specii (*heterocenoză*). Gradul de dominanță al unei specii este condiționat de mediul biochimic al biocenozei. Trebuie precizat că rolul dominant al unei specii în biocenoză nu este totdeauna determinat de efectivul, ci de rolul pe care îl joacă în desfășurarea proceselor ecologice (de ex., într-o câmpie, mamiferele erbivore, deși inferioare ca număr insectelor fitofage, influențează mai mult echilibrul ecologic al acestui sistem). [24]

DOMINANȚĂ⁴, (for.) proprietatea unei specii lemnoase principale, de mărimea I, de a crea un mediu specific forestier și de a-și subordona speciile de amestec pe care le integrează fitocenotic. [4]

DOMINATOR (360 g/l *glyphosat acid*), (pest.) erbicid total, neselectiv, cu acțiune sistemică, postemergent, controlează toate buruienile anuale și perene, are caracter universal (se aplică: după 7-10 zile de la semănat ori plantat; înaintea recoltării cerealelor păioase doza 1-2 l/ha pe miriștea cerealelor; doza: 3-4 l/ha în vii și livezi. Netoxic, nu are activitate în sol și orice cultură poate urma imediat după aplicare, inofensiv pentru oameni și mediul înconjurător. Produs de DOW AGROSCIENCES SUA. [51]

DOMOGLED-VALEA CERNEI, parc național montan al României, județele Caraș-Severin, Mehedinți, Gorj. Suprafață 6.010.000 ha. Altitudine maximă, 1.300 m. Se remarcă prin caractere floristice, faunistice și peisagistice deosebite. Din punct de vedere geologic, roca de bază o reprezintă calcarele. Domogledul are spre Valea Cernei un abrupt stâncos cu numeroase clențuri și chei prăpăstioase, iar pe culme, la 1.100-1.300 m altitudine, un platou cu vârfurile Domogled, Sușcu,

Hurcu etc. Vegetația este foarte bogată în specii de plante. În păduri, pe lângă speciile obișnuite de cer (*Quercus ceris*), gorun (*Quercus petraea*), fag (*Fagus sylvatica*) etc. există și numeroase specii de arbori și arbuști de obârșie sudică cum sunt: cărpinița (*Carpinus orientalis*), sorbul (*Sorbus torminalis*, *S. graeca*, *S. dacica*, *S. borbasii*), scorușul de munte (*Sorbus aucuparia*), frasinul (*Fraxinus ornus*), măceșul de munte (*Rosa pendulina*) etc. Pe clențuri vegetează pinul umbrelă (*Pinus nigra* var. *banatica*), iar pe stânci liliacul (*Syringa vulgaris*). Plantele erbacee sunt prezente prin multe specii care mai de care mai interesante științific și ca decorațiune a locurilor (*Primula auricula* var. *serratifolia*, *Edraihus kitaibelii*, *Ferula geuffelii*, *Athamantha hungarica*, *Dianthus spiculifolius*, *D. kitaibelii*, *D. domogledi*, *D. trifasciculatus*). În vegetația de pajiște ce acoperă Domogledul se întâlnesc *Centaurea laevigata*, *C. degeniana*, *Galium purpureum*, *Scabiosa banatica*, *Iris reichenbachii*, *Festuca panciciana*. Tot aici se găsesc dintre plante o serie de rarități și endemisme cum sunt pojarnița lui Rochel (*Hypericum rochelii*), cornuțul bănațean (*Cerastium banaticum*), crinul galben de Banat (*Linum uncinatum*), zmeoaie (*Seseli rigidum*), mazăricea banatică (*Vicia truncatula*). (Gh. Mohan, 1993). Fauna este prezentă prin numeroase specii de nevertebrate printre care se remarcă peste 1.300 de specii de lepidoptere (fluturi) aparținând diferitelor zone geografice (alpină, pontică, balcanică, mediteraneană), scorpionul carpatin (*Euscorpius carpathicus*). Vertebratele sunt întâlnite prin speciile de păsări, reptile (*Vipera* cu corn). [50]

DON, fluviu în partea europeană a Rusiei. Lungimea sa este de 1.870 km și suprafața de 422.000 km². Izvorăște din Podișul Central Rusesc. În cursul său mijlociu se apropie mult de Volga prin așa-zisul „cot“ al Donului. Cei mai importanți afluenți sunt Doneț și Manici. Donul se varsă printr-o deltă, unde se află orașul Rostov, în Marea Azov. [25]

DONAU, (paleomorf.) perioadă glaciară din cuaternar, definită de B. Eberl după unele depozite de pietriș de origine fluvio-glaciară descoperite în terasele Dunării, mai vechi decât perioada glaciară Günz. S-a estimat că perioada glaciară Donau a cuprins patru stadii glaciare și a avut o extindere apropiată maximului rissian. [8]

DONAU-GÜNZ, fază interglaciară a pleistocenului inferior din regiunile alpine. [25]

DOP DE CIMENTARE, (petr.) dop confecționat din lemn sau cauciuc cu formă cilindrică, care se introduce și se deplasează în coloana de foraj având

ca scop separarea fluidului de foraj și amestecul fluid-apă-ciment. [5]

DOP DE NISIP, (petr.) corp cilindric de nisip format și existent în interiorul coloanei de exploatare, numit dop de talpă, sau în interiorul coloanei de extracție, numit dop de coloană. Se formează din nisipul transportat din stratul de sondă de către țitei, apă, gaze, fluide, care se extrag. [30]

DOPINGUL ÎN SPORT, (sp.) folosirea de către sportivi a unor substanțe cardiotonice, extracte și hormoni tiroidieni, analeptice, cardio-respiratorii, simpaticomimetice, psihotrope, ajungându-se la steroizii anabolizanți, testosteron etc., în scopul creșterii artificiale a randamentului sportiv. Folosirea lor este interzisă pentru a proteja sănătatea sportivilor și etica sportivă. (I. Drăgan, 1989) [52]

DORDOGNE, râu în Franța, izvorăște din Masivul Central Francez de sub vârful Puy de Sancy. Are o lungime de 490 km și o suprafața de 23.400 km². Afluenții principali sunt: Rhue, Maronne, Cere și Isle. Se unește cu râul Garonne formând estuarul Gironde spre Oceanul Atlantic. [25]

DORINȚA DE MIȘCARE, (sp.) însușirea motivațional-afectivă care îndeamnă individul să efectueze acte motrice, ele reprezentând trebuințe vitale ale organismului. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]

DORITOARE (*Veronica hederifolia*, fam. *Scrophulariaceae*), (agric.) plantă erbacee anuală de primăvară și efemeră sau anuală de toamnă, considerată buruiiană problemă pentru culturile agricole. Frunzele inferioare cordat-subrotunde, mai late decât lungi, 3-7, labate sau lobat-crenate. Se întâlnește pe terenuri cultivate și necultivate. Se mai numește *șopârliță*. Sensibilă la: imazetapir, imazetabenz metil, metolaclor + atrazin, fluroxipir, amidosulfuron, tifensulfuron metil, clorsulfuron, tribenuron metil, bromo-xinil, bifenox, acid 2,4D+dicamba, dimetenamid+butilat, fenmedifam + desmedifam, glifosat, glufosinat de amoniu. [51]

DORMIND, (bot.) adormit. Muguri axilari ai plantelor care rămân mai mulți ani în stare de viață latentă. Ei au legătura permanentă cu fasciculele conducătoare ale tulpinii și își păstrează vitalitatea timp îndelungat, constituind o rezervă potențială vegetativă, putând oricând să intre în stare de viață activă. Întâlniți la stejar, tei, măr etc. [50]

DORN, (ind.) **1.** Priboi. **2.** Unealtă de forma unei țije cilindrice sau conice, având rolul de a prinde, de a degaja, de a deplasa o piesă. [13]

DORSAL, din regiunea spatelui. **1.** (bio.) Care se referă la regiunea posterioară a unui organism sau a unui organ. **2.** (bot.) Aristă, dehiscență, rafecu aflat în partea dorsală, față inferioară sau abaxială a unei

frunze, opusă feței ventrale, peretele dinspre celulele anexe sau epidermale ale celulelor stomatice, față superioară a unei ramuri plagiotrope. **3.** (zool.), Coarda dorsală. **4.** (mar.) Sistem muntos subacvatic cu numele dorsală marină, ex., dorsala Oceanului Atlantic. [50]

DORSIFIX, (bot.) fixat pe partea dorsală a unui alt organ. La plante, stamine oscilante la care antera este prinsă în partea dorsală de filament într-un singur punct, ex., la *Poaceae/Gramineae*, *Plantaginaceae* etc. [50]

DORSIVENTRAL, (bot.) organism sau organ cu o față ventrală și una dorsală, ex., frunzele (în general), rizomii, tulpinile plagiotrope, talul lichenilor și mușchilor hepatici, florile zigomorfe la *Asteraceae/Compositae*, *Lamiaceae/Labiatae*, *Scrophulariaceae*. [50]

DOS, (inform.) abreviere de la *Disk Operating System*, sistem de operare ce este încărcat de pe disc atunci când sistemul este pornit sau *reboot*-at. [6]

DOTAT, (soc.) persoană înzestrată cu aptitudini deosebite pentru o anumită sferă de activitate (matematică, biologie, muzică, desen etc.), fiind superioară din anumite puncte de vedere celor din jur. [32]

DOUALA-EDEA, rezervație faunistică situată în Camerun. Suprafața, 160.000 ha (1932). Protejează un ecosistem de pădure ecuatorială cu fauna alcătuită din mulți elefanți, printre care și specia de elefanți pitici, gorile, cimpanzei, lamantini, antilope (*Redunca redunca*), precum și specii de păsări. [50]

DOUBLE-CLIK, (inform.) apăsarea și apoi eliberarea unui buton de mouse, de două ori, în succesiune rapidă, fără a mișca mouse-ul. Este o metodă rapidă de selectare și activare de program. [6]

DOVLEAC (*Cucurbita maxima*, fam. *Cucurbitaceae*), (agric.) specie legumicolă de cultură mare, erbacee, anuală, originară din America Centrală (din Mexic până în Peru). Este răspândit în toate țările cu climă caldă, iar la noi în țară reușește foarte bine în zonele sudice. Fructul mare sau foarte mare, 8-10 kg, de culoare albă. Semințele mari, ovale, albicioase sau ușor galben-roșcate, pot fi folosite 4-5 ani; sunt bogate în ulei comestibil (până la 54%). Specia *Cucurbita maxima* are mai multe varietăți; *C. m. var. coronata*, dovleacul de grădină, cu fruct globulos; *C. m. var. turbaniformis*, cu fructe de mărimea unui măr mijlociu până la 50 cm diametru, formă specifică de două fructe suprapuse, coajă foarte tare, carnea albă sau galbenă, fragedă, consistentă, comestibilă; *C. m. var. semiturbana*, partea superioară a fructului reprezintă 1/3 din cea inferioară. Are cerințe mari față de căldură; germinația începe la minim 12-14°C și se desfășoară optim la 33-34°C; semănatul are loc atunci când în sol sunt 12-18°C; vremea rece și umedă este

neprielnică; destul de pretențios la umiditatea din sol sensibil la curenții de aer, mai ales reci; pretențios la sol - textură mijlocie, bogat în humus, bogat în săruri minerale, valoarea pH 6-7. Temperaturile sub 0°C distrug plantele. Se aleg terenurile plane sau ușor înclinate spre sud, cultivate anterior cu ierburi furajere și plante leguminoase. Cultura se înființează prin semănat, în rânduri, la distanța de 2,8 m și 1 m pe rând între cuiburi, la 3-4 cm adâncime, asigurând 3-4 semințe la cuib, folosind 4-6 kg sămânță la ha. Recoltarea se face la maturitatea fiziologică; în general în lunile august-septembrie, după 100-150 de zile de la semănat, în funcție de soi. Producția de fructe, între 25-80 t/ha și producție de sămânță 600-1.000 kg/ha. Se cultivă numeroase soiuri. În Italia: *Zucca gialla mammouth*, cu fructe foarte mari, pulpă galbenă, dulce; *Zucca grigia di Bologna*, bun pentru marmeladă; *Zucca marina di Chioggia*, cu fructe foarte mari, pulpă galbenă-aurie; *Zucca tuberante*, mult cultivat în partea centrală. În țara noastră: *Alb mare (Alb turcesc)*, fruct de circa 8-12 kg, culoare alb-cenușie; *Mammouth*, fruct foarte mare, culoare alb-deschisă; *Quintal (Uriaș)*, coaja galbenă cu crăpături; *Turban turcesc*, fruct de circa 3-5 kg, culoare alb-cenușie; *Verde de Spania*, fruct mijlociu, coajă verde; *Alb mare*, pentru zonele din sud, sud-est, sud-vest, vest și colinară; *Pink Banana*, numai pentru cele din sud, sud-estul și sud-vestul țării. [72]

DOVLECEL COMUN (*Cucurbita pepo* convar. *giromontia* var. *oblonga*, fam. *Cucurbitaceae*), (agric.) specie legumicolă, erbacee, anuală, originară după unii autori din America Centrală (Mexic, Peru) și Asia Mică, iar după alții din Africa, răspândit în cultură pe scară largă în Rusia, Ungaria, Italia, iar în celelalte țări cu climă mai caldă, pe suprafețe diferite. Se cultivă pentru fructul său, care se consumă începând de când este mic până ce ajunge la 25-30 cm lungime. Are valoare alimentară mijlocie, conținând 2,60% substanțe proteice, 4-7% hidrați de carbon, 0,85% săruri minerale, 8-30 mg la 100 g substanță proaspătă, vitamina C ș.a. Fructul este o melonidă alungită, mai îngroșată spre polul pistilar, de culori diferite, cu creștere foarte rapidă imediat după formare; pulpa fragedă, suculentă, apoi ațoasă, tare, iar coaja se îngroșă, se întărește și își schimbă culoarea. Are cerințe ridicate față de căldură, temperatura minimă de germinație fiind de 12-14°C, iar cea optimă pentru creștere și fructificare de 25-30°C; pretențios față de lumină, destul de rezistent la secetă grație sistemului radicular puternic, chiar dacă are un coeficient de transpirație ridicat (circa 800). Crește și se dezvoltă bine pe soluri mijlocii, fertilizate din abundență cu îngrășăminte organice bine descompuse (40-60 t/ha). Dă rezultate bune la cultura

în câmp liber numai în sudul țării, în schimb se poate cultiva în adăposturi din mase plastice în toate zonele. *Cultura în câmp* se poate înființa prin semănat direct sau cu răsad. În ambele cazuri însă nu va avea loc decât după ce temperatura solului va fi de peste 12-14°C, adică după 20 aprilie-15 mai, în funcție de zonă. Semănatul se efectuează în rânduri, la 70 cm interval și 50 cm între plante pe rând (1-2 plante la un loc), și se folosesc 4-5 kg sămânță la ha. Pentru cultura timpurie se seamănă începând cu 20-25 aprilie, eșalonat, la 10 zile interval, iar pentru cea de toamnă în intervalul 25 iunie-5 iulie. În cazul soiurilor cu vrej lung se dublează distanțele dintre plante. Când se plantează răsaduri se devansează producția cu circa 20-30 de zile. Recoltarea fructelor are loc în funcție de destinația acestora, începând de la 6-10 cm lungime (cu corola necăzută), pentru preparate speciale, dar cel mai des când ajung la 10-20 cm lungime și 6-12 cm diametru. Producția este în funcție de mărimea fructelor, de la 6-10 t/ha la cele mici până la 20-30 t/ha la cele mari. Cultura în adăposturi din mase plastice sau în răsadnițe poate duce la recolte de 4-12 kg/m² deoarece plantele cresc și fructifică în condiții de temperatură mai ridicată. La producerea semințelor sunt necesare distanțe de izolare de minimum 2.000 m. Pe plantă se lasă numai 3-4 fructe, care se recoltează la maturitatea deplină (august-septembrie). Se obțin 250-500 kg/ha sămânță. Se cultivă diferite soiuri care se deosebesc mai ales prin culoarea și forma fructului, ex.: *AG 1325*, *Arlika*, *Diamnat*, *Fără vrej*, *Opal*, *Vidra 102*, precum și *De Italia (Cocozella)*, *Orange zucchini*. [72]

DOVLECEL PATISON (*Cucurbita pepo* var. *radiata patissoniana*, fam. *Cucurbitaceae*), (agric.) specie legumicolă, erbacee, anuală, foarte asemănătoare cu cea comună, presupusă a fi originară din Africa, de unde s-a răspândit în Europa și America. Se cultivă pentru fructele consumate ca preparate culinare, dar se pretează foarte bine la conservarea industrială la fel ca și castravetele (singur sau cu alte legume). Are fructul puternic turtit, uneori discoidal, cu marginea evident ondulată (motiv pentru care în alte țări este denumit *boneta împăratului*); cerințele față de factorii de mediu, tehnologia de recoltare și de extragere a semințelor sunt aceleași cu ale dovlecelului comun. Până în prezent se cultivă o selecție realizată la Institutul Agronomic București, recunoscută ca soi (Patison sel. IAB). [72]

DOWN, (med. u.) idiotie mongoloidă; boală cauzată de o tulburare în formula genetică (trisomia 21), întâlnită la copii și caracterizată prin oprire în dezvoltarea psihică și somatică, însoțită de un aspect caracteristic al feței (facies mongoloid). [60]

- DOWNLINK**, (inform.) transmisia de date de la un satelit de telecomunicații la o stație terestră. [6]
- DOWNLOAD**, (inform.) realizarea unei copii a unui fișier preluat de pe un server de web din Internet pe un calculator local. [47]
- DOXOMETRIE**, (soc., psih.) sistem de determinare și măsurare statistică a opiniilor sau a altor particularități comportamentale ale unei populații. [28]
- DOZA (a)**, a indica, a pune în anumite proporții substanțele din care se face un amestec; folosirea unei substanțe în anumite proporții pentru combaterea unor boli la plante sau animale. [24]
- DOZA LETALĂ 50 (DL 50%)**, (toxicol.) cantitatea de substanță care, introdusă în organisme vii, provoacă moartea a 50% din populația acestora. **D.I.** se determină prin testare pe cobai, șobolani sau alte animale cu sânge cald și se exprimă în unități de substanță raportată la masa animalului (mg substanță/kg corp viu). Cu cât **d.i. 50%** este mai mică cu atât toxicitatea substanței este mai mare. [61]
- DOZA MAXIMĂ ADMISĂ (DMA)**, (genet.) cantitatea maximă de substanță sau de energie care nu pare a provoca tulburări decelabile la un individ pe termen lung, precum și în descendența sa. [41]
- DOZAJ BIOLOGIC**, metodă de evaluare a toxicității apelor reziduale în condiții de laborator, cu ajutorul unor organisme vii (microorganisme, vegetale, pești etc.). [3]
- DOZAREA ANTRENAMENTULUI**, (sp.) elemente ale dinamicii efortului privind exercițiile fizice, volumul și intensitatea aplicării lor. Are ca rezultat dezvoltarea pregătirii fizice, tehnice, tactice, psihologice și teoretice a individului. Trebuie să existe un raport optim între factorii antrenamentului și elementele dinamicii efortului (L. Teodorescu și colab., 1973). [52]
- DOZĂ**, (agric.) cantitate determinată dintr-un produs antiparazitar, care produce efecte bine cuantificate asupra unor plante, culturi etc. [3] Cantitatea de radiații utilizate într-un scop anume sau cele care provin din cosmos. [49]
- DOZĂ ABSORBITĂ**, (ecol., prot. med.) cantitatea de poluant sau de energie absorbită de un organism sau de un mediu, într-o perioadă dată. [3]
- DOZĂ ABSORBITĂ SPECIFICĂ**, (ecol., prot. med.) cantitatea de energie absorbită pe unitatea de masă; se exprimă în rad, unde $1 \text{ rad} = 0,01 \text{ joule/kg}$. [3]
- DOZĂ CUMULATĂ**, (ecol., prot. med.) suma dozelor primite în cursul unei perioade, în mod continuu sau discontinuu. [3]
- DOZĂ DE ÎNGRĂȘĂMÂNT**, (agrochim.) cantitate dintr-un îngrășământ prin care se introduce în sol un supliment dintr-un element nutritiv, față de cantitatea existentă în sol, necesar sporirii producției agricole până la un anumit nivel. [29]
- DOZĂ DE RADIAȚIE** → DOZIMETRIE
- DOZĂ FĂRĂ EFECT**, (ecol., prot. med.) cantitatea de produs toxic pe care o poate ingera în mod regulat, pe o perioadă de cel puțin două luni, un organism animal supus unor experiențe, fără alterarea sănătății acestuia. [3]
- DOZĂ GENETICĂ SEMNIFICATIVĂ**, (ecol., prot. med.) parte din doza totală primită de o populație dată (generată de o sursă dată), care poate fi suficient de importantă pentru a-i produce efecte de ordin genetic. [3]
- DOZĂ LETALĂ (DL)**, (ecol., prot. med.) doză dintr-un produs toxic (poluant) care provoacă moartea unei părți sau a tuturor indivizilor speciei expuse. [3]
- DOZĂ LETALĂ 0 (DL 0)**, (ecol., prot. med.) cea mai mică valoare, cunoscută pe plan mondial, a unei doze letale aferente unui produs toxic. [3]
- DOZĂ MAXIMALĂ ADMISIBILĂ**, (ecol., prot. med.) cantitatea maximală de poluant sau de energie ionizantă susceptibilă de a fi absorbită de un organism fără alterarea genotipului sau fenotipului acestuia. [3]
- DOZĂ MINIMALĂ MORTALĂ (DMM)**, (ecol., prot. med.) doză minimală dintr-un produs toxic susceptibilă de a provoca moartea unui organism. [3]
- DOZĂ REȚINUTĂ**, (ecol., prot. med.) cantitatea de produs toxic absorbită, care subzistă în organism după un interval dat de timp. [3]
- DOZĂ TOTALĂ PENTRU O POPULAȚIE**, (ecol., prot. med.) echivalentele totale de doză primite de ansamblul unei populații, exprimate în sieverts ($1 \text{ Sv} = 1 \text{ J/kg}$). [3]
- DOZĂ ZILNICĂ ACCEPTABILĂ (DJA)**, (ecol., prot. med.) termen generic desemnând cantitatea dintr-o substanță chimică pe care un organism viu o poate ingera zilnic, de-a lungul întregii vieți, fără vreun risc apreciabil pentru sănătate. [3]
- DOZIMETRIE**, (fiz.) disciplină care studiază metodele de măsurare a dozelor de radiații. Mărimea fundamentală este *doza de radiație* (sau *de iradiere*) care măsoară acțiunea exercitată de o radiație X sau γ . Unitatea de măsură este *röntgen* (R) reprezentând doza necesară formării a $2,083 \cdot 10^{10}$ perechi de ioni monovalenți (ceea ce corespunde unei unități electrostatice de sarcină de fiecare semn) într-un cm^3 de aer în condiții normale de temperatură și presiune. Pentru alte medii (sau tipuri de radiații) se folosește unitatea numită *rep* (de la *röntgen equivalent physical*) reprezentând unitatea de doză pentru o radiație oarecare astfel ca energia absorbită de către 1 gram de substanță iradiată să fie egală cu energia pierdută de o radiație de 1R de raze X sau γ pentru a produce ionizări într-un gram de aer. *Doza absorbită*

este raportul dintre energia absorbită de corpul iradiat, de la o radiație oarecare, și masa acestuia. Are ca unitate *rad* (de la *röntgen absorbed dose*) definită ca 100 erg/g, iar în SI se folosește unitatea *gray* (Gy; 1Gy=100 rad). *Doza biologică* (sau *echivalentul dozei*) definește efectele biologice ale radiațiilor și se calculează prin înmulțirea dozei absorbite cu un factor η (*efectivitatea biologică relativă*) a cărei valoare depinde de natura radiației (1 pentru raze X și γ , 5 pentru fascicule de neutroni, 20 pentru particule α etc.). Unitatea de măsură pentru doza biologică este *rem* (de la *röntgen equivalent man*), iar în SI se folosește *sievert* (Sv; 1Sv=100 rem). *Doza integrală* este doza totală de radiație ionizantă de un tip oarecare absorbită de întreaga masă a corpului și se calculează prin înmulțirea dozei cu masa. *Debitul dozei biologice* este raportul dintre doza biologică și timpul de iradiere. [38]

DOZIMETRU, instrument pentru măsurarea intensității radiațiilor ultraviolete de la soare, sau dispozitiv portativ pentru persoanele care lucrează în apropierea materialelor radioactive, determinând doza totală de radioactivitate primită. [54]

DOZIMETRU UV, instrument pentru măsurarea intensității radiațiilor ultraviolete, bazat pe modificarea culorii unui lichid expus acestor radiații. [54]

DPI, (inform.) abreviere de la *Dots Per Inch* reprezintă numărul de puncte pe inch și este o măsură a rezoluției pe care o imprimantă sau un monitor o are. [6]

DRACAENA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Liliaceae*. Cuprinde specii ce cresc spontan în zonele tropicale și subtropicale (Madagascar, Guinea, Congo, Camerun, India etc.). Sunt cultivate în apartamente ca plante decorative prin frunze. Se confundă de multe ori cu *Cordyline*, cu care are multe asemănări, elementele distinctive fiind părțile subterane, rădăcinile, care la dracene sunt galbene-portocalii, pe când la *cordyline* sunt albe. Au caractere variabile, unele având o singură tulpină pe care se inserează strâns, în verticil, frunze lățite la bază ce îmbracă trunchiul ca la porumb, de unde și denumirea de plante porumb, altele tind către forme arborescente prin ramificarea părții superioare a tulpinei. *D. fragans* are frunze lungi, cu vârful ascuțit, curbate, cu marginile sau nervura mediană marcate de dungi galbene. La *D. deremensis*, frunzele sunt mai înguste, verde închis, cu două dungi longitudinale late de un alb-gălbui. *D. draco* este o specie viguroasă, cu tulpină ramificată și frunze grupate spre vârful acesteia, unicolore, verde închis, rigide și ascuțite, lungi până la 60-65 cm. Cerințele față de condițiile de mediu sunt diferite de la o specie la alta. Necesarul de

temperatură variază între 10-12°C și 15-21°C. Nu suportă insolația directă, unele specii preferând semiumbra (*D. fragans*). Trebuie asigurată cu regularitate umiditatea atmosferică și cea din sol. Substratul de cultură se alcătuiește din pământ de grădină, de frunze și turbă. Înmulțirea se face prin butași de vârf, fragmente de tulpină sau prin marcotaj. [39]

DRACILĂ (*Berberis vulgaris*, fam. *Berberidaceae*), (bot.) arbust indigen, erect, ghimpat, microfanerofit, întâlnit sporadic în toată țara, în regiunea de coline, frecvent cultivat în parcuri, grădini publice, perdele forestiere de protecție. Scoarța și fructele arbustului au importanță terapeutică în medicina umană cultă și tradițională (etnoiatrică). Din rădăcinile tinere, proaspete, se prepară tinctura-mamă, utilizată în diferite diluții pentru tratarea diferitelor boli. Scoarța tulpinii posedă principii active cu acțiune hipotensivă și vasodilatatoare, stimulează funcțiile celulelor hepatice, stimulează contracția vezicii biliare, favorizând eliminarea bilei, mărește pofta de mâncare. Scoarța este recomandată în disfuncțiile hepatice, ca eupeptic, în bolile de stomac, în hipertensiune, constipații cronice, eczeme de natură hepatică. Scoarța arbustului este folosită ca materie primă în industria de medicamente pentru separarea principiilor active în stare pură, prepararea de tinctură și extract indicate în tratamentul afecțiunilor biliare. Specie meliferă. Oferă albinelor culesuri de polen și nectar în lunile mai-iunie. Producția de miere, 30 kg/ha. Pondere economico-apicolă mică. Specie rustică, comună în cultură, fiind folosită pentru garduri vii, aliniamente, grupuri. Lujerii arcuiți, frunzele și culoarea fructelor au efect ornamental. [50] Suportă bine tunderea. Înmulțire prin semințe și altoire. Constituie gazdă intermediară pentru dezvoltarea ciupercii *Puccinia graminis*, care produce rugina neagră a cerealelor. Pe *d.* își dezvoltă forma ecidiană și picnidiană, iar pe grâu și pe alte graminee, formele de uredo- și teliospori. [61]

DRAG, (inform.) în grafica computerizată, mișcarea unei imagini pe ecran, dintr-un loc în altul. Cu un mouse, *d.* înseamnă a ține apăsat butonul mouse-lui în timp ce acesta este deplasat la noua locație. În alte circumstanțe, este modul în care se poate schimba dimensiunea unei ferestre, se poate selecta un text, se pot muta simboluri grafice (*iconuri*) în alte locuri. [6]

DRAGAVEI (*Rumex crispus*, fam. *Polygonaceae*), (agric., pest.) plantă erbacee perenă cu rădăcină pivotantă, considerată buruiană problemă pentru culturile agricole. Frunzele inferioare de la bază sunt îngustate într-un pețiol încrețit. Înfloreste în iunie-iulie. Buruiană comună, se întâlnește pe lângă

- garduri, drumuri, pâraie, fânețe umede, grădini, sere. Sensibilă la: tifenulfuron metil, imazetapir, bromoxinil + acid 2,4D, simazin, acid 2,4D ca ester 2 etil hexilic, acid 2,4D+dicamba, bromoxinil+acid 2,4D, dimetenamid + butilat, glifosat, glufosinat de amoniu. [51]
- DRAGĂ**, (ecol.) aparat pentru colectarea organismelor bentonice de pe fundul bazinelor acvatice. [10]
- DRAJON**, (bot.) lăstar radicular. Lujer anual format din mugurele adventiv sau proventiv al rădăcinii. Are o dezvoltare viguroasă. Întâlnit la pălămidă (*Cirsium arvense*), volbură (*Convolvulus arvensis*), trestie (*Phragmites australis*), gutui (*Cydonia oblonga*), liliac (*Syringa vulgaris*), salcâm (*Robinia pseudacacia*) și la unii pomi și arbuști fructiferi care pot fi folosiți pentru înființarea de noi plantații. [50]
- DRAJONARE**, (bot.) formare de lăstari din muguri dorminzi sau adventivi de pe rădăcină, la speciile lemnoase. [15]
- DRAMATIZARE**, metodă didactică în care predomină acțiunea practică simulată și care valorifică tehnicile specifice artei teatrale, prin procedeul „jocului de roluri” și al celor inspirate din tehnologia debaterii, demonstrației, modelării, problematizării, organizându-se activități sub forma unor procese literare, procese juridice, tehnici de psihodramă, expuneri cu oponent etc. [16]
- DRĂGAȘANI**, podgorie ce are un areal viticol întins pe colinele paralele Oltului, pe o lungime de 75 km și lățimea de până la 20 km. Este o podgorie dacică, vița de vie fiind cultivată din vremuri imemorabile. Sub raportul resurselor heliotermice, podgoria se aseamănă cu Dealu Mare. Solurile fac parte din grupa regosolurilor, brun-roșcate de pădure și brun-luvice. Diversitatea de condiții ecologice se oglindește în direcțiile de producție diferite, de la vinuri de calitate superioară albe și aromate, roșii de calitate superioară, la vinuri de consum curent. Vinurile de Drăgășani au dus faima vinurilor românești în lume, la concursuri și expoziții universale: 1867 – Paris, unde România a obținut 26 de medalii de aur, 63 de argint și 73 de bronz, multe pentru vinurile prezentate, Bordeaux – 1898, 1900 – Paris, Milano – 1908, Gand – 1912. [49]
- DRĂMBĂ**, (cult.-art.) mic instrument muzical alcătuit dintr-un arc de fier prevăzut cu o lamă mobilă de oțel, ținut între buze și făcut să vibreze lama. [67]
- DREIKANTER**, (geomorf.) piatră dură (cuarțit) cu trei muchii, șlefuită de vânt prin coroziune, în regiunile aride. Termenul este înlocuit cu cel de *windkanter* (care înseamnă muchii de vânt), pentru că pietrele pot prezenta două sau mai multe muchii (decât trei). [25]
- DREN¹**, (agric.) conductă din tuburi de beton, de ceramică, din material plastic, îngropată în sol, sau pur și simplu un șanț umplut cu piatră spartă ori fascine. Folosită pentru îndepărtarea excesului de apă din sol și coborârea nivelului apei freactice. [29] Se utilizează acolo unde sunt izvoare de coastă, în plantațiile viticole. [49]
- DREN²**, (med. u. și vet.) tub de cauciuc, de aluminiu, de sticlă etc. cu care se efectuează drenarea. [50]
- DRENAJ¹**, (agric.) colectarea apelor de pe un teritoriu printr-o rețea de canale și scurgerea lor către aval. *Drenajul natural* este realizat de rețeaua hidrografică, iar *drenajul artificial* este creat de om. [25]
- DRENAJ²**, (med. u.) favorizarea scurgerii secrețiilor patologice dintr-o plagă accidentală sau chirurgicală, dintr-o cavitate care conține lichid patologic, cu ajutorul drenurilor (tuburi de cauciuc). Când se folosesc aspiratoare se denumesc drenaje aspirative. [43]
- DRENAJ³**, (agric.) lucrare pentru îndepărtarea excesului de apă din sol prin coborârea nivelului apei freactice în urma introducerii unui dren îngropat în sol. [29]
- DRENAJ⁴**, (ecol.) structură fizică ce permite colectarea și evacuarea efluenților lichizi sau gazoși prin crearea unor căi preferențiale de circulație. [3]
- DREPANIU**, (bot.) sin. *cimă* unipară, inflorescență cimoasă helicoidală cu ramurile dezvoltate în același sens, luând forma de seceră. Întâlnit la speciile de *Juncaceae*. [50]
- DREPT DE PLANTARE**, (jur.) dreptul de înființare a unei plantații viticole sau pomicele. [49]
- DREPT DE PLANTARE PE O REZERVĂ DE TEREN**, (jur.) dreptul de înființare a unei plantații viticole care se obține în cazul neutilizării în perioada admisă a drepturilor de plantație nouă sau de replantare. [49]
- DREPT DE PLANTAȚIE NOUĂ**, (jur.) dreptul de a înființa o plantație viticolă, care se acordă în cadrul măsurilor de comasare sau de expropriere pentru utilități publice, pentru experimentări viticole, pentru plantații mamă furnizoare de coarde altoi sau portaltoi ori pentru suprafețele destinate exclusiv consumului familial. [49]
- DREPT DE PROPRIETATE**, (jur.) dreptul de a utiliza sau consuma un bun, precum și de a-l ceda sau înstrăina în schimbul altor bunuri sau valori. [17]
- DREPT DE REPLANTARE**, (jur.) dreptul de reînființare a unei plantații viticole pe o suprafață echivalentă în cultură pură cu cea a vițelor care au fost sau trebuie defrișate. [49]
- DREPTURI DE PROPRIETATE ASUPRA MEDIULUI**, (jur.) pentru economia mediului, drepturile de proprietate se referă la drepturile de deținere, folosință, înstrăinare sau vânzare a unor resurse de mediu. Drepturi de proprietate pot fi:

drepturile proprietarului, cum sunt drepturile de proprietate asupra pământului; drepturile de folosință, cum sunt licențele de concesiune și drepturile de acces; drepturile de dezvoltare, distincte de drepturile proprietarului sau de drepturile de folosință. Drepturile de proprietate asupra resurselor naturale de mediu nu sunt numai drepturi private, ele pot fi și publice sau comunale. [17]

DRESAJUL ANIMALELOR, proces specific de formare a reflexelor condiționate la animalele domestice, prin repetare metodică, ritmicitate și progresivitate a anumitor mișcări, îndeplinirea diferitelor munci etc. [34]

DRIFT GENETIC, (genet.) schimbare, direcționată sau nedirecționată, în frecvența alelelor unei gene (existente la un anumit locus) în populațiile mici sau experimentale datorită jocului întâmplării. Fluctuațiile în frecvența genei pot determina pierderea completă a unei alele și extinderea altei alele fără vreo legătură cu valoarea adaptativă. [19]

DRIOPITECI, (zool.) „maimuțe de stejar“, primate de dimensiuni mici ale căror resturi fosile au fost găsite în straturile unor păduri de stejari din Pirinei, cu o vechime datată între 25-5 milioane de ani (miocen). Erau arboricole, prezentau dimorfism sexual accentuat, masculii fiind mai mari decât femelele, se hrăneau în special cu fructe. Au numeroase clasificări în funcție de condițiile de mediu. Sunt considerate de specialiști un important nod evolutiv. [22]

DRIVE, (psih.) imbold lăuntric, tendință impulsivă de natură mai mult instinctivă, constituind un motiv puternic, direct și spontan al comportamentului. [28]

DROGURI → PSIHODISLEPTICE

DROMOMANIE, (psih.) tendință irezistibilă spre vagabondaj, manifestată prin stări psihopatice de origine toxică, în stări post-critice, ale epilepsiei, după encefalite sau traumatisme craniene. [28]

DROPIE (*Otis tarda*), (zool.) masculul are corpul mare (80-110 cm), cu o greutate ce ajunge la 12-15 kg, chiar și 21 kg (în România au fost vâdate exemplare de peste 18 kg). Femela este incomparabil mai mică, iar greutatea este cuprinsă între 4-7 kg. Penajul este gălbui-cafeniu târcat cu striuri negricioase. Capul și gâtul sunt îmbrăcate în pene cenușii. La mascul, de o parte și de alta a ciocului se găsesc niște mustați, formate din peri țepoși. Picioarele sunt terminate cu trei degete prevăzute cu gheare tocite. Când simt pericolul fug sau se ghemuiesc pe sol pentru a nu fi observate. Penajul, asemănător la culoare cu cel al mediului, le protejează; în aceste condiții sunt depistate mai greu de dușmani. Este iute la fugă. Zborul este lent. Se hrănește cu semințe, lăstari tineri, insecte, răme, melci. Este o specie poligamă; masculii ajung la maturitate sexuală la 4 ani. În această privință

femelele sunt mai precoce. Perioada de împerechere se desfășoară în luna aprilie. Femelele caută masculii pentru împerechere. Ceremonialul desfășurat de mascul în jurul femelelor este deosebit de interesant. Cu măiestria unui gimnast coboară aripile până la sol. În același timp penele de pe umeri și spate sunt ridicate în sus și date peste cap. Coada se desface în evantai. Albul imaculat al penelor de pe partea inferioară face ca haina nupțială să fie pentru câteva secunde alta decât cea obișnuită. Penele țepoase din mustați iau o poziție aproape verticală. Gâtul este tras pe spate. Sacul gușii este mult umflat. Pieptul se înclină, iar picioarele se îndoaie. Grația manifestărilor comportamentale este unică. Își face cuibul în micile adâncituri de pe sol. În el depune 2-3 ouă, pe care le clocește numai femela. Este o pasăre sedentară. De multe ori își caută hrana în câduri. Pe timpul iernii, în urma căderii ploilor sau a lapovițelor, aripile lor umede îngheață, nu mai pot zbura și cad cu ușurință pradă braconierilor. În iernile grele, geroase, dropiile se retrag în ținuturile din sud-estul țării. De multe ori, în asemenea condiții, trec în Bulgaria, de unde revin la începutul primăverii. Numărul scăzut al acestei specii este atât consecința unui vânat excesiv, cât și consecința transformării câmpiei de odinioară într-un vast câmp agricol. Monument al naturii. Legea ocrotește pe tot timpul anului vânatul femelei. Cocoșul poate fi vânat limitat în luna aprilie. Întâlnită în câmpii și pe ogoare în Dobrogea, Bărăgan, Crișana. Răspândit în partea de sud și în partea centrală a Europei, în Africa de Nord. (C. Pârnu, 1983) [59] Are importanță vânătorească mică. Metoda clasică de vânatoare este apropierea cu căruța și tiruri cu glonț. [42]

DROSERACEE (*Droseraceae*), (bot.) familie de plante erbacee, perene, carnivore, prezente prin turbării, adaptate pentru prinderea și digerarea insectelor. Cuprinde 4 genuri cu peste 80 de specii. Frunze alterne, rar verticilate, prevăzute cu peri sau lobi sensibili; posedă glande care secretă enzime proteolitice. Flori bisexuate (hermafrodite) actinomorfe, pentamere sau tetramere; caliciul gamosepal sau dialisepal; corolă dialipetală; androceul isostemon; gineceul, cu ovar superior, unilocular, placentă parietală, stile 3-5 simple sau multipartite. Formulă florală: $\text{♂} * K_{(5-4)} \text{ sau } C_{5-4} A_{5-4(-20)} G_{(2-3)}$. Fruct capsulă. Semințe foarte numeroase, marunte. Flora României cuprinde 4 specii: *Aldrovanda vesiculosa* (Otrătelul); $2n = 48$, foarte frecventă în Delta Dunării, dar și în alte ape stagnante din țară (marginea lacurilor, bălților, mlaștini mezotrofe și oligotrofe turbficule); *Drosera rotundifolia* (roua-cerului), $2n=20$, prin turbării în care domină mușchiul *Sphagnum*; *D. anglica* (Roua-cerului), $2n = 40$,

sporadică prin turbăriile cu *Sphagnum*; *D. intermedia* (Roua-cerului), $2n = 20$, sporadică prin turbării. [50]

DRUM FORESTIER, cale de transport ce asigură accesibilitatea unui masiv păduros în vederea gospodăririi, culturii și exploatării pădurii. **D.f.** pot fi auto, de alunecare, de tras, șinuite și cu cablu. Rețeaua drumurilor forestiere a ajuns în România la 30.000 km, asigurând o densitate de cca 6 m drum/ha pădure. **D.f.** auto este calea permanentă pe care se transportă cea mai mare cantitate de material lemnos. Este constituit din terasamente, cale propriu-zisă, poduri, podețe, precum și din lucrări de protecție, consolidare, asanare (îndiguiri, ziduri de sprijin, drenaje etc.) [42]

DRUM LIN, relief de coline alungite în sensul deplasării ghețarului, mai masive în amonte decât în aval, cu dimensiuni ce ating 2-3 km lungime, 1 km lățime și 20-30 m lățime. Formează câmpuri în general la marginea ghețarilor de tip calotă sau piemont. Spre amonte par a fi forme de eroziune, iar spre aval forme de acumulare realizate din morena de fund sau depozite fluvio-glaciare sub ghețarul în mișcare, în spatele unor obstacole. [25]

DRUMUIRE, (milit.) metodă topografică de determinare a coordonatelor punctelor suprafeței terestre. Se bazează pe măsurători lineare și unghijulare. [31]

DRUPĂ, (bot.) fruct cărnos provenit dintr-un ovar monocarpelar (cais, cireș, piersic, prun, vișin, zarzăr) sau pluricarpelar sincarpic (*Rhamnus*, *Mespilus*). **D. monocarpelară** are un singur sâmbure. **D. pluricarpelară** are mai mulți sâmburi uniseriali. Au pericarpul format din epicarp (exocarp) subțire prevăzută cu o cuticulă mezocarp cărnos, necompact (prune, caise, măslina ș.a.) și endocarp scleros, numit sâmbure, care adăpostește o singură sămânță. [50]

DRUPEOLĂ, (bot.) drupă mică, reprezentând unul din componentii fructului agregat (polidr. pă) format din mai multe drupeole inserate pe un receptacul comun, aspect întâlnit la mur (*Rubus* sp.), zmeur (*Rubus idaeus*). [50]

DRYOCOSMUS, (cecid.) gen de ciniptide (*Hymenoptera* – *Cynipidae*) reprezentat în România prin 2 specii ce formează gale pe ramurile de stejar (*Quercus robur*). Ex., *Dryocosmus coryphillus* se dezvoltă în gale ce apar pe ramurile tineret sau mai bătrâne de stejar, având formă globuloasă de 5 mm înălțime; *D. nervosus* formează gale de formă sferică cu diametrul de 4-5 mm, ce se observă pe ambele fețe ale frunzelor de cer (*Quercus cerris*). Răspândire geografică: Europa. [41]

DRYOPITHECINE, (antrop.) antropoide fosile din Miocen și început de Pliocen din Europa, India și Africa de Est. Incluz genul *Dryopithecus*. Au oase

craniene similare cu cele de tarsieni și de hominide. Nu prezintă torus supraorbital și adaptări ale membrilor pentru brahiație. Probabil ancestrale maimuțelor antropoide mari actuale. [37]

DUAL GOLD 560 EC (*S-metolaclo* 960 g/l), (pest.) erbicid preemergent, combate buruieni, monocotiledonate anuale (*Setaria*, *Echinochloa*, *Digitaria*) și unele dicotiledonate anuale (*Amaranthus*, *Chenopodium*, *Hibiscus*, *Galinsoga*). Doze: 1,0 l/ha tutun, tomate transplantate, tomate semănate direct în câmp, ceapă din arpagic, fasole de grădină; 1,2 l/ha sfeclă de zahăr, ardei gras, varză și conopidă de toamnă, căpșun, arbuști fructiferi; 1,0-1,5 l/ha porumb, soia, fasole, floarea soarelui, in de fibră și de ulei, cartof. Produs de SYNGENTA Elveția. [51]

DUALISMUL UNDA-CORPUSCUL, (fiz.) concepție potrivit căreia unei microparticule i se poate asocia o undă și reciproc. Pentru particule cu masă nulă (cum ar fi fotonii) această ipoteză a fost propusă de Einstein (1905), iar pentru microparticulele obișnuite (electroni, protoni, neutroni etc.), de către Louis de Broglie (1924). [38]

DUBLĂ IMPUNERE, (ec.-fin.) perceperea de impozite și taxe de două sau de mai multe ori asupra unui și aceluiași venit. [35]

DUBLU HETEROZIGOT, (genet.) individ diploid, heterozigot pentru două gene. [18]

DUBLU MUTANT, (genet.) individ care are două alele mutante diferite. [20]

DUCTUL LUI BELLINI, (anat.) unul din principalele ducturi urinare ale rinichiului mamalian, acționând ca un duct colector comun, primind ramuri de la un număr de glomeruli Malpighi. [57]

DUCTUS ARTERIOSUS (*ductul lui Botallo*), (anat.) vas de sânge care unește artera pulmonară cu aorta la embrionii amniotelor, servind ca derivație pentru cel mai mult sânge din ventriculul drept spre plămâni, cât timp ei sunt dezumflați și nefuncționali. Când circuitul pulmonar se deschide la naștere, ductul se închide și se atrofiază. [37]

DUCTUS CAROTICUS (*canalul carotidian*), (anat.) vas de sânge ce unește artera carotidă cu aorta la unele vertebrate. Este vestigiul unei părți a aortei laterale dorsale prezentă în stadiul embrionar, dar se poate atrofia pe măsură ce animalul se dezvoltă. [37]

DUCTUS EJACULATORIUS, (anat.) partea terminală a aparatului genital masculin, rezultat în urma fuzionării canalelor deferente – canalul ejaculator; la baza lui se deschid glandele anexe, iar partea lui terminală este chitinizată, formând organul de acuplare – penisul sau adeagusul. [62]

DUCTUS ENDOLYMPHATICUS (*canalul endolimfatic*), (anat.) unul dintr-o pereche de ducturi, care

la pești unesc saculul urechii cu exteriorul și mențin presiunea endolimfei la fel cu cea a apei înconjurătoare. La vertebrele terestre deschiderea este închisă și ductul devine sacul orb cunoscut ca sacul endolimfatic. [37]

DUCTUS PNEUMATICUS, (anat.) canal care face legătura între vezica înotătoare și tubul digestiv, la peștii fizostomi. [10]

DUD (*Morus alba*, fam. *Moraceae*), (agric.) se mai numește *frăgar*. Originar din China, se cultivă în principal pentru frunze care constituie furajul viermilor de mătase. Este o plantă iubitoare de căldură, dezmușuritul are loc la 12°C, optimă pentru creșterea rădăcinilor 16-18°C, iar pentru tulpină 20-30°C. Față de apă are cerințe moderate, în schimb are cerințe mari față de lumină. Dă rezultate bune pe soluri mijlocii, profunde și bogate în substanțe nutritive. Fructul (dudă, agudă) este o soroză de 1-3,5 cm cilindrică. Înmulțirea se face prin semințe (rodesc la 3-4 ani) sau pe cale vegetativă. În cazul altoirii pot produce fructe în anul al doilea. Frunzele sunt utilizate în tratarea de diaree, diabet zaharat, gastrite, ulcer gastric și duodenal. Fructele imature sunt astringente, antidiareice. Fructele mature sunt laxative și antiscurbutice; ele sunt utilizate în distrofiile ale miocardului și în combaterea scorbutului. Scoața rădăcinii are acțiune purgativă, tenifugă, determinând evacuarea conținutului intestinal. Este folosită în tratarea de constipație și pentru eliminarea teniei. Lemnul este folosit la construcții, la confecționarea mobilei de birou, instrumente muzicale, diferite obiecte artizanale, butoaie pentru depozitat băuturi, mai ales țuică. [40]

DUDLEY-KLINGENSTEIN, (med. u.) sindrom caracterizat prin dureri epigastrice și vărsături postprandiale tardive, însoțite de melenă, survenind în neoplasmul jejunal. [60]

DUERO, râu în nord-estul Spaniei, izvorăște din Cordillera Iberică. Are o lungime de 925 km și o suprafață de 95.000 km². Traversază Podișul Castilia Veche, unde pe o lungime de 110 km formează un canion. [25]

DUGHIE (*Setaria italica* ssp. *mocharicum*, fam. *Poaceae*/*Gramineae*), (agric.) plantă erbacee, anuală, furajeră, cultivată mai deosebit în regiunea de câmpie, sporadic sălbatică. Utilizată în hrana animalelor erbivore sub formă de fân, mai rar ca pășune, întrucât regenerarea plantelor se face relativ slab. [50]

DUGUET, (med. u.) angină ulceroasă, caracteristică pentru febra tifoidă; evoluează cu ulceratiile tifice intestinale, având aceeași patogenie. [60]

DUHUL SFÂNT, (rel.) Cea de-a treia persoană a Sfintei Treimi. El este de o ființă cu Tatăl și cu Fiul și a inspirat pe scriitorii Vechiului și Noului Testament,

precum și pe Sf. Părinți. Duhul Sfânt porcede din Tatăl din veci și a fost trimis în lume de Fiul lui Dumnezeu în ziua Pogorării Duhului Sfânt sau a Cincizecimii. De atunci El lucrează la mântuirea și sfințirea oamenilor în biserică, mai ales prin cele șapte Sfinte Taine. [63]

DULCICOL, (ecol.) termen care caracterizează un animal ce trăiește numai în apă dulce. [37]

DUMINICĂ (*ziua Domnului*), (rel.) în Noul Testament este ziua de odihnă pentru creștini. Noi sărbătorim duminica pentru că duminica a înviat Domnul, scoțându-ne din robia vrăjmașului și a morții. Duminica sau în prima zi a săptămânii s-a arătat femeilor mironosițe, duminica a avut loc Pogorârea Duhului Sfânt, iar evanghelistul Ioan tot duminica a avut revelația apocalipsei. Recunoașterea duminicii ca zi de odihnă s-a făcut în mod oficial în anul 321 d. Hr. de împăratul Constantin cel Mare. Creștinii sărbătoreau însă duminica de la Învierea Mântuitorului. [63]

DUMNEZEU, (rel.) Ființa supremă, spirituală, personală și eternă. El este Creatorul celor din ceruri și al celor de pe pământ. Dumnezeu este unul în ființă dar întreit în persoane: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. El a făcut lumea văzută și lumea nevăzută prin Fiul sau Cuvântul lui Dumnezeu și s-a descoperit prin Duhul Sfânt în proroci și prin Fiul. El este Poruncitorul și purtătorul de grijă a tot ce există. El este Viața și fără El nu poate fi nimic. Dumnezeu nu are nici o slăbiciune și nu este supus pasiunii sau pătimirii. El este existența nu numai în modul superlativ, ci o existență supraesențială. În ființa Sa, Dumnezeu nu poate fi cunoscut. Dumnezeu ca persoană nu se poate confunda cu omul. Ni se comunică numai prin energiile necreate sau prin lucrările Sale necreate. Sunt trei moduri ale cunoașterii lui Dumnezeu: 1. cunoașterea rațională sau catafatică; 2. cunoașterea apofatică sau negrăită, superioară celei raționale; 3. cunoașterea Lui în împrejurările concrete ale vieții, în viața practică. „Casa lui Dumnezeu“ și „Împărăția lui Dumnezeu“ pe pământ este biserica, iar „ziua lui Dumnezeu“ este duminica. [63]

DUMPING, (ec.-fin.) mijloc prin care țările aflate în recesiune economică se debarasează de surplusurile temporare prin vânzarea unor mărfuri pe piața externă la un preț mai scăzut decât costul marginal. Exportul acestor surplusuri evită reducerea prețurilor interne și a veniturilor ce se cuvin producătorului autohton. (C. Gogoneață, 1999) [58]

DUMPING-SYNDROME, (med. u.) sindrom care survine postprandial precoce la bolnavii cu gastrectomie; este determinat de pătrunderea brutală în jejun a conținutului gastric, producând o transudare

intestinală, cu reducerea consecutivă a volumului plasmatic și iritația interoceptorilor jejuali. [60]

DUNĂ, formă de relief cu aspect de valuri sau movile create de vânt prin acumularea nisipului, caracteristice regiunilor aride și semiaride. Pot fi create și în alte regiuni cu nisip și vânturi dominante. [25]

DUNĂREA, fluviu în Europa, al doilea ca lungime (2.860 km) și ca dimensiune a bazinului (805.300 km², 8% din continent). De la izvoare străbate centrul continentului de la vest la est până la Budapesta; își schimbă cursul de la nord la sud prin Depresiunea Panonică până la confluența cu Drava; de aici până la Calafat are o direcție nord-vest spre sud-est; apoi își schimbă direcția de la vest la est până la Călărași, de unde curge de la sud spre nord până la Galați; de aici cursul revine la direcția inițială vest-est până la vărsarea în Marea Neagră. În cursul superior Dunărea se formează din unirea a două râuri (Brege și Brigach) ce izvorăsc din Munții Pădurea Neagră; străbate calcarele jurasice din Munții Jura Suabă, Franconiană și primește ca afluenți Riss, Iller, Gunz, Mindel, Lech, Isar, Inn, Tran și Enns. În cursul mijlociu străbate Carpații Mici prin Poarta Devin, orașul Bratislava (capitala Slovaciei), Defileul de la Vișegrad, Câmpia Kiss Alfold, orașul Budapesta (capitala Ungariei), Câmpia Panonică unde meandreează puternic și orașul Belgrad (capitala Iugoslaviei); aici primește ca afluenți pe Nitra, Hron și Ipoli din Tatra, Drava, Tisa, Morava lângă Belgrad și Bega, Timiș, Caraș și Nera din Carpații Occidentali. Cursul inferior se află pe teritoriul României și străbate Carpații Românești pe la Defileul Porțile de Fier, Podișul Prebalcanic, Câmpia Română și Podișul Dobrogei. Aici primește râuri ce izvorăsc din Carpații românești: Cerna, Jiu, Olt, Argeș, Siret și Prut. La vărsare formează o deltă. În cursul său străbate următoarele state: Germania, Austria, Slovacia, Ungaria, Iugoslavia, România, Bulgaria, Moldova și Ucraina, iar ca orașe importante: Viena, Bratislava, Budapesta și Belgrad. [25]

DUNGAREA ALBĂ A GLADIOLELOR, (fitopat.) viroză produsă de *Bean yellow mosaic virus* + *Cucumber mosaic virus in gladiolus*. Se manifestă pe frunze sub formă de marmorări și striții de culoare cenușie sau galben-verzuie. Dacă în infecție este prezent și virusul mozaicului castraveților, pe frunze apare și o dungare necrotică. Florile sunt mici, cu petale înguste, ondulate și prezintă frecvent pete sau linii a căror culoare variază în funcție de soi, fiind albe, cenușii, galbene-verzui sau roșii. Plantele infectate au o vigoare scăzută. Tuberbulii infectați sunt mici și adesea deformați. Măsurile de prevenire și combatere constau în eliminarea tuberbulbilor cu necroze, înainte de plantare. Gladiolele nu se vor

cultiva lângă lucernă, trifoi, care sunt plante gazdă pentru virusuri. În perioada de vegetație se îndepărtează plantele infectate din cultură, se distrug buruienile pentru eliminarea surselor de infecție cu virus, se combat chimic afidele vectoare. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]

DUNGAREA GALBENĂ A NARCISELOR, (fitopat.) viroză produsă de *Narcissus yellow stripe virus*. Este boala cea mai gravă a acestei plante. Pe frunze apar striuri longitudinale sau pete de culoare verde-deschis, verde-cenușiu, galbene sau brune. Frunzele au suprafața rugoasă, se deformează luând o poziție spiralată. Creșterea plantelor este stopată. Pedunculii floralii prezintă pete sau dungi longitudinale de culoare verde-deschis, iar florile sunt mai mici decât la plantele sănătoase. Măsurile de prevenire și combatere constau în îndepărtarea plantelor bolnave din cultură și distrugerea lor prin ardere. Se recomandă ca la plantare să se folosească numai bulbi mari. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]

DUODEN, (anat.) prima parte a intestinului subțire, care are formă de potcoavă și conține în concavitatea sa capul pancreasului. Continuă stomacul, cu care comunică prin orificiul piloric și se continuă cu jejunul. Mucoasa este adaptată funcțiilor de absorbție și secreție. [21]

DUODENITA, (med. u.) proces inflamator și distrofic al mucoasei duodenale, evoluând acut sau cronic în unele afecțiuni digestive sau generale; însoțită frecvent de fenomene de periduodenită. [60]

DUPLEX, (genet.) moleculă formată din două filamente de ADN sau dintr-un filament de ADN și unul de ARN. [20]

DUPLEX TRANSMISSION, (inform.) tip de comunicare ce se produce simultan în ambele direcții. [8]

DUPlicație, (genet.) dublarea unui segment cromozomal sau a unei gene. [56]

DUPlicIDENTATA, (zool.) iepuri: mamifere rozătoare, care au pe maxilarul superior o a doua pereche de incisivi înapoia primilor. Sunt încadrați într-un ordin aparte *Lagomorpha*. [37]

DUPLOSAN KV (*mecroprop-P-600 g/l din sare de dimetilamină*), (pest.) erbicid postemergent, combate buruieni dicotiledonate anuale din culturile de grâu și orz. Doza: 2 l/ha. Produs de BASF - Germania. [51]

DUPUYTREN, (med. u.) boală constând în retracția aponevrozei palmare, manifestată prin scleroză lentă și progresivă, cu retracția în timp a tendoanelor digitale. [60]

DURA MATER, (anat.) membrană solidă formând învelișul cel mai extern al creierului și al măduvei spinării. Rol de protecție. [51]

DURABILITATE ECOLOGICĂ, (ecol.) întreținerea și menținerea pe termen lung a componentelor și funcțiilor ecosistemelor, pentru generațiile viitoare. [17]

DURALUMINIU, (chim.) aliaj de aluminiu cu 3-5% Cu, 1% Mg, 0,5-0,8% Mn. Este un aliaj ușor, dotat cu o mare rezistență mecanică, servind, cu precădere, în industria aeronautică și a automobilelor, pentru confecționarea unor piese mult sollicitate mecanic. [36]

DURAMEN, (bot.) țesut lemnos secundar mai vechi, format din celule moarte impregnate cu tanin, rășini, pigmenți, însoțit cu fibre lemnoase puternic lignificate, cu vase de lemn nefuncționale astupate cu tile. Poartă numele de „inima lemnului“; inactivă fiziologic, foarte rezistentă, cu valoare industrială ridicată. Întâlnit la fag (*Fagus sylvatica*), frasin (*Fraxinus excelsior*) și alte specii înrudite, stejar (*Quercus robur*) și alte specii înrudite, salcâm (*Robinia pseudacacia*). [50]

DURATA DE EXPLOATARE, (zootehn.) timpul mediu, în ani și zecimi, cât animalele dintr-un efectiv sunt folosite la reproducție, muncă etc. [34]

DURATA MISCĂRII, (sp.) timpul necesar de execuție a actului motric. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]

DURATĂ DE ACȚIUNE, (agric.) intervalul în care un pesticid aplicat își păstrează efectul asupra bolii, dăunătorului sau buruienilor. [51]

DURATĂ DE EXPUNERE, (ecol.) intervalul de timp în care un organism este supus acțiunii unui compus chimic, radioactiv sau bacteriologic. [3]

DURATĂ DE VIAȚĂ, (ecol.) intervalul de timp dintre nașterea și moartea unui organism în care își îndeplinesc funcțiile specifice fenomenele de creștere, metabolism și înmulțire. [3]

DURATĂ DE TRAIECT, (milit.) intervalul de timp din momentul dării focului până la întâlnirea proiectilului cu ținta. [31]

DURERE, (psih.) senzație care rezultă din stimularea receptorilor nocicepției, sensibilitate algică, complex de senzații semnalizând agenții și procesele de distrugere prin traumă, presiune, distensie, inflamație, ardere, blocaj al țesutului organic. [28]

DURING-BROCQ, (med. u.) dermatită herpetiformă, dermatoză cronică, recidivantă, de etiologie necunoscută, manifestată prin placarde eritematoase, pruriginoase pe care apar vezicule și bule, însoțită de eozinofilie sangvină și eozinofile în lichidul de bulă și în leziuni. [60]

DURISCU, (bot.) puțin dur. [50]

DURITATE¹, (ind.) 1. Proprietate a unui material prin care se exprimă gradul de rezistență la zgâriere, străpungere, deformare. 2. Proprietatea unei ape de a

conține săruri (de calciu și magneziu) peste limita admisă pentru o apă potabilă sau industrială. [13]

DURITATE², proprietatea rocilor de a opune rezistență unei acțiuni mecanice externe și la zgâriere. În funcție de *duritatea relativă*, pe scara Mohs s-au stabilit mineralele etalon, astfel: 1 - talc, 2 - gips, 3 - calcit, 4 - fluorină, 5 - apatit, 6 - ortoză, 7 - cuarț, 8 - topaz, 9 - corindon, 10 - diamant. Criteriul pentru stabilirea scării este acela că un mineral îl zgârie pe cel dinaintea lui și este zgâriat de cel care urmează. *Duritatea absolută* se redă în unități de duritate Vickers și se apreciază cu sclerometrul. [25]

DURITATEA APEI, (chim.) proprietate a apei, determinată de prezența în apă a sărurilor, mai ales de calciu și de magneziu, de a fi improprie folosirii în anumite scopuri (determină formarea de cruste în cazanele de aburi, nu face spumă cu săpunul, nu fierbe bine legumele etc). Conținutul de carbonați acizi reprezintă duritatea temporară a apei. Celelalte săruri dizolvate care nu pot fi îndepărtate prin fierbere, de exemplu sulfatii și clorurile de calciu și de magneziu, reprezintă duritatea permanentă a apei. Suma celor două durități (temporară și permanentă) formează duritatea totală a apei. Duritatea apei se exprimă în grade de duritate. Un grad de duritate corespunde la 10 mg CaO (echivalentul sărurilor de calciu) sau 7 mg MgO (echivalentul sărurilor de magneziu) la 1 litru de apă dură. [36]

DURITATEA APELOR DE RÂU, (chim., ecol.) constă în gradul lor de mineralizare. La rândul său râul este dependent de sursele de alimentare, de natura substratului bazinului de recepție și alți factori. Valorile durității apei variază în spațiu și timp; de regulă, duritatea este mai scăzută în cursul superior și mai ridicată în cel inferior. Râurile de munte care curg peste rocile eruptive, cristaline, au duritatea totală a apei mai mică de 8-9 grade germane (GH), conținând aproximativ 9-10 mg CaCO₃/l. Râurile aparținând clasei carbonatate cu mineralizare medie au duritatea totală a apei până la 16,8 GH, iar cele cu mineralizare ridicată, între 16,3-25,2 GH. [50]

DURITATEA ROCII, (petr.) rezistența mai mare sau mai mică pe care o opune o rocă acțiunii de pătrundere în interiorul său a unui element de lucru. [5]

DUZĂ¹, (agric.) piesă de la aparatele de stropit, prevăzută cu orificii, prin care se dispersează soluțiile de combatere. [49]

DUZĂ², (ind.) piesă de oțel prevăzută în interior cu un canal cu diametrul relativ redus, folosită pentru reglarea debitului de țigeti și de gaze la sondele în erupție. [3]

DUZĂ DE ERUPȚIE, (petr.) ajutoraj pentru reglarea debitului de țigeti și de gaze. Se realizează prin crearea

unei contrapresiuni de valoare mai mare sau mai mică, fie la partea de jos a coloanei de extracție, fie la instalația de suprafață, respectiv în capul de erupție. (R. Țițeica și colab., 1972) [30]

DVINA DE NORD, râu în Europa Nordică cu o lungime de 744 km și o suprafață de 357.000 km². Este format din unirea râului Suhona (izvorăște din Lacul Kubinsk) cu râul Iug în arealul localității Veliki Ustiug. Drenează partea central-nordică a Rusiei. Traversează o câmpie fluvio-glaciară și se desface în mai multe brațe. Se varsă în Golful Dvina din Marea Albă prin deltă. [25]

DVINA DE VEST, râu în partea nord-vestică a Europei, izvorăște din Podișul Valdai și se varsă în Marea Baltică printr-o mică deltă. Pe cursul său inferior se află capitala Letoniei, Riga. În cursul mijlociu, pe teritoriul Rusiei, traversează o zonă lacustră,

mlăștinoasă. În Letonia se numește Daugava. Lungimea sa este de 1.020 km, iar suprafața este de 87.900 km². [25]

DYKE, formă de relief cu aspect de zid sau perete, rezultată din scoaterea la zi a unor „lame“ de magme consolidate de-a lungul unor fracturi. Lățimea (de la câțiva mm la sute de metri) este mult mai mică decât lungimea (zeci de km). [25]

DYPHYLLOBOTHRUM LATUM, (parazit.) clasa *Cestoda*. Vierme parazit, ca larvă în musculatura striată și în organele interne ale peștilor, în special la știucă, mihalț și biban, iar ca adult, în intestinul omului. Larva prezintă corp nesegmentat, alungit, cilindric, de 6-40 mm lungime, cu capătul posterior mai îngust. La capătul anterior prezintă o invaginare, iar pe laturi două mici bothridii (fante). [10]

E

- E**, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului eluvial. [29]
- E-, EX-**, (lexic.) prefixe private care înseamnă *ne-, fără, lipsit de*. [50]
- Ea**, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului E albic. [29]
- EB**, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului de tranziție dintre orizonturile E și B sau Bt. [29]
- EBONITA**, (ind.) material plastic obținut de obicei prin vulcanizarea cauciucului cu sulf și având, pentru proprietățile lui electroizolante și anticorrosive, numeroase întrebuințări în industrie. [13]
- E-BOOK**, (inform.) carte electronică, conținut formatat digital care apare sub forma unei cărți. [47]
- EBOȘĂ**, (ind.) semifabricat obținut din lingouri prin deformare plastică. [13]
- EBRACTEAT**, (bot.) fără bractee. Flori fără bractee în inflorescență, ex., traista-ciobanului (*Capsella bursa-pastoris*), punguliță (*Thalspi arvense*) și alte specii înrudite. [50]
- EBRU**, fluviu în Europa (Spania) are o lungime de 928 km, iar suprafața bazinului atinge 86.800 km². Izvorăște din Munții Cantabrics de sub vârful Pena Labro și se varsă în Marea Mediterană printr-o deltă cu o suprafață de 250 km². Ca afluenți amintim Aragon și Jalon. [25]
- E-BUSINESS**, (inform.) companie care are o prezență on-line, pe Web. Implică toate funcțiile unei afaceri, inter- și extra- organizaționale. [47]
- ECALCARAT**, (bot.) nepintenat, flori nepintenate. [50]
- ECARISAJ**, operația de dezmembrare a animalelor moarte în vederea valorificării pieilor, oaselor, grăsimilor etc. [3]
- ECART**, (mat.) diferența dintre două valori oarecare, rezultate din mai multe măsurători efectuate asupra aceleiași mărimi. [31]
- ECART INFLAȚIONIST**, (ec.-fin.) criteriu și indicator de măsurare prin aproximare a intensității procesului inflaționist. El poate fi absolut sau relativ. [35]
- ECBLASTEZĂ**, (bot.) creștere în afară. La plante, proliferare a inflorescenței din muguri florali, formați la subsuoara pieselor florale (sepale, petale, stamine, carpele). *E. foripara*, muguri foliari (*E. frondipara*), sau prin ramificarea în continuare a axei (*E. racemipara*). [50]
- ECCHINOCOCOZĂ**, (med. u.) chist hidatic. Boală parazitară determinată de dezvoltarea în organismul omului a larvei de *Echinococcus granulosus*; are un caracter destul de grav și se însoțește de fenomene toxice și de diferite alte tulburări, care variază în funcție de localizarea chistului în ficat, plămân sau alt organ. [60]
- ECCREMOCARPUS**, (agric.) fam. *Bignoniaceae*. Popular, *begonia de Chile*. Cuprinde specii originare din partea răsăriteană a Americii de Sud. Frecventă în cultură este *E. scaber*, plantă arbustivă, cu lăstari de 5-7 m, agățători prin cârcei. Are frunze dublu fidate, cu diviziuni inegale, flori de cca 2 cm, aproape cilindrice, ceva mai umflate la bază, ușor bilabiate și cu marginea corolei în 5 diviziuni superficial marcate. Culoarea florilor poate fi galbenă, roz sau portocaliu viu. Perenă în locurile de origine, în climatul temperat se cultivă ca anuală, pentru ornarea pe verticală a diversilor suporti de la ferestre, balcoane sau din grădină. Este o plantă rustică, cu creștere rapidă în condițiile unui loc adăpostit, însoțit și cu udări regulate. Se înmulțește prin semințe. [39]
- ECDISONĂ**, (biochim.) hormon secretat de glandele protoracice, care controlează procesele metabolice complexe din timpul năpârlirii la insecte. [62]
- ECESIS**, (bot.) începutul stadiului de colonizare primară, stadiu de pionierat, a unui spațiu biotic. (C. Văczy, 1980) [50]
- ECEZĂ**, (bot.) ocuparea de către plante a unui teren liber. [15]
- ECFORARE**, (psih.) una din operațiile importante ale memoriei prin care diferitele mesaje informaționale stocate sunt reintegrate în dinamica interacțiunii subiectului cu mediul. [28]

ECHENEIFORMES, (zool.) remore: pești osoși, a căror dorsală este modificată pentru a forma o ventuză, cu care se atașează de alți pești sau de obiecte plutitoare. [37]

ECHIDNA, (zool.) reprezentant al mamiferelor monotreme, răspândit în Australia, Tasmania și Noua Guinee. Corpul lor este acoperit cu spini, iar botul este lung, cu o mică deschidere prin care iese limba lipicioasă. Terestre, se hrănesc cu furnici și termite. [37]

ECHILIBRARE, (ind.) 1. Anulare a forțelor dinamice asimetrice care se exercită asupra pieselor unui sistem tehnic, din cauza mișcării accelerate a acestora. 2. Atenuare a cuplajelor nedorite dintre circuitele unei linii de comunicații. [13]

ECHILIBRU¹, (chim.) starea în care toate forțele sau tendințele prezente într-un sistem sunt neutralizate de forțe și de tendințe egale, însă opuse. În chimie, termenul se aplică reacțiilor reversibile, caz în care starea de echilibru se atinge atunci când viteza cu care are loc reacția directă este egală cu viteza reacției inverse. [29]

ECHILIBRU², (fiz.) a) *e. mecanic*, stare în care se află un corp când rezultanta forțelor și a momentelor forțelor care acționează asupra sa este nulă. b) *e. termodinamic*, stare a unui sistem termodinamic în care parametrii de stare ai sistemului rămân constanți în timp. O stare de *e.* stabil corespunde unui maxim absolut al entropiei sistemului (la valori date ale energiei interne și volumului). Dacă entropia are un maxim relativ, atunci starea de *e.* este metastabilă (exemple de stări metastabile: lichidul supraîncălzit, vaporii suprasaturați). [38]

ECHILIBRU³, (geomorf.) termenul desemnează acea situație a obiectelor, fenomenelor, dată de forțele care acționează asupra lor fără să-i schimbe starea de mișcare sau de repaus. După Prigogine, „starea de echilibru poate fi definită ca un caz particular de stare staționară, adică de stare a cărei entropie nu variază în decursul timpului“. Pornind de la această definiție, în științele geonimice există mai multe variante, în funcție de fenomenele pe care le desemnează. Echilibrul este rezultatul acțiunii interdependente a forțelor contradictorii endogene și exogene. *E. geomorfologic* corespunde stadiului de maturitate avansată a reliefului caracterizat prin modificări foarte lente ale profilului talvegurilor și versanților (conform concepției davisiene asupra evoluției reliefului). *E. morfoclimatic* definește stadiul de evoluție a formelor de relief specifice condițiilor dintr-o unitate climatică, care corespunde unor forme de echilibru. *E. dinamic* este echilibrul determinat de două procese opuse care se desfășoară cu aceeași intensitate; în geomorfologie, echilibrul dinamic

reprezintă acea stare „de mare ambiguitate“ a formelor, care se menține între aceleași limite, mereu ajustate în funcție de factorii morfogenetici. *E. glaciari* se referă la raporturile de egalitate dintre acumularea și ablația glaciară și este marcat de *linia de echilibru*, unde bilanțul glaciari este nul. [25]

ECHILIBRU BIOECENOTIC, (ecol.) starea constantă de armonie a viețuitoarelor în cadrul biocenozelor, a vieții cu mediul. [2]

ECHILIBRU BIOLOGIC, (ecol.) stabilitate a raporturilor calitative și cantitative dintre diferite specii animale sau vegetale, pe o perioadă lungă de timp. [3]

ECHILIBRU BUGETAR, (ec.-fin.) egalitate între cheltuielile și veniturile bugetului public. [35]

ECHILIBRU CHIMIC, (chim.) echilibru dinamic stabilit între două reacții care decurg simultan în direcții opuse (reacții reversibile). În general, un sistem se află în starea de echilibru stabil dacă satisface următoarele condiții: temperatura este aceeași în toate punctele sistemului; presiunea are aceeași valoare în orice regiune din sistem; compoziția sistemului nu variază în timp. Sistemul aflat în starea de echilibru se caracterizează prin următoarele proprietăți: este invariant dacă se mențin constante condițiile exterioare; prezintă mobilitate, adică revine spontan la starea inițială, când încetează acțiunea exterioară, perturbatoare; este rezultatul a două procese care se desfășoară cu viteze egale, dar în sensuri opuse (caracter dinamic); energia liberă a sistemului prezintă valoarea minimă. Factorii care pot influența poziția unui echilibru chimic sunt: temperatura, presiunea și concentrația. [36]

ECHILIBRU DE ADSORBȚIE, (chim.) echilibrul care se stabilește între substanța adsorbită pe suprafața unui adsorbant și aceeași substanță care se găsește în soluție sau în mediul care vine în contact cu suprafața adsorbită. [29]

ECHILIBRU DINAMIC, (ecol.) în sistemele biologice și în cele ecologice, starea în care un sistem biologic – individ, populație, biocenoză – se menține în aproximativ aceleași limite, prezentând slabe fluctuații în timp și spațiu. Această stare se datorează trăsăturii esențiale a sistemelor biologice, și anume schimbul permanent de materie și energie cu mediul. *E.d.* este o consecință a faptului că, în timp ce factorii de mediu tind să dezechilibreze un sistem viu, acesta are tendința de stabilizare continuă (homeostazie). Integralitatea și echilibrul dinamic în sistemele vii se realizează prin mecanisme de autoreglare care funcționează pe baza principiului sistemelor cibernetice. [24] → **ECHILIBRU BIOLOGIC**

ECHILIBRU DONNAN, (agrochim.) echilibru care se stabilește între două soluții de electroliți, separate

- printr-o membrană. Se caracterizează printr-o diferență de concentrație a ionilor difuzabili de o parte și de alta a membranei, care determină o diferență de presiune osmotică și o diferență de potențial electrostatic. Echilibrul de membrană Donnan are aplicații în procesele de schimb ionic din sol și în nutriția plantelor. [29]
- ECHILIBRU ECOLOGIC**, (ecol.) ansamblul proceselor care asigură unui mediu dat o stare de stabilitate pe o perioadă lungă de timp. [3] Un sistem ecologic în care viul este interconectat cu neviul pe durate mari de timp; este un sistem care se menține în echilibru mobil pe fondul fluctuațiilor permanente ale tuturor parametrilor săi structurali și funcționali. [24]
- ECHILIBRU GENETIC**, (genet.) menținerea la nivel constant a frecvenței genelor unei populații oarecare, prin apariția și eliminarea unui număr aproximativ egal de alele. Poate fi: **neutru**, în care nici unul dintre genotipurile unei populații nu este avantajat selectiv, sau **stabil**, în care eliminarea alelelor este compensată de apariția unui număr echivalent de mutații noi sau de avantajul heterozigoților. [19]
- ECHILIBRU NATURAL**, (ecol.) starea cvasistaționară de lungă durată pe plan local, dar mai ales global, a mulțimii proceselor de natură biologică și fizico-chimică. [24]
- ECHILIBRU NUTRITIV**, (agrochim.) raporturi echilibrate între elementele chimice nutritive din mediul de cultură. Se apreciază din datele analizei chimice a plantelor, pe baza proporției relative a fiecărui macroelement (N, P₂O₅, K₂O) față de suma lor totală, socotită egală cu 100. [29]
- ECHILIBRU VALUTAR**, (ec.-fin.) concordanță dinamică între încasările și plățile în valută ale unei țări. [55]
- ECHIMOZĂ**, (med. u.) leziune circulatorie, adesea de natură traumatică, de tipul hemoragiilor de dimensiuni mici, exprimată în grosimea țesuturilor, vizibilă pe suprafața pielii. În medicina legală, termenul este sinonim cu cel de *vânătaie*. La nivelul seroaselor sau sub capsula organelor, micile leziuni de tip hemoragic având etiologie diversă se caracterizează prin ieșirea sângelui în țesuturile din jur, fără a denivela local aceste structuri. [33]
- ECHINAT**, (bot.) prevăzut cu spini sau sete rigide, ex., păstăile de la lemnul dulce. (*Glycyrrhiza echinata*). [50]
- ECHINOCTIU DE PRIMĂVARĂ** (*punctul vernal* γ), (astr.) punctul de pe ecliptică prin care Soarele trece din emisfera australă în cea boreală, de la declinații negative la declinații pozitive; are loc la 21 martie. [12]
- ECHINOCTIU DE TOAMNĂ** (*punctul autumnal* ω), (astr.) punctul de pe ecliptica prin care Soarele trece din emisfera boreală în cea australă, de la declinații pozitive la declinații negative; are loc pe 23 septembrie. [12]
- ECHINOSPOR**, (bot.) cu spori spinoși, ex., macrosporii globuloși sau comprimați, acoperiți cu spinișori fini, ascuțiți și foarte fragili de la planta *Isoëtes echinosporum*. [50]
- ECHINOSTOMIAZĂ**, (med. u.) boală parazitară destul de rară, întâlnită la om, determinată de infestarea cu viermi trematozi din genul *Echinostoma*. [60]
- ECHINULAT**, (micol.) ornament în formă de zimți a învelișului unui spor, ex., teliosporii ciupercii *Ustilago*. [61]
- ECHIPAJ**, personalul care încadrează o navă, o aeronavă, un tanc, o stație. [31]
- ECHIPAMENT¹**, (ind. energ.) ansamblu de aparate, mașini, dispozitive, conexiuni, accesorii, aparținând unei instalații electrice și îndeplinind anumite funcțiuni în cadrul acesteia. [59]
- ECHIPAMENT²**, (ind.) ansamblu de piese, dispozitive și mecanisme, împreună cu elementele de legătură, aparținând unei instalații, unei mașini sau unui agregat ce îndeplinește o anumită funcție în cadrul acestora etc. [13]
- ECHIPAMENT DE CALCUL**, (inform.) echipament utilizat pentru efectuarea automată a unor calcule. [47]
- ECHIPAMENT DE IEȘIRE**, (inform.) echipament utilizat pentru afișarea/extragerea rezultatelor în sistemele de calcul (de ex., imprimanta). Se mai numește și dispozitiv de ieșire. [47]
- ECHIPAMENT DE INTRARE**, (inform.) echipament utilizat pentru introducerea datelor și instrucțiunilor în sistemele de calcul (de ex. tastatura). Se mai numește și dispozitiv de intrare. [47]
- ECHIPAMENT DE MĂSURARE**, (ind. energ.) aparatura și ansamblul instalațiilor care servesc la măsurarea puterii și energiei electrice schimbate între participanții la piața energiei electrice. [59]
- ECHIPAMENT PERIFERIC**, (inform.) denumire utilizată pentru orice alt echipament al unui sistem de calcul, în afară de unitatea centrală și memoria internă. Exemple: unitățile de memorie externă, echipamentele de intrare/ieșire etc. [47]
- ECHIPOTENȚIALITATE**, (fiziol.) egalitate de posibilități funcționale între diverse structuri. Termenul este folosit mai ales cu referire la faptul că toate ariile scoarței cerebrale pot dobândi și exercita orice funcțiuni. [28]
- ECHITABILITATE**, (ecol.) diferențele de abundență a speciilor din cadrul unei biocenoze. **E.** este un

parametru care constă în stabilirea unor raporturi numerice, a unor relații constante și echilibrate între indivizii speciilor dintr-o biocenoză. **E.** ideală este aceea în care toate speciile din sistemul biocenotic ar prezenta același număr de indivizi. În natură **E.** este relativă, deoarece, în general, într-o biocenoză există puține specii cu indivizi numeroși și numeroase specii cu indivizi puțini. [2]

ECHITATE ECOLOGICĂ, (jur.) protecție egală față de riscurile sau pericolele ecologice, pentru toți indivizii, grupurile și comunitățile sociale, indiferent de rasă, naționalitate sau statut economic. **E.e.** se aplică la conceperea, implementarea și aplicarea legilor, reglementărilor și politicilor de protecție a mediului și implică faptul ca nici o categorie socială să nu fie obligată să suporte o parte disproporționată a impactului sau riscului negativ de mediu al poluării, din cauza nivelului redus de putere economico-financiară sau de influență politică. [17]

ECHITAȚIE, proces de pregătire a calului și călărețului, în vederea obținerii unor rezultate sportive superioare în probele de dresaj, obstacole. [34]

ECHITOX, (ecol.) cantitatea de substanță toxică necesară pentru a imobiliza, într-un volum de 1 m³, jumătate din populația de protozoare *Daphnia*. [3]

ECHIURIDE (*Echiurida*), (zool.) încrângătură care cuprinde viermii celomați, cu simetrie bilaterală, în starea adultă neseșgmentați. În cursul ontogeniei, au tendința de metamerizare. Se cunosc cca 150 de specii, exclusiv marine. Lungimea lor este cuprinsă între 15 mm și 185 cm. (N. Tomescu, 1983) [50]

ECHIVALENT CHIMIC, (chim.) cantitatea, exprimată în grame, dintr-un element care, după caz, cedează, acceptă sau pune în comun numărul lui Avogadro (6,022·10²³ electroni). Un echivalent gram dintr-un element se combină cu un echivalent gram din alt element. Un echivalent gram dintr-un element stabilește un număr de valențe egal cu numărul lui Avogadro. [36]

ECHIVALENT GRAM, (chim.) cantitatea, exprimată în grame, corespunzătoare unui echivalent chimic sau cantitatea, exprimată în grame, din substanța respectivă, care se combină cu 1,008 g H₂ (un echivalent gram de protoni) ori cu 8 g O₂ sau care poate înlocui aceste cantități de H₂ ori O₂ în combinațiile lor. În reacțiile de reducere sau de oxidare, echivalentul gram este cantitatea de substanță care reacționează cu un electron gram. [29]

ECHIVALENTUL UMIDITĂȚII, (pedol.) indice hidrofizic, care arată umiditatea pe care o reține o probă de sol, așezată într-un strat de 1 cm grosime și

anterior saturată cu apă, când este supusă unei forțe centrifuge de 1000 de ori mai mare decât forța gravitațională terestră. [29]

ECHIVALENȚĂ, (mat.) două propoziții, p și q, sunt echivalente și se scrie p↔q dacă ambele sunt adevărate sau ambele sunt false. [48]

ECHIVALENȚĂ DE POZIȚIE, (ecol.) situația în care două nișe ecologice, aflate în ecosisteme diferite și ocupate de specii deosebite, au un mod de viață similar. [24]

ECHIVALENȚI ECOLOGICI, (zool.) specii vegetale sau animale, neînrudite filogenetic, care trăiesc în regiuni geografice și climatice diferite, dar în aceleași medii de viață. Ele au caractere adaptative asemănătoare, deci prezintă o echivalență de poziție. [24] → CONVERGENȚĂ ECOLOGICĂ

ECIDIE, (micol.) fructificație în formă de cupă caracteristică ciupercilor care produc rugini, formată pe miceliu primar, în urma somatogamiei, în care se formează ecidiosporii în lanțuri paralele. De multe ori este portocalie sau roșiatică, ex., ciupercile *Gymnosporangium*. [61]

ECIDIOSPORI, (micol.) sin. *eciospori*, spori unicelulari, dicariotici, formați în structuri speciale numite ecidii, caracteristici unor ciuperci care produc rugini. [69]

ECLAMPSIE, (med. u.) toxicoză gravidică cu debut brusc, caracterizată prin convulsii, față cianotică, ascensiune termică, oligurie cu albuminurie și uremie consecutivă, hipertensiune arterială peste 140/90 mm Hg. [60]

ECLATOR, (ind. energ.) aparatul constituit din doi electrozi separați printr-un interval de amorsare, dimensionat în vederea unei amorsări într-un domeniu de tensiune dat. [59]

ECLAZIASTUL, (rel.) una din cărțile canonice ale Vechiului Testament. Are 12 capitole și, după tradiția iudaică, este scrisă de Solomon. Autorul arată deșertăciunea celor pământești, precum și valoarea învățăturii. [63]

ECLIPSĂ, (astr.) fenomenul prin care un astru fără lumină intră în conul de umbră al unei planete, fiind lipsit de lumina Soarelui. [12]

ECLIPSĂ DE LUNĂ, (astr.) fenomenul prin care Luna intră total sau parțial în conul de umbră al Pământului. În timpul eclipsei totale, discul lunar este luminat numai de razele refractate de atmosfera terestră, culoarea lui devenind roșu-închis. [12]

ECLIPSĂ DE SOARE, (astr.) fenomenul prin care discul lunar acoperă total sau parțial discul solar; are loc la conjuncție. [12]

ECLIPSĂ INELARĂ, (astr.) eclipsă de Soare în care discul lunar acoperă numai centrul discului solar. [12]

ECLIPTICĂ, (astr.) traiectoria mișcării anuale aparente a Soarelui pe sfera cerească, care descrie în fiecare zi un arc de aproximativ 1° (dublul diametrului său), sau 4 minute de timp. Ecliptica este înclinată față de ecuator cu 23°27' și taie ecuatorul în punctele echinoctiale, care, împreună cu solstițiile, reprezintă punctele ei fundamentale. [12]

ECLOZIUNE¹, (zool.) termen ce desemnează ieșirea larvei din ou la insecte sau a adultului din nimfă la insectele cu metamorfoză completă (holometabole) sau a puiului din ou la reptile, păsări și mamifere inferioare. [62]

ECLOZIUNE², (agric.-zootehn.) ieșire la iveală. 1. Proces de eliberare din membranele terțiare ale oului, a puiului sau bobocului care și-a încheiat perioada de evoluție embrionară; 2. Procentul de ecloziune reprezintă numărul de pui sau boboci viabili obținuți din 100 de ouă introduse la incubatie; 3. Capacitatea de ecloziune exprimă numărul de pui sau boboci obținuți din 100 de ouă fecundate. [34]

ECMNEZIC, (psih.) simptom de amintire momentană, extrem de intensă, a unor fapte ce păreau uitate. Fenomenul capătă uneori aspectul unei reînsufletiri a trecutului cu iruperea unei defilări panoramice a amintirilor. [28]

ECO RI ȘI RII, (ecol.) endonucleaze de restricție extrase din *Escherichia coli*. [19]

ECOBILANȚ, (ecol.) instrument de luare a unei decizii optime pentru integrarea protecției mediului ambiant în concepția, fabricarea sau eliminarea unui produs. [3]

ECOBIOM, (ecol.) sin. *ecomacrosistem*, *landșaft geografic*, comunitate ecologică majoră, supraecosistemică, sau un complex de ecosisteme sau peisaje care se întind pe o suprafață geografică mai mare, se caracterizează printr-un tip dominant de vegetație, adaptat la condițiile climatice din regiunea respectivă, și anume tundra, taigaua, stepa temperată, pădurea cu frunze căzătoare, pădurea cu frunze permanente, deșertul, savana tropicală, pădurea tropicală uscată, pădurea tropicală umedă, oceanele, zonele de mlaștini sărate sau dulci, insulele, zona circumatlantică. În mod eronat, cel mai adesea, în loc de ecobiom se vorbește de biom. De regulă, e. are dimensiuni mari, chiar continentale și este adesea confundat cu o zonă biogeografică. Termenul și conceptul de ecobiom a fost introdus în știință de Constantin Pârnu (1997) cu definiția: „E. reprezintă o mare unitate ecologică, structurală, funcțională și informațională a ecosferei, are aspect relativ omogen și este format dintr-o grupare de ecosisteme cu relații complexe între ele”. [24]

ECOBUSINESS, (ec.-fin.) activitatea integrală desfășurată la nivelul producției, comercializării și consumului în toate sectoarele economice în cadrul cărora aspectele privind protecția mediului fac parte integrantă din deciziile privind dezvoltarea economică în ansamblu. În final, e. se materializează în piața bunurilor și serviciilor ecologice. [17]

ECOCHINEZIE, (psih.) tendințe infantile de a imita actele sau gesturile modelului, persoanei preferate, în prezența și în absența acesteia. [28]

ECOCID, (ecol.) distrugerea mediilor naturale. [3]

ECOCLIMAT, (ecol.) microclimatul din imediata apropiere a unui organism sau a unui grup de organisme cu care ele vin în contact direct. E. unui organism corespunde în mare măsură cu condițiile optime ale climatului său. [2] → MICROCLIMAT

ECOCLIMATIC, (ecol.) care se raportează la un ecoclimat. [3]

ECOCLIMATOLOGIE, (meteor.) parte din bioclimatologie care studiază relațiile între organismele vii și mediul lor climatic, adaptarea florei și faunei la condițiile climatice și repartiția acestora pe tipuri de climă. [54]

ECOCLIN, (ecol.) gradient ecologic de-a lungul căruia se succedă diferitele ecotipuri ale unei specii. [3]

ECOCLINĂ, (ecol.) zona de trecere de la un tip de ecobiom la altul. [24]

ECODEM, (ecol.) un grup de organisme care trăiesc în același habitat ecologic. [2]

ECODEMĂ, (bot.) parte structurală de bază a unei *sinuzii*, care cuprinde exemplarele unei specii care se află în același stadiu ontogenetic și ocupă același mediu izotrop. [15]

ECODEZVOLTARE, (ecol.) dezvoltare ecologică. 1. Mod de realizare și de aplicare a strategiilor de dezvoltare capabile să utilizeze sănătos din punct de vedere ecologic resursele specifice ale unui teritoriu dat, în scopul satisfacerii nevoilor fundamentale ale populației locale; e. este un mod de dezvoltare socio-economic inspirat din dezvoltarea și funcționarea ecosistemelor. 2. Management economic și regenerarea resurselor pentru binele comun al întregii comunități și a mediului. [24]

ECOECONOMIE, (ec.-fin.) economie ce poate fi suportată de mediu. Ea impune stabilirea cadrului de formulare a politicii economice pe baza principiilor ecologice. Economistii și ecologiștii trebuie să lucreze împreună pentru a modela noua economie care să poată susține progresul. Mediul economico-financiar este un subsistem al naturii, al mediului natural și nu invers. [50]

ECOEFICIENȚĂ, (ecol.) realizarea de bunuri și servicii la un preț care să răspundă nevoilor indivizilor, procurându-le o calitate corespunzătoare a vieții, cu un impact ecologic și consum de resurse redus pe întreg ciclul de viață, la un nivel care să nu vină în contradicție cu capacitatea de suportabilitate a Terrei. Cu alte cuvinte, ecoeficiența reprezintă principiul de sporire a valorii produse, simultan cu reducerea consumului de resurse naturale sau ecologice, precum și minimizarea impactului negativ asupra mediului. [17]

ECOETICHETARE, (ecol.) procedeu de distingere a bunurilor ecologice, adoptat de autoritățile naționale și ale Uniunii Europene prin acordarea unei etichete speciale produselor care respectă în mod strict standardele comunitare de protecție a mediului, pe parcursul întregului ciclu de viață (producție, vânzare, utilizare și eliminarea deșeurilor). [17]

ECOETOLOGIE, ramură a ecologiei care studiază influența condițiilor de mediu (abiotice și biotice) asupra comportamentului și obiceiurilor viețuitoarelor (de ex., prezența unui prădător declanșează autoapărarea prăzii, condiții meteorologice similare declanșează modificări comportamentale specifice la specii diferite). [2]

ECOFAZĂ, (ecol.) perioadă de timp în care o specie trăiește în același biotop și are același regim alimentar (ocupă aceeași nișă ecologică). Aceeași specie poate trece succesiv prin mai multe ecofaze. [24]

ECOFENE, (genet.) organisme cu genotipuri asemănătoare, dar cu fenotipuri deosebite, fiind o consecință a condițiilor de mediu diferite în care s-au dezvoltat. [19]

ECOFENOTIP, (genet.) totalitate a caracterelor fenotipice induse de mediu. [56]

ECOFIZIOLOGIA PLANTELOR, (ecol.) studiul interacțiunilor dintre organismele vegetale și factorii de mediu pedoclimatici. Este o disciplină aflată la granița dintre fiziologie și ecologie. [49]

ECOFIZIOLOGIE, (ecol.) capitol al ecologiei care studiază din punct de vedere fiziologic o populație sau anumite grupe de organisme în corelație cu mediul lor de viață. [24]

ECOGENETICĂ, ramură a geneticii care studiază mecanismele de adaptare a populațiilor la mediu. [20]

ECOGENEZĂ, nașterea ecosistemelor și a sistemelor ecologice superioare. [2]

ECOGEOLOGIE, studiul științific al caracterelor geologice și ecologice ale unui biotop. [3]

ECOGLOBALIZARE, (ecol.) termen generic referitor la fenomenele globale de poluare (efectul de seră, deteriorarea stratului de ozon, despădurirea tropicală,

difuzarea substanțelor toxice și periculoase etc.), modul cum aceste fenomene sunt percepute de societate, precum și răspunsurile societății la aceste fenomene, pe plan global. Ecoglobalizarea acoperă tot ce are legătură cu fenomenele globale de poluare antropică, cu presiunea exercitată de sectoarele de bază ale economiei mondiale și cu reacțiile politice la aceste fenomene. [17]

ECOGRAMĂ, (ecol.) reprezentare grafică care evidențiază preferințele unei specii față de o multitudine de factori ecologici. [3]

ECOINDUSTRIE, (ecol.) sector sau ramură economică care include firmele ce produc bunuri și servicii capabile să măsoare, prevină, limiteze sau să corecteze daunele aduse mediului înconjurător. Ecoindustria include toate bunurile/serviciile ecologice și tehnologiile curate. [17]

ECOLABEL, (prot. med.) marcă depusă de o asociație, de un sindicat profesional sau un stat, pentru a atesta că un produs oarecare a fost conceput și fabricat conform criteriilor specifice de protecție a mediului ambiant. [3]

ECOLALIE, (psih.) fenomen patologic de vorbire „după ecou“, de repetare automată a cuvintelor și gesturilor interlocutorului. [28]

ECOLOCAȚIE, (ecol.) metodă de orientare folosită de mai multe animale nocturne, de peșteri sau acvatice, prin care acestea își găsesc drumul, hrana sau evită obstacolele. Ele emit o serie de sunete cu frecvență înaltă, adesea inaudibile pentru om, care revin sub formă de ecou de la un obiect și sunt primite de ureche sau de alți receptori senzoriali. După direcția ecoului și după timpul scurs între emisie și recepție, ei pot adesea percepe un obiect cu mare precizie. Mulți lilieci și delfini folosesc această metodă. [37]

ECOLOG, om de știință specializat în domeniul ecologiei. [24]

ECOLOGIA CONSERVĂRII, (ecol.) domeniu care aplică cunoștințele ecologice pentru păstrarea sau conservarea speciilor și a biocenozelor. [23]

ECOLOGIA ÎNMULȚIRII LA PLANTE, (ecol.) înmulțirea vegetativă, asexuată și sexuată se desfășoară într-o multitudine de forme și acțiuni. Modalitățile de rezolvare a perpetuării speciilor depind de condițiile de mediu, unde temperatura și umiditatea, chimismul și lumina au un rol important. Înșușirea esențială pentru specie este de a lăsa urmași care să mențină populația în contextul funcțional al biocenozei integrat în biotopul ei, dar aceasta se face în corelație cu calitatea factorilor ecologici ai mediului. Înflorirea plantelor este corelată cu anumiți factori ecologici din mediu reprezentați de lumină și temperatură. Înflorirea are loc ziua sau noaptea.

Majoritatea speciilor țin florile deschise ziua și noaptea, unele se deschid dimineața și se închid la amiază (zorelele), altele se deschid seara și se închid dimineața (săpunăriță, regina nopții, lichitoarea pășăreasă). Multe specii de plante lemnoase cu polenizare anemofilă (prin vânt) înfloresc înainte de înfrunzire (salcie, plop, ulm, corn). Lipsa frunzelor le ușurează polenizarea. Înflorirea la unele plante are loc o dată cu înfrunzirea (fag, salcâm) sau după înfrunzire (soc, măceș, tei, castan). În inflorescență, florile se deschid gradat și nu simultan. Înflorirea în calatidiu are loc de la exterior spre interior, iar într-un racem are loc de la bază spre vârf. Toate aceste adaptări și comportamente privind înmulțirea plantelor asigură înmulțirea lor în ecosistem. [50]

ECOLOGIA LANDȘAFTULUI, știința care studiază structura, funcționarea și dinamica ecosistemelor de pe o arie geografică în viziune holistică. [24]
→**ECOLOGIA TERITORIULUI**

ECOLOGIA PEISAJULUI, studiul științific al structurii și al evoluției unei structuri peisagistice eterogene, compusă din mai multe medii în interacțiune. [3] →**ECOLOGIA TERITORIULUI**

ECOLOGIA PLANTELOR, știință care studiază relațiile complexe reciproce dintre plante și mediu relevându-ne acomodările sau adaptările indivizilor și comunităților (populații din aceeași specie, asocieri de populații din specii diferite la factorii de mediu constanți sau fluctuanți). [50]

ECOLOGIA POPULAȚIILOR, studiază populațiile diferitelor specii dintr-un ecosistem sub raportul lor cu mediul biotic și abiotic. [2]

ECOLOGIA RESTAURĂRII, ramură a ecologiei aplicate care are următoarele scopuri: refacere, restaurare, reînlocuire a biocenozelor naturale, menținerea diversității specifice și a ecosistemelor din care fac parte prin găsirea căilor de păstrare a biocenozelor sau prin protejarea lor de dereglări umane, astfel încât ele să poată evolua natural și să crească cunoștințele despre biocenozele respective. [23]

ECOLOGIA TERITORIULUI, domeniu al ecologiei aplicate care se ocupă cu înțelegerea modului de organizare naturală sau de amenajare complexă a unui teritoriu în funcție de topografia și solurile existente, măsurile preconizate având ca scop dezvoltarea economică a zonei, concomitent cu menținerea nealterată a ecosistemelor naturale existente și a biocenozelor lor. [19]

ECOLOGIC, care se raportează la relațiile dintre ființele vii, respectiv dintre acestea și mediul lor. [3]

ECOLOGIE, știință interdisciplinară, în care se recunoaște rolul predominant al legăturilor materiei

vii. La început ea a fost o ramură a biologiei. Ca urmare dăm 2 definiții: **1.** Definiția care consideră ecologia o ramură a biologiei: multitudinea structurilor vii și nevii, a proceselor și interrelațiilor cuprinse în circulația energiei și nutrienților, în reglarea structurii și dinamicii populațiilor și biocenozelor. **2.** Definiția care consideră ecologia o știință interdisciplinară: știința interdisciplinară care studiază sistemele supraindividuale de organizare a materiei vii în interrelațiile lor cu mediul înconjurător, care evidențiază structura și funcționalitatea naturii în toată complexitatea sa. Ea accentuează procesele funcționale dintre sistemele vii și cele nevii. [24]

ECOLOGIE ACVATICĂ, ramură a ecologiei care se ocupă cu studiul apelor, iar în cadrul, ei se disting: ecologia marină și oceanologică, care studiază mările și oceanele ca sisteme ecologice, ecologia apelor continentale, care studiază izvoarele, pâraiele, râurile, fluviile, lacurile, bălțile și mlaștinile ca sisteme ecologice. [50]

ECOLOGIE AGRICOLĂ, ramura ecologiei care aplică principiile și conceptele ecologice în științele agricole. [24]

ECOLOGIE ANIMALĂ, ramură a ecologiei care studiază modul de viață al animalelor, reproducția, supraviețuirea, repartitia teritorială, în legătură cu condițiile de existență. [34]

ECOLOGIE APLICATĂ, ramură a ecologiei care studiază consecințele activității umane și mijloacele de limitare a daunelor și pe cele de refacere a echilibrelor ecosistemelor afectate. [24]

ECOLOGIE CHIMICĂ, știința relațiilor chimice dintre organismele vii la nivel supraindividual (populații, biocenoze etc.) sau dintre lumea minerală și lumea vie la nivel supraindividual. Precursorii ecologiei chimice au fost chimiștii Lavoisier și Pasteur. Bazele moderne ale acestei științe au fost puse de Florkin (1966). [41]

ECOLOGIE FORESTIERĂ, ramură a ecologiei care se ocupă de relațiile dintre fitocenozele lemnoase și mediul de viață specific pădurii. [4]

ECOLOGIE GENETICĂ, ramură a geneticii care studiază acțiunea factorilor ecologici în relație cu polimorfismul viețuitoarelor. E.g. se ocupă și cu influența factorilor ecologici asupra exprimării cantitative a fenotipului în procesul adaptării. [2]

ECOLOGIE GLOBALĂ, știința sintetică ce studiază mediul înconjurător planetar, acordând o importanță deosebită raportului dintre om și mediu. [2]

ECOLOGIE MARINĂ, studiul științific al relațiilor reciproce dintre organismele vii și mediul înconjurător. [3]

ECOLOGIE SCALARĂ, ramura ecologiei care se ocupă de studiul structurilor și proceselor dinamice din biosisteme aflate pe diferite niveluri ierarhice de organizare în dependență de gradualitatea spațială și temporală în care s-a efectuat măsurarea unor parametri esențiali pentru existența lor. [24]

ECOLOGIE SOCIALĂ, filozofie umanistă despre mediu, bazată pe justiție socială și pe protecția mediului ambiant. [23]

ECOLOGIE SUBTERANĂ, ramură a ecologiei care studiază peșterile ca sisteme ecologice. [50]

ECOLOGIE TEORETICĂ, știința relațiilor sistemelor biologice superindividuale (populație, biocenoză, biosferă) cu mediul lor de trai. [24]

ECOLOGIE TERESTRĂ, disciplină ce studiază pădurile și stuărișurile ca sisteme ecologice; ecologia stepelor, care studiază stepele ca sisteme ecologice; ecologia deșerturilor, care studiază deșerturile ca sisteme ecologice; ecologia agricolă, care studiază culturile agricole ca sisteme ecologice etc. [50]

ECOLOGIE UMANĂ, știință care se ocupă cu studiul relațiilor dintre om și mediul acestuia. [3]

ECOLOGIE VEGETALĂ (FITOECOLOGIE), studiul științific al raporturilor dintre plantele vegetale și mediul acestora. [3]

ECOLOGIE VITICOLĂ, partea specială a ecologiei generale, care se ocupă cu studiul interrelațiilor dintre factorii de mediu și vița de vie, precum și cu cunoașterea ecosistemului viticol. Ecologia viticolă este unitatea funcțională a biosferei, creată și controlată de către om, în scopul obținerii unor producții de struguri de calitate superioară și satisfăcătoare cantitativ. Viticultura a trecut în decursul istoriei societății omenești din ecosistemul natural în diverse etape: *ecosistemul viticol natural* corespunde epocii paleolitice (600.000-10.000 î.Hr.), în care vița de vie sălbatică (*Vitis silvestris*) făcea parte din asociația silvică; *ecosistemul viticol primitiv* corespunde epocii mezolitice (10.000-5.500 î.Hr.), în care, pe baza muncii omului, s-a realizat trecerea la practicarea unei viticulturi rudimentare; *ecosistemul viticol tradițional* își are începutul în epoca neolitică (5.500 de ani î.Hr.). Tehnicile culturale înregistrează un progres continuu; *ecosistemul viticol industrial* apare o dată cu refacerea viticulturii, după perioada postfiloxerică, aproximativ anul 1900 și până în zilele noastre. [49]

ECOLOGISM, folosirea terminologiei ecologice și simplificarea interpretării conceptelor ecologice pentru a susține argumentații politice, economice sau etice. [24]

ECOLOGIST, amator în domeniul ecologiei care se ocupă mai mult de politica ecologică privind protejarea mediului (în limba engleză termenul nu face distincție între ecolog și ecologist). [24]

ECOLOGIZARE, acțiune umană prin care se pun de acord cunoștințele și principiile ecologice cu tehnologiile de producere a bunurilor în scopul reducerii riscurilor activităților antiecologice. [2]

ECOMACROSISTEM → **ECOBIOIM**

ECOMARKETING, (ecol.) activitate de marketing orientată spre satisfacerea nevoilor consumului de bunuri/servicii ecologice, indiferent dacă este vorba de bunuri industriale sau bunuri de larg consum. Ecomarketingul este o parte componentă a marketingului general, ce ia în considerare atât nevoile și preferințele imediate ale consumatorilor, cât și interesele de protecție a acestora și a mediului înconjurător pe termen lung, indefinit. [17]

ECOMETRIE, (petr.) activitate de măsurare a nivelului de lichid în sonde. Procedul se desfășoară pe calea măsurării timpului scurs între momentul emiterii unui impuls sonor la gura sondei și momentul reîntoarcerii lui la gura sondei, după ce a fost reflectat la nivelul de lichid. (R. Țițeica și colab., 1972) [5]

ECOMETRU, (petr.) aparat utilizat pentru măsurarea adâncimii nivelului de lichid în sonde. Se bazează pe fenomenul de reflexie a undelor sonore, care, în medii omogene, se deplasează cu viteză constantă. (R. Țițeica și colab., 1972) [5]

E-COMMERCE, (inform.) comerț electronic, vânzarea, comercializarea și conducerea tranzacțiilor pe Web. [47]

ECOMON, (ecol.) substanță secretată de o specie în mediul ambiant, care acționează asupra altei specii ca un mesager chimic (moleculă-semnal). [3]

ECOMONE, (ecol.) substanțe chimice capabile să promoveze diverse interacțiuni între organisme. **E.** sunt factori moleculari (micro- sau macromoleculari) care prin acțiunea lor specifică sau nespecifică determină constituirea și perenitatea diverselor biocenoze. Ele sunt de 2 tipuri: alomone și feromone. [24]

ECOMONI, (biochim.) sin. *exohormoni*, *telergoni*, substanțe chimice cu rol de semnalizare la distanță eliminate de unele insecte. [62]

- ECOMORFOZĂ**, (ecol.) morfogeneză cauzată de condițiile speciale ale mediului natural. [50]
- ECON**, (ecol.) unitate de vegetație la o scară locală. [3]
- ECONOMIE DE PIAȚĂ**, (ec.-fin.) sistem economic în care mecanismele naturale ale pieței tind să asigure echilibrul dintre cerere și ofertă. [35]
- ECONOMIE DE SCHIMB**, (ec.-fin.) forma universală de organizare și desfășurare a activității economice, în care subiecții produc bunuri necesare trebuințelor pe care ei le au. [35]
- ECONOMIE ECOLOGICĂ**, (ecol, ec.) aproximație care reflectă realitatea. Singura formulare a unei politici economice de succes va fi aceea care va respecta principiile ecologice. Economia reprezintă un subsistem al ecosistemului planetei. Este necesară integrarea gândirii ecologiștilor și a economiștilor într-o știință interdisciplinară destinată a construi o lume durabilă. „Cererile economiei în dezvoltare, așa cum este ea acum structurată, depășesc producția naturală durabilă a ecosistemelor“. (Lester R. Brown, 2001) [50]
- ECONOMIE ÎNCHISĂ**, (ec.-fin.) economia unei țări în care comerțul exterior are o pondere foarte mică. [35]
- ECONOMIE MATEMATICĂ**, (ec.-fin.) aplicarea matematicii la studiul economiei. [55]
- ECONOMIE MONDIALĂ**, (ec.-fin.) totalitatea economiilor naționale ale țărilor de pe glob, interconectate într-un complex de relații de participare la diviziunea internațională a muncii și la circuitul mondial, guvernate de o ordine economică internațională. [35]
- ECONOMIE NAȚIONALĂ**, (ec.-fin.) unitatea activităților economico-sociale alcătuită din mai multe elemente interdependente care se desfășoară în cadrul național-statal, pe baza economiei naționale. Exprimă o formă specială a diviziunii și cooperării muncii în interiorul unei țări aflate în interacțiune cu factorii externi. [55]
- ECONOMIE POLITICĂ**, (ec.) știință fundamentală teoretico-metodologică a științelor economice. [35]
- ECONOMIE SOCIALĂ DE PIAȚĂ**, (ec.-fin.) economie care îmbină libertatea pieței cu ordinea și armonia socială. [55]
- ECONOMIE SUBTERANĂ**, (ec.) sin. *economie ascunsă*, totalitatea activităților economice nedeclarate care scapă fiscalității. Este evazionistă. Se bazează pe folosirea unor mari sume de bani în numerar, a căror mișcare este greu de controlat. Foarte profitabilă pentru comercianți. [58]
- ECONOMIST**, (ec.-fin.) specialist în științele economice privind cercetarea actelor și comportamentelor economice ale oamenilor, construcția și gestionarea sistemului de noțiuni, asigurarea raționalității și eficienței economice, previzionarea și prognoza proceselor economice. [55]
- ECONOSIRTON**, (acv.) totalitatea speciilor de animale bentonice care se ridică voluntar în masa apei. Ex., în apele curgătoare diverse nevertebrate bentonice (mai ales crustacee, larve de insecte) se ridică în masa apei (pelagial). Datorită sensului de curgere ele sunt purtate în aval pe o distanță oarecare, după care coboară din nou pe substrat. Astfel de migrații pasive în sensul curentului au loc, de regulă, în timpul nopții, când pericolul de a fi consumate este mai redus. Prin acest mecanism hidrobionții bentonici pot să-și schimbe biotopul uneori nefavorabil, dar și pentru a se răspândi. În ecosistemele acvatice stagnante (lacuri, bălți, iazuri) speciile bentonice (oligochete, hirudinee, moluște, larve de insecte etc.) se ridică noaptea în masa apei, iar către ziuă coboară pe substrat în alte locuri. (M. Papadopol, 1978) [50]
- ECOPARAZIT**, (parazit.) formă specială de ciupercă cu parazitare limitată, în condiții normale, la una sau mai multe plante gazde. [50]
- ECOPRAXIE**, (psih.) reacție patologică de imitare automată a gesturilor și acțiunilor altor persoane. Este un fenomen automat, deoarece se produce involuntar, fără intenție aparentă și fără ca subiectul să pară a avea conștiința că îl realizează. [28]
- ECOPROTERANDRIE**, (ecol.) maturizarea florilor masculine înaintea celor femele în anumite condiții ecologice de temperatură, umiditate, luminozitate. [50]
- ECOPROTEROGINIE**, (ecol.) maturizarea florilor femele înaintea celor masculine în anumite condiții ecologice de temperatură, umiditate, luminozitate. [50]
- ECORTICAT**, (bot.) decojit, decorticat. Plante decorticate, lipsite de scoarță. [50]
- ECOSFERĂ**, (ecol.) unitatea funcțională dintre totalitatea comunităților vii (biosfera) și substratul abiotic al acestora (toposfera = atmosfera + hidrosfera + litosfera + pedosfera). În mod eronat ecosfera este confundată cu biosfera. E. posedă următoarele caracteristici: 1 – are autoevoluție; 2 – este cel mai complex sistem ecologic de pe pământ; 3 – diferiții săi componenți sunt legați între ei prin diferite categorii de legături care s-au format, au evoluat și s-au stabilizat în timp; 4 – ecosfera poate supraviețui și dăinui numai prin racordarea la o sursă constantă de

energie; 5 – în cursul evoluției sale ecosfera și-a dezvoltat progresiv un sistem de tamponare sau de echilibrare condiționat de multicompartimentalitatea sa; 6 – progresul în evoluția ecosferei se poate descrie prin diverși factori biotici și abiotici. [24]

ECOSFERĂ ASTROBIOLOGICĂ, (astr.) concept al astronomilor prin care aceștia înțeleg acea parte din spațiul cosmic influențat de o stea centrală a unui sistem planetar în care condițiile fizice și cele chimice permit apariția vieții pe acele planete care se află în spațiul respectiv. [24]

ECOSISTEM, (ecol.) cea mai mică formațiune spațio-temporală de sine stătătoare care integrează local viața și mediul într-un tot unitar. Ecosistemul reprezintă unitatea de bază, de lucru, a ecosferei. Pentru a clasifica ecosistemele, Ellenberg distinge 5 „megaecosisteme“: *marine, limnice, semiterestre, terestre și subterane*. În funcție de influențele umane, ecosistemele se împart în: *naturale* (marine-oceanice, sărate interioare, limnice, semiterestre, terestre și subterane), *seminaturale* (culturi, livezi, pășuni, păduri grădinarite și parcuri periurbane) și *artificiale* (parcuri urbane, așezările umane, fermele zootehnice, serele, bazinele de acvacultură intensivă, instalațiile biotehnologice, navele cosmice). Subunitățile ecosistemului sunt *sinuzia, consorțiul și merocenoza (bioskena)*. Sukacev denumesc biogeocenoza, drept „un fragment de scoarță terestră în care sunt reunite elemente ale biocenozei și părți din atmosferă, litosferă și hidrosferă într-o configurație unitară, cu interacțiuni unitare și stabile“. Sensul pe care îl dă Sukacev termenului este biocronologic și se bazează pe natura substratului, tipul de relief și de sol (deci are o coloratură geografică). [24]

ECOSISTEM ARTIFICIAL, (ecol.) ecosistem creat și întreținut de om. [2]

ECOSISTEM COMPLEX, (ecol.) ansamblu de ecosisteme aflate în interacțiune într-un spațiu dat, care au o evoluție comună (biologică și/sau antropică). [3]

ECOSISTEM FORESTIER, (ecol.) ecosistem format dintr-o biocenoză forestieră (fitocenoză și zoocenoză) și biotopul pe care acesta îl ocupă. [4]

ECOSISTEM INDUSTRIAL¹, (ecol.) ansamblu structurat, alcătuit dintr-o unitate industrială, utilizatori, mediul aferent și care funcționează ca o entitate de sine stătătoare. [3]

ECOSISTEM INDUSTRIAL², (ecol.) sistem (analog ecosistemului natural), în care deșeurile rezultate dintr-un proces inițial de producție constituie outputul

parțial ce devine input pentru următorul proces de producție. [17]

ECOSISTEM LOTIC, (ecol.) ecosistem acvatic curgător reprezentat de un râu, de un fluviu. [50]

ECOSISTEM NATURAL, (ecol.) ecosistem creat de natură. [2]

ECOSISTEM SEMINATURAL, (ecol.) ecosistem natural modificat de om și care nu se poate autoîntreține decât prin intervenții umane constante sau repetate. [2]

ECOSISTEM TERESTRU, (ecol.) ecosistem în care comunitățile de organisme ocupă biotopurile formate la suprafața uscatului. [70]

ECOSISTEM VITICOL, (ecol.) totalitatea viețuitoarelor dintr-un biotop, formând un tot unitar, împreună cu condițiile abiotice în care trăiesc. Noțiunea a fost introdusă de Tansley în anul 1935 și este o unitate funcțională a biosferei în care sunt integrați constituenți abiotici-climatici, fizico-chimici, substanțe organice și anorganice, organisme autotrofe, heterotrofe, ce sunt în interacțiune. **E.v.** este creat pe fondul unui ecosistem natural și menținut la parametri economici prin intervenția omului. [49]

ECOSISTEME MAJORE, (ecol.) toate ecosistemele naturale racordate la sursa de energie radiantă solară prin intermediul plantelor verzi. Caracteristicile lor sunt autoorganizarea, autoreglarea și autoregenerarea. [24]

ECOSISTEME MINORE, (ecol.) ecosistemele naturale sau construite de om care sunt lipsite de producători primari. Ele sunt dependente de ecosistemele majore, care le furnizează energia sub formă de substanță organică sau o altă sursă (de ex., combustibili fosili). [24]

ECOSISTEME MIXTE, (ecol.) ecosisteme care folosesc energia provenită din două sau mai multe surse distincte (de ex., ecosistemele agricole, ecosistemele din estuare etc.). [24]

ECOSISTEME SPELEICE TERESTRE, (ecol.) caracteristice peșterilor. Într-o peșteră pot fi delimitate patru tipuri de biocenoze cu structura mai complexă sau mai simplă: parietală; a depozitelor de umplutură din zona vestibulară și din baza avenelor; a planșeelor din zona profundă; a guanoului de lilieci. [44]

ECOSISTEME SUBTERANE ACVATICE ÎN CARST, (ecol.) caracteristice mediilor subterane; luând în considerație apele subterane din carst, Cvijic (1918) a deosebit trei zone (niveluri) principale: zona superioară sau de percolație temporară; zona mijlocie sau amfibie și zona inferioară sau a carstului înecat.

- Fiecărei zone îi corespunde o biocenoză: 1. biocenoză acvatică din zona de percolație temporară; 2. biocenoză acvatică din zona amfibi; 3. biocenoză acvatică din zona carstului înecat. [44]
- ECOSPECIE**¹, (ecol.) grupare de populații animale sau vegetale alcătuită din una sau mai multe ecotipuri. Individizii care compun o ecospecie se pot încrucișa și reproduce, descendenții păstrându-și fertilitatea. [24] → ECOTIP
- ECOSPECIE**², (ecol.) specie ecologică rezultată fără izolare geografică, ci numai prin izolare genetică și ecologică. [50]
- ECOSTAT**, (bot.) necostat. Organe ale plantelor, fără coaste ieșite, proeminente, lipsit de coaste: tulpini, fructe. [50]
- ECOTEHNICI/ECOTEHNOLOGII DE PRODUCȚIE**, (prot. med.) cele mai evoluat și performante mijloace (bunuri/servicii de protecție a mediului), care acționează asupra sursei de poluare specifice procesului de producție, pentru eliminarea sau minimizarea sa din start. [17]
- ECOTIP**¹, (ecol.) sin. *formă geografică, formă ecologică*, populația unei specii sau grup de populații al unei specii care au adaptări speciale față de climă, sol sau ambianță cenotică; se definește și ca rasă ecologică locală. [15] **E.** este rezultatul acțiunii de selecție exercitate de factorii ecologici dominanți asupra unei populații eterogene. Aceasta acționează numai asupra fenotipului, în timp ce genotipul nu este modificat. [24] Ex., meduza *Aurelia aurita* are în Oceanul Atlantic două **e.**, unul în nord, adaptat la temperatură scăzută, și altul în sud, la țărmurile Spaniei, adaptat la temperaturi ridicate. [70]
- ECOTIP**², (ecol.) populație adaptată genetic unor condiții ecologice specifice, constituind, în fapt, o subspecie. [3]
- ECOTON**, (ecol.) zona de tranziție dintre două ecosisteme, în care varietatea condițiilor de existență permite amestecul de specii provenite din ele. În **e.** au loc intrări și ieșiri de specii. El este o zonă instabilă, de mare tensiune ecologică, care stimulează procesele ecologice din ambele ecosisteme. [2]
- ECOTOP** sau *stațiune*, (ecol.) ansamblul condițiilor de mediu în care viețuiesc plantele și animalele și de care acestea sunt influențate, adică mediul de viață al unei biocenoze (sau ecosistem). Se compune din trei părți distincte și independente de biocenoză: *climatopol* (complexul de condiții și factori climatici), *edafotopol* (complexul de condiții și factori de sol) și *geotopol* (relieful, geomorfologia, substratul litologic). Împreună, aceste părți constituie un anumit specific ecologic, cu dublă valență: fizicogeografică și ecofiziologică (un mod unitar și caracteristic al regimurilor factorilor ecologici direcți, cu implicații nemijlocite asupra fiziologiei, morfologiei și biologiei plantelor). [4] → BIOTOP
- ECOTOXICITATE**, (ecol.) caracterul toxic al unei substanțe atât pentru organismele vii cât și pentru mediul acestora. [3]
- ECOTOXICOLOGIC**, (ecol.) care se raportează la ecotoxicologie. [3]
- ECOTOXICOLOGIE**, ramură a ecologiei care studiază acțiunea elementelor și substanțelor toxice din mediu asupra sistemelor biologice supraindividuale. Toate substanțele toxice din apă, aer, sol, alimente, medicamente au acțiune dăunătoare asupra organismelor, cauzând îmbolnăvirea sau chiar moartea lor. **E.** are în preocupările sale și prevenirea migrării substanțelor toxice în organismele vii, în ecosisteme, precum și diminuarea efectelor nocive ale acestora la nivelul lanțurilor trofice. Prin aceasta, **e.** are un rol esențial în protejarea mediului și a organismului uman. [41]
- ECOTURISM**, (ecol.) turism individual sau în grupuri organizate cu respectarea normelor minime de conduită în natură, astfel ca flora și fauna să nu aibă de suferit. Aceasta presupune deplasarea numai pe traseele marcate, camparea în locurile indicate, interdicția de a culege plante din flora spontană, păstrarea liniștii și curățeniei pe toată durata excursiei. Pentru a preveni asemenea delict în unele țări s-a instituit taxa de vizitare a parcurilor naționale, controlul sistematic pe trasee și obligația de a prezenta la ieșirea din zonă (pădure, parc sau altă categorie de arie protejată) punga cu deșeurile alimentare rezultate din toată perioada vizitei. [4]
- ECRAN ANTIZGOMOT**, (prot. med.) dispozitiv fixat în general de-a lungul autostrăzilor pentru a diminua zgomotul traficului rutier în mediul urban. [3]
- ECRAN DE VEGETAȚIE**, (prot. med.) ecran format din arbori și plante, utilizat în scopuri diverse (protecția împotriva vântului, de exemplu). [3]
- ECRAN NOROS**, (meteor.) metodă de protecție a viței de vie, contra brumelor târzii de primăvară. Este format din nuclee higroscopice, cu diametrul de 8-10 microni, emis de brichete fumigene. [49]
- ECRAN SENZORIAL**, (fiziol.) zonele senzoriale de recepție ale scoarței cerebrale, active și în absența stimulului sau anticipându-l pe acesta. [28]
- ECRUISA (a)**, (ind.) a modifica proprietățile unui metal sau ale unui aliaj în urma unui proces de deformare plastică la o temperatură inferioară celei la care începe recristalizarea. [13]

- ECTAZIE**, (med. u. și vet.) modificare circulatorie reversibilă caracterizată prin lărgirea lumenului vaselor sanguine întregi. [33]
- ECTIMĂ**, (med. u.) impetigo ulceros; streptodermie ulcerosă; varietate de streptococie cutanată care începe cu o flictenă prin a cărei rupere se formează o ulceratie rotundă-ovalară, cu areolă roșie inflamatorie; prin uscarea serozității la suprafață se acoperă cu o crustă groasă, brună, sanguinolentă. [60]
- ECTOBLASTIC** (*cerebral sau longilin stenic*), (antrop.) referitor la un individ uman de înălțime mijlocie, gracil, cu trunchi strâmt, aplatizat. Frecvent prezintă deformații ale coloanei vertebrale: scolioză, scifoza, lordoza. Măinile sunt lungi și subțiri, fața slab dezvoltată, triunghiulară. Endocrin este hipertiroidian, hipermedulosuprarenal, hipohipofizar, hipocorticosuprarenal, hipogonadal și hipoparatiroidian. Este un individ emotiv, cu o imaginație întotdeauna vie și abstractă. [22]
- ECTOCARPINĂ**, (ecol.) hidrocarbură produsă de alga brună *Ectocarpus silicosus*, având rolul de atragere a gameților. [41]
- ECTOCIANOZA**, (bot.) prezența algelor albastre-verzi (*Cyanophyceae*) pe suprafața externă sau în celulele moarte ale plantelor fanerogame (algotrofism). [50]
- ECTOCRINE**, (ecol.) substanțe rezultate din metabolismul unor organisme acvatice (bacterii, alge, ciuperci) și eliminate în mediu. Ele au un rol important de reglare în cadrul relațiilor interspecifice. Multe populații de alge eliberează în mediu anumiți compuși cu rol inhibitor față de alte populații acvatice. Ectocrinele produse de unele cianoficee planctonice inhibă dezvoltarea populațiilor de diatomee; exometaboliții produși de unele comunități fitoplanctonice inhibă nutriția și chiar produc moartea populațiilor cladocerului *Daphnia magna*, care este un consumator de fitoplancton. În urma înmulțirii în masă a populației de *Dinobryon stipitatum*, metaboliții toxici rezultați pot duce la moartea efectivului piscicol din păstrăvării. Ca urmare a dezvoltării în masă a unei populații de *Prymnesium parvum* într-un iaz din județul Cluj-Napoca, ectocrinele eliberate au prezentat un efect neurotoxic acut, determinând pieirea în masă a populațiilor de pești. [7]
- ECTODERM**, (zool.) stratul extern dintre cele 3 straturi primare de celule ale unui embrion. Dă naștere epidermei și țesutului nervos. [37]
- ECTOENDOPARAZIT**, (bot.) parazit dezvoltat pe suprafața plantei, trimițând haustori și în interiorul corpului, ex., cuscuta. [50]
- ECTOFORM**, (zool.) foița externă a peretelui corpului la insecte; dă naștere tegumentului și sistemului nervos. [62]
- ECTOFIT**, (ecol.) organism care trăiește pe suprafața unor plante parazite. [3]
- ECTOFITE**, (microbiol.) microorganisme care se dezvoltă pe suprafața organelor plantelor ca saprotrofe sau parazite. [69]
- ECTOGENIC**, (genet.) caracter condiționat de factorii de mediu. [20]
- ECTOFORMON**, (ecol.) hormon elaborat și eliminat de un organism în mediul său de viață, având rolul de mesager chimic între indivizi. Ex., femelele unor fluturi emit în mediu e. cu rol în atragerea masculilor de la mari distanțe pentru a le fecunda și a realiza procesul de reproducere. [41]
- ECTOMICORIZE**, (micol.) micorize în care ciuperca micorizală formează în jurul vârfului rădăcinii infectate un manșon (mantie) de hife mai mult sau mai puțin întretesute; din acest manșon micelian, periferic se extinde o rețea de hife care se intercalează printre primele straturi corticale (rareori străbate întreaga scoarță, ajungând până la endodermă), numită rețea „Hartig”. Tot din manșon se extind spre exterior (în sol) numeroase cordoane miceliene care absorb apa și nutriții din sol pe care îi conduc la rădăcină. Rădăcina cu e. nu posedă peri absorbanti, e mai scurtă și adeseori abundent ramificată. E. sunt prezente la circa 10 % din flora actuală a Terrei, cu deosebire la arbori din pădurile de rășinoase (pin, brad, molid) și foioase (fag, stejar, carpen, mesteacăn). Au fost identificate peste 2.000 de specii de fungi ectomicorizali, majoritatea încadrate în ordinul *Agaricales* (ex., specii ale genurilor: *Suillus*, *Boletus*, *Russula*, *Lactarius*, *Tricholoma*, *Hebeloma*, *Laccaria*, *Amanita*); puține sunt specii ale ordinului *Aphylliphorales* (ex., *Pisolithus terrestris*) sau ale clasei *Gastromycetes* (ex., *Scleroderma*, *Rhizogenes*). *Pisolithus* a fost utilizat foarte mult în tentativele de reîmpădurire și regenerare a terenurilor forestiere. [69]
- ECTOPARAZIT**, (parazit.) epiparazit. Parazit care trăiește pe partea externă a corpului gazdei. [50] De exemplu, malofagele și anoplurile dintre insecte sunt forme ectoparazite pe păsări și mamifere. [62] Animalele e. posedă aparate bucale adaptate pentru absorbția sângelui din corpul animalelor sau a substanțelor nutritive din plante. Ciupercile e. posedă organe de absorbție (haustori) care pătrund în celulele gazdei. [69]
- ECTOPARAZITE**, (parazit.) specii parazite extern (în blana liliecilor din peșteri etc.). [44] → PARAZITE
- ECTOPERITONITĂ**, (med. u.) inflamația foiței parietale a peritoneului. [60]
- ECTOPIE** (*heterotopia*), (biol.) localizare atipică a unor organe, adesea plasate în afara cavităților în care

acestea își au în mod obișnuit sediul. [33] În cazul plantelor, poziție anormală a unui organ al lor. [50]

ECTOPION, (med. vet.) eversia pleoapei, ca urmare a relaxării structurilor ei anatomice. Poate apărea ca urmare a cicatricelor, a paraliziiilor sau spontan, la senectute. [33]

ECTOPLASMA, (citol.) pelicula superficială a citoplasmei, de regulă cu o consistență superioară (gelică). [69]

ECTOPTERIGOID, (anat.) osul aflat la exterior dintre cele 3 oase pterigoide din craniul unui pește osos, celelalte fiind endopterigoidul și metapterigoidul. [37]

ECTOSIMBIOZĂ, (ecol.) simbioză în care microorganismele rămân în afara celulelor și țesuturilor partenerului. [69]

ECTOSPOR → EXOSPOR

ECTOTROF, (fiziol.) plante cu micoriză, la care filamentele miceliene se dezvoltă numai în straturile superficiale ale rădăcinii gazdei, ex., ciuperca turtavacii (*Boletus luteus*) care micozează pe rădăcinile de pin silvestru (*Pinus sylvestris*). [50]

ECUATOR, (geogr.) cerc imaginar pe suprafața unei sfere, care o împarte în două emisfere egale. *Ecuatorul geografic* rezultă din intersecția suprafeței terestre cu planul ce trece prin centrul Pământului; este perpendicular pe axa polară și împarte suprafața terestră în emisfera nordică și emisfera sudică. Este paralela de 0 grade, cu lungimea cea mai mare, 40.076 km. [25]

ECUATOR CERESC, (astr.) cercul obținut prin intersecția sferei cerești cu planul ce trece prin centrul Pământului și este perpendicular pe axa lumii. [12]

ECUAȚIA BAULE, (agrochim.) relație care exprimă recolta ca o funcție simultană de mai mulți factori de vegetație, independenți unii de alții: $y = A[(1-10^{-c_1x_1})(1-10^{-c_2x_2})...(1-10^{-c_nx_n})]$ unde: y = recolta care se obține prin adăugarea factorilor de vegetație x_1, x_2, \dots, x_n ; A = recolta maximă realizată teoretic; c_1, c_2, \dots, c_n = coeficienți de proporționalitate. [29]

ECUAȚIA BRAY, (agrochim.) formă modificată a ecuației factorilor de vegetație a lui Mitscherlich, exprimă recolta în funcție de factorul de vegetație adăugat, cât și de cel aflat în sol: $y = A[1-10^{-(c_1x_1+c_2x_2)}]$ în care: y = recolta care se obține cu factorul de vegetație din sol (x_1) și cel adăugat (x_2); A = recolta maximă realizabilă teoretic; c_1 = coeficient de proporționalitate (sau de acțiune) corespunzător factorului x_1 (de exemplu, fosfații extractibili); c_2 = coeficient de proporționalitate (sau de acțiune) corespunzător îngrășământului aplicat (în cazul dat, îngrășământul cu fosfor). [29]

ECUAȚIA DE TAMPONARE A SOLULUI, (agrochim., chim.) ecuație ce exprimă relația dintre pH și gradul de saturație în baze al solului (V): $pH = pKs + \log \frac{V}{100-V}$ în care: pKs = logaritmul cu semn schimbat al constantei de disociere a acidoidului din sol. Ecuația aparține lui T. Seidel (1931). [29]

ECUAȚIA DEBYE-HÜCKEL, (agrochim., chim.) relație folosită pentru aprecierea coeficientului de activitate f al unui ion dintr-o soluție:

$$-\log f = \frac{AZ^2\sqrt{I}}{(1+B \times a\sqrt{I})}$$

unde: A și B = constante care variază cu temperatura; Z = valența ionului prezent în soluție; I = tăria ionică a soluției (calculată după Lewis). Se folosește pentru calculul coeficienților de activitate ai unor elemente nutritive, în vederea determinării concentrației lor active în soluția de sol. [29]

ECUAȚIA DONNAN, (agrochim., chim.) relație bazată pe legea acțiunii maselor, descrie distribuția cationilor de valență diferită între o particulă coloidală și soluție:

$$\frac{(M^+)c}{(M^+)s} = \frac{(M^{2+})c^{1/2}}{(M^{2+})s^{1/2}}$$

în care: (M^+) și (M^{2+}) reprezintă activitatea cationilor monovalenți și, respectiv, bivalenți la suprafața coloidului (c) sau în soluție (s). Este folosită pentru descrierea proceselor de schimb ionic din sol și de absorbție a cationilor de către rădăcini. [29]

ECUAȚIA FREUNDLICH, (agrochim., chim.) relație empirică folosită pentru a descrie izoterme de adsorbție, inclusiv adsorbția gazelor, vaporilor de apă, ionilor și moleculelor de către particulele de sol, având formula:

$$a = \alpha \left(\frac{P}{P_0} \right)^{1/n} \quad \text{sau:} \quad a = \alpha \cdot C^{1/n}$$

în care: a = cantitatea de vapori adsorbită pe unitatea de masă și adsorbant; P = presiunea de vapori; P_0 = presiunea de vapori saturați; C = concentrația de echilibru a adsorbitului după ce adsorbția a avut loc; α și n sunt constante. [29]

ECUAȚIA GIBBS-HELMHOLTZ, (agrochim., chim.) relație termodinamică folosită pentru calcularea schimbărilor care au loc în energia sau în entalpia unui sistem, plecând de la anumite date.

Ecuția are două forme utilizabile:

$$\Delta A - \Delta E = T \left[\frac{\theta(\Delta A)}{\theta T} \right]_v$$

$$\Delta F - \Delta H = T \left[\frac{\theta(\Delta F)}{\theta T} \right]_p$$

în care: A = energia liberă; E = energia sistemului; T = temperatura absolută; v = volumul, p = presiunea; F = energia liberă sau potențialul termodinamic; H = entalpia sistemului. [29]

ECUAȚIA LANGMUIR, (agrochim., chim.) relație folosită pentru a descrie izoterma de adsorbție a gazelor, vaporilor de apă, ionilor și moleculelor de către diferite particule, inclusiv cele din sol. Se prezintă sub forma:

$$\frac{P}{v} = \frac{1}{k_2 v_m} + \frac{P}{v_m}$$

în care: P = presiunea; v = volumul de gaz adsorbit; v_m = volumul de gaz care are forma unui strat monomolecular complet; k_2 = constantă. [29]

ECUAȚIA MITSCHERLISCH, (agrochim., chim.) relație care exprimă matematic legea acțiunii factorilor de vegetație, formulată de E. A. Mitscherlich:

$$\frac{dy}{dx} = c_1(A - y)$$

în care creșterea de recoltă (dy) determinată de variația factorului de vegetație (dx) este proporțională cu diferența dintre recolta maximă A și recolta y obținută cu factorul de vegetație x la începutul modificării, c_1 fiind un factor de proporționalitate. Prin integrare, ecuația devine: $y = A(1 - 10^{-c_1 x})$. [29]

ECUAȚIA TIMPULUI, (astr.) cantitate variabilă ce reprezintă diferența dintre timpul mijlociu și timpul adevărat; mărimea ei ajunge la ± 17 minute. Valoarea este dată pentru fiecare zi de anuarele astronomice. [12]

ECUAȚIE, (mat.) egalitate între două expresii care conțin elemente de aceeași natură (numere, funcții, vectori etc.) dintre care unele sunt cunoscute, iar altele necunoscute, fiind adevărată numai atunci când elementele necunoscute sunt înlocuite cu anumite elemente, numite soluții. Termenul a fost introdus de Fibonacci (în lucrarea *Liber abaci* din 1202). Tipuri de ecuații: (1) ecuație algebrică: $P(x_1, x_2, \dots, x_k) = 0$ unde P este un polinom de un grad oarecare cu necunoscutele x_1, x_2, \dots, x_k ; (2) ecuație diferențială: $F(x, y, y', y'', \dots, y^{(n)}) = 0$, unde x = argumentul,

y = funcția necunoscută și derivatele sale $y', y'', \dots, y^{(n)}$; (3) ecuație funcțională: ecuația în care necunoscuta este o funcție; (4) ecuație diofantică (după numele lui Diofant); ecuație algebrică cu coeficienți întregi, în care se caută numai soluțiile întregi. [48]

ECVIFACIAL, (bot.) frunze cu două fețe echivalente, unde sub epidermă ambele straturi de celule sunt palisadice, aspect întâlnit la garofiță (*Dianthus carthusianorum*). [50]

ECVITANT, (bot.) frunze, petale care se încălesc. La prefoliație, mugur unde frunzele mai noi le acoperă parțial pe cele mai vechi. Frunzele sunt în general carinate și alcătuiesc muguri cu două muchii, ca la stânjenel (*Iris* sp.), sau cu trei muchii, ca la speciile de rozog (*Carex* sp.). [50]

ECZEMA, (med. u. și vet.) proces patologic acut sau cronic al pielii, de natură alergică sau infecțioasă, caracterizat prin leziuni polimorfe, umede sau uscate, însoțite de prurit [33]; în forma obișnuită trece prin următoarele faze: eritematoasă, veziculoasă, crustoasă, scuamoasă. [60]

EDAFIC, (ecol.) care se referă la factorii ecologici proprii solurilor sau organismelor din aceste medii. Factorii ecologici sunt reprezentați de factori biotici (microorganisme, zoocenoze, fitocenoze) și abiotici (umiditate, aerație, structură, chimism etc.). [70]

EDAFIOBIOLOGIE, sin. *pedologie*, știință care se ocupă cu studiul biocenozelor de sol. [44]

EDAFIOBIONT, (ecol.) organism locuitor al edafonului. [24]

EDAFOFITE, (ecol.) flora microscopică a solului: a. *Aerobionte* – microflora solului care se dezvoltă în prezența oxigenului aerian; b. *Anaerobionte* – microorganisme care se pot dezvolta numai în lipsa oxigenului aerian [50]; c. plante înrădăcinate în sol. [15]

EDAFOLOGIE, (ecol.) studiul științific al raporturilor dintre caracteristicile fizice, chimice și biotice ale unui sol și biosferă (legate, în particular, de utilizarea lor agricolă). [3]

EDAFON, (ecol.) solul plus ansamblul său de viețuitoare care contribuie la formarea și menținerea sa. [2]

EDAFOTOP, (ecol.) totalitatea factorilor fizici, chimici și biologici din sol. [61]

EDAFOTROP, (ecol.) mediul pedologic al unui biotop. [50]

EDEM, (med. u.) acumulare de lichid seros în țesuturi și organe, ca urmare a unor tulburări de circulație sangvină sau limfatică de natură inflamatorie sau mecanică, sau a modificărilor la nivelul substanței fundamentale. [60] Se întâlnește mai frecvent în

- țesutul subcutanat, în pulmon, sau perivascular, perineuronal, în structurile țesutului nervos. [33]
- EDEM QUINKE**, (med. vet.) edem neinflamator de tip toxic, alergic sau, mai frecvent, apărut ca urmare a disfuncțiilor cardiace. [33]
- EDENTATA** (*xenarthra*), (zool.) edentate: mamifere euteriene primitive, cu dinți absenți sau reduși ca număr. Răspândite mai ales în America de Sud. Include leneșii, furnicarii, tatuii și gliptodonii fosili. Doar furnicarii sunt complet edentați, ceilalți având cel puțin molari. [37]
- EDENTAȚIE**, (stomat.) lipsa unui sau a mai multor dinți de pe arcadele dentare, pierduți prin extracție sau cădere spontană din cauze multiple. Ea poate fi: e. *totală* și e. *parțială* (terminală, laterală, frontală). [43]
- EDIBILITATEA STRUGURILOR**, (agric.) proprietățile organoleptice ale strugurilor sau ale derivatelor acestora care impresionează plăcut organele de simț. [49]
- EDITARE**, (inform.) activitate de pregătire, corectare, completare sau modificare a textului unui program sau al unor date, în vederea prelucrării lor cu calculatorul. [47]
- EDITOR DE TEXT**, (inform.) program care permite formarea sau modificarea oricărui text. Editorul de text este utilizat pentru editarea rapoartelor, a altor documente, precum și a programelor. [47]
- EDTA** (*acid etilendiaminotetraacetic*), (chim.) acid cu formula chimică $(\text{HOOCCH}_2)_2\text{N}(\text{CH}_2)\text{N}(\text{CH}_2\text{COOH})_2$, folosit frecvent în compoziția multor medii nutritive cu rol de agent de chelare; el leagă în mod reversibil fierul, magneziul și alți ioni metalici. În cazul complexării cu fier, de exemplu, el eliberează lent ionii de fier în mediul de viață, asigurând o creștere echilibrată, pe timp îndelungat, a populației de alge. În practica culturilor de laborator se folosește frecvent sarea disodică a acestui acid (EDTA- Na_2). [7]
- EDUCATOARE**, funcție didactică în învățământul preșcolar, ocupată de o persoană cu pregătire de specialitate însărcinată cu instrucția și educația unei grupe de copii (mică, mijlocie, mare) în grădinițe de copii și în centrele de plasament cu copii preșcolari. [32]
- EDUCAȚIA ECOLOGICĂ**, formă a educației, tot mai mult vizată de școala contemporană, prin care se formează la preșcolari, școlari, studenți, comportamente, atitudini sănătoase în raport cu mediul, prin respectul naturii și respectul de ei înșiși. Educația ecologică constituie unul din obiectivele învățământului contemporan, fiind considerată „educația noastră cea de toate zilele“, educație în spiritul cunoașterii și ocrotirii naturii, o educație pentru sănătate și pentru frumos, prin care elevii trebuie să fie capabili să aplice cunoștințele la nevoile
- vieții, capabili să transforme cunoștințele în convingeri și atitudini, în deprinderi de viață și acțiune, în conduite și comportamente. [16]
- EDUCAȚIE**, activitate psihosocială proiectată la nivelul unor finalități pedagogice în realizarea funcției de formare-dezvoltare permanentă a personalității umane prin intermediul unei acțiuni pedagogice; totalitatea metodelor folosite în acest scop. Tendințele de evoluție a educației vizează: formarea-dezvoltarea permanentă a personalității, autoformarea-autodezvoltarea personalității umane, valorificarea deplină a educabilității și proiectarea curriculară a educației. Forme ale educației: ecologică, estetică, fizică, formală, informală, intelectuală, morală, nonformală, permanentă, tehnologică. [16]
- EDUCAȚIE FIZICĂ**, (sp.) activitate care valorifică sistematic ansamblul formelor de practicare a exercițiilor fizice în scopul mării în principal a potențialului biologic al omului în concordanță cu cerințele sociale (L. Teodorescu și colab., 1973). [53]
- EDUCAȚIE MOTRICE**, (sp.) dezvoltarea și perfecționarea mișcării individului, având la bază acțiunea pedagogică (L. Teodorescu și colab., 1973). [52]
- EDUCAȚIE SPORTIVĂ**, activitate care valorifică mijloacele, formele și caracteristicile educaționale ale sportului, în vederea perfecționării și întreținerii biologice și spirituale a omului și a integrării lui sociale (L. Teodorescu și colab., 1973). [52]
- EDUCȚIE**, (psih.) mecanism cognitiv prin care subiectul degajează, din înțelegerea empirică directă a două elemente, o relație între ele sau, din înțelegerea unui element și a unei relații, celălalt element căruia i se aplică relația. [28]
- EDWARD**, lac de origine tectonică, cu suprafața de 2.150 km² și adâncimea maximă 11 m. Este situat în Zair – Uganda, în marele graben african – ramura vestică, la sud de lacul Albert (Mobutu Sese Seko) de care-l separă vulcanul Ruwenzori (5.109 m). Având în vedere poziția geografică, imediat la sud de ecuator (40° lat. sudică), climatul este umed și cald, favorizând dezvoltarea unei vegetații luxuriante și a faunei tipice de pădure și de savană ecuatorială. În lac se varsă mai multe râuri cu lungimi și debite mici, cel mai important fiind Rutshuru. Fauna specifică este dată de crocodili, numeroase specii de păsări de apă și pești, iar zona mlăștinoasă din sud constituie o adevărată împărăție a hipopotamilor. Apele lacului se scurg în lacul Albert, prin râul Semliki. [45]
- EDWARDS, Henry Milne** (1800-1885), zoolog francez de origine engleză. Realizează cercetări zoologice și embriologice privind animalele nevertebrate marine.

Realizează cercetări de profunzime asupra organizării coralilor și crustaceelor. [46]

EFASATE 36 CS (*glifosat 360 g/l*), (pest.) erbicid postemergent, total, sistemic, combate buruieni monocotiledonate și dicotiledonate anuale și perene în livezi de măr. Doze: 4,0 l/ha. Produs de K+N EFTHYMIADIS – Grecia. [51]

EFBOGENEZA, (bot.) dezvoltarea gametului mascul fără fecundare prealabilă. (C. Váczy, 1980) [50]

EFEBRIE, (ped.) (în sistemul de educație al Greciei antice) perioadă în care tânărul, ajuns la vârsta de 17-18 ani, era supus unui sistem uniform de educație fizică, militară și patriotică pentru a fi util serviciilor publice. [32]

EFFECT, răspuns determinat de o cauză necunoscută sau cunoscută, fenomen obiectiv ce intervine în anumite condiții. [28]

EFFECT ACUT, (prot. med.) pătrunzător, violent, ajuns la o stare critică; este efectul care apare după expunerea la o substanță toxică sau care poate provoca o boală al cărei rezultat determină o criză imediată a sănătății. [23]

EFFECT ALLEE, (ecol.) situația unei rate înalte de creștere a populației la o densitate situată deasupra minimului. [24]

EFFECT ALOSTERIC, (fiziol.) efect pe care îl exercită o moleculă reglator, neidentică cu substratul enzimei, asupra situsului reglator și prin interacțiunea dintre situsurile reglator și catalitic asupra activității enzimei. Când molecula reglator se leagă de situsul reglator, activitatea enzimei diminuează.

EFFECT BETA, (fiz.) variația accelerației Coriolis cu latitudinea. [54]

EFFECT CITOID, (citol.) efect ce are drept consecință moartea celulei. Toxinele și enzimele secretate în gazdă de patogeni au adesea e.c. Infecția celulelor sensibile la virusurile citolitice duce la alterarea profundă a activității metabolice și a unor organite și are în fazele finale ale ciclului infecțios un e.c. materializat prin eliberarea virionilor. E.c. al celulelor infectate este exteriorizat prin necroze sau plaje de liză în cazul unor culturi celulare în monostrat. [69]

EFFECT CITOKINETIC, (citol.) efect materializat prin modificări caracteristice, proliferative. [69]

EFFECT CITOLITIC, (citol.) efect ce produce inhibiția sintezei macromoleculor specifice celulei, ceea ce duce la apariția de modificări structurale și funcționale incompatibile cu viața. [9]

EFFECT CITOPATIC, (citol.) efect al acțiunii mai multor mecanisme distincte; este consecința parazitismului absolut al virusurilor și a eficienței lor de a subordona activitatea metabolică a celulei și de a o orienta în sensul sintezei macromoleculor cu specificitate virală. O singură copie a genomului viral

inițiază programul de dominanță asupra programului celular de 10^4 - 10^6 ori mai mare, care este deja exprimat. E.c. este consecința modificărilor structurale biochimice și funcționale ale celulei infectate cu virus; se exteriorizează prin: constricția/mărirea volumului celulelor, apariția tendinței de vacuolizare, de agregare etc. [69]

EFFECT CITOPATOGEN, (citol.) orice tip de leziune celulară indusă de un virus, fie că are o expresie morfologică, fie numai una biochimică. Noțiunea include atât efectul litic produs de virusurile citocide ca și toate celelalte modificări compatibile cu supraviețuirea după infecția cu un virus. E.c. are adesea un caracter specific și poate fi utilizat pentru a identifica virusul infectant. Cele mai evidente efecte citopatogene sunt de tip: citotoxic, citocid și citochinetic. [69]

EFFECT CITOTOXIC, (citol.) moarte celulară înainte de multiplicarea virală (fără producerea de virus patogen) ca rezultat al efectului toxic al unor proteine capsidiale virale. [69]

EFFECT CRONIC, (prot. med.) evoluție lentă, de durată. Efectele expunerii pe termen îndelungat la un toxic; poate fi o schimbare permanentă determinată de o expunere unică, acută, sau în urma unei expunerii mai îndelungate, dar subliminale. [24]

EFFECT DE COȘ, (prot. med.) fenomen care constă într-o mișcare ascendentă a unei mase localizate de aer sau de alte gaze, ca urmare a unor diferențe de temperatură. [3]

EFFECT DE DILUȚIE, (agrochim.) 1. Efect de natură chimică, ce se manifestă în condițiile creșterii umidității solului prin mărirea valorii raportului cationilor adsorbiți ($Ca^{2+} + Mg^{2+}$) / ($K^+ + Na^+ + H^+$), ca urmare a reținerii prin adsorbție a cationilor bivalenți în complexul adsorbțiv și a trecerii în soluția solului a cationilor monovalenți; 2. Efect de natură chimică concretizat prin diferențele care apar între valorile pH determinate în suspensiile sau extractele de sol, realizate la raporturi diferite sol/apă; 3. Efect de natură fiziologică evidențiat prin scăderea concentrației elementelor nutritive din plante, care apare ca urmare a creșterii masei vegetative o dată cu vârsta sau a unei îngrășări neechilibrate. Efectul de diluție poate determina apariția unor deficiențe nutritive, de exemplu de Mg sau K, la folosirea unor doze mari de N sau de N și P. [29]

EFFECT DE ECOTON, (ecol.) număr mare de specii reprezentate fiecare printr-un număr mare de indivizi prezent în zona de contact dintre două ecosisteme. Aici ele găsesc un exces de hrană și condiții mai variate de adăpost. [24]

EFFECT DE FÖEHN, (ecol.) încălzirea unei mase de aer după trecerea peste o culme muntoasă. Este

- benefic mai ales la versanții orientați sudic și sud-estic. [49]
- EFFECT DE LIZIERĂ**, (ecol.) influența mediului înconjurător asupra animalelor, plantelor, solurilor etc., observabilă la liziera pădurilor. [3]
- EFFECT DE LUNGĂ DURATĂ**, (agrochim.) influența unui tratament aplicat solului (fertilizare, amendare) asupra proprietăților acestuia și producției plantelor agricole, care se menține timp de mai mulți ani. [29]
- EFFECT DE RIZOSFERĂ**, (agrochim.) influența exercitată de rădăcini asupra microorganismelor din sol, datorată, în principal, exudatelor radiculare. [29]
- EFFECT DE SERĂ**, (ecol.) încălzirea temperaturii atmosferei din apropierea pământului prin absorbția radiațiilor infraroșii emise de suprafața solului. Acest efect este un fenomen natural. Fără „efect de seră“ planeta noastră ar avea temperatura medie de -18°C și nu $+15^{\circ}\text{C}$, cât este în realitate. În prezent, din cauza concentrării de gaze cu „efect de seră“ în atmosferă, acest fenomen se va intensifica, ceea ce ar putea duce, în deceniile următoare, la apariția unei creșteri a temperaturii care să determine schimbarea climei și topirea ghețarilor de la cei doi poli, cu creșterea nivelului apelor marine și inundarea unor teritorii întinse. Printre gazele cu efect de seră care s-au acumulat în mediu ca urmare a activităților umane semnalăm: CO_2 , CO , CH_4 , CFC , N_2O , O_3 etc. Aceste gaze, acumulate în atmosferă, formează un adevărat „ecran“ între soare și pământ, atingând în prezent proporții fără precedent. Persistența acestor gaze în aer diferă de la unul la altul. Ex., metanul rămâne în atmosferă 10 ani, CO_2 120 de ani, CFC între 12 și 130 de ani, N_2O – 150 de ani, putând avea un impact pe o durată lungă de timp asupra climatului. [41]
- EFFECT DE SUSPENSIE**, (agrochim.) efect care se manifestă printr-o diferență între valorile pH determinate prin metode potențiometrice în suspensie de sol și în extract de sol. Efectul este datorat prezenței complexului coloidal în suspensie. [29]
- EFFECT DE VALENȚĂ**, (agrochim.) efect datorat creșterii adsorbției cationilor bivalenți față de cei monovalenți de către o particulă coloidală, ca urmare a creșterii volumului sau diluării soluției (mediului de dispersie). Se explică pe baza echilibrului Donnan. [29]
- EFFECT FOTOELECTRIC**, (fiz.) proces de interacțiune a undelor electromagnetice cu substanța în cursul căruia energia fotonilor este transmisă electronilor acestei substanțe. *E.f. extern*, fenomen ce constă în punerea în libertate a electronilor din corpuri solide sub acțiunea luminii (sau a razelor ultraviolete). *E.f. intern*, variația conductivității unui semiconductor sau a unui dielectric sub acțiunea luminii. [38]
- EFFECT PARADOXAL**, (toxicol.) modificarea anormală a unor substanțe toxice care pot fi mai vătămătoare în concentrații mici decât în concentrații superioare (Fl , Na_2S). Explicația poate fi atribuită unor modificări ale mediului exterior, diferitelor efecte biochimice sau fiziologice care devin operative la diverse concentrații, la formarea polimerilor etc. [41]
- EFFECT PENINSULAR**, (biogeogr.) tendință ipotetică pentru bogăția în specii a unei peninsule de a descrește de-a lungul unui gradient, de la linia de atașare la continent către zona distală a peninsulei. [70]
- EFFECT REZIDUAL**, (agric.) influența unui tratament aplicat solului, care se resimte și în anii următori. De exemplu, influența fertilizării cu fosfor, a administrării unui pesticid etc. [29]
- EFFECT SEWALL WRIGHT**, (genet.) rezultat al proceselor genetice întâmplătoare, în populații mici, izolate sau relativ izolate. [19]
- EFFECT SINERGIC**, (ecol.) efect al contactului dintre două sau mai multe substanțe într-un mediu ambiant. [3]
- EFFECTE SECUNDARE**, (ecol.) evenimente aleatorii care survin ca o consecință a altor evenimente aleatorii sau a unei catastrofe (incendii și alunecări de teren consecutive unui seism, epidemii care succedă foametei, lipsuri alimentare din cauza secetei sau inundațiilor, poluarea unei pânze freatice ca urmare a unui incendiu etc.). [3]
- EFFECTELE ANTRENAMENTULUI**, (sp.) adaptarea corespunzătoare a tuturor funcțiilor organismului la efort și creșterea randamentului, concretizate prin rezultatul sportiv. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- EFFECTELE TOXICE ALE POLUANȚILOR**, (ecol.) efecte grupate, în general, în patru categorii: letale (provoacă moartea subită prin intoxicare directă); subletale (afectează creșterea, înmulțirea sau activitatea indivizilor); acute (provoacă în general moartea într-o perioadă relativ scurtă de timp); cronice (antrenează un efect letal sau subletal pentru o perioadă lungă de timp). [3]
- EFFECTIV**, (ecol.) totalitatea indivizilor dintr-o populație vegetală sau animală la un moment dat. Efectivul se stabilește fie prin numărare directă, fie prin marcarea și recapturare. [2]
- EFFECTIV DE ANIMALE**, (zootehn.) sin. *șeptel*, numărul de animale dintr-o anumită specie, la un anumit nivel de organizare sau teritorial (adăpost, fermă, județ, țară etc.). [34]
- EFFECTIV VÂNĂTORESC**, totalitatea animalelor de interes vânătorec existent în fondul de vânătoare. Stabilirea e.v. se face folosind metodele: înregistrarea

EFFECTIVUL POPULAȚIEI

văzută separat (mascul, femele, tineret) aplicată la cerbul carpatin, cerbul lopătar, căprior, capra neagră; citirea urmelor pe zăpadă aplicată tuturor speciilor. Menținerea și sporirea e.v. comportă acțiunea de combatere a animalelor dăunătoare și a braconajului, asigurare a adăposturilor și a hranei, de selecție și de populare. Selecția artificială se face prin alegerea conștientă a speciilor de vânat pentru menținerea efectivului la nivelul potențialului de hrănire al fondului vânătoresc, al raportului natural între sexe, eliminarea exemplarelor necorespunzătoare. [42]

EFFECTIVUL POPULAȚIEI, (ecol.) numărul total al indivizilor care alcătuiesc populația unei specii la un moment dat. Cunoașterea efectivului real presupune realizarea unui recensământ asupra populației care se poate face când spațiul este restrâns. Pe spații mari recensământul cere mult timp, este anevoios și adesea inexact pentru populațiile de animale care realizează în cadrul ecosistemului deplasări zilnice. În ecosistemele acvatice acest lucru nu este posibil. În aceste condiții, pentru cele mai multe specii efectivul se obține pe baza eşantioanelor recoltate din mai multe puncte aflate în arealul populațiilor din ecosistem. Intervalul de recoltare se stabilește în funcție de durata ciclului de viață și nu trebuie să depășească timpul unei generații. Numărul mare al unității de probă asigură o estimare mai corectă a efectivului populației. După prelevare, prin calcul matematic se obține efectivul relativ. El estimează cu aproximație efectivul absolut. Numărul de indivizi (fitoindivizi, zooindivizi) găsiți la o populație se raportează la unitatea de suprafață sau volum și se obține densitatea. [50]

EFFECTOR, (fiziol.) orice organ ce poate fi pus în acțiune prin stimulare de către un nerv, ex., un mușchi, o glandă. [57]

EFFECTORI ALLOSTERICI, (biochim.) compuși sintetizați în celulă, care acționează asupra enzimelor allosterice, determinând reglarea allosterică sau de tip feed-back a proceselor metabolice. Ei se leagă reversibil la situsul allosteric al enzimei, putând avea acțiune inhibitoare sau activatoare asupra acesteia și reglând astfel procesul metabolic respectiv. Ca efectori allosterici acționează, de regulă, unii compuși caracteristici celulei în care acționează, dar pot fi și de origine extracelulară, produși în alte țesuturi, cum sunt hormonii. [9]

EFEDRACEE (*Ephedraceae*), (bot.) familie care include arbuști, cu axe articulate, răspândite în Europa, nordul Siberiei, până la Cercul Polar. Frunze mici, sub formă de solzi. Flori unisexuate, amentiforme; cele masculine cu perigonul din 2 frunze, androceul din 2-8 stamine. Flori femele în formă de tub, la maturitate pielos, de culoare închisă, până la

negru; gineceul cu ovule delimitate de un singur integument. În România vegetează cârcelul (*Ephedra distachya*) $2n = 24, 48$. Rară. Întâlnită în zona stepei până în etajul gorunului pe cernoziomuri, marnă, nisipuri în județele Alba, Cluj, Caraș-Severin, Mehedinți, Buzău, Constanța, Tulcea, Vaslui. [50]

EFELIDOZĂ, (med. u.) afecțiune cutanată caracterizată prin prezența în număr mare a efelidelor. [60]

EFEMER, trecător, cu viață scurtă. (bot.) 1. Plante care înfloresc numai o singură zi; flori care se deschid numai o singură dată, ex., zămoșiță (*Hibiscus trionum*), măcrișul iepurelui (*Oxalis acetosella*) etc. 2. Plante anuale cu o perioadă de vegetație foarte scurtă, de câteva săptămâni. În cursul perioadei de vegetație printr-o înmulțire rapidă dau mai multe generații, caz întâlnit la rocoină (*Stellaria media*), doritoare (*Veronica hederifolia*) etc. [50]

EFEMEROPTERE, (zool.) ordin de insecte pterigote inferioare la care adulții au o viață extrem de scurtă, uneori doar de câteva ore. Larvele sunt acvatice, cu trei cerți codali și branhii traheene pe laturile abdomenului; în cursul dezvoltării apare un stadiu de preimago aripat. [62]

EFEMINARE, (soc.) dezvoltarea accentuată la un bărbat a unor forme sau tipuri de comportament de tip feminin. [28]

EFEMORFITE, (bot.) plante cu viață scurtă, cu perioadă de vegetație scurtă, unele fructificând de mai multe ori în același an. [50]

EFERENT, (fiziol.) termen folosit pentru nervii sau vasele de sânge ce merg de la un anumit organ sau parte a corpului, mai departe. [37]

EFERVESCENTĂ, (pedol.) degajare de CO_2 prin tratarea solului care conține carbonați cu HCl diluat. [29]

EFICACITATE, (fitopat.) rezultatul aplicării tratamentelor pentru prevenirea și combaterea bolilor plantelor. [61]

EFICACITATE ECOLOGICĂ, (ecol.) desfășurare de activități de protecție a mediului înconjurător, unde efectele prevenirii și înlăturării dezastrelor naturale și regenerării mediului natural justifică alocarea și utilizarea resurselor economice. [50]

EFICACITATEA UNEI PRECIPITAȚII, fracțiunea din precipitații care este utilizată de vegetație, adică fracțiunea de apă absorbită pe sol care ajunge la rădăcina plantelor după evaporație și scurgere superficială. [54]

EFICIENT, rezultatul aplicării unor metode de protecție a plantelor. [61]

EFICIENȚA POPULAȚIEI, (ecol.) efectivul populației dintr-un biotop care asigură cea mai mare

- eficiență a acestuia în utilizarea resurselor mediului, promovând supraviețuirea ecosistemului. [24]
- EFICIENȚA PRODUCȚIEI UNEI SONDE**, (petr.) producția optimă a unei sonde, obținută în funcție de factorii fizici, tehnici și economici. [3]
- EFICIENȚA TRANSFERULUI DE ENERGIE**, (ecol.) raportul dintre energia acceptată și energia depozitată. Această eficiență crește de la baza piramidei eltoniene spre vârf. [2]
- EFICIENȚA ECOLOGICĂ**, (ecol.) raport, exprimat în procente, între biomasa produsă de consumator (creștere și înmulțire) și cantitatea de alimente ingerate, adică producția netă a biomasei consumate. [3]; raportul dintre productivitatea a două niveluri trofice diferite, respectiv dintre productivitatea netă (A) ori cea asimilată la un nivel determinat și aceea a nivelului precedent al unui lanț trofic. [24]
- EFICIENȚA ECONOMICĂ**, (ec.-fin.) stare a activității economice determinată de un anumit consum de resurse pentru obținerea unui anumit bun economic. Reprezintă o caracteristică a activității economice la orice nivel. [58]
- EFICIENȚA ȘCOLARĂ**, indicator general care consemnează raportul existent între obiectivele pedagogice stabilite și rezultatele obținute. Aceasta presupune: eficacitate, performanță, pertinentă, impact. [16]
- EFLORESCENȚĂ¹**, (chim.) proprietate a hidraților bogați în apă cum sunt: $\text{Na}_2\text{SO}_4 \cdot 10\text{H}_2\text{O}$, $\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 10\text{H}_2\text{O}$ etc. care, lăsați la aer, pierd o parte din apa lor de cristalizare. Totodată are loc și o modificare a rețelei cristaline, aceasta căpătând aspectul unei pulberi. Hidratul unei substanțe devine eflorescent când presiunea lui de vapori este mai mare decât cea a vaporilor de apă din atmosferă. [36]
- EFLORESCENȚĂ²**, (pedol.) depunere fină de carbonați sau săruri ușor solubile de-a lungul traseelor de circulație a soluției solului. [29]
- EFLORESCENȚĂ³**, (micol.) strat foarte fin, albicios, cu aspect pulverulent, dezvoltat pe suprafața unui organ al plantei bolnave, constituit din miceliu, conidiofori și conidiile unei ciuperci, ex., simptomele bolilor produse de ciupercile *Peronosporaceae*. [61]
- EFLUENT**, (prot. med.) orice fluid (lichid sau gaz) care rezultă în urma unui procedeu industrial sau din tratamentul apelor uzate și care este eliberat în mediul ambiant (câteodată el conține și materiale solide). [2]; flux de ape uzate, tratate sau netratate, care iese dintr-o stație de tratare, un canal sau o gură de evacuare a apelor industriale. În general, se folosește cu referire la reziduurile deversate în apele de suprafață. [17]
- EFLUENȚI GAZOȘI** (*gaze de eșapament*), (pol.) gaze eliberate în atmosferă ca urmare a arderii combustibililor gazoși în instalații casnice sau industriale, respectiv de vehiculele de transport echipate cu motoare cu combustie internă. [3]
- EFORT DE ABSORBȚIE**, (agric.) energie consumată în plus înregistrată de organele absorbante ale viței de vie, când rezervele de umiditate scad spre coeficientul de ofilire. Când transpirația este mică și efortul de absorbție este mic. [49]
- EFUZ**, (bot.) împrăștiat, extins, întins, etalat. La plante, inflorescență laxă, caracter morfologic întâlnit la spetează (*Juncus effusus*), unde inflorescența este un panicul lateral lax, multiflor. [50]
- EFUZIUNE**, (vulc.) emiterie și revărsare lente de lave (fluide cu caracter bazic) în timpul unei activități vulcanice de tip central sau areal. [25]
- EFUZIV**, (vulc.) modul de manifestare a activității vulcanice, respectiv emiteria liniștită de lave; *rocă efuzivă*, rezultată din consolidarea lavelor la suprafață, sin. *rocă extrusivă*. [25]
- EGALITATE**, (mat.) o relație binară definită pentru elementele unei mulțimi, care este o relație de echivalență (reflexivă, simetrică și tranzitivă). [48]
- EGERIAN**, (geol.) termen ce desemnează vârsta geologică; pe scara geocronologică reprezintă primul etaj al Neogenului (din *Paratethysul Central*); denumire de la localitatea Eger (Ungaria). [25]
- EGHILET**, (milit.) accesoriu din șnur textil folosit în anumite situații ca ornament la ținuta militară de ceremonie sau la ținuta de oraș. [31]
- EGMONT**, parc național situat în Noua Zeelandă, Insula de nord (districtul provincial Taranaki). Suprafața, 33.377 ha (1900). Parcul se găsește în jurul conului vulcanului Egmont (2.517 m) și a regiunilor învecinate cu numeroase și frumoase cascade. Vegetația este reprezentată de etaje începând de la pădurea deasă subtropicală până la etajul nival (acoperit cu zăpadă), către 1.800 m, trecându-se prin etajul pajștiilor subalpine presărate cu sfagnete. În cadrul parcului sunt protejate păsările indigene: kiwi și porumbelul cu coada evantai (*Goura victoria*). Au fost introduse pentru aclimatizare capra și oposumul. [50]
- EGO** → EU
- EGOCENTRISM**, (psih.) pentru Piaget, caracteristică a gândirii copilului, constând în nediferențierea conștiinței de sine de conștiința lucrurilor. [28]
- EGODISTONIE**, (psih.) califică o activitate mentală în opoziție cu egoul. Se opune termenului egosintonie. [28]
- EGOISM**, (soc.) sentiment determinat de hipertrofia eului unor persoane, care constă în a impune propriul interes fără a ține seama de interesele celorlalți. [32]
- EGOSINTONIE**, (psih.) conformitate a unei activități mentale cu ego-ul; se opune egodistoniei. [28]

EGOTISM, (psih.) atitudine rezultată din egocentrism și egoism, manifestată negativ în planul relațiilor interpersonale prin exagerarea propriei valori și cultivarea excesivă a propriilor interese, prin însingurare și autoadorare. [28]

EGRETA MARE (*Egretta alba*), (zool.) pasăre mare (90-118 cm), migratoare. Penajul este în totalitate alb. Poartă pe spate 30-40 de pene mari, splendide, ce se prelungesc peste coadă, numite egrete sau crose, care le dau o ținută distinsă. Frumusețea penelor, folosite cu precădere ca ornament (capriciu al modei), a făcut ca să fie vânată fără cruțare înainte de ultimul război mondial. Această acțiune a fost stopată de Grigore Antipa. În prezent este declarată monument al naturii și protejată prin lege. Cuibărește izolat în desigurile de stuf din Delta Dunării în colonii de 10-20 de perechi. Uneori pot fi întâlnite și în preajma coloniilor mixte de stârci. Pentru cuibărit caută locuri mai puțin expuse inundațiilor și lipsite de zgomot. Cuibul și-l așază pe trestia veche grămădită. Ponta constă din 3-5 ouă. Se hrănește cu pește, broaște, insecte. Este oaspete de vară. Sosește în luna martie-aprilie și pleacă în septembrie spre locuri de iernat, din jurul Mării Mediterane. În timpul migrației de toamnă pot fi observate grupuri de egrete mai ales în lagune. Unele exemplare rămân pe timp de iarnă în Delta și pe litoral, în preajma lacurilor neînghețate. (C. Pârvu, 1983) [26]

EGRETA MICĂ (*Egretta garzetta*), (zool.) pasăre migratoare cu corpul mai mic decât al egretei mari (cca 56 cm). Penajul este de un alb imaculat. Ciocul este negru. Picioarele sunt negre și terminate cu degete galben-verzui. Pe cap poartă un moț de pene albe. De pe umeri atârână pene mari întocmai ca niște franjuri. Haina vaporosă ce o îmbracă o face extrem de plăcută la înfățișare. Sensibilă la frig, sosește în România primăvara pe la mijlocul lunii aprilie și pleacă în septembrie, în ținuturile din jurul Mării Mediterane unde ierneză. Zboară cu gâtul strâns în formă de „S”. Cuibărește în desișul stufului din Delta Dunării în colonii mixte cu cormoranii mici. Depune în cuib 3-6 ouă. Incubația durează 21-22 de zile. Se hrănește cu pește, lipitori, insecte, moluște. În trecut numărul exemplarelor acestei specii se micșorase considerabil ca urmare a vânării lor pentru pene, folosite ca podoabe vestimentare (ornament pentru pălării și rochii). Este monument al naturii. Se interzice vânărea ei, fiind protejată de lege. În ultimele decenii, datorită ocrotirii, numărul lor a crescut considerabil, putând fi întâlnită în orice colț al Deltei. (C. Pârvu, 1983) [26]

EGTVED VIRUS, (virusol.) agentul etiologic al septicemiei hemoragice virale, boală ce afectează

salmonidele. Face parte din familia *Rhabdoviridae*, are formă de glonț sau obuz, 60x180 mm, genomul format din ARN monocatenar, protejat de un înveliș pericapsidal numit plepos. Are simetrie helicoidală, este sensibil la cloroform și pH acid. [10]

Eh, (geomorf.) notarea prescurtată a potențialului de oxidoreducere (*potențialul redox*). [25]

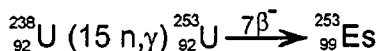
EHLERS-DANLOS, (med. u.) sindrom constând din fibrodisplazie elastică congenitală; laxitate articulară congenitală; boală ereditară caracterizată prin hiperelasticitate cutanată și hiperextensivitatea articulațiilor, asociate cu hipotonie musculară, pseudotumori hipodermice de tip moluscoid, hipotensiune arterială, hipercalemie și prelungirea timpului de coagulare. [60]

EIDETIC, (fiziol., psih.) despre cel ce dispune de capacitatea unor reprezentări mentale foarte vii și complete, ca și cum obiectele ar fi actual percepute de subiect, dar fără perturbarea numită halucinație. [28]

EIMERIA, (parazit.) sporozoaie parazite intracelulare, în organele interne ale peștilor dulcicoli sau marini. Produce oochiști sferici sau ovali în care se dezvoltă patru spori. [10]

EIN GEDI, rezervație naturală situată în Israel. Suprafață, 850 ha (1966). Altitudine, între 392 m și 200 m sub nivelul Oceanului Planetar. Rezervația se găsește în vecinătatea Mării Moarte. Reprezintă o oază cu floră unică. Dintre plantele de importanță sunt *Epipactis veratrifolia*, *Salvadora persica* (muștarul biblic), *Moringa aptera*. Fauna este interesantă. Ea include potârnichea de deșert (*Ammoperdix heyi*), gazela (*Gazella gazella*), gazela dorcas, antilopa, *Onychognathus tristramii*, *Capra ibex nubiana*, lupi, leopardzi, hiena vărgată, onagrul. Protecția lor este totală. [50]

EINSTEINIU (Es), (chim.) element chimic cu caracter metalic din grupa actinidelor. Are Z 99 și structura învelișului de electroni [Rn] 5f¹¹7s². A fost obținut pentru prima dată în 1952 prin iradierea uraniului cu neutroni, în prima explozie termonucleară.

Se cunosc 14 izomeri de Es, cel mai stabil fiind ²⁵⁴Es. Se dezintegrează prin emisie de particule α și electroni. [36]

EISENMENGER, (med. u.) malformație cianogenă a aparatului cardiovascular, în care coexistă un defect septal ventricular înalt, dextropoziția aortei, hipertrofia ventriculului drept și, uneori, dilatația arterei pulmonare. [60]

EJECTOR¹, (ind.) aparat care servește la evacuarea unui fluid dintr-un rezervor. [13]

EJECTOR², (petr.) procedeu de extragere a petrolului brut sau a celui rezidual cu ajutorul unui flux de gaze naturale sau de aer comprimat introdus în cadrul unui sistem de tuburi paralele sau concentrice. [3]

EJEȚIE VULCANICĂ, (vulc.) evacuare cu viteză, sub presiune, a lavelor fluide, a cenușilor sau particulelor de lave degazeificate, a vaporilor. [25]

EL NINO, (climat.) fenomen climatic care se înregistrează în centrul și estul Oceanului Pacific, în dreptul țărmului persan. El apare la un interval de 2-11 ani, începe în luna decembrie și durează mai multe luni. În estul oceanului presiunea aerului devine mai mică față de vest. Ca urmare, masele de aer cald își schimbă direcția și se deplasează spre est, antrenând un volum însemnat de apă caldă din centrul Pacificului. Acesta, ajuns la țărmul american, blochează regenerarea din adânc a curentului rece (al Perului). În zonă vremea devine instabilă și cad ploi torențiale pe coastele aride ale Anzilor. Producerea acestui fenomen determină mari dereglări în viața organismelor (în special la pești, păsări, care dispar masiv). [70]

ELAGAJ, (for.) proces de îndepărtare a crengilor din partea inferioară a trunchiului arborelui verde, pe picior. **E.** natural are loc prin uscarea și căderea crengilor inferioare, provocate de anemierea prin umbrire de către cele superioare; **e.** artificial constă în tăierea ramurilor verzi și uscate din partea inferioară a trunchiului pentru îmbunătățirea formei și producerea unui lemn valoros. Acțiunea se desfășoară în 2-3 etape: prima tăiere se face când arboretul are vârsta de 18-20 de ani și diametrul de cca 10 cm, tăierea ramurilor se execută până la înălțimea de 2-3 m; a doua tăiere se face după 4-5 ani de la primul e., tăierea ramurilor se face până la înălțimea de 4-6 m; a treia tăiere a ramurilor pe tulpină se face până la 6-8 m. [50]

ELAIOPLANCTON, (ecol.) plancton format din organisme care conțin substanțe grase, ușurându-i plutirea. [50]

ELAISOM, (bot.) apendici pe fructe sau pe semințe, cu conținut oleaginos, care sunt căutate și consumate de furnici, contribuind involuntar la răspândirea plantelor, aspect întâlnit la rostopască (*Chelidonium majus*), mușcatul dracului (*Knautia arvensis*, *K. longifolia*, *K. silvatica*), ricin (*Ricinus communis*), ghiocel (*Galanthus nivalis*) și alte specii. [50]

ELAPINE (*Elapinae*), (zool.) grup de șerpi foarte veninoși, care au o serie de dinți mici solizi înapoia colților veninoși. Coada este cilindrică. Acțiunea veninului este neurotoxică. Majoritatea sunt terestre și se întâlnesc în Asia, Africa, Australia, ex., cobra, mamba, șarpele tigrului. [37]

ELASMOBRANCHII, (zool.) subclasă a clasei *Chondrichthyes*, apărută la mijlocul Devonianului. Include rechini fusiformi și turtiți. Schelet

cartilaginos, solzi placoizi, suspensie hiostilică sau amfistilică, 5 perechi de fante branhiiale la majoritatea, spiracule prezente. Înătoarea codală heterocercă. [37]

ELASTOIDOZĂ, (med. u.) termen generic pentru procesele degenerative ale țesutului elastic. [60]

ELASTOM, (med. u.) formațiune tumorală benignă, compusă din țesut elastic. [60]

ELATERE, (bot.) celule sterile dispuse în filamente spiralate, elastice, prezente în sporange sau fixate la suprafața sporului cu rol în diseminarea sporilor. Acestea există în capsulă la majoritatea speciilor de briofite *Hepaticae* sau prinse de spor ca la speciile de coada calului (*Equisetum* sp.). [50]

ELATERIU, (bot.) fruct polipelar capsular care, ajuns la maturitatea fiziologică, se separă cu elasticitate de axa comună, împrăștiindu-și semințele, aspect întâlnit la speciile de alior sau laptele cucului (*Euphorbia cyparissias*, *E. esula*, *E. helioscopia*). [50]

ELATEROFOR, (bot.) organ filiform care poartă elaterele, întâlnit la briofite (*Hepaticae*). [50]

ELATINACEE (*Elatinaceae*), (bot.) familie de plante erbacee, anuale, rar perene, acvatice sau de mlaștini, cuprinzând 2 genuri cu cca 35 de specii răspândite pe întreg globul pământesc. Tulpini simple sau ramificate, repente sau ascendente, glabre sau pubescente. Frunze simple, opuse sau verticilate, glabre sau pubescente, stipelate. Flori bisexuate (hermafrodite), actinomorfe; caliciu gamosepal (sepale unite); corolă dialipetală, albă sau roz, petalele alternează cu segmentele caliciului; androceul din stamine libere, în număr egal sau dublu cu al petalelor; gineceu, cu ovar superior, 2-5 (6) locular cu 2-5 (6) stile, fiecare purtând stigmat capitat. Formulă florală: ♂*K_(2-5;6); C_{2-5;6}; A_{2-5;6}; 4-10; 12 G_(2-5;6); Fruct capsulă septicidă. Semințe foarte mici, fără endosperm. Flora României conține 5 specii ce aparțin genului *Elatine*, x = 9. [50]

ELBA¹, (glac.) epocă glaciară a Cuaternarului pentru nordul Europei, calota scandinavă, ce a avut loc la începutul Pleistocenului fiind echivalentă epocii Donau din regiunile alpine. [25]

ELBA², fluviu în Europa Centrală; prin dimensiuni este unul din cele mai mari, cu lungimea de 1.165 km și cu un bazin hidrografic care atinge 145.800 km². Izvorăște din Munții Sudeți și se varsă în Marea Nordului printr-un estuar lung de 100 km și lat de 2,5 până la 15 km. Ca afluenți amintim: Vltava care trece prin Praga, Ohre care străbate stațiunea Karlovy-Vari, Mulde, Elster și Saal. [25]

ELBURZUL CENTRAL (*Central Alborz*), parc natural situat în Iran. Suprafața, 423.250 ha (1961). În cadrul parcului se găsesc Munții Elburz, situați la sudul Mării Caspice. Ei sunt alcătuiți din multe

- EUROPIU** (Eu), (chim.) element chimic cu caracter metalic din grupa lantanidelor. Are Z 63 și structura învelișului de electroni $[Xe] 4f^7 6s^2$. A fost identificat de W. Crookes în 1889 și izolat de E. Demarcay în 1896. [36]
- EUROVALUTE**, (ec.-fin.) valute liber convertibile care se află în afara controlului autorităților monetare din țara de origine. (D. Ciucur, 1999) [35]
- EUSCHIZOCARP**, (bot.) fructe care la maturitatea fiziologică se desfac în tot atâtea fructulețe seminifere câte carpele a avut gineceul. Fructul poate fi **capsimeră**, la speciile de laptele câinelui (*Euphorbia* sp.), ghințură (*Gentiana* sp.), priboi (*Geranium* sp.) și la speciile de *Liliaceae*; **nucimeră**, la arțar, jugastru, paltin (*Acer* sp.), vinariță, morcov, lipitoare (*Asperula* sp.); **bacimeră**, la călțunași (*Tropaeolum majus*); **drupimeră**, la *Palmae*. [50]
- EUSELACHI**, (zool.) rechini și vulpi de mare: pești cartilagiноși care se deosebesc de alții prin prezența a numeroși dinți, ce se dezvoltă în succesiv. Înțotoarele pectorale au 3 elemente bazale (pro-, mezo- și metapterigiu). Fantele branhiiale sunt neacoperite de opercule. [37]
- EUSINCARP**, (bot.) tip de sincarpic. La maturitatea fiziologică, fructele provenite dintr-un gineceu pluricarpelar, carpelele, rămân concrescute. [50]
- EUSIRTON**, (ecol.) totalitatea hidrobionților bentonici care sunt antrenate de curenții de apă profunzi și aduse în masa apei din pelagial. Aceasta formează în apele curgătoare părțile componente ale biodebitului. [50]
- EUSPORANGIAT**, (bot.) cu sporangele pluristratificat provenit dintr-un grup de celule epidermice, întâlnit la ferigi (*Isoetales*, *Marattiales*, *Ophioglossales*). [50]
- EUSTATISM**, (oceanol.) mișcări eustatice, mișcări de lungă durată ale nivelului Oceanului Planetar, datorate fie modificărilor volumului de apă (de ex., *eustatism glaciar*), fie variației volumului cuvetelor oceanice (*eustatism geoidal*, *tectonic*); în raport cu nivelul „zero” al liniei de țărm, mișcările eustatice pot fi *pozitive (+) sau negative (-)* și se apreciază în unități metrice. [25]
- EUSTEL**, (bot.) cilindru central al plantelor cu fascicule colaterale concentrice, întâlnit la *Gymnospermae*. [50]
- EUSTIGAL**, mediu hipogeic acvatic, permeabil „în mic”. El include apele aluviale nearteziene care formează pânza freatică. [44]
- EUSTOMA** (sin. *Lisianthus*), (agric.) gen de plante care aparține fam. *Gentianaceae*; *E. grandiflora* provine din *E. russelianus*, spontană în Nebraska, Mexic; a pătruns de curând la noi fiind comercializată îndeosebi ca floare tăiată și mai puțin ca plantă de
- ghiveci. Este o specie bienală, cu tulpini groase, erbacee, pe care se inserează des frunze sesile, oval-ovoide până la lanceolate, verzi cenușii, lucioase. Bobocii spiralați și florile în formă de cupă, larg deschisă, sunt colorate în albastru-lavand, purpuriu, roz, alb și mai rar galben. Pentru înflorire, ca plantă tânără, necesită spații mai calde, bine aerisite, cu o iluminare bună. În restul timpului, mai ales după înflorire, se ține la temperaturi moderate, udându-se rar, evitând excesul de apă. Se înmulțește la cald, în iunie, prin semințe, și primăvara, prin butași de tulpină. Plantele iermează în sere calde, luminoase, cu foarte puțină umiditate în sol. [39]
- EUSTRESS**, (fiziol.) răspuns biologic generator de reacții adecvate neuro-endocrino-metabolice care asigură homeostazia organismului. Dacă răspunsul este inadecvat, producător de oboseală sau boală, se numește *distres*. [21]
- EUSTRONGYLIDES EXCISUUS**, (parazit.) clasa *Nematoda*. Vierme parazit, ca adult, în stomacul păsărilor ihtiofage, iar ca larvă, pe organele interne sau în musculatura striată la peștii dulcicoli. Larvele sunt de 27 mm lungime și au culoare roșie. [10]
- EUTANASIE**, (med. vet.) metodă de provocare nedureroasă și precoce a morții, recomandată doar în medicina veterinară, în cazurile incurabile, pentru a întrerupe o suferință grea și îndelungată a pacienților fără speranță de vindecare. [33]
- EUTHERIA (placentalia)**, (zool.) mamiferele evolute care cuprind numeroase ordine. Embrionul acestora are o placentă alantoidiană și atinge un stadiu avansat de dezvoltare înainte de naștere. [57]
- EUITOPOZĂ**, (fitopat.) boală a viței de vie și a unor pomi fructiferi sâmburoși, produsă de ciuperca *Eutypa lata* cu forma conidiană *Libertella blepharis*, care atacă trunchiul și ramurile, provocând crăpături, iar planta vegetează slab. [61]
- EUTCOCIE**, (zootehn.) fătare normală, nefiind necesară intervenția omului. [34]
- EUTROFE**, (ecol.) referitor la mediul acvatic, ape stagnante sau curgătoare bogate în organisme și materii organice rezultate din degradarea organismelor moarte. [24]
- EUTROFICARE**, (prot. med.) procesul lent de degenerare în cursul căruia un lac, un estuar sau un golf evoluează spre o mlaștină și în cele din urmă dispare. În stadiile avansate de eutroficare, entitatea de apă este sufocată de vegetația abundentă ce se dezvoltă din cauza nivelurilor înalte de compuși nutritivi, cum sunt cei de azot sau de fosfor. Activitățile umane pot accelera procesul de eutroficare. [17]

sarcini electrice, numiți ioni. Pentru a transporta curentul, ionii trebuie să se poată mișca liber, de aceea electroliții (săruri, acizi, baze) sunt conductori electrici numai în soluție sau în topitură. Conductibilitatea electroliților crește când se ridică temperatura, fiindcă se mărește mobilitatea ionilor. [36]

ELECTROLIZĂ, (chim.) proces complex ce are loc la trecerea curentului electric prin topitura sau soluția unui electrolit și constă în: migrarea ionilor la electrozi (ionii negativi migrează spre anod, electrodul conectat la borna pozitivă a sursei de curent; ionii pozitivi migrează spre electrodul conectat la borna negativă a sursei de curent); descărcarea (neutralizarea) ionilor la electrozi (la anod are loc procesul de oxidare, iar la catod are loc procesul de reducere); formarea speciilor chimice stabile. Descărcarea ionilor la electrozi, în procesul de electroliză, asigură închiderea circuitului electric prin soluția sau prin topitura electroliților. [36]

ELECTROLUMINISCENȚĂ → LUMINISCENȚĂ

ELECTROMECHANIC, (înd.) despre dispozitive mecanice. **1.** Care se referă la un dispozitiv mecanic comandat electric. **2.** Ramură a ingineriei care se ocupă cu aplicațiile tehnice ale electricității, ale termodinamicii și ale mecanicii. [13]

ELECTROMETEOR, (meteor.) manifestare vizibilă sau audibilă a electricității atmosferice, fie sub formă de descărcări discontinue (fulgere, tunete), fie sub forma unor fenomene cvazicontinue (aurore polare, focul Sf. Elm etc.). [54]

ELECTROMIOGRAFIE, (fiziol.) înregistrarea grafică a biopotențialelor electrice generate la nivelul fibrelor musculare, cu ajutorul unor electrozi de suprafață sau coaxiali. [21]

ELECTRON, (chim.) particulă fundamentală încărcată negativ cu sarcini electrice egale cu $4,802 \times 10^{10}$ unități electrostatice sau $1,602 \times 10^{-19}$ coulombi. Masa sa în repaus este $9,107 \times 10^{-28}$ g sau $1/1837$ din masa atomului de hidrogen. Raza electronului este de ordinul a 10^{-12} cm. [29]

ELECTRON DE VALENȚĂ, (chim.) electron care se găsește în învelișul exterior al atomului. Electronii de valență intervin în reacțiile chimice prin transfer sau prin punere în comun; din acest motiv poartă numele de electroni de valență. [29]

ELECTRONASTIE, (biol.) comportament motrice la plante constând din mișcări provocate de curentul continuu al unui circuit electric. Frunzele cu pulvinule (ex., *Mimosa pudica*) execută mișcări electronastice la trecerea curentului electric prin pulvinul; la trecerea acestuia prin stigmatul a două flori, petalele aflate mai aproape de electrodul pozitiv execută mișcări electronastice. [50]

ELECTRON-GRAM, (chim.) cantitatea de electroni corespunzătoare numărului lui Avogadro, înmulțită cu greutatea unui electron: $6,023 \times 10^{23} \times 9,107 \times 10^{-28} = 5,49 \times 10^{-4}$ g. Prin urmare, un electron-gram reprezintă cantitatea de electroni care cântărește $5,49 \times 10^{-4}$ g. [29]

ELECTROOSMOZĂ, (chim.) osmoză a unei substanțe sub acțiunea curentului electric. [29]

ELECTRORECEPTORI, (anat.) receptori senzoriali pentru perceperea descărcărilor locale slabe. Unii pești sunt extrem de sensibili și pot detecta potențialul de acțiune al mușchilor altor pești. Ajută astfel peștele în căutarea hranei. Se întâlnesc și la monotreme, ex., ornitorinc. [57]

ELECTRORESTAURARE, (ecol.) metodă de reabilitare care utilizează mijloace electrice pentru ameliorarea calității unui sol (electrodializă, curenți de înaltă frecvență etc.). [3]

ELECTROSONDĂ, (meteor.) instrument pentru determinarea potențialului electric în atmosfera liberă. [54]

ELECTROTHERAPIE, (med. u.) metodă de mare valoare a medicinei moderne pentru recuperările medicale ale afecțiunilor sistemului locomotor sau în alte domenii patologice. În acest scop terapeutic se folosesc diferite forme de energie: curentul electric continuu (de joasă frecvență și de medie frecvență), forme de energie electromagnetică de înaltă frecvență cum sunt undele scurte și ultrascurte, câmpuri electromagnetice de frecvență joasă, vibrațiile electromagnetice (radiații infraroșii, radiații luminoase și radiații ultraviolete sau fotochimice), precum și vibrațiile mecanice constând din ultrasunete și infrasunete. (N. Teleki, 1989) [53]

ELECTROTROPISM, (biol.) mișcări de curbare cauzate de curentul electric. [50]

ELEFANT AFRICAN (*Loxodonta africana*), (zool.) mamifer ierbivor care face parte din fam. *Elephantidae*. Cel mai mare dintre elefanți. Corpul său voluminos măsoară la greabăn peste 3,2 m înălțime și cântărește cca 4.000 kg. Urechile sunt mari. Trompa este o continuare a nasului și are la capăt o prelungire digitiformă. Ea se caracterizează prin mobilitate și sensibilitate. Este folosită pentru miros, pipăit, prehensiune și poate fi îndreptată în orice direcție. Cu ajutorul ei își ia de pe pământ hrana și apa. Doi incisivi de pe maxilarul superior reprezintă fildeșii care cresc în permanență, atingând uneori lungimea de 3-4 m și greutatea de 117 kg. În gură posedă o singură măsea pe fiecare maxilar, formată dintr-un număr mare de plăci de smalț izolate, legate între ele. Pielea este groasă, puțin păroasă și fără glande. Numai în sprâncene are două glande sebacee. Femela are la piept două glande mamare. Trăiește în

turme. Într-o noapte poate parcurge 70 km. Preferă regiunile mlăștinoase, cu multă apă. Scăldatul în apă este o necesitate. În cursul zilei, pe căldură, dormitează într-un hățș umed, iar când timpul este mai răcoros și plouă iese în stepa deschisă. Tonul deplasărilor în turmă îl dă cel mai puternic mascul, iar conducerea o preia, de obicei, o femelă care dovedește o atenție și o prevedere sporită. Gestația este de 20 de luni. Naște câte un pui la 2 ani, cu o greutate de cca 90 kg și aproximativ 1 m înălțime. În primele 6 luni puiul este alăptat de mamă, iar apoi se hrănește suplimentar cu iarbă. Domesticit, este folosit local la munci mai grele. A fost mult vânat pentru fildeșii săi prețioși. În Africa, în 1980 au fost sacrificate 80.000 de exemplare. S-a luat măsura de protecție a speciei. Longevitate cca 120 ani. [26]

ELEFANT INDIAN (*Elephas indicus*), (zool.) mamifer ierbivor mai mic decât cel african. Pavilioanele urechilor sunt mai reduse. Trompa este terminată numai cu o singură prelungire digitiformă. Înălțimea atinge la greabăn până la 3 m. Picioarele au 5 copite în față și 4 în spate. Trăiește în Asia, în insulele Kalimantan și Sumatra. [26]

ELEGIAC, (psih.) caracteristică a stărilor psihice, de lungă durată, desemnând emoții și sentimente de melancolie, tristețe, nostalgie. Manifestarea elegiacă exprimă visare și predispoziție pentru suferința psihică. [28]

ELEMENT, constituent comun pentru diversele varietăți ale unui corp simplu. [29]

ELEMENT ALCALIN, (chim.) element chimic din coloana I a sistemului periodic: Li, Na, K, Rb, Cs, Fr. [29]

ELEMENT ALCALINO-PĂMÂNTOS, (chim.) element chimic din coloana a II-a a sistemului periodic: Be, Mg, Ca, Sr, Ba, Ra. [29]

ELEMENT CHIMIC, (chim.) substanță simplă formată dintr-o singură specie de atomi care posedă un anumit număr atomic. [29]

ELEMENT DE NUTRIȚIE, (agrochim.) element chimic necesar pentru creșterea și dezvoltarea normală a plantelor. După rolul pe care îl au în procesul de nutriție, se împart în esențiale și neesențiale. [29]

ELEMENT DE RISC, (ecol.) populație, mediu natural, activitate civilă, serviciu public, instalație etc., expuse unui risc într-o regiune dată. [3]

ELEMENT ELECTRONEGATIV, (chim.) element care posedă tendința de a capta electroni, dând ioni negativi. Elementele electronegative au pe orbita externă patru sau mai mulți electroni și tind să completeze numărul lor până la 8; în general, formează acizi și sunt metaloizi. [29]

ELEMENT ELECTROPOZITIV, (chim.) element care are tendința de a pierde electroni dând ioni pozitivi. Elementele electropozitive au pe orbita externă 1, 2, 3, 4 electroni pe care pot să-i piardă ușor, rămânând la exterior cu orbită asemănătoare gazului inert cel mai apropiat. În general, formează baze și sunt metale. [29]

ELEMENT ESENȚIAL, (agrochim.) element chimic de nutriție fără de care o plantă nu se poate dezvolta normal și, în final, va pieri. După cantitățile în care sunt necesare pentru nutriția și creșterea normală a plantelor, au fost grupate în: macroelemente esențiale (C, H, O, N, P, K, Ca, Mg și S) și microelemente esențiale (Fe, Mn, Cu, Zn, B, Mo). [29]

ELEMENT FITO GEOGRAFIC → GEOELEMENT

ELEMENT FLORISTIC → GEOELEMENT

ELEMENT INERT, (chim.) gaz rar (nobil), inert din punct de vedere chimic, deoarece atomii respectivi au pe orbita externă doi sau opt electroni: He, Ne, Ar, Kr, Xe, Rn. [29]

ELEMENT NESENȚIAL, (agrochim.) element chimic de nutriție care poate fi util în anumite condiții pentru unele plante sau care este prezent în organismele vegetale fără ca rolul fiziologic al acestuia să fie pe deplin elucidat. Astfel sunt: Na, Si, Co, Al, I, Se, Pb, Cd, Cr ș.a. [29]

ELEMENT NEUTRU, (mat.) element aflat în raport cu o lege de compoziție definită pe mulțimea A, astfel încât $xoe = eox = x$, unde $o : Ax A \rightarrow A$. [48]

ELEMENTE DE CONTROL, (genet.) structuri genetice mobile (elemente de inserție, transpozoni) capabile să reorganizeze genomul și să altereze tipurile de expresie a secvenței de codare. [19]

ELEMENTE DE FORMARE, (agric.) asigură elementele de producție pentru anul următor sau înlocuirea tulpinii la vița de vie. Sunt formațiuni din doi ochi (cepuri), ce se găsesc în cadrul verigilor de rod sau pe lemn multianual. [49]

ELEMENTE DE ROD, (agric.) după lungime sunt cepuri, cordițe, călărași, verigi de rod și altele, în vârsta de un an ce asigură producția anului în curs. [49]

ELEMENTELE MIȘCĂRII, (sp.) unități structurale ale actului motric dispuse într-o anumită ordine. Acestea sunt: momentul, faza și perioada (L. Teodorescu și colab., 1973). [52]

ELEMENT-SEMN, (ecol.) element chimic prezent în cantități foarte mici într-un mediu dat. [3]

ELEPHANTIDE (*Elephantidae*), (bot.) familie de *Proboscidea* care include elefanții actuali (indian și african). Au talie mare, picioare ca niște stâlpi, urechi mari și o trompă nazală. Incisivii superiori sunt transformați în defense. Se hrănesc cu vegetale (frunze, plante erbacee, rădăcini, fructe). [37]

ELEVATOR, (ind.) 1. Instalație care servește la transportarea materialelor pe o direcție verticală sau aproape verticală și pe distanțe relativ mici. 2. Unealtă cu care se prind și se manevrează prăjinile de foraj, burlanele etc. la exploatarea petroliere sau în lucrările de explorare. [13]

ELEVAȚIE, (soc.) înălțare spirituală; ~ *spirituală* presupune interiorizarea valorilor culturale și capacitatea de receptare și de adeziune la cele mai înalte idealuri sociale, artistice, filosofice. [28]

ELEVEOZĂ, (zotehn.) echipament electric ce are rolul de sursă termică pentru încălzirea unor suprafețe de adăpost sau boxă. [34]

ELIAT, rezervă marină din Israel, a Golfului Eliat din Marea Roșie. Suprafața, 100 ha (1964). În apele golfului, iarna temperatura este de 18-24°C. Termica și salinitatea apei favorizează dezvoltarea planctonului, ceea ce permite dezvoltarea coloniilor de corali ce atrag o extraordinară concentrare a peștilor. Aici trăiesc peste 1.200 de specii de pești, colorați strălucitor cu dungii, pete, culori și forme de camuflaj. Dintre ei peștele-cutie are formă rectangulară, „Diadema lui Adioryx“ este argintiu cu dungii roșii, specia *Priacanthus hamrur* este roșu cu însușirea de a-și schimba culoarea după împrejurări. Sunt întâlniți: peștele soare, peștele leu, peștele pijama, peștele fluture; stelele de mare; crinoidul *Comatula*; broasca țestoasă marină. Toate speciile de animale alcătuiesc o diversitate specifică coralilor. Este interzisă colectarea de pești, corali sau moluște. [50]

ELICITOR, (biochim.) substanță organică secretată de patogen (ex., toxine) sau eliberată din peretele celulei gazdă (ex., unele oligozaharide) care induc un răspuns de apărare materializat prin acumularea de fitoalexine, lignificarea peretelui celular, sinteza unor proteine speciale legate de patogenitate, răspuns hipersensibil ș.a. **E.** este mai degrabă un semnal decât un efect. [69]

ELICOPTER, aparat de zbor prevăzut cu una sau mai multe elice portante, antrenate de unul sau mai multe motoare clasice sau cu reacție, care decolează și aterizează pe verticală. Se poate deplasa în zbor în orice direcție sau poate rămâne pe loc la verticala unui punct oarecare. [31]

ELIMINARE, (ecol.) ansamblul operațiilor de colectare, transport, tratare și stocare a deșeurilor sau dispariția anumitor specii vegetale ale unei fitocenoză fie din cauza concurenței acerbe din partea altor vegetale, fie ca urmare a intervenției omului. [3]

ELIMINARE NATURALĂ, (for.) fenomen ecologic de reducere a numărului populației; la arbori, după o curbă exponențială descrescătoare pe măsura creșterii vârstei. [15]

ELIMINARE NATURALĂ LA PĂDURI, (prot. med.) proces biologic complex de autorărire a fitocenozelor forestiere (arboreturilor), pe măsura dezvoltării dimensionale a arborilor și creșterii necesarului de spațiu vital pe individ. Procesul începe de timpuriu, de îndată ce s-a format starea de masiv, și continuă cu intensitate variabilă până la bătrânețe, când aproape dispare. Pe parcursul acestei lungi perioade de dezvoltare ontogenetică, pierderea de indivizi necorespunzători, eliminați din lupta pentru existență este enormă: de la 300-400 de mii de indivizi/ha și chiar 1 milion cât are o pădure tânără în stadiul de puiet se ajunge ca în final să rămână numai 200-300 de arbori/ha, cât are o pădure bătrână, în stadiul de codru. Lupta pentru existență (spațiu vital) se dă atât în aer (pentru lumină), cât și în sol (pentru apă și substanțe nutritive). Sunt dezavantajați indivizii cu o zestre genetică slabă (cauză internă) sau cei care au nimerit într-un micromediu calitativ inferior (cauze externe). [4]

ELIMINAREA DEȘEURILOR SOLIDE, (prot. med.) amplasarea finală a resturilor și gunoaielor din deșeurile solide care nu sunt recuperate, reutilizate sau reciclate. [17]

ELIMINAREA ÎN AER A PARTICULELOR ÎN SUSPENSIE, (prot. med.) separarea particulelor poluante aflate în suspensie în aer prin captarea fluxului de praf, respectiv prin reținerea particulelor de praf cu ajutorul unor dispozitive bazate pe fenomenul difuziei termice și pe utilizarea forțelor gravitaționale, centrifuge, magnetice și electrostatice. [3]

ELIMINAREA NUTRIMENTELOR, (prot. med.) procedee biologice, fizice sau chimice utilizate în cadrul tratamentelor apelor, în mod special pentru eliminarea compușilor azotați sau fosforați. [3]

ELIPSĂ DE PARALAXĂ, (astr.) traiectoria aparentă descrisă de o stea pe sfera cerească, corespunzătoare mișcării reale anuale a Pământului în jurul Soarelui. [12]

ELIPSOID DE REFERINȚĂ, (geogr.) forma geometrică a Pământului, reprezentată de o sferă turtită la poli datorită mișcării de rotație; este forma de referință pentru calcule geodezice, topografice și de dimensiuni ale Pământului: raza ecuatorială 6378,16 km, raza polară 6356,77 km, suprafața 510,2 mil. km², volumul 1.083 km³, masa 5,9 · 10²¹ t. [25]

ELIPTIC, (bot.) de forma elipsei plane. Frunze eliptice, la care lamina este de cca două ori mai lungă decât lată, mai lată la mijloc, cu extremitățile obtuze sau acute, ex., frunza de fag (*Fagus sylvatica*). [50]

ELITĂ, (ecol.) individ sau populație a cărei superioritate genetică a fost probată printr-un test de descendență. [3]

- ELITRE**, (anat.) prima pereche de aripi de la coleoptere (insecte); sunt puternic chitinizate și au rol de protecție a părții dorsale a toracelui și a abdomenului, pierzându-și rolul în zborul activ. [62]
- ELITROCEL**, (med. u.) sin. *hernie perineală mediană ventrală*, *hernie vaginală*, hernie perineală formată în septul rectovaginal, care împinge înainte peretele posterior al vaginului. [60]
- ELK ISLAND**, parc național situat în Canada (provincia Alberta). Suprafața, 19.425 ha (1913). Altitudinea maximă, 755 m. Relieful parcului este colinar, acoperit de păduri de molizi și plopi. În jurul orașului Edmonton se găsesc câmpii întinse și plate. În întreaga regiune se află numeroase lacuri mici, mărginite de plaje nisipoase. În cadrul faunei se întâlnește o turmă de peste 550 de bizoni de câmpie, căprioare, cerbi canadieni și elani. [50]
- ELODEA CANADENSIS** → CIUMA APEI
- ELONGAT**, (bot.) alungit, lungăreț. Organe alungite ale plantelor. Lungimea lor este de cel puțin 2,5 ori mai mare decât lățimea. Așa sunt frunzele de la grozământ (*Cytisus glaber*), muștarul alb sălbatic (*Brassica elongata*), sânziene de baltă (*Galium palustre* ssp. *elongatum*) etc. [50]
- ELONGAȚIE**¹, (astr.) distanța unghiulară dintre Soare și planetă; poate fi estică (măsurată seara după apusul Soarelui) sau vestică (măsurată dimineața înainte de răsăritul Soarelui). [12]
- ELONGAȚIE**², (biochim.) etapă a procesului de proteosinteză în cadrul căreia aminoacizii, atașați de ARNt specifici, sunt legați succesiv prin legături peptidice. Procesul este catalizat de enzima peptidtransferază și este dirijat de doi factori proteici (factori de elongație) care asigură legarea corectă a complexului ARNt – aminoacid la codonul specific de pe ARNm. [72]
- ELSTER**, (glac.) epocă glaciară a cuaternarului pentru nordul Europei, calota scandinavă ce a avut loc în pleistocenul mediu fiind echivalentă epocii mindel din regiunile alpine. [25]
- ELSTER-SAALE**, (glac.) fază interglaciară pentru nordul Europei, echivalentă interglaciațiunii mindel-riss din regiunile alpine. [25]
- ELUVIERE**, (pedol.) deplasare dintr-un orizont superior într-un orizont inferior a unor componenți ai materialului de sol. [29]
- ELUVIU**, (geomorf.) formațiune superficială reprezentând materialul detritic rămas la locul de formare, rezultat prin procese de dezagregare și/sau alterare a rocilor *in situ*, a proceselor de eluviere a unor componente granulometrice sau solubile; poate apărea ca o scoarță de alterare pe suprafețe orizontale sau cu înclinare redusă. [25]
- EMACIERE**, (med. u. și vet.) stare de slăbire avansată a corpului caracterizată prin procese patologice de reducere severă a volumului și masei structurilor organice. Termenul este aplicat mai ales în legătură cu transformările suferite de musculatură. [33]
- E-MAIL**, (inform.) poștă electronică, transmiterea digitală a unui mesaj. [47]
- EMANCIPARE**, (soc.) ieșire de sub tutelă în baza capacității de a trăi și a acționa independent. [28]
- EMANOMETRU**, (meteor.) instrument pentru măsurarea conținutului de radon în atmosferă. [54]
- EMARGINAT**, (bot.) cu vârful sau marginea știrbite. Frunze cu vârful știrbit: brad (*Abies alba*), anin negru (*Alnus glutinosa*). Foliolate cu vârful știrbit: trifoiul (*Trifolium* sp.), costiță (*Vicia hirsuta*). Petale cu vârful știrbit: măceș (*Rosa canina*), zmeur (*Rubus idaeus*) etc. [50]
- EMBARGO**, (ec.-fin.) măsură de politică economică luată de o țară sau un grup de țări care constă în ruperea relațiilor comerciale. (P. Ghiță, 1999) Se interzice între aceste țări importul sau exportul de mărfuri. [35]
- EMBOLIE**, (med. u. și vet.) transportul intravascular al unor materiale care nu se găsesc în mod normal în sânge, având drept consecință obstruarea bruscă a unui vas de sânge. [33]
- EMBOLUS**, (med. u. și vet.) formațiune patologică antrenată de torentul vascular, capabilă să obstrueze un vas de sânge (coagul sangvin, celule tumorale, particule adipoase, bule de gaz, fragmente tisulare). [33]
- EMBRIOFITE**, (bot.) plante care în ciclul lor de viață formează embrioni. Ei rezultă din zigot, la rândul lui format din fecundarea oosferei, caz întâlnit la toate speciile din încregăturile *Pteridophyta*, *Pinophyta*, *Magnoliophyta*. [50]
- EMBRIOFOR**, (bot.) strat de celule saciform, dilatat, care poartă embrioni din arhegoane, aspect întâlnit la speciile de *Lycopodiaceae*. [50]
- EMBRIOGENEZĂ**, (embriol.) formarea și dezvoltarea unui embrion. [37]
- EMBRIOLOGIE**, disciplină biologică care studiază dezvoltarea organismelor animale, începând cu stadiul de ou (ovul fecundat) până la ecloziune (pentru ovipare) sau naștere (vivipare). Embriologia comparată (bazele au fost puse de Aristotel) pune în evidență atât omologiile, cât și diferențele existente în dezvoltarea ontogenetică a speciilor. [70]
- EMBRION**¹, (embriol.) un animal în stadiile timpurii ale dezvoltării, înainte ca organele principale să fie complete. [57]
- EMBRION**², (bot.) sporofit pluricelular al plantelor format după fecundație din zigotul principal. În stadiul matur al seminței, el este alcătuit din radiculă

- (rădăciniță), hipocotil (tulpiniță), gemula (mugurașul) și 1-n cotiledoane. După formă acesta poate fi drept, ca la ricin (*Ricinus communis*); arcuat, ca la cartof (*Solanum tuberosum*); mototolit, ca la speciile de *Polygonum*; îndoit, ca la varza de mare (*Crambe maritima*); spiralat, ca la sărăcică (*Salsola soda*); curbat, ca la broscariță (*Potamogeton* sp.); incombant, ca la varză (*Brassica oleracea*); acumbent, ca la micșunele (*Cheiranthus cheiri*). [50]
- EMBRIONAT**, (bot.) prevăzut cu embrion. [50]
- EMBRIONIE ADVENTIVĂ**, (bot.) proces de dezvoltare a embrionului din celule diploide ale ovulului aflate în afara sacului embrionar. Embrionul se poate diferenția din celule ale nucelii (*embrionie nucelară*) sau din celule ale integumentului (*embrionie integumentară*). Celulele care vor genera embrionii devin bogate în citoplasmă. Se divid activ, formând grupuri de celule care, treptat, pătrund în sacul embrionar, unde dau naștere adevăraților embrioni. **E.a.** poate fi autonomă, independentă de polenizare și fecundație, sau indusă, dependentă fie de unul din acești factori, fie de amândoi. **E.a. nucelară**: în ovul, paralel cu dezvoltarea embrionului zigotic, se dezvoltă și embrionii nucelari. Aceștia din urmă nu au suspensor, element caracteristic embrionilor rezultați din fecundație. Lipsa suspensorului indică originea lor. Embrionia nucelară este strâns legată de poliembrionie. O sămânță poate avea un număr mai mic sau mai mare de embrioni. În timpul maturării seminței o parte din embrioni se atrofiază. Dintr-o asemenea sămânță se obțin mai puține plante față de numărul inițial al embrionilor. Ex., specia *Citrus trifoliata* (lămâi sălbatic) formează în ovul până la 30 de embrioni. El dezvoltă însă 2-3 plante. Uneori, embrionul apărut în urma fecundației moare și rămân să se dezvolte embrionii nucelari. Plantele formate sunt apomictice, fertile și prezintă caracterele plantei mature. Pentru unele specii de angiosperme, **e.a. nucelară** poate fi întâmplătoare și constantă, ereditară. La unele specii de orhidee apomictice (*Nigritella nigra f. apomicta*, *Zeuxine sulcata*) inițialele sacului embrionar, ale embrionilor nucelari și seminței se formează autonom, iar la alte specii (*Zygopetalum mackayi*) acestea sunt induse de către polenizare. **E.a. integumentară** poate fi întâmplătoare și constantă, autonomă și indusă. Embrionii suplimentari se diferențiază din celulele integumentului intern al ovulului. Treptat pătrund în sacul embrionar unde își continuă dezvoltarea. La multe specii, embrionii se dispun de obicei în apropierea aparatului oosferei (*Euonymus latifolium*, *Funkia ovata*), la alte specii însă embrionul ocupă poziții în diferite părți ale sacului embrionar (*Allium odoratum*). [50]
- EMBRIOTEGĂ**, (bot.) calozitate pe tegumentul seminal, lângă hil, care la începutul germinăției se detașează permițând ieșirea radiclei. Întâlnită la semințele de lintiță (*Lemna* sp.), cana sau belșiță (*Canna indica*, *C. generalis*). [50]
- EMEDAT**, (bot.) substanțial îmbunătățit sau completat: diagnoza unui taxon. [50]
- EMENDAT**, (microbiol.) denumire de genuri și specii de microorganisme corectată pe baza cunoașterii mai bune a caracterelor. [61]
- EMERGENȚĂ¹**, (soc.) caracteristică a sistemelor dinamice și complexe de a produce efecte ce nu sunt reducibile la posibilitățile părților componente; ci rezultă din interacțiunea acestora. [28]
- EMERGENȚĂ²**, (bot.) formațiune structurală alcătuită din mai multe țesuturi provenite din dermatogen și pleriblem, prevăzută pe tulpini, ramuri, frunze etc. Ea poate fi secretoare, spini sau ghimpi. Emergența secretoare este reprezentată de tentacule glandulifere, glande digestive, care secretă substanțe mucilaginoase și enzime proteolitice cu rol de capturare și digerare a insectelor. Întâlnite la plantele carnivore: roua cerului (*Drosera* sp.), foaie groasă (*Pinguicula alpina*, *P. vulgaris*). Spinii/ghimpii sunt întâlniți pe tulpină sau pe ramuri la măceș (*Rosa canina*), mur, zmeur (*Rubus* sp.), pe fructe, la castanul sălbatic (*Aesculus hippocastanum*), ciunăfae (*Datura stramonium*). [50]
- EMERGENȚĂ³**, (hidr.) termen ce desemnează ieșirea apelor subterane la suprafață sub formă de izvor. [25]
- EMERGENȚĂ CARSTICĂ**, (carstol.) sin. *resurgență* (când cursul de apă a pătruns în subteran printr-o imergență), *exurgență* (când cursul este format în subteran), *izbuc*, *izvor carstic*; ieșirea apei subterane la suprafață prin deschiderea peșterilor sau sub formă de izvoare carstice. [44]
- EMERS**, (bot.) care iese la suprafața apei. Tulpină și/sau inflorescență care iese parțial la suprafața apei, aspect întâlnit la limbariță (*Alisma plantago-aquatica*), piciorul cocoșului de apă (*Ranunculus aquatilis*), otrătel de apă (*Utricularia vulgaris*). [50]
- EMETROPIE**, (fiziol.) stare de refracție a ochiului în care, cu o acomodare liberă, un obiect, la infinit, își găsește sediul pe retină. [28]
- EMFIZEM**, (med. u. și vet.) infiltrație gazoasă, difuză, în structura unui țesut compact. [33]
- EMFIZEM CADAVERIC**, (med. vet.) acumulare de gaze de fermentație/putrefacție în structurile tisulare ca urmare a modificărilor cadaverice. Transformarea de acest tip a țesuturilor și organelor nu trebuie confundată cu *timpanismul cadaveric*. [33]
- EMFIZEM PULMONAR**, (med. u. și vet.) acumulare exagerată de aer rezidual în alveolele pulmonare

ai căror pereți au fost distruși datorită presiunii interne. [33]

EMIGRARE, (ecol.) exodul unor organisme sau a unei populații dintr-un loc în altul. [3]

EMIGRAȚIE, (ecol.) părăsirea definitivă de către unii indivizi dintr-o populație animală autohtonă a locului lor de trai. Fenomenul are drept cauză căutarea de noi resurse alimentare, realizarea reproducerii etc; nu este ciclică; ea este rezultatul interacțiunilor factorilor interni (genetici) cu cei ecologici. [24] → MIGRAȚIE

EMIS ORBICULARIS → BROASCĂ ȚESTOASĂ DE APĂ

EMISIE¹, (prot. med.) difuzarea unor substanțe în mediul ambiant (punctul sau suprafața de unde se difuzează se numește „sursă“). [3]

EMISIE², (pol.) substanțe poluante eliberate în atmosferă de coșuri de fum sau alte deschizături, din perimetrul instalațiilor industriale, comerciale sau rezidențiale, precum și din țevile de eșapament ale vehiculelor cu motor, locomotivelor și aeronavelor. [17]

EMISIE HIDROXILĂ, (chim.) reacție fotochimică între ozon și hidrogenul atomic din atmosferă, având ca rezultat emisia de radiații infraroșii la altitudinea de 80-100 km. [54]

EMISII ACCIDENTALE, (prot. med.) substanțe care ajung accidental în aer, apă sau în sol și care pot provoca o poluare mai mult sau mai puțin gravă în condiții neprevăzute. [23]

EMISII FUGITIVE, (prot. med.) ansamblul unor materii emise în atmosferă, necunoscute ca origine și cantitate. [3]

EMISII GLOBALE, (prot. med.) ansamblul materiilor, de origine naturală și/sau antropică, emise în atmosferă. [3]

EMONDAJ, (silv.) tăiere a ramurilor lacome de pe trunchiul unor arbori valoroși ai plafonului superior. Se aplică imediat ce s-au format ramurile lacome; întârzierea depreciază calitatea lemnului. Tăierea are loc vara și se execută cât mai aproape de trunchi. [50]

EMOTIVITATE, (psih.) predispoziție spre resimțirea frecventă, vie și intensă a emoțiilor, reactivitate emoțională neobișnuită. [28]

EMOȚIA MIȘCĂRII, (sp.) starea afectivă intensă cu caracter plăcut sau neplăcut, provocată de executarea sau vizionarea actelor motrice. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]

EMOȚIE, (psih.) fenomen afectiv fundamental ce se dezvoltă fie ca o reacție spontană și primară, fie în procese mai complexe, legate de o motivație secundară și care reprezintă emoțiile propriu-zise. [28]

EMPAN, (fiziol.) prin *e. de memorie* imediată se înțelege cantitatea de itemi care poate fi restituită imediat după prezentarea unui material dat. [28]

EMPATIE, (psih.) intuiție simpatetică, identificare afectivă, transpunere. Intuire a ceea ce se petrece în celălalt, fără a uita totuși că ești tu însuși. Pentru Rogers, empatia constă în sesizarea cu cât mai multă exactitate a referințelor interne și a componentelor emoționale ale unei alte persoane și în a le înțelege ca și cum ai fi această persoană. [28]

EMPETRACEE (*Empetraceae*), (bot.) familie de arbuști pitici, cuprinzând 3 genuri, cu 5 specii, răspândite mai ales în emisfera nordică. Frunze alterne, persistente, fără stipele, dense, formând verticile aparente. Flori mici, unisexuate (numai unele hermafrodite); actinomorfe, pe tipul 3; caliciul dialisepal (sepale libere); corola dialipetală (petale libere); androceul, din 3 stamine, înserate pe sepale; gineceul, cu ovar superior, 6-9-locular, cu câte un ovul apotrop în fiecare lojă, unitegumentar, stil scurt, stigmat laciniat, ramificat. Formula florală: ♂* K₃ C₃ A₃; ♀* K₃ C₃ G₍₆₋₉₎. Fruct drupă. Seminte bogate în albumen. Flora României are un singur gen, o singură specie cu 2 subspecii: *Empetrum nigrum* ssp. *nigrum*, 2n = 26; E. *nigrum* ssp. *hermafroditum*, 2n = 52, rară. Popular: Vuietoare. [50]

EMPIEM, (med. u și vet.) acumularea exsudatului purulent în cavități preformate ale organismului. [33]

EMPIRIC, (psih.) care se bazează pe datele experienței, pe faptele culese de observație sau experimentare. [28]

EMPIRISM, (psih.) ansamblu de concepții filozofice și psihologice care susțin că numai pornindu-se de la experiență se elaborează cunoașterea. [28]

EMPODIUM, (anat.) țep cuticular de dimensiuni mari situat pe ultimul articol tarsal la unele specii de insecte. Rolul lui este de a asigura o mai bună priză cu substratul. [62]

EMSIAN, (geol.) termen ce desemnează vârsta geologică. Este etaj al devonianului inferior. [25]

EMULSIE, (chim.) sistem eterogen constituit dintr-o dispersie sub formă de picături fine ale unui lichid, într-un alt lichid, care formează faza continuă. [29]

EMULSIE DE ȚIȚEI, (petr.) sistem dispers în care apa este faza dispersă, iar țiteiul, mediul de dispersie, sau invers. [30]

ENABLE, (inform.) a abilita, a activa, a elimina impedimentele care împiedică producerea unui anumit eveniment sau acțiuni; de asemenea, termenul implică inițierea sau restaurarea unei anumite capacități a unui sistem sau program. [6]

ENANTEM, (stomat.) apariția de pete roșii, care se pot transforma în vezicule și ulcere pe suprafața mucoaselor, în special a mucoasei bucale. Poate

apărea în anumite boli infecțioase și după aspectul acestuia putem recunoaște afecțiunea. [43]

ENANTIOMORF, (bot.) organ cu plan de simetrie la care părțile echivalente nu sunt superpozabile și se află într-un raport asemănător cu imaginea față de oglindă, ex., spermatiile din tubul polinic la *Angiosperme*; mai concis, părțile simetrice rezultate în urma ducerii unui plan de simetrie printr-un organ (floare, tulpină, rădăcină) sunt egale, dar nesuperpozabile. [50]

ENARMONIE, (cult.-art.) raport între două sunete de aceeași înălțime și cu denumiri diferite, identice din punct de vedere acustic (ex., *do diez* și *re bemol*), dar având o expresivitate muzicală cu totul aparte. [67]

ENAȚIO, (fitopat.) simptomul unei viroze pe frunzele de tomate, mazăre ș.a., care se manifestă prin apariția, pe partea inferioară a limbului, a unei excrescențe. [61]

ENCEFALITĂ, (med. u. și vet.) inflamație acută sau cronică a componentelor encefalului. Etiologia este diversă (bacteriană, virală, parazitară sau toxică). [33]

ENCEFALOMALACIE, (med. u. și vet.) proces de distrugere de ordin microscopic a structurilor nervoase ale encefalului, caracterizat prin înmuierea, ramolirea țesutului nervos. [33]

ENCEFALOPATIE, (med. u.) denumire generică dată unui complex simptomatic polimorf care exprimă o suferință difuză a encefalului, determinată de cauze variate. [60]

ENCODARE, (psih.) orice proces cognitiv prin care un mesaj sau o informație este transformată într-o reprezentare internă. [28]

ENCULTURAȚIE, (psih.) desemnează procesul de asimilare a valorilor și comportamentelor sub forma unei învățări continue, pe toată perioada vieții. [28]

ENDARTERITĂ, (med. u.) inflamația intimei arterelor. E. obliterantă; boala Burger. [60]

ENDEMIC, (ecol.) califică o populație sau o specie care trăiește numai pe un anumit teritoriu, având un areal restrâns. [3] Patogen prezent în fiecare an într-o zonă, mai mult sau mai puțin limitată, ex., rizomania sfeclei. [61]

ENDEMIISM, (biogeogr.) organisme sau taxoni cu o distribuție limitată la o anumită regiune geografică sau localitate, ca de ex., o insulă sau un continent. [57]

ENDEMIT, (bot.) termen care desemnează speciile, genurile, familiile sau alți taxoni vegetali delimitați în răspândirea lor la un teritoriu determinat (provincie, regiune, district etc.), unde inițial s-au format. În flora României există următoarele: *Athamanta turbith* ssp. *hungarica*, *Peucedanum rochelium*, *Prangos*

ferulacea ssp. *carinata* (fam. *Apiaceae/Umbelliferae*); *Adryala levitomentosa*, *Anthemis carpatica* ssp. *pyrethroidiformis*, *A. tinctoria* ssp. *fussii*, *Carduus kernerii* ssp. *lobulatiformis*, *Centaurea coziensis*, *C. globurensis*, *C. jankae*, *C. phrygia* ssp. *rarauensis* și ssp. *retezatensis*, *C. pinnatifida*, *C. pontica*, *C. trichocephala* ssp. *simonkaiana* (fam. *Asteraceae/Compositae*); *Erytrichium nanum* ssp. *jankea*, (fam. *Boraginaceae*); *Aubrietia intermedia* ssp. *falcata*, *Barbarea lepuzinica*, *Cochleria pyrenaica* ssp. *borzeana*, *Draba dorneri*, *D. haynaldii*, *D. simonkaiana*, *Hesperis matronalis* ssp. *monileformis*, *H. oblongifolia*, *Thlaspi dacicum* ssp. *banaticum*, *T. pawlowski* (fam. *Brassicaceae/Cruciferae*); *Campanula romanica*, *Edraianthus kitaibelii* (fam. *Campanulaceae*); *Cerastium transsilvanicum*, *Dianthus callizonus*, *D. giganteus* ssp. *banaticum*, *D. glacialis* ssp. *gelidus*, *D. henteri*, *D. tenuifolius*, *Lychnis nivalis*, *Minuartia frutescens* ssp. *cataractarum*, *M. graminifolia* ssp. *hungarica*, *Silene dinarica* (fam. *Caryophyllaceae*); *Cephalaria radiata*, *C. uralensis* ssp. *multifida*, *Scabiosa pseudobanatica* (fam. *Dipsacaceae*); *Astragalus peterfii*, *A. pseudopurpureus*, *A. roemerii*, *Onobrychis montana* ssp. *transsilvanica* (fam. *Fabaceae/Leguminosae*); *Fumaria jankae* (fam. *Fumariaceae*); *Salvia transsilvanica*, *Tymus bihorensis*, *T. comosus* (fam. *Lamiaceae/Labiatae*); *Erythronium dens-canis* ssp. *niveum*, *Ornithogalum orthiophyllum* ssp. *acuminatum* și ssp. *psammophilum* (fam. *Liliaceae*); *Linum uninerve* (fam. *Linaceae*); *Nymphaea lotus* ssp. *thermalis* (fam. *Nymphaeaceae*); *Papaver corona-Sancti-Stephani* (fam. *Papaveraceae*); *Pinus nigra* ssp. *banatica* (fam. *Pinaceae*); *Armeria maritima* ssp. *barcensis* (fam. *Plumbaginaceae*); *Festuca bucegiensis*, *F. nitia* ssp. *flaccida*, *F. pachyphylla*, *F. versicolor* ssp. *dominii*, *Helictotrichon decorum*, *Koeleria macrantha* ssp. *transsilvanica*, *Stipa crassiculmis*, *Stipa danubialis*, *Poa laxa* ssp. *pruinosa*, *Trisetum macrotrichum* (fam. *Poaceae*); *Primula auricula* ssp. *seratifolia*, *P. elatior* ssp. *leucophilla*, *P. wulfeniana* ssp. *baumgarteniana* (fam. *Primulaceae*); *Aquilegia nigricans* ssp. *subscaposa*, *Delphinium simonkaianum*, *Hepatica transsilvanica* (fam. *Ranunculaceae*); *Alchemilla dolichotoma*, *Sorbus borbassii*, *S. dacica* (fam. *Rosaceae*); *Asperula carpatica*, *Galium baillonii* (fam. *Rubiaceae*); *Thesia kernerianum* (fam. *Santalaceae*); *Saxifraga mutata* ssp. *demissa* (fam. *Saxifragaceae*); *Pedicularis baumgartenii* (fam. *Scrophulariaceae*); *Zannichellia prodanii* (fam. *Zannichelliaceae*). (Gh. Dihoru, C. Pârnu, 1984) [50]

- ENDERGONIC**, (biocel.) 1. Proces biologic pentru a cărui desfășurare este necesar un consum de energie. Cvasitotalitatea proceselor anabolice sunt e. 2. Reacție în care produșii săi posedă mai multă energie decât reactanții, așa încât este necesar a fi aprovizionată cu extraenergie pentru ca ea să se poată desfășura. [69]
- ENDO-**, (lex.) element de compunere cu semnificația „înăuntru”. [69]
- ENDOBENTOS**, (ecol.) totalitatea populațiilor de organisme animale și de microorganisme care își duc viața în grosimea substratului (interstiții, fisuri, galerii, cavități) din ecosistemele acvatice. [50]
- ENDOBIOFITE**, (bot.) organisme care duc o viață parazitară în interiorul țesuturilor unui alt organism vegetal. (C. Váczy, 1980) [50]
- ENDOBIONT**, (ecol.) organism care trăiește ca parazit, saprotrof, comensal sau mutualist în corpul unei plante (endofit) sau animal (endozoic), ex., colibacilii, bacilul tuberculozei, protozoarele *Trypanosoma vaginalis* și *Plasmodium malariae*, ciuperca cornul secarei (*Claviceps purpurea*) etc. Toate virusurile sunt, de asemenea, e. intracelulare. [69]
- ENDOBIOVIC**, (biol.) care parazitează organele interne ale gazdei. (C. Váczy, 1980) [50]
- ENDOBlastic** (*digestiv sau brevilin astenic*), (antrop.) referitor la un individ uman care are talie variabilă, uneori înaltă, alteori deficitară, greoi, cu tendința la obezitate. Membrele inferioare sunt scurte, mâinile mici și largi. Fața este plată cu aspect infantil cu relief osos puțin dezvoltat din cauza unei carențe mezoblastice. Mandibulele sunt largi. Acest ansamblu de caractere apropie endoblasticul de limfaticul vechilor constituționaliști. Din punct de vedere endocrin se constată o insuficiență suprarenală ce se manifestă printr-o scădere a tensiunii arteriale și o reducere a pilozității corporale. De asemenea prezintă hiposecreție hipofizară și tiroidiană. Este calm, sedentar, cu multă răbdare și multă fantezie. Se presupune că endoblasticul are o putere de concentrare mai mică decât celelalte tipuri. [22]
- ENDOBLEM**, (anat.) în structura anatomică a plantelor, țesut aflat sub dermatogen. [50]
- ENDOCARD**, (anat.) stratul intern al peretelui cardiac care tapetează cavitățile atriale și ventriculare, asigurând netezimea suprafețelor aflate în contact direct cu sângele, prevenind astfel formarea trombilor intracavitari. La nivelul orificiilor arteriale și atrioventriculare, endocardul se răsfrânge pe scheletul fibros al valvelor care închid aceste orificii. [21]
- ENDOCARDITĂ**, (med. u. și vet.) leziune de tip inflamator a endocardului. Poate fi localizată (endocardita valvulară etc.) sau poate cuprinde întreaga structură care câptușește cordul. [33]
- ENDOCARP**, (bot.) partea internă a pericarpului aflat în contact nemijlocit cu sămânța. El poate fi membranos ca la măr sau lemnos ca la prună. [50]
- ENDOCARST**, (geomorf.) totalitatea proceselor și a formelor de relief create în interiorul masivelor calcaroase. [25]
- ENDOCATADROM**, (bot.) la *Filices*, pe aripioarele mari ale frunzei cu nervațiune catadromă, iar pe cele mai mici anadromă. [50]
- ENDOCERVICITĂ**, (med. u.) endometrită cervicală; inflamația mucoasei colului uterin cauzată mai ales de o infecție microbiană (gonococ, streptococ, colibacil, flora saprofită a vaginului devenită patogenă) sau de o infecție parazitară (*Trichomonas*). [60]
- ENDOCIANOZA**, (bot.) simbioză a unor plante superioare cu specii de alge albastre-verzi (*Cyanophyciae*), aspect întâlnit la speciile de *Azolla* care trăiesc în simbioză cu alga *Anabaena*. Vegetează în apele stătătoare sau lin curgătoare. [50]
- ENDOCICLU**, (genet.) ciclu de replicări ADN în interiorul unei membrane nucleare, fără formarea fusului. [20]
- ENDOCITOZĂ**, (biocel.) proces prin care celulele înglobează substanțe solvite (pinocitoză), particule solide sau microorganisme (fagocitoză) din mediul ambiant. La contactul cu acestea, membrana celulară se invaginează, formează o depresiune cilindrică, ovalară sau sferică în care moleculele solvite sau particulele solide sunt încorporate. Prin fuziunea plasmalemei la nivelul marginii invaginării rezultă o veziculă (*endozom*), care va transporta substanțele în interiorul celulei, spre vacuolă, corpii Golgi sau mai adesea spre lizozom, organite cu care fuzionează; ant. *exocitoză*. [69]
- ENDOCORTEX**, (bot.) stratul intern al scoarței tulpinii sau rădăcinii. [50]
- ENDOCUTICULĂ**, (zool.) stratul intern al cuticulei de la insecte, alcătuit din structuri chitinoase, elastice, dispuse paralel cu suprafața tegumentului. [62]
- ENDODENDROBIONT**, (biol.) organism care își are biotopul în interiorul lemnului, ex., cariuil lemnului de molid (*Xyloteurus lineatus*). [50]
- ENDODERM**, (zool.) stratul germinativ cel mai intern al unui embrion de animal, care dă naștere învelișului tubului digestiv și glandelor asociate (ficat, pancreas). [57]
- ENDODERMĂ**, (bot.) țesut de apărare cu modificări speciale aflat în partea mai profundă a scoarței. E. separă scoarța de cilindrul central. Este întâlnită în structura primară a rădăcinilor și a unor tulpini. La tulpinile plantelor monocotiledonate aeriene și la cele dicotiledonate erbacee aeriene nu se distinge o e.

diferențiată. Ea este vizibilă la tulpinile plantelor acvatic, subterane și la cele lemnoase aeriene. Este formată din celule vii, prismatice sau alungite, fără spații intercelulare, dispuse ordonat într-un singur strat. Mai rar este bistratificată ca la rădăcinile plantelor *Smilax*, *Schizandra* ș.a. **E.** aflată în stadiul tânăr are celule cu pereții celulozici elastici. Mai târziu, peste pereții radiari apare o fâșie neelastică dintr-o substanță suberoidă (lipide + lignină), încă nestudiată chimic. Aceste îngroșări primare se numesc punctele (cordoanele) lui Caspary. Cu timpul, peretelui celular i se adaugă lamele de suberină, iar la unele specii, peste acestea se depun straturi groase de lignină. Depunerea pe pereți se poate face uniform, de jur-împrejur sau numai pe pereții interni sau laterali (radiari). În ultimul caz partea îngroșată a celulei are în secțiune transversală forma unei portocale sau a literei „U”. În asemenea celule conținutul protoplasmatic moare. Celulele suberificate devin impermeabile pentru apă și substanțele hidrosolubile. Circulația apei cu săruri minerale, din exterior spre vasele de lemn ale cilindrului central, este asigurată de „celule de pasaj sau de trecere” (celule vii cu pereții celulozici) aflate în grosimea e. și dispuse în dreptul fasciculelor conducătoare lemnoase. La tulpinile aeriene ale multor plante lemnoase, celulele e. nu suferă diferențieri speciale. Se disting de restul celulelor scoarței prin conținutul mai bogat în amidon, de unde și numele de teacă amiliferă sau floiodermă. În spațiu, e. are forma unui cilindru. Ea apără țesuturile vii ale cilindrului central și menține seva brută în interiorul lui. [50]

ENDOFAZIE, (psih.) formulare verbală interiorizată, lipsită de reprezentarea mentală a propriei voci; sinonimă cu limbajul interior. [28]

ENDOFENOTIP, (genet.) totalitate a caracterelor fenotipice care nu conferă purtătorilor nici un avantaj selectiv. [18]

ENDOFIT, (ecol.) microorganism (bacterie, ciupercă) care se dezvoltă în interiorul țesuturilor organelor plantelor. Multe dintre e. devin sistemice, invadând structurile fundamentale (ex., țesuturile conducătoare) ale plantei și sunt dispersate prin semințe. **E.** produc o serie de metaboliți secundari, toxici (ex., alcaloizi) și pot inhiba reproducerea sexuată a plantelor. [69]

ENDOFITE, (biol.) plante inferioare ce trăiesc în țesutul animalelor, plantelor sau în crăpăturile stâncilor. Acestea se subdivid în *endolitofite* – plante care viețuiesc în interiorul rocilor (licheni, alge, ciuperci); *endoxilofite* – plante care viețuiesc în corpul (lemnul) altor plante; *endozoofite* – plante care viețuiesc în corpul animalelor. [50]

ENDOFLEBITĂ, (med. u.) inflamația acută sau cronică a intimei venelor, realizând frecvent tromboze; de cele mai multe ori apare ca o complicație după varice, sarcină, intervenții chirurgicale, procese septice. [60]

ENDOFTALMITĂ, (med. u.) sensibilizarea anafilactică a ochiului uman la proteinele cristaliniene proprii, în cazul extracției extracapsulare a cristalinului. [60]

ENDOGEIC, sin. cu termenul *euedafic*. [44]

ENDOGEICOLE, (zool.) sin. *hipogeicole*, *subterane*; ant. *epigeicole*; animale (specii) care trăiesc în mediile hipogee. Termen sugerat cu acest sens de G. Pruvot lui E. Racoviță. [44]

ENDOGEN¹, (ecol.) factor interior unui organism sau chiar sistemului ecologic considerat. [3]

ENDOGEN², (tect.) caracteristica proceselor și fenomenelor ce au loc în interiorul Pământului, datorate căldurii interne și variațiilor de presiune. [25]

ENDOGEN³, (bot.) de origine internă. La plante, format din partea internă, profundă a unui organ. La ferigi, rădăcinile adventive se formează din endoderm; la cele mai multe plante dicotiledonate, radicele și rădăcinile adventive își au originea în pericicl; la majoritatea plantelor monocotiledonate, rădăcinile adventive își au originea în pericicl; la briofite (mușchi) sporii se formează în interiorul sporangelui. [50]

ENDOGEU, totalitatea mediilor endogeice. Ant. *epigeu*. [44] → ENDOGEIC, EUEDAFIC

ENDOLIMFĂ, (anat.) fluid conținut în părțile interne ale labirintului membranos al urechii de vertebrate. [37]

ENDOLITIC¹, (micol.) sin. *endolitofit*, care se dezvoltă în interiorul unei roci; ex., talurile unor specii lichenice (*Verrucaria*). [69]

ENDOLITOFIT → ENDOLITIC

ENDOMEMBRANE, (citol.) ansamblul membranelor care compartimentează spațiul celular, având drept rezultat formarea de organite celulare. Membrana fiecărui organit are o compoziție chimică și potențialități funcționale specifice. **E.** împiedică interferența reacțiilor chimice de sens contrar; fac posibilă desfășurarea simultană, în compartimente diferite, a unor procese biochimice incompatibile. [69]

ENDOMETRIOM, (med. u.) acumulare circumscrisă de țesut endometrial în alt loc decât sediul său normal. [60]

ENDOMETRITĂ, (med. u.) inflamație acută sau cronică a mucoasei uterine. [33]

ENDOMETRU, (anat.) membrană mucoasă glandulară care captește uterul la mamifere. Suferă o creștere ciclică și o regresie sau distrugere în perioada de maturitate sexuală. Primește embrionul la implantare. [37]

- ENDOMICORIZE**, (micol.) sin. *micorize ericoide*, micorize caracterizate de creșterea intracelulară a hifelor care penetrează perii radiculari și celulele corticale. Hifele formează vezicule și ramuri scurte (arbuscule) în interiorul celulei gazdă, de unde celălalt nume al lor de *micorize vezicular-arbusculare* (VAM). Pe suprafața rădăcinii, de regulă, nu este vizibilă o țesătură densă de hife. E. sunt prezente la aproape toate plantele de cultură (cerealiere, horticole și ornamentale), ca și la majoritatea ierburilor furajere, la buruieni și chiar la unii arbori cu lemn tare. [69]
- ENDOMITOZĂ**, (biocel.) tip particular de replicare a cromozomilor care constă în multiplicări succesive într-un singur nucleu [19], fără ca aceasta să fie urmată de citochineză. Rezultă astfel celule poliploide. [69]
- ENDOMYSIUM**, (anat.) țesut conjunctiv între/și înconjurând fibrele musculare individuale într-un fascicul. Un mușchi întreg se compune dintr-un număr de fascicule, fiecare înconjurat de teaca sa proprie sau perimysium, întregul mușchi fiind inclus într-un epimysium. [37]
- ENDONUCLEAZE**, (genet.) enzime care desfac legăturile fosfo-diesterice din interiorul polinucleotidelor și intervin în procesele de reparație prin excizie, asigurând inciziile în rupturile monocatenare. [56]
- ENDOPARAZIT**, (biol.) parazit care trăiește în celulele, țesuturile, fluidele sau cavitățile organismului gazdă; poate fi un fitoparazit (parazitează plantele) sau zooparazit (parazitează animalele); ex., ruginile, tăciunii, cornul secarei sunt e. ai plantelor, iar tenia, gălbeaza, plasmiidul malariei sunt e. ai animalelor [69]; dintre insecte, există un mare număr de specii de himenoptere ale căror larve se dezvoltă în interiorul larvelor altor insecte, hrănindu-se cu organele interne ale acestora. [62]
- ENDOPLASMA**, (citol.) partea internă a citoplasmei, de regulă în stare de sol, în care sunt înglobate toate organele celulare. [69]
- ENDOPSAMIC**, (ecol.) organism care trăiește în grosimea substratului de nisip, dislocând granulele de nisip în timpul deplasării lor. [50]
- ENDOPSAMION**, (ecol.) biotopul organismelor din solurile nisipoase. [50]
- ENDOPTERIGOID**, (anat.) cel mai de sus dintre cele trei oase pterigoide ale unui pește. [37]
- ENDOPTIL**, (bot.) embrion cu plumula răsucită în cotiledon, ex., semințele plantelor. [50]
- ENDOREDUPPLICARE**, (genet.) reduplicare de două sau, foarte rar, de mai multe ori a cromatidei, fără diviziune cromozomală sau celulară. [19]
- ENDOREIC**, (geomorf.) caracteristica regiunilor a căror rețea hidrografică se varsă în lacuri interioare continentelor sau se pierde treptat prin infiltrație sau evapotranspirație; fără scurgere în Oceanul Planetar. [25]
- ENDORIZ**, (bot.) cu radica la cuprinzând primordiul rădăcinii, ex., embrion. [50]
- ENDOSAPROFITISM**, (biol.) simbioză la licheni, unde unul din simbioanți își desfășoară viața saprofitică în dauna celuilalt, hifele ciupercii utilizând substanțele gonidiei moarte ale algei. [50]
- ENDOSCHELET**, (anat.) structură de sprijin situată în întregime în interiorul corpului ce constituie un sistem de pârghii pe care se inserează musculatura, făcând posibilă mișcarea organismelor. La artropode are origine epiblastică și este reprezentat de apodeme produse de exoscheletul puternic cheratinizat, în regiunea capului formându-se prin coalescența apodemelor o structură complicată ce are și rolul de a proteja ganglionii cerebroizi. La vertebrate este reprezentat de coloana vertebrală. [70]
- ENDOSCLEROT**, (micol.) miceliu persistent de origine endogenă. [50]
- ENDOSIMBIONT**, (biol.) organism care realizează relații de endosimbioză-mutualistă cu alt organism. [69]
- ENDOSIMBIOZĂ**, (biol.) simbioză internă între bacterii și rădăcina plantelor leguminoase (*Fabaceae*), ex., simbioza dintre bacteriile *Rhizodium leguminosarum* și rădăcinile de fasole, mazăre, salcâm, trifoi, lucernă etc. [50]
- ENDOSPERM**, (micol.) țesut albuminos de rezervă existent în semințe, cu funcțiuni trofice pentru embrion. Gimnospermele posedă endosperm primar haploid. Angiospermele posedă endosperm secundar (albumen), de obicei triploid. [50]
- ENDOSPOR**, (micol.) spor care se formează în interiorul sporangelui; ex., sporii plantelor, sporangiosporii, ascosporii; ant. *exospor*. [69]
- ENDOSTIL**, (zool.) jgheab ciliat și glandular situat pe partea ventrală a faringelui la unele tunicate, la amfioxus și la larvele de ciclostomi. [57]
- ENDOSTOMĂ**, (bot.) deschizătura integumentului intern al ovulului la antofite; dinții interni ai peristomului mușchilor frunzoși. [50]
- ENDOTECĂ**, (bot.) 1. Peretele intern al sporogonului la mușchiul de mlaștină (*Marchantia polymorpha*). 2. Membrana internă a lojii anterelor staminale din floare. 3. Stratul intern al grăunciorului de polen, sin. *intină*. 4. Peretele intern al sacului embrionar din oul. [50]
- ENDOTELIO-CORIALĂ**, (anat.) tip de placentă, găsit la carnivore, la care epiteliul uterin și țesutul conjunctiv uterin se rup, dar capilarele materne rămân intacte. [37]

ENDOTELIOM, (med. u.) tumori mezenchimale cu capacitatea de a forma structuri sincițiale și tubulare. [60]

ENDOTELITA, (med. u.) inflamație a endoteliului cu leziuni distrofice care pot favoriza coagularea sângelui în vasele sangvine sau cu leziuni proliferative cu tendință la obliterare în cazurile de localizări la nivelul unor lumene. [60]

ENDOTELIU, (anat.) strat de celule foarte subțiri care captează vasele de sânge și inima vertebratelor. [37]

ENDOTELIU VASCULAR, (anat.) stratul intern al peretelui vascular, format dintr-un singur rând de celule. Trebuie să rămână intact pentru a preveni agregarea trombocitelor și apariția microtrombilor. [21]

ENDOTERMIC, (ecol.) care caracterizează unele fenomene fizice sau reacții chimice, care reclamă un aport de energie termică. [3]

ENDOTOXINA, (toxicol.) lipopolizaharidă, termostabilă, slab imunogenă, puternic pirogenă, componentă structurală a peretelui celular de la toate bacteriile gram-negative, patogene; sunt eliberate numai după dezintegrarea celulei. Este mai puțin toxică decât exotoxina; dozele mari de e. determină o serie de manifestări patologice sistemice, nespecifice: hipertermie, leucopenie, modificări cardiovasculare etc. [69] Când cantitatea de e. este foarte mare se produce moartea organismului gazdă, ceea ce duce la modificarea structurii populațiilor vegetale și animale. [41]

ENDOTROF, (bot.) care își procură hrana din interiorul unui țesut străin, aspect întâlnit la micorizele de la rădăcinile *Liliaceelor*. [50]

ENDOTROPIS, (bot.) 1. Orientarea organului lateral către cel central. 2. Pătrunderea tubului polinic în ovul prin micropil. [50]

ENDOXIL, (bot.) aflat în interiorul lemnului. [50]

ENDOXILOFITE, (parazit.) paraziți criptogamici din corpul plantelor lemnoase. [50]

ENDOZOIC, (biol.) 1. Care trăiește în organismul animalelor. 2. Care se răspândește prin dejecțiile animalelor, ex., semințe, spori. [50]

ENDOZOM, (biocel.) veziculă care se formează la nivelul plasmalemei prin invaginarea acesteia, în care sunt închise particule solide sau soluții din mediul ambiant, în cadrul procesului de endocitoză (pinocitoză și fagocitoză). E. poate fuziona cu cisterne golgiene sau vacuole în care își descarcă conținutul; mai adesea însă fuzionează cu un lizozom și formează împreună o vacuolă digestivă, heterofagică, în cadrul căreia substanțele aduse de e. vor fi degradate de enzimele (hidrolazele) lizozomale.

Prođușii rezultați în urma hidrolizei vor difuza prin membrana vacuolei digestive în citosol. [69]

ENDOZOOCORE, (biol.) mod de răspândire a plantelor ai căror germei (semințe, spori), consumați de animale, trec prin intestinalele lor fără a fi digerate și apoi sunt diseminate prin dejectare, aspect întâlnit la speciile de vâsc (*Viscum album*), mătrăgună (*Atropa belladonna*), mei pășăresc (*Lithospermum arvense*), vișin turcesc (*Cerasus mahaleb*), zmeur (*Rubus idaeus*) etc. [50]

ENDOZOOFITE, (biol.) organisme vegetale care trăiesc în corpul animalelor, de ex., unii viermi turbelariați trăiesc în simbioză cu alga *Zoochlorella*, care sunt înghițite, fagocitate de celulele intestinale și apoi de celulele parenchimului, dar nu sunt digerate. Când celulele fagocite mor, algele rămân libere în parenchim conferindu-i culoarea verde. Aspectul este întâlnit la *Microstomum lineare* ce trăiește în apele dulci din Europa și America de Nord. În cadrul simbiozei algele folosesc în fotosinteză CO₂ produs de celulele organismului animal și elimină O₂ ce îi este necesar acestuia în respirație, dar îl și hrănește cu substanțe organice sintetizate. [50]

ENEAGIN, (bot.) gineceu cu nouă pistiluri. [50]

ENEANDRU, (bot.) androceu cu nouă stamine. [50]

ENERGETICA ECOSISTEMULUI, (ecol.) modul de analiză termodinamică a proceselor care au loc în timpul fluxului de energie la nivelul ecosistemului. [24]

ENERGETICA POPULAȚIILOR, (ecol.) fluxul de energie prezent la populațiile din cadrul unui ecosistem. Se desfășoară pe baza legițiilor care guvernează modularea în timp a ratelor fluxului de energie și a circuitelor elementelor minerale. Fiecare populație își are un buget energetic propriu. Fluxul de energie în termenii intrărilor, transformărilor și ieșirilor de energie este prezent la orice populație. Aprecierea bugetului energetic al unei populații se face după ecuația: $C = P + R + F + U$, în care: C este energia consumată sau ingerată în calorii; P – producția; R – cheltuiala de energie; F – egesta, reprezentată de fecale; U – excreta, respectiv excreții prin urină și piele. [50]

ENERGIA INTRATERESTRĂ, (fiz.) energie rezultată din dezagregarea radioactivă a materiei intraterestrice constituind originea căldurii interne a Pământului. [50]

ENERGIA METABOLIZABILĂ, (zootehn.) energia din nutrețuri, rezultată din diferența între energia brută și suma pierderilor de energie produsă din substanțele nedigerate, gazele de fermentație și urină. [34]

ENERGIA RELIEFULUI, (geomorf.) diferența de altitudine dintre fundul unei văi și culmile învecinate. [50]

ENERGIE, (fiz.) mărime fizică ce caracterizează posibilitatea unui sistem de a efectua lucru mecanic. Se măsoară în ergi, jouli sau alte unități. **E. atomică** (sau **nucleară**) este e. degajată într-o reacție nucleară de fuziune sau de fisiune. **E. de ionizare** este e. necesară extragerii unui electron dintr-un atom. **E. de legătură a nucleului** este lucrul mecanic necesar descompunerii unui nucleu în nucleonii (protoni și neutroni) componenți. **E. internă**, funcție de stare termodinamică ce înglobează totalitatea formelor de e. pe care le posedă particulele care compun sistemul. **E. mecanică** este energia unui corp capabil să efectueze lucru mecanic datorită unor factori mecanici ca schimbarea vitezei sale (**e. cinetică**) sau a poziției într-un câmp de forțe (**e. potențială**). [38]

ENERGIE BRUTĂ, (zootehn.) sin. *energie calorică brută*, conținutul total de energie al unui nutreț. Energia brută este egală cu energia de combustie, determinată direct prin ardere în bomba calorimetrică. [34]

ENERGIE DE ACTIVARE (E_a), (biochim.) energia necesară particulelor reactante pentru a se transforma în „complex activat”, iar apoi în produși de reacție. În toate reacțiile chimice, complexul activat este starea cu energia cea mai ridicată, atât față de reactanți, cât și față de produșii de reacție. Mecanismul de desfășurare a unei reacții: *Reactanți/Complex activat/Produși* arată că viteza de reacție este condiționată invers proporțional de energia de activare. Cu cât energia de activare este mai mică, cu atât crește numărul particulelor ce se pot transforma în complex activat și apoi în produși și în consecință crește viteza de reacție. [9]

ENERGIE DE REȚEA, (mineral.) energia necesară pentru a desface ionii dintr-un cristal cu rețea ionică în ioni infinit depărtați. [29]

ENERGIE DE TASARE, (petr.) energie formată în urma dislocării și a drenării țițeiului în strat prin micșorarea volumului porilor rocilor respective. (R. Țițeica și colab., 1972) [5]

ENERGIE DE ZĂCĂMÂNT, (petr.) energie naturală cu acțiune mecanică care provoacă curgerea hidrocarburilor fluide din zăcământ spre sondă. [30]

ENERGIE DIGESTIBILĂ, (zootehn.) sin. *energie digestibilă aparentă*, unitatea de măsură a valorii nutritive furajere, bazată pe energia digestibilă a nutrețurilor. Reprezintă energia părții digestibile a unui nutreț, rezultată din diferența între energia brută (inițială) și energia substanțelor nedigerate eliminate prin fecale. [34]

ENERGIE DULCE, (ecol.) energie care nu poluează. [3]

ENERGIE DURĂ, (ecol.) energie care poluează. [3]

ENERGIE ELECTRICA TRANSPORTATĂ, (ind. energ.) cantitatea de energie electrică activă pentru care se asigură serviciul de transport, măsurată în punctul (punctele) de livrare în rețeaua electrică de transport. [59]

ENERGIE GEOTERMICĂ, (ecol.) energie care provine din apele calde sau/și din vaporii unor pânze subterane sau a unor gheizere. [3]

ENERGIE GRAVITAȚIONALĂ, (petr.) energie rezultată în timpul drenajului țițeiului, prin trecerea acestuia de la un potențial gravitațional superior existent din locul de origine în zăcământ, la unul inferior, în sondă. (R. Țițeica și colab., 1972) [30]

ENERGIE INEPUIZABILĂ, (ecol.) energie rezultată din surse permanente (de ex., de la lumină, vânt, biomasă, căldură geotermală). [24]

ENERGIE INFORMAȚIONALĂ, (mat.) valoarea medie a probabilităților p_i ($i = 1, 2, \dots, n$) de realizare a evenimentelor aleatoare elementare e_i rezultate în urma unei experiențe α .

$$E(\alpha) = \sum_{i=1}^n (p_i)^2;$$

a fost introdusă în 1966 de matematicianul român O. Onicescu. [48]

ENERGIE LIBERĂ DE LEGĂTURĂ, (chim.) energie liberă cu care este reținut un cation adsorbit la suprafața unei particule coloidale. În cazul unui ion monovalent M, ea se obține din formula:

$$\Delta F_M = RT \ln \frac{[M]}{(M)} \quad ;$$

în care: ΔF = energia liberă medie de reținere; R = constanta universală a gazelor; T = temperatura absolută; [M] = concentrația totală, respectiv suma de M în condiții de ionizare și neionizare; (M) = activitatea cationului respectiv. Energia liberă de legătură influențează echilibrele care se stabilesc între cationii adsorbiți de faza solidă a solului și cei aflați în soluția de sol. [29]

ENERGIE LIBERĂ DE REACȚIE → ENTALPIE LIBERĂ DE REACȚIE

ENERGIE LIBERĂ DE SCHIMB, (agrochim.) energie liberă care intervine în schimbul dintre cationii aflați pe diferite poziții de schimb ale complexului adsorbiv al solului. Se notează cu ΔF . În

cazul K^+ și Ca^{2+} : $\Delta F = RT \ln a_K / (a_{Ca})^{1/2}$ unde: $R =$ constanta universală a gazelor; $T =$ temperatura absolută; $a_K =$ activitatea ionilor de K^+ ; $a_{Ca} =$ activitatea ionilor de Ca . Energia liberă de schimb reprezintă un „factor de intensitate“ pentru K din sol și un indice de apreciere a accesibilității sale. [29]

ENERGIE LIBERĂ GIBBS, (chim.) reprezintă lucrul mecanic schimbat de un sistem termodinamic dat cu exteriorul; este unul dintre cele patru potențiale termodinamice; se notează cu G . [29]

ENERGIE RECUPERATĂ, (ecol.) energia obținută din prelucrarea deșeurilor, printr-o varietate de procedee, ex., combustia. [17]

ENERGIE VERDE, (ecol.) energie reînnoibilă produsă cu aportul inițial al plantelor. [3]

ENERGIILE NECREATE, (rel.) sintagmă specifică teologiei creștine răsăritene. Termenul de energie are vădite conotații filozofice, consacrat de Sf. Grigorie Palama (sec. XIV) în disputa cu teologii apuseni Varlaam și Achindin. Teologia **e.n.** este fidelă tradiției creștine anterioare (sec. IV-VII). În esență, această doctrină de credință luminează raportul, relația dintre Cel necreat și cele create, dintre Absolutul divin și relativitatea creației. **E.n.** sunt rațiuni (logoi) ale Ființei divine care devin lucrătoare, adică se manifestă în dinamica lucrurilor concrete. Ele sunt o dovadă a lui Dumnezeu care, incognoscibil în ființa Sa, se lasă cunoscut prin aceste „ieșiri“ ale Sale imprimate în structura rațională a lumii, a universului. Efectul (consecința) imediat al prezenței **e.n.** îl constituie harul. [14]

ENERGIZARE ÎN VEDEREA RESTAURĂRII FUNCȚIONĂRII SEN, (ind. energ.) procedura de punere sub tensiune a elementelor de rețea într-o ordine prestabilită de restaurare, din grupuri generatoare cu capacitate de pomire fără alimentare din sistem (cu surse proprii de pomire) sau dintr-un sistem electroenergetic vecin. [59]

ENGRAMARE, (fiziol.) operația de transformare a informației de intrare, indiferent de natura ei calitativă, în elemente de memorie, prin schimbarea codurilor acestor mesaje. [28]

ENGRAMĂ, (fiziol.) urmă mnezică înscrisă în țesutul nervos. Îndeplinește funcția de fixare în memorie și poate fi reactualizată. [28]

ENGRAULIS ENCRASICHOLUS → HAMSIE

ENIPOSTAZIERE, (rel.) contribuție decisivă a Sf. Leonțiu de Bizanț (sec. VI) în problema clarificării raportului dintre unirea după *ipostas* și unirea după *natură*. *Enhypostaton* înseamnă că natura umană a fost asumată ca *ipostas* (persoană) de Logos în ființa divino-umană a lui Iisus Hristos. *Unirea ipostatică*, firea divină și firea umană unite fără ca vreuna să se piardă în cealaltă. Centrul ipostatic uman

(subiectul, omul) nu este absorbit de centrul ipostatic divin (Logosul) prin unirea lor. Se unesc fără să se confunde în proprietățile lor distincte, comune în același mod, tipic și loc. [14]

ENISEI, fluviu în partea asiatică a Rusiei. Este al treilea fluviu din Asia. Lungimea sa este de 4.102 km, iar suprafața bazinului este de 2.580.000 km². Râurile afluențe sunt în număr de 198.620, iar lungimea lor totală atinge 884.754 km. În cadrul bazinului sunt 126.364 lacuri cu o suprafață de 51.835 km². Fluviul se formează din unirea, în dreptul orașului Kazal, a două râuri, Eniseiul Mare și Eniseiul Mic, ce izvorăsc din Munții Tanu-Ola și Saianul de Est. Dintre numeroșii săi afluenți cei mai mari sunt: Abakan, Angara, Tunguska Inferioară și Tunguska de Piatră. Se varsă în Marea Kara printr-un larg estuar care se continuă cu Golful Enisei. [25]

ENOFTALMIE, (zootehn.) adâncirea, înfundarea globilor oculari în orbite în caz de deshidratare severă sau în alte situații patologice care duc la reducerea stratului adipos din spatele globului ocular. [33]

ENOLOGIE, știința ce se ocupă cu studiul metodelor de obținere, stabilizare și maturare a vinurilor și a produselor pe bază de must și vin. [49]

ENSIFORM, (bot.) organ al plantelor în formă de sabie, ex., frunzele la buruiana pentru vânt (*Inula ensifolia*), gladiole (*Gladiolus sp.*), papură (*Typha latifolia*, *T. laxamannii*, *T. shuttleworthii*), stânjenel (*Iris germanica*). [50]

ENTALPIE, (biochim.) mărime termodinamică prin care se exprimă conținutul caloric al unui sistem. Orice modificare fizică sau chimică suferită de un sistem este însoțită de o variație a e . ΔH și exprimă de fapt schimbul de căldură cu mediul, la presiune constantă. **E.** de reacție, numită și căldură de reacție ΔH , reprezintă efectul termic al unei reacții. Din acest punct de vedere, reacțiile pot fi endoterme (se desfășoară cu absorbție de căldură, $\Delta H > 0$) și exoterme (se desfășoară cu degajare de căldură, $\Delta H < 0$). [9]

ENTALPIE LIBERĂ DE REACȚIE, (biochim.) (energie liberă de reacție), mărimea termodinamică ce reprezintă partea de entalpie (căldură) de reacție care poate fi valorificată sub formă de lucru util pe parcursul unui proces, la presiune și temperatură constante. Variația entalpiei libere ΔG exprimă de fapt relația dintre variația entalpiei și cea a entropiei $\Delta G = \Delta H - T\Delta S$. Ea exprimă tendința sistemelor de a trece într-o stare cu minim de energie și un maxim de dezordine, fiind factorul determinant al evoluției unei reacții. Procese și reacții care se petrec spontan sunt numai acelea pentru care $\Delta G < 0$. Reacțiile chimice pentru care $\Delta G > 0$ nu sunt termodinamic posibile, ele nu pot avea loc spontan; pentru desfășurarea lor este necesar un aport de energie liberă, sunt deci endergonice. [9]

ENTERITĂ, (med. u.) inflamație acută sau cronică a intestinului. În mod corect, termenul este utilizat pentru a desemna procesul patologic doar la nivelul intestinului subțire. [33] Ea poate fi: cronică atrofică, cronică catarală, cronică chistică, cronică hipertrofică, cronică papiloasă, descuamativă, flegmonoasă, foliculară, holerică, mucoasă, nodulară etc. [60]

ENTEROCEL, (anat.) porțiune a celomului, care a fost în comunicație cu arhenteronul, de ex., în pungile mezodermice de la amfioxus. [37]

ENTEROCEPTORI, (anat.) receptori nervoși situați în interiorul diferitelor organe viscerale, cum sunt tubul digestiv, inima, vasele de sânge. [57]

ENTEROCITE, (anat.) celulele intestinului subțire care prezintă spre lumenul intestinal o margine „în perie”, prevăzută cu microvili care conțin cantități mari de enzime, necesare în procesul de digestie. [21]

ENTEROCOLITĂ, (med. u.) afecțiune inflamatoare mai mult sau mai puțin întinsă a intestinului subțire și gros, limitată la mucoasă sau extinsă la peretele intestinal în întregime, cu evoluție acută sau cronică, caracterizată prin colici, diaree, febră, scădere în greutate. [60]

ENTEROGONĂ, (zool.) tunicate la care corpul este de obicei împărțit în torace și abdomen, iar gonadele sunt situate în ansa intestinală sau în apropierea ei. [28]

ENTEROLITE, (med. vet.) calculi formați în colon, mai frecvent la cabaline, prin precipitarea fosfaților de amoniu și magneziu pe nucleii organici, alcătuiți probabil din resturi vegetale. [33]

ENTEROPNEUSTA, (zool.) un alt nume pentru *Hemichordata*, un grup de animale marine, incluzând forma săpătoare *Balanoglossus*, și unele forme sedentare care se hrănesc prin mișcarea cililor. Ele posedă fante branhiale și un stomodord în partea anterioară a corpului. Embriologia lor sugerează legături cu echinodermele. [37]

ENTEROPROCTE (*Enteroprocta*), (zool.) grup de animale fixate, pedunculate, solitare și coloniale, cu rang de încregătură. Caracterizate prin prezența unei coroane de tentacule, în interiorul căreia se află atât orificiul bucal cât și anal. Sunt triblastice inferioare, lipsite de celom, prevăzute cu protonefridii. Reproducerea se face pe cale asexuată prin înmugurire pe peduncul și pe cale sexuată. Se cunosc cca 60 specii de dimensiuni mici. (C. Pisică, 1983) [50]

ENTERORAGIE, (med. vet.) hemoragie la nivelul lumenului intestinal. [33]

ENTEROTOXINE, (toxicol.) toxine cu efect limitat. Ele acționează numai asupra intestinelor. [69]

ENTIMENĂ, (psih.) raționament eliptic în care o premisă sau o concluzie sunt subînțelese. [28]

ENTITATE ECOLOGICĂ, (ecol.) termen cu caracter general utilizat la evaluarea riscului ecologic, cu referire la o specie, un grup de specii, o funcție sau o caracteristică a unui ecosistem. [17]

ENTOMOCECIDIE, (cecid.) gală întâlnită la o plantă cauzată de înțeparea unor insecte. (C. Váczy, 1980) [50]

ENTOMOFAG, (biol.) despre organisme care se hrănesc cu insecte. [62]

ENTOMOFIL, (biol.) despre plante a căror polenizare se realizează cu ajutorul insectelor. [62]

ENTOMOFITE, (biol.) specii de plante polenizate de insecte. [15]

ENTOMOGAM, (biol.) floare polenizată prin insecte. [50]

ENTOMOLOGIE, ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul insectelor. [62]

ENTOMOPATOGEN, (zool.) termen folosit pentru a desemna o serie de microorganisme care afectează insectele. [62]

ENTOPELAGOGIE, știință a educației întregului popor și care se corelează cu disciplinele: andragogia (pedagogia adulților), pedagogia familiei, pedagogia timpului liber, pedagogia socială etc. Această orientare pedagogică a apărut la începutul secolului al XX-lea. [32]

ENTOPTERIGOID (*endopterigoid*), (anat.) un os de membrană între pătrat și palatin în craniul peștilor osoși, pierdut sau redus la vertebratele superioare. [57]

ENTROPIE¹, (fiz.) funcție de stare (notată S) a unui sistem termodinamic a cărei variație la trecerea reversibilă elementară a sistemului între două stări este egală cu raportul dintre căldura schimbată de sistem cu mediul și temperatura absolută: $dS = dQ/T$. Dacă procesul este ireversibil: $dS > dQ/T$. Pentru un sistem izolat evoluția sistemului este astfel încât e. să crească (*legea creșterii e.*), cu alte cuvinte există un sens unic în timp al evoluției sistemului. [38]

ENTROPIE², (mat.) măsură a gradului de nedeterminare a unui experiment α .

$$H(\alpha) = - \sum_{i=1}^n p_k \log(p_k)_2$$

(pentru o distribuție discretă) și

$$H(\alpha) = - \int_{-\infty}^{\infty} \phi(x) \log(\phi(x)) dx$$

pentru o distribuție continuă cu densitatea $\phi(x)$. A fost introdusă de matematicianul american C. Shannon în 1948. [48]

ENTROPIE³, (chim.) mărimea termodinamică statistică prin care se exprimă gradul de dezordine internă al unui sistem. Tendința naturală a sistemelor este de a trece spontan spre o stare de dezordine cât mai mare, paralel cu creșterea entropiei. Tranziția unui sistem de dezordine → ordine este însoțită de scăderea entropiei, dar numai sub acțiunea unui factor de constrângere din exterior. [9]

ENTROPIE⁴, (ecol.) stare a echilibrului energetic al unui sistem (viu sau neviu). Sistemele biologice, datorită proceselor metabolice, sunt antientropice („produc negentropie“). [24]

ENTROPIE NEGATIVĂ, (ecol.) funcția de stare care măsoară ordinea sistemului. [2]

ENTROPIE POZITIVĂ, (ecol.) funcția de stare care măsoară gradul de dezordine al unui sistem. [2]

ENTUZIASM, (psih.) trăire afectivă intensă care activează persoana umană în vederea realizării unor scopuri cu valoare socială recunoscută. [28]

ENUCLEERE, (med. vet.) manoperă de îndepărtare a unei formațiuni patologice circumscrise, a conținutului unui nodul, chist sau al unei tumori. [33]

ENUREZIS, (fiziol.) micțiuni nocturne, involuntare, apărute la copil, ca urmare a tulburărilor actului reflex micțional. [21]

ENVIRONMENT¹, (inform.) set de resurse la dispoziția operatorului. [6]

ENVIRONMENT², (cult.-art.) împrejurimi, mediu, ambianță, ca expresie a preocupării pentru armonia și puritatea mediului în artă unde intervenția artistului se simte nemijlocit în desfășurarea evenimentelor culturale. [67]

ENZIMĂ, (biol.) substanță produsă de anumite organe ale corpului viețuitoarelor. [50]

ENZIME, (biochim.) biocatalizatori ai tuturor proceselor biochimice și bioenergetice. Sunt proteine solubile specializate, cu putere catalitică și specificitate extrem de mare, diferite de toți ceilalți catalizatori. Caracteristicile lor esențiale sunt: catalizează numai reacțiile termodinamic posibile, cu $\Delta G < 0$; scad foarte mult energia de activare și de aceea determină viteze de reacție extrem de mari; acționează în cantități foarte mici și nu se consumă; în reacțiile reversibile grăbesc stabilirea echilibrului chimic, fără a-l deplasa; prezintă o strictă specificitate de reacție și de substrat; în multe reacții necesită participarea unui cofactor, ce poate fi o grupare prostetică, o coenzimă sau un ion metalic. Specificitatea enzimelor este determinată de structura macromoleculilor proteice care prezintă o anumită zonă, numită situs catalitic, la nivelul căruia are loc acțiunea catalitică. Mecanismul de acțiune al enzimelor implică formarea intermediară a unui complex activat enzimă-substrat caracterizat printr-o

energie de activare foarte scăzută. Formarea acestui complex este condiționată de structura situsului catalitic, care trebuie să fie complementară cu structura substratului. [9] Prezente în toate organismele vii: vegetale, animale, microorganisme. Declanșează, la nivel celular și extracelular, reacții biochimice de mare importanță fiziologică, fără de care viața nu este posibilă. Ele se găsesc adsorbite și adsorbite pe sau în anumite formațiuni subcelulare (plastide, mitocondrii, lizozomi, aparat Golgi etc.). Altele se află dizolvate în citoplasmă și nucleu. Sub acțiunea căldurii sau sub acțiune chimică (acizi, baze tari, solvenți organici) structura lor se denaturează. În aceste condiții își pierd puterea catalitică (este mai mare în plantele tinere și mai scăzută în cele bătrâne). În cadrul regnului vegetal, semințele germinate, plantulele, țesuturile meristemice, frunzele, fructele etc. sunt bogate în enzime. După locul unde își desfășoară activitatea există exoenzime și endoenzime. Endoenzimele își exercită funcția intracelular, respectiv în celula în care s-au format. Pot fi legate mai slab în celulă (lioenzime) sau mai puternic (dezmoenzime). Exoenzimele se formează în celulă și apoi sunt eliminate în lichidele intercelulare, interstițiale și în seva elaborată. Viteza de formare a enzimelor este mult mai mare decât se produce biosinteza și degradarea proteinelor cu rol structural. La bacterii, enzimele sunt reprezentate de catalază, celulază, diastază. [50]

ENZIME ALLOSTERICE, (biochim.) enzime cu rol de reglare a proceselor catalitice. Ele sunt proteine oligomere care se caracterizează printr-un al doilea situs numit allosteric, capabil să interacționeze cu un efectori allosteric. Prin intermediul acestuia se realizează o reglare allosterică sau de tip feed-back. [9] → EFECTORI ALLOSTERICI

ENZIME DE RESTRICȚIE, (genet.) enzime care secționează ADN-ul duplex în situri specifice. [19]

ENZOTIE, (med. vet.) boală contagioasă ce afectează un număr mare de animale, aflate pe un teritoriu restrâns; rămâne cantonată în zona respectivă, unde poate reapărea periodic sau intermitent. [34]

EOCEN, (geol.) termen ce desemnează vârsta geologică. Este epoca (seria) de mijloc a perioadei paleogen, cuprinsă între 55 și 38 M.a. [25]

EOERA, (geol.) succesiune ecologică efectuată de-a lungul unor mari perioade de timp, corespunzătoare etapelor geologice. [3]

EOHIPPIUS, (zootehn.) tip mic ancestral de cal din perioada eocen, cu 3 degete la membrul posterior și 4 degete la cel anterior. [37]

EOLIAN, (ecol.) caracterizează procesele în care intervine vântul și rezultatele acțiunii lui (energie, eroziune etc.). [3]

- EOLIAN, relief** ~, (geomorf.) totalitatea proceselor, formelor de relief și sedimentelor rezultate din acțiunile de eroziune, transport și depunere ale vântului. [25]
- EON**, (geol.) diviziune geocronologică a Pământului de cel mai mare grad; istoria scoarței se subdividă în cei doi e.: precambrian (cryptozoic) (4.600-570 M.a.) și fanerozoic, timpul postproterozoic (570-0 M. a.) e. în geocronologia absolută reprezintă un miliard de ani. [25]
- EOSUCHIA**, (zool.) reptile diapside extinse, de talie mică, din permian în eocen. Stau la originea altor grupuri de reptile. [37]
- EOZINOFILIE** (*acidofile*), (anat.) categorie de polimorfonucleare cu diametrul de 12-17 microni, reprezentând aproximativ 2-5% dintre leucocitele circulante. Au nucleu bilobat, iar citoplasma conține granule mari, confluate, de culoare roșie. Migrează în țesuturi ele schimbă denumirea în *eozinocite*, fiindu-le atribuit un rol deosebit în reacțiile alergice și în afecțiunile parazitare. [33]
- EPACME**, (biol.) termen folosit în filogenie reprezentând faza de apogeu în dezvoltarea tipologică, cu modificări radicale de formă. [50]
- EPANDAJ** (*landfarming*), (prot. med.) procedeu de depoluare care constă în împrăștierea materialelor infestate pe sol, în straturi subțiri, urmată de răspândirea lor, cu ajutorul mașinilor agricole, pentru a favoriza biodegradarea poluanților organici pe care aceste materiale îi conțin. [3]
- EPANDARE** (*împrăștiere*), (prot. med.) acțiunea de dispersare a unor efluenți sau a unor noroaie pe sol, cu respectarea unor reguli tehnice precise, în scopul utilizării capacităților de filtrare și de epurare a orizonturilor pedologice superficiale. [3]
- EPANDIU**, (bot.) dezvoltarea regresivă a organului spre o formă mai simplă. [50]
- EPAPUS**, (bot.) lipsit de papus, ex., semințe lipsite de papus. [50]
- EPAVĂ**, corp plutitor, navă fără persoane la bord, resturi și obiecte provenind de la nave scufundate și eșuate pe uscat; locul unde se află se marchează cu geamanduri de culoare verde, lumini verzi cu sclipiri. [31]
- EPC**, (cit.) linie celulară permanentă, de tip epitelial, obținută din tumori de la crap (*Cyprinus carpio*). [10]
- EPECIE**, (ecol.) tip de relații probiotice care constau în situarea neparazitare a unui organism vegetal sau animal pe corpul viu al unui individ dintr-o altă specie (ex., lichenii pe copaci). [24]
- EPECTAZĂ**, (rel.) învățătură creștin-ortodoxă inițiată de Sf. Grigorie de Nysa în cartea sa „Viața lui Moise“. E. înseamnă totodată și urcușul sufletului, dar și atragerea acestuia de către Dumnezeu. Simbolul acestui urcuș este Moise, care a urcat pe
- muntele Sinai pentru a primi Tablele Legii (Decalogul). [14]
- EPENDIMOM**, (med. u.) tumoră conținând elemente endimale, întâlnită de obicei la copii la nivelul ventriculului al IV-lea, vizibil radiologic, ca urmare a unor procese de calcificare. [60]
- EPIBACTERIONEUSTON**, (ecol.) populații de bacterii descompunătoare prezente pe suprafața peliculei de apă din cadrul biocenozei neustonice. [50] → NEUSTON
- EPIBATIDINĂ**, (toxicol.) substanță toxică produsă de broasca sud-americană *Epipedobates tricolor*. [41]
- EPIBAZIDIE**, (micol.) porțiune distală, elongată, de regulă ascuțită (de forma unui corn) a unei bazidii, care poartă la vârf un singur bazidiospor. [69]
- EPIBENTOS**, (ecol.) totalitatea populațiilor de organisme vegetale, animale și de microorganisme care își duc viața la suprafața substratului din ecosistemele acvatice. [50]
- EPIBIOTIC**, (ecol.) organism ale cărui organe reproducătoare se dezvoltă pe suprafața substratului, dar cu o parte sau toată soma în interiorul substratului. [69]
- EPIBIOZĂ**, (ecol.) comunitate de viețuitoare alcătuită din organisme fixate de substrat (sesile). [70]
- EPIBLAST**¹, (bot.) la embrionul speciilor de *Poaceae/Gramineae*, prelungire membranoasă prezentă în partea opusă cotiledonului, ea reprezentând rudimentul celui de-al doilea cotiledon, orientat spre exterior. [50]
- EPIBLAST**², (embriol.) stratul cel mai superficial al blastodermului de vertebrate, formând o parte a embrionului. Acoperă hipoblastul. [37]
- EPIBOLIE**, (embriol.) proces embrionar prin care blastula se transformă în gastrulă prin creșterea mai mare a ectodermului, care se întinde peste endoderm. Rezultă gastrula similară cu cea obținută la unele organisme prin invaginarea endodermului. [37]
- EPIBRANHIAL**, (anat.) deasupra branhiilor.
1. Cartilajele sau oasele epibranhiale care formează partea dorso-laterală a fiecărui arc branhial al unui pește.
 2. Arterele epibranhiale: arterele branhiale eferente ale unui pește, care duc de la branhiile la aorta dorsală. [37]
- EPICARD**, (zool.) stratul delicat de celule ce înconjoară peretele inimii. [37]
- EPICARP**, (bot.) sin. *exocarp*, perete extern, subțire, al pericarpului fructelor, format din unul sau două straturi de celule. Întâlnit la măr, prună etc. [50]
- EPICARST**, (carstol.) partea superioară a zonei de percolație. [44]
- EPICECIDIE**, (cecid.) gală mixtă apărută în urma formării unei gale în gala altei specii și în care a doua gală este foarte puțin modificată. Ex., gala produsă de

Diplolepis eglateriae pe gala speciei *Diplolepis rosae* (ambele aparțin familiei *Cynipidae*). [41]

EPICENTRU, punctul de la suprafața Pământului ce reprezintă proiecția hipocentrului (focarului) unui cutremur de pământ, unde ajung primele unde seismice și care au intensitatea maximă. [25]

EPICHLIL, (bot.) partea anterioară, apicală, adesea foliacee, a labelului unor flori de *Orchidaceae*. [50]

EPICICLOIDEU, (bot.) tulpină cu coaste rotunjite și între ele cu șanțuri ascuțite. [50]

EPICLEZĂ, (rel.) invocare a Duhului Sfânt în vederea prefacerii darurilor (pâinea și vinul folosite pentru Sf. Euharistie) în Trupul și Sângele Domnului; cuvintele invocării: „Și fă adică pâinea aceea în însuși Trupul Tău, iar ceea ce este în potirul acesta (vinul) în însuși Sângele Tău, prefăcându-le cu Duhul Tău cel sfânt – Amin, Amin, Amin“. Este punctul culminant al Sf. Liturghii, în timp ce la strană se cântă „Pre Tine Te Lăudăm“. În acest moment toată suflarea îngenunchează împreună cu preotul din Sf. Altar. [14]

EPICONDILITĂ HUMERALĂ EXTERNĂ, (med. u.) afecțiune dureroasă a epicondiliului humeral, datorată unor fenomene de suprasolicitare funcțională a inserțiilor musculare epicondiliene. [60]

EPICONTINENTAL, (biogeogr.) care se desfășoară pe platforma continentală a mărilor, la marginea uscatului. Apele sunt de regulă puțin adânci și au suferit schimbări importante de-a lungul erelor geologice. Zonele ocupate de ele devin adesea în mod alternativ zone de uscat și zone marine. [70]

EPICOTIL, (bot.) partea tulpiniței prinsă între cotiledoane și primele frunze primare (protofile). Se formează din gemulă (muguraș, plumulă) și împreună cu hipocotilul dă naștere tulpinii principale. [50]

EPICRITIC, (psih.) calificare dată formelor de sensibilitate apte să opereze discriminări fine, să reproducă proprietățile stimulului. [28]

EPICUTICULĂ, (anat.) primul strat de la suprafața tegumentului insectelor, impermeabil și alcătuit dintr-o substanță grasă, nechitinizată. [62]

EPIDEMIE¹, (med. u. și vet.) sin. *molimă*, boală infecțioasă care se extinde, prin contaminare, la un număr mare de persoane dintr-o localitate, regiune etc. [60]

EPIDEMIE², (fitopat.) extinderea masivă și pe suprafețe mari a unor boli ale plantelor, din cauză înmulțirii rapide a patogenilor. [61]

EPIDEMIOLOGIA CATASTROFELOR, disciplină medicală care studiază influența unor factori determinanți (mod de viață, constituție biologică etc.) asupra cazurilor și distribuției maladiilor, în contextul specific unei catastrofe. [3]

EPIDEMIOLOGIE, știința care studiază cauzele și natura epidemiilor la om și animale, precum și măsurile menite a le preveni și combate. [60] În fitopatologie, studiază inițierea și evoluția bolilor la nivelul populațiilor plantelor gazdă. Ea se referă la interacțiunea dintre două populații: populația plantelor gazdă și aceea a patogenului, sub influența condițiilor climatice și a altor factori prezenți în mediul înconjurător. Cuprinde două domenii: diseminarea patogenului (transmiterea și răspândirea) și condițiile care favorizează evoluția bolii. [61]

EPIDENDROBIONT, (bot.) plantă neparazită autotrofă care se fixează și trăiește pe scoarța arborilor, ex., orhideele. [50]

EPIDERM, (anat.) stratul superficial al pielii, reprezentat de un epiteliu stratificat de tip cornos, format din 5 straturi de celule. [21]

EPIDERMĂ¹, (anat.) stratul extern al pielii derivat din ectodermul embrionar. La vertebrate constă în general dintr-un epiteliu stratificat, la suprafața căruia se găsește un strat cornos format din celule moarte. La baza epidermei este stratul lui Malpighi, format din celule care se divid activ, care înlocuiesc constant celulele moarte de deasupra. [37]

EPIDERMĂ², (bot.) țesut de apărare care protejează la exterior tulpina cu structură primară, frunza, organele florale, fructele, semințele. Își are originea în tunica conului vegetativ. Alcătuită dintr-un singur strat de celule vii, rareori mai multe (*Ficus*, *Nerium*), poliedrice sau tubulare, de obicei alungite în direcția organului respectiv, strâns unite între ele, fără spații intercelulare, cu pereții laterali și interni subțiri, celulozici, drepți sau undulați, prevăzuți cu punctațiuni și plasmodesme, cu peretele extern bombat și îngroșat, uneori cu modificări secundare constând din *cutinizare*, *cerificare*, *mineralizare*. Celulele conțin un strat parietal subțire de citoplasmă, fără sau cu plastide, sub formă de mici leucoplaste, un nucleu, o vacuolă mare cu suc celular în care uneori se găsesc dizolvați pigmenți antociani, exceptând unele ferigi, plantele acvatice submerse, unele plante terestre de lumină (*Caltha palustris*, *Lamium purpureum*) sau de umbră (*Ranunculus ficaria*, *Impatiens noli-tangere*). Celulele epidermice nu conțin cloroplaste. Ele sunt în general acoperite cu o cuticulă peste care la unele specii se află și ceară. Grosimea cuticulei mai mare la plantele acvatice, de deșert, alpine, epifite și halofite, are rol de a înlătura sau de a diminua pierderile de apă din țesuturi. Celulele epidermice prezintă unele modificări locale prin formarea de peri (trihomi), cu rol de apărare, sau prin formare de stomate, care permit respirația și transpirația plantei. La multe plante ce vegetează în deșert (*Aizoon canariense*, *Mesembryanthemum*

EPIDERMODISPLAZIE VERUCIFORMĂ

crystalinum, Reseda arabica), celulele epidermei de pe frunze și tulpină devin foarte mari, veziculoase, conținând în vacuola lor apă, pe care o cedează celulelor asimilatoare subiacente. [50]

EPIDERMODISPLAZIE VERUCIFORMĂ, (med. u.) dermatoză precanceroasă, rară, caracterizată prin erupție generalizată de papule violacee, verucoase, localizate mai ales pe dosul mâinilor, picioarelor, antebrate, trunchi. [60]

EPIDERMOFITIE, (med. u.) dermatomicoză superficială provocată de epidermofitoni și unele specii de tricofitoni, localizate mai ales inghinocrural (*Epidermophyton floccosum*) sau plantar și palmar (*Epidermophyton interdigitale*). [60]

EPIDIDIM, (anat.) tubul lung, îngust și încolăcit, care unește testiculul cu canalul deferent la vertebrele superioare. Derivă embriologic din ductul mezonefroic. [37]

EPIDIMITĂ, (med. u.) proces inflamator localizat la nivelul epididimului; e. gonococică – infecție gonococică care începe la coada epididimului, de unde se propagă în tot organul, transformându-l într-un cordon voluminos, evoluând spre fibroză, cu stenozarea canalului și azoospermie consecutivă. [60]

EPIDISCAL, (bot.) termen folosit în biologia vegetală pentru precizarea poziției de fixare a unui anumit organ, de ex., staminele inserate pe disc. [50]

EPIFANIE, (rel.) apariție, arătare. 1. Arătarea, descoperirea, manifestarea lui Dumnezeu în natură. 2. Marea Epifanie constă în Întruparea Fiului lui Dumnezeu în chip nevăzut la Buna-Vestire și în chip văzut la Nașterea Domnului (Crăciunul). 3. Botezul Domnului: arătarea Sf. Treimi. [14]

EPIFARINGE, (anat.) formațiune situată pe fața internă a labrumului de la insecte, care poate închide orificiul bucal în asociație cu hipofaringele situat pe fața internă a labiumului. [62]

EPIFARINGITĂ, (med. u.) inflamația mucoasei nazofaringelui, mai frecventă la adulți. [60]

EPIFENOMENISM, (psih.) teorie în conform căreia conștiința este un fenomen accesoriu (epifenomen), factorul constitutiv al conduitei bazându-se pe procesul nervos. [28]

EPIFIL, (biol.) organisme care trăiesc pe frunze. 1. Organism care trăiește pe suprafața frunzelor de la plantele superioare. 2. Structuri specializate, localizate la nivelul epidermei de pe fața superioară a frunzelor, ex., stomatele frunzelor la nufărul alb (*Nymphaea alba*) și nufărul galben (*Nuphar luteum*). [50]

EPIFIT¹, (fitopat.) microorganisme care se dezvoltă pe suprafața organelor plantă. E. poate fi patogen ca ciupercile *Erysiphaceae* sau bacteria saprofită ca *Pseudomonas fluorescens*. Microorganismele epifite

fitopatogene constituie de multe ori sursa de inocul pentru diferite boli. [61]

EPIFIT², (ecol.) organism care folosește ca suport o plantă, fără să o paraziteze (ex., mușchii, lichenii, orhideele). [24]

EPIFITE, (bot.) plante autotrofe, neparazitate care folosesc ca suport organele altor plante, ex., alge, licheni, mușchi, ferigi, orhidee tropicale. [50]

EPIFITONEUSTONI, (ecol.) producători primari constând din diferite tipuri de alge microscopice (crisomonade, cloroficee – *Protococcale*, flagelate etc.) care aparțin biocenozei neustonice pelagice și folosesc ca mediu de viață pelicula superficială de apă a ecosistemelor acvatice liniștite, fără valuri. [50] → NEUSTON

EPIFITIE, (fitopat.) apariția unei boli (viroza, bacterioza, micoza) la plante pe o arie foarte largă și la un număr foarte mare de indivizi. E. este echivalentul epizootiei de la animale. [61]

EPIFIZITĂ, (med. u.) proces osteocondritic ce interesează o epifiză, localizată mai frecvent la nivelul capului humeral, capului femural, condilului humeral, condilului tibial intern, capului metacarpianelor, metatarsienelor, calcaneului, astragalului, vertebrelor. [60]

EPIFLOEM, (bot.) scoarța externă la rădăcina și tulpina plantelor. [50]

EPIFRAGMĂ, (bot.) membrană cu o funcție determinată. 1. La *Briofite*, membrană care închide capsula după căderea operculului, ex., *Hepaticae*. 2. La ciuperci, membrană care acoperă sporoforul, ex., *Nidularia*. [50]

EPIGAION, (ecol.) biotop al organismelor supratereștre, ex., ierburi, arbuști, arbori, animale. [50]

EPIGEE, (ecol.) specii animale și vegetale care își duc viața la suprafața solului. [70]

EPIGEIC, (ecol.) termen indicând calitatea de mediu superficial (de la suprafața Terrei); ant. *hipogeic*. [44]

EPIGEICOLE, (ecol.) animale (specii) care trăiesc în mediile de la suprafața Terrei; antonime: *hipogeicole*, *endogeicole*, *subterane*. [44]

EPIGEN, (micol.) mod de dezvoltare a anteridei pe aceeași hifă, deasupra oogonului, ex., unele ciuperci din clasa *Oomycetes*. [50]

EPIGENETIC¹, (micol.) născut pe fața superioară a unui alt organ, ex., ecidiile ciupercii de pe fața frunzei. [50]

EPIGENETIC², (genet.) orice factor mezologic care intervine în procesul de dezvoltare și acționează asupra transcripției sau asupra translației. [19]

EPIGENEZĂ¹, (geol.) sin. *diageneză*. 1. Procesul prin care un râu care a curs inițial în roci moi se instalează în rocile dure situate sub cele moi. 2. Etapă din

- evoluția depozitelor sedimentare ce cuprinde totalitatea proceselor ce duc la transformări până la limita alterării. [25]
- EPIGENEZĂ²**, (embriol.) teorie conform căreia țesuturile și organele apar treptat, în cursul ontogenezei, din țesuturi mai simple, formate anterior. [28]
- EPIGEOTROPISM**, (fiziol.) tropism orientat spre suprafața solului. [50]
- EPIGEU¹** (fiziol.) care se dezvoltă deasupra pământului; ant. *hipogeu*. [69]
- EPIGEU²**, (ecol.) aerian. Care crește pe sol sau deasupra solului. La plante, după germinația semințelor, cotiledoanele antrenate de hipocotil ies la suprafața solului, ex., fasolea (*Phaseolus vulgaris*) și alte plante; tulpina supraterană a plantelor. [50]
- EPIGEU³**, (ecol.) totalitatea mediilor epigeice (de la suprafața Terrei) formează domeniul e.; ant.: *hipogeu, endogeu, subteran*. [44]
- EPIGIN**, (bot.) așezat deasupra ovarului. La floare, periantul sau perigonul împreună cu androceul (staminele) sunt inserate pe axă deasupra gineceului. La ghiocel (*Galanthus nivales*), perigonul și staminele androceului sunt inserate pe axă deasupra gineceului; la florile plantelor din familia *Apiaceae/Umbelliferae*, periantul și staminele androceului sunt inserate pe axă deasupra gineceului. În ambele situații gineceul este inferior. [50]
- EPIGLOTA**, (anat.) clapă mică din carne și cartilaj, ce protejează deschiderea laringelui la mamifere. În timpul înghițirii acoperă glota împiedicând intrarea hranei sau băuturii în trahee. [37]
- EPIGLOTITĂ**, (med. u.) inflamație, frecvent supurativă a epiglotei. [60]
- EPIGONIU**, (bot.) membrana externă a sporoforului, de la mușchii clasei *Hepaticae*. [50]
- EPILAȚIE**, (zootehn.) avulsia sau smulgerea penelor. [34]
- EPILEPSIE**, (med. u.) maladie a encefalului, cu manifestări patologice acute și tranzitorii, care survin pe neașteptate, justificând cuvintele criză, atac. Aceste manifestări exprimă o descărcare bruscă și excesivă a unei populații de neuroni, mai mult sau mai puțin întinse. Crizele epileptice sunt foarte variate. [28]
- EPIILMNION**, (pisc.) stratul superficial al apei, bogat în oxigen. [10]
- EPILITIC**, (biol.) care crește pe suprafața pietrelor sau pe stânci, ex., alge, licheni. [50]
- EPILITOFITE**, (biol.) specii de plante ce se dezvoltă direct pe rocă. [15]
- EPIMER**, (embriol.) o somită: unul dintr-o serie de blocuri de mezoderm aranjate segmentar într-un embrion de vertebrat, care dă naștere la miotoame (blocuri musculare), sclerotoame (care formează vertebrele) și dermatoame (care formează stratul inferior al pielii). [37]
- EPIMYSIUM**, (anat.) țesut conjunctiv fibros care înconjoară mușchii. [37]
- EPINASTIA ȘI DECLINUL MĂRULUI**, (fitopat.) viroză produsă de *Apple spy 227 epinasty and decline*. Răspândită la majoritatea soiurilor și la portaltoi vegetativi din seria E.M. Soiurile de măr infectate altoite pe portaltoiul *Spy 227* pier în decurs de 3 ani. Boala se manifestă pe frunze și pe scoarța pomului în anul următor. Frunzele atacate sunt mici, se răsucesc cu limbul spre fața inferioară și sunt clorotice. Pe scoarță se constată numeroase pete necrotice și se usucă de la vârf spre bază. Combaterea se face preventiv prin eliminarea pomilor infectați de la înmulțire. Soiurile și clonele total infectate se supun termochimioterapiei la 38-46°C, în decurs de 3-4 săptămâni, luna iulie. (N. Minoiu, 1974) [50]
- EPINASTIE**, (bot.) dezvoltare mai pronunțată a părții superioare a unor organe, cauzând convexitatea lor, aspect întâlnit la petale, frunze. [50]
- EPINATANT**, (ecol.) care plutește pe suprafața apei, ex., frunzele de la nufărul alb (*Nymphaea alba*) și nufărul galben (*Nuphar luteo*); același aspect este întâlnit și la frunzele de broscariță (*Potamogeton natans*). [50]
- EPINEMA**, (bot.) partea superioară a filamentului staminal. [50]
- EPINEURIAN**, (zool.) despre o ființă vie care prezintă sistemul nervos dorsal față de sistemul digestiv. Un asemenea plan de organizare caracterizează *Cordatele (Urocordate, Cefalocordate și Vertebrate)*. [70]
- EPINEUSTON**, (ecol.) parte a biocenozei neustonice formată din hidrobionți care folosesc pelicula superficială de apă a ecosistemului acvatic ca substrat de susținere. Este format din → *EPIFITONEUSTONI* – producători primari; *zooneustoni* – consumatori primari și secundari; → *bacterioneustoni* – descompunători. [50]
- EPINICTIC**, (bot.) care se deschide după înserare. Florile unor plante se deschid după înserare și se închid dimineața la iluminare, ex., regina nopții (*Nicotiana glauca*). [50]
- EPIOTIC**, (anat.) unul din cele 5 oase care formează capsula auditivă a unui pește, celelalte fiind prootic, opistotic sfenotic și pterotic. La vertebrele superioare acestea sunt fuzionate formând osul periotic. [37]
- EPIPATOMA**, (ecol.) straturile de vegetație supraterană + zoocenozele lor care acoperă suprafața scoarței din diferitele ecosisteme terestre. [24]
- EPIPELAGIC**, (ecol.) 1. (zonă) Mediu de viață pelagic marin, de la suprafață până la adâncimea de

- 100–200 m. **2.** (despre organisme) Care trăiesc în zona epipelagică. [70]
- EPIPELON**, (ecol.) biotopul organismelor din nămol. [50]
- EPIPELTAT**, (bot.) plante cu frunze peltate, la care baza limbului se află pe fața superioară a pețiolului. [50]
- EPIPETAL**, (bot.) androceu la care staminele sunt inserate în fața petalelor sau pe petale, aspect întâlnit la tilișcă (*Circaea alpina*, *C. lutetiana*), ciuboțica cucului (*Primula* sp.) și la alte specii. [50]
- EPIPLANCTON**, (ecol.) plancton din zona superioară a apelor (0–80 m), prezent în mări, oceane, lacuri. [50]
- EPIPLASMĂ**, (cit.) acea parte a citoplasmei celulei ascale, care nu intră în constituția ascoporiilor. [69]
- EPIPODIUM**, (bot.) partea apicală a axei unui lăstar în creștere; partea apicală a primordiului frunzei; glande disciforme pe suportul ovarului. [50]
- EPIPSAMIC**, (ecol.) organism care trăiește pe nisip. [50]
- EPIPTERIGOID** (*columella cranii*), (anat.) un os care formează un proces ascendent de la pterigoid sau palato-patrat în craniul unei reptile; este omolog cu osul alisfenoid de la mamifere. [37]
- EPIPUBISURI** (*oase marsupiale*), (anat.) două oase ventrale în fața oaselor pubiene la monotreme și marsupiale, dar absente la mamiferele mai evolute. La marsupiale ajută la susținerea pungii. [37]
- EPIREOLOGIE**, (bot.) studiu al influenței factorilor de mediu asupra plantelor. [50]
- EPIRHYTHON**, (ecol.) ecosistem acvatic curgător reprezentând un pârau mic. Albia lui are lățimea de cca 1 m. Substratul este format din pietre de mărime mijlocie. [50]
- EPIRIZUS**, (bot.) care crește pe rădăcini. Lupoia (*Orobancha minor*) parazitează rădăcinile de trifoi, lucernă, floarea soarelui, mazăre, bob, cânepă. Rădăcinile ei se aplică pe rădăcinile plantei gazdă, în care trimite haustori, preluând cu ajutorul lor substanțele organice, apa și sărurile minerale. Muma pădurii (*Lathraea squamaria*), parazitează rădăcinile plantelor foioase: alun, anin, fag, plop, stejar etc. Rădăcinile adventive ce pornesc din rizomul plantei formează în dreptul rădăcinii plantei parazitare niște umflături din care pornesc haustorii ce pătrund în interiorul rădăcinii de unde absorb substanțe organice, apa și sărurile minerale. [50]
- EPIROGENIC**, mișcări ~, (tect.) mișcări verticale lente ale unor compartimente mari din scoarța Pământului, care nu determină schimbări importante în structura sa internă. În funcție de sensul deplasării, pot fi: **m.e.** pozitive (+) și **m.e.** negative (-) și sunt însoțite de regresii marine și, respectiv, transgresii marine, modificând astfel configurația liniei de țărm. [25]
- EPISCOP**, (rel.) persoană hirotonită în treapta arhieriei, adică în cea mai înaltă treaptă a preoției cu autoritatea supremă într-o eparhie. [63]
- EPISEPAL**, (bot.) așezat pe sevale sau în dreptul sepalelor, ex., glande, stamine. La florile diplostemone, staminele din verticilul extern sunt dispuse în dreptul sepalelor, aspect întâlnit la sânziene galbene (*Galium verum*), floarea amorului (*Plumbago capensis*, *P. europaea*), la pufuliță (*Epilobium* sp.) etc. [50]
- EPISOD DE POLUARE ATMOSFERICĂ**, (prot. med.) incident de poluare atmosferică într-o zonă dată, provocat de creșterea concentrației poluării, cu efecte nocive asupra condițiilor meteorologice. [3]
- EPISPADIAS**, (med. u.) boală congenitală ce constă în deschiderea uretrei pe fața dorsală a penisului. [60]
- EPISPERM**, (bot.) înveliș extern al seminței, al tegumentului seminal. [50]
- EPISPOR**, (bot.) înveliș extern al sporilor, neted sau diferit ornamentat, uneori având și un dispozitiv apical de plutire ca la *Azolla*. [50]
- EPISPORANGE**, (bot.) induziul sporangelui, cu rol de protejare a acestuia, întâlnit la ferigă (*Dryopteris filix-mas*). [50]
- EPISTAMINAL**, (bot.) care crește pe stamine, ex., nectarii, glande la frâsinel (*Dictamnus albus*). [50]
- EPISTAMINIE**, (bot.) plante la care androceul este format din stamine epigine. Întâlnite la nufărul galben (*Nuphar luteum*). [50]
- EPISTAXIS** (*rinoragie*), (med. u.) hemoragie nazală cauzată de diferite afecțiuni (gripă, scarlatină), intoxicații, traumatisme, eforturi, hipertensiune arterială etc. Ca prim-ajutor se recomandă aplecarea capului înainte, în nici un caz pe spate, deoarece sângele poate fi aspirat, și comprimarea bilaterală a aripilor nazale cu degetul mare și cu arătătorul timp de 10 sau 15 minute. Prin acest tamponament în majoritatea cazurilor hemoragia ușoară încetează. În cazul când este ineficace se apelează la medicul specialist care prin tamponament local sau cauterizare oprește hemoragia, apoi tratează boala care predispune la hemoragii (hipertensiune, boli infecțioase). [43]
- EPISTAZĂ**, (bot.) țesut al plantelor din regiunea micropilară a ovulului, format din celule apicale ale epidermei nucleare care se alungesc mult radial, iar pereții se îngroașă sau se suberifică. La unele specii, pereții se sclerifică (*Castalia*) sau devin cutinizați (*Nicolaea*). Formează un înveliș solid care se rupe o dată cu creșterea sacului embrionar. În alte situații, celulele apicale ale integumentelor se măresc și se

- divid repetat, rezultând un țesut compact deasupra nucelei, numit „opercul“ (*Lemna, Dionaea*). [50]
- EPISTAZIE**, (genet.) capacitate a unei gene dominante sau recesive (epistatică) de a suprima manifestarea fenotipică a altei gene dominante (hipostatică), situată pe un locus independent. [20]
- EPISTEMOLOGIE**, disciplină filosofică al cărei obiect constă în supunerea la un examen critic a principiilor, ipotezelor și rezultatelor disciplinelor științifice, în determinarea valorii logice și a deschiderii lor obiective. [28]
- EPISTERN**, (zool.) porțiune a exoscheletului segmentelor toracice la unele insecte superioare. [62]
- EPISTIL**, (bot.) partea superioară a unui stil geniculat, articulat, aspect întâlnit la cereșel (*Geum urbanum*) și alte specii înrudite. [50]
- EPISTOLĂ**, (rel.) scriere biblică ce comunică învățături religioase, morale, pastorale etc. Epistola are o introducere, o tratare și o încheiere. În Noul Testament sunt 21 de epistole. [63]
- EPISTOMATIC**, (bot.) cu stomate dispuse numai pe partea superioară a frunzelor, ca la nufărul alb (*Nymphaea alba*), nufărul galben (*Nuphar luteum*). Aceasta este o adaptare la mediul acvatic. Fața inferioară a frunzei se află în contact cu apa și nu poate avea stomate. [50]
- EPITALAMUS**, (anat.) parte a plafonului diencefalului, constând dintr-o pereche de ganglioni (habenulari), care funcționează ca centri de corelație olfactivă. [37]
- EPITECIU**, (bot.) înveliș extern al apotecului, format din îngroșarea parafizelor. Are rol protector al apotecului, acoperindu-i partea himenială. Întâlnit la *Discomycetalis, Lichenes*. [50]
- EPITELIO-CORIALĂ**, (anat.) despre un tip de placentă întâlnit la bovine și porcine, la care sunt reținute toate straturile placentei și nu se produce „eroziunea țesuturilor“. [57]
- EPITELIOM**, (med. u.) cancer cu origine într-un țesut epitelial; apare la suprafața pielii în locuri foarte diferite și de obicei pe formațiuni precanceroase sau pe porțiuni care au suferit afecțiuni ca lupus, radiodermite, iritări mecanice, fizice sau chimice. Epiteliomurile din jurul unor orificii (buze, limbă) sunt cele mai grave. Dar epiteliomul poate apărea și pe suprafața unor mucoase (bucală, faringe, vulvă etc.). [43]
- EPITELIONEURIAN**, (zool.) organism animal al cărui sistem nervos este intim legat de epiderm, provenind din primordii cu aceeași origine embriologică (epiblast). Exemplul caracteristic îl constituie *Echinodermele*. [70]
- EPITELIU**, (anat.) celule care formează un strat subțire care acoperă și protejează corpul, căptușește tubul digestiv, căile urinare, căile respiratorii sau formează părțile secretorii ale unei glande. După formă se clasifică în columnar, cubic sau scuamos și stau de obicei pe o membrană bazală. [37]
- EPITELIUM**, (bot.) 1. Strat de celule alungite care căptușesc interiorul organelor de secreție (canale glandulare). Acestea produc și secretă diferite substanțe în funcție de specie: rășini la *Coniferales*, uleiuri eterice la *Apiaceae/Umbelliferae*, gume și mucilagii la *Cycadales*, latex la *Cactaceae* etc.; 2. Strat de celule alungite la periferia sacului embrionar de la unele *Angiosperme*. 3. (anat.) La om și animalele vertebrate, țesut vascular format din unul sau mai multe straturi de celule de diverse forme care acoperă suprafața corpului, intră în structura unor glande (epiteliu glandular) sau a unor organe (epiteliu renal). [50]
- EPITEM**, (bot.) țesut acvifer întâlnit la plante, alcătuit din celule parenchimatice lipsite de cloroplaste, cu pereții subțiri și spații intercelulare pline cu apă, aflat sub stomatele acvifere ale frunzei. [50]
- EPITIMPANITĂ**, (med. u.) boală întâlnită la om, caracterizată prin existența unei perforații timpanale, a unei scurgeri purulente, fetide, prin prezența osteitei, a polipilor, a colesteatomului și posibilitatea provocării unor complicații, uneori de gravitate maximă. [60]
- EPITONIE**, (bot.) dorsiventralitate cu latura superioară mai dezvoltată decât cea inferioară: 1. tulpina plagiotropă are partea superioară mai dezvoltată decât cea inferioară; 2. ramura de pe fața dorsală a unei ramificații este mai groasă decât cele aflate pe fața ventrală. [50]
- EPITROP**, (bot.) orientat în sus. La plante, ovul din ovarul gineceului cu micropilul orientat în sus, aspect întâlnit la colții babei (*Tribulus terrestris*). [50]
- EPIXIL**, (bot.) care trăiește pe lemn, ex., ciuperca *Armillaria mellea*. [69]
- EPIZOE**, (zool.) animale mici din biodermă care prin anumite dispozitive își duc hrana la gură, ex., rotiferele (*Collotheca, Floscularia* etc.), infuzorii coloniali (*Vorticella, Carchesium*), infuzori sugători (*Acineta*), rizopode (*Diffugia*). [50]
- EPIZOIC**, 1. (bot.) Care se răspândește în mediu fixându-se de corpul animalelor, caz întâlnit la fructe, semințe, spori. 2. (parazit.) Parazit care crește pe corpul animalelor. [50]
- EPIZONĂ**, (geol.) zonă de metamorfism situată la mică adâncime, caracterizată prin temperatură și presiune reduse față de zonele din centrul Pământului; se formează roci cu grad redus de metamorfism, specifice fiind filitele. [25]
- EPIZOOC(H)ORIE**, (bot.) modalitate de răspândire a fructelor, semințelor, sporilor, realizată cu

- echipamente speciale cu care se prind de păr, lână, piele, pene, aspect întâlnit la holeră (*Xanthium spinosum*), scaietele popii (*Xanthium strumarium*), lipicioasă (*Galium aparine*), lipici (*Lappula squarrosa*). [50]
- EPIZOON**, (ecol.) organism care folosește ca suport un animal, fără să-l paraziteze (ex., algele pe cochilia moluștelor acvatic). [24]
- EPIZOONEUSTON**, (ecol.) consumatori primari și secundari existenți în biocenoza neustonică (hemiptere: *Gerris*, *Hydrometra*, *Holobates*, *Velia*, colembol, larve de *Ephydra* ș.a.) care populează pelicula superficială a apei ecosistemelor acvatic liniștite, fără valuri. Se mențin la suprafața apei prin adaptări speciale. [50] → NEUSTON
- EPIZOOTIE**, (med. vet.) boală epidemică ce se extinde într-un timp scurt la un număr mare de animale dintr-o populație dată. [3]
- EPIZOOTIE**, (med. vet.) apariția bruscă a unei boli infecțioase (viroză, bacterioză, micoză) care se propagă rapid la un număr mare de animale. [69]
- EPOCĂ GEOLOGICĂ**, diviziune referitoare la vârsta Pământului, între perioadă și etaj; corespondentul cronostratigrafic este seria. [25]
- EPOICOFITE**, (bot.) plante antropocore, mai ales buruieni, care cresc numai în agroecosisteme (semănături) provenite și încetățenite la noi de pe alte continente, ex., busuiocul de câmp, busuiocă (*Galinosoga ciliata*), busuioc sălbatic (*Galinosoga parviflora*). [50]
- EPRUVETĂ**, (ind.) piesă de probă confecționată dintr-un anumit material, pentru a fi supusă unor încercări în vederea determinării caracteristicilor materialului respectiv. [13]
- EPULIS**, (zool.) leziune proliferativă a gingiei, întâlnită mai frecvent la carnivore, în special la câine, dar și la alte specii, printre care și cea umană. [33]
- EPURA (a)**, (prot. med., ecol.) a curăța un amestec, o soluție etc. de substanțele sau de corpurile nefolositoare sau dăunătoare. [13]
- EPURARE ACVATICĂ**, (prot. med., ecol.) operație de îndepărtare, din apele naturale sau reziduale, a materiilor organice și anorganice, dizolvate sau în suspensie, pentru a le aduce la o calitate corespunzătoare scopului urmărit. Epurarea apei se face prin procedee mecanice, chimice și biologice, în cadrul stațiilor de epurare. [41]
- EPURARE NATURALĂ** → AUTOEPURARE
- EPURAREA APELOR UZATE**, (prot. med., ecol.) aplicarea unor tehnici specifice de eliminare totală sau parțială a substanțelor dăunătoare sau nedorite, prezente în apele uzate. [3]
- EPURAREA EMISIILOR**, (prot. med.) eliminarea tuturor substanțelor dăunătoare din efluenții diverselor procese industriale pentru prevenirea sau reducerea tuturor emisiilor de poluanți în mediul înconjurător (aer, apă, sol etc.). [3]
- EPURATOR**, (ind.) aparat sau instalație care servește la epurarea materialelor solide sau gazoase. [13]
- EQUIDAE**, (zool.) cai, măgari și zebre: un grup de *Perissodactyla* sau *Imparicopitate*, având un singur deget la fiecare membru, acoperit de copită. Multe tipuri ancestrale aveau 3 sau mai multe degete și în evoluție s-a constatat o reducere treptată a acestora, rămânând numai degetul III. [57]
- EQUISETACEE** (*Equisetaceae*), (bot.) familie de plante pteridofite, cu mai multe specii erbacee, perene, răspândite pe toate continentele, cu excepția Australiei. Vegetează din zona ecuatorială, până în cea temperată și rece, prin păduri umede, mlaștini, la marginea apelor, prin lunci și pajiști umede, uneori prin culturi. Rizom subteran. Tulpină articulată, cu internodii longitudinale costate și brăzdate. Frunze reduse la scuame, dispuse sub formă de verticile și concrescute în tecii comune, dințate. Numărul dinților tecii corespunde cu numărul brazdelor. Sporofitele au formă peltată (scurt), grupate terminal sub formă de spice, și poartă câte 5-12 sporange. Sporii sunt asemănători (izospori), protale dioice. Flora României conține 9 specii, ce aparțin genului *Equisetum* (coada-calului), $x = 9$. Unele specii au importanță medicinală. [50]
- ERADICARE**, (fitopat.) eliminarea totală a patogenului înainte ca acesta să fi produs infecții sau imediat după instalarea lui în plante, constituind focare de infecție. **E.** se face prin îndepărtarea, prin smulgerea și arderea plantelor infectate, distrugerea buruienilor care constituie gazde pentru patogen, rotația culturilor, folosirea de soiuri rezistente, aplicarea de tratamente chimice. **E.** se recomandă numai pentru patogenii noi într-o zonă și nu se recomandă pentru alte boli. [61]
- ERANTEMIC**, (bot.) care înflorește de timpuriu, ex., ghiocelul (*Galanthus nivalis*). [50]
- ERASE**, (inform.) a șterge, a îndepărta date în mod permanent, de pe un mediu de stocare. Această ștergere se realizează prin înlocuirea informațiilor cu zero-uri sau cu caractere fără sens în zona ștersă. *Erase* nu este același lucru cu *Delete*, deoarece informația îndepărtată cu *Delete* poate fi recuperată cu *Undelete*, dacă zona respectivă nu a fost între timp folosită pentru stocarea unei noi informații. [6]
- ERAWAN**, parc național situat în Thailanda. Suprafața, 400.000 ha (1961). Este numit parcul național al Cascadelor Erawan. Este unul din cele mai mari din lume. Se află la vest de Bangkok. Peisajul montan este împodobit cu numeroase cascade. Fauna este bogată. Între elementele ei include rinocerul bicorn. [50]

ERĂ, diviziune majoră, după eon, referitoare la vârsta Pământului, subdivizată în epoci. Eonul fanerozoic cuprinde erele: paleozoic, mezozoic și cenozoic. Corespondentul ronostratigrafic al erei este erathemul. [25]

ERBACEE, (bot.) plante superioare care au tulpina ierboasă, nelignificată, mai mult sau mai puțin fragilă. Ex., *Poaceae/Gramineae*, *Brassicaceae/Cruciferae* (rapița), *Ranunculaceae* (piciorul cocoșului) etc. [70]

ERBACEU, (bot.) ierbos, de consistența ierburilor. Organele supraterane ale acestor plante mor în fiecare an la sfârșitul perioadei de vegetație, ex., plantele din familia *Poaceae/Gramineae*, *Urticaceae* etc. [50]

ERBICID, (pest., pol.) sin. *sapă chimică*, substanță chimică din grupa pesticidelor, utilizată pentru distrugerea buruienilor din culturi. Ex., cloratul de sodiu, dinitrocresolul, derivați ai acidului fenoxiacetic. După modul de acțiune pe care îl au asupra buruienilor, erbicidele se împart în două grupe: 1. Erbicide inhibitoare a fotosintezei (triazina); 2. Erbicide ce perturbă metabolismul buruienilor (picloranul). Folosirea în exces a erbicidelor poate determina reducerea vegetației spontane și duce la eroziunea solului. Numeroase erbicide se acumulează de-a lungul lanțurilor trofice și în furajele animalelor. Ajunse în lacuri și râuri o dată cu apa de ploaie, erbicidele blochează creșterea plantelor din fitoplancton, ducând la scăderea producției biologice primare din bazinele acvatice și indirect a producției piscicole. Doza letală (DL50) a e. este foarte variabilă, de la câteva mg/kg la câteva g/kg. Mecanismele de acțiune și tulburările pe care le provoacă sunt reversibile sau ireversibile. [41] → PESTICIDE

ERBICIDE CU ACȚIUNE REZIDUALĂ, (pest.) erbicide care pătrund în circuitul sevei, perturbând procesul de fotosinteză și inhibând formarea hidraților de carbon. Asemenea substanțe aplicate pe suprafața solului își păstrează efectul un timp îndelungat distrugând buruienile în momentul germinării sau răsării lor, ex., Simazin. [51]

ERBICIDE CU ACȚIUNE SELECTIVĂ, (pest.) erbicide care prin aplicare într-o cultură distrug numai buruienile, fără a produce daune plantelor cultivate, ex., Atrazin, Prometrin. [51]

ERBICIDE CU ACȚIUNE STIMULATOARE DE CREȘTERE SAU HORMONALE, (pest.) erbicide care acționează prin stimularea excesivă a creșterii buruienilor până la eradicare. [51]

ERBICIDE CU ACȚIUNE TOTALĂ, (pest.) produse care prin aplicare distrug toate plantele, fără deosebire, plante de cultură și buruieni, ex., Glifosat. [51]

ERBICIDE CU PĂTRUNDERE FOLIARĂ, (pest.) erbicide care pătrund în plante prin stomatele frunzelor (2,4,5 – TP). [51]

ERBICIDE CU PĂTRUNDERE MIXTĂ, (pest.) erbicide absorbite de plante atât prin frunze cât și prin rădăcini, ex., Atrazin. [51]

ERBICIDE CU PĂTRUNDERE RADICULARĂ, (pest.) erbicide aplicate la suprafața solului; sunt transportate cu apa din sol la nivelul rădăcinilor, de unde sunt absorbite, ex., Simazin. [51]

ERBICIDE DE CONTACT, (pest.) erbicide ce acționează asupra buruienilor prin atingerea directă. Picăturile de erbicid ajunse pe plantă distrug țesuturile. În aceste condiții sunt distruse numai părțile aeriene ale buruienilor, în vreme ce în sol rădăcinile și rizomii rămân viabili, ex., Gramoxene. [51]

ERBICIDE POSTEMERGENTE, (pest.) erbicide care se aplică după răsărirea sau pornirea în vegetație a buruienilor când acestea sunt în diferite stadii de dezvoltare: plantule; 2-3 frunze, înălțimea buruienilor de 10-15 cm aflată în plină creștere activă, dar fără să depășească faza de înflorit, ex., Atrazin, Glifosat. [51]

ERBICIDE PREEMERGENTE, (pest.) erbicide care se aplică pe teren ogor negru înainte de răsărirea semințelor de buruieni, primăvara devreme, ex., Simazin, Trifluralin. [51]

ERBICIDE SISTEMICE, (pest.) erbicide care produse care acționează prin pătrundere în plantă, producând modificări morfologice și fiziologice ca urmare a transportului lor în țesuturi. Activează prin distrugerea sistemelor funcționale cum sunt: sistemul enzimatic, sistemul respirator, ex., Glifosat. [51]

ERBIU (Er), (chim.) element chimic cu caracter metalic din grupa lantanidelor. Are Z 68 și structura învelișului de electroni [Xe] 4f¹²6s². A fost descoperit în 1843 de către C.G. Mosander. [36]

ERBIVOR, (ecol.) animale consumatoare directe de material vegetal. Prin acest termen se înțeleg cel mai adesea mamifere a căror dentiție este adaptată la mestecat material vegetal ierbos și care sunt prevăzute cu un sistem digestiv specializat pentru digerarea celulozei. [24]

ERECT, (bot.) orientat drept în sus, vertical sau aproape vertical, de la bază până la vârf, ex., tulpina la arbori (fag, plop, stejar etc.), ramurile la *Asperula tinctoria*, stielele gineceului la iarba cășunăturii (*Saxifraga cuneifolia*). [50]

EREDITATE, (genet.) informație genetică pe care o generație o transmite altei generații. [19]

EREDITATE-MEDIU, (genet.) teorie conform căreia caracterile normale și marea majoritate a tulburărilor genetice sunt condiționate și de ereditate și de mediu. Ereditatea determină limitele în care se poate dezvolta

- un caracter, iar mediul, poziția finală a caracterului în cadrul acestor limite. [56]
- EREMOFIL**, (bot.) organism vegetal, plantă, care preferă deșerturile, posedând pentru acest biotop adaptări corespunzătoare. [50]
- EREMOFITE**, (bot.) plante de deșert. [15]
- EREMOLOGIE**, studiul științific al mediilor deșertice. [3]
- ERETHIZONTIDE** (*Erethizontidae*), (zool.) porcii spinoși de copac din America Centrală și de Sud, cu cozi lungi și prehensile. [57]
- EREUTOFOBIE**, (psih.) teamă angoasantă de a roși, apărând cel mai des într-o situație socială, fiind însoțită în mod obișnuit de conduite de evitare. [28]
- EREZIE**, (rel.) abatere de la credința inițială și o combatere a ei. Ea întotdeauna distruge unitatea de credință. În toate timpurile Biserica a avut de luptat cu astfel de învățături greșite. [63]
- ERG**, (geomorf.) termen arab ce desemnează suprafețele foarte extinse cu dune de nisip, în regiunile deșertice și semideșertice; cele mai întinse se găsesc în Sahara și Peninsula Arabică; apar și sub denumirea de *nefud*. [25]
- ERGASILUS SIEBOLDI**, (parazit.) copepod parazit pe branhiile peștilor dulcicoli. Corp piriform, de 1-1,5 mm lungime, partea posterioară mai îngustă, perechea a cincea de picioare este digitiformă, prevăzută cu 3 peri. Câte o gheară puternică la vârful celei de a doua perechi de antene. Femelele prezintă doi saci ovigeri, alungiți, ce depășesc corpul. [10]
- ERGASIOAPOFITE**, (bot.) plante colonizate pe terenuri cultivate, făcând parte din componența producătorilor primari ai agroecosistemelor. [50]
- ERGASIOFIGOFITE**, (bot.) plante evadate din cultură și devenite subspontane, ex., salcâmul (*Robinia pseudacacia*), albăstrica (*Aster lanceolatus*, *A. laevis*, *A. novi-belgii*), care se află în cultură, dar și subspontan. [50]
- ERGASIOFITE**¹, (bot.) plante de pe alte continente care au fost importate și menținute în cultură la noi și în alte țări din Europa, ex., cartoful (*Solanum tuberosum*), tomatele (*Lycopersicon esculenta*), porumbul (*Zea mays*). [50]
- ERGASIOFITE**², (bot.) specii de plante fugare, erbacee, evadate din cultură, care apoi cresc spontan (ex., *Setaria italica*, *Secale cereale* ș.a.), sau evadate din grădini botanice și au devenit buruieni foarte comune și deosebit de păgubitoare. [72]
- ERGASIOLIPOFITE**, (bot.) relice ale plantelor de cultură ce se mențin în structura unei flore spontane, ex., obligeană (*Acorus calamus*). [50]
- ERGASIOSINTROFITE**, (bot.) buruieni ale terenurilor agricole, de pe terenurile agricole. [50]
- ERGASTOPLASMĂ**, (citol.) denumire (abandonată) sub care a fost descris inițial reticulul endoplasmatic. [69]
- ERGOGENEZA**, (fiziol.) manifestare a energiei de creștere la plante. [50]
- ERGOMETRIE**, (soc.) măsurarea lucrului mecanic efectuat în timpul unui efort fizic. Ergometria este folosită în cercetările de fiziologia muncii. [34]
- ERGONOMIE**, știință care studiază condițiile și metodele de muncă în scopul îmbunătățirii posibilităților de a folosi mașina. Ea este de neconceput fără antropologie, în special, antropometrie. Există o *antropologie ergonomică de concepție* și una *de corecție*. Prima cuprinde proiectarea uneltelor, utilajelor, locuințelor etc., precum și designul vestimentar, iar cea de-a doua se referă la ajustările necesare locurilor de muncă neproiectate inițial ergonomic. *Orientarea și selecția profesională în industrie* se poate optimiza, de asemenea, prin **antropologie**. [27]
- ERGOSTEROL**, (biochim.) sterolul cel mai răspândit la ciuperci (încreg. *Mycophyta*). [41]
- ERGOTINĂ**, (toxicol.) sin. *ergotoxină*, substanță chimică toxică de origine micofită, elaborată de ciuperca fitopatogenă cornul secarei (*Claviceps purpurea*). E. este utilizată în prepararea anumitor medicamente datorită însușirilor hemostatice pe care le are. [41]
- ERGOTISM**, (biol.) intoxicație a animalelor și a oamenilor provocată de consumul de cereale contaminate cu *Claviceps purpurea*, ce conține alcaloizi toxici (ergotamina, ergotoxina). [60] Boala se manifestă prin furnicături în membre, contracții musculare, delir și în cele din urmă stare tetanică și moartea. [61]
- ERICACEE** (*Ericaceae*), (bot.) familie care include plante lemnoase, arbuști și subarbuști. Frunze sempervirescente sau căzătoare, alterne, opuse sau verticilate, nestipelate. Flori bisexuate (hermafrodite), actinomorfe, rar zigomorfe, tipul 4-5; caliciul, frecvent dialisepal; corola gamopetală, de obicei urceolată, campanulată sau cilindrică; androceul, din 5, 8 sau 10 stamine, așezate la marginea receptaculului; gineceul cu ovar superior sau inferior, ovule apotrope sau heterotrope, fixate de placenta centrală. Formula florală: rar $\overset{\circ}{\text{♂}} * K_{5-4} C_{(5-4)} A_{5; 5+5; 4+4} G_{(5-4)}$ sau $(\bar{5-4})$. Fruct bacă sau capsulă, rareori drupă. Flora României conține 7 genuri cu 14 specii grupate în 4 subfamilii. Sfam. **Ericioideae**: *Bruckenthalia*; *Calluna*, x = 8; Sfam. **Rhododendroideae**: *Rhododendron*, x = 13; *Loiseleuria*, x = 12. Sfam. **Arbutoideae**: *Arctostaphylos*, x = 13; *Andromeda*, x = 12. Sfam. **Vaccinioideae**: *Vaccinium*, x = 12. [50]

- ERICENT**, (bot.) la început culcat, apoi erect, ridicat, aspect întâlnit la tulpini, ramuri. [50]
- ERINACEIDE** (*Eriaceidae*), (zool.) arici: mamifere insectivore cu corpul acoperit de spini, plantigrade și cu o coloană vertebrală flexibilă care le permite înrularea dacă sunt deranjați. Se găsesc în cele mai multe continente ale Lumii Vechi. [57]
- ERINACEU**, (bot.) organism sau organ al plantelor prevăzut cu ghimpi, asemănător cu un arici. [50]
- ERINOZA VIȚEI DE VIE** (*Eriophyes vitis*), (zool.) dăunător. Atacul este produs de păianjenul microscopic *Eriophyes vitis*. Primăvara el iese din locurile de iernare și atacă frunzele tinere pe partea inferioară unde apar pete cu aspect păslos, iar pe fața superioară bășicări de culoare mai închisă decât restul frunzei. Combaterea constă în efectuarea arăturii adânci de toamnă care determină distrugerea adulților hibernanți, distrugerea buruienilor pe care se înmulțește acest dăunător, stropiri cu Dibutox în concentrație de 0,1% în perioada de repaus iar în perioada de vegetație cu DEF 25 CE în concentrație de 0,2%. [50]
- ERITEM**, (fiziol.) înroșire congestivă a pielii, circumscrișă sau difuză, dispărând la presiune. [60]
- ERITROCIT**, (fiziol.) elementul figurat matur al seriei roșii, cu funcția esențială de a transporta gazele respiratorii (oxigen și dioxid de carbon) între plămâni și țesuturi. Are durata de viață medie de 120 de zile. Se află în număr de 4,5-5,5 mil./mm³ de sânge. Pentru sinteza unui eritrocit matur sunt necesare 5 zile. [21]
- ERITRODERMATITA CRAPULUI**, (bacter.) boală produsă de bacteria *Aeromonas salmonicida* subsp. *nova*. Se caracterizează prin apariția de hemoragii pe piele și la baza înotătoarelor perechi. La puiet pot apărea ulcere cu diametrul de 3 cm. Ulcerele din eritrodermatită sunt conturate pe margine cu o linie albă. Când marginea devine de culoare neagră ulcerele se vindecă. [10]
- ERITRODONTIE**, (stomat.) afecțiune congenitală asociată cu leziuni buloase ale pielii, ce constă într-o pigmentare în roșu a dinților și interesează numai dentiția temporară. Se datorează fixării în dentină a pigmentilor porfirinici. [60]
- ERITROLEUCEMIE**, (med. u.) formă de leucemie, variantă a leucemiei mieloidă cronică, în care proliferarea atinge în măsură egală seria granulocitară și eritropoietică. [60]
- ERITROMELALGIE**, (med. u.) angioneuroză primitivă sau secundară a extremităților ce constă într-un eritem dureros și fierbinte, vasodilatație și hipertensiune arteriolară terminală, declanșată de creșterea temperaturii peste un punct critic (32-36°C). [60]
- ERITROMICINĂ**, (microbiol.) antibiotic izolat din specia *Streptomyces erythreus*, folosit în lupta contra stafilococilor și pneumococilor. [41]
- ERIZIPEL**, (med. u.) dermatită acută produsă de *Streptococul hemolitic*, slab contagioasă, manifestată prin apariția unui placard eritematos, edemațiat, delimitat printr-un burelet marginal, cu adenopatie regională și însoțit de fenomene generale intense (febră, frison, cefalee). [60]
- EROARE**, (statist.) diferența dintre valoarea adevărată a unei mărimi și valoarea găsită prin măsurarea ei. [29]
- EROARE ABSOLUTĂ¹**, (ind. energ.) diferența algebrică între o valoare de funcționare a mărimii caracteristice (sau a temporizării) măsurată și valoarea reglată a acesteia. [59]
- EROARE ABSOLUTĂ²**, (statist.) valoarea absolută a diferenței dintre valoarea adevărată și valoarea determinată. De exemplu, precizia unei cântăriri la balanța analitică. [29]
- EROARE ACCIDENTALĂ**, (statist.) eroare care apare la o măsurare și care nu mai apare la repetarea acesteia în condiții identice. [29]
- EROARE INCIDENTALĂ**, eroare determinată de anumite cauze care nu pot fi înlăturate. Are valoare mică, pozitivă sau negativă. Se compensează. [29]
- EROARE MEDIE ARITMETICĂ**, (statist.) reprezintă suma erorilor incidentale împărțită la suma măsurătorilor. [29]
- EROARE RELATIVĂ**, (statist.) raportul între valoarea absolută și valoarea mărimii determinate. [29]
- EROARE SISTEMATICĂ**, (statist.) eroare cauzată de un defect, cunoscut sau necunoscut, care trebuie înlăturat. Erorile sistematice se produc într-un singur sens, nu se compensează, ci se anulează. [29]
- ERODABILITATE**, (pedol.) măsură a ușurinței în care un sol este supus acțiunii de eroziune a apei, exprimată prin cantitatea de sol îndepărtat în condiții standard de climă, pantă, folosință a terenului ș.a. [29]
- ERODAT**, ce pare a fi ros. **1.** (bot.) La plante, cu vârful sau cu marginea neregulat denticulată, cu sinusuri mici sau obtuziuscule, încât par a fi roase, aspect întâlnit la sepalele de la cornuș (*Cerastium* sp.), vârful frunzei de la aninul negru (*Alnus glutinosa*). **2.** (pedol.) Solul sau terenul ros, erodat, ca urmare a acțiunii unei ape curgătoare sau a unor alți agenți geografici externi. [50]
- ERODISOL**, (pedol.) tip de sol în sistemul român de clasificare a solurilor, astfel încât nu se mai poate stabili apartenența lui la alt tip genetic de sol. Prezintă subtipurile: tipic, rendzinc, pseudorendzinc, litic, gleizat, salinizat, alcalizat, cambic, argiloiluvial, feriiluvial, rodic, andic. Simbol ER. [29]
- EROGEN**, (sex.) califică ceea ce este sursă de excitație sexuală. S. Freud a acordat o importanță deosebită

zonelor erogene, adică acele regiuni de pe suprafața corpului susceptibile de a fi sediul unei astfel de excitații. [28]

ERORI DE CITIRE, (genet.) inserare incorectă a unui aminoacid în lanțul polipeptidic – în timpul translației. [19]

EROS, (sex.) termen apărut datorită lui Freud, pentru a desemna ansamblul pulsioniilor de viață în opoziție cu ansamblul pulsioniilor de moarte. [28]

EROTISM, (sex.) înclinații sexuale exagerate, de tip patologic, dispoziția de excitație a unor zone corporale și de a produce plăceri sexuale. [28]

EROTOMANIE, (psih.) iluzie delirantă bazată pe credința că ești iubit. Dacă această credință este infirmată de mai multe ori intervine, de regulă, conversiunea în agresivitate. [28]

EROZIUNE¹, (pedol.) proces de îndepărtare a particulelor de sol sau rocă neconsolidată ca urmare a acțiunii apei sau a vântului. [29]

EROZIUNE², (ecol.) acțiunea unui complex de agenți de distrugere a rocilor de la suprafața terestră prin care modifică relieful preexistent și creează reliefuli noi. [25]

EROZIUNE³, (ecol.) săparea sau epuizarea suprafeței solului de către vânt sau apă, intensificată de practicile de despădurire sau deștelenire pentru activitățile agricole, de dezvoltare industrială sau extindere rezidențială, construcția de drumuri sau șosele și exploatarea lemnului. [17]

EROZIUNEA FLUVIATILĂ, (ecol.) eroziune pe verticală și pe orizontală în albia râurilor produsă de apă. Eroziunea pe verticală este condiționată de panta profilului și de prezența unor obstacole în albia râului. Acest fenomen este evident în cursul superior și mijlociu al râului și are ca efect adâncirea treptată a albiei. Eroziunea orizontală (laterală) are loc în regiunile cu pantă redusă, respectiv în cursul mijlociu și inferior al râului, având ca rezultat lărgirea albiei și deplasarea ei prin dezvoltarea meandrelor. Această acțiune se datorează forței centrifuge și ia naștere în curburile râului și forțelor lui Coriolis. [50]

EROZIUNEA SOLULUI, (agric.) pierderea orizontului fertil sau, după intensitatea eroziunii, a tuturor orizonturilor. Este un fenomen geologic datorat de mișcarea aerului și curgerea apei. [49]

EROZIVITATE, (ecol.) capacitatea potențială a ploii sau a vântului de a provoca eroziunea în circumstanțe și cantități precise (de exemplu, indicii de erozivitate al ploilor este cuprins între 50 și 100). [3]

ERRANTE (*Errantia*), (zool.) subclasă care cuprinde polichete cu metamerie homonomă, prostomiu distinct cu apendice, faringe devaginabil prevăzut cu maxile chitinoase. Speciile umblă, înnoată, puține

trăiesc în tuburi. Genuri: *Aphrodite*, *Phyllodoce*, *Alciopie*, *Syllis*, *Nereis*, *Glycera*, *Eunice*. [50]

ERUBAZIC, (pedol.) termen care se referă la un sol cu caracter rendzinc format pe roci metamorfice, eruptive, ultrabazice. [29]

ERUCISM, (parazit.) boală produsă animalelor de larvele lepidopterelor. [62]

ERUDIȚIE, cunoștințe dobândite prin învățatură, acumulare de cunoștințe temeinice și multilaterale, persoana posedând o vastă cultură enciclopedică. [32]

ERUMPENT, (bot.) care se deschide brusc prin rupere, aspect întâlnit la fructele unor plante, ex., alior sau laptele cucului (*Euphorbia* sp.) [50]

ERUPȚIE ARTIFICIALĂ, (petr.) procedeu de ridicare a fluidelor prin sondă la suprafață, datorită energiei proprii (insuficiente) și ajutată de o energie suplimentară, folosind aer (aer lift) sau gaze (gas-lift) comprimate, introduse prin spațiul inelar, respectiv între coloana de exploatare și coloana de extracție, la capătul inferior al coloanei de extracție. Poate fi erupție artificială continuă și erupție artificială intermitentă. (R. Țițeica și colab., 1972) [46]

ERUPȚIE DENTARĂ, (stomat.) proces fiziologic în dezvoltarea dinților temporari și permanenți, care constă în apariția lor pe creasta alveolară, ducând la formarea arcadelor dentare. Se produce la perioade de vârste fixe pentru fiecare dinte în parte, în etape cronologice. Ea poate fi: **e.d. activă**, proces normal în dezvoltarea dintelui, constând din creșterea sa progresivă și ieșirea din alveolă până la atingerea planului normal de ocluzie; **e.d. pasivă**, alungirea porțiunii extraalveolare a dintelui prin retragerea progresivă a parodontiului spre apex; poate merge până la expulsiia dintelui pe arcadă; **e.d. prematură**, apariția pe arcadă a unui dinte înainte de termenul său normal de erupție și poate fi urmarea unor cauze generale (disendocrinii, dezvoltări accentuate ale germenului) sau a unor cauze locale (infecții, boala Capdepon, extracția precoce a dinților temporari etc.); **e.d. tardivă**, apariția întârziată pe arcadă a unui dinte după termenul său normal de erupție. Poate avea cauze generale (tulburări endocrine, rahitism, sifilis congenital) sau cauze locale (tulburări de dezvoltare a oaselor maxilare, malpoziții dentare etc.). [43]

ERUPȚIE NATURALĂ, (petr.) ridicarea la suprafață a fluidelor prin sondă, datorită energiei proprii mai mari decât energia necesară ridicării pe lungimea sondei date. Există erupție naturală liberă, când fluidele ies direct în atmosferă, și erupție naturală controlată, când fluidele sunt captate și dirijate pe conducte într-un proces tehnologic dat. (R. Țițeica și colab., 1972) [46]

ERUPȚIE NUPTIALĂ, (pisc.) mici noduli cornoși, de culoare albă, dispuși în serii pe cap, corp și înotătoare la *Cyprinidae*. Apar în special la masculi, în timpul perioadei de reproducere. [10]

ERUPȚIE SOLARĂ, (astr.) scânteiere luminoasă de scurtă durată ce apare între petele cromosferei. [12]

ERUPȚIE VULCANICĂ, (vulc.) termen general ce desemnează acțiunea de străpungere, deplasare și punere în loc a magmei. În funcție de căile de acces și de forma craterului se deosebesc: **e. centrale** (la intersecția unor falii sau prin perforarea formațiunilor geologice, când se formează conul vulcanic), **e. liniare** (de-a lungul unor falii sau fracturi, când se creează structuri vulcanice alungite), **e. areale** (de-a lungul unor sisteme de fracturi și zone de scufundare, când se generează platouri de lave). De obicei, erupția este precedată de zgomote subterane, cutremure de pământ, apariția de izvoare noi, dispariția altor izvoare, schimbarea debitului și compoziției chimice a izvoarelor etc. În faza premergătoare erupției, animalele cavernicole părăsesc regiunea, acesta fiind primul indiciu privind intrarea în activitate a vulcanului. [25]

ESCADRILĂ, (milit.) subunitate tactică și de foc în aviația militară, formată din câteva patrulare, și care face parte dintr-un regiment de aviație, fiind capabilă să îndeplinească misiuni de luptă independente. [31]

ESCALĂ, localizare de oprire. **1.** Aterizarea unei aeronave pe un aerodrom intermediar pentru realimentare cu combustibil, îmbarcare de personal sau încărcare cu materiale. **2.** Oprirea navei într-un port pentru aprovizionare, revizie, reparații tehnice, odihna personalului sau efectuarea de operații comerciale. [31]

ESCARĂ, (med. u. și vet.) formă particulară de necroză apărută ca urmare a compresiunilor mecanice locale, de lungă durată, în care sunt antrenate tulburări circulatorii zonale, urmate de hipoxia locală a țesuturilor, dar și de intervenția bacteriilor saprofite. Leziunea se instalează în dreptul proeminențelor osoase în cazul decubitelor prelungite, mai ales la animalele cahectice, rămase în decubit pe suprafețe dure. Termenul este sinonim cu cel de *necroză de decubit*. [33]

ESCARPĂ, (milit.) baraj antitanc de fortificație, realizat prin săpare în versanții orientați către inamic, în scopul măririi înclinării pantei astfel încât tancul părții adverse să nu poată trece. [31]

ESCATOLOGIE, (rel.) ceva ultim, final, sfârșit. **1.** Se referă la realitățile ultime ale mântuirii ca instaurare definitivă a Împărăției lui Dumnezeu, ca o biruință a Binelui împotriva Răului. **2. E.** nu se confundă cu „sfârșitul lumii“, ci se referă la o nouă ordine a

existenței, a firii, istoriei, omului, ca ultimă și neșfârșită stare de transfigurare. [14]

ESCĂ, (fitopat.) boală a viței de vie produsă de ciuperca *Stereum hirsutum*, care evoluează rapid (apoplexie). Ciuperca atacă trunchiul și coardele, iar simptomele apar pe timp calduros pe frunze, cu pete izolate, roșcate, care se usucă. Toamna sau primăvara pe butuci apar fructificațiile ciupercii, având formă de scoică de 1-2 cm, galbene-brunii. Planta stagnează în creștere și moare. [61]

ESCUAMAT, (bot.) organ lipsit de scuame sau solzi, aspect întâlnit la tulpina de pătlăgină (*Plantago* sp.). [50]

ESHERICHIOZĂ, (med. u.) denumire generică pentru infecțiile produse de germeni din grupul *Escherichia coli*, în special de tipurile patogene care determină diferite infecții gastrointestinale. [60]

ESKER, (geomorf.) formă de relief alungită, sinuoasă, cu dimensiuni ce pot atinge câțiva km lungime, 50 km lățime, 20 m înălțime. S-au format prin sedimentare subglaciară a canalelor tunel parcurse de apele de topire. Prezența lor este legată de ablația activă din ghețarii în curs de îmbătrânire. Distribuția lor este independentă de relieful preexistent, intersectând văi, lacuri, interfluvii. Sunt alcătuite din material stratificat orizontal sau oblic. [25]

ESOCICULTURĂ, ramură a pisciculturii care se ocupă cu reproducerea artificială a știucii și repopularea cu puiet a apelor piscicole. [10]

ESOCIDAE, (zool.) pești osoși dulcicoli, corp alungit, ușor comprimat lateral, solzi cicloizi, capul prevăzut cu o gură cu dinți puternici. Prezintă o singură înotătoare dorsală situată deasupra înotătoarei anale, la mică distanță de înotătoarea caudală. Înotătoarele nu au radii osoase. [10]

ESOFAG, (anat.) porțiune a tubului digestiv reprezentând cea mai mare parte a intestinului anterior, situat între faringe și intestinul mediu; la insecte, de origine ectodermică. [62]

ESOFAGITĂ, (med. u.) proces inflamator al esofagului. **E.** poate fi: *corozivă*, provocată de ingerarea unor lichide caustice, caracterizată prin necroză cu descumare în plăci a mucoasei, urmată de stricturi (stenoză fibroasă sclerozantă); *disecantă*, flegmon al esofagului; *peptică*, iritarea esofagului inferior prin regurgitația conținutului gastric acid care se manifestă prin dureri și arsuri retrosternale. [60]

ESOX LUCIUS → ȘTIUCĂ

ESTACADĂ, (milit.) **1.** Baraj așezat transversal în amonte pentru protecția unui pod civil sau militar contra corpurilor plutitoare (arbori, gheturi), a minelor de curent sau a ambarcațiunilor inamice. **2.** (geniu) Obstacol plutitor întins transversal peste un

- curs de apă în amonte de punctul de trecere pe un pod de pontoane, în scopul opririi minelor de curent lansate de inamic. [31]
- ESTER**, (chim.) compus rezultat dintr-un alcool și un acid organic sau anorganic oxigenat, prin eliminare de apă. [29]
- ESTERAZE**, (biachim.) enzime din clasa hidrolazelor, care catalizează descompunerea hidrolitică a esterilor, cu eliberarea acizilor și alcoolilor constituenți. Ele pot fi: carboxiesteraze, fosfoesteraze, în funcție de tipul acidului constituent (carboxilic, fosforic) sau tioesteraze, în funcție de componenta alcoolică, ce este de fapt un tioalcool, cu grupare -SH. [9]
- ESTERI**, (chim.) produși de condensare a alcoolilor cu acizi. Aceștia pot fi acizi organici (carboxilici) sau anorganici (acid fosforic, acid sulfuric etc.). Esterii naturali pot fi *carboxilici*, și fac parte din clasa lipidelor, *fosforici*, mai ales ai ozelor, sau *sulfurici*, derivați ai unor poliglucide. [9]
- ESTERON 60** (850 g/l 2,4 D - 2 *etilhexil ester*), (pest.) erbicid postemergent pentru grâu și porumb. Doza: 1,0-1,5 l/ha. Produs de DOW AGROSCIENCES SUA. [51]
- ESTETE**, (zool.) tip de sensile întâlnite la unele insecte acvatice caracterizate prin prezența unei vezicule cuticulare subțiri foarte ușor permeabile la substanțe solubile în apă sau volatile. [62]
- ESTETICĂ**, știință care studiază multiplele forme ale frumosului natural și artistic, precum și funcția sa specifică în viața sufletească a omului. [32]
- ESTEZIE**, (bot.) sensibilitatea și reacția organismului față de excitațiile externe și interne. [50]
- ESTEZIOPATII**, (med. u.) grup de: nptome, întâlnite în diferite boli psihice, caracterizate în principal prin diferite tulburări ale senzorialității, fiind însoțite și de modificări comportamentale. [28]
- ESTIVAL**, (bot.), care înfloresc în timpul verii; forma sau aspectul de vară al vegetației. [50]
- ESTIVARE**, (ecol.) stare de inactivitate însoțită de o reducere a metabolismului în care unele animale petrec perioadele îndelungate de secetă sau călduri excesive. Nutriția, mișcările și alte activități corporale sunt foarte mult încetinite. Fenomenul se întâlnește mai ales la animalele din zonele aride și calde, atât la nevertebrate (ex., melcul deșertului - *Helix desertorum*), cât și la vertebrate (ex., peștii dipnoi din Australia (*Neoceratodus forsteri*), unele broaște din deșerturile americane și australiene. Cf. HIBERNARE. [70]
- ESTIVAȚIE**, (ecol.) proces biologic periodic, întâlnit la unele animale din regiunile calde și secetoase, de a petrece timpul verii într-o stare de viață latentă printr-un somn estival sau somn de vară. Această adaptare evită pieirea animalelor din cauza reducerii disponibilităților alimentare și imposibilității de procurare a ei. În timpul somnului estival temperatura corpului scade cu câteva grade față de cea a mediului și se reduce metabolismul bazal. Animalele aflate în somnul estival par moarte. La primirea apei necesare, acestea revin la viață și își reiau activitățile normale. Somnul estival este răspândit mult la animalele din biocenozele ecosistemelor aflate în zonele geografice calde. Un exemplu îl reprezintă mai ales regiunile tropicale, unde numeroase animale nevertebrate și chiar vertebrate inferioare din cadrul biocenozelor terestre intră în repetate rânduri în estivație. Același fenomen se întâmplă la animalele din bazinele acvatice sau la animalele din porțiunile litoralului unde valurile ajung periodic. Practicarea estivației este întâlnită la protozoare, crustacee, moluște, unele specii de pești, amfibieni, reptile și mamifere. [50] → ESTIVARE
- ESTRU**, (fiziol.) stadiu al ciclului sexual femel, în care femela manifestă, cu mai mult sau mai puțin interes, dorința de împănare. [34]
- ESTRUZIE**, (citol.) trecerea (eliminarea) unor particule puțin voluminoase de la interiorul la exteriorul celulei. [69]
- ESTUAR**, (geomorf.) țarm sub formă de pânlie alungită în care se varsă un fluviu, datorat mareelor care îndepartează aluviunile depuse la gura de vărsare. [25]
- EȘANTION¹**, (soc.) colectiv restrâns (de *n* subiecți) asupra căruia se face o cercetare, care se referă la o populație întreagă de *N* membri. [32]
- EȘANTION²**, (ecol.) parte reprezentativă dintr-o formațiune geologică, populație, material, deșeu, efluent etc., prelevată intermitent sau continuu, în vederea efectuării unor analize. [3]
- EȘANTION COMPOZIT**, (ecol.) eșantion omogenizat, constituit dintr-o sumă de probe elementare de soluri, subsoluri, deșeuri, ape etc. [3]
- EȘANTION PUNCTUAL**, (ecol.) eșantion prelevat dintr-un punct bine fixat, la un moment determinat. [3]
- EȘANTIONAJ**, (ecol.) tehnică de prelevare a unor materiale minerale sau organice (sol, subsol, deșeu, apă, efluent etc.). [3]
- EȘANTIONAJ PROPORȚIONAL**, (ecol.) tehnică de obținere a unor eșantioane din efluenți sau deșeuri conform căreia frecvența prelevării (eșantionaj intermitent) sau cantitatea prelevată (eșantionaj continuu) sunt în legătură directă cu debitul efluenților sau al deșeurilor eșantionate. [3]
- EȘAPAMENT**, (ind.) ansamblul organelor care asigură evacuarea gazelor arse dintr-un motor cu ardere

- internă sau a gazelor și a aerului din unele pompe pentru servicii auxiliare, precum și reducerea zgomotului. [13]
- EȘEC**, (psih.) în psihanaliză se vorbește de conduite de eșec atunci când un subiect care urmărește conștient și adesea activ unele scopuri refuză să le atingă. [28]
- EȘUARE**, (nav.) punerea pe uscat (banc, stânci, plajă, malul unui canal), involuntar sau voluntar, a unei nave, ca urmare a unui accident sau a unei situații neobișnuite. [31]
- ETAJ, 1.** (geogr.) Spațiu situat între anumite limite altitudinale, cu caractere geografice specifice, influențate în primul rând de climă. **2.** (paleont.) Unitate cronostratigrafică de bază caracterizată printr-o succesiune de straturi cu conținut paleontologic caracteristic. [25]
- ETAJ ABISAL**, (ecol.) zone întinse ale fundului oceanic, care ține începând de la poalele taluzului continental până la 6.000 m adâncime. El cuprinde biocenoze formate din organisme stenobate de adâncime cu număr redus de specii. [50]
- ETAJ ARBORICOL**, (silv.) disponerea spațială pe verticală a arborilor într-un arboret, formând straturi suprapuse de coroane, pe specii. [4]
- ETAJ BATIAL**, (ecol.) zonă a fundului oceanic care cuprinde taluzul și fundul mai puțin abrupt ce se întinde de la marginea taluzului spre adânc. Batrimetric, el corespunde cu izobata de 3.000 m și cu izoterma de 4°C. Biocenozele sunt abundente. [50]
- ETAJ CIRCALITORAL**, (ecol.) zonă a fundului oceanic care are ca limită partea superioară a etajului infralitoral delimitat de algele fotofile, iar în adâncime până la apariția de alge sciafile, puțin pretențioase față de lumină, aflate la mari adâncimi. [50]
- ETAJ DE VEGETAȚIE**, (bot.) bandă altitudinală cuprinzând comunități edificate de specii dintr-un anumit tip morfo-ecologic; ~ *alpin*, etaj situat în România la peste 2.000-2.200 m, având ca vegetație caracteristică pajiști și tufărișuri scunde formate din specii arcto-alpine; ~ *boreal*, etaj situat în România între 1.300-1.450 m și 1.750-1.850 m, având ca vegetație caracteristică păduri de molid (*Picea abies*); ~ *nemoral*, etaj situat în România între 300 m și 1.300-1.450 m, având ca vegetație caracteristică păduri de fag și păduri de gorun, precum și păduri de amestec cu aceste specii; ~ *subalpin*, etaj situat în România între 1.750-1.850 m și 2.000-2.200 m, având ca vegetație caracteristică tufărișuri de jneapăn (*Pinus mugo*) și rariști de zâmbbru (*Pinus cembra*) și molid. [15]
- ETAJ HADAL (ULTRAABISAL)**, (ecol., geogr.) zonă care cuprinde bentalul situat sub 6.000 m adâncime. Biocenozele aflate în el sunt dominate de bacteriile barofile, adaptate la presiuni enorme de 700-1.000 atmosfere. Exceptând bacteriile, aici există o sărăcie calitativă și cantitativă de specii în cadrul populațiilor. [50]
- ETAJ INFRALITORAL**, (ecol., geogr.) zonă a fundului oceanic acoperit continuu cu apă. Aici marea puternice pot descoperi acest etaj, fapt ce provoacă moartea multor organisme din cadrul biocenozelor. Limita inferioară a etajului este de 15-20 m, iar în unele zone până la 80 m și corespunde cu zona compatibilă de existență a zosteraceelor. [50]
- ETAJ MEDIOLITORAL**, (ecol., geogr.) zonă în oceane și mări de contact imediat apă-uscat unde au loc marea obișnuite. Biocenozele de aici sunt adaptate să trăiască atât în imersie continuă, cât și în afara apei fără consecințe dăunătoare asupra vieții lor. [50]
- ETAJ SUPRALITORAL**, (ecol., geogr.) zonă de țărm marin sau oceanic unde apa acționează prin umectare sau stropire. Biocenozele suportă emersiunea, ea fiindu-le o necesitate. Aceasta se produce regulat prin marea înalte, corespunzând echinocțiului, și are caracter temporal. Acest etaj corespunde zonei prelitorale. [50]
- ETAJARE** (a vegetației), (bot.) fenomenul de disponere a vegetației în benzi altitudinale cuprinzând fiecare fitocenoze edificate de specii dintr-un anumit tip morfoecologic. [15]
- ETAJARE BIOGEOGRAFICĂ**, (biogeogr.) succesiune de tipuri de vegetație și faună, impusă de modificările climatice în raport cu altitudinea. [70]
- ETAJUL ALPIN**, (geogr.) în Carpați este situat pe vârfurile cele mai înalte ale munților, la altitudini de peste 2.200 m în sud și la peste 2000 m în nord. Este bine evidențiat în Munții Rodnei, Călimani, Bucegi, Făgăraș, Parâng-Cindrel, Retezat, Țarcu, Godeanu. Formele de relief ce caracterizează biotopii sunt diferite. În acest etaj există versanți adăpostiți cu diverse expoziții, coame și numeroase microdepresiuni. Clima este aspră cu temperaturi medii anuale cuprinse între -1,5 și 2,5°C. Aici, aproape că nu există zile cu temperaturi peste +10°C. Precipitațiile sunt în jur de 1400 mm anual și în cea mai mare parte sub formă de zăpadă care acoperă solul 8-10 luni pe an. În acest etaj, perioadele active de vegetație sunt de cel mult o lună. Substratul pedogenetic este format din șisturi cristaline, roci calcaroase și roci eruptive. Solurile sunt superficiale, frecvent scheletice și aparțin tipurilor podzolic humico-silicatic, pararendzină. Acest etaj este domeniul ecosistemelor de tufărișuri pitice alpine și al pajiștilor de părușcă. [50]

ETAJUL BOREAL, (geogr.) ocupă partea de mijloc a Carpaților. Altitudinea la care se află diferă în funcție de orientarea catenei carpatine față de punctele cardinale. Astfel, în nord acest etaj este situat între altitudinile de 1200-1700 m, iar în sud între 1300-1400 m și chiar 1800 m. Aici există condiții ecologice optime, asemănătoare cu cele din taiga pentru pădurile de conifere, în cadrul cărora dominante sunt cele de molid. Acestea se găsesc și la altitudini mai mici, 700-900 m, în depresiunile intracarpătice din Carpații Orientali, precum și în văile barate de chei ale Carpaților Meridionali. Limita inferioară a acestor păduri scade de la vest spre est. Relieful în acest etaj este puternic fragmentat. Versanții au înclinări și expoziții variate. Clima este rece și umedă. Temperaturile medii anuale variază între 4-5°C la limita inferioară a etajului și între 1-2°C la limita superioară. Precipitațiile sunt moderate, cuprinse între 800-1000 mm la limita inferioară a etajului și cresc la 1200-1300 mm la limita superioară. Vântul atinge viteze mari, îndeosebi primăvara, provocând căderea arborilor, acest lucru nefiind o regulă. Vânturile puternice apar și în alte anotimpuri care pot provoca adevărate dezastre asupra molidișurilor, așa cum s-a întâmplat la Comandău, județul Covasna, unde în data de 6 noiembrie 1995 a fost distrus total un masiv de pădure de molid în suprafață de 1400 ha, cu un volum de masă lemnoasă de 926.000 m³. Substratul pedogenetic este constituit din: șisturi cristaline, roci sedimentare, roci eruptive etc. Solurile au caracter podzolic, cu reacție puternic acidă (pH 4-5,5), iar conținutul în baze este redus. [50]

ETAJUL NEMORAL, (geogr.) treapta cea mai de jos din sistemul de etajare a ecosistemelor. În acest etaj condițiile ecologice bioclimatice se diferențiază pe altitudinile de 300-600 (700) m, unde se instalează ecosisteme ale pădurilor de gorun, și pe altitudini de 600 (700)-1300 (1450) m, unde se află ecosistemele pădurilor de fag și de amestec. Între altitudinile de 300-600 (700) m unde vegetează pădurea de gorun relieful este puțin fragmentat, clima este caldă. Temperaturile medii anuale variază între 7,5 și 10°C. Durata sezonului cu temperaturi medii anuale diurne de peste +10°C este de 165-195 zile. Potențialul termic al pădurilor de gorun este ridicat, 2900-3999°C. Precipitațiile anuale sunt de 600-850 mm. Stratul pedogenetic este format din pietrișuri, nisipuri și argile aluviale acumulate la valele Carpaților. Solurile sunt deosebit de variate. Pe roci bazice și neutre, pe pante nu prea mari, există soluri brune de pădure tipice sau slab podzolite. Pe roci acide și pante accentuate există soluri brune podzolite sau soluri brune acide. La altitudine de 600 (700)-1300

(1450) m, unde sunt instalate făgetele pure sau în amestec, relieful devine foarte variat, cu predominarea celui accidentat, în care ponderea cea mai mare revine versanților cu înclinări și expoziții diferite. Clima este destul de variată. Temperaturile medii anuale sunt cuprinse între 7,5 și 9,0°C la limita inferioară, respectiv la altitudinea de 600 m și între 4,2 și 5,5°C la limita superioară a etajului. Durata cu temperaturi diurne de peste 10°C este de 165 zile la 600 m altitudine și 100 de zile la 1300 (1450) m. Potențialul termic al pădurilor de fag este cuprins între 1700 și 3200°C. Precipitațiile sunt de 800-1000 mm anual. Substratul pedogenetic este constituit din șisturi cristaline, calcare, conglomerate, granituri, andezite. Solurile sunt de tipul podzolului humico-feri-iluvial, podzolic subalpin. Pe calcare se află redzine. Reacția ionică este mediu-slab-acidă (pH 4,5-6,5). Conținutul de baze este moderat până la ridicat. [50]

ETAJUL SUBALPIN, (geogr.) situat în Carpați la altitudinile de 1850-2250 m în sud și 1700-2000 m în nord. Clima este aspră, cu temperaturi medii anuale scăzute, de 0,5-1,5°C. Precipitațiile sunt abundente și cuprinse între 1200-1300 mm anual. Zăpada acoperă solul aproximativ 7 luni pe an. Perioada cu temperaturi medii de peste +10°C este de cca 1-2 luni. În cursul verii insolația este puternică iar împreună cu precipitațiile determină ca umiditatea aerului să fie variabilă. Substratul pedogenetic este alcătuit din șisturi cristaline, calcare, conglomerate, granituri, andezite etc. Solurile sunt de tipul podzolului, humico-feri-iluvial, brun podzolic, iar pe calcare se află redzine. Reacția ionică a solului este acidă (pH 4,2-5,4) Cuprinde ecosisteme dominate de tufărișuri și de pajște. Tufărișurile apar pe toate formele de relief, cu abundență deosebită pe versanții abrupti, versanții umbriți, în căldări glaciare, pe grohotișuri. [50]

ETALAJ, (ind.) partea inferioară, în formă de trunchi de con, a cuvei unui furnal. [13]

ETALON, instrument de măsură ce servește ca unitate de comparație. În mediul social, sistem de referință stabilit prin valorile unui test, obținute prin aplicarea acestuia pe un eșantion reprezentativ pentru o anumită populație. [32]

ETALONARE, determinarea relației dintre două mărimi destinate măsurării, între care una este etalon, mărime de referință. [32]

ETALONAREA UNUI INSTRUMENT DE MĂSURĂ, (ind.) proces de corelare a indicațiilor aparatului cu valorile reale ale mărimilor măsurate, determinate cu aparate etalon. [54]

- ETANG**, (prot. med.) bazin de mică adâncime destinat epurării apelor uzate. [3]
- ETANG DE OXIDARE**, (prot. med.) bazin utilizat pentru reținerea apelor reziduale în care oxidarea biologică a materiilor organice se realizează printr-un transfer de oxigen din aer în apă. [3]
- ETANȘEITATE**, (prot. med.) proprietatea unei structuri fizice de a limita schimburile de efluenți lichizi sau gazoși între un sistem sau un spațiu geografic și mediul acestora. [3]
- ETAPA EXTRAUTERINĂ** → **ETAPA POSTNATALĂ**
ETAPA INTRAUTERINĂ → **ETAPA PRENATALĂ**
ETAPA POSTNATALĂ, (fiziol.) sin. *etapa extrauterină*, etapa care se desfășoară de la naștere și până la moarte; cuprinde mai multe faze mari: copilăria, pubertatea, perioada adultă, maturitatea și senescența (bătrânețea). Parametrii ce definesc aceste faze sunt variabili de la individ la individ datorită interacțiunii dintre factorii genetici și factorii de mediu (interni și externi). Ei determină creșterea progresivă, perfecționarea structurală a țesuturilor și organelor și concomitent specializarea lor funcțională. Evoluția individului este continuă în întreaga etapă, dar de la o anumită vârstă ea se realizează regresiv și încetează o dată cu moartea. [27]
- ETAPA PRENATALĂ**, (fiziol.) sin. *etapa intrauterină*, perioadă a ontogenezei care se desfășoară de la fecundație și până la naștere. Ea cuprinde două etape importante: embriogeneza și organogeneza. În aceste etape complexe ale dezvoltării au loc procese de creștere, diferențiere și organizare celulară, care au la bază o activitate metabolică intensă cu sinteză de proteine (determinată genetic) în urma cărora se formează țesuturile, organele și aparatele ce alcătuiesc corpul uman. [22]
- ETAPELE MALADIEI INFECȚIOASE**, (med. u. și vet.) în evoluția sa, procesul infecțios, parcurge mai multe etape distincte, separate în timp, și anume: de incubare, de stare, de convalescență, de infecție cronică și de purtător. [69]
- ETEROFONIE**, (cult.-art.) discordanță ce rezultă din devierea incidentală a vocilor mai multor cântăreți care improvizează aceeași melodie. Constă dintr-o alternanță nefirească de unisonuri cu diferite acorduri întâmplătoare. [67]
- ETHMOLITE**, (geol.) corpuri magmatice abisale cu numeroase apofize ce se îngustează în adâncime. [50]
- ETHOS**, (cult.) ansamblu de trăsături culturale specifice aparținând unui grup, prin care acesta este diferențiat de alte grupuri și individualizat. Modul de a fi, fizionomia spirituală a unei națiuni. [28]
- ETICA MEDIULUI**, principiile de respect și grijă pentru lumea naturală. [24]
- ETICĂ**, știință a fenomenelor morale, cu implicații asupra reflectării valorilor, principiilor și normelor care guvernează comportarea morală a omului în societate. [32]
- ETICHETĂ ECOLOGICĂ**, (ecol.) etichete cu informații ecologice puse pe diferite produse. [24]
- ETIOLOGIE**, studiul cauzelor care duc la îmbolnăviri; este necesar atât pentru fixarea diagnosticului, cât și pentru tratament. Factorii cauzali se pot grupa în: factori vii, ca bacteriile, virusurile, ciupercile patogene și paraziții; factori neanimați, ca agenții mecanici, fizici, chimici, și factori de mediu extern, ca substanțele alimentare, vitaminele, căldura, lumina, clima; factori sociali, subalimentația, stresul, munca excesivă etc. [43]
- ETNOBOTANICĂ**, studiu al plantelor cunoscute, denumite și utilizate de popor. [50]
- ETOGRAMA**, diagrama comportamentului, repertoriul comportamental complet al unei specii, în toate stadiile dezvoltării sale. [28]
- ETOLOGIE**, știința care studiază comportamentul intraspecific al plantelor și animalelor. Ea lucrează la nivel individual și populațional. [24]
- ETOSHA**, parc național situat în Namibia. Suprafața, 2.226.624 ha (1958). Altitudine, 270 m. Parcul a fost înființat pe locul fostei rezervații, care datează din anul 1907. Se află amplasat în depresiunea omonimă. Este unul din cele mai mari parcuri naționale din lume. Teritoriul parcului național a fost ocupat în trecut de un lac uriaș, cu o vechime de peste 50 de milioane de ani. Teritoriul este semiarid, cu o climă aspră și vânturi uscate. Vegetația este de savană cu pălcuri de pădure. În cadrul ei se întâlnesc specii de *Terminalia*, acacii, tufişuri spinoase și erbacee halofile având un conținut bogat în proteine. Parcul adăpostește cca 80.000 de mamifere, într-o diversitate de peste 300 de specii, dintre care numai 55 sunt mamifere mari (2.400 de elefanți – cei mai înalți din Africa, 500 de lei negri și aurii, 350 de rinoceri negri, peste 70 de specii de antilope). Dintre antilope 30.000 sunt springbok (cele mai iuți din lume), kudu, impala, gnu, gemsbok, roan, hartebeest, steinbok, damara, dik-dik. Antilopele roan, sable și tsessebe sunt pe cale de dispariție în Namibia. În parc se mai găsesc exemplare rare de zebre Burchell și zebre de munte Hartmann, iepuri Cape, pangolini cu platoșă, veverițe, castori, broaște țestoase. Dintre prădători se remarcă hienele, șacalii, vulpile cu urechi lungi, vulturii, șerpii, șopârlele. Avifauna este reprezentată de peste 1 milion de flamingo, struți, pelicani, păsări-secretar, berze marabu, fluierari, 2.000 de porumbei, potârnichi, 6.000 de păsări guineea. [50]

ETRIER, (ind.) piesă în formă de U utilizată pentru asamblarea barelor de tracțiune ale vehiculelor, ca mâner pentru pârghiile de acționare ale întrerupătoarelor electrice etc. [13]

ETUVĂ, aparat care servește la uscarea sau la menținerea substanțelor la temperatură constantă. [29]

EU-1, (psih.) element prim de compunere savantă cu semnificația „frumos“, „bun“, „bine“, „veritabil“. [69]

EU-2, (bot.) prefix cu semnificația „adevărat, veritabil, tipic, bun“, ex., euanemochorus, eucarpicus etc. [50]

EU (*ego*), (psih.) conștiința de sine, nucleul sistemului personalității în alcătuirea căruia intră cunoștințele și imaginea despre sine, precum și atitudinile, fie conștiente, fie inconștiente față de cele mai importante interese și valori. [28]

EU IDEAL, (psih.) proiecție a imaginii de sine, așa cum persoana gândește că ar trebui să fie. [28]

EUANTIE, (bot.) concepția originii strobilare a florii, conform căreia floarea hermafrodită a *Angiospermelor* a derivat dintr-o floare hermafrodită de tipul celei de la *Bennittatules* (*Gymnosperme fosile*), iar florile unisexuate au derivat din cele hermafrodite în urma avortării elementelor unuia dintre cele două sexe. [50]

EUAPOFITE, (bot.) plante spontane cu grad pronunțat de adaptare la stațiuni diferite, naturale și cu grad mare de artificializare. [72]

EUBAZIC, (pedol.) termen care în sistemul român de clasificare a solurilor indică la nivel de subtip soluri necarbonatice cu V (la pH=8,2) de 55% și mai mare în primii 50 de cm. [29]

EUBIOZĂ, sin. *disbioză* **1.** (microbiol.) Stare în care microbioza este formată din subpopulații stabile și echilibrate numeric. **2.** (med. u. și vet.) Stare de sănătate, ca rezultat al unui echilibru între mijloacele de apărare ale organismului și agenții patogeni sau potențiali patogeni. Modificarea acestui raport în favoarea microorganismelor echivalează cu producerea procesului infecțios. [69]

EUCARIDE (*Eucarida*), (zool.) supraordin care cuprinde cel mai mare grup de malacostracei cu mare importanță economică. Carapacea acoperă toate toracomerele. Au ochi pedunculati și mobili. Inimă toracică cu 2-3 perechi de ostiole. Hepatopancreas dezvoltat. Posedă glandă antenară. Adeseori, dezvoltarea cu stadii larvare, pelagice. Ordine: *Euphausiacea*, *Decapoda*. [50]

EUCARION, (citol.) nucleu cu organizare tipică, delimitat de un înveliș dublu-membranar prevăzut cu pori, caracteristic organismelor eucariote (protiste, fungi, plante și animale); ant. *procarion*. [69]

EUCARIOT, (biol.) organism unicelular sau pluricelular, constituit din celule care prezintă un nucleu adevărat, bine individualizat, acoperit printr-o membrană; nucleul eucariotelor cuprinde cromozomi și prezintă capacitatea de diviziune nucleară (mitoza, meioza). Eucariotele cuprind practic toate speciile vegetale (deci și toate filumurile de alge) și animale; excepție fac virusurile, bacteriile și cianobacteriile (cianoficeele). [7]

EUCARIOTĂ, (citol.) **1.** Celula care posedă un compartiment nuclear delimitat de un înveliș dublu membranar prevăzut cu pori, în care este cantonată cea mai mare parte a informației genetice. Aici au loc fenomenele de replicare și transcriere, separate de cele de traducere, care au loc în citosol pe ribozomi. Celulele e. prezintă organite distincte, precum: reticul endoplasmatic, corpi Golgi, mitocondrii, lizozomi, vacuole, iar la alge și plante, plastide. Se divid prin mitoză și meioză în timpul cărora cromozomii suferă un ciclu de condensare (structuralizare), devenind vizibili la microscopul fonic. **2.** Organisme formate din celule eucariote. Cu excepția bacteriilor și archaeelor, toate celelalte organisme (protiste, fungi, plante și animale) sunt e.; ant. *procariotă*. [69]

EUCARIOTE, (biol.) organisme în celulele cărora se află nuclee tipice, prevăzute cu o dublă membrană nucleară. Din acest grup fac parte toate organismele, în afară de virusuri, bacterii și alege albastre-verzi. [50]

EUCARPIC, (micol.) tal care, la maturitate, se transformă numai în parte în structuri reproducătoare, cealaltă parte continuă să îndeplinească funcții nutritive (vegetative); ex., talul algelor macrofite, miceliile ciupercilor; ant. *holocarpic*. [69]

EUCARPIE, (micol.) tip de reproducere sexuată la ciuperci, în care numai anumite porțiuni din tal participă la procesul sexual, ex., ciupercile din ordinul *Peronosporales*. [61]

EUCEFALE, (zool.) larve de insecte caracterizate prin dezvoltare normală a capsulei cefalice. [62]

EUCICLIC, (bot.) cu număr egal de piese (elemente) în fiecare verticil, aspect întâlnit la florile diplostemone ale speciilor de *Primulaceae* și florile obdiplostemone ale speciilor de *Ericaceae*. [50]

EUCLIDES, (330 ? – 275 î.Hr.), matematician grec. Este autorul celebrului tratat de matematică intitulat „Elemente“ după care mai bine de 2.000 de ani s-a învățat geometria și care a reprezentat primul exemplu în istoria științelor de construcție axiomatică; în acest mod el transformă *Geometria* în știință ipotetico-deductivă. [48]

EUCLIMAX → CLIMAX CLIMATIC

EUCROMATINĂ, (genet.) substanță cromozomală care se colorează normal și care trece printr-un ciclu regulat de spiralizare și despiralizare în timpul diviziunii celulare. Zonele eucromatice din cromozomi cuprind genele active. [56]

EUCROMATINIZARE, (biocel.) decondensarea (relaxarea) regiunilor heterocromatice ale cromozomului și transformarea lor în regiuni eucromatice, active transcripțional. [69]

EUCROMOZOM → AUTOZOM

EUDEIC(H)OTOMIE, (bot.) când ramurile plantelor sunt dezvoltate și ramificate uniform câte două din vârful de creștere, ex., brădișor (*Lycopodium alpinum*). [50]

EUDEONTOMYZON DANFORDI → CHIȘCAR

EUEDAFIC, (ecol.) sin. *endogeic*, mediul terestru alcătuit din solul mineral care este acoperit sau nu de un strat de humus. Microspațiile solului sunt populate de un *euedafon* alcătuit din organisme *euedaficole*, care pot fi *euedafobionte*, *-file* și *-xene*. [44]

EUDEFEMER, (bot.) flori care se deschid și se închid definitiv în decurs de 24 de ore. [50]

EUFAUSIACEE (*Euphausiacea*), (zool.) ordin care conține un mare număr de specii crustacee. Branhiile sunt așezate în camere branhiiale. Au 3 maxilipe. Cele 5 toracopode sunt uniramate și foarte dezvoltate. În funcție de modul de viață, abdomenul este dezvoltat diferit. Cuprinde subordinea: *Macrura*, *Anomura*, *Brachiura*. [50]

EUFORBIA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Euphorbiaceae*. Cuprinde aproximativ 900 de specii cu răspândire spontană în climatul cald și temperat. În culturile ornamentale se remarcă *E. pulcherrima* (sin. *Poinsettia pulcherrima*), specie originară din America Centrală (Mexic) și de Sud. Arbustul cu tulpini latescente și frunze mari, ovoid lanceolate, întregi sau lobate, cu flori mici, galben-roșii, fără valoare decorativă (neavând caliciu și corolă, ci numai androceul în formă de cupă), impresionează prin frunzele viu colorate din vârful lăstarilor. Acestea, dispuse în formă de stea în jurul florilor, devin roșii sau la unele soiuri albe, crem sau roz, după ce plantele parcurg o perioadă de zile scurte. Cultivatorii, prin tehnici de dirijare a duratei de iluminare, ținând plantele zilnic cel puțin 14 ore la întuneric timp de 8 săptămâni, pot obține colorarea frunzelor (bracteelor) în diferite perioade ale anului. Comercializarea cea mai intensă se face în perioada sărbătorilor de iarnă, ceea ce a determinat, în unele țări, numirea acestei plante „Steaua Crăciunului”. Planta se valorifică la ghiveci sau ca flori tăiate rezultate din culturile la sol. În condițiile de apartament, obținerea colorării frunzelor în al doilea

an și în următorii este destul de dificilă, ceea ce face ca majoritatea amatorilor să arunce aceste plante după trecerea florilor. Pentru a se păstra starea bună a plantelor un timp cât mai îndelungat, se țin în încăperi calde (18-20°C), bine aerisite, fără curenți de aer, cu multă lumină, dar evitând expunerea la soare. Pământul din vas se udă regulat și moderat și se pulverizează apă pe frunze. Cu o înflorire aproape pe tot parcursul anului și o viață de lungă durată este *E. splendens* (sin. *E. milli*), arbust originar din Africa Orientală, cu tulpini scurte, ramificate și cărnoase, acoperite de spini, cu frunze oval alungite, dispuse mai ales spre vârful ramurilor. Florile roșii, foarte mici, grupate, sunt înconjurate de câte 2 bractee roșii, portocalii, galbene sau roz. Cere multă lumină, este mai puțin pretențioasă la căldură, iar udatul se face mai rar, lăsându-se solul să se usuce puțin între două udări. Înmulțirea, la ambele specii, se face la cald, prin butași, dar înainte de plantare se lasă să se scurgă latexul, scufundând baza butașilor, pentru câteva minute, în apă caldă. Majoritatea speciilor de euforbia sunt plante toxice, latexul putând produce iritări ale epidermei. Cu toate acestea, conform literaturii, el a fost folosit ca medicament, cu peste 2.000 de ani în urmă, de către medicul roman al casei regale din Mauritania, Euphorbus. Proprietățile terapeutice ale latexului erau cunoscute și de azteci, care-l foloseau pentru scăderea febrei, iar bracteele, pentru extragerea unor tincturi colorante. [39]

EUFORBIACEE (*Euphorbiaceae*), (bot.) familie de plante foarte variate ca înfățișare, adaptate la medii diferite de viață. Sunt erbacee, anuale, bianuale sau perene, iar în alte regiuni ale globului sunt arbuști, arbori sau plante suculente, asemănătoare *cactaceelor*. Corpul vegetativ posedă vase laticifere (uneori articulate) și celule secretoare de mucilagii și tanin. Frunze ovate, întregi sau sinuat lobate. Flori actinomorfe, unisexuate, foarte rar hermafrodite, fără petale, cu gineceu tricarpelar superior și ovar trilocular. Hipsofilele de la inflorescențe sunt roșii, roz și reprezintă partea decorativă. Formula florală: $\sigma^* P_{5-1}; 0 A_{\alpha-1}; \varphi^* P_{5-1}; 0 G_{(3)}$. Fruct capsulă. Semințe cu carunculă. Flora României conține 39 de specii ce aparțin la 3 genuri: *Euphorbia*, $x = 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11$; *Ricinus*; *Mercurialis*, $x = 7, 8$. [50]

EUFORIE, (psih.) tulburare în sfera afectivă, manifestată printr-o stare de bună dispoziție exagerată, veselie, fericire, toate fără motiv. [28]

EUFOTIC, aflat în zona apelor unde există lumină abundentă, ex., plancton. [50]

EUFOTOMETRIC, (bot.) plante cu lamina frunzelor așezată perpendicular pe razele de lumină. Alegerea acestei poziții a frunzelor le asigură maximum de

luminozitate necesară fotosintezei, ex., frunzele de piperul lupului (*Asarum europaeum*). [50]

EUFRAT, fluviu în Asia de Vest are o lungime de 3.065 km și acoperă cu bazinul său o suprafață de 637.000 km². Se formează în Turcia prin unirea Eufratului de Vest cu cel de Est în dreptul localității Erzurum. Aceste două râuri izvorăsc din Podișul Armeniei și respectiv din Masivul Ararat. Împreună cu Tigru formează vasta Câmpie a Mesopotamiei din unirea lor rezultând Shatt al-Arab. Se varsă în Golful Persic. [25]

EUFREATIC, (ecol.) sin. *freatobiont*, termen introdus de C. Motaș (1946) pentru animalele care trăiesc exclusiv în pânzele freatice. [44]

EUGEOFITE, (bot.) plante geofite, la care perioada de repaus biologic este determinată de lipsa luminii sau a căldurii de care au nevoie, având organele de rezistență în sol, fapt ce le asigură trecerea peste perioada neprielnică. [50]

EUGLENOIDEA, (zool.) ordin care cuprinde flagelate microscopice de formă ovală sau fuziformă, cu unul sau mai mulți flageli. Posedă o stigmă cu care sesizează lumina. Citoplasma lor conține numeroase cloroplaste și granule de paramilon, ex., *Euglena gracilis*. Reproducerea are loc prin diviziune longitudinală. Unele specii se reproduc și sexual prin fuzionarea a doi indivizi, ex., *Scytomonas pusila*. Trăiesc în mediul acvatic. [50]

EUGLENOPHYTA, (zool.) filum care cuprinde îndeosebi organisme unicelulare, care se deplasează cu ajutorul unor flageli. Majoritatea speciilor care aparțin acestui grup de alge trăiesc în apele dulci și realizează fotosinteza; unele specii sunt incolore (nu au pigmenti) și își ingerează hrana ca organisme heterotrofe, nefiind capabile de a realiza fotosinteza. Rezervele celulare sunt reprezentate de paramilon. Înmulțirea cea mai frecventă la euglenofite se realizează prin diviziunea longitudinală a celulelor; fiecărei celule-fiică îi revine jumătate din numărul grăuncioarelor de paramilon și din cel al cromatofior celulei-mamă. Creșterea ponderii unor populații de euglenofite în planctonul apelor continentale este asociată adesea cu prezența unor cantități sporite de substanțe organice în apă. O perioadă de timp, euglenofitele au fost considerate ca făcând parte din protozoare. Printre genurile cele mai frecvente în apele dulci sunt: *Euglena*, *Phacus*, *Trachelomonas*, *Lepocinclis*. Acestea sunt reprezentate de câteva zeci de specii în algoflora României. Dintre formele marine, genul *Eutreptia* este prezent și în fitoplanctonul Mării Negre, la litoralul românesc. [7]

EUHALIN, (ecol.) organism care trăiește numai în apele sărate. [50]

EUHARISTIE, (rel.) una dintre cele șapte Sfinte Taine ale Bisericii, în care, sub forma pâinii și a vinului prefăcute de Duhul Sfânt în Trupul și Sângele Mântuitorului, în timpul Sf. Liturghii, se împărtășesc primitorii cu Trupul și Sângele lui Iisus Hristos. Se mai numește „Taina Sfintei Împărtășanii” și este Taină și Jertfă. Mântuitorul a instituit-o la Cina cea de Taină, când, luând pâine și binecuvântând, a frânt-o și a dat-o ucenicilor, zicând: „*Luați, mâncați, acesta este Trupul Meu care se frânge pentru voi*”, poruncindu-le: „*Aceasta să faceți spre pomenirea Mea*” (Luca 22,19). De asemenea, a luat paharul și a zis: „*Acest pahar este Testamentul cel Nou întru Sângele Meu, care se varsă pentru voi*” (Luca 22,20). Săvârșitorii văzuți ai Tainei sunt numai episcopii și preoții, iar Săvârșitorul nevăzut este însuși Iisus Hristos, prin Duhul Sfânt. [63]

EUHIPONEUSTON, (ecol.) hiponeuston permanent format din hidrobionți care tot timpul vieții lor trăiesc în pelicula superficială de apă a ecosistemelor acvatice, ex., copepodele (*Pontellidae*), unele specii de *Idothea* și *Sagitta* etc. [50]

EULAMELLIBRANCHIA, (zool.) ordin care cuprinde lamelibranhiate (scoici) adevărate. Branhiile au o structură complexă. Ambii mușchi aductori sunt bine dezvoltati. La unele specii sifoanele se prelungesc în formă de tub care ies în afara valvelor. Specii de apă dulce: scoica-de-baltă (*Anodonta cygnea*), fără dentiție, valvele se unesc dorsal numai prin ligament; scoica-mare-de-râu (*Unio pictorum*), scoica-mică-de-râu (*Unio crassus*) – cu dentiție schizodontă, ambele specii frecvente la noi; scoica-de-perle-de-râu (*Margaritana margaritifera*), care trăiește în apele pâraielor și râurilor reci din Urali, Caucaz, Siberia etc. Specii marine: *Teredo navalis*, sapă galerii în lemn; *Pholas dactylus*, *Petricola lithophaga*, ambele sapă galerii în stânci etc. Trăiesc în Marea Neagră. (N. Tomescu, 1983) [50]

EULER, Leonhard (1707-1783), matematician, fizician și astronom elvețian. A funcționat ca profesor la Sankt-Petersburg și la Berlin. Opera sa științifică este de o amploare fără precedent și neegalată până în prezent în lumea științelor exacte (peste 850 de cărți și articole, totalizând 69 de volume). A adus contribuții substanțiale și fundamentale în toate ramurile matematicii (teoria numerelor, calcul diferențial și integral, geometrie diferențială, ecuații diferențiale etc.). [48]

EULIMNOPLACTON, (ecol.) organismele planctonice din lacuri. [10]

EUMEIOZĂ, (citol.) meioză cu o derulare tipică a evenimentelor care o caracterizează. [69]

- EUMICROBENTOS**, (ecol.) indivizii speciilor din bentosul acvatic care în stare adultă au dimensiuni maxime până la 0,1 mm. [50]
- EUMITOZĂ**, (citol.) mitoză cu o derulare normală (tipică) a evenimentelor care o definesc. [69]
- EUPICNOTIC**, (citol.) cromozom sau segment cromozomal care se structurează și colorează în mod normal; ant. *heteropicnotic*. [69]
- EUPLANCTON**, (ecol.) organismele cu adevărat planctonice. [10]
- EUPLANTULA**, (anat.) formațiune moale situată la capătul terminal al fiecărui articol tarsal de la insecte. [62]
- EUPSAMON**, (ecol.) termen creat de J. Wiszniewski (1947) pentru a desemna organismele care trăiesc în nisipul din zona cea mai îndepărtată de apă. Sinonim: *Euarenal* (*Eu + arena*), creat tot de J. Wiszniewski (1947). [44]
- EURI-**, prefix cu sensul de larg. [24]
- EURIACIDOFILE**, (ecol.) specii de plante care au o largă amplitudine ecologică față de reacția solului. [51]
- EURIBAT**, (ecol.) organism care trăiește în condiții variate de presiune hidrostatică. [2]
- EURIBATIC**, (ecol.) organisme cu largă adaptabilitate la variatele adâncimi ale mărilor și oceanelor. [50]
- EURIBIOT**, (ecol.) organism care suportă variații mari ale condițiilor de mediu. [3]
- EURIC(H)OR**, (biogeogr.) despre specii de plante sau animale, cu o largă răspândire geografică. [50]
- EURICENOTIC**, (bot.) care participă în diferite cenoze, ex., specii de plante care participă la constituirea a mai multor tipuri de fitocenoză. [50]
- EURIECIC**, (biol.) cu mare adaptabilitate la variate condiții de viață, ex., specii de plante. [50]
- EURIESIC**, (ecol.) caracterizează o specie care este capabilă să populeze medii dintre cele mai diverse. [3]
- EURIFAG**, (zool.) organism care poate consuma o gamă largă de alimente; în cazul insectelor, se folosește pentru desemnarea speciilor care se hrănesc cu un mare număr de specii de plante sau animale. [62]
- EURIFAGE**, (biol.) organisme care se hrănesc cu un număr variat de specii. [10]
- EURIFITE**, (ecol.) specii de plante adaptate la oscilații mari ale regimului de umiditate, care adesea este alternant. [51]
- EURIFOTIC**, (ecol.) organism sau organisme (specii) cu mare adaptabilitate la variate condiții de lumină. [50]
- EURIGAM**, (ecol.) califică o specie animală a cărei înmulțire necesită un teritoriu întins. [3]
- EURIHALIN**, (ecol.) organism care trăiește în condiții variate de salinitate. [24]
- EURIHIDRIC**, (ecol.) califică un organism care suportă variațiile umidității atmosferice. [3]
- EURIHIGRIC**, (bot.) specie de plante care suportă o mare variabilitate a condițiilor de umiditate. [50]
- EURIIONIC**, (biol.) organism care suportă variații mari de pH ale apei sau solului. [10]
- EURIOIC**, (ecol.) organisme cu valență ecologică largă, care suportă oscilații largi ale factorilor limitativi. [2]
- EURIOXIBIONTE** → EURIOXIFILE
- EURIOXIFILE**, (ecol.) specii mai puțin pretențioase la conținutul în oxigen solvit; conținutul minim în oxigen la care supraviețuiesc este de 1 mg oxigen/l apă sau saturația în oxigen a apei de 20%, la temperatura de 20°C. [10]
- EURIPLASTICITATE**, (ecol.) capacitate largă de a suporta diferențele cantitative ale factorilor de mediu abiotici și biotici. [50]
- EURISTICĂ¹**, (inform.) criteriu, metodă sau principiu care permite alegerea între diverse alternative de acțiune pe aceea care promite a fi cea mai eficientă în realizarea unui obiectiv. Euristicele sunt date de experții umani dintr-un anumit domeniu și reflectă experiența acestora în domeniu. Ele sunt greu de formalizat și, uneori, nu se poate demonstra că sunt corecte. De exemplu, experții în domeniul ecologiei pot stabili euristici pentru îmbunătățirea protecției mediului. [47]
- EURISTICĂ²**, (soc.) 1. Procedeu nonalgoritm, disciplină metodologică ce se ocupă de mijloacele descoperirilor și invențiilor, mod de operare intelectuală prin sisteme deschise, dar active. 2. Mod de a discuta o problemă în contradictoriu, folosind argumente subtile sau recurgând la artificii sofistice. [28]
- EURITERM**, (biol.) organism ce suportă variații mari de temperatură. [10]
- EURITERMIE**, (ecol.) caracter propriu unui organism euriterm. [3]
- EURITERMOFITE**, (ecol.) specii de plante care au cerințe largi față de căldură. [51]
- EURITOFITE**, (ecol.) specii de plante cu cerințe largi față de lumină, manifestă toleranță față de lumina intensă, cât și față de umbră. [51]
- EURITOP**, (ecol.) organism care trăiește în biotopi foarte diferiți. [24]
- EURITOPIE**, (ecol.) caracter propriu organismelor euritope. [3]
- EURITROFE**, (ecol.) specii de plante care au o mare amplitudine ecologică față de troficitatea solului. [50]

- EUROPIU** (Eu), (chim.) element chimic cu caracter metalic din grupa lantanidelor. Are Z 63 și structura învelișului de electroni $[Xe] 4f^7 6s^2$. A fost identificat de W. Crookes în 1889 și izolat de E. Demarcay în 1896. [36]
- EUROVALUTE**, (ec.-fin.) valute liber convertibile care se află în afara controlului autorităților monetare din țara de origine. (D. Ciucur, 1999) [35]
- EUSCHIZOCARP**, (bot.) fructe care la maturitatea fiziologică se desfac în tot atâtea fructulețe seminifere câte carpele a avut gineceul. Fructul poate fi **capsimeră**, la speciile de laptele cănelui (*Euphorbia* sp.), ghițură (*Gentiana* sp.), priboi (*Geranium* sp.) și la speciile de *Liliaceae*; **nucimeră**, la arțar, jugastru, paltin (*Acer* sp.), vinariță, morcov, lipitoare (*Asperula* sp.); **bacimeră**, la călțunași (*Tropaeolum majus*); **drupimeră**, la *Palmae*. [50]
- EUSELACHI**, (zool.) rechini și vulpi de mare: pești cartilaginoși care se deosebesc de alții prin prezența a numeroși dinți, ce se dezvoltă în succesiune. Înotătoarele pectorale au 3 elemente bazale (pro-, mezo- și metapterigi). Fantele branhiiale sunt neacoperite de opercule. [37]
- EUSINCARP**, (bot.) tip de sincarpic. La maturitatea fiziologică, fructele provenite dintr-un gineceu pluricarpelar, carpelele, rămân concrescute. [50]
- EUSIRTON**, (ecol.) totalitatea hidrobionților bentonici care sunt antrenate de curenții de apă profunzi și aduse în masa apei din pelagial. Aceasta formează în apele curgătoare părțile componente ale biodebitului. [50]
- EUSPORANGIAT**, (bot.) cu sporangeli pluristratificat provenit dintr-un grup de celule epidermice, întâlnit la ferigi (*Isoetales*, *Marattiales*, *Ophioglossales*). [50]
- EUSTATISM**, (oceanol.) mișcări eustatice, mișcări de lungă durată ale nivelului Oceanului Planetar, datorate fie modificărilor volumului de apă (de ex., *eustatism glaciar*), fie variației volumului cuvetelor oceanice (*eustatism geoidal*, *tectonic*); în raport cu nivelul „zero” al liniei de țarm, mișcările eustatice pot fi *pozitive (+) sau negative (-)* și se apreciază în unități metrice. [25]
- EUSTEL**, (bot.) cilindru central al plantelor cu fascicule colaterale concentrice, întâlnit la *Gymnospermae*. [50]
- EUSTIGAL**, mediu hipogeic acvatic, permeabil „în mic”. El include apele aluviale nearteziene care formează pânza freatică. [44]
- EUSTOMĂ** (sin. *Lisianthus*), (agric.) gen de plante care aparține fam. *Gentianaceae*; *E. grandiflora* provine din *E. russelianus*, spontană în Nebraska, Mexic; a pătruns de curând la noi fiind comercializată îndeosebi ca floare tăiată și mai puțin ca plantă de
- ghiveci. Este o specie bienală, cu tulpini groase, erbacee, pe care se inserează des frunze sesile, oval-ovoide până la lanceolate, verzi cenușii, lucioase. Bobocii spiralăți și florile în formă de cupă, larg deschisă, sunt colorate în albastru-lavand, purpuriu, roz, alb și mai rar galben. Pentru înflorire, ca plantă tânără, necesită spații mai calde, bine aerisite, cu o iluminare bună. În restul timpului, mai ales după înflorire, se ține la temperaturi moderate, udându-se rar, evitând excesul de apă. Se înmulțește la cald, în iunie, prin semințe, și primăvara, prin butași de tulpină. Plantele iermează în sere calde, luminoase, cu foarte puțină umiditate în sol. [39]
- EUSTRESS**, (fiziol.) răspuns biologic generator de reacții adecvate neuro-endocrino-metabolice care asigură homeostazia organismului. Dacă răspunsul este inadecvat, producător de oboseală sau boală, se numește *distres*. [21]
- EUSTRONGYLIDES EXCISUUS**, (parazit.) clasa *Nematoda*. Vierme parazit, ca adult, în stomacul păsărilor ihtiofage, iar ca larvă, pe organele interne sau în musculatura striată la peștii dulcicoli. Larvele sunt de 27 mm lungime și au culoare roșie. [10]
- EUTANASIE**, (med. vet.) metodă de provocare nedureroasă și precoce a morții, recomandată doar în medicina veterinară, în cazurile incurabile, pentru a întrerupe o suferință grea și îndelungată a pacienților fără speranță de vindecare. [33]
- EUTHERIA (placentalia)**, (zool.) mamiferele evolute care cuprind numeroase ordine. Embrionul acestora are o placentă alantoidiană și atinge un stadiu avansat de dezvoltare înainte de naștere. [57]
- EUTIPOZĂ**, (fitopat.) boală a viței de vie și a unor pomi fructiferi sâmburoși, produsă de ciuperca *Eutypa lata* cu forma conidiană *Libertella blepharis*, care atacă trunchiul și ramurile, provocând crăpături, iar planta vegetează slab. [61]
- EUTOCIE**, (zootehn.) fătare normală, nefiind necesară intervenția omului. [34]
- EUTROFE**, (ecol.) referitor la mediul acvatic, ape stagnante sau curgătoare bogate în organisme și materii organice rezultate din degradarea organismelor moarte. [24]
- EUTROFICARE**, (prot. med.) procesul lent de degenerare în cursul căruia un lac, un estuar sau un golf evoluează spre o mlaștină și în cele din urmă dispare. În stadiile avansate de eutroficare, entitatea de apă este sufocată de vegetația abundentă ce se dezvoltă din cauza nivelurilor înalte de compuși nutritivi, cum sunt cei de azot sau de fosfor. Activitățile umane pot accelera procesul de eutroficare. [17]

EUTROFIZARE, (ecol.) complexul de procese fizice, chimice și biologice care au loc în sistemele naturale și în activitățile umane prin care un bazin acvatic devine bogat în nutrienți, ducând la creșterea productivității sale biologice, la accelerarea succesiunii, situație care îl face impropriu folosințelor umane. [23]

EUTROPIE, (bot.) adaptarea unor flori la polenizarea entomofilă numai prin anumite insecte specializate, ex., polenizarea florilor de iuca (*Yucca filamentosa*) de către insecta *Pronuba yuccasella*. [50]

EUXINIC, (ecol.) caracterizează un mediu marin în care absența circulației verticale atrage după sine o sărăcire în oxigen a straturilor profunde, ceea ce duce la acumularea materiei organice pe fundul mărilor sau oceanelor. [3]

EVA, (rel.) strămoașa neamului omenesc. A fost făcută de Dumnezeu din coasta lui Adam. Ea a mâncat prima din pomul oprit și prin ea a fost înșelat și Adam. [63]

EVACUARE, (milit.) acțiunea de a evacua. Îndepărtarea dintr-un anumit loc (punct) a materialelor, mașinilor de luptă armate, a populației, a instituțiilor etc., impusă de necesitatea scoaterii de sub amenințarea pericolului unor bombardamente aeriene cu bombe obișnuite sau nucleare. [31]

EVACUARE CU AER (VAPORI), (prot. med.) eliminarea cu ajutorul aerului (vaporilor) a substanțelor poluante prin realizarea unei circulații de fluide în contracurent, în interiorul unor coloane sau în subsoluri permeabile. [3]

EVAGINAT, (bot.) organ al plantelor lipsit de vagină, ex., frunzele de carpen, fag, frasin. [50]

EVALUARE, (psih.) termen ce desemnează calcularea valorii sau stării, cel mai des prin referire la un ideal sau o normă, bazându-se fie pe aprecieri subiective, fie pe măsurări. [28]

EVALUARE DE RISC, (ecol.) încercarea de cuantificare a probabilității de producere a unor evenimente, ca și a consecințelor lor nedorite asupra activității și bunurilor oamenilor, respectiv asupra mediului ambiant. [3]

EVALUAREA CICLULUI DE VIAȚĂ AL UNUI PRODUS (ECV), (ecol.) evaluarea și analiza consecințelor acțiunii produsului obținut asupra mediului; evaluarea urmărește produsul de la extracția și prelucrarea materiei prime, trecând prin toate fazele sale de producție, transport și distribuție, utilizare, rentabilizare, întreținere și reciclare, mergând până la depozitarea finală sau până la reintegrarea sa în mediul înconjurător. [23]

EVALUAREA EXPUNERII, (prot. med.) identificarea căilor prin care substanțele toxice pot afecta indivizii, estimându-se cantitatea probabilă de chimicale la care

se expune un individ, precum și numărul probabil de indivizi ce vor fi expuși toxicității. [17]

EVALUAREA IMPACTULUI ASUPRA MEDIULUI (EIM), (prot. med.) studiu formal destinat estimării consecințelor pe care le poate avea asupra mediului realizarea unui nou proiect sau modificarea unui proiect deja existent. Astfel de proiecte pot fi, de exemplu, construirea unei centrale hidroelectrice, irigarea unui teren de mare întindere sau dezvoltarea unui port, maritim sau fluvial. [17]

EVALUAREA PEDAGOGICĂ, (ped.) acțiune managerială care solicită raportarea rezultatelor obținute într-o anumită activitate, la un ansamblu de criterii specifice domeniului, în vederea luării unei decizii optime. Evaluarea presupune măsurarea, cântărirea, notarea, aprecierea, luarea deciziei etc. Poate fi: evaluare inițială, sumativă, continuă, permanentă. Dar, în prezent, se acceptă o multitudine de tipuri de evaluare: după ponderea obiectivelor pedagogice propuse: evaluare normativă, criterială, punctuală; după sfera de extindere a conținutului instruirii: evaluarea programelor școlare, a manualelor școlare, evaluarea lecțiilor etc.; după sfera de reprezentare socială: evaluarea investițiilor școlare, evaluarea colectivului didactic, evaluarea elevilor etc.; după scopul prioritar: cu scop de informare, dezvoltare, proiectare; după obiectul evaluării: individuală, parțială, globală. Evaluarea presupune folosirea anumitor tehnici de evaluare. Funcțiile evaluării: funcția diagnostică (prin depistarea lacunelor și greșelilor elevilor, evaluatorul își ameliorează tehnicile și modul de predare); funcția prognostică (interpretarea rezultatelor permite luarea de decizii privind evoluția ulterioară a elevilor); funcția de selecție (intervine atunci când se dorește ierarhizarea elevilor). [16]

EVALUAREA RISCULUI ECOLOGIC, (prot. med.) aplicarea unui cadru formal sau metodologic, a unui proces analitic sau a unui model pentru estimarea efectelor acțiunilor umane asupra unei resurse naturale și interpretarea acestor efecte în lumina incertitudinilor identificate la fiecare componentă a procesului de evaluare. [17]

EVALUAREA RISCURILOR, (prot. med.) evaluarea pe termen scurt și mediu a riscurilor asociate cu anumite activități sau situații. [23]

EVALUAREA UNEI PERFORMANȚE, (ecol.) încercarea de cuantificare a rezultatelor obținute de un organism, sistem, unitate industrială etc. în vederea atingerii unor obiective bine precizate, mai ales în ceea ce privește mediul ambiant. [3]

EVALUAREA UNUI PERICOL, (ecol.) încercarea de cuantificare a amplitudinii unui pericol: metoda de ierarhizare a riscurilor (SUA), metoda Baden-

Württemberg (Germania), metoda franceză, metoda canadiană (Quebec) etc. [3]

EVANESCENT, (micol.) structură care se distruge (dispare) repede. Ex., peretele unor asce (prototunicate) se lichefiază la scurt timp după maturare, punând astfel în libertate ascosporii pe care îi conține. [69]

EVANGHELIE, (rel.) „Vestea cea bună“ adusă de Fiul lui Dumnezeu întrupat. Ea cuprinde învățătura și viața Mântuitorului. Există: E. după Matei, E. după Marcu, E. după Luca și E. după Ioan. [63]

EVAPORARE, (fiz.) transformare de fază din lichid în vapori, care se petrece la suprafața lichidului. [38]

EVAPORAȚIE, (ecol.) acțiunea de a (se) evapora și rezultatul ei. Proces natural prin care apa din hidrosferă, litosferă și biosferă, în contact direct cu aerul atmosferic, se transformă în vapori, trecând în învelișul gazos al planetei. [50]

EVAPORAȚIE FIZIOLOGICĂ, (biol.) evaporația transpirației plantelor și a animalelor. [50]

EVAPOTRANSPIRAȚIE¹, (ecol.) proces combinat prin care apa este transferată în atmosferă prin evaporație de pe sol sau de pe apă, precum și prin transpirația vegetației. [54]

EVAPOTRANSPIRAȚIE², evaporația apei de la suprafața solului și a învelișului vegetal. [50]

EVAPOTRANSPIRAȚIE³, (fiz.) transformare de bază în urma căreia un corp trece din starea lichidă în starea de vapori, transformare care are loc numai la suprafața lichidului și la temperaturi inferioare celei de fierbere. [29]

EVAPOTRANSPIRAȚIE POTENȚIALĂ, (ecol.) cantitatea maximală de apă susceptibilă a fi obținută prin evaporarea unui sol și transpirația unor plante în cadrul unui climat dat. [3]

EVAPOTRANSPIRAȚIE REALĂ (ETR), (ecol.) cantitatea reală de apă rezultată în urma unui fenomen de evapotranspirație. [3]

EVAPOTRANSPIROMETRU (lizimetru), (meteor.) un bac umplut cu pământ împreună cu vegetația caracteristică zonei cercetate și care prin cântăriri succesive indică mărimea evapotranspirației din sol și de pe plante. [54]

EVENIMENT ALEATOR, (mat.) element al unui câmp de evenimente. [48]

EVERGLADES, parc național situat în SUA (statul Florida). Suprafața, 566.796 ha (1947). Altitudine, 0-240 m. În parc se află cele mai mari păduri de mangrove din lume, preeriile întinse Everglades și o faună abundentă. În uriașa prerie umedă abundă viața. Ea reprezintă zona de amestec a două unități, limita sudică și nordică a unor specii. Everglades este o mare de ierburi înalte cu pâlcuri de copaci pe mici insule, unde terenul este mai înalt cu câțiva centimetri

deasupra unei câmpii umede. Mlaștinile cu mangrove se înșiruie pe țărni în lungul colțului sud-vestic al parcului. Între mlaștinile din interiorul parcului se află porțiuni de savană cu palmieri și frasinii. Din loc în loc apar „hamacele“, crânguri de copaci cu esențe tari. Acolo unde cantitatea de precipitații este mai mare, hamacele au o abundență de ferigi, plante epifite cu orhidee viu colorate. În hamacele mai secetoase cresc cactuși și yucca. Sunt de remarcat: mangrovele roșii (*Rhizophora mangle*), mangrovele negre (*Avicennia germinans*), mangrovele albe (*Laguncularia racemosa*), palmieri, smochini, chiparoși, arbori de mahon, sâmbovina americană, frasinul. Acestea fac parte din vegetația luxuriantă, care îmbracă coasta sudică a golfului Mexic. Mangrovele de pe 10.000 de insule înconjoară parcul ajungând până în Florida Keys. Ele oferă un habitat perfect peștilor și păsărilor tropicale. Printre cele mai vechi specii de plante cunoscute care cresc în parc de peste 4000 de ani se află palmierul și iarba ferăstrău (*Cladium jamaicense*). Pentru avifauna migratoare parcul constituie un paradis faunistic. Aici cuibăresc zeci de mii de păsări (pelicani, ibiși albi și galbeni, egrete albe și roșii, lopătari, cormorani, porumbei cu coroana albă, ulii, curcani de apă etc.). Mamiferele sunt reprezentate de: ursul negru, ursulețul spălător sau ratonul (*Procyon lotor*), puma de Florida, panterele, vidrele. Dintre reptile se întâlnesc crocodilii, care trăiesc în mlaștini. În apele de coaste sunt prezenți delfinii și vaca de mare. Alte animale din cadrul faunei întâlnite în parc sunt: șerpii negri, șopârla gecko, fluturi divers colorați, gasteropode (melci) etc. [50]

EVIDENȚIERE, (soc.) apreciere pozitivă verbală, prin presa locală sau centrală, a întregii activități desfășurate de unele persoane sau colective de cercetare științifică, colective de muncă, colective sau grupe de elevi sau de elevi individual, grupe de studenți sau studenți individual. [32]

EVISERARE, (zootehn.) acțiunea de scoatere a organelor interne din corpul animalelor sacrificate. [34]

EVOCARE, (psih.) este un act de memorie în sensul strict, prin care subiectul își amintește un eveniment trecut sau un obiect perceput anterior. [28]

EVOLUȚIA BIOSFEREI, (ecol.) modul de apariție, dezvoltare și complexare a viului pe Terra, concomitent cu apariția și dezvoltarea sistemelor biologice supraindividuale. [24]

EVOLUȚIA ECOSFEREI, (ecol.) transformarea și complexarea sistemului viu-neviu la nivel planetar de-a lungul erelor geologice. Această evoluție a generat apariția și complexarea circuitelor biogeochimice, hipergeneza chimismului globului pământesc, scoarța terestră, complexarea proceselor

- la nivelul biosferei, realizarea unei homeostazii planetare, o creștere permanentă a informației manifestată prin autocontrol și autoorganizare, creșterea densității și complexității, o optimizare a fluxurilor de substanțe, energie și informație, astfel încât să se realizeze în timp o productivitate constantă și maximă în raport cu o cantitate minimă de energie cheltuită. [24]
- EVOLUȚIA ECOSISTEMELOR**, (ecol.) proces de modificare în timp îndelungat a fiecărui tip de ecosistem (nu a fiecărui ecosistem în parte, care se numește *succesiune*), prin remanierea tipului trofic, complexarea lanțurilor și a rețelelor trofice pe fondul modificării biotopului și a substratului său chimic. [24]
- EVOLUȚIA SISTEMELOR ECOLOGICE**, (ecol.) schimbare, transformare a lor. Sistemele ecologice au: o *fază de creștere*, când domină înlocuirile unor specii de către altele, și o *fază evolutivă*, în care are loc speciația și complexarea relațiilor ecologice din cadrul sistemului. E.s.e. se caracterizează prin nelinearitatea lor. [2]
- EVOLUȚIA SOLULUI**, (pedol.) totalitatea schimbărilor ce au loc în sol, de-a lungul timpului, sub influența factorilor pedogenetici, inclusiv a celor antropici. [29]
- EVOLUȚIA VERSANTELOR**, (geogr.) schimbări cantitative ale versanțelor determinată de scurgerea superficială, eroziunea laterală, alunecări, prăbușiri, șiroiri, crearea de ape torențiale. [50]
- EVOLUȚIE¹**, (ecol.) transformare, lentă sau bruscă, a unei specii vii într-o altă specie. [3]
- EVOLUȚIE²**, (biol.) schimbarea treptată a animalelor și plantelor de la o generație la alta, ducând la noi varietăți, specii sau genuri. [57]
- EVOLUȚIE ENDEMICĂ**, (med. u., fitopat.) tip de evoluție epidemiologică definită prin apariția cazurilor relativ rare de infecție, care se mențin numeric constante într-o colectivitate și apar cu relativă regularitate, de obicei sezonier. Majoritatea indivizilor populației sunt imunizați și, ca urmare, indemni față de agentul infecțios. [69]
- EVOLUȚIE EPIDEMICĂ**, (med. u., fitopat.) tip de evoluție epidemiologică caracterizată de diseminarea rapidă a unei infecții, într-un interval scurt de timp, cu un număr mare de cazuri clinice într-o colectivitate. Sunt binecunoscute epidemiile de gripă, rujeolă, ciumă, scarlatină etc. [69]
- EVOLUȚIE PANDEMICĂ**, (med. u., fitopat.) tip de evoluție epidemiologică în care o maladie infecțioasă se extinde foarte rapid pe un teritoriu foarte larg (țări, continente) cu un număr foarte mare de cazuri clinice. [69]
- EVOLUȚIE SPORADICĂ**, (patol.) tip de evoluție epidemiologică; semnifică apariția cazurilor izolate de îmbolnăvire, atât în timp, cât și în spațiu. [69]
- EXALBUMINAT**, (bot.) semințe lipsite de albumen (endosperm). [50]
- EXALTARE**, (psih.) stare emoțională de scurtă durată, dar foarte intensă, exprimând o adeziune profundă la înfăptuirea unui act sau la triumful unei idei. [28]
- EXALTONĂ**, (ecol.) substanță odorantă produsă de masculul și femela de *Ondatta zibethicus* (fam. *Microtidae*). [41]
- EXANTEM**, (med. u.) modificarea culorii pielii; apariția pe suprafața pielii a unor pete de culoare roșie (macule, papule), care se pot transforma în vezicule cu conținut purulent (pustule) și pot lăsa cicatrice. Apar în unele boli infecțioase numite eruptive: (scarlatină, rujeolă, rubeolă, varicelă, variolă, febră tifoidă, tifos exantematic), dar și în unele boli de piele sau intoxicații. Natura e. permite recunoașterea afecțiunii. [43]
- EXARISTAT**, (bot.) nearistat, lipsit de aristă. La iarba de gazon sau raigras (*Lolium perene*) și la timoftică (*Phleum* sp.) paleea inferioară este nearistată. [50]
- EXCAVA**, (a) (ind.) a săpa făcând o cavitate în pământ (cu ajutorul unui excavator). [13]
- EXCES DE UMIDITATE**, (pedol.) conținutul de apă care depășește necesarul plantelor, produce un deficit de aerăție, împiedică circulația la suprafața solului și practicarea agriculturii. [29]
- EXCITABILITATE**, (biol.) proprietate a materiei vii de a reacționa la modificările ambianței prin modificări reversibile ale structurii și funcționalității sale. [28]
- EXCITANT** (*stimul*), (biol.) orice factor de mediu care declanșează modificări reversibile în materia vie. [22]
- EXCITAȚIE**, (biol.) proprietate fiziologică fundamentală a organismelor cu sens de activare a unui organ nervos sau de alt fel. [28]
- EXCIZARE**, (rur.) tehnică decorativă folosită în arta populară românească la executarea pisanilor și a crucilor din piatră din Țara Românească, constând în săparea câmpului din jurul elementului care trebuie pus în evidență. [67]
- EXCIZAT**, (bot.) decupat. Frunze cu incizii neregulat dințate care nu ating la mijlocul lamei; lobii rezultați au marginea aproape plană. [50]
- EXCLUDERE ANIONICĂ**, (agrochim.) respingere electrostatică a anionilor din vecinătatea suprafeței particulelor unui coloid, de exemplu a coloizilor din sol care au sarcină negativă. Fenomenul influențează regimul anionilor nutritivi din sol, contribuind la percolarea lor o dată cu apa de infiltrație. Excluderea

anionică permite determinarea ariei superficiale specifice a mineralele argiloase. [29]

EXCORIAȚIE, (med. u. și vet.) soluție de continuitate superficială a pielii produsă prin frecarea acesteia de o suprafață dură, rugoasă sau de un obiect ascuțit, rezultând o detașare a epidermului în sensul direcției de mișcare. Atunci când leziunea interesează strict epidermul, alături de epilarea zonei se observă acoperirea leziunii de o crustă seroasă. Când sunt interesate și straturile profunde (papilele dermice) leziunea sângerează, rezultând prin uscare o crustă hematică. În medicina legală termenul este sinonim cu cel de *zgârietură*. [33]

EXCORIOZA, (fitopat.) boală a viței de vie produsă de ciuperca *Phomopsis viticola*. [61]

EXCRESCENT, (bot.) structuri care depășesc prin creștere un organ învecinat sau organul comun de origine. Așa sunt *papilele*, care depășesc dimensiunile celulelor epidermale din care s-au format și *stipelele*, care depășesc dimensiunile bazei frunzei din care s-au diferențiat. [50]

EXCRESCENȚA, (fitopat.) proliferarea țesuturilor diferitelor organe ale plantelor, de diferite forme și dimensiuni, cu suprafața netedă sau rugoasă, ex., tumorile cancerului bacterian la plante. [61]

EXCRETOFORE, (zool.) celule specializate ale epitelului celomic, capabile să absoarbă și să transporte produse de excreție. [37]

EXCREȚIE¹, (bot.) eliminarea din organism a unor substanțe cum sunt gume, rășini, uleiuri volatile, nectar. [50]

EXCREȚIE², (fiziol.) eliminarea din corp a materialelor nedorite: apă, dioxid de carbon și substanțe azotate produse ca rezultat al metabolismului. [37]

EXCURRENT, (bot.) termen folosit în biologia vegetală cu semnificația „care se continuă dincolo de vârful unui organ”, ex., nervura mediană a unor frunze. [50]

EXECUTAREA MIȘCĂRII, (sp.) realizarea actului motric. Acesta depinde de scopul propus, de particularitățile individului și de condițiile în care se desfășoară. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]

EXECUTOR JUDECĂTORESC, (jur.), persoană investită să îndeplinească un serviciu de interes public care constă, în principal, în punerea în executare a dispozițiilor cu caracter civil din titlurile executorii, dar și în îndeplinirea altor atribuții date prin lege în competența lor: notificarea actelor judiciare și extrajudiciare, comunicarea actelor de procedură, recuperarea pe cale amiabilă a oricărei creanțe, aplicarea măsurilor asiguratorii dispuse de instanță, constatarea unor stări de fapt în condițiile prevăzute de Codul de procedură civilă, întocmirea proceselor-

verbale de constatare, în cazul ofertei reale urmate de consemnarea sumei de către creditor, potrivit dispozițiilor Codului de procedură civilă, întocmirea, potrivit legii, a protestului de neplată a cambiilor, biletelor la ordin și a cecurilor etc.; activitatea executorilor judecătorești se desfășoară în cadrul unui birou format din unul sau mai mulți executori judecătorești asociați. [64]

EXECUȚIE A UNUI PROGRAM, (inform.) proces de realizare de către calculator a acțiunilor descrise de instrucțiunile programului. [47]

EXEQUATUR, (jur.), hotărâre judecătorească prin care se încuviințează executarea silită pe teritoriul României a unei hotărâri străine sau a unei tranzacții judiciare încheiate în străinătate, care nu este adusă la îndeplinire de bunăvoie de către cei obligați a o executa. [64]

EXERCITIU¹, (șc.) executarea repetată, sistematică și conștientă a unei acțiuni fizice sau intelectuale în vederea dobândirii sau perfecționării unor deprinderi și deprinderi. [32]

EXERCITIU², (ped.) metodă didactică de învățământ, în care predomină acțiunea practică reală. Presupune însușirea cunoștințelor și capacităților specifice și formarea unor deprinderi care pot fi integrate în activități practice și implică automatizarea acțiunii didactice. [16]

EXERCITIU FIZIC, (sp.) act motric repetat sistematic și conștient de către un individ sau de către un grup de indivizi pentru realizarea obiectivelor educației fizice și sportului. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]

EXERGONIC, (chim., biochim.) proces/reacție în care produsele conțin mai puțină energie decât reactanții, excesul de energie fiind eliberat. [69]

EXERT, (bot.) depășirea organului alăturat. La florile plantelor, staminele androceului depășesc nivelul corolei, aspect întâlnit la coada vacii (*Echium italicum*), câtină de garduri (*Lycium barbarum*) etc. [50]

EXFOLIAT, (bot.) structuri care se desprind în lame subțiri, ex., scoarța la platan (*Platanus hispanica*). [50]

EXHIBIȚIONISM, (sex.) expunerea în public a organelor genitale, însoțită câteodată și de alte manifestări ca iluminarea, strigătul ori fluieratul, cu scopul de a atrage atenția. Această atitudine este specifică unor bolnavi psihic, dar și unor persoane normale. Este practică, în special, de către bărbați în fața femeilor și mai ales a adolescentelor și se consideră un act de succes dacă victima sau victimele intră într-o stare de perplexitate sau anxietate, (Al. Codescu, 2000) [50]

EXINA, (bot.) 1. Stratul extern al peretelui granului de polen, puternic impregnat cu substanțe grase

- (sporopolenine, cutine, ceruri), ceea ce îi conferă o mare rezistență fizică și chimică la acțiunea unor agenți externi. Prezintă două zone distincte: endexina (la interior) și ectexina (la exterior). De regulă ectexina posedă o arhitectură diversificată, putând fi utilizată în identificarea taxonilor și în cercetările filogenetice. Grație e. granulele de polen s-au conservat foarte bine în straturile Pământului, constituind mărturii ale structurii florei și vegetației din diferite perioade geologice. 2. Învelișul extern al endosporului bacterian. [69]
- EXO-**, element de compunere cu sensul de „extern“ „exterior“. [69]
- EXOCARS**, (geomorf.) totalitatea proceselor, formelor și depozitelor care au loc la suprafața unui masiv format din calcare. [25]
- EXOCATADROM**, (bot.) la frunzele de *Pteridophyte*, pe aripioarele mai mari se află nervuri anadrome, iar pe cele mai mici catadrome. [50]
- EXOCCIPITALE** (*occipitalele laterale*), (anat.) două oase care formează o parte a regiunii posterioare a craniului de vertebrate. La mamifere, fiecare poartă un condil care se potrivește într-o scobitură a vertebrei atlas. [37]
- EXOCITOZĂ**, (biocel.) proces prin care particule solide sau diverse molecule solvite sunt eliminate din celulă prin intermediul unor vezicule care le containizează, și se mișcă spre plasmalemă; membrana veziculei fuzionează cu membrana plasmatică, iar conținutul ei este deversat la exterior. Prin exocitoză sunt eliminați produșii reziduali din celulă, ca și unii produși anabolici (ex., polizaharidele și proteinele din structura peretelui celular). E. este implicată atât în excreție, cât și în secreție; ant. *endocitoza*. [69]
- EXOCOETIDE** (*Exocoetidae*), (zool.) pești zburători: un grup de pești osoși, cu pectorale mult lățite, folosite pentru planat prin aer chiar deasupra apei. Se hrănesc cu plancton. Carnea lor este comestibilă. Trăiesc în Marea Mediterană și Oceanul Atlantic. [37]
- EXOCOMOFITE**, (bot.) plante care vegetează pe detritusul și humusul superficial al stâncilor. [50]
- EXOCORTEX**, (bot.) strat extern al scoarței. [50]
- EXOCUTICULĂ**, (anat.) stratul cel mai gros al cuticulei, dur, de natură chitinoasă, care are rolul de a apăra mecanic corpul insectelor. [62]
- EXODERMĂ**, (bot.) țesut suberos primar de apărare caracteristic rădăcinilor; se mai numește *cutis*. Se formează prin suberificarea primului sau primelor 2-4 straturi de celule externe ale scoarței. Suberificarea are loc prin depunerea straturilor de suberină pe fața internă a pereților celulari, care devin impermeabili pentru apă și gaze. Uneori straturile de suberină sunt acoperite spre lumenul celulei de un strat subțire de celuloză pură. Între celule nu există spații intercelulare. La plantele dicotiledonate, e. are un singur strat de celule, iar la monocotiledonate, 2-3 sau mai multe. E. este întâlnită la rădăcina majorității plantelor. Lipsește la pteridofite și la unele specii dintre spermatofite, ca ulmul (*Ulmus campestris*), mazărea (*Pisum sativum*), trifoiul (*Trifolium pratense*), cânepa (*Cannabis sativa*) etc. [50]
- EXOFTALMIE**, (med. u.) leziune caracterizată prin proeminarea globilor oculari. [33]
- EXOGEN¹**, (ecol.) factor exterior unui organism sau chiar sistemului ecologic considerat. [3]
- EXOGEN²**, (fiziol.) calificare a stimulilor și stimulațiilor provenite din afara organismului. [28]
- EXOGEN³**, de origine externă; (bot.) la plante, format din partea externă, periferică a unui organ. Rădăcinile adventive la speciile de *Brassicaceae/Cruciferae* se formează din epidermă/scoarță. Primordiile ramurilor, frunzelor și florilor se formează din straturile periferice ale periblemului, imediat sub demartogen. [50]
- EXOGEN⁴**, (geomorf.) totalitatea proceselor și fenomenelor de origine externă (raportată la suprafața terestră), care acționează asupra scoarței terestre; sursa principală de energie este cea solară. [25]
- EXOHORMONI** → ECOMONI
- EXOMETABOLIȚI**, (ecol.) produși chimici eliminați de organisme vii, cu rol în reglarea relațiilor dintre componentele biocenozei sau care acționează modificând substratul abiotic sau materiile organice moarte din ecosistem. [24]
- EXON**, (genet.) secvență de nucleotide care codifică o secvență de aminoacizi specifici. [19]
- EXONDARE**, (tect.) scoaterea din domeniul acvatic și transformarea în regiuni de uscat a unei suprafețe terestre, prin mișcări tectonice. [25]
- EXONUCLEAZE**, (genet.) enzime care desfac legăturile fosfo-diesterice ale unui polinucleotid, începând cu extremitățile lui libere. [20]
- EXOPERIDIE** → PERIDIE
- EXOSCHELET¹**, (anat.) învelișul chitinizat al artropodelor, care are atât rolul de a proteja corpul, cât și de a oferi puncte de inserție musculaturii. [62]
- EXOSCHELET²**, (anat.) oase dermice sau structuri epidermice cornoase care pot forma la unele vertebrate un exoschelet, ex., solzii peștilor, carapacea țestoaselor. [37]
- EXOSCHELET³**, (anat.) structură cu rol mecanoprotector, diferențiată din epiblast (la artropode, prin mineralizarea exocuticulei, determinând creștere discontinuă, prin năpârlire) ori mezoblast (derm). La *Cefalopode* este cartilagos,

- protejează ganglionii cerebroizi și ochii (cupa cefalică) și oferă suport pentru inserția musculaturii brațelor (cartilaje brahiale), înotătoarelor etc. La vertebrate se distinge un exoschelet dermic primar cu maxim de dezvoltare la vertebratele pisciforme din Silurian și Devonian din care persistă până la formele actuale solzii placoizi ai Selacienilor, solzii Teleosteenilor la care se poate observa reducerea stratului de os spongios, plăcuțele osoase ale unor amfibieni și reptile ce formează gastrală la *Crocodilieni*, la care se adaugă oasele dermice ale craniului și din centura pectorală. Dermul poate produce un exoschelet secundar (osteodermele reptilelor, coarnele *Bovidelor*, coarnele caduce ale *Cervidelor*, carapacea osoasă a *Chelonienilor* ori de la tatu). [70]
- EXOSFERA**, regiune a atmosferei, mai înaltă de cca 500 km, de unde gazele mai ușoare pot scăpa spre spațiul cosmic. [54]
- EXOSIMBIOZA**, conviețuire (simbioză parazitică sau mutualistă) între două organisme, interconexiunile fizice fiind realizate prin structurile lor de suprafață. [69]
- EXOSOM**, (genet.) fragment de ADN străin captat de celule, care este transcris, deși nu este integrat, în cromozomul sau cromozomii celulei gazdă. Se transmite, ca atare, celulelor-fiice sau se pierde. [19]
- EXOSPOR**, 1. (micol.) Spor format pe suprafața unor structuri sporogene (conidiofor, bazidie) (ex., conidii, oidii, basidiospori). 2. (micol.) Stratul extern al peretelui ascosporelor și basidiosporilor. 3. (bacter.) Rest al unei celule vegetative bacteriene în care s-a format un endospor, care uneori se adaugă la celelalte învelișuri ale acestuia. [69]
- EXOSTEMIU**, (bot.) orificiul integumentului extern al ovulului la *Angiospermae*; dinții externi ai peristomiului la *Bryophyta*. [50]
- EXOSTOZĂ**¹, (fiziol.), depunere localizată de material osos în afara conturului normal a osului, sub periost. Leziunea apare în special în urma traumatismelor. [33]
- EXOSTOZĂ**², (bot.) protuberanță pe ramurile sau trunchiurile arborilor bătrâni. [50]
- EXOTECĂ**, (bot.) înveliș de protecție întâlnit la organele unor plante: înveliș extern al sporogonului speciilor de *Bryophyta*; membrana externă a lojii anterelor; exina granului de polen. [50]
- EXOTERMIC**, (ecol.) califică reacțiile chimice care au loc cu degajare de căldură (cazul exotermiei cimentului, de exemplu). [3]
- EXOTESTĂ**, (bot.) înveliș exterior de protecție al testei seminței provenite din ovule unitegmice ca la *Begoniaceae*, *Berberidaceae*, *Centrospermae*, *Fabaceae/Leguminosae*, *Rhamnaceae*, *Sapindaceae*. La semințele bitegmice acesta derivă din celulele integumentului extern care se sclerifică. [50]
- EXOTOXINĂ**, (toxicol.) toxină care difuzează în afara celulei care o produce. [50] Poate determina stări toxice și infecțioase omului și animalelor. Ex., exotoxinele produse de bacteriile din grupa *Salmonela* determină toxiinfecții alimentare, febră tifoidă și febră paratifoaidă. [41]
- EXPANDABIL**, (geol.) despre un filossilicat care are spațiul dintre stratele rețelei cristaline, variabil în funcție de gradul de hidratare al cationilor compensatori de sarcini sau de mărimea moleculei adsorbite. [29]
- EXPECTAȚIE**, (psih.) așteptare, pregătire și orientare a unui sistem spre o acțiune sau eveniment, stare adecvată unei stimulării ce este numai anticipată. [28]
- EXPERIENȚA ALPINĂ ALPEX**, (meteor.) s-a realizat în 1982 în cadrul Programului de cercetare a atmosferei globale, ca o acțiune de cercetare a serviciilor meteorologice pentru culegerea de date din regiunile muntoase asupra unor fenomene ca cel de foehn, mistral, bora etc. [54]
- EXPERIENȚĂ**, ansamblul de cunoștințe teoretice și practice dobândite în mod nemijlocit în procesul vieții și al activității de o persoană sau de o colectivitate. [32]
- EXPERIENȚĂ ÎN CASA DE VEGETAȚIE**, (agrochim.) metodă de cercetare științifică în care solul este introdus în vase de vegetație de un anumit volum. Factorii experimentali (umiditate, nivel de aprovizionare cu elemente nutritive ș.a.) sunt controlați. [29]
- EXPERIENȚĂ ÎN CÂMP**, (agrochim.) metodă de cercetare științifică pentru evidențierea efectelor unui îngrășământ, soi, mod de cultură ș.a., comparativ cu o variantă martor. [29]
- EXPERIMENT**¹, (biol.) metodă de cercetare științifică care presupune menținerea unui organism viu în anumite condiții în vederea determinării etapelor de desfășurare a unui proces fiziologic sau a influenței unor factori asupra acestuia. *E. „in situ“* – realizat pe organisme în mediul lor natural de viață. *E. „in vitro“* – realizat pe organisme/celule cultivate în condiții de laborator. [69]
- EXPERIMENT**², (psih.) producerea sau modificarea intenționată a unui fenomen, provocată de cercetător, în condițiile impuse de ipoteza cercetării, spre a-i surprinde caracteristicile și cauzele. [32]
- EXPERIMENT**³, (ped.) metodă didactică de învățământ în care predomină acțiunea de cercetare directă a realității în condiții specifice de laborator, cabinet, atelier școlar etc. Obiectivele vizează formarea-

dezvoltarea spiritului de investigație experimentală, formularea și verificarea ipotezelor științifice, aplicarea organizată a cunoștințelor etc. [16]

EXPERTIZĂ, (jur.), mijloc de probă constând într-o lucrare efectuată de unul sau trei specialiști, pentru realizarea căreia sunt necesare cunoștințe de specialitate într-un anumit domeniu; specialiștii se numesc experți și sunt desemnați, potrivit legii, de către instanța de judecată. [64]

EXPLANT, (biol.) fragment de țesut sau organ prelevat dintr-un organism viu în condiții de asepsie, în vederea cultivării lui „in vitro”. [69]

EXPLICAȚIE, expunere a unui subiect limitat (principiu, lege, teoremă, regulă, fenomen, expresie, situație etc.), prin care se prezintă, în mod logic, cauze, relații, funcții, detalii, sensuri, motive, în vederea înțelegerii unor chestiuni, unor probleme dificile. [32]

EXPLOATABILITATE, (for.) starea unui arbore sau arboret de a fi exploatabil. Atunci când producția medie de masă lemnoasă a arboretului este maximă se consideră că exploatabilitatea este absolută. Când se urmărește o producție maximă la anumite sortimente sau grupe de sortimente se consideră că s-a realizat exploatabilitatea tehnică. Exploatabilitatea de protecție decurge din nevoia de a realiza efecte de protecție a pădurii la un nivel cât mai înalt. Exploatabilitatea fizică corespunde momentului când arborii și arboreturile încep să se degradeze apropiindu-se de limita longevității. Când vârsta arboretului care se recoltează este mai mică sau mai mare decât a exploatabilității se consideră că s-au făcut sacrificii de exploatabilitate. [42]

EXPLOATARE, (ind.) **1.** Totalitatea lucrărilor de punere în valoare a unui bun natural sau a unui sistem tehnic. *Exploatare la zi*, metodă de extragere a substanțelor minerale utile în care procesul tehnologic se efectuează sub cerul liber; carieră. **2.** Loc de unde se exploatează o substanță utilă, un material folositor. [13]

EXPLOATARE EXTENSIVĂ, (pisc.) piscicultura practică în ape curgătoare și stătătoare naturale și chiar în mări, unde există o mare varietate de specii și vârste de pești. Constă în: reglementarea pescuitului și a instrumentelor de prins, protejarea anumitor specii sau vârste, repopularea cu anumite specii, amenajarea și întreținerea locurilor de reproducere și de aglomerare a puietului, întreținerea condițiilor de trai în apa respectivă și popularea apelor cu organisme ce constituie hrana pentru anumite specii de pești. [10]

EXPLOATARE MIXTĂ, (pisc.) creșterea în același heleșteu sau iaz a unei specii de pește aflată la diferite

vârste, în funcție de suprafață, hrana naturală specifică vârstelor respective, furaje și condițiile fizico-chimice ale apei. [10]

EXPLOATARE SELECTIVĂ, (petr.) exploatare succesivă a țițeiului și a gazelor constând în perforarea și explorarea numai a porțiunilor de strat unde saturația de hidrocarburi este suficient de mare. [35]

EXPLOATARE SEMIINTENSIVĂ, (pisc.) piscicultura care se practică în iazuri amenajate și compartimentate, cu posibilitate de a se vida total sau parțial, unde se cresc și se reproduc natural specii cu valoare economică și rase sau metiși selecționați. Se furajează și se întrețin în condiții de trai cât mai adecvate. [10]

EXPLOATARE SIMULTANĂ, (petr.) extragere prin aceeași sondă a țițeiului sau a amestecului țiței-gaze din mai multe straturi diferite. Extracția se realizează prin aceeași coloană sau prin mai multe coloane de extracție introduse în coloana de exploatare. (R. Țițeica și colab., 1972) [30]

EXPLOATAREA PADURILOR, (for.) proces de producție întreprins în pădure prin care se recoltează, colectează, manipulează, prelucrează primar lemnul în scopul de a fi dat în circuitul economic sub forma sortimentelor de lemn brut. **E.p.** se face în sortimente definitive la cioată, trunchiuri și catarge sau arbori cu coroană. După natura produsului obținut **e.p.** poate fi: exploatarea produselor principale și exploatarea produselor accesorii ale pădurii (coajă, fructe, rășină, semințe, vânat). [42]

EXPLOATAȚIE, întreprindere economică care exploatează terenuri, păduri, mine etc. [13]

EXPLOZIE, **1.** Reacția chimică sau fizică foarte rapidă, violentă, însoțită de degajare de energie cu expulzarea gazelor sau a altor materiale, cu efecte sonore, mecanice, luminoase, termice. **2.** (milit.) explozia determină spargerea proiectilelor de artilerie și bombelor producând distrugerii sub cele mai diferite forme ale mediului înconjurător. [31]

EXPLOZIE DEMOGRAFICĂ, (demogr.) creșterea numerică a populației lumii. Treptelor evoluției numerice a populației îi luăm ca reper anul 6000 î. Hr. Atunci existau pe glob cca 5 milioane de oameni, în 2025 vor fi 12 miliarde de oameni, iar în anul 2150 vor fi 150 de miliarde de oameni. Se va ajunge la densitatea de 1000 de locuitori pe km² al uscatului. [50]

EXPLOZIV¹, substanță sau amestec de substanțe care, sub acțiunea căldurii sau a unui factor mecanic, are proprietatea de a se descompune brusc și violent, cu dezvoltare de căldură, lumină și gaze, provocând o creștere mare a presiunii la locul exploziei. [13]

EXPLOZIV², (vulc.) termen ce desemnează modul de manifestare bruscă a activității vulcanice; sunt „explodeate” în aer lavă, cenușă, lapili, gaze. [25]

EXPORT DE BIOMASĂ, (ecol.) scoaterea sau eliminarea dintr-un sistem a unei cantități de biomasă pentru satisfacerea nevoilor umane sau pentru eliminarea unui excedent de materie organică în vederea refacerii echilibrelor ecologice (de ex., migrațiile lemingilor, ale lăcustelor). [24]

EXPORT DE ELEMENTE NUTRITIVE, (agrochim.) extragerea elementelor nutritive din sol de către plante. Cantitatea exportată (consumul specific de elemente nutritive) constituie unul dintre criteriile folosite la calcularea dozelor de îngrășămintă. [29]

EXPOZIȚIE, (agric.) termen cu semnificații diferite. În agricultură, factor modificator al condițiilor ecologice dintr-o plantație. [49]

EXPRESIE, (mat.) ansamblu de elemente (numere, litere etc.) legate între ele prin simboluri ce exprimă operații matematice. [48]

EXPRESIE GENICĂ, (genet.) manifestare fenotipică a unei gene specifice. Este condiționată de natura genei – dominantă sau recesivă –, de sexul purtătorului – în cazul genelor situate pe cromozomul X sau al genelor controlate de sex –, de interacțiunea cu alte gene, condițiile de mediu, penetranță și expresivitate. [18]

EXPRESIONISM, (art.) definește în arta modernă tendința de desprindere din estetica impresionistă și mutarea accentului de pe impresie pe expresie, respectiv pe valorile universului interior care devin prioritare față de realitățile observate. [67]

EXPRESIVITATE, calitatea unui proces psihic sau a personalității de a-și modela structura și conținutul în mod relevant în comportament. [28]

EXPROPRIERE, (jur.) impunerea cedării dreptului de proprietate către stat asupra unor bunuri imobile, aparținând persoanelor fizice sau juridice, precum și a celor aflate în proprietate privată a comunelor, orașelor, municipiilor și județelor. (D. Nițescu, 1999) [68]

EXPUNERE¹, (prot. med.) cantitatea de poluanți sau de radiații prezentă într-un mediu dat și care reprezintă o potențială amenințare pentru sănătatea organismelor vii. [17]

EXPUNERE², (ecol.) supunerea unei persoane, animal sau plante unui poluant oarecare. [3]

EXPUNERE³, (ped.) metodă didactică de învățământ în care predomină acțiunea de comunicare orală a unei teme sau probleme într-o organizare logică, densă, clară, fluentă, sub forma narațiunii (în învățământul primar), explicației (în învățământul secundar) sau prelegerii (în învățământul superior). [16]

EXPUNERE DE MEDIU, (prot. med.) expunerea umană la poluanții originari din emisiile instalațiilor. Expunerea cronică la niveluri reduse de poluare (ce nu depășesc nivelurile prag) este cea mai comună formă a expunerii de mediu. [17]

EXPUNERE ECOLOGICĂ, (prot. med.) expunerea unui organism ne-uman la un factor de presiune. [17]

EXSICAT, (bot.) uscarea, uscat. Operația de recoltare, preparare și uscarea a plantelor. [50]

EXSICATĂ, (bot.) colecție de plante conservate prin presare și uscarea, adesea cu lista tipărită a acestora. Colecțiile noastre constau din: *Flora Romaniae Exsiccata*, *Flora Olteniae*, *Herbarium Romanicum*, etc. [50]

EXSUDAT¹, (med. u.) lichid ieșit în afara vaselor sanguine, în cursul unui proces inflamator. Uneori apare pe suprafața corpului, alteleori în țesuturi sau se acumulează în cavități. După natura inflamației este format numai din ser sanguin lipsit de fibrină (exsudat seros), conținând fibrină și coagulându-se (exsudat serofibrinos sau fibrinos) sau conținând o cantitate mare de leucocite distruse, care îi conferă un caracter purulent (exsudat purulent). În unele cazuri, exsudatul poate conține o cantitate mare de sânge (exsudat hemoragic). [43]

EXSUDAT², (fitopat.) lichid mai mult sau mai puțin vâcos, incolor sau slab colorat, rezultat în urma activității bacteriilor sau ciupercilor patogene, eliminat la suprafața țesuturilor vegetale și animale atacate. [61]

EXTAZ, (rel.) ieșire din sine, din starea în care te afli.
1. Stare excepțională a sufletului manifestată printr-o imensă și copleșitoare bucurie indescriptibilă, ca și cum individul ar ieși din lumea sa obișnuită și ar fi răpit de o alta. Se întâmplă foarte rar. Stare interioară paradoxală a bucuriei transformată în plâns spontan (aspect pozitiv). **2.** Stare profundă de suferință. Agonie, împinsă până la tăcere (aspect negativ). **3.** Stare a sufletului care se simte unit cu Cel de Sus în timpul rugăciunii negrăite. **4.** Stare de admirație spontană, adorație de moment, delir, euforie etc. [14]

EXTERNALITATE, (ec.-fin.) situație în care un individ sau o firmă întreprinde o acțiune fără a suporta toate costurile acelei acțiuni (cazul de externalitate negativă) sau fără a primi toate beneficiile de pe urma acelei acțiuni (cazul de externalitate pozitivă). **E.** denumește de fapt costurile externe sau beneficiile externe suportate sau înregistrate de terți, o dată cu sau în funcție de activitatea unui individ sau a unei firme. [17]

EXTEROCEPTOR, (zool.) celulă senzorială sau organ care primește stimuli din afară. [37]

- EXTINCȚIE**, (biogeogr.) situație ireversibilă în care se află o specie sau alt grup de organisme de a nu mai avea nici un reprezentant în natură ca rezultat al dispariției ultimului supraviețuitor. E. se poate produce la nivel local sau planetar; poate fi determinată de schimbarea condițiilor de viață în mod natural (de-a lungul erelor geologice) în cuaternar, când se adaugă puternica influență a activităților antropice (distrugerea habitatelor, vânărea și recoltarea excesivă etc). [70]
- EXTINS**, (bot.), sin. *întins*, termen cu valoare de etalat, întins până la 120° față de o axă verticală. [50]
- EXTRAAXILAR**, (bot.) termen folosit în biologia vegetală cu semnificația situat în afara axei frunzei, cu referire la mugur, floare, inflorescență. [50]
- EXTRACT APOS**, (agrochim.) extract de sol obținut prin folosirea unor rapoarte diferite sol:apă (1:1; 1:2; 1:5 și mai rar 1:10 sau 1:20). În acest extract se determină conținutul de săruri solubile din sol. [29]
- EXTRACT DE SATURAȚIE**, (agrochim.) extract apos obținut sub presiune dintr-o pastă de sol saturată (cu ajutorul unei trompe de vid sau unei prese). Se folosește la determinarea conținutului total de săruri din sol. [29]
- EXTRACT DE SOL**, (agrochim.) soluție separată prin filtrare, centrifugare, sucțiune sau presiune dintr-o suspensie de sol în apă sau într-un reactiv convențional. [29]
- EXTRACTIBIL**, (agrochim.) despre un constituent chimic care poate fi extras din sol sau din plantă. [29]
- EXTRACTIV**, (ind.) care servește la extragerea unor substanțe utile. *Industrie extractivă*, totalitatea ramurilor industriale în cadrul cărora se extrag din natură minereuri, cărbuni, țiței etc. [13]
- EXTRACȚIA LA ECHILIBRU**, (agrochim.) procedeu de extracție a elementelor chimice din sol, constând în echilibrarea solului cu o soluție extractivă la un raport fix sol-soluție și pe o perioadă limitată de timp. [29]
- EXTRACȚIE**, (min.) operație de aducere la suprafață a minereurilor, a materialului și a personalului prin puțuri verticale sau înclinate, care fac legătura cu diferite planuri ale minei. [13]
- EXTRACȚIE CU SOLVENȚI**, (petr.) procedeu, utilizat cu precădere în cazul rafinăriilor și/sau în cazul depoluărilor, prin care se realizează separarea compuşilor unui produs sau ai unui mediu poluat, cu ajutorul unui solvent. [3]
- EXTRACȚIE DENTARĂ**, (stomat.) metodă chirurgicală prin care se realizează înlăturarea dinților din alveolele lor. Se obține prin ruperea ligamentului alveolelor dentare și luxația dintelui cu ajutorul instrumentarului special. [43]
- EXTRAFLOREAL**, (bot.) care se află în afara florii, așa sunt glandele nectarifere sau nectariile care pot fi localizate pe frunze, pe stipele, pe pețiol. [50]
- EXTRAGE** (a), (ind.) a scoate o substanță dintr-un material, a separa o substanță de alta prin diferite procedee. A scoate un corp din locul în care s-a format sau în care a fost introdus. [13]
- EXTRAGEREA APEI DE CĂTRE PLANTE**, (fiziol.) proces fiziologic de absorbție a apei din sol prin rădăcini. [29]
- EXTRANET**, (inform.) intranet accesibil din exterior persoanelor autorizate care nu sunt membre sau angajate ale organizației. [47]
- EXTRAPOLARE**, (mat.) determinarea unei funcții (polinom) care să aproximeze, în afara unui interval $[a, b]$ o funcție $f(x)$ ale cărei valori sunt cunoscute în punctele: $a=x_0 < x_1 < x_2 < \dots < x_n = b$. [48]
- EXTRASENZORIAL**, (psih.) care nu se adresează nici unui simț, dar pare a fi totuși perceput de organism. [28]
- EXTRASISTOLĂ**, (fiziol.) sistolă cardiacă apărută în afara ritmului cardiac normal, ca urmare a unei depolarizări precoce a miocardului. După sediul de producere poate fi atrială, nodală sau ventriculară. Poate să apară și în cordul normal (pe fond de oboseală, anxietate, alcool, cafea, fumat, droguri, stimulare cerebrală etc.), dar și în situații patologice (cel mai frecvent ischemie și tulburări electrolitice). [21]
- EXTRASTAMINAL**, (bot.) dispus în afara staminelor din floare, ex., discul nectarifer la jugastru (*Acer campestre*), la paltin (*Acer platanoides*, *A. pseudo-platanus*) etc. [50]
- EXTRATROPICAL**, (biogeogr.) despre factori, organisme care se întâlnesc în afara spațiului geografic cuprins între cele două tropice. [70]
- EXTRAVAGINAL**, (bot.) situat în afara vaginei frunzei. La pir (*Agropyron repens*), lăstarii foliați se formează în vagina unor frunze din nodurile inferioare ale tulpinii și apoi ies în afara ei. [50]
- EXTRAZONAL**, (biogeogr.) fenomen geografic propriu unei zone, dar care apare în altă zonă, în condiții speciale asemănătoare cu cel din zona aferentă. [15]
- EXTRORS**, (bot.) termen folosit în biologia vegetală cu semnificația „orientat spre exterior, întors în afară“, ex., lojele anterei la stânjel (*Iris* sp.) se deschid spre petale, deci spre exterior. [50]
- EXTROSPECȚIE**, (psih.) privire în afară, observare obiectivă a comportamentului; opusă introspecției. [28]

EXTROVERSIUNE, (psih.) organizare a personalității, orientare precumpănitor spre lume, atașate de obiecte și oameni. [28]

EXTRUDARE, (ind.) procedeu de prelucrare a materialelor prin deformare plastică, constând în trecerea forțată a materialului, supus unor forțe de compresiune, printr-o matriță de formă adecvată. [13]

EXTRUZIE DENTARĂ, (stomat.) ieșirea din alveolă a dintelui; se poate produce printr-o migrațiune lentă, continuă, activă sau pasivă în cazurile de lipsă a antagoniștilor, prin parodontopatii marginale progresive, dintele extruzat depășind planul normal de ocluzie, sau prin traumatisme. [43]

EXULCERAȚIE, (bot.) tumoare formată pe părțile rănite ale plantei. [50]

EXUVIE, (zool.) învelișul chitinos al insectelor care este înlocuit în timpul năpârlirii. [62] Învelișul tegumentar pierdut de un vertebrat (năpârlit), ex., șarpele. [37]

EYRE, lac de origine tectonică, cel mai mare din Australia, atunci când are apă; deoarece adeseori seacă, lasă locul unei imense suprafețe acoperite cu o crustă de sare (0-15.000 km²). Această crustă de sare este o fata morgana pentru călătorii însetați, fiind confundată cu o imensă suprafață de apă. În perioada cretacică, cu cca 12 milioane de ani în urmă, aici exista o mare interioară cu suprafața de 1.300.000 km². [45]

FABACEE (*Fabaceae*) sin. *leguminoase* (*Leguminosae*), *papilionacee* (*Papilionaceae*), (bot.) familie de plante erbacee (anuale, bianuale, perene) sau de plante lemnoase (subarbuști, arbuști, arbori). Cuprinde peste 10.000 de specii răspândite în regiunile temperate și reci, mai puțin în cele subtropicale și tropicale. Rădăcină cu nodozități. Tulpină de obicei erectă, rareori cățărătoare. Frunze de obicei compuse (simple sau dublu penat compuse), rareori simple, uneori cu cărcei, alterne, sesile sau pețiolate, stipelate. Flori bisexuate (hermafrodite), zigomorfe, tipul 5, grupate în inflorescențe racemoase; caliciul gamosepal; corola dialipetală, cu petale de formă și dimensiuni diferite; una posterioară numită *vexillum* (stindard), două laterale – *alae* (aripioare) și două anterioare sudate – *carina* (luntriță); în unele cazuri corola este redusă la o petală (*Amphora*); androceul este dialistem (cu 10 stamine libere), monodelf (cu 10 stamine ce au filamentele unite, concrescute într-un mănunchi), diadelf (cu 9 stamine concrescute și una liberă); gineceul, cu ovar superior, unilocular și unilocular, care conține ovule campilotrope. Formula florală: $\sigma \cdot \uparrow K_{(5)} C_5 A_{5+5; (5+5); (9)+1} G_1$. Fruct păstăie, păstăie indehiscentă sau lomentă. Seminte exalbuminate. Ca fosile sunt cunoscute din mijlocul Cretacului. Flora României cuprinde 231 de specii ce aparțin la 49 de genuri: *Sophora*; *Cladrastis*; *Lupinus*, $x = 5, 6, 13, 17$; *Spartium*; *Genista*, $x = 6, 7$; *Laburnum*, $x = 6$; *Sarothamnus*, $x = 23$; *Cytisus*, $x = 6, 11$; *Ononis*, $x = 8, 15$; *Trigonella*, $x = 7, 8$; *Medicago*, $x = 7, 8$; *Melilotus*, $x = 8$; *Trifolium*, $x = 5, 7, 8, 9$; *Anthyllis*, $x = 6$; *Dorycnium*, $x = 7$; *Lotus*, $x = 6$; *Tetragonolobus*, $x = 7$; *Psoralea*; *Amorpha*; *Galega*, $x = 8$; *Wisteria*, $x = 8$; *Robinia*; *Colutea*, $x = 8$; *Caragana*, $x = 8$; *Astragalus*, $x = 8$; *Oxytropis*, $x = 8$; *Glycyrrhiza*; *Ornithopus*, $x = 7$; *Coronilla*, $x = 5, 6, 7$; *Hippocrepis*, $x = 7$; *Hedysarum*, $x = 7$; *Onobrychis*, $x = 7$; *Arachis*; *Cicer*, $x = 7, 8$; *Vicia*, $x = 5, 6, 7$; *Lens*, $x = 7$; *Lathyrus*, $x = 7$; *Pisum*, $x = 7$; *Phaseolus*, $x = 11$; *Vigna*; *Dolichos*; *Glycine*, $x = 10$. [50]

FABELLA, (anat.) os mic sesamoid (os format în interiorul unui tendon): numele a fost dat la un număr de astfel de oase din picioarele tetrapodelor. [37]

FABRICA (a), (ind.) a produce o marfă în serie și în cantități mari, prelucrând materia primă într-o unitate de producție. [13]

FABRICĂ DE NUTREȚURI COMBINATE, (zootehn.) întreprindere în care se prelucurează diferite produse agricole, în principal cereale, și se prepară nutrețul combinat. [34]

FABULAȚIE, (psih.) construirea în plan fictiv, cu ajutorul cuvintelor, a unor situații, evenimente, personaje, invenție în care subiectul crede sau nu. Întâlnită adesea în copilărie (până la 6-8 ani), când copilul distinge greu realitatea de ceea ce-și imaginează, sau activitatea ludică de cea reală. [28]

FACEREA, (rel.) Geneza – cartea canonică a Vechiului Testament. Este prima carte a Pentateuhului și a Bibliei. A fost scrisă de prorocul Moise. Are 50 de capitole. [63]

FACET SC (*quinclorac 250 g/l*), (pest.) erbicid postemergent, combate *Echinochloa* spp. din orez. Doze: 1,5-2,0 l/ha Produs de BASF Germania. [51]

FACIES¹, (ecol.) caracteristică de bază în definirea unui sistem, înglobând trăsături referitoare la specia dominantă, înfățișare, structură, substrat (în cazul mediului acvatic). Ex., **f.** cu ploi din etajul fagului, **f.** nisipos (în mediul acvatic), **f.** deltaic (în deltă). În paleontologie, ex., **f.** numulitic, **f.** coraligen etc. [70]

FACIES², (ecol.) caracteristici abiotice specifice ale unui habitat particular din cadrul unui ecosistem dat care creează condiții speciale, diferite de cele proprii habitatelor ecosistemului considerat. [3]

FACIES³, înfățișare, **1.** (bot.) Aspectul general al plantei, înfățișarea ei. **2.** (fitosociol.) Cea mai mică subdiviziune a asociației vegetale caracterizată prin dominanța unei specii. **3.** (med. u.) Aspect caracteristic al feței în cursul unei boli: palid în anemii, bilios, congestiv, cadaveric (aspect particular al feței întâlnit în bolile cu evoluție gravă). **4.** (paleogeogr.) Totalitatea

particularităților petrografice și paleontologice ale unui depozit sedimentar, care caracterizează condițiile lui de formare (marine, lagunare sau continentale). [50]

FACIES⁴, (ecol.) termen cu sensuri diferite: a) tip de substrat; b) unele formațiuni vegetale monospecifice; c) porțiuni dintr-un etaj vegetal sau dintr-o asociație caracterizată prin abundența unei specii care devine dominantă. [24]

FACIES⁵, (geol.) totalitatea caracterelor litologice și paleontologice ale unui strat sau ale unei succesiuni de strate prin care sunt reflectate condițiile fizico-geografice de formare a acestora. Conform acestei definiții originale (Gresly, 1838) există: *litofaciesuri* (caractere mineralogice, petrografice, structurale și texturale) și *biofaciesuri* (caractere paleontologice). Pornindu-se de la etimologia cuvântului, care semnifică „aspect“ și de la sensul primar sedimentar, ținându-se cont de mediul de sedimentare există: **f. continentale** (eolian, vulcanic, fluviatil etc.), **f. marine** (lagunar, deltaic, litoral, abisal etc.) ; de asemenea, termenul se utilizează și pentru alte geosfere: **f. petrografic**, **f. metamorfic**, **f. tectonic** etc. [25]

FACIES FASEOLINIC, (ecol.) zonă măloasă cu numeroase moluște din specia *Modiolus phaseolinus*, care se întinde în Marea Neagră de la adâncimea de 50 m până la marginea zonei periazoice. [10]

FACIES MITILOID, (ecol.) zonă pietroasă cu bancuri mari de *Mytilus*, care se întinde ca un brâu pe lângă țărmul Marii Negre, la adâncimi de 40-70 m. [10]

FACOLIT, (vulc.) corp magmatic intrusiv, situat în axul cutelor anticlinale sau sinclinale. [25]

FACOMATOZE, (med. u.) formați și displazice congenitale caracterizate prin prezența unor tumorete la nivelul sistemului nervos sau altă regiune a corpului, unde poartă denumirea: de boală Recklinhausen, boala Rindau, boala Bourneville. [60]

FACTOR¹, (șt., soc. și psih.) termenul incică o unitate funcțională, o trăsătură, un element ce acționează specific și trebuie considerat în interacțiunea sa cu celelalte elemente în descrierea și explicarea fenomenului global. [28]

FACTOR², (ecol.) element cauzal care participă sau determină apariția unui efect. [29]

FACTOR³, (ecol.) orice component din mediul natural care acționează direct sau indirect, pozitiv sau negativ, asupra unui individ, populație sau biocenoză. El poate fi de origine fizico-mecanică, chimică sau biologică. Între factorii din categoriile amintite există relații de interacțiune. Acțiunea factorilor poate fi *minimă*, *optimă* și *maximă*. [2]

FACTOR⁴, (agric.) agent ce are influență sau determină procese ce acționează direct sau indirect, pozitiv sau

negativ, asupra viței de vie, asupra plantațiilor de pomi și arbuști fructiferi, asupra culturilor legumicole și a celor fitotehnice. [49]

FACTOR⁵, (soc.) funcționar, agent poștal care distribuie corespondența la adresă. [49]

FACTOR⁶, (biol., ecol.) ceea ce determină, ceea ce face să ia naștere, un proces, o acțiune. **1.** Condiția sau cauza care determină apariția și desfășurarea unui proces biologic sau ecologic. Aspectul în sine este determinat de factori abiotici (temperatura, lumina, umiditatea, compoziția chimică a aerului, a apei, a solului, relieful etc.) și factori biotici (totalitatea viețuitoarelor din mediul în care trăiește un organism și cu care acesta se află în interrelații). **2.** În geografia fizică, denumire generică a condițiilor de relief, climă, hidrografie, sol și vegetație, elemente care se condiționează reciproc. Influența lor determină specificul unei regiuni naturale. [50]

FACTOR ABIOTIC, (ecol.) orice component lipsit de viață care influențează un sistem ecologic, precum lumina, căldura, presiunea, umiditatea, relieful, gazele atmosferice, substanțele minerale din apă, aer sau sol, curenții de aer etc. El se caracterizează prin heterogenitate, ceea ce determină în mare măsură diversitatea habitatelor, a nișelor ecologice din biocenoză și reglarea dinamicii populațiilor componente. [24]

FACTOR ALIMENTAR, (ecol.) factor care ține de modul și tipul de nutriție al animalelor și care are un rol important în desfășurarea proceselor vieții (longevitate, fecunditate, viteza de dezvoltare etc.). [2]

FACTOR ANTROPIC, (ecol.) factor generat de activitatea omului asupra mediului ambiant. [3]

FACTOR AZOT, (agrochim.) indicator pentru aprecierea deficitului de azot accesibil din sol care apare ca urmare a aplicării unor materiale organice având raporturi C/N largi. Se exprimă prin numărul de unități de azot mineral imobilizate pentru fiecare 100 de unități de material în curs de descompunere, reprezentând, de fapt, cantitatea de azot care trebuie adăugată pentru a evita imobilizarea netă a azotului în mediu. [29]

FACTOR BIOTIC, (ecol.) organisme sau substanțe biogene (feromonii, hormonii) aflate în relații intraspecifice (relații sexuale, fenomene de teritorialitate etc.) și interspecifice (mutualism, concurență, parazitism etc.). Factorii biotici contribuie la autoreglarea și la dinamica populațiilor din biocenoze. [24]

FACTOR CLIMATERIC, (ecol.) factor fizic sau geografic (umiditatea, latitudinea etc.) care exercită o anumită influență asupra climatului. [3]

FACTOR CLIMATIC, (biogeogr.) factor ce caracterizează climatul unei regiuni. Ex., temperatura, precipitațiile, umiditatea aerului, luminozitatea, curenții de aer, presiunea atmosferică, evaporația. El are rol esențial în răspândirea organismelor pe Pământ, precum și în reglarea și dinamica populațiilor și biocenozelor. [70]

FACTOR CRITIC, (ecol.) acel factor din mediu aflat în imediata vecinătate a limitei sale de toleranță pentru o anumită specie, sau la un moment dat. [23]

FACTOR DE CAPACITATE, (agrochim.) cantitatea de elemente nutritive din faza solidă a solului, capabilă de a menține o anumită concentrație (activitate) de ioni nutritivi în soluția de sol. [29]

FACTOR DE CONCENTRARE A RADIOACTIVITĂȚII, (ecol.) raportul dintre conținutul de radioizotopi din biomasa organismelor și biotop. Când concentrarea izotopilor este mai mare în biomasă, înseamnă că gradul de contaminare a ecosistemului a atins valori periculoase și poate determina perturbări ale metabolismului biocenozei. [41]

FACTOR DE CREȘTERE, (microbiol.) substanțe organice (aminoacizi, vitamine ș.a.) necesare în cantități foarte mici pentru dezvoltarea normală a unor microorganisme. [29]

FACTOR DE EMISIE, (prot. med.) relația dintre cantitatea de poluare produsă și cantitatea de materii prime prelucrate. De ex., factorul de emisie la o instalație siderurgică cu furnal este cantitatea de particule în suspensie produsă la o tonă de materii prime. [17]

FACTOR DE INTENSITATE, (agrochim.) concentrația (activitatea) elementelor nutritive din soluția solului, exprimată adesea sub forma potențialelor elemente nutritive (de exemplu, potențialul fosfatic, potențialul potasic ș.a.). [29]

FACTOR DE VEGETAȚIE, (agrochim.) factor ecologic care influențează producerea de fitomasă. [29]
→ FACTORI ECOLOGICI

FACTOR DECLANȘATOR, (ecol.) acel factor la care organismele răspund printr-o anumită reacție. El poate fi un factor abiotic (de ex., temperatura ridicată) sau biotic (de ex., vederea predatorului declanșează fuga organismelor care constituie prada acestuia). [24]

FACTOR DEPENDENT DE DENSITATE, (ecol.) factor biotic într-un mediu, care limitează creșterea unei populații. Este mai pronunțat când densitatea populației este mai mare. [2]

FACTOR ECOLOGIC, (ecol.) element al mediului fizico-geografic cu acțiune directă asupra biocenozei, alcătuind la un loc ecotopul. Are rol determinant asupra existenței și dezvoltării speciilor și

populațiilor, influențându-le comportamentul și ciclul de viață. În această categorie intră: radiația solară luminoasă, apa, temperatura aerului, aerul ca factor de influență (O₂, CO₂, ultraviolete, vânt etc.) și substanțele minerale din sol. Împreună cu condițiile staționale (geotopice) aceștia constituie mediul biocenozei. [4]

FACTOR EDAFIC, (ecol.) caracteristică a solului (structură, grosime, textură, conținut de aer, apă, compoziție chimică etc.) care influențează viața organismelor și unele procese geografice (ex., înmlăștiniri). [70]

FACTOR EOLIAN, (ecol.) factor abiotic reprezentat de vânt a cărui acțiune poate avea consecințe importante în viața plantelor și animalelor fie direct (ex., determină adaptări speciale la unele organisme pentru a rezista la vânturi puternice, asigură polenizarea unor plante – anemofile, răspândirea unor organisme – anemocore), fie indirect prin influența asupra climei. [70]

FACTOR FUNDAMENTAL, (ecol.) factor ecologic cu acțiune selectivă, care favorizează adaptarea speciilor. [3]

FACTOR IMEDIAT, (ecol.) factor ecologic ce acționează asupra populațiilor și a speciilor, determinând fluctuațiile acestora. [3]

FACTOR INDEPENDENT DE DENSITATE, (ecol.) factor abiotic în mediu care se află peste limitele populației și este independent de densitatea acesteia. [24]

FACTOR LETAL, (prot. med.) factor a cărui acțiune este incompatibilă cu viața. El poate fi un factor abiotic (ex., o substanță toxică, temperatura, umiditatea, presiunea etc.) sau un factor biotic (ex., un microorganism patogen, un parazit, o genă). [70]

FACTOR LIMITANT, (ecol.) factor de mediu care prin nivelul său foarte scăzut sau prea ridicat, ori prin prezența sau prin absența sa limitează creșterea, procesele metabolice sau răspândirea organismelor sau populațiilor. [2]

FACTOR LIMITATIV, (ecol.) factor de mediu (abiotic sau biotic), care intervine în oprirea dezvoltării unor specii sau populații. Ex., temperatura scăzută limitează dezvoltarea unor specii termofile, lipsa nutrienților într-un bazin acvatic limitează dezvoltarea fitoplanctonului etc. [70]

FACTOR PEDOGENETIC, (pedol.) element causal care participă la formarea solului (relieful, materialul parental, apa freatică sau stagnată, clima, vegetația, fauna solului, microorganismele). Factorii pedogenetici reacționează simultan și independent la formarea solului. [29]

FACTOR TROFIC, (ecol.) factor ecologic intermediar între factorii abiotici și biotici. [3]

FACTORI BIOTICI CHEIE, (ecol.) acei factori care au un control decisiv în modificarea parametrilor unei populații sau a unei biocenoze. [24]

FACTORI CANCERIGENI, (pol.) factorii de mediu: fizici, chimici și biologici, cu acțiune nocivă, de declanșare a bolii canceroase. Dintre factorii fizici au acțiune cancerigenă radiațiile solare și cele ionizante; dintre factorii chimici, metalele grele (As, Cd, Pb, Hg), îngrășămintele chimice, pesticidele (mai ales cele organoclorurate); factorii biologici acționează mai ales prin virusurile oncogene și aflatoxina produsă de ciuperca *Aspergillus flavus*. [41]

FACTORI DEMOGRAFICI, (demogr.) elemente caracteristice ale populației: durata medie de viață, sex-ratio, natalitatea și mortalitatea medie. [2]

FACTORI ECOLOGICI¹, (agric.) complex de elemente ale mediului care condiționează creșterea și dezvoltarea plantelor, precum și realizarea obiectivelor pe care le stabilește omul. Căldura, lumina și aerul, apa și elementele de nutriție sunt factori obligatorii, esențiali, de valoare egală, indispensabili pentru creșterea și dezvoltarea plantelor horticoale; ei se află într-o strânsă corelație, schimbarea unuia atrăgând și modificarea celorlalți (prin irigarea plantelor se consumă de către acestea mai multe substanțe nutritive, ceea ce duce la o creștere a normei de îngrășămintă și la un sistem deosebit de lucrare a solului). **f.e.** se împart în două categorii: *directi*, care acționează nemijlocit asupra plantelor, reprezentând condițiile lor de existență; *indirecti*, care acționează în sensul modificării primilor. După origine, cei directi sunt: *climatici*: lumina (intensitate, durată, calitate), căldura (în aer, în sol), apa (în sol, în aer – ploaie, zăpadă, ceață, umiditate relativă, rouă, brumă, chiciură), aerul (compoziție – oxigen, dioxid de carbon, gaze nocive); *edafici*: solul (textura, structura), chimismul substratului și troficitatea sa, apa freatică ș.a.; *biotici*: omul și alte organisme vii. Dintre **f.e.** indirecti sunt de menționat: altitudinea, latitudinea, expoziția, înclinația terenului, configurația terenului, roca. Modificările aduse de aceștia celor directi este evidentă: creșterea treptată a altitudinii reliefului, de la câmpie la munte, aduce modificări importante în regimul termic și pluviometric, care, la rândul său, determină zonalitatea vegetației. La culturile horticoale, efectuate atât în câmp liber, cât și în spații protejate, cu grad maxim de artificializare, o dată cu trecerea de la culturi extensive la intensive și supraintensive interesează atât cunoașterea cât mai amănunțită a **f.e.**, cât și dezvoltarea mijloacelor

tehnice utilizate pentru modelarea lor, în raport cu cerințele speciilor de plante (aer, apă, căldură, lumină). [72]

FACTORI ECOLOGICI², (ecol.) totalitatea factorilor abiotici și biotici cu care un organism vine în contact și cu care se intercondiționează reciproc. [70] → **FACTOR ABIOTIC**, **FACTOR BIOTIC**

FACTORI ECOLOGICI DIRECTI, (ecol.) elementele componente ale mediului eficient. [24] → **MEDIU EFICIENT**

FACTORI ECOLOGICI INDIRECTI, (ecol.) elementele mediului care determină repartizarea și mărimea factorilor ecologici directi. [24] → **DETERMINANȚI ECOLOGICI**

FACTORI LIMITATIVI, (ecol.) factori fizici sau chimici care limitează existența, creșterea, abundența sau distribuția unui organism, a unei populații sau a unei specii. [23]

FACTORI NATURALI CE DISTRUG STRATUL DE OZON, (ecol.) emisiuni naturale de substanțe toxice implicate în reducerea stratului de ozon. Astfel, emisiunile vulcanice introduc în atmosferă mari cantități de compuși clorurați (până la 21 milioane t/an) și dioxid de sulf. Nu sunt neglijabile nici emisiunile naturale de constituenți clorurați produși de apele oceanice, ce în mare parte ajung în stratosferă. [41]

FACTORIAL DE N, (mat.) $n \in \mathbb{N}$, $n! = 1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot \dots \cdot n$. A fost introdus de C. Kramp în 1808. [48]

FACTORII ANTRENAMENTULUI, (sp.) componente reprezentate de pregătirea fizică, tehnică, tactică, psihologică și teoretică ce promovează personalitatea sportivului. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]

FACTORII TIPULUI DE ÎMPERECHERE, (genet.) determinanți genetici care conferă unui individ potențialitate masculină, feminină sau pe ambele, iar prin aceasta controlează sensul împerecherii. [69]

FACTORING, (ec.-fin.) metodă prin care o companie vinde debitele sale comerciale către o instituție financiară. (A. Goga, 1999) [55]

FACTORUL C/N, (ecol.) raportul dintre elementele chimice C și N existente în substanțele chimice din sol. Acest parametru este folosit frecvent pentru determinarea valorii ameliorative a esențelor forestiere și a amendamentelor organice, înmagazinate în solurile agricole. Cunoașterea factorului C/N permite intervenția corectă a omului în ecosistemele forestiere și în cele agricole în ceea ce privește administrarea îngrășămintelor. [41]

FACTORUL DE CREȘTERE A POPULAȚIEI, (ecol.) creșterea numărului de indivizi ai unei

populații pe parcursul unei perioade date, în funcție de balanța nașteri-decese și de balanța migrărilor. [3]

FACULA, (astr.) regiune mai strălucitoare a fotosferei solare. Faculele sunt mai numeroase în jurul petelor solare și durează mai mult decât petele. [12]

FACULTATE PSIHICĂ, (psih.) termen folosit tot mai rar, exprimând o structură funcțională, posibilitatea de a întreține un anumit gen de relații psihice și de a dezvolta o activitate senzorială sau mentală specifică. [28]

FAG (*Fagus sylvatica*, fam. *Fagaceae*), (bot.) arbore foios, megafanerofit, uneori până la microfanerofit, întâlnit în întregul lanț carpatic, de la dealurile joase, cu limita inferioară a făgetelor încheiată la 300-500 m altitudine, până în regiunea montană, cu limita superioară la 1.200-1.400 m, maximum 1.650 m, altitudine în Parâng și Apuseni. Pe flancurile văilor umede, pâlcuri de făgete coboară insular până la 150-200 m, iar pe Valea Cernei și pe Valea Dunării până la cca 100 (60) m altitudine. Planta prezintă importanță terapeutică în medicina umană. Gudronul extras din lemn este folosit la tratarea bolilor de piele (dermatite) și afecțiunilor căilor respiratorii. Scoața este folosită ca febrifug, antidiareic și tonic-amar. Leșia obținută prin fierberea cenușei de lemn cu apă este utilizată la tratarea negilor. Mugurii sunt recomandați în litiaza urinară. Miezul fructului are importanță nutritivă (jir). Țăranii din România, până nu demult, mâncau jirul ca pe alune. Este sățios, dar, în cantitate mare, produce dureri de cap. Învelișul jirului posedă o ușoară toxicitate. Copiii îl mănâncă și azi, iar primăvara consumă frunzele fragede de fag. Lemnul de bună calitate este folosit la construcții de case și alte tipuri de construcții, la confecționarea de mobilă și diverse obiecte casnice. Specie meliferă. Arborele furnizează albinelor, în lunile mai-iunie culesuri de nectar, polen și mană. Producția de miere de mană, 20 kg/ha. Pondere economico-apicolă mijlocie. Specie indigenă puternic modificatoare de mediu, întreținând un fitoclimat umbros, răcoros, liniștit, omogen, cu structură energetică particulară. Litiera se descompune activ creând un humus de tip mull, pe care se instalează (flora de mull). Influențează considerabil regimul hidrologic. Coroana reține o mare cantitate de apă pe frunziș, ce se scurge pe sol în curent continuu. Infiltrarea apei în sol este rapidă și nelimitată, evitându-se eroziunile. Bun efect sanitar și estetic. Indicată pentru parcuri și grădini publice montane și colinare, în masive mari, pure sau în amestec cu alte foioase (frasin, ulm, paltin, gorun, carpen etc.). În spațiile verzi industriale, se cultivă individual sau în grupuri arborescente mici. Decorativ prin coronament, frunze. Înmulțire prin semințe, altoire. [50]

FAGACEE (*Fagaceae*), (bot.) familie care grupează cca 900 de specii de plante lemnoase, arbori și arbuști, răspândite, mai ales în zona holartică și mai puțin în regiunile tropicale. În zonele temperate constituie elementele de bază ale pădurilor de foioase. Frunze alterne, simple, întregi, dințate sau lobate, căzătoare sau persistente, mai mult sau mai puțin pețiolate. Muguri cu solzi îmbrăcați. Flori unisexuat-monoice, cu perigon simplu sepaloid din 4-6 tepale. Flori masculine grupate în amenți, la subsuoara unor bractei; androceul din stamine în număr egal cu numărul diviziunilor perigonului sau de două ori mai multe. Flori femele solitare sau grupate în cime dicaziale triflore sau în inflorescențe spiciforme; gineceu cu ovar inferior, cu 3 stile. Formula florală: $\text{♂} * P_{6-4} A_{6-4}; 12-8; \text{♀} * P_{(6-4)} G_{(3)}$. Fruct achenă protejată parțial sau total într-o cupă lemnoasă. În flora României vegetează 15 specii ce aparțin la 3 genuri, grupate în 3 subfamilii. Sfam. **Fagoideae**: *Fagus*, $x = 12$; *Fagus sylvatica* (Fag), $2n = 24$; *F. orientalis* (Fag). Sfam. **Castaneoideae**: *Castanea* (Castan), $x = 12$, *Castanea pumila* (Castan pitic), *C. dentata* (Castan american), *C. sativa* (Castan), $2n = 24$. Sfam. **Quercuoideae**: *Quercus*, $x = 12$; *Quercus rubra* (Stejar roșu), $2n = 24$; *Q. cerris* (Cer), $2n = 24$; *Q. petraea* (Gorun), $2n = 24$, *Q. polycarpa* (Gorun ardelean), $2n = 24$, *Q. dalechampii* (Gorun), $2n = 24$, *Q. pedunculiflora* (Stejar brumăriu), *Q. robur* (Stejar), $2n = 24$, *Q. franetto* (*frainetto*) (Gârniță), *Q. pubescens* (Stejar pufos), $2n = 24$. [50]

FAGNANO (*Cami*), cel mai mare lac din Țara Focului (Argentina – Chile), cu o suprafață de 593 km² și cu adâncimea maximă de 300 m. Fiind situat la 54°34' latitudine sudică, apa lacului rămâne înghețată o bună parte din an. Regiunea înconjurătoare este foarte puțin populată, fapt pentru care lacul F. nu este valorificat economic. A fost descoperit în anul 1866 de exploratorul italian D. Fagnano. [45]

FAGO-, element prim de compunere savantă cu sensul de „a absorbi“, „a mânca“, „a consuma“. [69]

FAGOCITE, (cit.) celule capabile de fagocitoză, ex., macrofagele, neutrofilele, celulele amoebelor. [69]

FAGOCITOZĂ¹, (med. vet.) tip particular de endocitoză descoperit de Mechnikoff (1845-1916), constând în înglobarea particulelor nutritive, a microorganismelor, detritusurilor etc. [33]

FAGOCITOZĂ², (fiziol.) mecanism prin care anumite componente corpusculare (de ex. bacterii) sunt ingerate de celule numite fagocite (neutrofile, monocite, macrofage). Este o formă de endocitoză care presupune consum de energie, sinteză de membrane celulare și funcționarea corectă a proteinelor contractile celulare. [21]

FAGOCITOZĂ³, (citol.) proces prin intermediul căruia celulele încorporează din mediul ambiant alte celule sau particule solide care vor fi digerate în vacuole speciale numite vezicule digestive. Prin **f.** se realizează nutriția celulelor și protecția acestora față de unii agenți infecțioși (bacterii, protozoare, ciuperci patogene). [69]

FAGOREPULSIVE, (ecol.) substanțe inhibitoare ale hranei. Ex., steroidul obținut de la planta căldărușe popii (*Nicandra physaloides*); neptalactona obținută de la speciile cătușnică (*Nepeta cataria*) și poala Sf. Mării (*Nepeta pannonica*). [41]

FAGOTERAPIE, (fitopat.) metodă de combatere a bolilor plantelor produse de bacterii cu ajutorul bacteriofagilor. În prezent **f.** a fost experimentată doar în condiții de laborator și livadă. [61]

FAGOTIPIZARE, (bacter.) tipizarea bacteriilor cu ajutorul bacteriofagilor, îndeosebi cu cei temperați. **F.** este utilă în acțiunile epidemiologice, pentru detectarea surselor de infecție. [61]

FAGOTROF, (microbiol.) microorganism lipsit de perete celular capabil să se nutrească prin fagocitoză (ex., amoebele, mixomicetele). [69]

FAGURI, (apic.) componenții cuibului, construiți din ceară, de către albine. Un fagure este alcătuit din aproximativ 8.000-10.000 de celule de diferite tipuri, predominând cele de albine lucrătoare. [34]

FAGURI ARTIFICIALI, (apic.) foi confecționate din ceară de albine, pe care sunt imprimate celule de formă hexagonală. [34]

FALCAT¹, (bot.) organ curbat în formă de seceră, de semilună sau coasă, aspect întâlnit la frunzele de urechea iepurelui (*Buplerum falcatum*), dornic (*Falcaria vulgaris*), stigmatele gineceului de la brândușa de toamnă (*Colchicum autumnale*), păstăile de la ghizdei, culbecească (*Medicago falcata*). [50]

FALCAT², (micol.) conidii înconvoiate în formă de seceră, ex., macroconidiile ciupercilor *Fusarium*. [61]

FALCONER (sindrom costoclavicular ~), (med. u.) afecțiune datorată compresiunii pachetului vasculonervos al membrului superior între claviculă și coasta I, apărută mai frecvent din cauza purtării de greutate (alpinisti). [60]

FALCONIDE (*Falconidae*), (zool.) familie de păsări răpitoare de zi, care au un denticul pe cioc și se hrănesc numai cu pradă vie (ex., șoimii). [57]

FALEZĂ, formă de relief cu declivitate foarte mare, abrupt, datorată abraziunii marine, situată la contactul dintre uscat și mare, formată din roci coerente dure. [25]

FALIE, (geol., tect.) ruptură în rocile din scoarța terestră, manifestată pe un plan de ruptură (*planul de f.*), rezultând compartimente denivelate; deplasarea

relativă a unui compartiment în raport cu altul reprezintă *pasul f.*; **f.** pot fi: **f. normale**, când deplasarea compartimentului din acoperiș este în jos, pe înclinarea faliei; **f. inverse**, compartimentul din acoperiș este deplasat în sus. [25]

FALIMENT, (ec.-fin.) situație de insolvabilitate a unui comerciant, a unui bancher, a unei întreprinderi comerciale, industriale, recunoscută și declarată de o instanță judecătorească. [35]

FAMILIE, termen cu uzanță diferită în cadrul științelor.

1. (bot. și zool.) Categorie sistematică superioară genului cu desinență, la plante în *-aceae*, ex., *Fabaceae*, *Fagaceae*, *Apiaceae*, *Asteraceae* etc., iar la animale în *-idae* ex., *Canidae*, *Ursidae*, *Tupaidae*.

2. (soc.) Nucleu social elementar, întemeiat prin căsătorie, care unește pe soți și pe descendenții acestora (copii) prin raporturi strânse de ordin biologic, economic și spiritual. [50]

FAMILIE DE ALBINE, (apic.) unitate biologică bine determinată, a cărei viață se desfășoară în strictă dependență de activitatea comună a tuturor indivizilor care o alcătuiesc. [34]

FAMILIE DE SOLURI, (pedol.) categorie inferioară de clasificare a solurilor între subtip genetic și specia texturală. [29]

FAMILII RADIOACTIVE → RADIOACTIVITATE

FANERE, (zootehn.) termen general sub care se definesc producțiile dure ale pielii (unghii, ongoane, copită, peri, coame, castane etc.), cu rol protector. [34]

FANEROFITE, (bot.) plante având organele hibernante și mugurii de regenerare la o oarecare înălțime deasupra solului; formă de viață notată prin Ph. Se deosebesc macrofanerofite (PhM), arbori cu mugurii de regenerare la aproximativ 6 m deasupra solului; mezofanerofite (Phm) cu mugurii dispuși între 2-6 m deasupra solului și nanofanerofite (Phn), arbuști cu mugurii la 25-250 cm deasupra solului. [15]

FANEROGAME, (bot.) 1. Denumire lineeană pentru plantele cu flori (*Gymnospermae*, *Angiospermae*). 2. Încrângătura plantelor cu flori având organele de reproducere aparente, ele constând din androceu (stamine) și gineceu (pistile); sin. *Anthophyta*, *Spermatophyta*, *Siphonogamae*. [50]

FANEROZOIC, (geol.) eon al istoriei geologice a Pământului (al doilea). Reprezentând intervalul cambrian-holocen, cuprinde erele paleozoic, mezozoic și cenozoic. Pe baza fosilelor se poate utiliza metoda biostratigrafică (F=viața animală evidentă). [25]

FANTASMĂ, (psih.) termen utilizat foarte mult în psihanaliză și se referă la o formație imaginativă sau fantezistă particulară, care nu corespunde realului. [28]

- FANTEZIE**, (șc., soc., psih.) imaginație, imaginație creatoare, facultatea spiritului, productivă și combinativă de senzații, imagini și reprezentări. [32]
- FANTEZIE MOTRICE**, (sp.) crearea de noi structuri ale mișcării pe baza experienței motrice și a imaginației combinative a sportivului în care se caută soluții adecvate, exacte și economice pentru situații diferite. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- FAO**, agenție ONU specializată în problemele alimentare și agricole mondiale. [3]
- FAOPLANCTON**, (ecol.) plancton de suprafață, aflat până la adâncimea la care pătrunde lumina. [50]
- FARADAY**, (fiz.) cantitatea de sarcină electrică ce corespunde unui mol de electroni (1 faraday = 96.500 coulombs. mol⁻¹). [3]
- FARAON**, nume pe care îl purtau toți regii Egiptului. A apărut în secolul al XV-lea î. Hr. și sugera ideea că acești stăpâni ai poporului sunt și zei. [63]
- FARINACEU¹**, (bot.) făinos; depunere de natura și aspectul făinii pe organele plantelor, ex., frunzele la loboda de drumuri (*Atriplex acuminata*), la ochiul broaștei (*Primula farinosa*), inflorescența la spanacul sălbatic (*Chenopodium album*), fructele la sorb (*Sorbus acuparia*). [50]
- FARINACEU²**, (fitopat.) simptom al unor boli la plante, cu aspect de făină, ex., bolile produse de ciupercile din familia *Erysiphaceae* sau aspectul unor culturi de ciuperci pe medii nutritive. [61]
- FARINGE**, (anat.) loc de răspântie a căilor respiratorie și digestivă, care face legătura între cavitatea bucală și esofag și între fosele nazale și laringe. Permite decelerarea alimentelor și a aerului. [21]
- FARINGITĂ**, (med. u. și vet.) inflamație a mucoasei faringiene, îmbrăcând, din punct de vedere morfopatologic, diverse tipuri lezionale. [33]
- FARINGOBDELIDE** (*Pharyngobdellida*), (zool.) ordin care cuprinde lipitori lipsite de trompă și de fălci. Tubul digestiv nu are acumuri. Trăiesc în apă dulce și în medii terestre. (M. Suci, 1983) [50]
- FARINGOCONJUNCTIVITĂ**, (med. u.) afecțiune ce constă în inflamația concomitentă a faringelui și conjunctivei oculare, determinate frecvent de un virus din grupul adenovirusurilor. [60]
- FARINOS**, (bot.) făinos; organe ale plantelor acoperite cu praf făinos alburii, ex., frunzele la lobodă (*Atriplex hortensis*, *A. tatarica*) etc. [50]
- FARISEU**, om de vază la evrei care făcea parte dintr-un partid politico-religios. Fariseii țineau cu strictetețea Legea lui Moise, pe care o interpretau „după literă”, introducând tot felul de obiceiuri și inovații. În opoziție cu ei erau saducheii, care nu credeau în înviere și în existența îngerilor. Ei îl urau pe Mântuitor. Acesta îi mustra cu cuvinte aspre din cauza fățarniciei lor. [63]
- FARMACODINAMIE**, studiul experimental al medicamentului asupra organismului. [50]
- FARMACOGNOZIE**, studiul substanțelor medicamentoase brute. (C. Váczy, 1980) [50]
- FARMACOLOGIE**, ramură a biologiei al cărei obiect este studiul medicamentelor sub toate aspectele. [60]
- FASCIAT**, (bot.) organ al plantelor concrescut anormal și lățit în formă de panglică. (C. Váczy, 1980) [50]
- FASCIATIE**, (bot.) concreșterea teratologică a organelor axiale cilindrice și obișnuit neconcescute, turtirea anormală a unor tulpini, inflorescențe, determinate de anumiți factori. Acest aspect se observă la tulpinile și ramurile de sulfină (*Mellilotus officinalis*). [50]
- FASCICUL**, (bot.) reunire de mai multe lucruri de același fel, așezate în formă de mănunchi. 1. Mănunchiuri de vase conducătoare, mănunchiuri de rădăcini la *Senecio palustre*, mănunchiuri de ace la pin (*Pinus* sp.), mănunchiuri de peri, mănunchiuri de frunze; 2. Inflorescență cimoasă cu ramurile laterale variat de lungi și dispuse neregulat, cu florile în glomerul, aspect întâlnit la păroasă (*Sicyos angulatus*). (C. Váczy, 1980) [50]
- FASCICULAT** (*fascicular*), (bot.) dispus în formă de mănunchi, de tufă; rădăcini fasciculate, la care radica dispare de timpuriu, iar rădăcinile adventive se formează la nodurile foarte apropiate ale tulpinii. Sunt la fel de groase și grupate în fascicule, ex., ceapă (*Allium cepa*); frunze fasciculate la unele ferigi, la conifere (larice, pin); peri fasciculați pe frunzele de stejar pedunculat (*Quercus pedunculiflora*); inflorescență fasciculată, la *Apiaceae/Umbelliferae*; ramuri fasciculate, când axele secundare pornesc din vârful axelor primare. [50]
- FASCIE**, (anat.) pătură de țesut conjunctiv, ex., de tipul celei ce acoperă a un mușchi. [37]
- FASCINĂ**, (soc.) legătură de nuiete subțiri, cu lungimea de 2,5–5 m și diametrul până la 30 mm, umplută uneori cu piatră, pământ sau moloz, folosită pentru lucrări executate în terenuri slabe, desfundate sau îmbibate cu apă, servind la consolidări de maluri și taluzuri, diguri mici, drumuri, lucrări de fortificații, consolidarea fundului râurilor, în vederea amenajării unor vaduri de trecere etc. [31]
- FASCILOZĂ**, (med. u.) boală parazitară determinată de paraziți din grupul *Fasciola*. F. hepatică – boală parazitară determinată de localizarea în căile biliare hepatice a viermelui *Fasciola hepatica*. [60]
- FASEOLIDINĂ**, (fitopat.) fitoalexină produsă de fasole (*Phaseolus vulgaris*). [61]
- FASEOLINĂ**, (fitopat.) fitoalexină produsă de fasole (*Phaseolus vulgaris*). [61]
- FASEOTOXINĂ**, (toxicol.) toxină produsă de bacteria *Pseudomonas savastoni* pv. *phaseolicola*. [61]

FASMIDE, (zool.) ordin care include insecte fitofage, tropicale, care imită fie ramuri mici fie frunze, caracterizate prin unele trăsături de reproducere curioase, constând în capacitatea aproape nelimitată de a se înmulți prin ouă nefecundate din care ies numai femele (masculii nu se cunosc la multe specii). [62]

FASOLE DE GRĂDINĂ (*Phaseolus vulgaris*, fam. *Fabaceae/Leguminosae*), (agric.) specie legumicolă erbacee, anuală, originară din America Centrală și de Sud, de pe platourile înalte, unde triburile aztece și toltece au cultivat-o din vremuri străvechi. În Europa a fost adusă de spanioli și portughezi în secolul XVI. În prezent se cultivă pretutindeni unde, în timpul verii, se realizează un total de 2700-3000°C și un minim de 150 mm precipitații. La noi în țară s-a extins începând din secolul XVIII, în prezent fiind cultivată în zonele de sud, sud-est și sud-vest ale țării. Specia are în cultură două convarietăți: *nanus*, cu tulpină scurtă și creștere determinată, și *vulgaris*, cu tulpina înaltă și creștere nedeterminată. Fructe, păstăi pubescente, de la 7 la 20 cm lungime și între circa 1-3 cm lățime, drepte sau curbate, cilindrice sau turtite, verzi, galbene sau pestrițe. Semințele sunt lucioase, divers colorate, de mărimi și forme variate. Este plantă termofilă, de zi scurtă, foarte pretențioasă față de intensitatea luminii pe întreaga perioadă de vegetație. Are cerințe mari de apă până la răsărire, moderate până la înflorire, mari până la formarea semințelor, reduse până la recoltare. Crește bine pe soluri brun-roșcate de pădure și aluvial-fertile, bogate în fosfor, potasiu și calciu. Tehnologia culturii. *Cultura în câmp. De primăvară.* Se seamănă din 20-25 aprilie în zonele sudice și din 5-10 mai în zonele nordice, la circa 5-6 cm adâncime, în rânduri echidistante, la 40 cm, cea ologă și în cuiburi, la 70-90 cm între rânduri și 40 cm pe rând, la cea urcătoare. Se recoltează când păstăile au dimensiuni caracteristice soiului, sunt fragede și semințele din interior sunt în faza incipientă, cea pitică manual sau mecanizat, cea urcătoare numai manual. *Cultura de toamnă.* Se cultivă soiuri pitice timpurii, între 1-15 iunie, pe strat înălțat la 50 de cm, în 2 rânduri la 30 cm distanță între ele. Recoltatul începe în prima decadă a lunii septembrie. Se obțin 3-4 t/ha. *Cultura în solarii. De primăvară.* Se seamănă între 1-5 aprilie, pe strat înălțat, câte 2 rânduri, cu 30 cm între benzi și 20 cm între rânduri. Se recoltează începând de la 20-25 mai. Se obțin 8-9 t/ha păstăi. *De toamnă.* Se însămânțează la 10-25 iulie; spre 5-10 septembrie solariul se închide pentru a se menține temperatura optimă; se recoltează începând de la 10-20 septembrie, obținându-se 6-7 t/ha păstăi. *Cultura în sere.* Se efectuează în sere înmulțitor, după obținerea răsadurilor, între 5-15 ianuarie și până la 15 mai, prin

răsaduri produse în ghivece, la soiurile urcătoare și prin semănat direct, la cele pitice. Răsadurile se produc în sere înmulțitor, în amestec nutritiv format din mraniță, turbă și pământ de țelină, câte 2 boabe în ghiveci. Se plantează răsaduri de 18-25 de zile, în 2 benzi de câte 2 rânduri, în cuiburi la 25 cm între ele, manual; se udă prin aspersiune; cea însămânțată direct se seamănă bob cu bob. Recoltarea se execută când păstăile au ajuns la maturitatea de consum și sunt fragede. Se recoltează de 2-3 ori pe săptămână, se ambalează, se transportă. Se obțin 18-27 t/ha. Producerea semințelor. Se însămânțează în straturi înălțate, pe 3 rânduri, la 37 cm distanță între rânduri; fertilizarea fazială; purificarea culturii de 3 ori; recoltarea în pârgă la soiurile cu păstaia dehiscentă și la maturitatea fiziologică, la cele indehiscente. În lista oficială sunt următoarele soiuri: pitice, cu păstaia galbenă: *Aura, Cristina, Echo, Goldstern, Ianka, Maxidor, Mileniu, Oxy-Amidor, Unidor*; pitice, cu păstaia verde: *Achim, Alena, Allure, Almere, Aurelia, Bergamo, Buvet, Costela, Delicioasă de Pasărea, Elena, Espada, Forum, Hystyle, Ișalnița 43, Lavinia, Lena, Linera, Narbone, Novores, Olga, Option, Paulista, Sixta, Tilla, Unisem 1, Valja, Xera*; urcătoare: *Aurie de Bacău, Verba, Violetă de Iași*. [72]

FASONARE, (agric.) dimensionarea materialului săditor viticol în vederea altoirii sau plantării viței de vie. [49]

FASONATUL LEMNULUI, (for.) grup de operații din procesul de exploatare a pădurilor executate pe arbori doborâți pentru a se realiza sortimente de lemn brut. Principalele faze sunt curățirea de crăci a arborilor din parchet, cojirea, sortarea lemnului, secționarea, despicarea lemnului. **F.I.** se poate executa integral în parchete sau depozite forestiere, total sau parțial. [42]

FASTIGIAT, (bot.) cu ramurile erecte, îndreptate în sus, paralele cu axa principală (tulpină); axe florale, erecte, paralele cu axa principală. [50]

FATIGABILITATE, (șc., soc.) caracteristică individuală privind gradul de rezistență la oboseală și totodată niveluri de solicitare la care oboseala survine. [28]

FATSHEDERA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Araceae*. Este cunoscută o singură specie ornamentală *F. x. lizei*, un hibrid rezultat din hibridarea a două specii din genuri diferite, *Fatsia japonica* și *Hedera helix* var. *hibernica*, dar aparținând aceleiași familii. Arbust de 1-1,2 m, asemănător prin ținută cu *Fatsia*, are tulpini drepte, neramificate și caracterul ușor agățător al iederei, aceasta din urmă imprimând hibridului și forma frunzelor mari, lobat-palmate, verzi, lucioase și puțin coriacee. Varietatea *variegata* are marginile frunzei de culoare crem. Este o plantă ușor de întreținut în

apartamente, ce se mulțumește cu temperaturi moderate 14–16°C, iarna chiar și mai puțin. Cere multă apă vara, udându-se regulat mai mult pe frunze și mai puțin în sol până în august, reducând apoi treptat udările, astfel încât iarna se fac rar, cu o cantitate mai mică de apă. Necesită multă lumină, vara însă se ferește de soarele direct. Se cultivă în substraturi semigrele formate din pământ de grădină și turbă. Se înmulțește prin butași formați din vârfuri, mai rar fragmente de tulpină, cu 2-3 muguri. [39]

FATSIA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Araliaceae*. *Fatsia japonica*, arbust originar din China și Japonia. Are înălțimea de cca 2 m, cu o coroană bogată, alcătuită din frunze lung pețiolate (20–40 cm), mari, palmate, cu 7–9 lobi adânci și de un verde intens, lucios. În cultură există mai multe varietăți cu frunze pătate de alb și galben. Florile, în raceme, albe-verzui, apar vara. Este o plantă de încăperi reci, putând suporta 5–8°C. Cere multă lumină, dar nu soare direct, acesta fiind dăunător frunzelor tinere. Vara se poate ține afară, se fertilizează de 2–3 ori pe lună și se udă de 2 ori pe zi prin pulverizarea apei pe frunze. În sol cere puțină apă. Pământul din vas trebuie să conțină componente mai grele (pământ lutos, țelină). Se înmulțește prin semințe dar varietățile cu frunze panașate se reproduc mai bine prin butași. [39]

FAȚETĂ DENTARĂ, (stomat.) construcție protetică ce reconstituie partea vizibilă a dinților artificiali (fațetă vestibulară sau ocluzală), având forma și culoarea corespunzătoare. Se confecționează din diferite materiale (acrilat, porțelan). [43]

FAUNA OCEANICĂ, (zool.) totalitatea animalelor care își petrec toată viața sau cea mai mare parte a ei în apa mărilor și oceanelor. Din această categorie fac parte animalele exclusiv acvatice, dar și animale care își au activitatea strâns legată de mare sau ocean, în această categorie intrând focile, morsele, ursul alb și o mulțime de păsări. Componenta în număr de specii este mai redusă decât pe continente. [50]

FAUNA SOLULUI, (pedol.) totalitatea animalelor care își petrec întreaga viață sau numai o parte din ciclul lor de dezvoltare în sol. Este formată din animale unicelulare și pluricelulare. [29]

FAUNĂ, (ecol.) ansamblul speciilor animale prezente într-un biotop determinat, propriu unei epoci geologice date. [3]

FAUNA CAVERNICOLĂ, (zool., ecol.) totalitatea animalelor specifice peșterilor. Ex., crustacei – *Bathynella chappuisi*, *Porcellio*, *Eleoniscus helenae*, insecte – *Anophthalmus*, *Italodytes*, amfibieni – *Proteus anguineus*, *Spelerpes* etc. [70]

FAUNĂ CONTINENTALĂ, (zool., ecol.) totalitatea animalelor care își duc viața pe uscat, în apele dulci

salmastre și sărate, de pe suprafața continentelor și a insulelor. Ea este foarte bogată privind componența în specii. [50]

FAUNĂ FITOFILĂ, (zool., ecol.) populație de animale de pe tulpinile și frunzele macrofitelor care se târăsc lent sau au o deplasare mai rapidă în căutarea de hrană sau pentru desfășurarea altor activități. Pe tulpinile și frunzele submerse se întâlnesc diferite specii de melci, unele larve de insecte, unii viermi și alte categorii de animale. Dintre melci, speciile care explorează suprafața macrofitelor sunt: *Limnaea stagnalis*, *Planorbis planorbis*, *Planorbis carinatus* și *Acroloxus nitida*. Pe fața inferioară a frunzelor plutitoare de nufăr, broscariță etc. se află asociații interesante de animale, printre care chironomide, colonii de briozoare, planarii, melci (*Ancylus lacustris*), grămezi gelatinoase de ouă ale melcilor de apă, ouă de libelule, coconi cafenii de *Glossosiphonia* (lipitoarea-melcilor) și larve de fluturi. Pe partea aeriană a tulpinilor de macrofite, în desișul stufărișului trăiesc numeroase populații de animale nevertebrate și vertebrate. Pe malul lacului, în stufărișul din zona litorală trăiesc felurite specii de amfibieni. Unele din ele, așa cum sunt tritonii și salamandrele, sunt acvatice numai în perioada de reproducere (martie-iunie), altele însă sunt permanent acvatice. Viața lor este legată de apă și mai puțin de mediul terestru [buhaiul-de-baltă cu burta galbenă (*Bombina variegata*), buhaiul-de-baltă cu burta roșie (*Bombina bombina*), broasca mică de lac (*Rana esculenta*), broasca mare de lac (*Rana ridibunda*) etc.]. Ele se hrănesc cu insecte, dar atacă și puietul de pește. Dintre reptile sunt întâlnite broasca țestoasă de apă (*Emys orbicularis*), șarpele de apă (*Natrix tessellata*) etc. [50]

FAUNĂ INTERSTITIALĂ, (zool., ecol.) faună caracteristică apelor infiltrate în nisip și alte roci din aluviunile aflate în jurul bazinelor acvatice. [70]

FAUNĂ MARINĂ, (zool., ecol.) totalitatea speciilor de animale care populează mările și oceanele. [70]

FAUNĂ TERESTRĂ, (zool., ecol.) totalitatea speciilor de animale care ocupă ecosistemele terestre. [70]

FAUNISTICĂ, studiul faunei unei regiuni zoogeografice date. [3]

FAUSTBAL, (sp.) joc sportiv foarte vechi, asemănător voleiului, ce se dispută între două echipe formate din câte 5 jucători care caută să trimită mingea peste o pânză întinsă la mijlocul terenului. Jocul este practicat în Germania, Italia, Austria, Danemarca etc. În țara noastră acest joc nu este cunoscut. [53]

FAVEOLAT, (bot.) alveolat; organ cu gropițe multiangulare, aspect întâlnit pe receptaculul unor *Asteraceae/Compositae*. [50]

FAVUS, (med. u.) dermatomicoză a pielii capului produsă de *Tricophyton schonlein*, care duce la alopecii cicatriceale definitive; paraziții se grupează în „godeul favic“ de formă rotundă, deprimată în centru, de culoare galbenă, leziunea emanând un caracteristic miros de urină de șoarece. [60]

FAX, abreviere de la *Facsimil*, este transmisia de text sau imagine printr-o linie telefonică în formă digitală. Faxurile convenționale scanează un document original, transmit imaginea documentului ca bipmap și reproduc imaginea recepționată pe o imprimantă. Imaginile fax pot fi trimise și recepționate de calculatoarele echipate cu hardware (*modem*) și soft specializat. [8]

FAZA DE FORMARE A SOLULUI, (pedol.) interval de timp în care solul evoluează în aceleași condiții de mediu. [29]

FAZA DISPERSĂ, (pedol.) totalitatea particulelor solide ale solului. [29]

FAZA GAZOASĂ A SOLULUI, (pedol.) reprezentată de aerul din sol. [29]

FAZA LICHIDĂ A SOLULUI, (pedol.) reprezintă de soluția solului. [29]

FAZA SOLIDĂ A SOLULUI, (pedol.) reprezentată de partea minerală (minerale primare și minerale secundare) și de materia organică a solului. [29]

FAZANERIE, ansamblu de construcții și instalații pentru creșterea artificială a fazanului în scopul colonizării fondului vânătoresc, sporirii efectivului și livrării de păsări vii pentru beneficiarii externi. [42]

FAZANUL COMUN (*Phasianus colchicus*, fam. *Phasianidae*), (zool.) pasăre sedentară, originară din Asia, naturalizată la noi și foarte răspândită atât în crescătorii cât și în libertate. Trăiește în toate pădurile din câmpie cu desigur de subarboret și arbori mari pentru a se adăposti noaptea. Masculul are penaj viu colorat (galben, roșu verzui, albăstrui), capul este albăstrui cu reflexe verzui și mov, este pintenat. Femela are coadă lungă și ascuțită, penaj modest colorat brun roșcat. Se hrănește cu insecte, semințele arborilor, arbuștilor și plantelor de cultură, ajung la greutatea de 1–2 kg. Ziua, mai ales pe timp nefavorabil, stă în câmp între semănături, noaptea se retrage în pădure, dormind în arbori. În timpul iernii este necesară hrănirea artificială. Împerecherea are loc în martie-aprilie. Femela depune 10–16 ouă pe an în cuiburi sumare așezate pe pământ. Perioada de incubație este de 23 până la 25 de zile. Puii zboară după 4–5 săptămâni. Prădătorii cei mai importanți sunt: pisicile, vulpile, ciorile, coțofenele. Vânătoarea masculilor (cocoșilor) este permisă în perioada 1 septembrie–31 octombrie prin vânătoare individuală cu câinele. La noi în țară mai sunt două specii de fazan din cele aproape 42 cunoscute în Asia. Fazanul gulerat sau chinezesc (*Phasianus cochius*

torquatus) și fazanul mongolic (*Phasianus cochius mongolicus*). [42]

FAZĂ¹, porțiune omogenă dintr-un sistem, care este formată din una sau mai multe specii de molecule și poate fi separată prin mijloace mecanice. O fază poate fi gazoasă, lichidă sau solidă. [29]

FAZĂ², etapă distinctă în evoluția unui fenomen, proces etc.; fiecare din stările succesive ale unui fenomen. **1.** Etapă bine definită prin anumite însușiri morfoanatomice, funcționale și comportamentale din ciclul vital (ontogeneza) al unui organism. **2.** Etapă a unui proces biologic sau lanț metabolic. **F. de creștere exponențială** – f. în care multiplicarea celulelor este maximă; se realizează la o rată geometrică constantă; după fiecare diviziune numărul celulelor se dublează. Mortalitatea celulară este practic nulă. **F. de inițiere a creșterii** – intervalul scurt de timp în care celulele microorganismelor cresc și se divid într-un ritm care se amplifică progresiv. **F. de încetinire a creșterii** – f. în care se înregistrează o diminuare progresivă a ritmului de diviziune; sfârșitul ei este marcat de încetarea multiplicării și creșterii celulelor. **F. (dependentă) de lumină** → FOTOSINTEZĂ; **f. latentă** – f. inițială din evoluția unei culturi de microorganisme în care numărul de celule rămâne egal cu cel din inocul sau scade puțin; timpul de latență este relativ scurt; acum celulele au un metabolism intens, pregătindu-se de procesele de multiplicare care vor urma; sin. *faza de lag sau de creștere zero*. **F. staționară** – f. în care numărul total de celule rămâne relativ constant; celulele nu se mai divid, iar numărul celor viabile scade treptat. Ea este indusă de epuizarea unui compus nutritiv esențial (denumit limitant al creșterii) sau a unui factor al creșterii. [69]

FAZA DE DEZVOLTARE A PĂDURII, aspect evolutiv specific în viața pădurii naturale (virgine), depinzând de timpul parcurs pe curba ciclului de dezvoltare ontogenetică, caracterizându-se printr-o anumită structură, densitate (număr de arbori/ha), vârstă și dimensiuni, precum și printr-un anumit raport între generațiile bătrâne de arbori și cele tinere, înlocuitoare. Principalele faze sunt: **1. faza de regenerare**, caracterizată prin preponderența semințișurilor și dispariția cvasitotală a arborilor bătrâni; **2. faza de tinerețe**, la care arborii tineri, majoritari, imprimă pădurii un mare dinamism de creștere și o consistență ridicată; **3. faza de maturitate** (optimală), care se caracterizează printr-o mare stabilitate cenostructurală, volum mare de masă lemnoasă, număr redus de puiți și de specii din flora ierboasă (datorită consistenței și acoperirii mari) și dezvoltarea structurii echiene pe mari suprafețe; **4. faza de bătrânețe**, când, ca urmare a scăderii vitalității arborilor ajunși la vârste înaintate, pădurea

începe să se rărească, iar condițiile devin favorabile dezvoltării noilor generații de arbori (puietilor); 5. *faza de dezagregare*, caracterizată printr-o avansată dezorganizare structurală, din cauza căderii arborilor bătrâni și lărgirii suprafețelor goale, care, progresiv, sunt ocupate de puietii. Suprafața ocupată de această fază poate fi continuă sau întreruptă de alte faze de dezvoltare, formând mozaicuri texturale și o arhitectură specifică tipului de ecosistem sau de specii dominante. [4]

FAZĂ FENOLOGICĂ → FENOFAZĂ

FAZĂ SUCCESIONALĂ, (bot.) secvența distinctă în cadrul stadiului succesional. [15]

FAZĂ TECTOGENETICĂ, (geol., tect.) sin. *fază de cutare*, timp geologic relativ scurt (300.000-1 milion de ani), în care au loc mișcări ale scoarței terestre ce dau naștere unor structuri cutate și faliate. [25]

FAZELE MIȘCĂRII, (sp.) structură distinctă alcătuită din mai multe momente ale actului motric. (L. Teodorescu și colab., 1973). [52]

FAZELE PERIOADEI DE REPAUS RELATIV, (agric.) manifestări în etape ale procesului biofiziolgic. Se disting: *faza repausului obligat*, *faza repausului adânc*, *faza repausului facultativ*. [49]

FAZELE PERIOADEI DE VEGETAȚIE, (fiziol.) care se mai numesc și *fenofaze*, se definesc ca fiind etape constitutive în care creșterea și dezvoltarea se prezintă cu caracteristici sesizabile cu ochiul liber. Rezultă *faze de trecere* (de la repaus la faza de creștere – plânsul, căderea frunzelor de când se trece de la starea activă la cea de repaus), *fazele creșterii și maturarea lemnului*, *fazele fructificării*. [49]

FĂGAȘ, (ind.) scobitură săpată pe întreaga lungime a frontului minier de abataj, pentru a ușura desprinderea ulterioară a rocii. [13]

FĂGET, (for., silv.) pădure de fag din zona montană și de deal, pură sau de amestec cu rășinoase în partea superioară și cu alte foioase în partea inferioară a arealului, vegetând la altitudini de (300) 500–1.300 (1.400) m, pe soluri în cea mai mare parte din clasa cambică, precum și din clasele mollică (rendzinice), argiluvică, mai rar spodică. Temperaturile sunt moderate (4–8°C media anuală), iar precipitațiile bogate (700-1 100 mm/an). În montanul mijlociu și inferior arealul este continuu; la dealuri el este întrerupt de alternanța cu pădurea de gorun sau de șleau de deal. Pădurea de fag este mijlociu și înalt productivă, rareori de productivitate inferioară (260–750 m³/ha), iar lemnul este de bună calitate, apt pentru întrebuințări industriale multiple. Tipologic, făgetele (*Fageta*) se încadrează în trei formații: A. Făgete pure (*Fageta montana*) cuprind arborete diferențiate pe linia climatică (climatogen) și edafică (edafogen) în funcție de rocă (litogen) sau de umiditate (hidrogen) cu 17 tipuri de pădure ce aparțin

la 7 grupe [cu floră de mull (în optim), nude, cu *Rubus hirtus*, cu *Festuca altissima* cu *Luzula luzuloides*, cu *Vaccinium myrtillus*, cu *Petasites albus*]. B. Făgete de dealuri (*Fageta submontana*) cu 5 grupe și 8 tipuri (cu floră de mull, cu *Carex pilosa*, cu *Rubus hirtus*, cu *Vaccinium myrtillus*, cu licheni pe soluri podzolice). C. Făgete amestecate (*Fageta composita*), cu 3 grupe și 5 tipuri (făgeto-cărpinet cu floră de mull, făgeto-cărpinet cu *Carex pilosa*, făget amestecat din regiunea de deal). Se deosebesc tipuri de ecosisteme pure (presubalpin, cu *Oxalis-Dentaria-Asperula*, cu *Rubus hirtus*, cu *Festuca drymeia*, cu *Calmagrostis-Luzula*, cu *Vaccinium myrtillus*, cu *Epipactis-Cephalanthera*, cu *Epipactis-Lunaria*, cu *Asperula-Stellaria*, cu *Carex pilosa*, cu *Luzula luzuloides*), la care se adaugă trei tipuri de amestec cu carpenul (cu *Asperula-Asarum-Stellaria*, cu *Festuca drymeia* și cu *Carex pilosa*) plus 13 tipuri de amestec cu rășinoase (molid și brad). Această mare diversitate floristico-cenotică, explicabilă prin marele interval altitudinal în care se dezvoltă făgetele (pe 900–1.000 m diferență de nivel) se reflectă în structura și funcțiile acestora, fiind alături de molidșuri formația cea mai importantă a fondului nostru forestier (33% ori suprafață). Specia provine din arealul central-european (de nuanță subatlantică) și este relativ pretențioasă la umiditate și la conținutul în baze de schimb al solului. Fitocenologic făgetele fac parte din patru asociații de bază: *Symphyto cordati-Fagetum* Vida 59, *Phyllitidi-Fagetum* Vida (59) 63, *Carpino-Fagetum* Paucă 41 și *Hieracio rotundati-Luzulo-Fagetum* Vida 63. Regional, ele se grupează astfel: păduri carpatice de fag (cu *Luzula luzuloides* și *Hieracium rotundatum*), păduri sud și sud-est-carpatice de fag (cu *Dentaria glandulosa*, *Symphytum cordatum*, *Hedera helix* și *Hepatica nobilis*) și păduri dacice de fag (din *F. sylvatica* și *Carpinus betulus*). **Obs.** Popular, în vechime, făgetele au fost denumite „*bucovine*“. Termenul nu este de origine slavă, precum se crede, ci indo-europeană (sanscrită): *Buche* în germană (cu das Buch – carte), *breech* în lb. anglo-saxone, *bog* și *fog* în lb. nordice europene. [4]

FĂINARE, (fitopat.) bolile plantelor produse de ciuperci din familia *Erysiphaceae* care se manifestă pe organele aeriene acoperite de o păslă, ulterior pulverulentă, de culoare albicioasă, în interiorul căreia se formează punctișoare brune sau negricioase numite cleistoteci. La vița de vie această boală este cunoscută sub numele de oidium. La grâu f. este produsă de *Blumeria graminis*, la mazăre de *Erysiphe pisi*, la vița de vie de *Uncinula necator*, la măr de *Podosphaera leucotricha* etc. [61]

FĂINAREA ALUNULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Phyllactinia suffulta*. Apare sub formă de pete albe-gălbui pe dosul frunzelor, cu diametrul 1-3 cm.

FAINAREA AMERICANĂ A AGRİȘULUI

Conidiile ciupercii au aspectul de puncte negre. Frunzele bolnave cad. [50]

FAINAREA AMERICANĂ A AGRİȘULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Sphaeroteca morsuvae*. Atacă frunzele nou-apărute, lăstarii tineri și fructele tinere. Cea mai păgubitoare. Simptome: la sfârșitul primăverii pe frunzele tinere și lăstarii tineri apare o pâslă albicioasă fină, care devine pulverulentă. Lăstarii atacați se usucă. Frunzele rămân mici, devin casante și cad de timpuriu. Măsuri fitosanitare: tăierea, strângerea și arderea lăstarilor atacați de fainare. Tratamente: în perioada de repaus vegetativ, stropiri cu polisulfură de bariu în concentrație de 6% sau zeamă sulfocalică de 28–31°Bé în concentrație de 20%; în timpul vegetației, la avertizare se folosește unul din produsele polisulfurate barice 1% și zeamă sulfocalică 28–31°Bé în concentrație de 2%, numai la dez mugurire, Topsin M 70, în concentrație de 0,07%; Metoben 70, în concentrație de 0,07%; Carathane FN, în concentrație de 0,1%; Afugan, în concentrație de 0,1%. [50]

FAINAREA ANASONULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Erysiphe umbelliferarum* f. sp. *pimpinellae*. Apare pe frunze, pedunculi, tulpini, fructe sub forma unei eflorescențe albicioase-cenușii. Dacă atacul este puternic fructele nu se mai dizolvă. Boala se transmite prin resturi de plante și sămânța infectată. Prevenirea bolii se face prin respectarea rotației, a măsurilor de igienă culturală și folosirea de sămânță sănătoasă. Combaterea se face prin stropiri cu zeamă bordelează în care se adaugă sulf muiabil 0,4%. [50]

FAINAREA ARDEIULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Leveillula taurica*. Boala apare frecvent în sere, solarii și în câmp. Primele simptome apar pe frunzele de la baza plantelor. Pe ele apar pete de culoare gălbuie imprecis delimitate. În dreptul petelor, pe partea inferioară a frunzelor, apare un puf de culoare albă-cenușie format din conidiofori și conidiile ciupercii. Măsurile de prevenire și combatere constau în distrugerea resturilor vegetale, rotația culturilor pe 3–4 ani și irigarea prin aspersie. Din punct de vedere chimic se combate cu una din substanțele Morestan 0,05%, Derosal 0,05%, Benlate 0,1%, Bavistin. Se fac trei tratamente. Primul la apariția bolii. Se repetă la 7–8 zile pentru fungicidele de contact și la 10–12 zile pentru fungicidele sistemice. [50]

FAINAREA ARMURARIULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Erysiphe cichoracearum*. Atacă frunzele. Se combate cu Fundazol 0,1%. [50]

FAINAREA BAMELOR, (fitopat.) micoză produsă de *Erysiphe abelmoschi*. Semnalată în România în anul 1936, de Sandu Ville. Atacul se manifestă pe frunze, tulpini și fructe. Pe frunze apar pete mici de culoare albă, cu aspect păslos, care se extind cu rapiditate. Plantele puternic atacate își încetinesc creșterea, iar

fructificarea este redusă. Prevenirea și combaterea se face prin strângerea și distrugerea resturilor vegetale, arătura adâncă de toamnă, rotația culturilor pe 2–3 ani și irigarea prin aspersie. La semnalarea atacului se efectuează stropiri foliare cu unul din fungicidele sistemice: Afugan în concentrație de 0,05%, Bayleton 5 în concentrație de 0,1%, Numrod în concentrație de 0,05%, Rubigan 0,03%, Saprool în concentrație de 0,1%, Tilit 250 în concentrație de 0,015%, Topas 100 în concentrație de 0,025%. Fungicidele de contact care pot fi aplicate sunt Karathane în concentrație de 0,1%, Morestan 0,05% și sulf muiabil 0,4%. În timpul perioadei de vegetație sunt necesare 3–4 tratamente la intervale de 12–15 zile pentru fungicidele sistemice și de 8–10 zile pentru fungicidele de contact. [50]

FAINAREA BEGONIEI, (fitopat.) micoză produsă de *Oidium begoniae*. Atacul apare pe frunze, tulpini, mugurii florali și flori. Petele sunt mici, albicioase, care confluează și devin mari. Mai târziu devin pulverulente. În dreptul petelor țesuturile se îngălbenesc, se necrozează și se usucă. Frunzele puternic atacate se desprind și cad. Prevenirea și combaterea constau din strângerea și distrugerea frunzelor atacate sau a plantelor puternic infestate și tratarea cu fungicide de contact sau sistemice a plantelor: Karathane 0,1%; Plondrel 0,1%; sulf muiabil 0,3%; Nimrod 0,5%; Afugan 0,05%; Saprool 0,1%; Benlate 0,1%; Bayleton 5 în concentrație de 0,1%; Fundazol 0,1%; Topsin M în concentrație de 0,1%; Derosal 0,1%; Beristin 0,1%. Stropirile cu fungicide de contact se repetă la 6–8 zile, iar cu cele sistemice la 10–12 zile. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoescu, 1988) [71]

FAINAREA CAISULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Podosphaera tridactyla*. Întâlnită frecvent în pepiniere, în livezi mai rar. Atacul se manifestă pe frunze, lăstari și fructe. Pe organele atacate apar pete albicioase care cu timpul se brunifică. Frunzele și lăstarii pot fi acoperiți în întregime cu pete sau parțial. Fructele atacate au pete necrotice și crapă. Această ciupercă mai atacă prunul, porumbarul și păducelul. Fainarea se transmite de la un an la altul prin miceliul de rezistență aflat între solzii mugurilor cât și pe lăstari. *Combaterea*. Tratamente cu fungicide: Fundazol 50, Polisulfură de bariu, Metoben 70, sulf muiabil. Unul din aceste produse se aplică la avertizare. Fructele se tratează împotriva fainării când au mărimea unei alune, iar al doilea tratament după 2 săptămâni. (N. Minoiu, Gh. Lefter, 1987) [50]

FAINAREA CAPȘUNULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Sphaeroteca macularis*, f. *Oidium fragariae*. Ciuperca atacă frunza, pețiolul frunzei, pedunculii florali și fructele. Pe fețele frunzei, mai ales pe cea inferioară, apare o pâslă albicioasă formată din

miceliu și conidiile ciupercii. Pe partea superioară a frunzelor, în dreptul petelor, țesuturile capătă o culoare roșiatică. Foliiolele frunzelor iau aspectul unei lingurițe răsucindu-se către fața superioară. Fructele sunt atacate sub formă de pâslă făinoasă, în toate stadiile lor de dezvoltare. Fructele verzi nu se maturizează, nu se colorează, rămân mici și se usucă. Ciuperca se transmite de la un an la altul prin miceliu de rezistență și periteciu. Această micoză produce pagube foarte mari. [50]

FĂINAREA CÂRCIUMĂRESELOR, (fitopat.) micoză produsă de *Erysiphe cichoracearum*. Boala se manifestă pe frunze și tulpini sub formă de pete albe la început, iar apoi prin confluență se măresc și capătă un aspect prăfos. Măsurile de prevenire și combatere constau din culegerea resturilor vegetale și arderea lor după defrișarea culturii. În perioada de vegetație, la apariția simptomelor, se aplică tratamente foliare cu una din substanțele: sulf muiabil 0,4%, Karathane 0,1%, Morestan 0,05%, Afugan 0,05%, Daconyl 0,2%, Saprool 0,1%, Bayleton 5 în concentrație de 0,1% sau Rubigan 0,03%. Tratamentele cu fungicide de contact se repetă la 7–10 zile, iar tratamentele cu fungicide sistemice la 10–14 zile. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]

FĂINAREA COACĂZULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Sphaerotheca morsuvae*. Boala se manifestă prin pete mici, albe, mai întinse pe dosul frunzei. Apar de obicei la mijlocul lunii mai. Se combate folosind unul din produsele Topsin M 70 – 0,1%; Benlate 0,1%; Afugan 0,1%; Derosal 60 WP – 0,07%; Karathane 0,02%; Mancocar 0,02%. Se aplică primul tratament, iar următoarele din 14 în 14 zile până la începutul lunii septembrie. [50]

FĂINAREA CUCURBITACEELOR, (fitopat.) micoză produsă de *Sphaerotheca fulginea*, f. *cucurbitae*. Atacă toate organele aeriene la pepeni galbeni, pepeni verzi, castraveți, dovlecei și dovleci. Pe frunze, petele sunt mai frecvente pe fața superioară, izolate la început, apoi confluențe, ocupând întreaga suprafață foliară. În dreptul petelor țesuturile se îngălbenesc, se brunifică și se usucă. În condiții favorabile, sunt atacate pețiolurile frunzelor și tulpinile. Ciuperca micșorează suprafața asimilabilă a frunzelor, usucă frunzele, scurtează perioada de vegetație și afectează producția. În România boala se manifestă frecvent în câmp și în spații protejate (sere, solarii etc.). *Prevenirea și combaterea în condiții de câmp* constau în distrugerea plantelor din flora spontană care sunt gazde intermediare. Tratamentul chimic se face cu fungicide

de contact și fungicide sistemice. Fungicidele de contact ce pot fi folosite sunt: sulf muiabil în concentrație de 0,4%, Morestan în concentrație de 0,05%, Karathane în concentrație de 0,1%, Mankokar în concentrație de 0,2%, Plondrel în concentrație de 0,1%, Bacycor în concentrație de 0,1%. Fungicidele sistemice utile în tratament sunt: Afugan în concentrație de 0,05%, Milcurb în concentrație de 0,1%, Nimrod în concentrație de 0,05–0,1%, Rubigan în concentrație de 0,03%, Saprool în concentrație de 0,1%, Topas 100 în concentrație de 0,025%, Bayfidan în concentrație de 0,05% și Tilt 250 în concentrație de 0,015%. Combaterea biologică se face prin stropiri cu suspensie de spori *Tilletiopsis* sp. Tratamentele cu fungicide de contact se repetă la intervale de 8–10 zile, iar cele cu fungicide sistemice la 12–15 zile. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1986) [50]

FĂINAREA EUROPEANĂ A AGRİȘULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Micosphaera grossulariae*. Atacă frunzele, lăstarii tineri și fructele. Simptome: pe dosul frunzelor și pe alte organe atacate apar pete albicioase, reprezentând miceliul ciupercii. Tratament: același ca la făinarea americană. [50]

FĂINAREA FLORII-SOARELUI, (fitopat.) micoză produsă de *Erysiphe cichoracearum* f. sp. *helianthi*. Semnalată pentru prima dată în România în anul 1974. Boala apare la sfârșitul lunii iulie, evoluând până la sfârșitul perioadei de vegetație. Boala debutează la frunzele bazale, ridicându-se spre vârful plantei, fără să treacă pe tulpină și calatidiu. Pe frunze apar pete izolate, circulare, păsloase, albicios-cenușii; ulterior, petele confluează puțin, acoperind frunza în întregime. Frunzele atacate își pierd turgescența, se îngălbenesc, se usucă și devin casante. Transmiterea bolii de la un an la altul se realizează prin caistoteciiile formate pe resturile vegetale rămase de la recoltare. (L. Dumitraș, T. Șesan, 1988) [50]

FĂINAREA FRUNZELOR DE BRUMĂRELE, (fitopat.) micoză produsă de *Erysiphe cichoracearum*. Simptomele făinării constau în pete mici pe frunze de culoare alb-cenușie, cu aspect păslos. În condiții favorabile petele se măresc, se unesc între ele și devin prăfoase din cauza formării conidioflorilor și conidiilor. Spre sfârșitul perioadei de vegetație pe țesuturile atacate apar puncte mici, negricioase reprezentând cleistoteciiile ciupercii. Combaterea: încă de la primele simptome se fac stropiri cu sulf muiabil 0,4%, Morestan 0,05%, Karathane 0,1% sau Saprool 0,1%. La sfârșitul perioadei de vegetație toate resturile vegetale se strâng și se ard. [71]

FĂINAREA FRUNZELOR DE FAG, (fitopat.) micoză produsă de *Microsphaera abbreviata*. Răspândită pe frunzele de fag și pe lăstari. Porțiunile atacate sunt acoperite cu un înveliș păslos, albicios. Frunzele atacate se deformează. Lăstarii invadați își reduc creșterea în lungime, nu se lignifică complet, iar extremitatea lor degeră în cursul iernii. Combaterea constă în măsuri preventive prin alegerea locurilor destinate pepinierelor care trebuie să fie îndepărtate de lăstărișuri puternic infectate. Combaterea pe cale chimică se realizează prin prăfuiri și stropiri, utilizându-se praf de sulf sau preparate care conțin sulf. Prăfuirea se face pe timp uscat, în orele de dimineață sau de seară. Nu se prăfuieste în orele de amiază. Pe timp ploios, prăfuirile se fac la intervale mai dese. [50]

FĂINAREA FRUNZELOR DE FLOX, (fitopat.) micoză produsă de *Erysiphe cichoracearum*. A fost semnalată la noi în anul 1960, de către Sandu Ville. Boala se manifestă pe frunze prin pete mici, de culoare alb-cenușie, cu aspect păslos. Petele se măresc, se unesc între ele și devin prăfoase din cauza formării fructificațiilor ciupercii. Măsurile de prevenire și combatere constau în cultivarea de specii imune la această boală cum sunt *Phlox setacea*, *P. divaricata* și *P. maculata*, strângerea și distrugerea prin ardere a resturilor vegetale. La soiurile sensibile se practică aplicarea de tratamente chimice folosind unul din produsele: sulf muiabil 0,4%, Morestan 0,05%, Karathane 0,1%, Sapro 0,1%. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]

FĂINAREA GĂLBENELELOR, (fitopat.) micoză produsă de *Sphaerotheca fuliginea*. Atacă frunzele și tulpinile, unde se formează o păslă fină, albicioasă-cenușie, dispusă sub formă de pete. Prevenirea și combaterea bolii se realizează prin măsuri de respectare a igienei culturale. [71]

FĂINAREA GRĂULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Erysiphe graminis tritici*. Atacă grâul în fiecare an. Boala este mai evidentă și mai păgubitoare în anii cu primăveri reci și umede și în zonele reci și umede. Pe frunze, pe teacă, pe tulpini și uneori chiar pe spic se văd pete gălbui sau verde-deschis, pe care apar mai târziu pernițe păsloase, de culoare cenușie-deschis, la începutul atacului, și gri-murdar, spre sfârșitul atacului. Frunzele puternic atacate se usucă. Plantele atacate se dezvoltă ceva mai slab și dau producții mai mici. Infecția are loc toamna sau, mai frecvent, primăvara. Sporii aduși de vânt germinează pe plantele de grâu și produc infecții. Ciuperca poate ierna pe plantele infectate din toamnă, sub formă de spori, sau poate ierna pe samulastră. Prevenirea și combaterea constau în cultivarea de soiuri rezistente; distrugerea resturilor rămase după recoltare;

distrugerea samulastrei; sămănatul cu normă mai redusă; aplicarea îngrășămintelor în doze echilibrate; evitarea terenurilor prea umede sau drenarea lor. (I. Boieru, N. Eustațiu, 1973) [50]

FĂINAREA HAMEIULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Sphaerotheca humuli*. Se combate când apar primele simptome, prin stropiri cu sulf muiabil în concentrație de 0,4% sau Carathane 0,1%. (Gh. Bâlțeanu, I. Fazecaș, Al. Salontai, C. Vasilică, V. Birnaure, Fl. Ciobanu, 1983) [50]

FĂINAREA HORTENSIEI, (fitopat.) micoză produsă de *Microsphaera polonica*. În România a fost semnalată de Olga Săvulescu în anul 1953. Boala se manifestă pe frunze pe care apar pete albicioase de formă neregulată. Petele se unesc între ele și acoperă limbul frunzei. Măsurile de prevenire și combatere constau în îndepărtarea lăstarilor și a frunzelor bolnave și distrugerea lor prin ardere. La apariția atacului se fac tratamente foliare cu una din substanțele: Sapro 0,1%, Derosal 0,1%, Bavistin 0,1%, Nimrod 0,075%, Karathane 0,1%, sulf muiabil 0,3%. De obicei se fac 3 tratamente la intervale de 7-10 zile. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]

FĂINAREA HREANULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Erysiphe communis*. Se combate cu zeamă sulfocalcică, prăfuiri cu praf de sulf. [50]

FĂINAREA INULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Oidium lini*. Semnalată în țările europene și mai puțin în țările din alte continente. În România, a fost semnalată în anul 1951. Frunzele sunt atacate de ciupercă pe ambele fețe, unde apare o pulbere albicioasă, fină, cu aspect făinos. Frunzele de la bază, când sunt complet atacate, se usucă și cad, tulpinile rămân mai scurte și mai subțiri. Bobocii și florile atacate de ciupercă se deformează și devin sterile. Prevenirea și combaterea constau în sămănatul devreme, la începutul epocii optime, precum și în asigurarea unei densități moderate a culturii. Buruienile se combat cu atenție deosebită. Soiurile sensibile de in să fie înlocuite cu cele rezistente. Se aplică tratamente cu sulf muiabil 80 în concentrație de 0,4% sau prăfuiri cu sulf în cantitate de 20-25 kg/ha. (L. Dumitraș, T. Șesan, 1988) [50]

FĂINAREA LA GURA LEULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Erysiphe communis*. Atacul apare frecvent pe frunze, tulpini și flori sub forma unor pete mici, de culoare albă și formă neregulată. În cele din urmă petele se măresc și confluează căpătând un aspect prăfos. Frunzele bolnave se deformează, se îngălbenesc, se usucă și cad. Măsurile de prevenire și combatere constau în defrișarea culturilor vegetale și arderea lor. La apariția bolii se fac stropiri foliale cu sulf muiabil în concentrație de 0,4%, Karathane 0,1%,

Morestan 0,05%, Metoben 0,05%, Afugan 0,05% sau Rubigan 0,03%. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoescu, 1988) [71]

FĂINAREA LUCERNEI, (fitopat.) micoză produsă de *Erysiphe pisi* f. sp. *medicaginis*). Se manifestă prin apariția de pete albicioase, la început izolate, care apoi confluează cuprinzând frunzele în întregime. Răspândirea bolii se face prin intermediul conidiilor purtate de vânt. La o infecție puternică, prin căderea frunzelor, se produce moartea plantelor bolnave. (I. Moga, M. Schitea, M. Mateiaș, 1996) [50]

FĂINAREA MACULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Erysiphe communis*. Apare în regiunile cu multă umiditate. Atacă frunzele, codițele și capsulele tinere. Organele atacate prezintă pete albicioase-cenușii care după un anumit timp se necrozează. Prevenirea și combaterea constau în respectarea cu strictețe a asolamentului și igiena culturală. La însămânțare se va folosi numai sămânță provenită din culturi sănătoase. Preventiv sămânța se tratează cu substanțe pe bază de TMTD (Tiradin) sau cu formalină 0,25%. Plantele aflate în cultură, pentru a împiedica apariția bolii, se stropesc cu zeamă bordeleză în concentrație de 0,5%, Zineb 0,3%, Dithane M-45 în concentrație de 0,2% sau cu oxiclaură de cupru, Cosan 0,2% sau Thiovit S 0,3%, Karathane sau Saprol 0,1%. (Fl. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, 1976) [50]

FĂINAREA MĂRULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Podosphaera leucotricha*. Se manifestă mai ales la soiurile sensibile amplasate în zone cu climat mai blând. Boala apare pe muguri, frunze, lăstari, flori și pe fructe. Organele atacate sunt acoperite de o pulbere fină, alb-gălbuie, formată din miceliu, conidioforii și conidiile ciupercii. Mugurii bolnavi au solzii ușor îndepărtați și uscați la vârf. Frunzele și lăstarii sunt atacați o dată cu apariția acestora și continuă în toată perioada de vegetație. Cele mai receptiv sunt frunzele tinere, de 3-6 zile. Acestea sunt mai înguste, mai mici, cu marginile răscute spre fața superioară. Cu timpul se brunifică și cad din iunie și până în toamnă. Pe frunzele mai dezvoltate boala se manifestă prin pete mici, albicioase, care se extind și ocupă porțiuni mari din limb. Lăstarii sunt atacați de la vârf spre bază și sunt acoperiți cu o păslă alb-cenușie, au creștere încetinită, unii dintre ei se usucă, iar alții își pierd viabilitatea în timpul iernii. Florile bolnave sunt atrofiate, cu petale mici, alungite, înguste, acoperite de micelii care se brunifică și se usucă. Combaterea constă în tăierea inflorescențelor infectate, a lăstarilor infectați și îngroparea lor; aplicarea echilibrată de îngrășăminte chimice; tratamente prin stropire cu fungicide sistemice și de contact de la dez mugurit și până în luna august inclusiv. În general se folosesc fungicidele: Topas 50,

Sonax C 52, Rubigan 12, Benlate 50, Betoben 70, Bavistin 50, Fandemorf 20, Morestan 25, Topsin M 70, Aricid 25, Saprol, Bayleton 25, Nimrod, Pallitop 48, Derosal 50, Afugan 30 etc. (N. Minoiu, 1987) [50]

FĂINAREA MĂSELARITEI, (fitopat.) micoză produsă de *Erysiphe cichoracearum*. Apare sub formă de pete albicioase, ca un păienjenis pe partea superioară a frunzelor sau pe ambele părți ale frunzelor. Ulterior apar și peritecele ca niște puncte negre. Boala este foarte păgubitoare. Se combate prin tratamente cu Karathan 0,1% sau Benomyl 0,2-0,4%. [50]

FĂINAREA MENTEI, (fitopat.) micoză produsă de *Erysiphe biocellata*. Acoperă toate organele verzi ale plantei cu o membrană prăfoasă. Boala determină uscarea plantei, producând pierderi de recoltă. Ciuperca ierneză sub formă de periteci. Prevenirea și combaterea constau în respectarea măsurilor de igienă culturală: cultivarea mentei un singur an pe același loc; revenirea mentei pe același loc după minimum 5 ani; plantarea din toamnă cu stoloni curățați de alte resturi ale plantei; evitarea cultivării mentei pe locuri joase, infestate cu specii de mentă sălbatică; plantațiile lăsate în anul al II-lea trebuie să fie arate obligatoriu; utilizarea la înființarea culturii de stoloni sănătoși sau de soiuri rezistente; culturile se vor înființa pe soluri aerate. (E. Păun, A. Mihalea, A. Dumitrescu, M. Verzea, O. Coșocariu, 1988) [50]

FĂINAREA MORCOVULUI (*Erysiphe umbelliferarum* f. sp. *dauci*), (fitopat.) micoză semnalată în România de către Sandu Ville, în anul 1933. Atacul se manifestă pe frunze și tulpini. Pe fața superioară și pe fața inferioară a frunzelor apar pete neregulate de culoare albă cu un înveliș fin păslos, care în cele din urmă devine prăfos. În continuare petele se măresc, se unesc și provoacă uscarea frunzelor. În culturile semincere, boala se manifestă pe tulpini în pete lungi acoperite de miceliul ciupercii, care devin galbene, apoi brun-negricioase. Măsurile de prevenire și combatere constau din strângerea și distrugerea prin ardere a resturilor vegetale, arătura adâncă de toamnă, rotația culturii pe 2-3 ani, cultivarea de soiuri rezistente. În timpul perioadei de vegetație se fac tratamente cu unul din fungicidele sistemice: Afugan 0,05%, Saprol 0,1%, Bayleton 5 în concentrație de 0,1%, sau unul din produsele de contact: sulf muiabil 0,4%, Morestan 0,05%, Karathane 0,1%. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoescu, 1986) [50]

FĂINAREA MUȘTELULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Erysiphe cichoracearum*. Determină pagube în cultură. Combaterea se face cu Zineb 3% sau Captan 0,2%. [50]

FĂINAREA MUȘTARULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Erysiphe communis*. Ciuperca atacă frunzele, tulpinile, pețiolurile și pedunculii floralii. Pe

FĂINAREA ODOLEANULUI

frunze, mai ales pe cele bazale, pe ambele fețe se observă un înveliș fin, albicios, păslos la început, apoi pulverulent, constituit din miceliu și fructificațiile ciupercii constând din conidiofori și conidii. În învelișul pulverulent apar periteciile ciupercii care au aspectul unor punctișoare brune-negricioase. Pe tulpini, pețiolul și pedunculii floralii apar Pete sub forma unui înveliș albicios, pulverulent. Combaterea se realizează prin tratamente cu sulf muiabil 80 în concentrație de 0,3-0,4% în 2-3 stropiri și cu Benomil 50. (E. Păun, A. Mihalea, A. Dumitrescu, M. Verzea, O. Coșocariu, 1988) [50]

FĂINAREA ODOLEANULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Erysiphe valerianae*. Întâlnită tot mai mult în ultima vreme în culturile de odolean. Ea apare ca un înveliș alb făinos pe fața superioară a frunzei. Combaterea se face prin prăfuiți repetate cu sulf muiabil, stropiri cu zeamă bordeleză 1% și Zineb 0,3%. [50]

FĂINAREA PIERSICULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Sphaerotheca pannosa* var. *persicae*. Frecvent întâlnită în plantațiile de piersic. Afectează în mod deosebit nectarinele. Sunt atacați lăstarii tineri, frunzele și chiar fructele. Pe frunze apar Pete albicioase cu consistență păsloasă. Frunzele atacate se răsucesc, se deformează, rămân mici și cad. Petele de pe frunzele mature sunt decolorate și uneori devin necrotice. Sunt atacați și lăstarii tineri, erbacei, pe care apare o pâslă albicioasă a ciupercii. Uneori sunt atacați și mugurii, care sunt acoperiți de ciupercă. La deschiderea mugurilor, făinarea se extinde și pe flori, care se decolorează, rămân înghesuite și se usucă. Pe fructe atacul se manifestă sub formă de Pete albicioase, circulare, care cu timpul se brunifică și se necrozează. Fructele atacate rămân mici, sunt deformate și adesea crapă, permițând pătrunderea patogenilor în răni care produc putregaiul. Măsurile de prevenire și combatere constau în tratamente în timpul repausului vegetativ cu polisulfură de bariu 6%. În timpul vegetației tratamentele se fac cu Fundazol 50 în concentrație de 0,1%, Metoben 70 în concentrație de 0,1%, zeamă sulfocalcică 2%, Karathan 0,1%, sulf muiabil 0,1%. Se mai pot face tratamente prin prăfuire cu sulf sau polisulfură de bariu în dozele de 20-30 kg/ha. (N. Minoiu, 1987) [50]

FĂINAREA PRUNULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Podosphaera tridactyla* și *Uncinula prunastri*. Prima specie atacă corcodușul, zarzărul, caisul, mălinul și porumbarul, iar cea de-a doua specie este frecventă pe porumbar și slab întâlnită pe prun, unde se manifestă toamna târziu. Atacul se manifestă pe frunze. Pe ele apar Pete circulare cu diametrul cuprins între 5 și 20 mm, la început de culoare gălbuie, apoi roșie-sângerie, iar la sfârșitul verii brune-negricioase.

Țesutul atacat este bombat spre fața inferioară a limbului. Măsurile de combatere constau din încorporarea frunzelor în sol și corelarea tratamentelor de combatere chimică. Se aplică un număr de 4-6 tratamente la avertizarea stației de prognoză. Primul tratament se aplică la ieșirea ascosporelor dacă pomul este înfrunzit. Celelalte tratamente se aplică în funcție de regimul precipitațiilor și alte cauze. Fungicidele recomandate sunt: Turdacurpal 50 în concentrație de 0,4% (un singur tratament), zeamă bordeleză 0,5%, polisulfură de bariu 1% (nu se aplică pe insolație puternică), Captadin 50 în concentrație de 0,2%, Tiuram 0,4%, Ziram 0,3%, Zineb 0,5%, Policarbocin 0,3%. (N. Minoiu, 1987) [50]

FĂINAREA REVENTULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Erysiphe polygoni*. Se combate prin stropiri cu zeamă sulfocalcică 2% sau stropiri cu sulf. [50]

FĂINAREA SFECLEI, (fitopat.) micoză produsă de *Erysiphe betae*. Prezentă în toate țările cultivate de sfeclă de pe glob încă din 1902. În țara noastră a apărut în 1953. Pe toate organele plantei boala apare sub forma unei pulberi albicioase. Frunzele puternic atacate își pierd turgescența, se îngălbenesc și se usucă. Atacul apare de obicei în vetre, mai întâi pe seminceri și după câteva zile se observă pe plantele din anul I. Apariția bolii este condiționată de temperaturi ridicate și umiditate scăzută. Boala apare în vetre care se extind în toată cultura, provocând pagube importante. Combaterea constă în aplicarea de tratamente cu produse pe bază de sulf (sulf muiabil, sulf praf). Primul tratament se face la apariția bolii și se poate repeta după 2-3 săptămâni. (V. Ciocchia, A. Codrescu, L. Dumitraș, 1980) [50]

FĂINAREA TRANDAFIRULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Sphaerotheca pannosa*. Atacul se manifestă frecvent pe frunze, mai rar pe tulpini și lăstari. Pe frunze apar Pete în formă neregulată, de culoare galben-verzuie sau purpuriu-violacee. Petele se pot extinde ocupând parțial limbul frunzelor. Pe partea inferioară a frunzelor, în dreptul petelor; apar fructificațiile ciupercii de culoare cenușie-albicioasă. Frunzele atacate cad prematur. Prevenirea și combaterea constă în strângerea și distrugerea prin ardere a frunzelor puternic atacate, irigarea pe rigole, cultivarea de soiuri rezistente. Tratamentele foliare se fac cu Perozin 0,3-0,4%, Dithane M 45 în concentrație de 0,2%, Captadin 0,3%, Polyram combi 0,2%, Dacnoyl 0,2%. Cele mai bune rezultate se obțin cu Ridomil Cu 48 în concentrație de 0,3%, Ridomil MZ 72 în concentrație de 0,25% sau Ridomil Zn 72 în concentrație de 0,25%. Tratamentele se fac la intervale de 7-10 zile în cazul fungicidelor de contact și la

10-14 zile când se utilizează Ridomilul. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoescu, 1988) [71]

FĂINAREA TUTUNULUI (*Erysiphe cichoracearum*), (fitopat.) micoză. Atacul se manifestă la plantele din câmp. Pe fața superioară a frunzelor de la bază se formează o pâslă alb-murdară, făinoasă, pulverulentă care ocupă în cele din urmă întreaga suprafață a limbului. La un atac puternic pâsla albicioasă apare și pe fața inferioară a frunzei. Porțiunile bolnave se îngălbenesc și se brunifică. Aspectul făinos, pulverulent reprezintă formarea conidiilor. Spre sfârșitul perioadei de vegetație pe frunzele bolnave apar cleistotecile sub formă de puncte negre. Prevenirea și combaterea constau în evitarea terenurilor umede, umbrite, rotația culturii la 4 ani, distrugerea buruienilor care sunt gazde pentru patogeni, împrăștierea pe sol a sulfului sub formă de pulbere, în doză de 20–30 kg/ha, cultivarea de soiuri rezistente. (L. Dumitraș, T. Șesan, 1988) [50]

FĂINAREA VIȚEI DE VIE (*oidiumul*), (fitopat.) micoză produsă de *Uncinula necator* cu forma conidiană *Oidium tuckeri*. Boala afectează toate organele verzi ale plantei (frunze, lăstari, flori, boabe). Atacul ciupercii este favorizat de timpul călduros și secetos. Pe organele atacate apare o pâslă albă-cenușie, care poate acoperi în întregime sau numai parțial organul respectiv. Foarte frecvent sunt atacați strugurii, după ce a avut loc legarea boabelor. Pelița atacată a boabelor își pierde elasticitatea, nu mai crește, crapă, apoi se usucă. Boala produce pierderi mari de recoltă. Măsurile de prevenire și combatere constau în activități culturale și prăfuiți cu sulf pulbere în cantitate de 25–30 kg/ha ori stropiri cu sulf muiabil în concentrație de 0,4%, Karathane în concentrație de 0,05-1%, Rubigan sau Topsin în concentrație de 0,1%. Se aplică 3–4 tratamente, din care unele combinate cu stropirile pentru combaterea manei. [50]

FĂINĂ ANIMALĂ, (zootehn.) termen general, prin care se definesc făinurile de origine animală (făină de carne, făină de oase, făină de cadavre etc.). [34]

FĂINĂ DE CARNE, (agrochim.) îngrășământ complex obținut prin prelucrarea cărnii de animale bolnave, a celei alterate, a resturilor din industria alimentară; conține: 6-11% N, 17% P_2O_5 și 22% CaO. [29]

FĂINĂ DE FOSFORITE, (agrochim.) îngrășământ fosfatic rezultat prin măcinarea foarte fină a fosforitelor; are un conținut de 15-25% P_2O_5 . Se folosește de regulă pe solurile acide, aplicată ca îngrășământ de bază. Se poate composta sau amesteca cu turbă pentru a fi activată de acizii acesteia. Se adaugă gunoiului de grajd în timpul fermentării, pentru obținerea unui îngrășământ cu valoare fertilizantă superioară. [29]

FĂINĂ DE GRÂU, (agric.) pulbere rezultată prin măcinarea boabelor de grâu și îndepărtarea parțială a straturilor superficiale ale bobului. Compoziția chimică depinde de soi, de condițiile climatice, de gradul de extracție, fiind, în medie, următoarea: apă 14%, cenușă 1,7%, proteine brute 12–13 %, grăsimi extractibile brute 1,5–2%, substanțe extractibile neazotate 66-68%, celuloză 2–3%, vitamine. Conținutul de celuloză scade în funcție de creșterea gradului de extracție. [29]

FĂINĂ DE OASE, (agric.) îngrășământ fosfatic care conține între 15 și 34% P_2O_5 și între 0,7 și 4% N. Se prezintă sub forma unei pulberi de culoare alb-murdar, ne higroscopică. Se folosește pe soluri acide. [29]

FĂINĂ DE PEȘTE, (agric.) preparat furajer din peștii fără valoare economică sau din deșeurile rezultate de la prepararea tehnologică a peștilor proaspeți. [9] Îngrășământ complex agrochimic, conține 7–10% N, 4-14% P_2O_5 și 16% CaO. Are o culoare cenușie-brună și miros de pește. [29]

FĂINĂ DE SÂNGE, (agric.) îngrășământ complex obținut prin prelucrarea sângelui colectat din abatoare. Conține 12-13% N, 0,5–2% P_2O_5 și 0,7–1% K_2O . Apare sub forma unor grăunciori de culoare brun-roșcată. [29]

FĂINĂ GLACIARĂ, fracțiuni de materiale fine, rezultate din eroziune și dinamică glaciară. [25]

FĂINURI PROTEICE ANIMALE, (zootehn.) grupă de furaje de origine animală, caracterizate printr-un procent ridicat de proteină, sărace în vitaminele A și D. [34]

FĂȚ, sin. *fetus*, produs de concepție, aflat în perioada de viață intrauterină, din momentul în care începe să aibă mișcări proprii și aspectul caracteristic speciei respective, până la naștere. [34]

FÂN, (agric.) iarbă cosită și uscată. Cositul se face, în funcție de compoziția floristică, în timpul când toate plantele sau majoritatea sunt înflorite. Uscarea se face pe locul de cosire. Pentru uscare uniformă, la o zidouă de la cosire, brazdele se întorc. După uscare se strânge în căpițe și apoi se cară în fânare sau în alte locuri de depozitare. Utilizat în hrănirea animalelor ierbivore (taurine, ovine, caprine, cabaline) pe timp de iarnă. Floarea de fân formată din fragmente de flori, frunze, semințe etc., de la numeroase specii de plante spontane conține principii active cu rol deosebit în vindecarea endocarditei postreumatice, spondilozei anchilozante, reumatismului degenerativ, periartritei scapulohumerale, artrozelor etc. Se utilizează extern sub formă de decoct adăugat apei de baie. [50]

FÂNEAȚĂ, (agric.) pajiște folosită pentru producerea fânului. [15]

FÂNTÂNA, (rur.) instalație pentru scos sau captat apa. Constă într-o groapă adâncă, uneori de 30-40 m, zidită marginal cu piatră, din care se scoate apa cu ajutorul unei găleți sau ciuturi atașate la o cumpănă. Se mai numește *puț*. [67]

FÂȘIE, **1.** Bucată lungă și îngustă de pânză, de mătase etc. **2.** (geogr.) Suprafață lungă și îngustă de teren. **3.** (milit.) Porțiune de teren cu o anumită delimitare de front și în adâncime, în raport cu mărimea eșalonului care acționează în cadrul ei etc. Există **f.** de apărare, de tragere, de acțiune, de frontieră, de servicii, de litoral etc. [31]

FEBRĂ, (med. u.) creșterea valorilor temperaturii normale a corpului prin afectarea funcției de termoreglare și a echilibrului dintre producția și pierderea de căldură (temperatura normală a corpului este de 36–37°C). [54]

FECIOARĂ, femeie care nu a avut niciodată relații sexuale cu un bărbat. Sf. Fecioară Maria a fost „fecioară” înainte de naștere, „fecioară” în naștere și „fecioară” după naștere. Ea este singura „fecioară-mamă” și singura „mamă-fecioară”. Este „Pururi Fecioară”. [63]

FECUND, rodnic, productiv, bogat. **1.** (zool.) Care se înmulțesc repede, apt pentru reproducție. **2.** (fiziol.) Care posedă capacitatea de a favoriza asimilarea reciprocă a gameților. [34] → **FECUNDITATE**

FECUNDARE, (bot.) procese biologice ce au loc de la germinarea grăunciorilor de polen pe stigmatul florii, până la contopirea totală a celor doi gameți de sexe diferite. [50]

FECUNDAȚIE, (reprod.) proces de contopire a doi gameți de sex diferit, rezultând zigotul (celula-ou) capabil să dea naștere unei noi generații. Venind în contact, membranele plasmactice se resorb la locul de atingere, are loc contopirea plasmelor (plasmogamie) și apoi a nucleelor (cariogamie). Gameții, de regulă, sunt celule haploide; ca urmare oul (zigotul) este o celulă diploidă care însumează garniturile cromozomiale ale celor doi gameți; sin. *singamie*, *fertilizare*. Prin zigot viața începe din nou. Aduce cu sine o creștere a vitalității organismului legată de contradicțiile interne ce apar în urma contopirii gameților, cu caractere diferite, provenite din cei doi genitori. [41] **F. dublă** – denumire sub care este cunoscută fecundația de la angisperme în cadrul căreia ambii nuclei spermatici participă la fecundație; unul se unește cu oosfera și rezultă zigotul principal, diploid, iar al doilea fuzionează cu cei doi nuclei polari ai sacului embrionar și va rezulta zigotul accesoriu, triploid. Prin germinare, zigotul principal

va genera embrionul, iar zigotul secundar, endospermul. **F. externă** – are loc în mediul ambiant, acvatic; este caracteristică algelor și ciupercilor acvatic care formează gameți mobili (izo- sau heterogameți), ca și unor grupe de animale acvatic (ex., pești, amfibieni, unele insecte). **F. internă** – fuziunea gameților are loc în interiorul corpului individului feminin. La animale (insecte, reptile, păsări și mamifere) spermatozoizii sunt introduși în organul genital feminin unde are loc fecundația. La mușchi și ferigi anterozoidul intră în arhegon și aici fecundează oosfera. La spermatofite gameții masculini (nucleii spermatici) ajung la gametul femel, închis în oul, prin intermediul tubului polinic; aici are loc fecundația. **F. simplă** – denumire dată **f.** de la gimnosperme, deoarece numai unul din nucleii spermatici participă la fecundație; din unirea unui nucleu spermatic cu oosfera va rezulta zigotul care prin germinare va genera embrionul. [55] În funcție de diversificarea genotipurilor, **f.** poate fi o *izogamie*, *heterogamie* (*heterogamie simplă*, *oogamie*, *sifonogamie*), *gametangiogamie*, *somatogamie*. Gametangiogamia și somatogamia reprezintă cazuri particulare de reproducere sexuată, fără formare de gameți. În primul caz gametangiile joacă rol de gameți. **F.** este reprezentată prin fuzionarea gametangiilor și este întâlnită la unele alge verzi (*Spirogyra*), unele ciuperci (*Mucor*, *Ascomycetes*) etc. În cel de-al doilea caz are loc un proces de contopire a două celule de tip obișnuit, somatice, asemănătoare morfologic, dar deosebite prin comportament fiziologic; se întâlnește la ciupercile superioare (*Basidiomycetes*). [50]

FECUNDAȚIE PE CALE UMEDĂ, (pisc.) care se realizează în reproducerea artificială a peștilor când amestecarea icrelor și a lapților se efectuează în apă. [10]

FECUNDAȚIE PE CALE USCATĂ, (pisc.) care se realizează în reproducerea artificială a peștilor când amestecarea icrelor și a lapților se efectuează fără apă. [10]

FECUNDITATE, (reprod.) capacitatea indivizilor dintr-o populație de a produce un număr de urmași care, în pofida acțiunii factorilor abiotici și a celor biotici, este în măsură să asigure perenitatea, permanența și constanța unei populații. [2] De această însușire depinde în mare măsură biruința speciilor în lupta pentru existență și eficiența în tentativele sale de a popula noi teritorii. **F.** ridicată amplifică capacitatea de supraviețuire și de evoluție a organismelor. [69]

FECUNDITATE INDIVIDUALĂ, (pisc.) cantitatea de icre depuse de un pește reproducător femel la o pontă. [10]

FECUNDITATE LUCRATIVĂ, (pisc.) numărul de icre eliminate de o femelă în urma injecțiilor cu suspensie de hipofiză de pește sau produse sintetice gonadotrope. [10]

FECUNDITATE RELATIVĂ, (pisc.) numărul de icre ce revine la 1 kg din greutatea unui reproducător femel. [10]

FEDERAȚIE, (bot.) totalitatea asociațiilor care au unul din straturi format din aceleași specii dominante. [15]

FEED-BACK¹, (ecol.) fenomen de retroacțiune biologică (omolog sistemelor electronice) care reglează un proces fiziologic sau ecologic. [3]

FEED-BACK², (ecol.) sistem de control al unei activități în care produsul final își controlează ca efector propria sa producere. Interacțiunea fluxurilor materiale și a fluxurilor de energie sub control informațional generează sisteme de feed-back autoorganizante, fără a necesita structuri de control distincte deoarece sistemele biologice cât și cele ecologice nu sunt entități pasive, ci se comportă activ, selectând sau chiar creându-și condițiile optime de funcționare prin autoreglarea adecvată a parametrilor interni de stare și implicit neutralizând consecințele variabilității factorilor de mediu. Răspunsul ecologic printr-un circuit ~ este eficient, rapid, de scurtă durată și de slabă intensitate. Este un proces normal de reglare a răspunsurilor unui sistem față de fiecare factor de mediu în scopul menținerii unității și integrității sale funcționale. Se poate vorbi de un *feed-back negativ* – sistem de stabilizare a proceselor oricărui sistem ecologic și un *feed-back pozitiv* – sistem de amplificare a intrărilor de substanțe, energie și informație. [24]

FEIJOA (*Feijoa sellowiana*, fam. *Myrtaceae*), (agric.) originar din America de Sud. Este un arbust de 3-4 m înălțime cu port etalat și cu frunziș persistent, verde închis pe fața superioară și cu reflexe argintii pe dosul frunzelor. Fructul e o bacă de 4-6 cm de culoare verde, chiar și la maturitate. Carnea este albă sau albă-crem, fermă, dulce 7-12% și are un miros suav și penetrant. Este bogată în iod. Conține multe semințe mici. Este plantă de climă temperat-caldă ce poate suporta mici înghețuri. Suportă căldura și seceta dar pentru culturi comerciale necesită irigații. Astfel se mulțumește cu 700-900 mm anual. Se înmulțește prin marcotaj care necesită 2 ani pentru înrădăcinare, precum și prin altoire. [40]

FELDSPAT, (geol., mineral.) mineral, silicat dublu de aluminiu și K, Ca sau Na, Ba, Sr; feldspații sunt cele mai răspândite minerale din scoarța terestră (formează circa 55-60% din greutatea scoarței terestre), fiind constituenții principali ai rocilor

magmatice, metamorfice și ai unor roci sedimentare cimentate (gresiile). [25]

FELEM, (bot.) stratul extern al peridermei. [50]

FELIDE (*Felidae*), (zool.) familia pisicii: mamifere carnivore, mai ales nocturne, cu canini ascuțiți. Au capsule auditive largi. Sunt digitigrade, cu gheare retractile, folosite pentru cățărăt în copaci sau pentru apucarea prăzii. Grupul include pisici, lei, tigri, leopardi etc. [57]

FELODERM, (bot.) țesut parenchimatic secundar generat de felogen. Se adaugă parenchimului cortical primar, determinând creșterea secundară în grosime a axei organului. Format din celule vii (cu protoplasmă și diferite substanțe ergastice), cu spații intercelulare. Celulele **f.** din organele aeriene conțin de multe ori și cloroplaste. Numărul straturilor felodermice variază de la câteva (3-4) până la numeroase. Grosimea **f.** variază cu vârsta plantei. [50]

FEOGEN, (bot.) **1.** Zonă generatoare peridermică. **2.** Țesut meristematic secundar, formând stratul central al peridermului cu rol în formarea țesutului felodermic către interior și suberului către exterior. [50]

FELOID, (bot.) termen folosit în biologia vegetală cu semnificația: **1.** asemănător cu suberul; **2.** stratul de celule cu pereții celulozici sau lignificați, nesuberificați, ai felemului (stratul extern al peridermei). [50]

FELTY, (med. u.) sindrom reprezentând o variantă a poliartritei reumatoide în care se mai asociază splenomegalie, adenomegalie și leucopenie cu neutropenie. [60]

FEMEL, (bot.) sin. *floare unisexuată*, care aparține sexului feminin. La plante, floare femeiască alcătuită din gineceu (ovar, stil, stigmat) și lipsită de androceu (stamine). [50]

FEMIC, (geol.) termen ce desemnează rocile închise la culoare bogate în Fe, Mn, Mg, Ca. [25]

FEMUR¹, (anat.) cel de-al doilea articol al piciorului insectelor; de regulă este cel mai voluminos, în el aflându-se principala masă musculară care acționează celelalte articole. [62]

FEMUR², (anat.) osul lung al coapsei sau osul superior al membrului posterior la un vertebrat tetrapod. [37]

FENESTRAT, (bot.) perforat, cu lamina frunzei prevăzută cu găuri sau deschizături intermitente. Se formează din cauza încetării complete a creșterii în anumite puncte de pe suprafața limbului, ex., *Monstera deliciosa*. [50]

FENICUL DE FLORENȚA (*Foeniculum vulgare* ssp. *dulce*, fam. *Apiaceae/Umbelliferae*), (agric.) specie legumicolă, erbacee, anuală, originară din zona Mării Mediterane, unde specia sălbatică din care provine crește spontan. A fost cunoscută și introdusă în

cultură, independent, de către greci și romani, fiind folosită ca plantă medicinală și alimentară. În prezent se cultivă pe suprafețe mai mari în Italia, Franța, Spania ș.a., iar în țara noastră este încadrată în grupa plantelor legumicole cu perspectivă de extindere. Se cultivă pentru teaca frunzelor îngroșată, care se consumă proaspătă, și pentru semințe, care au valoare condimentară și terapeutică. Semințele sunt maronii, de circa 3,5-6 mm lungime, cu 5 coaste dorsale evidente; conțin 3% uleiuri eterice, care imprimă aroma specifică a acestora. Este sensibil la frig, nu suportă brumele, semințele germinează la 20-30°C după circa 14 zile, iar plantele vegetează bine la temperaturi de 23-26°C; preferă terenurile însorite, este pretențios la umiditate, nu suportă seceta care afectează și calitatea producției; cere soluri ușoare, profunde, fertile, bogate în humus, fertilizate cu îngrășăminte organice la cultura anterioară, cu valoarea pH-ului între 6 și 7,5. Se cultivă prin semănat direct, în câmp, în terenuri pregătite din toamnă și menținute curate de buruieni, primăvara, când temperatura în sol ajunge la 14-16°C (prima decadă a lunii mai), obișnuit eșalonat în 2-3 etape, la interval de circa 10 zile, folosindu-se 8-10 kg semințe la ha, pe teren modelat, la 70 cm între rânduri și 10-15 cm pe rând. Recoltarea se începe când partea îngroșată a ajuns la dimensiuni specifice, prin tăierea plantei la 4-5 cm sub aceasta, după care se face fasonarea, prin tăierea pețiolurilor frunzelor la 3-4 cm de teacă și eliminarea frunzelor externe. Producția ajunge la 15-20 t/ha. În scopul obținerii producțiilor mai timpurii se poate recurge și la folosirea răsadurilor pentru înființarea culturilor, când se seamănă în răsadnițe din martie, eșalonat, la 10-12 cm între rânduri, folosind 5-7 g sămânță la m², după răsărire se răresc plantele la 2-3 cm. Se plantează când au circa 10 cm înălțime, începând cu prima decadă a lunii mai. În cazul producerii semințelor nu se mai aplică mușuroitul, iar recoltarea începe când 50-60% din semințe au ajuns la maturitate. Dintre soiurile cultivate în mai multe țări, mai răspândite sunt: *Timpuriu de Geneva*, pretabil la cultura timpurie în câmp și forțată în răsadnițe; *Dulce lung de Florența*, semitimpuriu; *Mamut*, foarte productiv; *Precoce de vară*, emite greu tije florale; *Fenicul de Sicilia*, rezistent la secetă; *Finocchio grosso d'Italia*, *grosso di Bologna*, *di Palermo*, *di Napoli*, *di Roma* (cultivate cu precădere în Italia). [72]

FENILCETONURIE, (genet.) boală ereditară metabolică datorată absenței fenilalanin-hidroxilazei, nemaiputând oxida fenilalanina în tirozină, având drept consecință acumularea și eliminarea prin urină a fenilalaninei și ai altor componente rezultati prin metabolizarea pe alte căi a fenilalaninei. [60]

FENOCOPIE, (genet.) modificare fenotipică, neereditară, cauzată de factori particulari ai mediului, și care mimează un fenotip similar controlat de mutația unei gene. [19]

FENOCRISTAL, (geol., mineral.) cristale de dimensiuni mari, observabile cu ochiul liber, prinse într-o masă microcristalină, criptocristalină sau hialină. [25]

FENOFAZA, (bot.) etapă din periodicitatea dezvoltării în viața plantelor (germinare, înfrunzire, înflorire, fructificare); modificări morfologice și fiziologice care se succedă în ciclul anual al pomilor într-o anumită ordine, care au mare importanță pentru aplicarea intervențiilor tehnologice specifice. [50]

FENOGENEZĂ, (bot.) formarea ontogenetică a caracterelor ereditare sub influența tuturor factorilor genetici ai organismului în cadrul condițiilor de mediu. [50]

FENOLI, (chim.) derivați hidroxilici ai hidrocarburilor aromatice, clasificați în fenoli monohidroxilici (fenolul, cresolul) și fenoli polihidroxilici (rezorcina, hidrochinona). Asupra bazinelor acvatice fenolii exercită o acțiune vătămătoare prin consumul de oxigen dizolvat în apă; prin imprimarea unui gust și miros specific cărnii de pește; imprimarea unui gust și miros specific apei; alungarea sau uciderea faunei acvatice. Pentru pești limitele de toxicitate ale fenolilor sunt cuprinse între 5 mg/l de apă-60 mg/l de apă. [41]

FENOLOGIC, (bot.) referitor la fenologie, observație, cercetare. [50]

FENOLOGIE, capitol al ecologiei care descrie evenimentele bioecologice din viața organismelor, condiționate atât de factorii mediului ambiant, cât și de cei interni (genetici, metabolici, endocriini etc.). [2] De ex., studiul comparativ al fazelor periodice de dezvoltare la plante sub influența factorilor climatici (data înfrunzirii, înfloririi, fructificării etc.). [41] Studiul cronologic al dezvoltării vieții vegetale și animale în relația cu vremea și climatul. [54]

FENOMEN, (agrochim.) schimbare de stare fizică sau chimică. [29]

FENOMEN PEDAGOGIC, proces sau ansamblu de procese care se ocupă cu educația omului; obiect de studiu și cercetare a pedagogiei. [32]

FENOMEN PSIHIC, element sau proces căruia îi este caracteristică „subiectivitatea”, reproducerea în plan subiectiv, psihic, a obiectelor și fenomenelor cu care subiectul interacționează, constând din senzația, percepția, reprezentarea, memoria, trăirile afective etc. [32]

FENOMENOLOGIE, curent filosofic și psihologic bazat pe ideea cunoașterii directe a fenomenelor mintale și a descrierii lor concrete. [28]

FENOTIP, (genet.) suma însușirilor morfologice, biochimice, fiziologice și de comportament, ca rezultat al interacțiunii genotipului cu mediul. [56]

FEOCROMBLASTOM, (med. u.) tumoră suprarenaliană ce conține și celule embrionare. [60]

FEOCROMOCITOM, (med. u.) sin. *paragangliom, cromafinom*, tumoră medulosuprarenaliană a țesutului cromafin, manifestată prin hipertensiune, de obicei în crize hipertensive, semne de suferință cardiovasculară și metabolică. [60]

FERĂSTRAȘI, (zool.) trei specii care interesează vânătoarea în România: ferăstrașul mare (*Mergus merganser*); ferăstrașul moțat (*Mergus serrator*); ferăstrașul mic (*Mergus albellus*). Păsări din fam. *Anatidae*, se deosebesc atât de rațe cât și de găște. Ciocul lor are o conformație specială, fiind relativ lung și subțire cu secțiune transversală, aproape circulară. Dinții au vârful îndreptat spre fundul ciocului și prind foarte ușor peștii prin scufundare. Ferăstrașul mic cuibărește la noi și este mai frecvent, ceilalți doi sunt numai oaspeți de iarnă. [42]

FER → **FIER**

FERĂSTRĂU, unealtă sau utilaj folosit la tăierea lemnului având partea activă formată dintr-o coroană dințată sau lanț tăietor. Ferăstrăul utilizat la exploatarea pădurii poate fi manual – constituit dintr-o pânză cu dinți tăietori, mănere și urechi – sau poate avea un cadru, putând fi acționat de unul sau doi lucrători. F. mecanic poate fi acționat electric sau cu motor termic în doi timpi. Cele mai utilizate ferestraie în exploatarea din țara noastră sunt cele cu motor termic realizate de firmele Husqvarna Suedia și Stihl Germania. [42]

FEREAȘTRA METOTICĂ, (anat.) coridor între capsula auditivă și partea occipitală a craniului la vertebratele superioare: o deschidere pentru nervii glosofaringian și vag și pentru vena jugulară internă. [57]

FEREAȘTRA OVALĂ, (anat.) membrană care separă urechea medie de cea internă la vertebratele terestre. Vibrațiile sonore sunt transmise de la timpan la urechea medie prin intermediul a trei oase mici, ciocanul, nicovăla și scărița. Ultimul este în contact cu fereaștra ovală și o pune în mișcare, astfel conducând vibrațiile spre lichid în urechea internă. [37]

FEREAȘTRA ROTUNDĂ, (anat.) membrană care separă urechea medie de cea internă la vertebratele superioare. Este sub fereaștra ovală și scade presiunea asupra lichidului din urechea internă când vibrează fereaștra ovală. [37]

FERIBACTERIALIS, (bacter.) bacterii feruginoase, unicelulare, sferice sau în formă de bastonaș, care stau separate sau grupate în colonii învelite

în capsule. Se cunosc genurile: *Sideromonas*, *Siderocapsa*, *Gallionella*. [10]

FERIGĂ (*Dryopteris filix-mas*, fam. *Polypodiaceae*), (bot.) plantă erbacee, perenă, hemicriptofită, cosmopolită, indicatoare de soluri cu regim de umiditate reavăn, până la jilav-umede, comună în pădurile montane și subalpine, adeseori și în pădurile dealurilor mici, mai ales în păduri de foioase, tufărișuri, locuri umbrite, buruienșuri de depresiune, sporadică în moldișuri. Rizomul plantei este folosit de medicina umană și veterinară, împotriva viermilor intestinali. Este una din cele mai bune specii tenifuge indigene. Substanțele active din rizomi paralizază musculatura netedă a celor mai multe specii de tenie, dar și a altor specii de viermi ce parazitează intestinul (*Botriocephalus distomum*, *Ankylostoma*, *Ascaris*). Când endoparazitul ia contact cu substanța, suferă o scurtă perioadă de excitație, după care se instalează o paralizie ireversibilă. Efectul cu deznodământ letal se desfășoară pe parcursul a cel mult 4 ore. Gustul preparatului este greșos. Pentru înlăturarea lui, imediat după administrare, se pot consuma 2-3 bomboane mentolate sau o cafea foarte dulce. Frunzele de ferigă au un rol important în apărarea alimentelor proaspete. Învelite cu frunze de ferigă, alimentele (carne, pește etc.) nu se alterează. Frunzele, puse în gropile de cartofi, îi conservă mai bine. Indicată în grupările arborescente aflate pe marginea apelor din parcuri și grădini botanice, în regiunile de deal și munte. Decorativă prin frunze. Înmulțire prin spori, rizomi. [50]

FERIILUVUAL, (pedol.) termen care indică, la nivel de subtip, podzolurile în al căror orizont spodic s-au acumulat predominant sescvioxizi. [29]

FERITINĂ, (fiziol.) formă de depozit al fierului în organism, care constă într-o combinație hidrosolubilă, în care hidroxidul fieros, $Fe(OH)_2$, se fixează pe apoferritină (proteină). Când este necesar, feritina se desface, eliberând în circulație Fe^{3+} . [21]

FERMĂ¹, (agric.) unitate de producție agricolă compusă dintr-un teren și din construcțiile, instalațiile, mașinile etc. necesare exploatarea lui. [34]

FERMĂ², (constr.) element de rezistență în cadrul unei construcții, la nivelul acoperișului. [34]

FERMĂ PISCICOLĂ, (pisc.) unitate de exploatare cu gestiune proprie, care dispune de un fond de producție piscicolă pe care îl amenajează și-l exploatează. [10]

FERMENTAȚIA ACETICĂ, (biochim.) transformarea aerobă a glucidelor sau a alcoolului etilic în acid acetic, produsă de unele microorganisme, ca cele din genul *Acetobacter*. Acestea pot degrada direct alcoolul etilic prin oxidarea sa la aldehida acetică și apoi la acid acetic: *alcool etilic* → *aldehidă acetică* → *acid acetic*. Ele pot utiliza și aldehida acetică rezultată în degradarea glucozei: *glucoză* → *acid piruvic* →

FERMENȚAȚIA ALCOOLICĂ

aldehidă acetică → acid acetic. Această fermentație stă la baza obținerii oțetului alimentar din vin sau din unele produse vegetale. [9]

FERMENȚAȚIA ALCOOLICĂ, (biochim.) procesul de degradare anaerobă a glucidelor la alcool etilic și dioxid de carbon, specifică drojdiilor din genul *Saccharomyces*, unor mucegaiuri din genurile *Penicillium*, *Aspergillus* etc., precum și unor bacterii din genurile *Escherichia*, *Pseudomonas* etc.: Glucoză → piruvat → alcool etilic + CO₂. În timpul fermentației apar și o serie de produși secundari: aldehida acetică, glicerol, acid lactic. Această fermentație este utilizată în obținerea băuturilor alcoolice, a alcoolului etilic alimentar, dar prin modificarea procesului tehnologic se pot obține ca produși principali glicerolul, aldehida acetică etc. în locul alcoolului etilic. [9]

FERMENȚAȚIA CITRICĂ, (biochim.) degradarea aerobă a glucidelor în acid citric sub acțiunea unor ciuperci din genurile *Penicillium*, *Aspergillus* și *Rhizopus*. Mecanismul este similar cu cel al fermentațiilor alcoolice până la etapa de formare a aldehidei acetice, care este apoi oxidată la acid glicolic, iar acesta este transformat în acid citric. Este utilizată pentru obținerea acidului citric. [9]

FERMENȚAȚIA LACTICĂ, (biochim.) procesul de degradare aerobă a glucidelor la acid lactic, specifică bacteriilor lactice și unor ciuperci din genurile *Mucor* și *Rhizopus*. Acestea transformă glucidele, prin glicoliză, în acid piruvic, pe care apoi îl reduc la acid lactic. Fermentația lactică este utilizată în industria alimentară pentru obținerea produselor lactate de fermentație (iaurt, chefir, brânzeturi etc.), conservarea legumelor, precum și a furajelor sub formă murată. [9]

FERMENȚAȚIA PROTEOLITICĂ, (biochim.) proces de degradare a proteinelor sub acțiunea unor microorganisme (proteolitice), mai ales microbi patogeni, produșii finali putând fi aminoacizi, diamine și poliamine, în majoritate toxice (putresceină, cadaverină etc.). Are loc în sol, dar și în produsele alimentare în curs de alterare. [9]

FERMENȚAȚIA PROPIONICĂ, (biochim.) procesul de degradare aerobă a glucidelor, dar și a acidului lactic la acid propionic, sub acțiunea unor bacterii propionice. Fermentația propionică și cea lactică sunt folosite la prepararea unor brânzeturi și cașcavaluri, dar au un rol important și în digestia ruminală a rumegătoarelor, în prestomacele și intestinul gros al erbivorelor, precum și în procesele biochimice și microbiologice din sol. [9]

FERMENȚAȚIE, (biochim.) proces catabolic, anaerob, producător de energie în care compușii organici au rol atât de donori cât și de acceptori de

electroni. În f. se produce o degradare incompletă a substratului și de aceea se eliberează o cantitate mai mică de energie decât în procesul de respirație. Studiul științific al f. a fost inițiat de savantul francez Louis Pasteur (1822-1895) care a demonstrat că procesele de transformare biochimică sunt consecința „vieții fără aer“ a unor microorganisme cu rol de fermenți. **F. aceto-lactică** – f. mixtă realizată de bacterii din genul *Bifidobacterium*, în care un mol de glucoză este transformată în 3 moli de acid acetic și doi moli de acid lactic. **F. acidă** – f. heterolactică în cadrul căreia se produce numai o cantitate mică de lactat, alcoolii sau corpi cetonic, produsul final fiind constituit preponderent dintr-un amestec de acizi (acetic, lactic, propionic, butiric). Cele mai multe fermentații bacteriene sunt acide. **F. alcoolică** – f. realizată de drojzii (ex., *Saccharomyces*, *Schizosaccharomyces*) și unele bacterii (ex., *Zymomonas*) care catabolizează anaerob glucoza și alte zaharuri până la alcool etilic. Dintr-o moleculă de glucoză rezultă doi moli de alcool etilic, se sintetizează doi moli de ATP și se eliberează două molecule de CO₂. Pe această cale se produce cea mai mare parte a etanolului din natură și în industrie. **F. butirică** – f. realizată de bacterii zaharidice din genul *Clostridium*, în care ca produs final dominant este butiratul, iar ca produși auxiliari apar: butanol, acetonă, izopropanol. **F. heterolactică** – f. din care rezultă ca produși finali lactat, etanol și CO₂ în cantități echimolare. **F. lactică** – f. în care unele microorganisme specifice catabolizează glucoza, transformând-o în acid lactic. În funcție de proporția produselor finale ale **F.I.** se disting două tipuri de microorganisme: *homofermentative* – acidul lactic este produsul unic al fermentației; dintr-un mol de glucoză se formează doi moli de lactat. Același set de reacții are loc și în celulele musculare în condiții de hipoxie (carență de oxigen);, ex. lactobacilii, streptobacilii și unii fungi; *heterofermentative* – realizează o fermentație heterolactică, în care se formează cantități echimolare de CO₂, etanol și lactat; ex., unele specii de *Lacobacillus* și speciile genului *Peptococcus*. **F. propionică** – f. în care acidul lactic sau acidul piruvic este transformat în acid propionic cu generare de ATP. [69]

FERMENȚAȚII, (biochim.) procese de degradare a substanțelor de rezervă de către microorganisme heterotrofe, prin care ele își asigură atât hrana, cât și energia necesară înmulțirii și dezvoltării lor; rezultă, ca produși finali, compuși organici cu molecule mici. Aceste procese se pot desfășura aerob (fermentații aerobe) sau anaerob (fermentații anaerobe). Toate fermentațiile glucidice au ca primă etapă comună hidroliza substratului glucidic de cultură (amidon,

zaharoză etc.) la glucoză și, în continuare, degradarea acesteia prin glicoliză la aldehydă fosfoglicerică și apoi acid piruvic. [9]

FERMIONI, (fiz.) particule elementare cu spin semîntreg. Electronul, protonul, neutronul sunt **f.** [29]

FEROBACTERIALE, (ecol.) bacterii autotrofe care își obțin energia cu ajutorul unor săruri de fier, cu grad ridicat de oxidare. [3]

FEROBACTERII, (agrochim.) bacterii chemo-sintetizante aparținând microflorei solului care eliberează energie prin transformarea sărurilor feroase în săruri ferice, cu rol foarte important în desfășurarea proceselor trofice din sol. Cele mai reprezentative specii bacteriene aparțin genului *Ferobacter*. [29]

FEROMAGNETISM → **MAGNETISM**

FEROMON¹, (ecol.) substanță chimică secretată de un organism (prin glande ectodermice), eliminată în mediul extern în cantități infime, cu rol în comunicarea chimico-olfactivă intrapopulațională. După acțiunile lor, feromonii sunt: sexuali, de alarmă, de marcare a teritoriului, sociali etc. [41]

FEROMON², (biochim., ecol.) substanțe chimice secretate de către organismul insectelor care induc celorlalți membri ai populației un anumit comportament; cei mai cunoscuți sunt feromonii sexuali, emiși de femele nefecundate pentru atragerea masculilor în perioada de acuplare și feromonii de agregare emiși de insectele gregare (orthoptere) care au ca rezultat declanșarea efectului de grup. [62]

FEROMONI DE ACȚIUNE, (ecol.) care produc schimbări de comportament la indivizii care îi recepționează. Există feromoni de marcaj, de agregare, de alarmă, de ovipoziție, de recunoaștere, de termoreglare, feromoni necrofori (mortuari), feromoni sexuali. [50]

FEROMONI DE AGREGARE, (ecol.) feromoni eliberați în mediu de către multe specii de animale nevertebrate și vertebrate cu rol în asocierea indivizilor unei populații. Acționează la distanță și sunt factori regulari ai unor comportamente fundamentale. Sunt prezenți la toate insectele „sociale”. De exemplu, la albine, asemenea feromoni sunt emiși de matcă. Ei asigură coeziunea între indivizii populației. Lăcustele emit asemenea substanțe când găsesc locuri propice de depunere a ouălor. La fel fac și carii de scoarță atunci când găsesc copacii doborâți de vânt în scopul instalării populației. Peștii migratori își asigură coeziunea grupurilor, a bancurilor, prin emiteră **f. de a.** Eliberați în mediul acvatic de congeneri, declanșează puternice manifestări de interacțiune pentru agregare. Aceste substanțe sunt pentru pești adevărate fenomene sociale de agregare, mai ales în perioada reproducerii. Mediarea prin **f. de a.** a unor relații

sociale și de agregare se întâlnesc și la unele specii de mamifere. [50]

FEROMONI DE ALARMĂ, (ecol.) feromoni emiși în mediu de un individ sau de mai mulți indivizi în momentul apariției unui dușman. Semnificația ecologică constă în apărarea de agresori. Modul de acțiune este caracteristic speciei. Afidele, la recepționarea **f. de a.** emiși de un individ al propriei populații, provoacă dispersarea imediată a coloniei. Albinele și viespile, la recepționarea de **f. de a.**, mobilizează toți indivizii populației la lupta împotriva dușmanului. În mediul acvatic **f. de a.** sunt emiși de individul aflat în primejdie. Sunt eliberați în apă prin rănirea tegumentului. Analiza olfactivă a indivizilor ce aparțin aceleiași familii de pești le permite să exprime reacții defensive. La multe specii de pești substanța le provoacă reacții de spaimă, manifestă o puternică agitație motorie îndepărtându-se de zona devenită primejdioasă. La unele specii de pești, substanța le provoacă o deplasare spre fundul bazinului unde devin imobili. Semnificația ecologică este foarte importantă reprezentând avertismentul de preavizare a bancurilor de pești în urma unui atac neașteptat. Fenomenul este caracteristic speciilor care formează bancuri (ciprinide, caracine, unele poecilide etc.); reacția defensivă este provocată uneori de însuși mirosul prădătorului. Substanțele elimitate de el în mediu devin **f. de a.** pentru speciile care le atacă. De ex., gasteropodul marin *Tegula funebris* depistează de la distanță mirosul emanat în apă de feromonii stele-de-mare (*Pisaster ochraceus*). Recepționarea lor provoacă deplasarea precipitată a melcilor din zona periculoasă. Același lucru se întâmplă cu feromonii emiși în apă de peștii răpitori. Când sunt recepționați, peștii, care constituie hrana lor, părăsesc zona în mare grabă. Experimental, dacă în apa în care a staționat o știucă se pun peștișori care constituie hrana prădătorului, aceștia dau semne de puternice reacții motorii, manifestate printr-o mare agitație. Aspecte asemănătoare există și la amfibieni (broaște). **F. de a.** sunt emiși în mediu de tegumentul unui individ atacat și rănit. El are acțiune asupra indivizilor ce aparțin aceleiași specii sau cel mult în interiorul genului, provocându-le măsuri defensive de părăsire a locului unde există pericol de atac. Cervidele, printre alte reacții vegetative care însoțesc declanșarea comportamentului agresiv, produc emisiuni frecvente de urină ce se prelinge pe tegument de-a lungul zonei în care se deschid glandele tarsale. Secreția acestei glanțe în combinație cu urina formează o substanță cu semnificația unui mesaj de alarmă. [50]

FEROMONI DE MARCAJ, (ecol.) trasori cu ajutorul cărora populația de animale nevertebrate sau

vertebrate marchează itinerariul de deplasare sau teritoriul în care acționează. Insectele sociale cum sunt furnicile, termitelile marchează itinerariul de deplasare a indivizilor din colonie către o nouă sursă de hrană. Peștele pisica-de-mare (*Dasyatis pastinaca*) realizează prin f. o strictă delimitare teritorială. Teritoriile delimitate sunt apărate cu strășnicie. Frontiera invizibilă a teritoriilor este marcată de feromoni produși de indivizii vecini. Substanțele emise definesc „mirosul corporal” al fiecărui posesor de teritoriu și parțial „mirosul de specie”. Feromonul este produs de mascul. Dintre amfibieni, salamandrele emit f. de m. al vizuinii. Ea revine la vizuină pe baza detecției realizată prin olfacție. Mirosul vizuinii marcată cu feromoni este perceput de la mare distanță. Mamiferele beneficiază de posibilități multiple de marcarea și delimitare teritorială. Totul constituie o caracteristică de specie. Teritoriul devine zonă apărate de ocupant, și deci posesor, împotriva concurenților din aceeași specie. Marcarea teritorială o realizează prin substanțe mirositoare conținute în urină, salivă și produșii de secreție ai diferitelor glande. Rozătoarele își delimitează teritoriul prin picături de urină, salivă, ștergere, frecare, zgâriere. Dintre rozătoare castorul produce o marcarea drastică a teritoriului. Depunerea de feromoni se face în diferite puncte strategice, inclusiv de jur împrejurul adăpostului și în adăpost. Mirosul este pătrunzător și se simte de la distanță. Șoarecii își delimitează teritoriul prin picături de urină și salivă pe care o depune când roade obiectele. Cervidele (renul, elanul) marchează teritoriul cu feromoni existenți în urină, precum și prin feromoni secretați de glandele interdigitale și tarsiale. Dintre mamiferele carnivore, râsul (*Linx linx*) își marchează teritoriul prin feromoni specifici. Ursul își delimitează teritoriul prin frecarea blănii de copaci etc. Substanțele eliminate au mirosuri individuale, de grup și de specii. [50]

FEROMONI DE OVIPOZIȚIE, (ecol.) substanțe secretate în mediul de viață de anumite specii de insecte cu rol în reproducere. Semnificația ecologică informațională diferă în funcție de specie. Musca cireșelor (*Rhagoletis cerasi*) depune un ou în fruct și apoi lasă pe fruct o substanță care înștiințează o altă femelă de aceeași specie să nu mai depună alte ouă. Mesajul este recepționat. Cantitatea de hrană devine insuficientă și nu ar asigura dezvoltarea lor. Femelele unor specii de viespi parazite din familia *Bracoidae* își depun ouăle în larve de insecte sau în alte ouă de insecte, după care le marchează cu feromoni pentru ca o altă femelă să nu mai depună ouă. Depunerea altor ouă ar determina suprapopularea gazdei, iar dezvoltarea progeneriturii ar fi pusă în primejdie. [50]

FEROMONI NECROFORI (*mortuari*), (ecol.) substanțe care atenționează asupra morții unor indivizi din colonie pentru a se lua măsura înlăturării lor. Procesul de descompunere a furnicilor moarte emană substanțe cu funcție de f.n. Membrii coloniei procedează la îndepărtarea lor din furnicar. Experimental, dacă pe o furnică vie este pusă foarte puțină substanță de descompunere de la o furnică moartă, aceasta este scoasă cu forța din furnicar. Nu este primită până când substanța necroforă nu se evaporă. [50]

FEROMONI DE RECUNOAȘTERE, (ecol.) substanțe emise de animale cu rol de recunoaștere individuală sau de recunoaștere a grupului. Insectele sociale emit feromoni cu rol de recunoaștere a cuibului și a membrilor coloniei. La mamifere, probabil și la alte vertebrate, recunoașterea individuală și de grup se face după miros. Mirosul individual între mamă și puiul ei este specific. Animalele din același grup se identifică după mirosul de marcarea al partenerilor. În interiorul grupului mirosurile individuale devin mirosuri de grup indicând apartenența la această colectivitate. Marcarea partenerilor rezultă din contactul corporal intim realizat prin atingere, frecare, lins. [50]

FEROMONI DE TERMOREGLARE, (ecol.) substanțe emise în interiorul coloniei cu rolul de a dirija membrii ce o compun pentru a participa la reglarea temperaturii corespunzătoare desfășurării activității sau menținerii lor în viață. Acest aspect este întâlnit în coloniile de albine, furnici, termite. [50]

FEROMONI SEXUALI, (ecol.) feromoni produși de un sex, având rol de mediere a relațiilor sexuale între indivizii apti pentru reproducere. Au fost semnalati la insecte, crustacee, pești, amfibieni, reptile, mamifere și plante. F.s. sunt delimitați în atractanți sexuali, afrodisiaci și repelenți sexuali. Atractanții sexuali sunt feromoni emiși de un sex, de obicei de femele. Au rolul de atragere a masculilor în vederea împerecherii. Afrodisiacii sunt feromoni care acționează asupra partenerilor sexuali, respectiv asupra femelei, pentru a accepta copulația. Asemenea cazuri sunt întâlnite la multe specii de insecte, dar și la animalele vertebrate. Capra neagră a Carpaților (*Rupicapra rupicapra carpatica*) are un anumit ritual al reproducerii. Masculii emană un miros pătrunzător urât pentru om. Pentru femele însă acesta este un sublim parfum al chemărilor de dragoste și un excitant. Emiterea de feromoni afrodisiaci sunt întâlniți la unele cervide, suide etc. Reperenții sexuali sunt substanțe aflate în lichidul spermatic care înlătură copulația femelei a doua oară. Acest aspect este întâlnit la unele nevertebrate și vertebrate. La unele specii de țăntari masculul refuză împerecherea

- cu femela care a realizat o copulație anterioară. Lichidul spermatic transferat cu ocazia primei copulații conține substanțe care, recepționate olfactiv de mascul, devin avertizoare pentru cei aflați în căutarea partenerelor pentru împerechere. Mamiferele ungulate emit substanțe în urină care, în perioada de rut acționează repelent, alungând masculii ce se apropie de cuplul format. [50]
- FERTILITATE**, (reprod.) sin. *prolificitate*, potențialul de reproducere al unui individ (sau grup de indivizi) exprimat prin numărul de descendenți. [34]
- FERTILITATEA SOIULUI**, (agric.) caracteristica unui soi de a produce și forma organe de fructificare. [49]
- FERTILITATEA SOLULUI**, (agric.) însușirea solului de a pune la dispoziția plantelor substanțe nutritive și apă, în cantități îndestulătoare. De asemenea, trebuie să întrunească însușiri fizice, biochimice și chimice bune pentru a crea condiții favorabile de creștere și dezvoltare a plantelor. [49]
- FERTILIZANT**, (agric.) material adăugat solului pentru completarea nutrienților esențiali necesari creșterii producției agricole. [23]
- FERTILIZANȚI**, (agrochim.) compuși chimici, în general minerali, formați din săruri ale azotului, fosforului și potasiului, sau ale altor elemente chimice nutritive, încorporate în solurile cultivate pentru menținerea sau creșterea fertilității. [29]
- FERTILIZARE**¹, (agric.) completarea necesarului de substanțe nutritive ale viței de vie, ale pomilor fructiferi, arbuștilor fructiferi, ale culturii legumelor și ale celor fitotehnice. Totodată **f.** asigură ameliorarea însușirilor fizico-chimice și biologice ale solurilor. [49]
- FERTILIZARE**², (sex.) unirea gameților mascul și femel pentru a forma un zigot. [37]
- FETEASCĂ ALBĂ**, (agric.) soi românesc al viței de vie cu vechime de secole. Este foarte plastic, cultivându-se în toate zonele României, dar și în țările vecine. Are o perioadă scurtă de vegetație, 150-160 de zile, viguros, rezistent la ger, dar mai puțin tolerant la mană și putregai cenușiu. Rezultate bune se obțin într-un ecoclimat temperat. Datorită însușirilor valoroase este recomandat în 55 de areale. Este inclus în sortimentul pentru obținerea vinurilor materie primă pentru spumante. Vinul obținut are o aromă specifică de miere sau flori de viță-de-vie, de pajște și livadă înflorite. Dispunând de o aromă discretă și cuceritoare, fiind echilibrat și fructuos, este vinul care permite consumul îndelungat, fără a produce starea de ebrietate. Sin. *Blanc des oiseaux, Leanka, Poama fetei, Poamă pășărească*. [49]
- FETEASCĂ NEGRĂ**, (agric.) soi autohton pentru vinuri roșii de calitate deosebită. Se cultivă în România de 2 000 de ani, dar puțin cunoscut în alte țări viticole. Calitatea deosebită a vinurilor produse din acest soi, cu însușiri organoleptice cu totul specifice îi dă dreptul la un loc aparte în viticultura din Europa. Crește viguros, dar are o perioadă de vegetație scurtă, de 160 de zile. Rezistă foarte bine la ger, dar mijlociu la secetă și la putregaiul cenușiu. Maturarea strugurilor are loc în epoca a IV-a când acumulează 200-220 g/l zaharuri. La supramaturare poate ajunge la 260 g/l zaharuri. Producțiile obținute sunt inconstante și mici (6-8 t/ha). Dreptul de a produce vinuri cu denumire de origine și trepte de calitate este rezervat centrelor viticole Tohani și Ceptura-Urlați. Vinul se prezintă cu o culoare rubinie, catifelat, cu aromă și parfum de toporași, fragi, zmeură și mure. Suavitatea vinului îi conferă dreptul să fie apreciat ca „rege“ al vinurilor pur românești. Sin. *Coadă rândunicii, Păsărească neagră, Poama fetei neagră*. [49]
- FETIȘISM**, (sex.) obținerea plăcerii sexuale la vederea unor obiecte aparținând persoanei dorite. Este obligatoriu ca obiectele să fie ale unui bărbat sau ale unei femei a căror imagine ocupă cu obstinație gândirea feteșistului. Ele sunt cu atât mai de efect cu cât sunt mai intime. **F.**, ca manifestare perversă, este întâlnită mai ales la bărbați. La femei, el se confundă cu simbolul falic aparținând unui bărbat generic. (Al. Codescu, 2000) [50]
- FHM**, (pisc.) linii permanente de culturi celulare de natură epitelială obținute din ovare tinere de la peștele *Pimephales promelas*. [10]
- FIABILITATE**, (ecol.) caracteristica unui sistem exprimată prin probabilitatea ca el să asigure desfășurarea corectă a operațiilor pentru care a fost prevăzut, într-o perioadă de timp și în condiții date. [3]
- FIABILITATEA UNEI PROTECȚII**, (ind. energ.) probabilitatea ca o protecție să poată îndeplini o funcție cerută, în condiții date, într-o durată de timp dată. [59]
- FIALIDA**, (micol.) ramură hifală, scurtă, unicelulară, care prin înmugurire generează lanțuri de conidii într-o succesiune bazipetală. **F.** nu-și modifică lungimea în timpul procesului de conidiogeneză. [69]
- FIALOCONIDIE**, (micol.) conidie formată prin înmugurirea apicală a unei fialide; sunt caracteristice unor ascomicete (ex., *Penicillium, Aspergillus*). [69]
- FIBRA ELEMENTARĂ DE CROMATINĂ**, (citol.) structură fibrilară, flexibilă, moniliformă, formată dintr-o moleculă de AND complexată cu proteine histonice. Din interacțiunea ordonată dintre secvențele nucleotidice specifice ale moleculei de AND cu proteinele histonice rezultă unități structurale, cilindrice, numite nucleosomi. Reprezintă forma de maximă extindere a cromozomilor. Prin

structurare, ea organizează treptat cromozomii cu o morfologie constantă, tipică fiecărui cromozom metafazic. [69]

FIBRA LUI REISSNER, (anat.) mănunchi de fibre nervoase ca o ață, ce merge de la plafonul creierului mijlociu prin canalul cerebro-spinal (în lungime). Este prezent la majoritatea cordatelor, dar nu la om. [37]

FIBRE LEMNOASE, (bot.) elemente mecanice care însoțesc vasele lemnoase în lemnul secundar al plantelor. Sunt formate din celulele prozenchimatice fuziforme, de regulă nu mai lungi de 1,5 mm. Pereții celulari sunt întotdeauna lignificați, puțin îngroșați la esențele moi (salcie, anin, mesteacăn etc.) și mai îngroșați la esențele tari (stejar, fag etc.). Filogenetic provin din traheide. Posedă punctațiuni areolate, ovale și cu deschidere alungită, asemănătoare unei butoniere. Lipsesc din lemnul secundar al coniferelor. [50]

FIBRE LIBERIENE (*floematice*), (bot.) elemente de susținere ale țesutului conducător liberian. Sunt constituite din celule prozenchimatice, lungi până la mai mulți centimetri (în cânepă, ramie). Se formează în organe care și-au terminat creșterea în lungime. Prezente în liberul primar al unor plante textile, unde pot avea pereții celulozici (ex., inul) sau lignificați (ex., cânepa) și în liberul secundar, provenind din celule cambiale, fusiforme, reprezentând elementele de sclerenchim cu punctațiuni simple, uneori semiareolate. **F.I.** din liberul secundar fac parte din sistemul axial. Rol de susținere. [50]

FIBRILAȚIE, (med. u.) tulburare de ritm cardiac care constă în activitatea electrică haotică atrială sau ventriculară, lipsită de eficiență mecanică. Dacă fibrilația atrială nu ridică probleme importante, în condițiile unui răspuns ventricular normal, fibrilația ventriculară are consecințe letale rapide. [21]

FIBRILAȚIE ATRIALĂ, (med. u.) aritmie în care frecvența depolarizărilor atriale atinge valori de 400-600 contracții/minut, iar depolarizarea ventriculară este complet neregulată ca intensitate și ca interval. [60]

FIBRILAȚIE MUSCULARĂ, (med. u.) succesiune de contracții musculare parțiale mici și rapide, observate în teritoriu dependent de un neuron motor periferic lezat. [60]

FIBRILAȚIE VENTRICULARĂ, (med. u.) formă gravă de tahiaritmie, incompatibilă cu viața de cele mai multe ori, caracterizată prin depolarizări ventriculare anarhice, determinate de un focar ectopic de mare frecvență ce duce la sistarea funcțiilor hemodinamice. [60]

FIBRINĂ, (med. u. și vet.) proteină insolubilă în plasma sanguină formată prin transformarea fibrinogenului sub acțiunea fibrinazei, în procesul de coagulare a sângelui. Împreună cu elementele figurate ea dă

naștere chiagulului sau trombului, în procesul de coagulare a sângelui. [8] Când procesul are loc în interiorul vaselor de sânge, elementele fibrilare stau la baza construcției coagulului sanguin. Atunci când procesul are loc în compartimentul tisular se formează depozitele fibrinoase. [33]

FIBRINOGEN, (fiziol.) proteină fibrilară solubilă sintetizată în ficat și prezentă în plasma sanguină, cu rol esențial în procesul de coagulare a sângelui, pe parcursul căruia se transformă în fibrină insolubilă. [8] Reprezintă factorul I al coagulării. În plasma sângelui concentrația normală este de 200-450 mg%. Concentrația fibrinogenului crește în reacții inflamatorii acute și scade în insuficiența hepatică avansată, sindromul de coagulare intravasculară diseminată. Scăderea severă a concentrației de fibrinogen determină complicații hemoragice. [21]

FIBRO-CARTILAJ, (anat.) cartilaj în care sunt incluse fibre albe de colagen, ex., discurile intervertebrale. [57]

FIBROELASTOZĂ ENDOCARDICĂ, (med. u.) boală congenitală caracterizată prin îngroșarea și sclerozarea țesutului subendocardic parietal, constituind cauza cea mai frecventă a cardiomegaliilor infantile. [60]

FIBROM, (med. u.) tumoră benignă, în general bine delimitată, nerecidivantă în urma ablației chirurgicale, generată prin proliferarea țesutului conjunctiv fibros din structura unui organ. [33]

FIBROMATOZĂ, (med. u.) tumori dure fibromatoase realizând o îngroșare dură și difuză mai mult sau mai puțin accentuată a țesutului sau organului unde se formează. [60]

FIBROMIOM, (med. u.) tumoră benignă generată prin proliferarea concomitentă a țesutului conjunctiv și muscular. [33]

FIBROSARCOM, (med. u.) formă de sarcom cu malignitate redusă, caracterizată prin formarea de fibre cu tendința de a limita procesul sarcomatos. [60]

FIBROZĂ, (med. u.) proliferare patologică a țesutului fibros. Când procesul se dezvoltă în detrimentul celulelor parenchimatose ale unui organ, leziunea poate fi denumită ca scleroză. [33]

FIBULAR (*calcaneum*), (anat.) os tarsal proximal, adiacent fibulei la un vertebrat. Adesea este alungit și se proiectează înapoi pentru a forma osul călcâiului. [37]

FIBULĂ, (anat.) sin. *peroneu*, os care împreună cu tibia formează partea inferioară a membrului posterior al unui vertebrat. Este de obicei mai subțire decât tibia și este adesea fuzionat cu ea parțial sau total. [57]

FICAT, (anat.) organ abdominal cu funcții numeroase și foarte complexe: rezervor sanguin, secreția de bilă necesară pentru digestie, rol metabolic prin sinteza, depozitarea și degradarea compușilor anorganici și

organici, absorbiți în vena portă din intestin, furnizarea energiei și a compușilor biochimici necesari altor organe, intervine în detoxifierea diferiților produși toxici endogeni sau exogeni. [21]

FIGOBILIPROTEINĂ, (bot.) proteină solubilă în apă, cu o colorație strălucitoare, care poartă tetrapiroli cunoscuți ca ficobiline. Ele se întâlnesc la cianobacterii, rodoficee și criptoficee, ex., *ficocianina* de culoare albastră și *ficoeritrina* de culoare roz. [6]

FIGOBILISOMI, (cit.) corpusculi cilindrici prezenți pe fața citosolică a membranelor tilacoide de la cianobacterii și algele roșii; sunt constituiți din pigmenți proteici (ficobiliproteine): *ficocianină*, *aloficocianină* și *ficoeritrină*. Au rol de antenă captatoare de fotoni, iar energia absorbită este transmisă centrului de reacție al fotosistemului II. [69]

FIGOBIONT, (micol.) componenta algală din structura talului lichenic. [69] → FOTOBIONT, LICHEN

FIGOCECIDII, (cecid.) cecidii, gale constând din deformațiuni sau excrescențe pe organele vegetale ale plantelor (muguri, frunze, tulpini) cauzate de unele alge. [50]

FIGODOMACII, (bot.) structuri speciale pe organele unor plante în care se adăpostesc alge. [50]

FIGORIZĂ, (bot.) conviețuirea simbiotică dintre anumite alge și rădăcina unor plante. (C. Váczy, 1980) [50]

FIGUS¹ (*Ficus elastica*, fam. *Moraceae*), (agric.) plantă arbustivă, ornamentând apartamente, holuri, săli de festivități și sere. Aspect decorativ prin port și frunzele sale. Pentru ca frunzele să fie frumoase și strălucitoare, acestea se șterg în timpul iernii de 2-3 ori pe lună cu un burete îmbibat în bere. Se înmulțește prin butași de vârf de tulpină, prin marcotaj și semințe. [71]

FIGUS², (agric.) gen de plante care aparține fam. *Moraceae*. Numeroasele specii de ficus sunt originare din climatul tropical al mai multor continente (Australia, Africa, Asia etc.), multe dintre ele având calități ornamentale. Caracterele botanice ale acestora sunt foarte diferite, întâlnindu-se specii arborescente de talie mare, cu creștere erectă, cu frunze de 15-30 cm, altele de tipul arbuștilor, formând tufe și plante mici, puțin viguroase, cu tulpini și ramificații subțiri, cu capacitate mare de cățărare ajungând uneori la 10 m înălțime, sau cu creștere târătoare. *F. elastica* este o plantă arborescentă, în țara de origine (India) ajungând până la 10 m, cu ramificații foarte întinse. Are frunze glabre mari, oval-eliptice, lucioase și coriacee. Culoarea verde intens a frunzelor a suferit modificări la diferitele varietăți, căpătând nuanțe roșcate la *F. e. rubra*, marmorate în diverse tonuri de verde la *F. e. schrijveriana*, sau cu mai multe culori,

alb, crem, roz-pal pe fond verde la *F. e. tricolor*. *F. australis*, cu o pubescență roșcată pe dosul frunzelor, *F. religiosa*, ale căror frunze mari au nervura mediană mai pronunțată de un verde-galben, *F. benjamina*, cu ramuri subțiri și frunze înguste, atârânde, precum și *F. lyrata*, cu frunze în formă de liră, sunt câteva dintre speciile de ficuși arborescenți, folosite îndeosebi pentru decorarea spațiilor mai largi. *F. pumila* (sin. *F. repens*), specie cățărătoare, cu frunze rotund cordiforme, mici de 2-2,5 cm, și varietățile acestuia cu frunze mărginite de alb, sau cea cu frunze foarte mici (*F.p. minima*), precum și specia târătoare *F. radicans* fac parte din categoria ficușilor ce se fixează cu ajutorul rădăcinilor adventive existente la nodurile de pe tulpină. Rădăcinile adventive (aeriene) sunt prezente aproape la toate speciile de ficus, ca de altfel și latexul din țesuturile vii ale plantelor. Prin originea lor, ficușii sunt plante iubitoare de căldură, necesarul mediu fiind de 18-20°C, cu temperaturi ridicate (25-28°C) la înrădăcinirea butașilor și cu un minim de 13-15°C iarna, cu excepția speciei *F. lyrata* care cere temperaturi mai ridicate și în această perioadă. Față de lumină, cerințele speciilor arborescente sunt ridicate în tot timpul anului. Vara, ficușii consumă multă apă, de aceea se udă regulat, dar evitându-se inundarea solului, excesul de apă fiind dăunător. Speciile târătoare și agățătoare iubesc însă umbra, unde mediul este mai umed și rădăcinile adventive se dezvoltă mai bine. Aceste specii trebuie udate mai des, în special prin pulverizarea apei. Înmulțirea se face prin butași de tulpină, în mediu cald și umed. [39]

FIDAT, (bot.) incizii în lamina frunzei care merg până la mijlocul acesteia (de la 1/4 la 1/2 din limb), rezultând frunze cu limb penatfidat, ca la sorb, (*Sorbus torminalis*) sau limb palmat fidat, ca la ricin (*Ricinus communis*). [50]

FIDELITATE¹, (bot.) gradul de legătură al unei specii cu o anumită unitate sintaxonomică; concept al școlii Zürich - Montpellier; există 3 grade de fidelitate: *specie fidelă*, *electivă* și *preferantă*. [15]

FIDELITATE², (soc., psih.) persistența atitudinilor față de sine, de alții, față de ideile și convingerile adoptate. [28]

FIDELITATE³, (ecol.) statornicie. Atașament al unei specii la un anumit grup sau asociație. Speciile fidele sunt cele care trăiesc exclusiv într-o anumită biocenoză; cele care populează mai multe sau diferite biocenoze poartă numele de specii însoțitoare. [24]

FIER, (chim.) element chimic cu caracter metalic situat în grupa a VIII-a secundară. Are Z 26 și structura învelișului de electroni [Ar] 3d⁶4s². Este cel mai răspândit element tranzițional și unul dintre cele mai abundente elemente din scoarța Pământului. Meteoritiții, din spațiul interplanetar, care cad pe

pământ, sunt compuși, în cea mai mare parte, dintr-un aliaj de Fe cu 5-20% nichel (sideriți, de la sideros Fe), și mai rar din silicați. Cantitățile cele mai mari de Fe din scoarța Pământului se găsesc sub formă de silicați. Fe pur este un metal lucios, cu duritate relativ mică (4,5), densitatea 7,86g/cm³, p.t. 1.536°C și p.f. 3250°C. Fe cristalizează în trei forme polimorfe: α, β, γ. Fe conduce relativ bine curentul electric (cca 19% din conductibilitatea argintului). Proprietățile mecanice ale Fe sunt mult influențate de cantități mici de adaosuri. Varietățile de Fe care conțin carbon sunt mult mai rezistente la solicitări mecanice decât Fe pur, exemple fonte și oțeluri. [36] Principala formă a Fe din sol este reprezentată de oxizi ferici, care sunt în genere hidratați (hematit, goethit, limonit, lepidocrocit, magnetit). Fierul dă culoare solului, participă la stabilizarea structurii și influențează regimul termic al solului. În plantă, fierul participă ca element constitutiv al unor compuși vegetali și ia parte la toate procesele de oxido-reducere. Insuficiența sa determină apariția fenomenului de cloroză. În medii acide și reducătoare se pot acumula compuși feroși care au acțiune toxică asupra plantelor. [29]

FIER LIBER, (pedol.) fierul din sol care se găsește în combinații complexe sau ca oxizi, hidroxizi, carbonați și sulfuri. Reprezintă forma din care acest element poate fi mobilizat prin procese pedogenetice. [29]

FIERASFERIDE (*Fierasferidae*), (zool.) pești serpentiformi de mări tropicale, adesea trăind în cavitățile stelelor de mare sau ale holoturiilor. [37]

FIERBERE, (fiz.) transformare de fază din lichid în vapori care are loc în toată masa lichidului. [38]

FIGURI ECHIVALENTE, (mat.) două figuri geometrice care au aceeași arie sau volum. [48]

FIGURI IZOPERIMETRICE, (mat.) figurile au același perimetru. [48]

FIINȚĂ, (biol.) tot ce are viață, specii de animale, specii de plante, specii de microorganisme (drojdii, bacterii, mușgaiuri) deosebite mult între ele ca formă exterioară, ca structură a corpului sau ca fel de viață. Ele au totuși însușiri caracteristice comune: se nasc, se hrănesc, cresc și se dezvoltă, elimină substanțe ce nu le sunt folositoare, se înmulțesc, dau urmași, îmbătrânesc și mor. [50] → ORGANISM

FILAMENT, (bot.) organ filiform întâlnit la plante, ex., filament staminal care susține antera. El poate fi de aceeași lungime, unde staminele sunt egale, sau de lungimi diferite, ca la florile plantelor din fam. *Lamiaceae/Labiatae*, *Scrophulariaceae*; sau pot fi simple, ca la florile de prun (*Prunus domestica*), sau

puternic ramificate, ca la florile de ricin (*Ricinus communis*). [50]

FILAMFOR, (bot.) cu frunze amforiforme, transformate în urne de prins insecte, întâlnite la plantele carnivore, ex., *Nepenthes* sp., *Urticularia* sp. [50]

FILANTROPIE, (soc.) acțiuni de binefacere în folosul celor lipsiți de mijloace de trai. [32]

FILARIOZA, (med. u.) boli parazitare datorate îmbolnăvirilor cu viermi paraziți din familia *Filariidae*, clasa *Nematoda*. [60]

FILE SERVER, (inform.) calculator cuplat în rețea, utilizat pentru stocarea fișierelor. [47]

FILET, (ind.) șanț elicoidal tăiat pe suprafața exterioară sau interioară a unei piese cilindrice sau conice, servind pentru asamblarea prin înșurubare a piesei. [13]

FILEU PLANCTONIC, instrument cu care se colectează organismele din masa apei (planctonul). Este constituit dintr-un cerc metalic de care se fixează un sac conic din sită deasă (cu ochiurile de la 7 la 25 μ), prevăzută la vârful conului cu un pahar cu robinet. [10]

FILIBRANCHIA, (zool.) ordin care cuprinde lamelibranhiate (scoici) cu branhii formate din filamente. Trăiesc în mediul marin. Dentiția este taxodontă, izodontă sau lipsește. Speciile aparțin genurilor: *Arca*, *Glycimeris*, *Mytilus*, *Lithophaga*, *Ostrea*, *Pecten*, *Pteria* etc. (N. Tomescu, 1983) [50]

FILIDIU, (bot.) pseudofrunză întâlnită la talofite, ex., unele specii de alge roșii (*Rhodymeniaceae*). [50]

FILIERA, (ind.) 1. Placă de oțel perforată prin care se trage în fire sau în bare un material ductil. 2. Dispozitiv folosit pentru tăierea unui filet pe suprafețe cilindrice sau conice exterioare. [13]

FILISTINISM, (soc., psih.) mărginire și neloyalitate, prefăcătorie, continuă modificare a comportamentului după calcule meschine, tendință spre a obține aprobarea celor puternici și admirația celor slabi. [28]

FILITE, (geol.) roci metamorfice alcătuite predominant din minerale micacee, care prezintă o șistozitate accentuată și aspect lucios, satinat, pe suprafețele de șistozitate. [25]

FILM BACTERIAN, (ecol.) pânză formată de către coloniile de bacterii la suprafața apei, a sedimentelor sau a substraturilor scufundate din cadrul biotopurilor acvatice. [3]

FILICALIE, (rel.) iubire de frumos. 1. Colecție de texte ce se referă la viața contemplativă, ascetică și mistică a unor Părinți ai Bisericii primare și nu numai. Au fost scrise înainte de secolul IX. Adunate în secolul XVIII de către călugării Nicodim și Macarie din Corint. Publicate pentru prima dată în Veneția (1872) sub titlul de „Filocalia”. Republicate la Atena (1893, 1957, 1963). 2. La noi, Paisie Velicikovski

(stareț la Neamț) a făcut prima traducere în limba slavonă (Dobrorolubiye, 1793, Moscova). În limba română, meritul excepțional îi aparține Părintelui Stăniloae, care, începând din 1946 (Sibiu) până la sfârșitul vieții sale (1993) a publicat 12 volume. Emil Cioran spune: „Filocalia este un monument capital în istoria limbii noastre. Ce lecție de profunzime pentru un neam nefericit și ușurelnic. Din toate punctele de vedere, o astfel de operă este chemată să joace un rol considerabil. Sunt nespuse de mândru că vă cunosc de mai bine de o jumătate de veac“ (iunie, 1985). [14]

FILOCARIDE (*Phyllocarida*), (zool.) supraordin care cuprinde malacostracei mici de 6-11 mm, marini. Carapacea lor este bivalvă cu rostru mobil. Abdomenul este format din 7 segmente și terminat cu furcă. Toracopodele sunt foliacee și au rol filtrant. Pleopodele sunt biramate. Cuprinde ordinul *Leptostraca* care conține 8 specii. (L. Solomon, 1983) [50]

FILOCARPIC, (bot.) mișcări carpotropice ale pedicelului de la plante pentru aducerea fructului tânăr sub frunze. [50]

FILOCENOGENEZĂ, (bot.) dezvoltarea istorică a tipurilor de vegetație. [15]

FILOCLADIU, (bot.) ramură turtită cu aspect de frunză și creștere în lungime determinată. Îndeplinește funcția de fotosinteză, preluând rolul frunzelor. Poartă flori ce pornesc de la baza unor solzi care reprezintă adevăratele frunze, mult reduse, aspect întâlnit la ghimpe (*Ruscus aculeatus*), *Phyllanthus speciosus*. [50]

FILODENDRON (*Monstera deliciosa*, fam. *Araceae*), (agric.) plantă urcătoare, liană, perenă, cultivată în scopuri ornamentale. Este folosită pentru decorarea interioară a sălilor festive și a holurilor. Înfloresce la 10-15 ani. Înmulțirea se face primăvara prin butași. [71]

FILODIA CAPȘUNULUI, (fitopat.) viroză produsă de *Strawberry green petal*. Sunt atacate inflorescențele și frunzele. Pe inflorescență, florile au anomalii morfologice și sterilitate. Pe frunze apar pete galbene și cu timpul se încrețesc. Frunzele pe care apar rămân mici și au pețiolul scurt. Transmiterea virusului se face de către cicade. [50]

FILODIE, (fitopat.) transformarea organelor florale în frunze sub acțiunea fitoplasmelor sau a unor factori abiotici (hipernutriția). Plantele cu f. nu produc semințe, ex., trifoiul. [61]

FILODIU, (bot.) frunză cu limbul redus, la care pețiolul suplinește funcția de fotosinteză, fiind mult dilatat. Structura anatomică este monofacială. Pețiolul devenit f. poate fi cilindric (ex., *Bryophyllum verticillatum*), comprimat în plan median și foliarizat (ex., *Acacia*

heterophylla), comprimat în plan transversal și foliarizat (ex., *Oxalis bupleurifolia*). [50]

FILOFAG, (zool.) organism animal care se hrănește cu frunzele plantelor. [62]

FILOGEN, (bot.) grup de celule meristemice localizate pe flancurile inelului meristematic din vârful vegetativ al tulpinii spermatofitelor care, prin diviziuni periclinală, formează primordiile foliare ce vor da naștere frunzelor. [50]

FILOGENEZĂ, (bot.) proces biologic de geneză a frunzelor. Se desfășoară la nivelul straturilor externe ale meristemelor apicale din vârful vegetativ aflate pe tulpini. Frunza pteridofitelor ia naștere dintr-o singură celulă inițială. La spermatofite frunzele se formează dintr-un grup de celule meristemice, existente pe flancurile vârfului vegetativ. Apar ca excrescențe laterale, numite primordii foliare, de forma unor mici ridicături asemănătoare unor cute circulare la stânjenel (*Iris germanica*), solzi la ulm (*Ulmus minos*) și papile la foarte multe specii de plante. Perimetrul unde iau naștere primordiile foliare se numește inel meristematic sau zonă meristematică periferică. Sensul de formare a primordiilor foliare este bazifug (acropetal), adică de la baza meristemului apical spre vârf. Mărimea lor variază în funcție de timpul scurs de la formare. Primordiile foliare de la bază sunt mai mari, iar spre vârf din ce în ce mai mici. La formarea lor participă 1-3 straturi celulare externe. Se individualizează prin diviziuni anticlinale (transversale) ale celulelor din primul strat al tunicii și prin diviziuni periclinală (longitudinală) ale straturilor celulare ce urmează spre interior. După diviziune, celulele din straturile 1 și 2 se alungesc vertical. Primordiul foliar format se diferențiază treptat în limb, pețiol și anexe foliare, respectiv în frunză. Din primul strat celular se dezvoltă epiderma, din al doilea se formează mezofilul și din al treilea rezultă fasciculele vasculare. Diferențierea primordiului foliar în frunză comportă însă, în funcție de specie, trei aspecte. El se poate transforma începând de la bază spre vârf (diferențiere acropetală), caz întâlnit la pteridofite, unde frunzele au o creștere apicală; se poate transforma de la vârf spre bază (diferențiere bazipetală), caz întâlnit la majoritatea angiospermelor erbacee; se poate transforma începând de la partea lui mijlocie, caracter întâlnit la unele plante angiosperme lemnoase (plop, liliac). Limbul foliar diferențiat crește limitat în lungime prin vârful său (ferigi, roua-cerului) sau prin una sau mai multe zone meristemice intercalare. Unele gimnosperme și monocotiledonate au o singură

zonă meristematică intercalară, situată bazal. Majoritatea plantelor angiosperme au încă două sau mai multe zone meristemice intercalare. Creșterea în grosime a limbului este limitată și se datorează unui meristem subepidermal. Creșterea în lățime se realizează prin creșterea marginală și în suprafață. Un rol important însă la definirea formei limbului îl are creșterea marginală. În general, în funcție de specie, nu are aceeași perioadă de activitate. Când creșterea în lățime persistă mai mult timp la baza primordiului, se formează frunze cu limbul lat, cordiform sau reniform; când creșterea în lățime persistă mai mult timp la mijlocul primordiului, se formează frunze cu limbul eliptic; când creșterea în lățime persistă mai mult timp în vârful primordiului, se formează frunze cu limbul spatulat (Gabriela Șerbănesc-Jitaru, C. Toma). Dinții și lobulii de pe marginea limbului foliar provin prin încetarea mai devreme a creșterii marginale în anumite puncte. Frunzele penat-compuse se formează prin oprirea creșterii marginale în anumite puncte, chiar în primordiile tinere. Frunzele palmat-compuse se formează prin oprirea creșterii marginale în anumite puncte localizate la baza primordiului tânăr. Sunt specii de plante care au limbul perforat (*Monstera deliciosa*). Orificiile din limb provin din cauza opririi creșterii în acest punct. [50]

FILOGENIE, sin. *filogeneză*, istoria evoluției unui grup de organisme înrudite ce au un strămoș comun. [70]

FILOLOGIE, știință care se ocupă cu studiul textelor vechi și al operelor literare din punct de vedere al limbii, al influențelor suferite, al felului în care s-au transmis, al autenticității și cu editarea acestora. [32]

FILOM, (bot.) totalitatea frunzelor sau formațiunilor foliare de pe un organ sau de pe o plantă. Totalitatea filoizilor (analoage frunzei) de la unele talofite. [50]

FILOMORFIE, (bot.) modificări morfologice la organele plantelor: **1.** metamorfozarea organelor florale în frunze; **2.** prezența unor nomofile (frunze normale) în locul altor organe. [50]

FILOMORFOZĂ, (bot.) morfoză variată a frunzelor potrivit anotimpurilor. (C. Váczy, 1980) [50]

FILON, (geol.) zăcământ cu aspect de plăci format în crăpăturile scoarței pământului prin consolidarea magmei sau prin depunerea unor minerale aflate în soluție în apele termale; vână. [13]

FILONOMIU, (bot.) cavități roașe de larvele insectelor în părțile parenchimoase ale frunzelor. (C. Váczy, 1980) [50]

FILOPLUME, (anat.) pene mici cu aspect de peri. [37]

FILOPODIE → PSEUDOPOD

FILOSFERĂ, (ecol.) populația de microorganisme care habitează pe suprafața frunzelor. [61]

FILOSILICAT, (geol.) silicat constituit din tetraedri de SiO_4 legați prin trei atomi comuni de oxigen astfel încât fiecare tetraedru este înconjurat de alți trei tetraedri cu bazele în același plan, formând rețele plane infinite cu ochiuri hexagonale. Formula unității care se repetă în această structură este $(\text{Si}_2\text{O}_5)^{2-}$. Micele, cloritele și marea majoritate a mineralelor argiloase sunt filosilicați. [29]

FILOTAXIE, (bot.) sistem de așezare a frunzelor pe tulpină sau ramură. Poate fi alternă, opusă, verticilată.

Dispoziția alternă constă în inserția la fiecare nod a unei singure frunze, urmărind în lungul axului o linie spirală, numită spirală generatoare. Ea înfășoară de mai multe ori axul și se obține prin unirea punctelor de inserție a frunzelor în ordinea apariției lor. Porțiunea de spirală generatoare aflată între două frunze suprapuse se numește ciclu foliar. Acesta poate fi format din una, două sau mai multe învârtituri în jurul axului. Prin unirea pe verticală a punctelor de inserție a frunzelor suprapuse se obține un număr constant de linii echidistante, numite ortostihuri. Numărul ortostihurilor este constant și caracteristic pentru unele familii de plante. *Poaceaele* au două ortostihuri, *Cyperaceaele* trei ortostihuri, *Rosaceaele* cinci ortostihuri, de unde și numele de dispoziție foliară distihă, tristihă, pentastihă. Planurile de simetrie longitudinală a două frunze succesive de pe spirala generatoare formează, în centrul axului, un unghi de divergență, exprimat prin fracții ordinare numite divergențe. Numărătorul indică numărul de învârtituri într-un ciclu foliar, iar numitorul, numărul de frunze existente în ciclul foliar și numărul de ortostihuri. În acest sens, divergența $2/5$, caracteristică speciilor din familia *Rosaceae*, indică prin cifra 2 că spirala generatoare face două învârtituri pe axă până ajunge la frunza suprapusă celei de la care s-a plecat, iar cifra 5 indică numărul de frunze aflat în ciclul foliar și numărul de ortostihuri. Nu se ia în considerare la numărătoare frunza a 6-a care se află suprapusă frunzei unu. Înmulțind divergența cu 360° se obține valoarea unghiului de divergență ($2/5 \cdot 360^\circ = 144^\circ$). Speciile de plante din familiile *Ulmaceae*, *Vitaceae*, *Poaceae*, *Liliaceae* au divergența $1/2$, unghiul de divergență de 180° ; speciile de plante din familiile *Cyperaceae*, unele *Betulaceae*, posedă divergența $1/3$, unghiul de divergență 120° ; speciile de plante din familiile *Rosaceae*, *Polygonaceae*, *Chenopodiaceae*, *Asteraceae*, *Cucurbitaceae* etc. au divergență $2/5$, unghiul de divergență 144° . Unele plante cum sunt ridichea (*Raphanus sativus*), inul (*Linum usitatissimum*), aliorul de baltă (*Euphorbia palustris*) ș.a. posedă divergența $3/8$, unghiul de divergență 135° . **Dispoziția opusă** constă în inserția a două

frunze la același nod, așezate față în față. Frunzele unui nod sunt dispuse în cruce față de frunzele nodului superior sau inferior. Dispoziția se numește decusată. Posedă divergența 1/4, unghiul de divergență 90°. Întâlnită la plantele din familiile *Lamiaceae*, *Caryophyllaceae*, *Scrophulariaceae*. Un caz particular îl prezintă *Coffea* (cafea) care are divergența 1/2, unghiul de divergență 180°. **Dispoziția verticilată** indică inserția a trei sau mai multe frunze la nod. Ea poate fi izostihă, când frunzele verticilelor succesive se suprapun, și diplostihă, când frunzele dintr-un verticil alternează cu frunzele verticilelor învecinate superioare și inferioare. În primul caz numărul de ortostihuri este egal cu numărul de frunze dintr-un verticil, divergența foliară este de 1/3, iar unghiul de divergență 120°. În al doilea caz numărul ortostihurilor este dublu față de numărul de frunze existente într-un verticil. Plantele pot avea într-un verticil 3 frunze, ca la ienupăr (*Juniperus communis*), leandru (*Nerium oleander*); patru frunze, ca la dalac (*Paris quadrifolia*); șase frunze, ca la vinariță (*Asperula odorata*) și un număr mult mai mare, ca la speciile de coada calului, barba ursului (*Equisetum* sp.). [50]

FILOXERA VITEI DE VIE (*Phylloxera vastatrix*), (cecid.) semnalată în Europa în 1868 când a distrus viile în masă. Filoxera atacă rădăcinile soiurilor roditoare provocând apariția unor umflături (nodozități și tuberozități). Sunt atacate și rădăcinile soiurilor de portaltoi, însă în mai mică măsură și fără urmări grave. În plantațiile de portaltoi, ca și de hibridi producători direcți, filoxera atacă frunzele, formându-se niște umflături numite gale care stânjenesc funcțiile fiziologice al frunzelor. Combaterea la filoxera forma galiculă, în plantațiile de portaltoi, se execută cu prăfuiri de Detox-5, Lindatox-20 sau stropiri cu produse organo-fosforice. Se procedează la strângerea frunzelor cu gale și arderea lor. [50]

FILOXERĂ, (cecid.) nume popular al insectei *Phylloxera vastatrix* (fam. *Phylloxeridae*, ord. *Homoptera*), care produce gale pe frunzele de viță de vie. Insecta are dimensiunea de 0,3-1,2 mm; de culoare galbenă sau brună-verzuie. În România, specia a fost semnalată pentru prima oară în podgoria Valea Călugărească în anul 1884, de către W. Knechtel. [41]

FILOZITATE, (fitopat.) boală a cartofului la care colții tuberculilor ținuți la întuneric se alungesc și se subțiază. F. este produsă de factori abiotici dar și de unii patogeni (virusuri, ciuperci). [61]

FILOZITATEA TOMATELOR, (fitopat.) viroză produsă de *Cucumber mosaic virus in tomato*. Virusul mozaicului castraveților la tomate este răspândit în culturile timpurii. Frecvența atacului este cuprinsă între 12 și 84% la 3 luni de la înființarea culturii. Infectate în faza de răsad, plantele au talie redusă, cu frunzele filiforme, iar nervura principală căpătând aspectul frunzelor de ferigă. Măsurile de prevenire și combatere constau în: protejarea răsadului de tomate de atacul afidelor care sunt vectoarele acestui virus; excluderea de la plantare a răsadului care prezintă simptome de infecții virale; amplasarea culturilor de tomate în culise de porumb perpendiculare pe direcția vântului pentru a împiedica răspândirea afidelor; distrugerea buruienilor din cultură și din apropierea culturii; aplicarea de tratamente chimice pentru combaterea afidelor. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1986) [50]

FILOZOFIE, ramură a culturii spirituale, formă a conștiinței sociale, știință a celor mai generale legi care acționează în natură, societate și gândire; concepție generală despre lume și viață; atitudine față de marile probleme ale existenței; realizarea unei imagini integratoare, globale, de ansamblu, asupra existenței noastre. [32]

FILTRA (a), (chim., ind.) a separa părțile omogene dintr-un amestec eterogen cu ajutorul unui filtru; a trece un fluid printr-un filtru sau prin alt mediu permeabil pentru a-l curăța de impurități. [13]

FILTRARE, (chim.) operație de separare a unui solid dintr-un amestec eterogen solid-lichid, cu ajutorul unor mase poroase, permeabile numai pentru lichid. După filtrare masa poroasă rămâne neschimbată. Filtrarea se poate efectua la presiune normală și la temperatura camerei, sau la diferite presiuni și temperaturi. [29]

FILTRARE GLOMERULARĂ, (fiziol.) separarea proteinelor de apă și substanțele solvite în plasmă, la nivelul membranei filtrante glomerulare, sub acțiunea a trei forțe: presiunea hidrostatică a sângelui în arteriola aferentă a glomerulilor renali, presiunea coloid-osmotică exercitată de proteinele sanguine și presiunea din interiorul capsulei renale. Rezultatul este formarea urinei primare (125-130ml/min, adică 170-180l/24 ore). Din aceasta, numai o mică parte se elimină la exterior, restul fiind supus proceselor de ajustare din tubii uriniferi. [21]

FILTRARE PE MEMBRANĂ, (prot. med., ecol.) tehnică de eliminare sau de concentrare a unor materii în suspensie, care include și microorganismele (excepție făcând virusii liberi), cu ajutorul unui filtru de porozitate cunoscută. [3]

FILTRARE SUB VID, (prot. med., ecol.) procedeu de deshidratare a noroaielor în cursul căreia filtrarea, realizată cu ajutorul unei membrane filtrante, este facilitată de aplicarea unui vid. [3]

FILTRAT, (prot. med., ecol.) fază lichidă care rezultă în urma unei operații de filtrare (turta de colmatare, în cazul unui foraj). [3]

FILTRATOR, (ecol.) organisme acvatice care se hrănesc cu plancton sau alte particule organice mărunte aflate în suspensie utilizând o varietate de mecanisme de filtrare (ex., bivalvele utilizează branhiile, cirpedele folosesc cirii, mulți crustacei utilizează apendicele cefalice sau toracale prevăzute cu peri, tunicatele folosesc faringele etc.). [70]

FILTRE, (prot. med.) instalații ce servesc la epurarea fizică a unei ape care deservește un acvariu, bazin piscicol etc. Sunt alcătuite din mai multe vase de mărimi variabile, în funcție de volumul de apă care trebuie filtrat, pline cu nisip, pietriș, turbă, cocs, material plastic, dispuse în straturi prin care apa este condusă să circule atât de jos în sus, cât și invers. [10]

FILTRU¹, (biogeogr.) barieră geografică sau ecologică care blochează trecerea unor organisme și permite trecerea altora. [70] → **BARIERĂ**

FILTRU², (chim., agrochim.) dispozitiv, aparat sau instalație care separă cu ajutorul unui material filtrant un fluid de particulele solide aflate în suspensie în masa lui. [13] Adesea în agrochimie se folosesc filtre din hârtie specială cu diferite dimensiuni ale porilor. [29]

FILTRU ABSOLUT, (ecol.) filtru a cărui dimensiune a porilor permite reținerea totală a particulelor solide mai mari sau egale cu 0,01 micrometri. [3]

FILTRU BIOECENOTIC, (ecol.) acțiunea biocenozei de a reține în componența sa numai o parte din speciile selectate de biotop și integrate în el. Speciile selectate și integrate de biotopul biocenozei sunt supuse unui control permanent. Acest filtru este mai puternic în biocenozele cu număr mare de specii și se bazează pe multiple procese de feed-back. [2]

FILTRU BIOLOGIC, (ecol.) pat de materiale inerte la traversarea căruia apa reziduală este purificată de un film biologic activ care acoperă complet materia inertă. [3]

FILTRU DE BIOTOP, (ecol.) rolul pe care îl are biotopul prin valorile factorilor abiotici să selecteze sau să limiteze numărul de specii de pe un anumit spațiu. El fixează în limite mari posibilitățile de asociere ale acestora. [24]

FILTRU LENT CU NISIP, (prot. med.) filtru cu o acțiune triplă – fizică, chimică și biologică – asupra apei de purificat, care folosește ca suport și agent filtrant un pat de nisip (viteza de filtrare, pe o

suprafață de un metru patrat, este cuprinsă între 0,05 și 0,2 m³/h). [3]

FILUM, (bot.) unitate taxonomică superioară de clasificare a plantelor, reunind mai multe clase, cu terminația în -*phyta*, ex., *Pinophyta*, *Magnoliophyta*; categorie taxonomică majoră pentru ciuperci, având sufixul -*mycota*. Regnul *Fungi* cuprinde 7 filumuri: *Myxomycota*, *Chytridiomycota*, *Oomycota*, *Zygomycota*, *Ascomycota*, *Basidiomycota* și *Deuteromycota*. În prezent, mulți taxonomiști consideră filumul ca unitate superioară de clasificare pentru animale și diviziunea ca unitate superioară pentru plante. Atât filumul cât și diviziunea sunt încrengături cu aceeași valoare taxonomică. [61]

FILUM TERMINALE, (anat.) filamentul terminal al măduvei spinării unui vertebrat. [37]

FIMBRIAT, (bot.) organ cu marginile fin și lung despicate în fâșii, ex., foliola involucrală, orhee, lodiculă, induziu, petală. [50]

FIMBRIE¹, (biol.) margine franjurată a unei deschideri, ex., în jurul deschiderii oviductului mamalian. [57]

FIMBRIE², (bot.) scuamă sau lacinie fină, diviziune fină, aspect întâlnit la corola de rechie (*Reseda* sp.), garoafă (*Dianthus superbus*). [50]

FIMBRII, (cit.) apendice filamentoase, drepte, rigide, tubuloase, formate dintr-o proteină specială (fimbriină), cu localizare pericelulară. Sunt structuri din categoria adevizinelor, lectine cu capacitate de legare uni- sau bi-polară. Orice linie bacteriană poate exista alternativ în forma fimbriată și nefimbriată. **F.** au rol de atașare intercelulară sau de un suport inert. La bacteriile patogene au rol de adevizine și constituie, totodată, un factor de virulență și agresivitate deoarece conferă un anumit grad de protecție celulei față de factorii de apărare ai gazdei. **F.** manifestă un grad pronunțat de diversitate biochimică, ceea ce face imposibilă administrarea unor preparate vaccinale. [69]

FIMOZĂ, (med. u.) îngustare mai mult sau mai puțin marcată a unui inel cutanat care formează un orificiu natural. Termenul este adesea utilizat în legătură cu îngustarea orificiului prepuțial, urmată de imposibilitatea degajării glandului. [33]

FINANȚARE, (ec.-fin.) susținere cu bani a unui proiect economic, a unei activități economice și sociale. [55]

FINETEȚA LÂNII, (agric., zool.) grosimea sau diametrul secțiunii transversale a unei fibre de lână, exprimată în microni. [34]

FINGER LAKES (*Lacurile digitale*), grup de 11 lacuri situat în N-E SUA – statul New York (Conesus, Homiock, Canadice, Honeoye, Canadaigua, Keuka, Seneca, Cayuga, Owasco, Skaneateles și Otisco). Denumirea a fost sugerată de configurația și dispunerea celor 11 lacuri, sub forma degetelor de la

o mână situate în văile glaciare. Dintre ele cele mai adânci și cu suprafața cea mai mare sunt: Seneca (188,4 m /174 km²) și Cayuga (132,6 m /173 km²). Lacurile au fost drenate natural de râul Oswego, în est, și Genesee, în vest, ambele tributare lacului Ontario. [45]

FINISHER, (zootehn.) nutreț combinat, complet, destinat hrănirii porcinelor aflate în perioada de îngrășare – finisare. [34]

FIORD, golf sau strâmtoare îngustă, care reprezintă o veche vale glaciară cu versanți abrupti, invadată de apele mării; prezintă la capătul dinspre larg un prag submers; termen de origine norvegiană. [25] În Scandinavia, Scoția, Groenlanda, **f.** decupează țărmurile. [50]

FIORDLAND, parc național din Noua Zeelandă (Insula de Sud, districtul provincial Otago). Suprafața, 1.223.654 ha (1904). Altitudine, 0-2.460 m. Unul din cele mai mari parcuri ale planetei. Se află amplasat într-o regiune de fiorduri („sounds“), lacuri și cascade din sud-vestul Insulei de Sud. Este o zonă de îmbinare a activității glaciare actuale și cuaternare. Munții au toate etajele bioclimatice, pornind de la pădurile umede subtropicale ajungând până la pajiștile alpine. În păduri există desigur de ferigi uriașe (*Alsophila* sp., *Dicksonia* sp.) ce ating înălțimea de 25 m, legate prin liane, plante epifite, pini negri, pini albi și kauri. Cel mai înalt din parc este vârful Elliott (2.003 m). Pădurile de foioase sunt reprezentate de fagul sempervirent (*Nothofagus menziesii*). Lor li se succedă coniferele, printre care și pinul kauri. În parc există și 5 cascade succesive, dintre care Sutherland are o cădere de 500 m. Aici se mai găsesc și lacurile glaciare Te Anau (342 km²) și Ada. Parcul protejează o serie de specii endemice de floră și faună. Animalele endemice sunt: papagalul de munte kea (*Nestor notabilis*) – atacă oile, smulgându-le rinichii și intestinele, papagalul kaka (*Nestor meridionalis*), papagalul de vizuină kakapo (*Strigops habroptilus*), pasărea apteră kiwi de sud (*Apteryx australis*), rața sălbatică etc. Pe lângă speciile endemice aici se întâlnește singurul habitat din lume pentru cristeiul nezburaător takahe (*Notornis hochstetteri*); mai sunt întâlnite păsările: egretă, lopătarul, albatrosul regal, pinguinii (*Eudyptes pachyrhynchus*). În partea de vest a lacului Te Anau, pe țărm, se află peștera Te Ana Anau pe tavanul căreia trăiesc larvele luminescente ale muștei „puratohe“ (*Arachnocampa luminosa*). În fiordul parcului trăiesc foci, iar în păduri, cerbi. [50]

FIRMISTERN, (anat.) descrie două oase coracoide sau epicoracoide care se întâlnesc și fuzionează pe linie mediană adiacent stemului, ca la broaște. [57]

FIRN, (glac.) stadiu diagenetic al zăpezii, între zăpadă și gheață; rezultă din mărirea taliei grăunților prin

procese de topire – recristalizare, sublimarea și condensarea vaporilor rezultați. **F.** are aspect grăunțos și compact; prin evoluție îndelungată, deformări plastice și rearanjări în solid, sub efectul presiunii, se transformă în gheață de ghețar. [25]

FISCALITATE, (ec.-fin.) sistem de legi, de regulamente, de dispoziții care privesc calcularea și perceperea impozitelor. [58]

FISETERIDE (*Physeteridae*), (zool.) familie care cuprinde cele mai mari odontocete cunoscute astăzi. Capul este mare, trunchiat anterior. Sub tegument au țesut gras foarte dezvoltat, ex., cașalotul. [26]

FISIUNE, sin. *sciziparitate*, fisionare, despicare, sciziune, divizare. **1.** (fiz.) Reacția nucleară (provocată sau, rar, spontană) în care are loc ruperea unui nucleu atomic greu în două fragmente de masă aproape egale [27]. **2.** (citol.) Modalitate primitivă de înmulțire a unor organisme unicelulare, care constă în clivarea transversală sau longitudinală a acestora, prin formarea unui sept de diviziune. Este caracteristică bacteriilor, dar este prezentă și la unele alge (ex., diatomee), drojdi (ex., *Schizosaccharomyces*) și protozoare. **F. binară** – diviziunea simetrică a unei celule procariote în două celule fiice; reprezintă o formă de reproducere asexuată la microorganisme. [69]

FISIUNE CENTRICA, FISIUNE CROMOZOMALĂ, (genet.) diviziunea centromerului unui cromozom metacentric sau submetacentric în doi cromozomi acrocentrici de lungime egală (în primul caz) sau inegală (în cel de al doilea caz). Fenomenul a fost observat la numeroase specii de păsări, reptile, primat și constituie unul dintre mecanismele speciației, asigurând izolarea reproductivă a două populații. [19]

FISIUNE CROMOZOMALĂ, (genet.) diviziunea transversală a centromerului unor cromozomi, urmată de alocarea nerestituțională a brațelor cromozomale în celulele fiice, acestea fiind convertite în izocromozomi. [56]

FISIUNE NUCLEARĂ, (fiz.) proces spontan sau indus de diviziune a nucleului atomic în două sau mai multe fragmente de masă comparabilă. Este specific nucleelor grele (de la finele tabelului chimic al elementelor) și este o reacție puternic exoenergetică. [38]

FISSIPEDIA, (zool.) nume folosit anterior pentru carnivorele terestre (pisici, câini, urși etc.), distinct de *Pinnipedia* sau foci și lei de mare. În sistemele actuale de clasificare, *Pinnipedia* sunt considerate ca ordin separat și numele *Carnivora* este folosit numai pentru *Fissipedia*. [37]

FISTIC (*Pistacia vera*, fam. *Anacardiaceae*), (agric.) originar din Asia. Pom de mărime mijlocie (7-8 m), dioic și cu frunze caduce. Indivizii masculi au florile grupate în amenți, iar exemplarele femele au florile grupate în raceme rare care apar primăvara târziu.

Fructul este o drupă uscată de mărimea unei măslini. Se consumă miezul care conține ulei alb-gălbui uneori verde deschis (51%) apoi substanțe proteice (22,7%) și hidrați de carbon (13%). Datorită acestui conținut miezul este foarte apreciat în patiserie și cofetărie, pentru prepararea înghețatei etc. **F.** este adaptat la condiții de climă și sol foarte dure, de zonă temperat-caldă și subtropicală. Suportă secete prelungite și călduri mari care sunt necesare pentru coacerea fructelor. Crește pe soluri sărace cu condiția ca acestea să conțină minimum 20% calcar. Fiindcă înmulțirea prin semințe duce la o mare variabilitate se folosește altoirea pe *P. atlantica* (fistic de Atlas) sau pe *P. terebintus*. Între lucrările de îngrijire este necesară polenizarea artificială. Inflorescențele masculine care au tendința de protandrie trebuie recoltate înainte de deschiderea staminelor păstrate în saci de tifon până când florile femele (stigmatetele) sunt în stadiu de receptivitate când se face polenizarea. Pentru această lucrare se poate utiliza polen păstrat din anul anterior sau polen de *P. terebintus*. [40]

FISTULĂ, (med. vet.) orificiu sau conduct anormal, accidental sau congenital care permite trecerea produselor de secreție, a puroiului sau a materiilor organice (fecale sau urină). [33]

FISTULOS, (bot.) organ tubulos sau în formă de țevă, aspect întâlnit la frunza de ceapă (*Allium cepa*), pețiolul la brustur dulce (*Petasites hybridus*), tulpina speciilor de *Apiaceae/Umbelliferae*, la unele specii de *Poaceae/Gramineae*. [50]

FISURĂ¹, (petr.) crăpătură cu deschidere variabilă, adesea neregulată, câteodată profundă, într-un material solid. [3]

FISURĂ², (med. vet.) fantă patologică. În legătură cu pielea, termenul sinonim este cel de *crevasă sau ragadă*, în legătură cu cutia de corn – *seimă*, în legătură cu fisurile osoase, fără fracturarea totală a acestora – *felură*. [33]

FIȘĂ TOXICOLOGICĂ, (ecol.) document normat care prezintă elementele toxicologice ale produselor industriale. [3]

FIȘIER, (inform.) o colecție de date care se regăsește înscrisă pe un suport de memorie externă. Este identificat printr-un nume și eventual o extensie alcătuită din maximum trei caractere, reprezentând tipul fișierului. Exemplu de nume de fișier: prot1.dbf (bază de date FoxPro). [47]

FITINĂ, (biochim.) produs derivat al mezoinozitolului, un hexitol. Acesta este esterificat la toate grupările hidroxil cu acid fosforic și transformat în sare de calciu și magneziu. Fitina reprezintă rezerva de fosfor a semințelor, dar poate fi prezentă și în țesuturile de susținere ale plantelor superioare. [9]

FITNESS¹, (genet.), sin. *succes adaptativ, avantaj selectiv, succes reproductiv*, capacitate a unui organism de a supraviețui și de a se reproduce, deci de a transmite genele lui generației următoare. [20]

FITNESS², (ecol.) capacitatea populației unei specii date de a se adapta unei nișe ecologice. [3]

FITO-, prefix caracteristic pentru relațiile plantelor. [24]

FITOAGRESINE→**FITOTOXINĂ**²

FITOALEXINE, (fitopat.) compuși organici sintetizați de plante, ce inhibă dezvoltarea ciupercilor în țesuturile sensibile. Descoperite de K. O. Müller și H. Börger (1941) în cartofii atacați de ciuperca *Phytophthora infestans*. Se formează sau sunt activate când planta-gazdă vine în contact cu agentul patogen. **F.** reacționează cu substanțe steroidice din agenții patogeni afectându-le permeabilitatea membranelor celulare. Sunt produse de celule și prezintă importanță chemotaxonomică pentru diferite specii, genuri și chiar familii de plante: *pisantina* s-a izolat din păstăile de mazăre; *faseolina* din fasole; *impomeamorona* din batat; *orchinolul* din poroinic; *rishitina* din cartof; *capsidiolul* din ardeiul american; *safinolul* din șofrănaș; *acidul benzoic* din măr; *hidroxistilbene* din arahide și trifoi; *benzofurani* din saschiu; *furanocumarine* din specii de *Apiaceae*; *xanthoxina* din păstârnac; *psoralena* din pătrunjel. Unii agenți patogeni sunt capabili să metabolizeze și să detoxifice **f.** Parazitarea plantei de către un agent patogen presupune învingerea **f.** prin metabolizarea lor. [50]

FITOBENTOS, (ecol.) componentă permanentă dar nu exclusivă a zonei litorale, a lacurilor, mărilor și oceanelor. În zona profundă lipsește. Este alcătuit din plante mari (macrofite, ex., spermatofite, macroalge etc.) și plante mici (microfite, ex., alge microscopice). Constituie sursa de hrană pentru animalele fitofage din mediul acvatic. El contribuie la autoepurarea apelor și la formarea depozitelor organice de pe fundul bazinului, influențând ireversibil evoluția ecosistemului lacustru spre uscat. [50]

FITOCEDII, (cecid.) gale produse de plante aparținând genurilor: *Cuscuta*, *Loranthus*, *Phoradendron*, *Viscum*. [41]

FITOCENOCOMPLEX, (ecol.) complex de fitocenoze din tipuri (asociații) diferite caracteristic pentru un *geosistem (peisaj geografic, landsaft)*. [15]

FITOCENOGENEZĂ, (ecol.) proces de formare a unei fitocenoze stabile pe un teren gol; se desfășoară în timp având următoarele stadii: inițial sau de colonizare, de agregare, de competiție, de stabilizare și de climax. [15]

FITOCENOLOGIE, sin. *ecologie vegetală*, știința despre vegetație, parte a *geobotanicii* care studiază și clasifică *fitocenozele și fitoceno-complexele*. [15] Ramură a ecologiei care se ocupă cu studiul fitocenzelor dintr-un ecosistem sub aspect cantitativ (producție primară, aportul energetic al plantelor într-un ecosistem) și calitativ (principalele asociații vegetale dintr-un ecosistem, relațiile intra- și interspecifice, relația plante – mediu abiotic etc.). [24]

FITOCENOTIP, (bot.) tip ce reunește speciile de plante cu același rol fitocenotic (de exemplu: dominante, caracteristice, însoțitoare etc.). [15]

FITOCENOZĂ¹, (ecol.) comunitate concretă de plante, cu structură și componență floristică determinate, autoreglată printr-un sistem de relații intraspecifice, interspecifice, între specii și mediul de viață. Este formată din mai multe populații de plante aflate în stare de echilibru ecologic. Între specii există afinități de conviețuire și toleranță. Prin activitatea lor biologică, mediul le devine caracteristic. Repartiția lor teritorială este dirijată de climă, sol, relief, altitudine. Diversitatea acestor factori (în funcție de altitudine și longitudine) fac ca **f.** să fie diferite, având o anumită fenologie, o anumită structură floristică și anumite particularități ecologice. Sunt întâlnite **f.** naturale terestre, acvatic, palustre constituite din specii ale florei spontane – și **f.** agricole (agrofitecenoze) – constituite din specii cultivate, însoțite în mod obișnuit de anumite specii de buruieni. În cadrul unei **f.** există specii dominante, specii subdominante, specii indicatoare și specii însoțitoare. *Speciile dominante* reprezintă 60-70% din totalul speciilor ce intră în structura lor. *Speciile subdominante* reprezintă, în cadrul unei **f.** 25-40% din totalul speciilor. *Speciile indicatoare* sunt slab reprezentate ca număr și volum și oglindesc anumite însușiri ale factorilor ecologici prezenți în raza de existență a comunității speciilor (umiditate ridicată sau scăzută, climă caldă sau rece, soluri bogate sau sărace în săruri minerale). *Speciile însoțitoare* reprezintă 10-30% din totalul speciilor din **f.** Însoțesc specii dominante și subdominante în funcție de însușirile ecologice pe care le au. [50]

FITOCENOZĂ², (ecol.) grupare de populații de plante, omogenă din punctul de vedere al compoziției și structurii; nu există de sine stătător, fiind componență a unei biocenoze; **f. derivată**, **f.** cu compoziție modificată în raport cu **f. fundamentală**; **f. deschisă**, **f.** care nu acoperă în întregime suprafața ocupată; **f. finală**, **f.** care încheie o serie succesională; **f. fundamentală**, cu compoziție și structură nemodificate de om; **f. închisă**, **f.** care acoperă în întregime suprafața; **f. pionieră**, **f.** formată din specii

rustice; ocupă rapid terenurile libere, dar nu are durată lungă de existență fiind înlocuită de o formă stabilă; **f. primară** → **f. fundamentală**; **f. serială**, **f.** componență a unei serii de vegetație; **f. secundară**, **f.** cu compoziție și structură complet modificată față de **f. fundamentală**; **f. stabilă**, **f.** formată din specii adaptate habitatului, având stabilitate mare în timp. [15]

FITOCIMAT, (ecol.) climat modificat de fitocenoză și specific acesteia. [15]

FITOCIMATOLOGIE, (ecol.) studiul microclimatului din spațiul aerian ocupat de vegetale, la suprafața acestora și chiar din interiorul lor. [54]

FITOCIMĂ, (ecol.) clima proprie asociațiilor vegetale. Ea depinde de compoziția și structura covorului vegetal. [2]

FITOCORĂ, (bot.) referitor la răspândirea și transmiterea sporilor cu ajutorul unor plante, ex., torțelul sau cuscuta transmite fitoplasme, polenul de nuc răspândește bacteria *Xanthomonas arboricola* pv. *juglandis*. [61]

FITOCROM, (bot.) pigment fotoreceptor cu rol de captare și utilizare a energiei luminoase pentru stimularea și inhibarea unor procese biologice. Răspândit în toate plantele verzi. Lipsește la ciuperci. Izolat de W. C. Butler și colab. (1959). Localizat intracelular, asociat sistemului biomolecular din plasmalemă și în membrana internă a cloroplastelor. Din punct de vedere chimic este o cromoproteidă cu masa moleculară de peste 60.000. Conține 3 cromofori de natură tetrapirolică, a căror structură se apropie de a ficocianinei și a pigmentilor biliari. Are două forme fotointerconvertibile. **F. inactiv**, verde-albăstrui, stabil, notat cu P₆₆₀ pentru că prezintă maximum de absorbție în roșu-deschis, cu lungimea de undă de 660 nm, și **f. activ**, verde-închis, instabil, notat cu P₇₃₀ cu maximum de absorbție în roșu-închis, lungimea de undă 730 nm. Fiziofotochimic, **f. inactiv** după absorbția unei cuante de lumină roșie ($\lambda = 660$ nm), se transformă în **f. activ**, care absoarbe lumina roșie-închisă ($\lambda = 730$ nm). Absorbția unei cuante de lumină roșie-închisă de către **f. activ** determină reacția inversă de formare a **f. inactiv**. Fiziologic îndeplinește rol de fotoreceptor în toate fotoreacțiile reversibile ce au loc în roșu și roșu-închis din plantele verzi, intervenind în: sinteza de antociani, clorofile, carotene, flavone, inducerea biosintezei diverselor enzime din cloroplaste, biosinteza giberelinelor, reglarea hormonală a înfloririi plantelor, fotomorfologia organelor, fotoperiodism, formarea tuberculilor, creșterea tulpinilor, creșterea frunzelor. **F.** se află în cantitate mai mare în zona meristematică și în organele de depozitare a substanțelor de rezervă (rădăcini tuberizate, bulbi, receptacule florale, semințe). [50]

FITOECOLOGIE, domeniul botanicii care studiază ecologia plantelor. [2]

FITOEDAFON, (ecol.) flora microscopică a solului, asociații de microfite răspândite pe sol sau în sol. [50]

FITOFAG, (ecol.) organism animal care se hrănește cu țesuturi vegetale; în cadrul fitofagiei propriu-zise se întâlnesc mai multe variante de adaptări la hrană: filofagie (hrănirea cu frunze), xilofagie (hrănire cu lemn), rizofagie (cu organe subterane), seminifage (cu semințe); de asemenea, există specii polinivore – se hrănesc cu polen – sau nectarivore – ce se hrănesc cu nectar. [62]

FITOFAGIE, (zool.) comportament trofic erbivor întâlnit la numeroase specii de animale nevertebrate și vertebrate din toate ecosistemele terestre și acvatice. Procurarea hranei vegetale se bazează pe un anumit comportament de căutare și ingestie, ca și adaptări corespunzătoare ale aparatului digestiv, caracteristice fiecărei specii. Ele formează a doua verigă din lanțurile trofice existente într-o biocenoză. [50]

FITOFENOLOGIE, studiul fenologiei plantelor pe o perioadă mai lungă de timp privind data când are loc înfrunzirea, desfrunzirea, înflorirea, fructificarea. [50]

FITOFILI, (pisc.) pești care depun icrele pe plante. [10]

FITOGAMIE, (bot.) fertilizare (fecundare) prin polenizare încrucișată. [50]

FITOGEN, de origine vegetală. [50]

FITOGENETICA, studiul genezei plantelor. [50]

FITOGENEZĂ, (bot.) originea, dezvoltarea și evoluția plantelor. [50]

FITOGEOGENEZĂ, (paleomorf.) geneza plantelor în cursul epocilor geologice. [50]

FITOGEOGRAFIE, știința care studiază răspândirea plantelor în spațiul geografic; **f. ecologică**, ramură a fitogeografiei care studiază cauzele ecologice ale răspândirii plantelor; **f. floristică**, ramură a fitogeografiei care studiază răspândirea actuală (arealele) plantelor; **f. istorică**, ramură a fitogeografiei care studiază răspândirea plantelor în perioadele geologice. [15]

FITOGRAFIE, botanică descriptivă care se ocupă cu descrierea, morfologia și anatomia plantelor cu prezentarea figurilor (desenele) corespunzătoare. [50]

FITOHORMON, (biochim.) substanță de origine vegetală, biologic activă în cantități minime, în locuri îndepărtate de țesutul care-l produce. În grupa **f.** intră auxinele, hormonii de înflorire, carotenoizii, steroizii. [61]

FITOHORMONI, (bot.) sin. *hormoni vegetali*, substanțe organice sintetizate în celulele tinere din corpul plantelor, care stimulează și reglează procesul de creștere și morfogenează. Se acumulează cu preponderență în zonele de creștere ale rădăcinilor,

tulpinilor în muguri, ovare, polen, semințe etc. Determină creșterea plantelor prin intensificarea diviziunii celulare și alungirea celulelor existente. Acțiunea și specificitatea reacției depind de starea fiziologică a celulei. Sunt substanțe micromoleculare, numeroase, foarte heterogene. Sub aspect chimic se aseamănă cu vitaminele și cu anumiți hormoni animali. Larg răspândiți în regnul vegetal. Prezenți în plantele superioare, ciuperci, alge, bacterii. Întâlniți în stare liberă sau asociați cu proteinele. Manifestă deosebită importanță teoretică și aplicații practice. Întrebuințați în practica fitotehnică și horticolă pentru grăbirea înrădăcinării butașilor, oprirea căderii fructelor etc. sunt reprezentați de auxine, gibereline, citochinine, acidul abscisic, etilenă. [50] → FITOCROM

FITOINDIVID, (bot.) unitate elementară din care se construiesc toate celelalte părți constitutive ale fitocenozei. La nivelul fitoindividului se desfășoară toate procesele vitale (asimilație, respirație, transpirație, creștere și dezvoltare, înmulțire). În fitocenoză individul contează ca element statistic în cadrul colectivității pe care o alcătuiește, reprezentată de populație. [50]

FITOLACACEE (*Phytolaccaceae*), (bot.) familie care cuprinde cca 150 de specii lemnoase și erbacee, răspândite mai ales în regiunile tropicale. Frunze simple, întregi. Flori ciclice, dispuse în raceme, periant simplu, (perigon) format din 5 tepale; androceul din stamine cu un număr variabil (4-5 sau 8-polimer); gineceul, multicarpelar sau secundar concrescut, fiecare carpelă cu câte un ovul mai mult sau mai puțin campilotrop orizontal, apotrop, prins pe sutura bazal-ventrală. Formula florală: ♂ P_{4-5} rar $_{8-10} A_{4-5}$ sau $_{8-\alpha} G_{8-16}$ secundar $_{(8-16)}$; Fruct bacă roșie-întunecată. Flora României conține un singur gen *Phytolacca*, $x = 9$, cu 2 specii: *P. americana*, $2n = 36$, cultivată și subsontană; *P. esculenta*, $2n = 36$, cultivată. [50]

FITOLIT, (bot.) cristal mineral prezent în celulele vegetale. [29]

FITOM, (bot.) **1.** Corpul vegetativ al plantei. **2.** Planta ca unitate ecologică. [50]

FITOMASTIGINA (*Phytomastigina* sin. *Phytoflagelata*), (biol.) flagelate ce aparțin regnului vegetal. Sunt forme libere și se hrănesc autotrof. Puține specii sunt parazite. Acest grup cu rang de subclasă mai cuprinde și specii ce întrunesc caractere de animal și plantă, ex., *Euglena* sp. [50]

FITOMER, (bot.) unitate structurală a plantei constând din internodiu împreună cu frunzele sale. [50]

FITOMEROPLANCTON, alge bentonice care apar în pelagial (masa apei) ca spori de rezistență sau cu o fază latentă; deși au o existență temporară în pelagial,

ele se integrează în fitoplancton ca parte componentă a planctonului – biocenoză pelagială. [50]

FITOMORFOZĂ, (bot.) modificări morfologice și de structură ale organelor cauzate de paraziți. [50]

FITONCID, (ecol.) ectocrine care prin acțiunea lor nocivă elimină din fondurile vegetale anumiți paraziți (bacterii, ciuperci). Aceste substanțe reglează numărul și intensitatea de acțiune a unor consumatori ai producătorilor primari. [2]

FITONCIDE, (biochim.) substanțe antibiotice sintetizate de plante superioare, cu proprietăți bacteriostatice, bactericide, insecticide și toxice pentru unele animale nevertebrate (viermi) sau vertebrale (rozătoare, păsări etc.). Alcina din usturoi, dihidroaina și dimetiltiosulfatul din ceapă, acizii benzoic, *p*-hidroxibenzoic, vanilic, cafeic, ferulic, clorogenic din morcov, alisenevolul din muștar, hrean, ridichi etc. sunt antibiotice care împiedică dezvoltarea multor bacterii Gram-pozitive și Gram-negative. Vaporii și extractele de usturoi și ceapă omoară bacilul difteriei, stafilococii, bacteriile holerei etc. Glicozizii benzoxiziniici din grâu, secară, porumb, prin hidroliză, formează substanțe cu acțiune antibiotică împotriva mucegaiului *Fusarium nivale* și *Sclerotinia trifoliorum*. Plantele din familia *Brassicaceae* conțin unele sulfone cu însușiri bactericide și fungicide. Lemnul unor arbori conține antibiotice cu acțiune bacteriostatică, fungistică și fungicidă. Lichenii conțin substanțe antibiotice care acționează asupra bacteriilor Gram-pozitive. Acidul usnic din lichenii *Cetraria islandica* și *Usnea barbata* împiedică creșterea și înmulțirea bacteriilor tuberculozei. În prezent se cunosc peste 50 de fitoncide. Structura chimică este foarte diferită. Joacă rol important în apărarea plantelor contra microorganismelor fitopatogene. [50]

FITONOMATOTEHNIE, (bot.) studiul alcătuirii nomenclaturii plantelor. [50]

FITOPATOLOGIE, sin. *patologie vegetală*, ramură aplicativă a micologiei care se ocupă cu studiul bolilor plantelor, a agenților care le provoacă, precum și cu elaborarea de metode și mijloace de prevenire și combatere a acestora. În țara noastră fondatorul acestei discipline științifice a fost savantul Traian Săvulescu (1889-1963). [69]

FITOPLANCTERI, (ecol.) specii de alge care formează fitoplanctonul, rol de producători primari în cadrul biocenozei planctonice. [50]

FITOPLANCTON, (ecol.) reprezintă componenta vegetală a planctonului, fiind o formațiune răspândită în principal în apele marine și oceanice, ca și în bazinele stagnante continentale (lacuri, bălți, iazuri, heleștee, lacuri de baraj); el este prezent și în masa de

apă a fluviilor sau a unor râuri mari. Este alcătuit în principal din populații de alge microscopice, uneori foarte numeroase, adaptate la viața în stare de plutire în masa de apă. În compoziția sa se regăsesc majoritatea grupelor mari de alge; dintre acestea, în apele dulci cele mai bine reprezentate (ca număr de specii) sunt cloroficeele, diatomeele, cianoficeele; mai puține sunt speciile de euglenoficee, crisoficee, dinoficee, xantoficee. În apele marine, compoziția fitoplanctonului este dominată de diatomee, dinoficee și unele crisoficee (*Coccolithophoridae* și *Silicoflagelatae*). Compoziția și dezvoltarea cantitativă a fitoplanctonului prezintă o anumită dinamică sezonieră; pentru zona temperată, sunt caracteristice în general un maxim de primăvară și un al doilea maxim, mai important cantitativ, în partea a doua a verii. Rolul fitoplanctonului în ecosistemul acvatic este relativ important, acesta fiind principalul producător primar din masa apei; prin procesele lor metabolice, populațiile de alge planctonice asimilează din apă atât nutrienții necesari, cât și unele substanțe toxice sau nocive, precum detergenți, pesticide, metale grele, izotopi radioactivi etc. În acest fel, fitoplanctonul contribuie la epurarea biologică naturală a apelor de suprafață. În procesul de fotosinteză, algele planctonice degajă oxigen, care constituie un factor de mediu important pentru marea majoritate a organismelor acvatice. În fine, dar nu în ultimul rând, multe populații fitoplanctonice reprezintă obiecte trofice pentru consumatorii specifici, precum rotifere, cladocere, puietul de pește, moluște filtratoare etc. [5] F. are cele mai numeroase populații și numărul cel mai mare de indivizi pe unitatea de volum (litru sau metru cub), în perioada de vară, de multe ori el depășind 230.000.000 alge/l. [50]

FITOPOPULAȚIE, (ecol.) formă concretă de existență a speciei de plante în cadrul fitocenozei existente în ecosistem. Ea este partea structurală principală a acesteia și nu este o simplă aglomerare întâmplătoare de plante, ci o mulțime organizată după anumite legi, cu caracteristici structurale și funcționale distincte. Indicii populaționali sunt: numărul sau efectivul; densitatea; distribuția spațială (frecvența și agregarea); structura dimensională; masa; structura vârstelor; structura sexelor; rata apariției, rata dispariției și rata creșterii; acoperirea. [50]

FITOPOTAMOPLANCTON, (ecol.) fitoplancton de râu, de fluviu, format din alge mărunte ce aparțin grupurilor: diatomee, cloroficee, flagelate, dinoflagelate, conjugate, heteroconte. Dintre ele, speciile de diatomee reprezintă de obicei peste jumătate din speciile f. Ele prosperă în apele mai reci ale anului, ca o dată cu încălzirea lor, în lunile de vară, să se diminueze cantitativ și specific,

predominante devenind cloroficeele urmate de cianoficee. Fitoplancterii întâlniți frecvent în apa râului și fluviului aparțin genului: *Melosira*, *Asterionella*, *Cyclotella* dintre diatomee; *Pediastrum*, *Scenedesmus*, *Closterium*, *Eudorina* dintre cloroficee; *Microcystis*, *Anabaena*, *Aphanizomenon* dintre cianoficee etc. [50]

FITOPSAMON, (ecol.) termen creat de J. Wiszniewski (1947) pentru organismele vegetale (alge, bacterii) care compun psamonul. [44] → PSAMON

FITOPTOZA, (parazit.) boală vegetală provocată de acarieni. [50]

FITOSANITAR, (prot. med.) specialist care aplică în producție măsurile de protecția plantelor. [61]

FITOSINTAXON, (bot.) sintaxon de fitocenoză. [15]

FITOSOCIOLOGIA SINUZIALĂ, (bot.) direcție recentă de cercetare a fitocenozelor pe bază sinuzială, descompunând însă sinuzia în ecodeme; este o reluare la alt nivel a concepției sinuziale a asociației. [15]

FITOSOCIOLOGIE, denumire dată științei despre vegetație de școala Zürich-Montpellier (Braun-Blanquet) care în clasificarea fitocenozelor utilizează speciile fidele, pentru a contura unitățile de clasificare de diferite ranguri (asociație, alianță, ordin, clasă). [15]

FITOTEHNIE, știința care se ocupă cu studiul plantelor agricole și cu tehnica culturii lor care să asigure sporirea producției vegetale și a calității ei. [50]

FITOTERAPIE, (fitopat.) **1.** Totalitatea măsurilor de prevenire și combatere a bolilor și dăunătorilor la plante. **2.** Tratarea bolilor de la om și animale cu ajutorul plantelor. [49]

FITOTERATOLOGIE, știința care se ocupă cu studiul malformațiilor și al monstroozităților vegetale. (C. Váczy, 1980) [50]

FITOTERMOGENEZA, (bot.) transformarea energiei potențiale în energie calorică. [50]

FITOTOXIC, (biochim.) produs chimic cu o anumită concentrație ce are o acțiune dăunătoare asupra viței de vie, a pomilor și arbuștilor fructiferi, asupra legumelor, a oamenilor și a animalelor. [49]

FITOTOXICĂ, (toxicol.) proprietate existentă la o substanță de a vătăma plantele. Substanțele fitotoxice sunt de origine biogenă (agropirenul produs de pir oprește dezvoltarea multor plante) sau sintetică (auxina). Pe însușirea unor substanțe de a fi fitotoxice se bazează sinteza erbicidelor. Fitotoxice sunt și unele substanțe poluante (anhidrida sulfurică, oxizii de azot etc.). [41]

FITOTOXICITATE, (bot.) intoxicarea unor plante cu substanțe chimice (lichide, solide sau gazoase). Ea poate fi produsă de substanțe de uz fitosanitar, de îngrășămintă, de emanațiile unor fabrici și ale

autoturismelor etc. Se manifestă prin îngălbenirea, necrozarea părților aeriene sau moartea plantelor. [61] → TOXICITATE

FITOTOXINĂ¹, (biochim.) otravă produsă de unele plante, ex., toate speciile de omag (*Aconitum* sp.), mărăgună (*Datura stramonium*), toate speciile de spânz (*Helleborus* sp.) etc. Acestea posedă substanțe toxice care ingerate provoacă moartea. În general, intoxicația se manifestă prin vomă, ritm cardiac încetinit, cu perioade aritmice, paralizia respirației, moartea. Se intervine cu spălături stomacale, purgative (sulfat de sodiu), analeptice cardiace și respiratorii, cărbune medicinal. [50]

FITOTOXINĂ², (biochim.) sin. *fitoagresine*, toxină sintetizată de microorganismele (bacterii, fungi) parazite pe plante (fitopatogene). Are rol important în patogeneză, fiind supresor al mecanismelor defensive ale plantelor sau elicitor. *F. gazdă-selective* – afectează numai un anumit genotip susceptibil (o specie, o varietate sau un soi al unei specii de plantă). *F. neselective* – cu spectru larg de acțiune; de acest tip sunt toate fitotoxinele bacteriene și majoritatea celor fungice. [69]

FITOTRON, (agrochim.) construcție specială în care se pot cultiva plante, în scopuri experimentale, în condiții controlate de temperatură, umiditate, lumină ș.a. [29]

FITOZA, (parazit.) boală a plantelor cauzată de paraziți vegetali. [49]

FITUBEROL, (bot.) fitoalexină produsă de plantele de cartof. [61]

FIUL OMULUI, (rel.) denumire dată de scriitorii sfinți lui Mesia – Hristos. Iisus Hristos este Dumnezeu adevărat, născut din Tatăl mai înainte de veci, și Om adevărat, născut din Sf. Fecioară Maria în mod supranatural, prin puterea Duhului Sfânt. [63]

FIUL PIERZĂRII, (rel.) denumire dată lui Iuda Iscarioteanul, care l-a vândut pe Iisus. [63]

FIXARE, (agrochim.) proces prin care anumite elemente chimice din sol, esențiale pentru creșterea plantelor, trec dintr-o formă solubilă sau schimbabilă într-o formă puțin solubilă sau într-o formă neschimbabilă. [29]

FIXARE GENICĂ, (genet.) apariție a unei gene noi într-o populație, fie prin mutație, fie prin amestec cu altă populație. Frecvența ei crește continuu, până atinge o valoare care face improbabilă eliminarea ei întâmplătoare, prin procese genetice întâmplătoare. O genă se fixează dacă oferă un avantaj selectiv purtătorilor sau dacă este neutră, și atunci implică participarea proceselor genetice întâmplătoare (deriva genetică sau drift genetic). Condiție ca, într-o populație oarecare, pe un locus dat, să se găsească aceeași genă. [20]

- FIXARE MNEMOTEHNICĂ**, (psih.) proces al memoriei, bazat pe întărirea și sistematizarea legăturilor temporare în condițiile repetiției și sub influența semnificațiilor. Activitate de stocare a informației. [28]
- FIXARE NESIMBIOTICĂ A AZOTULUI**, (agrochim.) proces de fixare a azotului elementar atmosferic de către microorganismele care trăiesc libere în sol. [29]
- FIXAREA AZOTULUI**, (agrochim.) proces de trecere a azotului elementar atmosferic (N_2) în combinații organice sau în forme ușor utilizabile în procesele biologice, sub acțiunea microorganismelor din sol. [29]
- FIXAREA AZOTULUI MOLECULAR**, (biochim.) proprietate a unor cianobacterii de a asimila direct azotul molecular (gazos). Mecanismul fixării azotului este destul de complex; derularea procesului, în care un rol important îl are nitrogenaza, este influențat de concentrația oxigenului în mediu, de cantitățile existente de azotați și de amoniu, de intensitatea fotosintezei. Procesul este localizat în special la nivelul heterociștilor (în cazul genurilor *Anabaena*, *Anacystis*, *Aphanizomenon*, *Calothrix*, *Nostoc*, *Tolypothrix* etc.); există și forme care fixează N_2 fără a avea heterociști, ex., genurile *Lyngbya*, *Oscillatoria*, *Phormidium*, *Gloeocapsa*, *Trichodesmium*. Însemnătatea ecologică a acestui proces pentru organismele fixatoare de azot constă în aceea că elimină posibilitatea ca absența/insuficiența azotului asimilabil în apă să devină un factor limitativ pentru aceste populații. Activitatea fixatorilor planctonici de azot contribuie la eutrofizarea apei bazinelor și favorizează producerea unor „înfloriri“ de ampolare. Importanța practică a fixării azotului molecular de către cianobacterii constă în posibilitatea utilizării procesului pentru fertilizarea naturală a solului. [7]
- FIXAREA ELEMENTELOR**, (ecol.) proces biogeochimic prin care derivații gazoși ai elementelor sunt transformați în săruri minerale și/sau substanțe organice. [3]
- FIXAREA SIMBIOTICĂ A AZOTULUI**, (agrochim.) proces de fixare a azotului elementar atmosferic de către microorganismele fixatoare de azot, simbiotice cu plantele, îndeosebi cu cele din familia *Leguminosae*. [29]
- FIXAȚIE**, (psih.) atașare excesivă, până la obsesie, față de o idee, o persoană, un obiect. [28]
- FIXING**, (ec.-fin.) determinarea cursului valutar oficial prin participarea marilor bănci care acționează pe piața valutară. (D. Ciucur, 1999) [55]
- FIZICA SOLULUI**, ramură a științei solului care studiază aplicarea fizicii în studiul solului, însușirile fizice ale solului, precum și procesele și fenomenele fizice care au loc în sol. [29]
- FIZICĂ**, știință care studiază proprietățile și structura materiei, formele generale de mișcare ale acesteia. Denumirea vine de la grecescul: *physis*, natură. [38]
- FIZIOLOGIA MIȘCĂRII**, (sp.) studiază mecanismele de elaborare, efectuare și dirijare a actelor motrice cu constatarea influenței lor asupra organismului uman. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- FIZIONOMIE**¹, (antrop.) înfățișare fizică, structură facială individuală. [28]
- FIZIONOMIE**² (*a comunității vegetale*), (ecol.) înfățișarea comunității vegetale dată de compoziția specifică, tipul morfo-ecologic al speciilor componente și de structură, adică de modul lor de așezare în spațiu. [15]
- FIZIOPATIE**, (bot.) boală neinfecțioasă a plantelor. [61] → BOALA
- FIZOCLIȘTI**, (zool.) pești la care vezica înotătoare nu este în legătură cu tubul digestiv. [10]
- FIZOSTOMI**, (zool.) pești la care vezica înotătoare este în legătură cu tubul digestiv printr-un canal numit ductus pneumaticus. [10]
- FJELD**, (glac.) câmpie sau podiș dezvoltat pe un strat dur, modelat de ghețarii de calotă sau de platou, cu microdenivelări ocupate de apă. Apar în Scandinavia, Peninsula Kola, partea nordică a Munților Ural, Siberia de Est, Canada. [25]
- FLABELAT**, (bot.) despre un organ răsfirat în formă de raze sau dispus în evantai, ex., labelul la florile de gemănăriță (*Orchis papilionacea*), foliolele involucrele la *Centaurea orientalis*, vexilul la florile de osul iepurelui (*Ononis spinosa*) etc. [50]
- FLACĂRA**, (chim.) rezultatul arderii unei mase gazoase; se obține, de obicei, prin arderea cu O_2 din aer a unui gaz sau unui amestec de gaze. Arderea în condiții de exces de aer (oxigen) produce o flacără oxidantă, iar în condiții de aer neîndestulător produce o flacără reducătoare. [29]
- FLACID**, (bot.) tulpină delicată, moale, cu puține țesuturi mecanice sau fără țesuturi mecanice, slab ramificată care se urcă pe suporturi răsucindu-se în jurul acestora, aspect întâlnit la cupa vacii (*Calystegia sepium*, *C. silvatica*), floarea miresei (*Cymbalaria muralis*), sânziene de mlaștină (*Galium palustre*) etc. [50]
- FLACON WINKLER**, (cercet.) sticle transparente cu dop rotat, cu capacitate de 125-200 ml, folosită pentru recoltarea probelor de apă în vederea dozării oxigenului dizolvat. [10]
- FLAGEL**, (cit.) organit locomotor ce proeminează în afara celulei sub forma unui bici, cu o lungime ce nu depășește 150 μm ; sunt caracteristice organismelor unicelulare și coloniale libere, mobile, zoosporilor și zoogameților. Fiecare celulă poate poseda unul, doi

sau mai mulți flageli. Când sunt mai mulți activitatea lor este strict coordonată asigurând deplasarea într-o direcție bine definită a celulei. Ei pot fi similari ca formă și dimensiune (*izoconți*) sau diferiți (*heteroconți*). Există două tipuri fundamentale de flageli: procariot și eucariot. **F. eucariotic** – caracteristic celulelor eucariote; are o organizare superioară celui procariot și deosebit de unitară. La exterior prezintă o *membrană*, ce reprezintă o continuare a plasmalemei la acest nivel. În interior se află substanța fundamentală, numită *teacă*, continuare a citoplasmei. Înglobat în teacă se află o structură scheletică microtubulară numită *axonemă* formată din 9 fibrile periferice, ordonate sub forma unui cilindru, și două fibrile centrale localizate pe axa flagelului. Fibrilele sunt strâns asociate prin numeroase structuri fibrilare formate din variate tipuri de proteine contractile. La baza flagelului propriu-zis se află blefaroplastul, care are rol în geneza și coordonarea activității acestuia. **F. plumos** – care posedă pe suprafața sa mici protuberanțe piliforme, ordonate biserial numite mastigoneme. **F. procariotic** – caracteristic bacteriilor; are aspectul unui filament ondulat, cu o lungime de 4-70 μm și un diametru de 20 μm. Este alcătuit din trei elemente distincte: *corpusul bazal*, *cârlig* și *flagelul propriu-zis*, toate de natură proteică, flagelina fiind cea mai importantă și mai abundentă. **F.** amplifică infecțiozitatea bacteriană, deoarece asigură mobilitatea și facilitează străpungerea stratului mucoas care tapetează epitelile mucoaselor. [69]

FLAGELATA, (zool.) sin. *Mastigophora*, clasă care grupează protozoare solitare sau coloniale, sesile sau fixate, libere sau parazite, cu unul sau mai mulți flageli. Corpul este totdeauna învelit de o peliculă gelatinoasă sau chitinoasă care poate avea și plăci celulozice, ex., unele specii de dinoflagelate. Flagelul se inserează la buză pe blefaroplast și este acoperit cu o membrană plasmatică prevăzută cu expansiuni filamentoase numite *mastigoneme*. Au largă răspândire în apele dulci, salmastre sau marine. Multe specii sunt parazite la om și animale. [50]

FLAGELATE, (zool.) organisme microscopice unicelulare, prevăzute cu unul sau mai mulți flageli, un nucleu, câteva vacuole și unul sau mai mulți cromatofori, ex., *Euglena*. [10]

FLAMFOTOMETRIE, (chim.) metodă fizică pentru determinarea cantitativă a elementelor alcaline și alcalino-terozice. Metoda se bazează pe emiterea radiațiilor la o anumită lungime de undă de către elementele chimice (atomi, ioni, molecule) excitate într-o flacără, în momentul revenirii lor la niveluri de

energie mai joasă. Intensitatea emisiei crește cu creșterea concentrației elementului determinat. [29]

FLANC, 1. (milit.) Extremitatea dreaptă sau stângă a formației sau dispozitivului de luptă al unei mari unități, unități și subunități care a adoptat un dispozitiv de luptă. 2. (tehn.) Fiecare dintre fețele opuse ale unei configurații, ale unui obiect, ca de exemplu fețele laterale ale unui filet sau ale unui dinte de angrenaj etc. [31]

FLANDRIANĂ, transgresiunea ~, (geomorf.) 1. Invadarea uscatului de către ape (transgresiune) în nordul Europei spre sfârșitul cuaternarului, datorită topirii ghețarilor din ultimele stadii ale glaciației Würm. 2. Etaj al cuaternarului superior, sinonim cu Versilian, utilizat în vestul Europei. [25]

FLAUT, (cult.-art.) instrument de suflat confecționat din lemn prevăzut cu un sistem de clape și astupat la unul din capete, lângă care se află un orificiu lateral special pentru aplicarea buzelor și insuflarea aerului. Înălțimea sunetului se schimbă prin mărirea intensității suflului, adică prin trecerea de la un sunet armonic la altul, precum și prin deschiderea și închiderea găurilor cu ajutorul clapelor. [67]

FLAVESCENT, (bot.) gălbui, galben-palid. Flori sau inflorescențe de culoare galben-palidă, ex., flori palid-gălbui, întâlnite la aișor (*Allium flavescens*), ai sălbatic (*Allium ochroleucum*); inflorescență gălbuie întâlnită la ovăscior auriu (*Trisetum flavescens*). [50]

FLAVONE, (biochim.) pigmenți naturali derivați de la 2-fenil-cromenă prin substituirea de grupări hidroxilice, metoxilice sau alte catene, precum și prin condensarea cu diferite glucide. Există și *izoflavone*, care derivă de la 3-fenil-cromenă. Toți acești compuși sunt pigmenți galbeni prezenți în flori, fructe, frunze. Cei mai răspândiți sunt flavona, quercitina, acramerina, apigenina, izoramnetina, patuleina, quercetagina, omelina. În plante, flavonele sunt însoțite și de derivații lor 2,3-dihidrogenați, numiți flavanone și flavanonoli, care sunt incolori. Aceștia pot suferi însă reacții de dehidrogenare, în condiții naturale, transformându-se în flavone. Unele flavone pot forma compuși complecși cu unii ioni metalici și de aceea ele prezintă o importanță deosebită pentru vopsirea fibrelor de lână mordate cu ioni de aluminiu sau crom. [9]

FLAVOPROTEINE, (biochim.) enzime ce acționează ca dehidrogenaze a căror coenzimă este flavinadenin-dinucleotidul (FAD/FADH₂). [9]

FLEBITĂ, (med. u.) inflamația peretelui venos prin agenți septici sau toxici. **F.** migratorie – proces inflamator venos care se localizează pe segmente venoase diferite în puseuri consecutive. [60]

FLEBOFILUS, (bot.) cu frunze nervate. [50]

- FLEBOTRIHUS**, (bot.) frunze cu nervuri păroase, ex., pe fața inferioară, nervurile frunzelor busuiocului de câmp (*Galinosoga parviflora*) sunt dispers setaceu păroase. [50]
- FLEGMATIC**, (psih.) profil temperamental, dezvoltat pe baza tipului de activitate nervoasă superioară, puternic, echilibrat-inert, ce are drept particularități calmul, lentoarea, slaba reactivitate afectivă și durabilitatea sentimentelor, răbdarea naturală, înclinația spre rutină etc. [28]
- FLEGMON**, (med. u. și vet.) inflamație purulentă difuză, fără tendință de încapsulare, produsă în țesutul conjunctiv subcutanat, submucos sau subseros. Flegmonul se poate extinde și printre masele musculare, în lungul fasciilor. În organele interne extinderea procesului purulent de tip flegmonos este favorizată de abundența stromei. [33]
- FLEXIBACTER COLUMNARIS**, (bacter.) bacterie Gram-negativă din ordinul *Mixobacteriales*. Este agentul patogen al bolii *Columnaris* la salmonide. Se prezintă sub formă de bacil de 0,6x6 μ, mobil, crește pe medii speciale (*Cytophaga agar*) la 20-25°, nu produce corpi de fructificație. [10]
- FLEXIBILITATE**, (psih.) factor al inteligenței (după Guilford) și al creativității constând în abilitatea orientării gândirii în direcții cât mai diferite, restructurarea mersului gândirii în raport cu noile cerințe. [28]
- FLEXIBILITATE GENETICĂ**, (genet.) capacitate a unui organism, populație sau subspecie de a se adapta la condiții de mediu variabile. [19]
- FLEXIBILITATE NUMERICĂ**, (ec.-fin.), formă de adaptare a cantității de muncă la nevoile firmei determinate de variațiile ciclice și evoluțiile tehnologice. (D. Ciucur, 1999) [58]
- FLEXIBILITATE TEHNICO-ORGANIZATORICĂ**, (ind.) formă de combinare a noilor tehnici de organizare și echipamente într-un ansamblu bine definit. (D. Ciucur, 1999) [55]
- FLEXIBILITATEA PATOLOGICĂ A LEMNULUI DE MĂR**, (fitopat.) micoplasmă produsă de *Apple rubbery wood*. Observată în țara noastră în 1969 (N. Minoiu, 1971). Ramurile în vârstă de 1-3 ani atacate au aspectul sălciilor plângătoare. De la baza tulpinilor apar numeroși lăstari cu creștere rapidă și erectă. Pomii pe rod au talie redusă, ramurile aplecate și axul pomilor se frânge adesea în treimea superioară sub greutatea fructelor (N. Minoiu, 1990). Frunzele infectate au puțină clorofilă, pigmenti galbeni și caroten. Combaterea constă în aplicarea termoterapiei la pomii cu 38°C pentru 3-4 săptămâni. Tratamente cu fungicidele Sonax și Saprool în concentrație de 2, 3 și 4% și Romazulan în concentrație de 3-5%, iradierea ramurilor cu Cobalt⁶⁰. (N. Minoiu, 1990) [50]
- FLEXIBILIZARE**, (ec.-fin.) exprimă variații în utilizarea forței de muncă privind efectivul acesteia, numărul de salariați, numărul de ore lucrate, salarizarea și repartizarea pe domenii. Ea se diversifică în: f. *salarială, numerică, tehnico-organizatorică, timpului de lucru*. [35]
- FLEXIBILIZARE SALARIALĂ**, (ec.-fin.) formă de adaptare a salariilor la fluctuațiile ciclice și performanțele întreprinderii. [35]
- FLEXIBILIZAREA TIMPULUI DE LUCRU**, (soc.) formă de adaptare a orarului și folosirea timpului de lucru pentru a realiza un echilibru între timpul efectiv de lucru și timpul de odihnă. (D. Ciucur, 1999) [68]
- FLEXOR**, (anat.) mușchi sau tendon implicat în îndoirea unei articulații; antagonist extensorului. [37]
- FLEXUOS**, (bot.) șerpuitor, în zigzag. La plante, tulpină bogat ramificată, cu ramurile secundare patente sau în zigzag cu unghiul față de axa principală aproape drept (45°), ex., lăsnicior, zârnă (*Solanum dulcamara*). [50]
- FLEXURĂ**, (geol., tect.) sin. *cută monoclină*, accident tectonic marcat printr-o trecere de la o cădere lină a stratelor la una bruscă, în care stratele se întind și se subțiază dar își păstrează continuitatea. [25]
- FLICKER**, (fiziol., psih.) fenomen de fuziune parțială și fluctuantă a senzațiilor în condițiile în care stimularea intermitentă ajunge la o frecvență critică. [28]
- FLICTIOPLANCTON**, (ecol.) în ape, plancton suportat de organe hidrostatice, constând din vezici aeriene ce îi asigură plutirea. [50]
- FLINDERS CHASE**, parc național situat în Australia (statul South Australia – marele Golf Australian, Insula Cangurului). Suprafața, 59.003 ha (1919). Altitudine, 0-300 m. Parcul beneficiază de un peisaj straniu, de horst, grefat pe o peneplenă granitică caledoniană. Platoul muntos tăiat de ape se termină printr-o linie de dealuri pe coastele de nord și vest. Vegetația și fauna prezintă un interes deosebit. În părțile înalte ale parcului se găsesc asociații vegetale de eucalipti (*Eucalyptus baxteri*, *E. cosmophylla*). În parc cuibăresc 120 de specii de păsări printre care emu, lebăda neagră, curca de tufiș (*Alectura lathamii*), găște, rațe, pelicani, pinguini pitici (*Eudyptula minor*), papagalul kakadu. Mamiferele sunt reprezentate de monotreme (ornitorincul, echidna), vulpea kusu, kuș-kuș, micul cangur wallabi (*Wallabia eugenii*), cangurul (*Macropus major filiginosus*), ursulețul koala (*Phalascolarctus cinereus*) și două specii de foci (*Gypsophoca dorifera*, *Neophoca cinerea*). În depozitele geologice se găsesc gresii cu fosile de meduze și corali, vechi de aproape 560 de milioane de ani, evidențiind evoluția vieții pe pământ. [50]

FLIȘ, (geol.) depozite foarte cutate, acumulate în geosinclinale și provenind din cordiliere în curs de ridicare datorită mișcărilor orogenice. [25]

FLOARE, (bot.) ramură scurtă (microblast), cu creștere limitată, conținând frunze metamorfozate adaptate pentru formarea de microspori și macrospori necesari reproducerii sexuate. Geneza lor este dirijată de genele florale, care sunt responsabile de apariția și dezvoltarea florii. Gimnospermele au **f.** macule și feminine grupate separat în conuri bărbătești și femeiești. Conul bărbătesc este considerat o floare alcătuită dintr-un ax, pe care se află prinse, în spirală, numeroase stamine (microsporofile). Stamina are aspectul unui solz turtit. Ea poartă pe fața externă doi microsporangii ovali, numiți saci polinici. În ei se diferențiază grăunciorii de polen sau microsporii (→ **POLEN**). Când polenul ajunge la maturitate, sacul polenic se deschide printr-o crăpătură longitudinală punându-l în libertate. Mai multe conuri bărbătești se grupează în vârful ramurilor tinere și formează o inflorescență. Conul femeiesc este o inflorescență alcătuită din mai multe flori așezate în spirală pe un ax alungit. Floarea se compune din doi solzi: unul extern, steril, și altul intern, fertil, care poartă pe fața superioară două ovule – macrosporangii (→ **OVUL**). Angiospermele posedă **f.** cu o structură mai complicată. Iau naștere din mugurii floralii sau micști de pe tulpină și ramuri. Sunt solitare sau grupate în inflorescență. O floare este alcătuită din → *peduncul*, → *receptacul*, → *caliciu* (K), → *corolă* (C), → *androceu* (A), → *gineceu* (G). Pedunculul reprezintă porțiunea axială de lăstar pe distanța unui internod. **F.** lipsite de peduncul se numesc sesile. Extremitatea puțin mai umflată a pedunculului se numește receptacul. Pe el se inserează ciclic sau spirociclic învelișurile **f.** (caliciul, corola) și organele de reproducere (androceu, gineceu). Caliciul, de obicei verde, este format din totalitatea sepalelor. Sepalele pot fi libere, neconcescute între ele (caliciu dialisepal) sau concescute între ele (caliciu gamosepal). Corola, de obicei colorată, este formată din totalitatea petalelor. Acestea pot fi neconcescute între ele (corolă dialipetală) sau concescute prin marginile lor (corolă gamopetală). Caliciul și corola alcătuiesc periantul. Elementele lor sunt frunze modificate. Când sepalele se deosebesc de petale prin formă, culoare sau mărime, periantul este dublu, respectiv diferențiat într-un caliciu verde și o corolă colorată. Când între caliciu și corolă nu există o diferențiere de formă și culoare, piesele celor două verticile se numesc tepale, iar totalitatea lor formează perigonul, reprezentând un periant simplu. Acesta

poate fi: perigon sepaloid, format din tepale verzi (urzică, sfeclă, măcriș) sau perigon petaloid, format din tepale colorate (lalea, crin). Tepalele perigonului pot fi libere între ele (perigon dialipetal) (ex., lalea, viorea, crin) sau pot fi concescute între ele (perigon gamopetal) (ex., lăcrămioare). Androceu este format din totalitatea staminelor, reprezentând partea bărbătească a florii. În anterele lor se formează polenul (microspori) care este gametofitul bărbătesc redus la două celule: una vegetativă și alta generativă. Gineceu este format din totalitatea carpelelor, reprezentând partea femeiască a florii. Se formează de obicei prin concreșterea carpelelor între ele. Este alcătuit din ovar, stil și stigmat. În ovar se formează ovulele sau macrosporangii. În ovule iau naștere macrosporii, din care vor rezulta sacii embrionari reprezentând protale femele. Există **f.** hermafrodite, care posedă organe sexuale masculine (stamine) și feminine (gineceu) și **f.** unisexuate, care posedă un singur tip de organe de reproducere, respectiv numai stamine sau numai gineceu. Morfologia **f.** este foarte diversificată în funcție de adaptarea pe care o are la polenizare: anemogamă, entomogamă, ornitogamă, chiropterogamă, hidrogamă. [50]

FLOARE DE COLȚI (*Leontopodium alpinum*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (bot.) o adevărată minune a naturii. Mai este numită floarea reginei, albușă, albumeală, flocoșică, flocoșel. Crește în zona alpină și rar sau foarte rar în regiunile subalpine, în puținul pământ fixat pe țăncurile munților și abrupturile bine înșorite. Inflorescența este îmbrăcată la bază cu frunze păloase, unele mai mari, altele mai mici, luând forma de stea. Întreaga plantă este acoperită cu peri catifelați, argintii, conferindu-i o notă aparte de gingașie și frumusețe. În România este întâlnită pe piscurile din Munții Maramureșului, Rarăului, Rodeni, Bistriței, Giurgeului, Hăghimașului, Vrancei, Ciucaș, Făgărașului, Bucegi, Căpățâni, Retezat, Țarcu, Godeanu, Bihorului, în Muntele Cozia și Ceahlău. Ruperea ei de către excursioniști a făcut ca existența ei să fie pusă în pericol. Este declarată monument al naturii și ocrotită prin lege. [50]

FLOARE DE LOTUS (*Nymphaea lotus* var. *thermalis*, fam. *Nymphaeaceae*), (bot.) întâlnită numai în regiunea Crișana, pâraul Peșea de lângă Oradea și în lacul Băile Victoria. Vegetează în apă lipsită de curenți, cu temperatura minimă de + 20°C și maxima de + 40°C, adâncă de cel puțin 30 cm și cu fundul mâlos. Frunzele sunt mari, circulare, dințate pe margini și despicate într-o parte până la locul de prindere a pețiolului. Au diametru de 34-50 cm. Floarea este alb-gălbui și ușor parfumată, cu un diametru de 12-16 cm. Înflorește din iulie până în septembrie. Ea este

aici de aproximativ 300.000 de ani. Este declarată monument al naturii și ocrotită prin lege. [50]

FLOARE-DE-PIATRA (*Portulaca grandiflora*, fam. *Portulacaceae*), (bot.) plantă erbacee, ornamentală, indicată pentru borduri, grupuri, pete de culori pe stâncării, în grădinile alpine, pentru decorarea lădițelor de pe balcoane. Flori mari, duble sau simple, cu diametrul de 4-5 cm, roșii-portocalii, albe, galbene, roz-roșii, roșii-violet cu o pată albă triunghiulară. Înfloritul este de lungă durată. Înmulțire prin semințe. [71]

FLOARE FEMELĂ, (bot.) floare unisexuată, formată numai din gineceu (pistil), fără androceu (stamine). [50]

FLOARE HERMAFRODITĂ, (bot.) floare bisexuală, alcătuită din stamine (androceu) și pistil (gineceu), având ambele tipuri de organe sexuale. [50]

FLOARE HIPOGINĂ, (bot.) floare la care părțile constitutive (sepale, petale, stamine) se află așezate sub ovar, el fiind plasat la vârful receptaculului. [50]

FLOARE LIGULATĂ, (bot.) sin. *floare marginală sau radiară*, floare cu tubul corolei unilateral, prelungit într-o lamină lungă, dispus pe marginea discului receptacular, ex., florile speciilor din familia *Asteraceae/Compositae*. [50]

FLOARE MASCULĂ, (bot.) floare unisexuată, bărbătească, purtând numai stamine (androceu), lipsind pistilul (gineceul). [50]

FLOARE PERIGINĂ, (bot.) floare la care părțile constitutive (sepale, petale, stamine) sunt așezate în jurul ovarului care la rândul lui se află în concavitatea din centrul receptaculului disciform, neconcescute cu acesta. [50]

FLOAREA-SOARELUI (*Helianthus annuus*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (agric.) plantă erbacee, anuală, alogamă, cultivată, originară din nordul Mexicului și SUA. Florile și uleiul extras din semințe au utilizare terapeutică în medicina umană și veterinară. Florile sunt folosite pentru tratarea unor afecțiuni ale gâtului și cataruri pulmonare, ca febrifug sau în homeopatie. Uleiul este folosit în alimentație și de medicina umană în cazurile de hipercolesterolemie și ateroscleroză. În medicina populară umană servește la macerarea (*plămădirea*) unor plante cu acțiune vulnerară, în răni, arsuri. Medicina veterinară folosește uleiul ca laxativ, emolient și protector. Din semințe se extrage uleiul, folosit în industria conservelor, fabricarea margarinei, săpunurilor, lecitinei etc. Din coji (pericarp), se extrage alcool etilic și furfurool. Calatidiile servesc la extragerea pectinei alimentare, utilizată la prepararea marmeladelor și a jeleurilor. Tulpinile pot fi folosite în industria celulozei sau la obținerea carbonatului de potasiu. Specie meliferă. Florile sunt intens explorate

de albine pentru culegerea de nectar și polen. Producția de zahăr, 0,25-1,0 mg/floare. Producția de miere, 34-130 kg/ha. Pondere economico-apicolă mare. [50]

FLOBAEFEN, (bot.) materie colorată brună sau roșcată din scoarța arborilor. (C. Váczy, 1980) [50]

FLOC, (ecol.) agregat format într-un lichid (apă uzată), prin aglomerarea particulelor solide aflate în suspensie. [3]

FLOCUL, (meteor.) regiune de forma unui nor alb, de calciu, ce apare în cromosferă. [12]

FLOCULARE, (ecol.) proces fizic sau chimic, natural sau provocat, prin care particulele în suspensie coloidală sunt grupate în flocsuri. [3]

FLOCULOS, (bot.) organ cu smocuri mici de peri, caracter întâlnit la specia barba caprei (*Tragopogon floccosus*). În tinerețe întreaga plantă este acoperită cu toment alb, în stare adultă numai dispers tomentoasă, sub antodiu persistent tomentoasă. [50]

FLOEM, (bot.) țesut conducător liberian prin care circulă seva elaborată în diferite părți ale organismului. Este format din vase liberiene (tuburi ciuruite) cu sau fără celule anexe, parenchim liberian și fibre liberiene. Ontogenetic, el este primar și secundar. Cel primar se inițiază în embrion, fiind generat de procambiu; cel secundar se diferențiază din cambiul libero-lemnus. [50]

FLORĂ, 1. Totalitatea speciilor de plante dintr-un anumit teritoriu. 2. Inventarul acestei specii într-un conspect floristic. 3. Enumerarea și descrierea detaliată a acestor specii în flore locale, regionale, continentale etc.; **f. alohtonă**, cuprinde speciile de plante care nu cresc natural într-un teritoriu, fiind introduse prin cultură; **f. autohtonă**, cuprinde speciile de plante care cresc natural într-un anumit teritoriu; **f. locală**, flora unui teritoriu restrâns (de exemplu flora din jurul unei localități); **f. regională**, flora unui teritoriu mai întins (de regulă a unei regiuni geografice sau istorice sau a unei țări); **f. continentală**, flora unui continent (de ex., flora Europei etc.); **f. de cultură**, speciile de plante cultivate într-un teritoriu; **f. sălbatică**, speciile de plante ce se găsesc spontan într-un teritoriu; **f. sinantropă**, flora legată de așezările și activitățile omenești; **f. solului**. [15] → FITOEDAFON

FLORĂ INTESTINALĂ, (med. u.) populația microbiană intestinală care vine din alimente și colonizează toate segmentele tubului digestiv, predominant la nivelul colonului. În colonul proximal predomină flora anaerobă de fermentație care atacă glucidele rămase nedigerate, cu formare de acizi organici, dioxid de carbon și hidrogen. În colonul distal există floră anaerobă de putrefacție, care atacă proteinele nedigerate, pe care le transformă în

- aminoacizi și compuși toxici de tip amoniac, indol, scatol. În plus, flora intestinală mai intervine în metabolizarea bilirubinei, acizilor biliari, sinteza vitaminelor din grupul B, acidului pantotenic și vitaminei K. [21]
- FLORESCENȚIA**, (bot.) înflorire. La plante, perioadă de înflorire care se diferențiază în timp, în funcție de condițiile mediului înconjurător (temperatură, umiditate, lăumozitate). [50]
- FLORICULTURĂ**, știința care se ocupă cu studiul florilor și cultura lor. [50]
- FLORIFER**, (bot.) purtători de flori, care pot fi tulpini, ramuri. [50]
- FLORIGEN**, (biochim.) hormon al înfloririi plantelor; sin. *antezină*. Denumire dată de M. Ceilalian în anul 1937. Se formează prin fotoinducție în frunzele verzi. Circulă prin fascicule libero-lemnoase și prin parenchimuri până la vârful vegetative și influențează metabolismul celulelor meristematice provocând formarea florilor. Această substanță „producătoare de flori“ a fost menționată de I. Sachs, încă din 1863. Efectuând experiențe cu călțunași (*Tropaeolum majus*) și begonia (*Begonia* sp.), a ajuns la concluzia că pentru înflorire este nevoie de o substanță specială ce induce formarea florilor (*Blühstoffe*), care circulă din frunze spre meristemele apicale, unde are loc formarea florii. Până în prezent f. nu s-a putut izola și identifica chimic. Se pare că este o substanță foarte labilă, care se distruge prin procedeele de analiză actuală sau este un complex ce conține inhibitori. M. Blanck (1969) apreciază că formarea f. este influențată de pigmentul fitocrom din frunze, cu două forme active P₇₃₀ și P₆₆₀ reversibile, care produce fotomorfoze. Transformarea lui în cele două forme reversibile permite desfășurarea altor două procese biochimice ce duc la formarea f. [50]
- FLORIGRAFIE**, (bot.) descrierea florilor la plante, precizându-se în amănunt părțile lor componente, morfologice, anatomice și fiziologice. [50]
- FLORISTIȚĂ** → FITOGEOGRAFIE
- FLORULĂ**, (fitogeogr.) lucrare științifică care conține o listă redusă de specii dintr-o anumită regiune sau zonă geografică. [50]
- FLOSCUL**, (bot.) florică. Fiecare n florile antodiului (calatidiului), întâlnite la eciile de *Asteraceae/Compositae*. [50]
- FLOTABILITATE**, (nav.) capacitatea unei nave de a pluti, menținându-se la o asietă normală pe timpul realizării tuturor misiunilor specifice și asei sale, având la bord încărcătura careia îi corespunde pescajul respectiv. [31]
- FLOTAREA CURSULUI VALUTAR**, (ec.-fin.) cota liberă a valutilor pe piețele valutare în funcție de evenimentele economice și monetare din fiecare țară și de pe piața mondială. [58] →CURS VALUTAR
- FLOTAȚIE**¹, (ecol.) aducerea la suprafața unui lichid sau a unui efluent a unor materii în suspensie (prin antrenare cu ajutorul gazelor, de exemplu). [3]
- FLOTAȚIE**², (acv.) plutire activă a hidrobionților. Ea este caracteristică neustonului și planctonului unde hidrobionții au adaptări speciale în acest sens, constând în reducerea taliei, modificarea formei corpului, elaborarea unor învelișuri subțiri, reducerea formațiunilor scheletice până la dispariția acestora, acumularea de produși grași, realizarea de incluziuni gazoase (cavități aerifere) care au rolul de flotor, hidratarea tisulară sau celulară și apropierea densității și greutateii corpului de cea a apei; adaptările de ordin comportamental etc.; în acest fel, grupe întregi de alge neustonicice și planctonice, animale neustonicice și planctonice, multe animale nectonice (ex., larvele de pești, pești, sifonoforele, salpele, scifomeduzele, ctenoforele etc.) reușesc să se mențină în apă la nivelul dorit. [50]
- FLOTAȚIE**³, (ind.) procedeu de separare a mineralelor utile din minereuri sau a cărbunilor din steril. [13]
- FLOTĂ**, (nav.) totalitatea navelor fluviale, maritime sau aeriene aparținând unui stat, destinate unei anumite regiuni sau unui anumit scop (f. de război, f. de pescuit, f. comercială). [31]
- FLOTILĂ**, (milit.) 1. Mare unitate a forțelor maritime militare, constituită din unități de nave de luptă puse sub o comandă unică și destinate să îndeplinească o misiune strategică într-o zonă geografică determinată sau în cadrul unor operațiuni specifice. 2. F. de aviație, denumire veche care definea în anul 1950 o unitate de aviație, echivalentă ca eșalon cu un regiment. A luat ființă în anul 1929. Mai multe f. alcătuiau o divizie aeriană formată din f. de luptă, de recunoaștere, de hidroaviație, de aerostație. [31]
- FLOTOR**, (acv.) nume dat unor obiecte care plutesc la suprafața lichidelor, destinate să efectueze măsurători sau reglaje sau să susțină la suprafața corpuri submersibile. [13] Dispozitiv de plutire și de alunecare al hidroavioanelor pe apă, servindu-i la decolare și amerizare. [31]
- FLOTORI**, (acv.) instrumente simple folosite la măsurarea vitezei apei râurilor. Ei sunt confecționați din materiale cu greutate mică, pot pluti și se pot deplasa o dată cu apa râului. [50]
- FLOYD-MANN EFECT**, (soc., psih.) care reprezintă efectul de feed-back al rezultatelor unei anchete aduse la cunoștința celor anchetați. [28]
- FLUAJ**, (ind.) variație continuă și lentă a eforturilor unitare și a deformațiilor materialelor supuse la solicitări continue de lungă durată. [13]

- FLUCTUAȚIA PÂNZEI FREATICE**, (ecol.) fenomenul de ridicare și coborâre a suprafeței pânzei freatice. [3]
- FLUCTUAȚIA POPULAȚIILOR**, (ecol.) variația efectivelor unei populații în decursul timpului. [3]
- FLUCTUAȚIE¹**, (ecol.) schimbare ce se produce la o ființă vie sub acțiunea mediului ambiant. [3]
- FLUCTUAȚIE²**, (ecol.) modificare imprevizibilă care apare în componenta numerică a unei populații sau biocenoză ca efect al acțiunii unor factori de mediu (variații de temperatură, precipitații, inundații, incendii, erupții vulcanice etc.). Fluctuația reprezintă una din cauzele imprevizibile ale dinamicii populației. [2] → **VARIAȚIE ARITMICĂ**
- FLUCTUAȚIE³**, (genet.) totalitate a diferențelor existente printre indivizii homozigoți ai unei rase date. Totalitate a modificărilor cantitative pe care le suferă organismul în noi circumstanțe mezologice. Variație a numărului de indivizi dintr-o specie oarecare. [56]
- FLUCTUAȚIE CICLICĂ**, sin. *oscilație*, schimbarea numărului de indivizi, respectiv a biomasei, care se repetă într-o unitate de timp în jurul unei densități medii. [24]
- FLUCTUAȚII CLIMATICE**, variațiile condițiilor climatice de mare amplitudine și la scară seculară sau milenară. [3]
- FLUCTUAȚII ECONOMICE**, formă a evoluției neuniforme a activității economice, determinată de unele împrejurări și factori constând în cataclisme naturale, condiții naturale favorabile, evenimente sociale și politice neașteptate, cuceriri ale științei și tehnologiei, descoperirea unor resurse naturale, decizii neașteptate ale unor agenți economici etc. (I. Gavrila, 1999) [55]
- FLUID**, corp sau lichid gazos care își schimbă forma sub acțiunea unor forțe foarte mici. [13]
- FLUID DE FORAJ**, (petr.) fluid constând din apă, noroi, gaze, aer pompat și circulat în sondă pentru a îndeplini o serie de funcțiuni în timpul forajului: spălarea tăpii sondei, transportarea detritusului de la talpă la suprafață, menținerea stabilității pereților sondei încă neconsolidați, combaterea afluxului în stratul de sondă. [30]
- FLUID DE ZĂCĂMÂNT**, (petr.) substanțe în fază lichidă și gazoasă (țițeiul, gazele și apa) care umplu porii rocii colectoare dintr-un zăcământ petrolier. (R. Țițeica și colab., 1972) [5]
- FLUIDITATE**, (psih.) factor al inteligenței și creativității constând în bogăția, ușurința și rapiditatea asociațiilor între imagini sau idei, debitul verbal, cursivitate etc. [28]
- FLUIER**, (cult.-art.) instrument muzical aerofon confecționat din lemn, răspândit în toate zonele etnografice din România. Folosit mult de ciobani la cântat în timpul cât își pasc oile. [67]
- FLUITANT**, (bot.) care plutește sau plutesc pe suprafața apei, ex., broscăriță (*Potamogeton natans*) ale cărei frunze eliptic lanceolate sau oblong-lanceolate plutesc pe suprafața apei; aceleași lucru și pentru piciorul cocoșului de apă (*Ranunculus aquatilis*), care are frunze natante 3–5-lobate, cordat reniforme. [50]
- FLUOR (F)**, (chim.) element chimic cu caracter nemetalic din grupa a VII-a principală. Are Z 9 și structura învelișului de electroni [He] 2s²p⁵. Se găsește în natură sub formă de fluorină (CaF₂), criolită Na₃[AlF₆] și apatită – o sare dublă fluorură – fosfat de calciu. După o metodă descoperită de Moissan (1886) și aplicată industrial în prezent, F se obține prin electroliza unei soluții de KF, în acid fluorhidric anhidru. Electroliza se efectuează în recipiente de cupru sau nichel, care servesc drept catod, folosind un anod de grafit. F molecular, F₂, este un gaz gălbui în strat mai gros, toxic, coroziv. Are p.t. –223°C și p.f. –187,9°C. Se caracterizează printr-o reactivitate neobișnuit de mare, datorată pe de o parte energiei de legătură mici și a celor doi atomi F în molecula F₂, pe de altă parte energiei de legătură mari a F cu alte elemente. Este utilizat pentru obținerea industrială de compuși organici fluorurați și de hexafluorură de uraniu. [36] În natură se găsește numai combinat (fluorină, fluorapatit, criolit); în cantitate mică intră în compoziția oaselor și dinților. [29]
- FLUORESCENT**, (biol.) însușirea unui microorganism care, luminat cu ultraviolete, emite o lumină strălucitoare roză, albastruie sau verzuie. Acest aspect constituie criteriul de diagnoză a unor bacterii din genul *Pseudomonas* și a unor ciuperci din genul *Deuteromycota*. [61]
- FLUORESCENȚĂ**, (ecol.) despre capacitatea de a emite, de către o substanță, a unei radiații cu lungimea de undă mai mare (energie mai scăzută) decât aceea a radiației de excitare. [3]
- FLUORESCENȚĂ → LUMINISCENTĂ**
- FLUROZA DINȚILOR**, (stomat.) modificarea compoziției chimice a smalțului dentar, provocată de excesul de consum de fluor (mai mult de 2 mg zilnic *per os*). Se manifestă prin apariția de pete sau eroziuni albicioase pe suprafața dinților. [43]
- FLUROZA**, (med. u.) boală datorată excesului ingerării de fluor în alimentație (fluoroză dentară, reumatism articular etc.). [3]

FLUTTER ATRIAL, (med. u.) tulburare de ritm cardiac, determinată de prezența unui centru ectopic (anormal) la nivel atrial, care descarcă stimuli regulat și repetitiv, cu o frecvență de 200-400/min. Ventriculii răspund regulat, cu o frecvență de 2-3 ori mai mică. [21]

FLUTURAȘUL DE STÂNCĂ (*Tichodroma muraria*), (zool.) pasăre mică (cca 17 cm) al cărei aspect general și faptul că trăiește în preajma stâncilor i-a determinat pe oameni să-l numească fluturașul-de-stâncă. Ciocul este suficient de lung, subțire și puțin încovoiat. Degetele picioarelor sunt prevăzute cu gheare. Penajul este de culoare cenușie-albăstruie. Coada și aripile sunt mai întunecate. Pe fondul general al aripilor există două pete roșii. Tot pe aripi, dincolo de petele roșii, se evidențiază două șiruri de pete ovale, albe. Cuibărește în regiunea stâncilor calcaroase din Carpați. Este extrem de vioaie. Explorează stâncile abrupte, pe care se cațără cu o ușurință uimitoare și înaintează prin mici salturi în căutarea de hrană. Aici, de pe pereții verticali ai stâncilor, culege larve de insecte, care constituie hrana lor. Nu coboară pe sol. În apropierea iernii, când înălțimile munților se acoperă cu gheață, pasărea coboară pe văile râurilor, ajungând uneori până la Dunăre. A fost observată cățărându-se și pe zidurile clădirilor înalte de la orașe. (C. Pârvu, 1983) [26]

FLUTURELE CU VÂRFUL ABDOMENULUI AURIU (*Euproctis chrysorrhoea*, sin. *E. phaeorrhoeus*, *Nygmia phaeorrhoeus*, *Bombyx chrysorrhoea*, fam. *Lymantriidae*), (zool.) dăunător. Omizile acestei specii sunt polifage; atacă pomii fructiferi, arborii ornamentali din parcuri și grădini, precum și arborii forestieri. Dăunătorul are o singură generație pe an și iermează ca larvă de vârstă a treia în cuiburile formate din frunze și fire mățoase în vârful ramurilor. Pagubele cele mai mari sunt cauzate de omizile hibernante care cauzează desfrunzirea pomilor și arborilor în întregime. Pentru combatere, primăvara, la apariția omizilor, se efectuează un tratament fitosanitar cu oricare din produsele recomandate la cotarii pomilor. [66]

FLUTURELE PESTRIȚ AL LUCER EI (*Semiothisa clathrata*), (zool.) dăunător. Adultul are culoarea de fond alb-gălbuie. Larva este verde, o dungă albă laterală. La maturitate, măsoară 18-22 mm. Are 3 generații pe an. Pe la începutul primăverii, în luna mai, apar larvele de vârstă a treia. În luna iunie-iulie, apar adulții din generația de vară. Larvele ultimei generații apar în luna septembrie. Acestea provoacă desfrunzirea parțială sau totală a plantelor. În perioada de

fructificare, consumă păstăile verzi. (I. Moga, M. Schitea, M. Mateiaș, 1996) [50]

FLUVIAL, (bot.) care crește pe lângă fluvii sau râuri, ex., plante specifice zonelor umede. [50]

FLUVIO-GLACIAR, (glac.) termen ce definește fenomenele complexe hidrologice, de relief și de depunere datorate apei rezultate din topirea ghețarului în zona de ablație sau în cea din fruntea ghețarului. [25]

FLUVIU, curs de apă cu lungime și debit apreciabile, cu numeroși afluenți care determină un regim complex, datorită diversității caracterelor fizico-geografice pe care le străbat; se varsă de regulă în mări sau oceane prin estuar sau deltă și prezintă un ridicat potențial hidroenergetic, de navigație și pentru irigare. [25]

FLUX, (mat.) al unui vector $\vec{v} = a(x,y,z)\vec{i} + b(x,y,z)\vec{j} + c(x,y,z)\vec{k}$ printr-o suprafață S este integrala de suprafață a componentei normale a vectorului \vec{v} . Dacă \vec{n} este versorul normalei la S , atunci fluxul lui \vec{v} este:

$$\iint_S \vec{v} \cdot \vec{n} \, dS = \iint_S [a(x,y,z)dydz + b(x,y,z)dzdx + c(x,y,z)dxdy].$$

[48]

FLUX DE DATE, (inform.) date aflate în mișcare, care se deplasează dintr-un loc al sistemului într-un alt loc. [47]

FLUX DE ELECTRONI, (citol.) transferul vectorial al electronilor prin intermediul unei serii de molecule cu potențial redox diferit, care formează împreună un lanț transportor de electroni. În toate celulele vii, aerobe, există un asemenea lanț. El este cunoscut ca lanț respirator. În celulele clorofiliene apare și un al doilea lanț, și anume lanțul transportor de electroni fotosintetic. [69]

FLUX DE ENERGIE, (ecol.) energie emisă, transportată sau primită de la un nivel trofic la altul, în sânul unui ecosistem. [3]

FLUX DE SUBSTANȚE, (ecol.) modul în care are loc trecerea substanțelor prin componentele biotice și abiotice ale sistemelor ecologice. [24]

FLUX ENERGETIC, (ecol.) transferul de energie și modul său de utilizare în sistemele ecologice, (de ex., de-a lungul unui lanț trofic). [2]

FLUX GENIC, (genet.) procesul de transmitere de gene pe verticală de la părinți (genitori) la copii (descendenți) în cadrul populației, asigurând coeziunea genetică a indivizilor prin populația considerată. Există și un flux genic pe orizontală, în cadrul căruia se poate realiza transfer de gene de la o specie la alta. În cadrul celulei eucariote poate avea loc un flux genic între organite celulare diferite (nucleu, mitocondrii, cloroplaste). [19]

FLUX INFORMAȚIONAL, (ecol.) modul în care informația din sistemele vii și nevii asigură buna desfășurare a proceselor ecologice. [24]

FLUX TEHNOLOGIC, (agric.) succesiunea operațiunilor dintr-un proces tehnologic, în funcție de cerințele de întreținere a materialului biologic și scopul exploatarei acestuia (ex., fluxul tehnologic dintr-o fermă de exploatare a porcinelor pentru carne). [26]

FLUX TURISTIC, mișcare în teritoriu a vizitatorilor dinspre ariile de proveniență spre cele receptoare. El include dinamica factorului antropic, ca număr, posibilități materiale și opțiuni psihologică. (P. Cocean, 1996) [52]

FLUXURI ECONOMICE, (ec.-fin.) mișcări permanente de bunuri materiale și servicii, de resurse economice, disponibilități bănești între agenții economici participanți la tranzacțiile economice. Acestea pot fi *f.e. reale, monetare, interne, internaționale*. [58]

FLUXURI FINANCIARE, (ec.-fin.) mișcarea banilor și creanțelor între unitățile economice din aceeași țară sau din țări diferite. (P.T. Ghiță, 1999) [55]

FLUXURI INFORMAȚIONALE, (soc.) informații aflate în curs de transfer între două entități active (stații) din cadrul unui sistem informațional. (H. Dragomirescu, 1999) [68]

FLUXURI INTERNAȚIONALE, (ec.-fin.) mișcarea valorilor financiare, materiale, spirituale între persoane fizice și juridice din țări diferite, la care se adaugă migrația populației dintr-o țară în alta. (P.T. Ghiță, 1999) [58]

FOAMETE, (ecol.) episod marcat de o lipsă catastrofică de hrană, ca urmare a unor cauze climaterice, socio-economice, de mediu etc., care afectează un mare număr de persoane. [3]

FOBIE, (psih.) teamă patologică, obsesivă, de intensitate disproporționată, cu obiect precizat. Apare ca o reacție exacerbată față de stimulii inofensivi și nu suferă procesul normal de estompere și obișnuire. Îmbracă diferite forme în funcție de obiectul asupra căruia este îndreptată. [28]

FOBISM, (biol.) reacția de îndepărtare a unui organ sau organism față de o excitație repulsivă. [50]

FOBOCHEMOTACTISM, (biol.) mișcare de repulsie față de excitația unor agenți chimici (substanțe chimice). [50]

FOBOFOTOTROPISM, (bot.) mișcare de curbare pentru evitarea razelor de lumină puternice. [50]

FOCA-CU-COAMĂ (*Otaria byronia*), (zool.) mamifer carnivor marin din familia *Otariidae*. Se mai numește leul-de-mare sud-american. Populează țărmul vestic al Americii de Sud, din Peru până la strâmtoarea Magellan și insulele Falkland. Nou-născuții sunt negri până la prima năpârlire. La masculii adulți, părul de pe ceafă și gât formează o adevărată coamă. Indivizii bătrâni au până la 3 m lungime. Blana este

brună-gălbuie. Se hrănește cu pești și cefalopode. Nu atacă păsările marine. [26]

FOCA-CU-CREASTĂ (*Cystophora cristata*), (zool.) mamifer carnivor acvatic. Face parte din fam. *Phocidae*. Trăiește în Oceanul Înghețat de Nord. Are corpul de culoare cenușiu-gălbui pătat cu brun. Lungimea atinge 3,50 m. Masculii au o pungă de piele deasupra frunții și a nasului. Acesta, atunci când animalul este furios, se umflă cu aer și formează pe cap un fel de creastă de unde îi vine și numele. Este cea mai puternică, cea mai curajoasă și agresivă focă din Arctica. Poate deveni periculoasă și pentru om. Când pornește la atac își umflă nasul cutanat. Reproducerea are loc în luna martie, pe ghețuri, dar și pe uscat (Terra Nova, insulele Jan Mayen). Eschimoșii de pe țărmurile Groenlandei o vânează pentru carne, piele, oase, grăsime. Acțiunea de vânare este caracteristică, cere multă dibăcie și prezență de spirit. Eschimoșul se apropie cât mai mult de focile care se odihnesc sau dorm pe sloiul de gheață. Când ajunge la 15-20 m distanță, el scoate vâsla încet din apă și apucă cu mâna dreaptă harponul. După ce distanța s-a micșorat și mai mult, vânătorul își îndreaptă brusc corpul (ținut până atunci mult aplecat înainte) și îi înfige harponul în spate. Frânghia de care este legat harponul, se desfășoară, iar plutitorul indică locul unde se află animalul rănit. Ea apare sub caiac, căutând să-l sfâșie cu dinții și ghearele. Eschimoșul, cu manevre dibace de deplasare a caiacului, zădărnicește intențiile focii. Obosită și cu mișcări încete iese la suprafață să respire. Vâsling repede, vânătorul se apropie de ea și-i înfige lancea în ceafă. Moartea este fulgerătoare. (C.S. Antonescu, 1966) [26]

FOCA-CU-MUSTĂȚI (*Erignathus barbatus*), (zool.) mamifer acvatic carnivor, locuitor al banchizei polare nordice. Se întâlnește de-a lungul tuturor țărmurilor și insulelor Eurasiei nordice și ale Americii de Nord. Corpul are lungimea de 3,5 m. Este cea mai mare focă nordică. Are la gură peri netezi, ce formează o mustață, de unde i se trage și numele. Este vânată de eschimoși care îi folosesc grăsimea, carnea, pielea și oasele. [26]

FOCA-DE-GROENLANDA (*Phoca groenlandica*), (zool.) mamifer acvatic carnivor pelagic migrator, din fam. *Phocidae*. Trăiește numai pe banchizele de gheață. Este cea mai bună înotătoare dintre foci. Înoată în cânduri mari conduse de o căpetenie. Mișcările conducătorului sunt imitate cu fidelitate de întregul cârd. Puii sunt născuți în februarie-martie pe banchiză. Ei au timp de șapte săptămâni o blăniță albă numită *whitecoat*. Sunt alăptați numai 14 zile. Laptele conține 40% grăsime. Este monogamă. Masculii bătrâni au pe spate o pată neagră, în formă de

potcoavă, de unde și numele de foca-cu-șa. Coboară în apă până la adâncimea de 300 m și rămâne scufundată până la 30 minute. Este vânată mult. (C.S. Antonescu, 1966) [26]

FOCA-ELEFANT DE NORD (*Mirounga angustirostis*), (zool.) mamifer carnivor acvatic înrudit cu elefantul-de-mare (*Mirounga leonia*). Face parte din fam. *Phocidae*. Este cea mai mare dintre toate speciile de foci. Corpul este maroniu. Masculii au pe cap un sac cutanat prelungit în formă de trompă. Anual întreprind migrații legate de necesitățile lor de a căuta sau de a evita căldura. Mișcările lor pe sol sunt foarte neîndemânatică, greoaie. În apă înoată foarte bine. Când este iritat, botul (trompa) devine flexibil și foarte extensibil. Își caută hrana în adâncuri la distanță mare de țărm. Ea constă în sepii, rechini mici și vulpi-de-mare. Iarna, masculul are harem cu multe femele. Haremul îl formează după lupte înverșunate între masculi. Cel care învinge își alege femelele. Acestea, după o sarcină de 11 luni nasc câte un pui negru. Au fost vânată în exces pentru marea cantitate de grăsime pe care o conțineau. Protejate de lege, după anul 1911 această focă a început să se refacă, ocupând astăzi vechiul areal. Astăzi există mai multe colonii de-a lungul țărmului răsăritean Pacific, însumând peste 10.000 de exemplare. [26]

FOCA-ELEFANT DE SUD (*Mirounga leonia*), (zool.) mamifer marin carnivor circumpolar antarctic. Face parte din fam. *Phocidae*. I se mai spune elefantul-de-mare. Aria de răspândire cuprinde apele antarctice și zonele sudice ale Atlanticului și Pacificului. Evită ghețurile banchizei. Preferă țărmurile însorite situate în regiunea Antarcticii. Corpul este brun-negricios, negru a cărui lungime ajunge la 6,5 m și greutatea de 3.500 kg. Trăiește în colonie formată din femele cu pui și un singur mascul care le apără cu străjnicie. Masculul își întinde nasul care devine mare, lățit și încovoiat în jos, ca o trompă protractilă. Corpul lui prezintă în jurul gâtului multe falduri de grăsime. Pe uscat se mișcă greoi, târându-se pe brută, ajutându-se de membrele anterioare. În perioada reproducerii între masculi se dau lupte, însoțite de mugete caracteristice. Uneori acestea devin sângeroase, ei rupându-și cu dinții pielea de pe gât și de pe restul corpului. La naștere puiul are lungimea de cca 1,40 m și greutatea de 40 kg. Când îi este foame, puiul latră și își vâra capul sub pântecele mamei, care se întoarce pe o parte ca să poată ajunge la mamele. Alăptarea durează 7-8 săptămâni. La 10 zile după naștere, femelele sunt din nou fecundate. Gestația durează 11 luni. La finele epocii de reproducere, haremurile se destramă. Animalele pornesc în larg pentru 4-6 săptămâni. Pleacă mai întâi femelele și tineretul, apoi masculii. Hrana principală o reprezintă cefalopodele.

Sunt vânați pentru slămina lor din care se obține un ulei foarte curat. Din 15 elefanți-de-mare se obține o tonă de ulei. Într-o campanie de vânat se ucid 15.000-20.000 de exemplare. (C.S. Antonescu, 1966) [26]

FOCALIZARE, (psih.) orientare spre țință, fixarea unui punct din câmpul perceptiv și, după acest model, concentrarea conștiinței asupra unui element sau idei. [28]

FOCAR, (ind.) parte a cuptoarelor, a căldărilor de abur sau a instalațiilor de încălzit în care se produce arderea combustibilului. [13]

FOCAR DE INFECȚIE, (agric.) zona dintr-o plantație viticolă în care atacul unei boli se manifestă mai intens și de acolo se răspândesc germenii de infecție. [49]

FOCIDE (*Phocidae*), (zool.) familie din care fac parte focile propriu-zise. În marea lor majoritate trăiesc în preajma țărmurilor. Sunt mamifere carnivore marine adaptate la înot, lipsite de pavilioane, cu gâtul scurt și puțin distinct. Membrele posterioare nu sunt folosite niciodată la deplasarea pe uscat. Ele stau totdeauna întinse înapoi. Se târâște pe substrat numai cu ajutorul membrelor anterioare. La masculi, testiculele sunt intraabdominale. În timpul împerecherii, năpârlirii și nașterii, focile nu ies pe țărm, ci numai pe banchiza de gheață, unde se adună în număr mare. Când simt primejdia se refugiază cu rapiditate în apa mării. Câteva specii (*Pusa hispida*, *P. sibirica*, *Erignathus barbatus*, *Leptonychotes weddelli*) care trăiesc în zonele foarte reci își petrec lunile de iarnă sub gheață, unde temperatura este mai ridicată decât a aerului. Ele vin regulat la copcile de gheață unde respiră. Copcile sunt menținute deschise de către ele care rup gheața cu dinții. În pungile de aer aflate între banchiză și apa de sub ea, aceste foci pot dormi și respira foarte bine. Pot rămâne în apă, fără să se asfixieze, până la 20 de minute. [26]

FOCOS, (milit.), element component al loviturii de artilerie (proiectil, rachetă de luptă, grenadă sau bombă) destinat pentru inițierea încărcăturii de explozie (de evacuare); asigură funcționarea proiectilului la contactul cu obiectivul la o distanță anumită de obiectiv. **F.** pot fi: de artilerie, de aviație, de marină și de geniu. [31]

FOCUS ULTRA (*cicloxidim 100 g/l*), (pest.) erbicid postemergent sistemic (selectiv pentru dicotiledonate anuale și perene), antigramineic; combate monocotiledonatele anuale și perene, inclusiv *Sorghum halepense*, *Agropyron repens*. Doze: 1,0-3,0 l/ha tomate semănată direct; 3,0-4,0 l/ha vii, livezi, floarea soarelui, lucernă de sămânță, soia, fasole de câmp, sfeclă de zahăr. Produs de BASF Germania. [51]

- FODINIC**, (ecol.) mediu subteran terestru care include cavitățile artificiale săpate în roci sau în sedimente: galerii de mină, cariere, catacombe, pivnițe etc. Acest mediu este populat de un *fodinon*, alcătuit din organisme *fodinicole*. [44]
- FOETUS** (*fetus*), (biol.) la mamifere, stadiu în dezvoltarea intrauterină, urmând apariției celulelor osoase (osteoblaste) în cartilaj, indicând maximul osificării. La om se petrece după 7 săptămâni de gestație. [37]
- FÖHN**, (meteor.) vânt cald și uscat, frecvent pe versanții adăpostiți ai munților, perpendiculari pe direcția dominantă a vânturilor, care favorizează mișcarea descendentă a aerului, acesta încălzindu-se conform gradientului adiabatic uscat. [25] Provoacă dezastre, dar și binefaceri, grăbind topirea zăpezii primăvara, și creează condiții favorabile culturilor de porumb și viță-de-vie din văile înguste și neînsorite ale munților. Țăranii din Elveția spun că „o zi de föhn“ face cât 15 zile de soare. [50]
- FOLADOFITE**, (bot.) plante care vegetează în gropi pentru a evita lumina puternică. [50]
- FOLAR 525 FW** (*glifosat 180 g/l + 345 g/l terbutilazin*), (pest.) erbicid postemergent sistemic total, complex, combate buruieni monocotiledonate și dicotiledonate anuale și perene pe vegetație câț și din sămânță. Doze: 5,0 l/ha pepiniere culturi silvice de foioase, 6,0 l/ha viță de vie, livezi de sămburoase și semințoase. Produs de SYNGENTA Elveția. [51]
- FOLCLOR**, (rur. și ur.) 1. Știință care se ocupă cu creațiile artistice și literare, cu obiceiurile și tradițiile populare. 2. Totalitatea producțiilor artistice, literare, muzicale, coregrafice, a datinilor, obiceiurilor și tradițiilor create și păstrate de popor. 3. Are caracter sincretic, colectiv, anonim. [32]
- FOLEIC**, (ecol.) mediu terestru care cuprinde vizuinile, cuiburile și galeriile construite în pământ de diferite animale (cârțițe, păsări, coropișnițe, furnici, viespi, larve de insecte etc.). Fauna acestui mediu provine în bună parte din cea epigeicolă lucifugă. Sinonim: *microcavernă*, termen creat de L. Falcoz, 1914; tot el a creat și termenul *foleofil* pentru a desemna fauna care populează acest mediu. Mediul foleic este populat de *foleon*, alcătuit din organisme *foleicole*. [44]
- FOLEOBIONT**, (ecol.) termen introdus de L. Falcoz (1914) pentru a desemna animale parazite sau comensale găsite în vizuinile unor mamifere. [44]
- FOLEOFIL**, (ecol.) termen pentru animalele care populează frecvent microcavernele, dar pot fi întâlnite și în alte medii. A fost introdus de L. Falcoz (1914) pentru ansamblul faunei din microcaverne. [44]
- FOLEOXEN**, termen introdus de L. Falcoz (1914) pentru animalele care intră ocazional sau accidental în vizuini. [44]
- FOLIACEU**, (ecol.) organe ale plantelor care seamănă cu frunza, așa sunt filocladiiile de la ghimpe (*Ruscus aculeatus*), cladodiile de la limba soacrei (*Opuntia vulgaris*), filodiile de la *Acacea* sp., tulpinile foarte reduse de la lintiță (*Lemna* sp.), talul de la *Peltigera canina* etc.; mugure din care se dezvoltă frunze. [50]
- FOLIANEU**, (bot.) organe de origine foliară: spinii la păliur sau spinul lui Christos (*Paliurus spina-christi*), cârceii la linte galbenă (*Lathyrus aphaca*). [50]
- FOLIAR**, (bot.) care aparține frunzei, ex., lamină sau limb, pețiol, nervațiune, mugur. [50]
- FOLIAT**, (bot.) frunzos. La plante, organ prevăzut cu frunze, ex., tulpină, ramuri. [50]
- FOLIAȚIE**, (bot.) sin. *estivație*, mod de dispunere a frunzelor în mugur aflate în raport unele cu altele. În lumea plantelor există: *foliație liberă* sau apertă, frunzele unui ciclu se răsucesc în mugur, independent una de alta (plop, alun); *foliație valvată*, frunzele unui ciclu se ating între ele pe margine, fără a se acoperi (iasomie); *foliație contortă*, frunzele unui ciclu se acoperă parțial unele pe altele, rezultând un mugur răsucit spre dreapta sau spre stânga (volbură, cupe, ghițură); *foliație imbricată*, frunzele se acoperă pe jumătate una pe alta, ca țiglele, una din ele complet externă neacoperită. În funcție de poziția frunzei externe care poate fi sus sau jos, pe mugur, foliația imbricată poate fi ascendentă (fam. *Cesalpinaceae*) sau descendentă (fam. *Fabaceae/Leguminosae*); *foliație echitantă*, frunzele mai vechi le învelesc pe cele mai noi, respectiv frunzele externe plisate în lung acoperă frunzele plisate așezate mai intern (stânjel, rogoz); *foliație obovată* sau *semiechitantă*, la care două frunze sunt răsucite una peste cealaltă, iar una din ele prinde, prin acoperire, jumătate din cealaltă, jaleș (*Salvia officinalis*). [50]
- FOLICULĂ**, (bot.) fruct uscat, dehiscent, cu numeroase seminte, provenit dintr-un ovar monocarpelar și unilocular cu mai multe ovule. La maturitate se deschide longitudinal pe linia de sudură între marginile carpelei (ex., spânzul, omagul). [50]
- FOLICULITĂ**, (med. u.) pustulă centrată de un fir de păr, provocată de germeni microbieni (stafilococi) sau paraziți micotici; aglomerarea de foliculițe stafilococice într-o regiune limitată se numește impetigo stafilococic. [60]
- FOLICULOM**, (med. u.) tumoră ovariană benignă dezvoltată din celulele foliculului De Graaf; poate fi chistic, difuz, trabecular, papilomatos, carcinomatos, sarcomatoid. [60]
- FOLIOL**, (bot.) segmentul independent al unei frunze compuse ca la speciile de *Fabaceae/Leguminosae*; component al involucrului unui antodiu, ca la *Asteraceae/Compositae*. [50]

FOLIOLAT, (bot.) prevăzut cu foliole, ex., frunza penată la salcâm (*Robinia pseudacacea*) formată din 9-12 foliole scurt pețiolate, ovale, eliptice sau eliptic ovate, lungi de 2-6 cm și late de 1-3 cm, pe față închis verzi, pe dos suriu verzi etc. [50]

FOLOSINȚĂ, (agric.) modul de utilizare a pământului după destinația economică și natura plantelor cultivate. Categoriile principale de folosință sunt: terenurile arabile, pășunile, fânețele, livezile și viile. [29]

FOND DE PRODUCȚIE FORESTIERĂ, (for.) totalitatea arborilor dintr-un arboret care prin vârstă, dimensiuni, poziție și creștere îndeplinesc rolul de producători și de acumulatori de biomasă lemnoasă pe picior. Arborii cu cele mai mari posibilități în această direcție, principalii, „purtători de creștere“, sunt cei din etajele dominante, de vârstă tânără și mijlocie. Arborii dominați nu aduc spor de creștere în arboret, însă eliminarea lor trebuie făcută cu prudență, fiindcă îndeplinesc un important rol în protecția solului. Un principiu fundamental al silviculturii din toate timpurile, inclusiv a celei ecologice, este că fondul de producție nu trebuie să scadă sub un anumit prag, ci menținut la nivelul optim, fiindcă numai așa se poate asigura echilibrul structural, cenotic, ecofuncțional și productiv al arboretelor timp îndelungat (principiul continuității sau al dezvoltării durabile). Baza pentru realizarea nivelului optim este normalizarea claselor de vârstă, adică o cât mai deplină egalizare a mărimii categoriilor (claselor) de vârstă ale arborilor (în suprafață sau volum). Fondul de producție poate fi real, normal și de rezervă (în funcție de raportul dintre indicele de recoltare anuală și masa lemnoasă totală). [4]

FOND DE RULMENT, (ec.-fin.) capital de lucru rezidând în volumul activelor circulante ale întreprinderii, constând din disponibilele bănești din care s-au scăzut pasivele curente pe termen scurt, reprezentate de împrumuturi, impozite salariale. [55]

FOND EUROPEAN DE DEZVOLTARE, (ec.-fin.) organism internațional destinat promovării și dezvoltării economice și sociale a țărilor asociate. Înființat în 1950, de către membrii Comunității Economice Europene. Acordă împrumuturi pe termen lung pentru investiții economice și sociale; finanțează operațiuni de asistență tehnică; acordă subvenții pentru diversificarea producției, raționalizarea tehnicii de producție și metodelor comerciale. (Gh. Apostol, 1999) [58]

FOND FORESTIER, (for.) totalitatea pădurilor dintr-un anumit teritoriu (țară) la care se adaugă terenurile destinate împăduririi, precum și cele care servesc gospodăririi pădurilor (construcții, căi de transport, terenuri de hrană etc.). Acestea sunt înscrise în

amenajamentele silvice, au statut de proprietate cadastrală și sunt recunoscute de lege. [4]

FOND FUNCİAR, (agric.) totalitatea suprafețelor de teren, inclusiv a celor ocupate de apă, aflate într-un anumit teritoriu. [29]

FOND FUNCİAR NAȚIONAL, (agric.) totalitatea terenurilor, inclusiv cele acoperite cu ape, de pe teritoriul unei țări. [50]

FOND FUNCİAR VITICOL, (agric.) suprafețele de teren destinate viticulturii, dintr-o arie a unei unități administrative. [49]

FOND MUTUAL, (ec.-fin.) fond rezultat din resursele bănești disponibile ale indivizilor pentru plasarea lor în diferite domenii de activitate economică pe criterii comerciale. (N. Dobrică, 1999) [1]

FOND VÂNĂTORESC, (cineget.) unitate de suprafață de ocrotire și gospodărire a efectivului gospodăresc. Suprafața țării este împărțită în 2150 f.v. după folosință și destinație, în rezervații științifice didactice (în folosința ocoalelor silvice din cadrul Regiei ROMSILVA, Facultatea de Silvicultură Brașov, Institutul de Cercetări și Amenajări Silvice). Bonitatea f.v. exprimă posibilitatea de hrănire, adăpostire și liniște a efectivelor de vânat și diferă în funcție de speciile de vânat la care se referă, de condițiile staționale în care se dezvoltă și condiționează densitatea optimă, stocul de reproducție și planul de recoltare. [42]

FONDANT, (fiz.) substanță care înlesnește topirea corpurilor greu fuzibile, formând cu acestea un amestec cu punct de topire mai jos decât al ambilor componenți. [29]

FONDUL MONETAR INTERNAȚIONAL, organizație instituțională a Națiunilor Unite, menită să asigure funcționarea sistemului valutar internațional. A fost înființat în 1945 și cuprinde majoritatea statelor membre ale ONU. Asigură cooperarea monetară internațională și dezvoltarea comerțului internațional, sprijină țările membre prin sume și valute străine. (D. Ciucur, 1999) [55]

FONDUL PROPRIETĂȚII DE STAT, instituție publică dotată cu personalitate juridică, cu caracter comercial și financiar. [58]

FONDUL PROPRIETĂȚII PRIVATE, societate comercială pe acțiuni cu obiectivele: maximalizarea profiturilor, asigurarea serviciilor de brokeraj, restructurarea portofoliului de acțiuni și efectuarea unor noi investiții în vederea maximizării valorii de piață a certificatelor de proprietate, inițierea măsurilor de accelerare a privatizării societăților comerciale etc. (D. Nițescu, 1999) [55]

FONEM, (lex.) element sonor al limbajului, cea mai mică unitate sonoră a limbii, prin care se deosebesc cuvintele între ele, ca și formele gramaticale ale limbajului. [32]

- FONETICĂ**, ramură a gramaticii, care se ocupă cu studiul sunetelor, respectiv cu producerea, transmiterea, audiția și evoluția sunetelor limbajului articulat. Contribuie la înțelegerea fenomenelor gramaticale, învățarea normelor ortoepiei și ortografiei. [32]
- FONOTAXIE**, (biol.) mișcare de reacție a organismului sub influența sunetului. [50]
- FONT**, (inform.) un set de caractere din același *typeface*. El reprezintă toate caracterele disponibile într-o anumită mărime, stil și greutate dintr-un anumit design. Fonturile sunt folosite de calculator pentru afișarea pe monitor și pentru imprimarea pe hârtie. [6]
- FONTANELĂ**, (anat.) spațiu membranos între oasele capului noului născut, unde osificația nu este încă terminată. [37]
- FONTASTENIE**, (soc.) tulburări de voce determinate de supraefort vocal. Gradul acestor tulburări variază de la disfonii neînsemnate până la afonie totală. [32]
- FONTINAL**, (bot.) care crește în izvoare sau în fântâni, ex., mușchiul de fântână (*Fontinalis antipyretica*). [50]
- FOOTER**, (inform.) unul sau mai multe rânduri tipărite la marginea de jos a paginii. *Footer*-ul poate fi tipărit pe prima pagină sau pe toate paginile, poate fi centrat sau aliniat și poate să includă numărul paginii. [6]
- FOR INTERIOR**, (psih.) sferă mintală de evaluare spirituală a evenimentelor, formularea unor judecăți de valoare bazate pe criterii personale în opoziție cu cele obiective impuse din afară. [28]
- FORA (a)**, (geol., ind.) a săpa găuri de sondă în vederea cercetării structurilor geologice, a explorării sau a exploatării unor zăcăminte de substanțe minerale utile. [13]
- FORAJ PETROLIER**, (petr.) tehnică de realizare a unor sonde, în general de adâncimi mari, pentru a accede la rocile-rezervor de hidrocarburi. [3]
- FORAMEN**, (anat.) deschidere într-un os sau între două cavități care permite trecerea vaselor și a nervilor. [37]
- FORAMEN MAGNUM** (*marele foramen*), (anat.) deschiderea mare de la capătul posterior al craniului de vertebrat, prin care trece măduva spinării spre creier. [37]
- FORAMEN TRIOSSEUM**, (anat.) deschidere mărginită de scapulă, claviculă și coracoid la o pasăre, în punctul unde se întâlnesc aceste 3 oase. Tendonul mușchiului supracoracoid, care ridică aripa, trece prin această deschidere. [57]
- FORAMENUL PANIZZA**, (anat.) mică deschidere ce unește cele două cârje aortice la un crocodil, la punctul situat chiar dincolo de valvulele semilunare, unde cele 2 cârje aortice se încrucișează. [37]
- FORAMINIFERĂ**, (zool.) ordin din subclasa *Rhizopoda* care cuprinde protozoare cu cochilie formată dintr-o singură cămăruță (*monotalame*) sau din două cămăruțe (*politalame*). La speciile cu două cămăruțe peretele despărțitor dintre ele este perforat permițând citoplasmei să treacă dintr-o cămăruță în alta. Reproducerea este asexuată și sexuată. În marea lor majoritate sunt animale marine, bentonice, rar pelagice. După moartea lor cochiliile se depun pe fundul mării și dau naștere rocilor biogene. (Z. Matic, 1983) [50]
- FORANTE, organisme ~**, (biol.) în mediul acvatic, categoria de hidrobionți endobentonici care perforază substrate mai mult sau mai puțin dure (roci sedimentare dense – calcare, gresii, șisturi cristaline, granitul, marmura, betonul, cărămizile, lemnele etc.). În ecosistemele acvatice dulcicole continentale foranții obișnuiți sunt unii crustacei și larve de insecte (minere și reptante), care își fac galerii în malurile argiloase și țesuturile plantelor acvatice. În ecosistemele marine, din această categorie fac parte spongierii, polichetele, unele moluște-bivalve, crustacee Isopode, Amphipode etc. Unele alge, spongieri, polichete și unele bivalve își fac galerii în calcar. Reprezentanții crustaceelor Amphipode și Isopode forează lemnul. Acești hidrobionți nu părăsesc niciodată galeria forată, ei măresc volumul pe măsura creșterii lor. [50]
- FORCEPS**, (anat.) structură rezultată din sclerificarea cercilor abdominali la insecte, folosită în mod defensiv sau ofensiv de dermaptere (urechelnițe) și diplurele jăpigide. [62]
- FORESTIER**, privitor la pădure, de pădure, în legătură cu exploatările de pădure, silvic. [42]
- FOREZĂ**, (biol.) propagare în mediu a unor plante și a unor animale prin agățarea lor de un alt organism. [50]
- FOREZIE**, (biol.) fenomen prin care indivizii unei specii animale transportă reprezentanți ai altor specii mai puțin mobile dintr-un loc în altul. F. poate fi temporară sau definitivă. [24] Ex., gândacul de bălegar (*Geotrupes stercorarius*) transportă acarianul (*Parasitus coleoptratorum*), care, contrar numelui său, nu este parazit, hrănindu-se cu substanțe organice în putrefacție, viermișori, larve. [70]
- FORJA (a)**, (ind.) a lucra, a prelucra un material prin deformare plastică, la cald sau la rece, cu ajutorul unui ciocan sau al unei prese. [13]
- FORMA DE CONDUCERE A BUTUCILOR**, (agric.) mod de cultură al viței de vie pe tulpini de diferite înălțimi. Se deosebesc forme de conducere joasă, semiînaltă, înaltă. [49]
- FORMAREA FORMATORILOR**, (ped.) activitatea de pregătire profesională inițială și continuă a educatorilor, proiectată și realizată la nivelul sistemului de învățământ, reglementată în condițiile Legii învățământului (1995). [16]

FORMAT CORPORAL, (zool.) indice de sinteză exprimat prin raportul procentual dintre lungimea trunchiului și talia animalului. [34]

FORMAȚIE, **1.** Alcătuire, întocmire, organizare, constituire. **2.** (biol.) Vegetație specifică unui anumit habitat, existentă pe suprafețe întinse, ca de exemplu tundra, pădurile de conifere, preria, stepa, pădurea tropicală etc. **3.** (geol.) Complex de roci care se disting prin anumite particularități ale compoziției lor și care s-au format în anumite condiții geologice într-o anumită perioadă de timp pe întinderi mari ale scoarței Pământului. **4.** (milit.) Dispunerea militarilor, a subunităților și a unităților, cu sau fără armamentul și tehnica din înzestrare, în ordinea stabilită. **F.** poate fi de adunare, de marș etc. [31]

FORMAȚIE PSIHICĂ, (psih.) concept de bază în psihologie, sinonim cu constructul psihic, desemnând o structurare psihică complexă și stabilă, o organizare sintetică cu o funcționalitate caracteristică pentru subiectul respectiv. [28]

FORMAȚIE VEGETALĂ, unitate de clasificare a vegetației cuprinzând toate asociațiile cu aceeași sau aceleași specii dominante (școlile rusă, suedeză). [15]

FORMAȚIUNE → FITOCENOZĂ

FORMAȚIUNE GLACIARĂ, sediment rezultat din eroziunea, transportul și depunerea unor ghetari activi, care au putut suferi ulterior doar deformări, dar nu remanieri importante. [25] → TILL

FORMAȚIUNE IMPERMEABILĂ, (petr., ecol.) formațiune caracterizată prin absența interstițiilor și care, în consecință, nu permite curgerea vreunui fluid. [3]

FORMAȚIUNE REACȚIONALĂ, (psih.) atitudine sau deprindere opusă dorinței refulate și acționând împotriva realizării acesteia. [28]

FORMAȚIUNE SUBSTITUTIVĂ, (psih.) formațiune care înlocuiește în actele ratate, în construcțiile umoristice, metaforice, formațiunile inconștiente corespunzătoare. [28]

FORMA, înfățișare, aspect exterior al unui corp, al unei figuri, al unei fapături, port. **1.** (bot.) Aspect general, înfățișare, habitus; unitate sistematică intraspecifică subordonată varietății, ex., varza pentru căpățână (*Brassica oleracea* var. *capitata* f. *alba*). **2.** (geogr.) Aspect exterior al suprafeței terestre, rezultat al interacțiunii agenților fizici interni și externi care configurează relieful. Forma de relief poate fi pozitivă (câmp, movilă, deal, munte) sau negativă (crov, dolină, vale, depresiune). **3.** (log.) Structură mintală care reflectă realitatea obiectivă privind generalitatea și esențialitatea sa pe bază de abstracții. **4.** (soc.) De f., pentru a salva aparențele. [50]

FORMĂ ACCESIBILĂ DE ELEMENT NUTRITIV, (agrohchim.) acea fracțiune din oricare element chimic

nutritiv din sol care poate fi ușor absorbită și ale cărei variații cantitative sunt responsabile, în cea mai mare măsură, pentru variațiile de recoltă și pentru reacția la îngrășăminte a solurilor. Forma accesibilă este reprezentată, de regulă, de formele solubile în soluția solului și de formele schimbabile. [29]

FORMĂ BIOLOGICĂ → BIOFORMĂ

FORMĂ CONIDIANĂ, (micol.) denumirea formei asexuate (anamorfe) de înmulțire a ciupercilor. [61]

FORMĂ DE RELIEF, configurație geometrică a unei părți a suprafeței terestre, care are geneză relativ unitară. Se clasifică după mai multe criterii, cele mai utilizate fiind mărimea și geneza. După mărime: **f. planetare** (continente și oceane), **f. majore** (munți, dealuri, podișuri, câmpii), **mezo f.** (forme create de agenți externi – terase, lunci etc.), **micro f.** (create de un singur proces, lapiezuri, crovuri etc.). După geneză (create de agenți interni sau externi): **f. fluviale**, **f. glaciare**, **f. vulcanice** etc. [25]

FORMĂ DE VIAȚĂ → BIOFORMĂ

FORMĂ ECOLOGICĂ, sin. *ecoformă*, reprezintă un tip anumit de organism ce aparține unei populații, diferențiat de tipul obișnuit (comun), ca urmare a acțiunii asupra sa a unor factori ecologici particulari (sin. *ecotip*), cum ar fi suprafața sau adâncimea unei ape, expunerea față de radiația solară sau vânturile dominante etc. [18]

FORMĂ FRUSTĂ, manifestare fenotipică discretă sau ușoară a unei mutații; nu reprezintă potențialul adaptativ al individului. [19]

FORMĂ GEOGRAFICĂ → GEOELEMENT, ECOȚIP

FORMĂ MOBILĂ A UNUI ELEMENT NUTRITIV, (agrohchim.) cantitatea dintr-un element chimic nutritiv care se poate extrage din sol cu un reactiv chimic convențional, cu respectarea anumitor condiții și care se corelează mai mult sau mai puțin satisfăcător cu cantitatea extrasă de plante. [29]

FORMĂ NOUĂ, înfățișare, aspect exterior al unui corp, al unei figuri, al unei fapături, al unui organism. **1.** (bot.) Plantă descrisă și publicată pentru prima dată, reprezentând un taxon nou. **2.** (geogr.) Formă nouă de relief. [50]

FORMĂ PĂTRATICĂ, (mat.) în nedeterminatele x_1, x_2, \dots, x_n este polinomul omogen de gradul doi: $q(x_1, x_2, \dots, x_n) = a_{11} \cdot x_1^2 + \dots + a_{nn} \cdot x_n^2 + 2a_{12} \cdot x_1 \cdot x_2 + \dots + 2a_{n-1, n} \cdot x_{n-1} \cdot x_n$. [48]

FORMĂ SPECIALĂ, (micol.) taxon infraspecific cu caractere morfologice asemănătoare dar deosebit ca plantă gazdă, ex., *Fusarium oxysporum* f.sp. *lini*; f.sp. *melongena* ș.a. [61]

FORMĂ SPECIFICĂ, (microbiol.) formă a unui microorganism patogen care este fie foarte asemănător sau chiar identic morfologic cu altă

formă, dar diferă prin abilitatea sa de a parazita o specie gazdă sau un grup de specii gazdă. F.s., denumită și biotip, este reprezentată în teritoriu de una sau mai multe populații de indivizi ce aparțin aceluiași genotip. F.s. sunt denumite după planta gazdă pe care o parazitează și sunt desemnate prin adăugarea abreviației „f.sp.“ și un nume în plus care se adaugă la cel binomial, latin. Ex., rugina grâului (*Puccinia graminis*) prezintă mai multe forme specifice: *Puccinia graminis* f.sp. *triticii* – cauzează boala, rugina neagră a tulpinilor de grâu); *Puccinia graminis* f.sp. *secalis* – cauzează boala rugina tulpinii plantelor de seară; *Puccinia graminis* f.sp. *avenae* – cauzează boala rugina tulpinii de ovăz ș.a. [69]

FORMĂ SPORTIVĂ, idealul la care aspiră sportivul și antrenorul, ca o chintesență a pregătirii, programată să se producă la termene precise, să se mențină sau să revină tot la termene dinainte stabilite. (I. Drăgan, 1989) [52]

FORMULA LUI LEIBNIZ-NEWTON, (mat.)

$$\int_b^a f(x)dx = F(b) - F(a)$$

unde $F'(x) = f(x)$. [48]

FORMULA LUI TAYLOR, (mat.) $f(x) =$

$$f(a) + \frac{(x-a)}{1!} f'(a) + \frac{(x-a)^2 f''(a)}{2!} + \dots + \frac{(x-a)^n f^{(n)}(a)}{n!} + R_n(x)$$

unde $R_n(x)$ este restul de ordinul n, care are mai multe expresii, dintre care una este $R(x) = \frac{(x-a)^{n+1}}{(n+1)!} f^{(n+1)}(c)$

unde $c \in (a, x)$. [48]

FORMULĂ, enunț precis al regulii de urmat pentru efectuarea unei anumite operații necesare rezolvării unei probleme științifice. **1.** (bot.) Reprezentare grafică a alcătuirii unei flori făcând uz de semne convenționale, litere, cifre. **2.** (mat.) Relație care exprimă o proprietate cu caracter general și servește la rezolvarea problemelor de același gen. **3.** (chim.) Expresie în care se indică, cu simboluri chimice, compoziția calitativă și cantitativă a moleculei unei substanțe. **4.** (soc.) Formă convențională de exprimare a politeții cu care se adresează unei persoane. [50]

FORMULĂ CHIMICĂ BRUTĂ, (chim.) formulă în care se indică numai simbolurile elementelor unui compus și numărul de atomi din fiecare specie care intră în alcătuirea compusului (de ex., $C_2H_4O_4$ ș.a.). [29]

FORMULĂ DE STRUCTURĂ, (chim.) formulă în care se indică toate legăturile de valență și felul în care se unesc diferiții atomi în moleculă. [29]

FORMULĂ FLORALĂ, (bot.) reprezentare grafică a organizării structurale a unei flori cu ajutorul unor litere, cifre și diferite semne convenționale. Componentele florale se redau prin litere, iar numărul

pieselor dintr-un ciclu se indică prin cifre. Literele sunt inițialele componentelor florale în limba latină: K = *calix* (caliciu), C = *corolla* (corolă), P = *perigonum* (perigon), A = *androceum* (androceu), G = *gineceum* (gineceu). În dreapta fiecărei litere se scrie numărul pieselor dintr-un ciclu. Când numărul lor este mare se folosește semnul α . Verticilele de același fel se leagă cu plus (+). Florile actinomorfe sunt indicate printr-o stelută (*) sau cruce încercuită (\oplus) așezată înaintea formulei, iar florile zigomorfe printr-o linie oblică cu două puncte laterale ($\cdot\cdot$). Dispoziția spirociclică se notează cu „sp.“ înaintea formulei sau a semnului ∂ . Lipsa unui verticil se notează cu zero (0). Elementele concrescute într-un ciclu se notează prin închiderea lor între paranteze mici () , iar verticilele concrescute între ele se închid între paranteze mari []. Dacă ovarul este inferior se pune o linie orizontală deasupra cifrei care indică numărul carpelilor, iar când este superior linia orizontală se așază sub cifra care indică numărul carpelilor. Florile unisexuate masculine se notează cu simbolul σ , florile unisexuate feminine se notează cu simbolul ρ , iar cele hermafrodite prin simbolul ϕ . Exemplu de formule florale: *Lilium candidum* (crin) $\phi * P_{3+3} A_{3+3} G_{(3)}$; *Iris germanica* (stânjenel) $\phi * P_{3+3} A_{3+0} G_{(3)}$; *Daucus carota* (morcov) $\phi * K_5 C_5 A_5 G_{(2)}$; *Raphanus sativus* (ridiche) $\phi * K_4 C_4 A_{4+2} G_{(4)}$; *Primula officinalis* (ciubotica-cucului) $\phi * K_{(5)} [C_{(5)} A_{0+5}] G_{(5)}$; *Ranunculus repens* (piciorul-cocoșului) $\phi * K_5 C_5 A_\alpha G_\alpha$; *Pisum sativum* (mazăre) $\phi \cdot K_{(5)} C_5 A_{(9+1)}$; *Lamium maculatum* (urzică moartă) $\phi \cdot K_{(5)} [C_5 A_{2+2}] G_{(2)}$. [50]

FORNICAT, (bot.) arcuit, boltit. La unele flori, petala superioară este boltită formând un coif. Coiful poate fi de trei ori mai înalt decât lat, cu aspect conic-cilindric, ca la omagul albăstriu (*Aconitum moldavicum*) sau de două ori mai înalt decât lat, hemisferic sau boltit, ca la omagul galben (*Aconitum anthora*). [50]

FORNICE, (bot.) boltitură, la florile unor plante, cu scuame boltite concrescute în gâtul corolei tubuloase, ex., *Myosotis* sp. (nu-mă-uita, ochiul șoarecelui etc.). [50]

FOROPODIUM, (bot.) sin. *foreză* (*Phoresia*), structură situată la baza semințelor sau fructelor unor plante, adaptată pentru diseminare, care poate fi reprezentată de peri, ca la fag, plop, salcie, sau poate fi cărnoasă, ca la rostopască (*Chelidonium majus*). [50]

FORSYTHIA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Oleaceae*. Este un arbust cu înflorire timpurie în martie-aprilie, la care florile apar înaintea frunzelor. Ramurile fără măduvă (fistuloase), prezintă 4 muchii, pe unele porțiuni mai puțin evidente. Are frunze alungite, lanceolate, superficial dințate. *F. viridissima*, originară din China, formează tufe de

2-3 m înălțime și are ramuri cu creștere erectă, scoarța și frunzele verde-închis și flori campanulate, galben-deschis. *F. suspensa*, originară din China și Japonia, este un arbust de 1,5-3 m, ce are lăstari cu o ușoară tendință urcătoare sau pendentă, ramurile mai bătrâne atingând uneori pământul. Florile mari, galben-aurii, sunt portocalii în interior. *F. intermedia* este un hibrid mult mai florifer cu flori galben intens. **F.** merg bine în toate regiunile țării până la cele submontane. Preferă solurile reavene, alcaline, cu expoziție însorită. Pot orna ca plante solitare sau în grup, sau în asociație cu alți arbuști cu înflorire concomitentă (ex. gutuiul japonez). Unele varietăți, ex. *F. suspensa fortunei*, se pretează la formarea de garduri vii florifere, tunzându-le mai superficial. Ramurile recoltate către sfârșitul iernii alcătuiesc frumoase buchete pentru decorul interior. Toate speciile de forșia se înmulțesc ușor prin butași lemnicificați, recoltați în noiembrie, stratificați până în primăvară când se plantează în pepinieră, la umbră. Marcotajul este posibil prin aplecarea ramurilor și mușuroirea lor. Tăierile anuale sunt necesare și se fac după trecerea florilor, îndepărtând ramurile bătrâne și scurtându-le pe cele tinere la jumătate. [39]

FORT, (milit.) lucrare de fortificație organizată în trecut, construită din zidărie sau din beton, cu contur poligonal, capabil să adăpostască pentru luptă un anumit efectiv militar (subunitate, unitate) și care face parte dintr-o linie fortificată. [31]

FORTĂREAȚĂ, ansamblu de fortificații dispuse circular în jurul unui obiectiv de importanță strategică (nod de comunicații situate pe căi strategice, oraș) utilizat până către începutul secolului al XX-lea. [31]

FORTIFICAȚIE, (milit.) lucrare permanentă de apărare, construită în scopul de a feri forța vie și mijloacele de luptă proprii de focul și mijloacele de nimicire ale inamicului. [31]

FORTTRAN, (inform.) acronim pentru *FORMula TRANslation*. Primul limbaj de nivel înalt (1954-1958 Jim Bachus). Este limbajul ce a introdus și definit concepte ca variabile, expresii, enunțuri, subrutine și input/output format, Fortran fiind un limbaj specializat pe probleme științifice și ingineresti. [8]

FORȚA CENTRIFUGĂ A APEI RÂURILOR, (hidr.) prezentă în regiunile concave ale meandrelor. Valoarea ei se determină prin aplicarea metodei:

$$C = \frac{m \cdot V^2}{R}$$

R = raza de curbură a concavității (meandrulei). Datorită acestei forțe oglinda apei râului, în secțiune transversală, se ridică spre malul concav. (J. Pișota, I. Buta, 1975) [50]

FORȚĂ¹, (sp.) capacitatea organismului de a învinge o rezistență (internă sau externă) prin intermediul contracției musculare. [53]

FORȚĂ², (fiz.) mărime fizică vectorială reprezentând cauza ce produce schimbarea stării de mișcare a corpurilor. În SI unitatea de măsură este newton (N). Se mai folosește kilogramul-forță (kgf) care reprezintă o forță egală cu greutatea unui corp cu masa de 1kg. 1kf = 9,8N. [38]

FORȚĂ DE TRACȚIUNE, (zootehn.) capacitatea pe care o are un animal de a depune un efort pentru deplasarea unei anumite greutăți. Se determină direct cu dinamometrul și se exprimă în kg forță. [34]

FORȚĂ MAGNETICĂ, (magnet.) forța care face ca acul magnetic să se așeze pe direcția N-S. [50]

FORȚĂ PROTON-MOTOARE, (cit.) gradient electrochimic de pe cele două fețe ale unei membrane biologice; acesta este utilizat de ATP-sintetază pentru sinteza de ATP, prin fosforilarea ADP potrivit reacției: $ADP + Pi + E \rightarrow ATP$. [69]

FORȚĂ PSIHICĂ, (psih.) intensitatea trăirilor psihice. [28]

FORȚELE LUI CORIOLIS, (astr.) masele de apă din albiile râurilor, în mișcarea lor, suferă influența mișcării de rotație a Pământului și acționează perpendicular pe direcția de mișcare a apei în râuri, determinând abaterea apei în emisfera nordică spre dreapta, iar în emisfera sudică spre stânga. Acțiunea acestor forțe se manifestă prin modificarea pantei secțiunii transversale a râurilor. În emisfera nordică exercită o eroziune mai mare asupra malului drept unde va fi mai intensă, iar în emisfera sudică aceeași acțiune se va exercita asupra malului stâng. Ca urmare, în emisfera nordică malul drept al râurilor este mai înalt, iar direcția de curgere a râurilor este spre dreapta, iar în emisfera sudică malul stâng este mai înalt, iar direcția de curgere este spre stânga. [50]

FOSA, (geol., geomorf.) depresiune alungită în scoarța terestră, cu adâncimi de peste 5000-6000 m și flancuri puternic înclinate (fosa oceanică). [25]

FOSFAT DE LEUNA, (agrochim.) îngrășământ mineral complex alcătuit din diaminofosfat și sulfat de amoniu. Conține 18,5-20% N și 20% P₂O₅. Este solubil în apă. [29]

FOSFAT DE MAGNEZIU (MgHPO₄), (agrochim.) îngrășământ mineral complex având 33% MgO și 59% P₂O₅. [29]

FOSFAT DIAMONICAL [(NH₄)₂HPO₄], (agrochim.) îngrășământ mineral complex cu azot și fosfor, având un conținut de 20-21% N și 51-53% P₂O₅; raportul N: P₂O₅ = 1:2,5. Se prezintă sub formă de cristale poliedrice, incolore; are reacție fiziologică ușor alcalină. În condiții de umiditate pierde azotul sub formă de amoniac și se transformă într-o pastă greu de împrăștiat. Se folosește, în principal, pentru

obținerea îngrășămintelor mixte sau complexe de tip N:P:K sau ammofos. [29]

FOSFAT MONOAMONICAL ($\text{NH}_4\text{H}_2\text{PO}_4$), (agrochim.) îngrășământ mineral complex cu azot și fosfor, conținând 11% N și 58% P_2O_5 . Raportul N: $\text{P}_2\text{O}_5 = 1:5$. Are reacție fiziologică ușor acidă. [29]

FOSFAT SCHIMBABIL, (agrochim.) anion fosfat reținut în mod reversibil pe suprafața fazei solide a solului într-o astfel de formă încât poate trece în soluție prin reacții de echilibru anionic cu alți anioni ai fazei lichide, în mod independent de faza coloidală în care a fost reținut. [29]

FOSFATA (a), (ind.) a acoperi obiectele de oțel sau de fontă cu un strat de fosfat cristalin pentru a le proteja împotriva agenților corosivi. [13]

FOSFATAZE → **FOSFOESTERAZE**

FOSFAȚI, (chim.) săruri ale acidului fosforic. Se cunosc fosfați primari $\text{M}^I\text{H}_2\text{PO}_4$, secundari M^IIHPO_4 și terțiari M^IIIPO_4 . Fosfații metalelor alcaline și fosfații primari ai câtorva alte metale sunt solubili în apă. Fosfatul dicalcic și hidroxilapatita, greu solubili, trec prin tratarea cu acizi tari în fosfat monocalcic, $\text{Ca}(\text{H}_2\text{PO}_4)_2$, solubil. Pe această reacție se bazează fabricarea îngrășămintelor agricole fosfatice. [36]

FOSFAȚI DE AMONIU, (agrochim.) grup de îngrășămintă complexe produse prin amonizarea acidului fosforic, adesea în amestec cu alte substanțe. Conțin sulfat de amoniu, azotat de amoniu, uree, ca surse suplimentare de azot. Se prezintă sub formă de săruri monoamoniaceale sau diamoniaceale, sau de amestec între acestea. Se utilizează fie aplicându-se direct în sol, fie la producerea de îngrășămintă mixte granulate. [29]

FOSFAȚI DEFLUORURAȚI, (agrochim.) grup de îngrășămintă fosfatice obținute prin topirea apatitului în prezența vaporilor de apă. Conțin 24-40% P_2O_5 sub formă de fosfat tricalcic, din care 30% este fosfor solubil în citrat de amoniu. [29]

FOSFAȚI NEUTRI, (agrochim.) grup de îngrășămintă fosfatice obținute prin tratarea rocilor fosfatice brute cu acizi minerali (H_2SO_4 , HNO_3 , HCl). Conțin 15-24% P_2O_5 din care 30-40% solubil în apă și 40-60% solubil în citrat de amoniu. Se prezintă ca un produs uscat, pulverulent. [29]

FOSFEN, (fiziol.) senzație vizuală datorată unei stimulări a retinei de către un stimul, altul decât lumina. [28]

FOSFINĂ (PH_3), (chim.) sin. *hidrogen fosforat*, gaz cu miros neplăcut, de usturoi, care se obține prin descompunerea fosfurii de calciu cu apă: $\text{Ca}_3\text{P}_2 + 6\text{H}_2\text{O} \rightarrow 3\text{Ca}(\text{OH})_2 + 2\text{PH}_3$ sau prin încălzirea fosforului alb cu o soluție concentrată (50%) de NaOH sau KOH: $\text{P}_4 + 3\text{KOH} + 3\text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{PH}_3 + 3\text{KH}_2\text{PO}_2$. Hidrogenul fosforat este un agent

reducător puternic. Precipită metalele grele din sărurile lor în soluție apoasă. [36]

FOSFOESTERAZE (*fosfataze*), (biochim.) enzime din clasa hidrolazelor, care catalizează hidroliza esterilor fosforici. Pot fi *fosfomonoesteraze* și *fosfodiesteraze*. [9]

FOSFOGIPS, (agrochim.) deșeu de la fabricarea îngrășămintelor cu fosfor, folosit ca amendament pe solurile sărăturoase. Conține 70-75% gips și între 5,5 și 8% P_2O_5 . În stare uscată se prezintă sub forma unui praf foarte fin, de culoare cenușie. [29]

FOSFOLIPAZE, (biochim.) enzime din clasa hidrolazelor care acționează asupra glicerofosfolipidelor, cu eliberarea celor doi acizi grași esterificați la glicerol. [9]

FOSFOLIPIDE, (fiziol.) compuși organici formați din unul sau mai mulți acizi grași și un radical fosfat, cuplați cu o bază azotată. Au un capăt polar, hidrofil și unul hidrofob. Sunt componente esențiale ale membranelor celulare, cărora le asigură fluiditatea, împreună cu colesterolul. În plus, intervin în formarea și transportul sanguin al lipoproteinelor și intră în structurile sistemului nervos central. Cele mai importante sunt lecitinele, sfingomielinele și cefalinele. [21]

FOSFOPROTEIDE, (chim.) heteroproteide ce au ca grupări prostetice radicali fosforici legați covalent de proteină. Sunt insolubile în apă, dar formează săruri solubile. Cele mai importante sunt caseina din lapte, vitelinele din gălbenușul de ou. [9]

FOSFOR (P), (chim.) element chimic cu caracter nemetalic din grupa a V-a principală. Are Z 15 și structura învelișului de electroni $[\text{Ne}] 3s^2p^3$. A fost descoperit în anul 1669 de alchimistul H. Brand. Se găsește în natură numai sub formă de ioni fosfat, PO_4^{3-} . Principalul mineral conținând P, format la solidificarea scoarței Pământului, este apatita, care poate fi considerată ca o soluție solidă de fosfat de calciu și fluorură de calciu, dar este în realitate un compus cristalizat, format din ioni Ca^{2+} , PO_4^{3-} și F⁻, corespunzând formulei brute: $\text{Ca}_5[(\text{PO}_4)_3\text{F}]$. Se cunosc două forme alotropice extreme ale P: P alb și P negru și, între acestea, formele intermediare: P violet, P roșu și P roșu deschis. Forma cea mai săracă în energie, deci cea mai stabilă, este P negru. P alb se prezintă ca o masă cristalină, transparentă, de consistența cerii. Densitatea vaporilor corespunde unor molecule P_4 , cu o structură tetraedrică. P alb este toxic. P roșu se întrebuintează la fabricarea chibriturilor. [27] (agrochim.) Acest element este abundent în litosfera superioară, meteoriți și în atmosfera solară. Forme minerale ale P: apatit, vivianit, pyromorfit, turcoază, wavellit; zăcămintă formează mai ales apatitul. [20] În regnul vegetal și în cel animal intră în compoziția lecitinelor, a fitinelor, a

nucleoproteidelor. În soluri conținutul total de fosfor oscilează între 0,02 și 0,50%. În orizontul de suprafață, aproximativ 50% din fosforul total se găsește combinat cu materia organică, restul aflându-se în minerale sau combinații anorganice. Fosforul este un macroelement esențial pentru nutriția plantelor, fiind prezent mai ales în țesuturile de creștere și în semințe. [29]

FOSFOR ANORGANIC, (agrochim.) fosforul din sol care se găsește în fosfați de calciu și în fosfați legați de fier și aluminiu. În grupa fosfaților de calciu intră: fosfatul dicalcic, CaHPO_4 , fosfatul ortocalcic, $\text{CaH}(\text{PO}_4)_3 \cdot 3\text{H}_2\text{O}$, hidroxilapatitul, fluorapatitul și francolitul. Dintre fosfații de fier se întâlnesc: strengitul, $\text{Fe}(\text{OH})_2 \cdot \text{H}_2\text{PO}_4$, vivianitul și dufrenitul, $\text{Fe}(\text{OH})_3\text{PO}_4$, iar ca fosfați de aluminiu se întâlnesc: taranakitul, crandalitul, $\text{CaAl}_3(\text{PO}_4)_2(\text{OH})_2 \cdot \text{H}_2\text{O}$ și barranditul, $(\text{Al},\text{Fe})(\text{OH})_2 \cdot \text{H}_2\text{PO}_4$. Cu excepția apatitului, ceilalți fosfați sunt formați în procesele de alterare și pedogenează. [29]

FOSFOR ORGANIC, (agrochim.) fosforul din sol care intră în alcătuirea unui compus organic sau a unei grupe de compuși organici cum ar fi: acidul glicerofosforic, acidul inositol fosforic ș.a. [29]

FOSFORESCENȚĂ → LUMINISCENTĂ

FOSFORILAREA OXIDATIVĂ, (biochim.) procesul de sinteză a ATP din ADP prin utilizarea de fosfat anorganic, cu formarea unei legături macroergice, în care este înglobată energia chimică elaborată în procesul de oxidare a coenzimelor NADH și FADH_2 . La nivelul membranei mitocondriale are loc cuplarea procesului de transport al electronilor până la oxigenul molecular, prin intermediul citocromilor din lanțul respirator, cu procesul de fosforilare oxidativă. De aceea, gradientele de sarcini electrice furnizează energia necesară formării legăturii macroergice din ATP, sub acțiunea complexului enzimatic ATP-sintetază. [9]

FOSFORIT, (agrochim.) rocă sedimentară fosfatică utilizată la fabricarea îngrășămintelor fosfatice, iar măcinată, este folosită direct la fertilizarea solurilor. [29]

FOSFOROFITE, (bot.) specii de plante care cresc mai ales pe soluri bogate în fosfați. [51]

FOSFOTRANSFERAZE (*kinaze*), (biochim.) enzime din clasa transferazelor, care catalizează transferul unui radical fosfat de pe un donor pe un substrat acceptor; aceste reacții se petrec cu un schimb important de energie liberă. Principalii donori de grupare fosfat sunt nucleotidele trifosforilate și mai ales ATP, care sunt bogate în energie și astfel au capacitatea de a crește nivelul energetic al substratului acceptor (oze, acizi grași, aminoacizi,

creatină, unele vitamine și coenzime, nucleotide mono- și difosforilate). [9]

FOSGEN¹ (COCl_2), (chim.) derivat al acidului carbonic de tipul clorurilor acide. Se obține din CO și Cl_2 , la temperatura obișnuită, sub acțiunea luminii (mecanism înlănțuit): $\text{Co} + \text{Cl}_2 \xrightarrow{h\nu} \text{COCl}_2$. Este un gaz incolor, ușor lichifiabil, cu miros de fân umed, extrem de toxic, motiv pentru care a fost utilizat ca gaz de luptă în Primul Război Mondial. [36]

FOSGEN², (milit.) substanță toxică de luptă cu acțiune sufocantă. Are aspectul unui lichid galben-verzui; în stare gazoasă este incolor, mai greu ca aerul, greu solubil în apă, solubil în solvenți organici și în unele substanțe toxice de luptă (iperită, cloropicrină). Se întrebuințează în luptă cu ajutorul proiectilelor, rachetelor, bombelor de aviație sau buteliilor. Vara persistă în teren plan 12-15 minute, iar în depresiuni 2-3 ore. Iarna persistă până la 3 ore. Nu infectează obiectele, alimentele sau apa. Provoacă senzația de sufocare, secreție abundentă pe nas și gură, accelerarea pulsului, febră, durere de cap, amețeală, dureri în gât și piept, slăbiciune generală, colorarea pielii pe palme, tălpi, față, urechi în albastru sau cenușiu. Omul se protejează cu ajutorul măștii de gaze. Are acțiune dezastruoasă și asupra plantelor, animalelor vertebrate și nevertebrate terestre, producând moartea lor în cadrul ecosistemelor. [31]

FOSGENOXINĂ, (milit.) substanță toxică de luptă cu acțiune vezicantă, iritantă, sufocantă. Este cristalină, incoloră, solubilă în apă (parțial) și în solvenți organici. Acționează puternic iritant asupra căilor respiratorii și vezicant asupra pielii. Militarii se protejează folosind masca de gaze și completele de protecție individuală. Cauzează moartea civililor, plantelor, organismelor animale vertebrate și nevertebrate în zona unde sunt lansate, producând un dezechilibru structural și funcțional în cadrul ecosistemelor terestre și parțial în cele acvatice. [31]

FOSILĂ, (geol., petr.) resturi de ființe vii sau urme ale activității acestora care s-au conservat în mediul marin, câteodată terestru, în decursul perioadelor geologice. [3]

FOSILA CONDUCĂTOARE, (biogeogr.) sin. *fosilă caracteristică*, fosilă a unei specii răspândită într-un interval bine determinat din trecutul geologic al Pământului și de aceea poate fi utilizată pentru datarea rocii în care a fost găsită. F.c. s-au conservat în special în rocile sedimentare. [70]

FOSPLANCTON, (acv.) plancton care trăiește, crește și se dezvoltă în zona cu lumină abundentă de la suprafața apelor mărilor și oceanelor. [50]

FOTA, (rur.) piesă de port femeiesc confecționată din stofă țesută în patru ițe, din lână sau bumbac cu lână.

- Are formă dreptunghiulară și se înfășoară în jurul corpului pe deasupra poalelor. [67]
- FOTBAL**, (sp.) joc sportiv foarte răspândit pe toate continentele, în care jucătorii (11) celor două echipe aflate în teren caută să introducă mingea jucată cu piciorul, cu capul sau cu orice altă parte a corpului în afară de mâini, în poarta adversă. Prima mențiune documentară a jocului de f. o găsim în cronicile engleze din anul 1175. Meciul de f. a ajuns astăzi unul din cele mai căutate spectacole sportive făcând din acesta vedeta nr. 1 a sporturilor. [53]
- FOTBAL AMERICAN**, (sp.) joc sportiv care se dispută între două echipe a câte 11 jucători și este foarte asemănător cu jocul de rugby. Originea acestui joc este foarte veche, un joc asemănător practicându-se în China antică, Egipt, Grecia și Imperiul Roman, unde se numea „*Harpastrum*“. Este considerat sportul național al S.U.A., dar în Europa și în celelalte continente acest sport nu este prea popular. [53]
- FOTOAUTOTROF**, (fiziol.) organism capabil de a-și sintetiza substanțele organice necesare prin fotosinteză, utilizând energia solară. [69]
- FOTOAUXISM**, (bot.) influența radiațiilor de lumină solară asupra vitezei de creștere a organelor la plante. [50]
- FOTOBIONT**, (micol.) partenerul fotoautotrof al micobiontului din structura talului lichenic. Acesta poate fi o cianobacterie sau o algă, de regulă verde. F. furnizează substanțe organice partenerului fungic, de la care preia apa și sărurile minerale. [69]
- FOTOBLAST**, (bot.) lăstar dezvoltat subteran, adaptat mai târziu la viața supraterană din mediul luminos. [50]
- FOTOCENTRU** → **FOTOSISTEM**
- FOTOCHIMIC**, (bot.) plante cu procesul chimic desfășurat în funcție de intensitatea luminii, ex., fotosinteza. [50]
- FOTOCINEZA**, (ecol.) provocarea mișcării unui organ sau a unui organism determinat de schimbarea bruscă a intensității luminii. [50]
- FOTODEGRADABIL**, (prot. med.) material care se descompune la lumina soarelui. [24]
- FOTOESTEZIE**, (fiziol.) sensibilitate a organismelor sub influența luminii. [50]
- FOTOFAZĂ**, 1. Stadiu în dezvoltarea plantei determinat de lumină. 2. Fază de lumină în care o specie este activă, devenind inactivă în scotofază. 3. Fotosinteză – faza dependentă de lumină. [69]
- FOTOFOSFORILARE**, (biochim.) proces de fixare a radicalului fosfat pe o moleculă de ADP și formarea ATP, în cadrul fotosintezei. La nivelul membranelor tilacoidale, prin fosforilarea ADP se înglobează energia chimică provenită prin transformarea energiei luminoase absorbite de clorofile. [9]
- FOTOGENIC**, (biol.) organisme care produc lumină, ex., unele bacterii, unii pești etc. [50]
- FOTOGRAFOTIP**, (bot.) fotografia exemplarului tipic. Tipul taxonului stabilit pe baza unei fotografii. [50]
- FOTOGAMETRIE**, (milit.) tehnică de determinare exactă a formelor, dimensiunilor și poziției în spațiu a detaliilor fixe sau mobile din teren cu ajutorul fotogramelor. Este utilizată în acțiunile militare. [31]
- FOTOLEPSIS**, (bot.) cantitatea de lumină de care poate dispune o plantă în condițiile naturale ale locului unde vegetează. [50]
- FOTOLIZA APEI**, (biochim.) procesul de descompunere a apei sub acțiunea luminii, în cadrul fotosintezei. Are loc formarea și degajarea oxigenului molecular în atmosferă. $2 H_2O \rightarrow O_2 + 4 H^+ + 4e^-$. Electronii eliberați sunt preluați de moleculele de clorofilă a ionizate, care revin la starea normală și pot relua procesul de absorbție a luminii. Acesta este unicul proces natural în care se furnizează oxigen și care asigură existența vieții pe Terra. [9]
- FOTOLIZĂ**, (biochim.) descompunere chimică a unei substanțe sub acțiunea luminii; în frunzele plantelor, prin scindarea moleculelor de apă rezultă protoni de hidrogen și degajare de O_2 . Tot sub acțiunea luminii are loc orânduirea granulelor de clorofilă în celulele frunzelor care la lumină puternică se plasează pe pereții verticali, iar la lumină mai slabă pe pereții orizontali. [50]
- FOTOMETRIE**, capitol al fizicii care se ocupă cu studiul și măsurarea mărimilor caracteristice radiațiilor luminoase. Mărimile fotometrice se definesc în funcție de modul în care ochiul uman percepe lumina, pe baza unor măsurători care au dus la trasarea unor dependențe specifice *ochiului mediu*. [38]
- FOTOMETRU**, (astr.) instrument ce folosește la determinarea luminozității, temperaturii, culorii, dimensiunii și evoluției unei stele prin compararea radiației integrale a stelei cu aceea a unor stele comparate la rândul lor cu surse terestre măsurabile. [12]
- FOTOOXIDARE**, (fiziol.) proces în care energia luminoasă absorbită de pigmenți sau alți compuși chimici ai celulei determină, în prezența oxigenului, oxidarea „letală“ a unor molecule de importanță vitală. [69]
- FOTOPERIODICITATE**, (alg.) răspunsul unui organism algal la regimul de lumină (raportul lumină/întuneric pe timpul unui ciclu diurn), la modificarea duratei perioadei de lumină pe parcursul sezoanelor anului, factori de mediu care determină un anumit ritm al activității plantei respective. Astfel, alternanța din cadrul ciclului diurn a determinat apariția unui *ritm circadian* (sau *nictemeral*) în multe

procese biologice, îndeosebi în mersul fotosintezei, al respirației și al creșterii organismului vegetal. Pentru algele autotrofe, perioada de lumină a zilei condiționează derularea procesului de fotosinteză. În cadrul cercetărilor de algologie experimentală, având ca obiect cultura de laborator a algelor, s-a investigat și influența fotoperiodicității induse prin stabilirea diferitelor raporturi între mărimea perioadei de iluminare (artificială) a culturilor și cea a perioadei de întuneric. [6]

FOTOPERIODISM, (alg.) reacția unui organism la modificări ale duratei zilei. [19;1] O caracteristică a viței de vie și a altor plante care constă în reacția specifică a acestora față de durata de iluminare. Se deosebesc la vița de vie specii sau soiuri de zi lungă, zi scurtă și neutre. [49]

FOTORECEPTOR, (biol.) 1. Pigment care absoarbe radiațiile din spectrul vizibil. 2. Celulă sau grup de celule senzoriale sensibile la lumină. 3. Organ specializat pentru recepționarea stimulilor luminoși. [69]

FOTORESPIRAȚIE, (fiziol.) cale metabolică lumino-dependență, catalizată de Rubisco, în cadrul căreia glicolatul produs în fotosinteză este oxidat până la dioxid de carbon; energia eliberată nu este utilizată pentru sinteza ATP ca în respirație, ci este pierdută sub formă de căldură. [69]

FOTOSENSIBILIZARE, (fiziol.) fenomen de intensificare a efectului biologic al radiațiilor luminoase ca urmare a prezenței în mediul extracelular a unor substanțe inactice la întuneric, dar care se activează în prezența luminii (ex., unii pigmenți, coloranți fluorescenți). [69]

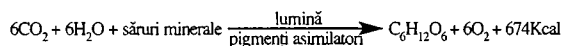
FOTOSFERĂ SOLARĂ, (astr.) stratul cel mai adânc al atmosferei solare, care delimitează discul solar cu grosimea de câteva sute de kilometri și temperatura de 6.000° K, care crește spre interior. În ea evoluează continuu petele solare și faculele, cu o perioadă de 11 ani. [12]

FOTOSINTETICE, (fiziol.) substanțe organice și minerale rezultate în cadrul procesului de fotosinteză. [69]

FOTOSINTETIZANTE, despre celule, organisme capabile de a realiza procesul de fotosinteză. [69]

FOTOSINTEZĂ (*Photosynthesis*), proces fiziologic prin care plantele verzi își sintetizează, cu ajutorul luminii, substanțe organice proprii, folosind ca materii prime o sursă anorganică de carbon (CO₂ sau ionii bicarbonat), apă și săruri minerale; sin. *asimilație clorofiliană, asimilația carbonului*. O parte din energia radiațiilor solare absorbite de pigmenții asimilatori este înglobată sub formă de energie

chimică în substanțe organice sintetizate. F. este însoțită de degajare de O₂, rezultat din fotoliza apei. Schematic se desfășoară după ecuația:

La bacteriile fotoautotrofe procesul de f. decurge fără producerea de oxigen. Condiția esențială pentru realizarea f. este prezența în interiorul celulelor a unor organite care conțin pigmenți asimilatori. La bacteriile fotoautotrofe și la cianobacterii pigmenții asimilatori se găsesc în numeroase incluziuni mici care alcătuiesc aparatul fotosintetic; la algele verzi, brune și roșii pigmenții asimilatori sunt localizați în cromatofori; la briofite, pteridofite și spermatofite se găsesc în cloroplaste. Mecanismul f. are la bază două faze: de lumină și de întuneric. **Faza de lumină** sau **faza Hill** constă într-un ansamblu de reacții ce au loc în grana cloroplastelor, dintre care, esențială este reacția fotochimică. Pe baza ei are loc transformarea energiei luminii solare în energie chimică, înmagazinată în substanțele chimice sintetizate. În acest proces intervin lumina și pigmenții asimilatori. În derularea lui, etape mai importante sunt: pigmenții asimilatori intervin în scindarea moleculelor de apă, rezultând protoni de hidrogen și degajarea de O₂; receptorul final al hidrogenului rezultat în urma sciziei moleculelor de apă este NADP⁺; acesta se reduce în prezența luminii la NADPH+H⁺, cu formare de ATP din ADP și fosfor anorganic (P_a) după ecuația: 2ADP + 2P_a + 2NADP⁺ + 2H₂O lumină → 2ATP + 2ADPH + H⁺ + O₂; ATP-ul format înmagazinează energia luminii sub formă de legături fosforice macroergice; substanțele formate în cursul fazei de lumină (ATP și NADPH + H⁺) sunt transmise reacțiilor caracteristice fazei de întuneric, servind la fixarea și reducerea CO₂ până la un nivel de reducere a carbonului caracteristic celui din moleculele glucidelor; lumina este necesară numai pentru reacția fotochimică; celelalte reacții se desfășoară și în lipsa luminii, în cazul când declanșarea lor nu este condiționată de ea; reacțiile din cadrul fazei de lumină pot avea loc și în absența CO₂, care nu intervine în aceste procese. La bacteriile fotosintetizante, reacțiile fazei de lumină prezintă anumite particularități. În cazul lor, sursa de electroni care reduce moleculele de pigmenți asimilatori din starea de excitație la starea fundamentală nu constă din molecule de apă, ci din alte substanțe (de ex. H₂S), care diferă după tipul de bacterii. Moleculele de pigmenți asimilatori primesc electroni, în locul celor emiși, de la substanțe ce sunt caracteristice tipurilor diferite de bacterii, prin intermediul unui citocrom. Pe traiectul transportului de electroni se realizează fosforilarea aciclică cu

formarea de ATP din ADP și fosfor organic. Transferul de electroni se soldează cu reducerea NAD^+ la $\text{NADH} + \text{H}^+$, în urma preluării protonilor de hidrogen de la substanța donoare de electroni (în cazul exemplificat, H_2S). **Faza de întuneric** sau **faza Blakman** constă într-o serie de reacții care au loc în stroma cloroplastelor, recurgând, după specie, la calea tip C_3 (calea tip Calvin) sau calea tip C_4 (calea tip Hatch și Slack). *Calea tip C_3* . Substanța ribulozo-1,5-difosfat fixează CO_2 în prezența apei. În urma fixării rezultă două molecule de acid fosfogliceric (produs intermediar), care se transformă în aldehydă fosfoglicerică. Reacția îmbogățește catena de atomi de carbon în hidrogen și energie. Hidrogenul este furnizat reacției de $\text{NADPH} + \text{H}^+$, iar energia necesară reducerii este dată de ATP, substanțe formate în cursul reacțiilor fazei de lumină. Ansamblul acestor reacții este cunoscut sub denumirea de ciclul lui Calvin. *Calea tip C_4* . Acidul fosfoenol-piruvic fixează CO_2 , rezultând acidul oxalilacetic. Acesta este redus la malat cu ajutorul hidrogenului provenit de la $\text{NADPH} + \text{H}_2$, rezultat în timpul reacțiilor fazei de lumină. Malatul format trece în celulele din teaca fasciculară. Aici este supus unei degradări enzimatică, în urma căreia rezultă acidul piruvic și CO_2 . Acidul piruvic trece în celulele mezofilului și se transformă din nou în acid fosfoenol-piruvic, în urma unei reacții la care participă ATP-ul format în faza de lumină a f. În celulele din teaca fasciculară, CO_2 , rezultat în urma decarbonizării malatului, este fixat pe ribozo-1,5-difosfat și intră în ciclul lui Calvin. Celulele din teaca fasciculară pot capta CO_2 și în mod direct. Cantitatea sporită de CO_2 provenit din două surse produce cantități mari de acid fosfogliceric. O parte din el poate trece în celulele mezofilului, unde se transformă în aldehydă fosfoglicerică, din care se formează produși de asimilație. Calea tip C_3 este caracteristică multor specii de plante, numite și de tip Calvin. La ele primele substanțe rezultate în urma fixării CO_2 conțin în moleculă trei atomi de carbon. Calea tip C_4 este caracteristică la peste 100 de genuri (monocotiledonate și dicotiledonate), printre care și trestia de zahăr. La ele primele substanțe rezultate în urma fixării CO_2 conțin în moleculă patru atomi de carbon. Speciile cu acest tip de fixare și reducere a CO_2 sunt întâlnite în deșerturile aride și în pădurile tropicale umede, umbroase, unde condițiile nu favorizează desfășurarea f. în mod normal. Fixarea CO_2 pe acidul fosfoenolpiruvic nu este o însușire exclusivă a plantelor de tip C_4 . Plantele suculente din familiile *Crassulaceae*, *Cactaceae*, *Liliaceae* etc. fixează în timpul nopții cantități mari de CO_2 pe acidul fosfoenolpiruvic, cu formare de malat. Acesta

se acumulează în sucii vacuolar al celulelor asimilate; pH-ul vacuolelor scade de la 6 la 4. În timpul zilei malatul acumulat în sucii vacuolelor este metabolizat, rezultând acid piruvic și CO_2 . Acidul piruvic se transformă din nou în acid fosfoenolpiruvic. CO_2 este fixat de ribozo-1,5-difosfat și intră în ciclul lui Calvin; pH-ul sucii vacuolar al celulelor asimilatoare crește de la 4 la 6. Vacuolele mari ale celulelor acestor specii de plante servesc atât pentru acumularea și reținerea apei, cât și ca rezervoare de HCO_2 , necesar procesului fotosintetic. Plantele cu acest mecanism de fixare a CO_2 se numesc de tip CAM. Ele reprezintă o interesantă adaptare la mediul secetos. În acest mod își asigură o bună aprovizionare cu CO_2 . Stomatele stau deschise la minimum în timpul zilei și nu riscă pierderi de apă prin evaporare, ca în cazul când stomatele ar fi normal deschise pentru a putea capta CO_2 din atmosferă. În toate cazurile, formarea substanțelor organice cu moleculă mai mare se face prin polimerizarea substanțelor cu moleculă mai mică. Hexozele ($\text{C}_6\text{H}_{12}\text{O}_6$) se formează prin polimerizarea a două molecule cu trei atomi de carbon. Ele dau naștere, prin reacții secundare, tuturor celorlalte substanțe organice după schema: monozaharide \rightarrow dizaharide \rightarrow polizaharide \rightarrow acizi organici \rightarrow lipide. Glucoza poate fi polimerizată în amidon, care se acumulează în timpul zilei în cloroplaste: $n(\text{C}_6\text{H}_{12}\text{O}_6) + \text{H}_2\text{O} \rightarrow (\text{C}_6\text{H}_{12}\text{O}_5)_n$. Din aminoacizi, sub influența unor enzime, se formează, prin polimerizare, molecule de proteine. **Influența factorilor externi asupra f.** Influență mai mare asupra intensității f. au lumina, temperatura, concentrația CO_2 , concentrația O_2 , cantitatea de apă, sărurile minerale. 1. *Lumina* este factorul esențial care declanșează și întreține f., prin formarea clorofilii, și ca sursă de energie. Frunzele nu utilizează toată energia solară primită pe suprafața lor; 70% din aceasta este absorbită, 20% este reflectată și se pierde în spațiu, 10% străbate frunza fără a fi absorbită. Din fracțiunea absorbită, 1% este utilizată în f., 20% ridică temperatura frunzelor cu 1-2°C peste valoarea temperaturii mediului, 49% din energia calorică este eliminată din frunze prin transpirație. Valorile prezentate sunt variabile în funcție de structura plantelor. Cuticula, netedă și lucioasă la unele plante și mată, la altele, influențează procentul de lumină reflectată. Grosimea frunzelor și cantitatea de pigmenți asimilatori influențează cantitatea de radiații care străbate frunzele. Lumina utilizată în f. poate varia în limite mari, 1-10% în general însă procentul este mic, 0,5-1%. F. începe la o lumină foarte slabă și este mascată de respirație. Depășește acest fenomen și devine aparentă la 100-500 lucși, crește în intensitate

până la 50.000 de lucși și rămâne constantă până la 100.000 de lucși după care scade, în urma vătămării protoplasmei celulelor. În natură intensitatea luminii se schimbă în limite foarte largi. La mijlocul zilelor de vară ajunge la 100.000 de lucși, noaptea scade la 0 sau, în cazul nopților cu lună, până la câteva zecimi de lucși. La plantele heliofile (trăiesc în locuri însorite) **f.** crește în intensitate până la 50-60% din intensitatea maximă a luminii solare directe, iar la plantele sciafile (cresc în locuri umbrite) numai până la 10%, după care scade la iluminări mai mari. **f.** este influențată de lungimea de undă a radiațiilor. Organismele vegetale posedă o adaptare în acest sens. La plantele superioare și algele verzi intensitatea **f.** este mai mare la radiațiile albastre și roșii, la algele brune la radiațiile verzi și albastre (datorită pigmentului fucoxantină care absoarbe radiațiile verzi), iar la algele roșii la radiațiile albastru-verzi (datorită pigmentului ficoeritrină). În mediul acvatic, radiațiile spectrului solar pătrund cu atât mai adânc cu cât lungimea de undă este mai mică. Radiațiile roșii pătrund până la 30 m adâncime, cele albastre până la 500 m. După pigmentul absorbant al radiațiilor necesare **f.** există o repartitie a plantelor în mediul acvatic. Astfel, algele verzi se află în zona superficială a apelor, algele brune și roșii se află la adâncimi mai mari. Acestea din urmă posedă pigmenți accesorii capabili (fucoxantină, ficoeritrina) să absoarbă radiațiile de lumină ajunse la adâncimea necesară asimilației carbonului.

2. *Temperatura* poate avea acțiuni dăunătoare sau stimulative asupra **f.** Inițial, procesul def. începe la o temperatură ușor inferioară valorii de 0°C și crește în intensitate o dată cu ridicarea ei la 25-30°C pentru plantele de proveniență nordică (ex., cartoful) și până la 35-40°C pentru plantele de proveniență sudică (ex., castraveți, pătlăgele roșii), după care intensitatea **f.** scade treptat. Se oprește în jurul temperaturii de 50°C. La temperaturi mai joase de 0°C, **f.** este întâlnită la frunzele aciculare ale coniferelor care asimilează până la -6°C și la cele ale grâului de toamnă - până la -2°C.

3. *Concentrația CO₂*. Plantele terestre iau CO₂ din aer sub formă de gaz, iar cele acvatice sub formă dizolvată de acid carbonic. Din aer, CO₂ pătrunde prin ostiolele stomatelor și ajunge în spațiile intercelulare din mezofil, iar de aici, prin membrana celulelor, ajunge în citoplasmă la cloroplaste. Din apă, moleculele de CO₂ și H₂CO₃ străbat epiderma, spațiile mari intercelulare, membrana celulelor și ajung în citoplasmă la cloroplaste. Cantitatea de CO₂ din aer (0,003%) limitează **f.** Mărirea concentrației de CO₂ până la 2-5% determină o intensificare a **f.** Concentrația mai mare are acțiuni toxică asupra

citoplasmei. Dozarea concentrației CO₂ are aplicație practică în culturile de seră pentru mărirea producției.

4. *Concentrația O₂*. Concentrațiile 20,95% O₂ existente în natură reprezintă un factor limitant al **f.** Reducerea concentrației până la 0,5% determină intensificarea procesului **f.** până la 25%.

5. *Apa* este necesară atât ca materie primă pentru sinteza zaharurilor, cât și la întreținerea unei transpirații intense, la întreținerea stării normale a celulelor organelor asimilatoare, citoplasmei, biocoloizilor și a enzimelor. **F.** crește proporțional cu conținutul de apă, până la 70% din greutatea proaspătă, - după care intensitatea **f.** scade progresiv, deoarece se reduce difuziunea gazelor. Celulele saturate cu apă își măresc volumul și își micșorează spațiile intercelulare. Deficitul mare de apă determină creșterea vâscozității citoplasmei celulelor. Gradul de deschidere al stomatelor se micșorează.

6. *Sărurile minerale* de amoniu, azot, fosfat, sulfat în concentrații optime influențează pozitiv **f.** Concentrațiile mari duc la scăderea intensității **f.**; aceasta se datorește, mai ales, deshidratării citoplasmei.

Importanță. Prin **f.** plantele consumă din natură CO₂, gaz toxic pentru animale și om, și degă O₂, gaz necesar respirației plantelor, animalelor și omului. Dispariția plantelor ar duce la imposibilitatea transformării materiei anorganice în materie organică, la acumularea CO₂ în mediu și, implicit, la imposibilitatea existenței formelor actuale de viață. Plantele verzi asigură surse de O₂ și de hrană pentru toate organismele heterotrofe și, parțial, pentru cele mixotrofe. Plantele îndeplinesc un rol cosmic, concretizat prin fixarea unei părți a energiei solare în substanțele organice sintetizate sub formă de energie chimică. [50]

FOTOSISTEM, (biocel.) set particular de molecule pigmentare (clorofile și carotenoizi, uneori și ficobiline), complexate cu proteine specifice, strict ordonate în interiorul membranelor tilacoidale ale cianobacteriilor și cloroplastelor. **F.** acționează asemănător unei antene luminoase; el capturează și direcționează energia fotonilor spre perechea de molecule de clorofilă *a* din centrul său de reacție, singurele capabile de conversie a energiei luminoase în energie chimică. În cianobacterii, alge și plante există două fotosisteme, notate I și II. Ambele au o organizare generală similară, fiind constituite dintr-o antenă captatoare de fotoni și un centru de reacție. Centrul de reacție din **f. I** este simbolizat cu P700, iar cel din **f. II** cu P680, deoarece molecula de clorofilă *a* absoarbe lungimea de undă de 700 nm respectiv 680 nm. Ambele absorb lumina simultan; consecințele primare sunt aceleași, cele secundare sunt diferite. **F. II**, utilizează energia absorbită pentru a cataliza fotoliza apei; **f. I** transferă electronii energizați la

NADP⁺, care astfel se reduce. F. I este implicat, de asemenea, în fosforilarea neciclică și ciclică. [69]

FOTOTACTISM (*Phototactismus*), 1. Mișcare de orientare a organelor plantei spre sursa de lumină. 2. Mișcare a microorganismelor mobile de apropiere sau îndepărtare față de sursa luminoasă. Cele fotoautotrofe se deplasează spre locurile cu intensitatea luminii optime pentru îndeplinirea fotosintezei (f. *pozitiv*) (ex., alge verzi și cianobacterii monocelulare). Unele din ele se deplasează spre locuri acvatice unde intensitatea luminii este mai mare (mișcare fototactică pozitivă) altele merg spre locuri unde intensitatea luminii este mai mică (mișcare fototactică negativă). Unele specii au f. *negativ* (ex., mixomicetele, care preferă locuri întunecate și, de obicei, mai umede). [50]

FOTOTELEGRAFIE, (milit.) transmiterea și recepționarea imaginilor fixe (fotografii, desene, scheme, texte) pe cale electronică. [31]

FOTOTERAPIA CU RADIĂȚII ULTRAVIOLETE, (med. u.) metodă de tratament cu acțiune revulsivă cutanată și efecte fotochimice asupra straturilor superficiale ale tegumentului (stratul cornos, foliculii piloși, glande sebacee) cu transformarea ergosterolului în vitamina D₂ care intră în circulație și contribuie la fixarea calciului în țesutul osos. Are efecte bactericide, în cazul unor plăgi superficiale infectate, ulcere trofice etc. Iradierile încep cu 2-3 min. și cresc progresiv până la 15-20 min. (N. Teleki, 1989). [52]

FOTOTRIANGULAȚIE, (milit.) metodă de determinare plană sau spațială a coordonatelor punctelor terestre cu ajutorul fotogramelor, prin raportarea lor la un sistem de coordonate rectangulare. [31]

FOTOTROFIC → FOTOAUTOTROF

FOTOTROPISM (*Phototropismus*), sin. *heliotropism*, mișcări de orientare ale plantelor față de direcția și sensul razelor de lumină. Acest lucru se constată când plantele sunt iluminate unilateral. Organele plantelor supraterane se orientează spre sursa de lumină, prin variații de creștere. Vârful tulpinii se îndreaptă printr-o mișcare de curbură spre direcția din care vine lumina (f. *pozitiv*). Frunzele se orientează cu suprafața perpendicular pe direcția razelor de lumină (sunt plagiofototrope). Rădăcinile sunt afototrope, ele cresc în absența luminii. Experimental s-a constatat că rădăcina manifestă fototropism negativ. O plantă, ținută cu rădăcina într-un vas de sticlă cu soluție nutritivă, se curbează în direcția opusă sursei de lumină. În natură lumina vine de sus. Tulpinile plantelor, fiind pozitiv-ortofototrope, cresc drept în sus, în direcția sursei de lumină. Frunzele lor își orientează limbul cu fața superioară perpendicular pe

direcția din care vine lumina, pentru a o capta și utiliza în procesul de fotosinteză. [50]

FOVEA CENTRALIS, (anat.) cea mai subțire parte a retinei ochiului, de obicei în centrul petei galbene la anumite vertebrate, inclusiv omul. Conține numeroase celule cu conuri și este o regiune de vedere foarte ascuțită și de percepție a culorii. [37]

FOVEE, (biol.) gropiță, adâncitură. 1. Cavitate mică sau gropiță pe suprafața unor semințe. 2. Cavitate mică sau gropiță nectariferă pe unguicula petalelor la florile de piciorul cocoșului (*Ranunculus* sp.) sau pe lobul lateral al stigmatului la gineceul florilor de *Orchidaceae*. [50]

FOVILĂ, (bot.) conținutul semigranulos și semilichid din grăunciorul de polen. [50]

FOVILLE, sindrom ~, (med. u.) 1. Inferior, paralizie homolaterală a mișcărilor asociate de lateralitate ale globilor oculari, însoțită de paralizie facială de aceeași parte și de paralizia membrelor de partea opusă. 2. Mijlociu, paralizia homolaterală a mișcărilor asociate de lateralitate ale globilor oculari, însoțită de paralizia heterolaterală a feței și membrelor. 3. Superior, paralizia heterolaterală a mișcărilor asociate de lateralitate ale globilor oculari, însoțită de paralizia heterolaterală a feței și a membrelor. [60]

FOVISM, (cult.-art.) nume sub care a intrat în istoria artei prima revoluție artistică a secolului al XX-lea, o mișcare care își are rădăcinile în descoperirile cromatice ale impresionismului, dar care, cultivând culoarea vie, strălucitoare, pură „direct din tub“, într-o expresie lirică, mută accentul de pe *impresie* pe *expresie*. [67]

FRACTURĂ¹, (geomorf.) crăpătură de origine tectonică fără deplasarea relativă a celor două compartimente. [3]

FRACTURĂ², (geol.) discontinuitate în masa unui volum de roci, din cauza unei rupturi. [25]

FRACTURĂ³, (med. u.) ruperea (sau spargerea) totală sau parțială a unui os, provocată adesea în urma unui traumatism. [33]

FRACTUROLOGIE, știință care se ocupă cu studiul fracturilor geologice. [3]

FRACȚIE, (mat.) = $\frac{m}{n}$ unde unde $m, n \in \mathbb{N}$ și $n \neq 0$. Se mai numește și număr rațional. Scrierea ei sub această formă datează de la Fibonacci. [48]

FRACȚIE CONTINUĂ, (mat.) =

$$[a_1, a_2, \dots, a_n] = a_1 + \frac{1}{a_2 + \frac{1}{a_3 + \dots}}$$

care are un număr finit de termeni, $a_i \in \mathbb{Z}$. [48]

FRACȚIE ZECIMALĂ, (mat.) fracție al cărei numitor este o putere naturală a lui 10. [48]

FRACȚIONAREA ARGILEI, (pedol.) separarea fracțiunii granulometrice argiloase a solului în subcategorii de dimensiune. [29]

FRACȚIONAREA HUMUSULUI, (agrochim.) ansamblu de metode chimice sau fizico-chimice folosite pentru extragerea, separarea și determinarea cantitativă și calitativă a unor fracțiuni diferite de substanțe humice sau a constituenților acestora. [29]

FRACȚIONAREA NISIPULUI, (pedol.) prepararea fracțiunilor granulometrice nisipoase ale solului în subcategorii de dimensiune. [29]

FRACȚIUNE GRANULOMETRICĂ, (pedol.) categorie de particule primare de sol având o anumită mărime definită prin dimensiuni, limite convenționale. Principalele fracțiuni granulometrice ale solului sunt: argila, praful, nisipul fin și nisipul grosier. [29]

FRAGIL, care se rupe, se sparge, se sfărâmă ușor. Tulpină sau ramură care se rupe sau se frânge ușor, ex., lujerii anuali de la salcia plesnitoare (*Salix fragilis*). [50]

FRAGIL ECOLOGIC, (ecol.) biotop instabil, expus acțiunii distructive a factorilor de mediu abiotici. [4]

FRAGMATOSPOR, (micol.) spor multicelular septat. [50]

FRAGMENT ACENTRIC, (genet.) fragment cromozomal lipsit de centromer, prezent în celulele instabile (după iradiere cu radiații ionizante) și eliminat în cursul diviziunii celulare următoare. [20]

FRAGMENT DE ASOCIAȚIE, (bot.) porțiunea unei asociații în care nu se manifestă toate însușirile ei caracteristice, fie din cauza suprafeței reduse (mai mică decât arealul minim), fie din cauza unor influențe modificatoare (staționale, antropogene, zoogene etc.). [15]

FRAGMENT GROSIER, (pedol.) fragment mineral din alcătuirea solului cu diametrul echivalent cuprins între 2 și 250 mm. [29]

FRAGMENTARE¹, (biol.) Modalitate de reproducere asexuată, vegetativă, caracteristică unor cianobacterii, alge și ciuperci, care constă în segmentarea talului într-un număr de fragmente, fiecare capabil de a genera un nou individ, identic cu cel din care a provenit. [69]

FRAGMENTARE², (pedol.) proces de desfacere a masei solului de-a lungul unor direcții determinate și de formare în acest mod a unor elemente structurale, având, în general, muchii ascuțiți, porozitate mică și valoare agronomică redusă. [29]

FRAGMENTAREA HABITATELOR, (ecol.) acțiune prin care anumite fenomene naturale sau antropice divizează habitatele comune ale unui ecosistem. [3]

FRAGMENTE OKAZAKI, (genet.) scurte secvențe de ADN, formate din 400-2.000 de nucleotide cu mici secvențe de ARN (50-100 de nucleotide la una dintre extremități) formate în timpul replicării discontinue a uneia dintre catenele replică ale acidului dezoxiribonucleic aflat în replicare. Deoarece una dintre catenele dublului helix ADN are o polaritate 5' spre 3', iar cealaltă 3' spre 5', se admite că sinteza este continuă pe una dintre catenele matriță și discontinuă pe cealaltă (se sintetizează f.). În acest tip de sinteză, secvența de ARN servește drept primer. Secvențele ARN sunt eliminate mai înainte ca f. să fie unite covalent în replică. Extremitatea 3' a unui fragment se extinde către extremitatea 5' a fragmentului următor. Spațiul gol rămas în timpul exciziei ARN primer este umplut prin activitatea polimerizatoare a ADN polimerazei I pe aceeași bază a complementarității bazelor azotate. În final, f. sunt unite covalent sub acțiunea ADN-ligazei, rezultând continuitatea covalentă a replicii, sintetizată pe catena matriță care are orientarea 5' spre 3'. [56]

FRAGMOBAZIDIE, (micol.) bazidie segmentată prin septe transversale sau longitudinale, pe fiecare segment dezvoltându-se câte un bazidiospor sau un lanț de bazidiospori, ex., ciupercile din ordinele *Ustilaginales* și *Uredinales*. [61]

FRAGMOPLAST, (genet.) membrană despărțitoare care apare la sfârșitul telofazei în regiunea ecuatorială a celulei-mamă. Se dezvoltă din substanța fusului de diviziune care se disociază la poli și se contractă spre ecuator. Din f. se dezvoltă membrana celulară la nivelul de separare a celor două celule-fiice. [19]

FRANCIU (Fr), (chim.) element chimic radioactiv cu caracter metalic din grupa I principală. Are Z 87 și structura învelișului electronic [Rn] 7s¹. Izotopul natural, ²²³Fr, se formează în cantități extrem de mici prin dezintegrarea radioactivă (α) a unei fracțiuni din atomii izotopului ²²⁷Ac. ²²⁷Ac → ²²³Fr + α. Se cunosc opt izotopi ai Fr, stabil fiind ²²³Fr. [36]

FRANJĂ CAPILARĂ, (ecol.) zonă saturată, situată imediat deasupra suprafeței libere a unei pânze subterane și în continuitate cu aceasta, în care presiunea apei este inferioară celei atmosferice. [3]

FRANKENIACEE (*Frankeniaceae*), (bot.) familie care cuprinde plante erbacee, uneori lignificate la bază, anuale sau perene. Frunze simple, întregi, verticilate, fără stipele, cu fața inferioară păroasă. Flori actinomorfe, hermafrodite; caliciul gamosepal (5 sepale unite) tubulos, persistent; corola dialipetală (5 petale libere); androceul, din 6 stamine pe 2 verticile; gineceul, cu ovar superior tricarpelar, gamocarp, unilocular, multiovulat. Formula florală: ♂* K₍₅₎ C₅ A₃₊₃ G₍₃₎. Fruct capsulă loculicidă. Flora României conține un singur gen *Frankenia*, cu 2

- specii: *F. pulverulenta* rară, în Delta Dunării și jud. Constanța (Capul Midia în jurul Lacului Sinoe); *F. hirsuta*, rară, în jurul lacului Sinoe. [50]
- FRASER**, fluviu în Canada, cursul său de la izvoare (Munții Stâncosi) până la vărsare (printr-o deltă) are forma literei S. Izvoarele sale se află în Parcul Național Jasper. Are o lungime de 1.370 km și o suprafață de 220.000 km². Afluenții săi importanți sunt: Qesnel și Thompson, iar orașele străbătute sunt: Prince George și Vancouver. [25]
- FRASIN** (*Fraxinus excelsior*, fam. *Oleaceae*), (agric.) arbust foios, indigen, megafanerofit, întâlnit în pălcuri prin păduri, lunci, zăvoaie de câmpie, în regiunea dealurilor, până în regiunile montane de altitudine mijlocie (cca 1.400 m). Foliiolele frunzelor și florile au utilizare terapeutică în medicina umană și veterinară. Principiile active au acțiune diuretică, diaforetică, laxativă și antireumatismală. Intră în compoziția a numeroase formule de ceaiuri. Potențează acțiunea altor produse antireumatice. Frunzele constituie un bun remediu antiartritic și analgic. Furnizează albinelor culesuri de polen și mană. Producția de miere, 20 kg/ha. Pondere economico-apicolă mică. Cultivat ca arbore ornamental prin parcuri și grădini publice. Indicat pentru peluze, alei, garduri vii. Oferă un aspect decorativ deosebit prin port și frunziș. [50]
- FRATRIE**¹, (soc.) ansamblul copiilor avuți de același cuplu. [28]
- FRATRIE**², (bot.) unitate de clasificare a vegetației cuprinzând câteva clase de formații, având aceeași origine. [15]
- FRAUDA FISCALĂ**, (ec.-fin.) nedeclararea sau falsă declarare de către persoanele fizice sau juridice a veniturilor impozabile, sustrăgându-se total sau parțial de la plata impozitelor. [58]
- FRAY JORGE**, parc național din Chile (provincia Coquimbo). Suprafața, 9.960 ha (1914). Altitudine, 0-760 m. Parcul se află așezat în zona catenei muntoase de coastă, din nordul statului Chile. Vegetația este reprezentată de păduri subtropicale cu specii de *Aextoxicon punctatum*, *Myrceugenia correaefolia*, *Azara borealis* și tufărișuri de *Baccharis*, *Berberis*, *Fuchsia*. În structura faunei se află feline de pampas și de munte, chinchila mare (*Lagidium viscacia*), skunksul argentinian (*Mephitis mephitis*), surillo (*Conepatus chinga*). [50]
- FRĂSINET**, (bot.) pădure edificată din specii ale genului *Fraxinus*. [15]
- FRÂNĂ**, (ind.) dispozitiv folosit pentru încetinirea vitezei sau pentru oprirea mișcării unui vehicul. [13]
- FRĂU**, harnașament care se aplică pe capul calului și servește la contenția și conducerea lui. [34]
- FREATICOL**, (ecol.) termen creat de C. Motaș (1946) pentru a desemna un organism care populează puțurile și pânzele freatice (indiferent de gradul de infeudare la acest mediu). [43]
- FREATOBIOLOGIE**, (ecol.) termen creat de C. Motaș (1958) pentru „o nouă ramură a limnologiei“, care are ca obiect studiul complex al vieții din mediul freatic. Sin. *biofreatologie*, termen creat și abandonat de C. Motaș. [44] → EUFREATICE, FREATOBIONT
- FREATOBIONT**, (ecol.) sin. *eufreatic*, organism (specie) care trăiește și se reproduce exclusiv în mediul freatic și în mod excepțional în apele superficiale. Termen creat de C. Motaș (1946). [44]
- FREATOF**, (ecol.) organism (specie) care trăiește și se reproduce deopotrivă în apele freatice și în cele epigeice. Termen creat de C. Motaș (1946). [44]
- FREATOFITE**, (ecol.) specii de plante care folosesc apa freatică. [15]
- FREATON**, (ecol.) termen creat de C. Motaș (1958) pentru ansamblul faunei din pânzele freatice. Există un macrofreaton (*Makros + phreatos*) pentru ansamblul animalelor de talie mare care populează mediul freatic și un microfreaton (*Mikros + phreatos*) pentru ansamblul celor microscopice care compun freatonul – termeni avansați de C. Motaș (1962). [44]
- FREATOXEN**, (ecol.) organism (specie) care se întâlnește ocazional în apele freatice. Termen creat de C. Motaș (1964). Sinonim: *xenofreatic*, termen folosit de C. Motaș (1946). [44]
- FRECARE**, (ind.) interacțiunea a două corpuri aflate în contact; forță pe care o exercită un corp asupra altuia când acesta se freacă de el. [13]
- FRECVENȚA GENELOR**, (genet.) proporția, într-o populație, a unei gene de la un anumit locus față de totalul genelor de la locusul respectiv. [34]
- FRECVENȚA RECOMBINĂRII**, (genet.) raport dintre numărul recombinanților și numărul total al descendenților. Permite aprecierea distanței relative dintre gene, pe o hartă genetică. [18]
- FRECVENȚĂ**¹, în procente de recombinare, numite și centimorganoni, numărul ocurențelor unei specii date (sau ale unui fenomen) în cadrul unui tablou statistic, în funcție de timp sau de alte variabile (concentrația în cazul expunerii la un mediu toxic, de exemplu). [3]
- FRECVENȚĂ**², (fiz.) mărime ce caracterizează un fenomen periodic și reprezintă numărul de cicluri produse în unitatea de timp. Se măsoară în hertz (Hz). [38]
- FRECVENȚĂ**³, (ecol.) indice de caracterizare cantitativă a rolului speciilor de plante în fitocenoză; arată cât de des se pot întâlni exemplarele unei specii; se determină obișnuit prin metoda Raunkiaer, înregistrându-se toate speciile din 50-100 suprafețe de

- probă circulară (cu suprafața de 0,1 m²) – așa-numite cercuri Raunkiaer, stabilite aleator; frecvența se calculează apoi cu formula $F = \frac{n}{N} \cdot 100$ în care n – numărul de cercuri în care s-au găsit exemplarele unei specii și N – numărul total de cercuri cercetate. [15]
- FRECVENȚĂ**⁴, (genet.) măsură a prezenței unui caracter oarecare, normal sau patologic, într-o populație, dată de raportul dintre numărul purtătorilor caracterului și totalitatea populației. [19]
- FRECVENȚĂ**⁵, (ecol.) procentul probelor în care apare o specie dată în raport cu numărul total de probe colectate. [1]
- FRECVENȚA DE APARIȚIE**, (ecol.) numărul de ocurențe ale unui fenomen aleatoriu, natural sau antropoc, pe unitatea de timp. [3]
- FREE ON BOARD (FOB)**, (ec.-fin.) clauză a contractului de export în conformitate cu care vânzătorul plătește cheltuielile de transport și asigurarea mărfii până la locul de îmbarcare la bordul vasului sau cala avionului. (D. Ciucur, 1999) [55]
- FREEMARTINISM**, (zootehn.) fenomen constatat la speciile de animale unipare, în caz de gestație gemelară, în care cogemenii sunt de sexe opuse, femela este sterilă. [34]
- FREESIA**, (agric.) gen de plante ornamentale aparținând fam. *Iridaceae*, originare din Africa de Sud. Ele sunt plante perene, cu o parte subterană de tipul unui tuberobulb din care apare o tulpină scurtă cu frunze sesile, înguste, lineare. Florile dispuse în inflorescențe terminale, pe tije subțiri și ușor curbate, sunt campanulat-tubuloase, puternic parfumate și au un colorit variat. S-au obținut foarte mulți hibridi reuniți sub denumirea de *F. hybrida*. Plante iubitoare de lumină, cu pretenții medii față de temperatură (10-15°C) și moderate, dar permanente, față de umiditate în timpul creșterii active. Solul preferat este cel ușor, nisipos, bogat în humus. Sunt folosite ca flori tăiate rezultate din culturi comerciale de seră. Se pot cultiva și în ghivece plantând mai mulți tuberobulbi în același vas. Pentru înflorirea de primăvară, se plantează toamna în august-septembrie și, până la venirea frigului, plantele pot sta afară, cu ghivecele îngropate în pământ reavăn dar, până la activarea vegetației pentru înflorire, se țin în încăperi aerisite, la temperaturi joase. Se înmulțesc prin separarea tuberobulbilor în perioada de repaus sau prin semințe în aprilie-mai, în spații adăpostite. Răsadurile se răresc și se protejează de soarele direct în orele prânzului. Se păstrează afară, până în august-septembrie când bulbi formați intră în repaus, se sortează în funcție de mărime și apoi reintră în circuitul culturii de iarnă-primăvară. [39]
- FREEWARE**, (inform.) metodă de distribuire gratuită a software-ului. [47]
- FREGATIDE** (*Fregatidae*), (zool.) fregate: păsări oceanice de insule tropicale, cu picioare palmate, cioc lung încovoiat și aripi lungi. Masculii au o pungă de culoare roșie sub cioc. [57]
- FRENATE**, (zool.) lepidoptere care au aparatul de cuplare a aripilor de tip frenat. [62]
- FRENEZIE**, (psih.) mod de comportament intens colorat afectiv, întreținut de o energie nesfârșită, ce scapă chiar de sub controlul conștient, ajungând uneori la stări de delir. [28]
- FRENOLOGIE**, (psih.) denumire veche a psihologiei, astăzi abandonată. Ulterior, denumire a curentului de caracterologie, lansat de Gall. [28]
- FRENULUM**, (anat.) prelungire a aripii posterioare a aripii lepidopterelor evoluată care se ancorează de un dispozitiv în formă de cârlig al aripii anterioare (retinaculum). [62]
- FREON**, (pol.) derivat fluorurat și clorurat al metanului sau al etanului, folosit în special ca fluid frigorific. F. este și un poluant important în degradarea O₃ atmosferic. [41]
- FRETA (a)**, (ind.) a asambla două piese metalice prin strângere, fie prin contracția piesei cuprinzătoare, care a fost încălzită înainte de asamblare, fie prin dilatarea piesei cuprinse, care a fost răcită în prealabil. [13]
- FREZĂ**, (ind.) 1. Unealtă așchietoare cu unul sau mai multe tăișuri dispuse simetric în jurul unui ax și având o mișcare de rotație, folosită la prelucrarea materialelor. 2. Mașină de frezat. [13]
- FRICĂ**, (psih.) stare psihică afectivă negativă, generată de apariția unei perspective neplăcute sau de un eveniment amenințător; provoacă manifestări neurovegetative diferite exteriorizate prin tremurături, hipersecreție, congestia feței etc. [32]
- FRIGANA**, (ecol.) înveliș vegetal cu fitocenoză deschise, formate din arbuști și arbuști pitici sempervirenți, de regulă spinoși și în formă de pernițe, (regiunea mediteraneană); denumire folosită în Grecia. [15]
- FRIGANOFIL**, (bot.) care crește printre măracini, ex., plante erbacee. [50]
- FRIGORIFER** (ind.) despre un sistem fizico-chimic sau tehnic, care transferă frigul. *Agent frigorific*, substanță sau amestec de substanțe care produce sau transportă frig. [13]
- FRINGILLIDE** (*Fringillidae*), (zool.) cinteze: păsări mici ca niște vrăbii, cu ciocuri scurte și groase. Sunt granivore, prolifiche. Construiesc cuiburi deschise (cupe) pe arbori sau arbuști. [37]
- FRONDA**, (bot.) 1. Frunză, frunzos, folios, lăstar cu frunze la arbori. 2. Frunză la ferigi și palmieri. 3. Tulpina foliacee, taloidă la lintiță (*Lemna* sp.). 4. Tal foliaceu la *Hepaticae*. [50]
- FRONDESCENȚĂ**, (bot.) înfrunzire, dezvoltarea frunzișului arborilor. [50]

FRONT¹, (milit.) teritoriu pe care se duc acțiuni militare în timp de război, cu perturbarea structurală și funcțională a ecosistemelor. [31]

FRONT², (min.) porțiune dintr-un zăcământ de substanțe minerale unde se face tăierea rocilor, a minereurilor sau a cărbunilor. [13]

FRONT ATMOSFERIC, (meteor.) suprafața de separație a două mase de aer cu proprietăți fizice diferite (temperatură, umiditate etc.) sau linia de intersecție a două mase de aer cu o altă suprafață (cu solul, de exemplu). [3]

FRONT CATABATIC, (meteor.) front de regulă rece, pe suprafața căruia aerul cald coboară. [54]

FRONT METEOROLOGIC, (meteor.) suprafață frontală, interfața între mase de aer de densitate, temperatură și umiditate diferite. [54]

FRONT VERDE, (ecol.) zonă în curs de deșertificare ce face obiectul unor măsuri de refacere a cuverturii vegetale. [3]

FRONTIER 900 EC (*dimetenamid 900 g/l*), (pest.) erbicid ppi (2-3 cm) cu încorporare sau preemergent; combate buruieni monocotiledonate anuale (*Setaria*, *Echinochloa*, *Digitaria*) și unele dicotiledonate anuale (*Amaranthus*). Doze: 1,0-1,2 l/ha sfeclă de zahăr, 1,2-1,6 l/ha porumb, cartof, soia, 1,1-1,5 l/ha floarea soarelui. Produs de BASF Germania. [51]

FRONTIERĂ, **1.** (milit.) Linie naturală sau convențională trasată între diferite puncte de pe suprafața globului care delimitează teritoriul unui stat de teritoriul unui alt stat, apele, subsolul și spațiul aerian între două state. **2.** (mat.) Mulțimea punctelor aderente la o mulțime A și totodată aderente și la complementara ei (**f.** unei mulțimi). [31]

FRONTOLOGIE, ramură a meteorologiei care se ocupă cu studiul diverselor fronturi (atmosferice, de altitudine, de undă, de mare etc.). [3]

FROST-HEAVING, (geomorf.) proces în care domină mișcarea verticală a particulelor minerale supuse presiunii criostatice (presiunea generată de îngheț). Deplasarea se face pe planuri de îngheț, determinată de mișcarea apei sau pe planuri create de diferențierea de densitate a materialelor supuse înghețului. Fenomenul explică scoaterea din sol a unor piloni de poduri din regiunile cu permafrost. [25]

FROTAJ, (sex.) relație sexuală în cadrul căreia plăcerea se realizează prin apropierea de persoana dorită, frecarea de ea sau aplecarea și presarea ei. Asemenea persoane își caută victimele în locuri aglomerate și, în special, în mijloacele de transport în comun ori la cozi. (Al. Codescu, 2000) [50]

FROTIU, (biol.) **1.** Preparat pe lamă de microscop, specific pentru culturi bacteriene. Pe o lamă se așază o picătură de apă în care se suspendă celule bacteriene; după uscare și fixare se colorează și se studiază cu obiectivul de 90x sau 100x cu ulei de

cedru. **2.** Probă dintr-un material întins pe o lamă cu scopul examinării la microscop. [61]

FRUCT, (bot.) organ rezultat după fecundare prin dezvoltarea și creșterea ovarului, uneori a întregului gineceu (mac, carpen), cu participarea mai mult sau mai puțin pronunțată a celorlalte părți florale. Există următoarele cazuri, unde, după fecundare, staminele, petalele și sepalele cad (ex., cireș, vișin, prun, cais, piersic), iar sepalele rămân pe fruct, însoțindu-l ca anexe (ex., măr, cireș, tomate, vinete) sau se măresc și învelesc fructul (ex., *Trifolium fragiferum*, *Physalis alkekengi*). Unele **f.** se formează din ovar și receptacul (ex., mărul, para). Un caz particular îl prezintă partinocarpia, unde **f.** se formează fără fecundație. Anatomic, **f.** este constituit din *pericarp* cărui i de disting trei zone: *epicarpul* (exocarp), *mezocarpul* și *endocarpul*. *Epicarpul* reprezintă partea externă a fructului. Are aspectul unei pielii și este format din unul sau două straturi de celule. Provine din epiderma externă a carpelei din care este constituit ovarul. Îndeplinește rol de protecție. Poate fi: neted și acoperit cu un strat de ceară – pruină (ex., prună, strugure); păros (ex., soia); reticulat (ex., sparceță); aripat (ex., ulm, frasin, arțar); spinos (ex., ciumăfaie); gros (ex., portocală, lămâie); dur, format din sclereide (ex., ghindă) sau pergamentos (ex., fasole, mazăre) etc. *Mezocarpul* reprezintă partea mijlocie a pericarpului. Provine din țesutul parenchimatic al carpelei. Poate avea o consistență cărnoasă, unde se acumulează apă în care sunt solvite diferite substanțe (zaharuri, acizi organici etc.), sau o consistență dură, unde se dezvoltă multe țesuturi mecanice, fructele fiind uscate. Constituie partea cea mai dezvoltată a pericarpului. *Endocarpul* reprezintă partea internă a pericarpului. Provine din epiderma internă a carpelei. La multe plante rămâne subțire (ex., ardei), la altele lipsește (ex., tomate), iar la unele devine lemnos, se îngroașă mult și constituie sâmburele care protejează sămânța (ex., prună, piersică, caisă, cireașă, vișină). La citrice este cărnos, alcătuind partea comestibilă. Până la coacere pericarpul este în general verde. Celulele lui conțin cloroplaste și realizează procese de fotosinteză. La maturitatea fiziologică (coacere), cloroplastele se transformă în cromoplaste (ex., măceșă, tomate), sau dispar și apar pigmenți antociani (ex., strugurii negri). Cromoplastele și pigmenții antociani colorează fructele. În stadiul prematur gustul multor fructe este acru și astringent datorită substanțelor tanate și acizilor organici. Prin maturizare apar glucoza, fructoza, zaharoza care le conferă gustul dulce. Forma, mărimea și greutatea fructelor variază foarte mult în funcție de specie. Pot fi globuloase, ovoide, elipsoidale, piriforme, alungite ș.a. Dimensiunile variază de la câțiva mm la câțiva metri. De ex., fructul leguminoasei tropicale *Entada scandens* are lungimea de 11 m și lățimea de 10 cm. Greutatea poate fi de la

câteva mg până la câteva zeci de kg. **F.** unor *Cucurbitaceae* (dovleci) pot atinge 50-60 kg. Botaniștii nu au ajuns la un sistem unic de clasificare a fructelor. În accepțiunea cea mai largă sunt grupate în următoarele categorii: simple, multiple, apocarpoide, false și compuse. **F. simple** provin dintr-un gineceu unicarpelar sau pluricarpelar sincarpic. Se formează din pereții ovarului și pot fi mono- sau polisperme. După consistență se subdivid în **f. uscate dehiscente**, **indehiscente** și **f. cărnoase**. **F. uscate dehiscente** sunt întotdeauna polisperme (ex., folicula, pâstaia, silicva, capsula). **F. uscate indehiscente** sunt în general monosperme (ex., achenă, diachena, cariopsa, samara, lometa). **F. cărnoase** au pericarpul transformat într-un țesut cărnos (ex., baca, drupa, hesperida). **F. multiple** provin dintr-un gineceu policarpelar apocarpic (**f. apocarpice**). Se subdivid în **f. multiple uscate** (ex., polifolicula) și **f. multiple cărnoase** (ex., polidrupa). **F. apocarpoide** se interpun între fructele simple și cele multiple. Gineceul sincarp la maturitate se desface și fiecare carpelă formează un fruct care se detașează separat (ex., tetrachena speciilor de *Boraginaceae*, *Lamiaceae*, disamara de la *Aceraceae*). **F. „false“** sunt pseudosincarpe. La formarea lor participă gineceul și alte părți din flori (ex., mărul, para, gutuia ș.a. se formează din ovar și receptacul; ghinda, aluna, jirul rezultă din ovar și hipsofile care, prin concreștere, formează cupa ce înconjoară fructul). **F. compuse** se formează din ovarele florilor aflate foarte aproape în inflorescență (ex., soroza, caracteristică dudului; siconă, caracteristică smochinului; glomerul, caracteristic sfeclei). Diseminarea în mediu a fructelor și semințelor de pe planta mamă se face prin mijloace proprii (plante autocore) sau prin intervenția unor agenți străini (plante alocore). [50]

FRUCTE DE CALITATE, (agric.) cele cu aspect, formă, culoare, gust, aromă, conținut ș.a. corespunzătoare normelor superioare ale standardului de calitate. [72]

FRUCTIFER, (bot.) care poartă sau produce fructe, ex., peduncul, plantă. [50]

FRUCTIFICAȚIE, **FRUCTIFICARE**, (bot.).
1. Producerea și maturarea fructelor și semințelor la *Phanerogame* (plante cu flori). **2.** Organe de reproducere la *Cryptogame*. [50]

FRUCTIVOR, (zool.) despre animale care se hrănesc cu fructe. [50]

FRUCTOZA, (chim.) oză de tip cetoheoză prezentă în tot regnul vegetal. Sub formă de ester fosforic este prima hexoză rezultată în procesul de fotosinteză. Se acumulează în stare liberă, alături de glucoză, în fructe, în miere, fiind cea mai dulce oză. Este constituentă a zaharozei, a unor poliglucide, cum este inulina, precum și a unor glicozide. Sub aceste forme se acumulează ca substanțe de rezervă în diferite

organe ale plantelor (rădăcini, bulbi, rizomi, fructe etc.). [9]

FRUGIVOR, (zool.) animale care se hrănesc mai ales cu fructe. [70]

FRUNTE (*pars frontalis*), (anat.) partea anterioară a capsulei cefalice la insecte, situată anterior și inferior față de ochii compuși. Superior este delimitată de șanțul frontal, lateral de obraji (genae), iar inferior de clipeus. [62]

FRUNTEA GHEȚARULUI, (glac.) capătul dinspre aval al ghețarului, rezultat al proceselor de înaintare-retragere a ghețarilor, ca urmare a dinamicii și a bilanțului glaciatic. În funcție de poziție, se deosebesc: **f. marină** la contactul cu mediul acvatic (marin, oceanic), supuse acțiunii mareelor și valurilor; **f. lacustră**, frunte pe lacuri cu apă dulce; **f. terestră**, partea din aval a ghețarilor montani, pot avea și caracter suspendat; din **f. terestre** se desprind bucați de dimensiuni mari de gheață numite *seracuri*. [25]

FRUNZA VIȚEI DE VIE, (bot.) organ de asimilație clorofiliană, dezvoltată pe seama meristemului apical al tulpinii. Frunza este partea viței-de-vie după care se pot determina soiurile. [49]

FRUNZAR, (zootehn.) frunze. **1.** Frunze uscate folosite ca nutreț pentru vite și animale ierbivore din pădure. Pentru perioada de iarnă, în special cervideele au nevoie de hrană fibroasă ce se poate asigura cu frunze uscate primăvara și vara. Depozitarea și păstrarea frunzarelor se face în așa fel încât să fie ferite de ploaie și de animalele domestice ce le-ar putea strica. Cele mai bogate în azot sunt frunzele de soc negru, frasin, ulm, sorb, arțar, salcie căprească, plop tremurător. Frunzele sunt destinate în special pentru cerbi și căprioare. Se dau vânatului fie puse în hrănitore, fie legate cu sârmă în jurul unor arbori la înălțimea de 50-100 cm de la sol. **2.** Umbrar, adăpost, făcut din crengi și frunze. **3.** Disaj format din crengile pline de frunze ale unui copac. [42]

FRUNZA, (bot.) organ vegetativ lătit monosimetric sau asimetric, cu creștere limitată și structură dorsoventrală, cu rol în fotosinteză, respirație și transpirație. Reprezintă o expansiune laterală a tulpinii plantelor. Ia naștere din mugurii foliari. Se dezvoltă de la baza tulpinii spre vârf. Durata vieții este limitată la câteva luni sau la cel mult câțiva ani (pinul, 1-5 ani; bradul, 2-8 ani; molidul, 5-10 ani; *Welvitschia mirabilis*, din sudul Africii, până la 100 de ani). **F.** este alcătuită din trei părți: limb (lamină), pețiol și teacă (**f. completă**). Pot lipsi una sau două din aceste părți (**f. incompletă**). Părțile care lipsesc determină caracterul morfologic al lor. Ele pot fi: sesile, formate numai din limb, ca la napi (*Brassica napus*), lipsindu-le pețiolul și teaca; pot fi formate din limb și teacă (*Apiaceae*, *Cyperaceae*, *Poaceae*); din limb și pețiol, ca la liliac (*Syringa vulgaris*). După natura morfologică a limbului, există **f. simple** și **compuse**. **F. simple** au limbul întreg, alcătuit dintr-o

singură porțiune, la care marginea poate fi întreagă sau incizată, cu formarea de lobi separați de sinusuri. **F.** compuse au evoluat dintr-o **f.** simplă prin dobândirea câte unui pețiol de către fiecare lob. În acest caz nervura principală poartă numele de rahis, iar lobi cu pețiolul propriu se numesc foliole. **Limbul sau lamina** reprezintă partea turtită a **f.**, străbătută de nervuri. Are formă caracteristică, o față superioară (ventrală, adaxială), una inferioară dorsală, adaxială și de culoare verde. Forma generală a limbului, forma bazei și vârful limbului, marginea limbului, nervațiunea limbului determină forma și caracterele frunzei (eliptică, ovală, circulară, reniformă, lanceolată, ovat-lanceolată, triunghiulară, hastată, romboidală, peltată, cuneată, ensiformă, aciculară, filiformă, fistuloasă, cilindrică). Vârful limbului poate fi: acut sau ascuțit, acuminat, obtuz, rotund, retezat sau trunchiat, știrbit sau emarginat, obcordat, cuspidat, microraiat, spinos. Baza limbului poate fi: rotundă, cordată, sagitată, hastată, reniformă, cuneată, atenuată, arcuată sau ascuțită, asimetrică, dilatată, auriculată. Marginea limbului poate fi: întreagă, serată, dințată, crenată, sinuată, penatlobată, palmat-lobată, penat-fidată, penat-partită, palmat-partită, penat-sectată, rucinată, lirată, întrerupt-penat-sectată. Nervațiunea frunzei poate fi: uninervă, la conifere; dicotomică, la *Ginkgo biloba*; paralelă, la *Poaceae*; arcuată la pălăgină, penată la fag; palmată la arțar. **F.** compuse sunt formate din mai multe foliole prevăzute cu pețiol. După modul de prindere a foliolelor pe rahis există următoarele tipuri de **f.** compuse: imparipenată, paripenată, dublu-paripenat-compusă, trifoliată, palmat-compusă. **Pețiolul** îndeplinește în viața plantei rol mecanic, de susținere și orientare a limbului spre lumină. Se inserează la baza limbului. La puține specii inserția are loc pe partea dorsală (inferioară) a limbului. Acest tip de inserție se numește peltată. Forma pețiolului poate fi: cilindrică, comprimată, dilatată, umflată, auriculată, aripată, foliacee. **F.** sesile sunt lipsite de pețiol. Ele se fixează de tulpină prin teacă, ca la *Poaceae* sau prin baza limbului, în cazul mai multor specii de plante. După modul cum baza limbului se prinde de tulpină se deosebesc: **f.** sesile amplexicaule, care prin baza limbului înconjoară parțial tulpina ca la napi; decurente, la care baza limbului devine aripată; perfoliate, baza limbului înconjoară complet tulpina. **Structura internă a limbului foliar.** La orice tip de frunze sunt caracteristice trei feluri de țesuturi: *epiderma*, *mezofilul* și *sistemul conducător*. Diferențierile structurale între limburile foliare se caracterizează la nivelul acestor țesuturi, unde limbul foliar poate avea structură bifacială, iar altele structură monofacială. *Epiderma* este formată dintr-un singur strat de celule cu pereții externi bombați, îngroșați, cutinizați. Nu are spații intercelulare. La puține specii (leandru, begonia) *epiderma* este

pluristratificată. Primul strat de celule servește la apărare, iar al doilea la înmagazinarea apei. *Epiderma* posedă stomate și peri. *Mezofilul* este țesutul asimilator al limbului foliar. Se află situat între cele două epiderme și este format din parenchim palisadic, situat sub *epiderma* superioară, și parenchim lacunar sub *epiderma* inferioară. Celulele conțin cloroplaste la nivelul cărora se realizează fotosinteza. *Sistemul conducător* este reprezentat de țesutul conducător. Se află localizat în *mezofil*, fasciculul conducător are lemnul (xilemul) orientat spre față superioară a limbului, iar liberul (floemul) pe față inferioară. [50]

FRUNZE DECIDUALE, (biogeogr.) sin. *cățătoare*, frunze care cad în timpul iernii, ex., frunzele arborilor din pădurile de foioase aflate în zonele temperate, așa cum sunt: fagul, stejarul, carpenul, frasinul etc., sau în timpul sezonului uscat din zonele tropicale, ex., baobabul (*Adansonia digitata*). [70]

FRUSTRAȚIE, (psih.) fenomen complex de dezechilibru afectiv ce apare la nivelul personalității în chip tranzitoriu sau relativ stabil, ca urmare a nerealizării unei dorințe, a deposedării subiectului de ceva ce îi aparținea anterior, în plan material sau psihic. [28]

FRUSTULA, (alg.) înveliș caracteristic diatomeelor, constând într-o carapace (teacă) silicioasă; aceasta este alcătuită din două jumătăți: epiteca și hipoteca, fiecare având două porțiuni distincte – valva și inelul conectival. **F.** prezintă ornamentații caracteristice sub formă de striuri, coaste, linii, pori sau puncte, care se constituie în elemente de determinare a apartenenței sistematice. **F.** diatomeelor pot fi perfect simetrice având toate cele trei planuri de simetrie, ex., *Navicula*; parțial simetrice lipsite de unul sau două planuri de simetrie, ex., *Gomphonema*, și total asimetrice, ex., *Rhoicosphaenia*. Pentru îndepărtarea substanțelor organice care ar împiedica observarea la microscop a elementelor de identificare specifică a diatomeelor, probele de material algal sunt supuse unor tratamente chimice speciale, prin mineralizarea cu acid sulfuric sau cu alte substanțe; în acest fel se obține o **f.** silicioasă curată, clară, care permite identificarea corectă a apartenenței specifice. Valvele unor specii de diatomee prezintă diferite excrescențe (coarne, peri, ace, spini, plăci etc.) care servesc fie pentru a mări suprafața **f.** – adaptare ce permite formelor planctonice să se mențină mai mult timp în masa apei, fie pentru fixarea celulelor învecinate în colonii. [5] Prin sedimentarea lor pe fundul oceanelor se formează depozite mari cunoscute sub numele de „pământel” de diatomee, cu largi utilizări: ca abraziv în industria prelucrării prin lustruit a argintului, în confecționarea filtrelor pentru purificarea apei, ca izolant al cazanelor și conductelor de vapori, ca adjuvant la pasta de dinți având funcție abrazivă. [69]

- FRUTESCENT**, (bot.) plantă cu tulpina lignificată numai în partea bazală și cu aspectul unei tufe mici, ca la crețușcă (*Filipendula ulmaria*), chirin (*Obione verrucifera*). [50]
- FRUTEX**, (bot.) plantă lemnoasă scundă care se ramifică de la bază, ex., cătină (*Hippophae rhamnoides*), drobiță (*Genista tinctoria*), mur (*Rubus fruticosus*), măceș de munte (*Rosa pendulina*). [50]
- FRUTICET**, (bot.) tufăriș, loc cu numeroase tufe asociate, ex., cătiniș, format din tufe de cătină (*Hippophae rhamnoides*), zmeuriș format din tufe de zmeur (*Rubus idaeus*). [50]
- FRUTICOL**, (bot.) care trăiește pe fructe, ex., parazit. [50]
- FRUTICULOS¹**, (micol.) subarbust, tufă mică. Plantă lemnoasă scundă care se ramifică de la bază, ex., argințică (*Dryas octopetala*), salcia pitică (*Salix reticulata*) etc. [50]
- FRUTICULOS²**, (bot.) tal lichenic care are aspectul unui arbust în miniatură (ex., *Cladonia*, *Cetraria*, *Ramalina*). Plantă scundă, lemnoasă care se ramifică de la bază, ex., salcia pitică (*Salix reticulata*). [69]
- FTIRIAZĂ**, (med. u.) parazitoză intens pruriginoasă a regiunilor păroase (mai ales pubiană), cu excepția pielii capului, provocată de *Phthirus pubis*; la locul înțepăturii se formează mici pete albastrii. [60]
- FTIZIE**, (med. u.) tuberculoză de organ, localizată, cu evoluție cronică, cu extensie canaliculară, fără tendință la generalizare. [60]
- FUCHSIA**, (agric.) popular *cerceluș*. Gen de plante care aparține fam. *Oenotheraceae*, cuprinzând specii ornamentale originare din pădurile muntoase, reci și umede din America Centrală și de Sud. Sunt plante perene lemnoase, arbuști sau subarbuști de 1-2 m, cu tulpini ramificate formând tufe cu creștere erectă sau pendulă. Au frunze oval alungite, lanceolate, verzi sau roșietice. Florile axilare, pendente, hermafrodite, alcătuite din 4 sepale și 4 petale, colorate alb cu roz, roșu cu albastru, roșu cu alb, violet etc. sunt grupate în ciorchini terminali. Stilul foarte lung și staminele depășind corola dau florilor un aspect deosebit. De la numeroasele specii luate în cultură (*F. globosa*, *F. coccinea*, *F. fulgens*, *F. corymbiflora* ș.a.) s-au creat foarte mulți hibridi, cu flori simple sau involte, reuniți sub denumirea de *F. hybrida* și care sunt cultivați îndeosebi ca plante de ghiveci. *F. ricartioniana* și *F. magellanica* var. *gracilis*, cu tufe compacte ce pot ajunge la 70-150 cm, pot orna și grădinile, rezistând afară în climat mai blând și cu unele măsuri de protecție contra înghețului. Cercelușul înflorește aproape permanent, dar pentru aceasta trebuie să parcurgă o anumită perioadă de zi lungă, pragul critic aflându-se la niveluri diferite în funcție de soi. Are preferințe pentru locuri luminoase dar ferite de soarele direct, aerisite, răcoroase, cu umiditate atmosferică ridicată și moderată în sol. Crește bine în substraturi ușor acide, bogate în humus, alcătuite din pământ de frunze, mranită, nisip și eventual turbă. Pentru o dezvoltare normală are nevoie de o temperatură de 15-18°C (nu mai mult de 20-21°C) ziua și o minimă de 10-13°C noaptea. Iarna poate rămâne în repaus la 3-5°C în încăperi luminoase. În februarie-martie se reia vegetația prin udare și asigurarea temperaturii optime. Prin tăieri scurte se pot realiza tufe mai bogate cu forme sferice sau piramidale. Se înmulțește prin butași verzi, primăvara sau vara, înrădăcinați la 16-18°C. [39]
- FUCOSTEROL**, (biochim.) principalul sterol al algelor brune (încreg, *Phaeophyta*). [41]
- FUCOXANTINA**, (biochim.) pigment carotenoid, caracteristic algelor brune, cărora le conferă culoarea. [69]
- FUEL**, (prot. med.) carburant greu, utilizat în unitățile casnice sau industriale, sursă importantă de poluare a aerului mai ales atunci când combustia lui este incompletă. [3]
- FUGAI**, (zool., ecol.) ploșnițe de apă, heteroptere, legate toată viața de mediul acvatic. Picioarele și respirația au adaptări speciale. Au metamorfoză incompletă. Aparatul bucal este adaptat pentru înțepat și supt. Respiră aer atmosferic. Se găsesc în toate apele dulci, dar mai ales în cele cu multă buruiană. Aleargă cu repeziciune lăsând impresia că patinează pe suprafața apei. Dintre specii, *Hydrometra* – cu formă alungită, înaintea cu toate cele 6 picioare, iar *Gerris* – mai puțin alungită, înaintea sărind cu ajutorul a 4 picioare, prima pereche fiind transformată în organe prehensile, pe care le ține ridicate. Ambele genuri se întâlnesc mai ales în zona malului la apă mică. *Ranatra* (3-4 cm) exclusiv acvatică. Prima pereche de picioare servește la apucat prada. Corpul i se termină printr-un tub respirator lung. *Nepa cinerea*, cunoscut sub numele popular scorpion-de-apă, are corpul lățit (2-3 cm), primele picioare sunt apucătoare și terminal un tub respirator destul de lung. Ultimele 2 forme înoată slab și înaintea cu ultimele două perechi de picioare. Stau pe fundul apei sau în desigurul plantelor submerse de unde își atacă prada. *Naucoris* – cu corpul turtit și de formă ovală, foarte bun înotător. *Corinxa*, are picioarele ca niște vâsle perfecte, înoată bine. *Notonecta* (1,5 cm), înoată pe spate, foarte vorace, își înțepă prada pe care apoi o suge; la fel, *Plea* (2-3 mm). [26]
- FUITUIALA**, (ind.) material folosit în exploatarea miniere la astuparea găurilor de mină. [13]
- FUJI-HAKONE-IZU**, parc național din Japonia (Insula Honshu). Suprafața, 122.309 ha (1936). Altitudine, 0-3.778 m. Pe teritoriul parcului sunt vulcanii Fuji-San (Fuji-Yama) cu altitudinea de 3.778 m și Hakone cu altitudinea de 1.439 m, peninsula Izu care posedă numeroase izvoare termale și un lanț de 7.000 de insule (Iza-Shichito). Muntele Fuji-San este înzăpezit 10 luni pe an. Versanții lui inferiori sunt acoperiți de

păduri de brad, cedrii, azalee, arborii relicți *Ginkgo biloba* și cireși sălbatici. În depresiunea circulară aflată între conul lui Fuji și conurile secundare înconjurătoare se află mai multe lacuri dintre care Hakone are adâncimea de 32 m, iar Kawaguki adâncimea de 9,63 m. Animalele ocrotite existente în parc sunt: macacul (*Macaca fuscata*), cerbul sika (*Cervus nippon centralis*), ursul negru japonez, rozătorul (*Glirulus japonensis*), uliul (*Accipiter variegatus*), porumbelul (*Columba janthina*), ibisul (*Nipponia nippon*), *Parcellaria leocomelas*, cocoșul japonez, fazanul etc. [50]

FULCRANT, (bot.) proptitor, sprijinitor. La plante, organe de susținere sau fixare, ex., rădăcinile adventive de la porumb (*Zea mays*), bracteele de sub floare sau inflorescență la garofiță (*Dianthus capitatus*). [50]

FULCRĂ, (micol.) prelungire filamentoasă, continuă, spiralată sau ramificată, de pe cleistotecii. [61] → APENDICE

FULCRE, (anat.) solzi ganoizi modificați, situați la baza înțotătoarelor neperechi la sturioni. [37]

FULEU, spațiul acoperit de un pas complet al calului (distanța între două urme succesive ale aceluiași membru). [34]

FULG, (anat.) categorie de pene reprezentând majoritatea penajului de acoperire. Este un intermediar între penele de contur și puf, prezentând o parte a lamei rigide și o altă parte, la baza rahisului, pufoasă. [34]

FULGINOS, (bot.) negru ca funinginea. La plante, anumite organe (semințe) negre ca funinginea. [50]

FUM, ansamblul gazelor de combustie și al particulelor conținute de acestea. [3]

FUMAGINĂ, (fitopat.) micoză produsă de *Capnodium salicinum*. Sunt atacate frunzele, lăstarii și fructele de la prun, cais și piersic, care se acoperă cu un depozit negru, asemănător funinginei. Ciuperca acționează numai la suprafața organelor atacate. Pe frunze atacul se manifestă numai pe partea superioară, iar la un atac puternic acestea cad de la vârful lăstarului spre baza lui. Combaterea se realizează prin tratamente contra afidelor și coccidelor. Acolo unde s-a instalat funinginea se recomandă tratamente în perioada de repaus vegetativ cu Dibutox 25 în concentrație de 1%, iar primăvara, la apariția butonului verde, se face un tratament cu zeamă bordelează în concentrație de 0,75% sau cu Turdacupral 0,5%. (N. Minoiu, 1987) [50]

FUMAROLE, (vulc.) emisiune de gaze și vapori proveniți în urma activității vulcanice, caracterizată prin temperaturi ridicate și compoziție chimică complexă. [25]

FUMIGARE, (agric.) metodă de protecție a viței de vie contra îngheturilor târzii de primăvară. [49]

FUMIGAȚIE, (pol.) procedeu folosit în lupta de combatere a insectelor, nematodelor și a altor

organisme indezirabile. F. este în special aplicată pentru conservarea depozitelor de tutun și de cereale, în sere etc. Produsele utilizate în acest scop sunt foarte toxice (tetraclorura de carbon) cu un înalt grad de cancerizare. [41]

FUNCȚIA AUTOCATALITICĂ A GENEI, (genet.) autoreplicarea sau replicarea semiconservativă a genei. [20]

FUNCȚIA DAUNELOR POLUĂRII, (prot. med.) relație matematică prin care se arată modul în care daunele produse de poluare variază în funcție de nivelul emisiilor poluante și care este valoarea monetară a acestor daune ale poluării. [17]

FUNCȚIA HETEROCATALITICĂ A GENEI, (genet.) descifrarea și traducerea informației conținute în secvența polideoxiribonucleotidică constitutivă a genei, controlul mecanismelor biosintezei, ratei și specificității proteinelor. [56]

FUNCȚIE ANALITICĂ, (mat.) funcția reală (complexă) $f(z)$ unde $z = x + iy$ definită univoc în fiecare punct din domeniul său de definiție D și care poate fi reprezentată în jurul fiecărui punct din D printr-o serie de puteri. Deci pentru orice $z_0 \in D$, avem

$$f(z) = \sum_n a_n (z - z_0)^n \quad \text{unde } n \in \mathbb{N} \text{ și } k \in \mathbb{Z}. [48]$$

FUNCȚIE BIJECTIVĂ, (mat.) o funcție $f : A \rightarrow B$ care este injectivă [oricare ar fi $x_1 \neq x_2$ din A să avem $f(x_1) \neq f(x_2)$] și surjectivă (oricare ar fi $y \in B$ să existe un $x \in A$, așa încât $y = f(x)$). [48]

FUNCȚIE BIOLOGICĂ, (ecol.) contribuția naturii la satisfacerea nevoilor umane fundamentale: un mediu ambiant optim și material biologic necesar desfășurării metabolismului specific. [24]

FUNCȚIE CARACTERISTICĂ (a unei variabile aleatoare), (mat.) valoarea medie a variabilei aleatoare e^{itx} , unde $i^2 = -1$. [48]

FUNCȚIE CONTINUĂ, (mat.) într-un punct $x_0 \in A$ (domeniul de definiție al funcției) este dacă are proprietatea $\lim_{x \rightarrow x_0} f(x) = f(x_0)$. [48]

FUNCȚIE DE CONSUM, (ec.-fin.) legătura funcțională dintre venit și cheltuielile de consum. [1]

FUNCȚIE DE PROBABILITATE, (mat.) $f(x) = P(X=x)$ probabilitatea cu care variabila aleatoare X ia valoarea x . [48]

FUNCȚIE DE REPARTIȚIE (a unei variabile aleatoare), (mat.) funcția reală de variabilă reală definită prin egalitatea $F(x) = P(X < x)$. [48]

FUNCȚIE DENSITATE DE PROBABILITATE, (mat.) este $\varphi(x)$ ce definește probabilitatea elementară dP ca o variabilă aleatoare continuă X să ia o valoare din intervalul $(x, x + dx)$:

$$dP = \varphi(x)dx \text{ cu } \varphi(x) \geq 0 \text{ și } \int_{-\infty}^{\infty} \varphi(x) = 1. [48]$$

FUNCȚIE HEDONICĂ, (psih.) ansamblu de impulsuri, tendințe și reacții care duc la obținerea unei stări de plăcere. Este sinonim cu principiul plăcerii din psihanaliză. [28]

FUNCȚIE RAȚIONALĂ, (mat.)

$$\frac{P(x)}{Q(x)} = \frac{a_0x^n + a_1x^{n-1} + \dots + a_n}{b_0x^m + b_1x^{m-1} + \dots + b_m}. [48]$$

FUNCȚIE SIMBOLICĂ, (psih.) o caracteristică a intelectului, constând în diferențierea semnificațiilor și a semnificațiilor. [28]

FUNCȚII HIPERBOLICE (de argument real), (mat.)

sunt: $\text{shx} = \frac{e^x - e^{-x}}{2}$ (sinus hiperbolic), $\text{chx} = \frac{e^x + e^{-x}}{2}$
(cosinus hiperbolic), $\text{thx} = \frac{\text{shx}}{\text{chx}}$ (tangentă hiperbolică).

Există relația $\text{ch}^2x - \text{sh}^2x = 1$. [48]

FUNCȚII MENTALE, (psih.) discriminări și identificări perceptive, înțelegere, evocări asociative, creații imaginative, raționamente, rezolvări de probleme. [28]

FUNCȚII PSIHICE, (psih.) funcții ale psihicului care realizează cea mai înaltă treaptă de adaptare, de echilibrare a individului cu mediul. Se bazează pe sensibilitatea afectivă, regulatoare, combinatoare, ce permit la rândul lor realizarea proceselor psihice reprezentate de senzații, percepții, memorie, afectivitate, voință, gândire etc. Activitatea psihică este multifazică și multinivelară, dependentă de ansamblul factorilor interni și externi. [32]

FUNCȚIILE PADURII, (ecol.) cele care constau în esență în modelarea mediului fizico-geografic din apropierea solului, în protecția și biologizarea acestuia, în conectarea lui la sursele de energie cosmică și geologică, precum și în producerea de bunuri economice, sociale și ecologice necesare societății umane. Pe scurt, sub acțiunea biocenozei, mai ales a celei forestiere „are loc transformarea rocii în sol, a climei în ecoclimă și a energiei solare în biomasă vegetală“ (I. Vlad și col., 1997). Ținând seama de multitudinea și de varietatea funcțiilor îndeplinite, pădurile din țara noastră au fost împărțite în două mari grupe. (I. Popescu-Zeletin, 1954): A) grupa I – păduri cu rol de protecție deosebit; B) grupa II – păduri de producție și protecție. În grupa I intră cinci subgrupe: protecția regimului apelor, protecția contra eroziunii solului, protecția contra factorilor climatici dăunători, protecția intereselor științifice (rezervații, parcuri), protecția intereselor sociale. Cele cinci subgrupe se divid la rândul lor în 26 de categorii sau tipuri funcționale, după criterii care privesc condițiile staționale și de arboret, precum și de obiectivele de protejat. În grupa II, cu dublă funcționalitate, intră 61 de categorii funcționale

grupate în șase tipuri de funcțiuni, după intensitatea și felul tăierilor admise: 1. păduri cu funcții speciale de protecție în care nu sunt admise tăieri decât prin aprobare din partea organelor competente; 2. *idem*, păduri situate în condiții grele de vegetație; 3. *idem*, păduri în care nu sunt admise decât tratamente silvice intensive (grădinărit, cvasigrădinărit); 4. păduri în care se admit și alte tratamente, dar cu restricții; 5. păduri destinate producției de lemn de calitate superioară, în care se aplică tratamentele destinate scopului; 6. păduri în care se poate aplica orice fel de tratament cunoscut. În ultimul timp acest sistem a fost perfecționat din necesitatea de a cuprinde atât funcțiile, cât și efectele economico-sociale ale acestora. Sistemul cuprinde nouă funcții, care se pot grupa astfel: a. *funcții de producție*: 1. de biomasă vegetală; 2. de biomasă animală; b. *funcții de protecție a mediului*: 3. hidrologică (de protecție a surselor, cursurilor și acumulărilor de apă); 4. antierozională (de protecție a solurilor și de stabilizare a terenurilor); 5. climatică (de ameliorare a factorilor climatici); c. *funcții sociale* (de protecție): 6. sanitar-igienică (de purificare a atmosferei); 7. recreativă; 8. estetic-peisagistică; 9. științifică. Este de remarcat că în țara noastră proporția pădurilor din grupa I funcțională (funcțiile 3-9) se ridică în prezent la circa 40% din suprafața fondului forestier. [4]

FUNCȚIONALĂ, (mat.) funcție definită pe o mulțime de funcții reale. [48]

FUNCȚIONARE, acțiunea de a funcționa și rezultatul ei. (ecol.) Interacțiuni între elemente spațiale, flux de energie, materie și spațiu între elementele ecosistemelor. [2]

FUNCȚIONARE CORECTĂ A UNEI PROTECȚII, (ind. energ.) emiterea, de către o protecție, a unor comenzi de declanșare sau a altor comenzi sau semnale, în modul prevăzut, ca răspuns la apariția în sistemul energetic a unui defect sau a unei alte situații anormale. [59]

FUNCȚIONARE INCORECTĂ A UNEI PROTECȚII, (ind. energ.) refuz de funcționare sau funcționare intempestivă. [59]

FUNCȚIONARE INTEMPESTIVĂ A UNEI PROTECȚII, (ind. energ.) funcționare a unei protecții, fie în absența unui defect sau a unei situații anormale în sistemul energetic, fie în prezența unui defect sau a unei situații anormale în sistemul energetic pentru care protecția nu trebuie să funcționeze. [59]

FUNCȚIONARE ÎN PARALEL, (ind. energ.) stare de funcționare a unui ansamblu de grupuri generatoare interconectate printr-o rețea, caracterizată prin faptul că tensiunile electromotoare ale tuturor grupurilor generatoare se rotesc sincron. [59]

FUNDATA, liman fluvial din România, localizat pe cursul râului Ialomița. Suprafața este de 510 ha și are o adâncime maximă de 3 m. Apa lacului **F.** are o

mineralizare care crește ușor din amonte spre aval, către terasamentul căii ferate Urziceni-Slobozia, unde devine salmastră. Aceste condiții au dus la formarea nămolului cu calități terapeutice folosit spontan de către localnici. [45]

FUNDUZI, (acv.) lac de baraj prin surpare, localizat în munții Soutpansberg din Africa de Sud. Compoziția chimică a apei cu particularități improprie dezvoltării vieții și otrăvitoare pentru om își are cauza în prezența microelementelor de bor și crom, a sărurilor acidului cromic ce provin de la zăcămintele de crom din regiune. Lacul posedă vârtejuri puternice provocate de o circulație subterană care determină „înghițirea“ oamenilor cu ambarcațiuni. [45]

FUNG → CIUPERCĂ

FUNGICID, (fitopat., agrochim.) produs chimic destinat combaterii bolilor produse de ciuperci. După compoziție, f. poate fi anorganic (CuSO_4), f. organic (ditiocarbamați), f. organo-metalic (acetat de staniu), antibiotice (kasumin), f. biologice (Trichodex). După modul de acțiune, poate fi f. de contact (hidroxid de cupru, Dithane), f. sistemic (Benlate). [61]

FUNGICOL, (fitopat.) ciupercă patogenă care parazitează alte ciuperci, ex., *Ampelomyces quisqualis* parazitează ciupercile *Erysiphaceae*, *Trichoderma viride* parazitează ciuperca *Botrytis cinerea* și alte ciuperci, *Trichitecium roseum* pe *Monilinia laxa*. [61]
→ PESTICIDE

FUNGICOLE, (microbiol.) microorganisme care trăiesc pe bazidiocarpul unor ciuperci, cu care se hrănesc sau le folosesc numai drept suport. [69]

FUNGISTATIC, (fitopat.) acțiunea unei substanțe chimice sau agent fizic de a inhiba dezvoltarea unei ciuperci fără a o omorî. De multe ori acțiunea fungistatică de cea fungicidă depinde de concentrația și de durata expunerii. [61]

FUNGISTAZIE, (ecol.) stare indusă de o serie de factori ecofiziologici care au efect fungistatic, esențiali fiind carența nutrienților care stimulează concurența, elaborarea de inhibitori specifici (antibiotice) și acumularea de metaboliți toxici, cu efecte multiple și generale. [69]

FUNGIVORE, (fiziol.) despre organisme care se hrănesc cu ciuperci. [69]

FUNICUL¹, (micol.) cordon micelian, subțire prin care peridiola se ancorează de peretele intern al peridiei; este format din 3 segmente distincte: teacă, piesă intermediară și pungă (sac). Porțiunea bazală a f. se numește hapteron; este lipicios și aderă ușor de diverse obiecte solide după eliberarea peridiei din cupa peridiei. Are rolul de a ejecta peridiile din cupa peridială pe timp de ploaie la o distanță de 1 m sau chiar mai mult. [69]

FUNICUL², (bot.) cordon scurt, asemănător unui picioruș, cu care ovulul se prinde de placenta. F. are în interior un fascicul libero-lemnos care vine din

placenta și se ramifică la baza corpului ovulului. [50]
→ OVUL

FUNICUL³, (zool.) fâșie sau cordon de țesut conjunctiv care menține în poziție un organ. [37]

FUNICULAR FORESTIER, instalație de colectare a lemnului pasageră sau semipermanentă. Calea de rulare este realizată prin suspendarea unui cablu denumit purtător și un vehicul (căruciorul) care se deplasează cu sarcina pe calea respectivă. După modul în care se realizează deplasarea căruciorului cu sarcina funicularele pot fi: *gravitaționale* – la care deplasarea căruciorului la cursa în plin se face sub acțiunea forței gravitaționale, atunci când panta medie a liniei de funicular este mai mare de 15% și *negravitaționale* – la care deplasarea căruciorului la cursa în plin și în gol se face prin acționare mecanică atunci când panta medie este sub 15%. Funicularele sunt alcătuite din cablu purtător, elemente de susținere (saboți, cablu transversal, role de susținere, piloni naturali, trepte), elemente de ancorare (cleme, cabluri, arbori), cărucior de sarcină, grup de acționare, instalație telefonică sau radio. Legarea sarcinii se face cu ciochinare din cablu având lungimi de 4–6 m. Montarea funicularilor se face numai pe baza unor proiecte de instalare. După modul de realizare a blocării căruciorului pe cablul purtător se deosebesc următoarele soluții constructive: blocarea căruciorului cu ajutorul cablului tractor, blocarea căruciorului cu ajutorul unui opritor și fixarea căruciorului prin intermediul unor mecanisme de blocare automată acționate mecanic sau hidraulic incluse în cărucior. Funicularele sunt singurele mijloace de colectare ce pot fi rațional folosite în condiții grele de teren, acolo unde panta este mai mare de 40% și lungimea traseelor este cuprinsă între 200 și 2.000 m. [42]

FUNICULITA, (med. u.) inflamația cordonului spermatic. [60]

FUNINGINE, materie neagră sau neagră-brună, rezultată din arderea incompletă a corpurilor organice, alcătuită mai ales din cărbune, care se depune pe partea interioară a coșurilor, a sobelor etc. [13]

FURAJ, produs de natură organică (vegetală sau animală) și minerală care conține elemente nutritive și stimulente necesare creșterii, dezvoltării și bunei funcționări vitale a unui organism. [10]

FURAJ MEDICAMENTAT, (pisc.) furaj granulat obișnuit la care s-a adăugat un medicament, în vederea combaterii bolilor bacteriene. [10]

FURAJAREA PEȘTELOR, (pisc.) distribuirea zilnică de furaje la peștii de toate vârstele. Se aplică în unitățile piscicole sistematice și semisistematice. [10]

FURAJE GRANULATE, (pisc.) furaje la care elementele nutritive și stimulatoare necesare dezvoltării normale sunt preparate în amestec cu un liant, în granule stabile, accesibile peștilor. [10]

FURCĂ, (anat.) parte componentă a aparatului de sărit a colembolilor, formată prin modificarea unor foste

- apendice abdominale; este alcătuit dintr-o parte bazală numită manubrium, pe care se prind cei doi dens (dinți); la unele specii de colebole, partea terminală a dinților se individualizează într-o mică porțiune articulată, denumită mucro. [62]
- FURCĂ DE REPLICARE** (*bifurcație de replicare*), (genet.) structură alcătuită din cele două filamente de ADN care se replică paralel, de-o parte și de alta a unui punct de inițiere. În ADN eucariot replicarea începe în numeroase puncte ale moleculei de ADN, existând simultan numeroase **f. de r.** [18]
- FURCULĂ** (*iades*), (anat.) claviculele unite ale unei păsări. [57]
- FURCUȚA**, (milit.) unitate de măsură în tragerile de artilerie reprezentând jumătate din axa elipsei de împrăștiere în bătaie ($4A_p^b$), în direcție ($4A_p^d$) sau înălțime ($4A_p^i$). [31]
- FURFURACEU**, (bot.) organe acoperite cu un praf asemănător tărâței, ex., tulpina la lupoaie (*Orobancha purpurea*). [50]
- FURIER**, militar în termen subordonat administratorului de subunitate, care răspunde de evidența, păstrarea, înregistrarea și menținerea în corectă ordine a lucrărilor de birou și registrelor de evidență a documentelor. [31]
- FURNAL, 1.** (ind.) Cuptor înalt în formă de turn, folosit la elaborarea fontei brute din minereuri de fier. **2.** (milit.) Pâlnie (groapă) obținută în urma unei explozii în pământ a unei încărcături de exploziv, reprezentând un procedeu de distrugere a drumurilor, pistelor de decolare-aterizare și de dislocare a pământului în cazul executării lucrărilor de fortificație cu consecințe negative asupra ecosistemelor. [31]
- FURNIZARE**, (ind. energ.) activitatea de comercializare a energiei electrice și/sau termice. [59]
- FURORE SUPER** (*fenoxaprop-etil 75 g/l*), (pest.) erbicid postemergent antigramineic, combate buruieni monocotiledonate anuale și perene. Doze: 0,8-1,0 l/ha: in, mazăre, sfeclă; 1,0 l/ha cartof; 2,5 l/ha cartof și floarea soarelui. Produs de BAYER (AGREVO) – Germania. [51]
- FURTUNI MAGNETICE**, (magnet.) varietăți ale câmpului magnetic terestru ce se manifestă neregulat, producând grave tulburări în orientarea aviației și în telecomunicații. Sunt provocate de aurorele boreale, de petele solare, cutremurele de pământ, erupțiile vulcanice etc. [50]
- FURUNCUL**, (med. u. și vet.) inflamație localizată, de tip necrotic-exudativ, de natură stafilococică, dezvoltată prin cuprinderea unui grup de foliculi piloși. [33]
- FURUNCULOZĂ¹**, (pisc.) boală bacteriană a salmonidelor, produsă de *Aeromonas salmonicida* ssp. *salmonicida*. Se manifestă prin apariția de hemoragii la baza înotătoarelor perechi, în organe și în masa musculară. „Furunculii“ caracteristici apar în faza acută a bolii. [10]
- FURUNCULOZĂ²**, (med. u.) dezvoltarea unor furunculi multipli, evoluând independent dar succesiv în aceeași zonă, pe perioade variabile de timp. [33]
- FUS**, (ind.) nume dat unor părți de mașini, de instalații etc. care îndeplinesc funcția de arbore sau osie. [13]
- FUS DE DIVIZIUNE**, (genet.) structură alcătuită din filamente (proteine și ARN) întinse între cei doi poli ai celulei, paralel cu ei, și care determină migrarea cromozomilor, în sens opus, spre polii celulari. [19]
- FUS MITOTIC**, (citol.) sin. *fus de diviziune*, structură dinamică care se organizează și se dezorganizează cu fiecare ciclu celular; se edifică în profază și prometafază, atingând maximum de organizare în metafază. Începe să se dezorganizeze în anafază, proces care se desăvârșește în telofază. Joacă un rol important în ordonarea cromozomilor/bivalenților în placa metafazică, în segregarea cromatidelor surori (în anafaza mitozei și cea a meiozei II), respectiv a omologilor (în anafaza meiozei I) și în translocarea la polii opuși a acestora. Este format din două tipuri de filamente: *cromozomiale*, care se atașează de kinetocori și trag cromozomii spre polii fusului și *necromozomiale*, numite și continue, care nu se atașează de cromozomi. Fibrele continue se suprapun, iar prin glisare, fusul se elonghează și creează impresia că ele împing cromozomii spre poli. Prin activitatea lor coordonată, ambele tipuri de filamente contribuie la translocarea spre poli a cromozomilor. Fiecare filament al fusului de diviziune este format dintr-un fascicul de microtubuli care acționează ca o unitate. Asociate fusului sunt numeroase tipuri de proteine cu caracter contractil (de tipul actinei, miozinei) și enzimatic (ex., dineina), implicate în activitatea acestuia. Biogeneza ca și dezorganizarea f.m. sunt realizate de corpii polari ai fusului, structuri diversificate cunoscute sub numele de centrozomi, plăci centriolare, inele polare, calote polare etc. F.m., de regulă, se extinde în tot spațiul celular, traversând masa plasmatică rezultată din fuziunea citoplasmei cu carioplasma (mixoplasma). La majoritatea ciupercilor și algelor, la care învelișul nuclear este persistent, fusul se organizează *intranuclear* în timp ce la plante și animale fusul se organizează *extranuclear*. [69]
- FUS ORAR**, (astr.) suprafața terestră cuprinsă între două meridiane care diferă cu 15°. Globul terestru a fost împărțit în 24 de fuse orare. La trecerea de la un fus la altul timpul se modifică cu un număr întreg de ore, minutele și secunde fiind aceleași pe tot globul. [12]
- FUSIFORM**, (micol.) structură în formă de fus, ascuțit la ambele capete și îngroșat la mijloc, ex., macroconidiile ciupercilor *Fusarium*. [61]
- FUSILADE FORTE** (*fluazifop-P-butil 150 g/l*) (pest.) erbicid postemergent, sistemic; se aplică după răsărirea culturii de floarea soarelui, pentru combaterea buruienilor graminee anuale și perene (mohor, iarbă bărboasă, merișor, costrei și pirul din rizomi). Doza: 0,8-1,3 l/ha. Produs de SYNGENTA Elveția. [51]

FUSILADE SUPER (*fluazifop-P-butil 125 g/l*), (pest.) erbicid postemergent, după răsărirea culturii (soia, floarea soarelui, sfecla de zahăr), în livezi, viță de vie, pepiniere silvice și pomicole. Combate buruienile graminee anuale și perene, inclusiv costreii și pirul din rizomi. Doza: 1,5-2 l/ha. Produs de SYNGENTA Elveția. [51]

FUTURISM, (cult.-art.) curent literar și artistic apărut în Italia în anul 1909, ca reacție față de conservatorismul artei tradiționale. [67]

FUZANT, (milit.) proprietatea unui focos de a funcționa într-un anumit punct de pe traiectorie pentru care s-a făcut reglarea mecanismelor sale. Funcționarea f. poate fi realizată pe cale pirotehnică sau pe cale mecanică. În ultima perioadă s-au construit focoase f. magnetice, electromagnetice, acustice, electrochimice, optice și electrice. [31]

FUZARIOZA BUSUIOCULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Fusarium* sp. Ciuperca își face apariția în condiții de umiditate ridicată și temperaturi de 20-26°C, pătrunde în plantă, din sol, prin intermediul rădăcinilor. Substanțele pe care le elaborează intoxică planta provocând uscarea ei. Se combate prin dezinfectarea solului cu sulfat de cupru 3% și dezinfectarea rădăcinilor răsadului. Ambele lucrări se fac înainte de plantare. [50]

FUZARIOZA CICLAMENULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Fusarium oxysporum* f. sp. *cyclaminis*. Semnalată în S.U.A., Italia, Franța, Olanda etc. Este boala cea mai periculoasă ce apare la această plantă. Frunzele se îngălbenesc începând de la baza lor și progresează către vârf. Din frunză rămâne verde numai marginea ei. Alteori, pe frunze apar pete galbene de formă neregulată care pot să conflueze. Pe măsură ce boala evoluează o parte din rădăcini se brunifică. Boala apare în perioada de înflorire. Planta se ofilește și moare în decurs de câteva zile. Din punct de vedere epidemiologic ciuperca formează microconidii, macroconidii și clamidospori care supraviețuiesc în sol timp îndelungat. Măsurile de prevenire și combatere constau în dezinfectarea termică sau chimică cu produse fumigante a pământului înainte de plantare. După plantare, solul din ghivece se udă de 2-3 ori pe lună cu suspensie de Benlate (Bavistin, Derosal, Fundazol, Metoben, TopsimM), 0,5-1 g/ghiveci. [71]

FUZARIOZA FREZIEI, (fitopat.) micoză produsă de *Fusarium oxysporum*. Semnalată în SUA, Olanda, România etc. Frunzele atacate prezintă o culoare gălbuie, se ofilesc treptat și se usucă. După moartea plantelor, culoarea frunzelor se schimbă în alb-gălbui sau uneori în alb. Agentul patogen invadează rădăcinile principale, pe cele laterale și perișorii absorbanți, care devin de culoare roz. Ulterior, rădăcinile putrezesc, devin de culoare brună și sunt acoperite cu un înveliș de miceliu și spori. Măsurile de prevenire și combatere constau în selecția bulbilor, îndepărtându-i pe cei bolnavi. Infecția bulbilor poate fi controlată prin

îmbăiere în Benlate, Fundazol, Topsin-M, Betoben, Derosal sau Bavistin, în concentrație de 0,2-0,25%, timp de 15-30 minute. Bulbii se mai pot trata prin îmbăiere în formaldehidă 0,8%, timp de 30 minute. În sere, solul se dezinfectează termic sau chimic, realizându-se și o rotație a culturilor de cel puțin 4 ani. Sămânța se tratează prin prăfuire cu Captadin sau Tiuram în doză de 4 g/kg. Culturilor înființate din sămânță li se udă solul cu suspensie de Benlate în concentrație de 0,1-0,2% sau Captadin 0,2%, la intervale de 30-45 de zile, începând din stadiul de 4 frunze. [71]

FUZARIOZA GAROAFELOR, (fitopat.) micoză produsă de *Fusarium oxysporum* f. sp. *dianthi*. Boala se manifestă în special în seră, unde frecvența atacului poate atinge 40-50% în anul al doilea de cultură. Atacul are loc în toate stadiile de dezvoltare a plantei. Primul simptom constă într-o ușoară ofilire a lăstarilor; plantele tinere au tendința de a se curba; culoarea frunzelor se schimbă în verde-deschis spre cenușiu și apoi în galben-pal. Măsurile de prevenire și combatere constau în folosirea de butași sănătoși proveniți de la plante-mamă libere de boală; dezinfecția termică a substratului; tratarea substratului pentru înrădăcinare cu Benlate în concentrație de 0,05% în amestec cu Mycodifol 0,2%; rotația anuală a culturilor; aplicarea măsurilor de igienă culturală constând în strângerea și distrugerea periodică a plantelor bolnave. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoescu, 1988) [71]

FUZARIOZA GLADIOLELOR, (fitopat.) micoză produsă de *Fusarium oxysporum* f. sp. *gladioli*. Ciuperca prezintă 3 forme de manifestare a atacului pe tuberculi: forma vasculară, putregaiul brun și putregaiul uscat bazal. Simptomele comune constau într-un putregai uscat de culoare brun-negricioasă a țesuturilor bulbului, îngălbenirea, brunificarea și uscarea foliajului, distrugerea rădăcinilor. Bulbii afectați de forma vasculară se caracterizează printr-o brunificare a părții centrale și brunificarea fasciculelor vasculare din interiorul lui. Bulbii afectați de putregaiul brun au leziuni cafenii, brune sau negricioase, mai frecvente la baza acestora. Măsurile de prevenire și combatere constau în eliminarea bulbilor bolnavi; dezinfectarea bulbilor prin tratament termic umed (apă caldă) la 57°C timp de 30 minute, la 35°C timp de 7 zile sau cu abur la 26-32°C, timp de 7 zile; îmbăierea bulbilor timp de 44 de ore în apă, la temperatura camerei, după care se trec într-o soluție de formaldehidă de 38%, în concentrație de 1:200 părți apă; se scot bulbii din această soluție, se scurg și se imersează în apă caldă la 57°C timp de 30 minute. După terminarea tratamentului bulbii se răcesc brusc și se zvântă. Pe cale chimică bulbii pot fi tratați prin imersare în suspensie de Benlate 0,02% sau Mertect 0,2% la 56°C; imersarea bulbilor în Topsin M 1% +

FUZARIOZA GRĂULUI

streptomycină 0,05% + sublimat corosiv 0,05%.

(Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]

FUZARIOZA GRĂULUI, (fitopat.) micoză produsă de *Fusarium graminearum*. Atacă plantele când există primăveri umede și calde, mai ales după înspicat. În anii favorabili bolii, pagubele pot fi foarte mari. Boala poate fi observată în toate fazele de dezvoltare a plantei. Caracteristic este atacul pe spice care poate fi parțial sau total. Atacul începe în partea mijlocie sau superioară a spicului, de unde se poate extinde. Pe rahisul spicului, se observă o pâslă alb-roz alcătuită din fructificațiile ciupercii. Boala se transmite de la un an la altul prin semințe și prin resturile de plante rămase pe câmp. Prevenirea și combaterea constau în folosirea de sămânță sănătoasă, tratarea atentă a semințelor cu produse organo-mercurice, păstrarea normelor de densitate la semănat și nedepășirea lor, îngrișarea rațională, echilibrată, fără a se administra azot în exces. (I. Boieru, N. Eustațiu, 1973) [50]

FUZARIOZA LALELELOR, (fitopat.) micoză produsă de *Fusarium oxysporum* f. sp. *tulipae*. Frecvent întâlnită în majoritatea țărilor în care se cultivă laleaua. Atacul se manifestă pe bulbi sub forma unui putregai bazal. Bulbii atacați au o culoare albă-mată, iar țesuturile putrezite sunt mari, încrețite și zonate. În partea bazală a bulbului, sub tunică, apare un mucegai alb sau roz, cu aspect prăfos, ca urmare a formării sporilor. Frunzele care se dezvoltă din bulbii bolnavi se ofilesc, iau o culoare roșie și se usucă. Măsurile de prevenire și combatere constau în dezinfectarea bulbilor prin imersie în suspensie de Benlate sau Mertect 0,2%, Derosal sau Bavistin 0,25%, Topsin-M sau Metoben 0,3%, timp de 30 minute la 20°C, timp de 18 ore după recoltare. Bulbii se depozitează în încăperi bine aerisite și se controlează periodic pentru îndepărtarea celor bolnavi. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]

FUZARIOZA SOIEI, (fitopat.) micoză produsă de *Fusarium* spp. A fost observată la noi în anul 1960 la Mărculești, județul Călărași. Boala produce ofilirea plantei la mijlocul sezonului de vegetație, la temperaturi în jur de 28°C, mai ales la plantele de pe solurile nisipoase. Are loc brunificarea și înnegrirea sistemului vascular al rădăcinilor și tulpinilor, cloroza și ofilirea frunzelor, dezvoltarea slabă a păstăilor, putregaiul rădăcinilor. Transmiterea bolii se face prin resturi vegetale infectate. Prevenirea și combaterea constau în cultivarea de soiuri rezistente la fuzarioză și la atacul nematozilor vectori; semănatul în soluri calde, bine drenate, în epoca optimă; folosirea seminței sănătoase; stimularea formării rădăcinilor adventive pentru asigurarea vigoriei plantelor. (L. Dumitruș, T. Șesan, 1988) [50]

FUZARIOZA, (fitopat.) boală a plantelor produsă de ciupercile din genul *Fusarium* care în mare parte produc traheomicoze determinând ofilirea, ex.,

Fusarium oxysporum f. sp. *tracheiphilum* care produce ofilirea plantelor de castraveți. [61]

FUZEE, (ind.) corp de formă aerodinamică, capabil să înainteze în atmosferă datorită forței de reacție a gazelor arse care ies prin efuzor. [13]

FUZELAJ, (av.) parte componentă a avionului sau a planorului, care face legătura între aripi și ampenaje și care poartă încărcătura, postul de pilotaj, comenzile etc. [13]

FUZEN, (ind.) component al cărbunilor, negru, mătășos, care reprezintă fragmente de substanță vegetală. [13]

FUZETA, (ind.) fiecare dintre cele două dispozitive care fac legătura între roțile directoare și osia din față ale unui autovehicul și care permit orientarea roților în direcția dorită. [13]

FUZIFORM, (bot.) termen folosit în biologia vegetală cu semnificația „îngust, alungit, cilindric, de forma unui fus“, ex., rădăcina la unele specii de plante (morcov, câneșă, in). [50]

FUZIUNE¹, (fiz.) reacție nucleară de sinteză a unui nucleu mai greu, din două nuclee mai ușoare, cu eliberare de energie. Se petrece la temperaturi mari. Energia produsă în stele provine din astfel de reacții la care participă nuclee ușoare (hidrogen, deuteriu, tritiu, heliu, litiu). [38]

FUZIUNE², **1.** (embriol.) Contopirea a două celule într-una singură, proces care are loc în timpul fecundației; procesul este inițiat de unirea membranelor celulare, urmată de mixarea citoplasmelor, iar în final unirea celor doi nuclei într-unul singur care însumează garniturile cromozomiale ale nucleilor fuzionați. Gametii haploizi se „topesc“ într-o celulă nouă, diploidă, numită zigot. **2.** (citol.) Modalitate de pătrundere a unor virusuri învelite în celula sensibilă ce constă în unirea învelișului viral cu membrana celulară; procesul necesită interacțiunea proteinelor virale de fuziune ale peplosului cu constituenți specifici ai membranei celulare. [69]

FUZIUNE³, (ecol.) trecerea unui corp din stare solidă în stare lichidă sub acțiunea căldurii. [3]

FUZIUNE CROMOZOMALĂ, (genet.) unire a doi sau mai mulți cromozomi, care implică o ruptură anterioară, în fiecare cromozom. Rezultă fie un cromozom cu un singur centromer funcțional, fie un cromozom di- sau policentric, care se pierde; sunt eliminate și fragmentele fără centromer. O formă particulară de f.c. este translocația Robertsoniană, care înseamnă fuziunea centromerilor a doi cromozomi acrocentrici; când aceștia au lungime egală rezultă un cromozom metacentric, iar atunci când au lungime inegală rezultă un cromozom submetacentric. Apare spontan sau poate fi indusă de factori mutageni. [20]

FUZIUNE NUCLEARĂ, (fiz.) contopirea a două nuclee atomice pentru producerea de energie și a unui atom mai greu. [3]

G, (pedol.) simbol folosit pentru notarea orizontului gleic. [29]

g, (pedol.) simbol folosit pentru notarea orizontului pseudogleic. [29]

GAAN LIBAH, parc situat în Somalia. Se află amplasat lângă Golful Aden și cel de la Foresta di Dallo. Parcul ocrotește vegetația forestieră până la altitudinea de 1.700-1.900 m, precum și fauna de antilope beisa, zebre, lei, rinoceri negri și dromaderi (*Camelus dromaderius*). [50]

GABARĂ, (nav.) navă cu corp metalic sau din lemn, punctată și cu fundul plat, cu capacitatea de 100-300 t, folosită pentru a transporta piatra necesară construcțiilor hidrotehnice sau alte materiale. Mai sunt folosite sub formă de porțițe pentru trecerea tancurilor și tehnicii auto. [31]

GABBATA, (rel.) locul unde a fost judecat și osândit la moarte Iisus. Aici avea Ponțiu Pilat scaunul de judecată. [63]

GABION, (ind.) coș cilindric, paralelipipedic sau tronconic, confecționat dintr-o împletitură de nuiele necojite sau dintr-o plasă de sârmă, care se umple cu bolovani de râu, piatră spartă sau pietriș, utilizat în lucrările genistice pentru consolidarea taluzurilor, malurilor, cursurilor de apă, repararea porțiunilor distruse ale drumurilor, șanțurilor, consolidarea bazei digurilor etc. [31]

GABROU, (geol.) rocă magmatică intrusivă, alcătuită din feldspat plagioclaz bazic (labrador, bitownit) și unul sau mai multe minerale femice (diopsid, hipersten, augit, olivină). [25]

GACI, (rur.) izmene largi confecționate din pânză de cânepă, bumbac sau bumbac cu cânepă, țesută în două ite, purtate în Maramureș și Țara Oașului. (G. Stoica, 1997). [67]

GADIDAE, (zool.) pești osoși marini sau dulcicoli, cu corpul alungit, ușor comprimat lateral și acoperit de solzi cicloizi. Gura este mare, cu o pereche de mustăți pe buza inferioară. Pe partea dorsală se găsesc 1-3 înotătoare, iar pe partea ventrală 1-3 înotătoare anale. [10]

GADIFORMES, (zool.) pești asemănători codului, fizocliști, cu solzi mici pe corp. Au înotătoare fără radii spinoase și pot fi mai multe (3 dorsale și 2 anale). Înotătoarele ventrale sunt în poziție jugulară sau toracică. Mulți au importanță economică. [37]

GADOLINIU (Gd), (chim.) element chimic cu caracter metalic din grupa lantanidelor. Are Z 64 și structura învelișului de electroni [Xe] 4f⁷5d¹6s². A fost descoperit de J. Ch. G. de Marignac, în anul 1880. [36]

GADUS MORRHUA → COD

GAIA, supersistem global format din structuri și procese care se desfășoară la nivel planetar prin interacția permanentă dintre factorii abiotici și biosferă; conceptul accentuează rolul biosferei în menținerea echilibrului dintre diversele subsisteme ale mediului. [24]

GAILLARDIA, (agric.) gen de plante care aparțin fam. *Asteraceae*. Popular *fluturei*. Sunt plante de grădină, anuale sau perene, originare din America Centrală și de Nord. Formează tufe bogate din tulpinile erbacee, ramificate și au frunzele păroase, lanceolate, cu marginile întregi, dințate sau ușor fidate. Florile, în capitule lung pedunculate și ale căror flori marginale (ligule) sunt dispuse radial pe unul sau mai multe rânduri, sunt viu colorate în galben, portocaliu sau roșu. Ele înfloresc din iunie până la îngheț. Se cultivă *G. pulchella* sin. *G. picta*, specie anuală cu tufe de 30-50 cm înălțime și flori de 5-8 cm, unicolore sau bicolore, în combinații de roșu și galben sau portocaliu cu centrul brun purpuriu. Există varietăți cu flori globuloase, formate din florile centrale tubuloase tridentate. *G. Aristata*, sin. *G. lanceolata*, este o specie perenă de 30-80 cm înălțime ce se remarcă prin varietatea *G. grandiflora*, cu flori foarte mari ce au un joc de culori între cele trei de bază. Gaiardiile se utilizează în grădini, în grupuri mari de plante sau ca flori tăiate. Se mulțumesc cu orice tip de sol, chiar și mai uscat sau calcaros (*G. aristata*), dar necesită poziții însorite. Se înmulțesc prin semințe sau despărțire de tufe. [39]

GAIȚA COMUNĂ (*Garrulus glandarius*, fam. *Corvidae*), (zool.) păsare răpitoare, sedentară, frecventă în regiunile de dealuri și munte. Cuibărește în pădurile de conifere din Carpați, cât și în cele din zona deluroasă sau de șes. Cuibul îl face între crengi, în desișuri. Corpul relativ mic, penajul de culoare închisă, cafeniu cu negru, alb și albăstrui la aripi, coada lungă, ciocul și ghearele robuste. Este stricătoare. Este omnivoră. Primăvara distruge cuibul multor păsări folositoare, iar pentru iarnă depozitează semințe în scorburii. [42]

GAL, (fiz.) unitate de accelerație folosită în măsurătorile gravimetrice: 1 gal = 1cm/s². [25]

GALACTIN, (bot.) alb ca laptele, ex., florile la margaretă (*Leucanthemum vulgare*) și alte specii. [50]

GALACTOFOR, canale galactofore, care conduc laptele. [34]

GALACTOZĂ, (chim.) oză de tip aldohexoză, răspândită atât în regnul vegetal, cât și în cel animal, în mică măsură în stare liberă. Preponderent, ea se găsește condensată sub formă de oligoglucide (lactoză, rafinoză, melibioză), poliglucide (galactani), acizi poligalacturonici, glicozidolipide complexe (cerebrozide, gangliozide, sulfatide), glicoproteide. În mulți din aceștia, ea se găsește sub forma unor derivați ai săi: acid galacturonic, N-acetil-galactoză, ester sulfuric. Marea majoritate a compușilor cu galactoză sunt substanțe cu rol de constituție atât pentru plante, cât și pentru om și animale, la care se găsesc mai ales în țesutul nervos, putând avea și rol în transmiterea impulsului nervos. [9]

GALACTOZEMIE, (biochim.) enzimopatie congenitală cu caracter recesiv, datorată absenței enzimei galactozo-1-fosfatridiltransferază; se manifestă clinic prin ciroză hepatică, cataractă, oligofrenie, convulsii hipoglicemice, galactozemie, galactozurie, aminoacidurie; în perioada neonatală se manifestă prin icter grav, cu evoluție ulterioară spre ciroză. [60]

GALAGINE (*Galaginae*), (zool.) familie de lemurieni din Madagascar și Africa, cu urechi mari și cozi lungi. Sunt animale nocturne adaptate la salt. Au picioarele posterioare mult mai puternice decât cele anterioare. Dorm în timpul sezonului uscat și consumă grăsimea care a fost depozitată la baza cozii. [57]

GALANTUS, (bot.) cu flori albe ca laptele, ex., florile de ghiocel (*Galanthus nivalis*). [50]

GALÁPAGÓS, parc național situat în Ecuador. Suprafața, 750.000 ha (1959); altitudine, 0-200 m. La început (1934) parcul a funcționat ca rezervație naturală. Se află amplasat în arhipelagul Galápagós. Este străbătut de Ecuador. Arhipelagul este format din

300 de insule de origine vulcanică, dintre care doar 15 au o dimensiune apreciabilă: Isabella, Santa Cruz, Santiago, San Cristobal, Floreana, Santa Maria, Española, Fernandina, Pinta, Venecia etc. Aici au supraviețuit broaște țestoase uriașe. Climatul tropical, mai răcoros din cauza curenților rece Humboldt, a permis conservarea viețuitoarelor endemice. Vegetația este formată dintr-o pădure de cactuși giganti (*Opuntia*, *Cereus*), care se întinde de-a lungul țărmului, din păduri de aloe (*Cordia*) și păduri umede (*Pisonia* și *Scalesia*), cu mușchi și ferigi. La țărm se află stânci, plăci cu nisipuri organogene, lagune și crânguri de mangrove. Fauna este reprezentată de broaște țestoase gigantice (*Geochelone elephantopus porteri*) în număr de 9-10.000 de exemplare, lei de mare (*Zalophus californianus*), foci (*Monachus tropicalis*), iguane terestre și marine (*Conolophus subcristatus*, *Amblyrhynchus cristatus*), șopârle gigantice de peste 1 m lungime. Păsările sunt reprezentate de 89 de specii și subspecii, dintre care 77 sunt endemice: flamingii roz (*Phoenicopterus ruber*), pelicani (*Pelecanus occidentalis*), bătlani (*Nyctanassa violaceae*), cormorani apteri (*Nannopteris harrisi*), pinguini (*Spheniscus mendiculus*), ciocănitori, fregate, furtunarul cu coadă neagră (*Pterodroma phaeopygia*), cintezoii, pescăruși cu coadă de rândunică etc. În insula San Cristobal se găsesc sub protecție iguanele și leii de mare, în insula Santa Maria – flamingii, în insula Española – iguanele marine și focile, în insula Fernandina – crângurile de mangrove, mici fiorduri, un vulcan înalt de 1.617 m, ca și fauna de pinguini, cormorani apteri, pelicani și iguane. În insula Santa Cruz s-a creat o rezervație pentru broaștele țestoase gigantice (*Galápagós*), unde se găsesc până la 3.000 de exemplare. [50]

GALAXIE, (astr.) grupare uriașă de stele (peste 100 de miliarde), de formă spirală (disc foarte turtit), cum ar fi Calea Lactee din care face parte și Soarele; de formă eliptică sau neregulată. Galaxiile cele mai apropiate de noi sunt: Norii lui Magellan (formă neregulată) și Galaxia Andromeda (formă de spirală). [12]

GALĂ, (cecid.) sin. *cecidie*, formațiune morfologică situată la nivelul unor organe vegetative (frunze, ramuri, rădăcini, tulpini) sau de reproducere (flori, semințe) determinată de proliferarea țesuturilor sub acțiunea unor substanțe introduse de parazit. După natura paraziților se cunosc zoocecidii (acarieni, insecte etc.); micocecidii (generate de ciuperci); bacteriocecidii (cauzate de bacterii). **G.** produc modificarea țesuturilor vegetale. Atunci când sunt numeroase determină deteriorarea organelor de la

- plantele pe care se află, respectiv deprecierea calității fructelor, a lemnului etc. [41] → CECIDIE
- GALĂ DEHISCENTĂ**, (cecid.) gală care conține agentul galigen închis complet în interiorul țesutului tumoral sau este prevăzută cu un ostiol foarte îngust, încât eliberarea locatarului este posibilă numai prin ruperea activă a acestei formațiuni. Ex., gala musculiței *Acodiplosis inulae*, care se dezvoltă în zona coletului de șovârvariță (*Inula britanica*). [41]
- GALBANIFER**, (bot.) care produce rășina galbanum. [50]
- GALBENĂ DE ODOBEȘTI**, (agric.) soi pentru vinuri albe, vechi, autohton de origine dacică, specific podgoriei Odobești. Are o creștere viguroasă, perioadă lungă de vegetație – 200 de zile. Rezistență scăzută la secetă, ger și la putregaiul cenușiu. Posedă o bună repartiție de ochi (30-40/m²). Răspunde foarte bine la fertilizare. Are răspândire limitată. Se remarcă prin fertilitate ridicată și producții mari (10-14 t/ha, chiar 18-20 t/ha). Până la maturitatea deplină strugurii acumulează 160 până la 180 g/l zaharuri. Produce vinuri slab acoolice, ușoare, plăcute, cu o aromă bine determinată, de portocală. I.C. Teodorescu și Eugen Macovschi spuneau că acest vin își fredonează calitățile, învingând milenii de existență și veșnicie, cu o superioritate demnă de strămoșii noștri, traci și daco-geți. [49]
- GALBULA**, (bot.) sămânță acoperită de un înveliș cărnos care imită un fruct, aspect întâlnit la unele gimnosperme. Originea este diferită: la ienupăr (*Juniperus communis*), învelișul cărnos al seminței se formează din solzii carpelari care concresec între ei; la tisă (*Taxus baccata*), baza ovulului se diferențiază în aril – formațiune cărnoasă care la maturitate înconjoară parțial sămânța; la ginco (*Ginkgo biloba*), învelișul cărnos se diferențiază din straturile exterioare ale integumentului ovulului. [50]
- GALBULIDE** (*Galbulidae*), (zool.) jacamari: păsări viu colorate, cu ciocul lung și ușor curbat, cu care prind insectele în zbor. Cuibăresc în vizuini. Se întâlnesc în America Centrală și de Sud. [37]
- GALE ÎN COROANĂ LA AFIN**, (cecid.) bacterioză produsă de *Agrobacterium tumefaciens*. Apar la tufele ce vegetează pe soluri cu un pH slab acid sau neutru. Pe plantele ce cresc pe sol acid boala nu se manifestă. Galele apar pe ramuri, uneori la baza tulpinilor. Au mărimea bobului de mazăre, formă globuloasă, culoare neagră, uneori maronie. Combaterea se face prin folosirea la plantare a materialului sănătos, distrugerea plantelor infectate. Gale pe rădăcini (agent patogen necunoscut). Se combat la fel ca la galele de pe tulpini. [50]
- GALEA**¹, (bot.) cască, coif. La florile unor plante, labiul superior al corolei are formă de cască sau coif. La omagul galben (*Aconithum anthora*), aceasta este egală în lățime și lungime, abrupt rostrată și mărunț păroasă; la omag (*Aconithum tauricum*) este mai scurtă decât lată. [50]
- GALEA**², (anat.) parte componentă a maxilelor la insecte; este mai slab chitinizată, iar rolul ei este de a proteja alte piese ale aparatului bucal. [62]
- GALEAT**, (bot.) prevăzut cu cască. La florile speciilor de *Lamiaceae/Labiatae*, labiul superior al corolei are formă de cască. [50]
- GALEN, Claudius** (131-201 d. Hr.), medic, anatomist și fiziolog, filosof și filolog greco-roman. Activează mai mult ca medic al gladiatorilor. Promotor al experimentului în medicină și biologie, fondator al neurofiziologiei și neuropatologiei. Este autor a 256 de lucrări scrise în domeniul medicinei (anatomie, fiziologie, patologie, terapeutică, farmacologie), metafizică, morală, logică, retorică etc. [46]
- GALENĂ** (PbS), (chim.) sulfura de plumb constituie cel mai important minereu al plumbului. Se obține sub formă de precipitat negru, la introducerea unui curent de H₂S în soluții conținând ioni de plumb. Este o substanță insolubilă în apă și în acizi diluați, exceptând HNO₃ diluat care oxidează sulful. Se dizolvă în HCl concentrat, cu degajare de acid sulfhidric. [36]
- GALERICULAT**, (bot.) prevăzut cu un coif mic. La florile de mirgău (*Scutellaria gallericulata*), labiul superior al corolei este ușor curbat luând aspectul unui coif mic. [50]
- GALERIE**, (min.) **1.** Coridor subteran în formă de tunel care permite accesul minerilor la zăcămint și îngăduie executarea lucrărilor miniere. **2.** Canal subteran de comunicație care face legătura între două puncte ale unei lucrări hidrotehnice. [13]
- GALERIE DE INSECTE**, (ecol.) cavitate realizată de insecte în țesuturile unei plante parazit. [2]
- GALERIE FORESTIERĂ**, (ecol.) bandă forestieră îngustă, deasă și închisă care se întinde de-a lungul cursurilor de apă din regiunile de savană. [2]
- GALET**¹, (milit.) roată liberă montată în sistemul de propulsie al tancului, care rulează pe calea realizată de șenilă. [31]
- GALET**², (geomorf.) termen ce desemnează fragmente detritice cu dimensiuni între 50 și 200 mm. [25]
- GALICICA**, parc național situat în Macedonia. Suprafața, 23.000 ha (1958). Parcul cuprinde un ținut muntos, calcaros, înalt până la 2.000 m, și porțiunea corespunzătoare din Lacul Ohrid. Versanții stâncoși, în etajele inferioare, sunt acoperiți cu păduri de foioase formate din stejari (*Quercus cerris*, *Q. conforta*, *Q. sessilis*, *Q. pubescens*, *Q. macedonica*).

La altitudinea de peste 1.270 m apar păduri de conifere, iar mai sus ienuperii (*Juniperus oxycedrus*, *J. excelsa*, *J. foetidissima*). Dintre mamifere sunt ocrotite râsul și ursul. Lacul Ohrid este de origine tectonică și are adâncimea de 285 m. Posedă o faună relictă și endemică reprezentată prin trei specii de pești: letnica (*Salmo letrica*), belvica (*Salmo thymus ohridanus*), plasica (*Alburnus* sp.), anghila, 26 de specii de crabi, 10 specii de alge mici. [50]

GALIGAN 240 EC (*oxifluorfen 240 g/l*), (pest.) erbicid preemergent sau postemergent timpuriu (buruieni în faza de plantule); combate buruieni dicotiledonate și unele monocotiledonate anuale și perene din sămânță. Doze omologate: 1,0 l/ha la floarea soarelui, ceapă semănată direct, usturoi; dozele 3,0-4,0 l/ha pentru pepiniere silvice; 5,0 l/ha pentru pomi și vie. Produs de MAKHTESHIM-AGAN, Israel. [51]

GALIGENĂ, (cecid.) despre o insectă care produce gale; de ex., himenopterele cinipide, unele afide etc. [62]

GALIU (Ga), (chim.) element chimic cu caracter metalic din grupa a III-a principală. Are Z 31 și structura învelișului de electroni [Ar] 3d¹⁰4s²p¹. A fost primul element descoperit (1875) după prevederile lui Mendeleev, confirmând prevederile sale științifice. Ga metalic se poate obține prin reducerea oxidului cu hidrogen. Cu puritate ridicată se obține prin reducerea cu hidrogen, în vase de cuarț, a GaCl₃ purificată prin topire zonară. Ga se diferențiază de celelalte elemente din grupă, remarcându-se prin punctul de topire scăzut (30°C), punctul de fierbere înalt (2.070°C). Are o tendință accentuată de supratopire și rămâne lichid la temperatura camerei și la presiunea obișnuită pentru timp îndelungat. Pe această caracteristică, se utilizează ca substanță termometrică, în termometre de cuarț, folosite pentru temperaturi înalte, până la 1000°C. Ga intră în compoziția unor aliaje ușor fuzibile. Împreună cu elementele din grupa a V-a principală, formează combinații cristalizate stabile. Arseniura de Ga, GaAs, are proprietăți de semiconductor. [36]

GALLAND, (med. u.) sin. *osteocondroză disecantă*, afecțiune a coloanei vertebrale, de obicei localizată la un corp vertebral, caracterizată prin separarea unei porțiuni triunghiulare din marginea corpului vertebral; hernie de disc în care nucleul pulpos cade între corpul vertebral și marginea corpului. [60]

GALLANT SUPER (*haloxifop-R-metil 100 g/l*), (pest.) erbicid postemergent, sistemic, antigramineic – monocotiledonate anuale și perene inclusiv din rizomi, pentru culturile: soia, floarea soarelui, sfeclă, cartof, viță de vie, pomi, doza 0,5 l/ha pentru monocotiledonate anuale și doza de 1,0-1,5 l/ha pentru

monocotiledonate perene. Produs de DOW AGROSCIENCES SUA. [51]

GALLANT SUPER RV (*haloxifop-R-metil 108 g/l*), (pest.) erbicid postemergent, sistemic, antigramineic – monocotiledonate anuale și perene inclusiv din rizomi, pentru culturile: soia, floarea soarelui, sfeclă, cartof, viță de vie, pomi, doza 0,5 l/ha pentru monocotiledonate anuale și doza de 1,0-1,5 l/ha pentru monocotiledonate perene. Produs de OLTCHIM SA RM. VÂLCEA + DOW AGROSCIENCES SUA. [51]

GALLIFORMES, (zool.) ordin de păsări terestre, cu corpuri greoaie asemănătoare găinilor. În general aleargă bine; se hrănesc și cuibăresc pe sol. Multe sunt poligame. Au pui nidifugi. Include cocoșii de munte, fazanii, potârnichele, prepelițele și găinile. [37]

GALOIS, Evariste (1811-1832), matematician genial; este creatorul teoriei grupurilor de permutări, expusă în celebrul său memoriu: „Sur les conditions de résolubilité des équations par radicaux“. [48]

GALVANIZARE, (chim.) procedeu folosit pentru a feri de coroziune metale cu mari potențiale de oxidare (ex., fer sau aliaje ca alama). În acest scop, ele se acoperă pe cale electrolitică cu metale având potențiale mai joase sau înclinând spre pasivitate. Ex., pentru nichelare se folosește drept electrolit o soluție de sulfat de nichel, conținând sulfat de amoniu, sulfat de magneziu și acid boric. Cromarea are loc într-o soluție acidulată de acid cromic etc. [36]

GALVANOTERAPIE, (med. u.) metodă de tratament cu curent continuu, constant, fără vibrații, stabilit la un anumit nivel, cu rol important pentru acțiunile sale vasomotorii, antialgice și trofice. [52]

GAMĂ, (cult.-art.) succesiune melodică din treaptă în treaptă, ascendentă sau descendentă care cuprinde toate sunetele unei scări muzicale cel puțin în limitele unei octave. [67]

GAMET¹, (reprod.) celulă reproducătoare sexuată, haploidă, cu potențialitate masculină sau feminină, capabilă de a fuziona cu o celulă de sex opus, produsă de indivizi ai aceleiași specii în cadrul procesului de fecundație, generând un zigot. Există două tipuri de gameți: masculini și feminini. Gameții masculini și feminini ai unei specii pot fi identici din punct de vedere morfologic, deosebindu-se numai în privința potențialului fiziologic; în acest caz se numesc *izogameți*. De regulă, gameții masculini sunt mai mici și mobili (*microgameți*), iar cei feminini mai mari și imobili (*macrogameți*). Gameții masculini ai algelor, fungilor sau plantelor poartă diverse denumiri: *microgamet*, *spermatic*, *anterozoid*, respectiv *nucleu spermatic*. Gameții feminini se numesc *macrogamet* dacă este mobil, sau *oosferă* dacă este imobil, rămânând în organul care l-a produs (oogon, arhegon,

- sac embrionar). La animale, gametul masculin este, de regulă, numit spermatozoid, iar cel feminin, ovul. De regulă, gameții se formează în urma unei diviziuni meiotice. **G.** asigură transmiterea informației genetice de la o generație la alta, precum și recombinarea genetică. [69]
- GAMET²**, (sex.) celulă sexuală masculă sau femelă cu garnitură cromozomică haploidă. Prin capsulare cu un alt gamet de sex opus formează zigotul din care prin diviziuni repetate și diferențiere celulară, rezultă un nou organism. [50]
- GAMETANGE**, (reprod.) termen generic care indică organele reproducătoare sexuate ale unei plante în care se formează gameții; prezintă un perete pluricelular. La mușchi și pteridofite, gametangele masculine se numește anteridie, în care se formează anterozoizi, iar cel feminin arhegon, în care se formează oosfera. La gimnosperme (fil. *Pinophyta*) și angiosperme (fil. *Magnoliophyta*), anteridia se reduce la o celulă anteridială/spermatogenă, iar arhegonul persistă sub o formă rudimentară, la primul filum, dispărând la cel de-al doilea. [69]
- GAMETANGIOGAMIE**, (reprod.) tip de fecundație la care participă doi gametociști, de regulă plurinucleați. Rezultă o celulă cu mai mulți nuclei haploizi sau diploizi, numită cenozigot sau zigospor. Dacă gametociștii sunt morfologic identici, fecundația este o *izogametangiogamie*, iar dacă se diferențiază și morfologic, fecundația se numește *heterogametangiogamie*. **G.** este caracteristică multor ciuperci încadrate în filumurile: *Zygomycota* [ex., mucegaiul alb (*Mucor mucedo*), mucegaiul negru (*Rhizopus nigricans*)] și *Ascomycota*, ex., mucegaiul verde-albăstrui (*Erotium* sp.). [69]
- GAMETANGIU**, (micol.) organ în care se formează gameți. În unele cazuri **g.** se copulează între ei (gametangiogamie), dând naștere la zigoți. **G.** femel este numit oogon, iar cel mascul anteridie. [61]
- GAMETOCIST**, (reprod.) structură reproducătoare, unicelulară, în care se formează gameții. Există **g. masculin**, în care se formează gameți masculini și **g. feminin**, în care se formează gameți feminini. **G.** masculin poate fi morfologic identic cu cel feminin, deosebindu-se numai din punct de vedere fiziologic, caz în care se numesc *izogametociști*, sau pot fi diferiți nu numai fiziologic ci și morfologic și se numesc *heterogametociști*. **G.** masculini și feminini se pot forma pe același individ, sau pe indivizi diferiți; în primul caz individul este monoic (ex., *Fucus*), iar în cel de-al doilea, indivizii sunt dioici (ex., *Cladophora*). **G.** sunt caracteristici algelor și ciupercilor. [69]
- GAMETOFIT**, (reprod.) generația sexuată haploidă din ciclul de viață digenetic, producătoare de germeni sexuați sau gameți. Începe cu meiosporii – celule reproducătoare asexuate rezultate din meioză – și se finalizează cu formarea gameților – celule reproducătoare sexuate. [50]
- GAMETOGAMIE**, (reprod.) tip de fecundație la care participă doi gameți. **G.** este de trei tipuri: *izogamie* – fecundație între doi gameți mobili, identici morfologic, diferiți numai fiziologic; *heterogamie* – fecundație între doi gameți mobili, diferiți morfologic, cel masculin mic (microgamet), iar cel feminin mai mare (macrogamet); *oogamie* – fuziunea unui gamet masculin mai mic și mobil (microgamet, spermă, anterozoid) cu un gamet feminin mai mare și imobil (oosfera). [69]
- GAMETOGENEZĂ**, (reprod.) ansamblul proceselor determinate genetic, care duc la formarea gameților. La organisme diploide (ex., *Chara*, *Fucus*, *Saprolegnia* și animale), **g.** este consecința unei diviziuni meiotice, precedată, de regulă, de numeroase diviziuni mitotice. La organisme haploide și la cele cu alteranță de generații, **g.** este rezultatul unor diviziuni mitotice repetate care duc la multiplicarea numărului de celule. Procesul are loc în organele reproducătoare sexuate care poartă diverse denumiri: gametociști (la alge și fungi), gametangi (la mușchi și pteridofite), gonade (la animale). La animale, procesul de formare a gameților masculini poartă numele de spermato-(sperio-)geneză și are loc în testicule, iar cel de formare a gameților feminini, ovogeneză și are loc în ovare. [69]
- GAMETOTAL**, (reprod.) tal care produce gameți; reprezintă generația gametofitică și este constituit din celule haploide. [69]
- GAMOCARPELAR**, (bot.) floare cu carpelele gineceului concrescute. [50]
- GAMOCARPIC**, (bot.) cu fructele concrescute. [50]
- GAMODESMIE**, (bot.) la tulpina plantelor, concreșterea fasciculelor de stel. [50]
- GAMOFILIE**, (bot.) concreșterea frunzelor. [50]
- GAMOGEMIE**, (bot.) concreșterea mugurilor la plante. [50]
- GAMOGENEZĂ**, (bot.) reproducere sexuată. [50]
- GAMOMERIE**, (bot.) concreștere teratologică a pieselor florale prin vârfurile lor. [50]
- GAMON**, (ecol.) substanță produsă de alge ce asigură atragerea gameților. [41]
- GAMOPETAL**, (bot.) sin. *syptetalus*, corolă cu petale concrescute pe o porțiune bazală mai scurtă sau mai lungă, ex., tutun (*Nicotiana tabacum*), cartof (*Solanum tuberosum*). [50]
- GAMOSEPAL**, (bot.) sin. *sinsepal*, caliciu cu sepal concrescute pe o porțiune bazală mai scurtă sau mai

lungă, ex., cartof (*Solanum tuberosum*), ciuboțica cucului (*Primula* sp.). [50]

GAMOSTELIE, (bot.) gineceu polistelic cu stilurile concrescute, ex., la crin (*Lilium* sp.). [50]

GAMS WILDALPEN, rezervație naturală situată în Austria (provincia Stiria). Suprafața, 52.000 ha (1941). Rezervația are în perimetrul său frumoase culmi și versanți din calcare jurasice și triasice descoperite, numeroase peșteri, precum și o floră bogat diversificată. În cadrul faunei este protejată capra alpină (*Capra ibex*). [50]

GANGĂ, (min.) parte sterilă (care se îndepărtează) dintr-un zăcământ metalifer. [13]

GANGE, fluviu în Asia. Este cel mai important din India, iar împreună cu Brahmaputra se situează pe al treilea loc în lume ca debit. Lungimea sa este de 2.700 km și suprafața bazinului este de 2.055.000 km². Izvorăște din Munții Himalaya și se formează din unirea a doi afluenți (Bhagirhati și Alkanda). Cei mai mari afluenți îi primește în câmpie și sunt: Ramganga, Gomati, Gandak și Yamuna. Se varsă în Golful Bengal printr-o imensă deltă. Orașele prin care trece sunt: Kanpur, Allahabad, Varanasi, Patna și Calcuta. [25]

GANGLION¹, (anat.) conform *Nomina Anatomica Veterinaria*, termenul nu se mai aplică decât formațiunilor nervoase rezultate din interțeserea structurilor neurovegetative (celiac, semilunar etc.). În medicina umană termenul continuă să persiste alături de cel de *nod limfatic*, uneori de cel de *limfocentu*, pentru desemnarea unei structuri limfatice (*limfoganlion*). [33]

GANGLION², (biol.) formațiune anatomică cu o funcție bine determinată. **1.** La plante, nod pe tulpină și pe ramuri; punctul de unire a fasciculelor vasculare de la baza laminei (limbului) la *Dicotyledonatae*. **2.** La animale, formațiune anatomică rotundă sau alungită care se întâlnește pe traiectul vaselor limfatice (g. limfatic) sau al nervilor, alcătuită dintr-o masă de celule nervoase (g. rahidian, g. simpatic, g. parasimpatic). [50]

GANGLIONEUROM, (med. u.) tumoare constituită din celule nervoase ganglionare adulte, rezultând dintr-un viciu de dezvoltare (hamartom). [60]

GANGLIONI HABENULARI, (anat.) pereche de îngroșări în plafonul diencefalului, în apropierea epifizei la unele vertebrate. [37]

GANGRENĂ, (med. u. și vet.) tip particular de necroză întâlnită în structurile cu legătură directă sau indirectă cu mediul exterior. Zonele necrozate suferă modificări secundare determinate de flora microbiană saprofită sau de germeii patogeni specifici. [33]

GANGRENĂ PULPARĂ DENTARĂ, (stomat.) afecțiune stomatologică, complicație a cariei dentare în care țesutul pulpar se necrozează prin infectare cu o floră variată, în care predomină germeii anaerobi. În cazurile necomplicate, procesul rămâne cantonat la pulpa coronară și radiculară; în cele complicate, procesul se extinde la țesuturile parodontale apicale. [43]

GANODROMI, (zool.) pești care întreprind migrații pentru reproducere. [10]

GANOIZI, (anat.) solzi de pește, alcătuiți dintr-un strat strălucitor de ganoină pe partea superioară și un strat osos de izopedină dedesubt. Acest tip de solzi se întâlnește la sturioni și la peștii caiman. [37]

GANSER (sindromul lui ~), (psih.) maladie ce exprimă o suprimare specială a funcției de comunicare. Se caracterizează printr-un ansamblu de activități de răspuns și de acțiuni evitante, ca și de atitudini bazate pe faptul de a voi să nu știi. [28]

GARD ELECTRIC, sin. *pastor electric*, instalație folosită pentru pășunatul dirijat al animalelor. [34]

GARDA (*Benaco*, *Benacus Iacus*), lac de origine glaciară situat în Italia, într-o vale modelată de ghețarii din pleistocen pe versantul sudic al Alpilor, în zona de contact cu câmpia Padului. Este cel mai mare lac din această țară, cu suprafața de 370 km² și adâncimea maximă de 342 m. În lac se varsă râul Sarca, avându-și obârșia în masivul Adamello, cu altitudinea de 3.554 m. Posedă condiții bune de dezvoltare a crapului, păstrăvului și a altor specii de pești. Are mare importanță turistică. [45]

GARDENIA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Rubiaceae*. Speciile de gardenia provin din zonele tropicale și subtropicale. *G. florinda*, sin. *G. jasminoides*, originară din China și Africa de Sud, este un arbust de 0,3-1,8 m înălțime, cu frunze oval-eliptice, ascuțite la vârf, groase și lucioase, de culoare verde închis. Florile axilare, albe sau crem-gălbui, de 8-10 cm diametru, în formă de pâlnie, sunt simple sau involte, cu un parfum puternic, plăcut. Înfloresc obișnuit de primăvara până toamna, dar prin culturi forțate se pot obține flori tot anul, mai ales la var. *G. f. veitchii*, care se pretează cel mai bine la înflorirea de iarnă. La noi în țară se utilizează în decorul interior sau vara poate fi scoasă în balcoane sau pe terase. În țările de origine este o plantă de grădină, folosindu-se fie ca tufe izolate sau în grup, fie în garduri vii florifere. Pentru reușita în cultura de apartament, trebuie să i se asigure vara o udare copioasă, cu apă caldă lipsită de calcar. Apa nu trebuie să stagneze, ceea ce presupune vase cu un bun drenaj. Iarna se udă moderat și se țin la cca 12°C, dacă nu sunt în perioada de formare a bobocilor sau de înflorire, când au nevoie de 16-18°C. Substratul de cultură trebuie să fie

ușor și permeabil, constituit predominant din turbă acidă în amestec cu mranită și pământ lutos. Schimbarea vaselor se face primăvara, cu atenție, deoarece rădăcinile sunt fragile. Sunt recomandabile cel puțin 5-6 fertilizări pe perioada activă a vegetației. Plantele nu suportă schimbările de la un loc la altul, variațiile bruște de temperatură și curenții de aer. Se înmulțesc prin butași, recoltați din vârful lăstarilor, apăruți primăvara. [39]

GARIGA (*garriga*), (bot.) formațiunea de tufișuri mediteraneene răspândită în sudul Franței pe roci calcaroase și marmoase, constituite din arbuști. Domină stejarul de cârmâz, rozmarinul și cimbrul. [70] → TUFĂRIȘURI MEDITERANEENE BOREALE

GARNITURĂ, (ind.) 1. Piesă sau ansamblu de piese demontabile care completează, întăresc sau protejează o piesă, micșorându-i uzura. 2. Piesă care asigură îmbinarea perfectă a două elemente prin care circulă un fluid. 3. Totalitatea pieselor de același gen ale unei mașini. [13]

GARNITURĂ DE POMPARÉ, (petr.) ansamblu de prăjini metalice cu diametrul de 16-28 mm, îmbinate prin filet. Are rolul de transmitere a mișcării de „du-te-vino“ de la capătul balansierului aflat la suprafața la pistonul pompei de adâncime aflat sub nivelul de lichid din sondă. [30]

GARNIZOANĂ, (milit.) totalitatea unităților, formațiunilor și instituțiilor militare dispuse permanent sau temporar într-o localitate sau într-un loc întâlnit în timp de război pentru a-l apăra și care are un mediu intern specific. [31]

GAROFIȚA ALBĂ (*Dianthus kitaibelli* ssp. *spiculifolius*, fam. *Caryophyllaceae*), (bot.) plantă perenă, endemică, cu rădăcină solidă, multicapitată. Tulpinile sunt cilindrice în partea inferioară și tetragonale în partea superioară, conferind un aspect tufos la suprafața solului. Frunzele sunt lineare, prevăzute cu 3 nervuri. Terminal, tulpina poartă 1-2 flori albe sau roz. Înfloreste din iunie până în august. Vegetează pe stânci din zona montană până în cea alpină, din cadrul Munților Carpați de Est, Sud și Apuseni. Este o plantă ocrotită. [50]

GAROFIȚA PIETREI CRAIULUI (*Dianthus callizonus*, fam. *Caryophyllaceae*), (bot.) plantă întâlnită în rezervația Piatra Craiului. Este o specie endemică și aici și-a găsit unicul loc de vegetație din lume. Se presupune că a apărut către sfârșitul terțiarului, când clima a început să se răcească. Reprezintă o adevărată bogăție floristică a țării noastre. Este înaltă de cca 10-20 cm. Frunzele sunt lanceolat-lineare, cu 3-5 nervuri. Floarea are culoarea de fond roșu-carmin, brăzdată radiar spre exterior cu dungi mai închise. În zona centrală are un cerc

alburii-brumat, ornamentat cu raze roșii sau roz. Înfloreste în iulie-august. Este declarată monument al naturii și protejată prin lege. [50]

GAROFIȚE DE GRADINĂ (*Dianthus barbatus*, fam. *Caryophyllaceae*), (agric.) plantă erbacee floricolă folosită la amenajarea parcurilor și grădinilor, în jardiniere la decorarea balcoanelor și teraselor, la ghivece pentru decorațiuni interioare și ca flori tăiate în arta buchetieră. Florile sunt albe, roz, roșu-purpuriu, violet, unicolore, striate sau pătate cu nuanțe mai închise, dispuse în cercuri concentrice, foarte numeroase, grupate în cime capituliforme mari de 8-12 cm în diametru. Varietăți: *candidus*, cu flori albe; *variegatus*, cu flori panașate; *nigricans*, întreaga plantă este colorată într-un brun negru, având florile de aceeași culoare, iar staminele albe; *oculatus marginatus*, florile sunt prevăzute la limita dintre unguicula și lamină cu o pată albă și cu o mică bordură de aceeași culoare pe marginea petalelor; *nanus* este o plantă pitică, de 20-25 cm înălțime, folosită cu mult efect pentru borduri; *flore pleno*, care posedă flori involute, cu un colorit variat. Înmulțire prin semințe. Semănatul se face pe brazde sau în răsadnițe. Soiurile cu flori involte se înmulțesc și prin butași sau prin despărțirea tuberculilor, în luna martie sau după ce florile s-au trecut. Acolo unde există ierni aspre brazdele se acoperă cu un înveliș ușor de frunze sau de paie pentru a le proteja. Preferă soluri bine drenate cu expoziție sudică. [71]

GASSER (sindromul ~), (med. u.) sindrom anemic, manifestat printr-o criză aplastică acută, produs prin-un blocaj tranzitoriu al diviziunii și opririi maturății proeritroblastilor, determinat de cauze toxico-alergice; are un prognostic bun. Sin. *eritroblastopenie acută*. [60]

GASTEROMYCETES, (micol.) clasă a filumului *Basidiomycota*, la care bazidiocarpul are forma sferică sau ovalară, prezentând la exterior un perete protector, uni- sau bi- stratificat numit *peridie*, iar la interior o textură hifală complexă numită *glebă*. În glebă se diferențiază straturile himeniale cu bazidii (care sunt holobazidii) și bazidiospori. Denumirea populară este de „fungi stomac“ datorită formei sferice a bazidiocarpului. Cele mai comune sunt bășica porcului (*Bovista*), steaua pământului (*Geaster*), cuib de pasăre (*Nidularia nidus avis*), cornul mirositor (*Phallus impudicus*). [69]

GAȘTEROPODE (*Gasteropoda*), (zool.) grup mare de moluște cu rang de clasă. Corpul are trei regiuni distincte: cap, picior și masă viscerală. La grupul aflat în evoluție, masa viscerală s-a dezvoltat mult, determinând modificări morfologice constând în torsionare și răsucire, producând asimetria corpului. Torsionarea a produs reducerea și dispariția branhiei,

auriculului și nefridiei drepte. Capul este bine diferențiat și are pe partea ventrală orificiul bucal situat uneori în vârful unei prelungiri numite trompă. Piciorul este dezvoltat sub formă de talpă. Masa viscerală are formă de con răsucit în spirală. La unele specii masa viscerală s-a redus mult. Mantaua acoperă masa viscerală în întregime. La speciile cu masă viscerală redusă s-a redus și mantaua. Cochilia este formată dintr-o singură bucată și este spiralată, doar la unele specii poate avea forma de con (*Patella*). Este *dextră* când se află răsucită de la stânga la dreapta și este *senestră* când se află răsucită de la dreapta la stânga. Vârful cochiliei se numește *apex*. Deschiderea cochiliei se numește *peristom*, care poate fi *holostom*, când marginea lui este întreagă, sau *sifonostom*, când are o prelungire în formă de șanț în partea posterioară. Peristomul la unele specii acvatice este acoperit cu un *opercul* (câpăcel) cu rol de protecție când se retrage în cochilie. Peristomul speciilor terestre, în perioada de hibernare, este acoperit cu *epifram* (câpăcel membranos). Spirele cochiliei, numite *anafracte*, se învârtesc în jurul unui ax numit *columelă*. Sistemul nervos este format din ganglioni cerebroizi, pedioși și viscerali. În plus, s-au mai format ganglionii bucali, paleali sau pleurali și parietali sau intestinali. Organele de simț sunt reprezentate de ochi, tentacule, statociști și organe olfactive. La aproape toate gasteropodele există și ochi cefalici. Sistemul digestiv este constituit de orificiul bucal înconjurat de buze și situat pe partea ventrală a capului (la unele specii se află în vârful unei trompe), faringele unde își varsă conținutul glandele salivare și unde există radula, iar pe plafonul lui are 1-2 fălci, stomacul în care hepatopancreasul își varsă conținutul, intestinul mijlociu care este mai lung la fitofage și mai scurt la carnivore. Radula și fălcile din faringe sfărâmă hrana luată sub formă de bucăți mari. Saliva unor gasteropode răpitoare acvatice conține acizi și substanțe toxice. Acizii le permit să perforze cochilia speciilor pradă, iar cu toxineleucid prada. În stomacul opistobranhiatelor există dinți chitinoși, uneori sub formă de plăci care servesc la sfărâmarea hranei. La majoritatea speciilor, în stomac se află un stilet cristalin. Unele specii de *Murex* posedă pe părțile laterale ale rectumului glande adrectale care secretă o substanță fluidă care, venind în contact cu aerul, se colorează în roșu purpuriu. Sistemul respirator este reprezentat prin *branchii* pentru majoritatea gasteropodelor acvatice și de „plămân“ (porțiune din manta puternic vascularizată) pentru speciile terestre. Plămânul se află în cavitatea paleală, protejat de cochilie. El comunică cu exteriorul printr-un orificiu numit *pneumostom*. Sistemul circulator este format din inimă, vase de sânge și lacune. Inima se află în

pericard și este formată din 1-2 auricule și un ventricul. Sângele este format din plasmă și leucocite. În plasmă se află dizolvată hemocianina – pigment respirator. Hemocianina conține cupru în loc de fier. Ea este incoloră și, în prezența oxigenului, devine albastră. Sistemul excretor este reprezentat prin organele lui Bojanus care sunt nefridii modificate. Sunt situate dorsal, sub pericard. Dintre specii, opistobranhiatele și pulmonatele sunt hermafrodite. La aproape toate prozobranhiatele sexele sunt separate. Se cunosc cca 90.000 de specii adaptate la mediul acvatic marin sau dulcicol precum și la mediul terestru. Speciile marine trăiesc la diferite adâncimi, în zona pelagică sau bentonică. Speciile care trăiesc în mediul terestru se întâlnesc de la câmpie până în zona montană. Animalele gasteropode sunt repartizate după caractere în trei subclase: *Prosobranchiata*, *Opisthobranchiata* și *Pulmonata*. (N. Tomescu, 1983) [50]

GASTEROSTEIDE (*Gasterosteidae*), (zool.) ghidrini: pești dulcicoli de talie mică, de obicei carnivori, cu înotătoarele ventrale mult înapoi și cu un număr de spini erectili în fața înotătoarei dorsale. [37]

GASTRALIA, (anat.) așa-numitele „coaste abdominale“; oase de membrană în peretele abdominal ventral al crocodililor și la multe reptile extinse. [37]

GASTRINĂ, (fiziol.) hormon proteic gastro-intestinal, secretat în majoritate de celulele G din regiunea antrului piloric. Stimuli pentru eliberarea gastrinei: peptide, aminoacizi, calciu, catecolamine circulante, bombesina (hormon sintetizat și eliberat de mucoasa duodenală). Ca mecanisme care sunt implicate în secreția și eliberarea gastrinei sunt citate: stimularea vagală a celulelor G, stimularea umorală, distensia gastrică și stimularea alimentară. Efecte biologice: crește mult secreția acidă și de pepsină a stomacului, stimulează creșterea mucoasei gastrice, peristaltismul digestiv, mai ales în regiunea antrului piloric. [21]

GASTRITA, (med. u.) afecțiune inflamatoare și distrofică a stomacului evoluând acut sau cronic. **G.**: acută, catarală, cronică atrofică, cronică superficială, erozivă, fibrinoasă, flegmonoasă, hipertrofică, peptică, polipoasă, ulceroasă – caracterizată prin prezența de leziuni ulcerative care rezultă din evoluția unor eroziuni superficiale. [60]

GASTROCNEMIAN, (anat.) mușchiul principal al gambei în piciorul unui tetrapod. Are 2 capete prin care se leagă de condilii femurului. La capătul inferior are un tendon puternic, care se unește cu cel al mușchiului soleus pentru a forma tendonul lui Achille. Principala sa acțiune este de a asigura forța de propulsie pentru mers și alergat. [57]

GASTRODUODENITĂ, (med. u.) afecțiune determinată de inflamația concomitentă a mucoasei gastrice și

- duodenale; în afara formelor primitive se întâlnește și în unele ulcere complicate, în afecțiunile căilor biliare, în unele parazitoze duodenale. [60]
- GASTROENTERITĂ**, (med. u.) inflamație acută sau cronică, cu posibilități multiple de exprimare morfopatologică a mucoasei gastrice împreună cu a celei intestinale. [33]
- GASTROENTEROCOLITĂ**, (med. u.) proces inflamator ce cuprinde mucoasa stomacului, a intestinului subțire și a colonului. [60]
- GASTROPATIE**, (med. u.) denumire dată oricărei afecțiuni a stomacului. [33]
- GASTROTRICHI** (*Gastrotricha*), (zool.) grup de viermi nematelminti (cilindrici) cu rang de clasă. Corpul are simetrie bilaterală, incolor, acoperit cu o cuticulă, cu fața dorsală convexă, iar cea ventrală turtită. Capul este separat de trunchi prin gât. La cap și pe partea ventrală a corpului se află cili dispuși în benzi longitudinale, rânduri transversale, pachete sau tufe. Cili lungi și perii au funcție senzorială. Cili de pe partea ventrală a corpului servesc la mișcare și la aderarea de substrat. Extremitatea caudală este bifurcată. Pe tegument, pe lângă cili și peri se găsesc și tubușoare chitinoase, adevize și servesc la prinderea de substrat și la mers. Epiderma este sincițială, acoperită de cuticulă, ce poate forma solzi, plăci, spini. Creierul este bilobat și din el pornesc doi nervi laterali. Receptorii senzoriali constau din tufe de cili și peri tactili. Sistemul digestiv constă din gură (uneori cu dinți), faringe musculos, intestin, rect și anus. Se hrănesc cu bacterii, alge, protozoare și detritus organic pe care le aspiră cu faringele sau le capturează cu ciliatura din zona capului. Unele specii sunt hermafrodite, altele sunt cunoscute numai prin femele partenogenetice. Trăiesc în nisipul marin sau în apa dulce. (M. Suci, 1983) [50]
- GASTRULĂ**, (embriol.) stadiul de dezvoltare al unui embrion în care s-au format foițele germinative primare. [37]
- GATEWAY**, (inform.) dispozitiv folosit la conectarea rețelelor diferite, folosind protocoale de comunicație diferite. [6]
- GATT**, acord general de liber-schimb între principalele țări industrializate, cu accente speciale asupra problemelor de protecție a mediului ambiant. [3]
- GAUCHER**, (med.u.) boală din grupul tezaurismozelor, cu caracter frecvent familial, caracterizată prin acumularea în celulele reticulare și histiocitare din splină, ficat, măduvă, ganglioni și alte organe a unui cerebrosid, numit kerazină; se manifestă prin hepatosplenomegalie, hiperplazia ganglionilor limfatici, pigmentare cutanată cu hemosiderină, osteoporoză, trombocitopenie, tulburări psihice, hipertonie musculară de tip mai ales extrapiramidal. [60]
- GAUCHER, Nicolas Antoine** (1864-1911), horticultor german (Stuttgart) care s-a preocupat de adaptarea tăierilor franceze aplicate pomilor la condițiile climatice ale Germaniei. Autor al lucrărilor *Praktischer Obstbau* și *Handbuch der Obstkultur*. [40]
- GAUSS, Carl Friedrich** (1777-1855), profesor la Universitatea din Göttingen. Admirat pentru talentul și precocitatea sa, contemporanii l-au numit *princeps mathematicorum*. Contribuțiile sale științifice sunt fundamentale în algebră, analiză matematică, teoria numerelor (este celebră și actuală lucrarea sa din 1801 *Disquisitiones arithmeticae*), geometrie diferențială, ecuații diferențiale, studiul planetelor, geometrie etc. [48]
- GAVIAL** (*Gavialis gangeticus*), (zool.) reptilă de pradă din fam. *Gavialidae*. Are lungimea de peste 5 m. Botul este extrem de lung și umflat la vârf. Se hrănește cu moluște, crustacee, pești. Trăiește în apele curgătoare ale Indiei: Gange, Brahmaputra, Indus și afluenții lor. Este socotit de mulți indieni un animal sfânt, dedicat lui Vișnu. [50]
- GAVALIDE** (*Gavialidae*), (zool.) familie de crocodili cu boturi lungi și subțiri. Nu sunt periculoși pentru om. Se hrănesc de obicei cu pești. Speciile actuale trăiesc în India, Burma și Borneo și ating până la 7 m lungime. [57]
- GAYET-WERNICKE**, (med. u.) boală numită polioencefalită superioară hemoragică, afecțiune determinată de leziuni hemoragice, situate în porțiunea superioară a trunchiului cerebral, periependimar, interesând nucleii nervilor oculomotori; se atribuie și unei carențe de vitamina B₁, cauzată mai frecvent de alcoolism. [60]
- GAZ**, nume generic dat corpurilor fluide cu densitate redusă, incolor, ușor deformabile și expansibile care, din cauza coeziunii moleculare slabe, nu au o formă proprie stabilă și tind să ocupe întregul volum pe care îl au la dispoziție. *Gaz lichefiat*, amestec de gaze combustibile ușor lichefiabile, obținut prin extragerea directă din gaze de sondă sau prin distilare din unele produse petroliere, păstrat în stare lichidă în butelii. [13]
- GAZ BIOLOGIC** (*biogaz*), (ecol.) gaz combustibil obținut în urma descompunerii unor materii organice în mediu anaerob și constituit, în esență, din metan CH₄. [3]
- GAZ CARBONIC** (*dioxid de carbon CO₂*), (ecol.) gaz incolor, inodor, netoxic și mai greu decât aerul (al cărui component normal este: 340 ppm); creșterea concentrației sale este responsabilă de efectul de seră. [3]

- GAZ DE APĂ**, (chim.) combustibil gazos constituit, în principal, din H_2 și CO . Se obține din cărbune incandescent și vapori de apă: $C + H_2O_{(v)} \rightarrow CO + H_2$. Reacția are loc numai la temperatură ridicată, peste $1.200^\circ C$. [36]
- GAZ DE COMBUSTIE**, (ecol.) gazul rezultat în urma operațiilor de combustie (oxizi de sulf, de carbon, de azot etc.), împreună cu materiile solide pe care acestea le conțin. [3]
- GAZ DE ILUMINAT**, (chim.) sin. *gaz aerian*, amestec de gaze combustibile care rezultă din cocsificarea anumitor specii de huile. Are compoziția: H_2 : 40%; CH_4 : 32%; C_2H_4 : 2,5%; CO : 9%; CO_2 : 2%; N_2 , NH_3 , H_2S , HCN și hidrocarburi mai grele, printre care sunt importante benzenul (1,2%) și toluenul. A fost folosit la iluminatul public, iar în prezent servește drept combustibil gazos de uz casnic. [36]
- GAZ DE PETROL LICHEFIAT (GPL)**, (petr.) termen generic pentru butan C_4H_{10} și propan C_3H_8 utilizat în domeniul distribuției produselor petroliere. [3]
- GAZ ILARIANT** (N_2O), (chim.) sin. *protoxid de azot*, este un gaz incolor, cu miros slab, dulceag. Se prepară prin încălzirea azotatului de amoniu, la cca $170^\circ C$: $NH_4NO_3 \rightarrow N_2O + 2H_2O$. Numit și „gaz ilariant“, deoarece în cantități mici produce o stare de bună dispoziție, protoxidul de azot este un narcotic. Cum nu întreține respirația, administrarea lui ca anestezic în chirurgie se face în amestec cu oxigen. [36]
- GAZ NATURAL**, (petr.) gaz combustibil, alcătuit în esență din metan, care s-a format în același timp cu zăcămintele de petrol la care marile zăcăminte de gaze sunt adesea asociate. [3]
- GAZ NATURAL LICHEFIAT (GNL)**, în special metanul care rămâne în urma tratamentului unui gaz natural, supus apoi lichefierii prin răcire la $-162^\circ C$ într-o unitate specializată. [3]
- GAZANIA**, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Asteraceae*. În majoritate, originare din sudul Africii. Speciile de *g.* sunt plante de grădină, anuale sau perene, erbacee sau subfrutescente. *G. splendens*, specie hibridă perenă, de obicei cultivată ca anuală, are talie mică (15-20 cm) și frunze în rozetă, alungit-spatulate, cu partea inferioară alb-argintie. Florile, capitule solitare și lung pedunculat, de cca 8 cm, cu ligulele mari, colorate în roșu-portocaliu sau galben-alb, cu baza de o nuanță închisă, formând un cerc în jurul florilor centrale, tubulare, înfloresc toată vara, până la îngheț. Cresc bine în solurile obișnuite de grădină și în locuri însorite. Se folosesc pentru alcătuirea de covoare sau borduri, ca flori tăiate sau în ghiveci, pentru omarea balcoanelor și teraselor. Se înmulțesc prin semințe. [39]
- GAZDĂ**, (parazit.) organism viu care este utilizat de alt organism parazit/saprotrof, ca sursă de hrană și/sau adăpost. Există trei tipuri de *g.*: alternativă, definitivă și intermediară. *G. alternativă* – planta pe care se dezvoltă unele stadii ale ciclului vital al fungilor heteroici; ex., dracila (*Berberis vulgaris*) este *g.a.* pentru rugina grâului (*Puccinia graminis*), pe care se dezvoltă stadiile spermogonial (0) și aecial (I); *g. definitivă* – organismul pe care parazitul realizează reproducerea sexuată. Pentru rugina grâului, *g. d.* este grâul pe care se formează stadiul telial (IV); sin. *g. principală*, *g. primară*; *g. intermediară* – *g.* pe care un parazit o utilizează numai pentru reproducerea asexuată. [69]
- GAZDĂ ALTERNANTĂ**, (ecol.) a doua gazdă a unui parazit. [3]
- GAZDĂ FACULTATIVĂ**, (ecol.) specie care poate găzdui un parazit dar care nu este primordială în desăvârșirea ciclului vital al parazitului. [3]
- GAZDĂ INTERMEDIARĂ**, (ecol.) gazda unui parazit aflat în stare larvară. [3]
- GAZE CU EFECT DE SERĂ**, (pol.) substanțe gazoase sub formă de vapori de apă, dioxid de carbon, monoxid de carbon, metan, clorofluorocarbon, oxizi de azot, ozon, care lasă să treacă radiațiile solare incidente și absorb radiațiile infraroșii cu mare lungime de undă ajunse pe sol, împiedicându-le să se disperseze în spațiu. [41]
- GAZE DE SERĂ**, (ecol.) substanțe gazoase care contribuie la efectul de seră, cum sunt dioxidul de carbon, cloroflorocarbonul, ozonul, metanul și oxidul nitric. [24]
- GAZE RARE**, (chim.) sin. *gaze nobile*, *gaze inerte*, elementele He, Ne, Ar, Kr, Xe, Rn. Inițial s-a crezut că principala lor caracteristică este inerția lor chimică. Din această cauză ele au fost numite gaze inerte sau nobile. Inerția chimică a fost explicată prin configurația electronică specială a acestor elemente. Toate au stratul de valență complet ocupat cu câte 8 electroni (cu excepția He, cu stratul de valență complet cu 2 electroni). Cercetările ulterioare au arătat că unele gaze rare pot da combinații, uneori stabile (XeF_2 , XeF_4 , XeF_6 , XeO_3 , XeO_4 , $Xe[PtF_6]$, KrF_2 etc.). Numele de *gaze inerte* este astăzi impropriu, având doar sens istoric. Gazele nobile se lichefiază și se solidifică la temperaturi foarte joase (ex., He fierbe la $-269^\circ C$ și se solidifică la $-271,2^\circ C$ la presiunea de 25 atm). [36]
- GAZE SULFUROASE**, (petr.) gaze naturale care conțin hidrogen sulfurat și gaz carbonic. [3]
- GAZE VULCANICE**, (vulc.) produse ale activității vulcanice constituite din emisiuni permanente, până la încheierea activității vulcanice. Se deosebesc: *fumarole*, *solfatare*, *mofete*. [25]

GAZEIFICARE, (petr.) pătrunderea gazelor într-un fluid de foraj sau transformarea completă în gaze combustibile a noroaielor de scurgere, în cursul procesului de biodegradare a acestora, sau procedeu de transformare *in situ* a carbonului, în vederea producerii gazelor naturale. [3]

GAZELE DIN LACURI, (acv.) în apa lacurilor se găsesc: oxigenul, dioxidul de carbon, hidrogenul sulfurat și metanul. Oxigenul provine din atmosferă și din activitatea fotosintetizantă a plantelor acvatice. Oxigenul din atmosferă pătrunde prin difuziune la locul de contact al apei cu aerul. Cea mai mare parte a oxigenului dizolvat în apă provine din procesele de asimilație clorofiliană ale plantelor. Apele reci conțin mai mult oxigen decât cele calde. Concentrația dioxidului de carbon în apă este, în general, de 1,7% și provine în cea mai mare parte din respirația viețuitoarelor. O cantitate mai mică provine din atmosferă și din izvoare. Coeficientul de solubilizare a CO₂ atmosferic este de 300 de ori mai mare decât cel al oxigenului. Metanul (CH₄) ia naștere în depozitele organice de pe fundul bazinelor lacustre printr-o descompunere incompletă a hidraților de carbon. Hidrogenul sulfurat (H₂S) este generat de acțiunea de reducere sau descompunere bacteriană a substanțelor organice care conțin sulf. El este un gaz toxic pentru viețuitoare. [50]

GAZE-SEMN, (ecol.) gaze prezente în concentrație mică în atmosferă, dar care au un important rol ecologic (dioxidul de carbon, ozonul, metanul, diverși oxizi de azot etc.). [3]

GAZIFICA (a), (ind.) a transforma un combustibil solid sau lichid într-un combustibil gazos cu o compoziție chimică diferită de aceea a substanței din care provine. [13]

GAZ-LIFT, (petr.) procedeu de extracție a petrolului bazat pe principiul ejectorului, aplicat în cazul zăcămintelor depletate (cu presiuni de formațiune insuficiente exploatării prin sonde în erupție naturală) sau pentru recuperarea hidrocarburilor care poluează subsolurile. [3]

GAZOLINĂ, (petr.) amestec de hidrocarburi, în compoziția căruia intră parafine și izoparafine, de la propan până la octan și, uneori, chiar benzen și omologi. G. se extrage din gazele de sondă prin comprimare și răcire, prin absorbție sub presiune în ulei mineral sau tetralină, ori prin adsorbție pe cărbune activ. [46]

GAZOPLANCTON, (ecol.) plancton care își asigură plutirea cu ajutorul vacuolelor pline cu aer. [50]

GALBENELE (*Calendula officinalis*, fam. Asteraceae/Compositae), (agric.) plantă erbacee, floricolă, folosită în parcuri pe platbande, ronduri, în combinație cu alte plante. Se mai cultivă și pentru

flori tăiate. Au culoarea galbenă, roșie-portocalie, în capitule mari, terminale. Florile sunt folosite de către medicina umană, intern, în dischinezii biliare, ulcer gastric și duodenal, enterocolite, hemoroizi, dismenoree (menstruații cu dureri); provoacă apariția fluxului menstrual; extern, în răni, plăgi greu vindecabile, hemoroizi, degerături, arsuri, eczeme, ulcerării tegumentare, acnee, metroragii (hemoragie uterină în afara perioadelor menstruale), leucoree, *Trichomonas vaginalis*. Medicina veterinară folosește florile de gălbenele pentru tratarea gastritelor, ulcerelor, cistitelor hemoragice, furunculozei la animale. Se înmulțește prin semințe, pe brazde, din luna martie până în mai, de unde se plantează pe un teren calcaros, expus la soare și cu un drenaj foarte bun. [71]

GĂRGĂRIȚA ALBASTRĂ A VERZEI (*Baris chlorizans*), (zool.) dăunător prezent mai ales în Transilvania. Adultul are corpul albastru, cu luciu metalic. Oul este alb și oval. Larva are corpul curbat, alb, cu capul brun. Iernează în sol ca adult, la adâncimea de 5-7 cm, dar și pe sub frunzele de varză sau în cotoarele lor rămase în câmp. Revin în activitate prin luna mai și se hrănesc cu frunze de varză, conopidă și alte plante *Brassicaceae*. Roaderea frunzelor are loc de la centru spre margine. Adulții depun ouăle în partea inferioară a tulpinii sau în pețiolul frunzelor, unde femela sapă mici cavități. Larvele care ies pătrund în tulpină sau în pețiolul frunzelor unde sapă numeroase galerii. Transformarea în nimfe are loc în locurile de hrănire. Are o singură generație pe an. Dăunătorul produce pagube însemnate la varză, unde larvele sapă multe galerii în tulpini, oprind plantele din creștere. Prevenirea și combaterea constau din distrugerea tuturor buruienilor înrudite cu varza (muștarul sălbatic, rapița sălbatică) pe care se dezvoltă gărgărița, tratamente chimice constând în prăfuiri cu Helcatox 3 sau Duplitox 3+5 în doză de 1-2g la plantă, aplicate la transplantarea răsadurilor sau la maximum 2-3 zile, urmat de un al doilea tratament la 12-15 zile. Se mai practică stropiri cu Detox 25 sau Lindatox 20, în concentrație de 0,6-0,7%. (C. Mănolache, Gh. Boguleanu, 1967) [50]

GĂRGĂRIȚA CAPSULELOR DE MAC (*Ceuthorrynchus macula alba*), (zool., pest.) dăunător frecvent. Provoacă atacuri de intensitate mare. Este de culoare cafenie pe spate și albă pe partea ventrală. Găurește capsulele în care își depune ouăle. Atacă în perioada mai-iunie pe timpul înfloririi plantelor. Se combate preventiv prin prăfuiri cu Melipax 10 P 20 kg/ha, Heclotox 20 kg/ha, Pinetox 10 PP 20 kg/ha, Wofatox 50 CE 20-25 kg/ha, Sinoratox 35 CE 0,15% sau prin stropiri cu Pinetox CE 0,3% sau Toxaphe 50

CE în concentrație de 0,2%. Primul tratament se face la îmbobocirea macului, la avertizare, iar al doilea și al treilea tratament în perioada înfloririi (numai dacă este cazul). (Fl. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, 1976) [50]

GĂRGĂRIȚA CEPEI (*Centorrhynchus sturalis*), (zool., pest.) dăunător. Atacă ceapa și usturoiul. Combaterea se face prin Carbetox 37 în cantitate de 3,2-6,0 kg/ha în concentrație de 0,4%, Lindatox 20 în concentrație de 0,6%, Dipterex 80 în concentrație de 0,1%, Wotexit 80 în concentrație de 0,1%. Se fac stropiri la 6-8 zile de la apariția primilor adulți. (M. Bălașa, 1980) [50]

GĂRGĂRIȚA COLETULUI CĂPȘUNULUI (*Otiorrhynchus sulcatus*, fam. *Curculionidae*), (zool., pest.) dăunător cu o singură generație pe an. Iernează în stadiul de larvă în sol. Adulții atacă frunzele, consumând porțiuni mari din acestea, sub formă de halouri, mai ales pe marginea foliolelor. Larvele consumă la început rădăcinile, apoi pătrund în interiorul coletului și se hrănesc cu acesta, formând adevărate caverne. Atacul cauzat de larve provoacă colapsul plantelor chiar în perioada fructificării. Pentru combaterea adulților se va utiliza oricare din produsele recomandate la gărgărița neagră a căpșunului, iar pentru combaterea larvelor se vor face tratamente la sol după recoltare cu unul din produsele: Dursban 480 EC (5 l/ha), Pyrinex 20 EC (10 l/ha), Confidor 200 SL (1 l/ha), Victenon 50 WP (2 kg/ha), Diazol 60 EC (8 l/ha). [66]

GĂRGĂRIȚA FLORILOR DE MĂR (*Anthonomus pomorum*, fam. *Curculionidae*), (zool., pest.) dăunător care dezvoltă o generație pe an. Iernează în stadiul de adult în locuri adăpostite. Adulții hibernanți se hrănesc cu mugurii vegetativi și floriferi, iar larvele consumă organele interne ale florilor. Ca urmare a atacului, bobocii florali nu se mai deschid, se brunifică și se usucă, rămânând mult timp agățați pe ramuri sub formă de „cuișoare“. Pentru combaterea gărgăriței este suficient un singur tratament fitosanitar la apariția adulților cu unul din insecticidele: Thiodan 35 EC (conc. 0,2%), Thionex 35 EC (conc. 0,2%), Carbetox 37 CE (conc. 0,5%), Sumithion 50 EC (conc. 0,1%), Pyrinex 20 EC (conc. 0,2%), Sevin 85 WP (conc. 0,15%), Sinoratox 35 CE (conc. 0,15-0,2%). [66]

GĂRGĂRIȚA FRUCTELOR (*Rhynchites bacchus*, sin. *R. purpureus*, *Coenorhinus bacchus*, fam. *Curculionidae*), (zool., pest.) dăunător care dezvoltă o generație pe an sau o generație la doi ani. Iernează în stadiul de adult sub scoarța pomilor, sub frunzele căzute, în stratul superficial al solului sau ca larvă în sol sau în fructele atacate. Adulții atacă mugurii vegetativi și floriferi, frunzele și fructele abia formate

la cais, piersic, prun, măr, cireș, vișin; larvele pătrund în interiorul fructelor și se hrănesc cu pulpa și semințele acestora. Fructele atacate rămân mici și cad prematur. Pentru combatere se recomandă aceleași măsuri ca și la gărgărița florilor de măr. [66]

GĂRGĂRIȚA FRUNZELOR DE MAZARE (*Sitona lineatus*), (zool., pest.) dăunător. Atacă frunzele de mazare. Adultul are corpul oval-alungit, de culoare neagră-cenușie, acoperit cu pubescență cenușie-roșiatică. Larva are lungimea de 1-1,5 mm. Are corpul de culoare galben-roșiatic, capul castaniu. În ultimul stadiu lungimea corpului ajunge la 5-6 mm. Iernează ca adult. O femelă depune între 150 și 200 de ouă. Incubația durează 8-12 zile. Larva apărută pătrunde în păstaie și apoi în bob unde năpârlește și devine apodă. Se combate prin prăfuire cu Lindatox 3, Duplitox 5+1 sau Helcotox 3 în cantități de 25-30 kg/ha. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1986) [50]

GĂRGĂRIȚA FRUNZELOR DE PORUMB (*Tanymecus dilaticollis*), (zool., pest.) dăunător cunoscut și sub denumirea de gărgărița de porumbiște sau rățișoara porumbului sau rătușca porumbului. Insecta este polifagă. Porumbul îi asigură condiții optime de viață atât pentru adult cât și pentru dezvoltarea larvelor. Dacă porumbul este cultivat pe același loc 2-3 ani, densitatea gărgăriței poate depăși 30 de exemplare la m². Porumbul începe să fie distrus chiar din faza de răsărire. Retează plantele de porumb până în faza de 2-3 frunze, determinând apariția timpurie a unui număr mare de goluri. Plantele pier sau, dacă supraviețuiesc atacului, rămân în urmă cu dezvoltarea. Principala măsură de combatere constă în tratarea semințelor care se seamănă cu Heptaclor 40 CE, 4 l/t sau cu Furadan 35 ST în doză de 28,5 l/t sau Seedox 80 WP în doză de 12,5 kg/t. Acolo unde nu s-au făcut tratamente la semințe, gărgărița se combate la avertizare cu Lindatox 3% sau PEB + Lindan 5 + 3% în doză de 30 kg/ha. [50]

GĂRGĂRIȚA FRUNZELOR ȘI RĂDĂCINILOR DE LEGUMINOASE (*Sitona* spp. reprezentate frecvent în lucerniere prin *S. crinitus*, *S. hispidulus*, *S. humeralis*), (zool., pest.) Dăunătorii sunt oligofagi. Gărgărițele au o singură generație pe an. Amortirea din timpul iernii se face în stadiul de adult, dar și de larvă. Adulții apar primăvara devreme (martie-aprilie). Ponta este depusă în grupe mici pe plante, la baza solului. Larvele pătrund în sol și se hrănesc cu nodozitățile bacteriene, apoi, până la completa dezvoltare, rod galerii în rădăcini. Noii adulți apar la sfârșitul verii. Atacul adulților din primăvară este foarte păgubitor, producând compromiterea culturilor

nou-înființate. (I. Moga, M. Schitea, M. Mateiaș, 1996) [50]

GĂRGĂRIȚA GALICOLĂ A VERZEI

(*Centhorrhynchus pleurostigma*), (cecid.) dăunător întâlnit frecvent în Transilvania, Câmpia Română, Moldova etc. Produce pagube mari la culturile de varză și conopidă. Adultul are corpul de culoare neagră-cenușie cu rostrul roșcat. Pronotul și elitrele sunt acoperite cu o pubescență fină, colorată cenușiu-deschis. Oul este alb și de formă ovoidă. Larva este apodă, albă, lungă de 3-5 mm, cu capul brun-deschis. Are o singură generație pe an, cu două cicluri evolutive. Iernează în sol ca adult, iar în rădăcinile plantei ca larvă. Gândacii care ies din iarnă se hrănesc primăvara cu plante spontane înrudite cu varza, iar apoi cu plante cultivate (răsad de varză, varză). Depune ponta în luna mai, în partea superioară a rădăcinilor tinere (varză, conopidă, ridichi, muștar etc). Femela sapă o mică cavitate, depune un singur ou și acoperă locul cu o secreție gălbuie, care în contact cu aerul se întărește. O femelă depune până la 60 de ouă. Larvele apar după 12-14 zile și se dezvoltă în rădăcini. În locurile de atac are loc o hipertrofiere a țesuturilor rezultând umflături sub formă de gale. Larvele se maturizează în 50-60 de zile. Ele părăsesc galele și se afundă în sol, unde se transformă în nimfe. După 3-4 săptămâni, din nimfe apar adulții. Metodele de prevenire și combatere constau în controlul la recoltare și la plantare a semincerilor și distrugerea prin ardere a celor cu gale pe rădăcini, distrugerea buruienilor din familia *Brassicaceae* pe care se dezvoltă gărgărița, tratamente chimice prin prăfuiri cu Helcatox 3 sau Diplotox 3+5 în doză de 1-2 g la plantă. Al doilea tratament are loc la 12-15 zile. Se mai practică stropiri cu Detox 25 sau Lindatox 20, în concentrație de 0,6-0,7%. (C. Manolache, Gh. Boguleanu, 1967) [50]

GĂRGĂRIȚA LUCERNEI (*Hypera variabilis*), (zool.) dăunător. Adultul are lungimea de 5-6 mm, de culoare brun-cenușie. Larva este apodă, de culoare verde-deschis și prezintă o dungă longitudinală albă. Dăunătorul iernează în sol ca adult, dar și ca ou și larvă. Are o singură generație pe an. Adulții perforează neregulat partea foliară a plantei, fără a provoca daune importante. La apariție, larvele sunt miniere. În urma dezvoltării lor, apar la suprafața plantei. Atacul din luna mai și la începutul lunii iunie se manifestă la nivelul vârfului de creștere, iar dezvoltarea lăstarilor este oprită. (I. Moga, M. Schitea, M. Mateiaș, 1996) [50]

GĂRGĂRIȚA MUGURILOR DE MĂR (*Sciaphobus squalidus*, fam. *Curculionidae*), (zool.) dăunător care iernează în stadiul de larvă și adult în sol și are o generație anuală sau o generație la 2 ani. Adulții se

hrănesc cu mugurii pomilor, apoi cu frunzele și chiar cu florile și fructele verzi. Pagubele cele mai mari sunt produse în pepiniere și în plantațiile pomicole tinere. Pentru combatere se utilizează aceleași produse ca și la gărgărița florilor de măr. [66]

GĂRGĂRIȚA MUGURILOR DE PĂR (*Anthonomus pyri*), (zool.) insectă dăunătoare prezentă în majoritatea centrelor pomicole din țară. Corpul este lung de 3,5-5 mm, de culoare brun-ruginie mată, acoperit cu o pubescență fină, de culoare albă. Pe torace, pubescența formează o linie longitudinală, iar pe elitre o bandă transversală. Picioarele sunt brune spre roșcate. Oul este alb, ovoid. Larva este apodă și de culoare albă, nimfa este albă. Iernează în stadiul de ou sau larvă în interiorul mugurilor de rod, rar în cei vegetativi. Produce pagube importante plantațiilor de păr. Combaterea se face prin folosirea uneia din substanțele: Oltitox 50 în concentrație de 0,2%, Carbotex 37 în concentrație de 0,5%, Dursban 4E în concentrație de 0,2%, Onefon 80 în concentrație de 0,2%. (Gh. Lefter, N. Minoiu, 1990) [50]

GĂRGĂRIȚA NEAGRĂ A CĂȘUNULUI (*Anthonomus rubi*, fam. *Curculionidae*), (zool.) dăunător care dezvoltă o singură generație pe an. Iernează ca adult sub frunze sau sub bulgării de pământ. Adulții retează pedunculii florali, iar larvele consumă tot conținutul intern al florilor. Pentru combaterea gărgăriței cășunului, atunci când există flori deschise, se va folosi unul din produsele: Zolone 30 EC (conc. 0,15%), Zolone 25 WP (conc. 0,3%), Karate 2,5 EC (conc. 0,02%), care manifestă selectivitate față de albine. În situația în care nu există flori deschise se va utiliza oricare din produsele: Thiodan 35 EC (conc. 0,2%), Thionex 35 EC (con. 0,2%), Sinoratox R 35 (conc. 0,1%), Aflix EC (conc. 0,15%). [66]

GĂRGĂRIȚA OREZULUI (*Sitophilus oryzae*), (zool.) insectă dăunătoare care atacă boabele. Produce pagube mari în orezul depozitat. Adultul este de culoare brună, brun-roșcat cu pete mai deschise pe elitre. Larva este alb-gălbuie și lipsită de picioare. Iernează ca adult în magazii. Ouăle sunt depuse pe boabe de cereale, fiind introduse, câte unul, în cavitățile făcute cu rostrul. (C. Manolache, Gh. Boguleanu, 1967) [50]

GĂRGĂRIȚA RĂDĂCINILOR DE LUCERNĂ (*Otiorrhynchus ligustici*), (zool.) dăunător. Adultul are lungimea de 9-12 mm. Larva este de culoare albă, cu capsula cefalică brună. Iernează în stadiul de larvă și adult. Ponta este depusă la rădăcina plantei gazdă sau în stratul superficial al solului. Incubația durează 10-12 zile. Larvele apărute se hrănesc pe rădăcini până în toamnă, când coboară în sol, la adâncimea de 30-40 cm pentru iernare. Primăvara continuă hrănirea

și apoi se transformă în pupă. Noii adulți rămân în diapauză până în primăvara viitoare. Larvele sapă galerii în rădăcina plantelor. (I. Moga, M. Schitea, M. Mateias, 1996) [50]

GĂRGĂRIȚA RADACINILOR DE MAC

(*Stenocarus fuliginosus*), (zool.) dăunător, de culoare brun-închis, care ierneză în sol. Primăvara, la sfârșitul lunii aprilie, începutul lunii mai ies la suprafața solului și se hrănesc cu frunzele cotiledonate sau cu frunzele adevărate. Vremea secetoasă și caldă favorizează atacul. Femelele depun ouă în perioada mai-iunie în parenchimul frunzelor. Larvele ieșite din ouă se hrănesc cu frunze. Acestea, pe măsură ce cresc, migrează spre rădăcină, unde sapă niște copci în țesutul ei, de forma unei semilune. Atacul la rădăcină este cel mai periculos distrugând plantele tinere. La plantele viguroase le determină întârzierea în creștere, frângerea tulpinilor sau uscarea frunzelor. Larvele se transformă în pupe și din ele ies în luna august adulții, care până în iarnă se hrănesc cu frunze de samulastră. Pe timpul iernii adulții ierneză în sol. Dăunătorul se combate cu una din substanțele Danex 80 PU 1,2 l/ha, Lindatox 3 PP sau PEP 30 în cantitate de 40 kg/ha, Sinoratox 35 CE 2 l/ha. Primul tratament se face când plantele au 1-2 frunze adevărate, iar următorul la formarea rozetei. Un tratament se poate face și la sol înainte de pregătirea patului germinativ. Larvele dăunătorului se combat cu Vydate, pe bază de oxamil, 1 l/ha. Se recomandă respectarea asolamentului și evitarea cultivării macului în apropierea culturilor anterioare de mac. (E. Păun și colab., 1988) [50]

GĂRGĂRIȚA SEMINTELOR DE LUCERNĂ

(*Tychius flavus*), (zool.) dăunător. Adultul este de culoare cenușie-gălbuie, lung până la 3 mm. Larva matură are corpul arcuit, lung de 3 mm și de culoare alb-gălbui cu capsula cefalică brună. Are o singură generație pe an. Ierneză în sol ca adult. Femelele depun ouăle eșalon în păstaia tânără. În păstaie se depune un singur ou. Incubația durează 10 zile. Perioada larvară este de 15 zile. Larva pătrunde în sămânță unde se hrănește până la maturare, după care roade un orificiu în peretele păstăii, iese și coboară în sol, la 3-4 cm adâncime, unde se transformă în pupă. Adulții se hrănesc cu frunze și lăstari tineri. Pagube mari sunt produse în loturile semincere de către larve, care se hrănesc cu conținutul semințelor încă verzi. (I. Moga, M. Schitea, M. Mateias, 1996) [50]

GĂRGĂRIȚA SFECLEI (*Bothynoderes punctiventris*),

(zool., pest.) dăunător. Adulții hibernanți atacă cotiledoanele și frunzele în perioada de răsărire, producând goluri în cultură. Ei pot roade complet atât frunzele cât și mugurele de creștere. Larvele atacă rădăcina în sol provocând galerii superficiale. În

primăverile favorabile invaziilor gărgăriței, pierderile sunt foarte mari. Este principalul dăunător al sfeclei în zonele de sud ale țării noastre și în țările limitrofe. Provoacă daune mai ales în: Banat, Oltenia, Muntenia, Dobrogea și sudul Moldovei. *Combaterea* se face prin administrarea de insecticide granulate o dată cu semănatul. Se folosesc: Temik 10 G, Furadan 10 G în doză de 10 kg/ha sau Miral 5 G în doză de 20 kg/ha. În caz de forță majoră se poate administra după răsărire Lindatox-3 (pulbere) în doză de 25 kg/ha, Lebaycid 50 EC 1 l/ha, Decid 2,5 EC 0,5 l/ha, Sinoratox-35 2 l/ha. (V. Ciochia, A. Codrescu, L. Dumitraș, 1980) [50]

GÂNDACUL DE COLORADO (*Leptinotarsa*

decemlineata), (zool., pest.) dăunător originar din America de Nord. În Europa a fost semnalat prima dată în Germania. Adultul are corpul oval, puternic bombat dorsal, de culoare galben-portocalie. Pe cap are o pată triunghiulară, iar pe spate 11 pete negre, cea mediană având litera „V”. Gândacul ierneză sub formă de adult în sol la adâncimi cuprinse între 10 și 90 cm. Adâncimea de iernare mai mare se află în solurile nisipoase. Adulții depun ouă în grupe de 2-95 pe fața inferioară a frunzelor de cartof, pe tomate, vinete, măselariță, sorg, lobodă sau chiar pe pământ, în jurul plantelor de cartof. O singură femelă depune între 286 și 1 033 de ouă. Incubația durează în funcție de temperatură între 4 și 15 zile. Gândacul de Colorado are 2 generații pe an. Larvele în primele stadii de dezvoltare perforază frunzele sub formă de mici orificii. Pe măsură ce cresc rod frunzele complet. Pagubele sunt dezastruoase. Culturile pot fi distruse complet. Măsurile preventive și curative constau în ararea terenului după recoltarea cartofilor pentru a distruge adulții retrași pentru iernare. În cursul vegetației se fac cât mai multe prașile pentru a distruge larvele retrase pentru transformare în nimfe. *Combaterea* chimică se face cu Lindatox 20, în concentrație de 0,7%; amestec în proporții egale (1:1) de Detox 25 + Lindatox 20 emulsionabil, în concentrație de 0,75-1%. Când stațiile de prognoză avertizează că apariția manei și a gândacului de Colorado coincid, se fac tratamente complexe (insecticid + fungicid). Se pot folosi Lindatox 20 + Zineb; Detox + Oxiclorură de Cu; Fosfotox R + Zineb; Fosfotox R + Oxiclorură de Cu. [50]

GÂNDACUL DE SCOARȚĂ AL RAȘINOASELOR

(*Pityophthorus microphagus*), (zool.) dăunător care atacă laricele, bradul, pinul și molidul. Este întâlnit în sortimentele subțiri și foarte subțiri la arborii în picioare. Adultul are mărimea de 1-1,5 mm și este de culoare brun-închis. Realizează un sistem de galerii cu 4-7 brațe care sunt bine imprimare în lemn. O galerie-mamă atinge 2,5 cm lungime și are lățimea de

0,5-0,7 mm. Camera nupțială este imprimată pe scoarță și pe lemn. Dăunătorul are două generații pe an. Combaterea se face prin extragerea din pădure a materialului în curs de uscare. (I. Tudor, 1968) [50]

GÂNDACUL GHEBOS AL GRÂULUI (*Zaburus tenebrioides*), (zool., pest.) adultul este lung de 10-15 mm. Are culoarea neagră, cu elitrele dungate. Forma corpului este ovală, în partea anterioară bombată și îndoită în jos față de corp. Are o singură generație pe an. Adultul apare la sfârșitul lunii mai, începutul lunii iunie. El se hrănește intens, în special noaptea, răzând boabele de grâu în timpul umplerii. În timpul zilei stă ascuns în crăpăturile solului. Migrează dintr-un lan în altul prin zbor. După recoltarea grâului, gândacul ghebos se retrage în sol și prin lunile august-septembrie depune ouă în pământ. Din ele, la 10-15 zile, ies larvele. Modul lor de atac este caracteristic. Se răspândesc pe sol și își construiesc galerii verticale. Larva iese parțial din galerie și roade baza frunzei, se retrage în interior și se hrănește cu partea succulentă, rămânând din ea numai nervurile care se adună la orificiul galeriei. Atacul este periculos toamna, în iernile foarte blânde și primăvara devreme. Prevenirea și combaterea acestui gândac constau în evitarea cultivării grâului după grâu sau după alte păioase, arătura grâului samulastreii, evacuarea resturilor culturii, distrugerea adâncă și întreținerea ei prin discuire, tratarea seminței cu produsul F.B. 7 în cantitate de 250 g la 100 kg sămânță care acționează atât împotriva gândacului ghebos cât și împotriva mării comune. Se mai pot face tratamente curative folosind Duplitol 3+5 în cantitate de 25 kg/ha sau Heclotox 3 în cantitate de 30 kg/ha. (I. Boieru, N. Eustațiu, 1973) [50]

GÂNDACUL MARE DE SCOARȚĂ AL RĂȘINOASELOR (*Hylurgops glabratus*), (zool.) dăunător. Adultul are lungimea de 4,5-5,5 mm. Culoarea este brun-deschis. Atacă laricele, pinul și molidul. Galeria-mamă are 4-7 cm lungime, iar în apropierea orificiului de intrare prezintă o adâncitură de forma unui călcâi. Galerile sunt grupate către vârful galeriei-mamă și au 8 cm lungime. Larvele se împușează între scoarță și lemn. Zborul are loc în mai-iunie. Adulții, pentru maturizare, rod galerii neregulate între scoarță și lemn. Gândacii ierneză sub scoarță sau în litieră. Combaterea se face prin tăierea arborilor atacați, cojirea de scoarță și arderea acesteia. (I. Tudor, 1968) [50]

GÂNDACUL MENTEI (*Chrysomela menthastri*), (zool.) adultul este lung de 7-11 mm. Are culoarea albastru-verzuie. Aripile tari sunt punctate abia vizibil. Ouăle sunt oval-alungite, galbene-oranj. Larva este colorată în cenușiu-închis, până la negru. Ierneză sub formă de crisalidă sau de adult.

Primăvara se depun ouăle. Acestea sunt așezate în grupe de câte 7-9 pe partea dorsală a frunzelor. Dezvoltă o singură generație pe an. Se hrănesc cu frunzele multor specii de mentă, producând pagube mari. Combaterea se face prin stropiri cu preparate organofosforice constând din Actellic 50 EC 0,2% sau Nogos 50 EC 0,1%. Ultimul tratament se aplică cel mai târziu cu 20 de zile înaintea recoltării. Plantele tratate chimic se vor utiliza exclusiv pentru obținerea uleiului volatil. (E. Păun, A. Mihalea, A. Dumitrescu, M. Verzea, O. Coșocariu, 1988) [50]

GÂNDACUL NEGRU AL SFECLEI (*Blitophaga opaca*), (zool.) dăunător. Larvele tinere se hrănesc cu una dintre epiderme și mezofilul frunzei lăsând intactă epiderma opusă. Larvele mai dezvoltate fac orificii neregulate pe toată frunza atacând-o și pe părțile laterale; obișnuiesc să ciupească frunzele la bază. Adulții fac orificii mari în frunză prin roaderea și mestecarea țesuturilor. La frunzele atacate nervurile și membranele se răsucesc. *Combatere:* Se realizează prin tratamente chimice ale solului și ale plantelor din cultură. (V. Ciocchia, A. Codrescu, L. Dumitraș, 1980) [50]

GÂNDACUL OVĂZULUI (*Lema melanopa*), (zool.) dăunător. Unul dintre cei mai frecvenți dăunători din culturile de orz. Se combate la apariția larvelor, folosind preparatul Carbaril 5%, pulbere, în doză de 20 kg/ha sau Lindatox 20%, în cantitate de 25 l/ha. [50]

GÂNDACUL PĂROS (*Epicometes hirta*, sin. *Tropinota hirta*, fam. *Scarabeidae*), (zool.) dintre speciile de pomi fructiferi, dăunătorul preferă gutuiul, mărul, părul, caisul, cireșul. Dezvoltă o singură generație pe an și ierneză ca adult în sol. În anii de invazii gândacii distrug florile pomilor, hrănindu-se cu petalele, staminele, ovarele și pistilul. Combaterea este mai dificilă deoarece gândacii atacă atunci când pomii sunt înfloriți și de aceea trebuie să se utilizeze produse selective care nu distrug albinele: Zolone 25 WP (conc. 0,2%), Zolone 35 EC (conc. 0,3%), Sumi alpha 2,5 EC (conc. 0,03-0,04%). [66]

GÂNDACUL ROȘU AL LUCERNEI (*Phytodecta fornicata*), (zool.) dăunător. Adultul este de culoare roșie cu 10 macule negre, capul este negru. Lungimea corpului este de 5-7 mm. Larva, la completa dezvoltare, este de culoare galben-cenușie și are 8-10 mm lungime. Capul și picioarele sunt negre. Are o singură generație pe an. Ierneză în sol ca adult. Adulții apar începând din luna martie. Ouăle sunt depuse grupat: câte 5-10 pe partea inferioară a frunzelor și pe pețiol. Ecloziunea are loc după 5-10 zile. Dezvoltarea larvară durează 3-4 săptămâni. Transformarea larvei în pupă are loc la adâncimea de 5-6 cm. Adulții din noua generație apar la începutul

lunii iunie. La sfârșitul lunii iulie, se retrag în sol pentru diapauza estivală care se continuă cu perioada de iernare. Aceștia produc mari daune culturilor nou-înființate primăvara. Ei rod plantele în perioada de rodire, putând calamita cultura. Larvele produc desfrunzirea plantelor. (I. Moga, M. Schitea, M. Mateiaș, 1996) [50]

GÂNDACUL ȚESTOS AL MENTEI (*Cassida viridis*), (zool., pest.) dăunător la care adultul are corpul colorat cafeniu-închis, până la roșu-închis, cu aripile verzi. Ouăle sunt de culoare galben-deschis și sunt depuse într-o materie cafeniu-închis care, în contact cu aerul, se întărește. Acest material reprezintă un mijloc de protecție a ouălor. Larva este colorată în verde, cu pete mici, mai deschise, și o dungă închisă pe spate. Pe marginea corpului are 16 conrescențe ca niște ghimpi. Crisalida este de culoare verde-aprins, cu 5 conrescențe late, colorate în cafeniu-deschis. Iernează sub formă de adult, sub resturile de menă. Dezvoltă două generații pe an. Larva și adultul se hrănesc cu limbul frunzelor din care rămân numai nervurile groase. În anii cu atac masiv, plantele rămân fără frunze, iar producția este compromisă. Combaterea se face prin stropiri cu unul din produsele Carbetox 37 CE 0,4%, Fosfotox R 35 CE 0,3% și Wofatox 50 CE 0,1%. (E. Păun, A. Mihalea, A. Dumitrescu, M. Verzea, O. Coșocariu, 1988) [50]

GÂNDACUL ZMEURULUI (*Byturus tomentosus*, fam. *Byturidae*), (zool., pest.) dăunător cu o singură generație pe an sau una la 2 ani; iernează în stadiul de adult sau larvă în sol. Pagubele cele mai mari sunt cauzate de larvele dăunătorului, care rod galerii sinuoase în receptaculul floral și în interiorul drupelor. Prezența larvelor pe fructele coapte conferă acestora un aspect comercial neplăcut. Pentru combatere se va folosi unul din produsele: Zolone 25 WP (conc. 0,3%), Karate 2,5 EC (conc. 0,02%), Sumithion 50 EC (conc. 0,1%), Decis 2,5 EC (conc. 0,02%), Fastac 10 EC (conc. 0,015%) etc. [66]

GÂNDIRE, (psih.) proces psihic format pe baza proceselor primare, de însemnătate centrală, definitorie pentru om. Desemnează atât conținuturi, idei, cât și activități, raționamente: după caz, accentul poate fi pus pe suporturile simbolice sau reprezentative ale gândirii, pe instrumentele logice sau euristice cu care ea operează, pe dinamica sa afectivă, pe semnificațiile sale inconștiente. S-a diferențiat între gândirea divergentă, care ar presupune creativitate, și cea convergentă. [28]

GÂNDIRE ABSTRACTĂ, (psih.) gândire care operează pe plan mintal direct cu noțiuni, stabilind definiții, relații logice și structuri generale, independent de natura elementelor. Ea oferă repere

intuitive esențiale pentru o abstractizare rodnică. (Fl. Daneș, 1979) [32]

GÂNDIRE CAUZALA, (psih.) gândire care reflectă condiționările și determinările reciproce dintre obiectele și fenomenele realității, sesizează și înțelege relația „cauză-efect”. Constituie unul din obiectivele principale ale educației din mediul socio-uman. (Fl. Daneș, 1979) [32]

GÂNDIRE CONCRETĂ, (psih.) operează cu elemente ale realității concrete, intuitive, cu multiple determinări, descoperind aspecte, însușiri sau relații ale realității obiective. **G. c.** este proprie școlarului și școlarului mic, fiind declanșată și susținută de percepții și acțiuni. Acordă mare importanță principiului intuiției. (Fl. Daneș, 1979) [32]

GÂNDIRE CONVERGENTĂ, (psih.) constă într-o deosebită putere de concentrare a funcțiilor analitico-sintetice asupra unui anumit obiect al realității. Acest tip de gândire este susținut în planul cunoașterii senzoriale de profunzimea și stabilitatea activității de recepție, iar la nivel cortical de mobilizarea resurselor cognitive (reprezentări, asociații, analogii, imaginație) și focalizarea lor asupra obiectului care o preocupă. (A. Manolache și colab., 1979) [32]

GÂNDIRE CREATOARE, (psih.) gândire flexibilă care participă la interpretarea realității și la rezolvarea problemelor ce se ivesc în mediul de viață. Descoperă elemente, aspecte și realități noi, inventează metode, procedee și unelte noi, elaborează idei, ipoteze și teorii noi, care consemnează progresul științei, tehnicii, artei, practicii. Această gândire se formează și se dezvoltă în cadrul vieții școlare și sociale. (A. Manolache și colab., 1979) [32]

GÂNDIRE DISCURSIVĂ, (psih.) gândire care asigură obținerea unui adevăr din alte adevăruri cunoscute, folosind deducția. (A. Manolache și colab., 1979) [32]

GÂNDIRE DIVERGENTĂ, (psih.) gândire creatoare care asigură dispersarea complexului de operații analitico-sintetice asupra mai multor obiecte cuprinse în actul reflectării. Conferă rezolvarea problemelor cu mai multe soluții. (A. Manolache și colab., 1979) [32]

GÂNDIRE EDUCATIVĂ, (psih.) gândire bazată pe raționamente care pleacă de la general la particular. Scopul constă în căutarea adevărului. (A. Manolache și colab., 1979) [32]

GÂNDIRE INDUCTIVĂ, (psih.) gândire care în căutarea adevărului folosește raționamentul, plecând de la particular la general. (A. Manolache și colab., 1979) [32] → **INDUCȚIE**

GÂNDIRE INTUITIVĂ, (psih.) întâlnită la copil, adolescent și adult, cu funcționalitate permanent legată de cunoașterea directă, nemijlocită, concretă. La copilul și adolescentul din cadrul mediului școlar

procesul învățării respectă procesul intuiției, ca mijloc de asigurare a înțelegerii cunoștințelor și de formare treptată a capacității de gândire abstractă. La adult, capacitatea intelectuală de a intui se bazează pe gândire, inteligență, perspicacitate, care la nivel cortical surprinde și descoperă aspecte, însușiri, relații sau tendințe ale realității reflectate, având la bază experiență cognitivă. (A. Manolache și colab., 1979) [32]

GÂNDIRE LOGICĂ, (psih.) gândire caracterizată prin respectarea cu rigurozitate a legilor și regulilor raționării în căutarea și în stabilirea adevărului. Se bazează pe înlănțuirea de judecăți adevărate, fundamentate experimental sau teoretic. (A. Manolache și colab., 1979) [32]

GÂNDIRE OPERATORIE, (psih.) gândire suplă și dinamică care, prin autenticitate și corectitudine logică, operează prompt în situații noi și variate. Își adaptează repede, precis și productiv modalitățile strategico-tactice fără a-și pierde forța operațiunilor de analiză-sinteză, abstractizare și generalizare. (A. Manolache și colab., 1979) [32]

GÂNDIRE PRELOGICĂ, (psih.) modalitate de gândire existentă în epoca preistorică la oamenii aflați într-un stadiu inferior de civilizație. Ea există și astăzi ca un stadiu în dezvoltarea copilului la care regulile logice și relațiile de cauzalitate nu sunt înțelese. [32]

GÂNGĂVEALĂ, (psih.) tulburare de gândire care se manifestă prin rostirea dificilă a sunetelor și cuvintelor în general și cu deosebire prin repetarea lor. Reprezintă o perturbare la nivelul sistemului nervos, a mecanismelor gândirii. (A. Manolache și colab., 1979) [32]

GÂRLĂ, canal natural acoperit permanent sau temporar cu apă, care face legătura dintre un râu și lacurile din lunca inundabilă. [10]

GÂRNEAȚĂ, (bot.) pădure rară din specii de *Quercus*, cu exemplare scunde, strâmbe, puternic ramificate, adesea cu vârfuri uscate; în Republica Moldova, denumire folosită pentru pădurile rare de *Quercus pubescens*. [15]

GÂRNIȚĂ (*Quercus frainetto*, fam. *Fagaceae*), (for.) arbore foios, megafanerofit, cu areal întins în Câmpia Română, pe dealurile joase din Banat și Transilvania, ocupând o suprafață de cca 130.000 ha. Scoarța posedă proprietăți tinctoriale, fiind utilizată pentru vopsirea în violet-închis (vânăț-mohorât) a fibrelor naturale (se jupoaie scoarța de pe mlădițele tinere). Se folosește după recoltare. Specie meliferă. Furnizează albinelor culesuri de polen și mană. Producție de miere de mană, 20 kg/ha. Pondere economico-apicolă mijlocie. Recomandată pentru zone verzi, în stațiuni extreme. Impunător și atractiv prin frunzișul bogat și aspectul particular. Indicat pentru spațiile verzi,

individual sau în grupuri mici, în poieni. Decorativ prin port și frunze. Înmulțire prin semințe. Lemnul este foarte bun pentru combustibil. [50]

GÂRNIȚET, (silv.) pădure edificată de gârniță (*Quercus frainetto*). [15]

GÂȘTE SALBATICE (*Anser* sp., *Branta* sp., fam. *Anserinae*), (zool.) păsări migratoare de pasaj, singura care cuibărește la noi fiind **gâșca de vară** (*Anser anser rubirostris*). Este cea mai mare, cântărind 3-4 kg. Depune în medie 5-8 ouă. Incubația durează 28-29 de zile. Sunt păsări sociabile, adunându-se în cârduri mari. Vânarea gâștelor se face la pândă, fiind o specie foarte vigilentă. Au ciocul gros la rădăcină, puternic, astfel încât pot rupe ierburi de pe câmp, semănături de cereale răsărite. Peste noapte stau și dorm în apă, iar ziua ies la câmp pentru hrană. Biotopul lor este constituit de lacurile mari cu stuf, mlaștinile care au în apropiere terenuri cultivate sau fânețe. Între speciile de pasaj, cele mai cunoscute în țara noastră sunt: **gârlița mare** (*Anser anser albifrons*), care cântărește 2-3 kg, sosește toamna începând cu luna septembrie, pasajul terminându-se la sfârșitul lunii noiembrie; **gârlița mică** (*Anser erythropus* L.), mai mică decât gârlița mare, având ciocul mai mic, pata albă de pe frunte se întinde mai mult spre creștetul capului depășind ochii, în jurul ochilor are un inel de culoare galbenă, acesta fiind semnul cel mai sigur de identificare; **gâșca de semănătură** (*Anser fabalis*); **gâșca gât roșu** (*Branta rufucalis*) este viu colorată, cântărind 1,5-2 kg; **gâșca neagră** (*Branta berniela*) este o gâscă mică, 1-1,75 kg; **gâșca călugăriță** (*Branta leucopsis*) și-a primit numele de la penajul alb de pe ambele laturi ale capului și de pe gușă, cântărește 1,5-2 kg. [42]

GEAMANDURĂ, corp plutitor de construcție specială, vopsit în culori vii, care se ancorează pe mare în anumite locuri spre a indica restricții, obstacole etc. pentru înot sau navigație. [31]

GECKONIDE (*Geckonidae*), (zool.) familie de șopârle nocturne primitive, găsite în cele mai numeroase dintre zonele mai calde ale lumii. Pielea de pe spate este încrețită în papile, iar cea de pe pânțe în solzi. Caracteristic în piele sunt cromatoforii mobili, care le permit să-și schimbe culoarea. Multe au degete de regulă lățite, unite prin membrane interdigitale și prevăzute pe fața lor inferioară cu pernițe adezive, permițându-le să se urce pe suprafețe verticale netede, când vânează insecte. Limba este protractilă, posedă corzi vocale și scot sunete subțiri. Sunt ovipare. Au ouă cu coajă calcaroasă. Trăiesc pe pământ, pe stânci, pe arbori și unele intră în locuințele omului. Astăzi trăiesc aproximativ 300 de specii grupate în 50 de genuri. Sunt răspândite pe toate continentele, dar cele mai multe sunt în Indii și în Australia. [37]

- GEFIROCERCĂ**, (zool.) tip de înotoătoare codală la pești, simetrică și ascuțită, semănând cu cea difercercă, dar derivată secundar din prelungirea dorsalei și a anelei cu care se unește formând o punte. Se întâlnește la peștele *Fierasfer*. [57]
- GEITONOCARPIE**, (bot.) formarea fructului în urma geitonogamiei. [50]
- GEITONOGAMIE**, (bot.) formă specială de autopolenizare prezentă la florile hermafrodite și la plantele cu flori unisexuate monoice, realizată prin intervenția agenților polenizatori (apă, vânt, animale). Transportul polenului se face de la o floare la alta de pe aceeași inflorescență sau de pe aceeași plantă. De exemplu, specia *cânepa codrului* (*Eupatorium cannabinum*) posedă flori unisexuate monoice. Florile feminine sunt de obicei polenizate cu polenul florilor masculine de pe aceeași plantă. [50]
- GEL**, (ind.) substanță coloidală cu consistență vâscoasă și însușiri specifice deopotrivă lichidelor și solidelor. [13]
- GELIFICARE**, (bot.) proces de transformare, prin îmbibare cu apă, a peretelui pectocelulozic al celulelor vegetale în mucilagii. Hipersecreția produșilor pectici prin îmbibarea lor cu apă provoacă distrugerea, prin dizolvare, a unor celule vecine, rezultând mucilagii cunoscute sub numele de gume (cleiuri). Frecvent, cleiul iese la suprafața tulpinii și devine cornos (ex., prun, cireș, vișin). Poate afecta total sau parțial peretele pectocelulozic. Se disting mucilagii pectoizice, întâlnite la alge și la speciile din familiile *Liliaceae*, *Brassicaceae/Cruciferae*, *Malvaceae*; mucilagii celulozice, calozice, pectocelulozice, prezente la semințele de in și leguminoase. Gelificarea poate avea loc numai la nivelul straturilor mijlocii ale peretelui celular, ca la in (*Linum usitatissimum*); al straturilor externe ale peretelui celular, ca la albumenul semințelor de roșcove (*Cerantonia siliqua*); al straturilor interne ale peretelui celular, ca la cactuși și *Malvaceae*; al întregului perete celular, ca la celulele scoarței și lemnului de prun (*Prunus domestica*), cireș (*Cerasius avium*), vișin (*Cerasius vulgaris*), migdal (*Amygdalus communis*). Formarea mucilagiilor și gumelor este condiționată de factori abiotici (căldură, secetă) și factori biotici (microorganisme ecto- și endo-parazite), de răniri. Gelificarea urmată de lichiefiere are un rol important în formarea vaselor de lemn, a vaselor de liber (tuburi ciuruite) și laticiferelor articulate. [50]
- GELIVAȚIE**, (geomorf.) ansamblul proceselor de îngheț-dezghet alternativ ce duc la dezagregarea rocilor. [25]
- GELIVITATE**, (prot. med.) proprietatea unor materiale poroase sau a unor roci de a se degrada sau distruge sub acțiunea alternativă a înghețului și a dezghetului. [3]
- GEMĂ**¹, (bot.) mugur. La plante, formațiune structurală cu rol de înmulțire și propagare. La plantele antofite, organ (mugure) dezvoltat pe tulpini și ramuri care cuprinde primordiile frunzei, florii sau ale lăstarilor. Este acoperit cu solzi protectori. La *Bryophyta* și *Rhodophyceae*, formațiuni pluricelulare servind la propagare. [50]
- GEMĂ**², (micol.) segment terminal sau intercalar al hifelor cenocitice, de regulă plurinucleat, în care se acumulează o mare cantitate de citoplasmă și substanțe nutritive de rezervă. Se poate detașa ușor de hifa generatoare și servește la înmulțirea vegetativă. **G.** este caracteristică unora din pseudofungii încadrați în filumul *Oomycota*. Clamidosporii de la *Zygomycota* sunt considerați de asemenea **g.** [69]
- GEMELOLOGIE**, ramură a geneticii care studiază nașterile multiple (cauze, mecanism, frecvență) și gemenii monoziagoți și dizigoți, pentru a elucida importanța relației ereditate-mediu în apariția caracterelor normale și patologice. [56]
- GEMIFER**, (bot.) înmugurit, prevăzut cu muguri. La plante, tulpini și frunze purtătoare de muguri. [50]
- GEMMOLOGIE**, știință care are ca obiect de cercetare pietrele prețioase (gemmele). [25]
- GEMPYLIDE** (*Gempylidae*), (zool.) pești asemănători scrumbiilor de mare deschisă, larg răspândiți, coborând până la adâncimi considerabile. Se reproduc de obicei în apropierea insulelor stâncoase. [37]
- GEMSBOK**, parc național situat în Botswana. Suprafața, 248.000 ha (1940). Este un parc bilateral de frontieră între Botswana și Africa de Sud. Peisajul este deșertic, nisipos, unde se întâlnesc specii endemice de plante și animale. Dintre mamifere se întâlnesc antilope elan și gemsbok, gheparzi, lei etc. [50]
- GEMULĂ**, (bot.) muguraș, plumulă. La plante, formațiune alcătuită din meristeme primare, apicale, care poate fi componentă a embrionului; poate fi mugur embrionar, situat lângă sau între cotiledoane, din care se va dezvolta epicotilul. Epicotilul care se formează împreună cu hipocotilul va forma tulpina primară propriu-zisă. [50]
- GEN**, (bot.) unitate taxonomică cu rang mai mare decât specia și inferioară familiei. Grupează speciile cele mai apropiate între ele, ex., *Mentha aquatica* (izma broaștei), *Mentha arvensis* (izma proastă), *Mentha crispa* (izma creată), *Mentha piperata* (izma bună), *Mentha pulegium* (busuiocul cerbilor) etc. care aparțin aceleiași gen, *Mentha*. [50]
- GENAE**, (anat.) părțile laterale ale capsulei cefalice la insecte, despărțite prin două șanțuri de frunte (*pars frontalis*). [62]

- GENĂ**, (genet.) unitate elementară a eredității, informația nucleotidică ce asigură sinteza unei secvențe de aminoacizi. [18]
- GENĂ MAJORĂ** (*oligogenă, genă mendeliană*), (genet.) genă care produce efecte fenotipice marcante, controlează caracteristici calitative (neinfluențate de condițiile de mediu) și segregă discontinuu sau mendelian în clase distincte. La locii ocupați de **g. m.** se formează prin mutație serii de alele multiple. [19]
- GENĂ MINORĂ** (*poligenă, genă multiplă, genă aditivă*), (genet.) genă cu efecte fenotipice individuale mici, care funcționează în sisteme de două sau mai multe gene echivalente (sistem de **g.** multiple), ale căror efecte sunt cumulative, pozitive sau negative; controlează caracteristici cantitative sau metrice (influențate profund de condițiile de mediu) și segregă într-o serie continuă de clase. La locii ocupați de poligene se găsesc două alele, una care produce efecte fenotipice, denumită alelă contribuitoare (simbolizată cu majusculă), alta fără efecte fenotipice, denumită alelă neutrală, pasivă sau inertă (simbolizată cu literă mică). [20]
- GENĂ PENTRU GENĂ**, (genet.) teorie care se referă la relațiile dintre planta gazdă și patogen: fiecărei gene de sensibilitate sau rezistentă din planta gazdă îi corespunde o genă pentru virulența sau avirulența din patogen. A fost descrisă pentru prima dată la rugina inului (*Melampsora lini*) de către Fluor. [61]
- GENEALOGIE**, stabilire a strămoșilor unei persoane. [16]
- GENECOLOGIE**, capitol al geneticii care se ocupă cu ecologia genelor, respectiv cu interacțiunea genotipului cu mediul înconjurător. [24]
- GENERALIST**, califică o specie care dispune de o foarte largă nișă ecologică. [3]
- GENERATOARE**, (mat.) curbă care, deplasându-se după o anumită lege, generează o suprafață. [48]
- GENERATOR**, (ind.) aparat, mașină, instalație care servește la producerea unei forme de energie, folosind energie de o altă formă. [13]
- GENERAȚIE**, (zootehn.) grupă de animale ce ocupă aceeași poziție în lanțul filogenetic. [34]
- GENERAȚIE HIBRIDĂ**, (bot.) descendenții în care se află formele hibride. [49]
- GENETICA POPULAȚIILOR**, ramură a geneticii care studiază variabilitatea determinată genetic a populațiilor, frecvența genelor și a modificărilor cromozomale numerice și structurale, natura și importanța factorilor genetici extracromozomali, precum și influența selecției naturale asupra frecvenței genelor și mecanismelor de păstrare a echilibrului genic, încercând să elucideze modul ei de acțiune. Ea studiază și modificările evolutive pe termen lung (rata mutațiilor la specii apropiate sau îndepărtate filogenetic, ritmul mutațiilor) și construiește arborii filogenetici bazați pe datele biologiei moleculare. **G. p.** încearcă astfel să descifreze mecanismul genetic al speciației și al diferențierii populațiilor unei specii date. [56]
- GENETICĂ**, știință care studiază ereditatea și variabilitatea viețuitoarelor, mai exact structurile ereditare cromozomale și extracromozomale, legile transmiterii caracterelor ereditare și consecințele mutațiilor. [18]
- GENETICĂ ECOLOGICĂ** → ECOLOGIE GENETICĂ
- GENEZA MIȘCĂRII**, (sp.) momentul în care se constituie actul motric, având la bază factorii declanșatori: excitație și reprezentare. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- GENEZA SOLULUI**, (pedol.) **1.** Mod de formare și evoluție a solurilor ca urmare a acțiunii factorilor și proceselor pedogenetice. **2.** Ramură a științei solului care se ocupă de geneza solului. [29]
- GENEZA VAILOR**, (hidr.) formarea vailor unde rolul principal îl au gravitația și precipitațiile la care se adaugă procesele tectonice, carstice, vulcanice, ghețari, vânturile. Dintre toate, factorul cel mai de seamă îl reprezintă apa curgătoare, ca rezultat al scurgerii apei meteorice, iar la altitudini și latitudini mari locul său este luat de gheață. [50]
- GENICUL**, (bot.) nod tulpinal evident sau noduri tulpinale evidente la toate speciile de *Poaceae/Gramineae*. [50]
- GENICULAT**, (bot.) brusc îndoit, răsfrânt, cu cotituri, la tulpină, ramuri, aristă, stil. Exemplu, la specia *Alopecurus geniculatus* (coada vulpii), tulpina este îndoită brusc, la nivelul nodurilor inferioare; la specia *Deschampsia flexuosa* (păiuș) arista este geniculată. [50] La micofite, structură îndoită sau prevăzută cu noduri, asemenea unui genunchi, care prezintă în treimea superioară unul sau mai multe noduri pe care se dezvoltă conidiile. După desprinderea lor, în locul conidiei rămâne o cicatrice minusculă în mijlocul nodului, caz întâlnit la conidioforii unor ciuperci din genurile *Alternaria* sau *Drechslera*. [61]
- GENITAL**, (sex.) aparținând organelor de reproducere, ex., artera și vena genitală, ducturile genitale, orificiile genitale. [57]
- GENITALIA**, (sex.) organele de reproducere și părțile lor accesorii. De obicei se face distincția între genitalia interne (testicul, ovar, ducturile și glandele lor) și externe (penis, vagin, claspere etc.). [37]
- GENITOR**, (genet.) părinte sau ascendent; se simbolizează cu P. [19]
- GENIU**, **1.** (milit.) Gen de armă, în cadrul armatei, destinată executării unor lucrări cu caracter tehnic ca: poduri, fortificații, drumuri destinate desfășurării operațiunilor militare. [31] **2.** (șt.-cult.) Înaltă formă de dezvoltare a aptitudinilor spirituale ale individului,

întruchipată în creații, realizări științifice originale, de cele mai multe ori de însemnătate epocală. [67]

GENOFOND, (genet.) rezervor genetic al unei populații. [18]; întreaga capacitate de informație genetică deținută de un sistem biologic supraindividual. Constituirea genofondului este un proces lent, condiționat de autoreglare și de adaptare sub acțiunea selecției naturale. [2]

GENOFONDUL BIOCENOZEI, (ecol.) totalitatea genofondurilor populațiilor care o compun. În cadrul unui ecosistem, indiferent care este el, barierele genetice dintre specii exclud posibilitatea schimbului de gene între ele, astfel că vehicularea informațiilor între specii se face nu pe cale genetică, ci pe cale ecologică, respectiv prin conexiunile paragenetice de diferite tipuri, inclusiv cele trofice. [52]

GENOGRAMĂ, (psih.) reprezentare grafică, convențională și geometrică a unei familii, în forma unor simboluri ce definesc în mod precis particularitățile fiecărui individ. [28]

GENOM, (genet.) totalitate a genelor prezente într-un set haploid de cromozomi, la Eucariote. Totalitatea genelor prezente într-un cromozom constituie o grupă de *linkage*. Totalitatea genelor unei celule sau ale unui individ. [19]; la om, totalitatea moleculelor de ADN din interiorul unei celule, care atinge o lungime de aproximativ 1,60 m și conține un volum de informație de 9×10^{11} biți/celulă. Genomul uman conține aproximativ 30.000 de gene. [21]

GENONIM, (bot.) nume generic al unor grupe de plante. [52]

GENOTIP, (genet.) totalitatea genelor unui organism. [19]

GENOTROPISM, (virusol.) proprietate a unui virus de a infecta numai o anumită specie. [69]

GENȚIANACEE (*Gentianaceae*), (bot.) familie care cuprinde 70 de genuri de plante cu cca 800 de specii, răspândite pe tot globul, mai des în etajul montan subalpin și alpin. Sunt glabre și au gust amarui. Tulpinile au fascicule bicolaterale. Frunze întregi, opuse, foarte rar unele alterne, de obicei sesile și adesea concrescute, la bază stipelate. Flori bisexuate (hermafrodite, actinomorfe, pe tipul 4-5, excepție 6-8 la *Blackstonia*, solitare sau dispuse în inflorescențe cimoase sau racemoase; caliciul gamosepal; corola gamopetală, cu prefoliație contortă; androceul format din stamine inserate pe tubul corolei, număr egal cu diviziunile corolei și alterne cu acestea; gineceul, cu ovar superior, bicarpelar, sincarpic, unilocular, cu placentele parietale și ovule anatropice. La baza gineceului se află un disc glandulos. Formula florală: $\overset{\circ}{\sigma} * K_{(5-4)} [C_{(5-4)} A_{5-4}] G_{(2)}$. Fruct capsulă septicidă. Flora României posedă 27 de specii ce aparțin la 6 genuri: *Blackstonia*, $x = 10, 11$; *Centaurium*;

Gentiana, $x = 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13$; *Gentianella*, $x = 5, 9, 10, 11, 12$; *Lomatogonium*, $x = 5$; *Swertia*, $x = 7$. Posedă principii active foarte importante pentru terapia medicală. [50]

GENUL HOMO, (antrop.) cuprinde mai multe specii în evoluția lui. Unele sunt identificate în situri răspândite pe arii mari geografice ceea ce asigură unitatea acestor specii, altele au fost găsite punctual într-un singur sit – izolat geografic, ceea ce lasă încă loc la alte posibilități de încadrare taxonomică în funcție de noi descoperiri sau tehnici de datare și clasificare. Speciile recunoscute actual sunt: *Homo habilis* (specie), descoperit în Africa (cca 2.600.000 ani); *Homo rudolfensis* (specie), descoperit în Africa, contemporan cu *Homo habilis* (cca 2.600.000 ani); *Homo ergaster* (specie), descoperit în Africa (cca 1.900.000 de ani); *Homo erectus* (specie), descoperit în Africa și Asia (cca 1.900.000 de ani) și care realizează prima migrație mare în Asia și Europa; *Homo georgicus* (specie), descoperit în sit organizat în localitatea Dmanisi, Georgia (cca 1.800.000 de ani); *Homo heidelbergensis* (specie), descoperit în Africa și Europa (cca 800.000 de ani); *Homo cepranensis* (specie), descoperit în sit localizat – Ceprano, Italia, contemporan cu *Homo heidelbergensis* și *Homo antecessor* (cca 800.000 de ani); *Homo antecessor*, sit localizat în Antapuerca, Spania, contemporan cu *Homo heidelbergensis* și *Homo cepranensis* (cca 800.000 de ani); *Homo (sapiens) neanderthalensis*, descoperit în Europa și Orientul Apropiat (specific pentru aceste zone) (cca 350.000 de ani); *Homo sapiens idaltu fossilis*, descoperit în sit localizat în Herto, Etiopia (cca 160.000 de ani); *Homo sapiens sapiens*, descoperit pe toate continentele (cele mai vechi fosile găsite până acum, cca 90.000 de ani). [22]

GENULIERĂ, (milit.) 1. Termen militar definind înălțimea pe câmpul de luptă a unui trăgător cu poziția în picioare, în genunchi sau culcat. 2. Distanța dintre planul orizontal pe care este dispusă în poziție de luptă o gură de foc de artilerie și axul țevii acesteia aflată în poziție orizontală. [31]

GENUNCHI, (anat.) noțiunea de **g.** se referă la zona anatomică antebraț-carpo-metacarpiană. [34]

GEOASANARE, (prot. med.) epurarea efluenților lichizi prin stropirea sau împrăștierea acestora pe sol sau în orizonturile superficiale ale subsolului, respectiv ameliorarea calității lor cu ajutorul microorganismelor prezente în mediul respectiv. [3]

GEOBOTANICĂ, știința care studiază învelișul vegetal din punct de vedere floristic, ecologic, cenologic și istoric (Walter); unii autori limitează domeniul geobotanicii la

studiul fitocenozelor (Sukacev); **g. cenologică** → FITOCENOLOGIE, FITOSOCIOLOGIE; **g. ecologică** → FITOECOLOGIE; **g. floristică** → FITOGEOGRAFIE; **g. istorică**, ramură a geobotanicii care se ocupă de evoluția florei și vegetației în erele geologice dar în special în pleistocen și holocen. [15]

GEOCANCEROLOGIE, (med. u.) răspândirea diferențiată a anumitor forme de cancer în diverse zone și țări de pe glob. Ex., cancerul de sân, colon și prostată este mai frecvent în Statele Unite decât în Japonia; cancerul de stomac este mai frecvent în Japonia decât în Statele Unite; cancerul de sân este mai scăzut în Polonia decât în Statele Unite. Diferențele de frecvență sunt date de factorii de mediu. [41]

GEOCHIMIE, știință derivată din chimie și geologie care se ocupă cu legile de repartiție a elementelor ce intră în constituția scoarței terestre, inclusiv a solului, precum și cu reacțiile chimice responsabile de formarea și evoluția mineralelor, rocilor, solurilor, în condiții diferite de temperatură, presiune, umiditate. [29]

GEOCOMPOZIT, (ecol.) material compozit care asociază cel puțin unul dintre materialele geosintetice următoare: geomembrană, geotextil, geointerval, geogrilă. [3]

GEOCROLOGIE, știință care se ocupă cu stabilirea vârstei depozitelor geologice și ierarhizarea cronologică a acestora. [25] Se bazează pe sinteza datelor stratigrafice și coroborarea rezultatelor privind datarea relativă (obținute prin studiul paleofloristic, paleofaunistic, sedimentologic, paleoantropologic etc.) și a celor de datare absolută prin metode fizico-chimice (potasiu-argon, radiocarbon, termoluminescență etc.). Scopul final este reconstituirea succesiunii în timp a condițiilor de mediu în care s-au desfășurat diferite fenomene geologice și arheologice. În cercetările arheologice din România, cele mai utilizate metode pentru obținerea unei scări geocronologice sunt: analiza sporo-polinică, studiul paleofaunistic și paleofloristic, analiza granulometrică, paleopedologică, antropologică și radiocarbon. Cercetările geocronologice efectuate în principalele stațiuni paleolitice au precizat pentru paleoliticul din România următoarele aspecte de ordin general: a) perioada de timp care s-a desfășurat între complexul de încălzire Boroșteni și sfârșitul stadiului glaciatic care desparte complexul interstadial Nandru de complexul interstadial Ohaba, deci aproximativ între 120.000 și 31.000 î.Hr., specifică paleoliticului mijlociu. Nu s-au întâlnit în această etapă urme de cultură materială din paleoliticul superior; b) partea finală a stadiului glaciatic care a precedat complexul interstadial Ohaba, precum și oscilațiile climatice Ohaba A și Ohaba B, specifice acestui complex de

încălzire (cca 31.000-26.000 î.Hr.), reprezintă o etapă caracterizată prin faptul că o serie de complexe culturale din anumite regiuni atribuite paleoliticului mijlociu au fost contemporane cu altele, situate în zone diferite, considerate aparținând paleoliticului superior. Este o perioadă de tranziție dominată de adânci frământări în sânul comunităților paleolitice, care s-a desfășurat într-un climat favorabil propriu complexului interstadial Ohaba, cu condiții de locuire propice atât în peșteri, cât și în aer liber. Apariția deci a primelor manifestări aparținând paleoliticului superior sunt sesizate la trecerea de la un climat rece stadial, cu peisaj de tundră și o faună specifică, la un climat ceva mai blând cu o floră de pădure și o faună mult mai bogată în specii. Acum s-au produs profunde transformări ale mediului: temperatura medie a lunii iulie, de exemplu, a crescut probabil cu 7-8°C, ceea ce a determinat modificări esențiale în economia comunităților paleolitice. Nu este exclus ca în această vreme să se fi produs mișcări de populație, omul paleolitic fiind obligat să urmărească un anumit tip de vânat aflat, la rândul său, într-o continuă deplasare spre nord sau regiunile montane în căutarea unor condiții climatice care să îi permită să supraviețuiască; c) epoca cuprinsă între sfârșitul oscilației climatice Ohaba B și până spre a doua jumătate a oscilației climatice Herculane II, în care se include și ultimul stadiu glaciatic (cca 26.000-16.000 î.Hr.), este specifică desfășurării paleoliticului superior; în timpul ei, aurignacianul din anumite așezări poate fi contemporan cu gravetianul din alte stațiuni; d) începând din tardiglaciatic până în timpul fazei de molid, stejăriș amestecat și alun din timpul holocenului se constată contemporaneitatea unor culturi gravetiene finale (epigravetiene) cu comunități epipaleolitice și tardenosiene. [8]

GEODEZIE, știință care se ocupă cu studiul formei și dimensiunilor Pământului, utilizând ca metode: triangulația (măsurarea unghiurilor și distanțelor), nivelmentul (măsurarea altitudinilor), astronomia geodezică (determinarea poziției punctelor de pe suprafața Pământului cu ajutorul coordonatelor astronomice), gravimetria (relațiile dintre câmpul gravitațional și forma Pământului). [25]

GEODISTANȚIER, (ecol.) structură polimeră tridimensională care permite menținerea unei distanțe între două materiale, utilizată în cadrul aplicațiilor din geotehnică, ingineria construcțiilor sau protecția mediului. [3]

GEOECOLOGIE, (ecol.) utilizarea cunoștințelor geologice în înțelegerea proceselor ecologice care au avut loc în trecutul planetei. [24]

GEOELEMENT, (bot.) categorie de specii de plante cu aproximativ aceeași așezare geografică a arealelor (de exemplu, arcto-alpin, boreal etc.). [15]

GEOFAG, (ecol.) despre o specie animală care se hrănește cu sol. [3]

GEOFIL, (ecol.) care se dezvoltă în sol. [3]

GEOFIT, (bot.) califică o plantă al cărei organ vivace este îngropat în pământ și rezistă condițiilor iernii (rizomi, bulbi, tuberculi). [3]

GEOFITA, (bot.) plantă sau ciupercă care supraviețuiește sezonului nefavorabil prin organe subterane persistente. Plantele supraviețuiesc prin bulbi, tuberculi, rizomi, muguri radiculari (pălămida): 1. Ciuperci geofite (*Geophyta mycetosa*): a. Ciuperci cu fructificație aeriană (*Lycoperdon*); b. Ciuperci cu fructificație subpământeană (*Tuber*); 2. Parazite pe rădăcini (*Geophyta parazitica*): ex., *Orobanche*, *Lathraea*; 3. Engeofite: a. Geofite cu bulbi și tuberculi (*Geophyta Bulbosa*, *Orchidaceae*, *Liliaceae*, *Iridaceae*; b. Geofite cu rizomi (*Geophyta radicigemmata*): *Phragmites australis*, *Anemone nemorosa*; c. Geofite cu muguri radiculari: *Cirsium arvense*. [50]

GEOFITE, (bot.) plante perene la care organele de rezistență, bulbii, rizomii, tuberculii, mugurii pe rădăcini (plante drajonate) sunt situate în sol mai mult sau mai puțin uscat, la o anumită adâncime de la suprafață. [50]

GEOFIZICĂ, știință geonomică ce studiază structura, compoziția și dezvoltarea Pământului în ansamblul său, de la nucleul intern până la spațiul extraterestru, utilizând metode fizice cantitative. **G.** cuprinde: seismologia, gravimetria, magnetometria, electrometria, meteorologia, fizica atmosferei, tectonofizica, geofizica aplicată. [25]

GEOGRAFIA SOLURILOR, ramură a științei solului și a geografiei fizice care se ocupă cu distribuția geografică a solurilor și cu raporturile dintre această distribuție și factorii de pedogeneză. [29] → PEDOGEOGRAFIE

GEOGRAFIE, știință geonomică ce studiază geosfera externă a Pământului ca sistem deschis dinamic și unitar, compus din relief, apă, aer, sol, viețuitoare și societatea umană, la nivel planetar și regional. **G.** cuprinde: **g. fizică** (geomorfologia, hidrografia, climatologia, pedologia, biogeografia); **g. umană** (**g. populației**, **g. așezărilor**, **g. politică**, **g. culturală**, **g. socială**, **g. medicală**), **g. economică** (**g. industriei**, **g. agriculturii**, **g. transporturilor**, **g. turismului**), **g. generală**, **g. regională**, **g. istorică**, **g. aplicată**, **g. cantitativă**. [25]

GEOGRILĂ, (ecol.) structură plană, pe bază de polimeri, constituită dintr-o rețea deschisă de elemente rezistente la tracțiune, utilizată în domeniul geotehnicii, al ingineriei construcțiilor sau al protecției mediului. [3]

GEOID, (geogr.) corpul geometric ce reprezintă forma teoretică a Pământului, apropiată de cea a elipsoidului de rotație, a cărei suprafață se obține prin prelungirea

imaginară a nivelului mediu al Oceanului Planetar pe întreaga suprafață a Pământului. Pe uscat suprafața **g.** se ridică cu 100-200 m, iar pe mări și oceane este sub cea a elipsoidului de rotație. [25]

GEOLOGIE, știință geonomică ce studiază alcătuirea, geneza și evoluția Pământului; studiază rocile, mineralele, fosilele, structurile tectonice, alcătuirea stratigrafică, originea și istoria Pământului, procesele care au generat resursele minerale și energetice. **G.** cuprinde: mineralogia, petrologia, paleontologia, stratigrafia, sedimentologia, **g. structurală** și tectonică, **g. istorică**, **g. fizică**, **g. inginerească**, **g. zăcămintelor** de minereuri, **g. petrolului** și a combustibililor, hidrogeologia. [25]

GEOMAGNETISM, ramură a geofizicii care se ocupă cu studiul fenomenelor magnetice legate de globul terestru. [3]

GEOMECHANICĂ, știința care se ocupă cu studiul mecanicii rocilor și a solurilor. [3]

GEOMEMBRANA, (prot. med.) produs adaptat ingineriei construcțiilor și protecției mediului: subțire, continuu și etanș față de lichide chiar atunci când este supus unor solicitări importante în timpul lucrului. [3]

GEOMETRIE, ramură a matematicii care studiază formele corpurilor și rapoartele lor spațiale. [48]

GEOMETRIE ANALITICĂ, ramură a geometriei în care se studiază proprietățile figurilor geometrice cu ajutorul calculului algebric. A fost creată de Descartes și Fermat în secolul XVII. [48]

GEOMETRIE ANALOGMATEMATICĂ, ramură a geometriei care studiază figurile generate de cercuri și sfere. [48]

GEOMETRIE INTEGRALĂ, studiază proprietățile măsurilor de elemente geometrice, probabilitățile geometrice și invarianții integrali ai unui grup. Denumirea se datorează matematicianului german W. Blaschke care a introdus-o în 1935. [48]

GEOMETRIE NEEUCLIDIANĂ, ramură a geometriei care diferă de geometria euclidiană prin axioma paralelelor. [48]

GEOMETRIE RIEMANIANĂ, ramură a geometriei care studiază proprietățile unui spațiu cu n dimensiuni în care s-a introdus o metrică printr-o formă diferențială pătratică. [48]

GEOMIIDE (*Geomyidae*), (zool.) șobolani cu pungă: rozătoare săpătoare din America de Nord cu buzunare bucale largi. [37]

GEOMORFA → GEOELEMENT

GEOMORFOLOGIE, știință geonomică ce studiază formele de relief ale suprafeței Pământului, respectiv geneza, evoluția, dinamica acestora, sistematizarea și raporturile cu societatea omenească. Domenii și discipline geomorfologice: **g. generală**, **g. regională**,

- g. genetică, g. structurală și tectonică, g. erozivo-acumulativă, g. petrografică și structurală, g. climatică, g. dinamică, g. aplicată, g. inginerească, g. cantitativă. [25]
- GEONEMIE**, disciplină a biogeografiei care descrie repartiția actuală a diverselor specii și comunități de ființe vii, terestre și marine. [3]
- GEOPLAGIOTROPISM**, (bot.) geotropism cu creștere oblică pe suprafața solului. [50]
- GEORADAR**, (ecol.) tehnică de studiu a straturilor superficiale ale subsolului, bazată pe fenomenul reflexiei și al măsurării curenților de înaltă frecvență emiși de la suprafața solului. [3]
- GEOSFERA**, (geogr.) subunitate majoră a structurii interne și externe a Pământului, distinctă sub aspectul proprietăților, proceselor, evoluției, având aspect de înveliș relativ rotund. [25]
- GEOSIMFITOSOCIOLOGIE**, știință care se ocupă de *geosigmasociații*, adică de complexe teritoriale de fitocenoze (asociații) și de unitățile de clasificare superioare – *geosigmalianța*, *geosigmordinul*, *geosigmcclasa*. [15]
- GEOSINCLINAL**, (geol.) arie depresionară extinsă a Pământului, caracterizată printr-o mare mobilitate, alcătuită din fose alungite, separate prin cordiliere (riduri, geanticlinale); poate avea lungime de mii de kilometri, lățime de 100-200 km, adâncimea de 1.000-2.000 m; este afectat de mișcări tectonice care generează catena muntoasă. [25]
- GEOSISTEM**, (biogeogr.) teritoriu de întindere mai mare (sute sau mii de km²) în care se realizează o alternanță regulată de forme de relief, roci parentale, soluri și biocenoze (fitocenoze), specifică numai aceluia teritoriu. [15]
- GEOSPECIE**, (bot.) specie rezultată în urma unei izolări geografice. [50]
- GEOSPEOLOGIE**, sin. *geospeleologie*, ramură a speologiei care studiază geologia și geomorfologia carstică, mineralogică și petrografia rocilor carstice, speogeneza și speomorfoлогия, sedimentologia speologică, hidrografia regiunilor carstice, climatologia peșterilor, glaciologia subterană etc. Termen propus de H. Trimmel (1953). [44]
- GEOTECTONICĂ**, ramură a geologiei care studiază structura scoarței terestre precum și cauzele, respectiv deformările pe care aceasta le suferă. [3]
- GEOTERMIE**, (ecol.) energie termică datorată căldurii stocate în stratele profunde ale pământului, abundentă mai ales în zonele vulcanice unde magma este cel mai aproape de suprafață. [3]
- GEOTEXTIL**, (ecol.) material polimer permeabil utilizat în cadrul aplicațiilor aferente ingineriei construcțiilor, geotehnicii sau protecției mediului. [3]
- GEOTOP**, (ecol.) ansamblu omogen de condiții geografice (așezare în spațiul geografic, relief, rocă, sol, climat local), în care se formează un anumit ecotop. [15]
- GEOTROPISM**, (fiziol.) mișcare de orientare diferită a organelor plantei față de direcția și sensul forței gravitaționale a Pământului. Rădăcina principală și tulpina principală se orientează paralel cu această forță; ambele sunt organe ortogeotrope. Orientarea lor însă este opusă. Sediul percepției forței gravitaționale se află în zona de vârf a acestor organe. Se apreciază că mecanismul percepției excitației constă în deplasarea granulelor de amidon din celulele din vârful tulpinii și rădăcinii, sub acțiunea forței gravitaționale. Granulele excită protoplasma celulelor, asemănător statolitelor animalelor. Excitația provoacă reacția geotropă. Rădăcina principală se orientează în sensul gravitației; este pozitiv-ortogeotropă. Tulpina principală se orientează și crește în sensul contrar acesteia, fiind negativ ortogeotropă. Ramificațiile de ordinul I ale rădăcinii cresc oblic în jos, iar cele ale tulpinii cresc oblic în sus, fiind plagiotrope. Ramificațiile de ordinul II, III, IV etc. ale acestor organe sunt agiotrope, cresc în toate direcțiile, nu se orientează față de direcția și sensul forței gravitaționale. Experimental, la așezarea unei plantule în poziție orizontală, se va constata că, după un timp, rădăcina se curbează cu vârful în jos, iar tulpina își îndreaptă vârful în sus. [50]
- GERANIACEE** (*Geraniaceae*), (bot.) familie care grupează plante erbacee sau subarbutive, rar arborescente, cu peri glandulari, care secretă substanțe volatile (mentonă, borneol, geraniol). Frunze opuse, variat divizate (de la palmat-lobate până la penat sectate), cu stipele. Flori bisexuate (hermafrodite), actinomorfe, rar ușor zigomorfe, pe tipul 5; caliciul dialisepal (cu sepale libere); corolă dialipetală (petale libere); androceul variabil (număr dublu, triplu față de petale), cu filamentele unite la bază, rar libere; ovar superior, din 5 sau 3 carpele cu câte unul sau două ovule pendente, cu micropilul în sus. Formula florală: $\text{♂}^* \text{ rar ușor } \cdot \cdot \cdot \text{K}_5 \text{C}_5 \text{A}_{5+5+5}; \text{G}_{(5-3)}$. Stilele formează cu axul floral o coloană sub formă de rostru lung. Polenizare entomofilă. Fruct mericarpic, se desface în 5 mericarpi monosperme prevăzute cu un rostru lung. Flora României conține 28 de specii ce aparțin la 3 genuri: *Geranium*, x = 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 17; *Erodium*, x = 9, 10; *Pelargonium*. [50]
- GERBERA**, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Asteraceae*. Provine din Africa de Sud (Transvaal), unde crește spontan la altitudine de 700 m. Descoperită în 1878, ajunge în Anglia în 1887, unde trezește interesul pentru selecția și ameliorarea ei.

Primele specii luate în cultură au fost *G. jamesonii* și *G. viridifolia*, din care s-au obținut numeroși hibridi. Gerberele sunt plante perene, cu tufe bogate, formate de frunze, în tinerețe pubescente, mari, lungi, adânc crestate și dispuse în rozete. Florile, solitare, susținute de pedunculi lungi, puternici, sunt asemănătoare margaretelor, cu capitule de 15-18 cm în diametru și o gamă foarte largă de tonuri ale culorilor galben, portocaliu, roșu, roz și alb. În țara noastră se cultivă în sere și apartamente, unde pretinde locuri aerisite, foarte bine luminate și cu o umiditate atmosferică medie. În timpul înfloririi, temperatura se menține la 16-18°C, iar în repausul de iarnă sunt suficiente 8-10°C. Vara, cea mai bună udare este prin infiltrare. Necesită soluri calde, permeabile, afânate și bine drenate. Substratul de cultură trebuie să fie mai nisipos, ușor acid, bogat în humus, alcătuit din turbă, frunze semidescompuse, mranită și puțin pământ mai greu, lutos. Se înmulțesc, în august-septembrie sau primăvara devreme, prin divizarea tufelor și prin semințe, în încăperi cu 20-22°C. Sunt valorificate ca flori tăiate, în buchete, și mai puțin ca plantă de ghiveci. În regiunile cu climat mai blând (Franța, Italia), este folosită și ca plantă de grădină, mai ales dacă este amplasată pe lângă ziduri cu expoziție sudică și este protejată, în timpul iernii, prin acoperirea cu frunze sau alte materiale. [39]

GERÊS, parc național situat în Portugalia (provincia Trás-os-Montes și Minho). Suprafața, 70.000 ha (1971). Se află așezat în nordul țării, între râurile Lima și Cavado, înglobând sectoare ale munților Peneda, Amarala și Gerês. Văile adânci sunt dominate de culmi granitice. Vegetația este formată din asociații de stepă care alternează cu păduri de stejari și pini seculari. Sunt întâlnite specii rare (*Iris boissieri*, *Woodwardia radicans* etc.). Dintre mamifere, ursul și capra sălbatică au dispărut în secolul al XIX-lea. Se află pe cale de dispariție lupul, căprioara mică (*Capreolus capreolus canus*) și mistrețul. Dintre păsări sunt ocrotite: *Aquila chrysaetos occidentalis*, *Heliaca adalberti*, *Perdix perdix hispaniensis* (potâmiche). Reptilele protejate sunt șopârla (*Lacerta schreiberi*), șarpele de alun (*Coronella austriaca*), iar în ape păstrăvul. Tot aici trăiește o rasă luso-galiciană de cai mici sălbatici. Pe teritoriul său, parcul posedă vestigii istorice cartagineze și romane. [50]

GERMANIU (Ge), (chim.) element chimic cu caracter semimetalic, din grupa a IV-a principală. Are Z 32 și structura învelișului de electronic [Ar] 3d¹⁰4s²p². A fost descoperit de Winkler în 1886, în argirodit, 4Ag₂S · GeS₂. Ge metalic se obține prin reducerea dioxidului de Ge cu hidrogen la cald. Formează cristale cubice, albe cenușii, dure, casante. Are p.t. 958°C și

p.f. 2.700°C. Structura cristalului este aceeași ca și a diamantului și a siliciului. Ge este un semiconductor, fiind utilizat în construcția tranzistorilor și a redresorilor. [36]

GERMARIUM, (anat.) porțiunea distală a ovariolelor la insecte. [62]

GERMEN, (zool.) celulă reproducătoare asexuată (spori) sau sexuată (gameți) și alte tipuri de celule sau formațiuni pluricelulare capabile de a genera un nou individ. [69]

GERM-FREE, sin. *axenic*, animal fără microbiota normală intestinală. [69]

GERMINAREA POLENULUI, (bot.) grăunciorii de polen ajunși pe stigmat aderă la suprafața papilelor care au o secreție nutritivă sub formă de picături. În cazul viței de vie, lichidul secretat se menține pe stigmat timp de 1-7 ore, moment în care se realizează fecundarea. [49]

GERMINAȚIE, (fiziol.) totalitatea proceselor morfologice, fiziologice și biochimice de trecere a embrionului din sămânță de la starea de viață latentă (repauș) la starea activă. Ea este caracteristică diferitelor tipuri ecologice de plante. [50] Geneză de către spori sau de zigoti, în condiții optime de temperatură și umiditate, a unei structuri tubuliforme. În funcție de proveniența sporului, tubul germinativ va evolua în continuare spre un tal la alge, protonemă la mușchi, protal la ferigi, miceliu la ciuperci sau tub polinic la gimnosperme și angiosperme. [69]

GERONTOFILIE, (sex.) relația sexuală cu o persoană de vârstă înaintată, în general femeii între 70 și 90 de ani. Fapta se comite prin violență de către adolescenți sau bărbați tineri. Fapta este pedepsită prin lege. (Al. Codescu, 2000) [50]

GERONTOLOGIE, știința referitoare la ansamblul proceselor de îmbătrânire. [28]

GERSTMANN (sindrom ~), (med. u.) întâlnit în leziunile posterioare ale lobului parietal al emisferelor cerebrale, caracterizat prin agnozie digitală, acalculie spațială, agrafie și tulburări de schemă corporală (confuzie între partea dreaptă și cea stângă a corpului). [50]

GESNER, Conard (1516-1565), medic, naturalist, filolog și bibliograf elvețian. Cercetează flora și fauna de pe un vast teritoriu între Alpi și Marea Adriatică. Este primul care acordă atenție florilor și fructelor în descrierea și clasificarea plantelor. Amenajează o mică grădină botanică și un laborator de zoologie în orașul Zürich. Publică lucrări de valoare pentru evoluția științelor biologice. Cea mai cuprinzătoare este biologia zoologică intitulată „Historia animalium“ (Istoria animalelor). [46]

GEST, mișcare exterioară a corpului care este purtătoarea unei semnificații. [28]

- GESTALTISM**, curent psihologic, fundat de Köhler, Koffka, care susține cu argumente experimentale primordialitatea întregului asupra părților în activitatea psihică. [28]
- GESTAȚIE**, perioada în timpul căreia un mamifer în dezvoltare se găsește în uterul matern înainte de naștere. [37]
- GESTIONAREA OPTIMĂ A MEDIULUI**, (prot. med.) metode de gospodărire a mediului înconjurător, a oricărei resurse, naturală sau culturală, care reduc sau previn degradarea mediului. [23]
- GESTIONAREA UNEI CRIZE**, (prot. med.) organizarea mijloacelor materiale, de asistență, de comunicație, de administrare și de securitate în decursul perioadelor de prăbușire a unui sistem, ca urmare a unui accident, conflict social, poluare accidentală etc. [3]
- GESTIUNE CINEGETICĂ**, (prot. med.) ansamblul metodelor și al tehnicilor folosite pentru menținerea sau modificarea structurii populațiilor de animale sălbatice dintr-un teritoriu de vânătoare. [3]
- GESTIUNEA APELOR**, (prot. med.) ansamblul măsurilor de punere în valoare a resurselor hidrice și de protecție a zonelor populate împotriva inundațiilor. [3]
- GESTIUNEA FAUNEI**, (prot. med.) ansamblul metodelor și al tehnicilor folosite pentru menținerea sau modificarea structurii populațiilor de animale dintr-un biotop. [3]
- GESTIUNEA HABITATULUI**, (prot. med.) ansamblul măsurilor consacrate întreținerii sau ameliorării unui habitat de animale sălbatice. [3]
- GESTIUNEA RESURSELOR NATURALE**, (prot. med.) ansamblul metodelor și al tehnicilor folosite pentru protejarea și ameliorarea mediilor naturale în vederea exploatații lor raționale. [3]
- GHARDIMOU**, parc național din Tunisia, amplasat în regiunea muntoasă Feidja și destinat ocrotirii cerbilor berberî (*Cervus elaphus barbarus*). [50]
- GHEAȚĂ**, (glac.) apă în stare solidă, realizată la temperaturi de 0°C (apa sărată îngheață la -1,4 ... -1,7 °C). Caracteristici: greutatea specifică, 0917 g/cm³; căldura latentă de topire, 79,55 Kcal/kg; căldură specifică sub presiune constantă, 0,5 Kcal/kg/grad; rezistența la rupere prin compresiune, 35 kg/cm²; rezistența la rupere prin încovoiere, 20 kg/cm²; rezistența la forfecare, 10 kg /cm². (I. Pișota, I. Buta, 1975) [50] Densitate de 0,88-0,93 g/cm³. Tipuri de g. în natură: *atmosferică* (intră în structura norilor cu dezvoltare mare pe verticală, zăpada constituie sursa pentru gheața de pe uscat), de *pe uscat* (formează ghețarii alpini și de calotă), *din sol* (intră în structura *pergelisolului* și *molisolului*), *pe ape continentale*, apă dulce (pe lacuri, râuri: *ace de g.*, *năboi*, *g. de fund*, *g. de mal*, *pod de g.*), *pe mări și oceane*, apă sărată: *cristale de g.*, *sloiuri*, *banchiză (pack)*, *g. fixă* sau în *derivă*. [25]
- GHEAȚĂ DE FUND**, caracteristică a râurilor. Cristalele de gheață se formează pe bolovani, crengi, rădăcini aflate la fundul râului. [50]
- GHEAȚĂ INTERSTIȚIALĂ**, molecule de gheață formate în porii unei roci. [3]
- GHEAȚĂ PURĂ**, gheață formată din apă pură. [3]
- GHEBĒ¹** (*Armillariella mellea*, fam. *Tricholomataceae*), (micol.) ciupercă saprofită sau parazită lignicolă, comestibilă, întâlnită toamna (august-noiembrie) în grupuri, reunită în mănunchi, pe trunchuri, pe cioate și rădăcini de foioase și conifere din păduri, uneori prin livezi de pomi fructiferi. Este foarte apreciată pentru gustul ei bun. Are valoare alimentară mare. Se fierbe minimum 20 de minute. Se folosește la ciorbă, papricaș, tocăniță, ciulama, ciuperci cu sos de usturoi, salate de ciuperci. Pentru iarnă se murează în oțet, se prepară ca zacuscă sau se usucă. Produce putregaiul alb al lemnului. [50]
- GHEBĒ²** (*Armillariella tabescens*, fam. *Tricholomataceae*), (micol.) ciupercă saprofită sau parazită, lignicolă, comestibilă, întâlnită toamna (august-octombrie) în grupuri, reunite mai multe în mănunchi, pe rădăcini și trunchiuri de copac putrede, în păduri de foioase, mai ales de stejar. Este foarte apreciată pentru gust, având o mare valoare alimentară. Se fierbe minimum 20 de minute. Se folosește la ciorbă, papricaș, tocăniță, ciulama, ciuperci cu sos de usturoi, salate de ciuperci. Pentru iarnă se murează în oțet, se prepară ca zacuscă sau se usucă. Produce putregaiul alb al lemnului de stejar. [50]
- GHEBE DE BRAD** (*Lepiata clypeolaria*, fam. *Agaricaceae*), (micol.) ciupercă saprofită, comestibilă, întâlnită în perioada august-octombrie, pe sol, prin păduri de foioase și rășinoase. Are valoare alimentară mică, fiind utilizată pentru diferite preparate culinare. Pentru iarnă se conservă în oțet după ce în prealabil s-au fiert. [50]
- GHEBE DE PĂDURE** (*Xerula logipes*, fam. *Tricholomataceae*), (micol.) ciupercă endoxilofită și epixelofită, întâlnită în perioada august-octombrie, pe sol, prin păduri de foioase și tufărișuri. Are valoare alimentară mare, este gustoasă, fiind utilizată la diverse preparate culinare. [50]
- GHEBE PUCIOASE** (*Hypholoma fasciculare*, fam. *Strophariaceae*), (micol.) ciupercă epixilofită, necomestibilă, toxică, întâlnită în perioada aprilie-decembrie pe lemnul mort sau putrezit de foioase sau rășinoase, destrămat în sol. Provoacă intoxicații gastrointestinale manifestate prin stare de rău, grețuri, vomă, diaree, frisoane; fără efecte mortale. [50]

GHEIZER, (hidrol.) izvor termal intermitent din regiunile vulcanice ce se caracterizează prin aruncarea apei la înălțimi mari, datorită presiunii vaporilor de apă. [25]

GHEȚAR, (glac.) masă de gheață formată prin diagenza zăpezii de deasupra limitei zăpezilor persistente, în zonele caldă și temperată (peste 3.000 m altitudine), precum și în regiunile polare arctică și antarctică; în funcție de condițiile geografice se deosebesc două mari tipuri: **g. montani** (subtipuri: *alpin* sau *de vale*, *de circ* sau *suspendat*, *Kilimanjaro*, *alaskian* sau *de piemont*, *scandinav* sau *de platou*), **g. continentali** (de calotă – *antarctic*, *groenlandez*, *islandez*, *Spitzbergen*). Gheața a rezultat din acumularea și tasarea zăpezilor de-a lungul anilor și transformarea ei în firm (gheață spongioasă) și apoi în **g.** [25]

GHEȚARUL DE LA SCĂRIȘOARA, rezervație științifică speologică din România (județul Alba). Lungimea totală, 700 m. Altitudine, 1.200 m (1938). Peștera se află în raza comunei Gârda de Sus din Munții Apuseni. Este amplasată într-un platou carstic de vârstă triasică din bazinul Arieșului. Peștera, aflată în fundul unui aven adânc de 50 m, cu pereții aproape verticali, adăpostește un bloc uriaș de gheață de 18-20 m grosime, vechi de 3.000 de ani. Ghețarul împarte peștera în mai multe săli, situate la adâncimi diferite. Fundul avenului (diametrul 57 m) este acoperit de zăpadă, care se topește rareori. De aici, printr-o poartă înaltă de 10 m și largă de 20 m se pătrunde în trei săli a căror podea este fațada superioară a ghețarului aflat în mijlocul peșterii. Galeria unică are 500 m lungime. În peșteră, Sala Mare este luminată de soare. Ea are o formă circulară (diametrul 47 m, înălțimea 19 m) și se continuă cu alte două săli mai mici. În ultima sală, numită Biserica, se află numeroase stalactite, stalagmite și coloane de gheață lucitoare, transparente. Din Sala Mare se coboară 42 m spre sud, intrându-se într-o altă încăpere imensă împodobită cu coloane de gheață, care la rândul ei corespunde unei alte săli dominate de formațiuni calcaroase impresionante, constând din stalactite, stalagmite, perle, gours-uri etc. Vara, datorită ghețarului, partea inferioară a avenului este ocupată de aerul rece, rezultând o inversiune termică ce determină etajarea florei în aven. Limita dintre masele de aer rece și cald este jalonată de o centură galbenă de *Doronicum columnae*. Punctul cel mai coborât al peșterii este de 105 m. [50]

GHIDAJ, (milit.), parte componentă a unei instalații de lansare de rachete sau de proiectile reactive, care are rolul de a asigura ghidarea inițială (la pornire) a acestora. [31]

GHILDA, (ecol.) ansamblu de specii cu biologii asemănătoare și care se află pe același nivel trofic. [2]

GHILOTINĂ, (ind.) instrument prevăzut cu o lamă ascuțită care servește la tăierea foilor de tablă, de hârtie etc. [13]

GHIMPE (*Ruscus aculeatus*, fam. *Liliaceae*), (bot.) plantă perenă cu rizomi târători și tufe înalte de 20-50 cm, uneori chiar 70 cm. Frunzele sunt înlocuite cu bractei lanceolate. Ramurile scurte și lățite au aspectul de frunze (filocladi), întotdeauna verzi. Flori sunt mici și de culoare alb-verzui. Fructe roșii. Întâlnit prin poieni, păduri, tufărișuri și locuri pietroase, deschise, din sudul și vestul țării. Este declarat monument al naturii și ocrotit prin lege. [50]

GHINT, (milit.) **1.** Șaț și nervură elicoidale realizate pe o mare porțiune din suprafața inferioară a țevii unei arme de foc, care imprimă proiectilului (gloanțului) o mișcare de rotație în jurul axei sale, necesară asigurării stabilității lui pe traiectorie. **2.** Cui de fier cu capătul lat și proeminent folosit la buzdugane, ghioage. [31]

GHINȚURĂ (*Gentiana punctata*, fam. *Gentianaceae*), (bot.) plantă perenă, cu rizom gros dispus în poziție oblică sau verticală. Tulpină înaltă de 20-60 cm. Frunze oval-eliptice, lungi de 6-9 cm (12-23 cm), prevăzute cu trei nervuri. Flori în formă de clopot de culoare galben-deschis prevăzute cu puncte purpurii-închis. Vegetează prin tufărișuri din zona alpină a Munților Rodnei, Țibleșului, Maramureșului, Călimani, Giurgeului, Ciucaș, Bucegi, Făgărașului, Sibiului, Parâng, Retezat, Vf. Mare și Țarcul Godeanu. Este declarată monument al naturii și ocrotită prin lege. [50]

GHINȚURĂ GALBENA (*Gentiana lutea*, fam. *Gentianaceae*), (bot.) plantă perenă cu o longevitate de cca 80 de ani. Are în pământ un rizom scurt. Tulpina este cilindrică, neramificată, goală în interior și înaltă până la 140 cm. Frunzele sunt ovat-eliptice, lungi de 30 cm, cu 5-7 nervuri proeminente, dispuse opus pe tulpină. Florile sunt mari, de culoare galbenă, așezate la subsuoara frunzelor. Vegetează în pajiștile alpine, pe solurile bogate în humus, preferând pantele înșorite și suficient de umede din Munții Ciucaș, Bârsei, Bucegi, Făgăraș, Retezat, Rodnei, Maramureșului, Bihorului, Oaș-Gutâi. Este declarată monument al naturii și ocrotită prin lege. [50]

GHIOCEI (*Galanthus nivalis*, fam. *Amaryllidaceae*), (bot.) plantă erbacee, floricolă, folosită în parcuri și grădini. Se plantează în boschete luminoase. În apartamente este folosită pentru decorare ca plantă forțată și ca floare tăiată. Floare albă, solitară, așezată în vârful tulpinii, nutantă. Bulbii, frunzele și florile sunt folosite de medicina populară în scop terapeutic pentru tratarea paraliziiilor și parezelor nervilor periferici, iar extern în tratarea scurgerilor vaginale. Înmulțire prin divizarea bulbilor, după ce a parcurs perioada de repaus. Lucrarea se execută în martie sau în septembrie. [71]

GHIOL, baltă în Delta Dunării cu fundul sub nivelul Dunării. [10]

GHIPS → GIPS

GHIZDEI (*Lotus corniculatus*, fam. *Fabaceae/Leguminosae*), (agric.) plantă erbacee, perenă, hemicriptofită, alogamă, entomofilă, furajeră, medicinală, spontană și cultivată, comună în toate județele țării, întâlnită prin locuri ierboase uscate sau umede, tufărișuri, din zona de stepă, până în etajul pajștilor alpine. Florile sunt folosite în terapia medicală populară ca antispastic, calmant în stările de excitație nervoasă. Efect sedativ în insomnii, stări de anxietate, neliniște. Specie furajeră. Utilizată ca îngrășământ verde. Utilizată în hrana vitelor ca nutreț verde și uscat, mai ales în amestec cu alte nutrețuri. Producție 12.000-20.000 kg/ha masă verde. Consumat în stare verde, produce meteorism. Gust amar. Culoarea galbenă a florilor se transmite laptelui și untului. Ca plantă de pășune, suportă bine mușcăturile (pășcutul) și călcatul. Planta poate fi cultivată prin parcuri și grădini publice pe peluze. Decorativă prin port și florile sale galbene, cu înflorire din mai până în septembrie. Se pretează pentru toate zonele țării. Înmulțire prin semințe. [50]

GIANDRIE, (bot.) termen care precizează că staminele androceului sunt concrescute cu gineceul. Aspectul este întâlnit la florile de *Aristolochiaceae*, *Asclepiadaceae*, *Orchidaceae*. [50]

GIANOTTI-CROSTI (sindrom ~), (med. u.) reprezentat de acrodermatită eritematopapuloasă infantilă, constând dintr-o erupție papuloasă, frecvent simetrică, pe membrele inferioare, asociată cu purpură și poliadenopatie moderată. [60]

GIBERELINE, (biochim.) hormoni ai plantelor care stimulează creșterea, prin elongare, a tulpinii, înflorirea, germinarea semințelor și pigmentația. Au fost izolate pentru prima dată din miceliul ciupercii *Gibberella fujicuroi*, de unde derivă și numele său. [69] Se cunosc 4 tipuri de **g.** (A_1 - A_4), cea mai activă fiind A_4 (acid gibberellinic). Produsul comercial de **g.** se folosește la tratarea semințelor, tuberculilor, bulbilor ș.a. [61]

GIBERT, (med. u.) pitiriazis rozat reprezentând o dermatoză eritematoscuamoasă de cauză necunoscută a trunchiului și a treimii superioare a membrilor, caracterizată prin plăci diseminate, dintre care una este mai mare, fiind denumită placa „mamă”. [60]

GIBOZITATE, (bot.) excrescență rotunjită pe suprafața unor organe, ex., pe cele două laturi de la baza labelului de la *Ophris sphegodes*, sau umflătură epitonică sau hipotonică, ex., fața inferioară a tulpinii metamorfozate de lintiță (*Lemna gibba*), evident proeminentă (convexă sau hipotonică). (M. Andrei, 1997) [50]

GIGANTISM¹, (fiziol.) creșterea exagerată a organismului uman (schelet, mușchi și viscere), ca urmare a secreției excesive de hormon somatotrop (STH) din hipofiza anterioară, în timpul perioadei de creștere. [21]

GIGANTISM², (zool.) creșterea excesivă a unui animal la vertebrate, produsă de un hormon al lobului anterior al hipofizei, care, dacă este superactiv înainte de maturitate, determină mărirea (alungirea) oaselor. [37]

GIMNASTICĂ, (sp.) formă de bază a practicării exercițiilor fizice, o disciplină a educației fizice care contribuie la dezvoltarea fizică armonioasă a celor care o practică, la formarea și perfecționarea priceperilor și deprinderilor motrice de bază (mers, alergare, sărituri, aruncare, târâre, cățărare, echilibru etc.). Termenul de **g.** provine din limba greacă (*gymnastike* = a face exerciții fizice). Gimnastica dispune de un număr nelimitat de exerciții fizice cu care rezolvă multiplele sarcini ale educației fizice, având mai multe ramuri și variante: **g.** acrobatică, de bază, igienică, medicală, pregătitoare pentru fiecare ramură de sport, în producție și **g.** ritmică și sportivă. [53]

GIMNASTICĂ RITMICĂ, (sp.) sport apărut pe plan olimpic în anul 1984, exclusiv feminin. Pe lângă exercițiile fizice individuale cu aspecte fiziologice constând din coardă, măciuci, minge, panglică, cu durata de 60-90 s, se evidențiază efortul de tip dinamic situat mai mult în zona aerobă. Suplețea, elasticitatea, mobilitatea articulară pasivă și activă conferă caracterul grațios, elastic al mișcării, iar solicitarea cardio-respiratorie este ceva mai mare decât în gimnastica sportivă. (I. Drăgan, 1989) [52]

GIMNOBLASTE, (zool.) ordin de hidrozoare, la care polipii nu au înveliș extern cuticular, iar meduzele au gonade ectodermice pe manubriu. Organele de simț constau din oceli. Majoritatea speciilor trăiesc în apa mărilor, puține specii sunt de apă salmastră sau dulcicolă. [50]

GIMNOBLASTIC, (bot.) cu embrionul necuprins în sacul embrionar. [50]

GIMNOCARP, (micol.) macromicete ai căror spori nu sunt acoperiți de himeniu. [61]

GIMNOCARPIC, (bot.) cu fructe nude, cu fructificațiile neacoperite. [50]

GIMNOCARPICĂ, (micol.) tip de dezvoltare a bazidiocarpului caracterizat de faptul că stratul himenial este totdeauna nud; ant. *angiocarpică*. [69]

GIMNOFIONA (*Gymnophyona*, *Apoda*), (zool.) ordin care cuprinde amfibieni lipsiți de membre, cu corpul serpentiform, uneori prevăzut cu șanțuri circulare, conferindu-le aspectul inelat. Vertebrile sunt de tip amfelic, cu notocord persistent. Au coaste adevărate. Ochii sunt reduși. Urechea mijlocie lipsește. Plămânul stâng este redus. Masculul are organ de acuplare provenit din evaginarea peretelui clocal. Metamorfoza este scurtă. Duc o viață endogee. Are o singură familie: *Coeciliidae*. [50]

GIMNOPLAST, (biocel.) celulă liberă, mobilă, lipsită de un înveliș scheletic (perete celular sau o altă structură comparabilă). **G.** este și protoplastul obținut prin diverse procedee fizico-chimice (ex., digestie enzimatică) de îndepărtare a peretelui celulelor plantelor, fungilor sau bacteriilor; ant. *dermatoplast*. [69] → PROTOPLAST

GIMNOSPERM, (bot.) arbori sau arbuști cu ovulele necuprinse în ovar, cu semințele nude. [50]

GIMNOSPERMATOFITA, (biol.) încrengătură (diviziune) dintre cormofite, care cuprinde plantele lemnoase cu flori unisexuate organizate în conuri. În structura lemnului predomină traheidele cu punctațiuni areolate. Carpelele (macrosporofilele) conurilor feminine poartă 2-n ovule descoperite, nude, neînchise într-un ovar. Polenizarea este anemofilă. Fecundația simplă. Din ovule rezultă semințe descoperite, neînchise în fruct. Embriionul are numeroase cotiledoane. Rezervele nutritive din sămânță sunt stocate în endospermul secundar. Cele aproximativ 10.000 de specii fosile și actuale sunt încadrate în cinci clase: *Cycadatae*, *Bennettitatae*, *Ginkgoatae*, *Pinatae*, *Genetate*. [50]

GINANDRODIOECIE, (bot.) cu flori hermafrodite pe un individ, flori masculine și feminine pe un alt individ aparținând aceleiași specii. [50]

GINANDROFOR, (bot.) internod distinct pe axa florală care separă corola de androceu și gineceu, ex., *Passiflora* sp. (C. Váczy, 1980) [50]

GINANDROGINOFOR, (bot.) despre flori cu două internoduri distincte care separă corola de androceu și androceul de gineceu, ex., *Gynandropsis* p. [50]

GINANDROMONOECIE, (bot.) poligam e monoică cu flori masculine, femele și hermafrodite pe același individ. [50]

GINANDROMORFISM, (zool.) termen folosit pentru a desemna insectele la care din cauza unor accidente survenite în timpul embriogenezei una din jumătățile corpului prezintă caracterele sexului femel, iar cealaltă jumătate caracterele sexului mascul. [62]

GINATRIU, (anat.) atriul genital la insecte; altă denumire a vaginului. [62]

GINECEU, (bot.) organ femeiesc de reproducere a florii. Simbolul de formulă: **G.** Apare pentru prima dată la angiosperme și nu se mai întâlnește la nici un alt grup de plante. Este format din una sau mai multe carpele (macrosporofile) de natură foliară. Indiferent de numărul carpelelor ce intră în alcătuirea lui, **g.** este constituit din: ovar, stil și stigmat (v. acești termeni). Numărul carpelelor din structura **g.** reprezintă un caracter constant de specie. El poate fi *monocarpelar* – format dintr-o singură carpelă (*Fabaceae* și unele specii de *Rosaceae* – prun, cireș, cais ș.a.); *bicarpelar* –

format din două carpele (*Apiaceae*, *Lamiaceae*, *Boraginaceae*, *Asteraceae*); *tricarpelar* – format din trei carpele (*Iridaceae*, *Liliaceae*); *tetracarpelar* – format din patru carpele (*Brassicaceae*); *pentacarpelar* – format din cinci carpele (*Caryophyllaceae*, *Primulaceae*); *policarpelar* – format dintr-un număr mai mare de carpele (majoritatea speciilor din fam. *Ranunculaceae*, multe specii *Rosaceae*). Dispoziția carpelelor pe receptacul poate fi ciclică (majoritatea familiilor de plante) și spirociclică (*Magnoliaceae*, *Ranunculaceae*). Raportul existent între carpele evidențiază două tipuri de **g.**: *apocarp* – format din carpele libere, neunite între ele (*Ranunculaceae*, *Crassulaceae*, *Rosaceae*) și *cenocarp* sau *sincarp* – format din carpele concrescute, unite între ele, caracter întâlnit la majoritatea angiospermelor. Modul de concreștere sau sudare a carpelelor între ele delimitează în cadrul **g.** *cenocarp* următoarele tipuri: **g.** *eusincarp* – la care carpelele concresec în adâncime prin margini și printr-o parte din suprafața lor, până în centrul ovarului, împărțind cavitatea lor în tot atâtea loji sau loculi câte carpele îl compun (*Liliaceae*); **g.** *paracarp* – la care carpelele concresec numai prin marginile lor, iar ovarul rămâne unilocular, adică având o singură lojă (specii de *Violaceae*, *Orchidaceae*); **g.** *lisicarp* – derivat din cel eusincarp, posedă o singură lojă în centrul căreia se află o coloană de țesut placentar pe care se prind ovulele; sepalele ce uneau centrul ovarului cu peretele lui au dispărut (*Caryophyllaceae*, *Primulaceae*). Numărul carpelelor din structura **g.** se poate stabili după numărul lobilor pe care îi are stigmatul sau după numărul liniilor de sudură și nervuri ce se observă bine, mai ales în secțiune transversală. [50]

GINECOLOGIE, disciplină medicală ce studiază bolile organelor genitale ale femeii. [50]

GINGI, (hidrol.) bucăți de gheață temporare, subțiri și transparente, formate în râuri. Ele iau naștere, de obicei, noaptea, când temperatura aerului este scăzută. În timpul zilei acestea se topesc sau sunt desprinse de maluri și plutesc pe suprafața apei. [50]

GINGIE, (anat.) partea aderentă din mucoasa bucală, care acoperă creasta alveolară în jurul regiunii cervicale a dinților. [43]

GINGIRICĂ (*Clupeonella cultiventris*, fam. *Clupeidae*), (zool.) pește dulcicol sau salmasticol. Corp comprimat lateral, de 8-13 cm lungime, de culoare cenușie cu nuanțe verzui pe partea dorsală și argintiu pe părțile laterale. Cap prevăzut cu un bot ascuțit, gura oblică cu dinți rudimentari. Se hrănește cu zooplancton. Se reproduce primăvara și vara în mare, în vecinătatea coastelor, dar și în lacurile salmastre și dulci. O femelă

depune 5.000-20.000 de icre mărunte, cu diametrul de 0,8-1 mm. Se pescuiesc 600.000-700.000 kg anual. Răspândit în bazinul hidrografic al Mării Negre și al Mării Caspice. [10]

GINGIVECTOMIE, (stomat.) intervenție chirurgicală prin care se rezecă gingia inflamată peridentar. [43]

GINGIVITA, (stomat.) inflamația gingiei din cauze iritative, toxice sau infecțioase. Se manifestă prin congestie, secreție, sângerare și, uneori, la copii, prin ulcerarea la nivelul coletului, dinților și al papilei interdentare. Ea poate fi: **g. atrofică senilă**, retragerea degenerativă a gingiei de la coletul dinților în urma procesului de senescență tisulară; **g. bismutică**, gingivită care poate apărea ca un accident în cursul tratamentului sifilisului în preparate bismutice, mai ales la indivizii care nu respectă o igienă riguroasă a cavității bucale. Se manifestă printr-un lizereu bismutic, chenar de culoare cenușie-albăstrui, situat la nivelul inserției gingiei pe dinte și prin leziuni inflamatorii, erozive și chiar ulcerative ale mucoasei gingivale. În cazuri mai avansate se însoțește de fenomene de stomatită; **g. catarală**, formă de gingivită acută datorită diferiților iritanți fizici sau chimici, caracterizată prin descumarea celulelor epiteliale și un infiltrat inflamator granulocitar; **g. gangrenoasă**, formă de gingivită provocată de germeni anaerobi. Apare în urma traumatismelor provocate de dinții cariati; **g. marginală simplă**, inflamația gingiei determinată de tartrul dentar sau alte cauze iritative locale; **g. mercurială**, gingivită care apare ca un accident în cursul tratamentului sifilisului cu preparate mercuriale; **g. saturnică**, gingivită rezultată prin apariția de leziuni necrotice cu lizereu albăstrui. Apare în intoxicația cronică cu săruri de plumb; **g. scorbutică**, gingivită care apare în cadrul sindromului hemoragipar de avitaminoză C. Gingiile sângerează ușor, se ulcerază și se acoperă cu depozite necrotice, care emană un miros fetid; **g. ulceroasă**, apare la persoanele cu igienă bucală defectuoasă, la nivelul ultimului molar, frontalilor inferiori sau la vârful papilei interdentare. [43]

GINGLYMODI, (zool.) ordin de pești cuprinzând multe tipuri fosile, dar în prezent numai peștele căiman *Lepisosteus*. Înătoarele sunt de tip actinoptergian susținute de radii dermice; corpul este acoperit cu solzi ganoizi groși, iar codala este semiheterocercă. [57]

GINKGOACEE (*Ginkgoaceae*), (biol.) familie cu plante exclusiv holartice. Are un singur gen cu o singură specie *Ginkgo biloba*, cunoscută sub numele de Gincio. Arbore înalt până la 30 m, dioic. Frunze în formă de evantai, bilobate, pețiolate, pielose, căzătoare. Flori dioice; cele masculine solitare, în formă de ameți; cele femele lung pedunculat, cu ovule, din care numai unul se dezvoltă. Înflorire, mai-iunie. Sămânță lungă de cca 2,5 cm, cu înveliș cărnos

gălbui, urât mirositor. Sămânța se maturizează în septembrie. Cultivat prin parcuri ca arbore ornamental. [50]

GINOBAZ, (bot.) despre gineceul unei flori, partea umflată de la baza stilului, ex., *Boraginaceae*. [50]

GINODINAMIC, (bot.) despre organele de reproducere din floare, cu stielele gineceului mai lungi decât staminele androceului. [50]

GINODIOECIE, (bot.) modul de dispunere a florilor feminine și hermafrodite pe câte un individ la plantele polioecice, ex., salvie (*Salvia pratensis*), cimbru de câmp (*Thymus serpyllum*) etc. [50]

GINOECIE, (bot.) prezența numai de flori femele pe un individ, ex., cânepă (*Canabis sativa*). [50]

GINOFOR, (bot.) internodul axei florale care poartă carpele și care separă androceul de gineceu. După formarea fructului această porțiune se transformă în carpofoar. Întâlnit la florile speciilor ce aparțin familiilor *Asclepiadiaceae*, *Boraginaceae*, *Lamiaceae/Labiatae*, iar dintre *Brassicaceae/Cruciferae* la pana zburătorului (*Lunaria annua*), lopătea (*Lunaria rediviva*) etc. [50]

GINOGENEZĂ¹, (bot.) proces de partenogeneză haploidă feminină la plante. Actul biologic constă în germinarea polenului pe stigmat, formarea tuburilor polinice, pătrunderea lor în sacul embrionar. Gametul masculin pătruns în oosferă degenerază fără a se contopi cu ea. Embrionul se dezvoltă din oosfera nefecundată. Partea formată este asemănătoare cu partea maternă. [50]

GINOGENEZĂ², (pisc.) declanșarea segmentării oului și formarea embrionului prin excitarea ovulului de către spermatozoidul care a pătruns în oul (icră), fără să aibă loc contopirea celor două nuclee (fecundație incompletă). Se întâlnește la unele specii de pești (caras argintiu). [10]

GINOHERMAFRODIT, (bot.) fitoindivid cu flori hermafrodite în care staminele androceului rămân adesea nedezvoltate. [50]

GINOSTEGIU, (bot.) învelișul protector special al gineceului, rezultat din cinci stamine, ex., la *Asclepiadaceae* (*Asclepias syriaca* – ceară). [50]

GINOSTEMIUM, (bot.) formațiune columnară rezultată din concreșterea completă a gineceului cu staminele androceului, ex., la cucurbitică sau măruș lupului (*Aristolochia clematis*), staminele sunt concrescute cu stilul gineceului, iar la vanilie (*Vanilla planifolia*), stamina este complet concrescută cu stilul gineceului. [50]

GIPS ($\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$), (geol., agrochim.) mineral incolor sau divers colorat, cristalizat monoclinic. Prin încălzire, pierde treptat apa de cristalizare, conducând la hidratul $\text{CaSO}_4 \cdot 1/2\text{H}_2\text{O}$ (ipsos) și în final la sarea anhidră care, încălzită în continuare, se descompune. [36] Apare în soluri sub formă de eflorescențe constituite

din agregate fin cristaline, cristale izolate sau macule. Se folosește ca amendament pentru ameliorarea solonețurilor. [29] Se formează prin precipitare chimică în bazinele lacustre și marine sau prin hidratarea anhidritului. Este alb, în funcție de impurități poate fi și brun, galben etc. Se folosește pentru obținerea ipsosului sau a cimentului superior. [25]

GIPSARE, (agrochim.) amendare a solului cu gips sau cu alte materiale care conțin sulfat de calciu. Se practică pe solonețuri în scopul înlocuirii cu calciu a sodiului schimbabil din complexul adsorbiv. [29]

GIR, rezervație de faună sălbatică din India (statul Gujarat, peninsula Kathiawar). Suprafața, 318.311 ha (1965). Rezervația este unicul refugiu al leului asiatic (*Panthera leo persica*). [50]

GIRAFIDE (*Giraffidae*), (zool.) girafe: ungulate artiodactile din Africa, cu picioare lungi și gât lung, atingând o înălțime de până la 5 m. Capul poartă 2 coarne, care sunt prezente la ambele sexe de la naștere. Familia include 2 genuri: *Giraffa* și *Okapia*. [37]

GIRAȚIE, (milit.) mișcare de rotire a unei nave în raport cu un punct material fix (ancoră, geamandură) sau față de un centru ipotetic. [31]

GIROSCOP, (milit.) corp în formă de disc care se rotește cu foarte mare viteză; fiind montat pe un ax cu suspensii speciale, își menține planul de rotație; datorită acestor proprietăți este utilizat la girocompasuri de navigație, precum și la toate instalațiile de piloți automați și mecanismele de înaltă precizie. [31]

GIRUETA, (meteor.) dispozitiv cu vârf ascuțit și ampenaj codal, care indică direcția din care bate vântul, folosind cele opt direcții cardinale, principale și intermediare. [54]

GISMENT, 1. (milit.) Unghiul dintre axa longitudinală a unui avion în zbor și direcția către un post de radioemisie terestră. 2. Unghiul măsurat în sensul acelor de ceasornic, pe care îl face o direcție oarecare cu direcția axei de coordonate O-Y (care în topografie se confundă cu direcția N-S geografică). [31]

GIULGIU, bucată de pânză cu care se înfășoară trupul mortului. [63]

GIULGIUL MÂNTUITORULUI, (rel.) pânza de in cu care a fost înfășurat trupul Domnului când a fost pus în mormânt. La Înviere, giulgiul și mahrama au rămas în mormânt. Ele au fost luate și păstrate cu mare sfințenie de creștini. Astăzi giulgiul se află la Torino, în Italia. [63]

GLABRESCENT, (bot.) glabriscul, cu peri foarte rari. Organe ale plantelor sau planta întreagă aproape nepăroasă, ex., la scrântitoare (*Potentilla supina*). [50]

GLABRU, (bot.) fără peri. Frunze, flori sau planta întreagă lipsită de peri, ex., muștar negru (*Brassica nigra*), varza (*Brassica oleracea* var. *capitata*). [50]

GLACIAR, (bot.) care cresc în locuri reci din vecinătatea ghețarilor sau care datează din perioada glaciațiunilor. [50]

GLACIAȚIE, (glac.) interval de timp din istoria Pământului caracterizat prin răcirea climei care a permis acumularea zăpezii și formarea ghețarilor care au afectat suprafețe întinse; prezintă un stadiu *anaglaciuar* cu regresii datorită reținerii apei în calote glaciare și un stadiu *cataglaciuar* cu transgresii planetare, ca urmare a topirii ghețarilor. [25]

GLACIAȚIUNE, (glac.) fenomen de dezvoltare intensă a ghețarilor pe suprafețe foarte întinse ale Pământului. Glaciațiunea trebuie înțeleasă din punct de vedere spațial și să nu se confunde cu noțiunea de perioadă glaciară sau epocă glaciară, care are un înțeles cronologic. Glaciațiuni au fost identificate în precambrian, cambrian, siluro-devonian (în America de Sud și Africa), permo-carbonifer (în emisfera sudică) și în pleistocen. Cauzele glaciațiunii, neelucidate pe deplin, sunt de ordin cosmic și terestru. Ipotezele cauzelor cosmice se referă la schimbarea oblicității eclipticii, variațiile periheliului, schimbarea excentricității orbitei Pământului, periodicitatea petelor solare etc. Dintre ipotezele cauzelor terestre, mai importante sunt cele referitoare la bararea unor curenți oceanici calzi, cum ar fi curenții Gulfstream, prin ridicarea pragului islandic care ar fi împiedicat apele calde, transportate de acest curent, să pătrundă în mările Bazinului Arctic. În general, cauzele terestre nu-și găsesc justificarea în sincronismul glaciațiunii pleistocene în cele două emisfere ale pământului. Este posibil ca apariția glaciațiunii să fi fost numai amplificată în anumite regiuni de cauze terestre. Glaciațiunea cuaternară a cunoscut mai multe epoci sau perioade glaciare despărțite de cele interglaciare cu un climat mai dulce. Există mai multe modele ale succesiunii perioadelor glaciare, caracteristice anumitor regiuni. Pentru Munții Alpi, prin studiul depozitelor de terasă, s-au deosebit patru perioade glaciare mai sigure (Günz, Mindel, Riss și Würm) și încă două puțin documentate (Donau și Biber). Glaciațiunea de calotă din nordul Europei cuprinde trei epoci glaciare: Elster, Saale și Vistula. Pe continentul nord-american sunt cunoscute patru perioade glaciare importante (Nebraska, Kansas, Illinois și Wisconsin). În România cele mai caracteristice sedimente din timpul glaciațiunii sunt depozitele de loess, pietrișurile și nisipurile de terasă, depozitele sedimentare din peșteri etc. [8]

GLACIER¹, parc național situat în Canada (provincia Columbia Britanică). Suprafața, 134.939 ha (1886).

Altitudine, 3.432 m, vârful Dawson. Cuprinde o regiune alpină accidentată în Munții Selkirk (3.300-3.400 m), cu canioane și peșteri, cursuri rapide de apă, văi împădurite și peste 100 de ghețari și lacuri. Versanții munților sunt acoperiți de păduri dese de conifere, cedri, urmate în partea superioară de pajiști alpine cu flori viu colorate, tufărișuri pitice și mușchi. În cadrul faunei mai importanți sunt: urșii negri și grizzly, caribu, elanul, cerbul canadian, cerbul catâr și țapul Munților Stâncoși. [50]

GLACIER², parc național situat în SUA (statul Montana). Suprafața, 405.058 ha (1910). Regiunea este partea americană a parcului național bilateral de la granița canadiană, Waterton-Glacier International Peace. Munții sunt înalți de peste 3.300 m. Ei includ 60 de ghețari, câmpuri de zăpadă și gheață, peste 200 de lacuri mari și mici, torenți, chei adânci, cascada Florence, păduri întinse de conifere și tundra alpină cu o mare varietate a florei sălbatice. Din cele 200 de lacuri mari și mici, 6 din ele au peste 8 km lungime. Cel mai frumos este lacul St. Mary, înconjurat de munții Mahtopa, Little Chief, Citadel și Fusillade. În parc se află peste 1.600 km de poteci bine amenajate și întreținute. În partea de est a parcului se află stațiuni de jnepeni, pini, printre care și *Douglas*, molizi *Engelman*, iar în partea vestică se găsesc cedri roșii, pini, larice, brazi canadieni (*Tsuga canadensis*). Mamiferele sunt reprezentate de 76 de specii, iar păsările de 210 specii. Dintre mamifere reprezentative sunt: capre montane, cerbi, bighorni, elani, puma, lemingi, urși grizzly, lupi, coioți, veverițe, bursuci, căprioare cu coada albă, urși negri, marmote, castori, elani americani, antilopa de munte etc. [50]

GLACIER BAY, parc național situat în SUA (statul Alaska). Suprafața, 1.310.000 ha. Ghețarii din acest parc sunt alimentați în permanență de zăpezile căzute pe Fairweather Range. Dintre ei 16 ghețari activi se scurg în mare, mulți ajungând până în interiorul coastei. Vegetația este reprezentată prin păduri de conifere în care trăiește o faună bogată de urși negri și maronii, râși, coioți, cerbul sika (*Pseudaxis sika*), jderul flămânzilă (*Gulo luscus*); pe abrupturi abundă caprele montane. [50]

GLACIOLOGIE, știință interdisciplinară ce studiază procesele de formare și de evoluție ale gheții din natură, raporturile cu mediul geografic și societatea omenească, caracteristicile și repartiția ghețarilor pe glob; studiază *glaciosafera*. [25]

GLADIOLE¹ (*Gladiolus byzantinus*, fam. *Iridaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă, folosită ca flori tăiate în vase sau în arta buchetieră. Se plantează în parcuri și grădini, singure sau în amestec cu alte specii floricole. Flori roz, dispuse în spic. Înflorște vara. Se înmulțește prin tuberobulbi și semințe

(pentru crearea de noi soiuri). Preferă soluri ușoare, permeabile, nisipo-lutoase și nisipo-argiloase. [71]

GLADIOLE² (*Gladiolus hybridus*, fam. *Iridaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă, cu aceeași folosire ca specia anterioară. Flori de culoare albă, galbenă, roz sau roșie, violet, grupate într-un racem uniserial sau biserial. Înflorirea în seră aprilie-mai, iar în câmp iunie-octombrie. [71]

GLADIOLUS, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Iridaceae*. Este una dintre cele mai importante plante din sortimentul de flori tăiate. Cu o largă răspândire spontană îndeosebi în Africa de Sud și în ținuturile riverane Mării Mediterane, precum și în Europa Centrală unde a fost cunoscută încă din antichitate. Populațiile locale aveau credința că partea subterană a plantelor ar avea influențe benefice asupra vindecării rănilor. Medicul grec Dioscorides (sec. I d.Hr.) semnalează prezența gladiolelor ca buruieni în culturile de grâu. Unele lucrări de specialitate atribuie acestei plante un conținut bogat în vitamina C. Europeanii i-au acordat mai multă atenție începând cu secolele XVII-XVIII, luând în cultură o serie de specii, pe care ulterior le-au încrucișat, obținând un număr considerabil de soiuri hibride, vorbindu-se astfel de specia *Gladiolus hybridus* și mai puțin de speciile inițiale. Plante perene, ce au ca parte subterană un tuberobulb (*cormus*) rotund, aplatizat, învelit în câteva tunici membranoase. Acestea acoperă mugurii de pe tuberobulb din care apar tulpinile aeriene ce poartă inflorescențe și pe care se inserează stâns frunzele lineare, lungi, ensiforme. Înălțimea totală a plantelor variază între 0,30 și 1,80 m. Florile, cupe inserate pe o singură parte a spicului, au un colorit foarte variat (alb, galben, roz, roșu, violet) și se deschid eșalonat de la bază către vârf, ceea ce asigură un decor de durată. Este o plantă de grădină ce înflorește vara după 70-110 zile de la plantare, în funcție de precocitatea soiului. Prin tehnici deosebite de cultură, aplicate în spațiile acoperite, se poate forța obținerea florilor în avans sau amâna înflorirea către toamnă. Precocitatea înfloririi se corelează cu mărimea tuberobulbilor, cu cât aceștia sunt mai mari, cu atât florile apar mai timpuriu și sunt de calitate mai bună. În acest sens sunt recomandabili cormușii cu circumferința de 12-16 cm. Pentru cultura neprotejată, plantările pot începe din aprilie, când în sol sunt 10-12°C și se eșalonează până în iunie. Tuberobulbii floriferi se distanțează la 20-25 cm între plante și rânduri și se plantează la 7-10 cm adâncime. Înflorirea este condiționată de zilele lungi și de temperaturi de 16-18°C. Cresc bine în terenuri însorite, ferite de vânt, în soluri ușoare, nisipo-lutoase, permeabile, neutre sau slab acide. Au nevoie de substanțe fertilizante, cele organice dându-se

preferabil culturii premergătoare, iar cele minerale în 3-4 etape, începând cu apariția celei de a patra frunze, care coincide cu formarea și creșterea inflorescenței. Tot în această perioadă și în special în cea de dinaintea înfloririi, au nevoie de mai multă apă. Solul trebuie să fie umed, dar fără exces de umiditate. Îngrijirea (udări, o ultimă fertilizare ș.a.) se continuă și după înflorire, perioadă foarte importantă pentru creșterea tuberobulbilor, la care contribuie și păstrarea pe plantă, cu ocazia recoltării florilor, a cel puțin 3-4 frunze, acestea având rolul hrănirii plantelor până la sfârșitul vegetației. Toamna, după căderea brumelor, cormușii, detașați de frunze, se păstrează peste iarnă, după o prealabilă sortare, la 5-8°C. Înmulțirea se face prin separarea tuberobulbilor și prin „puiet“, adică a tuberobulbilor formați la baza cormușilor, care însă fiind foarte mici ating dimensiunile celor floriferi numai după 1-2 perioade de vegetație. Gladiolele sunt folosite îndeosebi ca flori tăiate, în buchete și aranjamente floricole, dar pot orna și grădinile în grupuri sau masive, precum și în recipiente (soiurile pitice) pentru balcoane și terase. [39]

GLAND PENIAN, (anat.) porțiunea lărgită a corpului spongios de la extremitatea penisului mamalian. [37]

GLANDA LUI EBNER, (anat.) glandă a limbii de mamifere, ce menține suprafața umedă. Sunt glande sudoripare modificate. [57]

GLANDA LUI LEYDIG, (anat.) parte nonrenală a mezonefrosului, situată între partea genitală și cea urinară la masculii de rechini. [57]

GLANDĂ, (anat.) organ care secretă compuși chimici speciali, ca enzime sau hormoni. [37]

GLANDĂ BRAHIALĂ, (anat.) glandă odorantă în regiunea proximală a brațului la masculii unor primat, ex., lemurieni. [37]

GLANDĂ BUCALĂ, (anat.) orice glandă care se deschide în cavitatea bucală, ex., glandele salivare. [37]

GLANDĂ CERUMINOASĂ, (anat.) glandă sudoripară modificată, situată în conductul auditiv extern, care secretă cerumenul. [37]

GLANDĂ CRURALĂ, (anat.) glandă veninoasă situată în regiunea femurală a masculului de ornitorinc, conectată printr-un duct cu un pinten, situat pe partea internă a gleznei. [37]

GLANDĂ LINGUALĂ, (anat.) orice glande din limbă. La unii amfibieni acest tip de glande produce o secreție lipicioasă. [57]

GLANDĂ PILORICĂ, (anat.) glande digestive la vertebrate, a căror secreție se scurge în partea pilorică a stomacului. [57]

GLANDĂ UROPIGIANĂ, (anat.) glandă cu secreție uleioasă de la păsări, situată pe partea dorsală a cozii.

Păsările întind această secreție pe pene cu ajutorul ciocului și le fac impermeabile. [37]

GLANDĂ VENINOASĂ, (anat.) glandă salivară modificată (glandă labială superioară), întâlnită la șerpi. Produce o secreție toxică, ce curge prin șanțuri sau canale în colții animalului. [37]

GLANDE CEROASE, (anat.) glande tegumentare caracteristice unor tipuri de homoptere – aleurodine, afidine sau unor himenoptere – apide, care produc ceară. [62]

GLANDE CHITOGENE, (anat.) glande anexe sistemului genital femel la insecte, a căror secreție are rolul de a fixa ouăle de substrat sau de a genera ooteca. [62]

GLANDE DIGESTIVE, (anat.) structuri histologice specifice la organismele vegetale și la organismele animale. La plante sunt reprezentate prin peri glandulari pluricelulari digestivi care secretă fermenți proteolitici. La roua-cerului (*Drosera rotundifolia*) fiecare păr are o porțiune lungă formată din celule prozenchimatice dispuse în serii longitudinale, fiind străbătut central de vase lemnoase (traheide spiralate). Terminal, părul este mai umflat. Aici celulele sunt dispuse radiar. Cele din stratul extern sunt mai mari și alungite, iar cele din stratul intern sunt mai mici. Celulele stratului extern secretă produse mucilaginoase, lipicioase, pentru imobilizarea și asfixierea insectei, și fermenți proteolitici, pentru digestia substanțelor proteice din corpul ei. Planta numită foaie groasă (*Pinguicula vulgaris*) are pe partea superioară a frunzei peri mici digestivi, ce secretă fermenți proteolitici, și peri mai mari, ce produc substanțe vâscoase cu rol în reținere și asfixiere a insectelor. La animalele vertebrate sunt reprezentate de glandele salivare, glandele gastrice, pancreasul exocrin și glandele intestinale. [50]

GLANDE HARDER, (anat.) glandele de pe latura internă a ochiului la multe reptile, păsări și mamifere. Ele lubrifică membrana nictitantă. [37]

GLANDE LABIALE, (anat.) glande salivare aranjate într-un șir în fălcile superioară și inferioară ale unor reptile. La șerpii veninoși cele de pe falca superioară sunt modificate pentru a forma glande veninoase, care de obicei au ducturi conducând la bazele colților. Aceștia sunt prevăzuți cu șanțuri sau canale, prin care se scurge veninul. [57]

GLANDE NIDAMENTARE, (anat.) sin. *cochiliere*, glande agregate din oviduct care secretă învelișurile oului la peștii cartilagiноși. [37]

GLANDE PIGIDIALE, (anat.) glande specifice coleopterelor din genul *Brachinus* – gândacii bombardieri – situate în partea terminală a abdomenului, care secretă o substanță ce în contact cu aerul produce un zgomot ce seamănă cu o mică explozie. [62]

- GLANDE SEBACEE**, (anat.) glande cutanate care secretă un lichid uleios sau sebum în foliculii piloși ai mamiferelor. Secreția menține părul unsuros și probabil îl protejează de bacteriile care pot intra în folicul și infectează rădăcina părului. [37]
- GLANDE SERICIGENE**, (anat.) glande ale insectelor care produc mătasea. [62]
- GLANDE SUDORIPARE**, (anat.) glande ale mamiferelor, de tip tubulos, cu ducturi drepte, care străbat epiderma până la suprafață. Excretă apă și alte substanțe și joacă un rol important în reglarea temperaturii corpului. [37]
- GLANDE VENINOASE**, (anat.) glandele ce produc substanțele veninoase la himenopterele apocrite, ex., albină, viespe. [62]
- GLANDELE LUI MEIBOMIUS**, (anat.) glande sebacee modificate în pleoapele mamiferelor. [37]
- GLANDULĂ**, (anat.) glandă mică, organ secretor, de obicei capitat. La plante, structură cu funcția de a secreta diferite substanțe, mai ales ulei eteric. [50]
- GLANDULOS**, (bot.) organ acoperit cu numeroase glande sau peri glandulari, ex., la cenușer (*Ailanthus altissima*), foliolele frunzelor au la bază câte 2 (4) dinți ce poartă câte o glandă, izma (*Mentha piperata*), levănțică (*Lavandula angustifolia*) cu frunzele și tulpinile acoperite cu peri glandulari. [50]
- GLANZMANN**, (med. u.) sin. *trombastenie hemoragică ereditară*, trombocitopatie ereditară, caracterizată printr-un defect enzimatic ce produce tulburări în aglutinarea trombocitelor; timpul de sângerare este normal. [60]
- GLAREOLIDE** (*Glareolidae*), (zool.) ciovlici: păsări mici insectivore din zone nisipoase ale Europei, Asiei, Africii și Australiei, cu aripi lungi, ascuțite și coadă bifurcată. [57]
- GLAUC**, (bot.) termen care se referă la diferite nuanțe de verde ale organelor vegetative; albăstrui-verzi, albăstrui-cenușiu, prunos (brumat), ca apa mării. De exemplu, varza are frunze glauce, prunele, bacele de struguri sunt pruinoase, albastre-verzi. [50]
- GLAUDESCENT**, (bot.) organ brumăriu, aproape glauc. [50]
- GLAUCOM**, (med. u.) afecțiune oculară determinată de creșterea presiunii intraoculare, manifestată prin hipertonia globului ocular, diminuarea câmpului vizual. Poate fi întâlnit: **g. absolut** – care constă în atrofia retinei și a nervului optic; **g. acut** – caracterizat prin creșterea mare a tensiunii intraoculare, durere vie, scăderea vederii, congestie în jurul corneei, edem cornean, midriază; **g. auricular** – care este asociat cu o creștere mare a presiunii intralabirintice; **g. capsular** – realizat prin pseudoexfolierea capsulei; **g. decompensat** – la care tensiunea oculară nu mai este menținută în limite fiziologice prin tratament; **g. facogenetic** – produs prin intumescența cristalinului în cursul evoluției cataractei; **g. facogenetic** – produs prin intumescența cristalinului în cursul evoluției cataractei; **g. facolitic** – cauzat de o cataractă hiper matură; **g. hemoragic** – care se asociază cu hemoragii retiniene; **g. infantil** – care apare la nou-născut sau la copilul mic; **g. malign** – formă gravă cu durere și tensiune excesivă, care duce rapid la orbire etc. [60]
- GLEAN 75 DF** (*clorsulfuron 75%*), (pest.) erbicid postemergent, sistemic. Combate buruieni dicotiledonate anuale și perene. Doze: 15-20 g/ha, grâu; 10-15 g/ha la in. Produs de DU PONT DE NEMOURS SUA (AECTRA România). [51]
- GLEBĂ**, (micol.) partea internă, fertilă a bazidiocarpuului de la gasteromicete. **G.** poate fi dimitică și monomitică. **G. dimitică** – formată din două tipuri de hife: generative și scheletale, ultimele formând o structură numită *capilițiu*. **G. monomitică** – constituită numai dintr-un singur tip de hife, și anume hife generative. [69]
- GLEIC**, (pedol.) termen care în sistemul român de clasificare a solurilor desemnează, la nivel de tip sau subtip, soluri având un orizont mineral (marmorat) format în condiții de reducere (a elementelor chimice cu valență variabilă), datorită unui drenaj slab, cel puțin o parte din an, determinat de apa slab freatică situată la mică adâncime. [29]
- GLEIZARE**, (pedol.) proces de pedogeneză sau de alterare constând din reducerea Fe³⁺ cu marmorarea masei materialului într-un mediu anaerob în condițiile unui drenaj slab determinant de prezența apei. [29]
- GLIADINE** (*prolamine*), (biochim.) proteine globulare de origine vegetală cu caracter acid, practic insolubile în apă. Au un conținut redus în unii aminoacizi esențiali, mai ales de lizină și triptofan, ceea ce le reduce valoarea nutritivă. Se acumulează în special în semințe, mai ales la cereale: hordeina la orz, gliadina la grâu, avenina la ovăz, zeina la porumb. [9]
- GLICEMIE**, (fiziol.) concentrația de glucoză sanguină, care variază normal între 70 și 110mg/dl și care este menținută între aceste limite prin mecanisme nervoase și endocrine. [21]
- GLICERIDE** (*acil-gliceroli*), (biochim.) biomolecule din clasa lipidelor, fiind esteri ai acizilor grași cu glicerolul. Au structuri foarte variate datorită naturii acizilor grași constituenți, precum și poziției α , β , α' în care sunt esterificați. Sunt principalele lipide de rezervă, cu rol energetic, fiind forma de stocare a acizilor grași. Se acumulează în semințele plantelor sub formă de uleiuri, bogate în acizi grași polinesaturați, sau în țesutul adipos în organismul uman și animal, sub formă de grăsimi solide, bogate în acizi grași saturați. Sunt total insolubile în apă, dar solubile în solvenți organici. [9]

GLICEROFOSFOLIPIDE, (biochim.) lipide complexe care conțin în structura lor, sub formă esterificată, acizi grași, glicerol, acid fosforic, precum și un alt alcool cu masă moleculară mică, mai ales un aminoalcool. În funcție de natura alcoolului constituent, ele pot fi: colin-glicerofosfolipide (lecitine), colamin-glicerofosfolipide (cefaline), serin-glicerofosfolipide, inozitol-glicerofosfolipide. Cele mai răspândite sunt lecitinele și cefalinele. Ele sunt lipide de constituție, intrând în structura membranelor plasmatică, împreună cu proteinele. Structura lor le conferă un caracter amfoter și amfipatic, ceea ce le permite orientarea în straturi duble, în cadrul membranelor plasmatică, determinând permeabilitatea acestora, fenomenul de osmoză și de transport activ al diferitelor biomolecule în interiorul organismului. [9]

GLICEROL, (chim.) alcool trihidroxilic al propanului (C_3), prezent în structura gliceridelor și glicerofosfolipidelor. În organismul viu se sintetizează prin reducerea aldehidei 3-fosfoglicerice sau prin hidroliza lipidelor. Lichid incolor, inodor, solubil în apă și alcooli, care se utilizează în parfumerie, cosmetică, la obținerea lichidelor antigel, a unor explozibili, a unor rășini sintetice etc. [9]

GLICOCALIX, (biocel.) înveliș al celulei bacteriene format din muco-polizaharide cu caracter anionic, care funcționează ca o capcană de substanțe nutritive și cationi; are rol protector față de virusuri și fagocite, formează o barieră față de factorii umorali ai apărării și facilitează aderența celulei bacteriene de suprafața celulei gazdă. **G.** bacterian este reprezentat de toate structurile polizaharidice extraparietale: capsula și glicocalixul comportamental. **G. comportamental** – componentă a glicocalixului, constituită dintr-o rețea de filamente polizaharidice și glicoproteice legate de lipopolizaharidele membranei externe a bacteriilor Gram-negative sau de mureină la bacteriile Gram-pozitive. Are aspectul unei păsle prin intermediul căreia celula se ancorează pe alte celule sau de suporturi inerte și este prezent numai la bacteriile care trăiesc în mediile naturale, având un caracter adaptativ. [69]

GLICOGEN, (biochim.) poliglucid macromolecular de origine animală, constituit prin condensarea α -glucozei prin legături 1,4- și 1,6- α -glicozidice; are structură ramificată asemănătoare amilopectinei din amidon. Se găsește în celulele tuturor organelor animale, dar în cantități mari se acumulează în ficat și în mușchi. Este un poliglucid de rezervă, sinteza sa având loc în ficat, din glucoza provenită din alimente. Ulterior, el servește la furnizarea glucozei, în urma hidrolizei sale. Echilibrul dintre cele două procese (glicogenogenează și glicogenoliză) este menținut în organism prin acțiunea antagonică a doi hormoni:

adrenalina și insulina. Pe seama glucozei din sânge, mușchii își constituie depozite mici de glicogen în fiecare celulă, necesar pentru procesul de glicoliză și respirație celulară, ca furnizor de energie. Glicogenul se întâlnește și în unele alge, ciuperci și chiar în unele plante superioare. [9]

GLICOGENOZĂ, (med. u.) tezurismoză determinată de enzimopatii congenitale, cu glicogen normal (tipul I și II) sau patologic (tipul III și IV): tipul I – deficit de glucozo-6-fosfatază, formă hepatorenală; tipul II – afectare predominant musculară și cardiacă, cu patogenie necunoscută; tipul III – deficit de amilo-1,6-glicozidază și leziuni hepato-musculare; tipul IV – deficit de amilo-1, 4-1,6-transglucosidază. [60]

GLICOLIPIDE, (biochim.) lipide complexe care nu conțin radical fosforic în molecule. Ele sunt sfingozidolipide constituite din sfingozină legată amidic de un acid gras și glicozidic de o oză (glucoză, galactoză), unele putând conține și radical de acid sulfuric. Din această categorie fac parte cerebrozidele, ganglioizidele, sulfatidele, sulfocerebrozidele. Se găsesc mai ales în substanța albă din creier, în măduva spinării. [9]

GLICOLIZA, (biochim.) procesul enzimatic de degradare a glucozei la acid piruvic prin reacții de oxidare cu ajutorul coenzimelor NAD^+ . Energia chimică eliberată este stocată în molecule de ATP: **Glucoză \rightarrow 2 acid piruvic + 2 $NADH$ + 2 ATP**. Procesul se desfășoară în citosol, în condiții anaerobe. Dacă celulele sunt bine aprovizionate cu oxigen, acidul piruvic trece în mitocondrii unde este degradat aerob în respirația celulară, până la dioxid de carbon, apă și o cantitate importantă de energie stocată sub formă de ATP. În condiții de aprovizionare insuficientă cu oxigen are loc glicoliza anaerobă în citosol, în care acidul piruvic este redus chiar de coenzimele $NADH$ formate în glicoliză, rezultând acid lactic: **Glucoză \rightarrow 2 acid lactic + 2 ATP**. Acest proces anaerob poate avea loc la plante: în rădăcini și tulpini subpământene, în condițiile unui exces de umiditate, sau în fructele în stadiu de supracocere etc. La om și animale acest proces are loc în țesutul muscular, în condiții de efort fizic excesiv, când consumul de energie nu este susținut de un ritm corespunzător al degradării aerobe prin respirația celulară. Consecința degradării intense a glucozei în condiții anaerobe este acumularea unor cantități importante de acid lactic în țesutul muscular, care dau simptomele de febră musculară. [9]

GLICOPROTEIDE, (biochim.) heteroproteide a căror grupare prostetică este un glucid (oze, hexozamine, derivați acetilați ai hexozaminelor, acizi uronici etc.) legat glicozidic de o proteină. Au o răspândire largă în regnul animal, fiind prezente mai ales în secreția

- mucoaselor, în salivă, și în umori în plasma sanguină, în albușul de ou etc. [9]
- GLICOPROTEINĂ**, (biochim.) substanță produsă de ciupercile din genul *Chlamydomonas*, secretată de flagelii acestora cu rol în procesul de copulare. [41]
- GLICOZIDAZE**, (biochim.) enzime din clasa hidrolazelor, care catalizează hidroliza glucidelor complexe. Ele sunt specifice pentru cele două forme de legătură glicozidică (α -glicozidică și β -glicozidică), precum și pentru tipul de glucid: diglucidaze (maltază, zaharază, lactază), poliglucidaze (amilaze, celuloze), heteroxidaze. [9]
- GLICOZIDE** (*heterozide*), (biochim.) compuși de condensare ai unui glucid cu o componentă neglucidică numită aglicon, formându-se o legătură α - sau β -glicozidică. Agliconul poate fi reprezentat de clase foarte variate de substanțe (alcooli, fenoli, steroli, tioalcooli, hidroxichinone, pigmenți, substanțe cu azot etc.), iar legătura glicozidică poate forma O-glicozide, S-glicozide, N-glicozide, în funcție de natura atomului implicat. Acești compuși sunt sintetizați îndeosebi de plante și au proprietăți farmacodinamice importante, fapt pentru care sunt utilizați în terapeutică. Se cunosc glicozide cardiotonice (conțin derivați steroidici cu acțiune asupra mușchiului inimii), cianogenetice (conțin cianhidrine, care la hidroliză eliberează acid cianhidric, un inhibitor al citocromilor, blocând respirația celulară), cumarinice (conțin cumarină și derivați ai săi, cu acțiune narcotică), xantonice, flavonice, antociani (conțin pigmenți heterociclici cu oxigen), taninuri (conțin compuși fenolici), N-glicozide (conțin baze azotate sub formă de nucleozide și nucleotide, componente ale acizilor nucleici). [9]
- GLICOZURIE**, (med. u.) valoarea concentrației glucozei în urină. La subiecții sănătoși, în condiții fiziologice, urina nu conține glucoză, deoarece aceasta se resoarbe la nivelul tubilor renali. În urină, glucoza apare numai în cazul existenței unor leziuni renale sau în cazul provocării unei hiperglicemii masive, care să depășească planul renal al glucozei (1,4-1,9%). [60]
- GLIFODIN 360 CS** (*glifosat 360 g/l*), (pest.) erbicid postemergent, total, sistemic. Combate buruieni monocotiledonate și dicotiledonate anuale și perene în livezi de măr. Doza 3-4 l/ha (3 l anuale și 4 l perene). Produs de CHIMCOMPLEX SA BORZEȘTI România. [51]
- GLIFOROM RV** (*glifosat 360 g/l*), (pest.) erbicid postemergent, total, sistemic. Combate buruieni monocotiledonate și dicotiledonate anuale și perene în livezi de măr. Doze: 4,0 l/ha livezi de măr și prun;
- 3-4,0 l/ha miriști; 4,0-5,0 l/ha viță de vie. Produs de OLTCHIM SA RM. VÂLCEA, România. [51]
- GLIFOSAT 360** (*glifosat 360 g/l*), (pest.) erbicid postemergent, total, sistemic. Combate buruieni monocotiledonate și dicotiledonate anuale și perene. Doze: 3-4 l/ha, la măr, prun, miriști. Produs de DOW AGROSCIENCES SUA. [51]
- GLIFOSAV 480** (*glifosat 360 g/l*), (pest.) erbicid postemergent, total, sistemic, combate buruieni monocotiledonate și dicotiledonate anuale și perene. Doze: 3,0-4,0 l/ha livezi de sămburoase și semințoase; viță de vie. Produs de CHEMICAL AGROSAVA, Iugoslavia + AGROUTIL România. [51]
- GLIOM**, (med. u.) tumoră formată din celule gliale, cu preponderență în sistemul nervos central sau retină. [60]
- GLIOTOXINĂ**, (micol.) metabolit al unor ciuperci (ex., *Trichoderma viride*, *Gliocladium fimbriatum*) cu acțiune bactericidă și fungicidă; a fost folosită la tratarea semințelor. [61]
- GLIRIDE** (*Gliridae*), (zool.) pârși: mici rozătoare arboricole, cu cozi lungi și păroase. Se găsesc în multe părți ale lumii; speciile europene hibernează. [37]
- GLISARE**, (biol.) care alunecă cu ajutorul unui dispozitiv. În mediul acvatic, hidrobionții sesili care se deplasează prin alunecare, folosind în acest scop diferite tipuri de adaptări. Ex., actiniile emit o undă de contracție postero-anterioară în raport cu sensul deplasării; la turbelariate, mișcarea este asigurată de vibrația ciliaturii ventrale, ajutată de musculatura longitudinală; la moluște, piciorul este conformat diferit în funcție de capacitatea locomotorie a fiecărei specii. Astfel, la speciile care alunecă pe suprafața substraturilor dure, piciorul este mult lățit, aspect întâlnit la gasteropodele *Limnaea*, *Planorbis* etc.; la gasteropodele terestre *Pulmonate*, mișcarea este asigurată de către undele musculare lente directe, care parcurg întreg piciorul în sensul deplasării etc. [50]
- GLOBALIZARE**, (ec.-fin.) sistem de receptare și abordare pe termen lung a marilor probleme contemporane economice, tehnice, politice, sociale, culturale, ecologice și găsirea soluțiilor de rezolvare de către comunitatea internațională. [55]
- GLOBIGERINE**, (zool.) animale nevertebrate din clasa rizopode, încrângătura protozoare, care trăiesc în apa mediului marin. [52]
- GLOBINĂ**, (fiziol.) componentă proteică a moleculei de hemoglobină, formată din două tipuri de lanțuri de aminoacizi : 2 alfa și 2 beta. Globina fixează hemul, grupare prostetică pe care se fixează gazele respiratorii (O_2 și CO_2). Orice alterare a structurii normale a globinei determină apariția hemoglobinopatiilor,

caracterizate prin scăderea cantității de oxigen care ajunge la nivelul țesuturilor. [21]

GLOBULINE¹, (biochim.) proteine globulare cu mase moleculare mari, cu structură complexă, prezente în toate tipurile de organisme, în toate țesuturile și celulele. Sunt alcătuite din mai multe fracțiuni distincte, α , β , γ , cu roluri diferite. Astfel, γ -globulinele sunt componente imunitare importante, cu rol de apărare; unele globuline reprezintă componenta proteică a unor heteroproteide importante pentru celule, altele au rol de enzime etc. Globulinele au în structura lor un conținut ridicat în toți aminoacizii esențiali, ceea ce le conferă o valoare nutritivă deosebită. [9]

GLOBULINE², (bot.) substanțe proteice globulare care, în regnul vegetal, se găsesc preponderent în semințe, ca substanță de rezervă. Cele mai cunoscute sunt: *faseolina*, din semințele de fasole albă; *legumina*, din mazăre, linte, fasole; *glicina*, din semințele de soia; *vicilina*, din semințele de bob; *edestina*, din semințele de cânepă; *aracina*, din semințele de alune americane; *amandina*, din semințele de migdale; *globulina*, din semințele de bumbac și dovleac; *iuglasina*, din semințele de nuc; *tuberina*, din cartof etc. [50]

GLOCHIDAT, (bot.) peri cu vârful ascuțit și încârligat, ex., fructele de lipici (*Lappula squarrosa*), limba câinelui (*Cynoglossum creticum*). La prima specie, fructele sunt acoperite de glochidii aproximativ egale, neconfluente la bază, iar la a doua specie, fructele sunt dens și inegal glochidate. [50]

GLOCHIDIE, (bot.) la unele ferigi, cu microspori prevăzuți cu prelungiri spiniforme terminate prin niște cârlige, ex., *Hydropteridales*. [50]

GLOMERAT, (bot.) termen folosit în biologia vegetală cu semnificația „aglomerat, îngrămădit, adunat în glomerule“, ex., flori, fructe. [50]

GLOMERUL, (bot.) îngrămădirea globuloasă a unor organe similare la plante (flori, fructe, peri) (de ex., fruct compus provenit din 2-4 flori grupate la un loc). După polenizare și fecundare, din ovarul gineceului fiecărei flori se formează un fruct uscat înconjurat de un perigon persistent. Toate fructele rămân la un loc și formează un **g.** întâlnit la sfeclă (*Beta vulgaris*). [50]

GLOMERUL RENAL, (anat.) componentă principală a nefronului, alături de tubul urinifer. Format din capsula Bowman și un ghem de capilare. Este subîmpărțit în 3-5 lobuli, formați dintr-un număr de bucle capilare desprinse din aceeași arteriolă și separați între ei printr-o foiță de țesut intercapilar, numit mesangiu. [21]

GLOMERULA, (pedol.) agregat structural de formă aproximativ sferică, având diametrul de 1-10 mm,

poros, afânat, de regulă hidrostabil, existent în sol. [29]

GLOMERULE, (agric.) erbicide sub formă de granule care eliberează treptat substanța activă. Se aplică în stare uscată și prin eliberarea treptată a erbicidului. Ele pot asigura distrugerea buruienilor, pe o perioadă de timp mai mare, în funcție de apariția lor. [51]

GLOMERULITĂ, (med. u.) proces inflamator glomerular, propriu glomerulonefritelor, caracterizat în formele acute prin: hiperemie, exudare și infiltrare cu celule inflamatorii, tumefacție și proliferarea celulelor endoteliale, proliferare și descuamare a celulelor epiteliale, degenerescență și necroză fibrinoidă, disociație lamelară și rupturi ale membranei bazale. [60]

GLOMERULONEFRITĂ, (med. u.) nefropatie bilaterală predominant glomerulară, caracterizată anatomopatologic prin leziuni inflamatorii și clinic prin semne de disfuncție glomerulară; uneori prin hipertensiune arterială și edeme; din punct de vedere etiologic poate fi infecțioasă, infecțio-alergică sau toxic alergică; în funcție de extinderea leziunilor difuză sau localizată (parcelară), și în funcție de durata și de caracterul leziunilor se clasifică în acute, subacute sau cronice. [60]

GLOMERULONEFROZĂ, (med. u.) afecțiune caracterizată clinic prin sindrom nefrotic și anatomopatologic, leziuni glomerulare degenerative ce interesează mai ales membrana bazală glomerulară; există și forme secundare, când suferința renală se suprapune unei afecțiuni extrarenale (ex., **g.** amiloidă, diabetică, gravidică, lupică) și forme primitive, când boala este primitiv renală (**g.** lipoidică). [60]

GLONȚ, (milit.) proiectil mic care este aruncat cu ajutorul armamentului de infanterie: pistol, pistol-mitralieră, carabină, pușcă, pușcă-mitralieră și mitralieră. El poate fi obișnuit, exploziv, incendiar, perforant, trasor, sau să fie o combinație a acestora: perforant-trasor, perforant-incendiar-trasor. O însușire aparte are **g.** dum-dum care la lovirea oaselor se deformează și ia forma unei flori sau a unei ciuperci, provocând răni interioare deosebit de grave, neputând fi extras. [31]

GLORIOSA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Liliaceae*. Dintre puținele specii cunoscute, se remarcă *G. superba*, spontană în ținuturile tropicale ale Asiei și Africii. Este o plantă perenă, cu partea subterană îngroșată, tuberoasă, alungită, și tulpină urcătoare, de 1,5-2 m, ramificată în partea de sus. Frunzele opuse, lanceolate, se termină cu un cârcel ce ajută planta să se agațe. Deosebit de interesante sunt florile cu șase petale relativ subțiri, ondulate, puternic răsucite în exterior încât aproape ating pedunculul lung și elegant curbat. Staminele lungi și pistilul gros,

precum și coloritul deosebit trecând de la verde la galben-portocaliu spre roșu, completează aspectul deosebit al acestor flori. Plantele de glorioasă pot fi cultivate în apartamente, în condițiile unei atmosfere calde, umede și a unei bune iluminări. În aprilie, se plantează în ghivece, în pământ de frunze sau turbă puțin acidă și fibroasă, mranită și pământ lutos, care să acopere tuberculul doar cu un strat de 2-2,5 cm. Când tulpinile au cca 15 cm se completează vasul cu pământ. La început se udă mai puțin, dar mai târziu, în special vara, cere multă apă și fertilizări periodice. Toamna, plantele intrate în repaus, se curăță de tulpinile și frunzele îngălbenite, tuberobulbii păstrându-se, până în primăvară, în încăperi calde, în pământ sau nisip uscat. Se înmulțesc prin divizarea părților subterane, înainte de replantarea de primăvară. Decorează ca plante de ghiveci sau ca flori tăiate. [39]

GLOSE, (anat.) piese slab chitinizate, perechi, de obicei păroase, situate pe labium, cu ajutorul cărora insectele colectează alimentele lichide. [62]

GLOSITĂ, (med. u.) inflamație acută sau cronică, superficială sau profundă a limbii, cu etiologie foarte variată și uneori greu de precizat. Ea poate fi: disecantă, exfoliativă, papuloasă, sifilitică, superficială hiperkeratotică, superficială viloză. [33]

GLOSOIDEU, (bot.) termen având semnificația „în formă de limbă“, ex., frunză. [50]

GLOSOLALIE¹, (psih.) producții verbale abundente și neinteligibile de obicei, care nu se supun regulilor lingvistice comunitare; este vorba de un limbaj nou creat de către locutor. Alienații pretind că vorbesc în limbi străine. [28]

GLOSOLALIE², (rel.) vorbirea în limbi. Este o lucrare a Duhului Sfânt asupra apostolilor în ziua pogorării Duhului Sfânt. Apostolii nu șiau dinainte limbile în care le-a dat Duhul să vorbească. Dar cei care șiau limba înțelegeau cele spuse și vestite de apostoli. [63]

GLOSOPIDIUM, (bot.) partea bazală a ligulei frunzei, ex., *Isoetes*. [50]

GLOTA, (anat.) deschiderea traheii în partea posterioară a faringelui. [37]

GLOXINIA (*Gloxinia perennis*, fam. *Gesneriaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă folosită la decorarea interioarelor, iar vara ca plantă ornamentală prin parcuri, grădini publice și particulare. Flori de culoare albastru-purpur, infundibuliforme, cu diametrul de 2,3-3,5 cm, în interior de culoare mai deschisă, având un miros de mentă, grupate în spice lungi la subțioara frunzelor. Înflorire, septembrie-octombrie. Înfloresc de la bază spre vârf. Înmulțirea se face prin butași de frunze, tuberculi și prin însămânțare. [71]

GLUCIDE, (chim.) clasă de substanțe naturale prezente în absolut toate tipurile de organisme vii, în toate celulele. Sunt polihidroxialdehide, polihidroxiketone, precum și derivați și produși de condensare ai acestora. Ele alcătuiesc cea mai mare parte a materiei organice de pe planeta noastră. Glucidele sunt sintetizate numai de către plante în procesul de fotosinteză, din substanțe anorganice, dioxid de carbon și apă, cu ajutorul luminii și al clorofilei și constituie componentele principale ale hranei omului și animalelor. În plante ele reprezintă mai mult de 50% din substanța uscată a acestora. Această pondere ridicată este determinată de funcțiile majore pe care le îndeplinesc, ca formă de stocare a energiei și ca elemente structurale, ca substanțe de constituție. Glucidele se mai numesc și „zaharuri“ sau „zaharide“, termeni care desemnează gustul dulce al multora dintre ele. Sunt unele care nu sunt dulci, ca amidonul și celuloza. Se mai utilizează, impropriu, denumirea de „hidrați de carbon“. În funcție de structura lor, glucidele se clasifică în *oze*, denumite și *glucide simple* (glucoza, fructoza, riboza, deoxiriboza etc.) și *glucide complexe* (formate prin condensarea ozelor). Acestea, la rândul lor, cuprind: *di-* și *oligoglucide*, formate din 2-10 *oze* (maltoza, zaharoza, lactoza, celobioza etc.), *poliglucide*, cu caracter macromolecular, formate dintr-un număr mare de *oze* sau derivați ai acestora (amidon, glicogen, celuloză, hemiceluloze, substanțe pectice, mucopoliglucide) și *heteroglucide* sau *heterozide*, care conțin pe lângă componenta glucidică și una neglucidică, numită aglicon. [9]

GLUCIDE COMPLEXE → OZIDE

GLUCONEOGENEZĂ, (fiziol.) procesul biochimic de sinteză a glucozei din alte surse: aminoacizi, glicerol și acizi grași. Este stimulată mai ales de cortizolul plasmatic. [21]

GLUCOSTAT, (fiziol.) totalitatea neuronilor hipotalamici ventro-mediani, a căror funcție este dependentă de nivelul glucozei sanguine (acești neuroni se numesc glucosenzori). Sunt implicați în controlul ingestiei de alimente. [21]

GLUCOZĂ, (chim.) glucid simplu sau oză de tip aldohexoză, sintetizat direct, împreună cu fructoza, în plantele verzi, în procesul de fotosinteză. Este cea mai răspândită oză atât în regnul vegetal, cât și în cel animal. Reprezintă unitatea structurală a multor glucide complexe (maltoză, zaharoză, lactoză, amidon, glicogen, celuloză etc.). Ea intră direct în procesul de degradare respiratorie, pentru a furniza energia chimică necesară celulelor și țesuturilor, fiind astfel principala componentă cu rol energetic pentru toate tipurile de organisme. [9]

GLUCOZURIE, (med. u.) apariția glucozei dozabile în urină. La un individ normal, se consideră că glucoza dozabilă lipsește din urină, existând numai urme. Având moleculă mică, glucoza este filtrată în întregime la nivelul glomerulilor renali, dar este reabsorbită imediat, cu consum de energie (ATP), în tubul contort proximal. Întreaga cantitate de glucoză filtrată poate fi reabsorbită, cu condiția ca glicemia să fie sub 160-180mg/dl. Această valoare se numește pragul renal de reabsorbție a glucozei, iar depășirea ei determină epuizarea capacității tuburilor renali de a reabsorbi glucoza din urina primară în sânge. Astfel, apare glucozuria, care caracterizează diabetul zaharat clinic manifest. [21]

GLUGEA STEPHANI, (parazit.) sporozoar parazit pe organele interne la peștii din familia *Pleuronectidae*, producând boala *Glugeasis platipiscium*. Sporii sunt ovali, de 3,5x1,5-2,2 μ, cu o vacuolă la capătul anterior, iar la cel posterior sporoplasma ameboidă. [10]

GLUGEASIS PLATIPISCIUM, (parazit.) boală parazitară a peștilor din familia *Pleuronectidae*. Peștii afectați prezintă pe mezenter și pe organele interne chiști sferici de 0,5 mm, de culoare alb-lăptoasă. [10]

GLUMACEU, (bot.) termen folosit în biologia vegetală cu semnificația „asemănător cu gluma florilor de *Poaceae/Gramineae*“, ex., floare, perigon. [50]

GLUMĂ, (bot.) hipsofilă (bractee) membranoasă scvamiformă de la baza spiculețelor învelind palele florilor. Rol de protecție. După poziția pe rahis, gluma poate fi superioară sau inferioară, ex., *Poaceae/Gramineae*. [50]

GLUMIFORM, (bot.) termen folosit în biologia vegetală cu semnificația „de forma glumei“. [50]

GLUTAMINĂ, (biochim.) derivat amidic al acidului glutamic. Se sintetizează prin fixarea amoniacului la cea de a doua grupare carboxilică a acidului glutamic și reprezintă forma de stocare a amoniacului în celule, precum și forma de detoxifiere a acestora. [9]

GLUTATION, (biochim.) tripeptid format prin condensarea acidului glutamic (la gruparea carboxil în poziția γ) cu cisteină și cu glicocol. Gruparea activă este *tiol* -SH din radicalul cisteinei, care îi conferă glutationului caracter reducător, din care cauză el participă la multe reacții de oxidoreducere, ca transportor de atomi de hidrogen. Este prezent în toate organismele, formând un sistem redox important, cu rol de activator al unor enzime, de antioxidant, protejând diferite biomolecule împotriva oxidării (vitamina C, hemoglobina) etc. [9]

GLUTELINE, (biochim.) proteine globale specifice plantelor verzi. Sunt insolubile în apă, conțin toți aminoacizii esențiali, având deci o valoare nutritivă ridicată. Se acumulează mai ales în endospermul

semințelor de cereale: orizenina la orez, glutenina la grâu. [9]

GLUTEN, (biochim.) componentă proteică specifică semințelor de grâu, cărora le conferă calitățile de panificație. Reprezintă amestecul de gliadină (40-50%) și glutenină (25-40%), insolubile, care formează cu apa o masă compactă, elastică, dură. Calitățile de panificație ale făinii de grâu sunt determinate atât de conținutul acesteia în gluten, cât și de calitățile sale. În semințele de grâu, glutenul trebuie să reprezinte cel puțin 35 % din substanța uscată, iar în făină, conținutul depinde și de gradul de extracție a acesteia. Având în vedere că cele două proteine sunt localizate în endosperm, un grad de extracție mai mare va determina obținerea unei făini mai albe, cu un conținut mai ridicat în gluten și deci cu proprietăți de panificație superioare. Calitatea glutenului este determinată genetic, dar poate fi afectată de o serie de factori, printre care ploșnița cerealelor, unele mucegaiuri etc. [9]

GLUTINOS, (bot.) termen cu semnificația „cleios, lipicios, viscid“, precizând starea unor organe, ex., tulpina la lipicioasă (*Lycnis viscaria*), ramuri și muguri la castan sălbatic (*Aesculus hippocastanum*), anin negru (*Alnus glutinosa*), frunzele la salvie (*Salvia glutinosa*). [50]

GLYFOS (*glifosat 360 g/l*), (pest.) erbicid postemergent, total, sistemic, combate buruieni monocotiledonate și dicotiledonate anuale și perene. Doze: 3,0-4,0 l/ha livezi de măr, prun, cireș, vișin. Produs de CHEMINOVA AGRILEX Danemarca. [51]

GLYPHOGAN 480 SL (*glifosat din sare de izopropilamină 360 g/l*), (pest.) erbicid postemergent, total, sistemic, combate buruieni monocotiledonate și dicotiledonate anuale și perene. Doze: 3,0-4,0 l/ha grâu (desicant), livezi pe rod de măr, prun, cireș, vișin, păr, cais-piersic; 3,0 l/ha viță de vie. Produs de MAKHTESHIM AGAN – Israel. [51]

GLYPTODONTIDE (*Glyptodontidae*), (zool.) tatu giganti extincți din America de Sud și Centrală, care aveau o carapace rigidă formată dintr-un mare număr de scuturi osoase. Unele exemplare atingeau 4 m. [37]

GNAIS, (geol.) rocă metamorfică alcătuită predominant din cuarț și feldspați, subordonat din minerale micacee. Este foarte răspândită în cristalinul cu înalt grad de metamorfism. [25]

GNATHOSTOMATA, (zool.) toate vertebratele cu fălci adevărate, incluzând peștii, amfibienii, reptilele, păsările și mamiferele. Fălcile sunt mobile și s-au dezvoltat din al II-lea arc visceral. [37]

GNATHOSTOMULIDA, (zool.) clasă care cuprinde viermi lați (platelminți) cu un număr mic de specii marine întâlnite la nivelul nisipului umed până la 24 cm adâncime. Are două genuri: *Gnathostomula* și

- Gnathostomaria*. Se întâlnesc în Golful Kiel, Marea Nordului, Oceanul Atlantic, Oceanul Indian, Marea Albă, Marea Caraibilor, Marea Barentz. Sunt forme mici, transparente, cu epiteliul extern flagelar. (M. Năstăsescu, 1983) [50]
- GNATOBDELIDE** (*Gnathobdellida*), (zool.) ordin care cuprinde lipitori cu fălci în faringe. Posedă 5 perechi de ochi. Nu are sistem circulator, această funcție fiind preluată de sistemul lacunar. Stomacul prezintă diverticule, de ex., *Hirudo medicinalis* are un stomac cu 10 perechi de diverticule. Ea este frecventă în bălți. În stadiul tânăr se hrănește cu insecte acvatice, melci, apoi parazitează peștii și broaștele, iar la maturitate sugă sânge de mamifere; *Limnotis nilotica* (din Algeria, Egipt, Siria) pătrunde în organism cu apa de băut și sugă sânge din faringe, esofag; *Haemopsis sanguisuga*, lipitoare de cal, ajunge la 15 cm lungime, întâlnită frecvent în ape dulci alături de lipitoarea medicinală. Se hrănește în special cu melci, râme; *Haemadipsa ceylonica* este arboricolă, ea parazitează mamiferele și omul etc. (M. Suci, 1983) [50]
- GNOMON**, (astr.) cel mai vechi instrument astronomic folosit pentru determinarea direcției meridianei locale; constă dintr-o vergea înfiptă vertical în sol care lasă două umbre de lungimi egale, datorate mișcării aparente a Soarelui, când acesta descrie un drum simetric în raport cu planul meridian; meridiană este dată de bisectoarea unghiului format de cele două umbre. [12]
- GNOZIE**, (psih.) un concept ce nu privește cunoașterea lexicului. Exprimă capacitatea perceptivă de recunoaștere a obiectelor după însușirile lor palpabile. [28]
- Go**, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului glic de oxidare. [29]
- GOAL 2E/RV** (*oxifluoren 240 g/l*), (pest.) erbicid preemergent/postemergent timpuriu. Combate buruieni dicotiledonate și monocotiledonate anuale și perene din sămânță. Doze: 1,0 l/ha ceapă din arpagic, ceapă semănată direct, floarea soarelui; 1,5-2 l/ha vinete transplantate în câmp și solar, ardei gras, tomate timpurii, solar; 4,0 l/ha repicaj de molid, pepiniere pomicole, drajoniere, stoloniere; 5,0 l/ha pomi și viță de vie pe rod. Produs de OLTCHIM SA RM. VÂLCEA, România. [51]
- GOANGĂ**, (for.) sin. *glisor*, vehicul de colectare a lemnului de forma unei sănii scurte, șinuit sau din lemn, care se deplasează liber sau tractat pe un drum forestier sau cale de rulare formată din traverse din lemn și rigle (șină) de alunecare pe care se încarcă până la 3 m³ lemn. Se utilizează în zonele mlăștinoase și cu pantă mică unde nu au acces mijloacele mecanice de colectare a lemnului. [42]
- GOBIIDE** (*Gobiidae*), (zool.) guvizi: familie de pești din ordinul *Perciformes*, care au înotătoarele ventrale unite într-o ventuză și nu au vezică gazoasă. Trăiesc în apă dulce și marină. Ochii sunt bine dezvoltati. Linia laterală este rudimentară sau lipsește. Sunt carnivori. În Marea Neagră sunt mai multe specii. [57]
- GOBI-TRANSALTAI**, parc național situat în Mongolia (1976). El este înconjurat de munții înalți ai Asiei Centrale. Cea mai mare parte a parcului o formează stepa acoperită de ierburi înalte. Nisipurile ocupă 3% din suprafața totală. Munții Altaiul Mongol sunt foarte accidentați, cuprinzând aglomerări de stâncării, văi înverzite cu păduri. În sedimentele munților se găsesc fosile cu dinozauri și mamifere terțiare. Fauna parcului include o serie de animale rare: capre sălbatice, cămila sălbatică (*Camelus ferus*), măgarul sălbatic, caii sălbatici Prjewalski, ursul (*Ursus arctos pruinosus*) ș.a. [50]
- GODAVARI**, fluviu în India peninsulară, care traversează Podișul Deccan de la vest la est. Are 1.450 km lungime și 290.000 km² suprafață. Izvorăște din Munții Gații de Vest și se varsă în Golful Bengal printr-o deltă cu o suprafață de 2.000 km². Ca afluenți amintim Pranhita și Manjra. [25]
- GODFRIED** (*sindrom ~*), (med. u.) maladie constând din asocierea unei neurofibromatoze Recklinhausen cu malformații cardiovasculare, oligofrenie. [60]
- GOETHE, Johann Wolfgang** (1749-1832), scriitor, gânditor și naturalist german. În domeniul științelor naturii, preocupări pentru botanică, zoologie, anatomie, mineralogie, geologie și fizică. A studiat algele, ciupercile, mușchii, lichenii și unele plante superioare. A creat termenul de morfologie. S-a ocupat de metamorfoza plantelor și de dezvoltarea lor. Făcând cercetări de anatomie comparată, compară craniile diferitelor grupe de animale vertebrate, descoperind osul intermaxilar la mamifere (1784). Formulează „teoria vertebrală a craniului“, simultan cu anatomistul Richard Owen. [46]
- GOGOASA** (*Bovista nigrescens*, fam. *Lycoperdiaceae*), (micol.) ciupercă saprofită, comestibilă, întâlnită în perioada iunie-septembrie, pe sol, izolată sau în grupuri, prin pajiști, locuri înierbate din zona montană. Are valoare alimentară scăzută. Este folosită în stadiul tânăr în diferite preparate culinare și considerată o delicatessă. [50]
- GOLDBLATT** (*sindrom ~*), (med. u.) maladie constând din hipertensiune arterială malignă cauzată de ischemia renală produsă fie prin anomalii de poziție, vase aberante, ocluzii sau compresiuni ale arterei. [60]
- GOLDEN GATE HIGHLANDS**, parc național situat în Republica Africa de Sud (provincia Orange). Suprafața, 4.792 ha (1963). Altitudine, 1.810-2.700 m.

Principala atracție a parcului sunt stâncile sculptate și patinate din gresii de culoare roșie și galbenă. Fauna este constituită din specii de căprioara-burilor (*Peleo capreolus*), căprioare (*Silvicapra grimmia*), cerbi (*Alcephalus caama*, *Raphicerus campestris*), țapul săritor (*Antidorcas marsupialis*), antilope (*Redunca fulvo*, *Damaliscus albifrons*, *Connochaete gnu*), elanul de Colonia (*Taurotragus oryx*), oribi (*Ouribia ourebi*) și o avifaună bogată. Dintre păsări mai importante sunt: vulturul bărbos, ibisul, gâsca egipteană, pelicanul cenușiu, lopătarul alb, flamingoul mic. [50]

GOLF, (sp.) joc sportiv de origine scoțiană, practicat îndeosebi în țările anglo-saxone, care constă în lovirea unei mingi cu o crosă (cheburi), cu scopul de a o introduce în niște orificii aflate în teren. Jocul are loc între două echipe formate din câte doi jucători care, prin lovituri alternative, caută să introducă mingea în orificiile din teren. Există două variante mai importante: jocul la orificii (când variază numărul de orificii în care s-a introdus mingea) și numărul de lovituri pe care o echipă le aplică mingii pentru a ajunge la capătul terenului unde se găsește ultimul orificiu. „*Scrach score*“ este performanța pe care o realizează un jucător introducând mingea în toate orificiile (18 la număr). Fiecare jucător folosește în timpul meciului aproximativ 14 cluburi (crose) în funcție de varianta loviturii. În țara noastră **g.** nu este prea popular, dar este cunoscut și practicat în special sub varianta de „minigolf“. [53]

GOLGOTA, (rel.) numele stâncii pe care a fost răstignit Mântuitorul. După o veche tradiție, aici ar fi fost îngropat capul lui Adam. [63]

GOLTIX 70 WP (*metamitron 70%*), (pest.) erbicid postemergent. Combate buruieni dicotiledonate anuale în cultura de sfeclă de zahăr. Doza: 4,5 kg/ha în 2 tratamente secvențiale (2,5 + 2,0 kg/ha). Produs de BAYER Germania. [51]

GOMĂ, (fitopat.) substanță mucilaginoasă, care se formează în vasele conducătoare ale plantelor, ca urmare a unor boli infecțioase sau fiziologice. Pomii fructiferi sâmburoși gomează mai mult. **G.** este o substanță hidrocarbonată și uneori obturează vasele conducătoare producând ofilirea plantei. Ex., ciupercile *Stigmia carpophila*, *Monilia laxa* induc producere de **g.** Guma arabică este **g.** produsă de specii ale genului *Acacia*. [61]

GOMFOSTIL, (bot.) gineceul unor plante, cu stilul în formă de cui, aspect întâlnit la speciile de *Potentilla*. [50]

GOMOZA VIROTICĂ A CAISULUI, (fitopat.) viroză produsă de *Apricot gummosis*. Boala se manifestă prin scurgeri mari de gome pe trunchi și ramurile de schelet. Lăstarii tineri nu se dezvoltă normal și pier. În decurs de 4-5 ani mugurii sunt

distruși parțial. „Gomoza virotică este produsă de tulpini ale virusului **prune dwarf** (*Cherry chlorotic ring spot*)“. (N. Minoiu, Gh. Lefter, 1987) [50]

GOMOZA, (fitopat.) boală a plantelor produsă de diferiți patogeni, care se caracterizează printr-o exsudație foarte abundentă. Ex., gomoza bumbacului produsă de bacteria *Xanthomonas axonopodis* pv. *malvacearum*. [61]

GONADE, (anat.) glande sexuale cu secreție endocrină și exocrină, cu structură și funcții diferite la cele două sexe și care controlează dezvoltarea organelor genitale și reproducerea (prin sinteza hormonilor androgeni, estrogeni și progesterativi) și care produc celulele sexuale (ovule și spermatozoizi). [25]

GONAPOFIZE, (anat.) prelungiri la insecte ale coxelor unor fuste picioare abdominale de pe segmentele VIII-IX sau a stililor, și care formează ovopozitorul la femele; apofize genitale. [62]

GONDWANA, supracontinentul emisferei sudice Pangaea în prima parte a mezozoicului, care cuprindea regiuni unite ale Americii de Sud, Africii, Madagascarului, Indiei, Australiei, Noii Zeelande, Antarcticii. [25]

GONFLARE, (pedol.) însușire fizico-mecanică pe care o au unele soluri de a-și mări volumul o dată cu creșterea umidității. Gonflarea solului este direct proporțională cu argilozitatea și cu prezența mineralelor de tip smectic. [29]

GONITĂ, (med. u.) inflamația genunchiului. Poate fi: **g. fungoasă**, proces inflamator trenant al articulației genunchiului, fără tendință de vindecare, caracterizându-se prin apariția unui țesut de granulație care se necrozează și prezintă tendință de fistulizare; **g. tuberculoasă**, osteoartrită tuberculoasă a genunchiului. [60]

GONOCEL, (anat.) parte a celomului din interiorul unui gonotom. [37]

GONODUCT, (anat.) porțiunea terminală a aparatului genital, pe unde produsele genitale se scurg la exterior; în cazul aparatului genital femel întâlnim oviducte, iar în cazul celui mascul spermiducte. [62]

GONOPODIUM, (anat.) partea anterioară a înotătoarei anale, transformată în organ de acuplare la peștii osoși vivipari. [10]

GONOREE → BLENORAGIE

GONOTOAME, (embriol.) părțile segmentate ale mezodermului embrionar, evaginate din unghiurile ventrale externe ale somitelor dorsale, care vor da naștere la gonade (ex., la amfioxus). [57]

GONOTOCONT, (micol.) celulă în care se produce meioza. [61]

GONYAULAX, (zool.) dinoflagelate marine, planctonice, sferice sau poliedrice cu prelungiri apicale scurte. Produc substanțe toxice pentru pești. [10]

- GOODPASTURE** (sindrom ~), (med. u.) sindrom anatomoclinic de etiopatogenie necunoscută, caracterizat prin asocierea unei boli pulmonare hemoptoizante cu glomerulonefrita necrotizantă și proliferativă cu insuficiență renală, având totdeauna evoluție fatală. [60]
- GOODWILL**, (ec.) termen folosit pentru a desemna excedentul valorii globale al unei întreprinderi în raport cu valoarea elementelor identificabile de activ, existente la un moment dat. [58]
- GORODKI**, (sp.) joc sportiv rusesc foarte popular și vechi care constă în doborârea a 5 bețe de formă cilindrică (care formează anumite „orașele“) cu ajutorul unor bastoane. Se practică individual sau pe echipe și câștigă acela care, cu un număr mai mic de aruncări, „bate“ toate figurile. Se poate juca două din trei sau trei din cinci partide. Jocul are 15 figuri cu denumiri convenționale („tunul“, „steaua“, „artileria“, „săgeata“ etc.). [52]
- GORONGOZA**, parc național situat în Mozambic. Suprafața, 870.000 ha (1960). Începând din 1935 până în 1960 a fost rezervație naturală. Parcul se extinde la poalele muntelui Gorongoza. El cuprinde o pădure, valea râului Iuiandue și numeroase bălți, ce reprezintă unul din locurile importante de cuibărit ale păsărilor. Dintre mamifere aici se întâlnesc rinoceri negri, hipopotami, bivoli, elefanți, antilope gnu și impala, zebre, lei. [50]
- GORUN** (*Quercus petraea*, fam. *Fagaceae*), (bot.) arbore foios, megafanerofit până la microfanerofit, întâlnit pe dealurile mijlocii și înalte (400-800 m altitudine), insular în munți, până la 950-1.000 m în Carpații Orientali (Munții Bârsei, Perșani, Brețcului ș.a.), excepțional până la 1.300 m altitudine (Muntele Cozia versanții sudici); spre câmpie coboară în pălcuri sau izolat, numai în câteva puncte din zona Bucureștilor, sudul Dobrogei, Moldova. Scoața are importanță terapeutică în medicina umană. Utilizată ca astringent, hemostatic și antidiareic. Până nu demult, era folosită pentru pudrarea plăgilor, mai ales în arsuri. Sub formă de decoct, se administrează în gargarisme, ca loțiuni hemostatice, în tratamentul stomatitelor, sub formă de instilații în leucoree, metrite, sub formă de clisme în tratarea hemoroizilor, în tratarea diareei. Scoața de cer intră în compoziția ceaiului antidiareic (PLAFAR). Mult folosită în medicina empirică. Specie meliferă. Furnizează albinelor culesuri de polen și mană. Producție miere-mană, cca 20 kg/ha. Pondere economico-apicolă mijlocie. Cultivat prin parcuri și spații verzi, în masive sau în grupuri mici, în poieni, cu efect decorativ deosebit, impunându-se prin dimensiunile mari și forma coroanei. Decorativ prin port și frunze. Înmulțire prin semințe. [50]
- GORUNET**, (silv.) pădure alcătuită în principal din gorun (*Quercus petraea*), în compoziția căreia în proporție mai redusă intră și alte foioase precum fagul, stejarul, teiul, carpenul, jugastrul, paltinul (de câmp și de munte), cireșul, cerul, gărnița, sorbul, mojdreanul etc. și care ocupă prima treaptă în ierarhia unităților zonale pe altitudine, fiindu-i propriu intervalul de 200-700 (900) m. În partea inferioară a arealului specia interferează (face amestecuri) cu stejarul, în partea superioară cu fagul. Subarboretul este relativ rar și sărac, mai frecvente fiind speciile păducel, corn, sânger, lemn cânesc, salbă moale, salbă răioasă, călin, pațachină etc., iar din stratul ierburilor sunt de menționat ca mai reprezentative speciile: *Carex pilosa*, *C. sylvatica*, *Stellaria holostea*, *Asperula odorata*, *A. taurina*, *Stellaria holostea*, *Galium schultesii*, *Lathyrus vernus*, *L. venetus*, *Tamus communis*, *Vinca minor*, *Luzula luzuloides*, *L. albida*, *Cytissus nigricans*, *Caluna vulgaris*, *Vaccinium myrtillus*, *Viola reichenbachiana*, *Dentaria bulbifera*, *Mercurialis perennis*, *Campanula persicifolia*, *Helleborus purpurascens*, *H. odoratus*, *Digitalis grandiflora*, *D. lanata*, *Poa nemoralis*, *Brachypodium sylvaticum*, *Stachys sylvatica* etc. Unitatea fitocenologică generală este as. *Aremonio-Quercetum* Hoborka 80, la care se adaugă o serie de asociații cu caracter regional sau mixt: *Tilio-Quercetum petraeae-cerris* Soó 57, *Carici montanae - Quercetum petraeae* Gergely 62, *Aceri tatarico-Quercetum petraeae-roboris* (Soó 51) em. Sólými 57, *Quercetum petraeae-cerris* Soó 57 etc. Tipologia forestieră deosebește trei formații cu păduri de gorun: gorunete pure (*Querceta sessiliflorae*) goruneto-făgete (*Q. s. - Fageta*) și goruneto-stejărete (*Q. s. - roboris*). Fiecare formație cuprinde mai multe tipuri și grupe de tipuri de pădure (cu floră de mull, cu graminee, cu *Luzula*, cu *Carex*, cu floră acidofilă etc.). Ecologic se evidențiază două serii edafice diferite: gorunetele de pe soluri acide și gorunetele de pe soluri neutre. Acestea pot fi cu sau fără pseudogleizare. [4]
- GOSIPOL**, (biochim.) fitoalexină produsă de plantele de bumbac. [61]
- GOSPODĂRIREA VIETII SĂLBATICE**, (prot. med.) domeniu de studiu care urmărește susținerea populațiilor și a vieții sălbatice. [24]
- GÖTTWEIG**, (paleomorf.) interstadiu, până nu demult timp întrebuințat frecvent, creând foarte mari confuzii. De la început, solul aparținând Göttweigului nu a avut o încadrare cronostatigrafică prea sigură, oscilându-se între atașarea sa la un interglaciuar sau interstadial. Subcomisia INQUA pentru stratigrafia loessului a stabilit, în 1962, alipirea solului Göttweig la ultimul interglaciuar, în accepțiunea alpină Riss-

Würm. Există unele păreri conform cărora „solul Göttweig“ ar putea să fie mult mai vechi, adică să aparțină de fapt interglaciularului Mindel-Riss. [8]

GOURMA, rezervație faunistică tripartită situată în Mali, Burkina Faso, Niger. Aici au trăit cândva 1.300.000 de elefanți africani, din care supraviețuiesc 550. Elefanții sunt complet absenți în vestul și extremitatea sudică a Africii. În ultimii ani țările Zimbabwe, Malawi, Senegal și Africa de Sud au introdus legi stricte de conservare a speciei. Se interzice vânarea elefanților pentru fildeș. [50]

Gr, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea orizontului gleic de reducere. [29]

GRABEN, (geol.) compartiment al scoarței terestre, coborât, în trepte, în raport cu compartimentele vecine, după un sistem de falii în general verticale. [25]

GRACIL, (bot.) termen însemnând „delicat, subțire și lung“, ex., tulpina la *Koeleria splendens*. [50]

GRAD DE ACOPERIRE, (bot.) proporția în care o populație sau toate populațiile unei fitocenoze umbresc terenul ocupat; se exprimă în procente, zecimi sau indici convenționali (de exemplu indici Braun-Blanquet pentru gradul de acoperire: 1. acoperire până la 5%; 2. acoperire între 5 și 25%; 3. acoperire între 25 și 50%; 4. acoperire între 50 și 75%; 5. acoperire între 75 și 100%. [15]

GRAD DE ADAPTABILITATE, (ecol.) evaluarea potențialului evolutiv al unui organism sau al unei populații, ținându-se seama de schimbările defavorabile ale mediului ambiant aferent. [3]

GRAD DE AGREGARE, (pedol.) raportul dintre conținutul de microagregate cu diametrul mai mare de 0,05 mm și conținutul de particule primare cu diametrul mai mic de 0,05 mm, înmulțit cu 100. [29]

GRAD DE ANTRENAMENT, (sp.) valoarea stării de antrenament a unui sportiv, apreciată prin indici obiectivi și subiectivi la un moment dat. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]

GRAD DE ATAC, (fitopat.) mod de apreciere a gravității unei boli la plante. Este rezultatul produsului intensității cu valoarea frecvenței și împărțit la 100. [61]

GRAD DE COMPACTARE, (pedol.) raportul dintre densitatea aparentă a unui sol într-un moment dat și o densitate aparentă standard, înmulțit cu 100. [29]

GRAD DE DĂUNARE, (fitopat.) aprecierea daunei produse unei culturi de o boală. Se calculează după formula $(1-b/s) \times 100$, în care b = recolta exprimată cantitativ a unei culturi bolnave; s = a unei culturi sănătoase. [61]

GRAD DE EROZIUNE, (pedol.) categorie convențională de intensitate a eroziunii. Aprecierea

intensității eroziunii de suprafață se face pe 4-5 grade de eroziune; în aprecierea intensității eroziunii în adâncime se folosesc 4 grade. [29]

GRAD DE HUMIFICARE, (pedol.) indice de apreciere a condițiilor de humificare din sol. Este egal cu suma C din acizii fulvici și C din acizii humici raportat la C total, înmulțit cu 100. [29]

GRAD DE MĂRUNȚIRE, (pedol.) raportul dintre masa bulgărilor de sol mai mici de 5 cm în diametru și masa totală de sol considerată. [29]

GRAD DE MINERALIZARE, (agrochim.) conținutul total de săruri din apa freatică, din apa de irigație sau din soluția solului. [29]

GRAD DE SATURAȚIE ÎN BAZE, (pedol.) proporția în care complexul adsorbiv al solului este saturat cu baze schimbabile. Se exprimă în procente prin raportarea sumei bazelor schimbabile la capacitatea totală de schimb cationic. [29]

GRAD DE SATURAȚIE ÎNTR-UN CATION, (pedol.) gradul în care complexul adsorbiv al solului este ocupat de un anumit cation. Se exprimă în procente din capacitatea totală de schimb cationic. [29]

GRAD DIDACTIC, (șc.) treaptă de încadrare și retribuție a personalului din învățământ, stabilită în raport cu studiile, vechimea în învățământ, rezultatele obținute în activitatea instructiv-educativă. Gradele didactice ierarhice sunt: în învățământul preșcolar și în cel preuniversitar, grad didactic definitiv, grad didactic II și grad didactic I; în învățământul superior: preparator, asistent, lector (șef de lucrări), conferențiar și profesor universitar. [16]

GRADAȚIE, (ecol.) creștere a numărului de indivizi ai unor specii animale în cursul generațiilor consecutive, trecerea de la perioada de relativă stagnare a înmulțirii, până la un punct culminant și apoi o descreștere bruscă a numărului indivizilor, ceea ce duce la revenirea la mărimea inițială. [24]

GRADAȚIE DE MERIT, (șc.) formă de recompensă morală și materială acordată cadrelor didactice din mediul școlar, care s-au distins prin rezultate deosebite în activitatea de instrucție și educație, social-culturală și științifică. [32]

GRADIENȚ¹, (ecol.) raportul dintre variația unui factor oarecare (ecologic) și distanță. [3]

GRADIENȚ², (ecol.) termen care indică o mărime variabilă a unor factori ecologici abiotici (de ex. gradientul baric indică variația presiunii, gradientul termic, variația temperaturii mediului ambiant, gradientul climatic, variația parametrilor climatici etc.). [2]

GRADIENȚ DE PRESIUNE, (ecol.) raportul dintre variația presiunii (litostatice, hidrostatice etc.) și adâncime. [3]

- GRAF**, (mat.) ansamblu format dintr-o mulțime E și o aplicație f a lui E în mulțimea părților sale $= P(E)$. [48]
- GRAFIC**, (mat.) g . al funcției $f : A \rightarrow B$ este $G_f = \{(x, f(x)) | x \in E\} \subset A \times B$. [48]
- GRAFIT**, (chim.) formă alotropică a carbonului, formând cristale care au forma de plăci sau prisme plate cu bază hexagonală, ce clivează ușor, paralel cu baza. Forma obișnuită a grafitului natural este aceea a unei mase pământoase sau stratificate, opace, cenușii, cu luciu metalic, reci și grase la pipăit, lăsând o dără cenușie pe hârtie (proprietate folosită pentru fabricarea creioanelor; denumirea grafit derivă de la cuvântul grec *graphein* – a scrie). Grafitul este bun conducător de căldură și electricitate. Servește pentru fabricarea de electrozi, colectoare pentru motoare electrice etc. Pur, grafitul servește ca moderator al neutronilor în reactoarele nucleare. [36]
- GRAFOLOGIE**, (psih.) studiul scrisului în vederea determinării identității și particularității autorului. [28]
- GRAJD**, (rur.) construcție de diferite tipuri și dimensiuni făcută din diverse materiale, folosită pentru adăpostitul vitelor. [50]
- GRALIFORM**, (bot.) despre organe ale plantelor în formă de „picioroange“, aspect întâlnit la rădăcinile aeriene proptitoare lungi și groase, ex., *Pandanus* sp. [50]
- GRAM**, (fitopat.) metodă de diferențiere a bacteriilor în funcție de prezența ribonucleatului de magneziu și grosimea peretelui celular. Bacteriile fitopatogene G_+ sunt *Clavibacter*, *Curtobacterium*, *Rathayibacter*, *Rhodococcus*, *Streptomyces*, iar G_- sunt *Agrobacterium*, *Erwinia*, *Pantoea*, *Pseudomonas*, *Xanthomonas*, *Xylella*, *Xylophilus*, *Phytoplasma*. [61]
- GRAMATICĂ**, ramură a lingvisticii care studiază ansamblul de reguli privitoare la modificarea cuvintelor și îmbinarea lor în propoziții și fraze. Cuprinde două părți constitutive: *morfologia* și *sintaxa*. Prin regulile ei g . imprimă o anumită ordine în exprimare la elevi, mai ales la început. După consolidare, ei reușesc să-și exprime variat și complex gândurile. [32]
- GRAMATICĂ GENERATIVĂ**, disciplină care se referă la faptul că limba este un sistem stabil de codificare și în același timp reprezintă un ansamblu nelimitat de propoziții rezultate dintr-o combinatorică verbală pentru care subiectul are predispoziții native. [28]
- GRAMICIDINĂ**, (microbiol.) antibiotic extras din bacteria *Bacillus brevis*, având acțiune inhibitoare asupra bacteriilor Gram pozitive (stafilococi, streptococi). [41]
- GRAMINACEU**, (bot.) erbaceu. De forma, culoarea sau consistența graminaceelor. [50]
- GRAMINEE CU RIZOMI**, (bot.) graminee care se reproduc vegetativ prin rizomi. [15]
- GRAMINEE CU TUFA**, (bot.) g . care formează tufe și nu se reproduc, de regulă, prin rizomi; g . cu tufă deasă, g . cu tufă rară. [15]
- GRAMINICOL**, (bot.) termen folosit în biologia vegetală pentru unele organisme ce trăiesc parazite pe graminee, ex., ciuperci, insecte. [50]
- GRAMOXONE** (*paraquat 200 g/l*), (pest.) erbicid postemergent total de contact. Combate buruieni monocotiledonate și dicotiledonate anuale și perene. Doze: 1,0-3,0 l/ha cartof; 1,5-2,0 l/ha porumb („dirijat“ pe sub frunze); 1,5 l/ha morcov; 1,5-3,0 l/ha pepiniere și plantații silvice; 3,0-4,0 l/ha livezi (măr, prun); 5,0 l/ha pășuni. Produs de SYNGENTA Elveția. [51]
- GRAN PARADISO**, parc național situat în Italia (regiunea Val d’Aosta). Suprafața, 70.000 ha (1922). Altitudine, 1.200-4.064 m. La granița cu Franța și Elveția, Alpii italieni au în această regiune unul din cele mai întinse parcuri. Parcul are rol de protecție a vânatului, mai ales a caprei alpine (*Capra ibex*). Parcul cuprinde masivul Gran Paradiso (4.064 m) și ramura sudică a Mont Blancului. Munții sunt constituiți din gnaisuri, micașisturi, cuarțite. Posedă 57 de ghețari, ce alimentează mulțimea lacurilor alpine și a cascadelelor. Vegetația de foioase este formată din: fag, paltin, mesteacăn, iar cea de conifere este formată din molid, brad, pin silvestru, larice, zâmbru. Tufărișurile subalpine sunt dominate de jneapăn, ienupăr, smirdar, anin verde, salcia târătoare. Parcul protejează capra alpină (*Capra ibex*), capra neagră (*Rupicapra rupicapra*), marmota, iepurele alb, vulpea, jderul, dihorul, bursucul, nevăstuica. Dintre răpitoare au dispărut: ursul, râsul și zăganul. În cadrul faunei păsărilor ocrotite sunt: potârnichea albă (*Lagopus mutus*), potârnichea de stâncă (*Alectoris graeca*), cocoșul de mesteacăn (*Lyrurus tetrix*), acvila regală (*Aquila chrysaetos*). [50]
- GRANA** → CLOROPLAST
- GRAND CANYON**, parc național situat în SUA (statul Arizona). Suprafața, 272.596 ha (1919). Altitudinea maximă, 2.500 m. Cuprinde defileul Marele Canion, cea mai spectaculoasă parte a fluviului Colorado, cu o adâncime de 1,6 km și o lungime de 443 km. Defileul este mărginit de platouri înalte, aparținând Sierrei Nevada, cu pantele orientate către nord și sud. În parc există trei suprafețe distincte: rama nordică, rama sudică și deșertul canionului. Fiecare din ele posedă diferite forme de climă, vegetație și faună. În interiorul canionului se întâlnesc 5 etaje climatice și de vegetație. Sunt prezente aspecte deșertice existente pe fundul canionului, până la păduri de pini și de ienupăr pe ramele muntoase. Văile afluențe au climat

subtropical, cu 10-14°C, mai mare decât pe platourile înalte. Ramura sudică are o altitudine de 2.100 m deasupra nivelului mării. Flora și fauna sunt adaptate acestui climat uscat și rece. Vegetația este alcătuită din pinul Pinyon care predomină, pinul Ponderosa și ienupărul de Utah. Ramura nordică are altitudinea de 2.400-2.700 m. Climatul este mai rece și mai umed decât în ramura sudică. Vegetația este formată din pinul Ponderosa, pinul Douglas, pinul alb și molidul albastru. Fauna din ramura sudică și ramura nordică cuprinde: cerbul-câtâr, puma, râsul, coiotul, bighornul. În parc se găsesc două populații diferite de neverițe: neverița Abert pe ramura sudică și neverița Kaibab pe ramura nordică. Deșertul canionului are o climă fierbinte, aridă, subtropicală, cu temperaturi în timpul verii ce depășesc 40°C și precipitații anuale doar de câțiva zeci de milimetri. Vegetația este formată din plante cu adaptări speciale: yucca (*Yucca* sp.), agave (*Agave americana*), mesquito (*Prosopis velutina*), efedra (*Ephedra* sp.) etc. Fauna este reprezentată de șoareci, vrăbii de deșert, șerpi cu clopoței, șopârle. În parc există trei muzee: Yavapai care prezintă istoria geologică a canionului; Grand Canyon Village, prezintă istoria elementelor naturale și umane; Tusayan, prezintă viața și cultura timpurie a indienilor americani. [50]

GRAND TETON, parc național situat în SUA (statul Wyoming). Suprafața, 124.140 ha (1929). Cuprinde cea mai impresionantă parte a Munților Teton, cu o serie de vârfuri (Owen, Moran, South Teton, Middle Teton), ce ating înălțimi de 3.600-4.196 m și o parte din valea Jackson Hole. Peisajul este completat de lacuri glaciare și de baraj morenic, cu ghețari mici, dar activi, cu păduri întinse și animale sălbatice. Vârfurile munților sunt acoperite de zăpezi permanente și de câțiva ghețari, ce persistă aici încă din epoca glaciară. Valea Jackson Hole este lungă de 77 km și lată de 11-12 km. Ea se întinde de la partea nordică a marelui lac Jackson până la sud de cursul actual al râului Snake, etalând o sălbăcie aproape ireală. Pantele mai joase ale munților sunt îmbrăcate cu păduri de conifere formate în principal de molidul Engelman (*Picea Engelmanni*), pinul alpin, iar mai spre bază din păduri de foioase, cu plop și arborele de bumbac. Pe pantele mai înalte, deasupra pădurilor, se întâlnesc pajiștile alpine. Fauna este alcătuită din bighorni, elani, urși negri, urși grizzly, coioți, marmote. Pe pajiștile alpine este prezentă pasărea albastră de munte. Pe lacul Jackson se întâlnesc găște canadiene, pelicani și un număr de 800 de lebede trompetă (*Cygnus buccinator*). În partea de sud-est a parcului național se află Refugiul național pentru elani, înființat în 1912, unde sunt ocrotiți 7.500 de

elani. Vara aceștia migrează către nord, în parcurile naționale Grand Teton și Yellowstone. [50]

GRANIFER, (bot.) care poartă sau produce semințe. [50]

GRANIT, (geol.) rocă metamorfică intrusivă, acidă, structură holocristalină, alcătuită din cuarț, feldspați alcalini (ortoză, microclin, albit), plagioclaz (dioclaz) și unul sau mai multe minerale femice; se întâlnește în structurile vechi precambriene și hercinice. [25]

GRANIVORA, (zool.) specii care se hrănesc cu semințele plantelor. Ex., gărgărița grâului (*Calandra granaria*), păsările domestice (găina, curca). [70]

GRANODIORIT, (mineral.) rocă magmatică intrusivă, suprasaturată acidă, structură holocristalină, alcătuită din cuarț, ortoclaz, ortoză, microclin, albit și unul sau mai multe minerale femice; se întâlnește sub formă de corpuri mari – batolite sau lacolite – în cadrul unor provincii petrografice calco-alcaline. [25]

GRANSTAR75 DF (*tribenuron metil 75%*), (pest.) erbicid postemergent. Combate buruieni dicotiledonate anuale și perene în cultură: cereale păioase. Doze: 10-15 g/ha orz; 15-20 g/ha grâu; 10 g/ha (asociat cu 0,6 l/ha 2,4-D sare DMA 600) grâu. Produs de DU PONT DE NEMOURS SUA. [51]

GRANULAȚIE, (med. vet.) orice formațiune normală sau patologică, apărută într-o celulă sau un țesut, având aspect de mici grăunțe. [25] → ȚESUT DE GRANULAȚIE

GRANULE (G), (pest.) erbicide a căror substanță activă aderă la suprafața particulelor de argilă sau nisip, rezultând grăunciori care conțin 4-5 % erbicid. Ele se aplică în stare uscată, asemănător cu îngrășămintele. [51]

GRANULE DISPERSABILE ÎN APĂ (DF sau WG), (pest.) erbicide care, introduse în apă, dispersează imediat, motiv pentru care se introduc direct în rezervorul mașinii de erbicidat, ex., erbicidul Titus. [51]

GRANULIE, (med. u.) formă gravă de tuberculoză generalizată pe cale hematogenă, caracterizată prin prezența în plămâni sau în alte organe de granulații cenușii miliare. [60]

GRANULOCITE (*polinucleare*), (anat.) aproximativ 67% din totalitatea leucocitelor, fiind numite astfel datorită prezenței unui nucleu polilobat. După afinitatea față de anumiți coloranți, sunt împărțite în: neutrofile (65%), eozinofile (2%) și bazofile (0,5-1%). Sunt eliberate de măduva hematogenă în sânge și, de aici, trec mai departe în țesuturi, unde își exercită funcțiile. [21]

GRANULOM, (med. u. și vet.) tip particular de inflamație proliferativă cronică, de aspect nodular, cu abundent țesut de granulație. Sub influența anumitor factori cauzali, structurile granulomului pot fi

capabile să genereze două tipuri de celule caracteristice: celulele epitelioide și gigante. [33]

GRANULOM DENTAR, (stomat.) reacție inflamatoare parodontală apărută în urma infectării și mortificării pulpei dentare. O dată stabilizată ia forma unei cavități osteolitice, umplută cu un țesut format din mugurii vaselor capilare și din țesut conjunctiv. [43]

GRANULOMATOZĂ, (med. u. și vet.) orice afecțiune inflamatoare cronică, extinsă, având caracteristica formării de granuloame. [33]

GRANUM → CLOROPLAST

GRAPĂ, unealtă agricolă care este folosită pentru a lucra superficial solul, asigurându-i-se nivelarea, mărunțirea și afânarea. Există grape târate, rotative, cu discuri. [50]

GRASĂ DE COTNARI, (agric.) sin. *Grasă mare*, *Grasă mică*, *Köversölö*, *Poamă grasă*, soi vechi, autohton, cultivat la Cotnari de peste șapte secole, mai cunoscut fiind cel din timpul lui Alexandru cel Bun (1400-1432). Este clasificat pentru vinuri albe superioare. Perioada de vegetație este de 180-200 de zile. Are o vigoare mijlocie. Rezistent la ger, netolerant la secetă și *Botrytis cinerea*. Se consideră optime încărcăturile de 15-20 ochi/m², repartizate pe coarde de rod de 10-12 ochi. Strugurii pot fi botritizați în toamnele lungi, cu efect benefic asupra calității vinului. Produce puțin, maximum 7 t/ha, dar de o calitate deosebită. La supramaturare posedă o mare putere de acumulare a zahărului, cu deosebire când se instalează putregaiul nobil. Ajunge să acumuleze 220-270 g/l zaharuri, iar în anii de excepție până la 350 g/l zaharuri, atingând recordul de 520 g/l zaharuri. Aciditatea se menține la nivelul de minimum 4,5 g/l H₂SO₄. Vinurile obținute se caracterizează prin alcool ridicat, sunt echilibrate, corpolente, de mare finețe și onctuozitate. Este vin voievodal cu gust de miez de nucă verde sau de alune, din care nu lipsește nici cel de stafide. Învechit, oferă o adiere primăvărată a viei înflorite, apoi un ușor parfum exotic de smirnă și tămâie, ulterior această impresie se pierde într-un parfum amintind de piersici, căpșune și migdale. Abia la urmă lasă impresia concurenței cu o aromă de pâine proaspătă, bine rumenită. [49]

GRASSLAND (*Ținutul Preriilor*), parc național situat în Canada (provincia Saskatchewan). Suprafața, 90.600 ha (1981). Parcul protejează una din cele mai mari și, totodată, una din ultimele suprafețe de preerie naturală din continentul nord-american. Vegetația este dominată de specii erbacee care formează pajiști naturale. Preria este întinsă la vest până la picioarele dealurilor de sub Munții Rocky, în est, până la zona pădurilor estice, iar în nord, până la taigaua canadiană. În prerie, vegetația este prevăzută cu multe specii de graminee, dintre care unele sunt endemice.

Speciile de ierburi înalte sunt reprezentate de: *Andropogon gerardi*, *Stipa spartea*, *Festuca scabrella*, urmate apoi de specii de ierburi mijlocii cum sunt: *Agropyron smithii*, *A. dasystachyum*, *Carex filifolia*, *C. eleocharis*, *Koeleria cristata*, *Stipa comata*, *S. spartea curtiseta*. Speciile de ierburi scunde sunt: *Boutelona gracilis*, *Carex eleocharis*. Fauna de vertebrate este formată din specii de mamifere mari și mici, din 100 de specii de păsări, din 3 specii de șerpi. Mamiferele reprezentative sunt: bizonul (*Bison bison*), cerbul wapiti (*Cervus canadensis*), proghornul (*Antilocapra americana*), cerbul-catâr (*Odocoileus hemionus*), căprioara cu coadă albă (*O. virginianus*), iepurele jack (*Lepus townsendi*), coitul (*Canis latrans*), câinele preriei (*Cynomys ludovicianus*), vulpea (*Vulpes velox*), șobolanul cu buzunare (*Geomys bussarius*), veverița (*Citellus richardsonii*). Dintre șerpi menționăm specia *Crotalus viridis*. [50]

GRASIȚĂ (*Portulaca oleracea*, fam. *Portulacaceae*), (agric., pest.) plantă erbacee anuală de vară cu flori foarte mici, galbene, aglomerate la bază sau în vârful ramificațiilor, considerată buruiiană problemă pentru culturile agricole. Se întâlnește în locuri ruderales. Se mai numește *iarbă grasă*. Înfloreste mai-octombrie. Sensibilă la imaze-tapir, simazin, isoxaflutol, bifenox, bromoxinil, dicamba, fluroxipir, clopiralid, imazetabenz metil, clorsulfuron, tifensulfuron metil, tribenuron metil, crometrin, metamitron, iodosulfuron + amidosulfuron, dicamba + acid 2,4-D, glifosat. [51]

GRATIE, panou alcătuit din bare (vergele) de metal sau din prăjini (nuiele) de lemn. În mediul militar sunt folosite în lucrări de construcții de campanie, la astuparea golurilor pentru uși și ferestre și în lucrări genistice, la protecția taluzurilor, la colectarea și scurgerea apelor din tranșee și adăposturi, la confecționarea măștilor de camuflaj etc. [31]

GRAVITAȚIE, (fiz.) atracția reciprocă a tuturor corpurilor, dependentă de masa acestora și de poziția lor relativă; ea guvernează mișcările astrilor, ale sateliților etc. și constituie cauza greutateii corpurilor. Forța de gravitație exercitată între două corpuri este proporțională cu produsul maselor acestora și invers proporțională cu pătratul distanței dintre ele. [50]

GRAVITAȚIE TERESTRĂ, (fiz.) forța de atracție a globului pământesc a cărei masă este calculată la 598·10²⁷ kg. Ea scade de la pol spre ecuator din cauza formei elipsoidale a pământului. Față de această regulă se ivesc anomalii gravitaționale, determinate de neomogenitatea scoarței și a densității rocilor. [50]

GRAY SCALE, (inform.) serie progresivă de umbre de la negru la alb. Această scală gri este folosită în grafică pentru adăugarea de detalii la imagini grafice. [6]

GRĂDINĂ BOTANICĂ, grădină amplasată în orașe mari, pe lângă instituții de învățământ superior ca universitățile și institutele agronomice. Ea servește, în primul rând, scopurilor didactice și științifice și apoi ca spațiu de agrement. Relieful trebuie să fie cât mai variat, oferind plantelor condiții cât mai diferite, conforme cu cerințele lor biologice. În cadrul lor serele ocupă locul principal, aici fiind găzduite plantele cu pretenții sporite față de căldură și umiditatea atmosferică. În România se întâlnesc grădini botanice în orașele: București, Cluj-Napoca, Iași, Craiova și altele. [50]

GRĂDINĂ INDIVIDUALĂ, întindere de teren pe o suprafață de 200-2.000 m². În orașe este mai mică, de numai câteva zeci de m². Terenul este aferent construcțiilor de locuit, iar g. i. poate fi situată în față, în spate sau împărțită de acestea. Ea trebuie să ofere unghiuri agreabile pentru privitori. În cadrul ei se fac plantări izolate, în grupuri sau borduri, pete de forme neregulate, cu marginile ondulate etc. Se are în vedere ca vecinătățile inestetice să fie mascate cu plante. [50]

GRĂDINĂ ZOOLOGICĂ, loc ce asigură condiții pentru efectuarea unor cercetări și totodată contribuie la instruirea și educarea oamenilor prin cunoașterea faunei țării și a celei din diferite regiuni de pe glob. Amplasarea ei se face în apropierea orașelor, unde există o apă curgătoare și izolare de zonele industriale. [50]

GRĂDINIȚĂ DE COPII, instituție de învățământ preșcolar, în care se educă copiii mici în vederea dezvoltării lor psihofizice, sociale și morale, pregătindu-i pentru școala generală. Activitățile sunt conduse de educatoare, iar copiii sunt organizați pe grupe de vârste: grupa mică, 3-4 ani; grupa mijlocie, 4-5 ani; grupa mare, 5-6 ani; grupa pregătitoare, 6-7 ani. [32]

GRAMADĂ FUMIGENĂ, (agric.) diverse materiale care prin ardere produc fum mult. Sunt menite a combate bruma târzie de primăvară. [49]

GRAMATIC, în vechime, copist, scriitor de acte, hrisoave, zapise etc. Cei aleși erau pregătiți în școli speciale care au funcționat pe lângă mănăstiri și au reprezentat factori activi în răspândirea culturii și dezvoltarea limbii române. Au fost printre primii „dascăli de copii” în școlile mănăstirești și în școlile bisericesti, pe lângă curțile domnești și boierești, adevărați răspânditori de știință de carte. Adeseori meșteșugul scrierii se transmitea și de la tată la fiu. La curțile domnești, acești scriitori de hrisoave aveau ierarhia: *mic diac*, *diac*, *logofăt*. [32]

GRANICERI, (milit.) categorie de trup. militare care asigură paza și securitatea frontierei de stat, precum și respectarea legislației privind regimul de trecere a frontierei. [31]

GRĂPAT, (agric.) lucrare superficială de la suprafața solului, care constă în nivelarea, mărunțirea și afânarea lui. Această activitate se face cu grapa. Prin grăpare se distruge crusta formată după ploii, se întrerupe capilaritatea și se formează un strat protector de mulci, solul devine permeabil pentru aer și apa din precipitații, bulgării se mărunțesc și se micșorează suprafața de evaporare, sunt distruse buruienile tinere aflate în vegetație și este stimulată germinația semințelor de buruieni, care printr-o altă lucrare ulterioară pot fi distruse. [50]

GRĂSIMI ANIMALE, (chim.) gliceride semisolide și solide, cu un conținut ridicat în acizi grași saturați (acid palmitic, acid stearic). Reprezintă forma de stocare a acizilor grași și au un rol energetic important pentru organismul animal. [9]

GRĂU (*Triticum aestivum*, fam. *Poaceae/Gramineae*), (agric.) cereală de toamnă, erbacee, anuală, terofită, unisexuat-monoică. Grăul posedă proprietăți terapeutice pentru medicina umană. Principiile active pe care le conține îi conferă proprietăți nutritive, emoliente, laxative, antidiareice, sedative (grău încolțit), remineralizant, reconfortant, tonic (grău încolțit). Este folosit ca adjuvant în tratarea diferitelor boli ale aparatului digestiv, respirator, cardiovascular, renal, genital, ale sistemului nervos, în tratarea bolilor de piele etc. Se utilizează grău încolțit, făină de grău, tărațe de grău. Cariopsele sunt folosite la prepararea colivei. Făina se utilizează în arta culinară pentru rântășuri, ciulama, prăjituri etc. Din tărațele de grău se pregătește borșul. Din făină se fac pâine și tăței. Pielele sunt folosite pentru împletituri, ambalaj sau drept combustibil. Cariopsele constituie materia primă pentru diferite industrii. Industria alimentară folosește făina la fabricarea pâinii, biscuiților, prăjiturilor, grișurilor, amidonului, glucozei, dextrinei, pastelor făinoase, chiar a alcoolului etc. Din germeii de grău se scoate un ulei dietetic bogat în vitamina E. Pielele sunt folosite la împletituri sau ca materie primă pentru fabricile de celuloză și hârtie. Foarte bună premergătoare pentru multe culturi. Părăsește terenul devreme și lasă timpul necesar pentru efectuarea arăturilor de vară. Pielele servesc la prepararea îngrășământului organic. Tărațele obținute din măcinatul boabelor reprezintă un excelent nutreț concentrat. Conțin proteine (14,9%), grăsimi (4,9%), celuloză (8,9%), substanțe extractive neazotate (50,7%), vitamine din grupul B, substanțe minerale. Servesc cu precădere hrănirii animalelor de reproducție, a tineretului în creștere, animalelor producătoare de lapte. Recoltat în faza de coacere, constituie un excelent nutreț verde sau uscat. Pielele uscate se folosesc ca așternut pentru vite. [50]

GREABĂN, (anat.) partea mai ridicată a șirei spinării unor animale, unde se împreună cu spatelul. [34]

GREAT SMOKY MOUNTAINS, parc național situat în SUA (statele Carolina de Nord și Tennessee). Suprafața, 208.284 ha (1930). Altitudine, 1.600-2.192 m. Misiunea parcului este de a conserva și proteja peisajul natural al Munților Great Smoky. În acești munți pădurea de foioase conține mai multe specii de arbori autohtoni. Clima este subtropicală umedă la poalele munților și mai aspră pe înălțimi. Munții sunt acoperiți cu vegetație de la bază până la vârfuri. 95% din suprafața parcului este dominată de păduri din care 40% sunt nealterate, reprezentând una din cele mai sălbatice arii din jumătatea estică a SUA. În cadrul ei vegetează peste 130 de specii de arbori, 130 de specii de plante erbacee, 350 de specii de mușchi, 230 de specii de licheni și peste 2.000 de specii de ciuperci. La altitudini mai mari, pe pante reci și umede există păduri neîntrerupte de molid roșu (*Picea rubens*), pin Fraser (*Abies fraseri*), pini de Virginia (*Pinus Virginia*), pini americani (*Pinus rigida*), pini de platou (*Pinus pungens*). La altitudini mijlocii și mai joase, ca și pe pante uscate se găsesc păduri de foioase constând din: stejar alb (*Quercus alba*), stejar castaniu (*Quercus prinus*), stejar roșu (*Quercus rubra*), stejar negru (*Quercus velutina*), mesteacăn galben (*Betula alleghaniensis*), fagul american (*Fagus grandifolia*), arțarul (*Acer saccharum*), vișinul negru (*Prunus serotina*). La altitudini mijlocii și joase, în locuri adăpostite, dominanți sunt: molidul canadian (*Tsuga canadensis*), plopul canadian (*Populus canadensis*), arborele leaie (*Liriodendron tulipifera*), arborele de bumbac (*Tilia* sp.), ochiul cerbului galben (*Aesculus octandra*), arborele castravete (*Magnolia acuminata*), alunul american (*Castanea dentata*), magnolia Fraser (*Magnolia fraseri*), clopoșelul de argint montan (*Halesia monticola*). Arbuștii sunt reprezentați de: rododendron catawba (*Rhododendron catawbiense*), roseby (*Rhododendron maximum*) și de Carolina (*R. carolinianum*), afin (*Vaccinium palidum*), murul fără spini (*Rubus canadensis*), laurul montan (*Kalmia latifolia*), hortensia (*Hydragea arborescens*). Flora erbacee este reprezentată prin peste 200 de specii, care în luna aprilie înfloresc pe parcursul a 3 zile. Fauna este reprezentată prin cel puțin 50 de specii de animale autohtone, din care 24 de specii de mamifere rozătoare și 35 de specii de reptile, din care 4 specii de broaște țestoase, 23 de specii de șerpi, 8 specii de șopârle. Mamiferele cele mai obișnuite ale parcului sunt: ursii negri (*Ursus americanus*), veverițele roșii (*Tamiasciurus hudsonicus*), veverițele cenușii (*Sciurus carolinensis*), veverițele zburătoare (*Glaucomys volans*), cerbii de Virginia cu coadă albă (*Odocoileus*

virginianus), râsul (*Lynx rufus*), mistreții. Dintre speciile rare de păsări menționăm: pelicanul alb (*Pelecanus erythrorhynchus*), egreta comună (*Casmerodius albus*), gâsca de zăpadă (*Chen hyperborea*), uliul (*Falco columbarius*), pescărușul răzător (*Larus atricilla*), acvila (*Aquila chrysaetos*), vulturul pleșuv (*Haliaeetus leucocephalus*). Alături de aceste păsări mai trăiesc și alte 200 de specii. [50]

GRECESCU, Dimitrie (1841-1909), medic și botanist român. Membru corespondent al Academiei Române (1902), membru al Academiei Române (1906), membru al Academiei Internaționale de Botanică Geografică din Franța și al altor societăți științifice din țară și străinătate. Cercetări floristice și fitogeografice asupra teritoriului României și în Balcani. Pune bazele fitogeografiei românești. Întocmește *Ierbarul Florei României*, iar prin schimb de materie floristică cu grădini botanice din străinătate alcătuiește un *Ierbar european*. [11]

GREFIER, (jur.) auxiliar al instanței de judecată a căruia îi revin anumite atribuții legate de desfășurarea procesului, cum sunt: participarea la ședințele de judecată ca grefier de ședință, întocmirea citațiilor și a mandatelor de aducere, comunicarea hotărârilor și a altor acte de procedură, întocmirea încheierilor de ședință și a părții introductive din hotărâre, completarea borderourilor și expedierea corespondenței etc. [64]

GREGAR¹, (ecol.) califică o specie animală ai cărei indivizi tind să trăiască în grupuri, în cadrul habitatului lor. [3]

GREGAR², (zool.) termen folosit în entomologie pentru a desemna insectele care se deplasează întotdeauna în grupuri; gregarismul este frecvent în special la ortoptere și este declanșat și menținut de feromonii cu rol de agregare emiși în mediu. [62]

GREGARINOMORPHA, (zool.) ordin al subclasei *Teleosporida* care cuprinde specii monocelulare parazite, cu corpul alungit și compartimentat în *merite*. Membrana corpului este îngroșată. Nutriția o face prin osmoză. În ciclul de dezvoltare are două faze: gamogonia și sporogonia. [50]

GREGARISM, (soc., psih.) tendință a indivizilor de aceeași speță de a se reuni și a coexista în mulțime nestructurată sau turmă, pierzându-și orice autonomie individuală. [28]

GRENADĂ, (milit.), mijloc de luptă individuală, format dintr-un înveliș metalic, o încărcătură explozivă sau chimică și un focos, destinat pentru lupta apropiată, lovirea obiectivelor blindate și a navelor. Există: **g.** de mână, ofensive sau defensive, fumigene, toxice; **g.** antitanc; **g.** de armă, lansată cu pușca; **g.** de aruncător; **g.** antisubmarină, folosită în lupta împotriva submarinelor și lansată de pe nave. [31]

GRESA (a), (ind.) a unge piesele cu mișcare relativă și în contact ale unui mecanism, ale unei mașini etc. pentru a reduce frecarea, uzura sau încălzirea lor ori pentru a proteja împotriva unor agenți externi. [13]

GRESIE, (geol.) rocă detritică terigenă, formată din granule minerale cu dimensiuni cuprinse între 2 și 0,063 mm, rezultată prin cimentarea nisipurilor cu ciment calcaros, silicios, feruginos etc., care dau și culoarea predominantă de gri, alb, gălbui, roșcat etc. [25]

GRESOR, (ind.) dispozitiv al unei mașini care servește la gresaj; ungător. [13]

GREUTATE ABSOLUTĂ, (agric.) indice calitativ pentru sămânță, reprezentând greutatea a 1000 de semințe considerate ca apte pentru germinare, incluse în categoria de „semințe pure“, la determinarea facultății germinative și energiei germinative. În mod curent **g. a.** se exprimă la semințele mici și prin „numărul de semințe la un gram“. Cu cât **g. a.** a 1000 de semințe este mai ridicată cu atât se consideră mai ridicată și valoarea seminței din punct de vedere biologic, revenind o cantitate mai mare de substanțe de rezervă pentru germinarea seminței și creșterea embrionului în primele faze. [72]

GREUTATE ATOMICĂ ABSOLUTĂ, (chim.) greutatea unui atom dintr-un element, obținută prin împărțirea greutății atomice relative (respectiv atom-gram) a elementului considerat la numărul lui Avogadro. [29]

GREUTATE ATOMICĂ RELATIVĂ, (chim.) raportul dintre greutatea unui atom din orice element și greutatea atomului de oxigen, luată egală cu 16. Din 1961 raportarea se face la masa $^{12}\text{C} = 12,00$. [29]

GREUTATE BRUTĂ, (chim.) masa unui produs sau a unei plante horticole în kg, q sau t înainte de a se executa o serie de lucrări de condiționare în vederea delimitării greutății utile (v. acest termen). [72]

GREUTATE ECHIVALENTĂ, (chim.) cantitatea dintr-un element care poate să se combine cu un atom de hidrogen sau poate înlocui un atom de hidrogen în combinațiile sale. [29]

GREUTATE MOLECULARĂ, (chim.) suma greutăților atomice relative ale tuturor atomilor care intră în compoziția moleculei unui corp compus. [29]

GREUTATE PROASPĂTĂ, (agric.) **1.** Masa înregistrată imediat după recoltare, înainte de a avea loc diminuarea acesteia prin transpirație și respirație; sin. *substanță proaspătă, recoltă biologică proaspătă, recoltă proaspătă*. **2.** Conținutul în apă, în substanță organică și minerală al plantelor sau părților de plantă în momentul recoltării. [72]

GREUTATE USCATĂ, (agric.) sin. *substanță uscată, recoltă biologică uscată, recoltă utilă uscată*, masa

plantei sau a unei părți de plantă după eliminarea apei și substanțelor volatile. [72]

GREUTATE UTILĂ, (agric.) exprimare în kg, q sau t a masei, din recolta sau din greutatea plantelor horticole, care constituie partea folosită ca producție, direct sau indirect consumabilă. În practică se folosesc și exprimarea procentuală (% din greutatea brută), care este însă suficient de ilustrativă numai când se cunoaște și nivelul în care se raportează, și, respectiv greutatea brută. [72]

GREUTATE VOLUMETRICĂ, (pedol.) raportul dintre greutatea unei probe dintr-un corp poros, de exemplu a unei probe de sol, și volumul total (incluzând porii) al acesteia. Se exprimă în gf/cm^3 și are valori apropiate de cele ale densității aparente, exprimate în g/cm^3 . [29]

GREUTATEA SPECIFICĂ A APEI, (acv.) mărime supusă oscilațiilor anuale, datorită mai ales variațiilor de temperatură și salinitate. La 0°C și la nivelul mării ea este de 775 de ori mai grea decât aerul, fiind supusă unor oscilații anuale, datorită mai ales variabilității de temperatură și salinitate. Ea crește direct proporțional cu salinitatea, fiind influențată de substanțele solvite. **G.s.** este egală cu forța cu care sunt împinse în sus corpurile din apă. Datorită acestor însușiri fizice, vietățile acvatice (hidrobionții) economisesc o însemnată cantitate de energie în susținerea corpurilor lor, permițându-le să plutească sau să înoate. Ele tind să fie scoase spre suprafață cu o forță cu atât mai mare cu cât greutatea lor specifică este mai apropiată de a aerului. Unele plante și animale își mențin starea de plutire prin înglobarea în corpul lor a unui anumit volum de aer. De ex., nufărul alb (*Nymphaea alba*) și nufărul galben (*Nuphar luteum*) etc. au în corpul lor spații pline cu aer; la fel se comportă peștii care posedă vezică înotătoare în care se află o cantitate de azot dirijată. [50]

GREVĂ, (soc.) formă organizată de luptă revendicativă colectivă a salariaților, constând în încetarea lucrului. Acțiunea are drept scop rezolvarea de către patroni sau de către stat a unor cerințe economice (creșterea salariilor), asigurarea unor condiții de protecție a muncii, îmbunătățirea sistemului de asistență socială. Există **g. de avertisment** și **g. generală**. [68]

GREW, Nehemiah (1641-1712), medic și naturalist englez. Are contribuții importante în studiul anatomiei plantelor. Cercetează cu microscopul structura diferitelor părți ale plantelor: rădăcini, tulpini, muguri, frunze, flori, fructe, semințe, evidențiind diferențele și aspectele structurale comune; descoperă țesuturile și structura lor celulară. Evidențiază cu certitudine organele sexuale din floare și precizează părțile seminței. Introduce în știință noțiunea de parenchim și de anatomie comparată.

- Concomitent cu M. Malpighi este fondatorul anatomiei plantelor. Desfășoară cercetări și asupra anatomiei comparate privitoare la tractul digestiv al mamiferelor, păsărilor și peștilor. [46]
- GRÉZES LITEES**, (geomorf.) sfărâmături rezultate prin dezagregare care se ordonează la baza versantului în pături paralele, unele fine, altele mai grosiere, ca rezultat al climatului periglaciuar. [25]
- GRID**¹, (inform.) două seturi de linii care se intersectează în unghi drept, rezultând o rețea de linii și coloane. [6]
- GRID**², (prot. med.) sistem de informații, stabilit prin programele Națiunilor Unite, cu privire la mediul ambiant și la intensitatea de utilizare a resurselor naturale în diverse țări. [3]
- GRILIDE**, (zool.) grup taxonomic de ortoptere care cuprinde greierii propriu-ziși și coropișnițele. [62]
- GRIND**, (geomorf.) formă alungită de acumulare, realizată prin aluvionare de o parte și alta a unei ape curgătoare, la gura de vărsare a râului sau în lungul țărmurilor. După origine se deosebesc: *g. fluviale*, *g. marine*, *g. fluvio-marine*. [25]
- GRINDINA**, (meteor.) precipitație cu particule de gheață de forme sferoide sau neregulate, cu dimensiuni de 5-50 mm, formate prin coeziune în norii înalți (peste 7 km). [54]
- GRIPA (a se)**, (ind.) despre piese și motoare, a se bloca în timpul funcționării. [13]
- GRIPĂ**, (med. u.) boală infecțioasă acută cauzată de virusul gripal, caracterizată epidemiologic printr-o contagiozitate ridicată, provocând epidemii și pandemii. [60]
- GRISEINĂ**, (microbiol.) antibiotic secretat de specia *Streptomyces griseus*. [41]
- GRISEOFULVINĂ**, (microbiol.) antibiotic produs de mucegaiul verde-albăstrui (*Penicillium griseofulvum*); este eficient în combaterea unor dermatomicoze. [69]
- GRIZU**, (ind.) amestec natural gazos, inflamabil și explozibil, în care predomină metanul și care se degajă în timpul lucrărilor miniere. [13]
- GROAPĂ DE GUNOI**, (prot. med.) locul ultim de depozitare subterană sau sub cerul liber a deșeurilor menajere sau industriale, cu sau fără amenajarea prealabilă a zonei. [3]
- GROAPĂ DE GUNOI BRUTĂ**, (prot. med.) loc în care sunt depozitate deșeuri de orice natură în condiții ce nu respectă regulile unei descărcări controlate. [3]
- GROAPĂ DE PESCUIT**, (pisc.) bazin de formă dreptunghiulară, cu o suprafață de 18-20 m², amenajat în locurile cele mai joase ale heleșteului, care se efectuează în crescătoriile sistematice, pentru adunarea peștilor în timpul evacuării apei, pentru efectuarea pescuitului de toamnă sau de necesitate. [10]
- GRODYL 75 WG** (*amidosulfuron 75%*), (pest.) erbicid sistemic postemergent, combate buruieni dicotiledonate: *Galium*, *Matricaria*, *Anthemis*, *Galeopsis* etc. Doza: 20-40 g/ha grâu. Produs de BAYER (AGREVO) – Germania. [51]
- GROENLANDA**, parc național situat în Danemarca. Suprafața, 70.000.000 ha (1974). Este cel mai mare și cel mai nordic parc de pe planetă. Groenlanda este brăzdată de munți înalți (vârful Peterman, 2.940 m). În luna cea mai caldă temperatura este în sud de 4°C, iar în nord de 2,8°C. În timpul iernii temperatura scade până la -50°C timp de 8 luni/an. Întunericul nopții polare este iluminat feeric de dantela multicoloră a aureolelor boreale. Mediul natural al parcului este protejat în întregime, el fiind reprezentat de peisaj, lumea vegetală, lumea animală și vestigiile istorice. Sunt ocrotite: ghețarul continental, fiordurile, vegetația compusă mai ales din mușchi, licheni, ierburi, sălcii pitice, fauna de boi moscați (*Ovibos moschatus*), urși albi (*Ursus maritimus*), locurile de staționare a morselor și focilor, balenele, vulpile polare (*Alopex lagopus*), lupul polar, iepurii polari (*Lepus arcticus*), herminele, lemingii, precum și diversele păsări polare cum sunt: bufnița albă (*Nyctea scandiaca*), potârnichea de tundră (*Lagopus mutus*), șoimul norvegian (*Falco rusticolus*), fluturii (*Colias hecla*, *Boloria polaris*, *Anartia richardsoni*) etc. [50]
- GROHOTIȘ**, (geomorf.) sfărâmături angulare de roci cu dimensiuni centimetrice și metrice, rezultate prin dezagregare sub influența factorilor exogeni; sunt acumulate la baza versanților sub forma conurilor sau pânzelor de grohotiș. [25]
- GROSIMEA SOLULUI**, (pedol.) dimensiune pe verticală a profilului de sol. [29]
- GROSIMEA STRATULUI DE BIOCOMBUSTIBIL**, (agric.) grosimea stratului de gunoi de grajd necesară asigurării temperaturii, în răsadnițe sau solarii, în funcție de perioada de producere a răsadurilor. În perioada decembrie-ianuarie se folosesc 600-750 kg gunoi de grajd/m², în februarie-martie 350-450 kg/m², iar pentru martie-început de aprilie, 150-250 kg/m². Corespunzător acestor perioade și în funcție de zonele în care se întrebunțează, considerând greutatea volumetrică a biocombustibilului de circa 750 kg/m³, grosimea stratului de încălzire sau grosimea patului cald va fi de 80-100 cm, pentru paturile foarte calde (decembrie-ianuarie), 60-80 cm pentru paturile calde (februarie-martie) și 30-50 cm pentru paturile semicalde (martie-aprilie). [72]
- GROUND-UP** (*glifosat sub formă de sare de izopropilamină 480 g/l*), (pest.) erbicid postemergent, total, sistemic. Combate buruieni monocotiledonate și dicotiledonate anuale și perene. Doze: 3,0-4,0 l/ha

- livezi de pomi; 5,0 l/ha viță de vie. Produs de VAPCO – Iordania. [51]
- GROUP**, (inform.) a grupa, adică a transforma o colecție de obiecte într-un singur obiect, astfel ca acesta să poată fi mutat și transformat ca un întreg. [6]
- GRUIDE** (*Gruidae*), (zool.) cocori: păsări cu gât și picioare lungi, bune zburătoare. Au trahee foarte lungă și îndoită, cuprinsă în cea mai mare parte într-o excavație a sternului. Acest aspect explică glasul puternic al acestor păsări. Se găsesc în cele mai multe părți ale lumii, cu excepția Noii Zeelande și a Insulelor din Oceanul Pacific. Au carne comestibilă. În România nu mai cuibărește. [37]
- GRUP¹**, (mat.) o mulțime nevidă G , pe care s-a definit o lege de compoziție $o : G \times G \rightarrow G$ cu proprietățile: $xo(yoz) = (xoy)oz$; există $e \in G$, așa încât $eo = xoe = x$ (element neutru) și oricare ar fi $x \in G$, există $x' \in G$, așa încât $xox' = x'ox = e$ (element simetric). [48]
- GRUP²**, (prot. med.) ansamblu de persoane care trăiesc sau lucrează pe un anumit teritoriu și care pot avea o aceeași boală. [24]
- GRUP³**, (soc.) ansamblul de persoane între care există un sistem de relații sociale (sex, familie, clasă, echipă sportivă etc.). El se poate forma spontan, prin simpla conviețuire sau prin intervenția cuiva. [32]
- GRUP BALINT**, (soc.) în sens restrâns, metodă de formare psihologică a medicilor, pusă la punct de psihanalistul Balint. În sens larg, prin grup Balint se înțelege orice grup ale cărui obiective și moduri de lucru sunt analoge și care reunește profesioniști ai relației în jurul unui monitor psiholog sau psihanalist. [28]
- GRUP DE APARTENENȚĂ**, (soc.) grupul primar din care face parte individul și după care se modelează. [28]
- GRUP DE MĂSURARE A ENERGIEI ELECTRICE**, (ind. energ.) ansamblu format din transformatoarele de măsurare și contorul aferent măsurării cantităților de energie electrică tranzacționată. [59]
- GRUP DE PRESIUNE**, (soc.) grup de indivizi cu vederi și interese comune care, pentru a-și atinge obiectivele, exercită presiuni asupra organismelor de decizie. [3]
- GRUP DE RECUNOAȘTERE**, (milit.) grup compus dintr-un număr variabil de militari de diferite specialități, dotați cu aparatură de cercetare, mijloace de transmisiuni, unelte genistice și mijloace de transport, constituit temporar sub comandă unică, în scopul îndeplinirii unor misiuni de recunoaștere. Este trimis pentru recunoașterea terenului, itinerarelor de deplasare, alegerea punctelor de observare (comandă observarea, alegerea pozițiilor de tragere și a raioanelor de staționare). [31]
- GRUP DE REFERINȚĂ**, (soc.) grupul la care un individ se raportează ca membru sau din care ar vrea să facă parte. Permite stabilirea relațiilor preferențiale între un individ și mediul său înconjurător și oferă o structură de comparație pornind de la repere împărtășite în comun. [28]
- GRUP GENERATOR**, (ind. energ.) ansamblu de mașini rotative destinat să transforme energia de altă formă în energie electrică. [59]
- GRUP PRIMAR**, (soc.) grup de mărime limitată ai cărui membri au între ei raporturi de asociere și de cooperare directe, intime, imediate și reciproce (familie, grup de prieteni, grup de vecinătate, grup de joacă). [28]
- GRUP ȘCOLAR**, gruparea mai multor tipuri de școli (școală generală, liceu, școală profesională, școală de maiștri, centru de calificare etc.), având ca scop pregătirea muncitorilor calificați. [32]
- GRUPARE PROSTETICĂ**, (biochim.) componentă ce însoțește o proteină în structura heteroproteidelor. Poate fi din clase foarte diferite de compuși: glucide, lipide, pigmenți, acizi nucleici, radicali fosfat, legându-se de proteină prin legături chimice covalente, ionice sau covalent-coordinative, precum și prin forțe slabe van der Waals. Reprezintă componenta activă care determină rolul biochimic sau biologic al fiecărei heteroproteide. [9]
- GRUPARE VEGETALĂ → FITOCENOZĂ**
- GRUPAREA SOLURILOR**, (pedol.) reunire a două sau mai multe soluri pe baza unui caracter comun. [29]
- GRUPĂ**, (chim.) coloană verticală din sistemul periodic, care cuprinde elementele cu proprietăți asemănătoare. [36]
- GRUPĂ DE CLASE**, (bot.) unitate de clasificare superioară a școlii Zürich-Montpellier care include clase fitosociologice caracterizate prin specii vicariante din genuri, ordine, familii, identice (Braun-Blanquet) (de exemplu: grupa de clase a pădurilor boreale din Europa, Asia, America de Nord); **g. ecologică**, grupă de specii de plante cu cerințe ecologice asemănătoare; **g. de formații**, unitate de clasificare a vegetației cuprinzând câteva formații înrudite, ale căror specii dominante aparțin aceluiași tip morfo-ecologic; **g. sociologică**, grupă de specii de plante care apar de regulă împreună în fitocenoze. [15]
- GRUPĂ DE STUDENȚI**, unitate organizatorică din mediul universitar, compusă dintr-un număr de cca 20 de studenți din același an de studii al unei facultăți. [32]
- GRUPĂ DE VÂRSTĂ**, (pisc.) toate exemplarele de pește de aceeași specie dintr-un bazin acvatic, care au eclozat în cursul aceluiași an. [10]

GRUPĂRI DE VÂRSTĂ, (ecol.) categorii de indivizi ai aceleiași populații, apărute în aceeași unitate de timp. Bodenheimer (1959) distinge la o populație 3 tipuri de vârste: a. *prereproducători* (tineretul), care include indivizii de la naștere până la prima reproducere; b. *reproducători* (adulți), care cuprinde indivizii reproducători; c. *postreproducători* (senescenții), indivizii care trăiesc în perioada de la ultima reproducere până la moarte. [2]

GRUPE SANGVINE, (fiziol.) descrise pentru prima dată de Landsteiner (1901). Hematiile umane au putut fi împărțite în 4 grupe, în funcție de prezența pe membrana lor a unor antigene cu structură zaharidică, a căror diferențiere începe din viața intrauterină și se termină după naștere. Acestor antigene eritrocitare le corespund în sângele individului niște anticorpi naturali, numiți aglutinine, care sunt sintetizați întotdeauna împotriva antigenelor eritrocitare absente: – grupa O nu prezintă antigene de tip A sau B, deci va avea aglutinine antiA și antiB. Pe eritrocite este prezent numai antigenul H, specific pentru grupa O, cu antigenitate redusă. Grupa O este prezentă la aproximativ 47% din rasa albă, iar indivizii cu această grupă sunt considerați donatori universali; – grupa A prezintă antigenul A și anticorpi anti B (41%); – grupa B prezintă antigenul B și anticorpi anti A (9%); – grupa AB prezintă ambele antigene și deci nu are aglutinine. Considerată grupa primitivilor universali (9%). Antigenele din grupul ABO sunt prezente pe foarte multe tipuri de celule sanguine și somatice, cu excepția cristalinului și celulelor sistemului nervos central. În afară de sistemul antigenic ABO, pe eritrocite sunt prezente multe alte sisteme antigenice, mai important fiind sistemul Rh. [21]

GUADALQUIVIR, fluviu în Europa, Peninsula Iberică. Are o lungime de 560 km și o suprafață de 57.000 km². Izvorăște din Cordiliera Betică și se varsă în Golful Cadiz printr-un estuar cu o lungime de 7 km. Pe acest râu și-a început Cristofor Columb călătoria sa inițial spre India. Trece prin Cordoba și Sevilla. [25]

GUADIANA, fluviu în Peninsula Iberică, cu 820 km lungime și 68.000 km² suprafață. Izvorăște din Podișul La Mancha (Spania), trece în Portugalia și se varsă în Golful Cadiz (Oceanul Atlantic). [25]

GUANINA (2-amino-6-oxipurină), (genet.) bază purinică prezentă în acizii nucleici. [20]

GUANO, (agrochim.) acumulare de excremente de păsări, lilieci sau foci, găsite în locurile unde se întâlnesc colonii mari ale acestor animale. Guano este bogat în nutrienți pentru plante, mai ales fosfat de calciu. Astfel de depozite se găsesc în peșteri sau în insule oceanice aride. Se prelucrează industrial. [37] Formează depozite mari pe litoralul american al

Oceanului Pacific, în Peru și Chile. Se utilizează ca îngrășământ organic complex, având un conținut mediu de 11-16% N și 8-14% P₂O₅. [29]

GUANO DE PEȘTERĂ, (geol.) rocă sedimentară organogenă fosfatică, provenită din transformarea excrementelor de lilieci (în principal). Se exploatează ca îngrășământ organic natural. [44]

GUANOBIONT, (zool.) animal (specie) care își duce viața exclusiv în depozitele de guano de lilieci din peșteri, cu care se hrănește și în care se reproduce, fără a prezenta caractere de adaptare la viața cavernicolă. Pentru aceste guanofage, factorul trofic este principalul factor limitant. Termen creat de R. Jeannel (1926). [44]

GUANOFIL, (zool.) animal (specie) care trăiește și se reproduce deopotrivă în guano și alte substraturi trofice din peșteri și în cele de la exterior. [44]

GUANOFORI, (zool.) celule specializate conținând cristale de guanină în tegumentul unor vertebrate. Dau culori albe sau irizate. [57]

GUANOXEN, (zool.) animal (specie) care este oaspete ocazional sau accidental al guanoului de peșteră, el depinzând de alte substraturi trofice. [44]

GUARDIAN EXTRA (360 g/l acetoclor + 180 g/l atrazin + antidot), (pest.) erbicid selectiv, preemergent pentru porumb, pelicular, nevolatil. Se aplică fie înainte fie după semănat, acționează asupra buruienilor în curs de germinație. Doze recomandate: humus: <2%; 2-3%; >3% corespunde: 4,0 l/ha; 5,0 l/ha și respectiv 6,0 l/ha. Acționează: 12-14 săptămâni. Buruieni combătute: *Setaria Echinochloa*, *Digitaria*, *Sorghum* (din sămânță), *Amaranthus*, *Chenopodium*, *Datura*, *Solanum*, *Poligonum*, *Portulaca*, *Cirsium* (din sămânță), precum și orice alte buruieni controlate de atrazin. Produs de MONSANTO ȘUA. [51]

GUDRON DE CĂRBUNE, (chim.) fracțiune rezultată la distilarea uscată a cărbunelui de pământ. Este un lichid vâscos, închis la culoare, insolubil în apă. Constituie baza de materii prime a carbochimiei și principala sursă de hidrocarburi aromatice. [36]

GUGUȘTIUC (*Streptopelia decaocto decaocto*, fam. *Columbidae*), (zool.) pasăre sedentară, originară din India. A pătruns în România de peste 4 decenii, printr-un proces natural de expansiune. Populează satele și orașele, nedepărtându-se decât puțin de limitele acestora. Își face cuibul în arbori, pe clădiri și la nevoie pe sol, uneori coboară și mănâncă împreună cu păsările de curte. Este cu puțin mai mare decât turturica dar se deosebește de aceasta prin culoarea generală roz-deschis de pe gât și piept și mai cu seamă după pata neagră în formă de semilună de pe gât. Se vânează prin apropiat în jurul localităților la o distanță de cel puțin 200 m de perimetrul acestora. [42]

GUI, (inform.) abreviere de la *Grafical User Interface*. Este un format de display care permite operatorului să aleagă comenzi, să vadă fișiere și alte opțiuni prin indicarea unor pictograme (iconuri) și liste de meniuri de pe monitor. [6]

GUILAIN-BARRE (sindromul ~), (med. u.) sindrom poliradiculonevritic cu evoluție de obicei benignă. [60]

GULĂ, (anat.) prelungire a capsulei cefalice în dreptul segmentului labial de care se articulează buza inferioară. Este întâlnită la unele coleoptere – meloide și stafilinide. [62]

GULIE (*Brassica oleracea* var. *gongylodes*, fam. *Brassicaceae/Cruciferae*), (agric.) specie legumicolă, bială, originară din Bazinul Mediteranean. Este cunoscută din Antichitate, fiind menționată în scrierile lui Pliniu cel Bătrân sub numele de „varză pompeiană” și, ulterior, în cele ale lui Carol cel Mare, sub numele de „repecaulum”. Tulpina îngroșată, sub formă de tuber, este consumată proaspătă sau preparată. În țara noastră se cultivă în Banat, Transilvania, și în jurul marilor orașe. Are tulpina îngroșată sub formă de căpățână rotundă, cărnoasă, fragedă, pe care sunt prinse frunzele lung-pețiolate, dintate, puține la număr. Varietățile cu căpățână mică, gulioare, sunt mai timpurii și se utilizează la culturile din solarii și sere, iar cele mari, mai târzii, la culturile în câmp. Sunt legume rustice care cresc bine pe orice sol, în condiții de climă rece. Necesită apă suficientă, altfel partea comestibilă se depreciază, se lignifică, iar în zonele uscate, la pauze mari între irigații, crapă. La începutul perioadei de vegetație necesită lumină mai multă, de aceea se plantează pe amplasamente însorite. La cultura de toamnă și primăvară mai târzie este necesară umbrirea, în primele 10 zile de la plantare. *Tehnica de cultură în câmp*: Se cultivă prin răsad obținut pe brazde reci, plantat în câmp la 40-45 de zile, la 30-40-50 cm distanță, realizând 160-220 mii de plante la ha. Recolta se obține după 60-70 de zile de la plantare, iar lucrarea se execută eșalonat, pe măsura atingerii maturității de consum. Se recoltează manual, prin smulgere, după care se fonează tăind rădăcinile și frunzele de prisos. *În solarii și sere* se face tot prin răsad, dar obținut în sere răsadnițe sau solarii, plantat la 45 de zile, singur sau în culturi asociate, la 25 cm între rânduri și pe rând. Ca lucrări de îngrijire, se combat buruienile, dăunătorii și se irigă. În cultură există mai multe soiuri care aparțin formelor *alboviridis*, *violacea*, *dissecta* și *crispa*. Astfel sunt autorizate soiurile de gulioare: *Dvorsky*, *Korist*, *Kupa*, *Trerro* și de gulii: *Goliat alb*, *Goliat albastru*, *Kossak*. [72]

GÛLLE, (agrochim.) îngrășământ organic natural, constituit, în principal, dintr-un amestec de dejecții animale, lichide și solide, apă. Se utilizează în stare nefermentată sau fermentată. Amestecul nefermentat conține în medie 0,33-0,73% N, în cea mai mare parte sub formă amoniacală, 1,56-1,94% K₂O și 0,01-0,03% P₂O₅. Este indicat pentru pășuni, fânețe, livezi, plante de siloz și unele plante de câmp. [29]

GUME VEGETALE, (bot.) poliglucide neomogene cu constituție neunitară, variabilă după originea lor. Sunt solubile în apă. Ele reprezintă secreții în coaja unor arbori (cireș, prun etc.) și în unele semințe cu tegumentul dur (glădiță). 1. *Guma arabică*, obținută din diferite specii de *Acacea*. Prin rănirea cojii se scurge sub forma unui suc gros, care se întărește în aer. Cunoscută din Antichitate. Vechii egipteni o foloseau la prepararea vopselelor. În stare solidă pură se prezintă ca o masă transparentă incoloră; când este impură, culoarea este galbenă sau galben-roșcată. Soluțiile apoase sunt levogire sau dextrogire, în funcție de origine. Prin hidroliză totală rezultă L-ramnoză, L-arabinoză, D-galactoză și acid D-glucuronic. Folosită ca material de lipit, apret în industria textilă, legătorii, artele grafice, la fabricarea cernelii, în farmacie. 2. *Guma de mesquite*, produs de exudație al arbustului mexican *Prosopis inermis*. Structura este asemănătoare cu a gumei arabice. 3. *Guma tragant*, produs de exudație al mai multor specii de *Astragalus*, dar mai ales al speciei *Astragalus gumifer*. Este folosită în industria textilă ca apret, în farmacie și cosmetică. Mai sunt întâlnite *guma cholla*, produsă de specia *Cholla cactus guma khaya*, produsă de specia *Khaya grandifolia*; *guma de Myrrha*, produsă de specia *Commiphora mirrha* și altele. [50]

GUMIFER, (bot.) care secretă gume-rășini vegetale, ex., ficus (*Ficus elastica*). [50]

GUMOZĂ, (bot.) secreție excesivă de mucilagii la unele plante. [50]

GUNOI DE GRAJD, (agrochim.) îngrășământ organic natural compus din dejecțiile solide și lichide ale animalelor, în amestec cu paie de așternut aflate în diferite grade de descompunere. Are un bogat conținut de N, P, K. Este bine valorificat pe toate solurile și de toate culturile. [29]

GUNOI DE GRAJD FERMENTAT, (agrochim.) gunoi de grajd în care pielea nu se mai distinge. Are culoare brună-negricioasă, iar mustul de gunoi după filtrare este incolor. Scăderea masei de gunoi reprezintă cca 50% față de masa inițială. [29]

GUNOI DE GRAJD NEFERMENTAT, (agrochim.) gunoi de grajd în care pielea sunt încă tari, având

culoarea și elasticitatea puțin modificate, iar mustul de gunoi este turbure și de culoare roșiatică-gălbui. [29]

GUNOI DE GRAJD SEMIFERMENTAT, (agrochim.) gunoi de grajd în care paietele capătă o culoare brună, își pierd elasticitatea și se rup. Mustul de gunoi este brun-negricios, iar scăderea în greutate a masei de gunoi reprezintă între 20 și 30% față de masa inițială. [29]

GUNOI DE PASARE, (agrochim.) îngrășământ organic natural cu un conținut ridicat de N (1,3%), P (1,4% P_2O_5) și K (1% K_2O). Are acțiune imediată. Se folosește pe toate tipurile de sol ca îngrășământ de bază, ca îngrășământ aplicat la cuib sau pe brazdă și ca îngrășământ fazial. [29]

GUNOIRE, (agrochim.) operație de aplicare a gunoiului de grajd. [29]

GUNUNG LEUSER, parc național situat în Indonezia (Insula Sumatra). Suprafața, 792.675 ha. Este cel mai cunoscut și cel mai important din Asia de Sud-Est. El ocrotește habitate diverse, de la păduri mlăștinoase joase la tufărișuri alpine. Dintre animale sunt ocrotite urangutanul, rinocerul, elefantul, tigru, leopardul. [50]

GÜNZ, (paleomorf.) perioadă glaciară din cuaternar, denumită de A. Penck și E. Brückner după un afluent al Dunării superioare. Este specifică Munților Alpi. Ea este corelată cu perioada glaciară Elster din glaciațiunea de calotă nord-europeană și cu perioada glaciară Nebraska din America de Nord. Se estimează că s-ar fi desfășurat între 1,2 mil. ani și 700.000 de ani. [8]

GÜNZ-MINDEL (interglaciația ~), (geol.) epocă între glaciațiile **G.** și **M.**, caracterizată printr-o relativă încălzire climatică. [25]

GURA LEULUI (*Antirrhinum majus*, fam. *Scrophulariaceae*), (agric.) plantă erbacee, floricolă, folosită în parcuri, în grupuri mari și platbande, ca flori tăiate sau ca plantă la ghiveci. Flori cu o variație mare de culori, de la alb-curat la purpuriu-închis, dispuse terminal pe tulpini, în spice sau raceme. Înmulțire prin semințe și prin butași. Înflorește de vară până toamna. [71]

GURĂ DE ALIMENTARE, (pisc.) construcție realizată la crescătoriile sistematice pentru introducerea apei în heleșteie în cantitatea dorită de piscicultor. **G. de fund** – guri de alimentare la care admisia apei în heleșteu se realizează la nivelul fundului bazinului prin conducte orizontale sau verticale. **G. de suprafață** – guri de alimentare la care admisia apei în heleșteu se face prin cădere. Fundul canalului de alimentare se află deasupra fundului heleșteului. [10]

GURIAN, (geol.) termen ce desemnează un stadiu din evoluția Bazinului Euxinic de la începutul pleistocenului, corespunzând unei regresii a apelor

Mării Negre, care a determinat exondarea Deltei Dunării actuale și acumularea unor depozite continentale. [25]

GUST, (fiziol.) simț care permite detecția și discriminarea moleculelor mediului înconjurător, asociat în esență selecției și consumării hranei. [28]

GUȘĂ, (med. u.) hipertrofie tiroidiană cu variante anatomice și clinice: mică, mare, mijlocie, gigantă, difuză, lobară, nodulară, parenchimatoasă, colică, chistică, benignă, malignă. [60]

GUȘTER (*Lacerta viridis viridis*, fam. *Lacertidae*), (zool.) reptilă din ordinul *Sauria*. Este cea mai mare șopărlă din fauna României, ajungând până aproape de 40 cm lungime, coada reprezentând dublul capului plus trunchiul. Capul lung, înalt și ascuțit. Regiunea temporală cu 10-13 scuturi relativ mari. Are 42-56 de solzi dorsali, dispuși într-un șir. Scuturile ventrale sunt grupate în 6-8 șiruri longitudinale. Masculii au coloritul verde, cu numeroase puncte negre sau verzi-galbene cu puține puncte negre. Pileus de culoare măsliniu-închis, cu pete verzi-deschis. Gușa și laturile capului sunt de un albastru intens. Femelele sunt colorate verde-măsliniu cu pete negre. Treimea posterioară a capului este brună, cu 2-4 linii longitudinale deschise. Iubește căldura și soarele; are nevoie însă și de un anumit grad de umiditate și vegetație pentru refugiu. Trăiește în pădurile rare de stejari cu subarboret. Se întâlnește pe liziere, în luminișuri, de-a lungul potecilor. Urcă și în regiunea dealurilor unde este foarte răspândită la 400-600 m altitudine. Pe valea Oltului urcă până la 1000 m altitudine. Se hrănește cu artropode mari, coleoptere, himenoptere, uneori și cu șopârle mici de ziduri și de pădure. Are o fugă rapidă. Urmărit, se refugiază deseori în coroana arborelui. Prins, se apără mușcând. În luna septembrie intră în amorțire până în primăvară. Dușmanii cei mai de temut îi sunt șerpii, păsările răpitoare, nevăstuicile. Reproducerea are loc în iunie-iulie. Femela depune ponta, constând din 7-14 ouă, în galerii pe care le sapă în pământ. Puii eclozează la sfârșitul lunii august. Răspândit prin mai multe rase, în sudul și centrul Europei, Peninsula Balcanică, sudul Federației Ruse, Asia Mică. (I.E. Fuhn, 1969) [50]

GUȘTERUL VĂRGAT (*Lacerta trilineata dobrogica*, fam. *Lacertidae*), (zool.) reptilă din ordinul *Sauria* cu mai multe subspecii. În România, ssp. *dobrogica* trăiește numai în Dobrogea, prin locuri mai uscate din zonele stâncoase, în fisuri și pe sub pietre, în viroagele și râpele dealurilor, dar întotdeauna aproape de apă (pârâu, baltă). Locuiește în galerii săpate la adăpostul tufelor de păducel sau în masive de ciolini. Corpul are lungimea de circa 40 cm. Botul este conic, relativ înalt, cu capul puțin umflat în

regiunea temporală. În partea dorsală are 37-49 de solzi într-un șir transversal. Masculii au spatele verde-gălbui sau verde-smarald, cu multe puncte negre. Pileus cu marmoratie. Laturile gâtului sunt albastru-deschis. Femelele sunt verzi sau brune, cu cinci linii longitudinale galbene-verzui. Cele bătrâne pierd dungile și au culoarea verde cu pete negre. Se hrănește cu artropode, iar dintre ele, mai ales cu lăcuste. Dușmanii principali sunt șarpele rău (*Caluber jugularis caspius*) și păsările de pradă. Reproducerea are loc în iunie-iulie. Femela depune ponta formată din 12-20 de ouă în locuri ascunse. Puii eclozează în august-septembrie și au 78 mm. Se retrage pentru iernat în octombrie și apare în luna aprilie. (I.E. Fuhn, 1969) [50]

GUTAPERCĂ, (bot.) sin. *gută*, politerpeni prezenți în latexul unor specii de plante. Rezultă din polimerizarea izoprenului constituind poliizopren. Se pare că este un reziduu al metabolismului fără utilizarea fiziologică în plantă. Latexul unor specii de plante conține numai **g.**; în alte specii acesta este însoțit de cauciuc, proteine, glucide, fosfolipide, aminoacizi, săruri etc. Se obține prin incizarea scoarței tulpinii sau prin presarea frunzelor sau ramurilor tinere. Din frunze se poate extrage și prin utilizarea solvenților organici (benzen, sulfură de carbon). Este folosită ca material izolator, la fabricarea de cabluri, cuvețe, clești, ustensile pentru ateliere fotografice, instrumente medicale. Întâlnită în speciile de plante *Dichopsis polyantha*, *D. pustulata*, *Eucommia ulmoides*, *Palaquium oblongifolium*, *Payena leerii* (Asia de S-E), *Mimusops balata*, *M. globosa* (America de Sud). [50]

GUTAȚIE (*Guttatio*), (fiziol.) proces fiziologic caracteristic plantelor prin care apa lichidă în exces se elimină (excretă) sub formă de picături prin structuri specializate numite hidatode, aflate în vârful frunzelor (*graminee*), al dințișorilor de pe marginea frunzelor (crețușcă), sau pe întreaga suprafață a frunzelor (fasole). Apa emisă sub formă de soluție este incoloră, limpede, conținând săruri minerale (7-120 mg la 100 ml apă) și mai puține substanțe organice. Prin **g.** sunt eliminate clorura de sodiu (NaCl) la plantele de sărătură, carbonatul acid de calciu [$\text{Ca}(\text{HCO}_3)_2$] la plantele de pe soluri calcaroase. Există plante care elimină prin apa de **g.** și acizi organici (grâu, unele ciuperci). La specia iarba surzilor (*Saxifraga aizoon*), prin evaporarea apei, carbonatul acid de calciu se transformă în carbonat de calciu, care se depune pe frunze sub forma unor solzișori albi. **G.** are loc când condițiile externe nu permit transpirația, mai ales în nopțile reci precedate

de zile călduroase, când atmosfera este saturată de vapori de apă. În atmosfera umedă a pădurilor ecuatoriale, **g.**, poate avea loc în decursul întregii zile. O frunză, într-o singură noapte, poate elimina, prin **g.**, 100 ml apă. Fenomenul este mai intens în timpul nopții și mai scăzut sau absent în timpul zilei. **G.** reduce presiunea hidrostatică în vasele de lemn, favorizează absorbția și conducerea sărurilor minerale în corpul plantei, contribuie la eliminarea excesului de apă și a sărurilor minerale. Este întâlnită atât la plantele terestre, cât și la cele acvatice, emerse și submerse. [50]

GUTĂ, (med. u.) boală de nutriție întâlnită la om, caracterizată prin crize de artrită acută, mai ales la articulația metatarsofalangiană a halucelului sau prin tofi gutoși care conțin urați de sodiu. Este determinată de tulburarea metabolismului purinelor în organism și a unui exces de acid uric în sânge. Depunerea sărurilor de acid uric în cartilajele articulare, în țesutul conjunctiv periarticular și în sinovială, însoțită de alterări distrofice și reacție inflamatoare (tumefacție dureroasă), antrenează proliferarea țesutului conjunctiv, cu apariția de celule gigante de corpi străini. La animale, distrofie nucleoprotidică întâlnită frecvent la păsări și, uneori, în variații metabolice, la purci (guaninoza) sau viței (xantinoza). [60]

GUTTER, (inform.) spațiul alb lăsat între două pagini legate față în față într-un document sau între două coloane de text alăturate. [6]

GUTUI (*Cydonia oblonga*, fam. *Rosaceae*), (agric.) originar din Iran și Caucaz de unde s-a răspândit în Asia Mică, în Europa și apoi în lumea întreagă. Crește ca arbustoid sau pom cu un singur trunchi și ajunge la 4-6 m înălțime, formează o coroană deasă și neregulată și are înrădăcinare bogată și relativ superficială (10-75 cm). Înflorește târziu, astfel că scapă de brumele târzii de primăvară. Gutuiul este o specie în general rustică: rezistă la geruri de -27 ... -30°C deși în regiunile mai calde fructele sunt mai aromate. Are cerințe relativ mari față de apă și de lumină. Merge aproape pe orice sol dacă acesta nu depășește 7-8% calcar. Fructele constituie materie primă valoroasă pentru industria alimentară datorită aromei deosebite, datorită menținerii fermității, culorii și aromei după prelucrare și cantității apreciabile de pectină care-i conferă calități superioare de gelificare. Se înmulțește prin altoire pe portaltui de gutui obținut prin marcotaj. Este atacat din viermele fructelor și de bacteria *Erwinia amylovora* (focul bacterian al rosaceelor). Fructele, semințele, florile și frunzele au aplicații terapeutice în medicina umană tradițională. Principiile active din

fructe acționează astringent, stomahic, aperitiv și fortifiant, hepatic. Recomandate intern în diaree, dizenterie (mai ales la convalescențe, bătrâni, copii), tuberculoză (hemoptizii), vomă, salivatie abundentă (sialoree), guturai, leucoree, inapetență, insuficiență hepatică, hemoroizi, hemoragii uterine, dispepsii, atonie gastrică, iar extern, în prolaps rectal și uterin, fisuri anale, crăpături ale sânilor, iritații ale pielii, plesnituri ale pielii. Semințele conțin mucilagiu ozuronic, care le conferă proprietăți laxative și emoliente, îndeosebi la nivelul căilor respiratorii. Se administrează în tratamentul traheitelor și bronșitelor. Fructele sunt consumate în stare proaspătă sau prelucrate. Utilizate și în arta culinară pentru diferite mâncăruri. Frunzele au proprietăți tinctoriale, fiind utilizate la vopsirea fibrelor naturale în galben și negru. În industrie, fructele sunt folosite la fabricarea dulceții, peltelelor, jeleurilor, compoturilor. Lemnul este utilizat drept combustibil. [40]

GUTUI CHINEZESC (*Chaenomeles sinensis*, fam. *Rosacea*), (agric.) arbust sau arbore înalt până la 6 m, cu scoarță solzoasă; lujeri fără spini, în tinerețe vilospăroși. Frunze eliptic ovate sau eliptic oblongi, acute, de 5-8 cm, acut fin serate, pe dos în tinerețe viloose; stipele lanceolate, glandulos ciliate. Flori cu diametrul de 2,5-3 cm, roz-deschis, solitare. Fructe enorme, galben-închis, dar de calitate mediocră, deși datorită cantității mari de pectină prezintă interes pentru industria alimentară. Este foarte ușor vătămat de ger. Cultura se recomandă a se face numai în regiunile sudice ale țării. Folosit în spațiile dendrofloricole ca arbust decorativ, cu frunziș stacojiu în timpul toamnei. [40]

GUTUI JAPONEZ (*Chaenomeles japonica*, fam. *Rosaceae*), (agric.) arbust de cca 1,5 m înălțime, cu spini și foarte tufos. Folosit în parcuri și grădini, în masive, izolat sau în garduri vii. Înmulțire prin semințe, toamna și primăvara, după ce au fost stratificate; butășire în verde, marcotaj, altoire, despărțirea tufelor. Flori de culoare roșu-cărămiziu, albe, corai, crem. Înflorire în lunile aprilie-mai, înainte de apariția frunzelor sau o dată cu acestea. [71]

GUTULAT, (micol.) structură cu una sau mai multe picături de ulei în interior; bigutulat, cu 2 picături de ulei, ex., picnosporii unor ciuperci din genul *Ascochyta*, *Phomopsis*, *Septoria*. [61]

GUTURAI → CORIZĂ

GUVERN, organ superior executiv și de dispoziție al puterii de stat. Reprezintă organul administrativ de stat. [68]

GUVERNARE, (soc.) perioadă în care un guvern exercită conducerea politică și de stat. [68]

GUVERNARE AUTOCRATICĂ, (soc.) formă de guvernare dictatorială. [68]

GUVERNARE CONSTITUȚIONALĂ, (soc.) formă de conducere în cadrul căreia prerogativele guvernării sunt precizate de Constituție. Este specifică monarhiei constituționale. [68]

GUVERNARE PARLAMENTARĂ, (soc.) formă de guvernare unde guvernul este răspunzător față de parlament. Votul de neîncredere dat de parlament duce la dizolvarea guvernului. [68]

GUVERNARE PREZIDENȚIALĂ, (soc.) formă de guvernare unde guvernul este subordonat exclusiv șefului de stat. [68]

GUYOT, (geomorf.) munte suboceanic de origine vulcanică, de forma unui con rețezat, de obicei izolat, cu înălțimi de până la 2.000 m, dar la 900-1.800 m sub nivelul oceanului. [25]

GYMNOPHIONA (*apoda*), (zool.) amfibieni serpentiformi, lipsiți de membre și centuri, cu solzi dermici dispuși în șiruri transversale. Ochii sunt mici și nefuncționali și de fiecare latură a capului există o mică gropiță conținând un tentacul protractil. Se găsesc în zonele calde ale globului. [37]

GYMNOTIDE (*Gymnotidae*), (zool.) anghile electrice: pești din America de Sud, cu corpul alungit, coadă ascuțită, fără înotătoare dorsală, caudală sau ventrale. Organele electrice sunt de-a lungul fiecărei laturi a cozii. [37]

GYPSOPHILA, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Caryophyllaceae*. Popular, *floarea miresei*. Este originară din ținuturile mediteraneene. Denumirea de floare a miresei a fost dată unor plante de grădină, erbacee, anuale sau perene, cu flori mici dispuse în inflorescențe laxe, pe tulpini cu numeroase ramificații. *G. elegans* este o specie anuală cu tufe de 30-50 cm și frunze sesile mici, lanceolat spatulate, verzi-albăstrui. Florile de 1 cm diametru, în mod obișnuit albe, mai rar roz, roșii sau lavand, sunt grupate în inflorescențe largi, pe ramificații bifurcate. *G. paniculata*, perenă, cu rădăcini groase, cărnoase, are tufe de 80-100 cm înălțime și tot atâta în diametru. Tulpinile groase, noduroase, verzi-cenușii, poartă inflorescențe ramificate, cu flori de 3-5 mm, simple sau involte, albe sau roz, ce înfloresc în iunie-august. Ambele specii sunt folosite ca adaos la buchete, în combinație cu alte flori tăiate. Pot orna și grădinile în grupuri sau borduri. Pentru grădinile alpine, printre pietre se folosește *G. repens*, o specie perenă, târătoare, de 10-20 cm, ce înfloresc abundent din

GYRODACTYLUS

iulie până toamna. Speciile de gypsophila cresc bine în plin soare și în soluri permeabile, ușoare, calcaroase, suportând bine terenurile mai sărace și uscate. Se înmulțesc prin semințe: *G. elegans* în martie-aprilie la locul definitiv de cultură, iar *G. paniculata*, în mai-iunie, răsădind apoi plantele în pepinieră, pentru ca în primăvara următoare să fie plantate în locul unde vor rămâne în anii următori. *G. repens* se înmulțește prin divizarea tufelor, metodă valabilă și pentru *G. paniculata*. [39]

GYRODACTYLUS (clasa *Monogenoidea*), (parazit.) vierme parazit nespecific pe branhiile peștilor. Are

corpul alungit cu capătul anterior divizat în doi lobi, fără pete ocelare. Capătul posterior este prevăzut cu două cârlige mari așezate la mijloc, iar pe margine cu 16 cârlige mici. Intern prezintă două cecumuri intestinale care se desprind din farinx și se unesc posterior. [10]

GYROMITRINĂ, (toxicol.) substanță toxică produsă de ciupercile: *Hellvella esculenta*, *H. gigas*, *H. underwoodi*. [41]

Gz, (pedol.) simbol folosit în sistemul român de clasificare a solurilor pentru notarea subtipurilor gleizate. [29]

- HABITACLU**, (milit.) apărătoare din alamă sau alt material amagnetic, care acoperă cutia acului magnetic, protejând-o de umezeală și lovituri; are o deschidere cu geam care permite citirea drumului. [31]
- HABITAT¹**, (ecol.) în prezent termenul de habitat tinde să înlocuiască termenul de stațiune, fiind însă necesar să fie folosit numai în acest sens, nu și în sensul de ecosistem în care este utilizat uneori. [15]→
STAȚIUNE
- HABITAT²**, (ecol.) sin. *microbiosferă*, parte dintr-un biotop ocupată de un individ sau de o populație, care oferă acesteia toate condițiile de dezvoltare și de prosperitate. Factorii care delimitează habitatul sunt: structura solului, a fundului apelor, temperatura, lumina, formele de relief, aciditatea, sursele de hrană etc. În funcție de viteza de modificare a factorilor ecologici, se pot distinge următoarele categorii de habitat: *monotone* – cele în care factorii ecologici sunt relativ constanți; *periodice* – în care variațiile condițiilor de viață sunt diurne sau sezoniere; *crazice* – caracteristice zonelor supuse schimbărilor sporadice, imprevizibile, și *secvențiale* – în care modificările factorilor ecologici se produc la intervale neregulate. [2]
- HABITAT NATURAL**, (ecol.) zonă terestră, acvatică sau subterană, în stare naturală sau seminaturală, care se diferențiază prin caracteristici geografice, abiotice sau biotice. [24]
- HABITAT NATURAL PRIORITAR**, (prot. med.) tip de habitat natural amenințat, pentru a cărui conservare există o responsabilitate deosebită. [23]
- HABITUS¹**, (bot.) despre plante, înfățișare, port, aspectul exterior. [50]
- HABITUS²**, (psih.) ceea ce este caracteristic unei persoane: trăsături persistente, proprii unei persoane. [28]
- HACKER**, (inform.) programator competent care este responsabil de atacuri cu viruși informatici. [47]
- HADAL**, (acv.) **1.** Zonă de fund oceanic aflată la adâncimi de peste 6.000 m, care prezintă biocenoză specifice. **2.** (despre organisme) Care trăiesc pe fundurile oceanice mai adânci de 6.000 m. [70]
- HADROCENTRIC**, (bot.) cu hadromul dispus central, acoperit de leptom, ex., fereguță (*Polypodium vulgare*). [50]
- HADROM**, (bot.) sin. *fascicul vascular*, fascicul lemnos alcătuit din trahee, traheide, parenchim lemnos și fibre lemnoase. [50]
- HAECKEL**, Ernest (1834-1919), zoolog german. Contribuții la dezvoltarea zoologiei, embriologiei și paleontologiei. Fondator al legii biogenetice fundamentale. A formulat pentru prima dată conceptul de ecologie. Propagator al concepției evoluționiste. Fondator al Muzeului filetic din Jena (1908). [11]
- HAEMOGREGARINA**, (parazit.) sporozoare parazite în eritrocitele peștilor și broaștelor, cu forme variate: ovale, fusiforme sau bacilare. Prezintă mai multe gazde intermediare în ciclul evolutiv. [10]
- HAFNIU** (Hf), (chim.) element chimic cu caracter metalic, din grupa a IV-a secundară. Are Z 72 și structura învelișului electronic [Xe] 4f¹⁴5d²6s². A fost descoperit în 1923, într-un minereu de zirconiu. Se obține prin reducerea tetraclorurii de Hf cu magneziu sau sodiu metalic, în atmosferă de heliu sau argon. Hf se aseamănă, din punct de vedere chimic, cu zirconiu. Asemănarea aceasta neobișnuit de mare se datorează faptului că razele atomice și razele ionilor Zr⁴⁺ și Hf⁴⁺ sunt practic identice. Este un metal alb-argintiu, strălucitor, p.t. 2.220°C și p.f. 3.200°C, fiind utilizat în tehnica nucleară, la turboreactoare, rachete. Intră în compoziția unor aliaje. [36]
- HALDĂ**, (min.) loc unde se depozitează sterilul și deșeurile inutilizabile provenite din lucrările miniere, de la prepararea minereurilor sau din uzinele metalurgice. [13]
- HALEAKALA**, parc național situat în SUA (statul Hawaii). Suprafața, 10.560 ha (1961). Parcul

conservă trăsăturile craterului vulcanului Haleakala de pe insula Maui (Arhipelagul Hawaii), protejând ecosistemele unice și fragile ale văii Kipahulu, bazinele din lungul lui Oheo Gulch și multe specii rare, amenințate cu dispariția. Insula Maui este produsul erupțiilor vulcanice. Este compusă din doi vulcani inactivi. Haleakala formează partea estică a insulei și reprezintă unul din cele mai mari cratere vulcanice din lume, cu baza de 38,4 km și înălțimea de 3.307 m. Vulcanul din partea estică a insulei este mai mic și atașat de Haleakala prin intermediul unui istm de cca 11,2 km lărgime. Parcul conține un grup interesant de plante și animale. Pe pantele uscate ale craterului crește cea mai tipică plantă a acestui parc: „sabia de argint Haleakala“ (*Argyroxiphium macrocephalum*). După înflorire planta moare, ea fiind adaptată la radiații. Flora este completată cu specii de ferigi, zmeură hawaiană, specii de *Primula*, stuf, rogoz etc. Fauna este reprezentată prin păsări cum sunt: gâsca hawaiană „nene“ (*Branta sanduicensis*), puco, iiwi, kolea, koae sau faetonul (*Phaëton lepturus*), fluierarul auriu de Pacific, fregata mare, rândunica de mare sau sterna (*Sterna hirudo*), corbul de mare (*Sula bassana*). Dintre mamifere sunt de menționat specii de șobolani, șoareci, capre sălbatice. Dintre reptile se întâlnesc iguana marină și cea de uscat, precum și numeroase specii de amfibieni. [50]

HALIPLANCTON, (ecol.) planctonul adaptat la viața în apele marine. [10]

HALIPSAMON, (ecol.) termen introdus de J. Wiszniewski (1947) pentru psamonul marin. [44]

HALLER, Albrecht Von (1708-1777), medic, fiziolog, naturalist și literat elvețian. Pune bazele unui institut botanic și de anatomie la Göttingen. În cercetarea naturii abordează probleme de fiziologie animală, morfologie, embriologie și botanică. Este unul din fondatorii fiziologiei experimentale. În botanică s-a ocupat de descrierea și clasificarea plantelor. A publicat 650 de lucrări științifice. [46]

HALMIROLIZĂ, (geol.) modificare fizico-chimică și geochimică a sedimentelor marine în timpul depunerii sau imediat după aceasta, datorită reacțiilor cu apa marină. [25]

HALO, (fitopat.) zonă galbenă pe frunze, de diferite lățimi, în jurul țesuturilor necrozate, în cazul unor boli produse de bacterii sau ciuperci. Ex., arsura aureolată a fasolei, produsă de bacteria *Pseudomonas savastanoi* pv. *phaseolicola*; mana viței de vie, produsă de ciuperca *Plasmopara viticola*. [61]

HALO EFECT, (soc., psih.) reprezintă influențarea răspunsurilor în cadrul unor chestionare, fie datorită

iradierii afective a unei întrebări, fie organizării logice a răspunsurilor. [28]

HALOBIONT, (ecol.) organism caracteristic terenurilor și apelor sărăturoase. [50]

HALOBIOS, (ecol.) ansamblul organismelor vegetale și animale din mări și oceane. Fauna halobiontă este mai bogată în indivizi decât cea terestră; în schimb, componenta floristică este mai săracă. [2]

HALODRIMIU, (bot.) formații de mangrove. [50]

HALOFIL, (ecol.) plante și animale adaptate mediului sărătos terestru sau acvatic, ex., stânjenelul de sărături (*Iris halofila*). [50]

HALOFILE, (ecol.) specii care preferă habitate cu sol sărăturat sau medii de viață acvatice cu apă salmastră sau salină. [62]

HALOFILIE, (ecol.) mod de viață al organismelor halofile. [3]

HALOFITE, (bot.) plante care vegetează în mediul sărătos. Ele sunt răspândite în climatele secetoase, în jurul lacurilor sărate, în preajma izvoarelor sărate, pe coastele mărilor și oceanelor, ex., *Suaeda maritima*, *Salicornia herbacea*, *Salsola soda*, *Camphorosma ovata* etc.; ecoformă. [50]

HALOFOB, (ecol.) califică speciile animale sau vegetale care nu pot trăi în mediile sărate. [3]

HALOFOBIE, (ecol.) caracter propriu organismelor halofobe. [3]

HALOFORME (THM), (ecol.) compuși în cadrul cărora trei atomi de hidrogen de la molecula de metan au fost substituiți prin atomi de clor, brom sau iod. [3]

HALOGEN ORGANIC TOTAL, (ecol.) concentrație a compușilor organici care au unul sau mai mulți atomi de halogen. [3]

HALOGENI, (chim.) denumire dată elementelor din grupa a VII-a principală și care înseamnă „generatori de săruri“ (fluor, clor, brom, iod, astatin). În stare de elemente, la 25°C și 1 atm, halogenii formează molecule diatomice, X₂, cei doi atomi fiind uniți printr-o legătură. Aceasta este singura legătură posibilă în molecula F₂. În moleculele Cl₂ și Br₂ se mai formează, prin întrepătrunderea unui orbital d vacant de la unul din atomi cu un orbital p, ocupat de 2 electroni, de la celălalt atom, legături π(pd), care stabilizează moleculele. Așa se explică energia de legătură mult mai mare în molecula Cl₂, comparativ cu F₂. Halogenii alcătuiesc o grupă destul de omogenă și prezintă o mare asemănare în comportarea lor generală. Astatinul este produsul unor reacții nucleare. [36]

HALOMEZOFITE, (ecol.) plante adaptate să trăiască în medii de viață bogate în Na⁺ și Mg²⁺. Au frunze cu structură mezomorfă; presiune osmotică nu prea

mare; transpirație ridicată (ex., *Plantago maritima*, *Aster tripolium*, *Triglochin maritima*). [50]

HALOPLANCTON, (bot.) plancton al apelor sărăturoase. [50]

HALORAGACEE (*Haloragaceae*), (bot.) familie de plante care cuprinde 7 genuri cu cca 1.000 de specii, majoritatea răspândite în emisfera australă, altele pe tot globul, cosmopolite. Tulpină glabră, simplă sau ramificată, cu țesut aerifer foarte dezvoltat. Frunze pectinat-pentafidate, câte 3-6 în verticile, cu segmente capilare. Flori bisexuale (hermafrodite), verticilate sau alterne, grupate în spice terminale întrerupte; caliciul dialisepal, din 4 sevale; corola dialipetală, din 4 petale; androceul, din 8 stamine; gineceul, din ovar inferior concrescut cu receptacul, din 1-4 carpele. Formula florală: $\sigma^* K_4 C_4 A_{4+4} G_{(4-1)}$. Fruct capsulă sau nucă. Plantele formează turioni. În România vegetează 2 specii acvatice, submerse, ce aparțin genului *Myriophyllum*, $x = 7$. [50]

HALTĂ, sin. *oprire, popas*. **1.** (transp.) Punct de oprire de scurtă durată a trenurilor de persoane pentru deservirea traficului de călători. **2.** (milit.) Scurtă oprire a trupelor din marș, pentru odihnă, ajustarea echipamentului și verificarea tehnicii de luptă. Există **h. mică** – oprire de 20-30 minute după 2-3 ore și **h. mare**, după ce s-a parcurs 1/2 din etapa de marș, cu durata de 2-4 ore. [31]

HALTERE, (sp.) ramură sportivă în care concurenții se întrec în a ridica greutatea după anumite reguli și în anumite stiluri (smuls și aruncat). Triatlonul clasic se compunea din stilurile: aruncat, smuls și împins, dar ultimul dintre ele a fost scos din activitatea competițională. Din sec. al VI-lea î.e.n. avem primele mărturii în legătură cu ridicarea greutăților, când atletul grec Milon din Crotona câștigă șase ediții consecutive ale Jocurilor Olimpice, fiind considerat primul ridicător de greutatea din lume. În anul 600 î.Hr., Eumasta a mișcat un bloc de piatră în greutate de 480 kg, ceea ce constituie, se pare, primul record al ridicătorilor de greutate. Sportul cu **h.** ia ființă în Germania, unde numeroși sportivi se îndeletniceau cu ridicarea greutăților. În țara noastră, halterele au apărut ca sport destul de târziu, deși ridicarea greutăților se practica de mult prin bălciuri și circuri, primul concurs de acest gen consemnându-se în anul 1896, desfășurat la Liceul Gh. Lazăr din București. [53]

HALUCINAȚIE, (psih.) tulburare a percepției ce se manifestă prin apariția unor imagini de tip perceptiv fără a se baza pe un suport real care să stimuleze organele de simț. [28]

HALUCINOZĂ, (psih.) fenomen cu aspect halucinator, apreciat în mod critic de către bolnav, care îi recunoaște caracterul artificial și patologic. [28]

HALUX, (zool.) degetul I al membrului posterior de tetrapod. [37]

HAM, (zotehn.) harnașament de tracțiune, care se aplică pe corpul animalului și permite acestuia tractarea unui vehicul. [34]

HAMADĂ, (geomorf.) podiș deșertic format din stânci și pietre colțuroase, situat în jurul masivelor și platourilor muntoase, acoperite cu o peliculă discontinuă de nisip. Solul este foarte subțire sau lipsește, absorbind integral apa din precipitații. Uscăciunea este foarte accentuată și permanentă. [70]

HAMAT¹, (bot.) termen folosit în biologia vegetală și însemnând „încârligat, cu vârful scurt și recurbat“, ex., peri, spini, foliole, fruct. [50]

HAMAT², (micol.) la micofite, structură cu vârful în formă de cârlig, ex., fulcrele cleistotecielor ciupercilor *Uncinula* sau cirii cu picnospori de *Phomopsis*. [61]

HAMATECIU (*Hamathecium*), (micol.) totalitatea structurilor sterile (parafize, perifize, pseudoparafize, parafize apicale) interspersate printre asce sau proeminând în locul sau ostiolul unui ascocarp. [69]

HAMEI (*Humulus lupulus*, fam. *Cannabinaceae*), (agric.) liană perenă, hemicriptofită, spontană și cultivată, care se întâlnește cățărâtă pe arbori la marginea pădurilor, în zăvoaie, lunci, tufărișuri, garduri, de-a lungul râurilor de la câmpie, până la altitudinea de 1.000 m, înfășurându-și tulpinile în jurul copacilor. Conurile-femele au utilizare terapeutică în medicina umană și veterinară. Posedă principii active cu acțiune sedativă, anafrodiziacă, antibacteriană, antispastică, tonic-amar. Se recomandă intern în tratamentul insomniilor, gastropatiilor de natură nervoasă, nevrozelor sexuale, afecțiunilor renale, gutei, cu efecte sedative, ca anafrodiziac pentru bărbați, iar extern, pentru tratarea vaginitei și tricomonazei. Conurile-femele sunt folosite în industria berii. Prezintă importanță prin substanțele amare, rășinile, uleiul eteric și taninul pe care le conține. Acizii amari dau gustul, spuma și efectul conservant, antiseptic. Taninul limezește berea prin precipitarea proteinelor, dă culoare și gustul specific astringent. Uleiul eteric conferă aromă berii. Cultivat în spațiile verzi, pe marginea apelor, în grupuri sau individual, în plină lumină sau semiumbră. Decorativ prin port și flori. Înmulțire prin semințe. [50]

HAMSIE (*Engraulis encrasicolus*, fam. *Engraulidae*), (zool.) pește osos, planctonofag, marin. Corpul cilindric, de 8-12 cm lungime. Gura este largă, dispusă inferior, cu falca superioară mai lungă decât cea inferioară, ambele prevăzute cu dinți mărunți. Coloritul corpului este albastru închis, cu abdomenul albicios. Depune icre pelagice în perioada iunie-

septembrie. Răspândit în Marea Neagră, Marea Mediterană și Oceanul Atlantic. [10]

HAMSTER (*Cricetus cricetus*, fam. *Cricetidae*), (zool.) se mai numește hârciog. Este un animal rozător mic, având greutatea de 150-385 g, corp îndesat plin, coada scurtă. Culoarea generală este brună deschis, bătând în galben, vârfurile picioarelor sunt galbene, pe abdomen are culoarea neagră. Trăiește în stepele ierboase și cultivate. Se întâlnește adeseori prin holdele de grâu. La cap posedă două pungi interne, în care strânge boabe de cereale, pe care le depozitează în galeriile de pământ. Duce o viață solitară, mai mult nocturnă. Hibernează într-un adăpost de iarnă format dintr-o cameră de locuit, o galerie oblică, de ieșire, și una verticală, de intrare. Camera de locuit comunică cu camera de provizii, unde sunt depozitate uneori până la 50-75 kg cereale. În câmpiile unde sunt mulți h. recolta este redusă simțitor. Iarna, când stepele și câmpiile sunt acoperite cu zăpadă, își petrece viața în vizuini, unde hibernează. Somnul hibernal este mai puțin profund. Din când în când se trezește, devine activ și consumă din proviziile strânse. Temperatura optimă de hibernare este de 5-7°C. Primăvara, masculii ies din vizuină cu aproximativ 15 zile mai devreme decât femelele. Blana lui este destul de prețioasă. Nu se vânează cu pușca, ci se prinde cu capcane. (C. Pârnu, 1999) [26]

HAMULAT, HAMULOS, (bot.) organ prevăzut cu cârlige mici, aspect întâlnit la bracteele drețelor (*Calitriche hamulata*), foliolele involucrale la carmirai sălbatic (*Carduus hamulosus*). [50]

HAMULUS, (zool.) croșetă chitinoasă atașată de clipeus; dintre insecte, prezentă la larvele dipterelor superioare, la care capsula cefalică se dezorganizează; funcționează ca o mandibulă larvară. [62]

HANDBAL, (sp.) joc sportiv care se dispută între două echipe formate din câte 7 jucători, care prin mijloace tehnice regulamentare caută să marcheze cât mai multe goluri în poarta adversă. Originea jocului este cehă („ceska hazena“), dar și țările nordice (mai ales Danemarca) își revendică paternitatea. În țara noastră, jocul de h. a pătruns prima dată sub forma variantei în 11 jucători. [52]

HANDICAP, (sp.) probă ecvestră (cursă) în care sunt admiși cai cu performanțe diferite, acordându-se unele facilități cailor cu posibilități mai reduse. Handicapul se acordă în scopul de a egala șansele cailor în diferite concursuri hipice. [34]

HAND-SCHÜLLER-CHRISTIAN, (med. u.) sin. *xantomatoză craniohipofizară*, boală constând din dislipidoză caracterizată prin supraîncărcarea steroidică a celulelor sistemului reticulohistiocitar;

face parte din grupul de afecțiuni ce cuprinde histiocitoza X. [60]

HANKA, (acv.) lac de origine tectonică, localizat în câmpia râului Ussuri și fluviului Amur (Rusia și China), cu o suprafață de 4.000-4.400 km² și o adâncime maximă de 10 m. Regiunea care adăpostește lacul este influențată atât de climatul aspru al centrului continental asiatic, cât și de cel umed-oceanic. Posedă o bogată floră și faună acvatică. Între plante se remarcă *Nelumbium* care, cu frunzele de cca 100 cm diametru și florile de culoare roz, conferă un aspect de o rară frumusețe luciului de apă. Fauna piscicolă este reprezentată de crap, lenok, mihalț, somn, nisetru, caluga etc. [45]

HANSTED, rezervație naturală situată în Danemarca. Suprafața, 3.000 ha (1930, 1940). Altitudine, 50 m. Aici sunt protejate complet dunele, tufărișurile, bălțile și lacurile de coastă ale Iutlandei. Zona este considerată un sanctuar al păsărilor, dintre care multe specii de rațe; este singurul loc în Danemarca unde cuibărește ploierul auriu (*Pluvialis apicalia*). În rezervație trăiesc câprioare. [50]

HAPAXANT, (bot.) plantă care înflorește o singură dată. Ea poate fi diciclică, când înflorește în al doilea an de vegetație, sau triciclică, când înflorește în al treilea an. [50]

HAPLOBIONT, (ecol.) organism în al cărui ciclu evolutiv predomină generația cu număr haploid de cromozomi; generația diploidă este redusă la faza de zigot; ex., mătasea broaștei (*Spirogyra* sp.). [61]

HAPLOBOTHRIOIDEA, (zool.) cestode (viermi lați) cu scolex prevăzut cu 4 trompe retractile. [50]

HAPLOCAUL, (bot.) cu tulpina neramificată și terminată cu o floare, ex., lealea (*Tulipa gesneriana*), mac (*Papaver somniferum*). [50]

HAPLOCLAMIDEU, (bot.) cu un singur înveliș. Floare cu un singur înveliș, cu periant simplu (perigon), alcătuit dintr-un singur ciclu de elemente, aspect caracteristic florilor de *Betulaceae*, *Fagaceae*, *Moraceae*, *Ulmaceae*, *Urticaceae*. [50]

HAPLODIPLOBIONT, (bot.) organism vegetal (plantă) care are în ciclul său de viață două generații pluricelulare: gametofitul care este haploid și sporofitul diploid, cu predominarea unuia sau altuia, aspect întâlnit la unele alge și la cormofite. [50]

HAPLOFAZĂ, (reprod.) fază a ciclului vital al unui organism reprezentat de toate formațiunile haploide. La organisme cu alternanță de generații, haplofaza este reprezentată de indivizii haploizi care formează gametociți/gametangi cu gameți și constituie generația gametotifică, sexuată, generată prin germinarea meiosporilor; ant. *diplofază*. [69]

- HAPLOGENEZĂ**, (bot.) nașterea unor noi forme de plante pe calea evoluției și a ontogeniei caracterelor neomorfe. (C. Váczy, 1980) [50]
- HAPLOGONIDIE**, (bot.) la plantele inferioare: 1. gonidie născută în haplofază; 2. gonidie solitară, ex., *Lichenes*. [50]
- HAPLOID**, (genet.) celulă sau organism al cărui nucleu are un singur set de cromozomi (*n*). [20]
- HAPLOPETAL**, (bot.) floare cu un singur verticil de petale. [50]
- HAPLOSPORIE**, (reprod.) dezvoltarea apomictică a unui gametofit femel dintr-o celulă produsă în cursul unei meioze normale. [69]
- HAPLOSTEMONIE**, (bot.) dispoziția staminelor într-un singur verticil. La multe plante, floarea gamopetală posedă un singur ciclu (verticil) de stamine care se află în dreptul sepalilor și alternează cu petalele, aspect întâlnit la *Boraginaceae*, *Caprifoliaceae*, *Convolvulaceae*, *Solanaceae*. [50]
- HAPLOSTEMONOPETAL**, (bot.) floare la care numărul staminelor este egal cu cel al petalelor. [50]
- HAPPENING**, (cult.-art.) mișcare artistică bazată pe interferența între mai multe forme de artă (teatru, plastică, muzică, film, fotografie), urmărind anularea distanței dintre realitate și artă. [67]
- HAPTERĂ**, (bot.) extremitatea umflată, cu aspect de ventuză, a unor organe ale plantelor, cu rol de fixare pe substrat, aspect întâlnit la rădăcinile adventive de la vița de Canada (*Parthenocissus quinquefolia*, *P. inserta*), viță japoneză (*Parthenocissus tricuspidata*), tulpina (cauloidul) la *Cystoseira* sp., extremitatea parafizelor unicelulare ale sporilor la *Equisetum* sp.; organe de fixare la alge, licheni, briofite. [50]
- HAPTERON**, (micol.) porțiunea bazală, disciformă și lipicioasă a funiculului peridiolei, care are rolul de a atașa peridioala de cupa bazidiocarpului și de diverse obiecte solide după expulzare. [69]
- HAPTIC**, (psih.) calitatea tactului activ sau palpației, indicând ceea ce ține de modalitatea tactilochinestezică. [28]
- HAPTOMORFOZĂ**, (bot.) morfoză provocată prin excitații de contact, aspect întâlnit la plantele agățătoare. (C. Váczy, 1980) [50]
- HAPTOR**, (micol.) protuberanță veziculară-ovoidală, adezivă, prezentă la capătul distal al conidiilor de la *Entomophthorale*; are rolul de a atașa conidiile de corpul insectei gazdă. [69]
- HAR**, (rel.) 1. Lucrare (energie) a lui Dumnezeu, puterea Duhului Sfânt manifestată prin darurile Duhului Sfânt (Isaia 11): al înțelepciunii, al înțelegerii, al sfatului, al tăriei, al cunoștinței, al buneicredințe, al temerii. 2. Puterea sacramentală a episcopilor și a preoților, în virtutea căreia săvârșesc Sfintele Taine. [14]
- HARBUZ**, (agric.) pepene verde. [72]
- HARDPAN**, (pedol.) strat de sol întărit, situat în partea inferioară a orizontului A sau în orizontul B, datorită cimentării particulelor de sol cu materie organică sau cu silice, sescvoxizi sau carbonați. [29]
- HARDWARE**, (inform.) termen general care desemnează circuitele, dispozitivele și echipamentele componente ale unui sistem de calcul. Practic, desemnează toate unitățile fizice ale sistemului de calcul, care au funcții bine definite. [47]
- HARISMĂ**, 1. (rel.) Daruri, virtuți pe care Dumnezeu le dezvoltă în oameni în mod vădit (înțelepciunea, dragostea, mila, smerenia etc., în sens divin). 2. Talent, pricepere într-un anumit domeniu de activitate. [14]
- HARMAGHEDON**, (rel.) Apocalipsa spune că în acest loc se vor aduna, la sfârșitul lumii, toți regii pământului la luptă împotriva lui Dumnezeu. [63]
- HARMONY 75 DF** (*tifensulfuron metil 75%*), (pest.) erbicid postemergent. Combate buruieni dicotiledonate rezistente la 2,4-D la grâu. Doza: 20-40 g/ha. Produs de DU PONT DE NEMOURS SUA. [51]
- HARMONY EXTRA** (*tribenurum 25% + tifensulfuron-metil 50%*), (pest.) erbicid postemergent sistemic. Combate buruieni dicotiledonate anuale și perene (*Cirsium*). Doza: 40 g/ha la grâu, orz de toamnă și orzoaică. Produs de DU PONT DE NEMOURS SUA, AECTRA România. [51]
- HARPAGON**, (zool.) apendicele copulator masculin la insecte. [62]
- HARPĂ**, (cult.-art.) instrument muzical format dintr-o ramă mare, triunghiulară, pe care sunt fixate coarde neegale, puse în vibrație cu degetele de la ambele mâini. Folosită la diferite manifestări culturale în ansamblul unei orchestre. [67]
- HARPON**, unealtă în formă de lance utilizată la vânărea peștilor mari, a focilor, balenelor și cașalotului, constituită dintr-o bară metalică sau de lemn, cu vârf de metal în formă de săgeată și legată de o frânghie lungă. [10]
- HARTĂ**, (geogr.) reprezentare cartografică, pe un plan orizontal, a unei părți sau a întregii suprafețe terestre, micșorată și generalizată în funcție de scară, pe baza unui sistem de proporție și folosindu-se semne convenționale. [25]
- HARTĂ CITOLOGICĂ**, (genet.) reprezentare grafică a localizării genelor cu ajutorul cercetărilor citologice, fie prin cercetarea directă a modificărilor cromozomale

(a benzilor cromozomilor giganti ai *Dipterelor*), fie prin inducerea remanierilor cromozomale și studiul efectelor lor fenotipice. [56]

HARTĂ DE AREAL, (bot.) hartă pe care sunt reprezentate unul sau mai multe areale de specii de plante; **h. geobotanică**, harta pe care este reprezentată răspândirea unităților sintaxonomice sau geografice de vegetație precum și a unor specii de plante de interes special; **h. de vegetație**, harta pe care este reprezentată răspândirea unităților sintaxonomice sau geografice de vegetație. [15]

HARTĂ GENETICĂ (*factorială*), (genet.) reprezentarea grafică liniară a pozițiilor genelor dintr-un cromozom pe baza studiului frecvenței de *crossing over* între diverse gene și indicarea distanței relative dintre acestea în centimorganoni, adică în procente de recombinare sau *crossovere*. [20]

HARTĂ PEDOLOGICĂ, (pedol.) hartă arătând distribuția tipurilor, asociațiilor, complexelor sau a altor unități de sol înscrise în legenda hărții, definite și numite conform nomenclurii stabilite prin sistemul de clasificare adoptat. [29]

HARVESTER, (for.) combină de recoltat lemnul, mașină multifuncțională care execută cel puțin două operații specifice recoltării lemnului, doborârea arborilor, fasonare, curățare de crăci, măsurare, secționare. Agregatul pentru doborârea și orientarea arborelui constă dintr-un aparat de tăiere (cu cuțit sau lanț tăietor) și un subsansamblu de prindere și orientare a căderii arborelui. Acest dispozitiv este montat la capătul unui braț hidraulic. Agregatul pentru curățirea de crăci este alcătuit dintr-un sistem de antrenare a arborelui și cuțite pentru tăierea acestora. Folosirea acestor utilaje complexe este recomandată pentru arboreturi de rășinoase cu diametre de bază mai mici de 40 cm, amplasate pe terenuri plane, cu înclinări mai mici de 25%, acolo unde se fac tăieri rase de arboreturi. [42]

HASMOFITE, (bot.) specii de plante de crăpături de stânci. [15]

HASTAT, (bot.) organ al plantelor în formă de lance, triunghiular lung, ascuțit, și la bază cu doi lobi patent divergenți, ex., limb foliar la lobodă sălbatică (*Atriples prostrata*), măcriș mărunț (*Rumex acetosella*). [50]

HAUSTELUM, (zool.) la insecte, partea terminală a trompei dipterelor, pe care se prind palpii labiali sau labelele. [62]

HAUSTOR, **1.** (micol) Structură, de regulă, veziculară, uneori ramificată digitiform, care derivă dintr-o hifă a unui fung parazit ce penetrează peretele celulei gazdă, invaginează plasmalema și se afundă în citoplasmă.

Are rolul de a absorbi substanțele nutritive, pe care le transferă miceliului. **2.** (bot.) Pedicelul absorbtiv al sporogonului de la briofite. **3.** (bot.) Partea inferioară a sacului embrionar de la unele *Phanerogame* care absoarbe din nucelă substanțe nutritive. [69] **4.** (bot.) Organ al plantelor parazite, de formă și dimensiuni variabile, care pătrunde în celule sau țesuturi, cu funcția de absorbție a substanțelor nutritive, organice și minerale. Întâlnit la ciupercile parazite și simbiote, la plantele spermatofite parazite (*Cuscuta*, *Lathraea*, *Orobancha*) și semiparazite (*Viscum*, *Rhinanthus*, *Euphrasia*, *Pedicularis*, *Melampyrum* etc.). [50]

HAUTERIVIAN, (geol.) termen ce desemnează o vârstă geologică, introdus de Renevier în 1873. Este etaj al Cretacicului inferior; derivă de la Hauterive (Elveția). [25]

HAVEZĂ, (min.) mașină construită special pentru tăiatul straturilor de cărbune sau de minereu într-o mină. [13]

HAWAIIAN, **1.** (vulc.) Tip de erupție vulcanică producând lave bazaltice de mare fluiditate care dau conuri aplatizate continuate prin platouri vulcanice. **2.** (geogr.) Anticiclon cu regim permanent în Pacific. **3.** (geogr.) Climat tropical cu temperaturi ridicate și precipitații bogate. [25]

HAZARD¹, (ecol.) cauză imprevizibilă care reglează apariția evenimentelor fericite sau a celor nefericite. [3]

HAZARD², (soc.) întâlnire accidentală ce pare a fi intenționată. Apare ca fiind un fenomen întâmplător, care este sau cel puțin pare a fi imprevizibil, excepțional. [28]

HĂRȚI ECOLOGICE, (ecol.) categorie specială de hărți ce cuprind informații utile pentru studiul ecologic al unei regiuni. [3]

HĂRȚI SINOPTICE, (meteor.) hărți pe care sunt prezentate, cu simboluri specifice, datele meteorologice culese la ore standard și cele prevăzute pentru un moment dat, prin care se descriu condițiile atmosferice pentru prognoza vremii pe arii relativ extinse. [54]

HĂRȚUI (**a**), (soc.) **1.** A nu da cuiva pace, a necăji, a chinui pe cineva cu fleacuri. **2.** A se lua la ceartă sau la bătaie. [31]

HĂRȚUIRE, sin. *hartă*, *acțiunea de a hărțui*. (milit.) Desfășurarea de atacuri repetate, de mică amploare, asupra inamicului, pentru a-i provoca neliniște și a-i împiedica pregătirea unor acțiuni de luptă și deplasare, creându-i sentimentul de nesiguranță. [31]

HĂȚURI, (zootehn.) harnașament de conducere format din două cordoane rezistente, din piele, care merg de la conducător și până la zăbală. [34]

HÂRGĂU, (rur.) oală mare de ceramică neagră întrunind caracteristicile vaselor de tradiție dacică, folosită pentru fiert mâncare. [67]

HÂRTIE DE FILTRU, (chim.) hârtie poroasă, fabricată din bumbac pur (celuloză pură), având porii mai mici decât particulele pe care trebuie să le rețină prin filtrarea unui precipitat sau a unei suspensii (1.000-3.000 μ). După puritatea celulozei și porozitatea hârtiei se deosebesc: hârtie de filtru calitativă și hârtie de filtru cantitativă. [29]

HÂRTIE INDICATOR, (chim.) hârtie specială, folosită pe teren sau în laborator pentru măsurarea aproximativă a pH-ului soluțiilor sau a extractelor de sol. [29]

HEADER, (inform.) trad. *antet*. În procesarea de text, reprezintă una sau mai multe linii de text ce urmează a fi imprimate la capătul de sus al paginii. Un *header* poate fi tipărit pe prima pagină sau pe toate paginile, poate fi centrat sau aliniat și poate să includă numărul paginii. În alte aspecte legate de calculator, *header*-ul este în general o unitate de informație care precedă și identifică datele ce îi urmează. [6]

HEBEFRENE, (psih.) demență precoce, formă tipică gravă, ce se caracterizează printr-o evoluție nefavorabilă, prin tendința spre o alienare profundă, cu incoerență accentuată cu privire la toate valorile sociale. [28]

HEBETUDINE, (ecol.) stare de tulburare a conștiinței ce se caracterizează prin îndepărtarea bolnavului de realitate. [28]

HECHISTOTERM, (ecol.) organism care preferă temperaturi constant scăzute (în jur de 0°C), caracteristice zonelor alpine și polare. Ex., renul (*Rangifer*), vulpea polară (*Alopex lagopus*). [70]

HECHISTOTERMIC, (ter.) cu temperaturi foarte scăzute, ex., zona alpină, regiunea polară. [50]

HECHISTOTERMOFITE, (bot.) plante adaptate să trăiască la temperaturi foarte scăzute, în condiții foarte friguroase din climatul polar și alpin. La noi, aceste plante formează etajul pajiștilor alpine (tundra alpină) la peste 2.000-2.200 m altitudine unde temperaturile medii anuale sunt cuprinse între -2,5 și -0,5°C. [50]

HEDERA, (bot.) gen de plante care aparține fam. *Araceae*. Pop., *iederă*. Cuprinde specii originare din Europa și Asia. Ele sunt arbuști cu ramuri cățărătoare susținute de rădăcini adventive. Frunzele groase, pietroase, unele aproape întregi, majoritatea însă tri-sau pentalobate, constituie partea decorativă a plantelor. Florile neînsemnate, mici, dau spre toamnă fructe ce se maturează în vara următoare. *H. helix*, răspândită spontan din partea nordică a Europei până la Marea Mediterană și în Asia Mică, are ramuri ce

pot atinge înălțimea de 30 m și frunze trilobate, de culoare verde închis, cu nervuri pronunțate, de nuanță mai deschisă. Se înmulțește primăvara, prin butași din vârful lăstarilor. În grădini, iedera se adaptează ușor în orice tip de sol dacă este destul de fertil și dispune de umiditate și umbră. Are multiple întrebuințări, putând îmbrăca pereții, gardurile, arborii golași, coloanele sau suprafețele de teren nude și umbrite. În apartamente oferă un decor plăcut în vase suspendate, pe suporti înalți sau prinși pe perete sau în golurile dintre ferestre. [39]

HEDERACEU, (bot.) termen cu semnificația „asemănător cu iedera“ (*Hedera helix*). [50]

HEDONISM, (psih.) doctrină antică, legată de numele lui Epicur, potrivit căreia conduita ar fi ghidată doar de căutarea plăcerii și evitarea durerii. [28]

HELEOCARIS, (bot.) plante iubitoare de mlaștină, ex., pipiriguț (*Eleocharis palustris*), calcea calului (*Caltha laeta*), spetează (*Juncus effusus*) etc. [50]

HELEOFITE, (bot.) plante submerse, cu organele foliare și florale deasupra apei, ex., nufărul alb (*Nymphaea alba*). [50]

HELEOPLANCTON, (bot.) vegetația planctonică lacustră. [50]

HELEȘTEU, (pisc.) ecosistem acvatic antropogen amenajat cel mai frecvent în regiuni cu soluri improprii și nerentabile pentru agricultură. Se aleg terenuri joase, în depresiuni naturale, umede, sărace, acide sau nisipoase, acolo unde rețeaua hidrografică sau precipitațiile permit aprovizionarea lor cu apă. Suprafața luciului de apă este relativ restrânsă (câteva mii de metri pătrați sau câteva zeci sau sute de hectare), puțin adâncă, și servește în zona de podiș pentru creșterea și reproducerea ciprinidelor, iar la munte pentru creșterea și reproducerea păstrăvului (salmonicultură). [50]

HELEȘTEU DE CREȘTERE, (pisc.) bazin piscicol cu suprafață mare (2-100 ha) care servește la creșterea și îngrășarea puietului din heleșteiele de predezvoltare. [10]

HELEȘTEU DE IERNARE, (pisc.) bazin cu suprafață de 0,1-0,2 ha și adâncime de 2-2,5 m, executat în săpătură, unde este ținut peștele pe timpul iernii. [10]

HELEȘTEU DE PREDEZVOLTARE, (pisc.) bazin de 0,5-2 ha, unde sunt ținuți alevinii de crap de la câteva zile vârstă, timp de 30-40 zile. [10]

HELEȘTEU DE REPRODUCERE, (pisc.) bazin de 0,5-1 ha și adâncime de 0,1-0,5 m folosit pentru producerea alevinilor de crap. [10]

HELEȘTEU DUBISCH, (pisc.) bazin piscicol pentru reproducerea ciprinidelor. Are formă dreptunghiulară, dimensiuni 20 x 40-50 și diguri de 0,8 m. Pe lângă

diguri este săpat un șanț de unde vor fi pescuiți reproducătorii și puietul. Partea centrală a heleșteului este însământată cu plante care servesc ca substrat pentru depunerea icrelor. [10]

HELEȘTEU TIP HOFER, (pisc.) bazin piscicol dreptunghiular, cu o suprafață de aproximativ 10.000 m², folosit pentru reproducerea ciprinidelor. Porțiunea din aval (aproximativ 1/4 din suprafață) are o adâncime de 1,3 m, unde se adună puietul și de unde se poate pescui. [10]

HELEȘTEU TIP KOVALSKI, (pisc.) bazin piscicol dreptunghiular, cu suprafață de aproximativ 1 ha, folosit pentru reproducerea ciprinidelor. Prezintă la mijloc o platformă de 12x8 m, cu adâncimea de 0,30-0,40 m care se înierbează. În restul bazinului adâncimea este de 1,30 m. [10]

HELICOIDAL, (bot.) dispus în formă de spirală. La plante, elemente florale dispuse pe receptacul după o linie spirală, ex., piciorul cocoșului (*Ranunculus acris*), inflorescență cimoasă la care pedunculii florali sunt dispuși în mai multe planuri după o linie spirală, ex., gladiolă (*Gladiolus* sp.). [50]

HELIOFIL, (ecol.) califică o specie vie care are nevoie de multă lumină pentru a se dezvolta. [3]

HELIOFILE, (bot.) plante ce necesită o cantitate mai mare de lumină solară pentru a se dezvolta normal. [49]

HELIOFITE, (bot.) plante care cresc în plină lumină și nu suportă umbra, ex., papură (*Typha latifolia*), stuf, trestie (*Phragmites australis*). [50]

HELIOGRAF¹, (cosm.) aparat pentru înregistrarea perioadei de strălucire a soarelui, ale cărui raze sunt concentrate de o sferă de cristal care arde o heliogramă tip de carton. [54]

HELIOGRAF², (ind.) nume dat mai multor aparate, servind la: 1. reproducerea, prin copiere, a desenelor executate pe hârtie de calc cu ajutorul unei hârtii speciale, impregnate cu o soluție sensibilă la lumină, dezvoltarea făcându-se cu vapori de amoniac; 2. transmiterea semnalelor luminoase prin dirijarea, cu ajutorul unei oglinzi, a reflectării razelor solare. [13]

HELIOSCIADOFITE, (ecol.) plante adaptate să vegeteze în plină lumină, dar care suportă și umbra; plante de semiumbra. Din această categorie fac parte plantele din pădure și buruienile din culturi cum sunt: pirul gros (*Cyndon dactylon*), mohorul (*Echinochloa crus-galli*), meișorul (*Digitaria sanguinalis*), busuioc sălbatic (*Galinosoga parviflora*), care se dezvoltă foarte bine sub umbra plantelor cultivate. Numeroase plante lemnoase și erbacee prezintă adaptări morfologice și anatomice specifice. Frunzele sunt

dispuse pe lăstar în mozaic, pentru a nu se umbri una pe alta prin suprapunere. Frunzele de dimensiuni mai mici completează spațiile dintre cele cu dimensiuni mai mari. Limbul frunzelor este dispus perpendicular pe direcția razelor solare pentru a capta cât mai multă lumină. Pe aceeași plantă frunzele însoțite și umbrite se deosebesc ca structură. Frunzele bine luminate sunt mai mici, mai rigide, mai groase, mai verzi. Cele de la umbră sunt mai mari, mai moi, mai subțiri și de un verde mai deschis. Anatomic, frunzele luminate sunt bifaciale, cu mezofilul diferențiat în țesut palisadic și lacunar. Cele umbrite au mezofilul omogen, țesutul palisadic lipsește sau este slab diferențiat, iar cloroplastele din celule sunt mari. La frunzele mai bine luminate stomatele sunt mai numeroase și plasate pe epiderma superioară. La cele umbrite, numărul stomatelor este mai mic. Cuticula este slab dezvoltată sau lipsește. [50]

HELIOTERAPIE, (fitopat.) tratament al unor boli ale plantelor prin expunere la soare. [61]

HELIOTERM, (zool.) desemnează o specie animală care își menține o temperatură corporală ridicată atunci când se expune la soare. [3]

HELIOTERMIE, (zool.) proprietatea unor specii de animale de a-și ridica temperatura corpului prin expunerea la soare; ex., reptilele (șopârla, șarpele etc.). [62]

HELIOTORTISM, (bot.) torsiune a plantelor sub efectul luminii. [50]

HELIOTROPIC, (bot.) despre plante care se orientează în direcția de unde vine lumina. [50]

HELIOTROPISM, (bot.) mișcare a plantelor spre lumina soarelui. [49]

HELIOTURGOTROPISM, (bot.) fenomen de turgescență apărut sub influența luminii. [50]

HELIOZOA, (zool.) ordin al clasei *Actinopoda* care cuprinde protozoare cu corpul sferic, prevăzut cu numeroase pseudopode dispuse radier. Unele specii au înveliș gelatinos, altele au spiculi silicioși, iar altele au un schelet. Se înmulțesc asexuat prin diviziune binară sau înmugurire, iar sexuat prin pedogamie sau autogamie. Se hrănesc cu protiste mici. Trăiesc în apă dulce, foarte puține specii trăiesc în apele marine. Heliozoarele verzi trăiesc în simbioză cu algele unicelulare. [50]

HELIU (He), (chim.) element chimic cu caracter nemetalic din grupa gazelor rare. Are Z 2 și structura învelișului electronic 1s². Este cel mai inert element cunoscut (posedă cea mai stabilă configurație electronică, 1s², și de aceea are cel mai ridicat potențial de ionizare dintre toate elementele). Are p.t. -272,1°C și p.f. -269°C. Este folosit pentru umplerea baloanelor de observare meteorologică, în tehnica

- laser, ca gaz purtător în cromatografia gaz – lichid. [36]
- HELMAND**, (geogr.) râu în Asia (Afghanistan). Izvorăște din Munții Hindukush (Masivul Paghman), având 1.150 km lungime și 500.000 km² suprafața bazinului. Se varsă în Lacul Hamun. Prezintă un vast bazin endoreic și numeroși afluenți, dintre care amintim Argandab, pe care se află orașul Kandahar. [25]
- HELMINTIAZA**, (med. u.) îmbolnăvire cauzată de infestarea cu helminți (viermi intestinali). [60]
- HELMINTOCECIDII**, (cecid.) gale cauzate plantelor de către viermi. [50]
- HELMINTOID**, (biol.) structură de forma unui vierme; viermiform, ex., spori ciupercilor *Septoria* sau *Drechslera*. [61]
- HELMINTOSPORIOZA USTUROIULUI**, (fitopat.) micoză produsă de *Helminthosporium allii*. În România a fost observată în 1965. Plantele sunt atacate în diferite stadii de dezvoltare. La plăntuțe, în zona coletului și la suprafața bulbului în formare are loc producerea unui strat pulverulent, albicios, format din miceliu, conidiofori și conidii. La suprafața bulbilor se observă apariția unor leziuni depresionare, alungite sau circulare, cu marginea neregulată. Măsurile de prevenire și combatere constau în distrugerea resturilor vegetale infectate, rotația culturilor pe 3-4 ani. Folosirea la plantare a unui material sănătos, cultivarea soiurilor cu bulb roz, care sunt mai puțin sensibile la boală, tratarea solului cu produse pe bază de pentaclornitrobenzen (Brassicol, Quintozyl 30 M, Pentahlorbenzol 25 SP). (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1986) [50]
- HELMINTOSPORIOZĂ**, (fitopat.) boală produsă de ciupercile *Drechslera*, a cărei denumire anterioară era *Helminthosporium*, ex., pătearea uscată a frunzelor de porumb, produse de *Setosphaeria turcica*. [61]
- HELMINTOSPOROL**, (toxicol.) aldehydă toxică obținută din culturi de *Cochliobolus sativus*, ciupercă patogenă pe cereale, cu rol inhibitor asupra oxidanților fosforulanți din mitocondrii. [41]
- HELOCREN**, (acv.) izvor cu aspect de mlaștină, din care apa subterană mustește și formează mici firifoare care se adună, dând naștere unui pârâiaș de izvor. Este un *ecoton* în care fauna subterană coabitează cu cea epigeică. [44]
- HELOFIT**, (bot.) califică o plantă adaptată biotopurilor mlaștinoase. [3]
- HELOFITĂ**, (bot.) specie de plante de mlaștină, având organele hibernante și mugurii de regenerare sub nivelul mlaștinii; bioformă de viață notată cu HH. [15]
- HELOHILOFIL**, (bot.) plantă care crește în păduri umede. [50]
- HELOPLANCTON**, (ecol.) planctonul care există în masa apei din bălți și mlaștini. [50]
- HELORGADOFIL**, (bot.) plantă erbacee sau arbustivă care vegetează în locuri păduroase cu mocirle. [50]
- HELP**, (inform.) o formă de asistență oferită de multe aplicații, care constă în instrucțiuni legate de folosirea programului respectiv. Asistența poate fi accesată direct, fără a fi nevoie de a întrerupe activitatea sau a consulta manuale. Unele din aceste facilități de ajutor sunt sensibile la context, adică oferă ajutor operatorului legat chiar de activitatea curentă, în timp ce acesta încearcă executarea unei anumite comenzi. [6]
- HELVEȚIAN**, (geol.) termen ce desemnează o vârstă geologică. Pe scara geocronologică este etaj al miocenului, întâlnit în schemele vechi de clasificare. [25]
- HEM**, (biol.) pigmentul roșu din sânge, care reprezintă gruparea prostetică a hemoglobinei. Conține un nucleu porfirinic cu ion Fe²⁺ la nivelul căruia are loc legarea moleculelor de oxigen din plămâni și transportul lor în țesuturi, unde este eliberat. [9]
- HEMANGIOM**, (med. u. și vet.) tumoră benignă determinată prin apariția dilatațiilor de diferite dimensiuni ale vaselor de neoformație. [33]
- HEMARTOZĂ**, (med. u. și vet.) hemoragie cu acumularea de sânge în cavitatea articulară. [33]
- HEMATEMEZA**, (med. u. și vet.) hemoragie exprimată prin vomă cu sânge, indiferent de locul producerii acesteia. [33]
- HEMATIE** → ERITROCIT
- HEMATINĂ**, (med. u. și vet.) pigment feric rezultat prin oxidarea nucleului feric, apărut în mod patologic în sânge, mai ales în cazurile de anemie pernicioasă. [33]
- HEMATIT** (*hematită*) (Fe₂O₃), (chim.) oxid al fierului trivalent. Există sub forma a două modifiții: Fe₂O₃ – α, ce are rețea hexagonală de corindon, și Fe₂O₃ – γ, cu rețea cubică de spinel, deficitară în Fe. Se folosește ca pigment roșu, dar și ca minereu în metalurgia fierului. [36]
- HEMATITIC**, (bot.) termen cu semnificația „sanguinea, roșu purpuriu, de culoarea sângelui”. [50]
- HEMATOCEL**, (med. u. și vet.) leziune de tip hemoragic instalată prin acumularea sângelui în cavitatea vaginului testicular. [33]
- HEMATOCRIT**, (fiziol.) volumul procentual eritrocitar care reprezintă aproximativ 45% din volumul sangvin total. Se consideră că volumul sangvin total (volemia) este format din volum plasmatic și volum globular. Exprimarea procentuală

a volumului globular față de volumul sangvin total reprezintă hematocritul. Valori normale: 46,5+5% la bărbați și 42+5% la femei. [21]

HEMATOFAG, (parazit.) organism animal care consumă ca hrană sângele reptilelor, păsărilor sau al mamiferelor. [62]

HEMATOM, (med. u. și vet.) leziune de tip circulator caracterizată prin formarea unei colecții de sânge în grosimea unui țesut, sub forma unui coagul cu evoluție diferită în timp. Hematomul se produce adesea ca urmare a unui traumatism cu păstrarea integrității epidermului sau a capsulei organului afectat. [33]

HEMATOPINOZĂ, (med. vet.) parazitoză externă determinată de păduchi (*Haematopinus* spp.). [33]

HEMATOPOIETIC, (fiziol.) tip de țesut caracterizat prin funcția hematoformatoare (sanguinoformatoare). [33]

HEMATOPOIEZĂ, (fiziol.) procesul de sinteză a eritrocitelor în măduva hematogenă, localizată la adult la nivelul vertebrelor, sternului, coastelor și extremităților proximale ale femurului și tibiei. [21]

HEMATURIE, (med. u. și vet.) eliminarea de urină care conține sânge. Hematuria poate fi de origine renală, vezicală sau uretrală. Macroscopic, urina este roșie sau maronie. [33]

HEMENZIME, (biochim.) enzime din clasa oxireductazelor, care conțin în structura lor hemul ca grupare prostetică: catalaze, peroxidaze, ascorbicoxidază, polifenoloxidaze. [9]

HEMERALOPIE, (med. u.) defecțiune a vederii nocturne sau crepusculare, numită popular „orbul găinilor“, constituind o insuficiență adaptare la obscuritate. [28]

HEMEROFITE, (bot.) plante de cultură, ex., grâu, porumb, cartof, varză, tomate etc. [50]

HEMIANGIOPICĂ, (micol.) tip de dezvoltare a bazidiocarpului caracterizată de faptul că stratul himenial este învelit, până la deplina maturizare a bazidiocarpilor, de o membrană care leagă marginea pălăriei (pileusului) de picior (stip), numită *velum intern* (parțial). În momentul expansiunii pileusului, velumul intern se desprinde de marginea pileusului, rămâne atașat de stip și se numește inel (*annulus*). Uneori velumul intern se desprinde de stip, atârână pe marginea pileusului asemănător unei draperii și se numește *cortină*. La unele specii [ex., pălăria șarpelui (*Amanita muscaria*)], bazidiocarpul tânăr este acoperit în întregime de o membrană, numită *velum universale*. Pe măsură ce stipul se elonghează și pileusul se extinde, velumul universale se rupe și formează în jurul bazei stipului o cupă numită *volvă*,

iar pe pălărie formațiuni solziforme. Velumurile parțial și *universale* ca și structurile vestigiale pe care le generează (inelul, cortina, volva și solzii) sunt de importanță în taxonomia ordinului *Agaricales*. [69]

HEMIANOPSIE, (med. u.) formă de agnozie vizuală (alterare a vederii) pentru jumătate de câmp, considerat pe verticală sau orizontală. [28]

HEMIAPOFITE, (bot.) specii spontane de plante întâlnite mai rar în stațiuni artificializate, ca de ex., unele plante de pajiște, care apar uneori în culturi horticole. [72]

HEMIBIOTROFI, (micol.) sin. *perthotrofi*, fungi patogeni ai plantelor care inițial necesită celule gazdă vii, dar pe care le ucide, continuând să se dezvolte pe celulele muribunde sau moarte. [69]

HEMIBRANHIE, (anat.) branhie cu filamente branhiiale numai pe o latură. [37]

HEMIBRANHII, (anat.) lamelele branhiiale care căptușesc punga branhiială (ex., la rechin). [10]

HEMICEFALE, (zool.) larve ale insectelor oligoneoptere caracterizate printr-o dezvoltare slabă a capsulei cefalice. [62]

HEMICELULOZE, (chim.) poliglucide de origine vegetală formate prin condensarea pentozelor (xilani, arabani), hexozelor (manani, glucani) și a acizilor glucuronici și galacturonic. Structură și gradul de policondensare variază foarte mult în funcție de specia de plantă. Sunt substanțe de constituție, însoțind celuloza în țesuturile mecanice, unde se găsesc în proporție de 17-41%. Se cunosc și hemiceluloze cu mase moleculare mici, ușor hidrolizabile, cu rol de poliglucide de rezervă, în semințele unor plante. [9] **H.** poartă diverse denumiri: xilan, araban, manan, galactan, glucan, xiloglucan, etc. Cea mai importantă dintre ele este xiloglucanul, care reprezintă cca 20% din substanța uscată a peretelui celular primar al plantelor. [69]

HEMICHORDATA, (zool.) animale primitive cu aspect de viermi, având anumite trăsături de cordate cum sunt fantele branhiiale și un mic notocord numai în regiunea anterioară a corpului. Se pare că acest notocord nu este omolog cu cel al altor cordate. Reprezentantul cel mai cunoscut este *Balanoglossus*. [37]

HEMICICLIC, (bot.) despre flori, unde o parte din organe sunt dispuse ciclic, iar altă parte sunt dispuse spirociclic, ex., la piciorul cocoșului (*Ranunculus acris*) separele și petalele sunt dispuse ciclic, iar staminele și carpelele sunt dispuse spiralat. [50]

HEMICLEISTOGAM, (bot.) floare deschisă numai pe jumătate în perioada polenizării. [50]

HEMICRIPTOFITE, (bot.) plante care își pierd anual partea aeriană și au mugurii de rezistență dispuși pe tulpini aproape de nivelul solului. Ei sunt protejați de un strat de sol, de frunzele bazale uscate (litieră) și de zăpadă, ex., frag (*Fragaria vesca*), coada șoricelului (*Achillea millefolium*), pătlăgină (*Plantago major*) etc. Se deosebesc: – **h.** cu tal (*Hemikryptophyta thallosa*), plante în formă de fire, tufe, cruste, perne, frunze, gelatine, lipite de substrat, ex., alge fixate (*Nostoc*, *Pleurococcus*, *Protococcus*); licheni crustoși (*Acarospora*, *Lecidea*, *Opegrapha*); licheni frunzoși (*Lobaria*, *Umbilicaria*); mușchi taloizi (*Clevea*, *Grimaldia*, *Hepaticae*, *Marcantia*, *Pellia* etc.); – **h.** cu tufă (*Hemikryptophyta caespitosa*), plante cu muguri apărați de vagințele frunzelor uscate (ex., *Carex*, *Festuca*, *Nardus*, *Sesleria*); – **h.** cu rozetă (*Hemikryptophyta rosulata*), plante cu rozetă de frunze deasupra solului (ex., *Crepis*, *Draba*, *Hypochaeris*, *Primula*, *Taraxacum*); – **h.** cu tulpini foliate (*Hemikryptophyta scaposa*), plante cu tulpini pe care se află frunze; unele din ele pot avea rozetă (ex., *Campanula*, *Ferula*, *Geranium*, *Ranunculus*, *Salvia*); altele sunt lipsite de rozetă (ex., *Aconitum*, *Epilobium*, *Gentiana*, *Hypericum*); – **h.** urcătoare (*Hemikryptophyta scandentia*), plante perene cu tulpini urcătoare, ce se usucă anual (ex., *Astragalus*, *Aristolochia*, *Corydalis*, *Lathyrus*, *Galium*); – **h.** repente (*Hemikryptophyta repentia*), plantă cu tulpină culcată, care nu se întinde și nu formează rădăcini adventive (ex., *Centaurea*, *Alkanna tinctoria*); – **h.** reptante (*Hemikryptophyta reptantia*), plante stolonifere (ex., *Fragaria*, *Potentilla anserina*); bioformă notată cu H. [50]

HEMIEDAFIC, (pedol.) mediu terestru care cuprinde orizontul de sol humifer situat între solul mineral și litiera pădurilor primare și secundare. El conține cea mai diversificată și bogată faună dintre mediile edafice și anexele lor. Termen propus de H. Gisin (1943). Termeni derivați: *hemiedafon* pentru biocenoză și *hemiedaficole* pentru organismele ce o compun. [44]

HEMIEDAFON, (ecol.) totalitatea comunităților vegetale și animale care populează litiera și orizontul humifer. Hemiedafonul joacă un rol complex în biocenozele solului. [24]

HEMIELITRE, (zool.) aripile anterioare parțial chitinizate ale insectelor heteroptere. [62]

HEMIEPIFITE, (bot.) plante epifite, cu primele rădăcini în pământ și rădăcini aeriene dezvoltate anterior. [50]

HEMIEPIGIN, (bot.) semiepiggin. Referitor la floare, așezată puțin deasupra ovarului, ex., stamine. [50]

HEMIFANEROFITE, (bot.) semiarbuști cu părțile vegetative inferioare lemnoase, în rest erbacee și cu mugurii hibernanți aproape de suprafața solului. [50]

HEMIGAMETANGIOGAMIE, (reprod.) tip particular de fecundație la care participă un gametocist feminin (oogon) în care se diferențiază unul sau mai mulți gameți feminini (oosfere) și un gametocist masculin (anteridie) în care nu se diferențiază gameți masculini, funcția acestora fiind îndeplinită de nucleele anteridiali. Așadar, fecundația are loc între o oosferă și un nucleu spermatic, rezultând un zigot diploid. [69]

HEMIGAMOTROP, (bot.) plante semigamotrope, cu mișcări gamotropice incomplete pentru ușurarea polenizării sau cu mișcări incomplete de deschidere și de închidere a florilor, ele aflându-se parțial în poziția de „somm“, ex., mac (*Papaver rhoeas*), măcriș (*Oxalis acetosella*). [50]

HEMIGOSIPOL, (fitopat.) fitoalexină produsă de plantele de bumbac. [61]

HEMINE, (biochim.) derivați ai hemoglobinei în care ionul de fier din structura hemului a fost oxidat la fier trivalent. În această stare el pierde capacitatea de a lega oxigenul. Heminele apar în sânge mai ales în stări de intoxicare cu compuși chimici oxidanți, pesticide, unele medicamente, sau în defecte genetice. [9]

HEMIPARAZIT, (bot.) plantă semiparazită care își ia apa și sărurile minerale din vasele lemnoase ale plantei gazdă, iar prin aparatul clorofilian propriu realizează procesul de fotosinteză, ex., vâsc (*Viscum album*), vâsc de stejar (*Loranthus europaeus*). [50]

HEMIPENISURI, (zool.) organe erectile duble ca niște penisuri, la șopârle și șerpi, formate din cute devaginabile ale proctodeumului. [37]

HEMIPENTACOTIL, (bot.) plantă la care sămânța are cinci cotiledoane, din care unul despicat. [50]

HEMIPTERE, (zool.) grup de insecte care cuprinde heteropterele și homopterele. [62]

HEMISAPROFITE, (bot.) plante semisaprofite care posedă și aparat clorofilian. [50]

HEMISINCARP, (bot.) gineceul florilor cu carpelele pe jumătate concrescute, ex., pistil. [50]

HEMISINCOTIL, (bot.) semințe ale plântelor cu cotiledoanele incomplet sudate. [50]

HEMISINGINIC, (bot.) semisinginic. Floare la care caliciul este semiaderent ovarului. [50]

HEMISOMATOGNOZIE, (psih.) sentimentul absenței unei jumătăți a corpului, convingerea inexistenței acesteia în ciuda controlului vizual. [28]

HEMITEROFITE, (bot.) plante bisanuale care hibernează la sfârșitul primului an, iar în al doilea an înfloresc, fructifică și apoi mor. [50]

HEMITROP, (bot.) floare semiaderentă pentru polenizarea cu ajutorul unor insecte, ex., ghiocel (*Galanthus nivalis*), ceapa ciorii (*Muscari comosum*) și alte specii înrudite. [50]

HEMIXEROFITE, (bot.) plante cu xerofitism parțial, sensibile față de uscăciunile atmosferice, adaptate să trăiască în locuri aride. Au rădăcini foarte lungi ce ajung până la apa subterană. Transpiră intens, evitând supraîncălzirea țesuturilor. Din această categorie fac parte plantele din pustiuri, iar din zona țării noastre lucerna galbenă (*Medicago falcata*), salvia de câmp (*Salvia pratensis*) etc. [50]

HEMIZIGOT, (genet.) individ diploid care are pe un locus dat o singură genă, și nu două. [19]

HEMOCEL, (anat.) cavitatea internă a corpului insectelor, plină cu hemolimfă datorită faptului că sistemul circulator este de tip deschis. [62]

HEMOCIANINĂ, (zool.) pigment respirator de culoare albastră, întâlnit în plasma celor mai multe moluște și la alte nevertebrate. [50]

HEMOCORIALĂ, (zool.) tip de placentă găsit la unele mamifere, inclusiv omul, la care epiteliul, țesutul conjunctiv și capilarele uterului sunt rupte, încât sângele matern circulă în lacune apropiate de capilarele membranelor fetale. Acest lucru ajută mult la schimbul de substanțe între fetus și mamă. [57]

HEMOFILIE, (fiziol.) deficit ereditar de factor VIII al coagulării (pentru hemofilia A) sau factor IX (pentru hemofilia B). Hemofilia A este transmisă prin cromozomul sexual X, deci mama este purtătoare, iar descendenții de sex masculin prezintă manifestări clinice (hemoragii), care sunt severe numai dacă concentrația plasmatică de factor VIIIc este sub 1% din normal. [21] Se întâlnește la om, câine, cal și porc. [33]

HEMOGLOBINĂ, (biochim.) hemoproteină conținută de eritrocite, cu rol în transportul gazelor respiratorii. Are o componentă proteică, globina, reprezentată de 4 catene polipeptidice: două alfa și două beta. Fiecare prezintă câte un nucleu tetrapirolic (porfirinic), numit hem, care conține în centru un atom de fier. Concentrația plasmatică normală a hemoglobinei variază între 12 și 15g % la femei și 13-16,5g % la bărbați. [21] Importanța și rolul hemoglobinei constau în capacitatea sa de a transporta oxigenul molecular de la plămâni la țesuturi și a dioxidului de carbon de la țesuturi la plămâni. Hemoglobina și O₂ formează un compus labil numit oxihemoglobină, la nivelul plămânilor unde presiunea oxigenului este

mare. În țesuturi, unde presiunea parțială a oxigenului este foarte mică, acesta este eliberat pentru a fi utilizat în procesele aerobe de degradare. Hemoglobina și CO₂ rezultă în degradările celulare, formează un compus labil numit carbohemoglobină. Aceasta este transportată la plămâni unde, datorită diferenței de presiune, este eliberat dioxidul de carbon, care apoi este expirat. [9]

HEMOGLOBINOZE, (fiziol.) afecțiuni ereditare determinate de prezența uneia sau mai multor hemoglobine anormale la indivizi homo-, hetero- sau dublu heterozigoti. [60]

HEMOLIMFĂ, (zool.) lichid incolor, ușor albastru sau roșu care scaldă organele interne din cavitatea corpului la insecte, viermi și moluște. [62]

HEMOLIZĂ, (fiziol.) procesul de distrugere a hematiilor care poate fi fiziologic sau patologic. Hemoliza fiziologică presupune distrugerea eritrocitelor cu durată de viață mai mare de 120 de zile în splină, ficat și circulație. Anomaliile membranei eritrocitare, ale structurii hemoglobinei, precum și alterarea calității pereților vasculari intensifică hemoliza, care devine patologică. [21]

HEMOPERICARD, (med. u. și vet.) hemoragie urmată de acumularea sângelui în cavitatea pericardică și tamponada cordului. [33]

HEMORAGIE, (med. u. și vet.) revărsarea sângelui în afara sistemului circulator sangvin prin ruperea, erodarea sau traversarea pereților vasculari. [33]

HEMOREE, (zool.) sin. *autohemoree*, însușire pe care o au unele insecte de a elimina în mod reflex anumite lichide repulsive, ca răspuns la o anumită excitație, devenind astfel dezagreabile pentru dușmanii lor. Aceste lichide sunt eliminate la nivelul orificiului bucal (unele larve de lepidoptere), anal (*Formica rufa*) sau la nivelul articulațiilor (*Coccinella septempunctata*). [41]

HEMOROIZI, (med. u.) dilatații varicoase ale venelor mucoasei ano-rectale. Pot fi interni sau externi, ultimii fiind plasați în afara sfincterului anal. [33]

HEMOSIDERINĂ, (fiziol.) pigment feruginos, de culoare galbenă-maronie rezultat din procesele de distrugere ale hematiilor. Depozitat în diverse structuri tisulare, el constituie o rezervă de material utilizabil în procesele de reconstrucție a hematiilor. [33]

HEMOSIDEROZĂ, (med. u.) distrofie pigmentară caracterizată prin supraîncărcarea țesuturilor și organelor, în special a splinei și ficatului cu pigment hemosiderinic. [33]

HEMOSTAZĂ, (fiziol.) totalitatea mecanismelor prin care organismul încearcă să oprească hemoragiile. Există o hemostază fiziologică, spontană (posibilă

numai pentru hemoragiile apărute în vase de calibru mic sau mijlociu), o hemostază medicamentoasă și una chirurgicală. Se descriu două etape: 1. hemostaza primară, care are doi timpi : vascular și plachetar. La sfârșitul hemostazei primare, la locul leziunii vasculare se formează un dop plachetar hemostatic care oprește pe moment hemoragia, dar este slab ancorat la peretele vascular; 2. hemostaza secundară care presupune intervenția factorilor plasmatici ai coagulării, care se fixează pe suprafața dopului plachetar și formează, în final, rețeaua de fibrină, bine ancorată la peretele vasului. După aproximativ 7 zile de la apariție, trombul de fibrină este distrus prin procesul de fibrinoliză. [21]

HEMOTORAX, (med. u.) leziune circulatorie caracterizată prin acumulare sanguină la nivelul cavității pleurale. Hemoragie intratoracică urmată de acumularea de sânge între seroasele pleurale. [33]

HENGELA, interstadiu descoperit în 1967 de T. Van der Hammen, T. A. Wijmstra și W. R. Zagwijn. S-a desfășurat între 37.000 și 35.000 î.Hr. În stațiunea eponimă, acest interstadiu este nuanțat de răspândirea salciei (30%) și a mesteacănului, în timp ce în Grecia (denumit Kalabaki) se detașează acum diseminarea polenului de pin (20%) și stejar (10%). [7]

HENNEGUYA, (parazit.) sporozoare parazite în țesuturile peștilor dulcicoli. Sporii sunt ovali și prevăzuți posterior cu două prelungiri. În citoplasmă prezintă două capsule polare. Formează chiști ovali sau sferoidali. [10]

HENRI PITTIER, parc național situat în Venezuela. Suprafața, 90.000 ha (1937). Altitudine, 0-2.344 m. Ocrotește flora și fauna caracteristică zonelor de coastă ale Cordilierilor. Vegetația este formată din mangrove (*Rhizophora*) și plante acvatice lângă țărm, tufărișuri și cactuși enormi pe țărm, savană, păduri subtropicale și tropicale cu frunze căzătoare. Fauna cuprinde multe specii de animale vertebrate și nevertebrate. Dintre vertebrate, cele mai importante sunt maimuțele, reptile și peste 530 de specii de păsări. Pentru păsări, parcul reprezintă un refugiu în perioada migrațiilor. [50]

HEPARINĂ, (biochim.) poliglucid cu masă moleculară mică, dar cu structură complexă, ce conține atât atomi de azot, cât și de sulf. Este larg răspândită în organismul mamiferelor și are acțiune anticoagulantă, prin formarea unui complex inactiv cu trombochinaza. [9]

HEPATIC, (anat.) referitor la ficat. [37]

HEPATITĂ, (med. u.) inflamația acută sau cronică a ficatului, cauzată de infecții, îndeosebi virale sau de intoxicații (medicamente, ciuperici); **h. anicterică** – hepatită în care hiperbilirubinemia este ușoară, transaminazele serice sunt crescute, iar biopsia

hepatică este asemănătoare formelor icterice; **h. colestatică** – hepatită caracterizată prin semne ale obstrucției ductelor biliare mai pronunțate decât semnele care arată necroza hepatică; **h. fulminantă** – hepatită rapid progresivă însoțită de necrozarea unor arii întinse hepatice. [60]

HEPATOLOGIE, (bot.) știința care se ocupă cu studiul mușchilor hepatici (*Hepaticae*). [50]

HEPATOGINIC, (bot.) gineceu cu șapte pistile. [50]

HEPATOM, (med. u.) tumoră malignă hepatică cu origine în celulele parenchimotoase; carcinom hepatocelular. [60]

HEPITES, Ștefan (1851-1922), fizician și meteorolog român. Doctor în științe fizice și matematică, Universitatea din Bruxelles (1873), și diploma de inginer constructor al Școlii Politehnice din Bruxelles (1875). Membru titular al Academiei Române (1902) și vicepreședinte al Societății Române de Geografie. A contribuit la elaborarea legislației naționale atât în domeniul meteorologiei cât și în cel al metrologiei, astronomiei, magnetismului terestru și al seismologiei. În 1891 a fost ales membru în Comitetul Internațional de Meteorologie. A condus Institutul de Meteorologie al României din 1884 până în 1907. A inițiat și a publicat primele studii de climatologie a României. A trasat primele hărți climatice ale României și, în colaborare cu St. Murat, a publicat harta magnetică a României (1906). Este fondatorul primului observator astronomic, a primei stații seismice și a pavilionului de magnetism terestru din România. S-a preocupat de introducerea sistemului metric în România și de crearea serviciului orei exacte. A publicat peste 220 de lucrări. [54]

HEPTACICLIC, (bot.) elemente florale dispuse pe șapte cercuri concentrice sau verticile. [50]

HEPTAFIL, (bot.) prezența a șapte frunze sau foliole, aspect întâlnit la închegătică (*Potentilla hepatophylla*). [50]

HEPTANDRIC, (bot.) la flori, androceu cu șapte stamine libere. [50]

HERBA, (bot.) iarbă. Plantă erbacee cu tulpină anuală nelemnoasă. [50]

HERBACEU, (bot.) ierbos. Specii de plante de natura și consistența ierburilor, ex., bumbac (*Gossypium herbaceum*), salcie erbacee (*Salix herbacea*). [50]

HERBAR, (bot.) var. *ierbar*. Colecție de plante presate, conservate prin uscarea și aranjate conform sistemului de clasificare, ex., *Flora Romaniae, Exiccata*. [50]

HERBET, (bot.) noțiune și termen încă neintrodus în literatura română de specialitate, dar necesar pentru a defini populațiile de ierburi dintr-o fitocenoză (sau biocenoză) de pajiște. [15]

HERBOLOGIE, (bot.) disciplină de învățământ care prezintă complex speciile de plante ierboase. [15]

HERCINIC (ciclu ~), (geol.) ciclu orogenetic care a avut loc în a doua parte a paleozoicului, când munții înălțați în această perioadă au suferit o modelare intensă, rezultând masive și lanțuri de munți joși. [25]

HERCOGAMIE, (bot.) floare hermafrodită la care autopolenizarea este împiedicată prin diverse dispozitive morfoanatomice și fiziologice ale corolei, androceului și gineceului florii. Tipic, acest caz este întâlnit la speciile de *Orhidaceae* și *Asclepiadaceae*, unde transportul spontan al polenului este împiedicat. Același caracter îl are dihogamia și heterostilia la salvie (*Salvia pratensis*) etc. [50]

HERCULANE (I, II), (climat.) oscilații climatice specifice pleistocenului superior din România, precizate prin studiul palinologic al sedimentului din peștera Hoților de la Băile Herculane. Sunt cunoscute două oscilații climatice: Herculane I și II. Clima în timpul oscilației climatice Herculane I era mai umedă și mai răcoroasă decât în zilele noastre. Vegetația în regiunile joase din nord-estul României, de exemplu, era de silvostepă, cu apariții restrânse de copaci cu frunză căzătoare, cum ar fi stejarul, teiul, alunul și existența în peisaj a unor arbori ca pinul, molidul, salcia și mesteacănul. În stațiunea eponimă pădurea era bine încheagată, fiind formată din elemente ale stejărișului mixt (stejar, ulm, tei), fag, alun, pin etc. Oscilația climatică Herculane I a fost urmată de un climat stepic rece și uscat care a făcut ca vegetația să fie constituită mai mult din ierboase, din care în unele regiuni nu lipsea *Ephedra*. Această etapă rece a fost succedată de o nouă încălzire a climei în cadrul oscilației climatice Herculane II, când, pe Valea Cernei, teiul cunoscuse o largă răspândire. În timpul oscilației climatice Herculane II, clima era temperată răcoroasă și umedă, determinând în nord-estul Moldovei existența unor pâlcuri răzlețe de pădure formate din stejărișuri amestecate, iar în vestul țării, un peisaj de silvostepă cu mult arin, tei, stejar și fag. În depozitul sedimentat în timpul oscilației climatice Herculane II, în peștera Hoților a fost identificată următoarea asociație faunistică: *Arvicola terrestris* (indicator al unui mediu umed), *Microtus gr. arvalis-agrestis* (indicator al unei încălziri nu prea ample în timpul acestei etape). Ambele sunt specifice desfășurării paleoliticului superior pe teritoriul României. Geocronologic, oscilația climatică Herculane I este contemporană cu oscilația climatică Tursac din Franța sau cu oscilația climatică Photolivos din Grecia, iar oscilația climatică Herculane II cu oscilația Laugerie din Franța sau cu prima parte a oscilației climatice Philippi din Grecia.

O datare de la Bistricioara de pe Valea Bistriței moldovene indică pentru această oscilație vârsta de 23.450+2000/-1450 î.Hr. (Gx 8727-G) și o alta din peștera Cioarei, vârsta de 23.570 ±230 î.Hr. (GrN 15050). [8]

HERGHELIE, (zootehn.) unitate destinată creșterii și ameliorării cabalinelor de rasă, cu scopul de a produce armăsari de calitate. [34]

HERING (*Clupea harengus*, fam. *Clupeidae*), (zool.) pește marin. Corp alungit, de 20-30 cm lungime, comprimat lateral, cu abdomenul în muchie de cuțit. Înotătoarea caudală homocercă, iar înotătoarea dorsală, scurtă, dispusă la mijlocul spatelui. Linia laterală lipsește. Colorat verde-albăstrui pe partea dorsală și argintiu pe părțile laterale și abdomen. Capul este prevăzut cu o gură mare, cu dinți mărunți, dispusă superior. Răspândit în nordul Oceanului Atlantic, Marea Nordului, Marea Baltică, Marea Albă și nordul Oceanului Pacific. [10]

HERITABILITATE, (genet.) parte din variația fenotipică totală condiționată genetic. Există un raport direct între **h**. și ereditate, cu cât prima este mai mare, cu atât este mai important rolul eredității în determinarea unui caracter față de rolul mediului. [18]

HERMAFRODISM, (biol.) prezența organelor genitale de ambele sexe la același individ. Este o anomalie la om și animale și ceva obișnuit la plante. [28]

HERMAFRODIT, (biol.) individ având organe reproducătoare atât masculine, cât și femele, ca tunicatele și unii pești. Plantă care posedă în floare organe de reproducere masculine (stamine) și femele (pistile). Are simbolul: ♂. [37]

HERMAFRODITISM, (biol.) prezența simultană, la același individ, a organelor genitale femele și masculine, fapt care permite capacitatea de a fecunda și a fi fecundat. La mamifere, hermafroditismul constituie o anomalie congenitală, manifestată cel mai frecvent sub forma incompletă funcțional a *ovotestisului* sau cea a *pseudhermafroditismului*. Are simbolul: ♂. [33]

HERMELINĂ (*Mustela erminea*, fam. *Mustelidae*), (zool.) animal carnivor asemănător cu nevăstuica. Are blana cafenie vara și albă, fină și lucioasă iarna. Trăiește în păduri de foioase, fiind mai răspândită în Deltă. Este animal de amurg și de noapte. Se hrănește cu șoareci, păsări, fazani, potârnichi, broaște, pești. Naște 4-7 pui care devin independenți după 3-4 luni. Se vânează mai ales iarna când are blana valoroasă, cu ajutorul capcanelor. [42]

HERMITIANĂ (matrice ~), (mat.) matrice pătrată cu elemente complexe, egală cu adjuncta sa. [48]

HERNIA RĂDACINILOR DE VARZA, (fitopat.) micoză produsă de *Plasmodiophora brassicae*.

Această boală produce pagube importante în America de Nord, Europa, Australia. La noi în țară a fost semnalată în 1928-1929. Atacul se manifestă în toate fazele de vegetație, prin apariția unor tumori (umflături, îngroșări, gale) pe rădăcini și la baza tulpinii. Pe vreme însorită și secetoasă plantele se ofilesc, iar în scurt timp se usucă în întregime. Plantele infectate au pe rădăcina principală și pe cele secundare umflături neregulate, de dimensiuni și forme diferite. Măsurile de prevenire și combatere constau în dezinfectia amestecului de pământ pentru produs răsadul și a solului în sere pe cale termică sau chimică, folosindu-se produse fungicide. Se impune respectarea unui asolament de 4-5 ani, evitarea terenurilor umede și acide la amplasarea culturilor, aplicarea de amendamente cu var pentru neutralizarea acidității solului, distrugerea resturilor vegetale și arătura adâncă de toamnă, cultivarea de soiuri rezistente. Combaterea se mai face prin tratamente la sol cu amestec de Zineb + sulf coloidal înainte de semănat sau cu Benlate, sulf coloidal, Topsin M și Zineb. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1986) [50]

HERNIE, (med. u. și vet.) modificare topografică a unui organ migrat printr-un orificiu natural sau printr-o breșă a peretelui cavității în care acesta își are în mod normal sediul. În cazul intestinului, acesta este învelit de seroasa peritoneală, antrenată de migrarea ansei deplasate în punga hernială. [33]

HEROVEANU, Mircea (1904-1960), specialist de anvergură în domeniul fizicii atmosferei și cadru didactic de elită la catedra de fizică a atmosferei a Universității București. Membru în comitetul național de geodezie și geografie. Și-a dedicat activitatea organizării și modernizării primelor observatoare de fizică a atmosferei din România. A înființat și condus Centrul de Actinometrie Băneasa (1931-1939) și Observatorul de Fizica Atmosferei Afumați, unic în acea perioadă în sud-estul Europei. Activitatea sa științifică a fost orientată către trei domenii distincte: difuzia radiației solare în aerosoli atmosferici, electricitatea atmosferică și biometeorologia. A realizat studii de poluare a atmosferei. [54]

HERPANGINĂ, (med. u.) afecțiune cauzată de obicei de un virus, mai frecvent *Coxsackie*, caracterizată prin febră, disfagie, creșterea în volum a zonei afectate și leziuni amigdalene veziculo-papuloase care se sparg și formează ulcere de culoare gri-gălbui. [60]

HERPES, (med. u.) afecțiune inflamatoare a tegumentelor și mucoaselor caracterizată prin erupție veziculoasă, determinată de infecția cu diferite tipuri de virus herpetic. [60]

HERPETOLOGIE, (biol.) studiul zoologic și biologic al reptilelor; adesea extins pentru a include și amfibienii. [57]

HERPISM, (zool.) reacție motrice de târâre cu ajutorul pseudopodelor, ex., amiba (*Amoeba proteus*). [50]

HERTZOTROPISM, (bot.) tropism la plante determinat de acțiunea undelor hertziene. [50]

HERUVIMI, (rel.) una din cele două cete îngerești, care „pururi laudă pe Dumnezeu“. Ei fac parte din prima triadă, împreună cu serafimii și tronurile. Icoanele lor erau atât în Cortul Sfânt, cât și în Templu. [63]

HESPERIDĂ, (bot.) fruct cărnos provenit dintr-un ovar pluricarpelar sincarpic cu placentatie auxiliară. Pericarpul este diferit de al altor fructe baciforme. În cadrul lui, epicarpul (exocarpul) este gros, colorat, moale, cu buzunare secretoare ce conțin ulei eteric și cromoplaste; mezocarpul este subțire, nedezvoltat, uscat și spongios, având aspectul unei pieluțe; endocarpul este cărnos, bine dezvoltat, compus din celule foarte mari, alungite, care căptușesc cavitatea ovariană. Aici se acumulează substanțe zaharoase, acizi organici ș.a. Întâlnită la lămâi, portocal și alte citrice. [50]

HETERACANT, (bot.) plantă cu anumite organe prevăzute cu spini variați ca formă și mărime, ex., fructele de lipici (*Lappula heteracantha*). [50]

HETERANDRĂ, (bot.) floare cu stamine de lungimi și forme diferite, ex., la *Lamiaceae/Labiatae* și *Scrophulariaceae*, din cele patru stamine, două sunt cu filamente lungi și două cu filamente scurte; la *Brassicaceae/Cruciferae*, din cele șase stamine, patru sunt mai lungi și două scurte; la măcrișul-iepurelui (*Oxalis acetosella*), din cele zece stamine, cinci au filamente lungi și cinci scurte. [50]

HETERANTAGONISM, (bot.) influență păgubitoare reciprocă dintre diferite specii de plante, prin produsele metabolismului lor. (C. Váczy, 1980) [50]

HETERANTERIE, (bot.) deosebire de formă, dimensiuni, poziție și funcții între staminele aceleiași flori sau specii. [50]

HETEROBAZIDIE, (micol.) bazidie septată, compusă din hipobazidie la bază și epibazidie care poartă sterigme cu bazidiospori. [62]

HETEROCARION, (citol.) celulă cu doi nuclei diferiți din punct de vedere genetic, rezultată în urma fuziunii a două celule somatice cu potențial genetic diferit. **H.** sunt, de regulă, celulele miceliilor secundar și terțiar de la bazidiomicete. Ant. *homocarion*. [69]

HETEROCARIOZĂ, (citol.) coexistența în cadrul aceleiași celule sau aceluiași miceliu a unor nuclei genetic diferiți. De regulă, unul vine pe linie paternă

HETEROCARP

și are potențialitate masculină, iar celălalt vine pe linie maternă și are potențialitate feminină. [69]

HETEROCARP, (bot.) cu mai multe feluri și forme de fructe, ex., achene la gălbenele, filimică (*Calendula officinalis*), silicve la lășculiță (*Aethionema saxatile*). [50]

HETEROCARPIE, (bot.) fructe sau semințe de două sau mai multe fețuri la aceeași plantă. [50]

HETEROCELICA, (zool.) termen folosit pentru a desemna o vertebră al cărei corp are o față convexă și cealaltă concavă (ca la păsări). [57]

HETEROCEENOZA, (ecol.) biocenoză dominată de 2-3 specii codominante. [2]

HETEROCERCĂ, (zool.) tip asimetric de codală, în care coloana vertebrală este ușor îndoită în sus și pătrunde în lobul superior. Se întâlnește la rechini. [37]

HETEROCICLIC, (bot.) floare cu verticile (cicluri) alcătuite dintr-un număr inegal de elemente florale, aspect întâlnit la speciile de plante din familiile *Apiaceae/Umbelliferae*, *Asteraceae/Compositae*, *Brassicaceae/Cruciferae*. [50]

HETEROCIST, (citol.) celulă a talului unor cianobacterii, de dimensiuni superioare celor obișnuite, cu peretele gros, lipsită de tilacoide, specializată în fixarea azotului molecular, conținând enzima implicată în acest proces, nitrogenaza. [69]

HETEROCLAMIDEU, (bot.) floare cu periant dublu, format din caliciu și corolă deosebite ca formă și culoare. [50]

HETEROCONT, (citol.) condiție biflagelată în care cei doi flageli sunt deosebiți în privința lungimii, formei și modului de mișcare. De regulă, unul este orientat anterior, plumos (prevăzut cu mastigoneme) și are rol de tragere a celulei, iar celălalt, orientat posterior, are formă de bici și îndeplinește funcția de cârmă (de direcționare a mișcării). [69]

HETEROCOTILIE, (bot.) existența de cotiledoane inegale ca mărime în structura embrionului. Întâlnită la unele dicotiledonate (portocal) sau unele monocotiledonate (grâu, ovăz). [50]

HETEROCROMATINĂ, (genet.) substanță cromozomală care se colorează intens, cu structură compactă și care nu se decondensează în timpul reorganizării nucleilor-fii (în telofază, interfază și începutul profazei). Eucromatina și **h.** nu sunt substanțe deosebite, ci reflectă doar stări fiziologice diferite ale cromatinei. Funcțiile genetice controlate de **h.** sunt mult mai reduse comparativ cu cele ale eucromatinei; regiunile heterocromatice nu conțin gene cu efecte majore, nu realizează transcripția genetică în interfază și se replică mai târziu comparativ cu regiunile eucromatice etc. [20]

HETEROCROMATINIZARE, (genet.) condensarea temporară sau permanentă a unei regiuni cromozomale

eucromatice, ca rezultat al juxtapunerii sale cu una heterocromatică, ceea ce are drept consecință inactivarea genelor localizate în segmentul respectiv. Uneori este heterocromatinizat (compactizat) un întreg cromozom, așa cum este cazul unuia dintre cei doi cromozomi X de la femelele mamiferelor, ceea ce are drept consecință balansarea genetică dintre indivizii mascul și femel. Cromozomul X heterocromatinizat apare în nucleul interfazăic sub forme de corpuscul Barr (cromatină sexuală). [69]

HETEROCROMOZOM, (citol.) oricare dintre cromozomii care diferă de autozomi (definiți ca eucromozomi) în privința dimensiunii, formei sau comportării. Termenul mai este utilizat ca sinonim pentru cromozomii sexului (alozomi). [69]

HETEROCRONIA DEZVOLTĂRII, (biol.) teorie ce explică apariția (sau dispariția), dezvoltarea (sau atrofia) unui organ în cursul ontogeniei, prin modificarea succesiunii în timp a diferitelor procese ce intervin în cursul dezvoltării embrionare. [70]

HETERODINAM, (bot.) 1. flori alcătuite din elemente inegale: sepale, petale, stamine, carpele; 2. hibridi cu predominanța unuia dintre caracterele părintești. [50]

HETERODONTĂ, (zool.) tip de dentiție la mamifere și la câteva reptile extinse, cu dinții diferențiați în incisivi, canini, premolari și molari. [37]

HETERODONTIFORMES, (zool.) ordin de rechini de talie mică, cu cap și ochi mari, gură mică și dinți diferențiați. Au două dorsale precedate de câte un țep. Trăiesc în Oceanul Pacific tropical. Ovipari. Ex., *Heterodontus japonicus*, rechinul cornos japonez. [37]

HETERODROM, (bot.) despre organe ale plantelor orientate în direcții diferite. Unele ramuri sunt homodrome, iar altele antidrome. Același aspect poate fi întâlnit la nervurile frunzelor, la cărcei etc. [50]

HETERODUPLEX, (genet.) molecula duplex (bicatenară) de acid nucleic la care catenele polinucleotidice componente provin din două molecule parentale diferite (hibridi ADN-ADN sau ADN-ARN). În cazul în care apare o mutație care modifică secvența de nucleotide din una dintre cele două catene complementare ale unui dublu-helix normal ADN, atunci când are loc separarea catenelor complementare prin denaturare termică, la reasocierea acestora în cadrul procesului de renaturare nu se mai realizează unirea complementară a celor două catene prin punți de hidrogen pe sectorul cu secvență modificată. Un asemenea duplex ADN este un heteroduplex. Metoda heteroduplexului este utilizată în diagnosticul molecular. [19]

HETEROFIL, (bot.) plantă cu frunze diferite pe aceeași tulpină, neasemănătoare între ele; ex., la piciorul-cocoșului de apă (*Ranunculus aquatilis*), frunzele

submerse sunt filiforme, iar cele plutitoare, orbiculare. [50]

HETEROFILIE, (bot.) polimorfism foliar. Înșuşirea unor plante de a forma și purta frunze de forme și mărimi diferite, așezate la noduri diferite. Reprezintă de dimorfism, trimorfism, polimorfism foliar. În mediul terestru, unele specii ale piciorului-cocoșului (*Ranunculus auricomus*, *R. cassubicus*) au frunzele bazale întregi și pețiolate, iar cele caulinare, sectate și sesile; iedera (*Hedera helix*) posedă, pe ramurile vegetative, frunze palmat-lobate, iar pe ramurile fructifere, frunze întregi, ovate sau romboidale; în mediul acvatic, piciorul-cocoșului de apă (*Ranunculus aquatilis*) are, în apă, frunze cu segmente filiforme, iar cele aeriene sunt palmat-lobate (dimorfism foliar). Săgeata-apei (*Sagittaria sagittifolia*) are, în apă, frunze lineare, pe suprafața apei, frunze natante, eliptice sau cordate, iar în mediul aerian frunze sagitate (trimorfism foliar). În mediul terestru, dudul alb (*Morus alba*), dudul negru (*Morus nigra*) au, pe aceeași ramură, frunze diferite ca formă și mărime (polimorfism foliar). [50]

HETEROFIT, (bot.) specie vegetală care se întâlnește în habitate foarte variate. [3]

HETEROFITE, (bot.) plante autotrofe care prelucrează substanțele nutritive luate din substrat sau pe cele de natură organică, aspect întâlnit la plantele carnivore: roua-cerului (*Drosera rotundifolia*), otrătelul de baltă (*Utricularia vulgaris*), otrățel (*Aldrovanda vesiculosa*) etc. [50]

HETEROGAM, (bot.) plantă care prezintă heterogamie; cu flori marginale și discale de diferite sexe în același antodiu (calatidiu). [50]

HETEROGAMETANGI, (fiziol.) sin. *anizogametangi*, gametangi care au nu numai funcție diferită, dar și o morfologie distinctă. Gametangele masculine se numește anteridie, iar gametangele feminine, oogon (ascogon). [69]

HETEROGAMETANGIOGAMIE, (fiziol.) sin. *anizogametangiogamie*, tip de fecundație care constă în fuziunea conținutului (citoplasmelor și nucleilor) a doi gametangi diferiți din punct de vedere morfologic (heterogametangi). Rezultatul este, de regulă, o celulă plurinucleată numită cenozigot. Este caracteristică unor ciuperci încadrate în filumurile *Zygomycota* și *Ascomycota*. [69]

HETEROGAMETIC, (biol.) organism vegetal sau animal, cu gameți deosebiți ca formă și sex. [50]

HETEROGAMEȚI, (biol.) gameți inegali din punct de vedere morfologic; sin. *anizogameți*. Gametul femel mare, imobil, bogat în substanțe de rezervă, se numește macrogamet (sau oosferă) la alge, fungi și plante, respectiv ovul la animale. Gametul mascul mic, mobil, se numește microgamet. Microgameții

prevăzuți cu organe de mișcare, reprezentați prin cili sau flageli, se numesc anterozoizi sau spermatozoizi. Cei lipsiți de cili poartă numele de spermatii. [50]

HETEROGAMIE¹, (bot.) proces de fecundație între doi gameți inegali ca mărime, formă, structură; sin. *anizogamie*. Diferențierea morfoanatomică a gameților s-a produs în decursul evoluției filogenetice a plantei. Întâlnită la plante mai evoluat, începând de la alge până la angiosperme. Tipurile de **h.** des întâlnite sunt: oogamia și sifonogamia. Oogamia este prezentă la unele specii de alge, ciuperci, mușchi și ferigi. Gametul femel, voluminos, imobil, se numește oosferă. El se află închis în interiorul unor cavități numite oogoane, la alge și ciuperci, sau arhegoane, la mușchi și ferigi. Gameții masculi mici, mobili, se numesc anterozoizi. Mobilitatea lor este asigurată de cili sau flageli și este posibilă în mediul lichid. Procesul de fecundație (oogamie) constă în deplasarea anterozoizilor până la macrogametul femel (oogon sau arhegon). Pătrund în interiorul lui și are loc contopirea anterozoidului cu oosfera, rezultând zigotul sau celula ou. Sifonogamia este întâlnită la gimnosperme și angiosperme. Fecundația oosferei este mijlocită de tubul polemic, în formă de sifon (rezultat din intină și celula vegetativă a grăunciorului de polen), care duce gameții masculi imobili, numiți spermatii, în sacul embrionar. Gimnospermele au o fecundație simplă. Din cele două spermatii ajunse în arhegon, una fecundează oosfera, iar a doua degenerază. Foarte rar cea de-a doua spermatică se unește cu celula superioară din arhegon, rezultând un zigot ce va duce la formarea unui endosperm secundar. Se apreciază că acest proces preconizează dubla fecundație de la angiosperme. Fecundația angiospermelor poate avea loc la 1-5 luni sau chiar la 1 an de la polenizare. Există o corelație între sosirea tubului polinic la arhegon cu cele două celule spermatică și maturarea oosferei. Angiospermele au dublă fecundație. Ea a fost descoperită de S.G. Navașin (1898) la specia *Fritillaria tenella*, și confirmată un an mai târziu de L. M. Guignard (1899) la specia *Lilium martagon*. Ulterior, s-a constatat că dubla fecundație reprezintă un fenomen general la angiosperme (dicotiledonate, monocotiledonate). Prima celulă spermatică (haploidă) din tubul polinic ajuns în sacul embrionar se contopește cu oosfera (haploidă), rezultând zigotul propriu-zis (diploid). Cea de-a doua celulă spermatică se contopește cu nucleul secundar al sacului embrionar (diploid), rezultând zigotul accesoriu (triploid). Prin diviziuni repetate, din zigotul propriu-zis se va diferenția embrionul, iar din zigotul accesoriu se diferențiază endospermul secundar sau albumenul. Zigotul

HETEROGAMIE

accesoriu se divide primul, iar zigotul propriu-zis, la scurt timp după acesta. [50]

HETEROGAMIE², (fiziol.) sin. *anizogamie*, tip de fecundație la care participă doi gameți mobili (zoogameți/planogameți), diferiți atât din punct de vedere fiziologic (potențial sexual), cât și morfologic (heterogameți, anizogameți). Procesul are loc în mediul acvatic, iar rezultatul este un zigot mobil (zoozigot) sau imobil (aplanozigot). [69]

HETEROGEN, (genet.) caracter care își are originea în afara organismului. [20]

HETEROGENEZĂ, (bot.) **1.** Geneza unor urmași neasemănători în cadrul aceleiași specii. **2.** Alternanță de generații. [50]

HETEROGENITATE, (genet.) sin. *eterogenitate*, însușirea de a fi heterogen. În ecologie, componente, constituenți diferiți sau diverși care se amestecă sau acționează în moduri variate. [24]

HETEROGONICĂ, (cecid.) specie galigenă de cinipide (*Himenoptera – Cinipidae*) la care alternează una după alta o generație agamă cu una sexuată. Ex., *Andricus callidona*, *A. foecundatrix* etc. [41]

HETEROGONIE, (zool.) termen ce desemnează ciclurile de dezvoltare la insectele care prezintă succesiuni de generații partenogenetice după care urmează o generație sexuată. [62]

HETEROIC, (micol.) ciupercă parazită care în anumite stadii ale vieții trece pe alte plante gazdă. Ex., ciuperca *Puccinia graminis*, care produce rugina neagră, își dezvoltă stadiile de uredo- și teliospori pe cereale, iar cele de ecidiospori și picnidii pe dracilă (*Berberis vulgaris*). [61]

HETEROMER, (bot.) **1.** Tal lichenic în care celulele algale formează un strat distinct (stratul gonidial). La rândul său, ciuperca organizează un cortex protector la exterior și medula la interior. [69] **2.** Cu număr diferit de elemente în verticiliul floral, aspect întâlnit la angiosperme. [50]

HETEROMETABOL, (zool.) termen științific folosit pentru a desemna insectele cu dezvoltare incompletă, la care larvele sunt o copie în miniatură a adultului, fiind lipsite de aripi și organe de reproducere; cele mai importante grupe de insecte heterometabole sunt *odonatele*, *orthopterele*, *blatidele*, *heteropterele*, *homopterele*. [62]

HETERONEURĂ, (zool.) termen folosit în știință pentru a desemna nervațiunea diferită la cele două perechi de aripi ale insectelor; nervațiune evoluată. [62]

HETEROPICNOZĂ, (genet.) absență a despiralizării cromozomilor în interfază, respectiv, persistența spiralizării în profază. [56]

HETEROPLASTIDIALĂ, (citol.) celulă care conține plastide de diferite tipuri: cloroplaste, leucoplaste și cromoplaste. [69]

HETEROPROTALIE, (bot.) la *Cryptogame*, protale masculine și femele pe același individ. [50]

HETEROPROTEIDE (*proteine conjugate*), (biochim.) biocomponente macromoleculare, constituite dintr-o componentă proteică (o globulină) și dintr-una neproteică, numită grupare prostetică, legate între ele prin legătură covalentă, covalent-coordinativă sau ionică. În funcție de natura grupării prostetice, ele pot fi: glicoproteide (conțin un glucid), lipoproteide (conțin un lipid), cromoproteide (conțin un pigment), nucleoproteide (conțin acizi nucleici), fosfoproteide (conțin radicali fosfat), metal-proteide (conțin un ion metalic). Ele îndeplinesc roluri majore în structura și fiziologia celulelor și organismelor, determinate direct de natura grupării prostetice constituente. [9]

HETEROPTER, (zool.) ordin care include insecte, caracterizat prin chitinizarea parțială a aripilor anterioare, care se transformă în hemielitre; partea distală a aripii rămâne membranoasă și poartă nervuri, în vreme ce partea proximală este chitinizată. Insectele din acest ordin sunt denumite popular *ploșnițe*. [62]

HETERORIZIE, (bot.) dimorfism radicular întâlnit la unele plante, unde același individ are rădăcini contractile și rădăcini normale necontractile subțiri și groase, pentru nutriție; ex., șofranul (*Crocus sativus*), scânteuța (*Gagea arvensis*) etc. [50]

HETEROSOM, (genet.) cromozom de sex, alozom sau gonozom. [19]

HETEROSPERMIE, (bot.) **1.** Proces de fecundare a oosferei de către un gamet masculin al unui tub polinic, și a celulei secundare, de către un alt gamet masculin provenit de la un alt tub polinic. Se realizează în cadrul pătrunderii în sacul embrionar a mai multor tuburi polinice. Identificat la porumb (*Zea mays*) pe cale genetică. **2.** Semințe diferite ca formă sau conținut la aceeași specie, ex., ghirin (*Suaeda maritima*, *S. splendens*). [50]

HETEROSPORIE, (genet.) producerea de microspori (grăuncioare de polen) și megaspori (ovule), opus fiind *homosporia* – subdiferențierea morfologică a sporilor. [19]

HETEROSTILIE, (bot.) diferențiere a florilor bisexuate în ce privește lungimea stilurilor și staminelor, cu scopul de a înlătura autopolenizarea. Există **h.** dimorfă și **h.** trimorfă. **H.** dimorfă este întâlnită la plante din cadrul aceleiași specii. Unele au flori cu stilul lung (longistile) și stamine scurte, iar altele au flori cu stilul scurt (brevistile) și stamine lungi. Datorită acestui caracter morfologic, stigmatul

gineceului și anterele staminelor sunt situate la niveluri diferite. Polenizarea cu polen propriu este exclusă. Sunt adaptate la polenizarea încrucișată, realizată de insecte; de ex., la ciuboțica-cucului (*Primula officinalis*), pe anumite tulpini sunt flori longistile, iar pe alte tulpini flori brevistile. Polenul din anterele staminelor, și într-un caz și în celălalt, nu are cum să ajungă pe stigmatul din cadrul aceleiași flori. Polenizarea nu poate fi decât entomofilă. Insectele, care vizitează floarea cu stilul scurt, vor atinge anterele care stau în jurul corolei. Corpul lor se va încălzi de polen pe partea ventrală. Vizitând o floare cu stilul lung, polenul va fi depus direct pe stigmat, în urma atingerii lui de către insecte. Stigmatul stilului lung se află la același nivel cu anterele staminelor din floarea cu stilul scurt. Acest lucru face polenizarea inevitabilă. Insectele ce vizitează o floare cu stilul lung introduc în ea trompa pentru a suge nectar. În drumul ei către nectarii trompa trece prin coroana de antere ce înconjoară pistilul, prăfuindu-se cu polen, atât la introducere cât și la scoatere. Vizitând apoi o floare cu stilul scurt, trompa întâlnește stigmatul în drumul ei către nectarii. Stigmatul maturizat recepționează polenul. În ambele cazuri polenizarea este asigurată. Acest tip de polenizare este întâlnit și la alte specii din familia *Primulariaceae*, precum și la unele specii din familiile *Gentianaceae*, *Boraginaceae*, *Crassulaceae*, *Caryophyllaceae*, *Ericaceae* etc. **H. trimorfă** este întâlnită la plantele din cadrul aceleiași specii, care au flori cu stile și stamine lungi, medii și scurte. Polenizarea este entomofilă încrucișată. Polenul din anterele staminelor lungi va ajunge pe stigmatul stilelor lungi, polenul din anterele staminelor medii va ajunge pe stigmatul stilelor medii, iar polenul din anterele staminelor scurte va ajunge pe stigmatul stilelor scurte. Întâlnită la specii din familiile *Lythraceae*, *Oxalidaceae*, *Hippocastanaceae* ș.a. [50]

HETEROSTRACI, (zool.) agnate fosile, având capul și partea anterioară a corpului acoperite de un scut dorsal compus din mai multe plăci și partea posterioară acoperită cu plăci mai mici, rombice. [37]

HETEROTACTIC, (bot.) despre o inflorescență compusă din mai multe inflorescențe simple de tipuri diferite, racemoase și cimoase. [50]

HETEROTALIC, (fiziol.) organism unisexual [care formează un singur tip de gameți (masculini/feminini)], sau hermafrodit care însă, cu toate că formează ambele tipuri de gameți, este autosteril. Autofertilizarea nefiind posibilă, pentru ca reproducerea sexuală să se realizeze, este necesară prezența a doi indivizi compatibili. Fertilizarea are loc prin fuziunea a două celule (nuclee) compatibile care provin de la indivizi diferiți. [69]

HETEROTALISM, (fiziol.) condiție exprimată de speciile heterotalice, care contribuie la amplificarea variabilității genetice a organismelor. **H.** este indus și controlat de una, două sau mai multe perechi de gene alele; în funcție de numărul acestora au fost descrise următoarele tipuri de **h.**: *bipolar* (unifactorial), *tetrapolar*, *octopolar* (trifactorial), *polifactorial* (multialelic), *fiziologic*, *morfologic*. Sin. *heteromixie*.

H. bipolar – împerecherea este controlată de o pereche de gene alele situate la un singur locus, notate: A/a; +/-; a/α, Mat A/Mat a. Un individ purtător al genei „A” nu se poate împerechea cu un individ ce poartă aceeași genă „A”, dar o poate face cu oricare individ purtător al genei „a”; sin. **h. unifactorial**, *bialelic*, *dimixie*. **H. tetrapolar** – în care compatibilitatea sexuală este controlată de două perechi de gene alele localizate în două locusuri diferite (AB), fiecare putând fi multialelic. Împerecherea este compatibilă numai dacă ambele alele A și B diferă la cei doi conjuganți. Spre exemplu, un individ care poartă alelele A₁B₁ nu se poate împerechea cu un individ care posedă aceleași alele (A₁B₁), dar o poate face cu oricare individ care posedă alt set de gene alele (ex., A₂B₂, A₃B₃ etc.). O încrucișare între indivizi de tipul A₁B₁ x A₁B₂/A₂B₁ este numai parțial compatibilă, fapt materializat prin incapacitatea descendenței de a fructifica, aspect întâlnit la majoritatea *Gasteromicetelor*; sin. **h. bifactorial**. **H. octopolar** – compatibilitatea sexuală (împerecherea) este controlată de trei perechi de gene alele (ABC) situate în trei locusuri diferite; sin. **h. trifactorial**. **H. polifactorial** – **h.** în care compatibilitatea sexuală este controlată de mai multe gene alele existente în unul sau mai mulți loci, ceea ce amplifică șansele împerecherii tulpinilor compatibile; sin. **h. multialelic**. **H. fiziologic** – **h.** în care organele și/sau celulele reproducătoare sexuate sunt asemănătoare morfologic, diferite numai din punct de vedere fiziologic, al potențialității sexuate; unele sunt potențial masculine, iar altele potențial feminine. Uneori chiar indivizii conjuganți sunt indistingibili din punct de vedere morfologic. **H. morfologic** – **h.** în care sunt generate organe și/sau celule reproducătoare sexuate distincte morfologic pe același individ sau pe indivizi diferiți. [69]

HETEROTAXIE, (bot.) formații sau organe noi în locuri neobișnuite, ex., muguri foliari și floralii pe rădăcini. [50]

HETEROTELERGONI, (zool.) substanțe chimice secretate de anumite glande ale insectelor, cu rol în relațiile interspecifice. [62]

HETEROTIPIC, (ecol.) califică interacțiunile care au loc între indivizii care aparțin unor specii diferite. [3]

HETEROTIPICĂ, (citol.) denumire dată primei diviziuni a ciclului meiotic (meioza I) care are derulare diferită de cea a unei diviziuni mitotice. Particularitățile sale fundamentale sunt: împerecherea cromozomilor omologi; realizarea fenomenului de recombinare genetică intracromozomală (crossing-over) și intercromozomală și reducerea la jumătate a numărului de cromozomi în celulele fiice. [69] → **MEIOZĂ**

HETEROTOPIE, (embriol.) amplasare anormală a unor componente ale organismului sau ale unor țesuturi. Adesea procesul patologic se petrece în perioada embrio-fetală prin desprinderea insulelor de țesut embrionar și fixarea acestora în alt loc decât cel normal. [33]

HETEROTRISTILIE, (bot.) la gineceul unor plante, prezența a trei feluri de stile la aceeași specie; ex., răchitan (*Lythrum salicaria*). [50]

HETEROTROF¹, (fiziol.) organism care nu-și poate sintetiza substanțe organice din substanțe minerale; ca urmare el folosește substanțe organice preformate de alte organisme ca sursă de carbon atât pentru biosinteza substanțelor organice proprii cât și ca sursă de energie; ex., animalele, ciupercile și majoritatea bacteriilor. Sin. *chimoorganotrof*. **H. pertotrof** – organism heterotrof care se poate dezvolta pe un mediu minimal ce conține o sursă organică de carbon și energie și un compus anorganic cu azot ca sursă de azot; din aceste substanțe își sintetizează toți metaboliții esențiali. Organismele de acest tip realizează trecerea de la nutriția autotrofă la cea heterotrofă. **H. auxotrof** – tulpină mutantă a unui organism heterotrof la care au fost alterate unele căi biosintetice și ca urmare, pentru cultura lor în laborator, este necesară adăugarea la mediul nutritiv a unuia sau mai multor factori de creștere. [69]

HETEROTROF², (bot.) plantă care își asigură hrana folosind diferite substanțe organice în descompunere sau parazitând organismele vii. Din această categorie fac parte plantele saprofite și plantele parazite. Saprofitele se hrănesc cu substanțele organice din cadavrele plantelor și animalelor. Plantele parazite se hrănesc cu substanțe organice luate din organismele vii, producându-le adeseori boli. Heterotrofe sunt majoritatea bacteriilor, ciupercilor și unele plante superioare care și-au pierdut clorofila (*Cuscuta*, *Lathyaea*, *Orobanche*). [50]

HETEROTROFIE, (bot.) mod de nutriție specific organismelor heterotrofe. [3]

HETEROXEN, (parazit.) califică un parazit care își efectuează ciclul vital între diferite gazde. [3]

HETEROZIDE → **GLICOZIDE**

HETEROZIGOT, (genet.) termen care definește un *genotip*, organism diploid sau poliploid, ce posedă alele diferite la unul sau mai mulți loci omologi și, ca urmare, produce două sau mai multe tipuri de gameți (la un locus a^+a sau Aa). [19]

HETEROZIS, (genet.) vigoare hibridă (Shull, 1911), superioritatea genotipurilor *heterozigote* F_1 în privința uneia sau câtorva caracteristici în comparație cu părinții *homozi*. El poate fi rezultatul fenotipic al interacțiunii dintre gene în condiție heterozigotă. **H.** poate fi anulat prin consangvinizare și refăcut prin hibridizarea liniilor consangvine. [19]

HEXACICLIC, (bot.) flori cu șase verticile (cicluri), ex., *Prunoideae* $K_5 C_5 A_{10+10+10} \bar{G}_1$. [50]

HEXACORALLIA, (zool.) subclasă de animale hexacoraliere cu specii solitare sau coloniale, de regulă fixate. Puține din ele sunt pelagice. Cavitatea lor gastrică are 6 sau un multiplu de 6 loji și septe. Corelativ au tot atâta tentacule. [50]

HEXACTINELLIDA, (zool.) clasă care cuprinde spongieri cu spicului silicosi triaxoni. Trăiesc abisal în mările tropicale. Structura lor este de sicon. Au avut o mare dezvoltare în cretacic. Se întâlnesc în mările Japoniei, în Oceanul Indian. [50]

HEXAGIN, (bot.) gineceu format din șase pistile; ex., foarfeca bălților (*Stratoides aloides*). [50]

HEXANCHIFORMES, (zool.) rechini primitivi cu 6-7 perechi de fante branhiale și articulație amfistilică. Trăiesc în ape profunde ale oceanelor. Se hrănesc cu pești. Sunt ovovivipari. [37]

HEXANDRIC, (bot.) androceu format din șase stamine; ex., *Elatine hexandra*. [50]

HEXAPETAL, (bot.) corolă formată din șase petale; ex., aglică (*Filipendula vulgaris*). [50]

HEXAPOD, (zool.) artropod ce prezintă șase picioare articulate; ex., insecte. [62]

HEXENAL ($CH_3-CH_2-CH=CH-CH_2-CHO$), (biochim.) substanță alelochimică cu rol repulsiv, eliminată de plante în vederea îndepărtării unor eventuali dăunători. [41]

HEXENOL ($CH_3-CH_2-CH=CH-CH_2-CH_3-OH$), (biochim.) substanță alelochimică eliminată de plante, cu rol în atragerea insectelor, în vederea polenizării lor. [41]

HEXOZE, (biochim.) glucide simple sau oze, care au 6 atomi de carbon în moleculă. Pot fi aldohexoze (glucoza, galactoză, manoză) și cetohezoze (fructoză, sorboză). Multe se găsesc în stare liberă în frunze, fructe, miere, sânge etc. Ele reprezintă unitățile structurale ale celor mai importante glucide complexe: zaharoză, maltoză, lactoză, amidon, glicogen, celuloză. [9]

HIALIN, (micol.) aspectul unor celule miceliene cu conținut clar, limpede, nu granulat. De multe ori acest

termen este folosit greșit, în loc de incolor. **H.** poate fi roz, albăstrui, verzui. [61]

HIALOPLASMA → CITOSOL

HIBERNACUL, (bot.) mugure caular, terminal sau lateral, de formă sferică sau ovală, adaptat structural și funcțional pentru a rezista în perioada de iarnă, caracteristic plantelor acvatice. Din el se formează în anul următor o nouă plantă. Întâlnit la plantele acvatice: *Ceratophyllum* sp., *Hottonia* sp., *Hydrocharis* sp., *Myriophyllum* sp., *Potamogeton* sp., *Sagittaria* sp., *Utricularia* sp. etc. [50]

HIBERNAL, (bot.) care iermează în stare latentă; ex., mugurii de la *Ceratophyllum* sp., *Hottonia* sp., *Hydrocharis* sp., *Myriophyllum* sp., *Potamogeton* sp., *Sagittaria* sp. etc. [50]

HIBERNARE, (ecol.) fenomen ecologic periodic numai la anumite specii de mamifere și unele specii de păsări de a avea pe timpul iernii stare de viață latentă. Animalele hibernante dispun de mecanisme fiziologice, ce permit coborârea temperaturii organismului până în apropierea punctului de îngheț, fără consecințe importante pentru viață. De obicei, temperatura corpului animalului aflat în hibernare este mai mare decât a mediului ambiant cu 0,5-3°C. În cursul verii și începutul toamnei, sub influența unui complex de factori ecologici climatici și a factorilor endogeni determinați de primii, organismele animale realizează o serie de ajustări generale fiziologice și în mod special metabolice. Comportamentul lor trofic în biocenoză este specific, timp în care acumulează în corp o anumită cantitate de grăsime care reprezintă substratul energetic necesar somnului hibernal. Rezervele adipoase sunt depuse în special în ceafă, uneori și spate. În timpul hibernării, animalul realizează pierderi ponderale care pot ajunge până la 30-50% din greutatea inițială. Această scădere de greutate se realizează pe seama țesutului adipos acumulat și, ulterior, a altor țesuturi vitale ca cel muscular, hepatic sau pulmonar. Supraviețuirea acestor animale în timpul iernii depinde în mare măsură de cantitatea de grăsime și glicogen depuse în diferite organe. Poziția animalului care hibernează este asemănătoare cu cea a somnului natural. Sângele circulă mai încet, numărul respirațiilor scade până la 2-3 pe minut. Trezirea din această stare se poate face în orice moment, însă reacțiile motoare nu-i permit imediat deplasarea. În cadrul ecosistemelor hibernarea este întâlnită la specii de arici, lilieci, rozătoare de talie mică și mijlocie, printre care menționăm marmotele, popândăii, pârșii, șoarecii, hârciogii, iar dintre păsări, caprimulgul american. [50]

HIBERNAT, (bot.) plantă ale cărei semințe germinează toamna și care înflorește numai în primăvara următoare; ex., grâul (*Triticum aestivum*). [50]

HIBRID¹, (bot.) plantă rezultată din încrucișarea a două organisme diferite, obținute din sămânță, în urma unui proces de fecundare între genuri, specii sau alte soiuri diferite, pe cale naturală sau artificială. [49]

HIBRID², (zootehn.) rezultat din hibridare. Producții rezultați din încrucișarea unor linii sau grupe de animale cu variantă genetică mică, testate după capacitatea combinativă, ca performanțe de producție superioare raselor curate din care provin, având uniformitate genetică și fenotipică ridicată, dând răspunsuri sigure în anumite condiții de exploatare. Indivizi rezultați prin încrucișarea (împerecherea) unor animale din specii diferite (ex., catărul, bardoul etc.). [34]

HIBRIDARE¹, (genet.) procesul de încrucișare între indivizi deosebiți genetic. [20]

HIBRIDARE², (pisc.) încrucișarea unei femele cu un mascul din specii diferite, de același gen sau genuri diferite. Hibrizii sunt sterili. [10]

HIBRIDARE³, (biol.) încrucișare a două specii diferite. Ea poate fi: asexuată și sexuată, naturală sau dirijată de om. [70]

HIBRIDARE CELULARĂ, (genet.) sin. *hibridare somatică*, alternativă modernă a hibridării organismelor ce constă în fuziunea a două celule somatice cu structură genetică diferită. Procesul este posibil prin cultura lor *in vitro* mixată. **H. c.** la bacterii, fungi, alge și plante necesită mai întâi obținerea de protoplaste prin îndepărtarea peretelui celular, urmată de cultura mixată *in vitro* a acestora. Pe cea fuziunii somatice este posibilă trecerea peste bariera de specie și hibridarea celulelor care provin de la organisme îndepărtate filetic (ex., șoarece x șobolan; șoarece x om; om x morcov; cartof x tomate). În cazul animalelor se obțin celule hibride care înglobează componentele cromozomale diploide ale celor două celule care au fuzionat. Modelul vegetal al fuziunii somatice se deosebește de cel animal prin posibilitatea în principiu de a clona planta întreagă care însumează caracterele celor doi parteneri care au furnizat celulele ce au fuzionat. Se obțin astfel plante hibride de tipul amfiploizilor. [69]

HIBRIZI PRODUCĂTORI DIRECTI, (agric.) în viticultură, ei au apărut ca o variantă de refacere a viilor atacate de filoxeră. Primii hibridi producători direcți (HPD) au fost aduși din America, fiind cunoscuți sub denumirea de *HPD americani*. În România, dintre aceștia se întâlnesc: Noah, Othello, Isabella, Delaware. *Noah*, hibrid cunoscut și sub denumirea de Căpșunică, Fragă, este cel mai răspândit pentru vinuri albe. Are gust foxat (de ploșniță). *Delaware* este răspândit mai mult în Transilvania, are struguri mici, de culoare albă. Vinul are gust foxat. *Othello* mai este denumit Fragă neagră. Are struguri mari, rezistenți la boli, mai puțin la

filoxeră. Vinul este puternic foxat. *Isabella* se mai numește Căpșunică. Are struguri aspectuoși, colorați în roșu, foarte slab rezistent la filoxeră. Gust puternic foxat. Hibrizii producători direcți creați în Europa au primit denumirea de *HPD vechi*. Mai răspândiți în România sunt: *Flot d'or* (*Seibel 2653*), care poate fi folosit pentru consumul în stare proaspătă, boabele fiind mari, plăcute la gust. Este slab rezistent la mană și filoxeră. *Terras 20* este foarte răspândit, boabele sunt aproape negre. Vinul este de calitate inferioară, cu gust neplăcut. *Seibel* este foarte răspândit, mai puțin în Transilvania. Boabele negre sunt mici, negre-albăstrui, plăcute la gust. Vinul este mai puțin colorat, fără aciditate, cu gust ierbos. **Hibrizi producători moderni (soiuri rezistente)** – sunt considerați superiori celor vechi, având calități apropiate soiurilor din *Vitis vinifera*. Genetic, aceștia au o compoziție complexă, de aceea se mai numesc polihibridi. Aceștia se caracterizează prin producții ridicate, rezistență sporită la boli și dăunători, cu excepția filoxerei, de aceea apare necesitatea altoirii. Strugurii și vinul sunt lipsiți de gustul foxat și au un conținut mai redus de malvidină. Literatura de specialitate îi definește ca soiuri rezistente, date fiind calitățile de rezistență biologică, comparativ cu soiurile de *Vitis vinifera*. Soiul *Villard blanc* are struguri mijlocii, boabe mari, cămoase, crocante. Rezistent la mană. *Seyval* are struguri mici, galben-aurii. Nu rezistă la mană. *Roucanneuf* are struguri roz. Recomandat pentru cultura pe nisipuri. *Muscat de Pölöskei (R-10)* are struguri mari, rămuroși, cu boabe crocante, cu gust plăcut, de muscat. Alte soiuri: *Valeria, Valérien, Moldova*. [49]

HIDATODĂ, (bot.) formațiune structural epidermică caracteristică plantelor care prezintă gutație. **H.** se află de obicei pe frunze și este de două feluri: activă și pasivă. **H. activă** este formată din una sau mai multe celule epidermice specializate în secreția apei, adesea transformată în peri uni- sau pluricelulari vii, care acumulează apa în exces și o elimină în afară [ex., fragul (*Fragaria vesca*), fasolea mare (*Phaseolus multiflorus*)]. Nu are legătură directă cu vasele conducătoare lemnoase din nervurile frunzei. **H. pasivă** se află în legătură directă cu vasele conducătoare lemnoase (traheide) din nervurile frunzelor. Constă din una sau mai multe stomate acvifere, fiecare formată din două celule care lasă între ele o deschidere permanentă numită ostiolă. Sub stomata acviferă (*Primula* sp.) sau sub mai multe deodată (*Saxifraga* sp., *Crassula* sp.) se află o cameră acviferă, iar sub cameră, un țesut special, numit epitem, format din mai multe straturi de celule parenchimatică, fără cloroplaste, cu pereții celulozici subțiri și cu spații intercelulare pline cu apă. Apa acumulată în epitem și în camera substomatică este eliminată afară prin osteolă, în mod pasiv, fiind

acționată de presiunea noii cantități de apă aduse de vasele conducătoare lemnoase, fără participarea activă a celulelor ce intră în alcătuirea ei. La plantele unde nu există epitem, vasele conducătoare lemnoase se termină la nivelul camerei acvifere. Aceste structuri se întâlnesc la specii de plante ce aparțin la peste 300 de genuri încadrate în 115 familii. [50]

HIDATOFITE → **HIDROFITE**

HIDRADENITĂ, (med. vet.) inflamația unei glande sudoripare; **h. supurată** – afecțiune cronică recidivantă a glandelor sudoripare, caracterizată prin dezvoltarea unor noduli cutanați care se înmoaie și apoi supurează, dezvoltată mai frecvent în regiunea genitală, perianală și axilară. [60]

HIDRATARE, (geol., pedol.) **1.** Proces fundamental în alterarea mineralelor, constând din combinarea unor molecule sau ioni din rețeaua mineralelor cu molecule de apă. **2.** Interacțiune între suprafața încărcată electric a particulelor solide ale solului sau a ionilor și molecule de apă, având ca urmare reținerea apei sub formă de apă de hidratare. [29]

HIDRATAREA OBSIDIANULUI, metodă de datare a artefactelor din obsidian. Din momentul creării unei suprafețe proaspete pe un eșantion de obsidian prin prelucrarea uneltelor, începe procesul de absorbție a apei din mediul înconjurător, care duce la apariția unui strat de hidratare a cărui adâncime se poate măsura la microscop. Adâncimea de penetrație a hidratării pe un artefact furnizează de fapt posibilitatea măsurării timpului scurs de la fabricarea acestuia. Rata de hidratare este în mod direct influențată de condițiile mediului, ceea ce face ca ea să fie diferită de la o regiune la alta și chiar de-a lungul timpului, având în vedere variațiile climatei în Pleistocen și chiar în Holocen. Din această cauză, înainte ca hidratarea obsidianului să devină o metodă de datare aplicabilă, este nevoie să se determine rata de hidratare pentru regiunea respectivă. Aceasta se poate realiza cu ajutorul radiocarbonului, datându-se straturile în care se găsesc piese de obsidian și observându-se cu cât crește adâncimea de hidratare de la un strat la altul. În felul acesta se poate calcula numărul de ani care corespund unei grosimi de 1μ a hidratării obsidianului din regiunea respectivă. Tot cu ajutorul hidratării obsidianului s-a putut stabili reutilizarea unor unelte din obsidian de către purtătorii unor culturi mai recente decât cele în timpul cărora fuseseră confecționate, observându-se adâncimi diferite ale procesului de hidratare la unele piese care ar fi trebuit să aibă aceeași vârstă de fabricație conform contextului arheologic în care fuseseră descoperite. Procesul de hidratare este restrictiv, nefiind caracteristic, în afară de obsidian, altor roci, ca silexul, silicolitul, cuarțitul etc., abundent folosite în preistorie. [8]

HIDRAȚI DE CARBON, (chim.) denumire improprie pentru o clasă specială de hidroxialdehide, hidroxi-cetone și derivații lor, constituind zaharurile. Reprezentanții principali, glucoza și celuloza, corespund unei formule generale, $C_n(H_2O)_m$, ca niște presupuși hidrați ai carbonului. Sunt sintetizați de organismele vegetale în procesul de asimilație clorofiliană. [29]

HIDRAULICĂ, (ind.) disciplină care studiază mecanica lichidelor și aplicarea lor în tehnică. [50]

HIDRAULICĂ SUBTERANĂ, (petr.) știință care se ocupă cu studiul curgerii fluidelor subterane, al legilor care le guvernează și al aplicațiilor acestora. [3]

HIDRIC, (acv.) care se raportează la apă. [3]

HIDROAVION, (milit.) aeronavă de o construcție specială ce staționează pe suprafața unei ape, decolează și amerizează pe aceasta. [31]

HIDROBATIDE (*Hydrobatidae*), (zool.) petrelii furtunii, păsări marine mici cu narine în tuburi, înrudite cu albatroșii, dar de talia unor rândunici. În general, negre pe partea superioară. Zboară cu o mișcare de fâlfâire. Se hrănesc cu zooplancton și se reproduc pe insule în oceanele sudice. [57]

HIDROBIOCENOZE, (ecol.) biocenoză acvatică (limnică, marină, oceanică). [50]

HIDROBIOLOGIE, (ecol.) disciplină ecologică de sinteză care se ocupă cu studiul structurii și funcției populațiilor ce compun biocenozele acvatice, al complexității biocenozelor acvatice, al factorilor ce condiționează viața acestora și al productivității biologice a ecosistemelor din cadrul hidrosferei. [50]

HIDROBIONȚI, (ecol.) organisme vegetale și animale care trăiesc în mediul acvatic. [50]

HIDROBIONȚI BENTONICI, (ecol.) organisme care trăiesc pe suprafața substratului sau în grosimea lui. [50]

HIDROCARBURĂ, (chim.) substanță organică compusă din carbon și hidrogen. În natură se află în petrol, cărbuni; ca poluant se află în uleiurile minerale din apele reziduale sau în produsele petroliere ce plutesc pe suprafața apelor navigabile (ce provin de la vapoare). Acestea din urmă, ca și petrolul, constituie surse de poluare foarte nocive pentru biocenozele acvatice. Astfel, în fluvii prezența unei pelicule de ulei de 10^{-4} cm grosime reduce puternic reoxigenarea apei, iar la 10^{-5} cm apare culoarea violacee, caracteristică. În apele marine și oceanice petrolul este poluantul principal. Se estimează că anual se evacuează 3106 t petrol, ceea ce dăunează foarte mult florei și faunei acvatice. Hidrocarburi conținute în fumul de tutun, în doze mari, sunt responsabile de majoritatea cancerelor de plămâni. [41]

HIDROCARBURI ALIFATICE, (petr.) hidrocarburi cu structură liniară sau ciclică, ramificată sau neramificată. [3]

HIDROCARBURI AROMATICE, (petr.) hidrocarburi care prezintă unul sau mai multe cicluri benzenice. [3]

HIDROCARBURI AROMATICE MONOCICLICE (HAM), (petr.) hidrocarburi aromatice care posedă un singur ciclu benzenic. [3]

HIDROCARBURI AROMATICE POLICICLICE (HAP), (petr.) hidrocarburi aromatice care au mai multe cicluri benzenice. [3]

HIDROCARBURI CANCERIGENE, (petr.) hidrocarburi susceptibile de a provoca un cancer unui organism, în urma expunerii sau inhalării acestora. [3]

HIDROCARBURI CLOROFUOROCARBONATE (CFC), (petr.) gaze compuse din carbon, fluor, clor și hidrogen (gaze de propulsie, de răcire și solvenți). [3]

HIDROCARBURI HALOGENATE, (petr.) hidrocarburi care conțin unul sau mai mulți atomi de halogen (brom, fluor, clor, iod) substituiți hidrogenului. [3]

HIDROCARBURI NESATURATE, petrol care conține gaze dizolvate, dar care mai poate absorbi anumite cantități în condițiile de temperatură și presiune ale zăcămintului. [3]

HIDROCARBURI SATURATE, (petr.) petrol brut care conține gaze dizolvate în cantitate maximă, în condițiile de temperatură și presiune ale zăcămintului. [3]

HIDROCARBURI SOLUBILE, (petr.) hidrocarburi susceptibile de a forma cu apa emulsii sau dispersii coloidale omogene și stabile în timp. [3]

HIDROCARITACEE (*Hydrocharitaceae*), (bot.) familie care cuprinde plante erbacee acvatice, submerse sau natante, de ape dulci. Frunze opuse sau verticilate. Plante dioice, rar monoice. Flori adesea unisexuate, actinomorfe, ciclice, cu perigon dublu, heteroclamideu, cu ciclu extern sepaloid, trimer, și cel intern mare, petaloid trimer. Flori masculine reunite mai multe în același spat, androceu cu 2-12 stamine, cu antere extorse. Flori femele solitare în fiecare spat, gineceul cu ovar inferior. Formula florală la floarea bărbătească: $\sigma * K_3 C_3 A_{2-12}$; $\varphi * K_3 C_3 G_{(3-15)}$. Fruct bacă multispermă. Seminte exalbuminate. Se înmulțesc vegetativ prin turioni. Flora României posedă 4 specii ce aparțin la 4 genuri: *Hydrocharis*, $x = 7$; *H. morsus-ranae*, $2n = 28$; *Stratiotes*, *S. aloides*, $2n = 24$; *Eloдея*, $x = 12$; *E. canadensis*, $2n = 24, 48$; *Vallisneria*, *V. spiralis*, $2n = 20$. [50]

HIDROCEFALIE, (med. u. și vet.) acumulare intracraniană a lichidului cefalo-rahidian în exces. [33]

HIDROCEFALIE CONGENITALĂ, (med. u. și vet.) malformație caracterizată prin acumularea excesivă de lichid cefalorahidian, exprimată fie în forma sa externă, fie în cea internă sau în forme asociate (mixtă). [33]

HIDROCEFALIE EXTERNĂ, (med. u. și vet.) întâlnită mai ales la făt și la animalele tinere la care osificarea cutiei craniene nu este completă, acest tip de hidrocefalie se caracterizează prin mărirea diametrelor cutiei craniene și acumularea de lichid în spațiul subarahnoidian, adesea fără comprimarea substanței nervoase. [33]

HIDROCEFALIE INTERNĂ, (med. u. și vet.) acumulare excesivă de lichid în interiorul encefalului, prin dilatarea exagerată a ventriculilor cerebrali și comprimarea substanței nervoase. La exterior craniul nu prezintă modificări de volum. [33]

HIDROCEL, (med. u. și vet.) acumulare de transsudat în teaca vaginală testiculară, ca urmare a ascitei sau a tumorilor. [33]

HIDROCHIMIE, știință care studiază proprietățile chimice ale apelor. [50]

HIDROCICLON, (ecol.) aparat de separare a particulelor atât din punct de vedere al dimensiunilor, cât și al densității acestora. [3]

HIDROCLIMAT, (ecol.) variații sezoniere de compoziție chimică, temperatură și luminozitate ale unui mediu acvatic. [3]

HIDROCLINIE, (bot.) curbarea tulpinii sau a frunzelor sub influența apei. [50]

HIDROCOLECIST, (med. u.) dilatarea veziculei biliare ca urmare a obstruării colului sau a canalului cistic printr-un calcul sau o tumoră. [60]

HIDROCORIE¹, (fitopat.) răspândirea patogenilor cu ajutorul apei: picături de ploaie sau irigare prin aspersie, curenții de apă, scurgeri de rouă de pe frunzele superioare ș.a. [61]

HIDROCORIE², (ecol.) răspândirea semințelor sau fructelor unor plante cu ajutorul apei (pârâie de munte, râuri, fluvii, viituri, curenții marini). Semințele sau fructele acestor plante sunt adaptate la plutire și apărare de putrezire. Ex., semințele de nufărul alb (*Nymphaea lotus*), stânjenei de baltă (*Iris pseudocorus*), cornaci (*Trapa natans*), nucile de cocos ce plutesc vreme îndelungată, fiind răspândite de curenții marini de la o insulă la alta. [70]

HIDROCULTURA, (agric.) cultură a plantelor horticole pe substrat nefertil, care le servește numai ca suport de susținere. El poate fi perlit, pietriș de râu, granit spart și mărunțit în concasor sau vată minerală și este umectat periodic cu soluție nutritivă, fie prin circulație descendentă (stropire sau picurare), fie prin circulație ascendentă (ridicând nivelul soluției în bazinul de cultură până spre suprafața substratului). **H.** asigură folosirea integrală a elementelor minerale, se poate controla strict starea de nutriție a plantelor, se poate efectua atât în spații protejate cât și în câmp deschis etc. Are o perspectivă de extindere deosebită în zonele deșertice, cultura plantelor făcându-se în

șanțuri căptușite cu polietilenă și umplute cu nisip, reducându-se considerabil cantitatea de apă necesară pentru irigarea culturilor. [72]

HIDROENERGETICĂ, știință care se ocupă cu studiul energiei apei și folosirea ei. [50]

HIDROESTEZIE, (bot.) sensibilitate față de apă a unui organism sau a unui organ vegetal. [50]

HIDROFIL, (bot.) 1. Plantă cu afinitate pentru mediul acvatic. 2. Plantă la care polenizarea se face cu ajutorul apei. [50]

HIDROFILACEE (*Hydrophyllaceae*), (bot.) familie care cuprinde 20 de genuri cu cca 300 de specii de plante erbacee și subfrutescente, răspândite mai ales în America de Nord. Frunze alterne, rareori opuse, nestipelate. Flori bisexuate (hermafrodite), pentamere, actinomorfe, dispuse în cime scorpioide; corola campanulată, cu petale 4-6 fidate; androceul din 4-5 stamine sau mai multe; gineceul bicarpelar, cu ovar superior. Fruct capsulă. [50]

HIDROFILIE, (bot.) caracter propriu organismelor hidrofile. [3]

HIDROFITE, (bot.) plante adaptate să vegezeze în mediul acvatic, având organele hibernale și mugurii de regenerare sub apă. Tipul ecologic al speciilor se notează cu **Hidr** sau **Hy**. Le sunt caracteristice: presiune osmotică celulară scăzută; sistem radicular slab dezvoltat; perișori absorbantși puțin dezvoltați; tulpina verde cu țesuturi mecanice și conducătoare slab dezvoltate, dar cu o puternică dezvoltare a aerenchimului ce le asigură micșorarea greutateii specifice, permițându-le plutirea sau menținerea la diferite niveluri sub apă, fără a cădea spre fund; prezența stomatelor pe suprafața superioară a frunzelor natante și lipsa lor pe fața inferioară ce vine în contact cu apa; frunzele subacvatice sunt subțiri, puternic divizate pentru a nu fi sfâșiate de curentul apei, lipsite de cuticulă, epiderma posedă cloroplaste, iar mezofitul nu este diferențiat în țesut palisadic și lacunar; apar frecvent hidatodele care elimină excesul de apă sub formă lichidă, domină înmulțirea vegetativă. Acest grup ecologic de plante este reprezentat prin: **H. natante** (*Hydrophyta natantia*) formate din specii plutitoare la suprafața apei, ex., lințita (*Lemna arrhiza*, *L. gibba*, *L. minor*, *L. polyrrhiza*, *L. trisulca*), peștișoara (*Salvinia natans*) sau specii cufundate și plutitoare în masa apei, ex., cosorul (*Ceratophyllum submersum*, *C. demersum*), otrățelul de baltă (*Utricularia vulgaris*) etc.; **H. fixate de substrat fără rădăcină** (*Hydrophyta adnata*), ex., algele verzi, roșii, brune, muschinee, hepatice, ciuperci etc.; **H. fixate de substrat prin rădăcină** (*Hydrophyta radicantia*) și cu frunze plutitoare pe suprafața apei, ex., nufărul galben (*Nuphar luteum*),

nufărul alb (*Nymphaea alba*), broscariță (*Potamogeton natans*). [50]

HIDROFITOLOGIE, (bot.) știința care se ocupă cu studiul plantelor acvatice. [50]

HIDROFIZICĂ, știință care studiază proprietățile fizice ale apei. [50]

HIDROFOB, (bot.) organism vegetal care evită excesul de apă. [50]

HIDROFOBIE, (bot.) caracter propriu organismelor hidrofobe. [3]

HIDROFOR, (ind.) instalație care asigură presiunea necesară în rețeaua de distribuție a apei dintr-un cartier, dintr-o clădire înaltă etc. [13]

HIDROFTALMIE, (med. u. și vet.) distensie oculară prin creșterea presiunii interne a globului ocular. [33]

HIDROGAMIE, (bot.) sin. *hidrofilie*, polenizare realizată prin intermediul apei. Majoritatea plantelor acvatice posedă o polenizare anemofilă sau entomofilă. Puține plante acvatice din lacuri, bălți, mlaștini, mări și oceane au polenizare hidrofilă. **H.** se poate desfășura la suprafața apei sau în apă. Nivelul pe verticală, unde are loc polenizarea, este o caracteristică de specie. **Polenizarea hidrofilă efectuată la suprafața apei** este întâlnită la unele plante, ex., drețe (*Callitriche verna*), beteala sau sârmulița-apei (*Vallisneria spiralis*) și așa de mare (*Ruppia maritima*). La toate aceste specii cu acest tip de **h.**, polenul conține substanțe uleioase care micșorează greutatea specifică, permițându-i să plutească. Drețele își împrăștie polenul pe suprafața apei. Prin mișcarea apei, el vine în contact cu stigmatul gineceului, realizând polenizarea. Beteala sau sârmulița-apei este o plantă dioică, florile feminine și cele masculine sunt separate, situate pe indivizi diferiți. Florile masculine sunt grupate în inflorescențe. La maturitate florile se detașează una câte una și se ridică la suprafața apei păstrând învelișurile florale întinse. Puțin mai târziu ele se desfac și staminele devin evidente. În această stare plutesc pe suprafața apei până la întâlnirea florilor feminine. Maturizarea anterelor este corelată cu maturizarea gineceului. Florile feminine sunt așezate la extremitatea unui peduncul lung, răsucit în spirală. Când gineceul ajunge la maturitate, floarea vine la suprafața apei prin despiralizarea pedunculului fără a se desprinde. Ajunsă pe luciul apei, se deschide. Stigmatul trilobat se răsfiră, luând o poziție favorabilă polenizării. Micile valuri, create de curenții de aer, fac posibilă întâlnirea celor două feluri de flori. Prin contactul dintre anteră și stigmat se realizează polenizarea. Florile feminine rămân deschise până se desăvârșește fecundația. Apoi se închid, iar pedunculul floral se spiralizează, coborându-le sub

apă. Fructele și semințele se maturizează sub apă. *Așa de mare* are florile grupate într-o inflorescență numită spic. Ambele sexe ajung la maturitate în același timp. Pe măsură ce florile se apropie de maturitate sunt ridicate treptat către suprafața apei. Ajungerea lor la suprafață corespunde cu ajungerea la maturitate a organelor și elementelor sexuale din floare. Polenul poate veni în contact direct cu stigmatul, dar cea mai mare parte este împrăștiată pe suprafața apei, sub acțiunea valurilor sau vântului, de unde este recepționat de stigmat. După polenizare și fecundare, florile sunt trase sub apă până spre fund, printr-o mișcare de contracție a întregii plante. **Polenizarea hidrofilă subacvatică** este întâlnită la cosor (*Ceratophyllum submersum*), iarba de mare (*Zostera marina*), mătriță (*Zannichellia palustris*). La aceste plante polenul are forma alungită, lipsită de exină, și greutatea specifică mai mare ca apa. *Iarba de mare* are florile grupate într-o inflorescență numită spic, protejată de o teacă a frunzelor. Florile sunt protogine (sexele nu ajung la maturitate în același timp). Polenul matur, pus în libertate prin crăpătura longitudinală a anterelor, are aspectul unui firioșor în formă de spirală și plutește în masa apei. El vine în contact cu stigmatele filiforme ale gineceului prin intermediul curenților de apă, realizând polenizarea. Mătrița are flori unisexuate. Cele masculine, în număr de 1-2, sunt formate dintr-o singură stamină. Se află la subsuoara frunzelor. Nu are înveliș floral. Polenul în anteră are o formă rotundă. Părăsind antera, acesta ia forma unui viermișor. Stigmatul este dispus sub formă de pâlnie, permițându-i să capteze, subacvatic, cât mai multe granule de polen. [50]

HIDROGEN (H), (chim.) element chimic cu caracter nemetalic. Are $Z = 1$ și structura electronică $1s^1$. În atmosfera stelelor calde și în spațiul interstelar, **H** există sub formă de atomi liberi. Cea mai mare parte din **H** de la suprafața Pământului este combinată cu oxigenul, sub formă de apă. Printre celelalte combinații importante ale **H** ce apar în natură, sunt combinațiile organice din plante și animale. Este cel mai ușor dintre toate gazele și prezintă cea mai mare viteză de difuziune. **H** molecular, H_2 , servește în cantități mari la fabricarea amoniacului, la hidrogenarea unor substanțe organice etc. În ultimul timp, **H** lichid este folosit drept combustibil pentru rachete. [36]

HIDROGEOLOGIE, (hidr.) ramură a hidrologiei care studiază apele subterane (geneza, proprietățile, compoziția), sursele și rezervele de apă potabilă din straturile acvifere. [25]

HIDROGRAMĂ, (ecol.) curbă de variație a anumitor parametri hidrogeologici (debit, nivel de apă, sarcină de sedimentare etc.) în funcție de timp. [3]

HIDROHOR, (bot.) referitor la plante, răspândirea lor cu ajutorul curentilor de apă. Organele de înmulțire au adaptări morfostructurale speciale și sunt întâlnite la fructe, semințe, polen. Prin fructe se răspândesc nufărul alb (*Nymphaea alba*), cornaci (*Trapa natans*) etc.; prin semințe se răspândește plutica (*Nymphoides peltata*) etc. [50]

HIDROLAZE, (biochim.) clasă de enzime care catalizează reacțiile de descompunere hidrolitică a legăturilor esterice (esteraze: lipaze, fosfoesteraze), glicozidice (glicozidaze: maltaza, amilaza, zaharaza), peptidice (proteaze, peptidaze). [9]

HIDROLIMFA, (fiziol.) lichid care circulă în canalele corpului sau în sistemul gastrovascular la spongieri și celenterate, unde îndeplinește rol de hrănire și de eliminare a unor produși nefolositori organismului. Prin contactul direct al **H.** cu celulele corpului se realizează schimbul de substanțe, cedarea oxigenului la celule și încărcarea lichidului care circulă în corpul animalului cu CO_2 și cu alți produși de metabolism. [50]

HIDROLIZĂ¹, (chim.) proces de descompunere a unei molecule complexe cu ajutorul apei, conform reacției: $R_1-O-R_2 + H_2O \rightarrow R_1-OH + R_2-OH$. Ea reprezintă prima etapă în degradarea biocomponentelor, sub acțiunea enzimelor specifice, în organismul viu: glucide, lipide, proteine, prin care sunt eliberate în final unitățile structurale constituente: oze, acizi grași și alcooli, aminoacizi. [9]

HIDROLIZĂ², (geomorf.) proces fundamental în alterarea rocilor prin care reacționează o sare cu apa și rezultă un acid și o bază. [25]

HIDROLIZĂ³, (pedol.) reacție chimică între moleculele unei sări și moleculele apei din care se formează un acid (sau o sare acidă) și o bază (sau o sare bazică). Hidroliza este un proces fundamental în alterarea silicaților, ducând la formarea mineralelor argiloase. [29]

HIDROLOGIA SOLULUI, (pedol.) disciplină științifică al cărei obiect este studiul apei solului și al regimului hidric al solului. [29]

HIDROLOGIE¹, (geogr.) ramură a geografiei fizice care are ca obiect de studiu învelișul de apă cărui îi analizează alcătuirea, structura, legile, proprietățile fizice și chimice, legăturile cu celelalte științe. [25]

HIDROLOGIE², (acv.) știință care studiază apele Pământului, formele lor de existență, circulația și răspândirea lor pe glob, proprietățile lor fizice și interacțiunea lor cu mediul, modul cum răspund ele la activitatea omului. (ONU, 1973) [50]

HIDROMECHANICĂ, (fiz.) știință care studiază legile echilibrului și ale mișcării fluidelor, precum și

acțiunea corpurilor solide cu care acestea vin în contact. [13]

HIDROMEDUZĂ, (zool.) meduză hidroidă întâlnită la clasa *Hydrozoare*. Sunt mici, de la câțiva milimetri la câțiva centimetri, rareori de dimensiuni mai mari. **H.** are formă de umbrelă sau de clopot. Are o cavitate subumbrelară a cărei deschidere este îngustată de o diafragmă musculară, numită *velum* sau *craspedon*. Pe marginea umbrelăi se găsesc tentacule prin care meduza reacționează la stimuli mecanici și chimici. La baza tentaculelor se găsesc oceli (la antomeduze) și statocisti simpli ectodermici (la leptomeduze). [50]

HIDROMETEOROLOGIE, studiul fazelor atmosferice și terestre ale ciclului hidrologic, cu accent pe interacțiunea lor. [54]

HIDROMETRU, (ind.) 1. Aparat pentru măsurarea densității și a vitezei de curgere a lichidelor. 2. Manometru metalic cu scară gradată în unitățile de coloană de apă, cu care se măsoară nivelul unui curs de apă. [13]

HIDROPERICARD, (med. vet.) acumularea de transsudat în cavitatea pericardică, putând determina insuficiență cardiacă sau tamponada cordului. Leziunea nu trebuie confundată cu pericardita seroasă. [33]

HIDROPHIINE (*Hydrophiinae*), (zool.) șerpi marini din Oceanul Indian și Pacific, cu corpul comprimat lateral și ochi mici. Sunt vivipari și foarte veninoși. Cel mai mare atinge 2,75 m. Se hrănesc cu pești. [37]

HIDROPIZIA SACULUI EMBRIONAR, (med. vet.) stare patologică la alevinii de păstrăv la care se observă mărirea sacului vitelin datorită acumulării de lichid. [10]

HIDROPIZIE, (med. vet.) formă particulară de manifestare a edemului exprimată prin acumularea excesivă a transsudatului în cavitățile preformate ale organismului. [33]

HIDROPLANCTOFITE, (bot.) plante microscopice (alge) aflate în suspensie în masa apei. Ele intră în structura biocenozei acvatice numite plancton (v. acest termen), constituind partea trofogenă și trofică a acestuia. [50]

HIDROPLASTIDE, (bot.) formațiuni asemănătoare vacuolelor din endospermul semințelor de ricin (*Ricinus communis*). [50]

HIDROPOLIP, (zool.) polip simplu sau polip hidroid, întâlnit la clasa *Hydrozoare*. El intră în alternanța de generații sau este exclusiv polip; ex., hidra. Are gura pe un con bucal numit hipostom. În jurul gurii apar tentacule dispuse pe mai multe cercuri. Cavitatea gastrică este saciformă, necompartimentată. Se fixează de substrat printr-un disc pedios (adeziv). La hidre, unde meduza a dispărut, polipul s-a sexuat. La bază are un ovul mare, iar în jumătatea superioară se află organe sexuale masculine care constau în niște umflături ce au spermatozoizi. **H.** trăiesc solitari sau în colonii. [50]

- HIDROPOTE**, (bot.) structuri reprezentate prin una sau mai multe celule epidermice, specializate în absorbția de apă și substanțe nutritive minerale. Provin din celule epidermice diferențiate de cele din jur printr-un nucleu voluminos, vacuole puține, bogate în flavone și taninuri, cloroplaste, dictiozomi, reticul endoplasmatic. Aceste celule bogate în citoplasmă granulară se numesc meristemoide ale **h**. Cuticula care le acoperă este prevăzută cu pseudopori, corespondenți cu spațiile intermicrofibrilare ale pereților celulari. Întâlnite la plantele acvatică submerse. [50]
- HIDROSCALĂ**, (milit.) porțiune dintr-un lac, mare, golf, amenajată cu construcții și instalații pe mal și în apă, care permit decolarea și amerizarea hidroavioanelor, precum și manevrarea, staționarea și întreținerea acestora. [31]
- HIDROSEPARATOR**, (min.) instalație de separare acționată cu ajutorul unui curent de apă și folosită la prepararea mecanică a cărbunilor. [13]
- HIDROSERIE**, (bot.) serie de plante ce evoluează de la comunități de apă sau de mlaștină spre comunități mezofile. [15]
- HIDROSFERĂ**, (hidr.) înveliș de apă al pământului, incluzând Oceanul Planetar și apele continentale supraterane (epigeice) și subterane (hipogeice), zăpezile și înghețurile. În atmosferă apa ajunge până la 10-15 km altitudine, iar în straturile subterane până la adâncimi de peste 50 km și este reprezentată sub toate formele fizice: lichidă, vaporii, solidă (gheață). Pe Terra volumul total de apă este aproximativ $1.370 \times 10^6 \text{ km}^3$, din care oceanele reprezintă 97,15%, iar apa dulce 2,85%. Cantitatea cea mai mare de apă dulce din procentul de 2,85% este înglobată în gheața polară și pe altitudine (77,420%) și numai o cantitate mică în râuri și fluviu (0,003%), în lacuri cu apă dulce (0,328%), în ape subterane (peste 20%), în atmosferă (0,034%) și în umiditatea solului (0,175%). Între toate componentele hidrosferei există o strânsă interdependență și o permanentă condiționare. Între apa mărilor și cea a oceanelor; a râurilor și a lacurilor, între apele subterane și vaporii de apă din atmosferă, între acestea și organismele vii există o strânsă legătură. Ea trece de la o stare la alta într-un circuit continuu, condiționat de energia solară și de forțele gravitaționale. Rolul apei în natură este incomensurabil. Fără apă viața este imposibilă. [50]
- HIDROSFERĂ CONTINENTALĂ**, (hidr.) totalitatea apelor din lacuri, râuri, fluviu, apa subterană și gheață. [50]
- HIDROSFERĂ MARINĂ**, (hidr.) totalitatea apelor, oceanelor și mărilor acumulate în mari zone depresionare. Formează un volum de aproape 1,5 miliarde km^3 , reprezentând 7% din greutatea totală a scoarței Pământului. [50]
- HIDROSPIROMETRU**, (milit.) instrument din înzestrarea trupelor de geniu, pentru măsurarea vitezei curentului la cursurile de apă. [31]
- HIDROTEHNICĂ**, (ind.) ramură a tehnicii care se ocupă cu folosirea apei și cu proiectarea și executarea lucrărilor de folosire a apei, a energiei hidraulice și a lucrărilor de prevenire a distrugerilor provocate de ape. [13]
- HIDROTERMAL**, (hidr.) care se referă la apele fierbinți, provenite din adâncurile Pământului. [3]
- HIDROTOP**, (ecol.) califică un agent sau un aditiv care favorizează solubilizarea unei substanțe puțin solubile în apă. [3]
- HIDROTORAX**, (med. vet.) acumularea excesivă de lichid transsudat în cavitatea pleurală. Acesta poate compresa pulmonul producând atelectazie și insuficiență respiratorie. [33]
- HIDROXID**, (chim.) compus care conține în molecula sa una sau mai multe grupe OH^- . În general, hidroxizii metalelor sunt baze (prin disociere dau OH^-), hidroxizii metalloizilor sunt acizi (prin disociere dau H^+), iar unii hidroxizi sunt amfoteri (prin disociere dau H^+ sau OH^- , după reacția mediului). În cazul compușilor organici, cei care conțin grupe OH^- neionizabile sunt alcoolii. [29]
- HIDROZĂ**, (fitopat.) simptom produs de unii patogeni care se manifestă prin îmbibarea țesuturilor cu apă, acestea căpătând o culoare verde mai închisă; congestie hidrică. Ex., pătarea unghiulară a castraveților produsă de bacteria *Pseudomonas syringae* pv. *lachrymans* sau petele undelemnii ale frunzelor de viță, bolnavă de mană produsă de ciuperca *Plasmopara viticola*. [61]
- HIDROZOA**, (zool.) clasă de metazoare cu peste 2.500 de specii. Majoritatea sunt libere, solitare sau coloniale, câteva parazite (narcomeduze). Trăiesc în apa marină, puține în apa dulce. Prezintă forma de *hidropolip* și forma de *hidromeduză*. [50]
- HIEMAL**, (bot.) care trăiesc sau înfloresc iarna, ex., bănuți, pălăuțe (*Bellis perennis*), ochiul găinii (*Primula minima*); cu sporulație în timpul iernii, ex., *Equisetum hiemale*. [50]
- HIENIDE** (*Hyaenidae*), (zool.) hiene: familie de carnivore, majoritatea necrofage, care sunt mai strâns înrudite cu civetele (*Viverridae*) și cu pisicile (*Felidae*). Au 4 degete la fiecare picior și membrele posterioare sunt mai scurte decât cele anterioare. Răspândite în Africa și în unele părți ale Asiei. [37]
- HIFALMIROPLANCTON**, (ecol.) planctonul apelor slab sărăturoase. [50]
- HIFALMIROPSAMON**, (biol.) termen creat de J. Wiszniewski (1947) pentru organismele (speciile) care trăiesc în nisipul apelor subsărute. Sin. *psamonul apelor sărate*. [44]

HIFĂ, (micol.) unitate de structură a miceliului ciupercilor; are aspectul unor filamente subțiri, ramificate, de regulă albe, uneori pigmentate. La pseudofunghi (fil. *Oomycota*) ca și la unele eumicete (ex., fil. *Zygomycota*) hifele au forma unor tuburi delimitate de un perete celulozic. În masa plasmatică, dispusă sub forma unui manșon în jurul peretelui hifal, se află numeroși nuclei. La ciupercile superioare (*Ascomycota* și *Basidiomycota*) hifele sunt septate, pluricelulare, fiecare celulă fiind de regulă uninucleată în cadrul miceliului primar și dinucleată în cadrul celui secundar și terțiar. Peretele celular este chitinos, iar substanța de rezervă este glicogenul. La ciupercile cu corpuri de fructificație (ascocarpi sau bazidiocarpi) hifele se asociază, concresec și formează structuri compacte, pseudoparenchimatose. În cadrul acestora apar mai multe tipuri de hife: **h. ascogene** – **h.** specializate, rezultate prin germinarea cenozigotului; dau naștere la una sau mai multe asce; **h. generative** – cu peretele, de regulă, subțire (uneori sclerificat), cu sau fără conexiuni cârlig, prezente în toate tipurile de bazidiocarpi; ele dau naștere atât structurilor himeniale (bazidii, bazidiole, cistidii) cât și hifelor vegetative; **h. gloepleurale** – caracterizate de pereți subțiri și de un conținut înalt refringent; se colorează strălucitor cu floxină și cu reactivul lui Melzer; **h. de legătură** – **h.** abundent ramificate, sinuoase, neseptate, cu pereți subțiri sau groși și cu creștere limitată. Interconexează hifele scheletale; **h. receptivă** – **h.** cu funcție de gametange feminin (trichogin), caracteristică fungilor ruginoși încadrați în ordinul *Uredinales*. Ele recepționează și fixează o spermă cu care ulterior fuzionează. Se formează din partea superioară a peretelui spermogonial, imediat sub sau printre perifize; cresc în afară prin ostiol și se cufundă în picătura de „nectar” care conține spermiile exsudate din spermogonie; **h. scheletale** – **h.** neramificate, neseptate, cu pereți totdeauna puternic îngroșați, rigizi; de regulă, au creștere nelimitată; îndeplinesc un rol mecanic de susținere; **h. setale** – **h.** asemănătoare setelor, cu pereți îngroșați și vârfurile ascuțite; apar în subhimeniu, dar pot proemina în himeniu. [69]

HIGRIC, (ecol.) califică o stațiune ecologică ale cărei sol și atmosferă prezintă o rată ridicată de umiditate. [3]

HIGROFIL, (ecol.) iubitor de apă, fără a fi acvatic propriu-zis [24]; plante iubitoare de umezeală atmosferică și locuri umede; ex., orezul (*Oryza sativa*), speciile de *Carex*, *Juncus* etc. [50]

HIGROFITE, (ecol.) plante adaptate să trăiască în locuri cu umiditate atmosferică sau edafică excesivă, ecomorfă. Tipul ecologic al speciilor se notează cu **Higr.** Cele condiționate de o umiditate atmosferică accentuată au adaptări caracteristice constând din celule speciale cu rol de captare a apei atmosferice,

ex., *Sphagnum*, iar epifitele tropicale neparazitate specializate în captarea umidității atmosferice au un țesut parenchimatic epidermal al rădăcinilor aeriene numit *velamen radicum*, ex., specii de *Orchidaceae*, *Araceae*, *Liliaceae*, *Amaryllidaceae* etc. Speciile condiționate de o umiditate edafică abundentă sunt întâlnite pe lunci, marginea lacurilor, bazine, tinoave, văi umede, păduri umede și puternic umbrite, ex., pipirigurile (*Eleocharis*, *Juncus*), rogozurile reprezentate prin specii de *Carex* (*C. vulpina*, *C. curvula*, *C. hirta* etc.). Le sunt caracteristice o presiune osmotică ridicată (8-12 atmosfere), sistemul radicular redus, cilindrul central slab dezvoltat, arechimuri bine dezvoltate, frunze mari, glabre, cu multe stomate dispuse pe ambele fețe, unele și cu hidatode, cuticulă subțire. [50]

HIGROFOB, (ecol.) califică organismele sau plantele care evită mediile umede. [3]

HIGROMĂ, (med. vet.) tumefiere de consistență moale, localizată sub țesutul dermic, constituind o acumulare excesivă de lichide la nivelul pungilor seroase existente în zonele de trecere ale țesuturilor moi peste razele osoase. [33]

HIGROMETRU CHIMIC DE ABSORBȚIE, (meteor.) instrument prin care se determină umiditatea aerului în funcție de cantitatea de vapori de apă absorbiți de o substanță higroscopică. [54]

HIGROMETRU CU FIR DE PAR, (meteor.) senzorul de umiditate ce constă din unul sau mai multe fire de păr degresate, care se alungesc când crește umiditatea aerului. [54]

HIGROMETRU ELECTRIC, (meteor.) senzorul de natură electrică (rezistiv sau capacitiv) care variază cu umiditatea aerului sau solului. [54]

HIGROPETRIC, (speol.) termen creat de T. Orghidan, M. P. Dumitrescu și M. P. Georgescu (1962). Peretii și roți din zona vestibulară a peșterilor constituie un biotop populat de o faună higropetrică. [44]

HIGROPSAMON, (zool.) termen creat de J. Wiszniewski (1947) pentru a desemna organismele marine și de apă dulce care trăiesc în nisipurile saturate de apă din zona cea mai învecinată cu un lac sau mare. Sin.: *higroarenal*, termen hibrid (greco-latin) creat de același autor, în același sens, care trebuie abandonat. [44]

HIGROSCOPICITATE, proprietatea unei substanțe de a absorbi vaporii de apă, schimbându-și caracteristicile fizice. [54]

HIGROSCOPICITATEA SOLULUI, (pedol.) însușirea solului de a adsorbi apa din vaporii de apă din atmosferă. [29]

HIL, (anat.) mică depresiune în care pătrund vasele de sânge și prin care părăsesc un organ (rinichi, ovar etc.). [37]

HILBERT, David (1862-1943), matematician și logician german. A profesat la Universitatea din

- Königsberg și din Göttingen. Este considerat matematicianul reprezentativ al primei jumătăți a secolului XX. Contribuțiile sale remarcabile la dezvoltarea matematicii pentru mai multe decenii sunt: „Teoria corpurilor și numerelor algebrice“ (apărută în 1896 și tradusă și în limba română în 1998), „Fundamentele geometriei“ (1899) și mai ales cele 23 de probleme propuse matematicienilor la al doilea Congres Internațional al Matematicienilor de la Paris, 1900. [48]
- HILEA**, (biogeogr.) denumire dată pădurii tropicale umede amazoniene. [70] → PĂDURE ECUATORIALĂ
- HILIDE** (*Hylidae*), (zool.) familie de broaște arboricole numite și brotăcei, la care degetele sunt prevăzute cu discuri adezive. Se găsesc în multe părți ale lumii și au talie mică. Unele specii arată un comportament complex. Pot incuba ponta într-o pungă de pe spatele femelei (broasca cu pungă) sau între 2 frunze care atârnă deasupra apei (broasca prehensilă). La noi în țară trăiește brotăcelul (*Hyla arborea*) care pe vegetație are culoarea verde intens, iar pe sol devine verzui-brun-pământiu. [37]
- HILOBATIDE** (*Hylobatidae*), (zool.) giboni: familie de maimuțe, puternic adaptate la viața arboricolă. Brațele lungi joacă un rol important în deplasare. Craniu fără torus orbital și creastă occipitală. Pe sol se deplasează biped. Au mici calozități fesiere înconjurată de peri. Se hrănesc cu fructe, insecte, pui de păsări. Sexe asemănătoare. Trăiesc în S-E Asiei și Sumatra. [37]
- HILOTISM**, (ecol.) formă de simbioză în cadrul căreia un simbiot este aservit altui simbiot. [3]
- HIMALAYAN**, (glac.) tip de ghețar montan care prezintă o limbă foarte lungă, de multe ori ramificată, iar topirea este activă sub limita zăpezilor permanente. [25]
- HIMENIU**, (micol.) stratul reproducător la ciuperci, format la *Ascomycota* din asce și parafize, iar la *Basidiomycota* din bazidii și pseudoparafize, uneori și din cistide. [61]
- HIMENOFOR**, (micol.) suprafața organului fructifer la ciupercile din clasa *Homobasidiomycetes* care poartă himeniu. Ex., ciuperci din familiile *Polyporaceae*, *Agaricaceae*. [61]
- HIMENOMICETE**, (micol.) bazidiomicete la care himeniul este evident, fiind permanent sau cel puțin la maturitate în contact direct cu mediul ambiant; ex., bazidiomicetele încadrate în ordinele *Agaricales* (ex., ciuperca de câmp, boletii), *Aphylophorales* (ex., iasca), *Auriculariales* (ex., urechiușa) ș.a. sunt h. [69]
- HINCHINBROOK**, parc național insular situat în Australia (statul Queensland). Suprafața, 39.379 ha (1932). Protejează întreaga insulă muntoasă și nelocuită. Altitudinea cea mai ridicată o are vârful Bowen (1.095 m). Munții sunt bine împăduriți și se află înconjuțați de crânguri de mangrove. [50]
- HIROID**, (anat.) al doilea arc scheletic visceral al unui vertebrat, imediat înapoia arcului mandibular și susținând planșeul bucal. La peștii cartilagineoși separă spiraculul de prima fantă branhială. La animalele terestre, la care spiraculul s-a transformat în trompa lui Eustache, este o placă turtită la rădăcina limbii și o serie de oase mici trecând în sus spre craniu. [37]
- HIOMANDIBULAR**, (anat.) piesă cartilagineasă sau osoasă intrând în constituția arcului hioidian. La pești servește la articularea fălcii inferioare la craniu, iar la vertebratele terestre se transformă în osicul auditiv. [37]
- HIOSTILICĂ**, (anat.) tip de articulație la care falca superioară nu atinge capsula auditivă și este suspendată numai prin hiomandibular și prin ligamente. Se întâlnește la majoritatea rechinilor. [57]
- HIPANTIU**, (bot.) axă florală în formă de cupă sau tubuliformă, rezultată din lărgirea receptaculului; ex., *Oenothera biensis*, *Rosa arvensis*, *Thymelaeaceae*. [50]
- HIPANTODIU**, (bot.) inflorescență cu flori sesile închise în receptacul; ex., smochin (*Ficus carica*). [50]
- HIPAXIAL**, (anat.) ventral sau sub coloana vertebrală, cu referire la mușchi. [37]
- HIPERACUZIE**, (fiziol.) acuitate auditivă superioară, ieșită din comun. [28]
- HIPERALDOSTERONISM**, (med. u.) afecțiune caracterizată prin secreția excesivă de aldosteron de către cortico-suprarenală; h. primar – cauza hipersecreției este o tumoră suprarenaliană; h. secundar – secreția excesivă de aldosteron este cauzată de un exces de renină și angiotensină; se întâlnește în ciroza hepatică, hipertensiunea arterială. [60]
- HIPERALGEZIE**, (psih.) sensibilitate excesivă la durere, caracterizată prin scăderea pragului și asocierea cu tonalități afective neplăcute. [28]
- HIPERALGIE**, (med. u.) perceperea exagerată a stimulilor dureroși sau nociceptivi, ca urmare a alterării pragului de durere. Există h. periferice, centrale, viscerale și ale extremității cefalice (faciale și profunde). [21]
- HIPERCHERATOZĂ**, (med. vet.) distrofie protidică a straturilor superficiale ale pielii, caracterizată prin producția excesivă de cheratină în structurile care, în mod normal, conțin celule cornificate. Consecința hiperproducției de corn este aglomerarea acestuia în straturi mult mai groase decât normal, pe suprafața pielii. Histologic, în celulele cornificate nucleii nu mai sunt prezenți. [33]
- HIPEREMIE**, (med. vet.) dilatarea reversibilă a vaselor arteriale și a capilarelor întregi în urma creșterii volumului sângelui și intensificării circulației.

HIPEREMOTIVITATE

Hiperemia poate fi activă (arterială) sau pasivă (venoasă). [33]

HIPEREMOTIVITATE, (psih.) reactivitate emoțională exagerată. Se manifestă prin paloare sau roșeață, palpitații, tremurături etc. [28]

HIPERESTEZIE, (psih.) sensibilitate excesivă, deasupra normalului, manifestată prin creșterea intensității senzațiilor și percepțiilor ca urmare a coborârii pragului senzorial. [28]

HIPERFALANGIE, (zool.) condiție în care este mărit numărul de falange în fiecare deget al unui membru; ex., în „paletele“ balenelor. [37]

HIPERFOSFAT, (agrochim.) îngrășământ fosfatic care rezultă din măcinarea fină a fosfaților naturali din zăcămintele din Maroc. Conține între 28 și 30% P_2O_5 și se folosește cu rezultate bune pe solurile acide din zonele cu precipitații asigurate. [29]

HIPERGLICEMIE, (fiziol.) depășirea nivelului maxim normal al glicemiei (v. acest termen). Fiziologic, se înregistrează în perioadele postprandiale. Patologic, apare în condiții bazale (după post alimentar de 12 ore) și are la bază o dereglare endocrină: insuficiența secreției a hormonului hipoglicemiant (insulina) și/sau exces de hormoni hiperglicemianți (somatotrop hipofizar, tiroidieni, glucagon, cortizol, hormoni sexuali); depășirea glicemiei de 160-180 mg % se însoțește de glucozurie. Prezența hiperglicemiei și glucozuriei caracterizează diabetul zaharat clinic manifest. [21]

HIPERHIDROZĂ, (med. u. și vet.) secreție exagerată de sudoare, manifestată generalizat sau pe arii localizate ale corpului. [33]

HIPERICACEE (*Hypericaceae*), (bot.) sin. *Gutifere* (*Gutiferae*), familie care cuprinde cca 900 de specii lemnoase, rar ierboase, din care numai câteva genuri trăiesc în regiuni temperate. Bogate în uleiuri eterice. Frunze opuse, rar alterne, simple, fără stipele. Flori bisexuate (hermafrodite), actinomorfe, cu structură variată. Formulă florală: $\sigma * K_{5-4} C_{5-4} A_{\alpha} G_{(5-3)}$ sau $(15-1)$. Androceul este triadelf sau pentadelf. Fruct capsulă septicidă. Flora României posedă 12 specii ce aparțin genului *Hypericum*, $x = 7, 8, 9, 10$. [50]

HIPERICINĂ, (biochim.) substanță produsă de plantele din genul *Hypericum* (sunătoare), care se acumulează în corpul erbivorelor consumatoare, producând o fotosensibilitate a pielii și o iritare intensă. Pentru insecta *Chrysolina brunsvicensis*, hipericina este un factor declanșator de obținere a hranei. [41]

HIPERINFLAȚIE, (ec.-fin.) inflație caracterizată prin rate înalte și crescătoare. Oamenii își pierd încrederea în valoarea monedei și revin la schimbul direct de produse (barter). În societate apare o dezvoltare socială crescândă. [55]

HIPERLIPOPROTEINEMIE, (med. u.) afecțiune ereditară sau dobândită, caracterizată prin creșterea nivelului lipoproteinelor în sânge. Aceasta poate fi: *tip I* – hiperlipemie prin acumularea în sânge de chilomicroni; *tip II* – hiperlipemie prin acumulare plasmatică de lipoproteine cu densitate mică (beta), colesterol și fosfolipide; *tip III* – hiperlipoproteinemie prin acumulare plasmatică de colesterol și lipoproteine cu densitate foarte mică (prebeta); *tip IV* – hiperlipemie prin acumulare crescută de trigliceride și lipoproteine cu densitate foarte mică; *tip V* – hiperlipemie prin acumularea excesivă de chilomicroni și lipoproteine cu densitate foarte mică. [60]

HIPERLIZINEMIE, (med. u.) boală metabolică ereditară, caracterizată prin creșterea excesivă în sânge a lizinei; se asociază cu retard fizic și mintal, convulsii. [60]

HIPERMASTIGINE (*Hypermastigina*), (zool.) ordin care cuprinde animale cu un număr foarte mare de flageli. Trăiesc totdeauna în simbioză cu termitetele, în intestinul acestora. Termitetele se hrănesc cu lemn, pe care nu sunt în stare să-l digere. Acest rol le revine hipermastiginelor flagelate care digeră celuloza, iar lignina este eliminată. O parte din produsele digerate sunt cedate și termitei-gazdă. [50]

HIPERMNEZIE, (psih.) predispoziție exagerată, ducând spre patologic, de masivă aducere aminte, mult mai mult decât în cadrul firesc. [28]

HIPEROSMOTIC, (acv.) se referă la un mediu acvatic în care apa difuzează din organism deoarece soluția externă are o concentrație în săruri mai mare decât concentrația mediului intern al organismului. [70]

HIPEROSTOZĂ, (med. u. și vet.) îngroșare patologică, difuză sau sub formă de focar, a osului, ducând la deformarea diverselor piese ale scheletului. [33]

HIPERPARATIROIDISM, (med. u.) afecțiune caracterizată prin hiperplazia glandelor paratiroidice și creșterea secreției hormonilor paratiroidieni, secundare unui metabolism anormal al calciului și al fosforului în afecțiunile renale cronice. [60]

HIPERPARAZIT, (ecol.) parazit care parazitează un alt parazit. Ex., ciuperca *Ampelomyces quisqualis* parazitează ciupercile din familia *Erysiphaceae*, *Trichoderma viride* parazitează ciuperca *Botrytis cinerea* [61]; speciile de himenoptere (paraziți terțiari) care își depun pontă în larvele altor specii de himenoptere, la rândul lor parazite. [62]

HIPERPARAZITISM, (ecol.) formă de parazitism conform căreia un parazit se dezvoltă pe seama altora. [3]

HIPERPLAN, (mat.) un subspațiu vectorial al unui spațiu vectorial E de codimensiune 1 în E . [48]

HIPERPLAZIA VERUCOASĂ, (med. vet.) boală virală ce afectează ciprinidele. Agentul patogen este un herpes virus de formă sferică sau alungită de 200-300 mm. Peștii prezintă pe suprafața corpului excrescențe cutanate plate, cu aspect gelatinos, de culoare albă, cenușie, semitransparente și opace. La examen histologic se observă hiperplazia tegumentului. La unii pești poate apărea și ramolisment osos (osteomalacie). [10]

HIPERPLAZIE, **1.** (biol.) Multiplicare excesivă a celulelor; rată anormală de diviziune celulară caracteristică celulelor tumorale. [69] **2.** (fitopat.) La plante, creștere exagerată în dimensiuni a unui organism prin înmulțirea celulelor. Fenomenul apare ca reacție la unii factori externi, hormonalii sau parazitari. Ex., măhuri de vrăjitoare (proliferarea mărilor). [61] **3.** (med. u. și vet.) Proces adaptativ reprezentat de creșterea numărului de celule dintr-o structură tisulară sau dintr-un organ, ceea ce duce la mărirea volumului acestuia. Adesea hiperplazia se asociază cu hipertrofia. [33]

HIPERPLAZIE GINGIVALĂ, (stomat.) proliferarea mucoasei gingivale de natură fibroconjunctivă. Se manifestă sub formă de îngroșări ale gingiei fixe. Uneori poate duce la formarea de punji gingivale și la mobilizarea dinților. [43]

HIPERPRĂDĂTOR, (ecol.) animal prădător al altor categorii de prădători (de ex., vulturul se hrănește cu reptile, acestea cu batracieni, iar batracienii cu insecte). [2]

HIPERPROLINEMIE, (med. u.) boală metabolică moștenită, caracterizată prin creșterea concentrației plasmatice și a excreției urinare de prolină, hidroxiprolină și glicină. [60]

HIPERPROSEXIE, (psih.) tulburare predominant cantitativă a atenției, caracterizată prin exagerarea orientării selective a activității de cunoaștere. [28]

HIPERREALISM, (cult.-art.) mișcare artistică derivată din tendințele realiste ale artei moderne (apărută în SUA în anii '60) care face distincție între programul acestei mișcări și realismul conținut în impresionism, cubism, pictura metafizică, dadaism, suprarealism etc. [67]

HIPERSALIN, (acv.) cu o concentrație de săruri mai mare decât a apei oceanice (peste 40 g/l). [70]

HIPERSECRETIE, (fiziol.) exacerbarea unei secreții glandulare. [33]

HIPERSENSIBILITATE, (patol.) tip de interacțiune gazdă-parazit materializat prin moartea rapidă a celulelor din locurile de infecție. Reacția de h. reprezintă o modalitate de apărare a plantei gazdă, blocând invazia patogenului biotrof. [69]

HIPERSONIC, (milit.) zbor cu viteze mai mari decât de cinci ori viteza de propagare a sunetului în aer.

Asemenea zboruri se execută la mari altitudini, unde densitatea aerului este redusă, iar gradul de încălzire al aeronavei este mic, sau în cosmos unde, lipsind aerul, încălzirea cinetică dispare. La zborul efectuat în straturile relativ dense ale atmosferei, apare o puternică încălzire a învelișului aparatului (barieră termică), astfel că acesta trebuie construit din oțeluri speciale refractare (din titan) sau să aibă pe înveliș straturi ceramice. [31]

HIPERSPLENISM, (med. u.) afecțiune în care elementele figurate ale sângelui sunt distruse prin activitatea excesivă a splinei, fiind însoțită și de anemie, neutropenie, trombocitopenie. [60]

HIPERTENSIUNE, (med. u.) creșterea presiunii sangvine, de obicei peste 140/90 mm Hg. Ea poate fi: *esențială* – hipertensiune de cauză necunoscută; *malignă* – hipertensiune gravă ce determină modificări degenerative vasculare, însoțite de hemoragii retiniene, renale, cerebrale; *portală* – creșterea presiunii în sistemul port de cauze infrahepatice: tromboza venei porte, suprahepatice: insuficiență cardiacă, intrahepatice: ciroză hepatică; *pulmonară* – hipertensiune în circulația pulmonară determinată de unele cauze cardiace sau fibroza pulmonară; *renovasculară* – hipertensiune cauzată de obstrucția arterelor renale. [60]

HIPERTENSIUNE ARTERIALĂ, (med. u.) conform JAMA (The Journal of the American Medical Association 2003; 289:2560-2572), clasificarea valorilor presiunii arteriale sistolică și diastolică include următoarele grupe: normal – TA sistolică (maximă), cel mult 120 mm Hg și TA diastolică (minimă) cel mult 80 mm Hg. Stadiul prehipertensiv: TA sistolică 120-139 mm Hg sau TA diastolică 80-89 mm Hg. Stadiul de hipertensiune: TA sistolică minim 140 mm Hg sau TA diastolică minim 90 mm Hg. Hipertensiune severă : TA sistolică minim 160 mm Hg sau TA diastolică minim 100 mm Hg. [21]

HIPERtermAL, (acv.) califică apa de izvor a cărei temperatură depășește 40°C. [3]

HIPERTIMIE, (psih.) exagerare a tonusului afectiv. [28]

HIPERTIROIDISM, (med. u.) afecțiune caracterizată prin creșterea în volum a glandei tiroide precum și a secreției ei. El poate fi: *primar* – hipertiroidism cu originea în glanda tiroidă; *secundar* – hipertiroidism cauzat de stimularea anormală a glandei tiroide, ca urmare a unor afecțiuni hipofizare. [60]

HIPERTRICHOZĂ, (fiziol.) dezvoltare abundentă a părului. Procesul poate fi localizat sau generalizat, congenital sau dobândit. [33]

HIPERTROFIE, (biol.) **1.** Nutriție excesivă a unui organism sau celulă. **2.** Creșterea anormală a volumului unei celule, țesut sau organ. [69] Fenomenul de h. apare atât în stare normală, datorită

HIPERTROFIE PULPARĂ

unei funcții intense și susținute, cât și în stare patologică. [61]

HIPERTROFIE PULPARĂ, (stomat.) proliferarea țesutului conjunctiv al pulpei dentare, luând caracterul de țesut de granulație. Constituie o formă clinică de pulpită cronică deschisă. [43]

HIPERVITAMINOZĂ, (med. u. și vet.) tulburare organică produsă prin prezența în exces a unui factor vitaminic în hrană. [34]

HIPIC, (sp.) referitor la cai sau la cursele de cai. Sport h., concurs h. etc. [34]

HIPISM, denumire generică atribuită întregii activități legate de folosirea și participarea cailor. Sport practicat cu cai de curse, călărie. [34]

HIPNAGOGIC, (psih.) se referă la stările de somnolență ce precedă somnul și când pot apărea imagini de tip halucinatoriu. Stările hipnagogice sunt considerate ca intermediare între vigilență și somn. [28]

HIPNOZĂ, (psih.) stare mentală tranzitorie, indusă artificial, asemănătoare celei de somn, provocată prin sugestie sau pe alte căi, stare ce afectează un subiect treaz. [28]

HIPOACUZIE, (med. u. și vet.) scăderea acuității auditive, cauzată fie de o tulburare de conducere, fie de disfuncția elementelor nervoase. [60]

HIPOBACTERIONEUSTON, (ecol.) populații de bacterii și ciuperci microscopice cu rol de descompunere a organismelor mici moarte aflate la acest nivel, redând mediului acvatic elementele minerale din care au fost constituite. [50]

HIPOBAZIDIE, (micol.) partea bazală a bazidiei furcate de la unii fungi gelatinoși (ex., ord. *Dacrymycetales*). [69]

HIPOBIOZĂ, (ecol.) stare ecofiziologică proprie organismelor cu metabolism încetinit (somn prelungit, de exemplu). [3]

HIPOBRANHIALE, (anat.) elemente scheletice cartilaginose sau osoase, adiacente bazibranchialului și sub ceratobranhiale în scheletul arcului branchial al unui pește. [37]

HIPOCAMP, (anat.) parte a scoarței cerebrale apropiată de linia mediană la vertebrele superioare. La reptile această regiune este relativ subțire și aparent asociată cu simțul mirosului. La mamifere însă este mult îngroșată, formând 2 lobi, unul în fiecare emisferă cerebrală, unite prin comisura hipocampală. Formează o parte a arhivalului la reptile și a neopaliului la mamifere. Asociat învățării și emoțiilor. [37]

HIPOCASTANACEE (*Hyppocastanaceae*), (bot.) familie care cuprinde cca 18 specii de plante lemnoase ce aparțin de două genuri, răspândite în America de Nord și Centrală, Peninsula Balcanică, Asia Centrală (Himalaya) și de Est (Japonia). Frunze

opuse, palmat-compuse, sesile sau pețiolate, fără stipele. Flori poligame, bisexuate (hermafrodite) sau unisexuate, zigomorfe, pe tipul 4-5, dispuse în panicule îndesuite, piramidale; caliciul dialisepal; corola dialipetală; de obicei din 4-5 petale inegale; androceu din 5-8 stamine libere, fixate la marginea internă a discului; gineceul trilocular, cu ovar superior, cu două ovule în fiecare lojă, stil lung, stigmat întreg. Formula florală: $\zeta \cdot | \cdot K_5 C_{4-5} A_{5-8} G_{(3)}$. Fruct, capsulă valvicid-loculicidă, care se deschide prin trei valve. Flora României posedă 6 specii ce aparțin genului *Aesculus*, $x = 10$. [50]

HIPOCENTRU, (seismol.) locul din scoarță unde se declanșează un cutremur; se redă în kilometri; în funcție de localizarea hipocentrului se deosebesc cutremure superficiale sau normale (până la 60-70 km), intermediare (70-300 km) și de adâncime (peste 300 km). [25]

HIPOCOTIL, (bot.) porțiune a tulpiniței plantulelor (tigelă), situată sub nivelul cotiledoanelor. În majoritatea cazurilor suferă numai un proces continuu de creștere în grosime, pe măsură ce plantele înaintază în vârstă, iar în altele participă efectiv la formarea rădăcinii tuberizate, așa cum este cazul la plantele legumicole cultivate pentru rădăcini (sfeclă, morcov, ridiche etc.). [72]

HIPOCRAT (460-375 î.Hr.), medic și filosof grec. Practică medicina din tinerețe. Fondatorul medicinei raționale. Proclamă caracterul material al bolii. Consideră stările patologice ca fiind determinate de cauze naturale, iar boala constă în ruperea echilibrului între umorile organismului. Cunoștințele pe care le-a acumulat sunt sintetizate în lucrarea „Corpus Hippocraticum” (culegere hipocratică) formată din 60 de cărți unde sunt cuprinse elemente de medicină, anatomie, fiziologie, embriologie, ereditate. Este numit „părintele medicinei”. [11]

HIPOCRATERIFORM, (bot.) corolă gamopetală de forma unei trompete, cu tubul lung și îngust care la partea superioară se lărgeste brusc, luând aspectul de taler; ex., liliac (*Syringa vulgaris*), volbură (*Convolvulus arvensis*), tutun (*Nicotiana tabacum*). [50]

HIPOCROMIE, (med. u.) reducerea cantității normale de pigment din piele, țesuturi sau organe. Un alt sens al termenului desemnează reducerea cantității de hemoglobină din sânge. [33]

HIPODERM, (anat.) stratul profund al pielii, format din lobuli grăsoși care sunt separați între ei prin travee de țesut conjunctiv ce conțin vase și nervi. [21]

HIPODERMĂ, (zool.) la insecte, stratul de celule cilindrice, unistratificate, care secretă cuticula artropodelor. [62]

- HIPODROM**, (sp.) spațiu special amenajat destinat antrenamentelor și concursurilor hipice. [34]
- HIPOESTEZIE**, (fiziol.) scădere relativă sau gravă a sensibilității generale prin creșterea pragurilor senzoriale. [28]
- HIPOFARINGE**, (anat.) prelungire a marginii inferioare a gurii la insecte, care împreună cu epifaringele poate închide orificiul bucal. [62]
- HIPOFIL**, (micol.) fructificațiile ciupercii care se dezvoltă pe partea inferioară a frunzei. [61]
- HIPOFILA**, (bot.) frunză scvamiformă abortivă; ex., *Asparagus, Ruscus*. (C. Váczy, 1980) [50]
- HIPOFITONEUSTON**, (ecol.) producător primar al hiponeustonului, reprezentat de alge microscopice (diatomee, cloroficee, bacteriofite, flagelate), aflate în pelicula superficială de apă și pe fața ei internă, unde realizează formarea de substanță organică prin procesul de fotosinteză. **H.** reprezintă hidrobionții hiponeustonului, iar aceștia, pe ai neustonului. [50]
- HIPOFIZĂ**, (anat.) glandă endocrină situată în cutia craniană, sub hipotalamus, în șaua turcească a osului sferoid. Are forma unui bob de fasole, diametrul aproximativ 1 cm și greutate 0,6-0,7g. Este formată din doi lobi, cu origine embriologică diferită, structură și funcții diferite. Lobul anterior (adenohipofiza) secretă 7 hormoni principali (→ ADENOHIPOFIZĂ). Lobul posterior (retrohipofiza) depozitează doi hormoni secretați în hipotalamusul anterior: hormonul antidiuretic și ocitocina. [21]
- HIPOGAION** → EDAPON
- HIPOGEIC**, (speol.) termen indicând calitatea de mediu subteran. Ant. *epigeic*. [44]
- HIPOGEICOLE**, (speol.) sin. *endogeicole, subterane*, animale (specii) care trăiesc în mediile hipogeice terestre sau acvatice. Ant. *epigeicole*. [44]
- HIPOGEN**, (geol.) roci, procese, resurse de apă apărute la adâncime în scoarță. [25]
- HIPOGEU¹**, (bot.) organ care trăiește sau germinează sub pământ, ex., la semințele de mazăre (*Pisum sativum*) cotiledoanele după germinare rămân în pământ; fructele la alunele de pământ (*Arachis hypogaea*) se formează și se maturizează în pământ. [50]
- HIPOGEU²**, organism care își duce viața sub suprafața solului **1.** (zool.) Animale care trăiesc sub pământ. **2.** (micol.) Corp de fructificație al unor ciuperci care se dezvoltă subteran (ex., trufele). [69]
- HIPOGEU³**, (speol.) totalitatea mediilor hipogeice (subterane) terestre și acvatice care formează domeniul hipogeu. Ant. *epigeu*. [44]
- HIPOGIN**, (bot.) floare la care petalele și staminele sunt inserate la baza ovarului, iar gineceul este superior; ex., *Brassicaceae/Cruciferae, Fabaceae/Leguminosae, Liliaceae* etc. [50]
- HIPOGLICEMIE**, (fiziol.) scăderea nivelului plasmatic al glucozei sub nivelul minim normal (→ GLICEMIE). Este percepută imediat de neuronii hipotalamici care formează glicostatul. De aici, sunt generați stimuli spre glandele medulosuprenale, de unde se descarcă adrenalina care stimulează glicogenoliza hepatică, cu descărcare de glucoză în circulație. Același efect îl are și glucagonul descărcat din celulele alfa pancreatice. Dacă hipoglicemia este persistentă, în zilele următoare se descarcă STH din hipofiză și cortizol din corticosuprenale, care amplifică efectul hiperglicemiant al primilor doi hormoni. Hipoglicemiile severe alterează metabolismul neuronal, cu apariția unor pierderi de cunoștință de scurtă durată (lipotimii). Dacă nivelul glicemiei este foarte scăzut (sub 50 mg %), pot apărea convulsii, comă și chiar moarte. [21]
- HIPOGLOS**, (anat.) al XII-lea nerv cranian, motor, la amniote, care inervează planșeul bucal și limba. [37]
- HIPOGONADISM**, (med. u.) afecțiune endocrină caracterizată prin secreția deficitară a gonadelor. [60]
- HIPOHIALE**, (anat.) oase sau cartilaje formând o parte a arcului hioidian (planșeul bucal) la pești; ele stau la baza arcului, de fiecare latură a bazihialului median. [57]
- HIPOLIMNIC**, (limn.) termen inedit, propus de Șt. Negrea pentru apele interstițiale care îmbibă sedimentele mobile depuse pe malul lacurilor, formate dintr-un amestec de nisip cu pietriș de diferite mărimi etc., întocmai ca în cazul mediului hiporeic. Putem distinge, prin analogie cu acest mediu, organisme *hipolimnobile* (*Hypo + limne + bion*), *hipolimnofile* (*Hypo + limne + philos*) și *hipolimnoxene* (*Hypo + limne + xenos*). Fiind alimentat deopotrivă de apa epigeică a lacului respectiv și de apa freatică cu care este în contact permanent sau temporar, acest mediu acvatic poate fi considerat un *ecoton*. [44]
- HIPOLIMNION**, strat de apă sărac în oxigen, situat la adâncimi mari (există numai la apele adânci). [10]
- HIPOMIMIE**, (psih.) diminuare a reacțiilor mimice ce acompaniază comportamentele obișnuite. [28]
- HIPONEURIAN**, (zool.) organism animal al cărui sistem nervos (format dintr-un lanț ganglionar legat de ganglioni cefalici/cerebroizi) este dispus ventral față de sistemul digestiv. Caracterizează protostomienii (nevertebratele cu excepția Echinodermelor). [69]
- HIPONEUSTON**, (ecol.) parte a biocenozelor neustonice pelagice, formată din hidrobionți care populează pătura superficială de apă groasă de cca 5 cm, un timp mai mult sau mai puțin îndelungat. Aceștia folosesc fața internă a peliculei superficiale a apei fie pentru susținere, fie ca substrat pe care se deplasează. Cuprinde cele trei componente trofice: *producători* –

constând din diatomee, flagelate etc.; *consumatori* – constând din protozoare (testacee, ciliate), viermi, moluște, crustacee, insecte etc.; *descompunători* sau *reducători* – constând din bacterii și ciuperci microscopice. [50]

HIPOPARATIROIDISM, (med. u.) afecțiune determinată de scăderea secreției paratiroidelor, rezultată din scăderea plasmatică a calciului și din creșterea plasmatică a fosfaților. [60]

HIPOPION, (med. u. și vet.) colecție de puroi situată în camera anterioară a ochiului. [33]

HIPOPITUITARISM, (med. u. și vet.) afecțiune determinată de scăderea secreției de hormoni adenohipofizari, cauzată de distrucția glandei pituitare, ce se poate asocia cu atrofia tiroidei, a gonadelor sau a suprarenalei. [60]

HIPOPLAZIA CEREBELOASĂ, (med. vet.) malformație congenitală frecventă în patologia veterinară, consecință a infecțiilor virale (panleucopenia pisicilor, herpesvirozele cabalinelor, pesta porcină, sindromul respirator și reproductiv suin etc.). [33]

HIPOPLAZIE, (fitopat.) subdezvoltarea unui organ vegetal sau a unei plante, rezultată prin reducerea numărului de celule. Cauza h. poate fi un patogen. Se cunosc boli provocate de virusuri, bacterii sau ciuperci care determină piticirea plantelor. Ex., virusul piticirii galbene a orzului; arsura aureolată a fasolei, produsă de bacteria *Pseudomonas savastanoi* pv. *phaseolicola*; mana florii-soarelui, produsă de ciuperca *Plasmopara halstedii*. [61]

HIPOPODIUM, (bot.) partea bazală a unui lăstar în creștere; partea bazală a axei frunzei tinere, pedicelul carpelei. [50]

HIPOPOTAMIDE (*Hippopotamidae*), (zool.) hipopotami: ungulate *Artiodactyla* cu piele groasă, aproape lipsită de păr, un cap masiv, un corp mare și greoi. Picioarele sunt scurte și fiecare are 4 degete cu copite ca niște unghii. Animale erbivore semiacvatice, răspândite în Africa. [37]

HIPOPROSEXIE, (psih.) diminuare a orientării selective a activității de cunoaștere. [28]

HIPOREAL, sin. *hiporeic* (v. *acest termen*). Termen creat de J. Schwoerbel (1961). [44]

HIPOREIC, (acv.) mediu acvatic permeabil „în mic” din grupa apelor interstițiale din sedimente mobile. Sunt ape interstițiale ce însoțesc apele curgătoare din albia minoră și cea majoră. Fiind alimentat deopotrivă de apa epigeică a râului respectiv și de apa freatică cu care este în contact permanent sau temporar, acest mediu acvatic este considerat un *ecoton* (zonă de întrepătrundere între două ecosisteme). Termen creat de T. Orghidan (1955) sub numele de „biotopul hiporeic”. Sin. *hiporeal*, *potamostigal*, *ritrostigal*. [44]

HIPOREOBIONT, (zool.) organism (specie) care trăiește și se reproduce exclusiv în mediul hiporeic. Termen creat de T. Orghidan (1955). [44]

HIPOREOFIL, (zool.) organism (specie) care trăiește și se reproduce deopotrivă în mediul hiporeic și în mediile acvatice adiacente. [44]

HIPOREOXEN, (zool.) organism (specie) care este oaspete ocazional sau accidental al mediului hiporeic. Termen creat de T. Orghidan (1955). [44]

HIPOREUS, (zool.) organism de talie mică, ce trăiește în biotopul hiporeic. Se obține prin săparea de gropi în lunca râurilor mari și filtrarea apei adunate. [10]

HIPORIBOFLAVINOZĂ, (med. u.) afecțiune cauzată de aportul insuficient de riboflavină. [60]

HIPOSPADIAS, (med. u.) anomalie congenitală caracterizată prin situarea anormală a meatului urinar, pe fața ventrală a glandului. [33]

HIPOSTAZA CADAVERICĂ, (med. u. și vet.) modificare cadaverică precoce instalată în părțile declive ale cadavrului sub acțiunea factorilor de gravitație și a împingerii post-mortem a masei sangvine din cord și arterele mari intrate în rigiditate. Dacă poziția cadavrului nu este modificată în primele ore după moarte, hipostaza indică partea pe care a murit animalul. [33]

HIPOSTAZĂ, (biol.) 1. Proces de diferențiere secundară a celulelor la baza celor două integumente ale ovulului, imediat sub sacul embrionar. Se pare că aceste celule secretă hormoni sau enzime necesare dezvoltării sacului embrionar. Pot fi: o singură celulă, trei celule (*Orhidee*) sau un grup mare de celule (*Zostera marina*) cu un conținut citoplasmatic redus și pereți celulari parțial lignificați sau suberificați. Uneori aceste celule sunt bogate în citoplasmă și pereții sunt subțiri. 2. Imposibilitate a manifestării unor gene din cauza unei alte gene epistatice. 3. Stagnarea sângelui în vasele capilare ale membrelor inferioare ale corpului sau în plămâni bolnavilor care au stat mult timp în pat. [50]

HIPOOTAL, (micol.) stratul bazal (inferior) al talului lichenic, crustos, heteromer, vizibil la extremitățile distale ale acestuia ca o dungă de culoare diferită de cea a stratului superior. [69]

HIPOOTALAMUS, (anat.) planșeu îngroșat al ventriculului III în creierul vertebratelor. La mamifere conține centrul nervoși care controlează temperatura corpului. [37]

HIPOTECIU, (micol.) strat subțire de hife întrepătrunse, situate imediat sub himeniul unei apoteccii lichenice. [69]

HIPOTELMINOREIC, (acv.) mediu acvatic permeabil „în mic”, grupa apelor care formează pânze eluviale și coluviale de scurgere. A fost descris ca biotop de M. Mestrov (1962), ca zonă umedă, nămolosă sau argilooasă, acoperită de frunzar, humus și ierburi, irigată de șuvițe de apă. Sin. *pedostigal* (v. *acest termen*). [44]

HIPOTENSIUNE, (med. u.) scăderea valorilor presiunii sanguine sub 110/60 mm Hg. Când valorile presiunii sistolice (maximă) scad sub 80 mm Hg, începe compromiterea funcției renale, pentru că filtrarea glomerulară este posibilă numai la o presiune sistolică de minim 70-80 mm Hg. [21]

HIPOTERMAL, (acv.) califică apa de izvor a cărei temperatură este inferioară valorii de 30°C. [3]

HIPOTERMIE, (ecol.) condiția în care temperatura corpului unui animal cu sânge cald scade sub nivelul unei activități fiziologice normale. [3]

HIPOTERMIE REVERSIBILĂ, (fiziol.) proces fiziologic reglat de sistemul nervos central și endocrin, manifestat prin scăderea bruscă a metabolismului și a temperaturii corpului, desfășurat în multe cazuri pe fondul uniform al temperaturii mediului extern, care joacă rol de semnalizare. În acest mod se asigură economisirea cheltuielilor de energie în condiții ecologice nefavorabile. Fenomenul a fost observat la rândunele, lăstuni, caprimulgi. De ex., în timpul migrației rândunelelor peste regiunile premontane ale Alpilor, sute dintre ele au fost găsite într-o profundă stare de amorțire printre crăpăturile stâncilor. Intrarea lor în această stare a fost determinată de răcirea bruscă a aerului și de îngreunarea posibilităților de procurare a hranei, știut fiind că insectele care constituie hrana lor nu mai zboară la temperatură scăzută. O dată cu apariția condițiilor favorabile, rândunelele și-au revenit și au continuat zborul. Același fenomen s-a observat și la lăstuni. [50]

HIPOTIMIE, (psih.) diminuare a tonusului afectiv. [28]

HIPOTIROIDISM, (med. u.) boală cauzată de secreția defectuoasă a hormonilor tiroidieni, manifestată prin tegumente uscate, intoleranță la frig, scăderea frecvenței cardiace, retard mintal, ce poate duce la cretinism. [60]

HIPOTOMIE, (bot.) sin. *hipotropie*, caracter al organelor vegetale dorsoventrale manifestat prin dezvoltarea mai mare a părții inferioare sau dorsale decât a celei superioare sau ventrale. [50]

HIPOTREPSIE, (med. vet.) lipsa de creștere și de dezvoltare ponderală și staturală a nou-născuților sau a indivizilor tineri aparținând regnului animal. **H.** poate fi congenitală (de origine maternală) sau dobândită, în orice perioadă de creștere, având o posibilă etiologie carențială, infecțioasă, parazită sau fiind determinată de stres, anomalii congenitale etc. [33]

HIPOXEMIE, (med. u.) scăderea presiunii parțiale a oxigenului în sângele arterial (normal 85-92 mm Hg). [21]

HIPOXIE¹, (ecol.) deficit de oxigen; una din condițiile de viață cele mai importante pentru organisme anaerobe. [2]

HIPOXIE², (med. u.) scăderea concentrației de oxigen la nivel tisular. [21]

HIPOZOONEUSTON, (ecol.) consumatori primari și secundari ai biocenozelor neustonice, aflați atât în grosimea peliculei superficiale de apă cât și pe fața ei internă, reprezentați de animale mărunte: protozoare (*Testacee*, *Ciliate*), viermi, moluște, crustacee, insecte etc. [50]

HIPPEASTRUM, (agric.) pop. *crin roșu gramofon*. Gen din fam. *Amaryllidaceae*. Mare parte dintre cultivatori numesc acest crin „Amarilis”, denumire considerată incorectă de către botaniști. Este o plantă bulboasă, erbacee, perenă, cu tulpină foarte scurtă pe care se inserează strâns frunzele lineare, lungi (40-70 cm) și pliate pe nervura mediană. Tijele florifere, groase și cărnoase, susțin terminal 2-6 flori mari (15-20 cm în diametru), în formă de cupă, albe, roz, roșii sau portocalii, în diferite tonuri, unicolore sau în combinații de culori sub formă de dungi sau striuri, ceea ce face din hibridii obținuți minunate plante de ghiveci sau flori tăiate. Înfloresc pentru prima dată după 2-3 ani de cultură, de regulă la sfârșitul iernii sau primăvara devreme. După înflorire, planta are nevoie de un repaus anual, pregătirea lui începând în august-septembrie prin reducerea udatului. În perioada repausului, ce durează 2-3 luni, bulbii se păstrează la 15-18°C, în pământ uscat și la întuneric. De obicei, plantele își reiau vegetația fără alte intervenții și când vârfulurile verzi ale frunzelor au cca 5 cm, se reiau udările și se trec plantele la lumină. Umbrirea ușoară este necesară numai în lunile de vară. Înainte de începerea vegetației sau curând după aceasta, se recomandă transplantarea bulbilor într-un substrat alcătuit din pământ de țelină sau de grădină cu adăug de mranită și nisip, cu mențiunea ca vasele de cultură să nu fie cu mult mai largi decât bulbul, dar preferabil mai înalte. Vara, pământul se îngrașă de 2-3 ori pe lună și se udă mai des, dar nu cu multă apă, preferând pulverizările. Înmulțirea se poate face cu ocazia transplantărilor, prin separarea bulbilor sau prin semințe, caz în care înflorirea se produce după un timp mai îndelungat. [39]

HIPPOCAMPUS GUTTULATUS MICROSTEPHANUS → CĂLUȚ DE MARE

HIPPOMORPHA, (zool.) mamifere de tipul calului: membri ai ordinului *Perissodactyla* sau imparicopitate, având degetul III (unicul rămas) mult lărgit. Include caii actuali și o serie de tipuri fosile, dar exclude tapirii și rinocerii. [57]

HIPSODONT, (zool.) se referă la dinții cu coroană înaltă, care au rădăcini deschise și continuă să crească. Pe măsura erodării suprafeței se formează un model complicat de tuberculi. Se întâlnesc la ungulate și rozătoare. [37]

HIPSOFILE, (bot.) frunze incomplet dezvoltate ce apar pe tulpină în epoca înfloritului. Sunt caracteristice numai angiospermelor. Se află localizate în regiunea florală din partea superioară a tulpinii și a ramificațiilor ei. Reprezintă organe de protecție pentru floare sau inflorescență. De obicei există o trecere gradată de la frunzele normale de pe tulpină la hipsofile, iar de la acestea la piesele ce compun floarea. Acestea sunt: bracteea, situată la baza pedicelului floral; bracteele, aflate pe pedicelul floral sau la baza calicului; caliciul florilor; caliciul de la nalbă; involuclul și involuclul de la inflorescențele *Apiaceelor*; spata, care învelește florile *Araceelor*, ex., rodul pământului (*Arum maculatum*); cupa, prezentă la fructele de stejar; glumele și palelele la spiculețul *Poaceelor*. [50]

HIPSOGRAMA, (geogr.) diagramă a treptelor hipsometrice. [25]

HIPSOMETRIE, (geogr.) domeniu de analiză a reliefului, bazat pe măsurarea și reprezentarea altitudinilor și treptelor de înălțime. [25]

HIPURALE, (zool.) arcuri hemale lățite, care susțin lobul ventral al înotătoarei codale a unui pește. [37]

HIPURIDACEE (*Hippuridaceae*), (bot.) familie care cuprinde plante erbacee, acvatică, amfibii, perene, cu rizom lung, ramificat, târător și tulpină erectă, ce are în parenchimul cortical canale aerifere. Frunze îngust liniare, câte 4 sau mai multe în verticile, fără stipele. Flori mici, bisexuate (hermafrodite), rar unisexuate; caliciul rudimentar așezat deasupra ovarului, asemănător unui inel îngust; corola lipsește; androceul redus la o singură stamină; gineceul cu ovar inferior, unilocular și uniovular. Fruct, drupă. Flora României are un singur gen *Hippuris*, $x = 8$, cu singură specie *H. vulgaris*, $2n = 32$. [50]

HIRCIN, (bot.) cu miros urât, de țap; ex., florile la *Himantoglossum hircinum*. [50]

HIRSUT, (bot.) organe prevăzute cu peri lungi, dar nu pungenți, ex., frunzele la vulturica alpină (*Hieracium alpinum*), silnic (*Galeochoma hirsuta*). [50]

HIRT, (bot.) prevăzut cu peri scurți și rigizi; ex., frunzele la *Carex hirta*, *Rubus hirtus* etc. [50]

HIRUDINĂ, (med. u.) anticoagulant obținut din saliva lipitorii *Hirudo medicinalis*, care se fixează pe antitrombină, împiedicând transformarea fibrinogenului în fibrină și oprind formarea cheagurilor. [41]

HIRUDINEE (*Hirudinea*), (zool.) clasă care cuprinde lipitorile. Au corpul turtit ventral sau cilindric, cu un număr constant de segmente, fiecare împărțit secundar în inele. Extremitatea anterioară posedă o ventuză bucală, iar cea posterioară o ventuză discoidală închisă. Au clitel în segmentele 9 și 10. Celomul este redus la spații lacunare prin invadarea lui de țesut conjunctiv. Sunt hermafrodite. Au fost folosite în vechime în unele

practici medicale și menționate în scrierile autorilor antici. Se cunosc cca 300 de specii. Majoritatea trăiesc în apă dulce, puține specii sunt marine și mai puține terestre. Unele specii sunt prădătoare, hrănindu-se cu râme, larve de insecte, așa cum fac *Haemopsis sanguisuga* și *Erobodella*. Alte specii sunt strict ectoparazite pe animalele vertebrate, atacând peștii, broaștele, mamiferele care vin să se adape. În Asia și Madagascar există specii arboricole foarte primejdioase pentru om. Ordine: *Acanthobdellida*, *Rhynchobdellida*, *Pharyngobdellida*, *Gnathobdellida*. (M. Suci, 1983) [50]

HISPID, (bot.) organ acoperit cu peri lungi, rigizi, deși și țepoși; ex., *Leontodon hispidus*, *Soja hispida*. [50]

HISTAMINĂ, (biochim.) substanță organică (amină) prezentă în celulele unor organisme vegetale și animale având și puternică acțiune vasodilatatoare. Se întâlnește în celulele ciupercii cornul secarei (*Claviceps purpurea*). În regnul animal h. este prezentă în componența unor secreții interne (ale glandei hipofizare) și externe (ale glandelor cu venin ale insectelor, scorpionilor și șerpilor), care sunt inoculate în corpul prăzii. H. naturale sau artificiale sunt utilizate în diverse scopuri medicale. [41]

HISTERESIS, (ecol.) apariția unei întâzieri în evoluția unui fenomen fizic, în raport cu un alt fenomen fizic. [3]

HISTEROMIOM, (med. u.) tumoră benignă a peretelui uterin. [60]

HISTIOCITOZĂ, (med. u.) proliferarea histiocitelor. Ea poate fi: *nelipidică* – afecțiune acută progresivă a nou-născutului, caracterizată prin afectarea splinei, ficatului și măduvei osoase de către histiocitele proliferante; X → boala Hand-Schüller-Christian (v. acest termen). [60]

HISTOGEN, (bot.) totalitatea celulelor meristemice generatoare de țesuturi. [50]

HISTOGENEZĂ, (zool.) procesul de reorganizare a structurii interne a insectelor din ultimul stadiu nimfal, când în urma histolizei organele interne larvare se reorganizează, structurându-se organele caracteristice adultului. [62]

HISTOGRAMA¹, (mat.) reprezentare grafică a unei repartiții statistice, constând dintr-o succesiune de dreptunghiuri, fiecare având drept bază un subinterval în care se găsesc valorile caracteristicii, iar înălțimea este raportul dintre frecvența absolută (relativă) corespunzătoare și lungimea acestuia. [48]

HISTOGRAMA², (geogr.) grafic în care se reprezintă prin coloane valorile diferitelor elemente geografice. [25]

HISTOLIZĂ, (zool.) proces de descompunere a organelor interne ale nimfelor de insecte. [62]

HISTONE, (genet.) holoproteide sau proteine simple, cu reacție bazică, solubile în apă, care intră în

- constituția cromozomilor, alături de alte proteine, numite non-histone (hertone). Histonele (H_2A , H_2B , H_3 și H_4) constituie miezul nucleosomic, pe când histona H_1 se asociază cu ADN internucleosomal în cadrul fibrei de cromatină. [19]
- HISTOPLASMOZA**, (med. u.) afecțiune micotică cauzată de *Histoplasma capsulatum*, în general asimptomatică, ce poate cauza noduli pulmonari. [60]
- HISTRIONICOTOXINA**, (toxicol.) alcaloid foarte toxic secretat de broasca *Dendrobates histrionicus*, folosit de băștinașii din America de Sud pentru confecționarea săgeților otrăvite. [41]
- HLĂȘTI**, (rel.) sectă apărută în Rusia la sfârșitul secolului al XVI-lea. Întemeietorul sectei este considerat Daniil Filipopovici, care a fost ostaș în armata țaristă și care spunea despre sine: „Eu sunt Dumnezeu anunțat de profeți“. Ceremoniile acestei secte sunt secrete și se transformă în orgii de tot felul, într-un timp introducându-se chiar nudismul. [63]
- HOBAN**, (ind.) coardă, de obicei din sârmă de oțel, care servește la legătura dintre aripi și fuzelajul unui avion. [13]
- HOCHEI PE GHEAȚĂ**, (sp.), joc sportiv care se desfășoară între două echipe a câte 6 jucători (5 în teren și un portar) pe o suprafață de gheață. Jucătorii poartă patine, conduc pucul (obiectul de joc) cu crosele, căutând să marcheze goluri în poarta adversă. În mod organizat **h.** s-a jucat pentru prima dată în Canada. La noi în țară **h.** începe să se joace în anul 1925, dar primul meci are loc cu doi ani mai târziu. [52]
- HOCHEI PE IARBĂ**, (sp.), joc sportiv asemănător **h.** pe gheață, care se desfășoară între două echipe de câte 11 jucători, pe un teren acoperit cu gazon, scopul fiind ca jucătorii, conducând mingea cu niște bastoane încovoiate, să o introducă în poarta adversă marcând gol. Cu 4500 ani î.Hr. jocul se practica în unele țări asiatice (India, China, Japonia etc.) de unde a fost adus apoi în Grecia antică și în Imperiul Roman. În Europa, acest joc a început să fie practicat în mod mai organizat prin anul 1760. În țara noastră **h.** pe iarbă este cunoscut dar nu se bucură de popularitate. [52]
- HOCHEI PE ROTILE**, (sp.), joc sportiv între două echipe a câte 5 jucători care se aseamănă cu **h.** pe iarbă, diferența constând în faptul că deplasarea se face pe patine cu roțile. Jucătorii celor două echipe caută să introducă mingea, pe care o conduc, cu ajutorul croselor, în poartă. Acest joc este de dată mai recentă (începutul sec. al XX-lea) și este de origine engleză. În țara noastră jocul nu este prea cunoscut. [52]
- HOFERELLUS**, (parazit.) sporozoaie parazite în vezica biliară sau căile urinare ale peștilor dulcicoli. Sporii au formă de piramidă, prevăzută posterior, pe margini, cu două mici prelungiri, cu sau fără filamente. Suprafața celor două valve este hașurată longitudinal. [10]
- HOFMEISTER, Wilhem** (1824-1877), botanist german. Cercetări de morfologie și fiziologia plantelor, de embriologie. Descoperitorul alternanței de generații la plante. Demonstrează legăturile ce există între diferite grupe de plante inferioare și superioare. [11]
- HOGBACK**, (geomorf.) formă de cuestă dezvoltată într-o structură cu o înclinare aproape de verticală, în care suprafața de cuestă și fruntea cuestei au aceeași înclinare. [25]
- HOG VELOWE**, parc național situat în Olanda (provincia Gelderland). Suprafața, 5.700 ha (1935). Cuprinde platoul Veluwe din partea centrală a țării. Circa 1.500 ha sunt ocupate de pădurea de fag, brad, pin și ienupăr. Restul teritoriului este o câmpie de dune, presărată cu tufărișuri, pășuni, fânețe, turbării, lagune. Păsările sunt reprezentate de 150 de specii, printre care cocoșul de mesteacăn (devenit foarte rar), aușelul (*Panurus biarmicus*), păsări răpitoare etc. Dintre mamifere, reprezentative sunt căprioarele, cerbii, mistreții, vulpile, iepurii și muflonii. [50]
- HOHE TAUERN**, parc național situat în Austria (landurile Carinthia, Salzburg și Tirol). Suprafața, 20.000 ha (1948, 1971, 1981). Altitudinea, 1.100-3.798 m. Asigură conservarea originalității și frumuseții acestui sector din Alpii Austriei. La mijlocul deceniului '70, parcul a fost declarat rezervație a biosferei. Cuprinde multe masive muntoase cu înălțimea medie de 3.000 m, cei mai înalți fiind Grossglockner (3.798 m) și Grossvenediger (3.674 m) din Alpii răsăriteni, precum și o întinsă suprafață de ghețari plus renumitele cascade Krimml. Rezervația naturală „Cascadele Krimml“ (59 ha) se află situată pe latura nord-vestică a Munților Hohe Tauern. Văile nordice din această regiune au formă de „U“, crestele ferestruite, morenele, trenule de grohotiș, torențele de pietre, circurile sunt fenomene tipice glaciare. În zonă există numeroase cascade, din care cea de la Krimml Ache are trei trepte și o cădere totală de 400 m cu un debit de 7 m/s. Valea are o lungime de 21 km, este suspendată la 1.470 m și dispune de o energie de relief de 400 m. Umiditatea aerului este mare și favorizează foarte bine dezvoltarea molidișurilor. [50]
- HOLDING**, (ec.-fin.) societate sau companie care deține cea mai mare parte a acțiunilor mai multor firme (filiale). Firmele își păstrează identitatea și forma de organizare, pietele de aprovizionare și desfacere. [58]
- HOLDING FINANCIAR**, (ec.-fin.) holding care grupează un mare număr de firme din sectoare diferite de activitate economică. Fiecare firmă are o

independență decizională limitată față de unitatea de producție principală care deține pachetul majoritar al acțiunilor. (D. Nițescu, 1999) [55]

HOLENDRU, (ind.) **1.** Filtru pentru vin, constând dintr-un vas cu fundul alcătuit din saci de filtrare. **2.** Denumire generică dată unor instalații de rafinare, de înălbire, de spălare etc., mai ales în industria hârtiei. **3.** Piuliță care strânge două capete de țevă, înșurubându-se unul în altul. **4.** Mașină folosită la operațiile de cojire, șlefuire și polizare a cerealelor în procesul de fabricație a crupelor. [13]

HOLERĂ¹ (*Xanthium spinosum*, fam. *Asteraceae/Compositae*), (agric.) plantă anuală de primăvară târzie și de vară, considerată buruiană problemă pentru culturile agricole. Frunze întregi sau 3 lobate, lobul mijlociu alungit, acuminat, alb-suriu, tomentoase pe partea inferioară. Se întâlnește în locuri necultivate, pe lângă drumuri, fiind o buruiană foarte comună. Înflorște în iulie-august. Inflorescență calatidiu ovoidal spinos. Sensibilă la: acid 2,4-D din sare de dimetilamină, acifluorfen de Na, acid 2,4-D esterul 2 etil hexilic, bromoxinil, oxifluorfen, imazetapir, linuron, bifenox, bentazon, metamitron, cloridazon, imazamox, fomesafen, clopiralid, clorsulfuron, oxasulfuron, tribenuron metil, triasulfuron, flumetsulam, isoxaflutol, fenmedifam + desmedifam, fluroxipir + acid 2,4-D, ixoxaflutol + atrazin, florasulam + acid 2,4 - D, acid 2,4-D + dicamba. [51]

HOLERĂ², (med. u.) boală infecțioasă acută cauzată de *Vibrio cholerae*, caracterizată prin diaree, vărsături, crampe abdominale și dezechilibre electrolitice severe datorate pierderii unor cantități masive de lichide din organism. [60]

HOLISM¹, (ecol.) concept care interpretează teza ireductibilității întregului la suma părților sale: fiecare entitate fizică și biologică constituie un sistem superior sumei elementelor care îl compun. [3]

HOLISM², (ecol.) tratarea tuturor biosistemelor ca sisteme ecologice, ca întreguri; este o viziune opusă studierii separate a componentelor și omiterii întregului. [24]

HOLMIU (Ho), (chim.) element chimic cu caracter metalic din grupa lantanidelor. Are Z 67 și structura învelișului electronic [Xe] 4f¹¹6s². A fost descoperit în 1879 de J. L. Soret și P. T. Cleve. Are p.t. 1.461°C. [36]

HOLOACID, (pedol.) termen care definește solurile cu un grad de saturație sub 55% în orizontul eluvial și cel puțin în prima parte a orizontului B. [29]

HOLBAZIDIE, (micol.) la ciupercile *Homobasidiomycetes*, structura neseptată, măciucată, în care se produce cariogamia și meioza și pe care se formează bazidiospori. [61]

HOLOBIOTICI, (zool.) pești care migrează în același mediu. **H. thalassobi**, care migrează în mediu marin. **H. potamobi**, care migrează în mediu dulcicol. [10]

HOLOBLASTIC, (bot.) care participă integral la formarea axei, caz întâlnit la ramificația monopodială unde axa principală este unitară; participă la formarea celulelor; ex., spor. [50]

HOLOBRANHIE, (anat.) branhie completă, în care filamentele branhiiale se găsesc pe ambele laturi. [37]

HOLOCARIDE (*Holocarida*), (zool.) supraordin cu un singur ordin, *Stomatopoda*, în care sunt grupate speciile de malacostracei în dimensiune de 20-33 cm. Au carapacea redusă, abdomenul lung, posedă 5 perechi de maxilipede, din care perechea a doua cu subchelă puternică, celelalte toracopode cu exopoditul persistent. Primele 5 perechi de pleopode poartă branhiile. Au glandă maxilară. Trăiesc în mediul marin ca forme bentonice; ex., *Squilla mantis*. (L. Solomon, 1983) [50]

HOLOCARPIC, (micol.) aparat vegetativ al ciupercilor, de regulă unicelular, care la maturitate se convertește în totalitate în una sau mai multe structuri de reproducere (sporange sau gametocist). [69]

HOLOCARPIE, (micol.) mod de reproducere sexuată la ciuperci, la care întreg talul este transformat într-o structură reproducătoare, caz întâlnit la ciupercile inferioare. [61]

HOLOCEN¹, (paleomorf.) termen introdus de Paul Gervais în anul 1869, cu scopul de a defini depozitele recente (postglaciare) sau actuale. Termenul de Holocen își trage numele de la gr. δλος = „tot” și καινος = „nou”, „recent” și desemnează a doua epocă a cuaternarului sau probabil un interglaciar în cadrul cuaternarului, care continuă și astăzi. Denumit și „epocă recentă”, „aluvium” sau, impropriu, „postglaciar”. Cercetările recente au demonstrat că Holocenul nu este, așa cum se credea, o etapă caldă, lipsită de oscilații climatice suficient de profunde pentru a influența evoluția diferitelor culturi preistorice și a vieții purtătorilor culturilor respective. Cercetări interdisciplinare au cuprins, pe lângă metodele tradiționale (paleofaună, palinologie, paleopedologie, studiul formelor periglaciare), date obținute prin studiul extensiunii și contracției ghețarilor din regiunile polare sau zonele montane cu ghețari actuali, măsurarea variațiilor, de-a lungul timpului, a ¹⁴C din atmosferă (→ RADIOCARBON), a concentrării O¹⁸ din calota de gheață a Groenlandei, a oxigenului izotrop (O¹⁸ și O¹⁶) din carotele extrase din sedimentele mărilor și oceanelor planetei etc. Sinteza rezultatelor a dovedit că în Holocen clima a fost marcată de mai multe intervale de răcire despărțite de etape de optim climatic. Ultima perioadă de răcire a fost numită chiar „mica vârstă a gheții”, desfășurată în linii generale

între 1.430 și 1.850. Înaintea acesteia au existat alte două intervale de expansiune a ghețarilor petrecute în urmă cu 5.800-4.900 de ani (culminând în urmă cu 5.300 de ani) și 3.300-2.400 de ani (culminând în urmă cu 2.800 de ani, ultimul interval incluzând deci și epoca fierului). Dintre efectele majore ale variațiilor climatului holocen trebuie să remarcăm ridicarea rapidă a nivelului eustatic al mării, cauzată de încălzirea dintre 5000 și 3000 î.Hr., când debitul râurilor a crescut enorm în regiunile muntoase cu ghețari, producând inundații catastrofale, mutarea vechilor așezări înșirate de-a lungul râurilor. Încălzirea din jurul anului 2000 î.Hr. a determinat topirea unui volum de gheață din zonele montane, estimat la cifra de 10^{15} mc, ceea ce a determinat ridicarea nivelului oceanului planetar cu cca 3 m. Pe lângă alte efecte, acum s-a produs schimbarea nivelului de bază al multor râuri care se varsă în diferite mări conectate la sistemul oceanului planetar. Râurile și-au intensificat acțiunea de depunere, producând inundații în cursul inferior și, în același timp, au exercitat o puternică eroziune în cursul superior. Variațiile de temperatură de la o etapă la alta ajungând uneori la $2-3^{\circ}\text{C}$ ca medie anuală, au avut efecte dintre cele mai profunde asupra economiei și culturii materiale din etapele respective. Repartiția sistemelor anticlonale și a depresiunilor atmosferice era alta, deci regimul vânturilor era și el diferențiat în anumite etape. Astfel, în jurul anului 4000 î.Hr., centura de cea mai înaltă presiune era centrată până în N paralelei $40-45^{\circ}$ latitudine nordică, ceea ce a determinat, implicit, un regim de ploii extrem de ridicat în timpul verii și precipitații abundente iarna în zona mediteraneană. În etapa rece din epoca fierului, pădurile de pe teritoriul Câmpiei Ruse și-au deplasat limita spre S și probabil că în țara noastră fenomenul a cunoscut același curs, pădurile montane coborându-și simțitor limita. Tot acum vița de vie și măslinul au fost eliminate din nordul Italiei. În schimb, în timpul optimului climatic dintre 1000 și 1200 d.Hr., podgoriile se extind în Europa de Vest și Centrală cu $3-5^{\circ}$ spre nord și 100-200 m pe altitudine. Având în vedere că în Holocen s-au precizat mai multe etape de răcire și înaintare a ghețarilor, chiar o „mică vârstă a gheții”, nu-și mai are sensul denumirea de postglaciar cu care se încearcă uneori a desemna ultimii 10.000 de ani. De asemenea, nici noțiunea de „optim climatic postglaciar”, introdusă de multă vreme pentru a defini în general etapa caldă din urmă cu 7.000-5.000 de ani, nu mai este indicată, atât timp cât s-au precizat, conform ultimelor cercetări, cel puțin două optime climatice în Holocen. Pentru Holocen se mai folosește încă o împărțire stabilită cu mulți ani în urmă, pe baza fosilelor care indică regresionile și transgresionile

apelor din regiunile baltice și scandinave, ca și pe baza datelor oferite de observațiile asupra resturilor de turbă și tufuri calcaroase, precum și a rezultatelor arheologice, conform căreia s-au succedat următoarele perioade climatice: proboreal, rece și uscat, între 8300 și 6800 î.Hr.; boreal, cald și uscat, între 6800 și 5500 î.Hr.; atlantic, cald și umed, între 5500 și 2500 î.Hr.; subboreal, cald și uscat, între 2500 și 800 î.Hr.; subatlantic, umed și rece, începând de la anul 800 î.Hr. până în prezent. În România au fost identificate o serie de faze de vegetație prin analizele sporo-polinice din sedimentele de turbă din regiunile montane specifice holocenului: faza de trecere pin-molid, faza molidului cu alun și stejăriș amestecat, faza molidului cu carpen și faza fagului. Pentru aceste faze încă nu există suficiente repere ^{14}C de fixare a vârstei lor. Depozitele holocenului din țara noastră sunt reprezentate prin aluviunile recente ale cursurilor de apă, solurile actuale, sedimentele de turbă din zonele muntoase etc. [8]

HOLOCEN², (geol.) cea de a doua epocă a Cuaternarului care durează de circa 10.000 de ani, se caracterizează prin mari oscilații climatice și prin apariția omului. [25]

HOLOCEPHALI, (zool.) grup de pești cartilaginoși reprezentați actual numai prin *Chinaeridae*, dar bine reprezentați în jurasic. Au fantele branhiiale acoperite de un opercul tegumentar, pectoralele sunt lățite, iar codala are o prelungire ca un bici. Au dinți permanenți și articulație autostilică. Ovipari. Trăiesc în profunzimea oceanelor. [37]

HOLOCICLIC, (bot.) care formează un cerc complet; care înconjoară complet un organ, ex., articulație a tulpinii la care internodiul este cuprins între două frunze succesive și amplexicaule, caracter întâlnit la *Poaceae/Gramineae*; care persistă tot timpul anului, așa cum sunt frunzele unor specii, ele fiind înlocuite primăvara următoare când apar altele noi, ex., pochivnic (*Asarum europaeum*), bănuți (*Bellis perennis*) etc. [50]

HOLOCRINE, (zool.) glande a căror secreție este însoțită de ruperea celulelor secretoare, aspect întâlnit la glandele sebacee ale mamiferelor. [57]

HOLOMETABOL, (zool.) termenul se referă la insectele care au dezvoltare cu metamorfoză completă, stadiile larvare și nimfa fiind diferite mult între ele, ca și față de adult. Cele mai importante grupe de insecte h. sunt lepidopterele, coleopterele, dipterele și himenopterele. [62]

HOLOMORFĂ, (micol.) ansamblul formelor de existență ale unui fung incluzând anamorfa și teleomorfa. Acolo unde nu se cunoaște una din morfe, fiecare în parte reprezintă h. [69]

HOLOPARAZIT, (ecol.) parazit care nu poate supraviețui fără gazda sa; ex., cuscuta, lupoaia. [3]

HOLOPLANCTON, (ecol.) biocenoză planctonică formată din hidrobionți cu o prezență permanentă în masa apei. Ciclul vital al producătorilor (plante) și consumatorilor (animale) și descompunătorilor, se desfășoară în întregime în masa apei, cu excepția unor stadii latente. [50]

HOLOSERICEU, (bot.) complet mățos; cu peri moi, scurți, cu luciu mățos; ex., frunzele la *Salix holosericea*, *Althea officinalis* (nalbă mare). [50]

HOLOSTEI, (zool.) un grup de pești osoși, reprezentați ca fosile din perioada mezozoică până în prezent și conținând tipurile primitive *Lepisosteus* (pește caiman) și *Amia* (peștele de nămol) din apele dulci ale Americii de Nord. Vezica gazoasă bogat vascularizată este folosită pentru respirație. Au caractere primitive și de specializare. [37]

HOLOTRICHI (*Holotricha*), (zool.) ordin care cuprinde protozoare ciliate. Sunt considerați infuzorii cei mai primitivi. Cilii de pe corp sunt mărunți și foarte numeroși, dispuși în serii longitudinale sau pe toată suprafața corpului. În jurul peristomului cilii sunt mai lungi. Specii libere: *Paramaecium aurelia*, *Colpoda cuculus* etc. și parazite: *Ichtyophytirius multifilis* – care parazitează tegumentul peștilor dulcicoli, *Anoplophryce nodulata* – care trăiește în sânge la crustaceele mici de apă dulce și în intestin la viermii anelizi etc. [50]

HOLOTRIH, (bot.) complet acoperit cu peri, complet păros, aspect întâlnit la tulpina de *Thymus pannonicus*, frunzele și lujerii anuali la *Fraxinus pallisae* (frasin pufos). [50]

HOLOTURINĂ, (toxicol.) substanță conținând glucozide steroidice sulfatate foarte toxice, secretate de organele specializate (glandele Cuvier) ale holoturiiilor (castraveții de mare). Ex., holoturina A este produsă de specia *Actinopyga agassisi* și conține patru zaharuri: D-xiloza, D-glucoza, 3-O-metil-D-glucoza și D-quinovosa. **H.** inhibă transmiterea fluxului nervos la unele vertebrate (broaște, șobolani). [41]

HOLOZOICĂ, tip de nutriție caracteristică protozoarelor care se realizează prin ingestia de materiale organice complexe sau de alte organisme (bacterii, alge, protozoare). Nutriția **h.** a protozoarelor cu bacterii are un pronunțat caracter selectiv, în sensul că unele bacterii sunt „prădate“ foarte ușor, altele rar, sau chiar deloc. [69]

HOMALOPTERIDE (*Homalopteridae*), (zool.) pești asemănători crapului. Fără vezică gazoasă. Trăiesc în râurile de colină ale Indiei de Est. [37]

HOMARINĂ, (toxicol.) venin produs de gasteropodul *Conus geographus*, ce poate fi mortal pentru om. Veninul conține un amestec de amine biologice, peptide, proteine biologice active etc. [41]

HOMEOSTAZIE¹, (genet.) termen introdus de Cannon în anul 1929, spre a desemna tendința sau capacitatea unui sistem (individ, populație, proces etc.) de a-și menține echilibrul dinamic și integritatea structural-funcțională în condiții de mediu variabile – între anumite limite. **H.** genetică are la bază funcționarea unor gene coadaptate. În caz de dezechilibru, homeostazia sistemului îl ajută pe acesta să-și restabilească echilibrul prin mecanisme reglatoare intrinseci – autogine. Capacitatea unei populații de a se adapta la noi condiții de mediu depinde de gradul ei de heterozigoție. Cu cât heterozigoția este mai mare cu atât este mai mare și potențialul ei adaptativ. Dacă însă heterozigoția depășește un anumit nivel, eficiența selecției naturale scade și posibilitățile evolutive ale populației se diminuează. [19]

HOMEOSTAZIE², (ecol.) capacitatea sistemului de a-și menține relativ constante structura și funcțiile în condițiile unei permanente reînnoiri chimice, energetice și informaționale. În sistemele biologice și în cele ecologice **h.** este un echilibru dinamic permanent, capabil de reciclare și autoreînnoire a resurselor substanțiale. Cu cât sistemul este mai complex, cu atâta prezintă o tendință mai mare de homeostazie. [24]

HOMEOSTAZIE³, (biol.) menținerea unui mediu intern relativ stabil, în ciuda unor variații drastice a celui extern prin intermediul unui mecanism de autoreglare. Ca rezultat, procesele fiziologice se desfășoară la parametri normali, optimați. Exemplu de reglare homeostatică este menținerea echilibrului acido-bazic și a temperaturii relativ constante a corpului la organisme homeoterme. [69]

HOMEOSTAZIE GENOTICĂ, (ecol.) tendința de stabilitate a ecosistemului. [2]

HOMEOSTAZIE EPIGENETICĂ, (genet.) (Nanney, 1958), canalizare sau homeorezie (Waddington, 1957), capacitatea căilor metabolice de dezvoltare de a produce un fenotip normal în pofida dereglărilor de dezvoltare sau de mediu. [18]

HOMEOSTAZIE GENETICĂ¹, (genet.) (Lerner, 1950; Lewantin, 1956) tendința unei populații de a-și echilibra genofondul și de a-și menține compoziția genetică, ceea ce duce la un echilibru optim („inertie genetică“, după Darlington și Mather, 1949) într-un mediu în care trăiește populația. Conceptul include toate mecanismele de autoreglare din populații, incluzând procesele de coadaptare. Homeostazia genetică determină limitele în care un genofond poate răspunde la selecție. Ea se manifestă prin tendința fenotipurilor de a reveni la condiția originală, atunci când selecția este relaxată, după ce populația a fost expusă la presiuni selective severe pentru un anumit caracter fenotipic. Descreșterea presiunii selective

pentru noul fenotip permite revenirea, cel puțin parțială (prin selecție naturală), la combinațiile originale de gene cu fitness maxim asociat cu o restaurare parțială a fenotipului original. [19]

HOMEOSTAZIE GENETICĂ², (ecol.) proprietatea unor genotipuri de a se manifesta normal, în ciuda perturbațiilor de mediu. [3]

HOMEOTERM, (ecol.) organism cu temperatura corpului mai mult sau mai puțin constantă, indiferent de variațiile temperaturii externe; ex., păsări și mamifere. [57]

HOMEOTERMIE, (ecol.) însușirea unor organisme animale de a-și menține temperatura corpului constantă. [62]

HOMINID, (antrop.) specie umană ancestrală, care a adoptat o poziție verticală în timpul locomoției. [27]

HOMINIDE, (antrop.) familie din care fac parte, alături de actuala specie a omului (*H. sapiens sapiens*), și australopitecii, precum și speciile fosile ale genului *Homo*; face legătura la finele miocenului cu maimuțele antropeide. [25]

HOMINIZARE, (antrop.) proces al devenirii omului sub raportul tuturor însușirilor sale definitorii. [28]

HOMINOIDE, (antrop.) primate ancestrale care au fost identificate ca având o vechime cuprinsă între 2,5 milioane de ani și cca 5 milioane de ani (miocen). Originea lor este Africa de unde s-au răspândit în Asia și Europa în două clase: Driopitecii și Ramapitecii. [22]

HOMO ERECTUS, (antrop.) hominid ale cărui resturi fosile au fost descoperite în Africa, Asia, Europa, Germania. Cel mai vechi rest al acestei specii (o mandibulă) a fost găsit la Heidelberg, Germania. Sub aspect morfologic, oamenii din această specie (specie politipică) prezintă multe asemănări cu omul actual dar și anumite particularități. Dimensiunile creierului cresc față de speciile umane anterioare lui, fața s-a aplatizat, corpul a căpătat o alură athletică. A fost primul care și-a extins arealul dincolo de hotarele Africii. Se discută dacă posedă abilități verbale și dacă a avut în vreo anumită măsură conștiință de sine asemănătoare celui uman. Este o specie deosebit de importantă pentru evoluția omului. [22]

HOMO NEANDERTHALENSIS, (antrop.) paleantrop tip uman care a dat numele întregului grup de paleantropi din paleoliticul mijlociu (homo primigenius, homo antiquus, homo incipiens, homo europens, homo musteriensis, homo neanderthalensis etc.). Homo neanderthalensis apare acum 75.000-70.000 de ani și se răspândește pe o arie euroasiatică, de la malurile Atlanticului la Asia centrală și de la Marea Măneicii la Orientul Mijlociu, arie din care dispare acum circa 50.000-300.000 de ani. Neanderthalienii se caracterizează printr-un corp mic

și masiv, craniu voluminos, dolicocefal, aplatizat, cu un puternic torus supraorbital, apofiza mastoidă puțin sau mediu dezvoltată, fruntea este separată de torus printr-o depresiune marcată, fața masivă și proeminentă, proiectată înaintea craniului, orbitele mari și rotunde, mandibula puternică și robustă, capacitatea craniană, 1500 cm. În ceea ce privește implicarea lui Homo neanderthalensis în evoluție, părerile sunt împărțite. Unii îl consideră un grup aparte, care s-a stins fără urmași, alții îl văd ca strămoș al omului modern. [27]

HOMO OECONOMICUS, (soc.) termen ipoteză care desemnează un om în totalitate individualist și egoist, preocupat numai de propriile lui interese și nevoi economice. (C. Sandu, 1999) [50]

HOMO SAPIENS (omul modern), (antrop.) forma finală a antropogenezei. Cele mai vechi vestigii, în Africa (cca 200.000-100.000 de ani) și Orientul Apropiat (cca 100.000 de ani); în Asia și Australia, vestigii de cca 60.000 de ani; în Europa, vestigii de aproximativ 40.000 de ani (cel mai vechi, o mandibulă, de 34.000 de ani, în România, în sud-vestul Carpaților); pe continentul american deocamdată au fost descoperite fosilele cele mai recente (cca 10.000-15.000 de ani). În literatura de specialitate actuală sunt menționate trei modele ale apariției lui. Astăzi se știe că Homo sapiens, care a emers din populațiile de Homo ergaster din Africa de Sud, a emigrat în Africa de Nord, Orientul Mijlociu și apoi în Europa, unde s-a substituit lui Homo sapiens neanderthalensis. De aici ar fi emigrat până în Asia de Est și Australia. Tipul reprezentativ al acestei serii este omul din adăpostul stâncos de la Cro-Magnon și cel din grotelile de la Grimaldi. A fărâșit și folosit unelte din piatră, lemn, oase. [27]

HOMO SAPIENS RECENS, (antrop.) omul actual, contemporan. Studiile de anatomie susțin că, deși omul are un encefal voluminos și o scoarță cerebrală complet organizată, în anatomia lui se mențin și elemente arhaice. Membrele sunt pentadactile, ca și membrele mamiferelor primitive, dovadă că omul descinde dintr-un strămoș îndepărtat care nu avea membre specializate pentru un mod precis de locomoție, mers, cățărare, înot, alergat – el putându-se deplasa în toate aceste feluri, dar imperfect în toate. O dovadă a evoluției lui sunt cele peste 100 de organe rudimentare și faptul că uneori în populații apar atavisme. [22]

HOMOCARION, (cit. 1.) Nuclee identice din punct de vedere genetic. 2. Celulă cu doi sau mai multe nucleu identice din punct de vedere genetic. Ant. *heterocarion*. 3. (micol.) Nume sub care mai este cunoscut miceliul primar de la bazidiomicete datorită identității genetice a nucleelor sale. [69]

- HOMOCARIOTIC**, (cit.) individ care are în constituția sa nucleii identici din punct de vedere genetic. [69]
- HOMOCERCĂ**, (zool.) tip de codală întâlnit la majoritatea peștilor osoși teleostei. Este simetrică la exterior, dar cu asimetrie la nivelul scheletului. [37]
- HOMOCICLIC**, (bot.) florile plantelor cu verticil floral uniform sau cu același număr de elemente. [50]
- HOMOCISTINURIE**, (med. u.) afecțiune metabolică determinată genetic, cauzată de deficitul de activitate al cistationsintetazei, caracterizată prin creșterea sangvină a metioninei și homocisteinei, retard mintal, anomalii scheletice, creșterea aderenței trombocitelor. [60]
- HOMOCLAMIDEU**, (bot.) floare cu înveliș simplu, alcătuit din elemente identice, uniforme și concolore; ex., ghiocel (*Galanthus nivalis*), lalea (*Tulipa gesneriana*). [50]
- HOMOCROM**, (ecol.) califică un animal care are o colorație similară cu cea a substratului pe care acesta trăiește. [3]
- HOMOCROMIE**, (ecol.) fenomen prin care culoarea corpului unor animale se aseamănă cu aceea a mediului înconjurător, respectiv a substratului pe care trăiesc. Ea se întâlnește la numeroase specii de insecte, la peștele Cambula (*Platichthys flesus luscus*), la brotăcel (*Hyla arborea*), la șopârla de stâncă (*Lacerta muralis*), la păsărea caprimulg (*Caprimulgus europaeus*) și la ursul polar (*Thalassarctos maritimus*). **H.** are un rol important în relațiile intra-interspecifice. [41]
- HOMOCROMIE SCHIMBATOARE**, (ecol.) posibilitatea pe care o au unele animale de a-și schimba coloritul de protecție în funcție de substratul sau ambientul în care se află. [24]
- HOMOCROMIE VARIABILĂ**, (ecol.) proprietate a unor animale de a-și modifica culoarea corpului în funcție de cea a substratului. Ex., moluștele cefalopode, unele specii de crustacee, reptile (cameleonul). [41] → **HOMOCROMIE**, **MIMETISM**, **HOMOMORF**
- HOMODIMIXIE**, (cit.) existența în cadrul aceleiași celule sporale, de la unii fungi, a doi nucleii diferiți din punct de vedere genetic, unul având potențialitate masculină (vine pe linie paternă), iar celălalt, potențialitate feminină (vine pe linie maternă). Prin germinare, astfel de spori generează micelii autofertile, sugerând o stare homotalică, care în realitate este una heterotalică. [69]
- HOMODINAM**, (ecol.) organism la care numărul de generații este în funcție de lungimea sezonului favorabil. [24]
- HOMODONT**, (zool.) cu dinții asemănători, nediferențiați. [37]
- HOMODROM**, (bot.) orientat în același sens, în aceeași direcție, fie spre dreapta, fie spre stânga; ex., nervurile frunzei, spiralele conului, frunzele alterne la care spirala generatoare merge în același sens, atât pe tulpină cât și pe ramuri. [50]
- HOMOFAN**, (ecol.) despre animale care își schimbă culoarea în funcție de unghiul de incidență pe care îl face lumina solară cu suprafața corpului. Așa sunt culorile fizice și chimico-fizice ale unor fluturi, produse prin reflexia, refracția sau difracția luminii care cade pe suprafața solzilor. Ex., genurile *Morpho*, *Chrysophanus*, *Apatura*. [41]
- HOMOGAM**, (bot.) floare hermafrodită în care staminele și carpelele ajung la maturitate în același timp; ex., urzică moartă albă (*Lamium album*), narcisă (*Narcissus poeticus*). [50]
- HOMOIOMER**, (micol.) tal lichenic în care celulele fotobiontului sunt relativ uniform distribuite. De regulă, fotobiontul este o cianobacterie (ex., *Nostoc*), iar talul are caracter gelatinos (ex., *Collema*, *Leptogium*). [69]
- HOMOLOG**, (genet.) cromozom care poartă aceleași gene, are aceeași dimensiune și aceeași morfologie cu ale altui cromozom din complementul cromozomal diploid. [19]
- HOMOMORF¹**, (bot.) cu înfățișare asemănătoare. La flori, carpelele gineceului de aceeași lungime cu staminele androceului; ex., ceapa ciorii (*Gagea pratensis*). [50]
- HOMOMORF²**, (ecol.) despre animale care au forma și culoarea asemănătoare mediului în care trăiesc. Ex., omizile fluturului *Sphinx ligustri* imită forma și culoarea frunzelor de liliac, iar dungile oblice de pe cap seamănă cu nervurile frunzelor. [41] → **HOMOCROMIE**, **MIMETISM**
- HOMONEURĂ**, (zool.) nervațiune primitivă identică la aripile anterioare și la cele posterioare de la insecte. [62]
- HOMOPTERA**, (zool.) grup taxonomic cu grad de ordin care grupează insecte ce au aripile anterioare și cele posterioare cu structură asemănătoare, fiind membranoase; grupul a fost denumit astfel în opoziție cu heteropterele, la care aripile anterioare se transformă în hemielitre. În acest grup sunt incluse mai multe tipuri diferite, caracterizate toate prin regim fitofag și aparat bucal adaptat la înțepat și supt; ex., *Cicadinea* – cicadele, *Aphidinea* – păduchii de plante, *Coccinea* – păduchii țestoși, *Aleurodinea*, *Psyllinea* – păduchii meliferi. [62]
- HOMOPTEROCECIDII**, (cecid.) gale produse de insecte galiene din ord. *Homoptera*, aparținând familiilor: *Aphidae*, *Aleurodidae*, *Cercopidae*, *Cocoidae*, *Jassidae*, *Penphigidae*, *Phylloxeridae*, *Psyllidae*. [41]

HOMOSEXUAL, (sex.) persoană care în comportarea sexuală prezintă atracție pentru același sex. [60]

HOMOSEXUALITATE, (sex.) inversiune a instinctului sexual, act sexual între doi indivizi de același sex. [60]

HOMOSTILIE, (bot.) uniformitate a stilelor într-o floare, ele având aceeași lungime; ex., crinul alb (*Lilium candidum*). [50]

HOMOTACTIC, (bot.) inflorescență compusă din mai multe inflorescențe simple, de același tip, respectiv racem + racem sau cimă + cimă. [50]

HOMOTALIC, (reprod.) individ biologic (algă sau ciupercă) hermafrodit, autofertil; ant. *heterotalic*. [69]

HOMOTALISM, (reprod.) stare exemplificată de speciile homotalice (hermafrodite) în care autofertilitatea este nu numai posibilă, dar ea devine aproape exclusivă. **H. secundar** este un **h.** aparent, care implică prezența într-un singur spor fungic a doi nuclei compatibili, cu potențialitate sexuală diferită. Din germinarea unui asemenea spor rezultă un miceliu hermafrodit, autofertil. [69]

HOMOTELERGONI, (zool.) hormoni secretați de insecte cu rol în relațiile intraspecifice. [62]

HOMOTERME, (fiziol.) animale a căror temperatură corporală este relativ constantă, mult superioară mediei temperaturii ambiante și, în mare măsură, independentă de aceasta. În această categorie se includ, cu unele excepții, păsările și mamiferele. Ele dispun de mecanisme perfecționate de termoreglare, prin care se realizează o compensare exactă a termogenezei de către termoliză. Ele produc și controlează sursele proprii de căldură. Temperaturile corporale medii la unele animale vertebrate: vrăbie, 44,5°C; găină, 42,5°C; rață, 42,2°C; porumbel, 42°C; lup, 40,5°C; câine, 39,2°C; iepure, 39,5-39,9°C; bou, 39,5°C; oaie, 39,6°C; porc 39,5°C; pisică, 38,8°C; maimuță, 38,5°C; om, 37°C; tatu, 34°C; ornitorinc, 32°C. [50]

HOMOTIPIC, (ecol.) califică interacțiunile care au loc între indivizii aceleiași specii. [3]

HOMOZIGOT, (genet.) celulă sau organism diploid care are două gene similare în același locus din cromozomii omologi. [18]

HON, (ind.) sculă așchietoare alcătuită dintr-un corp rotativ din oțel pe care sunt fixate mai multe pietre abrazive și care este utilizată la finisarea suprafețelor cilindrice interioare ale pieselor metalice. [13]

HONG-HA, fluviu în Asia (China și Vietnam); se mai numește Fluviul Roșu. Are 1.183 km lungime și 158.000 km² suprafață. Izvorăște din Munții Yunnan și se varsă în Marea Chinei de Sud prin două brațe care formează mici delte cu o suprafață de 15.000 km². Afluentul său principal este Râul Negru.

În cadrul deltei se află orașul Hanoi, capitala Vietnamului. [25]

HOOKE, **Robert** (1635-1703), fizician și naturalist. Realizează observații asupra unor părți de organe la plante și animale, asupra respirației și a rolului aerului în circulația sangvină, precum și asupra universului astral. El precizează că scoarța pământului suferă permanente transformări, iar fosilele sunt resturi de organisme care au trăit pe planeta noastră în trecutul îndepărtat. Stabilește forma eliptică a orbitei gravitaționale a sistemului Pământ-Lună. Pune în evidență a cincea stea din constelația Orion. [11]

HOPCALITĂ, (milit.) amestec de oxizi metalici care au proprietatea de a cataliza oxidarea oxidului de carbon din aerul infectat cu dioxid de carbon. Este utilizată în cartușe pentru măștile contra gazelor, fiind alcătuită din 50% dioxid de mangan, 30% oxid de cupru, 15% oxid de cobalt și 5% oxid de argint. Stratul de **h.** se protejează cu silicogen, clorură de calciu care absoarb apa. [31]

HORDATINĂ, (fitopat.) compus antifungic din plantele de orz, care este responsabil pentru rezistența față de ciuperca *Cochliobolus sativus*; se cunosc **h. A** și **B**. [61]

HORICO, (stomat.) discuri metalice abrazive, subțiri, de diferite diametre și forme: plane, concave, convexe. Pot fi abrazive pe una sau pe ambele fețe. Se folosesc la șlefuirea dinților, în prepararea bonturilor pentru coroane, îndeosebi pentru separarea punctului de contact. [43]

HORID, (bot.) cu spini viguroși și ascuțiți, ex., ramurile și lujerii la glădiță (*Gleditschia trichanthos*); adesea și trunchiul posedă spini lungi până la 10 cm, simpli sau ramificați, brun roșcat, lucitori. [50]

HORMON¹, (zool.) la insecte, categorie de substanțe chimice secretate de glande cu secreție internă (endohormoni) sau externă (exohormoni), și care sunt purtătoare de informații; intervin în reglarea activității organelor interne sau în cadrul relațiilor intra- și interspecifice. [62]

HORMON², (biochim.) substanță chimică complexă, sintetizată în structuri specializate (glande endocrine sau țesuturi de natură diversă), în cantități foarte mici, vărsate direct în lichidele circulante ale organismului și translocate în diferite părți ale corpului asupra cărora exercită un efect înalt specific stimulator sau inhibitor. În contrast cu **h.** animalelor, cei ai fungilor și plantelor au efecte nelocalizate. **H.** realizează un control secundar asupra organizării și funcționării unui țesut, organ sau organism. **H.** secretați de gameții feminini determină deplasarea orientată (chemotactismul) a gameților masculini. [69]

HORMON ANDROGEN, (ecol.) hormon cu rol în determinarea caracterelor sexuale secundare

masculine la unele specii animale. **H. a.** acționează mai intens în cazul speciilor care prezintă dimorfism sexual. Datorită acțiunii **h. a.** masculii unor păsări (fazanul, păunul) au înfățișarea și comportamentul cu totul diferite de ale femelelor. Elaborarea acestor hormoni este condiționată și de acțiunea corelată a factorilor ecologici. [41]

HORMON CEREBRAL, (biochim.) hormon ce stimulează punerea în circulație a năpârlirii insectelor. [41]

HORMON DE NĂPÂRLIRE, (biochim.) hormon ce declanșează năpârlirea insectelor, care acționează singur la sfârșitul vieții larvare, permițând dezvoltarea completă a structurilor imaginale (adulte). [41]

HORMON JUVENIL, (zool.) biosubstanță secretată de *corpora allata* la insecte. A fost izolată pentru prima dată de la fluturele *Platysomia cercopia* de către Williams și Law (1965). Acest hormon asigură menținerea stării larvare la insecte și favorizează diferențierea structurilor larvare în detrimentul structurilor imaginale. [41]

HORMONI SOCIALI, (zool.) hormoni secretați de glandele tegumentare ale insectelor sociale cu rol în determinarea unui anumit comportament al castelor. Ex., matca albinelor secretă un hormon social care inhibă dezvoltarea ovarelor la lucrătoare. [41]

HORMONI VEGETALI → FITOHORMONI

HORN, (geomorf.) 1. Vârf cu formă piramidală rezultat din eroziunea glaciară, la intersecția creștelor ce separă mai multe văi glaciare. 2. Vale îngustă cu predispoziție tectonică situată pe versanți abrupti. [25]

HORNAVAN, lac glaciare, cel mai adânc din Suedia (221 m) și cu suprafața de 235 km². Lacul ocupă valea râului Skellefte pe o lungime de cca 80 km. Valea este modelată de ghețarii de munte care și-au lăsat morenele frontale la trecerea spre regiunea de podiș. [45]

HORNINDALSVATN, lac glaciare situat în Norvegia, renumit prin adâncimea lui mare (514 m), care îl situează pe primul loc în Europa (fără a lua în considerație Marea Caspică). [45]

HORST, (geol.) structură tectonică ce reprezintă un compartiment central înălțat, mărginit de compartimente ce coboară în trepte pe un sistem de falii. [25]

HORTICULTURĂ, ramură a științelor agronomice care studiază morfologia, fiziologia, cunoașterea și cultivarea plantelor horticole: pomi și arbuști fructiferi (pomicultura), plante legumicole (legumicultura), plante floricole (floricultura), arbori și arbuști decorativi (arboricultura ornamentală), vița de vie (viticultura) și plante medicinale. Pentru aprofundarea tehnologiilor de cultivare se apelează la o gamă largă de cunoștințe de la alte discipline: botanică, fiziologie, chimie biologică și agricolă,

pedologie, îmbunătățiri funciare, protecția plantelor, agrotehnică, mecanizare, ameliorare ș.a. Din punct de vedere practic, sectorul horticol deține suprafețe însemnate cultivate cu plante horticole, de care se ocupă sub toate aspectele. [72]

HORTISOL, (pedol.) sol folosit timp îndelungat în legumicultură și floricultură, având un orizont de suprafață foarte bogat în materie organică, termen folosit cu precădere în clasificarea germană. [29]

HORTOBÁGY, parc național situat în Ungaria. Suprafața, 65.000 ha (1973). Parcul se extinde între orașul Debrecen și Tisa. Terenul este neted și întrerupt pe alocuri de mici dealuri. Din suprafața parcului 73,5% sunt pășuni de pustă cu *Centaurea cyanus*, *Papaver rhoeas*, *Matricaria chamomilla*, *Xeranthemum* sp., 6% aparține lăcoviștilor, stufărișurilor și mlaștinilor pe care înfloresc nufărul alb (*Nymphaea alba*), plutica (*Nymphoides peltata*), alături de care vegetează peștișoara (*Salvinia natans*), iar 20,5% din suprafață este alcătuit din mici insule de stejar și arțar. Fauna este reprezentată prin peste 200 de specii de păsări, printre care: dropia, cocorul, barza neagră, barza albă, bătlanul, rațe sălbatice, găște sălbatice, lopătarul, ciocântorsul, cătăliga, prigoarea, becațina, stârcii, șoimul, vulturul. Pe pășunile de pustă se găsesc vite cornute, caii Nonius, oaia rațcă, câinii ciobănești pumi. În parc există și un muzeu etnografic al păstorilor. [50]

HORTON, (med. u.) arterită, formă topografică de arterită gigantocelulară care afectează de o manieră obstructivă arterele mijlocii și mici care sunt ramuri extracraniene ale carotidei externe; boala mai este cunoscută și sub numele de arterită temporală, deși această arteră nu este singura afectată. [60]

HOST, (inform.) principalul calculator dintr-un sistem de calculatoare conectate într-un sistem de comunicație. [6]

HOSTA, (agric.) pop. *crin de toamnă*. Gen de plante care aparține fam. *Liliaceae*. Cuprinde specii de plante perene de grădină, originare din China și Japonia. Prezintă tufe dese, de 30-50 cm, alcătuite din frunze mari, oval, ovoid sau lanceolat cordate, cu nervuri proeminente și flori cu 6 diviziuni, în formă de pâlnie, cu tubul lung, grupate în inflorescențe ce se ridică peste nivelul frunzelor. Se cultivă mai multe specii. *H. sieboldiana*, cu frunze late, florile mici, grupate câte 10-15 în inflorescență și de culoare albastră. *H. undulata*, o varietate a speciei *H. japonica*, se remarcă prin frunze lanceolate, verde intens, și flori albastrii în inflorescențe susținute de tije scurte de 25 cm. Majoritatea speciilor prezentate au varietăți cu frunze tivite sau pătate de alb-argintiu sau galben, cu un efect decorativ deosebit, fapt pentru care se cultivă și ca plante de ghiveci. Crinul de

toamnă este o plantă rustică, ce se acomodează în orice teren de grădină și prosperă în locurile umbroase, unde poate orna în grup de câte 4-5 plante sau în borduri. Înfloreste în a doua parte a verii, la unele specii florile durând până în septembrie. Se înmulțește prin despărțirea tufelor. [39]

HOSTEIN (transgresiunea ~), (geol.) transgresiune care a avut loc în faza interglaciara Elster-Saale, sincronă cu interglaciațiunea Mindell-Riss din regiunile alpine. [25]

HOTĂRĂRE JUDECĂTOREASCĂ, (jur.) actul de procedură final, prin care instanța se pronunță asupra litigiului dedus judecății; poartă denumirea de sentință, decizie sau, după caz, încheiere; se pronunță în ședință publică și se redactează având trei părți constitutive: practica sau partea introductivă, motivarea sau considerentele și dispozitivul. [64]

HOYA, (agric.) gen din fam. *Asclepiadaceae*. Popular *floare de ceară*. Numele a fost sugerat de aspectul florilor mici, stelate, cu petale cărnoase și consistență de ceară. În decorul interior se folosește *Hoya carnosa*, un arbust cățărător, originar din pădurile luminoase din China și Australia. Lăstarii volubili, subțiri, poartă frunze opuse, groase, lucioase, de un verde închis. Florile albe, slab roz, grupate în umbel globoase, sunt parfumate și secretă mici picături de nectar. Ele apar de primăvara până toamna, durează cca 3 săptămâni și, la eliminarea celor trecute, trebuie păstrată scurta ramificație ce le-a purtat deoarece pe aceasta se formează noile inflorescențe. O specie cu flori asemănătoare, dar de dimensiuni mai mici este *H. bella*, care are ramuri pendente și decorează plăcut în vase suspendate. Floarea de ceară trebuie să stea la multă lumină, dar nu direct în soare, cele mai afectate fiind frunzele. *H. carnosa* se ține iarna la 12-15°C și se udă rar, iar *H. bella* are nevoie de 15-18°C, udată fiind atât cât să nu se veștejească. Repausul de iarnă, udările abundente vara și fertilizările din timpul vegetației sunt condițiile unei înfloriri bogate. Ambele specii se înmulțesc prin butași de vârf de lăstari, înrădăcinați în nisip sau numai în apă, la 20-25°C. [39]

HRANA VACII (*Spergula arvensis*, fam. *Caryophyllaceae*), (bot.) plantă anuală de primăvară-vară, considerată buruiană problemă pentru culturile agricole. Se întâlnește prin semănături, buruiană foarte comună. Semințele negre, foarte îngust aripate. Înfloreste în iunie-iulie. Sensibilă la: imazetapir, tribenuron metil, pedimentalin, linuron, bromo-xinil, fluroxipir, amidosulfuron, triasulfuron metil, dicamba + acid 2,4-D, bromoxinil + acid 2,4-D, dicamba + acid 2,4-D + atrazin, alaclor + atrazin, glifosat. [51]

HRANĂ, (ecol.) substanță organică sau anorganică utilizată de organisme vii în vederea creșterii,

dezvoltării, reproducerii, ea fiind sursă de energie, informație și material plastic. [24]

HRANĂ DE ÎNȚEȚINERE, (pisc.) hrană administrată numai pentru asigurarea metabolismului, fără a asigura o îngrijire a organismului. [10]

HRANĂ DE PRODUCȚIE, (pisc.) hrană administrată peștilor pentru a asigura creșterea și acumularea de substanțe de rezervă. [10]

HRANĂ EXOGENĂ, (pisc.) hrana naturală, formată din insecte, larve de insecte etc., consumată de pești. [10]

HRANĂ SUPPLEMENTARĂ, (pisc.) furaje simple sau combinate care, administrate peștilor, produc un spor de creștere și dezvoltare. [10]

HRANITOARE, 1. (cineget.) Amenajări pentru administrarea hranei vânatului, cu dimensiuni și forme variabile în funcție de specie. Pentru cervide sunt adăposturi tip colibă, iesle, căpiță. Pentru mistreț, jgheaburi și buncăre. [33] 2. (zootehn.) Utilaj pentru administrarea hranei animalelor. Forma și dimensiunile acestuia depind de specia, vârsta indivizilor, forma sub care este administrată hrana. [34]

HREAN (*Armoracia lapathifolia*, fam. *Brassicaceae/ Cruciferae*), (agric.) plantă legumicolă, ierboasă, perenă, apreciată pentru rădăcina sa cu gust foarte picant, specific (conține 1,5-1,7% substanțe albuminoide, circa 6% zaharuri, 70-80 mg/100 g substanță proaspătă vitamină C, fitoncide și uleiuri eterice), originară din Europa de S-E, în jurul Mării Mediterane, și Asia de Vest. Se presupune că a fost introdus în cultură la începutul secolului XV de către popoarele din Europa Centrală (maghiari, polonezi, germani, slavi), iar apoi s-a răspândit în toate țările din Europa, unde se cultivă totuși mai mult în grădinile familiale și mai puțin pe suprafețe mari, speciale. La noi în țară se cultivă în toate regiunile, pe suprafețe nu prea mari, în jurul orașelor, dar este aproape nelipsit din grădinile gospodărești țărănești. Are rădăcina puternică, ramificată, care pătrunde în sol la adâncimi de peste 70 cm, colorată cenușiu-gălbui în exterior și alb-curat în interior. Frunzele din rozetă au peste 30 cm lungime, oval-alungite, cu nervuri aproape albe, marginea întregă, ondulată. Tulpini florale, de circa 80-150 cm, ramificate, tubulare, glabre; flori mici, albe, fructe silicve mici, globoase, frecvent lipsite de semințe sau cu semințe sterile, motiv pentru care h. se înmulțește numai pe cale vegetativă. Este una din plantele legumicole foarte puțin pretențioase față de factorii de mediu, rezistând la frig până la minus 30°C, nu este pretențioasă la lumină, rezistă ușor perioade lungi la secetă, deși în lipsa apei se lignifică rădăcinile, nu suportă excesul de apă și apa freatică la adâncime

mică, cere soluri fertile, bogate în humus, bine aprovizionate cu îngrășăminte organice la înființarea culturii, cu textură mijlocie, argilo-nisipoase, cu valoarea pH cuprinsă între 6,7 și 7,5. Sunt contraindicate solurile prea ușoare, compacte, acide. **Tehnologia culturii.** Pregătirea terenului: modelarea terenului primăvara, când se poate lucra, în biloane (v. acest termen), obișnuit la 100 cm distanță. Înființarea culturii prin butași obținuți din culturi speciale sau de producție, din ramificațiile rădăcinilor nevalorificabile, având circa 20 cm lungime și 1-2 cm diametru, tăiate drept în partea superioară și oblic în cea inferioară, pentru respectarea poziției normale de plantare. Se mai pot folosi butași scurți de circa 5 cm. Butașii fasonați toamna se păstrează stratificați în pivnițe, silozuri, până primăvara. Plantarea are loc primăvara, în martie-aprilie, câte două rânduri pe fiecare bilon, la distanța de 70-80 cm între rânduri și 60 cm între butași pe rând. Când se plantează pe teren modelat, distanța între rânduri va fi de 70 cm, iar între plante, pe rând, 40-50 cm. Butașii se plantează oblic, cu baza la 12-15 cm adâncime. Recoltarea se execută în toamna celui de-al doilea an de la înființarea culturii (oct.-nov.), mai întâi prin dislocarea rădăcinilor și apoi prin smulgerea și fasonarea manuală a acestora, când se îndepărtează rozeta de frunze, iar ramificațiile secundare se leagă în mănunchiuri. În cazul valorificării eşalonate, rădăcinile se stratifică în pământ. Pentru consumul familial se recoltează rădăcinile atunci când sunt necesare. Producția poate ajunge de la 15 la 40 t/ha. Se cultivă, în general, proveniențe locale, obținute de către cultivatori prin alegere liberă. [72]

HRIB (*Boletus edulis*, fam. *Boletaceae*), (bot.) ciupercă micorizantă, întâlnită toamna din august până în octombrie, pe sol, prin păduri de brad și molid. Are valoare alimentară foarte mare. Pe piața mondială este cotate ca având admirabile calități culinare, ocupând locul 2 după trufa de iarnă. Folosit la supe, pateuri, umpluturi pentru cornuri, mâncare cu orez, tocăniță de pui, papricaș, varză umplută cu ciuperci etc. În unele zone se murează. Se usucă în felii subțiri înșirate pe ață sau așezate pe grătii. Uscat devine mai plăcut la gust. [50]

HRIB ȚIGANESC (*Boletus satanas*, fam. *Boletaceae*), (bot.) ciupercă micorizantă, toxică, otrăvitoare, fără a fi mortală, întâlnită toamna din august până în octombrie, pe soluri calcaroase din pădurile de foioase, mai ales în făgete; se mai numește buretele-dracului, buretele roșu, mănătarca-dracului. Se recunoaște față de hribul comestibil prin următoarele însușiri: carnea albă-gâlbuie, secționată, se albăstrește ușor, iar în picior se înroșește puțin. Principiile toxice

pe care le conține nu sunt cunoscute. Suspectă de a conține muscarină. Consumată, produce tulburări gastrointestinale cu dureri violente ce pot dura câteva zile, fără a fi letală. [50]

HRIBUL-VRAJITOAREI (*Boletus luridus*, fam. *Boletaceae*), (bot.) ciupercă micorizantă, comestibilă, întâlnită vara și toamna din iunie până în octombrie, pe soluri calcaroase și neutre, prin păduri, uneori pajiști. Are valoare alimentară mică dar este foarte bună la gust. Utilizată în diferite preparate culinare. [50]

HRISTOS, (rel.) împreună cu „Iisus“ formează numele Fiului lui Dumnezeu întrupat. [63]

HRÎȘCĂ (*Fagopyrum esculentum*, fam. *Polygonaceae*), (agric.) plantă erbacee, anuală, terofită, alogamă, alimentară, cultivată până la 1.000 m altitudine, adeseori întâlnită și pe locuri virane. Fructele au importanță în terapeutică. Proprietăți: energetic, nutritiv, ocrotitor vascular (rutină). Recomandate în alimentația generală și pentru fragilitatea vasculară. Utilizată mult timp pentru extragerea rutinei. Folosită în alimentație sub formă de păsat (crupe), plăcintă, ghiveci; gust plăcut, comportare bună la fierbere. Făina servește la prepararea mămăligii și a altor preparate culinare. Aliment nutritiv, energetic, ocrotitor vascular. Făina, folosită la fabricarea biscuiților. Amestecată cu făina de soia servește la prepararea unui sortiment de ciocolată ieftină. Boabele se folosesc în industria spirtului și amidonului. Specie meliferă. Florile sunt vizitate de albine pentru culegerea de nectar și polen. Cantitatea de zahăr, 0,1-0,4 mg/floare. Producția de miere, 50-150 kg/ha. Fără pondere economico-apicolă. Boabele întregi și reziduurile provenite de la prelucrarea lor sunt utilizate ca furaj concentrat pentru animale, mai ales pentru păsări. Carnea lor este albă și grasă. Puii hrăniți cu hrîșcă cresc mai repede. Cosită verde, până la faza de înflorire, este dată animalelor ca nutreț verde sau uscat. [50]

HRÎȘCĂ URCĂTOARE (*Polygonum convolvulus*, *Fagopyrum convolvulus*, fam. *Polygonaceae*), (bot.) plantă anuală de primăvară, considerată buruiană problemă pentru culturile agricole. Se întâlnește pe terenurile cultivate, ruderales, buruiană foarte comună. Tulpină volubilă, flori mici cu 5 foliole perigonale verzi, fructul nukulă trimucheată neagră, îmbrăcată în perigon. Se mai numește *volbură neagră*. Înfloarește VI-X. Sensibilă la: imazetapir, simazin, isoxaflutol. Bromoxinil, metolaclor, dicamba, clopiralid, imazetabenz metil, clorsulfuron, fluroxipir, metamitron, tifensulfuron metil, tribenuron metil, prometrin, bromoxinil, iodosulfuron, + amidosulfuron, dicamba + acid 2,4D + atrazin, bromoxinil + acid 2,4D,

acid 2,4D + dicamba, alaclor + atrazin, fluroxipir + acid 2,4D etil hexil ester, glifosat. [51]

HUANG-HE, fluviu în Asia (China), al V-lea ca mărime din lume cu 4.830 km lungime și o suprafața de 745.000 km². Izvorăște din Podișul Tibet (Masivul Bayan Hara) și se varsă în Golful Bohai. Se mai numește Fluviul Galben și traversează Deșertul Gobi, Podișul de Loess și Câmpia Chineză. Afluenții săi principali sunt: Huang-Shui, Fen-He și Wei-He. Debitul solid cărat în câmpie a provocat numeroase inundații, fluviul schimbându-și gura de vărsare la nord și la sud de Peninsula Shandong. Orașele traversate sunt: Lanzhou, Zhengzhou și Xian pe Wei-He. În cursul său mijlociu a fost construit Marele Zid Chinezesc. [25]

HUASCARÁN, parc național situat în Peru (departamentul Ancash). Suprafața, 80.000 ha. Altitudine, 6.768 m. Se găsește așezat pe versantul vestic al râului Marañon. Parcul are în interiorul său cel mai înalt vârf al Anzilor peruani, Cerro de Huascarán, înalt de 6.768 m, precum și alte vârfuri înalte de peste 6.000 m, acoperite de zăpezi și ghețari. În zonă se găsesc mai multe lacuri glaciare, dintre care cele mai mari sunt Parón și Llanguanuco. [50]

HUBSUGUL (*Kosogol*), lac de origine tectonică, situat în Mongolia. Suprafața este de 2.620 km² și adâncimea maximă de 238 m. Datorită altitudinii la care se găsește și înălțimilor din jur, apa lacului îngheață din luna noiembrie și până în mai. Ea este drenată de râul Egin Gol în Selenga și apoi în lacul Baikal. Are o faună piscicolă bogată. (P. Gâstescu, 1979) [45]

HUCHO HUCHO → LOSTRIȚĂ

HUILĂ, (geol.) cărbune superior, cu conținut de carbon de peste 75 %, de culoare neagră, luciu sticlos, gras, cu grad ridicat de incarbonizare și putere calorică mare (7.500-8.200 kcal/kg). Este specific pentru paleozoicul superior și mezozoicul inferior. [25]

HULĂ, (acv.) mișcarea ondulatorie a suprafeței oceanului sau a mării, unde crestele și fundurile valurilor se formează la intervale aproape egale. Crestele valurilor sunt îngrămădiri de apă, iar fundurile valurilor, golurile dintre creste. [50]

HUMĂ DE TEIȘANI, (petr.) varietate de humă folosită pentru prepararea noroaielelor de foraj. Se exploatează în localitatea Teișani, județul Prahova. [50]

HUMERUS, (anat.) osul superior al brațului sau osul proximal al membrului anterior al unui vertebrat tetrapod. [37]

HUMICOL, (ecol.) desemnează o specie care se dezvoltă pe sau într-un sol bogat în humus. [3]

HUMIFICARE, (pedol.) proces complex de transformare a materiei organice încorporate solului în humus. [29]

HUMIFUZ, (bot.) tulpină culcată sau întinsă pe sol fără să formeze rădăcini adventive; ex., sânziene (*Galium humifusum*), iarbă grasă (*Portulaca oleracea*), colții babei (*Tribulus terrestris*). [50]

HUMINA, (pedol.) fracțiune de substanțe humice din sol, de culoare neagră, care nu se dizolvă la extracția solului cu o soluție alcalină diluată; are un grad de polimerizare ridicat. [29]

HUMMOCK, (glac.) bloc de gheață de dimensiuni mari ce formează cu alte blocuri îngrămădiri la marginea bazinelor oceanice și mărilor. [25]

HUMUS, (pedol.) amestec complex de compuși organici care provin din biodegradarea materiei organice din sol. [3]

HUNIE, (geomorf.) termen regional ce desemnează un torent cu bazin de recepție și con de dejecție, dezvoltat în general pe malurile și versanții formați în loess. [25]

HUNTINGTON, (med. u.) boală autosomal dominantă, produsă prin atrofia nucleului caudat și exprimată prin mișcări coreiforme și deteriorare intelectuală progresivă. [60]

HURLUPI, (fitopat.) micoză produsă de *Taphrina pruni* la prunele încă verzi. Boala se manifestă pe fructe. Fructele atacate sunt rugoase, verzi-gălbui, deformate, cu gust acrișor, dulceag, acoperit cu un strat fin, albicios-cenușiu la început, apoi brun-violaceu, culoare imprimată de ciupercă. Fructele atacate se usucă și cad în luna iunie. Se pot face tratamente la dezmușurit, buton alb, la începutul scuturării petalelor, la legatul fructelor și la începutul scuturării frunzelor, în luna octombrie. În fazele de dezmușurit, buton alb și în luna octombrie se fac tratamente cu zeamă bordelează în concentrație de 1%, cu Turdacupral 0,5% sau cu polisulfură de bariu în concentrație de 0,8-1%. Celelalte tratamente se fac cu unul din următoarele fungicide: Dithane M-45 în concentrație de 0,2%, Captadin 50 în concentrație de 0,25%, Tiuram 75 în concentrație de 0,4%, Ziram 65 în concentrație de 0,4-0,5%. (N. Minoiu, 1987) [50]

HUSA, 1. (soc.) Învelitoare din stofă, pânză, material plastic etc. cu care se acoperă piese, aparate, mașini, mobile pentru a le proteja. 2. (milit.) Parte componentă a sistemului electric de încălzire al unei rachete, care asigură menținerea unei temperaturi cuprinse între anumite limite în interiorul componentei de luptă speciale a rachetei. [31]

HUSO HUSO → MORUN

HUXLEY, Thomas Henry (1825-1895), medic și zoolog englez. Cercetează fauna marină de-a lungul

coastelor Australiei și Noii Guinee. Preocupări de anatomie, fiziologie și paleontologie. [46]

HYDRA, (zool.) celenterat dulcicol, fixat, ce trăiește în apele stătătoare. Are corp contractil, de 1-2 cm mărime și 6-8 tentacule contractile în jurul gurii. [10]

HYDRANGEA, (agric.) gen de plante aparținând fam. *Saxifragaceae*. Pop. *hortensia*. Speciile acestui gen sunt în majoritate originare din Asia (Japonia și China) și câteva din America de Nord. Arbuști sub formă de tufă, plante urcătoare sau arbori de talie mică (5-6 m); prezintă particularitatea că au două feluri de flori: sterile, alcătuite din 5-6 sepale petaloide, rotund acuminate și dințate, colorate, cu efect decorativ și flori fertile mici, fără valoare ornamentală, uneori acoperite de cele sterile. Ele sunt grupate în mari inflorescențe globuloase sau plate de tipul corimbelor sau paniculelor. *Hydrangea hortensis*, mai des întâlnită în cultură, este un arbust peren formând tufe bogate de 1-1,5 m înălțime. Are frunze mari, ovoid lanceolate, cu vârf ascuțit și margini dințate. Inflorescențele, corimbe terminale globuloase, alcătuite preponderent din flori sterile, apar vara (iunie-septembrie) și sunt albe, roz, roșii sau albastre. În apartamente se utilizează plante tinere cu 3-5 lăstari de 30-50 cm înălțime, supuse tehnicilor de forțare pentru a înflori iarna sau primăvara. Exemplarele din culturi forțate târzii (martie-aprilie) pot fi trecute în grădină după uscarea florilor, scurtând ramurile deasupra a 2 muguri de la bază. Iarna, plantele tinere necesită protejarea prin acoperirea cu frunze. *H. paniculata*, arbust de 2-3 m, cu tulpini arcuite sau cățărătoare, cu frunze alungit ovoide, ușor păroase pe ambele fețe, are flori grupate în panicule (la *H. p. var. grandiflora*, de 15-30 cm în diametru) albe, virând spre roz și roșu pe măsură ce se trec. Înfloresțe în august-septembrie. *H. anomala petiolaris*, specie viguroasă, poate acoperi pe orizontală terenul lipsit de vegetație, formând tufe de 2-2,5 m, sau se poate cățăra cu ajutorul unor rădăcini adventive până la 7-10 m. Are frunze late, cordate, și inflorescențe de 15-20 cm, plate, albe, cu flori sterile mari, dispuse periferic, ce înfloresc în iunie-august. Hortensiile nu suportă radiații solare directe și de lungă durată, preferă semiumbra cer multă umiditate atât în sol cât și atmosferă și resc bine în soluri profunde, revene, bogate în humus. Pentru cultura în recipiente, se prepară un amestec format din pământ sănătos de grădină, pământ de frumusețe, mrană, nisip și o mare parte de turbă acidă. În ultimă instanță se realizează prin butași recoltați din lăstarii și rădăcinile la baza plantelor (drajoni), înrădăcinați la cald, 20-25°C, sau prin despărțirea tufelor. **H.** sub formă de tufă, îndeosebi *h. hortensis*, se utilizează în grădini, în borduri, în

lungul zidurilor cu expoziție nordică, ca plante izolate sau în grupuri pe peluzele de iarbă. În spațiile acoperite, apartamente, verande, balcoane sau terase, decorează în ghivece, hârdaie sau jardiniere, alegându-se cu grijă locurile convenabile cerințelor lor. Speciile urcătoare pot masca trunchiurile groase ale copacilor sau pot îmbrăca zidurile, gardurile, pergolele, chioșcurile ș.a., din locurile mai răcoroase și ușor umbrite. [39]

HYDRIDA, (zool.) ordin care cuprinde metazoare ce trăiesc în apă dulce și salmastră. Polipul s-a sexuat. Nu are meduză. Din ouă fecundate ies direct polipi. [50]

HYDROCORALLINA, (zool.) subclasă care cuprinde hidrozoare coloniale la care polipii sunt specializați: *gastrozoizi*, *ganozoizi*, *dactilozoizi*. Sunt forme marine care trăiesc în asocieri cu recifele de corali, ex., *Millepora*, *Stylaster*. [50]

HYDROIDEA, (zool.) subclasă care cuprinde hidrozoare la care polipii sunt bine dezvoltati, solitari sau coloniali. Polipul dă naștere prin înmugurire la meduze libere sau la structuri care constituie stadii de regresie ale acesteia. [50]

HYMENOPTERA, (zool.) ordin care grupează circa 1.000.000 de specii de insecte, caracterizate prin aripi membranoase, subțiri. Cele mai importante grupe de himenoptere sunt *Symphyta* – viespile fitofage, viespile parazitoide (*Ichneumonida*, *Braconida* etc.), furnicile (*Formicidae*), viespile tipice (*Vespoidea*), albinele, bondarii (*Apoidea*). Himenopterele au roluri deosebit de importante în ecosisteme datorită faptului că speciile parazitoide țin sub control un număr imens de specii fitofage, iar apoideele și vespoideele sunt specii polenizatoare. [62]

HYPHESSOBRYCON, (zool.) pești din familia *Characidae*. Corp alungit, oval, de 3,5-4,5 cm lungime, prevăzut cu înotătoare adipoasă, colorat în argintiu-gălbui sau roșcat cu pete mici întunecate. Înotătoarele sunt roșii. Anala este alungită, iar la baza înotătoarei caudale nu prezintă solzi. Linia laterală este incompletă. Depun icrele pe plante. Răspândiți în apele bogate în vegetație, cu temperaturi cuprinse între 23 și 25°C în America de Sud. [10]

HYPOPHTHALMICHTHYS MOLITRIX → SÂNGER

HYPOTREMATA, (zool.) vulpi de mare: pești cartilagineși cu corpul turtit dorso-ventral, cu pectorale mari, care se întind pe laturile corpului. Fantele branhiale sunt dispuse ventral. [57]

HYRACOIDEA, (zool.) damani, mici mamifere plantigrade ca niște neverițe, de obicei arboricole, cu 4 degete la membrul anterior și 3 la membrul posterior. Au urechi scurte și coadă scurtă. Au afinități cu rozătoarele și cu ungulatele. Vegetariene. Trăiesc în Africa și Arabia. [57]

I 486, (inform.) numit și 80486 sau 486, este un microprocesor Intel introdus în anul 1989. Este un full-bit procesor cu registre de 32-biți, bus de 32-biți și adresare de 32-biți, include un cache controler și un procesor numeric echivalent cu 80387. Folosește o schemă de execuție de tip „pipeline“ care rupe instrucțiunile în mai multe stagii, rezultând o performanță mai bună la operațiile normale de procesare și la operațiile matematice. [6]

IAD, (rel.) stare și loc de chin atât pentru demoni, cât și pentru oamenii păcătoși. El începe cu Judecata particulară din ziua a 40-a de la moarte. Până la Judecata universală, starea celor din iad se poate ușura, unii chiar pot fi scoși din iad, prin rugăciuni, pomeniri, milostenii făcute în numele lor și mai ales prin Sfânta Liturghie. Iadul se mai numește „gheena focului“, „locul de chin“, „foc nestins“ etc. Iadul definitiv urmează după Judecata universală. [63]

IAHTING, (sp.) sport nautic care se practică cu ambarcațiuni cu vele. Concursurile se numesc „regate“ și constau în parcurgerea unor trasee (pe lacuri sau pe mare) marcate cu balize. Forța de propulsie a iahtului este doar vântul. Originea acestui sport o găsim încă din antichitate la egipteni și romani. În epoca noastră, primii care au organizat concursuri de i. sunt olandezii. Astăzi, i. s-a dezvoltat în special în localitățile de pe malul mărilor și al lacurilor. [53]

IAHTING PE GHEAȚĂ, (sp.) sport care constă în parcurgerea unor trasee cu ajutorul unor ambarcațiuni adaptate la alunecarea pe gheață și care folosesc ca forță de propulsie vântul. De aceea, aceste ambarcațiuni sunt prevăzute cu vele. Concursurile din acest sport se desfășoară pe întinderi mari de gheață, în anumite perioade ale anului. Din Olanda (1605) i. g. s-a răspândit și în alte țări nordice (Norvegia, Suedia, Rusia etc.) unde se practică și astăzi. [53]

IAHTING PE USCAT, (sp.) variantă a iahtingului pe apă și pe gheață, care se practică pe ambarcațiuni asemănătoare iahturilor pe gheață, pe suprafețe plane.

În acest caz, iahtul este prevăzut cu roți cu pneuri, pe care acesta se deplasează. Este un sport de dată mai recentă și se practică în locuri convenabile (unde terenurile și vânturile permit, de ex., în deșerturi). În țara noastră nu se practică acest sport. [53]

IALOMIȚA, afluent al Dunării, izvorăște din Masivul Bucegi (Carpații Meridionali), are 400 km lungime, iar bazinul său hidrografic, suprafață de peste 10.000 km². Cel mai important afluent este Prahova. Trece prin Târgoviște. [25]

IANTIN, (bot.) termen folosit în biologia vegetală cu semnificația „violet, liliachiu, albăstrui purpuriu“. [50]

IAPRAC, (pisc.) somn de aproximativ 4 kg greutate. [10]

IARBA CÂMPULUI (*Agrostis stolonifera*, fam. *Poaceae/Gramineae*), (agric.) plantă erbacee perenă cu rizomi și stoloni, considerată buruiană problemă pentru culturile agricole. Înfloarește în iunie-iulie. Se întâlnește în culturi furajere perene, fânețe jilave, culturi de in, cereale păioase, livezi. După înflorire paniculul este adunat. Sensibilă la: imazapir, quizalofop-etil, haloxifop-etoxietil, haloxifop-R-metil, cletodim, fluazifop-R-butyl, cicloxi-dim, rimsulfuron metil, glifosat, glufosinat de amoniu. [51]

IARBA SURĂ (*Eragrostis minor*, fam. *Poaceae/Gramineae*), (agric.) plantă anuală de vară, considerată buruiană problemă pentru culturile agricole. Frunze mai late, cu marginile mărunț cartilaginose denticulate. Spiculețe late de 2 mm și lungi de 5-10 mm. Ramurile paniculului solitare. Înfloarește în iulie-august. Sensibilă la: acetoclor, alaclor, butilat, imazetapir, dimetenamid, fluroxipir, isoxaflutol, isoproluron, napropamid, dimetenamid, pendimentalin, cletodim, metolaclor, farmsulfuron, nicsulfuron, sulfosulfuron, rimsulfuron, haloxifop-R-metil, glifosat, dimetenamid + butilat, alaclor + atrazin, isoproturon + diflufenican. [51]

IARBA VÂNTULUI (*Apera spicaventi*, fam. *Poaceae/Gramineae*), (agric.) plantă anuală de toamnă sau de primăvară, considerată buruiană problemă pentru culturile agricole. Germinația

semintelor hipogee în anul următor formării lor, în soluri cu textură nisipoasă sau nisipo-lutoasă, la 0,5 cm adâncime maxim. Plantele răsărite toamna au 10-12 frați, cele apărute primăvara au 3-5 frați, dar maturarea fructelor în ambele cazuri are loc până la recoltarea cerealelor pe care le infestază. Paniculele depășesc cerealele păioase, astfel se văd ușor vetrele de îmburuienare. Înfloreste în iunie-august, fructifică în iulie-august, semintele se împrăștie eșalonat prin vânt și infestază puternic solul (600-12.000 seminte/plantă). Se întâlnește în solele unde se cultivă mulți ani la rând cereale păioase dar și în culturi furajere, perene, in. Sensibilă la: isoproturon, clortorulon, terbutrin, metolaclor + atrazin, imazetabenz-metil, idosulfuron-metil-Na + amido-sulfuron, isoproturon + amido-sulfuron, dimetenamid + butilat. [51]

IARBĂ, (bot.) plantă cu tulpină erbacee anuală, nelemnoasă sau puțin lignificată la bază. [50]

IARBĂ-DE-SUDAN (*Sorghum sudanense*, fam. *Poaceae/Gramineae*), (agric.) plantă erbacee, anuală, terofită, cultivată în scopuri furajere, originară din Podișul Sudan, de unde s-a răspândit în restul continentului african, precum și în America, Asia, Australia și Europa. În România, primele încercări de cultivare a acestei plante s-au făcut după Primul Război Mondial (1914-1918), după care suprafețele au sporit din ce în ce mai mult. Cele mai întinse suprafețe se cultivă în județul Ilfov, județul Galați și în Dobrogea. Varietatea *sudanense* este anuală și este utilizată ca furaj proaspăt, murat sau uscat pentru animalele erbivore. Consumată cu plăcere de animale. Poate fi pășunată, suportă bine călcatul. Lăstărește bine după cosit și pășunat. Prețios component al conveierului verde. Poate fi murată în orice fază de vegetație. Semintele pot fi folosite la obținerea nutrețului concentrat. Uruiala semintelor amestecată în proporție de 1/1 poate fi folosită la hrănirea porcilor. Din boabele prăjite se fabrică cafeaua de Sudan. Furnizează albinelor culesuri de polen și mană. Cantitatea de miere de mană, 10 kg/ha. Pondere economico-apicolă mijlocie. [50]

IARBĂ ROȘIE (*Polygonum lapathifolium*, fam. *Polygonaceae*), (agric.) plantă anuală cu teacă membranoasă ce înconjoară tulpina în dreptul nodului glabră, pe margini cu peri depărtați și foarte scurtă, considerată buruiiană problemă pentru culturile agricole. Se mai numește *ardei de baltă*. Sensibilă la: imazetapir, simazin, isoxaflutol, bromoxinil, metolaclor, dicamba, clopiralid, imazetabenz metil, clorsulfuron, fluroxipir, metamitron, tifensulfuron metil, tribenuron metil, prometrin, bromoxinil, iodosulfuron + amidosulfuron, dicamba + acid 2,4-D + atrazin, bromoxinil + acid 2,4-D, acid 2,4-D +

dicamba, alaclor + atrazin, fluroxipir + acid 2,4-D, florosulam + acid 2,4-D etil hexil ester, glifosat. [51]

IARMA, (pisc.) somn de aproximativ 10 kg greutate. [10]

IARTIC, (med. u.) medicinal, curativ, terapeutic; ex., plantele medicinale. [50]

IASCA FAGULUI (*Fomes fomentarius*), (micol.) cea mai răspândită ciupercă xilofagă. Vegetează de preferință pe fag și mai rar pe alte făinoase (carpen, ulm, plop etc.). Fața superioară a ciupercii este de forma unei bolte acoperite cu o crustă de colorație de la alb-cretaceu, în diferite nuanțe de cenușiu, până la negru-cenușiu, concentric zonată. Fața inferioară este netedă, lăptos-cenușie care, prin frecare cu degetul, ia o colorație brună. În decursul verii, partea inferioară devine brun-ruginie. Ciupercă vegetează mai multe decenii, atacă, de la fag, duramenul, unde se propagă din alburn. Are loc putrezirea. În 2-3 ani, inima trunchiului este distrusă. În arboreturile virgine de fag, 20-30% din arborii bătrâni sunt atacați de această ciupercă. Prevenirea atacului ca și micșorarea lui se obțin prin executarea, în mod rațional, a lucrărilor de îngrijire și de igienă a arboreturilor. [50]

IASCA, (micol.) corp fructifer (aparat) al ciupercilor din familia *Polyporaceae*. [61]

IASMIN¹ (*Jasminum*, fam. *Oleaceae*), (agric.) speciile de iasmin originare din zonele temperate și subtropicale ale Asiei (China, Japonia, India) sunt în majoritate arbuști cu caracter de liane. Au frunze compuse din 3-9 foliole verde-închis, lucioase, și flori lung pedunculate, cu cinci petale reunite într-un tub lung, asemănătoare unor trompete. Înfloresc în mai toate anotimpurile, acoperind nevoia de decor pe aproape întreg anul. *J. officinale* are frunze cu 7-9 foliole, semipersistente, și flori ce apar vara. *J. nudiflorum*, cu lăstari de 2-3 m, verzi lucioși, înfloreste la sfârșitul iernii sau primăvara înainte de apariția frunzelor, florile fiind galbene, solitare și inodore. *J. primulinum* este foarte asemănătoare speciei precedente, dar cu flori involte. În apartamente se mai cultivă *J. polyanthum*, cu înflorire de primăvara, și *J. rex*, ambele cu flori mari albe, cu miros puternic, dispuse în inflorescențe bogate. La *J. stephanense*, florile roz, parfumate, apar în iulie-august. Speciile de iasmin au nevoie de multă lumină, preferând soarele direct dar, pentru perioade scurte, suportând și semiumbra. Vara cer multă apă în pământ și dese pulverizări pe frunze. Speciile de grădină cresc bine în soluri profunde și reavene. Cele de apartament necesită amestecuri formate din pământ de grădină sau țelină, pământ de frunze și nisip. Comportamentul față de temperatură este diferit: *J. officinale* și *J. nudiflorum* suportă rigurile iernii în climat mai blând și poziții adăpostite lângă pereți, garduri etc. *J. primulinum* necesită condiții de

seră rece, iar speciilor de apartament li se asigură 16-18° C cu excepția perioadei de iarnă, când se păstrează în încăperi răcoroase cu multă lumină. Toate speciile au nevoie de tăieri: de rărire a tufelor, îndepărtare a lăstarilor ce au înflorit, scurtarea celor tineri, de dirijare a creșterii sub formă de tufe sau conducerea plantelor urcătoare pe suport, coloane, ziduri, pergole etc. Unele specii (*J. nudiflorum*) sunt puse în valoare când sunt conduse vertical, pe grilaje, sau când lăstarii cad de sus, de pe un zid sau un taluz. [39]

IASMIN² (*Jasminum officinalis*, fam. *Oleaceae*), (agric.) arbore exotic, cultivat la noi cu scopuri ornamentale prin parcuri, grădini, cimitire. Efect ornamental deosebit prin florile sale frumoase, plăcut mirositoare, precum și pentru aspectul său general. Indică pentru acoperirea zidurilor. Flori albe, frumos și puternic mirositoare, grupate câte 5-7 în raceme. Înflorire, luna mai. Înmulțire prin butași, primăvara sau vara, într-un strat încălzit de pământ de frunze sau de conifere și nisip, sub rame. [71]

IASMIN³ (*Jasminum fruticans*, fam. *Oleaceae*), (agric.) arbust înalt până la 1,5 m, uneori chiar până la 3 m, ramificat. Ramurile sunt mucate și poartă frunze trifoliolate care își mențin culoarea verde și iarna. Flori galbene, grupate câte 2-5 la capătul unor lujeri scurți laterali. Vegetează pe locuri stâncoase și pietroase, în tufărișuri, în marginea pădurilor din Dobrogea. Este declarată monument al naturii și ocrotită prin lege. [50]

IASOMIE (*Philadelphus*, fam. *Saxifragaceae*), (agric.) plantă cunoscută ca având peste 40 de specii cu origine diversă (Europa Centrală, America de Nord, Asia), dar puține mai există în cultură, locul lor fiind luat de o serie de hibridi ai căror autori au fost îndeosebi *Ph. grandiflorus*, *Ph. microphyllus*, *Ph. coronarius* ș.a. Ultima specie este un arbust de 2-4 m înălțime, cu tufe bogate, suple, cu ramuri brune și frunze eliptice și dințate. Florile, grupate în ciorchini la vârful ramurilor, sunt albe, cu miros puternic și apar în mai-iunie. De la această specie s-au obținut varietăți cu portul mai mic (0,80 m), cu flori involte, cu frunze galbene sau pătate de alb sau galben, precum și primii hibridi Lemoinei (*Ph. Lemoinei*) și numeroasele lor varietăți. Iasomia este o plantă ușor de cultivat, adaptându-se la orice tip de sol și expoziție (soare sau umbră), crescând însă mai bine în terenuri reavene și ușor umbrite. Înmulțirea este posibilă prin mai multe căi: semințe stratificate (cel puțin la două specii și descendenții lor care își transmit fidel caracteristicile), butășire sau marcotaj. Butășirea se poate face în iunie sub geam, folosind butași semilemnificați sau recoltând butași înainte de îngheț și stratificându-i până în martie-aprilie, când se plantează în pepinieră. Marcotajul se practică în

februarie, prin mușuroirea lăstarilor, rămânând afară numai vârful lor și acoperirea cu frunze sau paie a mușuroiului, până toamna. În parcuri și grădini, iasomia poate decora ca plantă izolată, în grupuri sau la marginea masivelor de arbori. Unele varietăți pot forma și frumoase garduri vii. [39]

IATROGEN, (psih.) caracteristică etiologică a unei maladii de a fi produsă sau agravată prin sugestie pe cale psihogenă de către medic; o intervenție cu scop terapeutic care se supraadaugă patologiei. [28]

IATROGENIE FITOPATOLOGICĂ, (fitopat.) consecința aplicării incorecte a unui tratament destinat combaterii unei boli, care determină fitotoxicitatea plantelor. [61]

IAVAȘĂ, (zootehn.) instrument folosit pentru conținerea calului. [34]

IAZ, ecosistem acvatic antropogen format prin acumularea de apă în valea unui pârâu sau râu, care a luat naștere prin îndiguirea sa cu un stăvilă sau baraj de pământ, piatră, beton sau de altă natură. Scopul construirii lui este de a dispune de o rezervă de apă pentru diverse folosințe (irigație, adăparea animalelor, sursă potențială pentru energie, forță motrice pentru morărit) sau pentru piscicultură. Pe teritoriul României au fost create î. în zona de câmpie, deal, piemont, și se întâlnesc mai ales în Podișul Moldovei, Câmpia Română și Depresiunea Transilvaniei. [50]

IAZ PRIMITIV, (pisc.) iaz lipsit de construcții hidrotehnice (stăvilă, preaplin, călugăr deversor etc.). [10]

IAZ SISTEMATIC, (pisc.) iaz la care au fost efectuate construcții hidrotehnice. [10]

IBN-SINA, latinizat **AVICENNA** (980-1037), filosof, medic, naturalist, matematician și poet tadjic-persan. Promotor al cercetării obiective a naturii, cu preocupări pentru botanică, zoologie, anatomie și fiziologie, geologie, geofizică, metrologie, astronomie. A scris în limba arabă peste 300 de lucrări, unele dintre ele cu caracter enciclopedic. [46]

ICEDIN SUPER RV (aid 2,4 300 g/l + dicomba 100 g/l), (pest.) erbicid postemergent. Combate buruieni dicotiledonate anuale și perene. Doze: 0,75 l/ha ovăz; 1,0 l/ha grâu, orz, porumb. Produs de OLTCHIM SA Rm. Vâlcea – România + SYNGENTA Elveția. [51]

ICEFIELD, (glac.) 1. Câmp de gheață cu dimensiuni mari continentale. 2. Tip de ghețar montan dezvoltat pe un platou care are o limbă mică de gheață ce înaintază pe vale. [25]

ICESTROM, (glac.) limbă de gheață dezvoltată lateral, pe diferite direcții, dintr-un ghețar de platou. [25]

ICHEUL, parc național situat în Tunisia (1978). Cuprinde diverse ecosisteme din Africa de Nord, între

care și un lac cu apă dulce într-un peisaj arid și semi-arid, o parte a Jebelului și o regiune mlăștinoasă. Parcul joacă, prin zonele sale umede, un rol foarte important în drumurile migratorii hibernale ale păsărilor acvatice palearticte. Dintre cele 400.000 de păsări, cele mai numeroase sunt: rața fluierătoare (*Anas penelope*), rața cu cap brun (*Aythya ferina*), lișița (*Fulica atra*). În timpul verii malurile lacului sunt populate de numeroși flamingi roșii. [50]

ICHTHYOPHTHIRIUS MULTIFILIS, (parazit.) ciliat parazit pe branhiile, tegumentul sau înotătoarele peștilor dulcicoli unde formează granule mici de culoare albă. Parazitul este rotund, înconjurat de cili vibratili pe toată suprafața, prezintă 0,5-1 mm diametru, nucleul în formă de potcoavă la exemplarele adulte și în formă de bară la exemplarele tinere. [10]

ICHTHYORNITHIFORMES, (zool.) păsări primitive ca niște pescăruși din cretacicul superior al Americii de Nord, având un stern carenat, indicând că erau zburătoare bune. Pe fălci aveau dinți. [37]

ICHTHYOSAURIA, (zool.) ihtiozauri: reptile asemănătoare unor pești. Scheletele lor au fost găsite din triasic până în cretacic. Aveau 4 membre cu aspect de vâsle, cu multe degete și multe falange. Coadă era ca de pește și capul era mare, prelungit cu un bot cu dinți. [57]

ICHTHYOSTEGALIA, (zool.) cei mai vechi amfibieni cunoscuți din devonianul superior și carboniferul inferior, care aveau un craniu acoperit cu oase dermice. Posedau caractere comune cu peștii, cu tetrapodele și caractere proprii. Reprezintă un ram evolutiv specializat. [37]

ICHTYOPHONUS HOFERI, (parazit.) ciupercă inferioară, parazită, de 150-200 μ, de culoare albă ce se închistează în organele interne și musculatura striată a peștilor. [10]

ICOANĂ, (rel.) imagine cu subiect religios pictată pe lemn sau pe sticlă. [65]

ICON, (inform.) un mic simbol grafic afișat pe ecran pentru a reprezenta un obiect ce poate fi manevrat de operator. Aceste simboluri grafice permit operatorului să controleze anumite acțiuni fără să țină minte comenzile de invocare ale acestora sau să le dea prin intermediul tastaturii. [6]

ICONIC, (psih.) ceea ce este reproductiv-figurativ; caracteristică a imaginilor de a fi simboluri „motivate”. [28]

ICONOGRAFIE, ilustrația unei cărți. [50]

ICONOTIP, (bot.) reprezentarea tipului unui taxon prin fotografie sau desen. [50]

ICOSAEDRU, (bot.) cu douăzeci de laturi; ex. polenul la planta barba caprei (*Trapogon* sp.). [50]

ICOSANDRIE, (bot.) grup de plante cu flori hermafrodite care posedă peste 20 de stamine, formând clasa XII din sistemul lui Linné. [50]

ICOTIP, (bot.) la plante, exemplarul tipic care a servit pentru identificarea taxonului. [50]

ICRAN, (pisc.) denumirea peștilor cu icre. Se folosește în special pentru sturioni. [10]

ICRE, (pisc.) ovule produse de exemplarele femele de pește. **I.** unor specii de pești au valoare nutritivă foarte mare și gust apreciat. Speciile din familia *Acipenseridae* produc icre de culoare cenușie sau neagră fiind denumite caviar. Salmonidul anadrom *Onchorhynchus keta* produce i. de culoare roșie denumite i. de Manciuira. [10]

ICRE DEMERSEAE, (pisc.) icre mai grele decât apa, care o dată evacuate cad la fund, unde se lipesc de substrat (la crap) sau sunt libere (la păstrăv). [10]

ICRE PELAGICE, (pisc.) icre mai ușoare decât apa, care o dată eliminate plutesc în masa ei. [10]

ICTALURUS MELAS → SOMN AMERICAN

ICTER, (med. u.) colorație galbenă a pielii și mucoaselor, determinată de depunerile subcutanate de pigmenți biliari. Fiziologic, apare la nou-născut, ca urmare a distrugerii excesului de eritrocite din viața intrauterină. [21]

ICTS, convenție internațională care controlează comerțul cu speciile animale și vegetale vulnerabile și, *a fortiori*, în pericol de dispariție. [41]

ICTUS EMOȚIONAL, (psih.) bruscă scădere a tonusului conștient sub influența unei emoții puternice. [28]

ID 50, (toxicol.) doză de inhibare a unor substanțe pentru 50% din organismele testate. [41]

IDE, (inform.) acronim pentru *Integrated Device Electronics*. Un tip de interfață de disk drive în care controlerul electronic este așezat chiar pe drive, eliminând astfel necesitatea unui card adaptor. [6]

IDEAL¹, (mat.) dacă A este un inel și $I < A$, atunci I se zice ideal în A, dacă oricare ar fi $x, y \in I$, $x-y \in I$ și dacă ar fi $a \in A$, avem $ax \in I$. [48]

IDEAL², (psih.) model de perfecțiune umană, morală, estetică, socială sau de alt ordin la care subiectul sau o colectivitate aderă și către care tinde a-l realiza ca pe o valoare supremă. [28]

IDEAL AL EULUI, (psih.) expresie ce caracterizează o reprezentare a sinelui care caută să acceadă la reprezentări idealizate. [28]

IDEAL DE VIAȚĂ, (soc.) reprezentare mintală a modului în care omul aspiră să-și trăiască viața în prezent și viitor. [32]

IDEAL ESTETIC, (soc.) reprezentare dominantă spre care aspiră și pe care o cultivă o colectivitate sau un artist în opera sa, în concordanță cu spiritualitatea specifică unei epoci. [32]

- IDEAL ETIC**, (soc.) ansamblul de valori și principii morale spre care tinde un grup, o colectivitate sau un alt individ. [32]
- IDEAL PEDAGOGIC**, (soc.) model sau prototip după care se formează prin educație orice copil, orice tânăr, ca expresie a celor mai înalte cerințe și aspirații ale societății, determinate de structura ei social-economică și de regimul politic. [32]
- IDEAL PROFESIONAL**, (soc.) imagine a unei profesii în care se proiectează dorințele de realizare ale unei persoane. [32]
- IDEALIZARE**, noțiune psihanalitică definită de Freud ca „proces care privește obiectul și prin aceasta este preamărit și glorificat psihic, fără ca natura să i se fi schimbat. Idealizarea este posibilă, atât în domeniul libidoului eului, cât și în cel al libidoului de obiect”. [28]
- IDEMPOTENT**, (mat.) un element x dintr-un monoid se spune că este idempotent dacă $x^2=x$. [48]
- IDENT**, (inform.) în procesarea unui text: **1.** a muta marginea stângă sau dreaptă a unui bloc de text, relativ la marginea altor blocuri de text sau pagină; **2.** spațiul care rămâne din margine până în locul în care începe sau se termină textul. [6]
- IDENTIFICARE**, (soc.) formă a învățării sociale și tendința unei persoane de a reproduce acțiunile, atitudinile sau comportamentele emoționale ca și cum caracteristicile unei alte persoane sau grup de oameni i-ar aparține și lui. [32]
- IDENTIFICAREA SOIURILOR**, (pedol.) în viticultura, recunoașterea și marcarea impurităților existente într-o plantație, școală de vițe sau solar. [49]
- IDENTIFICATOR**, (inform.) combinație de litere, cifre și caracterul de subliniere () care desemnează entități ale limbajului de programare (constante, variabile, tipuri, parametri, funcții, proceduri, programe). Identificatorul trebuie să înceapă cu o literă sau cu caracterul de subliniere. De obicei, caracterul de subliniere este utilizat pentru formarea cuvintelor compuse. [47]
- IDEOMOTRICITATE**, (psih.) dirijarea motricității prin idei. [28]
- IDIOBIOLOGIE**, (biol.) biologia organismelor individuale. [50]
- IDIOBLAST**, (bot.) celule vegetale cu forme, conținut și funcții deosebite de ale celulelor învecinate; ex., celule secretorii. [50]
- IDIOBOTANICĂ**, studiul plantelor considerate individual și nu fitocenologic. [50]
- IDIOCOROLOGIE**, studiul arealelor taxonilor vegetali considerați ca entități separate. [50]
- IDIOECOLOGIE**, (bot.) ecologia organismelor individuale. [50]
- IDIOFAZĂ**, (fiziol.) sin. *fază staționară*, fază a metabolismului secundar, corespunzătoare încetirii ritmului de creștere, cu toate că celulele rămân active metabolic. [69]
- IDIOGAMIE**, (bot.) termen colectiv folosit în biologia vegetală pentru autogamie și geitonogamie. [50]
- IDIOGLOSIE**, (med. u.) vorbire neinteligibilă din cauza omisiunii unor sunete, a unor intersivțiuni și substituiri. [28]
- IDIOGRAFIC**, (psih.) ceea ce reprezintă singularul, unic, exclusiv și ca atare irepetabil. [28]
- IDIOGRAMĂ**, (genet.) reprezentare diagramatică a cromozomilor unui individ, bazată pe poziția centromerului, lungimea totală a cromozomilor, raportul dintre brațe, prezența markerilor, numărul și succesiunea benzilor. [20]
- IDIOLALIE**, (psih.) limbaj inventat, confuz și neinteligibil; formă a dislaliei. [28]
- IDIOSINCRASIE**, (toxicol.) sensibilitate deosebită a unor indivizi față de anumite substanțe (alimente, medicamente, produși biologici, diverse substanțe chimice), caracterizată prin apariția imediată de prurit, urticarie, astm, hipotensiune, edem. Reprezintă o formă de alergii și are la bază existența de anticorpi care se combină cu substanța respectivă, legată de o proteină: formarea acestui complex duce la eliberarea de histamină, substanță responsabilă de fenomenele menționate. Se previne prin evitarea contactului cu substanța respectivă și se tratează cu medicamente antialergice. Figurat se vorbește de **i. psihică** pentru a se desemna aversiunea unei persoane pentru altă persoană. [43]
- IDIOȚIE**, (psih.) cea mai gravă formă de înapoiere mintală (nedezvoltare psihică). [28]
- IDLE**, (inform.) timpul când un dispozitiv este operațional dar nu folosit; de asemenea, reprezintă statutul unui dispozitiv care așteaptă o comandă pentru a începe activitatea. [6]
- IEDERĂ** (*Hedera helix*, fam. *Araliaceae*), (agric.) liană agățătoare indigenă, medicinală, ornamentală, întâlnită în păduri de stejar, fag, rășinoase, zăvoaie, pe stâncării, începând de la coline până la munte, la 1.500-1.800 m altitudine. Frunzele și seva obținută de la plantă au utilizări terapeutice în medicina umană și veterinară. Principiile active acționează intern ca antispastic bronșic, antitusiv, analgezic, emenagog, iar extern analgezic, antireumatic, antiulceros, antibacterian (față de bacilii gram-pozitivi). Fragmentele de tijă au acțiune antispastică, secretolitică și ușor sedativă. Favorizează prevenirea bronhospasmului acetilcolinic. După administrarea drogului (infuzie, tinctură) intensitatea tusei scade și numărul acceselor se micșorează intervenind o perioadă de liniște. Medicina populară o folosește

intern ca antiinflamator, febrifug, antireumatic, anti-diareic și analgezic în durerile de ficat și stomac, iar extern ca analgezic în nevrite, sub formă de unguent sau extract în tratamentul celulitelor și ca tonic în diverse ulceratii, plăgi etc. Specie meliferă. Florile furnizează albinelor culesuri târzii (septembrie-octombrie) de nectar și polen. Pondere economico-apicolă mică. Folosită prin parcuri, grădini, cimitire, pentru decorarea tulpinilor arborilor înalți, pentru acoperirea pereților, zidurilor, ruinelor, chioșcurilor, stâncilor etc. Poate fi cultivată cu succes în zonele verzi din regiunile industriale. Înmulțirea, prin marcotaj șerpuit, butași erbacei sau semilemnoși. Butășirea se face în răsadnițe reci în luna august. [50]

IEDERĂ ALBĂ¹ (*Daphne blagayana*, fam. *Thymelaeaceae*), (bot.) arbust cu înălțimea de 15-35 cm, cu tulpini târătoare sau erecte. Ramurile poartă frunze numai spre vârf care sunt alungit-eliptice sau ovate, strălucitoare. Flori de culoare alb-gălbuie adunate într-un capitul. Fruct de culoare galben-auriu. Se întâlnește în luminișurile din pădurile de foioase sau conifere, pe povârnișuri pietroase, grohotișuri de calcare și pe brânci stâncoase din regiunea montană și subalpină a Munților Bucegi, Ciucaș, Bihorului, Mehedinților, Muntele Cozia etc. Este monument al naturii și ocrotită prin lege. [50]

IEDERĂ ALBĂ² (*Daphne laureola*, fam. *Thymelaeaceae*), (bot.) arbust puțin ramificat, înalt până la 1,20 m, cu frunze alungit invers-ovate sau ovat-lanceolate, prinse în mănunchiuri la partea terminală a unor ramuri scurte. Florile sunt galben-verzui așezate la baza frunzelor. Fructul este de culoare neagră. Vegetează prin păduri, rariști de pădure, prin poieni și dealuri pietroase. Este declarată monument al naturii și ocrotită prin lege. [50]

IEDERĂ DECORATIVĂ (*Hedera*, fam. *Araceae*), (agric.) *H. helix* împreună cu *H. canariensis*, originară din insulele Canare, specie rustică având frunze verde deschis, de 15 cm lățime, lung pețiolate (25 cm), tri- sau pentalobate, a dat o serie de varietăți hibride, remarcabile, cum este *H. c. Gloire de Marengo*, cu frunze mari pătate de galben, sau *H. h. Needlepoint*, cu ramuri subțiri și frunze mai mici, fine, cu 3-5 lobi foarte ascuțiți. În producerea soiurilor hibride s-au folosit și alte specii ca: *H. colchica*, *H. arborescens*, obținându-se foarte multe variații ale formei, coloritului frunzelor și comportamentului plantelor. Iedera este o plantă adaptată locurilor umbrite și umede, de aceea în apartamente încălzite suportă greu aerul uscat, fiind deseori atacată de păianjenul roșu. Pentru supraviețuire și aspect frumos, trebuie deseori îmbăiată, udată abundant și pulverizată apă în

atmosferă. Vara, poate fi scoasă afară, ferită de soarele direct, așezată în locuri răcoroase cu expoziție nordică. Iarna, se păstrează la 8-12° C, se udă mai rar și se așază la lumină, mai ales soiurile cu frunze pătate de alb sau galben. Se înmulțește primăvara, prin butași din vârful lăstarilor. În apartamente oferă un decor plăcut în vase suspendate, pe suporturi înalte sau prinse pe perete sau în spațiile dintre ferestre. [39]

IENUPĂR (*Juniperus communis*, fam. *Cupressaceae*), (bot.) arbust conifer, rășinos, microfanerofit, spontan, medicinal, condimentar, circumpolar-boreal, întâlnit în pălcuri sau formând tufărișuri, în rariști și margini de pădure, poieni, pășuni, uneori tinoave, din regiunea colinară, până în etajul montan, fiind prezent în întreg lanțul carpatic, între 700 și 1.500 m altitudine. În Munții Apuseni, Podișul Transilvaniei și Munții Rodnei coboară până la 200 m. Galbulele (impropriu numite fructe) și uneori frunzele au utilizare terapeutică în medicina umană și veterinară. Principiile active acționează diuretic, sudorific, expectorant, antitusiv, antispastic, stomachic, eupeptic, antifementescibil. Acționează asupra epiteliului renal și mărește cantitatea de urină eliminată în timp; acționează asupra glandelor sudoripare și mărește sudorația; favorizează expectorația prin fluidificarea secrețiilor bronșice; neutralizează accesele de tuse; diminuează sau înlătură contracturile mușchilor netezi din organele interne; favorizează digestia prin excitarea sucurilor gastro-intestinale; ajută la stabilirea unei digestii normale; previne fermentația. Se utilizează îndeosebi ca diuretic, antiseptic al căilor urinare și balsamic. Administrarea îndelungată provoacă iritații renale. În prima fază se ajunge la albuminurie. Cura nu se prescrie în nefrită acută și cronică, în nefroză, deoarece provoacă hematurie și chiar hemoragii intestinale. Se recomandă celor care suferă de artroză, afecțiuni neuromusculoreumatice, în tendopatii, miogeloze. Sucul concentrat se prescrie copiilor ca tonic, în angine și răceli. Spiritul de ienupăr se folosește ca frecție în reumatism. Intern, orice tratament cu această plantă poate acționa ca abortiv, prin provocarea de contracții uterine. Poate produce efecte secundare toxice. Intră în compoziția ceaiului antireumatic. Se consideră că intervine asupra metabolismului, provocând reglarea și normalizarea acestuia. **Atenție!** Nici un preparat de ienupăr nu se administrează mai mult de 6 săptămâni. Specie meliferă. Furnizează culesuri apreciabile de mană pentru întreținerea și dezvoltarea familiilor de albine. Ornamental, indicat în parcuri, grădini publice, grădini alpine, mai ales pe stâncării, în grupuri. În aliniamente se folosesc varietățile cu port fastigiat pentru decorarea parterelor. Decorativ prin portul său

piramidal sau târâtor, culoarea verde-albăstruie a acelor, realizând contraste și compoziții arhitecturale deosebite. Înmulțire prin semințe, butași, marcote, altoire. [50]

IEPURELE DE CÂMP (*Lepus europaeus*, fam. *Leporidae*), (zool.) mamifer, specie de vânat. Cea mai mare răspândire o are în zonele uscate cu câmpuri agricole alternând cu mici trupuri de pădure. Este un animal mic cu blana cenușiu roșcată, fără dimorfism sexual. Poate atinge o greutate de 4 kg. Vara se hrănește cu frunze, ierburi, tuberculi, iar iarna cu lujeri, muguri, coji și plantule. Produce pagube însemnate atât în sectorul silvic (semănături, plantații, pepiniere) cât și în cel agricol. Trăiește solitar. Naște de 3-4 ori pe an, în medie câte 3 pui. Este un vânat fără trofeu foarte apreciat pentru carne și blană. Vânătoarea are loc în perioada noiembrie-ianuarie, la goană și în cerc cu arma de vânătoare cu alice. [42]

IEPURELE DE VIZUINĂ (*Oryctolagus cuniculus*, fam. *Leporidae*), (zool.) se numește și *lapin*. Este originar din Peninsula Iberică, în număr mai mic se găsește și în Europa Răsăriteană. Greutatea medie corporală este 1,5-2 kg, culoarea părului este cenușie. Puful blănii este cenușiu, pe când la iepurele comun este roșcat. Picioarele dinainte sunt mai mari și mai puternice ca cele dinapoi, apte pentru săpat. Trăiește în colonii în vizuină, ferit de intemperii. A fost colonizat în Moldova în 1905, iar mai recent în județele Alba, Covasna, Dolj, Mureș, Neamț. Seara și noaptea iese din vizuină cu precauție în căutarea hranei. Carnea iepurelui de vizuină este alburie spre deosebire de a iepurelui comun, care este brună. Se vânează cu pușca cu alice. [42]

IERARHIA DOMINANȚEI, (ecol.) set de relații intraspecifice între indivizii unui grup social în care unii au un statut social superior celorlalți. [2]

IERARHIA ORGANIZATORICĂ, (ecol.) ierarhie biologică constând din ierarhia nivelurilor de organizare ale materiei vii reprezentate de: *nivelul individual* (organismic), format din organisme individuale; *nivelul populației* – *speciei*, constituit din sisteme populaționale sau ale speciei; *nivelul biocenotic*, care are ca unități reprezentative biocenozele; *nivelul biomic*, reprezentând o grupare de biocenoze aproximativ asemănătoare (cazul pădurilor) sau diferite (cazul deltelor), între care există relații biotice complexe, ele aparținând ecosistemelor de pe o suprafață mare a Terrei pe care ecobiomul o înglobează; *nivelul biosferei* este reprezentat de biosferă ca sistem biologic unic al planetei noastre. (C. Pârșu, 1999) [50]

IERARHIE BIOLOGICĂ, (ecol.) ierarhie referitoare doar la entități biologice care în natură sunt

reprezentate de ierarhiile: taxonomică, somatică, organizatorică. [50]

IERARHIE SOMATICĂ, (biol.) ierarhie biologică inclusivă sau integrativă. Ea integrează, include fizic, entități de niveluri diferite, începând de la particule subatomice, atomi, molecule simple, macromolecule, organite și celule până la organisme și sisteme de organe, organism. (N. Botnariuc, 1992) [50]

IERARHIE TAXONOMICĂ, (bot.) ierarhie biologică alcătuită din taxoni de diferite ranguri, de la subspecie și specie, până la încrângătură și regn, fiind criteriul similarității. De la specie în sus, taxonii de diferite ranguri formează entități aditive și nu inclusive, integrative sau organizatorice. (N. Botnariuc, 1992) [50]

IERARHIZARE, (ecol.) acțiunea de organizare, clasare, ordonare a unui ansamblu definit, conform unor reguli stabilite în prealabil (rețele, eșantioane, situri etc.). [3]

IERBURI, (bot.) specii de plante cu tulpini decidue, lipsite de lignină. [15]

IERUNCĂ (*Tetrastes bonasia rupestris*, fam. *Tetranidae*), (zool.) pasăre foarte răspândită în pădurile din regiunile de deal și de munte. Este denumită și găinușa de alun. Este puțin mai mare decât o cioară cu penajul ruginiu sur, cocoșul are bărbia neagră. Vara se hrănește cu insecte, melci și frunze, iar iarna cu muguri, amănți și semințe. Este monogamă. Perechile formate toamna au durată de un an. Depune 10-16 ouă. Incubația durează 21-25 de zile. Puii rămân cu mama lor 3 luni, iar toamna devin maturi. Este vânată pentru carnea gustoasă în perioada 15 septembrie–15 decembrie, cu arma de vânătoare cu alice la chemătoare. [42]

IESLE, (zootehn.) un jgheab din beton, lemn sau metal, ce servește ca loc pentru administrarea hranei animalelor. [34]

IEȘIRE. **1.** Acțiunea de a ieși. **2.** (milit.) Misiune de zbor sau de luptă care comportă o singură decolare. Se calculează după numărul de avioane participante (ieșire-avion, ieșire-escadrilă, ieșire-regiment, ieșire-divizie etc.); ieșire din încercuire printr-o ofensivă bine pregătită care rupe frontul într-un sector, inamicul este nimicit în direcția respectivă și se face joncțiunea cu celelalte trupe. [31]

IEZĂTURĂ → BARAJ

IEZER-PĂPUȘA, rezervație naturală situată în România (județul Argeș). Suprafața, 1.200 ha. Ocupă valea glaciară a Cățunului și Iezerului cu vârful Iezerul Mare (2.463 m) din Masivul Iezer-Păpușa. Relieful este criogen și nival, cu culoare de avalanșe, potcoave nivale, circuri și văi glaciare, câmpuri de grohotișuri, torenți de pietre, praguri glaciare, vârfuri

piramidale cu microrelief de dezagregare etc. În văile glaciare ale Cățunului și Iezerului vegetația este formată din jneapăn (*Pinus mugo*), care formează pălcuri pure sau în amestec cu aninul de munte (*Alnus viridis*), salcia de munte (*Salix silesiaca*) și zâmbrul (*Pinus cembra*). În locurile umbrite ale pragurilor glaciare, dar și în alte locuri, trăiește bujorul de munte sau smirdarul (*Rhododendron kotschy*). În cercul Iezer, Boarcăș și Cățun sunt prezente asociații de argințică (*Dryas octopetala*), ochiul găinii (*Primula minima*), cupe (*Gentiana kochiana*), garofița alpină (*Dhiantus glacialis* ssp. *glacialis*), cimbrisorul de munte (*Thymus alpestris*), piciorul cocoșului montan (*Ranunculus montanus*), salcia pitică (*Salix herbacea*). În masiv, Gh. Mohan a efectuat un amplu studiu briologic punând în evidență 314 taxoni de briofite, dintre care unele specii rare pentru România: *Anastrophyllum michauxii*, *Buxbaumia aphylla*, *Buxbaumia indusiata*, *Harpanthus scutatus*, *Mylia taylori*, *Mielichhoferia nitida*, *Tayloria serrata*, *Tetraplodon angustatum*. Fauna este cea caracteristică Munților Carpați din România. [50]

IEZERUL MARE, lac glaciari din Munții Cindrel (România), situat la altitudinea de 1.970 m sub vârful Cindrel (2.244 m). Are lungimea de 320 m, lățimea maximă de 189 m, adâncimea maximă de 13 m, cea medie de 3,50 m, suprafața de 34.100 m², volumul de apă de 118.300 m³. Malurile sunt abrupte, acoperite de grohotiș și jnepeni care coboară într-o porțiune până la marginea apei. Fundul este acoperit de blocuri de stâncă și grohotiș. Alimentarea cu apă este făcută de mai multe izvoare, care primăvara devin adevărate pâraie. Evacuarea apei se face printr-un emisar, cu un debit de 100 l/s, sărind în cascade printre jnepeni dând naștere celui mai de seamă izvor al Râului Mare – Cibin. Lacul a fost populat cu păstrăv curcubeu și păstrăv indigen. [50]

IEZERUL MIC, lac glaciari așezat în căldarea plină de jnepeni de sub vârful Frumoasa (2.168 m), la altitudinea de 1.955 m. Lacul are lungimea de 80 m, lățimea maximă de 58 m, adâncimea maximă 1,7 m, suprafața 0,25 ha. Lacul a fost populat cu puiți de păstrăv indigen. [50]

IEZERUL PIETROSU, lac așezat în căldarea glaciară Iezeru între culmea Pietrosului și cea a Hotarului la altitudinea de 1.825 m. Are suprafața de 0,50 ha și adâncimea maximă de 2,5 m. Este alimentat de două izvoare ce se furișează pe sub pietre, având un debit cuprins între 10 și 20 l/s. Evacuarea se face printr-un singur emisar în partea sudică. Temperatura apei este scăzută. Apa lacului este înghețată din noiembrie până în iunie. A fost populat cu puiți de păstrăv

curcubeu și cu zglăvoacă (*Cottus gobio*), aceștia din urmă servindu-le drept hrană păstrăvilor. [50]

IEZERUL ȘURIANU, rezervație științifică complexă din România, județul Alba. Este situată în Munții Parâng, pe versantul nordic al Masivului Șurianu-Sebeș. Altitudinea, 1.790 m. Suprafața rezervației 20 ha, din care Iezerul are suprafața de 3000 m pătrați și o adâncime de 3 m. Apa Iezerului conține peste 300 de specii diatomee, din care multe sunt endemisme locale, aparținând perioadei glaciare. Flora din jurul lacului este bogată și conține specii rare, printre care și specia *Leucorchis albida* care vegetează în turbăria din vestul iezerului. În apa lacului se află copepodul *Myxodiaptomus tatricus* și cladocerul *Daphnia zschokkei*. Pe fundul lacului trăiește *Crenobia alpina*. Dintre vertebrate se întâlnește tritonul alpin sau sălămâzdra de munte (*Triturus alpestris*). [50]

IGIENA ALIMENTAȚIEI, (soc.) parte componentă a igienei care se ocupă cu cercetarea și precizarea normelor științifice de alimentație pentru a se asigura creșterea și dezvoltarea echilibrată psiho-somatică a organismului tânăr sau menținerea sănătății la adulți și vârstnici. [32]

IGIENĂ, știință care elaborează normele de apărare ale sănătății oamenilor în timpul oricărei forme de activitate, ținând cont de calitatea mediului înconjurător. Formarea convingerilor și deprinderilor de a respecta normele de apărare a sănătății. [32]

IGIENĂ FITOSANITARA, complex de măsuri cu caracter profilactic, menit să înlăture focarele de infecție cu patogeni, și constă în adunarea și arderea ramurilor uscate la pomi fructiferi, distrugerea samușastrei ș.a. [61]

IGIENĂ MINTALĂ, ansamblu de metode, criterii, cunoștințe, procedee de ordin medical, psihologic și pedagogic vizând conservarea sănătății mintale și psihice, asigurarea randamentului în activitatea intelectuală cu evitarea surmenajului și a dezvoltării psihice anormale. [28]

IGIENĂ SEXUALĂ, ramură a igienei care elaborează normele de menținere a sănătății și integrității organelor sexuale și a căilor de eliminare a produșilor de secreție sau excreție. Stabilește măsurile igienice zilnice sau ocazionale pentru menținerea sănătății lor și implicit a corpului omenesc. [32]

IGIENĂ ȘCOLARĂ, ramură a igienei generale care se ocupă cu studierea condițiilor fizice și psihice care influențează starea de sănătate a elevilor ca indivizi biologici și colectivitate. Stabilește normele de păstrare a igienei personale și colective. Se ocupă de educația elevilor privind păstrarea curățeniei personale și a locului de activitate școlară. [32]

IGUAÇU, parc național situat în Brazilia (statul Paraná). Suprafața, 180.000 ha (1939). Altitudine,

120-730 m. Parc național bilateral pentru Brazilia și Argentina. Protejează cascadele Iguacu, printre cele mai mari din America de Sud, cât și pădurile dese, seculare, din jur și fauna existentă aici. Există 18 căderi de apă paralele, cu 275 de cascade în trepte care se prăvălesc de la 85 m, având o lățime de 3 km. Aici există un curcubeu permanent, înalt de 119 m, produs de picăturile de apă și ceață. Zgomotul căderilor de apă se aude de la 32 km depărtare. Flora și fauna sunt bogate. În cele două păduri subtropicale umede, de peste 141.000 ha, există palmierul Assai (*Euterpe edulis*), coniferul brazilian araucaria (*Araucaria angustifolia*), cedrul (*Cedreis fissilis*), mahonul și alte specii printre care begonii, orhidee, ferigi arborescente. Fauna este formată din specii de mamifere, păsări, reptile etc. Mamiferele sunt reprezentate mai ales de porcul de apă sau capibara (*Hydrochoerus hydrochaeris*), puma (*Felis concolor*), jaguarul, coiotul, paca, leneși, tatu, maimuțe urlătoare (*Alouatta caraya*, *A. seniculus*), maimuța lănoasă cenușie (*Lagotrix lagotricha*), maimuțe capucini (*Cebus* sp.). Dintre reptile se întâlnesc specii de șerpi, crocodili, caimani, vipera urutú (*Bothrops alternata*). Păsările sunt reprezentate de 400 de specii de junglă, cu un colorit viu, strălucitor, dintre care specifice sunt: pasărea-olar (*Furnarius rufus*), caracara (*Milvago chimargo*), șoimul (*Polyborus planus brasiliense*), tucanul uriaș (*Rhamphastos toco*), papagali. [50]

IGUANIDE (*Iguanidae*), (zool.) iguane: familie de șopârle din America de Nord și de Sud, unele insule din Oceanul Pacific și Madagascar. Vegetariene, ovipare, cu membre și coadă puternice. [37]

IGUAZÚ, parc național situat în Argentina (provincia Misiones). Suprafața, 75.820 ha (1909). Altitudine, 100-700 m. Include partea argentiniană a parcului național bilateral cu Brazilia, care ocrotește cascada sud-americană Iguazú de pe râul cu același nume, afluent al fluviului Paraná, ca și vegetația și fauna pădurii subtropicale. Pădurile sunt formate din specii de *Aspidosperma polyneuron*, *Angico gum*, *Cedrela tubiflora*, *Cordia tricotoma*, *Enterolabium contortisiliqua*, *Peltoforum dubium*. În cadrul faunei se întâlnesc specii de reptile, multe specii de păsări de apă și specii de mamifere reprezentate de jaguar (*Panthera onca*), ocelot (*Felis pardalis*), tapir (*Tapirus terrestris*), coati (*Nasua nasua*). [50]

IHERIR, rezervație naturală situată în Algeria (1976). Se află amplasată pe râul omonim, în apropierea localității Azarif. Conține mici delte, lacuri cristaline, cascade, o sursă de apă minerală feruginoasă, maluri de travertin îmbrăcate în mușchi și iarbă și ruinele unei fortărețe turcești. La 2 km de Azarif, peisajul se schimbă brusc, pe un parcurs de 10 km canionul Ihérir

se transformă în deșert. Canionul Ihérir este în prelungirea canionului Imihron, ambele fiind sursa celui mai mare sistem dulcicol din Sahara centrală, sub formă de lacuri, care nu seacă. În prima jumătate a secolului XX existau crocodili, relicve ale timpurilor când fluvii mari curgeau către nord și sud, venind din Tassili. [50]

IHORAT, (bot.) termen folosit în biologia vegetală cu semnificația „galben roșcat”. [50]

IHTIOFAUNA, (ecol.) totalitatea peștilor dintr-o comunitate acvatică, un bazin acvatic, un sistem hidrografic, o zonă marină sau oceanică. [70]

IHTIOFONIAZĂ, (micol.) micoză nespecifică a peștilor dulcicoli și marini din acvarii sau crescătorii, hrăniți cu pești infestați. Agentul patogen este *Ichthyophonus hoferi*. Se manifestă prin apariția de chiști ovali pe branhiile, organele interne și musculatura striată. [10]

IHTIOFTIRIAZĂ, (parazit.) boală parazitară a peștilor dulcicoli, produsă de ciliatul *Ichthyophthirius multifiliis*. Se manifestă prin apariția de granule de culoare albă pe tegumentul, branhiile și înotătoarele peștilor. Peștii cu branhiile afectate manifestă tulburări respiratorii evidente. [10]

IHTIOLOG, specialist în ihtiologie. [10]

IHTIOLOGIE, știința care se ocupă cu studiul morfologiei, sistemicii, fiziologiei și ecologiei peștilor. [10]

IHTIOMASĂ, (pisc.) cantitatea totală de pește dintr-un bazin acvatic, exprimată în kg. [10]

IHTIOPATOLOG, specialist în ihtiopatologie. [10]

IHTIOPATOLOGIE, ramură a ihtiologiei care se ocupă cu studiul și cu combaterea bolilor la pești. [10]

IHTIOZĂ, (med. u. și vet.) hipercheratoză cutanată congenitală, generalizată sau localizată, începută în copilărie, persistentă toată viața, ce constă în acoperirea permanentă a pielii cu scuame uscate, dispuse simetric, și care respectă marile plici și porțiunile învecinate. [60] În medicina veterinară este mai frecvent semnalată la viței și căței, vizibilă fie în primele zile după fătare (forma fetală), fie îmbrăcând forme aparente la vârste mai mari. [33]

IISUS HRISTOS, (rel.) numele Mântuitorului lumii, al Fiului lui Dumnezeu întrupat, al întemeietorului Bisericii și religiei creștine. Numele „Iisus” înseamnă „Mântuitor” sau „Dumnezeu mântuiește” și el arată că Mântuitorul Iisus Hristos a fost o persoană istorică. Numele Hristos este nume de lucrare și arată că Domnul a desfășurat pe pământ, la limita cea mai înaltă, întreita activitate de: Proroc sau Învățător, Conducător sau Împărat și Arhiereu sau Jertfitor. [63]

ILEITĂ, (med. u.) afecțiune inflamatoare a colonului; boala Crohn. [60]

ILEOCOLITĂ, (med. u.) inflamație a ileonului și colonului, manifestată prin diaree, anemie, febră, uneori cu leziuni și caracter ulcerativ. [60]

ILEOCOLITIFUS, (med. u.) formă de febră tifoidă la care, pe lângă leziunile de la nivelul intestinului subțire, apar leziuni similare și la nivelul colonului. [60]

ILEON, (anat.) partea posterioară a intestinului subțire al unui vertebrat. Este distinct mai ales la mamifere. Mucoasa ileonului prezintă vilozități care cresc mult suprafața de absorbție. [21]

ILEUS (sindrom ~), (med. u.) sindrom de ocluzie intestinală; oprirea tranzitului pentru gaze și materii fecale; se clasifică în *funcțional* (paralitic și spastic) și *mecanic* (cu sau fără leziuni vasculare). [60]

ILEX, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Aquifoliaceae*. Pop. *laur*. Deși există foarte multe specii spontane răspândite în zonele tropicale și temperate ale globului, puține au fost luate în cultură. *Ilex aquifolium* este originar din Europa Centrală și de Sud și din Orient (China). Are o creștere foarte lentă, apărând ca un arbust sau arbore de talie mică de 4-6 m înălțime. Frunzele coriacee, pieleose, veșnic verzi, spinoase în vârf și pe margine, au forme variate, rotunjite, lat eliptice sau alungite. La unele soiuri ele sunt pătate cu alb sau galben sau sunt în întregime galbene, ca de exemplu la *I. crenata*, un arbust de numai 0,8-1 m și care își păstrează mai bine culoarea în plin soare. Florile, mici, albe, fără valoare ornamentală, ce apar în mai-iunie, sunt femele și masculine plasate pe plante diferite. Pentru a obține fructe, care sunt roșii sau galbene, foarte decorative pe fondul verde închis al frunzelor și rezistând pe plante și iarna, este nevoie de exemplare din ambele sexe. Se mai cultivă *I. quercifolia*, originar din America de Nord, cu frunze mate și aspect mai puțin interesant, sau *I. latifolia*, originar din Japonia, cu frunze late ca la magnolia și puțin spinoase. Este o plantă puțin pretențioasă. Se adaptează la terenuri diverse, exceptând pe cele calcaroase, preferându-le pe cele silicioase și mai uscate. Poate crește pe sub arbori, la semiumbra care îi convine mai mult. Se înmulțește prin semințe, recoltate înainte de maturitate, semănate în soluri ce mențin bine umiditatea și la semiumbra, prin butași, care însă se prind mai greu și în timp mai îndelungat, sau prin altoire. Toate speciile de laur sunt apreciate în decor ca plante izolate, în mici grupuri, în borduri sau garduri vii, putând fi tunse. Ramurile cu fructe pot orna interioarele în lunile de iarnă. [39]

ILIUM, (anat.) osul dorsal anterior de fiecare latură a centurii pelviene la un vertebrat tetrapod, fuzionat la ischium și pubis și de asemenea la procesele transverse ale uneia sau ale mai multor vertebre

sacrale. Această fuziune a oaselor formează un suport puternic pentru corp în regiunea membrilor posterioare. [57]

ILLEGAL, (inform.) în terminologia calculatoarelor este un adjectiv ce descrie un element sau procedură care nu este permisă pentru că folosirea ei este fie imposibilă, fie va produce rezultate invalide. [8]

ILICHIUM, organul momeală la un pește pescar (*Lophius*). [57]

ILLINOIS (glaciațiunea ~), (glac.) ultima fază a glaciațiunii cuaternare din America de Nord, echivalentă cu glaciațiunea Würm din regiunile alpine. [25]

ILMEN, rezervație naturală situată în Federația Rusă (regiunea Celiabinsk). Suprafața, 32.160 ha (1920). Altitudine, 500-1.000 m. Reprezintă un veritabil muzeu mineralogic, cu 200 de categorii de minerale. Din acestea 30 au fost găsite prima oară în Munții Ilemn din sud-estul Uralilor, iar 9 din ele nemaifântându-se nicăieri pe glob. Peisajul este format din dealuri și numeroase lacuri (Ilemn, Kisegaci, Milso), văi adânci, acoperite cu păduri de pini amestecate cu foioase, mai ales mesteceni. Pe alocuri apar pajiștile. Dintre minerale menționăm: malahit, jasp, ametist, smarald, agat, selenit, safir, rubin, topaz etc. Vegetația este formată din numeroase specii de plante. Fauna de interes include căprioare, elani, vulpi, râși, vererițe, iepurele alb, castori, cerbul nipon (*Cervus nippon*), cocoșul de munte, cocoșul de mesteacăn etc. În partea de apus a rezervației se află un lac bogat în pești. [50]

ILUVIERE, (pedol.) depunere de material transportat în suspensie sau soluție dintr-un orizont în altul, de regulă dintr-un orizont superior în altul inferior. [29]

ILUZIE, (psih.) tulburarea, mai mult sau mai puțin pasageră, a proceselor reflectorii, finalizată cu deformarea produselor acestora. [28]

IMAGERIE, (psih.) reunire a diferitelor tehnici care permit caracterizarea, fără forțare, a activității cerebrale a unui subiect normal ca și în patologie. [28]

IMAGINAȚIE, (psih.) proces psihic analog și solidar cu gândirea, de operare cu imagini mintale, de combinare sau construcție imagistică referitor la real, posibil, viitor și tinzând spre producerea noului în forma unor reconstituiri intuitive, a unor „tablouri“ mintale, planuri iconice sau proiecte. [28]

IMAGINE DE SINE, (psih.) considerată în mod subiectiv și se referă la reprezentarea și evaluarea pe care individul și le face despre el însuși, în diferite etape ale dezvoltării sale și în diferite situații în care el se află. [28]

IMAGINE SATELITARĂ, (astr.) reprezentarea Terrei și a atmosferei terestre, văzute de un radiometru cu baleiaj, plasat la bordul unui satelit. Succesiunea de

imagini permit stabilirea traiectoriilor centrilor barici. [54]

IMAGINI ANIMATE ALE NORILOR, (astr.) secvențe succesive ale imaginii norilor văzuți din sateliții geostaționari, care permit vizualizarea traiectoriilor parcurse și a celor probabile. [54]

IMAGO¹, (psih.) reprezentare inconștientă, schemă imaginară sau clișeu inconștient dobândit, ce se referă la un personaj și se constituie în câmpul relațiilor interpersonale întreținute de subiect. [28]

IMAGO², (zool.) adultul insectelor, caracterizat prin aparatul genital complet dezvoltat; uneori este folosit pentru a desemna mai ales adulții de la insectele zburătoare. [62]

IMANENT, (psih.) ceea ce rămâne mereu în interiorul unui fenomen sau sistem pentru că ține de esența, de structura sa intimă fără să depindă de factori exteriori. [28]

IMBECILITATE, (psih.) deficiență gravă în dezvoltarea mintală; este congenitală și se află, sub raportul gravității, între debilitatea mintală și idioție. [28]

IMBIBIȚIE, (fiz.) absorbția apei de către unii compuși organici insolubili în apă; procesul este caracteristic multora din polimerii parietali, ca și citosolici. Așa se explică creșterea volumului celulelor semințelor și fructelor uscate imersionate în apă. **I.** precedă germinația semințelor. [69]

IMBIBIȚIE BILIARĂ, (med. vet.) impregnarea prin difuzie a pigmentilor biliari în structurile anatomice învecinate (ficat, intestin etc.). Procesul se instalează relativ rapid după moartea organismului și face parte din modificările cadaverice precoce ale tubului digestiv. [33]

IMBIBIȚIE CADAVERICĂ, (med. vet.) difuzie a pigmentului hemoglobinic degradat, desfășurată în cadrul modificărilor cadaverice ale sângelui. Prin impregnarea structurilor vasculare, traiectul acestora apare cu o falsă îngroșare, iar țesuturile capătă o nuanță roșu-maronie caracteristică. [33]

IMBRICAT, (bot.) care se acoperă unele peste altele ca țiglele de pe acoperișul caselor; ex., prefoliația, bulbul scvamos de la crinul de pădure (*Lilium martagon*), involucriul (hipsofil) pe calatidiul speciilor de *Asteraceae/Compositae*, frunzele lăstarilor sterili dispuse în 5-6 rânduri la iarba de șoldină (*Sedum acre*). [50]

IMERGENȚĂ CARSTICĂ, (acv.) intrarea unui curs de apă de la suprafață în subteran printr-un ponor sau dispariția apei subterane în interiorul peșterii printr-un sorb. [44]→ EMERGENȚĂ

IMERSAT, (bot.) termen folosit în biologia vegetală pentru a preciza poziția unui organ față de alte țesuturi; ex., sămânța scufundată în aril la tisă (*Taxus*

baccata), mugurii dorminzi scufundați în scoarță etc. [50]

IMERSIUNE¹, (psih.) termen derivat din terapiile implozive. Acestea expun direct subiectul la stimuli puternic axiogeni, pe care analiza psihodinamică îi consideră ca fiind la originea problemelor pacientului. Scopul terapiilor este de a plasa subiectul într-o situație de anxietate maximă pentru a ajunge la un fenomen de stingere. [28]

IMERSIUNE², **1.** Afundare a unui corp într-un lichid; scufundare. **2.** Stare de plutire în care se află un corp afundat complet într-un lichid. **3.** Distanța măsurată pe verticală de la suprafața apei până la un obiect în apă (mină, submarin, stâncă) sau formă de relief. **4.** Distanța măsurată pe verticală de la suprafața apei până la punctul la care este stabilit să explodeze o grenadă antisubmarină, la care navighează un submarin. **5.** Intrarea unui corp ceresc în conul de umbră sau în spațiul din dreptul unui alt corp ceresc; reprezintă momentul de început al oculației. **6.** Procedeu de lucru în microscopie, care constă în interpunerea unei picături de ulei special între obiectul cercetat și prima lentilă a obiectului pentru a spori puterea de separare. [31]

IMIGRANTE, (bot.) despre plante care imigrează în alte regiuni; ex., busuiocul sălbatic (*Galinosoga parviflora*), busuiocul de câmp (*Galinosoga ciliata*). [50]

IMIGRARE, (ecol.) pătrunderea unor viețuitoare într-un biotop nou, în nișe ecologice libere sau incomplet ocupate. Succesul unei imigrări depinde de capacitatea de adaptare a imigranților. [24]

IMIGRAȚIE, (biogeogr.) pătrunderea de indivizi noi, din alte arii geografice într-o zonă sau comunitate. [70]

IMISIUNE, (ecol.) transferul poluanților din atmosferă către un receptor (poluanții reținuți de plămâni, de exemplu). [3]

IMITAȚIE¹, (ecol.) copierea mai mult sau mai puțin perfectă a formei și desenului obiectelor înconjurătoare. [2]

IMITAȚIE², (psih.) după Piaget, „actul prin care un model este reprodus“, după Piéron „reproducerea activă a modalităților de comportament percepute la o altă ființă“. [28]

IMMELMAN, (milit.) figură acrobatică folosită de aviația de vânătoare în luptele aeriene precum și de aviația de vânătoare-bombardament, în cabraj la unghiuri de 45°, 90° și 110°; constă din întoarcerea avionului în cabraj (continuu și cu viteză mare), executarea unei semibuclă până la aducerea avionului pe spate și apoi redresarea în poziție normală de zbor și continuarea zborului în sensul invers începerii

- revoluției acrobatice. În timpul zborului se produce poluarea fonică a ecosistemelor din zonă. [31]
- IMOBILIZARE**, (ecol.) asimilarea elementelor minerale ale unui sol de către plante și blocarea acestor elemente la nivelul biomasei vegetale. [3]
- IMORAL**, (soc., psih.) ceea ce contravine normelor morale. În sens absolut, negare conștiință a moralității. [28]
- IMORALITATE**, ansamblu al comportamentului individual care încalcă normele conviețuirii sociale, neagă relațiile normale dintre oameni, apreciază deficitar raportul dintre conduita personală și normele morale existente în societate. [32]
- IMORTALIZARE**, (biocel.) stabilizarea celulelor în culturile *in vitro* care, astfel, au practic o viață nelimitată. [69]
- IMPACT**, (ecol.) efectul unei acțiuni, al unei amenajări, al unei exploatare etc. asupra unui mediu natural, ecosistem, organism viu, peisaj ș.a. [3]
- IMPACT ASUPRA MEDIULUI**, (prot. med.) consecințele unei degradări a condițiilor ecologice asupra evoluției mediului. [3]
- IMPACT ECOLOGIC**, (prot. med.) efectul măsurabil al unor caracteristici ale ecosistemului care sunt determinate de un factor de mediu, cel mai adesea de o activitate antropică, de poluare. [24]
- IMPACTOR**, (ecol.) instrument de eșantionare bazat pe efectele de impact și reținere, în vederea colectării particulelor solide și a gazelor. [3]
- IMPARIPENAT**, (bot.) impar, fără pereche. Frunze compuse, formate dintr-un număr nepereche de foliole, terminate cu o foliolă fără pereche, ca la salcâm (*Robinia pseudacacia*), nuc (*Juglans regia*) etc. [50]
- IMPATIENS**, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Balsaminaceae*. Pop. *balsamina*. (include plante anuale sau perene erbacee, de mică sau subfrutescente, remarcabile prin flori pincate și fructe (capsule) care la maturitate se deschid cu ușurință de îndată ce sunt atinse. Pop. ular li se pune *balsamine*. *I. balsamina*, originară din India răsăriteană, este o specie anuală cu flori pini cărnoase, ramificate, de 20-60 cm înălțime și flori axilare simple sau involte, albe, roz, roșii sau violet. Se cultivă îndeosebi în grădini, la soare sau în semiumbră, în terenuri fertile, umede și permeabile. Poate orna și balcoanele în ghivece sau jardiniere, preferându-se în acest scop soiurile cu flori involte, mai mari de 4-5 cm (ex., soiul „Camelia“). *I. walleriana*, un hibrid între două specii tropicale (*I. sultanii* și *I. hollstii*), este o plantă perenă, mai mult de apartament, care însă vara poate orna și locurile ușor umbrite din grădini. Iernează în interior în încăperi cu temperatură moderată, dar nu mai puțin de 13°C, optimum de înflorire fiind la 18-20°C. Poate înflori tot anul dacă se asigură udări regulate, dar fără exces, un substrat bogat în humus parțial constituit din turbă și îngrășări de 1-2 ori pe lună. Este remarcabilă prin numărul mare de flori (germanii îi spun „Lizica cea vrednică“) ce se succedă permanent și prin bogăția de culori unice sau combinate. Frunzele pot fi și ele decorative prin culoarea verde închis-purpurie sau pătată de galben. Balsaminele se înmulțesc prin semințe sau butași, aceștia înrădăcinându-se ușor chiar și în apă. Însămânțarea se face primăvara, iar înflorirea se produce începând din iunie. [39]
- IMPENNES**, (zool.) pinguini: păsări cu pene mici, imbricate ca niște solzi, și cu aripi transformate în palete înotătoare. Sunt incapabili de zbor. Se hrănesc cu pești, moluște, crustacee. Formează colonii în emisfera sudică. De obicei clasificați ca *Sphenisciformes*. [37]
- IMPERFECT**, (bot.) necomplet. Termen folosit în biologia vegetală semnificând părți componente lipsă dintr-un organ sau oprite în dezvoltare. [50]
- IMPERMEABIL**, (ecol.) califică o rocă sau un sol a cărui textură sau porozitate nu permite circulația apei. [3]
- IMPETIGO**¹, (med. vet.) dermatită cu evoluție veziculo-pustuloasă sub stratul cornos al epidermului, apoi crustoasă, întâlnită frecvent la viței, porci, câinii tineri, dar și la specia umană, produsă de streptococi, stafilococi etc. [33]
- IMPETIGO**², (med. u.) dermatoză infecțioasă produsă de streptococi sau stafilococi, caracterizată prin formarea de bule sau veziculopustule, care după deschidere formează eroziuni acoperite cu cruste. [60]
- IMPLANTARE**, (reprod.) atașarea embrionului mamalian în dezvoltare de uterul matern. În primul rând se face prin vilozitățile trofoblastice, care penetrează criptele corespunzătoare din peretele uterin. Ulterior atașarea se face prin placenta, formată din membranele fetale. [57]
- IMPLANTARE DENTARĂ**, (stomat.) introducerea unui dinte într-o alveolă naturală sau creată artificial. [43]
- IMPLEMENTARE UNITĂ**, (prot. med.) metodă de protecție a mediului și caracteristică a ecoglobalizării, concepută pentru obținerea reducerii emisiilor de CO₂ la nivel mondial. Prin implementarea unită, țările bogate care s-au angajat să-și reducă progresiv emisiile, pot obține credite parțiale în acest sens, prin proiectele de reducere a emisiilor pe care le finanțează, dar care sunt implementate în alte țări, sărace sau în curs de dezvoltare. [17]

- IMPLEX**, (bot.) împletit, încolăcit. Tulpină volubilă care se urcă pe suporturi încolăcindu-se în jurul lor; ex., fasolea (*Phaseolus vulgaris*). [50]
- IMPORT¹**, (inform.) faptul de a aduce informații de la o aplicație, sistem sau calculator la altul. Formatul intern sau structura datelor importate trebuie să fie suportate de aplicația, sistemul sau calculatorul ce primește informația. [6]
- IMPORT²**, (ec.-fin.) faptul de a importa. Operațiune comercială de cumpărare din altă țară a unor bunuri materiale și/sau servicii care se achită cu monedă convertibilă, fiind trecute prin frontiera vamală a importatorului. [58]
- IMPOTENȚĂ PSIHICĂ**, (sex., psih.) stare de incapacitate a inițierii sau finalizării actului sexual din motive psihice. [28]
- IMPOZIT**, (ec.-fin.) plată în bani obligatorie către stat prevăzută prin lege, aplicată asupra resurselor sau bunurilor individuale sau ale colectivităților. Este un instrument al politicii economice. Suma totală obținută constituie o sursă a finanțării de interes general al statului și al administrației locale, pentru investiții și înviiorarea conjuncturii economice. [55]
- IMPOZIT PE VENIT**, (ec.-fin.) impozit anual, perceput de către stat asupra venitului persoanelor fizice și persoanelor juridice, constând din unități economice, industriale, agricole, comerciale, bancare, unități din cultură și artă, institute de cercetare. (C. Enache, 1999) [58]
- IMPOZITE DIRECTE**, (ec.-fin.) impozite pe salarii, pe profit, pe venitul agricol, pe dividende, pe avere, suportate direct de cei care le plătesc și care nu se transferă asupra prețurilor. Acestea se stabilesc în funcție de puterea economică a contribuabililor. [58]
- IMPOZITE INDIRECTE**, (ec.-fin.) impozite cuprinse în prețuri ale bunurilor și serviciilor, constând din taxa pe valoarea adăugată, accize, taxe vamale. Cei care le suportă sunt cumpărătorii de bunuri și/sau servicii, iar beneficiar este bugetul de stat. [55]
- IMPREGNARE**, (ind.) îmbibarea cu o substanță lichidă pentru a căpăta impermeabilitate, rezistență etc. [13]
- IMPRESIE**, (psih.) efect lăsat în conștiință de un factor din afară. [28]
- IMPRESIONISM**, (cult.-art.) mișcare artistică apărută ca o reacție împotriva artei academiste. [67]
- IMPULS¹**, (ind. energ.) variație bruscă și de scurtă durată a unei mărimi fizice, urmată de o întoarcere rapidă la valoarea sa inițială. [59]
- IMPULS²**, (fiz.) mărime fizică vectorială egală cu produsul dintre masa și viteza unui corp. [38]
- IMPULSIE**, (psih.) comportament brusc, subit, neașteptat și nerațional, adesea periculos, perceput de subiect ca o trebuință imperioasă. [28]
- IMPULSIVITATE**, (psih.) dispoziție spre conduite impulsive care dovedesc lipsă de control. [28]
- IMPULSUL MIȘCĂRII**, (sp.) proces psihofiziologic care determină declanșarea mișcării ca reacție la un stimul de natură internă, externă sau motivațională. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- IMPUNERE FISCALĂ**, (ec.-fin.) impozite stabilite în baza legii, ce le revin persoanelor fizice și juridice prin care statul își procură veniturile fiscale. [55] → **IMPOZIT, POLITICĂ FISCALĂ**
- IMPURITATE¹**, (agric.) soi străin într-o parcelă, bilon, strat, față de cel plantat ca soi principal. [49]
- IMPURITATE²**, (prot. med.) substanță prezentă de obicei în cantități mici, care alterează sau poluează un corp sau un compus solid, lichid sau gazos. [3]
- IMPURITĂȚI ATMOSFERICE**, (prot. med.) particule sau molecule de gaze care nu sunt componente obișnuite ale aerului atmosferic. [3]
- IMUN**, (prot. med.) organism care a devenit rezistent la acțiunea unei substanțe chimice sau a unui agent patogen. [23]
- IMUNITATE**, (fiziol.) totalitatea mecanismelor de apărare naturală care protejează individul de diverse agresiuni: bacterii, virusuri, paraziți, fungi. Există imunitate specifică și nespecifică. Imunitatea nespecifică este prima linie de apărare antiinfecțioasă, care acționează prin blocarea pătrunderii în organism a agenților infecțioși. Este realizată prin: barierele mecanice (piele și mucoase), enzimele din secreții, neutrofile și macrofage (prin fagocitoză), sistemul complement (prin opsonizare și distrugerea celulelor anucleate), citokine. Imunitatea specifică este declanșată după contactul cu un antigen endogen sau exogen. Celulele efectorii sunt limfocitele: limfocite B pentru răspunsul imun umoral (soldat cu producția de anticorpi) și limfocitele T citotoxice pentru răspunsul imun celular (aceste limfocite produc substanțe citotoxice de tip perforină, prin care distrug celula țintă). La primul contact cu antigenul, apare răspunsul imun primar. La un contact ulterior cu același antigen, intervin limfocite care au memoria imunologică a aceluia antigen, iar răspunsul imun este secundar. [21]
- IMUNOCITE**, (imunol.) celule ale sistemului limfoid, care în cursul elaborării răspunsului imun reacționează specific cu antigenul. [69]
- IMUNOGLOBULINE**, (biochim.) proteine din categoria γ -globulinelor, cu proprietăți imunologice, cu rol de anticorpi. Se caracterizează printr-o specificitate extrem de variată, deoarece reflectă diversitatea structurilor recunoscute ca străine pentru organismul solicitat să producă anticorpi. Se împart în mai multe clase și subgrupe. Sunt produse de celule specializate (splină, măduvă, celule limfatice) și sunt

eliberate în plasmă. În structura lor prezintă două situsuri sau zone de combinare, la nivelul cărora se leagă antigenii cu conformații spațiale complementare, realizând astfel reacția antigen-anticorp și aglutinarea antigenilor. [9] → **ANTICORP**

IN (*Linum usitatissimum*, fam. *Linaceae*), (agric.) plantă erbacee, anuală, textilă, uleioasă, alogamă, originară din regiunile Mediteranei, Crimeei, Caucazului și Asiei Mici. Cultivat din Antichitate pentru fibre și sămânță. Semințele de in (*Lini semen*) și făina de in (*Farina Lini*) au aplicații terapeutice în medicina umană și veterinară. Intern, semințele sunt utilizate ca laxativ-purgativ, emolient, iar extern ca antiseptic și calmant. Înmuiate în apă, semințele formează un bloc mucilaginos. Ajuns în intestin, favorizează mecanic expulzarea bolului fecal. Acționează ca emolient și laxativ mecanic. Sunt folosite în tratarea constipației, cistitelor, abceselor, furunculilor. Făina de in are acțiune emolientă pentru umețarea tegumentelor și înmuierea crustelor. Degresată, făina de in este utilizată în cataplasme. Are însușirea de a păstra timp îndelungat temperatura apei cu care au fost preparate. Semințele servesc pentru extragerea uleiului, folosit în industria lacurilor și vopselelor, a linoleumului, mușamalelor, culorilor tipografice etc. Fibrele obținute din tulpini sunt rezistente la rupere, putrezire, au luciu mătășos, sunt bune conducătoare de căldură. Sunt utilizate în industria textilă pentru țesături. Pânza de in este folosită pentru confecționarea rufăriei de pat, de corp, fețe de masă, șervete, haine de vară, pânză pentru pictură, corăbii, parașute, cauciucuri, încălțăminte, curele de transmisie. Din fibre se mai fabrică ață pentru mașinile de țesut, ață de cismărie, dantele etc. Câlții (fibrele scurte) sunt utilizați pentru țesături grosiere din care se confecționează saci, prelate, pânză pentru ambalaj, hârtie pentru țigarete. Puzderiile (lemnul zdrobit), rezultate din prelucrarea inului, sunt folosite la fabricarea plăcilor aglomerate pentru industria mobilei și construcții. Specie meliferă. Florile sunt vizitate de albine pentru culesuri de nectar și polen. Producția de miere, 10 kg/ha. Pondere economico-apicolă mică. Pentru agricultură este o plantă bună premergătoare. Părăsește terenul devreme și îl lasă curat de buruieni. Bună protectoare pentru morcovi, pentru că umbrește puțin terenul. Turtele de in rămase de la extracția uleiului reprezintă un excelent nutreț concentrat. Utilizate în hrana vacilor cu lapte, porcilor și animalelor în creștere. [50]

IN VITRO, 1. Proces biologic care se desfășoară în condiții speciale, condiții experimentale de laborator. 2. Creșterea de tulpini de microorganisme, de celule și țesuturi vii în condiții experimentale de laborator, pe medii speciale. 3. Experimente realizate pe

microorganisme, celule și țesuturi crescute în laborator. Ant. *in vivo*. [69]

IN VIVO, 1. Procese biologice care se desfășoară în organismele care trăiesc în mediile lor naturale.

2. Experimente pe organisme intacte în mediile lor naturale de viață. 3. Orice reacție care are loc în interiorul celulelor vii. [69]

INACTIV, (bot.) latent. Termen folosit în biologia vegetală pentru a preciza starea de repaus biologic a unui organ, ex., mugur. [50]

INADAPTARE, (soc.) nerealizare a adaptării la un minimum de cerințe sociale de ordin practic, școlar sau moral din cauza unor deficiențe native sau dobândite. [28]

INANIȚIE, (soc.) stare patologică de depresiune a funcțiilor vitale și psihice, epuizare, cauzată de lipsa cronică de hrană. [28]

INAPERT, (bot.) floare care nu se deschide, fructe cărnoase care nu se deschid decât la germinarea semințelor. [50]

INAPETENȚĂ, (soc.) tendința de respingere a unor stimuli sau complexe de stimuli într-o situație critică. [28]

INARI (*Enare*), lac glaciatic situat în Laponia (Finlanda) la 69° lat. nordică. Are suprafața de 1.000 km², adâncimea maximă de 60 m și foarte multe insule în perimetrul său. Lacul ocupă regiunea centrală a Laponiei finlandeze, care constituie un important obiectiv turistic. [45]

INCARBONIZARE, (paleobot.) proces de fosilizare a plantelor. Prin izolarea de aer și prin acțiunea bacteriilor anaerobe celuloza se descompune. Prin procese biochimice ulterioare se produce îmbogățirea cu carbon. Cu cât acest fenomen este mai înaintat, cu atât cărbunii sunt de o calitate mai bună (ex., antracit, huilă). La acești cărbuni, structura plantelor care le-au dat naștere nu se mai poate vedea. La turbă și lignit, procesul fiind într-o fază mai puțin înaintată se pot evidenția țesuturile și determina plantele care au contribuit la formarea zăcămintelor de cărbune. [50]

INCENDIU, (soc.) foc care cuprinde și mistuie o clădire, o pădure etc. El poate fi izolat cu un front sub 50 m, iar de masă, cu un front mai mare de 50 m. [31]

INCEST, (sex.) legătură sexuală la rudele în linie directă, între părinți și copii, între frați și surori etc. Fapta este oprită de lege. La comiterea infracțiunii pot participa și alte persoane care pot fi instigatori sau complici. Incriminarea faptei are o solidă motivație: raporturile sexuale între rudele apropiate duc la degenerarea relației umane; raporturile sexuale incestuoase subminează familia ca entitate de bază a societății. Incestul se săvârșește cu intenție și niciodată din greșeală. „Raportul sexual între rude în linie directă sau între frați și surori se pedepsește cu

închisoare de la 2 la 7 ani“ (art. 203 Cod penal). (Al. Codescu, 2000) [50]

INCIDENT, (ind. energ.) perturbație accidentală care apare în instalațiile de producere a energiei electrice și termice, în rețelele de transport și de distribuție a energiei electrice cu tensiunea peste 1 kV, care se manifestă prin modificarea stării anterioare a ansamblurilor funcționale, prin abateri ale parametrilor funcționali ai acestora, în afara limitelor prevăzute prin reglementări sau contracte, sau prin reduceri ale puterii electrice produse pe centrală sau pe grupuri energetice, indiferent de efectul lor asupra consumatorilor și indiferent de momentul în care se produc. [59]

INCIDENTAL, (soc., psih.) ceva ce se petrece întâmplător, cu anumite ocazii, fără să fie implicată voința subiectului. [28]

INCIDENTĂ, (genet.) măsură a prezenței unui caracter normal sau patologic, într-o populație oarecare, studiată într-o perioadă bine definită sau selecționată. [19]

INCINERARE, (prot. med.) acțiunea de distrugere, prin combustie, a unui deșeu, noroi sau a oricărui produs care are o suficientă putere calorică internă (PCI). [3]

INCINERARE CATALITICĂ, (prot. med.) procedeu de eliminare aplicat deșeurilor gazoase cu o concentrație redusă de materiale combustibile și de aer. [3]

INCISIVI, (anat.) dinții tăietori din față la un mamifer. Au coroană conică sau turtită. [57]

INCIZIUNE, (bot.) incizat, crestă. Frunze cu marginea crestată superficial sau mai adânc. [50]

INCLUZIUNE, (mat.) relație între două mulțimi A și B, notată $A \subset B$ (se citește A este inclus în B) care are proprietatea că orice element al lui A este și element al lui B. [48]

INCLUZIUNE DENTARĂ, (stomat.) anomalie dentomaxilară caracterizată prin rămânerea dinților în profunzimea osului alveolar după trecerea termenului de erupție, fără tendința de a erupe. [43]

INCLUZIUNE ERGASTICĂ, (cit.) structură inertă prezentă în diverse compartimente celulare, de natură organică [polizaharide: (amidon, glicogen), proteine, lipide, cristale de oxalat de calciu] sau anorganică (polimetfosfat sau volutină, sulf coloidal, cristale de sulfat de calciu), care este de regulă specie specifică. Formarea incluziunilor organice constituie o modalitate a celulei de a depozita cantități mari de substanțe nutritive sau produși catabolici sub formă inertă; reprezintă totodată o modalitate de a conserva un anumit echilibru osmotic, deoarece prin polimerizare, moleculele devin inactive osmotic. Cele mai caracteristice i. e. sunt granulele de amidon

pentru plante, respectiv picăturile de ulei și granulele de glicogen pentru animale. [69]

INCOERENȚĂ, (psih.) dezorganizare mintală, lipsă a legăturilor logice și continuității atât în planul gândirii și vorbirii cât și al acțiunii. [28]

INCOMPATIBILITATE¹, (reprod.) incapacitatea gameților de a fuziona. **I. heterogenică** – denotă incapacitatea indivizilor/gameților diferiți genetic de a fuziona; este un fenomen care promovează inbreeding-ul și ca urmare uniformizarea genetică (homozigotarea); **i. homogenică** – denotă incapacitatea indivizilor/gameților similari genetic de a fuziona; este un fenomen care promovează out-crossing-ul în fuziunile sexuale și implicit amplificarea variabilității genetice (heterozigotarea); este controlată de genele tipului de împerechere. Indivizii out-crossing sunt heterotalici; **i. plasmidială** – i. între plasmide cu sisteme înrudite de control al replicării; ca urmare ele nu pot fi menținute stabil în descendența unei celule; **i. somatică (vegetativă)** – se referă la instabilitatea celulelor somatice ale miceliilor, diferite genetic, de a fuziona; este o formă de i. heterogenică. Sin. **i. vegetativă**. [69]

INCOMPATIBILITATE², (soc.) normă logică, relație dintre acțiuni, idei, sentimente ce se exclud reciproc, astfel încât nu poate exista la un moment dat decât unul din termeni. [28]

INCONȘTIENT, (psih.) nivelul primar al organizării psihicului, structurat pe baza trebuințelor biologice înnăscute și a mecanismelor reflexe de satisfacere a lor. Este un ansamblu de dispoziții, stări, procese psihofiziologice și psihice care, momentan sau stabil, nu sunt conștiente. Freud, creatorul psihanalizei, îl împarte în două componente: inconștient înnăscut și inconștient dobândit. [28]

INCONȘTIENT COLECTIV, (psih.) noțiune introdusă de C. G. Jung, pentru a descrie un ansamblu de tendințe, trăsături și tipare comportamentale ancestrale, transmise de la o generație la alta, denumite arhetipuri. Se constituie pe baza unor experiențe comune care se decantează, se esențializează și se universalizează, pierzându-și prin aceasta determinarea lor concretă, cauzală, în timp și spațiu. [28]

INCONTINENȚĂ, (med. u.) **i. de col uterin** – insuficiența colului uterin, ce poate condiționa avortul spontan; **i. falsă de urină** – pierdere involuntară de urină la un pacient ce are senzația permanentă de a urina; **i. de fecale** – emisie involuntară de materii fecale. [60]

INCREMENT, (inform.) **1.** A mări un număr cu o anumită cantitate particulară. **2.** Cantitatea cu care se mărește acel număr. [6]

INCUBAREA SOLULUI, (pedol.) tehnică de laborator prin care solul este menținut în condiții standard de temperatură și umiditate o anumită perioadă de timp

pentru proliferarea unor microorganisme sau pentru manifestarea anumitor procese biologice. [29]

INCUBATOR, (pisc.) aparat unde se pun icrele fecundate și se efectuează dezvoltarea embrionului până la eclozare, în condiții optime de mediu. [10]

INCUBATORIU, (anat.) pungă temporară care înconjoară suprafața mamară și în care este incubat oul de echidna (monotreme). [57]

INCUBAȚIE¹, (microbiol.) cultură *in vitro* (de microorganisme, de țesuturi și celule vegetale și animale) menținute în condiții optime de dezvoltare. [69]

INCUBAȚIE², (soc.) în psihologia creativității, fază precedată de faza de saturare, sau de informare și de căutare și urmată de iluminare, adică momentul descoperirii soluției. [28]

INCUBAȚIE³, (fitopat.) perioada dintre infectarea plantei de către un patogen și apariția simptomelor. Lungimea perioadei de i. este în funcție de factorii externi, de patogen și planta gazdă. La mana viței de vie i. durează 4 zile la temperatura de 22-24°C și 18 zile la 10°C. [61]

INCUMBENT, (bot.) culcat pe un alt organ fără să concrească cu el, ex., dispoziția cotiledoanelor față de tulpiniță, unde tulpinița se îndoaie și se așază în planul de simetrie al cotiledoanelor, caz întâlnit la semințele plantelor din fam. *Brassicaceae* / *Cruciferae*. [50]

INCURBAT, (bot.) termen folosit în biologia vegetală cu semnificația „curbat spre interior, spre axă”; ramuri, frunze, sepale, petale, stamine curbate spre fața superioară sau adaxială. [50]

INCURSIUNE, **1.** (soc.) Abordarea unui domeniu străin de preocupările obișnuite sau de tema tratată. **2.** (milit.) Pătrunderea pe ascuns și de scurtă durată în teritoriul (dispozitivul) inamicului, cu scopul de a distruge obiective, a face capturi sau a procura date de cercetare. **3.** (milit.) Acțiune de cercetare, de mică amploare, executată prin surprinderea în interiorul dispozitivului inamic în scopul capturării de prizonieri, documente, armament sau tehnici de luptă. [31]

INCUS, (anat.) osicul al urechii medii. Nicovala: osul central dintre cele 3 osicule auditive ale unui mamifer, între malleus (ciocan) și stapes (scăriță). [37]

INDEFINIT, nedeterminat. Termen folosit în biologia vegetală și având semnificația „nelimitat”. Flori cu stamine, carpele în număr nelimitat, aspect întâlnit la *Ranunculaceae*, *Rosaceae*. Inflorescențe racemoase monopodiale cu creștere nedeterminată întâlnită la muștarul sălbatic (*Sinapis arvensis*), varză (*Brassica oleracea* var. *capitata*). [50]

INDEHISCENT, (bot.) care nu se deschide. Fructe uniseminale care nu se deschid la maturitate: nuca (achenă), drupa, baca (curmală), păstaia la sparceță

(*Onobrychis viciaefolia*). Fructe multiseminale care nu se deschid la maturitate: baca strugurilor (*Vitis vinifera*), păstaia la alunele de pământ (*Arachis hypogaea*), lomenta la ridiche sălbatică (*Raphanus raphanistrum*). [50]

INDEHISCENȚĂ, (cecid.) despre o gală a cărei cavitate este deschisă spre exterior, ce permite eliberarea rapidă a agentului galigen în momentul în care condițiile din gală devin nefavorabile. Ex., gala produsă de *Dasyneura viciae*, pe frunzele de mazărice (*Vicia sativa*) și alte specii înrudite; gala produsă de *D. trifoli*, pe frunzele de trifoi (*Trifolium repens*) și alte specii înrudite. [41]

INDELEBIL, (rel.) caracteristică a unei amprente ce nu se poate șterge. **1.** Noțiune teologică scolastică (sec. XII-XVIII) care vorbește despre caracterul permanent, de neșters, pe care unele Taine creștine (Botezul, Mirungerea, Preoția) îl imprimă pritorului lor. Formulată la Consiliul de la Florența (1439) pe baza teologiei lui Toma de Aquino. **2.** Despre caracterul i. al acestor Taine vorbesc Sf. Chiril al Ierusalimului, Nicolae Cabasila și alții, în spiritul ortodoxiei. Text biblic: „Căci darurile și chemarea lui Dumnezeu nu se pot lua înapoi” (Rom. 11, 29). **3.** În cazul Sf. Taine a *Preoției*, conceptul de „extensie” se aplică numai în caz de apostazie (lepădare de credință, ateism) și preoției neortodoxe (magie, ocultism etc). Botezul și Mirungerea săvârșite în numele Sf. Treimi nu se pot repeta. Celelalte Sf. Taine sunt repetabile (împărtășanie, spovedanie, maslu, căsătorie). [14]

INDEPENDENȚĂ, (soc., psih.) caracteristică a celui ce refuză sau reduce la maximum dependența de alții, preferând autonomia în baza unui sistem de atitudini personale bine conturate și autoacceptate. [28]

INDETERMINISM, (soc., psih.) concepție teoretică idealistă prin care se susține inexistența legăturilor obiective și primatul întâmplărilor în anumite domenii. [28]

INDEXARE, (soc., psih.) indexarea desemnează uneori înregistrarea unei informații în memorie. [28]

INDIANCA, (sp.) joc sportiv între două echipe formate din 2-6 jucători, de origine sud-americană, practicat de indienii din aceste locuri. Jocul constă în trimiterea peste plasă, prin lovirea cu mâna, a unei mingi prevăzute cu pene, după reguli asemănătoare cu cele din volei. [53]

INDICATIV, (milit.) denumire convențională dată unităților militare, comandamentelor, unei stații radio etc. pentru păstrarea secretului și pentru a nu putea fi recunoscute de inamic. În timp de război, indicativele se schimbă foarte des. [31]

INDICATOR¹, (ecol.) valoare calculată pe baza unor parametri care descriu starea unui fenomen, a unui mediu, a unei zone geografice etc. [3]

INDICATOR², (chim.) substanță care arată momentul când se termină o reacție chimică. În chimia analitică se folosește, de regulă, în volumetrie. [29]

INDICATOR DE EXPUNERE, (prot. med.) caracteristică a mediului, măsurată pentru a furniza probe privind apariția sau magnitudinea reacției produse de expunerea la un stres chimic sau biologic. [17]

INDICATOR DE MEDIU, (prot. med.) măsurătoare, observație statistică sau valoare ce furnizează o indicație/măsură sau o probă aproximativă cu privire la efectele programelor de management ecologic sau cu privire la starea mediului. [17]

INDICATOR DE POLUARE, (prot. med.) variabilă sintetică (fizică, chimică sau biologică) care dovedește importanța poluării unui mediu, începând cu o anumită valoare a concentrației factorilor poluanți. [3]

INDICATOR DE RISC, (prot. med.) indice destinat a aprecia, într-un timp foarte scurt, un risc ce poate provoca o catastrofă. [3]

INDICATOR ECOLOGIC, (ecol.) caracteristică a unui ecosistem care este legată de măsura unei variabile biotice sau abiotice, ce poate oferi informații cantitative asupra structurii și funcției ecologice. I.e. poate facilita măsurarea integrității și a durabilității ecologice. [17]

INDICATORI ECOLOGICI/BIOLOGICI → BIOINDICATORI

INDICATORIDE (*Indicatoridae*), (zool.) indicatoare de miere; păsări mici insectivore din Africa și Asia, numite astfel deoarece conduc omul și alte animale la copacii care au cuiburi de albine sălbatice și capătă un fagure cu miere. [37]

INDICE, (ecol.) constantă caracteristică aleasă pentru a reprezenta un fenomen complex, un sistem ecologic sau caracterele distinctive ale unui produs. [3]

INDICE ACTINOMTERMIC, capacitatea radiațiilor, inclusiv a luminii, de a produce reacții fotochimice (ca la fotografie) sau de a atenua pigmenții colorați. [54]

INDICE AGROCLIMATIC, (astr.) leagă un aspect particular agricol sau o anumită operație agricolă de elementele climatului local. [54]

INDICE AGROCHIMIC GLOBAL (IAG), (agrochim.) care arată nivelul fertilității globale a solurilor și reprezintă însumarea algebrică codificată a însușirilor chimice principale ale solurilor. Se calculează cu formula:

$$\Sigma(\text{ph}+\text{N}+\text{P}+\text{K}+\dots)$$

$$\text{IAG} = \frac{\quad}{n} \cdot 100$$

în care:

Σ = suma algebrică a valorilor codificate ale parametrilor

n = numărul parametrilor luați în considerare

Interpretarea se face după schema:

-200-(-100) fertilitate globală scăzută

-100-(-20) fertilitate globală satisfăcătoare

-26-(+25) fertilitate globală normală

+26-(+100) fertilitate globală ridicată

+100-(+200) fertilitate globală ridicată. [29]

INDICE AL CARENȚEI DE MAGNEZIU (ICM), (agrochim.) care arată probabilitatea de manifestare a carenței de magneziu la diferite plante.

$$\text{ICMg} = \frac{\text{Mg} \cdot \text{FR}}{\text{K}}$$

în care: Mg=Mg schimbabil, în ppm; FR= factor de reacție = $1 \cdot 10^{-0,555(\text{pH}-4,0)}$; K=K schimbabil, în ppm. Valorile mai mici decât 0,15 arată o probabilitate foarte mare de manifestare a carenței de Mg, între 0,31 și 0,61 – o probabilitate mijlocie, iar valorile mai mari decât 1,20 arată o probabilitate foarte mică de apariție a fenomenului. [29]

INDICE AL CARENȚEI DE ZINC (ICZn), (agrochim.) care arată probabilitatea apariției carenței de zinc la plantele susceptibile de acest fenomen (porumb, fasole, soia ș.a.)

$$\text{ICZn} = \frac{\text{Zn} \cdot \text{FR} \cdot 100}{\text{P}_{\text{AL}}}$$

în care Zn = conținutul de Zn mobil din sol (ppm), determinat după metoda Trierweiler și Lindsay; FR= factor de reacție, dependent de pH-ul solului; P_{AL} = conținutul în fosfor mobil, solubil în soluția de acetat-lactat de amoniu (metoda Egner, Rhiem, Domingo), în ppm. Solurile care au valoarea ICZn mai mică de 3,4 au o probabilitate mare de apariție a carenței de zinc. [29]

INDICE AL CARENȚEI SECUNDARE DE MOLIBDEN (ICMo), (agrochim.) care arată probabilitatea apariției carenței secundare de Mo la floarea-soarelui și la alte plante sensibile.

$$\text{ICMo} = \frac{\text{Mo} \cdot \text{pH} \cdot 100}{\text{N-NO}_3}$$

în care: Mo = conținutul de Mo al solului, ppm, determinat după metoda Tamm; pH= valoarea reacției solului în suspensie salină de KCl; N-NO₃ = conținutul în azot nitric al solului, în ppm. Valorile mai mici decât 1,72 arată o probabilitate mare de carență în Mo, datorită excesului de N-NO₃, cele cuprinse între 2,82 și 5,00 arată o probabilitate redusă, iar cele mai mari de 10 arată o probabilitate foarte mică. [29]

INDICE AL DEFICIENȚEI DE CUPRU (IDCu), (agrochim.) care arată probabilitatea apariției carenței de Cu la plantele susceptibile la acest fenomen (grâu, orz, ovăz, floarea-soarelui, sfeclă, spanac ș.a.)

$$IDCu = \frac{Cu \cdot FR}{IN \cdot 10^{0.0025 N-NO_3}} \cdot 100$$

în care: Cu = conținutul de Cu mobil, determinat după metoda Westerhoff; FR = factor de reacție, dependent de pH; IN = indicele de azot (%); N-NO₃ = rezerva de azot nitric (kg N/ha) în stratul de sol analizat. Valorile IDCu mai mici decât 40 arată o probabilitate mare a apariției carenței în Cu, între 40 și 120 arată o probabilitate medie, iar la valori mai mari decât 120 diferența de Cu este practic exclusă. [29]

INDICE AL PUTERII DE CLOROZARE, (agrochim.) care exprimă raportul între conținutul de carbonat de calciu activ, extras în soluție de oxalat de amoniu 0,2 n, exprimat în %, și conținutul de fier extractibil în aceeași soluție de oxalat de amoniu 0,2 n, exprimat în ppm, înmulțit cu 10⁴. Arată probabilitatea apariției clorozei induse de calciu, numită și cloroză ferică, datorită, în principal, reducerii accesibilității fierului. [29]

INDICE BIOTIC, (ecol.) luarea în considerare a macrobentosului (dimensiunea ochiului de sită este egală cu 0,60 mm) începând cu prelevări efectuate conform unui protocol de eșantionare normalizat. [3]

INDICE CALITATIV AL STRUCTURII, (pedol.) raport între conținutul unor fracțiuni de agregate hidrostabile, folosit drept criteriu pentru caracterizarea calitativă a structurii solului. [29]

INDICE CENTROMERIC, (genet.) raport dintre lungimea brațelor mici și lungimea totală a cromozomului, și care reflectă forma cromozomului. [18]

INDICE CORPORAL, (zootehn.) raportul procentual dintre valoarea absolută a două dimensiuni corporale. [34]

INDICE CRONOKERAUNIC AL UNEI ZONE, (ind. energ.) numărul de ore de furtună cu descărcări electrice în decursul unui an, stabilit ca medie pe baza observațiilor meteorologice pe cel puțin zece ani. [59]

INDICE DE ABUNDENȚĂ, (ecol.) exprimă prin cifre de la 1 la 5 partea din teritoriu ocupată de o specie. Acest indice este utilizat mai ales în ecologia vegetală. [2]

INDICE DE AFINITATE (sau *indicele Jacquard* care se exprimă prin inițiala q) (ecol.) Este un indice ecologic sintetic care reflectă legăturile existente între speciile unei biocenoze date. Cu ajutorul lui se pot identifica cu precizie speciile caracteristice, ele având afinitățile dintre specii cele mai mari. Se recomandă aplicarea următoarei formule:

$$q_{AB} = \frac{\text{Nr. probelor care conțin specia A cât și specia B}}{(\text{Nr. probe cu specia A} + \text{Nr. probe cu specia B}) - \text{Nr. probe cu speciile A și B}} \times 100$$

INDICE DE ARIDITATE, (climat.) coeficient care exprimă gradul de secetă într-o anumită zonă, ca raport între precipitații, și suma temperaturilor pe intervalul respectiv. [54]

INDICE DE AZOT, (agrochim.) indice sintetic de apreciere a asigurării solului cu azot, notat:

$$IN = \frac{H \times V}{100}$$

în care: H = conținutul de humus (%); V = gradul de saturație cu baze (%). Solurile care au valoarea IN mai mică decât 2 sunt sărace în azot, între 2 și 4 – mediu asigurate cu azot și peste 4 – bine asigurate cu azot. [29]

INDICE DE CALITATE A AERULUI, (prot. med.) indice care arată frecvența și gradul de poluare a gazului dintr-o regiune; se determină prin poluantul măsurat ca având nivelul cel mai ridicat. [24]

INDICE DE COGENERARE, (ind. energ.) raportul dintre energia electrică produsă prin destinderea în turbină a aburului extras pe o priză și energia termică livrată cu acesta (kWh/kWh). [59]

INDICE DE COLONIZARE, (fitopat.) cantitatea (încărcătura) de patogeni aflată într-o probă de semințe, de sol sau alte materiale; se determină prin metode specifice în laborator. [61]

INDICE DE CONFORT, (ecol.) care exprimă efectul combinat al temperaturii și al umidității asupra senzației de confort a indivizilor. [54]

INDICE DE CONTRACȚIE, (pedol.) raport între variația densității aparente a unei probe de sol și variația corespunzătoare a umidității. [29]

INDICE DE DIFERENȚIERE TEXTURALĂ, (pedol.) raport între conținutul de argilă al suborizontului iluvial, de maximă acumulare a acestuia, și al orizontului eluvial. [29]

INDICE DE DIVERSITATE, (ecol.) raportul dintre numărul total de specii și numărul de indivizi dintr-o biocenoză. Numeroși specialiști au căutat să creeze indici de diversitate. [24]

INDICE DE EXPLOZIVITATE, (ecol.) 1. Procentul materiilor piroclastice în raport cu totalitatea materiilor emise în timpul unei erupții vulcanice. 2. Procentul de gaze explozive dintr-un volum de referință raportate la condițiile normalizate de temperatură, presiune și vapori de apă. [3]

INDICE DE HETEROGENITATE, (ecol.) care apreciază repartizarea inegală a speciilor și indivizilor în spațiu. [24]

INDICE DE MATURARE, (pedol.) care reprezintă un indice al procesului de maturare a solurilor submerse după desecarea lor. [29]

INDICE DE MOLIBDEN (I_{Mo}), (agrochim.) care arată nivelul de aprovizionare cu Mo solubil al solului și

reprezintă suma dintre valoarea pH-ului solului în suspensie salină de KCl și conținutul de Mo solubil (în ppm), determinat după metoda Tamm, înmulțit cu 10.

$$I_{Mo} = pH_{KCl} + (10 \cdot ppmMo)$$

O valoare a I_{Mo} mai mică decât 6,2 arată o aprovizionare slabă cu Mo solubil, între 6,2 și 8,2 – asigurarea cu Mo solubil este medie, iar peste 8,2 – solurile sunt bine asigurate cu Mo. [29]

INDICE DE POLUOSENSIBILITATE SPECIFICĂ (IPS), (ecol.) indice al calității cursurilor de apă, bazat pe numărarea, identificarea și abundența relativă a diferitelor specii de diatomee prezente în cadrul mediului respectiv. [3]

INDICE DE POPULAȚIE, (ecol.) indice care exprimă dimensiunile unei populații de animale sălbatice. [3]

INDICE DE PRODUCTIVITATE (a unei sonde), (petr.) cantitatea de petrol, măsurată în condiții de stocare, pe care o poate produce o sondă într-o unitate de timp (zi) pentru o diferență de presiune strat-sondă egală cu unitatea (bar). [3]

INDICE DE SECETA, (ecol.) coeficient cantitativ care exprimă amploarea unei secete prin anumite efecte cumulate ale unui deficit de apă, anormal și prelungit. [3]

INDICE DE SELECȚIE, (zootehn.) funcție liniară, ce permite efectuarea unei selecții simultane pe mai multe caractere. [34]

INDICE DE SIMILITUDINE, (sau *coeficientul Sørensen*) (ecol.) un indice ecologic sintetic care reflectă gradul de asemănare dintre două asociații/biocenoze/grupe de specii. El se calculează după formula

$$2 \times \text{nr. specii comune în probele A și B}$$

$$Ss = \frac{\text{Nr. specii din proba A} + \text{Nr. specii din proba B}}$$

Valoarea rezultată este în intervalul 0 și 1. În funcție de prezența sau de absența unor specii, valorile rezultate indică gradul de similitudine dintre cele două asociații/biocenoze/grupe de specii. [24]

INDICE DE TOXICITATE (IT), (agrochim.) care caracterizează activitatea unui pesticid și reprezintă raportul dintre diferența rezultată între numărul de indivizi de pe o parcelă netratată cu pesticid (A) și numărul de indivizi de pe o parcelă tratată cu un pesticid (B) și numărul de indivizi de pe parcela netratată (A).

$$IT = \frac{A-B}{A}$$

IT permite să se determine norma de consum a pesticidelor și procedeul cel mai eficient de administrare. [29]

INDICE DE TROFICITATE OLTEAN, (acv.)

procedeu de determinare a troficității apei pe baza evaluării biomasei fitoplanctonului (B). Plecând de la accepțiunea faptului că se poate vorbi despre începerea stării de eutrofie de la nivelul de dezvoltare a fitoplanctonului de 5 mg/l, autorul (M. Oltean) a propus calculul unui *raport de troficitate* (RT): $RT = B/5$. În continuare, se determină *indicele de troficitate* (IT): $IT = \log RT$. Valoarea IT astfel obținută se încadrează la unul dintre cele 6 niveluri de troficitate: ultraoligotrofie, cu valoarea sub -1,222; oligotrofie, cu valoarea cuprinsă între -1,222 ... -0,222; mezotrofie, cu valoarea -0,222 ... 0; eutrofie, cu valoarea 0 ... 1,000; politrofie, cu valoarea 1,000 ... 1,301; hipertrofie, cu valoarea peste 1,301. [7]

INDICE DE TROFICITATE POTENȚIALĂ, (pedol.) indice sintetic, care exprimă troficitatea potențială (T_p) pe întreg profilul de sol sau pe orizonturi: $T_p = H \times d \times V_{ph8,2} \times V_e$, în care: $H = \%$ humus raportat la volum în orizontul considerat; $d =$ grosimea orizontului în dm; $V_{ph8,2} =$ gradul de saturație în baze; $V_e =$ raportul dintre volumul pământului fin și acela al întregului volum (cu schelet și rădăcini) al orizontului. Indicele de troficitate potențială este folosit pentru aprecierea pretabilității solurilor la diverse culturi. [29]

INDICE HIDROFIZIC, (pedol.) valoare a umidității solului; principali indici hidrofizici sunt: capacitatea totală de apă (CT), capacitatea de câmp (CC), coeficient de ofilire (CO), capacitatea de apă utilă (CU), coeficientul de higroscopicitate (CH). [29]

INDICE REACȚIE-FOSFAȚI MOBILI (IRPM), (agrochim.) care arată posibilitatea apariției carenței de zinc la plantele susceptibile la acest fenomen.

$$IRPM = \frac{90 - 10 \cdot pH}{P_{AL}}$$

în care $pH = pH$ -ul solului în suspensie apoasă; $P_{AL} =$ conținutul de fosfor mobil, solubil în soluția de acetat-lactat de amoniu (metoda Egner, Rhiem, Domingo), în ppm. Valorile IRPM mai mici decât 0,384 arată o probabilitate ridicată de apariție a fenomenului. [29]

INDICE STORIE, (pedol.) expresie numerică a valorii relative a unui sol pentru agricultura intensivă. [29]

INDICE XEROTERMIC, (ecol.) sin. *indice de ariditate*, indice care arată numărul zilelor secetoase dintr-un an, determinate convențional prin lunile de uscăciune maximă. El ajută la stabilirea gradului de ariditate al unui ecosistem în cursul unui an. Valoarea acestui indice variază între 0 și 365, fiind exprimat prin numărul zilelor aride. Ex., în Sahara i. x. are valoarea 300. Există și alte formule pentru a exprima gradul de uscăciune. [70]

INDICELE APĂ, (ecol.) indice de mediu referitor la calitatea apei, care ponderează rejecțiile de materiale toxice, materialele în suspensie și materialele organice exprimate sub formă de flux, pentru o perioadă dată de timp. [3]

INDICELE DE DIVERSITATE SHANNON, (ecol.) indice ecologic fondat pe baza teoriei informației. [3]

INDICELE DE DOMINANȚĂ, (ecol.) indice care scoate în evidență rolul speciei/speciilor dominante dintr-o biocenoză. [2]

INDICELE DE SIMILITUDINE BETA, (ecol.) indice care permite măsurarea naturii și importanței modificărilor ce au loc între populațiile a doi biotopi vecini. [3]

INDICELE DE UMIDITATE THORNTHWOITE, (climat.) caracteristică climatică definită de diferența între precipitații și evapotranspirație împărțită la evapotranspirație potențială. [54]

INDICELE FENOL, (ecol.) măsură a concentrației globale în fenoli cu ajutorul calorimetriei. [3]

INDICELE HIDROCARBURILOR TOTALE, (ecol.) indicele produșilor hidrocarbonați, extractibili cu ajutorul tetraclorurii de carbon în mediu acid, care dau un maximum de absorbție în domeniul lungimilor de undă cuprinse între 3290 și 3510 nm. [3]

INDICELE LUI AGRELL, (ecol.) care prezintă procentual gradul de afinitate dintre 2-n specii. [24]

INDICELE LUI FISCHER, CORBERT ȘI WILLIAMS, (ecol.) indice folosit pentru determinarea numărului de specii dintr-o biocenoză atunci când se cunoaște numărul indivizilor și indicele de diversitate. [24]

INDICELE LUI GLEASON → **INDICE DE DIVERSITATE**

INDICELE LUI JACQUARD, (ecol.) indice utilizat pentru a aprecia în ce măsură speciile a două sau mai multe probe sau biocenoze se aseamănă calitativ. [2]

INDICELE LUI LANGELLIER, (ecol.) valoare obținută prin scăderea pH-ului de saturație (pH_s), din valoarea măsurată a pH-ului pe un eșantion de efluent lichid. [3]

INDICELE LUI PALMER, (ecol.) reprezentarea matematică a condițiilor unei secete. [3]

INDICELE LUI SIMPSON, (ecol.) servește la determinarea diversității speciilor dintr-o biocenoză. [24] → **INDICE DE DIVERSITATE**

INDICELE MACROFITELOR, (ecol.) indice al calității mediilor (aer, apă, sol) care se bazează pe numărarea, identificarea și abundența relativă a diferitelor specii de vegetale superioare. [3]

INDICELE PORILOR, (pedol.) raport între volumul porilor și volumul particulelor solide dintr-o probă de sol. [29]

INDICELE PRECIPITAȚIILOR PRECEDENTE, (ecol.) suma ponderată a precipitațiilor zilnice, folosite ca indice a umidității solului, care se utilizează în prognozele hidrologice, în special la viituri. [54]

INDICELE SATURAȚIEI CALCICE (ISC), (ecol.) parametru care permite caracterizarea saturației unui mediu în calciu și, în consecință, permite exprimarea raportului dintre aciditatea și alcalinitatea mediului respectiv. [3]

INDICELE SUPRAFEȚEI FOLIARE, (ecol.) raportul dintre suprafața frunzelor unei plante și suprafața solului ocupată de acea plantă. [3]

INDICI DE CARACTERIZARE A STRUCTURII ARBORETURILOR, (silv.) **Consistența**: indice de acoperire ce reprezintă raportul dintre proiecția pe orizontală a coroanelor arborilor dintr-un arboret, inclusiv a tulpinilor, și suprafața de teren ocupată de aceștia. Raportul este cuprins între 0,1 (suprafață de teren aproape goală, cu arbori puțini și izolați) și 1,0 (pădure masivă, cu acoperire completă, maximă). **Consistența în sens silvic** nu se suprapune perfect cu „gradul de acoperire” din fitocenologie, ci de regulă este mai redusă cu 0,5-1 grad (5-10%), cauza fiind neincluderea în consistență a absolut tuturor arborilor, ci numai a celor care depășesc un anumit prag dimensional (au diametre mai mari de 4 cm). **Indicele de densitate**: raportul dintre suprafața de bază reală a unui arboret (Gr) și suprafața indicată în tabelele de producție (Gn) considerată ca fiind normală. Principalul element de calcul G rezultă din însumarea tuturor suprafețelor de bază individuale de pe 1 ha de pădure (arboret) care, la rândul lor, reprezintă secțiuni virtuale efectuate perpendicular prin trunchiurile tuturor arborilor, la înălțimea standard de 1,30 m de la sol. Spre deosebire de consistență, la indicele de densitate denumit și indicele suprafeței de bază, cifra 1 poate fi depășită, ajungându-se până la 1,1-1,2 și chiar la mai mult. **Indicele de desime**: raportul dintre numărul real de arbori la 1 ha și numărul teoretic sau normal indicat de tabelele de producție. Mărimea acestui indice depinde de specie, condiții staționale, clasă de producție, vârstă, structură etc. **Indicele suprafeței foliare**: suprafața însumată a tuturor frunzelor dintr-un arboret raportată la unitatea de suprafață a pădurii. Se exprimă în ha frunze verzi/ha și reprezintă capacitatea de asimilație a arboretelor, în funcție de condițiile de mediu și de caracteristicile biologice ale speciilor. Ca regulă generală se reține că speciile de umbră prezintă un indice mai mare decât cele de lumină (8-10; față de 4-6 ha/ha) și, de asemenea, la clasele de producție superioare acest indice este mai mare cu 20-50%. [4]

- INDICIU**, (psih.) în general, semnificativ concret, legat de percepție, iar nu de reprezentare, un dat senzorial care semnalizează ceva. [28]
- INDIGHIRKA**, fluviu situat în Extremul Orient, regiunea Oimiakon din Rusia (Cercul Polar de Nord), are 1.726 km lungime și 360.000 km² suprafață. Izvorăște din Munții Halkansk și se varsă prin cei doi afluenți (Tarân Suriah și Halkan) în Marea Siberiei de Est. [25]
- INDISCIPLINĂ**, refuzul de a se supune regulilor de învățare educativă și sistemului lor de transmitere instituțională. [28]
- INDIU** (In), (chim.) element chimic cu caracter metalic din grupa a III-a principală. Are Z 49 și structura învelișului de electroni [Kr] 4d¹⁰5s²p¹. A fost descoperit în 1863 în blendă. Este un metal alb-argintiu, mai moale decât plumbul, p.t. 157°C și p.f. 2.109°C. Cele mai stabile și mai numeroase combinații corespund indiului trivalent [(InCl₃, In(OH)₃] etc.; acestea se aseamănă cu combinațiile aluminiului. Intră în compoziția unor aliaje ușor fuzibile, de lipit etc. [36]
- INDIVID¹**, (ecol.) organism aflat pe nivelul primar de organizare a materiei vii. El poate fi uni- sau pluricelular, pro- sau eucariotic; el este unitatea funcțională elementară a materiei vii, prin care populația își realizează funcțiile biologice. [241] → ORGANISM
- INDIVID²**, (soc.) unitate, definită în principal biologic, și care nu poate fi segmentată, disociată, destructurată fără a-și pierde specificitatea. [28]
- INDIVID DE ASOCIAȚIE** → FITOCENOZĂ
- INDIVIZIBILITATE**, (soc.) caracteristică a bunului public pe baza căreia oricare dintre indivizii unei comunități are la dispoziție pentru consum întreaga cantitate a bunului public. Ca o consecință a acestei caracteristici, costul producerii sau furnizării unui bun public este același, indiferent de numărul persoanelor care îl utilizează. [17]
- INDRIDE** (*Indridae*), (zool.) lemurieni cu blană deasă din Madagascar, de talie mare. Au coadă scurtă, membre posterioare lungi, ochi mari. Unele specii sunt nocturne și altele diurne. Masculii au saci laringieni care le amplifică vocea. Sunt vegetarieni. [37]
- INDUCTOR ECOLOGIC**, compus chimic, component al mediului ambiant, care acționează ca ligand (moleculă sau atom legat direct de atomul central al unul complex) inducând modificări biochimice adaptative. Ex., lactoza este inductor al sintezei enzimelor adaptative care o caracterizează; glucoza este inductor de sinteză și secreția insulinei; ionii de calciu pot fi inductori ai unei serii importante de sisteme enzimatice. [41]
- INDUCȚIE¹**, provocarea unei boli sau a unui metabolit. Totalitatea fenomenelor care duc la transcripția genei. I. se realizează prin intermediul unor substanțe specifice care programează diferențierea țesuturilor, de fapt a celulelor învecinate. [61]
- INDUCȚIE²**, (soc., psih.) strategie a gândirii și formă de raționament, constând din trecerea de la fapte la concluzii generale, de la legi particulare la teorii și legi superioare [28]
- INDUCȚIE COMPLETĂ**, (mat.) procedeu de demonstrare a unei proprietăți P(n) care depinde de numărul natural n, ce se efectuează parcurgând următoarele etape: (a) stabilirea celui mai mic număr natural n₀ pentru care proprietatea este adevărată; (b) verificarea proprietății în cazul n = n₀; (c) demonstrarea faptului că P(n+1) este adevărată pe baza presupunerii că P(n) este adevărată. Caracterul demonstrativ al principiului inducției complete a fost stabilit de către H. Poincaré. [48]
- INDUMENT**, (bot.) termen general folosit în biologia vegetală, atribuit organelor de plante prevăzute cu un strat dens de peri; ex., fața inferioară a frunzelor de tei argintiu (*Tilia tomentosa*). [50]
- INDUPLICATIV**, (bot.) cu marginile brusc îndoite spre interior, iar părțile exterioare se ating fără a se acoperi, ex., pefoliație, unde în mugur piesele florale sunt curbate brusc în interior, în timp ce marginile se ating fără a se suprapune, caz întâlnit la crușin (*Frangula alnus*). [50]
- INDURARE**, (agric.) cimentare foarte puternică a unui orizont de sol. [29]
- INDURAT**, (bot.) întărit, învârtoșat, lignescent. Tulpină lignescentă în partea de jos. [50]
- INDUS**, fluviu în Asia, care traversează China, Pakistan și India. Are o lungime de 3.180 km și o suprafață de 980.000 km². Izvorăște din regiunea Tibet (Munții Kailas) și se varsă în Marea Arabiei. [25]
- INDUSTRIALIZARE**, introducerea tehnicii mecanizate în economia unei țări prin formare și dezvoltare a industriei de mașini. [58]
- INDUSTRIE**, (ec.) ramură a economiei naționale bazată pe diviziunea muncii care are ca obiect de activitate prelucrarea materiilor prime pe scară largă cu mijloace tehnice avansate. [55]
- INDUSTRIE EOLIANĂ**, (ind. energ.) folosirea vântului ca sursă de energie. Acest lucru presupune dezvoltarea tehnologiei turbinelor eoliene. Energia electrică obținută este ieftină și nepoluantă. Surplusul de energie eoliană poate fi stocat ca hidrogen și apoi folosit în celulele de combustie sau turbinele cu gaz pentru a genera energia electrică (compensând diminuarea producției de energie eoliană provocată în perioadele de variație a intensității vântului) sau alimentarea cu hidrogen a parcului de automobile.

Danemarca este liderul mondial în producția de turbine care convertesc vântul în curent electric. [50]

INDUVIE, (bot.) părți florale protectoare care persistă până la maturitatea fructului; ex. caliciul la tămâiță (*Chenopodium ambrosioides*, *C. botrys*), spanacul ciobanilor (*Chenopodium bonus-henricus*), cupula la stejar și alte specii înrudite (*Quercus* sp.). [50]

INDUZIE, (bot.) formație epidermică (excreșcență) de natură foliară cu rol de acoperire și protejare a sorilor la unele pteridofite. Această formație se deschide longitudinal la năvalnic (*Phyllites scolopendrium*); poate fi peltată ca o umbrelă, întâlnită la creasta cocoșului (*Polystichum* sp.); reniformă, fizată lateral, la ferigă (*Dryopteris filix-mas*) etc. [50]

INECUAȚIE, (mat.) inegalitate cu una sau mai multe variabile, numită adevărată numai pentru anumite valori ale lor. [48]

INEGALITATE, (mat.) relație între două elemente care arată că unul este mai mic (sau mai mare), decât celălalt, reprezentată prin simbolurile „<” sau „>”. În caz că inegalitatea poate deveni și egalitate, notația corespunzătoare este \leq sau \geq . [48]

INEISM, concepție filosofică după care natura unei ființe este determinată de la nașterea sa și nu depinde de condițiile mediului înconjurător în care ea trăiește și nici de experiențele pe care le are. [28]

INEL, (mat.) o mulțime A înzestrată cu două legi de compoziție (numite adunare și înmulțire) și notate + respectiv -, care satisface axiomele: (1) (A,+) este grup abelian (comutativ); (2) $x(yz) = (xy)z$, oricare ar fi x, y, z din A; (3) $x(y+z) = xy + xz$ și $(x+y)z = xz + yz$. [48]

INEL ANUAL, (bot.) țesut lemnos format într-un an de vegetație, care conferă o structură concentrică cilindrului central la plantele lemnoase. Rezultă din periodicitatea funcțională a zonei generative libero-lemnoase (cambium). În fiecare an se formează câte o zonă de liber și una de lemn secundar. Țesutul lemnos format primăvara cuprinde vase lemnoase cu deschidere largă, prin care circulă multă apă, necesară unor intense procese fiziologice. Cu înaintarea în perioada de vegetație, lumenul vaselor devine din ce în ce mai mic. Toamna, spre sfârșitul perioadei de vegetație, vasele lemnoase devin foarte strâmte și corespund unei circulații reduse de sevă brută. Acum se produc mai multe fibre lemnoase. Țesutul se impregnează cu lignină. Toamna târziu, circulația sevei se oprește. Țesutul lemnos format înconjoară, ca o manta, pe cel din anul precedent. Tulpina, secționată transversal, realizează inele anuale concentrice. Ele devin vizibile datorită diferenței dintre lemnul poros, format primăvara, și lemnul dens format toamna. Numărul inelelor anuale indică numărul de ani pe care îl are un arbore. Grosimea

inelenelor permite aprecierea condițiilor de vegetație din viață. Inelele groase arată condiții bune de vegetație, cu umiditate optimă, inelele înguste evidențiază seceta. [50]

INELAR (*Malacosoma neustria*, sin. *Lasiocampa neustria*, *Gastropacha neustria*, fam. *Lasiocampidae*), (zool.) specie dăunătoare de fluture, polifagă; atacă pomii fructiferi, arborii ornamentali și forestieri. Are o singură generație pe an și iernezează ca ou pe ramurile pomilor. Ouăle sunt dispuse sub formă de „manșon” sau „inel” în jurul ramurilor subțiri. Omizile din primele vârste trăiesc grupate, formând cuiburi mătăsoase unde adună mai multe frunze cu care se hrănesc. În unii ani, la invazii mari, produc defoliarea în masă a pomilor și a arborilor. Pentru combatere se recomandă efectuarea unui tratament fitosanitar la apariția larvelor, folosind pentru stropit unul din produsele menționate la cotarii pomilor. [66]

INELELE LUI BALBIANI, (genet.) umflături (despiralizări) specifice, puternice ale benzilor cromozomilor politeni, mai mari decât pufele. [19]

INELUL LUI SATURN, (astr.) aglomerare inelară de materie cosmică, formată din fragmente solide de diferite dimensiuni: praf, pulberi, blocuri de gheață, care se mișcă în jurul planetei Saturn, constituind microsateți ai planetei. Inelele se întind pe o distanță de 2,3 raze saturniene, cu o grosime de aproximativ 300 m. Masa inelelor reprezintă 1/27.000 din masa planetei. [12]

INERM, (bot.) neînarmat. Organe vegetale lipsite de spini, aculei, ariste rigide; ex. obsigă nearistată (*Bromus inermis*). [50]

INERTAJ DE DEȘEURI, (prot. med.) proces de tratare a deșeurilor pe cale fizică sau chimică având drept obiectiv limitarea capacității acestora de împrăștiere a elementelor toxice în mediul înconjurător. [3]

INERȚIA BIOCENZEI, (ecol.) tendința unei biocenoze de a conserva biodiversitatea și relațiile interspecifice o dată constituite, tendință care rezistă acțiunii imigrantilor, câmpului de forțe și factorilor externi. [24]

INERȚIA MEDIULUI, (ecol.) ansamblul factorilor ecologici care au tendința de a limita creșterea biomasei într-un mediu oarecare. [3]

INERȚIE, (fiziol.) tendință a proceselor nervoase de a se desfășura lent, de a stagna, de a persista într-o anumită formă de organizare. [28]

INFANTERIE, (milit.) armă de bază din compunerea trupelor de uscat și în compunerea marinei militare. **I. de uscat** este înzestrată cu armament, tehnică de luptă variată și autovehicule capabile să se deplaseze pe orice fel de teren. Este capabilă să ducă acțiuni de luptă în orice anotimp, ziua ori noaptea, pe orice vreme, atât pe autovehicule cât și pe jos; în cadrul i.

de uscat intră și vânătorii de munte, trupe specializate pentru lupta în munți. **I. marină** intră în compunerea marinei militare, fiind specializată în lupta de apărare a litoralului, apărarea bazelor și a porturilor și în executarea debarcărilor de desant pe litoralul ocupat de inamic. [31]

INFANTILISM, (soc., psih.) manifestare la un adult a unor caracteristici fizice sau psihice proprii copilăriei, deși ele ar fi trebuit să dispară. Este legată de o întârziere a dezvoltării fizice și psihice sau, în contextul senilității, de o regresie. [28]

INFARCT, (med. u.) necroză limitată a unui organ, determinată de întreruperea vascularizației teritoriului respectiv; *alb* – infarct ce apare într-un organ cu circulație de tip terminal; *cerebral* – ramoliție albă a creierului; *intestinozenteric* – sindrom abdominal acut caracterizat prin dureri violente, vărsături, alterarea rapidă a stării generale, stare de șoc, la care se mai asociază hiperleucocitoză și meteorism abdominal; *miocardic* – necroză miocardică de dimensiuni variabile, cauzată de o insuficiență coronariană totală, bruscă și îndelungată, caracterizată clinic prin crize anginoase, rezistente la tratament, modificări ale EKG și modificări precoce ale valorilor enzimelor miocardice (mioglobina, CK-MB); *pulmonar* – leziune parenchimatooasă pulmonară a unui teritoriu vascular în care circulația este întreruptă. Se produce o infiltrație a țesutului de tip transsudativ fără prezența de fenomene septice; *renal* – necroza parenchiumului renal, consecință a obliterării arterei respective, totdeauna ischemic, poate fi parțial sau total; *splenic* – infarct de obicei ischemic, deși în cazurile de stază accentuată poate fi și hemoragic; în caz de infarct septic pot apărea fenomene de peritonită. [60]

INFATUARE, (soc., psih.) acordarea unei prea mari importanțe propriilor păreri, merite, realizări, sentimente. [28]

INFAUNĂ, (ecol.) organisme care trăiesc în substrat. [2]

INFECȚIE, (patol.) termen generic care indică oricare maladie provocată de agenții patogeni, direct sau prin toxinele pe care le eliberează. Fazele *i.* sunt: transmiterea, contaminarea, pătrunderea (invadarea), incubarea și multiplicarea clonală. **I. acută** – determinată de virusuri care depășesc sistemele de apărare ale organismului invadat și produc leziuni ample (este alterată starea generală a organismului). Este de tip productiv și are o durată scurtă în timp. **I. cronică** – corespunde unei stări de relativ echilibru între agentul infecțios și organismul gazdă, caracterizată de faptul că vindecarea clinică (dispariția simptomelor) nu este însoțită de sterilizarea organismului. **I. inaparentă** – definește

situația în care infecția și replicarea virală nu sunt însoțite de manifestări clinice; virusul se multiplică relativ puțin și nu determină un proces de îmbolnăvire. **I. invazivă** – produsă de agenți care, după o perioadă inițială de multiplicare la „poarta de intrare“, se răspândesc la o anumită distanță prin diferite căi: prin contiguitate, prin continuitate, pe cale limfatică. **I. latentă** – tip de infecție persistentă, caracterizată de perioada îndelungată a evoluției, în cursul căreia virusul nu este produs permanent ci numai la anumite perioade de timp. **I. lentă** – **i.** persistentă cu perioadă de incubare foarte lungă, evoluție progresivă și lentă a procesului patologic, determinată de persistența virusului, dar fără să omoare celulele infectate și fără apariția semnelor vizibile de infecție. **I. localizată** – produsă de agenți patogeni care, de obicei, rămân localizați la „poarta de intrare“ în cursul întregului proces infecțios. Eventual, toxinele sintetizate se răspândesc sistemic pe cale sanguină. În aceste cazuri are caracterul unei toxiiinfecții. Sin. *i. neinvasivă*; ant. *i. invazivă*. **I. persistentă** – **i.** cu o durată foarte îndelungată de evoluție, în cursul căreia virusul este produs permanent (ex., virusul hepatitei). Sin. *i. cronică*. **I. productivă** – **i.** în cursul căreia virusul se multiplică în celulele permissive ale gazdei mature și se eliberează virus progen. Consecința multiplicării virusului este liza celulei. **I. transformată** – **i.** în cursul căreia virusul nu se multiplică (nu se produce virus progen); are loc în celule nepermissive. Rezultatul interacțiunii virusului cu celula nepermisivă poate fi infecția abortivă sau transformarea malignă. Sin. *i. neproductivă*. [69]

INFECȚIOZITATE, (patol.) atribut al virulenței; reprezintă capacitatea unui microorganism de a depăși (învinge) mijloacele de apărare ale organismului, de a se implanta și de a coloniza țesuturile sănătoase, adică de a stabili o localizare și de a forma un focar primar de infecție. [69]

INFERENȚĂ, (soc., psih.) strategie a gândirii, constând din derivarea unui enunț din altul sau din extragerea dintr-un fapt sau o aserțiune dată a tuturor consecințelor care pot rezulta. În limbaj curent, a trage o concluzie dintr-un fapt, dintr-o observație cu ajutorul unui raționament. [28]

INFERIOR, (bot.) aflat dedesubt sau în partea de jos; inserat sau situat în partea inferioară sau bazală; ex., în floare, gineceul inferior față de androceu și periant. [50]

INFERIORITATE, (psih.) calificare a complexului dezvoltat de Adler, care consideră că apare cu necesitate în copilărie în urma constatării inferiorității în raport cu adulții din punct de vedere intelectual, practic și moral. [28]

INFESTARE, (med. vet.) contaminare a unui organism cu paraziți vegetali sau animali, sau a unor substanțe nocive asupra organismului, adesea prin afectarea doar a exteriorului acestuia. Acest fapt produce, de regulă, instalarea unei stări patologice specifice. [33]

INFESTAȚIE, (ecol.) penetrarea și multiplicarea unui parazit într-un organism, provocând astfel o stare patologică specifică. [3]

INFILTRARE, **1.** (biol.) Acumularea într-un organ sau într-un țesut a leucocitelor sau a altor celule ca reacție la pătrunderea unor agenți infecțioși, traumatici, alergici etc. **2.** (milit.) Pătrunderea pe ascuns în dispozitivul inamicului sau în interiorul unui obiectiv, cu scopul desfășurării unor acțiuni de cercetare sau de luptă. [31]

INFILTRAȚIA APEI ÎN SOL, (pedol.) fenomen complex aflat sub influența forței gravitaționale, capilarității, absorbției, cât și a factorilor meteorologici, morfologici, geologici, biologici. [50]

INFILTRAȚIE¹, (pedol.) **1.** Pătrundere a apei în roci sau în pământ sub influența gravitației, a forțelor capilare, a presiunii hidrostatice, prin pori, găuri, crăpături. **2.** Pătrunderea într-un mediu a unui fluid. [13]

INFILTRAȚIE², (med. vet.) pătrunderea unor lichide patologice, a unor gaze sau a celulelor reactive într-o structură histologică, respectiv parenchim, ca urmare a dezvoltării unui proces patologic exsudativ. [33]

INFINIT, (mat.) simbolurile $+\infty$; $-\infty$. Primul simbol este considerat limita șirului numerelor naturale, iar al doilea ca limita șirului numerelor întregi strict negative. În matematică se consideră două aspecte cu privire la infinit: infinitul potențial și infinitul actual. Prin infinit potențial (conceput de Aristotel) înțelegem un procedeu constructiv vizând o infinitate potențială de elemente ale unei mulțimi, pe când prin infinit actual (conceput de G. Cantor) înțelegem conceperea unei mulțimi infinite ca o prezență simultană a tuturor elementelor sale. [48]

INFIRMITATE, (soc.) handicap, diminuare sau lipsă a unor funcții importante ale organismului, poate fi congenitală sau dobândită. [28]

INFLAMAȚIE, (med. u. și vet.) modalitate de apărare nespecifică a organismului în fața unei agresiuni produse de un agent inflamator (fizic, chimic sau biologic) și care presupune modificări vasculare (vasodilatație și creșterea permeabilității capilare) și celulare (acumularea de leucocite, activarea lor metabolică, fagocitoză și eliberarea de citokine, enzime proteolitice și specii reactive de oxigen) în focarul inflamator. În final, reacția inflamatoare „se stinge” prin proliferarea țesutului conjunctiv („cicatrizarea”). [21]

INFLAT, (bot.) termen din biologia vegetală cu semnificația „umflat, dilatat”; ex., caliciul umflat la păpălău (*Physalis alkekengi*), pețiolul umflat la cornaci (*Trapa natans*), pâstaie umflată la bășicoasă (*Colutea arborescens*). [50]

INFLAȚIE, (ec.-fin.) dezechilibru al economiei concretizat prin creșterea discrepanței dintre masa monetară și oferta de bunuri față de situația de până atunci. Ea poate fi: *latentă*, când are loc creșterea anuală a prețurilor cu 3-5%; *deschisă*, cu creșterea anuală a prețurilor de 6-10%; *galopantă*, cu creșterea anuală a prețurilor peste 15%. [58]

INFLEX, (bot.) termen din biologia vegetală cu semnificația „curbat spre interior”; ex., lobii corolei la *Cuscută*. [50]

INFLORESCENȚĂ, (bot.) totalitatea florilor grupate pe o axă comună. De regulă, pe axa principală, la subsuoara unor bractee se formează axe secundare numite pediceli, ce se termină cu flori. Sistemul de ramificație și creștere al axei delimitează **i. monopodiale** (racemoase, botritice, centripete, nedefinite) și **i. simpodiale** (cimoase, centrifuge, definite). **1. I. MONOPODIALE** au axa principală prevăzută terminal cu un mugur vegetativ care, teoretic, asigură creșterea indefinită în lungime. Concomitent, în lungul axei principale se formează, de la subsuoara bracteelor, axe secundare (pediceli), terminate fiecare cu o floare. Succesiunea înfloririi este de la bază spre vârf (acropetală), la **i.** cu axa principală alungită, și de la periferie spre centru (centripetală), la **i.** la care florile se află în același plan. Se subdivid în **i. monopodiale simple**, **i. monopodiale compuse**, homotactice și heterotactice. **I. monopodiale simple** au axa principală ramificată o singură dată. Din această categorie fac parte: – **racemul (ciorchina)**, axa principală poartă alternativ, la diferite niveluri, pedicel de aceeași lungime, fiecare terminat cu o floare. Apariția florilor este acropetală (ex., salcâm, coacăz roșu, lăcrimioară, zambilă, mălin, majoritatea *Brassicaceaelor*); – **corimbul**, axa principală poartă alternativ, la diferite niveluri, pediceli inegal de lungi care ajung cu florile aproximativ la același nivel; axele secundare inferioare sunt mai lungi decât cele superioare; înflorire acropetală (ex., cununița, părul, vișinul turcesc, voalul-miresii etc.); – **spicul simplu**, axa principală lungă, poartă flori sesile sau scurt-pedicelate, dispuse în axila bracteelor (ex., pătlagina); spicul cu axa principală flexibilă și flori unisexuate se numește **ament** sau **mâțișor** (ex., alun, nuc, plop, salcie etc.); – **spadixul**, axa principală îngroșată poartă flori sesile, adesea unisexuate, **i.** este învelită de o bractee în formă de cornet numită spată (ex., coada-zmeului, papura, rodul-pământului); știuletele de porumb (**i. femelă**) poate fi considerat un spadix

netipic; – **umbela simplă**, axa principală poartă pediceli de aceeași lungime ce pornesc din același loc, ridicând florile aproximativ la același nivel; baza pedicelilor este înconjurată de mai multe bractee care alcătuiesc involucriul; are forma unei umbrelor (ex., ceapă, cireș, corn, corniște etc.); – **capitulul**, axa principală scurtă, globuloasă sau disciformă, prevăzută uneori cu involucriu la bază format din bractee; florile sunt sesile sau aproape sesile (ex., lucernă, scaiul-dracului, trifoi etc.); – **calatidiul (antodiul)**, axă scurtă și lătită, cu fața superioară convexă, ca la mușețel, sau disciformă, ca la păpădie, floarea-soarelui etc. Florile sunt sesile, ligulate pe margine și tubuloase în partea centrală. Partea inferioară a **i.** este prevăzută cu un involucriu. **I. monopodiale compuse homotactice** (dibotrii) au axa principală ramificată de mai multe ori. Florile sunt purtate de axe secundare de diferite ordine (II, III, IV etc.), formând **i.** simple, de același fel. Se deosebesc: – **racemul compus**, care constă din inserarea pe axa principală a mai multor raceme simple; ele provin din ramificarea axei principale; fiecare axă secundară rezultată din prima ramificare constituie axa racemului simplu; prin ramificarea ei în axe de diferite ordine purtătoare de flori rezultă în ansamblu racemul compus (ex., castan sălbatic, târtan, vița de vie etc.); – **corimbul compus**, care constă din inserarea pe axa principală a mai multor corimbe simple; în dezvoltarea lor ajung cu florile aproximativ la același nivel (ex., păducelul, scorușul de munte etc.); – **spicul compus**, format dintr-un ax numit rahis, pe care se prind mai multe spiculețe simple, constituite din una sau mai multe flori sesile; spiculețele se inserează pe călcâie (nodurile axului); baza fiecărui spiculeț este prevăzută de obicei cu două bractee numite glume (ex., grâu, orez etc.); când spiculețele sunt lung pedunculate **i.** se numește **panicul** (ex., orez, ovăz); – **umbela compusă**, formată din mai multe axe secundare, numite radii, ce pornesc din partea terminală a axei principale; fiecare radie poartă o umbelă simplă numită umbelulă; baza umbelii compuse are un involucriu, iar baza umbelulelor un involucriu, constituit din bractee (ex., mărar, morcov și alte specii din fam. *Apiaceae*); – **calatidiul compus**, format din mai multe calatidii simple, involucriate, prinse sesil pe un ax disciform (ex., floarea de colț). **I. monopodiale compuse heterotactice** (mixte, polimorfe) au axa principală ramificată de mai multe ori; florile sunt purtate de axe secundare de diferite ordine (II, III, IV etc.), formând **i.** simple ce nu sunt de același fel. Reprezentate prin: – **racem de umbel** (ex., iederă); – **racem din calatidii** (ex., podbal); – **corimb din calatidii** (ex., coada-șoricelului); – **panicul din calatidii** (ex., pelin). **2. I. SIMPODIALE** posedă axa principală

terminată cu o floare. Creștere definită, limitată. Axele secundare, de ordinul II, III, IV etc., depășesc, prin creștere, de multe ori axa principală și fiecare se termină cu o floare. Caracterul limitat al creșterii se manifestă și la ele. Succesiunea înfloririi este de la centru spre periferie. Cea dintâi se deschide floarea axei principale și apoi, în mod succesiv și centrifug, se deschid și celelalte. Se subdivid în: **i.** simpodiale simple, **i.** simpodiale compuse homeotactice și heterotactice. **I. simpodiale simple** au axa principală ramificată diferit, rezultând monocaziul, dicaziul, pleiocaziul. **Monocaziul (cima unipară)**, axa principală se ramifică unilateral. Axa principală și axele secundare se termină cu o floare. Variante: – **cima scorpioidă** (cincinul), toate ramurile terminate cu o floare apar pe o singură latură, în același sens, dar în planuri diferite; prezentă la speciile din fam. *Braginaceae*; – **cima elicoidală** (bostrixul), ramurile terminate cu o floare se dezvoltă alternând în lungul unei linii elicoidale (ex., crin galben, gladiolă, petunie); – **cima în evantai** (ripidiu), ramurile, terminate cu o floare, se dezvoltă într-un singur plan, dar în două sensuri opuse (ex., stânjanel); – **cima în seceră** (drepaniul), ramurile, terminate cu o floare, se dezvoltă în același plan și în același sens sau direcție; prezentă la speciile din fam. *Juncaceae*. **Dicaziul (cima bipară)**, axa principală, terminată cu o floare, formează două ramuri opuse de ordinul I, la primul nod de sub floare. Ele apar la subsuoara unor bractee. Ramurile cresc mai lungi decât axa principală și fiecare se termină cu o floare. De la nodul aflat imediat sub floare se formează ramuri opuse de ordinul II, terminate fiecare cu o floare. Caracteristică speciilor din fam. *Caryophyllaceae*. **Glomerulul**, întâlnit la plantele din fam. *Chenopodiaceae*, este un dicaziu cu ramurile foarte scurte, ceea ce face ca florile să fie îngrămădite. **Pleociaziul (cima multipară)**, axa principală, terminată cu o floare, formează sub floare mai multe ramuri de ordinul II, dispuse în verticil (ex., specii de *Sedum*). **I. simpodiale compuse heterotactice (dicine)**, formate din inflorescențe de același fel. Variante: – **cincinul compus**, întâlnit la vanilia de câmp; – **dicaziul compus**, întâlnit la speciile de *Silene*, *Saponaria*; – **pleiocaziul compus**, întâlnit la soc. **I. simpodiale compuse heterotactice (mixte, polimorfe)**, formate din tipuri diferite de inflorescențe simple. Variante: – **dicazii din monocazii** (ex., tei); – **pleiocazii din ciatii** (ex., laptele-cânelui); – **spice din dicazii**, (ex., carpen); – **amenți din dicazii** (ex., anin, mesteacăn); – **cimă elicoidală din calatidii** (ex. cicoare). [50]

INFLUENȚĂ¹, (biol.) exercitarea unor acțiuni de către un fenomen sau factor asupra altora. [49]

INFLUENȚĂ², (psih.) se vorbește despre idei de influență atunci când subiectul crede că este supus unei

forțe interne sau externe care-i dirijează gândurile, îi modulează sentimentele și îi comandă actele sau comportamentul. Acțiunea conștientă sau inconștientă exercitată de un subiect asupra altora. [28]

INFLUENȚĂ BIOTICĂ, (ecol.) influența elementelor biotice ale unui ecosistem asupra mediului ambiant. [3]

INFLUENȚĂ SOCIALĂ, (soc.) care desemnează modificarea produsă în judecățile, opiniile și atitudinile unui individ prin faptul că a luat cunoștință de cele ale altuia. [28]

INFLUENȚE FORESTIERE, (ecol.) influența pădurilor asupra climatului, activităților umane, mediului fizic ș.a. [3]

INFLUX AL FLUIDELOR DE FORAJ, (petr.) sin. *pierdere a noroiului în strat*, curgere a fluidului de foraj din sondă, în rocile din jur. [30]

INFORMAL, (soc.) caracteristică a relațiilor, grupărilor și organizărilor, constând în absența determinărilor și cadrelor instituționale, oficiale, formale, o reuniune fără program, fără reguli sau ierarhie, unde participanții sunt destinși, spontani, într-un climat permisiv și de bună camaraderie în aparență. [28]

INFORMATICĂ, domeniu al științei care se ocupă cu proiectarea și exploatarea sistemelor de prelucrare a informațiilor, în scopul creșterii eficienței activităților umane, fizice și intelectuale. [47]

INFORMAȚIE¹, acțiunea de a informa și rezultatul ei. Lămurire, comunicare, știre care pune pe cineva la curent cu o situație care are caracter de noutate. [68]

INFORMAȚIE², (inform.) termenul a fost introdus inițial în domeniul tehnic pentru a desemna incertitudinea înlăturată prin realizarea unui eveniment dintr-un set de evenimente posibile. Semnificația termenului a fost extinsă la cunoaștere în general, reprezentând apariția unui element nou asupra realității înconjurătoare, necunoscut anterior de către om sau de către un sistem de calcul. [47]

INFORMAȚIE³, **1.** Comunicare, știre, veste. **2.** Lămurire dată asupra unei persoane sau asupra unui lucru. **3.** Rezultatul prelucrării uneia sau mai multor date din cercetarea naturii referitoare la starea structurală și funcțională a ecosistemelor, sau din cercetarea militară referitoare la situația și posibilitățile forțelor inamicului etc. [31]

INFORMAȚIE ECOLOGICĂ, (ecol.) informația transmisă unui ecosistem de un component viu (individ, populație, biocenoză), factor abiotic, sau de componentele altui ecosistem. [24]

INFORMAȚIE ECONOMICA, (ec.-fin.) categorie de informații prezentate sub formă de indicatori cu diferite grade de agregare și sinteze (macro, mezo și microeconomie), provenind din surse publice sau din surse private. Aceste informații asigură funcționarea

sistemelor economice privind gestiunea economică, cunoașterea realității economice și formularea politicilor economice. [55]

INFORMAȚIE GENETICĂ, (genet.) informația conținută de o secvență de nucleotide într-o moleculă de ADN (sau ARN viral). Această secvență de nucleotide ordonează sau codifică secvența de aminoacizi într-o proteină specifică. [19]

INFORMAȚIE PARAGENETICĂ, (ecol.) informație emergentă din genofondurile speciilor alcătuitoare, sau cea rezultată prin asociere sau integrare care generează tipuri noi de informații emergente direct din genofondul general al ecosistemului. [2]

INFORMOZOM, (genet.) formă sub care circulă ARNm din nucleu în citoplasmă, reprezentat de complexul ribonucleoproteic (*ARNm* și *proteine* = *RNP*). Se presupune că acest sistem ar interveni în reglarea diferențiată a activității genelor. [56]

INFRACT, (bot.) termen folosit în biologia vegetală cu semnificația „brusc îndoit spre interior“; ex., tulpina la planta coada vulpii (*Alopecurus geniculatus*). [50]

INFRACTOR, (soc.) persoană care a comis o infracțiune ce va fi sancționată prin lege. [68]

INFRAȚIUNE, (jur.) faptă care constă în încălcarea unor legi penale și care este pedepsită prin lege. [68]

INFRAFOLIACEU, (bot.) situat sub partea inferioară a unui organ, aspect întâlnit la planta *Streptopus amplexifolius*, unde pedunculul floral se află inserat sub frunză. [50]

INFRALIMINAR, (psih.) subliminar, sub prag. O valoare a unui stimul fizic, privind una din dimensiunile sale, este numită infraliminară dacă se află sub pragul minim absolut. Proces ce se desfășoară sub nivelul conștiinței, care nu se conștientizează. [28]

INFRALOGIC, (soc.) despre operații concrete care nu au influență asupra claselor și categoriilor, ci asupra părților obiectului, a dispozițiilor spațiale, temporare și a deplasării. [28]

INFRAMASTITĂ, (med. u. și vet.) inflamație a stratului conjunctiv lax retromamar. [60]

INFRAMICROB, (microbiol.) microb foarte mic, sub limita vizibilității microscopului obișnuit. [50]

INFRAMICROBIOLOGIE, biologia inframicrobilor și a ultravirusurilor. (C. Váczy, 1980) [50]

INFRARED (IR), (inform.) radiație electromagnetică cu frecvența în banda imediat sub cea a luminii roșii vizibile, cu lungimea de undă cuprinsă între 750 nm și 1 mm. [6]

INFRASTRUCTURĂ¹, (constr.) **1.** Ansamblul elementelor care susțin partea principală a unei construcții, care o fixează de teren și care transmit acestuia forțele. **2.** Ansamblul instalațiilor de la sol

- necesare pentru decolarea, aterizarea, adăpostirea și întreținerea avioanelor. [13]
- INFRASTRUCTURĂ**², (ec.-fin.) ansamblul de elemente materiale, organizaționale și informaționale prin care se asigură legăturile în cadrul ramurilor economiei cât și între diferitele zone teritoriale. Ea constă în căi ferate, aeroporturi, școli, spitale etc., precum și în servicii de bază constând din transport, sănătate, educație, construcții, care permit desfășurarea activităților economice și sociale. (G. Molănescu, 1999) [58]
- INFRASTRUCTURĂ TURISTICĂ**, bază tehnico-materială alcătuită din toate dotările tehnice și edilitare necesare asigurării tuturor serviciilor cerute de buna desfășurare a fenomenului turistic. Ea cuprinde capacitățile de cazare și alimentație publică, rețeaua de servicii aferente turismului, mijloacele de agrement și tratament, căile de comunicație, infrastructura tehnică (rețele de energie electrică și termică, apa potabilă, canalizarea), serviciile poștale, bancare, medico-sanitare etc. Aceste condiții permit valorificarea fondului turistic la maximum, cu satisfacerea completă a cererii și realizarea unui consum turistic superior. (P. Cocean, 1996) [52]
- INFRASUNET**, (fiziol.) sunet nereceptat de urechea omului, având un număr de vibrații mai mic decât 16 oscilații complexe pe secundă. [50]
- INFRUCTESCENȚA**, (bot.) inflorescență fructiferă; fructe agregate la dud, fragă, mur. [50]
- INFUNDIBUL**, (anat.) organ sau structură în formă de pâlnie: excrescența planșului creierului care se dezvoltă în pedunculul glandei hipofize. [37]
- INFUNDIBULIFORM**, (bot.) organ al plantelor de forma unei pâlnii; ex., calciul la ciuboțica cucului (*Primula officinalis*), corola la volbură (*Convolvulus arvensis*), ciunăfaie (*Datura stramonium*) etc. [50]
- INGESTIE**, (fiziol.) mod de nutriție în care hrana solidă este înghițită. [37]
- INGINER**, specialist cu o pregătire tehnică și teoretică obținută într-un institut de învățământ superior, care prestează o activitate tehnică de proiectare, de cercetare, de organizare și de conducere a proceselor tehnologice dintr-o întreprindere. [13]
- INGINERIA PROGRAMĂRII**, (inform.) domeniu al informaticii care se ocupă cu depistarea căilor și metodelor prin care se pot obține cu preț de cost cât mai mic produse program de calitate cât mai bună, cu siguranță înaltă de funcționare, cu eficiență în utilizare și cu o întreținere ușoară. [47]
- INGINERIE ECOLOGICĂ**, disciplină din cadrul ecologiei care se ocupă cu studiul impactului de mediu asupra amenajărilor urbane și industriale. [3]
- INGINERIE GENETICĂ**, (genet.) disciplină care constă în modificarea unui genotip prin introducerea unor gene noi care contribuie la reorganizarea materialului genetic. [49]
- INGLUVIUS**, (anat.) partea anterioară a intestinului la insecte, de origine ectodermică, la nivelul căreia alimentele se amestecă cu secreția glandelor salivare. [62]
- INGRESIUNEA DINTELUI**, (stomat.) deplasarea verticală, prin înfundare, a dintelui aflat în suprapoziție, ca urmare a presiunilor verticale supraliminare. [43]
- INHIBITINE**, (fitopat.) substanțe cu capacitatea de a inhiba patogenii plantelor. **I.**, deși prezente în cantități detectabile în plante sănătoase, suportă o creștere postinfecțională marcantă, în urma interacțiunii gazdei cu patogenul. [61]
- INHIBITOR**, (ecol.) substanță sau preparat care împiedică sau frânează dezvoltarea unui organism (agent patogen), a unui proces fiziologic etc. [3]
- INHIBITOR ABSOLUT AL HRANEI**, (ecol.) substanță care, ingerată de un animal, îi provoacă respingerea definitivă a acesteia. Ex., triterpenele tetraciclice produse de *Cucurbitaceae* determină refuzul total al hranei de către albine. [41]
- INHIBITOR AL NITRIFICĂRII**, (agrochim.) denumire generică pentru substanțele chimice care încetinesc sau opresc procesul de nitrificare, menținând azotul într-o formă redusă și diminuând pierderile de azot din sol. [29]
- INHIBITOR COLINESTERAZIC**, (biochim.) substanță sau substanțe cu rol în blocarea activităților colinesterazelor; ex., butirilcolinesteraza și acetilcolinesteraza. Când colinesteraza este blocată de un inhibitor, aceasta se acumulează pe receptori, determinând efecte de intoxicare ce se manifestă printr-o hipersecreție a glandelor salivare, sudoripare, bronhice și digestive; stimularea parasimpatică a fibrelor musculare netede; o acțiune cardiacă cu bradicardie hipotensivă, tulburări de ritm etc. [41]
- INHIBITOR RELATIV AL HRANEI**, (biochim.) substanță care ingerată de un animal îi provoacă o întârziere în luarea hranei sau chiar respingerea sa. [41]
- INHIBITOR TUMORAL**, (biochim.) substanță care prin prezența sa în organism oprește apariția și invadarea țesuturilor vii de către celulele canceroase. Sunt considerați inhibitori tumorali: vitaminele A, C, E abundente în tomate, ceapă, morcovi; seleniu sub formă de urme – în cantitate mare este toxic; substanțele conținute în conopidă, varză, fasole, și uleiurile vegetale. [41]
- INHIBITORI**, (biochim.) compuși chimici antimicrobieni (ex., compușii cumarinici, acizii hidroxicinamici de tipul acidului clorogenic etc.). Se acumulează în apropierea zonei de infecție din plantă

opunând rezistență răspândirii agentului patogen în întregul organism. [50]

INHIBITORI ENZIMATICI, (biochim.) substanțe care pot interveni în cinetica de reacție a enzimei și au ca efect micșorarea sau chiar anularea totală a activității enzimatice. [9]

INHIBIȚIA MIȘCĂRII, (sp.) proces fiziologic nervos cortical care oprește, frânează sau limitează activitatea diferitelor grupe musculare ce sunt solicitate în executarea actului motrice. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]

INHIBIȚIE¹, (fiziol.) blocarea sau reducerea intensității unui proces metabolic sau al unei activități fiziologice sub acțiunea unor factori interni sau externi fizici, chimici sau biologici. **I. căilor multifuncționale**, retroinhibiție; corespunde reglării căilor metabolice ramificate în care se sintetizează mai mulți produși finali. Pentru a asigura inhibiția reglatoare este indispensabilă prezența diferiților produși finali. Acțiunea izolată a fiecărui produs este inefficientă. **I. cumulativă** – retroinhibiție, caracterizată de faptul că fiecare din produsele finale ale unei ramificații, chiar la concentrație de saturare, inhibă parțial activitatea primei enzime. Diferiți produși finali acționează sinergic. **I. de contact** – capacitatea celulei normale de a recepționa stimuli din mediul extern și de a înceta diviziunea și mișcările în condiții restrictive de spațiu. Consecința creșterii dependente de necesitate este că *in vivo* celulele normale se divid numai atât timp cât dispun de spațiul necesar, adică ele cresc numai până la contactul cu celulele vecine, formând un monostrat. *In vitro*, celulele normale realizează o creștere bidimensională, iar *in vivo*, consecința creșterii limitate este păstrarea riguroasă a arhitecturii țesutului și organului din care fac parte. Este rezultatul unor mecanisme reglatoare, complexe. **I. feed-back**, proces prin care o substanță, adesea un produs final al unei reacții sau al unei căi metabolice, controlează producerea sa în continuare prin legare cu enzima care o produce; în acest fel calea metabolică este întreruptă. **I. produs-final** – proces în care enzima care catalizează prima etapă dintr-o serie de reacții chimice are un rol inhibitor. e măsură ce concentrația produsului final crește în celulă, el începe să se lege la prima enzimă din calea metabolică, blocând activitatea acesteia și, implicit, calea metabolică în momentul în care sinteza produsului final nu este necesară. **Sir i. prin feed-back**. [69]

INHIBIȚIE², (agric.) încetinirea sau opoarea unei reacții sau a procesului de creștere și dezvoltare a viței de vie. Fenomenul se datorează unei substanțe inhibitoare. [49]

INHIBIȚIE COMPETITIVĂ, (biochim.) efectul inhibitorilor competitivi asupra activității enzimatice. Aceștia sunt substanțe cu structură analoagă substratului asupra căruia acționează enzima și de aceea intră în competiție pentru ocuparea situsului catalitic. Se realizează o serie de echilibre între enzima liberă, complexul enzimă-substrat și complexul enzimă-inhibitor, iar efectul negativ al inhibitorului competitiv poate fi înlăturat prin deplasarea acestor echilibre, ca urmare a creșterii concentrației de substrat. Inhibiția competitivă poate fi determinată de substanțe cu acțiune chimioterapeutică, bacteriostatică, citostatică, precum și de multe pesticide. [9]

INHIBIȚIE FEED-BACK (*reglare feed-back*), (biochim.) efectul inhibitorilor alosterici asupra enzimelor alosterice cu rol de reglare. Aceasta este caracteristică pentru reacții metabolice secvențiale în care este transformat un substrat. Enzima care catalizează prima etapă de reacție este o enzimă alosterică, iar produsul final al acesteia reprezintă un efector alosteric. În momentul în care concentrația în produsul de reacție *P* crește mai mult decât necesarul celulei, ajungând în exces, moleculele acestui produs inhibă enzima alosterică și astfel ea nu mai poate declanșa secvența de reacție. Prin această retroinhibiție celula realizează o mare economie atât de substrat, cât și de energie. [9]

INHIBIȚIE INTELECTUALĂ, (psih.) perturbare pur funcțională a inteligenței, caracterizată prin incapacitatea de a obține performanțe în raport cu nivelul intelectual real al subiectului, care este și rămâne normal. [28]

INHIBIȚIE NECOMPETITIVĂ, (biochim.) efectul inhibitorilor necompetitivi asupra activității enzimatice. Aceștia sunt substanțe care nu afectează situsul catalitic al enzimei, dar se leagă de enzimă sau de complexul enzimă-substrat, formând combinații inactive și stabile. Efectul acestor inhibitori nu poate fi înlăturat. Acest rol îl au mai ales ionii metalelor grele Hg^{2+} , Pb^{2+} , ioni CN^{-} , compuși cu arsen sau substanțe organice cu structuri diferite. [9]

INIE, zăpadă cu masă amorfă care plutește pe suprafața râurilor când apa are o temperatură cu câteva zecimi sub $0^{\circ}C$. Se formează în timpul ninsorii. [50]

INIMA, (anat.) organ globulos musculo-cavitar, cu rol de pompă sanguină aspiro-respingătoare, cu activitate ritmică sistolo-diastolică. În plus, are și rol de rezervor sanguin. La mamifere, este alcătuită din două atri și doi ventriculi, separate prin septuri. Inima dreaptă (atriul drept și ventriculul drept) primește din circulația generală sânge venos prin cele două vene cave (superioară și inferioară) care se deschid în atrium drept. Ventriculul drept pompează

- acest sânge în artera pulmonară, spre plămâni. După oxigenare, sângele se reîntoarce prin cele patru vene pulmonare în atriul stâng și este pompat de ventriculul stâng în artera aortă, spre circulația generală. Inima este alcătuită din trei straturi distincte, care dinspre exterior spre interior sunt: pericard, miocard și endocard. [21]
- INIMĂ DE BOU** (*Annona reticulata*, fam. *Annonaceae*), (agric.) pom de 5-7 m înălțime; are fructe cordiforme în jur de 1 kg. Pelița este verde închis și roșcată, netedă, pe care sunt delimitate suprafețe pentagonale. Semințele brune sunt înecate într-o pulpă albă sau roză care are gust și parfum agreabil. [40]
- INIȚIALIZARE A SISTEMULUI**, (inform.) procedură prin care este lansată activitatea de prelucrare a programelor într-un sistem de calcul. [47]
- INJECTARE ÎN SUBTERAN**, (prot. med.) metodă de înlăturare a reziduurilor lichide prin pomparea lor adânc în formațiuni geologice. [23]
- INJECTOR**, (ind.) **1.** Aparat care servește la injectarea combustibilului lichid sau pulverulent în camera de ardere a unui motor cu ardere internă sau care, la instalațiile cu focar, servește la amestecarea combustibilului cu aerul carburant și la suflarea acestui amestec în focar. **2.** Aparat care servește la alimentarea cu apă a cazanelor cu abur în care apa este antrenată de un curent de abur sub presiune; dispozitiv folosit la unele turbine hidraulice. [13]
- INJEȚIE**, (petr.) introducerea unui fluid într-un strat subteran permeabil printr-o lucrare adecvată (sonde), în scopuri diverse: investigare, alimentare artificială a unui acvifer, creșterea factorului de extracție, depoluarea subsolurilor etc. [3]
- INJUSTIȚIE SOCIALĂ**, (soc.) stare percepută și reprezentată ca potențial de decepție socială, prezentă în etapele în care se fac eforturi pentru a mări oferta unor servicii de o calitate tot mai scăzută. [68]
- INK CARTRIGE**, (inform.) un modul care conține cerneală și care se găsește de obicei la imprimantele de tip ink-jet. [6]
- INK-JET PRINTER**, (inform.) o imprimantă care aruncă picături foarte mici de cerneală pe hârtie. Un rezervor de cerneală lichidă este fie parte a capului de imprimare, fie este conectat la acesta. Cerneala este vibrată sau încălzită într-o stare de „ceată“ și apoi împinsă prin niște găuri foarte mici în forma potrivită (caractere sau simboluri grafice). [6]
- INLANDSIS**, (biogeogr.) ghețar de calotă cu suprafață foarte mare, cu grosimi de peste 1.500 m, mascând relieful subiacent; se întâlnește în regiunile polare. [70]
- INOCENȚĂ**, (psih.) caracterizează starea mentală a unei persoane care ignoră răul (i. primei copilării) și nu se simte responsabilă de nici o vătămare, de nici o greșeală. [28]
- INOCHENȚIȘTI**, (rel.) sectă întemeiată de călugărul Inochentie, care înainte se numea Ioan Levizar. [63]
- INOCLUZIE FIZIOLOGICĂ**, (stomat.) raportul în care se află în mod normal cele două arcade dentare între ele, în stare de repaus a mandibulei. Se caracterizează prin existența unui spațiu de 2-4 mm între suprafețele ocluzale antagoniste. [43]
- INOCUL**, (micol.) celulă, grup de celule, hife miceliene, fragment de țesut sau organ prelevat în condiții sterile și utilizat pentru a fi multiplicat(e) prin cultură *in vitro*. [69] **I. primar** este acela care a rezistat peste iarnă; **i. secundar**, realizat în perioada de vegetație; **i. potențial**, cantitatea de **i.** prezent într-un anumit loc, capabil pentru producerea infecției. [61]
- INOCULARE¹**, (alg.) moment esențial în realizarea unei culturi de alge, care constă în introducerea unei cantități mici de alge (dintr-o sursă verificată, monospecifică, cu caracteristici biologice cunoscute) într-un mediu nutritiv steril, unde algele urmează să crească și să se înmulțească. [7]
- INOCULARE²**, (biol.) însămânțarea unui mediu de cultură urmând un protocol corespunzător unui anumit tip de inocul. [69]
- INOCULARE³**, (fitopat.) punere în contact a unui patogen cu planta gazdă. Ea poate să se facă prin simpla pulverizare a plantei cu inocul sau prin introducerea acestuia în corp prin diferite metode: injecție, presiune, vacuum, infiltrare ș.a. [61]
- INOPERCULAT**, (micol.) sporangii/ască care nu posedă un opercul (scufie/căpăcel) pendul. [69]
- INOVAȚIE**, (bot.) termen din biologia vegetală cu semnificația „de reinnoire“. Așa sunt lăstarii intravaginali și extravaginali. Primii se formează în axila frunzei și rămân alipiți de tulpină, înconjurați în partea inferioară de vaginele frunzelor, ex., păiuș (*Festuca vaginata*, *F. valesiaca*). Lăstarii extravaginali se formează în axila frunzei, după care ies în afara vaginei, ex., păiuș roșu (*Festuca rubra*). [50]
- INOVAȚIE**, noutate, schimbare, prefacere. Invenție aplicată în tehnica și tehnologia de producție, într-un sector al producției, cu scopul îmbunătățirii productivității muncii. [68]
- INOVAȚIE FINANCIARĂ**, (fin.) promovarea a ceva nou, eficient, o înnoire a sistemului financiar care să asigure creșterea veniturilor, resurselor de finanțare a cheltuielilor, stimularea afacerilor și extinderea activităților economice. [1]
- INOVAȚIE PEDAGOGICĂ**, (ped.) stadiu superior al creativității pedagogice, care poate fi atins în cadrul procesului de învățământ. Reforma învățământului impune realizarea unor inovații pedagogice. [16]

INPUT, (ec.-fin.) denumire sintetică pentru toți factorii de producție (pământul, forța de muncă, capitalul, cunoștințele tehnice și manageriale etc.) de care are nevoie o societate comercială pentru a putea produce sau furniza outputul său de bunuri sau servicii. [17]

INPUT/OUTPUT, (inform.) abr. I/O, se referă la adunarea, introducerea datelor cu care lucrează microprocesorul și punerea la dispoziție a rezultatelor obținute, prin intermediul monitorului, a imprimantei sau disk drive-ului. Tastatura, mouse-ul sunt dispozitive INPUT care dau informații computerului; monitorul și imprimanta sunt dispozitive OUTPUT prin care calculatorul face rezultatele disponibile; un disk drive este în același timp dispozitiv INPUT și OUTPUT deoarece poate oferi informații pentru procesare și poate stoca datele după procesare. [6]

INPUT/OUTPUT CONTROLLER, (inform.) circuit de control asociat unui dispozitiv I/O, ce asigură microprocesorului un mijloc consistent de comunicație cu dispozitivul respectiv. [6]

INSECTA, (zool.) clasă care cuprinde peste un milion de specii cu corpul format din cap, torace, abdomen. La cap se găsesc 2 ochi compuși, formați din omatidii, așezați simetric pe părțile laterale ale lui și ochi simpli (oceli și stemate). Ocelii se găsesc pe frunte sau pe vertex în număr de 1-3. Pe laturile capului se găsește o pereche de ochi compuși (fațetați), alcătuiți din ochi simpli numiți omatidii ce pot ajunge până la 28.000 (la unele specii de libelule). Fiecare fațetă corespunde unui ochi simplu. Toracele este format din 3 segmente: protorace, mezotorace, metatorace. Latero-dorsal pe mezotorace și metatorace se află câte o pereche de aripi. Latero-ventral pe cele 3 segmente se află câte o pereche de picioare articulate (coxa, trochanter, femur, tibia, tars). Tarsul este format din 1-5 articule și se termină cu 1-2 gheare. Determinate de funcții specifice, părțile piciorului suferă modificări, astfel că se deosebesc: pentru mers și alergat, pentru săpat, prehensile, pentru înot, pentru colectat polen etc. Insectele fără aripi se numesc *Apterygota*. Cele cu aripi se numesc *Pterygota*. Unele insecte în mod secundar au pierdut aripile, ca rezultat ale vieții parazitare (ex., anoplurile, malofagele, afanipterele etc.). Nervurile formează scheletul aripilor. Ele sunt tuburi chitinoase prin care trec nervii, traheile și pătrunde hemolimfa, când cavitatea nervurii comunică cu cavitatea corpului. Aripile sunt membranoase la himenoptere; puternic chitinizate, numite *elitre*, reprezentate de aripile anterioare la coleoptere; *pergamentoase*, numite tegmine, întâlnite la ortoptere (lăcuste); aripi cu jumătatea bazală chitinoasă și restul membranoasă, numite *hemielitre*, întâlnite la heteroptere, aripi posterioare transformate în balansiere cu rol de

echilibru, întâlnite la diptere (muște). Abdomenul este format din 12 segmente la proture, la majoritatea insectelor însă numărul segmentelor s-a redus, fiind invaginate, contopite sau transformate în organe accesorii. Corpul este acoperit de o cuticulă chitinoasă. Musculatura este foarte bine dezvoltată. Posedă sistem nervos central de tip scalariform, sistem nervos simpatic și sistem nervos periferic. Sistemul nervos central se compune din ganglionii cerebroizi și lanțul ganglionar ventral. Ganglionii cerebroizi (creierul) sunt formați din: *protocerebron* care inervează ochii și ocelii; *dentoneuron*, care trimite nervi la antene; *tritocerebron*, relativ redus, inervează labrul (buza superioară). La majoritatea insectelor ganglionii se contopesc între ei, formând mase ganglionare. Tritocerebronul se află în legătură cu sistemul nervos simpatic care inervează tubul digestiv, sistemul genital și musculatura stigmelor respiratorii. Sistemul nervos periferic se află sub tegument și se compune din nervi și celule nervoase multipolare. Posedă glande endocrine. Inima are aspectul unui vas sanguin dorsal, este formată din ventriculite care comunică între ele, iar cu sinusul pericardial comunică prin ostiole prevăzute cu valvule. Ea este așezată în sinusul pericardiac. Sângele este variat colorat și format din plasmă, substanțe organice (fosfați, sulfati, carbonați etc.), substanțe organice (lipide, proteine etc.), pigmenți, leucocite și amibocite. El transportă substanțe hrănitore și hormoni la organe și țesuturi. Respirația se face printr-un sistem de trahei care comunică cu exteriorul prin stigme (orificii) așezate pe părțile laterale ale corpului: câte o pereche pe mezotorace și metatorace și 8 perechi abdominale. Ultimele ei ramificații se numesc traheole. Excreția se face prin tuburile Malpighi al căror număr variază între 2 și 200. Sexele sunt separate. Rar sunt cazuri de hermafroditism (*Icerya purchasi*). Înmulțirea se face prin ouă. (C. Pistică, 1983) [50]

INSECTĂ, (zool.) artropod cu corpul segmentat, format din cap, torace și abdomen, cu șase perechi de picioare (hexapode), o pereche de antene, cu mandibule (mandibulate), cu aripi, sistem respirator de tip trahean și dezvoltare prin metamorfoză. Denumirea de insectă a fost folosită pentru prima dată de Plinius cel Bătrân în lucrarea „*Historia Naturalis*”. [62]

INSECTICID, (pest.) pesticid natural sau sintetic destinat distrugerii insectelor prin simplul contact între tegument și insecticid sau după pătrunderea în tubul digestiv (ingestie), ori în sistemul respirator (inhalație). Când un insecticid posedă proprietăți de pătrundere în plantă prin absorbție radiculară sau foliară și este vehiculat prin sevă în toată planta

pentru a intoxica insectele fitofage, se spune că acesta este un insecticid sistemic. [41] → PESTICIDE

INSECTICIDE VEGETALE, (prot. med.) substanțe organice produse de plante care servesc la combaterea insectelor și mamiferelor rozătoare mici. Posedă structură chimică variată. În florile de *Tanacetum cinerariifolium* (floarea raiului), *Paeonia lactiflora* (bujor) etc. au fost identificate substanțele insecticide piretrina și cinerina, reprezentând esteri, care se scindează prin hidroliză în citoalcooli nesaturați, piretrolona, cinerolona și acizii ciclopropan-monocarboxilic și, respectiv, dicarboxilic. Unele specii din fam. *Fabaceae* (*Derris*, *Jochocarpus*, *Millelia*, *Mundulea*, *Tephrosia*) conțin insecticide din grupa rotenoidelor (rotenona), care sunt toxice pentru insecte, pești și mamifere mici. Ceapa roșie de mare (*Scilla maritima*) conține glicozidul scilirozida, foarte toxic pentru mamiferele rozătoare. Sfecla albă conține substanța senevolul feniletilenic, insecticid natural foarte toxic pentru muște. Speciile din familiile *Asteraceae* și *Rutaceae* conțin o serie de izobutilamide nesaturate reprezentând insecticide naturale. Se extrag din materialul vegetal cu solvenți organici. Piretrinele și cinerinele se extrag cu eteri de petrol, iar rotenonele cu benzen, alcool etc. Probabil aceste substanțe servesc plantelor la apărare contra insectelor. Extrase din plante, omul le poate folosi ca insecticide. [50]

INSECTIFUG, (pest.) substanță care prin mirosul, gustul, culoarea sau altă proprietate a ei îndepărtează insectele dăunătoare din locul în care este folosită. [49]

INSECTIVOR, (zool.) despre specii care se hrănesc cu insecte. Ex., dintre plante roua cerului (*Drosera* sp.), insecte carabide, numeroși amfibieni, șopârle, păsări, mamifere (chițcani, cârțița, furnicarul, pangalini, lilieci etc.). [70]

INSECTIVORA, (zool.) ordin de mamifere placentare (cârțițe, chițcani, arici), insectivore sau omnivore, semănând și fiind probabil apropiate filogenetic de strămoșii cretacici ai tuturor placentarelor. Au dinți mici, relativ nespecializați. Chițcanii de copac și chițcanii elefant au fost plasați în ordine separate, *Scadentia* și, respectiv, *Macroscelidia*. [37]

INSECTIVOROFAGIE, (zool.) caracteristică a unor specii de animale care se hrănesc exclusiv cu insecte, de unde și numele de insectivore. Acest comportament nutrițional este întâlnit la unele insecte, pești, păsări și mamifere. Acțiunea de prindere și consumare a victimelor este caracteristică speciei. [50]

INSECTOCECIDII, (cecid.) gale produse de insecte aparținând ordinelor: *Coleoptera*, *Diptera*,

Heteroptera, *Homoptera*, *Hymenoptera*, *Lepidoptera*, *Thysanoptera*. [41]

INSEMINARE, (zool.) orice procedeu prin care sperma este introdusă în corpul unei femele, anterior fecundării ovulului. [57]

INSERT KEY, (inform.) tastă având sarcini diferite la diferite aplicații; cel mai adesea face o comutare între un mod de editare cu inserare de text și un mod de editare cu înlocuire de text. [6]

INSERT MODE, (inform.) mod de operare în care textul este adăugat documentului, cursorul împingând toate caracterele textului la dreapta lui în loc să scrie peste textul existent în document. [6]

INSERTIE, (bot.) locul unde se fixează diferite organe pe axă; ex., inserția frunzelor pe tulpini, pe ramuri; inserția sepalului și petalelor, staminelor și pistilului pe receptacul. [50]

INSIGHT, (psih.) comprehensiune subită, act brusc de surprindere sau de înțelegere a unei relații sau situații, concept apropiat ca înțeles de termenul „intuiție intelectuală”; iluminare instantanee. [28]

INSOLAȚIE, (agric.) stres provocat vîetei de vie, pomilor și arbuștilor fructiferi, plantelor legumicole, plantelor fitotehnice etc. de secetă și căldura excesivă din zilele de caniculă. Rezistența la arșiță este dependentă de apa legată și de gradul de vâscozitate al protoplasmei. [49]

INSOLVABILITATE, (ec.-fin.) situația în care o persoană fizică sau un agent economic nu-și poate plăti datoriile, din cauză că valoarea activelor de care dispune este mai mică decât valoarea obligațiilor acestuia față de creditori, furnizori, bugetul de stat. [58]

INSOMNIE, (psih.) dereglare a somnului normal, incapacitate acută sau cronică de a dormi ca urmare a persistenței unor centri de excitație din cauze organice, neuronale sau psihice. [28]

INSPECTOR ȘCOLAR, cadru didactic care îndeplinește funcția de îndrumare și control în învățământ. [32]

INSPECȚIA DE STAT PENTRU CONTROLUL TEHNIC VITIVINICOL, organ al Ministerului Agriculturii, Pădurilor și Dezvoltării Rurale care are sarcini importante în direcția supravegherii aplicării legii în realizarea producției de struguri, de vinuri și a altor produse vitivinicole, inclusiv a celor cu denumire de origine controlată. Colaborează cu ONDOV și ONVV în această direcție. [49]

INSPECȚIE ȘCOLARĂ, formă de activitate managerială care urmărește evaluarea și îndrumarea unităților de învățământ prin acțiuni specifice, realizate de la nivel central (MEC), teritorial (Inspectoratul Școlar) și local (conducerea școlii). [16]

INSPIRAȚIE¹, (fiziol.) luarea aerului în plămâni sau în alte organe respiratorii. [37]

INSPIRAȚIE², (psih.) stare psihică caracterizată printr-o puternică tensiune interioară, care apare în cursul desfășurării ce duc la conturarea liniilor parțiale, uneori generale, ale viitoarei creații. [28]

INSTABILITATE, (psih.) stare frecventă mai ales la copii, are o dublă componentă: motorie și mentală. Se exprimă printr-un tip particular de motricitate, lipsa generală a controlului și a capacității de inhibiție, labilitatea proceselor de gândire, discontinuitatea ansamblului de conduite. Impulsivitatea motorie și emoțională este obișnuită. [28]

INSTALAREA INSTRUMENTELOR METEOROLOGICE, (meteor.) modul în care trebuie instalate instrumentele meteorologice, astfel încât indicațiile lor să fie reprezentative pentru zona unde sunt amplasate (orientare, umbră, influențe antropice minime etc.). [54]

INSTALAȚIE, (ind.) ansamblu de construcții, de mașini etc. montate astfel încât să formeze un tot în scopul executării unei anumite funcțiuni sau operații în procesul de producție. [13]

INSTALAȚIE DE ALIMENTARE, (ind. energ.) instalația electrică prin care se face legătura dintre rețeaua furnizorului, în punctul de racordare, și instalația consumatorului, în punctul de delimitare. [59]

INSTALAȚIE PASAGERĂ, (for.) denumire generică pentru amenajările, construcțiile, utilajele, instalațiile utilizate în procesul de exploatare a pădurilor ce au caracter provizoriu și care se demontează sau demolează la terminarea activității în parchetul de exploatare. Poteci și drumuri de acces pentru utilaje, baracamente, rampe de încărcare a lemnului, funiculare pasagere, jilipuri, canale pentru colectarea lemnului etc. [42]

INSTALAȚIE POLUANTĂ, (ecol.) instalație industrială care prezintă riscuri importante de poluare și vătămare a sănătății atât pentru personalul muncitor, cât și pentru indivizii care locuiesc în vecinătatea acesteia. [3]

INSTALAȚII NUCLEARE DE BAZĂ (INB), (ecol.) ansamblul centralelor nucleare și al uzinelor de producere și tratare a combustibililor nucleari. [3]

INSTALL, (inform.) operație prin care sistemul de operare sau aplicațiile sunt instalate și pregătite să lucreze pe calculatorul respectiv. [6]

INSTANȚA, (inform.) o variabilă de tip clasă sau o variabilă de tip obiect. [47]

INSTINCT, (fiziol.) structură, pattern de comportament ereditar, proprie unei anumite specii animale, ce variază foarte puțin de la un individ la altul în cadrul aceleiași specii. Constă dintr-un lanț de reflexe

necon condiționate ce se desfășoară într-o succesiune temporală strictă, având stimuli declanșatori specifici. Are caracter adaptativ, răspunzând necesităților vitale ale organismului și speciei. [28]

INSTINCT MATERN, (fiziol.) ansamblu de componente înnăscute, caracteristice mamei în procesul nașterii și creșterii progeniturii. El cuprinde energii și senzații, rezultate din procesele chimice și fizice desfășurate la nivelul celulelor, care duc la comportamente specifice. Se întâlnește la toate speciile de animale ajunse pe o treaptă superioară de dezvoltare, manifestându-se diferențiat de la specie la specie. La femeie apare ca ansamblu de forțe psihice și fizice de creștere și apărare a copiilor. [32]

INSTINCTUL MIȘCĂRII, (fiziol.) mișcări complexe, impulsive, instinctive, cu caracter necon condiționat cu care omul se naște și care îi permit adaptarea la mediu, satisfăcându-i trebuințele necesare vieții. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]

INSTRUCȚIE, sistemul de comunicare și influențare organizată a cunoștințelor generale și speciale și de formare a operațiilor și capacităților intelectuale și practic-aplicative în condițiile învățământului. [28]

INSTRUCȚIUNE, (inform.) descriere a unei acțiuni cu ajutorul unui limbaj de programare. Acțiunea este executată de către un procesor în timp finit. [47]

INSTRUMENT ECONOMIC DE PROTECȚIE A MEDIULUI, (ec.-fin.) orice pârghie economico-financiară al cărei scop este producerea unei schimbări în comportamentul agenților economici prin reflectarea costurilor de mediu sau a costurilor de epuizare a resurselor, datorită unei modificări în structura stimulentelelor care se oferă acestor agenți (și nu prin autorizarea pe cale birocratică a unui standard sau unei tehnologii). [17]

INSTRUMENT UNIVERSAL, (astr.) care folosește pentru determinarea direcției meridianei locului; piesa principală este o lunetă mobilă fixată la o anumită înălțime, cu ajutorul căreia se fac două observații ale astrului în mișcarea sa pe paralelul diurn, în două poziții simetrice față de culminația superioară; meridiană se determină prin metoda înălțimilor egale. [12]

INSTRUMENTAL, (psih.) calificare a unor obiecte sau acte psihice de a servi drept mijloace sau unelte pentru dezvoltarea unei acțiuni și obținerea unui efect. [28]

INSTRUMENTALITATE, (soc.) relație percepută și evaluată de către fiecare individ între rezultatul muncii sale și ceea ce el dorește să obțină, fie că este vorba de bunuri materiale, de recompense simbolice, fie de consecințe de durată. [28]

INSTRUMENTE DE COMANDĂ ȘI CONTROL, (prot. med.) măsurile instituționale ce urmăresc să

influențeze direct performanțele de mediu ale subiecților prin reglementarea proceselor sau produselor folosite, prin interzicerea depunerilor sau emisiilor anumitor poluanți și/sau prin restrângerea activității lor în anumite zone sau perioade. Instrumentele de comandă și control nu lasă decât două alternative poluatorului: acesta trebuie să se conformeze sau să plătească penalități. [17]

INSTRUMENTE DE EVALUARE, (ped.) mijloace folosite în evaluarea pedagogică, cu semnificație deosebită, care oferă evaluatorului și celui evaluat (dar nu numai) măsura gradului în care este realizat un obiectiv educațional. Cerințe: să fie suficient de diversificate, să ofere rezultatelor credibilitate și legitimitate în fața beneficiarilor educaționali. Calitățile unui instrument de evaluare: validitatea, fidelitatea, obiectivitatea și aplicabilitatea. *Validitatea* – măsoară ceea ce este destinat să măsoare. *Fidelitatea* – calitatea testului de a produce rezultate constante în urma aplicării sale repetate. *Obiectivitatea* reprezintă gradul de concordanță între aprecierile făcute de evaluatori independenți. *Aplicabilitatea* desemnează calitatea unui test de a fi administrat și interpretat cu ușurință. Există o gamă largă de instrumente de evaluare: probe scrise, orale, interviuri, teste, probe practice, tehnici alternative (observarea sistematică, proiectul, referatul, portofoliul, investigația, autoevaluarea). Testul se caracterizează printr-o situație comună căreia îi răspund toți elevii, presupunând un set comun de instrucțiuni privind răspunsurile elevilor și modul după care se realizează calcularea rezultatelor. Este principalul instrument de evaluare. [16]

INSTRUMENTE FISCALE DE PROTECȚIE A MEDIULUI, (ec.-fin.) impozite sau subvenții ce se folosesc pentru a se elimina sau micșora decalajul dintre costurile sau beneficiile private și costurile sau beneficiile sociale, prin reflectarea costurilor sau beneficiilor externe. [17]

INSUFICIENȚĂ, (fiziol.) imposibilitatea unui organ de a-și putea îndeplini funcțiile. [60]

INSULA PASĂRILOR – LACUL QINGHAI (Kukunor), rezervație naturală situată în China, Provincia Qinghai (1974). Altitudine, 3.205 m. Lacul Qinghai (Kukunor), care conține apă sărată, este cel mai mare din China. Are suprafața de 4.000 km². Se află cantonat într-o depresiune din nord-estul Podișului Tibet, înconjurat de Munții Nanchang. Pe lac se înregistrează seșe, pendulări ritmice ale apei lacurilor cu o amplitudine de 0,20-0,80 m, datorită variațiilor bruște de presiune atmosferică (vântului) sau ploilor. Fauna este formată din numeroase specii de păsări, unde se remarcă găștele cu capul dungat și pescărușii cu capul maro. În 1984, în limitele rezervației trăiau 100.000 de păsări. [50]

INSULARITATE, (ecol.) caracteristică a ființelor vii și a sistemelor ecologice proprii insulelor. [3]

INSULĂ, (geogr.) porțiune de uscat înconjurată din toate părțile de apă; ca origine pot fi insule continentale, insule oceanice, insule coraligene sau insule vulcanice. [25]

INSULE DE CORALI, insule care se găsesc în oceane, alcătuite din corali și cunoscute sub numele de *recife coraligene*. Acestea depășesc rareori 250 sau 500 m lățime, dar lungimea lor poate depăși câțiva kilometri. Valurile și vântul spulberă peste ele nisip și fragmente de corali. Pe stratul de pământ format pe ele crește o vegetație luxuriantă. [50]

INSULE LANGERHANS, (anat.) zona endocrină a pancreasului, concentrată la nivelul capului acestui organ. Sunt prezente 6 tipuri de celule, din care primele patru asigură funcția endocrină: celulele alfa secretă glucagonul, celulele beta secretă insulina, celulele gamma conțin urme de gastrină, iar celulele delta secretă somatostatina. [21]

INSULINĂ, (fiziol.) hormon secretat de celulele beta pancreatice, cu structură de polipeptid care conține 51 de aminoacizi. Ei sunt grupați în două lanțuri, alfa și beta, legate între ele prin legături disulfidice. Când aceste legături se rup, insulina își pierde funcțiile metabolice. Efecte biologice: a) efect hipoglicemiant prin: • creșterea consumului tisular de glucoză, • creșterea transformării și depozitarii tisulare a glucozei sub formă de glicogen (aproximativ 200 g glicogen depozitat în ficat și 100-150g în mușchi), • creșterea sintezei de lipide din glucide, • inhibarea gliconeogenezei și glicogenolizei hepatice; b) stimularea sintezei de trigliceride din acizi grași și glicerol, la nivelul adipocitelor; c) stimularea sintezei proteice; d) inhibarea lipolizei. [21]

INTEGRALA DEFINITĂ, (mat.) =

$$\int_a^b f(x)dx$$

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \sum_{i=1}^n f(\xi_i)(x_i - x_{i-1}), \quad \xi_i \in (x_{i-1}, x_i). \quad [48]$$

INTEGRALITATE¹, (psih.) proprietate a structurilor și imaginilor perceptive de a se prezenta ca un tot unitar, ca un continuu, în baza tendinței de unificare ce se impune, în anumite limite, suplinind lacunele și reducând discontinuu la continuu. [28]

INTEGRALITATE², stare, situație a unui lucru complet întreg. **1.** Înșușirea de a constitui un sistem întreg care nu poate fi redus la suma părților sale componente. [50] **2.** Trăsătură caracteristică a sistemelor materiale vii sau nevii, care contribuie la asigurarea individualității și existenței lor. [24]

INTEGRALITATEA POPULAȚIEI, (ecol.) trăsătură caracteristică a sistemelor deschise cu autoreglare, la care însușirile populației nu se rezumă la suma acestora. O populație își menține integralitatea

datorită funcționării normale a parametrilor săi (densitate, distribuție, mortalitate, natalitate ș.a.m.d.). Datorită interrelațiilor dintre indivizi, populația se comportă ca un întreg față de alte sisteme cu care coexistă. [24]

INTEGRALITATEA SISTEMELOR ECOLOGICE, (ecol.) cu toate că orice sistem ecologic are numeroase componente vii și nevii aflate în permanentă interacție, acestea se comportă ca un întreg, menținându-și existența și trăsăturile emergente proprii, de sine stătătoare, în condițiile fluctuațiilor permanente ale condițiilor de mediu. [2]

INTEGRARE, (fiziol.) principiu de organizare care se aplică la structuri cu elemente ordonate ierarhic, nivelurile superioare exercitând controlul asupra celor inferioare; proces biologic, neurologic și psihic de cuprindere, asimilare, implicare a unui element de către alt element unificator și supraordonat. [28]

INTEGRARE FAMILIALĂ, (soc.) proces de aderare și adaptare la sistemul relațiilor și normelor sociale, realizat prin crearea, menținerea și dezvoltarea unei familii proprii de către o persoană. [32]

INTEGRARE PROFESIONALĂ, (soc.) integrarea într-o profesiune. [32]

INTEGRARE SOCIALĂ, (soc.) proces de încorporare, asimilare a individului în unități și sisteme sociale prin modelare, conform datelor și cerințelor sociale, prin adaptare la condițiile vieții sociale. [28]

INTEGRARE SOCIALĂ EUROPEANĂ, (soc.) obiectiv al politicii sociale concretizat într-un program de armonizare orientat către standardele muncii și europenizarea drepturilor individuale și colective. [68]

INTEGRARE ȘCOLARĂ, (șc.) proces de ajustare sau de simplă acomodare la condițiile școlii, unde copilul sau tânărul poate fi considerat un colaborator la acțiunile desfășurate pentru instrucția și educația sa. [32]

INTEGRAREA CUNOȘTIȚELOR, (șc., psih.) proces didactic de articulare a cunoștințelor asimilate de elevi într-un sistem unitar, stabilind legături logice între ele. Pe plan psihic reprezintă elaborarea unor generalizări de ordin integrator. [32]

INTEGRATIVITATE, (psih.) proprietate a stadiilor constând în faptul că structurile caracteristice unui anumit stadiu sunt integrate cu titlu de elemente constitutive simple în stadiul următor. [28]

INTEGRINE, (biocel.) proteine membranare, specializate funcțional; ele recepționează semnale multiple din mediul extracelular și astfel integrează activitatea unei celule în contextul ansamblului structural din care fac parte. **I.** sunt proteine heterodimere, transmembranare cu un plan structural

bine conservat. Subunitatea mare (alfa) conține 3-4 secvențe repetitive cu rol de legare a cationilor și este alcătuită din 3 domenii: extracelular, transmembranar și citoplasmic. Subunitatea mică (beta) are numeroase resturi de cisteină și se asociază necovalent cu subunitatea mare. [69]

INTEGRITATE ECOLOGICĂ, (ecol.) caracteristică a unui sistem viu care, atunci când este supus distorsiunii, își organizează și direcționează capacitatea auto-corectoare de refacere către stadiul final normal al bio-masei, corespunzător sistemului. [17]

INTEGRITATEA DATELOR, (inform.) caracteristică a programelor de gestiune a bazelor de date, care vizează protejarea acestora față de defectele apărute în echipamente sau programe. În cazul în care a fost distrusă parțial o bază de date, este posibilă reconstruirea părții distruse. [47]

INTEGRITATEA SPECIEI, (genet.) însușirea speciei de a-și păstra caracteristicile de fond genetic și fenotipic. Unul din factorii cei mai importanți care îi amenință integritatea este imigrația de gene de la speciile simpatrice înrudite. Sunt periclitate mai ales speciile incipiente încă neconsolidate genetic. (N. Ceapoiu, 1980) [50]

INTEGUMENT, (bot.) înveliș protector vascularizat al nucleei ovulului. Filogenetic provine din una sau mai multe sporofite concrescute, proces constant la diferite specii fosile din *Pteridospermales*. Ovulul gimnospermelor și majoritatea angiospermelor cu flori gamopetale posedă un singur **i.** (ex., *Apiaceae*). Speciile de angiosperme dicotiledonate și monocotiledonate, cu flori dialipetale, au ovulul prevăzut cu două **i.**: unul extern, mai gros, numit *primină* și altul intern, mai subțire, numit *secundină*. Ambele **i.** sunt alcătuite din 2-3 straturi de celule. Se formează prin diviziuni periclinale ale protodermei placentare. Plantele parazite au ovulul lipsit de **i.** (*Loranthaceae*, *Rafflesiaceae*, *Santalaceae*). [50] → OVUL

INTELECT, (psih.) cuvânt generic cu semnificații variate, utilizat pentru a desemna totalitatea funcțiilor mentale centrate în jurul gândirii abstracte și logice, capacitatea de a gândi, de a opera cu noțiuni. [28]

INTELIGENȚĂ, (psih.) funcție psihologică sau ansamblu de funcții datorită cărora organismul se adaptează la mediu elaborând combinații originale ale conduitelor, achiziționează și folosește cunoștințe noi și, eventual, raționează și rezolvă problemele conform regulilor degajate prin formalizările logicii. [28]

INTELIGENȚĂ ARTIFICIALĂ, (inform.) domeniu al informaticii care își propune crearea unor sisteme inteligente de calcul, care să posede acele caracteristici asociate în general cu inteligența în

comportamentul uman: raționament, învățare, capacitate de rezolvare a problemelor, comunicare prin limbaje evoluat etc. [47]

INTELIGIBIL, (psih.) ceea ce poate fi înțeles sau descifrat prin semnificații, prin reducere la un model intelectual de care subiectul dispune sau pe care și-l construiește ad-hoc. [28]

INTENDENȚĂ, (milit.) ramură de activitate militară din sfera serviciilor care se ocupă cu asigurarea trupelor cu alimente, echipament și alte materiale de resort. [31]

INTENSIFICARE A AFLUXULUI, (petr.) măsuri ce se iau și operații ce se efectuează la sondele în producție, în scopul reducerii sau înlăturării rezistențelor pe care le întâmpină curgerea normală a hidrocarburilor fluide din strat, în sondă, cu asigurarea debitului maxim de fluid din strat. (R. Țițeica și colab., 1972) [5]

INTENSITATE, (fiziol.) aplicată la stimuli, i. este o măsură a energiei, exprimată în unități de presiune sonoră sau decibeli pentru stimulul auditiv, în unități ale fluxului luminos pentru stimulul vizual; forță proprie a unui obiect sau fenomen, mărime tensională sau energetică, cantitativ variabilă și caracteristică atât pentru procesele fizice, cât și pentru cele psihice. [28]

INTENSITATE MACROSEISMICĂ, (ecol.) cuantificarea, pe o scară specifică, a consecințelor unui seism dintr-un loc dat, pe baza efectelor sale asupra populației, construcțiilor și mediului ambiant. [3]

INTENSITATEA NUTRIȚIEI (In), (agrochim.) indice calculat ca sumă a conținutului de macroelemente din plantă raportat la substanța uscată, sau ca raport dintre suma cationilor minerali și a anionilor minerali. [29]

INTENSITATEA PRECIPITAȚIILOR, (meteor.) raportul între cantitatea de precipitații raportată la timp

$$\left(i = \frac{hp}{t} \right) \left(\frac{mm}{min.} \right). [54]$$

INTENSITATEA SEISMULUI, (seismol.) termen de măsurare a seismelor după gravitatea distrugerii clădirilor, construcțiilor, după tipul și amploarea deformărilor suprafeței terestre și după reacțiile populației la șocul seismic. Scara de intensitate cea mai utilizată este scara Mercalli Modificat (MM) cu XII grade. *Gradul I* nu este simțit, păsările și animalele sunt neliniștite; *Gradul II* este simțit numai de puține persoane, care se găsesc în repaus, în special la etajele superioare; *Gradul III* se simte de unele persoane în interiorul clădirilor; *Gradul IV* se simte de mai multe persoane din interiorul clădirilor și de unele aflate în exterior; *Gradul V* se simte

aproape de toată lumea, mulți sunt sculați din somn; *Gradul VI* se simte de toată lumea, mulți se sperie și fug din locuințe, unele mobile grele se deplasează; *Gradul VII*, cei mai mulți oameni părăsesc locuințele; este perceput și de persoanele aflate la volan; stricăciuni considerabile în clădiri prost construite; *Gradul VIII*, casele se deplasează pe fundațiile lor, pereții ușori sunt aruncați în afară, unii pereți de cărămidă se prăbușesc; *Gradul IX*, panică generală, stricăciuni considerabile și în structuri special construite, crăpături mari în teren; *Gradul X*, sunt distruse cele mai multe structuri din cărămidă, mari alunecări de teren; *Gradul XI*, puține clădiri din cărămidă rămân în picioare, sunt distruse poduri, șinele de cale ferată sunt îndoite puternic; *Gradul XII*, distrugerea este aproape totală, obiectele sunt azvârlite în sus, au loc modificări ale reliefului. [25]

INTENȚIE, (psih.) tendință subiectivă spre ceva obiectiv. În psihologie noțiunea este utilizată cu două semnificații diferite: ca și în limbajul comun, intenția constă în faptul de a-ți propune un scop, corespunzând unei voințe sau dorințe ce precedă o acțiune. A doua semnificație se referă la o direcție care consideră că orice acțiune este intențională prin ea însăși, adică intenția, voința, dorința fac parte integrantă din acțiune – intenția corespunde în acest caz unei componente dispoziționale a acțiunii. [28]

INTERACȚIE, (ecol.) relații reciproce între 2-n componente vii și nevii din mediu (de ex., dintre biotop-biocenoză, populație-biocenoză, parazit-gazdă, pradă-prădător). [23]

INTERACȚII MULTIPLE, (ecol.) relații directe sau mediate de diverși parametri ai mediului care determină stabilitatea în orice sistem ecologic. [24]

INTERACȚII NEGATIVE, (ecol.) tip de i. prezente în special la densități mari de microorganisme ce afectează viteza de creștere a uneia dintre populații. **I. n.** includ: competiția pentru un substrat disponibil; producerea de compuși toxici de către una din populații cu efect nociv pentru alta; acumularea de metaboliți cu efect inhibitor pentru alte specii; parazitism sau prădare. [69]

INTERACȚII POZITIVE, (ecol.) relații de tip cooperant care măresc rata de creștere a microorganismelor asociate. Efectul pozitiv se poate produce chiar între celulele aceleiași specii (ex., formarea coloniilor asigură o utilizare mai eficientă a substanțelor nutritive). [69]

INTERACȚII SIMPLE, (ecol.) relațiile directe dintre două organisme vii sau între un factor abiotic și efectul său asupra unui organism viu. [2]

INTERACȚIUNE¹, (ecol.) influența reciprocă între două sau mai multe sisteme, fenomene. [50]

INTERACȚIUNE², (psih.) relații între elementele realității, exprimând influențarea reciprocă, și variabilele dependente dintre elemente, astfel explicându-se caracterul unitar, sistemic al existenței și dezvoltarea ei dialectică perpetuă. [28]

INTERACȚIUNE ATMOSFERĂ-OCEAN, (climat.) schimbul reciproc de căldură, umiditate și cantitate de mișcare între stratul superficial oceanic (maritim) și atmosferă, procese care influențează adesea clima continentală. [54]

INTERACȚIUNE BIOTICĂ, (ecol.) ansamblul relațiilor dinamice care se stabilesc între două sau mai multe organisme sau specii din sânul unei biocenoză. [3]

INTERACȚIUNE GENICĂ, (genet.) interdependența dintre două sau mai multe gene nealele, ambele sau toate fiind necesare pentru sinteza unui produs final și implicit pentru manifestarea unei caracteristici. **I. g.** determină apariția în F_2 (generația a doua) a unor raporturi de segregare deosebite de *segregarea mendeliană*, determinată de gene cu acțiune independentă. [20]

INTERACȚIUNEA SUBSTANȚELOR TOXICE, (toxicol.) două sau mai multe substanțe toxice aflate în aceeași soluție au efect combinat, care poate fi aditiv, adică fiecare substanță își exercită acțiunea ca și când cealaltă nu ar fi prezentă, fenomen numit *anergism*, sau poate avea un efect mai mare decât suma lor, numit *sinergism*, sau mai mic decât acesta, *antagonism*. Ex., toxicitatea Pb și a Zn este mult redusă în prezența Ca. [41]

INTERACȚIUNI BIOTICE, (ecol.) relațiile care se stabilesc între două sau mai multe organisme ca urmare a coexistenței lor într-un biotop. [3]

INTERASISTENȚA, (șc.) formă de activitate metodică constând în asistența reciprocă la lecții a cadrelor didactice de aceeași specialitate sau de specialități înrudite, în scopul unui schimb de experiență. [32]

INTERAURAL, (fiziol.) despre orice proces de interacțiune dintre stimulările în general liferite ale celor două urechi. [28]

INTERCELULAR, (citol.) situat între celule (ex., spațiu i.). [69]

INTERCENTRE, (anat.) oase mici între vertebre la anumite reptile; ele reprezintă hipocentrele detașate și reduse, principala parte a vertebrei fiind un pleurocentru. În cozile unor reptile intercentrele persistă sub forma unor piese bifurcate, care încadrează artera caudală, numite și *hemapofize*. [37]

INTERCEPTOMETRU, (ecol.) pluviometru instalat sub arbori, în scopul măsurării volumului precipitațiilor totale aferente mediului respectiv. [3]

INTERCEPȚIA PRECIPITAȚIILOR, (ecol.) reținerea precipitațiilor de către vegetație, clădiri și alte obstacole, care prin evaporare nu mai ajung la sol. [54]

INTERCEPȚIE, (ecol.) procent din totalul precipitațiilor reținut de vegetale, înainte ca acestea să atingă solul. [3]

INTERCLAVICULAR, (anat.) os de membrană, de obicei în formă de Y, între cele două clavicule la unii amfibieni, reptile și monotreme. [37]

INTERCONEXIUNE, (ind. energ.) legătură electrică sincronă sau nesincronă între două sau mai multe sisteme electroenergetice. [59]

INTERCOSTAL, situat între coaste (arteră, venă, mușchi). [37]

INTERDEPENDENȚĂ, (ecol.) dependență reciprocă a ființelor vii între ele și cu mediul în care acestea trăiesc. [3]

INTERDICȚIE, prevedere legală prin care se interzice săvârșirea unor anumite fapte sau acte. **1.** (psihoped.) Prohibiție educativă impusă de către un adult unui act sau unei dorințe a copilului, ea reprezentând funcția normativă a societății. **2.** (psihan.) Formă de cenzurare a sinelui de către conștiința morală, în urma căreia impulsurile criminale, tendințele sexuale etc., interzise de către mediul familial și social, sunt refulate. **3.** (jur.) Privare, prin lege, a unui bolnav mintal, de exercitarea drepturilor sale civile, ca urmare a incapacității suferite în urma deficienței psihice. [32]

INTERES, (psih.) raport de corespondență între cerințele interne, tendințele subiectului și o serie de obiecte și acțiuni astfel încât subiectul se orientează activ și din proprie inițiativă spre obiectele sau acțiunile respective, iar acestea reprezintă o valență majoră pentru subiect, îl atrag și îi dau satisfacție. [28]

INTERESE ECONOMICE, (ec.-fin.) elemente ale mecanismului economic constituind cauza nemijlocită și de stimulare a acțiunilor umane pentru realizarea unor scopuri în raport cu nevoile dobândirii bunurilor de care are nevoie. [55]

INTERFANTASMATIZARE, (psih.) apropierea anumitor membri ai unui grup, familial sau de altă natură, pe baza unei fantasmă inconștiente a unuia dintre ei, percepută prin limbaj sau comportament. [28]

INTERFAȚĂ¹ → ECOTON

INTERFAȚĂ², (inform.) punct de contact între un sistem și un alt subsistem, sau între un sistem și mediul său de lucru. Interfața om-calculator reprezintă o modalitate prin care utilizatorii interacționează cu sistemele informatice. [47]

- INTERFAȚĂ**³, (ind. energ.) graniță sau punct comun între două sau mai multe sisteme, sau între două sau mai multe entități, între care are loc o circulație de informații sau de energie. [59]
- INTERFAZĂ**¹, (genet.) faza dintre două diviziuni celulare succesive la eucariote, perioada din ciclul diviziunii celulare cuprinsă între telofază și profază. [20]
- INTERFAZĂ**², (citol.) etapă metabolică a ciclului celular care se extinde pe mai mult de 90% din durata acestuia și în cadrul căreia au loc multiple procese biochimice și morfogenetice, toate menite să pregătească celula pentru o nouă diviziune; practic, moleculele esențiale precum și numărul unora dintre organele celulare se dublează; în consecință, crește și volumul celei. Procesele metabolice sunt diferențiate pe etape, ceea ce a permis subdivizarea interfazei în 3 perioade simbolizate cu: G₁, S și G₂. În perioada G₁ (postmitotică = presintetică) au loc procese care au menirea de a pregăti replicarea materialului genetic, și anume: decondensarea maximă a cromozomilor monocromatidici; sinteza enzimelor (ex., ADN-polimeraza) și a altor factori implicați în replicarea ADN; replicarea centrozomului (acolo unde există) sau a altor structuri cu rol în organizarea și funcționarea fusului de diviziune. La finele acestei perioade apare un prim punct de control (de restricție) care decide derularea în continuare a ciclului celular sau, din contră, blocarea acestuia. În perioada S (de sinteză) au loc replicarea ADN și sinteza de proteine histonice; cromozomii devin bicromatidici. Debutul perioadei S este marcat de începutul replicării ADN, iar sfârșitul de încheierea acestui proces. Perioada G₂ (postsintetică = premitotică) este timpul în care sunt sintetizate moleculele necesare organizării fusului de diviziune și structuralizării cromozomilor (tubuline, actine, miozine) ca și cele furnizoare de energie (ATP, GTP). La sfârșitul perioadei G₂ apare un al doilea punct de restricție. Dacă toate procesele au avut o derulare normală, celula intră în etapa de diviziune propriu-zisă numită mitotică. [69]
- INTERFERENȚĂ**¹, (psih.) formă negativă de interacțiune a deprinderilor; deprinderea mai veche și bine consolidată reține formarea noii deprinderi și o deformează. [28]
- INTERFERENȚĂ**², (genet.) tendința unui *crossover* de a interfera, adică de a influența negativ apariția unui alt *crossover* (a unui *crossing over* dublu). [19]
- INTERFERON**, (biochim.) grup de proteine antivirale, cu structuri specifice. Se formează prin interacțiunea celulelor animale cu virusuri, capabile să genereze rezistență. [9]
- INTERFERONI**, (fiziol.) substanțe din categoria citokinelor, produse de multe tipuri de celule, după ce acestea au fost stimulate. Interferonul alfa (IFNa) este secretat de leucocite, IFNb este secretat de fibroblaști, IFNg este secretat de limfocitele T helper și de macrofagele activate, precum și de celulele epiteliale și endoteliale. Au rol în apărarea nespecifică a organismului, dar intervin și în apărarea specifică (răspunsul imun umoral și celular). În concluzie, ca orice citokină, și interferonii au rol în semnalizarea intercelulară. [21]
- INTERFLUVIU**, (geogr.) formă de relief pozitivă, cuprinsă între două cursuri de apă vecine; morfologic interfluviile pot fi rotunjite, ascuțite și plate. [25]
- INTERGLACIAR**, fază în cadrul glaciațiunii pleistocene care corespunde intervalelor de timp când gheața s-a retras datorită încălzirii climatului. [25]
- INTERIORIZARE**, (psih.) în accepția sa generală, termenul desemnează ansamblul de procese prin care anumite elemente ale lumii exterioare sunt integrate la nivelul funcționării mentale a unui subiect, sub formă de reprezentări ce contribuie la reorganizarea structurilor afective sau cognitive anterioare. [28]
- INTERLEUKINE**, (imunol.) mediatori moleculari ai reactivității imune; sunt peptide hidrosolubile cu rol regulator, produse de limfocite și de alte celule al căror efect se exercită asupra limfocitelor. Sunt produse *in vivo* după activarea unor celule (limfocite T, macrofage, monocite etc.) sub acțiunea antigenelor și a altor factori. Ele acționează direct asupra limfocitelor T și B și a macrofagelor și stimulează proliferarea și diferențierea lor spre celule efectoare helper, citotoxice, producătoare de anticorpi, sau modifică activitatea macrofagelor. În funcție de efectul lor i. aparțin următoarelor grupe: factori care mediază mobilitatea celulelor; factori stimulatori ai activității specifice a celulelor; factori care modifică viabilitatea celulelor etc. [69]
- INTERMITENȚĂ**, (psih.) caracteristică a unui proces ce se întrerupe periodic, având o anumită frecvență de apariție. [28]
- INTERMODAL**, (psih.) calitate a relației sau interacțiunii dintre diferite modalități senzoriale, intelectuale sau personologice, spre deosebire de relațiile sau interacțiunile dinlăuntrul unei anumite modalități și care sunt calificate ca intramodale. [28]
- INTERNALIZARE**, (psih.) concept vechi în studiul socializării; asimilare a datelor exterioare de către individ ca făcând parte din el însuși și emanând de la el însuși. [28]
- INTERNET**, (inform.) o rețea complexă de calculatoare interconectate care acoperă o regiune geografică vastă. [47]

- INTERNOD**, (bot.) porțiunea dintre două noduri tulpinale sau porțiunea de ramură cuprinsă între două noduri. Acestea sunt din ce în ce mai scurte spre vârful tulpinii sau a ramurii, iar frunzele sunt din ce în ce mai apropiate între ele și mai mici. [50]
- INTEROCEPTORI**, (anat.) receptori senzoriali în interiorul corpului unui animal; ex., în pereții stomacului și ai intestinului. [37]
- INTEROCEPȚIE**, (fiziol.) sensibilitate viscerală, organică, formată din totalitatea senzațiilor care iau naștere ca urmare a acțiunii impulsurilor de la nivelul organelor interne. [28]
- INTERPEȚIOLAR**, (bot.) organ situat între pețiole; ex., muguri, stipele. [50]
- INTERPOLARE**, (mat.) determinare a unei funcții (numită funcție de interpolare), de obicei polinom, care să aproximeze pe un interval $[a, b]$ o funcție $f(x)$ ale cărei valori sunt cunoscute numai în anumite puncte $a = x_0 < x_1 < x_2 < \dots < x_n = b$. [48]
- INTERPRETARE**, (psih.) atribuire a unui sens sau a unei semnificații unor fapte de naturi diferite, vorbire, atitudini, evenimente, situații. [28]
- INTERPRETOR**, (inform.) procesor specializat în interpretarea programelor. Diferența față de compilator este aceea că un interpretor nu produce un program obiect ce urmează a fi executat după interpretare, ci chiar execută acest program. [47]
- INTERSEXUAT**, (zool.) individ care apare a fi intermediar între mascul și femelă, fie din cauza unei anomalii a cromozomilor sexuali sau a hormonilor sexuali sau a ambelor categorii. Ei sunt de obicei sterili. [37]
- INTERSPECIFIC**, (ecol.) care se raportează la relațiile dintre indivizii unor specii diferite, aparținând aceleiași biocenoză. [3]
- INTERSTIȚIALE**, (anat.) despre celulele care ocupă interstițiile dintre alte celule, ex., cele din testicul sau ovar, care secretă hormoni sexuali secundari. [37]
- INTERSTIȚIE CAPILARĂ**, (ecol.) interstiții de dimensiuni foarte mici, unde apa se menține în pofida gravitației. [3]
- INTERSUBIECTIV**, (psih.) caracter al relațiilor psihice dintre subiecți sau dintre subiect și grup. Se deosebesc de relațiile intrasubiective sau intrapsihice prin care se desemnează raporturile interne dintre diferite componente sau procese psihice. [28]
- INTERTIDALĂ**, (acv.) zona marină litorală de oscilație a mareelor. Lărgimea acestei zone depinde de diferența de înălțime dintre marea joasă și marea maximă, precum și de relieful coastei. Este populată de organisme care necesită sau suportă emersii periodice. [70]
- INTERTRIGO**, (med. u.) leziune cutanată localizată în pli, ce constă într-un eritem mai mult sau mai puțin intens, bine delimitat, provocat în majoritatea cazurilor de streptococi sau agenți micotici. [60]
- INTERVAL DE OFILIRE**, (pedol.) domeniu de umiditate a solului (deasupra coeficientului de ofilire), în care plantele prezintă fenomene de ofilire temporară. Este delimitat în partea sa inferioară de coeficientul de ofilire. [29]
- INTERVAL PRODUCTIV**, (petr.) porțiune de sondă situată în interiorul unei roci poroase și permeabile, care posedă hidrocarburi fluide exploatabile. [30]
- INTERVALUL UMIDITĂȚII ACTIVE**, (pedol.) domeniu de umiditate a solului, delimitat la partea inferioară de coeficientul de ofilire, iar la partea superioară de capacitatea pentru apă în câmp. Mărimea intervalului umidității active reprezintă capacitatea de apă utilă a solului. [29]
- INTERVENȚIE**, (ecol.) ansamblul acțiunilor imaginate și puse în aplicare în urma unor exerciții periodice de simulare. [3]
- INTERVENȚIE UMANĂ**, (prot. med.) acțiune umană cu urmări în favoarea sau în defavoarea naturii. [24]
- INTERVERTEBRALE**, (anat.) discuri fibrocartilagineose dintre corpurile vertebrelor alăturate, la multe animale. În centrul fiecărui disc este o zonă moale, *nucleus pulposus*, care reprezintă un vestigiu al notocordului embrionar. [37]
- INTERVIU**, (soc.) procedeu de investigație care urmărește, prin intermediul procesului de comunicare verbală dintre două persoane, obținerea unor informații. A fost pentru prima dată utilizat în psihoterapie și în psihotehnică. [32]
- INTESTIN**, (anat.) acea parte a tubului digestiv care urmează după stomac. La mamifere constă din duoden, jejun și ileum (care formează intestinul subțire); colon, cecum și rectum (care constituie intestinul gros). [57]
- INTINĂ**, (bot.) membrana cea mai intimă a grăunciorului de polen și a sporului, care în cazul polenului este subțire, celulozică. [50] → POLEN
- INTOLERANȚĂ**, (psih.) atitudine de reacție excesivă față de tot ceea ce lovește un sistem de credință apărut cu pasiune. [28]
- INTOXICAȚIE**, (toxicol.) proces de modificare patologică, organică sau funcțională, determinată de pătrunderea unei substanțe toxice în interiorul unui organism. Intoxicarea poate fi naturală, produsă de un factor component al mediului; ex., gazele și fumul emanate de un vulcan activ, consumarea unor produse naturale toxice (ciuperci, alimente alterate). În alte situații intoxicația este provocată prin ingerarea conștientă de medicamente (barbiturice) sau ca urmare a consumului în exces a băuturilor alcoolice,

- a fumatului, morfinei, cafelei, precum și a oricăror substanțe halucinogene (droguri). Intoxicarea se petrece uneori lent (ex., acțiunea poluanților) sau acut (în cazul intoxicărilor alimentare). Intoxicarea ca stare patologică se produce atunci când în organism pătrunde o substanță nocivă (un pesticid, un poluant), determinând unele tulburări metabolice la nivel celular, tisular sau la un organ (plămâni, rinichi, ficat etc.). Intoxicația reprezintă efectul unor factori nocivi din mediul înconjurător ce poate modifica rata de creștere a unor populații afectate. Astfel, toxinele elaborate de unele alge și microorganisme au efect inhibitor și de reducere a efectivului unor specii. [41]
- INTOXICAȚIE ACUTĂ**, (toxicol.) formă de otrăvire rapidă ce se manifestă prin anumite simptome care se succedă într-o ordine dată formând un tablou unitar. Această intoxicare se produce atunci când concentrația substanței toxice este mare și simptomele apar după un timp relativ scurt. [41]
- INTOXICAȚIE CRONICĂ**, (toxicol.) formă de otrăvire care apare într-un timp mai îndelungat, în care nu apar la început simptome caracteristice, ci o slăbire generală, pierderea rezistenței față de agenții externi și ușurința infestării cu paraziți. Această intoxicare are loc atunci când concentrația substanței toxice este mică și deci efectul ei nociv se produce într-un timp îndelungat. [41]
- INTOXICAȚIE DIRECTĂ**, (toxicol.) pătrunderea nemijlocită a substanțelor toxice în corpul organismelor. Ex., contactul nemijlocit cu pesticidele al agriculturilor și al muncitorilor din industria pesticidelor. OMS estimează că cel puțin un milion de persoane sunt otrăvite accidental în lume cu pesticide antrenând moartea a cel puțin 40.000 dintre cei afectați. [41]
- INTOXICAȚIE INDIRECTĂ**, (toxicol.) pătrunderea prin mijlocirea unui factor intermediar a unei substanțe toxice într-un organism. Ex., intoxicarea cu anumite produse animale sau vegetale consumate, care au fost infestate cu reziduuri de pesticide acumulate în carne, lapte, fructe și legume. [41]
- INTRAAXILAR**, (bot.) aflat în axilă; ex., muguri. [50]
- INTRACELULAR**, (cit.) proces care se desfășoară în interiorul celulei; structură înglobată în citosol. [69]
- INTRAFLOREAL**, (bot.) structură aflată în interiorul florii; ex., nectarina. [50]
- INTRAGRUP**, (soc.) ansamblul membrilor grupului de apartenență al individului, așa cum se degajă el, la un moment dat, din procesul categorizării sociale. Poate fi descris ca fiind locul în care apar fenomene de favoritism, membrii intragrupului fiind apreciați mai bine decât membrii extragrupului. [28]
- INTRAMURAL**, (cit.) care are loc în cadrul peretelui celular. [69]
- INTRANET**, (inform.) o rețea de calculatoare internă a unei organizații care utilizează protocoale TCP/IP ale Internetului. De exemplu, o rețea de calculatoare din cadrul unei agenții județene de protecția mediului. [47]
- INTRAPEȚIOLAR**, (bot.) organ aflat între pețiolul frunzei și tulpină; ex., mugurii la salcâm (*Robinia pseudacacia*). [50]
- INTRASPECIFIC**, (ecol.) care are loc între membrii aceleiași specii. [24]
- INTRASTAMINAL**, (bot.) la androceul plantelor, situat în interiorul staminelor; ex., discul la *Anacardiaceae*. [50]
- INTRAUTERIN**, (anat.) în interiorul uterului. [37]
- INTRAVAGINAL**, 1. (bot.) situat în interiorul vaginei frunzei așa cum sunt lăstarii foliați care se formează în vagina unor frunze din nodurile inferioare ale tulpinii, caz întâlnit la țăpoșică (*Nardus stricta*). 2. (zool.) La mamifere, interiorul vaginului, organ de copulație al femelelor în care se introduce penisul masculului pentru a asigura reproducerea. [50]
- INTROGRESIE**, (genet.) difuzia gradată a genelor din fondul genetic al unei specii în al alteia, când există o oarecare hibridizare între cele două specii, ca rezultat al izolării genetice incomplete. [57]
- INTROIECȚIE**, (psih.) act psihic de asimilare la propriul eu a eului unei alte persoane. [28]
- INTRON**, (genet.) secvență de 100-1.000 de nucleotide situată de regulă în interiorul genei și care separă exonii – secvențele de nucleotide ADN sunt transcrise și sunt prezente în ARNm precursor din care intronii sunt eliminați, iar exonii sunt sudați rezultând ARNm matur, purtător al mesajului genetic la ribozomi. [19]
- INTRORS**, (bot.) termen folosit în biologia vegetală și însemnând „orientat spre interior“. La unele flori, cele două loje ale staminei privesc spre interior, caz întâlnit la mentă, izmă (*Mentha* sp.). [50]
- INTROSPECȚIE**, (psih.) vedere sau privire orientată spre interior, spre propriile stări și desfășurări subiective, spre deosebire de extrospecție, care este orientată în afară, spre lumea obiectivă; metodă de autoobservație. [28]
- INTROVERSIUNE**, (psih.) atitudine psihologică opusă extraversiunii, tendință de a se orienta spre interiorul sinelui, de a acorda importanță valorilor și gândurilor proprii, de a se izola de lumea exterioară. În sensul dat de Jung, introversiunea se definește prin scăderea interesului pentru lumea exterioară și interiorizarea libidoului care exercită presiune asupra subiectului. H. Eysenck a definit ca introvertiți pe acei subiecți care își pot găsi maximum de trezire la nivelul de jos al stimulării. [28]

- INTRUSIV**, (geol.) termen ce desemnează rocile magmatice formate la adâncimi mari, la presiuni și temperaturi foarte ridicate. [25]
- INTRUZIE DENTARĂ**, (stomat.) împingerea unui dinte în grosimea osului maxilar din penetrația transalveolară a rădăcinii, care se produce prin aplicarea unei forțe traumatice în axul dintelui. [43]
- INTUIȚIE**, (psih.) cunoaștere perceptivă nemijlocită de raționament. Descoperire bruscă a unei soluții fără conștiința modului de descoperire, care are loc fie la primul contact cu problema, fie după o perioadă de efort fără succes urmată de o pauză. [28]
- INTUSUSCEPȚIUNE**, (citol.) modalitate de creștere în suprafață și în grosime a peretelui celular ce constă în intercalarea și integrarea de substanțe noi printre cele preexistente. [69]
- INULINĂ**, (biochim.) poliglucidă de origine vegetală nereducătoare. Descoperită de V. Rose (1804). Are grad mic de polimerizare (molecula este formată din 30 de resturi de β -D-fructoză). Hidrolizează enzimatic și în mediul acid. Pe cale enzimatică, hidroliza se produce sub influența inulazei. În mediul acid, la rece, hidroliza are loc repede sub acțiunea acizilor slab diluați (ex., acid acetic diluat). Face parte din grupa fructani. Larg răspândită la speciile din fam. *Asteraceae* și *Liliaceae*. Se găsește în toate organele plantei, dar în special în tubercule, rizomi sau rădăcini, unde se acumulează toamna ca substanță de rezervă (*Cichorium intybus*, *Colchicum autumnale*, *Dahlia variabilis*, *Helianthus tuberosus*, *Inula helenium*, *Taraxacum officinale*, *Veratrum album* etc.). [50]
- INUNDARE A SONDELOR**, (petr.) pătrunderea în sondă a apei din straturile superioare ori din straturile inferioare sau din sinclinal, provocând micșorarea sau dispariția totală a producției de țiței. (R. Țițeica și colab., 1972) [5]
- INUNDAȚIE**, (geogr., hidrol.) acoperirea temporară cu apă a unei porțiuni emerse, ca urmare a creșterii nivelului unui râu, lac sau din altă sursă. Cauzele inundațiilor pot fi climatice, cutremurele de pământ, furtunile puternice, despăduririle, construcții hidrotehnice, ruperea digurilor. [25]
- INVADATOR**, (ecol.) califică o specie care invadează un mediu străin, câteodată în detrimentul unor specii locale. [3]
- INVAGINARE**, (anat.) pătrunderea spre interior a stratului extern al unui organism. La nivelul gurii și al anusului stratul epidermic este adesea cutat spre interior pentru a forma un înveliș pentru o parte a esofagului și pentru rectum. Un proces similar se petrece în dezvoltarea timpurie a multor embrioni, când o blastulă este convertită într-o gastrulă, prin invaginarea unei laturi pentru a forma endodermul. [37]
- INVAGINAT**, (bot.) 1. Închis în vagina frunzei. 2. Cută a peretelui celular care pătrunde în cavitatea celulară. [50]
- INVAGINAȚIE**, (med. vet.) pătrunderea unui segment intestinal într-un alt segment aflat în prelungirea acestuia, ca un deget de mânășă întors pe dos. [33]
- INVALID**, (inform.) eronat sau de nerecunoscut din cauza unei erori de calcul sau de INPUT. [6]
- INVARIANT**, în sens general, element al unei structuri sau al unui sistem formal care se menține chiar și atunci când structura a suferit una sau mai multe transformări. [28]
- INVARIANTA TRAIECTORIEI**, (ecol.) proprietatea ecosistemului de a se orienta/îndrepta și de a evolua spre starea de „climax climatic“. [24]
- INVARIANTĂ**, (ecol.) proprietatea ecosistemului ca pentru menținerea stabilității sale să fie capabil să oscileze în jurul unei stări de echilibru. [2]
- INVAZIE¹**, (med. vet.) cuprindere progresivă, caracter al unui proces patologic infecțios, parazitar sau canceros. [33]
- INVAZIE²**, (ecol.) năvălire, năpădire, invadare. În ecologie, fenomen natural prezent la unele specii, care se poate manifesta prin: a) pătrunderea masivă într-un teritoriu a unor populații animale în căutare de hrană; b) răspândirea indivizilor unor specii pe teritorii întinse ca urmare a unei creșteri numerice exagerate în locul de baștină. [24]
- INVAZINE**, (bot.) categorie de proteine asociate suprafeței bacteriilor patogene; ele formează apendice celulare (fimbrii, flageli) sau constituie un strat subțire, înalt organizat, la suprafața celulei. I. facilitează răspândirea bacteriilor în organism după fixarea și multiplicarea lor la poarta de intrare. [69]
- INVANTARIEREA STOCURILOR**, operație care constă în recenzarea arborilor de pe o suprafață dată în scopul evidențierii unor caracteristici definitorii ale acestora în legătură cu mediul aferent. [3]
- INVENTARUL EMISIILOR**, (prot. med.) lista, pe surse, a cantităților de poluanți atmosferici eliberați în atmosferă de către o comunitate locală sau regională. Inventarul emisiilor se utilizează pentru stabilirea standardelor de emisie. [17]
- INVERSIA LA SOL**, (meteor.) inversiunea temperaturii (mai cald la sol) în straturile de aer vecin cu solul, datorate în general radiației nocturne a solului. [54]
- INVERSIE**, (genet.) tip de dislocație, care constă în rotirea unui fragment cromozomal cu 180° și reaezarea lui în același cromozom. [20]
- INVERSIUNE¹**, (șc.) în domeniul învățării discriminative, inversiunea constă în schimbarea valorii stimulului pozitiv în stimul negativ și invers. [28]

- INVERSIUNE²**, (anat.) malformație congenitală din categoria anomaliiilor generalizate, caracterizată prin poziționarea inversă „ca în oglindă“ a organelor din cavitatea toracică și/sau abdominală: rotație a poziției organelor față de axa de simetrie a corpului, împreună cu structurile vasculo-nervoase aferente acestora. [33]
- INVERSIUNE AFECTIVĂ**, (psih.) mod de reacție printr-o stare de bună dispoziție la o situație negativă din mediu și printr-o proastă dispoziție la o situație favorabilă. [28]
- INVERSIUNE DE VEGETAȚIE**, (bot.) dispunerea, pe altitudine, a unităților de vegetație invers decât în ordinea normală (de exemplu: prezența pădurilor de molid în văi reci, la altitudini mai mici decât pădurile de fag sau de amestec de rășinoase). [15]
- INVERSIUNE TERMICĂ**, (meteor.) anomalie termică în sensul creșterii temperaturii cu altitudinea. [54]
- INVESTIRE**, (psihan.) concept psihanalitic, bazat pe un model energetic care presupune o energie psihică ce poate fi fixată la o reprezentare, la un corp, la o parte a corpului sau la un obiect. El indică atât actul de a investi, adică de a încărca cu energie, cât și cantitatea de energie investită. [28]
- INVESTIȚIE**, (ec.-fin.) sumă de bani cheltuită pentru cumpărarea bunurilor de capital. [58]
- INVESTIȚIE EXTERNĂ DE PORTOFOLIU**, (ec.-fin.) achiziționarea de acțiuni de către investitorii străini de la unele firme deja existente. Ea reprezintă un plasament financiar, o investiție în titluri financiare tranzacționate pe piața capitalului. [55]
- INVESTIȚIE EXTERNĂ DIRECTĂ**, (ec.-fin.) plasarea de către investitorii străini în unele țări a capitalurilor pentru înființarea de firme industriale, de construcții, transporturi, societăți agricole, societăți bancare. [58]
- INVESTIȚII EXTERNE**, (ec.-fin.) transferuri de capital dintr-o țară în alta sub forma investițiilor directe sau de portofoliu. [55]
- INVOLTĂ**, (bot.) despre o floare formată dintr-un număr foarte mare de petale provenite din transformarea staminelor sau a carpelelor, caz întâlnit la bujor (*Phaenicia officinalis*), trandafir (*Rosa* sp.); provenite din despicarea vechilor petale ca la cerceluși (*Fuchsia* sp.); provenite din transformarea florilor tubuloase în flori ligulate întâlnite la dalie (*Dahlia pinnata*, *D. coccinea*), crizanteme (*Chrysanthemum carinatum*, *C. coronarium*) etc. [50]
- INVOLUCEL**, (bot.) totalitatea hipsofilelor de la baza radiilor umbelulelor; ex., inflorescențele de la speciile ce aparțin familiilor *Apiaceae/Umbelliferae*, *Euphorbiaceae*. [50]
- INVOLUCRAL**, (bot.) care formează un involucriu sau care aparține involucriului; ex., foliole, scvame. (C. Váczy, 1980) [50]
- INVOLUCRU**, (bot.) despre inflorescențele plantelor, verticil de bractei (hipsofile) de la baza unor inflorescențe, aspect întâlnit la florile speciilor din cadrul familiilor *Apiaceae/Umbelliferae*; ex., bracteele sau foliolele involucriale ale antodiului la *Asteraceae/Compositae*; hipsofilele care protejează floarea sau inflorescența la ceapă (*Allium cepa*), la ghiocel (*Galanthus nivalis*). [50]
- INVOLUTIV**, (bot.) răsucit. La plante, organ răsucit spre interior, spre fața superioară, aspect întâlnit la prefoliație. [50]
- INVOLUȚIE¹**, (fiziol.) regresie a capacităților funcționale și structurale ale unor organe și funcțiuni; regresie consecutivă unei evoluții, caracterizând, în particular, modificările ce pot fi observate în cursul îmbătrânirii. [28]
- INVOLUȚIE²**, (fiziol.) scăderea în talie a unui organ; ex., timuș și alt țesut limfoid după pubertate. [37]
- INVOLUȚIE³**, (anat.) transformare fiziologică sau patologică desemnând o regresie care survine într-un organ, la nivelul întregului organism sau în cadrul unui proces patologic. [33]
- INYANGA**, parc național situat în Zimbabwe. Suprafața, 34.609 ha (1953). Altitudine, 1.200-2.550 m. Ocrotește o pădure tropicală în care domină specia *Widdringtonia whytei*, o faună caracteristică și ruine ale vechii civilizații a negrozilor. [50]
- IOAN BOTEZĂTORUL**, (rel.) proroc, fiul arhierelui Zaharia și al Elisabetei. S-a născut în cetatea Orini, iar Biserica sârbătorește nașterea lui la 24 iunie. El a pregătit „calea“ venirii Mântuitorului și de aceea mai este numit și „Înaintemergătorul“. La scurt timp după naștere, Ioan a mers în pustie, ducând o viață ascetică. Când L-a botezat pe Mântuitorul în Jordan, el a văzut pe Duhul Sfânt în chip de porumbel și a auzit glasul Tatălui mărturisind despre Mântuitorul Iisus Hristos. Sf. Ioan a mărturisit în fața lumii că Iisus Hristos este Mesia. El a fost martirizat prin tăierea capului de către regele Irod Antipa. [63]
- IOD** (I), (chim.) element chimic cu caracter de nemetal din grupa a VII-a principală. Are Z 53 și structura învelișului de electroni [Kr] 4d¹⁰5s²p⁵. Apa de mare conține I în concentrație mică, legat în cea mai mare parte organic. Plantele marine extrag I din apa de mare. I se regăsește în cenușa acestor plante (în care a fost descoperit), sub formă de NaI. I apare în concentrații foarte mici în toate viețuitoarele și este indispensabil pentru viața acestora. La animalele superioare, I este concentrat în glanda tiroidă. Lipsa de I din apa de băut determină apariția unei maladii numită cretinism sau gușă. I se prezintă sub forma unor foițe cristaline sau plăci lucioase de culoare brun închisă, aproape neagră. Are p.t. 113,7°C și p.f.

184,5°C. Sublimează înainte de a se topi. Este greu solubil în apă, în schimb se dizolvă ușor în solvenți organici (CS₂, CCl₄, CHCl₃ etc). Se întrebuițează în industria coloranților, în medicină etc. [36]

IOD 131, (ecol.) substanță radioactivă reprezentând unul din produsele fisiunii nucleare foarte periculoase al recăderilor radioactive. Există o corelație foarte strânsă între poluarea aerului cu ¹³¹I, a alimentelor și accidente nucleare. Urmând lanțul alimentar: sol → plante → bovine, ajunge în corpul uman prin lapte și carne. Iodul se acumulează în tiroidă. [41]

IODARE, (ecol.) adăugarea de iod sau de compuși iodati pentru dezinfectarea apelor destinate consumului uman (prevenirea gușei). [3]

ION, (fiz.) particulă încărcată electric pozitiv sau negativ de ordinul de mărime al atomilor sau moleculelor, a cărei sarcină electrică, în valoare absolută, este un multiplu întreg al sarcinii elementare. Procesul de formare de ioni într-un mediu se numește *ionizare*. [38]

ION ADSORBIT, (pedol.) ion reținut la suprafața unui solid prin reacții de schimb ionic sau alte reacții. Majoritatea ionilor se găsesc în forme schimbabile, iar unii în forme neschimbabile. [29]

ION COMPLEMENTAR, (pedol.) fiecare dintre ionii care împreună cu ionul luat ca referință alcătuiesc capacitatea de schimb cationic a solului. [29]

ION NUTRITIV, (agrochim.) ion al unui element de nutriție care este adsorbit sub această formă de către plante în procesul de nutriție minerală. Principalii cationi sunt: NH₄⁺, K⁺, Ca²⁺, Mg²⁺, Fe²⁺, Mn²⁺, Cu²⁺, Zn²⁺, iar principalii anioni: NO₃⁻, H₂PO₄⁻, HPO₄²⁻, SO₄²⁻, MoO₄²⁻, BO₃³⁻, PO₄³⁻. [29]

ION PRINCIPAL, (ecol.) ion cu rol determinant în cadrul echilibrului acido-bazic al oricărui ecosistem. [3]

ION SCHIMBABIL, (chim.) ion adsorbit reversibil într-o formă în care poate participa la procese de schimb ionic. [29]

IONA, parc național situat în Angola. Suprafața, 270.750 ha (1964). El posedă ecosisteme de câmpie deschisă (savană cu acacii), tipic africană, și habitat pentru multe mamifere constând în rinoceri alb, rinoceri negri, zebre, antilope, elefanți. Aici crește gimnospermul relict *Welwitschia mirabilis*. [0]

IONESCU DE LA BRAD, Ion (1818-1891), agronom, economist și statistician român. Membru de onoare al Academiei Române (1884). Întemeietor al științei agricole moderne în România. Contribuții semnate la organizarea primelor experiențe agricole, a fermelor model. Rol important în înfăptuirea reformei agrare din 1864. Monografiile privind agricultura („Agricultura română din județul Dorohoi“, „Agricultura română din județul Mehedinți“,

„Agricultura română din județul Putna“, „Manual de agricultură“). A considerat că factorii principali care determină transformarea raselor de animale sunt: clima, regimul alimentar și ereditatea. Pentru ameliorarea rasei vitelor a recomandat regimul alimentar și selecția. Organizatorul primului serviciu de statistică din Moldova. Membru al unor societăți științifice din străinătate. [11]

IONESCU-ȘIȘEȘTI, Gheorghe (1885-1967), agronom român, membru al Academiei Române (1936), prof. univ. la Iași și București. De mai multe ori ministru. A studiat fertilitatea solurilor din România, a creat soiul de grâu A 15 și a pus bazele cercetărilor științifice în agricultură („Cultura porumbului“, „Cultura grâului“, „Principalele tipuri de sol din România“, „Agrotehnica“). A întemeiat Institutul de Cercetări Agronomice (1928). Drept recunoștință, Academia de Științe Agricole și Silvicultură din țara noastră îi poartă numele. [11]

IONESCU-ȘIȘEȘTI, Vlad (1918-2003), inginer agronom, doctor în agronomie (1968), docent în științe (1973), membru titular al Academiei Agricole și Silvicultură „Gh. Ionescu-Șișești“, membru în Uniunea Internațională pentru Conservarea Naturii (1971-1985), Comisia de Hidrologie a Academiei Române (1977-1980), Societatea de Istorie și Retrologie Agrară (1992-2003), profesor la Institutul Agronomic „N. Bălcescu“ din București. Domenii de cercetare: exploatarea agricolă a terenurilor amenajate pentru irigații; proiectarea și exploatarea amenajării de irigații cu ape uzate de la complexele de animale; producerea composturilor obținute din nămolurile de la stațiile de epurare a complexelor de animale; îmbunătățiri funciare și protecția mediului. A publicat peste 100 de lucrări științifice și 7 cărți. [11]

IONESCU-ZANE, Dem (1863-1922), silvicultor român, membru fondator al Societății „Progresul Silvic“ (1886), colaborator la „Revista pădurilor“ și inspector general în administrația forestieră. A elaborat studii și lucrări referitoare la economia și organizarea forestieră, la necesitatea pepinierelor silvice și a plantațiilor, a făcut referiri la tăierile rase aplicate în pădurile României, organizarea serviciului silvic, criza lemnului ș.a. [11]

IONI, (chim.) atomi sau grupe de atomi purtând sarcini electrice. Exemple: Na⁺, NH₄⁺, S²⁻, SO₄²⁻ etc. [36]

IONIZARE, (chim.) proces de formare a ionilor. [36]

IONIZAREA ATMOSFEREI, (meteor.) încărcare cu sarcină electrică a moleculelor de aer neutre sau a altor particule în suspensie, ca urmare a coliziunii cu particule încărcate cu mare energie. [54]

IONOGRAMĂ SANGVINĂ, (fiziol.) concentrația plasmatică a fiecărui electrolit, important a fi

cunoscută în practică, mai ales în diagnosticul și tratamentul bolilor renale și în conducerea tratamentului cu diuretice. Valori normale: $\text{Na}^+ = 135\text{-}150\text{mEq/l}$, $\text{K}^+ = 4,5\text{-}5\text{mEq/l}$, $\text{Ca}^{2+} = 5\text{mEq/l}$, $\text{Mg}^{2+} = 2,5\text{mEq/l}$, $\text{Cl}^- = 97\text{-}105\text{mEq/l}$, $\text{HCO}_3^- = 24\text{-}27\text{mEq/l}$. [21]

IONOSFERĂ, atmosfera situată la altitudine de la 70 la 500 km în care ionii și electronii liberi sunt în cantitate suficientă pentru a reflecta undele electromagnetice. [54] Există două straturi puternic ionizate: primul este Kennely Havyside aflat la înălțimea de 100 km și al doilea Appleton la înălțimea de 200-300 km. Pe lângă acestea există straturi mai puțin ionizate ce au proprietatea de a reflecta undele radio, permițând efectuarea legăturilor radio pe tot globul. [50]

IOSTA (*Ribes nidigrolaria*, fam. *Grossulariaceae*), (agric.) hibrid obținut din încrucișarea speciilor *R. nigrum* x *R. divaricatum* x *R. grossularia*. Arbust fructifer ce formează tufe de până la 2 m înălțime, cu bace de mărimea agrișelor, însă grupate în ciorchini asemănători cu ai coacăzului. Planta este foarte rustică, suportă bine iernile de la noi și este rezistent la boli. Fructele au aroma și bogăția în vitamina C a coacăzului și gustul plăcut-acrișor al agrișelor. Tehnologia și utilizările sunt asemănătoare cu ale coacăzului și agrișului. [40]

IPOHONDRIE, (psih.) stare psihică anormală caracterizată printr-o preocupare exagerată a cuiva față de propria-i sănătate. Frica obsesivă de a nu se îmbolnăvi, interpretarea unor senzații organice banale ca fiind semnele unor boli grave, convingerea nejustificată a pierderii sănătății sunt forme de manifestare a ipohondriului. [28]

IPOMEAMARON, (biochim.) fitoalexină produsă de plantele de batat (cartof dulce). [61]

IPOSTAS, (rel.) 1. Modul de a fi (subzista) al Sfintei Treimi: unică în ființă întreit personală (ipostatic). Identitatea de natură, voință, putere și lucrare a Ființei este perfect egală în cele Trei Persoane: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. 2. Nu sunt trei naturi divine (trei dumnezei), ci una singură subzistând în trei ipostasuri consubstanțiale firii, dar distincte între ele, fără a se amesteca (confunda) din pricina naturii comune (întregi). Tatăl ca persoană este *nenăscut*, Fiul „născut“ dar „împreună fără de început cu Tatăl și cu Duhul Sfânt“, iar Duhul Sfânt este „purces“. În limbaj teologic: *de la* Tatăl, *prin* Fiul, *în* Duhul Sfânt. 3. Raportul dintre „ființă“ (natură, fire) și „ipostas“ (persoană) a constituit una dintre cele mai fascinante preocupări ale gândirii filosofice și teologice de-a lungul timpului. Ipostasuri, nu ipostaze. [14]→ ENIPOSTAZIERE

IPOTECĂ, (ec.-fin.) faptul de a ipoteca. Drept real care guvernează un bun mobil pentru a se garanta plata unei creanțe. Debitorul are obligația unei plăți la scadență. [58]

IPOTEZĂ¹, (șt.) explicație provizorie (plauzibilă) la o problemă științifică bazată pe cunoștințele disponibile și generalizări ale unor observații, pentru care nu există suficiente cunoștințe. **I. Big-Bangului** – i. marii explozii care postulează că expansiunea universului a început o dată cu marea explozie ce a avut loc acum circa 10-20 miliarde de ani. În condițiile inițiale de temperatură foarte mare și densitate foarte variată, se presupune că au putut exista numai radiațiile și particulele elementare. Prin extinderea și răcirea lentă a universului primordial au apărut stelele, galaxiile. Este ipoteza cel mai bine fundamentată și ca urmare considerată cea mai verosimilă. **I. simbiozei seriale** – i. elaborată de Margulis (1967, 1981) conform căreia mitocondriile, cloroplastele, microtubulii și flagelii de tip eucariot sunt la origine bacterii libere care au fost încorporate (ingerate, dar nu digerate) prin endocitoză de celule ancestrale mai mari cu care au realizat asociații simbiotice mutualiste. Endosimbiontul a obținut necesarul de la gazdă care, la rândul său, a beneficiat de capacitatea endosimbiontului de a folosi oxigenul în reacțiile oxidative sau energia luminoasă în sinteza substanțelor organice. Cu timpul autonomia organismelor „invadatoare“ s-a diminuat treptat prin transferul de material genetic spre genomul nuclear al gazdei. Astfel, endosimbiontul și-a pierdut statutul de organism, dobândindu-l pe cel de organit. Procesul s-a realizat în etape succesive: 1. formarea promitocondriei în momentul în care o bacterie gazdă, heterotrofă, facultativ anaerobă, a înglobat o bacterie aerobă, posesoare a enzimelor ciclului Krebs. 2. asocierea cu unele bacterii libere, mobile, anaerobe, asemănătoare spirochetelor actuale. 3. endocitoza unor cianobacterii care vor deveni cloroplaste. **I. sistemului solar și a formării pământului** – mai documentat pare a fi postulatul lui E.E. Barnard, J. Bok, L. Spitzer Jr., potrivit căruia sistemul solar a apărut ca rezultat al unei fuziuni rapide dintr-o mare masă de particule și o masă gazoasă agitată. Pare rezonabil să considerăm că cea mai mare parte din această masă s-a concentrat într-o singură unitate, formând soarele. Partea de materie rămasă, redusă în comparație cu prima, s-a condensat separat formând micorpusculi sau miniplanete. Agregarea acestora, favorizată de atracția universală, a dus la formarea planetelor componente ale sistemului solar. Potrivit acestei ipoteze, acest fenomen, implicit formarea planetei noastre Terra, a avut loc acum 4,5-4,8 miliarde de ani. Pământul, în stare primitivă, conținea miezul topit și stratul

exterior rezultat în urma răcirii. Craterele vulcanice rămase în scoarța pământului au reprezentat „supape” de expluzare a căldurii și a masei supraîncălzite din centrul de fuziune. Atmosfera primitivă din jurul pământului era formată din gaze cu proprietăți diferite, ce erau emanate din interiorul planetei: H₂, NH₃, CH₄, H₂S și H₂O. Pe pământ se realizase astfel un mediu cu mare capacitate reducătoare. Aceasta era întreținută de prezența în atmosferă a H₂O, H₂, N₂, Co, Co₂, CH₄, NH₃. Evolutiv, planeta primitivă și atmosfera se răcesc și apa se condensează formând primele oceane; în acestea sunt solubilizate, pe lângă gazele existente în atmosferă, și unii compuși. Lumina, generată de fenomenele incandescente, radiațiile ultraviolete și cele electromagnetice emise de soare pătrund în stratul atmosferic ce înconjoară pământul. În acest fel se presupune că a apărut primul ciclu natural în care nopțile reci alternează cu zilele călduroase datorită rotației Pământului în jurul Soarelui. Toate aceste evenimente și elemente formează condițiile favorabile ce vor sta la baza multiplelor și diverselor reacții probiotice pentru realizarea structurilor chimice variate și esențiale pentru apariția pe pământ a sistemului denumit viață.

I. *stady-state* – care postulează că universul a existat dintotdeauna; dispersia materiei ca urmare a expansiunii universului a fost și este completată de crearea de materie care are loc în mod continuu. [69]

IPOTEZĂ², (mat.) ansamblul elementelor care sunt și pe baza cărora se demonstrează o teoremă sau se rezolvă o problemă. Denumirea a fost dată de Platon. [48]

IRADIERE, (ecol.) radiații ionizante de origine naturală sau artificială, receptate de un individ, un grup, o populație etc. [3]

IRASCIBILITATE, (psih.) stare psihică particulară caracterizată prin excitabilitatea exagerată, însoțită de reacții afectiv-negative, supărătoare; dispoziție către pierderea echilibrului emoțional în sensul apariției frecvente și nejustificate a nemulțumirii, a respingerii altora. [28]

IRAȚIONAL, (psih.) ceea ce este contrariu sau inaccesibil explicației raționale. [28]

IRIDACEE (*Iridaceae*), (bot.) familie care cuprinde 60 de genuri, cu cca 1.500 de specii de plante monocotiledonate erbacee perene. Răspândite în regiunile calde și temperate ale globului. Rizom repent sau cu bulbotuber. Frunze întregi, lanceolate, uneori ensiforme, alterne, biseriante, cu nervuri paralele. Flori actinomorfe sau zigomorfe, bisexuate (hermafrodite), protejate de foliolele spatului; perigon tubulos la bază, din 6 tepale (lacinii) dispuse în 2 cicluri; androceul din 3 stamine, cu antere extrorse; gineceul inferior, cu ovar trilocular și stigmat foliacee. Formula florală: ♂* sau $-\cdot P_{3+3} (3+3); A_3 \overline{G}_{(3)}$; Polenizarea entomofilă. Fruct capsulă, multisperma.

Flora spontană a României conține 34 de specii aparținând la 5 genuri: *Iris*, x = 5, 6, 7, 8, 11, 17; *Sisyrinchium*; *Crocus*; *Fereesia*; *Gladiolus*, x = 15. Importanță decorativă, medicinală. [50]

IRIDIU (Ir), (chim.) element chimic cu caracter metalic din grupa a IX-a secundară. Are Z 77 și structura învelișului de electroni [Xe] 4f¹⁴5d⁷6s². Însoțește Pt (în ale cărei minerale se găsesc până la câteva procente de Ir) și uneori aurul. Un aliaj de osmiu și Ir (osmiridiu) se găsește ca atare în natură și servește pentru obținerea Ir. Este un metal alb-argintiu, dur, p.t. 2.410°C, p.f. 4.130°C. Este rezistent la acțiunea agenților chimici. Nu este corodat de nici un acid, inclusiv apa regală. Aliat cu Pt (1-10% Ir) se utilizează pentru confecționarea vaselor de laborator foarte rezistente. Se mai folosește în industria electrotehnică, la confecționarea unor termoelemente. [36]

IRIDOCICLITĂ, (med. vet.) inflamație a irisului și a corpiilor ciliari. Perilimbic se poate observa un halou inflamator, irisul este tern iar pupila apare adesea mică și neregulată. În paralel, în camera anterioară a ochiului pot fi observate precipitate albe. [33]

IRIDODIAL, (biochim.) dialdehidă extrasă din numeroase specii de insecte: *Topinoma nigerrimum*, *Iridomyrmex rufoniger*, *I. nitidiceps*, *Dolichoderus scabridus* etc. cu rol de apărare chimică. [41]

IRIDOMIRMECINĂ, (biochim.) substanță cu proprietăți insecticide și antibiotice secretată de glandele anale ale insectei *Iridomyrmex humilis*. [41]

IRIGAȚIE, (agric.) asigurarea necesarului de apă pentru buna desfășurare a proceselor biofizilogice. Operațiunea se realizează prin lucrări și metode speciale. [49]

IRIS, (anat.) diafragmă musculară pigmentată, a cărei deschidere și închidere reflexă determină căderea unor cantități variate de lumină pe retinele vertebratelor și ale cefalopodelor superioare (reflexul irisului). Contribuie la adâncirea focalizării în timpul acomodării. [37]

IRITABILITATE, (biol.) proprietate generală a materiei vii de a reacționa diferit la agenții mediului. [50]

IRITANȚI, (prot. med.) care irită, supără. Substanțe corozive, caustice sau cu alte proprietăți care afectează țesuturile vii cu care vin în contact. [23]

IRITAȚIE, în limbajul curent, termenul desemnează o inflamație ușoară. [33]

IRITĂ, (med. u.) inflamația membranei iriene, asociată de obicei cu inflamația corpului ciliar. [60]

IROD CEL MARE (37 î.Hr.-4 î.Hr.), rege al Iudeii; a refăcut Templul și a zidit Cezareea. A fost un mare despot, ucigându-și soția și pe cei doi fii, iar la nașterea Mântuitorului a ordonatuciderea a 14.000 de prunci din ținutul Bethleemului. [63]

IRONIE, (soc., psih.) accentuarea exagerată a unei calități sau a rezultatului unei acțiuni cu intenția de a se înțelege tocmai contrariul. [28]

IRRAWADDY, fluviu în Asia (peninsula Indochina). Izvorăște din Munții Himalaya și se varsă în Marea Andaman prin deltă. Are o lungime de 2.150 km, iar suprafața este de 430.000 km². Afluenți importanți sunt: Shweli și Myitnge. În delta fluviului se află capitala Birmaniei, Rangoon. [25]

IRTÎȘ, cel mai mare afluent al fluviului Obi. Are o lungime de 4.248 km și o suprafață a bazinului de 1.643.000 km². Izvorăște din Munții Altaiul Mongol. Trece prin orașul Omsk. [25]

IRUPERE, (ecol.) invazie explozivă a unor populații de animale într-o arie geografică dată, ca urmare a unor schimbări favorabile ale condițiilor ecologice. [3]

ISALO, parc național situat în Madagascar. Suprafața, 81.540 ha (1962). Se află amplasat pe partea sudică a insulei Madagascar, într-o regiune montană bogată în văi de tipul canioanelor, cu roci sculptate în forme pitorești și cu o vegetație de păduri tropicale primare, cu multe plante endemice. Dintre animale sunt protejate 8 specii de lemurieni (negru, mongozul, sifaca, aye-aye, indri), maimuțe primitive nocturne, cameleoni, crocodili etc. [50]

ISCHEMIE, (med. u. și vet.) tulburare a circulației sangvine caracterizată prin reducerea (ischemie parțială) sau suprimarea totală (ischemie completă) a aportului de sânge arterial dintr-un țesut sau organ, sau dintr-un teritoriu limitat zonei de repartiție arterială. Denumită și *anemie locală*, ischemia persistentă și totală duce la instalarea infarctului. [33]

ISCHIUM, (anat.) osul ventral posterior de pe fiecare latură a centurii pelviene de la un vertebrat tetrapod. [37]

ISDN, (inform.) abreviere pentru *Integrated Services Digital Network*, o rețea de comunicații digitale ce evoluează de la serviciile telefonice existente. Scopul acestui serviciu este de a înlocui liniile telefonice curente care necesită conversie analog-digital, cu comutare total digitală. Prin aceasta se oferă operatorilor servicii de comunicații mai extensive și mai rapide, pe aceeași linie telefonică putându-se efectua simultan transmisii de date, fax și voce. [8]

ISEO, lac glaciatic situat în Italia. Face parte din seria lacurilor nord-italiene. Are suprafața de 65,3 km² și o adâncime destul de mare (250 m). [45]

ISIBORO SECURE, parc național situat în Bolivia. Suprafața, 1.200.000 ha (1965). Ocrotește o pădure tropicală de tip amazonian. [50]

ISIHIE, (rel.) stare de liniște, de împăcare interioară în sens duhovnicesc, la care ajung acei creștini (mireni, monahi) practicând „rugăciunea inimii” („Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul”). **Isihasm** – tradiție specifică

creștinismului răsăritean începând cu sec. IV-V (Părinții pustiei, Antonie cel Mare, Pahomie etc.), fundamentată teologic în decursul a două secole (XII-XIV). Printre cei care au contribuit la crearea acestui curent isihast se numără: în primul rând Părinții capadocieni (Vasile, Grigorie și Ioan Gură de Aur), Dionisie Areopagitul, Macarie Egipteanul, Ioan Scărarul, Simeon Noul Teolog, Grigorie Sinaitul, Grigorie Palama. În centrul *rugăciunii isihaste* accentul cade pe coborârea *minții* în *inimă*, pe smerita cugetare care, unită cu centrul spiritual al ființei umane (inima), se simte învăluită în tăcerea divină. [14]

ISO, abreviere de la *International Organization for Standardization*, asociație internațională de țări membre, care lucrează la stabilirea standardelor globale pentru comunicații și schimb de informații. [6]

ISOCOLUS, (cecid.) gen de cinipide (*Hymenoptera* – *Cynipidae*) prezent în România prin două specii ce produc gale pe plante din familia *Asteraceae/Compositae*. Galele se formează pe rădăcină, tulpină, fructe. Ex., *Isocolus jaceae* formează gale în fructele de *Centaurea jacea*, *C. montana*, *C. scabiosa*; *I. scabiosae* se întâlnește pe rădăcini și tulpini de *Centaurea nigra*, *C. orientalis*, *C. scabiosae*. Răspândire geografică: Europa, America de Nord. [41]

ISOËTACEE (*Isoëtaceae*), (bot.) familie care cuprinde 61 de specii de plante pteridofite actuale, terestre, acvatică (submerse, amfibii) și palustre, supraviețuind din Cretacic. Tulpină subterană scurtă (rizofor) cu radicele lungi, subtiri, bifurcat ramificate. Frunze lineare, trofofite (asimilatoare) și sporofite, dispuse în rozetă; macrosporofitele dispuse la exterior, microsporofitele la interior. Macrosporii tetraedici, microsporii eliptici. Genuri: *Isoëtes* (60 de specii) cu largă răspândire pe glob și *Stylites andicula*, descoperită în Munții Anzi (Peru). Flora spontană a României a avut în componența sa 2 specii: *Isoëtes lacustris* și *I. setacea* care au dispărut. [50]

ISOFIA LAVANDEI (*Isophya tenuicerca*), (zool.) dăunător. Adultul are corpul galben-roșiatic. Pe partea dorsală, poartă pete și dungi negre și galbene. Antenele au lungimea aproape egală cu corpul. Femela este lipsită de aripi. Masculul posedă aripi mici, nu poate zbura și se deplasează prin sărituri. Produce o singură generație pe an. Iernează sub formă de ou. Larvele apar la sfârșitul lunii martie și începutul lunii aprilie. Cele mai mari pagube sunt produse în luna mai. Adulții apar în luna iunie și depun ouă în sol la cca 1 cm adâncime. Combaterea se face prin menținerea culturii curate de buruieni, măruntirea solului după recoltare, pentru distrugerea ouălor depuse în sol. Chimic se combate prin

- Lindatox 3 PP, Diazinon 60 CE în concentrație de 0,2%, Wofatox 30 CE în concentrație de 0,1% etc. (E. Păun, A. Mihalea, A. Dumitrescu, M. Verzea, O. Coșocariu, 1988) [50]
- ISOPODE** (*Isopoda*), (zool.) ordin care cuprinde malacostracei mici (0,5-20 mm). Nu au carapace. La cap sunt sudate 1-2 toracomere. Somite abdominale parțial sudate, ultimele sudate la telson. Au o pereche de maxilipe. Celelalte toracopode uniramate s-au modificat. La mascul, primele 2 pleopode sunt transformate în gonopode. Inima este abdominală. Branhiile sunt atașate de pleopode. Ochii sunt imobile, sesili. Au glandă maxilară. Trăiesc în mediul marin ca forme libere, ex., *Idothea*, sau parazite pe pești și crustacei, ex., *Anilocra*. Se cunosc și specii de apă dulce, *Asellus*, de ape freatică. Alte forme sunt terestre, ex., *Oniscus*, *Procellio*. (L. Solomon, 1983) [50]
- ISOPTERE**, (zool.) grup taxonomic, ordin de insecte tropicale și subtropicale primitive, sociale, cu aripile identice ca formă și structură a nervațiunii; au regim xilofag, reușind să digere celuloza cu ajutorul unei flore intestinale formate din protozoare ce pot secreta enzime celulozolitice; popular sunt cunoscute sub numele de „termite”. [62]
- ISSÏK-KUL** (*Lacul fierbinte*), rezervație naturală situată în Kirgizstan. Suprafața, 809.000 ha (1948). Altitudinea lacului, 1.609 m. Se află în centrul Munților Tian-Shan, incluzând lacul tectonic Issik-Kul, care nu îngheață niciodată. Apa lacului are un volum de două ori mai mare ca al Mării Aral. Suprafața lacului este de 6.200 km², lungimea de 177 km, iar adâncimea maximă de 702 m. Pe lac circulă nave de transport și de croazieră. Lacul se alimentează din ghețari și are un mare grad de puritate. Sărurile concentrate din lac (5,8 g/l) vindecă numeroase boli. Climatul este cald și uscat, dar mai blând decât al regiunilor înconjurătoare. Temperatura apei lacului la suprafață este de 17-23°C pe timp de vară, iar în timpul iernii de 3°C. Dintre plante sunt protejate câținișurile, valoroase plante medicinale, pădurile, precum și pașiștile de lălele de munte. Fauna de interes include: fazanul, arharul, cerbul, căprioara, porcul mistreț, moscul etc. Au fost acclimatizate andrata și enotul. În apa lacului se află 11 specii de pești, dintre care 6 specii sunt endemice. [50]
- ISTERIE**, (psih.) formă de nevroză caracterizată prin hiperexpresivitate somatică a imaginilor și a afectelor inconștiente. [28]
- ISTEȚIME**, calitate a activității intelectuale ce definește rapiditatea și multitudinea operațiunilor de judecare, înțelegere și însușire. [32]
- ISTIOPHORIDE** (*Istiophoridae*), (zool.) pești-avantai: pești rapid înotători cu dorsala foarte mare, ca o pânză de barcă, ce poate fi coborâtă într-un șanț. Fizocliști. [37]
- ISTM**, (geogr.) fâșie îngustă de uscat mărginită de ape, care unește două regiuni de uscat mai întinse (două continente sau o peninsulă și un continent). [25]
- ISTORIE**, știință socială care înfățișează dezvoltarea economică, socială, politică și culturală a societății omenești, din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre. [32]
- ISTRU**, (anat.) la pești, porțiunea dintre marginea inferioară a aparatului opercular și baza înotătoarelor pectorale. [10]
- ISURIDE** (*Isuridae*), (zool.) familie de rechini cu corp hidrodinamic, care se hrănesc în special cu pești. Unii sunt periculoși pentru om (*Carcharodon*). Oovivipari. [37]
- ITALIC**, (inform.) un tip de stil din cadrul unui font, în care caracterele sunt ușor înclinate spre dreapta. [6]
- ITATIAIA**, parc național situat în Brazilia (statele Rio de Janeiro și Minas Gerais). Suprafața, 12.000 ha (1937). Altitudine, 750-2.787 m. Ocrotește peste 100 de endemisme și mai multe etaje de vegetație. Se află amplasat într-un masiv de proveniență vulcanică cu altitudinea maximă în vârful Agulhas Negras (2.787 m). Peisajul este variat, format din diferite forme de eroziune, defilee, văi, lacuri și păduri virgine, cu o faună și o vegetație abundentă, etajată până pe crestele cele mai înalte ale Munților Sierra da Mantigueira. Pădurea este etajată altitudinal. Este umedă, tropicală, luxuriantă și formată din bambuși (*Bambus procera*), palmierul dulce, cedrii mari, arborele de balsam, scorțișoară, ferigi, begonii, orhidee, anemone, cactuși, mușchi, licheni. La peste 2.000 m altitudine se găsesc mai mult de 100 de specii de plante endemice printre care și specia *Itatiaia cleistopetala*. Fauna cuprinde numeroase specii. Mamiferele cele mai reprezentative sunt: jaguarul (*Panthera onca*), vulpea maikong (*Cerdocyon thous*), ratonul sau ursulețul spălător (*Procyon cancrivorus*), coati (*Nasua nasua*), ocelotul (*Felis pardalis brasiliensis*), tapiri de munte (*Tapirus pinchaque*), opusum (*Didelphis azarae*), tatu (*Priodontes giganteus*), paca (*Coelogenys paca*), furnicari, leneși, pescari (*Tayassu pecari*, *Pecari tayacu*); păsările de interes sunt: vulturul regal (*Sarcoramphus papa*), vulturul turcesc (*Cathartes aura repicollis*), colibri, canari, pasărea cardinal; reptilele mai des întâlnite sunt: broasca țestoasă cu gât de șarpe (*Hydromedusa maximiliani amfibia*), șarpele coral (*Nicrurus corallinus*), vipera jararaca (*Bothrops atrox*). Dintre insecte în parc există 4.104 de specii de fluturi, 2.523 de coleoptere, 1.000 de specii de diptere, 300 de specii de ortoptere și homoptere. (M. Ionescu, S. Condurățeanu-Fesci, 1985) [50]
- ITEM**, (ped.) întrebare + răspuns așteptat. Ca tipuri de i.: obiective (cu alegere duală, de tip pereche, cu alegere multiplă), semiobiective (cu răspuns scurt, de

completare, întrebări structurate) și cu răspuns deschis (rezolvare de probleme, eseu structurat și eseu liber). [16]

ITEM PEDAGOGIC, (ped.) element al testului pedagogic exprimat prin formularea unei întrebări care vizează evaluarea cunoștințelor. Tipurile de **i.** reflectă situațiile didactice posibile în mediul școlar: **i.** de analiză de caz, **i.** care analizează relația cauză – efect, **i.** care urmărește alegerea termenului /soluției, **i.** de asociere, **i.** cu alegere multiplă, **i.** de recunoaștere etc. [16]

ITERAȚIE, (inform.) secvență de instrucțiuni dintr-un program care urmează să se execute în mod repetat, în funcție de o anumită condiție sau de un număr cunoscut de ori. [47]

IUDA ISCARIOTEANUL, (rel.) ucenicul care L-a vândut pe Mântuitorul pe 30 de arginți. Făcuse parte din cei 12 apostoli. Planul aranjat dinainte pentru arestarea lui Iisus a fost dus la împlinire. Secretul pe care l-a trădat a fost locul de întâlnire din acea noapte din Ghetsimani. Iisus era în rugăciune acolo și a venit un grup de soldați condus de Iuda. Semnul de identificare a fost ironia supremă. „Cel pe care-L voi săruta, Acela este“ și cu aceasta lucrarea trădătorului s-a încheiat. Când a văzut că Domnul este condamnat la moarte, el a aruncat banii în templu și s-a spânzurat. [63]

IUGLANDACEE (*Juglandaceae*), (bot.) familie care cuprinde cca 60 de specii de plante dicotiledonate arborescente boreale. Conțin substanțe aromatice, cu deosebire în frunze și în fructele verzi. Frunze imparipenat compuse, alterne. Flori unisexuate, monoice, cu perigon puțin dezvoltat; cele masculine cu androceul din 2-40 de stamine și grupate în amenți lungi, cilindrici, formați pe rămurelele anului precedent; cele femele, din gineceu bicarpelar, cu ovar inferior purtând 2 stigmat mari, papiloase, grupate câte 2-4 la un loc. Ovarul are o singură lojă, oul învelit într-un integument. Formula florală: $\sigma^* P_{4-2} A_{40-2} \varphi^* P_{4-2} G_{(2)}$. Polenizare anemofilă. Fruct drupă (nucă) cu epicarp subțire și mezocarp cărnos, în interior 2-4 pereți incompleți. Sămânță fără endosperm, cu cotiledoane zbârcite și uleioase. Lemn valoros folosit la fabricarea mobilei; fructele utilizate în alimentație, cosmetică, industria chimică; frunzele utilizate în medicină, cosmetică. Înșușiri ornamentale. Flora României conține 3 specii: *J. regia* (Nuc), $2n = 32$; *J. cinerea* (Nuc cenușiu); *J. nigra* (Nuc negru), $2n = 32$. [50]

IUNCACEE (*Juncaceae*), (bot.) familie care cuprinde cca 200 de specii de plante monocotiledonate erbacee, anuale sau perene. Răspândite în zonele temperate și reci ale globului. Frunze alterne, vaginate, cu lamina plană sau în formă de jgheab, uneori cilindrică, cele bazale reduse la vagine sau

teci. Inflorescență din dihazii sau monohazii. Flori bisexuate (hermafrodite), actinomorfe, solitare sau reunite în glomerule, adeseori însoțite de bracteole; perigon sepaloid din 6 foliole scarioase castanii, rar galbene; androceul din 3-6 stamine, uneori ciclul intern redus la staminodii, antere biloculare cu polen în tetrade; gineceul cu ovar superior, tricarpelar, cu ovule anatrop, stil cu 3 stigmat filiforme. Formula florală: $\varphi^* P_{3+3} A_{3+3}; 3 G_{(3)}$. Polenizare anemofilă. Fruct capsulă loculidă. Flora spontană a României conține 35 de specii, 24 aparținând genului *Juncus* și 11 genului *Luzula*, $x = 3, 6, 7$. [50]

IUNCAGINACEE (*Juncaginaceae*), (bot.) familie care cuprinde 5 genuri de plante monocotiledonate erbacee, perene, ce vegetează în locurile mlăștinoase din zonele temperate ale globului. Frunze liniare, dispuse pe două rânduri. Inflorescență spiciformă sau racem. Flori bisexuate (hermafrodite) actinomorfe, cu perigon sepaloid, din 6 tepale verzi; androceul din 6 stamine; gineceul superior, din 6-3 carpele libere sau concrescute. Formula florală: $\varphi^* P_6 A_6 G_{6-3}$ sau $(6-3)$. Fructe mericarpice, monosperme. Sămânțe exalbuminate. Flora spontană a României are un singur gen *Triglochin*, $x = 6$, cu două specii: *Triglochin maritima*, $2n = 24, 30, 36, 48$. și *T. palustris*, $2n = 24$. [50]

IXTACCIHUATL-POPOCATÉPETL, parc național situat în Mexic (statele México, Puebla și Morelos). Suprafața, 25.679 ha (1935). Ocrotește două din cele mai înalte conuri vulcanice, Ixtaccihuatl (5.326 m) și Popocatepetl (5.052 m), cu zăpezi permanente pe vârfuri, lacuri alpine și pante îmbrăcate cu pini și stejari. Fauna include o mare varietate de păsări, printre care: *Carpodactus mexicanus*, *Parus scalateri*, *Pyrocephalus rubinus*, *Toxostoma curvirostra*. [50]

IZBUC, (geogr., hidrol.) izvor carstic cu scurgere intermitentă ce are la bază principiul sifonajului. [25]

IZGONIREA LUI ADAM DIN RAI, (rel.) cel mai trist eveniment din istoria omului. A fost urmarea păcatului neascultării. Nu era voința lui Dumnezeu ca Adam și Eva să cunoască răul. De aceea Dumnezeu le-a poruncit: „Din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci, căci în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit“ (*Facerea 2,19*). Porunca de a nu mânca era mică, dar călcarea ei a fost mare păcat. Adam nu a murit în ziua călcării poruncii, dar în acea zi el și-a semnat sentința, „trebuia să moară“. Alungați din Eden, ei au fost nevoiți să locuiască pe pământul care purta blestemul păcatului lor. Apoi doi heruvimi cu „săbii de flăcări vălvaite“ au fost puși să păzească Raiul (*Facerea 3,24*). În felul acesta, Adam și urmașii lui au fost oprți de a mai mânca din pomul vieții și de aceea nu există nici un păcătos nemuritor. Adam și Eva veneau de multe ori la porțile Edenului, plângându-și suferințele și înnoind făgăduințele. Pe

pământ, Eva va fi „stăpânită de bărbat“ și în dureri va naște fiii, iar Adam în „súdoarea frunții sale își va mânca pâinea sa“. Prin neascultare, Satana și-a deschis calea spre sufletul lor, iar intrarea era acum mult mai ușoară. Ortodocșii sărbătoresc duminica „Izgonirii lui Adam din Rai“ în duminica „lăsăturii sec de brânză“, a patra din Triod. [63]

IZIDIE, (micol.) propagulă lichenică minusculă, mai mult sau mai puțin columnară, corticată, formată din celulele algale interspersate printre hifele fungice; ea poate fi detașată de tal și dispersată de vânt; în condiții optime generează un nou tal. [69]

IZMA CERBULUI (*Mentha arvensis*, fam. *Lamiaceae/Labiatae*), (agric.) plantă erbacee perenă cu rizomi și stoloni supraterestri și subpământeni, considerată buruiană problemă pentru culturile agricole. Se întâlnește pe terenuri cultivate și necultivate, pe marginea arăturilor, drumurilor și gardurilor, pe sub pomi. Se mai numește *ismă*. Înflorește în iulie-august. Sensibilă la: MCPB-Na, oxifluorfen, clopiralid, metosulan, clorsulfuron, fluroxipir, triasulfuron + dicamba, acid 2,4-D + dicamba, fluroxipir + acid 2,4-D, MCPA + diclorprop - P, acid 2,4-D + metosulan, tribenuron metil + tifensulfuron metil, glifosat, glufosinat de amoniu. [51]

IZNIK, lac de origine tectonică, situat în Turcia, în apropierea țărmului Mării Marmara. Are suprafața de 300 km² și adâncimea de 60 m (al doilea lac ca adâncime din Turcia, după lacul Kizören (145,5 m). Spre deosebire de lacurile din partea centrală a podișului Anatoliei, care sunt puternic salinizate, lacul Iznik împreună cu alte trei lacuri de aceeași origine au apă dulce și sunt folosite în piscicultură și irigații. [45]

IZOBARĂ, (meteor.) linia care unește punctele de egală presiune pe o suprafață orizontală sau verticală. [54]

IZOBATA PÂNZEI FREATICE, (hidr., ecol.) curbă care unește punctele de egală adâncime de pe suprafața unei pânze freatice, în cadrul unei diagrame. [3]

IZOBATE, (acv.) curbe de nivel de aceeași adâncime situate sub nivelul zero al mării. [10]

IZOCIE, (bot.) fitocenoză analoagă prin structură dar deosebită prin compoziție floristică. [15]

IZOCLINĂ, (ecol.) curbă care unește punctele de egală înclinare magnetică, în cadrul unei diagrame. [3]

IZOCROMOZOM, (genet.) cromozom cu brațe omoloage, identice genetic. Apare prin *misdiviziunea centromerului* (diviziune transversală) și reduplicarea fragmentelor – brațelor – *telocentrice* respective. [19]

IZOCRONĂ, (meteor.) linia care leagă punctele în care un fenomen meteorologic se prezintă simultan. [54]

IZOENZIME, (biochim.) forme moleculare multiple ale unei enzime, care catalizează aceeași reacție chimică și își au originea în aceeași celulă, țesut sau lichid biologic dintr-un anumit organism. Ele

manifestă aceeași specificitate de substrat. Sunt proteine oligomere și se deosebesc între ele prin masele moleculare, configurațiile spațiale, proprietățile fizico-chimice (mobilitate electroforetică, compoziție în aminoacizi, cinetică de reacție, tipuri de inhibiție, comportare față de analogi coenzimatici). [9]

IZOGAMETANGII, (reprod.) gametangii masculini și feminini sunt morfologic indistingibili; de regulă, gameții pe care-i formează sunt izogameți. [69]

IZOGAMETANGIOGAMIE, (reprod.) tip de fecundație, la care participă doi izogametangii cu potențialități sexuale diferite. Gametangii fiind, de regulă, plurinucleați, rezultatul fuziunii este un cenozigot. Este caracteristică majorității speciilor fungice încadrate în filumul *Zygomycota* și unor specii de ascomicete. [69]

IZOGAMEȚI, (bot.) gameți identici din punct de vedere morfologic, dar cu potențe morfologice și sexuale diferite. Gametul mascul se notează cu plus (+), iar cel femel cu minus (-). Sunt haploizi, conținând un număr redus la jumătate de cromozomi. Se formează prin transformarea unei celule vegetative. În alte cazuri se formează prin celule modificate numite gametangii uniloculari sau pluriloculari. De obicei sunt alungiți și prevăzuți cu flageli, ca organe de locomoție. Prezintă mari asemănări cu zoosporii cu care adesea se confundă. Întâlniți la alge (mai ales la *Euglenophyte*, *Pheaeophyte*), mucegaiuri, drojdii și ciuperci superioare. [50]

IZOGAMIE, (bot.) proces de fecundație între doi gameți identici ca mărime și aspect morfologic (izogameți), dar cu potențe fiziologice și sexuale diferite. Unul este gamet mascul, se notează cu plus (+), iar altul este gamet femel și se notează cu minus (-). Provin din plante care fenotipic și fiziologic se comportă ca indivizi materni sau paterni. Foarte rare sunt cazurile când elementele sexuale ce urmează a se contopi aparțin unuia și aceluiași părinte. Există: **i. completă și incompletă**. **I. completă** este atunci când izogameții sunt la fel de mobili. Este larg răspândită la algele verzi, diatomee, mucegaiuri, drojdii și ciuperci superioare. De ex., alga verde *Ulortrix* sp. formează, în celulele reproducătoare, un mare număr de gameți biceliați. La maturitate părăsesc celula unde s-au format, se mișcă un timp liberi în apă, apoi se copulează câte doi, rezultând zigotul. **I. incompletă**, atunci când izogametul femel (-) se fixează de substrat înainte de copulare, iar cel mascul (+) este mobil. Este întâlnită la algele brune. De ex., *Ectocarpus siliculosus* produce, în gametangii, două feluri de gameți perfect egali morfologic. Fiecare gamet posedă câte doi cili inegali, inserați lateral. Cilul mai lung este îndreptat înainte. Înainte de

fecundare gametul femel (-) se fixează de substrat cu flagelul anterior. Restul gameților rămași liberi (+) îl înconjoară. Unul din ei se apropie brusc de gametul fixat, vine în contact cu el și treptat fuzionează, rezultând zigotul. După fecundare restul gameților se împrăștie. Modul diferit de comportare a gameților, cel femel fixat, cel mascul mobil, face trecerea spre heterogamie. În toate cazurile, din zigotul format se dezvoltă o nouă algă. [50]

IZOGONĂ, (meteor.) linia care leagă punctele în care vântul are aceeași direcție. [54]

IZOHIA, (meteor.) linia care leagă punctele de egală valoare a precipitațiilor. [54]

IZOHIPSA PÂNZEI FREATICE, (hidr., ecol.) curbă care unește punctele de pe suprafața unei pânze freatice, cu aceeași valoare a adâncimii, în raport cu un reper dat. [3]

IZOIONIE, (fiziol.) menținerea unui echilibru între sarcinile electrice pozitive din mediul intern și cele negative, la aproximativ 155mEq/l cationi și 155mEq/l anioni. [21]

IZOLA (a), (fiz.) a împiedica transmiterea căldurii, a frigului, a umezelii, a zgomotului etc. dintr-un mediu (sau corp) în altul; a separa un corp prin care trece curentul electric de alt corp bun conducător de electricitate. [13]

IZOLARE¹, (ecol.) acțiunea de a izola și rezultatul ei, separare. În biologie, ecologie, acțiune prin care un factor material viu sau neviu, un obstacol geografic, fiziologic sau etologic împiedică integrarea totală a populațiilor în cadrul speciei sau a indivizilor într-o populație. [24]

IZOLARE², (psih.) mecanism de apărare descris de Freud ca fiind tipic pentru nevroza obsesională, în comparație cu refuzarea care este tipică isteriei. El constă în separarea unei gândiri sau acțiuni de contextul său și de restul existenței subiectului. Este vorba de o atitudine care, sub diverse aspecte, stabilește sistematic și magic, prin ruptura conexiunilor asociative, un hiatus în derularea gândurilor și actelor. [28]

IZOLARE³, (microbiol.) operație de obținere a unui microorganism pe medii nutritive în stare pură. [61]

IZOLARE ECOLOGICĂ, (ecol.) izolare a organismelor determinată de climatul teritorial, de climatul sezonier, de microclimat, de alți factori ecologici, tereștri sau acvatici. Față de acești factori unele grupe de indivizi sau populații preferă anumite nișe ecologice în care se găsesc cele mai favorabile condiții de viață (condiții de climă, pedologice, de umiditate, condiții bune de hrană, de reproducere). I. e. duce până la urmă la speciata simpatrică. [50]

IZOLARE ETOLOGICĂ, (ecol.) caracteristică regnului animal. Constă în lipsa parțială sau totală de atracție sexuală și psihologică între partenerii de sex opus ai sistemelor de populații. [50]

IZOLARE GEOGRAFICĂ, (biogeogr.) sin. *izolare spațială, segregare geografică*, izolare determinată de bariere geografice, reprezentate de formațiuni de relief, climă, bazine acvatice care împiedică încrucișarea indivizilor unei specii. I. g. duce la fragmentarea arealelor unor specii, fiecare populație evoluează separat dând specii noi. [70]

IZOLARE REPRODUCTIVĂ, (biogeogr.) sin. *segregare reproductivă*, tip de izolare ecologică datorită căreia indivizii aparținând unor specii sau subspecii foarte apropiate ca origine nu se încrucișează. Ex., broaștele *Rana ridibunda* și *R. esculenta* nu se încrucișează deoarece perioadele lor de reproducere nu coincid. [70]

IZOLARE SEZONALĂ DE REPRODUCERE LA ANIMALE, (sex.) lipsa totală sau parțială de împerechere a speciilor de animale. Este întâlnită frecvent la cele acvatice, la care izolarea este mult favorizată de temperatura apei de care depinde dezvoltarea embrionară. Acest caz este întâlnit la broasca mare de lac (*Rana ridibunda*) care se deosebește de broasca mică de lac (*Rana esculenta*) privind cerințele termice de reproducere; la fel buhaiul de baltă cu burta galbenă (*Bombina variegata*) se deosebește în privința cerințelor termice de reproducere de buhaiul de baltă cu burta roșie (*Bombina bombina*). Barierele sezoniere se întâlnesc și la unele broaște râioase nord-americane, de ex., *Bufo americanus* se reproduce de timpuriu, iar *Bufo foweri* târziu. Între aceste două ultime specii izolarea este totală, ele menținându-se în stare pură. Cazuri frecvente de izolare sexuală se întâlnesc și la insecte, pești. Unele insecte au preferință pentru reproducere numai anumite ore din zi. [50]

IZOLARE SEZONALĂ DE REPRODUCERE LA PLANTE, (bot.) lipsa totală sau parțială de coincidență dintre perioadele de înflorire, de împerechere a speciilor sau, mai general, între perioadele de unire a gameților masculi cu cei femeli ai speciilor simpatrice. I. s. r. p. **parțială** este mai frecventă. Activitatea sexuală culminantă a unei specii poate să se desfășoare cu mai multe săptămâni mai devreme sau mai târziu față de cea a celeilalte specii. Perioadele lor de activitate sexuală se suprapun parțial, astfel încât o parte din indivizii celor două specii se găsesc simultan în plină activitate sexuală. I. s. r. p. **totală** este mai rară și infailibilă. Prin apariția unor condiții de mediu neobișnuite generate de om (tăieri de păduri, modificări ale cursului râurilor, construirea de baraje, deștelenirea terenurilor înierbate etc.), mecanismul de izolare sezonala este distrus, înlăturându-se barierele din calea schimbului de gene dintre specii. În general la speciile consolidate funcția de izolare sezonala este preluată de alte mecanisme, care mențin izolarea reproductivă. (N. Ceapoiu, 1980) [50]

IZOLARE SPAȚIALĂ → **IZOLARE GEOGRAFICĂ**

IZOLAT¹, (ecol.) grup de indivizi ai unei populații sedentare, izolat din punct de vedere geografic sau ecologic, fapt ce favorizează deriva sa genetică. [3]

IZOLAT², (microbiol.) infrataxon; cultură pură de bacterii sau ciuperci. [61]

IZOLATERAL, (bot.) organe care au ambele laturi cu dimensiuni, consistență și culoare identică; ex., fața și dosul frunzei de vâsc (*Viscum album*) etc. [50]

IZOLAȚIE AUTOREGENERATOARE, (ind. energ.) izolație care își reface complet proprietățile izolante după o descărcare disruptivă; izolația de acest tip este, în general, dar nu obligatoriu, o izolație externă. [59]

IZOLAȚIE EXTERNĂ, (ind. energ.) izolația părților exterioare ale echipamentului, constând din distanțe de separare în aer și din suprafețele în contact cu aerul ale izolației solide ale unui echipament, care sunt supuse la solicitări dielectrice și la influența condițiilor atmosferice sau a altor agenți externi, precum poluarea, umiditatea, animalele etc. [59]

IZOLAȚIE INTERNĂ, (ind. energ.) izolația părților interioare solide, lichide sau gazoase ale unui echipament, care nu este supusă influenței condițiilor atmosferice sau altor agenți externi, precum poluarea, umiditatea, animalele etc. [59]

IZOLAȚIE NEAUTOREGENERATOARE, (ind. energ.) izolație ale cărei proprietăți izolante se pierd sau nu se refac integral după o descărcare disruptivă; izolația de acest tip este, în general, dar nu obligatoriu, o izolație internă. [59]

IZOLINIE, linie care unește punctele cu valori egale ale aceleiași parametru. [25]

IZOMER¹, (chim.) una dintre două sau mai multe substanțe care au aceeași compoziție chimică, însă diferă prin structura și proprietățile lor. [29]

IZOMER², (bot.) asemănător; egalitatea segmentelor sau a părților analoge la organele aceleiași specii; ex., floare ciclică la care verticile au același număr de elemente: *Liliaceae* P₃₊₃ sau (3+3) A₃₊₃ G₍₃₎; *Oxalidaceae* K₅ C₅ A₅₊₅ G₍₅₎. [50]

IZOMERAZE, (biochim.) clasă de enzime care catalizează reacții de izomerizare. Ele pot fi: racemaze și epimeraze, cis-transizomeraze, mutaze (transferaze intramoleculare), oxidoreductaze intramoleculare. [9]

IZOMERI OPTICI, (biochim.) substanțe ce prezintă activitate optică dextrogiră sau levogiră, de rotire a planului luminii polarizate. Toate glucidele, aminoacizii, proteinele sunt substanțe optic active. [9]

IZOMORF, (ecol.) despre corpurile sau substanțele care au o structură înrudită dar o compoziție chimică diferită, care au cristalizat în același mod. [3]

IZOMORFISM¹, (mat.) un omomorfism între două mulțimi care au aceeași structură algebrică și care este o funcție bijectivă. [48]

IZOMORFISM², (ecol.) caracter propriu corpurilor și substanțelor izomorfe. [3]

IZONEFA, (meteor.) linia care unește suprafața cu nebulozitate egală. [54]

IZOPACĂ, (ecol.) izogramă care unește punctele de egală grosime ale unei formațiuni geologice. [3]

IZOPICNĂ, (meteor.) sin. *suprafața izosterică*, suprafața de egală densitate și masă a aerului. [54]

IZOPORA, (ecol.) curbă care unește punctele de egală variație ale declinației magnetice, în cadrul unei diagrame. [3]

IZOSEISTĂ, (seismol.) linie ce unește punctele de egală intensitate seismică sau localitățile unde seismul a avut aceeași intensitate. [25]

IZOSTAZIE, (geol.) principiu conform căruia între poziția pe verticală a unui bloc din scoarța terestră și greutatea lui există un echilibru relativ. [25]

IZOSTENURIE, (fiziol.) eliminarea unei urine cu densitate constant egală cu 1009-1011, adică egală cu a urinei primare, obținută prin filtrarea sângelui la nivel glomerular. Aceasta înseamnă că, la nivelul tubilor uriniferi, urina primară nu mai suportă nici un proces de ajustare a densității prin concentrare sau diluție. Fenomenul caracterizează ultimele faze ale insuficienței renale cronice. [21]

IZOSTIH, (bot.) cu serii sau rânduri egale. La plante, dispoziție în șiruri a radiclelor în același număr cu cel al fasciculelor lemnoase din dreptul cărora se diferențiază, ex., fasole (*Phaseolus vulgaris*); frunzele unui verticil suprapuse frunzelor verticilului inferior și superior. [50]

IZOTAHĂ, (meteor.) linia care unește punctele de egală viteză a vântului. [54]

IZOTERMA DE ADSORBȚIE A LUI FREUNDLICH, (chim.) relație empirică, care arată variația adsorbției cu presiunea, la temperatură constantă: $\frac{x}{m} = kp^{1/n}$ în care: x = masa de gaz adsorbită; m = masa adsorbantului; p = presiunea la care are loc adsorbția; k și n = constante. [29]

IZOTERMA DE ADSORBȚIE A LUI LANGMUIR, (chim.) relație între cantitatea de gaz adsorbită de o suprafață anumită de adsorbant și presiune:

$$\theta = \frac{bp}{1-bp}$$

în care: θ = fracțiunea din suprafața acoperită de gazul adsorbit; p = presiunea gazului; b = constantă. [29]

IZOTERMA LUI VAN'T HOFF, (chim.) relație care dă variația energiei libere într-o reacție chimică, care n-a atins starea de echilibru: $-\Delta F = RT \cdot \ln kp - RT \sum \ln pi$, în care: $-\Delta F$ = scăderea de energie liberă;

R = constanta gazelor; V_i = numărul de moli din fiecare reactant; p_i = presiunea parțială corespunzătoare. [29]

IZOTERMĂ¹, (ecol.) curbă care unește punctele de egală temperatură, la un moment dat sau în decursul unei perioade date, în cadrul unei diagrame. [3]

IZOTERMĂ², (chim.) relație matematică în care temperatura rămâne constantă. [29]

IZOTERMĂ DE ADSORBȚIE, (chim.) relația dintre masa substanței adsorbite și masa adsorbantului, la o temperatură anumită. [29]

IZOTONIE, (fiziol.) menținerea unei presiuni osmotice normale a mediului intern, în jur de 300-310 mOsm/l. [21]

IZOTOPI, (chim.) specii de atomi cu numere atomice Z identice, dar numere de masă A diferite, având înveliș de electroni identic; izotopii aceluiasi element au proprietăți fizice și chimice mult asemănătoare. De aceea, izolarea izotopilor puri prezintă dificultăți considerabile. Se folosesc următoarele metode: distilarea fracționată, centrifugarea, termodifuziunea, difuziunea gazelor prin pereți poroși, separarea electromagnetică, separarea prin schimb chimic. [36]

IZOTROP, (ecol.) califică o substanță, un corp sau un mediu care are aceleași proprietăți fizice în toate direcțiile. [3]

IZOTROPIE, (ecol.) caracter propriu unui corp, substanță sau mediu izotrop. [3]

IZOVOLEMIE, (fiziol.) menținerea unui volum constant al mediului intern. [21]

IZU, parc național situat în Japonia la distanța de 600 mile marine SV de Tokio. Viața marină de aici este foarte bogată datorită amestecului de ape temperate și tropicale (aduse de curentul de apă Kuroșivo). Pe lângă numeroasele specii de corali, meduze, stele de mare (75 de specii) trăiește și cel mai mare crustaceu din lume, crabul *Macrocheira kaempferi*. [50]

IZVOARE, locuri în care apa subterană intersectează suprafața topografică și apare la zi. Se deosebesc izvoare arteziene, ascendente, descendente, calde, reci, vocluziene. [25] → APE SUBTERANE IEȘITE LA ZI PRIN IZVOARE

IZVOARE ANTICLINALE, (acv.) izvoare descendente de strat care apar în cadrul unei structuri geologice cutate, pe flancurile anticlinalelor, datorită înclinării suprafețelor și unde poziția straturilor impermeabile alternează cu cele acvifere. [50]

IZVOARE ASCENDENTE, (acv.) care apar în regiunile geologice cutate sau faliatate și au un debit constant. Suprafața de alimentare cu apă se află situată la un nivel mai ridicat decât punctul de apariție a izvoarelor. Apa subterană de alimentare are două drumuri: mai întâi unul descendent, când apa din precipitații se infiltrează în sol, ajunge în fisuri și coboară, iar al doilea este ascendent, când apa urcă, datorită presiunii hidrostatice. În cazul rocilor

poroase, stratul acvifer este cuprins între straturi impermeabile, argiloase sau marnoase. Izvoarele ascendente sunt divizate în: izvoare de strat, de falie, arteziene și de carst. [50]

IZVOARE ASCENDENTE ARTEZIENE, (acv.) care se formează în regiunile sinclinale. Ele apar cu o presiune mare, de obicei pe axul sinclinalelor, atunci când acestea sunt străbătute de o fractură. În mod spontan acest fenomen este foarte rar. Ele apar sub formă de fântâni arteziene când straturile-magazin sunt atinse de foraj. Apele arteziene mai apar în straturile discontinue, în straturile laminate sau sub formă de pene, aspect întâlnit în zona subcarpatică a țării noastre. [50]

IZVOARE ASCENDENTE DE FALIE, (acv.) care se formează din apa de precipitații care, infiltrată, are un drum descendent până la linia de falie, apoi unul ascendent, determinat de presiunea hidrostatică, când se ridică pe linia de falie, dând naștere unui izvor. [50]

IZVOARE ASCENDENTE DE STRAT, (acv.) care se formează din apa de precipitații care se infiltrează în stratul permeabil. Acest strat se află la un nivel mai ridicat decât punctul de apariție al izvorului. Apa infiltrată are un drum descendent, apoi unul ascendent până la punctul de apariție la suprafață, sub formă de izvor. [50]

IZVOARE CALDE, (acv.) ape a căror temperatură este mai ridicată decât temperatura medie a lunii celei mai calde a anului. [50]

IZVOARE CARBOGAZOASE ALCALINE, (acv.) izvoare minerale la care apa posedă un conținut chimic de peste 1 g dioxid de carbon și peste 1 g bicarbonați de sodiu și potasiu la litru. [50]

IZVOARE CARBOGAZOASE ALCALINO-FEROASE, (acv.) izvoare minerale la care apa are un conținut mai mare de 1 g dioxid de carbon liber și peste 1 g bicarbonați de calciu și magneziu la litru. [50]

IZVOARE CLOROSODICE, (acv.) izvoare cu apă sărată, ea conținând mai mult de 1 g săruri la litru, predominând ionii de clor și sodiu. [50]

IZVOARE DE INCONFORMITATE, (acv.) izvoare descendente de strat, care se formează când într-o regiune, deasupra formațiunilor geologice de bază, a fost sedimentat un material nou. La contactul dintre cele două formațiuni, datorită înclinării liniei de contact, pot lua naștere o serie de izvoare descendente. [50]

IZVOARE DE TERASĂ, (acv.) izvoare descendente de strat care apar la baza teraselor, la contactul dintre roca permeabilă care constituie terasa și cea impermeabilă sau cu permeabilitate mai redusă. [50]

IZVOARE DESCENDENTE, (acv.) care se formează din apa care urmează un traseu descendent de-a lungul straturilor, sub influența pantei și a atracției

gravitaționale, până în locurile unde stratul acvifer este atins de eroziune și el debușează. Ele pot fi: monoclinale, anticlinale, sinclinale, de inconformitate, de vale, de terase, de grohotiș, în zone de alunecare, în zone depresionare, în zone aluvionare vechi, la baza solurilor din zona muntoasă, în roci compacte calcaroase. [50]

IZVOARE FERUGINOASE, (acv.) izvoare minerale la care apa are un conținut de 3-10 mg săruri de fier la litru. [50]

IZVOARE GEOTERMALE, (acv.) ape a căror temperatură este egală cu cea a treptei geotermice la care a ajuns apa din precipitații pe linii de falie. [50]

IZVOARE HELOCRENE, (acv.) izvoare în care apa iese de jos în sus sau lateral și se acumulează într-un mic bazin cu fundul nisipos, mâlos sau mălo-nisipos, cel mai adesea acoperit cu detritus. Suprafața diferă de la un m² până la câțiva m², iar adâncimea de la câțiva centimetri până la un metru. Excesul de apă curge printr-un pârâu de izvor (*hypocrenon*), cu substratul de regulă nisipos sau mâlos. [50]

IZVOARE HIPERTERMALE, (acv.) ape a căror temperatură depășește 42°C. [50]

IZVOARE HIPOTERMALE, (acv.) ape a căror temperatură este cuprinsă între 20 și 36°C, respectiv sub temperatura normală a organismului uman. [50]

IZVOARE HOLOCRENE, (acv.) care se formează în zone cu pânze de apă freatică ridicată. Apa mustește în sol conferindu-i aspect de mlaștină. Uneori se adună în depresiuni de suprafață formând mici lăculețe (băltoace) din care pornește un pârâiaș. Pe fundul acestora se află detritus. Debitul izvoarelor este mic, iar pe timp de secetă seacă. [50]

IZVOARE INTERMITENTE, (acv.) izvoare care apar sub formă de țâșnituri de apă intermitentă. Se datoresc formei de sifon a drumului subteran pe care îl străbate apa, cât și unor pungi în care se acumulează ea. [50]

IZVOARE IODATE, (acv.) izvoare minerale la care apa conține cantități apreciabile de iod. [50]

IZVOARE IZOTERMALE, (acv.) ape a căror temperatură este egală cu temperatura corpului omenesc de 36-37°C. [50]

IZVOARE LIMNOCRENE, (acv.) izvoare la care apa subterană iese la zi de jos în sus sau lateral și se acumulează într-un mic bazin cu fundul nisipos, mâlos sau mălo-nisipos, cel mai adesea acoperit cu detritus. Suprafața bazinului diferă de la un metru pătrat până la câțiva metri pătrați, iar adâncimea, de la câțiva centimetri până la un metru. Excesul de apă se scurge printr-un pârâu de izvor (*hypocrenon*) cu substratul de regulă nisipos sau mâlos. Scăderea temporară a debitului determină diminuarea sau dispariția emergentului. [50]

IZVOARE MEZOTERMALE, izvoare cu ape a căror temperatură variază între 37 și 42°C. [50]

IZVOARE MINERALE, izvoare la care conținutul apei depășește cantitatea de 0,5 g săruri la litru. Manifestă proprietăți curative iar apa lor se folosește pentru băut (cură internă) sau pentru băi (cură externă). Există: i. m. carbogazoase (v. acest termen) alcaline, carbogazoase alcalino-feroase, clorosodice, feruginoase, iodate, radioactive. [50]

IZVOARE MONOCLINALE, (acv.) izvoare descendente de strat, din cadrul unei structuri geologice monoclinale, care apar la intersecția suprafeței terenului format din două straturi impermeabile între care există un strat acvifer. [50]

IZVOARE RADIOACTIVE, (acv.) izvoare la care apa este radioactivă indiferent de conținutul sărurilor. [50]

IZVOARE RECI, (acv.) ape a căror temperatură este egală sau inferioară temperaturii medii anuale a aerului din regiunea unde ele există. [50]

IZVOARE REOCRENE, (acv.) care apar în regiunile calcaroase sau în lungul faliilor bogate în precipitații. Apa țâșnește oblic sau aproape orizontal din crăpătura stâncii sau de sub pietre. Debitul este mare iar viteza de curgere este crescută. Apa este curată, rece și se adună într-un bazin de recepție. Substratul unde cade apa este format din pietriș, bolovani și nisip grosier. [50]

IZVOARE SINCLINALE, (acv.) izvoare descendente de strat care apar în sinclinale când pe axul lor s-a instalat cursul unui râu sau materialul sedimentar a fost erodat. Din cele două flancuri ale sinclinalului pot lua naștere o serie de izvoare descendente. [50]

IZVOARE SULFATATE, (acv.) izvoare minerale la care apa conține sulfați de sodiu și magneziu. [50]

IZVOARE SULFUROASE, (acv.) izvoare minerale la care apa are un conținut ridicat de hidrogen sulfurat sau sulfați la litru; ex., izvoarele de la Căciulata. [50]

IZVOARE TERMALE, (acv.) izvoare la care temperatura apei depășește temperatura apelor de suprafață. Termica izvoarelor diferă de la o stațiune la alta și de la un izvor la altul. În România, la Herculane temperaturile apei sunt cuprinse între 35 și 60°C, la Tușnad 20°C, la Toplița 23°C, la Lunca Bradului 22,5°C, la Băile Siriu de pe Valea Buzăului, Bivolari de pe Valea Oltului, Olănești 32,5°C, la Felix 42-50°C, la Moneasa 35-37°C etc. Apa se răcește pe măsură ce se îndepărtează de zona izvoarelor. [50]

IZVOARE VOCLUZIENE, (acv.) care se întâlnesc în regiunile calcaroase, unde apa pâraielor și a râurilor dispăre la un moment dat, pentru a ieși mai jos, sub formă de izvor puternic; între punctul de pierdere numit *sorb* și punctul de apariție numit *izbuc* sau *izbucnitură*, apa formează un râu subteran. Numele acestui tip de izvor este dat după localitatea Vaucluse (Franța) unde au fost studiate și descrise prima dată. [50]

ÎMBĂIERE, (zootehn.) mijloc de menținere a igienei corporale prin introducerea animalelor în apa din bazinele naturale sau artificiale. [34]

ÎMBALSAMARE, procedeu de conservare artificială a cadavrului, prin impregnarea cu diverse substanțe chimice care opresc putrefacția. Arta realizării acestui proces atinge apogeul în Egipt cu cca 1300 ani î. Hr. [50]

ÎMBĂTRÂNIRE¹, (fiziol.) efect normal al vârstei asupra diferitelor funcții psihologice și organice, având ca efect o scădere a performanțelor și capacităților. [28]

ÎMBĂTRÂNIRE², (ecol.) sistem ecologic la care procesele de autoreglare, de stabilitate și de homeostazie sunt slăbite, astfel încât sistemul nu mai poate face față cu succes acțiunii factorilor de mediu aflați în continuă schimbare. [24]

ÎMBĂTRÂNIREA POPULAȚIEI, (ecol.) situația în care crește ponderea indivizilor postreproducători, ca urmare a reducerii tineretului prereproducător prin diminuarea fertilității, creșterea mortalității la toate vârstele etc. Îmbătrânirea populației este un indiciu al vitezei de creștere și de stabilitate a unei populații. [2]

ÎMBOCIRE, (bot.) trecerea inflorescenței la subfaza cu boboci florali. [49]

ÎMBOGĂȚI (a), (min.) a mări concentrația unor minerale utile prin operații tehnologice efectuate asupra minereurilor. [13]

ÎMBOGĂȚIRE, adăugarea în apele de suprafață a unor substanțe nutritive (compuși ai azotului, fosforului sau carbonului etc.) ce provin din efluenții de canalizare sau din apele reziduale agricole, ceea ce sporește semnificativ potențialul de creștere a algelor și a altor plante acvatice. [17]

ÎMBURUIENARE, (bot.) procesul de pătrundere a buruienilor în culturi agricole sau în terenuri libere. [15]

ÎMPĂDURIRE, (silv.) procesul natural sau acțiunea umană de înființare a pădurii. [15] Acțiunea are scop dublu: reintroducerea vegetației forestiere prin plantații în parchete, după exploatarea arboretului în

vârstă printr-o tăiere rasă și crearea de arboreturi noi, prin aceeași metodă, în suprafețe pe care n-a mai existat pădure și care au fost folosite în alte scopuri (agricol, practicol, pomicol etc.). Adesea, prin plantații se urmărește completarea (ocuparea cu specii de arbori) golurilor rămase în arboret după terminarea tăieturilor de regenerare sub adăpost. Se consideră că acestea sunt cu atât mai reușite, cu cât golurile rămase sunt mai mici și mai puține. [4]

ÎMPĂDURIREA TERENURILOR DEGRADATE, (silv.) disciplină cu pronunțat caracter aplicativ, care se ocupă de repunerea în circuitul ecologic și economic a terenurilor degradate, neproductive, folosind în acest scop vegetația forestieră și alte metode ajutătoare. Principalele obiective sunt: combaterea eroziunii solurilor, stabilizarea și fertilizarea nisipurilor mobile, ameliorarea solurilor sărăturate, eliminarea excesului de apă din terenurile înmlăștinate, reintegrarea biologică și productivă a haldelor de steril etc. Dintre metode, restrângându-se la stăvilirea eroziunii reținem: a) plantații cu specii robuste rezistente la uscăciune, la condiții grele de sol și la deficite nutriționale (pini, salcâm, arin, mojdrean, vișin turcesc, nuc, sălcioară, cătină albă, scumpie etc.); b) executare de gârdulețe (liniare sau rombice) pentru a opri scurgerea solului; c) terasări simple sau armate cu ziduri de beton; d) banchete de sprijin din zidărie uscată; e) alte lucrări cu caracter hidrotehnic. Pentru asigurarea prinderii și dezvoltării ulterioare a puieților, în gropile de plantare se introduce pământ bogat în humus luat din apropiere, se fac udări repetate și se seamănă ierburi perene pe spațiile rămase goale între rândurile de puieți. Prin specificul său, disciplina ține de cadrul mai larg al silviculturii ameliorative sau, într-o exprimare la modă, de reconstrucția ecologică. [4]

ÎMPĂIENJENIREA ACELOR DE RĂȘINOASE, (fitopat.) micoză produsă de *Herpotrichia nigra*. Infectează acele sănătoase. Miceliul ciupercii cuprinde într-o plasă negricioasă lujerii terminali sau

chiar coroana puietilor. Prevenirea și combaterea se fac prin măsuri de evitare a troienirii zăpezii în pepinierele cantonale. În solele atacate se pot efectua stropiri cu substanțe pe bază de cupru în concentrație de 0,5-1,0%. [50]

ÎMPĂNA (a), (ind.) a reduce jocul dintre două sau mai multe obiecte, piese etc. introducând între ele pene de lemn sau de metal. [13]

ÎMPĂRĂȚIA LUI DUMNEZEU, (rel.) stăpânirea lui Dumnezeu atât în cer, cât și pe pământ, peste lumea nevăzută și peste lumea văzută. Tot ce există stă sub puterea lui Dumnezeu și are un scop precis și va veni timpul când Iisus Hristos va împlini cu putere cele ce a făgăduit aici pe pământ. Partea văzută a Împărăției este biserica și cuprinde alegerea apostolilor, instituirea și săvârșirea Tainelor, predicarea Evangheliei, precum și faptele minunate săvârșite de aleșii lui Dumnezeu în numele Celui Înviat. Partea nevăzută sau tainică a Împărăției lui Dumnezeu este darul cel mai de preț al Jertfei Mântuitorului Iisus Hristos. Din partea creștinului se cere credință, smerenie, răbdare și faptele dragostei creștine. [63]

ÎMPERECHERE, (zootehn.) unirea pentru a forma o pereche. Potrivirea perechilor de animale în vederea monteii se face ținând seama de originea lor, de gradul de înrudire, precum și de particularitățile individuale, în scopul obținerii celei mai bune combinații a însușirilor productive. [34]

ÎMPIETRIREA INIMII, (rel.) starea în care sufletul, prin nelucrarea poruncilor, respinge continuu harul divin și nu mai simte chemarea lui Dumnezeu. În cei botezați, Împărăția lui Dumnezeu începe cu harul. [63]

ÎMPRUMUT, (ec.-fin.) relație socială în care o persoană numită împrumutător predă altei persoane numită împrumutat o cantitate de bunuri consumabile, neconsumabile și/sau o anumită sumă de bani. Restituirea împrumutului se face la scadență, în anumite condiții stabilite anterior. [55]

ÎMPRUMUTAT, (ec.-fin.) persoană fizică sau juridică care, pe baza unui contract de împrumut, primește bunuri consumabile, cu obligația de a restitui la scadență bunuri de același gen, în aceeași cantitate și de aceeași calitate, plus plata unei dobânzi. [58]

ÎMPRUMUTĂTOR, (ec.-fin.) persoană fizică sau juridică care, pe baza unui contract de împrumut, predă împrumutatului bunuri consumabile pentru ca să le utilizeze potrivit intereselor proprii și să-i restituie la data stabilită bunuri echivalente, de același fel, în aceeași cantitate și calitate și, de obicei, plus plata unei dobânzi. (D. Nițescu, 1999) [55]

ÎMPUȘCARE, (min.) operație de rupere în bucăți a unei roci prin explodarea încărcăturilor de mină. [13]

ÎNAINȚARE A LIMITEI APĂ-ȚIȚEI, (petr.) deplasare treptată a contactului dintre apă și țiteiul dintr-un zăcământ, pe măsura extracției țiteiului din el. (R. Țițeica și colab., 1972) [46]

ÎNAINȚARE DE GALERIE, (min.) totalitatea lucrărilor minere care se execută pentru prelungirea unei galerii. [5]

ÎNĂLȚAREA DOMNULUI IISUS HRISTOS, (rel.) eveniment istoric, ce a avut loc la 40 de zile de la Înviere. Mântuitorul S-a înălțat la cer și cu trupul. Locul înălțării Domnului este Muntele Măslinilor sau Eleon. Înălțându-se cu trupul la cer, Mântuitorul avea să trimită după 10 zile pe Duhul Sfânt pe pământ. [63]

ÎNĂLȚĂTOR, (milit.) aparat sau dispozitiv de ochire utilizat la armele de foc. [31]

ÎNĂLȚIME¹, (geogr.) valoare metrică a unui loc în raport cu nivelul oceanului (*înălțime absolută*) sau cu un alt punct (*înălțime relativă*). [25]

ÎNĂLȚIME², (milit.) distanță de la nivelul pământului sau de la un nivel orizontal până la un punct situat deasupra lui. [68]

ÎNĂLȚIME³, (cult.-art.) una din însușirile principale ale sunetului, rezultatul frecvenței unui corp sonor: cu cât acesta produce mai multe vibrații într-o unitate de timp, cu atât sunetul datorat lor este mai lent. [68]

ÎNĂLȚIMEA ASCENSIUNII CAPILARE, (pedol.) înălțimea maximă până la care se poate ridica apa prin capilaritate într-un sol dat; de obicei variază între 1,5 și 4 m. [29]

ÎNCASTRARE, (ind.) legătură mecanică între două elemente ale unui ansamblu care împiedică mișcarea lor. [13]

ÎNĂLȚĂȚAT, (zootehn.) particularitate de culoare (pintenogea) la membre, constând într-o zonă albă ce se întinde de la extremitatea inferioară a membrilor și până la nivelul genunchiului sau al jarețului. [34]

ÎNĂLȚIRE, acțiunea de a face un corp, un sistem etc. să-și ridice temperatura. *Încălzire centrală*, sistem de ridicare a temperaturii aerului dintr-o clădire prin folosirea unei surse unice producătoare de căldură, care difuzează, sub presiune, apă caldă sau aer încălzit în radiatoare special amenajate. [13]

ÎNĂLȚIRE GLOBALĂ, (climat.) creșterea treptată a temperaturii aerului planetei ca rezultat al creșterii nivelului unor gaze poluante cum sunt dioxidul de carbon, metanul ș.a. [24]

ÎNCĂRCAREA LEMNULUI, (for.) operațiune din cadrul procesului de exploatare a pădurilor care constă în deplasarea lemnului la depozite forestiere sau direct la beneficiari. Încărcarea lemnului în vehicule se poate face manual, cu ajutorul uneltelor manuale (balancă, pârghie, țapină) pentru lemnul rotund și cu brațele pentru lemnul despicat scurt. Încărcarea

lemnului cu dispozitive mecanice se face cu troliu manual și cu mijloace mecanice: încărcătorul cu brațe frontale, macarale portal, graifere, hidraulice etc. [42]

ÎNCĂRCAREA REZIDUURILOR, (prot. med.) procedeu prin care se adaugă încărcăturii unei nave petroliere, respectiv se păstrează la bordul acesteia, reziduurile rezultate din spălarea cisternelor (reziduurile sunt astfel amestecate cu petrolul din încărcătura navei și descărcate o dată cu acesta, în loc să fie aruncate în mare). [3]

ÎNCERCARE, (psih.) într-o procedură experimentală, unitate de situație reprodusă de un anumit număr de ori, în cursul căreia subiectul își dovedește performanța care va fi observată și înregistrată distinct. [28]

ÎNCERCUIRE, (milit.) acțiunea ofensivă realizată prin pătrunderea trupelor pe flancurile și înapoia unei subunități sau grupări de forțe inamice până la izolarea terestră a acestuia în toate direcțiile. [31]

ÎNCHIDERE, (psih.) sau *completare* pe care o operează percepția asupra unei figuri incomplete; cu referire la legile percepției. [28]

ÎNCHIDEREA PORILOR, (pedol.) proces de distrugere a structurii, orientarea și împachetarea strânsă a particulelor primare sau microagregatelor, micșorarea porozității și impermeabilizarea unui strat subțire de sol, la suprafața acestora, datorită lucrărilor mecanice efectuate în condiții de umiditate prea ridicată. [29]

ÎNCHISOARE, (jur.) loc de detenție pentru persoanele care au fost condamnate la executarea unor pedepse privative de libertate sau pentru cele care sunt cercetate ori judecate în stare de arest preventiv. [64]

ÎNCHISTARE, (med. vet.) formarea unui strat de țesut conjunctiv mai mult sau mai puțin scleros, în jurul unui proces patologic sau al unui corp străin care poate fi, în acest mod, izolat de țesuturile vecine. [33]

ÎNCLINARE, (geogr.) unghiul realizat de o suprafață topografică cu un plan orizontal. [25]

ÎNCLINAȚIE, vocație, atracție, dispoziție spre ceva.

1. (psih.) Tendință către o anumită activitate care conferă persoanei trăsături caracteristice. Poate apărea la vârsta copilăriei și constituie un factor în studiul individualității; aplicație, aptitudine, vocație, talent. 2. (mat.) Unghiul diedru pe care îl face o dreaptă sau un plan cu un plan de referință. [32]

ÎNCLINAȚIE MAGNETICĂ, (magnet.) unghiul pe care îl face acul magnetic cu planul orizontal al locului. Liniile care unesc punctele cu aceeași **î.m.** se numesc izocline. [50]

ÎNCREȚIREA FRUNZELOR DE BRUMĂRELE, (fitopat.) viroză produsă de *Tobacco necrosis virus in phlox*. Provine de la virusul necrozei tutunului. Frunzele atacate au limbul puternic încrețit și prezintă pete necrotice de formă neregulată. Nervurile se necrozează. Plantele atacate nu formează flori. Măsurile de prevenire și combatere constau în eliminarea plantelor infectate. [71]

ÎNCREȚIREA FRUNZELOR DE CĂPȘUN, (fitopat.) viroză produsă de *Strawberry crinkle virus*. Pe frunze apar pete clorotice, cu contur neregulat și cu centrul necrozat. Frunzele atacate se deformează, se încrețesc, iar în lungul nervurilor țesutul se decolorează. Virusul este transmis de afide. [50]

ÎNCREȚIREA FRUNZELOR DE MUȘCATĂ, (fitopat.) viroză produsă de *Pelargonium leaf curl virus*. Boala se manifestă prin pete colțuroase, la început clorotice, apoi necrotice, care apar pe frunze. Țesutul din dreptul petelor se desprinde și cade. Frunzele sunt mici și cu suprafața încrețită. Creșterea plantelor este stagnantă. Prevenirea și combaterea constau în eliminarea de la înmulțire a plantelor bolnave; obținerea de plante libere de virus prin cultivarea *in vitro* a meristemelor apicale. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]

ÎNCRUCIȘARE, (agric.) denumire dată în zootehnie hibridării sexuate. Se realizează prin împerecherea dintre animale aparținând unor rase diferite, în scopul obținerii de produși cu calități productive superioare genitorilor. [34]

ÎNDEMÂNARE, (sp.) capacitatea de coordonare a segmentelor corpului sau a acestuia în întregime pentru efectuarea unor acte sau acțiuni motrice; echilibru; precizie; orientare spațio-temporală; amplitudine; ambidextrie etc. subordonate obținerii unei eficiențe maxime mai ales în condiții neobișnuite, cu un consum minim de energie. [52]

ÎNDOPARE, (zootehn.) hrănire forțată a păsărilor cu scopul îngrășării lor; se practică mai ales la găște, de la care se urmărește obținerea producției de ficat gras, și la curcani. [34]

ÎN EXCES, (ecol.) ce caracterizează substanțele chimice sau biologice, de natură antropică, prezente în cantități excesive în cadrul unui ecosistem. [3]

ÎNFLORIRE ALGALĂ, (ecol.) înmulțirea excesivă a algelor într-un bazin acvatic, care se poate observa prin colorarea apei în verde și prin scăderea accentuată a transparenței apei. [23]

ÎNFLORIREA APEI, (ecol.) fenomen de dezvoltare excesivă în masa apei a uneia sau a mai multor specii de alge planctonice (respectiv cianobacterii),

fenomen a cărui primă manifestare vizibilă și distinctă este reprezentată de schimbarea netă a culorii apei în galben, brun, roșu etc. Fenomenul, de altfel cunoscut din cele mai vechi timpuri (se fac referiri la el și în Biblie), se produce atât în apele continentale (lacuri, iazuri, lacuri de baraj, fluvii), cât și în ape marine sau oceanice. În general, apariția fenomenului este legată de starea de eutrofie a mediului acvatic respectiv. Printre factorii favorizanți ai „înfloririi“ apei se includ un regim termic al apei și un regim de lumină corespunzătoare necesităților ecofiziologice ale populațiilor fitoplanctonice. Cauzele precise ale apariției acestor fenomene nu sunt cunoscute în totalitatea lor. La nivelul ecosistemului acvatic, apariția și dezvoltarea unor astfel de fenomene este considerată în general ca dăunătoare, generatoare de dezechilibre ecologice și cu impact asupra calității apei, atât ca mediu de viață pentru celelalte componente ale biocenozii, cât și ca resursă de interes socioeconomic direct. În urma producerii unor „înfloriri“ de mare amploare, imensele cantități de biomasă vegetală care intră în descompunere după moartea populațiilor algale determină modificări majore în mediul acvatic, constând în scăderea, uneori dramatică, a cantității de oxigen dizolvat în apă, cât și în eliberarea unor substanțe toxice, cum sunt amoniul sau hidrogenul sulfurat. În anumite cazuri (înfloriri produse de alga *Prymnesium parvum*), după moartea celulelor se eliberează în apă o toxină extrem de nocivă pentru populațiile de pești. În mediul oceanic, sunt cunoscute „înfloriri“ de mari proporții produse de diferite populații de dinoficee (*Gymnodinium*), care pot afecta resursele piscicole („red tide“); la Marea Neagră, pe litoralul românesc, au fost semnalate în ultimele decenii puternice „înfloriri“, îndeosebi în anotimpul cald (produse de *Exuviaella cordata* etc.), fenomene care afectează calitatea apei marine ca mediu de viață, cu impact direct asupra unor componente biocenotice (îndeosebi populațiile bentonice), și care totodată conferă un aspect neplăcut apei marine, prin turbiditatea crescută și colorația brun-gălbuie caracteristice. Pentru prevenirea și combaterea „înfloririi“, posibilă numai în bazine continentale relativ mici, se folosesc metode fizice (reducerea timpului de staționare a apei în bazine – aplicabilă la iazuri, heleșteie, lacuri de baraj; injectarea de aer sub presiune în hipolimnion; acoperirea suprafeței bazinelor de dimensiuni foarte mici cu folie opacă din polietilenă etc.); metode chimice (aplicarea unor

amendamente calcaroase pentru blocarea compușilor solubili ai fosforului, aplicarea unor algicide adecvate) și metode biologice, care constau în introducerea unor populații vegetale concurente pentru fitoplancton, în popularea cu pești fitoplanctonofagi (ex. sângerul – *Hypophthalmichthys molitrix*), sau în folosirea unor culturi de cianofagi specializați, capabili să distrugă populațiile de cianoficee (cianobacterii). [7]

ÎNFLORIT, (bot.) perioada de timp cuprinsă între îmbobocit și căderea ultimei corole din inflorescență. [49]

ÎNFRĂȚIRE, (bot.) caracteristică gramineelor. Constă în formarea de frați (lăstari) la nodurile de înfrățire de la baza tulpinii principale. La rândul lor aceștia vor forma frații de ordinul II, pe care se vor forma frații de ordinul III. [50]

ÎNGĂLBENIREA MARGINALĂ A FRUNZELOR DE CĂPȘUN, (fitopat.) viroză produsă de *Strawberry yellow edge virus*. Boala se manifestă prin pete galbene neregulate și întrerupte ce apar pe marginea foliolelor de la frunze. Foliolele se răsucesc către partea de sus a limbului. Simptomele sunt evidente primăvara și dispar treptat vara. Virusul este transmis de *Capitophorus fragarie*. [50]

ÎNGĂLBENIREA PIERSICULUI, (fitopat.) viroză produsă de *Peach yellows*. Boala a pătruns în Europa prin introducerea soiurilor de piersic din SUA. Mugurii de frunze afectați de virus se dezmguresc timpuriu primăvara, iar alți muguri latenți rămân în stare dormindă. Frunzele bolnave ale mugurilor sunt îndoite spre interior de-a lungul nervurii principale, mai înguste, clorotice și cu pete roșii. Ramurile se usucă de la vârf spre bază și în 2-3 ani pomii puternic infectați se usucă. Fructele infectate se maturizează mai repede cu câteva zile, până la 3 săptămâni față de cele sănătoase. Calitatea lor este slabă, iar gustul amar. Combaterea constă în măsuri de carantină. Soiurile care se importă trebuie mai întâi ținute în carantină și testate. Pomii infectați vor fi distruși. (N. Minoiu, Gh. Lefter, 1987) [50]

ÎNGĂLBENIREA SPANACULUI, (fitopat.) viroză produsă de *Cucumber mosaic virus in spinach*. A fost descrisă prima dată de Pop în anul 1975. Frunzele mature se îngălbenesc, cu excepția nervurilor care rămân verzi. Unele frunze se ofilesc și se usucă. Frunzele care se formează după apariția infecției sunt mici și ușor îngălbenite. Măsurile de prevenire și combatere constau în tratamente pentru combaterea afidelor vectoare, introducerea în cultură a soiurilor rezistente de spanac. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1986) [50]

ÎNGĂLBENIREA ȘI PITICIREA CEPEI, (fitopat.) viroză produsă de *Onion yellow dwarf virus-OYDV*. Semnalată în România în anul 1949. Pe frunzele bazale apar dungi longitudinale de culoare galbenă, care se extind pe tot limbul. Pe fața internă frunzele au adâncituri de forma unor „urme de deget”. Mai târziu frunzele își pierd rigiditatea și cad. Tijele florale au dungi galbene longitudinale și sunt mai scurte decât tijele sănătoase. Inflorescențele sunt mici, produc semințe puține. Bulbii infectați sunt mici, conțin multă apă și pornesc în vegetație mai devreme decât bulbii sănătoși. În timpul vegetației virusul este răspândit de numeroase specii de afide. Frecvența atacului acestui virus este de 1% în culturile de ceapă pentru producerea de arpagic, 2-5% pentru culturile semincere, 2-3% în culturile producătoare de bulbi. Combaterea se face prin respectarea asolamentului de revenire a cepei pe același teren după 3 ani, îndepărtarea de la plantare a bulbilor porniți în vegetație, îndepărtarea din cultură a plantelor care manifestă îmbolnăvirea virală, combaterea insectelor vectoare folosindu-se insecticide organo-fosforice. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1986) [51]

ÎNGĂLBENIREA VIROTICĂ A FRUNZELOR DE SFECLĂ, (fitopat.) viroză produsă de *Corium betae*. Boala este produsă de mai multe virusuri și apare începând cu luna iulie, mai întâi pe plante izolate, care apoi devin focare de îngălbenire, producând îmbolnăvirea întregii culturi. Se combate prin metode de prevenire a atacului constând în respectarea distanței de izolare de 1 km între seminceri și culturile de rădăcini. (V. Ciochia, A. Codrescu, L. Dumitraș, 1980) [50]

ÎNGER, (rel.) ființă spirituală, rațională și liberă, care vestește voia lui Dumnezeu și-L laudă neîncetat. Numărul îngerilor este foarte mare. Sf. Dionisie Areopagitul îi împarte în cete de câte trei. Din prima triadă fac parte: serafimii, heruvimii și tronurile; din a doua: domniile, stăpânirile și puterile; iar din a treia: începătorii, arhanghelii și îngerii. Fiecare înger primește porunci de la cei din ceata superioară și dă dispoziții celor din cetele inferioare. „Îngerii” propriu-ziși, care sunt ultima treaptă din ultima triadă, vin în legătură cu oamenii, mai ales cu ierarhia Bisericii. Ei sunt și păzitorii nevăzuți ai oamenilor, ai bisericilor, ai localităților, ai popoarelor. Fiecare om are un înger păzitor. La moarte, ei poartă sufletele dreptilor la cer și scriu faptele bune în „cartea vieții”, iar faptele rele sunt scrise tot de ei în alte cărți. Căderea demonilor, sau a îngerilor răi, s-a petrecut înainte de facerea lumii văzute. Prin cădere ei au pierdut harul lui Dumnezeu, ajungând din buni, răi, și

din luminați, întunecați. Firea îngerească însă nu și-au schimbat-o. [63]

ÎNGHEȚ, (fiz.) trecerea apei libere din sol sau țesuturi, din faza lichidă în cea solidă, datorită temperaturilor mai mici de 0°C, cu efecte nefaste asupra organismului. [49]

ÎNGHEȚ PEREN, (glac.) formă de îngheț în regiunile periglaciare polare, peste 20 % din suprafața uscatului, în munții înalți, unde temperaturile negative persistă în cea mai mare parte a anului și determină păstrarea multianuală a înghețurilor în soluri, depozite, roci. [70]

ÎNGHEȚ TÂRZIU, (agric.) scăderea temperaturii sub cea de îngheț, în lunile de primăvară, după ce vegetația s-a dezvoltat provocând pagube culturilor agricole. [54]

ÎNGHEȚ TIMPURIU, (agric.) apariția de temperaturi negative în perioada de toamnă, înainte ca unele culturi să fie recoltate. [54]

ÎNGHEȚUL MARIN, (acv.) proces complicat, depinzând de salinitate. Peste 24,7‰ (limita dintre apa salmastră și sărată) punctul de îngheț se află între -1,4°C și -1,7°C. Apa mării mai întâi îngheață și apoi ajunge la temperatura densității maxime, ori apa dulce mai întâi ajunge la temperatura densității maxime (4°C) și apoi îngheață la 0°C. [50]

ÎNGHEȚUL RĂURILOR, (acv.) proces ce are loc în zonele reci și în cea mai mare parte a zonelor temperate. Fenomenul se declanșează o dată cu apariția temperaturilor scăzute ale arealului sub 0°C. Înghețul începe de la mal, unde apa este mai liniștită, apoi apar ace de gheață și pe suprafața liberă, care se unesc alcătuind sloiuri plutitoare. La o scădere mai mare a temperaturii se produce înghețul total, când gheața formează o masă compactă. Grosimea substratului de gheață variază de la câțiva centimetri până la 1 m; în Siberia pot atinge 2 m. [50]

ÎNGRĂȘARE, (agrochim.) sin. *fertilizare*, acțiune de aplicare a îngrășămintelor în vederea sporirii fertilității solurilor. [29]

ÎNGRĂȘARE CU SOLUȚII NUTRITIVE, (agrochim.) aplicarea de îngrășămintă solubilizate în apă în timpul perioadei de vegetație a plantelor, prin stropirea părților aeriene o dată cu apa de udare la culturile irigate, ori prin încorporarea în sol cu ajutorul cultivatorului. Soluțiile nutritive se folosesc cu rezultate bune la plantele din răsadnițe, la culturile de legume, flori, la unele culturi de câmp și la arbori fructiferi. [29]

ÎNGRĂȘARE EXTRARADICULARĂ, (agrochim.) aplicare foliară a îngrășămintelor sub formă lichidă sau pulverulentă în timpul perioadei de vegetație, mai ales în epoca formării organelor de reproducere, între înflorire și fructificare. [29]

ÎNGRĂȘARE ÎN CURSUL VEGETAȚIEI, (agrochim.) îngrășare prin care se completează necesitățile plantei în anumite elemente pe parcursul vegetației. Se practică în special pentru azot și nu înlocuiește îngrășarea de bază. [29]

ÎNGRĂȘARE ÎNAINTE DE SEMANAT, (agrochim.) aplicarea îngrășămintelor se efectuează în scopul asigurării plantei cu elemente nutritive pe cea mai mare parte a perioadei de vegetație, în principal în perioada consumului maxim. [29]

ÎNGRĂȘARE LA SEMANAT, (agrochim.) aplicarea îngrășămintelor în vederea asigurării plantelor cu elemente nutritive la începutul perioadei de vegetație. Administrarea se face concomitent cu sămânța, în rânduri sau cuiburi. [29]

ÎNGRĂȘARE RADICULARĂ, (agrochim.) aplicarea îngrășămintelor solide sau lichide direct în sol. Se poate efectua înainte de semănat (îngrășare de bază), o dată cu semănatul și în timpul perioadei de vegetație (îngrășare suplimentară). [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT, (agrochim.) substanță simplă sau compusă de natură minerală sau organică conținând elemente chimice necesare nutriției plantelor sau care contribuie indirect la îmbunătățirea condițiilor de creștere și dezvoltare a plantelor, folosită pentru sporirea fertilității solului și creșterea producției agricole. Îngrășămintele se împart în: chimice, organice, naturale și verzi. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT CHIMIC, (agrochim.) îngrășământ sintetic, predominant mineral, obținut în urma prelucrării unor produse de natură anorganică. Îngrășămintele chimice se împart, după natura elementelor chimice pe care le conțin, în următoarele grupe: cu azot, cu fosfor, cu potasiu, cu macroelemente nutritive secundare (calciu, magneziu, sulf), cu microelemente, complexe și mixte. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT COMPLEX, (agrochim.) îngrășământ chimic care conține două sau mai multe elemente chimice cu rol în nutriția plantelor. De exemplu, îngrășămintele chimice cu 2 elemente (binare): NP, NK, NMg, PK, PMg, KMg, cu trei elemente (ternare): NPK, NPMg, PKMg. Uneori acestora li se adaugă și microelemente (Fe, Mn, Cu, Zn, B, Mo ș.a.). Îngrășămintele complexe au un coeficient mare de folosire a elementelor nutritive, în principal a fosforului. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT CONCENTRAT, (agrochim.) îngrășământ chimic cu un conținut ridicat în elemente nutritive (de exemplu, superfosfatul). [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT CU AZOT, (agrochim.) îngrășământ care conține azot ca element fertilizant exclusiv sau principal. Îngrășămintele cu azot se pot clasifica după: origine (naturale, sintetice), natură

(minerale, organice), forma de azot (amoniacal, nitric, nitric și amoniacal, amidic), solubilitatea azotului (ușor solubile, greu solubile), starea de prezentare (solide, lichide). Aplicare în doze optime economice, îngrășămintele cu azot sporesc producția, practic, la toate plantele și pe toate solurile. Plantele furajere, salata, tutunul reacționează foarte bine la îngrășămintele cu azot; sfecla de zahăr, porumbul, grâul, plantele de pășiți reacționează bine, iar orzul, secara, plantele leguminoase ș.a. reacționează moderat la îngrășămintele cu azot. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT CU AZOT GREU SOLUBIL, (agrochim.) îngrășământ cu azot din care acesta este eliberat și trecut în forme accesibile pentru plante în mod treptat, în perioade de 4-6 luni sau chiar mai lungi de la data fertilizării solului. Cele mai cunoscute îngrășămintele de acest tip sunt compușii ureoformaldehidici. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT CU BOR, (agrochim.) îngrășământ care conține B ca element principal (acidul boric, boraxul) sau secundar (deșeurile industriale). Reacționează favorabil la fertilizarea cu B: inul, lucerna, sfecla de zahăr, trifoiul, pomii (în principal mărul), vița de vie, legumele pentru semințe, floarea-soarelui și bumbacul. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT CU CUPRU, (agrochim.) îngrășământ în care Cu reprezintă elementul chimic principal [de exemplu, CuSO_4 , CuO , $\text{CuSO}_4 + \text{Cu}(\text{OH})_2$, chelați de Cu], sau secundar (cenușă piritică). Necesitatea aplicării acestor îngrășămintele apare pe soluri cu texturi grosiere și pe soluri turboase. Efectul rezidual durează mai mulți ani. Pe solurile care au capacitate redusă de tamponare, îngrășămintele cuprice pot duce la apariția toxicității în cupru. Secara, ovăzul, orzul, sfecla, tutunul, cartoful, trifoiul sunt principalele culturi care răspund pozitiv la aplicarea Cu. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT CU FIER, (agrochim.) îngrășământ în care elementul chimic principal este fierul (sulfatii de fier, chelații de fier). Se aplică în sol, pe plante sau prin injectarea pomilor. Se aplică, de regulă, la pomi, arbuști fructiferi sau viță de vie, atunci când sunt condiții favorizante de apariție a clorozei ferice. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT CU FOSFOR (agrochim.) îngrășământ în care fosforul reprezintă elementul fertilizant principal sau exclusiv. Este constituit din săruri ale acizilor fosforici care se întâlnesc mai ales sub formă de fosfați primari, secundari sau terțiari de calciu. Principala sursă de materie primă o constituie fosfații - roci sedimentare cu fosfor. În funcție de solubilitatea lor, îngrășămintele fosfatice se împart în: îngrășămintele cu P solubil în apă și ușor accesibile plantelor (superfosfatul simplu și superfosfatul concentrat), îngrășămintele cu P puțin solubil în apă,

dar solubil în reactivi convenționali în care P este ușor accesibil pentru un anumit grup de plante în condiții de sol speciale (precipitatul, zgura lui Thomas, termofosfații) și îngrășăminte insolubile în apă, dar parțial solubile în acizi și accesibile plantelor numai în anumite condiții de sol (făina de oase, făina de fosforite). Eficiența îngrășămintelor greu solubile este mai mare pe solurile acide. Răspunsul la îngrășarea fosfatică este mare la grâu, sfeclă de zahăr, legume, moderat la porumb, cartof, mazăre și slab la ovăz, seară, hrișcă ș.a. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT CU MAGNEZIU, (agrochim.) îngrășământ în care elementul fertilizant principal este Mg. Poate fi natural, precum dolomitul, dunitul și serpentinitul sau de sinteză: $MgSO_4$, $Mg(NO_3)_2$ ș.a. Se aplică de regulă pe solurile acide, pe cele bogate în calciu și pe solurile nisipoase, precum și la plantele mari consumatoare de Mg: tutun, trifoi, lucernă, sfeclă, porumb, cartof ș.a. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT CU MANGAN, (agrochim.) îngrășământ în care elementul fertilizant este Mn. Sunt utilizate substanțe chimice de sinteză ($MnSO_4$, Mn_2O_3 , MnO) sau deșuri industriale (nămolul de mangan, zgura de feromangan) sau îngrășăminte mixte (superfosfat cu mangan). Efecte pozitive se obțin pe solurile neutre și alcaline prin aplicarea concomitentă a îngrășămintelor cu reacție fiziologică acidă. Plantele recunoscătoare la fertilizarea cu Mn sunt: cerealele, unele plante leguminoase, plantele din pașiști naturale, legumele, pomii, vița de vie, sfecla de zahăr, cartoful, tutunul. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT CU MICROELEMENTE, (agrochim.) îngrășământ chimic care conține mai multe microelemente esențiale pentru nutriția plantelor și animalelor (Mo, B, Zn, Mn, Cu, Co). Sunt săruri minerale sau deșuri industriale. Îngrășămintele cu microelemente se aplică direct în sol, pe plantă sau pe semințe, prin stropire sau pulverizare și prin injectare în trunchiul pomilor. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT CU MOLIBDEN, (agrochim.) îngrășământ în care Mo reprezintă elementul chimic fertilizant. Se folosește: molibdatul de sodiu, molibdatul de amoniu, anhidrida molibdenică, superfosfatul îmbogățit cu Mo. Se aplică pe solurile în care apare deficiența de Mo, la plantele mari consumatoare de Mo din familia crucifere (varza), leguminoase (trifoi, lucernă), sau la plantele în care deficiența de Mo este indusă de excesul de nitrați (floarea-soarelui). [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT CU POTASIU, (agrochim.) îngrășământ chimic în care potasiul este elementul nutritiv principal. Reprezentative sunt sărurile acizilor tari (KCl , K_2SO_4). Principala sursă o reprezintă zăcămintele de săruri potasice. Se folosesc

cu rezultate bune pe soluri acide, nisipoase. Se aplică, de regulă, la semănat. Plantele cele mai mari consumatoare de potasiu sunt: floarea-soarelui, cartoful, varza, tomatele, porumbul ș.a. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT CU SULF, (agrochim.) îngrășământ în care elementul fertilizant este sulf. Pe lângă sulf elementar, ca surse de sulf se mai folosesc: sulful inoculat, gipsul, superfosfatul, în special simplu, diferiți sulfați ($MgSO_4$, K_2SO_4 ș.a.). Efectul S este pozitiv pe solurile cu un conținut scăzut de materie organică. Leguminoasele, cruciferele, floarea-soarelui sunt principalele plante mari consumatoare de sulf. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT CU ZINC, (agrochim.) îngrășământ în care elementul fertilizant principal este zincul. Se folosesc diferite săruri, oxizi ($ZnSO_4$, ZnO), nămoluri industriale sau superfosfatul îmbogățit cu zinc. Plantele sensibile la carența de Zn sunt: porumbul, fasolea, soia, pomii (caisul, piersicul, mărul) și vița de vie. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT FIZIOLOGIC ACID, (agrochim.) îngrășământ care provoacă apariția sau accentuarea acidității solului datorită radicalilor acizi care rămân în sol în condițiile în care plantele absorb mai repede cationii. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT FIZIOLOGIC ALCALIN, (agrochim.) îngrășământ care provoacă o scădere a acidității solului sau chiar o alcalizare temporară sau persistentă datorată cationilor care rămân în sol, în timp ce radicalul acid este mai repede absorbit de către plante (de exemplu, azotatul de calciu). [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT GRANULAT, (agrochim.) îngrășământ mineral sau organo-mineral, condiționat sub formă de granule. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT LICHID, (agrochim.) îngrășământ chimic aflat în stare lichidă reprezentat în cea mai mare parte prin îngrășăminte simple cu azot amoniacal, precum și prin îngrășăminte complexe binare și ternare. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT MIXT, (agrochim.) îngrășământ chimic conținând două sau mai multe elemente nutritive; se obține prin amestecarea unor materii prime folosite la fabricarea îngrășămintelor simple sau a unor îngrășăminte și substanțe chimice diferite, fără ca în urma acestui amestec să ia naștere compuși noi din punct de vedere chimic, decât cel mult în cantități nesemnificative. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT ORGANIC NATURAL, (agrochim.) îngrășământ obținut din diferite produse naturale de origine organică, printr-o pregătire simplă sau prin compostare. În această grupă se cuprind: gunoiul de grajd, urina, mustul de gunoi de grajd, compostul, fecalele, gunoiul de pasăre, reziduurile zootehnice de

la complexe de creștere a animalelor (porci, bovine, ovine) și turba. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT ORGANO-MINERAL, (agrochim.) îngrășământ rezultat din amestecarea unor îngrășăminte chimice cu unele îngrășăminte organice. Se prezintă sub formă de amestecuri granulate sau pulverulente. Se pot obține și prin amestecarea unor îngrășăminte chimice cu macroelemente care conțin substanțe organice macromoleculare naturale sau sintetice. Substanțele macromoleculare naturale (acizii humici) au rol de cationiți, iar cele sintetice de anioniți. Sunt indicate pe solurile nisipoase, erodate și pe solurile acide. [29]

ÎNGRĂȘĂMÂNT VERDE, (agrochim.) plante, în special din familia leguminoase, cultivate singure sau în amestec, care se încorporează în solul pe care au fost cultivate, în stare verde sau imediat după maturare, în scopul ameliorării stării fizice și chimice a solului. [29]

ÎNGRĂȘĂMINTE CHIMICE, (agrochim.) substanțe care conțin unul sau mai multe elemente nutritive, care, încorporate în sol, completează rezerva de substanțe nutritive în forme ușor asimilabile. Îngrășămintele organice naturale îmbogățesc pământul în principalele elemente nutritive: N, P, K (ex., gunoiul de grajd, urina și mustul de gunoi de grajd, turba, gunoiul de păsări, compostul etc.). Îngrășămintele minerale cu azot au o mare însemnătate pentru viața plantelor: azotul intră în alcătuirea substanțelor proteice (ex., NH_3 , $(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$; NaNO_3 , KNO_3 , NH_4Cl etc.). Îngrășămintele minerale cu fosfor accelerează procesul de coacere al plantelor (ex., superfosfatul simplu, superfosfatul concentrat, făina lui Thomas, amofosul, termofosfatul etc.). Îngrășămintele minerale cu potasiu au rolul de a completa scăderea conținutului în săruri de potasiu din sol și de a evita dezvoltarea întârziată a plantelor (ex., KCl , KNO_3 , KHCO_3 etc.). Îngrășămintele cu macro- și microelemente se aplică în cantități mici și în cazuri limitate (ex., Ca, Mg, Mn, Zn, Cu, B, Mo, S sub formă de SO_4^{2-} etc.). [36]

ÎNGREUNARE A NOROIULUI DE FORAJ, (petr.) procedeu de adăugare, în noroiul de foraj, a unor substanțe măcinate care au greutate specifică relativ mare. Această operație se face în scopul măririi greutateii specifice a noroiului de foraj. [30]

ÎNGRIJIREA ARBORETURILOR, (for.) ansamblu de lucrări silvotecnice privind dirijarea și ameliorarea creșterii și dezvoltării unei păduri, pe tot ciclul de viață al acesteia, de la întemeiere până la recoltarea masei lemnoase. Caracterul lucrărilor care se execută depinde de stadiul de dezvoltare al arboretului, după cum urmează: a) în tinerete: descopleșiri ale puieților

(semințșului), degajări, depesaje, b) în stadiul de prematuritate: curățiri, rărituri, c) în stadiul de maturitate (până la exploatare): tăieri de igienă, elagaj artificial, emondaje. În toate aceste etape se urmărește ameliorarea permanentă a compoziției și structurii, a calității arborilor, a spațiului de dezvoltare necesar exemplarelor de elită, a zestrei genetice și relațiilor dintre indivizi. Lucrările de combatere a factorilor dăunători (biotici și abiotici) reprezintă o prioritate absolută. [4]

ÎNHUMARE, îngroparea unui cadavru. [33]

ÎNIERBARE, (bot.) procesul natural sau acțiunea umană de înființare a pajștii. [15]

ÎNMLĂȘTINAREA SUPRAFETELOR ÎMPĂDURITE, (for.) care se produce din cauza scăderii drenajului fiziologic exercitat de fitocenozele forestiere prin transpirație, în stațiunile depresionare, cu scurgere lentă a apelor din precipitații, sau chiar stagnare și cu drenaj intern defectuos (practic absent). Fenomenul poate să apară în urma tăierii rase a pădurii, în lipsa unui strat compact de puieți (și ierburi), care să preia consumul. Se combate prin plantații dese, cu puieții de talie mare, cu specii mari consumatoare de apă (molid, larice, stejar, frasin, carpen, anin etc.) executate de preferință pe biloane sau mușuroaie. [4]

ÎNMLĂȘTINIRE, (agric.) proces de pedogeneză care are loc în condiții de saturare cu apă a orizontului de suprafață al unui sol prin ridicarea nivelului freatic sau prin cumulara apelor din precipitații. [29]

ÎNMUGURIRE¹, (bot.) **1.** Tip de diviziune celulară și de reproducere asexuată care constă în producerea unei mici protuberanțe dintr-o celulă parentală care în final se detașează de aceasta, rezultând o celulă mai mică, numită mugure, aspect întâlnit la ciupercile din grupa drojdiilor. **2.** Tip de înmulțire asexuată-vegetativă care constă în formarea unui mugure care poate genera un nou individ identic cu cel parental. Fenomenul este frecvent la spongieri și celenterate (ex., hidra). [69]

ÎNMUGURIRE², (agric.) supradimensionarea mugurilor de viță de vie, la pomi și arbuști fructiferi, generată de mărirea turgescenței și diviziunea celulelor; este subfaza dez muguritului. [49]

ÎNMULȚIREA PÂINILOR, (rel.) două minuni făcute de Iisus Hristos. Prima înmulțire a pâinilor a avut loc în anul al doilea al propovăduirii Mântuitorului. Atunci Domnul a săturat cu 5 pâini de orz și 2 pești 5.000 de bărbați, afară de femeii și copii. Mântuitorul a înmulțit pâinile și peștii prin binecuvântare și apoi a dat ucenicilor să împartă ei hrana mulțimilor. După ce au mâncat, ucenicii au strâns 12 coșuri pline de fărâmituri. A doua înmulțire a pâinilor a avut loc în anul al treilea al activității Sale pământești. Atunci a

înmulțit 7 pâini și puțini peștișori care, prin binecuvântare, au ajuns la 4.000 de bărbați, fără de femei și copii, rămânând 7 coșuri de fărâmituri. Pâinile înmulțite aveau să prefigureze Sfânta Taină a Euharistiei sau a Împărtașaniei. [63]

ÎNMULȚIREA PLANTELOR, (bot.) se realizează pe cale asexuată, sexuată și vegetativă. **Î. asexuată**, însușirea unor organisme vegetale de a produce un nou organism pornind de la celule specializate (germinative) numite spori. Ei se formează într-o mică etapă de dezvoltare a organismului și nu sunt rezultatul unui proces de conjugare sau fecundație a două celule sexuale diferite. Rezultă din celule sporogene prin diviziune reducțională. Sunt haploizi. În condiții de mediu favorabile germinează producând noi plante. Întâlnite la bacterii prin spori facultativi (de rezistență), la ciuperci, mușchi, ferigi prin spori obligatorii. **Î. sexuată**, proces de formare a unei noi plante, plecând de la contopirea a două celule sexuale haploide numite gameți. Contopirea gameților se numește fecundație, iar produsul lor, zigot sau celulă-ou. Zigotul sau celulă-ou este o celulă germinativă diploidă capabilă să formeze prin dezvoltare un nou organism, ce va poseda caractere de la ambii părinți. În formarea lui, organismul va parcurge toate etapele dezvoltării prin care au trecut părinții săi. Întâlnită la majoritatea plantelor. Se poate asigura prin *izogamie, heterogamie, gametangiogamie, somatogamie* (v. acești termeni). **Î. vegetativă**, însușirea unor plante de a reface un nou organism pornind de la un organ vegetativ, de la un fragment de organ, de la un grup de țesuturi sau chiar de la o singură celulă. Proces normal și, uneori, obligatoriu. Caracteristic speciilor la care reproducerea sexuată și înmulțirea asexuată sunt stânjenite de condițiile mediului mai puțin variabile. Există înmulțire vegetativă naturală, întâlnită la plantele spontane, și înmulțire vegetativă artificială, practică de om la plante cultivate. **Î. vegetativă naturală** este frecventă la talofite și cornofite. Din numeroasele tipuri existente menționăm câteva: 1. **Î. vegetativă prin sciziparitate**, prezentă la procariote (bacterii, alge albastre). Se realizează prin: diviziunea celulelor în interiorul coloniei, rezultând endogonii (ex., *Anabaena, Aphanothece, Gleocapsa*); dispersia de celule sau fragmente de colonii, rezultând hormogonii ce asigură răspândirea speciei (ex., *Calothrix, Oscillatoria*); dispersia de celule aflate în stare latentă, numită hormocistă, ce asigură răspândirea speciei după parcurgerea unei perioade de mediu nefavorabile (ex., *Nostoc*). 2. **Î. vegetativă prin înmugurire** constă în formarea pe celulă a unei prelungiri laterale, în care pătrunde citoplasma și nucleul. Rezultă o nouă celulă, mai mică, susceptibilă

de creștere și individualizare. Puțin frecventă. Întâlnită la unele bacterii și la ciupercile cunoscute sub numele de drojdii, ex., drojdia de bere (*Saccharomyces cerevisiae*), drojdia-vinului (*Saccharomyces ellipsoideus*). 3. **Î. vegetativă prin fragmentarea talului** apare la unele alge filamentoase, ciuperci și licheni. În condiții favorabile, din fiecare fragment rezultă un nou individ. Procesul este folosit la cultura ciupercilor. 4. **Î. vegetativă prin rizomorfe**, caracteristică macromicetelor. Sunt organe de rezistență. Constau din mănunchiuri de micelii sub formă de cordoane lungi de mai mulți metri. Se dezvoltă sub scoarța trunchiurilor de arbori vii sau morți. Din ele se formează noi corpuri fructifere, ex., ghebele (*Armillariella mellea*). 5. **Î. vegetativă prin scleroți**, prezentă la ciupercile inferioare parazite. Apar ca organe de rezistență în ciclul lor de dezvoltare. În condiții prielnice de viață dau naștere unor organe producătoare de spori, din care se formează micelii noi, ex. cornul-secarei (*Claviceps purpurea*). 6. **Î. vegetativă prin soredii**, reprezentate de glomerule mici, formate din câteva celule de algă, înconjurate de hife miceliene. Au aspect de praf făinos. Din ele se formează noi taluri. 7. **Î. vegetativă prin propagule**, organe speciale caracteristice unor briofite, ex., fierea-pământului (*Marchantia polymorpha*). 8. **Î. vegetativă prin stoloni**, tulpini aeriene plagiotrope, de la nodurile cărora se dezvoltă rădăcini adventive, iar din muguri, lăstari ortotropi, rezultând noi plante, ex., fragul (*Fragaria vesca*). 9. **Î. vegetativă prin drajoni**, caracteristică plantelor care formează pe rădăcini muguri adventivi. Din ei se dezvoltă lăstari aerieni numiți drajoni, iar la baza lor rădăcini adventive. Prin putrezirea rădăcinilor care i-au format, drajonii devin plante independente, ex., pălămida (*Cirsium arvense*), susaiul (*Sonchus arvensis*), salcâmul (*Robinia pseudacacia*), liliacul (*Syringa vulgaris*), plopul (*Populus* sp.), prunul (*Prunus domestica*). 10. **Î. vegetativă prin lăstari**, formați din mugurii dorminzi, existenți la baza tulpinii, sau din muguri adventivi, formați în calusul de cicatrizare ce se produce pe suprafața secțiunii atunci când plantele lemnoase sunt tăiate. Întâlnită la numeroși arbori foioși, precum și la unii pomi care au fost tăiați la o oarecare distanță de sol sau în cazul când coroana a fost distrusă de îngheț sau din alte cauze. 11. **Î. vegetativă prin bulbili**, respectiv prin muguri în viață latentă, susceptibili de a intra în viață activă după ce se separă de planta mamă și vin în contact cu solul. Se formează pe colet la nivelul solului (tuberule), ex., sălățița (*Ranunculus ficaria*). 12. **Î. vegetativă prin bulbi**, ex. ceapa (*Allium cepa*); 13. **Î. vegetativă prin tubero-bulbi**, ex. gladiole (*Gladiolus hybridus*); 14. **Î. vegetativă prin rizomi**,

ex. stânjel (Iris sp.). *Î. vegetativă artificială* are loc prin intervenția omului și se practică în horticultură. Se folosește altoirea, butășirea, marcotajul și înmulțirea *in vitro*, despărțirea de tufe etc. [50]

ÎNNĂSCUT, (genet.) ceea ce este din naștere, determinat de gene, independent de orice influență a mediului și de orice experiență. [28]

ÎNNEGRIREA BACTERIANĂ A TULPINILOR DE LUCERNĂ, (fitopat.) bacterioză produsă de *Pseudomonas medicaginis*. Primăvara, infecția este favorizată de umiditatea ridicată și de temperaturile scăzute. Pe tulpini, apar leziuni decolorate, galben-verzui, care ulterior se brunifică. Pe aceste locuri apare un exsudat, tulpinile devin lucioase și friabile. În final, boala produce uscarea plantei. (I. Moga, M. Schitea, M. Mateiaș, 1996) [50]

ÎNNEGRIREA GAROAFELOR, (fitopat.) micoză produsă de *Mycosphaerella dianthi*. Semnalată în România și în alte țări din Europa. Boala se manifestă pe majoritatea organelor aeriene ale plantelor, pe care apar pete circulare sau ovoidale de culoare galbenă sau brun-deschis, înconjurate de o zonă violacee. Frunzele atacate puternic se răsucesc, se necrozează și se usucă prematur. Tulpinile și pedunculii florali atacați se frâng cu ușurință la nivelul zonei afectate. Măsurile de prevenire și de combatere constau în folosirea de butași sănătoși; folosirea de fungicide sistemice ca Bavistin, Derosal, Topsin-M, Metoben, Benlate sau Fundazol, în concentrație de 0,05-0,1%. Se pot utiliza și fungicidele de contact Captadin în concentrație de 0,25%, Dithane M 45 în concentrație de 0,2%, Perozin în concentrație de 0,3% etc. Tratamentele cu fungicidele de contact se aplică, preventiv, la intervale de 7-10 zile. Tratamentele cu fungicide sistemice se aplică începând cu apariția primelor simptome, la intervale de 10-15 zile. În suspensiile de stropit se adaugă obligatoriu aracet 0,2%. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Ștoenescu, 1988) [71]

ÎNNEGRIREA ȘI PUTREZIREA PLANTELOR DE TUTUN (*Pythium debaryanum*), (fitopat.) micoză care provoacă distrugerea plantelor în sere, răsadnițe, în câmp. Boala apare în regiunea coletului care se înnegrește, de unde se ridică pe tulpină până la frunze provocându-le ofilirea, apoi coboară spre rădăcină. Plantulele bolnave cad pe sol și putrezesc. Plantele se contaminatează rapid una de la alta, prin contact direct. În cca 2 zile, într-o răsadniță toate plantele pot fi distruse. Atacul plantelor în câmp se exteriorizează prin dungii negre de-a lungul nervurilor de pe frunze, unde țesuturile putrezesc. Prevenirea și combaterea constau în dezinfectarea pământului din răsadnițe, a tocurilor, a geamurilor și a uneltelor de lucru; aerisirea constantă a răsadnițelor; îndepărtarea și

distrugerea prin ardere a plantelor bolnave, iar locurile rămase libere se dezinfectează cu Captan. Plantele sănătoase se stropesc cu o suspensie de Zineb 0,3% sau Captan 0,3%; în câmp să se planteze numai răsad sănătos. (L. Dumitraș, T. Șesan, 1988) [50]

ÎNNEGRIREA TULPINILOR DE LUCERNĂ, (fitopat.) micoză produsă de *Ascochita imperfecta*. Boala se manifestă primăvara sub formă de pete negricioase pe tulpină, colet și rădăcină. Se distrug țesuturile atacate și plantele mor. Transmiterea ciupercii se face prin resturi vegetale, solzi și semințe. Boala evoluează la temperaturi de 15-18°C, dar mai ales la temperaturi scăzute și umiditate ridicată. (I. Moga, M. Schitea, M. Mateiaș, 1996) [50]

ÎNNEGRIREA TULPINILOR DE TUTUN (*Phytophthora nicotianae*), (fitopat.) micoză semnalată în România de T. Săvulescu, în anul 1929. Atacul se manifestă pe toate organele plantei în răsadnițe și în câmp. Apare pe vârful frunzelor bazale ale plantelor care vin în contact cu solul. Pe ele apar pete de culoare verde-închis fără o delimitare precisă. În dreptul petelor, țesutul foliar se usucă. Boala înainteaază trecând de pe frunze pe tulpină care se înnegrește. În cele din urmă plantele bolnave se ofilesc, cad pe sol și putrezesc. În răsadnițe evoluția bolii este rapidă, într-o singură noapte toate plantele pot muri. În câmp, boala debutează tot pe frunzele bazale, apoi pe frunzele superioare unde se evidențiază pete de culoare verde-închis, apoi verde-gălbui până la brun. Pețiolurile frunzelor și tulpina sunt atacate de ciupercă. Pe locul bolnav apar pete negricioase care se închid la culoare devenind negre. Pe tulpină leziunile se adâncesc, se înnegresc, provocând putrezirea. În cele din urmă este atacată și rădăcina care se înnegrește și putrezește. De la apariția simptomelor și până la moartea plantei nu durează decât 6-7 zile. Prevenirea și combaterea constau în dezinfectarea răsadnițelor, aerisirea lor, folosirea de răsad sănătos și dezinfectarea lui înainte de plantare prin înmuierea rădăcinilor în una din substanțele: zeamă bordeleză în concentrație de 0,7%, Captan 0,3% sau Zineb 0,03%, respectarea asolamentului de 4 ani, respectarea măsurilor de igienă culturală. (L. Dumitraș, T. Șesan, 1988) [50]

ÎNNISIPAREA SONDELOR, (petr.) deplasarea nisipului din strat în sondă, cu formarea de dopuri mai mult sau mai puțin compacte care provoacă obturarea parțială sau totală în calea curgerii țiteiului către suprafață. [30]

ÎNOTĂTOARE, (anat.), formațiuni cu rol în locomoție compuse din radii acoperite de membrană. Pot fi impare: dorsală, caudală, anală, adipoasă (la salmonide) și pare: pectorale și ventrale. *Î.* caudală poate fi: *dificercă*, divizată în două jumătăți egale,

- înconjoară coloana vertebrală (ex., *Dipnoi*); *epibatică*, bifurcată cu lobul superior mai dezvoltat; *gefirocercă*, simetrică, formată din radiile înțotoarelor dorsală și anală; *heterocercă*, doi lobi inegali, în cel superior continuându-se coloana vertebrală (ex., *Acipenseridae*); *hipobatică*, bifurcată cu lobul inferior mai dezvoltat; *homocercă*, cu lobi egali, coloana vertebrală nu intră în înțotoare; *izobatică*, bifurcată cu lobi egali; *izocercă*, la fel ca cea homocercă, cu un număr egal de radii în cei doi lobi (ex., *Gadidae*); *protocercă*, asemănătoare celei dificerce (ex., *Cyclostomi*). [10]
- ÎNOTĂTOARE ADIPOASĂ**, (anat.) mică răsfrângere tegumentară ovală, dispusă între înțotoarea dorsală și caudală. Este lipsită de radii. Caracteristică unor familii de pești: *Salmonidae*, *Siluridae* etc. [10]
- ÎNRĂDĂCINARE**, (bot.) pătrunderea în sol a rădăcinii, dispoziția și ramificarea ei. După adâncimea la care pivotul pătrunde în sol, după mărimea și orientarea rădăcinilor secundare față de rădăcina principală, plantele lemnoase evidențiază trei sisteme de înrădăcinare: pivotantă, trasantă, pivotant-trasantă. [50]
- ÎN REGRESIE**, (ecol.) caracteristică a unei specii aflate în declin numeric sau chiar amenințate cu dispariția. [3]
- ÎNREGISTRARE**, (inform.) grupare de informații asociată unei anumite activități; grupare de date care poate fi tratată ca o unitate din punct de vedere al adresării și/sau prelucrării datelor. [47]
- ÎNROȘIREA CONURILOR DE HAMEI**, (agrochim.) micoză produsă de *Botrytis* sp. Boala apare în anii cu precipitații abundente. Se combate prin stropiri cu Topsin în concentrație de 0,1%. (Gh. Bâlțeanu, I. Fazecaș, Al. Salontai, C. Vasilică, V. Birmaure, Fl. Ciobanu, 1983) [50]
- ÎNROȘIREA ȘI CĂDEREA ACELOR DE RĂȘINOASE**, (agrochim.) micoză produsă de *Lophodermium macrosporum*. Provoacă uscări semnificative la puietii din pepiniere sau plantațiile tinere. La început apar pete violacee care înaintează de la baza acului spre vârf. Acele cad sau rămân aderente mai mult timp. Combaterea se face prin stropiri cu zeamă bordeleză în concentrație de 1-2% și Zineb în concentrație de 0,2-0,3%. Stropirile se fac primăvara și vara, la un interval de 2-4 săptămâni. [50]
- ÎNSĂMÂNȚARE ARTIFICIALĂ**, (zotehn.) introducerea gameților masculi în organele genitale femele, fără contact sexual, cu ajutorul unor instrumente. [34]
- ÎNSĂMÂNȚAREA NORILOR**, (climat.) procedeu de schimbare a vremii prin tratarea norilor cu o substanță sau agent activ, pentru a obține stimularea procesului de precipitare (nuclee de condensare), disiparea norilor sau a ceții, prevenirea grindinii. [54]
- ÎNSCRIS**, (jur.) act, dovadă, document reprezentând mijlocul legal prin care se atestă existența unui fapt economic și/sau juridic. [68]
- ÎNSUȘIRE AGROCHIMICĂ**, (agrochim.) denumire folosită pentru însușirile chimice care definesc condițiile de reacție și starea de aprovizionare a solului cu elemente nutritive. [29]
- ÎNSUȘIRE CHIMICĂ A SOLULUI**, (pedol.) însușire care se referă la compoziția chimică a solului, cu privire specială la conținutul în diferiți constituenți, la natura lor chimică, la mobilitatea lor în sol și la accesibilitatea pentru plante. [29]
- ÎNSUȘIRE FIZICĂ A SOLULUI**, (pedol.) însușire care se referă la starea fizică a solului sau la relațiile acestuia cu procese și fenomene fizice care pot fi redată prin caracteristici fizice. [29]
- ÎNSUȘIRE HIDROFIZICĂ A SOLULUI**, (pedol.) însușire fizică a solului care se referă la relațiile solului cu apă. [29]
- ÎNSUȘIRE MORFOLOGICĂ A SOLULUI**, (pedol.) însușire care caracterizează morfologic un sol, identificată și studiată pe teren în profilul de sol, în orizonturile care îl compun. [29]
- ÎNTĂRIRE**, (fiziol.) în procedura pavloviană, operație care constă în prezentarea stimulului necondiționat în continuarea stimulului condiționat pentru a consolida asocierea lor. [28]
- ÎNTĂRITOR**, (psih.) orice stimul sau eveniment care, utilizat într-o procedură de întărire, determină o condiționare. [28]
- ÎNTÂMPINAREA DOMNULUI**, (rel.) eveniment istoric, ce a avut loc la 40 de zile de la naștere. Tot la această dată a adus și Maica Domnului jertfa prevăzută de legea lui Moise, în vederea curățirii, după cele 40 de zile de lehzuzie. Întâmpinarea Domnului este praznic împărațesc și se sărbătorește la 2 februarie. [63]
- ÎNTÂRZIERE AFECTIVĂ**, (psih.) întârziere în dezvoltarea afectivă, printr-un comportament egocentric, naiv, posesiv, prin persistența atitudinilor infantile față de părinți și de problemele sexuale. [32]
- ÎNTINDERE MUSCULARĂ**, (med. u. și vet.) traumatism accidental, constând în suprasolicitarea fibrelor musculare din constituția unui mușchi, dincolo de limitele fiziologice ale elasticității și ale extensibilității acestuia, mergând până la ruptura musculară. [33]
- ÎNTOARCEREA REFULATULUI**, (psih.) fenomen care dovedește eșecul refulării și care constituie punctul de plecare al formării simptomului nevrotic. [28]

ÎNTEPRINDERE, unitate economică, cu o activitate specifică, funcționalitate și organizare tehnologică bine pusă la punct, posedând capacitatea de a produce și de a gestiona rațional. [58]

ÎNTEPRINZĂTOR, persoană fizică sau juridică ce își asumă riscul de a organiza, desfășura și dezvolta o afacere. [55]

ÎNTEȚINERE, (agric.) menținerea fertilității solului sau realizarea unui raport util producției, între creștere și dezvoltare. [49]

ÎNTELENIRE, (agric.) înierbare naturală sau artificială, în vederea împiedicării eroziunii. [49]

ÎNVALUIRE, (milit.) acțiunea de a învălui și rezultatul ei. Formă de manevră în lupta ofensivă cu scopul lovirii inamicului din flanc și din spate. [31]

ÎNVAȚARE AUTOMATĂ, (inform.) caracteristică a sistemelor dotate cu inteligență artificială de a se perfecționa, de a-și îmbunătăți performanțele în timp. Principalele metode de învățare sunt: memorarea cunoașterii explicite privind soluția problemei, învățarea prin instruire, învățarea din experiență, învățarea din exemple și învățarea prin analogie. [47]

ÎNVAȚARE MOTRICE, (sp.) însușirea prin exersare de către individ a gestului motrice sub îndrumarea pedagogului sau independent. Aceste activități sunt specifice educației fizice și sportului. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]

ÎNVAȚĂMÂNT, transmitere de cunoștințe teoretice sau practice, de tehnici și metode, realizată de un învățător sau un profesor, fiind destinată elevilor. [28]

ÎNVAȚĂTOR, persoană cu calificare specială, care ocupă funcția didactică de instruire și educare a elevilor din clasele primare (I-IV) și predă unei clase de elevi toate disciplinele prevăzute în planul de învățământ. [32]

ÎNVAȚĂTURA, sistem de îndrumări teoretice și practice într-un anumit domeniu de activitate.

1. Ansamblul cunoștințelor, deprinderilor și priceperilor dobândite într-o formă organizată sau prin experiență empirică de către un individ, un grup sau un popor, în sensul de cultură, erudiție, înțelepciune.

2. Ansamblul îndrumărilor de ordin teoretic și practic cu privire la un aspect al realității. [32]

ÎNVELIȘ DE SOL, (pedol.) cuvertură continuă sau discontinuă, incluzând toate solurile care acoperă suprafața unui teritoriu dat, în distribuția lor geografică. [29]

ÎNVELIȘ GEOGRAFIC, (geogr.) spațiu în care se include reliefosfera, climatosfera, hidrosfera, pedosfera, biosfera, sociosfera între care există strânse legături de intercondiționare ce asigură unitatea, structura, funcționalitatea și dinamica sistemului. [25]

ÎNVELIȘ NUCLEAR → NUCLEU

ÎNVELIȘ VEGETAL, (bot.) totalitatea plantelor care acoperă suprafața terestră. El are o deosebită importanță în scurgerea precipitațiilor căzute la sol și constituie un factor regularizator al râului. [50]

→VEGETAȚIE

ÎNVERZIREA PETELOR LA GLADIOLE, (fitopat.) micoplasmă produsă de *Aster yellows mycoplasma in gladiolus*. Se manifestă printr-o culoare generală clorotică, tija florală este curbată, florile sunt mici, iar petelele au o nuanță verzuie. Creșterea plantelor este stopată. Înainte de închiderea ciclului vegetativ părțile aeriene ale plantei se usucă. Tuberculii posedă pete brune și crăpături, iar tunicile de protecție sunt desfăcute. Măsurile de prevenire și combatere constau în îndepărtarea din cultură a plantelor infectate, imediat după apariția primelor simptome, combaterea insectelor vectoare și tratarea tuberculilor infectați prin scufundarea lor în apă caldă, timp de 60 minute, la temperatura de 49-50°C. (Gh. Marinescu, M. Costache, A. Stoenescu, 1988) [71]

ÎNVIERE, (rel.) renașterea după moarte a trupurilor oamenilor. [63]

ÎNVIEREA MÂNTUITORULUI IISUS HRISTOS, (rel.) eveniment istoric ce a avut loc la 3 zile de la moartea Sa pe cruce. În noaptea Învierii, Mântuitorul a trecut cu trupul înviat prin lespede pecetluită, așa cum avea să intre și prin ușile încuiate în seara Învierii, și a lăsat în mormânt giulgiul cu care fusese înfășurat trupul Lui și mahrama de pe față. Mântuitorul a înviat în același trup în care a trăit în viața pământească și în care a fost răstignit pe crucea Golgotei. După Înviere trupul Lui era nematerial, sfânt și glorificat. Spre adevărarea Învierii, El s-a arătat mai multor martori, timp de 40 de zile. Sfinții apostoli, ca martori ai Învierii, au vestit neamurilor pe Iisus Cel Înviat și în numele Lui au întemeiat Biserica văzută. Învierea Domnului sau Paștile este cea mai mare sărbătoare din calendarul creștin ortodox. [63]

- JACANIDE** (*Jacnidae*), (zool.) jacane: păsări tropicale și subtropicale, caracterizate printr-un corp ușor și picioare cu degete foarte alungite, dar nepalmate, care le permit să meargă ușor pe frunzele plutitoare ale plantelor de apă. Se hrănesc cu nevertebrate, broaște și pești. Poliandre. [37]
- JACK**, (inform.) conector destinat să primească o fișă. Sunt frecvent folosite în legături audio și video. [8]
- JACOBSON**, (anat.) organe cu aspect de pungă, comunicând cu nasul și cu gura la multe vertebrate; percep mirosul substanțelor din exterior, aduse la nivelul lor cu ajutorul capetelor limbii. Sunt foarte dezvoltate la șerpi. [37]
- JAKOB-CREUTZFELD**, (med. u.) afecțiune degenerativă de origine nedeterminată, caracterizată prin simptome extrapiramidale, piramidale, tulburări psihice grave, trofice, cutanate și digestive. [60]
- JALON**, tijă lungă de lemn (metal), vopsită alternativ în alb și roșu, cu partea inferioară terminată cu o armătură metalică ascuțită care permite înfigerea în pământ. Se folosește la marcarea sau indicarea unei direcții sau la diferite operații geodezice și topografice executate în teren. [31]
- JALONARE**, marcarea, pe teren, a punctelor unui traseu, a unei alinieri etc., cu ajutorul unor jaloane sau a unor repere. [3]
- JAMES, Audubon John** (1785-1851), ornitolog și pictor american. Pionier al ecologiei și protecției naturii. Autor al primului atlas modern de ornitologie. [11]
- JANTA**, partea exterioară periferică a unei roți de autovehicul, de bicicletă etc. construită astfel încât să permită montarea pe roată a unui pneu. [13]
- JAPȘA**, (acv.) baltă foarte puțin adâncă, invadată de vegetație și care în timpul secetos poate seca în întregime. [9] Depresiune longitudinală de mică adâncime, formată pe locul unor foste cursuri de apă sau bălți colmatate în urma scăderii nivelului apelor freactice din zonele inundabile (Delta și Lunca Dunării). În funcție de adâncimea pânzei freactice, vegetația este constituită din: as. *Saliceto (rosmarinifolia)* – *Holoschoenetum vulgaris* (depresiuni înalte), as. *Fraxinetum pallisae* (depresiuni mijlocii) și as. *Carici acutiformi* – *Alnetum*, as. *Salicetum cinereae*, as. *Scirpo-Phragmitetum*, as. *Typhetum angustifoliae* și as. *Caricetum riparide-acutiformis* (depresiuni joase). Pe marginea depresiunilor (japșelor) mijlocii apare și as. *Quercetum robori-pedunculiflorae*. Adâncimea pânzei de apă freatică este cuprinsă, după caz, între 0 și 3 m, temporar producându-se și inundații. [4]
- JAR**, (zootehn.) sin. *spic*, păr de acoperire existent pe întreg corpul la majoritatea animalelor. [34]
- JARET**, (zootehn.) regiune de exterior a membrilor posterioare la bovine, cabaline, ovine, caprine, reprezentând articulația tibio-tarso-metatarsiană, precum și ligamentele și tendoanele din zonă. [34]
- JARGONAFAZIE**, (psih.) tip de discurs afazic în care înlănțuirea cuvintelor, transformarea cuvintelor și prezența neologismelor nu mai permit auditorului să decodifice, să înțeleagă discursul. [28]
- JARI**, parc național situat în Brazilia (statul Amazonas). Suprafața, 2.272.000 ha (1980). Amplasat în lungul râurilor Negro, Jari și Carabinani. Ca mărime este al doilea parc din America Latină. Include în teritoriul său câteva vechi refugii pleistocene. Posedă o mare diversitate vegetală și o faună extrem de bogată. Pădurile umede tropicale cu palmieri din genul *Campinarana* sunt străbătute de râuri în apele cărora se află caimanul negru (*Melanosuchus niger*), vidra uriașă (*Pteronura brasiliensis*), lamantinul amazonian (*Trichechus inunguis*) care sunt specii pe cale de dispariție. [50]
- JARU**, rezervație biologică situată în Brazilia (teritoriul național Rondônia). Suprafața, 268.150 ha (1979). Protejează specii vegetale de mare valoare economică. În pădurea tropicală umedă cresc arbori uriași cum sunt castanheira (*Bertholletia excelsa*), cerejeira (*Malpighia* sp.), ipê (*Tabebuia* sp.), mogno (*Swietenia* sp.). Fauna abundă și este specifică. [50]
- JASMINUM**, (agric.) gen de plante care aparține fam. *Oleaceae*. Speciile sunt originare din zonele temperate și subtropicale ale Asiei (China, Japonia, India). Sunt în majoritate arbuști cu caracter de liane. Au frunze compuse din 3-9 foliole, verde închis, lucioase, și flori lung pedunculate, cu cinci petale reunite într-un tub lung, asemănătoare unor trompete. Înfloresc în mai toate anotimpurile, acoperind nevoia

de decor pe aproape întreg anul. *J. officinale* are frunze cu 7-9 foliole semipersistente și flori albe, foarte parfumate, dispuse în ciorchini terminali ce apar vara. *J. nudiflorum*, cu lăstari de 2-3 m, verzi lucioși, înflorește la sfârșitul iernii sau primăvara înainte de apariția frunzelor, florile fiind galbene, solitare și inodore. *J. primulinum* este mult asemănătoare speciei precedente, dar cu flori involte. În apartamente se cultivă *J. polyanthum*, cu înflorire de primăvară și *J. rex*, ambele cu flori mari, albe, cu miros puternic, dispuse în inflorescențe bogate. La *J. stephanense*, florile roz, parfumate, apar în iulie-august. Au nevoie de multă lumină, preferând soarele direct dar pentru perioade scurte suportând și semiumbra. Vara cer multă apă în pământ și dese pulverizări pe frunze. Speciile de grădină cresc bine în soluri profunde și revene. Cele de apartament necesită amestecuri formate din pământ de grădină sau țelină, pământ de frunze și nisip. Comportamentul față de temperatură este diferit: *J. officinale* și *J. nudiflorum* suportă rigorile iernii în climat mai blând și poziții adăpostite lângă pereți, garduri etc. *J. primulinum* necesită condiții de seră rece, iar speciilor de apartament li se asigură 16-18°C, cu excepția perioadei de iarnă când se păstrează în încăperi răcoase cu multă lumină. Toate speciile au nevoie de tăieri: de rărire a tufelor, îndepărtare a lăstarilor ce au înflorit, scurtarea celor tineri, de dirijare a creșterii sub formă de tufe și conducerea plantelor urcătoare pe suporti, coloane, ziduri, pergole etc. Unele specii (*J. nudiflorum*) sunt bine puse în valoare când sunt palisate pe un grilaj de cca 1 m sau atunci când ramurile cad de sus, de pe un zid sau un taluz. Înmulțirea se face vara, prin butași semilemnificați. [39]

JASPER, parc național situat în Canada (provincia Alberta). Suprafața, 1.087.800 ha (1907). Altitudine, 1.058-3.747 m. Ocrotește un peisaj alpin cu întinse câmpuri de gheață și ghețari (23.300 ha) cu piscuri înalte, lacuri glaciare și izvoare minerale termale. În cadrul parcului se află o mare parte a Munților Stâncoși cu numeroase piscuri separate de văi adânci. Versanții munților sunt acoperiți de păduri de conifere, dintre care caracteristici până la altitudini de 1.800-2.000 m sunt brazii Douglas (*Pseudotsuga Douglasii*). Mai sus de această altitudine apar peisajele alpine tipice. Vara, în cadrul vegetației de tundră se găsesc plante înflorite de flox (*Phlox* sp.), crini de gheață, bănuței (*Bellis perennis*), sălcii arctice, pașiști cu lupin, rugină (*Senecio jacobala*) etc. Fauna de interes este reprezentată de: ursul grizzly (*Ursus horribilis*), ursul arctic (*U. arctos*), cerbul-carțar (*Odocoileus hemionus*), elanul (*Alces alces*), caribu (*Rangifer arcticus*), cerbul canadian (*Cervus canadensis*), capra zăpezilor (*Oreamnus americanus*), bighornul (*Ovis ammon canadensis*). [50]

JAZZ, (cult.-art.) muzică și tip de orchestră care au apărut în America la începutul Primului Război Mondial, iar după terminarea acestuia (1919) s-au răspândit repede în Europa Apuseană. Orchestra este

compusă din mai multe instrumente de suflat, alămuri și saxofoane, împreună cu numeroase instrumente de percuție și pian. [67]

JDERUL DE COPAC (*Martes martes*, fam. *Mustelidae*), (zool.) mamifer răpitor, mic, răspândit în toate pădurile țării. Trăiește în scorburi și cuiburi pe copaci. Are blana brună, cu o pată alb-gălbuie la gât, și coada neagră. Vânează în timpul nopții animale mici, păsări, culege fructe și semințe. Este vânat pentru blană, cu arma la pândă, în perioada 1 noiembrie-28 februarie. Se vânează și cu ajutorul câinilor prin atragerea la capcane cu momeli. [42]

JDERUL DE PIATRĂ (*Martes foina*, fam. *Mustelidae*), (zool.) se mai numește și „beica“. Mamifer răspândit în toată țara. Are greutatea de 1,1-1,8 kg, nu este legat de pădure, trăind chiar în localități. Se hrănește cu șoareci, șobolani, iepuri, păsări de curte, fructe de pădure. Se vânează iarna când se cunoaște urma, dar mai mult cu capcana. Pata de pe piept este albă și înfurcită, coborând pe picioarele anterioare. [42]

JEJUN, (anat.) parte a intestinului subțire dintre duoden și ileum la unele mamifere, a cărui mucoasă este prevăzută cu vilozități, adaptându-se la maxim funcției de absorbție. [21]

JEJUNITA, (med. u.) afecțiune inflamatoare a jejunului. [60]

JEJUNO-ILEITA, (med. u.) inflamație a jejunului și a ileonului. [33]

JEP → **JNEAPAN**

JERTFA, (rel.) dar material sau spiritual adus lui Dumnezeu, cu scopul de a-I mulțumi, de a-I cere iertarea păcatelor și împlinirea cererilor. [63]

JET¹, (ind.) curent de lichid sau de gaz care țâșnește cu presiune printr-un orificiu. [13]

JET², (petr., ecol.) ejector care funcționează cu ajutorul unui fluid pompat sub presiune (cazul unor foraje, operații de depoluare etc.) [3]

JGHEAB¹, (ind.) conductă sau canal deschis în partea superioară, permițând (prin înclinarea sa) scurgerea unui lichid sau a unui material pulverulent. [13]

JGHEAB², scobitură, în formă de canal, făcută în piatră, într-un trunchi de copac. **1.** (for.) Drum de alunecare realizat din pământ sau lemn pe care se transportă lemnul din parchetele de exploatare spre tasoane, folosind ca forță de antrenare greutatea proprie și cea dată de apă. Jgheabul poate fi: jgheab de pământ, realizat prin amenajarea unui șanț de cca 30 cm adâncime, în condiții de pantă de peste 40%, în pădurile de munte sau dealuri înalte. Jgheaburi de lemn cu apă (troace) realizate din bușteni de cca 3 m lungime, despicați și scobiți la mijloc: prin îmbinări se realizează lungimi până la 3 km și servesc mai ales la apropiatul lemnului pentru foc. Jgheaburile sunt pe cale de dispariție întrucât cauzează degradarea terenurilor și a lemnului, fiind totodată costisitoare. **2.** (zootehn.) Canal de scurgere pentru apă sau adăpătoare pentru vite făcute de obicei într-un trunchi de copac scobit. **3.** (constr.) Conductă deschisă, din

tablă, montată la streășină pentru scurgerea apei de ploaie. [42]

JICLOR, (ind.) parte a carburatorului, de forma unui dop, cu un orificiu în care dozează debitul de combustibil necesar formării amestecului carburant la motoarele cu ardere internă. [13]

JIDVEI, centru viticol din județul Alba, ce face parte din podgoria Târnave. Resursele ecoclimatice și pedologice permit obținerea de vinuri albe de calitate superioară, din soiurile *Fetească regală*, *Traminer roz*, *Riesling italian*, *Fetească albă*, și a vinurilor aromate, mai ales *Muscat Ottonel*. Jidvei este un centru viticol recunoscut pentru producerea vinurilor spumante, folosindu-se soiurile: *Fetească regală*, *Fetească albă* și *Riesling italian*. [49]

JIGOU, (zootehn.) 1. porțiunea tranșată a carcabei de ovine, corespunzătoare regiunii pulpei. El are ca bază anatomică femurul și musculatura corespunzătoare. 2. Friptură din pulpă de ovine. [34]

JILAV, (pedol.) care se referă la umiditatea optimă pe care o are solul sau alte materiale (nisip, rumeguș), utilizate la stratificarea materialului săditor. [49]

JILIP, (for.) drum de alunecare cu caracter temporar, construit pe versantele munților și dealurilor, confecționat din lemn, role, tablă de oțel, beton ș.a. pe care materialul lemnos fasonat este mișcat prin greutate proprie de la un tasun provizoriu până la un tasun sau o instalație permanentă; sin. *scoc*. Jilipul are formă curbă (arc de cerc) sau poligonală, poate fi uscat, umed, cu gheață, de zăpadă și pante variabile (30, 40%). Jilipul este format pe toată lungimea sa din trei tronsoane distincte: *obârșia* – formată din 3-4 table din bușteni îngropați în pământ; *calea curentă* – formată din table de 6-10 m în aliniamente și 2-4 m în curbe și *descărcătoarea* – formată din câteva table, ultima în contrapantă. Infrastructura jilipului este construită din juguri (trunchiuri) de lemn, iar suprastructura (calea curentă) din podină realizată din bușteni ciopliți, groși de 15-20 cm, având la ambele părți câte un marginar (argea). Jilipul fiind mare consumator de lemn sau metal este scos din uz. [42]

JINTIȚĂ, subprodus lactat, cu o mare valoare nutritivă și dietetică, obținut din zerul scurs de la caș, prin încălzirea lui lentă până la 80-85°C. [34]

JIR, (bot.) nume dat fructului de fag. Miezul conține apă (4,74%), proteină brută (14,34%), materii grase (23,08%), materii extractive neazotate (32,27%), celuloză (21,99%), cenușă (3,58%). Învelișul miezului conține fagină, substanță moderat toxică. Miezul de jir se mănâncă prăjit, după decorticare, fiind foarte hrănitor, gustos. Din miez se extrage un ulei foarte fin care conține oleină, stearină, palmitină. Poate înlocui uleiul de măsline sau de nuci. J. servește de hrană preferențială pentru porcii mistreți, veverițe etc. [50]

JIRAVIRE, (rur.) procedeu folosit de olari la decorarea vaselor de pământ ars smălțuite, folosind „cornul” pentru trasarea pe pereții interiori ai străchinii sau pe pereții externi ai oalelor, ulcioarelor a mai multor

cercuri paralele, peste care se trece perpendicular cu „gaița”. [67]

JIU, afluent al Dunării pe teritoriul României. Se formează în Depresiunea Petroșani, din unirea Jiului de Vest (Munții Retezat) cu Jiul de Est (Munții Parâng). Are o lungime de 339 km și o suprafață de 10.070 km². Străbate orașele Craiova și Târgu Jiu. Cei mai importanți afluenți ai săi sunt Motru și Gilort. [25]

JNEAPAN (*Pinus mugo*, fam. *Pinaceae*), (bot.) arbust conifer, rășinos, spontan, megafanerofit, întâlnit în etajul alpin inferior și subalpin, între 1.500 și 2.300 m altitudine, formând tufărișuri întinse sau pâlcuri, mai ales pe versanții nordici sau estici în nord-est, Carpații Orientali, Carpații Meridionali, mai rar în Munții Apuseni. Mugurii, extractul și uleiul volatili de jneapăn au utilizare terapeutică în medicina umană. În concentrații mici au efecte antiinflamatorii, antiseptice ale căilor respiratorii și căilor urinare, diuretice, antireumatice, antiseptice și cicatrizante asupra rănilor. Fixează grohotișurile. Protejează terenurile împotriva eroziunii solului, distrugerii vegetației erbacee, secării izvoarelor. Exercită un control hidrologic eficient în bazinele alpine. Apreciat peisagistic. În Munții Bucegi, jneapănul este ocrotit cu precădere. Reprezintă o specie forestieră valoroasă. Este un admirabil fixator al coastelor și grohotișurilor mobile, un producător important de combustibil pentru așezările omenești de la mari altitudini (cabane, stâne), precum și de produse industriale ca rășina și uleiurile eterice. Indicat a fi cultivat în grupuri prin parcuri, pe stâncării, terenuri superficiale, pe taluzuri cu pante mari, unde există terenuri argiloase, la regiunea alpină până la câmpie. Decorativ prin portul său târâtor, cu ramuri ascendente pe care se află frunze verzi-închis. Uneori are și port de arbore cu formă piramidală. Realizează efecte de contrast în arhitectura peisajului. Înmulțire prin semințe. [50]

JNEPENIȘ, (ecol.) tufăriș subalpin carpato-balcanic de jneapăn și smirdar (*Pinus mugo*, var. *Mughus Rhododendron myrtifolium*) cu *Bruckenthalia spiculifolia* și *Soldanella hungarica major*. Fizionomic, jnepenișurile se prezintă ca un covor compact de arbuști (jnepeni) culcați la sol, cu tulpini până la 5-20 m, prin care este greu de pătruns, având înălțimea de 2-3 m în partea inferioară a arealului și 0,5-1 m în partea superioară a acestuia. Specie lemnoasă de bază în subalpin, jneapănul vegetează între 1.500 (1.650) și 2.100 (2.300) m altitudine pe versanți puternic înclinați, culmi slab vântuite și în câldările glaciare, pe roci cristaline, eruptive și calcaroase cu soluri superficiale, schelete, acide (pH sub 5) din seria humico-silicatică. Climatul este de silvostepă rece (silvotundră): 0-2°C medie anuală, 1.000-1.200 mm precipitații/an. În afară de jneapăn, la altitudinile inferioare ale etajului se mai întâlnesc în stare izolată sau în biogrupe mozaicat distribuite molidul, pinul cembra, scorușul, ienupărul siberian,

- ienupărul pitic, salcia cenușie (*Salix silesiaca*), aninul verde. Dintre speciile ierboase mai frecvente menționăm: *Gentiana punctata*, *Calamagrostis villosa*, *Deschampsia flexuosa*, *Homogyne alpina*, *Soldanella major*, *Luzula luzuloides*, *Oxalis acetosella*, *Vaccinium myrtillus*, *V. vitis idaea*. Foarte dezvoltat este și covorul de mușchi: *Hylocomium splendens*, *Pleurozium schreberi*, *Rhitiadelphus triquetrum* etc. Jnepenișurile se încadrează în asociația *Rhododendro myrtifolii-Pinetum muği* Borza 53 em. Coldea 84, care prezintă mai multe variante locale: est-carpatică, sud- și central-carpatică și vest-carpatică (fără *Bruckenthalia spiculifolia*). Ele îndeplinesc un important rol ecoprotector, constituind scutul de apărare alpino-climatică a pădurilor de molid din aval. [4]
- JOAGĂR**, 1. Ferăstrău cu mai multe pânze drepte, verticale, care funcționează cu o mișcare alternativă, acționat de forța apei curgătoare sau de un motor. 2. Ferăstrău mare având o pânză lungă cu dinți mari și două mânere, acționat de doi lucrători. [13]
- JOANTA**, 1. (transp.) Legătură făcută la capetele șinelor de cale ferată pentru a asigura continuitatea căii de circulație. 2. (ind.) Legătură între două bare de oțel din armătura unui element de beton armat. [13]
- JOC¹**, (sp.) activitate complexă predominant motrice și emoțională, desfășurată spontan sau organizat în scop recreativ și sportiv. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- JOC²**, (ind.) deplasare relativă maximă pe o direcție dată între două piese asamblate, considerată față de poziția în contact pe direcția respectivă. [13]
- JOC DE MIȘCARE**, (sp.) joc format din acțiuni cu structuri preponderent motrice, atractive și de întrecere care urmărește dezvoltarea psihomotorie a copilului sau a tânărului. Se desfășoară după reguli prestabilite, unde se delimitează timpul, spațiul și numărul de participanți. (L. Teodorescu și colab., 1973) [53]
- JOC DE ROL**, (psih.) psihodrama și sociodrama sunt improvizații dramatice cu scop terapeutic; are un scop formativ. [28]
- JOC DIDACTIC**, (ped.) metodă de învățământ în care predomină acțiunea didactică simulată, simularea didactică. [16]
- JOC SPORTIV**, complex de exerciții fizice practicate cu un anumit obiect (minge, puc etc.) prin care două echipe sau doi adversari se întrec conform unor reguli de organizare și desfășurare a jocului. Prin aceste acțiuni are loc realizarea sarcinilor educației fizice și recrearea celor care-le practică. (L. Teodorescu și colab., 1973) [52]
- JOCHEU**, călăreț specializat în conducerea cailor la alergările de galop și de obstacole de pe hipodrom. [33]
- JONȚIUNE**, legare, unire, asamblare. 1. (milit.) Locul unde se realizează legătura dintre flancurile dispozitivelor de luptă a două subunități, unități sau mai multe unități alăturate ce acționează în dispozitive
- de luptă. [31] 2. (lingv.) Mijloc de exprimare a raporturilor sintactice de coordonare sau de subordonare ale unei propoziții sau fraze, care constă în legarea lor prin cuvinte ajutătoare. [68]
- JONȚIUNI CELULARE**, (citol.) sisteme de cuplaj celular, care transmit informații de la o celulă la alta. Există următoarele tipuri: jonționi tip *occludens* (zone închise ermetice), jonționi de tip *gap* (zone deschise, cu comunicări intercelulare de tip canalicular), jonționi de tip *adherens* (între membranele celulelor învecinate există fibre transversale care le leagă). [21]
- JOULE**, (fiz.) unitate de măsură a energiei, egală cu lucrul mecanic efectuat de forța de un newton, când punctul ei de aplicație se deplasează cu un metru în direcția și în sensul forței. [13]
- JOYSTICK**, (inform.) dispozitiv de indicare conectat la calculator, folosit mai ales pentru jocuri. Un joystick are o bază în mijlocul căreia se află o pârghie verticală. Butoanele de control se găsesc pe capul acestei pârghii sau la baza ei. Pârghia poate fi manevrată omnidirecțional pentru a controla mișcările unui obiect pe ecran. Butoanele activează diferite execuții software, în general provocând evenituri pe ecran. [6]
- JUAN FERNANDEZ**, parc național situat în Chile. Suprafața, 18.300 ha (1935). Parcul este amplasat în insula Mas-a-Tierra din Arhipelagul Juan Fernández. Sunt ocrotite specii endemice din floră (*Santalum fernandezianum* și *Juania australis*) cât și peștera și împrejurimile în care a locuit Alexander Selkirk. Insula mai poartă numele și de „Robinson Crusoe”. [50]
- JUBBADA HOOSE** (*Jubba inferioară*), parc național situat în Somalia (1969). Se întinde pe cursul inferior al râului Jubba. Ocrotește mamifere mari, printre care caracteristice sunt: mamiferul acvatic dugongul sau vaca de mare (*Dugong dugong*), asinul sălbatic (*Equus asinus somalicus*), rinoceri (*Diceros bicornis*), țapi săritori (*Dorcatragus megalotis*), gazele (*Gazella pelzeni*). [50]
- JUDECATA**, formă logică fundamentală, caracterizată prin afirmarea sau negarea a ceva despre altceva și prin însușirea de a fi adevărată sau falsă. Relaționează noțiunile între ele, explicitează conținutul lor și reflectă relațiile dintre lucrurile reflectate. [28]
- JUDECATA MORALĂ**, (psih., soc.) evaluare sau autoevaluare a conduitei pe baza criteriilor care relevă valori morale existente într-un grup. [28]
- JUDECĂTORIE**, (jur.) instanță judecătorească având, în principal, competența de a soluționa în prima instanță toate procesele și cererile, în afară de cele date prin lege în competența altor instanțe; judecătoriile funcționează în fiecare județ și în sectoarele municipiului București, circumscriptiile lor fiind stabilite prin hotărâre de guvern; termenul mai este utilizat și pentru a desemna localul în care se află sediul instanței. [64]
- JUDO**, (sp.) ramură de sport derivată din jiu-jitsu, care include diferite procedee de atac și apărare

selecționate, precum și alte forme de luptă. Jiu-jitsu este de origine japoneză și a început să fie practicat prin secolul al XVI-lea, apoi perfecționat și condus de samurai în diferite școli. Profesorul doctor Jogoro Kano îl relansează în anul 1882 după ce acesta fusese abandonat. El selecționează procedeele tehnice, renunțând la cele periculoase și pune bazele judo-ului de astăzi. În anul 1887 Katuso (baza j. modern) a început să fie predat de Kodokan (școală proprie înființată de Kano). În țara noastră j. a fost introdus în anul 1928. Astăzi j. este foarte popular în țara noastră, fiind practicat de un număr tot mai mare de tineri. Ca și la alte sporturi (box, lupte etc.) și la j. se pot întâlni doar luptători din aceeași categorie de greutate. Clasificarea luptătorilor este bazată pe centuri colorate, centuri cu care se leagă costumul de j. și care indică gradul de măiestrie sportivă. Centurile pot avea următoarele culori, în ordine: albă, galbenă, portocalie, verde, albastră, cafenie și neagră. Aceasta din urmă are anumite grade numite „Dan“ (există 10 „dan“). [53]

JUG, 1. Harnașament format din piese de lemn și din metal ce se aplică pe greabănul bovinelor pentru utilizarea lor în tracțiune (jug dublu pentru greabăn). **2.** Piesă cu care se face tracțiunea la hamurile pentru cabaline. [34]

JUGAL¹, (anat.) os de membrană care formează o parte a marginii anterioare a orbitei în craniul vertebratelor. La mamifere, o parte a jugalului se extinde înapoi și fuzionează cu procesul osului scvamosal îndreptat înainte pentru a forma arcada zigomatică. [37]

JUGAL², (anat.) ultimul și cel mai nou câmp, din punct de vedere filogenetic, al aripii insectelor; este situat posterior față de câmpul anal și este străbătut de doar două nervuri. [62]

JUGASTRU (*Acer campestre*, fam. *Aceraceae*), (bot.) arbore indigen de talie redusă, uneori arbust, megafanerofit până la microfanerofit, ornamental, melifer, întâlnit în păduri de amestec, tufărișuri, margini de păduri, începând din silvostepă și până în regiunea de deal, sporadic până în etajul montan, mai ales pe fundul văilor, pe substraturi calcaroase. Medicina populară îi atribuie scoarței proprietăți astringente, anti-diareice și anti-hemoragice. Provoacă strângerea țesuturilor, moderează secrețiile, ușurează cicatrizarea; combate diareea, dizenteria și hemoragia. Specie meliferă. Excelent arbore melifer. Furnizează albinelor culesuri abundente de polen, nectar și mană. Producție de miere, 100-400 kg/ha; în condiții excepționale, în literatura mondială se citează chiar 1.000 kg/ha. Uneori, din cauza abundenței și intensității culesului de nectar, se blochează cuibul cu miere iar matca nu mai are spațiu pentru depunerea ouălor. Pondere economico-apicolă mare. Valoros însoțitor al stejarului de șleauri. Stimulator al creșterii și elagajului speciilor principale alături de care trăiește. Protejează și ameliorează solul. Adesea se cultivă ca perdele forestiere de protecție din stepă și

silvostepă, ca arbore de aliniament, în masive, grupuri și solitar. Cultivat prin parcuri și grădini publice în garduri vii înalte sau ca exemplare izolate, în masive, pe marginea aleilor sau pe marginea străzilor. Decorativ prin port, coronamentul său rotund și bogat în frunziș, flori, fructe. Înmulțirea prin semințe toamna sau primăvara, marcotaj prin mușuroire. Mai rar prin butășire. Pentru obținerea germinției în primul an, semănarea se face înainte de sfârșitul lunii octombrie. Dacă semănarea întârzie, semințele se stratifică timp de 100-150 zile. Primăvara devreme se seamănă. Puietii sunt apti de plantare după un an. [50]

JUGAT, (bot.) împerecheat, pereche. Frunze, foliole dispuse în pereche, fructe cu coaste în pereche. **1.** Frunzele pot fi: *unijugate*, ca la vâsc (*Viscum album*); *bijugate*, ca la orejniță (*Lathyrus tuberosus*); *multijugate*, ca la cosaci (*Astragalus cicer*). **2.** Fructe cu suprafața străbătută de perechi de coaste dispuse față în față, ex., *Apiaceae/Umbelliferae*. [50]

JUGATE, (zool.) lepidoptere la care mecanismul de cuplare a aripiilor în zbor este de tip jugat. [62]

JUGLONA, (toxicol.) substanță secretată de frunzele de nuc (*Juglans regia*), având acțiune fitotoxică. Această substanță ajunge în sol o dată cu apa de ploaie fiind nocivă pentru unele plante (graminee, tomate, cartofi etc.). La concentrația de 10 p.p.m. creșterea tomatelor este diminuată în proporție de 50%; la 100 p.p.m., pieirea lor este de 100%. **J.** este toxică și pentru animalele de talie mică cărora le produce un efect sedativ. Pliniu cel Bătrân semnala că „umbra semnului de nuc otrăvește plantele pe care le acoperă“, fără să știe că acest lucru îl fac substanțele ce cad de pe frunze pe sol. [41]

JUGULARE, (anat.) vene principale la mamifere și la vertebrate înrudite, care aduc sângele de la cap spre venele cave superioare. De obicei sub forma unor vase perechi (jugulara internă și externă), care fuzionează de fiecare latură pentru a forma jugularele comune înainte de a întâlni venele subclaviculare și-n cele din urmă drenându-se în venele cave. [57]

JUGUM, (anat.) prelungire în formă de țep prevăzut cu peri a aripii anterioare a lepidopterelor primitive, care se ancorează de nervura costală a aripii posterioare cuplând cele două perechi de aripi în tipul zborului. [62]

JUJUBA (*Zizyphus sativa*, fam. *Rhamnaceae*, sin. *Z. jujuba*), (agric.) specie originară din China unde face obiectul culturii pe scară largă. Răspândită și în jurul Bazinului Mediteranean. La noi crește în Dobrogea sub formă de arbustoid, dar în patria de origine ajunge la 6-8 m. Are frunze caduce, ramuri spinoase și face fructe asemănătoare cu măslinile dar de culoare roșie închisă, sau aproape neagră; bogate în hidrați de carbon (20%) ceea ce face să fie comparată cu smochinele. Suportă căldură mare, insolație puternică și variații de temperatură de la -10°C până la +50°C ceea ce îl face să trăiască, fără irigație, până la limita deșertului. Se înmulțește prin semințe care trebuie stratificate după recoltă și semănate la începutul primăverii. Se mai poate înmulți prin altoire în

- copulație ameliorată. Cea mai folosită este însă înmulțirea prin butași de ramuri sau de rădăcini care se plantează toamna. Lucrările de întreținere sunt puține (răririi) și îngrășări (sumare). Fructele se consumă proaspete, sub formă de pastă, uscate, în sirop (50% zahăr). [40]
- JUMPER**, (inform.) mic contact în formă de \cap folosit pentru a modifica configurația hardware prin conectarea unor puncte diferite într-un circuit electric. [8]
- JUNC**, (zootehn.) mascul castrat sau necastrat din specia bovinelor, în vârstă de 2-3 ani. [34]
- JUNGHI**, (med. u. și vet.) termen popular care desemnează o durere vie, acută. [33]
- JUNGLĂ**, (biogeogr.) pădure deasă, cu vegetație bogată, luxuriantă, specifică zonelor tropicale și subtropicale. [70]
- JUNINCA**, (zootehn.) femelă din specia bovinelor, în vârstă de 1-2 ani, care este gestantă. [34]
- JUPITER**, (astr.) prima planetă gigant din sistemul solar, cu volumul de 1.300 de ori volumul Pământului și masa de 318 mase terestre, situată la 650 mil. km de Pământ și 5,2 U.A. de Soare. Perioada de revoluție este de 11,9 ani, iar cea de rotație 9h 50 min. Temperatura superficială, -40°C . Planeta are 16 sateliți cunoscuți (4 descoperiți de Galileo Galilei în 1610, cei de dimensiuni planetare). Axa de rotație este perpendiculară pe planul orbitei, deci planeta nu are anotimpuri. Este constituită predominant din hidrogen și heliu. [12]
- JURASIC**, perioadă în mezozoic, caracterizată printr-o mare dezvoltare a gimnospermelor și reptilelor. [25]
- JURAMÂNT**, faptul de a jura. **1.** Angajament solemn de credință și devotament față de stat și popor. **2.** Promisiune solemnă făcută de o persoană, cu invocarea divinității, de a spune adevărul în legătură cu anumite fapte. Constituie un mijloc de probă. [68]
- JURISDICȚIE**, (jur.) competența de a judeca. Totalitatea organelor de judecată de același grad sau competente de a soluționa o anumită categorie de litigii. [68]
- JURISDICȚIE SPECIALĂ**, (jur.) organ specializat în soluționarea litigiilor de o anumită natură între persoane. [68]
- JURISPRUDENȚĂ**, (jur.) practică judiciară; totalitatea hotărârilor judecătorești pronunțate într-un anumit domeniu. [64]
- JUSTIFICARE**, particularitate a unor raționamente și acțiuni de a fi orientate către întemeierea unor interese personale, satisfacerea unor năzuințe și sentimente care pot să corespundă sau nu unor valori unanim acceptate. [28]
- JUSTIFY**, (inform.) tip de aliniere a unui text în care rândurile sunt la egală distanță față de marginile coloanei sau paginii. [8]
- JUSTIȚIE**, (jur.) **1.** Dreptate, echitate. **2.** Funcție fundamentală a statului de a soluționa procesele civile sau penale. **3.** Ansamblul organelor de jurisdicție dintr-un stat. [64]
- JUSTIȚIE COMUTATIVĂ**, (jur.) unitate semantică ce urmărește ca fiecare să primească în societate o contraprestație egală cu contribuția sa. O dată reunite condițiile concurenței pure și perfecte, factorii de producție sunt remunerați în funcție de contribuția de la producție. Retribuirea prin sistemul pensiilor: nivelul pensiilor trebuie să depindă de numărul unitar de ani cotizați în virtutea legii. [68]
- JUSTIȚIE DISTRIBUTIVĂ**, (jur.) care se ocupă de atenuarea inegalităților economice prin redistribuirea veniturilor dinspre cei cu venituri mari spre cei cu venituri mici, prin garantarea salariului minim pe economie și finanțarea lui pe seama impozitului pe avere. [68]
- JUSTIȚIE ECOLOGICĂ** → ECHITATE ECOLOGICĂ
- JUSTIȚIE SOCIALĂ**, care implică judecăți de valoare privind raporturile dintre oameni, cu abordarea ideilor fundamentale de egalitate în drepturi, libertate și dreptate, în condițiile economiei concurențiale de piață. În acest scop se impune implicarea statului în economie pentru atenuarea marilor inegalități în venituri generate de economia de piață. [68]
- JUVABIONĂ**, (biochim.) substanță biogenă izolată din coniferul *Abies balsamea*, analoagă hormonilor juvenili ce împiedică transformarea larvelor în insecte adulte. [41]
- JUVELNIC**, (pisc.) instrument paralelipipedic, cu dimensiunea de $2 \times 2 \times 0,3-0,5$ m, cu pereții din sită, susținuți pe un schelet din lemn, folosit pentru depozitarea peștilor vii pe timpul iernii, într-un curent slab de apă. [10]
- JUVELNIC PENTRU ALEVINI**, (pisc.) instrument de formă paralelipipedică, cu dimensiunea de $70 \times 70 \times 45$ cm, cu pereții formați din sită deasă, de material plastic, cu ochiuri de 0,5 mm, susținuți pe un schelet din lemn, în care se țin alevinii eclozați până la resorbția sacului vitelin. [10]
- JUVENIL¹**, **1.** Organism tânăr, incapabil de reproducere datorită nematurării gonadelor. **2.** Hormon (neotenină) generat de corpora allata care are rolul de a inhiba dezvoltarea organelor adultului, intervenind sub controlul unor hormoni secretați de *pars intercerebralis* în diferențierea hemocitară, unde are rol stimulator. [62]
- JUVENIL²**, (hidrol.) apă care se formează în cadrul formațiunilor magmatice și care rezultă în timpul erupțiilor vulcanice. [25]
- JUVENILE**, **1.** (ecol.) Apele și gazele care provin din adâncurile Pământului și ating suprafața pentru prima oară. **2.** (zool.) Stadiu tânăr de dezvoltare a unei specii animale. [3]

KABALEGA, parc național situat în Uganda. Suprafața, 389.500 ha (1952). Este amplasat în nordul lacului Mobutu Sesé Séko (Albert), situat în zona mării falii tectonice est-africane. Nilul formează o succesiune de căderi de apă, rezultând Cascadele Kabalega, cu o înălțime de 40 m. Stropii rezultați din căderea apelor formează o ceață ce lasă să se vadă în lumina soarelui un curcubeu permanent. În apă stau cufundați mii de hipopotami și crocodili. În josul râului, pe malurile plate, acoperite de savana cu ierburi înalte, se găsesc elefanți, bivoli, lei, leoparzi, rinoceri albi, rinoceri negri, girafe, antilope (*Tragelaphus sylvaticus*), maimuțe. Avifauna este bogată. În cadrul ei sunt de reținut stârcul goliat, cormoranii, marabu, păsările țesătoare (*Philetaerus socius*). [50]

KAFUE, parc național situat în Zambia. Suprafața, 2.240.360 ha (1950). Altitudine, 1.200 m. Este cel mai mare din Africa. Se află amplasat pe un platou, ce cuprinde și valea Kafue, aferentă fluviului Zambezi. Fluviul străbate teritoriul parcului pe o distanță de 250 km. Vegetația este formată din păduri-galerii și savană în nord, în care domină specii de *Brachystegia*, *Colophospermum mopane*, *Isoberlinia*, *Julbernardia*. În lungul râului, vegetația luxuriantă are multe esențe tropicale valoroase. Fauna este reprezentată prin multe endemisme, ca: antilopele Hartebeest, Wildebeest, Lechwe, Roan, Duiker, Sitatunga, oribi, antilopele de deșert, alături de elefanți, bivoli, zebre, gheparzi, rinoceri negri, hipopotami, manguste, hiene. Păsările sunt reprezentate prin 400 de specii. [50]

KAGERA, parc național situat în Rwanda. Suprafața, 251.000 ha (1934). Altitudinea, 1.250-1.825 m. Se află la granița cu Tanzania, pe malul stâng al râului Kagera, care reprezintă cursul superior al Nilului Alb, el fiind cel mai important tribut ar Lacului Victoria. Teritoriul include o zonă de podiș cu înălțimi cuprinse între 1.50 și 1.825 m, lacuri și mlaștini. Vegetația este caracteristică, de savană, în care domină specia *Themeda triandra*, savană cu păduri galerii, arbori și tufărișuri din specii xerofite. Fauna reunește specii de

bivoli, zebre, rinoceri negri, lei, leoparzi, diferite specii de antilope (impala, canna, oribi, țapi de mlaștină), hipopotami, crocodili. [50]

KAHUZI-BIEGA, parc național situat în Zair (regiunea Kivu). Suprafața, 1.200.000 ha (1970). Conservă păduri de bambus alpin (*Arundinaria alpina*) și alte asociații vegetale subalpine și alpine aflate pe versanții a doi vulcani stinși. Este singurul loc din lume unde gorilele de munte trăiesc într-un habitat natural. [50]

KAIETEUR, parc național situat în Guyana (districtul Essequibo). Suprafața, 11.700 ha (1929). Este cantonat pe rama muntoasă a Podișului Guyanei, pe malul stâng al râului Potaro. Prezintă mare interes cascada Kaieteur cu o înălțime de 225 m, ca și numeroasele canioane tăiate în culmile Merume, cu o altitudine de 120-360 m. Vegetația în părțile superioare este cea de savană, iar în părțile mai joase este cea de pădure tropicală. Fauna este tipică pentru bazinul Amazonului: tapirusul, capibara sau porcul de apă (*Hydrochoerus capibara*), ursulețul kinkaju (*Potos flavus*), de mărimea unui jder, tatuu, maimuțele-capucini și uistiti, iar dintre păsări: papagalii, flamingo, colibri etc. [50]

KAINIT ($KCl \cdot MgSO_4 \cdot 3H_2O$), (agrochim.) mineral folosit ca îngrășământ potasic sau la fabricarea îngrășămintelor potasice. Se găsește în mase compacte sau granulare în zăcămintele de sare gemă. Apare sub formă de cristale monoclinice, incolore; în funcție de impurități, culoarea poate fi: galbenă, roșie, cenușie. Conținutul de K_2O oscilează între 12 și 18%. [29]

KAIROMONI, (biochim.) categorie de substanțe chimice care poartă informații interspecifiche; de exemplu, secreții ale unor specii de animale care permit detectarea acestora de către prădători sau paraziți. [62]

KAKADU, parc național situat în Australia (Northern Territory), Peninsula Arnhem. Suprafața, 1.200.000 ha (1976). Ocupă mai ales zona podișului Arnhem. Climatul are influențe musonice. În cadrul parcului

sunt ocrotite peste 1.000 de specii de plante, cărora li se adaugă 1/3 din avifauna țării. Componenta pădurilor tropicale se aseamănă cu a celor malaieziene. Pădurile sunt virgine. În etajul lor cel mai înalt se află diferite specii de palmieri, bananieri, bambuși, ale căror coroane aproape unite filtrează cu greu lumina soarelui până la etajele inferioare de vegetație, unde cresc ferigi uriașe, ficuși, rododendroni, liane care se înfășoară în jurul arborilor. Orhideele sunt divers colorate. Ele conferă o frumusețe rară pădurilor. De exemplu, pe tulpinile orhideelor *Gramatophillum*, înalte de cca 2 m, se deschid 5.000 de flori. Fauna este deosebit de variată. Ea include dintre mamifere: ursulețul koala, vererița marsupială zburătoare (*Acrobates pulchellus*), wombatul marsupial, cangurul de munte (*Macropus robustus*). Dintre păsări bine reprezentate sunt: casuarul, papagalii kakadu (*Probosciger* sp., *Caliptorhynchus* sp.), pasărea paradisului (*Paradisea apoda*), pasărea liră (*Menura superba*), pasărea vânătorilor (*Dacelo gigas*). Reptilele sunt caracteristice prin șarpele covor (*Phython variegata*), lung de 6 m. Alte animale întâlnite în parc sunt: omitorincul, ce cuibărește pe malul apelor curgătoare, și râma gigantică (*Megascolides australis*). [50]

KALA-AZAR, (med. u.) boală gravă, endemică, observată în regiunile tropicale, provocată de un parazit care se localizează în celulele endoteliale din splină și din ficat. [3]

KALAHARI-GEMSBOK, parc național situat în Republica Africa de Sud (provincia Cape). Suprafața, 2.272.000 ha (1931). Altitudinea, 1.200 m. Este secțiunea ce aparține Africii de Sud. Face parte din parcul bilateral de frontieră cu Botswana. Teritorial cuprinde regiunea nisipoasă a deșertului din sud-vestul depresiunii Kalahari. Vegetația corespunde zonelor aride subtropicale. Ea este formată din graminee (*Aristida* sp.), tufărișuri și arbuști de *Welwitschia* sp., *Acacia* sp., *Rhigozum trichotomum*. Parcul este populat de 214 specii de păsări, printre care și struți. Din totalul păsărilor, 75 le specii sunt prezente în teritoriu tot anul. Dintr speciile de mamifere, cele protejate sunt: leul de Kalahari, bivolul roșu, zebra (*Equus burchelli a tiquorum*), antilope (*Redunca fulvorufolo*, *Damaliscus dorcas*, *Antidorcas marsupialis* (springbok), *Arx gazella* (gemsbok), *Aepyceros melanipus* (impala). [50]

KALBARRI, parc național situat în Australia (statul Australia de Vest). Suprafața, 152.732 ha (1963). Se află amplasat pe coasta oceanului, la 120 km de orașul Geraldton. Se află cantonat în frumosul canion al râului Murchinson. [50]

KALICREINĂ, (biochim.) principala enzimă proteolitică implicată în formarea kininelor plasmatiche. În

țesuturi, este prezentă sub formă inactivă de kalicreinogen. Se activează în kalicreină în condiții de acidoză tisulară sau de prezență în țesuturi a complexelor imune. [21]

KALIDINĂ, (biochim.) kinină plasmatică obținută după atacul proteolitic al kalicreinei asupra kininogenului, la nivel tisular. La doze foarte mici, determină vasodilatație, creșterea permeabilității capilare, diapedeza leucocitelor, edem, contracția musculaturii netede, durere. [21]

KALIMAGNEZIU ($K_2SO_4 \cdot MgSO_4 \cdot 6H_2O$), (agrochim.) îngrășământ mineral complex în care atât Mg, cât și K se găsesc sub formă de sulfați. Conținutul în substanță activă variază în funcție de materia primă folosită, fiind de 27% K_2O și 11% MgO când se fabrică din kieserit și de 18,4-22,7% K_2O și 16,8-19,5% MgO, când se prepară din langbeinit. Se folosește la culturile sensibile la clor și leguminoase (trifoi și lucernă). [29]

KALIUM, (agrochim.) element chimic din grupul metalelor alcaline. Îngrășământ de mare importanță pentru creșterea și rodirea viței de vie. Produsele cu potasiu (kalium) amplifică rezistența la boli și dăunători și la temperaturi scăzute. Mărește longevitatea viței de vie. Face să crească sinteza clorofilei, glucidelor și a proteinelor, ca și acumularea culorii în pielea bobului. [49] → POTASIU

KALLAVESI, lac de origine glaciari-tectonică. Este cel mai adânc lac din Finlanda. Are suprafața de 900 km² și adâncimea maximă de 102 m. Datorită lungimii mari, reprezintă o importantă cale de transport pe apă. [45]

KAMA, (geogr.) râu, afluent al Volgăi, izvorăște din Podișul Verhnekamsk. Are o lungime de 1.805 km și o suprafață de 507.000 km². Traversează orașul Perm. Este navigabil. [25]

KAMĂ, movilă sau treaptă ce rezultă din acumulări de nisip, pietriș, lentile de argilă în ochiuri de apă aflate în masa ghețarului în zona de ablație; după topirea ghețarului apar monticuli ce pot avea până la 50 m înălțime. [25]

KANDALAKSA și LAPLANDA, rezervații naturale situate în Federația Rusă (regiunea Murmansk). Suprafețe, 35.030 ha (1932) și 161.300 ha (1930). Altitudine, 0-100 m. Sunt localizate în colțul nord-vestic al țării. Ele includ 400 de insule din Marea Barents, un sector al Mării Albe, o suprafață importantă a Peninsulei Kola și Lacul Iamandra. Insulele din Marea Barents au o vegetație de tundră, celelalte fiind împădurite cu pini, brazi, mesteceni. În Insula Kandalakșa vegetează cedrul siberian (*Pinus sibirica*), care suportă rigorile unor temperaturi de -40°C. În prima rezervație conviețuiesc 23 de specii

- de mamifere terestre, 10 specii de mamifere marine, printre care și vițelul de mare (*Phoca vitulina*), și 208 specii de păsări, printre care fluierarul gulerat, pitulicea verde, pufinul (*Fratercula arctica*), eiderul (*Somateria mollissima*), cepfus (*Cephus grylle*). Este de reținut că rața sălbatică nordică, datorită pufului ei, este foarte prețioasă. Puful este folosit la confecționarea de haine pentru cosmonauți, pentru alpinști, pentru exploratorii polari. Puful se recoltează anual din cuiburile părăsite. În rezervația naturală Laplanda trăiesc reni, elani, urși brunii, specii de *Mustela*, vidra (*Lutra lutra*), lemingul, veverița, iar dintre păsări, cocoșul polar (*Lagopus lagopus*), cocoșul de munte, cocoșul de mesteacăn, ierunca. [50]
- KANHA**, parc național situat în India (statul Madhya Pradesh). Suprafața, 31.598 ha (1955). Altitudinea, 525-870 m. Este cunoscut din anul 1935 sub numele de Banjar Valley. Se află într-o zonă de coline și lacuri. Parcul posedă întinderi vaste de suprafețe ierboase, care alternează cu crânguri de bambuși pe coline și păduri de *Shorea robusta*. Fauna este reprezentată de: gaur, cerbi axis și sambar, antilope, tigrul, leopard. Dintre păsări, importanți sunt păunul, prepelița etc. Populația de tigri este estimată la 2.000 de exemplare. [50]
- KAPOSI**, (med. u.) boală constând în sarcom, tumoră de etiologie necunoscută, caracterizată prin noduli, plăci roșii-violacee, mai ales la extremități, evoluând lent și progresiv spre ulceratii; ulterior sau concomitent apar atingeri viscerale, cașectizare, putând duce în final la deces. [60]
- KAPPA** (efect ~), (fiziol.) efectul distanței spațiale dintre doi stimuli asupra estimării intervalului temporal dintre aceștia: durata subiectivă crește în raport cu distanța spațială obiectivă. [28]
- KARA-KUL**, lac de origine tectonică, situat în podișul Pamir, într-o depresiune fără scurgere, la 3.914 m altitudine. Suprafața este de 346 km² și adâncimea maximă, de 236 m. Culoarea neagră a apei este dată de adâncimea foarte mare și reflectarea creștelor muntoase dezgolite de vegetație în oglinda lacului. Apa conține cobalt. [45]
- KARATE**, (sp.) ramură sportivă care înglobează o serie de poziții, deplasări, lovituri cu mâna sau cu piciorul, blocaje, eschive, parade, executate după reguli bine stabilite și sistematizate cu scopul de a obține victoria într-o luptă fără arme (*karate* = cu mâinile goale, neînarmat, în japoneză). Acest sport este de origine chineză. Școala de *k.* cunoaște astăzi mai multe variante, bazate pe aceleași principii, doar cu o tehnică de execuție diferită. În *k.* toate atacurile se opresc la o distanță foarte mică de corpul adversarului, astfel încât rănile sunt excluse. Metoda cea mai apreciată în Europa este „Shoto-Kan“. Ca și
- la judo, lupta se dă pe saltea și are ca scop marcarea unui „ippon“ (punct plin). [52]
- KARATÉPÉ ASLANTAŞ**, parc național situat în Turcia (provincia Adana). Suprafața, 7.715 ha (1958). Se află în valea râului Ceyhan. Cuprinde o regiune de dealuri, acoperite de stejari și pini. Fauna este compusă din: căprioare roșii, lupi, șacali. Dintre păsări, sunt de menționat specii de vulturi, potârniche. Aici sunt prezente vestigii hitite, feniciene și romane. [50]
- KARLING**, (glac.) costură, creastă ascuțită crenelată ce desparte două circuri glaciare. [25]
- KARPATIAN**, (geol.) termen ce desemnează vârsta geologică; pe scara geocronologică este un etaj al miocenului din Paratethysul Central; stratotipul se află în avanfosa carpatică. [25]
- KARTING**, (sp.) ramură a sporturilor mecanice în care concurenții pilotează un autovehicul special construit pentru stabilirea unor performanțe sportive. *K.* a apărut după Al Doilea Război Mondial. *K.* este un autovehicul necarosat (în SUA se construiesc și karturi carosate) și se clasifică după motorul utilizat. Pilotarea se realizează cu ajutorul volanului, frânelor și al corpului pilotului (care se înclină în curbe). **Kartodromul** este locul special amenajat cu piste asfaltate, omologate de FIA sau FRAK. [53]
- KARWENDEL**, rezervație naturală situată în Austria (landul Tirol). Suprafața, 72.000 ha (1933). Altitudinea, 1.100-2.756 m. Ocrotește lanțul muntos calcaros Karwendel, situat la nord de Innsbruck, care face parte din ramura sudică a Alpilor bavarezi. La limita inferioară a rezervației se găsesc făgete amestecate cu 2.400 de platani, vechi de 600 de ani. Aceștia le succedă în partea superioară păduri de conifere formate din brad și molid, iar în zona subalpină și alpină, o floră bogată, cu specii de plante erbacee și lemnoase. Fauna de interes este formată din capre alpine (*Capra ibex*), capre negre (*Rupicapra rupicapra*), cerbi, marmote. [50]
- KATAMORFISM**, (geol.) zona de dezagregare a scoarței terestre, caracterizată prin temperatură moderată și presiune redusă. În partea ei superioară au loc fenomene de oxidare, hidratare și de acțiune a dioxidului de carbon (subzonă de oxidare), iar în partea ei inferioară, sub nivelul hidrostatic, se produc fenomene de cristalizare și recristalizare, sub influența soluțiilor minerale, precum și fenomene de diageneză (subzona de cimentare). Adâncimea subzonei de cimentare se află la cca 9 km, până unde apa se află în sfera liberă. [50]
- KATHERINE GORGE**, parc național situat în Australia (Northern Territory). Suprafața, 22.424 ha. Altitudinea, 120 m. Canionul adânc și nelocuit al râului Katherine este mărginit de pereții abrupti, înalți

de 60 m, formați din cuarțite roșii și maronii. Cheile sunt largi de 90 m și lungi de 24 km. Ele permit scurgerea adesea vijelioasă a râului. Vegetația este săracă. Plantele cresc în fisurile stâncilor. Fauna de interes este reprezentată de wallaby, crocodilul (*Crocodylus johnsonii*) cu botul foarte lung și îngust. Dintre păsări este de menționat prezența cintezelor și papagalilor. [50]

KATMAI, parc considerat monument național, situat în SUA (statul Alaska). Suprafața, 1.270.000 ha (1918). Protejează o vastă suprafață de teren, care îmbracă aspecte variate: munți cu ghețari, păduri, lacuri, țărmuri marine, precum și teritoriul vulcanic numit „Valea celor 10.000 de fumuri”, format în urma exploziei violente a vulcanului Novaruța în 1912. Vegetația este de tundră și taiga. Fauna este alcătuită din ursul alaskan brun, elani și alte mamifere specifice zonei. [50]

KAWANH-IDJEN, lac de origine vulcanică, situat în insula Java (Indonezia), pe versantul vulcanului Merapi (2.911 m) la o altitudine de 2.120 m, într-o calderă. Este renumit nu prin adâncimea sa (250 m), ci prin compoziția chimică și temperatura apei. Datorită compoziției chimice, reacția ionică a apei (pH) are o valoare de 0,7, cea mai scăzută de pe glob semnalată până în prezent la o apă naturală. Temperatura ei la suprafață variază între 20°C și 40°C, iar la fund (250 m) ajunge la 96°C. Este evident, atât în cazul compoziției chimice, cât și al temperaturii, rolul pe care îl joacă emanațiile vulcanice. Volumul de apă al acestui lac, care ajunge la cca 100.000.000 m³, este ca o „sabie a lui Damocles”, deoarece în orice moment, la o nouă erupție a vulcanului, apa poate fi aruncată peste așezările din jur. [45]

KAZANIAN, (geol.) termen ce desemnează o vârstă geologică; pe scara geocronologică reprezintă un etaj al pemianului superior din Europa de Est, dezvoltat în facies marin-salmastru; stratotipul, lângă orașul Kazan (Rusia). [25]

KAZIRANGA, parc național situat în India (statul Assam). Suprafața, 42.994 ha (1908). Altitudinea, 75 m. Se află la sud de fluviul Brahmaputra. Aici este patria rinocerului indian (*Rhinocerus unicornis*), unde se află adăpostit jumătate din efectivul său, constând din 9.310 exemplare. Acestora, după o statistică din anul 1984, li se alătură 723 de elefanți, 610 bivoli sălbatici, 700 de cerbi *Barasinga*, 7.032 de *Axis*, 300 de exemplare *Mutjac*, 390 *Sambar*, 22 de exemplare gauri (*Bos gaurus*), 700 de mistreți, 47 de urși, 43 de tigri, 16 leopardi și peste 200 de specii de păsări. [50]

KELOID, (med. u.) formațiune tumorală benignă, dezvoltată de obicei pe pielea care a prezentat o leziune inflamatoare sau la nivelul unei cicatrici

hipertrofice, care poate fi punctul de plecare al unei neoplazii. [60]

KELUD, lac de origine vulcanică, localizat în craterul vulcanului Kelud din insula Jawa (Indonezia). Apa din precipitații se adună foarte repede, formându-se lacul cu un volum de aproximativ 40.000.000 m³. În flancul vestic al vulcanului s-au săpat tuneluri suprapuse, prin care a fost antrenată o mare parte a volumului de apă. În lac au mai rămas cca 2.000.000 m². Măsura a fost luată pentru a preîntâmpina expulzarea cantității de apă peste locurile din jur în cazul unei erupții. În 1919, în urma erupției vulcanice, cenușa a fost pulverizată pe o suprafață de 400 km, iar torenții de noroi fierbinți (laharii) au acoperit o suprafață de 132 km², distrugând 104 case și omorând 5.110 oameni, locuitori ai împrejurimilor. (P. Gâștescu, 1979) [45]

KENOZA, (rel.) umilință totală. 1. Exprimă starea de „deșertare” (golire) pe care Fiul lui Dumnezeu o asumă prin Întruparea Sa, făcând *ascultare* până la capăt: „... ci S-a deșertat pe Sine Însuși, chip de rob luând, făcându-Se asemenea oamenilor, și la înfățișare aflându-Se ca un om, S-a smerit pe Sine, ascultător făcându-Se până la moarte – și încă moarte de cruce.” (Sf. Ap. Pavel, Epistola către Filipeni, cap. 2). 2. **K.** este o consecință a *unirii ipostatice*: *Dumnezeirea* Fiului se ascunde în Fiul *Omului* încă din ieslea din Bethleem, sub aspectul celei mai neînțelese smeriri. M. Eliade folosește expresia „irecognoscibilitatea sacrului în profan”, referindu-se la „*ne-cunoașterea*” lui Dumnezeu în sens apofatic. Subiectul suprem al sacrului de-a lungul *istoriei* religiilor este Iisus Hristos. [14]

KENYA (*Muntele ~*), parc național situat în Kenya. Suprafața, 58.793 ha (1949). Altitudine, 3.300-5.198 m. Se află amplasat în regiunea montană din vestul țării, la 210 km de Nairobi, foarte aproape de Ecuator. Parcul are pe teritoriul său al doilea vârf ca înălțime din Africa, Muntele Kenya, înalt de 5.198 m, un relief vulcanic și glaciari, constând în ghețari, zăpezi eterne, morene, circuri, văi glaciare. Limita inferioară a parcului se află la altitudinea de 3.300 m. Vegetația este etajată pe versanți. În zona alpină apare pădurea tropicală, deasă, formată din arbori cu flori gigantice, tufişuri de bambus și specii de plante alpine gigantice (*Senecio keniodendron*, *S. brassica*, *Lobelia telekii*, *L. keniensis*). Fauna este caracteristică regiunilor înalte. Ea este formată din specii de mamifere și numeroase păsări răpitoare. [50]

KERATELLA, (zool.) rotifer microscopic, dulcicol sau salmastricol, prevăzut cu o lorică cu 6 spini la partea anterioară, partea posterioară fiind rotunjită sau prevăzută cu un spin mai mult sau mai puțin alungit, în funcție de specie. [10]

KERATINĂ, (biochim.) proteină sură, bogată în sulf, care ia naștere în mod normal în stratul cornos al pielii și în fanere (păr, unghii, copite, coarne etc.). [33]

KERATINE, (biochim.) familie de proteine complexe, insolubile în soluții apoase acide, alcaline și în solvenți organici. În sinteza keratinelor sunt implicate 4-10 gene. Fiecare din lanțurile polipeptidice ale keratinei are o genă proprie și, deci, un ARN propriu. Lanțurile polipeptidice voluminoase sunt produse de keratinocitele din straturile superioare ale epidermului. Keratogeneza este stimulată de hormonii corticosteroidi, estrogeni, de presiunea repetată asupra zonei cutanate respective, de radiațiile solare. Este inhibată de hormonii tiroidieni și vitamina A. [21]

KERATITĂ, (med. u.) inflamație supurativă sau nesupurativă a corneei. [60]

KERATOAKANTOM, (med. u.) tumoră cutanată benignă, constând dintr-un nodul mic, proeminent, dur, care crește repede, până la 1-2 cm. Se stabilizează, devine mai moale, se ulcerează, luând aspectul unui crater plin cu detritusuri cornoase, apoi se turtește și dispare spontan. [60]

KERATOCON, (med. vet.) deformare, în general bilaterală, a corneei, care devine conică, rămânând însă transparentă. Leziunea determină în mod constant miopie și astigmatism asimetric. [33]

KERATOCONJUNCTIVITĂ, (med. u.) inflamația simultană a corneei și a conjunctivei. [60]

KERATOMICOZĂ, (med. u.) dermatomicoză limitată la straturile superficiale ale epidermului cornos; cuprinde pitiriazisul versicolor, eritrasma, tricosporia nodulară și tricomicoza axilară. [60]

KERION, (med. u.) formă clinică de dermatomicoză inflamatoare provocată de cele mai multe ori de tricofitoni de origine animală; are aspect de placă rotund-ovalară, proeminentă, roșie, zemuindă, ca un burete, localizată mai ales pe pielea capului, barbă, mustață. [60]

KERNEL, (inform.) centrul, nucleul sistemului de operare, fiind partea care controlează memoria, fișierele, dispozitivele periferice, ține data și ora, lansează aplicațiile și alocă resursele sistemului. [8]

KEROGEN, (ecol.) materie organică fosilizată care formează depozite carbonatate, prezentă mai ales în cadrul terenurilor sedimentare (reprezintă rezultatul acțiunii bacteriilor anaerobe asupra materiei organice lipsite de prezența aerului). [3]

KEROMONĂ, (ecol.) efect chimic interspecific, exprimat prin avantajul adaptativ al unui organism care primește: substanțe atractive în vederea atragerii hranei; inductori ce stimulează adaptarea (de exemplu, factorul ce determină dezvoltarea spinelor la rotiferi); semnale de avertizare a unui pericol sau a

unei toxicități în beneficiul primitorului; stimulenți (factori de creștere). [41]

KEROSEN, (petr.) nume dat de inventatorul său (*Keros*: bitum), în anul 1846, unui produs utilizat pentru lămpile de iluminat; astăzi definește combustibilii lichizi destinați propulsării avioanelor, turbinelor cu gaz și turboreactoarelor. [3]

KERRIA, (agric.) gen aparținând fam. *Rosaceae*. *Kerria japonica* este singura specie a genului originară din Asia Răsăriteană. Este un arbust de 1,5-3 m, cu ramuri verzi, lucioase și frunze ovoide, lanceolate, cu vârf foarte ascuțit și margini adânc dințate. Florile sunt mici, galbene, reunite în inflorescențe globuloase de 3 cm diametru. Înfloresc în aprilie-mai. Este o plantă puțin pretențioasă la sol, dar nu suportă soarele puternic, de aceea trebuie plantată la semiumbra. Poate fi folosită ca plantă izolată, în masive, sau se poate palisa pe suporturi sau ziduri plasate spre nord. După înflorire necesită rădăcirea tufelor, prea dese datorită numeroșilor lăstari (drajoni) apăruți direct din sol, eliminând ramurile bătrâne, slabe, uscate sau prost plasate. Se înmulțește prin butași, separarea drajonilor, marcotaj sau semințe. Butașii se recoltează din vârful lăstarilor semierbacei, în iunie, iar cei lemnoși, la începutul vegetației, plantându-i în răsadnițe sau în pepinieră. [39]

KEYBOARD, (inform.) trad. *tastatură*, dispozitiv INPUT. Toate tastaturile includ un set standard de caractere QWERTY, tipic celor mai multe mașini de scris, la care se mai adaugă taste numerice și taste nontext (de ex., Ctrl, Alt, Shift, Esc etc.), care nu produc nici un caracter la apăsare, fiind folosite pentru a schimba sensul unei taste sau la controlul operațiilor programului. [6]

KHAO YAI, parc național situat în Thailanda (provinciile Saraburi, Nakhon, Ratchasima, N. Nayok, Pracin Buri). Suprafața, 208.500 ha (1962). Se găsește la 200 km nord-est de Bangkok și ocupă un masiv muntos cu altitudinea medie de 800 m, în jurul vârfului Khao Lam, înalt de 1.328 m. Sunt prezente cascade și păduri tropicale veșnic verzi de palmieri, bambuși, tek, printre care apar orhideea, iasomia, gardenia, oleandru etc. Fauna este foarte bogată. Ea include un număr de peste 4.000 de exemplare de elefanți, gauri, cerbi sambar și muntjac, serao, tigri, leopardzi, urși, maimuțe (gibon), câini, vulpi, dragoni zburători, șopârle gecko etc. [50]

KHOSROV, rezervație naturală situată în Armenia (raionul Vedin). Suprafața, 21.110 ha (1958). Altitudinea, 1.600-2.300 m. Este amplasată pe versanții sud-vestici ai lanțului muntos Ghegham și ai munților Urț, Eranos, Dahnak, Iriș, Korovasar. La poalele munților există un peisaj semidesertic. La înălțimi medii sunt prezente insule de păduri formate

din stejar, frasin, mesteacăn, scoruș, păr sălbatic și ulm; mai sunt prezente salba moale și ienupărul. Fauna este formată din muflonul armenesc, capra neagră, ursul, mistrețul, vulpea, iepurele, râsul, lupul, leopardul, jderul, viezurele. Dintre păsări este de semnalat porumbelul sălbatic, gaia neagră, gaița, zăganul, vulturul. [50]

KIESELGUR, (chim.) sin. *pământ de infuzorii; tripoli, diatomit*, rocă silicoasă, care se găsește în unele regiuni în zăcăminte mari, provenind din scoici microscopice de diatomee, ceea ce determină marea porozitate a acestui material. Compoziția chimică este aceea a unui dioxid de siliciu hidratat. Servește ca masă pentru izolări termice și ca material absorbant pentru lichide. [36]

KIESERIT ($MgSO_4 \cdot H_2O$), (chim.) mineral întâlnit în zăcămintele de săruri, de culoare albă sau gălbuie, cristale monoclonice, solubile în apă. Conține 29,1% MgO, iar după calcinare, 33,5% MgO. După măcinare fină, se folosește ca îngrășământ magnezian. [29]

KILIMANJARO, parc național situat în Tanzania. Suprafața, 75.575 ha (1973). Pe teritoriul parcului se află cel mai înalt vulcan din Africa, cu altitudinea de 5.895 m. Vegetația este afro-alpină. Ea este etajată și formată dintr-o pădure ombrofilă montană în etajul inferior, urmată de o pădure de bambuși, specii de *Hagenia* și *Hypericum*. În etajul subalpin, unde vegetația constă din tufărișuri ericacee, abundă specii de: *Alchemilla*, *Erica*, *Ericinella*, *Lobelia keniensis* și *L. dekenii*, *Manuii*, *Senecio johnstoni*, după care urmează etajul stâncăriilor și cel al zăpezilor veșnice. Fauna este formată din antilope de munte (*Oreotragus oreotragus*), leopardzi etc. [50]

KILOGRAM, unitate de masă în sistemul MKSA, reprezentată prin kilogramul etalon. Acesta reprezintă masa unui decimetru cub de apă distilată, la maximum de densitate (la temperatura de 4°C), cântărită în vid, la nivelul mării și la latitudinea de 45°. Etalonul internațional este un cilindru din platină iridiată. [29]

KILOMETRAJ, (geodez.) măsurarea în kilometri a unei distanțe parcurse. **1.** Distanța în kilometri parcursă de un autovehicul într-un anumit timp. **2.** Instrument de măsurare montat la autovehicule care înregistrează distanțele parcurse de acesta. [31]

KILOWATT, (ind. energ.) unitate de măsură a puterii, egală cu o mie de wați. *Kilowatt-oră*, unitate de măsură a energiei, egală cu energia produsă într-o oră de o sursă cu puterea de un kilowatt. [13]

KIMMERIAN, (geol.) termen ce desemnează o vârstă geologică; pe scara geocronologică este un etaj al pliocenului din Paratethysul Oriental. [25]

KIMMERIDGIAN, (geol.) termen ce desemnează o vârstă geologică; pe scara geocronologică este un etaj al jurasicului superior; termen introdus de A. d'Orbigny, în 1849, derivând de la Kimmeridge (Anglia). [25]

KINABALU, parc național situat în Malaiezia (statul Sabah), nord-estul insulei Kalimantan. Suprafața, 74.523 ha (1964). Altitudinea, 300-4.100 m. În cuprinsul parcului se află o zonă muntoasă de formație miocenă, cu vârful Kinabalu, înalt de 4.175 m. Între altitudinile de 1.300-3.000 m vegetează conifere de origine australiană (*Agathis*, *Dacrydium*, *Phyllocladus*), mirți (*Leptospermum*), lauri, arbori de ceai (*Schima*, *Ternstina*). La altitudinea de peste 3.000 m cresc arbuști și plante erbacee (*Daphniphyllum*, *Photinia*, *Pygaeum*, *Potentilla*, *Rubus* etc.), precum și elemente australiene cum sunt *Ranunculus lowii*, *Drymis*, *Patersonia*, *Euphrasia*. În cadrul vegetației de uscat se întâlnesc și plante carnivore (*Nepenthes albomarginata*, *N. ampullaria*, *N. gracilis*, *N. mirabilis*), iar în apă, otrătelul (*Utricularia* sp.). Dintre orhidee, se întâlnesc speciile: *Archnis flos-aeris*, *Phalacnopsis violacea*, *Ph. cornu-cervi*, *Rafflesia arnoldii*, *R. padna* ș.a. Fauna este de origine malaieziană. În pădure trăiesc unele animale rare: rinocerul bicorn, gibbonul, urangutanul de borneo, urangutanul pitic (*Pongo pygmaeus*), pangolinul malaiezsian (*Manis javanica*), rozătorul *Dreomys everti*, lemurianul zburător (*Cynocephalus variegatus*), ciușul (*Otus sphilcephalus*), veverița pigmeu, veverițe zburătoare, cobre, peste 500 de specii de păsări printre care și fazani. [50]

KINAZĂ, (biochim.) enzimă care catalizează fosforilarea proteinelor (de regulă enzime). Prin fosforilare molecula este activată. [69]

KINAZE → FOSFOTRANSFERAZE

KINESTEZIE, (fiziol.) formă esențială de sensibilitate, care furnizează sistemului nervos informații despre toate activitățile motorii ale organismului, în funcție de informațiile venite de la sistemul artro-muscular. Kinestezia poate fi considerată un mecanism de feedback care informează sistemul nervos central despre propriile sale comenzi motorii. Există o kinestezie articulară, una musculară și una tendinoasă. [21]

KINETOCOR, structură dinamică și complexă, de forma unei plăci tri- la pentastratificată, diferențiată la nivelul centromerului; joacă rol în atașarea cromozomului la fibrele contractile ale fusului de diviziune și implicit în translocarea acestora mai întâi în planul ecuatorial și apoi la poliul opuși ai fusului de

diviziune. **K.** prezintă continuitate structurală de-a lungul ciclului celular, rămânând relativ condensat în timpul interfazei. [69]

KINETOTERAPIE, (med. u.) metodă de bază a recuperării medicale prin refacerea funcțiilor diminuate în urma unor boli sau traumatisme. Ea realizează refacerea capacității de contracție a mușchilor, refacerea rezistenței musculare, refacerea coordonării musculare, refacerea mobilității articulațiilor afectate etc. După metodele folosite, există: **k.** activă liberă, **k.** activă asistată, **k.** activă contra rezistenței, **k.** activă statică, **k.** pasivă. (N. Teleki, 1989) [52]

KINETOZOM → BLEFAROPLAST

KING GEORGE V, parc național situat în India. Suprafața, 456.000 ha (1938). Este alcătuit dintr-un platou dominat de munți și străbătut de numeroase râuri. Vegetația este formată din păduri tropicale. Fauna protejată constă din elefantul indian, rinocerul bicorn, tapirul malaiez, tigru, leopardul, ursul, cerbii sambar și muntjac, gaurul. [50]

KININE, (biochim.) compuși plasmatici și tisulari care se formează prin acțiunea proteolitică a kalicreinei asupra kininogenilor. Cele mai importante kinine sunt: bradikinina, kalidina și metionilkalidina. În doze foarte mici, kininele produc vasodilatație (eritem), creșterea permeabilității capilare (edem), contracția musculaturii netede și apariția senzației de durere. [21]

KINORINCHIDE (*Kinorhyncha*), (zool.) clasă de organisme vermiforme aparținând încrengăturii *Nemathelminthes*. Au simetrie bilaterală. Corpul este ușor turtit ventral și segmentat superficial în 13-14 zonite, neciliate. La corp se disting capul, gâtul și trunchiul. Capul posedă cercuri de spini curbați, numiți scalide, și este complet retractil în zonitul I, care poate ajunge până la zonitul III. Conul oral de la cap conține gura cu stiletii orali. Trunchiul este acoperit cu plăci de spini sau peri lungi (plachide). Pe al treilea sau al patrulea zonit are o pereche de tuburi articulare adezive. Zonitul terminal poate avea o pereche de spini mobili cu poziție laterală. Trăiesc printre alge, pe fundul apelor ori în nisip. Se cunosc cca 100 de specii, cu distribuție în toate mărilor regiunilor temperate. În Marea Neagră trăiesc specii ale genului *Semonoderes*. (M. Suci, 1983) [50]

KINOSTERNIDE (*Kinosternidae*), (zool.) țestoase moscate: țestoase din America Centrală și de Nord, de talie mică, cu capetele plastronului articulate. Au glande odorante inghinale, ce dau un miros ca de mosc. [37]

KIRIȚESCU, Constantin (1876-1965), doctor în științe naturale (1906), profesor de științe naturale la Iași și București, membru titular și vicepreședinte al

Academiei de Științe din România și al Academiei de Medicină, membru fondator al Societății Naturaliștilor din România împreună cu A. Popovici-Bâznoșanu și Simion Radulian. Domenii de cercetare: studiul amfibienilor și reptilelor din România. A publicat 60 de lucrări științifice. [11]

KISKUNSÁG, parc național situat în Ungaria. Suprafața, 30.628 ha (1975). Se află așezat în Câmpia Kiskunság, dintre Dunăre și Tisa. Din suprafața parcului, 48% poate fi vizitată numai cu autorizație specială; 47% cu ghizi; 5% poate fi traversată fără restricții. Din suprafața parcului, 11.000 ha fac parte din rețeaua mondială a rezervațiilor biosferei. Teritoriul parcului este un mozaic alcătuit din 6 zone naturale. 1. *Pădurea seculară Töserdö*, în suprafața de 382 ha, amplasată pe un braț mort al Tisei. Vegetația lemnoasă este formată din sălcii, stejari, plopi, ulmi, frasinii, aluni, viță-de-vie sălbatică. Dintre plantele acvatice aici se întâlnesc săgeata apei (*Sagittaria sagittifolia*), nufărul alb (*Nymphaea alba*), cornaci (*Trapa natans*), stânjelul de baltă (*Iris pseudacorus*). Fauna este bogată în păsări. 2. *Pusta Kiskunság*, 11.030 ha, posedă un sol sărăturat, soloneț și solonceac. Vegetația este xero-halofilă, fiind dominată de păiușcă (*Festuca pseudovina*), câtrănică sălbatică (*Artemisia maritima*), mușetel (*Matricaria chamomilla*), iarbă de sărătură (*Puccinella limosa*), pătlagină (*Plantago maritima*). Aici cuibăresc aproape 150 de dropii (*Otis tarda*) și alte păsări. 3. *Lacurile sărate Kiskunság*, 3.903 ha cu apă hipersalină. Pe maluri cuibăresc: ciocântorsul, piciorongul, *Chardarius alexandrinus*, *Glareola pratincola*, *Limosa limosa*, pescărușul răzător, pescărușul argintat. 4. *Dunele de nisip de la Fülöpháza*, cu vechime pleistocenă. Provin din transportul aluvionar al Dunării. Suprafața de 1.665 ha de dune mobile este înierbată cu păiuș de nisipuri (*Festuca vaginata*), secară sălbatică (*Secale silvestre*), *Stipa sabulosa*, năgară (*S. capillata*), fumăriță (*Fumaria procumbens*) etc. În această zonă cuibăresc păsările: *Anthus campestris*, *Burhinus oediconemus*, *Coracis garrulus*, pupăza. 5. *Lacul Kolon*, 2.738 ha. Suprafața are numeroase bălți, mlaștini, stufărișuri, păduri de luncă. Avifauna este variată și include: egrete, lopătari, stârci etc. 6. *Bugeac*, 10.920 ha, reprezentând dune, pustă, mlaștini acoperite de stuf, mici lacuri saline, păduri seculare. Flora este rară și tipică pentru Ungaria. Ea este formată din *Cladonia furcata*, ienupăr, colilie, prun sălbatic, in mare (*Linum hirsutum*) etc. Fauna este reprezentată de șopârle (*Lacerta viridis*, *L. agilis*, *L. taurica*), viperă (*Vipera ursinii*), mierlă, ghionoaia verde, bursuc etc. [50]

KIVU, lac tectono-vulcanic, localizat în Rwanda (Zair), cu suprafața de 2.650 km² și adâncimea maximă de 480 m. Lacul **K.** se găsește la cea mai mare altitudine (1.460 m) dintre toate lacurile din grabenul african. Este înconjurat de numeroase conuri vulcanice și considerat cel mai frumos din această regiune. În apa lacului nu există viețuitoare, cu excepția unor colonii de vidre de la maluri. Cauza sterilității apei o constituie gazul metan degajat de descompunerea planctonului dezvoltat masiv și depus pe fund de-a lungul sutelor de ani. (P. Gâstescu, 1979) [45]

KIWI (*Actinidia chinensis*, fam. *Actiniaceae*), (agric.) liană grim pantă originară din China de Sud, dioică și foarte viguroasă. Lăstarii ajung la 10 m lungime într-o perioadă de vegetație. Rezistă la gerurile de iarnă (-30°C), dar este sensibilă la brumele și înghețurile de primăvară. Crește bine în climatul temperat, la soare, dar și la semiumbră. Are nevoie de soluri revene, ușoare, foarte profunde și permeabile, deoarece suferă la umiditate stagnantă. Nu suportă calcarul, mai ales în terenuri superficiale, cu vegetație redusă, unde devine clorotică. Fructul este ovoid, brun-ruginiu, foarte bogat în vitamina C (un fruct conține necesarul unui om pentru 24 de ore), are gust plăcut de agrișe și ajunge la maturitate în perioada septembrie-decembrie. Se înmulțește prin semințe, butași, marcote, precum și prin altoire. Se cultivă pe spalier sau pe ziduri, unde ramurile sale lungi trebuie palisate, altfel vântul îi provoacă daune. Se taie anual, asemănător viței de vie, înlăturându-se ramurile care au fructificat. [40]

KLIPPA, (geol.) martor de rocă diferit față de rocile învecinate, rezultat din eroziunea unei pânze de șaraj. [25]

KLUANE, parc național situat în Canada (teritoriul Yukon). Suprafața, 2.201.500 ha (1972). Este inclus pe lista patrimoniului mondial natural. Este amplasat în cei mai înalți munți ai Canadei, a căror altitudine, în cele 12 vârfuri, trece de 4.500 m. Aici se întâlnesc ghețari și câmpuri de gheață întinse, precum și vulcani. [50]

KNOB, (genet.) cromomeră, relativ mare, heterocromică, care se colorează intens cu coloranți obișnuiți, localizată terminal sau interstițial în cromozomii unor organisme; poate fi utilizată ca marker pentru identificarea diversilor cromozomi. [19]

KOCH, Robert (1843–1910), bacteriolog german. Cercetări asupra bacteriilor. Izolează pentru prima dată în cultură pură bacilul antraxului. Descoperă vibriionul holerei (1882). Prepară tuberculina. Este considerat unul din inițiatorii bacteriologiei moderne. [11]

KOLÂMA, fluviu în Siberia de Nord-Est; izvorăște din Munții Halkansk și se varsă în Marea Siberiei de Est

(Oceanul Arctic) având o lungime de 2.129 km și o suprafață de 643.000 km². [25]

KOLMOGOROV, Andrei Nicolaevici (1903–1986), matematician de geniu, profesor la Universitatea din Moscova. Are lucrări remarcabile în toate domeniile matematicii, dar *axiomatica teoriei probabilităților* pe care a realizat-o în 1933 l-a făcut să fie considerat „părinte” al teoriei moderne a probabilității. [48]

KOMODO-PADAR-RINTJA-WOE WUUL, parc național situat în Indonezia (insula Komodo). Suprafața, 64.000 ha (1965). Peisajul este de savană și protejează șopârta gigantică, cunoscută sub numele de varan sau dragonul de Komodo (*Varanus komodensis*), reptilă cu lungimea de 3 m și greutatea de 265 kg, o specie hoitară, care supraviețuiește de 5-6 milioane de ani. Atacă capre și porci sălbatici. Exemplarele tinere se cațără în copaci. Are o longevitate de 20 de ani și trăiește în vizuinile pe care și le sapă în malurile râurilor. [50]

KONSILICA, parc național situat în Sierra Leone. Suprafața, 52.000 ha. Acest parc, împreună cu Loma Mountain și cu alte rezervații naturale, protejează peisaje diferite, de la păduri tropicale veșnic verzi, cu specii de mahon și tek african, până la savana cu arbori, în care trăiesc: antilope (bongo, duiker), bivoli, hipopotami, leopardzi, maimuțe, crocodili. [50]

KOOTENAY, parc național situat în Canada (provincia Columbia Britanică). Suprafața, 139.000 ha (1920). Altitudinea, 3.440 m, Munții Deltaform. Ocrotește o regiune montană de pe versantul vestic al Stâncșilor canadieni, amplasată în sudul parcului național Yoho și alăturată parcului național Banff. Pe teritoriul parcului se găsesc vârfuri înalte, ghețari, lacuri alpine, canioane adânci, două văi de râuri cu caracter diferit și surse de ape termale. Flora și fauna sunt specifice Munților Stâncșii canadieni. [50]

KORSAKOV (sindromul ~), (psih.) referitor la o amnezie anterogradă sau uitare încetul cu încetul, asociată, în forma sa completă, cu o dezorientare spațio-temporală, cu fabulații și recunoașteri false. [28]

KOSCIUSZKO, parc național situat în Australia (statul New South Wales). Suprafața, 627.218 ha (1944). Altitudine, 450-2.234 m. Se află așezat în nord-estul lanțului hercinic al Alpilor Australieni. Vârful Kosciuszko este cel mai înalt de pe continent, altitudine 2.234 m. Formele de relief sunt caracteristice și constau din culmi, platouri, văi, peșterile Yarrangubilly, formațiuni glaciare tipice reprezentate de lacuri, morene, conuri, varve de argilă. Pe versanții muntelui vegetația este etajată. Ea include păduri dese, zona eucaliptului (*Eucalyptus niphophila*), care ajunge până la altitudinea de 1.950 m, urmată de flora subalpină și alpină. Fauna

este bogată. Ea este alcătuită din ornitorinc, echidnă, wombat, căngurul mare (*Macropus cangura*), opossum, câinele dingo, pisica sălbatică. Dintre păsări, aici sunt întâlnite emu, pasărea liră (*Menura novae hallandiae*), care are însușirea de a imita vocile celorlalte animale și chiar râsul omului. [50]

KOVALENSKI, Vladimir Onufrievici (1842–1883), paleontolog rus. Întemeietorul paleontologiei evoluționiste și ecologice (paleobiologice). Cercetări paleontologice asupra evoluției equidelor (strămoșii calului). Precizează că evoluția s-a desfășurat pe căi divergente. A formulat legea variațiilor adaptative și neadaptative care determină dispariția multor grupuri de organe. [46]

KRAKATOA, (geol.) tip de activitate vulcanică ce se caracterizează prin erupția în timp scurt și cu violență maximă a unor cantități mari de lavă și gaze; exploziile puternice pulverizează lava, transformând-o în lapili, cenușă, piatră ponce; suprastructura vulcanului, prăbușindu-se, generează depresiuni circulare. [25]

KRANJI, rezervație naturală situată în Singapore. Suprafața, 20 ha (1883). Protejează o mlaștină cu mangrove. [50]

KRIMSKI (*Crimeea*), rezervație naturală situată în Ucraina. Suprafața, 33.345 ha (1923). Are caracter cinegetic și forestier. Pădurile ocupă suprafața de 16.350 ha. În anul 1949 acestei rezervații i s-au adăugat insulele Lebedelor din golful Karkinitski. Pe teritoriul insulelor cuibăresc păsările acvatice sălbatice. Protejează ecosistemele naturale. Suprafața de 6.433 ha din teritoriu are un regim de inviolabilitate. Aici nu este permisă nici extragerea trunchiurilor arborilor căzuți, ei rămânând în condiții naturale spre a reintra în circuitul biogeochimic. Fauna este reprezentată de 34 de specii de mamifere, peste 135 de specii de păsări, 10 specii de reptile, 4 specii de amfibieni, iar în râuri sunt 7 specii de pești. [50]

KRIPTON (Kr), (chim.) element chimic cu caracter nemetalic din grupa gazelor rare. Are Z 36 și structura învelișului electronic [Ar] 3d¹⁰4s²p⁶. Se găsește în aerul atmosferic în proporție de 1·10⁻⁴% vol. Poate fi izolat din aer lichid prin distilări fracționate repetate. Are p.t. -56,6°C și p.f. -52,9°C. Deși considerat multă vreme inert, se combină în anumite condiții cu fluorul, formând KrF₄. [36] → GAZE RARE

KRISHNA, fluviu în Asia, curge în Podișul Deccan (India). Izvorăște din munții Gații de Vest și se varsă în Golful Bengal prin deltă; are o lungime de 1.285 km și o suprafață de 330.000 km². Traversează orașul Hyderabad. [25]

KRONISM, (zool.) omorârea puiului sau consumul ouălor de către părinți. [37]

KRONOŢK, rezervație naturală situată în Federația Rusă. Suprafața, 964.000 ha (1934). Altitudinea, 0-3.750 m. Se află în sudul peninsulei Kamceatka. Este conservată regiunea pitorească a munților Vostochny, care coboară în golfurile Kamceatka și Kronoŭk, ca și lacul Kronoŭk, cu suprafața de 1.300 ha. Pe valea râului Paujetka se află 16 vulcani stinși, dintre care Kronoŭk are înălțimea de 3.750 m, și un vulcan latent, Uzon, precum și lacuri termale și 22 de gheizere (Fântâna, Velican, Mărgăritarul etc.). Acestea împroașcă aerul cu apă clocotită și aburi fierbinți. Dintre ele, Gheizerul cel mare, Velican, izbucnește la 2 h și 50', aruncând apa la 50 m înălțime. Izvoarele fierbinți din „Valea gheizerelor“ deversează în râu 350 t de apă clocotită pe oră. Vegetația din zonă este exotică. Fauna este bogată și reprezentată de mamifere și păsări. Dintre mamifere menționăm: renul, oaia zăpezii (*Ovis navicola*), sobolul, hermina, vulpea, glotonul, lupul, vidra și foca pe malul apelor. Păsările sunt: culici, lebede, rațe, găște, cocoși polari (*Lagopus lagopus*) etc. [50]

KRÛGER, parc național situat în Republica Africa de Sud (provincia Transvaal). Suprafața, 1.817.146 ha (1926). Altitudinea, 210-800 m. Este unul din cele mai vechi teritorii ocrotite din Africa. A fost legiferat ca rezervație cinegetică încă din anul 1898. Declarat parc național în 1922, a fost reorganizat în 1926. Vegetația este cea de savană-parc cu arbori mici (*Kigelia africana*, *Combretum* sp., *Terminalia* sp., *Bauhinia* sp., *Sclerocarya* sp., *Gyrocarpus* sp., *Acacia* sp., *Butyrospermum parkii*). Fauna este specifică savanei și constă din cca 7.500 elefanți, bivoli, zebre, girafe, lei, leopardzi, gheparzi, hiene, rinoceri negri, rinoceri albi, antilope (gnu, kudu, impala, canna, beisa, țapi de mlaștină, Steinbok), hipopotami, crocodili, iar dintre păsări, struți și vulturi. Pe teritoriul parcului cure 8 râuri, dintre care 6 permanente, aparținând bazinelor Limpopo și Iniomati. Râurile Olifants și Sabie împart parcul în trei părți distincte. [50]

KRUKENBERG, (med. u.) tumoare, metastază de carcinom mucipar în ovar, având ca punct de plecare un cancer digestiv, în special al stomacului. [60]

KUKUNOR (*Ţinghai*), lac de origine tectonică, cel mai mare din podișul Tibet (4.200 km²), situat la 3.205 m altitudine, într-o depresiune muntoasă închisă și fără scurgere. Adâncimea maximă este de 38 m. Climatul din jur este uscat și rece. Afluenții nu aduc aluviuni ca să-l turbure. El își păstrează permanent o culoare albastruie, de unde și numele lui de *Lacul albastru*. Nu are scurgere. Apa este sărată. [45]

KÛMGANG-SAN (*Munții de Diamant*), parc național situat în Coreea. Suprafața, 43.890 ha. Altitudinea maximă, 1.700 m. Se află amplasat la 80 km sud de

localitatea Wonsan, de-a lungul țărmului Mării Japoniei. Munții coboară în trepte spre sud-vest. Arealul parcului are 12.000 de culmi pitorești, îmbrăcate cu o vegetație luxuriantă tropicală. Sunt de admirat formele curioase de roci, constând în orgi bazaltice, piscurile granitice Samsunam, masivul Manmulsan, cu cele 10.000 de înfățișări. În cadrul reliefului se găsesc râuri și cascade înspumate, dintre care Kuriong, supranumită „cascada celor 9 dragoni“, cu o cădere de 90 m, impresionează orice vizitator. În oglinda lacurilor Samilpo, Zănele Kûmgangsanului, înconjurate de pini, se reflectă splendoarea peisajului unic. Vegetația este foarte bogată și reprezentată prin 10.000 de specii de plante. Ea include arbori foioși și rășinoși: pinul coreean, ciprul, molidul de Aian, pinul roșu, arțarul, rododendronul arborescent, magnolia, inzul sau „planta vieții“ și planta rară *Pentactina rupicola*. Fauna de animale vertebrate este alcătuită din următoarele mamifere: tigri, urși bruni, urși tibetani, râși, leopardzi, vulpi, castori, mosc, și din următoarele păsări: fazani, cocoși sălbatici, cocori (*Grus japonensis*, *G. vipio*, *G. monachus*) etc. [50]

KUMQUAT OVAL (*Fortunella margarita*, fam. *Rutaceae*), (bot.) plantă adusă de Robert Fortune din China, din regiunile ceaiului. Are aceleași caracteristici ca și *F. japonica*, dar cu creștere ceva mai viguroasă. Produce fructe mici, elipsoidale sau ovoidale, de mărimea prunelor, portocalii, foarte intens colorate. Se consumă fructul întreg. Formează foarte multe flori după o iernare răcoroasă, dar cu multă lumină. Există și o formă ornamentală, *F.m. variegata*, care are frunze dungate cu alb și galben, culori care apar și pe fructele tinere, dar dispar la maturitate. [40]

KUMQUAT ROTUND (*Fortunella japonica*, fam. *Rutaceae*, sin. *Citrus japonica*), (bot.) numit și *portocal pitic*. Pom ce ajunge la 3-4 m înălțime. Are frunze simple, persistente. Diferă de celelalte citrice prin fructele sferice, foarte mici (2,5 cm în diametru), cu pulpa relativ acidă și cu coaja mai puțin colorată, dar foarte dulce și aromată. Se consumă întregul fruct, proaspăt sau conservat în sirop (compot) ori confiat. Are o oarecare rezistență la frigul de iarnă și crește la temperaturi mai înalte fără stoparea vegetației. [40]

KUMULUȘ, (fitopat.) produs chimic cu 80% sulf coloidal, utilizat în combaterea bolilor și dăunătorilor, ca pulbere muiabilă. [49]

KUNDELUNGU, parc național situat în Zair (regiunea Shaba). Suprafața, 215.000 ha (1970). Este așezat pe un platou înalt din sud-estul regiunii și presărat cu multe peisaje frumoase, printre care și cascada râului Lofoi, cu o cădere de 340 m. Fauna ocrotită reunește mamifere, păsări și reptile. Dintre mamifere: elefanți, rinoceri negri, bivoli, antilope (impala, kudu, canna, gnu, roan), zebre, girafe din specia *Thornicraft*, lei, leopardzi, porci sălbatici, paviani, maimuța verde, maimuța galago (*Galago alleni*), hipopotami. Dintre păsări: egrete, ibiși, ciocăntoarea cu cap de balenă, iar dintre șerpi: boa, cobra, mambwa neagră, mambwa verde, cameleonul. [50]

KURA, fluviu în Asia, ce izvorăște din Podișul Armeniei, traversează teritoriul Turciei, regiunea Transcaucazia și se varsă în Marea Caspică prin deltă. Are lungimea de 1.364 km și suprafața de 188.000 km². Trece prin orașul Tbilisi, capitala Georgiei. În deltă se află orașul port Baku (capitala Azerbaidjanului). [25]

KURILSK, lac de origine vulcanică, situat în partea sudică a Peninsulei Kamceatka, la altitudinea de 104 m. Are suprafața de 100 km² și adâncimea maximă de 300 m. Depresiunea lacului a rezultat din prăbușirea vulcanului Greben. Fundul depresiunii lacustre se află la 200 m sub nivelul mării. Lacul are în interior insula Inima Alaidei (dom de rocă dacitică). Apa este dulce. Climatul rece din jur îl face necorespunzător pentru așezările umane. (P. Gâțescu, 1979) [45]

KURTIDE (*Kurtidae*), (zool.) pești din oceanele Indian și Pacific, cu corpul turtit, botul scurt, o singură dorsală și o anală spinoasă foarte lungă. Masculul poartă ponta pe cap, ancorată de un fel de cârlig. [37]

KUTCHARO, lac de origine vulcanică, localizat în Japonia. Suprafața este de 79,8 km² și adâncimea maximă 120 m. Se află situat într-o calderă vulcanică în suprafață de 430 km², din nord-estul insulei Hokaido. Kutcharo vine să completeze seria curiozităților întâlnite la grupul lacurilor din această parte. Cerculă legenda că în lac trăiește un monstru numit „Kussie“, cu o lungime de 15-20 m, de culoare negru-verzui. Localnicii spun că el și-a făcut apariția de mai multe ori la suprafața apei. (P. Gâțescu, 1979) [45]

Editor: Regia Autonomă „Monitorul Oficial“

Str. Parcului nr. 65, sectorul 1, București

E-mail: marketing@ramo.ro, Internet: www.monitoruloficial.ro

Bun de tipar: 17 august 2005. Apărut: 2005 Tiparul: Regia Autonomă „Monitorul Oficial“

ISBN 973-567-494-7

5 948368 104685 6

www.monitoruloficial.ro

